

R/222114

1. Argumē. obiectum est voluntatis. ¶ Accedit huc tertio loco autoritas quorundam recentium authorum non infimæ notæ sic definitium legis substantiam: Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c. Quibus nimirum astipulari sibi videtur, tum August. lib. 4. de Ciuit. dicens, antiquitus arbitria Principū pro legibus fuisse: & Iurisconsult. ff. de cōst. Prin. l. 1. quæ & refertur Inst. de iure na. & gē. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. ¶ **August.** Quarto & reclamare Pau. videtur Ro. 7. vbi inquit: Video aliā legē in mēbris meis repugnantē legimentis meę: etenim quæ in mēbris est lex, non modò in intellectu nō extat, verū & ratione caret. ¶ In contrarium tamen pugnat legis virtus, quæ est præcipere, vt ait L. legis virtus. ff. de legib. hoc nanque prudentiæ munus est ac subinde intellectus.

D quaestionem istam duabus conclusionibus respondetur. Prior est: lex in intellectu tanquam propriū eius opus infidet. Hic autem de nomine statim adnotandum est q̄ nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etymo. cap. 3. à legendo illud trahit: eò quòd scripto profertur, vt legatur ab omnibus. At vero cum hoc illi accidentarium sit, congruentius Diuus Tho. & Theologorū schola à ligando dici autumant: vt pote quæ vi polleat obligandi. Quauis Cice. 1. de legib. à legendo sentit deriuari: pro eo quod est eligere. Ait quippe quòd etſi Græci legem à tribuendo appellant: (nam quod nos legem, ipsi nomon appellant à nemein, quod est tribuere: ideò q̄ vnicuiq; quod suū est tribuat) ego tamen, inquit, à legendo, id est, deligendo, eam nomino. Et subdit: Nam vt illi æquitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus; & proprium tamen vtrumq; legis est. Hæc ille. Igitur cum istæ omnes virtutes legi competant, parum refert à qua illarum nomen deducatur. Attamen etſi Theologorum Etymologiā minimè repudiam, per placet tamen Ciceronis sententia: vt lex idem sit quod legēdi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vnde cunq; autem nomen trahatur, patētissimum est, rem esse intellectus. Id quod ex vtraq; eius virtute cōmonstratur. Habet enim & q̄ sit regula, & quòd sit obligatoria præceptio. Quapropter cū S. Tho. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamē amboloco generis cōposuimus: videlicet ordinatio & præceptio. Haud enim simpliciter ordi-

nat, aut dirigit, veluti qui tantum viam monstrat, sed ordinando præcipit, præcipiendoq; ordinat. ¶ Ex priori ergo membro arguitur. Lex est æquitatis iniquitatisq; regula, agēdiq; mensura: sic enim fermè habetur. l. nā. ff. de legib. vbi lex dicitur iustorum regula & iniustorum: regula autem mensuræq; nostrarum actionū, est ratio: nā regula actionū est rationis finem dirigit, quod solius est oculatæ rationis munus: ad quem finem voluntatem, quæ cæca potentia est, ducit: ergo rationis functio est legē ponere. Adde quòd sicut in naturalibus, id quod est primum est ceterorum mensura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum: sic quia finis (vt Philosophus. 2. phy. docet) principium est humanarum actionum, fit vt rationis actio ordinatis media in finem, fit mensura atque adeò lex. ¶ Ex posteriori autem membro arguitur secundò sic: Legis manus est præcipere & prohibere, vt habetur. l. legis virtus. ff. de legib. & senat. consul. & forma ipsa legis præ se fert. Vnū cole Deum. Nē iures vana per eū, quin adeò hoc receptissimum est atque omnibus in cōfesso, vt hac ratione leges, præcepta atq; mandata nuncupemus: imperare autem est rationis: ergo lex à ratione elicitur, atque adeò in intellectu consistit. Minorem huius syllogismi, scilicet, præcipere esse intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thomas. 1. 2. quaest. 17. artic. 1. & quaest. 57. artic. 6. At parum cōsiderantium est hanc opinionem impugnare tanquam sancti Thomæ: quippe qui non videant non esse eius inuentum, sed planissimā atque constantissimā sententiam Aristot. 6. Ethicorum cap. 10. distinguit enim tres virtutes intellectus practici: scilicet, eubouliam: que est virtus bene consultandi, hoc est, indagandi media ad finem accommodata: nam de fine nulla consultatio est, eò quòd omnes suapte natura felicitatem suam expetunt: & synesin, quā Latini vocant sagacitatem: quæ est virtus rectè iudicādi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, vt illis inuentis rectè de optimo sentiant. At præter hos requiritur postremus prudentiæ actus, qui est imperium: in quo differt ratio practica ab speculatiua. Illa enim quia non ordinatur ad opus, præcisè habet duos actus, qui sunt discurrere & iudicare: practica verò insuper opus habet imperio: ad quod præcedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse summum ac perfectissimū, à quo potissimum prudentia nominatur virtus. Neq; verò solius est Aristot. sententia,

Nomé Lex variè à scriptoribus deducitur. Isidorus.

D. Thomas Cicero.

Magis probatur legis Etymologia tradita à Cicerone.

1. Argumē pro conclusionē.

Cōfirmatio

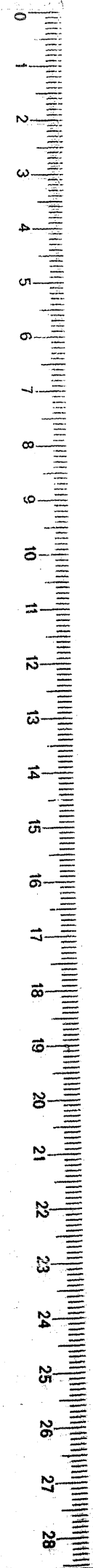
2. Argumē

S. Thomas.

Aristot.

Salmanticae - Joannes Maria de Terranova 15... 20 109

2 400 40 Salmantica MADE IN SPAIN

3. Argumē. obiectum est voluntatis. ¶ Accedit huc tertio loco autoritas quorundam recentium authorum non infimae notae sic definitium legis substantiam: Lex est recta voluntas eius, qui vicem populi gerit. &c. Quibus nimirum astipulari sibi videtur, tum August. lib. 4. de Ciuit. dicens, antiquitus arbitria Principum pro legibus fuisse: & Iuriconsul. ff. de cost. Prin. l. 1. quae & refertur Inst. de iure na. & ge. vbi ait, quod Principi placuit legis habet vigorem. ¶ Quarto & reclamare Pau. videtur Ro. 7. vbi inquit: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee: etenim quae in membris est lex, non modo in intellectu non extat, verum & ratione caret. ¶ In contrarium tamen pugnat legis virtus, quae est praecipere, vt ait L. legis virtus. ff. de legib. hoc namque prudentiae munus est ac subinde intellectus.

Nomē Lex variè à scrip- toribus de- ductur. Isidorus.

D. Thomas

Cicero.

Magis pro- batur legis Etymologia tradita à Ci- cerone.

De quaestione istam duabus con- clusionibus respondetur. Prior est: lex in intellectu tanquam proprium eius opus infidet. Hic autem de no- mine statim adnotandum est quod nomen legis ob rei varias virtutes & qualitates ab alijs aliter atque aliter deducitur. Isidorus enim lib. 5. Etymo. cap. 3. à legendo illud trahit: eò quod scripto profertur, vt legatur ab omnibus. At vero cum hoc illi accidentarium sit, congruen- tius Diuus Tho. & Theologorum schola à ligan- do dici autumant: vt pote quae vi polleat obli- gandi. Quauis Cice. 1. de legib. à legendo sen- tit deriuari: pro eo quod est eligere. Ait quip- pe quod etiam Graeci legem à tribuendo appel- lent: (nam quod nos legem, ipsi nomen appel- lant à nemein, quod est tribuere: ideo quod vni- cuique quod suum est tribuat) ego tamen, inquit, à legendo, id est, deligendo, eam nomino. Et subdit: Nam vt illi aequitatis, sic nos, hoc est Latini, delectus vim in lege ponimus: & proprium tamen vtrumque legis est. Haec ille. Igitur cum istae omnes virtutes legi compe- tant, parum refert à qua illarum nomen dedu- cas. Attamen etiam Theologorum Etymologiae minimè repudiet, per placet tamen Ciceronis sententia: vt lex idem sit quod legēdi, hoc est, eligendi regula. Nam regula dirigendo docet eligere. Vnde cunq̄ue autem nomen traha- tur, patētissimum est, rem esse intellectus. Id quod ex vtraque eius virtute comonstratur. Ha- bet enim & quod sit regula, & quod sit obligato- ria praecipio. Quapropter cum S. Tho. tantum vnum in eius definitione ponat, nos tamē am- bo loco generis compositum: videlicet ordina- tio & praecipio. Haud enim simpliciter ordi-

nat, aut dirigit, veluti qui tantum viam mon- strat, sed ordinando praecipit, praecipiendoque ordinat. ¶ Ex priori ergo membro arguitur: Lex est aequitatis iniquitatisque, regula, agēdi- que, mensura: sic enim ferme habetur. Inā. ff. de le- gib. vbi lex dicitur iustorum regula & iniusto- rum: regula autem mensuraque; nostrarum ac- tionum, est ratio: nam regula actionum est quae in finem dirigit, quod solius est oculatae rationis munus: ad quem finem voluntatem, quae caeca potentia est, ducit: ergo rationis functio est legem ponere. Adde quod sicut in naturalibus, id quod est primum est ceterorum mensura, vt vnitas in numeris, & motus primi mobilis respectu motuum inferiorum: sic quia finis (vt Philosophus. 2. phy. docet) principium est hu- manarum actionum, fit vt rationis actio ordi- natis media in finem, fit mensura atque adeo lex. ¶ Ex posteriori autem membro arguitur secundo sic: Legis munus est praecipere & pro- hibere, vt habetur. l. legis virtus. ff. de legib. & senat. consul. & forma ipsa legis praese fert. Vnum cole Deum. Ne iures vana per eum, quin adeo hoc receptissimum est atque omnibus in confesso, vt hac ratione leges, praecipia atque mandata nuncupemus: imperare autem est ra- tionis: ergo lex à ratione elicitur, atque adeo in intellectu consistit. Minorem huius syllo- gismi, scilicet, praecipere esse intellectus actum per prudentiam, edocet S. Thomas. 1. 2. quaest. 17. artic. 1. & quaest. 57. artic. 6. At parum con- siderantium est hanc opinionem impugnare tanquam sancti Thomae: quippe qui non vi- deant non esse eius inuentum, sed planissimam atque constantissimam sententiam Aristot. 6. Ethicorum cap. 10. distinguit enim tres virtu- tes intellectus practici: scilicet, euboulian: quae est virtus bene consultandi, hoc est, indagandi media ad finem accommoda: nam de fine nul- la consultatio est, eò quod omnes suapte natu- ra felicitatem suam expetunt: & synefin, quam Latini vocant sagacitatem: quae est virtus recte iudicandi. Sunt enim qui ingenio acuti sunt ad disquirendum media, non tamen ita iudicio valent, vt illis inuentis recte de optimo sen- tiant. At praeter hos requiritur postremus pru- dentiae actus, qui est imperium: in quo differt ratio practica ab speculativa. Illa enim quia non ordinatur ad opus, praecise habet duos ac- tus, qui sunt discurrere & iudicare: practica vero insuper opus habet imperio: ad quod pre- cedentes duo actus ordinantur. Et ideo Arist. ait inter omnes hunc esse summum ac perfe- ctissimum, à quo potissimum prudentia nomena- tur virtus. Neque verò solius est Aristot. senten- tia,

1. Argumē pro conc- sione.

Cōfirmatō

2. Argumē

S. Thomas.

Aristot.

Salmanticae - Joannes Maria de Terranova 20 119

Præcipere. est actus intellectus. Suadet hoc ipsam facili ratione. **Argum. principale.** **4. ratio.** **Detegitur error contra rix opinionis. Prima ratio**

tia, in philosophorum omnium quotquot eum, vel præcesserunt, vel subsequuti sunt. Quin verò rerum ipsa natura & mos humanus hanc nos planè veritatem edocet. Clarum enim est imperare, esse loqui: videlicet, fac, nè facias: loqui autem intellectus negotiū est: quippe cuius conceptus voce & scripto significatur: ergo ad ipsum pertinet præcipere. Etenim cum vel Deus angelis, vel alius eorum inter se alijs quicquā præcepit, profectò nō voluntatis, sed intellectus loquela id efficit. Pari ergo lege, si in potentijs nostris intimis præceptū est, quod negari non potest, ad intellectum pertinet, nō utiq; ad voluntatem. Et confirmatur hæc ratio. Cum quis mente orat Deum: Fiat voluntas tua: Planè nostrā quotidianū da nobis hodie: planum est non volūtate sed intellectu loqui: ergo si aliqua potentia alijs imperat, illa sane intellectus est per similia verba. Tertiò ex humano vsu arguitur, legem, non voluntatis, sed intellectus esse proprium opus. Volitio & nolitio, qui tantum actus in volūtate sunt, nullum secum afferat imperium. Enimverò licet ego certò sciam prælatum meum optatissimè velle, vt ego prædicem, aut quippiam aliud faciam: parère tamen nō teneor, quousq; id mihi loquens præcipiat: loquutiones autè signa sunt cōceptuum. Atque hinc sumitur ad interna nostra opera analogia. Quauis enim quis post rationis iudicium eligat bonum opus: nihilominus experimur post talem electionem esse homines vecordes & segnes ad idem ineudum opus. Multi enim mente elegerūt vitam per sanctè instituere, qui tamen segnitia imperantis prudentiæ tardissimè id aggrediuntur. Præterea arguitur. Tenentur homines cōformare se & obediētes esse sempiternæ legi Dei, vt in. 1. Senten. dist. 45. late disputatur: non tamen tenentur conformari eius volūtati beneplaciti: nam etsi ego sciam Deum velle mortè patris mei, licet mihi, quin etiam honestū est, de illa contristari. Et vice versa Præcepit Abraham filium immolare, cui legi Patriarcha ille obtemperare astrictus erat: & tamen Deus non habebat voluntatem beneplaciti vt id exequeretur: ergo lex Dei non in eius voluntate, sed in intellectu est præcipientis aut prohibentis. Per hæc & commentum contrariæ opinionis retunditur, quo aiunt volūtatem non esse ancillam intellectus, sed reginam: intellectum verò seruum. Lōgè quippe secus se res habet. Nam regere, est functio illuminantis ac dirigētis: lumen autem nō in voluntate, quæ cæca est potētia, sed in intellectu existit. Siquidem non voluntatis lumen, sed intellectus dicitur.

De quo nimirum David: Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. vnde Aristot. 1. Poli. cap. 3. expressè ait mentem imperare appetitui: quo etiā nomine voluntatem complectitur: licet non imperio dominico, vt anima corpori: sed politico, vt Rex ciuibus imperat. Vnde sapienter. 3. de leg. Plato: Non, inquit, precandum conandumq; vt voluntatem nostram cuncta sequantur, sed vt prudentiā nostram volūtas. Ad hæc: Rex à regendo dicitur, qui est actus prudentiæ, cuius ideo virtutis functio est leges sancire: hoc enim est potissimū eius munus, qui ad regni gubernaculum sedet. Quocirca Cice. libr. 1. de leg. post illā legis definitionē supra citatā, scilicet, Lex est ratio insita in natura. subdit. Itaque arbitratur prudentiam esse legem, cuius ea vis sit, vt rectè facere iubeat, vetet delinquere. Et Aristot. 10. Ethic. c. 9. Lex, inquit, vim habet cogētē: quæ quidē est sermo ab aliqua prudentia atq; mēte profectus. Ecquis ergo vnquam ambigere quierit legem esse prudentiæ, ac subinde intellectus opus, quod vniuersi dictamen practicum appellant? Atque hic est legitimus sensus illius, Prouerb. 8. Per me Reges regnāt, & legum cōditores iusta decernūt. Nam in hoc quod ait, regnant, potestas regum designatur: quoniā omnis potestas à Domino Deo est, vt ad Rom. 13. refert Apostolus. In hoc autē quod subdit, & legum. &c. intelligitur eiuſdem potestatis vsus. Vnde, Per me, inquit, id est, per prudentiæ virtutem, quæ de meo fonte dimanat, Reges, & leges cōdunt rectas, & ritè illis vtuntur. Secunda conclusio: lex est vniuersalis propositio ac dictamen rationis practicæ quæ per modum habitus inest. Conclusio hæc assertio est S. Thomæ. 1. 2. q. 90. Hanc vero sic expositam accipito: In intellectu sunt & simplices apprehensiuæ propositiones atq; aliæ iudicatiuæ: lex autem non est tantum apprehensio, verū præceptio quæ iudicium sequitur, non quaecumq; sed quod de moribus fertur. Illud quippe iudicium appellat practicum. Prius enim per primam prudentiæ virtutem, scilicet eubouliam, conquiruntur illa quæ expediunt, mox per synesin, quæ secunda virtus est, iudicio probantur: tertio voluntate eliguntur, ac subinde sequitur imperium prudentiæ: quod non est propositio indicatiui modi, sed certè imperatiui: faciendum est, aut vitandum. Hæc enim verba si vim nominis habeant, putā dignum est vt fiat, factūve indignum, speculatiuæ propositiones sunt, & nondum vim legis obtinent. Dum verò vim habent participij futuri, tunc censentur dictamina practica:

Psal. 90. Aristot. Plato. 1. Ratio. Cicero. Aristot. Per me Reges regnāt. Prouerb. 8. 2. Conclusio

Et si sint in Principe promulgenturque populo, tunc leges existunt, requiritur tamen præterea vt per modum habitus insint: hoc est fixæ sint & perpetuo permanentes. Nam temporales præceptiones quæ per modum actus transeunt, quia vniuersales non sunt, sed singulari personæ, loco, & tempore, accommodatæ, fac, ne facias, non habentur pro legibus, sed legum sunt applicationes: vt articulo proximo, videbitur.

Soluitur argumenta. Neoterico-rū fallacia. Soluitur primū motiū Neoterico-rū. Aliud argumentū eiusdem authoris.

Per hanc ergo conclusionem ad primum argumentum ante quæstionem respōdetur: quippe qua assertum est legem esse propositionem per modum habitus inhaerentem, nā etsi lex actu feratur, manet tamen habitu impressa scriptaq; in mente. Atq; hinc proditur quorundam Neoterico-rum fallacia contendentium contra sanctum Thomā nullo opus esse intellectus præcepto ad operandum: neq; attendentium nō Thomæ sed Aristoteli se apertè cōtradidere. Arguit enim quidam in suis Morali. cap. 2. de pruden. hoc pacto: si præceptum, propositio intellectus est, tūc aut apprehensiuæ aut iudicatiuæ. Apprehensiuæ quidem non sufficit ad opus: si vero sit iudicatiuæ, ipsa per se sufficit absq; alio imperio: nam cum primum quis iudicat bonum esse hoc aut illud facere, statim eligere potest: in qua electione iā est meritum: atque ad eò statim potest operari, absq; alia imperandi vi. Quapropter vel ipsa voluntatis electio imperium est, vel nullum est aliud. Et addit, nescio vnde motus hanc esse communem opinionem: cuius tamen auctores vlllo pretio æstimandos non memini me vidisse. Bino nanq; peccato est tendit se Aristotelem de hac re non consuluisse. Primum enim negamus imperium propositionē esse aut simpliciter apprehensiuam aut iudicatiuam. Istæ nanq; propositionis indicatiui modi differentia sunt: imperatoria verò non indicatiua est, sed iudicium prærequirens. Atq; inde detegitur altera horum fallacia. Imperium enim (vt Aristot. plane docet,) non est iudicium illud quod electioni antecedit, sed iusio, quæ electionem subsequitur. Cōcedimus ergo iudicium, quod est synesis actus, sufficere ad electionē, in qua quippiam inesse potest meriti: electio tamen non satis est ad vsū & opus, nisi ipsam subsequatur imperium. Sed tamē exurgit ex hoc argumentum tertium eiusdem authoris: si electionem cōsequitur intellectuale imperiū, aut sequitur ex necessitate, aut liberè. Non ex necessitate: nam tunc nulla opus esset virtute prudentiæ ad im-

perandum, quod est contra Aristotelem & veritatem. Si autem sequitur liberè, tunc confectus videtur, solam electionem voluntatis non sufficere vt moueat intellectū, sed requiri præterea alium actum: quem tamē neq; Aristot. neq; sanctus Thomas, neq; vllus philosophorum vnquā posuit. Imò omnes fatentur quod electionem subsequatur imperium. Hoc argumentum plus iusto nos cōtorfit. 1. 2. q. 17. art. 3. Diluere tamen illud iam mihi facile videor, respondens quòd imperium neq; sequitur nec cessario ex electione, neq; tamen alium prærequirit in voluntate actum præter eandem electionem. Sed est notandum quòd cum vt aliqua potentia ab altera moueatur, opus sit vt vtraq; sit bene disposita: cōsequens sit vt nisi electio sit satis radicata, atq; intellectus per prudentiam bene paratus, non sequatur ex electione imperiū. Igitur vbi electio solida ac valida fuerit, & intellectus per prudentiam satis obsequens, sequetur protinus ad electionem imperium: aliàs vel morose vel nunquam. Ad tertium argumentum cōcesso regis esse mouere, cōceditur quoq; volūtatem esse motricem tam intellectus quam reliquarum potentiarum. Haud tamen inde colligitur, aut ipsam esse reginam, aut intellectum seruum. Voluntas etenim non mouet tanquam dirigens & cognoscens, quod requisitum est vt esset regina. Hoc siquidem nomen ipsum regina, auribus exhibet: sed mouet impellendo ad mouendoq; potētias ad sua officia. Quam quidē ob causam actiones humanæ, voluntariæ dicuntur, hoc est à voluntate promanantes. Exempli gratia. Præfixa intentione finis, vt putā voloditari, voluntas applicat intellectum vestigandis medijs. Postquam autem hæc iudicat, illa porro eligit, ac subinde per electionem cōmouet eum rursus ad imperandum, in quo ratio regendi consistit. Quò planè alludit, verbū legis secunda. ff. de legib. quam legem Martianus non erubuit à Chryssippo, Stoico mutuari: vbi ait quod lex est omnium diuinarum ac humanarum rerum regina. Existimo ergo satis illis factum qui aiunt legem esse voluntatem eius qui vicem populi gerit: nam, vt supra ostendimus, nulla Principis volūtas obligat nisi edicto præcepta sit. Et hunc in modum intelligendum est verbum legis supra citatæ de const. princip. Quod principi placuit legis habet vigorem. Insinuatur enim hoc dūtaxat, quòd nulla existit in intellectu lex, nisi in voluntate præcedat electio: at tamē neq; voluntas est lex, sed si id quod Principi placet, mēte prius, deinde voce præcipiat,

Diluitur præterita ratio. Solutio tertij argumenti principalis. Soluitur postrema obiectio cū cōfirmationibus. A. 3 illud

illud est lex. Est ergo sensus hic: Quod principi placuit edicere, legis habet vigorem, quo pacto eadem lex seipsum statim sub his verbis exponit. Quodcumque igitur Imperator per epistolam vel subscriptionem statuit, vel cognoscens decreuit, vel de plano interloquitus est, vel edicto precepit, legem esse constat. Quare neque erat cur Cicero ex lib. 1. de legibus accerferetur ad probandum legem esse in voluntate, propter ea quod secundum ipsum dicitur ab eligendo. Haud enim censet electionem esse legem, sed quod lex electione Principis sequitur, & eligere docet subditos inter aequa & iniqua, unde statim subdit, quod lex est mens ratioque prudentis, Iurisque atque iniurię regula. Quartum autem argumentum alterius est negotij. Vocat enim Paulus membrorum legem alio longè significatu. Distinguit inquam leges quatuor: scilicet, legem peccati repugnantem legi Dei, & legem membrorum legi mentis aduersantem. Et quantumvis quibuspiam videri eadem possit lex peccati & membrorum, sicuti & inter se lex Dei & lex mentis, non nihil tamen visum nobis est in Commentarijs differre. Lex enim mentis est effectus legis Dei, eiusque impressio in mente nostra sicuti vestigium in puluere, est effectus pedis. Lex autem membrorum est naturalis inclinatio sensualitatis in sua obiecta, secundum totum naturę pondus & impetum: qui effectus est amissionis iustitię originalis, qua eadem sensualitas in rationis obedientia infrænata retinebatur. Lex autem peccati vel est effectus eiusdem inclinationis, puta facere contra Dei voluntatem: vel fuit prima parietum prauaricatio, per quam dissoluta sunt membra, ex qua dissolutione procedunt peccata. Lex ergo membrorum non est vera lex: quia non inclinatur ad bonum, sed dicitur lex per metaphoram: quia est natura iustitię originali destituta, ac subinde obliqua regula à recta nos via deflectens. Sed arguis: Si est regula, quomodo est extra intellectum? Respondetur legem per se primo tanquam in regulante & mensurante existere in intellectu: dicitur nihilominus esse per participationem in potentijs & membris quę mouet, tanquam in regulato. Sicuti Sol dicitur esse in aula propter eius effectum: & ars instatur. Pari ergo modo lex peccati est in membris.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex semper ad bonum commune ordinem habeat.

Onsequitur articulus secundus, quo secunda definitionis particula exponenda venit, quę legis finem designabat. Sunt enim argumenta quod legem non sit necessarium in bonum commune ordinari.

Primum, vt ait Isidorus. lib. 7. Etymo. Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constiterit: ratione autem constat, non solum quod in bonum commune dirigitur, sed & quod in particulare refertur: nihil ergo derogat rationi legis si non in commune bonum ordinetur. Secundò. Precepta (quemadmodum supra dictum est) vim habent legis, vt potè cuius virtus est præcipere & prohibere: præcepta autem dantur etiam de singularibus actionibus in quibus mores nostri constituuntur: ergo satis est leges in particulare bonum ordinari. In contrarium autem est idem Isidorus. eod. 5. lib. vbi ait, quod lex est nullo priuato commodo, sed pro communi vtilitate ciuium conscripta.

Ad quæstionem vna conclusione respondetur. Lex omnis, quod solida sit & firma in commune bonum debet subditos promouere. Conclusio hæc duplici ratione affirmatur, secundum quod commune bonum aut pro naturali felicitate vsurpatur, quam hoc seculo adipiscimur, quę est quietus tranquillisque, & pacificus reipublicę status: aut pro illa supranaturali, quę in altero seculo veluti supremus finis noster nos manet, in quem & seculare omne bonum suapte natura refertur. Enim uero si rationem primam communis boni spectes, hoc modo demonstratur conclusio. Pars omnis ad suum totum naturali ordine dirigitur sicuti imperfectum ad perfectum: quicumque autem ciuium partes sunt ciuitatis, lex ergo illis prescripta in bonum commune totius ciuitatis debet eos instituire: veluti partes vni corpus quę ad seruitium totius ordinem habent. Concinit huic rationi Aristoteles. Ethicor. 9. vbi ait: Iusta legalia, hoc est ciuiles leges, factiua esse conseruatiuę felicitatis particularumque eius. Et Plato dialogo primo de legibus, vbi ait: Legumlatorem pacis publicę gratia debere omnes leges condere. Quapropter Lacedæmoniorum morem refellit, qui leges omnes in eum scopum dirigebant, vt bella strenuissimè gererent, illis enim prudentius Aristoteles. Ethicor. 10. Bellum, inquit, gerimus vt in pace degamus. Et Cicero. lib. 2. de legibus. Constat, inquit, profecto ad salutem ciuium ciuitatumque incolumitatem, vitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges.

¶ Si

1. Argum. Isidorus.

2. Argum.

Conclusio responsiua.

Argum. 1.

Aristot.

Plato.

Aristot.

Cicero.

2. Ratio. ¶ Si verò summam beatitudinem, quę Deus est, altius speculemur, secundam possumus eandemque optimam rationem subnectere. Lex enim (vt nuper dicebamus) regula prima est nostrarum actionum: regulę verò munus ac potissimum primę est in supremum finem & scopum regulata dirigere: reliquum ergo fit vt in commune bonum & legislatoris propositum, & lex ipsa debeat intendi. Sumitur & tertia ratio ex alia conditione legis. Ait enim Philosophus. Ethico. legem omnem, vniuersalem esse, hoc est, in vniuersum omnibus hominibus positam, ac de omni virtute. Idemque ab illa citata lege docemur: lex est commune præceptum. ff. de legibus. & l. iura. eo. Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur. Inde ergo fit cõsequens vt in supremum finem, qui omnibus communis est, sit dirigenda, & non ad particulares accommodanda. Bene igitur ait eodem lib. cap. 1. Arist. Ipsę leges de omnibus dicunt, coniectantes, aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut Principum. Vbi tres insinuat respublicas. scilicet democratiã, aristocratiã, & regnũ. Quo fit vt legalis iustitia, vniuersas complectatur virtutes. Adde si lubet & rationũ supremam. Fons & origo legum omnium aeterna lex est diuinę mentis. Deus autem cuncta in seipsum ordinauit ac retulit: leges ergo vniuersę sic lege illa regulandę sunt, vt in eundem tendant scopum. Id quod & diuinum Platonem Dialog. 1. de legibus. minimè latuit: vbi ait, oportere vt legumlator eum ordinem sequatur, vt humana ad diuina vbique referantur. Ex his fit consequens, quod dum legislator leges in suum particulare commodum constituerit, tyrannum se esse intelligat. Secundum. ¶ Sequitur subinde quod in vnaquaque republica, vt putat in toto vno regno leges omnes ad finem totius sint referendę. Non quod non singulis ciuitatibus pro earum conditione permittendę sint particulares, sed quod debent omnes ciuitates veluti membra vnius corporis sibi optulari. At verò regna diuersa, etiam si sub vno sint rege, non debent sic gubernari, vt vnius res, diuitię scilicet & politia, in vtilitatem alterius inæqualiter pertrahantur: sed per se quodlibet ob suum ipsius commodum administratur. Verbi gratia: Si non alia ratione transmarina regna acquirerentur, nisi vt omnia eorum bona Hispaniæ obuenerent, eorum quę leges in rem nostram deflecteremus: vide licet, vt si nostra essent mancipia, non seruare tur æquitatis decor: secus si cõmerciorum ratione vicarijs sibi operis inseruirent. Hęc de legum fine: nam de eius effectibus, qui sunt fa-

tere ciues bonos, ac de alijs quibus ipsa felicitas nobis agit, quæstione tertia dicturi sumus. Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etli cõtingat legem quę ad singulare cuiuspiam bonum ordinatur, ratione cõsistere: illa tamen consistentia illic cõnititur quod illud singulare bonum ad commune refertur: veluti in speculatiuis nulla veritas particularis cõclusionis solida est, nisi quę in prima principia resoluitur. Et per idem soluitur argumentum secundum: nempe quod præcepta circa singularem bona inde vim habent legis, quod singularia illa in cõmune bonum ordinantur. Haud tamẽ præcepta huiusmodi leges propriè dicenda sunt, sed legum applicationes ad particularia. Leges enim (vt dictum est, legibusque monstratum) vniuersales esse debent. Exẽpli gratia: Lex est, Vni cole Deum, quę neque tẽpus neque locum prescribit, neque verò singulare alloquitur personam. Præceptum autem esset, si prælatus hodie cuiuspiam iusta ratione iuberet sacrũ facere, aut urbem preces fundere cogeret. Itẽ lex est, charos honorare parentes, & vt parẽtes filios alant. Præceptum autem est, cũ iudex te iubet aut parẽti, aut filio in tali necessitate alimoniam suppeditare. Itaque cũ lex in genere de actionibus nostris generaliter iubeat, quę sunt circa singularem, inde fit vt præcepta sint earum applicationes ad singula. Quocirca et si lex vna specialius alteram explicet, non illico definit esse lex, quatenus semper manet vniuersalis. Est enim lex vt dies Dominicos atque Apostolicos ab opere feriemus, licet sit explicatio illius generalioris, Sabbathata sanctifices.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cuiuslibet ratio sit legis effectrix.

Articulus tertius tertiam definitionis particulam occupauit quę e-rat de authoribus legum. Arguitur enim quod vnicuique priuatim competat leges suo ordine condere. Primum ex dicto Apostoli ad Romanos. Gentes quę legem non habent, naturaliter ea quę legis sunt faciunt: ipsi enim sibi sunt lex, hoc autem de singulis mortalium asseuerat quatenus naturę luce ducti sibi quisque nouit bonum & malum discernere. Secundo arguitur. Intentio legislatoris est vt suos ciues ad virtutem inducat: vnusquilibet autem potest alium ad virtutem inducere: ergo vnus cuiuslibet ratio legem ferre potest.

Ad primum

Ad secundum

De authoribus legum.

1. Argum.

2. Argum.

Tertiu arg. Aristot. potest. ¶ Et tertio loco accedit eiusdem Arist. sententia. 10. Ethicor. circa finem, ubi patrem familiam in sua domo comparat Principi in sua republica: vt velut hic ciuitatē, ita & ille domū gubernet: ergo sicut Princeps ciuitati, ita & pater familiam suis leges ponere valet. ¶ In contrarium est Isidorus eodem libro. 5. Etymo. & refertur dist. 2. ubi ait: Lex est constitutio populi secundum quam maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt. Quibus verbis docere videtur nō esse cuiuslibet scribere leges.

Isidorus.

Solutur questio proposita vnica cōclusionē. Deducitur cōclusio ex articulo.

Aristot.

Plato.

Aristot.

2. Ratio.

Pulchra cōsideratio.

Questio præfens vnica, velut superior, cōclusionē absoluit. Leges cōdere, non cuiusque, sed reipublicæ est eiusque vicem gerentis seu curam habentis. Cōclusio hæc ex ea quæ proximè cōstitutā est facile hoc modo colligitur. Lex est regula dirigēs in cōe bonū: dirigere autē in cōe bonū propriū est reipublicæ cuius eiusmodi bonū proxim⁹ finis est: ergo penes ipsam tantū ac penes illū qui eius habet curā potestas est ferendarum legum. Minorem per Arist. doctrinam. 1. Ethic. facile intelligas. Effectrices enim causæ proportionem habent ad finales: vt quo effectrix est altior, sit & eius quoque finis sublimior. Finis enim proxim⁹ militis est singularem locū defendere: Ducis verò victoria: Regis autē pax: & ideo ad regē pertinet inferiora cuncta in illum supremum finem ordinare. Eadem ratione quia fr̄nefactiue artis finis ad equestre refertur, sit vt ars etiam equestris fr̄nefactiue operationem dirigat. Igitur quia cōmune bonum, peculiaris est reipublicæ finis, & leges illuc nos ducunt: proprium erit reipublicæ illas condere, quibus nos eodē perducatur. Vnde Plato in Dialogo de regno: Regis, ait, munus esse leges condere. Idemq̄ Arist. Ethico. 10. constituit, & 1. si Imperialis. C. de legib. & consti. soli imperatori concessum legitur leges, tum condere, tum adeo interpretari. ¶ Subnectitur autem & secunda ratio: lex enim vim habet coercionis, vt author est Arist. Ethico. 10. & Papinianus in l. de legib. ubi legem appellat coercionem. Vis autem hæc & vigor in sola republica & Principe existit: sicuti totius animalis virtus est, membra mouere. ¶ Est autē cōsideratione discernendum inter eos qui leges sciscere possunt, & illos quorum consilio sciscuntur. Iuris enim consulti leges ex visceribus naturalis philosophiæ ratione & iudicio eliciunt: firmitatem tamen & coercionem vigorem nemo illis, nisi qui iurisdictione pollet, valet apponere. Vnde vt prudentium consulta pondus perse non habent legū, ita neq; Princeps sine eorum maturo consilio eas debet edicere.

¶ Obuiū tamē in prōptu sit huic cōclusioni argumentum. Deus Princeps omnium est legumlatorum, & tamen neq; respublica est, neque eius vicem gerens: quippe qui non à republica auctoritatem mēdicauit. Responsio tamen est: Non eo sensu in præsentiarum asseri quemcunq; gubernatorem vices reipublicæ gerere, ac si vicarius eius existat: sed satis est curam illius habere, seu tanq̄ vicariū, seu tanq̄ eius authorē ac dñm cui curæ est publica gubernatio. Pariformiter & de Chrō, etiā inquātū homo erat, sentiendū est, vt pote qui ceu Redemptor ac rex regni cōelorum, legū cōditor noster fuit. Ac subinde eius vicarius Pōtifex maximus. Is enim non gerit ecclesiæ vices quasi ab illa auctoritatem nactus, verū quasi Christi vicarius, cuius vice fungitur: à quo vtique sololiet per ecclesiam eligatur, auctoritatē suscipit. Idemq; est de episcopis iudicium ac prælati ab ipso instituti. Seculares autem reges ac monarchæ secus habent. Haud enim à Deo proximè, & quod aiūt, immediatē creati sunt præter Saulem ac Dauidem eiusque profapiā, cui sceptrum ipse commisit: sed vt habetur 1. quod placuit. ff. de const. prin. reges ac principes à populo creati sunt, in quos iuum trāstulit imperium ac potestatem: vt infrā. q. 6. & copiosius libr. 3. q. 4. patebit. Vnde verbum illud apud Sapientē ex Prouerb. 8. supra citatum. Per me reges regnant, &c. non aliter intelligendum est, quā quod ab ipso tanquā naturalis iuris authore donatū mortalibus est, vt vna quæque respublica seipsam regendi habeat arbitrium: ac subinde, ubi ratio, quæ spiramen etiam est diuini numinis, postulauerit, in alium suam transferrat potestatem, cuius legibus prouidentius gubernetur. De primis autem legislatoribus, variè referunt sæculares historiæ. Plinius nanque libr. 7. Naturalis historiæ, cap. 56. ait Cererem inter omnes primam leges disse: vt autem alij putauerit Rhadamāthum. At verò Iosephus aduersus Appionem apertissimè ac disertissimè veritatem ostendit. Nē pe inter mortales Moysen prius sacras promulgasse leges, vt diuinitus sibi traditas. Nam post multo tempore illi extiterunt legislatores quos Isidorus initio. 5. libr. refert. Phoroneus enim, inquit, rex Græcis primus leges cōstituit: Mercurius Trifinegillus Ægyptijs, Atheniensibus Solō: Lycurgus Lacædemonijs: ac deniq; Romanis Numa Pompilius, qui successit Romulo.

Oblectio.

Solutio.

Quid senserint scriptores primis legislatoribus. Plinius. Iosephus.

Isidorus.

Ad argumēta partis negatiuæ.

Ad primum igitur argumentum respondetur legem in homine bifariam existere: vno

Ad primum vno modo tanquā in regulante, quo pacto est in legislatore: atq; altero tanquā in regulato: quemadmodum esse contingit in singulis hominibus: iuxta verbum Psalm. Signatum est super nos lumen vultus tui. Vnde & illic Apostolus subdit, Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis: scriptum scilicet à Deo ipso summo legum conditore.

Psalm. 90.

Ad secundū argumentū

Ad 3. arg.

¶ Ad secundum vero respondet Philosophus. 10. Et hic. cap. 9. ubi ait legem vim habere coercionem. Potest ergo priuatorum quisq; vnum quemlibet ciuium ad virtutis officia consilijs ac monitis inducere: haud tamen perfectè, scilicet ipsum cogendo: ob idq; talia monita non habebunt legum virtutem ac robur. ¶ Ac simili fermè modo exemplo ibidem respondet ad tertium: fatetur enim patrem familiam nonnulla statuere posse in sua domo præcepta, eademq; sub aliquibus pœnis, quas exigere paterna auctoritate poterit, etiam vsq; ad verbera. At verò sicuti dominus non est perfecta respublica: ita neq; eius præcepta absolutā habent vim legis: vt putā cum neq; in carcerē conijcere potest suos, neque in exilium mittere, neq; alijs id genus supplicij afficere: vt lib. 5. q. 2. fufius patebit ubi de patria potestate copiosius.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum promulgatio sit de ratione legis.

SUPEREST DEMVM vt quartus articulus postremam de finitionis particulā patefaciat, quæ legis ponendi forma notabatur. Arguitur ergo non esse necessariam promulgationem legis vt suā fortiatur vim. Primum lex naturalis obligat vniuersos, quæ tamē nulla indiget promulgatione: cum neq; statu innocentie neque post naturam corruptā ante Moysen talis fuerit lex promulgata. ¶ Secundo: Lex vetus diuina, vt. 1. 2. q. 103. ar. 4. autor est sanctus Thom. cessauit illo Christianæ mortis articulo quo Redemptor dixit, Cōsummatum est, ac subinde tum nouæ obligatio cœpisse credenda est: nam cessatio vnus fuit alterius inchoatio: aliās mundus absque lege obligante diuina per aliquam temporis moram existere. Et tamen promulgatio legis non fuit tunc facta, sed sub festū Pentecostes: ergo obligatio legis non pendet ex promulgatione.

Prima ratio ad partē negatiuam.

2. Ratio. S. Thomas.

¶ Et tertio: Lex ciuili obligat loco absentes coram quibus non promulgatur, & pariformiter tēpore futuros, apud quos non est amplius necessaria promulgatio.

¶ Contrarium autem legimus, dist. 4. c. in istis. ubi habetur leges tunc institui, dū promulgantur.

3. Ratio.

1. Cōclusio

Ad quæstionem respondetur duabus cōclusionibus. Prima. Nulla lex vllū habet vigorem legis, ante promulgationem: sed (vt citatum decretū asserit) tunc instituitur, dum promulgatur. Itaq; nullam (vt quidam arbitrantur) exceptionem cōclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis. Est enim regula & mensura nostrarum actionum: regula autem nisi operantibus applicetur, vana est: applicari autem nequit nisi per eius notitiam: nam qui regula vitur, eam intueri necesse habet. Fit ergo consequens vt ante promulgationem qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc præcipi quando promulgatur. Vnde l. leges. C. de legibus. & consil. Leges sacratissimæ quæ constringunt hominū vitas intelligi ab hominibus debent. Et in Authentic. vt factæ nouæ consti. &c. tunc valere leges iubetur, cū in cōmune factæ sunt manifestæ. Idē habet iure canonico, vt extrā, de postulation. præl. cap. ad hæc. & de constitutio. c. cognoscentes. Dubitas autē quid nomine promulgationis censendum sit. Vtrum nondum lex velut promulgata sit habenda quousque in omnium notitiam fuerit dispersa. Apparet enim ratio modò facta id persuadere. Enimvero si lex per sui notitiam applicatur, sit vt quousq; sit cūctis nota, nō obliget: atque adeo nec promulgata censeatur. Et confirmatur inde quod ille quem lex laet, ignorantia excusatur: quod non contingeret si legis vinculo innodaretur.

Parua dubitatio.

Ratio habet tandi.

Cōfirmatio

¶ Huius argumenti gratia statuitur secunda cōclusio. Lex vt promulgata censeatur, non exigit vt in omnium notitiam perueniat: sed tunc promulgatur dum solenniter in principis curia vel in prouincia primo præconio vel alia legitima via edicitur. Sic habetur capit. 1. citato, de postulatio. præl. Et in allega. Authen. Et ratio est: quia tunc promulgatur lex, dum sub præcepti forma constituitur. Tunc autem fit præceptum, cum primum publicitus edicitur: ergo ubi primum solenniter fit manifesta, censeatur promulgata, vimque induit præcepti.

2. Cōclusio

1. citato, de postulatio. præl. Et in allega. Authen.

Scrupulus.

¶ Restat autē scrupulus, Nunquid cū primum, verbi gratia, in Curia Cæsaris promulgat lex, tenentur illa omnes regni indigenæ? Videt enim

Panormita.

Ioan. Andr. Baldus.

3. Conclusio aduersus p-fatos authores. Prima probatio.

Secunda.

Tertia.

Questio incidens.

hoc rationi contrarium: nam tunc neque remotissimi, ad quos nondum potuit fama per-tingere excusarentur ignorantia: quod assertu nefarium est. De hoc, licet ad nomen videatur spectare, tamen iuris vtriusque doctores fecus loqui videntur quam ratio docet. Panormita enim & reliqui super dicto cap. cognoscentes. extra de constituto. & Ioan. Andr. super illo verbo, data Romae. libri sexti postremo. Et Bald. super. l. etiam citata, Leges sacratissimae. C. de legib. licet fateantur tunc legem promulgari, quando solenniter edicitur: neminem tamen obligari ea putant antequam illam audierit, nisi crassa culpabilis; ignorantia hominem excuset. Et ratio eorum est quod putant idem esse quae ignorantia excusari, & non obligari lege.

¶ Contra hos autem statuitur tertia conclusio. Cum primum lex solenniter est promulgata, in curia vel in regni Metropoli, obligat vniuersos: tametsi citra culpam ignorantes à culpa excusentur. Probatur vtraque pars conclusionis. Nam lex in vniuersum promulgatur. Haud quippe dicit: Praecipimus ciuibus istius vrbs, sed, vniuersis sub ditione nostra de gentibus: ergo vniuersos tunc obligat. Secundo arguitur: dum concionator, verbi gratia, vel alia persona priuata admonet me legis positae, tunc iam deinceps non me excusaret ignorantia, & tamen nuntius ille non me obligauit: ergo promulgatio solennis quae praecesserat, me obligauerat. Et tertio arguitur. Si non statim à solenni promulgatione essent vniuersi lege ligati, sequeretur quod neque ignorantes proprie dicerentur excusari: excusatio enim est ab obligatione quam quis habet: & secundum contrariam opinionem. ignorantes nondum obligantur: dicendum ergo vtrumque est, vt nostra asserit conclusio: videlicet quod lex statim cunctos tam audientes quam absentes obligat, à cuius nihilominus nexu insciji excusantur. ¶ At verò prescius quis forte percontetur, vtrum satis sit vno loco solenniter legem promulgari, vt vniuersi illius iurisdictionis statim legi subdantur. Exempli gratia: Si Caesar plurimum regnorum Dominus legem Toleti promulgaret, qua Belgas, Flandros, atque Italos Indosque comprehenderet. Atque si Papa Romae, vel vniuersale Concilium solenniter ferret legem, vtrum inde tunc protinus stringeret vniuersos. Et quò dubitationis neruus lucidius pandatur, proferamus exemplum legis irritantis inuadentisque materiam contractus. Si nunc Papa prohiberet quintum gradum matrimonij, vel facerent non esse positam legem irritantem actiones pupilli, alienantis

sua bona, sed nunc primum poni: Vtrum ex illo tunc irriti essent tales contractus, etiam inter ignorantes celebrati. Nam quantum ad culpam & poenam, iam satis dictum est, eos qui per inscitiam post modum contraherent excusari: sed vtrum valeret matrimonium, pariter & contractus pupilli.

¶ Ad hoc primum respondetur, non satis esse Caesarem in vno regno legem edicere vt omnia obliget quousque; in singulis promulgetur, ac si diuersorum essent regum: quoniam ob id quòd in eiusdem ditionem inciderint, non censentur vna respublica. Quin vero si sint diuersae prouinciae longè separatae, non existimatur lex promulgata, antequam in singulis edicatur. Non enim aequum esset vt lex Toleti promulgata ex tunc perstringeret Indos. Saluberrima ergo est sanctio. authen. citati. vt factae nouae &c. vt Romanorum Imperatorum leges post duos menses valere inciperent in republica, & tractari. Quod si valere, idem sit quod, vigore tunc praecipit obtinere, sit vt neque antea scietes obligarentur: si verò intelligatur iuxta formam tertiae nostrae conclusionis, scilicet quòd licet à tempore promulgationis obligent, nihilominus vsque ad duos menses possent se quibusque ignorantia protegere: tunc intelligendum est quantum ad forum exterius: nam quantum ad conscientiam, & illi qui antea rescuissent, continuo excusatione nudarentur: & illi qui citra culpam diutius ignorassent, excusarentur. De legibus autem eorum qui sunt principibus inferiores cum angustiioribus prouincijs praesideant, non est censendum tam longas inducias requiri vt sint obligatoriae.

¶ At verò de summo Pontifice asseruit Panormita. c. nouerit. de sent. ex com. satis esse si eius leges Romae publicentur: quem nonnulli sequuntur, dicentes Pontificem summum plumbeos habere pedes, quibus discurrere nequit. Et Syluester. verbo. lex. q. 6. dicit sic seruari in practica. Verum est tamen eundem Panorm. super. c. cognoscentes. de constituto. sic se secundum communem opinionem exponere, vt asserat legem, non quantum ad culpam & poenam, sed tamem quantum ad rescissionem contractus ab articulo statim promulgationis vigorem habere. Vt si in concilio lata esset lex, ne deinceps illegitimè nati sacerdotia recipiant: aut quod tales praebendae non nisi tali hominum forti prouiderentur: omnes ex illo momento contra factae collationes haberent irritae. Quod ego facile credo. Attamen quia matrimonia non possunt dissolui sine iniuria, & si quae sunt alia id genus pacta, certe non debent lege interdici, nisi quae vigere incipiat dum fuerit

Solutio.

Panormita.

Syluester.

Papa non incedit obligare sua lege nisi à tempore promulgationis, nisi aliter expresse sit.

Leges reuocatoriae priuilegiarum nullam habent vim quod fuerint promulgatae nisi in prouincia sed in dicecesi.

Epilogus an ge ditorum

Explicatur alia legis de finitio.

rit in prouincia promulgata: aliàs esset periculis plena. De caeteris autem quae irritatoriae non sunt, parum refert si dicamus statim Romae latis obligare. Hoc siquidem non obstante, ignorantibus excusantur à culpa & poena. Crediderim tamem, nisi Papa aliter sua lege expresse, nunquam intendere obligare nisi à tempore promulgationis, in prouincia. Etenim quando ob culpam vel alium defectum vult inhabilem personam reddere, expresse addit ex nunc, vel ex tunc: vt ca. cum singula. de praeben. lib. 6. constituit duas obtinentem praebendas ex tunc reddi inhabilem. Et simile habetur, Clementi. nolentes. de haeretico. ¶ Hoc autem pro certissimo hic admonitum sit, quòd leges priuilegiarum reuocatoriae vim non habent quousque; promulgatae sint, non solum in prouincia, verum in dicecesi. Exempli gratia, dum in indulgentiae reuocantur aut suspenduntur, quousque in metropoli Ecclesia sit reuocatio promulgata, quicunque potest coecephis priuilegijs citra culpam vti. Neque hoc tantum, verum etiam si quis vsque ad illum articulum priuilegio indulgentiarum fuerit à referuatis sacramentaliter absolutus, absolutio est valida.

¶ Ecce definitionem legis in fronte quaestionis propositam, cunctis ex partibus, quae qua tuor erant, expositam: ac subinde illam. ff. de legib. & sena. conf. quam sapientissimè Papi- nia. ex alijs quatuor membris constituit. Ait enim, Lex est commune praecipitum: vbi eius substantia primusque actus exprimitur: quoniam praecipitio actus prudentiae est, & in commune omnibus debet poni. Virorum prudentium consultum: quibus verbis declaratur quae admodum praecipitio nulla est in intellectu: quam non consilium antecedit: quare neque Rex sine prudentium consultatione debet leges condere. Delictorum quae sponte vel ignorantia contrahuntur coereptio. Ecce virtutum eius ac vim coerciuam malefactorum, qui vel scientia vel ignorantia vincibili delinquant. Communis rei publicae spolio: qua tadem particula eleganter ingenium legis exprimitur. Per leges nanque respublica & princeps constituit fideiusor, vt securè tutoque vbi que uiuatur. Spondet enim nullum fore pacis perturbatorem, neque vllum qui iniuria ausurus sit ciuem laedere. Quod si vllus extiterit, ipse princeps poenas reposcet.

Ad primum argumentum

AD primum igitur argumentum de lege naturae, respondemus, naturali luce & instinctu esse promulgatae: nepe inscriptam mortalium mentibus. Quapropter

in statu innocentiae clarescente naturae luce nulla fuit alia opus promulgatione talis iuris. Neque verò postea quousque caligine iam obdura hominum mens necesse habuit vt per legem scriptam explicaretur ei Decalogus. Quo fit vt de primis principijs naturalibus nulli mortales per ignorantiam praetextere sibi poterunt excusationem. De alijs verò quae attentiore discursu indigent, vt de libera Venere, forsitan se poterat excusare. Pari ratione, Si qui barbari matrimonia vsque; adeo contra naturam foeda contraxissent inuenirentur, vt etiam se praetextes filiabus commiscerent, talia matrimonia dirimerentur: quia non poterat nisi crassa inscitia nefaria illa turpitudine ignorari. Secus si contraxissent in secundo & alijs gradibus, qui Iudaeis dicitur olim, Christianisq; praecise modo interdicitur.

¶ Ad secundum de diuina lege respondetur, non censeri promulgatam eo quòd Deus singulari personae eam reuelauerit, quousque; idem eius minister solenniter eam euulget. Exempli gratia: Abraham praecipit Deus vt suos masculos circumcideret, quae lex posteris suis esset solennis. Haec autem lex non omnes (praeter ipsum) statim obligabat vsquequo Abraham nomine Dei eam promulgauit. Idem pariformiter de lege Moisaica, quantum ad caeremonias iure naturae adhibitas & iudicialia, existimandum: videlicet, quòd nullus contraheret cum vxore patris aut patruj: qui enim postquam lex reuelata est Moysi ante eius promulgationem contraherent in tali gradu non modo à culpa excusarentur, verum neque separarentur. Secus post promulgationem: postmodum enim etiam ignoranter contrahentes, licet à culpa liberi essent, dissociarentur. Ratio huius est quòd Deus hominibus secundum eorum naturam & ingenium per homines sui generis constituit leges promulgare.

¶ At verò lex Christi vbi primum fuit Hierosolymis post eius Passionem ac resurrectionem promulgata, vniuersum obligauit orbem: quoniam praedicatio Discipulorum non obligabat de nouo, sed ostendebat legem cui Christus mundum subiugauerat: atque adeo tollebant ignorantiam illuc usque excusantem. Vt autem ad formam argumenti tertij respondeamus, conceditur illo tunc articulo quo Christus animam expirauit mortuam esse legem veterem, licet non fuerit statim mortifera, ac subinde vim statim habuisse sacramenta nostra. Quin verò baptismus iam antea baptizato Christo virtutem habebat: vt. 3. par. quaestio. 66. auctor est sanctus Thomas. At verò de delegis totius euangelicae obligatione, et si Scotus in

Ad secundum

Quot tempore lex Christi coeperit obligare.

D. Thomas Scotus.

to in. 4. distinct. 3. q. 4. visum fuerit non incepisse nisi à die Pentecostes, quando apostoli confirmati virtute ex alto eam prædicare cœperunt: tamen aliter fortè est sentiendum. Enim verò antea iam Christus apostolis iusserat, Ite prædicatè Euāgelium omni creaturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit. Ex quo idcirco tempore ait, loco modò citato S. Tho. Vim habuisse præcepti. Et quia susceptio baptismi professio est totius legis, dicendū forsan secundum eundem sanctū Doctorem, ipsum tunc primò Christum suā promulgasse legem. Attamen hoc concessio, consequens fit ab articulo passionis vsq; ad illud temporis momentum mansisse orbem sine obligatione vllius diuinæ legis: nam vetus expirante Christo cessauit. Cui autem duriusculè hoc insonuerit, dicere verò proximè potest, qd Christus in mortalibus agens suam promulgauit legem, quæ tunc inciperet obligare quando ipso expirante veterem consummauit. Nam tūc in Arā Crucis nouo sacerdotio vetus antiquauit: & translato sacerdotio, ait ad Hebræos Paulus, necesse est vt legis translatio fiat. Quauis nihil absurditatis habeat qd in triduo tantilloque tempore post Resurrectionē non obligaret lex noua. At verò prior mihi respōdendi modus multò probatior est, vt lib. proximo. q. 5. monstratur sumus: vbi materia hæc à cessationibus legalium ad amussim est examināda. Ad tertium argumentū respōdetur, qd cum lex scripto debeat promulgari, illa scriptura absentibus & futuris loquitur: qua ratione ait Isidō. legē esse constitutionē scriptam, & à legendo vocari: eò qd legenda proponitur. Quauis illud de ciuili tantum intelligatur: nam lex naturæ in mente scripta est: & ius gentium eadem mente collecta.

Ad tertium argumentū

QVÆSTIO SECVNDA, de legis effectibus.

S. Tho. 1. 2. quæst. 92.

ARTICVLVS. I.

Vtrum effectus legis sit præcipiendo ac vetando facere homines bonos.

Quatuor in lege aduertenda.

Quæstio præfens duos habet articulos, alterum de effectū legis, atq; alterum de eius actu. Oportet enim in presentiarum quatuor considerare discernere: finis enim legis est adeptio com-

munis boni in quo posita est felicitas: de quo 2. artic. dictum est: effectus autem est probitas & honestas per quam illuc tēditur: actus verò quem legis virtutem appellant, est præcipere & vetare: sed potestas & neruus est obligare, & coercere: de quo quæst. 6. dicendum est.

¶ Arguitur ergò quòd legis effectus non sit facere homines bonos: virtus enim est secundum Philosophum. 2. Ethicor. quæ bonum facit habentem & eius opus bonum: virtus autem munus Dei est, vt illa celebris habet definitio Augustini quæ ex. 2. libr. de liber. arb. colligitur: Virtus est bona qualitas mentis. &c. quæ Deus in nobis sine nobis operatur: lex ergo non est quæ bonos facit habentes.

¶ Secundo, lex nō facit bonos nisi qui sibi sunt obedientes: illud ergo obedientiæ bonum non est à lege sed ei præsupponitur.

¶ Tertio, lex vt dictum est, in bonum commune reipublicæ refertur: ergò effectus eius solus est facere bonos ciues, putà obediētes legibus & magistratibus in commune bonum: hoc autem nō satis est vt simpliciter sit homo bonus: nam potest esse malus in his quæ lege ciuili permittuntur.

¶ In contrarium autem est, ipse idem Philosophus qui in initio. 2. Ethic. ait voluntatem cuiuslibet legislatoris esse vt faciat homines bonos.

AD quæstionem hanc respōdetur duabus conclusionibus. Prima est. Effectus legis quem potissimè aspicere habet legislator est bonos facere homines sibi subditos, per quam bonitatem finem humanum adipiscantur, quæ est nostra felicitas. Conclusio hæc facile ex decisione superioris quæstionis colligitur. Finis enim legis est commune bonum in quo nostra consistit beatitudo: illum autem nemo nisi per virtutum exercitium assequitur quæ bonum faciunt habentem: eo vel maxime quòd (vt Philosophus docuit) felicitas ipsa huius seculi in virtutum vsu posita est: ergò legis effectus est homines facere studiosos & probos. At verò quoniam ratio hæc de lege tantū procedit quæ veram habet legisrationem, S. Tho. 1. 2. q. 92. aliam excogitauit rationem quæ legem omnem etiam metaphoricam amplexatur. Lex, inquit, cum rationis dictamen sit quo præfens subditos gubernat, ad hoc ordinatur vt ei subditi bene obtēperent: hic enim est cuiusq; præceptionis propositum: virtus autē eius propria qui alteri subditur est bene superiori obtemperare (vt in calce. 1. Poli. author est Aristot.) quemadmodum virtus appetitus sensitui est vt probè & promptè rationi

Prima ratio

Aristot.

August.

Ratio.

Ratio.

Aristot.

Conclusio

Prima ratio

S. Thomas

Ratio.

Arist.

tioni

tioni obediat: ergo intentio legis est subditos ad suam ipsorum propriam virtutem inducere: vt pote per quam ei obsecundent: hæc autem virtus bonum facit habentem & eius opus bonum: ergo cuiusq; legis effectus est facere homines bonos. Quòd si intentio legislatoris ad id quod est vere ac simpliciter bonū feratur, tunc lex ipsa pari modo imbuet subditos vera bonitate: sin verò nō fuerit simpliciter bonum sed vile aut delectabile sibi, repugnans autem iustitiæ, tunc lex faciet subditos, non bonos simpliciter, sed in ordine ad illum finem: vt si sit lex conquirendi diuitias, instruet illos probè ad illum finem: & si fuerit lex latrocinandi, faciet illos bonos latrones: nam & in malis inuenitur obedientia legis, quæ effigiem habet boni, non honesti, sed vel delectabilis vel vtilis. Hæc autem ratio non satis videtur rem demonstrare: conclusio enim nostra est, legem efficere bonos homines: ratio verò solum cōcludit quod efficiat bonos subditos, quod minus est. Arist. enim Polit. 3. cap. 3. dignoscit bonum ciuem à viro bono. Ciuis enim inde dicitur bonus qd sit bonus subditus, hoc est legis dicto audiens: vir autem bonus plus obtinet probitatis: nam cum multa ciuili lege impune permittantur, potest quis bene auscultare legibus, & nihilo minus prauus esse, putà auarus, fornicarius. &c. vt supra argumentabamur. Igitur non fat est legem facere bonos subditos vt faciat simpliciter bonos homines. Caietan. eodem loco defendere conatur rationem Sancti Thom. hoc pacto: quod licet qui subditus est vnicuique particulari legi, vt putà humanæ, nō illicò sit vir bonus: tamen qui bene paret omni in vniuersum legi, putà naturali & diuinæ: non potest non esse simpliciter vir bonus: eò quòd tales leges de omni virtute præcipiunt. Hæc autem expositio, nisi ego hallucinor, non est mēti sancti Thom. germana. Etenim si hoc ipse cogitasset, collectim simul dixisset, legū vniuersitatem facere homines bonos, cum tamen nō hoc tantum asserat, sed quòd ille sit effectus cuiuscūq; per se legis. Sic em̄ ait: Ad hoc enim ordinatur vnaquæq; lex vt obediatur ei à subditis. Geniuus ergo sensus. Sancti Thom. est, effectus cuiuscunq; legis esse facere homines bonos suo ordine & gradu, scilicet respectu peculiaris finis eiusdē legis: vt putà legis iustitiæ facere iustos: legis fortitudinis, fortes: & temperantiæ, temperatos, &c. Et ideo optima erat collectio quòd si facit bonum subditum facit bonum hominem in tali materia. Ex quo fit vt lex aterna & naturalis quæ omnem do-

Obijctur contra proximā rationē S. Thomæ. Aristot.

Caietan. nititur defendere rationē. S. Thom.

Solutio Caietan. nō est ad mentem S. Thom.

Geniuus sensus. S. Th.

cent iubentque virtutem, faciat homines vndeque absolutos.

¶ Hæc rebit hic autem forsan de hac conclusio ne quispiam, vtrum vsque adeò sit vniuersalis, vt legislatorem secularē eiusq; leges suo ambitu complectatur, an videlicet principum regumque munus sit bonos secundum animam facere ciues. Existit enim contra apprens argumētum, quod hoc differat inter Ecclesiasticos antistites & seculares principes, quòd illi spiritalibus attendentes, curam gerere debeant animarum: isti verò tantum pacis quieti pacatq; status reipublicæ. Sic nanque vulgus arbitrari fortè poterit. Mox arguitur ex Aristot. 1. Polit. cap. 2. vbi ait, constitutam esse ciuitatem viuendi gratia, scilicet, propter sufficientiam vitæ. Ex domo enim propagatur pagus, & ex pagis coalescit ciuitas, vt scilicet diuersis artibus diuersisque mercimonijs sibi ciues mutuo sufficiant: ergo à secularibus legibus non est quippiam altius desiderandum.

¶ His tamen nihil obstantibus proculdubio auscultanda est conclusio vniuersaliter: philosophi enim affirmantes scopum legislatoris esse ciuium probitatem atque honestatem morum, nihil de ecclesiastica institutione cogitabant, sed de regibus id asserbant. Quam ob rem meminisse oportet discriminis inter alias virtutes & intellectuales artes & scientias. Ars enim facere potest pictorem bonum & bonū statuariū, & sciētia Theologū bonum, bonūq; iureconsultum, bonum autem virum sola perficit moralis virtus. Quapropter leges omnes ciuiles siue de reliquis artibus siue de rebus alijs edicantur, omnes ad bonum animæ, quò nostra felicitas agitur, instituendæ sunt: obidque loco modò citato Aristot. peregre dixit quòd ciuitas cōstituta quidem est gratia viuendi: existit verò bene viuendi gratia. Enim verò non modò ciuium congregatio ad vitam corporalem emolumenta affert, atque commoda, sed præcipuè ad spiritualem. Nequirent enim dispersi homines ac solitarij ignorantes docere, coercereque malefactores, consilijque & salutaribus monitis mutuo se ad felicitatem inuare, vt faciunt congregati. Etenim qua ratione homo ad felicitatem natus est eadem est, ciuile animal: ob idque solitarius nisi angelicam degat vitam: bestia est. Atque eandem ob causam qualem antiqui felicitatem statuebant, tales & ferebant leges: vt Epicurei, eas quæ voluptati capeffendē deseruirent, atque alij alias quibus vel diuitiæ, vel honores accumularentur. Et Lacedæmonij (vt. primo. de legibus. author est Plato.) qui illic felicitatem

Dubitatio.

Argumē. 1.

Argumē. 2. Arist.

Satisfit dubitationi positæ. Probatio.

Aristot.

Ratio.

Plato.

colla-

collocabant, vt omnium essent victores ac domini, eas excogitabant leges, quæ ad bella felicius gerenda accommodatiores essent. Igitur principes qui veram felicitatem sincere norunt ad eandem debent cunctas referre leges.

Aristot. Ait enim Aristot. Ethicor. 9. iusta legalia factiua esse felicitatis. Haud quippe externis actionibus decorum possunt ciues seruare reipublicæ statum, nisi internis virtutum habitibus vigeant. Et postremo accedit quod omnis potestas à Domino Deo est: propter quod eidem potestati admonet Paulus omnem animam esse subditam: Deus autem ad se cuncta ordinavit ac retulit: ergo in ipsum debent Principes suas leges referre. Haud ergo hac parte secularis potestas ab spirituali differt, sed hoc tantum, quod cum ambæ eundem suis legibus debeant scopum supernæ salutis præfigere, spiritualis supereminet seculari: nempe vt factorum leges instituat: & si secularis princeps leges à vera felicitate deflexerit, eas emendet & corrigat, principesq; ipsos cohibeat. Tunc enim locum habet illud. 1. ad Corin. Paul. Animalis homo nõ percipit ea quæ sunt spiritus Dei: spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Adde hic deinum quod causa huius assertæ veritatis Arist. eodem loco. 3. Pol. cap. 3. postquam distinxit ciuem bonum & virum bonum, subiunxit, Principi necessarium esse vt sit vir bonus, hoc est, omnibus virtutibus exornatus. Et ratio est, quod regere munus ac functio prudentiæ est: quæ nisi omnibus virtutibus associetur, vera esse non valet: iudicat enim prudens de omnibus: & quia qualis vnusquisq; est, talis sibi finis videtur, necesse est vt bene sit affectus ad omnia de quibus iudex sedet. ¶ Sed arguis, videtur non opus esse maiori virtute in principe ad operandum quam in ciue ad obediendum. Nam vt tota subditi probitas quatenus subditus est, consistit in bene parendo, ita & tota principis in bene imperando: quæ enim alter iussa dat, alter capessit: ergo cū in republica ciuili non omnia mala prohibeantur, fit vt sicut neq; ad bonum ciuem, ita neq; ad bonum principem requiratur omnis virtus. Respondetur disparē esse rationē, quoniā Princeps debet de omni virtute leges ferre, & (vt ait. 1. Polit. Philosophus. c. vltimo) quomodo si imperas nõ est temperatus & iustus & fortis, huiusmodi virtute recte imperabit? Et quauis nonnulla impune permittat, vt meretricia, mendacia, & epulationes: hoc tamen non debet libidine facere, sed iudicio. Debet enim esse adeo castus, vt ad euitandas peiores turpitudines meretricia vbi oportet permittat: & tam

liberalis, vt ad euitanda atrocina permittat quempiam vsurarum modum. In summa: veluti medicus, salutis est corporis moderator, ita & princeps qui gubernaculum reipublicæ tenet, veluti animarum medicus ad illum finem debet cuncta moderari. ¶ Secunda conclusio huius articuli sit. Licet princeps metis oculos semper debeat habere ad bonitatem ciuium attentos, debet nihilominus & legibus artes officiaq; reipublicæ prosperare, annõnam & reliqua temporali vitæ tam ad bellum quam ad pacem necessaria providere. Quin verò & ciuium facultates & honores augere: ea tenus tamen quatenus præsentis vitæ ornamenta futura sunt felicitatis adminicula.

AD primum igitur argumentum conceditur omnem virtutem munus esse ac donum Dei: haud tamen quod nobis sine nostra opera donetur, sed nobis quippiam agētib; licet non pariformiter. Est enim virtutum alia infusa, alia verò acquisita. Et quidem infusam Deus nobis se solo donat, non tamē adultis sine ipsorum consensu & dispositione. Acquisitæ autem, licet Deus donator sit tanquam author naturæ, nostra nihilominus consuetudo causa etiam est: inde enim dicitur acquisita, quod nostris moribus conficitur. At verò quia neutrius opus rem habet virtutis simpliciter dictæ, nisi Deo per gratiam sit acceptum, cuius quidem primæ gratiæ nos non sumus causa per meritum, recte ait August. omnem virtutem dari nobis sine nobis. Nihilominus quia leges opera nostra dirigunt, per quæ fauente Dei numine orum probitate decoramur, per leges dicimur boni effici. Eo scilicet pacto quo Aristot. 2. Polit. ait, quod legiflatores assuefacientes faciunt bonos. ¶ Ad secundum autem respondetur, non semper qui legi obedit, id facere ex bono virtutis, sed timore quandoq; pœnæ, quam lex comminatur: per quam subinde adducitur vt proprio animo rationi obtemperet. Quauis sint etiam quædam à natura virtutis semina, ante legem nobis insita, vt quis possit obedire legi, per quam obediētiam perfecte comparet virtutes. ¶ Ad tertium autem iam responsum est. Lex enim quæcunq; ciuilib; facere duntaxat intendit bonos subditos, hoc est promptè obsequentes: quoniam reipublica, nisi ex partibus constet, quæ toti obtemperent, non potest consistere: sicuti neque corpus cui membra non seruiant. Satis ergo est ad firmitatem reipublicæ si princeps omni polleat virtute, & ciues bene sint subiecti. Licet non omnes sint viri absolu-

Conclusio. 3

Ad primum argumentū.

Ad secundū

Ad tertium

Aristot.

Postrema ratio.

Paul.

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Aristot. tæ virtutis: vt Aristot. 3. Polit. docet. Attamen qui legi naturali ac diuinæ auscultant, illi sunt & boni ciues, & viri integerrimi: vt iam supra dictum est. De legibus autem tyrannicis, cū veræ non sint leges, non opus est argumentum in de obijcere quod non faciunt bonos ciues. Id enim tantum bonitatis habent quod faciunt subditos obediētes, vel timore pœnæ vel alia corrupta via.

ARTICVLVS II.
Vtrum legis actus congruenter assignentur.

Legis actus quatuor. ¶ Vbsequitur articulus secundus de legis actibus. Videntur enim non esse quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, & punire. Lex enim idem est quod præceptum & imperium, vt supra monstratum est: non ergo opus fuit discernere inter imperare & vetare.

Argument. 1. ¶ Secundò, effectus legis est subditos ad bonum inducere: consilium autem ad id ipsum conducit, ac pariter præmium: ait enim Iurisconsult. l. 1. de Iustitia & Iure. ff. quod bonos nõ solum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupit: ergo & consulere & præmiare, nihilominus quam præcipere & punire actus sunt legis. ¶ Quin verò tertio valentius arguitur. Effectus legis est homines bonos facere: ille autem qui metu duntaxat pœnæ legi obtemperat, non est simpliciter bonus: metus nanque seruilis, quauis sit moraliter bonus, nondum tamen lineam virtutis attingit: ergo punire, non est legis actus.

Argument. 2. ¶ In contrarium autem est inter Iureconsultos Modestini. ff. de legibus & senat. cõsul. vbi ait, legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, & punire.

Argument. 3. ¶ Ad quæstionem istam conclusione hac respondetur. Legis actus ac virtus quadripartitus est: vt lege citata Iureconsult. docuit. Neq; verò obstat Isidorus sententia lib. 5. Etymol. vbi de tribus tantum meminit. Ait quippe. Omnis lex, aut permittit aliquid: vt vir fortis præmium petat: aut vetat, vt sacrarum virginum nuptias nulli petere liceat: aut punit, vt qui eadem fecit capite plectatur. Nam permitti appellatione consultorum more præcepta etiã comprehendit. Sic enim habetur. C. de legib. & consil. leges sacratissimæ. Vniuersi præscripto legum vel inhibita declinēt, vel permiffa sectentur. Haud enim est credibile vt potissima legis functio eum præterierit. Enimvero cū

Legis actus quatuor.

Argument. 1.

Argument. 2.

Argument. 3.

Conclusio responsiua.

Isidorus.

tres sint differentiæ humanarum actionum. Prima scilicet earum quæ genere suo bonæ sunt: aliæ vero quæ genere suo sunt malæ, ac tertiæ quæ sunt in differētes. Respectu primorum legis virtus est præcipere: vt Vnū cole Deū, charos venerare parentes. Vnde Arist. 7. Ethico. Lex, inquit, de omnibus præcipit virtutum actibus. Respectu vero aliorum secundum generis est vetare: vt Ne iures vana per eū. Non occides. Sed respectu actionum tertij ordinis est permittere, vt, Cui libuerit, negotiari fas sit lucri gratia. At verò quoniam lex dictamē rationis est quo homines ad officium inducuntur, fit vt instar rationis speculatiuæ, quæ per vnū aliud cõcludit, subditos per pœnā à vetitis arceat, atq; in officio cõtineat: hac ergo ratione & quartus ei actus adiungitur, qui est punire. ¶ Sed tamen contra singula huius inductionis membra obijcitur. Primum, legibus non ea solū præcipi consuecunt quæ genere suo sunt bona, verum etiam ea quæ per legem cõstituuntur virtutum loco: neq; solū vetantur ea quæ genere suo sunt mala, verum quædam per legis prohibitionem efficiuntur mala. Hinc enim illa celebris distinctio orta est: Alia sunt prohibita, quia mala: alia verò mala, quia prohibita. Dicit enim, verbi gratia, cuiuspiam Diuo festiuiter dicere, quæ prius ferri indifferēs erat, lege sola fit religionis virtus. Et armatos noctu ciues obambulare, quod prius erat indifferēs, prohibitione legis fit vitium. ¶ Respondetur autē quod vbi diximus præcipi actum circa ea versari quæ sunt genere suo bona, ampliandū verbū est, & ad illa quæ certa ratio indicat esse bona: nihil enim lex præcipere debet nisi quod ratio pro tempore & loco ostendit esse bonum. Et pariformiter neq; quicquid vetat, nisi quod vel genere suo vel circūstantijs loci aut temporis ad bonum finem ordinatur. Sed rogas, illa quæ genere suo sunt bona vel mala quidnam alia opus habent aut præceptione aut prohibitione? Respondetur. Ea quæ genere suo iusta sunt lege naturæ præcipiuntur: & quæ genere suo sunt mala eadē lege prohibentur. Nihilominus causa amplioris luminis voce etiam in mandatis proferuntur, scriptisq; referuntur: vt Decalogus exemplum est. ¶ Præterea aduersus tertium membrum est argumentum: quia lex humana nõ ea tantum permittit quæ indifferētia sunt, vt otari & quatenus eutrapeliæ virtus indulget, ludere & venari: verum & quæ mala sunt, vt scortari, & ioci causa metiri, atq; id genus reliqua. Respondetur, quod quantum ad legem humanam indifferētia quoq; dicuntur ea quæ non sunt valde mala: vt potest ex quibus nulla emergit iniuria aut grauis absurditas quæ quidē bona causa vt impune fiant permittit:

Questio parua. Solutio.

Argumentū

Solutio.

tit:

QVÆSTIO TERTIA De lege aeterna.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 93.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex aeterna à naturali humanaq; & diuina distinguatur.

Onstituitis legis definitione, effectu & actu, debita series poscit vt delegum diuersitate dicamus. Arguitur autem à parte negatiua q; non sint quatuor legum species quas

Prima ratio ad labefactã dâ partitio nem legis.

Doctores connumerant: scilicet, aeterna, naturalis, humana, & diuina. Lex idẽ est quod ius, ius autem non diuiditur nisi in naturale & positium: vt libr. 3. quæstione statim. 1. videbimus. Vnde cum ius positium diuidatur in ius gentium & ciuile, hæc tantum tria distinguuntur iura, scilicet, naturale, & gentium, & ciuile, vt est videre Inst. eodem titulo, & ff. de iust. & iu. & in Decretorum dist. 1. Nõ ergo quatuor sunt legis species. ¶ Preterea est & lex fomitis quam Paul. (vt supra citauimus ad Roma. 7.) appellat legem membrorum repugnantem legem mentis nostræ: plures ergo sunt q; quatuor. ¶ In cõtrarium est quod ait Sapiens, Prouer. 8. de lege aeterna, quæ sapientia Dei est. Dominus possedit me ab initio viarum suarum: anteq; quicquã faceret à principio: ab æterno ordinata sum. Et infra: Quando legẽ ponebat aquis, cum eo eram cuncta cõponens. Et de naturali ait Pau. ad Rom. 2. Gentes quæ legem nõ habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt. Et de humana ad Rom. 12. Omnis anima potestati bus sublimiorib; subdita sit. Et de diuina Hierem. 31. Dabo legem meã in visceribus eorũ, & in corde eorum scribam eam.

Secunda ratio.

Sapiens.

Paulus.

Hieremię.

Pro quæstionis huius intellectu recolendum est discrimen illud quod in capite huius libri adnotauimus inter ius acceptum pro lege, quæ est iustitiæ regula, & acceptum pro iusto, quod est eiusdem virtutis obiectũ. Hoc enim supposito facile ad præsentẽ quæstionem duabus cõclusionibus respõdetur. Prior est: Quatuor sunt legis species, quæ in titulũ quæstionis proponuntur. Lex enim (vt supra exponentes dicebamus) nihil aliud est q; regula & præceptio prudentiæ per quã qui curam gerit reipublicæ, illam gubernat & administrat: gubernatorum autẽ primus supremusq; est Deus, vnde omnis potestas deriuatur. Secundus verò homo

1. Conclusio.

homo qui eius minister est perque eius auctoritatem institutus: ergo secundũ conditiones & modus gubernandi tam in Deo quã in homine rimadus est sumendusque legum numerus. Quod autem hac ratione quatuor distinguantur legis species sic patet: Deus in primis vniuersalis gubernator, ab æterno vniuersaliter ordinem ac dispensationem & regimẽ mente concepit: cuius conceptionis instar leges omnes constituendæ sunt: illa ergo ordinatio & præceptio lex aeterna secundum naturam suam nuncupatur. Mox quia idem Deus author est naturæ, singulis rebus suos indidit instinctus & stimulos, quibus in suos fines agerentur: sed homini præcipue naturalem normam mente impressit quare secundum rationem quæ illi naturalis est gubernaret: atq; hæc est lex naturalis: eorum scilicet, principiorum quæ abiq; cursu lumine naturali per se nota sunt: vt id facias alijs quod tibi fieri vis: & similia. Deinde & eidem homini facultatem tribuit vt pro temporum, locorum, ac negotiorum qualitate per eandem legẽ naturæ quas alias expedire iudicaret, ratiocinando constitueret: quæ ideo leges ab auctore suo humane nuncupatur. Attamen quia non ad finẽ tantũ naturalem qui est pacificus quietusq; reipublicæ status conditi sumus, ad quem finem prædictæ leges sufficerent: verum & ad supernaturalem felicitatem creati, aliã Deus nobis infu per posuit supernaturalem legem, tã veterem scilicet, quã nouam, quæ ad illum supernaturalem finem nos perduceret. Et hæc est lex diuina. At quia de horũ singulis seorsum perspicacius facturi sumus sermonem, satis est hic numerum explicuisse.

2. Conclusio

Adhibetur tamen secunda conclusio quæ superioris corollaria est. Nõ eodẽ modo species istæ legum differunt: aeterna enim differt à cæteris tribus quod ipsa fons illarũ est & origo: non vtq; lata sed ferens, nõ impressa sed impri mens: nõ deniq; alterius participatio, sed lux cuius aliæ sunt participationes. Reliquæ verò inter se hoc distant, q; lex naturalis est impressio facta in ipsa creatione naturæ: lex verò humana est regula ab homine posita per facultatem sibi diuinitus collatã: lex verò diuina est lumen infusum homini: quam ideo Ieremias vocat legem scriptam in cordibus. Igitur quãuis lex aeterna, diuina etiam sit, differt tamen à diuina positiua: quod illa in Deo ab æterno existit: hæc verò in nobis ex tempore.

Ad 1. Arg.

Responso ergo primi argumẽti ex his quæ dicta sunt facile colligitur. Etenim quia ius pro eo quod est iustum, æquitas illa est quæ

in temporarijs rebus constituitur, nullum est ius hoc modo aeternum: licet sit lex aeterna. Iustum autem hoc aut constituitur à rerum ipsa natura in qua lex naturalis versat: vt mutuum aut depositum reddere: aut constituitur à lege positiua. Et hoc appellat Aristot. 7. Ethicor. iustum legale: scilicet, quod antea nihil referebat sed postquã positum est refert. Hoc autem legitimum iustum aut à lege humana instituitur aut à diuina, de qua neque Isidorus in initio Decretorum, neq; Ius ciuile meminit. Et ideo non dignoscunt nisi ius naturale, & humanum, quod in ius gentium & ciuile subsecatur. ¶ Ad secundum respondetur, legem formatam non esse proprie legem: vt quæ suapte natura rationi non subditur: neque est in mente sed in membris. Dicitur autem per metaphoram lex, quia inclinatur in sensualia obiecta: de qua articulo tertio latius.

Ad secundũ argumẽtũ

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex aeterna sit summa ratio in deo existens.

Estat ergo ad singulas legis species descendere. Et primo in hoc secundo articulo exponitur aeternæ substantia & natura: an videlicet, sit ratio summa in Deo existens. Arguitur ergo in primis: nullam esse legem aeternam. Lex enim illis ponitur quibus promulgatur, nulli autem aeterni fuere homines, quibus aut poneretur, aut promulgaretur: ergo.

Lex aeterna.

Argum. 1. 2 parte negatiua.

Argum. 2.

¶ Preterea lex importat ordinem in finem: nihil autẽ aeternum ordinari potest in finem, quia referri nequit in aliud: ergo nulla est lex aeterna. ¶ Tertio arguit, nõ existere in Deo. Si lex vlla aeterna est in Deo, idẽ est quod rerũ ratio: rationes autem in ipso non vna sed plures sunt, dicete lib. 83. quæst. August. quod Deus singula fecit proprijs rationibus: ergo lex aeterna non est vna: vel negandum est idẽ esse in Deo quod ratio. ¶ In contrarium est August. lib. 1. de libero arbitrio: vbi ait, lex quæ summa ratio nominatur, non potest cuiuspiã intelligenti non incommutabilis aeternaq; videri: cui semper obtemperandum est: aeternum autem & incommutabile in solo Deo existit.

August.

Ad istam quæstionem hac vnica conclusio ne respondetur, quam August. modo citatus affirmat. Scilicet aeternam legem esse rationem summam in Deo existentem. Eandem quippe S. Tho. 2. 2. q. 93. lucidẽ vt pleraq; omnia,

B nia,

Alteratio ad idem.

Solutio.

Ad primum argumentũ principale.

Ad secundũ

Solon. Democritus

Prima ratio quare puni tio potius legis opus quẽ remuneratio. Secunda ratio.

Ad tertium argumentum

tit: haud tamen approbat, quasi licita: id enim facere nequit: quoniam lex diuina & naturalis nihil tale permittit. ¶ Item arguitur. Permittere conuenit personis etiam priuatis, quibus cũ incumbat filios vel proximos corripere, contingit eis tñ cõnuẽre: ergo non est proprium vel principis vel legis. Respondetur q; id permittere quod commode vindicari nõ potest, hoc conuenit legi: permittere autem ex ignauia aut iniqua indulgẽtia, quod vetare quis tenetur, hoc priuatim accidit. Qui verò corripere non obligatur, is permittere non censetur.

Ad primum igitur argumentum respondeatur, q; etsi largo modo præcepti appellatio ni prohibitio etiam supponatur: eò q; cessare à malo, quod prohibitio curat, inchoatio est boni, quo præceptio tẽdit: nihilominus clarioris explanationis gratia distinguuntur.

¶ Ad secundum respondetur q; consulere cũ vim non habet coerciuam, non habet rationem legis: & ideo non est proprium principis munus, sed cuique priuatæ personæ competere potest. Quare ineptẽ Accursius super eandem legem, Legis virtus, adnotauit, consulere esse quintã virtutẽ legis: oculatius enim Bart. id negauit. Apparentior autem ratio suafisset quintam virtutem legis esse præmiare: nam vt

Solon & Democritus aiebant, duo diuina lumina cuncta gubernant, præmium scilicet & pœna. Quod Iurisconsultus. l. 1. de Iustitia & iure. cõsultissimẽ animaduertit. Et ratio naturalis est quod, vt author est Aristote. Ethicor. 10. duobus homines maximẽ afficiuntur, scilicet voluptate & dolore: quare ex vna parte alliciendi sunt homines præmijs, ex altera terrẽ di supplicijs. Atamẽ propterea punire potius legi tribuitur quã præmiare, q; punire coactiuam vim habet, quæ idcirco soli principi conuenit: præmiare verò non est cogere, & ideo priuatis etiam personis cõceditur. Tametsi & alteram posuimus causam subijcere, quod virtus honestatis gratia est persuadenda, & satis est ipsa sui ipsius præmium: pœna autem prauis eo necessaria est, q; cum sint voluptatibus mancipati, contrarijs doloribus sunt arcendi.

¶ Ad tertium autẽ argumẽtum iam supra respõsum est, q; etsi metus pœnæ nõ sit simpliciter virtus, est tñ (vt ait Augu.) veluti seta quæ amoris filũ inducit: & ideo expedit timore pœnæ corruptos homines & à tramite deuios in viã retrahere, vt in de virtutũ assuetudine earũ officia illis dulcescere incipiant. Preterea quando perditis illis qui supplicia perpetiuntur nihil soluta pœna proderit, cedit tñ in aliorũ commo dũ, qui illius admonitione temperatius viuẽt.

Conclusio
responsiva.
Elegans ra-
tio S. Tho.
p. conclusio
nc.

nia, hoc pacto demonstrat. Deus ut author est primus omnium, ita & vniuersorum summus gubernator: inartifice autem necessarium est rationem ordinis rerum faciendarum praeformari, quae ars seu exemplar est: & in gubernatore rationem quoque praefexistere eorum quae agenda sunt, quae sit veluti omnium regula & norma: ergo in Deo necesse est & rerum omnium creandarum faciendarumque sapientiam extare, & omnium etiam gubernandarum regulam. Atqui ut sapientiae ratio, qua cuncta creat, res, nomenque habet artis & exemplaris & idearum, ita & eiusdem sapientiae ratio quae cuncta in suos debitos fines ordinat, disponit ac promouet, rationem legis obtinet. Igitur cum lex (ut supra dictum est) nihil aliud sit quam dictamen rationis practicae in principe qua cuncta sibi subiecta gubernat, sit ut lex aeterna in Deo nihil aliud sit quam sempiterna ratio suae sapientiae, qua mundi vniuersitatem regit. Etenim ut sua substantia & natura, sic & quicquid attributorum in ipso existit aeternum est: ut ipsa de se sapientia, Prouerb. 8. praedicat. Ab aeterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. & c. usque adeo haec fuit semper conclusio lumine etiam naturali resplendens, ut ipsis etiam Philosophis innotuerit: Vnde Cicero lib. 2. de leg. Hanc, inquit, video sapientissimorum esse sententiam, legem neque hominum ingenijs excogitatam, neque scitum esse aliquod populorum, sed aeternum quiddam quod vniuersum mundum regeret, imperandi prohibendique sapientia. Ita principem legem illam & vltimam mentem esse dicebant, omnia ratione aut cogentis aut vetantis Dei, ex qua illa lex (naturalis adnotat) quam Diuino generi dederunt, recte est laudata.

Deductio. Haec ille. Ex hac conclusione fit consequens non conuerti legem aeternam ac diuinam, quam vocat positiuam: ut articulo proximo expositum reliquimus. Qualis fuit, tam Moyse quam euangelica.

Ad. 1. arg.

AD primum igitur argumentum respondetur, rationem illam, quae lex est, ab aeterno extitisse in Deo, sola scilicet, ratione ab eius substantia differentem, qua futura cuncta, ut sibi praesentia inspectabat. Etenim ut ad Rom. 4. Apost. author est, vocat ea quae non sunt tanquam ea quae sunt. Promulgatio autem eius & verbo praecellenti ordine, & scripto fit. At quoniam promulgatio & loquutione denotat promulgatus, & auditorum auditum, ratio prioris aeterna fuit: nempe diuinum verbum expressa mentis conceptione genitum & liber vitae sempiterna quoque mente conscriptus. Ratio vero po-

sterioris esse nequiuisset nisi temporalis: nam aeternus nemo fuit qui audiret. Coepit ergo lex illa innotescere in mundi primordio per legem naturalem, & antiquis patribus praescriptam, ac denique nobis per Euangelicam, quam Verbum ipsum, homo factum, nobis promulgauit.

¶ Ex hoc fit consequens, legem aeternam solis post angelos hominibus, eiusdemque vniuersis esse notam: illis scilicet, felicibus caelicis per essentiam, quam facie ad faciem intuentur: nobis autem per irradiationem, sicuti sol videtur in aula, eandemque plus minusue susceptam. Nulli enim mortalium existunt quibus non cognitio quae piam veritatis effulgeat: veritas autem omnis (ut lib. de vera relig. autor est Augustinus) irradiatio quaedam est & participatio legis aeternae: omnibus ergo est, licet gradibus inaequalibus, nota. ¶ Et per haec concordia conciliatur inter illud Pauli. 1. ad Corint. 2. Quae sunt Dei nemo nouit nisi spiritus Dei, atque alterum ad Roma. 1. Inuisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur. Diuinorum enim cognitio in seipsis soli Deo propria est: & beatis quibus ipse praesens refulget: nobis autem eandem donatur aeternam legem per effectus conspiciere. Nemo autem praeter ipsum potest ea comprehendere. Quare de isto comprehensario iudicio loquebatur eodem libro de vera relig. Augustinus. vbi aiebat, Lex aeterna est de qua homines iudicare non possunt. Sunt enim iudicia eius (ut ait Paulus) in comprehensibilis abyssus. ¶ Ad secundum autem principale argumentum respondetur non esse legi necessarium in finem alium referri: sed ut per ipsam subditi referantur in finem. Lex ergo aeterna non refertur: sed per ipsam Deus cuncta quae fecit in seipsum refert, qui est. A. & c. principium & finis.

¶ Ad tertium denique respondetur, quod sicut in Deo ars factibilium ratione differt ab aeterna lege, qua agibilia gubernantur: sic & rationes rerum quae sunt ideae, hoc est exemplares formae, quas diuina mens contuetur in rerum fabrica, ab eadem aeterna lege ratione differunt. Est ergo lex vna: rationes vero istae de quibus Augustinus loquebatur, tot sunt quot rerum species. Differunt enim ratione in ordine ad ipsarum effectus.

Corollarium

Augustinus

Conciliatur
duo Pauli
loca

Ad secundum

Ad 3.

ARTICVLVS. III.

Utrum leges vniuersae ab aeterna promouentur.

Onsequitur hoc tertio articulo ut videamus vtrum leges reliquae omnes ex hoc fonte luminum deriuentur.

Prima ratio
ad partem ne-
gatiuam.

Paulus.

Esai.

2. ratio.

Satisfit que-
stio. agitat
unica con-
clusionem.

Augustinus

Aristot.
Ratiocolu-
tionis.

Questio.

Responsio.

Obiectio.

tur: & arguitur a parte negatiua. Est lex fomitit quam (ut supra audiimus) ait Paulus. repugnare legi Dei: suntque & iniquae hominum leges de quibus Esai. 10. Vae qui condunt leges iniquas. Leges autem legi aeternae aduersantes, atque ab illa deflexae nequeunt ab illa deriuari: ergo non omnis lex ab aeterna deriuatur. ¶ Secundo arguitur. Leges humanae (ut. 1. de liber. arb. author est Augustinus) multa permittunt quae aeterna lege prohibentur: ut meretricia & mendacia ergo eiusmodi leges non possunt ab illa emanare. ¶ In contrarium autem est illud Proverb. 8. Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

AD quaestionem, hac verissima eademque lumine naturali compertissima conclusio ne respondetur. Omnis in vniuersum lex praeter aeternam, qua ratione iusti quippiam continet, ab illa aeterna deriuatur. Assertio est Augustinus eodem lib. 1. de liber. arb. vbi ait: Nihil est iustum ac legitimum quod non ex aeterna lege homines deriuauerint. Atqui natiuam huius causam partim superiori quaestione, articulo de legis latoribus attigimus, & nunc emunctius exprimamus oportet. Est enim ordo in natura causarum ita dispositus, ut inferiores non nisi superiorum virtute ad motum moueant. Vnde (ut. 8. Phys. author est Aristot.) necesse est primum motorem confiteri, a quo inferiores reliqui dependeant. Si enim primus non moueret, reliqui neutiquam mouere valerent. Eundem ordinem & 1. Ethicor. inter artes ostendit. Illa enim quae maxime est architectonica reliquis veluti Princeps imperat: igitur in legibus quibus mundus gubernatur, idem est ordo meditandus & confitendus. Nempe ut omnium sit vna suprema quae caput earum sit & origo. Hanc autem appellamus (ut ipsa est) aeternam. ¶ Quod si scisciteris an eo praecise dicatur aeterna, quod neque initium habuit, neque habitura sit finem: Respondetur non idcirco solum, verum ob hoc maxime quod nulla sit ratione mutabilis, nec ulli varietati subiecta: sed sicut in naturalibus primus motor, qui immobilis est, causa est motuum sub se longè differentium: sic lex aeterna, immota persistens, causa est ut mortalium leges, eorum variabili conditione mutata, permutentur. Ipsa enim vniuersalis ac maxime vna in se sit ut natura integra, omnia essent communia: corrupta uero, inter diuersos dominos distribuerentur. Quo fit ut lex haec a nulla sit alia deriuata, nec uero a seipsa: talis enim assertio secum pugnet. Quod si quis arguat contra, non omnem legem ab illa deduci: nam lex Diuina puta Euangelica

non apparet quomodo inde descendat: cum non videantur esse duae. Iam proximo articulo responsum est, diuinam positiuam, esse effectum ac participationem illius aeternae. Ob id enim dicitur positiuam, quod posita est nobis: hoc differens a naturali, quae eiusdem aeternae est etiam participatio, quod naturalis ordinat nos proximè ad finem naturalem: diuina uero ad supernaturalem, ut paulò inferius euidentius fiet.

AD primum igitur argumentum de lege fomitit quam Paulus existere in membris ait, legique mentis repugnare: iam supra diximus existere in ipsis, non tanquam in regulae, sed tanquam in subiectis naturali appetitus inclinationi. Quae dicitur lex fomitit seu fomes ex priuatione iustitiae originalis derelictus: qui quidem nihil aliud est quam sensualitatis pondus. Bifariam namque inclinatio aliqua dicitur lex. Vno modo in quantum per ipsam directè legifer promouet subditos in finem honestum, atque altero modo in quantum in poenam eos destituit permittitque naturae impetu ferri. Vnde ille sensualitatis insulter in sua obiecta, quae brutis animalibus esset naturalis lex, nempe, naturae suae consonans, hominibus est obliquitas ac deflexio naturae suae qua tenus est rationalis, cui quidem rationi motus ille recalcitrat. Et quia per iustitiam originalem idem sensualis appetitus quasi freno continebatur ne a ratione exorbitaret, & eandem iustitiam homo per peccatum amisit, ac subinde a Deo destitutus est, dicitur inclinatio illa, fomes ac fauilla ignei peccati, atque adeo distorta lex per quam similis bestiis factus est homo: secundum illud Psalm. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Hoc est sensuali legi subiectus quae illi cum bestiis communis est: ¶ Ut uero ad argumentum ad aptetur responsio, distinguitur prior praemissa. Conceditur inquam fomititem peccati esse legem, non directè inclinantem in verum bonum: sed in id quod est sensuale bonum, hoc est, quod est delectabile aut utile. Et pariter distinguitur cum subsumitur, non deriuari a lege aeterna: fatemur id inquam quatenus a ratione deriuat: negatur uero quatenus inclinatur in bonum quodpiam, scilicet, sensuale. Ac praecipue quae ratione est poena peccati: nam intentio Dei fuit per illam desertionem liberi nostri arbitrii punire peccatum Ad. 2. ¶ Ad secundum eodem prope modo respondetur. Leges enim iniquae quatenus a ratione declinant (ut. 2. de legibus ait Cicero) non modo leges habendae non sunt, sed

Solutio.

Ad primum
argumentum

Ad secundum

nec appellandę quidem. Quare hac ratione ab æterna non emānant. At verò quatenus non nihil similitudinis legis retinent: videlicet in quantum potestatem imperandi designant, quodammodo influxus sunt diuinę potestatis. Nam (vt ait Paul.) Omnis potestas à Domino Deo est. Vnde vt. q. 6. & latius libr. 3. q. 4. innotescet, etiam potestas infidelium principum à Deo deriuatur: iuxta verbum Christi ad Pilatum, Nō haberes aduersum me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper. ¶ Ad tertium deniq; responderetur q̄ lex humana quę malum permitteret approbando vt bonum: vt illa quę fornicationem pronunciatet esse bonam, nequaquam ab æterna deflueret. Illa autem quę impunē eam permittit, quia omnia non potest coercere flagitia, in hoc q̄ non conatur ad id quod perficere nequit, recta ac prudens est, atq; ideo à lege æterna descendit: licet eam tanquam debilior perfectē non adæquet.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum creata cuncta, tam necessaria quā contingentia æternę subijciantur legi.

Subsequitur vt quarto huius quæstionis articulo exploremus an tota creaturarum vniuersitas subdita sit æternę legi. Et quidem de affirmatiua conclusione non solum sacrosancta fides, verū nec ratio Physica ambigere finit. Vt enim Domini est terra & plenitudo eius, quantum ad creatonem: sic & quantum ad gubernationem (vt ait ipsa Sapientia) attingit à fine vsq; ad finem & disponit omnia suauiter. Et cap. 14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. Vnde non modò Iob eos irridet, qui Deū negabant nostra curare, sed aiebant inter cardines cœli cōtineri: verum & Cicero initio de Natu. Deorum vehementer eosdem obiurgat Philosophos neq; eos suo nomine dignos censet. Nam si diuinam prouidentiam de medio sustuleris, nulla in nobis inesse potest erga Deum amicitia, pietas, sanctitas, aut religio.

Cicero.

At interrogata hæc quæstio est vt quorūdam dubietates explanemus. Sunt autē tria hæc de quibus dubitatur, scilicet necessaria, contingētia, & humana: nimirum homine superiora, eodemq; inferiora, & sua ipsius opera. Arguitur ergo quod necessaria non subsint æternę legi. **1. Argumē.** Lex omnibus imponitur, vt à malis cohibita

recta incedat, ac subinde reliqs rebus humilioris ordinis vt tramitem quoq; naturę suę non deferant: necessaria autem, cum impossibile sit aliter se habere, nequeunt à natura sua declinare aut deficere: atque adeò nulla indigent cohibitione: ergo legi æternę nō subijciuntur. ¶ **2. Argumē.** Et secundò arguitur. Diuina non sunt subiecta eidem legi, videlicet neq; personæ diuinę nec attributa: quia vbi est summa æqualitas nulla esse potest subiectio: ergò non omnia necessaria subduntur eidem legi. ¶ **Tertium.** q̄ neq; omnia contingentia mutabilia & caduca homine inferiora supponantur eidem legi. Lex nō ponitur (vt supra visum est) nisi quibus promulgatur: rebus autem rationis experitibus nulla valet promulgari lex: quippe quā cognoscere nequeūt: imò neq; legi parere possunt. Nam vt autor est. 1. Ethi, Philosophus, ea quę legi parent ratione participant: ergo illa nulli subternuntur legi. ¶ **Philosoph.** Quartò ad idem arguitur: eiusmodi contingentia sepe à sua deficient regula, vt patet in monstris naturę, & in fortuitis casibus: ergò non omnia eadem gubernantur lege. ¶ **4. ratio.** Quintò arguitur de humanis nostris actionib⁹. Homines enim aut iusti sunt apud Deum aut iniqui. Iusti autem, quia filij Dei sunt, spiritu Dei aguntur (vt patet ad Roman. 4.) & vt legitur ad Galat. 5. qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege: iniquos verò prudentia carnis exercet: quę (vt eodem loco ad Roman. subditur) cū inimica sit Deo, legi eius nō est subiecta: nulla ergò restat mortalium fors quę subdita sit æternę legi. ¶ **Paulus.** Sextò denique arguitur: lex æterna (vt libr. 1. de liber. arb. ait August.) est illa qua malimiseriā boni autem vitam beatam merētur: beati autem & damnati exempti sunt ab statu merēdi: ac demerēdi ergò nō subiacēt æternę legi. Ex quo cōsequēs apparet vt nullus angelorū subiectus eidē sit: siquidem nullus est nisi aut beatus aut damnatus. ¶ **Sexta ratio.** In contrarium autem est illud Hester. 13. Domine Rex omnipotens in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuę resistere voluntati. Vnde August. 9. de Ciui. Dei: nullo modo aliquid legibus summi Creatoris ordinationiq; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.

AD quæstionem hanc tribus conclusionibus secundum dubitatorum numerum respondetur. Prima est: cuncta necessaria præter Deum eiusq; attributa æternę legi subiecta sunt. Conclusio fidei nostrę documentis satis comperta est: atque eiusdem sapientię præconio Prouerb. 8. Quando præparabat cœlos, aderam: quando certa lege & gyto valla-

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Nihil diuinum subest æternę legi cum non sit ibi aliqua inæqualitas

vallabat abyssos: quando æthera formabat fursum, & librabat fontes aquarum &c. Vbi necessaria, nempe elementa & cœli legis æternę dispositioni subiugantur: sed tamen & natura magistra id Arist. 2. Metaphy. tex. 4. & libr. 5. perscrutatus est: Vbi ait æternorum esse causam. Et. 12. Metaphy. text. 24. vbi ait primam causam esse omnium causam. Et. 8. Physic. vbi vnum summumq; motorem cōstituit ex quo omnia pendent, non solum in mouendo & operando, verum in essendo. Necessaria enim non idcirco talia censenda sunt quod causam non habeant, sed quod natura sua sic procedunt ex necessaria causa, vt sint prorsus per naturam incorruptibilia: veluti angeli & cœli. Exemplum Arist. profert inscientijs. Huius enim quod est, hominem esse risibilem, causa existit quod est animal rationale: etsi tam necessarius sit effectus quam causa. Et sicut se habet res ad esse (ait ibidē) sic ad veritatem. Hęc gratia interpretandi Aristot. dixerim: qui cū opinatus fuerit cœlum atq; intelligētias, imò verò mundum, ab æterno fuisse, sunt qui intelligere nequeant quo modo quantum ad esse, primo motori subijciatur. Nam secundum fidem, Deum constantem creatorem cœli & terrę, peruium est quo pacto eius gubernatui cuncta obtēperent naturalia vt cœlorum elementorumq; motus, quę sic manu omnia tenet ac dispensat, vt si dimitteret in nihilum abirent cuncta. ¶ Sed arguis contrā: veritates perpetuę, vt hominem esse animal rationale, quatuor & tria esse septem, quę ait Augustin. antequam fieret mundus vera fuisse, non subduntur æternę legi: ergò conclusio non est vniuersalis. Probatur antecedens: per nullam potentiam aut vera esse cœperunt, aut definire esse vera possunt: ergò non reguntur illa lege. Respondetur. Primum, in hoc sunt à Deo dependentia quod existere in rerum natura cœperunt per diuinam creationem, & per animationē possunt esse hoc existentię amittere: nam quantum ad huiusmodi existentiam re vera creaturę sunt. Attamen quantum ad perpetuam veritatem, quę dicit connexionem indissolubilem prædicati ad subiectum ea præcisa ratione procedūt ab æterna veritate, qua radius luminis perpetui à perpetua luce: veluti hominem esse risibilem, germen illius est quod est esse rationalem. Excepimus autem Deum ac diuina ab hac subiectione æternę legis propter rationem supra factam: quia vbi nihil excogitari potest in æqualitatis, neq; comminisci quicquā possimus subiectionis. Quare filius & si à patre pcedat nullatenus ei sub-

ditur, nisi in quantum homo: qua scilicet, ratione minor est patre, vnde. 1. ad Corin. 1. Paulus, subiectus erit Deo patri cū tradiderit ei regnum. ¶ **Obiectio.** Quod si quis de voluntate pariter diuina argumentetur: Quicquid est rationale rationi subditur: voluntas diuina est rationalis, lex autem eius est summa ratio, vt dictū est: ergò voluntas eius eidem rationi subditur. **Solutio.** Per doctē S. Thom. respondet, de diuina voluntate bifariam nos loqui: vno modo secundum suam in qua subsistit naturam: & sic non est tam propriè rationalis, quam ipsa ratio per essentiam: rationale enim participationem dicit rationis. Altero modo quantum ad illa quę circa nos disponit: & in ordine ad tales effectus conceditur esse rationalis: quia cūta secundum suam rationem ordine dispensat & administrat. ¶ **2. Conclusio.** Secunda conclusio: omnes creaturę irrationales insensibilesq; & vitę expertes quę continuo mutabilitatis fluxu oriūtur & occidunt, æterna Dei lege aguntur. Hęc. S. Th. dilucidat per inter capedinem inter humanam diuinamque legem: quam sic expositam accipito: Creaturę irrationales, quia non agūt per cognitionem finis, nequaquam se in ipsum mouent: sed appulsę aguntur ab alio. Quapropter cum homo legem subditis non ponat nisi regulam eorum mētibus figillando per quā se moueant, fit vt eius leges non se extendant nisi ad homines rationis participes. Cætera verò humanis suis actionibus mouet & gubernat, nempe fræno & calcaribus: & reliqua inanima per alia instrumenta. Ridiculus enim esset qui iumentis legem præscriberet quando & quomodo debeant comedere, dormire, arare, currere &c. Ac multo magis stupidus, qui herbis crescere imperaret: aut arboribus fructū ferre: aut lapidi quo se pacto in ædificio collo caret. Tum etsi cicures animantes, vt canes & simiæ soleant instar quadamtenus legis ad iocos assuefieri: Deus autem non solum regulam tam rationabili quàm intellectuāli creaturę mente imprimit, qua se moueant, verū & toti rerum vniuersitati suos indidit appulsus & instinctus quibus aguntur in suos singulorum fines: vt api ad mellificum: hirundini ad struendum nidum: & terrę proferendi fruges: & reliquis suas pariter virtutes agendi. De quo rerū omnium instinctu & virtute intelligitur illud Psalm. Præceptum posuit & non præteribit. **Psalm. 148.** Ex quo fit Deum nō omnia pari modo administrare ac disponere, sed actiones hominum & angelorum per regulas quibus se in finem moueant: reliqua vero per virtutes & instinctus quibus mouentur. In quibus & homines

connumerandi sunt quantum ad naturales actiones: vt sunt nutritio, & augmentatio, & similes. ¶ Tertia conclusio. Actiones humane, videntur licet liberae omnes subijciuntur legi aeternae: ac longe melius ac perfectius sub eius ordine comprehenduntur, quam reliqua deiectionis ordinis. Conclusio haec patentior est quam praecedentes. Actiones enim humane sunt quae ex cognitione finis procedunt, in ipsa quoque referuntur: ex utraque autem parte, scilicet tam cognitionis quam appulsus, subternuntur aeternae legi: ergo perfectius quam alij subduntur. Probatur secunda praemissa. Veritas omnis (vt supra dicebamus) participatio quaedam est veritatis sempiternae diuinae, ac subinde quaeque cognitio finis. Preterea sicut ceteris rebus ad suos fines, sic homini, imo praestantius indita est a natura, quae opus Dei est inclinatio quaedam & pondus ad id quod legi aeternae consonat. Sumus enim (vt. 2. Ethico.) Arist. docuit ad virtutes nati: hoc inquam natuum est rationali creature, vt secundum rationem viuatur: ergo tam secundum cognitionem, quam secundum propensionem in bonum, liberis motibus necessarias aeternae actiones humane subtrahere sunt legi. ¶ Est tamen discriminem inter iustos atque iniustos: quod in malis ac prauis utriusque principium corruptum ac deprauatum est. Nam & sydy agnitionis naturalis terrenis affectibus tenebre scit, & naturalis affectio boni corruptis habitibus obteritur ac debilitatur. Tamen si neutrum profus extinguitur. In bonis autem ac iustis, cum nemo hoc nomine, nisi qui in gratia Dei agit, dignus sit, vtrumque augeatur ac vegetatur. Nam & naturali lumini adhibetur fidei radius, & naturali inclinationi speciale Dei auxilium. Quo fit vt quantum ad actionem longe perfectius ac excellentius iusti subijciantur aeternae legi quam iniusti. Considerate hoc tamen S. Thom. adnotauit quod quanto deficientius atque imperfecti per actionem se submitunt imperatrici legi aeternae, tanto per passionem atrocius subiecti sunt eidem vitrici. Nam quantum facere omiserunt in meritis, tantum in tormentis patiuntur acerbius. Vnde August. libr. de catechizandis rudibus: Deus, inquit, ex iusta miseria animarum se deferentium conuenientissimis legibus inferiores partes creaturae suae nouit ordinare.

Ad primum argumentum ¶ At si necessaria aliter per naturam se habere nequeant, tamen & producta sunt & annihilari a Deo possunt. Preterea & quod a sua natura neque deficere neque deuiare possint, co-

hibitio est & coheretio legis aeternae, eademque multo vehementior quam cohibitio voluntatis humane, quae a tali lege exorbitare solet. ¶ Secundi autem conclusio conceditur: nempe in diuinis nihil esse subiectum legi: sed cum ea esse eandem per essentiam legem. ¶ Ad tertium respondetur quod brutis & insensibilibus rebus quantum ad sua naturalia opera promulgatur lex aeterna per sigillationem instinctuum & virtutum ad agendum: sicuti nobis promulgatur lex naturalis per conignationem luminis in mentibus nostris. Sed tamen quantum ad earundem rerum usum hominibus posita est lex, qua debent illi uti. Et per hoc respondetur ad secundam partem eiusdem argumenti. Nam etsi creaturae irrationales rationem humanam non participant: vt possint humanis legibus obtemperare: participant tamen rationem diuinam quae latius patet. Vnde sicuti membra dominio despotico obediunt animae, vt autor est in Poli. Arist. sic res irrationales obediunt Deo. Hoc tamen verum est quod quia non sunt per se rationis compotes, instinctus illis impressi non habent propriam naturam legis, velut in nobis lex naturalis. ¶ Ad quartum respondetur quod nec monstra neque casualia praeter ordinem diuinae regulae accidunt: sed dicitur monstrum respectu causa particularis quae rem integram intendebat: & casuale respectu hominis, cui praeter intentionem imprudenti ac nescienti contingit: diuinae autem rationi causa ipsae monstrorum & casualium prospectae sunt. Quare Deo nihil est casuale nec fortuitum. ¶ Ad quintum autem iam respondetur quod sum est, hominum tam iustorum quam iniustorum actiones diuinae legi subditae esse. Quod autem adducitur, Qui spiritu Dei aguntur eos non esse sub lege, in hoc sensu legendum est, quod legis pondere non premuntur: quia non feruili, sed filiali timore legis dicto audientes sunt, atque adeo Spiritus sancti ductu potius quam legis coactu, viuunt, quasi a lege liberi: Vnde illud, Iusto non est lex posita: & illud. 2. Corint. 3. vbi spiritus Domini, ibi libertas. Ad aliud autem de carnis prudentia itidem concessum est iniustos quantum ad actiones non subijci diuinae legi imperanti, recidere tamen per passiones in eandem vindicantem. ¶ Ad sextum demum respondetur quod cum eisdem causis res & moueantur in finem & in ipso conseruentur, consequens fit vt non modo in hac militantium vita, verum & in alia omnes sub eadem diuina lege degant: nempe dum beati seu homines consideres, seu angelos, illa sempiterna felicitate diuina ordinatione perfruuntur: dam

3. Conclusio

Probatio.

Altera ratio

Aristot.

Aliter pbi atq; improbi sunt sub iugo legis aeternae.

S. Thom.

August.

Ad primum argumentum

Ad secundum

Ad tertium

Aristot.

Ad quartum

Ad quintum

Ad postremum argu.

damnati vero tam daemones quam homines in illis carceribus ordinationem diuinae iustitiae perpessi durent.

QVÆSTIO QVARTA de lege naturæ.

Sanct. Tho. 1. 2. q. 94.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex naturalis sit habitus in nobis existens.

ROST legem aeternam consequitur vt de alijs quae ab illa deriuantur dicamus. Et primū hac quaestione quarta de lege naturae. Atque hoc primo articulo de eius substantia, an sit habitus nobis inherens. Arguitur ergo contra id quod supponitur. Lex aeterna secundum Augustin. lib. 1. de liber. arbi. est, qua iustum est vt omnia sint ordinatissima: ergo illam fati homo abundeque gubernatur: cum ergo natura superfluis non redundet, non opus est nobis alia lege praeter aeternam.

1. Argumē. partis negatiuae.

Secundum

Tertium.

¶ Secundò arguitur: Homo aliter in suum finem tendit quam bruta, vt pote qui se in finem libere mouet per eius cognitionem, ratio nis ductu: bruta autem nulla se ratione agunt, sed aguntur naturali instinctu: ergo homo non mouetur lege naturae, sed tantū bruta.

¶ A parte autem affirmatiua quaesiti arguitur tertio quod sit habitus. Tria (vt. 2. Ethic. autor est Philosophus) sunt in anima nostra, scilicet, potentia, habitus, & passio: lex autem naturalis neque potentia est, neque passio, vt liquido constat: quia tam potentia quam passio indifferēs ad contraria est, scilicet ad bonum & malum: lex vero dictamen boni est: ergo est habitus.

¶ In contrarium autem est quod vt supra quaestione prima ostendebamus, lex est rationis dictamen: quod sonat actum, videlicet, hoc aut illud faciendum est.

1. Conclusio suaderur conclusio.

AD quaestionem hanc tribus conclusionibus respondetur. Prima, Lex naturalis in mentibus nostris insculpta est & impressa. Probatur. Lex quae (vt dictum est) regula existit & norma actionum nostrarum, duplex (vt dicebamus) habet subiectum. Inest enim & in re

gulante, & in regulato: in altero tanquam mouente & in altero tanquam moto: actiones autem humane (vt proxima quaestione definitum est) subduntur legi aeternae: ergo Deus, qui cuncta suauiter disponit, veluti naturae autor impressit mentibus nostris lumen per quod legem eius aeternam participantes, actiones nostras ad debitum finem, quo suapte natura feruntur, dirigeremus. De quo lumine Dauid in terro gantibus, quis ostendit nobis bona, ad Deum conuersus, respondet: Signatum est super nos lumen vultus tui. Dicitur enim significatissime Dei vultus, lumen suae sapientiae & rationis facies, per quam, sicuti homo de vultu cognoscitur. Haec autem naturalis impressio appellatur lex naturalis: secundum illud Paul. ad Roma. 2. Gentes quae legem non habent, naturaliter quae legis sunt faciunt. Vbi glo. si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit, & conscius est quid sit bonum & quid malum.

Psalm. 9.

Paulus.

Glossa.

2. Conclusio

S. Thom.

Innotescit citan.

Probatio conclusiois

Corollaris

S. Thom.

¶ Secunda conclusio. Lex naturalis neque potentia neque passio est, neque secundum substantiam est habitus. Conclusio est sancti Tho. 1. 2. q. 94. quae, quia rari percipere curant, rari credunt. Arbitrantur enim vulgò recentiores Philosophi habitus intellectuales esse propositiones ac iudicia habitualia: ob id quod ex assensibus frequentatis relinquuntur habituales assensus, quibus postea efficiantur actuales. Sed re vera Philosophia haec non est sincera: quoniam habitus non est iudicium, sed qualitas quaedam & virtus eliciendi iudicia. Ex hac ergo veritate probatur conclusio nostra: Lex est dictamen (vt supra dictum est) quod ratio de agendis constituit: vt Non furandum, Non moechandum, &c. Veluti iudicia speculatiua, sunt etiam opus intellectus: habitus autem (vt diximus) neque est iudicium neque propositio, sed virtus talia efficiendi: lex ergo non est habitus per essentiam: sed dictamen quod formam habet praeccepti.

¶ Ex quo fit legem naturam non esse idem quod synderesis. Haec enim idem Doctor sanctus. 1. p. q. 79. docuit esse habitum: nempe virtutem mentis quae nos inclinatur ad assentiendum principijs practicis: sicuti habitus intellectus est propositio & appulsio ad assentiendum principijs speculatiuis. Atque hac ratione synderesis dicitur instigare ad bonum & murmurare de malo. In summa, sicuti habitus intellectus non est principiorum collectio sed virtus assentiendi illis, sic neque synderesis est lex naturalis sed est virtus assentiendi illis principijs ac dictaminibus practicis, quae sunt lex naturalis. Vnde vbi quae legatur synderesis

esse lex intellectus nostri, vt est apud Basilii, intelligendum est non per essentiam, sed quod synderesis est habitus continens legem naturae: quippe cuius virtute principia illa iudicamus. Haec in gratiam eorum dixerim qui Physicæ meditationi dediti sunt.

2. Conclusio Probatio. ¶ **Secunda conclusio.** Lex naturalis inest nobis per modum habitus. Probat. Precepta naturalia non solum actu à ratione considerantur dum actu quis percipit aut preceptum auscultat: sed per modum habitus, hoc est, per modum permanentis in absentia actus. Itaque sicuti scriptura sacra dicitur fides nostra: quia est collectio eorum omnino quibus per habitum fidei assentimus, ita collectio principiorum agendarum rerum dicitur habitus: quia virtute synderesis illis assensum praebemus.

Questio. incidens. solutio. Obiectio. ¶ **Quod si quaeras quidnam est hoc quod per modum habitus permanet praeter synderesim?** Respondetur, esse species in memoria derelictas. Contra hoc tamen Philosophiae studiosus insurget: Lex naturalis indita est naturae nostrae in ipsa eius conceptione: tunc autem nulla ingenerantur species rerum, sed illas postmodum sensuum adminiculo acquirimus. Respondetur, propterea legem naturae dici nobis à natura inditam & impressam, quod apprehensio terminis boni & mali illic virtute synderesis intellectus efformat iudicia haec & dictamina: Bonum est amplectendum & malum repudiandum, ac similia, quae scilicet eiusdem intellectus lumine innotescunt. Quare nulla opus fuit specierum infusione: sed illae postea nullo negotio acquiruntur.

Altera obiectio Augusti. Emergit nihilominus argumentum aliud contra haec synderesis impressionem. Habitus enim (vt in li. de bon. coniu. autor est Aug.) est quo aliquid agitur cum opus est: synderesis autem non est huiusmodi, quoniam paruuli ante usum rationis, neque verò damnati uti possunt naturalibus principijs. Respondetur Augusti. solum de promere habitus naturam, vbi non impeditur Nilominus quando ratio ligata est, vt in dormientibus, nequit habitus suo fungi munere.

Solutio. ¶ De hac autem synefi de qua habitu intellectus erga principia speculabilia per se nota vinci hoc saepe argumento soleo, quod non sint qualitates ab intellectu distinctae: nam habitus ad hoc adhibentur, vt cum potentia indifferens sit ad duo contraria, determinetur per eosdem & coarctetur ad vnum. Hoc enim pacto appetitus concupiscibilis per temperantiam determinatur ad bonum virtutis: intellectus autem per se ipse determinatus est ad illa quae lumine naturali sunt nota: vt pote quae suapte natura tales veritates am

plexatur: non ergo opus habet aliqua qualitate vestiri, sed ipsae forsan inclinationes naturales dicuntur inditi habitus. Cui autem oppositum probatius fuerit, aliam rationem medietur. At iam plus iusto in Metaphysicam mergimur.

Ad primum argumentum respondeatur, quod etsi aeterna lege gubernemur, id tamen fit per naturalem, quae participatio illius est: sicuti lux Solis per lumen nos nobis irradiatum illuminat: igitur cum lex naturalis non sit ex equo ab aeterna distincta, sed eius participatio, nequaquam superfluit.

¶ **Ad secundum, concessio antecedenti,** puta quod nos libere, bruta verò naturaliter moueantur, negatur tamen consequentia, dum infertur hominem non moueri lege naturali: nam actionum libertas in aliquo principio naturali fundatur: nihil enim homo appetit nisi sub ratione boni: nempe illo submixti naturali principio, Bonum est appetendum. Attamen proposito hinc bono secundum rationem, inde altero sensuali, liberè potest quod maluerit alteri praeferre. Quin verò (vt proxima quaestione dicebamus) inde Lex naturalis in nobis, praeter brutum instinctu, legis rationem habet, quod ratione nos ipsi ducimur: illa verò per impetum forinsecus aguntur.

¶ **Ad tertium respondetur quod Arist. loco illo Ethic. 2. non recensuit omnia quae insunt in anima:** quia nihil de actu vel intellectu vel voluntatis, nec verò de speciebus meminit: sed tantum connumeravit principia quorum virtute intellectus operatur. Lex autem naturalis non est talis virtus sed opus ipsum scilicet, rationis dictamen, quae modo exposito per modum habitus inest.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex naturalis plura contineat pracepta.

Onsequenter articulo secundo interrogat. S. Thom. vtrum lex naturalis plura contineat pracepta. Quem titulum qui oscitanter audierit, ridiculam iudicabit quaestionem: nam cum decalogus aliaque illi multa annexa pracepta à lege naturae ortum ducant quae iuris naturalis. At verò. S. Thom. meditate vbique secundum Philosophiam loquitur. Pracepta enim

Ad primum argumentum principale.

Ad secundum.

Ad tertium.

enim illa absolute dicuntur legis naturae, quae illius sunt propria quatenus ab humano diuinoque iure distinguitur: nempe illa principia quae nullo indigent discursu, sed per se sunt lumine naturali nota. Illa videlicet de quibus modo definitum est, esse nostrae naturae congenita. De his ergo non est vanum quaerere sint ne plura. ¶ Arguitur enim non esse nisi vnum. Lex (vt supra dictum est) in genere pracepti collocatur: si ergo plura sunt pracepta naturae, plures sunt eiusdem leges: cum tamè vulgò non ponamus nisi vnam legem naturae.

1. Argum. pro parte negativa.

secundum.

3. Argum.

¶ **Secundo arguitur.** Humana natura est vna, vnaque humani generis ratio: ergo vnicum est primum eius praceptum. Quod si dixeris pracepta multiplicari secundum naturarum numerum ex quibus homo constat, vt aliud sit eius naturale praceptum in quantum est ens, aliud in quantum animal, atque aliud in quantum homo: tunc inde sequeretur, ea etiam quae ex inclinatione concupiscibilis appetitus nobis contingunt ad legem naturae pertinere, quod cum intra rationis lineam non contineantur absurdum videtur.

¶ **Tertio arguitur contra pracepti nomen.** Lex nulla obligat nisi qua ratione à superiore edicitur: natura autem non est nobis superior nec iudex noster, sed Deus atque eius ministri homines: ergo lex naturae, nisi a desit diuini ius aut humanum, nullam haberet vim obligandi vt eius transgressio esset peccatum.

¶ **In contrarium est quod perinde se habent huiusmodi pracepta legis naturae circa principia agibilia,** vt principia in speculabilibus: sed haec sunt plura, ergo & illa.

Ante quaestionis huius responsum, cum iam praemonitum sit sermonem hic haberi de praceptis legis naturae, non quibuscumque sed proprijs, puta quae nullo discursu, vt ius humanum: nec superiori reuelatione, vt diuinum indiget: sed per se ipsa nota sunt, adnotandum est dupliciter dici propositionem per se notam: vno modo secundum se & altero relatione ad nos. Illa enim propositio est priori modo per se nota, cuius praedicatum est de intrinseca ratione subiecti vt Deus est, homo est rationalis. Etenim qui naturam subiecti penetraret nullo indigeret medio vt propositionis veritatem deprehenderet. Quo ad nos verò tales propositiones non sunt per se notae: quoniam extremorum naturam non plenè percipimus. Vnde iuxta sententiam Boetij in lib. de Hebdom. Quaedam sunt propositiones simpliciter per se notae, quippe quarum termini omnibus sunt patentes: vt omne totum est maius sua parte. Aliae verò sunt per se no-

Duplex generatio propositio nis per se nota.

Boetius.

tae solis sapientibus qui terminos percipiunt, vt Angelus non est circumscriptus loco. Intelligenti namque non esse corpus, illic patescit nullo circumscribilo loco. Ad propositum descendendo, sicuti primum quod rationi speculatiuae offertur, est ens (hoc enim de rebus vniuersis primum percipimus) sic primum quod rationi practicae de appetibilibus & agibilibus offertur, est bonum: nam sicuti primum obiectum intellectus est ens, sic & primum voluntatis, est bonum. Quare sapienter Philosophus Ethicorum initium ab hoc sumpsit principio: Bonum est quod omnia appetunt.

¶ **His praeractis duabus conclusionibus ad quaestionem respondetur.** Prior est: Pracepta propria naturalis iuris, hoc est, prima per se nota principia, sunt plura. Probat. Principia naturalia (vt nomen auribus intonat) sunt illa quae natura nobis impressit: natura autem hominis ex pluribus partialibus constat. Est enim ens, quae utique natura communis illi est cum vniuersis rebus. Mox est cum viuentibus viuens, deinde inter animalia animal, ac deinde homo, ergo secundum omnes hos naturae gradus peculiariora habet prima pracepta. Exempli gratia, quatenus est ens, hoc est generalissimum ei omnium praceptorum: Bonum est expetendum & profectandum, malum autem respiciendum ac fugiendum. Hoc enim praceptum cunctis mundi rebus commune est, idque ad eorum finis appetibilia in quod sua fibilia omnia tanquam in primum principium reducuntur: sicuti in speculabilibus, quodlibet esse aut non esse, vt. 4. Meta. tex. 9. autor est Arist. Mox quia primum naturalium bonorum est esse, inde statim cadit particularius aliud principium quod est, Esse proprium cuique conseruandum est. Omnia enim appetunt se conseruare, suisque contrarijs obistere. Et ratio est illa generalis: quia illud est cuique bonum: hoc verò malum. Neque alia expetenda est causa: siquidem hoc (vt modo dicebamus) est primum principium in quod omnes appetitiones resoluantur, Quicquid enim homo vel quaeuis res mundi appetit, id concupiscit sub ratione boni vel veri vel appetitis. Atque hoc utique appetitu hominem, cum sit omnium perfectissimus quae sub caelo sunt, inferiorum ceteris modo quodam video, eò quod ex duabus constet diuersis naturis. Nam res vniuersae id solum bonum appetunt, quod illis verè est bonum: homo verò illud etià, quod licet sensui est bonum, rationi tamen, quae sua est natura, existit malum. ¶ Deinde descendendo deriuatur aliud principium legis naturae ac praceptum homi-

1. Conclusio

suadetur conclusio.

1. principium practicum id est generale: quatenus est ens.

Arist. secundum principium practicum.

quid sit caueat vt homo non tantum verum bonum sed specie boni concipiat: cum id in ceteris rebus secus euenire concipitur sit.

Tertiu ho-
minis prin-
cipiu qua-
tenus ani-
mal est.

Postremu
arque pecu-
liare homi-
nis princi-
pium.

2. Conclus.
Ratio con-
clusionis.

Explicant
aliqua iura
civilia & ca-
nonica.

Ad. 1. arg.

ad secundu

nis in quantum est animal, quod ad comix-
tionem masculi ac femine attinet. Hic enim
existit animalibus peculiaris modus consu-
di speciem. Nam et si in arboribus, ut in palmis
& lauris quaedam deprehendatur imago ma-
sculi & feminae, atque in herbarum quibus-
spiam: tamen veram masculi seminationem in
folis animalibus agnoui Philosophia. ¶ Ex
his demum trahitur aliud principium homi-
nis in quantum est rationalis, quae utique ratio
ne inclinationem habet ad cognitionem Dei
ac virtutis bonum. Ex quo rursus ei conuenit
appetentia ad societatem & ciuilitatem: unde
illud: Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque ne
facias, quod non tibi vis fieri: In summa: gene-
ralissimum illud, bonum est appetendum ac
malum repudiandum, in homine fit peculiare
legis naturalis principium: scilicet, honestum
virtutis bonum exoptandum est & amplecten-
dum, contrariumque vitiorum malum refellē-
dum, ut ad felicitatem perueniatur. ¶ Secun-
da conclusio. Lex naturalis nihilominus est vna
Probatur: quia vnitas legis a fine desumitur:
est autem horum praceptorum, ut vnum prin-
cipium, quod est ratio: ita & finis vnus & sco-
pus, qui (ut diximus) est bonum in genere.
¶ Per haec ergo iura tam Canonica quam Ciui-
lia innotescunt, quae de iure naturali loquun-
tur. Idem enim (ut habetur distinct. 1. can. ius
naturale.) nihil de generalissimo meminit, quod
rebus vniuersis commune est: sed de illo tantum
quod est commune omnium nationum, ut vi-
ri & feminae coniunctio. Quamuis & hoc cer-
tius expressit Ius civile, Inst. de iu. na. & ff. de
iust. & iure. scilicet Ius naturale est quod natu-
ra omnia animalia docuit. Doctrinam enim ap-
pellat naturalem instinctum a natura inditum.
Alioquin docere, proprie discursum denotat
rationis, quod ad ius gentium proprie attinet
& ad civile.

Ad primum igitur argumentum responde-
tur non esse idem prorsus praecipium quod
lex. Diximus enim legem esse quid vniuersa-
lius: quare ratione vnus finis & principij, plu-
rium praceptorum collectio & ordo pertinet
ad vnam legem: sicuti tota scriptura sacra ad
vnam fidem. ¶ Ad secundum autem concedi-
tur, inclinationes omnes, etiam appetitus sen-
sitiui ad legem naturae pertinere, ratione tamē
diuersa: nam quatenus considerantur, non ut
rationi obediētes, sed tendentes in sua sensua-
lia obiecta, dicuntur praecipia naturalia ea ra-
tione qua in brutis: sed quatenus ratione gu-
bernantur, sunt peculiaria praecipia hominis.
Ex quo fit quod in homine, ut duae sunt natu-

rae diuersae, sic & duae leges: sed quia sensu-
alis sumitur a genere animalis quae materialiter se
habet in homine. respectu rationalis naturae
quae est eius forma, speciem constituens, inde
fit quod peccata omnia, quia sunt rationi con-
traria, licet sint secundum sensualem naturam,
dicantur simpliciter contra naturam hominis,
ut cap. 4. de diu. nomi. author est Dionysius.
¶ Ad tertium argumentum, quod praecipium
est per distinctionem respondetur. Enimvero
in prauis moribus, licet re vera conexa sint
ambo duo tamen considerantur: scilicet ratio
mali, & ratio culpae. Et quidem ratio naturalis
mali, etiam si per impossibilis cognitionem lo-
quendo nec Deus esset neque alius superior, so-
lus ipse peruersus rationis ordo esset causa ut
homicidium & furtum & similia essent mala
moralia: sicuti claudicatio est malum naturale:
quia obliquitas est a gradiendi regula. At-
tamen ratio culpae, quae dicit inimicitiam & sup-
plicij meritum, non intelligitur nisi ubi est su-
perior cui obedire tenemur. Vnde optime de-
finit August. peccatum per hoc quod sit con-
tra legem Dei. Responsio ergo argumenti est
quod sola quidem natura obligaret ut trans-
gressio esset mala, licet non culpa: verum tamen
quia natura effectus est Dei, lexque naturalis de-
riuatione diuinae legis aeternae, fit ut praecipia na-
turae obligent ut transgressio eorum sit, non
solum mala, sed vera culpa.

ARTICVLVS. III.

Utrum omnes virtutis actus sint de lege
naturae.

De vobis conclusionibus superioris ar-
ticuli duos alteros adhibere oportet
tium est: ut inspiciamus, tum qualiter
ex illis principijs naturalibus virtutes omnes
veluti earum conclusiones promanent: tum
etiam quo pacto vna sit lex naturae, eademque
apud omnes. Interrogatur ergo in hoc tertio
articulo, Utrum omnes virtutes sint de lege na-
turae. Arguitur enim a parte negatiua, Lex a-
terna iam supra constituta est origo & fons om-
nium legum: virtutes autem lege aliqua dirigun-
tur: omnes ergo inde virtutes ortum ducunt:
sed lex naturalis alia est quam aeterna: ergo ac-
tus virtutum non sunt omnes de lege naturae,
sed de lege aeterna.

¶ Secundò arguitur: ea quae sunt secundum
naturam cunctis conueniunt: quippe cum
vna sit omnium natura: virtutes autem non
omnes

ad tertium

Prima ratio

2. ratio.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Damascen.

In quo sen-
su differatur
quaestio pro-
posita.

Distinctio
virtutis.

1. Conclus.

Cicero.

omnes omnibus congruunt: nam abstinencia
& inedia quae vni est temperantiae moderatio,
in altero qui imbecillior est, eidem aduersatur
virtuti: ergo non omnes virtutes sunt eiusdem
legis germina. Eo vel maxime quod lex omnis (ut
dictum est) in commune bonum ordinatur:
virtutes autem quae vni sunt temperantia, non
ordinantur nisi in particulare bonum personae.
¶ Tertiò, officia quae secundum leges ciuiles
fiunt, sunt verae virtutes: leges autem ciuiles
non sunt eadem apud omnes: nam optima quae
queque respublica suis peculiaribus legibus com-
munitur: illae ergo virtutes non legis naturae, quae
vna est apud omnes, sed iuris humani sunt.
¶ Quarto arguitur. Lex Diuina, ut Euangeli-
ca, non descendit a naturali, quippe qua excel-
sior est: ergo virtutes illi conformes, ut suscep-
tio baptismi & sacramentalis confessio, neuti-
quam dici possunt de lege naturae. ¶ Quintò,
si virtutes omnes humanae riuuli essent ac co-
clusiones iuris naturae, consequens protinus
fieret cuncta vitia esse contra naturam: sunt au-
tem quaedam, quae peculiariter censentur con-
tra naturam: non ergo omnes fiunt secundum
legem naturae. ¶ In contrarium autem est sen-
tentia Damasceni lib. 2. vbi ait virtutes omnes
esse secundum naturam: vitia vero vniuersa con-
tra naturam.

Ad eundem modum quo supra definitum
est, leges omnes ab aeterna deriuari eisdemque
subinde actiones humanas subdi, disputamus
modò an virtutes omnes humanae ad formam
naturalis legis fiant. Et seruit quaestio haec ad
explicandam radicem distinctionis virtutum
de lege naturae, & de humana, & de diuina. Est
ergo hic secundum argumentorum exigentiam o-
pus distinctione. Virtus enim & secundum e-
ius generalem rationem ac formam considera-
ri potest, & secundum particulare obiectum.
Virtus inquam inde habet generalem virtutis
formam & nomen quod opus est secundum ra-
tionem. Et iuxta hanc considerationem consti-
tuitur hic prima conclusio. ¶ Omnes humane
virtutes sunt secundum hominis naturam. Pro-
batur: Virtus est nihil aliud quam habitus o-
peratiuus secundum rationis normam: natu-
ralis autem hominis propensio, in quantum est
animal rationale, ad operandum tendit secun-
dum rationem. Nam cum forma a qua res spe-
ciem sortitur, triuat ei naturalem inclinatio-
nem, fit ut sicut grauis natura est secundum
suam formam ad centrum cadere, natura vero
ignis, secundum suam sursum ascendere: sic na-
tura animalis, cuius anima rationalis existit, fit
secundum rationem viuere. Vnde Cicero lib. 2. de

Inuen. Virtus, inquit est, animae habitus, natu-
rae modo (hoc est ad naturae modum) consenta-
neus rationi. Et de offic. lib. 3. Magis, inquit, se-
cundum naturam est virtus, puta comitas, iu-
stitia, liberalitas, quam voluptas, quam vita,
quae diuitiae. Denique, virtus nullo significatius pa-
ctò defini potest (ut. 1. de Legib. ipse ait Cice-
ro) quam quod sit perfecta & ad summum per-
ducta natura &c. ¶ Secunda conclusio: si virtu-
tum actus secundum earum materias & spe-
cies contempleris, non omnes sunt de lege na-
turae. Prima statim huius conclusionis ratio est
haec: Lex humana a naturali, vno omnium co-
sensu distinguitur: virtutes autem ratione ge-
nerali sunt omnes de lege naturae, ut priori co-
clusionione patet: necesse ergo est virtutes legis
humanae, & illas quae sunt legis naturae ratio-
ne peculiarium obiectorum distingui quibus
fortiuntur species. Probatur autem secundo,
ut legitima pandatur causa. Illae virtutes dicun-
tur de lege naturae, ad quas statim natura incli-
nat: non solum tamquam ad prima principia, verum
tanquam ad conclusiones ex eisdem principijs ab-
que humano discursu pullulantes: illae autem sunt
humanae, quae secundum leges pro temporum
locorum ac negotiorum varietate humana ra-
tione inuētas fiunt. Perua sunt exempla. Prae-
cepta Decalogi sunt de iure naturae: nam ex illo
principio quod bonum est diligendum, atque ex
altero quod vnaquaeque res suum esse & vitam diligit,
statim absque longo rationis discursu prodeunt
praecipia primae tabulae: scilicet, quod Deus Opti-
mum Maximum, cuius beneficio & seculari vita do-
nati sumus, & sempiternam expectamus, amemus,
neque enim iurandi abusu contemnamus, sed fe-
riatis diebus colamus & veneremur. Ex alio
autem, Id facias alijs quod tibi fieri vis: idque
ne facias, quod tibi non cupis, deducuntur man-
data cuncta secundae tabulae, quae omnia in
officijs iustitiae posita sunt. Quare (ut in-
frà dicemus) nulla super his fieri potest dispē-
satio: nullaque obtēdi excusatio per ignorantiam.
Sed haec inferius sunt emundius perpē-
denda. Praeter haec autem secundum diuersas
rerum circumstantias humana ratio diuersas
excogitauit leges. Ut post naturam corruptam
ius gentium fecit rerum diuisiones: & vna que
libet respublica pro sua gentis, ac loci qualita-
te instituit suas leges: ut puta praescriptionis,
vēditionis, aliorumque humanorum contractuum:
ad quae non nuda natura primum inclinabat.
Haec duo scitē Arist. dignouit Ethic. 7. vbi di-
stinguit iustum naturale ac legitimum: puta
humanum seu civile: nempe quod naturale sit
quod vbique vim habet eandem, non quia vide-
tur

2. Conclus.

1. Ratio.

2. Ratio.

Aristor.

tur vel non videtur, id est, non quia humana ratio ita de circumstantijs ratiocinatur: ciuile autem quod à principio nihil refert sic an aliter habeat: cum verò positum fuerit, refert: quale est, mina captiuos redimi, vel capram Dijs, sed non duas oves mactare. Idem de legibus ecclesiasticis, vt potè de delectu ciborum, deque his aut illis diebus festiuitate feriendis. Tametsi his instituentis ius diuinum radices iecit. Hæc in genere dicta sunt, in questione proxima & sub frequentibus collimanda.

Ad primum **A**d primum igitur argumentum respondetur minime secum pugnare quod leges omnes ab æterna dimanent, & tamen virtutes humane sint de iure nature, quatenus omnis virtus rationi concors est: nam lex naturalis non est ab æterna diuersa, sed eius participatio.

Ad secundum **¶** Ad secundum autem respondetur, quod etsi diuersæ virtutes diuersis congruant personis, omnes tamen pensatis circumstantijs fiunt secundum rationem: atque hac generali causa censentur de iure nature. Neque obstat aliquas ordinari in bonum personæ: nam in indiuiduis conseruatur bonum vniuersale nature. Per reatum enim eduliorum vsu ac venereorum sustentatur natura. Et præterea per particulares virtutes fit ad communem felicitatem progressus.

Ad tertium **¶** Ad tertium respondetur, quod etsi virtutes humanarum legum secundum suum genus, scilicet quia secundum rationem fiunt, dicantur de lege nature: simpliciter tamen appellantur de lege humana: quia vnum quodque à sua atomæ specie denominatur.

Ad quartum **¶** Et ad eundem penem modum respondetur ad quartum. Virtutes enim conformes diuinæ legi non dicuntur simpliciter de lege nature: sed potius supranaturales: licet quodam pacto etiam secundum genus dicantur de iure naturali. Non quidem sicuti humane, quia lex diuina nullatenus deriuatur à naturali, sicut humane: sed quia ratio naturalis diuina luce illustrata quodam modo etiam inclinatur ad virtutes diuinas. Supposito enim quod homo sit creatus ad felicitatem supranaturalem, consentaneum rationi est, vt officijs etiam exerceatur supra naturalis legis.

Ad quintum **¶** Ad quintum respondetur secundum superiorum doctrinam. Etenim cum in homine duplex sit natura: altera propria, que est secundum rationem viuere: altera verò generica, scilicet, cunctis animalibus communis, que est, per commixtionem maris & foeminae speciem propagare: consequitur vt sicuti omnes virtutes secundum propriam naturam nostram, hoc est secundum rationem fiunt, ita & omnia vitia sint contra naturam, hoc est contra rationis

prescriptum. Attamen ea que non solum contra rationem, nobis propriam patrantur, verum & contra genericam naturam animalium, dicuntur per antonomasiam contra naturam. Itaque simplex fornicatio est contra naturam, hoc est contra rationem, que dicitur parentibus cognoscendas esse proles, vt debite ab illis educentur & moribus instituuntur, quod homini proprium est: nefandum verò crimen, eo insuper quod iacetur contra fundamentum generationis cunctis animantibus communis.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum lex nature cunctis sit mortalibus vna.

Non satis est constituisse legem naturalem in singulis vnam esse, vt artic. 2. dictum est, nisi exploremus an eadem sit apud omnes. Arguitur enim

non esse in toto humano genere eandem. Ait enim Gratianus in capite statim Decreti, ius naturale esse id quod in lege & in euangelio continetur. Euangelio autem non omnes obediunt, vt ait ad Roma. 10. Paul. ergo lex naturalis non est eadem apud omnes. **¶** Secundò arguitur. Lex est secundum quam aliquid iustum esse dicitur. Arist. autem. 5. Ethic. c. 7. ait nullum esse tam naturale iustum, quin aliquo modo sit apud diuersos variabile: nam & dextra manus natura validior est læua & tamen in quibusdam hoc deficit. **¶** Tertio, quodcumque bonum ad quod natura propendet ad legem attinet nature: in inclinationes autem ac propensiones nature vastas inter homines varietate distat: alij nanque ad honores nati sunt, alij ad voluptates, atque alij ad res alias: lex ergo nature non est eadem apud omnes. **¶** In contrarium autem est Isidorus lib. 5. quod quidem Decretum extat. dist. 1. Ius naturale est commune omnium nationum: nam quod. ff. de iusti. & iure. l. 1. scribitur, scilicet, Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit: non de iure tantum hominibus proprio, sed de coniunctione maris & foeminae generaliter intelligitur.

Ad huius questionis enodationem recolenda est superior distinctio. inter naturalia principia, atque eorum conclusiones: secundum enim hæc distinctionem duabus conclusionibus facile respondetur. **¶** Prior est. Lex naturalis quatenus ad sola principia extenditur, eadem est apud omnes mortales: non modo quantum ad rectitudinis veritatem,

1. Argum. Gratianus.

2. Argum. Aristot.

Tertium.

Isidorus.

1. Conclus.

verum & quantum ad cognitionem. Principia namque rationis practicæ similia hac parte sunt principijs speculabilium, quæ vbiq; & in cõcussa pollent veritate, & lumine naturali perspicue clarescunt. Nusquam enim vllus esse potest mortalium eousque syluestris ac barbarus, si modo compos sit mentis, cui non sint huiusmodi veritates peruia. Bonum est appetendum, ac malum vitandum. Id facias alijs &c. ac reliquæ, quas articulo secundò denarrauimus.

2. Conclusio **¶** Posterior conclusio: Lex naturalis quantum ad eius conclusiones, etsi plurimum sit eadem apud omnes, & quantum ad rectitudinem, & quantum ad cognitionem: deficit tamen & respectu prioris propter particularia quorundam impedimenta, & respectu posterioris, propter rationis nubila quibus ob consuetudinem prauam excæcatur. Demonstratio huius conclusionis sumitur ex discrimine inter rationem practicam & speculatiuam: nam etsi principijs vtraque per se notis vtatur, non tamen simili ratiocinatione discurrunt. Etenim ratio speculatiua, quia circa necessaria plurimum ac potissimum negociatur, putat circa ea que nequeunt aliter se habere, absque vllò defectu veritatem comperit in conclusionibus, quam in principijs intuebatur. In ratione autem practica, quia ex necessarijs principijs discurret ad contingentia in quibus actiones humane consistunt, necesse est quandoque defectus contingere: ac tãto plures quanto inferius ad particularia descenditur. Ex his ergo deducitur nostra conclusio: nempe quod licet in conclusionibus demonstrationum speculabilium eadem sit rectitudo veritatis apud omnes: in conclusionibus verò operabilium contingit quandoque defectus. Exempla patent. Ex illo namque per se noto principio, Id facias alijs quod tibi vis fieri: ratio practica elicit hanc legem: Depositem cum primum petatur reddendum est. Que qui dem lex plurimum verum habet: deficit tamen deficiente petitionis opportunitate ac rectitudine: putat dum qui penes te arma deposuit, furrore correptus, vt faciat homicidium ea repetit. Pari modo ex illo principio, In pace & tranquillitate hominibus viuendum est, quod cunctis tanquam per se bonum notissimum est, sequitur hæc lex, Abstinentum est armorum strepitu. Deficit tamen quando hostis re publicam inuadit. Similiter ex eodem principio colligitur lex, vt quisque promissorum fidem seruet. Deficit tamen, dum causa emergit ob quam promissum implere turpe est. **¶** At quæris fortè vtrum quantum ad cognitionem earundem conclusionum, quippiam sit discrimen.

Demonstratur conclusio Discrimine inter rationem practicam & speculatiuam

Aperitur exemplis ratio

Quæstio.

minis inter rationem practicam & speculatiuam. Nihil enim apparet quo differant: nam sicuti conclusiones practicæ non omnibus sunt æque notæ: ita neque speculatiuæ. Tam vera inquam est illa conclusio: Omnis triangulus habet tres angulos æquales duobus rectis, quàm illud principium. Omnes duæ lineæ, vbi concurrunt constituunt angulum: tamen non est æque nota. Respondetur. Hactenus nullum esse discrimen: differt tamè, quod speculabilium necessariorum ignorantia accidit ob defectum doctrinæ: scilicet, quia non didicisti: ignorantia verò in practicis contingit (vt dictum est) ex praua consuetudine rationem obtenebrante. Ex his fit consequens postrema conclusionis particula: nempe quod quanto conclusiones practicæ magis ad particularia coaptantur, minus innotescunt. Patet exemplo. Ex illo principio: Id ne facias alijs, quod tibi non vis fieri: proxime inferitur mandatum illud Decalogi, Non moechaberis, nam id fieri non potest sine coniugis iniuria. Si tamè rem arctius perstringas, videlicet, Nec simpliciter fornicaberis: hoc licet illic pariter prohibeatur: tamen quia non habet connexam iniuriam, non est tam vniuersaliter notum, quin inter gentes incultas, licet non pessime institutas, ignorari queat. Imò nescio an apud aliquos barbaros fidei nostræ infcios, ignorantia esse possit prorsus excusatoria. Similiter ex eodem principio palam sequitur: Non falsum testimonium dices: quod cum iniuriam vetet, omnibus est compertissimum. Si autem strictius inferas, Neque vllum proferas mendacium: non est ita notum. Imò inuenies in plebe qui putant iocosum & officiosum nullam afferre culpam. Atque hæc est ratio ob quam omnes prohibitiones secundæ tabulæ, quo patentiores essent, illorum sint expressè criminum, quibus iniuria proximis irrogatur. Tametsi vt homicidij nomine omnis læsio prohibetur: sic & nomine adulterij omnis turpitudine: & nomine falsi testimonij omne mendacium. Præceptorum autem Decalogi ignorantia nulli mortaliu excusari vnquam potuerunt, etsi sua scelera fuco aliquo linirēt. Sicuti illi qui religiois gratia contra interdictum homicidij humane cæde cogitabant Deos suos placare ac venerari. De quibus Psal. Inmolauerunt filios suos & filias suas demonijs. Et Cicero in oratione quadam commemorat sua ætate Gallicas gentes eodem ritu pollutas: eademque feritatis immanitas fertur & populis Noui orbis esse solenis. Demones enim humani generis hostes illa cæcitate hoies demerant, vt humano sanguine sua expleant inuidiam. Et Iulius Cæsar. li. 6. de bello galli. narrat olim apud

Responsio.

Cicero.

Cæsar.

apud Germanos latrocinia nullā habuisse infamiam, quæ extra fines cuiusq; ciuitatis erant. Sed tamen facinori obtendebāt quod iuuenes illo exercitio defidiā & torporem excuterent, bellisq; se gerendis appararent. De his autem in præsentiarum fati.

Ad primum argumentū Ad primum igitur argumentū respōdetur non esse Gratiani verba sic trūcate legenda. Ius naturale est quod in lege & in euangelio continetur. Ac si doceat quicquid est in euangelio ad ius naturale pertinere. Sed iūctim cum verbis sequentibus, Ius naturale est quod quisque iubetur id facere quod sibi vult fieri. &c. id quod in euangelio cōtinetur, vt verba hæc præntesis sint, docens ius naturale plenè in euangelio contineri: non tamen id solum, sed & ius in super diuinum. Ad secundum quod est Arist. iam responsum est. Non quidē principia naturæ, sed conclusiones nonnunquam deficere. Ad tertium autem conceditur inclinationes naturæ quæ homini competunt, in quantum sensibili animali, ad legem attinere foimitis: hoc est appetitus sensitiui, originali iustitia destituti. Si autem considerentur quatenus hominis sunt propriè, tūc legi naturæ subduntur, putà rationi, cæterarum potentiaram moderatrici: quæ cunctos affectus debet intra suas lineas continere.

ARTICVLVS V.

Vtrum lex naturæ mutari aboleri ve possit.

NOST hæc facile est hoc quinto articulo duo perspicere quæ superiorum corollaria sunt: nempe vtrum lex naturæ aut mutabilis sit: aut ab humana mente eradicabilis. Arguitur ergo quod sit mutabilis. Legitur enim Ecclesiast. 17. Addidit eis disciplinam, & legem vitæ. vbi circumscribitur glossa, legem scilicet, literæ quantum ad correctionem legis naturalis. Et Isid. lib. 5. (quod est distinct. 1. cap. ius naturale.) ait communem omnium possessionē & libertatem esse de iure naturæ: cum tamen iam iure gētium, tum rerum diuisio, tum etiam seruitus inducta in orbem sit: est ergo lex naturæ mutabilis. Sed & quod à nostris cordibus auelli possit, arguitur primò ex his quæ dicta sunt. Multæ enim fuerunt gentes adeo hebetes & morum grauitate tabefactæ, vt leges naturæ contrarias ediderint. Vnde super illud ad Rom. 2. Cum gentes quæ legem non habent &c. ait glossa, quod in interiore homine per gratiam innouato lex iusti-

Primum argumentum a partenegetia. 2. Argumē. Isidorus. Tertium. Tetur aliterum mēbrū quæstionis duobus argumentis. Glossa.

tia inscribitur, quam deleuerat culpa. Et quarto arguitur. Lex gratiæ efficacior est quàm lex naturæ: gratia verò deletur per culpam: ergo multò facilius deleri potest lex naturæ. In cōtrarium autem est decretum Gratia. distin. 7. c. 1. Ius naturale nō variatur tempore, sed immutabile semper permanet. & sententia August. 2. lib. Cōfess. Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla quidem delet iniquitas.

Ad hanc quæstionem facillima est per distinctionem respōsio: supposito enim primo interuallo quod inter principia eiusque cōclusiones interdictum est, bifariam lex naturæ cenferi potest mutabilis. Vno modo per additionem, quæ ei fiat: atque altero per distractionem. Statuitur ergo prima conclusio. Nihil vetat legē naturæ priori modo esse mutabilem. Adiecta enim est illi lex diuina tam vetus quàm noua duobus præcipuè cōmodis. Vno scilicet, quia iam obscurata erat in mortalium mentibus & caligine obducta, vt innouaretur. Nēpè vt constaret non solum externos actus, verum & internos esse ad legis normam componendos: neq; solum iura naturæ amicis deberi, verū & inimicis. Altero vt ea cōsilia quæ illi deerāt supplerentur. Et hoc est quod gloss. Ecclesiast. 17. in primo argumento citata appellat correctionem legis naturæ quæ facta est per legem literæ. Secunda conclusio. Lex naturæ non est quantum ad prima principia posteriori modo mutabilis, vt scilicet, quod prius fuit legis naturæ definat esse talis iuris. At verò quantum ad secūda præcepta quæ sunt velut proximæ conclusiones, licet plurimum immutabilis sit, potest nihilominus quādoq; sed raro, mutari propter humana impedimēta, vt articulo proximo expositum est. Nam & circa necessarias conclusiones speculabilium contingit ob mentis lippitudinē nōnūqua hallucinari. Quocirca mutatio hæc non tam in lege fit quàm in rebus ipsis: veritas enim illius generalis præcepti, Deposita reddendum est, aut illius fides promissa custodienda: non mutatur nisi mutatis rebus ex quarum mutatione contraria nascitur veritas. Quoniam & hæc lex, Esus carniū viniq; potus salubris est hominibus, ob id in particulari mutatur, qd homo febricitans correptus est, cui talis victus nocuus fit. Vnde Arist. 5. Ethic. c. 7. Ius inquit naturæ immutabile est, sicut ignis vbiq; vrit: quod de primis principijs intelligit: de cōclusionibus autē subdit, posse mutari, non tamen apud Deos, qui immutabiles sunt: sed apud nos, qd mutari possumus. Quo fit leges triumphantium in regno cœlorum nullatenus mutari posse: quia ne-

4. Argumē. Gratianus. August. Distinctio. 1. Conclus. 2. Conclus.

neque felices illi mutantur. Autoritas autem Isidori non sic intelligenda est, vt lib. 3. q. 4. dicturi sumus, ac si communem possessionem præcipiat aut seruitutem interdicit: aliàs ius gentium nō potuisset tales leges reuocare: sed dicuntur hæc negatiuè de lege naturæ: quia illa nec diuisionem fecit, nec seruitutem iussit. Restabat hic tamē tractare an huiusmodi præcepta naturæ sint dispensabilia, cuius nimirū inde coniecturæ fiunt, quod Deus Abrahamæ necem filij præcepit, & Osæ vt fornicaretur, & filijs Israel vt deprædarentur Aegyptios: hæc autem dubitatio inferius. q. 2. art. 8. propriam habitura est sedem. Tertia conclusio similis est huic proximæ. Lex naturæ quantum ad prima principia & præcepta nō potest ab humana mente stirpitis eradicari: potest tamen licet non plurimum, sed raro quantum ad conclusiones & secūda præcepta in aliquibus hominibus deleri. Conclusio non alio indiget testimonio, quàm quod à superioribus petitur. Possunt enim Barbari tanta morum viciositate perueriti atq; errorum peruersitatibus offuscari, vt pro peccatis non ducant, quæ lex naturæ vetat. Neque id solum in conclusionibus quæ longè à principijs distant, vt est officiosum mendacium, & simplex fornicatio: verū & in his quoq; quæ propinquoires subindeq; lucidiores existunt. Sunt enim (vt à fide dignis accepimus) reperti inter illos mortales Noui Orbis, qui nefandam turpitudinem cōtra naturam non solum impune permittebant, verū nulla culpa denotabant. Qua utique ratione fieri potest vt respublicæ & principes leges contra naturam instituant secundum verbum Isaia: Vt qui condunt leges iniquas. Et secundū hoc intelligēda est illa glossa ad Rom. 2. quæ ait culpam deleuisse legem iustitiæ ab infidelium cordibus. Restant ergo duo superiorū argumenta soluta. Ad tertium autē respōdetur, qd etli gratia sublimior sit atque efficacior quàm natura, non est tamen nobis ingenua, & innata, atque adeo neq; tam penitus infixæ: & ideo facilius per culpam nostram eradicatur, qd lex naturæ.

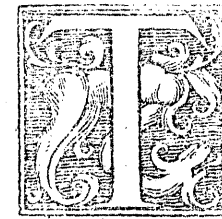
3. Cōclusio. Suadetur cōclusio. Ad 3. arg. principale.

QVÆSTIO QVIN- ta de lege humana in genere.

S. Thom. 1. 2. quæstio. 95.

ARTICVLVS I.

Vtrum præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humane.

Iusti legū genus est humanarum, de quibus maiores extant disputandi rationes: queritur ergo primo an præter legem naturalem necessaria sint etiam humane. Et arguitur à parte negatiua. Primo, quia (vt August. quem ex. 1. de lib. arbit. q. proxima citauimus, ait) per legem æternam sufficienter omnia sunt ornatisima: illa autem satis abundeque nobis per naturalem communitur: ergo humane redundat. Secundo, lex mensura est (vt supra diximus) nostrarum actionum: ratio autem non est rerum mensura, sed ipsa potius rerum natura, quam ratio inspicit, vt. 10. Meta. autor est Aristot. ergo cum leges humane à ratione proficiantur, non habent legitimam rationem legum. Tertio mensura, qualis est lex debet esse (vt ibidem Arist. docet) certissima: certitudo autē humane rationi de rebus gerendis, quæ singularia sunt ac mutabilia, cōpetere nō potest, secundū illud Sapientia. 9. Cogitationes mortalium timida, & incertæ providentiæ nostræ: ergo à ratione humana nulla proficitur lex. Quarto altera via arguitur. Esto humana ratio certa esse posset regula nostrarum actionum, multò comodius respublica viua hominum voce gubernaretur quàm positis legibus. Enimvero ea iudex (vt 5. Eth. cap. 4. autor est Arist.) sit animatum iustum, facilius congruentiusq; fieret ad illud recursum, quam ad legem surdam & mutam. Nam cum actiones in singularium vsu consistant, non potest humana lex (vt. q. sequenti videbimus) de omnibus providere, singulæque circumstantias prospicere, vt faceret sua prudentia iudex. In contrarium autem est Isid. lib. 5. Etymol. ca. 20. & refertur inter Decreta distin. 4. vbi ait, factas esse leges vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocentia: & in ipsis improbis formidato supplicio refrænetur audacia, & non cendi facultas.

Quæstionis huius solutio facile ex ipsa rerum natura, & humana conditione colligitur. Respondetur ergo duabus conclusionibus. Vna est: Necessarium prorsus fuit præter legem naturæ alias humanas pro rerum varietatibus, emergentibusq; casibus ac negotijs condi. Cōclusio hæc ex duabus radicibus constat: videlicet, & ex discursu ingenio nostro, & ex rerum indigentia. Enimvero sicut in speculabilibus, sic & in practicis innata nobis vis est ex vniuersalibus principijs & indemonstrabilibus conclusiones deducere

1. Arg. partis negatiue Augustin. Secunda. Tertium. 4. Arg. Arist. Isidorus.

1. Cōclusio. Prima ratio.

ducere easdemq; in duplici differentia. Alias quippe necessarias demonstamus, vt in Mathematicis: alias vero propter ineuentiam consequentiarum sub opinione colligimus pro qualitate cuiusq; scientiarum. Pari modo in practicis ex primis principijs (vt dictum est) precepta Decalogi, quasi necessarias conclusiones exprimimus: & ideo sunt de iure nature. Sed tamen quia actio nes nostrae in singularibus versant, necesse est ex eisdem principijs obseruatis circumstantijs loci & temporis ad particularia descendere. Quapropter illarum regule hunc in modum constitutae, quia non necessario ex solis principijs naturalibus pullulant sed rationis adminiculo constituantur, humanae leges nuncupantur. Vt sunt leges quae in venditionibus & ceteris rerum commutationibus positae sunt: sine quibus genus nostrum vitam nequiret transigere. Sed exurgat hinc quispiam fortasse aduersus Dei naturam: & prouidentiam. Nunquid non prouidentibus nobis fuisse consultum si lex ipsa naturae usque ad singularia doceret nos omnia? Arguitur enim hoc fuisse consultius: eo quod ratio affectibus saepe obscuratur: cum tamen lex naturae semper sit perspicua. Respondetur omnia esse disposita secundum naturam nostram. Rationis enim ingenium ac natura est discurrere: & ideo sapiens Deus, naturaque sagax femina in nobis tantum posuit: quae rationis cultura venirent ad frugem. Idque tam in speculabilibus quam in practicis: videlicet, tam in artibus, quam etiam in moribus. Hinc ergo secundo colligitur nostra conclusio. Etenim vt quantum ad scientias creatas intellectus est cum principio lumine ex quibus ad diuersas scientiarum proles & opiniones discurreret, diuersasque artes in lapide, ligno, & lana, alijsque materijs, nobis conducentes meditando excogitaret: nempe, quibus vestimur, tegimur, nutrimur, & oblectamur. Pari modo (vt autor est initio. 2. Ethic. Arist.) femina virtutum moralium in nobis iecit, quae nostra disciplina & consuetudine culta ad messem abescerent. Disciplina autem morum potissima ac efficacissima est legum humanarum positio: ergo praeter legem naturae, quae se mentem facit necessariam sunt leges humanae, quibus vberius proueniant segetes. Tertio eadem conclusio comprobatur. Lex naturae licet regula sit morum vniuersalis, non tamen poenas adhibet compulsorias, quae tamen hominibus pro statu naturae lapsae necessariae sunt: ergo praeter legem naturae opere premitum est poenales leges adhiberi. Doctrina est Arist. 10. Ethic. cap. 9. vbi ait alios natura, & alios consuetudine; atque alios disciplina fieri bo-

Obiectio.

Solutio.

2. Ratio & conclusio

Tertia.

Aristo.

nos. Natura quidem non est in nostra potestate, sed Dei dono quidam tales nascuntur, quales virtutum chorus genuisse videtur. Alij vero consuetudine statim ab infantia boni fiunt. Sed tamen disciplina non omnes satis institui possunt, nisi illi tantum qui consuetudine sunt premoliti. Sicuti nouale antequam excipiat femina, curuo opus habet aratro: ergo aduersus illos qui ad malum procliuues sunt, ad bonum vero duri ac proterui, qui scilicet, honesti gratia adduci non possunt, necessarius est metus vt vi cohibeantur a malo: & sic alijs vitam quietam relinquunt, & sibi mens inquieta, metu cauere iubeat. Est enim homo (cuius. 1. Polit. cap. 2. autor est Aristot) vt perfectione suscepta optimum cunctorum animalium: ita si alienus fiat a lege, & a iudicijs, omnium pessimum. Siquis ma enim est iniustitia tenens arma: homo vero arma tenet perinnatam prudentiam: quae ideo legibus dirigenda est, metuque coercenda. Atque hac de causa (vt. quae. 1. diximus) leges condere non potest nisi vel republica vel qui eius fungitur autoritate. Eademque ratione natura hominem genuit ciuile animal nempe vt in societate legibus sepius viueret.

Probatio.

A. d. 1. arg.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod etiam lex naturae participatio sit aeternae, haud tamen humana ratio totam virtutem principiorum naturalium apprehendere potest: nisi, quae sua natura est, discurrendo. Haud enim quae in principijs vniuersalibus delitescunt simplici intuitu, veluti intellectuualis angelus cernit: sed ratiocinando aliud ex alio diducit. Obidque in speculabilibus eterno lumine: sic & in practicis aeterna lege dupliciter illuminamur. Primum suscipiendo generalia principia: secundo, vt discurrendo ex eisdem principijs alias particulares leges eliciamus: quae cum in eadem aeterna lege praereminenter existant, non satis per naturalem explicantur. Et hoc quantum ad vim directiuam legum. Sed & quantum ad coerciuam eadem penes ratio est. Lex enim naturae malefactorum conscientias exulcerat, corroditque & percellit: atque vt ait ad Roman. Paulus: cogitationibus satis accusat, vt possent cordati homines metu illo perculsi & turpitudinis horrore deterriti satis emendari. Ait enim. 1. August. Confess. Augustin. Iussisti Domine & sic est, vt poena sua sibi sit omnis inordinatus animus. At quia sunt alij usque adeo sensuum voragine submersi, vt non nisi quae oculos obijciuntur extimescant, accumulari debuerunt humanae legibus sensuualia supplicia. Obidque ait Paul.

Paulus.

August.

Paul.

Paulus. Paul. iusto non esse legem positam: nimirum quod lex naturae, fidei radio illustrata ei abundat vt a malo retrahatur, alliciat ad bonum. Atque hinc plane colligitur solutio argumenti secundi, Concedemus enim rationem non esse regulam primam, sed naturalem legem, quae est aeternae imago: nihilominus illud exemplar ratio prospiciens leges exprimit humanas. Circa tertium autem diffiteri non possumus leges humanas non ea vigere certitudine, qua speculatiuas conclusiones: eo quod non circa necessaria, sed circa singularia contingentia, varietati subiecta statuuntur. Neque opus est omnem mensuram infallibili certitudine pollere: sed satis est vt vnaquaeque secundum ingenium suae materiae fida sit. Et haec est ratio quare leges humanae non sunt, vt naturales, immobiles. Quartum argumentum grauioris est ponderis. Quaestio enim est quam arist. 3. Polit. c. 11. tetigit: An scilicet respublica melius ab optimo homine, quam optima lege gubernetur. Definit autem melius legem quam hominem dominari: Id quod & 5. Ethic. c. 9. commemorat. Nempe quia facilius est vnum aut paucos prudentes inuenire legum conditores, quam iudicum multitudinem. Etenim qui leges ferant, pauci in vno seculo satis sunt: qui vero ius dicant, impendio quam plurimi sunt necessarii. Deinde quoniam leges longi temporis consideratione feruntur: iudicia vero breuissimè cogitantur: & ideo facilius hic, quam illic error contingit, Praeterea maxime quod cum leges de vniuersalibus & futuris constituantur, neque personarum singulariter tangant, non conduntur personarum respectu: senator vero & iudex, quia cum singularibus personis agit, odio percelli potest & amore, ac potissimum auaritia corrumpti. Quare melius est vt quae maxime fieri possit cuncta legibus explicentur: iudicibus autem non nisi minima, quae lege determinari nequeunt, relinquatur: vnde ait quod qui legem praesse iubent, Deum praesse iubent & leges (vt potest a quo ipsae promanant:) qui autem hominem iubet praesse, adiungit bestiam saeuam: quia libido atque ira obliquos agit etiam viros optimos, dum sunt in potestate. Iudices ergo non leges ipsi, sed (vt 5. Ethic. ait Arist.) legum debent esse fidei custodes. Et per haec respondetur ad quoddam argumentum, quod sibi Aristot. ibidem de artificibus opponit. Conducentius enim, ait, ad corporis salutem apparet vt medicus prudentia sua quam literarum praescriptis alligatus egrotum medeatur. Nam multo satius particulares circumstantias morbi sic habebit perspectas: ergo eadem ratione salubrius fin-

Arist. Argumentu. Arist. vbi supra.

gulari hominum prudentia, particularibus eandem informata, poterit gubernari respublica, quam praescriptis legibus. Responsum inquam duplex est. Primum enim negatur, medici prudentiam quicquam valere nisi per artem medicam fuerit instructa: certius enim per artem sine ipsa fit curatio. Deinde medicis non tam crebro accidere potest vt corruptum habeant animum ad necandum infirmum, quam iudicibus ad sententiam ferendum vel in fauorem vnius partis vel in perniciem alterius. Et ideo periculosius est iudicis arbitratui iudicia permittere, quam medici. Nihil fecius cum de fide medici timeatur, nempe dum in suspicionem venit quod pretio corruptus vel odio salutis infirmi insidiat, oculatus obseruandus est vt artis praescripta ad vnguem seruet. Quin vero addiderim periculosum esse maxime & temerarium vt medici suas proprias opiniones & existimationes scientiae & arti anteferant. Sed quod ad iudices reuertamur. Accedit huc quarto quod (vt idem ait Philosophus. 10. Ethic.) lex dum probitate inuoluet, licet hominem a voluptatibus cohibeat, nemini molesta est aut odiosa, quae admodum iudex, qui facile in suspicionem venit, an odio aliove affectu fuerit infectus. Quapropter (vt hinc ego colligo) principum praescripta & consilia hac vt debet cautela, vt quando ipsi non audent, patronos suos reprobos audire leges virtutum historiasque legendas porrigant, quae inuidiam non generant, & mores instituant. Ad reliquam autem argumenti difficultatem respondentes fatemur minutiora illa, quae legibus comprehendere non valent, iudicibus esse arbitratui relinquenda, vt ff. de legibus. l. non possunt. sanciantur. Eo quod dum omnia legibus complecti non possumus, quaedam negligimus, ne cunctorum iudicium faciamus: eorum iustarum, qui ingruente tempestate, quaedam in aquas insanas exonerant, vt nauis reliqua seruet. Quocirca iudex praeter animi rectitudinem apprime scientiae ac prudentiae indiget, vt legum vniuersalia dextre valeat ad singularium euentus accommodare.

Solutio. 1.

2. Solutio.

Periculosum & temerarium est vt medici suas proprias opiniones & existimationes scientiae & arti anteferant. 3. ratio.

ARTICVLVS II.

Utrum omnis humana lex a naturali deriuetur.

Secundus articulus est, vtum omnis humana lex a naturali deriuetur. Arguitur enim primo a parte negatiua iustum ciuile (vt 5. Ethic. cap. 7. ait Arist.) est illud quod a principio nihil differt sic vel aliter fiat: id autem quod ex lege naturae dimanat,

Argumentu. a parte negatiua. Arist.

C

Secundum Arist. & **Isidorus.** **Ad. 3. argu. principalis.** **Quartum.** dimanant, etiam ante legem humanam referebat: non ergo omnis lex humana à naturali deriuatur. ¶ **Secundo,** ius posituum (vt illic ait Arist. & **Isid.**) cōtra naturalem diuiditur: ea autem quæ à naturali lege descendunt non diuiduntur contra ius naturale, imò sunt eius germina: ergo leges humane minime à natura li deriuantur. ¶ **Tertio,** lex naturæ (vt ibidem ait Arist.) eandem vim habet apud omnes: leges autē humane non item: sed vnaquæq; reipublica suis proprijs fulcitur: ergo nō omnes à lege naturæ oriūtur. ¶ **Quarto,** omnium quæ à lege naturæ fluunt naturalis ratio reddi potest: non autem omniū quæ à maioribus cōstituta sunt: vt Iulianus ait. ff. de legib. l. non omnium. Non ergo omnes humane leges à naturali deriuantur.

Cicero. ¶ In contrariū autē faciunt Ciceronis verba li. 2. de Inuētio. Res à natura profectas & à cōsuetudine probatas legū metus & religio sanxit.

1. Cōclusio **A**D quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Vna est: Omnis lex humani tus posita, si recta est, à lege naturæ deriuatur. Quinimò tantum habet rectitudinis rationis quæ legis, quantum à lege naturæ recipit. Lex etenim (vt arti. proximo latius patebit) nisi iusta fuerit, lex non est. Imò (vt ait. 1. de libe. art.

Augustinus Argumētū pro conclusioe. August.) in tantum habet legis virtutē in quantum participat rationem iustitiæ. Ex hoc licet arguitur: iustū & rectum in rebus humanis secundum rationis regulam existimandū est: ratio nis autem regula (vt nuper dicebamus) est rerū natura, quam veluti exemplar intueri in suis cūctis actionibus debet: ergo leges humane, vt quæ ab ipsa ratione fabricantur, à naturali cūctæ nascuntur. Neq; verò (vt supra diximus) vetat leges humanas duab⁹ mēsurari regulis, eter na scilicet & naturali: quarū hæc participatio illius est. Enimvero vt architectus ex cōcepta forma domus lineas in lapide aut ligno ducit quæ ministro regulæ sunt, quas cudēdo & fer rando sequi debet: sic Deus æternā suam legē nobis impressit quæ esset sicut certum illius si grum. Quapropter dū legē naturæ imitamur, æternā tenemus. Vnde Cicero. libr. 2. de legib. lex inquit est iustorum, iniustorūq; distinctio ad illam antiquissimam & rerum omniū prin cipem expressa naturam, ad quam leges homi nū diriguntur, quæ supplicio improbos afficiūt, defendunt ac tuentur bonos.

Cicero. ¶ **2. Cōclusio** ¶ **Secunda conclusio.** Bisariā quippiā à lege natura deriuatur. Vno modo ceu conclusio ex principijs deducta: atq; altero vt specifica de terminatio alicuius cōmuni generis. Ex illo e-

Declaratur conclusio. nim principio. Quod tibi non vis, id nemini fa-

cias, sequuntur illæ conclusiones. Non occi des, non furtū facies. &c. sed ex illo quod est, Omnis virtus premio digna est, & vitii poena: lex humana sanxit sicariū latronemq; suspen di, hæreticumq; cōburi. Vbi cōmune supplicij genus ad particulare trahitur. Quemadmodū artifex formā domus in cōmuni cōceptam ad peculiare fabricas accommodat, vt hæc sic, illa aliter cōstruatur. Et patet inter hos deriuatio nis modos latū discrimen. Prior enim fit per viam syllogismi. Cuius vtraq; præmissa est naturaliter nota: scilicet, Quod tibi nō vis, alteri nē facias: nolles occidi, neq; tuis bonis expo liari, nec in tua vx ore iniuriā pati: ergo non homicidiū, non furtū, nō adulteriū facies. Posterior vero non fit hoc pacto. Ex hoc enim qd omnis malus est puniendus, recte instruitur syllogismus, qd si iste est malus, iste puniatur. Hoc tamen vniuersale, id est, sumptū cum distribu tione non est illud quod per legem posituam secundo modo determinatur: sed vniuersale genus, quod ad suas applicatur species. Vt si improbus poena plectendus est, talis, scilicet fur, puniatur tali poena: quod nō sequitur per simile syllogismū, sed per humanam existima tionē qua culpæ admetimur poenam. Fit enim sic collectio. Omnis malus est puniendus: latro ni autem congruens supplicium est suspēdiū hæreticoq; incēdium: ergo sic sunt puniendū. Posterior verò assumpta non est naturalis cog nitio, sed humanum arbitramentum. ¶ **Hinc sequitur cōclusio tertia.** Deriuatio legis huma næ ex naturali quæ fit per viam conclusionis non est constitutio noua talis operis in gene re virtutis, sed explicatio virtutis quæ in prin cipijs naturalibus latebat. Etenim, Nō fornicaberis, Deposito redde, & Decalogus, ante hu manam ratiocinationem erant virtutes, laten tes tamē in principijs naturalibus: sunt autem explicitus posita nē quis sibi eorum ignoran tiam prætexeret. Secūda verò deriuatio est no ua cōstitutio operis inesse virtutis. Iure enim naturæ non erat virtus latronem occidere aut hæreticum: nam lex naturæ tātū dicebat vt punirentur: sed lex humana fecit eorum inter fectionem esse virtutem. Pari modo lex natura, veluti generale principium est. Temperatē & frugaliter viuēdum est, quatenus corpus ex peditus possit animo inserruire: ex quo nō pro palam sequitur abstinendum esse à carnibus, aut semel tantum in die resciciendum: sed tamen lex humana inde id arbitrando deduxit qualis debet esse temperantia: & ideo humana lex constituit abstinētiā carniū sub virtu te temperatiē, vbi ante non erat. Eodē modo, Sabbatha

3. Cōclusio

explatur conclusio

Sabbatha sanctifices: determinauit ad hoc vel quod festum colendum, atq; ad sacra audiēda. Quo fit: vt quemadmodum ait S. Thom. leges humane prioris generis vigorem habeant suū in lege naturæ: illæ verò posterioris ordinis, mi nime. Quod si supremam huius rationem per seruteris, hæc est, vt reor, qd cōclusiones in suis principijs à se continētur, species autem in ge nere non nisi in potentia: vt patet in Prædica. Animal enim nō continet omnes species actu, aliàs quodcunq; animal esset omnium specie rum. Ob idq; leges illæ quæ per contractionē generis ad speciem constituuntur vigorem nō habeat nisi in illa minori, quam ratio humana constituit, scilicet viuendum est tēperatē: huic autem tempori & genti hæc temperantia con gruit: ergo in Quadragesima à carnibus abstinendum est.

Ad. 1. argu. Aristot. **P**rimū igitur argumentum per hanc pro ximā sententiam dissoluitur. Appellauit enim Philoso. 5. Ethic. iustū legale id quod est mere ciuile, id est, quod secundo modo deriuatur ex naturali: quod ideo anteq̄ stabiliretur nō erat virtus: ac subinde neq; referebat sic vel aliter fieri. Secus de altero deriuationis modo. Vnde per hæc distinctionem articulo quartō diuidemus ius humanū in ius gentiū & ciuile.

Ad. 2. argu. ¶ Pariq; modo respondetur ad secundū argu mentum, ius humanū, non quodcunq; sed ciuile quod secundo modo deriuatur à naturali, di uidi cōtra ius naturale. ¶ **Ad tertium autem re spondetur,** ius naturale, quod Arist. ait eādē habere potentiam apud omnes: consistere in principijs: nam conclusiones & præsertim spe cificas determinationes ipse ibidē agnouit va riarī apud varias nationes. ¶ **Ad quartū respō detur** qd Iuris peritus in lege citata non negat, eorum quæ à iure naturæ per modum conclu sionum eliciuntur, posse rationem reddi: eorū autē quæ secundo modo deriuantur, quia senio rum cōsultatione per experientiam & pruden tiam statuta sunt, veluti vniuersalium specifi cæ determinationes, non est semper exigenda ratio, sed eorū experientiæ, & prudētiæ habē da fides: vt. 6. Ethic. author est Aristoteles.

Ad tertium

ad quartū.

arist.

ARTICVLVS. III.

Vtrum legis humane qualitates recte ab Isidoro describantur.

Circa aliàs legum species nihil opus est qualitates perferuari in quib⁹ ea rum rectitudo posita sit: videlicet

circa legem æternam, naturalem, & diuinam. Nā illæ innata natura sua bonæ & rectæ sunt. At verò de humana, quia ratio nostra hallucinari solet, explorare necesse est quibus habeat lex conditionibus exornari, vt sit bona. Eas dē autē **Isid.** lib. 5. cap. 2. hoc ordine ponit, Erit, inquit, lex honesta, iusta, possibilis, secundum naturam, secundum patriæ consuetudinem, loco temporiq; conueniens, necessaria, vtilis manifesta quoque, ne aliquid propter obscuritatē in captione cōtineat, nullo priuato commo do, sed pro communi ciuium vtilitate conscri pta. Et refertur dist. 7. can. Erit autem.

¶ **Arguitur autem** nō esse necessariam tam lo gam qualitātū seriem: nam supra ca. 3. compen diosius dixerat, lex erit omne quod ratione cō siterit dūtaxat, quod religioni cōgruat, quod disciplinæ conueniat, quod salutī proficiat: su peruacanea ergo fuit prolixior oratio.

¶ **Secundo,** consuetudo distinguitur à lege scri pta, vt autor est idem **Isid.** dist. 1. ergo lex non fertur secundum consuetudinem.

¶ **Tertio,** necessariū dupliciter usurpatur. Vno modo pro eo quod impossibile est aliter se ha bere, de quo nō est necessaria lex. Ridiculū em̄ esset legem sancire, vt quæ in vtero habet partum ædat, necessarium autem ad consequutio nem finis idem est quod vtile: repetitio ergo eiusdem fuit dicere, Vtilis & necessaria.

¶ **Quarto** denique arguitur. Nō nunquam ini quum est ad legis rigorem iudicare: sed est ope rapretiū eam veluti Lesbiam regulā ex æquo & bono ad rerū euentus inflectere, vt. 5. Ethic. c. 10. author est Arist. ergo non est vsq; adeo legi necessarium vt sit iusta. ¶ In contrarium au tem facit authoritas **Isidori.**

AD quæstionem respondetur vnica conclu sione. Optimē **Isido.** bonitatem legis suis numeris circumscripsit: prius quidē compen dio, post verò explicatius. Duo nanq; est in lege considerare, penes quæ conditiones bonæ legis exigendæ sunt, & examinadæ. Est enim lex & præscripta forma quæ humanas actiones in debitū finem ducit: & præterea mensura & regula ad exemplar æternæ naturalisq; legis posita. Si autem consideretur vt forma ducēs in finem, necesse est vt talis sit, qualis ad eundē conducit finē secundum Philosophum. 2. Phy sic. ferræ nanque talis est necessaria forma, qua lis fuerit ad ferrandum aptissima. Si autē con sideretur vt regula & mensura, debet esse ad æternam & naturalem expressa. Finis autem humane legis est hominum vtilitas: vt. ff. de legib. l. Nulla. refertur: hoc est salus eorum, mo rumq; suorum institutio vt tranquille & felici-

Arif.

citer uiuant. Prima ergo bonae legis conditio ad legem spectat aeternam, quae fons est totius re-
 titudinis. Et hoc est quod ait Isidò. religio-
 congruens: nepe qua Deus colitur, qui primus
 statuendus est finis nostrarum actionum. Hoc
 enim ipsum & Plato. i. deligibus, agnouit. Se-
 cundum quod legi humanae tribuitur, est in or-
 dine ad naturalem, quae alterum est eius exem-
 plar. Et hoc est quod illic subdit, dicens. Quod
 disciplinae conueniat. Disciplina enim (vt Plat.
 2. Dialogo de legib. docet) est puerorum edu-
 catio, morumq; nostrorum institutio. Idem er-
 go est disciplinae conuenire, quod regulam esse
 moribus componendis appositam. Quae qui-
 dem disciplina tradenda hominibus est secun-
 dum eorum naturam. Restat ergo tertium re-
 spectu finis vt lex saluti incolumitatiq; homi-
 num proficiat. Vocatur enim hic salus optima
 animi dispositio, qua ab ingruentibus affectio-
 nibus & morbis, qui nostra sunt calamitas, pre-
 feruamur in columes. Sic enim ait Paul. Nunc
 enim propior est nostra salus quam cum cre-
 didimus. Ad has tres qualitates (vt author
 est. S. Thom.) reducitur aliarum numerus. Ex-
 plicatius tamen oratorum more per illum de-
 pingitur legis figura & pulchritudo. Enimue-
 ro cum regula sit virtutum quarum praemium
 est honor, nihil est legi antiquius quam quod
 sit honesta. Et quia verus virtutis honos diuini
 tus expetendus est, optimè quod dixerat, reli-
 gioni congruens, honestatis verbo explicuit.
 Tamen si & hoc quoque eadem voce doceatur,
 vt ne sit turpis: videlicet, quae oculos & aures
 offendat: vt erat apud miseros illos Ethnicos
 ritus & leges suorum temporum. Videlicet
 lex Bacchanaliorum, quae crapula celebraban-
 tur, & obscena hominum nuditate. Esset pra-
 terea in honesta lex quae ingenuos ac illustres
 magnates eodem infami supplicio quo latro-
 nes puniret. Deinde, vt quod dixerat, discipli-
 nae conueniens, declararet, quod ad legem na-
 turae diximus pertinere, subiungit: Iusta, possi-
 bilis. &c. In tribus enim humana disciplina po-
 sita est. Primum vt rationi sit adaequata, eius
 in cunctis lineam tenens: in quo ratio iustitiae
 consistit. Quod si arguas nihil esse honestum
 quod non sit iustum, & ideo esse frustraneam
 repetitionem, honesta & iusta: Respondetur, si
 iustum vniuersaliter accipias pro omni virtute,
 idem est quod honestum: attamen iustitia,
 specialis virtus, est pars, hoc est, vna ex qua-
 tuor speciebus honesti: vt secundam Aristot.
 ait Cicero. i. de Offic. Est enim honestum idem
 quod moralis virtus, quae in quatuor diuiditur
 cardinales. Dicere ergo honesta & iusta, speci-

ficatio est generis per speciem. Secundò, Hu-
 mana disciplina in hoc consistit, quod sit inno-
 stra facultate more & vsu legum praescripta
 sequi. Et hoc est quod ait, possibilis secundum
 naturam: hoc est secundum conditionem eor-
 um quibus lex ponitur. Sed ais. Nominè ipso
 iustitiae includitur possibilitas: Nam quod im-
 possibile est, iustum esse nequit: Respondetur
 quod hoc etiam concessio, necesse fuit depro-
 mere qualis sit possibilitas legis. Nempè quae
 sumi debet ex ciuium ingenio & conditione:
 Vnde possibile hoc loco accipitur pro eo
 quod est non difficile. Bisariam enim Philoso-
 phus. i. de Coel. accipi ait impossibile. Vno
 modo simpliciter: & altero pro eo quod non
 bene non facile factibile est. Debetq; possibili-
 tatis ratio pro personarum qualitate pensari
 quam Isidò. naturam vocat. Non enim pueris
 & aetate nodum firmis seniove confectis eadē
 imperari exercitia debēt & laborū grauamina
 quae alijs firmioribus & validioribus. Neq; tot
 ieiunia aut spiritualia officia sunt lege à secula-
 ribus exigēda, quot à religiosis monachis. Ter-
 tiò requiritur ad debitam disciplinā, vt lex sit
 omnibus circumstantijs vestita. Circumstantiae
 autem sunt, tempus & locus. Et ideo ait secun-
 dum consuetudinem patriae, loco & tempori
 conueniens. Nam cum rerum natura mutari nō
 possit, quae in diuersis regionibus diuersa fert
 hominū ingenia & mores & morbos, debēt le-
 ges moribus regionis adaptari. Sunt enim Ger-
 mani (vt verbi gratia dixerim) minus mortis ti-
 midi, ferique magis & truces: & ideo inter illos
 nonnulla scelerum genera atrocissimis suppli-
 cijs vindicantur, quae Hispanis non sunt pra-
 nimio eorum horrore congruentia. Cetera
 verò quae sequuntur ad finem legis, humanam
 scilicet salutem spectant. Debet enim lex ho-
 mines & à malo retrahere, & in bonum pro-
 mouere. Propter primum, dicitur necessaria,
 scilicet ad cauendum incommoda, & nocumē-
 ta quibus peruertimur: propter secundum dici-
 tur, vtilis. Vtile enim idem est quod medium
 ad finem accommodam. Quare, necessarium,
 in proposito non vsurpatur simpliciter, sed
 hoc pacto differt ab vtili, quod respectu sunt
 diuersorum effectuum. Vnde id maximè legi-
 feri deberent considerare ne legum multitu-
 dine subditos obruerent: sed illis essent tantum
 contenti, quae sunt penitus necessariae: nam
 ipsa multitudo fit statim impossibilis. Vnde
 illic efficitur veluti araneorum telae, quibus
 muscae arcentur, non leones. Legum inquam
 immodica turba hoc solum praestat, vt boni &
 mites, qui legibus non indigent, circumsepti
 viuant:

Alter scrupulus. Responsio.

Arist. Gemina accipitur im. possibilis.

Lex debet esse loco & tempori conueniens.

Lex necessaria & vtilis.

Legum multitudo, vtilis.

Plato.

Plato.

Legis oēs qualitates reducuntur ad tres. D. Thomas Expl. citur sigillatim legis conditio nes. Lex honesta.

Iusta lex & possibilis.

Argumentū.

Solutio.

Cicero.

viuant: pernicaces autem indomiti leges plures habeant, quas pessundent ad suas explendas libidines.

¶ Sed ad eundem finem legis, per quae maxime de- cens est, vt nulla sit obscuritate obuoluta, ne ad captandos ignorantes muscipula fiat: sed sit vsq; adeo manifesta, vt transgressorū nemo pos sit nō eam intellexisse. Vnde eodē titulo de legib. & constit. legimus. Leges sacratissimae quae cōstringunt hominum vitas, intelligi ab homi nibus debent: vt vniuersi praescripto earū manifestius cognito, vel inhibita declinent, vel permissa secentur.

Isidorus.

August.

¶ Deniq; vt eundem legum finem palam Isido rus indicaret, quasi omnium compedium cōclu sit dicens: Nullo priuato cōmodo, sed pro cō- muni ciuium vtilitate cōscripta. Etenim vt inter regem ac tyrannum hac sola ratione inter est, quod ille in commune bonum, hic autē in suum priuatum cūcta refert, sic & inter legem bonam & malam hoc idē est interstitium. At verò cum alijs modis & respectibus leges pos sint pro priuato cōmodo cōstitui, ille esset om niū pessimus ac pestilētissimus, si lucri gratia cōderetur. Videlicet, vt vel transgressorū mul ctis, vel dispensationū frequentia, legislatorum arariū diceret, aut aulicorū res auerentur. Optimè ergo ait. i. de lib. arb. Aug. q. lex iniu sta nō est lex, & eleganter. 2. de legib. Cice. Cō stat profectò ad salutem ciuium, ciuitatumq; incolumitatē, vitamq; hominū quietā & bea tam, conditas esse leges: eosq; qui primum eius modi scita sanxerunt populis, ostendisse ea se scripturos atq; laturos, quibus illis scriptis sus ceptisq; honeste beateq; viueren: quaeque ita cōposita, stataq; essent, eas leges videlicet nomi narūt. Ex quo intelligi par est eos qui perni ciosa & iniusta populis iuria descripserunt, cū cōtrafecerint quae polliciti professiq; sint, quid uis potius tulisse quae leges, vt perspicuū esse pos sit, in ipso nomine legis interpretando inesse vim & sententiā iusti & iuris colendi. At quid opus est testibus: Lex regula est: regula autem nisi recta sit, suam non retinet naturā: lex verò iniusta, obliqua est: nihil ergo minus quae lex.

¶ Primum igitur tertiumq; argumentū quae supra obiecimur, planè soluta sunt. Ad secundū ¶ Ad secundū autē respondetur. Quod con suetudo anteq̄ scripta sit vim habet legis, vt. ff. de leg. l. diuturna. & l. sed ea ait Iurisconsultus. differt tamē à lege quae reipublice cōsensu scri bitur. Debet autem lex poni quae cum patriae consuetudine non pugnet: nisi cōsuetudo abie ctu digna sit.

Ad 4.

Ad quartum argumentū respondetur, quod cum

humanarum rerum casus tantae sint varietati subiecti, nullatenus queunt leges tanta cōstitui certitudine, quin quādoq; sint ex aequo & bo no interpretandae. Na & lex ipsa naturalis de reddendo deposito deficit dum ab eo petitur qui nocere parat. Pari modo lex quae capite punit homicidam, deficit cum quis vxorem oc cidit in adulterio deprehensam. Quapropter (vt eodem citato loco ait Arist.) defectus hu iusmodi non sunt in lege, sed in rebus ipsis hu manis, quarum casus nequeunt certius cōpre hendi. Quae vtiq; de causa appositissimè lex cō paratur regulae Lesbiae. Erat enim in insula vbi la pides, praesua intractabili duritie, nequebant cudendo quadrari vt adaptarentur ad regulā. Et ideo vice versa regula, quae idcirco non fer rea sed plumbea erat, flectebatur vt gibbositati lapidis adaptaretur: quò secundū regulae cur uitatem deprehenderetur in muro sedes, vel sterneretur locus cui aptius infideret. Vnde fit consequens vt cum lex ob necessitatē ex aequo & bono accommodatur rebus, illā Arist. obii quitatē non tribuerit vitio, sed laudi, propter inconstantiam rerum humanarum. Sed tamē extra talem necessitatē meritò malè audit re gula Lesbiae. Puta dum lex vel ad principum voluntatem inflectitur, vel alijs ob causis nō mores ad legem collimantur, sed lex ad morū corruptelam detorquetur.

Arist. Lex similis regulae Lesbiae.

ARTICVLVS. III.

Vtrum conuenienter Isidò. & qui illū se- quuntur ciuiles leges insq; humanū diuidat.

¶ Item in hoc postremo quae rationis arti. videndum est vtrū diuisiones humani iuris cōueniēter fiāt. Et arguitur à parte negatiua: Ius humanum diuidunt tam Isidò. quam leges ciuiles in ius gentium & ciuile: vt patet distin. 1. & ff. de Iustit. & Iure, vbi post ius naturale quod cōtra humanum opponitur, subiectatur, ius gentiū & ciuile. Ius autē gentiū potius ad na turale pertinere videtur quae ad ciuile: quādo qui dē cōclusio est naturalis iuris: quare Isidò. ipse qui dixerat, ius naturale esse cōmune omnium nationū, subdit ius gentiū inde sic appellari, quod ipso omnes ferē gentes vtūtur: ergo inepta est diuisio. ¶ Secundo arguitur: Fit alia legū diuisio in leges sacerdotum & militum, quae qui dem sumitur ex diuersis officijs: igitur cum pe-

Prima ratio a parte negatiua.

2. ratio.

nè innumera sint officia opificiūq; reipublice, in infinitum producenda esset illa diuisio.

¶ Tertio arguitur ius ciuile diuiditur in Senatuconsultum, & plebiscita, & alia id genus: hæc autem tantum materialiter differre videntur, videlicet tanquam leges à pluribus vel paucioribus positæ: non autem formali ratione inbædi, materialis verò diuisio non cadit sub arte, quia procedere potest in infinitum: sicut si dicas leges Atheniensem vel Lacedæmoniorum vel Romanorum: illa ergo nequaquam est artificiosa diuisio. Et eodem modo impugnatur partitio alia, qua leges diuiduntur in Corneliã, Iuliam, Semproniam, & alias quæ à solis authoribus sortiuntur diuersa nomina. Cùm enim absq; numero sint authores: abiq; arte fit talis diuisio. ¶ In contrarium facit tum Isidorus, tum etiam legis prudentum autoritas.

Conclusio responsiua.

Questio præsens vnica conclusione dissoluitur, quæ est hæc: Ius humanū, vt idem sit quod lex humana, quadrifariam ex arte diuiditur. Vnum quodque enim genus secundum id quod in eius ratione continetur per se diuiditur, & (quod aiunt) formaliter: nõ autem penes id quod sibi forinsecus accidit: sicuti animal, quia in se continet animam, quæ ratione intrinseca, vel rationalis est, vel irrationalis, per se diuiditur in rationale & irrationale: non tamen in album & nigrum, sicut coloratū: in ratione autem legis humanæ quatuor per se includuntur: ergo tot modis potest in species diuidi. Primum namq; quod legi humanæ per se competit, est deriuari (vt art. 2. diximus) à iure diuino: idq; dupliciter contingit: scilicet & per modū naturalis illationis, & per modū arbitrarie determinationis: igitur penes has differetias primum omnium distribuitur ius humanum in ius gentium & ciuile. Dicitur enim ius gentium quicquid mortales ex principijs naturalibus per modum conclusionis ratiocinati sunt. Exempla sunt manifesta. Statuamus illud naturale principium: Vita humana in pace & tranquillitate sustentanda est & conseruanda. Inde, subsumpta altera præmissa quod natura corrupta in communi viuens neq; agros coleret diligenter, neque in pace viueret, gentes intulerunt diuidendas esse possessiones. Ex eodem itidem principio elicerunt seruitutis legem: nam aliter seruari nequiverat hostis in bello. Rursus ex eodem principio, subiuncta altera præmissa, scilicet quod homines, ciuile animal, sustentare se nequeunt nisi vicarijs se operis mutuo iuuent, intulerunt leges omnes venditionis, locationis, impignorationis, aliarumq;

commutationum, pactorum & cõuentorum: vt habetur. ff. de Iust. & Iure. l. Ex hoc iure. qui bus humana societas colligatur & sustinetur. Quicquid verò per modū determinationis generis per speciem constitutum est, ius appellatur ciuile. Vnaqueque enim ciuitas, aut respubliça sua sanxit particularia scita. Vt ex illo naturali principio, Deus sacrificijs colendus est, diuersa instituta sunt sacrificia, bouum scilicet aut caprorum: & (vt ait. 5. Ethic. Arist. cap. 7.) capram dijs, sed non duas oues mactare. Sacrificia verò antiquæ legis diuinitus instituta sunt & sacrosanctum nostrum Eucharistiæ, ab ipso redemptore, qui factus est pro nobis hostia & sacrificium. Leges etiam (vt dicebamus) pœnarum quibus diuersis maleficorum generibus diuersa sunt supplicia decreta, ad ius ciuile pertinet. Itaq; ius naturale absq; vlla ratiocinatione scriptum est in mentibus nostris: ius autem gentium naturali ratiocinatione, absque hominum conuentu, & longo consilio inde elicitum: ius autem ciuile arbitrato hominum in vnum coentium concilium cõstitutum. Vnde Isid. lib. 5. cap. 5. quod refertur distin. 1. Ius inquit, ciuile est, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanaq; causa cõstituit. ¶ Vnus hinc tamē oboritur scrupulus, responsio dignus. Consequens enim ex his fieri videtur præcepta Decalogi esse de iure Gentium: quandoquidem (vt supra visum est) ex principijs naturalibus, ceu conclusiones eruuntur. Cõsequens autē hoc falsum est: nam quantum ad radicē de iure naturæ censetur: quantum verò ad explicationē & positionē de iure Diuino, tum antiquo, tum etiã Evangelico. Ad hoc tamen respondetur qd ratione originis omne ius gētium dicitur de iure naturæ licet ratione illationis ac positionis nuncupetur ius gentiū. Ob idq; nihil vetat si ante legem scriptam Decalogus censeretur posteriori modo de iure gētium. Tamen si propter euidentiam proximæ illationis, forsan non fortiretur nomen nisi iuris naturæ. Nam est Decalogus adeo patens, vt principijs naturalis iuris sit proximus. At verò quoniam caligante iam mortalium mente præcepta illa digito Dei in tabulis exarata sunt, nomen obtinuerunt diuini iuris. Non quod supra naturalia sunt, sed quia Deo authore exposita. ¶ Per hæc soluitur argumentum primum. Ius enim gentium sic non negatur quodammodo esse naturale, vt tamen cõsuetur ab illo differre propter illationem: tunc præsertim, dum longius conclusio à principijs distat. ¶ Secunda conditio humanæ legis est ordo ad commune bonum. Et secundum hunc ordinem

Aristo.

discrimē inter ius naturale, gentiū ac ciuile.

Isidorus.

Scrupulus.

Solutio.

ad. 1. argu.

Secunda humanæ legis conditio.

nem diuiditur respectu diuersorum officiorū ac ministrorum; qui egregias operas nauant communi bono: vt est lex sacerdotum, qui religionis cultui consecrantur. Et leges militum, qui publici sunt custodes, legesque magistratum, qui iustitiæ administrandæ præficiuntur. Haud tamen inde fit consequens (vt secundo loco ante quæstionem arguebatur) multiplicandam esse hanc diuisionem ad opificum numerum qui sunt in republica. Nam alij non sunt publici eius ministri cõmuni bono deputati, sed particularibus necessitatibus inferuientes. ¶ Tertio conuenit legi humanæ ab illis institui, qui publica funguntur administratione reipublicæ: generis autem reipublice (vt supra iam secundum Arist. in Polit. diximus) multæ sunt species. Alia emest Aristocratiã, id est optimatum principatus: quare leges quæ ab istis eduntur nuncupantur Senatuconsultum, & responsa prudentum. &c. Secunda regiminis species est, Oligarchia, id est, paucorum diuitumque potentum principatus. Et secundum hoc sumitur ius prætorium, quod etiam dicitur honorarium. Tertium regimen est Democratiã, hoc est, popularis potentiæ: cuius leges dicuntur plebiscita. Aliud autem distinguitur regimen tyrannicum, de qua specie propter eius corruptionem nullum sumitur legum nomen. Sed quartum regiminis institutum, est regnum. Et secundum hoc sumitur species legum quæ dicuntur constitutiones principum. De quibus exat titulus. l. li. Digestorū: Cuius prima lex est. Quod principi placuit legis habet vigorem: Arist. autē ex his videtur aliud cõminisci, quod ci forsan optimū iudicatum est. Et ex hoc (vt author est Isido.) natæ sunt leges, quas maiores natu simul cum plebibus sanxerunt. Et per hæc satisfactum est tertio argumento. Haud enim harū differentiæ legum ob numerum tantū legum latorū discernuntur, imò ab specie regiminis diuersas. Quocirca nõ est eadem ratio diuisionis legum in Romanas Athenienses, Lacedæmones. &c. Hæc enim non specifica, sed prorsus numerica est. ¶ Quartum, quod lex humana sua ratione includit, est componere humanos mores, diuersosq; animi insultus compefcere. Ex hac ergo parte sumitur diuisio legū in legem Iuliam de adult. & Cornel. de Sica. & Aquili. & alias: quæ licet à suis authoribus nomina traxerint, tamē non solum hac ratione discrepant: (quod quarto argumento impugnabatur) sed propter specificam actionum distantiam, de quibus latae sunt. Restant ergo omnia argumenta soluta. Hæc autem satis dicta sint ad exponendum iu-

Solutio secundum argumentū.

tertia, vnde ius humani & tria diuisio dicitur.

Prima Aristocratiã.

Secunda Oligarchia.

Tertia Democratiã.

Quarta regiminis specics.

Arist.

Isidorus.

Ad. 3. argu.

Quarta conditio legis humanæ.

Ad quartū.

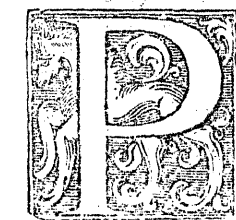
ris diuisiones. De quibus, præter loca citata, copiosa fit mentio. ff. de orig. iuri.

QVÆSTIO SEXTA, DE potestate legis humanæ.

Sanct. Tho. 1. 2. q. 96.

ARTICVLVS I.

Vtrum lex humana in communi debeat constitui.

ost legis humanæ necessitate, qualitatemq; & diuisiones, sequitur de eius potestate, & virtute. Et initio ab eius generalitate sumpto queritur primo, vtrū debeat in cõmuni cõstitui.

¶ Et arguitur, à parte negatiua. Primum ex Philosopho. 5. Eth. c. 7. vbi ait: de singulis etiã lege iuberi, vt sacra Brasidæ facere: idq; distinguit contra ea quæ publicis decretis instituantur: Inde enim colligitur, leges nõ in cõmuni tantū, sed in singulari quoq; pot. i. ¶ Secundo, leges sunt de actionibus nostris quæ tamē in singulari fiunt: ergo debent in singulari fieri.

¶ Tertio, lex est mensura nostrarū actionū: & mensura, vt. i. Metaph. docetur, debet esse certissima: actiones autē nostræ, lubricæ certæq; sunt: congruentius ergo leges de singularibus casibus decernerentur quam in communi.

¶ In contrariū est Pomponius Iurisconsultus. ff. de legib. vbi ait: Iura constitui oportet in his quæ accidunt, hoc est, in his quæ vsu venire solent: non tamen in his quæ præter opinionem & insperato contingūt. Idq; tribus subsequenti- bus legibus inculcatur.

¶ Responsio facile per vnica conclusionem instituitur. Lex debet in communi constitui. Hoc est non debet præcipere: Si talis aut talis occiderit, vel tali de causa, aut cum tali circumstantia, capite plectatur: verum in communi. Quicumque occiderit: Accidentariæ enim illæ circumstantiæ nequeunt lege concludi, at per prudentiã sunt postea perpendendæ. Enim verò vt in speculatiuis, quemadmodum iubebat Plato, quiescendum in speciebus est: eo qd de singularibus, quæ caduca sunt, nulla est sciẽtia sed experiẽtia: sic & in practicis de singula-

Argument. 1. pars negatiua.

Argument. 2.

Argument. 3.

Pomponio.

Conclusio vnica responsiua quæst.

Probatio
cōclusionis

rib⁹ quę fortē accidūt nulla esse potest lex, sed sola prudentia. Probatur autē præterā conclusio tum ex finē legis, tum ex alijs quę illi adhærent. Iam enim in quæstione proxima assertum est legem deberi pro communi vtilitate ciuium scisci. Inde ergo fit vt debeat talis conditiō, qualis communi expediat bono: commune autem bonum ex multis cōstat, tam personis quàm negotiorum varietate. Sunt inquam qui legibus parēre coguntur, senes & iuuenes, potentes & debiles, sapientes & ignorantes: quibus multa possunt negotia contingere. Debet ergo legifer hisce omnibus prospicere: quod fieri aliter nequit quàm si lex in communi ponatur. Deinde ponitur (vt. 1. de Ciuitate, Dei. ait August.) non vt paruo tempore duret, sed vt longis seculis. Graue enim respublica accipit detrimētū frequēti summutatione legū: si autem de singularibus casibus poneretur, illis demutatis mutari & ipsa subinde deberet. Ex præsentī cōclusionē elicitur illud axiōma, Lex non respicit ea quę raro, sed ea quę plurimum contingunt. Quod Iurisconsultus verbis citatis pronuntiat.

August.

primū pec-
catū eorum
qui singulis
casib⁹ pecu-
liarib⁹ legi-
bus subue-
niunt.

¶ Contra hęc igitur legū naturā grauius peccant, qui singulis casibus legibus occurrere cōtendunt. Exat (vt exēpli gratia dicam) lex de ambitu: nempe qua candidati ambire prensare q̄; prohibentur. Vt autē hic murus firmior sit, alia cōmunitur lege: videlicet nē quis domus ipsorū adeat, ne ipsi obambulent: nē vllus cum altero colloquatur. Quōd si scholaris cōtra fecerit, iure suffragandi priuetur: si vero candidatus ipse, ius quoq; amittat petēdi Cathedram. Re vera hoc plus iusto est irretire humanos animos. Contra eandem itidem doctrinam delinquent, qui in condendis legibus non alia tēpora longius prospiciunt quàm quōd præsens est. Sunt inquam qui exiguum numerum personarum considerantes charitate feruentium graui legum onere religionum familias premunt, quas cum posteri ferre nequeant, ceruicibus excutiunt. Verissima ergo doctrina est quōd leges debēt sic in communi ferri, vt multis temporibus, personarumq; qualitibus & casibus coaptari possint.

ad. 1. argu.

1. gradus.

Ad primum igitur argumentum respondetur tres gradus in præsentiarum distingui præceptionum ac prohibitionum humanarū. Primus est omnino generalis: nempe quando instituta nō in gratiam alicuius singularis, sed in bonum totius reipublicę fiunt, & hęc proprie dicuntur leges: vt, Qui eadem fecerit, capite plectatur. Magistratus nō pretio creetur: lu-

2. Gradus.
dicia iudices nē pretio vēdant. Et istę sunt proprie leges. Alia verō sunt quę in gratiā singularis personę conceduntur. Et iste non tam leges quàm priuilegia seu dispensationes dicuntur: vt cū rex militi strenuē se in bello gerēti iura nobilitatis confert. Et elemosynas in subsidium belli cōtra Turcas largientibus singularia Pōtifex impartitur priuilegia. Hoc autem respectū audiendum est. Potest enim vero lex in gratiam singularis personę ferri, vt sunt leges Festorum quę in honorem Virginis sacrę, aut alius cuiusq; Diui solēniter feriuntur: nā istę etiam in communi omni populo indicuntur. Priuilegia autem non præferunt talem vniuersalitatis speciem: aliās iam inducerent fornam legis. Vt est illa quę totam nobilitatem à soluendis tributis eximit: & illa generalis, Qui tot annis militauerit, emeritus fit miles. In postremo autem gradu sunt sententię iudicum quę (vt supra dictum est) non leges, sed legum sunt applicationes ad singularia. ¶ Secundi autem argumenti responso facillima est. Nam cū lex mensura sit, non debent esse tot leges quot actiones: sed sicuti vna regula artifex plurimos disponit lapides, & eadem vna plurimas metimur quantitates: sic vna cōmuni lege plurimas regulamus actiones. ¶ Tertio autem argumento fatemur non posse humanas leges tanta pollere certitudine quanta est in naturali: sed tamen neq; in omnibus exigenda est eadem certitudo: vt. 1. Ethicor. ait Aristotel. Et ideo satis est humanis legibus si plurimum sint vsu rectę, licēt non nunquam deficiant.

potest vera
lex ferri in
gratiam sin-
gularis per-
sona.

postremus
gradus.

Ad. 2. argu.

Ad tertium.

Aristot.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ad legem humanam pertineat omnia vitia cohibere.

ostquam de generali forma legis visum est, in communi esse ferendam, sequitur vt de eius latitudine videamus, an omnia vitia debeant humanis legibus prohiberi. Existit enim statim in foribus ratio affirmatiua. Enim uerō si leges (vt supra nos Isidō. docuit) in hoc humanitas positę sunt, vt earum metu coercetur iniquorum audacia, cū aliter coerceri nequeat, quàm si omnia prohibeantur vitia, consequens fit vt omnia humanis legibus vitari debeāt. ¶ Secundo, cum etiam ex Aristotele

Prima ratio
Isidorus.

2. ratio.

3. Ratio.

Augustinus

1. Cōclusio
Suadet
cōclusio na-
turali rōne

iam audiuius illud esse legislatoris propositum, vt bonos studiososq; faciat ciues: id autē nequeat nisi homines ab omnibus vitijs refrānando: fit vt debeat legibus omnia compescere vitia. ¶ Tertio, lex humana (vt etiam visum est) à naturali deriuatur: legi autem naturę cū cetera repugnant vitia: ergo legibus humanis omnia cauere debent. ¶ In contrariū est Aug. li. 1. de libe. arb. vbi ait humanā legē multa cōcedere, ac impunita relinquere, quę per diuinam prouidentiam vindicantur. ¶ Responso huius quæstionis more & vsu patentiissima est, quę duabus cōclusionibus constat. Prior est: Leges humanę non omnia prohibent vitia. Fulcitur autē hac naturali ratione: Lex (quod identidem resumimus) mensura est humanarum actionum: mensura autē (vt. 10. Metaphy. author est Philosophus) homogenea esse debet, hoc est eiusdē rationis rebus ipsi quas metimur. Enimuerō quantitates continuas vna metimur, aut pede, aut palmo, quę quantitates itidem continuę sunt: liquores verō & grana metimur modio: sed ponderalibraq; idq; in singulis generibus obseruamus: fit ergo consequens, vt leges hominum humanę sint conditioni adaptandę. Id quod Isidō. illic admonuit, vbi iussit legem debere esse possibilem secundum naturam & secundum consuetudinem patrię. Conditio autem humana id postulat, vt leges non sint summo rigore vitiarum vindices: ergo tales debent institui. Quod autem hoc nostra conditio & ingenium ex postulet, sic accipito: Leges toti multitudini ponuntur: in multitudine autem longē plures sunt qui virtutum habitibus nō sunt imbuti, sed cum prauis corruptisq; affectibus colluctantur, quiq; adeo potentes nō sunt præ clara virtutum opera assequi: nam studiosi habitus sunt, quibus facultatem nanciscimur studiose agendi: ergo sicuti leges non eadem pueris quę viris, neq; eadem secularibus, quę religiosis ferendę sunt: sic neque toti multitudi ni illa sub pœnæ interminatione prohibenda sunt à quibus tota multitudo pro humana fragilitate abstinere nō potest, sed ea profus quę plurimi cauere possunt. ¶ Posterior cōclusio. Ea potissimū vitia, flagitia, & scelera, debēt leges humanę prohibere, quę reipublicā de sua pace & quiete deturbāt: qualia sunt crimina quę iniuriā habent annexam: putā illa quę sunt contra cōmutatiuam iustitiā, vt homicidia, furta, adulteria, fraudes, & insidias, atq; id genus reliqua. Enimuerō trāquillitas & hęc & reipublicę serenitas, scopus

Postrema
conclusio.

Probatio.

est & finis omnium qui leges condunt. Quin verò alia quę impune permittunt, vt hęc euitentur: nēpe meretricia, vt adulterijs obuietur: vsure, vt caueatur furta. Hinc fit crimina & scelera non quo grauiora sunt coram Deo durius in republica vindicari: sed quo paci sunt magis inimica. Periuria enim quę peiora sunt furtis, & blasphemię quę homicidia sua immanitate exuperant, non prohibētur capitali supplicio, sed Deo referuantur castiganda. Veruntamen illa quę substantiam religionis concutiunt, vt hæreses & apostasię: atq; illa quę sua foeditate aures inficiunt, licēt non sint hominibus iniuriōsa, acerbius nihilominus sunt vindicanda.

Corollarium

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Prouer. 30.
Matth. 9.

Ad. 3. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quōd Isidorus dum ait, legum metu coercendam esse hominum audaciam, seipsum exponit, quōd debeant legibus prohiberi iniurię quas cōtra iustitiā impuri audacesq; homines reipublicę inferunt: haud tamē arbitratur necessarium cūctas subinde culpas in quas debilitas humani generis collabitur, earundē vigore vlciscendas. ¶ Ad secundū autē respondetur, homines ad virtutem alliciendos esse ac promouēdos more suo, vt scilicet gradatim eorū imperfectione ad perfectionē appulsa, promoueantur. Ob idq; nō sunt legibus, quę omnibus debēt esse cōmunes, illa instituēda egregia officia, quę solis integris viris & virtute pgressis possibilis sunt: sed illa profus quę etiā imperfectiores adire ferreq; possunt, vt illis facilioribus imbuti ad alia quę ardua sunt valeant sua spē consecdere. Ac nō citius vsu veniat, vt dū nimia legū angustia sepiuntur, in deteriora profiliant. Nā (vt legitur Prouer. 30.) qui nimis emungit elicit sanguinē. Et Matth. 9. Si vinum nouum id est ardua & calore feruentia mandata, mittatur in vtres veteres, id est, in homines impuros corruptisq; affectibus laceros, vinum effunditur, hoc est, præcepta contemnuntur, & excōtemptu iniqui in peiora prorumpunt. ¶ Ad tertium respondetur, quod et si lex humana à naturali deriuetur, non tamē illam ad vnguē adæquare debet: neque ideo (vt loco citato ait August.) quōd non omnia vetet: quę vetat, & iubet improbanda sunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex humana omnium virtutum actus præcipiat.

VT circa malorum prohibitionem sic & circa virtutum præceptionem videndum est quàm latè lex humana se extendat, vtrum scilicet omnium virtutum actus debeat præcipere. Et arguitur à parte negatiua. Virtutum officia vitiorumque opera contraria sunt: lex humana nõ omnia prohibet vitia: ergo nec omnes præcipit studiosas actiones.

Argum. 1. à parte negatiua.

Argum. 2.

Aristor.

¶ In contrariũ autẽ est authoritas Philosophi. 5. Eth. c. 1. vbi ait: leges ob cõmunẽ omnium utilitatẽ de omnibus dicere. Quare præcipit, inquit, lex & ea agere quæ ad virum pertinent foras, & item ea quæ sunt temperantiæ, & etiã ea quæ sunt mansueti, & in cæteris identidẽ virtutibus atq; vitijs alia iubens atq; alia vetans.

1. Cõclusio

Arist. Plato.

ratio cõclusiois.

AD præsentem quæstionem perinde atque ad præcedentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Nulla est virtutis species, de cuius actibus nõ aliquos præcipiat lex humana. Conclusio est non solum Arist. loco citato, verum & Platonis Dialo. 1. de legibus, vbi ait eos qui de diuina republica disserunt, non ad particulam virtutis & præsertim ad deiectionem, sed ad vniuersam ipsos virtutum respectus putandum, & per singulas earum species leges quæsisse. Ratio autẽ quam nos natura docet, quamque sanctus Thom. dilucidat, hæc est. Virtutũ species ratione obiectorum distinguuntur: nullũ autẽ est virtutis obiectum quod non ad bonum referri possit cõmune, quin verò sæpissimè idem etiã ad priuatum: vt ea quæ fortitudinis sunt, & ad protectionem, seu propriæ personæ, seu amici accommodari cõtingit, & rursus ad tutelam reipublicæ. Et quæ sunt temperantiæ ad bonam priuati hominis valetudinem, & rursus vt habilior cuius ad contemplationem fiat eorum quæ bono publico conducunt. Et simile est in cæteris. Cum igitur lex omnis humana (vt dictum est) ob communem mortalium utilitatem constituatur, cõsequens sit vt nulla sit virtutis species de cuius actionibus lex humana nõ iubeat. Quod si desfortè priuatam aliquã, infra tibi respondebitur. Posterior conclusio. Leges humanæ non de singulis actibus singularium virtutum præcipiunt. Itaque præcipiunt de singularũ virtutum aliquibus actio-

Vltima conclusio.

nibus: non tamen de singulis omnium. Vt si verbi gratia dixerimus, in materia fortitudinis præcipit lex humana rempublicam defendere, etiam cum mortis periculo: non autem sic defendere amicum: sed hoc relinquit legi naturæ. In materia temperantiæ præcipit ecclesia certis diebus ieiunia: nõ autem in reliquo tẽporis anno moderatè comedere, quod facit lex naturæ. In materia religionis iubet certos dies Diuis dedicare, ac sacris interesse, non autem ad alias cogit orationes liberas. In materia iustitiæ & liberalitatis præcipit in graui necessitate & parentibus alere filios secundum suum statum, & nonnunquam filijs vice versa parentes. Extra illos autem casus reliqua ad legem naturæ & diuinam remittit de honore parentibus deferendo. In summa, lex humana ea dũ taxat præcipit officia quæ ad bonum commune referuntur: vel per se, & proximè, vt ad publicum bellum arma indui: vel mediatè (vt aiunt,) vt illa quæ ad bonam attinent disciplinam per quam ciues ad bonum iustitiæ & pacis instituuntur. Quæris ergo quid si aliqua esset virtutis species quæ nullatenus ad bonũ publicum referri posset? Respondetur nullam esse prorsus cuius nõ saltè aliquis actus ad idẽ bonum quandoq; referri valeat. Neque verò generalis hæc conclusio morales tantum virtutes amplexatur, verum & intellectuales. Legibus nanque humanis, & artes iubentur in reipublica & scientiarum contemplationes. ¶ At verò si ita res habet, vt etiã virtutes intellectuales conclusio comprehendat, emergit statim argumẽtum quod nõ sit in vniuersum vera. Nam obiectum supremæ virtutis intellectualis in qua summa posita est nostra felicitas, cũ Deus ipse sit per essentiam, in nullũ aliud commune bonum est referibile. Respondetur autẽ quod etsi per se Deus in nullum aliũ referatur finem, cõ quod ipse sit vniuersalis omnium, idẽque summus: tamen quatenus faciali visione à nobis attingitur & possidetur, refertur quidẽ, tum in nostram felicitatẽ ac beatitudinẽ, tum etiã in suam ipsius gloriã, quæ per eandẽ visionem fit in beatis illustrior.

explanatur conclusio.

Quæstio.

Solutio.

Argumẽtu.

Responsio.

Ad primum argumentũ

ad. 2. argu.

Argumẽ. 1.

Argumẽ. 2.

argum. 3.

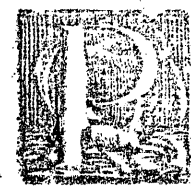
matthæus.

argumẽ. 4.

vniuersitatem negatiuè: præsentem verò affirmatiuè. Nullum enim prohibet aut iocosum aut officiosum mendacium, neq; vllã simplicè fornicationem, nisi circumstantiam habeat speciem variatẽ in genere moris: vt adulteriũ, incestum. &c. ¶ Ad secundum respondetur quod actus bifariam dicitur virtutis: vno modo quantum ad substantiam, quia scilicet fit secundum rationis normam: siue ex habitu procedat, siue ab eo fiat qui non est habitu præditus. Alio vero modo quia ex habitu proficitur, atque adeo promptè & delectabiliter fit: lex ergo nihil de habitibus præcipit, sed de actibus, qui mediantur ad comparandum habitum. Præcipit inquam pro republica pugnare, nihil curas an ex habitu id fiat: agere autem ex habitu, nõ est præceptum legis, sed finis: nam iubendo nobis operari, intendit legifer habitus in nobis ingerare quibus studiosi efficiamur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex humana imponat subditis necessitate in foro conscientie.

Postquam visum est de potestate legis humanæ quantum ad extensionem, viderere stat quãtum ad eius vim, an vsque ad conscientias attingat, quas ligare possit. Est enim statim in propatulo argumẽtum à parte negatiua. Potestas inferioris nõ attingit vsq; ad superioris forum: vt in eius iudicio obligare possit: potestas leges ferendi humana est inferior diuina: ergo non potest conscientias ligare quantum ad diuinum forum. ¶ Secundò arguitur quod in defeceretur & patrem familiã suis liberis posse idem leges sciscere, quæ cõscientias obligarẽt in foro Dei. Nam sicut præceptũ est. obedire superioribus, ita & honorare parẽtes, vbi & obedientia comprehenditur: consequens autem videtur esse contra id quod supra dictum est: nempe citra vim coerciuam, quæ in patre familiã non existit, leges non posse condi. ¶ Tertio, iudicium conscientie ex diuinis pendet mandatis quæ indicia sunt & documenta diuinæ voluntatis: contingit autem leges humanas cum diuinis pugnare, secundum illud Matth. 15. irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras: ergo nõ omnis lex humana obligat in foro conscientie. ¶ Quarto arguitur. Sententia iudicis (vt supra diximus) est quædam legis applicatio: eiusino-

di autem sententia nõ semper obligat, etiam si in foro exteriori iusta sit: vt putã dum iudex secundum allegata & probata contra veritatẽ innocentem condemnat. Imò quandoq; condemnatus nullatenus potest sententię parere: vt si clam quis duxit vxorẽ vnã, & palãm alteram: tunc enim iuste & iuridicè debitũ iubetur reddere secũde, & tamẽ potius mori debet quã obtemperare: esset nanq; fornicatio: ergo neq; lex iusta obligat in cõscientia. ¶ Quintò leges humanæ frequenter solent calũniam, ac subinde iniuriã hominibus irrogare, secundum illud Isaias. 10. Væ qui cõdunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias scripserunt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humiliũ populi mei, oppressionẽ autem ac tyrannidem repellere cuiq; fas est. ¶ In cõtrarium est Apostolus Petrus in sua prima Cano. c. 2. Vbi postq; omnes christianæ familiæ admonet, vt subditi essent dnis, nõ tantum bonis sed etiam discolis, quia sic erat volũtas Dei, subdit: Hæc est enim gratia si propter Dei cõscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste, dicens autẽ propter conscientiam Dei, insinuat conscientiam ciuilibus legibus ligari.

argumẽt. 5.

Isaias.

Petrus.

Quæstio est in qua aliquanto plus, dubietatis, ac difficultatis quã in superioribus inuenitur. Ad cuius vtiq; intellectum distinguendũ est inter leges iustas atq; iniustas. Tribus ergo cõclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima, lex humana tam ciuilibus quã canonicis, si iusta sit authoritate viget: pollet obligandi subditorum conscientias. Probatur. Lex omnis humana (vt dictũ est) ab æterna per naturalẽ deriuatur: secundũ illud Proverb. 8. Per me Reges regnãt, & legum cõditores iusta discernunt: vbi (vt supra discernẽdo notauimus) priori membro designatur regnandi potestas diuinitus principib; collata: iuxta illud Pauli: Omnis potestas à Domino Deo est: posteriori verò prudentia per quam leges cõdunt & executioni mandant: ergo ex eadẽ æterna lege virtus ad easdẽ subinde leges deriuatur, qua sint in conscientia apud Deum ipsum obligatorię. Existimatur autẽ legis iustitia ex omnibus eius causis: scilicet finali, efficiẽte, materiali, atq; formali. Finali in qua, vt pro cõmuni bono sit condita: eadẽ enim differentia (vt diximus) quæ inter tyrannũ & regẽ, inter leges quoque digno scitur. Nẽpẽ vt quæ pro cõmuni utilitate sit lata, iusta habeatur: quæ verò pro particulari, tyrannica. Secundò, ex parte agẽtis: vt pote quod qui illã tulerit, suã nõ fuerit facultatẽ transgressus. Tertio, ex parte materiæ. Quoniam, vt quæ pro tempore & loco bona sunt, prohiberi nõ debent:

3. Cõclusio Probatio.

Paulus.

ad legis iustitiã omnes eius causæ accedat necesse est.

annalem præcipiens confessionem, non obligat potestate sua, sed ius duntaxat declarat diuinum: quoniam, inquit, ante eius sanctionem lex Dei erat annuatim confiteri, sed quia nobis erat ignota, excusabat nos ignorantia. Pari modo nisi ius, inquit, fuisset diuinum. Quadragesimam ieiunare, præceptum Papæ non obligat ad culpam: at quia tale ius erat, illud per Papam declaratum nos ligat. Et multo (vt ceter) vehementior ratione leges principum, nisi declarationes sint diuini iuris antea ignorati, nullatenus ad culpam obligant. Sicuti præceptum medici qui decumbentem iubet à nocuo cibo abstinere non est obligatorium ad culpam: sed propterea ægrotus illam incurrit, quod transgreditur diuinam prohibitionem homicidij, quod Medicus declarat esu talis cibi perpetrari. Atq; isto ordine infert vsque ad quatuordecim mirabilia corollaria. In summa vult, quod sicut Ecclesia articulos fidei cõdere nequit, nisi illos explicando qui in sacra scriptura latitant: ita neq; potest conderere leges. Quin verò ait neq; legem naturalem vllõ pacto obligare, nisi ius explicando diuinum. Ecce opinionem Gersonis à quàm paucissimis intellectam: & ideo ab aliquibus creditã. Ratio illius est: quia sicut nemo nisi solus Deus potest cõferre gratiam, ita neq; illam auferre, atq; adeo neq; obligare ad culpam per quam tollitur. Item sicut Ecclesia legẽ de actibus internis ferre nequit: quia neque illos punire valet: sic quia æternã pœnam infligere non potest quæ culpæ debetur: fit vt neq; valeat ad culpam obligare. Atq; hac inquit de causa August. definiuit peccatum quod sit dictum vel factum. &c. contra legem Dei: quia scilicet contra nullam aliam peccare contingit. Attamẽ si fas est sic de doctore Catholico loqui, perparum differt ab hæresi Lutherana modò impugnata, quæ omnem auferat ab Ecclesia potestatem condendi leges. Imò Gersonem sibi Lutherani contra Catholicos patronum obtendunt: licet hoc mitius dicat q̃ potest Papa diuinas leges declarare. Præterea dicere quod ante sanctiones Ecclesiasticas annua confessio, quadragesimalisq; abstinentia, esset de iure diuino, gratis, sanè dictum est, quin verò temerariè: quia nullo est pacto suafabile. Erat quidem præceptum confessionis, sed tamen temporis præscriptio, Ecclesiæ prudẽtiæ erat commissã. Ad hæc cum Ecclesia hoc aut illud sub pœna excommunicationis præcipit, vt putã comparere in iudicio, & similia, quis dicere aufit illud fuisse ius diuinum, nisi quia à Deo data erat Põtifici talis cogendi potestas? Itẽ Ioan. 20. Propterea præmit Christus, Da

ta est mihi omnis potestas: vt subdens, Accipite Spiritum sanctum: intelligeretur eadem ecclesiæ conferre. Ac postremo quomodo Papa esset vicarius Christi, nisi leges eius familiæ & vrgentia præcepta ponere posset: Est ergo certo certius in ecclesia existere potestatem non solum declarandi diuinum ius, verum condendi humanum: quod ideo sic nuncupatur, quod à potestate humana proficiscitur, licet diuinitus recepta. Etenim sicuti licet arbores & animalia à Deo receperint virtutes generandi, nihilominus creaturæ ipsæ per propriam virtutem generant & operantur: pariter homines per suam potestatem condunt leges, quæ antea non obligabãt: sed propterea obligant, quia positæ sunt ab hominibus: vt. 5. Ethico. cap. 7. ait Aristot. Iam verò ius naturæ ecquis neget per se obligare? ¶ Almain in q. de potesta. ecclesia. cap. 12. concedit potestatem ecclesiasticam obligare posse ad culpam mortalem, quia Papa est vicarius Christi: negat id tamen de ciuili nisi Gersonico modo. Nihilominus verissimum etiam est de ciuili, vt supra expositum est ac demonstratum. ¶ Vnde ad argumenta Gersonis & ad ea quæ nos adiecimus facile est respondere. Etenim licet Deus solus gratiam conferat, non tamen ipse auferat, sed nos per scelera nostra: & ideo nihil obstat quo minus homines ex sua ipsius institutione leges constituent, quarum transgressores de gratia eius decident, eò quod suis ministris non obtemperarunt: ob idq; quàm homines nequeunt æternã pœnam infligere, ipse, veluti summus omnium iudex, infligat. ¶ Neque obstat quod potestas ciuilis non se extendat ad remittenda peccata: quia diuersa sunt ministeria Dei, vt ait Paul. vbi autem August. dixit peccatum esse contra legem Dei, legem æternam insinuauit, à qua omnes deriuantur, etiam humanæ: quo ideo vno latissimo nomine omnes comprehendit. ¶ Ad intellectum autem alijs argumenti, vide licet quomodo leges principum obligent ad culpam: vtrum scilicet pro arbitrio suo an verò ex natura legis. Notandum est discrimen inter ecclesiasticam potestatem & ciuilem. Ecclesiastici enim prælati, quia spiritualium iudices sunt, possunt leges conderere: non modò constituedo opera in specie certa virtutis aut vitij, verum etiã discernendo inter veniale & mortale, atq; adeo decernedo transgressionẽ suã legis esse mortale crimẽ: seculares autẽ principes id nequeunt definire, scilicet vt leges suæ sub culpa veniali aut mortali seruentur, sed duntaxat cõstituent opera in specie virtutis aut vitij. An vero transgressio vel omisio mortale labem transgressori

Postreârõ

Arist. Almain.

Ad. 1. argu. Gersonis.

Ad secundũ argumẽtũ.

Ad Postremũ arg.

Discrimẽta ter Ecclesiasticã potestatem & ciuilem.

gressori impingat, ex rerum natura examinandum est. Dicamus exempli gratia: Præcipit Rex tempore famis frumentum non asportari à regno, aut tempore instantis belli arma indui. Constituit ergo illa opera in specie obedientiæ: & secundum speciatim in virtute fortitudinis. Et quia magni referunt, mortale est tunc non obtemperare. Præcipit autem aut non equitare mulas aut fericis non indui, quod inde incipit esse temperantiæ virtus: aut non ferre arma, quod iam inde est virtus pacis: si parui referunt, erit inobedientia non grauior quàm venialis. ¶ Sed soluenda tunc restat alia superior obiectio: nempe q̃ tunc Princeps non posset leges ferre quæ non obligarent ad culpã: quod est falsum: cum in religionibus tales sint leges in vsu. Negatur autem consequentia. Sed scisci taris iam signum quo dignoscendum est quæ nam lex obliget ad culpam, quæ verò minimè. Sunt inter iuris interpretes qui aiunt leges quibus subnectitur pœna, non obligare ad culpam: hoc autem statim articulo proximo repudiabitur. Caiet. autem in materia de ieiunio ait non satis constare legem ieiunij obligare ad mortale: quia non est lata cum illo aditamento sub mortali reatu: vbi insinuat legem quæ id non explicat, non obligare ad culpam. Porro autẽ (nisi ego fallor) grauisimè de hoc ipse falsus est. Leges enim nunquã ferri consueuerunt cum tali accessione, Præcipimus sub reatu culpæ mortalis vel venialis, sed ex operis natura & grauitate illud est perpendendum. Quocirca fidelissima regula est: Omnis lex quæ absolute fertur: hoc est quæ contrarium non explicat, obligat ad culpam, vel venialem vel mortalem secundum pretium operis. Et ratio est liquida: quod iã lex secum affert obedientiæ præceptum: obedientia autem per se est virtus, & inobedientia, peccatum. Quo fit vt quicumque legem ferre voluerint, siue seculares Principes, siue ecclesiastici præpositi, quæ non obliget ad culpam, illud debent explanare. Neq; aliud potest cõstitui signum. Documento sunt constitutiones nostræ: in quarum capite sic habetur, Regula nostra & constitutiones non obligant nos ad culpam sed ad pœnã: nisi propter præceptum vel contemptum. Quod quidem documentum est, quod nisi illa fieret adiectio, non posset non obligare ad culpam. ¶ Supremum autem dubium in calce quæstionis superest. Vtrũ catenus leges humanæ sub reatu lethalis maculæ obligare valeant, vt mors etiam sit antea subeunda, quàm vel omisio vel transgressio violetur. Apparet enim non tantum inesse virium in legislatoribus humanis: cum

Quæstio. Iuriscofultarum sententia. Caietanus.

Error Caietani.

Palchra regula.

Ratio regule.

postremum dubium.

Ratio dubitandi.

non sint domini vitæ & mortis. Caieta. 1. 2. q. Caietanus. 96. art. 4. constituit regniam, quod omnis lex humana quæ obligat ad mortale, obligat sub inde pro sui obseruatione mortem perpeti, nisi casus aliquis benignitate legum excipiatur. Ratio eius est, quod mors animæ fugienda est prorsus antequàm corporis: ob idque cum lex humana obligat ad mortale, citius succumbendum est gladio, quàm legi obuiandum. Imò, inquit, perinde est dicere, legem humanam non posse obligare ad mortem pro sui obseruatione, ac non posse cõstituerẽ actum in culpa mortali. Appendet deinde aliqua exempla. Potius enim debet homo interire, quàm cum consanguinea matrimonij contrahere. Et in cap. Sacris. de his quæ vi. met. ve. caus. fiunt, ait Innocent. quod cum pro nullo metu debeat quis peccatum mortale incurere, nullo obstante metu licet cum excommunicatis communicare. ¶ Arbitror tamen sic verum esse humanam legem valere tantò cum rigore obligare, vt tamen Caietan. responsio censura indigeat. Igitur primùm omnium certum est tanti referre posse reipublicæ id quod præcipitur, vt lex pro sui obseruatione ad mortem vsque obliget. Etenim cum princeps in bello militi præcipit locum seruare, vnde præsentaneum periculum reipublicæ existit, vitam potius quàm locum deserere debet. Imò quoties quippiam sub pœna capitis iuret, periculum subeundum est capitis pro legis custodia. Nam etsi Princeps non sit absolute Dominus vitæ, vti Deus, tamen accidente causa potest subditos exponere morti, sicut totum partes. Nihilominus non est vsque adeo vniuersalis Regula Caietani. Neque idem est obligare ad mortale, & obligare non obstante periculo mortis: nam lex ieiunij proculdubio sub reatu mortali obligat: & nihilo minus si tyrannus mortem alicui minaretur nisi ieiunium frangeret, nulla porro esset culpa illud frangere: nisi dum tyrannus in contemptum legis ad id cogeret: tunc enim teneretur Christianus potius mori. Enimvero quanuis potius sit moriendum, quàm peccandũ, nihilo minus non presumitur lex tã rigide semper cogere. Et ideo an lex obliget ad mortem oppetendam necne, examinandum est ex operis grauitate. Quin verò neque lex diuina cum illa acrimonia nos ubique obligat. Nemo enim tenetur vel se vel filium cum periculo mortis baptizare, aut alia suscipere sacramenta. Quin verò crediderim Ecclesiasticas leges nunquã obligare tanta cogendi vehementia, nisi quando vel contemptus eiusdẽ legis intertineret, vel iniuria fidei, Et

Fundamentum Caiet.

Quo sensu Caietani opinio verũ habeat.

Regula Caietani non est vniuersalis. Soluitur ratio Caietani.

Leges ecclesiasticæ non obligant cõdiscrimine mortis.

ad dict.

Et ratio est: quia qui metu mortis contra legem facit, non delinquit ex inobedientia, sed metu: sicut qui fame frangit ieiunium, non formaliter peccat contra obedientiam, sed contra temperantiam. Quod autem nullo metu possit quis contrahere cum consanguinea: hoc est, quia non est materia matrimonij, nec fieri potest per metum: sed talis concubitus esset fornicatio. Illud autem caput, Sacris, citatum omnes intelligunt de communicatione in sacris & interueniente scandalo. Si enim dum sacerdos coram notorij excommunicatis celebrat plebs acciperet scandalum, suspiciens ieges Ecclesiasticas nullius esse valoris, aut illum esse manifestarium in obedientem, in tali casu potius deberet mori, quam id facere. Alias communicare cum excommunicatis ad fugiendam periculum mortis, non esset lethale crimen.

Ad primum argumentum

Est ergo respondere ad argumenta in capite quaestionis proposita: Primum autem iam solutum est sic, scilicet, quod licet homo per se potestatem non habeat in foro Dei: tamen tanquam eius ministerio fungens precipere id potest: cui qui resistit, resistit eius ordinationi, & ipse sibi damnationem acquirit secundum Paul. ad Rom. 13. Secundo autem argumento conceditur patrem familiam obligare posse suos liberos ad mortale. Vt si re illis examij poteris aequissimè & seuerissimè preciperet. Nam & eorum potestas à Domino Deo est: nimirum precipiente liberis honorare parentes. Vnde August. super psal. 70. Vbi iubet pater quod contra Domini non sit, sic audiendus est quo modo Deus. Et Salom. Proverb. 6. Cōserua filij mi praecepta patris tui. E Apostolus ad Ro. 1. alijs criminibus adnumerat non obedire parentibus. Super quibus verbis. Ambro. Quanta inquit, insolentia arreptifunt, ut neque pariter suos quos autores in natiuitate habent agnoscerent, hoc enim est esse sine intellectu: sine charitate scilicet Dei: peccatum autem charitati Dei aduersum, mortale est. Et Deute. 21. Poena mortis decernebatur filio qui contumax esset & proteruus, neque audiret patris aut matris imperium: & coercitus obedire contemneret. Verba sunt legis. Quin verò & inter omnes naturales obedientias (vt. 1. Poli. Arist. docet) haec est prima quae pariter debetur. At & vxor quoadque teneretur sub tali reatu obedire marito, tametsi eius praeccepta, quia vi coerciua carent vim non habeant legum. An vero in famulos & reliquam familiam eadem fungatur auctoritate, non facile crediderim.

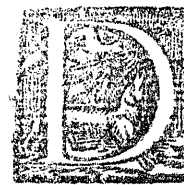
Ad tertium argumentum

Ad tertium responsum est in tertia conclusio ne, quod leges diuinis aduersantes, non habent le-

gum robur, sed sunt potius conculcanda. Et ad 4. ad eundem propè modum respondetur ad quartum, quod sententiae, quae ideò penitus iustae sunt quod secundum tantum exterum forum in falsa praesumptione fundantur, non obligant in conscientia: quia cum sint veritati contrariae, lex naturalis ac diuina aliud continet. Diuersimodè tamen considerantur. Nam dum sententia diuinæ legi non est omnino contraria, tunc condemnatus, licet possit quomodo cunq; citra scandalum & vim iudici illatam, iudicio se eximere, potest nihilominus & eidem ascoltare. Vt contingit quando innocens condemnatur. Quādo vero diuina lex omnino est contraria, ut dum quis cogitur illam cognoscere quae verè non est sua, citius debet mori quam obedire. Et pari modo respondetur ad quintum. Quando enim leges humanae iniuae sunt in subditos, si citra scandalum fieri potest, non est in conscientia eis obediendum: secus si tale scandalum oriretur.

ARTICVLVS. V.

Vtrum omnis poenalis lex obliget ad culpam.

VOS hic articulos adhibere est opere pretium de lege poenali, in qua non nihil subest singularis ambiguitatis. Et primo quaeritur utrum humana lex quae obligat ad poenam, pariter obliget & ad culpam. Et arguitur à parte negatiua. In primis leges poenam irregularitatis continentes, non omnes obligant ad culpam: nam iudex qui iuste est causa sanguinis, irregularis fit, vt patet in titulo de homicid. voluntario. Can. aliquantos. dist. 5. 1. Et bigamus fit similiter irregularis, vt patet. 3. 4. dist. capi. si cuius. & tamen nulla illic inest culpa. Nam haec vna fortè est causa, ob quam regula iuris exceptionem fecit: Sine culpa (nisi subsit causa) non est aliquis puniendus, vnde illud collectum est axiomata. Et si sine causa non potest infligi poena, potest tamen sine culpa. Secundo in religionibus (vt de nostra iam supra dictum est) extant leges obligantes ad poenam sine culpa: ergo quotiescunq; princeps poenam adnectit legi non est censendus obligare ad culpam, sed poena esse contentus: ne oraculo illi aduersetur Naum Prophetæ cap. 1. Non cōsurgat duplex tribulatio. Tertio innumeræ sunt leges tam diuinæ quam humanae quae nullam induunt praeccepti formam, sed tantum poenae: vt illa Exod.

Prima ratio

2. Ratio

Natum. 3. Ratio

Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem. &c. quinq; boues pro vno boue, & quatuor oves pro vna oue restituet. Et. 2. q. 3. Qui non probauerit quod obiecerit, poenam quam ipse intulerit patiatur. Et. l. capitali. ff. de poenis. Sic habent leges: Incēdij capite puniuntur. Fœnerarij capite puniendi sunt, & multae sunt similes quibus nihil prorsus praecipitur, aut prohibetur, sed poena tantum statuitur: illae ergo non obligant ad culpam, sed prorsus ad poenam. In contrarium est Canonicum ius: Can. Satis peruersum. 5. 6. dist. vbi habetur, satis esse peruersum, vt quis suis officijs priuetur, quem sua culpa, vel facinus à suo gradu non deiecit. Et idè notatur. l. si putator. ff. ad. l. A qui.

Quaestio hæc, si natura poenae satis perperderetur, non erat cur reuocaretur in dubium: adeo res per se ipsa liquet. Sed quia vulgus nescio quo colore ait legem quae obligat ad poenam non obligare ad culpam, necesse est errorem hunc elidere. Respondetur ergo vnica generali conclusione. Nulla prorsus est lex poenalis, si legitime sit poenalis nominanda, quae non obliget ad culpam: nisi contrariam intentionem expresserit, dicendo, non intendimus obligare ad culpam, aut quid simile: vt superiori quaestione expositum est. Conclusio est S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 4. vbi eam, vt pleraque omnia luculenter dilucidat: Et est lumine naturali notissima. Poena enim, vel ipso attestante nomine, tam cognatam habet connexionem ad culpam, vt poenae, neque rem habeat, neque iustum nomen, nisi sit pro culpa posita. Loquimur enim hic de poena iuridica pro eo quod est vltio & vindicta. Nam accipitur poena quoque Physicè pro cruciatu quae quis patitur, vel à febre, vel ab alio quouis morbo afferente dolorem. Neque opus porrò est alia probatione praeter nominis significationem. Vindicare enim & vlticisci, & supplicium poscere, atque adeo poenam infligere, neququam nisi pro culpa fas est. Quo circa nisi culpa adsit improprie, & praeter verborum significatum vsurpatur. Fit enim per poenam iusta repositio culpae: neque vt qui suae obsequens voluntati deliquit (nam secundum Augustinum: vbi non est voluntarium, non est peccatum) contra eandem suam voluntatem patiatur. Secundo id probatur. Leges humanae (vt proximo articulo constitutum est) si absque poenae comminatione absolute ponantur, ad culpam obligant: at comminatio poenae legi apposita non est contrarij signum: ergo tunc atiam eadem manet obligatio ad culpam. Probatur minor: quia comminatio poenae natura sua illud spectat, vt obseruatius lex

Conclusio responsiua.

S. Tho.

Ratio quaestionis.

Secunda ratio.

custodiatur. Ea namque ratione in illo articulo de legis actibus dictum est vnum esse punire, quod sicut in speculationibus per principia inducuntur conclusiones: ita & in practicis per comminationem poenae inducitur obseruantia praeccepti: ergo non solum poena non est indicium ablatae culpae, verum contra, apertum est testimonium grauitatis ipsius, quae de transgressione omissioneque legis contrahitur.

Tertio arguitur. Huius causa quod maior minorve aut maxima assuatur legi poena, non alia afferri potest, quam proportio culpae iuxta illud Deut. 25. iuxta mensuram delicti erit & plagarum modus. cuius simile est. c. Exiuit. extra, de his quae fi. à ma. par. cap. & c. Felicis. de poen. lib. 6. ergo quaecumque poena testimonium est culpae.

Accedit quarto & diuinum exemplum. Illa enim lege quam Deus primam posuit pariter nostris in statu innocentiae, quia eius praeratio tam longe grauisima erat, & enormissima, truculentissimam poenam comminatus est, dicēs: In quacumque hora comederis ex eo, morte morieris. Quo factum est vt mors, morbi que ac caeterae calamitates & erumnae: quae si in puris essemus naturalibus conditi, non poenae, sed naturae nobis essent: iam nunc ob culpam Adae expoliatis nos originali iustitia, quae nos ab his seruasset incolumes, poenae & dicuntur, & sunt: Propterea quod modo quodam eius nos pariter voluntate peccauimus. Puniret ergo nemo nisi ob culpam, siue suam propriam, siue suorum pariter, quorum pars quodammodo existit. Vnde illud Exod. 20. Ego sum Deus zelotes visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam & quartam generationem. Fateor nos quidem quandoque à Deo flagellari, non solum ob delicta praeterita, verum vt in futurum cautiorem viuamus: illa vero flagella non tantum poena sunt quam praeruatoriae medicinae. Praeterea & i originis culpam cuncta resoluuntur. Deinde & alijs Dei exemplis eadem conclusio confirmatur. Etenim Exod. 21. & Leuit. 20. iuxta grauitates scelerum poenas statuit: Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur. Si moechatus fuerit quis cum vxore alterius, morte moriatur. &c. Qua propter etiam in euangelio praecceptis Decalogi nulla sit adiuncta poena, tamen per humanas leges adhibita sunt: vt scilicet homicida: & fur, & reliqui nequam impuri que homines mortis metu ab illorum violatiōe cohibeantur. Et est profecto cauillosum diuerticulum dicere, aliud esse in legibus diuinis quam in humanis: cum potius leges humanae diuinarum esse debeant imitatrices. Ecquis praeterea dubitet, quia

3. Ratio

4. Ratio

Roboratur conclusio ex scriptis sacrae litterarum. Exod. 21. Leuit. 20.

cum Rex poenam capitis comminatus militi iubet ne locum deserat, mortalis fit culpa inde referre pedem? Quin vero infallibilis regula est quod in neminem potest princeps poenam capitis, aut mutilationis, aut exilij, aut omnium bonorum publicationis decernere, nisi pro transgressione vel omissione legis quae sit lethalis culpa. Profecto non video unde haec plusquam vulgaris opinio prodire potuit quod leges obligantes ad poenam non obligent ad culpam. Cum poena suapte natura, tum genuinus effectus, tum & apertum iudicium sit culpae. Sed tamen qui eam inuexerunt non sunt illi qui de natura rerum philosophantur.

Aliorum opinio. At vero alij Doctores hac parte doctiores, licet conclusionem nostram non profus denegent, moderantur tamen hac distinctione, quam ex Henrico Gadenfi quolib. 3. q. 2. 2. desumunt.

Henricus S. Ille nanque fortasse fuit qui vulgari opinioni quam modo impugnabamus, ansam porrexit. Tametsi ipse moderatius opinatus est. Distinctio eius est haec: Legum poenaliu alia sunt quae praecipuum explicant vel prohibitionem, cui poenae comminationem adiungunt: & has, qui illum defendunt, appellant poenales mixtas, hoc est obligantes ad culpam pariter & poenam: sed alia sunt quae nullam exprimunt neque praecipuum, neque prohibitionem, sed tantum poenam sub conditione: quarum figuram in tertio argumento proposuimus. Atque has appellant pure poenales. Aiunt ergo illas mixtas obligare ad culpam: has vero puras, minime. Veruntamen (vt salua id authorum existimatione dixerim, qui digni sunt pretio) callem mihi non videor vim huius distinctionis.

Expoditur praeteritio. Imo inconcusam arbitror vniuersalem veritatem nostrae conclusionis: nempe quod nihil habere potest rationem poenae, nisi vbi subest culpa, propter rationes factas. Sed absente culpa id quod fert imaginem poenae, potius erit pretium, vel pactum, vel quid aliud vt statim in solutione ad tertium patebit.

Ad primum argumentum. Ad primum igitur argumentum respondetur quod irregularitas, quae non delicto ponitur (nam de illis secus res habet) neutiquam rationem induit poenae, sed indecentiae cuiusdam, quae hominem ad sacros ordines sacrorumque functiones reddit inhabilem. Ecquis enim dicat si iudex iustissimè addixit hominè supplicio, veluti poenam illi statui ne possit ad sacros ordines promoueri? ecquis inquam egregiae virtuti poenam vnquam opposuit? Sed est indecorum atque indecens (vt lib. 5. q. 1. dicturimus) vt qui sanguine cõtaminatur, sacramentum innocentissimi Agni dispense. Pari nanque

ratione bigamus, non in poenam, sed propter significationem, quia Christus vnicam sibi ecclesiam desponsauit, fit irregularis. Quemadmodum & consanguinei contrahendo matrimonio inhabiles sunt & idonei: non certè in poenam, sed propter rei absurditatē. Quapropter regula iuris vniuersalem continet veritatem, quod sine culpa non est aliquis puniendus. Nam interiecta paræthesis (nisi subit causa) si glossam auscultes, solum docet, vbi interuenit citra culpam causa, cõtingere posse vt homo propter indecētiam, quam irregularitatem vocat, ab aliqua dignitate repellatur. Quauis eadem paræthesis aliter à diuo Tho. loco citato quae à glossatore intelligatur: videlicet de flagellis iam memoratis diuinis, quae non tam in poenam commissorum criminu, quam ceu medicinæ in futurum infliguntur. Ad secundum argumentum responsum satis est quod ubi lex suam expresserit intentionem non obligandi ad culpam, salua res erit. Inde tamen non sequitur vt vbi absque tali expressione subiungitur poena, tollatur subinde culpa. Nam verbum prophetiae Naum nihil ad rem attinet: haud enim duplex illic tribulatio idem est quod culpa & poena. Sed illa sententia misericordiam Dei designat, qui poena semel ad iustum per soluta, nunquam alteram reposcit.

Ad tertium. Circa tertium argumentum: Illi qui distinctionem Henrici defensant, contendunt leges illas commemoratas non obligare ad culpam. Neque illarum vllam quae extant Leui. 20. Si mœchatus quis fuerit cum vxore alterius, mœchus & adultera morte moriantur. &c. Breuiter, nullam seu Canonicam seu ceuilem quae ponitur sub hac conditionis figura, obligare putant ad culpam: sed illas praecise quae iubendo explicant quippiam fieri aut non fieri sub poenae comminatione: ut est illa, Omnis vtriusque sexus. de poeni. & remis. Qua praecipitur vt omnis semel in anno peccata sua confiteatur, & saltem in die Paschae Eucharistia sacramentum suscipiat: alioquin & viuens ab ecclesiae ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura. Hic autem duo adnotauerim. Vnum quod etsi vera sit haec opinio, nihil veritati conclusionis nostrae detrahatur: quoniam illae poenae non statuuntur nisi pro culpis, quae, vel illis, vel alijs legibus vetantur. Alterum est quod illas ego leges poenales, siue diuinas, siue canonicas, siue ciuiles quae dilectis poenas decernunt, negare non audeam quin obligent ad culpam. Nam quanuis illa delicta alijs mandatis non essent prohibita, in illis certè satis exprimitur, poenas illas & maxime capitales ad cohibendas culpas illic insinuat in futurum, quae ideo

Ad secundum argumentum

Ad tertium

Duo aduertenda. Primum.

Secundum.

culpe

Distinctio. culpe illic virtualiter prohibetur. Vtendum ergo arbitror hac distinctione. Quando poena applicatur culpae; vt in dictis legibus, obligatio fit sub reatu culpae: quando vero lex formam habet potius concessionis aut dispensationis, tunc talis lex non obligat ad culpam, sed tamen neque id quod sub imagine poenae subiungitur, habet veram rationem poenae, sed pretij aut conventionis. Subdamus exempla. Haec lex: qui frumentum è regno euexerit, illud perdat aut talem luat poenam: re vera obligat ad culpam. Attamen si intentio Regis non esset distractionem frumeti prohibere, sed illa ratione penam colligere, lex tunc non obligaret ad culpam: sed tamen conditio subiuncta non esset poena, sed concessionis pretium, vt qui vellet euahere, tantum contribueret. Sicut & respublica potest, & vetando legem hanc ferre, Qui ligna in nemore ceciderit, tali plestatur poena & rursus sinendo pro pretio, Qui ceciderit, tantum soluat. Eodem modo, Si quis mulam equitauerit, illam perdat: profecto (vt reor) ad culpam obligat: sed si post latam legem ciues dispensationem procuraret, vellentque eam pretio redimere, tunc lex haec, Qui mulam equitauerit tantum soluat, non est poenalis: quia neque prohibitoria, sed potius concessoria.

Obiectio. Quod si contra nobis obijciantur institutiones nostrae aliarumque religionum, in quibus sic habetur: Nolumus obligare ad culpam sed ad poenam: vbi poena sine culpa nominatur:

Responsio. Respondetur tales non esse proprie ac legitime poenas, sed sunt quasi conventiones & pacta: quia monachi tali se volunt voto astringere, vt si haec fecerint, illa patiantur. Dicuntur autem non inepte poenae, quia propter res vetitas exiguntur, ac rependuntur. Cuius instar in nostro libello de Abusu iuramentorum cauendo, dicebamus quod citra obligationem ad no uam culpam potest quisque se adstringere vt quotiescunq; iuramento fuerit abusus, tantum pendat. Alleget hic etiam contra nos forsitan leges aliquas ciuiles statuente poenas vbi non apparet subesse culpa. Quales sunt ille de effractionibus carcerum vt fugiant. ff. de effract. l. de ijs. & ff. de cust. & exhib. reor. l. in eos, cum tamen liceat citra culpam cuiusque vinculo id facere. Sed de his lib. 5. q. 6. respondebimus, quod vel est illic, vel praesumitur culpa.

Altera obiectio. **Solutio.**

ARTICVLVS. VI.
Vtrum lex poenalis in foro conscientiae ante iudicis condemnationem obliget ad poenam.

Articulus proximus quo definitum est legem poenalem & ad culpam simul & ad poenam obligare, in hac nos disputationem mittit eidem agnatam, vtrum sicuti ad culpam ita ad poenam ante iudicis condemnationem obliget. Et arguitur à parte affirmatiua: Leges huiusmodi (vt dictum est) non habent minorem vim obligandi ad poenam quam ad culpam: & ideo legis virtus tam est punire (vt supra dictum est) quam imperare: ad culpam autem absque iudicis sententia obligant: ergo & ad poenam pari modo obligare possunt. Secundo arguitur. Iudex vigore legis per suam sententiam obligat ad poenam ergo maiori ratione lex per se ipsa. Aliter minoris esset vigoris lex quam iudex: cum tamen contra tota sententiae virtus à lege dimanet. Quin verò quisque etiam potest se ad poenam obligare quam absque vlla sententia tenetur exoluere, dum quis vouit si certum admiserit crimen, tali se poena vltimum ire: cur ergo lex id non possit? Tertio arguitur leges diuinae ante iudicis sententiam obligant ad poenam: possunt ergo & similes humanitas condi: postquam auctoritas humana à diuina deriuatur. Extabat enim antiquitus Leui. 15. lex, vt qui mulierem tetigisset fluxu sanguinis pollutam immundus esset vsque ad vesperam: quae quidem immundities absque vlla sententia contrahebatur. Et similes ferè extabant leges de leprosis alijsque infectis hominibus, qui ipso facto tenebantur ab aliorum se arcere contubernio. Item & sacrificia quae ad expianda piacula iubebantur afferri tenebantur delictores in conscientia sacerdotibus exhibere. Et modo eadem ratione ecclesia potest pro aliquibus peccatis statuere poenas, sicuti quadragesimale ieiunium indixit: quas nos merito poenitentias tenemur perpeti: ergo lex obligat in conscientia. His accedit & lex Christi Matth. 19. qui dimiserit uxorem suam excepta fornicationis causa, facit eam mœchari, qua insinuat licere dimittere adulteram quantum ad tori separationem in conscientia antequam causam in iudicium deferatur: quam quidem poenam ipsa tenetur pati. Quarto & de legibus multis humanis arguitur. In primis potest defunctus vsu fructum praedij legare vxori ea lege si pudicè vixerit, aut si ad secundas non transierit nuptias: quam idcirco conditionem cum primum frugerit tenetur legatum haeredi remittere. Et potest pari ratione qui collegium aliquod de sua substantia instituit leges cõdere vt quicumque collegarum hoc aut illud admiserit crimè, priuatus sit collegij iuribus, aut quod à collegio receperat

1. Argumè. affirmatiue partis.

Secundum.

Tertium.

4. Argumè.

rat, restituat, quæ quidem leges absq; alia iudicis sententia in conscientia obligant. Et potest Rex tali lege iudices ministrosque iustitiæ ad munera reipublice assumere, vt quicumq; iudicium vendiderit, aut munuscula susceperit, eò ipso nulla alia spectata sententia tali aut tali poenæ subiacet. Quales sanè leges in Hispania alijsq; bene institutis prouincijs extant. Quæ quidem profectò conscientiam perstringunt. Et in nostra Vniuersitate statutum est vt scholaris qui in petitione Cathedræ prensauerit seu ambierit, quod subornare vocant, ipso facto sit suffragatoria voce priuatus.

5. Argum. Præterea quintò, cum Rex lege pretium statuit frumenti vel quaruncunq; aliarum mercium, adiciens transgressori poenā, obligat ad eandem poenam in conscientia. Et inter omnes extāt leges præscriptionis quarum virtute possessor bonæ fidei absq; vlla iudicis sententia in conscientia acquirit in decennio rerum mobilium dominium, & numero quadraginta annorum rerum etiam immobilium, vt latè patet vtroque Iure, sub eisdem titulis de præscripti. hæc autē lex est poenalis: ob negligentia quippe illius qui tanto temporis interuallo rem suā neglexerit priuatur eò dominio: ergo lex poenalis ante iudicis sententiam obligat in conscientia.

6. Argum. Sextò arguitur ex ca. si qui de præscrip. lib. 6. vbi duo distinguuntur modi quibus potest quis ipsa rebus possessis priuari: scilicet aut per sententiam aut ipso iure. Etenim nisi lex per se ante iudicis sententiam reum mulctaret, inanis esset illa distinctio: quia non superesset nisi vnus puniendi modus, scilicet per sententiam.

Septimum. Septimò leges in iure sub diuersa forma statuuntur poenales. Aliæ quippe sunt quæ explicant sententiam ferendam: illæ scilicet quæ tantū sunt monitoriæ, vt habetur in glos. super. c. vnico. de sagitta. videlicet quoties dicitur, Præcipimus sub poena seu sub interminatione, vel excommunicationis, vel anathematis, vel suspensionis. Vnde illud verbū capitali Dolectis. de celebr. Mis. sub poena suspensionis penitus inhibem, sic glossatores legūt, vt ipsum intelligāt solum illic ferendam sententiam comminari. Et expressius. ca. relatū. de iure patro. post verbū, sub anathematis interminatione prohibere curetis, continuo subnectitur. Si quis autem prohibicionis vestræ contēptor extiterit, excommunicationi subdatis. Aliæ verò extant vrgentiores leges: puta quæ poenas nō ad monendo comminantur, sed castigando infligunt. Quarum vtiq; quatuor habentur cap. cū secundum leges. de hæret. lib. 6. Prima, vt contraheres incestas nuptias naturæ nefarias, hoc

est turpitudine se contra naturam polluentes, ipso facto suarum rerum dominium perdant. Secunda vt rapta mulier quæ contra voluntatem parentum raptori nupserit, omnia bona ipso iure amittat. Tertia vt illi etiam qui arma vel species ad hostes fidei transfuerint, earundem specierum & rerum proprietate hoc ipso priuentur. Ac præ omnibus Quarto, vt hæretici ipso facto priuentur bonis suis, quæ fisco adiudicentur: quæ quidem priuationes ipso facto (vt illic refertur) fiunt secundum ciuiles leges. His insuper Quintus adhibetur casus in criamine læsæ Maiestatis, vt habetur. l. fin. C. ad legē Iuli. maiest. Et sextò iure Can. aduersus eos qui vel Romanæ ecclesiæ Cardinalem percusserint vel cœperint, vt patet in. ca. Felicis. de poenis. Nā hi reputantur ecclesiæ maiestatem læsisse. Et septima est lex similis in eos qui mutilant, vulnerant. &c. Romipetas, vel peregrinos in Hierusalem: vt patet ex more Romano quo in cœna Domini omnes illi declarantur excommunicati atque suis priuati bonis. Vniuersos inquam hoc genus criminosos legibus sancitum est ipso facto rebus suis mulctari. Vnde fit consequens leges obligare ad poenam in foro conscientie: nam aliàs nullum superesset interstitium inter huiusmodi leges atq; alias monitorias. Et confirmatur ratio: quia poena excommunicacionis, suspensionis & irregularitatis ipso facto ante iudicis sententiam incurritur. Octauò longè vrgentiùs arguitur ex cap. pro humani. de homi. volūt. lib. 6. Illic enim in eos qui per Assassinos quæpiam occiderint, illa profertur sententia vt excommunicati omni honore & ordine & officio & beneficio ipso facto priuentur, eadēq; liberè alijs conferantur. Itaq; postquā scelus probabilibus argumentis cõstitit, nullo latens alia sententia requiratur. Verba legis sunt. Accedit & vehemētor tenore Pauli secūdi Decretalis Extrauagans, Ambitiosa. in qua aduersus illos qui ecclesiastica bona alienauerint truculentior denūtiatur censure: nēpe vt ipso facto absq; declaratione aliqua sint suis beneficijs & dignitatibus priuati. In contrarium autem facit quod in eodem cap. cum secundum leges. post illud verbum, Bona hæreticorum ipso iure decernimus confiscata: subiungitur, Confiscacionis tamē huiusmodi executio, vel bonorum ipsorum occupatio fieri non debet per principes, aut alios dominos temporales (iuxta Gregorij Papæ prædecessoris nostri declarationem) antequam per Episcopum loci vel aliam personam ecclesiasticam, quæ super hoc habet potestatem, sententia super eodem crimine fuerit promulgata.

Quæstio

Quæstionem presentem pluribus quam forte par esset dissertā curabo: eò quod viri egregiè docti illam controuertunt. Quorum est Alphons. Cast. Franciscanus, de literis certè & religione benemerit⁹, ac mihi perinde obseruandus. Nam quanuis tum in alijs, tum etiam forsan & in hoc certius me rem couicētauerit, videor mihi tamen paulò aliter sentire. Respondebo ergo more nostro ad quæstionem quinq; conclusionibus: ac per inde rationibus ac testimonijs quæ contra obijciuntur pro meo captu satagam respondere. Neq; verò tanti disputationem fecissem, nisi tantifamilia Christiana referret conscientias de hac re informari. Quo autem perspicua sit lucidaque oratio, ex multis quæ de lege poenali disputantur, hoc solum ad rem potissimum scire pertinet. Vtrum eo ipso quod quis transgreditur legem, quæ ipso facto transgressorem suis bonis priuat, teneatur in conscientia fisco eadem bona mancipare: an verò citra culpam possit ea retinere vsque ad iudicis sententiam: vel ob id quòd illuc vsque dominium retinet: vel quia possessionis seu concessionis iure potitur. Hæc nanque quæ causam interrogat, noua est quæstio. Prima ergo esto conclusio. Lex poenalis ob id quòd dicat ipso facto, vel ipso iure, aut quid simile, non obligat ad poenam ante sententiam à iudice latam, sic vt reus teneatur in conscientia bona sua statim commissa culpa à se ab alienare. Sed si quæ lex taliter obligat, aliundè arbitrandum est. Hanc ergo conclusionem Abbati Panormitano, salua eius auctoritate, è regione contraponimus. Cuius regula est super. c. Canonum. de constit. & c. dilecti. de arbi. quòd ille cuius bona sunt ipso facto confiscata, non potest illa cum bona conscientia retinere: quia statim sunt, inquit, acquisita fisco. Verba eius sunt in dict. ca. Canonum. Et quoniam testimonia naturalibus rationibus elucescunt, ab eiusmodi rationibus exordiar. Eò præsertim quòd patroni contraria sententia illi principio nituntur, quòd nullum (vt aiunt) ius, vel humanum, vel diuinū, vel naturale sententiam nostram adstruit: cum tamen licet lex nulla, humana aut diuina, expressè hoc asserat, naturales rationes legis naturalis sint interpretes. Quare prudenter idem religiosus author Theologos curauit admonitos, nē citationibus Doctorum essent contenti. Ratio ergo prima est hæc. Poena (vt nomen ipsum sonat) inde dicitur quòd passio est: natura autē abhorret vt idem sit agens & patiens: ergo lex quæ ministrum me ipsum faceret executorem meæ poenæ: non esset naturæ conformis: atque adeò cū

Fit planus quæstionis titulus.

1. Conclusio

Panormita.

Præfata conclusioni naturales rationes astipulantur.

Prima ratio pro conclusione.

5. Argum.

Paulus. 2.

(vt supra dictum est) humanæ leges à naturali deriuentur, nulla sic est obligatoria. At quoniā patroni contraria opinionis per quam debilis apparet hæc ratio, perpēdamus quāti sit pōderis. Lex regula est in animis nostrarum actio num, quæ per iustitiæ ministros applicanda subditis est, ergo ad ministros pertinet suos subditos ad legis obseruatiam cogere: coactio autē fit per poenæ inflictionem: ergo talis animaduersio ad iudicem pertinet: & contra naturam reo in se ipsum committeretur. Ob id nanque Aristot. 5. Ethic. appellauit iudicem iustum animum qui debet ex lege agere in reum. Quapropter si ego bene conijcio, lex poenalis duobus membris ad diuersos loquitur. Cum enim iubet nē quis quid faciat, subditos alloquitur: cum verò addit contrā faciēs eo ipso dominium rerū perdat, aut ipso iure bona amittat, aut bona eius sint confiscata, nō tam cum subditis loquitur, quàm cū iudicibus, iustitiæ executoribus, quibus talem imperat animaduersionem. Secundò (quod mihi vrgens argumentū est) quantunuis lex poenam comminetur, æquissimum tamē naturæ ius illæsum seruat: quod est vt delinquens audiatur. Hic nanque illa emanauit constitutissima firmissimæque sententia Grego. de caus. pos. & propri. ca. susceptis. Nos contra inauditam partem nihil possumus definire. Non ait solum, non volumus, sed non possumus: Natura scilicet id vetante. Enimuerò cum lex (vt supra monstratum est) in communi feratur, neque singulares contingētium circumstantias potuerit prospicere, munus hoc delegatum est iudici, vt eisdem perspectis sententiam ferat. Potest siquidē reus allegare vel ignorantiam, vel infirmitatem, vel vehementissimam occasionem, vel fortasse quòd non tam grauiter in legem impeggerit, vt dignus sit totipoenæ acerbitate. Quapropter etiam in crimine hæreseos, quod omnium est impientissimū, & execrabilissimum, auditur hereticus quouis modo voluerit suum factum excusare. Et contingit sepius tam tenuē delictum, vt non agatur in ipsum toto rigore iuris, atque adeò neque expolietur omnibus suis bonis. Et pari ratione, imò æquiori in crimine læsæ Maiestatis atque in alijs quibuscunque perpendenda est causa in particulari, & secundum grauitatē aut leuitatem iudicandum: etiam si lex millies dicat ipso iure & ipso facto & eo ipso: quoniā epieikeia nulla potest lege à iudicij ablegari. Quapropter quod lex ait ipso facto, idem est quod ex natura, & genere facti: cui non obstat quominus de quantitate & modo facti sit rursus expendenda poena: quem admodum ab

Explicatur præterita ratio.

Aristot.

2. Argum.

Gregorius.

ipso legillatore si præsens esset, fieret. Et inde quoque alia sanctissima lex dimanauit, vt nemo nisi vel confessus condemnatur, vel conuictus: vt habet Can. Nos in quenquam. & Can. Iudex. 1. quæst. 7. Quòd si ratio hæc suscipitur, vide in quas angustias miserum delictorem cõijcias, si ante sententiam iudicis teneatur bona ipse sua (vt habet contraria opinio) fisco tradere. Profectò non solum eum cogis vt executor sit legis aduersum seipsum, quod natura non fert, verum & iudicem constituis: nempe vt ipse perpendat an delictum suum tantam mereatur pœnam. Fac exempli gratia, hominem sciẽtem ac prudentem leuem hæresin secum, tum mente concepisset, tum etiam protulisse ore in qua diem tantum vel præcisam horam priuatim durauit: Vtrum statim eum in conscientia cogere debes, vt amplissimam suam substantiam, etiam dum ditissimus est, fisco offerat: quanuis in mentem redactus firmus sit iam in fide. Re vera atrocissima esset censura: neque vllus, neu secularis neu ecclesiasticus iudex talem pronuntiasset sententiam, tantum abest vt esset priuatim in conscientia cogendus. Et tamen si vera esset contraria opinio, maximè eorum qui tenent etiam pro occulto crimine quod nullatenus probari potest, incurri in pœnam iuris, cogendus esset, quoniam qui nullam sibi potest ignorantiam prætexere, verè hæreticus est. Imò vt ex vsu aliud capiamus argumentum, quis vnquam sacerdotium in illas angustias pœnitentem adegit, vt ante condemnationem sua publicaret bona? ¶ Accedit præterea tertio, quòd leges humanæ (vt supra ab Isidoro docti sumus) debent esse tolerabiles atque ad hominum imbecillitatem accommodatæ, quas etiam illi qui non sunt adeò virtute progressi ferre possint: si tamen lex homines sic distringeret, vt sua substantia, quantumuis locupleti, sua se sponte nudarent, intolerabilis esset, & suauis leuique iugo Christi longè dissimilis. Neque aduersariorum ratio concludit, qua aiunt hoc modo cautius obseruari leges: nam talis debet adhiberi cautela custodiendæ legis, vt tamen nõ fiat obseruatu impossibilis.

4. Argumẽ. ¶ At quoniam de occulto hæretico tetigim⁹, cuius nullus est testis, inde sumamus argumentum quartum, quod fit hoc Dilemma: Aut vis occultum hæreticum, scilicet qui absq; vllò teste protulit exterius hæresin incurrere ciuiles pœnas iuris: (nã de ex cõmunicatiõẽ à nemine dubitat:) vel secus: prius durissimũ sanè est opinatum: si tamen non incurrit nisi quando protulit corã testibus, inde sumitur manifestum argumentum, quòd ante condemnationem non te-

netur pœnas luere: nam cum testes nullatenus sunt necessarij, nisi propter iudicium: qui negat sententiam iudicis esse necessariam ad priuationem bonorum, gratis dat testes esse necessarios vt hæreticus sit reus pœnæ iuris. Hoc argumentum licet non fecerit prænominatus autor, oculatè tamen prospexit, dum quæstio. 15. 2. libri. concessit cum suo Panormitano occultum hæreticum incurrere pœnam iuris: nam secundum suam opinionem ad hunc effectum superflui sunt testes. Fundamentum autem quod huic assertioni suæ subiecit, non solum non videtur solidum, verum contrariæ potius sententiæ suffragatur, fundamentum sumitur ex cap. accusatus. de hæret. lib. 6. vbi Papa præcipit confiscationem fieri bonorum hæretici defuncti, cuius hæresis ipso viuente nondum innotuerat. Attamen ex illo apertius colligitur hæresin illam non fuisse occultam: siquidem post mortem patuerunt testes. Et re vera condemnare hominem delinquentem simpliciter occultum, contrarium esse videtur non solum capitulo, Secundum leges, confiscationem vetanti ante sententiam iudicis. verum & toti ordini iuris: quo sancitum est vt nemo nisi via vel inquisitionis, vel denũtiationis, vel accusationis puniatur: quia semper iura id quod probari æquit, nõ esse sui fori reputarunt: excepta excommunicationis censura, quæ naturalia sua cognitionem causæ non requirit, sed sola iuris præmonitionem. ¶ Sed quantum hinc peculiariter argumentum adhibeam, vt dicta præfatio doctoris intelligam. In secundo suorum lib. quibus egregiè de Iusta hæreticorum punitione disputauit. cap. 6. dixit quòd non omnis proferens hæresin incurrit pœnam iuris, sed tantum hæreticus: vt habetur in dicto cap. secundum leges: Puta ille qui hæresis pertinax est. Aut ergo appellat pertinacem eum qui contra solam legem rebellis est, puta qui consultò negat id quod scit esse cõtracturã, vel contra sanctam ecclesiam: aut nondũ reputat pertinacem quoad usq; in iudicio admonitus mordicus hæresin retineat. Si prius dicat non inteligo cur adhibuit in dict. ca. 6. quòd illi qui admoniti statim reuocant & damnant errorem suum, non pœna iuris, sed arbitranda puniendi sunt. Nam illic propalam loquitur de admonitione, non iuris sed iudicis. Si autem illic intellexit, vt planè videtur intellexisse, non incurrere hæreticum pœnam iuris nisi in illo articulo quo in iudicio admonitus non respicit, tunc tota eius machina ruit. Primum enim falsum est occultum hæreticum cuius nulla haberi potest probatio priuatim esse suis bonis.

Præfatio assertiois fundamẽtũ parũ solidum.

5. ratio.

Alterũ arg.

3. ratio.

ad aduersariorũ debilis.

4. Argumẽ.

Alterã ratio

Quin verò palam sequitur neminem ipso iure & facto priuari quousque in iudicium trahatur: vbi non solum de hæresi sed de pertinacia condemnatur. Præterea tota practica inquisitorum negatur. Nam quicumque manifestariam hæresin secum absque arbitris affirmavit, nisi ignorantia excusetur, censetur hæreticus, scilicet excommunicatus tanquam pertinax contra admonitionem legis. Et ideò licet nunquam fuerit admonitus ab homine, si in iudicio post conuinceretur, iure possent eius omnia bona confiscari, & confiscantur: nisi ob hæresis leuitatem aliqua ei remittantur. Tametsi dum veniam petit non relaxatur sed reconciliatur. Secus dei illo qui tantum est suspectus de hæresi, in quem non habet pœna iuris locum, sed arbitraria. Hæc dixerim non ad reuincendum autorem, sed ad hoc per eius dicta confirmandum, quod occultus hæreticus non tenetur tradere bona sua quoad usque sit in iudicio de crimine conuictus.

6. Argumẽ.

¶ Id quod præterea sexto inde maximè confirmatur, quòd si quis nemine sciente, hæresin consultò secum ore asseruit, & absque vlla denũtiatione, sua sponte se patribus sancti tribunalis offert, licet excommunicatus ipso facto sit, mulctari non solet omnibus suis bonis nec diffamari. Re vera ad hoc nescio quomodo responderi possit.

7. Argumẽ. Chrysof.

¶ Accedit septimo loco & famigerata illa sententia Chrysofomi super epistolã ad Hebræos, quæ refertur de pœn. dist. 1. Can. Quis aliquando. Nõ dico vt te prodas: ex qua fit consequens quòd nemo tenetur se prodere, nisi quem infamia, vel indicia, vel accusatio, iudicis autoritate compulsum prodiderit: si tamẽ occultus reus teneretur bona sua fisco offerre, cogere sub inde se prodere: nam si esset insignis persona, qui aliter fieri posset vt illa traderet?

triplex euaasio præteritæ rationis.

¶ Sed trifariam contendunt aduersarij hanc rationem debilitare. Primo, illam in nos ipsos recutientes. Nam pariter inquit, sequeretur quod neque fur qui clam fisco compilasset, teneretur restituere ne se proderet. Secundo aiunt quod debent tunc restituere secretè per tertiam personam. Et tertio, quòd si non potest citra infamiam, cessat necessitas restitutionis.

refellitur aduersariorũ rationes

Prima autem responsio, fuga est potius quam solutio. Lata est enim differentia inter pœnam & restitutionem: quod enim ait Chris. toto cõcordante iure, est quòd nullus reus ea causa vt puniatur, tenetur se prodere: illa nimirũ ratione quòd nemo esse tenetur agens & patiens. Quod autem tu alteri furrupisti, nõ in pœnã,

sed ratione iustitiæ commutatiuæ perfringeris restituere: etiam si necesse fuerit te ipsum cum aliqua infamia prodere: si secretò non potest. Illa quippè regula vt nemo cum detrimento suæ famæ debeat restituere pecuniam, li. 4. sub titulo de restit. patebit quàm sit fallax, quamque intollerabilis & perniciofa, si sic vniuersaliter vt iacet absque temperamenti & exceptionibus intelligatur. Nã certè q̃ expilasset fisco aut magnam pecuniam, cum detrimento etiam famæ deberet restituere. Secus de periculo vitæ. Ad rem ergo, profectò si nemo tenetur vt pœnam subeat se prodere, consequitur, vt neque illam in conscientia debeat. Huc accedit argumẽtũ ex leg. aut facta. ff. de pœn. §. nonnunquam. vbi habetur quod supplicia exacerbantur quoties opus sit exemplo esse multis. Debent ergo pœnæ exemplares esse, & non occultæ.

Argumẽt 8.

¶ Ostaũdè denique arguitur. Lex (vt in cap. Secũdum leges, persistamus) permittit reo sua bona possidere vsq; ad cõdemnationem: quin verò vetat illa furrupiri, ergo idẽ reus bona fide possidet. Scio fautores contrariæ opinionis & hoc argumentum imbecille existimare. Cõgerunt enim fallentias complures cõsequentiæ huius.

Aduersariorum solutio

Fiscalis iudex non potest exigere rei bona: ergo reus ipse non tenetur sua sponte cõferre. Vt enim habetur. ff. de alea. l. 1. qui furatur in domo vbi alea publicitus luditur, restituere quidẽ tenetur dño, sed tamen domino in pœnam, quia receptat lusores, non datur actio in iudicio. At que inde inferũt quòd permittitur reo ipso iure damnato sua possidere, non illa permissione quæ culpam tollit, sed illa quæ pœnam non exigat: sicut meretrices permittuntur. Attamen fallentiæ in primis quas adducunt fallere nequeunt argumenti vim. Debet enim natura permissionis ex subiecta materia perpẽdi. Etenim cum quisque antequam crimen admittat dominus sit legitimusque suorum bonorum possessor, & lex statim post positionem pœnæ priuationis subiungat ne confiscatio ante sententiam iudicis executioni mandetur, apertè videtur reo condere suorum bonorum vsũ. Secus si furaris. Neq; opus est aliã adducere legẽ aut rationẽ huiusmodi concessionis, vt reus bona fide possideat. Qua vtiq; ratione, vt habetur de præscrip. lib. 6. c. vlt. hæredes defuncti bona ipso forũ præscribũt. Quãuis hoc bene videam perparum vrgere. Nam etsi hæretici bona fide nõ possiderent, possent illam habere hæredes ad præscribendum: propter ignorantiam criminis. Sicuti & latronis hæredibus vsu venire po-

Impugnatio.

test. Profectò licet non sim vsque ad eò me a-

S. Thomas Est enim in primis sanct. Thom. 2. 2. quæst. 62.

Conradus. Adrianus. scribit. Et Adria. quol. 6. art. 1. Neque verò vt

Caletanus. Adrian. impedire dominij translationem, Caie-

Syluest. Archidiaconus. Ancharra. Philippus. Franciscus. Ioannes An. Bartol. Glossa.

Hoc tamen vnum admonere non negligam, quòd licet quantum ad alia pñcta, an videlicet quando lex dicit ipso facto, statim reus priuetur rerù vel dominatio vel possessione, alia fit plurium opinio, alia verò pauciorum: tamen quòd teneatur protinus ea reddere, non solum non est opinio communis Iuristarum, verum neque est cur inter eos habere debeat auctoritatem. Primum, quia ad ipsos non attinet de foro conscientie censere. Secundò, quòd inter antiquos vnus tantum fuit Panormitani opinatio. Nam Felinus & alij non alia ratione eam amplectuntur, quam quòd ille dixit. Quare non opus est plures citare: quia vno nominato omnes connumerasti. Et tertio, Syluest. solertissimus doctorum iuris explorator in verbo, Assasinus, ait Abbatem in hoc non teneri.

2. Conclu. Probatio conclusiois

municantur enim ipso iure clericorum percussores, vt patet. 17. quæst. 4. & Assasinus receptores: vt capit. proximè citato de homicid. volunt. lib. 6. Et cum primis hæretici, vt capit. ad abolendam. de hæreti. sed non opus est in re non dubia testibus vt non necessarijs. Trahiturque conclusio ex forma euagelica: Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quare qui vel à iudice vel à iure præmonitus inobediens est, ipso iure ab Ecclesie suffragijs excluditur. Sunt autem (vt Caieta. loco citato) qui inter hanc atq; alias ciuiles poenas hoc tantum discriminis constituit, vt hæc liget, illæ verò non. Itè quòd hæc est mera priuatio & passio ad quam reus ipse non debet veluti agens concurrere: alia verò vt poena corporalis aut pecuniaria requirunt actionem, ac subinde executionem. Haud tamè arbitror hæc discriminis rationem satis esse, quoniam sequetur inde condemnari reum posse, nè de carcere aufugeret & paratum cibum non gustaret, quousq; fame stragularetur: quia non fugere & comedere non est agere. Quod si dicas eodè reduci non comedere & se hominem occidere, vt ait S. Thom. sequeretur saltem quòd posset delinquens ipso facto priuari ante sententiam iudicis priuilegio aliquo aut iure quod habet eligendi, vtendi, vel fruendi re aliqua: quoniam non eligere, & non vti, non est agere: quod tamen, si nostra vera est opinio, falsum est. Ratio ergo quare ecclesia excommunicare potest ipso facto absq; causæ cognitione & iudicis sententia, est quia dum priuat hominem suis suffragijs aut susceptione sacramentorum, nõ priuat eum bonis suis proprijs quæ iure peculiari possidet, & tradere per actionem teneatur: sed communibus quorum ipsa est dispensatrix.

Matth. 18

Caletanus.

Exploditur discrimen Caietani.

ratio quare excommunicatio ligat ipso facto absq; priuata causæ cognitione

Ac si dixisset, Qui talem admiserit culpam, nõ fit nostrorum sacrificiorum, ac sacramentorù, ac consortij particeps: Veluti si paterfamilias suos admoneret dicens: Quicumque me odio prosequitur, nolo illum meo vesci pane. Et ex hoc capite multa quæ contra nos facere videtur argumenta paulò post diluentur. Atque hanc ob causam diximus in prima conclusione legem quæ ipso facto obligat in conscientia, non inde habere illam virtutem quia dicit ipso facto, sed aliunde. Tertia conclusio. Quando ipso facto poenam decernit, tunc sententia iudicis non est necessaria vt feratur super poenam, sed super crimen: satis inquam erit vt hæreticus condènetur de crimine: puta quòd sciens & prudens id asseruerit quod nouerat scripturæ sacræ aut Ecclesie determinationi aduersari.

3. Conclusio

ri.

Probatio conclusiois

ri. Nam tunc (vt modò dicebam) iam condemnatur tanquam transgressor legis, per quam fuerat admonitus. Et ideo ex tui cõdemnatione sine alia noua expressione poenæ oritur ex natura rei cõdemnatio ad poenam iuris. Conclusio hæc expressa iacet in vltimis verbis dicti ca. cum Secundum leges. scilicet cõfiscationis executio fieri non debet antequàm sententia super eodem crimine fuerit promulgata. Quasi dicat, Inde enim sequitur cõdemnatio poenæ taxatæ à iure: nisi criminis leuitas (vt diximus) supremo iudici misericordie aditum pandat. Et hic mihi est legitimus sensus verbi ipso facto, scilicet ipso facto per sententiam pedito. Nam quantum ad poenam, quandiu latet non habetur pro facto: ex damnatione autem facti incurritur poena huiusmodi legum.

Exploditur discrimen Caietani.

Panormi.

Quapropter non mihi displicet eorum loquendi modus, qui aiunt sententiam huiusmodi facti esse tantum declaratoriam criminis, sed tamen minimè subinde concesserim cum Panormi. in cap. non ab homine. de iudic. quòd vbi crimen est notorium nõ opus est expectare iudicis sententiam: quoniam non alia manifestatio criminis sufficit, quam iuridica per sententiam: vt præcipitur eodem cap. & rationes à nobis factæ ostendunt. Et per hoc etiam pròditur imbecillitas argumenti quod contra nos fit: videlicet quòd si tantum requiritur sententia tanquam criminis declaratoria, quid opus est reo cui compertissimum est, sententiam expectare, vt teneatur bona sua reddere? Hærent enim semper isti in eadem salebra: quibus ideo respondemus non requiri sententiã solum propter declarationem, sed propter talem declarationem, scilicet cõdemnatoriam. Alioquin lex ipsa illam fecisset exceptionem.

4. Conclusio

Quarta conclusio. Cõdemnatio illa retrò agitur vsq; ad articulum quo hæreticus omnino ignorãtia nudatus hæresin studio asseruit: quoniam nulla alia admonitio ab homine (vt dictum est) requiritur vt cõfiteatur hæreticus. Nam quãtum ad veritatem articuli satis erat admonitus vel per notam sibi scripturam, vel per determinationem Ecclesie. Assertio est Ioannis Andre. in dict. c. cum secundum leges. sed nulla opus est autorum citatione: nam lex est expressa; Post diui Marci. C. ad I. Iul. maiestatis. cõtra illiusmodi impios. Et vniuersalis vsus & practica sancti senatus Inquisitionis sic habet: nempe secundum normam directorij, lib. 3. titul. 9. Habetque coufque vim talis sententiæ, vt omnes contractus, nempe donationis, venditionis, atque alij, etiam causa dotis, quos hæreticus ab illo articulo fecerit, habeantur pro infectis. Et

Probatio.

roan. And.

si apud hæreticum non inueniantur pretia, nihilominus: fisco nullo emptoribus restituto pretio. sibi adiudicat dicta bona. Dixerim si hæreticus vendiderit, donauerit &c. nam si cibum vestitumq; citra fraudem emerit, talia pretia à venditoribus non repetuntur: quia iure natura sibi licebat vitam suam sustentare. Hæc autem non sunt præsentis loci præsius tractare.

Argumentū aduersariorum.

Ex hac autem quarta conclusione, sustinentes alteram opinionem, ineluctabile, vt putat, informant argumentum aduersus nostram primam. Supponunt enim cum Arist. 6. Ethic. c. 2: ad præteritum non esse potentiam: quoniam neq; in Dei potestate est ingenta facere quæ facta sunt. Dilemma ergo suum est hoc, Aut hæreticus ab articulo patratu criminis priuatus est suorum bonorù dominio, aut secus. Prius si dederis, iam ipso facto ante iudicis sententiã priuatus est. Si autem vsq; ad sententiam erat verè dominus, non potuit per sententiam effici vt dominus nõ fuerit: quia nulla est ad præteritum potentia. Si autem sententiã id facere nequit, fit vt neq; potuerit contractus illòs libera hæretici voluntate celebratos, infectos reddere, vt pote qui veri domini voluntate bona fide firmati sunt. Et quò vrgentius argumentum appareat, simile fieri potest de possessione. Si enim responderimus, ab illo hæreticum articulo caruisse dominio, retinuisse tamen legitimam possessionem: Arguitur similiter: Sententiã facere nequit, vt vsque ad illum articulum non habuerit legitimam possessionem: ergo neque potest contractus sic rescindere, vt emptores fraudentur suo pretio. Nam qui à legitimo possessore emerit, non est cur pretium perdat. Argumentū autem certè non est tanti momenti quanti à suis auctoribus aestimatur. Do enim in primis hæreticum verè fuisse dominum vsque ad cõdemnationem, ac subinde sententiam non posse facere vt non fuerit dominus. Negatur tamen cum inferis: ergo non potest præteritos contractus rescindere, ac pro infectis pronuntiare: quoniam ab articulo commissi criminis impediatur bona sua alienare. Veluti possessor priuogenituræ, & pupillus ante legitimam ætatem, & collegium ac monachorù conuentus, licet domini sint suorum bonorù, sunt tamen lege ligati nè possint illa abalienare: quòd si fecerint cõtractus non valent, casiq; habentur. Secundo prætereà nihil repugno, si quis dicat ab illo articulo amissum esse dominium, dum modò hoc non negetur quin iure fuerit hæretico permessa possessio, ab alienatione tamen cohibita. Sed instas, Postquam dominium perditum

Solu. arg.

Solutio. 2

Instantia.

Responsio.

ditum est ex cuius natura sequitur in reo obligatio restituendi, qua lege fingitur concessa possessio? Respondetur ipsa, eadem quæ executionem vsq; ad prolatam sententiam vetat, dicens: confiscationis autem executio non fiat. &c. Neq; opus est aliam disquirere: nam si lex voluisset sic ipso facto reos punire, vt ex tunc tenerent tradere sua bona, id profectò expressisset. Etenim. c. Cum singula. de præb. lib. 6. quia retinentem duas præbendas vult Papa inhabilem esse, vt eligatur: ait, Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis. Nam inhabilitas (vt infra dicemus) ipso facto contrahitur. Attamen licet habens vnâ præbendam cum cura animarum, & alteram recipiens ipso facto priuatur priori, nihilominus priuatio non est faciendâ nisi reus audiatur, vt ibidem cauetur cap. Licet Episcopus. vnde non debile à nobis stat argumentum. ¶ Rursus autem sciscitaris: Vnde colligitur impeditum esse hæreticum ab alienando si vel dominium habet, vel legitimam possessionem? Respondetur. Ex commissione ipsa peccati, cui lege decreta est poena. Quod si inde inferas, iam nos ergo concedere aliquo modo puniri reum ipso facto ante sententiæ prolationem, id nos ingenuè fatemur. Id enim tantum hæctenus negauimus quod sic punitur ipso facto vt teneatur ipse in conscientia executor esse: & ideo simpliciter non punitur. Si tamen cum temperamento dicas punitur quodammodo, verum ais. Et hanc arbitror esse mentem legis vltimæ. C. ad. l. Iul. Mai. vbi habetur quod magestatis læsor etiam defunctus condemnatur, successorique eius eripiantur bona. Cuius causa his verbis exprimitur: Nam ex quo sceleratissimum quis consilium cœpit, exinde quodammodo sua mente punitus est. Quæ autem sit illa quædam punitio, declaratur secundum diuos Seuerum & Antoninum. Ne alienare neque seruos manumittere possit, neque debitores ei soluere teneantur. ¶ Vnum hic autem adnotato opus est & admonito, quod vbi malefactorem quempiam vel infamia denotatum vel insinuatam indicijs vel semiplena probatione præuia iudex interrogaret, ille vero negaret: quia iam tunc fateri tenebatur, & ideo iudicium per iniustitiam impediuit, inde fieret reus poenæ cuius iustè condemnandus esset. Attamen si fiscalis, dum solus ipse crimen nouisset quod probare nõ posset, neque verò infamia notatum esset, bona hæretici clanculum acciperet (quod aliud est aduersariæ partis argumentum) certè contra ius faceret & ad restitutionem teneretur. ¶ At ne hoc in præsentiarum desideretur, quintam ad

Questio.

solutio.

5. Conclusio

hibeamus conclusionem eandemque generalem de sententia iudicis. Quotiescunque iudex iusta iuridicaque sententia reum condemnat ad poenam quæ non est mortis, corporalisve læsionis inflictiua, tenetur reus parere, etiam si aliquid debeat agere: vt putâ vel pecuniam soluere, vel in exilium secedere, vel in carcere etiâ perpetuò permanere. Secus autem si corporali supplicio addicatur. Tunc enim tantum tenetur pati: agere verò minime. Prior pars inde patet, quod vnusquisque debet potestatibus obedientiam, nisi iure aliquo diuino aut naturali excusetur: illic autem nulla est excusatio. Quare non alius requirit legis executor quàm iudex ipse sententiâ pronuntians: illa nanque, vbi nõ est de corporali supplicio, legitima est executio. Posterior autem ratione contraria comprobatur. Nam ius naturæ nobis concessum tuendi vitam propriam, excusatos nos habet, ne vlla nos obedientia cogere possit vt in nos ipsos vltrices manus conijciamus. Neque hic Caiet. protegere dissimulabo, cui falso imponitur negasse in art. 3. i. q. 60. postq; quis à iudicè pecuniaria multa condemnatus est, teneat eam soluere. Id quippe nõquam negauit, sed qd à lege ipso facto nemo potest ad hoc condemnari, neq; ad id prorsum ad quod requiritur eius actio. Quare nullatenus sibi contradicit dum. q. 69. arti. 4. ait qd condemnatus vt vel in exilium abeat, vel multam soluat, syncerè obtemperare tenetur. ¶ Neque verò hoc prætereundū hinc silentio arbitror quod causa quare nullus dånari potest vt se ipsum vel interimat, vel alio supplicio afficiat, non est: quia nemo est dominus propriæ vite. Ridiculum enim esset si hanc causam iudici tunc obijceres dum tibi id iuberet. In promptu enim ipse hoc haberet responsum: Neq; ego idcirco tibi iubeo vt te ipse interficias, quia tu sis dominus vitæ tuæ, sed quia ego potestati eius habeo & arbitriū. Etenim carnifex nihilo plus habet dominij in reū, quam ipse in seipsum: & tamen iudicis auctoritate illū interficit. Ratio ergo vt nemo sic potest obligari, est quod non potest illo beneficio naturali priuari, quod homo habet protegendi vitam suam. Idcirco enim licet vi nemo potest tali casu resistere, non tamen potest cohiberi ne aut fugiendo aut alia via mortem sibi caueat. Ob idque quando supplicium ex eorum esset numero, quæ homines religionis ac poenitentia gratia sumere ipsi solent, nulli aduersaretur iuri: quãquam præfectus in religionibus monacho, vel episcopus sacerdoti præciperet: vt idem ipse suis manibus susciperet: putâ vt à seipso flagello vapularet.

Probatio prioris partis.

Probatio alterius partis. Protegitur Caietanus.

Falsa causa præterita conclusionis.

Vera ratio eiusdem conclusionis.

Super

Ad primum argumentū

Ad secundū

Ad tertium argumentū

Ad confirmationes eiusdem argumenti.

SVpereff ergo ad argumetorum seriem, quæ simplex, respondere. Primum autem iam solutum est. Nam et si lex tam ad poenam obliget quàm ad culpam, diuersimodè tamen. Quoniã cum sit regula, eo ipso quod quis ab ipsa defleat, peccat: culpa enim non est aliud quàm deflexio à lege quæ ab æterna diuinaque deriuatur. Ad poenam autem obligat, illam statuendo: & in hoc sensu legis virtus dicitur punire. Applicare tamen poenam pertinet ad iudicem. ¶ Ad secundum respondetur quod et si obligatio ad poenam ante iudicis sententiã non emergat, non inde fit maioris esse virtutis iudicem quàm legem, tum quod iudex operatur tanquam minister legis per eius virtutem: tum potissimū quod lex per se obligat ad culpam. Sed id solū sequitur, quod virtus punitiua legis non pertingit ad reum nisi ministerio eius administrari. Quare ab Aristotel. appellatur iustum animatum. Quod autem de cuiusque voluntate in calce argumenti subditur, per quam potest homo trãferre suorum bonorum dominium, nihil ad rem. Habet enim quisque suarum rerum liberam facultatem vt possit seipsum sua sponte obligare: respública tamen non nisi præscriptis formis & modis, videlicet, vt dum legi rebellis extiteris, possis à iudice cogi. ¶ Ex legibus autem diuinis tertio argumento allatis nullum aduersum nos extruitur validū argumentum. Etenim mulier quæ fluxum patiebatur, iure naturæ tenebatur abstinere à viro ne illum morbo inficeret, licet fluxus non esset culpa: immundities autem legalis eius qui illam cognoscebat, per culpam ipsam contrahatur. Quare sicut modo ille qui peccat eo ipso coinquinatur, teneturque poenitentia fructibus satisfacere: sic ille qui antiquitus inquinabatur. Nam illa corporalia, figura nostrorū erant spiritualium. ¶ Et per hæc patet responsio ad leges diuinas quibus pro diuersis peccatis diuersæ statuebantur sacrificiorum ac purificationum ceremoniæ. Deus enim in quem offensa committitur, respicere potest quam voluerit satisfactionem, quam absque alio iudicio tenetur peccator exsoluere. Parique ratione nunc ecclesia potest ieiunia, elemosynas, & orationes instituire, quibus quisque tenetur sua expiare piaculâ. Quod autem additur de leprosis, nihil ad rem: nam iure naturæ tenentur mortiferi homines ab aliorum coetu sese abstrahere ne illos contagione inficiant, licet morbus culpa non sit: neque talis abstractio, poena. ¶ Neque permissio Evangelica quæ fit viro se

parandi torum ab adultera rem contra nos vrget: nam separatio illa non tantum existimanda est vt poena, sed tanquã conuentionalis licentia, quæ ex fracta coniugis fide nascitur est em pactum inter coniuges, data vtrique acceptaque fide, vt vterque alterius torum immaculatum seruet. Et ideo dum vnus suam fidem fregit, liber fit alter à vinculo soluendi ei debitum. Sicut si ego tibi ea lege meas operas pollicerer vt tu mihi tuas obstringeres, cadente te à fide tua, non teneor ego amplius stare meæ. Et pari fermè modo respondetur ad membra omnia quarti argumenti. Primum enim de illo qui vxori quippiam legauit sub conditione, longè à nostro proposito distat: neque opus fuerat Caictano in sua Sum. verb. poena, talem exceptionem facere: quoniam eiusmodi conditio neutiquàm est lex poenalis: Defunctus enim, si persona erat priuata, non poterat legem condere: sed est conditionale pactum, Do vt facias. Ob idque si tu conditionem nõ implet, teneris mihi meum restituere. ¶ Similis est ad secundum membrum responsio. Enimvero qui collegiū suis bonis instituit statuta facere potuit, vt si Collegarum quisque aut foris per noctaret, aut matrimonium duceret, aut aliud quiduis faceret, ipso facto in conscientia iura collegij pderet: que quidè lex vim haberet in conscientia: quia institutor potuit, si libuit, sub illa conditione bona sua largiri. Tametsi profectò nemini consulerem tales condere leges: sunt enim conscientiarum illaqueatrices. Hoc est enim nimium emungendo sanguinem elicere. Satis nanque familiarè consultiur, si huiusmodi leges particulares instar communium constituentur, vt scilicet delinquentes via regia comperti puniantur. At quoniam presumitur præfectorum negligentia, huiusmodi rigor permittitur. ¶ Atque huic præterea affine responsum est tertij membri de legibus quibus Reges solent manus ministrorū iustitiæ vincire, ne munera captent. Enimvero cum illos sua libera volutate & tanquã suos ministros eligant, ac de suo ærario stipendia illis decernant, suoque mandato illis iura soluantur, possunt tali conditione illos eligere, vt in conscientia obligentur poenas suorum delictorum pendere. Et ideo si conditionem voluerint accipere, tenentur implere. At que eam ob causam iureiurando stringuntur, quod aliàs lex perse illos non posset cogere ad poenã ante condemnationem. Quauis verbum illud, In conscientia teneantur soluere, fateor me approbare non posse: quia nullum in iure cõmuni reperitur eius exemplum. Nam principes

Ad quartū argumentū cum suis membris.

Collegiorū fundatores.

Ad tertium membrum.

principes seculares non debent de conscientia iudicare. Neque verò illo aureo auct. vt iudices sine quoquo suffragio fiant, quo acerrimè inhibetur iudicium auaritia, vlla fit de conscientia mētio. Tamen vbi eorum corruptio adeò esset inuerecunda, non omninò huiusmodi rigorem legum reprobassem. ¶ De legibus autē poenalibus nostræ vniuersitatis, quibus prelatores & ambitores seu subornatores ipso facto priuantur eligendi voce, semper arbitratus sum non obligare in conscientia ad poenam illam ante condemnationem. Nisi illum qui de ea re infamia laborans, dum iudicè interrogatur veritatem negat. Nam de hoc perinde hac parte censerem, ac si esset condemnatus: vt supra de hæretico dictum est. Atque idem cenfeo de alijs electoribus in Ecclesijs & collegijs. Et præter rationes supra declaratas est hic alia particularis, quòd alioqui vix vlla esset tuta electio, quòd perniciosissimum esset reipublicæ. Et ideo si si eiusmodi leges contenderent in conscientia ante condemnationem ligare: tanquam periculosæ non essent ferendæ. ¶ Ad quintum respondetur oculatè perspicendum esse in lege quidnam habeat propriè rationem poenæ, quid verò pretij, aliùsve rei. Enimverò cum lege pretium statuitur vel frumenti vel alius mercis, adiecta poena, si quis carius vendat, ad restitutionem excessus ipso facto tenetur in conscientia, quo legitimum pretium excessit: non tamen ad poenam antequàm condemnetur: vt ait sanctus Thom. loco citato. quæst. 62. ¶ Ad alterum verò membrum de legibus præscriptionis respondetur eiusmodi leges non esse merè poenales: licet poena diu negligentis bona sua, sit, vt eorum ius perdat: sed præcipuè in bonum pacis conditæ sunt, & vt vitæ litibus occludantur. Hac enim de causa princeps potestatem habet transferendi dominia. Quocirca lapsus ipse legalis temporis absque vlla sententia possessorem bonæ fidei dominium rei facit. Quare nulla fit inde consequentia, vt lex merè poenalis velit vt reus suis rebus ante causæ cognitionem expoliet. ¶ Ad sextum respondetur, differentiam illius citati capituli inter poenam ab iure & illam quæ est ab homine liquidam esse. Poena enim iuris est illa quam ius ponit, quamque iudex tenetur infligere, nisi patentissima adsit ratio misericordiæ arbitranda ex æquo, & bono. Poena autem ab homine posita est, quam iudex arbitrato suo, vel suis adhibet mandatis, vel post patratum delictum reo infligit. ¶ Ad septimum respondetur hanc esse differentiam inter leges monitorias atque

Iudiciū au-
toris delegi-
bus poenali-
bus & alimā-
tinæ Vni-
uersitatis.

ad. 5. argu.

Ad alterum
mēbrū eius-
dem argu-
menti.

ad. 6. argu.

Ad septimū

alias, quæ dicunt, ipso facto, quod qui contra priores inobediens est, nō solum declarandus est facto deliquisse, verum & ad poenam condemnandus: cum autem quis in alteras secundi ordinis impegerit, satis est si condemnetur illas fuisse transgressum. Tunc enim absq; vlla alius sententiæ explicatione poenæ censetur addictus. ¶ De excommunicatione autem iam dictum est cur ipso facto obliget. Suspendio verò & irregularitas, quia non est nisi cōtaminatio quædam & commaculatio, ac subinde indignitas (vt superiori artic. dicebamus) ad tractandum sacra, actu ipso culpæ contrahitur. Quin verò aliquando citra culpam, vt patet in iudice qui spontanea causa est mortis. Quare nulla indigent sententia iudicis. ¶ Sed leges quæ octauo argumēto citatæ sunt, fateor vehementiorem aculeum adhibere: nihilo minus respondetur quòd neque in cap. citato de homicid. lib. 6. simpliciter habetur quòd qui Assassinatorum crimen incurrit, teneatur ante sententiam poenam soluere, præter excommunicationem quam ipso facto patitur: sed ait quòd postquam probabilibus constiterit argumētis, nullatenus alia excommunicationis vel depositionis etiam sententia requiratur. Non ergo negatur quin sententia requiratur super crimine. Quinverò præterea præmittitur. Postquam probabilibus constiterit argumentis, id est quibus res probari in iudicio possit. Nam nulla priuata persona iudicare potest an sint probabilia argumenta nisi solus iudex. Quapropter sinistra est eorum gloss. qui aiunt præterea dici probabilibus argumentis, quòd nulla alia exigitur sententia. Imò dexteriùs. censet Archidia. (vt ait Syluest.) quòd etiam tunc requiritur declaratoria sententia facti. Textus autem solum dicit quòd non requiritur sententia super poenam. Et quòd hæc sit eius mens, egomet mihi sic lucidè persuadèd. Extat & Assassinatorum poena, vt quisque possit eos liberè interficere: at verò si cui priuatim id liceret antequàm condemnati essent de crimine, occasio daretur cuiusq; fingendi hunc aut illum Assassinum, vt quem vellet interimeret: exitiosa ergo esset talis licētia: ideoque certo certius est ante iudicis sententiam nemini id liberum esse: ergo neque expoliare suis bonis eos fas est, aut alios qui eorum ministerio vtuntur, ante eandem sententiam. ¶ Restat igitur postremus scrupulus ex Extrauagan. Ambrosio: Pauli secūdi. vbi habetur quod clericus qui bona Ecclesiæ alienauerit duntaxat, ipso facto priuatus existat beneficiorum Eccle-

Octauum.

Sinistra
quorūdam
interpretatio.
Archidi.
Syluester.

Postremus
scrupulus.

Dissolutio.
1.
Secundæ

Ecclesiasticorum: illaque absque declaratione aliqua vacare censeantur. At verò ex his verbis solidissimum in primis à nobis stat argumentum. Etenim exprimens Sum. Ponti. declarationem in hoc casu non esse necessariam, palam docet quòd si hoc verbum non adiecisset, non satis illi fuisset dicere, ipso facto, vt teneretur reus in conscientia relinquere ante sententiam sua beneficia. Quod nos hætenus cōstituere cōtendimus. Secūdo respondetur illo modo quo de principe diximus, posse illum, priuare quem eligit, si fecerit contra conditionem quam cum ipso pepigit. Videlicet si acceperit munera. Enimverò cum Sum. Ponti. collator dispensator que sit beneficiorum, declarat per illam Extrauagan. illa lege & tacita cōditione quemcunq; sacerdotum sacerdotia Ecclesiæ recipere, vt dum eius bona alienauerit, eisdem sacerdotijs priuatus censeatur. Tamen si porrò nescio an super crimine requirenda sit etiam tuac aliqua declaratio ad pacandas conscientias. Attamen de hoc ad vsum me refero ecclesiasticum.

ARTICVLVS. VII

Vtrum omnes subijciantur legi.

Quæ autoritate & virtute legis etiam num persistentibus scire præterea restat hoc septimo loco, vtrum omnes subijciantur legi. Et arguitur à parte negatiua ex Apostolo. 1. ad Timotheū 1. Iusto non est lex posita. quod Urbanus Papa cōfirmat. 19. q. 2. Canon. Duæ sunt. vbi ait, quia à lege priuata ducitur, scilicet Spiritus sancti, nulla ratio exigit vt lege publica, putà humana, quæ vniuersis posita est, constringatur: non ergo omnes lege tenentur. ¶ Secūdo ad idem facit lex. princeps. ff. de legib. vbi ait Vlpianus Iurisconsult. quòd princeps legibus solutus est. ¶ In contrarium est quod Apostolus ad Roman. 13. ait: Omnis anima potestati- bus sublimioribus subdita sit: nemo autem potestati subijcitur nisi eius sit legibus subiectus.

Præsenti quæstioni secūdum duas legis virtutes tribus conclusionibus fiet satis. Monstratū enim iam supra est legem tum regulam esse actionum directricem, tum etiā vi polere coercitiua. Et vtroque modo contingit quæpiam legi submitti. Sit ergo prima conclusio: Vniuersi qui subditi sunt potestati, legibus sub-

1. Argum. à parte negatiua.
Paulus.
Urbanus.

2. Argum. Vlpianus.

Paulus.

inde ipsius, quin verò & princeps quantum ad vim directiua subijcitur. Res est clara: nam alteri subditi idem est quod parere eius mandatis ac subinde legibus. De principe autem cōfitemur dicemus. Dixerim vniuersi subditi: quoniam nullius lege illi comprehenditur qui ab eo extranei sunt. Lex quippè Gallorum nihil ad Hispanos. Et præterea si qui superioris priuilegio ab inferiori exempti sunt, non sumuntur inferioris mandato, quæ se priuilegium extendit. Hac enim ratione clerici secularium legibus subditi non sunt: tunc præcipuè, dum lex de rebus Ecclesiasticis decernit quæ principibus non subduntur: vt patet cap. Ecclesia. de constitutio. aut si in odium Clericorum posita sit, aut si non pari iure pertineat ad Clericos: vt prohibitio vtendi sericis, non obstat quo minus in sacris possint illis indui. Et prohibitio equitandi mulas ciues, belligeri vt fiât, nihil ad sacerdotes. Cæterum leges de rerum pretijs, & nè merces distrahaantur à regno, atque aliæ id genus ex æquo Clericos cum secularibus obligant. De hoc autem Summistas cōsule in verbo, lex, & verbo, Clericus.

¶ Secunda conclusio. Quantum ad vim coercitiua iusti qui virtutum habitibus ducuntur, legi non subduntur: quia nihil coactè quod ad virtutem attinet, sed omnia sua sponte perficiunt. Enimverò vt. 2. Ethicor. author est Aristotele. Virtus facit vt studiosus promptè & cū delectatione operetur. ¶ Huic autem subijcimus similem ei tertiam. Princeps quantum ad vim coercitiua non subditur legi. Conclusio est aperta: quoniam coactio, eiusdem ad seipsum esse non potest: non enim est intellectu possibile, vt vim quispiam sibi ipsi inferat, atque adeò se sua lege cogat. Quapropter vnus idemque non poenitendus est sensus illius Regij verbi: Tibi soli peccaui. vt Deum illic solum agnouerit superiorem. Quasi dixisset, in terris nullum habeo cui rationem erratorum meorum debeam: & ideo tibi soli peccaui. Quauis & alter genuinus etiam sit, quòd nullum malum esset peccatum, nisi quia contra legem Dei. Est ergo similitudo conclusionum, ratio dissimilis. Quòd enim iustus non sit legi subditus, ab ipso eodem sumitur ratio, qui scilicet coactione non indiget. Intelligitur enim conclusio non de quibuslibet iustis, sed de illis qui sunt iam absolutæ virtutis. Nam quandiu colluctatio quæ nobis cum affectibus est, persistat, pariter durat poenarum metus, ac perinde nonnulla coactionis ratio. Et est secūda hæc cōclusio sic Pauli testimonio sustentata, vt Philosophos non latuerit. Ait enim Aristot.

Probatur conclusio.

Corollarium

1. Conclusio Probatio.

Aristot.

3. Conclusio Probatio.

Ratio dissimilis secūda ac tertie conclusionis

Aristot. 10. Ethic.

10. Ethic. c. 9. ob id legibus in omni vita omnino opus esse, quod multitudo necessitati potius, & poenis quam honestati pareat. Et ideo legislatores & honestatis gratia ad virtutem provocare debent. Nam ij qui probi sunt, ob consuetudinem precipue obtemperabunt. Aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio castigationes poenafq; instituere. Et. 5. Polit. cap. 9. Excellentes, inquit, virtute & potentia non sunt legibus astringendi: quod tam ad secundam quam ad tertiam conclusionem referri potest: nempe vt virtus ad moralem probitatem: potentia vero ad principatum referatur: sed sunt, inquit, ipsi lex: ob idq; inter homines vt Dij aestimandi. Quod autem sua principem lex non cogat non inde venit quod ipse non egeat, sed quod lex natura sua nequeat. At vero hanc principem exemptionem non inter priuilegia ducere debent, imo est illis iniua conditio. Subditi enim qui non solum legis luce ducuntur, verum etiam eius poenis stimulantur, duobus subsidijs ad virtutem vtuntur, princeps autem altero destitutus est, dum nullus est qui illum cogere possit, aut reprehendere audeat: imo vix vllus qui veritatem doceat. Quocirca illius Prouerb. 2. 1. Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini: dexter sensus est, quod cum priuatorum corda sic in manu Dei sint, vt per suos iustitiae ministros ea gubernet & cogat: cor tamen Regis in solis diuinis manibus positum est. Vt sicut ipse solus posset in gentem amnem & rapidum supra naturam aliorum diuertere quam alueus ducit: sic solus ipse Regem, qui suae mancipatus est voluntati, potest vel remorari, vel in aliam vertere mentem. Quapropter Rex quocumque Deus liberiores fecit, legumq; coactioni longius exemptum, eo debet ipse rationi vigilantius, diuinoq; nutui audiens esse, ac subinde legibus quas alij ponit ipse auscultare: ne illum Christi improperium impingat: Qui dicunt & non faciunt: & qui alij onera graua imponunt, ipsi neq; digito volunt ea mouere: Matthae. 23. Vnde extra, de consti. cap. Cum omnes. quod quisque iuris in alterum statuit, ipse debet vti eo. vbi & citatur Sapientis autoritas: Patere legem quam tu ipse tuleris. Et. C. de leg. & constitutio. l. 4. aiunt Imperatores ipsi: Digna vox est maiestatis regnantis, legibus alligatum se principem profiteri. ¶ At nondum tota rei difficultas exausta est. Statuimus namque sic in vniuersum conclusionem primam, vt vna & iustos quoq; & principem ipsum comprehendat, qui veluti reliqui vi directiua legum obligantur. Enimvero licet princeps sibi

subditus non sit, nil tamen vetat quo minus suae subdatur legi: nam dum alios illuminat, & sibi ipsum quoq; lumen praebet. Haud tamen hoc dubitatione caret ad intelligendum. Vide tur enim secum pugnare vt princeps legi sit subditus absque eo quod lege cogatur. Pone Papa leges de ieiunijs, de audiendis sacris, de annuali confessione, easdemque sub poena excommunicationis. Et Caesar pariter ne quis sub certa poena peieret. Arguitur ergo sic: Si princeps subditus est legi quantum ad vim directiuam, fit vt dum ipsam transgreditur, peccet: ergo ipsum obligat: obligatio autem vis est coercitiua. ¶ Secundo, si vim coercitiuam a lege excluderis, rationem legis sustulisti. Nam (vt supra definitum est) propterea leges a solo fungente reipublicae vicibus condi possunt, quod sine vi coercitiua non sunt leges: igitur si princeps non subditus coercionem legis, nec subditus legi. Sed potest ipsam sequi ac si esset sententia alicuius sapientis, puta aut Platonis aut Senecae, quae non obligant ad culpam: & sicut sua lex obligaret extraneos qui suae non sunt iurisdictionis, & nos possumus Gallorum scita auscultare. ¶ Tertio quaeritur a quo princeps obligatur cum legem condit. Non enim a Deo: quia lex illa non est diuina: neque a se ipso: quia lex illa non est votum, quo homines obligare se solent. Et quod argumento roboretur, demus illi nolle sua lege illigari. ¶ Haec autem conclusionem licet oppugnent non tam expugnant. Considerandum enim primum est quod princeps non est extra rem publicam, sed membrum eius, puta caput. Secundo, id ex superioribus recolendum est, quod lex humana obligat in conscientia, eo quod ab aeterna per naturalem deriuatur. Ex his potest statim deduci vis obligatoria. Ex illo scilicet naturali principio: Ius quod tibi non vis, alteri ne statuas. Contrarium enim reprehendit Christus, dicens: Quod imponunt alteris onera quae ipsi non tangunt: eo ergo quod princeps statuit legem, iure naturae illi summittit. Sed forte clarius id sic deducitur. Legislator (vt dictum est) legem condens opus tale constituit in certa virtutis specie: vt ferens Papa legem ieiunij, constituit illud, virtutem obligatoriam abstinentiae: Et praecipiens seruare aliquod festum, illud collocat in virtute religionis. Constituto autem virtutis opere, tota reipublica, atque adeo ipsum caput tenetur secundum illam agere. Quod si scisciteris cur non subinde & poena cogat principem: Paspice latum discrimen. Lex enim eo quod regula est facit vt deflexus ab ipsa sit culpa absque alia

Dubitatio.

1. ratio dubitandi.

Secunda.

3. ratio.

Disiuntur proxima dubitatio. Primum documentum. Secundum probat rursum prima conclusio principalis

Quaestio.

Solutio.

ratio tertie conclusionis

Pulchra interpretatio loci sacri.

Apposita similitudo.

Sacrosanctum consilium.

executione vel legis applicatione: poena autem adhibetur legi observationis causa, quae idcirco executione & applicatione indiget: executor autem est princeps ipse, cui repugnat vt se ipsum cogat: licet possit poenam si voluerit soluere. ¶ Quando autem statuimus, principem legibus subditi suis, intelligimus de legibus quae ex aequo ad ipsum perinde atque ad subditos spectant. Praecipit Rex neminem gladio fucinato incedere, aut sericis indutum: non est par ratio cur ipse eisdem absteineat. Inducit autem Papa ieiunium aut festi solennitatem: eadem est aequitas in ipso: nisi iusta de causa fecerit, veluti cum alijs, dispensauerit. ¶ At vero vt ad secundam reuertamur conclusionem, abfit vt quis inde Lutheranum imbibat sensum. Fuit enim ille haeresiarca eorumque, vesaniam collapsus in suo lib. de Libert. Christiana, vt iustum hominem cum primum Deo fide praebet, cui soli ipse iustificationem tribuit, docere contederet ab omni esse lege liberum: quia per fidem, inquit, totam impleuit legem. Itaque nullo amplius alligatur legis vinculo: sed omnia deinceps ex amore perfecit. Haec autem erroris absurditatem lib. 3. de Natur. & gra. cap. 1. suis de pietate coloribus abunde expugnauimus. Nemo enim in hac vita, etiam si sit vt apostoli confirmatus, liber est a lege. Quin vero si per impossibile ipsi apostoli contra legem fecissent, peccassent: licet confirmati erant vt non facerent. Nam & iustis illis dictum est: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Imo vt ait ipse veritatis Magister, Seruus qui cognouit voluntatem domini sui & non fecit vapulauit multis. Praeterea sic hominem a lege eximere, est ipsum impeccabilem facere: quae absurdissima est heresis. Paulus enim qui alibi putabat nullam esse potestatem quae illum posset a charitate Dei separare, alibi nihilominus fatebatur se corpus castigare suum & in seruitutem redigere, ne cum alijs praedicabat, ipse reprobis efficeretur. Et ne magnitudo reuelationum eum in superbiam extolleret, angelum Satanae qui eum colaphizabat sustinebat. Non enim sic Paulus intelligit iusto non esse legem positam, quin si illam transgrediretur eandem iustitiam amitteret, sed ingenium gratiae fauorisq; Dei duntaxat explicuit: nempe quod vbi charitas foras mittit timorem, hominem quem possidet obsequentissimum legi facit. ¶ Atque hic est sensus uerborum Potificis in dict. distinct. 19. q. 2. Appellat enim legem priuatam singularem dictum Spiritus sancti, contra quem nemo tenetur obedire legibus communibus. Ille tamen est etiam Spiritus sancti ductus, vt subditorum

Lutheri error.

Autor lib. de Natura & gratia. 1. Ratio in Lutherum.

Secunda.

Mens Paul.

quisque suis praefectis obtemperet: neque omnino spiritui credat contra praetorum obedientiam: intus obloquenti: ne sit forte angelus Satanae quem lucis esse putat.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum subdito liceat praeter verba legis agere.

Ostremus articulus virtutis legis est, vtrum omnis epieikeia sit subditis interdicta, an vero liceat subdito contra verba legis agere. Et arguit quod nemini subditorum id liceat.

Ait enim August. lib. de ver. religio. In temporalibus legibus quauis homines iudicent de his cum eas instituunt, tamen quando sunt instituta & firmata non licebit de ipsis iudicare, sed secundum ipsas: qui autem legis verba praetermittit arbitratus intentionem legislatoris seruare, is de lege iudicare videtur: ergo subditis id non licet. ¶ Secundo: Ei prorsus competit legum esse interpretem, qui est earum conditor: solus autem princeps potest leges condere: nemini ergo aliorum liberum est illas interpretari, sed secundum eas agere. ¶ Tertio: qui leges condiderunt sapientiae lumine illustrati censendi sunt: Quae ait Prouer. 8. Per me reges regnant & legum conditores iusta decernunt, ergo de intentione legislatoris non aliter iudicare licet quam per legis verba. ¶ In contrarium autem est Hilarius. 1. 3. de Trinit. Intelligentia dictorum excausis est assumenda dicendi: quia non sermone res, sed rei debet esse sermo subiectus. Ex quibus verbis colligitur prudetius esse ad causam attendere quae legislatores induxit, quam ad legis verba.

Quaestio praesens materiam epieikeiae in disputationem producit: an videlicet a quo casu subditis ea sit licita. Nam quod principi competat ambigit nemo, iuxta doctrinam Arist. 5. Ethicor. cap. 10. Ad quam idcirco quaestionem tribus conclusionibus respondendum est. Prima est generalis: Lex quae a communi bono deficit, nullam habet obligandi vim. Haec iam supra ex eo demonstrata est, quod lex omnis debet esse pro communi salute ciuium instituta. Vnde. ff. de legib. l. Nulla. ait Modest. Nulla iuris actio aut benignitas patitur, vt quae salubriter pro hominum utilitate introducuntur, ea nos duriore interpretatione

1. Argum. August.

Secundum.

Tertium.

Hilarius.

Aristor.

1. Conclusio generalis. Probatio.

2. **Cōclusio** mus ad seueritatē. ¶ Secunda conclusio. Quauis lex in communi lata casibus plurimum cōtingentibus utilis sit, nihilo minus quo casu no scitur aduersari communi salutē, non est obseruanda. Exemplū diui Thomæ est: In ciuitatis obsidione salutiferum est lege caueri ne portæ aperiantur: nihilo fecius si tunc ciues quorum vita salutē reipublicæ conducit, hostes fugientes in urbem se volunt recipere, cōtra legis verba aperiendæ sunt illis valæ: quoniam illa est legis mens, quippe quàm si adesset legislator, haberet. Cōclusio hæc protinus ad primam consequntur. Enimuerò lex (vt supra dictum est) ideò ponitur in communi, quòd casibus particularibus prospicere satis nequit: vt habetur. l. Neq; leges. & l. Non possunt. ff. de legib. sit ergo inde consequens, vt quoties casus occurrerit, quem si legislator prospexisset, exceptum iudicaret, non sit obseruanda. ¶ Tertia conclusio. His duabus assertionibus nihil obstantibus huiusmodi legis epieikeia more & ordine ad solum principem spectat, nisi illis duntaxat casibus quibus adeò instat subitum periculum, vt si ad principem vel ad eius vicem gerentem recurrendum esset damnū interim timeretur: tūc enim licitum est subdito cōtra verba legis agere. Illa quippe necessitas est, quæ legē non habet. ¶ At qui in cōclusionē prima nihil dubitationis latet, in secunda verò non nihil. Videtur enim sanctus Tho. nimium illā fringere, dum ait illo præciso casu quo legis obseruatio in exitium vergeret communis salutis, nō esse seruandam, cum tamen neq; in priuatam interniciem sit seruanda. Etenim ille cui palam esset, obseruationem legis esse sibi lethalem, constaretq; ex natura legis non esse eius mentem in tantum periculum adigere subditos, neutiquā teneretur legem custodire. Vt si mihi constaret hostes mihi in via infidias parasse, non teneor die festo ire ad sacrum. Respondetur neq; hoc negare sanctum Tho. sed loqui in reipublicæ periculo. Obsessa enim ciuitas nō tenetur vnicuique cui fugienti portas pandere cum suo periculo: & ideo neque ianitori aperire fas est. Imò licet essent personæ quā plurimum tuendæ vrbi vtiles, si certū esset quod hostium turma simul cum illis intrò irrueret quæ ciuitatē caperet, non teneretur. Secus vbi non esset tantum periculum: nam tunc imminenti periculo clauiger ipse posset aperire. ¶ Tertia verò conclusio non est vsq; adeò clara. Dum enim asserit subitò imminete periculo licere subdito agere cōtra legem inconsulto magistratu, alioqui verò ad ipsum recurrendum: aut intelligit

quādo subditus de legis mente ambiguus est, aut quando proculdubio certissimus est: non quando hæret in dubio: nam tunc (vt ait in solutione secundi) debet absq; vlla interpretatio ne verba legis seruare. Quando vero omnino est certus, etiam si nullum sit in mora periculum, non tenetur Prelatum cōsultare. Cui enim in die ieiunij nullus alius suppetit cibus quàm carniū, absq; vlla superioris cōsultatione potest, nē fame pereat, illas comedere: etiam si contra periculum posset ipsum adire. ¶ Ad rei huius intellectum, et si Caieta. quatuor hic mēbris diuisio. Aut enim subdito (de hoc enim loquimur) palam liquet occurrenti casu non esse legis mentem vt seruetur, & tunc nulla opus est subdiuisione: sed siue subitū sit periculum, siue tempus suppetat ad eundem prefecti, absque illius prorsus consilio licet facere cōtra legem: vt casibus proximis à nobis explicitis patet. Aut per aliud extremum eiusmodi subditus in dubio hæret vtrinq; æquali. Itaq; neutrius partis assensum habet, liceat ne facere contra legē necne. Et tunc si vacat ad superiorem recurrere, recurrendum est: si verò repētinum periculum id non permittit, ad literam seruanda est lex. Atq; hic est casus sancti Thomæ in solutione secundi: quoniam subdito in tali casu legē interpretari non licet. Si verò medio modo se habeat, ita vt neq; certus omnino sit, neque prorsus ambiguus, sed in illā partē propēdeat, q̄ potest facere cōtra legē. Itaq; illi⁹ partis opinionē habet cū formidine alterius: tūc si in mora datur qua possit magistratū cōsultare, id facere tenetur: sin verò per subitaneum periculum id non licet, tuto facere potest contra legem. Atq; hic est casus tertie conclusionis. ¶ Quòd si scisciteris vtrū illa sit sufficiens ratio epieikeie vt subdit⁹ faciat cōtra legē, q̄ ratio legis in particulari persona & casu deficiat. Respondetur q̄ si tantū deficit in particulari, nō sufficit: si autē in toto genere causa cessauerit, tum & lex quoq; cessare debet. Veruntamen ante q̄ princeps vel cōsuetudo illam abroget, vim suā nō amittit. Lege (vt exemplum proferamus) cautū est, nē quis arma noctu deferat: quantumuis ergo pacificus sis, neq; vllum à te timeatur digladiationis periculum, non potes cōtra legem facere. Attamē quoniam de epieikeia alibi doctor sanctus disputat, nempē. 2. 2. q. 102. extrachorū hic saltarem si longior nos disputatio remoraretur. ¶ Hæc autē sunt hic adnotatu propria. Primum: et si liceat nonnūquā propter epieikeiā contra verba legis secundum eius mentem agere, tamen vice versa extra tales casus

solutio. Caiet.
Partitio tri membris. 1. mēbrum
secundum,
3. membrū
Quæstio in cidens.
Responsio.
S. Thom.
2. Aduertē dum.

sus seruare in cortice verba corrupta legis mēte, prauaricatio legis est. Sic enim habet lex contra. ff. de legi. In fraudem legis facit, quia falsis verbis legis sententiā eius circumuenit. Et. l. sequenti: Fraus legi fit, vbi fit quod fieri noluit, fieri autem non vetuit. Prohibet lex ne adulter filium spurium hæredem instituat: concedere ergo alteri hæreditatem, qui det filio: est verba legis, non autem mentem seruare. Prohibet & altera lex ne sacerdos sacerdotium in fauorem filij renuntiet: alteri autem confert aliter filio, vt ille suo vicē rependat iniquitas est, epieikeia & regione diuersa. ¶ **Exemplum** Ad primū argumentū. Et per hæc, argumentum patet solutio. Ad secundū argumentū. Et per hæc, argumentum patet solutio. Ad tertium argumentū.

Exemplum
Ad primū argumentū
Ad secundū argumentū
Ad tertium argumentū

QUESTIO SEPTIMA,
De mutatione & varietate
legis humanæ.

Sanct. Tho. 1. 2. q. 97.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex humana debeat quoquo pacto mutari.

DO STREMA demum quæstio legis humanæ est vt explicetur quam debeat esse firmā & fixa. Et ideo primo quæritur an debeat aliquo pacto mutari. Apparet enim id minime licere: lex enim humana (vt supra diximus) à natura li deriuatur: hæc autē immutabilis est: ergo & illa. ¶ Id etiam secundum colligitur ex naturæ regulæ, qualis est lex: quæ secundū Arist. 5. Eth. c. 5. solida esse debet, & perstans: lex autē regula est, ergo immobilis. ¶ Itē tertio, lex iusta & recta esse debet: quòd autem iustum semel est, semper tale existit.

Prima ratio ad partē negatiuam.
2. Ratio. Aristot.
3. Ratio.

¶ Accedit & testimonium Nicolai Papæ, dist. 2. Ridiculu est & satis abominabile dedecus, vt traditiones quas antiquitas à patrib⁹ suscepimus infringi patiamur. ¶ In contrarium vero sunt argumenta nihilo pauciora. Ratio enim ex hoc videtur, vt quoties melius quippiā occurrit, toties lex humana mutetur. Leges quippe humanæ, veluti & ceteræ artes, humanaratione excogitate sunt & inuētæ: reliquæ vero artes occurrente eo quod melius est sumuntur: ergo idem est & in legibus obseruandum. ¶ Secundo, de præteritis sumēda est ratio: & cātio futurorū contingit autē leges antiquas rariōres esse, ininusq; politas, q̄ succedentibus moribus conueniant: ergo in quoties euaq; meliores inuentiones occurrerent, legibus prius in antiquis alia inuenerunt, in continuo dū esset. ¶ Tertio, leges humanæ quia cit ca stibricū singulariū fluxū versantur, neque aut in sit temporis experientia exacte institui. Experientia enim (vt 2. Ethic. autor est Arist.) repopre indiget: ergo quoties temporis curriculum auerius quid attulerit, exodiens est leges submutari. ¶ Accedit dōmū de August. 1. de libarbi vbi ait, lex temporalis quāuis iusta sit, cōmutantamen per temporū fluxū potest. ¶ Argumenta præsentis quæstionis remittit. Ad duo diuersa extrema distrahunt. Nam illa prioris ordinis contendunt humanam legē in prioris esse immutabile. Reliqua vero per aliter a extremū, quòd vbiuis melius aliud occurrerit sint mutanda: & ideo duabus cōclusionibus respondendum est, quibus ambō extrema moderemur. ¶ Prior est, licet quādoq; est, de cōs, & sanctū legē humanā mutari. Veritas cōclusionis huius ex duabus nascitur radicibus: videlicet pā ex natura rationis humanæ, qua leges conduntur, q̄ ex natura nostrarū actionum de quibus statuuntur. Etenim cū natura nostra rationalis sit, hoc est, discursiua & successiua quodā veritatē indagatrix: nō potest, eū intellectus angelus, qui naturalia omnia simul nouit, subito intima veritatis penetrare. Vnde quædam modū inficientiarū speculatione desluxu quodā tempore Philosophi ex imperfecto ad perfectum scientias promouerunt: vt 1. Phisic. primoq; de Anima alijsq; libris Aristot. testimoniū extat: sic & in morum compositione ratio practica negotiatur. Quapropter sicut Thales ille Milesius alijsq; illius ætatis sex sapientes; scientias illucule, rudes & incōptas cōtemplatione polire coeperunt, quas post Plato & Arist. expoliuerunt: sic & Lycurgus, & Solon, & apud Roma-

Cōfirmatio Nicolai papæ.
1. Argumē. negatiuum
Argumē. 2.
Argumē. 3.
Aristot.
Postremū argumentū
1. Cōclusio Suadetur conclusio duplici via.
Prima ratio
Arist.

Romanos Numa Pomp. suas respublicas, antea barbaras & agrestes, politioribus legibus instituerunt: quæ deinceps temporum incrementis exactius sunt accuratiusq; & emunctius culta. ¶ Accedit ratio secundæ nostrarum actionum conditione: quæ & regionum diversitati & temporum sic subiecta est, ut nunquam in eodem statu permaneat. Exemplum est Augustini, lib. 1. de lib. arbi. ubi ait, quod si populus bene sit moderatus, & gravis, communifque utilitatis diligentissimus custos, recte lex fertur qua tali populo liceat creare sibi magistratus: per quos respublica administratur: porro si paulatim ille populus depravatus habeat venale suffragium, & regimen flagitiosis sceleratisq; committant: recte adimitur populo talis potestas dandi honores: & ad paucorum bonorum redit arbitrium.

2. Ratio.

Augusti.

2. Conclusio D. Thom.

ratio conclusio.

¶ Secunda conclusio quæ D. Tho. sanctissime constituit, quæque legislatoribus perspectissima esse debet, est: Nō ob quamcunq; causam melius quippiam afferentē mutanda est lex, sed tunc penitus, quando vsq; adeo excellat, ut damna detrimentaq; compenset, quæ legis mutatio suapte natura affert. Ratio conclusio nis sic habet: Cum leges humanæ pro communi utilitate & salute (vt dictum est) sint institutæ, eadem prorsus ratione mutandæ sunt: nepe quando mutatio in augmentū est communis boni. Mutatio autem suapte ingenio per se ipsam detrimentū affert: quia cum consuetudo seruanda legis fuerit quodam pacto in naturam versa: (nā consuetudo, altera natura est) mutatio ipsa legis, quæ dā est mutatio naturæ. Quo fit vt quæ contra consuetudinem sunt, etiam dum leuia sunt, grauiā existimantur. Atq; eandē ob causam veneranda legis canones amore retinet humanos, animos, quæ idē extincta nouitas alterius nescio quid inuidiæ secum trahit. Dum igitur de legis mutatione agitur, hæc debet in statū pendere: nē scilicet mutetur, nisi tāta ab ea parte propendat causa, quæ hæc valeat mala cōpensare. Quod quidē tunc prorsus continget, quando vel maxima, euidētissimāq; utilitas ex noua lege prouenit: aut ingens necessitas consuetam legē ob manifestā eius iniquitatē antiquare cōpulerit: vnde ff. de const. prin. l. 2. ait Vlpian. In rebus nouis constituendis euidenter esse utilitas debet, vt recedatur ab eo iure quod diu æquū visum est. ¶ Hæc ergo regula tū in seculari republica, tū maxime in Ecclesiastica, ac potissimū in his quæ ad sacra pertinent obseruantissima esse debet. Nē scilicet ratio persoluendi officii qua clerus assuetus est, pro quacūque ratione

Regula proximarū in seculari tū in Ecclesiastica publica obseruanda est.

mutetur: etiam si egregia videatur. Et multo minus sacrorum ratio, quæ ad cultum diuinum attinet: quibus videlicet populus oculos habet immersos: & affectos sanimos. Haud em̄ id absq; detrimento & scandalo fieri possēt. Nichil aduersus nouitatem Breuiarij obmurmurandum est, postquam sanctissimus Papa id permittit: tamē si quis ille ob quem mutatio facta est, videlicet vt statas soluentes horas memoriter Psalterium discant, non est ille quem sancti patres horis dicendis canonicis præfixere. Cantus enim Ecclesiastici nō studij gratia, sed tantum diuinæ laudis instituti sunt, vt melodia militantis Ecclesiæ instar triumphantis insitueretur. Vbi nō cessatur clamari quotidie Sanctus, Sanctus, &c. Atq; huic scōpō admittentibus patres, Antiphonas Responsoriasq; & Psalmodiā. Imo (vt est in priscorum historijs) angelos eas etiam de cælo attulisse fertur.

¶ Præterquam qd sacerdotibus permittere, vt aliter officium domj pendant, quam in Ecclesia, est illis manifestam porrigerē occasionē in Ecclesia cum alijs concinant, sed velut muti stipendia sua faciunt. Adde quod periculū in deiminet vt eadem horarū ratio in Ecclesiam publicitū inducatur: quod grauius populi aures offenderet. Hæc mihi in præsentiarum in mentem venēre, quia pro mei captū ingenio ardenter desidero, vt vnica esset ratio Breuiarij in toto Christianismo. Nam varietas Ecclesiæ, qua tanq; regina circumamicta à dextris sponsi sedet, in varietate religionum aliarumq; cæremoniarum Christiana familiæ satis splendet. Quod autem ad horas canonicas in lingua Latina tāta diuersitas obtinerit, nullum forsā, si fas est dicere, decus est.

¶ Ceterū nō ab re huc dubitatio occurrit, vt rū legislator pro suo libito absque vlla intercedente causa, leges valeat commutare. Et apparet à parte negatiua argumentum quod nō aliter licet leges mutare, quam condere: si autē non pro cōmuni utilitate conderentur, non essent leges: ergo neq; si alia ratione mutentur, valida erit mutatio. ¶ In respōsione autem multa sunt mēbra. Primū si legislator penes quē summa est potestas legē sine causa tollerēt, factū teneret: hoc est: nullā haberet deinde vim legis, nisi quatenus vim retineret iuris, seu naturalis, seu diuini. Tametsi dū lex reipublicæ cōduceret, graue erimē committeret. Videlicet, si Papa tollerēt annuam confessionem maneret ius tantum diuinū cōfessionis: & si Cæsar abrogaret legem suspendendi fures, maneret cluntaxat naturale ius vt punirentur saltem. Res est clara: quia lex nisi vim habeat cōseruam,

Cār' Ecclē hastic non studij gratia sed tantum diuinæ laudis instituti sunt.

Authoris cōsura de Breuiarij plurū litare.

Dubitatio.

Argumentū partis negatiuæ.

1. assertioq; partim factū sit dubitationi propōsitæ.

Probatio. præfate assertionis.

uam, nō est lex: hanc autem vim habet à Principe vel à republica. Quapropter sicuti etiam dū respublica legibus indigeret, tamen nisi eas poneret, nulla esset: ita si quā tolleret, nō esset amplius lex. Secundū mēbrum est. Lex quam nouam conderet vel in quā alteram mutaret, si nō esset pro cōmuni bono, vel esset intolerabilis, nō haberet vim legis. Enimuerò licet quā ipse abrogaret, re vera esset abrogata: nō tamē tantum potest in legumlatione, vt quā ipse tulerit, statim sit firma & valida: nisi (vt dictum est) iusta fuerit. ¶ Hæc autem de omni potestate tā seculari quam ecclesiastica dicta sunt, quibus tamē de ecclesiastica tertiū peculiare adhibemus mēbrum. Nēpe qd neq; Papa neq; Conciliū in his legū positione & mutatione, quæ familiaria Christianæ necessariæ sunt, vt potē quod Spiritu sancto regūtur, errare nō poterūt. Nūquam scilicet permittetur diuinitus Papa aut cūctas leges iuniorum tollere, aut legē cōfessionis in decenniū prolatare: quia impendio qd maximē huiusmodi leges reipublicæ referunt. Neque rursus præcipere permittetur, vt cū primū quisq; cōsciis sibi fuerit mortalis culpæ ad aures sacerdotis confessurus aduolet: quia lex esset intolerabilis.

2. Assertio.

ratio.

3. Assertio. de potestate Ecclesiastica.

Ad primū argu. corū que priori ordine iacta sunt.

Ad secundū argumentū

Ad tertium argu.

Ad postremū argu.

Respondere autē restat ad vtranq; argumentū. Ad primū ergo prioris ordinis respōdetur quod lex naturalis, quæ participium quoddā æternæ legis est, immobilis per seuerat: quia deriuatur ab illa per diuinā rationem, illam instituentem: quæ quidē diuina ratio etiam est immobilis. Lex autē humana deriuatur à naturali per rationem humanā trahentem genus ad speciem. Et quia ratio humana nō omnia futura satis pspicit, ex hac parte fit lex ipsa mutabilis. Accedit præterea quod lex naturalis cōtinet principia vniuersalia quæ abstrahunt à singularibus: leges autem humanæ fundamentis nituntur particularibus: quæ in actionibus contingentibus & eaducis sita sunt. ¶ Et per hoc respōdetur ad secundū quod mēbra debet esse immutabilis quatenus fert natura materia: mēbra autem mutabilia rerum solidiorem nō suffert perpetuitatem. ¶ Ad tertium eodem ferè modo respondetur, quod rectitudo in quātitatib' corporeis nō dicitur respēctiue in ordine ad aliam, sed est in se absolute recta, quia eius extrema non exeunt à medio: rectitudo autem humanæ legis non est absoluta, sed sumitur in ordine ad cōmune bonum, cui nō semper res eandem habent proportionē. Quocirca illis mutatis mutatur rectitudo & iustitia legis. ¶ Autoritas autem iuris. 1. 2. distin. solum admodum in fauorem secundæ con-

clusionis, ridiculum esse citra causam virgētissimā patrum sanctiones infringere secus dum causa adest legitima. ¶ Nihilominus & reliqua in contrarium argumenta temperanda sunt & eneruanda quatenus cum secunda cōclusione pugnant. Ad primū ideo consideratissimè respondet S. Thom. aliud esse artium ingenii aliud verò legū. Artes enim ex sola ratione vigorem habent & efficaciam, & ideo quotiescūque melius quippiā intellectui occurrerit, mutari debent: nam nullū est periculū quin mutetur in melius, eò quod totū negotiū in intellectu contineatur. Leges autem vim maximam obtinēt ex cōsuetudine, vt Philolophus. 2. Politicor. ait, adeo vt diuturna cōsuetudo (vt ff. d. legibus Vlpian. ait,) pro iure sit habenda. Ob idq; nō tātum perpendendū est in mutatione legis illud bonum quod noua affert, verum & detrimentū quod veteris consuetudo patitur. Reliqua verò duo cū Augustini sententiā id tantum cōprobāt quod leges mutare liceat, nō id tamen quod quacūque de causa, etiā si aliquo pacto congruentius quippiam suadeat.

Ad argumēta posterioris ordinis. Ad primū S. Thom.

aristot.

Facilis solutio ceterorū argumētōrū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat.

NON est impertinens sermoni de mutatione legum articulū intextere de consuetudine, per quā & mutari solent. Quæritur ergo, vtrum cōsuetudo vim queat obtinere legis. Existunt enim à parte negatiua argumēta. Primum: lex humana ab æterna per naturalē deriuatur: cōtra illas autem nulla præualere potest cōsuetudo, ergo neque vlla valet humanas mutare. ¶ Secundō egregiè arguit D. Tho. Ex multiplicatis malis nullum cōflari potest bonū: imō malū, quo multiplicati, eo peius: qui autem primo contra legem agere incipit, malē facit: ergo similibus acruatis actibus nihil boni cōfici potest: lex autem, cū regula sit nostrarū actionum, egregium bonum est: nulla ergo cōsuetudo migrare in legis naturā potest. ¶ Tertio: Leges cōdere munus est solius publicæ potestatis: consuetudo autem priuatis ciuū actibus inualefcit: nulla ergo cōsuetudo authoritatem legis abrogare potest. ¶ In contrariū autē est August. in epist. ad Casulanū: ubi ait: Mos populi Dei & instituta maiorum pro lege sunt tenenda: & sicut præuaricatores legum diuinarū, ita & cōtemptores consuetudinū ecclesiasticarum coercendi sunt.

Argumē. 1. à parte negatiua.

Argumē. 2. D. Tho.

Argumē. 3.

August.

Satis sit que
stioni vnica
conclusio
ne trimēbri

Probatio.

Quid ve
niat nomi
ne cōfuetu
dinis.
Isidorus.

Moris no
mē trisariā
vsurpatur.
Prima acce
ptio.

Secunda.

Tertia.

Isidorus.

Quid inter
sit inter mo
rem & con
suetudinē.

Questioni presentī vnica, sed tamē tri
mēbri cōclusionē fit satis. Cōclusio au
tē est: Cōsuetudo trina virtute pol
let: videlicet vt & antiquā legē tū interpretet,
tū etiā immutet, ac subinde vim obtineat no
uē. Probatur. Ratio volūtasq; legislatoris pro
mulgata nō solū interpres legis est, verum & ve
teris abrogatio, & nouē constitutio: eiusmodi
autem rationis voluntatisq; promulgatio, nō
solū verbo, verum & factō fieri cōsuevit: nā
quod quis opere foris præstat, intus mēte p
bare cōsuetudo: quando autē princeps quos sub
ditos cohibere potest, identidē lōgōq; tempo
re interuallo operari finit, permisso illo ratio
nem suā & volūtatē aperit: ergo ficuti verba
li promulgatione edictum ponit, sic & eiusmo
di permissione ciuium consuetudinem pro le
ge ducit: que subinde aut vetustē interpres sit,
vel certē abolitio. ¶ Ad pleniorē autē rei in
tellectum nosse operæpretium erit quid nomi
ni consuetudinis supponatur. Subobscurus e
nim apparet Isidorus lib. 5. Etymolog. qui re
fertur in Decretis dist. 1. vbi ait: Mos est lōga
cōsuetudo de moribus tātum tracta. Videtur
quippe in definitione repetitionis vitium cō
mittere, Mos de moribus. Notato ergo vocē,
mos, trisariā vsurpari. Accipitur enim primō
pro singulari humano actū, putā libero: actio
nes enim brutorum, nisi per metaphoram, mo
res non dicuntur. Et ab hac acceptione dicitur
philosophia moralis, id est, humanorū actū.
Secundo accipitur pro habitu ex frequētia si
milium actuum genito: quemadmodum dici
mus hominem benē aut male morigeratum.
Tertio ergo accipitur vt idem sit quod cōsuetudo: &
hoc modo nihil aliud est quā frequētia lon
gi temporis similitū actū in aliqua republica:
putā vel in regno vel in vrbe aut in collegio.
Nihil ergo ineptē dixit Isido. Dicēs enim mo
rem esse consuetudinem de moribus tractam,
priori loco accepit tertio modo: posteriori ve
ro, primo. Consuetudo ergo rationi cōsona at
que à principe cōcessa, vim habet legis. Quin
verō eo tantū à lege differt, quod lex scripto
traditur: consuetudo verō, vsu. Sic enim ait Isi
do. Lex est constitutio scripta: mos autem lon
ga cōsuetudo. Et subdit: Cōsuetudo autem est
ius quoddam moribus institutum, quod pro
lege accipitur vbi deficit lex. Et lege, diuturna.
ff. de legib. consuetudo pro iure & lege in his
que nō ex scripto descendunt, obseruari solet.
Atq; inferius Paulus Iuriscōf. Imō magna au
thoritatis, inquit, hoc ius habetur, quod in tan
tum probatum est, vt non fuerit opus scripto

cōprehendere. ¶ Hoc ergo memoriæ cōmen
dandum est, quod cōsuetudo de se ipsa vim leg
is nō habet, sed quatenus à principis cōsensu
dimānat. Itaq; vt Aristot. Platonifve aut alius
philosophi, quin verō omnīū Iuriscōfultorū
saluberrimē essent sentētia, nūquā vim legis
haberent nisi cōsensu principis stabilirentur:
sic neq; cōsuetudo eandem aliter obtineret vir
tutem. Exempli gratia, nunquā Baldi opinio
quod pro triplici furto suspenderetur fur obti
nere potuit vim legis, nisi princeps illam scri
pto sanciret, vel per cōsuetudinē approbaret.
Quapropter vbi lex exprimeret, nullam con
suetudinem, cōtra legem vilituram, decretum
hoc cōsuetudinē irritat, vt per illam lex nunq
abrogetur: quia tūc cōsuetudo nihil operatur,
eo quod nunquā indicium est talis volunta
tis principis. Tametsi tam longa potest esse in
contrarium, maximē in seculo aliorum princi
pum, vt decretum etiam illud irritās euincat.
Sed est præterea animaduertendum quod con
suetudo non solū obligat tanquam signum
promulgationis legis nouæ: verum aliquando
est signum ac testimonium quod olim talis sti
terit lex: licet non reperiat scripta. ¶ Quā
vero longum tempus consuetudine spectan
dum sit, antequā vim obtineat legis, non est
iure certum. In aliquibus (vt aiunt) duo actus
sufficiūt, in aliquibus tres, in aliquibus decem.
Sed re vera nulla esse potest cordatior regula,
quā quæ. c. cum tanto. de cōsue. statuta est.
vbi habetur, qd nunquā cōsuetudo positio
iuri præiudicium generare debet, nisi fuerit ra
tionabilis & legitimē præscripta. Vbi in verbo,
rationabilis, animaduertendum est, qd ad hoc
vt robur nanciscatur legis, habere debet condi
tiones bonæ legis, supra constitutas. Et secun
do, in verbo, præscripta, considerandum quod
tunc consuetudo vim adipiscitur legis, quādo
communi hominum iudicio & arbitrato pec
catum esset facere cōtra illam. ¶ Quapropter
admonere hic non præteribo quantum cree
tur periculi dum in aliqua republica semel aut
bis quippiam permittitur. Enimvero ad id per
suadēdum quod nouum petitur, in causam ad
ducitur, qd vnus actus nihil nocere potest: po
steā vero similitudine illius alter persuadetur,
ac subinde consuetudo vires nanciscitur. Idem
existit periculum inter viros potētes. Vt si se
mel vasalli vrbانيتatis ac benevolentia gra
tia domino ac patrono suo munuscula obtu
lerint, statim vrbانيتas in consuetudinem rapi
tur, & gratia in ius debitum. ¶ Sed nunquid
quæcunq; inueterata consuetudo legem abro
gat. Ratio enim id videtur persuadere. Nam
dum

Doctrina
memoriæ
cōmēdāda.

Regula.

Sana admō
nitio.

Questio.

ratio.

Solutio.

Gallorum
mos.

Alia questio

Solutio.

Ad primum
argumentū

dum princeps dissimulat, suā existimatur in
terpretari voluntatem. Respondetur nihilomi
nus minimē sic esse. Imō quādiu vsus contra
legem nō aliunde quā ex negligentia princi
pis oritur, aut ex eo quod potens nō est ad su
mendā de malefactoribus vindictam, nūquā
contra legem præscribit: sed tunc penitus quā
do & potens est abusum cohibere, & nō ex ve
cordia, sed oculata dissimulatione illū permit
tit. Neq; verō antequā longēuus mos autho
ritatē nanciscatur: nā cum lex prudentia & iu
dicio cōdi debeat, iudiciū autem tempus requi
rat, fit vt consuetudo breui tēpore non vsq; ad
vigorem legis irroborecat. Hac enim fortasse
ratione inoleuit mos in Gallijs vescendi carni
bus in Sabbathis inter Natale Domini & Puri
ficationem Virginis: & in Hispanijs animalīū
intestinis. Quando autē dicimus dissimulatio
nē Prælati in causa esse vt cōsuetudo lex fiat,
intelligitur de illo Prælato qd est legislator: nā
etsi Prætor in vrbe, vel Prælatus conuentus,
aut prouinciæ dissimulent legū trāgressiones,
eiusmodi consuetudo nunquā vires legis cō
sequitur: quia nō est signum voluntatis supre
mi Prælati, qui est legislator. ¶ Vtrum autem
quicunq; vsus in cōsuetudinem versus obliga
toriam legē cōstituatur, ambigere quisq; posset.
Solet enim vsu venire vt homines pietatis gra
tia incipiant, vel diem festū colere, vel ieiuniū
seruare: non quidem tāquā de præcepto sed
ex animi pietate, & (vt aiunt) ex deuotione: vt
si modō in aliqua prouincia inciperent feria
quarta à carnibus abstinere, vtrum propterea
postea præceptum esset. Respondetur perpen
dendū esse quomodo talis religio fuerit serua
ta. Si enim tantū ex deuotione libera, nunquā
illud vertitur in præceptum: nisi postea religio
crebrescere incipiat tanquam præceptum. Su
spicio em̄ me semper tenuit, more solædi sta
tis horis officium Domine nostre in initio nō
habuisse vim præcepti, neq; illā vim obtinuis
se ante quadringentos hinc annos. Alioqui in
ordine nostro non esset nobis iussum surgen
tes in dormitorio illud soluere. Veruntamen
postea adeo religio inualuit, vt vix iam sit qui
audeat negare præceptum.

goris detrahat illis legibus. ¶ Ad secundū autē
respōdetur. Quod cum, vt sæpē dictum est, le
ges humanæ in aliquibus casibus deficient, po
test consuetudo cōtra legē per actus licitos in
choari, qui quidem frequētati actus vim obti
nebunt legis: eō quod per illos ostenditur legē
antiquam fuisse inutilem. Quādiu verō ratio
legis durauerit nequibit eā vlla cōsuetudo su
perare: quia consuetudo tunc nō erit rationa
bilis, sed lex potius erit semper victrix: nisi for
san consuetudo ostenderit legem, licet nō inu
tilem, tamen non conformem naturæ patriæ:
hoc enim etiam sufficet ad ipsam abolēdam.
¶ At verō S. Tho. videtur curtē respondisse.
Docuit enim quemadmodum cōsuetudo pos
sit per actus licitos inchoari, non tamē respō
dit, quid si inchoetur per illicitos. Caietan. re
spondet quod etiam dum per illicitos incipit,
potest temporis lapsu autoritatem obtinere.
Arbitror autem operæpretiū distinguere. Nā
quantum ad hunc effectum, vt lex pristina an
tiquetur, consuetudo etiam illa quæ illicitum
habuit ortum, potest, licet nō apud eosdē ho
mines, tamē apud posteros vim obtinere. Cæ
perunt inquam (vt exempli gratia dixerim)
antecessores nostri prauē agere contra aliquā
legem, nos autem in nostro seculo inuenimus
consuetudine abrogatam: non tenemur scruta
ri de consuetudine illa, qualia habuerit initia,
sed liberifumus ab eadem lege. At verō quan
tum ad alterum effectum, qui est obligare, cō
suetudo non fortietur vim legis quā diu per
actus illicitos increbuerit, ob rationem iam su
pradictam: quia lex debet esse æqua & iusta.
¶ Ad tertium respōdetur quod multitudo pri
uatorum hominum introducentium consue
tudinē, duplicis conditionis esse potest. Aut
enim liberam constituunt rem publicam, quæ
seipsam sine principe gubernat: & tunc mos
populi erit constitutio legis. Si tamen sub rege
aut alio principe degat, tunc (vt dictum est) cō
suetudo non per se est lex, sed quatenus inter
pretatio est voluntatis principis.

Ad secundū
argumentū

D. Thom.

Calctanus.

Cætera au
thoris.
Distinctio.

Ad tertiam

ARTICVLVS. III.

Vtrum rectores multitudinis in legibus
dispensare possint.

Rostquam in calce superioris quæ
stionis definitum est, non licere sub
ditis nisi in repētino periculo epiei
keia vti, videre nūc restat vtrum saltem guber
natores multitudinis dispensare possint in lege
illis

illis casibus quibus iudicauerint expedire. Et arguitur à parte negatiua. Lex (vt supra ex Iliodoro monstratum est) fertur pro bono cōmuni: bonum autem cōmune nō est pro priuato intermittendum: siquidem (vt Philosophus. 1. Ethicor. author est) bonum gentis diuinius est quàm bonum vnus hominis: ergo nō licet cū aliquo dispensare vt cōtra legē faciat. ¶ Secūdo: Ita paruū audietis vt magnum: neque accipietis cuiusquam personam: quia Dei iudicium est: alicui autē id indulgere quod toti rei publicæ denegatur, acceptio est personarum: ergo id minime licet. ¶ Tertio, in legem diuinam & naturalem nulla cadit dispensatio: lex autem humana debet illis esse cōformis, vt potē quæ ab illis deriuatur: ergo neque in ipsa cadit. ¶ In contrarium ait Apostolus. 1. ad Cor. 9. Dispensatio mihi credita est.

S. Thom. Ad quæstionis intelligentiam notandū cū sancto Tho. quod dispensatio propriē im portat cōmensurationem alicuius cōmunis ad singula: hac enim ratione pater familiās dispēsator dicitur, quod vnicuiq; pōdere quodam & mensura tum operas imperat, tū & necessaria ex communi penu distribuit. Pari ergo modo ille in republica dicitur dispensator, cui incūbit ordine & ratione disponere qualiter communis lex sit à singulis obseruanda.

1. Cōclusio ¶ Duabus ergo conclusionibus ad quæstionē respondetur. Prior est. Ille cui regimen incumbit multitudinis potestātē habet dispēsandi super lege humana in casib⁹ certis & cū certis personis. Cōclusio ex illo principio scpe antea re sumpto colligitur: lex enim humana quia in communi polita est comprehendere non potest causas omnes singulares: ob idq; vsu venire potest, vt quæ in cōmuni ac plurimum congruens est, in persona certa & casu deficiat: quippe quod eius obseruātia vel obstaculū sit meliori bono, vel alicuius mali occasio. Quam ob rem cū ille qui curam reipublicæ gerit vniuscuiusq; salutem debeat consulere, efficax ratio præcipit vt facultatem tunc faciat tali personæ faciendi contra legē. ¶ Secunda conclusio. Quando causa nō occurrerit rationi cōsentanea atq; in bonū commune relata, tunc Prælatum pro suo libito dispensare, peccatum est, aut infidelitatis aut imprudentiæ. Infidelitatis in quā, dum bono communi nō prospicit, sed suo aut alterius priuatæ personæ: imprudentiæ autem si zelum quo affectus est boni publici, prudentia non exornat, nē antequam exploratam habeat perspectamq; causam contra legem dispenset. Quā ob rem Christus redēptor

noſter, vt Lucę. 12. scriptum est, difficile arbitrabatur vt ambæ virtutes in dispensatore cōiungerentur. Aiebat enim: Quis putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit dominus super familiā suam? ¶ Quod hæc autē lucidiora fiant, nonnulla hic sunt consideranda. Insinuat se enim hic primum omnium fallacia quæ nonnullos deuincit: Nempē idem esse dispensationē, quod est epieikeia: eo quod dispensat or nihil eis aliud videtur efficere, quā legē in tali casu ex equo & bono interpretari. At verò scūs res habet. Differūt enim significatio quatuor hæc respectu legis. Irritare, abrogare, epieikeia interpretari, & dispēsare. Irritare enim est legem aut votum impedire & cassare, ne robur obtineat obligandi. Vt si legem à ciuib⁹ constitutam Rex nō probaret, neq; confirmaret, sed cassaret. Quemadmodum & pater potest votum filij irritare: super quo, si solidum esset, dispensare nō posset. Legem vero abrogare, est postquam vim habet, in totū tollere. Quauis si vsq; ad præfinitum duntaxat tempus posita erat, tunc nō tā propriē dicitur tolli, quàm impleri. Quo vtq; inter alios sensu ait Christus: Non veni legē soluere, sed ad implere. Interpretari autem per epieikeiam est ipsam declarare, in tali casu locū nō habere. At verò dispensare est quempiam subditorum à lege excipere: concessa illi licentia & facultate sine qua legi esset obnoxius. Patet ergo discrimen quod epieikeia non est subditū per licentiam eximere casu quo teneretur, sed explicare quod in illo casu non tenebatur: dispensatio autem est licentiā cōcedere. Quare epieikeia nō solum Prælati, verū subditis (vt dictū est) competit: dispensatio verò tantum Prælati. ¶ Sed arguis contra: si Prælati non potest sine causa dispensare, fit vt dispensatio nihil aliud sit quàm declaratio causę ob quam ratio legis in tali casu deficit. Negatur cōsequētia. Nā etsi ratio legis in hac persona deficiat, nō ideo protinus à vinculo legis enodatur. Aliud enim est quod obseruatio humanæ legis rationi sit contraria, vbi epieikeia locū habet: aliud vero quod ratio legis in hac persona deficiat, vbi nihilominus necessaria est dispensatio. Exempla sunt. Si carnes dic vetitæ nō comedere causa mihi esset vt fame perirem, possum epieikeia vsus comedere: tamen licet ego castigatione carnis nō indigerē, ob quam ieiunium indictū est, imo abstinentia & inedia aliquod mihi esset impedimētum studij, nō ideo liber à lege fio, sed est causa vt mecū Prælati dispenset: non quidem interpretādo quod tūc me lex non comprehendit, sed etiam si me cōprehendat, præbendo mihi gratia maioris cōmodi licentiam, vt non sit mihi culpa nō ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere, si occurreret eorū cuiusdam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc epieikeia eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cōtingeret quēpiam illius classis hominē vt ille esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispēsationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. ¶ Ex quo fit quod dispensare non solum est mutare vnā obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem, saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera cōmutatio. Vouisti difficilem peregrinationē Hierosolymitanā: occurrit autē causa publica Ecclesiæ in cuius subsidium elemosynis opus est: potest illud votum Papam aliquā pecuniam commutare, etiam minorem quàm essent itineris expēsæ. ¶ At verò sciscitaris fortē vtrum penes solū Principem & Legislatore situm sit dispensandi manus. Est enim hoc argumentū à parte affirmatiua, quod dispensatio legis, est quędam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem eiusdem est functio cuius est cōdere. Respōdetur nihilo min⁹ eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solū Legislatorem pertineat, nihilo min⁹, vt præfata ratio per suadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoq; gubernatores sitā esse. Primū potestatem à superiore delegata: quā vel iura inferioribus concedunt, vel cōsuetudo interpretatur. Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus quàm etiā in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Prætereā in triplici rerum ordine. Nempē si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diocesis respicit. Sententia est Caietani. 1. 2. quæst. 97. artic. 4. quā suo sale conditam credo esse veram.

D. Thom. Nam & hac de causa D. Tho. nō interrogauit strictē, an princeps & legislator, sed latius, an rectores multitudinis possint in legib⁹ humanis dispēsare. Rectores enim nō solum principes sunt, verū & qui ad gubernaculū cuiusq; multitudinis sedēt. Leuia autē cēsentur illa quę non præcepto propriē dicto obligate ad mortale, sed statuto posita sunt. Quā ratione Prælati nostri etiam priores cōuentuales dispēsare possunt in esu carniū, in induendis lineis, & in idgenus cæteris. Frequentia deinde casuum causa est vt possit Episcopus dispensare. Vt in

Quorundā fallacia cōfundētium epieikeiam cum dispēsatione.

Quid irritatio.

Quid abrogatio.

Quid legis interpretatio.

Quid dispēsatio.

Obiectio.

Solutio.

prehendat, præbendo mihi gratia maioris cōmodi licentiam, vt non sit mihi culpa nō ieiunare. Item dum vetaret lex ignobiles homines & infames equos ascendere, si occurreret eorū cuiusdam casus, vt nisi se equo eriperet, in manus hostium incideret, tunc epieikeia eum docet lege se illo casu non obligari. At verò etsi cōtingeret quēpiam illius classis hominē vt ille esse bello, non subinde equo liceret vti, sed tamen ratio dispēsationis emergeret. Et pari modo loquendum est de voto. ¶ Ex quo fit quod dispensare non solum est mutare vnā obligationem in aliam, sed potest etiam fieri per remissionem ac relaxationem, saltem in parte. Alioqui non esset dispensatio, sed mera cōmutatio. Vouisti difficilem peregrinationē Hierosolymitanā: occurrit autē causa publica Ecclesiæ in cuius subsidium elemosynis opus est: potest illud votum Papam aliquā pecuniam commutare, etiam minorem quàm essent itineris expēsæ. ¶ At verò sciscitaris fortē vtrum penes solū Principem & Legislatore situm sit dispensandi manus. Est enim hoc argumentū à parte affirmatiua, quod dispensatio legis, est quędam particularis eius abrogatio: abrogare autem legem eiusdem est functio cuius est cōdere. Respōdetur nihilo min⁹ eiusmodi potestatem in leges, licet plenaria ad solū Legislatorem pertineat, nihilo min⁹, vt præfata ratio per suadet, in casibus nonnullis penes inferiores quoq; gubernatores sitā esse. Primū potestatem à superiore delegata: quā vel iura inferioribus concedunt, vel cōsuetudo interpretatur. Vt dispensare in voto simplici, tribus exceptis. Mox facultate ordinaria, tam in suis proprijs legibus quàm etiā in legibus superioris. Potest inquam, Episcopus in legibus Papæ dispensare, vel iuris concessione, vel consuetudine. Prætereā in triplici rerum ordine. Nempē si vel materia leuis est, vel frequens casus, vel lex proprium bonum suæ ciuitatis vel diocesis respicit. Sententia est Caietani. 1. 2. quæst. 97. artic. 4. quā suo sale conditam credo esse veram.

D. Thom. Nam & hac de causa D. Tho. nō interrogauit strictē, an princeps & legislator, sed latius, an rectores multitudinis possint in legib⁹ humanis dispēsare. Rectores enim nō solum principes sunt, verū & qui ad gubernaculū cuiusq; multitudinis sedēt. Leuia autē cēsentur illa quę non præcepto propriē dicto obligate ad mortale, sed statuto posita sunt. Quā ratione Prælati nostri etiam priores cōuentuales dispēsare possunt in esu carniū, in induendis lineis, & in idgenus cæteris. Frequentia deinde casuum causa est vt possit Episcopus dispensare. Vt in

Corollarium

Quæstio.

Argumentum.

Responsio.

Caietanus.

D. Thom.

ieiunij: licet sit lex superioris: quoniam grauius onus quoties quis dispensatione ieiunij egeret, adire Papam. Hoc autem sic temperarem, quod possit Episcopus in diem aut in breue tempus cum assistente causa, super eiusmodi legibus dispēsare: tñ pro vita tota, nescio. Et eadem ratione si alter coniugum per incestum cum alterius consanguinea in habilis ad exigendum coniugale debitum fiat. Atq; tūc præsertim dum vel ob personę pauperiem, vel alia de causa non pateret ad Urbem accessus. Secus si impedimētum antecederet matrimonium quod subinde contrahendum impediret; in quo solus Papa dispensare potest. Prætereā, si peculiaris lex vrbis extat nē vel vinum vel frumentum extrinsecus aduehatur, vt proprij vrbis fructus dispendantur, posset credo, Prætor dispensare: secus tamen Episcopus in matrimonijs & ordinibus ad bonum publicū pertinentibus. ¶ Causas verò quibus dispensator adduciat dispensandum debet, explicant sancta Decreta. 1. quæst. 7. per totum: scilicet tempus, vtilitas, persona, qualitas. In summa quò cunctas complectaris, dispensatio fieri nō debet nisi in cōmune bonum cedat, pro quo lex omnis constituitur. Nam quantum periculi reipublicæ inde confletur, vnde legum dispēsatio, alijs priuatis respectibus & silentijs causis fieri cœperit, locus in quo Ecclesia Dei iacet a pertissimo documento est. Nam si leges nihil aliud emolumentum in rem publicam conferant quàm q̄ sint principi fructuose, pernicies sunt potius & labefactio boni publici. Fit enim iude vt soli pauperes legib⁹ coercentur: sed qui illis indigent, subijciuntur nulli. Absit ergo (quod antea diximus) leges in hoc cōdi, vt sint legillatori peculium. Sed cū primum ratio ob quā latae sunt, cessauerit, abrogandae sunt nē à ciuib⁹ sit pretio dispensatio redimēda. ¶ At si percontaris vtrum causa sit dispensandi satis idonea, q̄ qui votum fecit nequit illud sine graui difficultate & molestia implere: hæc enim est quæ frequentius obtendā cōsuevit. Respondetur quod si difficultas, in re ipsa sit: quia scilicet quis in consulta prudentia nec re satis perpensa, longum ieiunium in pane & aqua vouit: aut pedestrem peregrinationem, suis cruribus imparem, temeritas illā causa est dispensandi. At verò dum difficultas non ex rei natura, sed ex prauo habitu vouentis proficiscitur, cum difficultas ipsa abstinendi ab iniqua consuetudine causa fuerit vouendi, nō est eadem in causam dispensationis reuocanda. Si verò postquam votum (vt exempli causa dicamus) aut Hierosolymitanę peregrinationis aut etiam religio-

Temperatio superioris assertio-nis.

causę dispēsationis legitima.

Dubitatio.

Dissolutio.

nis emiffi, perpetuus tibi accidit morbus, aut debilitas, quæ tibi impedimento fit iuris, abfolutus à voto es. At verò de voti dispensatione peculiaris nobis institutus est octauus liber.

Postremū dubium. Solutio Iuriscōsultorum. Innocentius Panormitanus.

Refellitur præfati auctores.

Probat posteriori dīctio Iuriscōsultorum.

Caietanus.

Postremum ergo dubium restat, vtrum ille cum quo sine causa dispensatur, tutus in cōsciētia maneat. Respondent Iuriscōsulti, vt ex Innocentio colligitur in cap. Cum ad monasteriū de statu mona. Et ex Panor. in. c. non est votū de voto. q. si Pontifice Sūmo inferior sine causa dispensat, dispensatio nō tenet: quia sub hoc limite illis concessa est dispensandi facultas. Si verò Papa dispenset, tūc distinguendū est: nā in his quæ de iure diuino pēdent, quale est votum & iuramentum, si absq; causa dispenset, dispensatio nō tenet. Secus in his quæ sunt meri iuris positivi: quia suo prorsus arbitrio pēdent. Et quidem prior distinctio forsan nō tanta veritati pollet: nā in leges quæ à sua merè pēdent ordinari potestate, nō est cur Episcopus non fungatur facultate qua Papa in suas. Posterior vero distinctio impendio quàm maximè probabilis est. Et ideo in his quæ pēdent de iure diuino nō solum dispensans peccat, verum & formidanda dispensatio est, veluti casta & nullius apud Deum valoris. Quapropter dum in pluralitate beneficiorū dispensatur, & dum infans aut puer curā permittitur gerere animarū, & laicus monachis in Abbatem præficatur, & solenniter professus (vti Panor. infert) ad laxior ordinē, illum præsertim qui tātūm habet ordinis nomē, reuocatur: verendū est ratum nō esse & validum apud Deum. Quocirca tam qui eiufmodi dispensationes alijs procurant, quàm ipsi qui petūt grauius delinquant. Imò etiam si dispensatio sine causa teneret, nō solum dispensare, verum & petere & procurare peccatū est graue. In his autē quæ meri sunt positivi iuris dispensatio sine causa à peccato nō excusatur, veruntamē dispensatio tenet. Tametsi Caieta. loco citato & in sua Summa, verbo, dispensatio. neque in his pacatas cēset eorum conscizntias, cum quibus sine causa dispensatur. Et ratio eius

est, quòd licet tollatur ius positiuū superest nihilominus legis naturalis vis, quæ est ne quis absque causa reipublicæ se oneribus subducatur. Hoc autē nondū equidem mecū constitui quātum valeat. Enimuerò si exoneratio mea oneratio esset aliorum, vt cum quis priuilegiū procurat quo se tributis soluendis absq; causa subtrahat, vnde aliorum vergit aggrauatio, peccatum esset mortale: in ieiunijs autē non est tam planum: nisi vbi exemptus scandalum daret. Illo autē cessante forsan culpa non esset peior quàm venialis.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est quod nihil dispensatio cum priuata persona legi obstat: etiam si pro bono communi sit lata: quia talis dispensatio fieri nō debet: vt bono cōmuni noceat, imò vt in eius augmentum cedat. Ad secundum verò respondetur quòd nulla est exceptio personarū, licet nō semper æqualia personis in æqualibus imperentur. Imò verò nihil iniquius æqualitate, vbi personæ nō sunt æquales. Ad tertium iam supra responsum est de legum mutatione. Lex enim naturalis quātum ad præcepta communia & generalia nullam potest habere fallē tiam: & ideo indispensabilia sunt in cōclusiones autē naturales epieheia vim habet: cuius vtiq; virtute qui in deposito arma custodit furibundo domino nō confert. Dispensare autem in eisdem soli Deo competit qui antiquitus dispensauit, vt plures vnus matrimonio sibi coniungeret. In legibus autem diuinis positiuis quæ non sunt de iure naturæ ipse quoq; dispensare potest, vel cui ipse specialiter cōmiserit. Specialiter in quā, quia Papa: licet sit Christi vicarius, potestate ordinaria nō potest super iure diuino dispensare. Apostoli verò speciali ipsius cōmissione dispensarunt in forma baptismi vt fieret in nomine eius. Et actuum. 15. tolerarūt, vt christiani abstinerent à suffocato & sanguine: cum ritus illos iure diuino Christus abrogasset: qui salus est & redemptio nostra, benedictus in sæcula.

Nō satisfacta Caietani sententia.

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

Finis Libri Primi, De Iustitia & Iure.

LIBER SECVNDVS, De Iustitia & Iure.

PRO O E M I V M.

Argumentum hoc quod de legibus instituiamus, non modò quòd non potest non esse prolixum, verum quòd hac ratione erit distinctius, in duos libros distribuendū duximus. Igitur cum in primo de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis, per quas homo ad finem naturalem ordinatur satis disputatum pro captu nostro à nobis fuerit: sequitur vt in hoc secundo de lege diuina differamus, per quam ad supernam felicitatem promouemur. Nam quauis materiam hanc, potissimum legis veteris, Diuus Tho. peregre gressi, vt pleraq; solet omnia, locupletauerit, non tamen erit omninò superuacua, si Deus dederit, opera nostra.

Materia secundilibr.

QVÆSTIO PRIMA, De lege veteri.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS. I.

Verum præter naturalem legem & humanam quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria.

PRIMO Ergò quæritur in genere vtrum necessaria fuerit hominibus lex aliqua diuina supernaturalis. Hanc enim quæstionem D. Thom. quæst. 91. disputauit: nos tamen in hunc locum, vbi de lege diuina initium dicendi facimus, reposuimus. Arguitur ergò à parte negatiua. Lex naturalis est quædam, vt dictum est, æternæ participatio: lex autem æterna est diuina: ergo præter naturalem non opus erat alia diuina. Secundò: Deus, vt Eccles. 15. legitur, Dimisit hominem in manu consilij sui quòd est rationis actus: ergò non opus habuit legem quæ ratione sua esset superior: sed satis humanis gubernari poterat, quæ per rationem con-

S. Thomas.

1. Argumē. partis negatiuæ.

Argumē. 2.

stituantur. Eò præsertim quòd humana natura, cum sit irrationabilibus præstantior, sufficientior sibi est quàm brutis suis: irrationales autem creaturæ præter naturalem sibi inditam nō indigent altiori lege: ergò neque homines.

Cōfirmatio

Argumē. 3.

Paulus.

Psal. 118

Paulus.

Partitio diuinae legis.

1. Cōclusio.

D. Thomas.

1. ratio.

¶ Tertiò arguitur. Esto diuina lex opus nobis fuerit, abundabat tamen vna: tum quòd regnū cœlorum vnum est, ac regis vnus, secundum illud Psalm. Rex omnis terræ Deus: & intētio legis vna, vult enim per eam Deus (vt ait. 1. ad Timoth. 2. Apostolus) omnes homines saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire. Atque ob id maximè quòd lex naturalis ab æterna descendens, vna est: ac perinde diuina, quo propinquior est æternæ, deberet esse magis vna. ¶ In contrarium est postulatio illa Dauidica: Legem pone mihi domine viam iustificationū tuarum. Vbi indignitatem humanam designauit, quæ cum naturali lege sibi non sufficiat, altiorē exoptat. Sed & quòd si fuerit bipertita ait Hebr. 7. Paul. Translato sacerdotio, necessesse est vt legis translatio fiat.

Ad intelligentiam quæstionis ex superioribus recolendum est, quemadmodum diuina lex, duplex dignoscatur: videlicet æterna & positua. Æterna enim est sua ipsius essentia: quæ fons est abyssusque luminum, vnde de omni scientia, lexque promanat: diuina verò positua, est illius participatio, nobis porro data, inque nostris cordibus, vti ait ad Corinth. Paulus, scripta. Et de hac instituitur præfens quæstio. ¶ Ad quam duabus respondetur conclusionibus. Prior est. Præter naturalem legem & humanam necessarium fuit vt altior alia nobis poneretur (vt ait David) quæ ideò dicitur positua: & significantius dicere tur positua. Hanc conclusionem quatuor rationibus fundauit Sanct. Thom. quas ex illo Dauidico oraculo luculenter elicit in Psalm. 118. Lex Domini immaculata: conuertens animas: Testimonium Domini fidele: sapientiam præstās paruulis. Prima enim ratio sumitur ab hominis fine. Enimuerò si nostra natura altius nō fuisset sublimata quàm ad finē naturalem, qui eius non exuperat vires, neq; sublimiori alia indigeret speculatiua cognitione, neq; lege: attamen cum eo quòd nos Deus ad suam imaginationē creauit, atq; adeò capaces sui ipsius per eius visionem fecit, quem scopum nostris viribus

cōtingere nequimus, necessaria nobis fuit, primum in intellectu speculatio fidei cognitio, quæ scopum bonis illum, sperandaq; bona (vt ait Paul.) ostenderet, quò nostra est dirigenda vita: sicuti sagittario necesse est signum intueri, quod ferire parat: mox & in intellectu pratico lex quoq; naturali excellior, quæ nobis esset officiorum regula quibus eandem felicitatem adipisceremur. Ac perinde in voluntate specialius singulariusque auxiliium, quàm quorum natura gubernatur, per quod affectus nostros illuc valeremus referre ac promouere. Atque hanc intentionem tetigit Psalm. membro illo postremo, Sapientiam præstans paruulis. Homo siquidem in sua existimatus natura, pusillus est, atque imbecillior quàm vt possit metam illà pertingere, nisi supernè suffecta nobis esset supranaturalis sapientia.

Secundario

¶ Secunda cōclusionis ratio sumitur ex necessitate informandi humana iudicia. Enimuerò cū actiones nostræ circa singularia contingentiã versentur, quæ lubrica fallētiaq; sunt ac subinde diuersis ingenijs varia iudicia progignūt, inde nascitur legum humanarum diuersitas apud diuersas nationes: vt aliud fuerit Atheniensium ius, aliud Romanorum, atque aliud Hispanorum sit, & Gallorum aliud. Igitur necesse fuit vt diuinit⁹ nobis illucesceret lex, quæ fidissima esset certissimaque norma ad quam omnes humanæ exigerētur & collimarentur. Et per quam scire homo certò posset quid sibi congruense esset, quid verò nocens. Talis enim est decalogus, in tabulis à Deo insculptus, ac Euangelium in nostris impressum mentibus. Atque hac de causa Dauid appellauit legem testimonium fidele. Etenim humana lex, nulla existit vsque adeò certa & stabilis. ¶ Tertio, eadem lex fuit nobis necessaria propter absolutam nostram iustitiam. Hæc enim non tam in externis officijs posita est, quam intus in animo. Nam ex corde, vt ait Christus, exeunt cogitationes prauæ, atque inde opera: putà adulteria, homicidia, &c. homines autem, quia alienorum cordium latebras nequeunt inspectas habere, non valent suis legibus internos actus repurgare. Necesse ergò fuit lex Dei, quæ nō solum manum, verum & animum prohiberet, vt potè quæ non furtum tantum atque adulterium, verum & istorum concupiscentiam compesceret. Et hoc significatur illo secundo membro Dauidicæ sententiæ, conuertens animas: nimirum quod diuina lex, non modò operum prauitatem cohibet, verum & penetrat in cordium perpurgat. ¶ Quarta demum causa diuina legis fuit, quod, vbi author est. 1. lib. delibe.

Tertia 16.

Matth. 15.

4. ratio.

arbit. August. leges humanæ nequeunt vitia cuncta, quauis exterà, cohibere: mò neq; debent. Nam si cuncta supplicijs coercere satagerent, tum multa impedirent bona, tum & ciues in peiora truderent flagitia. Videlicet si omnia mendacia acri supplicio vindicaret, non esset qui loqui auderet: & si meretrices abigerent, anam porrigerent ad peiora. Necessaria ergò fuit lex quæ ante Dei tribunal vniuersa videret: quippe quem vniuersa punire, nullum est periculum: sed æquissima iustitia. Atqui hoc sonat primum eiusdem Psalmi verbum: Lex Domini immaculata: id est, neq; minima turpitudinis sordes admittens, sed cunctas detergens. ¶ Posterior conclusio: Hanc diuinam legem in duas esse diuisam, quæ non prorsus duæ essent species, sed veluti imperfectum ac perfectum eiusdem speciei distarent, conuenientissimum fuit, ac diuina sapientia dignissimum. Ratio autem conclusionis, licet Sanct. Thom. eam missam fecerit, tamen & ex legis celsitudine, & ex hebetudine naturæ nostræ planè colligitur. Enimuerò cū lex diuina, tam longè pusillitatem ingenij nostri exuperet, genitque nostrum veluti per omnes ætates adoleuerit, non debuerunt tam alta mysteria humano generi pueritiam agenti concedi: nam illa tunc non caperet. Sed operæpretium fuit Prophetarum oraculis, futurorumque figuris, ac demum cæremoniarum significationibus, quasi sub pædago imbuti, donec illic assuetum ad iustam peruēniret ætatem quæ Deum factum hominē tam longa expectatione optatum agnosceret, ac de Trinitatis arcanis prædicantem idoneè audiret, ac demum tanquàm olim sibi promissum, susciperet. Expediens ergò fuit vt vmbra illa lex veritatem nouæ antecederet. Atq; hæc est apostoli doctrina ad Gal. 3. Itaq; lex pædagogus noster fuit in Christo. At vbi venit fides, iam nō sumus sub pædago: omnes enim filij Dei estis per fidē. Et. c. 4. Cū essemus paruuli sub elementis huius mundi eramus seruientes: at vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum, &c. Hic autem ab imperfecto progressus ad perfectum ex triplici capite perpenditur. Nempe ex fine, quod lex ducit: ex iustitiæ ordine, quem constituit: & ex modo quo subditos cogit. Ex fine inquam, quod illa bonum sensibile ac terrenum pro brauiō proponebat. Sed de hoc discrimine luculentius quæstione proxima, artic. 3. ¶ Secunda distantia qua lex illa veluti puerorum ac seruorum pædagogia à nostra, Euangelio fruētium, elongabatur, est quod illa non sicut nostra internam cordium

August.

Vlt. cōclus.

Ratio conclusionis.

Paulus.

cordium iustitiam explicabat. Non quod malas cupiditates nō refrenasset: erat enim in Decalogo: Non concupisces rem proximi tui, nō uxorem. &c. Verum quod Euangelium cogitationum prauitatem explicatiùs retundit: Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est. Et qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Ob idq; ait: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquàm scribarum & Phariseorū, nō intrabitis in regnum cœlorum. ¶ Tertium interuallum est in modo cogēdi. Illa enim peccatū potissimè metu, veluti pueros ac seruos urgebat: nostra verò amore quos pectora nostra Christus infundit, nos allicit. At verò & de hoc pariter articulo citato. q. seq. commodior dabitur dicendi locus.

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū

Ad tertium argumentū

Ad primum ergo argumentum iam responsum est quomodo hæc positiua Dei lex differat ab æterna, & qua ratione sit præter naturalem nobis necessaria. Nempe q̄ naturalis, quæ naturæ nostræ capacitate non excedit, ordinet nos in finem naturalem: sed diuina p̄ quam æterna altiori modo nobis participatur, euehit nos ad supernaturalem. ¶ Et pariter respondetur ad secundum, quod licet cōsiliū, opus sit rationis, necesse tamen est supernaturali lege informari. Atq; in hoc præclariùs nobiscum & excellentius factum est quàm cum irrationabilibus animantibus. Nam illæ ad naturalem duntaxat finem, qui humilis est, ordinem habent: quem etsi suis viribus adipiscantur, nihil egregium est. Nos verò ad supernaturalem felicitatem creati sumus: quod qui lem ineffabile beneficiū præ cunctis corporeis creaturis Deo debemus. Quò ideo per se natura nostra pertingere nequit. Sed tamen, cū, Aristotele authore, id quod per amicos possumus per nos ipsos quodammodo possumus, hoc quoque hominis excellentia patescit, quod sic est Deus paratissimus nobis suppetias ferre, vt nūquam nisi ob nostram culpam nobis desit. ¶ Tertium autem argumentum id præcise probat q̄ incongruens fuisset duas ab vno dimanare Deo leges, sic prorsus distinctas, vt sunt leges diuersarū gētium. Fuit nihilominus expediēs ac decòrum vt vnus Deus ad eundem finem alia præcepta poneret imperfectis hominibus, quibus pueritiam quasi sub pædago conueniebat degere: alia verò ad ætatem iustam prouectis. Eò potissimum quod salus nostra, quæ finis est legis, per Christum nobis erat obuentura, cui perinde competebat perfectam legē ponere. At nihilo minus oportebat & per alteram mūdum ad eius susceptionem (vt dictum est) præparari. Lex autem naturalis, quia vni-

uersalia continet præcepta, eademque adeò cunctis mortalibus cuiuscunq; sint conditionis communia, nequit nisi vna esse.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex vetus fuerit bona.

VONIAM eousque folet humana natura labefactari, vt non defuerit Manichæorum caterua, quæ contra veterem legem ceu malam, à malo que Deo conditam oblatrasset, quaritur an fuerit bona. Et arguitur à parte negatiua. Multa scripta sunt in veteri lege, nouæ repugnantia: vt primum ipsum verbū: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cuius contrarium asseritur Ioan. 1. Mundus per ipsum, scilicet verbum, factus est, & sine ipso factum est nihil. Mox & illic legitur requie uisse die septima Deum ab omni opere quod patrauerat: & tamen Ioan. 5. ait Christus. Pater meus vsque modo operatur, & ego oporor. ¶ Secundo, Deus ipse fatetur Ezech. 20. dicens: Dedi eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuent: lex autem de præceptorū qualitate existimatur: ergò lex illa non fuit bona. ¶ Tertio, Ad bonitatem legi: duo sunt potissimum requisita, vt supra nos Isido. docuit. Primum vt communi animarum saluti consulat: mox vt sit obseruatu non difficilis, humaneque consuetudini accommodata: neutrum autem istorum erat in illa lege. Ait enim quantum ad primum Paul. ad Roman. 5. Lex subintravit vt abundaret delictum. & cap. 7. Sine lege peccatum mortuū erat: ego autem viuebā sine lege aliquando: sed cum venisset mandatū peccatum reuixit: ego autem mortuus sum. Et de secūda qualitate ait Petrus Actum. 15. Quid tentatis ponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque nos neq; patres nostri portare potuimus? Lex ergo illa non erat bona. ¶ Quarto: Si lex illa bona fuisset, eò maxime quod Dei sanctio fuit: Deus autem non apparet fuisse eius conditor. Primum, quia vt habetur Deutero. 32. Dei perfecta sunt opera: lex autem nihil ad perfectum adduxit, vt ad Hebræ. 7. author est Paul. Mox quod deberet esse perpetua: Lex autem illa cessauit, vt ibidem Paul. docet, propter eius infirmitatem. Imo quia (vt dictū est) occasio erat peccati: ergo nō fuit à Deo lata, atq; adeò neq; inde eius potest probitas colligi. ¶ Quinto: Si Deo lato re bo

Prima ratio a parte negatiua.

2. Ratio.

3. Ratio.

Paulus.

Petrus.

Quarta ratio.

Paulus.

Quinta ratio.

Paulus.

re bona esset, condecens fuisset, vt per Angelos, qui (vt est in Psalms.) sunt Dei ministri fuisset lata: at vero non per angelos, sed ore Dei prolata fuit. Legitur enim Exod. 20. Loquutus est Dominus sermones hos. Et statim, Ego sum Dominus Deus tuus. Quod si vilius ministerio vsus est, ille fuit Moyses: secundum illud Ioan. 1. Lex per Moysen data est. Et illud Exo. 33. Loquebatur Dominus ad Moysen facie ad faciem: nil ergo restat vnde probitas illius legis elici possit. ¶ In contrarium autem est Paulinum oraculum ad Roma. 7. Itaque lex quidem sancta est, (loquebatur autem de veteri) & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.

1. Conclusio

Ad quaestionem tribus conclusionibus respondetur. Prima: Lex vetus (vt ait Paul.) fuit sancta & iusta & bona, atque omnibus suis causis congruentissima. Tamen non vnde quaque absoluta & perfecta. Conclusio haec per omne causarum genus asseritur & confirmatur. Primum, ex ratione vtriusque obiecti scilicet tam materiae de qua praecipiebatur, quam formae & figurae praecipienda. Fuit enim tum morum compositrix, tum & futurorum umbra, & vtrinque bona. Enimvero cum duplex sit in nobis ratio, sicuti veritas speculatricum scientiarum inde perpenditur quod sit rationi speculatiue consona: ita & legis bonitas eo quod sit concors rationi practicae: lex autem vetus qua parte erat morum regula, egregie propellebat tum operum prauitatem, tum & cupidines cum ratione colluctantes. Decalogus enim ille quem Deus Moysi in tabulis exarauit, compendium fuit substantiaque; & flos totius naturalis legis: quippe qui (vt quaestione. 3. latius patebit) hominem & ad Deum referebat & cum hominibus coglutinabat: neque solam manum verum & cor etiam illo mandato compecebat: Non concupisces rem proximi tui, non uxorem. &c. Vnde Paul. ad Roman. 7. Consentio, inquit, legi quoniam bona est. Et rursum, Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Quo sane verbo ostendit legis virtutem eam fuisse, vt sensualibus cupiditatibus obsteret, quae exteriorem, hoc est, sensualem hominem deuexant. At vero quoniam legis sanctitas per ordinem ad finem expenditur: finis autem diuinae legis non est sicuti humanae, temporalis tranquillitas & quies reipublicae, sed sempiterna foelicitas, quae in eius conspectu posita est: illa censetur perfecta lex quae vsque ad illum perducit finem: illa autem, bona quidem non tamen simpliciter absoluta, quae licet illuc dirigendoducat, non tamen perducit: hoc au-

Paulus.

tem discrimine vetus illa à nostra differebat. Enimvero cum finis ille vires excedat naturae, nullius legis opera nisi gratia supernè iuuante sufficiunt illuc quenquam perferre: secundum illud ad Roman. 9. Gratia Dei vita aeterna. Et quoniam gratia per Christi redemptionem, qui fuit Euangelicus legislator collata fuit vniuerso mundo, lex vetus quae per se gratiam hanc non continebat, eatenus bona erat, nimirum praecipiens virtutum officia, vt tamen non esset perfecta, sicut nostra: quae per eandem legiferi nostri gratiam ad suum finem nos perducit: vnde Paul. ad Titum. 3. Cum benignitas & humanitas apparuit saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitiae quae fecimus, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum generationis & renouationis Spiritus sancti, quae effudit in nos abundè. Et Ioanis. 1. Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Christum facta est. Et eodem attinet quod ait ad Hebraeos. 7. Nihil ad perfectum adduxit lex. ¶ Hanc differentiam iam diximus repetendam nobis, quaest. 7. Tantisper tamen, ne pendulus lector haereat, rem aperiamus. Est enim intellectu non facilis. In contrarium quippe est argumentum hoc In circuncisione antiquae legis conferebatur gratia virtute fidei Christi illic protestatae, qua gratia remittebatur originale, sicuti nostra per baptismum virtute eiusdem Christi. Rursum qui opera legis per eandem gratiam tunc implebant, condigne merebantur aeternam vitam, sicuti nos. Et sicut ille extra gratiam implentes legem solum praestabant opera moraliter bona, non tamen quae essent beatitudinis merita: ita & nobis accidit. Quid ergo discriminis restat inter illam & nostram? respondetur non hoc esse, sed aliud. Nempè quod causa illius gratiae qua illi in amicitiam Dei recipiebantur: non fuit exhibita nisi per Christum latorem legis nostrae: nam causa illa, vna eius fuit passio, secundum illud Paul. ad Coloss. 1. Nunc per mortem & sanguinem suum reconciliauit vos cum essetis aliquando alienati, & inimici eius. Itaque vt de contrito inter Theologos fertur, quod licet ante confessionem à suis sit per gratiam Christi absolutae delictis, nihilominus quia virtute propositae confessionis, quae sacramentum est passionis eius, contritio illa operatur, fit vt quando ad pedes confessarij accedit tunc verè absoluitur: sic de iustorum vniuersitate Christi passionem praecedentium, censendum est. Videlicet quod erant veluti in deposito quoad usque; Christus veniret qui pretium redemptionis soluens, cuncta expiaret piacula. Et ideo occlusae illis erant caelorum valuae: quasi non essent digni qui

Discrimen interveteris & nouae legis.

qui admitterentur in possessione filiorum Dei. Atque hoc est quod ait Paul. ad Rom. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suae propter remissionem praecedentium delictorum in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiae fuit Christi passio etiam respectu praecedentium. Est ergo differentia quod illi non per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitentur iustorum merita. Nos vero per fidem eiusdem Christi praesentis in nostra lege: nempè qui gratiam nobis eotempore articulo meruit qua idoneè dignèque implem legem: quo articulo lex nos eius obligare cepit. Et haec est perfectio qua lex nostra veteri praestat quantum ad moralia praeccepta. ¶ Mox bonitas eiusdem legislatione causae finalis ostenditur. Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messiae praepararet & communiret. Haec autem praeparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum praeconium & praesagium: mox & euangelice quasi inchoatio. Praeconium scilicet per Prophetarum oracula: vnde Christus Luc. ultimo: Oportet impleri omnia quae scripta sunt in Lege, & in Psalms, & Prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Praesagium verò per caeremonialia quae umbra erant futurorum, secundum illud. 1. ad Corinth. 1. Omnes patres nostri in Moysen baptizati sunt, & in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Haec enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicae, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorum cultura coercitus, atque cultui vniuersi Dei addictus. Vnde Paul. ad Gal. 3. Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quae reuelanda erat. Et haec de prima conclusione. ¶ Sed vt ratione quoque efficietis causae bonitas eiusdem legis corroboretur, apponitur secunda. Deus fuit author eiusdem legis: vt patet Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam: quod scriptum erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus haec. Lex illa: vt dictum est, praeparamentum erat Euangelicae, cuius porro neque Manichei negare poterant Deum fuisse autorem: igitur cum eiusdem sit, & finem proponere, & dispo-

Paulus.

Paulus.

Obiecto aduersus tractatum discrimen.

Solutio.

Paulus.

Paulus.

Quo sensu proposita differentia saluatur.

Ostenditur bonitas legis diuinae ex ratione causae finalis.

Ioan. 5.

Paulus.

Paulus.

1. Conclusio

ratio quae sitis.

qui admitterentur in possessione filiorum Dei. Atque hoc est quod ait Paul. ad Rom. 3. Deus proposuit Christum propitiatorem in sanguine ipsius ad ostensionem iustitiae suae propter remissionem praecedentium delictorum in sustentatione Dei ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore. Ecce quomodo fons totius gratiae fuit Christi passio etiam respectu praecedentium. Est ergo differentia quod illi non per legis opera salui fiebant, sed per fidem Iesu Christi futuri, cuius passione nitentur iustorum merita. Nos vero per fidem eiusdem Christi praesentis in nostra lege: nempè qui gratiam nobis eotempore articulo meruit qua idoneè dignèque implem legem: quo articulo lex nos eius obligare cepit. Et haec est perfectio qua lex nostra veteri praestat quantum ad moralia praeccepta. ¶ Mox bonitas eiusdem legislatione causae finalis ostenditur. Fuit enim condita vt viam in terris venturo Messiae praepararet & communiret. Haec autem praeparatio in duobus consistebat. Primum, vt esset futurorum praeconium & praesagium: mox & euangelice quasi inchoatio. Praeconium scilicet per Prophetarum oracula: vnde Christus Luc. ultimo: Oportet impleri omnia quae scripta sunt in Lege, & in Psalms, & Prophetis de me. Et Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi. Praesagium verò per caeremonialia quae umbra erant futurorum, secundum illud. 1. ad Corinth. 1. Omnes patres nostri in Moysen baptizati sunt, & in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem manducauerunt: & omnes eundem potum spiritualem biberunt. Haec enim omnia in figura facta sunt nostri. Fuit deinde quasi inchoatio Euangelicae, quatenus sub illa lege semotus est peculiaris ille populus à reliquo orbe, & ab idolorum cultura coercitus, atque cultui vniuersi Dei addictus. Vnde Paul. ad Gal. 3. Priusquam veniret fides sub eadem lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quae reuelanda erat. Et haec de prima conclusione. ¶ Sed vt ratione quoque efficietis causae bonitas eiusdem legis corroboretur, apponitur secunda. Deus fuit author eiusdem legis: vt patet Matth. 15. Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras. Erat quippe Christo tunc sermo de illo mandato: Honora patrem tuum & matrem tuam: quod scriptum erat in lege. Et ratio colligitur ex superioribus haec. Lex illa: vt dictum est, praeparamentum erat Euangelicae, cuius porro neque Manichei negare poterant Deum fuisse autorem: igitur cum eiusdem sit, & finem proponere, & dispo-

legem illam tulit. Diabolus enim nunquam, vt diabolico ore Manicheus blasphemauit, legem illam constituisse, per quam Christus praesignabatur colebaturque, à quo erat ipse victus expellendus. Atque hunc sensum exhibebat ipse Redemptor Matth. 12. Si Satanas Satanam eiecit, diuisum est regnum eius. Animaduertenda tamen est assertio huius conclusionis, quippe quae non tantum Manichaeorum blasphemiam retundit, deliratum ac mentientium fuisse opus principis tenebrarum: verum & docet non fuisse legem alicuius angeli vel hominis, sicuti sunt leges humanae, sed sicuti noua: ita illam à Deo latam esse ac subinde diuinam ceteri. Ita enim ubique habet: loquutus est dominus ad Moysen dicens. Et Exod. 24. Postquam Moyses retulit ad populum legem, responderunt: Omnia quae loquutus est nobis Deus faciemus. Et infra dum sanguinis asperione eandem legem ceu testamentum stabiliret in figuram Christi qui suo sanguine confirmaturus erat nouum, ait: Hic est sanguis foederis quod pepigit vobiscum Deus. Id quod & Paul. ad Hebraeos. 9. retulit. Quando ergo ait Ioanes: Lex per Moysen data est, non intelligit fuisse suam, sed eius ministerio promulgatam: sicut lex Euangelica non fuit Apostolorum, sed Christi, ipsorum divulgata praedicatione. ¶ At verò, quo nihil legis illius defensionum praetermittatur, tertia adhibetur conclusio. Lex illa à Deo per angelos posita est, secundum verbum Paul. ad Galat. 3. Lex data est per Angelos in manu Mediatoris. Id cuius Stephanus testimoniū perhibet Actuum. 17. Dicens: Accepistis legem in dispositione Angelorum. Et Dionys. 4. cap. Coelestis Hierarchie congruere docet, vt diuinorum arcana ad homines Angelorum ministerio deferantur. Haec autem ratio non peculiariter de antiqua, sed & de lege nostra curreret: quae tamen non per angelos, sed per Christum lata est, Et ideo S. Tho. peculiarem adhibet eiusdem prouidentiae analogiam, quam ab architectis mutuatur. Architectus enim nauis non per se, sed per suos ministros ligna dolat, ac praeparat: ipse tamen compingit nauis fabricam. Idemque videre est in architecto domus: Condecens ergo fuit vt Deus legem illam quae ad Euangelij perfectionem sterneret viam, per coelestes suos ministros praemitteret: Euangelicam verò ipse factus homo conderet, suoque sanguine consecraret. Atque hoc interuallum digno ait Apostolus ad Hebr. 1. vbi excellentiam Euangelij inde commendat, quod per illud loquutus Deus est nobis in Filio qui melior est angelis, quod fecit spiritus ministrofque suos in ministerium missos propter eos qui here-

3. Conclusio

Paulus.

Dionys.

S. Thom.

Paulus.

hereditatem capient salutis.

Manichaei. Argumentum in contrarium obiecta Manichaeorum arma erant: quorum inter alias haereses haec quoque fuit, ut legem veterem conuictijs profcinderent, & tanquam a principete nebrarum conditam repudiarent. De qua quidem heresi meminit August. lib. de haeres. cap. 46. & in eius repulsum scripsit, praeter alios, contra Faustum libros viginti tres. Quauis heresis huius Cerdo feratur primus auctor Marcionis magister, cui post centum annos successit Manichaeus. Isti enim, non intelligentes, malum per se nullam habere causam, sed esse boni priuationem: neque vero bonum Deum effectorem esse malorum, in illam sunt primum vesaniam collapsi, ut duo ex aequo rerum principia adstruerent: principem scilicet lucis, bonorum auctorem: principem autem tenebrarum, inuentorem malorum. Atque inde rursum cum legem veterem in malorum praedicatione collocarent, inuentum esse dixerunt illius principis tenebrarum.

Argumentum. Argumentorum vero capita quae contra legem moliebantur haec ferme sunt. Primum ratione finis, qui omnium est causarum prima improbabant illam, quod non nisi terrena promitteret. Vnde Faust. lib. 4. eo ait testamentum vetus non accipere, quod in conon est hereditas sicuti in nouo. Ob idque negabat esse ambase eiusdem Dei leges. Ad hoc tamen iam superius responsum est, Deum illis tanquam pueris terrena fuisse pollicitum: tum ut in illis futura delinearet, tum ut palam faceret quam esset fidus suorum promissorum feruator.

Argumentum 2. Secundum caput argumentorum suorum erat, quod dictis multis lex illa cum Euangelio pugnat, ut primo nos argumento tetigimus. Ad quod tamen August. latissime in lib. contra Adimantem respondet: ea mirum conciliando quae pugnancia videri poterant. Haud enim repugnat, cuncta esse a Deo facta: quare ait Moyses, Creauit Deus. Et tamen illa condidisse per verbum, ceu per suam artem: quare ait Ioannes, Per ipsum facta sunt. Neque obstat ut factus fuerit homo ad imaginem Dei secundum naturam, ut illic habetur: & tamen secundum morum malignitatem dixerit Christus Iudaeis Ioannis. 8. Vos ex patre diabolo estis. Neque aduersant ut quieuerit die Sabbatho ab opere creationis mundi: & tamen semper operetur, ipsum conseruando & gubernando. Tertio inculpabant legem, ut in secundo argumento insinuabamus, quod contineret praecipua mala. In primis crudelia: ut est illud. Oculum pro oculo: dentem pro dente, quod idcirco Christus Matth. 5. ceu iniquum respuit, di-

cens: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros. Mox & charitati aduersantia: qualis erat libellus repudij & vsurarum permissio: nam Deuterono. 23. per mittebantur foenerari alienigenis. Et illud quod refertur Matth. 5. Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Quae quidem testimonia sunt, non esse legem vtranque eodem Deo latam. Ad haec vero eodem ferme respondetur: nempe quod cum populus ille tam iniuriarum esset tenax, tamque diuitiarum sitiens, atque ad charitatem durus, permittit illis Deus illam talionis vindictam, & vxorum repudiationem, atque vsurarum modum, ut ab immanioribus illos arceret. Adueniente autem lege gratiae superstruxit Christus celsiores charitatis gradus. Tamen si illud verbum, Odio habebis inimicum tuum, non extabat in lege: ut patet Leuit. 19. Sed erat Phariseorum interpretatio. Quapropter Fabri Stapulensis adnotatio super eundem locum Euangelij minimè tuta est. Ait enim quod illud ex veteribus scripturis aperte cognoscebatur, quae passim mala imprecantur inimicis: ut in Psalm. 53. Auerte mala inimicis meis. Et 82. Erubescant & conturbentur in seculum seculi. Est enim impius error hanc notam legi inurere, quod praeciperet inimicorum odium. Nam quod iuberentur illi Chanaanos & Iebusaeos perdere, non erat odij iusio, sed executio iustitiae: Imò Prouerb. 25. praecipiebatur. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Illae autem Psalmorum phrasès, expositore vbiq; Augustino, non sunt malorum imprecationes: quasi David optasset mala inimicis suis: sed futurorum prophetiae. Ac si dixisset. Auertes mala inimicis meis. Igitur ad secundum argumentum respondetur, quod quando Deus fatetur dedisse eis praecipua non bona, caeremonias denotat, quae non appellauit mala, sed non bona: id est, non perfecta, neque ad vitam per se sufficientia: quia non conferebant gratiam peccatorum lotricem, quae quidem peccata eiusdem caeremonijs illi confitebantur: nam gratia in circuncisione a sola promanabat fide. Et ideo subiunxit, & iudicia in quibus non viuunt, scilicet vita gratiae. Ac postea: Et pollui eos in muneribus suis: hoc est, Per illa munera quae pro peccatis offerebant ostendit eos esse pollutos.

Argumentum 3. Quarto denique hoc super omnia ijdem Manichaei improperebant legi, quod tum obseruatu erat difficilis: tum & peccatorum existeret causa: quod tertium nostrum argumentum tendebat. Verum tamen super eiusdem locis Pauli ad Romanos. 5. & 7. citatis satis a nobis expositum est, legem non fuisse causam,

adnotatio Fabri minime tuta.

In Fabrum testimonia sacra. Solutio argumenti.

ad. 2. argu.

ad. 3. argu. Auctor in Commentarijs sup epl stola ad Roma.

Paul. fam, ut peccatum viueret, & homo gratia emoreretur, veluti effectricem & positricem: quinverò hanc maculam abstergit eidem legi idem Paul. dicens quod esset sancta. Et. 1. ad Timoth. 1. Scimus autem quod bona est lex, si quis ea legitime utatur. At quia malum veteat, docebatque adeo quid esset peccatum, ex hac parte, primum tollebat excusationem: secundo, quia ut ait Liric. nituntur in vetitain d homines occasione captabant, ut maiori impetu ferrentur in malum: & quia gratia non conferebat, ex hac parte negatiue erat causa peccati: id est, non satis iuuans ad illud cauendum. Vnde non ait, Occasione data, sed occasione accepta: id est, quam non lex dedit, sed homines inde acceperunt: peccatum scilicet originale, cuius fomes carnis in nobis relictus est, per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quare c. 5. vbi dixerat peccatum intrasse ut abundaret delictum, particula, ut, non dicit causam: Haud enim illa fuit voluntas Dei ferentis legem ut per eam concitaret homines ad malum, sed tantum dicit consequentiam. Ex hominum namque infirmitate consequentum est ut data lege, peccata cumularent.

ad. 4. argu. Ad quartum satis responsum est vbi ratione exposuimus tam imperfectionis legis, quam etiam cessationis. Cum enim esset figura legis gratiae nihil vetat, quia a Deo fuisset lata, & nihilominus non absolutam obtinisset perfectionem. Erat enim praeparamentum Messiae, auctoris gratiae, quae est legis perfectio: quapropter consequens erat, tum ut usque ad ipsum non adpiceretur suam perfectionem, tum ut per eiusdem Dei praesentiam illa antiquaretur.

ad. 5. argu. In quinto autem argumento non vna tantum dubitatio dissoluenda petitur. Vna enim est de locutionibus illis antiquis qua Deus dicebatur loqui Moyse: vtrum scilicet per se ipse loqueretur, an vero angelus nomine ipsius. August. namque. 2. de Trini. ca. 12. & 13. super Genes. ad literam. c. 27. hac propeadet, quod unus angelorum per dispensationem personam dei sui gerebat. Quemadmodum scriba dum nomine iudicis sententiam refert, Nos. &c. mandamus. Et quo pacto sacerdos ait loco Christi, Hoc est corpus meum. Et astipulatur eius assertioni modus loquendi scripturae. Enimvero Exo. 3. vbi nos legimus quod apparuit de rubo Dominus Moyse in flama ignis, Septuaginta habent, apparuisse Angelum Domini. Et sic legit August. Nihilominus tamen qui apparuit dixit: Ego sum Deus patris tui. &c. Et Genes. 32. Ille qui luctabatur cum Iacob, ait ad illum: Cur queris nomen meum quod est mirabile? Angelus ergo loque-

Paul.

ad. 4. argu.

ad. 5. argu.

august.

robatur sententia August.

batur in persona Dei. Et causa est huiusmodi. Ratio assertiois praeterita. Cum voces illae sensibiles essent, liquidum est fuisse factas in aere verberato quod homines audiunt atque adeo Angelorum ministerio, quod Deus utitur, intonuisse. Et ideo ceterum Angelus loqui in persona Dei. Tamen si nos super illo paterno verbo Ioannis. 3. Hic est Filius meus dilectus, non sumus veriti dicere vocem fuisse Dei propriae patrique attributa: nempe quod vel Deus se solo verberasset aere, vel quod Angelico fuerit functus obsequio, quasi instrumeto, ceu nos utimur lingua. Hac ergo ratione dicitur lex data per angelos seu in dispositione angelorum, quod dum Deus Moyse in monte loquebatur, vox illa angelorum operibus eius in sonabat.

Secunda quaestio. Sed tamen hinc secunda emergit quaestio, quod Exod. 33. asseritur Dominus facie ad faciem Moyse loquutus. Respondetur tamen secundum August. locis citatis, hoc esse intelligendum secundum opinionem vulgi. Nam paulo post optatisimè cum Deo expostulabat, dicens: Oportet de mihi gloriam tuam: nempe quoniam non dum viderat. Igitur vtrum post viderit Dei faciem, ut Paulus in raptu, an solum postetiora, hoc est, quid in quo ei gloria illius illuxit, sub iudice est. Veruntamen quando in monte legem suscepit voce per angelos fabricata loquebatur ei Deus. Quid ergo est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est: qua sane de causa dicitur Moisaica. Respondetur quod sicut Christus per se ipsum reuelauit Apostolis legem, quam ipsi orbi promulgarent, sic Deus per angelos tradidit Moyse, ut ipse denuntiaret populo: Et ideo dicitur Moyse, tanquam promulgatoris.

ARTICVLVS. III.

Utrum lex illa soli debuerit populo Israel, poni, illumque duntaxat obligare.

POST QUAM de bonitate causae, quae vetustae legis satis a nobis dictum est, subsequitur ut de eius subditis sermonem adhibeamus. Quae ritur ergo an fuerit expediens populo Israel peculiariter poni, cumque duntaxat obligare. Et arguitur a parte negatiua. Lex illa, ut dictum est, figura fuit praeparatioque euangelicae: figura autem & via debet suo fini similitudine respondere: sed lex euangelica non Iudaeis tantum, verum & Gentibus vniuersis futura erat in salutem secundum oraculum illud Isaiae. 49. de Christo

Ratio asser-
tionis praeterita.

Secunda quaestio.

Solutio.

Alia obiectio.

Dissolutio.

1. Argum. a parte negatiua.

sto precantatum: Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & scæces Israel conuertendas: dedi te in lucem Gentibus, ut sis salus mea usque ad extremum terræ: ergo & lex vetus debuit vniuerso mundo promulgari. Eo vel maxime quod ut legitur Actu. 10. Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gēte, qui timet eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. ¶ Secundo, si lex illa Iudæos tantum obligaret, deterrima fuisset grauisimamq; eorū conditio inter omnes mortales: Illi enim non poterant sine legis obseruantia obtinere salutem: Extat enim Deuter. 26. Maledictus omnis qui non permansit in sermonibus legis huius, neque eos opere perficit: reliqua vero Gentium vniuersitas extra illam legē. Solo iure naturæ seruari poterat: amplior ergo salutis via patebat Gentibus quam Iudæis. ¶ In contrarium autē est sententia Pauli ad Roma. 3. Quid ergo amplius Iudæo? multa per omnem modum. Primum quidem, quia crederetis sunt illis eloquia Dei: Et David, non fecit taliter omninationi: & iudicia sua non manifestauit eis.

Secundum

Paulus

Gemina q-
stio clausa
in questio-
ne propo-
ta.

Secunda

Prima con-
clusio qua
facit pri-
mæ questio-
ni.
Prima pro-
batio con-
clusionis.

2. Conclusio

Duplex ra-
tio conclusio-
nis.

recondita mysteria in initio credere tur. Nam si sparsim fuissent statim per orbem euulgata, ludibrio citius haberentur, quam eis adhibere tur fides. Sic enim solent cordati homines & prudentes arcana sua non temere publicare, sed illos deligere quorum fidei committant. Iuxta illud Ecclesi. 6. Multi pacifici sunt tibi, consiliarius vnus de mille. Quin verò nuntium rei grauisimam non audes in initio in vulgus propalare, ne deridiculus videaris: sed in quorundam aures primum susurras, quousq; fama vires accipiat. Poterat quidem Deus talia facere hominum ingenia, ut omnes statim caperent, sed tamen mora naturæ cuncta suauiter disponit. Docuit enim nos experientia mille quingentorū annorum, non dicam quam sint mysteria nostræ fidei captu difficilia, sed quam sit humanum ingenium tardum, quamq; ad optima capessenda indocile, cum minimus orbis angulus fidem retineat, eandemq; tam multis ex partibus lacerat. ¶ Altera ratio est ex eodem itidem sine sumpta, quod decuit selectam esse stirpem ex qua Christus genus duceret. Quoniam modum enim Romanorū genus & Athenensium, ut verbi gratia dicamus, sua celebrant nomina, ita condecuit Christi profapiam ac genealogiam, illustrem in mundo fuisse. Atqui utraq; ratione circūcisionis caractere insignitus ille populus fuit, ut à reliquo dignosceretur orbe. Fuitq; insigne illud in mēbro illo iustum ut illius genitura significaretur, qui vnā cū reliquis delictis labem generatione contractam erat absterfurus. Et quemadmodum inter Romanos illustriores familie: ut Cæsares, Camilli, Scipiones. &c. sic etiam ex illo populo selectus est Davidicus truncus ex quo diuinus flos germinaret. Quapropter ut super primum cap. ad Roma. recolimus, nuncupatus est Christus filius David. ¶ De alio verò proposito mēbro, scilicet cur ille potius Hebræorū populus fuerit electus, statuitur. Tertia conclusio. Ratio huiusmodi electionis neque potest neq; debet ex aliqua causa vel merito illius populi captari, sed in meram Dei misericordiam est referenda. Duas quippe causas comminisci posses populo illi congruentes. Quarū vna esset, quod cum reliquis orbis Gentibus in idololatriæ impietate immeris soboles illa Abraham in verò cultu vnus Dei persisteret, iustum erat illam peculiariter in peculium Dei eligi. Sed tamen ratio hæc non est cōuincens. Nam post susceptam legem in eandē idololatriā irruerunt: quod multo illis iniquius absurdusq; fuit quam Gentibus. Vnde Exod. 33. & Amos. 5. Nunquid hostias & sacrificium obtulistis mihi in deserto qu-

2. ratio.

Duplex ra-
tio nō satis
apta.

refellit
prima.

quadraginta annis domus Israel? Et portastis tabernacula Moloch Deo vestro & imaginem idolorum vestrorū sydus Dei vestri quæ fecistis vobis? Secundam ergo rationem effingere quis forte posset, quod licet fuissent postea idololatra, tamen aliquibus iustitiæ officijs vel ante vel post legem floruerunt quorum merito data est illis lex. Veruntamen planè legitur Deuter. 9. Scito quod nō propter iustitias tuas Dominus tuus dedit tibi terram hanc in possessionem, cum durissimæ ceruicis sis populus. ¶ Ratio ergo proxima fuit promissio facta Abraham, Isaac, & Iacob, ut eodē cap. legitur. Vbi adnotandum est Abraham antecessisse legi & Moyfi quingentis annis. Cui ut legitur Gene. 12. & 22. promissa est Chananæorum terra, si mul & futurus Messias. Et quoniā lex præfatum erat, ut diximus, præparatioque eiusdem Messias, in eadem promissione includebatur lex eius soboli promulganda. Ob idq; loco citato Deute. Nō propter iustitias tuas & æquitatem cordis tui ingredieris ut possideas terras earum, scilicet Gētiū: sed quia illæ egerūt iniquē, introeunte te deletere sunt, & ut completeret verbum suum Dominus quod sub iuramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, & Iacob. Itaque expulsio Gentium fuit propter eorum peccata, sed tamē introductio Iudæorū atq; ad eodē collatio legis fuit propter promissiones Dei. Idq; Apostolus ad Gala. 3. docens, ait: Abraham dictæ sunt promissiones & femini eius. Et non dicit feminibus, quasi in multis, sed quasi in uno. Et femini tuo qui est Christus: ergo lex data est illi populo propter promissiones. Illæ autem ob id dictæ sunt ut populus ille ex quo Christus carnem induturus erat reliquo orbi sanctitate præstaret, secundum illud Leuit. 19. sancti eritis quia ego sanctus sum. ¶ Obiectio. ¶ Veruntamen licet hæc fuerit proxima causa, non tamen in illa animus requiescit. Nam respondendum restat, cur selectiorē Deus habuit Abraham ac suam progeniem cui mysteria Christi reuelaret, atq; ex suo sanguine gignendum polliceretur, quam vnum quemlibet aliū mortalium: vtrum merita ei⁹ fuerint in causa. Re vera minimè, sed ut conclusio asserit, Dei misericordia. Hoc nanq; in primis astruit oraculum illud Isaia. 41. Qui suscitauit ab Oriēte iustum, vocauit eum ut sequeretur se. Nam de terra Chaldæorū vocatus fuit: ut Gene. 11. legitur: quæ quidem regio terræ promissæ orientalis erat. Mox & ratio idem demonstrat. Nam cum gratia qua grati Deo reddimur non cadat sub meritum, fit ut neque eius initium & caput promereri vlla possit creatura: initium

Exploditur
secunda cau-
sa.

ratio veræ
conclusionis
Explanatur
posita ratio

Paulus.

Obiectio.

3. Conclusio

Duplex ra-
tio nō satis
apta.

merita Abra-
hæ minime
in causa fue-
re vt præca-
teris illius
popul⁹ scilicet
geretur vn-
de Christus
originē du-
ceret: sed
hoc ipsum

autem fuit Christus: ergo eius aduentum neq; intemerata Virgo mereri valuit: quant o minus Priscorū quispiam. Et cum lex fuerit Christi figura, neq; illam vel Abraham, vel eius progenitores, aut posterius meruerunt. Quocirca mera fuit Dei clemētia quod ipse eiusque profapia inter omnes mortales eligeretur. Neq; vlla potest humana designari causa sed in radicē prædestinationis, quæ nullam præter Dei voluntatem habet, referenda est talis electio: iuxta illud celebre Augu. axioma super Ioan. Quare hūc trahat & illū nō trahat, noli velle iudicare, si non vis errare. Verūtamen quod de Ipara Virgine confitemur, & de Abraham quoq; suo gradu censendum est. Etenim etsi Virgo non meruit Christum incarnari, tamē fixo illo diuino proposito, fecit eam Deus dignam quæ ipsum conciperet: secundum illud quod Ecclesia canit: Quæ dominium omnium meruisti portare. Et simili modo in suo inferiori gradu fecit Abraham inter mortales dignum, cuius sanguinem nascituro filio suo diligeret. ¶ Hæc autem electio primū in sacro Canone designatur: Genes. 10. Vbi cum peruentum est ad enarranturum progeniem Sem filij Noe, ait scriptura: Sem quoq; nati sunt patre omnium filiorū Heber. &c. Quod utique verbum cōsideratissime meditatus est. 16. de Ciuita. Dei August. August. Filij enim Heber dicti sunt Hebræi. Ob idque quāuis non fuerit primogenitum eiusdem Sē, tamen ob hanc dignitatem primus nominatus est. Nō ergo ab Abraham quasi Abraham, vt quidam Iudæorum autumant: sed ab Heber nomen traxerunt. Vixit nanque pater ille sub ætatē Nemrod quando facta est linguarum diuisio: ob idq; appellauit nomen filij sui Phaleg, vt ibidem legitur, quod est diuisio: eodē quod in diebus eius diuisa sit terra. Inde ergo diuinitus separatus est Heber à reliquis, qui cum Nēmrod aduersus Deum ipsum coniurauerāt. A quo Heber sextus fuit Abraham, quæ Deus (vt legitur Gene. 12.) præcepit exire de terra sua & de cognatione sua. ¶ Et hæc de priori quæstionis membro. De posteriori verò putā de legis obligatione an extenderetur ad Gentes, subiunguntur duæ aliæ conclusiones: hac distinctione præmissa. In lege quædam erant præcepta de lege naturæ, vt Decalogus & moralia reliqua: quædam verò eidem naturali iuri adiecta, vt ceremonialia & quædam legalia. Sit ergo conclusio ordine quarta. Cuncti mortales tenebantur seruare illa quæ sunt legis naturæ, non quidē ob vinculum Mosaycæ, sed id eadem iubente natura. Reliquorum verò obseruantia nemini extra illum populum neces-

In misericordiam diuina referendum est. ratio præfata assertio-
nis.

August.

Electio Abraham in sacro canone designatur.

August.

distinctio præceptorū legis antiquæ.
4. Conclusio bimembris

Probatio prioris mē-
bri.

Paulus.
probatio
sterioris mē-
bri.

5. Cōclusio

Dionysius.

Quid sentē-
tia de exi-
tu Socratis,
Platonis at-
que Arist.

quia erat ad salutem. Prior pars notissima est: quoniam & ante aduentū legis totum humanum genus lumine diuini vultus illustratum seruare stringebatur cuncta quæ natura docebat, tum ad cultum diuinum, tum & ad humanam societatem referre: lex autē scripta neminem ab huiusmodi iugo exemit. De his ergo naturæ præceptis in lege conclusis ait ad Roman. 2. Paul. Gentes quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt, faciūt. Posterior autem pars ex dictis planè colligitur. Etenim qui ad sublimiorem religionis ordinē assumuntur, pluribus religantur quàm reliqui laxioris vitæ, vt in clericis & monachis videre est: populus autem ille selectus fuit ad excellentiorem sanctitatis gradum: qualis decebat populum, ex quo erat Christus nasciturus, & qui figuram eiusdem Christi gerebat: ergo ad peculiaria illa instituta, legi naturæ superaddita, solus ille populus erat obligatus. Vnde Deut. 18. Perfectus eris & absque macula coram Domino Deo tuo. Quam ob rem veluti arctioris religionis cultoribus quædam professionis imago illius legis erat iniuncta: secundum illud eiusdē lib. capit. 26. Profiteor hodie coram Domino Deo tuo &c. ¶ Hiæc demum colligitur quinta conclusio. Tam currente illa lege, quàm ante ipsam potuerunt sub lege naturæ homines salutem obtinere. In lege inquam naturæ: non tamen per eiusdem naturæ vires. Nā Dei gratia res est supernaturalis: quam idcirco sine intellectus aliqua fide, ac subinde diuina ope volūtatis motrice adipisci nemo vnquam valuit. Et in hoc sensu intelligitur Dionysii .9. cap. celest. Hierarch. vbi ait multos Gentiles per angelum fuisse in Deum reductos. Et Eccles. 17. In vnamquamq; gentem proposuit Deus rectorem: ac perinde ea quæ ad salutem sufficiebant. Nam in omni lege voluit omnem hominem saluum fieri vsq; ad euangelicam quæ omnibus est necessaria. Igitur si de Socrate, Platone, Aristotele, Catone, Seneca & id gen^o ethnicis præcipui nominis explorare cupis, fuerint ne ingressi salutis viam, perpendendū tibi primum est an aliqua vitia admaiserint, tam aperte cum naturali ratione pugnantia, vt nullum sibi possent ignorantia clypeum obtendere. Nam quos tales inueneris, impietas esset suspicari fuisse seruatos. Quare nullus idolatrarum excusari potuit. Neq; eorum qui adulteria & furta ac peiora flagitia ignorarunt. Sec^o de fornicatione simplici: cui⁹ ignorantia probabile est ethnicorum aliquos ante scriptam legem potuisse excusari. Sicuti & Socratem, et si venenum epotauit, quod re vera non est li-

citum, potuit tamen ignorantia excusari, nimirū credens legem illam qua condemnatus est, fuisse bonā. Et simile dicendū de Seneca, cui data, à tyrāno fuit mortis optio. At neq; Catonē neq; aliorum quēpiam qui mortē sibi cōsciuerunt, legitima ignorantia excusat: lumē enim naturæ planè docet nemini licere sibi mortem cōsciscere. Platonem autem August. in libr. de Ver. relig. laude commendat quod perpetuam seruauit abstinentiam. Et certè est per quam verisimile in Dei gratiam fuisse receptū. Hæc autem quæ in coniecturis posita sunt, non est quod nos remorentur.

Ad primum igitur argumentū capitis quæstionis respondetur, quod nō oportuit legem, quæ figura erat nostræ, tanta similitudine ei respondere, vt esset tam vniuersalis. Imò decuit ratione iam dicta peculiari populo præscribi, ex quo Christus nasceretur: secundum illud ad Rom. 9. Quorū, scilicet, Iudæorum, est adoptio filiorū Dei, & testamētū & legislatio: quorū patres, ex quibus Christus est secundū carnē. Neq; subinde Deus fuit personarum respector. Nam cum nemini debitor sit, cui vult miseretur & quem vult indurat. Vnde Aug. li. de Prædest. sanctorum: Omnes, inquit, quos Deus docet, misericordia docet: quos autem non docet iudicio non docet: hoc enim venit ex damnatione humani generis pro peccato primi parentis. Suppositis autem nostris meritis quæ ex eius gratia pullulant, citra personarum acceptionem reddit vnicuiq; vt ait Paulus, secundum opera sua. ¶ Ad secundum negatur deteriorem fuisse Iudæorum conditionem, quàm Gentium. Imò tanto fuit præstatioꝝ populus ille, quanto Dei legi & cultui districtius mancipatus. Quem admodum & inter Christianos quo arctius se homines religionū votis præstringunt, foelicius viuūt. Vnde Deuter. 4. Quæ est alia gens sic incluta vt habeat ceremonias iustaque iudicia? Quo circa vt Exod. 12. scriptum est, quicumque Gentilium voluisset in Iudæorum familiam commigrare ac nomen suum in legē illam ascribere, circūcisus admitteretur: Vt in vsu illis nunc est qui religiones profitentur. Quod si quis hinc hæreat vtrū poterant Gentilium quicq; particulam legis recidere absq; totius professione: & præcipue poterant circuncidi extra legem viuentes. Videtur nanque ratio partem affirmatiuam persuadere. Nam inter Abraham & Moysen durauit quingentis annis absque lege circūcisio. Respondetur quod nihil Gentiles vetabat quominus possent ceremonias aliquas quæ sibi placerent à Iudæis mutuari Sicuti Romani non

Aug.

Verisimile est platonē in Dei gratia fuisse.

Ad. 1. argu.

Paulus.

Argumentū

Ad secundū

Hæsitatio.

Suadetur pars affirmatiua.

Responsio.

Paulus.

1. Argum.

Secundum

Paulus.

Tertium.

Paulus.

Conclusio responsiua.

Libri Secundi,
nonnullas leges ab externis Gentibus receperunt. Attamē nisi profiteretur legem, nō esset illis propriè diuina. Quin verò arbitrator post datam legem, circuncisionem nemini ad salutem conduxisse, nisi totam profiteretur. Erat enim sicut nobis baptismus, professio legis. Quod aperte ad Galat. 5. docet Paul. sub illis verbis, Testificor omni homini circuncidēti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ.

ARTICVLVS: IIII.
Vtrum lex vetus congruenter data fuit tempore Moysi.

Restat postremò, temporis datæ legis rationem reddere. Et ideò quaeritur vtrum tempus illud quo data fuit Moysi, negotio conueniret. Et arguitur à parte negatiua primò ex his quæ dicta sunt. Erat enim salutis præparamentum, quæ erat per Christum conferenda: statim autem homo lapsus remedio indiguit salutis, ergo illico debuit in mundi primordijs ferri.

¶ Secundò: Data fuit in sanctificationem eorū ex quibus Christus progignēdus erat: illa autē sanctificatio cœpit in Abraham: vt legitur Gene. 12. ante Moysen quingētis annis, cui facta fuit pmissio, quinq; vt ait ad Roma. Paul. Creditur Deo & reputatum est illi ad iustitiam, ergo illi, vt circūcisio iussa est, ita & lex poni debuit. ¶ Tertio: Quemadmodum nuper dicebamus, sicuti Abraham ex vniuerso orbe selectus fuit vnde Christus originē traheret: sic postea ex illo populo Dauid vnde peculiare genus duceret: quare nūcupatus est filius Dauid: ergo sub Dauide qui post Moysen annis pluribus quàm quadringētis natus est cōgruentius fuisset lata. ¶ Cōtrariū autē colligitur ex Paulo ad Gala. 3. vbi ait, Legē fuisse ordinatam per Angelos in manu mediatoris: ordo nanq; Dei temporis quoque opportunitatem denotat.

¶ Quarto: Vastio perfacili negotio expeditur, si ex sola Dei volūtate ratio petatur. Nā cum illa nō habeat priorē causam neque quicquā humano generi debeat, legem dedit quādo per suā sapientiā decēre cognouit. Attamen exploranda restat causa ex parte hominū, ob quorū salutē data est. Et ideo statuitur conclusio affirmatiua. Illo temporis articulo data est quod in rem erat maximè humano generi. Etenim tanq̄ iniquorū medela condita est ad emolliendā eorū duritiam eorumq; edomandā superbiā: & tanq̄ bonorum iuuamen,

Quæst. I. 83
ad promouendam eorum salutem. Atq; ex his duabus radicibus duæ cōclusionis rationes ducuntur. Enimverò si priorē spectes, humana superbia de duobus extollitur, naturali scilicet sapientia, & potētia: id quod versutus serpens in sua posuit suggestionē dū Euam adortus est. Eritis enim, inquit, sicut dii scientes bonum & malū. Eadem enim procella eum cœlo depulerat. Ex re ergo humani generis fuit, vt Deus illud longis seculis suo fauore defereret: porro vt longo experimento cognosceret quæ esset sua pte natura & ad cognoscendū, quæ dibi expediret, ignarū, atq; ignauū ad agendū. Hæc ergo de causa mortales destituit duabus integris ætatibus, vna scilicet, annis mille quingentis, & eo amplius ante diluuium, quo mundū scelerum flagitiorumque foetore pestiferum submersit. At verò nō sic profus destituit quo minùs in linea quæ Christi genealogiam ducebat nōnullos egregia sanctitate insigniret: vt Abel, Enoch, & tandem Noë, in cuius suorūque iustitia seruātū est mundi semen. Atq; inde quasi nouas ei inducias indulgens expectauit hominem secunda ætate fere annorum quingentorum vsq; ad Abraham, quem pessimus Nemrod, contra Deum rebellans centum quinquaginta annis antecessit: Ninus autem Babyonicus: per quem idolatria orbem irrepit, quinquaginta. Et quia peccatum contra naturam idololatriæ atque infidelitatis pœna est, vt ad Roma. 1. disertè Paul. docuit, paulò post nefanda Sodomorum turpitudine aerem infecit, sub quo vtique tempus delegauit Deus Angelos ad Abraham, vt Genes. 18. refert historia, qui Christum in salutē humani generis suo illi nomine pollicerentur. Vbi non est mysterium illud prætereundum: nempe quod Angeli ipsi qui veluti inferno igni vrbes illas incensum venerunt, nuntium simul attulerunt futuræ salutis. Itaq; clamor & fumus Sodomorū cœlum ascendentes, Deum & ad iustitiam irritauit, vt denefandis illis vltionem fumeret, & vnā ad misericordiam cōmouit, vt hominibus in futurū prospiceret. Vnde vt idem Dei legati mundo patefacerent quàm sit Dominus ad misericordiam quàm ad iustitiam propensior, propter decem quos inuenirent iustos veniam corruptissimis vrbibus promittebant. Nam ob octo animas quas tēpore diluuij iustas inuenit, non profus vniuersum deleuerat orbem. ¶ Inde tamen caractere circuncisionis obsignatam Abrahamæ familiam, tertiam aliam ætatem aliorū quingentorum annorum assuefecit, vt ad suscipiendam legem esset paratior. Tanti erat periculi statim diuina illa præcepta orbi cōcredere.

Prima ratio cōclusionis

Prima munda ætas.

Secunda ætas

Paulus.

Mysterium

Tertia ætas

Enimvero cum ei tantum suæque soboli facta fuerit promissio: lex autem quæ non vni familiaria, sed iusto hominum numero qui populum faceret tradi debuit, expectavit quousque eadē progenies augetur in populum. Et prætereā nē de repente susceptam legem veluti rem nouam non facile suscipere: Ecce moras quibus Deus tardauit legem ferre vsque ad initium quartæ ætatis sub Moyse, anno ab orbis condito bis millesimo quadringentesimo quinquagesimo octauo: tunc ergo data est lex ad retundendam humanam superbiam qua parte ex naturali sapientia nascitur. Erat enim iam tunc naturale lumē vsq; adeo obtenebratum, vt vix homines dignoscere possent inter bonum & malum: sed dicerent (vt ait Propheta) malum bonum, & bonum malum. Officium igitur legis fuit hoc docere, explicando nature principia. Vnde Paul. ad Rom. 7. Per legem est cognitio peccati. ¶ At verò restabat eosdem docere homines quod neq; cognitio peccati eidem superando & euincendo sufficiebat, nisi diuinitus vires eis suppeditarētur ad agendum. Ob idq; reliquit Deus mundum sub lege scripta tribus alijs ætatibus: nempe mille quingentis annis vsq; ad Christum, vt lōgo rerum vsu eandem suam infirmitatem atq; imbecillitatē discernere, vt eum optatiū suscipere.

Sub intellu quartæ ætatis vetus lex lata est.

Paulus.

Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus.

Solutur argumenta.

Argumentū: oītra hæc nus asserta.

Solutio.

Paulus.

alij fortasse fuissent tunc obedientiores, tamen ad finē vniuersalis redemptionis ex alia parte concurrerint congruentiores causæ, cur Deus illam gentem & tempus elegerit. Tametsi demum causæ omnes ad fontē prædestinationis referendæ sint. Ex quo primū argumentū præcedentis articuli dissoluimus.

QVÆSTIO SECVNDA, De præceptis legis veteris in genere.

Sanctus Tho. 1. 2. quæst. 99.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex vetus vnicum tantum continuerit præceptum.

SEQUITVR quæstio secunda de legis antiquæ præceptis in genere. Et arguitur quod non fuerint plura sed vnum tantum. Tum ex illo ad Roman. 13. Si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut te ipsum: quod vnicum est. Tum ex illo Matth. 17. Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis: hæc est enim lex & Prophetæ. Lex nāque vetus nō erat amplior quàm quæ lege & Prophetis concludebatur: ergo tota lex vetus vnicum erat præceptum. ¶ In contrarium est Apostolus qui ad Ephes. 2. appellat illam legē mandatorum, quam Christus decretis Euangelicis euacuauit.

Argumē. rj

Paulus.

Paulus.

Conclusio responsiua.

Ratio conclusiōis.

Ingressu statim præceptorum legis generalissimus articulus est, an fuerint plura. Similem nanque supra de lege naturæ quæsumus, similiq; hīc modo cōclusionē dissoluitur, quæ est hæc: Præcepta veteris legis vnum quodammodo sunt ratione ordinis ad eūdem finem: simpliciter tamen plura, secundum peculiare obiectōrū rationes quæ eiusdē finis assequendi media existunt. Et ratio est per se lucida. Cum enī præcepta de actionibus sint humanis earum rerum quæ fieri debēt: necessitas autem cuiusq; operis & officij à fine sumatur: finis verò legis (vt supra monstrauimus) sit bonos facere ciues, sit vt per ordinem ad hunc finem cūcta præcepta quodammodo dicantur vnum, sicuti lex vna. At verò quoniā ad hunc

cun

Prima dubitatio.

Solutio.

Secūda dubitatio.

Cōfirmatio

Alia confirmatio.

Responsio.

eundem finem multa sint officia necessaria, de quorum singulis speciebus operæpretium est edici singula præcepta, sit vt simpliciter sint plura. ¶ Sed porrigit nihilominus nobis vtrūque membrum dubitadiansam. Prius inquam quod legis veteris non vnus tantum, si præcedentium memineris, constitutus est finis: sed vnus præceptorum moraliū, qui erat subditorum probitas, atq; alter cæremonialium, putà Christus qui illis præsignabatur. Quare neque ratione finis vnum erat præceptum. Respondetur tamen quod finis diuinæ legis, vt articulo proximo patebit, nō est sicuti humanæ, amicitia tantum & charitas inter homines: sed illa quæ nobiscū est cum eodem ipso Deo: de qua vtiq; legitima charitate illud. 1. Timot. 1. inteligitur, finis præcepti charitas. Hanc autē amicitiam nulla legis opera, (vt dictum est) conciliare absq; Dei gratia possunt. Concedimus ergo duos fuisse particulares fines legis, ad vnū tamen relatos. Finis enim moralium erat mores cōponere: finis autem cæremonialiū, vêturus Christus, author gratiæ: quorum vtrumq; ad verā salutem animæ exigitur, qui vnicus est legis finis. Nam per Christi gratiam eius effici mur membra: in ipso autem compaginati per legis officia progredimur ad vitam æternam. ¶ Alterum verò dubiū est huic contrariū. Apparent enim omnia præcepta, non solum (vt aiunt) secundum quid per ordinem ad vnum finem, sed simpliciter esse hoc vnum: Diliges Dominum Deum tuum. Enimvero dilectio Dei nihil aliud est quàm eius seruare mādata: iuxta illud Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diligit eū. Et. 1. Ioan. 2. Qui dicit se nosse Deum & mandata eius non custodit, mēdax est. Qui autem seruat verbū eius, verē in hoc charitas Dei per se facta est. Et confirmatio sententiæ huius est, quod per cuiusq; præcepti, quod verē est præceptum, transgressionem amittitur Dei charitas. ¶ Quod certē nō contingeret, nisi cuiusq; transgressio in transgressionem dilectionis Dei incurreret: omnia ergo præcepta simpliciter vnum sunt. Namque si hoc neges, cū negare nequeas quin cuiuslibet præuaricatio sit etiā violatio huius præcepti diuinæ dilectionis, consequens tibi fit, vt nullum sit simplex peccatum, sed cūcta sint dupla: vt cum hominem occideres, vnum esset contra charitatem proximi, putà occidere: & alterum contra charitatem Dei. Et cum furtum vel adulterium faceres, similiter. Respondetur ergo, non vnum, sed plura esse, quorum distinctio à distinctis rationibus obiectōrum sumitur: vt quæstione sequenti patebit.

Sed tamen omnia sunt quædam explanationes illius generalis, quod est diligere Deum. In hoc enim constituit nostrum erga ipsum a morem, vt ipsum in primis coleremus, mox nos diligeremus inuicem. Quocirca cōceditur, hominem occidere esse quandam transgressionem diuinæ dilectionis, sed tamen nō sunt duo peccata, sed vnum quod à proximo obiecto nuncupatur homicidium: sicuti aliud, furtum: atq; aliud, adulterium. Itaq; ratio illa generalis diligendi Deum cōtrahitur per diuersas species: sicut ratio animalis. Vnde sicut homo & animal non sunt duo, sed vnū, quod est homo: sic occidere, ac dilectionem Dei violare. An verò præter hoc generale sit speciale dilectionis mandatum quod suum habeat peculiare obiectum. S. Tho. docet. 2. 2. q. 44. & quæst. se- S. Thom. quenti recolendum nobis superest.

Ad. 1. argū.

Author in cap. 13. Epi stolæ ad Roman.

Ad. 2. argū.

Abist.

AD primum igitur mēbrum argumenti in contrarium respondetur, quod sicut modo dicebamus, generale diuinæ dilectionis mādatum specialibus cunctis præceptis participari: ita & hoc, Diliges proximum tuum sicut te ipsum: finis est omnium quæ erga proximum implentur: quin verò genus per reliqua specialiter expositū. Nihil enim aliud est diligere proximum, quàm illum non lædere, putà non occidere, non furari. &c. quod verbum Paulinū, instaurari, designat. Inter alios 1. anque significatus, quos nos illic agnouimus, hunc præcipuè probauimus, quod est, recapitulari, ac repeti. Qui enim iubet proximum diligere, in virtute præcipit non moechari, non furari. &c. In dilectione autem proximi includitur dilectio Dei: eod quod cum vniuersos mortales pro filiis ducat, in hoc vult amorem nos sibi exhibere, vt nobis inuicem exhibeamus. Vnde. 1. Ioā. 4. Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligit & fratrem suum. Atque hac ratione hoc solo mandato, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, complexus est Paulus ambo illa quæ Christus Matth. 22. distinxit de dilectione Dei & proximi, in quibus duobus pēdere docuit omnem legem & Prophetas. ¶ Et eodē relabitur solutio secundi membri. Cum enim. 9. Ethic. c. 8. authore Aristo. ab ipso eodē homine ea omnia quæ ad amicitiam attinent ad cæteros perueniant, quod est, ex eod quod se quisq; deamat, alios subinde amare, cūcta amicitia iura ac perinde præcepta quæ inter amicos ac proximos seruatur, hoc vno concluduntur, vt ita se quisq; ad alios habeat quemadmodum ad seipsum: idque comprehenditur illo generali principio, Omnia quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis.

ARTICVLVS II.

Vtrum præceptorum legis veteris trina sit differentia, videlicet moralium, ceremonialium, atq; iudicialium.

VM monstratū nobis fuerit, præcepta moralia esse plura, ordo poscit vt exploremus vtrum eiusdē sint speciei, an verò trina differētia distinguātur, vt alia sint moralia, alia ceremonialia, alia verò iudicialia. Et arguitur cōtra hāc trimēbrē diuisionem. Præcepta moralia, vt in subsequētibus visuri sumus, oīa sunt de iure naturæ: ergo nō opus fuit in tabulis legis veteris scribi. Probat consequētia: quoniā lex diuina illic debet nobis suppetias ferre, vbi natura succūbit: si ergo ratio naturalis decalogū mortales docebat, quid nā opus erat lege diuina explicari? Eō potissimè quòd lex vetus dicitur litera occidens: vt patet. 2. ad Corinth. 3. morum autem præcepta, non occidunt, sed viuificant: secundum illud Psalmi, In æternum non obliuiscar iustificationes tuas, quia in ipsis viuificasti me. ¶ Secundò arguitur, si præcepta moralia scriptura necessaria erāt, nihil opus erat ceremonialia adijcere. Moralibus enim vt nomē sonat humani mores informantur, inter quos præcipua pars est diuinus cultus: vt gentes vniuersæ sub lege naturæ agētes more & vsu vbiq; docuerunt: ceremonialia autem, ad diuinum cultum pertinent: vnde Cicero in sua Rheto. Religio, inquit, diuinæ naturæ cultum ceremoniamq; affert: concluduntur ergo religionis ceremoniæ sub moralibus præceptionibus. Quòd si dicas, gratia præmōstrandi Christi fuisse instituta, id sanè potius verbis demādari deberet q̄ rebus: quippè cūm verba, vt. 2. de Doctri. Christ. author est August. principem teneant significandi locum. ¶ Tertio ex eodem fonte arguitur. Iudicialia præcepta ad iustitiam prorsus pertinent, nam iudiciū actus iustitiæ est: quod & David in psalmo significat vbi ait: Quoad usq; iustitia conuertatur in iudicium: officia autem iustitiæ, perinde atq; aliarum virtutum sub moralibus præceptionibus comprehenduntur: nulla ergo necessitas postulabat, iudicialia mandata moralibus adhiberi. ¶ Quarto arguitur, si oportuit tres istos præceptorum ordines distinguere, necessarium quoq; fuerat plura adijcere: nēpè testimonia. Nam Deut. 16. legitur, custodi præcepta Domini Dei tui, & testimonia, & ceremonias. Deinde mādāta: quoniam eodē libr. cap. 1. quatuor distinguūtur, vbi legitur, Ob-

serua præcepta, & ceremonias, & iudicia, & mādāta. Adhæc & iustificationes iuxta illud Psalmi. In æternum nō obliuiscar iustificationes tuas. Item quia præcepta moralia, vt infra de Decalogo videtur, omnia pertinent ad virtutem iustitiæ: debuerunt subinde alia adhiberi de virtute & temperatiā & alijs virtutibus. ¶ In contrarium est illud Deut. 6. Hæc sunt præcepta, nempe moralia per antonomasiam, ceremoniæ, atque iudicia. Et capit. 10. Decem verba scripsi in duabus tabulis lapideis: & mihi iniunxit in illo tempore, vt docerē vos ceremonias & iudicia quæ facere debeatis: quibus locis tria hæc præceptorum genera designantur.

Quoniam de singulis præceptorū generibus singulæ inferius repetendæ sunt quæstiones, ad præsentem, quæ generalis est, quatuor conclusionibus breui compedio respondetur. Prima est, necessariū fuit præcepta moralia lege illa veteri explicari, vt Exod. 20. vbi decalogus scriptus habetur: & alijs locis quibus alia scribuntur, comprobatur. Enimvero vt præcipua humanæ legis intentio est homines mutua inter se benevolentia deuincire, ita & Dei propositum est per suas leges eosdem secum arctissima amicitia copulare. Quare non est eius intentio, vt cunq; bonos nos efficere humano more, sed sibi gratos: cū autem similitudo sit mutui amoris fons, secundum illud Eccles. 13. Omne animal diligit sibi simile, fit vt optimo Deo nemo gratus acceptusq; esse possit, nisi ei suo gradu sit bonitate similis. Et cūm authore Aristot. 2. Ethic. Virtus sit quæ bonum facit habētē, & eius opus bonum, intentio diuinæ legis est, homines virtutibus sibi gratis imbueri morumq; ornamento decorare: hoc autem nō fit nisi per morum præcepta, nam inde dicuntur moralia: ergo illa fuerunt in lege necessaria. Atq; hinc fit lucidus earum monitionum sensus, quibus amantissimus nostri Deus ad virtutes nos diuinarū imitatrices allicit. Vt Leuit. 19. Sācti eritis, quoniam ego sanctus sum. Et in Euangelio Christus: Estote misericordēs, sicut Pater vester misericors est. Luc. 6. Et Matth. 5. Estote ergo & vos perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est. Ac si dicat: Aliter ei chari esse nō valētis, nisi sitis imitatrice virtute asimiles.

¶ Quòd si contra præceptorum istorū numerum arguas quòd non fuerit sufficiens, propterea quòd, vt patet in Decalogo, præcisè sunt præcepta iustitiæ, quæ est ad alterum, cūm tamen sint & aliæ hominis virtutes in ordine ad seipsum: vt fortitudo, & temperantia, atque id genus plures. In subsequenti quæstione tibi effulge-

Deutero. 6

1. Conclusio

Probatō

Aristo.

Lucidus sensus monitionum diuinarum quibus mortales ad virtutes diuinarū imitatrices allicit.

effulgebit respōsio, vbi patebunt præcepta alia: quæ tamen omnia ad Decalogū reducuntur. ¶ Secunda conclusio. Præter moralia cōdecens fuit ac necessariū vt lex vetus ceremoniarū præceptiones explicaret. Nomē enim ceremoniarum, siue à Cerere dicatur, quam frugū deā colebant, quo Cicero. 1. in Verrem, his verbis annuere videtur. Sacra Cereris, summa maiores nostri religione cōfici, ceremoniarq; voluerunt. Siue (quod Valerius libētius recipit) à Cere oppido, vbi Roma à Gallis direpta, religionis sacra recondita sunt: tamen eos significat ritus, qui ad diuinū attinent cultū. Veruntamen diuinus cultus, vt Diuus Tho. hoc loco sciēter docuit, differētē altiusq; diuinis legibus instituitur q̄ humanis. Etenim cūm lex humana, vt nūperrimè dicebamus, rebus duntaxat humanis consulat, (nil de Ecclesiasticis in præsentia definimus) non altiorē cultum Dei instituit quàm quem ad cōmune tēporarium bonum cōducere iudicat: Deus autem homines ad seipsum pertrahēs eum sui cultū suis legibus edocet, quo homines terrenis posthabitis, ad ipsum animis subleuentur. Et cūm non solum per internos actus credēdi, sperādi, & amandi, verū & per exterius protestationes, p̄fiteamur nos eius famulos, necessariū fuit ceremonias illas diuina lege institui. ¶ Emergunt autem ex hac cōclusionē dubia duo. Primū quòd negare videmur ceremonialia ad morū informationem pertinere: quādoquidem à moralibus huiusmodi præcepta secernimus. Cūm tamen in morum cōpositione pars illa præcipuū habeat momentum, quæ diuino cultui dedicatur. Quapropter sicuti nos orantes, psallentes, thurificātes, atq; hoc genus cultus offerentes, sic & patres illi suis ceremonijs, ceu per alios mores, bene de Deo merebantur. Secundū dubium est quòd quasi iustum, approbamus morē humanarū legū, diuinum cultū ad suū ciuilem finē referētū. Cūm tamen pueritas appareat, qua fruendis vitimur. ¶ Dubij autem prioris responsio est, ceremonialia præcepta nō sic esse moralibus diuersa, vt species ex æquo distincta: sed differunt vt generis determinatio ad speciē. Id quòd facile perspicias, si discrimen memoria repetas quòd lib. 1. q. 5. constituimus inter ea quæ sunt iuris merè positui, & ea quæ sunt iuris nature. Nā licet omnis lex & præceptū à naturalibus principijs deriuetur: aliās, vt illic monstrauimus, neque legis vigorem haberet, neque præcepti: est tamē deriuatio diuersa. Nam ex eisdem vniuersalibus principijs, quædam deriuantur per modū conclusionum, perinde atq; in scientijs speculatiuis: quædam verò per modum deter-

1. Conclusio.

Cicero.

Valerius.

S. Thom.

Prima dubiatio.

Secundā dubiatio.

Moralium, ceremonialium ac iudicialium discrimē

minationis formæ vniuersalis ad specialem. Ad hunc ergo modum moralia ceremonialiaque mandata differunt: nempe, vt illa deriuentur priori modo: hæc verò posteriori. Exēpli gratia. Id nē facias alijs quòd tibi fieri non vis, principium est per se notum. Mox quòd occidi ab altero nollis, aut tua dissipari substantia, aut torum tuum commaculari, eodem etiam lumine naturali clarescit. Ex quibus naturalitidem consequentia colliguntur moralia præcepta: Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Et ad hunc fermè modum dicemus infra de alijs quæ sunt extra Decalogum: nam sunt plures gradus: Lex autem humana & omnis positua, non naturali collectio ne, sed humano arbitramento determinat genus ad speciem. Exemplum. Deum esse colendum, principium est naturale. Quòd autem hoc vel illo modo, natura non docet, sed ab Ecclesia Euangelica per humanas leges putà canonicas ab apostolis deriuatas sancitur. Putà quòd talia feriemur festa, hisq; aut illis ritibus religionem profiteamur. Quòd autem negotium ecclesiæ iam sanctitate proeclat Christus commisit, hoc Deus rudi illi populo quem ex toto orbe volebat esse illustrē, per se exhibuit. Cuncta inquam veluti pueris delineauit. Quare idem naturale cultus principium speciatim exposuit per illa animalium sacrificia, aliosque ritus quos natura non clarè docebat. Et hæc sunt ceremonialia præcepta. Tametsi hoc fuit legi illi peculiare, quòd cum esset vmbra futuri Messie, qui futurus erat verus Deus, talia decuit iubere sacrificia & ceremonias, quibus sub nube & figura eundem Messiam cultores eius profiterentur. ¶ Ad secundum verò dubium respondetur bifariam contingere, diuinum cultum ad ciuilem finem & humanum referri. Vno modo vt humanus, tanquam supremus existimetur. Et hæc esset pueritas vtendi fruendis, fruendique vtendis. Attamen diuinum cultum referre ad temporalem finē, non tanquam ad supremum, sed tanquam ad illū qui rursus refertur in Deum, nulla est pueritas. Quin verò per hoc profiteamur cuncta nobis diuinitas obuenire. Quare ratione Ecclesia preces fundit, sacrificiaque & missarum solennia offert pro temporalibus bonis: lex ergo humana hoc modo refert diuinum cultum ad suum finem. Quauis Canonice & Ecclesiasticæ, diuinarum sequaces, ciuilibus debent hoc præstare, vt animos hominum à terrenis diuulsos ad Deum promoueant. ¶ Gentilium autem supersticiosa religio eatenus est inculpanda, quòd ritus in primis suos dijs falsis di-

Ad secundū dubium.

cabant. Mox quod dæmoniacis illusionibus seducti extorum inspectione animalium, aliorumque superstitione auguriorum contendebant futuram prænosse. Tertio, quod spurcis ceremonijs utebatur. Ac demum quod quasi felicitatem in terrena prosperitate collocantes non alia ratione deos videbatur colore, quam quod eorum ope indigebant. Quare aliam colebant frugum deam, alium vini, atque alium bellorum, qui cum ipsis agebant, tunc præcipue placare curabant. Tertio conclusio. Præter hæc duo præceptorum genera necessariū rursus fuit iudicialium tertium. Huius enim ratio similis illi est quam de proximis ceremonialibus informauimus. Cum enim lex diuina homines primum in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacemque instituat: quorum utrunque naturalis lex in genere præcipit: consequens fuit ut ambo in specie Deus explicaret. Atque adeo sicuti ceremonialia præcepta peculiariter de diuino cultu instituit: sic etiam debuit & iudicia constitueret, quibus beneuolentia & pax inter homines constaret.

3. Conclusio

Primum discrimen inter genera præceptorum: nimirum in ordine ad Deum, mox ad suam inuicem amicitiam pacemque instituat: quorum utrunque naturalis lex in genere præcipit: consequens fuit ut ambo in specie Deus explicaret.

Secundum discrimen

Aristot.

Paulus.

Collige ergo differentiam horum trium generum præceptionum: reliqua enim duo à moralibus deriuantur quæ dictamina sunt iuris naturæ: nempe ceremonialia respectu diuini cultus iudicialia verò respectu tranquillitatis humanæ. Quocirca vt in solutione primi author est S. Tho. lex vetus aliquid addebat supra ius naturæ: nimirum eo modo quo leges humanæ adiectiones sunt ad idem ius. Habemus etenim & sub noua lege ceremonialia, vt dictum est: vt Psalmodiâ, processiones, thurificationes & alia huiusmodi. Et iudicialia, vt excommunicationes suspensions atque irregularitates. &c. Et antiquas Canonum poenitentias: Sicuti & iure ciuili iudicialia supplicia malefactoribus decreta. Nisi quod ratione supradicta Christus hæc in Euangelio non expressit, sed Ecclesiæ & reipublicæ ciuili commisit. Deus autem in lege veteri cuncta explicuit. Hinc subsequitur alterum discrimen. Nempe quod præcepta moralia sunt simpliciter de iure naturæ, puta præcepta, quia bona: aut prohibita, quia mala. Reliqua verò, de iure positivo diuino, sicut ceremoniarum & iudicialia nostra, de positivo humano: nempe bona, quia præcepta: vel mala, quia prohibita. Quæ admodum Aristot. 5. Ethicor. capit. 7. distinguit iustum naturale, hoc est natura sua tale, & legitimum, quod ante quam positum esset nihil referebat, sed postquam positum est. Atqui ad hæc tria genera forte alludit Paulus ad Roman. 7. dicens quod lex est sancta, quantum ad ceremonialia: eò quod illud est san-

ctum, quod Deo dicatum est. Et mandatum iustum, quantum ad iudicialia: & bonum, hoc est honestum, quantum ad moralia.

¶ His demum adiungitur quarta conclusio. Quæuis alia inueniantur in veteri lege nomina, scilicet mandata, testimonia, & iustificationes: cuncta tamen ad hæc tria genera reducuntur. Ratio conclusionis sic habet. Quædam in lege existunt quæ ceu agendorum præcepta edicuntur. Alia verò adhibentur quasi robur ad eorum custodiam. Illorum ergo sunt tria genera iam posita: horum autem altera tria. Nam quod ad legis obseruantiam cõducit, primum est legislatoris autoritas: secundum verò legis utilitas: quæ est vel consequutio præmij, vel supplicij cautio. Illa ergo quibus autoritas maiestasque legislatoris commendatur, dicuntur testimonia. Vt Deuterono. 17. Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. Et legis caput, quo pronunciat creator cœli & terræ. Et in Psalm. Tu terribilis es: & quis resistet tibi? Et Omnipotens nomen eius: & similia. Illa verò quibus vel præmia vel supplicia proferuntur iustificationes. Vt Deuterono. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis gentibus. Et Isai. 1. Si audieritis, bona terræ comedetis: Quod si nolueritis & me ad iracundiam pronocaueritis, gladius deuorabit vos. Nam per hæc diuina iustitia commendatur. Mandatum autem forsan idem est quod præceptum. Sed quoniam loco citato videntur ab inuicem secerni, fortasse præcepta referuntur ad ea quæ ad salutem sunt necessaria: mandatum verò ad illa quæ per charitatem supererogantur, cuius generis sunt & Euangelica cõsilia. Atque illud Exodi. 2. Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddas ei. Vel forte præcepta sunt, quæ Deus in tabulis scripsit: vt Decalogus: mandata verò, quæ Moyse reuelauit, vt populo promulgaret. Tametsi & ipsæ iustificationes, testimonia etiam sunt diuinæ iustitiæ. Vniuersa autem reducuntur ad tria priora generalia. Quandoquidem alia (vt dictum est) non tam præcepta sunt, quam ad eorum custodiam pertinentia.

¶ His hoc pacto cõstitutis ad primū argumentum in cõtrarium respondetur, quod et si præcepta moralia nihil aliud sint quam quæ lex nature dicit, & serena ratio docere potest, operæ pretiū nihilominus fuit vt Deus non tantum supernaturalibus, verū & in naturalibus tali prudentia illis operaret. Nam et si nunquam rationis synderesis eoulsque extingui valeat, quin prima principia naturalis iuris ei resfulgeant, tamen ea potest caligine obduci, vt circa eorum conclusiones

4. Conclusio

ratio conclusionis.

Ad primum argumentum

hallucinetur oberretque. Idque non solum in speculabilibus, verum & in moribus. Mirabile enim est dictum quanta de speculabilibus sapientium vetustorum deliramenta memoriæ prodita sunt. Et in moribus non solum fornicatio simplex, verum & grauiora pro licitis ducebant. Atque illo maxime tempore quo lex data est, hanc mentium nebulam, credibile est mortales obtenebrasse. Eadem enim de causa & supernaturalis fides non solum de supernaturalibus articulis nos erudit, verum & de alijs quos natura docet. Vt quod Deus est vnus, atque omnium causa, quodque anima sit immortalis, & de similibus. Id autem quod in eodem argumento adiectum est: nempe id quod est litera legis occidere: moralibus præceptis non competere, negatur. Imò, vt August. lib. de Spiritu & litera, capit. 14. author est, nosque ab ipso instructi super tertium caput ad Roman. fuisse tractauimus, præcepta ipsa Decalogi sunt de quibus Paul. ait literam occidere, atque iram operari. Non quidem quod id directa intentione (vt iam dictum est) facerent, sed quia ostendendo peccatorum opera nudabant subditos omni excusatione: & tamen lex illa gratiam non cõferebat. Attamen qui ex fide venturi Christi iustificati illa præstabant, iustitiam suam augebant apud Deum. Et ideo appellabat eadem opera Dauid iustificationes. ¶ Secundum etiam argumentum solutum est, vbi declarauimus quemadmodum ceremonialia ad mores quoque & merita pertinent: sed tamen quia naturali lumine non eliciuntur ex dictamine naturæ, sed humano arbitramento vel diuino, à moralibus secernuntur. Itaque Deum colere principium morale est: hoc autem vel illo ritu, ceremoniale. ¶ Ad aliud autem quod illic subijcitur respondetur quod etiam si verba commodiora sint ad significandum, nihilominus, vt Dionysius. Dionys. 1. cap. Cœlestis Hierar. author est, natuum est hominibus rerum similitudinibus sensibilibus spiritualia intelligere. Ob idque decuit tales illi populo ceremonias iuberi, quibus verum Christum profiterentur. ¶ Ad tertium pariter, vt de ceremonialibus, respondetur, quod & si actus iustitiæ in genere ad moralia præcepta pertineant, tamen hæc vel illa in particulari iudiciorum præcepta dicuntur iudicialia. Quemadmodum quod omnis malefactor puniendus sit, præceptum est morale: quod autem fur sit suspendendus, & hæreticus comburendus, iudicialia sunt. Vnde cum iudicialia partim cum moralibus conueniant, scilicet quod à ratione deriuantur, ad moresque pertinent, & partim cum ceremonialibus, in hoc scilicet quod

Ad cõfirmationem eiusdem argumenti.

August. Author in cap. 3. Epist. ad Roman.

Ad 2. argu.

Ad cõfirmationem.

Dionysius.

Ad 3. argu.

utraque, speciales sunt determinationes generalium præceptorum, consequens factum est, vt nonnunquam conuenerentur inter moralia: vt Deut. 5. Audi Israel ceremonias atque iudicia: quandoque verò inter ceremonialia; vt Leuit. 18. Facietis iudicia mea & præcepta mea seruabitis. In priori enim loco iudiciorum nomine comprehenduntur moralia: & in posteriori ceremonialia. ¶ Quartum verò supra solutum est: præter illam particulam de virtutibus moralibus distinctis à iustitia: quarum utique præcepta statim quæstione proxima cõstabit quomodo ad iustitiam reducantur: eò quod præceptum dicit semper rationem debiti.

Ad 4. argu.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium promissiones & cõminationes debuit suos subditos inducere.

ROST veteris legis præcepta sequitur in. 3. articul. vt dicamus de eius præmij & poenis, quibus eius cultores & alliciebantur ad eius obedientiam & à transgressione deterrebantur. Queritur inquam vtrum decuerit promissiones illas & cõminationes esse temporales. Et arguitur à parte negatiua. Intentio diuinæ legis est homines Deo amore & timore subijcere, secundum illud Deut. 10. Et nunc Israel quid dominus Deus tuus petit à te, nisi vt timeas Dominum Deum tuum, & ambules in vijs eius, & diligas eum: temporalis autem cupiditas à Deo animo longè abducit: secundum illud Augustini lib. 83. quæstionum quæstio. 36. venenum charitatis est cupiditas: ergo ille cõtamenta illa ac territameta minime diuinam legem decebant.

Argument. 1.

August.

Argument. 2.

¶ Secundo. Leges humane inde apparent deiectiones quæ per hæc lubrica, pereuntiaque temporalia ad bonum ciues promouent: lex ergo diuina que ad immortalè felicitatem mortales ducit, non deberet similibus munusculis ac detergiculis vti. Atque eò minime quod temporalium prosperitas cõmunis est iniustis cum iustis, atque aduersitas iustis etiã cum iniustis: secundum illud Eccle. 9. Vniuersa temporalia hæc eueniunt iusto & impio: bono & malo: mundo: & immundo: immolanti victimas, & sacrificia contemnent: ergo temporalia bona vel mala incongruenter statuantur vt præmia vel poena mandatorum legis diuinæ. ¶ In cõtrarium autem est illud nuperrimè citatum Isai. 1. Si volueritis & audieritis me, bo-

naterre comedetis: quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos.

Ad notandus est in primis quaestionis titulus. Haud enim in dubiu reuocatur, quia custodes illius legis per fidem & gratiam Iesu Christi praemia consequerentur aeterna: transgressoresq; afficerentur perpetuis supplicijs, sicut Euangelicis professoribus contingit. Effulset namq; antiquis illius alterius vitae lumen: ut patet Genes. 37. Descenda ad filium meum lugens in infernum. Sic enim appellabant defunctum vitae praesentis: propterea quod illis nondum coelestes fores patebant: quare etiam iusti descendebat ad limbum. Et Ezechi. 37. aperta extat futurae resurrectionis prophetia in campo illo quem propheticè cernebat plenum ossibus. Nam dictum est ei. Putasne uiuent ossa ista? Et sequitur: Ecce ego mittam in uos spiritum & uiuetis. Et Iob. 19. Credo quod redemptor meus uiuit. Et actu. 23. metio sit opinionis Sadducæorum negationem resurrectionem mortuorum contra fidem quam reliquus populus sustinebat. Et David Psal. 101. In memoria aeterna erunt iusti. Et Sapi. 5. Tunc stabunt iusti in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt. Et de miseris supplicia luentibus subditur: Videtes turbabuntur terrore horribili. &c.

Sensus propositae quaestio.

Conclusio responsus.

Probatio prima conclusionis.

Paulus.

Igitur quod in quaestione producit, non est cur non fuerint illi patres aut praemiati aut puniti nisi temporaliter: sed cur, cum eadem illos, sicuti nos, praemia & supplicia manerent sempiterna non fuerint in lege scripta nisi temporalia. Respondetur ergo unica conclusione. Condecens fuit & illi populo congruentissimum, ut illis pollicitationibus & comminationibus temporalium adduceretur. Iam enim superiori libro monstratum est leges ad sui obsequantiam suppliciorum metu praemiorumque spe homines attrahere: instar scientiarum speculatiuarum, quae per principiorum cognitionem ad conclusionum assensus permouent. Quapropterea esse debet legislatoris prudentia, ut secundum ingenia ciuium tam praemia statuatur quam supplicia: populum autem illum Paul. ad Galat. vt. q. praecedenti meminimus, puero confert, dum sub paedagogo eruditur: sed naturale puerorum ingenium est solis illis manusculis allici, quae sunt ante oculos: nam quae absunt, mente percipere nequeunt. Et eadem ratione praesentium timore deterrentur. Expedientissimum ergo fuit, ut lex illa quae, ut dictum est, tanquam imperfectio quaedam ad perfectionem Euangelij gentem illam praeparabat, in summo illo praemiorum poenarumque genere ueretur. Quapro-

propter Paul. ad Philip. 3. Euangelicam familiam ueluti filios iam Dei charitate prouectos atq; in hereditatem missos exemplo suo commonefacit, dicens: Quae quidem retro sunt obliuiscens, ad ea quae priora sunt extendens me ipsum: ad destinatum persequor, ad brauium supernae uocationis in Christo Iesu. Quicumque ergo perfecti sumus hoc sentiamus. &c. Ecce ergo cur Exod. 30. ubi Deus apparuit Moyse, quem ad seniores populi in Aegyptum delegaret, quibus daturus erat legem, hoc tantum eis pollicetur quod adducet eos in regnum Chanaanorum, terram scilicet fluentem lacte & melle. Christus autem Matth. 4. lator legis nouae non inferius regnum quam caelorum nobis proponit. Illic bona terrae promittuntur: in Euangelio uero uita aeterna. Et Deute. 28. Si audieris inquit, uocem domini Dei tui. &c. faciet te dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus quae uersantur in terra: uenientque super te uniuersae benedictiones istae. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. &c. Matth. autem. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non utique infernam Chanaanorum, lacte & melle fluentem, sed supernam Angelorum, diuino neectare exuberantem.

Altera ratio conclusionis

At uero huic quae Canonica ratio est, altera eidem proximam subiungamus ex eadem pululantem radice. Cum illa in qua quae Christus mundo promissurus erat uix praesentia uel ab hominibus credi poterant, quia neque in cor hominibus ascenderant, consulto Deus uoluit fidelitatem suam in illis temporalibus declarare, ut certior arrogaret apud nos fidem, dum postmodum inuisibilia promitteret. Hac enim de causa populum illum in exilium Aegyptiacum ire fuit, ut inde eum postea in terram promissam optima fide cum tam in gentibus signis & portentis reuocaret: nempe ut in illis, tum caelestium futuras promissiones depingeret, tum etiam, ut quam esset in suis pollicitationibus fidelis, humano generi persuaderet. Atque haec, ut reor, de causa August. 4. lib. contra Faustum illud appellat testamentum uetus, hoc uero nouum: scilicet non ob id tantum quod illud huic praesentia: uerum & quod illius promissiones rerum erant cum tempore senescentium: in nostro uero illa promittuntur, quae sunt in aeternum permanentia. Simile est & inter supplicia illius nostraeque legis discrimen. Patet enim tum alibi saepe, tum luculenter Leuit. 26. Vbi post temporalia praemia, uidelicet, Si in praecipis meis ambulaueritis. &c. dabo uobis pluuias in temporibus suis ut terra germinet semen suum: & id genus

Augustinus

nus plurima: subdit, Quod si non audieritis me uisitato vos uelociter in egestate & ardore qui conficiat oculos uestrorum, & consumat animas uestras. Frustra seretis semen quod ab hostibus deuorabitur. At uero non sic de hoc interuallo hallucinandum est, ut quis credat neminem illic opera fecisse nisi metu poenae. Sancti enim illi patres, ut Moyses & Abraham & prophetae timore filiali Deum reuerentur. Et uice uersa in Euangelio multi timore seruili pertrahuntur. Quin uero ut Apostolus ad Roma. 1. nos admonet, longè apertius nobis Christus in Euangelio comminatus est Dei iram de caelo reuelatam: nempe infernorum tormentorum. Sed discrimen est quod illic non comminabatur Deus nisi temporalia supplicia: nobis autem comminatur aeterna. Ait enim Deus per Esaiam: Si audieritis, bona terrae comedetis: quod si nolueritis, gladius deuorabit uos. Ait uero Christus: Et ibunt hi in supplicium aeternum: iusti autem in uitam aeternam. Praeterea, lex illa plena erat timore, quare data est in monte cum tonitruis & coruscationibus, quod Exod. 20. exponens Moyses ait: Ut probaret uos uenit Deus, & ut terror illius esset in uobis. Nostra uero lex in igne amoris effulsit in die Pentecostes. Quod quidem discrimen edisserit ad Hebraeos. 12. Paul. quare in illam legem peccantes, statim in supplicium rapiabantur: ut patet in conflatione uitali: uel tradebantur Philistaeis aut Babylonijs, aut alijs hostibus quibus uindictibus iratus Deus utebatur. Unde David Psal. 77. Cum occideret eos, quarebant eum & reuertebantur. Nobis autem (quod notatu dignum est) nullum in Euangelio comminatus est Christus temporale supplicium: sed cuncta nos manent in altero seculo. Qua de causa multo quam illi deberemus acerbiora expauescere. Sed de discrimine inter ambas leges accuratorem habebimus quaestione. 7. luculentioraque sermonem ubi de lege Euangelica dicendum nobis restat.

Paulus.

Paulus.

Ad primum argumentum.

Paulus.

Augustinus.

Ad primum igitur argumentum respondetur tres esse hominum ordines quantum ad temporalium cupiditatem distinctos. Unus enim est perfectorum, qui neutrum oculum ad huiusmodi fluxibilia bona conijciunt, sed illis praesens abiectis, Deo infixi sunt. In quo ordine non erat ille populus: licet quidam rarissimi hunc gradum pertingerent: quorum ait ad Hebr. Paul. dignum non fuisse mundum. Alius est extremus ordo peruersorum qui finem suum in huiusmodi lubricis bonis statuunt. Atque horum cupiditatem asserit August. esse charitatis uenenum: quibus ideo periculosa esset lex,

quae temporalia promitteret. Sed tertius est mediis imperfectorum gradus: qui scilicet bona temporalia sic cupiunt, ut uia iudicent ad aeternorum fruitionem: quare istis salutare est per haec temporalia ad amorem Dei pellicere. Nam ut est in Psalmo, confitebitur tibi cum benefeceris illi. Ad secundum respondetur quod praesentia diuinae legis praesentia humana inde deprehenditur, quod humana proponit praemia ab hominibus conferenda: Deus autem, illa quae ipse est collaturus. Ob idque optimo iudicio illa largitur iustis & subtrahit iniustis. Nisi quaedam ratio contrarium poposcerit. Unde si historias ueteris instrumenti perlustras, semper ille populus quandiu Deo legi quae parebat, temporalium prosperitate affluerebat: & contra dum ab eius gratia decidebat, tunc caeli atque hostium aduersitatem experiebatur. Quod si iustos aliquos, quos ait ad Hebr. Paul. angustiatos & afflictos mala fuisse perpeffos, eiusmodi aduersis exercebat, hoc faciebat, ut eis ad maiorem coronam cederet. Quauis & nonnullos qui exterius legem colentes internum cor in temporalibus sentiebat infixum, secundum illud Esai. 9. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sinebat quidem ad cumulatiorum ipsorum condemnationem illis frui-

Ad secundum argumentum

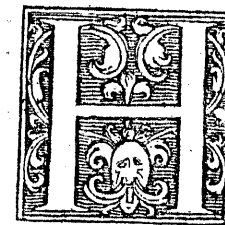
Paulus.

QUESTIO TERTIA, De moralibus praecipis.

Sanctus Tho. 1. 2. quaest. 100.

ARTICVLVS. I.

Utrum omnia praecipia moralia pertineant ad legem naturae.

HACTENVS de legis praecipis in genere, descendentem ergo iam est, ad species singulas. Inter haec autem primum ac principem locum moralia obtinent. De quibus duas addornamus quaestiones: nempe hanc de omnibus in genere, atque alteram speciatim de singulis. De his ergo primum interrogatur utrum omnia pertineant ad legem naturae. Et arguitur à parte negatiua. Primo Eccle. 17. Praecipia moralia dicuntur disciplina: à illis enim dicitur, Addidit illis disciplinam: & legem uitae hereditauit illos. Disciplina autem, cum per doctrinam acquiratur, contra

Argumentum. 1.

Argumē. 2.

contra legem naturæ diuiditur: quæ pote non addiscitur, sed naturali instinctu percipitur: nō ergo omnia præcepta moralia sunt de lege natura. ¶ Secundò: lex diuina perfectior est q̄ humana: Lex autem humana legi naturali multa accumulât bonorū operū documēta. Vnde fit vt cum ius naturæ idē sit apud omnes, humana tamen morum instituta sint apud diuersos diuersa: ergo multo fuit æquius vt diuina lex aliqua naturali insuper adderet. ¶ Tertiò: Non solum naturalis ratio, verum & fides ad morū institutum conducit. Vnde Paul. ad Galat. 5. Fidem ait per dilectionem operari: fides autem sub naturæ lege non comprehenditur: quippè quæ super naturalem rationem extollitur, ergo non omnia præcepta moralia legis diuinæ ad legem naturæ spectant. ¶ In contrarium est illud apostoli ad Roma. 2. Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: vbi moralia præcepta designabat.

Argumē. 3.

Paulus.

Paulus.

Questio præsens nō tantum mouetur præceptis Decalogi, verum vniuersum de cūctis quæ per se ad mores pertinet. Ad quam duabus conclusionibus respondetur.

1. Conclusio Probatio.

Prior est: Vniuersa moralia præcepta non solum quæ veteri testamento scripta sunt, imò si quæ sint alia sunt de lege naturæ. Probatur conclusio: Præcepta moralia, sic definitum est, à cæremonialibus iudicialibusq; distare, quod per se, hoc est natura sua, quacunq; seculæ positua lege, ad mores pertinent: nam cæremonialia atq; iudicialia non per se, sed quia per arbitriam legem posita sunt, ad mores attingēt. Probitas autem morum per ordinem ad rationem naturalem, quæ humanarum actionum proprium principium est, existimari debet. Sicuti lapidis aut ligni rectitudo per hoc quod normę commensurantur. Nempè vt illi mores dicantur, sintq; probi, qui rationi concordant: reprobi autem qui ab eadem discrepant: rationis autem iudicium, tam practicum quàm speculatiuum ex principijs ad conclusiones procedit: hoc enim ipsum est ratiocinari. Fit ergo consequens vt omnia præcepta moralia, siue principia sint, siue conclusiones, sint de iure naturæ: ius enim nihil aliud est: quàm regula.

2. Conclusio triplex modus quo moralia præcepta à naturalibus descendunt.

Primus.

¶ Secunda conclusio. Præcepta id genus moralia in triplici gradu sunt de iure naturæ, secundum tres diuersos modos quibus ab eisdē primis naturæ principijs descendunt. Quædam enim sunt conclusiones quæ protinus nullo ferè negotio, sed qualicunq; cōsideratione quicquæ per eadem vniuersalia principia approbat aut reprobatur. Et hæc sunt in primo gradu. Sicuti, Honora patrem tuum & matrem tuam. Nō

occides, Non furtum facies: & huiusmodi. Ex illo nanque principio, Id facias alijs quod tibi fieri vis, subsumpta hac, naturaliter quoq; per se nota, quod velles à filijs tuis honorari, sequitur quod & tu debes honorare parentes. Nisi maior ex illo id deducere, quod qui beneficiū recipit, beneficium debet: summū quippe temporalium beneficium est quod à parentibus recipimus. Rursus ex illo, Id nē facias alijs quod tibi fieri non vis: subsumēdo statim quod nō les ab alio lædi vel in persona vel in bonis: colligitur, Non occides, Non furtum facies, Non adulterabis. Alia verò sunt quæ non statim cuiusque ratio ex eisdem principijs colligit, nisi subsidio adiuta sapientium, quorum est penitius res meditari. Veluti illud Leuit. 19. Coram cano capite consurge & honora personam senis. Hoc enim non est adeò notum, quàm debitum honorandi parentes. Et illud Euangelij: Nē dicas fratri tuo Racha: quod non tam manifestum est quàm prohibitum non occidendi. Sed alia sunt quæ licet sint rationi naturali cōsentanea, tamen non potest per se ipsa ratio nisi diuinitus illustrata attingere. Cuius ordinis multa sunt quæ ad diuinum cultum pertinent: Non facias sculptile: Non assumes nomen Dei tui in vanum. Hæc enim & similia eadem ratio naturalis nisi diuino fulgore irradiata, non medullitus callet. ¶ Quò autem hæc plusculum lucis accipiant, arguitur contra primò. Præcepta moralia atque iudicialia, vt quæstione proxima dictum est, deriuantur quoque à iure naturæ: nam sunt etiam rationi congruentia: alijs non haberēt rationem legis, vt superiori libro monstrauius: deberent ergo collocari in aliquo gradu iuris naturæ. ¶ Mox præcepta Decalogi, vel censentur principia vniuersalia iuris naturæ, vel conclusiones. Primum dici non potest, quoniam, vt S. Tho. docet, non sunt nisi conclusiones inde proximè pullulantes: si ergo sunt conclusiones, quomodo collocātur in primo gradu? Item illa quæ super naturā Deus nos docet non sunt de lege naturæ: cur ergo illic constituimus tertium gradum?

¶ Ad primū ex superioribus colligitur responsio. Etenim etsi cæremonialia ac iudicialia à iure naturæ descendant, nō tamen per cōsequeniam & illationem naturalem, sicuti conclusiones ex principijs: sed per determinationem generis ad speciem legissatoris arbitrata. Et ideo potius ponūtur in altero ordine à lege naturæ semoto q̄ collocentur in eius recta linea. Ob id que hæc nō permanserūt sub lege Euangelica, sicuti moralia: sed abolita sunt. ¶ De materia verò secundi argumēti, variè à doctoribus opinatur

Secundus.

Tertius.

Obijctur aduersus primam veritatem. 1. Ratio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Ad primam obiectionē.

Ad secundū

Scotus.

natur. Nam in. 3. sent. dist. 37. Scotus & Scholasticorum nonnulli vniuersalia principia naturæ constituunt primum gradum: conclusiones autē tam secundæ tabulæ Decalogi quàm alias in secundo. De istorum autem opinione infra arti. 8. presius disputandum est. Interim tamen perspectè animaduertenda est sententia. S. Thomæ nē quis fallatur, arbitratus Decalogum constituere inter vniuersalia principia pro eò quod ipsum statuit in primo gradu. Enimverò prima per se nota principia non faciunt gradum, sed sunt radix & fons: gradus enim idē est quod gressus: vnde sicut in linea consanguinitatis stirps & radix non est gradus, sed fratres: inde proximè cadentes sunt in primo: sic iure naturæ principia non sunt gradus, sed quæ inde cōsequentia descendunt. Et per elongationem ab eisdem principijs, ceteri gradus discernuntur. Itaq; cum in Decalogo sint duæ tabulæ, septem posteriora quæ sunt in secunda collocantur in primo gradu. In secundo verò illa quæ sunt extra Decalogum. Qualia sunt præcepta honorandi seniores, & alia quæ non pertinent ad iustitiam. Sed intertio consistunt præcepta primæ tabulæ. Igitur non statuuntur in tertio ordine, propterea quod non sunt omnium dignissima, imò propterea iudicantur à principijs naturæ elongiora, quod ob suam sublimitatem ratio nostra illa nō plenè inde elicit nisi diuinitus adiuta. Sicuti & in illis secundi gradus sapientium indiget disciplina. Alter igitur dignoscitur inter hæc dignitatis ordo, alter verò cognitionis. Quid enim nature amicus cōsentiens, quidve dignius, quàm præcepta primæ tabulæ: quippè quæ ad cultū vnius Dei spectant? Et tamen quia ab humana cognitione sunt remotiora, nullū inter Ethnicos scelus tam latè percrebuit, quàm idololatriæ impietas. Nam circa alia præcepta secundæ tabulæ minimè erratū est. Et circa illa quæ sunt in secundo gradu minùs quàm circa primam tabulam. Atq; hic ordo cognitionis est quem scientissimè S. Thom. per gradus distribuit. ¶ Quærat autē hic fortasse Lector vtrum omnes gradus illi prohibiti Leui. 18. essent de iuræ naturæ. Respondetur verò quod illi qui per lineam rectam ascendebant, iure naturæ erant prohibiti: vt turpitudinem matris tuæ non reuelabis. Et cum filia & cum nepte: præterea cū nouerca & cum sorore. Alia verò ad latus posita, vt cum sorore matris aut patris, aut cū vxore fratris nō erant prohibita, quia mala: sed mala, quia prohibita iure diuino positua. Quocirca illa quidem erant moralia: hæc verò iudicialia. Ac proinde isti posteriores gradus

Questio.

Solutio.

non sunt in euāgelio prohibiti: essentque iure naturæ liciti, nisi Ecclesia humano iure illos interdixisset propter deformitatem quam præferunt: sed de his latius articulo octauo inter agendum de istorum dispensatione. ¶ Et per hæc patent argumentorum solutio- nes. Dicuntur enim præcepta moralia, disciplina: propterea quod non sunt prima vniuersalia principia per se nota, sed quæ dilucidatione nōnulla indigēt. ¶ Et ad secundū respondetur, quod sicuti leges humanæ aliqua adijciunt iure naturæ, sic & diuina adiecit cæremonialia & iudicialia. Atq; ad tertium respondetur quod etsi fides sit lumē supernaturale, nihilominus necessaria est ad dilucidandū nōnulla naturalia præcepta: quæ licet colligantur ex iure naturæ, tamen propter suam celsitudinem indigent supernaturali radio, vt vniuersis mortalibus clarescāt. Qua ratione fides articulum vnius Dei inter alios connumerat, qui tamen naturali lumine sapientibus innotuerat. Ex quo fit, in illo superius asserto, nempè præcepta moralia esse, quæ per se ad bonos mores attingunt, vocē, per se, supernaturale lumē non excludere: sed duntaxat positiuam aliam legem: vt expositū est. Itaq; etsi nulla esset lex positua, naturale ius præciperet vnum coli Deum, & reliqua primæ tabulæ: tamen nisi lumen fidei mortalibus irradiasset, non omnes ea planè perspexissent.

Ad primam argumētū

Ad secundū argumētū

Ad tertium argumētū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum.

¶ Sequitur in secundo articulo, vt sufficientiam eorundem præceptorum perpendamus. Et arguitur quod sint de omnium virtutum actibus. Observatio illorum dicitur iustificatio, secundum illud Psalmi, Iustificationes tuas custodiam: iustificatio autem est actus iustitiæ: ergo in sola hac virtute versantur cuncta. ¶ Secundò ad idem arguitur ex nomine ipso præcepti, quod rationem debiti significat: debitum namque ad nullam aliam virtutem attingit quàm ad iustitiam, per quam vnicuique ius suum redditur. ¶ Et accedit huc tertio quod lex (vt supra dictum est) ob bonum commune ponitur: quod vt. 5. Ethicor. author est Arist. obiectum est iustitiæ. ¶ In contrarium est quod August. ait, peccatum nihil aliud esse quàm dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei. Et

Argumē. 1.

Argumē. 2.

Argumēt 3.

Arist.

August.

Et

Ambrosius. Et Ambro. transgressionem esse legis diuinæ & cœlestium inobedientiam mādatorum: peccata verò cunctis virtutibus aduerfantur: ergo & moralia præcepta legis ad vniuersas protenduntur.

Articulus præfens non solum ob id in quæstionem prolatus est, vt constet quàm latè virtus diuinæ legis protendatur, quæ de vniuersis virtutibus iubet, verùm vt humanarum collatione eius præstantia innotescat. Tribus igitur cōclusionibus dissoluitur. Prima. Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intētiōne præcipiūt: de reliquis verò virtutibus nō nisi quatenus ad iustitiam referuntur. Conclusio hæc superiori libro quæst. 6. sua fuit genuina ratione demonstrata: quæ hīc tamen in gratiam diuinæ legis recolenda est. Legis inquam cuiusque præcepta (vt supra ostensum est,) ad commune bonum ordinem habent. Quapropter (vt. 3. Polit. Arist. docet) secundum diuersas politias diuersæ statuuntur leges: aliæ scilicet in democritia, aliæ in aristocratia, atq; aliæ in regno: quoniā diuersimodè sibi proponunt commune bonū: lex autē diuina & humana, iam supra monstrata sunt sine differre. Nā humana solū proponit humanū bonum, quod ad pacē amicitiaq; inter homines spectat: homines autē amicitie foedera per sola externa illa officia retinent, quæ sunt virtutis iustitiæ: per quā scilicet vnicuique quod suum est tribuitur: lex ergo humana primario proposito ad iustitiæ virtutem attendit. Et si quæ alia de fortitudine deque temperantia iubet, nō nisi quatenus ad suum commune bonum referuntur. Præcepit inquam, fortitudinem, non quæ tibi necessaria est ad tuas propulsandas iniurias, sed quæ rei bellicæ necessaria est: putā nē locum in acie deferas. Iubet item temperantiæ moderamen: nō tamen quo nō sis aut tecum aut cum tua vxore intemperans, sed quo adulterium non committas. Sententia est Arist. 5. Ethico. cap. 1. vbi ait leges de omnibus dictare, coniectantes aut communem omnium vtilitatem, aut optimorum, aut principum: vbi tria genera politia distinguit. ¶ Secunda conclusio: Lex diuina non de iustitiæ tantum actibus, sed de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. Probat ratione contraria: finis diuinarum legum non est illa quæ inter homines est beneuolentia, sed ipsorum cū Deo amicitia, ac subinde familiaritas, tum in præfenti seculo, tum demum in futura eternitate: homo autem non solum per officia iustitiæ specialis virtutis fit Deo charus, verùm & per vniuersas studiosas actiones quibus homo secum rectè viuūt: non

modò exterè, verùm etiam internamente in qua Deus suam impressit imaginem. Præcipit ergo lex diuina actus fortitudinis, tēperantiæ, mansuetudinis, &c. non solum in ordine ad iustitiam inter homines, insuper quatenus in homine ipso diuinam imaginem exornant. Quare ex æquo primariaq; intentione tam intellectuales virtutes, quæ sunt rationis lumina, quæ morales, quæ appetitum eidem rationi subiiciunt, iubet. Nempè tres in primis Theologicas, fidem, spem, & charitatē: mox & quatuor morales, secundum illud Sapient. 8. de eadem diuina lege & sapiētia assertum. Sobrietatem & sapientiam docet, & iustitiam, & virtutem: qui bus vtilius nihil est in vita hominibus. ¶ Tertia conclusio. Non omnia virtutum opera eodem cogendi rigore proponit: sed illa quæ ad necessarium rationis ordinem spectāt, sub reatu culpæ iubet: reliqua verò, quæ ad cumulationem virtutum perfectionem ornatumque attinent, sub forma consilij admonet. Qualia sunt illa quæ pertinet ad inimicorum dilectionem: vt Prouerb. 25. Si esurierit inimicus tuus, ciba illum. Et reliqua præcepta misericordiæ, vt. c. 3. De primitijs omnium frugū tuarum da pauperibus. ¶ Duplex autem, licet exigua, dubitatio ex his fit reliqua. Vna scilicet de differentia inter humanam legem ac diuinam constituta. Apparet enim in contrarium quòd diuina perinde atq; humana principem intentionem dirigat ad iustitiam. Nam præcipue exigit obedientiam, quæ est generalis iustitia. Præterea quicquid iubet, eò refert, vt vel particulare iustitiam, quæ est inter homines confoueat: vel illam, qua appetitus rationi subditur: ergo nūquam exit iustitiæ tramites. ¶ Ad hoc autem facile respondetur, in hoc discrimē consistere, quòd humana lex habet pro fine iustitiā specialem virtutem qua humana societas fidesq; constat. Lex autem diuina simpliciter cuiusq; perfectionem. Nam obedientia quæ pertinet ad legalem iustitiam, non est finis legis, sed est virtus quæ subijcit ciues principi: finis enim legis est per obedientiam facere bonos ciues. Illa autem subiectio appetitus ad rationem, etsi ad finem legis pertineat, eò quòd in illa consistit humana perfectio, tamen cum non ordinet hominem ad alium, sed ad seipsum, nō habet propriè rationem iustitiæ, sed (vt ait. 5. Ethic. Philosophus) metaphoricam: pro quanto appetitus & ratio eiusdem suppositi considerantur vt duo. ¶ Altera verò dubitatio est quòd non videtur lex vetus vniuersas instituisse virtutes. Nam (vt legitur Matthæ. 6.) Christus collatione facta inter ambas leges ait: Audistis quia

1. Cōclusio

Suadetur cōclusio.

2. Cōclusio

Probatio.

3. Cōclusio

Gemina dubitatio.

1. ratio dubitandi.

2. Ratio

Ad primam dubitationem.

Arist.

2. Dubitatio.

ratio habetand.

quia

Solutio.

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū

Ad tertium argumentū

Argumē. 1.

Argumē. 2.

quia dictum est antiquis, Non occides: Ego autem dico vobis, Qui irascitur fratri suo. &c. Et id eò præmisit: Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam Scribarum & Phariseorum, nō intrabitis in regnum cælōrū. Respondetur quicquid Christus expressit, quod veram habeat rationem præcepti concludebatur in lege veteri, sed Pharisei erant qui eam obnubilaue- rant. Nam si Christus prohibuit inimicorum odium, idem etiam prohibebatur Leui. 19. vbi legitur: Non oderis fratrem tuum in corde tuo. Et si Christus concupiscentiam cordis compe- scuit, idem scriptum: rat Exod. 28. Non concu- pisces vxorem proximi tui.

Ad primum igitur argumentorum respon- detur quòd vbi diuina mandata appellan- tur iustificationes, nō trahitur nomē à ius- titia speciali virtute quæ est inter homines: sed à iustitia qualis esse debuit inter hominem & Deum, quæ est legalis generalisq; virtus. Inde scilicet quòd debemus proprias voluntates ra- tionis semper ac perinde diuinis eius iussis habe- re conformes, qua ratione in eius amicitia per- sistimus. ¶ Et pari modo respondetur ad secū- dum. Nam etsi omne præceptū rationem debi- ti præ se ferat, non tamen debiti specialis ius- titiæ, sed debiti quod est voluntatis ad ratio- nem, atq; hominis ad Deum: quicquid enim obedientiæ rationi debitū est, debetur & Deo, qui rationis est author. Et hæc est obedientia generalis. ¶ Tertium deniq; iam solutum est. Nam etsi omnis lex in bonum commune refe- ratur, commune tamen bonum aliter lex hu- mana prospicit, aliter verò diuina.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur.

¶ VM definitum sit legem veterem de omnium præcepisse virtutum actibus, & tamen in Decalogo non extent nisi decem præcepta iustitiæ, quæ erendū supererat, vtrum reliqua aliarum virtutum ad hæc decem reducantur. Et arguitur à parte ne- gatiua. Prima omnium capita, vt Matth. 22. le- gitur, sunt: Diliges Dominum Deum tuum: & Diliges proximum tuum: hæc autem nec sunt in Decalogo posita, nec videntur ad ip- sum posse reduci: ergo non omnia reducun- tur ad ipsum. ¶ Secundò arguitur. Tertium præceptum, Memento vt diem Sabbathi fan- cifices, apparet cæremoniale: moralia verò nō reducuntur ad cæremonialia, sed potius econ-

uerso: cum moralia sint conclusiones naturalis iuris, cæremonialia verò minimè: ergo non om- nia reducuntur ad Decalogum. ¶ Tertiò: præ- cepta moralia non solum sunt de actibus iusti- tiæ, sed patent præterea ad reliquas virtutes, quæ ad mores pertinent: in Decalogo autem non extant nisi iustitiæ præcepta: ergo nō om- nia illuc reducuntur. ¶ In contrarium autem est glossa super illud Matthæi. 5. Beati estis cū vos maledixerint homines: dicens quòd Moy- ses decem præcepta proponens postea per par- tes explicuit.

¶ Quæstio hæc inferiùs artic. 1. vbi in par- ticulari aliorum numerus præceptorū refertur, lucidius patebit: nunc ergo tantum in genere duabus conclusionibus ab- soluetur. ¶ Prior est, discrimen inter Decalogū ac reliqua præcepta, hoc est potissimum, quòd decem illa Deus angelorum ministerio, vt di- ctum est, in tabulis Moyfi insculpsit: alia verò dedit per Moysem. Est ergo meditatè speculan- da differentia quod solum Decalogum homo à solo doct⁹ est Deo: reliqua verò ab hominib⁹. Rationi autem consonantissimū erat, vt Deus tanquam naturæ author illa per se dūtaxat do- ceret, quæ vel naturalis ratio per exigua adhibi- ta consideratione ex primis naturæ principijs elicit: vel ex infusa fide protinus innotescunt: quorum hæc sunt in prima tabula, illa verò in secunda, vt inferiùs patebit. Et quoniam inter omnes virtutes patentissima est iustitia, in hac explicanda virtute totus Decalogus versatur. Quapropter duo præceptorum genera præter- misit. Illa scilicet quæ tāquam per se nota prin- cipia in mentibus nostris consignauerat: hæc enim nulla præterea editione indigebant: vt id facias alijs. &c. Mox & illa quæ vigilantio- rem exigunt sapientum indagacionem. Quæ scilicet Moyfi & alijs deinde sapientibus docenda reliquit. ¶ Hinc ergo colligitur posterior cō- clusio: Nempè quòd omnia ad Decalogum re- ducantur. Nā illa generalia principia continē- tur in Decalogo sicut principia in proximis cō- clusionibus: quoniam, Non occides, Non fur- tum facies. &c. nihil aliud est quàm id ne facias alijs, quod tibi fieri non vis. Reliqua verò con- tinentur in eodem Decalogo, sicuti conclusio- nes in suis principijs. Vt illud Leuit. 19. Corā cano capite confurge: virtute continetur in il- lo quod est honorare parentes: & Non fornica- beris, ad id quod est Non moechaberis: & illud Non foenori dabis, ad id quod est, Non furabe- ris. Attamen quia copiosius ac luculentius ar- ticu. 1. explicanda hæc sunt, illuc vsque reli- qua sunt expectanda.

Argumēt 3.

glossa.

1. Cōclusio

Ratio con- clusionis.

2. Cōclusio.

AD

se necessarium, vt præceptum fidei exprimere tur Decalogo, nam illud præsupponitur tanquam principium. Sicuti articulo præcedenti dictum est de generali præcepto dilectionis. Vnde de Paul. ad Hebræ. 2. Accedentem, inquit, ad Deum oportet credere quia est. Quare non indigebat noua promulgatione: sed tamen oportuit addere præceptum patrie, quæ est protesta- tio fidei. At verò non explicat vtrum illorum duorum sit habendum pro præcepto primæ tabulæ. Neque verò explicat sitne illud præceptum negatiuum, an affirmatiuum. Et ideo cer- te solutio eius videtur mutila. Nam inferius ar- ticulo septimo ad primum, in præceptis pri- mæ tabulæ solum vnum agnoscit affirmatiuum, de sanctificatione Sabbathi: insinuans duo prio- ra esse negatiua: & tamē in forma communi ec- clesiæ primum præceptum est: Vnū cole Deū. Sic ergo accipit mentem eiusdem sancti Do- ctoris, quam arbitror esse verissimam. Ex illis inquam tribus membris primi præcepti illud quod est in capite, Dominus Deus tuus vnus est, non est morale præceptum: sed fidei veri- tas, quam confiteri tenetur quicumq; ad eum accedit. Quapropter cū illi qui legem Dei acci- piunt iam tūc se profiteantur eius subditos, præ- supponere debent confessionem fidei, vt ait Paul. Atque hoc est quod Sanct. Thom. dicit fidem præsupponi ante Decalogum. Secun- dum autem, scilicet: Non habebis deos alienos, licet sit expressio eiusdem fidei, pertinet nihilo minus ad latriam & cultum. Igitur licet Sanct. Thom. in argumēto duo illa proposuerit, Non habebis deos alienos, Non facies tibi sculptile: quasi prius ad fidem pertineret: posterius verò ad latriam: responsio tamen eius est, eiusmodi distinctionem negare. Imò prius cēset esse pri- mum mandatorum Decalogi ad latriam perti- nens: posterius verò, nihil aliud quam eius ex- planationem.

D. Thomas ¶ Sed arguis: Ergo secundū eum nullū est præceptum fidei: quando quidē à Decalogo illud excludit: Negatur cōsequētia: imò expressē. 2. 2. q. 1. ar. 8. illud affirmat. Quin etiā hic: sed ait qd tale præceptum non est intra Decalogum, sed eius præambulū, sicut præceptum dilectio- nis. Quo quidē præcepto & antiqui etiā tene- bantur: quin verò & omnes in lege nature quā tum ad illā fidem qua ait Paul. Quia Deus est, & quia remunerator est.

Paul.
1. Decalogi
præceptū li-
cēt negati-
ui formam
præferat
affirmatio-
nem tamē
cōplectitur

¶ Quò sit vt primū Decalogi præceptū, sit in forma negatiuum: sed tamen affirmationē cōpre- hendēs, vt ait statim in solutione secundi. Qua- re nō fuit operæpretiū duo fecerni, sicuti: Ho- nora patrē & matrē: &, Non occides. Quocirca

non repugnat vt affirmatiuē quoque propona- tur. Vnum cole Deum. Tameñ huius peculia- ris consideratio quæstio sequenti redibit. ¶ Ad tertium iam respōsum est, vbi designata est discriminis ratio inter concupiscentiā mu- lieris, & auaritiā aliarum rerū. Attamen quo- niam ambæ in vnam generalem rationem ap- petendi cocunt, sub eodē nomine Paulus vtrā- que complexus est.

Ad tertium
argumētū.

A R T I C V L V S. V.

Vtrum præceptorum decalogi numerus congruat.

IN articulo præcedenti de distinctio- ne tantummodo præceptorum pri- mæ & secundæ tabulæ definitū est: quod illico subsequitur de numero disputare: videlicet: an denarius congruerit. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum, vt supra ex definitione tam Ambros. quam August. pa- tuit: est transgressio diuinæ legis: peccata au- tem triformia sunt: nēpē, quibus quis peccat, aut in Deū, aut in proximum, aut in seipsum: cū ergo in decalogo nullum præceptum ter- tij generis existat, putā quo homo in seipso cō- ponatur, diminutus est.

Argum. 1.
Ambrosius,
August.

¶ Secundo: & in præcepto tertio primæ tabu- læ apparet curtus: cū ex tam multis solēni- tibus ac sacrificijs quibus Deus colebatur, de vno tantum Sabbatho mentionem fecerit. At que idem sit argumentū contra secundum, vbi tantum cautum est, Nē nomē Dei assumatur in vanum: cū tamen præter periuriū passim oboriantur blasphemias, falsaq; doctrinæ, qui- bus Deus ab hominibus dehonestatur. Atque adeo simile obijcitur contra quartū præceptū. Nam vnusquisq; naturali feedere non solū pa- rentibus dilectiōnē debet, verum & filijs ac cæ- teris, seu sanguine, seu quauis alia necessitudi- ne coniuuctis: ergo cū auctore Paul. 1. ad Ti- moth. 1. Finis præcepti sit charitas, de horū sin- gulis debuerunt singula scribi præcepta.

Argumētū.

¶ Tertio arguitur. Quodcūque peccati genus prius corde quam opere committitur. Nam vt ait Christus, Ex corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. sed in mœchia & furto seorsum post operum prohibitiones, Non mœ- chaberis, Non furtum facies: explicantur pec- cata cordis: Non concupisces rem proximi tui: ergo eadem regula debuit & in reliquis obser- uari. ¶ Et quarto postremoque arguitur. Ap- petitus sensitiuus in irascibilem & concupisci- bilem

Argumēt. 3

postremū
argumētū

bilem diuiditur, quarum vtrāq; pars sedes est corrupti affectus: ergo. sicut concupiscibilis sin- gularibus præceptis infrænata est, ita debuit & irascibilis compefci.

¶ In contrarium est illud Deuter. 4. Ostendit vobis pactum suum quod præcepit vt faceretis: Et ecce verba quæ scripsi in duabus tabulis lapideis. Quæ quidem decem sunt prorsus.

Cōclusiōne
sponsiua:
Prima ratio
pro conclusi-
ōne.
2. ratio.

Quæstio facillima est: nēpē ad hoc tan- tum mota vt argumentorum dubia dilu- cidentur. Est ergo conclusio, competen- tissimum esse numerum Decalogi, quæ non solū generali illa ratione patet, quod Dei per- fecta sunt opera, verum & peculiaribus, à fine legis oblati. Dicitur enim est finem diuinæ le- gis esse, hominem, tum in ordine ad Deum in- stituere, tum deinde in ordine ad proximos: Deo autem cū primis fidelitatem debemus: quæ in hoc consistit, vt eius honorem nemini præter ipsum deferamus: hoc ergo primo præ- cepto cauetur, Non habebis deos alienos.

Mox debemus eidem reuerentiā: quæ in hoc posita est, vt nihil in eū iniuriæ iaciamus: quod cauetur præcepto secundo: Non assumes no- men Dei tui in vanum. Præterea ob beneficia quæ in nos tam ampliter collocauit, debemus ei obsequium, ac famulatum. Nēpē vt tem- pora quædam succidamus quæ eius meditatio- ni donemus: de qua re tertio præcepto cōmo- nemur. Et quoniā inter beneficia hæc primum fuit creationis opus, designatus fuit dies Sab- bathi quo, illo opere absoluto, requieuit Deus Ordo autē hominis ad hominem, vel peculia- ris est, vel generalis. Peculiare autem debitum, atq; omnium illustrissimum est quo filij tenen- tur parentibus obsequi, à quibus, secundum Deum, vitam, quæ bonorum omnium basis est, susceperunt. Et ideo statim post tertium de famulatu, qui Deo debetur, subsequitur quar- tum de honore parentibus deferēdo. Adeo, vt sicut paulo antea dicebamus, non sit vero dissi- mile in priore tabula fuisse cōscriptū. Genera- lem autē homo ordinē habet ad reliquā morta- liū vniuersitatē quibus iure nature socius est, quibusq; perinde id debet, vt nemini, neq; ope- re, neq; ore, neq; corde sit nociuus. Opere autē primo nocumentū infert quis alteri in propriā personā, adimendo ei vitam, quæ omnium est temporalium bonorum maximum. Idq; adeo prohibetur præcepto quinto: Non occides: vbi læsio omnis corporea interdicitur. Secun- dō in personam sibi coniunctam: quod prohi- betur sexto, Non mœchaberis. Tertio in bo- na exteriora: quod inhibetur septimo: Non furtum facies. Ore autē nocet, qui cuius famam

lædit: quod vbiq; vetatur præcepto octauo, Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium: Sed corde iniurius quisq; est in quemlibet per concupiscentiam: siue quæ ad luxuriam pertinet, quæ non o præcepto, sex- to respondenti infrænatur, Non concupisces vxorem proximi tui: Aut secundū auaritiā: quæ decimo tandem præcepto compefci- tur, Non concupisces rem proximi tui: Nam tales cupidines iniuriosa existunt: vt potē quæ ra- dices externorum operum sunt, secundum ver- bum Christi: De corde exeunt cogitationes prauæ, adulteria, &c. Atq; vt scite S. Thom. ad notauit, tres isti ordines in præceptis primæ ta- bulæ dignoscuntur. Nam primum, Non facies tibi sculptile, opus exterius inhibet: Non assu- mes nomē Dei tui in vanum, oris impuden- tiam: sed, Meimento diei Sabbathi, pro fine ha- bet internam mentis cōtemplationem. Et quo- niam statim arti. 1. videndum est quemad- modum alia præcepta ad hæc decem reuocentur, & quæstione sequenti de singulis est resumen- dus explicatio sermo, satis in præsentiarū fue- rit summam cuncta verbis sermō sancti Tho- mæ retulisse.

S. Thomas.

AD primum igitur argumentum quo dubi- tabatur cur in Decalogo nullū fuerit præ- ceptum adhibitum de virtutibus quæ hominē in seipso peculiariter componunt; sed tantum illa quæ ad iustitiam, qua humana societas re- tinetur, fuerint illic expressa. Prior respōsio D. Thomæ eademq; biformis est, quod cū præ- cepta cuncta sint ad dilectionē relata, illa opus fuerit prorsus exprimere, quæ caligans ratio non clarē perspiciebat: proprius autem amor nemini vnquam mortalium nō innotuit: adeo est nature inditum, vt res omnis seipsam dili- gat, seque omnino conseruet. Vel fortē quod cum in Decalogo iubeatur homo Deum & proximum diligere, illic satis planē precipitur sua cuiq; dilectio. Nā rectus hominis sui ipsius amor, est debitum ordinem ad Deum tenere & ad proximum. Qui enim Deum diligit, cun- ctas in se passiones extinguit, siue concupisci- bilis siue irascibilis appetitus quibus ratio per- turbatur, quæ nos Deo subiectos continet: At verò posterior respōsio plausibilior est. Nēpē quod Decalogus, vt supra diximus, hoc à reliquis præceptis distat; quod ipsum Deus per se nos docuit: iuxta illud Deute. 10. scripsit in tabulis iuxta id quod prius scripserat, verba decem quæ locutus est ad vos Dominus, Deū autem, ceu nature auctorem illa nobis decuit per se prorsus, iubere, quæ statim naturali lu- mine humane menti promicant, vbi idem lu-

Ad primum
argumētū

Prior solu-
tio.
D. Thomas

Alterā solu-
tio.

men nō est caligne obductum: vnde cūm p̄ceptum omne rationē habeat debiti: ratio autem debiti ad iustitiam spectet, quæ est hominis vel ad Deum vel ad alium hominem (nam iustitia est ad alterum) congruentissimū fuit vt p̄cepta tantū iustitiæ quæ primæ sunt naturæ cōclusiones, Deus nobis in Decalogo exprimeret. Ratio namq; debiti hominis ad seipsum nō ita naturali luce clarescit. Primò enim aspectu apparere cuique potest in his quæ ad seipsum pertinent liberam habere potestatem ob idq; virtutes fortitudinis ac tēperatiæ, quæ hominē respectu sui ipsius moribus instruunt, Moyfi & reliquis sapientibus commisit, quas mortales docerent. De his nimirum eos eruditētes quæ sibi quisq; propriè debet.

Ad. 2. argu. ¶ Ad secundum eadem ratione respōdetur, q̄ non fuit concedēs vt vniuersa Deus particula tim exprimeret, sed per capita: ad sanctificationem autem Sabbathi reliquæ omnes solennitates obseruationes referuntur. Omnes enim erant institutæ, tum in memoriā alicuius p̄teriti beneficii, tum in figuram alicuius futuri. P̄teritorum autem caput fuit creatio mundi, quæ per sabbatha in memoriā reuocabatur: & inter futura p̄cipuum est mētis quies in Deo, quæ in p̄senti seculo fit per gratiam, atque in futuro per gloriam: secundum illud Isaię. 58. Si auerteris à Sabbatho pedem tuum, vocaberis sabbathum Domini delicatū, & sabbatum Domini gloriosum: hæc autē quiete sabbathi p̄signabantur. Reliqua verò, vt celebratio Phasæ quæ commemoratio erat beneficii liberationis populi de Aegypto, & vmbra futuræ passionis Christi: atque id genus cuncta ad hunc ordinem referrebantur. Et pariter ad aliud membrum respondetur quòd prohibitione assumptionis diuini nominis in vanum, reliqua omnia vitia, seu falsæ doctrine, seu blasphemie comprehenduntur. Ac simili subinde modo respondetur ad tertium membrū eiusdem argumenti, quòd omnia alia amoris debita in quarto p̄cepto quodammodo cōtinentur. Explicatum enim est cur in Decalogo ea tantū cōtinentur p̄cepta quæ manifestā representātionem debiti. Quòd autem homo neminem lædat, manifestum debitum est, & ideo vniuersaliter nocumēta sex p̄ceptis prohibita sunt videlicet vt nemini nemo illa inferat. Attamen quòd quis quippiam alteri, ceu debitum cōferat, nō sic est lumine naturali notum. Sed id tantum quòd parentibus liberi genituræ lege debent, rationeq; educationis & disciplinæ. Quapropter Deus illud in decalogo expressit. Reliqua verò beneficia quæ ob alias necessitudi-

nes & naturæ cōiunctiones debentur, Moyfi & prudentibus cæteris, vt supra dictum est, explicanda demādauit. Vt quòd parentes debent filiis: quæ quidem debiti ratio non est quasi ali quid ab illis susceperint, sed quòd sunt aliquid ipsorum, & amando se ipsos suas amant proles, vt. 8. Ethicor. author est Arist. Sed de his reductionibus aliorum p̄ceptorum in Decalogum, articulo. 11.

¶ Ad tertium verò respōdetur q̄ & si quacūq; prohibitione condēnetur opus, vnā interdicit & eius affectus, nihilo minùs differentia est, q̄ in his quæ natura ipsa exhorrescit, vt homicidium & falsitas: quia eorum cupido nō est per se allecitiua, sed propter alias passiones, putā propter vindictam vel auaritiā, satis fuit opus ipsum inhiberi. In illis verò quæ sunt sensui læta, vt sunt venerea & rerum affluentia: quoniā eorum appetitus per se ipse delectat, docuit nō solum opera prohiberi, verum seorsum appetitus: vt potē in quo vincendo peculiaris est difficultas, sed de hoc iterum quæstione proxima. ¶ Ad quartum deniq; respondetur quòd cūm ex passionibus concupiscibilis appetitus illæ resultent quæ sunt in irascibili, nā ex amore illius quod oblectat nascitur cōtrariorum repulsiō, sedato concupiscibili nulla p̄terea opus fuit prohibitione irascibilis.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum p̄cepta Decalogi debito sint ordine disposita.

Post distinctionem & numerū p̄ceptorū sequitur de eorū ordine meditari an fuerit lucidus. Arguitur ergo à parte negatiua. Primū quòd cū cognitio nostra à sensu incipiat, & dilectio pximi expositior sit sensui q̄ dilectio Dei, secundū illud. 1. Ioannis. 3. Qui fratrem suū quem videt nō diligit, Deū quem non videt quomodo potest diligere? posterior tabula quæ ad dilectionem proximi spectat, debuit loco p̄æ esse priori quæ pertinet ad dilectionem Dei. Mox quòd cū p̄ceptis negatiuis prohibeantur mala, affirmatiuis verò instituantur bona, & via naturæ (vt comment. p̄dicam. author est Boeti.) prius sint extirpanda vitia, quàm inferantur virtutes: secundum illud Psalmi: Declina à malo & fac bonum. Et illud Isai. 1. Qui cescite agere peruersè, discite benefacere, vnde & Lyri-

Argum. 1. à parte negatiua.

Argum. 2.

Boetius.

Argum. 3.

Paulus.

1. Cōclusio

ratio cōclusionis.

Cōfirmatio

2. Cōclusio

Probatio.

3. Cōclusio

Ratio cōclusionis.

Lyricus, Vitium fugere prima virtus est: conseq̄uitur vt p̄cepta negatiua deberent affirmatiuis anteire. Ac perinde p̄cepta, cordium cogitationes inhibētia, illis, quæ manus ab operibus arcet: quando quidem radix operum, cor est. ¶ In cōtrarium est quòd decalogi ordo dispositio Dei fuit: cuius, vt ad Roman. 1. 3. ait Apostolus, ordinata sunt opera.

¶ Acillima est quæstio, sed tamē scitu digna, ad quā quatuor cōclusionibus respōdetur. Prima est: p̄ceptorū ordo exigebat vt prius homines respectu Dei instituerēt quàm ipsos inter se inuicē. Probatur ex illo p̄æiacto fundamento: nēpē quòd Decalogus ea prorsum debuit cōtinere mandata, quæ naturali lumine illucescunt. Inde enim protinus colligitur, vt quo ordine sunt quæq; rationi propinquiora, eorumq; cōtraria eidē magis dissona, eodē deberent in serie esse priora: finis autē supremus nostrarum actionū primum se omnium rationi offert: & peccatū in ipsum grauius est quàm circa media: sit ergo consequens, vt p̄cepta quibus Deo, qui finis est noster, proximē subdimur, primæ sedi cōgruūt. Qualia vtiq; sunt tria prioris tabulæ. Et cōfirmatur analogia ab exercitu sumpta. Prius enim debent milites in ordine ad principem institui, quàm inter se: nā & grauius peccatur in ipsum quàm si miles in militem delinquat.

¶ Secunda cōclusio. Inter p̄cepta prioris tabulæ illud debuit esse primū quod ad latrā, id est, ad culturā vnus Dei attinet: secūdū quo ei reuerentia exhibetur: ac perinde tertiu quod eidem impeditur famulatus. Primū enim fundamentū & basis militiæ est vt fide à milite data sacramentoq; firmata, soli principi militet, pactū omne & conuentū cū inimicis ab iurās. Quare hoc est grauiusimū omniū scelus si tali fracta fide ad hostes desciscat. Quo circa primū p̄ceptū est, nē habeamus deos alienos. Huic autē proximū de reuerentia quæ soli Deo debetur: ac tertium de famulatu eidē p̄stando. Grauius enim in honorē principis peccat qui eū de honorat, q̄ qui ei nō obsequitur. Quapropter secundum p̄ceptū est, nē nomen Dei vanè vsurpetur: ac demum tertium, vt eius Sabbatha celebremus. ¶ Tertia conclusio. Ex p̄ceptis, quibus inter se homines amicitia cōglutinantur, illud debuit esse primū, quo iubetur parentibus honorē exhibere. Ratio iam supra tacta est. Nēpē quòd licet nemini vllus debeat nocere, tamen beneficium conferre nō omnis omnibus debet, sed solis parentibus. Quapropter ratio debiti quæ in omni p̄cepto inest, apertior est respectu parentum, atq; adeo p̄-

ceptū illud debuit cæteris negatiuis p̄poni. ¶ Quarta conclusio. In negatiuorum serie ille seruari debuit ordo, qui est inter malorum grauitates, quæ eisdem prohibentur: grauius autē homo læditur opere q̄ verbo, & verbo q̄ corde. Atqui opere tunc maximē cū vita priuatur, quæ omniū est bonorū tēporaliū summum. Mox si lædatur in persona cōiuncta vnde prolis certitudo perit: ac tertio si dispēdium bonorum patiatur. Ob idq; quinto prohibetur homicidium, sextoq; adulterium, ac septimò furtum, atque octauo falsum testimonium: nonò verò concupiscentia alieni tori, sed decimò auiditas aliarum rerum. De quibus sigillatim quæstione proxima dicendum est.

Ad. 1. argu. ¶ Ad primum igitur argumentorū quæstionis respondetur, quòd etsi ad sensum notior nobis sit dilectio proximi quàm Dei, tamen vice versa hæc est illius ratio & causa: & p̄ceptorum series debuit sequi dignitatis ordinem. ¶ Et eodem modo respōdetur ad secundum, quòd etsi circa eandē materiā quātum ad executionem prius sit à vitijs cessandum q̄ studiosè agendū, neq; possit studiosus habitus generari, nisi vitioso de pulso: tamē in intētiōne legislatoris prior occurrit virtus propter q̄ expelluntur vitia: atque adeo dignitatis ordine etiam in eadem materiā debuerunt p̄cepta virtutum anteferi prohibitionibus contrariorum vitiorum. Sed p̄terea quando p̄cepta in diuersis materijs instituitur, excellentior debet p̄ferri: p̄cepti autem de honorādis parentibus diuersa materia est ab illis quæ p̄ceptis negatiuis subijciuntur, eademq; p̄stantior, atque adeo suo merito est p̄lata.

4. Cōclusio Series p̄ceptorū negatiuorum

Ad secundū argu.

Ad. 3. argu.

¶ Sed ad tertium respondetur, q̄ etsi peccata cordium causa sint operū, atq; adeo priora in executione: tamē quoniā opera grauius offendunt, eorum prohibitio citius occurrit rationi

ARTICVLVS. VII.

Vtrum p̄cepta decalogi congruenti modo tradantur

In hoc denique articulo septimo adhibetur sermo de forma & figura p̄ceptorum, vtrum scilicet perspicuus fuerit ac debitus tradendi modus. Et arguitur à parte negatiua. Affirmatiuis p̄ceptis instituitur ad colēdas virtutes, negatiuis verò ad vitia cauenda: in quacūq; autem materiā opponitur virtuti vitium: in quacūque ergo debuerunt cōgeminari p̄cepta

Argum. 1. à parte negatiua.

pta affirmatiua & negatiua: videlicet vt nō solum iuberemur non occidere, verū & vitæ proximi consulere, atque in alijs parimodo.

Argumē. 2. ¶ Secūdo: cum lex omnis ratione cōstet, non erat cur tātūm primò atque tertio præceptis subderetur præceptionis ratio, sed debuit omnibus pariter subscribi.

Argumē. 3. ¶ Tertio: cū præceptorum obseruatio sit præmiorū meritum, nulla apparet ratio quare solis primo & quarto propositū fuerit præmiū.

Argumē. 4. ¶ Quarto: & pœna vt dictum est causa est obseruandæ legis: præsertim apud priscos, cū testamētum illud lex esset timoris: debuit ergo omnibus supplicij commemoratio adhiberi: que tamen non nisi primo & secundo adhibita est.

Argumē. 5. ¶ Ac denique quintò arguitur: Cuncta diuina præcepta sunt altissima memoriæ retinenda, secundū illud Prou. 3. Describe ea in tabulis cordis tui. Respondendum ergo est cur nō nisi tertium præceptū sempiternæ memoriæ fuerit inter cætera singulariter commendatum.

¶ In contrarium autem est qd Deus, vt Sapient. 2. legimus, omnia fecit in numero, pondere, & mensura: id ergo præcipue de eius præceptis credendum est.

Cōclusio
sponsiua.
P ræfens quæstio nihilo obscurior est præcedēti, ad quā ideo indubitata cōclusione hac respōdetur. Decalogū, vt est cōgruentissima distinctione, numeroq; & ordine digestus, ita esse & luculentissima forma traditum. Splendet nanq; in præceptis diuinæ legis sapientia maxima: secundū illud Deuter. 4. Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis: sapientis autem est cūcta & ordinis luce disponere, & congruenti forma adaptare. Quæ (vt ex præcedentibus liquet) in Decalogo sunt luculenter obseruata. At verò cōmota est quæstio vt ad argumentorū quæstia, quæ quinque sunt numero, respondetur.

Difficultas
primo argu
mento præ
tacta.

Solutio.
I n primo igitur argumento quæritur, cū suum unicuique virtuti opponatur vitium, cur non in vnaqualibet materia combinatum est negatiuum præceptum cum suo affirmatiuo. Responso autem est, quod omnis affirmatio negationem includit: sequitur nanque, si est album, non est nigrum: eo quod contraria non sunt compatibilia. E conuerso verò non omnis negatio infert affirmationē. Haud enim quod non est nigrum, statim est album: eo quod inter contraria interstant media. Pari ergo ratione & modo nō omnibus quibus tenemur non nocere, subinde obigamur lege iustitiæ benefacere. Nam latius patet malorum prohibitio, quàm bonorum præceptio. Atque hac de causa nulli sex prohibitionum secundæ tabulæ ap

ponitur affirmatiuum præceptum. Tenemur inquam neminem occidere, neminemque suis bonis expoliare, non tamē alienam vitam aut bona omnibus conseruare: nisi vrgens ingruat necessitas: quæ non comprehenditur lege iustitiæ, sed misericordiæ. Hæc ergo præcepta, quia non sunt naturæ luce adeo peruia, sapientibus docenda commissa sunt. Quibus autem obedientiam obsequiumq; debemus & honorem, sunt Deus & parentes, à quibus suo vtriusque gradu esse recepimus. Et ideo suppositis duobus negatiuis præceptis respectu Dei, quibus cauetur nē fidem quàm illi soli debemus in falsos Deos traducamus, & nē reuerentiam illi debitam vanis iurationibus obscuremus, adhibetur tertium affirmatiuum de die seruando Sabbathi, quo famulatū Deo exhibeamus: & quartum de honoratione parentū. Quibus nō opus fuit negationes contrarias adiungere: eo quod affirmatio obsequendi & honorandi, negationem infert de honestandi ac rebellandi.

¶ Hic autem multa nos dubia occuparent, nisi quæstione proxima accommodatiorem nancisceretur locū quibus disputetur. Enimuerò dū S. Th. in priori tabula vnū tantū agnoscit affirmatiuum præceptū, docet duo priora esse negatiua. Attamen iā supra tetigimus, & postea perspectius videbimus quemadmodū primū scilicet, Non habebis deos alienos, affirmationē includat vnus colēdi, Itē dubitatio hinc emergit de tertio præcepto quod adstruitur esse affirmatiuum: cū tamen si Ecclesiasticam sanctionem de sacro audiendo excluderis, quantum ad ius diuinum attinet, non videatur esse nisi negatiuum, quo scilicet opere seruii interdiciatur: sed de his & similibus quæstione sequenti.

¶ In secundo argumento percontabamur cur nō sua singulis præceptis annexa fuerit ratio. Ad quod respondetur qd moralia patentiores secum afferunt rationes, quàm vt eas oportuerit explicare. Sed tamē vbi vel aliquid caremoniale cōmiscetur, vel commune præceptū morale ad aliquid peculiare speciatim applicatur, tūc operæ pretiū fuit rationē illius subnectere. Ob idq; cū primo præcepto eliminauerit Deus alienos deos, omnemq; proscripserit idolorū sculpturā & caremoniam, cōdecens fuit vt rationem subiungeret, dicens, Ego enim sum dominus Deus tuus. Et pariter in tertio, vbi morale præceptum sibi feruendi ad requiem Sabbathi contraxerit, necessarium fuit rationem subdere: quod tali scilicet die à mundi structura requieuerit.

¶ Tertium argumentum adiectum est ad

L. dubitatis
Solutio.

Ad secundū
argumentū

Alterā solu
tio.

Ad 3. argu

ARTICVLVS. VIII.

Utrum præcepta Decalogi sint dispensabilia.

Rest hæc examinare superest Decalogi vim: vtrū scilicet super aliquo eius præcepto sit possibilis dispensatio.

Et arguitur à parte affirmatiua: Si non essent mandata Decalogi dispensabilia, maxime quia sunt de iure naturæ: attamē (vt. 5. Ethi. ca. 7. author est Aristote.) nonnulla sunt de iure naturæ quæ variari possunt, ac perinde sunt dispensabilia. ¶ Secundo: sicut legislator humanus se habet ad suas leges, sic & Deus: humanus autē princeps super suis dispensare, potest: ergo & in suis Deus. Eo præsertim quod Apostolus. 2. Corinth. 2. tanquàm Dei dispensator ait: Nam & ego si quid donauī propter vos, donauī in persona Christi. Vnde sit non solum Deum, verum & eius prælatos posse in diuinis legibus dispensare.

¶ Tertio: In decalogo vetitū est homicidiū, sed in hoc præcepto dispensat iudex malefactorū vindex: Dispensauitq; Deus cū Abraham vt charissimū filiū immolaret. Et cum Safone, Iudic. 16. vt sefecū Philistæis occideret. Et cum Eleazaro. 1. Macchab. 6. qui ab elephante quē occidit oppressus occubuit. Subinde extruuntur argumēta de fornicatione & de furto. Permissit enim, quin verò præcepit Osæ vt vxorē fornicariā acciperet: & filijs Israel vt Ægyptiorū vasa furriperent: ergo huiusmodi præcepta dispensabilia sunt.

¶ Quarto arguitur: Connubium inter fratres iure naturæ prohibitū est: super quo nihilo minus instrumento veteri legimus dispensatū: vt inter Adæ filios vsu venisse certum est, & inter Abraham & Sarā perquam probabile.

¶ Deniq; quinto arguitur: Obseruatio Sabbathi est vnū præceptorū Decalogi, idemque Iudæis sanctissimū: sed in hoc fuit cū Macchabæis olim dispensatū. Sic enim legitur li. 1. c. 2. Et cogitauerunt in die illa dicentes. Omnis qui cunq; venerit ad nos in bello in die Sabbathorum, pugnemus aduersus eum: ergo præcepta Decalogi, sunt dispensabilia.

¶ Contrariū perhibetur apud Isai. testimoniū. c. 24. vbi quidā ideo reprehenduntur qd mutauerunt ius & dissipauerunt fœdes sempiternum: quod de illo potissimum iure intelligitur quod in Decalogo continetur.

¶ Quæstio est inter eas quæ de Decalogo dicuntur scitu digna: vt pote perquam

est ad explorandum cur non omnibus præceptis sua proposita sint præmia: quandoquidem sua singulis debentur. Ad quod pari modo respondetur, quod in quibus res ipsa per se lucescit, nō opus erat præmia adhibere, sed vbi res latet. In præceptis autem negatiuis secundæ tabulæ manifestum est quod qui ab iniurijs inferendis se cohibet, supplicia cauet quæ in propatulo est malefactoribus decerni. At verò dum nō solum cauere mala iubemur, sed bona etiam facere: quia natium est nobis nihil nisi intuitu præmij & commodi agere, opus fuit vt vbi nulla vtilitas apperebat, vel cōmodum impediri videbatur, id Deus nobis exprimeret. In honorandis autem parentibus nullum videbatur nobis emolumentum agi: propterea quod cum in recessu sint vitæ, potius videtur nobis impedimento esse suis fruendi bonis. Hac ergo de causa præcipiens nobis honorare parentes, nō satis duxit in memoriam nobis reuocare suscepta generationis & educationis beneficia: sed nouū quoq; seculare præmium pollicitus est: vt sis inquit longæuus super terram. Et habet præmium hoc energæ plurimum. Nam cū vitam à parentibus recipiamus, debemus eis suam sustentare & prolatare. Quare qui obedientiam eisdem non repedit eisdem punitur breuitate vitæ, quam parentibus vel imprecatur, vel molestijs fatigat. Pari modo quia primo præcepto quo homines à cultura deorū arcetur videri poterant beneficijs orbari, quæ falsi dij apparent hominibus impertiri, subiungit præmiū, dicens se facere, misericordiam in nullia his qui ipsum diligūt, & custodiunt præcepta eius.

Ad. 4. argu. ¶ Similiter ad quartum respondetur de pœna, quod cum non sit eius comminatio necessaria, vt Ethi. 10. author est Arist. nisi vbi procliuior est ad malum pronitas, in illis peculiariter apponi debuit pœna, in quibus patientior est præcipitatio in culpam. Et quia tum ob consuetudinem cum gentilibus proni erant Hebræi ad idololatriam: tum etiam propter effrænatam iurandi consuetudinem erant quoq; ad periuria proni, primo tertioque præceptis annexa fuit supplicij comminatio.

Ad. 5. argu. ¶ Ac deniq; ad quintū respōdetur, qd cū præceptum Sabbathi in memoriam statutū sit celeberrimi beneficij creationis, peculiariter sub illa forma positum est, Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Vel fortè quod illa determinatio singularis diei non erat de iure naturæ, sed caremonia eidem iuri superadita: atque adeo metus erat ne facilius quàm moralia memoria decideret.

1. Argumē
à parte affir
matua.
Aristor.

Argumentū

Argumentū 3.

Argumentū 4.

Argumentū 5.

Isaias.

constat quanta sit eius auctoritas. Etenim sensus eius non est hic tantum, vtrum homo aliquis auctoritatem habeat super huiusmodi preceptis dispensandi: sensus enim hic nemini in dubium cadere potest. Quippe cum publica confessio sit, neq; penes summum Pontificem talem esse ordinariam potestatem: quia inferior superioris leges mutare nequit, ac multo mini me naturales, quae in nostris sunt pectoribus impressae. At dubium est vtrum simpliciter eo sint vsque indispensabilia, vt neq; ab ipso Deo per eius absolutam potestatem fieri talis possit dispensatio. Vbi ex postremo articulo superioris libri recolendum discrimen est inter tria haec, legem interpretari, & in lege dispensare, quod nihil aliud est, quam manente in genere eius ratione & vigore, eandem in particulari casu certisque personis relaxare.

Questio scilicet.

triplex opinio de quaestione. 1. Opinio Ockam.

R6 vulgariis Ockam.

Articulus Parisiensis.

Prima ratio aduersus prioris opinionem.

De hoc ergo quaestiois intellectu tres, vt plerunque solet, versantur opiniones, duae scilicet extremae, & vna media. Prima per vnum extremum opinio est Ockam. 2. sententia distincta. 19. vbi ait non modo omnia praeccepta Decalogi esse dispensabilia, verum & Deum posse contraria praecipere. Quo ideo contra praecipiente laudabile, inquit, esset ac meritorium contra illa operari. Quin vero ait Deum & se solo posse in nostra voluntate sui ipsius odium ingignere, & nobis quoq; vt odio eum pro se quamur, praecipere. Et vtroque modo fatetur idem odium esse laudabile. Neque vero tam insignia dogmata aliter quam ex suo familiari Achylle sibi habet persuasa: videlicet, Quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere: secundum illud Angeli, Lucae. 1. Non erit impossibile apud Deum omne verbum: haec autem, inquit, nullam implicat. At vero opinio haec adeo se aperte rationi aduersam obijcit: ac subinde absurdam, vt sit repulsu facillima. In primis articulus Parisiensis eos condemnat, qui affirmauerint posse quemquam per odium Dei mereri. Neque eiusmodi articulus illam glossam admittit, vt intelligatur de potentia Dei ordinaria. Nam de illa nulla vnquam potuit esse controuersia, articulus autem non est definitus nisi ad aliquam dirimendam. Sed praeter articulum arguitur. Illud in primis Nominalium axiomata, Quicquid non implicat contradictionem Deus potest facere, perperam a nonnullis illorum defenditur. Nam si intelligatur quod quicquid non aperte duas contradictorias intulerit, Deus facere possit, falsum est. Negant enim iidem ipsi duas inde colligi contradictorias, quod sit homo equus & tamen id Deus non potest facere. Neque ye

ro Angelicus sensus alius fuit quam quod quicquid Deus pollicetur, seu quod quicquid factibile sit Deus potest perficere. Hoc nanque dicitur Dei verbum: vt potest qui dicendo operatur.

Secundo arguitur: Id re vera dicitur implicare contradictionem, quod, supposita natura vnus partis contradictionis, ex concessis infert alteram. Et quia immutabilis natura rationalis animalis, est non esse inhibibilem, si concederetur Deum facere posse hominem esse equum, esset inhibibile, & non esset inhibibile. Ad propositum ergo, Deum odio haberi, tam intrinseca ratione est malum, puta sempiternae eius legi absonum, quam est intrinsecum hominem esse rationalem: ergo tam repugnat id esse licitum, quam hominem esse, eundemque irrationalē. Atque adeo repugnat, Deum odium sui vel effingere vel praecipere. At quod res perspectius deprehendatur, fac verbi gratia, virum iustum iussu Dei eum ipsum odio habere: sequeretur tunc simul esse in eius gratia atq; in eiusdem inimicitia: qua nulla esse potest apertior contradictio. Nam quod permaneat in eius amicitia, palam est, postquam nihil aliud facit quam eius obsequi voluntati: quod autem sit pariter inimicus, docet eius odium, quo Deum prosequitur. Nam hoc negare est negare naturam ipsius actus, cum amicitia ab amore dicatur. Itē Deus seipsum odisse non potest. Quis nanque intellectus contrarium capere posset? Et tamen tota ratio repugnantiae est quod odiū Dei adeo habet innatam malitiam vt nulla recta voluntate possit illud optari: ergo similis repugnantia est vt Deus idem alteri praecipiat. Esset enim praecipere vt alter faciat secundum suam regulam & voluntatem, & simul faciat contra. Nam quid aduersantius esse potest diuinæ regulæ, quam summam bonitatem odio haberi? Negatur ergo hoc non implicare contradictionem.

Est igitur secunda opinio Scoti. 3. Sententiarum distincta. 37. non quidem tam extrema, sed medio incedens modo. Ait quippe bifariam quippiam esse iuris naturæ. Vno modo tanquam principium practicum ex terminis notum, vel conclusionem quae inde fit necessario consequens. Alij eius scholares in duos distinguunt hos gradus: sed tamē eorum praceptor pro eodem dicit ambos quantum ad rationem dispensationis. in talibus, inquit, quae strictissimae sunt de lege naturæ, nulla esse potest dispensatio. Alia vero sunt quae neq; principia existunt necessaria, neq; conclusiones inde necessario illatae: atq; adeo neq; necessariam habent connexionem ad consequentiam.

2. ratio.

3. Ratio.

2. Opinio.

conclusio.

cutionem vltimi finis. Secundum eius assertum est: Praeccepta secundae tabulae sunt istius secundi ordinis, ob idque sunt per diuinam auctoritatem dispensabilia: praeccepta vero primae tabulae sunt prioris ordinis: quae ideo dispensari neque a Deo ipso valent. Tertia nihilominus opinio est sancti Thomae loco praesenti: eadem quae fuit Altifiodori lib. 3. tract. 7. quaest. 5. & antiquorum secundum quam statuuntur duae conclusiones quibus soluitur quaestio. Prior est. Vniuersa praeccepta Decalogi tam secunde quam primae tabulae sunt prorsus in dispensabilia: vsq; adeo, vt neq; Deus possit super illa dispensare. Haec enim plana mens est sancti Thomae, vt tum toto articulo, tum clare in solutione secundi patet. Alias quaestio non esset digna tanta disputatione. Posterior conclusio. Alia praeccepta quae extra Decalogum vagantur, neq; in ipso implicite continentur, etiam si sint iuris naturae, nihil vetat quo minus sint dispensabilia. Denique neque vlla principia, neque vero conclusiones primi, secundi, aut tertij gradus, qui supra articulo primo sunt designati, vllam dispensationem admittunt. Illa vero praeccepta quae intrinsece non continent rationem ipsam iustitiae, sed speciales modos ipsam seruandi, dispensari possunt: puta illa quae in Decalogo neque explicitè sunt neque implicitè: vt infra luculentius liquebit. Quarta si vis opinio est Durandi in. 1. sententia distincta. 47. quaest. 4. qui tenet quartum duntaxat & quintum praecceptum esse dispensabilia. Cuius hallucinationem infra reprobabimus. Probantur ergo ambae conclusiones S. Thomae ista bimembri ratione: In illis praecceptis, vt artic. vlti. primi libri monstrauius fieri potest dispensatio, per quae si tali casu ad literam seruarentur, obuiaretur intentioni legislatoris: sed per nullum praecceptorum Decalogi vllò vnquam casu & ratione potest intentioni Dei obuiari: quin vero quotiescunque contra praecceptum fieret, contradiceretur eidem intentioni: ergo nullatenus eorum dispensatio est licita. Maior vsque adeo nota est, vt neq; aduersarijs ipsis sit dubia: sed probatur minor de qua est controuersia. Intentio legislatoris praecipue tanquam in finem fertur in bonum commune: hoc enim est ab eius intentione inseparabile. Deinde respicit ordinem iustitiae & virtutis quae media sunt assequendi tenendiq; eundem finem. Igitur quando praeccepta per se intrinsece continent eandem ipsam rationem & conseruationem boni communis, vel ordinem ipsum iustitiae ad idem bonum: eadem subinde praeccepta per se intrinseca ratione sic continent legislatoris intentionem, vt non

Prima probatio vtriusque conclusionis.

Secundario

probatio peculiaris secundae conclusionis.

sit ab ipsis semouibilis: atq; adeo nec sint dispensabilia: quia nunquam contingere potest vt facere contra illa non aduersetur intentioni legislatoris. Exempla rem ipsam patefaciunt, si iussio legis reipublicae esset haec, Nemo destruetor sit labefactorq; reipublicae: vel haec, Nullus iniuste agat. Profecto rationi intrinsecae & naturae talium legum repugnaret dispensatio: implicatio enim est contradictionis, licere cuiquam iniuste agere, aut bonum commune impugnanre, ad cuius custodiam omnes leges referuntur. Si autem lex diceret, nemo fores vrbis (dum obsessa est) pandat; quia hoc non est salus ipsa reipublicae, sed modus ipsam seruandi, nulla esset repugnantia vt aliqua de causa fieret dispensatio: puta dum fugiens dux se illuc vellet recipere. Praeccepta autem Decalogi sunt prioris ordinis. Nam praeccepta prioris tabulae innatum ordinem habent ad bonum commune, quod est Deus: praeccepta vero secundae ad bonum commune hominum: vt scilicet nemini iniuri fiat, sed cuique ius seruetur suum: quod licet non sit tam perfectum, est nihilo minus tam intrinsece bonum quam quod debetur Deo: imò cum rationem ipsam iustitiae expressè contineat, in Deum ipsum intime refertur. Qui enim dicit, Non furtum facies: idem dicit quod, Non iniuste, aut illicite, aut male facies. Sic enim, vt ait sanct. Thom. intelligenda sunt praeccepta Decalogi. Atque in hoc hallucinatus est, salua eius exultatione, Doctor subtilis, discriminans quantum ad hoc inter praeccepta primae ac secundae tabulae. Secundo quod rationis vis luculentius pandatur, arguitur sic. Hoc quod est adulterium facere, quod est in Decalogo: & mentiri aut fornicari quae implicitè illic latitant (nam de ambobus intelligitur prior conclusio) tam intrinsece mala sunt (vt de odio Dei proxime arguebamus) quam est homini esse rationalem: ergo naturae suae iustitia repugnat ac prohibet: Deus autem dispensare nequit nisi vbi aliqua est ratio aequi & boni: ergo in his dispensare non potest: aut, quo temperatius loquamur, dispensabilia non sunt: perinde atque homo non est factibilis irrationalis. Et hoc est quod sanct. Thom. cogitabat dum dixit huiusmodi praeccepta per se continere rationem communis boni, atque adeo intentionem legislatoris. Nam naturale est Deo, nihil nisi bonum velle: & naturale est huic, quod est furari aut mentiri esse malum: Atqui vt opposita iuxta se posita fulgentius elucescant, probatur secunda conclusio. Illa praeccepta quae non per se continent bonum commune, quod est legis finis, sed medium aliquod, puta ordinem iustitiae

Ititix ad ipsius cōsequutionem, possunt quan-
doque deficere ab intentione eiusdem boni cō-
munis: ergo tunc eorum dispensatio nihil eidē
fini officeret, essentque subinde dispensabilia.
Exempli gratia. Lex ad seruandum fidelitatis
bonum est vt reddatur depositum: nihilo mi-
nus dum vesano domino suum gladium dene-
gas, nō vtiq; eidem fini aduersaris, sicuti in exē-
plo nuperrimē posito patet de aperiēda obses-
sa vrbe cōtra legis verba. Et pariter si lex sit vt
ciues per vices excubias sustineant, dispensare
iusta de causa cum aliquo, non est contra com-
mune bonū. ¶ Præterea ad eandem conclusio-
nem arguitur argumēto eiusdē Scoti, quod re-
vera minimē soluit: Præcepta secundæ tabulæ
omnia secundum Paulum ad Rom. 7. includū-
tur in illo principio, Diliges proximum tuum
sicut te ipsum: dilectio autē proximi sequitur
ex præcepto dilectionis Dei. Nam vt ait Ioan-
nes: Si hominem quem vides nō diligis, Deum
quem nō vides, quomodo potest diligere? Præ-
ceptum autem dilectionis Dei, vt Scotus fate-
tur, est indispensabile: ergo & præceptum dile-
ctionis proximi, atq; adeo præcepta secundæ
tabulæ: Ad hoc argumētum prætermisiss alijs
solutionibus respōdet Scotus distinguēdo de
dilectione proximi. Hæc enim dilectio qua te-
nemur inquit, velle proximo vt Deū diligat,
sequitur ex dilectione Dei. Nam qui verē dili-
git Deum, omnes velle debet vt eūdem ipsum
diligant: ac perinde dilectio hæc proximi indi-
spensabilis est. Attamen dilectio, inquit, qua
proximo volo temporalem vitā & honorem,
temporaliaque bona, & immaculatum torum
& similia, non sequitur necessariō ex dilectio-
ne Dei, neque habet cōnexionem necessariam
ad consequutionem ipsius vltimi finis. Qua-
propter dispensare Deus mecum potest vt oc-
cidendo, furando, in honorando parentes, &c.
non peccem: imō assequar vltimum ipsum fi-
nem. ¶ Contra solutionem autem est argumē-
tum, ex contrarijs principijs ortum. Dilectio
enim proximi quæ est de iure naturæ, est illa
quæ ex dilectione Dei sequitur, qui est author
institutorq; naturæ: hæc autem non solum est
illa qua ei volumus vt Deum diligat: nam hæc
plus habet dilectionis ipsius Dei: sed illa quo-
que qua illi cupimus bona naturalia quæ ad
mutuum vicariumque amorem pertinent. Ec-
quis enim dicat non aliud nobis præcipisse na-
turam, ac Deum ipsum, quā vt ipsum dilige-
remus? Imō vero cum omnes finis factura
Dei, sic nos conglutinavit, vt inter nos ipsos cu-
sto diremus iustitiam ac fidem: vnde Ioannes:
Qui viderit fratrem suum necesse habere & clau-

serit viscera sua, quomodo charitas Dei manet
in illo? ¶ Respondetur ergo Scoto qd hæc dile-
ctio proximi necessariam habet inseparabilem
quæ iustitiā: ac proinde tanq; ex dilectione Dei
necessariō consequens necessariam habet cō-
nexionem ad consequutionē vltimi finis. Qua-
re perinde esset Deum dispēfare in homicidio,
aut furto, atq; si dispensaret, vt iustitia ipsa ius-
tē perturbaretur: quod est contradictionis im-
plicatio. ¶ Ac per idem soluitur aliud Scoti
argumentum. Nempē qd si præcepta secundæ
tabulæ non essent dispensabilia, sequeretur qd
Deus necessariō aliquid extra se vellet, sic vt
non posset velle cōtrarium: vt putā honorare
parentes: & nē quis bona aliena furaretur. &c.
Respondetur inquam per distinctionem quod
Deum extra se quippiam velle, stat dupliciter.
Vno modo vt velit existentia illius rei: & hoc
modo nihil necessariō extra se vult: quia vni-
uersa liberē, tum condidit, tum etiam sustinet
ac seruat. Alio modo vt velit cōnexionem ex-
tremorum. Atq; hoc pacto necessariō fatendū
philosophis est, aliqua necessariō velle: puta cū
cōta illa quæ sunt perpetuæ veritatis: vt hominē
esse animal rationale: & vt ait Augu. quatuor
& tria esse septem: quæ quidem, etiam si mun-
dus non fuisset nec res existerent, vera essent.
Hoc ergo pacto, non est occidendum, non est
furandum, non est mœchandum. &c. necessa-
ria sunt diuinæ voluntatis obiecta: quia perpe-
tuæ veritatis: quorum ergo contraria neq; præ-
cipere potest, neque permittere, vt iuste fiant.
Quod Scotus ipse necessitate compulsus con-
cedere habet de primis principijs naturæ quæ
ipse agnouit esse indispensabile: vt, Id alijs fa-
ciendum quod sibi homo vult fieri: & de dili-
ctione qua homines Deum diligunt, quæ res
creata est: ex qua sequuntur præcepta primæ
tabulæ quæ ipse indispensabile fatetur.
ET per hæc soluuntur argumenta in contra-
rium. Ad primum enim respōdetur quod
Aristot. loco citato loquitur de iusto naturali
quod non includit finem ipsum ordinemq; ius-
titia, sed determinatum modum ipsam seruan-
di. Exempli gratia: quod fides ciuibus seruan-
da sit, adeo est intrinsecè bonum, vt in ipsum
nulla cadat dispensatio: quod verò hoc vel illo
modo seruetur, variari potest ac super ipso di-
spensari. Qua ratione furioso non est reddend-
us suus gladius. Quoniam per hoc nō peruer-
titur humana fides. ¶ Ad secundum responde-
tur latam esse differentiam inter humanum le-
gislatorem & Deum: nam leges humanæ non
habent intrinsecam natiuamq; à natura iusti-
tiā, sed sunt bona quia per legē posita: & mala
quia

Responsio Scoti.

Solutio ad aliud argumētū Scoti.

Deū velle aliquid extra se stat dupliciter.

Deo aliqua necessario vult.

Ad primum argumētū.

Ad 2. argu.

quia vetita: ob idq; etiam si in aliquo casu rela-
xentur, non peruertitur finis. Vt si die per Ec-
clesiam vetita nō ieiunes: aut si fur iusta de cau-
sa non suspendatur. Et pariter Deus potest di-
spensare in suis legibus posituiis. Potest enim
quemlibet à præcepto baptismi absoluere & à
præceptis aliorum sacramentorum. Ac perin-
de potuit super omnib; cæremonialibus: & iu-
dicialibus antiquis dispēfare: sed tamen prece-
ptis naturalibus quæ innatam habēt iustitiam
repugnat ex parte rei dispensatio. Et ideò quia
iple est ipsissima iustitia, si super ipsis dispensa-
ret seipsum negaret: eò quod ordinem iustitiæ
subuerteret: & tamen vt. 2. Timoth. 2. ait Pau-
lus: Deus fidelis est, qui seipsum negare nō po-
test. ¶ Tertium autem argumentum est, quod
rem prescius vrget: videtur enim Deum homi-
cidium Abrahamæ, & filijs Israel vt Aegyptios de-
prædarentur, & Oseea fornicationem præce-
pisse. Et iudex præcipit malefactorem occide-
re. Ad hæc ergo Caietañ. distinguens respon-
det. Nempē quod præcepta Decalogi secun-
dum ordinem iustitiæ quem continent sunt in-
dispensabilia. At verò secundū applicationem
ad aliquem singularem actum sunt per Deum
dispensabilia. Illa tamē inquit dispensatio non
est præcepti relaxatio, sed est facere quod iste
actus non sit homicidium. Videlicet dum præ-
cepit Abraham vt filium immolaret, non relaxa-
uit naturæ ius: veluti cum Papa dispensat in ie-
iunio, suam relaxat legem in tali casu: sed fecit
vt ille actus non esset homicidium, propterea
qd à suprema autoritate iubebatur sine qua
fuisset homicidium. Nam homicidium nō quā-
cunque occisionem significat, sed iniustam.
¶ Responsio autem hæc obscura est & lubri-
ca, & quæ subinde videtur principium petere.
Primum enim dicere quod præceptum nō est
dispensabile in quantum includit ordinem ius-
titia, nihil aliud sonat quā si dicas, Non est
dispensabile permanens contra iustitiam: sed
quod ait loco citato Durand. coniunctim, id
est non potest Deus præcipere aut permitte-
re vt iuste fiant mala, dū mala sunt in sensu cō-
posito. Quod quidem cum nullatenus sit dubi-
tabile, nihil ad rē attinet. Dubitatio autem so-
lūm est, vtrum hoc quod est accipere alienum
inuito Domino aut hominem occidere: qua-
liter id naturæ negat, possit permissione Dei
fieri licitum. Et respondere quod est dispensa-
bile per applicationem ad singularem actum
est principū petere, nisi lucidius explanetur.
Ne ergo rem offuscatus obnubilemus, hæc
vna distinctio meditatē audienda est, quam ne-
mo, vt arbitror, qui perspexisset, potuisset ne-

Ad 3. arg.

Caieta. solutio.

Solutio Caiet. obscura.

Deus duas habet potestates.

Aegyptij.

Deus legitima iudicis autoritate vsus est, vna la Agyptio rū Hebræis tradendo.

matri

Alteratio ad idem.

Paulus.

Solutio Scoti.

Cōtra solutionem.

Credit au-
tor Deū cō
clisse an
mos Oseā
mulieris
fornicari
vt in mat
monū con
sentirent.

matrimonium : tamen ubi Deus duos reu-
entes contingeret, tam legitima esset coitio, imò
multò magis quam si ipsi consentirent. Tamen
si neq; illic Deus credendus est absoluta pote-
state vsus, sed cū omnia disponat suauiter, for-
san conciliauit amorum animos vt in matri-
monium consentirent. Sed in hoc sensu iussus
est Oseas facere filios fornicationis, q̄ illius
iussus est suscipere prolem, quæ tunc fornicaria
erat. Nam etiam si nullum aliud fuisset per
particulares consensus matrimonium, concessio
Dei, quia Dominus est corporum, sat esset
ut copula illa nō fuisset fornicaria. ¶ Similiter
ergo dicendum est de historia Abraham: iubens
nanque ei Deus immolandum filium, neuti-
quam in homicidio dispensauit: quia si non ef-
set nisi legislator, id neutiquam potuisset face-
re: sed quia est dominus vitæ potuit illam tra-
dere in potestatem Abraham, sicuti pecoris Do-
minus potest eius vitam cui voluerit concede-
re. Atq; hac ratione illic nō fuit homicidium:
quia, vt dictum est de prohibitione furti, inter
dicto homicidij solum prohibetur id quod lex
naturalis abhorret. Quare cū iudex tradit
reum carnifici nō dispensat in homicidio: quia
prohibitio non extenditur ad occisionē illam:
imò illam præcipit. Sicuti neque est dispen-
satio quod quisq; inculcata tutela inuaforem in-
terficiat: quia id natura non vetat. Vnde si ho-
mo esset Dominus vitæ suæ sicut suæ pecudis,
citra dispensationem posset alteri facere facul-
tatem vt se occideret. Et quia isto modo Deus
est Dominus, citra dispensationem potuit fi-
lium patri tradere iugulandum. Quin verò vt
peracutè Diuus Thom. rem tetigit, non solum
tanquam dominus, sed tanquam iudex potest
innocentem à culpa actuali occidere. Nam ra-
tione præuaricationis Adæ omnes incurrimus
pœnam mortis: quam idcirco morbis & fortui-
tis casibus à nobis in dies poscit. Veruntamen
& de hoc quoque diuina laudatur misericor-
dia quod noluit vt Abraham trucem illam in-
nocentis necem executioni mandaret.
¶ Discrimen
inter Sanc.
Thom. &
Scot.

lij. Deceptus inquam inde fuit: quod non per-
spexerit, quemadmodum sicuti bona Egy-
ptiorum potuit tanquam Dominus tradere,
Hebræis, ita & patri tradere vitam filij: atque
adeò sicut illud non erat furtum, ita neque hoc
homicidium, à natura vetitū: quod in malum
sonat. ¶ Neque verò minori mentis lippitudi-
ne captus est dum concessit in quartum præ-
ceptum cadere posse dispensationem, arbitra-
tus non inesse in illo mādato tam intrinsicam
iustitiæ rationem quam in cæteris. Cū tamē
contra stet veritas. Est enim naturæ intimum
vt à quibus esse receperis eisdem honorem de-
beas: cuius ideò contrarium non magis fieri iu-
ste potest quam furtum. ¶ At verò de Samso-
ne, vel dicendum est quod tanquam vir fortis
absq; vlla seu reuelatione seu dispensatione po-
tuit, vt hostes perimeret, periculo sese obijcere
extremo: vel, quod libentius cum Augustino
adstruxerim, id reuelatione Dei fecit: quippe
cuius fortitudo naturalis nō esset, sed super na-
turalis in coma latitans: quam quidem fortitu-
dinem vt eius historia refert, in illo aggressu à
Deo repetijt. De Eleazaro autem facile id fate-
bor quod veluti strenuus miles elephantē post
habita propria salute impetiuit. ¶ Quartum ar-
gumentum nihil mirum si maioris apud quo-
spiam habeatur momenti. In primis de Abra-
ham & Sara mihi cum Caietano & quibusdam
alijs longè sit probatius fuisse fratres, quam fra-
trueles: primū quod non solum Genes. 12.
verum & cap. 20. maritus appellauit coniugē
sororem: cū ad cauendum periculū satis fuis-
set ei persuadere vt diceret se suam esse fratru-
lem. Quin verò secundo loco litera Hebræa ha-
bet, verè soror mea est. Et quanuis fratru-
les. cerentur etiam fratres, vt Iacobus frater Domi-
ni: tamen verè soror maiorem habet empha-
sin. Illud autem potissimum est argumentum
quod si tantum significare voluisset esse fratris
filiam, non tanta verborum explicatione vte-
retur dicens, Filia patris mei & non filia matris
meæ. Filia enim patris durum est, pro eo vsur-
pare quod est, Neptis auime. Maxime cū
tam significanter subiungatur, Et non filia ma-
tris meæ. Hoc enim totum positum esse vi-
detur ad explicandum rationem qua esset so-
ror. Nam fortè quādo soror erat, non vterina,
sed tantum paterna, non erat interdictum con-
iugium. Attamen Iosephus, quia hoc forsan
non intellexerat, primus fuit qui lib. 2. Anti-
quita. cap. 15. dixit Saram fuisse filiam Aram
soror: mō; Loth, ac subinde fratrualem Abra-
hæ. Quem authorem. D. August. super Genes.
sequutus est, ac deinceps alij. At vero non est

Durand. fal
se arbitrat
in quartum
præceptum
posse cade
re dispensa
tionem.

De Sāsone.

De Eleaza
ro.

Probabil?
est Abrahā
& Sarā fuis-
se fratres
quā fratru-
les.

Iosephus.

August.

hic

S. Tho. per
acuta sentē
tia.

Discrimen
inter Sanc.
Thom. &
Scot.

Durand. de
ceptio.

hic locus hoc vel presius discutiendi, vel cer-
tius definiendi. Nam quantum ad rem attinet
presentem satis est filios Adæ inter se fratres
matrimonia cōtraxisse, quod certo certius est:
atq; adeò in hoc naturæ interdico fuisse dispē-
satum. Respondetur ergo q̄ S. Tho. solum ne-
gat posse fieri dispensationem, aut super deca-
logo, aut super aliquo præceptorū que illic im-
plicantur, continentium in se rationē ipsam iu-
stitiæ vel iniustitiæ: qualia sunt, honorare ma-
iores, fornicatio. &c. Prohibitio autē connubij
inter fratres non est propter iniustitiam aut in-
iuriam quam alter eorū pateretur, sed propter
naturalem indecentiam. In qua quidem ratio-
ne finis etiam naturalis, putā propagandi hu-
mani generis, qualis fuit in filijs Adæ, aut pro-
pter alium: poterit absq; vlla absurditate dispē-
sari. Nam etiam secundus gradus consanguini-
tatis quoddam præ se fert indecorum naturale
ad matrimonium contrahendum: si quidē pro-
pter hoc est ab Ecclesia vetitus: & tamē dispen-
sationem admittit. Patrem autem filiæ aut fi-
lium matri matrimonium cōmisceri vsq; adeò
sædum est, vt non sit dispensabile. Quanuis si
contingere posset, vt totum humanum genus
in patre & filia fieret superstes, nō profus pro-
babilitate caret, quin possent connubio iungi.
¶ Ad. 5. arg. Denique ad quintū, sanctus Tho. nihil aliud
respondet quam quod illa Macchabeorum co-
gitatio in Sabbatho pugnandi nō fuit dispēsa-
tio sed epieikeia, de qua supra loquutissimu:
non enim teneatur festum seruare cum mor-
tis periculo, vt Matth. 12. Christus nos docuit
nempe quod opera charitatis diem festum nō
violant. Haud tamen rei satis videtur facere.
Quicquid enim hoc præcepto continetur, nē-
pe cessare à seruilis opere & audire sacra dispen-
sationem recipit: non solum que à Deo fiat, ve-
rum quam potest etiā facere Ecclesia. Qua ra-
tione, vt superius vidimus, Isychius non annu-
merat hoc in decalogo tanquam ius naturæ.
De hoc autem quæstione proxima art. 3.

Fieri potest
ut & pater
filie, & filio
matri licite
possent cō
nubio iungi.

Ad. 5. arg.

A R T I C V L V S. IX.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcep-
to.

Rost hac quæ de præceptorum fir-
mitate dicta sunt, consequitur vt vi-
deamus de eorum vi obligandi: An
scilicet virtutis modus cadat sub præcepto leg-
gis. Et arguitur à parte affirmatiua. Modus vir-
tutis est iuste quæ iusta sunt operari: iuxta il-

F. Argum.
à parte affir-
matua.

Iud Deute. 16. Iuste quæ iusta sunt exequèris.
atque eadem ratione strenuè ac fortiter quæ
sunt fortitudinis, & temperatè quæ sunt tēpe-
rantie: iuste autem & strenuè facere, non con-
tingit sine virtutis habitu: ergo talis modus ca-
dit sub præcepto.
¶ Secūdo: nihil magis ad vim attinet præcepti
quod fertur legislatoris intentio: hic autem, vt
2. Eth. ait Arist. intendit studiosos efficere ciues,
sed studiosus nemo est quousq; habitū genuerit:
ergo agere ex habitu cadit sub præcepto.
¶ Tertio: Modus virtutis est prompto lætoq;
animo virtutis officia præstare: hoc autem in
Psal. 99. iubemur Seruite Domino in lætitia.
Et. 2. Corinth. 9. Non ex tristitia: hilarem enim
datorem diligit Deus: ergo omnes isti modi ca-
dunt sub præcepto.
¶ In contrarium est argumētum quod studio-
sus (vt modò dicebamus) nequit nisi habitu im-
butus virtutum munera dignè perficere. Qua-
propter si hic modus virtutis caderet in præ-
ceptum, quicunq; absque tali habitu legē imple-
ret, cēseretur eius transgressor, ac perinde reus
esset pœnæ legis: consequēs tamen inde cōstat
esse falsum, quod ob id lex comminatur pœnā
vt eius metu custodiatur, & sic ciues consuetu-
dine habitum generent.

Argumē. 1.

Aristot.

3. Argumēt

Sensus quæ-
stionis ex-
plicatur.

Tres condi-
tiones requi-
ræ in studio
so. ex Arist.

1. Conclusio-
tiam,

tiam, quæ prima pars est modi virtutis, tam humana lex quam diuina respicit ac iudicat.

Quod enim quis ignorans facit, id non simpliciter volens facit. Quo circa ignorantia utroque iudicio tam diuino quam humano culpam, vel in totum, vel in partem excusat. ¶ Secunda conclusio. Illa conditio secunda, ut opus fiat ex electione propter finem, non quidem ab humana lege, sed tamen a diuina desideratur. Radix autem huius discriminis est distantia cognitionis humanæ a diuina. Enimvero lex quælibet, ut supra dictum est, & 10. Ethico. cap. 9. Arist. meminit, poenæ metu ad sui custodiam vrget: poenam autem legislator a nemine exigere potest, nisi de illa re, quæ in suâ potest venire notitiam. Nam de alijs iudicare non valet: homines autem qui, vt. 1. Reg. 16. legitur, ea duntaxat quæ patent vident, de intimis cordium celsere nequeunt: sed, vt est in Psal. Solus Deus corda scrutatur & renes. Hinc ergo palam fit quod neq; de hominis intentione, neq; de eius voluntate lex humana iudicium ferre potest, atque adeo neq; obligare, vt opera tali intentione aut voluntate fiant: lex autem diuina non solum illam, verum eam potissimum suis bilancibus pendit, ac pro illis præmia suppliciaque decernit. Lex inquam humana internam iram, etiam si firmum pariat nocendi propositam, punire nequit: secus autem diuina. Ait quippe Christus Matth. 5. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: & Qui videret mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo. Pari ratione qui creditori debitam pecuniam vel gladium corrupta intentione reddit: nempe vt vel vsuram exerceret, vel homicidium faciat legi humanæ non est aduersus: perfoluet tamen Deo supplicium. ¶ Tertia conclusio. Tertium illud quod ad virtutis modum requiritur, puta firmo stabiliq; animo operari, quod proprie ad habitum pertinet: & de quo præfens præcipue quæstio instituta est, sub præcepto non comprehenditur, neq; humanæ legis, neq; verò diuinæ. Qui inquam parentibus honorem debitum impendit, etsi habitum non habeat pietatis, legi nihilo minus satisfacit humanæ: & nisi alia circumstantia vitietur actus, similiter satisfacit diuinæ, vt peccatum effugiat. ¶ Emergunt autem ex his nonnulla dubia explicatu digna. Et primum circa primam conclusionem, qua asseritur scientiam & ignorantiam vtraque lege ad culpam pondus atq; ad leuamen existimari. Est dubium an idem sit prorsus quantum ad rationem virtutis, vtrum scilicet qui ignorans facit opus legis, eidem satisfaciat. Vt si quis exempli gratia in ebrietate audiret sacra, ne-

sciens prorsus quid faceret, vtrum præceptum expleret. Videtur namq; ratio id suadere. Nam postmodum rationis luce potitus non censetur reus culpæ, quanuis iterum non audiret. Et confirmatur ratio. Nam qui obuixè reluctans inuitus pertraheretur in ecclesiam, cogereturque interesse sacris, videtur præceptum implere. Sicuti & ille qui in die ieiunij per vim arcetur a cœna. Et rem facit probabilior quod si poena vlla, seu excommunicationis seu alius decreta esset in huiusmodi præceptorum transgressores, istos non ligaret. Respondetur nihilo minus, Nullum præceptum vt reor, impleri, per actum qui nullam habet libertatis rationem. Nam alias & puerum ante rationis usum censes implere præcepta. Cum tamen hac ratione nulla eos lex comprehendat, quod cum non sint arbitrij sui compotes, nondum capaces sunt legalis vinculi: lex namq; hominibus ponitur: & ideo humano more non brutorum implenda est. Et hoc arbitror. S. Thom. punctum designasse, vbi ait scientiam ab vtraque lege considerari. Nam ignorantia sicut ob id quod voluntarium tollit excusam a culpa: eadem ratione tollit impletionem præcepti. ¶ Sed arguis contra, vel disputationem esse tantum de nomine, vel sic ignorantem implere legem. Nam qui præcepti tempore vel somno vel mero captus est, vel alia ratione mentis inops, illo temporis articulo non transgreditur præceptum: ergo perinde est ac si impleret. Negatur consequentia. Neque est disputatio de solo nomine. Nam & si illo tempore per ignorantiam excusetur, tenetur nihilominus si antequam tempus præcepti labatur in mentem redeat, ipsum implere: aliàs reus esset poenæ iuris. Et idem est de illo qui inuitus facit. Quauis iste quia usum habet rationis, liber esset a poena iuris. Ille autem qui metu implet, legi satisfacit: id est, nouam euitat culpam, quoniam talis impletio, actus humanus est, ac liber. Quod si rursus insurgas: Si cui in poenitentiam iniunctus esset dies ieiunij, & vi, vt poenitentiam impleret, priuaretur cibo, verè debitum solueret. Nam si pecuniam alia ratione deberet, & creditor vi ab illo eriperet, satis restitueret: ergo eadem est ratio de aliorum præceptorum debito. Fortasse sunt qui primum antecedens concedant: ego verò id minimè faciam: quoniam impletio præcepti poenitentia deberet esse humanus actus. Quare si flagella essent mihi iniuncta & ab alio inuitus vapulari, non facerem satis: quia illa non est actio, sed solum passio: præcepta vero affirmatiua per actionem implenda sunt. Neque est simile de illo qui tantum debet pecuniam: quoniam

Nullum præceptum impletur per actum nullam libertatem habentem.

S. Thom.

Argumentum

Solutio argumenti.

Repleta.

Qui inuitus vapulari non satisfacit si illi in poenitentiam flagella sunt iniuncta.

quo-

quomodo cūq; illa in manus creditoris veniat, liberatur debitor.

1. Argumentum contra secundam conclusionem.

¶ Contra secundam conclusionem, qua diximus intentionem non pefari, neq; existimari a lege humana, binum existit argumentum. Primum, quod ex plurimam sancti Thomæ quod adduximus non apparet ad propositum pertinere: videlicet, quod qui mente proponit nocere, sed re non nocet, non punitur lege. Nam hoc est considerare actum interiorum per se absolute: & tamen quæstio est de ipso quatenus causa, est externi operis, quod re vera fit.

Argumentum 2.

¶ Ad cuius charitatem secundò arguitur. Si quis hominem occidat non plenè deliberata intentione sed subitaneo motu: vel si metu cesset Ecclesiam adire: vel aliud præceptum implere: isti actus interioris voluntatis perpèduntur humano iudicio ad remittendam vel augendam poenam: ergo conclusio secunda non est omnino vera. Ad prius istorum respondetur quod exemplum sancti Thomæ optimum fuit ad explicandam quomodo peccatum interius lex humana non affert in suum tribunal. Nam inde colligitur quod quando re vera est causa operis, non punitur nisi ratione eiusdem operis. Et quando externum opus est iustum, nihil de actu interiori curat: vt dicebamus de illo qui mala intentione debitum soluit. Et idem est de iudice si ex odio latronem suspèdat: solus enim Deus illius cor iudicabit.

Ad 1. argu.

Ad aliud verò respondetur, quod si ille qui ex metu vel subita ira peccat aliquatenus humana lege excusatur, non est quia non intendit facere, sed quia quodammodo facit ignorans, vel quia causa faciendi libertatem minuit.

Ad 2. argu.

Ad primum argumentum respondetur quod modus virtutis qui præcepto iubetur est vt officium secundum ordinem iuris præstes. Hoc enim est iuste quod iustum est exequi: nempe vt de latrone aut homicida nemo nisi iudex publicus vindictam sumat, idèque legitime cognita causa.

Ad 2. argu.

¶ Ad secundum superiori libro cum de legis actibus ageremus respondebamus, quod intentio legislatoris primum fertur in finem, qui est bonos facere ciues: id quod nemo nisi firmato habitu assequitur: medium verò & via ad eundem finem consistit actuum exercitio: nam ex actibus gignitur habitus: finis autem legis non cadit sub præcepto, sed medium quo ad eundem peruenitur. Quæ quidem regula inter canones moralis philosophiæ egregia est. Quare præcepta non de habitibus, sed de actibus instituuntur, in quibus ratio peccati & meriti consistit. Negatur ergo primum antecedens, scilicet id cadere sub præcepto quod præcipue intentio legis

Egregia regula.

latoris fertur. ¶ Ad tertium respondet S. Th. quod virtutis officium absque tristitia fieri, sub præcepto continetur: eo quod agens ex tristitia non agit simpliciter volens. Item lato hilarique animo operari, si lætitiæ denotet quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiam præcepti pertinet: sicuti & dilectio ipsa: si vero illa quæ procedit ex habitu, non ad præceptum, sed ad finem eius virtutis que spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ interiorum etiam actuum reuerentiam exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: quod porro Deo ingratum est: lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satis facis. Et eodem modo intelligitur secundum: videlicet sub præcepto comprehendit lætitiæ quæ ex dilectione manat. Nam quod diuinæ legis satisfacias, requiritur vt ex electione in ordine ad finem opereris: scilicet propter honestatem virtutis: quæ quidem electio hilaritatem quamdam habet annexam: eo quod non fit coacte. Hilaritas autem quæ ex habitu enascitur, alius est generis. Nempe quod cum habitus reluctantes passiones compescat, tristitiâ pellit, promptumque reddit animum, atque adeo lætum. Quod iam dictum est non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

latoris fertur.

¶ Ad tertium respondet S. Th. quod virtutis officium absque tristitia fieri, sub præcepto continetur: eo quod agens ex tristitia non agit simpliciter volens. Item lato hilarique animo operari, si lætitiæ denotet quæ ex dilectione dimanat, ad vim etiam præcepti pertinet: sicuti & dilectio ipsa: si vero illa quæ procedit ex habitu, non ad præceptum, sed ad finem eius virtutis que spectat. Et ne cui obscura appareat responsio, prius membrum de sola lege diuina intelligendum est, quæ interiorum etiam actuum reuerentiam exposcit. Qui enim ex tristitia operatur, intus remurmurat aduersus legem: quod porro Deo ingratum est: lex autem humana non se item cordibus scrutandis immergit: & ideo licet ex tristitia illam impleas, eidem satis facis. Et eodem modo intelligitur secundum: videlicet sub præcepto comprehendit lætitiæ quæ ex dilectione manat. Nam quod diuinæ legis satisfacias, requiritur vt ex electione in ordine ad finem opereris: scilicet propter honestatem virtutis: quæ quidem electio hilaritatem quamdam habet annexam: eo quod non fit coacte. Hilaritas autem quæ ex habitu enascitur, alius est generis. Nempe quod cum habitus reluctantes passiones compescat, tristitiâ pellit, promptumque reddit animum, atque adeo lætum. Quod iam dictum est non præcepto iuberi, sed finem illius esse & ad genitam pertinere virtutem.

Ad 3. argu. S. Thomas

ARTICVLVS. X.

Vtrum modus charitatis cadat sub præcepto diuinæ legis.

¶ Quoniam negatum est modum virtutis cadere sub præcepto, inuestigare subinde restat, an præcepto diuinæ legis charitatis modus comprehendatur. Et arguitur a parte affirmatiua. Ait enim Christus Matth. 18. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Vbi astruere videtur mandatorum custodiam per se sufficere ad obtinendam æternam vitam: virtutum autem officia minimè ad id sufficiunt nisi ex charitate oriantur, secundum illud. 1. ad Corinthi. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas: & si tradidero corpus meum ita vt ardeam: charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest: ergo modus charitatis cadit sub præcepto. ¶ Secundo: Præceptum est omnia nostra opera in Deum referre, iuxta illud. 1. ad Corinth. 10. Omnia in gloriam Dei facite: hæc autem

1. Argumentum a parte affirmatiua.

Argumentum 2.

2. Conclusio

ratio conclusionis.

3. Conclusio

Primum dubium circa primam conclusionem.

autem relatio pertinet ad charitatis modum: quippe cuius proprium obiectū est Deus quò cuncta refert: ergo ad talem modum vis extenditur præcepti. ¶ Tertiò: Si modus charitatis sub præceptum non veniret, posset quisq; præcepta extra charitatem implere, atq; adeo extra gratiā quæ eius est indiuiduus comes: hoc autem in Pelagianorum errorem impingit: vt August. lib. de hæres. cap. 88. docet: ergo absq; tali charitatis modo nullū impletur diuinum præceptum. ¶ In contrarium autem est, quòd si modus charitatis necessarius esset ad implendum præceptum, quicunq; eadem esset orbatu charitate, quæcūq; opera, etiam genere suo bona exerceret, trāsgrederetur præceptum, ac perinde mortaliter peccaret: quod est cōsensu absurdissimum.

Questio præfens non sicuti præcedens, de omni virtute tam humana quàm diuina, sed peculiariter de diuina mouetur: quoniam de humana nulla est controuersia. Nam cum (vt modò definitum est) ad intrinsecos voluntatis motus, quæ sedes est charitatis, nō pertingat, nō obligat ad talem charitatis modum qui nos Dei facit amicos: sed illum habet proximum scopum vt pax inter homines extrinsecus constet. At verò cum proximus finis diuinæ legis sit amicitia Dei quæ in actibus interioribus consistit, & ipse paratissimus sit tali charitate, nisi per nos steterit nos suffundere, merito queritur an suarum obligatio legum eo pertingat vt teneamur illas ex charitate implere. Modus nāq; charitatis est, Dei iussa seu eius filij facere: vel per actū quo, constituamur eius filij. ¶ Et sanct. Tho. recitatis duabus opinionibus contrarijs easdem reconcilians respōdet duabus conclusiōibus: quæ hac distinctiōe clarescunt. Actus charitatis bifariā consideratur. Vno modo vt est quidam singularis actus peculiaris virtutis amandi: sicuti est alius actus sperandi atq; alius credēdi: nempè cuius contrarium est formaliter odisse. Et iuxta hūc modum statuitur prior conclusiō. Actus charitatis cadit sub singulari præcepto. Nēpè sub hoc: Diliges Dominum Deum tuum, & proximum sicut te ipsum. Altera verò ratione consideratur non vt est singularis obiecti, sed vt est vniuersalis conditio & modus omnium virtutum. Paulo enim antè explicuimus, Non habere deos alienos, Non peierare, Sabbatha sancti ficare, nihil aliud esse quàm Deū diligere: sicuti honorare parentes, non furari, non occidere, &c. nil aliud quàm diligere proximum: non quidem formaliter, vt aunt, sed materialiter. Exemplum est in virtute iustitiæ: nam alia est singu-

laris commutatiua, atq; alia generalis, quæ est modus vniuersalis obedientiæ, omni virtuti cōmunis: ac proinde dicitur legalis: quoniam per omnem virtutem obedimus legi. De hac ergo charitatis ratione statuitur posterior conclusiō. Modus talis charitatis non cadit sub præcepto: quod est dicere, In hoc præcepto, Honora patrem & matrem non includitur vt sint parentes ex Dei charitate honorandi: sed quòd exhibeatur eis exterior reuerētia. Quare licet eam præstes in peccato mortali non ideo sis præcepti transgressor. Probatur conclusiō. Charitas Dei ideo est generalis modus omnium virtutum, q̄ est finis ad quē lex diuina ordinat, iuxta illud suprā citatū. i. ad Timoth. 5. Finis præcepti charitas. Et ad Roma. 13. Plenitudo legis est dilectio: finem autem iam definitum est nō cadere sub præcepto legis, sed actiones, quibus illuc tenditur. Quare bene ait. S. Tho. intentio nem finis esse modum formalem superioris ordinis. Quod est dicere, non includi in præcepto rum substantia. Et hoc pacto conciliat dictas opiniones: nempè vt quæ affirmat modū charitatis cadere sub præcepto intelligenda sit de singulari dilectionis præcepto: negans verò, interpretada sit de alijs. ¶ At verò quoniam ista quæstio plurimis scaturit ambiguitatibus, accuratorem postulat, ac perinde paulò ampliorē disputationem: Et quò faciliora prius expediamus, præter opiniones duas quas hic D. Tho. recitat, existit tertia, quæ in istarum concordia pertrahi non valet. Sunt enim qui secundam conclusiōnem sancti Thomæ auerfentur, dicētes singula præcepta Decalogi atque omnia diuina includere modum charitatis. Itaque legis officia nisi in gratia fiant, non solum non sunt meritoria, verum sunt peccata: vt potè eorundem præceptorū trāsgressiones. Hæc inquam opinio non modò est Lutheranorum, vt lib. 3. de Natura & gratia, adnotauimus: & infra hic lib. 8. repetitur sumus: verum & fuit olim opinio doctoris aliàs celebris Dionysij Cisterciensis in suo. 2. Sententiarum, dist. 17. Is nāq; hallucinatus ex fallaci illa consequentia est: Quibuscunq; nos Deus præcepti onibus suis intendit ad sui ipsius amorē pertrahere: ergo ex eodem amore tenemur cuncta perficere. Et adducit pro se illud Petri Apostoli, Omnia opera vestra in charitate fiant: atq; aliud Bernar. Omne quod præcipitur, in sola charitate solidatur atque augustini similia. ¶ Hæc autem opinio non solum falsa, verum & errori quàm proxima est, Tridentina Synodo, can. 7. aduersus Lutheranos damnato: nempè cuncta opera quæ extra gratiam Dei fiunt, esse peccata. Contra quem

author lib. de natu. & gratia.

quem nos errorem lib. de natu. & gratia, cap. 19. & quatuor subsequētibus depugnauimus. Nam vt illa mittamus opera quæ ex obiecto & circūstantijs sunt mala, cætera aut sunt præcepta, aut consilia, aut indifferētia: putā comedere & ambulare, quæ bene maleq; fieri possunt. Si ergo præceptorum obsequia cuncta extra gratiam peccata sint, illa, quoq; erūt peccata quæ sub consilio militant. Nam si præcepta deus nos obligat ex charitate implere, videtur id pariter & de consilijs iussisse: atque adeo de alijs naturalibus operibus, quæ iure nobis ad vitam viuendam licent. Nam omnia sunt à Deo veluti à naturæ parēte instituta. Atq; adeo omnia opera quæ in peccato fiunt peccata essent. ¶ Deinde arguitur. Si vniuersa mādatorum officia teneremur ex charitate exhibere, vel hoc esset ob cōmuniē illorum obligationem, vel ob singularem charitatis præceptionem. Non quidem ob generalem omnium: nam per illa nō imperantur nobis aut prohibētur nisi opera: vt paternus honor & ab iniurijs abstinere quibus amicitia violatur. Quòd si in honore parentum charitas aliqua includatur, certè illa satis erit, quæ naturaliter inter homines initur. Singulare autē charitatis Dei mādatur, cum affirmatiuum sit, nō obligat (vt aiunt) pro semper, sed certis opportunisq; tēporibus: extra quæ ideo tempora non est cur obligemur cætera ex charitate præstare.

2. Conclusio

Prima ratio in Dionysij

ratio conclusiōis.

Paulus.

1. ratio.

Tertia rō.

Quarta rō.

Quinta rō.

Distinctio.

¶ In super arguitur. Si illud singulare præceptum in cunctis alijs esset obseruatu necessarium, sequeretur q̄ cuiusq; trāsgressiō duplicatū esset delictū. Scilicet & contra peculiare obiectū: verbi gratia, furari: & contra diuinā charitatem. Præterea sequeretur quòd vbiuis in materiā cuiuscunq; præcepti incideremus, teneremur conscientia discutere, vt in Dei gratiam reciperemur. Quin age sequeretur super q̄ nemo ad sacramentum cōfessionis digne accedere posset, nisi qui gratia iā potiretur. Nam illud etiam confessionis præceptū deberemus implere in gratia. Imò neque ad baptismū posset digne accedere adultus nisi iam factus mēbrum Christi. Quare neutiquā sacramēta posset primam conferre gratiā. At non opus est pluribus contra huiusmodi opinionem dimicare: quippe contra quam loco citato de natura & gratia, plurima coniecimus. ¶ Sed concludamus cum Theologis distinguētes bifariā posse Dei præcepto satisfieri. Vno modo quantū ad substantiā operis, quod est, sic ipsum implere vt trāsgressiōis peccatū aut omissionis caueat: altero verò modo quantū ad intentionē præcipientis: id est cū finē

& metam attingendo, quò præcipientis intentio dirigitur: quæ est vita æterna. Illuc nāque nos Deus per suas leges perducere proposuit, secundum illud, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Vnde vt legi priori modo satisfaciamus nō est necessaria charitas, sed vt eā posteriori ratione impleamus.

¶ Quo fit vt ad illū priorē implendi modū nulla sit opus relatione operis in Deum per specialem eius succursum, seu in finē supernaturalē: quod Gregori. Ariminen. in. 1. Senten. dist. 26. & sequētibus placitū fuit: sed satis est in ipsum referri tanquam in finē naturalem: in quē sanè quodcunq; per se opus, quod nulla praua circumstantia vitiatur, natiam habet relationē. Deus nāq; naturæ conditor ad se cuncta dū cōdidit, retulit. Quo circa eiusmodi mādati implentio naturali Dei influxu fieri potest: iuxta illud Pauli ad Roma. 2. Gentes quæ legem non habent naturaliter quæ legis sunt faciunt. Tametsi tota lex absq; speciali gratiæ subsidio impleri nequeat, vt longo tempore absq; peccato viuamus. Hæc autem lib. 2. de Natura & gratia. c. 20. satis discussimus.

Grego. Ariminenfis

Paulus.

Discutitur prior conclusio.

¶ De priori autē conclusiōe S. Tho. nēpè de singulari præcepto charitatis acriora sunt dubia: scilicet tā de eius necessitate, q̄ de eius natura, & modo. Dictum est enim finē legis non cadere sub præcepto: cū ergo charitas & Dei amicitia, finis sit diuinæ legis, nō oportebat singulare de illa præceptum institui. Est enim brauium quod per aliorum præceptorum obseruantiam obtinetur. ¶ Mox arguitur: charitas est donum supra naturale Dei: præceptum ergo illud assequendæ nequit à nobis naturali facultate impleri: quia neq; ipsam valemus naturaliter assequi: cum ergo fidelis Deus nihil nobis impossibile præcipiat, non debuit nobis tale mandatum iniungere: atq; ideo minimè, q̄ cum nemo sciat an odio vel amore dignus sit, nullus posset certior fieri an illud impleuerit. Quare neque vllus posset conscientiam de hac suam pacare. ¶ Præterea cum sit affirmatiuum dignoscenda tempora restant quibus obligat: hæc autem nō sunt deprehensu facilia. Nam si dixeris satis esse semel in vita, idq; in articulo mortis implere, profectò longè à natura eiusdem præcepti aberras. Cum enim præceptum hoc cæterorum omnium sit præambulum, & vt ait Paul. finis: præcepti charitas: ridiculū esset dicere quòd liceat transigere totam vitam antequàm nos obliget. Præterea si ab humanis exemplum petamus, miles dum nomen suum in militiam dat, tunc se in amicitiam principis addicit: præceptum ergo, si vllum est charita-

3. Ratio.

Paulus.

Cōfirmatio prima.

tis, ab

argum. 3.

Augustinus

Sensus quæstionis propostæ.

D. Thomas

Distinctio.

1. Conclusio

Dionysius Cisterciensis. Ratio Dionysij.

S. Thom.

Solutio. **refutatio.** **Cōfirmatio** **secunda.** **Scot.** **Ad postre-** **mū argumē-** **tū.** **Optatio** **san-** **cti Thomæ.** **ad. s. Tho.** **Chrysoft.** **Quādo præ-** **ceptum di-** **lectionis** **de-** **illiget.**

tis, ab initio statim vitæ obligat. Quod si dicas statim elucēte rationis lumine obligare, certè hoc non est omnibus, sed paucissimis notum. Imò neque vllus vnquam huiusmodi omisio nem sacerdoti confessus est adhæc S. Thom. loco præfenti alia tempora huic præcepto cō signat: vt pote qui in fine articuli docet transgressiōem eiusdem præcepti contingere posse, vbi alia violantur. Quod si cum Scoto in. 3. diffin. 27. respondeas tempora huius præcepti esse omnes dies festos: sane quibus homo tenetur se Deo comendare & gratias agere: in contrarium est argumentum quod hoc non exprimitur in præcepto sanctificandi festum: quippe quo duntaxat iubemur à seruilis opere cessare. Et quanuis finis eius sit vacare Deo, tamen finem, iam dictum est, non cadere sub præcepto, quod in talem ordinatur finem, de qua re. q. sequēti ar. 4. latius. In summa, hoc in præfentiarum desideratur, quidnam tali præcepto nobis iubeatur: vtrum videlicet intraria sola dilectio, an verò extrarium etiam opus.

¶ Responso horum argumentorū à postremo auspiciāda est. Præceptum inquam dilectionis non præcisè ad internum affectum obligat, sed certe ad externum opus. Affectus enim bonus propter bonum opus est. Obligat enim primū omnium charitatis lex, si diuo Thomæ fidem tribuas, vt dum quis primum rationis lineam ingreditur, se & sua in Deum referat. Cum primum, inquam, non eodem temporis momento, sed cum incipit homo plenè deliberare & vnum esse primum rerum parentem noscit. Et certè non absque ratione hoc adstruxit. Nam cum ad hoc nos Deus creatos duxerit, ratione naturalis eum nobis, vnā fuisse omnium primam causam ostendat, quàm maximè fit rationi consentaneum, vt tunc homo ipsius amore à malo recedere debeat proponere, atque agere bonum. Hoc enim est Deum pro tunc super omnia diligere. Quare præfente tunc eius speciali auxilio, fidem homo & gratiam reciperet, qua ab originali mūdaretur. Quicquid autem de hoc fit, arbitror, vt cum homo rationis compos baptismo intingitur, vitā in Deū suam referre debeat: sicuti enim tunc præcepto fidei tenetur credere, ita & quæ credit sperare, & à quo illa sperat diligere: vt lib. 2. de natura & gratia, cap. 12. & subsequenti monstrauimus: instar illius qui in militiam nomen suū dat principi. Ac subinde crediderim quod qui tunc non se ad gratiam disponderet, peculiariter contra charitatem delinqueret: veluti contra fidem si non crederet. Neque in his tantum modo casibus, verum fortè quoties opus ali-

quod egregium inceptamus, vel causa subeundi martyrii nobis offertur, vel illustre aliquod beneficiū à Deo suscipimus, vt dum nos à præsentissimo mortis periculo eripuit: nō esset temerariū assenerare, sed certè prudentia, vt eodem quoq; præcepto teneamur Deum diligere: etiam quantum ad modum: hoc est apparare nos quantum in nobis est ad ineundā cū Deo gratiam. ¶ Hoc tamen hic adnotato opus est, quod vt reliqua, sic & singulare quoq; præceptū charitatis potest quantum ad substantiam operis impleri absq; eius modo. Exēpli gratia Arbitror præceptū hoc hominē perstringere vt quoties nomen Dei blasphemari viderit, eiusq; honorem pessundari a lacerari, à parte ipsius stet, eiusq; tueatur inaccessam maiestatem. Quo tamē articulo nō subinde crediderim teneri suorum criminū poenitere vt Dei sibi amicitia conciliet. Quare neq; hoc præceptū vniuersim obligat ad suum ipsius modū, sed quando occurrit articulus internè diligendi: nam in hoc cōmemorato casu solum est necessitas exterioris protectionis. Et per hæc soluta restant penultimum vltimumq; argumenta.

¶ Ad primū autē respondet S. Tho. 2. 2. q. 44. q. et si charitas finis sit aliorū præceptorū: atq; adeo nō cadat sub ipsorum vinculo, nihilominus decuit singulare eius præceptū cūctis alijs præmitti, tanquam eorū præambulū. Et ideo illud sicut neq; alterū dilectionis proximi, non est in Decalogo inclusum, sed extra in radice præfixum, in quod reducuntur præcepta primæ tabulæ: sicuti in alterum præcepta secundæ.

¶ Ad secundū autē facile respondetur per illud Aristotelicum axiōma: Quæ per amicos facimus, per nos ipsos facere videmur. Nam quauis per nos ipsos præceptum & modū charitatis nequeamus implere, tamen Deus paratissimus est, nisi per nos steterit, opem nobis ad id perficiendū ferre. ¶ Verum tamē minimè prætereunda est vltima clausula sancti Tho. in responsione quæstionis. Ait enim quod qui parentes ex Dei charitate non honorat, non est transgressor præcepti de honorandis parentibus: licet sit transgressor præcepti quod est de actu charitatis, propter quam transgressiōemeretur poenā. Ex his enim verbis nonnulli ex nostris hanc inferunt mentem sancti Thomæ, quod vbiq; occurrit materia aliorū præceptorū, cōcurrat pariter charitatis mandatum, contra quod subinde peccatur si cætera nō impleantur ex charitate. Intellectus autem iste contrarius est diuo Thomæ. Quippe qui definiens modum charitatis nō includi in alijs præceptis, docet neque semper cum eis concurre-

Documē

Casus alio quo idē præceptū obligat.

Ad primū argumētū S. Thomæ

Ad secundū

S. Thomæ

re: sed cum sit affirmatiuum, habere sua definita tempora, vt in solutione secundi euidentius edocet. Mens ergo eius est, qd si illo tempore quo præceptum charitatis, eiusq; modus obligat, cōcurrere accidat aliorum quodlibet, tunc illud aliud implendum fit ex charitate: nō propter illius obligationem, sed propter huius vinculum.

Ad. 1. argu. **S**uperest autem vt argumentorum in capite quæstionis obiectorum respōsa subijciamus. Respondetur ergo ad primū qd cū vnū præceptorū sit ipsum charitatis & modi eius, quicunq; vniuersā seruat, est in gratia. ¶ Sed arguis cōtrā. Stat homini existenti in peccato nūquam afferri tēpus præcepti dilectionis: tūc ergo cuncta ille poterit seruare quantum ad substantiam operis, & tamē non ingrediēt vitā. Propter hoc argumentū sunt qui affirmēt existenti in peccato præceptū esse cōuertit in Deū: quod quia peccator non implet, non ingreditur vitam. Attamē licet hoc, problema sit, nūquam mihi tamen persuasum est pluribus præceptis ob id præcisè hominē teneri quod lapsus est, quàm obligatur dum existit in gratia. Sed est ei necessarium conuerti necessitate finis, si vult habere vitam æternam. Quicquid autem de hac re teneas, argumentū præfens non vincit. Respondetur ergo quod verbū Christi intelligitur de illo qd est in gratia. Ille enim si seruat cūcta mandata, saluus erit. Qui autem per vnus transgressiōem à gratia decidit, ille nō seruauit mandata. Et ideo nō fati habet de inde seruare cætera quousq; violati poeniteat.

Solutio. ¶ Ad tertium respondetur quod hoc quod est omnia in Deum referre, ad præceptum peculiare charitatis pertinet. Ob idq; quoties tempus eiusdē præcepti occurrit, tenemur cuncta quæ tunc facimus in Deum tāquam in finem supranaturalem referre. Quare illo temporis articulo qui parentibus extra charitatem obsequeretur, licet non esset violator quarti præcepti, esset tamen transgressor præcepti charitatis. ¶ Subdit autē diuus Thom. quod cum hæc sint deo præcepta affirmatiua nō obligatiā ad semper, possunt pro diuersis temporibus obligare: & ita potest contingere quod aliquis implens præceptū dilectionis non tunc transgrediatur præceptum modi charitatis. Vbi planissimè dilucidat quod super proximis verbis in calce quæstionis nuperrimè adnotauimus. Tunc ergo secundum ipsum nō est peccatū nō referre illud opus in gloriam Dei tanquam supernaturalis finis. Igitur verbū Pauli duplicem exhibere potest sensum: videlicet & præcepti & consilij. Si sit præceptum, non obligat pro-

semper: si autem consiliū, sensus est vt procuremus nos semper in Dei gratia per impletionem omnium mādatorum asserere. Tameñ & qui in peccato opera exequitur moraliter bona, eadē in gloriā Dei facit naturali modo. Quare tertius sensus eorundem verborū est vt nulli operi aliū fine quàm Deū præstituamus: sed cuncta eo fine exequamur ad quem creata sunt: quod vtiq; præceptum quantum ad substantiam operis etiam extra gratiam impletur. ¶ Ad tertium respondetur qd cū nemo valeat cōplere præcepta, nisi & ipsum quoq; charitatis quādo occurrerit expleat, & hoc absq; gratia perfici nequeat, fit vt neq; sine illa possim⁹ implere omnia. At verò quāuis hic, vbi de modo charitatis S. Thom. tractabat, hæc fuerit cōtētus solutione, nihilominus neq; alia vniuersa mādata potest homo post lapsum naturæ per peccatū Adē absq; speciali Dei munere implere. Sumus enim sicuti infirmi qui possunt aliquot passus gradi, non tamē plurimos progredi. Et ideo licet potissimus vnū aut alterū nō strapte natura morale bonum præstare, diu tamen stare non valeamus, quin decidamus. Hoc autē lib. 1. de Natū. & gratia, cap. 22. latissimè ex dictis Augustini Conciliorūque Mileuitani & Araucani constabiliuimus, perque doctrinam eiusdē sancti doctoris. 1. 2. quæst. 109. explicauimus.

Ad. 3.

Solutio S. Thomæ extēditur.

Author ii. de natur. & gratia. Augu. Con. Mile.

ARTICVLVS XI.

Vtrum alia præcepta moralia que extra Decalogum vagantur, congruenter, tū distinguantur, tum etiam ad eundē reducuntur Decalogum.

IC articulus in superioribus sæpe desideratus est ac insinuatus, quod explicetur numeri sufficientia Decalogi, eiq; annexarum moralium præceptionum. Arguitur ergo quod non fuerint alia moralia præcepta præter decē illa necessaria. Omnis enim lex & prophetæ, vt Matth. 22. asseruit Christus, ex duobus illis pendet, charitatis Dei & proximi. Prius autem illorum abundè priori tabula explicatur: posteriū verò posteriori: ergo nulla sunt insuper necessaria. ¶ Secūdo arguitur. Si alijs opus fuisset præceptis, hoc esset vel tanquam generalibus, vel tanquam specialium ipsorum determinationibus: non quidem tanquam generalibus, quia maxima illa duo nō erāt explicita necessaria: sed

1. argumētū a parte negatiua.

Secundum

fed sunt, vt dicebamus, decalogi præuia principia: conclusiones autē generales, omnes sunt in Decalogo. Neq; vero opus erat moralibus alijs tanquam generalium determinationibus: nam, vt antea ostensum est, determinationes moralium præceptorū ad ceremonialia pertinent, atq; ad iudicialia. Tertio arguitur contra sufficientiam eorundem præceptorū. Præcepta moralia (vt supra constitutum est, debent institui de vniuersis virtutum actibus: ergo sicuti in lege extant præter Decalogum præcepta pertinentia ad liberalitatem, misericordiam, castitatem & patriam: ita etiam deberent adhiberi præcepta de fortitudine, de temperantia: & de huiusmodi virtutibus quæ sunt hominis ad seipsum: & tamen non inueniuntur: ergo non satis lege veteri de omnibus cautū est. In contrarium facit Dauidicū illud testimoniū: Lex Domini immaculata conuertens animas. Quo docetur, vniuersa prohibuisse mala quibus anima maculatur: vniuersaq; præcepisse bona quibus conuertitur: ergo cum non sint cuncta in Decalogo, fit vt sparsim alijs in locis habeantur, quæ in ipsum reducuntur.

Institutum huius solvendæ quæstionis ex superioribus sumendum est. In primis supponenda est distinctio ceremonialiū, iudicialiumque à moralibus. Nēpe q̄ ceremonialia & iudicialia ex sola diuina institutione vim habent: sicuti in republica leges humane. Nō enim sunt de illis quæ sunt iusta quia bona aut prohibita quia mala: sed de his quæ antequā iubeantur aut prohibeantur nihil referebant. Sed (vt ait. 5. Ethic. Arist.) quia constituta sunt, referunt. 1. eo sunt bona, quia iusta: & mala, quia prohibita. De quibus ideo in presentiarū nullus habetur sermo. Moraliam vero nō ex institutione solum sed distinctamine naturalis rationis, seclusa alia lege, vim habent & energiā ligadi. Sunt autem in triplici ordine. Quædam enim existunt cōmunissima ac perinde patētissima principia, quæ ideo nullius indigent editionis: sicuti mandata de dilectione Dei & proximi: atq; illud, Id facias alijs, quod tibi fieri vis, & similia. Quæ ideo nō sunt in Decalogo: sed sunt sicuti eius finis. Alia vero sunt nō vltiq; adeo vniuersalia, sed eorundem principiorū cōclusiones: quæ quisq; per se etia plebeius facile potest perspicere. Verū tamē quia ob morum peruersitatē & rationis nebulā potest nonnunquam eorum iudicium peruertere, editione indigent. Atq; huius secundi ordinis sunt cūcta præcepta Decalogi. Quāuis illa secundæ tabulæ, quia nullo indigent fidei lumine, constituta supra sunt in primo cōclusionum gradu: præcepta verò primæ, quia

illo indigent, in tertio. Sed tertius ordo est eorum quæ non ita quisq; facile rationis luce perspicere potest, ait sapiētum indiget adminiculo. Quæ ideo arti. 1. in secundo conclusionum gradu collocauimus. Et hæc sunt extra Decalogum per Moysem & Aaron suggestione diuina superaddita. At quoniam ea quæ minus cognoscuntur, per illa quæ patentissima sunt innotescunt, præcepta huiusmodi tertij ordinis ad Decalogum, quæ implicita sunt reducuntur: singulis scilicet ad singula respondētibus. Exempla patent. Cum enim primo Decalogi præcepto alienorum Deorum cultus proscriptus condemnatusque sit, cūcta quæ ad idololatricam superstitionē spectāt, ad ipsum referuntur. Quale est illud Deuter. 18. Non inueniatur in te qui iustret filium suum aut filiā suam, ducens per ignem: nec sit maleficus atque incantator, neque qui Phytones consulat, neque diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Rursus quia secundo mandato periurium cauetur, eodem reducitur prohibitio blasphemiz: quæ Leuit. 24. extat, vbi blasphemus iubebatur lapidibus obrui. Et prohibitio falsæ doctrinæ: cuius Deute. 18. fit mentio: vbi falsi prophetæ refelli iubentur. Ad tertium autem præceptum de Sabbathi sanctificatione cūcta reducuntur ceremonialium instituta. Sicuti & ad quartum de honore parentibus deferēdo applicantur omnia quibus iubemur seniores & magistrōs honestare. Quale est illud Leuit. 19. Coram cano capite conurge: & honora personam senis. Pari iure quintam præceptum, quo homicidium condemnatur, iura omnia comprehendit, quibus corpora quæuis proximi læsio inhihetur: quin verò & interdum odium. Qualia illa sunt eiusdem capituli, Non stabis contra sanguinem proximi tui. Et rursus, Nē oderis fratrem tuum in corde tuo. Ad eundem modum sexto præcepto, quæ prohibitio est adulterij, implicatur genus omne luxuriæ. In primis, simplex scortatio, & nephandum crimen, atq; bestialitas: secundum illud Deute. 24. Non erit meretrix de filiabus Israel: neq; fornicator de filijs Israel. Et Leuiti. 18. Cum masculo non commisceberis: cum omni pecore non coibis. Atque eodem tenore septimo præcepto, quo furtum vituperatur, affine est aliud, Deuterono. 18. quo prohibetur vsura: Non scenerabis fratri tuo ad vsuram. Et prohibitio fraudis, secundum illud Deuterono. 25. Non habebis in saculo diuersa pondera. Ac perinde vniuersa technarum & calumniarum genera. Denique eodem pacto ad octauum præceptum, quod prohibito est falsi

3. ordo.
Præcepta tertij ordinis ad Decalogū reducuntur
1. Præceptum.
secundum
Tertium
Quartum
Quintum
sextum
septimum
Octauum
falsi

falsi testimonij, adiungitur & prohibitio falsi iudicij, atque omnis mendacij species ac detractionis. Legitur enim Exod. 23. Neque in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, vt à veritate deues. Et infra, Mendacium fugies. Et Leuitic. 19. Non eris criminator & futurro in populis. Postremis autem duobus, vt pote quibus omnis cohibetur sinistra cupido, nullum aliud superest quod adhibeat. Circa hæc nō nisi vnicum simplex dubiolum restat. Etenim in hac reductionum serie multa recensita sunt grauiora quæ ad leuiora reducuntur: vt blasphemia, ad periurium: & ad adulterium, infanda bestialiaque flagitia: ac denique rapina ad furtū. Cū tamē ratio suadere videatur, vt quæ leuiora sunt ad acerbiora reducuntur. Huius autem rationem Calista. hanc subiungit, quod cum illa leuiora, communiora, vt inquit, sint & frequentius in vsu, ad illa referuntur alia, quæ rarius contingunt. At verò ratio hæc nō plenē videtur dubium diluere. Nam illa ratione prohibitio simplex, quæ latius inter homines serpit, debet in Decalogo prohiberi ad quam reduceretur adulterium. Ratio ergo nō est nisi quæ supra sæpenuerò adnotauimus. Nempe quod cum in decalogo illa deberent penitus conscribi, quæ sunt patentissima, & inter virtutes omnes iustitia, atq; adeo inter iniuquitates iniuria sit cūctis notissima, in prima tabula posita sunt illa quæ palam est nos Deo debere. In secūda verò nō nisi illa quæ iniuriā in proximum, annexam habent. Quæ est mœchia. Nefandum enim crimen & bestialitas, & si sint foedissima ac subinde grauiora: tamen non sunt peccata contra iustitiam, sed in corpus proprium. Tamen si in furto & rapina verum sit quod per minoris cautelam prohibetur maius.

Nonum & decimum. Dubiolum vnicum.
ratio Calista.
Ad primum argumentū
Ad secundū
Ad tertium.

Per hæc igitur argumenta facile soluuntur. Ad primum enim respōdetur quod etsi tota lex pendeat ex illis duobus mandatis, nihilominus alia euidētius ex illis inferuntur: & hæc in Decalogo cōpilata sunt. Alia verò minus euidenter: & hæc commissa sunt sapientū doctrinæ. Ad secundum autem respondetur quod ceremonialia & iudicialia, vt dictum est, sunt generalium determinationes: non per viā illationis, sed per viam arbitramenti. quò generalia speciatim determinantur: quare illa non reducuntur ad Decalogum: sed illa prorsus quæ vi naturalis instinctus inde. sapientes ratiocinādo eliciunt. Ad tertium autem per id quod sæpe dictum est respondetur: videlicet quod in Decalogo illa tantum sunt prohibita quæ manifestariam inferūt iniuriam: seu

in personam presentem, vt homicidium: seu in futuram prolem, vt adulterium. Reliqua verò quæ hominem in ordine ad seipsum componunt, vt fortitudo & temperantia, quia eorum contraria non sunt adeo manifesta crimina, commissa sunt alijs edocenda: vt ducibus in bello, qui doceant non esse fugiendum: Deuteronom. 20. Nolite metuere: nolite cedere. Et patribus familijs qui suos instruant temperate viuere: vt eodem libr. cap. 21. Monita nostra audire contemnit, comestationibus vacat & luxuriæ, atque conuiujs. Est enim hæc reprehensio atque correctio qua parentes in filios vti debent.

ARTICVLVS XII.

Utrum præcepta moralia veteris legis iustificarent.

VM quæstio præfens in præceptis moralibus legis veteris dilucidandis versetur, quæritur postremo articulo de eorum vigore, vtrum videlicet eorū obseruantia iustificaret.

Videtur enim Paulus ad Roman. 2. id affirmare vbi ait. Non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis: hoc est, legis mandata complentes iustificabuntur. Secundò & id ipsum assertum esse videtur verbis illis Leuitic. 18. Custodite leges meas, atque iudicia quæ faciens homo viuet in eis: vitā scilicet spirituali: in qua iustitia apud Deum consistit. Et ratio id tertio persuadere videtur. Lex enim vetus, vt pote diuinitus lata, excelsioris erat virtutis quam humana: lex autem humana iustos facit homines. Nam vt supra dictum est, propositum legislatoris est bonos facere ciues: boni autem non sunt nisi per virtutes, quarum vniuersitatem Aristoteles appellat legalem iustitiam: ergo lex vetus iustificabat. In contrarium est illud Pauli. 2. ad Corinth. 3. Litera occidit. Quod secundum Augustinum in lib. de spiritu & litera, cap. 4. & proximo, de præceptis moralibus ad literam intelligitur.

Quæstio hæc tempore sancti Thomæ licet contra Pelagianos satis fuisset, tū ab alijs, tum præcipue ab Augustino discussa: tamen postquam Lutherani eam fidei iustificationem ascribere moliti sunt, vt operibus omnem denegauerint iustitiæ vim celebrior facta est. De quo penè argumento

1. Argumē. ad partē affirmatiuā. Paulus. Secundum. Tertium. August.

tripertitum nos opus de Natura & gratia ad sanctum Concilium Tridentinum edidimus. Hic ergo nimis operosum esset tam vastam disputationem ingredi: sed satis erit presenti loco inferuire. Et quidē diffiteri nō possumus, quin articulus hic apud sanctum Thom. presior sit atque implicatior, quam sua esse solet lux ingenij: quia cum illo tunc temporis res erat constitutissima, non duxit necessarium, presenti loco eam euoluere. Accedit quod vniuersa eius exemplaria expositorum chalcographorumque subinde negligentia mendosa hoc loco sunt. Igitur vt tum San. Thom. tum res ipsa aperiat, notandum est quod sicuti iustitia duplex est, scilicet infusa & acquisita, sic & iustificatio altera fit apud Deum, atq; altera apud homines. Quare dicendum prius de illa quæ est apud Deum, quæ simpliciter est iustitia: ac deinde de altera, quæ tantum dicitur iustitia humana. Iustificatio ergo (vt. 2. lib. citato. c. 6. dicebamus) si proprie & per se primo nomen accipias, idem est quod iustitiæ factio, putà opus quo quis ex iniusto fit iustus. Sicuti calefactio est actio qua frigidum fit calidum. Nam huiusmodi nomina mutationem inter duo extrema significant. Accipitur nihilominus paulò extensius pro augmento, & quod Physici dicunt, intensioe eiusdem iustitiæ. Nam in formis quæ latitudinem habent, non solum inceptio, verum & progressio idē sortitur nomen. Dicitur enim aqua caleferi quanto tempore fit calidior. De priori significatione ait Paulus ad Roman. 4. **Credenti in eum qui iustificat impium, hoc est ex iniusto iustum efficit.** Et cap. 6. **Qui mortuus est iustificatus est à peccato.** Est ergo iustificatio priori modo nihil aliud quam peccatorum remissio per gratiam Spiritus sancti: secundum illud ad Corinth. Iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. Quapropter iustificatio in proposito non deriuatur à iustitia particulari virtute, qua vnusquisque alteri ius suum tribuit: sed vt importat totius hominis reuerentiam respectu Dei. Enimvero sicuti in rebus corporeis illud dicitur alteri iustificari quod eidem adæquat, vt lapis normæ: sic ille apud Deum iustificatur, qui eius voluntati subiectus ad eius legem & regulam sua opera admetitur. De secundo autem iustificationis modo ait Io. Apoca. 2.2. qui iustus est iustificetur adhuc. Et Ecce. 18. Non verearis vsq; ad mortem iustificari. Et Iaco. 2. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Quibus verbis aduersatus fuisse Paulo dicenti: **Arbi-**

S. Thomas.

Author lib. de natura & gratia.

Paulus.

tratur hominem iustificari per fidem, & non ex operibus: nisi Paulus de infusione diuinæ gratiæ loqueretur: Iacobus autem de eius incremento. Quo fit vt vtroque prædictorum modo iustificatio cum opus fit supranaturale, non nisi per gratiam Dei perq; infusam iustitiam fiat. Sed est differentia, quod prima iustitiæ infusio in paruulis quidem per solum fit sacramentum: in adultis vero per proprias dispositiones: putà vel per voluntariam susceptionem baptismi, vel per contritionem, quæ licet non sit meritum gratiæ, aliàs, vt ait Paulus, non esset gratia: est tamen præparamentum absque quo nemini eam Deus confert. Quare ad conuersionem prima dispositio requiritur fidei: nam, Accedentem ad Deum, ait Paulus, oportet credere quia est. Deinde requiritur spes: iuxta illud ad Roman. 8. Spe salui facti sumus. Deniq; motus charitatis, secundum illud Ioannis, Translati sumus de morte ad vitam: quoniam diligimus fratres. Et secundum illud Saluatoris, Qui diligit me diligetur à patre meo. At vero postquam diuinitus iusti facti sumus ac Dei filij constituti, per infusas ab ipso cum gratia virtutes, ac per diuinum eius fauorem operamur opera, hoc est merita vitæ, augendo iustitiam. Prior ergo iustificatio est acquisitio seu assequutio iustitiæ, posterior vero est eiusdem executio. Iustitia autem acquisita quæ est apud homines, vna est secundum rei veritatem: quando scilicet homo reuera facit legis opera, quam appellat Paulus ad Romanos. 3. legem factorum. Et dicitur iustitia operum, vt illic nos adnotauimus, quia est humana reuerentia quæ per naturalem facultatem in moribus constituitur secundum legum normam. Ac differt à iustitia fidei, quod talis reuerentia, licet substantiam operum faciat moraliter bonam, non tamen personam iustificat per remissionem præteritorum peccaminum: iustitia vero quæ fundatur in fide, ideoque nuncupatur iustitia fidei per gratiam iustificat prius personam à delictis præteritis, vt deinde iusta exequatur opera quæ sint Deo grata. Sed est præterea humana iustificatio in foro exteriori, quando secundum allegata & probata iudex reum absoluit. Quo sensu ait Sapiens Prouerbiorum. 17. Qui iustificat impium, & condemnat iustum, abominabilis est vterque apud Deum. De hac autem acceptioe nihil ad præsens. Quapropter & respectu etiam acquisitæ iustitiæ apud homines, vno modo vsurpatur iustificatio pro acquisitione & assecutione habitus iustitiæ, putà cuiuscunque virtutis: nam generali etiam nomine accipitur

Differentia inter paruulos & adultos quantum ad iustitiæ infusionem

In iustitiæ acquisitione apud homines

pitur hic iustitia: atque altero modo pro executione & exercitio studiosorum operum. Hæc igitur præmeditati ad literam sancti Thomæ descendentes, quinque conclusionibus ad quæstionem respondeamus. Mouet enim peculiariter quæstionem de præceptis moralibus legis veteris: propterea quod de illis peculiariter tractatur in hac quæstione: videlicet vtrum iustificarent, hoc est hominem facerent iustum apud Deum, ac dignum vitæ æternæ. Pro cuius decisione supponit, quod sicuti sanum proprie accipitur pro animali quod sanitate formaliter est sanum: secundario vero pro signo vel causa sanitatis, quemadmodum vrinam dicimus sanam ac medicinam, sic iustificatio proprie & formaliter accipitur pro receptione & custodia iustitiæ quæ est peccatorum remissio secundario vero pro dispositione atque adeo pro significatione eiusdem iustitiæ.

1. Conclusio Quo supposito statuitur prima conclusio. Præcepta legis secundo improprie modo iustificabant, tum in quantum disponebant homines ad gratiã Christi iustificantem, tum etiam in quantum eandem futurã Christi misericordiã significabant: nam vt ait contra Faustũ August. vita illius populi prophetica erat, & Christi figuratiua, secundum illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in figura contingebant illis. Percontaris autem vtrum hoc peculiare erat præceptis illius legis, ac moralibus singulare. Nam & opera nostra, præparamenta etiam sunt ad gratiã. Respondetur in hoc nihil interesse discriminis inter opera illius legis & nostra, quod pertinet ad cuiusque personæ iustificationem. Imò sicuti opera nostra extra gratiam possunt esse moraliter bona, atque adeo cum auxilio speciali dispositio ad gratiam: sic opera illorum tam cæremonialia & iudicialia, quam moralia. De hoc autem est differentia, quod cum gratia & misericordia per solum Christum nobis obueniat, per opera illius legis disponebatur populus ad suscipiendum eundem Messiam, eiusque legem euangelicam: quam & cæremoniarum etiã significabant: ob idque conclusio cuncta legis opera comprehendit. Opera vero nostre legis non disponunt ad suscipiendum significandũ ve Christum: sed quem iam suscepimus, per ea colimus. Si autem loquamur de iustificatione proprie dicta, putà de receptione & cultura iustitiæ, tunc, vt paulò antea adnotabamus, distinguendum est. Nam iustificatio vel vsurpatur pro acquisitione & assecutione iustitiæ, vel pro executione eiusdem acquisitæ, putà pro exercitio operum viri iusti. At vero virtutum aliæ sunt acquisitæ, aliæ infusæ: quarum

Suppositum pro decisione quæstionis.

1. Conclusio

August.

priores nostrorum operum vsu & consuetudine secundum Aristot. 2. Ethic. in generantur: Arist. posteriores vero diuinitus cum gratia infunduntur. In quibus simpliciter vera iustitia consistit, quæ est apud Deum, putà remissio peccatorum: secundum illud Pauli ad Roma. 4. Si Abraham ex operibus legis iustificatus est, habet gloriam, scilicet apud homines, sed non apud Deum. Atqui de hac vera iustificatione quæritur in præsentiarum. De qua idcirco statuitur secunda conclusio negatiua, eademque generalis: Præcepta moralia quibus humani actus instituuntur nequaquam efficere tunc poterant: neque vero in nobis modo possunt eiusmodi iustitiam. Haud enim conclusio peculiariter intelligenda est de præceptis illius legis sed de omnibus generaliter, etiam nostræ quæ ad mores pertinet. Atqui hoc est argumētum quod Paulus tum in alijs epistolis, tum præsertim ad Romanos atque ad Galat. demonstrandum curauit aduersus Iudeos, qui suam salutem suis legis operibus ascribebant. Constituit inquam nemini vnquam salutem nisi per fidem Iesu Christi, obtigisse. Et rationem sapè assignauimus: Nempe quod cum iustificatio opus sit supranaturale, vigorem nostrorum operum excedit, vt ab ecclesia contra Pelagium iam pridem sancitum est. Quare altera, vt diximus, nuncupatur iustitia operum, quæ est apud homines: altera vero fidei, quæ personam à peccatis emundat. At vero Diuus Thomas conclusionem ad præcepta moralia eo coercuit quod de cæremonialibus sacramentis dubium restabat, an sicuti nostra, gratiam efficerent. Ab hac statim conclusione litera S. Tho. non solum implexa est, verum & mendosa. Subduntur namque duo membra eorundem verborum: hæc scilicet. Si vero accipiatur iustificatio pro executione iustitiæ. Quæ rursus verba statim repetuntur. Quare necesse est vt in priori legamus: pro acquisitione vel assecutione. Nam illud fuerat prius membrum superioris distinctionis. At vero non subinde patet litera. Nam cum negasset opera moralia iustitiam apud Deum efficere, consequens fit vt neque eisdem eandem acquiramus aut assequamur iustitiam: & tamen protinus subiungit quod præcepta moralia iustificabant in quantum continebant id quod est secundum se iustum. Dicendum ergo est S. Thom. tria membra insinuare: scilicet efficere iustitiam, assequi iustitiam, & exequi iustitiam. Et de primo statuit secundam conclusionem negatiuam. De secundo autem subiicitur tertia. Præcepta moralia iustificant si iustificatio accipiatur pro asse-

Arist.

Paulus.

1. Conclusio

Ratiocclusionis.

S. Thomæ.

3. Conclusio

affectione, & acquisitione, hoc est. Per eorum opera omnes assequerentur iustitiam, tum naturalem, quæ generatur assuetudine operum bonorum moraliter, tum etiã illam quæ est apud Deum. Nô quidẽ in ratione meritorum, hoc enim est Pelagianum & secunda conclusione negatum: sed tamen in ratione dispositionis per speciale auxilium. In quo (vt nuper dicebamus) opera nostra ab illis non differerent. Sũt enim vtraque moraliter bona ex obiecto. Et hoc est quod ait D. Tho. Inquantũ cõtinebãt id quod est secundũ se iustum.

4. Cõclusio

¶ Quarta conclusio. Cæremonialia legis opera, nempe priscorum sacramenta non conferebant gratiã sicuti nostra. Conclusio hæc non est propria presentis loci, sed ad doctrinã cõplementũ inserta. Constituit eã tamen D. Th. 3. p. q. 62. art. 6. iuxta verbũ Pauli ad Galat. 4. Conuertimini iterũ ad infirma & egena elementa, hoc est secundũ glossã, ad legem. Quæ quidem dicebatur infirma eò quod perfecte non iustificabat. Vbi non negatur in circuncisione conferri fuisse tunc solitam gratiam: attamen non conferebatur vi sacramenti, sed per fidem quã per illã cæremoniã populus ille protestabatur. Et ratio discriminis est, quod tunc cũ nõdũ fuisset exhibitã passio, sola intentione per modum finis applicabatur per fidem. Quare cæremonia illã non erant passio instrumentũ, sed præcisẽ testimoniũ. At verò cum per euangelium exhibitam passionẽ profiteamur, nostra sacramenta non tantũ eiusmodi testimonia, verum & instrumenta censentur, in quorum perinde applicatione virtus latet, effectrix gratiæ. ¶ Igitur vt ad rem redeamus, si iustificatio pro exercitio & executione iustitiæ vsurpetur, adiungitur quinta conclusio: Omnia præcepta legis iustificabant. Nam extra gratiã erant moraliter bona iustificantiã apud homines. In his autem qui per gratiam Dei iustitiam fuerunt apud ipsum adepti, vera erant merita digna felicitatis æternæ. Neque in hoc vllum erat interuallum inter nostra & illorum opera. Agnoscat autem sanctus Thomas non nihil discriminis inter cæremonialia præcepta & reliqua, seu moralia, seu iudicialia: quod cæremonialia, inquit, ideò iustificabant, hoc est erant meritoria, quod continebant iustitiam secundũ se in generali: ob id scilicet quod per ea exhibebatur Deo cultus: sicuti nos modo per thurificationem & alias ecclesiasticas cæremonias Deum colimus. At verò in speciali, id est propria ratione obiecti, non continebant secundũ se iustitiam, nisi sola determinatione legis diuinæ. Quod est dicere, litare cer-

S. Thomas Paulus.

5. Cõclusio

ta animalia, nempe vitulos: aut capros, aut agnuculos, aut passeres destinato numero, linireque; altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundum eorum naturã nihil iustitiæ continebant, magis quã occidere canes aut certẽ mures. Continebant tamen iustitiã ex determinatione diuinæ legis: porro quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur quod non iustificabãt, nisi ex deuotione & obediẽtia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat secundũ se iustum: nempe Dei proximi; amorẽ, quæ est generalis iustitia, omnẽ virtutẽ secundũ Arist. 5. Ethic. comprehendens. Præcepta verò iudicialia continebant specialẽ iustitiã, hoc est determinationẽ generalis rationis præceptorũ moralium ad aliquã speciem, modo supra exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor supplicium adigatur: iudiciali autẽ in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouem, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

ta animalia, nempe vitulos: aut capros, aut agnuculos, aut passeres destinato numero, linireque; altaris cornua sanguine, & id genus alia, secundum eorum naturã nihil iustitiæ continebant, magis quã occidere canes aut certẽ mures. Continebant tamen iustitiã ex determinatione diuinæ legis: porro quia diuinitus erant instituta. Et ideo inquit de huiusmodi præceptis dicitur quod non iustificabãt, nisi ex deuotione & obediẽtia facientium. Attamen præcepta moralia generaliter continebant id quod erat secundũ se iustum: nempe Dei proximi; amorẽ, quæ est generalis iustitia, omnẽ virtutẽ secundũ Arist. 5. Ethic. comprehendens. Præcepta verò iudicialia continebant specialẽ iustitiã, hoc est determinationẽ generalis rationis præceptorũ moralium ad aliquã speciem, modo supra exposito. Est enim genus moralis præcepti vt malefactor supplicium adigatur: iudiciali autẽ in particulari decernebatur, vt qui furaretur ouem, quatuor solueret: & fur nocturnus occideretur, & adultera lapidibus obrueretur.

Arist.

¶ Per hæc ergo clarescunt argumentorum solutiones. Verbum enim Pauli ad Roma. 2. quod factores leges iustificabuntur, intelligitur secundũ sententiã quinte conclusionis de executione iustitiæ: nempe quod implẽtes legẽ extra gratiam exequerentur opera inoraliter bona: in gratia verò opera de condigno meritoria. Aliud autẽ Leuit. 18. nempe quod faciẽs homo iudicia legis viueret in eis, non intelligitur quod per se ipsa opera vitã donaret spiritualẽ: sed quod quæ legẽ custodiret nõ incurreret mortis poenã, quã semper lex cõminabatur. Quauis & in eis ob id viueret spiritualiter, quod iustus seruãdo legem cõseruaret Dei amicitiam. Tertium autẽ argumentũ solum probat quod opera humanarũ legum iustificanc iustitiã acquisita, quæ est apud homines. Cõclusio verò secunda quæ est principalis huius articuli negat vlla per se opera iustificare apud Deum.

Ad primum argumentũ

Ad secundũ

Ad tertium

Q V Æ S T I O Q V A R T A, De præceptis Decalogi in singulari.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 122.

A R T I C V L V S. I.

Vtrum præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ.

Quæ

Q V Æ S T I O N I præcedenti, qua de mandatis decalogi in genere dissertum est, hanc quartam subnectendam duximus de singulis præceptorum in particulari: vt de eorum cognitione nihil amplius desideretur. Nã species & indiuidua suo generi supposita lucidiora sũt. Quam ob rem eandem quæstionem ex sancto Tho. 2. 2. vbi est. 122. nempe postrema de iustitia huc accersiuimus. Decalogus etenim quatenus pars est veteris legis, ad legum tractatũ in communi attinet, quem diuus Thom. in. 1. 2. collocauit: quatenus verò ad iustitiam spectat, in. 2. 2. in particulari tractatur. Nos verò propter innatam affinitatem quam species habent & genus, simul ambas coniunximus. Igitur quauis superiori quæstione satis hoc fuerit inculcatum, nihilominus quia hic proprius est locus, quæritur primò vtrum cuncta præcepta decalogi partes sint speciei quæ iustitiæ. Et arguitur à parte negatiua. Propositum legislatoris. vt Arist. 2. & 5. Ethic. author est, huc fertur vt ciues faciat bonos: hoc autẽ perficere nequit nisi omnium illos virtutum officijs imbuat: ob id enim dictum est de vniuersis virtutibus præcipere: Decalogus ergo qui totam legem complectitur, non solum iustitiæ præceptiones debuit continere.

1. Argumẽ. à parte negatiua.

Secundum

Tertium.

¶ Secundo lex etiã præcepta iudicialia tradidit & cæremonialia, ac demum alia de actibus iustitiæ pertinentibus ad commune bonum: puta de publicis magistratibus: vt quomodo essent creandi sacerdotes templi & iudices populi: hæc ergo debuerunt quoque in numerũ redigi, & non illa solum decem. quæ virtutes instituunt priuatas.

¶ Tertio dux decalogi tabulæ in dilectionem Dei & proximi, vt supra dictum est, resoluntur: ergo sub charitate potius quàm sub iustitia continentur.

¶ In contrariũ est quod sola iustitiæ virtus est, aut illi annexa, per quam vnus ad alterum ordinatur: præcepta autem decalogi, si illa inspexeris, cuncta respectum habent vnus ad alterum: ergo omnia pertinent ad iustitiam.

Vnica conclusio.

Ratio conclusionis.

Q V Æ S T I O facillima est, ac satis superque soluta. Respondetur ergo vnica conclusione. Omnia præcepta decalogi ad iustitiam oportuit pertinere. Probat, Decalogus cõtinerẽ debuit non nisi prima legis principia: nam conclusionum multitudo vsque adeò est numerosa, vt nequeat certo numero

comprehendi: principia autem decet sic habere manifestam rationem debiti: (nam præceptum, debiti rationem dicit) vt quàm facillimo negotio vnusquisque id videat: ratio autem debiti in sola ratione iustitiæ luculentissimè apparet: debitum enim respectum ad alterum palam affert. Nam cum vnusquisque sui sit suorumque dominus, non ita compertum est hominem sibi ipsi aliquid debere: fit ergo consequens vt cuncta decuerit ad iustitiam pertinere. Quocirca præcepta primæ tabulæ ad religionem Dei attinent, quæ potissima est pars iustitiæ: quartum verò ad pietatẽ, quæ illi est proxima: sed tamen subsequentiã ad iustitiã quæ est inter æquales.

¶ Hic nihil adnotandum superest, quod superiori quæstione non fuerit definitũ, nisi si quis hoc fortè ambigeret quod videtur sanctus Thomas sibi ipsi contrarius. Etenim superiori quæstione articulo 1. præcepta Decalogi non dixit esse prima principia, sed proximas conclusiones: quare præcepta secundæ tabulæ eò posuit in primo gradu, quod modica consideratione approbantur per illa communia & prima principia. Nempe, Id facias alijs quod tibi fieri vis, idque &c. hic autem ait esse prima principia. Ait vero nulla est cõtradictio. Non enim hic ait præcepta Decalogi esse simpliciter prima principia, sed cũ restrictione, prima principia legis: hoc est intrinseca legi. Lex enim est præceptorum numerus quæ edita sunt & polita: præcepta autem quæ ponuntur ex primis eliciuntur principijs naturæ per viam conclusionis: ob idque nihil repugnat vt Decalogi mandata conclusiones sint primorum principiorum naturæ quæ sunt legi extrinseca, quasi fons eius & origo: & tamen eadem præcepta sint primò per legem lata, ex quibus alia deducuntur, quæ sunt extra Decalogum. Quo fit vt sicut in speculatiuis primorum principiorum cognitio dicitur intellectus: conclusionum autem scientiã, quæ ad discursum rationis pertinent: sic & vniuersalia morum principia nullo rationis discursu egeant, sed in simplici sunt intellectu conscripta, simplici quæ actu visa. Decalogus verò nonnullo opus habeat rationis negotio.

Concordantur loca. S. Thomæ.

Ob idque sanctus Thomas non ait quod Decalogi præceptis statim intellectus assentit, sed ratio quæ illa ex primis principijs colligit. ¶ Rursus vbi ait religionem, potissimam esse iustitiæ partem, id intelligit propter excellentem obiecti dignitatem: tamen si hoc deficiat à iustitia quod per ipsam æquale non reddimus. Hic enim defectus potius

Dubiũ sub orum ex s. th. doctrin.

Concordantur loca. S. Thomæ.

excellencia est. Nam propter eminentissimam Dei excellentiam & beneficiorum exuberantiam quæ ab ipso suscipimus, æquale ei debitum reddere nequimus.

Ad primum Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod etsi intentio Dei fuerit homines bonos facere, id tamen ordine quodam executus est: Dedit quippe nobis per se decalogi mandata, seu legis capita, sapientibus autem commisit, ut de alijs nos erudirent.

Ad secundum Ad secundum quæstionem ad iudicialia & cærimonialia, iam artic. 1. superioris quæstionis dictum est cur non ad decalogum pertineant: quia scilicet non eliciuntur seu conclusiones ex primis principijs naturæ: imò neque ex ipso decalogo. Quare ad ipsum non reducuntur, sed sunt determinationes generalium ad ius positivum pertinentes. Cærimonialia scilicet quæntum ad diuinum cultum: & iudicialia quæntum ad ciuiles mores. Alia vero de publicis magistratibus ob id non erat opus in decalogo explicari, quod cum non ad omnes pertineret, sed ad quosdam hominum status, aptius iudicialium albo adscribuntur.

Ad tertium Tertium autem argumentum id tantum conuincit quod præcepta decalogi ad charitatem quasi ad finem referantur: sunt tamen proprie de operibus iustitiæ.

ARTICVLVS. II.

Utrum primū præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum.

Constituto ergo Decalogo sub virtute iustitiæ, seriatim singula eius præcepta exploranda sunt ac perpendenda. Queritur ergo de primo an sit congruenter traditum. Et arguitur

1. Argum. à parte negatiua. Homo ætiori vinculo tenetur Deo quam patri secundum carnem: iuxta illud ad Hebræ. 12. Quanto magis obtemperabimus patri spirituum & viuemus: sed præceptum paternæ pietatis constituitur affirmatiue videlicet, Honora patrem tuam & matrem tuam: ergo & primum religionis præceptum qua Deum colimus, debuit affirmatiue poni: eo præsertim quod affirmatio est prior negatione. **Secundò.** Primum præceptum decalogi ad religionem spectat: quæ cum vna sit virtus vnum habet actum: vnico ergo debuit & non trino illo verbo designari: Non habebis Deos alienos coram me: Non facies tibi sculptile: Non adorabis eam, neque coles.

Tertio. Per hoc præceptum, ut Aug. in lib. de dec. chord. author est, excluditur superstitionis vitium: multo autem plures sunt superstitionum peruersitates præter idolatriam: ergo trunca fuit forma illa eiusdem præcepti.

In cõtrariū est scripturæ autoritas, Exo. 20. **Vnica conclusio.** Ad quæstionem vnica conclusione respondeatur. Forma primi præcepti per trinam negationem congruentissimè fuit expressa, scilicet, Non habebis Deos alienos: Non facies tibi sculptile: Non adorabis ea, neque coles. Probatur conclusio: si illud prius subfernamus sepissime assertum: videlicet, legislatoris finem esse bonos facere ciues. Hic namque bonitatis progressus naturalè generationis ordinem imitari debuit: in ordine autem generationis duo sunt attendenda. Primum ut pars illa quæ est initium vitæ primò constituatur. Nam si naturam confulas, prima pars quæ in anima viuit, est cor: si vero artem, primum struendæ domui iacitur fundamentum: in morum autem decursu fundamentum primum est recta voluntatis intentio circa finem: inde enim omnes actiones circa media sua sortiuntur bonitatem: cum ergo finis noster, supremus Deus sit, primum in nostra institutione fundamentum iaci debuit religionis, qua Deum coleremus. Secundam autem in ordine generationis animaduertendum est, quod naturaliter prius impedienda tollenda sunt quam virtutum semina iacienda: agricola rum porro more qui prius agrum expurgant, quæ ferat: secundum illud Hierem. 4. Nouate vobis nouale & nolite serere super spinas & tribulos. Fit ergo ex his duobus consequens, primū omnium præceptum legis illud esse debuisse quo religionis impedimentum amoueretur: quod cum potissimum sit Dijs falsis addici, congruentissima ratione primum illud præceptum fuit positum sub forma trinæ negationis.

Hic primum omnium error vulgi repellendus est. Existimant enim plebei primum mandatum esse illud maximum dilectionis, ut scilicet vnus diligatur Deus: cum tamen, ut supra dictum est, non sit Decalogo inclusum: sed ante illud suppositum tanquam finis fundamentumque omnium primæ tabulæ: quæ certè non sunt nisi quædam illius explicationes: sicut sex secundæ tabulæ explicationes alterius de dilectione proximi. Rursus neque est præceptum fidei. Nam & hoc præmissum est toti legi, secundum verbum Pauli, Accedentem ad Deum oportet credere quia est, & quia remunerator est. Quo circa, ut supra articulo quarto adnotauimus, Exod. 20. in capite Decalogi habetur: Ego sum Dominus Deus tuus: Non habebis Deos alienos

Tertium.

Vnica conclusio.

Ratio conclusio.

Dubium ortum ex Catechismo Ecclesiastico. Solutio dubij ex S. Th.

Bonauentura

Ad primum

alienos &c. Cuius primum verbum non habet formam præcepti, sed admonitionis. Ac si dixisset, Accedens ad legem meam admonitus sit me esse Dominum Deum suum. Quæ præfixa fidei confessione, inde exorditur legem; subdens, Non habebis Deos alienos &c. Igitur ut articulo quarto superioris quæstionis docuit sanctus Thomas, primum Decalogi præceptum est latræ, hoc est diuini cultus: qui non modo religionis Christianæ, verum & naturalis iuris primū est caput. Quare nulla fuit vnquam inter ethnicos tam barbara natio, quæ non primum suarum legum fundamentum & basin in Dei cultura posuerit. Cultus hic autem in hoc consistit, ut vnicus tantum credatur, habeatur, adoretur, venereturque Deus. Huic igitur primo præcepto è regione opponitur impietas idololatriæ. Ob idque sub forma negatiua ponitur. Non habebis Deos alienos. Cum enim meride sit cõtatis mortalibus perspectius, Deum esse, non opus erat affirmatiue illud ponere, sed negatiue: putà non esse vno plures. Ex quo fit formam huius præcepti esse, negatiua: ut superiori quæstione articulo 4. & 7. secundum sanctum Thomam adnotauimus, & hic expressè docet. Huic autem doctrinæ contraire cuiquam apparebit Ecclesiasticus Catechismus: quippe cum in nonnullis ecclesijs affirmatiue exponatur: Vnum cole Deum: Ne iures vana per eum &c. Ad hoc autem eodem articulo 4. citato respondit sanctus Thom. negatiuum hoc præceptum includere affirmationem vnius Dei. Vnde diuus Bonauentura in 3. dist. 37. ait, quod licet secundum formam sit negatiuum, tamen secundum rem est affirmatiuum. Id quod illo à nobis modo cõstituto syllogismo fit notum. Supposito namque ex naturali lumine Deum esse, negatio plurium Deorum est vnius affirmatio: ut tantum valeat, Non habebis Deos alienos, ac si dixisset, Vnum Deum tantum proprium domesticumque habebis.

Ad primum Ad primum igitur argumentum respondeatur, quod sicut in secunda tabula vnum est præceptum affirmatiuum, sic & in prima circa religionem Dei: ordine tamè inuerso. Nam in secunda secundum ordinem dignitatis, quo affirmatio prior est negatione, affirmatiuum re liquis præpositum est: in prima autem seruatus est ordo executionis, quo negatio affirmationem antecedit. Quo circa prioribus duobus præceptis expurgatur animus, scilicet ab infidelitate, ne plures agnoscat Deos: atque ab irreuerentia, ne nomen eius indignè vsurpet: de mum tertio loco adiectum est affirmatiuum præceptum sabbathi, quo famulatus Deo de

bitus instituitur. Et sunt qui ordinem trium horum mandatorum secundum diuinarum personarum attributa meditentur. Nempe ut primum respondeat Patri, cui attribuitur vnitatis maiestas. Est enim principium sine principio: cui ideo maiestati hæc fides debetur, ut nullus cum ipso admittatur Deus. Secundum autem respondeat Filio, cui tribuitur veritas, atque adeo debetur ne testis falsi producat. Tertium vero Spiritui sancto, cui tribuitur bonitas & sanctitas, debeturque adeo per famulatum sanctificationis. Quod si ad tria nostra officia spectare lubet, primum respondet fidelitati cordis: secundum veritati oris: ac tertium operis probitati.

Ad secundum Ad secundum respondeatur, quod etsi verè religionis actus vnus sit, eius tamen violatio non vno sed pluribus fit modis. Fuere namque gètes qui absque vlla imaginis effigie creaturas pro Dijs in mente colebant. Refert enim M. Varro Romanos absque simulacris aliquandiu Deos coluisse. De quibus Paul. ad Ro. 1. ait, Diuinos honores ad volucres, serpentes, & lapides deuoluisse. Et contra hos dicitur, Non habebis Deos alienos. Alij verò suis delubris imagines ponebant quas adorabant: contra quos subditur, Non facias tibi sculptile, Neque coles ea.

Ad tertium Ad tertium denique respondeatur quod cuncta superstitionum figmenta eodem præcepto abacta intelliguntur & explosa. Circa secundum autem membrum huius præcepti, Non facias tibi sculptile: dubium tractari assolet de imaginibus, sint ne religioni germanæ. Videntur enim hic, veluti idololatriæ materia prohiberi. Et Deutero. 4. explicatissimè: vbi ait Moyses, Non vidistis aliquam similitudinem in die qua loquutus est vobis Dominus in Ore de medio ignis: ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem aut imaginem masculi vel, fœminæ. &c. vbi sanctissime illi populo vitium fuit similitudinem aliquam astrorum rerum vel aliarum cœli aut terræ adorandam efformare. Horum igitur similitudinum occasione oraculorum sacræ scripturæ non defuerunt hæretici qui imaginum religionem ab Christiana familiare legendam præscribendamque contenderint. Quæ quidem hæresis adeo fuit antiqua, ut non satis constet quisnam eius fuerit primus parens. Quod enim Platina in vita Adriani primi hanc hæresin Ecclianam appellat, intelligi non potest ac si Foelix illius temporis fuerit primus eius author: nam antea præcesserat Leo tertius Imperator imaginum destructor: & multo prius Damasce nus eiusdem hæresis confutator. Primus ergo quem de hac re legerim est ante Hieronymi

Ad secundum

Varro

Ad tertium

Dubium de imaginibus

Platina

Damasce

nymi

nyini ætatem antiquissimus Epiphanius. Is enim tom. 2. lib. 3. de hæresi Collyridianorum statuas & imagines humanas earumq; adorationem acriter flagellat: Quas & in epistola ad Ioannem Hierosolymitanum iterum velligat. Hic autem forsam quod ignorantia excusatur, eò quod contra idolatras id scriberet, non annumeratur hæreticis. At verò Damascenus illi ætati propinquus, lib. 4. cap. 17. hunc errorem, ceu hæreticum expugnat. Post illam autem ætatem annis ferme trecentis; quippe anno. 720. Leo tertius Imperator Romanus eandem hæresin suscitauit: ingenti nimirum edictorum rigore omnes imagines è templis excludens, quem tunc errorem Gregorius tertius in Concilio Romano nonagintatium Episcoporum, vt Sigisbertus refert condemnauit. Ac postmodum de adem re inductum fuit secundum Concilium sub Hirene Augusta, vbi à trecentis Episcopis eadem fuit hæresis anathematis muerone perempta: posteaq; ab Adriano, vt refert Platina, in Concilio Franconiæ contra Felicem explosa: ac deinde in sexta synodo Constantinopolitana, vt refertur de consecratione. distinct. 3. Cano. Venerabiles: sancitum est venerabiles imagines esse colendas: quam Synodum Adrian. suscepit vt ibidem patet, Cano. Sextam Synodum. Post multa verò secula pestilentissimus ille Ioannes Vviclef. in Concilio Constantien. condemnatus eandem hæresim inducere molitus est. Contra quem solennis author Vvalden. tomo 5. de sacrament. cap. 150. multa congescit testimonia. Denique temporibus nostris Lutherani templa sua, quod non sine ingenti animi angustia & incero vidimus, cunctis imaginibus expoliarunt. ¶ Igitur de imaginibus adorandis triplex habenda est consideratio. Prima si adorentur adoratione latræ: hoc est cultu Deo debito, ac si nume in ipsis diuinum infit. Et hæc est idolatriæ impietas: quæ hîc & loco citato Deu. prohibetur tanquam infandum crimen, primo præcepto cõtrarium. Ob idque simul componitur, Non facies tibi sculptile: neq; adorabis ea: id est, non facias vt tanquam Deum adores. Et hoc pacto intelligendus est text. Gregorij ad Serenum Mafsiliensem episcopum: qui refertur de consecra. dist. 3. can. Perlatum. vbi laudat Serenũ quod imagines adorare vetuerit: infimulat autem quod illas infregerit. Adorabantur enim tanquam dij, ideoq; munus erat episcopi docere non sic esse adorandas: frangere autem, nequaquam. Secundo huiusmodi adoratio consideratur tanquam periculo exposita idolatriæ. Et hac ra-

Gregorius tertius.

Vviclef.

Lutherus.

Triplex de imaginibus consideratio

Tex. Greg. interpretat

tionis Deus antiquum populum ab huiusmodi imaginibus vehementissimè absterrendum duxit: quippe quem nouerat ad id vitium propensissimum: non ob id solum quod leuis erat ac sensibus deditus, atque adeo sensuilibus simulacris: verum quod tum in Ægypto fuisset nutritus, vbi astra celi & infima terræ animalia adorabantur, tum & inter Chananæos & Iebusæos aliosq; idololatrias vitæ ageret. Item quia illo tunc temporis cum Deus non sicut nobis in forma humana apparuisset, nulla tunc vt Damas. lib. 4. cap. 17. adnotauit exprimi poterat sensuali effigie. Et ideo neque sacrorum simulacrum vllũ tunc permittebatur, sed tantum illa quibus diuina maiestas cõ terrore conspectui illius sensuialis populi obijceretur. In hoc enim munus illa Cherubin Exo. 25. præcipiebantur ex vtraq; parte oraculi effingi: non in quã vt sicuti à nobis modo angelorũ imagines tanq; aduocati nostri adorantur, suspiceretur: sed vt trencenda diuina maiestas fieret illis venerabilior. Tertia deniq; imaginum confideratio est quatenus in illis Deus ipse & sancti representantur. Sunt namq; veluti quadã vulgarij scripturæ, diuos ipsos in memoriã nobis reuocantes: vt tum ipsos de suis claris gestis veneremur, tum etiã vt nos ipsos eorũ exemplis informemus. Atque hac ratione nihil aliud est q̃ officium, bonaque religionis pars, imagines adorare: nobis præcipue qui Deum ipsum hominem factum colimus & profitemur. Etenim postquam nobis sensuali forma apparuit, factus est & diuos ipsos sensuilibus imaginibus exprimere. Neq; vllus est metus vt tanquam dij à nobis adorentur: quemadmodum in supra citato Can. Venerabiles. sancta Synodus ait. ¶ At verò hoc in præsentiarũ silendum non est quod non tantum nobis seruiunt quasi scripturæ, in memoriam nobis diuos ipsos reducetes. Nam scripturas & sanctorum nomina non adoramus, sed Deum & sanctos qui per illa representantur. De imaginibus autem longe aliter sentiendum. Non enim nos tantum eleuant, vt diuos adoremus: In hũc enim vsũ nullus hæreticorum imagines abnegauit: sed easdem ipsas debemus adorare. Haud quippe tantum ait Ecclesia, Te Christum adoramus: sed, tuam crucem. Eidemq; cruce ait, O crux, aue spes vnica. Non autem adorantur in quantum lapides sunt aut lingna, aut quæuis alia materia: sed in quantum Dei sanctorumve formæ in illis existunt. Quo fit vt vnaquæque imago eodem sit cultu adoranda, quo res ipsa. Vt imago Dei & Christi adoratione latræ: imago verò Virginis alijsve cuiusq; Diui adoratione dulci.

A R-

ARTICVLVS. III.

Vtrum secundum præceptum conuenienti sit forma positum.

Secundum locũ obtinet præceptum quo prohibetur assumptio diuini nominis vana. Et arguitur quod nõ sit arguenti modo positũ. Illud præceptum aliter exponit gloss. Exod. 22. scilicet non existimes creaturam esse filium Dei: quæ utique glossa error prohibetur circa fidem. Aliter verò Deutero. 5. non assumes nomen Dei tui in vanum: hoc est nomen Dei ligno & lapidi tribuendo: quo prohibetur falsa confessio, quæ est infidelitatis actus: fides autem præstantior est religione, cum sit eius fundamentum: & infidelitas prius superstitione: ergo secundũ illas expositiones, non secundo, sed primo loco debuit constitui.

1. Argumẽ. ad partẽ negatiuã.

Argumẽ. 2.

Argumẽ. 3.

Vnica conclusio. Ratio conclusionis.

¶ Secundo arguitur: Eodem loco Exod. 20. exponitur idem verbum, Non assumes nomen Dei in vanum: hoc est pro nihilo: vbi ideo tantum videtur vana iuratio cauere: hoc est illa quæ absque iudicio fit & prudentia: sed multo grauius est periurium, hoc est falsa iuratio quæ veritate caret: & iniquum iuramentum, quod iustitia vacat: ergo curta fuit forma illa prohibendi.

¶ Tertiõ: Blasphemia scelestior est impietas & enormior quam vana iuratio: ergo illa expressius prohiberi debuit, quam vanũ iuramentum. ¶ In contrariũ autem est scriptura sacra. Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Præceptum hoc optimo est modo & loco positum. Conclusionem autem pulchra ratione explicat. D. Tho. Enimvero cum vt iam præloquuti sumus, prius decuerit obstacula veræ religionis excludi, quam affirmatiuum eius præceptum æderetur, secundum numerum eorum quæ religioni obstant, ponenda erant negatiua præcepta. Eiusmodi autem impedimenta, duo sunt. Alterum scilicet per excessum: vt si religionem soli Deo verò debitam, falsis communices. Alterum quasi per defectum: vt si Deo quem solum adoras, non pro eius dignitate reuereris. Primo ergo præcepto exclusum est vitium prius: scilicet nõ plures colamus deos: qui enim cum vero falsum Deum colit, non verè eum colit, qui verus est. Vnde Isaia. 28. Coangustatum est stratum, scilicet Deorum, ita vt alter decidat, videlicet de corde hominis: nempe aut verus aut falsus: & pallium breue, hoc est, iusta religio, vtrumque

non potest. Restabat ergo vt secundo præcepto irreuerentia caueretur qua agnitus verus Deus quatum in nobis est de honoratur. Prius enim est vnũ Deum colendum suscipere, quam eum non de honestare, ¶ De iuradi autẽ vsu & abusu, præter cõmentaria super illud Matth. Nolite iurare omninõ, libellum adidimus, quo pleraq; ferè omnia disputauimus, quæ ad rem hanc pertinebant. Nihilominus necessarium est expositioni præsentis loci satisfacere. Animaduertendum hic ergo primum omnium secundum hoc præceptum non esse sic profus negatiuum, vt nullatenus diuinum nomen in testimonium veritatis liceat vsurpare, sed ne id assumamus in vanum. Imò verò sicuti primum præceptum duo in se contraria amplexatur membra, expressam scilicet negationem idolatriæ, quæ affirmationem veri cultus, vt expositum est, includit: ita & hoc sic excludit iurandi abusum, vt simul implicet iurandi religionem. Quocirca sicuti deierans hanc transgreditur prohibitionem: sic legitime iurans virtute in exercet, quæ ad hoc reducitur præceptum. Quod enim legitime iurare religio fit, patet Deuter. 6. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruias, ac per nomen illius iurabis. Et Hier. 5. non quaeritur Deus quod filij Israel iurassent, sed quæ iurassent in his qui non erant dij. Colligamus ergo, iurare, si legitime fiat virtutem esse non vnamquamlibet, sed re vera religionis: quippe qua Deum profiteamur supremũ veritatis fontem, cuius vtique testimonio omne verum constat. ¶ Obijcies tamen nobis verbum Christi Matth. 5. vbi citans antiquam legem videtur eam omninõ aut reprobasse aut emendasse: dicens, Audistis quia dictum est antiquis, Non periurabis. (nam sic erat scriptum Leuit. 19.) reddes autem altissimo vota tua: (hic quippe erat sensus illius Deut. 6. Et per nomen illius iurabis.) Ego autẽ dico vobis, Nolite iurare omninõ: vbi omne profus iuramentum videtur condemnare. Hierony. respondet, non prohibuisse omninõ iurare, sed iurare per creaturas idololatrarũ more: qui in ipsis diuinũ numen inesse putabant. Sed re vera, vt in libello illo capit. 3. satis discussimus, sensus non est nisi simplex vt iacet, vt neq; per Deum neq; per creaturas iuremus, nisi vbi ratio naturalis religioq; expoposcerit: vt patet ex verbo Iacobi. 5. Ante omnia fratres mei nolite iurare, neq; per celum, neq; per terram, neq; aliud quodcunq; iuramentum: hoc est, neq; per Deum, neque per creaturam. Ad intelligentiam ergo mandati Christi, id quod supra tetigimus recolendum est:

De iuramenti vsu & abusu.

Secundum præceptum nõ est profus negatiuum.

Hieronym.

est: nempe præcepta omnia Decalogi cunctaq; moralia quæ in illis sunt implicita, nihil aliud esse quam explicationes naturalis iuris. Quapropter naturæ luce veniunt illustrandæ. Præcepit, verbi gratia, Nō occides: illic autem non prohibetur nisi homicidium, quod natura vetat. Vnde dum vel iudex reū patibulo affigit, vel se quisq; legitimo tutamine defendens aggressorem occidit, quoniam lex naturæ alterū iubet, alterum quæ permittit, nulla pro tunc fit mandati exceptio: quia neque istos casus vetabat. Pari modo dicens Christus, Nolite iurare omnino, neutiquam nobis interdixit nisi iuramentorum abufum. Nam vbi ratio iurandum exigit, natura est mādati interpret. Accedit autem omnino, ad abstergendum ignorantiam, ne quis falso crederet iurare per creaturas, etiam vanè, non esse periurium. Itaq; vocula, omnino, non excludit casus omnes iurandi: sed formas vniuersas vanè iurandi. Id quod per subiunctam expositionem Christus ipse explanauit: neq; per cœlum, neq; per terram. &c. ¶ Est autem deinde anima aduertendum iurandi officium non per seipsum virtutem esse, veluti est charitas & iustitia: sed necessitas illud intra lineam virtutis constituit. Illud enim S. Tho. 2. 2. q. 39. iuramentum secundum se licitū est & honestum, intelligendum est secundam suos indiuiduos comites, scilicet veritatem, iustitiam, & necessitatem. Enimvero si status ille innocentiæ, de quo nos parens noster eiecit per durasset, quia nulla illic potuisset esse fraus, sed sancta esset inter homines fides, nulla fuisset virtus, iurare, sed tamen quia inde deiectus, factus ut omnis homo mendax, fidesq; subinde humana adeo est debilitata, vt non per se satis fit ad animū creditoris confirmādū, beneficio Dei concessum nobis est iuramentum, quod ei dem fidei nostræ roborādæ necessarium erat. Vnde quod ait Christus, Sit sermo vester est, non non: id est, quod verum est: simpliciter affirmate: & quod falsum, simpliciter negate: sinceritatem in qua Deus naturam nostram creauit, & quam nos semper deberemus imitari designat. Quod autem subiecit, quod amplius est, à malo est, Augustino interprete, non sonat malum culpæ, quasi citra delictum nunquam iurare liceat: sed malum poenæ, id est iuramentum ab illa originis labe descendere, per quam homines auctoritatem suam perdidērunt vt non illis habeatur citra iuramentū integra fides. Quocirca iuramentum, vt ait August. à iure dicitur. Nam qui iurat, ius, inquit, veritatis: Deo reddit. Vel quod forsan nomini germanius alludit, iurandi nomen inde deri-

Iurandi officium non est per se ipsum virtus. S. Thomas.

Augustinus iuramentum non est trahi

uatur quod id quod iuratur pro lege habendū est, ac velut ius, sic sanctè seruandum, eò quod Deum ipsum pro teste veritatis constituis. Quo fit vt Deo ipsi iniuria fiat si post iuramentum testimonium alium exquiras. Vnde Paulus ad Hebræ. 6. Iuramentum, inquit, est omnis controuersie finis ad confirmationē. Quare Iurisconsult. in cap. tituli, de iure iurando. ff. Maximum inquit remediū expediendarū litium in vsum venit iurandi religio. Et in lib. de Offic. Cicero. 1. Nullum vinculum ad stringendum fidem iure iurando maiores arctius esse voluerunt. ¶ Habemus ergo sensum huius præcepti sic esse negatiuum vt legitimam iurandi religionē permittat. Superest ergo explicare comites qui iuramentum intra lineam virtutis atq; honestatis custodiūt. Hi nanq; tres sunt numero, quos Hiero. c. 4. diuinitus afflatus deprompsit: vbi ait, Iurabis. Viuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia. Vbi Hieronymus, ani maduertendum inquit quod iurandum hos habet comites, veritatē, iudicium, atq; iustitiam. Ob idq; vbi cunq; istorum aliquod abfuerit, periurium est, tametsi diuersa ratione. Enimvero iurandum cui deest veritas, maxime proprie est periurium: cui autem abest iustitia, id, licet verum sit, nihilominus est iniquum: ideoque subinde periurium, quod qui rem iniustā sub iuramento pollicetur, id iurat quod nō debet implere: eademq; fit ratione periurus, siue postea adimpleat, siue fecus. Attamen iuramentum quod absq; discretione & iudicio fit, quāuis sit verum ac de re iusta, est nihilominus temerarium: quod ob peierandi periculum nomen etiam meretur periurij. ¶ Ad rem ergo vt proximè accedamus vbi assumptio diuini nominis vana prohibetur, tres vanitatis gradus certo ordine subnotātur. Vanū enim est quod fit frustra, hoc est quod suo caret fine: iuramentum ergo falsum in primo est gradu vanitatis: caret enim veritate, quæ medulla est, & substantia iuramenti: atq; adeo sic vanū est, vt auellana testa nucleo vacua. Iuramentū autem iniquū, nempe cum res iuras te facturum iniustas: vt homicidiū, aut furtum: eò vanum est quod ornamento iustitiæ vacat. Quocirca non solūm non obligat, imò peccatum est illud implere. Ob idq; tota eius iniquitas de qualitate iustitiæ quæ est in obiecto pefanda est. Vt si iurasti peccatū mortale patrare, iuramentum est mortale, siue id perpetres siue non perpetres. Si autem iocose mentiri iurasti, iuramentum est veniale: eò quod illud implere non peius quàm veniale est. Quod si arguas: Si quis non impleat, falsum iurauit: iurare autē falsum in quocūq; indi-

Paulus.

Cicero.

Tres comites iuramenti.

Hieronymus.

Tres gradus vanitatis.

Obiecto.

solutio.

Series & ordo grauitatis inter varia periuria.

August.

uiduo est mortale: ergo iuramentū de re veniale erit mortale. Negatur Minor. Nam iuramentum promissorium nō implere, tūc prorsus est peccatum, quando est obligatoriu: quando vero non obligat, licet non implens tunc ostendat & efficiat iuramentum fuisse falsum: tamē quia tunc nullatenus peccat, non inde pensanda est malitia iuramenti, sed ex ipso actu iurandi, qui si eius obiectum, peccatum est veniale, non erit peior quàm veniale. At verò iuramentum temerarium, scilicet quod & verum est & de re iusta, sed iudicio prudentiaq; vacat, ea ratione vanum est quod necessitate caret, quæ iuramentum facit esse virtutem. Sed ob hoc solum dicitur periurium, quod qui vanè iurat, in periculo versatur iurandi falsum. ¶ Per hoc grauitatē culpæ trium horum peierandi graduum rimari quisq; facile potest. In primis periurium primi generis, hoc est assertorium iuramentū falsi, non modò genere suo & obiecti ratione lethale crimen est, verū in quocūq; indiuiduo. Quod em̄ genere suo sit mortale, cōmune illi est cū reliquis Decalogi mādatis. Nam cū omnia ad iustitiam pertineant, reipublicæ necessariam: fit vt omnium obseruantia sit de necessitate salutis. At verò quod in quocūque in diuiduo sit etiam mortale, singulare illi est inter omnia. Etenim licet furtū genere suo sit mortale: tamen leuitate materiæ, vt si obolum fureris, sit veniale. Attamen falsum iurare etiam, in re minima, vt si peieres te nō tangere calamum quem manu tenes: & pro quacūq; necessitate id facias, vt potè pro salutē totius mūdi, peccatum nihilominus mortale est: nam tam falsum est te non tangere calamū, quàm si iurasses rem aliam grauisimam falsam. Adducere autem Deū in testem falsi, mortalis irreuerentia est. Iuramenti autem promissorii grauitatē iam nuper diximus ex obiecto esse perpendendam. Iuramentum autem temerarium, id est quod nullā habet aliam vanitatem quā quod citra necessitatem & circumspectionem fit, nō est genere suo mortale, sed tantū veniale: vt si dum in conspectu omnium pluit, cum iuramento id afirmes: aut cūm res est leuissima, quam credere aut non credere nihil refert: aut quàm alius citra iuramentum tibi adhiberet fidem. ¶ In iuramentorum autem frequentissimum est periculum peierandi. Ob idque omni cura & vigilantia cauenda est immanis hæc bestia. At verò per falsos iurare deos, quantumcūq; veritas & humana iustitia in sit, peccatum est idololatriæ. Vt autem infidelium iuramento, vt ait ad Publi. August. in casu necessitatis licitum est.

Ad primum igitur argumentum responde tur, expositiones illas interlineales nō esse literales, sed mysticas. Vnde in odium Arrianorum expositum est, nomen Dei in vanum vsurpari, cum Verbum incarnatum, quod per substantiā est nomen Dei, asseritur esse creatura. Altera verò expositio Deut. 5. ad infideles refertur, quorum impietas illa retūditur, quod per faxa & ligna iurant, ac si sint dij. ¶ Ad secundū iam responsum est nomen Dei non tunc solum pro nihilo vsurpari, quando temerariè citra iudicium & prudētiam iuratur, verū & tunc peius, dū falsè aut iniuste deieratur. ¶ Ad tertium denique respondet S. Tho. quod sicut ei qui scientia aliqua primum eruditur, cōmunia triualiaq; documēta primum exhibentur: sic & ordo requirebat vt cōmunia statim & quæ in vsu frequentiora sunt, prohiberentur, per quæ homines sese intelligerēt grauioribus interdictos. Imò verò arbitror Deum idcirco exhorrendas blasphemiarum formas non expressisse, quod illas tacendo apertius expressit eò vsque esse abominabiles vt neq; in lege essent nominandæ. Etenim qui Deum verū non cognoscit, nihil mirū si ad falsos peruertatur: quod tamen qui verum adorat, blasphemij illud de honestet, citra vllam legis positionem patet quàm sit nefandum. Quia adde & hoc in verbis huius præcepti meditādū, quod ad exagrandam maiestatem diuini nominis non solum prohibetur vt per seipsum nō peieret, verūm ne vanè ore assumatur. Quare non solum sub forma iurandi, verūm neq; in triualibus colloquijs obloquendum de Deo est vanè, eiusve nomē sine causa depromēdum. Et quāuis multa sint diuina nomina: tamen quia omnia sunt eiusdē virtutis, singulari numero dictū est, Nō assumes nomen Dei in vanū. Tametsi Hebræi alium sensum ex hoc præcepto eruāt. Nempe quod illud nomen lege celeberrimū, Adonai, adorandum esset: nō tamen proferendum. Quia de causa illud nuncupabant græcè Tetragrammaton, id est, nomen quatuor literarum.

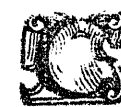
Ad primū argumentū.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum tertium præceptum de sanctificatione sabbathi sit rectè positum.

Consequenter de tertio præcepto, quod est vltimum primæ tabulæ, parimodo quæritur an sit congruenter positum. Et arguitur à parte negatiua. Aut intelligitur secundum spiritualem sensum aut secundum literalem: secundū spiritualem

Primum argumentum apartenegetiua.

Ambrosius tualem non est speciale, sed generalis omnium ratio. Ait enim Ambro. Luca. 13. de Archifynagogo qui indignabatur Christum curare Sabbatho: Lex in Sabbatho non prohibet hominem curare, sed seruilia opera, id est, peccatis grauari: quod omni præcepto prohibetur. Secundum autem literalem sensum est ceremoniale. Legitur enim Exo. 31. Videte ut Sabbathum meum custodiatis: quia signum est inter me & vos in generationibus vestris: hoc est rememoratiuum conditi à me mundi: præcepta autem Decalogi non sunt generalia aut ceremonialia, sed specialia & moralia: ergo hoc præceptum minimè Decalogo cõgruit. ¶ **Secundo:** Præcepta Decalogi omnia tanquam iuris naturæ lege etiã Euangelica obseruantur: Euangelici autem neque Sabbathum seruamus, neque verò dominicum diem Iudaico moræ: quippe qui & cibos paramus & alia huiusmodi exercemus, quæ illis non licebant: ergo non proprie præceptum hoc ad Decalogum pertinet. ¶ **Argum. 2.** ¶ **Argum. 3.** ¶ **Tertio:** Cuiuscumque præcepti Decalogi transgressio est genere suo mortale piaculum: in veteri autem lege licebat citra Dei offensam Sabbathum violare: circumcidebantur enim die octaua, etiam si incidisset Sabbathum. Et Helias dum iter quadraginta dierum perfecit, non cessauit Sabbathis. Aliaque id genus fiebant licite: ergo non est præceptum Decalogi. ¶ **Cõtra verò stat scripturæ sacræ testimoniũ.** **1. Cõclusio** **A**d quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est: Præceptum sanctificationis Sabbathi congruenter tertio loco positum est, idque affirmatiuum est. Probatur. In institutione religionis, ut dictum est, prius debuerunt negatiuis præceptis impedimenta veteræ religionis radicitus conuelli: quæ quidem impedimenta sunt idolatria atque irreuerentia: illis autem conuulsis consequens erat ut præceptum religiosi famulatus adhiberetur, hoc autem est præceptum sanctificandi Sabbathi: ergo congruenter loco collocatum est. **2. Cõclusio** ¶ **Secunda cõclusio:** Eodẽ tertio mandato præcipitur exterior Dei cultus, puta corporalis requies ad famulandum Deo. Probatur Diuinus cultus, tam interior est, ut meditatio & mentalis oratio, quæ etiã exterior, ut sacrificiorum oblatio: interior autem sub exterarum rerum similitudinibus nobis qui sensibiles sumus proponitur: ut per ceremoniam thurificandi instruiamur quemadmodum orantis mens sit in Deum eleuanda: secundum illud Psal. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: ergo & exterior cultus decuit pari modo per aliquod signum nobis significari. ¶ **Tertia conclusio.** Præceptum

idem tertium appositissimè propositum nobis est sub signo creationis mundi commemoratiuo: ut scilicet quemadmodum tunc die septima requieuit Dominus ab opere quod parauerat: sic nos septima quoque die ab operibus seruilibus cessantes, tempus feriemus quod recolis diuinis beneficijs sit dedicatum. Probatur. Nam cum bonorum omnium fundamentum sit, esse, sit ut beneficiorum primum, unde reliqua omnia nobis prouenire, fuerit nostri plasmatio, mundi que fabricatio, nostri gratia conditi. Quapropter eiusdem memoria beneficij viam nobis pandit ad reliqua commemoranda. Vnde Exod. 26. præmissis præcepto de sanctificatione Sabbathi, pro causa subditur: quia sex diebus fecit Deus cælum & terram, & septima die requieuit. ¶ **Verumtamen haud de sunt circa harum singulas cõclusiones dubitandi argumeta.** Etenim contra primam, quatenus asserit præceptum hoc esse affirmatiuum, offertur forma ipsa præcepti, quæ videtur non affirmatiua, sed negatiua: sicuti duorum præcedentium. Iubemur namque per illud in sensu literali nihil aliud quam cessare ab opere seruili: cessare autem est abstinere ab opere, id est, non operari: sicuti ieiunare, est abstinere à cibo, quod est non comedere. Sed ad hoc respondetur præceptum esse affirmatiuum, scilicet diem sanctificare, id est, sancto famulatum dedicare. Vnde Exod. 2. affirmatiue ponitur: Memento ut diem Sabbathi sanctifices. Sed forma sanctificandi subditur: Non facies omne opus in eo, scilicet seruile, ut diuinis vacare queas. Idque Ecclesiæ instituto confirmatur quæ generale illum sanctificandi modum speciatim expressit: iubens ut festis diebus audiremus sacra. ¶ **Difficiliores autem ambigendi occasiones nobis offert secunda cõclusio.** Est enim prima omnium dubitatio, utrum hoc præceptum exteriori nobis tantum cultum iubeat, an verò simul internum opus. Est enim Scotus quilibet. 3. di. 37. sentire videtur hoc nos præcepto iuberi diebus festis bonum habere mentis actum circa Deum: nempe eius dilectionem. Id quod explicatius asseuerat eodem lib. dist. 27. dicens, singulare tempus implendi præceptum dilectionis Dei contineri isto præcepto: ut scilicet tali tempore manere vnusquisque debeat apud se: recolligendo se & ascendendo ad Deum suum. Vnde sit consequens ut teneatur tunc quisque conteri: ut modum etiã charitatis seruet. Consequiturque subinde secundum hanc opinionem, ut nomine seruilis operis à quo requiescendum est, non solum intelligantur mechanica opera, idque genus

Ostenditur conclusio.

ratio contra primam cõclusionem.

Solutio.

1. Dubitatio. Scotus.

nus alia, quibus homo homini seruit: verum potissime peccata quibus homo mancipium fit dæmonis. Nam qui facit peccatum, seruus est peccati. Opinio fuit Isy chij quam superiori articulo impugnabamus quod hoc præceptum solum faciat spirituale sensum decessatione à peccatis: Illi autem & si non illum tantum tamen illum putant esse præcipuum. Itaque qui in die festo peccat, præter culpam quam in alio profesto die contraheret, peccat rursus festum contaminando. Quare duplici peccati macula inficitur: ac perinde vtrunque confiteri tenetur, perinde ac ille qui in Ecclesia homicidium facit atque ille qui Moniam vitiat. Sèntentia est Alex. Halen. 3. parte, quæst. 32. membro. 5. arti. 2. vbi expresse in solutione ad quartum ait fornicationem in die festo duplicem habere malitiam. Atqui ab illo egregio doctore hæc opinionem discipuli eius docti sunt. Imò eadem apparet esse sententia Diui Thomæ in hoc articulo, inter soluendum tertium argumentum: vbi distinguit triplex seruile opus: scilicet quo homo seruit peccato, & quo secundum corpus seruit homini, & quo seruit Deo. Et subdit quod opera seruilia primo & secundo modo contrariantur obseruantia Sabbathi, in quantum impediunt applicationem hominis ad diuina. Et subinfert quod quia magis homo impeditur à rebus diuinis per opus peccati quam per opus corporale aliis licitum magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Cui præterea sententiæ patrocinaris à pertè videtur Ambro. loco citato in primo argumento super Lucam. Et August. in lib. de decem chordis: vbi ait Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid vtile, quam si in theatro seditiosus existeret. Et melius foemina eorum die Sabbathi lanam faceret, quam quod tota die in neomenijs suis impudicè saltarent. Et, quod rem vehementius vrget, subdit: Tibi autem, id est Christiano dicitur ut obserues spiritaliter Sabbathum in spe futuræ quietis quam tibi promittit Dominus: spes autem hæc non fit nisi per internam dilectionem. Et certè ratio eidem opinioni non tenuiter apparet fauere. Primum quod cum sit affirmatiuum, ut dictum est: ad famulatum pertinens: famulatus autem Deo gratior sit ille qui intus in mente exhibetur, ad hunc potissimum nos obligare videtur. Adde quod cum iure diuino aliquam sanctificationem, ut nomen sonat, iubeat, necesse est illam etiam seclusa Ecclesiæ sanctione designare: quæ tamen alia designari commodius nequit, quam diuina dilectio per quam iustus

Alexander Halensis.

D. Thomas

Ambrosius August.

1. Ratio.

2. Ratio.

sanctificatur. ¶ His verumtamen nihil obstantibus responsio dubitationis huius legitima est solutio: pro vim istius præcepti non ad internam dilectionem aut contritionem, sed ad exteriorem cultum extendi, ut conclusionem. 2. quæ S. Thom. est adtruximus. Probatur. Reliqua cuncta Decalogi præcepta, præter octauum & nonum in quibus concupiscentie nomen expressum est, externa tantum opera iubent & prohibent: ergo & hoc pariter. Nulla enim est ratio cur istud à generali regula excipias: quandoquidem hic nulla sit mentio interni motus. ¶ **Secundo id aperte monstrat Ecclesiasticum institutum quo cultus hoc præcepto iustus per hoc determinat: quod est missas audire: ut patet de consec. distin. 1. can. Missas.** Quæ quidem præceptio à traditione vsque & Canone Apostolorum originem duxit: ut ibidem patet, can. Omnes fideles, cum ergo Ecclesia cultum hoc præcepto inclusum perinde suo statuto exprimeret atque in anno fieret determinauit, & hæc sua præceptio ad cultum nos tantum externum ardet: palam est iure diuino non esse illic alium contemptum: quoniam aliàs, nisi illum explicaret: non fuisset fida diuina iuris interpretis. Dixerim, Ad cultum tantum externum, ut illum tamen in teriorem actum non excludam, à quo exterior proficiscitur, scilicet velle audire Missam cum decenti reuerentia & attentione, ut sit actus humanus: Non tamen nos cogit ad aliam seu dilectionem seu contritionem. Et cõfirmatur hæc ratio: quia ut receptissimè ecclesiæ vsus habet, præter cessationem ab opere seruili nullus cultus est in præcepto diebus festis præter illum quem Ecclesia exprimit: temerarium ergo est ligamen aliud superaddere. ¶ **Tertio arguitur:** Præceptum dilectionis Dei, ut supra dictum est, non est in Decalogo inclusum, sed extra in fronte præfixum tanquam omnium finis: ergo præcepta Decalogi distincta sunt pro fus a præcepto dilectionis. ¶ **Quarto arguitur.** Finis præcepti, ut supra monstratum est, non cadit sub præcepto: quia præcepta non dantur nisi de medijs: sicuti præceptum ieiunij non obligat ad carnis macerationem, sed ad abstinentiæ modum ab Ecclesia præscriptum, licet maceratio illa sit finis: cum ergo finis præceptorum Decalogi sit diuina dilectio, sit vt illa sub nullo illorum comprehendatur. ¶ **Et quinto eadem confirmatur conclusio:** quia eiusmodi præcepta non obligant ad charitatis modum: sed possunt quantum ad substantiam operis extra charitatem impleri, ita ut euitetur peccatum: absque vlla ergo ratione, imò cõtrariationem singulare hoc

solutio pro ris dubij.

probat assertio præfata.

Altera ratio eiusdem assertionis.

Cõfirmatio

Argum. 3.

Argum. 4.

Argum. 5.

adscribitur huic præcepto, quòd obseruari nò possit sine modo charitatis: & tamen còtraria opiniò id contendit, asseuerans quòd in die festo tenetur se homo ad gratiam disponere.

Argum. 6. ¶ Sexto arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad contritionem. Est enim citra còtro uersiam religionis mandatum: contritio autè non est actus religionis, sed pœnitentiæ quæ singularis est virtus, iustitiæ annexa.

Argum. 7. ¶ Preterea septimò occurrit sanè mihi ingētissimum argumentum contra hanc opinionem, quòd si hoc nos præceptum ad contritionem obligaret atque ad veram dilectionem Dei, impendiò quàm periculosum esset quòd tot Ecclesia multiplicaret festa: esset enim hoc Christianorum animos irretire & in arctissimas angustias conijcere: nempe quòd tam crebrò ad rem tam arduam teneremur. ¶ Deinde octauò arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia nò in sensu spiritali & metaphórico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum: quia stylus morès instituendi non debet esse translatus, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphorà: cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, nò cohibemur nisi ab operibus quæ communi vulgo seruilia nuncupantur: puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur quòd quantum ad ius diuinum attinet eadem est substantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus: ergo neque nos nisi ad nostros.

Argum. 8. ¶ Deinde octauò arguitur quòd hoc præceptum non obliget ad non peccandum in die festo, obligatione alijs mandatis adiecta. Præcepta omnia moralia nò in sensu spiritali & metaphórico, sed secundum planam literam intelligenda sunt, vt cunctis est confessissimum: quia stylus morès instituendi non debet esse translatus, sed planus: peccata verò non dicuntur seruilia opera in sensu literali, sed per metaphorà: cum ergo iubemur cessare ab opere seruili, nò cohibemur nisi ab operibus quæ communi vulgo seruilia nuncupantur: puta quibus homines hominibus seruiunt. Et hoc inde confirmatur quòd quantum ad ius diuinum attinet eadem est substantia præcepti huius nobis modò quæ olim Hebræis: illi autem ad nullum actum interiorem obligabantur, sed ad illos externos cultus: ergo neque nos nisi ad nostros.

Euasio. ¶ Sed ais, Propterea quòd dies festus tēpus est sacrum, quocunq; peccato contaminatur: sicuti & locus sacer. At contra hoc est manifestum argumentum quòd sacrilegium non committitur nisi vel in personā ratione voti: vt si monachus vel sacerdos fornicarius fuerit: vel ratione Ecclesiastici statuti, vt si in loco sacro vel sanguis vel semen effundatur. De tempore autem nulla extat lex. Accedit præterea quòd neque locus sacer quolibet peccato contaminatur, nisi duobus his modis nominatis. Nam etsi in Ecclesia blasphemus, vel peierus non committis sacrilegiū: cur ergò si id perpetres in die festo? Colligamus ergo, peccatum in festo commissum non est sacrilegium, atq; adeò circumstantiam festi non esse confessu necessariam: licet accidentariè aggrauet, & ideo còsiliū sit eam confiteri. Neq; tale præceptū obligat ad alium actum interiorem quàm ad illum qui propter

interiorem est necessarius: scilicet verè audire Missam ea attētionē vt sit actus humanus. Tamen si cū internus amor & diuinorū meditatio, finis huius præcepti sit, ad hoc maximè sunt Christiani festis diebus animadi & alliciendi: & vt à peccatis caueāt. ¶ Sūt hīc autē qui claritatis (vt censent) gratia duos fines præcepti huius dignoscāt: nempe alterū immediatum, qui est audire Missam, ad quem tenemur: alterū verò mediātū, qui est mentis eleuatio per charitatē: ad quem minimè obligamur. Ego verò, licet disceptatio in nomine videatur versari, illum priorē, non finem appellauerim, sed substantiā præcepti. Habet enim duo mēbra: alterum negatiuum, quod est cessare à seruili opere: alterum verò affirmatiuum, quod est, cultus ab Ecclesia præscriptus. Et hoc secundum est finis, non tam præcepti, quàm prioris eius membri.

¶ Igitur ad auctoritatem S. Tho. respondetur quòd cum ait peccata aduersari obseruantia Sabbathi, nò intelligit quātum ad substantiam præcepti, sed quātum ad eius finē: refertur enim præceptum hoc ad vacandum Deo & diuinis, cui quidem fini pugnatius obstitit peccatum quàm opus seruile: ob idq; peius est fornicari in die festo quàm cauere. Nò quòd per fornicationē violetur festū, sed quòd peius per peccatum sit & intentioni Dei repugnantius. Et hoc ipsum est quod ait August. Quod autem ibidem subdit, scilicet Christianis obseruandū esse Sabbathum spiritaliter, non dicit quasi illa sit substantia præcepti, vt qui sic non serua uerit transgressor eius sit: sed quòd ille sit modus, si seruandū est ad intentionem præcipientis vt seruetur in spe futuræ quietis, quā nobis promittit Dominus. Et quòd iste sit sensus, patet manifeste: quoniam confert Christianum illic cum Iudæo, & dicens quòd Iudæus seruabat illud in figura: nos autē seruare debemus in spiritu. Et tamen quātum ad substantiā præcepti, eodē modo tenebatur illi sicut nos: sit ergo vt ille sensus spiritalis non sit de substantia præcepti. Ad verbū autem Ambrosij patebit suo loco respōsio, vbi & mens D. Tho. apertior fiet. Ratio autē prior quā còtrariæ opinioni subieci-mus, id tantū euincit, quòd internus famulatus per charitatem sit finis præcepti, inde tamē nò cōsequitur vt cadat sub præcepto. Ad posteriorem autem negatur, alium sub hoc præcepto contineri cultum, quàm quem Ecclesia determinauit. ¶ Circa tertiam conclusionem id tantum animaduertendū est quòd hoc præceptū partim morale est, partim verò ceremoniale. Iam enim suprā dictum est morale præceptum elici vt conclusionē de iure natura. Vn

Tertiu De-
calogi præ-
ceptū part
est morale,
partim cere-
moniale.

ra. Vnde cum eodem iure teneatur quicunq; mortaliū Deum colere, consequens inde fit vt tēpus aliquod debeant de alijs negotijs succidere, eidemq; muneri dedicare. Nā secundum sapientem quicunq; rei, naturæ iure; suū debetur tempus: vt refectiōni, somno, & alijs officijs. Quin age, suauitatem perpende & leuitatem præceptorum Dei. Et si nulla nos lex colendi Deum requiem indixisset aliquorum die rum, ratio naturæ, quæ lucem ad laborem retulit, & tenebras ad quietem, deposcebat, vt dies aliquot feriareremur; quibus labores interpellado recrearem animos. Cui ergo dies illos negotio mancipare melius valuissemus, quàm Deo nostro colendo? Et ideo super hoc nulla potest esse Ecclesiæ dispensatio. Potest inquam Ecclesia, quæ iure positio dies festos stabiluit, oēs, vt suprā dixim, vel tollere vel mutare: saltē factū teneret, licet Spiritus sanctus id non permitteret: quia perniciēs esset. Haud tamen vlla fieri vnquā potest dispensatio quia homo tempus aliquod seu dies seu horas teneatur di uino cultui deputatos impedere. Quòd autem dies isti aut alii festi fiant, ceremoniale est: in quò subinde Ecclesia ius habet. Ceremonia autē omnis, figura est, aut cōmemoratiua aut præfiguratiua. Significabat ergo præceptum hoc in sensu literali creationis beneficiū, tāquā illius memoriale. In sensu autē allegorico præ signabat requiē Christi in sepulchro: quæ dies etiam fuit Sabbathi: quasi tunc ab opere redēptionis requieuerit. Sed & in sensu tropologico, qui ad mores per metaphoram pertinet, significat cessationē à peccatorū operibus. Quare secundum illū sensum non erat speciale præceptum: sed referebat generalē rationem omnium, quibus ab hac seruitute peccati arcemur. Ac demum in sensu anagogico significabat sempiternam requiē quæ nos manet in celo. Constituitur ergo in Decalogo secundum literalem moralemq; sensum. Vnde ob tam multijugā Sabbathi significationem, cum aliæ cō plures essent in lege festorum solennitates, de hac sola in Decalogo mētio habita est qua reli quæ comprehenduntur. Nam cæterarum singulæ ob particulare beneficium fuerunt institutæ: illud autem creationis fuit vniuersale. De festis autem illius legis, & quemadmodum illorum singulis singula nostra respondeant, vide bimus quæstione proxima. ¶ Atqui per hæc ratio liquet cur fuerit ab Ecclesia catholica à festulo vsq; Apostolorum in diem Dominicam mutatum. Nam ratio illa literalis commemorandi beneficium creationis, altius mutata est in beneficiū recreationis, quæ facta est à Chri-

Ratio aboli-
tiōis Sabba-
thi & muta-
tiōis in diē
Dominicū.

sto per gratiam: hoc enim beneficium Domini-
nica die resurgendo absoluit, quæ fuit in statu
gratiæ lux prima, infinitum præstantior illa de
qua tunc dixit Deus, Fiat lux. Præterquam, quæ
& dies illa prima creationis mundi, Dominica
etiam fuit: quando quidem septima fuit Sabba-
thum. Figura autē allegorica Christi quiescen-
tis in sepulchro, præfente veritate cessauit. Sē-
sus autē anagogicus perpetuæ quietis cœle-
stis multò aptius congruit Dominicæ diei. Vo-
luntas enim huius mundi curriculo hebdo-
madæ significatur: immutabilis autem fœlici-
tatis æternitas significantius exprimitur Do-
minica die.

Ad. 1. argu.
Ad primum igitur argumētum quod de au-
thoritate Ambrosij procedebat responde-
tur, patrem illum mysticorum sensum ama-
torem, intellectum eiusinodi Iudæis obieciſſe,
propterea, quòd opera misericordiæ in Sabba-
tho fieri non ferebant: & ideo cum dixit illo
præcepto peccatorum opera prohiberi, nò id
intellexit in sensu literali, in quo sita est specia-
lis præcepti substantia: sed in sensu tropologi-
co, qui generalis est omnium præceptorū vir-
tus. ¶ Ad secundum respondetur quòd Sabba-
thi obseruatio apud Iudæos erat figuralis: &
ideo strictiore religione illud seruabant: adeò
vt neque cibos igne possent parare: vt patet
Exod. 16. & 35. Nempe vt illā cessationē Dei
à mundi fabrica ad viuū exprimerent. Nam fi-
gura, cum sit rei signum; debet veritatem vsq;
ad minima fidelissimè referre. Nos autem non
ob illum figuralem ritum, sed institutione Ec-
clesiæ tum dies Dominicos, tum festos alios fe-
riamur. Quapropter cōgruentius naturali iuri
eiusmodi festa colimus: nempe vt & victui ne-
cessaria naturali more paremus. Et nobiscum
super reliquis quæ necessitati naturæ seruiūt,
facilius dispensetur. ¶ In tertio igitur argumen-
to vastissimus aperitur campus eorū quæ nobis
diebus festis, tum licitè permittuntur, tum
dispensatione indulgentur. Sunt enim vsque
adeo multa, vt vix queant sub numero cōpre-
hendi: ideo quæ tantummodo eorum capita te-
neri memoria possunt. Et primum cum in hoc
præcepto aliquid sit negatiuum, vt dictum est,
id est cessare à seruili opere: atque alterum affir-
matiuum: quod est sacrum audire. Circa utrū-
que perpendenda illa sunt, quibus citra iniuriā
violatur præceptum. Vnde primum omnium
supponenda est illa suprā tacta distinctio san-
cti Tho. quòd operum seruilium alia sunt pecca-
ta, quibus demereri seruitur. Et hæc sunt per om-
nia mandata vetita: significata verò hoc singu-
lariter in sensu morali metaphórico. Alia verò
sunt

Ad secundū

Ad. 3. argu.

Distinctio.

sunt quibus secundum corpus homo homini seruit: vt mechanica. Et hæc sunt isto præcepto ad literam interdicta. Sed alia præterea sunt, quibus seruiamus Deo, nempe quæ ad eius cultum attinent. Et hæc adeo non respiciuntur isto præcepto, vt sint ad eius finem impendio conducentia. In hoc enim ab alijs seruilibus absti-

Sex capita vnde positis internoſcere quæ licent ant diebus festiuis. **Primum.** nemus, vt seruiamus Deo. ¶ Sex ergo capita sunt per quæ illa iudicare possumus quæ Sabbathis licent. Primum est hoc quod modo diximus: scilicet, si sit ad Dei cultum pertinens. Inter hæc autem sunt gradus. Primum obtinent spiritalia quæ ab spiritu in creato supernaturaliter nobis donantur: vt est sacramentorum administratio: quibus gratia confertur, in qua vita spiritualis consistit. Quapropter & antiqui circumcisionem ministrabant in Sabbatho, si octaua tunc incidisset dies. Vnde Christus Ioannis. 7. Circumcisionem homo accipit in Sabbatho, vt non soluat lex Moyſi. Et nos quoque omnia administramus sacramenta. Atque illa insuper quæ ad altaris ministerium attinent exercemus: scilicet prædicamus, oramus & ea legimus quæ ad meditationem & animi refectionem conferunt. In secundo gradu sunt illa corporalia in quibus cultus etiam per se consistit: vt erat antiquis arcam testamenti deferre: & nobis baiulare sanctorum statuas, crucem, & huiusmodi in processionibus. Ad hæc organa canere & alijs instrumentis, de quibus operibus illud intelligitur Matt. 12. Sacerdotes in templo Sabbathum uiolant, id est corpore labores exercent: & sine crimine sunt. In tertio gradu locantur illa quæ sacrorum sunt præparatoria. Sed hæc tripartita. Nam quædam adeo sunt propinqua cultui vt sine illis fieri nequeat: vt antiquitus sacerdotes animalia, quæ Deo litabantur, mactabant & torrebant: & tunc campanæ pulsantur. Alia verò sunt quæ possunt præcedenti die fieri: & hæc non sunt sine causa in festo faciendæ, sed antea præparanda: vt hostias coquere, & monumentorum apparatus extruere: nisi forsitan continuatio festorum exigat vt in festo fiant. Sed tamen alia sunt, non quidem per se, sed accidentariè ad diuinum cultum spectantia, vt colere agros pauperulæ Ecclesiæ vel hospitalis: aut ad eius structuram vectare lapides. Et hæc neque sine necessitate fieri in festo debent, neque sine Prælati facultate: quando quidem opera sunt verè seruilia: ideoque licet lex misericordie in causa sit dispensandi, fieri tamen non debent absque episcopi dispensatione: vel saltè parociani, vbi sic habet usus. ¶ Secundum autem genus operum quæ in festo licent est spirituum actionum, quæ ab spiritu nostro profici-

ſcuntur: vt docere, consulere, & id genus alia. Seruile enim opus idem est quod corporale. Nam corpus est quod animæ seruit: quareque ad animam attinent, non connumerantur seruilibus. Attamen non inde inferitur mechanicarum artium exercitium in festo esse permissum, & si artes illæ intellectuales quoque fiant. Quoniam non de suo tantum principio, verum & de fine pensanda est spiritualium ratio. Scientie ergo quarum finis est intellectum illuminare, spirituales sunt: illæ verò quarum finis in fabricato operæ positus est, quod manibus conficitur, ob idque mechanicæ dicuntur, seruiles habentur. At verò sunt nonnulla spiritalia quæ ecclesia bona causa in festis interdicta, vt ius dicere, & causas agere, & iuramentum solemniter in iudicio nisi causa pacis præstare: vt patet extrà, de ferijs, cap. omnes dies. & cap. conquestus. Tametsi hæc ingruenti atroci extraque ordinario crimini dispensationem quoque admittant. Vt si publicus latro, aut maiestatis læsor caperetur in festo, liceret eum subito in supplicium rapere. Et religionis gratia hæretici in festo solent igni admoueri.

¶ Teium genus & caput eiusmodi licitorum operum est quæ quæquam sunt corporalia, non tamen sunt proprie seruilia. Nam inter corporalia quædam extant genere suo seruilia, quorum exemplum in mechanicis positum est: quædam verò genere suo libera, vt artium liberalium opera qualis est musica, & figuras geometricas in abaco ducere: quæ certum est licere in festis. Quædam autem sunt & liberis & seruis de quibus dubium est an liceant: vt sunt scribere, itinerari, venari, &c. Et quidem si scribere ad id duntaxat reducatur quod est cum absentibus loqui: vt scribere epistolas: aut orationes habendas ad populum, aut prælegendas lectiones, liquet esse licitum: si autem ad opus seruile vergat, vt stata mercede transcribere, aut alia ratione calamo mereri, id minime fas est: itinerari autem audita Missa, maxime illis qui in itinere sunt, mos quarundam prouinciarum admittit. Sed animi gratia venatum ire, claret non esse seruile opus.

¶ Quarta causa per quam est nefas non operari in festo, subiungitur necessitas. Primum illorum quæ ad diurnum victum pertinent, hoc est ad condiendos cibos igneque parados: qualis est coquorum opera, & eorum qui pastillos faciunt, & laniorum ac macellariorum. Pistorum autem non excusantur, neque furnariorum: nam panis potest pridie festi confici. Nisi tantus esset festorum concursus, qui id exigere. Secundo & necessitate salutis corporæ excusantur medici, pharmacopola, & sanguinis

guinis missores. Et qui fugiunt propria periculo exemplo Helie qui fugit in Sabbatho à facie Iezabel. Vnde Christus Ioan. 7. Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in Sabbatho. At verò pharmacopola non excusantur nisi secundum necessitatem diei presentis. Est enim seruilis ars, quam sola necessitas facit in festo licitam. Tertio & necessitas communis salutis reipublice excusat milites in bello: & qui illic aggeres & vallum ducunt. Et qui quosuis alios labores perferunt. Quæ ratione vt legitur. 1. Macch. 2. Macchabæi hostile prælium sabbathis propulsare prudenter decreuerunt. Deinde & propter particulares necessitates licita sunt opera in festo. Vnde Deut. 22. Non videbis ouem fratris tui aut ouem errantem & præteribis, sed reduces fratri tuo. Cui alludit Christus Matth. 12. Quis erit ex vobis homo qui habet vnâ ouem: & si ceciderit in sabbatho in foueam nonne tenebit & leuabit eam? Et per id excusatur dum cõflagrationibus occurrimus, & inundationibus. Quin etiam tempore mensis flaute aura iuste perpurgantur grana. Imò verò vbi aeris in clementia timetur possunt & aræ teri: atque etiam, licet hoc non tam facile sit permittendum, & segetes meti. Quauis in his casibus, vbi ambigitur an necessitas urgeat, consultius est Antilitate adire vel saltè parocianum, per quem hæc liceant. Atque ex hoc capite excusantur etiam illi qui munia reipublice necessaria exercent, quæ non possunt sine graui iactura festis omnibus interpolari. Qualia exercent nauarum, cursores, muliones, & qui istis seruiunt, vt mareschali veterinariorum, & soleis ferreis bestias calcant. Et qui furnos cõflandi vitri accendunt. Sunt qui & eadem facultate illis faciunt, qui lateres coquunt & calcem. Sed in his non tantum video necessitatis. Adde quod & propter reipublice ornatum licet opificibus in festis operari, vt in torneamentis. Tametsi salubrius semper sit dispensationem procurare. Atque sicut necessitas immunes facit à transgressione legis communis, sic & à transgressione particularis. Licet enim aduocatis in festo iudices informare: & instante necessitate etiam scribis aliquos actus agere. ¶ Quinta causa quæ à transgressione festi operarios excipit est Ecclesiæ concessio. Indulget enim Alexan. 3. ca. licet. de ferijs, vt possint in festis piscatores haleces piscari. Et idem est de thynnibus atque alijs piscibus qui solo vno anno tempore eodemque breui capiuntur. ¶ Sextum denique excusationis caput est consuetudo. Prohibetur in dict. cap. omnes de ferijs. mercatus fieri in festo. Sed iam creberrima consuetudo est nundinas in festo celebrari. Consuetudines au-

tem tunc à culpa liberant, quando sunt rationi congruentes, & prælatorum consensu introductæ, & antiquitate receptæ. ¶ Ecce de membro negatio huius præcepti, quod est cessare ab opere seruili. Affirmatiuum autem, quod est audire sacrum, veneratius obseruandum est, neque quacumque de causa omittendum, nisi sit valde vrgens: vt si causa sit fugiendi periculum mortis: aut seruiendi infirmis, qui citra periculum relinqui soli nequeunt: aut si timeretur puellæ raptus, & similia. Quauis in hoc inualescere possit consuetudo. Vbi enim in more est nobiles puellas non exire in publicum, nullam contra hunt culpam non prodeuntes in templum. Quin verò si mater aduersum quippiam filie timeret, posset domi manere eius custos. Et præter eam si maritus zelotypia æstiuans uxorem cohibeat non in sacrum progrediatur, parere ipsa tenetur. Et pariter serui & famuli dum herus vel iter eis imperat, vel aliud negotium, licet sacrum non audiant. In ipsum autem herum refundetur noxia, si absque causa seruum impediatur, quominus Missam audiat. ¶ Id autem quod in præsentiarum occasionem quibusdam hæsitandi offert, est vtrum illa omnia quæ dicta sunt in die festo licere, illicita ob id fiat, quod pro mercede exhibentur. Inuenias enim nonnullos hac opinione captos, quod qui præcipua intentione ob mercedem operatur in festo, ipsius sunt transgressores: si autem officium situm propter necessitatem, potissime præstet, licet eis accessorium stipendium recipere. Imò alij censent quod qui diues est, tenetur in festo gratis opera misericordie facere. Istorum autem scrupulus hoc habet, si vllum habet fundamentum, quod opus seruile est illud quod fit in obsequium alterius: qui autem mercede operatur, alteri ceu seruus obsequitur: fit ergo illud opus seruile. Nam quando necessitas in causa est vt opera in festo sint licita, eò est quod illa tunc operari liberis cum seruis communia sunt. Si ergo pacta mercede efficiuntur seruilia, fiet subinde illicita. ¶ At verò citra vllum scrupulum, quod articulo presenti etiam Caietan. agnouit, quod uis opus quod vel propter necessitatem, vel propter consuetudinem, vel propter quamcunque causarum quæ modò à nobis recensitæ sunt, licitum in festo est, manet perinde iustum: quauis non fiat nisi præcipue mercedis intuitu. Spes enim lucri non facit opus seruile: si quidem & liberorum opera, qualis est negotiatio, & musica, & venatio, & militatio, & similia, propositam sibi habent mercedem. Et vice versa, seruile opus gratis etiam impendi consuevit: vt opus mechanicum. Neque hoc quod est alteri obsequi, con-

quibus de causis possit quis citra noxam die festo non interesse sacris.

quorundam scrupulas.

Ratio dubitandi.

Solutio.

Caietanus.

stituit seruire opus. Nam & liberorum opera fieri solent in obsequium alterius. Et econuerso feruilia in obsequium ipsius artificis.

1. Ratio. ¶ Præterea arguitur. Famuli stipēdia recipiūt pro famulatu etiam in festo impēso: Quin uerò musici præcipuē seruiunt in festis atque in Ecclesijs pro mercede.

Secundarō ¶ Post hoc arguitur. Quāuis opera in die festo sint necessaria, nō tamē opifices & artifices tenentur illa gratis præstare: quia nō sunt necessaria propter in opiam personarū, sed ex natura rei, vt in superioribus exemplis patet: ergo illa licite possunt solum propter mercedē exequi, aliter nō facturi. Possuntq; perinde de pretio pacisci. Nullatenus ergo ratione mercedis aut præmij perpendendū est quodnam sit seruire opus, quod uerò minime: sed per capitales causas paulo antè commemoratas. Itaque si docere scientiā licitum de se est in festo, licebit etiam operarū pretiū exigere. Et pariter aduocatus si consiliū respondeat in festo. Idemque censet o de Medicis & de alijs infirmorū administris. ¶ Ex quo fit neque studere in die festo lucrī causa, illicitū esse. Nam aliās etiam scholares ius violarent si in festo literis vacarent: nā pleriq; id faciūt spe lucrī. Et nihil refert lucrū ne post longum tempus expectes, an in presenti recipias. Neque refert doctor ne & aduocatus diues sit, an pauper. Tametsi diuitibus consiliū sit dies festos aut diuinis dicare, aut causis pauperum largiri.

ARTICVLVS. V.

Vtrum quartum præceptum de honorandis parentibus congrue tradatur.

Diutius nos præcedētes quæstiones remotæ sunt. Hęc autem de quarto præcepto facillimè expeditionis est. Arguitur nihilominus de more quod non fuerit congrue positum. Præceptū

1. Argum. quantum ad pietatem attinet quæ est pars iustitiæ, quidem directa eius species est, sed potētiālis. Sunt autē multæ aliæ similes iustitiæ partes, vt habes apud sanctum Thomam. 2. 2. quæ. 80. vt obseruantia, gratia, veritas. &c. nō ergo hoc tantum debuit poni affirmatiuum præceptum, sed similitium virtutum in superalia.
S. Thomas
Argumē. 2. ¶ Secundo, non solum parentibus, verum & patrē & sanguine coniunctis debetur ex pietate cultus: ergo mancum fuit præceptū quod

solos parentes colere iubet.
Argumē. 3. ¶ Tertio, neq; parētibus solus debetur honor, verum & iustitatio: ergo & in hoc fuit etiam mutilum, quod solum honorem exprēsit.
Argumē. 4. ¶ Quarto, neque causa illa subiuncta, videlicet qd parentibus morigeri erunt lōgæui super terram, vt legitur Exodi. 20. in vniuersum verum habet: inuenias enim parentibus obediētes, eodēque tenera etate luce sublatos: videasq; cōtrā multos rebelles qui longo fruūtur senio, nō ergo congruenter positum est. ¶ In cōtrarium facit scripturæ autoritas.

Quæstioni vna satis est conclusio breuissima. Congruentissimè tribus præceptis dilectionis Dei, proximè quartum de reuerendis parentibus subiunctum est. Probat. Præcepta primæ tabulæ dilectionē Dei, vt dictum est, commendant: & præcepta secundæ, dilectionem proximi: inter proximōs autem maximè proximi sunt parentes, quippe quibus id quod sumus secundum Deum debemus. Sunt enim particulare principiū nostri: sicuti Deus vniuersale omnium, ergo locus huic præcepto debitus, proximus loco est diligendū Deum. Est enim pietas in parētē illi quæ Deo debetur adeo affinis, ut. 8. Ethicorū Arist. compositè dixerit, Dijs & parētibus neminem posse æqualia rependere. Et Cicero in Oratione post reditum: Parentes, inquit, charissimos habere debemus, quod ab his nobis vita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est. In primis autem Deū, cuius beneficio hęc omnia tenemus.

CIRCA materiam ergo primi argumenti ad. 1. argu. Cid animaduertendum est, quod in capite libri octauī luculentius exposuimus: videlicet partes iustitiæ alias esse specificas, vt distributionem, & commutatiuam: alias verò potentiales: hoc est illi annexas: vt puta quæ cum non integram habeant rationem iustitiæ, non directè ei subduntur, sed tamen propter aliquid vtrique commune reducuntur ad illam. Ratio nāq; iustitiæ est esse ad alterum, cui æquale debito redditur: religio ergo conuenit cum iustitia, quia est ad alterum, puta ad Deum: cui tamen nequimus æquale reddere. Atque in hoc deficit à iustitia. Ad religionem autem spectāt præcepta primæ tabulæ, quæ est virtus annexa iustitiæ. Pari ratione pietas quæ est ad parentes, quibus æquale reddere non possumus, est pars potētiālis iustitiæ. Et similiter obseruantia: quæ est reuerentia hominibus ob virtutem exhibita. Nam neq; virtuti æquale præmijum reddi ab hominibus valet, vt. 2. Ethicorum

rum est apud Arist. Quare hæc virtus ad quartum præceptum reducitur: sicuti supra in illo verbo adnotauimus, Leuit. 19. Coram cano capite cōsurge. Liberalitas autē alio poplite claudicat ne sit prorsus iustitia, nēpē quod in beneficij cōferendis versatur quæ non sunt debita: sicuti & gratia quæ non ratione debiti, sed ratione honestatis beneficia repensat. Hęc ergo omnia reducuntur ad hoc præceptum. Iam enim superiori quæstione dictum est in decalogo illa præcisè debuisse locari, quæ absque vilo sapientum officio elicere ex naturæ principij ratio possit, nisi vbi nubila esset: hæc autem nonnulli sapientum admuniculo opus habent, quo plenè percipiuntur. Præterquam qd filiorum debitum ad parentes cunctis est mortalibus cōmune: reliqua verò specialia: sub generali vero specialia militant.

Ad secundū argumentū ¶ Ad secundū ad eundem propè modū respondetur, qd ratio quare patriæ, & sanguine agnatis, atque alijs necessarijs nostris debitores sumus, parentes fuere, qui nos tali loco & sanguine genuerūt: & ideo cum præcepta Decalogi, vt dictum est, sint prima legis principia, abundè parentes pro cunctis nominati sunt.
Ad. 3. argu. ¶ Et eodē reducitur solutio tertij argumenti, nēpē qd honor parētibus à cunctis filijs per se debetur, siue locupletes sint siue egeni. Sustentatio verò accidit vt debeatur dū parentes egēt: ad ea autē quæ sunt per se ea reducuntur quæ accidunt. ¶ Ad quartū demū respondetur, cōgruentissimum, vt superiori quæstione exposuimus, propositum fuisse huic mandato præmijum longæ vitæ, transgressoriq; supplicium breuis. Vnde Paul. 1. ad Timoth. 4. Pietas ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Nam cum vitam à parentibus secundum Deum susceperimus, qui gratus illis est, meretur non solum æterna potiri, verum & temporalem sibi augeri: qui verò ingratus, illa orbari. Ob idque adeo Solō, vt Cicero pro Sexto Amerino refert, nullum parricidij supplicium cōstituit: cuius causam interrogatus respondit, se id neminem facturum putasse. Romani autem intelligentes, nihil esse tam sanctum, quod aliquando non violaret audacia: supplicium in parricidas, quam maxime congruens excogitarunt: nempe vt in culeum infuti influent deijcerentur: vt his rebus omnibus de repente carerēt: nempe elementis ac bestijs, ex quibus omnia nata esse feruntur. Videlicet nē cœlum viderent, nec solem, neque verò aquam tangerent, neque aerem ad respirandum: neque terræ eius cadauera mandarentur, neque adeo obijcerentur fe-

ris aut bestijs, nē videlicet tactu suo aut elemētum aliquod aut bestiam polluerent, qui sese immaniſſimo scelere polluisſent. At verò quoniam neque præsentia hæc labentiaque bona sub merito cadunt; neque aduersa mala satis sunt ad expianda piacula, fit vt Deus occulto iudicio quandoq; finat vt & boni exiguo hoc præmio careant, & mali supplicio: quippe qui bus auctiora in altero manent seculo.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur.

De reliquis sex præceptis satis supra dictum est: sed ne ab ordine illa excludamus, arguitur quod non sunt sufficienter tradita. Primum sic: Alia sunt præter homicidium, adulterium, furtum, & falsum testimonium no cumenta quæ ciuibus inferuntur: diminutus ergo fuit numerus.

Argum. 1. ¶ Secundō. Concupiscētia in nono & decimo præceptis aut accipitur pro sensualitatis motu, secundum illud Iacobi. 4. vnde bella & lites in vobis? Nonne ex concupiscentijs, quæ militant in membris vestris? aut pro voluntatis cōsensu, vbi peccati ratio consummatur, & pariter virtutis ac meriti, secundum illud Sapient. 6. Concupiscētia sapientiæ perducit ad regnū perpetuum: sed prior quidem prohiberi non potuit: quia naturæ corruptæ naturale est cū ratione pugnare: secundum illud Pauli, Video aliam legem in mēbris meis repugnantem legi mentis meæ: aliās sensualitatis commotiones essent mortalia peccamina: quod est falsum. Secunda verò vno quolibet præcepto prohibetur. Qui enim prohibet homicidiū, vnā prohibet & eius voluntatem: nihil ergo opus habet peculiari mandato.

Argumē. 3. ¶ Tertio denique, Homicidium adulterio & furto grauitatē antecellit: non autem seorsum prohibita est eius cupiditas: non ergo erat cur aliorum concupiscētiæ seorsum inhiherentur. ¶ A parte contraria pugnat autoritas ipsa legis.

Ad quæstionem postea quæ superius expressa sunt perfacilis est responsio, quæ vnica conclusione continetur. Sed præcepta debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. Probat. Duæ sunt partes iustitiæ, face-re bonum, à maloq; recedere. Primum autem nō cunctis promiscuè per se debetur, sed perso-

nis certis: cui autem potissimum debetur, est Deus, & secundum illum parentes: sed tamen iniurijs & vi minimè ledere, omnibus debitum est: ob idq; post primam tabulam quartumq; mandatum, quibus ea præcipiuntur quæ Deo parentibusque debentur, optime nocumenta respectu omnium in vniuersum prohibentur. De distinctione autem, numero, ordine & traditione eorum, deque singulorum grauitate, satis superque quæstione superiori dissertum est. Quod si de numero adhuc hæreas, eò quod cum alia multa præterquam parentibus & cõsanguineis, alijs etiam debeant, secundum verbum Pauli, Reddite omnib; debita: cui tributũ, tributũ. &c. debuerint alia adhibere affirmatiua præcepta. Respondetur qd cū Decalogus primordia solũ modo cõtineat legis, non decebat in ipso nobis tradi nisi ea quæ vniuersis mortalibus communi ratione debita sunt: & talis est honor quem debemus parētibus. Ad reliquos verò non vna, sed diuersis rationibus contrahuntur debita, & ideo nõ erat illis opus speciali præcepto: sed satis erat generalis iustitia, quæ præcipit vnicuique ius tribui suum.

Atq; per hoc documētũ liquet id quod quæstio. 3. contra Burgensem super Leuit. 19. adnotauimus: qui contra sanctũ Thomã, imo cõtra planam veritatem præceptum dilectionis proximi negat esse omnibus cõmune atque notissimum: propterea scilicet quod amicitia non fuit philosophis cõperta respectu omnium, sed tantum respectu studiosorum. Est enim mens Diui Thomæ & rei veritas, quod cum præceptũ dilectionis proximi includat, & benefacere, & non malefacere, prius est notissimũ: non quidem respectu omnium proximorũ, sed respectu certi generis, scilicet parentum: postterius verò respectu omnium: & ideo ex eodem principio solũ elicitur quartum præceptum affirmatiuum, & reliqua negatiua.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod cum nocumenta, atque iniuriæ quibus alter in alterum nocuus & iniurius est nõ potuerint certo numero colligi, consultum fuit, ac perinde decõrum, capita tantum poni, quibus alia cohereret membra. Quicquid enim detrimenti alteri inferas, aut personæ illud impingis: & id rerum genus ad homicidium reducit: aut personæ coniuncte per modum libidinis: & hæc referuntur ad adulterium. Dãna autem in rebus data, siue per vsuram, siue per aliam fallaciam, omnia ad furtum propendunt. Sicuti & iniuriæ omnes quibus infra verba peccatur: vt sunt mendacia, & detractiones, & verbales contumeliæ, ad falsum testimoniũ.

Ad secundum respondetur, nomine concupiscentiæ non prohiberi sensualitates in fultus atque illecebras: sed voluntatis cõsensu, vbi subest peccatum, secundũ verbũ Christi. Qui videt mulierẽ ad cõcupiscendũ eam, iam mœchatus est eã in corde suo. Et quãuis vno quolibet præcepto vnã & res & eius cupido prohibeatur: exposcebat tamen singularis necessitas vt speciatim concupiscentia alienæ vxoris, atq; alienarum rerũ exprimeretur propter rationẽ quã superiori quæstione, art. 5. declarauimus: nempe quod aliorũ peccatorũ obiecta nõ per se ad concupiscentiã illestant: sed ob alias affectiones cupiuntur: vt homicidiũ propter vindictam quæ ex odio nascitur: & propter irã. Quare in illis sufficit res ipsas prohiberi: ea vero quæ ad concupiscentiã carnis & oculorum spectant, per se animũ pelliciunt: atque adeo non solũ in abstinendo ab illis difficultas est, verũ & noua in refrenãda concupiscentia: ob idq; præter opus, consultum fuit & cupidines singularibus prohibitionibus interdici.

QVÆSTIO QVINTA, De præceptis cæremonialibus.

S. Tho. 1. 2. q. 101. & 2. & 3.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cæremonialia præcepta quadrifida fuerint, scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantie.

Letra nostra fuerit Diuum Thomam explicando amplificare, tamen in his cæremonialium ac iudicialiũ quæstionib; diuersa erit. Adeo enim copiose & disertè cũ etã ipse explanauit, vt nequeat doctrina eius vel extẽdi amplius vel elucidari. Igitur vt summatim cõpendium faciamus, primò quæritur an cæremonialia quadrifida partitione diuidantur, scilicet in sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantias. Et arguitur à parte negatiua: Si hac ratione distribuerentur, id maximè esset quod cæremonialia ad diuinum attinebant cultum, vt nomina ipsa sacrificiorum & sacrorum designant. Erant autem aliqua cæremonialia

Ad secundũ argumentũ

1. Argum.

nialia quæ nihil ad cultum Dei referre videbatur, vt abstinencia ciborum quæ præcipiebatur Leuit. 11. & abstinencia à vestimentis, scilicet ne vestem duobus contextã, hoc est lana & lino, vllus indueret, vt Leuit. 19. cautũ erat: ergo non omnes cæremoniarũ cultui seruirebãt.

Argumẽ. 2. ¶ Secundo si sacrificia illa, & sacramenta, atq; obseruantia alicui erãt vsui accommodata, maximè vt rerum aliquarum essent figuræ, secundũ verbum Pauli, omnia in figura contingebant illis: id autem nequaquam legi congruebat: vt pote quæ vt Augu. 4. de doctrina Christiana auctor est, & supra citatus Isidorus, manifesta esse debet & cõstis peruia: cum illa quæ figurarum mysterijs testata sunt theatricam potius ænigmaticamq; repræsentationem præseferant, quàm legis claritudinem: haud ergo de cuit esse figuralia.

Argumẽ. 3. ¶ Tertio, legisynceritas simplicitatis præceptorũ amatrix est, multitudinisq; expultrix. Est enim præceptorum multitudo sarcina potius & ruina occasio quàm adminiculũ ad virtutem: secundũ illud Petri Actu. 15. Quid tentatis demum imponere iugum super ceruicem discipulorũ, quod neque nos, neque patres nostri portare potuimus: caueri ergo illa debuit cæremoniarum turba.

Argumẽ. 4. ¶ Quarto, cæremoniarũ illarũ, Christi erãt vmbra & prognosticũ: sacrificia autem abundè præsignabant Christiũ, qui secundũ Apostolum ad Ephe. 5. sacrificiũ se obtulit & oblationẽ & hostiam: in noua autẽ lege sacrificium ipsum altaris simul est & sacramentorũ, idemque potissimum, atque id ipsum dicitur sacrum, omniaq; sacrificia & sacramenta sunt quædã obseruantia: nõ ergo opus illa est quadrifaria distinctio. Alias deberet & alia superaddi mēbra: putã solennitates, oblationes, atque id genus multa. ¶ In contrarium autem est qd lex illa de his omnibus meminit.

Ad quæstionem iuxta numerum argumentorum quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Cæremonialia illa cuncta ad Deicultum pertinebant: sic enim quæst. 2. tres præceptorum ordines secreuimus, quod moralia ex principijs naturæ, ceu cõclusiones eliciuntur. Cæremonialia verò & iudicialia; non cõclusiones, sed speciales determinatiões sunt generalium præceptorum quæ arbitramento quodam statuuntur. Cæremonialia quidem circa religionem, quæ nos ordinat in Deum: iudicialia verò circa pacem & tranquillitatem ciuium secundum charitatẽ proximi. Est enim naturale præceptum, vt Deus colatur. Quod autem vel hoc vel illo modo, arbitramentum

est humanum vel diuinum: sicuti ait Aristot. 5. Aristot. Ethico. Litare enim hæc aut illa animalia nihil natura sua refert nisi quia lege positum.

¶ Secunda conclusio. Cultũ illum diuinũ in lege veteri cõdecens fuit prognosticam figurã Christi eiusq; Euangelicę legis prætulisse. Probatur. Sicuti homo, & anima constat & corpore, ita & cultus tam interior est quàm exterior secundum illud Psalm. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. Et sicut corpus ad animam relatum est, sic & exterior ad interiorem refertur. Cultus autẽ animæ in hoc positus est, vt Deo suo coniugatur: ob idq; secundum diuersam eius coniunctionem diuersum esse congruit externum cultum. Quo fit vt in statu sempiternæ beatitatis, vbi anima secundum intellectum atque affectum Deũ habet præsentem, nullo opus sit vmbra tili figuratiuoq; cultu, sed omnia perficiuntur laude: secundum illud Esai. 51. Si gaudium & lætitia inueniuntur in ea, gratiarum actio & vox laudis. In statu autem presentis vite, vbi absentes ab illo cõspectu exulamus, necesse habem; radijs Ieiudẽ diuinæ veritatis sub sensibilibus figuris illustrari: vt. 1. cap. Coelest. hierar. auctor est Dionysius. diuersimodè tamen secundum diuersum statum cõditionis humanæ. Nobis quippe sub lege degētibus Euangelica, quia etsi veritas ipsa non per se elucescat: tamen via iam patula est, & per Christum reuelata, nullis alijs operepretium est figuris, quàm æternæ illius beatitatis quæ nos etiamnum futura manet. Veterẽ autem populum, cui non solũ diuina per se veritas, verũ & via quæ futurus erat Christus, vt, ad Hebr. 7. ait Apostolus, nõdum erat propalata, quàm maximè decebat in illo versari exteriori cultu, qui nõ solũ figura esset sempiternæ veritatis in patria contuendæ, verũ & Christi etiam qui futurus erat via, veritas, & vita: nempe vt tam diuturno tamq; celebri rerũ vsu populus ille assuetus & admonitus venientem postea veritatem promptissimè reciperet. Vnde Paul. ad Hebr. 10. quò discrimen antiquæ legis & nostræ insinuat, vmbra, inquit, habes lex (scilicet vetus) futurorũ bonorũ, non ipsam imaginem rerum: videlicet qualem nos habemus: Elogatior enim à veritate est vmbra q̃ imago, quæ eã germanius exprimit.

¶ Tertia conclusio: Condecens etiam fuit vt non vna tantum cæremonia, sed multiuga earum varietate populus ille occupatus esset, diuinoq; cultui mancipatus. Cõgruitas enim huius tam ex iniquorum necessitate quàm ex iustorũ perpeditur. Illi enim qui ad idololatriam proclues erãt, quoniam idololatrarum superstitio-

Paulus.

3. Conclusio

stitutiones multitudine erant, necesse habebant eorum ceremoniarum multitudine institui, ut in illis occupati non illa auerent quae inter Ethnicos cernebant. Sed & boni atque ad diuinorum contemplationem accliuēs, nihilominus congeneratis ceremonijs erant imbuendi: tum ut assiduitate illa in diuina contemplatione perfisterent, & varietate recrearentur: tum etiā ut Christi multi iuga mysteria multiplici ceremoniarum cultu identidem prospicerent. ¶ Quarta conclusio: Et si variae fuerint multiplicesque praeceptorum ceremoniarum, ad quatuor tamen capita reducuntur, quae sunt sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiae. In cultu namque tria est considerare. Primum quidem in quo eius substantia posita est: videlicet sacrificium quod in Dei reuerentiam offertur. Secundum instrumenta: ut templum, vasa, aliaque eiusmodi. Et haec dicuntur sacra, hoc est anathema: puta diuino cultui mancipata & consecrata. Tertiō. cultores ipsi in quibus duo dignoscuntur: videlicet consecrator vel potius populi, vel singulorum ministrorum. Et haec sunt sacramenta, quibus vel populus sanctificatur, vel consecratur ministri. Et rursus singularis eorum habitus & famulatus: quo ab exteris secernuntur, qui non sunt eiusdem religionis, tum quantum ad cibos, tum etiam quantum ad vestimenta. Atque haec dicuntur obseruantiae. Haec igitur quatuor species sub vno ceremoniarum genere concluduntur.

Ad. 1. argu. **E**per haec patet argumentorum solutio. Ad primum enim respondetur quod illa ciborum abstinentia vestimentorumque habitus ad diuinum cultum conferebant. Non quidem per se primo ut sacrificia, sed quasi praeparatoria ornamenta: quam obrem sub genere etiam ceremoniarum continentur. ¶ Ad secundum respondetur quod diuinorum arcana non sunt quibuslibet inuulganda. Quocirca à musitando atque à labiorum compressione mysteria dicuntur. Alias, uti Christus admonuit, esset margaritas porcis inculcandas proijcere. Nam quae homo non capit, illico spernit. Ob idque figurarum schemata & rerum typi non sunt scripturae sanctae incongrui. Imò sicuti in theatris homines sensili representatione cōtuetur quae nudo intellectu capere nequeunt: sic & in scriptura est operae interpretum. ¶ Ad tertium respondetur quod sicuti aegroti corpori dum vna non sufficit medicina, alia ac subinde alia adhibetur: ita & in illis ceremonijs, quae ut supra diximus, de se non iustificabant, sed egenae erant & infirma elementa, fieri necessarium erat. Et ideo tanquam sapiens legislator consultius

Ad. 2. argu. **D**eus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quam ut si otio populus ille vacaret, in idololatriam collaberetur. ¶ Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostri enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabatque populus, atque alia sacrificia. Itē solēnitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & stans temporibus.

Deus duxit transgressiones aliquas multitudinis ceremoniarum permittere, quam ut si otio populus ille vacaret, in idololatriam collaberetur. ¶ Ad quartum denique iam reddita est ratio distinctionis illorum quatuor. Nostri enim sacrificium Christum ipsum continet: quod est proinde sacramentum: non sic autem sacrificia veteris legis. Ideoque alia erant sacramenta, quibus suo gradu purgabatur expiabatque populus, atque alia sacrificia. Itē solēnitates quodammodo ad sacra pertinebant: sicuti templa sacra. Offerebantur enim sacrificia, sicut in loco certo, ita & stans temporibus.

ARTICVLVS. II.

Utrum singulis istis ceremoniarum speciebus reddi possint legitimae causae.

SV BSEQVIT VR in secundo articulo ut de causis ceremoniarum cursum saltem dicamus. Queritur ergo an causas habuerint illas. Et arguitur a parte negatiua. Sup illud ad Ephes. 2. Legē mandatorū decretis euacuans: ait glossa, decretis Euangelicis ob id esse euacuatas obseruantias antiquae legis, quod ex ratione sunt: illae ergo per contrarium sensum ratione carebant. Praesertim quod si ratione pollerent, moralia fuissent. Nam quicquid ratione constat ex principijs naturae deducitur, ex quibus morales praeeptiones oriuntur. ¶ Secundum arguitur, quod saltem nullam habuerint literalem causam. Enimvero si ceremoniarum vniuersae non nisi signi, figuraeque rationem habebant, non alia in illis existeret ratio quam per res illas futura praesignare, atque adeo nullam habebant causam quae secundum primaeuum significatum literae existeret. Idque ex ipsis legis verbis confirmatur. Nam si qua erat ceremonia quae causam haberet literalem, maxime vel circuncisio vel Phasche Pasche. De priori autem legitur Genes. 17. Ut sit in signum foederis inter me & vos. De posteriori vero Exodi. 13. Erit quasi signum in manu tua, & quasi monumentum ante oculos tuos: ergo alia multo minus habebant literalis causa. ¶ In contrarium autem est quod non solum sacramenta & sacrificia figuram gerebant Christi, verum & historiae ipsae: ut transitus maris rubri, peregrinatio deserti, atque id genus reliqua. De his quippe ait Paul. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram contingebant illis:

Ad. 4. argu.

1. Argum. Gloss.

Argum. 1.

Paulus.

illis: sed in historijs praeter mysticum intellectum inerat etiam literalis: ergo & ceremoniarum causam habebant literalem.

Conclusio **A**D quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: vniuersus ceremoniarum ritus Moysae legis ex debito fine ducebatur suas causas. Conclusio haec in comperto cuiusque est qui crediderit legem illam opus fuisse Dei: quod supra contra Manichaeos iam constitutum est. Nam cum Deus cuncta sua sapientia gubernet, sapientis autem secundum Philosophum. 1. Metaph. sit res ordinare, sit ut quaecumque a Deo procedunt, ut Apostolus ad Roma. 13. inquit, ordinata sint: ordo autem cuiusque rei duo exigit: prius ut debito sit fine instituta. Nam illa quae vel non serio fiunt, sed ioco, vel non consulto, sed praeter finis intentionem eueniunt, ob defectum ordinis ad finem, dicuntur inordinata & temere facta. Secundum etiam oportet & id quod ad finem quempiam refertur, proportionem ad illum habere debitam. Quemadmodum enim. 2. Physico. ait Arist. formam dentatae ferrae ex fine sumi, sicuti practicus mediator ratio ex fine ducitur. Igitur cum lex opus sit diuinae sapientiae, sit ut vtrumque rationis ordinem habeat. Quapropter Deuteron. 4. Haec, inquit, auctor ipse legis, est sapientia vestra, & intellectus coram populis. ¶ Posterior conclusio. Nullam credibile est fuisse ceremoniam antiquae legis quae non haberet vtrumque sensum & causam: nempe & literalem & mysticam. Ad cuius intellectum notandum est ut inter prologia super Matthae. fusiis explicuimus, sensum literalem & mysticum sic differre, quod literalis est quo literae ex sua institutione vel primaeua vel metaphorica res ipsae significat: mysticus vero est quem res per literas significata rursus significat. Exempla sunt. Historia illa Genes. quod Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla & alterum de libera, ad literam res gestas enarrat. Rerum autem historia Paulo ad Galat. interprete, duo per allegoriam significabat testamenta. Rursus illud Esai. 7. Ecce Virgo concipiet, &c. in sensu literalis proprio conceptum praenuntiabat Deiparae Virginis. Illud autem capi. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in sensu itidem literalis, sed tamen improprio, hoc est per metaphoram, eundem Virginis partum significabat. Sed virga Aaron, quae ut refertur Numer. 17. effloruit, in sensu mystico & allegorico typus erat & figura eiusdem rei. Hoc praehabito interpretamento probatur conclusio. Cultus antiquae legis hoc, ut supra dictum est, a nostro differerebat, quod noster non est umbra

1. Conclusio
suadetur conclusio.

Philosophus
Paulus.

Aristot.

Ultima conclusio.

Discrimen inter sensum literalem & mysticum

probat conclusio.

tilis, tamen imaginem gerat triumphantis Ecclesiae: ille vero ad duos erat institutus fines: nempe & ad exhibendum Deo honorem debitum, & ad praenuntiandum futurum Messiam. Quemadmodum enim prophetarum oracula praedicationes futurorum erant: sic & tota legis illius historia nihil aliud apparebat quam theatrum quoddam ubi futurorum comedia agebatur. Hinc ergo fit totum illum ceremoniarum apparatus, & causam habuisse sensumque literalem, seu ad euitandam idololatriae impietatem, siue ad commemorandum beneficium aliquod: ut obseruatio sabbathi. Et praeterea figuralem. Quemadmodum esus agni & beneficij liberationis ex Aegypto praesagium umbraque erat, & occidendi Christi figura.

AD primum igitur argumentum respondetur, eatenus ceremonias illas cum nostris collatas ceteri non habuisse rationem, quod natura sua nihil referebant: impertinens enim erat haec aut illa mastari animalia, vel seminaque non texti ex lino & lana: sed totam causam habebant ex institutione. Lex autem nostra, quia in charitatis officijs posita est, a natura ipsa rerum rationem ducit. Ob idque illa non dicuntur moralia: non quod nullam habuerint rationem, sed quod eorum probitas & laus non fuerit de natura rerum de prompta.

AD secundum respondetur, quod sicut sensus metaphoricus nihilo minus est literalis, quam proprius: quin vterque per literam significatur: sic quod res institutae sint ad beneficium commemorandum non tollit literalem sensum. Quapropter nil vetat, quo minus causa literalis circuncisionis illa fuerit, ut monumentum esset foederis pacti cum Abraham, causaque esus agni, ut esset memoria liberationis populi: licet per allegoriam aliquid praeterea in nostra lege futurum praemonstrasset. Causas ergo vtriusque generis doctissime ac locupletissime Diuus Thom. figillatim in singulis ceremoniarum enarrat. 1. 2. quaest. 102. artic. 3. & tribus sequentibus: discurrendo per quatuor supra dispositos ceremoniarum ordines: sacrificiorum enim literalis causa duplex erat: videlicet ut per illa mens humana in Deum subleuaretur ad repensanda beneficia de eius largitate suscepta: ideoque offerebatur genus fere omne victualium, nempe animalia, panis, vinum, oleum, & mel. Thus praeterea & sal quibus nos Deus paescit, secundum illud. 1. Paralipo. 29. Tua sunt omnia, & quae de manu tua accepimus, dedimus tibi: sed quia donorum omnium maximum fuit Christus: sic enim Deus ut est apud Ioan. dilexit mun-

Ad. 1. argu.

Ad secundum

D. Thom.

Duplex causa literalis sacrificiorum antiquae legis.

mundum vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam: causa mystica illorum sacrificiorum idem erat Christus. Vnde ad Hebræ. 10. sacerdos veteris legis eandem proferebat hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata. Christus autem pro peccatis obtulit vnã in sempiternum. Offerebantur autem ex animalibus tres quadrupedum species, scilicet, oues, boues, & capræ. Ex auibus verò turtur & colūba, sed ex piscibus, quia extra aquas viuere nequeunt, nullus reputabatur sacrificio idoneus. Occidebatur autem in figuram Christi qui in cruce erat immolandus. Quare & modus præscribebatur occidendi, vt à Gētilibus differrēt. Offerebanturq; tum vt holocausta in honorē Dei, tum etiam ad expianda peccata, eandem que ipsum pacadum ac propiciandum. Vnde illæ dicebantur hostiæ pacificæ, hæ verò pro peccato. ¶ Sacrorum quoque, nempe templi, valorumq; ac solemnitatum, in quibus sacrificia offerebantur, causa quoq; vtraq; assignatur. scilicet tam literalis quam mystica. Habuit enim populus ille quando per desertum vagabatur portatile tabernaculum: postea verò in possessionem missus terræ promissæ, templum. Nam ad litteram neq; oberrantes fixum habere poterant templum, neq; quiescentes decebat tabernaculum habere mutabile. Sed quatum ad figuram tabernaculum significabat militantiū peregrinantiumq; in hoc mundo Ecclesiam: templum verò sempiternum cœlestium cætum. Vbi, sicuti neq; in extruptione tēpli nullus vel mallei sonit⁹ vel securis audiebatur, nullus erit clamor neq; strepitus: sed que admodum in hac milita, charitatis iustitiæq; officijs ac pœnitentiæ fructibus p̄ Dei fauorē se quisq; exercuerit, dolaueritq; & expoliuerit: sic omnes diuina dispositione collocabatur. ¶ Quod autem non nisi vnicum illis templum concessum fuerit, rationem sanctus Thom. assignat, vt à diuersis locis atq; aris diuersorum Deorum, quos ethnici colebant, abstinentes, vnum verum profiterentur. At verò subterdanda alia non est, quam Chryso. in homi. aduersus Iudæos disertè meditata est. Prohibebantur enim pascha & festa nisi Hierosolymis vnoq; templo celebrare, vt Deuterono. 16. & apud Iosephum lib. 3. cap. 13. constat: eam inter alias ob causam: vt eodem postea per Titū & Vespasianū diruto, neq; vnquam deinceps reædificato, palam fieret legem illam cessasse. Hac enim de causa dum in Babylone captiui rogarentur Hebræi sua celebrare festa, respondabant, Quomodo cantabimus canticum Do-

ratio litera
lis pariter
ac mystica
sacrorum tē
pli.

Alia ratio tē
pli secundū
Chryf.

Iosephus.

mini in terra aliena? quasi dicerēt, Nefas nobis est alibi quam Hierosolymis solennitates nostras peragere. Id nūc ergo si meditentur Iudæi, facile adducerentur vt crederent legem illam esse abolitam: quippe cuius sacrificia, sublatō templo, antiquata sunt. ¶ De vasis candelabrisq; ac reliquis, vide apud S. Tho. ac subinde de solennitatibus: quæ præter quotidianum festum quo manē & vesperē immolabatur agnus, vt Num. 28. & 39. legitur, septem erant: videlicet, Sabbathum hebdomadibus singulis. Et Neomeniæ in singulis mensium initijs: & solennissima celebratio paschalis agni, quæ fiebat in memoriam liberationis de Aegypto. Et quinquagesimo inde die Pentecoste, in memoriam datæ legis. Et quinta, festum tubarum in mense septimo, scilicet Septembri. Nam Martius erat primus: in memoriam liberationis Isaac per arietem, quæ Abraham vidit inter vepres, vt legitur Gene. 22. cornibus hærentem: illa quippe cornua tubis illis referebant. Et festum scenopægiæ: hoc est tabernaculorum, ad commemorandum beneficium diuinæ protectionis per desertum. Ac demum septimum collectarū festū: quādo scilicet colligebatur expensæ diuino cultui necessariæ. ¶ Tertio loco & sacramentorū quoq; causas est ambas facile assignare. Nam per circūcisionē totus populus ab originali mūdabatur instituebaturq; ad Dei cultū. Quare & quæ nobis baptisimus, illis erat circūcisio: nempe legis professio. Mox succedebat eius agni paschalis, quo nostrum refectiois sacramentum significabatur. Et præterea victimarum solutio, eiusque panum propositionis, quæ peculiaris erat sacerdotum cultus. Atq; in figuram aliorum quæ nobis sunt sacramenta, erant purificationes & ablutiones. ¶ Demū neque obseruariarū, scilicet ciborum delectus ac vestitiū tam populi quam sacerdotum, de erāt suæ causæ, siue literalem cōsideres, siue mysticam. Hæc autem omnia peregrina mentis attentione vigilantisimāq; diligentia & explicatione diuis Thom. loco citato edisserit. Qua propter cum nihil nos ei lucis adhibere valeamus, molestiæ potius onerique lectori essemus quam oblectamento si longiorem hîc morā traheremus.

S. thomas.

Numerus
ueterū solē
nitatum.
Sabbathū.
Neomeniæ
Pascha.
Pentecoste.
Festū tubarum.

Festum Scenopægiæ.

Festum collectarum.
Causa sacramentorum.

Causæ obseruariarū

ARTICVLVS. III.

Vtrum legis antiquæ ceremoniæ, vel ante legem extiterint, vel sub lege iustificarent.

Subse-

Vbsequitur vt de cæremoniarum tã tempore q̄ virtute cōsiderationē superioribus adiungamus. Arguitur enim q̄ cæremonie fuerint ante legē: Primum q̄, vt legitur Genes. 4. Cain & Abel obtulerunt munera Dño: quod genus sacrificij erat atque holocausti in honorē Dei. Item & Noe, vt legitur Gene. 8. & Abraham, vt habetur ibidem. c. 22. Et quantum ad sacra, Abraham etiam Gene. 13. & Iacob Gene. 28. extruxerunt altaria. ¶ Item tertio: Circūcisio, quæ fuit sacramentorum summum ante legem datam præcepta fuit Abrahæ Gen. 17. & Melchisedech in lege nature, vt legitur, ibidē. c. 13. erat sacerdos Dei summi. ¶ Præterea q̄ sub lege cæremonie illæ iustificarēt, videtur colligi ex illo Leu. 10. Quo modò potui placere Dño in cæremonijs mēte lugubri? Vbi Aarō excusauit se apud Moysen q̄ propter mœsticiam occisorū filiorū nō poterat sacrificio suo Deo placere. Colligitur ergo cōtrarius sensus, q̄ aliquādo placebat. Qui autem Deo placet, iustificatur apud ipsum. Accedit que & verbum Dauidicū: Lex domini immaculata conuertens animas. ¶ In contrariū autē est Apostolus ad Galat. 2. Si data esset lex quæ posset iustificare, Christ⁹ gratis mortuus esset, id est sine causa. Quod blasphemum esset cōcedere. ¶ Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur: dummodò duo ante legem discernamus tempora: scilicet quod Abrahæ antecessit, & quod ab ipso vsque ad Moysen successit. Duæ enim illæ ætates quæ defluxere ab orbe condito vsque ad Diluuium, & inde vsque ad Abraham, statum Gentium continebant merè naturalem: nam cum Abraham cœpit Deus peculiariter de salute humani generis tractare. Sit ergo prima cōclusio: Nulli fuerunt vnquam mortaliū quibus non suæ essent diuini cultus cæremonie & ritus. Non inquam autoritate positæ supernè diuinæ legis, sed ratione naturali magistra. Cum enim natura genus nostrum doceat Deum esse colendum, inde diuersæ nationes diuersos cultus pro ratione suæ fidei quam de ipso concipiūt instituūt. Sicuti ex instinctu quo illectatur ad quietum statum reipublicæ, iudicia quoque legibus sanciant. Iam enim sæpe supra dictum est, cæremonialia & iudicialia non concludi ex primis principijs naturæ sicuti moralia, sed arbitramēto humano constitui. Atq; inde fit vt cum ius naturæ atq; gentium idem sit apud omnes, cæremonialia tamen ac iudicialia non sint nisi vā-

Tertium.

Quartum.

1. Cōclusio

ratio cōclusionis.

2. Cōclusio

ad. 1. argu.

meatum

ria. Et cum cultus non nisi per sacerdotes administraretur ac dispensetur, iuxta verbum Pauli Hebr. 8. Omnis pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur: nulla fuit perinde natio quæ suos non haberet sacerdotes. Quod quidem sacerdotium vel iure primogenituræ succedebat: vt de Melchisedech fertur, qui fuit Sem primogenitus Noe: & in historia Iacob adnotatur, qui ab Esau primogenito ius primogenituræ ob id coemit q̄ sacerdotium illi, tametsi minori, Deus tribuerat: iuxta illud Malachiæ. 1. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Quin verò nō esset inutilis cogitatio, si & hanc quoque causam meditaremur indignationis Cain aduersus fratrem, quod cum ipse esset maior natus, ac perinde legitimus sacerdos, nihilo minus fraterna oblatio præ sua haberetur Deo grata. Inter Romanos autem non ita constat iure primogenituræ sacerdotes successisse: nā creabantur à populo. Et de Ægyptiorum infuper sacerdotibus retulit historia sacra Genes. 41. Quod autem de cultu affirmamus, de quatuor subinde cæremoniarum speciebus intelligimus. Habuit enim vna qualibet gens sua sacrificia quibus diuinum honorem profitebantur: suaque altaria, & aras, & lucos eisdem sacrificijs sacros. Insuper & sacramenta: saltem illud commune quo ab originali se & suos pueros emundabant. Non inquam sic commune vt vnum esset cunctis gentibus: nam cum illud neque diuinitus fuerit toti orbi reuelatū, neque ex principijs naturæ illatum, cum originis labes, vt. 1. lib. de Natura & gratia diximus, non fuerit naturaliter cognita: sed erat cæremoniale, consequens fit vt non fuerit idē apud omnes: sed vbi ratio naturalis suam obtinebat lucem, oblationes institutæ erant pro paruulis. Vbi verò erat obnubilata, nullum habebant tale sacramentum. ¶ Ad hæc & suas quoq; religionis obseruantias vnaquæque natio habuit: vt ethnicorū quoq; historiæ perpetuæ memoriæ prodiderunt. ¶ Quin verò secunda subnectitur conclusio. Suprà naturalem instinctum fuerunt infuper nonnulli proceres inter gentes quibus præclarus diuinus radius affulsit. Vt de Iob nos confitemur, & de Sybilis, & de Hermete Trismegisto traditur: quorum vtique sapientia eiusmodi cæremonie instituebantur. Hæc nihilo minus, quia nō diuina lege scripto sancita erant, non simpliciter censentur cæremoniarum nomine: sicuti sacramenta scriptæ legis. ¶ Et per hoc respondetur ad primū argumētōrū ordinē de Cain & Iacob & Abrahā. Præterquam ad illud circūcisionis, quod quidē sacra-

mentum fatendum est, non pertinuisse ad legem scriptam quantum ad eius institutionem, sed quantum ad eius tantum obseruantiam. Nam institutum fuit ætate Abraham multo ante Moysen. Vnde Christus Ioannis. 7. Non ex Moysè est circumcisio, sed ex patribus.

Tertia conclusio.

¶ Tertia conclusio: Sacramenta legis veteris à solis carnis sordibus, & quas dicunt, irregularitatibus corpus emundabant: non tamen à culpis animam. Erant quippe legales immunditiæ plurimæ, vt putà leprosus, & qui morticinium tangeret, & perpetua, & quæ profluuium sanguinis pateretur: & similes in quorū abluitionem illa erant sacramenta instituta: ob hoc enim appellat illas Paulus ad Hebr. 9. iustitias carnis: quæ vsq; ad tēpus correctionis imponebantur. Nam sanguis, inquit hircorum & taurorū, & cinis vitulæ aspersus, inquinatus sanctificat ad emundationem carnis. Secundum autem cōclusionis membrū vltimo articulo quæstionis tertij attacktum est. Illic enim rationem ostēdimus cur præcepta moralia illius legis nō iustificabant, in quo & nostra cum illis conueniūt: id est per se non remittebāt peccatoris delicta: quoniam opera sunt naturalia: remissio verò peccatorū per gratiam Dei fit supra naturam. Illius tamē nostræq; legis sacramenta hoc distant, quòd cum Christus tunc nondum fuisset passus, cuius mors sors perennis est totius gratiæ, sacramenta illa non erant instrumenta quibus realis passio applicaretur: sed applicabatur per fidem per modum finis, in quem omnia illarum opera referebantur. Ob idq; non circumcisio, sed fides per illam protestata sanctificabāt. Neque obiectiones hostiarum, sed eadē ipsa fides, secundum illud Leuit. 4. & 5. vbi dum earundem oblationū habetur mentio, subditur: Orabit pro eo sacerdos & dimittetur ei. Quasi noxia non sacrificiorum vi, sed per fidem & Dei gratiam condonaretur. Et ideo appellabat ad Galat. Paul. sacramenta illa, infirma egenaque elementa. Nempè quòd non illa sed fides iustificabat. Atq; hoc mihi Paul. illo verbo docuisse videtur. Creditit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ostendit inquam quæ admodum iustitia illius legis non circumcisione, quæ Abraham præcepta fuit, sed fidei nitebatur per illam professæ. Nobis autem passio iam exhibita per sacramenta applicat: quibus ideo cuius instrumentis iustificamur. At verò gratia illi iustificati, perinde atque nos, per cuncta legum opera merebantur, seu ceremonialia essent, seu moralia seu iudicialia. ¶ Quarta conclusio. Ex purgatio illa sacramentorum illius temporis à lue corporalium sordium, etsi rationem

Paulus.

4. Conclusio.

aliquam haberent naturalem, tamē potissima erat in nostri mysterio posita. Literalis in quā in leprosis atq; alijs qui venenosis morbis inficiebantur, erat vt eorum caueretur contagio. Hac enim ratione è castris pellebantur, neque recipiebantur nisi iudicio sacerdotū essent mūdi. Illi autem qui morticinium tangebant, licet non eijcerentur è castris, propter horrorem, tamen non admittebantur in templo, nisi loti. At tamen princeps profectò causa fuit præmonstrare inundationem per Christum futuram à peccatorum tabe: vt Apostolus ad Hebr. 7. vsq; ad. 10. latè differit. Est enim in illo ritu cōplura animaduertere, quæ nisi figura essent nostri, pro miraculis haberentur. Primum leproforum, aliorumq; contagione laborantium frequentia, qualis non est inter nos. Mox diuina cura impensa; cautio in illis abigendis atque euitandis. Tertio quorū iudicium sacerdotibus esset mandatum, sine quorum sententia non admitterentur in tēplum. Quod Christus adeo duxit sanctū, vt quibus ipse medebatur, ad sacerdotes nihilominus remitteret. Cum tamen negotium illud medicorū potius quàm sacerdotū munus esse videretur. Atq; eo potissimum quòd ceremoniæ illæ nullam vim habebant naturalem curandi lepram aut sanguinis fluxum. Quin verò non adhibebantur quousque leprosus mundus iam cesebatur. Sic enim audiendum est verbum Leuit. 14. Hic est ritus leprosi quando mundandus est, id est quando iudicandus est esse mundus. Subsequitur namque, Cum sacerdos egressus de castris inuenit lepram esse mundatam, præcipiet ei qui purificatur, id est pronuntiatur esse sanus, vt offerat &c. Quare non constituebantur vt medici ad sanandum, sed vt iudices ad ferendum fanitatis sententiam: in quo ideo credendi sunt testimonio medicorum fuisse vsi. Quare leprosi non nisi naturali via sanabātur & medica opera. Rarissimè autem per miraculum: vt de Maria Moyse sorore legitur Num. 12. quæ septē diebus cooperta fuit lepra vt niue. Quod enim vulgari opinione fertur, quādo sacerdotes errabant iudicantes quempiam nō esse leprosum, tunc, licet non virtute oblationis, tamē beneficio Dei eum miraculosè sanari, apocryphum est. Ille ergo sacramentorum ritus ad significandum munus Christiani sacerdotij in expiandis piaculis fuit institutus. ¶ Ad postremū igitur argumentum respondetur quòd opera legis si ex gratia fiebant, tanquàm Deo placita cōuertebant animas: tamē legales ceremoniæ neq; adhibebantur ad mundandum corpora, neque ad animas purificandas.

Paulus. Per plurimæ peries in ritu veteris legis quæ nisi figura esset nostri prodigiōsa censerentur.

Ad postremū argumentum.

AR-

ARTICVLVS. III.

Vtrū ceremoniæ veteris legis sic in Christi morte cessauerint vt inde citra mortale crimen nequeant obseruari.

argumēt. 1.

Equitur in hoc quarto articulo de ceremoniarū abolitione. Et arguitur quod ceremoniæ illæ cessare non debuerint in morte Christi: ita vt deinceps citra mortale crimen nequeant obseruari. Legitur Baruch. 5. Hic est liber madorū Dei, & lex quæ est in æternū: in qua tamen legū ceremoniæ etiam cōprehendebātur. Id itē documēto Christi cōprobatur: qui etiā dum legē nouā prædicabat, leprosum mūdātū (vt modò dicebam⁹) quasi veteres ceremonias approbans, ad legales sacerdotes remisit. Prætereā ceremoniæ antiquæ, vt dictū est, non modò mysticas, verum & literales causas habebant: illa ergo ratione erant permansuræ.

Secundum

¶ Secundò arguitur quod post ipsum euangeliū licet illa seruare. Apostoli quos post cōfirmationē Spiritus sancti ex alto non est credendum peccasse, more seruauerunt prisca legalia. Nā, vt legitur Act. 16. Paulus circumcidit Timotheū. Et vt. 21. c. habetur, consiliū auscultans Iacobi assumptis viris purificatus est. Et Petrus, vt ad Galat. 2. idē Paul. refert: subtraxit se Gentiliū consortio: de quo non veretur affirmare Paul. eum vt reprehensibilem infimulasse. Quin verò vt Act. 15. memoriæ proditū est, Apostolorū conciliū imposuit ecclesiæ, vt abstinerent ab immolatis simulachrorū, & sanguine, & suffocato: quæ inter ceremonias illius legis habebantur, ergo nefas Christianis nō est illiusmodi ceremonias obseruare. ¶ In contrariū tamen est admonitio Apostoli ad Galat. 5. Si circumcidimini, Christus nihil vobis proderit, Christi autem redemptioni obicem ponere, non potest nō esse lethale peccatū: ergo circumcidi aliasq; subinde ceremonias facere post Christi passio nem, peccatū est, idēque graue, vt potē Christo iniuriosum.

¶ Superiores articulos, tum quòd prolixum postulabant sermonē, tum præcipuè quòd apud Diuū Tho. optima erant & luce conspersi, & amplificatione ditati, cursim perfunctorieq; tetigimus: hic autem ampliōrē exigit scholasticā disputationem: cui ideo explicando impensiorē nauabimus operam. Ad ple-

nam ergo quæstionis responsonem quatuor sunt conclusiones necessarie. Prima. Lex Moy si per legem Christi cessare debuit, atque adeo omnino cessauit. Conclusionem hanc multis in locis asseruit Paulus, Cui Deus inter apostolos negotium interpretandi legem veterem potissimè demandauit: vt ad Hæbr. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Et cap. 8. Nouum testamentum veterauit prius. Et ad Ephes. 2. legem madorū decretis euacuans. Sed non opus est in articulo fidei testimonia multiplicare. Rationem autem iam supra arti. 2. aperire cœpimus inter reddendum rationem cur debuit lex illa esse figuralis. Cū enim exterior cultus causa interni declarandi, ac profitendi sit institutus, secundum triplicē statum trifarius est cultus. In patria namq; vbi nihil speratur futurum, nihil opus est cultu futurorum prognostico. Legi uerò euangelicæ, qui præsens est Christus, qui nobis illuc communiuit viam, ille tantum competit qui imaginem illius triumphantis Ecclesiæ gerat, quo fide & spe tendimus. Sed tamē antiquis, quibus non præsens, sed promissus Messias erat, ille congruebat cultus qui vmbra illius esset, per quem erant ad eandem beatitudinem promouendi. Quo vtique assueti idonei essent atque prompti ad ipsum suscipiendum. Igitur sicuti præsentē veritate cœlesti fides prorsus spesq; cessabit, atque adeo figuralis noster cultus: ita præsentē veritatis sole, nempè Christo, necesse fuit eius vmbra aboleri. Enim uerò lex illa non erat in perpetuum posita, sed quousque veniret plenitudo temporis, author est ad Galat. Paulus. Quare vt lib. 1. quæst. vlti. diximus, ille vnus est sensuum Christi in illo verbo, Nō veni soluere legem sed adimplere: id est non veni illam abrogare aut infringere aut tollere, quasi esset perpetua: sed adimplere, id est ad cōplendum tempus quousque erat posita, perficiēdasque veritates quarum gerebat vmbra, vt exoleuisse noscatur. ¶ Secunda conclusio. Non modò lex quantum ad ceremonialia & legalia cessauit, verum si vim illius obligatoriā spectes, tota tunc temporis antiquata fuit. Enim uerò absque vilo exceptionis modo ait Christus, translato sacerdotio, translata esse legem: & nouum testamentum prius inueteralle. Et Christus simpliciter dixit, Consummatum est. Hanc secundam conclusionem in hoc subiecerim, vt plana fiat intelligentia illius vulgati axiōmatis. Lex cessauit quantum ad ceremonialia & iudicialia: non autem quantum ad moralia. Etenim si hunc sensum inde hauseris quod obligatoriā vi antiquæ legis tenemur

1. Conclusio

Paulus.

ratio cōclusionis.

Paulus.

2. Conclusio

Paulus.

nos seruare decalogū vel præceptum aliud morale, falsissimum est. Illa enim lex illi duntaxat populo posita fuit à cuius vinculo nos Christus liberauit, vt Apostol. ad Roma. 7. docuit. Exemplo viduæ quæ mortuo coninge iure matrimonij libera est. Vbi nullam facit moralium exceptionem. Sensus ergo illius vlgaris asserti est q̄ moralia non cessarunt ob id quod erat de iure naturæ, quæ vniuersos obligat mortales: quibus etiam tenebantur olim gentes: licet non virtute Mosaycæ legis. Itaq; nullum testimonium veteris legis potest adduci Christiano quantū ad vim obligandi: sed tanq̄ testimoniu legis nostræ. Ob hoc nāq; vetus instrumentum in sacro canone reueremur ac veneramur.

3. Conclusio

¶ Tertia conclusio: Cæremonias legis veteris nullatenus iam modò licet post euangelij promulgationem obseruare: sed esset mortale peccatum, atq; adeo hæresis cōtra facere. Conclusio ex superioribus plana illatione colligitur. Cæremonia enim, vt diximus, protestationes quædam erant venturi Messia. Nam cōfessio fidei nō modo verbis, verum & significatorijs factis fit: fides autem quam nos de Christo cōfitemur eadem est prorsus quam profitebantur antiqui: non modò quia de eodem est Christo, verum quòd eadē veritates ambo populi cōfitemur. Nempe eius natiuitatem passionem, resurrectionem &c. tamen per enuntiationes diuersi temporis. Fatebantur enim illi veritatem illā Isaiæ, Ecce virgo concipiet & pariet filium. Nos autem similem euangelicam, q̄ cōcepit & peperit. Igitur sicuti qui modò adstruet Christum nasciturum, passurum, & resurrecturum, impius esset infidem, quoniam falsitatem fidei contrariam affirmaret: sic & ille qui cæremoniarum gestis idem assereret. Vnde cōtra Faust. August. iam non promittitur nasciturus, passurus, resurrecturus, quod illa sacramenta quodammodo personabant: sed annuntiat q̄ natus sit, passus, sit, & resurrexit: quod hæc sacramēta quæ à Christianis aguntur, iam personant. ¶ At verò de hac legalium cessatione multa meditāda sunt, de quibus neq; inter antiquos patres, neq; inter scholasticos vnde-

Augustinus

qua; cōuenit. Versatur enim in lite quo temporis puncto & lex vetus fuerit abolita, & euāgelica suam fuerit vim naçta. Rursus vtrum legalia illa cum primum fuerint mortua, fuerint perinde mortifera. Et vtrum lex nostra antea fuerit in consilio, quam vim obtinuerit obligatione cogēdi. August. nanq; vt in epistola. 19. videre est, Hieronymū de hac re in litem euocauit. Inter quos hoc deprehenditur discrimē, q̄ Hierony. duo tantum dignouit tempora an-

Prima dubitatio.

Secunda.

Tertia.

Disiditū Augusti & Hieronymi.

tiq̄æ legis. Alterum scilicet quod vsq; ad passionis articulum defluxit, quo legalia cūcta vitam habuere, vigoremq; suum obligandi retinebant. Alterum vero ab eodem passionis momento vsque ad finem seculi decurrēs, quo & mortua sunt & mortifera. Itaq; cum primum extincta sunt, lethifera esse cōeperunt. Quapropter negauit vllum Apostolorum post Christi ascensum seruasse legalia: sed id tantum asserit simulasse. August. vero tria fecerit tempora: Primum quo cum Hieronymo cōuenit, scilicet quòd ante passionem viuētia fuerint ac perinde obligantia. Secundum vero quo fuerunt mortua, sed tamen non mortifera: putā inter capedinem illam à passione vsq; ad diuulgationem euangelij. Tunc nanque, vt omni erāt vi ac virtute destituta: tamen nō erant seruatu illicita. Non quidem q̄ in eis spem liceret salutis statuere, sed quòd mortuam iam tunc synagogā honore illo humari deceret. At verò post sufficiētem euangelij promulgationem, quod secundum August. tertium tempus est vsque ad finem mundi, & mortua sunt & lethifera. Atque hæc Augustin. sententia non solum in scholis plurimum obtinuit (licet Adria. 4. senten. q. 1. Hieronymum pro virili defendat) verum & à Florentin. Concilio ad literam videtur recepta. Vbi postquam sancitur legalia cessasse in aduentu Christi, subditur: Non tamen negat (scilicet sancta Synodus) à Christi passione vsque ad promulgatum euangelium illa potuisse seruari, dum tamen minimè ad salutem necessaria crederentur: Quod miror Adria. nō inspexisse anteq̄ ab Augustino descisceret.

¶ Ex eodem ergo August. documento quod D. Thomas cum Theologorum coetu amplectatur, in feruntur de mente eiusdem S. Thomæ quatuor asserta. Primum. Et si à baptismi institutione vsque ad Christi mortem circuncisio & tota lex vetus permaneret in præcepto, nihilominus baptismus erat in consilio. Baptismus nanque, viuente Christo, non solum institutus fuit, verum & in vsu habitus. Nam Ioan. 3. & 4. refertur quòd discipuli Christi baptizabant: & non baptismo Ioannis, vt notum est. Quoniam de hoc murmurabāt discipuli Ioannis quòd plures discipulos Christus faceret & baptizarent: sed baptizabant Spiritu sancto: de quo ipse Dominus dixerat Nicodemo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto: non potest introire in regnum Dei. Quauis tunc illum nō instituit: quando quidem priuatim id Nicodemo dixit: Sed est mihi perquam virisimile, sacramentum illud instituisse dum baptizatus est à Ioanne. Non quidem factò il-

Adrianus. Concilium Florentinū

Quatuor asserta demōstrante S. Thom. Primum.

Verisimile est baptismum institutum à Christo cō-

Ioanne baptizatus est non ipso facto sed verbo.

lo, vt aliqui putant, nam ille baptismus nō erat sacramentum euāgelicum, sed tamen verbo: licet non fuerit in euāgelio scriptum. Et mouet me verbum illud Baptizæ, Ioan. 1. Ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris Spiritū sanctum descendentem, & venientem super eum, ipse est qui baptizat Spiritu sancto. Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Si ergo tunc Ioan. cognouit quòd Christus baptizaturus esset in Spiritu sancto, verisimile fit tunc instituisse baptismum. At satis nobis in præsentiarum est, fuisse tunc in vsu.

1. Assertum

¶ Secundum assertum. Statim à passione Christi vel à resurrectione (nam hoc inferius explicabimus) sicut circuncisio & tota lex, neque in præcepto superfuit, neque in consilio, neque vllam vim retinebat ad salutem, quia iam erat extincta: sic baptismus & tota lex noua non solum in consilio, verum in præcepto esse cōcepit: sicuti est modò.

3. assertio.

¶ Tertium assertum. Nihilominus vsq; ad sufficientem promulgationē licet seruabatur legalia saltem inter conuersos ex Iudaismo: vt ait S. Thom. vt synagoga honorificè traderetur sepulturæ: Nam inter Gentiles non erat eadē ratio. Sed & de hoc inferius rursus fiet mentio.

Quarta.

¶ Quartum deniq; assertū est, post sufficientē promulgationem legem veterem nulla prorsus ratione citra impietatis crimen seruari posse. Atq; in his omnibus assertis schola fere doctorum diuum Tho. sequitur, vt Richar. in. 4. dist. 3. art. 5. q. 3. & Duran. distin. 1. q. 9. atque alij.

S. Thomas.

Richardus.

Durandus.

Scotus in

tribus pun-

ctis de iurā

sancto Tho.

¶ Veruntamen Scotus lib. 4. sen. distin. 3. q. 4. non prorsus cum ipso consentit, sed quadamte nus ab eo discrepat. Nempe in tribus. Primum quantum ad baptismum. Quod enim nos dicimus ab eius institutione vsq; ad passionē Christi fuisse in consilio, à passione verò illic cōcepisse esse præceptū ipse negat. Imò ait ab eadē institutione vsq; ad promulgatū euangelium mansisse in consilio. Itaq; in articulo passionis nihil de baptismo discriminatum est, sed cōcepit esse in præcepto post promulgationem. Secundo differt quantum ad legalia. Nā quòd nos dicimus perdurasse quantum ad vim obligandi vsq; ad passionem, ac tunc fuisse, & quantum ad virtutem & quantum ad obligationē mortua; ipse abnegat: sed ait circuncisionem non obligasse nisi vsque ad institutionem baptismi: & exinde simul in cōsilio cucurrisse cū baptismo vsq; ad promulgationem euangelij. Itaq; quibus Iudæorum audiens euangelium posset filiū suum vel circuncidere vel baptizare: & vtrum libet ei sufficeret. Qui verò nihil de euangelio

audisset, tenebatur circuncisionis lege ac perinde omnium legalium. Et in hoc tertio differt à diuo Thoma, quòd negat legem veterem fuisse in passione extinctam: imò ait obligasse vsque ad sufficientem promulgationem euangelij: quæ quidem promulgatio cōcepit, inquit, in Pentecoste, & durauit per aliquod tempus. Itaq; que vbiq; tenebatur Iudæi seruare legalia quousq; ad illos euangelicum præconium persona ret. In summa, cum antiqua lex secundum ipsum nō fuerit antiquata vsq; ad promulgationē euangelij, neq; noua cōcepit nisi tunc esse in præcepto. ¶ His ergo prænaratis quarta est cō-

4. Conclusio

¶ Conclusio nostra: Legum confinium, quo vetus desijt ac noua cōcepit, fuit tempus passionis. Est autē intelligenda conclusio cum suis annexis: cū cæteris scilicet assertis quæ ei proximè circum scripsimus. Probatur conclusio. Legalia figura erant & vmbra futuræ per Christum redemptionis: vmbra autem, si de visibilibus documētum petamus, non durat nisi ad usq; veritatis lucem: veritas verò redemptionis, in morte & resurrectione Christi perfecta fuit: ergo tunc vmbre illæ legalium, dicente Christo, Consummatum est, virtutem suam expirauerūt, vimq; exhalauere obligandi. Quin verò tota lex, vt paulò antea dicebamus. Hūc nanq; refertur secundum omnes expositores, illud Ioannis. 19. Consummatum est: &, velū in duò scissum, vt Matth. 27. legitur. Omnes inquam illic agnoscunt confinium vtriusq; testamenti. Nempe abolitionis alterius, atq; alterius obligationis. Indecens enim erat & diuinę prouidētię absoum, vt mundus absque vlla legis obligatione per tē p^o aliquod duraret: atq; adeo si in morte Christi ruptum est antiquę vinculū, illic cōcepit ligare noua: vel in resurrectione. ¶ Secundo & vis argumenti irrobatur ex illatione Pauli ad Rom. 7. vbi ex eo quòd sumus liberati à peccato, infert quòd sumus pariter & à iugo legis exempti. Cum ergo in morte Christi liberi facti simus à peccato, fit vt tunc fuerimus etiam liberi à lege. ¶ Tertio loco accedit eius illic exemplum. Ait enim quòd sicut mulier in morte viri libera fit matrimonij lege: ita & synagoga in morte Christi à legis obligatione. ¶ Quarto deniq; id confirmatur verbo eiusdem Apostoli supra citato. Trāslato sacerdotio, necesse est vt legis translatio fiat, vbi rerum consequentiā denotauit: Christus atem in morte transfudit sacerdotium Mosaycum in sacerdotium euangelicum secundum ordinem Melchisedech: vt ibidem Paul. edisserit: docens quemadmodum Christus assistens pontifex futurorum bonorum introiuit semel in sancta, æterna redēptio

Probatio primæ conclusionis.

Secunda Paulus.

Tertia

Quarta

refutantur
assertiones
Scoti.

1. Ratio in
Scotum.

Secunda.

Glossa.

1. Ratio con-
tra funda-
mentū. Sco.

ne inuenta. Quod quidem sacrificiū in ara cru-
cis obtulit: ergo tunc facta est legis translatio.
Per hæc ergo labefactantur omnia tria mem-
bra opinionis Scoti: videlicet (vt à secundo ex
ordiamur) q̄ circūcisio non obligauit nisi vsq̄;
ad institutionem baptisui, quam ipse institu-
tionem fatetur antecessisse passionem: nam si
lex non fuit extincta vsq̄; ad passionem, atque
adeo cetera omnia legalia illuc vsq̄; obligabāt,
falsum est circūcisionem non eō etiam vsque
eandē vim retinuisse. Id quod præterea confir-
matur ex verbo Christi, Non veni soluere le-
gem sed adimplere. Nam cum eā vsq̄; ad mor-
tem non impleuit, si antea rupisset circūcisio
nis vinculum, iam legem antequā impleret de-
fregisset. Atq̄; inde pariter repellitur tertium
eius dictum: Nēpe q̄ eadem circūcisio & lex
post passionem Christi obligabat Iudæos in-
fimos euangelij. Nam tota lex fuit in passione
& resurrectione consummata. Item & primū
eius assertū refutatur: scilicet q̄ baptisus post
passionem non erat nisi in consilio. Nam vbi
prioris obligatio legis desijt, posterioris cœ-
pit. Aliās mūdus esset sic liber à lege diuina pō-
situa, vt nulli teneretur. Præterea ad idē ar-
guitur. August. & Hieron. licet aliter diffen-
tiāt, tamen in hoc vnanimis sunt; q̄ lex vetus
in Christi passione primū fuit mortua, tam
virtute quā obligatione: & quod tunc noua
obligare cœpit: affirmare ergo quod circūcisio
ante passionem desijt obligare, & post pas-
sionem ignorantes legem obligabat: & negare
baptisum statim à passione Christi obliga-
re, palam est cū amobus sanctis patribus præ-
lium inire. Audi verba August. in epistola cita-
ta. Vbi, inquit, venit fides quæ prius illis obser-
uationibus pronuntiata est, post mortem & re-
surrectionem Domini reuelata, illa sacramen-
ta vetera amiserunt vitam officij sui. Atque in
hoc lubenter se fatetur adherere Hieronymo.
Adde & glossam super illud ad Hebr. 8. Hostiā
& oblationem noluit, quæ ait. Noluit, scilicet
à tempore passionis. Nam tunc illa displice-
re cœperunt quando est completa veritas cuius
erant figuræ: vt ait ipse Augustinus super
Psal. 39. Præterea arguitur contra fundamē-
tum illud eiusdem Scoti. Arbitratur enim tūc
legis obligationem incipere quando in notitiā
venit subditorum: quod profecto falsum est:
sed tunc incipit obligare cum primū publi-
co edicto à principe ponitur. Enimvero prædi-
catio Apostolorum nō fuit positio legis: quia
ipsi non erant legifatores euangelij, sed Chri-
sti promulgatores, licet particulares possent
alias leges ponere. Vnde in festo Pēthecostes

non fuit data lex orbi, sed virtus facultatq̄; A-
postolis ad illam promulgandam. Nam antea
dixerat Christus, Ite prædicatē Euāgelium: do-
cete omnes gentes, baptizātes eos; quod signū
est iam tunc obligasse baptisum. Item ad
idem arguitur: Si lex neminem obligaret quo-
adusq̄; legem audiret, improprie ignorantia di-
ceretur excusare: nā excusatio non est nisi ab
eō ad quod homo tenetur: si ergo ignorantia
excusat, signum est, vinculum de se legis ad
omnes extendi: sed ignorantia protegit ignorā-
tem à culpa. Et tertio ad idem arguitur. Se-
queretur si qui non dum audiuit non obliga-
tur, quod neq̄; dum ignorantia fieret vincibili-
lis, ita vt sua culpa non audiret, obligaretur. Nā
quero quando cœpit obligare? Ad quod certē
responderi non potest nisi, quando data est
lex. Et quarto ex eodem modo opinandi fe-
queretur q̄ postquam quis religatus esset à le-
ge veteri & obligatus noue, contingere posset
sine noua mutatione legis, vt rursus absoluere-
tur à noua & teneretur veteri. Enimvero si Iu-
dæus à Hierosolymis distans post Pentecostē
audisse legem Christi obligare, cui antequā
signa sufficientia videret fidem daret, non ta-
men leuiter: quod fieri poterat: iam tunc non
obligaretur ad antiquam & teneretur nouæ.
Si vero postea pseudo prophetæ contrarium
ei dicerent, adhibendo signa & testimonia fal-
sa, ita vt citra culpam rediret ad priorem fidē,
rursus eximeretur à nouæ obligatione & sub-
ditus fieret veteri. Et per hoc dissoluitur eius
argumentum quo ait: Nullus aliter se habet ad
aliquam legem quā prius, nisi quia est sibi ali-
ter promulgata: sed ante passionem non tene-
bantur homines ad baptisum: ergo neque
tenebatur quousque eis fuerit promulgatus:
quod vsu non venit statim à passione. Distinguitur
namque prior præmissa: si enim intelli-
gat, nullum ante promulgationem aliter se ha-
bere ad legem quantum ad vinculum obligan-
di, id abnuendum est. Imò statim vt lex solen-
niter à principe edicitur, obligat. Si autē intel-
ligat quod nemo constituitur in culpa ante-
quam legem sciat, equidem fatemur: cum tem-
peramento tamen, nisi per se steterit quo mi-
nus illam audiret. Sed contra aliud assertum
Scoti, nempe quod post passionem vsque ad
sufficientem promulgationem, vtrunque, scilicet
circūcisio & baptisus sic concurrerint
sub consilio, vt optio fieret Iudæo vtrum susci-
pere mallet, vrgētissimē (vt arbitrator) arguitur.
Aut enim id intelligit de Iudæo ignorante euā-
gelium, aut de audiente, qui illud tenebatur sus-
cipere: de priori non potest dici: nam ille ma-
nifestē

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Solutio
argumenti
Scoti.

ratio vrgē-
tissima co-
tra aliud as-
sertū Scoti
cum.

Primum ar-
gumentum
Scoti.

Solutio.

2. Argumē-
tū eiusdē Scoti

nifestē tenebatur circūcisione. Præsertim se-
cundū ipsum Scotum qui ait legem veterem
obligasse vsque ad nouæ promulgationem. Si
autem id intelligat de posteriori, ratio contra-
riū demonstrat. Nam cum ille iam nulla excu-
saretur ignorātia, tenebatur profiteri Christia-
nā religionē: professio autē Christiana fit in ba-
ptismo, ergo tenebatur baptizari atq̄; adeo ba-
ptizare paruulos suos sicut modo tenent Chri-
stiani. Alioquin manifestē sequit q̄ nullus vnq̄
Iudæorum etiam si post biennium fidem susci-
peret teneretur baptizari, neque suas baptiza-
re proles, quod esset concessu absurdissimum.
Profecto fateor me opinionē Scoti in hac par-
te non deprehendere. Sunt nihilominus cō-
tra istas assertas veritates argumenta non mo-
dò Scoti, verum & alia soluta digna. Et vt ordi-
ne successione temporum procedamus, arguit
Scot. q̄ ante passionē cum primū baptisus
cœpit esse in consilio, obligatio circūcisionis
versa est pariter in consilium. Præceptū inquit,
baptisui totaliter aufert circūcisionem: reddē-
do eam profus inutilem ac perniciosam: ergo
& consilium eiusdem baptisui tollit eius neces-
sitate, relinquendo eam sub consilio. Conse-
quentiam inde probat, quod si alicuius rei præ-
ceptum, prohibitio est alterius rei, eiusdem cō-
silio tollit saltem necessitatem eiusdem rei.
Consequentia autem fallacissima est. Tenet enim
illic profus vbi res illa secum pugnant: vt
in virginitate patet & matrimonio. Cui enim
præcipitur virginitas omnino inter dicuntur ni-
ptiæ. Et ideo consiliū virginitatis tollit nuptia-
rum præceptum. At vero vbi res vtraque alte-
ram secū patitur, consequentia nō valet. Haud
enim orationis consilium in quadragesima tol-
lit præceptum ieiunij. Cum ergo lex vsque ad
veritatem redemptionis esset posita, non est
cur peculiariter circūcisio dicatur per consiliū
baptisui vim amisisse obligandi. Secūdo ad
idem arguit: si Iudæus paruulum suū ante pas-
sionem fide nostra imbutus baptizaret, non
autem circūcideret, paruulus ille euolaret ad
cælum: ergo circūcisio non erat in præcepto.
Sed neque hæc consequentia valet: quia pater
ipse peccaret non item circūcidendo. Nō qui-
dem propter necessitatem gratiæ filio cōferen-
dæ, sed propter necessitatem implendæ legis.
Quemadmodum & Scotus ipse. probè conce-
dit, quod etsi puer Hebræus ante octauū diem
per sacrificium naturale in mortis periculo ad-
hibitum obtineret gratiam, nihilominus si in
in octauo esset superstes, erat vi legis circūcidē-
dus. Sicuti etsi quis modò per baptisum fla-
minis Spiritu sancto suffundatur, nihilominus

habita copia aquæ tenetur ipsa tingi. Sed hæc argumentū
stat argumentum cōtra illud nostrū assertum alterum.
q̄ baptisus ante passionem tātū erat in cō-
silio. Iudæus tunc sufficientia expertus miracu-
la & verborum Christi energiā, teneretur eius
legem suscipere: Nam si non venissem, inquit,
& locutus eis non fuisset, peccatum non ha-
berent. Christiani autem effici non poterant
nisi per baptisum: ergo tenebatur baptizari,
atq̄; adeo baptisus iam tūc erat in præcepto,
subindeq̄; circūcisio profus cessauerat. Ad
argumentum hoc respondetur: illa præmissa
perempta q̄ non posset tunc Iudæus percipe-
re legem euangelicam sine baptismo: quando-
quidem non percipiebatur nisi pro tempore
succedente passione. Et ideo Iudæi omnes qui
legem prius susceperāt, statim post resurrectio-
nem ad prædicationem. Apostolorū teneban-
tur baptizari. Sed arguis: ergo Gentiles si an-
te passionem conuerterentur non tenebantur
statim baptisate abluī. Negatur consequen-
tia. Imò cum illi circūcidi non poterant, tene-
bantur baptizari. Quauis indubiè credendū
sit: Iudæos quoq̄; ante passionem conuersos si-
licet sacro fonte intingi vt Christianorū chara-
ctere insignirentur. Id quod euangelico testi-
monio supra citato comprobatur, quo habet-
tur Apostolos Christi, viuentē Magistro, ba-
ptizasse. Alia verò Scoti argumenta ad pro-
bandum legē veterem post passionem vsq̄; ad
promulgationem euangelij durasse: post illa
quæ dicta sunt, nullum retinent vigorem. Si
enim arguas, Iudæus post passionem inculpabi-
li ignorantia euāgelij laboras, tenebatur suos
liberos circūcidere: ergo circūcisio, atq̄; adeo
lex tota obligabat. Negatur prior consequen-
tia, si obligandi rigorem perpendas. Nam cum
& simpliciter posset citra culpā non circūcidi-
re, vt putā si euāgelium audisset, non simplici-
ter censendus erat obligatus. At si non placet
tam stricto rigore loqui, attribetur altera respo-
sio, quod tenebatur, non quidem vi præcepti,
sed propter ignorantiam qua laborabat, sicut
ti qui hodie crederet feriam esse sextam, tene-
retur à carnibus abstinere quauis feria fetiui-
da sit. Et dilucidatur perspicatius responsio
hæc: Si lex dum Deus Abraham circūcisionem
præcepit sic iussisset: Omnes tui posteri circū-
cidentur vsque ad punctū temporis quo Mes-
sias passus resurrexerit: Certè nemo assensurus
posset post illū temporis articulū legem obli-
gare, & nihilominus qui articulum eum igno-
rassent deberent etiam postea circūcidi pro-
pter ignorantiam. Figurauerim casum sub con-
ditione, quæ re vera ita in virtute contingit. Nō
enim

Responsio:

replicā.

Solutio.

Argumentū

Solutio.

Elucidatio
præteritæ
solutionis.

enim posita fuit lex vetus nisi vsque ad illud tēporis momentū, quo Christus dixit: Cōsummatum est: & resurrexit. ¶ Quod si vrgentiū arguas: Si Iudæus post passionem vel leuiter motus, vel ex malitia credens legem veterem abrogatam, nollet suum circumcidere infantulum, peccaret quidem: & non contra conscientiam: ergo contra legem qua tenebatur. Respōdetur quod peccaret contra conscientiam quam ante sufficientem promulgationem euangelij tenebatur habere. ¶ Veruntamen esto circumcissionis statim à passione obligatio esset extincta, videtur tamē retinuisse sanctitatis virtutē. Nam si Iudæus euangelij ignarus filium circumcideret, fieret infans ille saluus. Respondetur quod fieret saluus non circumcissionis virtute, quæ iam vanida erat, sed parentum fide. Itaque circumcisio tunc nihil ampliū valebat quam signum: quo lege naturæ protestatio fieret sanctæ fidei: & quo Iudæi ante octauum diem utebantur. ¶ Dubium autem quod molestius hic præmit est, Si Iudæus tunc qui euangelij prædicationem audisset, & miraculorum intuitus esset virtutem, quem iam ideo culpabilis ignorantia non excusaret, persistens nihilominus in sua perfidia puerum circumcideret, vtrum puer ille ab originali macula ablueretur. Facit enim pro parte affirmatiua, quod si ab alio inuincibiliter ignorante idem applicaretur sacramentum, puer, vt modò dicebamus, salutem obtineret: & tamen iniquitas circumcidentis non est eum misero infantulo noceret. Nam si quis modò puerum baptizaret, intendens id facere quod Christiani perficiunt: licet in animam in baptismū crederet prodesse puero. Nihilominus responderetur nullatenus circumcissionem illam puero quicquam profuisse. Et ratio est plana: nā circumcisio de se nihil iam tunc proderat: nisi per fidem applicantis: qui autem tenebatur credere euangelio, iniquè applicabat fidem. Alio qui concedendum esset quod etiam nunc Iudæi circumcidentes liberos suos, illis ad salutem profunt: quod concedere absurdissima esset hæresis. Qui autem inuincibiliter ignorans illo sacramento utebatur, rectè suam fidem applicabat. Negatur ergo quod in tali casu iniquitas circumcidentis nihil noceret puero. Aliud autem est de baptismo nostro qui in se continet sanctificandi virtutem à quois applicetur. ¶ At verò præter istas rationes alia superest maioris energiae. Christus in passione nullam tulit legem: ergo tunc lex euangelica non cœpit obligare. Legitima verò responsio huius est, ipsum dum inter mortales ageret legem tulisse pro illo tunc temporis articulo quo myste-

rium salutis perficeret, in alteraque resurgeret immortalis vita. Sed tamen restat nihilominus dubitatio vtrum lex ab eodem puncto obligare cœperit, quo moriens antiquam aboleuit. Nam si id concesseris, videberis euangelio contrarius: quandoquidem post resurrectionem præcepit Apostolis, Ite prædicate &c. baptizantes eos. Matth. 28. vbi videtur legem quasi ex tunc obligantem tulisse. Item neque ratio permittit videtur vt statim à momento passionis lex cœperit obligare. Nam mysterium salutis quæ duos habet terminos, scilicet mori peccato, & resurgere in nouam vitam, non in puncto passionis absolutum fuit, sed in resurrectione, secundum illud Pauli ad Roma. 4. traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: quemadmodum illic à nobis expositum est. Si autem concedamus quod lex vetus cessauit dicente Christo Consummatum est: noua tamen non cœpit nisi post resurrectionem, incidimus in hanc foueam quod tempore aliquo fuerit orbis sine obligatione legis præternaturalem. Sicuti erat antelegem scripta. Quod tamen mihi durissimum fit, imò videtur naturæ amborum testamentorū palam repugnare. Nam sicut in naturalibus corruptio vnus est generatio alterius: ita & antiquum non fuit abolitum nisi per obligationem noui, sicuti aboletur vinbra per præsentiam solis. Hoc enim exemplum vniuersis scripturæ interpretibus celeberrimum est. Quin verò Paul. ad Hebr. id ex professo, cap. 7. & 9. & 10. videtur constituere. Respondetur ergo quod sancti, quin verò Apostolus articulum cessationis vnus legis & obligationis alterius non in puncto constituerunt, sed totum triduum pro vno reputarunt articulo. At verò ad rigorem loquendo, Primum pro certo habendum est propter rationem modò factam quod obligatio vnus quassauit alteram. Quare si altera cessauit vbi Christus dixit, Consummatum est, inde in cœpit noua: nam tunc persolutum est redemptionis pretium, apertumque regnū cœlorum. Statim enim patres viderunt Christi diuinitatem. Sed enim quia lex vetus non solum illud, sed resurrectionem quoque in noua vita præfigurabat, dicere optime possumus quod non cessauit vsque ad resurrectionem, & inde in cœpit noua. Vnde sanctus Tho. 3. parte. q. 66. art. 2. Baptismus, inquit, virtutem accepit quando Christus baptizatus fuit. Sed ne cessitas vtendi hoc sacramento indicta fuit hominibus post passionem & resurrectionem: tum quia in passione Christi terminata sunt figuralia sacramenta quibus succedit baptismus & alia sacramenta nouæ legis: tum

Dubitatio
ratio dubitandi
Dubium alterum
Paulus Responso

etiam quia per baptismum configuratur homini passioni & resurrectioni Christi: in quantum moritur peccato & incipit nouam iustitiam vitam. Et ideo oportuit Christum prius pati & resurgere quàm hominibus indicetur necessitas se configurandi passioni & resurrectioni eius. Vnde quod post resurrectionem dixit Christus, Ite prædicate &c. non est signum latæ tunc legis, sed Apostolis tunc iussit vt illam quæ iam obligabat, vniuerso orbi promulgarent: vt. 4. sen. dist. 3. art. 5. ait sanct. Tho. Imò Christus id ipsum significat, subdens. Docentes eos seruare omnia quæcumque mandauimus vobis. Itaque Christus ante passionem legem condidit, quæ post eius mortem obligaret: sed post resurrectionem præcepit Apostolis ipsam diuulgare: & in Pentecoste misit eis virtutem ex alto quæ ad eandem functionem erat necessaria. ¶ His tamen sic constitutis respondendum est ad aliud dubium quod sententia Augustini secum affert. Enimverò si statim post passionem vel resurrectionem lex mortua fuit, consequitur vt continuò esset mortifera: quare neque liceret eam vlla ratione seruare. Consequentia probatur per rationem qua probauimus conclusionem tertiam, quæ est S. Thoma. Cæremonialia illa iam inde tunc erant mendacia, ergo qui illa seruaret factò ipso mentiretur: sicuti qui assereret quod Christus foret nasciturus, passurus, aut resurrecturus: mendaciū autem semper est peccatum. Et dum est perniciosum, sicuti hoc, fit lethale: atque adeò sententia Hieronymi est præferenda quod non licebat ea seruare. At nihilominus standū est Augustino, cui concilium Florétinum (vt dictum est) subscripsit: & respondendum quod cæremonia tunc non seruabantur tanquam futurorum signa, sed in honorem sepulturæ synagogæ. Quod si scisciteris quæ nā esset illius honoris causa: responderetur quod vt internoscatur inter legem veterem & Gentilitatem. Nā si lex vetus de repente, vt Gentilitas fuisset eiecta, in suspensionem veniret quod non fuisset Gentilitate sanctior. Et fuit hoc eouersum: congruens vt illa, quod arbitror, ratione celauerit Deus aliquanto temporis Apostolos ipsos mysteriū illud quod legales cæremoniae essent per euangelium abigendæ: nepe vt securius illa seruarent. Id quod historia illa Actu. 10. contestatur, qua narratur Petrum ostenso sibi vase linteo, de cœlo summissio, communiū animalium pleno, manducare iussim, respondisse: Absit Domine, quia nunquam inaducaui omne commune & immundū. Illa autem causa honorandæ synagogæ cessante iam nullatenus licet easdem cæremonas obseruare. Quod si interrogas quæ

tum tēporis durauit sufficiens euangelij promulgatio qua licuit illa seruare legalia: Respondetur certū esse à Pentecoste cœptum esse promulgari. Quo autem temporis puncto omnino fuerit lex extincta, & mortifera, non constat. Forfan, vt ait Sco. durauit vsque ad destructionem Hierosolymitanam: quæ quadraginta fere annis contigit post Christū passum. Crediderim nanque; viuentes ipsos Apostolos omnimodam abolitionem legis prædicare cœpisse. Quidquid autem de temporis puncto sit, certū est quod longissimè ante tempus Aug. omnino cessauit: vt eadē ipse epistola. 19. aduersus Hier. docet. Quocirca iam inde nefas est ad illas regredi cæremonas. Neque in sententiam profecto huic contrariā consentire cū Caietano possum, qui. 3. par. super. q. 37. approbare non renuit Indorū morem: qui sese baptizatos circumcidunt: non tanquam antiquum seruantes ritum, sed vt religio ne illa Christum imitentur. Enimverò patres nunquam ausi sunt id post passionem concedere, nisi ob causam Augustini. Et Concilium Florétinum simpliciter id negat licere. Et Paulus simpliciter dicit: Si circumcidimini, Christus nihil prodest. Et imitari in hoc Christum, est imitari legem, cuius gratia id passus ipse est. Neque excusari potest quin habeat speciem mali. Neque verò ad hæc abundè Caietanus respondet. Secus si fanitatis gratia pelliculam illam quis tolleret. ¶ Restat igitur ad argumenta in capite quæ rationis obiecta respondere. Et quidem auctoritas Baruch Prophetæ id tantum sibi vult quod lex esset in æternū secundum moralia præcepta per se duratura: secundum verò cæremonialia, non nisi per futuras veritates quas præfigurabant. ¶ Factū autem Christi, qui leprosose à se munitos ad sacerdotes misit, non probat post passionem legem fuisse permanentem, sed, illuc vsque duraturam: atque adeo ante passionem, prædicatam Christo, vnā cum euangelio currebat: quod à nobis iam supra assertum est. ¶ Et ad tertium eiusdem argumenti membrum respondet, quod rationes literales cæremoniarum ad diuinum cultum referebantur: qui tamen cultus in passione Christi erat in alterum migraturus. Vnde circumcisio mutata est in baptismum, & sabbathum (vt dictum est) in diem Dominicam: & festum Paschalis agni in festum Resurrectionis. Festum autem Pentecostes permansit. Nam & eodem fuit nobis quodammodo lex data, hoc est Apostolis facultas eiusdem promulgandæ collata: sicuti & antiquæ Moyse. ¶ Ad duo autem priora membra secundi argumenti per sententiam supra expositam Augustini responsum est. Illa enim ratione licuit Paulo Timotheum

Sententia Calca.
1. Ratio. in Caieta. Secunda. Tertia.
Postrema.
Ad primum argumentū
Ad tertium membrum eiusdem argumenti
Ad duo membra secundi argumenti per sententiam Augustini responsum

Ad tertium eiusdem mēbris Paulus.

maternè Iudæū circuncidere, & seipsum purificare: nempe nē videretur perinde legem atque Gentilitatem abiecitē conspeliere. Et nē teneris conuersis nondum quæ satis instructis scandalum offerret. ¶ De tertio verò mēbro putà de lite quam Paul. ad Gala. 2. commemorat sibi intercessisse cū Petro, discordes, vt diximus fuerit proceres illi, diuini Hero. & Augustin. historia notissima est & solennis quæ Antiochiæ contigit, vbi Petrus cum christianis è Gētilitate neophytis cōmunicabat: non tantum colloquio, quia inde nullam scandalum occasione nascere rentur Iudæi: sed etiam mensa, vescendo cum illis suillis carnibus alijsq; cōmunibus cibis lege vetitis: quod iam in linteo sibi ostenso cognouerat esse licitum. At cum quidam illuc peruenissent recentes ex Iudæis Christiani, quos Iacobus ad illum miserat, nē scandalum eidem obijceret, subtrahebat se à commercio Gentilium, abstinebatq; eis dē illegitimis cibis. Vnde cum tunc forte contingeret vt illuc Paul. applicuisset, resciuissetq; tumultum Christianorum ex gentilitate, qui ex facto Petri colligebāt, legalia in Christianismo esse seruanda, in conspectu omnium eum reprehendit: quia, inquit, reprehensibilis erat. Hieronymus ergo opinatus legalia p̄tinus à passione fuisse lethifera, negat Petrum illa seruasse: sed tantum ait simulasse: ac subinde ait Paulum non vere, sed simulatoriè eum in gratiam Gētilium obiurgasse. Augustinus autem contrā in vtroque opinionem Hieronymi reclamationem. Primum in hoc quod ait Petrum licitè potuisse seruare: seruasseque adeò legalia. Secundo & in hoc quoque quod ait vere fuisse, tum reprehensibilem, tum perinde reprehensum. Sunt autem qui Hieronymi patrociniū suscipientes, inter quos est Adrianus in 4. distinctio. 1. adducūt in eius tutelam id quod Paulus ipse ait: scilicet Iudæos & Barnabam cōsensisse in illam Petri simulationem: quo verbo excludi videtur veram fuisse obseruantiam. Quocirca duplex, aiunt vsu venit simulatio: vna quando fingitur aliquid fieri quod non fit: qualis est in comedijs: vt si quis fingeret se circuncidere & non circuncideret. Et hæc si fiat intentione fallēdi, est peccatū: quoniam mendacium. Alia verò accidit simulatio q̄n res verè fit: nō tñ ea ratione qua alij putāt: Vt si quis pelliculam sibi abscinderet sanitatis gratia: quam circumstantes abscondi crederent religione Iudaica. Et isto modo, aiunt, Paulus finxit circuncidere Timotheum ad euitandum scandalum & Petrus à communibus cibis abstinuit. Et ait Adrianus nunquam Augustinum à Hieronymo dissensurum fuisse si eum intellexisset. Ego

Hierony.

August.

Adrianus.

Duplex si mulatio.

perperā intellectus ab Adriano: Augustinus.

verò dixerim minus fuisse Augustinū ab hoc doctore intellectum, quā ipse Hieronymum intellexerit. Augustinus enim non arbitratur culpam Petri fuisse mendacium: nempe quod simulauit id quod nō fecisset: Imò credidit absque simulatione verè potuisse seruare legalia. & seruasse, modo supra exposito: sed quod p̄ iusto illa seruasset. Et facit pro Augustino q̄ Paulus non inculpabat Petrum quod legalia seruasset: sed quod Gentes cogere iudaizare. Putà quod vsque adeò nimiam in eorum obseruatione adhiberet diligentiam, vt cōuersos ex gentilitate in eam opinionem pertraheret, quod essent seruanda ea ratione & sine quo in lege veteri, ac si non cessasset. Et primū quod seruare legalia nullum esset crimen: probatur: nam aliàs reuera propter solum euitandum scandalum nunquam Paulus circuncidisset Timotheum, neque se suauis Iacobi purificasset. Imò potius docuisset nō esse licitum. Porro autem quod Petrus fuerit reprehensibilis, re vera contra grauissimam iniuriam scripturæ negari nō potest. Enimverò si tantum Paulus eum simpliciter reprehendisset, potuisset vt cunque cōmentari id fecisse simulante: vbi autem tantum emphasi dixit, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat: negare fuisse verè reprehensibilem ac proinde reprehensum, est sacræ scripturæ contradicere. Quod enim Ioannes Ma. in. 4. distinct. 3. q. 1. ait in scriptura non haberi quod Petrus esset reprehensibilis, sed quod hoc Paulus dixit, cauillus est nihilominus scripturæ iniurius, quā scripturam abnegare. Nā cum id fides catholica confiteri cogat, quod quicquid Apostoli affirmarunt sit diuinū oraculum, fit vt tam verū sit, Petrum fuisse reprehensibilem, quā est Paulum illud affirmasse. Alioqui si permitteretur, vt ait Augustinus, negari scripturæ sensum, qui planè est literalis, tota eius autoritas illico deperiret. ¶ Quod si quis inferat, culpam Petri fuisse mortalem, nā pertrahere alios in tam falsam opinionem graue erat peccatum in fidem: quod tamen Apostoli post confirmationem committere non poterant: Respondetur quò Petrus non putauit tantum oriturum scandalum: & ideo inconsideratio illa fuit culpa venialis. ¶ Quid ergo ad illud pro Hieronymo adductum respondebimus, quod Paulus actionem illam Petri appellauit simulationem? Respondetur nō eā sic ideo appellasse quod non fuisset verū opus Iudaicum, sed quod non fuit factum intentione ac sine Iudaico, tanquam futurorum signū retinens virtutem suam. Et est discernendus effectus quem Petrus fecit in cōuersis è iudaif-

Insciant nō potest contra iniuriam scripturæ, Petrum fuisse reprehensibilem.

Cauillus Ma. toris.

ratio in M. iorem.

August.

Obiectio.

Solutio.

Ad argumētū retro inuatuam Hiero.

mo

Scrupulus.

Responsio.

Ad postremū mēbrū secundi argumenti principis. Triplex solutio D.T.

Vna interpretatio eorum quæ sunt actiones apostolice Concilij spiritua-liter intelligunt. Exploditur Vera interpretatio ex historia de prompta.

mo, & in conuersis è Gentilitate. Illos enim & Barnabam adduxit vt in eius simulationē consentirent, id est simul se subtraherēt Gentilium consortio. Gentiles autem cōgebat iudaizare: hoc est credere quòd tenerentur & ipsi abstinere à suilla: atque ab alijs communibus cibis. Quapropter exaggerationis gratia dixit, & Barnabam etiam secum duxisse, Nam cum ille esset ad euangelizandum Gētibz segregatus minus ei libebat Gētilium se contubernio subducere. ¶ Vnus tamen ex his fit reliquus scrupulus, quòd distinctio. 15. can. Sæcta Romana. Hieronymus honorifice suscipitur, eiusque dogmata approbantur quæ aduersus Ruffinum atque alios definitur. Quomodo ergo Augustinus de hac re per censuram etiam Concilij Flor retini præfertur? Respondetur nullatenus secum ista pugnare. Etenim in Canone, Sæcta Romana. meritisimè delata est Hieronymo palma aduersus illos quos, ceu errantes in fide, debellauerat. Et ideo tanquam solēnis Ecclesiæ doctor receptus est. Haud tamen in his cunctis quæ contra Augusti. cuius illic etiam doctrina simili honore suscipitur, disputauit, prælatus est illi. ¶ Ad postremum autē membrum eiusdem secundi argumenti, quo sensus quaeritur Apostolice concilij Actu. 15. Diuus Tho. tres attulit solutiones. Prima est quorundam qui arbitrabantur sanctiones illas Concilij minimè in sensu literali intelligendas, sed in spirituali: vt scilicet in prohibitione sanguinis intelligatur prohiberi homicidium: in prohibitione verò suffocati inhiberi violentiam & rapinam: sed in prohibitione immolatorū: idololatriam. Hic autem interpretandi modus, vanus est. Nam cum illa crimina, tum apud Gentiles illicita haberentur, tum etiam in Decalogo essent explicita, non erat cur rursus super illis Concilium cogere. Secunda ergo erat aliorum opinio, quòd in sensu literali sunt illic prohibita: non quidem ad legis obseruantiam, sed ad reprimendam gulam. At verò cum alia essent maiora irritamenta gulæ, quorum illic non est habita mentio, non est credendum illā fuisse prohibitionis causam. Ecquod enim gulæ ille tamentū in suffocatis & idolo immolatis reperitur? Legitimā igitur solutionem historia nos ipsa docet. Enimverò cum conuersi è Iudaismo & præcipuè Pharisei mordicus cōtenderent circuncisionem & reliquas ceremonias vnā cum euangelio retinere, in Concilium Apostoli de re illa confidentes decreuerunt circuncisionem & legalia non esse à Gentilibz obseruanda, neque honoris gratia sepulturæ synagogæ deferendi: sed tamen ob improbita-

tem Iudæorum quatuor illam eidem Gētibz interdixerunt: non quidē quasi necessaria esset legalium obseruantia, sed vt posset inter Christianos vtriusque populi iniri cōmercium. Prohibitū ergo illis est vt à carnibus idōlis immolatis abstinerent: videlicet nē apud conuersos è iudaismo in suspensionem venirent idololatriæ. Quare falso nonnulli opinati sunt prohibitam illic esse idololatriam: Nam illam in confesso cunctis erat esse euangelio execrabilem. Verum tamen quia sacerdotes Gentilium macellum habebant immolatorum idōlis, prohibiti sunt Christiani illis vti escis. Secundo prohibiti sunt vesci sanguinē & suffocato: quæ quidem adeò Iudæi exhorrebant, vt nauisam illis faceret quicunque in eorum conspectu talibus vterentur epulis. Fornicatio autem vetita illis est peculiariter: non quòd non esset lege naturæ interdicta, sed quòd illi caligine mentis obtekti nullam in libera Venere agnoscebāt culpam, neq; erat in Decalogo expressa. Contra hanc autem solutionem existunt argumenta. Primum, quòd si non erāt illa ad legis obseruantiam prohibita, non satisfiebat quæstioni Iudæorum, qui contendebant vt legalia cum euangelio simul currerent. Secundò quia in ipso Concilio habetur: Visum est Spiritui sancto & nobis nihil vltra imponere vobis quā hæc necessaria. Si ergo erant necessaria, necessitas ex lege p̄cedebat. Tertio quia si illa ratione phibebatur sanguis & suffocatus pariter deberet prohiberi escus suillarū carnium & aliorū communium. Ad hæc autem respondetur, Apostolos Phariseis non ad eorum mentem respondisse: sed illa ad ipsorum pacandum seditionem ac tumultum indulserunt: atq; ad hunc finem censuerunt illa esse necessaria. Prohibuerūt autem illa duo, scilicet sanguinem & suffocatum, quæ magis erant Iudæis exosa: non autem suillas carnes atque alia venationum ac piscium genera: quia esset Gētilibus perquam molestum propter Iudæos illorum vsu priuari. Et ideo ait sanctum concilium nihil vltra imponere vobis oneris, quā hæc necessaria. At qui tota hæc doctrina ex verbis Pauli facile colligitur. i. ad Corint. 8. vbi docet quòd escus carnis idōlis immolatarum non est de se illicitus, sed propter scandalum infirmorum: quo pacto sanctionem Concilij declarauit. Idemq; edocet ad Roman. 14. vbi ait omnes cibos esse mundos nisi propter scandalum aut conscientiam. Et Mat. 15. ait Christus: Non quod intrat per os coinquinat hominem. Et ex his sequitur illam prohibitionem non fuisse in perpetuum factam, sed in tempus, idemq; perexiguum

Argum. 1. contra primam solutionem. Secundum.

Tertium.

Ad argumētum facta.

Corollaris.

K 4 guum

guum dum Christianus populus coalesceret, & Iudæorum gens horrorem illum ciborum deponeret. Quare vel seculo ipso Apostolorum vel proximè vis expirauit illius Concilij. **Argumētū Concilium Gangrēse.** Huic nihilo minus sententiæ obstare videtur Canon Concilij Gangrēsis, si quis. dif. 30. vbi habetur omnia manducare licere præter idolothyta: vbi glossa expressè tenet quòd nunquam licuit, neque modo quidem licitum est idolothytis vesci: quanuis nulla detur scandali occasio. Imò non magis licere eorum esum, quam in Quadragesima carnum. Et allegat pro se dictum August. in De bono coniung. quod refertur. 3. 2. q. 4. can. sicut fatius. vbi inquit, fatius esse fame mori, quam idolothytis vesci. Ad textum autem Concilij respondetur, illud fuisse habitum proximè tempus Apostolorum, quando nondum eorum concilium prorsus cessauerat: ob idq; glossator falsissimè inde intulit opinionem quod modò non licet illa edere. Ino Paul. 1. ad Timoth. 4. generaliter absque vlla exceptione condemnat eos qui in nouissimis temporibus loquentes mendacium, prohibitori erant à cibis quos Deus creauit abstinere. Et forsàn tempore Augustini nonnulla durabat eiusdem concilij obseruantia: nisi dicere malueris quod fortè respexit ad elapsum tempus, quando vigor Concilij durabat.

Argumētū Concilium Gangrēse.

Augustin.

Solutio.

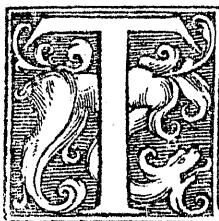
Paulus.

QVÆSTIO SEXTA, De iudicialibus mandatis.

S. Tho. 1. 2. q. 104. & 5.

ARTICVLVS. I.

Vtrum præcepta iudicialia rectè à ceremonialibus distinguantur.

Primum argumentum

Pertium præceptorum genus, vt in superioribus constituimus, est iudicialium. De quibus primo queritur quibus modis à ceremonialibus distinguantur. Et primò arguitur nò in hoc differre, vt supra dictum est, quòd ceremonialia pertineant ad diuinum cultum: iudicialia verò ad pacificum conuictum qui est inter ciues: tum quòd iudicialia, vt nomen sonat sint illa quæ in foro tractantur coram iudice:

& tamen extra forum sunt alia quæ ad eundem pacificum statum conferunt: tum etiam quòd sicut inter ceremonialia aliqua erant quæ hominem ad seipsum ordinabant, vt delectus ciborum & vestimentorum: ita & inter iudicialia dicebat esse aliquam præceptionem quæ ad ipsum singulariter hominem pertineret: nò ergo omnia ad iustitiam attinebant, quæ est vnus ciuis ad alterum. **Secundò** arguitur còtra aliam differentiam, quæ inter hæc præcepta constitui solet: nempe qd ceremonialia constituta erant vt signa figuræq; essent & vmbra futurorum: iudicialia verò minimè: nã glossatores iudicialium. Exod. 21. & 22. cuncta etiam interpretantur allegoricè & moraliter. **Tertium.** Atq; inde tertium colligitur argumentum aduersus tertiam differentiam quæ adhiberi consueuit: scilicet ceremonialia non licere amplius obseruare: secus autem de iudicialibus: nam si erant futurorum signa, pari modo debuerunt cessare sicut & ceremonialia. Vnde Apostolus generaliter ait ad Hebr. 7. Translato sacerdotio necesse est vt legis trãssatio fiat. **In contrarium** autem est qd tres istas differentias interpretes legis solent inter eiusmodi præcepta internoscere.

Secundum

Tertium

Paulus

Hæc fermè omnia in superioribus discussa sunt & definita: sed vt eorum summa oculis obijciatur, repetitur. Supponamus ergo discrimen, non semel in præcedentibus explicatum inter moralia ex vna parte, atque alia duo genera ex altera. Moraliam enim iam diximus esse illa quæ ex principijs naturalibus per modum illationis colliguntur: ceremonialia verò ac iudicialia quæ non nisi arbitramèto quodam ex generali præcepto per modum specificationis constituantur, vt si exempli gratia dicamus, Deus est colendus: ergo, hoc vel illo modo. Malefactor est puniendus: ergo tali aut tali supplicio. **Ad quæstionem** ergo tribus conclusionibus respondetur, trinum exprimètibus discrimè inter ceremonialia & iudicialia. **Prima conclusio.** Ratio iudicialium præceptorum in duobus consistit: primùm vt non inferatur ex principijs naturæ tanquam eorum conclusio: & in hoc differunt à moralibus, conueniuntq; cū ceremonialibus. **Secundò** vt ad còuictum hominū inter se inuicè spectet: & in hoc à ceremonialibus elōgatur. Enim verò sicut ex illo principio, qd Deus est colendus, arbitrato diuino instituta sunt hæc & illa sacrificia, quæ natura sua nihil ad mores referebant: sic ex illo quòd pax est in republica pro viribus custodienda, collecta sunt iudicialia: vt qui vnā fueretur ouem, quatuor solueret: & quòd fur-

1. Conclusio

no

nocturn⁹ in flagrati delicto interficeretur: diurnus verò, minimè, &c. Hæc autem conclusio adeò est hætenus frequentata, vt per molestū sit in ipsa, veluti in salebra diutius hærerere. **Secunda conclusio.** Præcepta iudicialia secundò à ceremonialibus hoc discriminantur, quòd ceremonialia instituta erant in figuram vmbraque futurorum: iudicialia verò non nisi ex còsequenti. Discrimen nanq; hoc ex prima conclusione originem ducit. Et enim cum cultus ille priscorum patrum ad populi sanctitatē pertineret, quæ quidè sanctitas ex mediatore Christo dependebat, condecens erat ac necessariū, quòd supra expositū est, vt per easdem ceremonias eundem venturum profiterentur. Attamen cum iudicialia nò ad diuinum cultū, sed ad iustitiam & æquitatem inter ciues conciliandam instituerentur: ratio non postulabat: vt prognostica essent eiusdem futuri Messia. Nihilominus quia totus ille status populi in expectatione erat eiusdem venturi Dei, ex còsequenti eadem iudicialia aliquam eius præferabant vmbra: iuxta verbum Pauli. 1. ad Corinth. 10. Omnia in figuram còtingebat illis. **Exempla.** Decimarum solutio significabat perfectionē, quæ vltima denarij vnitate designatur, Christo tribuendam. Atq; illud Exo. 21. quòd seruus Hebræus post seruitium sex annorum esset septimo anno liber, figurabat post militiā huius mūdi subsequituram fore libertatē celestem, quæ erit perfectum sabbatum. Quapropter Gentilium iudicia, vt putà Græcorum & Romanorum, nullum recondebant mysterium, sicuti Hebræorum leges. **Tertia conclusio.** Et si iudicialia præcepta sic prorsus fuerint euacuata & extincta vt post Christi resurrectionem nullatenus sint obligatoria, differunt tamen & in hoc tertio à ceremonialibus, quòd quæuis ceremonialia nullatenus iam seruare licuerit, nihilominus liceat iudicialia iteratò instituire. **Prima pars conclusionis** huius iam satis supra demonstrata est: vbi ostendimus totam prorsus legem quantum ad Mosaicā vim cessasse. **Secunda verò pars** ex secunda conclusione, sicuti secunda ex prima, colligitur. Ratio enim quare ceremonialia reuiuificare modò nò licet, illa supra assignata est, quòd cum signa fuissent prognostica futurorū, præsentē veritate, facta sunt falsa mendacia. Cum ergo hæc ratio in iudicialibus nò reperitur, quia nò per se instituta sunt ad significandum, nihil periculi inest si iterum constituantur in noua lege. **Hæcigitur** ratione constituta ab Ecclesia sunt decimæ, quæ quantū ad quotam iudiciales erant: institutaq; sunt quandoque talionis

2. Conclusio

Deductur conclusio ex priore.

3. Conclusio

probatio conclusionis.

leges, & reddere quadruplum pro simplici furto, & similia. Hæc omnia facillima sunt, & ex superioribus liquida.

AD primum igitur argumentum respondetur, quòd licet iudicialia à iudicio nuncupentur, propterea quòd rem publicam instituit re ad principem attinet, penes quem potestas est iudicandi, nihilominus quia eidem principi incumbit non modò litigia dirimere, verum & quæ ad spontaneos contractus attinent de liberanter sancire, sit vt non solum illa quæ in foro tractantur, verum & quæ in domo & in ciuium cōmercijs, iudicialia nūcupentur. **Ad secundum** autem membrum eiusdem argumenti respōdetur diuersam esse rationem ceremonialium ac iudicialium. Nam cum cultus ad Deum pertineat, ad quem homo tanquam in proprium finem ordinatur, sit vt ad eundem cultum referatur, vt minister ipse seipsum componat in cibo & vestitu: quare & de hoc erat ceremoniale præceptum: homo autem nò ordinatur ad proximum sicut in finem, sed sunt sicut duo membra: & ideo nullo opus erat iudiciali præcepto hominis ad seipsum: sed omnia ipsum ordinabant in alterum. Aliorū autè solutiones satis ex superioribus clarescunt.

ad. 1. argu.

ad secundū

ARTICVLVS II.

Vtrum iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita.

POST distinctionem iudicialium à ceremonialibus, subsequitur vt de ipsorum ab se inuicem partitione dicamus. **Vtrum** scilicet quadrifariam fuerint distributa: nempe vt alia extiterint quæ principes in ordine ad subditos informabant: alia verò quæ inter se inuicem subditos: & tertia quæ populum in ordine ad exterarum gentes instituebant: atque alia demum quæ domesticam inter se familiam conciliabant. **Arguitur** enim primò. Suprema potestas reipublice est in spiritualibus summus sacerdos cum alijs sibi assistentibus, & in temporalibus, rex: nam secundum Aristot. 7. Polit. hoc est regiminū optimum: vt pote qd in vnitate maximè resoluitur, atque adeò expressissimam diuinæ gubernationis similitudinem gerit: ergo circa has duas potestates debuerunt primum omniū congruentes leges institui: hoc autem nò sic institutum legimus

1. Argumētū

Aristo.

K 5 in le-

in lege veteri. Nā sicut Aaron Deus ipse per se elegit, vt patet Exod. 28. Leuitisq; decimas in eorum sustentationem solui iussit, vt Leuit. vltimo scriptum est: sic debuit & per seipsum regem creare: quod tamen non fecit, sed populo id commisit. Habetur enim Deutero. 27. Cū dixeris, Constituam super me regem, eum constitues quem Dominus Deus tuus elegerit. Neq; regibus stipendia designauit. Imo populus à Moysē vsq; Saulem quadringentis annis mansit cum sacerdotibus absq; rege: quem tūc demum in malum ipsius populi Deus permisit: vt. 2. Reg. 8. commemoratur. ¶ Secundo arguitur quod neq; de conuictu inter se ciuium congruenter fuerint iudicialia instituta. Præcipiebatur enim Num. 27. vt hominis absq; filio defuncti hæreditas transiret ad filiam: & tamen Arist. 2. Polit. c. 7. ait, Regna inde & possessiones perditum iri, quod ad mulieres transeunt. Et Leuit. 22. habebatur quod anno Iubilæi omnes venditæ possessiones ad pristinos possessores reuereant: quod firmitati contractuum obfistere videbatur, sine quibus tamen mortales cōuiuere nequeunt. Et Exod. 21. instituta fuit talionis pœna: vt oculū pro oculo reus redderet, ac dentem prodente: cuius nimiam acerbiter denotauit Christus Matth. 5. Atque alix erant in illo populo legales sanctiones quæ videbantur absurdæ. ¶ Tertio & erga exterarum gentes incōgrua videntur illa quæ illic extant iudicialia. Habetur enim Deutero. 13. Ammonites & Moabites etiam post dicimam generationē non intrabunt in ecclesiam Domini in æternum. Et tamen econuerso subditur, Non abominaueris Idumæum: quod certe videtur ad respectum personarum attineret: qui tamen, vt habetur Actu. 10. non est apud Deum. Et Exod. 20. cautum est, Aduenam nō cōtristabis, neq; affliges eum. Et nihilominus. 23. permittebatur idem populus pecuniā alienigenis ad vsuram mutuare: quæ quidem duo præcepta sibi inuicem videntur repugnare.

Argumē. 2. ¶ Quarto neq; circa domesticas personas videtur iudicialia præcepta satis esse rationi cōsentanea. Nam cum primis de seruis legitur. Exo. 21. Qui percusserit seruum suum vel ancillam virga, si vno die superuixerit, nō subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est: permittere autē homicidam impunem, natura ipsa abhorret: quare leges humanæ etiam dominos seruorū occisores grauius puniunt. Et de filiis videtur dura illa lex Deut. 21. videlicet qd pater duceret filiū suum ad seniores ciuitatis puniendū. Ac demū de vxoribus lex, quæ vt Deute. 24. habetur, libellum repudij permittebat, videtur in naturā

matrimonij perniciofa: vt pote qd ad educandas proles debet esse perpetuum. ¶ In contrarium autem est quod sapient. diuina Prouerb. 8. ait: Isti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauum quid, neq; peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

¶ Væstionem istam non intelligas in hoc patet, sit nobis differēda: id enim diuino pene ingenio D. Thom. quod omnibus est in cōfesso, absoluit. 1. 2. quæst. 105. Sed tamen nē filium dicendi nostrū rumpremus, trāsītū per hæc summam nos facere decuit. Vnica ergo conclusione duximus respondendum. Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit mēbra distribui. Enimvero cū prudentia ferendarum legum, ars quæda sit illustrissima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, cōdecens fuit vt iudicialiū numerus quibus reipublica instituebatur, secundū insignes eiusdē reipublicæ partes atq; ordines disponerentur. Ordines autē isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumq; inter se, totiusq; reipublicæ ad externos, ac partium inter se vnus familiae. Igitur de principibus latae sunt diuinitus leges, quemadmodū, tum creandi essent, tum etiam & se erga populum gererent: ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latae sunt leges emptionum & venditionum, aliorumq; cōtractuum qui liberè inter homines fiunt: de cretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in bellis gerēdis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gētes deberent conuersari. Ac demum circa domesticam familiam superadditæ sunt & aliæ de seruis, deq; vxoribus & filiis.

Ad primū igitur argumētum respōdetur qd cum in gubernanda reipublica duo sint habendi respectus: prior. s. vt ciues omnes creātorum magistratū gerendæq; publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt. 2. Politic. author est Aristot. æquitas constat, ac subinde pax in reipublica. Posterior verò, vt regimē eligatur optimū: qd secundū eundē Philosophū 3. Politi. ex tribus speciebus, s. Aristocratiā, Democratia, & Regno, hoc vltimū est præstantissimū, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primū enim quia peculiare curā illius populi gerebat, iuxta illud Deute. 7. Te elegit dñs Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, sibi metipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summum ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deute. Cum

matrimonij perniciofa: vt pote qd ad educandas proles debet esse perpetuum. ¶ In contrarium autem est quod sapient. diuina Prouerb. 8. ait: Isti sunt omnes sermones mei. Non est in eis prauum quid, neq; peruersum. Et Dauid, Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa.

¶ Væstionem istam non intelligas in hoc patet, sit nobis differēda: id enim diuino pene ingenio D. Thom. quod omnibus est in cōfesso, absoluit. 1. 2. quæst. 105. Sed tamen nē filium dicendi nostrū rumpremus, trāsītū per hæc summam nos facere decuit. Vnica ergo conclusione duximus respondendum. Præcepta iudicialia legis veteris in quatuor oportuit mēbra distribui. Enimvero cū prudentia ferendarum legum, ars quæda sit illustrissima: ars autem ordine ac dispositione præluceat, cōdecens fuit vt iudicialiū numerus quibus reipublica instituebatur, secundū insignes eiusdē reipublicæ partes atq; ordines disponerentur. Ordines autē isti quatuor sunt numero: Principis scilicet ad subditos, subditorumq; inter se, totiusq; reipublicæ ad externos, ac partium inter se vnus familiae. Igitur de principibus latae sunt diuinitus leges, quemadmodū, tum creandi essent, tum etiam & se erga populum gererent: ac subinde quemadmodum vicissim à populo colerentur. Mox circa ciues latae sunt leges emptionum & venditionum, aliorumq; cōtractuum qui liberè inter homines fiunt: de cretaq; perinde iudicia in malefactores, qui iura violarent. Deinde leges adhibitæ quemadmodum se populus tum in bellis gerēdis, tum in suscipiendis peregrinis erga externas gētes deberent conuersari. Ac demum circa domesticam familiam superadditæ sunt & aliæ de seruis, deq; vxoribus & filiis.

Ad primū igitur argumētum respōdetur qd cum in gubernanda reipublica duo sint habendi respectus: prior. s. vt ciues omnes creātorum magistratū gerendæq; publicæ curæ participes fiant. Nam hac ratione vt. 2. Politic. author est Aristot. æquitas constat, ac subinde pax in reipublica. Posterior verò, vt regimē eligatur optimū: qd secundū eundē Philosophū 3. Politi. ex tribus speciebus, s. Aristocratiā, Democratia, & Regno, hoc vltimū est præstantissimū, diuina Deus prudentia hæc omnia circa populi principes custodiuit. Primū enim quia peculiare curā illius populi gerebat, iuxta illud Deute. 7. Te elegit dñs Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris, sibi metipsi electionem regis reseruauit. Vnde sicut summum ipse creauit sacerdotem, sic & de rege ait loco citato Deute. Cum

S. Thomas
Cōclusio
sponsiua.

Quadruplex ordo
inter reipublicæ partes.

Ad primū
argumentū

Aristot.

Cum dixeris, constituam super me regem, eum constitues quem dñs Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Qua ratione diuino mō dato à Prophetis vngebantur. At verò quoniam regnum, vt est optimum regimen, dum rex idoneis virtutibus pollet: sic fit & pestilentissimum dum in tyrānidem corrūpitur: & populus ille, tum crudelis erat, tum etiam auarus ac libidinofus, quib⁹ potissimum vitijs rex corrumpitur, quadringentis annis distulit regem illis dare cum plenitudine potestatis. Gubernauit tamen populum instar regni per vnum, putā per Moysen, perq; eius successores iudices: quousq; populus, quasi excutiens diuinū regimen, voluit sibi creare regem. Vnde. 1. Reg. 8. ait Deus ad Samuelem, Non te abiecerunt, sed me, nē regnem super eos. Ecce quā fuerit Deus solers in sustinendo optimo regimine regni. Quocirca quā contra eius voluntatem fuerit absoluta regis potestas introducta, ipse rei euentus ostendit. Nam statim sub Roboam diuisum regnum sui ipsius desolandi causam attulit, iuxta verbum Christi. Omne regnum in seipsum diuisum desolabitur. ¶ Quātum verò ad Aristocratiam, quæ est optimorum potētia, iussit eligi septuaginta viros de senioribus Israel: vt patet Num. 11. vnde Deut. 1. Tuli de vestris tribubus viros sapientes & nobiles, & constitui principes. Democratiam verò, quæ est popularis potentia, catenus seruari voluit qd & totus populus magistratus crearet, & de omnibus tribubus eligerentur. Vnde Exod. 18. Prouide de omni plebe viros sapientes. Et Deutero. 1. Date ex vobis viros sapientes, &c. Quod autem sacerdotibus decimæ fuerint adiudicatæ, non autē principibus, illa ratio fuit qd sacerdotes vt in maiori haberentur reuerentia decuit ex vna singulari tribu institui, quæ ideo ab alijs alenda erat. Principes verò seculares ex omnibus promiscuè tribubus eligebantur, quibus stipendia pro bellorū indigentia crescebant: & tūc natura ipsa docebat populares cōtributiones esse illis augendas. ¶ Circa materiā secundi argumenti notandū sequitur iudicialia leges, ciuib⁹ ad humanū conuictū inseruientes, in duos ordines secari, secundū duas, quæ in populo sunt, cōmunicationes rerum ac commutationes. Alia enim cōmunicatio fit publica auctoritate principis: alia verò priuata cuiusque voluntate: homines quippe subditi sunt principi: possessiones autē ad dominiū priuatorum pertinent. Quare iudicia quibus homines iura seruare coguntur, & supplicia quibus maleficia vindicantur, principis auctoritate instituuntur: donationes autem rerum & cōmutiones, priuata cuiusque voluntate celebrantur. Et de vtroq; ordine leges Deus optimas iudicialia edixit antiquo populo. Cōstituit enim quantum ad primū iudices & magistros, vt patet Deute. 16. ac testium numerum, pœnasq; diuersas, p̄ diuersis delictis. Et quātū ad secundū vt pax firmiter inter illos stabiliretur, diuisit eis terram promissionis. Vnde Num. 34. Ego dedi vobis terram in possessionem quā forte diuidetis vobis: pluribus dabitur latiorē, & paucioribus angustiorē. Sed quantum ad vsum voluit quodāmodo fructus esse communes: secundū illud Deut. 23. Ingressus vineam proximi tui comede vvas quantum tibi placuerit. Aliaq; deinde multa pulcherrimè constituit, vt est apud D. Thom. videre. ¶ Ad formam ergo argumētū spondetur quod catenus in hæreditatis successione legem Deus naturæ seruauit qd noluit foeminas, nisi deficiente masculo, ius hæreditariū adire. Successio nāq; patrimonij sequi naturā debet generationis, per quam species propagatur: generationis autem virtus in lumbis viri residet: cui vtq; foemina, ceu natura subternit. Quapropter ratio naturalis docet vt in masculinam prolem, in quam virtus generatiua traducitur, transeat hæreditas, quā cum sanguine ad suos posteros transmittat. Et hanc arbitror omnium causarum naturalium primam: quare iura primogenituræ in rebus publicis bene institutis masculina serie transfunduntur, neque foemina nisi masculorum defectu admittuntur. Cui accedit & ratio secunda qd viri prudentia, muliebri præstat: tum in alijs, tum etiam in augenda re familiari. Vnde Arist. 3. Polit. ca. 3. viri inquit est acquirere, mulieris autem seruare. Quocirca Ethic. 2. cōsuerat regna in manu foeminae deperire. Accedit tertio qd cum viro cōpetat substantiæ administratio, quādo hæreditas filia obuenit, tunc gener non est tam solers ad augendam substantiam foereri, eiusque amplificandum nomen, quā si esset filius. Quapropter dum res que transit in filiam, subinde transeat in generum, quodāmodo censetur in alienum sanguinē transmigrare. In lege autem veteri illud fuit necessarium, vt possessionum partitio quæ facta est inter tribus non cōfunderetur. Quāuis tali euentu cautum erat nē hæres foemina alij quā viro sua tribus haberet. Neq; vero inter christianos vsq; adeo longè à successione eijci filia debent, vt neq; deficientibus filiis admittantur. Nā hac rōne longius solent ab alienari primogenituræ, q̄ si mulieres succederēt. Eadē rōne adiecta fuit & lex alia anni Iubilæi: Nā si vditiones in ppetuū fierent,

Ad formam
argumenti.

potissima ratio
quare ius
primogenituræ
masculina serie
transfunditur.

Aristot.

Ratio legis
anxi iubilei

rent, nō fuisset perpetua diuisio possessionum inter tribus. Quin verò & ratio naturalis profecto ab hoc non abhorret: nam illa ratione, vt loco proximè citato admonet Aristot. nempe si possessiones in perpetuum diuidantur: solēt diuitiæ in vnum acruatæ alios deserere paupere

Ratio legis talionis.

res. ¶ Lex autem talionis vindicatrici illi genti minimè fuit incongrua: vt per illam, quæ duriuscula videbatur, coercerentur, nè acrius se de hostibus vindicarent: licet Christus docuerit benignitati Christianæ non competere. De reliquis autem vide apud S. Tho.

Ad. 3. argu.

¶ Circa tertium argumentum itidem adnotandum est bifariam se rempublicam gerere posse erga extraneos: nempe aut iure pacis, si commercium cum illis necitat: aut iure belli, si sint hostes. Et iure quidè pacis tripliciter extraneæ nationes ad Iudaicum populum accedebant. Primum vt transitum quasi peregrini facerent erga quos lex extabat. Exod. 23. Peregrino molestus non eris. Secundo modo vt tanquam aduenæ apud illos habitarent: de quibus etiã. c. 20. præmissum erat, Aduenam non contristabis. Tertio modo quia volebant profusus in eorum ritum & consortium admitti. Inter quos secundum naturalem rationem ordo dignoscebatur. Admonet enim tertio Polit. Philosophus, extraneos non esse temerè in rempublicam recipiendos, nisi sint vel abauo vel ab attauo oriundi: aliàs multa ab illis pericula imminerent reipublicæ. Ob idq; quia Idumæi ab Esau fratre Iacob descenderant, & ipsi Israelitæ apud Ægyptios peregrini plures ducentis annis egerant, iubebantur pacificè illos recipere, & profelythos qui vellent eorum religionem profiteri caractere circumcissionis insignirent. At verò quoniam Amalechitæ perpetui hostes eorum erant, secundum illud Exod. 27. bellum Dei erat contra Amalech à generatione in generationem. Et pariter Ammonites & Moabites de terra promissionis fuerant expulsi, citra personarum acceptio nem potuit eos Deus à sua republica abigere. ¶ Sed & de bello contra hostes tam offerendo quam sustinendo, sanctissima erat scripta lex, Deut. 20. vt primò pacè eis offerret. Secundò si duciam suam in ipsum Deum reijcerent. Tertio vt in idoneos, qui impedimento esse possent, domum remitterent. Quarto deniq; vt victoria modo destè vterentur: foeminis parcentes ac pueris.

Ad. 4. argu.

¶ Ad quartum deniq; argumentum respondetur quòd cum familia in tribus ordinibus consistat, scilicet viri ad vxorè, parètis ad filios, ac domini ad seruos: de omnibus tribus sanctitas Deus curauit optimas leges. Et primò deseruis, quod admitigandos eorum labores pertinebat, præceptum erat Deut. 5. vt die Sabbathi sicuti & do

Leges feruorum.

mini requiesceret. Itè in memoriã liberationis ex Ægypto, vbi ipsi seruierant, & in præfagiũ Christianæ libertatis, & præcipuè propter fraternam charitatè, cautum erat Exod. 21. vt ex filijs Israel nemo esset perpetuo seruus: sed septimo anno egrederetur liber, cum omnibus quæ asportauerant, adhibito insuper viatico: vt Deut. 15. legitur. Neq; quantum ad eorum vindictam fuit Deus negligens: imò & eodè cap. 21. statuit vt Dominus qui seruum mutilaret liberum dimitteret, & ancillam quam in vxorè duceret. Illud autem quod argumento obiectum est, scilicet occisorem serui impunè euadere, intelligebatur quãdo correctiois gratia virgula, non intentione vulnerandi percussisset: neq; postea certum esset à ob tale vulnus obijisset mortem. Nam si protinus moreretur, tunc dominus reus fiebat, Et erga filios etiam Exod. 22. iubebantur parètes vt eos religiose instituerent, quos etiam paternè castigare poterant. At verò quia, vt Philosophus. 10. Ethicor. docet. pater vim non habet coerciuam in filium, quando eorum crimen id postulabat, iubebatur, vt argutum est, filium publicæ potestati puniendum permittere. ¶ Sed & de vxoribus tam ducendis quam gubernandis optimæ extabant leges. Attamen libellus repudij ob eorum duritiam, qui perpetui erant odiorum memores, permissus illis fuit, vt per illud minus malum à maiori continerentur: vide licet nè vxores enecarent.

Leges filiorum.

Aristot.

Leges vxorum.

QUESTIO SEPTIMA, De lege Euangelica quantum ad eius substantiam.

S. Thom. 1. 2. quæst. 106.

ARTICVLVS. I.

Vtrum lex noua sit lex scripta, an potius cordibus indita.

Vatuor legum genera circa initium superioris libri distinctè monstrauimus, videlicet æternam, naturalem, atque humanam: de quibus lib. 1. disertum est: ac demum diuinam quam in hoc sumpsimus elucidadam. Hanc autem in veterem partiti sumus, ac nouam. Vnde cum de priori hætenus dictum sit, subsequitur vt de noua quæ Euangelica est sermonem subtexamus. Hæc enim, si æternam excipias, lex legum est, cuius gratia

gratia mundus creatus fuit, ad quam ferendam Deus ipse de coelo descendit, quæq; eiusdè Dei digito scripta est in cordibus nostris, per quam denique solam vniuerso orbi & inferi clauduntur, & ad æternam felicitatem coeli referantur. Vt ergo hanc supra cœlestem legem de cunctis suis numeris ac dignitatibus perpendam. Quæritur primò sit ne scripta dicenda, vt leges humanæ & vetus diuina, an verò sicut naturalis, à natura, sic supernaturaliter mentibus nostris impressa. Nã quod sit scripta sunt argumenta nonnulla. Primum: lex hæc, ipsissimè est Euangelium: de quo tamen Ioan. 20. cap. ait, Hæc autem scripta sunt, vt credatis. ¶ Secundò. Si lex hæc non esset scripta sed indita, nihil à naturali distaret: quippe de qua ait Propheta, Signatum est super nos lumen vultus tui Domine. ¶ Tertio. Lex Euangelica, christianorum est propria: lex verò indita vniuersis communiter nationibus patet. Legitur enim Sapient. 7. quòd diuina sapientia per nationes in animas sanctas se transfert: amicos Dei & prophetas constituit: ergo lex noua non est lex indita. ¶ Contrarium autem attestatur Hieremie vaticinium. c. 31. Vbi Deus nostram designans legem, ait: Ecce dies venient dicit Dominus, & consummabo super domum Israel & super domum Iacob testamentum nouum. Quod quidem testamentum declarans subdit, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Idque Paulus ad Hebræ. 8. ad hoc ipsum propositum allegat. Et. 2. ad Corinth. 3. latius edisserit.

1. Argumè.

2. Argumè.

3. Argumè.

Hieremias.

Paulus.

Cōclusio catholica.

August.

D. Thomas Aristot.

Quæstio hæc ex his modò citatis scripturæ testimonijs inter catholicos doctores originem duxit, qua prima legis nostræ excellentia comendatur. Statuamus ergo conclusionem quæ cunctis est catholicis receptissima. Lex nostra hoc à veteri differt, quod cum ipsa scripta esset in tabulis lapideis: nostra tamen in cordibus in sculpta est. At vero conclusionis sensum patefacere, non est vsq; adeò peruium: August. enim lib. de spiritu & liter. ca. 21. huc tantum pertinere arbitratur, quòd charitas Dei quæ secundum Paulum, & plenitudo & finis legis est. per Spiritum sanctum, vt ait idem Apostolus diffusa est in cordibus nostris. Quem quidè, D. Tho. secutus, sic conclusionem interpretatur. Vna quæq; inquit, res, vt. 9. Ethicor. author est Aristot. illud esse videtur, quod in ea est potissimum: hoc autem in lege noui testamenti est gratia Spiritus sancti, quæ datur per fidem Christi, virtusque est implendi legem: iuxta illud ad Roman. 8. Lex spiritus vite in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis: cum ergo gratia hæc intus infundatur à Deo in corda nostra, fit vt

lex ipsa principaliter sit in cordibus infixa. Tãtè illa quæ credenda sunt & agenda in sacra nobis pagina proponantur. Quia ratione secundario potest dici scripta. ¶ Opus est tamen hæc locupletius exponi: quoniã statim offerentur regione argumenta. Primum quòd legis virtus est intellectum instruere ac dirigere, mentesq; illustrare: hæc autem virtus per scripturam patet in Euangelio, sicuti antiquis in suo canone: non est ergo cur nostra non dicatur scripta, sicut illa. Secundum argumentum est quod & charitas & gratia tam antiquis quam nobis diuinitus infundebatur in corda, cuius virtute legem obseruabant: non est ergo cur illa minus dicatur indita nostra. ¶ Ad huius ergo plenioris intellectum discernendæ sunt duæ legis virtutes altera directiua, qua scilicet intellectus illuminatur, vt recta ire sciat, atq; altera voluntatis affectiua & motiua ad operandum. Et secundum vtrâq; lex Euangelica singulariter est intus menti inculpta. Doceri enim homo potest legem dupliciter. Vno modo scripturam legendo, atq; altero viam audiendo vocem. Atq; hic est præstantior modus: quoniã auditus, vt lib. de sensu & sensu ait Philosophus, sensus est disciplina. Et quidem antiquis priori modo data est lex nempe in lapideis tabulis scripta, quã illic subditi intuètes sequerentur: nostram verò non sic scriptam Deus nobis de coelo inuita, sed ipse inde delapsus viua voce in aures mortaliu inuulgauit, mentiq; impressit: hoc est sermonis energia, miraculorūq; potentia persuasit. Neq; verò humano tantum more illam nobis in dies inculpsit, verum & assensum fidei, quæ superna nobis indicat, supernaturaliter nobis ingenerat. Itaq; cum generanda fides duo exigat, scilicet, vt proponantur credenda, & vt intellectus assensum illis præbeat, vtrūque nobis Christus absque scripto perfecit. Tãtè si ad illud prius officium ministros sibi adiunxit: nempe Apostolos eorūq; successores, qui adminiculo illi essent ad prædicandam eandem fidem & legem. Ethoc est quod. 2. ad Corinth. 3. ait Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: hoc est per charitatem cordibus nostris infixa. Quæ admodum autè essent epistola, explanans subdit: Manifestati quod epistola estis Christi, ministrata à nobis, hoc est: Quauis nos vobis credenda proposituerimus, Christus tamen est qui fidei assensum in vobis inculpsit. Igitur quantum ad intellectus illuminationem, quæ prima legis est virtus, propterea per se primò lex nostra scripta est nobis in mente, quæ assensio fidei opus est dei. At quia illa quæ intellectu proponitur in absentia Christi & apostolorum, labi memoria pos-

1. Argumè. contra prædicta.

Argumè. 2.

Duæ virtutes legis.

Aristot.

Paulus.

ria possent, per accidēs est scripta. Si enim vox Domini semper auribus nostris insonaret, nulla nobis opus esset scriptura. Quare vt Chryso- st. in prologo super Matth. author est, libro rum vice gratia Spiritus sancti deberemus vti: sed quia illā excusimus, literæ sunt inuētæ. Chri- stus nanque nihil Apostolis scripto tradidit. ¶ Sed & quantū ad alteram legis virtutē, quæ est voluntatem ad agēdum afficere ac permou- ere, pariter scripta est intus: quoniā legem ad finem præcipientis implere, nisi per gratiam & fauorem Dei, non possumus. Lex etenim tantum ostēdit quid agere debeamus: tollens sub- inde, vt supra diximus, excusationem: qua ra- tione ait Paul. literam occidere: sed virtus ope- randi per gratiam nobis & charitatem suppe- ditatur. Qua de causa subdit, Spiritus sanctus vi- uificat. Et hoc est quod ait Ioannes, Lex per Moysen data est, putā scripta in tabulis, in qui- bus nulla inerat agendi vis: sed gratia & veritas (ad purificandum corda, qui finis est legis) per Iesum Christum facta est.

Ad. 1. argu. **H**I ergo constitutis facillimæ sunt argu- mentorum solutiones. Ad primum enim respondetur quod tam in lege veteri quam in noua scripta ea sunt quæ ad fidem gratiamq; Spiritus sancti attinēt: nempe tam illa quæ ad cognoscendum diuinitatem Dei, & humanita- tem Christi conducunt, quam agenda quibus charitas confouetur: quæ quidem fides & cha- ritas tam sub illo testamento illis donabatur in cordibus, quam sub nostro imprimitur. Atta- men cum tam illic quam hic virtute vnus me- diatoris illa fiebat impressio, differentia est qd cum illic nondum ille mediator præfens esset, nempe neque per se ipsum prædicasset, neque sacramenta illius legis virtutem passionis eius nondum exhibita ad cōferendam gratiam iu- uissent: nostram verò & ipse Christus tradidisset nobis, & spiritus sanctus Apostolis decla- rasset, ac perinde sacramenta eandem charita- tem nobis & gratiam infundant: lex nostra me- ritò præ illa censetur in cordibus ingenita: sicuti illa erat in tabulis. Vnde Paul nō ait simplici- ter in cordibus, sed in cordibus carnalibus: vt alluderet ad lapideas tabulas, duritiem cordiū illius populi significantes: cum tamen per cha- ritatem nouæ legis corda, vt carnea, remolle- scant. ¶ Ad secundum autem argumentum re- spondetur qd lex naturæ indita est in cordibus naturali via: lex verò gratiæ supernaturaliter.

Ad. 3. argu. ¶ Atque ad tertium iam responsū est quod non solum sub lege scripta, verum neque sub lege vnquā naturæ quispiam recepit Spiritus sancti gratiam, nisi per fidem Christi. Et ideo

licet eadem sapientia fidei cunctos qui ab Adā vsque iusti fuere, iustificauerit: peculiariter tamen propter præsentiam eiusdem authoris gratiæ, censetur cordibus inscripta.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex noua iustificet.

Secunda excellentia legis nostræ ab eius effectu petitur: atque ideo quæ ritur vtrum virtutem habeat iustifi- candi. Arguitur nanque à parte ne- gatiua. Nemo nisi per diuinæ legis obedientiā fit iustus, secūdum illud ad Hebræ. 5. Factus est Christus omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ: Euangelium autem non id vni- uersim præstat, vt ei obediatur testante ad Ro. 10. Paul. non omnes obedire Euangelio: ergo lex noua nullam præ antiqua virtutem habet iustificandi. ¶ Secundò per id Paul. ad Roma. probat legem veterem nō iustificasse quod ea adueniente præuaricatio creuit. Ait enim cap. 4. Lex iram operatur. Vbi enim non est lex, ne- que præuaricatio: sed multò peius lex noua præ- uaricationem aggrauat: eò quod maiori pœna dignus est, qui post legem nouam, diuinam vo- luntatem apertius notificantem, delinquit, se- cundum illud ad Hebræ. 10. Irritam qui facie- bat legem Moyfi sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quāto magis puta- tatis deteriora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit? ergo lex noua minū quam ve- tus iustificat. ¶ Tertio, iustificare munus est pe- culiare Dei, secūdum verbum Pauli ad Rom. 8. Deus est qui iustificat: lex autem vetus per- inde ac noua Deo authore lata fuit: ergo non est cur noua excellentius q̄ vetus iustificet. ¶ In contrariū autē est idē ipse Apostolus ad Ro- ma. 1. Nō erubescō Euangeliū: virtus enim Dei est in salutē omni credenti. Vbi singulare qui- piam in Euangelio agnouit: salus autē & iustifi- catio idē est: fit ergo, vt virtus Euāgelicæ legis fit iustificare, ac perinde saluos facere credētes.

Questio hæc ditijs locupletata est, aper- tiusq; explicata. q. 3. articu. vlt. cuius solu- tio tribus conclusionibus continetur. Est enim in lege, secūdum id quod proximè dicebamus, duo considerare: nempe documen- ta ipsa, & mandata exterius ad credendum & operandum scripta: & præterea interna gra- tia fauorq; Spiritus sancti ad opera eiusdem le- gis exequenda, atq; ad eius assequendū finem. Quo habito prima conclusio est: Lex Euange- lica. si pura documenta & mandata atque ope- rum

1. Argumē- tū a parte ne- gatiua.

Argumē. 1.

Argumē. 1.

Paulus.

1. Conclu-

rum

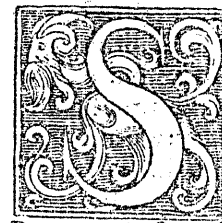
rum substantiam consideres, non magis per se iustificat quā vetus, vel lex ipsa naturæ. Iam enim loco citato expositum reliquimus quem admodum verbum Pauli, Nō ex operibus, sed ex fide & gratia hominem iustificari: non tantum de operibus legis veteris, verū etiam de no- stris intelligi. Sicuti & id quod ait literam occi- dere, Spiritum autem viuificare, interprete in- de spiritu & lite. Augustino, de Decalogo etiā ipso esse intelligendum. Nam de ipsa concupi- scentia in decalogo prohibita subiungit, Con- cupiscentiam nesciebam esse peccatū, nisi lex diceret, Non concupisces. Lex enim nihil aliud præstat quā docere quid sit peccatum: mun- dare autem à peccato, quia virtus est superna- turalis, soli gratiæ per fidem Christi adscribitur. ¶ Secundā conclusio. Lex Euangelica, si in- ternam eius virtutem mediteris, hominem ius- tificat. At verò quoniam eadem virtus non so- lum Euangelicos, sed & antiquos patres & qui sub lege naturæ iuste viuebant, iustificabant, adhibetur Tertia conclusio. Lex Euangelica ob id præ alijs cōsetur iustificare, quod author ipse gratiæ, cuius fide olim agebatur salus, lato- fuit nostræ legis quā suo sanguine confirma- uit, cuius pretio saluificam gratiam per eius sa- cramenta obtinemus. Hæc autem iam satis su- pra exposita sunt.

Quocirca primæ obiectioni conceditur nemini obuenire salutē nisi per obediē- tiam Euangelij: inde tamen solū colli- gitur legem nouam quantum ad substantiam operum externaque mandata & documenta non per se iustificare: sicut neque antiquam, quod prima conclusione concessimus. ¶ Ac perinde respondetur ad secundum. Gratia em̄ Euangelica eatenus subditos iustificat, vt tamē minimē illos sic cōfirmet, vt peccare nequeat: imò qui contra eandē gratiam legē violauerit, eò sit maioris reus supplicij quo apertius no- uit voluntatem domini sui. Nihilominus hoc est adnotatu dignū, quod verbum Pauli, scili- cet, Lex iram operatur, nō perinde Euangelicæ conuenit, atq; Mosaycæ. Nam lex vetus com- muni nomine, nō gratiam, sed meram literam significat: quæ tantū ostendit quid sit peccatū atq; adeò occasio sit peccādi, vnde nascitur ira Dei. Lex autem Euangelica non tantū literam sed gratiam, eiusq; sacramenta comprehendit. Quare non est lex iræ, sed benignitatis ac mise- ricordia. ¶ Ac subinde ad tertium eodem penē tenore respōdetur. Nēpe quod etsi idem Deus vtriusq; fuerit author legis, diuersimodē tamē. Nam illam tantū scripsit in tabulis: nostram ve- rō, modo exposito, vt ait Paulus, in cordibus

carnalibus. Quare expositore eodē lib. de Spi- ritu & lite. August. legem illam extra hominē scriptam appellat idem Apostolus ministratio- nem mortis & damnationis: nostram verò, mi- nistrationem spiritus & iustitiæ.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex noua debuerit dari à principio mundi.

Subsequit vt quēadmodū de veteri disputaui, sic de Euāgelica inuestigem, cur nō fuerit statim in mū- di primordijs posita. Ar- guit enim id maximē con- decuisse. Deus vt habet ad Rom. 2. nō est personarū acceptor: & tamen vt habetur statim. c. 3. Omnes homines peccau- rūt & egēt gratia Dei: ergo debuit Euangelico lumine, statim homine lapsō, orbē perfundere, vt oēs viā salutis ingrederētur. ¶ Secūdo argui- tur. Legē Euāgelicā non minū cōgruit fuisse: vniuersalem quo ad tempus, quā quoad lo- cum: vult em̄ Deus omnes homines saluos fre- ri: voluit autem hac ratione, vt patet Matth. & Marc. vlti. Euangelium predicari in vniuerso mundo: ergo debuit illud vniuersis seculis no- tum facere. ¶ Tertio deniq; arguitur. Consul- tius fuerat homini ad spiritualem vitam & eter- nam, quæ præstantior est, necessaria prouidere, quā ad corporalem, quæ temporalis est: ab- initio autem in temporalibus prouidentissimē homini prospexit, tradendo ei cūcta quæ crea- uerat in suam ditionem, vt patet Genes. 1. ergo debuit & lege Euāgelica, quæ maximē necessa- ria erat ad spiritualem salutē, mortales illic ab initio mundi instituire. ¶ In contrariū faciunt Apostolica testimonia. Non prius quod spiri- tuale est, sed qd animale. Et ad Galat. 4. Cū ve- nit plenitudo tēporis misit Deus filiū suū. &c.

Ad quæstionē facillima negatione responde- tur. Nō decuit statim ab initio mūdi Euan- gelicam legē mortalibus affulgere, sed multo- fuit cōsultius per tot differri secula. Ad intelli- gentiā autē cōclusionis huius prenotandū est, duplicē esse quæstionis sensum: vnū. scilicet suppo- sito qd ædi nō debuit nisi per Christū, cuius san- guinis effusione erat cōfirmanda. Et tūcidem est quætere ac si quærat vtrū debuit Chrus sta- tim in mūdi exordio carnē induere. Hūc autē sē- sū nō est præfētis loci discutere. Disputat nāq; à D. Tho. 3. par. q. 1. Nosq; art. vlt. hui⁹ libr. rō- ncs.

August.

August. Paulus.

Probatio cōclusionis

2. Cōclusio

3. Cōclusio

Ad primum argumentū

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

Paulus.

1. Argumē-

2. Argumēt

3. Argumēt

Paulus.

Cōclusio re- sponsiua.

duplicis quæ- stionis sen- sus.

nes eiusmodi dilati temporis adducemus. Alter verò sensus est, vtrum decuit legem Evangelicam dari antechristi aduentum, vel ante eius redemptionem. Et in hoc sensu respondetur non expedisse. Cuius tres rationes assignat D. Thom. Prima est: Lex noua, vt iam modò dicebamus, potissimum est gratia Spiritus sancti: quam scilicet, vt ait Paulus, Spiritus sanctus abundè in nos effudit: abūdantia verò gratiæ effundi non debuit nisi impedimento sublatò quod per peccatum ei obstat: vnde Ioannis. 7. Nondum erat Spiritus datus (videlicet exundans) quia Iesus nòdum erat glorificatus: impedimentum autem illud per Christi mortem sublatum est: ergo vsq; ad ipsum passum non decebat legem gratiæ dari. Atque hanc rationem Paul. ad Rom. 8. edisserit: vbi ait. Deus filium suum mittens in similitudinē carnis peccati de peccato, hoc est de carne, quæ licet non in suo supposito, infecta tamen erat peccato, damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Est enim illa mirabilis antithesis per quam diuina potentia patet: nempe quòd Deus non quomòdòcunq; damnauit peccatū, sed per carnem ipsam cuius natura peccatum, & commissum fuit, & ferpebat in omnes. Lex ergo gratiæ, qualis est Evangelica, à mortē Christi debuit vigorem sumere.

Triples ratio conclusio. D. Thomæ.

Paulus.

2. ratio conclusio.

Aristot.

Paulus.

3. ratio.

Paulus.

¶ Secunda ratio sumitur ex perfectione legis. Seruauit nanq; Deus naturæ ordinem quæ ab imperfecto progreditur ad perfectum: sicuti per puerilem ætatē progreditur ad virilē. Ad quod alludit Apostolus in illo citato verbo, Non prius quod spirituale est, sed quod animale. Nā embryo, vt ait Philosophus, prius viuit vita animali quàm rationali. Et hanc rationem declarat idem Apostolus ad Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iusti ficemur. At vbi venit fides, iam non sumus sub pædago. Itaque sicut magister præstantior est pædago, sic & lex nostra lege veteri. Pædagogus quippe clientulum in tenera ætate quæ non est doctrinæ idonea, metu terroreque arcet à malo: magister verò prouectiorem discipulum docendo veritatem allicit ad bonum. Tertia ratio inde sumitur quòd lex nostra est lex gratiæ: & ideo oportuit vt homo sub lege veteri relictus collabendo in peccatū suam agnosceret infirmitatem, ac subinde quæ esset gratiæ indigens. Quam quidem causam aperuit nobis Pau. ad Roma. 5. vbi ait, Lex subintravit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, super abundauit & gratia. At qui hæc ratio non solum de Evangelio probat quòd esset differendum, verum de ipsamet Christi

Redemptione.

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd cum humanum genus per peccatum Protoplasti nostri iuste fuerit auxilio gratiæ spoliatum, nihil ei amplius Deus debuit: & ideo quos non seruauit, ex iustitia perierunt, quibus autem per gratiam opitulatus est, per misericordiam succurrit. Vnde Augustinus in lib. de perf. iusti. infert nullam esse personarū acceptionē apud Deum: vt pote quòd vbi nulla est ratio debiti, nullum obtinet locum.

Ad. 1. argu.

August.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

¶ Ad secundum respondetur quòd diuersitas locorum, status hominum non variat: & ideo dum Christus legem dedit, in omnem locum prolatari voluit: diuersitas verò temporum diuersas distinguit in genere nostro ætates, quorum nò omnes fuerunt Euangelij capaces. Tāetsi suis singulæ legibus fuerit instituta, quibus potuerunt obtinere salutem.

¶ Ad tertium denique respondetur aliam esse rationem prouidentie in his quæ ad naturam pertinent: aliam verò in his quæ ad gratiam. Bona enim naturæ non ordinantur ad tollendum peccatum, sed ad sustentandam vitam: ideoque homini statim in eius creatione debuerunt conferri: at verò quoniam gratia ad tollendum peccatum confertur, lex abundantis gratiæ dari non debuit nisi peccati impedimēto submoto.

ARTICVLVS. III.

Vtrum lex noua sit vsque ad finem mundi duratura.

¶ Vm lex vetus aduentu nouæ fuerit repudiata, meritò quis dubitet vtrū alia sit præterea superuentura, per quam Evangelica aboleatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Dominus, Ioan. 16. pollicitus est discipulis venturum spiritum sanctum qui docturus eos esset omnem veritatem: at nondum ecclesia cuncta cognouit diuina mysteria: nam multa in dies sanctis Concilijs reuelantur: ergo expectanda est alia lex, per quam Spiritus sanctus nos omnem doceat veritatem. ¶ Secundo, Matth. 24. ait Christus: Prædicabitur hoc euangelium regni in vniuerso orbe: & tunc veniet consummatio: sed euangelium Christi iam prædicatum est neque tamen consummatio peruenit: ergo aliud nobis est opperendum Euangelium Spiritus sancti, aliæque lex, qua peruulgata, continuo fiat consummatio. ¶ In contrarium facit verbū eiusdem Redem-

1. Argumē.

2. Argumē.

Redemptoris eodein cap. 24. Dico vobis quia nò præteribit generatio hæc donec omnia fiāt. Quod Chryso. de generatione fidelium interpretatur: quorum ergo status ad finē vsq; mūdi perdurabit.

Chryso.

1. Conclusio.

probatio.

Paulus.

2. Conclusio.

Obiectio.

Solutio obiectiois.

2. Conclusio.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur, quæ ex hac distinctione dimanant. Duobus modis status mundi variari contingit: vno scilicet diuersitate legis, atque hoc pacto non amplius variabitur lex nostra, sed vsq; ad finē mundi persistet. Probatur conclusio. Si euangelica hæc nostra antiqua successit, eo fuit quod perfectior est illa: nulla autem esse potest hæc euangelica in hoc mundo præstatio: ergo nulla est illi successura. Prior præmissa iam satis supra declarata est: lex enim tãto est perfectior, quãto suo propinquior fini: legis autem finis, vt habetur ad Rom. 10. Christus est: & ideo quò lex vetus elongatior erat à Christo quàm nostra, eò erat imperfectior: nostra autem adeo est propinqua eidem fini vt ipsum habeat præsentem: ergo nulla esse potest perfectior. ¶ At ne quis cauilletur Christū posse aliam perfectiorem ferre, arguitur secundo. Legis perfectio ex fine tandē vltimo existi manda est: puta ex cœlesti felicitate ad quam lex omnis nos ducit: illa autem in hoc seculo effectus nos illuc ducere potest, quæ homines omni labe perpurgat, quæ impedimento nobis est ingrediendi regnum Dei, ipsius corpore pascit, ac sanguine potat, subindeque valuas eiusdem regni cunctis expandit: hæc autem est lex nostra, idque Christi ipsius testimonio constat, qui initio suæ prædicationis agentibus penitentiam regnum cœlorum pollicetur: ergo nulla restat alia præstolanda. Quòd si verbum huc nobis Apostoli obijcias. 1. ad Corinth. 13. Cum venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, nihil obstat: quoniam illic de perfectione quæ nos in patria manet sermo habetur ab Apostolo: vbi fidē propter suam obscuritatem appellat cognitionē ex parte, quæ visionis fulgore euacuabitur. Videmus enim nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem.

¶ Secundo modo potest status hominū variari per hoc quod diuersimode se habeant ad eandem legem. Et de hoc modo adhibetur secunda conclusio. Nihil vetat quominus status legis nouæ, perinde atque status veteris, mutetur. Quod est dicere: Sicuti lex vetus quandoque ac curatius obseruabatur, quandoque, verò legnius ac negligentius, sic & in statu Evangelico vsu venit. Aliquãdo enim latius multò ac fufius patuit Christianus cultus: quandoque verò idem

Christianismus strictior fuit & angustior. Ratio autem huius conclusionis, non quidē Deus est, qui paratissimus est omneshomines saluos facere: sed humana libertas: Nam cum gratia Evangelica, vt dictum est, habentes non confirmet in bono, sed suo relinquat arbitrio, vsu illis proinde venit vt eandem gratiam obijcētes ac despicientes carnalibus desiderijs mancipentur. ¶ Tertia conclusio. Et si status Christianissimi latior patentiorque expectetur, nullus tamen futurus est, vbi gratia copiosior sit & abundantior quàm hætenus præcessit. Prior pars inde patet quòd, vt Christus testatus est, quod euangelium in vniuersum mundū prædicetur, nò erit finis. Et ad Romanos. 11. Apostolus ait caritatem in Israel contigisse vt plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Quo loco declaratū reliquimus quæ admodum ante finem mundi ab omnibus sit lex Christi exosculanda. Posterior verò conclusionis pars probatur: Nam quando nulli antecessissent sancti præter Deiparam Virginē atque Apostolos, qui Spiritus primitias acceperunt, non est cur alios expectemus tam ingentis sanctitatis. Quibus nihilominus numerosissima Martyrum, Confessorumque atque Virginum copia adhuc per Dei gratiam successit. Quocirca etsi sub Antichristi tyrōnide defuturi non sint sanctitate proceres, qui eius truculentissimam rabiem perpessi, pro fide Christi atrocissimas mortes oppetant: tamen præcorū excellentiam non adæquabunt.

Ratio conclusionis.

Tertia conclusio.

Probatio prioris partis.

Manichæi.

Montanus.

Augustinus Veritas catholica.

¶ Circa primum igitur argumentum notandum est non defuisse hæreticos qui negarent remissionem Spiritus sancti, quæ Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pentecostes. Vnde Manichæi aiebant in suo magistro fuisse cōpletam: quem (vide blasphemiam) Spiritum paraclētum appellabant. Mōtanus autem & Priscilla non vsque adeo blasphemabant: dicebant nihilo minus in illis fuisse completam: vt Augustinus contra Faustum meminit. Attamen in concussa stat catholica veritas, in illis fuisse completam: neque aliam deinde sperare licere, lusi namque fuerunt federe in ciuitate, donec induerentur virtute ex alto: vt patet Lucæ. 24. promissumque illis est, vt baptizarentur Spiritu sancto, vt actum. 1. legitur: quod completum est cum illis idem Spiritus linguis igneis affluis, Vnde Ioannis. 6. Nò dum erat Spiritus datus, quia nondum Iesus erat glorificatus. Vbi rerum consequentia de notantur: nimirum quòd protinus Christo per resurrectionem & ascensionem glorifica-

L to, Spi-

Ad. r. argu- to, Spiritus fuerit plenissime datus. Ad argu-
mentum ergo vt respōdeamus, negatur Eccle-
siam nondum cognouisse omnem veritatem
iuxta Christi pollicitationem. Intelligitur nan-
que promissio illa de omni veritate quę est ad
salutem necessaria: quam quidem plenē fuerūt
Apostoli docti, ipsique Christianam familiam
docuerunt, secundum illud, Ite, & baptizate o-
mnes gentes, docentes eos seruare quęcūque
dixi vobis. Quocirca vbi Petro Christus pro-
misit quod sua fides non foret usque ad finem
seculi Ecclesiam defectura, illic pollicitus est
quod esset necessariam omnem veritatem co-
gnitura. Vbi tamē illius cognitione indigeret.
Quare non simul omnia nouit, sed nouis obor-
ti hęresibus, temporum curriculo, sicut auro-
ra cōfurgēs, magis ac magis illuminatur. Sunt
tamen aliaque non sunt de necessitate salutis,
Et hęc non decuit Apostolos, aut doceri, aut
docere. Vnde eodem capitu. Actuum. 1. Non
est, inquit, vestrum nosse tempora vel momen-
ta quę pater posuit in sua potestate.

Ad secundū argumentū
August. Ad secundum respondetur quod cum Chri-
stus Euangeliū suum appellauerit Euangeliū re-
gni cęlorū, stultissima hęresis esset aliud præ-
stolari. Verbum autem Christi August. in epi-
stola. 3. ad Esychiū, quę est. 8. multis modis
exponit. Primum enim Redemptor nihil aliud
sibi voluit quàm quod non esset finis mundi
uenturus, antequam Euangelium prædicaretur
in vniuerso mundo: quanto autem tempo-
re post eiusmodi prædicationem esset ventu-
rus, non declarauit. Secundò, vt Chryso-
stomus & alij interpretantur, non tam de fine mū-
di quàm de Hierosolymitana euerfione illic lo-
quebatur. Vnde statim subdit: Cum ergo vi-
deritis abominationem desolationis. &c. tunc
qui in Iudęa sunt fugiant ad montes. Quocir-
cādem Chrysostomus ante illam subuerfio-
nem opinatur Euangelium fuisse prædicatum
in vniuerso orbe: secundum Propheticum ver-
bum quod ad Romanos. 10. citauit Aposto-
lus: In omnem terram exiuit sonus eorū. Nam
si non intelligeretur tunc iam completum, nul-
lum esset argumentum Pauli, quo volebat Iu-
dęos excusatione denudare, quàm sibi præte-
xerint, quod non receperint fidem, quam non
audissent. Tametsi Augustinus in eadem epi-
stola contendat nondum tunc temporis Pauli
impletum fuisse vaticinium illud: quāuis per
verbum præteriti fuerit prolatum. Quoniam
& propheta similiter illud protulit: & tamen
ætate sua non dum erat impletum. Cui simile
& illud est alterius Psalmi, Foderunt manus
meas & pedes meos. Et certē citra stupendum

Secunda. Chryso.

Paulus.

August.

miraculum non potuisset in totum terrarum
globum tuba Euagelica tam breui intonuisse:
vt latius loco citato super Paul. scriptum cura
uimus. Hieronymus autem super eundem lo-
cum Matthei litem per hanc distinctionem co-
natur dirimere. Euangelium dupliciter intelli-
gi potest diuulgari, vno modo itavt fama Chri-
stiani nominis euolet. Et hoc modo fieri po-
tuit, vt Apostolorum seculo eadem fama agen-
te in gentem per ora delata in vniuersum per-
manuerit orbem: nō tamen cum illa energia
vt Christi fides vniuersis persuaderetur. Alio
ergo modo contingit vt cum effectu sic prædi-
cetur fides, vt in culpa omnes cōstituat, qui eā
non recipiunt. Et hoc modo tenendum est cū
Augustino quod nondum fuerit Euangelium
vniuerso orbi euulgatum. Vnde infert sanctus
Thomas, quod si priori modo prædicatio Euā-
gelij intelligatur, subintelligendum est cū Chry-
sostomo tunc subsecutum esse finem, hoc est,
Hierosolymorum excidiū, Postquam verò po-
steriori modo vniuersum orbem compleue-
rit, tunc demum subsequetur mundi consumma-
tio. Nam negari non potest, quin eodem loco
Christus de vtroque fine & termino permistim
loqueretur.

Hieronym.

d. Thom.

**QVÆSTIO OCTA-
ua, De collatione legis nouę
cum veteri.**

S. Thom. 1. 2. quęst. 107.

ARTICVLVS I

*Vtrum lex noua sit veteris complemen-
tum.*

ROSTQVAM LEX
diuina in veterem & nouā
est distincta, scire expedit
quibus modis hęc ab illa di-
stinguatur. Et arguitur pri-
mo à parte negatiua quod nul-
lo distinguatur modo. Vtra-
que lex data est colentibus Dei fidem: vt pote
sine qua, vt ad Hebręos. 11. ait Paulus, im-
possibile est placere Deo: eadem autem est no-
stra antiquorumq; fides, vt suprā expositum
est: ergo eadem est lex.

r. Argum.

¶ Secundò arguitur quod noua non sit vete-
ris complementum. Cōplere enim huic oppo-
nitur

nitur quod est euacuare, & inueterare: lex au-
tem noua euacuauit antiquam, secundum illud
ad Ephēos. 2. Legem mādatorū decretis euac-
uans, eamq; inueterauit, hoc est antiquauit,
secundum illud ad Hebręos. 8. Nouum testamē-
tum veterauit prius. Quod præterea & Chri-
stus facti ipso mōstrauit: nā multa cōtraria il-
li legi, tum docuit, tum etiam ferit, vt est illud
Matthæi. 5. Audistis, quia dictum est antiquis.
&c. Ego autē dico vobis: vnum autē cōtrarium
non cōplet alterū: ergo noua veterem nō com-
pleuit. ¶ Tertio, Si noua esset veteris cōplemē-
tum, sequeretur quod in illa fuisset contenta tan-
quàm veritas in figura: multa autem credenda
nobis tradita sunt & agenda in noua lege, vt
sunt sacramēta & consilia, quę in veteri nō ex-
tabant: ergo noua non cōtinebatur sub illa;
atq; adeo neque illam cōpleuit. ¶ Contrarium
asseruit Christus Matthæi. 5. Nō veni soluere
legem, sed adimplere. Vnde & subdit, Iota
vnum aut vnus apex non præterebit donec o-
mnia fiant.

argum. 3.

r. Cōclusio
probatio.

ET hęc quoq; quæstio in superioribus tacta
fuit & bona ex parte definita: Sed vt recen-
tes adhibeantur rationes, tribus etiam nū con-
clusionibus secundum argumentorū numerū di-
stinctur. Prima. Lex Euagelica neq; prorsus est
alia ab antiqua, neq; omninò eadem: sed sic ab
illa distans, vt perfectū ab imperfecto. Proban-
tur partes omnes. Cum vnaquęlibet lex finē
habeat peculiarem, illę sunt omninò diuersę
quę in diuersos tendūt fines: sicuti leges repu-
blicę per Regem administratę alię essent à le-
gibus alterius quę per Aristocratiam gubernare-
tur, atq; à legibus illius quę regeretur per De-
mocratiam. Illę autē leges quę ad eundem or-
dinātur finē, quarū tamen vna proprius ad eū-
dem accedit finē quàm altera, non latius disse-
rūt quàm sicut perfectū ab imperfecto sub eō-
dem fine: vt leges quę adultis perfectisq; viris
ponuntur, atq; illę quibus instituuntur pueri.
Exemplū est in motibus naturalibus. Motus
enim sursum alius est à motu progressiuo, sed
tamē intēsi or calefactio nō est omninò diuersus
motus à remissiori. Ad propositū ergo, cū
lex noua & antiqua ad eundē tendāt finē: nam
idem est Deus vtriusq; testamenti, qui illos vt
pueros sub pedagogo ad vitam æternā educa-
bat, nos vero tāquàm virōs prouectos ad ean-
dē beatitudinē instituit, secundum illud ad Ro-
mā. 3. Vnus Deus est qui iustificat circūfisi-
onē ex fide, & præputiū per fidē: non sunt om-
ninò diuersę: sed differunt sicuti lex timoris,
quasi ferula coercens pueros, vt ad Galat. 3.
significat Apostolus: & lex charitatis, quę

est vinculum perfectionis, qua nos Christus
peculiariter instituit, vt expositum est. Hanc
conclusionem quęst. 1. articul. 1. huius libri fu-
sus luculentiusq; expositam reliquimus: nem-
pe quemadmodum lex nostra eo fit antiqua
perfectior, quòdmodò per eius sacramēta gra-
tia conferatur, per quam solam supremum fi-
nem legis adipisci possumus. Nam illi non per
legem, sed per fidem & gratiam eiusdem no-
stri authoris seruabantur. Et idē non opus
hic nobis est amplius immorari.

qualiter di-
scrimē pos-
sum sit ac-
cipiendum

¶ At verò quia diximus illam fuisse legē timo-
ris: nostrā verò charitatis & amoris, qua breui
differentia ait Augustinus contra Adamā. Ma-
nichęi. legem nouam à veteri diuersificari, non
est id memoria prætereundum, quod in præce-
dentibus adnotauimus, nō defuisse in illa legē
quosdam, qui ducerentur amore. Nam illis et-
iam præceptum Leuit. 19. Diliges proximum
tuum. Et Deutero. 6. Diliges Dominū Deum
tuum. Et in nostra aliqui contra trahuntur timo-
re: nam & nobis comminatus est Christus
ignem æternū. Discrimen ergo non est su-
mendum ex conditione singularum persona-
rum, sed ex conditione statuum ambarum le-
gum in genere. Etenim quoniam ille erat pue-
rorum status qui metu potius arcentur à malò
quàm ratione ducatur ad bonum: noster verò
status sit liberorum, quos Christus à lege &
morte, vt habetur ad Romā. 8. liberauit, &
liberi amore potius filiali quàm seruili metu
ducantur, nostra dicitur lex amoris: illa verò,
timoris. ¶ Ac pari modo de alia censendum est
differentia, quam idē Augustinus contra
Faustum libro. 4. inter easdem leges cōstituit:

Paulus.

Augustinus

nempē quod illud testamentum ideo dicatur
vetus, quod præmia tantum temporalia cadu-
cæque promittebat quę senescunt: nostrum
verò, nouum, eò quod sempiterna pollicetur
quę semper virefcunt: non inquam sentiendū
est discrimē inter personas: nam & illic aliqui
alliciebantur æterno præmio: & hic vice versa
nonnulli pelluntur temporali. Etenim &
Marci. 10. promittitur relinquētibz domos
& fratres, quod centies in hoc tempore acci-
pient, præter vitam æternam: sed hęc differen-
tia inter status est dignoscenda. Nam pueri
præsentibus munusculis inescantur, quæ ideo
illic erant frequentissima: nobis autē rarissima
vt pote qui tāquàm viri ad absentia potius, sed
tamen sempiterna inhiamus. Horum etiam in-
star intelligendum est discrimen aliud quod
Apostolus ad Roma. 4. internoscit: vbi legem
antiquam appellat legem factorum: nouam
verò legem fidei. Haud enim denegandum est

qua ratioe
lex veteris ap-
pellat lex

factorem, non quia illi locum etiam haberet fides Christi per quam tam illi quam nos iustificamur. Neque vice versa negandum quin & lex nostra contineat facta, tam moralia, secundum illud Matthæi. 5. Benefacite his qui oderunt vos, quam caeremonialia: vt sunt sacramenta, secundum illud Luca. 20. Hoc facite in meam commemorationem. Sed tamen quia lex illa plurimum præfertimque in factis illis, puta in caeremonijs posita erat, quæ non, vt nostra sacramenta, iustificabant: neque verò moralium opera sed sola fides Christi salutem operabatur: nostra verò lex præcipue, vt expositum est, consistit in interna fide & gratia, quam abudè Spiritus sanctus in nos effudit. Lex illa dicebatur lex factorum: nostra vero per antonomasiam lex fidei & gratiæ.

2. Conclusio ¶ Secunda conclusio. Lex nostra fuit antiquæ complementum. Omne enim perfectum id quod imperfectum est complet, eius supplendo defectus. Hunc autem supplendi modum in calce expositionis. c. 3. ad Roma. super illo verbo; Legem ergo destruimus per fidem? Absit: sed legem statimus, fuisse dilucidauimus. Est enim in lege duo considerare: scilicet & fidem & præcepta: finis autem legis illius duplex erat. Vnus communis illi & nostræ, qui est per iustitiam perducere in vitam æternam: alter verò illi peculiaris, puta futuræ veritatis præfigurare. Præcepta verò erant in triplici genere, morali scilicet, caeremoniali, ac iudiciali. Et quantum ad hæc omnia, absolutissimè lex nostra compleuit veterem. Primum omnium quantum ad finem illum supremum, qui est, iustificare, illam compleuit, id quod illa non valebat perficiendo. Nam cum opera illa de se non iustificarent nisi in fide Christi: quare quotquot iusti vitam defungebantur, in limbo, ceu in deposito tenebantur recõditi, aduentum eius præstolantes, qui aditum illis ad regnum panderet, & lator nostræ legis beneficium illud quod illi expectabant, exhibuit, merito lex nostra hac ratione illam cõpleuit. Vnde Paulus ad Romanos. 8. Quod impossibile erat legi, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati damnauit peccatum in carne: vt iustificatio legis (id est, quam expectabat lex) impleretur in nobis. ¶ Deinde & alterum eiusdem legis finem, scilicet significare, quod proprium erat caeremonialium, impleuit, exhibendo veritatum luminam, quarum lex illa vmbra gerebat. Vnde ad Colossen. 2. ait Paulus caeremonias illas fuisse futurorum vmbra, corpus autem, Christi: hoc est eorum veritatem pertinere ad Christum: Ob idque lex illa dicebatur lex vmbra & figuræ:

Vide authorem c. 3. Epistolæ ad Roma.

Quot modis lex noua fuit completum veteris.

Paulus.

Paulus.

nostra autem lex veritatis. ¶ Secundò & præcepta ipsa perfecit cõpleuitque Christus lege noua, & factò & verbo, factò scilicet, seruando legem: nã & circumcisus est & oblatu tẽplo, & alia persoluit legalia, iuxta illud ad Galat. 4. Factum sub lege. Verbo autem tripliciter eadẽ impleuit, hoc est perfecit præcepta. Primò scilicet legitimũ intellectu de promedo: vt homicidij & adulterij, quorũ sensus Pharisei deprauauerant, docentes tantum prohiberi illic manum, non animum. Christus nã que docuit animi etiam affectiones illic cõpesci. Secundò & cautelas adhibuit tutius illa seruandi: vt non iurare omninò, neq; per cœlum. &c. nisi necessitate intercedente. Et tertio superaddendo consilia: vt patet Matthæi. 19. vbi iuueni asserenti seruasse præcepta, cõsuluit vt si esse perfectus vellet, diuenditis quæ haberet, sequeretur se. Cum ergo Christus his modis legẽ impleuerit, merito illam absoluit, ac subinde ostendit per Euangelium esse exclusam: nõ tamen destructã, vt ait Paulus: quia permanet in testimonium nostræ.

¶ Tertia conclusio. Lex noua continebatur in veteri: nõ quidem actu, sicuti locatum in loco: sed virtute, vt perfectum contineatur in perfecto, puta animal in embryone, & actus in potentia: videlicet species in genere, & arbor in semine. Cõclusio ex dictis palã fit manifesta. Quæ quidẽ sensu intelligitur illud Ezech. 1. Rota erat in rota, hoc est, Gregorio interprete, nouum testamentum in veteri. Vnde Chrysostr. exponens illud Marci. 4. Vltro terra fructificat, primum herbam, deinde spicã, deinde plenum frumentum in spica, ad tria id genera legum accommodat. Lex enim naturæ tantum herberescere voluit: Lex verò Moyfi, spicas protulit, quas Euangelica frumento compleuit.

Ad primum igitur argumentum respondetur quòd licet eadem fuerit fides antiqui & noui testamenti, inde tamen solum colligitur quòd fuerint vna lex ex parte finis: attamen quia fides eadem alterum tunc habuit statum, quo scilicet sperabantur futura: alterum verò in nostra, quo illis potitur præsentibus, quæ dantenus sunt diuersæ leges.

¶ Ad secundum verò negatur impletionẽ, quæ admodum expositum est, euacuationi & antiquationi esse cõtrariam: Imò caeremonialia pe hoc quòd veritate impleta sunt, fuerunt euacuata: hoc est mendacia deinde facta. Moraliam verò non fuerunt euacuata: sed neque iudicialia sic, quin institui rursus possint. Præcepta verò Christi, vt Augustinus Faustum docuit, non erant antiquis contraria. Lex enim, verbi gratia,

3. Conclusio

Gregorius, Chrylo.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

tia, libelli repudij, non præcipiebat vxorem repudiare. Tunc enim contraria esset ei repudiandi prohibitio: sed id permittebat: docens tamẽ, vt non facillè dimitterentur vxores. Cui quodammodo concinuit lex Christi, docens vt non dimitterentur nisi fornicationis causa. Correxerit tamen antiquam legem vt non dimitterentur nisi quo ad torum. Pari modo dicendum de prohibitione iuramenti, & de mitigatione legis talionis: aliqua enim duro illi populo & peruiacaci indulgenda erant quæ Euangelicis non decebat permitti. ¶ Ad tertium deniq; respõdetur quòd omnia quæ in nouo testamento proponuntur explicitè credẽda implicita latitabant in veteri: imò & omnia quæ præcipiuntur agẽda, quauis excelsiora videantur quàm quæ illic palam extant, quantum ad substantiam illic omnia penè recondebantur. Sed quia non ab omnibus erant præcepta, luculentius sunt ac locupletius per Christum exposita.

Ad. 3. argu.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex noua grauior sit quàm antiqua.

Rostremò comparanda est lex nostra ad veterem in grauitate: & arguitur quod sit grauior, tum quod non solum externos actus, verum & internos prohibet in quibus comprimendis angor & labor est: tum etiam quòd illa accedentibus ad Deum prosperitatem temporalem pollicebatur, nostra vero tribulationes, secundum illud. 2. ad Corinth. 6. Exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros in multa patientia, in tribulationibus, in necessitatibus & angustijs. In contrarium autem est testimonium Christi Matth. 6. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis: nepe, secundum expositionem Hilarij, oneribus legis, quorum meminit Petrus. Act. 15. Vnde & subdit, Iugum meum suauẽ, & onus meum leue.

Argum. 1.

Hilarius.

Distinctio.

1. Conclusio

Ad quæstionẽ supposita distinctione duabus conclusionibus respondetur. In lege enim duplicem est considerare difficultatẽ & laborẽ. s. tam ex parte obiecti, quàm ex parte modi agendi. Sit ergo prior conclusio. Si difficultas ex parte obiecti perpẽdatur, multo erat grauior antiqua lex quàm noua: nempe quæ non solum Decalogum, verum & numerosissimam importabilemque, vt ait Petrus, caeremoniarum iudiciorumque farcinam humeris

illius populi imponebat. Sic enim congruens erat indomitam illam gentem & ad nouitates procliuem exercere, ne otium eis malorum occasionem offerret. Cum tamen nostra præter ipsissimam naturæ legem non nisi sacramenta, eademq; in bonum nostrum imperauerit. ¶ Posterior conclusio. Si difficultatem ex modo agendi existimes, & illa quæ Christus expressit animaduertas, grauior est quodammodo nostra: illis tamen præcise qui non sunt virtutum habitibus imbuti. Expressit enim nobis vt animi etiam motus componeremus, quos vt. 5. Ethicorum autor est Arist. reprimere carentibus habitu, quàm difficillimum est. Ait enim operari iusta, facile esse: sed tamen operari iuste, hoc est, animi promptitudine & alacritate, perquam difficile, quousque per ingenitos habitus virtutes dulcescant. Vnde super illud Matthæi. 5. de minimis mādatis ait Chrysostr. omus, Mandata Moyfi in actu facilia sunt: vt, Non occides, Non adulterabis mandata verò Christi, scilicet, Non irascẽris, Non concupisces, in actu difficilia sunt. At verò Augustinus super illud. 1. Ioannis. 5. mandata eius grauiora non sunt. Grauiora, inquit, non sunt amanti, sed non amanti sunt grauiora. ¶ Circa priorem conclusionem hoc nõ est, quin admoneamus, diffusimulandum, quòd et si in Euangelio facultates actiones nouas: eadem tamẽ facultate Antistites quæ temperatissimè & moderatissimè vt debet, ne Magistri iugum, quod leue suauẽq; ipse esse voluit, molestum atq; acerbum reddat. Quare primum omnium in hisce legibus condendis id debet sanctissimè eis esse perspectum, vt nulla condatur lex nisi quam ad tutiorem custodiam Euangelij duxerint necessariam. Est enim Euangelium, murus Syon, quem Ecclesia circumdare debet antemurali. Mox cauedum est ne legum multitudo ipsas vilipendio exponat, atq; adeò causa fit vt non opere expleantur, sed pretio redimantur, ac subinde diruto antemurali concuciat murus. Vnde Augustinus ad inquisitiones Ianuarij de eiusmodi legum multiplicationibus, Ipsam inquit, religionem nostram quam in manifestissimis & paucissimis celebrationem sacramentis Dei voluit misericordia esse liberam, seruilibus premunt oneribus; adeò vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. ¶ Circa posteriorem verò conclusionem & hic quoque notato quòd non adstruximus etiam quantum admodum operandi grauiorem simpliciter esse legem nostram, sed quo ad expressionem,

2. Conclu.

probat conclusio. Arist.

Chrysostr.

Augustinus

Pulchra admonitio rectoribus Christiani populi suscipienda.

Augustinus

Illustratur posterior conclusio.

quam antiquam: tum quod etiam illa sanè intellecta internos quoq; animos compecebat. Dum enim homicidium prohibebat & adulterium, affectiones quoq; eorum admonerebat ex animo cõuulsasiri: tum maxime quod qui in compositos corruptosq; patitur animi motus multò difficillime potest à prauis operib; abstinere. Vnde licet rigida videatur prohibitio interni motus, suauior tamen est ad cauendū opus. In summa, vidè quàm fuerit lex Christi leuis ac dulcis. Tria tantum continet: moralia scilicet præcepta, sacramenta, & consilia. Et moralia quidē idcirco iussit, quod cum sint de iure naturæ, nequirit non iubere, sacramenta verò, licet superaddita videantur, in hoc tamen præcepta nobis sunt, vt per gratiam quam conferunt, opitentur nobis ad implēdum legem: quam porro per nos implere non sufficimus. Quare & in hoc lex nostra leuior est quàm vetus: quandoquidem ad eleuandum legis onus, sacramenta nobis adhibuit, quæ illis erant onera. Sed cõsilia sic nos Christus docuit, saluberrima nobis esse, vt tamen noluerit præcepti necessitatem habere.

Lex Christi leuis ac dulcis.

Ad argumētum factum

Epilogus diſcrepantiarū legis veteris ac nouæ. Prima differentia.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

AD argumentum igitur in contrarium respondetur quod aduersitates & angores quos lex noua diligentibus Deum offert, & spe regni iam nobis patentis & filiali amore dulcescunt. ¶ Est igitur operæpretium in calce quæstionis præsentis quæ de differentijs inter legem veterem & nouam instructa est, omnium pro nostra facultate Epilogum colligere: quæ sunt numero duodecim. Prima sumitur à dignitate legislatoris ministrique legis. Vetus enim per Moysen data est: noua verò per Deum ipsum hominem factum lata & inuulgata. Quare illa dicitur lex Moyſi: hæc verò Christi. Secunda attenditur ratione subiecti. Illa nanque, vt proximè dicebamus, extra hominem in tabulis scripta est: hæc verò intus in anima. Quapropter illa dicitur corporalis & scripta: hæc verò spiritualis atque indita. Tertia cõsideratur ratione temporis. Illa quippe temporalis erat, id est, per tempus duratura: nostra verò vsque ad finem mundi. Quocirca illa dicitur temporalis: nostra verò perpetua. Quarta, ratione vniuersalitat. Illa liquidem vni peculiari populo data erat: nostra verò vniuerso mundo: Quamobrem illa dici potest particularis: nostra verò vniuersalis. Quinta differentia patet ratione figuræ. Quandoquidem illa, umbra erat & figura nostra: nostra verò, illius veritas: qua de causa illa umbra tilis erat: nostra verò patens. Sexta ratione significationis: nam etſi eadem fides eſſet illis

nobisq; necessaria ad salutem: tamen quæ illi implicitè credebāt futura, nos gesta iam explicitè confitemur. Septimum vtique discrimē idemq; potissimum ex parte perfectionis atque effectus expenditur. Nam etſi neque nostra neque antiquorum opera sine gratia iustificent, tamen quia passio illis non erat exhibitā, neque sua sacramenta gratiam, vti nostra, conferebant, lex Euangelica iustificat, quod illa de se præstare non poterat. Quapropter illa dicitur lex operum: nostra verò lex fidei & gratiæ. Vnde octaua differentia sumitur ex natura præceptorum. Illa quippe grauior erat, nostra verò leuior ac suauior. Nona differentia. Lex nostra explicatior atq; adeò ampliora continet præcepta quàm illa: vt putā quæ actus interiores expressius prohibet. Ac decima q̄ consiliorum perfectionem illi super addit. Vndecima q̄ illa temporalia promittebat & cõminabatur: quare dicitur Lex timoris & seruorum: nostra verò sempiternam hæreditatem nobis pollicetur. Quare dicitur Lex filiorum ac libertatis. Sed duodecima supremaq; differentia est, q̄ illa cœli portas nō aperiebat: nostra verò id nobis præstat. Quocirca illa lex temporalium regnorum dicebatur, quæ Deus promissit contulitq; illi populo: nostra verò lex regni cœlorum.

Septima.

Octaua.

Nona.

Decima.

Vndecima.

Duodecima.

QVÆSTIO NONA, De his quæ in lege noua continentur.

Sanct. Thom. 1. 2. quæst. 108.

ARTICVLVS. I.

Virum lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit.

DOSTREMA quæstio de lege noua, atq; adeò de tota legum materia mouetur de his quæ eadem Euangelica lege constituta sunt: quorū sunt tria genera: nēpe præcepta, sacramenta, & consilia: quibus institui mur, tam quantum ad extrema opera, quàm etiam quantū ad internos animi motus. Quæritur ergò primò, vtrū exterius actiones probe instituerit. Et arguitur à parte negatiua quòd circa huiusmodi actio-

Primum argumentum

nes ni-

Argumentum 2.

Argumentum 2.

Fundamentum.

nes nihil debuit Euangelium constituere. Lex Euangelica est lex Regni cœlorum, vt patet in Christi prædicatione. Appropinquauit regnum Cœlorum. Et Matthæ. 24. Prædicabitur Euangelium regni: regnum autem huiusmodi non consistit in externis operibus, sed in intimis, secundum illud Lucæ. 17. Regnum Dei intra vos est. Et ad Romā. 14. Non est regnum Dei esca & potus: sed iustitia, & pax, & gaudium in Spiritu sancto. Quare inter leges veterem & nostram illa supra posita internoscitur differentia, quòd illa cohibebat manum, hæc verò animum. Accedit quòd & ad Romā. 8. dicitur lex spiritus. Et. 2. Corin. 3. vbi Spiritus Domini, ibi libertas: non est autem libertas vbi homo ad exteriora opera vel facienda vel cauēda obligatur: ergò nil debuit de exterioribus officijs decernere. ¶ Secundò principaliter arguitur contrario modo, quòd manca fuerit & minus sufficiens circa eiusmodi exteriora opera. Lex enim Euangelica ad fidem pertinet quæ per dilectionem operatur: secundum illud ad Gal. 5. In Christo Iesu neq; circūcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. De fide autem plura explicuit credenda quæ non erant explicita in lege veteri: ergo debuit de charitate moralia superaddere mandata: quod tamen non fecit: quia solum De calogum sicuti illa nobis iussit. Item & circa cæremonias ad diuinum cultum pertinentes angustior videtur & breuior: quia tantum sacramenta nobis tradidit: cultus autem Ecclesiæ reliquit instituendos, sicuti & cum iudicialia multa illic per se Deus edixerit: nulla tamen nobis tradidit, sed reipublicæ tam ciuili quàm ecclesiasticæ hoc permisit: est ergo circa exteriora minus sufficiens minusq; prouida quàm antiqua. ¶ In contrarium est illud Matthæi. 7. Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti qui ædificauit domum suam supra petram: sapiens autem edificator nihil eorum prætermitit, quæ sunt ad fabricam conducentia.

IN hac quæstione altissima est meditanda Dei prudentia ac benignitas in condenda Euangelica lege. Primum igitur omnium ex superioribus hoc recolendum est fundamentum, quòd lex Euangelica nō solum altior est quàm humana, quippe quæ non ad finem tantum naturalem, sed ad supranaturalem nos instituit: verum & quàm Moſayca inde præstantior, q̄ fidem & gratiam, quam illa præfigurabat, per Christi passionem exhibet: perquam gratiam introducimur in regnum cœlorum. Ex hoc enim fundamento colligitur, nihil de operibus

nostris eandem legem stabilire, quàm quæ ad eandem gratiam ordinantur ac referuntur. Atque eo gradu & ordine vnumquodque prohibet ac consulit, quo ad eandem gratiam cõfert. ¶ Hoc præhabito, ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. In operibus exterioribus primum omnium lex Euangelica ceu fundamenta prouidentissimè iecit septem sacramenta. Tria enim operū genera in fronte quæstionis tetigimus: scilicet sacramenta, & moralium præcepta, & consilia. Probatur conclusio. Gratia in qua legis substantia consistit, bifariam consideratur, videlicet quantum ad eius generationem & acquisitionem: & rursus quantum ad eius usum & exercitium: generatio autem eius & infusio, munus supernaturale est, quòd nobis Deus per mediatorem: putà per filium, suum, hominem factum communicat: quare ipse prius secundum humanitatem plenus fuit gratia absque mensura: eandemque subinde per eandem humanitatem in pondere & mensura nobis impartitur: secundum illud Ioannis 1. capit. Verbum caro factum est. &, Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis, &, de plenitudine eius nos omnes accepimus. Et quoniam Deus supernaturalia ipsa ea suauitate diuinitatis, vt ad modum naturæ nostræ nobis participantur, nostra autem cognitio à sensibus incipit, decuit eandem gratiam per exteriora nobis signa suppeditari: vt per illa tum certi pro capto nostro efficeremur nostræ salutis: tum etiam nos excigaretur animus ad diuinum cultum. Et hæc sunt septem sacramenta, de quorum sufficientia non est præsentis loci dicere. Quapropter necessarium fuit vt Christus ipse tãquam author gratiæ, per se, tum illam institueret, vt Baptismum, Eucharistiam: tum perinde crearet eorundem sacramentorum ministros: nempe Apostolos ac discipulos totumque subinde sacerdotalem ordinem. ¶ Secunda conclusio. Non decuit maiestatem ac libertatem Euangelicæ legis vt alia sacra, & obseruantia, & cæremoniæ per ipsam instituerentur, quàm quæ eisdem administrandis sacramentis necessariæ erant sed hoc debuit Ecclesiæ prudentiæ committi. Probatur conclusio ex differentia inter statum antiquæ legis & nostrum. Populus enim ille, vt identidem ex Apostolo adnotauimus, erat sicut in puerili ætate sub pædago, non dum virili prudentia præditus: & prætereà figuris umbrasq; gerebat futurarum veritatum: vtriusque ergo ratione cõdecens erat vt Deus per seillum de cunctis etiam minutioribus per suas leges erudiret, neque reipublicæ

1. Conclusio

probatio conclusionis.

2. Conclusio

Ostenditur conclusio.

blicæ eorum institutiones committeret. Christiana verò familia, tum ætate & prudentia prouectior, atque adeò idonea cui traderetur hæreditas, tum etiam qui per suas cæremonias non alium Messiam deberet præfigurare, non erat cur de eiusmodi cæremonijs tam peculiariter erudiretur, sed id muneris Ecclesiæ cõcederetur. Atque eò potissimum quòd munus illud Christus Spiritui sancto dimisit, quem venturum pollicitus est, vt eandem sanctã Ecclesiam doceret omnẽ veritatem. ¶ Ecce de operibus quibus gratiam diuinam essequimur. Illa autem quæ ad eius vsum pertinent, sunt charitatis officia, quæ erga Deum & proximũ exercemus, quibusque adeò per diuinum fauorem eadem nobis augetur gratia. Horum autẽ operum quædam sunt vel ad eius custodiam necessaria, vel eidem necessario contraria: alia verò libera sine quibus in eadẽ Dei gratia permanere possumus. ¶ Sit ergo tertia conclusio.

3. Conclu.

Necessarium fuit vt lex Euangelica opera quæ necessariam habent cõnexionem ad gratiam per se præcipere, & quæ illi obstant prohiberet: hæc autẽ sunt quæ Decalogus nobis exhibet, & quæ ibi impliciter continentur: hoc est necessaria consequentia inde colliguntur, quorum quæstio. 3. tres gradus distinximus.

4. Cõclusio

Conclusio est manifesta: nam legislatoris prudentia in necessarijs nõ debet deficere. ¶ Quarta conclusio. In alijs autem quæ hanc non habent necessariam connexionem ad gratiam, non fuit congruens Euangelicæ legi vt illa in particulari per se Christus definiret: sed, sicut dictum de cæremonialibus est, ita & iudicialia reipublicæ tam ciuili quàm Ecclesiasticæ committeret. Iam enim sæpè dictum est, cæremonialia & iudicialia à moralibus differre quòd non eleciuntur ex principijs naturæ, sed arbitramẽto quodam generale præceptum ad speciale contrahunt. Et sicut cæremonialia ad cultum diuinum attinent, ita & iudicialia ad quietum reipublicæ statum. Ratione ergo iam proximè assignata, nempe quòd Euangelicus populus prudentia progressus est, & quasi liber ad hæreditatem admissus, relinquendus in his iudicialibus erat suæ reipublice; vt contractuũ leges & malefactorum supplicia, quæ illic per se Deus constituebat, Antistites Euangelici & seculares Principes suo arbitratu sancirẽt. Accedit & altera huius ratio quòd lex illa vni eademque pusillo populo posita est, nostra verò vniuerso orbi: ille ergo populus cuncta illa seruare poterat: Christianis verò pro diuersitate temporum, regionum, atque hominum sunt iudicia constituenda. Quare Christus nihil no-

ratio cõclusionis.

Altera ratio cõclusionis

bis comminatus est neque pollicitus nisi inferna, & cœlestia, & sufficientiam vite: hoc enim illud sonat, Centuplum accipietis, & vitam æternam possidebitis. Alia verò supererogationis opera, neque præcepit, neque omnino voluit, vt cuncta ab Ecclesia præciperentur: sed aliqua: vt ieiunia quadragelime, & quædam festa. Reliqua verò consuluit & vniuscuiusque optioni reliquit: vt art. 3. videbimus. ¶ Ex his ergo trina ratio colligitur cur legem nostram Iacob. cap. 1. appellauerit legem perfectæ libertatis. Primò, quia tanquàm adultis filijs & iam à pædagogia exeuntibus hæreditatis possessionem nobis tradidit. Secundò quòd neque ad cæremonialia aut iudicialia Christus nos, vt antiquos, coarctauit: sed libere illa reliquit præfectis ac magistratibus pro conditione locorũ ac temporum instituenda. Sed tertio quòd illa noluit vt quasi serui metu impleremus: sed ex habitu gratiæ, vt liberi filij.

Trinam ratio quare lex euangelica appellatur lex libertatis.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quòd etsi regnum Dei in intimis cordium præcipue consistat, putã in iustitia, pace, & gaudio spirituali: nihilominus ex consequenti & ad illud regnum illa pertinent exteriora opera, quæ vel extrinsecis motibus foras promanant, vt Dei cultus, & parentum: vel sine quibus conseruari nequeunt eadem spiritualia, vt homicidia, furta &c. Quocirca etsi lex nostra præcipue prohibeat animum: eum nihilominus cohibere debet ab illis actionibus quæ ipsum perturbant. Sicuti vice versa prohibendo antiquis manum, ex consequenti prohibebat animum. Ea verò quæ necessariam nõ habent connexionem ad gratiam, lex euangelica per se non constituit vt vetus. Qualia sunt esca & potus, de quibus Paulus loquitur: vt putã delectus ciborum & ieiunia: quæ non Christus sed Ecclesia, eius autoritate sanciuit. Ad aliud autem membrum eiusdem argumenti satis responsum est, vbi explicuimus cur lex euangelica dicatur lex perfectæ libertatis. ¶ Ad secundum verò principale respõdetur diuersam esse fidei rationem ac moralium præceptorũ: nam cum fides naturali rationi excellat, quam ideo nisi per gratiam apprehendere non possumus, necesse fuit vt lex abundantioris gratiæ cumulatius nobis expressiusque; mysteria eiusdem fidei detegeret: moralia autem præcepta sunt de iure naturæ quæ ideo iactis in decalogo fundamentis potuit reipublica Christiana intelligere. ¶ Ad aliud quoque eiusdem argumenti membrum respõdetur, quòd cum sacramenta nouæ legis gratiã cõferant, necesse fuit vt author ipse gratiæ illa institueret: sacramentorum autem ritus

Ad 1. argu.

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.

Obiectio.

ritus atque ecclesiasticas cæremonias, quia non sunt ad gratiam necessariae, ecclesiæ Christus commisit, cuius supra rationem adduximus. Quòd si obijcias redemptorẽ ipsum cæremonias aliquas Apostolis tradidisse: vt patet Lucæ. 9. & 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Respondetur illa ad cæremonias non pertinere, sed fuisse vel permissiones, vel institutiones pro illo tempore Apostolis necessariae. Permissio

Solutio.

nes, inquam, secundum expositionem Augustini in lib. de consen. Euange. Nam cum Apostoli & verbi prædicatores habere exigendi alimẽta, illud, Sine pera sine pecunia &c. nõ tam præcepti formam habet: secundum Augustinum, quàm concessionis: hoc est, Non opus est vobis viaticum providere, si quidem ius habetis alimenta petendi. Vnde subdit, Dignus est enim operarius cibo suo. Reliqui verò Sancti dicunt esse præcepta, non cæremonialia sed moralia: necesse enim tunc habebat qui in discipulatu Christi recentes erant, neque in paupertate satis assueti, ad eandem mendicitatem erudiri. Vnde iam prouectoribus ait idem Redemptor Lucæ. 22. Quando misit vos sine sacco, & pera, & calciamentis, nunquid defuit aliquid vobis? & respondentibus, nihil, adiecit: Sed nunc qui habet sacco, tollat si militer & peram. Quali iam tunc statum perfectæ libertatis essent ingressi, quando iam relinquendi erat arbitratu suo viuere.

Augustin.

ARTICVLVS. II.

Vtrum lex euangelica interiores nostros actus sufficienter composuerit.

1. Argumẽt.

Ost actus exteriores subsequitur de interioribus cernere quemadmodum per legem euangelicã Christus illis prouiderit. Arguitur ergo demore quòd non fuerint ab ipso abunde compositi. Primò, vt Matth. 5. videre est, etsi decem sint præcepta decalogi, tria tamen præcisse quantum ad eorum internas affectiones exacte expresseque; emendauit: videlicet homicidium, prohibendo irasci in fratrem: atque adulterium, vetando mulieris conspectum ad concupiscendum eam: & circa periuria omnem reserans iurandi voluntatem, Dico vobis non iurare omnino: igitur cum septẽ alia subtraheret, non satis hac parte compleuit perfectique; abundantiam iustitiæ nouæ legis su-

per illam veteris. ¶ Secundo arguitur: Præter præcepta decalogi quæ moralia sunt, erant & iudicialia & cæremonialia, de iudicialibus autẽ tria tantum eodem capite correxit, scilicet re-

Secunda. pudium vxoris, talonisque; pœnam, & inimicorum odium, sed de cæremonialibus nihil meminit: ergo non satis humanos affectus composuit. ¶ Tertio ad legitimam animi compositionem pertinet vt nihil homo præter humanum finem faciat: sunt autem alij humani fines præter inanem gloriam atque inuidiam fauorem, item & alia multa opera præter ieiunium, orationem, & eleemosynam: Christus autem, vt eodem loco videre est, hæc tantum tria fieri cauit, ob inanem mundi gloriam: ergo breuis nimis in eiusmodi institutione fuit. ¶ Quarto, sollicitudo humana circa ea que necessaria sunt adeo est à natura indita, vt sit etiam brutis animantibus nobiscum communis. Vnde Sapiens Prouerb. 6. ad formicam mittit pigrum à qua doceatur providere in ætate quæ sibi sunt in hyeme necessaria: institutio autem fidei naturam non tollit sed perficit: nõ ergo debuit nobis Christus tam sollicitè humanam sollicitudinem interdiceret vt neque in crastinum nobis prospiciamus. Quintò denique; ac postremo, arguitur quòd cum iudicium sit actus iustitiæ, secundum illud Psal. Quousque iustitia conuertatur in iudicium, non erat cur nos tantoperè abstereret nõ iudicemus. ¶ In contrarium autem est sententia Augustini in Sermon. Do-

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Augustin.

Conclusio responsiua.

mini in monte: vbi super illis verbis. Qui audit verba mea hæc, ait, illis Christum verbis significasse, sermonem illum diuinum omnibus præceptis quibus Christiana vita formaretur, esse perfectum. ¶ Respondetur quàm quòd in illo Sermone, quo Christus leges vniuerso orbi tulit, vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissime informauerit? Singula autem verba singula de posebant capitula quibus exponerentur. Verum cum eorum expositio tam latè apud sanctos pateat, quibus nos pro modulo nostri ingenij in eorum commẽtarijs meditationes nostras appendimus, perfunctorè teniterque; hic trãsibimus. Dominus enim illic vt sapiētissimus architectus primũ fundamentũ totius Christianæ fabricæ iecit, quòd in morali bus est finis quòd cuncti referuntur mores. Finis autem nostrorum morum est beatitudo & felicitas: quæ ideo primum omnium contra vanam philosophorum opinionem constituit. Beati pauperes spiritu: contra illos qui felicitatẽ, vt Ethic. ait Aristote. in diuitijs collocauerunt; Beati

Explanatur conclusio.

Aristo.

Beati mites, contra illos qui illam statuerant in honoribus. Beati qui lugēt: aduersus eos qui illam posuerant in diuitijs. Mox constituto fine, Apostolorum pectora instruxit, quos orbi prececerat, vt tāquā duces & lumina mundi ab vniuersis terrenorū affectibus tam essent abstracti, quā illis opus erat, qui, ceu sal terre & lux mundi, vniuersum orbem deberent, & ab infectione temporalium praeferuare, & ad coelestem patriā perducere. Deinde intus nostros animos, vnde operum radix procedit in ordine ad seipsos, quantum ad duo quae virtuti sunt necessaria, instituit. Primum ex parte obiecti: nempē vt non solum à malis operibus qualia sunt homicidium, adulterium, & similia, abstineremus: verum & ab ipsorum affectibus sumus perpurcati. Qui irascitur fratri suo: & qui viderit mulierē &c. nam scrutator cordium Deus, interna pectora prae cunctis operibus habet grata. Præterea & intētionem finis, vnde laus maximē aut vituperium operis emānat, restituit: nimirum cauere iubens, nē quid causa humanæ gloriolæ agamus, nē mercedem, quam ipse nobis optat cumulatisimā conferre, ab hominibus præstolantes, potissimo frustremur præmio. Præterea descendit ad imbuendū homines quibus officijs erga proximum se debeant gerere. Primum nē officium vsurpātes Dei, de occultis eius gestis iudicemus: quod quidē iudiciū cum causam nobis offerat proximū nostrum aut odiēdi, aut contēnendi iniuriū est ac nocuum. Mox vt neque in sacrorum iniuriam, quæ ad Deum pertinent, negligentes simus: nēpē nē ineptis illa atque inidoneis, ceu porcis committamus. Et super omnia adeo curauit nostram dilatare charitatem, vt vsque ad inimicos pertingeret. Postremò denique docuit quemadmodum absque diuino favore sanctissimæ legis mādāta implere nequimus. Vnde ait, Petite & accipietis: pulsate & aperietur vobis. Cautelamq; adhibuit, vt contēdamus per angustam portam intrare: nam virtutis femita, quippe quæ media est inter duo extrema, angusta est: deuiandi autem campus, latissimus. Vnde Aristoteles scopum, inquit, pertingere, vno tantum contingit modo: aberrare verò, infinitis. Quapropter & à falsis prophetis cauere etiā nobis iussit, qui nos à recta diuertunt. Multa denique alia illic resplendet mandata, quæ angustia præsentis loci exponēda non capit.

Aristot.

Ad primum argumentū

Ad primum igitur argumentum respondetur, illa tria peculiariter præcepta ob id Christum explanauisse, quod illa perperam Pharisei populo interpretabantur. Censebant

nanque in solo opere inesse culpam: non autem in affectu: eo (vt ait Sanctus Thomas) q̄ apparebat illis motus iræ ac Veneris esse naturales. Et præterea fortē (vt reor) quia cum non videret per internas animi commotiones, quæ in opus non prorumpunt, vllum irrogari proximo damnum: nullam in illis agnoscebant in iustitiam. Christus autem edocuit illas esse prauas: non modò quia causa sunt operum, verum quia per se sunt iniuriosæ. Odio enim habere proximum, iniuria est. Prohibitioni autem per iurij adhibuit etiā iurandi frænum: fortē quia iurare verum, nullum putabant esse peccatum etiam si temerè & absque iudicio fieret: imò id pertinere ad reuerentiam Dei, vt aliqui nunc blasphemiam autumant, inquietes quod qui bene, id est, multum iurat, bene credit.

¶ Ad secundum pari modo respondetur, supposito illo discrimine superius inter ceremonialia & iudicialia constituto: nempē quod iudicialia non sic prorsus lex noua reiecit, quin rursus possint institui: sed ceremonialia sic consopiuit, vt nullatenus valeant reuiuiscere. Hac enim de causa iudicialia quidem Christus correxit, ceremonialia verò minimè, sed ablegauit. Bifariam autem Pharisei circa iudicialia hallucinabantur. Primum nanque nonnulla, quæ permissiones erant, arbitrabantur esse per se iusta & imperata: vt repudiū vxoris: & vsuras ab extraneis corradere. Quare vtrunq; illos edocuit. De repudio enim declarauit non esse præceptum: tanquam æquum: sed ob eorum duritiem permissum, quasi minus malum. Sed & vsurarum exactionem inhiuit Luca. 6. inquit, Date mutuū: nihil inde sperantes, quem tamen locum lib. 6. emunctius sumus exposituri. Secundo modo errabant, existimantes quæpiam quæ lex facienda propter iustitiam instituerat, eadem exequēda fore vel appetitu vindictæ, vel temporalium cupiditate, vel odio inimicorum. Quocirca tria præcepta in contrarium sensum Christus operæpretium duxit explanare. Iudiciale enim illud talionis, quod datum fuit vt iustitia seruaretur, ipsi vindictæ causa putabāt exequendum: quē ideo Dominus errorem ex eorum animis reuulsit: docens paratos debere nobis esse animos vbi charitas poposcerit, non reddere malum pro malo: sed percutienti vnā maxillā, alteram si oportuerit, præbere. Pari modo iudicium aliud rependendi quatuor oues pro vna, animos eorū ad cupiditatem irritabat: & ideo docuit vt prompti simus animo, volenti nobiscū in iudicio de tunica contendere, permittere & pallium. Tertio denique ex legibus illis quæ

Ad secundū

Duplex error Phariseorum circa iudicialia.

ipfis

ipfis bella aduersus Chananæos & Iebusæos gerere præcipiebant colligebant odium aduersus inimicos esse præceptum. Et ideo docuit leges illas iam cessauisse, sed inimicos potius esse diligendos. De ceremonialibus autem, causam iam dictam, nihil meminit: sed vnico verbo cuncta confodit. Nam vbi Ioan. 4. Samaritanæ dixit, Veniet hora quādo neque in monte hoc neque in Hierosolymis adorabitis patrem: sed veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate, docēs templum destructum iri: docuit pariter omnia illa temporalia sacrificiorū impedimenta in spiritualem cultum abitura.

Ad tertium.

¶ Ad tertium huiusmodi responsio subiungitur. Cuncta quæ in mundo expetere mortales possunt, ad illa tria reducuntur quæ Ioannes in. 1. c. 2. adnotauit, inquiens, Omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, hoc est corporales deliciae ad voluptates: concupiscentia oculorum, putā diuitiarum auiditas: & superbia vitæ, putā honoris ambitus, & gloriæ cupido. In antiqua autem lege non promittebātur deliciae: imò ab illis populus arcebat. Quare Christus, nō opus habuit populum ab illis abstergere. Promittebatur tamen honoris celsitudo, diuitiarumq; exuberantia. Legitur enim Deuterono. 18. Si audieris vocem Domini Dei tui, faciet te celsiorem cunctis Gētibus. Et infra. Abundare faciet te omnibus bonis. Hęc ergo duo consultius Christo fuit corrigere: ob idq; vanam gloriā à tribus operum generibus expulit, ad quæ cuncta officia reducuntur. Quicquid em̄ homo facit, aut sui ipsius gratia peragit: & id significatur ieiunij nomine, quo homo suas sedat voluptates: aut amore proximi, cuius generis est elemosyna: aut propter diuinum cultum, qualis est oratio. Ex his enim tribus, eò quod opera sunt supererogationis, solent homines mundi auram ambire. Nē autem aliquid facerent avaritiæ causa, prohibuit statim, dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. ¶ Ad quartum respon-

Ad quartū.

detur, Deum non interdixisse nobis necessariam sollicitudinem, sed superfluum: quæ in quatuor consistit: scilicet, dum quis finem in rebus temporalibus constituit, Deo propter temporalia seruiens, pluris scilicet ea æstimans quā ipsum. Et ideo ait, Nolite thesaurizare vobis. Nam qui thesaurizat, in thesauro finem constituit: ob idq; subdit, Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum: id est intentio, qui est actus circa finem. Secundò nē simus sic circa temporalia solliciti, vt de auxilio diuino diffidamus: cui cura est nostri etiam in temporalibus. Ideoque adiecit, Scit enim Pater vester quid

opus sit vobis antequā petatis eum. Tertio nē homo sic sit sollicitus quasi sibi ipsi confusus: ob idq; ait, neminem posse ad staturam suam quippiam adicere. Quarto nē plus iusto, sollicitudo nos futurorum præoccupans, angat. Propter quod ait. Nolite solliciti esse in crastinum. Pari modo neq; iudicium publicum prohibuit sine quo homines vitam transigere nequeunt, sed temerarium: putā nē de occultis sine causa leuiter præcipitur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum congruè lex euangelica consilia nobis quædam adiecerit.

ltimum quod in lege euangelica considerare restat, est consiliorum ordo, quo nos Christus super oēs mundi nationes ad beatitudinis culmen euexit. Quæritur ergo vtrum

congruè sint consilia per legem euangelicam nobis adhibita. Et arguitur primo quod nulla sint consiliorum opera. Vniuersa enim quæ homo reddere Deo potest, eidem virtute præcepti dilectionis, quo ipsum super omnia tenetur diligere, debet: vt pote quod ex nihilo nos condidit: quæ ratione quicquid sumus, ac subinde possumus, illi debemus. Vnde. 1. Paralip. 29. Tua sunt, inquit Sapiens, omnia: & de his quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi: nullū ergo restat supererogationis opus, quod sit consilij. ¶ Secundo arguitur. Si in rem mortalium erant consilia, non erat cur Deus non eadem antiquis traderet, sicuti nobis: in antiqua autem lege talia consilia non legimus: non ergo Christus eadebuit superaddere. ¶ Tertio. Consilia dantur de his quæ sunt ad finem expediant: non autem eis dē hominibus omnia expediant: ergo non debuit Dominus noster consilia determinare: sed vel cuiusque arbitrio relinquere, vel sapientum prudentia, qui quos nosset idoneos, consiliorum opera admonerent. Quarto. Si aliqua essent consilia maximè illa quæ ad perfectionem vitæ pertinent: illa autem inter præcepta Christi posuit Matth. 5. vt inimicorū dilectionem, & præbere alteram maxillam vnā percutienti. ¶ In contrarium est illud Sapient. Prouerb. 27. Vnguento & varijs odoribus delectatur cor: & bonis amici consilij anima dulcoratur. Christus autem, vt est sapientissimus, ita & nobis maximè amicus: ergo eius con-

1. Argumē.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

filia

filia maximum nobis afferunt emolumentorum pondus.

1. Conclusio. **S**olutio quæstionis tribus conclusionibus continetur. Prima est. Multa sunt consilia de iure naturæ, quæ non solum sub lege scripta, verum & ante illa semper fuerunt virtutis officia. Probatur: nam miseris, etiam citra casum grauis necessitatis occurrere, semper fuit officium: & voluptatibus mundi parcus uti quam lex permitteret ob aliquam bonam causam. In summa illis renūtiare quæ licitè homo posset facere, consiliū semper sapientes duxerunt.

2. Conclusio. **S**ecunda conclusio. Congruentissimè in legem noua non modò naturalia illa consilia explicata sunt, verum & alia recèter adhibita quæ non erant in veteri. Probatur. Hoc inter consiliorum opera & ea quæ sunt in præcepto interest, quòd præceptorum opera sunt de necessitate salutis: opera verò consiliorum sunt supererogationis officia, per quæ expeditius ad charitatis perfectionem peruenitur: cum ergo inter legem veterem & nouam hoc fuerit interstitium, quòd illa erat lex seruitutis & timoris: nostra verò, lex libertatis: fit consequens, vt & illi congruerit non ponere nisi præcepta: & nostræ, vt consilia adhiberet, quæ liberè quisque exequi posset. **T**ertia conclusio. Consilia euangelica atque ad eò omnia naturalia ad tria reducuntur genera: scilicet paupertatis, continentia, & obedientia. Probatur. Consilia, vt proxima conclusione assertum est, sunt illa per quæ homo expeditius ad charitatis perfectionem progreditur: est autè homo inter spiritalia bona, quibus charitas comparatur, & temporalia, quibus eiusdem charitatis via impeditur, sic constitutus, vt quòd illis propius accedit, à temporalibus longius absit: & vice versa: temporalium autè, vt nuperrimè adnotabamus, tria sunt genera: scilicet concupiscentia carnis, concupiscentia oculorū, & superbia vitæ. Quapropter quæ in huiusmodi sic finè constituit vt regulas vitæ secundum istorum affectum instituatur, prorsus sit charitatis expers: ob idque per præcepta instituiuntur vt debite ac iuste illis ex præscripto vitamur: animos verò ab illis prorsus euellere, non est cunctis, imo, neque multis in hoc seculo possibile. Quare sub consilio Christus id cuiusque reliquit, vt qui capere posset, caperet. Per paupertatē autem abdicamus à nobis oculorum concupiscentiam, hoc est facultates ac diuitias: per continentiam verò concupiscentia oculorū hoc est tactus delicias: sed per obedientiam, oculorum superbiam hoc est honores, & mundi fastus. Illa ergo tria in capite statim suarum legum Christus proposuit: videlicet, Bea-

ti pauperes spiritu, Beati mites, Beati que iugēt. Quæ quidē Apostolus ratione status vt super eisdē verbis scriptū reliquimus, necessaria erāt: reliquis autē relicta sunt in consilio. Vnde, vt Mat. 19. legitur ait Petrus: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Quam ob rem Apostolici viri, hoc est qui apostolicum institutū imitari contendunt, hæc tria vota suscipiunt: iuxta documentum Christi ad iuuenē, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & sequere me. Vbi verbo sequere, obedientiam expressit quæ votorum supremum est, atque aliorum finis. Ob hoc enim seculo vale dicimus, vt Christū expeditiores sequamur. Hæc igitur simpliciter sub consilio collocantur: ad quæ capita cuncta reducuntur. Nam elemosynam extra causam necessitatis erogare, ad consilium attinet paupertatis: & licitis voluptatibus abstinere, ad consilium continentia: & aliquando hominem suam non sequi, vbi licuerit, voluntatem, ad consilium quodam modo obedientia: vt offensam remittere, cuius posset vindictam exigere. **Q**uòd si interrogas quæ sunt noua illa quæ adhibita sunt in noua lege? In primis virginitas vsque ad Deiparam virginem non legitur fuisse in consilio. Et præterea vt prorsus homo cuncta confirmato voto relinqueret: quòd cum Christus iuueni obtulit, quasi de re noua stupuit. Quò alludit illud Petri, Quid ergo erit nobis? quasi, qui fecimus, quòd nemo hætenus fecit. Tamet si & in lege naturæ, licet non religionis gratia, sed philosophandi, de Diogene & multis Pythagoreorum, historia tradunt opulentiam splendoremque humanum abiēcisse. Et vt nos super cap. 3. Matth. in descriptione deserti quo Ioannes poenitentiam prædicauit enarrauimus. Fuit etiam inter Iudæos Essenorum collegium, quorum Iosephus lib. 18. antiquitatum meminit. Et Solinus cap. 48. qui à communi hominū conuictu semoti, absque vxoribus anachoretarum vitam degebāt. De his autem latius in lib. 8. sub titulo de voto.

Ad primum igitur argumentum negandum est, quicquid nos facere possumus Deo deberi ratione præcepti. Consultissimus nanque & in nos pietissimus Deus in obligando nos suis legibus non tantum eorum rationem duxit quæ nos illi deberemus: sed ius quòd imbecillis nostra natura præstare posset. Vnde Paulus, De virginibus, inquit, præceptum non habeo: consilium autem do. Quin verò præter sacramentorum præcepta nihil amplius nobis iussit, quam quòd in iure naturæ

turæ positum est: hoc autem iure nemo tenetur quantum potest semper facere: sed consilia non contemnere, & nihil animo admittere, quòd dilectioni Dei sit aduersum: hoc est enim diligere eum ex toto corde & ex tota mente. Et sic est intelligendum illud Ecclesia. 9. Quòd cunque potest manus tua, instanter operare. Nam si sensum faciat consilij, nihil contra nos. Si autem vim habeat præcepti, intelligitur vt quicumque pro suo statu faciat quòd debet: Neque vero ex contemptu & consiliorum vilipendio omittat ad perfectionē tendere: vt sanctus Thom. 2. 2. q. 186. artic. 2. expositor est. Quò circa neque qui consilia sequuntur ad altiore gradū charitatis obligantur quam alij: sed præstantiori via secundum suam professionem ad charitatem tendere: quæ est præcepto rum finis. Sed hæc non sunt præsentis specula-

tionis: lib. enim octauo, qui est de voto, iterum hæc pressius attingemus.

Secundū autem argumentū secunda conclusio dissoluit: vbi reddita est ratio cur decentius lex euangelica quam vetus consilia tradiderit.

Ad tertium respondetur, quòd Christus proponens consiliorum opera ob id ea nemini præcepit, quòd videbat non cunctis expedire: sed reliquit cuiusque optioni, vt Mat. 19. Si vis perfectus esse, &c. Etrursus: Qui potest capere, capiat.

Ad quartum demum respondetur quòd illa consilia quæ sunt de iure naturæ sæpe accidit vt sint in præcepto. Ob idque quantum ad animi præparationem tenemur prompti esse, vbi necessitas exegerit, illa implere. Quam obrem Christus præceptorum numero eadem adscripsit: sed tamen extra necessitatis casus sunt in consilio.

FINIS LIBRI SECUNDI DE
IUSTITIA ET IURE.

Quæstio.
Solutio.

Iosephus.
Solinus.

Ad. 1. argu.

Paulus.

turæ

LIBER TERTIVS De Iustitia & Iure.

QUESTIO PRIMA, De Iure.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 57.

ARTICVLVS. I.

Vtrum ius sit obiectum iustitiæ.

Ad iustitiam, de cuius virtute præfens à nobis opus institutum est, ius pertinet: quapropter de Iustitia & Iure illud inscripsimus. Ius autem bifariam, vtin fronte primi libri dicebamus, vsurpatur: videlicet & pro rationis regula prudentiæque dictamine, per quam regulam æquitatem iustitiæ perpendimus: quales sunt leges: præterea pro æquitate ipsa quæ obiectum est iustitiæ: nempe quam iustitia in rebus constituit. Igitur cum de Iure priori modo, hoc est de Legibus duos hætenus libros absolutos dederimus, subsequitur vt ad definitionem Iustitiæ propius accedentes, de iure dicamus, posteriori in modo accepto nomine, vt potest per quod eadem cõstituenda est iustitiæ definitio. Cõtinet enim liber præfens, ordine tertius, iustitiæ tractatum in genere, eiusque diuisiones in legalem & particularem, inque distributiuam & commutatiuam: prioremque eius speciem, scilicet distributiuam: vbi de acceptio ne personarum disputamus. Quam materiam edisserit S. Tho. 2. 2. q. 57. & infra.

Gemina acceptio iuris

Partitio libri.

S. Thomas. 1. Argum. à parte negatiua.

Aristot. 2. Argum. Augustinus

Isidorus.

Isidorus q̄ Philosophus. Ait enim ille ibidē q̄ Aristot. ius dictū est quasi iustū. Et refertur dist. 1. can. ius. Et Philosophus in principio. 5. Ethic. Omnes, inquit, talem habitum volunt dicere iustitiam, à quo operatiui iustorum sunt.

In vestibulo statim quæstionis primum omnium supponendum est, iustitiam vno modo accipi generali nomine pro omni virtute. Sic enim accepta Philos. 5. Ethic. c. 1. appellat illā, totam virtutē. Vnde & iustus idē est quod studiosus, quacūq; sit insignitus virtute. Et ratio amplissimi huius significatus est, q̄ in omni virtute extat obedientiæ ratio, legi debita. Quicquid autem rationē debiti claudit, iustitiæ formā induit. Quo utiq; significato accepit Christus Matth. 7. & 6. iustitiæ nomen, Nisi abūda uerit iustitia vestra. &c. Et attendite ne iustitiā vestram faciatis coram hominibus: & Paul. 1. ad Timot. 1. Iusto nō est lex posita. Atq; hoc pacto non tractamus hic de Iustitia, neque habet peculiare obiectum, sed suum cuique virtuti est proprium: nempe id quod legitimum est: sed accipitur vt est particularis virtus moralis atque vna quatuor cardinalium cuius officium est facere iustum. Secundo ne quis nobis ordinis peruersionem impropriet, quod prius de iustitia, quā de iure dicendum nobis esset, no uerit doctrinam esse Arist. 2. de anima, tex. 33. q̄ qui de potētia vel habitu tractaturus est, exordium auspicari debet ab obiecto: vnde habitus speciē sortitur & per quod describi debet: vt qui de sensibus disputationem inuit, prius debet de sensibili disputare. Oculis enim nō per hoc propriè definitur quod sit sensus sic aut sic compositus: sed quod sit sensus percipiendi colores: & pariter auditus quod sit sensus percipiendi sonum: & ferra est instrumentum secādi ligna: & temperantia, habitus quo rectē delectabilibus tactus vtimur. Pari ergo modo loco citato. 5. Ethicor. Aristot. definit iustitiam per iustum: nempe q̄ sit habitus quo iustum volumus & iustum operamur. Et Vlpian. ff. de iustit. & iur. Iustitia est, inquit, constans & perpetua voluntas, ius suū vniciq; tribuēs. Cum ergo iustitia p̄ ius definiatur, meritō à iure est nobis proficiscendum. His ergo præhabitis, ad quæstionē vnica conclusionē respondetur. Ius est obiectum iustitiæ. Conclusio ex auctoritatibus Isidori, & Philosophi, & Iuriconsulti modo citatis, appellantium ius, iustum illud:

Aristot.

Distinctio iustitiæ. Philosophi

Paulus.

Solutio tactæ obiectio nis. Aristot.

Conclusio sponsua.

ratio cõclusionis. 1. Discrimē iustitiæ singulariter dictæ à cæteris virtutibus

1. differentia

3. differentia

S. Thomas

illud, quod iustitia in rebus constituit, satis cõstat, nihilo secius ratione amplius demonstratur quæ sumitur ex differentijs iustitiæ à reliquis virtutibus. Sūt enim ordine tres. Prima, q̄ cum propriū sit omniū virtutum rectum perficere opus, rectitudo tamen reliquarū virtutū existimatur in ordine ad ipsum agentem: iustitia verò in ordine ad alterum. Et ratio est q̄ iustitia est virtus ordinans habentem ad alium: reliquæ verò ipsum ordinant ad seipsum. Exempli gratia. Temperantia versatur circa rectum vsum delectabilium tactus: & ideo ponit medium inter duas affectiones ipsius temperati; scilicet ne in ciborum venereorū ve vsu à ratione exorbitet: neq; verò minus sumat q̄ sutione exorbitet: neq; verò minus sumat q̄ sutione exorbitet. Et pariter fortitudo inter timorem & audaciam modum constituit. Iustitia verò facit qualitatem inter debentem & alterum cui quippiam debet. Vt si vterque nostrum habeat quinq; , mutuo verò mihi de disti vnum, cuius causa tātum habes quatuor, ego verò sex, iustitia postulat vt tibi vnū refūdā vt vterq; nostrū habeat quinq; , q̄ est mediū inter quatuor & sex: Pari modo situas mihi operas locasti, iustitia postulat vt merces mea eadē adæquet. Quo circa & res duæ iustificari dicūtur dū adæquātur: vt putā cū architect⁹ lapidē ad normā iustificat, & futor calceū ad pedē. Secūda ex hac nascit differentia q̄ in materia reliquarū virtutū nihil verè ac legitime censetur rectum, nisi respectu agentis. Exempli gratia. Si avarus parca vtatur mensā, nō vt temperatē viuat, sed ne pecuniā dispendat: opus illud nō cõsetur rectum, neq; virtuti ad mensuratū. Si verò debitor quantū æris debet tantum creditori persoluat, sinistra tamen intentione: nepe vt illud dilapidet: vel si gladium quem in deposito habet, dominorestituatur, sciens in malū vsum esse ab illo repetitum: tunc tale opus iustum simpliciter cõsetur: quia est debito æquale: licet nō opus virtutis, neq; qui soluit sit studiosus. Atqui ex hac rursus exoritur tertia differentia: nempe q̄ meritō Doctores virtuti iustitiæ per se obiectum ascribunt, quod ius appellant & iustum: non autem reliquarum vlli: videlicet q̄ in virtute iustitiæ iustum ipsum ex natura rei constituitur: in reliquis verò nō nisi ex recta intētionē agentis. Quapropter diuus Thom. (quod meditare considerādum est) tractatus aliarum virtutum, nimirum fortitudinis aut temperantiæ, nō ab earū obiectis exorditur, sed à virtutibus quæ faciunt rectitudinem in opere: tractatū verò iustitiæ ab obiecto: quod in rebus ipsis consistit. Quin verò in alijs virtutibus non tam propriè dicitur obiectum q̄ ma

teria circa quam versatur virtus: vt materia fortitudinis est periculū belli: & materia temperantiæ, delectabilia tactus in quibus virtus medietatem inter duos affectus constituit: sed virtutis iustitiæ propriè est obiectū: æqualitas ipsa rerum inquam virtus tendit, sicuti visus in coloribus. Habemus ergo cõclusionem q̄ ius est obiectum iustitiæ.

Veruntamen non desunt qui hoc discrimen superficie tenēs cernētis impugnent. Buridanus inquam. 5. Ethic. q. 1. aduersus hanc doctrinā sic insurgit. Aut loquitur, inquit, diuus Thomas de rectitudine operis quatenus est rectitudo virtutis, aut de eius rectitudine absolute. Licet non fiat à virtute. Si priori modo, tunc vt officia aliarum virtutum, sic neq; opus iustitiæ rectū est, nisi in ordine ad agentē. Docet enim Arist. 2. Ethic. c. 4. nullum esse virtutis opus nisi fiat ex electione propter legitimum finē: quare, vt modò dicebamus, qui gladium reddit vtro dño, vt homicidium faciat, nō est studiosus. Si verò loquatur de operis rectitudine absolute, non quatenus à virtute proficiscitur, tūc in materia quoq; aliarū virtutū eiusmodi reperitur rectitudo sine ordine ad agentem: vt si quis per hypocrisin ieiuniorū legem obseruet, aut propter vanam gloriā strenuè segerat in bello. Respondetur tamen, differentiā constitui in rectitudine absolute cõsiderata. Et est hæc, q̄ cū rectitudo iustitiæ in rebus ipsis natura sua sit reperibilis, qui soluit æquale debito mala intētionē & sine, facit quidem opus iustum, cū ius alteri suum tribuat, licet nō sit iustus, id est studiosus: quia non operatur quando, vbi, & quomodò oportet. In reliquis verò virtutibus, si vnamquālibet tollas virtutis circumstantiam, nulla restat moralis rectitudo: hoc est ieiuniū illud non est opus temperatū: neq; aggressus in bello, opus strenuum: quia talia opera non habent aliam rectitudinem quā in ordine ad virtutis habitum.

Buridanus.

Rō Buridani contra. D. Thom.

Arist.

Solutio rationis factæ.

Ad. 1. argum. Buridanus.

refellitur Buridanus.

ius esse obiectum iustitiæ. Imò crediderim per Apocopen; hoc est per amputationem syllabæ in fine dictionis, iustum, dictum esse ius: sicut pro eo quod, potestis; dicimus, potes. Vnde Græcè *Δίκαιος*, idem: promiscue significat; quod iustum; & ius. Quare idem ipse Isidorus eodem loco statim subdit, ius dictum esse quia iustum est. Quapropter lex ipsa ideo dicitur iusta, quia iustum in rebus constituit. At verò quoniam officiorum artificiorumque nomina ad significandum quoque; artes transferuntur, sicuti nomina medicinae, quæ est res per artem eò posita ad artem ipsam accommodatur, nomina iuris derivata sunt: primum ad significandum artem cognoscendi quidnam sit iustum: & exinde rursus ad significandum legem. Cauendum namque; tibi est idem esse censere artem boni & æqui; & legem: ars enim non est dictamen; sed scientia potius moralis, qualis est in iure constitutis ad investigandum quidnam æquum sit lege sancire. Lex autem est regula prudentiæ; seu dictamen practicum inde constitutum: putat facere faciatis, quæ quidem est in principe, ut lib. 1. q. 1. declarauimus. Quòd dicitur ubi ait Isidorus legem esse iuris speciem non accipit speciem quasi quid generi directe subiectum: ut est homo, animal: si quidem subdit, ius id esse quod iustum. Sed quia est regula præceptioque; iuris scripta. Ius enim aliud est naturale, menti nostre inditum: atque aliud scriptum: & secundum Isidorum: lex est constitutio scripta. Et per hoc detegitur sensus verborum Celsus est ars æqui & boni: Vbi hallucinatus Accursius ait non idem esse æquum quod bonum: fingens nescio quid discriminis inter illa membra: cum tam æquum & bonum, ut doctè illic Budæus adnotauit, & nos supra lib. 1. q. 6. art. vlt. declarauimus; loco simplicis nomina accipiat pro eo quod est epieikeia: puta legis interpretatio; casu quo patam est legislatorem si adesset, noluisse legem secundum scripturæ rigorem seruari: ut colligitur ex l. nulla. ff. de legib. Nā leges non possunt in omnes singulares casus prospicere, ut habetur. l. neque; leges & l. non possunt. eod. titu. Quo fit ut cum ait Iuriconsultus ius esse artem boni & æqui, ius accipiat, nō pro scripto, sed pro naturali: ut pote quod epieikeia faciens cōtra verba scripti iuris inentēque; eius seruat ille factam, in qua ius naturale cōseruatur. Quare ars æqui & boni idem est quod ars tuendi naturale ius ubi scriptum apparet iniquum. Habetur enim Instit. de success. libert. §. 1. Prætoris edicto hæc legis iniquitas emendata est. & ff. quod quisque ius. & c. l. si quis. ait Vlpia. Si quis iniquum ius aduersus aliquem impetraue

rit, ipse eo iure vtatur. Vnde etiam illud emanauit axioma, Summum ius, summa iniuria. Atqui ex his ipsis quæ dicta sunt: colligitur intellectus Vlpiani in eadem lege: ubi ait ius à iustitia appellatum est. Enimvero si ius pro obiecto iustitiæ, ut dictum est, accipias, falsum quidem est. Nam potius eò uerso iustitia dicitur à iure. Quandoquidem habitus ab obiecto sortitur speciem: Præterquam quod per grāmaticorum regulam longior dictio à breuiori deriuatur: Accipit ergo Iuriconsultus ius pro arte & scientia de iure naturali iudicandi. Illa enim ob id nascitur ex iustitia, quod ille solus qui iustus est prudentia viget, ut ait. 6. Ethic. Arist. ad recte de agendis iudicandum. Ut ergo dictorū faciāmus epilogum, ius est in rebus: ars uero æqui & boni in intellectu: docente iustum operari: sicuti ars fabrilis. Sed lex est regula intellectus practici per prudentiam constituta: atque adeo ratio iusti: hoc est factura & constitutiva iusti, iustitia denique; virtus voluntatis quæ secundum legem iustum in rebus constituit. Quo fit ut cum dicitur ius alicui reddi, non aliter accipiat, quam ut est obiectum iustitiæ. Tametsi sanctus Thom. non nihil discriminis inter noscat: nempe quod ius reddere sit sententia in fauorem alicuius pronuntiare, siue secundum rei veritatem, siue secundum allegata & probata: etiam dum secundum veritatem iniquum sit: Quod autem subdit, ius quoque; accipi pro tribunali loco, ut dum reus dicitur in iure comparere, forte ex Paulo iure consulto accepit: qui. l. pen. ff. de iust. & iur. ait ius accipi pro loco. Nescio tamē an satis apte dictum sit. Nam quādo quis dicitur in iure comparere, eodem modo videtur ius accipi, quo quādo dicitur in ius vocari: in ius autē vocari ut ait Iuriconsultus. ff. de iniur. vocan. est iuris ex periculi causa vocari: nempe ut auctor rei nomē deferens experiat an ius sibi patrocinet. Vbi ius accipitur pro iure ipso vel pro lege. Ad secundū argumentū respondetur Augustinum, ubi ait iustitiam esse amorem Deo seruientem, non denotare iustitiæ substantiam: Imò verò cum Deo æquale reddere nemo possit, nulla est inter nos & Deum propria ratio iustitiæ: sed dicit iustitiam esse amorem, id est ex amore seruendi Deo nasci, & ad eundem tendere finem. Quapropter, fas idem est quod pium & religiosum: nempe fari dignum: quod quid excellius est quā iustum.

ARTICVLVS II.
Vtrum diuisio iuris in ius naturale & positium, sit generi congruens.

Post

Postquam visum est quid nam sit ius sequitur de eius diuisione, vtrum congruè hoc genus ius, in has duas species, naturale. s. & positium, diuidatur. Et arguitur à parte negatiua. Nullum est in hominibus ius naturale: ergo diuisio supponit falsum. Probatur antecedens: Ius naturale est immutabile atque idem apud omnes, ut habetur distinct. 1. cano. ius naturale. in rebus autem humanis nihil est immutabile: quia omnia humana in aliquibus casibus deficiunt: ergo nullum est ius naturale. Secundò arguitur: Nullum est ius positium: ius enim positium est quod humana voluntate & arbitrio ponitur: ut. 5. Ethic. ca. 7. ait Philo. & eandem distinct. Irido. ubi inquit, ius civile esse quod quisque; populus sibi constituit. Ex hoc autē quod humana voluntate ponatur, nō sequitur id esse rectū, atque adeo, neque; ut sit ius: ergo nullū est ius positium. Tertiò, ius diuinum neque; positium est, cū humanæ autoritati nō innitatur: neque; verò naturale: quia natura excedit: ergo diuisio non est sufficiens. In contrarium autem est autoritas Philosophi loco citato. 5. Ethic. ca. 7. ubi ius politicum, puta civile, diuidit in naturale & positium quod appellant legitimum.

Hic primum omnium nosse oportet eisdem prorsus diuisionibus ius distribui, siue illud pro lege accipias, siue pro iusto, quod est iustitiæ obiectum: nam ex iure quod iustitiæ obiectum est, & iustitia rationem habet virtutis, & lex rationem regulæ. Quapropter cum dicta quæ lib. 1. quæ st. 5. de diuisionibus iuris accipi pro lege dicta sunt, & in hunc quoque; locum competūt, ac perinde breuior hic erit disputatio. Secundo & hic quoque; cautè obseruandum quod ius non statim ex æquo, ut ferè iuris peritorū schola arbitratur, diuidendum est in tria, scilicet in ius naturale, & gentium, & civile: licet id Isidorus videatur celsere, ut sequenti articulo patebit. Neque, ut alij putant, in quatuor, scilicet in hæc tria & ius diuinum. Sed si artem diuidendi cōsulas, ius, ut cōmune est ad diuinū & humanū, diuiditur in duo, scilicet naturale & positium: & pariter ius diuinum: ac deinde ius positium humanū, in ius gentium & civile. Vnica ergo conclusio ad quæstionē respondet. Ius primò diuiditur in naturale & positium. Probatur conclusio. Ius seu iustum, id est quod æquale ad æquatū: hoc autē fieri nō potest nisi altero duorum modorum: videlicet aut ex natura rerum, aut ex dicto humanæ voluntatis: dimittamus enim tantisper diuinā legem de qua statim similiter censendum est. Exempli gratia. Ut qui aliquid credito recepit, tantū

dem restituat, natura rerum docet: & ideo ius naturale est: sicuti & quod foemina viro generationis gratia adiungatur. Quod autē frumētum modius quinq; siclis vaneat, certè non natura fecit, sed humanum conditum: puta reipublicæ consensus aut principis. Nam cum ad rationem legis vis requiratur coerciua, non omne conditum vim nanciscitur legis: sed quod est reipublicæ. Vnde quod priuatim inter ciues intercedit, nō lex, sed pactum est. Pari modo quod consanguinei in quarto gradu matrimonium ineant, natura nō vetuit, sed humana voluntas: Cum ergo his tantū duobus modis vsu venire possit æquum & iustum, fit ut duo membra genus ipsum iuris absoluat. Igitur cū audis ius naturale esse illud quod est à natura, bifariam id intelligito: nempe & à natura id docente; & ab eadem ad id ipsum instigante: Vnde Vlpia. l. 1. ff. de iust. & iur. Ius inquit; naturale est cōmune omnium: eò quod ubique; instinctu naturæ nō cōstitutione habetur aliqua. Vbi è regione opponēs naturale instinctū & cōstitutionem, nostram bimēbrem diuisionē insinuat. Eodēque; refertur Ciceronis diuisio, libi. Cicero: de Inuent. inquentis: Natura ius est quod nobis nō opinio, sed quædā innata vis affert: Omnes itaque; definitiones istę per causam efficientem constituuntur. At vero Arist. 5. Ethic. c. iā citato per causam id formalem philosophico more definit, dicens: Ius naturale est quod ubique eandem vim habet, & nō quia videtur: id est quod ubique; natura sua necessarium est, & nō quia humano iudicio & arbitramento ponitur. Etenim ut qui decem accepit, totidē reddat non est iustum quia hominibus ita existimatum: sed natura sua, sicut ignis est calidus: quod autem frumentū tanti vendatur, vinū verò tantū, atque; hoc vitium tali vindicetur supplitio: & hoc aut illud offeratur sacrificiū, & similia: non natura, sed humana voluntas iustum fecit: Quare ait illic Philoso. iustum legitimum anteq̄ esset positum nihil referre, sed postq̄ positum est. In summa; diuisio hæc præfens in idem cum illa cōcidit, qua Doctores distinguunt, alia esse vel iusta, quia bona: vel prohibita, quia mala: alia vero vel bona, quia iusta: vel mala, quia prohibita. Offert se nihilominus nō nihil ambiguitatis circa definitionē illā iuris naturalis per causam efficientē: Si enim ius naturæ est quod natura docet, nemo illud posset ignorare: & tamē multa sunt de iuræ naturæ quæ barbarę gentes ignorant, ut de fornicatione simplici excōcilio apostolico adnotauimus, Act. 15. quæ ideo prohibita fuit cōuersæ gentilitati, ne per ignorantiam excusarentur. Rufus: si ius naturæ est

M illud

Nō sunt idē lex & ars boni & æqui.

Isidori mēs

Accursij lapsus.

Budæus.

Vlpiani sensus.

epilogum te dictorū.

S. Thomas

Ius nō satis apte accipitur pro loco tribunali.

Ad secundū

1. Argumē.

Secundū.

Aristot. Isidorus.

Tertium.

Aristot.

Primū fundamētum.

Secundū.

conclusio responsiua. Probatio conclusionis

Cicero:

Arist.

Prima obiectio aduersus definitionē iuris naturalis.

Secunda.

Ad primam obiectiōē.

Ad primū argumentū principale.

Aristot.

Ad secundū

illud ad quod natura instigat, fit ius omne naturale esse necessarium: quod tamen videtur esse falsum, cū superaliquo, vt supra diximus, dispensari possit. ¶ Ad horum prius respondetur quod non quicquid natura docet, oēs capiūt, sed illi prorsus qui serenā habent rationē & ab omni nebula liberā. Nam qui in vitia immerfi, caligine illam obdlexerunt naturę radios non satis percipiunt. Posterior verò dubitatio tacta est inter arguendum in fronte quęstionis.

Respondetur ergo ad primum argumentum: vbi idem commouebatur scrupulus, concessio, ius omne naturę esse simpliciter necessarium natura sua. Quapropter præcedenti lib. q. 3. diximus esse indispensabile. Quin verò Scotus ipse quāuis censeat præcepta secundę tabulę dispensabilia esse, negare non debet quin sint natura sua necessaria. Sed forte diceret quod Deus natura superior poterit super illis dispensare: sicuti angeli & cęli, licet sint res natura sua necessarię, posūt super naturaliter annihilari. Tæt si satis demonstratū sit neq; id de eisdem præceptis esse possibile: vt pote cū prorsus eorum naturę repugnet esse licita, sicuti homini esse irrationalem. At verò id quod natura sua est necessarium, potest mutatis rebus mutari. Necessitas quippe vniuscuiusq; rei secundum eius naturā pendenda est. Si enim natura rei immutabilis est tunc & ius eius erit simpliciter immutabile: vt, quia cęlum res est immutabilis, eius motus est immutabilis, sed quia aqua est res mutabilis, licet simpliciter illi sit naturale infrigidare, nihilominus quando est calida, calefacit. Pari modo quod depositum sit domino reddendū, per se consideratum est simpliciter necessarium: sed quia homo est mutabilis, dum dñs prauē affectus suum gladium petit ad occidendū, nō est illi reddendū, quia sicut si sanus existeret, ius esset ei reddere, ita dū in sanus fit, ius est non reddere. Eodē modo ius per se simpliciter necessariū est, quicquid debes vt soluas: quādo verò soluendo nō es, ius non te ligat. Hęc ergo mutatio non tā fit in iure, q̄ in hominibus ipsis. Atqui ex hac radice in fine primi libri rationem deduximus quare expedit leges humanas non nunq̄ mutari: nempe quia res mutantur. Et lib. 2. q. 3. cōmonstrauimus, in illas leges quę rationē ipsam iustitię & finē continent dispensationē cadere nō posse: in illas verò quę nō finem, sed media secū asferunt, cadere posse: hoc enim naturalū genus est quod Aristot. loco citato ait posse mutari. Nā etsi dextera naturaliter validior sit, aliquando deficit: & est sinistrum brachium robustius.

¶ Ad secundū respondetur, concessio non esse regulam generalem vt quicquid voluntas constituat continuò sit iustum. Nam si quid cōtra ius naturę constituat, nunquā vim legis obtinebit, vt supra dictū est: reclamāte propheta Isai. 10. Vx qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solum naturę non repugnans, verum pro loco & tempore congruēs, tūc volūtas humana, si publica autoritate polleat, id potest constituit: quod quia constitutum est, fit iustum: & vt ait Aristot. quod non referebat, iam inderefert. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, vt supra insinuauimus, quod ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione cōtra ius naturale & positium. Imò verò similiter diuiditur. ¶ Itaque, vt perspicua sit diuisio, primum omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrūq; membrum eadē prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterū sit naturale, atq; alterum positium. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eò quod Deus est author naturę, ac subinde cuiuscunq; eius iuris: sed ius diuinum positium est, quod supra naturam aut ab ipso positum, vt sacramentorū iura Christianę familię: & cęremonialia ac iudicialia antiquę legis. Præcepta autem primę tabulę decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinum positium, licet, vt supra dictum est, per fidem sint explicita: quia ex rerū natura pullulant: licet, nisi opitulante fide non ab omnibus agnoscantur.

regulam generalem vt quicquid voluntas constituat continuò sit iustum. Nam si quid cōtra ius naturę constituat, nunquā vim legis obtinebit, vt supra dictū est: reclamāte propheta Isai. 10. Vx qui condunt leges iniquas. Sed quando res est non solum naturę non repugnans, verum pro loco & tempore congruēs, tūc volūtas humana, si publica autoritate polleat, id potest constituit: quod quia constitutum est, fit iustum: & vt ait Aristot. quod non referebat, iam inderefert. ¶ Ad tertium deniq; respondetur, vt supra insinuauimus, quod ius diuinum non condiuiditur eadem diuisione cōtra ius naturale & positium. Imò verò similiter diuiditur. ¶ Itaque, vt perspicua sit diuisio, primum omnium diuiditur ius in diuinum & humanum, deinde vtrūq; membrum eadē prorsus diuisione subsecatur: vt ius diuinum alterū sit naturale, atq; alterum positium. Vniuersum enim ius naturale est diuinum: eò quod Deus est author naturę, ac subinde cuiuscunq; eius iuris: sed ius diuinum positium est, quod supra naturam aut ab ipso positum, vt sacramentorū iura Christianę familię: & cęremonialia ac iudicialia antiquę legis. Præcepta autem primę tabulę decalogi non simpliciter dicuntur ius diuinum positium, licet, vt supra dictum est, per fidem sint explicita: quia ex rerū natura pullulant: licet, nisi opitulante fide non ab omnibus agnoscantur.

ARTICVLVS. III.

Verum ius gentium sit idem cum iure naturali.

VM duo tantum membra in proxima diuisione posuerimus, dum genus iuris in naturale tantum & positium distinximus, dubium de iure gētium restat: vtrōnam illorum membro comprehendatur. Et arguitur quod contineatur sub iure naturali. Ius enim illud in quo omnes homines conueniūt, esse non potest nisi naturale, quod, vt proximē dicebamus, commune est omnibus: iure autem gentium omnes gentes conueniunt, secundum illud Vlpia. l. 1. ff. de iustit. & iure: Ius gentiū est quo gētes humanę vtuntur. & Instit. de iure naturali, &c. Ius gentium omni humano generi cōmune est: ergo ius gētium & naturale idem sunt. ¶ Secundo arguitur, Seruitus est de iure gentium, vt habetur distinctio. 1. can. ius gentium. & Institutio. modo ci-

Ad tertium.

1. Argum.

Secundum.

Aristot.

Tertium.

Istodorus.

Cōclusiōe sponsiua.

S. Thom.

Probatio cōclusiōis.

Philosoph.

dō cita. & ff. de iust. & iure. l. manumissimus: sunt autē, vt Philosophus ait. 1. Polit. multi naturaliter serui, ergo ius gentium est naturale. ¶ Tertio, Ius diuidit per naturale & positium: sed nunquā vniuersę mundi gentes cōueniunt vt ius aliquod statuerent: ergo natura idē ius docuit, atq; adeo est naturale. ¶ In contrarium autē est Istodorus distin. 1. can. ius autem. vbi distinguit ius gētium à naturali, dicēs, ius autem naturale est, aut ciuile, aut gentium.

AD quęstionem vnica cōclusiōe respondetur. Ius gētium & à iure naturali distinguitur, & subiure positio cōprehenditur. Hęc cōclusiōe, etsi expressē hic S. Thom. nō ponat, tamen argumēta eius quibus initio quęstionis arguitur gentium esse naturale, insinuāt eius esse mentē id negare, affirmareque subinde esse ius positium. Præterquā quod. 1. 2. q. 95. artic. 4. id planē affirmat: vbi ius positium diuidit in ius gentium & ciuile: quod nos lib. 1. q. 5. exposuimus. Et ratio quam hic adducit id ipsum patefacit. Probatur ergo cōclusiō. Ius naturale (vt art. proximo diximus) est illud quod ex rerum ipsa natura adæquatū est & alteri cōmensuratū. Hoc autē dupliciter cōtingit: Vno modo secundum absolutā rerū cōsiderationē: sicuti masculus & femina absoluta natura sua coaptantur in vnum generationis officium: & pater curat filium alere. Alio modo quippiam est alteri cōmensuratū, nō secundū absolutā eius naturam, sed in ordine ad certum finem & per certas circūstantias consideratū. Exēpli gratia. Quod hoc prædiū ab hoc proprio dño possideatur, & aliud ab alio, natura rerum absolute existimata nō magis exigit q̄ vt omnia in cōmuni possideantur. Attamen si ager idē consideretur, vt ad ferendos fructus colendus atq; in pace possidendus: & pro statu naturę corruptę in quo homines seigniores existunt, ad impendendas proprias operas, quę in commune bonum cessurę sunt, & alienorū sunt auidi: ratio statim colligit omnino cōducere vt possessionē diuisiones fiant. Quemadmodum Philo. 2. Poli. docet: & lib. nos. 4. quęst. de rerum diuisione, monstratur sumus. Ex hac ergo distinctione elicitur cōclusiōis ratio. Rē nāq; absolute apprehendere nō solum hominibus, verum & cęteris etiā animantibus naturali instinctu conuenit: & ideo ius quod simpliciter est naturale, vt societas masculi & femine, ac primum nutritio, cunctis est animalibus cōmune. At verò de rebus in ordine ad finem sub certis que circūstantijs iudicare, nō omnibus animalibus cōpetit, sed peculiariter homini virtute rationis, cuius est vnum ad aliud cōferre. Id ergo

ius quod per talē collatiuam rationē constituitur, dicitur ius gētium, id est ius quod gētes vniuersę, quatenus rationales sunt, sibi constituerunt. ¶ Per horū ergo intellectū clarescūt Iuriscōsultorū verba, quorū explanatio morali philosopho incūbit. Ait enim Vlpia. l. 1. ff. de iust. & iur. ius gentiū à naturali recedere: idq; inde licere facile intelligere, quod illud omnibus animalibus, hoc solis hominibus inter se cōmune est. Et Caius. l. oēs populi. quod naturalis, inquit, ratio inter oēs homines constituit, id apud omnes perēq; custoditur: vocaturq; ius gentiū. Non ait, Quod simplex lux naturę: sed, Quod ratio, quę hominibus propria est, cōstituit, id est ponit. Atq; hinc denuo argumentum sumitur aliud cōclusiōis. Ius enim naturale est simpliciter necessarium, id est quod non dependet ex humano consensu: ius autē gentiū obligat: quia videtur, id est quia ab hominibus sic iudicatur: nunq̄ autē rerum possessiones diuidereatur, nisi si homines cōsentiret vt isti illas, alij vero alias possiderent: ergo ius gentiū non est simpliciter naturale, sed positium. ¶ Quod si cōclusiōnem nostram hoc argumento concutias quinde fieret cōsequens, ius gentium idem esse quod ciuile: vt luculentior tibi fiat responsio, differentiam accipito inter has iuris species. Primum omnium ius gentiū & ciuile à naturali differunt, eò quod naturale simpliciter est necessarium secundum absolutam rerum considerationem, vt dictum est: & ideo cunctis animantibus commune: ius verò tam gentium q̄ ciuile humana ratione est positū. Ius autem gentiū & ciuile in primis hoc basilari discrimine differunt, quod lib. 1. q. 5. art. 4. ex mente D. Tho. de promptissimus. Nempe quod ius gentium ex principijs naturalibus rerum consideratarum in ordine ad aliquem finem & circūstantias per viam cōclusiōis elicitur: vt si dicas, Agri colendi sunt: & homines negligentiores sunt ad cōia q̄ ad propria, ergo priuatim possideantur. Ius autem ciuile colligitur ex vno principio naturali, & altera præmissa arbitrato humano posita: & ideo nō colligitur per viam illationis, sed per determinationem generalis principij ad specialē legem: vt de cęremonialibus & iudicialibus idēdem dictū est, vt si dicas. Res iusto pretio vendantur: iustum autem tritici pretiū pro ratione præsentis loci & tēporis est quinq; siclorū: minor enim non est de iure natura. Et pariter malefactor est plectendus: ergo suspendendus latro. Ex hac prima differentia sequitur secundā quod ad constituendū ius gentiū nō requiritur hominum cōuentus in vnum locum: quoniā ratio id singulos per se docet: sed ad constituen-

Elucidatur varia Iuriscōsultorū verba.

Alia ratio p cōclusiōe.

Primum discrimē iuris ciuilis ac gētium.

Secūda differentia.

Tertia.

Cōtractus
serē oēs lu-
re: gētū iu-
roductifū

Primū argu-
mentū con-
grapredicta

Secūdam.

Ad primū

dum ius ciuile requiritur reipublicæ cōcilium, aut principis autoritas: vt vltro citroq; habito consilio cōstituatur. Atq; ex hac rursum sequitur tertia, videlicet qd ius gentium est gentibus omnibus commune, vt dictū est: ius autē ciuile est, vt ait Isidorus, quod quisq; populus vel ciuitas sibi proprium constituit. Quare aliud est ius Atheniensium, aliud verò Romanorū, &c. vt habetur Insti. de iure natu. & gent. §. sed ius. De iure autem gentiū omnes penē cōtractus introducti sunt, vt emptio & venditio, locatio &c. sine quibus humana societas constare non potest, vt patet eodem. Institu. §. ius autē. & ff. de iust. & iur. l. ex hoc iure. Isidorus ergo quia nouit ius gentiū & à naturali differre, & à ciuili, ne tot faceret diuisiones, distinxit in hæc tria mēbra. Artificiose ergo diuiditur in ius naturale & positiuū, ac deinde ius positiuū humanum, in ius gentium, & ciuile. ¶ Est autem admonitio opus ne quēquā diuisio Aristote-lica fallat', lib. 5. Ethic. ca. 7. vbi ius politicū diuidit in naturale & legitimū. Haud enim politicum pro eo prorsus vsurpat quod iuris prudentibus est ciuile: nam ius naturale nō est species ciuilis, sed illi contrapositum. Appellauit ergo generaliter ius politicū, ius omne quo ciuitas vtitur, quo noie tā naturale q̄ gētū q̄ etiā ciuile cōprehenditur. ¶ At verò non omnes scrupuli extincti sunt qui ex hac conclusione succrescunt: videntur enim iura cōtrā extare. Ait quippe Pōponius. l. veluti. ff. de iusti. & iur. reliq; pareamus, esse de iure gentiū. Et Florentinus. l. vt vim, iniurias propulsare ad idē spectare ius: hæc tamen omnia sunt de iure naturæ. Nā præceptum regilionis & honorandi parētes in decalogo sunt: qui, vt suprā satis demonstrauimus germen est naturalis iuris. Et propulsare iniurias, conclusio est illius principij. Vnaquæ que res appetit se conseruare: ergo ius gentiū idem est quod naturale. ¶ Et secundò id ipsū arguitur. Libr. proximo hanc sæpe repetiuimus differentiam inter moralia præcepta ex vna parte & cæremonialia atque iudicialia & ius ciuile ex altera, quod moralia inferuntur ex principijs naturæ per modum cōclusionis: non autē reliqua, vt modò declarabamus. Qua de causa diximus decalogum esse de iuræ naturæ: si ergo ius gentiū inferitur ex eisdem principijs per modum conclusionis, fit vt sit pariter de iure naturæ. ¶ Ad primū argumentū respondetur iuris prudentes niniū extendere ius gentium. Censent nanque tali appellatione cōprehendi quidquid cunctis mortalibus est commune: & ius naturale id duntaxat esse quo etiam bruta

cum hominibus cōueniunt: cum tamen multa sint naturalia iura quæ peculiariter cōueniunt humanæ naturæ & non brutæ: vt est decalogus, & quæ ibi implicata sunt. Differentia ergo nō est illa sed quā nos posuimus: scilicet quod ea quæ inferuntur ex absoluta rerum natura, & cōsequentia necessaria, pertineant ad ius naturale: illa vero quæ non ex absoluta consideratione, sed modo exposito in ordine ad certū finem, sunt de iure gentium. Quare decalogus non de iure gentiū, sed de iure naturæ est. ¶ Et ex hoc elicitur solutio secundi argumēti. Quādo enim diximus ius gentiū elici ex principijs naturæ per viā illationis, non intelligitur qd illatio sit omninò necessaria: sed rei naturæ in ordine ad talem finem cōueniens. Haud enim ex necessitate colendi agros vel pacificæ eorum possessionis cōsequitur tam necessario dominiorum diuisio, q̄ ex illo principio, Id nē facias alijs, &c. elicitur, Non occides: sed quia est illi fini congruentissimum atq; expedientissimum. ¶ Hinc autē oboritur postremū dubium, vtrū in ius gentiū cadat dispensatio, an perinde atque ius naturale sit indispensabile. Respondetur sub distinctione: Aliqua enim sunt de iure gentiū adeò conducentia ad humanum conuētum, vt nullatenus fas sit super illis dispensari: imò forsan dispensatio esset irrita, vt diuisio rerum de qua modo dicebamus. Nanq; nisi interreligiosos, intollerabilis esset cōmunis rerū possessio. Alia verò sunt eiusdē iuris quæ sunt pro causa dispensabilia. Seruitus enim est de iure gentium: & tamen dispensatum est nē Christiani capti in bello, pro seruis habeantur. Et nonnulli contractuum ciuiliū, etiā qui sunt de iure gentium, possunt dispensari. Est enim de iure gentium seruare fidem hostibus, vt seruare legatos in bello: tamen si causa fidei cōtrarium posceret, non esset seruandū: imò si corrupta dogmata disseminarent, exurēdi essent: Neq; dispensatione opus esset.

Primū igitur argumentum capitale iam solutum est: negatur enim omnē illud in quo omnes gentes conueniunt, esse ius naturale. ¶ Et ad secūdam respondetur qd Philosophus quādo ait homines esse iure naturæ seruos, nō accipit ius naturæ simpliciter: nā absolute humana natura pensata, non est cur magis vnus seruiat quā alter: sed si perpendatur in ordine ad finem: putā vt doceatur quis ab alio: & vt seruetur in bello. Et ideo potius est iuris gentium, tāetsi seruitus illius qui rudior est, vt à sapientiori moribus imbuatur, non est libertati contraria, vt lib. 4. in propria quæstione distursumus: & ideo est magis naturalis: id est naturæ

Ad secundū

postremū
dubium.
Solutio.

1. Argumē.
capitale.

turæ

Ad certum. turæ indiuidui congruens. ¶ Ad tertiu itidem responsum est quod licet ad ius gentium requiratur consensus hominum, non tamen cōuentus vti ad ius ciuile: nam disperim vniuersę gētes ratione naturali id iuris perdocentur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum ius paternū ac dominatiuum & à iusto politico & inter se vlla ratione distinguantur.

Restat ex superioribus dubium circa quasdam iuris species, qualis est paterna & dominatiua, quæ non videntur sub rationibus superiorum prorsus comprehendi. Quæritur ergo vtrum ius paternū & dominatiuū & à politico & inter se diuidantur. Et arguitur vt moris nobis est à parte negatiua. Ad iustitiam in genere pertinet vnicuiq; quod suum est reddere: cum ergo ius sit obiectum iustitiæ, fit vt pari modo vnū quenq; æqualiter aspiciat. Quare nō est distinguendum aut inter patrem & filium, aut inter dñm & seruū. ¶ Secundò: Lex quæ, vt art. 1. diximus, ratio est & regula constitutiua iusti, ad bonum cōmune totius ciuitatis spectat: nō ad vllius personæ priuatum: pater aut & filius, dominusq; & seruus ad priuatam pertinent familiā: non ergo distinguitur ius paternum & dominatiuum à politico. ¶ Tertio: Si hæc species iuris essent discernendæ, pari ratione & dignoscendæ essent aliæ plures secundum gradus diuersos qui sunt inter ciues: vt putā ius militare & sacerdotum, &c. ¶ In contrariū autem est autoritas Philosophi. 5. Ethico. ca. 6. distinguentis ius paternum ac dñatiuum à politico.

1. Argumē.
à parte negatiua.

Secundum.

Tertium.

Aristot.

1. Conclu.

probat locū
clufionis.

Articulus hic in hoc solum adhibitus est vt locus hic citatus Aristot. exponatur. Ad quem igitur tribus breuissimis cōclusionibus respondetur, quibus sententia Aristot. summam exponitur. Prima est. Inter patrē & filium non est simpliciter iustum politicum, sed secundū quid. Et, memēto non vsurpare nos hic politicū pro eo quod est ciuile, vt distinguitur à iure naturali & gentiū: sed, vt pximè dicebamus, pro eo quod est ius inter ciues custoditum. Sic enim accipit Aristot. vt etiam naturale comprehendat. Probat ergo cōclusio. Iustum, vt hætenus dicebamus, idem est quod adæquatum & cōmensuratum alteri. Intercedit enim iustitia: nō nisi inter duos aut plures: est tamen vnus homo alter ab altero duplici-

ter: Vno modo quia simpliciter ab illo distinguitur, vt ciuis quilibet ab altero ciue: Alio modo secundū quid: nempe quia quodāmodo est alter, putā alterum suppositum: quodāmodo verò idem, videlicet pars alterius. Filius autem non est simpliciter alter à patre, sed secundū quid: vt pote pars eius: vt habetur Ethic. 8. nempe semen ab illo decisum: ergo inter patrem & filium non est simpliciter iustum, sed secundū quid: quod peculiariter dicitur iustum paternum. ¶ Pari ratione constituitur secunda conclusio. Inter dñm & seruū non est simpliciter iustum. Quoniam, vt. 1. Polit. ait Philosophus, Seruus non est simpliciter aliud à domino: imò quicquid est, domini est: putā instrumentum: ergo sicut inter instrumentum & artificem non est propria ratio iusti, neq; artifex iniuriam facit instrumento si ad libitum suum illo vtatur: sic neq; inter dominū, & seruū sed secundū quid id est, herile. ¶ Tertia cōclusio. Inter virum & vxorem maior est ratio iustitię inter patrem & filium, & quā inter dominū & seruū. Conclusio hæc adiecta superioribus est ad conciliandum cum Apostolo Philosopho. Si enim Apostolum audias ad Ephes. 5. inquentem, virum & vxorem ad idem pertinere corpus, secundū illud Genes. 2. Erant duo in carne vna: facile inde tibi colligere videberis, minorem rationem iusti inter esse inter virum & vxorem quā inter patrem & filiū: eò quod minus videantur esse duo. Nihilominus Aristot. loco citato, plus inter eos iusti interuenit. Et ratio est quod ambo, licet non ex æquo, ordinem tamen habent ad cōmunem familiæ dispensationē. Quare & filij et serui eodē penē iure obedire tenentur matri familiæ quo & patri. Nam etsi vxor obedire teneatur viro, cui ad eiusdem prolis generationem coniungitur, ob idque dicatur esse quodāmodo idem corpus, id est idem corporale principium, quæ ratio prima mulier de costā viri plasmata fuit, tamen non quæcunque singularis mulier eodem modo pars est mariti quo filius patris. Imò, si ita loquilliceret, compars eius est: nam ambo sunt partes vnus carnis: ob idque dicuntur duo in carne vna. Ac multò minus se habet ad virū, vt seruus. Quare Philosopho. 1. Polit. barbarie tribuit vt foemina & seruus, eodem gradu habeantur: ob idque inter virum & vxorem æconomi cum iustum est. ¶ Circa primam conclusionem in primis notandum quod cum asseritur inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, sed secundū quid: illud secundū quid quauis rationem iusti diminuat, non tamen minuit rationem debiti & naturalis virtutis,

2. Cōclusio
ratio con-
clusionis.

3. Cōclusio

Paulus.

ratio con-
clusionis.

Aristot.

Explicatio
primæ con-
clusionis.

sed potius auget. Etenim cum iustitia & ad alterum sit, & debitum in finet, & æqualitatem constituat, ex defectu cuiusque illarum trium rationum deficit à ratione iustitiæ. Nam inter patrem & filium deficit ratione prima: quia non est simpliciter ad alterum. Præterea ratio netertia, quia parentibus æquale reddere non possumus: non autem ratione secunda, quia plus patribus debemus quam cæteris. Quocirca caue putes ius paternum minus habere naturæ quam politicum: imò magis naturale est: et si minus habeat iustitiæ. At qui rationes istæ multo iustius nobis competunt respectu Dei. Primum quia quodammodo aliquid ipsius sumus non quidem partes, sed tamen effectus & ideo multo minus sufficimus ei æquale reddere quam parentibus Liberalitas autem deficit à ratione iustitiæ, quia non versatur circa debitum. Fit ergo ex his consequens, illud secundum quid iustum quod est patris ad filium, quippeiam excellentius esse quam est simplex iustitia, ut puta pietatem. Sciscitaberis autem forsam utrum cum diximus inter patrem & filium non esse simpliciter iustum, intelligatur ex utroque termino: scilicet tam patris ad filium, quam filij ad patrem. Respondetur utrinque; intelligi, licet non æqua ratione. Filij enim ad patrem non est iustum simpliciter: non solum quia pars est, sed quia æquale reddere non potest: patris autem ad filium, non propter rationem secundam, sed propter primam: nempe quia se habet sicut totum ad partem. Vnde sicut inter hominem & sua membra non est propria ratio iusti: quia non sunt simpliciter duo: sic neque patris ad filium. Nam quicquid in illum confert, sibi ipsi quodammodo confert: & prosperitas atque aduersitas filij patrē ipsam attingit. Vnde Seleucos Locrensiū monarcha, ubi filio uterque erat eruendus oculus, supplicium ex æquo partitus est, ut utri que alter erueretur, quasi quod unus essent homo. Huic autem veritati forsam quis hoc obmoliatur argumentum. Esto ita sit quod filius quādiu est sub cura parentū aliquid sit patris, tamen post quā emancipatus est, iam inde, sua quadra viuens, fit ciuis sicuti est pater: cui deinceps publici magistratus pariter decernuntur. Imò quandoque est pater superior, puta, vel prætor, vel consul, vel dux belli. Item inter patrem & filium possunt tunc celebrari contractus emptionis, venditionis, & alij, in quibus iuris ratio æqualibra utrinque pendet: ergo inter patrem & filium interuenire potest perfecta ratio iusti. Atqui hæc annuere videtur. D. Thom. in solutione secundi argumenti: ubi ait quod pater & filius,

Quest.

Solutio.

Argum. 1.

Secundam.

D. Thom.

dominus & seruus, considerari possunt ut sunt homines: & ut unus est aliquid alterius: & ideo etiam dantur aliqua legis de partibus quomodo se debeant habere erga filios. Caietanus contendit quomodo cunque considerentur filij, non esse ius simpliciter inter ipsos & parentes, sed secundum quid. Nam ius, inquit, quod est inter eos quatenus homines, modificatur per illud quod unus est pars alterius. Et ideo fit ius secundum quid, puta paternum. At verò si meum iudicium vilius est momenti, distingue rem potius quod quantum ad naturalia iura semper inter filios, etiam emancipatos, & parentes, manet ius paternum: puta quantum ad honores illis deferendos, & quantum ad aliqua obsequia & iuuamina, dum opus illis fuerit filiorum opera: sed quantum ad ciuilla, ius simpliciter & iustum est inter illos.

Ad primum igitur argumentum conceditur ad iustitiam pertinere reddere unicuique quod suum est: supposito tamen quod sit alterius simpliciter ad alterum: Cū enim qui sibi ipsi quidpiā tribuit quod sibi debetur, puta cibum aut vestitū non facit simpliciter iustum, ac perinde cū pater alit filium. Secundi quoque responsio ex superioribus elicetur: Nam est iustitia ad bonum comune spectet: non obstat quo minus inter patrē & filium non habeat rationem perfectam. Attamen quia partes domus ad bonum etiam comune referuntur, iustitia quoque leges ponit tam patribus respectu liberorum, quā dominis respectu seruorum. Ad tertium non negatur quin etiā in republica distinguatur ius militare, & ius sacerdotum, ut lib. 1. inter exponendas legum diuisiones concessum est, & declaratum. Tamen illa iura nulla ratione deficiunt à perfecta iustitia, sicuti paterna: quia est alterius simpliciter ad alterum. Omnia em̄ reipublicæ membra immediatū ordinem habent ad bonum comune: & ideo tam iustum est inter principem & ciuem, & inter quoscunq; magistratum & subditum, quā inter reliquos ciues: sed differunt illa iura penes diuersa officia: ut loco citato declaratum est.

QUESTIO SECVNDA, De iustitia.

Sanct. Tho. 2. 2. quest. 58.

ARTICVLVS. I.

Utrum definitio iustitiæ à Iurisperitis sit rectè constituta.

Iuris

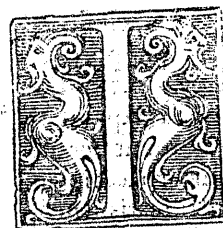
Caietanus in solutio.

Authoris responsio.

Primum argumentum.

Ad secundum.

Ad tertium.

Primum argumentum. Aristot. Secundum.

Tertium.

Quartum.

Conclusio responsio. Aristot.

Aristot.

Vris igitur natura præfinita, sequitur ut virtutem ipsam iustitiæ, de qua præsens opus constitutum, & definitione monstremus: & omnibus suis numeris circūscribamus. Quæritur ergo utrum definitio Vlpian. ff. de iusti. & iur. qua ait, Iustitia est constans & perpetua voluntas ius suum unicuique tribuendi, naturam iustitiæ absolute declaret. Et arguitur à parte negativa. Phil. 5. Ethic. ait iustitiam esse habitum quo iusta operamur & volumus: non ergo est voluntas quæ est potentia. Secundo: Sola Dei voluntas est perpetua, ergo vel iustitia non est perpetua voluntas, vel non est in hominibus. Tertio: Perpetuum & constans idem est: alterum ergo in definitione redundat.

Quarto: Ius reddere, munus est principi proprium: non ergo id habitui iustitiæ competit. In contrarium est autoritas Iurisconsulti.

Ad quæstionem vnica respondetur affirmatiua conclusione. Definitio illa sanè intellecta bona est. Etenim cum virtus omnis sit habitus electiuus, vt. 2. Ethic. ait Aristot. & habitus ab actu fortiat ut speciem, sicuti & actus ab obiecto, illa est optima vniuersi cuiuslibet virtutis definitio, quæ per proprium actum & obiectum naturam rei exprimit. Quoniam sicut anima rationalis forma est hominis, sic & actus est forma habitus: iustitia autem, ut supra sepe dictum est, & inferius est demonstrandum, est virtus quæ habentem ordinat ad alterum, inter quos æqualitatem constituit dati & accepti. Quare actus proprius iustitiæ est reddere ius unicuique suum. Sunt autem & tres conditiones omni virtuti communes: quas Aristot. 2. Ethicorum declarat: scilicet ut sciens quis operetur, atque eligens propter finem, & tertio ut perpetuo & constanter in omnibus actionibus, ut oportet, operetur: nā vnus aut alter virtutis actus non facit studiosum: sicut neque vna hirundo ver. Vbi ergo Iurisperitus ait, Iustitia est voluntas, non accipit nomē pro potentia, sed pro eius actu: nam nomen potentie aliquando tribuitur actui, quemadmodum principiorum cognitio dicitur intellectus. Neque verò est prædicatio identica, sed causalis: iustitia enim est habitus quo fit voluntarius actus: quemadmodum Augu. super Ioannē ait, Fides est credere quod non vides: id est, est habitus credendi. Quare voluntas ponitur loco generis Oratorio autem modo iuriscōsul⁹ vsus est nomine voluntas, ad exprimendū in primis propriū virtutis subiectū: sane quæ, ut illico dicturi sumus, est voluntas.

Deinde ad exprimendū virtutis opus, quæ debet à sciente & eligete spontaneè proficisci, quod per ignorantiam vel per violentiam fit, quia non est voluntariū, non est officium. Et eadem ratione Anselmus quando in lib. de veritate, dixit, quod iustitia est rectitudo: non fecit propositionem quam dicunt identicam: sola enim diuina voluntas est suæ rectitudo: sed vsus est propositione causalī: propterea quod iustitia efficit in opere rectitudinem. Quod autem Vlpian. adiecit, perpetua, feruā ad deprimendam tertiam conditionem virtutis: Perpetuum enim dupliciter sumitur: Vno modo ratione actus, quæ nunquam interrumpitur: atque hæc perpetuitatis ratio soli Deo competit. Alio modo ratione obiecti, ut scilicet quisque proponat in omnibus euentu debite, & secundum legem operari: hæc conditio necessaria est omni virtuti. Sapienter tamen apposuit, constans, quod non est idem quod perpetuum: Nam perpetuum solum dicit propositum atque intentione sic semper operandi: constans autē addit eundem propositi firmitatem: nempe ut homo tali proposito non nutet & vacillet, sed fixus id gerat. Quæ quidem constantia nemini obtingit antequam omnem sit adeptus virtutē: scilicet ut neque propter avaritiam, neque propter metū, neque propter aliquam voluptatem, aliamve vilam affectionem à iustitiæ rectitudine deflectat. Vnde, constans, idem est quod vndiq; quasi tessera quadratus stans. Quot enim reperias habentes propositum semper studiose agendi, qui tamen quia firmis radicibus virtutis non nituntur, idē tide dilabuntur? Hactenus ergo genus virtutis iustitiæ definitum est. Quod autē adhibuit, ius suū unicuique tribuendi, differentia locum obtinet, iustitiam à cæteris virtutibus discernens, atque adeo eius speciem complens. Ex quo fit Buridanum præter rationem. 5. Ethicorum, quæ 2. negare prædictam definitionem congruere iustitiæ quantum ad omnes suos actus. Subdit itaque ibidem Iurisperitus: Iuris præcepta sunt, hæc, honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere. Ait ergo Buridanus definitionem hanc soli tertiæ parti iustitiæ conuenire. Porro autem hoc falsum est: imò ex propria ius functione ius cuique tribuere, ac perinde neminē lædere. Nam Non occides, Non furtū facies, &c. rationes iustitiæ explicat. Prima autem pars Iurisconsulti, scilicet, honestè viuere, non est peculiaris actus iustitiæ, sed generalis omnium virtutum. Nam iam dictum est omnē virtutem generalem habere rationem iustitiæ, ut inferius hic amplius explicabimus. Et ideo

Anselmus.

Dupliciter modus perpetuus.

Buridanus hallucinatio.

illa pars non includitur in definitione quæ particulari iustitiæ ascribitur. Est ergo optima definitio Iuriconsulti, imò explicatior quàm illa Aristot. scilicet, Iustitia est habitus iustorum operatiuus: quia hæc non explicat specialē rationem iusti, quæ est, ius alteri reddere. Si autē conciliare ambas libet & luculentius elucidare, colligito cum sancto. Thoma definitionē hanc, Iustitia est habitus quo quisq; perpetua constantiq; voluntate ius suum unicuiq; tribuit. Neque obstat quod & hoc principi etiam & iudici cōpetat. Nā princeps ius reddit imperando & dirigendo tāquā custos iusti: virtus autem iustitiæ, cuiusq; animum promptum reddit, siue princeps sit siue subditus tanquā obediēs rationi & legi, vt reddat unicuiq; quod debet. Per hæc ergo soluta restant argumenta in capite quæstionis obiecta.

ARTICVLVS. II.

Vtrum Iustitia sit virtus quæ habentem ad alterum ordinat.

Onstituta iustitiæ definitione subsequitur vt eius substantiam atque innatas qualitates singulatim exploremus: idque examinando singulas definitionis particulas. Queritur ergo circa eius vltimam differentiam, quæ est ius suū unicuique tribuere, vtrum iustitia propriè sit ad alterū. Et arguitur à parte negatiua, ex illo Apostoli ad Rom. 3. Iustitia Dei est perfidem Iesu Christi: fides nāque nō dicitur per comparationē vnus ad alterum. Secundō, iustitia Dei est æterna: & tamē ab æterno non habuit à se alium ad quē eadem referretur: ergo iustitia non est ad alterum. Tertio, officia iustitiæ etiam si ad alterum sint, moderamine nihilominus egent & rectificatione in ordine ad agentem: nam avarus ægrè ab se abdicat æs quod habet alienū. Quare vt est Proverb. 11. iustitia simplicis dirigit viam eius: ergo iustitia non solum circa ea quæ sunt ad alterum: verum & in moderandis affectionibus ipsius habentis versatur. In cōtrariū est Cicero lib. de offic. in quiens iustitiam eam esse rationem, qua societas hominū inter ipsos & vitæ cōmunitas cōtinetur. Qua porro descriptione insinuat ordo ac respectus vnus ad alterum.

Væstio facillima est, duabusq; cōclusionibus contenta. Prior est Iustitia propriè dicta duo requirit diuersa supposita, in-

ter quæ æqualitatem cōstituat. Conclusio est Philosophi. 4. Ethicorū, ca. vlt. quæ porro ex ipso nominis significato dilucidè patet. Iustitia enim idem est quod æqualitas seu æqualitatis habitus: æqualia autē, nisi abusuè aut per metaphoram, nō nisi duo dicuntur, vt patet in quætitatibus ad eandem normā iustificatis. Rursus iustificari, si ad mores accomodetur, nō conuenit nisi humanis actionibus: actiones verò, vt 2. de anima autor est Philosophus, non conueniunt naturæ vel partibus, sed tantum supposito: humanitas enim inquit nō net, neq; verò digiti aut manus, sed mulier: neq; verò manus aut per iniuriam propriè percutit, aut per iustitiam debitum soluit, sed homo, nisi fortè per similitudinē, seu tanquā instrumenta cōiuncta. Consequens ergo fit vt iustitia nō solū inter duo qualitercūq; distincta, sed inter duo supposita sua exerceat munera. Posterior cōclusio: Nihil vetat quo minus iustitia metaphoricè dicta inter partes eiusdē suppositi existat. Et hæc quoq; cōclusionē subdit eodē loco Philosophus. Et patet exēplum inter duas hominis partes. Primum enim iustitia est inter membra: dum scilicet oculi pedes suo lumine ducunt, & vicissim pedes sua opera illos portant. Præterea pars sensualis, putā irascibilis & cōcupiscibilis, dū rationi obsequio despotico obediunt, iustitiam custodire dicuntur: & dum rebellant, iustitiam perturbare. Vnde Aug. in lib. de morib. Eccles. ad iustitiā, inquit, pertinet ob hoc qd quis Deo seruit benè imperare cæteris quæ sunt homini subiecta. Est autē rationi appetitus subiectus, secundum illud Gen. 4. Super te erit appetitus eius, scilicet peccati, & tu dominaberis illius. Res est facillima quæ nullius eget amplificatione, nisi forsan si quis interroget an tanta sit ratio iustitiæ inter has partes eiusdē hominis, quāta inter patrē & filium. Apparet enim ita esse: nam quia filius est aliquid patris, diximus nō reperiri inter illos iustum nisi secundū quid. Respondetur tamē diuersam esse rationē: Nā cum pater & filius duo sint supposita, verè ac propriè constituitur inter eos ratio iustitiæ: licet quodāmodo minues intra latitudinē eiusdē rationis: sed tamē inter rationē & appetitū, quippè quæ nō sunt duo supposita, non est iustitia nisi metaphorica.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod cum ait Paulus iustitiam esse per fidem, non accipit iustitiam, vt est specialis virtus moralis quæ facit opus iustum, id est, ad quatum alteri homini: sed vt hominem ipsum à peccato liberat rectificando appetitum, vt sit rationis obsequens. Et secundū hanc rationem est i-

Aristot. ratio conclusio.

Aristo.

Vltima cōclusio.

Explana-tur conclusio.

Augusti.

Quæstio.

ratio hæsitandi. Solutio.

Ad. 1. arg.

Absolutade finitio Iustitiæ. Obiectio. Solutio.

1. Argum. a partenegetiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

Cicero.

1. Conclu.

est iustitia metaphorica. Tacta, vt supra diximus, eadem pariter hominē iustificat respectu Dei reddendo eum illi subditum, gratū, & acceptum, cuiusq; voluntati cōmesuratum. Et secundum hoc propriè etiā dici potest iustitia. Ad secundū verò argumentum respondetur iustitiam Dei esse æternam secundum propositum, in quo eius substantia consistit: tametsi secundum effectum ab æterno non habuerit in quibus eam iustitiam exercuisset, sed postquam mundum condidit. Ad tertium deniq; articulo. 4. patebit fulgentius responsio. Interim autem respondetur, qd passiones quæ operibus iustitiæ obstituant per alias virtutes reprimuntur, quibus mitigatis per iustitiā fit electio recta, vt loco citato elucidabitur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum Iustitia sit virtus.

Qircagenus definitionis, quod dictū est esse habitum iuste operandi, quæritur vtrum iustitia sit virtus. Et arguitur à parte negatiua. Ait Christus, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere fecimus: opus autem virtutis non est inutile. Ait enim Ambrosius. 2. de Offic. vtilitatem nō pecunialis lucri estimationem dicimus, sed acquisitionem pietatis: ergo facere quod quis debet, in quo iustitia consistit, non est opus virtutis. Secundō, quod fit ex necessitate non est meritum: reddere autem cuiq; suum, quod est opus iustitiæ, est necessarium: ergo non est meritum, at que adeo neque virtus: quandoquidem virtutibus omnibus per Dei fauorem meremur. Tertio, omnis virtus moralis est circa agibilia: ea autem quæ exterius constituuntur, nō sunt agibilia, sed factibilia, veluti sunt artium officia, vt. 9. Metaphy. author est Arist. Cum ergo iustitiæ munus sit, exterius opus iustum perficere, fit vt non sit virtus. In contrarium est Grego. 2. Moral. vbi quatuor cardinales virtutes distinguit: scilicet, temperantiam, prudentiam, fortitudinem, atque iustitiam. Quin verò & sapientia ipsa, vt patet cap. 8. easdem se virtutes docere prædicat.

Ad secundum argumentum.

Ad. 3. arg.

Argum. 1.

Ambrosi.

Argum. 2.

Argum. 3.

Aristot.

Gregori.

Conclusio responsiua. Probatio cōclusionis.

Ad quæstionem vnica cōclusionē respondetur. Iustitia est moralis virtus. Probatur: Virtus secundum Aristot. 2. Ethico. est quæ bonum reddit habentem & eius opus bonū: iustitia autē est huiusmodi: ergo est virtus. Probatur Minor. Bonum hominis est operari secundum rationis regulam: nam cum homo na-

tura sua sit rationalis, secundum rationē actiones nostræ probæ iudicantur: iustitiæ autem hoc ipsum munus incumbit vt secundū rationis lineam æquitatē constituat: inter duos: fit ergo vt sit virtus: eademq; vt Aristot. ait, non qualiscunq; sed tanto cæteris rutilantior, quāto Hesperus reliquis astris firmamenti splendore antecellit. Quod & Cicero. 1. de Offic. repetit, vbi ait in habitu iustitiæ virtutis splendore esse maximum, ex qua viri boni nominantur. Possent quis in presentiarum hæsitare an virtute iustitiæ aliter dicantur viri boni, quā à cæterarū qualibet. Virtus enim quæcunque facit bonum hominē simpliciter: Acs in quam pictoria facit bonum pictorem: & ars medica, bonum medicum, neutra tamē bonū virum. Et virtus intellectualis, putā scientia, efficit vtrumque doctum: non tamē pertingit vt constituat virum bonum: sed sola est virtus moralis, quæ cum faciat hominē, cuius natura est rationalis, viuere secundū rationem, cōstituit virum bonum. Sed præter hanc acceptionem, vsurpatur etiam bonitas, vt idem sit quod benignitas & fertilitas, qua scilicet homo est alteri beneficus: sicut terra dicitur benigna & bona quia fertilis. De iustitia ergo posset quispiam affirmare vtraq; ratione hominē denominare bonum: eò quod iusti, nō solum studiosi sunt, sed & alijs boni & vtilis. At verò res medullitū inspecta nō sic habet. Bonitas enim, hoc est benignitas & fertilitas, non est quomodo cūque tribuere: sed tribuere nō ex debito, quod liberalitati & magnificentiæ conuenit. Quin verò Aristot. etiam prodigum, quod est nomen vitij, non veretur appellare bonum: hoc est benignum & frugi, quia sua effundit. Iustitia verò nō tam dat, quā reddit. Vnde Cicero. eodem loco, secundā bonitatem, non iustitiā, sed beneficentiæ tribuit. Ait enim. Et huic, scilicet iustitiæ coniuncta est beneficentia: quæ eandem vel benignitatē vel liberalitatē appellari licet. Vnde iustitia solum facit bonum habentē, & bonum opus, bonitate eiusdē generis quod reliquæ virtutes. Et ideò vbi ait Cicero à iustitia bonos viros nominari, accepit iustitiam, vt est generale nomē omnium virtutum: licet iustitia inter cardinales fastigiū ob hoc teneat qd ordinat hominem ad alios, atq; adeo non potest non se protinus exercere, atque in publicū prodire. Et re vera qui iustus est, vt unicuique quod suum est promptissimè reddat, is proximus est vt sit beneficus ac liberalis.

Ad primum igitur argumentum optimè S. Thom. respondet, quod quifacit quod debet nihil vtilitatis affert, hoc est nihil auget

lucris ei cui debitum reddit, sed tantum ab eius dano manus abstinere: at sibi ipsi utilis est, quatenus spote sua facies quod debet; premium meretur apud Deum: Sumus ergo respectu Dei non sicut serui respectu mortalium dominorum: serui quippe quicquid sunt dominorum suat: & idem quicquid operis exequantur, domino accrescit in lucrum. Ob idque sunt vitales, nam vitale est bonum propter aliud: Obsequia vero quae nos Deo impedimus nihil ei lucra accumulat: quia bonorum nostrorum non indiget: sed in nos ipsos utilitas redundat: Deo autem non nisi gloria. Et ideo dicimur serui inutiles, hoc est nihil accumulantes Deo: propterea quod non facimus nisi id quod de iustitia debemus. Attamen quia id quod debemus, virtus iustitiae est, quam Deus nobis praecipit, fit ut facientes quod debemus, apud ipsum promeremur premium.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur duplicem esse necessitatem. Alia quippe est coactionis: & haec tollit meritum & laudem ac pariter vituperium: ut in fine. 5. Ethicorum ait Aristoteles. Altera vero est necessitas praecipit & finis, quem sine tali medio consequi non possumus. Et haec rationem virtutis non extrudit: quatenus id homo quod debet sua voluntate agit, unde ratio laudis exoritur. Excludit tamen meritum supererogationis, quale est in operibus consilii: Vnde Paulus ad Corinthios 9. Si Evangelizauero, non est mihi gloria. Ad tertium argumentum respondet S. Thomae quod iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc quod est eas facere: quod pertinet ad artem: sed quantum ad earum usum, qui alteri est debitus. Haec autem verba quidam adeo multis elucidare satagunt, ut potius ob nubilent: res enim est clara. Iustitia inquam non est ars factibilium: quia functio sua non est pecuniam cudere, aut fabrefacere domum: sed uti pecunia, soluendo illam debitori: Vnde cum architectus recepto pretio aedes aedificat, & si per arte eas extruat quales debet, tamen iustitia est quae eum applicat ad aedificandum ut debitum soluat.

Paulus. Ad 3. argu. S. Thomas

Mes sancti Thomae

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum iustitia sit in voluntate.

I. Argum. Circa aliam definitionis particulam quae dictum est iustitiam esse voluntatem, quaeritur vtrum voluntas sit eius subiectum. Est enim argumentum quod sit in intellectu. Subiectum veritatis est intellectus: iustitia vero sapientissime dicitur veritas, ut in Psal. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi: iustitia & pax osculatae sunt. Eo vel maxi-

me quod iustitia vt dictum est, dicitur ordinem ad alterum: ordinare autem opus, rationis est. Et secundo arguitur. Si non est in intellectu, illa est causa quod non est virtus intellectualis, sed moralis: at vero inde colligitur neque esse in voluntate, sed in appetitu rationali vel concupiscibili, quod Aristoteles. 1. Ethic. docet esse sedes virtutum moralium: ergo non est in voluntate.

In contrarium est Anselmus, qui definiens iustitiam ait esse rectitudinem voluntatis propter se seruata.

Ad quaestionem vnica conclusione respondetur. Iustitia est in voluntate tanquam in subiecto. Conclusionem hanc insinuat Aristoteles. in initio. 5. Ethicorum. vbi ait iustitiam esse habitum quo homines iusta agunt, & volunt iusta. Et Iurisconsultus, vt diximus, vbi ait: iustitia est voluntas designat enim habitum per proprium subiectum. Et ratio est haec, quae per sufficientem exclusionem aliarum potentialium procedit. Vnaquaeque virtus in ea est potentia cuius est actus quem rectificat: iustitia autem non rectificat actum intellectus aut alicuius alterius cognoscitiue potentie. Haud enim iusti dicuntur quia iusta cognoscimus: id si quidem etiam praui commune est: sed quia iusta vt ait Aristoteles. operamur & volumus: in nulla ergo est potentia cognoscitiua. Fit igitur vt sit in aliquo appetitu, qui principium est proximam volendi & agendi: appetitus autem alter est sensitiuus, in irascibilem & concupiscibilem diuisus: atque alter rationalis, qui est voluntas: in sensitiuo autem existere non potest. Iustitia namque ordinem, vt dictum est, ad alterum dicitur ordinem autem eiusmodi nullus sensus cognoscit, quem sequitur appetitus sensitiuus: colligitur ergo ex hac inductione nullam superesse potentiam in qua iustitia considerari possit praeter voluntatem. De hac conclusione nemo est qui disseciat: de hoc autem inter Doctores disputatur, vtrum proprie sit iustitiae inter cardinales virtutes, esse in voluntate: iustitiae inquam & aliarum sibi annexarum: quales sunt religio, liberalitas, & similes. Scotus namque (quod in superioribus tetigisse meminimus) in 3. Sent. dist. 33. atque Ocham. q. 10. quos neotericorum plerique sequuntur, & praecipue Buridanus. 1. Ethic. q. vltima, mordicus tenent, non modo iustitiam, verum & fortitudinem & temperantiam in voluntate residere. Quorum ratio ea est potissima, quod cum proprium virtutis opus sit rectam facere electionem circa finem, vt. 2. Ethic. cap. 4. Aristoteles. docet, in illa potentia insidere debet cuius proprium est electionem facere: haec autem est voluntas, ex qua laus vituperiumque

Argum. 1.

Arist.

Anselmus.

Conclusio sponsua. Arist.

ratio conclusionis.

Aristo.

Ad argum. 1. praeterea opinio

Ad aliud argumentum Buridani.

Scotus.

Baridanus.

ratio potissima Scoti atque Buridani Arist.

Argumen.

Aristo.

operis proficitur: ergo illa est omnium virtutum sedes. At vero quauis disputatio haec apud D. Thomae non hic, sed. 1. 2. q. 56. fita fit: tamen quantum ad rem attinet praesentem istorum doctrina Aristoteli e diametro obuerfatur: qui quidem. 2. Ethic. cap. 3. ex professo demonstrare contendit virtutes morales, nempe fortitudinem & temperantiam in reprimendis voluptatibus ac doloribus & tristitijs versari. cuius fundamentum contrarium illi est quo isti vtuntur. Enimvero voluntas, cum proprius sit appetitus hominis: & cuiusque rei appetitus per se fit in bonum ipsius rei, nisi aliunde impediat, propensus: & recte agere secundum fortitudinem, & secundum temperantiam, bonum fit proprium ipsius hominis: nullo ad haec profusus indiget virtutis habitu: sed cum virtus sit circa difficile, illi est potentie necessaria, ex qua animi perturbationes oriuntur electioni virtutis obfistentes: quas qui dem perturbationes ipsa per se potentia compescere non sufficit: ob id enim indiget opitulante sibi habitu: cum ergo tota difficultas recte aggrediendi expectandique in bello a timore & animia audacia existat, irascibilis est quae virtute indiget. Et pariter concupiscibilis ad reprimendas voluptates, quibus pacatis affectibus voluntas rectam faciat electionem. Negatur ergo istorum maxima: puta in ea potentia debere esse virtutem, quae rectam facit electionem. Nam quando per se potentia id potest, non indiget virtute, sed illic est necessaria unde nascitur difficultas atque obstaculum recte eligendi ac subinde agendi. Quo fit vt praeter rationem negauerit illic. Scotus. habitus appetitus sensitui mereri proprie virtutum nomen: cum sint cardinales: Quoniam, per illam repressionem sensualium affectionum sunt vere principia & causae rectae electionis. Et per hoc produntur omnium argumentorum fallaciae quas Buridanus. quas accumulatur, quorum vnus est: Voluntas sepe inclinatur versus appetitum, neque sine difficultate consentire potest rationi: ergo indiget habitu inclinante eam versus rationem. Negatur quippe antecedens: per se enim non vergit in appetitum, sed propensissima est in bonum ipsius suppositi, quod est bonum rationis. Quod si quandoque sequitur appetitum, est quia ab eo praue affecto pertrahitur: non ergo ipsa in se, sed in appetitu habitu indiget, affectionem extrudente per quam vincitur.

D. Thomae. Sedita praefata Aristoteli e diametro obuerfatur.

Ad argum. 1. praeterea opinio

Ad aliud argumentum Buridani.

Argumen. Aristo.

tia inclinatur ad bonum per modum appetitus, hoc est per modum potentiae actiuae, quia fertur in ipsum. Tunc enim quia per se propendet in obiectum nullo instigante indiget: potentia vero cognoscitiua non est actiua, vt fertur in obiectum: sed passiuua, id est, apta in se obiecti imaginem recipere, ob idque sicut cognoscere seipsum non potest nisi per species ab ipso profusas: ita neque recte iudicare nisi per habitus, veritatem reidem ostendentes, atque adeo applicantes intellectum ad iudicandum. De iustitia autem diuersa est ratio, vt supra diximus: nam per se voluntas non est perinde in bonum alienum propensa atque in proprium. Ob idque quauis nullam pateretur affectionum violentiam, indiget nihilominus habitu inclinante ipsam ad reddendum alteri quod suum est. Quocirca paulo inferius monstraturi sumus iustitiam non versari circa passiones. Quod si arguas, ius alteri tribuere est bonum proprium tribuentis: nam virtus est bonum studiosi, cum bonum faciat habentem: ergo neque ad hoc voluntas eget habitu. Respondetur quod quauis iustitia sit formaliter bonum habentis, tamen eius obiectum est bonum alienum. versatur enim circa hoc quod est reddere alteri quod suum est. Et in hoc stat aliarum dissimilitudo.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod iustitia non est veritas quae dicitur adaequationem rei ad cognitionem, sed vt significat rectitudinem, quam ratio, quae veritas dicitur, in appetitu constituit, atque imprimat: nam propter propinquitatem affectus ad causam, nomen causae per Synecdochen effectui tribuitur. Ad secundum respondetur. Ob id quod voluntas sequitur rationem ordinem, velle aliquid in ordine ad alterum: quare non obstat quin ordinare sit proprium actus rationis, & nihilominus competat iustitiae quae est in voluntate. Ad tertium autem iam responsum est quod Philosophus loco citato. 2. Ethic. solum constituit, virtutem moralem esse in subiecto, quod est rationale per participationem: id autem non solum conuenit irascibili & concupiscibili, in quibus sunt fortitudo & temperantia: verum & voluntati quatenus rationi obedit, ad quod iustitia inclinatur in ordine ad alterum, modo exposito. Tamen si voluntas plus rationis participet: quia propinquius illi adiungitur.

ARTICVLVS. V.

Vtrum iustitia sit generalis virtus.

Non

Non satis est constituisse iustitiam esse virtutem, nisi examinetur sit ne specialis virtus an generalis. Et arguitur quod nulla sit iustitia generalis. Iustitia est vna cardinalium virtutum, vt patet Sapient. 8. sobrietate & iustitia docet, prudentiam & virtute hoc est fortitudinem: generale autem non conuincitur speciebus. Et confirmatur: quia temperantia eo quod est cardinalis virtus, non est generalis, sed specialis. ¶ **Secundo** arguitur. Iustitia est ad alterum: fortitudo autem & temperantia hominem componunt in ordine ad seipsum: ista autem sunt rationes diuersa: ergo iustitia non sic est generalis vt ad temperantiam & fortitudinem protendatur. ¶ **Tertio** arguitur. Si iustitia esset generalis virtus, esset omnibus eadem per essentiam, quod. 7. Ethic. c. 1. insinuare videtur Arist. vbi ait, iustitiam esse totam virtutem: hoc est eadem omni virtuti: hoc autem est falsum: nam tunc iustitia diuideretur in fortitudinem & temperantiam, de illisq; predicaretur sicuti animal de homine & equo: quod tamen absurdum est dictum: quoniam ratio iustitiae, quae est, esse ad alterum, non potest sic esse per essentiam genus omnium virtutum, quae non sunt ad alterum. Quare absurdissima esset diuisio iustitiae in alias virtutes cardinales tanquam in suas species. ¶ **Quarto** arguitur. In virtutibus, vt pote quae ex inclinatione naturae procedunt, nihil est superfluum, sicuti neque in alijs naturae operibus: si ergo generalis iustitia abunde hominem in bonum commune refert, superflua erit particularis iustitia. Atque eo potissimum quod vnum & multa non diuersificant speciem: instituire autem hominem in ordine ad bonum commune, est instituire in ordine ad multa: instituire vero in ordine ad particularem personam, est ordinare ad vnum: non est ergo quod duas iustitiae species hac ratione distinguamus. Alioqui & tertiam effingere deberemus mediam, quae partes eiusdem familiae ad bonum domus instituat, quippe quod medium est inter commune & priuatum. ¶ In contrarium autem est verbum citatum Aristot. nempe Iustitia est tota virtus, hoc est, Omnis virtus est quaedam iustitia. Cui sententiae accedit non modo vulgaris sermo, verum & Evangelicus: Nisi abundauerit iustitia vestra. Vbi omnis virtus censetur iustitiae nomine. Vnde fit vt omnis studiosus dicatur iustus.

Ad plenam quaestionis responsionem quinque opus est conclusionibus. Nam arbitra-

ti sumus tres articulos S. Thomae sub vno titulo luculentius ac subinde comodiussimè posse decidi. Prima. Optime iustitia primum omnium diuiditur in iustitiam generalem & particularem. Probat conclusio. Iustitia, quod identidem repetere oportet, est hominis virtus per comparationem ad alium: comparatio autem haec duobus modis fieri potest. Confertur enim homo vel ad alium, ceu singularem ciuem consideratum: vel ad alium consideratum, vt publica praeditus est autoritate, qua bonum commune administrat. Nam res publica, ac princeps eam administras respectum habet ad omnes ciues, atq; ad ipsum singuli. Itaq; sicut in corpore humano membrum vnum comparatur, & ad alterum & ad totum, ad quod partes ipsae ordinantur: sic & in republica se habent ciues. Ex vtraq; ergo comparatione sumi potest ratio iustitiae. Quocirca iustitia quae ordinat ciuem ad ciuem, tanquam vnam partem ad alteram, est particularis: sub qua militant contractus omnes emptionis, locationis, restitutionis, mutuat, solutionis mercedis. &c. Altera vero quae ordinat ciues in bonum commune, est iustitia generalis: quae quidem sic nominatur, tum ab obiecto & fine: nam bonum commune est omnium generale: tum etiam ab affectu & proprio munere nempe quod virtutes omnes ordinat ad tale commune bonum: videlicet vt vir fortis strenue agat in bello ob commune bonum, & vir temperatus absteineat ab alieno toro ob conseruationem eiusdem communis boni. Et quoniam ordo iste partium ad commune bonum fit per leges quibus princeps vniuersos ad idem bonum instituit, eadem iustitia nominatur etiam legalis. ¶ **Restat** autem dubium quod tertio argumento quarebatur, vtrum scilicet haec generalis virtus sit singulis virtutibus eadem per essentiam. Itaq; sicut animal quod est genus per essentiam praedicatur de singulis speciebus, sic & prudentia & fortitudo sit iustitia. Ob idq; subiungitur secunda conclusio. Iustitia legalis ac generalis non est eadem per essentiam singulis virtutibus, sed est specialis virtus, cunctas per proprium imperium referens in commune bonum. Dilucidatio conclusionis abunde illam demonstrat. Bifariam enim res dicitur generalis: Vno modo per praedicationem, sicut animal est genus ad suas species: & quod hoc modo est generale, ad essentiam eorum pertinet, quibus est generale. Quare essentialiter de singulis praedicatur: nam genus est de essentia specierum. Alio modo quippiam dicitur generale secundum virtutem, videlicet quia causa est inferioribus influens: quae admodum sol respectu omnium

1. Conclusio

Probatio

Dubitatio

Secunda conclusio, quae facit dubitationem modo posita. Dilucidatio conclusionis

1. Argum. 1.

Confirmatio

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

Philosophus

Aristo.

inferiorum causarum. Et quod hoc modo est generale, non est particularibus idem essentialiter, neq; de illis praedicatur. Ignis namq; non est sol. Ex hac diuisione colligitur conclusionis ratio. Iustitia generalis seu legalis nomen est respectu aliarum virtutum: sed hac dicitur axat vi pollet vt cunctas referat in bonum commune: ergo non est idem illis essentialiter, sed est quaedam specialis virtus caeteris imperans. Exemplum nobis accommodatissimum elucet a charitate. Haec enim, virtus specialis est, secundum propriam rationem a fide atq; spe distincta, nihilominus per eius imperium vniuersa aliarum virtutum opera refert in Deum tanquam in finem supranaturalem. Dum enim quis aut strenue agit in bello, aut cum moderamine tangibilibus vitur propter naturalem honestatem, opus illud fit a solis virtutibus. Si autem eadem exhibeat opera propter Deum, relatio illa fit a charitate. Quemadmodum vbi quis furatur propter fornicationem, furtum elicitur ab in iustitia: imperatur autem a luxuria. Pari ergo modo, si quis in officijs particularium virtutum sese exerceat propter peculiare earundem fines, officia illa non excedunt limites illarum virtutum: dum vero eadem praestat officia propter custodiam & cultum boni communis, & vt publicis legibus obtineret, relatio illa fit a iustitia legali, quae idem dicitur generalis. Quod si inter roges quid nam sit vnam virtutem alijs imperare: respondetur nihil aliud quam ceu causam vniuersalem illas ad opus adiuuere, atq; vnam cum ipsis ad idem opus concurrere. ¶ **Tertia conclusio.** Iustitia haec generalis & legalis potissimum residet in principe quasi architectonice, ac deinde in subditis, qua probe afficiuntur vt propter legibus ac principi obtinerent. Enimvero sicuti architectus lapides omnes & ligna disponit qualiter ad fabricam est necessarium: sic debet princeps ciues omnes ad bonum commune instituire ac referre. ¶ **Quarta conclusio.** Vnaquaeque virtutum considerata vt a iustitia legali imperatur, potest denominationem suscipere, vt legalis dicatur: quemadmodum omnis virtus secundum rationem qua a charitate imperatur, dicitur potest quodammodo charitas. Haec conclusio ad interpretandum Aristotelem adiecta est. Quod enim, ait, Iustitia esse totam virtutem, huc exhibet sensum, quod quaelibet virtus imperata a iustitia legali quodammodo est iustitia legalis. ¶ **Quinta conclusio.** Praeter iustitiam legale quae modo exposto generalis est, requiritur particularis. Probat sic. Virtutes, vt saepe dictum est, per obiecta discernuntur: praeter rationem autem obiecta iustitiae legalis, quae est reliquarum virtutum

ratio conclusio.

3. Conclusio

Probatur conclusio

4. Conclusio

5. Conclusio probatio conclusionis.

Confirmatio

Aristo.

Chrysosto.

Neoterico sententia.

Buridanus.

Motum primum, Buridanus.

opera in bonum commune referre, est alia particularis ratio reddendi vnicuique; quod suum est: ergo ad hoc necessaria est particularis iustitia. Et confirmatur haec ratio. Praeter legale iustitiam requirunt aliae virtutes particulares, scilicet fortitudo & temperantia ad eliciendos actus circa sua particularia obiecta: non obstante idem actus ab eadem legali iustitia referantur in bonum commune: ergo pari iure requiritur iustitia particularis ex qua eliciatur opus circa suum obiectum: quod quidem aliquando imperatur ab eadem iustitia legali, aliquando vero imperatur ab ea. Potest enim quis mutuatum reddere, aut mercedem solvere operario non propter obedientiam legis, ne propter bonum commune, cuius nullum habet amorem: sed vt seruet suam fidem propter seipsum: & tunc talis actus emanat a sola iustitia particulari. Si autem id faciat propter bonum commune, & vt legi auscultet, tunc imperatur a legali. Quae ratio ne solū Philosophi. locis supra citatis duas species ponit iustitiae: & 7. Ethic. ca. 2. expresse ait sermonem facere de iustitia quae est pars virtutis: hoc est particularis iustitia: verum & sacri Doctores eadem vbiq; notant distinctionem. Vnde Chrysosto. super illud Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: aut vniuersalem virtutem ait illic designari, aut particularem, auaritiae contrariam. ¶ **Prima conclusio** extra vllam controuersiam cunctis est doctoribus receptissima: nam omnia tam sacra quam profana appellantur quaecumque studiosum iustum, ac perinde quamcunque virtutem quodammodo iustitiam. De secunda autem non omnes neoterici D. Thomam auscultant, imò ab ipso resiliens negant iustitiam generale ac legale, esse speciale virtutem: sed aiunt esse rationem quandam omni virtuti per essentiam communem. Inter hos est Buridanus. qui 7. Ethic. ca. 4. hanc statuit sententiam aduersus S. Tho. Itaque secundum istos temperantia, quatenus hominem mouet vt moderato vtatur cibo & potu propter particularem honestatem aut rationem studij aut sanitatis, rem habet & nomen temperantiae: sed quatenus ad id ipsum hominem inclinatur vt legi obediat & principi, est iustitia legalis. Et aequa ratione fortitudo atq; aliarum vnaquaelibet. Arbitrantur namq; singulas per se virtutes illam habere innatam rationem obediendi legi. Probationem suam Buridanus ex penultima Nominalium de promit. Superflue enim, inquit, multiplicatur virtutum habitus, vbi non sunt necessarii. Singulae autem virtutum suapte ingenio appellantur hominem ad studiosum agendum, non solum ob particulares fines, verum & propter bonum commune, & ad parendum legibus: ergo superuacanea est alia specialis virtus, cui hoc

Arist. hoc muneris tribuatur. Secundam præmissam videtur sibi ipse colligere ex Aristot. 2. Ethico. cap. 4. vbi docet omnem virtutem id perficere vt fiat opus ex electione propter finem honestum: bonum autem commune & legis obedientia est honestissimum: ergo quæcunq; virtus in illam rationem finis inclinatur. Mox omnis virtus perficit habentem, vt perpetuo operetur, quando, vbi, & quomodo oportet: sed sepe numero occurrit agendum esse propter bonum commune, atq; ad obedientiam legis: ergo qualibet tunc virtus, si virtus est, id per se præstare poterit. Accedunt huc & Aristotelica testimonia: ait quippe. 4. Ethico. cap. de Magnificencia, magnificum non esse in seipsum sumptuosum, sed in communia. Et lib. 3. de Fortitudine ait, illam virtutem potissimum versari circa pericula belli: bellum autem, vt iustum sit, generi, non potest nisi ob commune bonum: ergo particulares virtutes rationem habent generalis iustitiæ, atq; adeo non est alia specialis necessaria. ¶ At verò argumenta hæc non sunt tanto roboris quàm isti existimant. Imò & ratio cum primis, & deinde Aristot. documenta è regione illis obsistunt. Primum enim hoc ipsi nobiscum postulatum suscipiunt, quòd ratio legalis generalisq; iustitiæ est agere propter bonum commune, & propter obedientiam legis. Ex hoc autem loco emergit contra istos manifestatio. Stat enim quempiam probè esse virtute affectum ad operandum propter particularem finem, non autem propter commune: & vice versa: vbi autem sunt difficultates diuersæ agendi, diuersis opus est virtutibus: ergo iustitia legalis alia est à particulari. Antecedens experientia compertum est. Videas namque abstinentem hominem qui propter honestum particulare bonum frugaliter viuit, & tamen nullo ducitur legis respectu. Imò forsitan odium eius habet: quia odio habet prælatum. Ob idq; si opus aliam non haberet honestatis rationem, nunquam propter legem illud exequeretur. Rursus, opus virtutis facere propter obedientiam, aliam rationem habet quàm illud facere propter alium honestum finem: sicuti & ieiunium frangere propter famem, aut ex contemptu legis, diuersa sunt vitia: ergo & obedientia & temperantia diuersæ sunt virtutes. Aliàs profecto si quàm impugnamus opinionem vera esset, nulla opus esset speciali virtute obedientiæ: sed sufficerent aliæ virtutes in quarum materijs obedientia versatur. Accedunt & Aristot. testimonia. Primum ait. 5. Ethico. complures in proprijs posse vti virtute, qua tamen nequeunt in ordine ad alterum. Et. 3. Polit. ca. 3. ait

non esse eadem virtutem viri boni & boni civis: bonus autem civis est qui bono publico probe in seruit. Alia est ergo legalis virtus, quæ ad hoc inclinatur, ab alijs particularibus. Quin age, Aristot. expresse. 5. Ethico. ca. 1. duas distinguit iustitiæ virtutes, legalem & particularem ex diuersitate obiecti: quarum prioris obiectum dicit esse iustum legitimum & legale: posterioris verò, equum quod est ad priuatam personam: sicuti in naui alia est virtus remigari, putà industriè remigare, etiam si de salute nauis nihil cogitet: alia verò gubernatoris eandem procurantis salutem ergo iustitia legalis non solum dicit rationem generalem omnium virtutum, sed specialem virtutem. ¶ Vnde ad primū Buridani argumentum negatur particulare virtutem ad bonum commune per se suum referre opus, sed hoc illi præstat iustitia legalis, sicuti particularis virtus non est charitas nisi quatenus à charitate refertur in Deum. Et ad priorem Aristot. auctoritatem respondetur ipsum non affirmare quod magnificencia operetur ob bonum commune, sed ait esse vtilè multitudini. Neq; verò fortitudo in idem per se inclinatur commune bonum. Alium enim est quod bellum non sit principi indicendum aut suscipiendum nisi propter commune bonum: aliud verò quòd cuiusq; militis fortitudo ad idem se referat bonum.

EX his ergo facilis fit descensus ad principalem argumentorum solutiones. Ad primum enim respondetur, iustitiam quæ numero ponitur cardinalium, non esse legalem & generalem, sed specialem. Quòd autem aliarum nullam, putà neq; temperantiã neq; fortitudinem diuidamus in generalem & particularem, ratio est, quod sunt, vt supra diximus, in appetitu sensitivo, qui non se extendit ad commune bonum, sed circa particularia versatur: iustitia verò quæ est in voluntate intellectualem sequente cognitionem, ad idem protenditur commune bonum. ¶ Ad tertium respondetur, quod quia peculiare cuiusq; bonum referri in commune & publicum potest: fit vt legalis iustitia omnibus imperet singularibus virtutibus, ac perinde omnium opera dicantur æquitates, sicut & cuncta vitia, iniquitates: secundum illud. 1. Ioã. 3. Omne peccatum est iniquitas. ¶ Ad quartum tripertitum argumentum respondetur quod etsi legalis iustitia abundè sufficiat per suum imperium cuncta virtutum operare referre in bonum commune, nihilominus requiritur iustitia particularis ad eliciendum actum respectu sui proprii obiecti: sicuti & requiruntur virtutes aliæ particulares. Neq; verò bonum commune & priuatum ea sola ratione differunt, qua vnum & multa: sed

Ad. 1. argu. Buridani.

Ad aliud ex Aristot.

Ad. 1. argu. principale.

Ad. 3. argu.

Ad. 4. argu.

quia

quia alia est ratio communis boni, atq; alia singularis: sicut alia est ratio totius atq; alia partis. Quare Aristot. 1. Poli. eos subfanat, qui putabant ciuitatem non aliter à domo differre, quàm differunt multum & paucum. Attamen quia in ter partes eiusdem familiæ, vt supra dictum est, non est propria ratio iusti, non distinguitur tertia species iustitiæ.

ARTICVLVS. VI.
Vtrum Iustitia particularem habeat materiam, an verò circa aliarum passiones & materias versetur.

Voniam dictum est particularem iustitiam esse specialem virtutem, habet peculiarem rationem obiecti. Quæritur vtrum peculiarem sibi quoque vendicat materiam. Et arguitur à parte negatiua. August. li. 8. 3. quæst. vbi virtutis animi quibus in hac vita spiritualiter viuunt distinguit in quatuor, quæ sunt temperantia, prudentia, fortitudo, iustitia, subdit quod iustitia per omnes diffunditur: cui consonat glossa super illud Gen. 2. Fluuus quartus ipse est Euphrates, quod interpretatur frugifer: quæ dicit ob id non meminisse scripturam contra quos perfluat, sicut dixit de cæteris tribus, quod iustitia quæ quartum locum inter virtutes tenet, ad omnes animæ partes pertinet. ¶ Secundo arguitur. Si iustitia peculiarem sibi vendicaret materiam, eò esset quòd proprie circa operationes versatur: reliquæ verò circa passiones. Attamen Philosophus. 2. Ethicorum, moralè virtutem circa voluptates & tristitias versari docuit: ergo & iustitia versatur circa easdem. Eò potissimum quòd operationes iustitiæ, vt supra dictum est, corruptis affectionibus impediuntur. Nam turpis concupiscentia originem & fomentum adulterio ministrat quod est iniustitia: & auaritia pecuniæ impedimento est virtuti iustitiæ ne debitum persoluat: ergo iustitiæ non est ascribenda particularis materia. ¶ In contrarium est quod Aristot. 5. Ethicorum, ponit iustitiam quæ est pars virtutis, hoc est specialis virtus quæ versatur in actionibus, putà in commercijs hominum emendandis.

Questio hæc nihil ad legalem iustitiam attingit: nam si cunctis virtutibus imperat, inde fit cõsequens vt omnium materiam sint sibi subditæ: quauis eius oculus ad operationes potius aspiciat. Ait enim. 5. Ethicorum philosophus, quòd lex fortia opera præcipit.

& quæ temperati, & quæ mansueti. &c. Sed quæstio est de iustitia particulari. De qua duæ conclusiones statuuntur. Prior est: Iustitia non versatur circa totam materiam omnium virtutum, sed solum circa externas actiones & res. Probatur. Vniuersa rerum sylua quæ nostro subest arbitrio, atq; ad rationis normam emendari possunt, est materia moralium virtutum. Inde enim virtus dicitur moralis, quòd morum est compositrix & cultrix. Sunt autem tria genera quæ nostræ subduntur voluntati: nempe affectus animi, actionesq; externæ, ac demum res ipsæ, quæ in nostrum veniunt vsum: homo vero ad alterum per actiones tantum ordinatur & res: nam passionum moderatio & mitigatio ad hominis in seipso proprie rectitudinè pertinet. Cui ergo iustitia hoc à reliquis virtutibus distet, quod reliquæ hominem in seipso componunt, iustitia verò inter plures æquitatem constituit, fit vt propria materia iustitiæ sint operationes & res: putà honorem debitum alteri deferre, & à contumelijs abstinere, & pecuniam vel quamcunq; aliam rem creditori debitam reddere. ¶ Posterior conclusio. Iustitia non versatur circa passiones internasq; animi affectus. Hæc ex superioris ratione colligitur, explicatur autem duabus alijs. Primum ex parte sui subiecti, quod est voluntas. Enimvero voluntatis actiones neque rem habent neq; nomen passionum, vt. 1. 2. q. 2. ar. 3. inde S. Tho. ratio cinatur quod passio secum affert corporalem transmutationem, quæ proprie in solo est appetitu sensibili: cum ergo iustitia non sit nisi in voluntate, non versatur circa passiones. Item quia materia iustitiæ vt modò diximus, in eo posita est quod est erga alterum: cum ergo latentes passiones non proximè ordinantur in alterum, fit vt hæc virtus non sit circa passiones. ¶ Conclusiones istæ non tantum apud Diuum Thomam, verum & planè apud Aristot. 5. Ethicorum inuenias. Quare illorum qui eius doctrinam studio contemplantur, nemo est qui eas inficiatur. Nihilominus nonnulli Nominalium, vt Buridan. 5. Ethicorum. q. 1. miratur quòd Diu. Thom. talem constituat differentiam inter materiam iustitiæ & aliarum virtutum. Imò vt omnes, inquit, virtutes in voluntate sunt, ita & omnes ac pariter iustitia reprimere habent passiones quæ suam cuiusque electionem impediunt. Et vice versa cæteræ virtutes circa operationes quoque ac res versantur. De quo tamen doctore magis esset mirandum quod tam in superficie legerit Aristot. Turma autem argumentorum eius ad illud principium resoluitur, cuius iam supra falsitatem aperuimus. Principium verò est hoc

Aristot.

Ad primum argumentum

Glossa.

Argumentum. 2.

Aristot.

Aristot.

Aristot.

1. Conclu. probatio conclusiois.

Vltima conclusio.

Prima ratio conclusiois.

Secunda.

Buridanus.

ratio Buri- dani. est hoc, Cuiusque virtuti incumbit rectam facere electionem circa suum obiectum: sunt autem passionem multae iustitiam perturbantes ne debitum cuique reddat: ut amor, odium, auaritia, turpis cupiditas, & similes: ergo iustitiae munus est passionem has reprimere. Versatur ergo iustitia circa passionem. Et vice versa, fortitudo & temperantia non solum circa passionem, verum & circa actionem ipsas exteriores & res versatur: nam comedere ac bibere, quando & ubi oportet, sunt operationes exteriores: & tamen sunt temperantiae. Atque adeo esca & potus sunt res circa quas eadem virtus versatur: non ergo tantum circa internas illecebras, verum circa operationes vice sua fungitur. Pari modo strenue pugnare est exterior operatio, quae tamen a fortitudine proficiscitur: ergo permixta est materia iustitiae & aliarum virtutum: atque adeo defendi non potest, ut iustitia versetur circa operationes externas, aliae vero circa passionem.

Altera ratio in S. Tho. ¶ Et arguitur praeterea in gratiam istorum contra fundamentum sancti Thomae. Si iustitia non versaretur circa passionem, maxime quia per illas homo ordinem non habet ad alterum: hoc autem est falsum: quia ira & concupiscentia alienae uxoris sunt iniuriosae proximo, ut supra diximus: ergo illa reprimere pertinet ad iustitiam. Pari etiam argumentum currit de temperantia & fortitudine. Etenim si virtutes illae non versarentur circa externas operationes, maxime quia per illas non bene homo afficitur erga seipsum: hoc autem est falsum: quia cibo & potu ex virtutis praescripto uti, hominem respectu sui ipsius adornat, ergo temperantia versatur circa illas operationes. ¶ Hinc ergo isti colligunt unamquamque virtutem in duas esse secundam: videlicet ut una iustitia sit in appetitu ad reprimendum passionem, atque altera in voluntate ad faciendam electionem. Et simili ratione una sit temperantia in concupiscibili, & alia in voluntate: unaqueque similiter fortitudo in irascibili, atque in voluntate altera. At vero quam isti pugnantur Aristoteli aduersantur, oculatissimus quisque iudex esto. Etenim 2. Ethicorum nullum adscribit subiectum temperantiae & fortitudini nisi appetitum sensitivum: & libro 3. cap. 10. expresse id de temperantia confirmat. Et libro 5. cap. 1. non aliud designat subiectum iustitiae quam voluntatem: ubi ait esse habitum volendi iusta. Sed quando Aristoteli id non docuisset, ratio ipsa efficax est, quam iam supra declarauimus. Enimvero temperantia vniuersas affectiones appetitus concupiscibilis reprimere sufficit, quomodo cumque illas consideres: siue ut sint impedimenta ipsius temperan-

tiae, siue iustitiae, siue cuiuscumque alius virtutis: quapropter superuacaneum est aliam illic ponere virtutem ad eandem sedandas. Et idem est de fortitudine respectu irascibilis: nulla ergo illic collocanda est iustitia, quando quidem reliqua ei satis ancillantur. Quod profecto nemo inficias ire possit, qui Aristoteli intellexerit. 5. Ethicorum: ubi medium iustitiae non ait esse medium rationis inter affectus: sed medium rei, ut illic dicturi sumus. Item manifestissime arguitur contra istos. Affectiones appetitus concupiscibilis sicut sunt virtuti iustitiae impedimento, ita & nonnunquam virtuti fortitudinis: ergo si illa ratione ponenda est iustitia in concupiscibili, eodem iure ponenda est & illic fortitudo: quae quae ratione in irascibili temperantia: quod esset cunctas in doctis commiscere virtutum sedes. Igitur ut semel istorum Achillem in ipsos obuertamus, nihil in virtutum ordine admitti debet superuacaneum: temperantia autem sufficit in concupiscibili, & fortitudo in irascibili, ergo illic nulla opus est virtute iustitiae. Rursus, sedatis passionibus appetitus sensitivus voluntas se sola rectam facit electionem, quia per se inclinatur ad opus bonum: ergo in voluntate ad hoc munus non opus est aut temperantia, aut fortitudine: sed tantum iustitia respectu alieni boni. ¶ At vero ne vllus tibi reliquus fiat scrupulus. Quando dictum est nullas per se passionem ad iustitiam pertinere, intelligitur tanquam eius materiam: nam tanquam eius affectum & quodammodo finem: certum est quod illam sequitur gaudium, sicuti iniustitiam tristitia. Ait quippe Aristoteli 5. Ethicorum. Non est iustus qui non gaudet iustis operationibus. Et libro 8. Delectatio, inquit, est virtutis finis, ob quam studiosi operantur: sicuti & qui prae agunt, tristitia illic premuntur. Ex quo fit illud 3. Ethicorum quod aduersarij nobis obijciunt, videlicet moralem virtutem circa voluptates & tristitias esse, si intelligatur tanquam circa materiam, solis virtutibus appetitus sensitivus congruere: si tamen sic intelligatur quod nulla sit moralis virtus quae non letitiam generet & moeritiam pellat, iustitiae etiam commune est.

Ad. 1. argu. ¶ **V**T autem solutiones argumentorum contrariae opinionis clarescant, respondetur ex ordine ad vniuersa. Ad primum ergo in fine quaestionis positum respondetur quod iustitia particularis, licet essentialiter ad unam partem animae, puta ad voluntatem in qua sita est, pertineat: tamen quia voluntas reliquas partes mouet atque ad sua officia applicat, fit ut iustitia, non quidem directe, sed tamen per quandam redundantiam ad omnes effundatur. Et hoc quan-

Augu. quatum ad glossam, de Euphrate, qui comparatur iustitiae ad omnia diffuente. Nam Augustinus loco citato aliter secundum intellectum Dini Thomae distinguit illas quatuor virtutes animi. Virtutes enim cardinales dupliciter versus panant. Vno modo ut sunt speciales virtutes in obiectis distinctae. Alio vero ut quatuor designant modos vnicuique virtute competentes. Ait enim quod prudentia est cognitio rerum appetendarum & fugiendarum: Temperantia vero est reuerentia cupiditatis ab his quae temporaliter delectant: Fortitudo est virtus animi aduersus ea quae temporaliter molesta sunt. Iustitia est quae per ceteras diffunditur, dilectio Dei & proximi.

Ad secundum argumentum

¶ **S**ecundi argumenti responsio materiam luculenter dilucidat. Enimvero inter internos affectus atque exteris actiones & res ipsas talis est ordo, quod actiones medio sunt loco inter affectus qui earum sunt principia: & res quae sunt earumdem materia. Passiones ergo scilicet ira, cupiditas, auaritia, &c. per se ipsas neque profunt quidem proximo neque nocent, atque adeo sic consideratae nihil attinent ad iustitiam: ob idque diximus talium per se mitigationem affectuum ad ipsum habentem in seipso attinere: nocent autem aut pro sunt proximo per externas operationes. At vero quod quis alteri nocuus sit aut iniurius, ex duplici defectu oriri solet: nepe vel ex voluntatis iniquitate, vel ex prava affectione sensitivus appetitus. Exempli gratia. Potest quis alteri rem aliquam furripere aut datum dare, non quidem ex cupiditate habendi, sed ex voluntate nocendi. Immo posset quis isto modo violare alterius torum, non ob voluptatem carnis, sed tantum ut noceat. Et e conuerso, ut plurimum consuevit, potest quispiam rem eripere alterius, non quidem ex animi iniquitate, quia mallet non nocere, sed ex cupiditate. Discerne ergo virtutum officia, suumque cuique tribue. Emendatio reformationis operationis quatenus aequitatem ad alterum importat, functio iustitiae est. Quatenus vero ex corrupto affectu iniquitas oboritur, pertinet ad alias virtutes: ut ad liberalitatem, quae auaritiam moderatur: & ad temperantiam, quae restinguit cupiditatem. &c. Attamen quoniam exteriores actiones non fortiuntur specie ab internis motibus, sed a rebus ipsis, fit ut eadem actiones potius sint materia iustitiae, quam aliarum virtutum.

Obiectio.

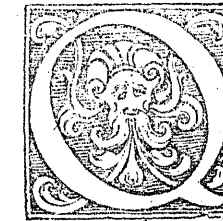
Solutio.

¶ **Q**uod si demum scisciteris quid opus erat accumulare actiones & res: nam cum in actione intelligatur obiectum, & per obiectum designet actio satis erat alterum ponere. Respondetur non esse

otiose dictum: nam aliqua sunt actiones quae non proprie versantur circa res, hoc est circa possessiones: ut honoratio & de honoratio, murmuratio, laudatio, &c. atque aliae quae consistunt in rerum usu, sicuti pecuniae donatio, ablatio, rerumque quarumlibet restitutio: & omnia haec sunt iustitiae materia.

ARTICVLVS. VII.

Verum medium iustitiae sit medium rei: eiusque actus, ius vnicuique suum tribuere.

Quoniam definitum est iustitiam esse virtutem, & virtus omnis consistat in medio quod suo actu constituit: consequitur ut perscrutemur an medium iustitiae sit medium rei: eiusque actus, ius suum vnicuique tribuere. Et arguitur a parte negatiua. Definitio generis, scilicet moralis virtutis vniuersis speciebus aequa ratione conuenit Aristoteli. verò 2. Ethico. cap. 6. definit virtutem esse habitum electiuum qui in medio eritate consistit ea quae est ad nos definita ratione. Et subdit hanc mediocritatem consistere inter duo vitia, puta inter duas affectiones quarum altera exuperans est, altera vero deficiens. ergo & medium iustitiae inter passionem constituitur.

¶ **S**ecundo arguitur. In his quae sunt simpliciter bona non est accipere superfluum aut diminutum, atque adeo neque medium cuius exemplum Aristoteli 2. Ethicorum in virtutibus ponit: virtus enim quo maior, eo melior: iustitia autem, ut habetur 5. Ethic. cap. 1. versatur circa id quod est simpliciter bonum: hoc est absolute in se bonum, quales sunt honores ac diuitiae: ergo tale obiectum iustitiae: non consistit in medio.

¶ **T**ertio in praedicta definitione virtutis, propterea dixit Aristoteli virtutem esse habitum in mediocritate consistentem, prout in ordine ad nos ratio definierit, quod non respectu quorumcunque hominum idem est medium: nam quod alteri in cibis multum est, alteri est parum: haec autem discrepantia pariter iustitiae conuenit, non enim eodem supplicio plectitur qui in principem manus coniecit, quo qui plebeium vulnerauit: ergo medium iustitiae non est rei, sed rationis.

¶ **Q**uarto denique arguitur. Si medium iustitiae esset medium rei, maxime quia eius actus est reddere vnicuique quod suum est: hoc autem non est in vni-

N uersum

August. verum verū. Nam Augustinus. 1. 4. de Trinitate, tribuit, ei etiam subuenire miseris. Et supra citatus Cicero lib. 1. de Offi. ait beneficentiam ac liberalitatem ad iustitiam pertinere: per misericordiam verò & per liberalitatem non ius tribuitur, sed beneficium impenditur.

Aristot. ¶ Contrariū autem docet Philosophus. 5. Eth. cap. 3. & 4.

Questio hæc perfacilis est breuissimisque diluitur duabus conclusionibus, quæ ex proximè dictis planè colliguntur. Prior est. Medium quod est obiectū iustitiæ non est mediū rationis vt in cæteris, sed mediū rei. Loquimur enim hic de iustitia particulari: nā generalis nō ad hoc obiectum peculiariter angustatur, sed vastè ad omnes diffunditur virtutū materias vt dictum est. Oportet autem prius terminos intelligere. Sunt enim qui res in præsentia distinguunt contra passiones: nempe quæ cæteræ virtutes moderentur passiones: iustitia verò constituat rebus in mediū. Attamen & si per parū ad rē referat, nō distinguitur nisi contrarationē: vt per probationē fiet liquidū. Probatur ergo conclusio ex his quæ dicta sunt. Hoc namq; discrimen inter iustitiā & reliquas virtutes constitutum est, quod illæ versantur circa passiones: hæc verò circa actiones & res: inter virtutes autem non constituitur mediū virtutis ex ipsa natura rerū, sed rationis iudicio. Exēpli gratia: Temperantia consistit in mediocritate passionū: nempe vt nō plus minusue sumas quam oportet: hoc autem plus & minus non perpenditur ex natura rerum, vt scilicet librā omnes sumāt, aut tali certa hora. &c. sed prout expedit cuiusq; valetudini pro loco & tēpore. Quare quod parcissimo Diogeni multū erat, voraci Miloni, qui, vt est in fabulis, integrum edebat bouem, erat parū. Medium autem iustitiæ, quia consistit in rerū æqualitate ad alterū, non ex illo rationis perpendiculo & arbitramento, sed ex ipsa natura rerū sumitur. Emis domum, verbi gratia, aut conducis operas alienas: debet pretiū rebus ipsis æquari. Sicut duæ quæritates natura sua sunt æquales. Deniq; iustitiā nō dicitur constituere mediū rei vt res distinguitur contra rationem, eò quod tale mediū nō sit rationi consonū: imò est maximè. Nichil enim magis docet aliud ratio quàm vt debito æquale creditori reddas: sed quia ratio pendet à rerū natura. Propterea in quâ quæ constituitur æquale in rebus illud, fit rationi cōforme. Neq; verò medium aliarum virtutū ideò dicitur medium rationis, quod nō constituatur in rebus: imò constituitur inter appetitū sumendi multū: & appetitum sumendi parū: sed quia, vice ver-

sa, tale mediū à ratione dependet tanquam à causa. Nō enim librā panis comedere est mihi medium, nisi quia ratio prudentiæ, pensata natura & conditione mea: arbitratur hoc mihi congruere. Vide ergo quā ex arte Diuus Thomas quasi mathematico more rē tractet. Videri enim poterat, sicuti impugnatoribus suis visus est, ineptè cōstituere differentiam quæ reliquæ virtutes versentur circa passiones: iustitia verò circa operationes & res: & tamē id necessarium fuit vt substerneretur via ad demonstrandum discrimen inter medium iustitiæ & mediū aliarū virtutum. ¶ At vnum tamen posset quispiam ex Theologiæ tyronibus cogitare contra hoc argumentū. Videtur enim tēperantia quandoq; cōstituere medium rei modo exposito: videlicet dum coniuu operam dat liberis, quādo & vbi oportet: nempe vtendo sua & non aliena: nā in hoc seruat illi fidem quā debet, & vtendo aliena irrogat ei iniuriam, eandē frangendo fidem. Ex superioribus autē facilis est responsio, quod dum quis alieno toro abstinet concupiscētiam refrēnādo, pertinet ad temperantia: dum verò id facit, vt ius cōiugi seruet: pertinet ad iustitiam. Hæc autē iustitiæ mediocritatem quæstio quinta latius explicabit, & ideò hic super sedendū est. Illic enim elucidabimus quemadmodum hoc medium rei aliter in distributiua iustitia constituatur, atq; aliter in cōmutatiua. Illa namq; sequitur mediocritatē Geometricam: hæc verò Arithmeticam.

¶ Posterior conclusio præsentis articuli est de actu iustitiæ. Proprius in quâ eius actus est reddere vnicuiq; quod suū est. Conclusio hæc annexa est, germanaq; superiori. Si enim obiectum iustitiæ est medium in rebus constituere, quod æqualitas inter homines constat, æqualitas autē idem est quod iustū, iustū verò, vt supra diximus, idē prorsus quod ius, cōsequens a pertissimè fit vt actus iustitiæ sit, ius suum vnicuiq; tribuere, vt Iuriscōsultus in definitione supra posita affirmavit. Cui & Ambrosius. 1. de Offi. cōcinit: vbi ait, Iustitia est quæ vnicuiq; quod suū est tribuit, alienum non vendicat, vtilitatē propriā negligit, vt cōmunem æquitatē custodiat. quod, vt in subsequētib; patebit, vtriq; speciei iustitiæ particularis conuenit, scilicet tam distributiua quàm cōmutatiua. Nam iustitia generalis, vt supra diximus, multò habet latius officii: quippe quæ non habet peculiare obiectum: atq; adeò actus eius, non est hic tantum, sed, vt dictum est, virtutes omnes in commune bonum referre. ¶ In hoc autem quod dicimus, ius vnicuiq; tribuere, includitur & hoc quod est, neminem lædere, quod Ambrosius ait, alie

alienū non vendicare. Iustitia namq; licet prius conueniat cōmutationibus voluntarijs in quibus vterq; contrahētium alteri tribuit: deriuatur tamē ad inuoluntaria, quibus alter tantum ab altero inuito quippiam aufert.

Ad primum argumentū Ad primum igitur argumentum principalem respondetur, quod cum mediū rei, vt expositum est, fit etiam rationi cōsonum, hæc ratione definitio virtutis moralis in iustitia quoque seruatur. ¶ Ad intellectum autem secundi, meditare prius, bonum duobus modis simpliciter dici bonum. Priori scilicet, quia sic est omnimodè bonum, vt nullā possit admittere rationem mali. Quemadmodum est gratia, & gloria, ac subinde virtutes. Et isto modo quanto bonum maius est, tanto excellentius. Quare sicut modus amandi Deum est ipsum sine modo deamare, quia amatur tanquam finis: sic & ista bona concupiscenda sunt & procuranda. Id quod & Philosophi de sanitate sentiūt, quæ nō, vt medicina præscripto modo sanitati commēsurato, sed absolute est deamanda. Quocirca virtus non dicitur sic simpliciter bona, vt in suo obiecto non possit contingere superfluum & diminutum, sed quod augmentum ipsius habitus nunquam erit superfluum. Alio verò modo aliquid dicitur simpliciter bonum, quia absolute secundum suam naturam cōsideratum est bonum. Et hoc modo ait Aristot. iustitiam versari circa simpliciter bonum. Nam honores & possessiones secundum suam naturam sunt bona vtilia: nempe ad felicitatem cōducentia. Attamen bonum vtile debet commensurari fini secundum dispositionem subiecti: sicut medicus pharmacum aegroti cōmoditati admittitur. Hac ergo ratione res ipse vt per se sint bonæ, tamen cum veniunt in nostrū vsū, excedere possunt ac deficere. Quæ obrem iustitia medium in illis constituit: vt scilicet non minus reddas quàm debes: neq; verò plus repetas, quàm est id quod tibi debetur.

Ad tertium argumentū ¶ Ad tertium respondetur quod est iustitia medium rei consideret, tamen quia iniuria ratione personæ cui irrogatur crescit, qualitates etiam personarum contēplatur, vt secundum quantitatem debiti, repensatio fiat. ¶ Ad quartum argumentū

¶ Ad quartum argumentum respondetur, quod vbi August. iustitiæ ascribit subuenire miseris, non censet iustitiæ, quatenus dicit rationē debiti, per se id proprie competere, sed liberalitati & misericordiæ: quæ ea ratione qua sunt ad alterum, reducuntur ad iustitiam tanquam partes eius potentiales: vt alibi supra diximus, & lib. 8. explicatiū dictur sumus. Id quod Cicero loco citato significantius asserit, dicens iu-

stitiæ coniunctam esse beneficentiam, quam eandem, vel benignitatem vel liberalitatem appellare licet.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima.

POSTREM O denique articulo quæstionis huius conferenda est iustitia cum reliquis moralibus virtutibus, quærendumque adeò sit ne omnium præstantissima. Et arguitur à parte negatiua. Largiri hominem de suo id quod nemini debet præstantius est & rarius quàm id reddere cuius est debitor: tum quod vbi minus est obligationis, maior est virtutis vis ad conferendum: tum quod in hoc maximè assimilamur Deo, qui nō ex debito, sed ex benignitate confert, liberalitas ergo præstantior est quàm iustitia, ac potissimum magnificentia: quæ vt. 4. Ethicorum ait Philosoph. omnium virtutum sit iustitiæ ornamentum est. ¶ Secundò: arguitur quod neq; cardinalium virtutum sit iustitia illustrissima. Prudentia namque est vna quatuor cardinalium virtutum: & tamen est excellentior quàm iustitia, quod ex parte obiecti perpenditur, atque adeò ex parte subiecti. Edocet enim ex professo Aristot. 10. Ethicorum, cap. 7. intellectum esse potentiarū omnium excellentissimam, atque adeò volūta te excellentiorem, eò quod, verum dignius est obiectum quàm bonum: nempe vniuersalius, ac subinde à materia abstractius. ¶ Tertio arguitur. Temperantia quæ vna est virtutum cardinalium, multò est nobis vtilior quàm iustitia: ergo & eminentior. Probatur antecedens. Nam plura nobis commoda affert: videlicet & corporis salubritatē, & mentis tranquillitatem, voluntatisq; libertatem. Hæc enim omnia nobis intemperantia vitiat, quæ tamen tria commoda omnium virtutū fundamenta sunt: scilicet tam intellectualium ad contēplandum, quàm iustitiæ ad legibus obsequendum, quæ etiam aliarum omnium, quæ corporis exercitio exhibentur. ¶ Quarto & de Fortitudine arguitur. Proprium namque virtutis ingenium, vt. 2. Ethicorum autor est Philoso. est ad difficile ac bonum conniti: Fortitudo autem circa difficilius versatur quàm iustitia: nempe circa pericula mortis, quæ omnium est terribiliū maximum: ergo Fortitudo iustitiæ præstat.

¶ In contrarium autem est loco citato Cicero

vbi ait, In iustitia virtutis splendor est maximus, ex qua boni viri nominantur.

Primum omnium expendendus est quaestiois titulus. Haud enim iustitiae vel ad omnes virtutes fit comparatio, vel tantum ad cardinales, sed ad omnes praecise morales. Primum enim omnium virtutis amplissimum genus dicitur in illas quae ratione obiecti supernaturales sunt, quales habentur Theologicae: atque alias, quarum obiectum est naturale. Et quidem theologicas, puta fidei, spei, ac charitatem, esse omnium optimas atque maximas, citra controversiam est cunctis confessum: quippe quae Deum habent pro obiecto. Sed naturalium virtutum aliae sunt intellectuales, aliae vero morales, quarum moralium multitudo ad quatuor reducitur cardinales. Quaestio ergo ad sui elucidationem quatuor exposcit conclusiones. Prima est.

Virtutes intellectuales dignitate moralibus antecellunt. Conclusio est S. Tho. 1. 2. q. 66. art. 3. Et probatur primo ratione subiecti. Nam cum virtutis proprium sit rationales actiones dirigere, illa quae est in potentia, quae per suam essentiam est rationalis, praestantior est illa cuius subiectum est rationale per participationem: intellectus autem est essentia ipsa rationis: voluntas autem eo est rationalis quod rationem participat ei obediendo, vt. 1. Ethic. plane Arist. docet: ergo intellectuales virtutes praestantiores sunt. Secundo id patet ex obiecto. Etenim quod verum praestantius fit bono inde patet, quod verum abstrahit a rerum existentia: perficitur enim satis intellectus per veritatis cognitionem, siue res sint, siue nulla existat: bonum autem nemo appetit nisi vt habeat quod existetiam secum affert: existentia autem conditio est materialis: recipitur quippe natura in supposito dum esse incipit: quo autem quippiam defaectius est ac purificatius a materia, eo praestantius est. Cum ergo verum sit intellectualium virtutum obiectum: bonum autem moralium, fit vt intellectuales sint dignitate sublimiores. At vero hanc rationem, quia rari intelligunt, rari credunt. Haud enim negamus quin intellectus singularia etiam & rerum existentias cognoscere possit, neque negamus quin vice versa voluntas possit quoque appetere bonum in communi: sed hoc positum est discriminem, quod cum intellectus sit potentia apprehensiva & iudicativa, in hoc perficitur quod est verum cognoscere: appetitus autem, quia fertur in obiectum, nihil appetit nisi illo fruatur, illudque possideat. Fallax ergo argumentum est si arguas: Melius comparatum est boni: cum ergo bonum sit obiectum voluntatis, fit vt suum obiectum sit melius quam

Prima virtutis partitio.

Subdiuisio.

1. Conclusio S. Thomas. Prima ratio

Aristot. Secunda.

Elucidatur proxima ratio.

Argumentum.

verum. Fallax inquam paralogismus est: quoniam verum ipsum est quoddam bonum, idemque omnium praestantissimum. Quare in patria in illa intuitione Dei, qui est omnium veritatum abyssus, posita est nostra felicitas.

Accedit huc & doctrina Philoso. 10. Ethic. cap. 10. ubi sex rationibus constituit supremam felicitatem in rerum contemplatione consistere: hallucinando nanque odorabatur legitimam beatitudinem: licet rem punctim non attingebat. Probat inquam felicitatem in intellectualium fruitione consistere: quoniam virtutes intellectuales primum in potentia sunt nobiliori, nobiliorisque sunt obiecti. Secundo, quia intellectualis operatio magis est continua, nam morales, quae in rebus corporeis versantur, perdurare nequeunt. Tertio, quia contemplatio sua uiori dulcedine delectat quam moralium exercitium. Item quia contemplatio perpetuo manebit in patria, non autem moralis virtus.

Accedit praeterea quod ob easdem rationes vita contemplatiua actiua praecellit, pulchriorque adeo est, veluti Rachel quam Lia, atque adeo constantior atque vberior, paucioribusque indigens: cuius Maria sedens fecus pedes Domini documento fuit, cum Martha erga plurima disturbaretur. Conclusionem hanc eo tam multis confirmata studuerim, quod mirari eos satis nequeo, qui plus dignitatis moralibus virtutibus deferunt, quam intellectualibus. Quibus animum opinio illa porrexit, quam Scot. in. 4. dist. 49. q. 4. asseuerare pertendit: nempe voluntatem potentiam esse intellectu praestantior. Unde inferunt non modo morales virtutes esse anteferendas: ex quo palam sequitur neque vitam contemplatiuam actiua praestare, neque felicitatem in contemplatione consistere: verum subinferunt & ex moralibus, iustitiam, altioris esse gradus quam prudentiam. Cum tamen corollarium nostrae conclusionis sit, prudentiam inter morales virtutes primas obtinere, vt D. Tho. eadem quaestione. 66. ar. 1. affirmat. Et profecto praeter rationem generalem aliarum intellectualium virtutum, prudentia etiam si consideretur qua parte moralis est, pretiosior est alijs. Virtus enim moralis a ratione tanquam a prima radice probitatem suam ducit. Cum ergo prudentia rationem ipsam perficiat, caeterae vero appetitum, optima omnium est. Secundo prudentia est caeterarum omnium dux atque imperatrix. Nam caeterae virtutes etsi rectam pariant intentionem finis: vt fortiter, temperate ac iuste agere: tamen eundem finem solo prudentiae officio, media disponentis, assequuntur: vt. 6. Ethic. cap. 12. auctor est Arist. Excellit

Solutio.

Arist.

Scotti opinio.

Prudentia inter oes virtutes morales primas obtinet.

S. Thomas

Ratio sancti Thomae

ergo

ergo alias ratione simili, qua dux caeteris militibus imperat. Imo vero adeo illi caeterae sunt conexe, vt sine illa nulla obtinere possit virtutis gradum. Antea vero quam hinc progrediamur, operae pretium est conclusionem hanc argumentis tectare, minime in idoneis. Primum, propria ratio virtutis, vt vel de nomine ipso deprehenditur, est applicare potentiam ad usum: hoc autem non conuenit intellectualibus, sed moralibus. Nam intellectualis virtus tantum praestat facultatem agendi, puta cognitionem, vt. 1. 2. q. 57. ar. 1. scienter Doctor sanctus docuit: virtus autem quae est in appetitu, applicat scientiam ad usum, tam speculandi quam operandi: habitus autem est propter usum: nam sine usu otiosus est & superuacaneus: ergo intellectualis virtus est propter moralem: atque adeo moralis, vt quae rationem habet finis, praestantior est. Secundo, virtus moralis est, vt ait Arist. 2. Ethic. quae bonum facit habentem. Unde, vt supra diximus, neque artes, neque scientiae simpliciter faciunt hominem bonum, sed sola moralis virtus. Quare maiori est laude digna: vt pote per quam apud Deum meremur, atque ad beatitudinem gressus facimus. Cum intellectuales virtutes esse possint sine usu, probisque atque improbis communes. Est ergo virtus moralis intellectuali perfectior.

1. Argumentum.

Aristot.

Ad argumentum. Distinctio. S. Thomas

Alterum argumentum Solutio quorundam. Refellitur proxima solutio.

eius meti: quippe qui ait intellectuales esse simpliciter nobiliores virtutes nam de virtutum substantia & natura loquebatur. Et ratio est aperta: quia si sunt nobiliores habitus, cum sint habitus virtutis, fit vt sint quoque nobiliores virtutes. Respondetur ergo consequentiam hanc nullam esse. Ratio generalis virtutis plus conuenit moralibus: ergo sunt simpliciter nobiliores virtutes: quoniam virtutis nobilitas non ex ratione virtutis simpliciter perperditur, sed ex ratione obiecti. Exemplum tibi esto. Docet nos Arist. 1. de Anima, scientiam de anima esse nobiliorem caeteris: quia de nobiliori obiecto: & tamen ratio scientiae, quae est euidetia, illustrior est in mathematicis, quae ideo non simpliciter, sed secundum quid sunt nobiliores scientiae. Et pari ratione Theologia est nobilior simpliciter scientia quam musica.

Ad argumentum.

Argumenta ergo facta hoc tantum concludunt, quod virtutes morales plus habent de ratione virtutis: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum & sunt magis vtilis, ac subinde cumulationis laudis &c. Sed contra, Dignitas simpliciter virtutis per ordinem ad supremam felicitatem perpendenda est: ad eam autem nos propinquius in morales permouent: ergo sunt digniores. Concessa maiori cum minori, negatur consequentia: Nam etsi in ordine ad felicitatem sint virtutes aestimanda, tamen digniores sunt illae in quibus consistit felicitas, quam illae per quas illuc tendimus. Et licet per virtutes morales illuc progrediamur, tamen contemplatione Deo perfruamur. Itaque in hac vita intellectuales sunt propter morales: nam cognoscere est propter operari: sed tamen simpliciter morales sunt media, quibus ad supremam contemplationem progredimur. Ob idque, etsi morales sint magis laudabiles, tamen intellectuales sunt praeter illis honorabiles.

Replica.

Responsio.

Laus namque debetur vtilibus medijs, honor vero fini. Ex quo fit quod cum intellectuales moralibus praefereamus, intelligendum est comparando genus ad genus, supremumque intellectuale, puta visionem Dei ad supremum morale, videlicet ad amorem. Sed si comparatio in individuo fiat, pretiosior est charitas, imo & iustitia, quam vna scientia naturalis. Secunda conclusio. Iustitia generalis & legalis earum omnium moralium est praeclearissima quae in appetitu consistit. Quod appofuerim vt prudentiae suae seruetur honos: Probatur ex illa sententia Arist. Ethic. 1. Bonum commune diuinius est particulari: legalis namque iustitia, vt supra dictum est: omnes virtutes quae ad particularia bona hominem instituunt refert in commune bonum: est ergo architectonica virtus, perindeque caeteras oes gubernans atque

Corollarium

1. Conclusio

Probatio. Arist.

Cicero.

chitectus ministros, duxq; exercitum ac princeps reipublicam. Quapropter de illa loquitur Cicero, ubi ait qd in iustitia est splendor maximus. Et Arist. Vbi inquit qd est sicuti Hesperus inter cetera astra. Quin verò ceu sol est inter humanas virtutes, inlar charitatis inter vniuersas: nã vt sol reliquis lumẽ infundit, sic & iustitia legalis, per hoc qd ad bonũ cõmune cunctas refert, ad quod oēs referendæ sunt partes, maximè illas illustrat. Qua vtiq; ratione, vt supra diximus, vniuersæ virtutes nomẽ sibi vèdicant iustitiæ. ¶ Ex quo fit vt extra rerum naturã philosophentur, qui cõclusioni huic maculã impingere moliantur, in quib⁹ est Burida. 5. Ethic. q. 6. Contendit em̃ præstantiorẽ esse per se virtutem, quæ hominẽ bene afficit in ordine ad seipsum, q̃ illã quæ in ordine ad bonum cõmune eũ instituit. Natura enim, inquit, & charitas plus inclinat hominẽ diligere seipsum q̃ cõmune bonũ. Quod si pars, putã manus, appetit cõseruare totũ, hoc, inquit, est quia indet dependet sua ipsius cõseruatio. Est enim hæc philosophiæ adulteratio. Imò sagax natura, cui maior incũbebat totius cura q̃ partiũ, eas propter totius cõseruationẽ produxit, quib⁹ adeo instinctum impressit cõseruandi totũ potius quàm seipsum. Vnde experiẽtia docet, brachiũ icũtum excipere qui in caput dirigebatur, etiã si ipsius abscissio subsequatur. Quo fit vt Deus sit à nobis plus q̃ nos ipsi diligendus: quia est totũ respectu nostri: atq; adeo in republica ciuili plus laudis meretur qui bonũ cõmune curat, q̃ proprium: ac perinde illa virtus præstantior est & apud Deũ & apud homines. ¶ Tertia cõclusio. Virtus iustitiæ etiam particularis omnium est moralium præstantissima, quæ sunt in appetitu: vt semper prudentiam habeamus exemptã. Probatur medijs q̃ plurimis. Primò ratioẽ subiecti. Insidet em̃ rationali appetitui, putã volũtati, quæ sensitiuo, cui alie insunt, supereminet. ¶ Secundo ex parte obiecti: nã virtus est circa arduũ difficile: difficilius autem est probẽ esse hominem affectum ad alienum bonũ cõseruandũ, ad quod natura nostra nõ est adeo propensa, quàm ad custodiendum bonũ propriũ: ad quod, nisi vbi præpedita est, per se est inclinata. Cum ergo ceteræ virtutes circa proprium versentur bonũ, iustitia verò circa alienum, fit vt sit robustior ac præstantior. Vnde Arist. 5. Ethic. cap. 1. Complures in proprijs, inquit, vti qui se virtute possunt: sed in his quæ sunt ad alium nequeunt: quia res est magis ardua. Quapropter sententiã illã Biantis probat: Magistratus virum ostendit: eò scilicet qd iam inde homo habet respectum ad alios. Ex-

Oploto Buridani.

Exploditur Buridanus.

3. Cõclusio

Prima ratio pro cõclusionẽ. Secunda.

Aristo.

perientia enim constat cõplures priuatam agẽtes vitam studiosos esse: qui tamen ad episcopales functiones, ad aliosve magistratus assumpti, vbi iustitiam administrare debent, indigni habeantur. Vnde infert Arist. illum esse pessimum qui ad seipsum & ad amicos vtitur prauitate: illum verò esse optimũ, nõ qui ad seipsum tantum, sed qui ad aliũ vtitur ipsã virtute, hoc enim, inquit, est opus difficile. ¶ Tercio id ostẽditur ex effectu iustitiæ. Cum enim homo sit politicum animal, natũ scilicet in societate cõuiuere, illa in eo fulgentius emicat virt⁹, p̃ quã pax & tranquillitas publica tutius protegitur: hoc autem omnium maximè præstat iustitia, atq; adeo conuentorum pactorũq; fides: quæ vt. 1. Offic. ait Cicero, eius fundamentum est. ¶ Quocirca, vel ob hoc præcipuẽ iustitia Hespero assimilatur, qd fulgētissimam reipublicæ pulchritudinem affert. Enimverò cum lubrica hæc temporalia bona per exigua sint perq; angusta, possideri nisi per partes nequeunt, atq; adeo nisi auiditates humane legibus, ceu limitibus circũscribantur, vt vnusquisq; intra suum ius cõseruit manus ad alienum non porrigat: ex quo legitimum possessorem deturbet. Facit ergo iustitia ceu quadratos lapides, sic homines dignitatibus, ordinibus, diuersisq; iuribus distinctos speciosissimã reipublicã extruere. ¶ Atq; hinc quarta elicitur ratio. Illa est præclarior virtus, quæ omnib⁹ atq; in omni tẽpore est necessaria, q̃ alię magis particulares: iustitia autem, vt. 7. Poli. ca. 1. 5. & 1. Rhet. ait Philosophus, necessaria est in bello & in pace: cum fortitudo in bello tantũ suis fungatur vicibus. ¶ Quinto, illa est nobilior ac magis necessaria virtus, qua seruata omnes possidentur: hæc autem potissimum est iustitia. Nam cũ temperantia & fortitudine necessaria nihilominus est iustitia. Sitamẽ hæc nullibi vulneraretur, omnes alię incolumes essent. ¶ Sexto & illa est pretiosior virtus, & ex re maximè mortalium: cuius maior esse debet cura legislatoris in republica hæc autẽ est iustitia, vt loco citato. 7. Poli. ait Philosophus. ¶ Et quod summam cũcta complectamur, inde maximè res confirmatur qd in Decalogo, vt supra monstratũ est, nullũ Deus præceptum posuit præterquam iustitia. Et in republica ciuili nullis vitijs tâta sunt, tamque acerba suplicia decreta, quam criminibus iniustitia, si hæresim modò nefandumq; scelus excipias. ¶ Vnus autem ex his scrupulus enasci potest, vtrũ scilicet eousq; constituamus iustitiam perfectiorem esse ceteris moralibus, vt quicunq; eius actus sit excellentior quocũque aliarum. Nam multi ex nostris citra scrupulum ita

Tercia.

Cicero.

4. Ratio.

Quinta.

Sexta.

Cõfirmatio

Scrupulus.

Quorundã placitum. ratio in p̃teritã opinionem.

4. Cõclusio S. Thom. Probatio cõclusionis

Ad primum argumentũ

Dubium de misericordia.

S. Thom. Solutio.

ita censent. Quod profectò nulla probabilitate defendi potest. Ecquis enim dicat quod vendere pisciculos iusto pretio, aut misera holera, eò quod sit actus iustitiæ, maioris sit laudis & meriti, quàm maximus fortitudinis actus aut temperantiæ? profectò ridiculus meritissimo habeatur. Quando ergo comparamus virtutẽ vnã ad aliam, collatio tantum fit, vt nuperrius dicebamus, inter genus & genus: aut inter maximũ actum vnus, & maximum alterius. Quod tamen nihil vetat, quo minus propter rei tenuitatem, id quod est genere superius, in indiuiduo sit inferius. ¶ Quarta cõclusio. Aliarum duarum virtutum moralium fortitudo est præstantior quàm temperantia. Cõclusio est. S. Tho. loco citato. 2. 2. q. 66. art. 4. Quæ primò probatur ratione obiecti & subiecti. Nã tẽperantia versatur circa delectabilia tactus, qui omnium est sensuũ maximè materialis, vt pote omnium fundamentum. Præterea ex parte actus. Fortitudo nanq; versatur circa pericula vitæ in bello, aqua cũcta temporalia bona permanant: temperantia verò circa illa ex quibus quidem vita dependet, vel indiuidui, quãtum ad escas: vel speciei, quantum ad venerea. Sed tamen quia in illis non imminet adeo præfens atq; horrendum periculum mortis, non ineft tantum difficultatis, neq; virtutis, quæ circa difficile versatur.

Primum igitur argumentum trimembri responso diluit S. Thomas. Esto enim liberalitas hoc iustitiam exuperet, quod liberalis id tribuit quod nõ debet: tamẽ iustitia propinquius accedit ad commune bonũ: tribuit enim cuique quod suum est, quo seruatur publica pax, ad quam liberalitas nõ est tam necessaria, sed respicit bonum priuatum, quod est diffusiuum sui. Secundo: Iustitia latius extenditur: nam respectu omnium est necessaria: quod liberalitati non conuenit. Item quia liberalitatis fundamentum, iustitia est. Nemo enim liberalitatis nomen meretur largiẽdo quod non debet, nisi iustus prius sit soluendo quod debet. Et idem est de magnanimitate. ¶ Dubium autem hic superest de misericordia: quæ etsi sit moralis virtus, præclarior tamẽ apparet quàm iustitia: vt sanctus ipse Doctor. 2. 2. q. 30. art. 3. confitetur: eò quod sit propria Dei virtus. Ad hoc autem respondetur quod si misericordia accipiat ut est tristitiæ alienę miseriæ modetratrix, inferior est quàm iustitia: quandoquidem in appetitu est concupiscibili. Si verò accipiat ut non dicit ordinem ad sensualem affectum, putã ad commiserationem: sed tantũ

voluntatem leuandi alios à miseria, multò est præclarior quàm iustitia, eò quod est virtus super ingenio diuina: velle enim ac posse miserijs cunctis & defectibus tam publicis quàm priuatis succurrere, subiectum supponit, quod nulli esse possit calamitati defectiue obnoxium, qd soli potest inaccessiblei maiestati Dei congruere. Quam ob rem & eius quoque effectus est omnium præclarissimus: nempe absque villo debito indigentias subleuare ac prorsum tollere. Nam si liberalitatem inferiorem iustitia fecimus: ratio erat quod in iustitia fundatur, neque ad commune bonum tam propinque accedit, neque ad omnes extenditur: misericordia autem in suo culmine, putã vt in Deo existit, iustitiam non præsupponit: imò prius per misericordiam res produxit, quàm illis aliquid deberet: & ad publicum spectat bonum, ad totamque reipublicam prolatur. Et ideo cum virtus sit diuina, comparatio iustitiæ non extenditur ad illam. Quod si obijcias iustitiam etiã esse virtutem diuinã, atque adeo nõ excediã misericordia: negatur consequentia: nam iustitia sic est diuina, vt secundum propriam rationem, putã debitũ soluere, possit esse humana: misericordia verò quatenus nullam secum patitur miseriam, ob id quod omnes tollit, est Deo maximè propria, atque adeo in ipso illustrior ac rutulantiore quàm iustitia.

Oblectio.

Responsio

Ad secundũ

Ad tertium

Aristot.

Quæstio quarto argumento præacta.

Ratio prima dubitãdi. Secunda.

Tertã.

facultatibus cumulantur atq; honoribus suspi-
ciuntur, quod fortitudinis virtute rempublica
tuentur. Ob idque nunquam profapie consue-
uerunt compendiosiori via in republica nobi-
litari, quam per bellicam fortitudinem. Id quod
vel Gentium, nempe Lacedaemoniorum, Ro-
manorum, & Graecorum Historiae perpetuae
memoriae prodiderunt. Haec enim virtus, vt
Hercules, ac Thefeos, & quos poete fabulan-
tur, mittamus: Alexandros, Caesares, Scipio-
nes atq; alios id genus toto orbe celeberrimos
fecit. ¶ **Quarta.** ¶ Quin age vt profana missa faciamus,
virtutis maiestatem, vt paulo antea dicebamus,
ex maximo eius actu debemus perpendere:
optimus autem fortitudinis actus, quale est
martyrium, & laudem merito excellentior est
quam supremus iustitiae. Nam maiorem chari-
tatem nemo habet, quam vt animam suam po-
nat quis pro amicis suis, ac potissimum pro
Deo in testimonium fidei: ergo fortitudo fasti-
gium inter morales virtutes obtinet. Ad haec
cum summum hominis bonum naturale, sit li-
bertas, illa erit virtus omnium maxima, per qua
libertas praesertim vindicatur: haec autem est
fortitudo. Nam vt. 7. Polit. ait. Aristot. qui peri-
cula belli non superant, serui fiunt. Adde illam
esse pretiosissimam quae est rarissima: haec au-
tem est fortitudo: rarius enim fortes inuenias,
quam alijs virtutibus praeditos. In summa, for-
titudinis ingenium & vis est alios vincere sibi
que suppeditare, quod Dei virtutem & poten-
tiam proximè praese fert: vnde fortes atq; ani-
mi robustos cuncti pertimescunt, omnesque
venerantur ac reuerentur. ¶ **His** veruntamen
nihil obstantibus, incunctanter est in sententia
persistendum. Satis enim pro sua laude fuerit
fortitudini, iustitiam in litem de praelatura vo-
casse. Quando enim rationes alias supra com-
memoratas sileremus, haec pro iustitiae victo-
ria abundat, quod fortitudo nullatenus est, nisi
ad iustitiae praesidium & custodiam necessaria.
Plutarchus Scientissimè nanque apud Plutar. Agefilaus,
dum ceu iudex hanc quaestionem interrogare
tur, vtra scilicet harum virtutum alteri praesta-
ret, respondit: nihil vtiq; fortitudine indigere
mus, si omnes iusti essemus. Enimvero nisi ius-
titia violaretur, ne utiquam bellis daretur oc-
casio, in quibus fortitudo reipublicae seruit.
Ad primum ¶ Respondetur ergo ad principale argumen-
tum, quod etsi fortitudo sit circa difficilius, ta-
men iustitia est circa id quod est melius. Prae-
clarior nanque est, vt pax & tranquillitas
humani generis per iustitiam seruetur, quam
vita priuati hominis, Quare iustitia, vt dixi-
mus, vtroque tempore & pacis & belli refulget.

Neque ad pacem necessaria est fortitudo, nisi
iustitia profligata. Pari modo respondetur ad
id quod de nomine obiectum est. Vendicauit
enim sibi fortitudo virtutis nomen, non sim-
pliciter per excelentiam, sed quia qualitas illa,
ac vis virtutis, quae animum robustum efficit,
& constantem, praecellit in ipsa. Aliud autem
de nobilium splendore, quibus nomina fortitu-
do fecit praecleara: Respondetur, quod si forti-
tudo tales illis honores pepererit, id tamen
non fecit nisi tanquam miles ministraque iustitiae:
quia neque virtutis rationem assequi valet, ni-
si quatenus est iustitiae custos ac propugnatrix.
Enimvero cum honos soli virtuti, vt Aristot. 1.
Ethi. inquit, debeatur, ac potissimum iustitiae,
vbi homines aliter quam iustitiam tuendo animi
robur exercent, non sunt aliter fortes, quam tru-
ces tauri, ferocesque, vrsi, atque immanes tigres.
Constituit ergo reipublica magnates atque illu-
stres, vt sacrosanctam iustitiae virtutem sua forti-
tudine strenuè protegerent: ne penon vt sua
potentia iniuriam alijs offerret. Sed vt vndique pro-
pulsarent. ¶ **Ad aliud autem** quod de martyrum
fortitudine maiori cum probabilitate obiectum
est, respondetur quod etsi actus martyrij, qui a
pud Deum praeclearissimus est, à virtute fortitu-
dinis sit elicitus, non tamen inde totam suam lau-
dem nanciscitur: sed quia à supremo charitatis
conatu imperatur, qua nemo maiorem habet
quam vt animam suam ponat pro Deo suo.
Quare & religionis virtus, quae praestantior est
quam iustitia, suis illic vicibus fungitur. Quo
fit vt ponere vitam pro alio quolibet amico,
non adaequaret supremum actum iustitiae. Ad
aliud negatur, fortitudini maximè esse propriam
libertatem asserere. Inò hoc praecunctis virtu-
tibus iustitiae competit: quae, vt supra diximus,
parens est pulcherrimae pacis: sed iustitia per-
turbata, necessaria est ad libertatem fortitudo.
Ad aliud etsi concederem, hac ratione raram
esse fortitudinis virtutem, quod circa truculen-
tissimam mortem, quam homines maximè ex-
timescunt, versatur: tamen profecto si ingenti-
ssimam mortalium auiditatem honoris atque
splendoris spectes, quem per fas atque nefas
persequuntur, multo crediderim esse rariorem
iustitiae virtutem: quae non modo in minimis
aut in mediocribus, sed in his quae ad amplissi-
mas dignitates maximè referunt, constantissi-
mè vigeat. ¶ **Ad postremum denique** negatur
per fortitudinem maximè nos Deo assimilari:
licet fortes victos suos suppeditent. Non enim
hoc est in Deo summum: sed cuncta per iusti-
tiam subiugare: ac potissimum per misericor-
diam creare ac recreare.

Ad secundum

Ad tertium

Ad quartum

Ad quintum

Ad sextum

Ad vltimum

Quae-

Libri Tertij
**QUESTIO TER-
TIA DE INIUSTI-
TIA.**

S. Thom. 2. 2. quae. 59.

ARTICVLVS I.

*Vtrum iniustitia sit speciale vi-
tium.*

Aristot.

1. Argumē.

Secundum.

Tertium.

1. Conclu.

Contrariorum, vt
1. Topicorum author est
Aristot. eadem sit discipli-
na, opus hoc nostrum quod
de iustitia & iure inscrip-
tissimus, non solum circa
iustitiae virtutem, sed plu-
rimum circa iniustitiae vitia in subsecquentibus
versabitur. Ob idque post explicatam natu-
ram iustitiae, necesse est de contraria iniusti-
tia proximum adhibere sermonem. **Quaeritur**
ergo vtrum iniustitia sit speciale vitium. Et ar-
guitur more nostro à parte negatiua. **Omne**
peccatum, vt. 1. Ioan. 3. habetur, est iniquitas:
iniquitas autem idem est quod iniustitia: vt
pote inaequalitas: ergo iniustitia non dicit spe-
ciale vitium, sed generalem omnium conditio-
nem. ¶ **Secundo** arguitur: Nullum speciale pec-
catum vniuersis opponitur virtutibus: iniusti-
tia autem opponitur cunctis virtutibus: nam
iniustitia quae in adulterio committitur, op-
ponitur castitati: & quae in homicidio, manue-
tudini: & quae in contumelia, vrbaniati, &c. er-
go non est speciale vitium. ¶ **Tertio:** iniusti-
tia opponitur iustitiae quae est in voluntate,
sed omne peccatum, Augustino authore, est
voluntarium: ergo omne peccatum est iniusti-
tia. ¶ **In contrarium** est quod iniustitia contra-
rie opponitur iustitiae: haec autem est specia-
lis virtus: ergo iniustitia, speciale vitium.

Questio quam facillima est. Nam per
regulam topicam, quot modis dicitur
vnum contrarium, dicitur & reliquum.
¶ **Quo fit vt sicut** iustitia alia est ge-
neralis virtus ac legalis, alia verò specialis: sic
& iniustitia alia sit generalis: alia verò specia-
lis. Quapropter duabus conclusionibus ad qua-
estionem respondetur. Prior. Iniustitia illega-
lis quae iustitiae legali è regione aduersatur, est
vitium, speciale quidem per essentiam: inten-
tione autem atque imperio, generale. Vtraque

pars simillima ratione patet quae idem est de ius-
titia demonstratum. Enimvero sicut legalis
iustitia bonum habet commune pro obiecto,
ob idque specialis virtus est per essentiam: nihi-
lominus caeteris omnibus imperat, omnesque
ad suum refert finem: sic & de iniustitia cen-
sendum. Est enim illegalis iniustitia legum ino-
bedientia, bonique communis despectio: &
ideo est speciale vitium. Sed tamen per reliqua
omnia grassatur. Potest enim quis adulterari
ex contemptu legis, occidere, furari, &c.

ratio con-
clusionis.

¶ **Posterior conclusio.** Iniustitia quae equalitate
quae ad alterum est corrumpit, Inque inaequali-
tatem peruertit, puta prout homo plus habe-
re vult aut rerum aut honorum, minusque malo-
rum: carius scilicet vendendo, aut vilius emen-
do, &c. speciale vitium est. Idque inde patet quod
materiam habet specialem & obiectum. Con-
clusiones ambae expresse apud Aristot. 6. Ethi.
ca. 1. constitutae sunt: vbi bifariam aliquem di-
cit esse iniustum, videlicet & qui à legibus exor-
bitat, & qui plus capit atque iniquus est, sicuti
& iustus quoque dupliciter: & qui legitimam fa-
cit, id est legibus obtemperat, & ad commune
contuetur bonum: atque ille qui aequus est: id
est qui vnicuique quod suum est tribuit.

2. Conclusio

Aristot.

Ad primum
argumentum

Responso autem primi argumenti rem am-
plius elucidabit. Respondetur enim quod
sicut iustitia legalis dicitur per comparisonem
ad bonum commune humanum, sic & iustitia
diuina dicitur per comparisonem ad bonum
diuinum: cui cum omne peccatum repugnet,
merito in genere definitur quod sit dictum
vel factum contra legem Dei. Atque hac sub-
inde ratione omne peccatum est iniquitas.

Dubitatio.

¶ **Dubitas autem** an iniquitatis ratio illegalis
formaliter conueniat vniuersis peccatis. Appa-
ret nanque ita esse: quando quidem peccatum
nullum sit nisi contra leges fiat. Responso ni-
hilominus est, quod etsi commune peccatum
materialiter sit illegalis iniquitas: non tamen
id vniuersis eis conuenit formaliter. Exempla
enim supra iam saepe posita sunt. Enimvero si
furtum facias, non ceu Deileges despectui ha-
bens, sed vt cupiditati tuae obsequaris: vel ho-
micidium perpetres, non vt bonum perturbes
commune, sed quia potis non es tuae cedere
iracundiae: materialiter quidem illegalis es.
quia diuinae legis transgressor: non tamen for-
maliter, quia id non habes in intentione: sed es
nihilominus iniquus atque iniustus contra par-
ticularem iustitiam. Si autem haec scelera
in contemptum legis & contra commune
bonum committeres, tunc illegalis es ac

Solutio.

Ad secundū peruersus ciuis. ¶ Ad secundum respondetur, iniustitiam, quia circa omnes actiones, peculiariter nihil minus ratione versatur, non quidem directè, sed tamen indirectè & materialiter omnes virtutes oppugnare: quippe quæ per diuersas corruptas affectiones, ius alienum violat.

Ad tertium ¶ Ad tertium denique respondetur, quod et si voluntas, sicuti & ratio ad materiam omnium virtutum se dilatat, nihil minus iustitia suam habet peculiarem rationem: ideoque non omnino peccatum est iniustitia.

ARTICVLVS. II.

Vtrum quicumq; iniustum facit, continuo censetur iniustus.

Quoniam virtus, auctore Aristotele, sit quæ bonum facit habentem, scrutari decet vtrum vice versa quicumque iniustum facit, continuo sit censendus iniustus & prauus. Et arguitur à parte affirmatiua. Habitus à suis obiectis nanciscuntur speciem: proprium autem obiectum iustitiæ est iustum: propriumque adeo iniustitiæ, iniustum: ergo & ex hoc quod quis iustum facit, iustus est habendus, & ex hoc quod iniustum, iniustus.

Secundum ¶ Secundò arguitur. Omnis virtus eodem se habet modo ad proprium actum: eadem ergo erit ratio de omnibus vitijs: quicumque autem facit aliquid intemperatum, est intemperatus: ergo & quicumque facit iniustum, erit iniustus.

Tertium. ¶ Tertio: Quicumque iniustum facit, peccat genere suo mortaliter. Nam facit contra aequitatem, vel occidendo, vel adulterando, vel furando, &c. quæ omnia sunt genere suo mortalia: peccatum autem mortale reddit hominem iniustum apud Deum, sicuti gratia reddit eum iustum: ergo quicumque facit iniustum, est iniustus.

Aristo. ¶ In contrarium est Philosopho. 5. Ethico. c. 8. vbi edisserit quemadmodum contingat, vt quis iniustum faciat qui tamen non subinde fiat iniustus.

Conclus. ¶ Væstio hæc in gratiam Aristotele mota est: nempe vt eius hic locus modo citatus exponatur. Cuius quidem doctrina vna bimembri conclusione summatur. Cui alteram adhibebimus, vt quartum articulum sancti Thomæ, huius germanum, simul absoluamus. Sit ergo prior conclusio. Non quicumque iniustum facit dicendus est subinde per se iniustus: puta si vel ex ignorantia, vel ex passione id faciat: sed ille tantum qui ex habitu & ex electione id audet. Quò autem conclusionis sensum tyrum

culus etiam percipiat, meminerit ad rationem virtutis exigi vt quis sciens ex electioneque faciat propter honestum & perpetuò, vt ex. 2. Ethic. supra citatū est. Quare si quis vel casus vel quadam repentina affectione vnum de se præstet virtutis actum, non subinde studiosus est: quia non per se, sed per accidens bonum facit. Id ergo ipsum Aristoteles docendum duxit & in vitijs. Requiritur enim vt quis iniustus dicatur, non tantum quod iniustum faciat sed quod id ex animi morbo efficiat: puta ex habitus corruptione. Patefacit autem rationem hæc D. Thom. hoc modo. Sicuti obiectum iustitiæ est iustum, ita & obiectum iniustitiæ, iniustum: puta inæquale: radix autem propria, vnde iniustum oboritur, est habitus, quo potentia afficitur ad obiectum. Quare qui ex electione & habitu operatur, ille propriè iniustus est. Potest ergo duobus modis vsu venire vt quis iniustum patrando, non sit iniustus. Primò propter defectum relationis actus ad obiectum: scilicet quia operans illud non intendit: nam actus ex intentione fit spontaneus, ac subinde humanus. Vnde quomodo libet quis non vltro faciat, excusatur ne sit iniustus: & cum voluntarium ignorantia, visque tollat, si quis, inquit Aristoteles, per ignorantiam iniustum faciat, vel vi compulsus, nemini iniurius est: vt si quis tuam manum moueat qua alium pulses: tunc enim neque animus neque vero actio refertur applicaturque ad iniustum: sed fit iniustum per accidens. Quare nullum est vituperium: sicuti neque quicumque comparares laudis si illo modo iustum faceres. Secundò verò modo contingit vt iniustum faciens non sit iniustus ex defectu relationis actus ad habitum: nempe quod licet obiectum sit voluntarium & intentum, atque adeo operatio referatur ad obiectum, tamen actio non nascitur ex habitu. Vt si quis alioqui mitis homo & pibus subitanea iracundiæ procella alium vulneret, tunc non operatur ex electione: quippe quam necesse est vt deliberatio præcedat: atque adeo neque ex habitu. Colligitur ergo ex his nostra conclusio: nempe: ad hoc quod quis merito nominetur iniustus, requiri, vt per se faciat iniustum: nam vbi id per accidens fecerit, non erit iniustus. Et cum habitus per actionem referatur ad obiectum, duplex est relatio & applicatio necessaria vt per se faciat quisque iniustum, fiatque iniustus. Videlicet vt operatio per intentionem referatur ad obiectum, hoc est quod obiectum sit volitum: & præterea vt eadem operatio per electionem referatur ad habitum, hoc est non ex passione sed ex habitu procedat. Hic nihil ambiguitatis superest si modo mens Aristotelica pateat. Enimvero quod qui aut ignoranter aut vi coactus quippiam admit-

Ratiocōclō sionis.

Bisfariā con tingere potest quæpiā iniustum parare neq; tamen sit iniustus.

argumētū.

Responsio.

postremacō clusio

Probatio.

Aristot.

tit, neque iustus sit, neque iniustus, euentiam rationis habet: quia actio, quæ spontanea non est, minimè est humana. Attamen quod quis sciens & prudens ex animi ægritudine, puta ira vel alia passione delinquit, non fit iniustus, falsum apparet. Triplex enim peccatorum genus distinguitur: scilicet ex ignorantia vincibili, puta quæ non in totum excusat: & ex passione, quod peius est: & ex malitia, puta studio & electione: quod genere suo pessimum habetur. Aristoteles ergo male non admittit hunc tertium gradum. Respondetur aliter Philosophum censeri de homine iusto atque iniusto, quam apud Deum existimatur. Deus namque non habitus, sed actus ponderat: & ideo quicumque delinquit, quantumvis alioqui iustissimus sit, habeturque apud ipsum iniustus. Sicuti quicumque vnicuique actu benefaciat, etiam si nullo sit virtutis habitu præditus, bene de ipso meretur, neque verò Aristoteles negat quin actus à passione profectus sit vituperandus: sed hoc tantum cenet quod nomina hæc, iustus & iniustus non connotant nisi habitus. Quocirca ait, id quod extra rationem, id est, per ignorantiam fit, infortunium esse: quod autem malum ex scientia procedit, sine tamen vitio, hoc est sine habitu, peccatum inquit est: vitium autem non actus sed habitus nomen est. Et profectò vulgari sermone ita loquimur. Etenim sicut vna hirundo non facit ver, ita neque vno aut altero actu dicitur quis studiosus, aut prauus: sed quando ex habitu operatur, ac perinde studio & electione. Quæ ratione & Theologorum scholæ hunc duntaxat, censent peccare ex malitia: atque adeo propriè hunc solum haberi dicique malum.

¶ Ex his ergo colligitur posterior conclusio. Quicumque sciens ac prudens iniustum facit, hoc est non per ignorantiam quæ prorsus fit operis causa, quauis ex passione id sine habitu faciat, mortaliter genere suo peccat. Clarissima est conclusio. Est enim peccatum mortale quicquid charitati aduersatur: peccatum autem iniustitiæ, quia virtutem iugulat, quæ ad pacem reipublicæ necessaria est, charitati genere suo reluctatur: est ergo suo pte ingenio mortale. Dixerim, si non procedat ex ignorantia quæ prorsus est causa operis: hoc est quæ omnino tollit culpam. Nam ignorantia iuris non tolleretur. Neque omnis ignorantia facti: licet digna sit venia: vt. 5. Ethic. auctor est Aristoteles. Quin verò Paulus. Misericordiam, inquit, consecutus sum, quia ignorans feci. Adiecerim genere suo, tum ad differentiã prodigalitatis, & gulæ, atque aliorum peccaminum, quæ genere suo non sunt mortalia nisi ex circumstantijs: tum etiam ad denotandum, contingere posse contra iustitiam ob maternæ tenuitatem, pec-

care venialiter. Horum autem examinatio ad aliud pertinet locum

¶ Ac per ista quæ dicta sunt intelligendum est quod illic ait Aristoteles. c. 9. nempe falsam esse eorum opinionem qui existimant in potestate hominis esse vt statim faciat iniustum videlicet ex electione: & quod iustus non minus quam iniustus possit facere iniustum: scilicet per se. Errat, inquit, quoniam qui optimis est habitibus imbutus, etiam si velit non potest facile iniustum eligere: tametsi posset ignoranter aut subito motu iniustum facere. Vnde illud ortum habuit axioma. Nemo repente pessimus.

Interpretatio Aristot.

Ad primum argumentum respondetur, habitus & actus speciem fortiter ex obiectis formaliter, vt aiunt, ac per se volitis, quæ do autem materialiter ac per accidens, hoc est ex accidenti ignorantia aut passione id fit: non sufficit actus hominem philosophorum idioma te aut iustum denominare aut iniustum.

Ad primum argumentum

¶ Ad secundum respondetur latam esse differentiam inter iustum, quod est obiectum iustitiæ: & temperatum aut strenuum, quæ sunt obiecta aliarum virtutum. Iustum enim & iniustum, quia per se inuenitur in rebus, licet per accidens fiat, dicitur iustum & iniustum. Quapropter in hac peculiari ter uirtute ingeniose enstituit Aristoteles. posse quemquam facere iniustum etiam si non sit iniustus, obiectum autem temperantiæ, quia non est in rebus secundum earum naturam, sed per ordinem ad agentem, quando per accidens fit, nullatenus dici potest temperatum: ob idque in illa uirtute nulla opus erat distinctione: sed quicumque facit temperatum, est temperatus: quia non erit opus temperatum, nisi per se sit intentum. Quare si quis casu abstineat, vt non est temperatus, ita neque facit opus temperatum: quoniam non facit quando, & vbi, & quomodo oportet. Et pari ratione quando Loth, verbi gratia, præ ebrietate cognouit filias, vt non fuit intemperatus, ita neque fecit opus intemperatum. In summa, distinctio hæc siue iusti siue iniusti materialis ac formalis locum non habet in obiectis temperantiæ vel fortitudinis.

Ad secundum

¶ Tertium autem argumentum satis solutum est: vbi ostendimus quod et si quocumque actu iniustitiæ perdatur Dei gratia, atque adeo apud ipsum fiat homo iniustus, hoc est peccator: non tamen inde sequitur, vt inter morales philosophos, apud quos formales denominationes non ex actu, sed ex habitu perpenduntur, dicatur omnis peccator iniustus aut prauus.

Ad tertium

Arti-

ARTICVLVS. III.

Vtrum quis possit iniustum pati volens.

Postquam visum est de eo qui iniustum facit, sequitur vt de illo dicamus qui iniustum patitur: vtrum scilicet quis possit iniustum pati volens.

Primum argumentum. Et arguitur a parte affirmatiua. Iniustum idem est quod inaequale: recedit autem quisque se ipsum sua sponte laedendo perinde ab aequalitate ac si alium laederet: ergo & volens potest iniustum atque adeo iniuriam pati.

Secundum. Nemo supplicio plectitur nisi ob iniustitiam. Plectitur autem ciuiler illi qui sibi mortem consciscunt. Ait enim Arist. 5. Ethic. cap. vlti. quod ignominia quaedam instituta erat aduersus eos, nempe quod sepultura interdicebantur: ergo volens quis patitur iniustum.

Tertium. Facere pati que iniustum relatiua sunt, atque adeo nemo iniustum facit nisi alius iniustum patiat. Contingit autem vt quis iniustum faciat volenti illud pati, vt si carius iusto vendat aut pecuniam sub scenore mutuet: ergo potest quis volens iniustum pati. In contrarium est quod iniustum pati contrarium ei est, quod est facere in iniustum, sed vt praecedenti arti. definitum est, nemo iniustum facit nisi volens, ergo nullus id nisi nolens patitur.

Et hic quoque articulus gratia interpretandi Arist. adhibitus est, qui 5. Ethic. cap. 9. & sequentibus constituit, neminem iniustum pati seu iniuriam dum sua id sponte patitur. Doctrina autem eius per duas conclusiones patet.

1. Conclusio. Prior est nemo per se & formaliter loquendo iniustum neque facere potest, nisi volens: neque pati, nisi nolens. Conclusio est quae luculenta fulcitur naturali ista ratione. Quemadmodum de ratione intrinseca actionis est vt ab agente procedat, sic & de intrinseca ratione passionis vt ab alio fiat, passo non conferente vim.

Aristot. Ex quo Arist. 3. & 8. Physi. colligit non posse idem esse omnino agens & patiens: imo omne quod mouetur, ab alio moueri. Principium autem hominibus agendi proprium est voluntas. Vnde illud proprie dicitur homo facere quod a sua egreditur voluntate: idque e contrario pati, quod renouente eius voluntate de ipso fit. Nam pati est vinci ac superari. Vbi autem quis volens patitur, vim ad id confert & causam, ac subinde agere potius dicitur quam pati: fit ergo vt per se formaliter loquendo nullus nisi nolens quippiam patiat. Imo hoc ipsum est pati quod

violentiae obnoxium esse. Posterior conclusio. Nihil vetat quominus quilibet per accidens ac materialiter loquedo volens patiat iniustum: sicuti & nolens per accidens potest facere iniustum. Probatur conclusio. Vt si quis ignorans id fieri de se consentiat quod sibi malum est, vt cum ebrius Loth a suisque filiabus deceptus incestum perpetravit: & Iacob ignorans stuprum admisit: aut cum necessitate coactus, mutuum sub scenore recipit.

Circa has conclusiones primum omnium adnotauerim, quod licet ius & iniustum idem sit: tamen vsitato more loquendi iniuriam pati, non eandem ferre videtur distinctionem quam iniustum pati. Non inquam ita proprie quis dicitur iniuriam pati materialiter sicut iniustum pati. Imo iniuriam pati semper pro eo vsurpari videtur quod est iniustum per se pati: puta nolentem ac renuentem. Atqui hinc originem duxit illud iuris axiomata, Scienti & volenti non fit iniuria. Sicuti neque iniuriam irrogare nemo dicitur nisi qui sciens ac prudens iniustum facit.

Contra hanc autem conclusionem offert se illico argumentum, quod si nullus volens iniuria afficeretur, consequens inde fieret, vt nemo quamuis metu in aliquod pactum consentiret, posset de iniuria conqueri: quod tamen falsum est. Nam matrimonium quod per consensum metu mortis exortum contrahitur, iura propter iniuriam dissoluunt. Quod si quis vim argumenti repellere cogitauerit, dicens eum qui metu consentit sub conditione id nolle, contra eum stare videtur Arist. qui 3. Ethic. ait. Eum qui in genere nollet, in particulari tamen vult simpliciter velle: vt qui in naufragio merces eiicit licet nollet, nihilominus simpliciter vult.

Respondetur nihilominus conditionem illam, quam scholastici nolleitatem appellant, satis esse vt quis censeatur iniuriam passus: tamen si simpliciter velit: dum modo consensus ille contra ius extorqueatur. Nam iniuriam pati idem est quod proprio iure priuari. Quo circa dum quis iure in supplicium rapitur, quantumuis sit nolens, nullam patitur iniuriam. Et si tunc optio illi offerretur, vt si vellet, exempli gratia, meretricem ducere aut trirremibus addici, donaretur vita, nulla ei fieret iniuria, etiam si mallet mortem absque illa conditione euadere. Ex quo rursus fit vt qui astu & fraude seductus iniustum patitur, iniuriam quoque per se patiat, ac si vi consentiret: quia non facit vitroneus.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod nemo sua sponte sua erogans bona, quae non debet, vllam facit iniustitiam neque inaequalitatem: nam cum sua sit voluntate

2. Conclusio

Probatio conclusionis.

Argumentum

Solutio.

Repletur.

Responsio.

Ad primum argumentum

Libri Tertij

Quaestio. IIII

tate suorum Dominus, eadem potest & donare sua, & pati vt expolietur. Sed arguis: Siquis bona sua decoquat: videlicet si alendam habens familiam prodigum suam substantiam effundat, illi qui accipiunt iniuriam ei irrogare videntur: & tamen ipse absolutissima voluntate eam elargitur. Respondetur quod quauis prodigus ille delinquat, nihilominus accipiens nullam illi facit iniuriam, sed forte familiae ad quam quodam modo illa bona pertinebant. At vero non his prescius tractandis locus est hic ac commodus.

Solutio.

Ad secundum

Secundi autem argumenti vulgata responsio est, singularem personam bifariam posse considerari: vno quidem modo secundum se absolute. Qua utique ratione nullam sibi potest iniustitiam facere. Cum enim se ipsum quis spian, vel infamat, vel mutilat, vel occidit, facit quidem contra charitatem, qua se ipsum diligere tenetur: minime tamen contra iustitiam: tum quod iustitia non est nisi ad alterum, tum quod sciens ipse ac volens patitur. Secundo modo potest considerari inquam est reipublice membrum, Dei que figmentum & imago. Atque hac ratione qui se ipsum occidit, iniuriam irrogat, tum ciuitati, tum praecipue Deo. Ac proinde tam ciuili quam diuina lege supplicium pendit. Sententia est Arist. 5. Ethic. cap. 11. Attamen non inde inferendum est, reipublicam dominium habere vitae & mortis perinde ac Deum: neminem namque, ceu dominus occidere potest, quemadmodum vnusquislibet sine causa futurum potest armatum aut pecudem mactare: sed tanquam iudex propter culpam, de quo latius lib. proximo sub titulo De dominio. & rursus lib. 5. sub titulo de homicidio. Eodem modo qui alium, id quidem optantem ac deprecantem, interfecerit, cuius exemplum in armigero habes, qui Saulis iussu ipsum interemit, iniuriam etiam facit, non id iubenti, sed Deo qui vitae dominus est: & reipublicae, quae custos est vitae. Sed nunquid poterat Rex ille alteri iubere, vt se occideret? quando quidem supremam habet potestatem. Respondetur neutiquam principem potestatem habere interficiendi innocentem, ac multo minus praecipiendo homicidium sui: si tamen tantam exercisset tyrannidem, posset iudicem si per se constituere, qui se iure perimeret.

Quaestio parua. Solutio.

Ad tertium

Ad tertium denique respondetur quod agere patique iniustum, si materialiter accipiat, vbi que se vt correlatiua consequuntur. Nemo enim facere iniustum potest, nisi alicui qui id patiat: neque vero pati, nisi ab aliquo qui id faciat. At vero si lectio sit formalis: quoniam hoc perpendendum est ex voluntate agentis & re

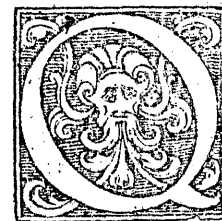
nitentia patientis, potest contingere, vt quispiam iniurius alteri fit, & tamen alter nullam patiat iniuriam. Vt si quis, verbi gratia, aliquid alteri faciat animo laedendi & nocendi quod tamen alteri nihil nocet: vt si alteri vendas rem pluris quam valet animo fallendi: tamen alter sciens & prudens vult ex sua liberalitate illud dare. Nam si ex egestate emere cogitur, aut ad vsuras accipere, licet simpliciter dare velit, tamen quia dare nollet, iniuriam, vt dictum est, patitur.

QUESTIO QUARTA, de iudicio.

Sanct. Thom. 2. 2. quaest. 60.

ARTICVLVS. I.

Vtrum iudicium sit actus iustitiae.

VANDO QUIDEM de habitu iustitiae dictum est, de quo eius contrarium iniustitiae: habitus vero fit propter actum: subsequitur vt de eius potissimo actu dicamus, qui est iudicare, vt sit actus iustitiae. Et arguitur a parte negatiua. Vnusquisque, inquit. 1. Ethic. Aristot. bene iudicat quae cognoscit: ergo iudicium ad vim cognoscitiuae attinet: Vis autem cognoscitiua in moralibus per prudentiam perficitur: ergo iudicium, sanctio est intellectuales prudentiae potius quam iustitiae, quae est in voluntate. Secundo Apostolus. 1. ad Corin. 2. Spiritualis, inquit, iudicat omnia: homo autem per charitatem fit spiritualis, quae per Spiritum sanctum cordibus nostris infusa, illa a terrenorum affectu per purgat: ergo iudicium officium est potius charitatis quam iustitiae.

1. Argumentum.

Tertio: vniuscuiusque virtutis proprium est rectum in sua propria materia iudicium perficere. Nam, vt 3. Ethic. cap. 4. ait Philosophus, studiosus quisque est regula eorum quae facienda sunt. Illae namque res, inquit, iustae ac temperatae dicuntur, quae tales sunt quales vir iustus agit ac temperatus. Non ergo iustitiae proprium est iudicare. Quarto, iudicare non nisi ad iudices & principes spectare videtur: iustitia autem vniuersalis est etiam subditis communis est: ergo iudicium non est proprie iustitiae munus. In contrarium est illud Psalm. Quousque iustitia

Secundum.

Tertium.

Aristot.

Quartum.

stitia conuertatur in iudicium.

Conclusio responsiua. **Q**uestio vnica dissoluitur conclusione. Iudicium actus est maximè proprius iustitiæ. Conclusio ex ipso nominis sonitu & cõpositione fit manifesta. Iudicium enim idem est quod dictio iuris: & iudicare, idem quod ius dicere: & iudex, idem quod ius dicēs. Quo fit vt iudicare proprius sit actus circa ius. Ius autem vt supra dictum est, est obiectum iustitiæ, puta iustum illud quod per iustitiam cõstituitur in rebus: ergo iudicare secundū suam primẽuam ac natiuã significationem, idem est quod decernere ac definire id quod iustum est & ius: rectè autem censere ac definire rem aliquã procedit ex recto affectu atq; habitu, quo quis se habet erga eãdem rem. Nam vt. 3. Ethicor. ca. 5. ait Philosophus, qualis vnusquisque est talis sibi videtur finis: vt qui castus est, bene iudicat de venerorum abstinentia: & qui sobrius de abstinentia ciborum: ergo eãdem ratione proprius actus iustitiæ est iudicium rectum, hoc est recta determinatio iusti. Vnde Arist. 5. Ethicor. ca. 4. ait, omnes ad iudicem tanquam ad iustum animatū confugere. Est enim iudex quasi viuens ac loquens iustitia.

Ad primū argumentū **N**ulla in conclusione latet dubitatio. Præter illas quas argumenta facta petūt. Primum igitur sciolos atque ex Dialecticis emergentes fallere posset: vt pote quibus re in cortice aspecta apparere posset iudicium secundum suam genuinam significationem esse potius actum rationis, quã iustitiæ: eò quod iudicare idem est quod ius dicere: dicere autem est loqui: quod non voluntatis, sed intellectus munus est: voces enim sunt signa cõceptuū: at que adeò quales loquutiones voce proferuntur, tales intellectus prius format. At verò repenitus inspecta aliter se habet. Enimverò cū nomen iudicij à iure descendat: fit vt primum fuerit impositum, ad significandum rectam definitionem iustorum. Sed deinde deriuatum est ad significandam in vniuersum rectam definitionem aliarum virtutū circa propria obiecta, tam in speculatiuis, quàm in practicis. Puta rectam definitionem in materia temperantiæ ac fortitudinis &c. Ac perinde in scientijs id quod dicit ad æquationem obiecti ad intellectum. In omnibus autem ad rectum iudicium duæ sunt virtutes requisitæ, scilicet & quæ iudicium profert, & quæ potentiam iudicantis disponat vt idonea sit atque apta ad iudicij rectitudinem. Prius autem proprium est ratio nis, cuius est loqui, vt modo ostendebamus: posterius verò proprium est habitus bene afficientis potentiam ad obiectum. Qui quidem

habitus de rebus speculatiuis est speculatiuus existens in intellectu: in practicis autem est habitus afficiens appetitum. Nempe in materia temperantiæ, habitus temperantiæ: in materia fortitudinis, habitus fortitudinis. Nemo enim rectissimè iudicabit aggredi quando oportet, esse bonum, nisi qui fortis est: neque censebit melius moderamine ciborū vt quàm illis immergi, nisi qui temperatus sit. Eadem ergo ratione iudicium est opus iustitiæ tanquam inclinantis hominem ad rectum iudicium: prudentiæ autem, tanquam proferētis. Hæc enim virtus in omnium virtutum materijs iudicia profert. At verò vt recta sint, habitus morales affectum præparant. Quod si rursus scisciteris vtri ergo harum virtutum magis est proprium munus iudicare? Respondetur quod propinquius conuenit rationi & prudentiæ à qua profertur: sed tamen potissimum conuenit iustitiæ, vnde habet vt sit rectum. Quocirca Philosophus. 6. Ethic. ca. 12. Virtus, inquit, moralis est quæ propositum ipsum efficit rectum: prudentia verò quæ circa media negotiatur. At qui per hæc ratio claret cur omnes virtutes prudentiæ connectuntur. Nam cū prudentiæ sit, recta in omni materia morali iudicia proferre: quã rectitudinem à morali virtute recipit: non potest esse prudens nisi qui sit omnibus virtutibus præditus: neque vice versa, vlla moralis virtus statim, habebit virtutis sine prudentia: quippe sine qua nequit suum exequi propositum. Secundum argumentum hoc euincit quod charitati competit rectè iudicare circa diuina erga quæ afficit appetitum, vt per donum sapientiæ rectum feratur iudicium: iustitia verò afficit erga iustum naturale & humanum voluntatem, vt iustum per prudentiam idoneum quoque proferat de ipsis iudicium.

Ad tertium verò respondetur, quod etsi omnibus sit virtutibus commune affectum parare ad rectum iudicium circa sua propria obiecta: est tamen differētia quod cū reliquæ virtutes, vt crebro dictum est, hominem ordinant ad seipsum: iustitia verò ad alium: & vnusquisque sit suorum dominus, non autem eorū que sunt ad alterum: fit vt in cæteris virtutibus nõ sit requisitum iudicium nisi particulare ipsius studiosi: in materia autem iustitiæ necessarium sit præterea superioris, qui inter duos litigatores diiudicet. Quapropter iudicium peculiarius virtuti iustitiæ adscribitur, quàm aliarum cuiuspiam.

Ad quartum. Ac perinde respondetur ad quartum, quod etsi priuatim iudicare etiam cõueniat subditis iustitia pollentibus: tamen quia hæc virtus archite-

chitectonicè in principe præsidet, in suisque ministris, eis propriè cõgruit eiusdem virtutis potissimus actus, qui est iudicare, iusq; dicere.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iudicare sit licitum.

1. Argumē. **C**onstituto cuiusnam sit virtutis iudicare, subsequitur vt perscrutemur an sit licitum. Et arguitur à parte negatiua. Pœna non infligitur nisi pro culpa: decernitur autem iudicantibus ea pœna quod iudicabuntur, secundum illud Mattha. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini: ergo iudicare illicitum est. Secundò: Peccatori iudicare non licet, secundum illud ad Roma. 2. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas. Eadem enim agis quæ iudicas. Nemo autem est à peccato immunis. Nam si dixerimus, ait Ioannes, quod peccatum non habemus, nos ipsos seducimus: nemini ergo licitum est iudicare.

Secundum **¶** Contrariū nos autem cohortatur illud Deuter. 16. Iudices & magistratos constitues in omnibus portis tuis, vt iudicent populum iusto iudicio.

Cum articulo proximo definitum fuerit, iudicium esse actum iustitiæ, inde fit consequens iudicare esse licitum. At verò nõ ideo otiosus est præfens articulus: quippe qui non tam adhibeatur ad id demonstrandum, quàm ad enarrandas constituendasque conditiones, quæ ad iudicium requisitæ sunt vt sit rectum. Quapropter conclusio non tam titulo ad formam respondet, quàm ad æquitatem recti iudicij. Cõclusio autem est. Vt vnumquodlibet iudicium rectum sit, tria exiguntur: nempe vt procedat & ex iudicis auctoritate, & ex iustitiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine, quorum quolibet deficiente iudiciū erit vitiosum, ac subinde illicitum. Probatur conclusio. Iudicium, vt dictum est, eatenus est rectum ac perinde licitū, quatenus actus est iustitiæ: ad hoc autem vt sit actus iustitiæ, tria hæc cõmemorata requiruntur: ergo eadem omninò sunt ad rectum iudicium necessaria. Probatur posterior præmissa. Propria enim iustitiæ vis est coactiua cogere autem nemo potest alterum nisi illi sit subditus. Quod naturalium exemplo constat. Agens nanque passum non vincit nisi sit sibi intra suæ actiuitatis periodum subiectum: requiritur ergo principis iudicisque auctoritas. Vnde Paulus ad Roma. 14. Tu quis es qui

iudicas alienum feruum? domino suo stat aut cadit. Atque adeò cū sit vniuersalis omnium Dominus, nemo inter mortales legitimus est iudex, nisi qui ab ipso iudicandi auctoritatem receperit. Quocirca ad Roman. 13. Non est, inquit potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et infra quemcunque iudicem ait esse Dei ministrum, vindicem in iram ei qui malè agit: Quomodo autem hæc potestas à Deo in homines per legem naturæ deriuetur, libro proximo sub titulo De domino elucidabitur. Secundum, vt proximè dicebamus, quod ad rectitudinem iudicij requiritur est vt proficiatur ab affectione & inclinatione iustitiæ: quod nulla alia indiget probatione, quàm quod iudicium est proprius huius virtutis actus, tanquam animum ad iustum afficientis. Quocirca si quis iudicium iuri alterius partis quippiam adimat, quod alteri tribuat substantiam iustitiæ subuertit. Tertium autem quod iudicij rectitudo postulat, est officium prudentiæ: cuius munus est, iudicium proferre. Quapropter qui ius dicit, iustumque inter litigantes constituit, non tamen quando vbi, & quomodo secundum leges oportet, hac parte demolitur iustitiæ virtutem. Vnde iudicium, cui auctoritas de est præfidentis, dicitur vsurpatum: cui autem iustitiæ substantia, nuncupatur iniquum: sed quod fit absque prudentia, si absit iuris ordo censetur suspectum, si verò ex leuitate & absque legitimis probationibus proferatur, est temerarium. Circa harū autem conditiones singulas hoc primū animaduertito quod singularum defectus genere suo facit mortale peccatū: Iudex inquam qui vel nullam habens auctoritatem vel alienam vsurpans, eum iudicat qui sibi non subditur, lethaliter peccat: vt si iudex secularis in clericorum causas se inferat: etiam si à iure excommunicatus nõ esset, ipso facto mortali culpa macularetur, perinde ac si priuata esset persona: Imò & eò grauius, quod obtentu publicæ auctoritatis id facit: Et si clericū bonis suis priuaret, verè esset latro: etsi occideret, verè homicida. Secunda etiam conditio est oculatè perpendenda. Assertum enim illud quod iudicium debet ex affectione & inclinatione iustitiæ procedere, amphibolum est, trinūque potest exhibere sensum. Primus est vt non fiat contra iustitiam. Atque hic est legitimus: vt scilicet vnique syncerè tribuatur quod suum est. Cuius idcirco defectus reddit iudicium iniquum. Secundus est vt iudicium procedat ex affectu iustitiæ. Atqui huius defectus nunquam est peccatum mortale. Enimverò si iudex

Paulus.

Documentū

Alio datur tendum.

si iudex iustam ferat sententiam, licet hoc non faciat ex habitu vel amore iustitiae, quia improbus homo est, non peccat mortaliter, sed esset veniale delictum. Nam iudex cum sit iustitiae custos, eius affectu debet semper iudicare. Tertius denique, sensus est ut iudicium non feratur ex alio pravo affectu: scilicet odio, amore, vel cupiditate. Atque huius defectus, peccatum erit secundum affectum ex quo procedit. Exempli gratia. Si iudex eum qui vere latro est, ac legitime talis comprobatus patibulo affigit ex odio non quidem peccat contra iustitiam, sed tamen contra charitatem: & si cupiditate pecuniae id faciat, non quidem iniquus, sed avarus erit, & si cupidine inanis gloriae, tunc erit vanus, & venialiter peccabit. Quocirca licet ex odio occidat, non censetur homicida: sicuti si esset privata persona: quando quidem ius habet occidendi. ¶ Defectus etiam tertiae conditionis erit peccatum mortale. Ut si regulas & circumstantias iuris praetermittat: & dum persona privata leuiter ac temere de occultis iudicat. Potest autem fieri veniale ex leuitate materiae: ut si iudex leues aliquos terminos iuris missos faciat: aut si quis quempiam de re leuiter iudicat: ut in articulo proximo dicturi sumus.

Ad 1. argu. August.

Ad primum igitur argumentum variè à sanctis patribus respondetur. Augustinus enim in sermone Domini in monte, ait illic prohiberi iudicium temerarium: quod est de cordium intentione, aut de rebus incertis & occultis: de qua temeritate articulo proximo in eundem est sermo. Hilarius verò ait prohiberi diuinorum iudicium: quae cum captum exuperet nostrum, non sunt à nobis humanis regulis iudicanda, sed simpliciter credenda. Sed Chrysostomus ait prohiberi iudicium ex animi amaritudine, de quo modo dicebamus. Et quantum istae omnes expositiones osculandae sint, illa tamen Augustini genuina esse censetur textui. ¶ Ad secundum argumentum diuus Thomas distinguens respondet, videlicet iudicem qui est in graui peccato publico non posse iudicare alios qui similibus aut minorum rei sunt: praecipue quando alia peccata sunt publica. Et allegat pro se Chrysostomum id exhortantem super illud Matth. 7. Nolite iudicare, & non iudicabimini. Si verò iudicis peccata occulta sint, poterit quidem similes peccatores condemnare si id cum humilitate faciat. Quod sententia Augustini confirmat, qui in libro de Sermone Domini in monte, ait: Si inuenerimus nos in eodem vitio esse, congemiscamus & ad pariter conandum nos inuitemus. ¶ In hac autem responsione primum adnotandum est fuisse Vitaleff eiusque

Vitaleff.

assecras qui asseuerauerunt per quodcumque mortale peccatum una cum Dei gratia amitti & rerum dominium & omnem iudicandi potestatem: quae Dei largitate recipiuntur: de qua haeresi libro sequenti sub titulo de Dominio, nonnullam sumus facturi mentionem. Sed haec tamen praetermissa haeresi, fuerunt, suntque catholici, qui aiunt ei iudici qui delictis fordescit crimen esse sententiam in alium ferre peccato rem: non solum si in peccato sit publico propter scandalum verum etiam si sit in occulto: quia officium iustitiae ex affectu eiusdem virtutis non praestat. Qui enim in vno est scelere, omnibus orbis est virtutibus, atque adeo iustitiae habitu caret. Vnde citatus Paulus, In excusabilis es homo (scilicet peccator) omnis qui iudicas &c. Et secundò ad idem arguitur: Cum iudex sit Dei minister debet ei dum alium iudicat, assimilari: secundum illud Leuitic. 19. Sancti eritis, quoniam ergo sanctus sum. Imò & ratione naturali id ipsum constabitur. Docet enim Philosophus. 2. de anima, visum qui de coloribus iudicat ab omni esse colore alienum: aliam colorem quo inficeretur in nullo posset obiecto percipere. In summa, quicumque sacerdos in peccato existens, quantumvis occulto si munus sacerdotale in administrandis sacramentis exerceat mortaliter peccat: ut cum alijs Theologis diuus etiam Thomas confet. 3. part. q. 64. artic. 6. ergo eodem modo qui in peccato potestatem iurisdictionis exercet. Nam sicut potestas ordinis, ita & iurisdictionis, ut ait Paulus ad Roman. 13. à Domino Deo est. Accedit & cap. questum. de temporibus ordinandorum. vbi id admoneri videmur. Fuit ergo adeo celebris haec opinio ut etiam sanctus Thomas ei aliquando subscripserit: nempe in. 4. distinct. 19. q. 2. arti. 2. vbi indiscriminatum siue peccatum iudicis publicum sit, siue occultum, asserit peccatum esse mortale alium peccatorem solemniter condemnare. Quapropter & Caietanus quo lib. 2. q. 14. de hac red disputauit. Veruntamen his nihil obstantibus merito diuus Thomas sententiam in summa emendauit: hic scilicet & loco citato. 3. part. q. 64. ut occultum peccatorem qui iudex est, non censet mortaliter delinquere iudicando. ¶ Colligimus ergo sententiam hisce propositionibus. Prima: Iudici qui occulto irretitus est scelere, quantumcumque grauisimo, nisi excommunicatus sit vel suspensus, subditos condemnare, siue de eodem crimine siue de alio dissimili, licet. Ratio est, quod nihilo minus eiusmodi iudex habet iudicandi titulum. Est enim haeresis id negare. Item potest habere prudentiam & animum seruandi vnicuique;

Opinio quorundam.

Ratio prima proxima opinionis.

Secunda.

Tertia. Philosophi.

Quarta.

Paulus. Postrema ratio.

S. Thomas.

Caietanus.

Prima propositio de mente S. Tho.

ratio praestata assertio nis.

vnicuique; ius suum: nihil ergo illi deest quo minus potestate iudicandi utatur. Secus si esset haereticus qui ratione excommunicationis iudex federe non potest. Neque est simile de sacerdote qui in peccato sacramenta ministrat, nam ad hoc munus requiritur potestas ordinis in cuius collatione confertur gratia per quam dignè efficiatur atque idoneus ministrandi sacramenta, quibus gratia confertur. Et ideo sanctitate, ut aiunt, quam alijs praestat, vigere debet. Et hoc praecise decretum est in cap. questum. Alter autem censendum de potestate iurisdictionis. ¶ Reliqua verò argumenta id tantum euincunt quod sit quaedam decentia ut qui alios iudicat, talē se gerat, quales subditos vult esse quos condemnat: & ideo forsan erit veniale peccatum cum peccator peccatorem condemnat. Nam, ut supra diximus, facere iustum non ex habitu iustitiae non est peccatum, si fiat ex affectione eiusdem virtutis, perque eius actum, & peccator quantumvis careat iustitia infusa, potest tamen habere acquisitam. Sed erit veniale peccatum, eò quod cum quis alium iudicat, profitetur se mundum esse à crimine: & ideo si non est talis, est quodammodo hypocrita: quem taxat illic Christus: Quid vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce prius trabem de oculo tuo. &c. Sed quia iniuriam non facit, non peccat mortaliter. Illud autem Apostoli ad Roma. 2. In quo alterum iudicas, te ipsum condemnas: non sic intelligitur (ut ait sanctus Thom) ac si simile peccatum committat: sed quod alium condemnando ostendit se dignum esse qui simili sententia condemnaretur, iuxta verbum Domini. Lucae. 19. Ex ore tuo te iudico serue nequam. ¶ Postrema propositio sancti Thomae est, quod publicus peccator alios condemnans mortaliter propter scandalum peccat: nam tunc iustitia in vilipendium venit apud populum, nempe qui videt non habere eandem vim in iudice quam exercet ipse in subditos. At verò licet genere suo peccatum sit mortale, potest nihilo minus fieri veniale ex leuitate materiae. Et ideo adiecit S. Tho. si sit in grauioribus criminibus: & praecipue si sit in simili b: ut si esset ipse publicus latro, & nihilominus latrunculos persequeret: Aut si publica admitteret adulteria, & adulteros nihilominus iudicio premeret. Nam si esset, verbi gratia, fornicarius, & latrocinia homicidiaque vlcisceretur, non esset mortale scandalum: imò quando crimen non esset infame, nullum esset scandalum: ut si praeararitia non esset eleemosynarius quando deberet

Solutio. 4. argumē.

Ad alterum argumentum eiusdem opinionis.

Postrema propositio.

ratio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum iudicium temerarium, putà ex suspitione procedens, sit licitum.

IN superioribus articulis de iudicio iudicis, quemadmodum sit licitum, disputatum est. In hoc autem sequitur ut de iniquo iudicio, quod non solum publico iudici, verum & priuatis vniuersis contingere vbiq; assolet, dicendum sequitur, vtrum scilicet dum temere ex suspitione procedit sit illicitum. Stant enim à parte negatiua argumenta. Primum. Suspicio videtur esse opinio incerta de aliquo malo. Ait enim Philosophus. 6. Ethic. suspicionem se habere & ad verum & ad falsum: de singularibus autem contingentibus haberi à nobis opinio nequit nisi incerta. Cum ergo humanum iudicium de humanis actibus singularibus & contingentibus concipiatur, si nullum licitum est iudicium ex suspitione, nullatenus iudicare licet. ¶ Secundò. Per omne iudicium illicitum irrogatur alteri iniuria, nam cum iudicium rectum sit actus iustitiae, sit ut corruptum, sit actus iniustitiae: per suspicionem autem quae intus in mente lateat, nulla proximo irrogatur iniuria: ergo non est illicita. ¶ Tertiò. Si iudicium ex suspitione esset illicitum: atque adeo, ut modo dicebamus, actus iniustitiae, cum iniustitia genere suo sit peccatum mortale: fieret ut omne temerarium iudicium esset genere suo lethale crimen. Confessus tamen est falsum: nam ut glossa Augustini habet super illud. 1. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare: suspiciones vitare non possumus: ergo iudicium ex suspitione non est illicitum. ¶ Contrarium autem vnanimiter Doctores confitentur cum Chrysostomo super illud Matth. 7. Nolite iudicare, &c. vbi ait, Dominus hoc mandato non prohibet Christianos beneuolentia alios corripere, sed ne instantiam iustitiae suae Christiani Christianos despiciant, solis plerumque suspitionibus odiētes ceteros & condemnantes.

1. Argumē. Arist.

Secundum

Tertium;

Glossa.

Chylo.

Questio haec praecipua est & ad humanos vsus intellectu necessaria: quam ideo vè perspicuè definiamus, animaduertendum est, temerarium iudicium multis nominibus esse existimandum. Primum de sua ipsius substantia: scilicet vtrum de alterius malo ad dubites: an verò suspiceris per incertā opinionem, vel fortè certam sententiam feras. Secundò de causis quibus ad sic iudicandum affectus es. Tertiò ex coniecturis quae in talem te suspitionem

Fundamentū diuile de quaestioni apparimē vtile.

manducans non iudicet. Et vt. connexionem denotaret horum. quæ sunt iudicare, & contempnere. Prius dixit, Is qui manducat non manducantem non spernat, denique subiunxit: Et qui non manducat, manducantem non iudicet. Quauis non sine causa in priori loco dixit, spernere: & in posteriori, iudicare: vt illic adnotauimus. Accedit deniq; & in odem sensu illud. 2. ad Corinth. 4. Nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus qui illum inabit abscondita tenebrarum: vbi causam, ne iudices, non illam designat q; & tu ipse delictor sis: sed quod incerta sunt & obscura que tu pro certis ducis & claris. Fulcitur ergo cõclusio nõ solum rationibus. quas de reru natura deprompsimus, verum & sacrorum oraculis.

¶ Superfunt autem circa singulas conclusiones dubiola miroris momenti. Et primum circa secundam, qua assertum est iudicium temerarium genere suo esse peccatum mortale, animaduertendum est tria esse ad id requisita. Primum vt sit certum: secundum, vt ex leuibus colligatur coniecturis: & tertium, vt sit de re graui. Certum autem iudicium vnam tantum conditionem in speculatiuis dicit: vt puta quod nihil prorsus habeat formidinis: aut ambiguitatis admixtum, quod ad scientiam spectat & ad fidem tam humanam quam diuinam: in moralibus autem, parum pro nihilo reputatur: & ideo vbi ita firmus es in sententia vt ferè nihil dubites, quasi certum iudicare censeris: ob idque mortaliter peccas. Dum tamen tale iudicium non sit repentinum, quod certe in moribus etiam est perpendendum. Enimvero si cum vides iuuenem cum puella absque arbitris colloquentem, subito ad iudicandum raperis, non est cur culpam mortalem timeas: sed quando sedato animo & facta reflexione eandem deliberando sententiam confirmas. De causarum autem leuitate quæ culpam facit mortalem, nulla potest stabiliri certa regula. Et quidem sanctus Thomas in solutione ad primum, nullas alias causas videtur approbare excusantes iudicium à culpa, nisi quando quis per idoneos testes probatur malus: tunc enim ait licite iudicare quempiam posse, alterum esse malum. At vero id intelligendum est respectu iudicis, qui non debet rei euidentiã expectare: sed humanam certitudinẽ, quæ habetur per idoneos testes: citra quam tamen neutiquam debet præcipitare sententiã. Nihilo minus citra talia testimonia potest quisque tam iudex quam priuatus excusari à culpa, etiam dum mente apud se certum fert iudicium. Laudi nanq; Salomoni tribuitur. 3.

Reg. 3. quod ex verbis mulierum quarum altera annuebat puerum medium discendi, altera vero renuebat, iudicium elicuit: vtraiusculum puerum peperisset. Haud tamen ob tale iudicium alteram puniuit, sed veræ matri suam natu tradidit. Nulla ergo regula dari potest certior quam quod illæ coniecturæ & indicia à culpa excusant, quæ virum prudentem & probum ad sic iudicandum perducerent. Video hominem noctu scala fenestras conscendere, profecto absque culpa possum de illo certo malum iudicare. Vides etiam iuuenem & puellam secreto obscuroque loco petulanter se amplexantes, nulla est culpa sinistrum de illis ferre iudicium. Nam vt. 2. de anima auctor est Aristoteles. Cogitare possumus cum volumus: opinari vero non: hoc est, abstinere à iudicando non est semper in nostra potestate. Tamen si iudex ex tali iudicio, quauis vt priuatus homo possit illud absque culpa concipere, non debeat ad punitionem procedere: sicuti nec Salomon processit. Poterit tamen princeps atque prælatus abstinere nõ talem suspectum ad magistratum & ad Ecclesiæ administrationem assumat. Quo fit vt quanto coniecturæ sunt leuiore, tanto cæteris paribus peius ingrauescit peccatum: & quanto sunt ipsæ grauiore, tanto magis attenuatur. Atque inde fit rursus consequens quandoq; non posse certo definiri utrum iudicium, mortale sit an veniale. ¶ Pari modo censendum est de grauitate illius mali quod alteri iudicando inuris. Et enim Summi illud solū iudicium esse censent de graui malo, quando quis iudicat quempiam esse in peccato mortali. At vero quauis regula plurimum vera sit, non tamen est omnimode certa: sed potius aspiciendum est ad infamiam. Nam inde perpenditur iudicij grauitas. Quocirca vbi peccatum non esset tam infame, iudicare quempiam esse in illo non esset mortale: vt si facile certoque iudicares aulicos vel alios perditos iuuenes turpes amores cum mulierculis gerere: aut militem duelo alium interfecisse. Quoniam ipsos hæc commisisse nullatenus pudet. Et econuerso quauis malum illud non esset peccatum, sed naturale: nihilo minus iudicium illius posse esse delictum. Vt si de viro qui egregio loco & existimatione habetur, leui de causa certo iudicares esse infamifanguine natum. Nam & in hoc grauius illi iniurius es. Quare neq; de hoc potest certa cõstitutui regula, sed speculandum est an tale sit malū quod alter ægrius ferret de se audire quam si esset peccatum mortale. ¶ Ex his ergo gradum retrò faciamus ad primam cõclusionem: inuesti-

Arist.

Summi illam regulam non est vniuersalis.

Altera dubiatio.

inuestigantes vtrum vsq; adeo sit verum, suspicionem citra certitudinem non esse genere sub mortale crimen, vt nunquam vsque possit crescere. D. enim Tho. sic sentire videtur, & Caiet. sic sentit, dicens nullū iudicium citra certitudinem esse nisi veniale. Porro autem contrarium videtur persuadere ratio: nam etsi id pro regula merito sit habendum, est nihilominus excipiendum quod grauissimum malum de honestissima persona suspicaris. Regulæ enim inerales non sunt tenore. Metaphylico expendenda: sed ex iniuriæ quantitate. Et re vera si prudentium iudicium consulas, plus iniuriæ irrogas Petro si cum formidine opineris incestuosum esse cum matre, aut cum filia, aut cum sorore, quam si certo crederes esse fornicariū: multoque vilis cum sperneres, qui apud te in suspicionem veniret hereticæ prauitatis, aut prodicionis reipublicæ, aut alius immanis sceleris, quam eum quem certo crederes minoribus irretiri.

¶ Deniq; postrema dubitatio est de illo qui citra assensum de bonitate alterius dubitat, quæ in prima conclusione cõplexi sumus sub nota peccati venialis. Nulla enim apparet huius sententiæ ratio: quando quidem ille nullū fert mali iudicium. Imò vero virtuti potius dandū est quod quis animū suspensum teneat, vbi aliquæ coniecturæ proximū notant. Respondetur nihilo minus quod etsi non sit tanta culpa quam suspicari, imò sæpenumero, vbi coniecturæ ad prauum iudicium inclinant, laude dignū sit iudicium suspēdere: tamen tā leues esse possunt, vt illa etiam animi suspensio sit culpa. Nam, vt supra diximus, ius habet quisq; non solum vt nõ habeatur de illo sinistra suspicio, verum vt quisq; de illo existimationem habeat bonam. Et cõfirmatur hoc inde, quod certè si Petro qui de Ioanne bonam habet existimationem, eandem illi adimeres, malefaceres: malum ergo est & te ex leuissima causa merè neganter habere circa proximum. Quin verò posset nonnunquam esse peccatum mortale. Ecquis enim ambigat quin si vidētes honestatem vitamq; integerrimam Ioan. Baptist. sacratissimæ virginis, vt de Deo eius filio fileamus, de eius bonitate dubitarent, graue committerent peccatum? re vera non est in dubium reuocandum.

D. Thom. Caietanus

Solutio.

postrema dubitatio.

1. Argumẽ.

Secundum

AD primum igitur argumentū iam responsum est, quod licet humanum iudicium non possit de singularibus omnino esse certū: potestatem quisque humano more, scilicet dum idonea sunt testimonia, citra iniuriã male de altero iudicare. ¶ Ad secundum respondet. D. Thom. nihil aliud quam quod iudicium

temerarium, licet non prodeat in publicum, nihilominus in mente est perniciosum, quia est causa cõtemptus. At vero quò res apertius pateat, causas perscrutemur malignitatis eius modi interni iudicij, vtrum quando est certum genere suo, sit per se peccatum mortale. Apparet enim pars negatiua inde vera, quod cum proximus per illud nihil detrimenti patiatur, neq; in sua persona neq; in rebus suis, non est cur tanta nota cõdēnetur. Reperias respondentes fati esse vt sit mortale peccatū quod est à Deo prohibitū: qui pro sua libertate potuit quæcūque voluerit prohibere. Isti autē non propendunt hoc non esse malū quia prohibitum, imò prohibitū quia malū. Est enim ex his quæ sunt contra ius naturæ, quæ quidem in Euangelio præter sacramenta quæ ad religionem pertinent Christus nobis duntaxat præcepit: Neq; satis est si respondeas, iudicium esse illud malū, quia ordinem habet ad exterius damnum, puta ad infamandum. Enimvero cum sit speculatiuum, non habet ordinem proximū ad opus: & ideo respondetur quod quauis nunquam exiret foras, in suis latebris per se malū est mortale. Primum, vt diximus quia causa contemptus & odij. Secundo id patet, quia per ipsam infamas proximum tuum apud te ipsum: quando quidem malam de ipso cõcipis existimationem. Ex quo subsequitur argumentum ad id tertium. Si enim suspicio quam de Petro habeo sinistram, peccatum mihi nunquam esset mortale, sequeretur quod neque illam in aliorum mentes dispergere, dum modò nullum aliud cõsequeretur damnum: nam si mihi mentalis suspicio non est peccatum, neque illis esset sua, atq; adeo nec mihi esset peccatum illam seminare. Quod tamen falsum est. Præterea est argumentum quod iudicare de occultis est id vsurpare quod est Dei proprium: secundum illud Pauli. Tu quis es qui iudicas alienum seruū? ¶ At vero dubium restat si tale iudicium, peccatum est genere suo mortale, vtrum sit cõtra iustitiam, an vero solum cõtra charitatem. Quod quidem D. Tho. tractat in solutione tertij argumenti: quo quærebatur an genere suo sit mortale: & respondet subobscure. Ait enim quod cum iniustitia sit circa exteriores operationes, tunc iudicium suspiciosum directè ad iniustitiam pertinet quando ad actum exteriorem procedit: & tunc est, inquit, peccatum mortale. Subdit vero. Iudicium autem interius pertinet ad iniustitiam secundum quod comparatur ad exterius iudicium: vt actus interior ad exteriorem: puta sicut concupiscentia ad fornicationem: & ira ad homicidium. Manet

Quæstio circa materiam secundam argumenti. Suadetur pars negatiua.

Solutio quorundam.

Solutio vera.

Alterum dubium.

S. Thom.

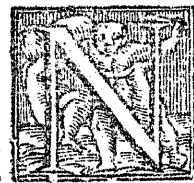
Tria requiruntur vt iudicium temerarium sit peccatum mortale.

D. Thomas

ergo obscura ac subinde dubia hæc litera: quia non clarè ait, iudicium quod non procedit ad exteriora esse peccatum mortale. Nihilominus proculdubio tenendum est eiusmodi iudicium esse genere suo mortale peccatum, idque contra iustitiam. Distinguit autem D. Thom. duo illa membra quod iudicium imperatiuum actus exterioris, scilicet infamandi aut condemnandi, est directè contra iustitiam, vt in tertia conclusione expressum est: Sicuti volitio efficax occidendi reducitur ad homicidium: iudicium autem speculatiuum quo non imperatur exterius opus non pertinet directè ad iniustitiam exteriorè. Et in his stat differentia, videlicet, directè, & indirectè. Sed nihilominus est peccatum mortale, vt in secunda conclusione dictum est. Sicuti ira & concupiscentia vxoris alienæ cum consensu in delectatione, licet non procedatur ad opus, est mortale. Enimvero non solum efficax volitio occidendi, mortalis est, verum & internum desiderium mortis proximi aut grauis detrimenti: licet tu nolis damna illa dare.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum dubia sint in meliorem partem interpretanda.

NON satis est nosse, iudicium temerarium iniquum esse, sed explorare oportet vtrum dubia debeamus semper in meliorem partem interpretari. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium cum sit rationis opus, cuius perfectio in veritate consistit, de illis potius ferri oportet, quæ plurimum accidunt, vt rarius fallamur: sed piuries accidit homines improbè agere, quam probè: nam cum sensus hominis ad malum ab adolescentia sua proni sint, vt Genes. 8. legitur, fit vt, quemadmodum habetur Ecclesiast. 1. stultorum infinitus sit numerus: consultius ergo est dubia in malum quam in bonum interpretari. ¶ Secundo: Ille pie & iuste viuuit, authore Augustino, qui rerum integer est estimator, in neutram partem declinando: ille autem qui rem dubiam in partem saniorè decernit, in alteram inclinat partem: ergo minime id licet. ¶ Tertio: Homo eo modo debet diligere proximum, quo seipsum, sed circa seipsum salubrius est dubia in deteriorè partem iudicare, secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea, ergo & pariter nos debemus erga pro-

ximum gerere. ¶ In contrarium autem est illud ad Roman. 14. Qui non manducat, manducantem non iudicet: cuius glossa est, dubia in meliorem partem esse interpretanda.

Articulus hic adeo est superiori annexus, vt per illud sit plurimum intellectus. Respondetur ergo vnica conclusione quæ ex superioribus colligitur. Vbicunq; manifesta iudicia non apparent, quæ malum proximi indicent, debemus cuiusque bonam habere existimationem, atq; adeo in meliorem partem id quod dubium est interpretari. Conclusio inquam ex superioribus colligitur. Vnusquisq; ius habet vt bona de se vbiq; habeatur existimatio, quousq; sua delicta cum legitime prodant: ergo qui citra idonea testimonia sinistra alterius conspici opinionem, iniurius illi est: atque adeo in meliorem partem tenemur ambigua signa decernere. ¶ Conclusio nulla præter superiorem indiget disputatione, nisi hoc forsan scisciteris, vtrum dubia teneamur in meliorem partem positiue interpretari, id est assentiri meliori parti, an satis est negatiue, id est non malè iudicare. Enimvero cum aliqua experior ambigua iudicia alieni vitij, difficile profecto est contrarium habere assensum. Si autem dicas satis esse animum suspendere, in contrarium emergit statim argumentum, quod intellectum continere difficile quoque est.

¶ Caieta. hic arbitratur satis esse negatiue nos habere. Nihilominus id nemini suadere audeo. Imò vix potest regula constitui certa, sed con fugiendum est ad prudentiam. Distinguedum inquam in primis an illum cuius dubia signa apparent, antea noueris, an verò sit tibi ignotus. Si enim in bona est apud te existimatio, peccatum esset propter signa dubia illa mutare, maius scilicet minusue secundum signorum conditionem. Si autem eum non no scis, tunc arguit hic Caietan. quod non est prudentia in tali casu assensum melioris partis concipere: eò quod illa neutra signa natura sua talein assensum non generant: & ideo nulla, inquit, est obligatio bene assentire. Quare consulto, ait, negatiue dixit Christus, Nolite iudicare: & non dixit, bene semper iudicate.

¶ Attamen contrarium citius crediderim, responderimq; illi, quod etsi tales coniecturæ bonum assensum non generent, ius tamen naturæ nos cogit non solum nè male de homine villo opinemur propter dubia signa, verum vt de omnibus, nõ obstantibus amphibolis indicijs, opinemur bene. Igitur conclusio intelligenda est positiue, nisi casu quo iudicia vsque adeo vrgerent in sinistram partem, vt satis esset

Paulus,

Conclusio responsiua,

probatio conclusio,

Dubitatio,

Caietanus,

Solutio propositæ dubitationis,

reprobatio Caietani,

vtiusque assensum cauere. Tunc enim consilium est mentem ab eiusmodi cogitationibus dimouere. Quando verò iudicia iam non sunt dubia, sed eousque efficacia, vt virum prudentem & probum mouerent, nulla est obligatio in meliorem partem illa interpretari. Christus ergo non ideo dixit negatiue, quia satis sit assensum suspendere, sed quia bonam existimationem quam iure naturæ tenemur de uno quolibet habere, non debet in nobis leuibus causis extingui.

AD primum igitur argumentum respondet S. Thom. quod etsi qui dubia in meliorem partem interpretatur frequētius fallatur, tamen melius est frequētius falli per bonam opinionem de aliquo malo homine, quam rarius falli habendo malam de aliquo bono: quia ex hoc nascitur iniuria: ex illo autem, nulla.

Replica. ¶ Sed contra. Falsitas est malum intellectus: vt putà qui ad omnium veritates iudicandas natus est: nemo autem tenetur malum sibi proprium, seu procurare, seu incurere, ad euitandum malum proximi: ergo consultius est in sinistram partem iudicium deflectere. Caietan. putat se per hoc satis respondere, quod sanct. Thom. non absolute ait eum qui in partem saniorè iudicando propendet, in pluribus casibus falli: sed quod pluries fallitur quam si in sinistram partem vergeret: cum quo stat quod non frequenter fallatur bene iudicando.

Refelitur Caietanus. ¶ Hanc ego tamen solutionem non intelligo. Nã ad vnum argumēti satis est id quod ipse cum D. Tho. cõcedit: nempe quod pluries fallimur bene iudicando quam falleremur iudicando male: & ideo responsio est quod bonum virtutum moralium non est pensandum secundum bonum intellectus simpliciter, sed in ordine ad agendum, cuius proximum principium est appetitus: homo enim, vt supra diximus, non dicitur bonus propter virtutes intellectuales absolute consideratas, sed propter morales quæ circa actiones versantur. Quo fit vt non nunquam iudicium falsum speculatiuum generet verum dictamen practicum: veluti Iacob ex illo falso. Hæc est Rachel, intulit illud verum, Hæc est à me cognoscenda: quod quidem ob ignorantiam inuincibilem verum fuit. Quo circa dum iudico Petrum esse bonum, licet speculatiue fallar, tamen quia iudicium est conforme appetitui recto: fit vt moraliter atque adeo simpliciter bonum sit. Obidq; cum homo secundum moralem regulam iudicium intellectus informat, non eligit simpliciter malum, sed secundum quid: simpliciter autem bonum. Hanc enim ob causam supra diximus

iudicium esse actum potius iustitiæ, bene afficientis animum ad proximum, quam rationis illud proferentis. Quo circa non satis digna responsio illa mihi apparet Caietani & aliorum, quod quia ex duobus malis minus est eligendum: etsi falsa opinio malum proprium sit, nihilominus quia minus est, ea est eligenda. Non inquam verum est esse simpliciter minus malum. Nam bonum intellectus, putà intellectualis virtus, vt supra demonstraui, simpliciter est melior bono voluntatis: sed tamen quantum ad mores attingit, iudicium cum periculo falsitatis formare ad cauendam iniuriam, non solum minus est malum: imò simpliciter non est malum, sed secundum quid: scilicet malum speculatiuum. Eò potissimum quod error circa singularia contingentia non est simpliciter malum intellectus: licuti neque ad eius perfectionem simpliciter attingit cognoscere eorum veritates sed vniuersalium, quibus non potest subesse falsum: vt statim ait S. Thom. in solutione secundi. Adde quod neque eligitur tale malum. Nam quando iudicia sunt clara, non est prudentia bonum formare iudicium: sed quando sunt dubia, id tantum est verum, quod intellectus exponitur falsitatis periculo. ¶ Ad secundum respondetur diuersam esse rationem iudicandi de rebus ab illa quæ est iudicandi de personis. Cum enim de rebus speculatiue iudicamus, nihil nocenti imminet proximo: obid que simpliciter est tunc veritas indaganda, quæ bonum est intellectus. Ac perinde in rebus dubijs suspendendum est iudicium, nè præcipitio falsitatis intellectum obijcias. Et de hoc loquitur Augustin. Quando autem iudicium est de personis, tunc quia bonum malumque attenditur secundum illum de quo iudicatur: nempe de eius honore aut contemptu, ad cauendum citius iniuriam debemus esse attentum. Præsertim quod error circa singularia, vt iam modo dicebamus, non è regione opponitur bono simpliciter intellectus: Ex his prudentiam collige, qua discernas iudicium rei mere speculatiuum, non esse morale peccatum nisi dum illud ad personam applicas: licet enim dum videas cadaver occisi hominis, iudices mortale fuisse peccatum illum occidere: & quanquam dum audis talem propositionem, quæ hæretica est, fuisse assertam: iudices peccatum fuisse illam ex animo asseruisse, nullum tamen peccatum admittis: sed quando sine causa legitima iudicas hunc fuisse aut homicidam aut hæreticum. ¶ Tertium argumentum peregrinam regulam qua sibi respondeat

Noua ratio Caietani,

Ad secundum argumentum,

Augusti,

Ad 3. ar.

Exolcatur S. Thom.

1. Argum. à Parte negatiua.

Argum. 2.

Argum. 3.

tur exponat. Interpretari nāque quidpiam in deteriorem partem, suspicando scilicet ex leuibus causis, bifariam vsu venit: scilicet, vel definitiue vel suppositiue. Prior modus est quem dicimus esse illicitum. Posterior verò scilicet non definiendo sententiam, sed ex suppositione, si forte ita est: nō ad lādendum, sed ad obuiādum periculo vel proprio vel proximi: non iniustitiæ, sed prudentiæ opus est. Vides hominē quem suus habitus subindicat esse furē, etsi non debeas definitiua sententia id credere, neque verò suspicari ad nocendum, licet tibi tamen non illi tuam domum credere. Sicuti dum filiam habes virginem, licet tibi iuuenes ab eius colloquio abigere. Et pari modo in re propria. Dum videntur tibi opera tua nitida esse in conspectu Dei, quæ quidem opinio periculosa semper est, debes illa timere ne aliqua macula sint infecta. Aliena verò opera, bona iudicare, nulli nos offert periculo.

Corollarū. Ex his sequitur, quod etsi dū male de aliquo suspicaris qui in promptu est vt ad aliquam dignitatem eligatur, posses tu illi refragari tuam subticendo suspicionem: tamen illam in aures aliorum disseminare vt hominem infamia respargas, minimè fas est, nisi suspitio legitimis de causis esset tibi certa, & videres in perniciem reipublicæ talem electionē vergere: tunc enim, nisi secretum esset sacramentalis confessionis, liceret illam impedire. Et vice versa, tam leuis esse potest tua suspitio, vt neque te ipsum debeat cohibere quo minus eum eligas si aliàs idoneus est.

ARTICVLVS. V.

Vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum.

QUOD IUDICIUM, vt dictum est, actus sit iustitiæ, regulæ autem iustitiæ sint leges: merito queritur vtrum semper sit secundum leges scriptas iudicandum. Et arguitur à parte negatiua. Iudicium iniustum vbique cauendum est & vitandum, quandoque autem scriptæ legis iniquitatem continent: secundum illud Isaiæ. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes, iniustitias inscripserunt: ergo non semper est secundum scriptas leges iudicandū.

Argum. 2. Secundò: Iudicium oportet esse de singulis euentibus: lex autem scripta, vt Philosophus. 5. Ethic. capit. 10. autor est, non potest singu-

1. Argum.

Argum. 2.

Aristo.

los comprehendere: ergo quandoque necesse est contra legis verba agere.

¶ Tertiò: Lex ad hoc scribitur, vt legislatoris mens fiat subditis manifesta: quandoque autē vsu venit vt si legislator præsens adesset, aliter iudicaret: ergo tunc licet contra scripturā mentem legislatoris sequi.

¶ In contrarium est sentētia Augustini in lib. de ver. relig. vbi ait, In istis temporalibus legibus, quanquam de his homines iudicent cum eas instituerint, cum tamen fuerint institutæ & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare.

Questionem hanc plenariè lib. 1. discussimus. q. 6. artic. 8. Sed quoniam præsentī loco congruenter iterum eam mouet S. Tho. opus est ad idem respondere: quoniam non deerit quod preter illic definita adnotari etiam hic possit. Respondetur ergo per distinctionem duabus conclusionibus. Supponendum nanque in primis iudicium nihil aliud esse quàm quandam iusti definitionem & constitutionem. Est autem iustum duplex, vt in superioribus sepe dictum est: & Aristot. 5. Ethicor. cap. 7. docet: scilicet aliud naturale, nepe quod ex natura rerum absolute consideratarum pululat. Aliud verò positium, quod Philosophus appellat legitimam: nempe quod humano cōdicto & arbitramento positū est. Sit ergo prior conclusio. Quando lex scripta ius naturale continet, nequaquam licet neque principi neque subditis contra illam agere, sed semper est secundum eam iudicandum. Et ratio est in promptu.

Quoniam eiusmodi leges non sunt illius iusti cōstitutivæ sed tantū declaratiuæ. Quare earū iustitiam nō ex legib⁹, sed ex rebus ipsis totū suū habet robur. Vt patet in pceptis De calogi, & in his quæ necessaria cōsequētia illic implicatur: ideoq; adeò sc̄ta sunt & firma, vt neq; De⁹, quatenus legislator, super illis valeat dispensare: vt libr. 1. quæstio. 3. disputabamus. Atqui hæc de causa non huc simpliciter in quæstionem profertur, vtrum sit semper secundum leges iudicandum. Nam de naturalibus, quarum lumē Deus consignauit in mentibus nostris, nequaquam hæsitare licet, quo minus sit semper secundum illas iudicandum: sed peculiariter que situm est de legibus scriptis inter quas connumerantur humanæ.

¶ Subditur ergo posterior conclusio. Quando lex scripta, est humana, necessariū nihilomin⁹ est tā principi quā subdito secundū illam iudicare, quatenus iuri nature non repugnat. Probat: quoniam leges eiusmodi etsi non sint declaratiuæ naturalis iusti, sunt tamen constituti-

Argum. 1.

Augustin.

Distinctio.

Aristot.

1. Conclusio.

Ratio conclusionis.

Vltima conclusio.

probatio conclusionis.

ua iudicandū.

ua iusti, quod humano cōdicto secundum regiones temporumque conditiones visum est expedire. Et ideo inquit Arist. quod quanuis antea quàm ponerentur nihil referebant, tamen post quàm positæ sunt, iam referunt.

¶ Conclusiones istæ non solum inferiores iudices, sed & principem ipsum comprehendunt: quiquidem secundum leges iudicare tenetur: non solum secundum naturales, verum & secundum illas quas ipse sui que maiores sanxerunt: quandiu causa non incidit, vt mutantur. Tametsi discrimen intersit, quòd inferiores iudices neque dispensare in legibus possunt, neque illas interpretari. Quod tamen in facultate principis positum est. Vnde quo casu potest super legem dispensare, potest etiam & contra legem iudicare. Vt si capitis condemnatus, quàm commodissimus esset reipublicæ, posset ob illam publicam commoditatem illum donare vita. Hæc autem omnia libr. 1. factis ac super pro captu nostro, tum discussa sunt, tum etiam definita. Quod autem hic dubium Theologicum, ceu in proprio loco diremendum restat, est vtrum sententia iniusta, hoc est contra leges lata, obliget in conscientia: hoc est vt tam reum vere absoluat, quàm actorem iure suo despoliet. Est enim argumentum à parte negatiua, quod cum iudex sit iusti custos, ad quem. 5. Ethicor. ait Philosophus tanquam ad viuentem loquentemque iustitiam confluitur: & hæc omnia quæ in foro exteriori peraguntur ad pacem reipublicæ ac perinde ad pacandas conscientias, referantur, consequens fieri videtur, vt solennis sententia eius qui publica pollet autoritate, tutas sedataque reddat easdem conscientias. Eò vel maxime quod sæpe humanum ius in conscientia obligat, tametsi mera lex nature non obligaret: vt patet in lege præscriptionis, qua dominium transfertur in possessorem. **¶** Nihilominus respondetur, nullam sententiam quæ contra leges iustas profertur obligare in conscientia. Conclusio est manifesta, & iuris etiam doctoribus confessæ, vt apud Innocen. & Panor. videre est capit. quia plerique. de immunit. ecclesi. quia cum sententia nullum habeat robur nisi quia est iuris declaratiua, vbi non est resti iuris interpres, nulla est in conscientia. Dixerim iniustam contra leges. nempe quæ ab vno aufert quod reuera suum erat, & alteri tribuit cuius non erat. Nam si alicui id ad iudicetur quod verè erat suum, licet alter prætermisso toto ordine iuris fuerit priuatus, bona conscientia possidebit quod sibi adiudicatum est: siquidem reuera suum erat. Et præ-

Explicatio superiorū conclusionū

Dubium theologicum.

nō hēsitadi

Solutio.

termisio ordinis iuris, quanuis peccatum sit in iudice, & iniuriosa parti, tamen non constituit in mala conscientia eum qui quod verè est suum possidet. Idque planissimo exemplo patet. Si tu quod tuum est aut fraude surripias, aut vi auferas à possessore, quanuis delictum mortale fortè committas dum priuata autoritate exequeris quod publica deberes, nihilominus ad restitutionem non obligaris illius quod accepisti. Reuertamur ergo ad principale assertum: quòd iniusta sententia ius neque tollit neque confert. Fit enim ex illa consequens, vt etiam si dum litigabas bona id fide faciebas, nihilominus cum primū certò rescieris sententiam in tuū fauorem latam non fuisse iustam, restituere teneris quod tibi adiudicandum est: licet non expensas, si bona fide litigasti: idque siue reus fueris, siue actor. Et dico iniustam contra rei veritatem, etiam si iudex secundum allegata & probata in foro exteriori rectè iudicauerit. **¶** Quid autem si pars lætā non appellauerit? Videtur enim eo ipso cōsensisse, atque adeò suum à se ius ablegasse: quapropter postea, nō admittitur in iudicio ad repetendam. Respondetur quòd etiā si non appellauerit non censetur renuntiare iuri suo. Sed hoc tantum patitur quod in foro exteriori non amplius repetens audietur. Atque hæc veritas non solum ratio naturalis cōprobat, verum & ex l. Iulius. de condi. indeb. colligitur. Quòd autem nō appellans præscripto tempore à tribunali postea repellatur, sunt qui dicant causam esse in pœnam eius negligentia. Ego verò non hanc tantum crediderim, verum illam potiore, quæ est ad obuian- dum litibus: ad quod leges sanctissimæ fuerunt semper attētæ. At verò si quis rem sibi aut suis maioribus iniusta sentētia adiudicatam, bona fide legitimoque tempore præscripserit, bona deinceps conscientia possidebit: quia titulum habet legitimum, hoc est lege præsumptum.

¶ Dubium autem molestius est in beneficijs ecclesiasticis: quando quis scilicet per iniustam sententiam expoliatur sacerdotio quod alteri confertur, vtrum possessor deinceps tuta conscientia possideat. Id quod inter cæteros iuris interpretes. Panor. capi. 1. de cōst. præbend. & Innocen. cap. quia pleriq; de immunit. Eccles. scienter tractant. Distinguendum ergo est de sententia: nam altera est declaratiua: nempe dum inter partes de iure aliquo, aut alia de re, aut de præbenda litigatur: & sentētia declarat vtrius illorum sit. Et tunc citra dubium, sicuti neq; in alijs secularibus rebus, sententia non ligat. Et ideo dum possessor sciuerit nō fuisse iu-

Argumētū.

responsio.

Dubium alterū de beneficijs Ecclesiasticis.

Panormi. Innocentii Solutio duobus.

Itam, tenetur renuntiare. Alia verò est sententia priuatiua quando prælatus officio propter crimen quempiam sacerdotio multat, quod alteri confert: & tunc censent præfati doctores quod si reus non appellauerit, quia eo ipso consentire videtur, alter tuta conscientia possidet. Secus si reus appellauerit: nam tunc licet iniuste non fuerit auditus, non censetur consensisse. Ego verò profecto, salua eorum existimatione, non sic absolute crediderim, sed cum distinctione. Si inquam prælatus sciens & prudens illum iniquè condemnauit, arbitror sententiam non tenere. Et ideo quotiescunq; possessor id intelligit, renuntiare tenetur, & prælatus alteri restituere. Si verò bona fide secundum allegata & probata illum condemnauit, etiam si falso fuerit accusatus, sententia tenet, ac perinde alter tuto possidet: nisi tamen ille fuerit criminator qui falso accusauit. Nam tunc omnes Doctores Canonici iuris merito tenent tenibilem esse ad possidendum. Item hoc solum crediderim in beneficijs ecclesiasticis quæ Prælatorum auctoritate conferuntur. Nam in alijs etiam si secundum allegata & probata sententia sit iusta, si tamen processit ex falsa presumptione, non ligat in conscientia, vt Innoc. probè adnotauit in eodem cap. quia plerique. Quo fit vt si cuius nomen de hæresi falso deferatur, suis bonis priuetur: cum primum fiscus rescierit, per calumniam fuisse delatum ac condemnatum, tenetur eum in suorum possessionem restituere. Hæc ergo de hac re satis dicta sint.

Ad. 1. argu. **A**D primum igitur argumentum respondetur, quod sicut lex scripta nihil roboris præstat naturali iuri, imò ab illo ipsa vim accipit: sic neque potest eius robur quoquo pacto diuinuere: nam homines, qui eas leges scripserunt, non sunt naturæ domini. Quo fit vt quando lex scripta legi naturæ aduersatur, nullam habeat vim, atque adeò neque sit secundum illam iudicandum. Quare tunc non leges, sed legum corruptiones censentur. At verò quando lex scripta à iure naturæ permittitur, scilicet quia ei non obstat, tunc iudicandum est secundum leges, etiam si forsan melius esset contrarium esse lege positum. Hoc enim maxime notandum est, vt loco supra citato explicauimus: nempe quod non est necessarium ad vigorem scriptæ legis, melius id esse quod ipsa decernit, quam contrarium. Hoc enim pensandum est & consilio agitandum quando ponitur: sed quando posita est, & vsu firmata, non debent hoc subditi arbitrari: sed secundum illam agere, quousque princeps aut reipublica

illam mutet. Imò verò neque mutandæ sunt leges, vt supra diximus, quacunque de causa que meliorem rationem præ se ferat. Est posita lex verbi gratia, ne merces foras euehatur è regno, & fortasse iam cessat causa, quare posita fuit, tunc etsi principi incumbat illam mutare, tamen subditis non licet contra facere, dum ius naturæ id permittit: nisi iam esse inciperet contra ipsum aut contra religionem, scilicet, si legibus Ecclesiasticis aduersaretur.

Ad. 2. argu. **A**D secundum pari modo respondetur, quod sicut potest lex quandoque iuri repugnare naturæ, & tunc non est seruanda: sic quantum rectè sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius nature, licet contra illam facere. Nam, vt ait Modestinus. ff. de legibus & se con. nulla ratio iuris aut æquitatis benignitas patitur, & quæ salubriter pro utilitate hominum introducta sunt, ea nos duriorè interpretatione producimus ad seueritatè. Tunc enim legislato rsi adesset, aliter censeret quam scripsit. Et per hoc dissoluitur argumentum tertium.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum vsurpatū iudicium sit semper peruersum.

TRia supra diximus ad rectum iudicium esse requisita, nempe & iudicis auctoritatem, & iustitiæ æquitatem, & prudentiæ ordinem. Et quidem de hoc tertio, putà ordine & processu iuris, nihil ad Theologum, sed res est causidica. Igitur cum de secundo in proximis articulis dictum sit, subsequitur vt de primo disputemus: Vtrum vsurpatum iudicium, scilicet ab eo qui non est iudex, sit vbique peruersum. Et arguitur à parte negatiua. Iustitia est quædam agendorum reuerentia, nihil autem veritati deperit à quocumque pronuntietur, sed à quocumque est amplectenda: ergo neq; quicquam iustitiæ officit à quocumque sententia proferatur.

Argum. 1. **S**ecundo: Bona pars iudicij est peccata punire: cum laude autem referuntur nonnulli priuati qui peccata aliena vindicarunt: vt Moyses qui, vt legitur Exodi. 2. Ægyptium interfecit: & Phinees Eleazari filius, qui Zabri occidit, vt Nume. 25. scriptum est, quod, vt habetur Psalm. 115. reputatum est ei ad iustitiam: ergo licet priuatis citra auctoritatem publicam iudicare.

¶ Ter-

Argum. 3. **T**ertio: Potestas spiritalis quæ à temporali distinguitur nonnunquam se ingerit ad iudicandum seculares: ergo vsurpatum iudicium non est vbique prauum.

Paulus. **I**n contrarium est illud ad Romanos. 14. Tu quis es qui iudicas alienum seruum?

Cōclusioe sponsua. **A**D quæstionem vnica conclusione respondetur. Iudicium vsurpatum, hoc est absq; legitima auctoritate super eum in quem fertur prolatum, nō solum peruersum est, verum & nullum. Probat. Iudiciū est legalis ad personas applicatio cum vi coactiua: hæc autem fieri non potest absque publica auctoritate: ergo si aliter fiat, vitiosum est & nullum. Probat. Minor. Eiusdem est legem condere atque eam interpretari & declarare: sed applicatio legis ad personas est quædam eius interpretatio; id est, declaratio, quod talem personam in tali casu ligat: ergo sicut lex ab illo solo condipotest qui publica pollet auctoritate ad cogendum ciues, ita & eius solius est, habentisq; eius auctoritatem, ius dicere. Conclusio clara est, & 1. libro, quæstio. 1. decisa.

Probatio. **H**oc tamen est hic animaduertendum, quod inter ea quæ ad rectum iudicium publicum exiguntur, primum est auctoritas iudicantis. Nā et si alia deficiant, nempe prudentia, & iustitia, non nunquam sententia tenet, saltem dum fertur secundum allegata & probata, vt proximè dicebamus, & semper timenda est: & tamen si emanat à non iudice, adeò nulla est, vt neque sit timenda. Vnde scite Grego. Sententia, inquit, pastoris siue iusta siue iniusta, timenda est. 1. 1. quæstio. 3. Duo enim ponit vt sit timenda, etiam si sit iniusta: videlicet vt sit pastoris, & vt sit sententia, id est quæ non manifestarium intollera bilemque errorem contineat. ¶ Ex quo fit primum quod qui per tyrannidem regnum inuasum occupauit, neq; legem ferre vllam potest, neque ius dicere quod vllò pacto ciues in conscientia obliget, nisi forsan præscriptione aut reipublicæ consensu legitimi fuerint tandem principes: vt de Francis apud Gallos legitur, & apud Hispanos de Gothis. ¶ Secundo subsequitur, quod qui semel legitime magistratum adeptus est, etsi postea crimen commiserit ob quod merito sit illo abdicandus: tamen quousque iuris ordine priuetur sententia eius ligat, nisi sit ipso facto excommunicatus. Vt quouis prætor crimen læsæ maiestatis admisit, ob quod à magistratu expellendus iure est, nihilominus quo ad usque iuridicè priuetur, sententia eius tenet. Secus si esset hæreticus: nam tunc ipso facto est excommunicatus, atque adeò licet non priuatus officio, tamen eius fun-

ctio suspensus. ¶ De arbitris autem forsan quis dubitet: nam iudicium eorum ligat tam in foro exteriori quam in cōscientia. Tamen nulla videntur pollere auctoritate publica: quia non habent nisi quam à partibus acceperunt: quæ tamen nō habebant nisi priuatam. Respondeatur autem quodammodo habere publicam. Nam cum vnusquisque teneatur fidem alteri seruare, iure gentium conditum est vt qui questri fuerint ab aliquibus constituti, vim habeant per suam sententiam ligandi, licet executio ad principem pertineat, qui vim habet coactiuam, & eius ministros.

Gregorius. **S**ecundum igitur argumentum respondetur, quod etsi pronuntiatio veritatis à quocumque sit suscipienda: tamen vis coactiua non nisi à principe, quam iudicium importat. Et ideo nisi ab habente auctoritatem proferatur, liberum est vnique eam suscipere aut repudiare.

Primum coilarium. **S**ecundum argumentum. Quantum ad historiam Phinees, nullam habet difficultatem. Nā cum Moyses, vt illic legitur, auctoritate diuina iussisset vt vnusquisq; fratrem suum quem reu sciussisset interimeret, eadē ille auctoritate vsus est. Historia verò Moyfi anceps est. Legitur enim quod cum vidisset Ægyptium percutientem quemdam de Hebreis, eum enecauit. Quocirca cum illum Ægyptium in flagranti delicto occuparet, potuit eum occidere per modum defensionis: nam vnusquisque ius habet vim repellendi, non solum à seipso, sed à fratre suo. Et hac via Ambrosius libro de Offi. Moysen excusat à culpa. Si autem vel iam cessauerat Hebræum percutere, vel occisio non erat ad defensionem necessaria, necesse est dicere quod in vindictam illum occidit. Et re vera huic gratius annuere videtur historia. Sed tunc cum publicam non haberet auctoritatem, nō potest à culpa excusari: nisi dicatur id reuelatione diuina fecisse. Atque hanc rationem approbare videtur illud Act. 7. quod percussio Ægyptio existimabat Moyses intelligere fratres suos, quoniam Dominus per manum ipsius daret salutem in Isracl. Et quauis non expressè dicatur percussorem illum iussisse, sed Moysen sic existimasse seruaturum populum: tamen profecto videtur illic percussio excusari: quare vtraque istarum solutionum potest optimè defendi. At vero sanctus Augustinus sequacissimus eum libentius amplexari videtur, quia quæstio super Exod. non excusat illum à culpa, sed eum potius confert cum benignissimo nouali, quod eum primò feritur, de herbarum quoq; inutilium

Secundum. **A**d. 1. arg. **A**d. 2. arg.

Ambrosius. **D. Thom. Augustinus**

dubium de iudicibus arbitrarijs.

Ad. 1. arg. **Ad. 2. arg.**

Ad. 2. arg.

Ambrosius.

D. Thom. Augustinus

D. Thom. Augustinus

D. Thom. Augustinus

lium

liū luxuriæ ac fertilitate laudatur, propter spē quam promittit futura frugis. Et sic interpretatur illud Act. 7. quod cum animo plenus esset, ad liberandum populum, illa ratione arbitratur rem perfecturum. ¶ Ad tertium denique respōdetur, q̄ cum spiritualis potestas supereminet seculari, potest Ecclesiasticus Prælatas seculares iudicio cogere in his quæ ad gratiam & ad gloriam pertinent.

Ad. 3. arg.

QVÆSTIO QVINTA,
De diuisione iustitiæ.

Sanct. Tho. 2. 2. quæst. 61.

ARTICVLVS. I.

Vtrum particularis Iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur.

ostquam de Iustitia in genere, de que suo contrario, iniustitia, atque de eius annexis, iure scilicet & iudicio, quantum res postulabat, disertum est: superest vt ad illā eius celeberrimā

diuisionem descendamus, qua in distributiuam & commutatiuam dispartitur. Est ergo quæstio ordine quinta huius libri, vtrum particularis iustitia rectè in distributiuam & commutatiuam diuidatur. Quæstio hæc autem quatuor articulis absoluetur. Quorū primus diuisionis rationem doceat: secundus, vtriusq; medium: tertius, materiæ diuersitatē: quartusq; tandem formā.

1. Argum.

A parte ergo negatiua quæstionis arguitur primo. Cum tres sint reipublicæ ordines: nēpe totius ad partes: partium ad totum, & partium inter se, pulchrius atq; ad artē proprius fieret ex æquo trimēbris diuisio: nimirum in legalē, quæ primū instituit ordinem: & distributiuam, quæ ad secundum spectat: & commutatiuam, quæ circa tertium versatur: ineptè ergo fit bimembris.

Argum. 2.

¶ Secundò arguitur. Si vlla esset huius diuisionis ratio, ea vel inde oriretur quod habent distincta subiecta: nempe quod distributiuam est in principe, cui incumbit bona publica distribuere, commutatiua verò in subditis, quorum pax & tranquillitas hac ratione cōtinetur quod quisque in suam alijs seruat: hoc namq; discrimen prima fronte videtur hæc di-

uisio insinuare: at verò quæ cuiq; iustitiæ species tā in subditis est quam in principe, in hoc nimirum ad gubernandum, atq; in illis vt gubernentur, vt quæstio. 1. de legali dictum est: nam commutatiua eadem ratione est in omnibus: ergo ex hac differentia non potest sumi diuisionis ratio. Quod si dicas differentiam inde sumi, quod distributiuam iustitia pensatur in ordine ad plurimos, quibus facienda est distributio: commutatiua verò est vnus ad alterum: contra facit, quod vnus & multa specie non mutant. Eiusdem quippe speciei est vnus homo cum duobus atque cum tribus. ¶ Deinde arguitur tertio quod diuisio mōta sit. Iustitia enim vindicatiua neque sub distributiuam neque sub commutatiuam comprehendit videtur: nam si respondeas contineri sub distributiuam eo quod princeps, vt præmia probis: sic & supplicia reprobis decernit, in cōtrarium est: tum quod & psona particularis potest licitè vindictam petere, tum etiam quod vindicta debet fieri ad æqualitatem delicti, quod officium est commutatiuæ iustitiæ. Quod si hac ratione victus pertinere dixeris ad commutatiuam, reclamare hæc ratio videtur quod soli principi incūbit poenas exigere pro culpis, quod specimē gerit distributiua iustitiæ. ¶ In contrarium est autoritas Philosophi. 5. Ethic. distinguentis duas iustitiæ species, quarum altera est distributiua directiua, altera verò commutatiua.

¶ Vo responsio quæstionis lucidior fiat, à terminorum expositione proficiscamur:

Cum iustitia in genere, auctore Aristotele. 5. Ethic. sit virtus qua quisq; iustus dicitur, fit vt iuxta nomina sua, iustitia distributiuam dicatur particularis iustitia, qua homo in bonorum communium distributione iustus fit. Commutatiua verò sit illa itidem particularis, qua quisq; in cōmutationibus iustus est. His facile intellectis tali respondetur affirmatiua cōclusionione. Iustitia particularis suapte natura in hæc duo dissecatur membra, specie differentia, quæ sunt commutatiua & distributiuam. Conclusio est Aristot. 5. Ethic. cap. 2. cuius ideo autoritate fulcitur. Probatur nihilo minus & ratione. Distinctio habituum, si specifica sit, ab obiectorum natura deriuatur: nam habitus distinguuntur per actus, & actus per obiecta est autem in reipublica, in qua iustitia æquitatem constituit, duplex ordo, idē que particularis ac diuersus: videlicet totius ad partes, & partium inter se: ergo per illos duos ordines duæ etiā species iustitiæ discernuntur. Illa autem quæ est totius ad partes, putā quæ

Argumē.

Aristo.

Conclusio responsiua.

Aristot. Probatio cōclusionis.

com-

communia bona ciuibus bene dispensat, nominatur distributiuam: altera verò quæ æquitatem seruat inter partes, nuncupatur commutatiua: sunt ergo duæ distinctæ species. At licet conclusio hæc non solum. S. Thomæ, verum & Aristotelis sit plana confessio, non desunt Aristotelis interpretes qui contrarium opinentur. Buridanus enim in eundem locum. 5. Ethic. q. 7. nō arbitratur virtutes hac specie distare. Neque vilo profus argumento vititur præterquā quod rationes, inquit, partis cōtrariæ non sunt satis validæ. Hæc autem argutio nullum philosophum hominem contra Aristotelem mouere deberet, nisi validioribus ipse niteretur. Præterquam quod ratio hæc facta abundè rem monstrat in philosophia morali, à qua non est expectanda mathematica demonstratio, vt statim in principio Ethic. Aristot. docuit. ¶ Arguitur autem secundò ad eandem conclusionem: Iustitiæ munus est debitum vnicuiq; reddere: est autem diuersa ratio debiti in distributiua iustitia ab illa quæ est in commutatiua: ergo virtutes ipsæ specie differunt. Minor patet. Duplīter res aliqua dicitur hominis. Vno modo simpliciter, quia propria ei⁹ possessio: altero verò secundum quid, vt aiunt: quia scilicet non est sua propria, nisi quatenus est totius, cuius homo est pars. Etenim quæ sunt totius, quodam modo sunt partium. Et ex his nascitur diuersa ratio debiti: alia quippe ratio est, quia res propria erat creditoris: alia verò, quia erat totius reipublicæ. Igitur cum commutatiua iustitia circa debitum posterioris generis versetur: distributiuam verò circaprius, fit consequens esse virtutes diuersas. ¶ Et ex hoc secundo argumēto informatur tertium. Illic opus est distincta virtute specie, vbi operandi difficultas est etiā specie distincta: sed experimur alium esse gradum difficultatis in effundendis bonis communibus, quæ princeps habet in sua potestate, neque vnquam fuerunt ciuium, quam sit in refundendis illis quæ ab alijs recipimus: ergo distincte exiguntur virtutes. Minor patet: nam quod quisque reddat quod ab alio accepit, ratio hæc protinus & inclinatio naturalis deprecatur. Non erat tuū, sed alter tibi dedit, pessimus es si non redderes. Attamē quando princeps aut communium dispensatores penes se habent illa bona, ægerimē adduci possunt vt distribuant si sibi usurpare possunt. Hoc porò nos longa experientia edocet in principibus & in prefectis. Et confirmatur hæc ratio autoritate Aristotelis. 2. Polit. dicentis, homines propensius affici ad bona propria quam ad cōmunia. Altera ergo virtus est distributiuam, & altera cō-

Buridani sententia.

2. Ratio. ab Buridan.

ratio ad idē

Cōfirmatio Aristot.

mutatiua. ¶ Ad argumentum ergo primum ante quæstionem sic respondetur: Diuisiones vt exacte fiant, debere fieri in paucissima membra: atq; adeò inter se opposita. Ob idq; cum obiectum iustitiæ sit bonum, idq; primo diuidatur in commune & particulare: fit vt iustitia priuam omnium diuidatur ab Aristotele in legalem, quæ est vniuersalis, & particularem: vt iustitia legalis sit illa quæ respicit ordinem partium ad totum, ordinando ciues in commune bonū: particularis verò quæ versatur circa particularia bona. Et hæc est quæ subsecatur in distributiuam & commutatiuam. Sed nunquid distributiuam iustitia nō versatur etiam circa commune bonum? Respondetur, quod etsi circa illud versetur, tamen non habet illud pro obiecto vt legalis, quæ illud curat auertere. Sed materia distributiua est, illa bona distribuere ac diffundere inter particulares ciues: & quia habitus denominatur à termino ad quem, sicut calor factio à calore qui gignitur, non à frigore quod abiicitur, ideo distributiuam iustitiā esse particularis: vt pote quæ cōmunia bona facit particularia: legalis namq; particularia ordinat in commune. Atqui veluti legalis iustitia non solum in principe est ad regēdum, verum & in subditis ad obtemperandum: sic & distributiuam est etiam in ciuibus, vt circa responsionem sint contenti. Præterquam quod potest & priuato cuiuspiam, putā patrifamilias alicuius amplæ familiæ vsu venire, vt ipse etiam inter suos distribuatur bona sua. ¶ Ad secundum autē quod indagabat differentie radicem inter has species, per hæc quæ dicta sunt satis respōsum est. Haud enim differentia hæc colligitur vel ex parte subiecti, vel ex parte numeri: sed illam perscrutamur, tum ex ordine diuerso, vt dictum est: tum ex diuersa ratione debiti: quia commutatiua reddit id quod est simpliciter debitum: distributiuam verò id quod est quodammodo debitum. ¶ Ad tertium argumentum respondetur, bifariam contemplari posse iustitiam vindicatiuam: vno videlicet modo quatenus ad publicam iustitiam pertinet, quæ ciues ordinat in bonum commune. Et hac ratione actus est à commutatiua iustitia elicitus: imperatus autem à iustitia legali, quæ est in principe, eius que ministris. Iudex enim non tantum accusante reo, verum ex proprio (vt aiunt) officio ob tranquillitatem reipublicæ crimina viciscitur. Aio autem esse hoc munus iustitiæ commutatiuæ, propterea quod nulla fit tibi bonorum distributio: nec proprie malorum: quia mala non sunt deposita vt distribuantur: sed fit vindicatio

Ad. 1. argu.

Scrupulus.

Solutio.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

dicatio ad æqualitatem sceleris infligendo supplicium: quæ quidem forma est commutatiuæ iustitiæ, vt confestim videbimus: licet hanc habeat imaginem distributiua, quod nequiores acrius puniuntur: Imperator autem à iustitia legali, cuius est per leges & beneficiorum collationem, pœnarumque inflictionem rempublicam administrare, & particularibus virtutibus in hunc finem imperando vti. Si autem vindicatio consideretur respectu particularis personæ ad tollendum eius nocumentum qualiter vindicatiua non solum est in principe, sed & in particulari ciue iniuria affecto, cui licitum est more & ordine vindictam petere: non vt malum pro malo reddat, sed vt repensatio sibi fiat, quàm illam, nisi per publicam potestatem exequi nequeat: tunc vindicatio non est iustitiæ actus, sed specialis per se virtutis, quæ ad commutatiuam iustitiam reducitur. Doctrina est S. Tho. 2. 2. q. 108. art. 2.

¶ Sed interrogas, cur vindicatiua ob commune bonum, commutatiua est iustitia, siue in principe siue in ciue: illa autem vindicatio quæ ad bonum particularis personæ refertur, sit specialis virtus. Respondetur. Quod respublica per vltionem æqualem crimini, & reddit malefactori quodammodo æquale, & suum recuperat honorem, quæ vera est iustitiæ commutatio. Quando verò persona particularis vindicatur, nihil pro amisso honore vel fama recipit: sed alter patitur sicuti & ipse fuerat perpeffus: ideoque non attingit metas iustitiæ commutatiuæ: sicuti attingit cum virtute restitutionis refarcitur eis honor, vel eius loco rependitur vel alius fauor vel pecunia. Vnde S. Tho. comparat hanc virtutem alteri speciali virtuti gratiarum actionis pro beneficio suscepto. Illa namque neque simpliciter liberalitas est, quia aliqua illic subest imago debiti: neque vero simpliciter iustitia, quia non est debitum legale, sed morale: ob idque est virtus specialis quæ iustitiæ adhaeret. ¶ Est hic demum principibus adnotandum circa distributiua iustitiam, quod cum sit virtus inter duo extrema, vtrinque coarctatur. Quare neque tantam sinit bonorum effusionem, vt publicum ararium, quod quàm maxime necessarium est, exhauriatur: neque verò permittit principem ea esse parcitate in bonis distribuendis, vt nullam habeat apud ciues gratiam, quibus necesse est sapissimè indigere. At verò hoc cum primis cauendum vbi que esset, ne publica tributa & vectigalia quæ in publicos vsus statuta sunt & populo decreta, ab alienarentur. Inde namque tunc respublica grauer periclitatur, tum etiã & miser populus molestif-

simè aggrauatur & premitur: quippe cum illud in causa sit, vt tributa in dies auctiora exigant. Sed hoc in fine quæstionis sequentis latius.

ARTICVLVS. II.

Vtrum idem sit medium distributiua ac commutatiua Iustitiæ.

Sequitur hoc secundo articulo de medio inuestigando harum virtutum: vtrum videlicet eodem modo in vtraque accipiatur. Est enim argumentum à parte affirmatiua quod cum moralium virtutum medium secundum rationem inter duo extrema limitetur, vt in fortitudine & prudentia cernitur: & iustitia sit earum potissima, consequens esse videtur & ipsum eodem pacto in omni iustitia designari.

¶ Mox cum vtraque tam distributiua quàm commutatiua sit particularis iustitia, vt pote quæ ad particulares personas refertur ac terminatur, apparet medium in vtraque sumi secundum æqualitatem rei ad rem, puta in distributiua meriti ad premium, & in commutatiua rei quæ redditur ad eam quæ recepta fuit.

¶ Tertio denique arguitur. Distribuere communia bona idem esse videtur officium, quod collatis beneficijs compensare obsequia & seruitia quæ ciues in rempublicam impendunt, hoc autem iustitiæ commutatiuæ munus est: vt eodem loco. 2. 2. quæst. 108. astruit Diuus Doctor: eò quod fieri debeat secundum æqualitatem rei ad rem, sicuti & suppliciorum inflictio, licet vtrunque per imperium fiat iustitiæ legalis: ergo nihil restat quo differat iustitia distributiua à commutatiua.

¶ Contraria est Aristot. sententia, eodem loco constituentis mediū in distributiua secundum proportionem Geometriam, & in commutatiua secundum Arithmetica.

Ad quæstionem hanc respondetur duabus conclusionibus. Prior est. Vtriusque iustitiæ tam distributiua quàm commutatiua mediū secundum æqualitatem, quæ in rebus exterioribus fit, constituitur. Conclusio est Arist. 5. Ethic. cap. 3. & 4. Hæc enim differentiã. q. 1. huius libri inter reliquas morales virtutes & iustitiam secundum earum naturam meditati sumus, quod cum reliquæ mores componant hominis in ordine ad seipsum: iustitia verò in ordine ad aliū, medium aliarum virtutum inueniat inter duas extremas affectiones, quas virtus moderatur & rectificat. Vt fortitudo inter timores & audacias: & temperantia in-

1. Argum.

Argum. 1.

Argum. 1.

Aristo.

1. Conclusio

Aristot. Ratio conclusionis.

tia inter exorbitantes concupiscentias & tristitias, quæ de absentia delectabilium tactus oriuntur. Iustitia verò: quia in voluntate refidet, vbi nullæ sunt passiones, non est earum moderatrix, sed solum illi incumbit medium ponere in rebus quæ alijs debentur. Etenim licet quandoque cupiditas & auaritia impedimento sint officijs iustitiæ, non tamen ad ipsam pertinet illam auaritiam reprimere: sed ad liberalitatem quæ circa tales versatur affectiones. ¶ Posterior conclusio est eiusdem. Arist. eodem loco. Æqualitas quæ medium est iustitiæ distributiua non est eiusdem prorsus rationis atque in commutatiua: imò in distributiua est Geometrica: & in commutatiua Arithmetica. Æqualitas enim Arithmeti. sumitur secundum excessuum æqualitatem numerorum: sumiturque minimum in tribus terminis: quorum tamen medius bis resumitur. Habet siquidem respectum duplicem. Qualis enim est proportio Arithmetica duorum ad quatuor, talis est quatuor ad sex: quoniam excessus sunt pares, licet maior sit proportio Geometrica quatuor: ad duo, quàm sex ad quatuor nam illa est dupla: hæc verò sesquialtera. Et dicitur proportio Arithmetica, quia est inter numeros tanquam inter proximos propriosque terminos: nam arithmos numerus est: licet sit pariter inter continuas quantitates. Æqualitas autem Geometrica attenditur per æqualitatem proportionum vt proportio quæ est inter octo & quatuor, æqualis est illi quæ existit inter quatuor & duo: quia vtraque est dupla: tametsi excessus sint inæquales. At quoniam medius terminus bis sumitur, ait Arist. hanc proportionum habitudinem consistere minimum in quatuor terminis: vt qualis sit proportio. a. ad. b. talis sit. c. ad. d. Nam Arithmetica proportio inter tantum duo fit, vt inter vnum & duo: licet proportionalitas, hoc est, proportionum æqualitas (vt dictum est) tres postulet: Vnde in commutationibus per rerum duarum æqualitatem æquatur duæ personæ. Patefit ergo conclusio hoc pacto. Vbi princeps decreuerit decem talenta ciuibus distribuere, debet in tot partes illa partiri, quot sunt ciues: tali tamen ratione, vt qualis sit proportio merito. um Petri ad merita Pauli, talis sit & proportio premij illius ad premium huius. Si enim merita Petri sunt vt sex, & Pauli vt tria, quæ est dupla proportio, & confertur Paulo premium vt duo, debetur tunc Petro premium duplum, scilicet vt quatuor. Nam tunc fiet, vt qualis sit proportio meriti Petri ad suum premium, puta sesquialtera, talis sit quoque meriti Pauli ad suum premium à permutata pro-

postrema conclusio.

Apertur conclusio.

portione. Videlicet, si. a. se habet ad. b. sicut. c. ad. d. tunc sicut. a. se habet ad. c. se habebit & b. ad. d. Fac. a. & b. esse merita. c. verò & d. præmia: Et hoc est inuenire medium geometricum. Sed quæris cur non statuimus talia exempla vt premium esset æquale merito? Respondemus hoc nos consulto fecisse: quoniam accidentalium est iustitiæ distributiua, & quod aiant, impertinens, vt premium sit merito æquale: Aliter hac ratione non differret à commutatiua. Enimvero non semper æqualis bonorum summa distribuitur ciuibus; etiam si semper haberent paria merita: quoniam respublica humana quoadque in bonis plus, quoadque minus habet. Nunc enim verbi gratia, distribuit triginta talenta quam ab hoste prædam eripuit, alio tempore viginti, atque alio decem. Et ideo non potest semper militi obueneri æquale premium suo merito. Atque idem comperitur in publicis fructibus, qui nunc benignius, nunc verò malignius proueniunt. Et in lege Agraria de diuidendis agris. Quocirca non debet haberi respectus nisi ad geometricam æqualitatem. At verò in distributione diuinorum bonorum quæ à Christo in die iudicij futura est, quia infinita illa sunt, & quæ exhauriri nequeunt; distributio fiet, non solum secundum proportionem geometricam, vt quo quisque longius antecellet alteri meritis, excedat & premio: verum etiam secundum Arithmetica, vt quisque tantum recipiat in premio quantum habuit in meritis, quæ ex diuina gratia processerunt. ¶ Ecce de distributiua iustitia. In commutatiua verò alia est habenda ratio: nempe vt sit æqualitas inter rem acceptam & eam quæ redditur. Verbi gratia. Antequam duo mercatores societatem inirent, vterque habebat quinque. Petrus verò per contractum aut mutuo, aut quomodocumque debet Paulo vnum, habet ergo tunc Paulus duo plura quàm Petrus: itaque est proportio Arithmetica: puta quatuor quæ habet Petrus, ad quinque quæ ambo habent: & quinque ad sex quæ modo habet Paulus: quorum medium est quinque: est ergo faciendâ per commutatiuam iustitiã taliter restitutio, vt Paulus quoque reddat Petro vnum, qua ratione ambo sint in medio: nulla personarum qualitate aut conditione existimata. Enimvero siue inter magnatè & plebeium, siue inter probum virum & reprobum, siue inter amicos, siue inter inimicos contractus & conuenta more & lege celebrentur, nihil subinde commutatiuæ iustitiæ variat. ¶ Hac præmissa declaratione probatur conclusio. Mediū iustitiæ cuius munus est, debitum cuique suum reddere atten-

Obiectio.

Solutio.

Suadetur conclusio.

ten-

tendendum est & perpendendū per formalem rationē debiti, à qua virtus speciem sortitur: rationem vero debiti distributiua & commutatiua variam esse monstratum est: ergo secundum illam varietatem variatur & medium. Varietas autem hæc est, quod id quod debetur in distributiua, non debetur quia proprium possessum fuit à ciue: sed quia pars ille est reipublice, & quod est totius, quodammodo est partis: ergo quo quisque, principalior est pars eadem pro portione plus debet bonorum recipere. Exemplum nobis natura perhibuit in stomacho, qui commune est corporis membrum: haud enim idem alimentum subministrat pedibus, quod oculis: neque idem iecori, quod spleni: sed unicuique pro sua natura & dignitate. Debitum autem in commutatiua inde exurgit, quod res fuit possessio alterius: ergo nullo habito meritorum personarum respectu, debet unicuique quantum ferri quantum ipse contulerat. ¶ Quod si contra sic arguas: In commutatiua iustitia perinde atque in distributiua pensatur nonnumquam personarum conditio & dignitas. Nam sicuti qui alapa percutit principem, maiori per vindictam iustitiam supplicio plectitur quam si percuteret popularem, ut Aristot. quoque adnotauit. 5. Ethic. cap. 5. ita dum per restitutionem compensatio fit, plus debet qui honestum ciuem & nobilem cædit, quam qui simili plaga plebem læderet: ergo hac parte non differunt istæ iustitiæ. Respondetur, qualitatem personæ in vtrâque iustitia perspicitur: attamen in distributiua per se: ut scilicet per augmentum personæ augetur proportio ad alium: cumulatoris namque meriti est in viro ingenuo comitas & humilitas, quam in homine inferioris fortis: sed tamen in iustitia commutatiua duntaxat attenditur persona quatenus inde augetur quantitas iniuriæ, quæ ad æqualitatem refarcienda est.

Ad. 1. argu. **P**ER hæc ergo superiorum argumentorum solutio clarescit. Ad primum enim prioris conclusionis responsum est secundum differentiam iustitiæ à reliquis virtutibus. Et pariter secundum solutum est conclusione posteriori.

Ad. 2. argu. Concedimus enim vtriusque iustitiæ mediū constitui secundum æqualitatem in rebus quæ inter duas personas vel plures componitur: diuersimodè tamen: quia medium in distributiua attenditur secundum æqualitatem inter duas proportionales, scilicet meritorum inter se inuicem, & pariter præmiorum: commutatiua verò secundum æqualitatem inter res acceptam & redditam. ¶ Ad tertium autem respondetur quod beneficiorum collatio non fit nisi pro receptis

obsequijs & laboribus: od idque habet quandam mercedis rationem, atque adeo commutatiua iustitiæ munus est. Ut cum quis strenuè egit in bello seu egregium consilium principi dedit, vel infidias coniurationesve detegit. Is namque etiam si nullum talibus constitutum esset stipendium, dignus est cui iusta beneficia pro obsequio conferantur. Distributio verò bonorum communium non est compensatio, sed nuda attributio eorum quæ totius corporis sunt ad partes. Quapropter partium merita non eodem pacto in omnibus rebus publicis æstimantur, ut Aristot. loco citato meminit. Nam ubi res publica per Democratiam, id est, per popularem potentiam gubernatur, nulla alia merita libratur quam libertas, ut scilicet quia omnes æqua libertate fruuntur, æqua suscipiant. Nisi forsitan libertinis, qui mancipia erant, minus: illis autem qui ingenuitate clariores sunt, plus obtingat. Sed in Oligarchia, hoc est, paucorum potentia, secundum diuitiarum quantitatem fit æstimatio: ut quod quisque plus habeat eò plus recipiat: quæ iniquissima est omnium distributio. At verò in Aristocratia, hoc est optimorum potentia, vsus distributionis est secundum virtutum merita. Et talis debet in regno perspicitur, quod rex optimus regit. Nam cum honos alat artes, nullum inter mortales valentius est virtutum incitamentum & fomentum, quam cuique pro meritis honores deferre. Etenim qui solo virtutis amore, futurum in spectantes seculum, ad officia accenduntur, impeditio quam rarissimi sunt. Ob idque Cato admonere patres Conscriptos consueuerat, ut bene consultarent quibus virtutibus præmia ponerent: quoniam non aliàs poterat iuuentus persequi, quam quibus possent statos sibi honores assequi.

ARTICVLVS. III.

Vtrum eadem sit materia distributiua & commutatiua.

DE MATERIA AVTEM harum specierum queritur hoc tertio articulo, vtrum eadem sit vtriusque iustitiæ, quæ in has tantum species specialissimas diuiditur. Apparet enim primum esse eandem materiam: aliàs essent vsque adeo virtutes ipsæ diuersæ, ut non containerentur sub vna cardinali virtute iustitiæ

tiæ: diuersitas enim materiæ temperantiæ, & fortitudinis, constituit duas per se virtutes cardinales: consensuens autem est falsum & contra Aristot. sententiam, atque omnium quatuor duntaxat discernentium cardinales virtutes. Mox arguitur contra id quod quæstio latenter etiam interrogat. Iustitia commutatiua diuiditur in species multas, ergo istæ non sunt specialissimæ atque atomæ. Antecedens patet. Aristoteles connumerat diuersas materias, quin verò formas commutatiua iustitiæ: altera quippe est commutatio voluntaria, atque altera inuoluntaria: quæ rursus diuiditur in inuoluntariam per vim, & inuoluntariam per fraudem: non ergo vtrâque specialissima species est. ¶ In contrarium est Aristot. eo loco ubi ait distributiua distributiones dirigere: commutatiua verò commutationes: cuius tamen commutatiua nullas distinguit species.

QUÆSTIO duas habet particulas, ad quæ perinde duabus operæpretiū est conclusionibus respondere. Prior sit hæc: Materia quæ remotā appellat, eadē est vtriusque iustitiæ: proxima verò, diuersa. Prior pars sic ostenditur. Materiæ remotæ harum virtutum sunt tam personæ inter quas, quæ res in quibus fit distributio & commutatio: hæc autem eadem sunt: fit enim tam distributio quam commutatio exteriorum rerum, nempe frumenti, vini, olei, & pecuniæ inter eosdē ciues. Posteriori idem conclusionis membrum est etiam liquidum. Materia siquidem proxima est, rerum vsus: & constat distributiua iustitiam dirigere vsus illum, qui est res adiudicare ciuibus ratione debiti: non quod proprium erat singulorum, sed quod erat totius reipublicæ: ad quam (ut diximus) functione alia ratio exigitur alia que existit difficultas quæ in commutatiua. Facultas autem commutatiua est vsus rerum moderari in reddendis debitis singulorum peculiaribus.

Aristot.

2. Conclusio
Probat
prior pars
conclusionis

probatio
partis posterioris.

Ad. 1. argu.

¶ Vnde patens fit ad prius argumentum responsum: hæc namque vsu diuersitas & si diuersitatem specierum virtutis constituat: non tamen tantam quo minus ambæ contineantur sub specie iustitiæ particularis, quæ in rebus versatur extrinsecis, earumque vsibus circa particulares personas. Secus autem de temperantia & fortitudine: quippe quarum altera versatur circa tactus delectationes, eorum sensibilibus, quæ nos ad se alliciunt & pertrahunt: altera verò circa obiecta irascibilis appetitus, quæ sua nos arduitate & horrore cōterritant & à seipsis auersantur. Est enim hæc tanta diuersitas ut diuersas constituat cardinales virtutes. ¶ Posterior conclusio est: Materiæ varietas quæ commutatiua iustitiæ

1. Conclusio

subijcitur, neutiquam eadem virtutem in species plures distinguit: sed est vnica eademque atomæ. Huius autem veritatem conclusionis hac diuisionum serie venari sanè possumus. Prima enim diuisio sumitur ex commutationum diuersitate per ordinem ad voluntatem. Commutationum namque altera est voluntaria: altera verò inuoluntaria. Inuoluntaria quippe commutatio est quando quis rem sibi alienam vsurpat, vel personam, vel opus inuito domino: ut in furto: voluntaria verò quando quis rem à domino volente & consentiente suscipit: ut in mutuo. Vbi adnotandum subinde est commutationis nomen non simplicem denotare, uel dationem, vel receptionem: ubi enim res gratis datur, donoque recipitur, nulla est commutatio: sed tunc datio proprie est commutatio (vti nomē clamat) quando alter dat ut recipiat, alter verò recipit ut reddat: ut patet in mutuo in deposito, in venditionibus, conductionibus, reliquisque id genus ciuilibus pactis. Quocirca commutatio voluntaria spontaneam quampiam atque voluntariam actionem ex vtrâque parte significat: videlicet tam conferentis quam recipientis. Contraria ratione inuoluntaria commutatio inuoluntariam supponit actionem, tam ex parte patientis quam ex parte auferentis. In furto namque neque dominus dat ut recipiat, neque fur capit ut reddat: sed ille contra suam voluntatem patitur: hic autem libere accipit quod nollet vnquam rependere. Attamen dum postea restituit, nihil refert, vltrone reddat poenitentia ductus, an à publica potestate compulsus. A priori namque radice acceptionis, putà ab inuoluntaria oblatione nuncupatur commutatio inuoluntaria, vel voluntaria. Nam & ubi fuit acceptio voluntaria, potest etiam redditio esse inuoluntaria: ut putà quando in fidus emptor vi cogitur pretium soluere.

duplex commutatio.

dubitatio.

Solutio.

P vel

vel legitima causa iura reuocationem non sine re. Quod si ita est, nec conscientia id permittit.

diuisio sp6. rance com mutationis

At vero quoniam Aristo. 3. Ethic. duabus de causis accidere docet inuoluntarium: scilicet aut vi & metu, aut ignorantia: subdividit in. 5. lib. inuoluntarias conmutationes in duo scilicet in eas quae occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quae per violentiam manifeste. Atq; vtraq; denarrat illic Arist. lo cupletius autem S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 3. vtraq; enim cadere potest, aut in rem tuam, aut in tuam personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti: Res igitur tuae aut subdole tibi & occulte furripiuntur, quod vocatur furtum: aut manifeste, & id appellatur rapina. In tuam autem personam substantiam committi potest homicidium, laesiove alia: aut occulte, vt per veneficium seu per insidias: manifeste autem per aperta vim. Et rursus personae dignitas impeti potest aut clanculum: vt per falsa testimonia, perq; latentes de tractiones quibus fama aestimatioque deteritur & corroditur, manifeste autem aut per calumniam in iudicio, aut per coivitia quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuius in iuria fieri, vel in vxore per occultum adulterium, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestarijs q; iniurijs onerari. Tametsi quod de seruo dictum est, rapinae habeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariae per sua quoq; membra articulatum subsecantur. E. nimvero primum dum quis rei suae dominium in alium transfert non animo quicquam recipiendi, vt puta dono aut legato, non est proprie commutatio, vt iam modo dicebamus. Quapropter neq; ad iustitiam commutationem haec actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic subest ratio debiti. Commutationum ergo diuisio quae sponte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutatio, puta vbi quis rei vsum gratis alteri concedit pacto recuperandi rem: nam si praeter rem aliquid pro vsum recipiat, tunc in his quae vsum consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinam pertinens: in his autem quae vsum non consumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suam tradit non ad alterius vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat conseruationis gratia, depositum est: si autem vt alteri tutum reddat, tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rem suam in alterius dominium transfert, non animo eam rursus recipiendi, sed eius tantum pretium, tunc est venditio. His ergo praecur

Aristot. S. Thom.

Multiplex genus com mutationu

Probatio conclusionis.

bet iustum in simplici repassione consistere. Quod si ita est, nec conscientia id permittit. At vero quoniam Aristo. 3. Ethic. duabus de causis accidere docet inuoluntarium: scilicet aut vi & metu, aut ignorantia: subdividit in. 5. lib. inuoluntarias conmutationes in duo scilicet in eas quae occulte & ignorante domino per fraudem fiunt, & eas quae per violentiam manifeste. Atq; vtraq; denarrat illic Arist. lo cupletius autem S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 3. vtraq; enim cadere potest, aut in rem tuam, aut in tuam personam, aut in tuos, scilicet in eos qui aliqua sunt tibi necessitudine coniuncti: Res igitur tuae aut subdole tibi & occulte furripiuntur, quod vocatur furtum: aut manifeste, & id appellatur rapina. In tuam autem personam substantiam committi potest homicidium, laesiove alia: aut occulte, vt per veneficium seu per insidias: manifeste autem per aperta vim. Et rursus personae dignitas impeti potest aut clanculum: vt per falsa testimonia, perq; latentes de tractiones quibus fama aestimatioque deteritur & corroditur, manifeste autem aut per calumniam in iudicio, aut per coivitia quibus honori detrahitur. In persona autem sibi coniuncta potest cuius in iuria fieri, vel in vxore per occultum adulterium, vel in seruo, qui vt fugiat seducitur. In quibus etiam potest & manifestarijs q; iniurijs onerari. Tametsi quod de seruo dictum est, rapinae habeat aut furti rationem. Commutationes itidem voluntariae per sua quoq; membra articulatum subsecantur. E. nimvero primum dum quis rei suae dominium in alium transfert non animo quicquam recipiendi, vt puta dono aut legato, non est proprie commutatio, vt iam modo dicebamus. Quapropter neq; ad iustitiam commutationem haec actio pertinet, sed ad virtutem liberalitatis: quoniam nulla illic subest ratio debiti. Commutationum ergo diuisio quae sponte fiunt, sic in genere habet. Aut enim est mutatio, puta vbi quis rei vsum gratis alteri concedit pacto recuperandi rem: nam si praeter rem aliquid pro vsum recipiat, tunc in his quae vsum consumuntur, vt pecunia, frumento, & similibus, vsura est, ad rapinam pertinens: in his autem quae vsum non consumuntur, locatio aut conductio. Si autem quis rem suam tradit non ad alterius vsum, sed vt ipsam rursus recipiat, tunc si id fiat conseruationis gratia, depositum est: si autem vt alteri tutum reddat, tunc aut impignoratio est aut fideiussio. Dum autem quis rem suam in alterius dominium transfert, non animo eam rursus recipiendi, sed eius tantum pretium, tunc est venditio. His ergo praecur

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum eadem sit vtriusq; Iustitiae forma.

Uperest deniq; vt quarto loco exploremus an forma iustitiae perinde ac remota materia, eadem sit in vtraq; virtute. Id quod potissimum in gratiam Arist. interrogamus: quippe qui. 5. Ethic. cap. 5. disputat an iustitiae forma sit quaedam repassio. Et arguitur a parte affirmatiua ex finali iudicio, vnde maxime sumenda est regula. Illic enim (vt ait Paul.) debet vnusquisq; recipere prout gessit in corpore: & Christus Matt. 7. In quo iudicio iudicaueritis: iudicabitur vobis. Quibus verbis colligitur vnusquisq; repassione plectendum secundum quantitatem actionum quibus praeuegit. Item arguitur secundo loco. In vtraq; iustitia attenditur repensio quaedam, scilicet in distributiua praemij ad meritum & dignitatem personae: & in commutatiua rei ad rem: siue iniuria aliqua intercesserit siue nulla: vt in superioribus dicebamus: idem esse videtur repassio, quod repensio, siue boni siue mali, pro eo quod quisq; recipit, seu vi abstuleris, seu domini voluntate: consistit ergo cuiusq; forma iustitiae in repassione, vel quod minus latine dicitur in contrapassione. Contrarius est Arist. eod. 5. Ethic. contra Rhadamanthum asserens, quodlibet

Ad. 2. argu.

Argumenti.

Argumenti.

Quid repassio significet.

Aristot.

Conclusio respiciens ad meae Arist. Altera conclusio.

Secunda.

Aristot.

Ratio Arist. pro conclusione.

bet iustum in simplici repassione consistere. Vt responsio quaestionis huius lucidius in situatur, praemeditanda cum S. Tho. est nominis significatio repassiois: seu vt ipse ait, contrapassiois. Primaeva enim huius verbi significatio ad id tantum accommodatur quod quis contra suam voluntatem patitur: pati enim violentiam sonat: est autem violentum, secundum Aristotelem Ethic. 3. cui passum non confert vim. Ob idq; in moribus iniuriam significat: quam quis inuitus accipit. Quapropter repati idem est quod tantundem pati quantum quis vi aut fraude alteri intulit: siue fiat in persona, quod maxime proprium est: siue in rebus quod suam etiam propter inuoluntarium proprietatem habet. Id quod antiqua leg. vtroq; modo iustum erat, secundum illud Exod. 21. Reddet animam pro anima, oculum pro oculo. &c. Et cap. sequenti: Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit vel vendiderit, quinq; boues pro vno boue restituet, & quatuor oves pro vna oue, repassio ergo furis non erat reddere simpliciter: nam hoc simplex restitutio postulabat: sed vt pro iniuria poenam lueret. De hac autem propria significatione nomen ad spontaneas conmutationes decidit: in quibus nomen passio non seruat suam iustam significationem: sed est abusus quidam: disputationis tamen gratia vsureceptus. His leuiter praehabitis, Arist. vnica respondet conclusio ne, qua negat iustitiam vniversim sub repassio nis forma seruari. At vero explicatijs tribus conclusionibus fiet quaestioni satis. Prima, In distributiua iustitia nulla est repassiois forma: quoniam (vt dictum est) non habetur illic ratio, vt cuius quantum contulit recipiat, aut quantum iniuriae intulit, luat: nam etsi ciues nihil in rem publicam contulissent: praeterquam quod viri sint probi, confertur singulis secundum proportionem suorum meritorum (vt expositum est) nulla pensata qualitate inter rem & rem. Secunda conclusio. Neq; in commutatiua iustitia fieret semper iusta repassio, vbi idem praecise perpetueretur reus quod author ab illo perpeffus fuerat: potest nihilominus vtriusq; aestimata qualitate fieri iusta. Conclusio est Arist. vbi sententiam Rhadamanthi corrigit. Aiebat enim ille. Si quae fecerit, haec etiam patietur & ipse: Iudicium fuerit perrectum, atque exitus aequus. Redarguit eum tamen Arist. qd si quis magistratum gerens percuserit quempiam, aut si rex etiam contra iustitiam ciuem vulnerauerit, non est rationi consentaneum vt idem ipse vulnus accipiat. Et conuersim vbi priuatus homo temerarias manus

in regem conijceret, non satis supplicij solueret si par illi plaga infligeretur: sed q regi, verbi gratia; manum amputaret, capite plectendus esset: & si quem ipse capite truceret, non ideo corporis deberet villo mutilari membro: non ergo iustum commutatiuae iustitiae in eiusdem recompensatione consistit. At vero forsan Rhadamanthus non iret huic aequitati inficias. Enimvero res ipsa quae aufertur, qualitate personae augmentum suscipit aut decremetum. Et enim vt atrocior iniuria est quae principi irrogatur, ita leuior est coram hominibus quam ipse infert. Quapropter cum iustum in aequalitate consistat, augeri debet supplicium in percussione principem, in ipso autem principe poena diminui. Neque in iniurijs tantum corporalibus res sic habere debet, verum & in exterioribus rebus. Qui enim vi alteri in suis rebus incommodauit, non facit satis idem simpliciter reddendo, ac si per eiusdem domini voluntatem res suscepisset eisdem: sed lege insuper in ipsum agendum est pro iniuria: quod admodum fit in fure. Tertia conclusio. In conmutationibus voluntarijs (eo modo quo illic repassiois vtitur nomine) non seruabitur iustum, si quis conferens rem suam aut suam propriam opificium, recipiat ab altero id simpliciter quod ipse habet, vel quod sua arte praestare potest. Conclusio etiam est Arist. nam fieri potest vt res diuersorum ciuium & artificum non sint aequalis pretij. Exempli gratia. Sutor indiget domo quam alius sibi artifex aedificat: non satis est pro edum fabrica vt reddat vnum duove calceorum paria, sed deberet tot illi accumulare quanti erat domus fabrica. Pari modi indiget vnus agricola, qui frumento abundat, vino vel oleo alterius: non semper vsu venit vt modius frumenti eiusdem sit aestimationis cum modio vini: debet ergo illa quae vilioris sunt aestimationis, per multiplicationem adaequare rei quae praestabilior est. Atq; hac ratione poterit iustum in repassione consistere: alias minime. Ex his ergo inquit Arist. orta est numerorum necessitas. Est enim numerus seu numisma quasi id quod lex & norma: vnde enim Graece idem est qd regula & lex. Duo ergo sunt numismata vsus: prior vt sit mensura, res omnes adaequas. Non poterat fabricari domus ad amissum calceis vel caligis vel alijs opificijs aestimari: vendit ergo tot calceos sutor vt pecuniam conficiat qua possit domum coemere. Praeterea iste qui modo reb' alterius non indiget forsan indiget alijs, vel egebit eisdem futuro tempore, vel in alio loco: numerus ergo illi est pro vade qui ei si deiubet. Nam vbicumque & quocumq; ta

3. Conclusio

Ostenditur conclusio.

Numismatum origo.

Duplex pecuniae vsus.

distincta, atque adeo actiones alias quae extra causam sunt. Conclusio ergo quaestionis sit.

Conclusio Acceptio personarum genere suo est peccatum mortale. Probatur. Quicquid aduersatur iustitia est genere suo lethale scelus, vt supra.

Probatio. q. 34. huius libri cum sancto Thoma definitum est: nam cum iustitia necessaria sit virtus, quicquid illi obstitit, contrarium est charitati, atque adeo genere suo mortale: acceptio personarum obstitit iustitia: quippe quae impedit legitimam feruari rationem debiti: ergo est mortalis.

S. Thomas. Quocirca licet sanctus Thom. q. 63. ar. 1. tantum asseruerit personarum acceptionem esse peccatum reliquerat tamen. q. 69. ar. 4. constitutum peccatum iniustitiae censerit in mortali genere. Tamen si in rebus exigui momenti contingat esse tantum veniale: vt si quis amicum minus dignum praestantiori praerferret in electione ad officium quod parum reipublice refert. Nam & qui minutam pecuniam furaretur non subinde esset mortalis criminis reus.

Corollarium. Qua utique ratione temperamento hoc vsi sumus, genere suo. Hinc fit consequens, cunctas causas & qualitates quae nihil ad dignitatem referunt illius rei, magistratus, vel sacerdotij, aut praefecturae quae per distributionem conferuntur, connumerari cum personis, vt ad earum acceptionem attineant. Potest namque eadem causa in vna distributione legitime animaduerti, quam in distributione alius rei minime pedere licet. Qui enim consanguineis ratione generis aliquid bonorum suorum donat aut legat, non est personarum respector: qui autem illa causa sacerdotium ei conferret, in tale crimen impingeret. Pari modo qui virum egregie doctum, non tamen vsque adeo compositorum morum, sancto viro, ignaro tamen, in optione ad Cathedram anteferret, non haberetur personarum acceptor: veluti si illum praerferret in alia electione vbi vir exigeretur probitate conspicuus. Sed de huiusmodi meritis in sequentibus articulis emunctius.

Ad 1. argu. Per haec ad primum argumentum patet responsio. In Dei namque distributionibus altera habenda est consideratio dum hominem (siue in puris cum naturalibus contemlemur, siue peccati labe maculatum) in suam gratiam primum recipit: altera vero dum iam in eadem admisso eius perpedimus virtutum officia. In priori namque modo cum nulla illic subsit ratio debiti, nullum locum habet iustitia distributiva, quae (vt dictum est) debitum quodam pacto praesupponit: & ideo neque illic subnotari potest personarum acceptio: sed est mera liberalitatis donatio: sicut si princeps bona sua pro-

pria quibus libere impartiret. Nemo enim (vt ait Ioannes) prior dedit Deo vt retribueretur ei. Vnde in euangelica parabola Matt. 20. An non licet mihi quod volo facere? Tolle quod tuum est & vade. Quod quidem Paulus in altitudine in comprehensibilem diuitiarum scientiae Dei refert. In posteriori autem modo iustitia effulget distributiva: de qua ideo ait Paulus Qui reddet unicuique secundum opera sua. Et alibi: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum. Nam qui per Christi gratiam eius facti sunt membra, bene subinde de Deo merentur. Quapropter neque illic Deus est personarum acceptor: sed reddet unicuique secundum meritum pretium quae de diuina gratia promanant. Ad secundum autem respondetur quod quando personae qualitas meritum auget aut crimen, tunc nulla est acceptio personarum illam inter causas praemij adscribere. Paupertas enim illius euangelicae viduae in causa fuit vt tenuis eius eleemosyna maioris esset pretij quam si diues tantundem largiretur: ob idque cumulatiori praemio digna fuit. Et vice versa quonia delinquentis praeminentia & locus culpam delicti aggrauat, fit vt dignitatis illius consideratio nihil vindictae Dei iustitiae officiat si acrius in eum animaduertat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere.

Remissa natura & qualitate acceptionis personarum, quae cum iustitiae sit contraria delictum mortale est, subsequitur vt videamus in quibusnam materijs versetur. Et primo in hoc secundo articulo, vtrum in spiritualium dispensatione locum habeat. A parte enim negatiua arguitur. Sacerdotia & spirituales praefecturae non tam sub iustitia sunt distributivae quam sub commutativa: acceptio autem personarum, vt dictum est, distributivae aduersatur: non ergo in huiusmodi spiritualibus locum habet. Prior assumpta probatur: quonia sacerdotia haec & ecclesiasticae praebendae, & vt aiunt, personatus non habent rationem praesertim bonorum communium, sicuti proventus reipublicae, qui eodem modo sunt totius, sunt quodammodo partium: sed sunt stipendia

pendia populi ministris ecclesiarum constituta: debentur ergo personis dignis non propter seipsas, sed quia personae tales debentur ecclesijs: hoc est dispensantur personis in mercedem pro seruitio per eam iustitiam qua dignus est operarius mercede sua: haec autem iustitia, non distributiva, sed plane commutativa est. Secundum arguitur: Christus redemptor noster visus est in suorum Apostolorum optione, quae ad vitam spiritualem quam maxime referebat personas respexisse & accepisse: quoniam nulla eorum merita perpendens, a piscatoria, & campforia, alijsque id genus vilibus artibus, veluti infirma abiecta; huius mundi, vt ait Paulus, eos euocauit. Quin verò in hoc praeterea visus fuit personarum acceptor, quod non nisi Galilaeos ex patria sua, cognatosque suos assumpsit: nam vt legitur Act. 1. de hoc turbamirabantur quod varijs linguis loquentes Galilaei essent: Christi autem opera exempla nobis sunt: nullum ergo hoc vitium est. Tertio arguitur: Iure etiam Canonico videtur non solum permittitur: sed iussa in electionibus, personarum acceptio: vt patet eod. titul. cap. cum nobis olim vbi licet electus non esset eminentis literaturae, probatur electio. Et cap. cum dilectus, pariter approbatur, licet fuissent in eadem ecclesia (vt illic legitur) alij digniores. Quarto arguitur: Ecclesiasticis etiam decretis sancitum est vt non fiat electio nisi ex personis eiusdem ecclesiae, dummodo illic digni inueniantur etiam si alibi foris inueniantur digniores: vt patet dist. 6 r. ca. nullus. & ca. obitu. & dist. 73. c. metropolitano. Quin verò, vt ait glo. in cap. cum inter canonicos. de elect. non valet postulatio ex aliena ecclesia nisi duabus partibus consentientibus. Et debet fieri a Pontifice Maximo, vt late patet in titu. de postu. prael. Non ergo explorandi sunt semper digniores, etsi facile in alienis ecclesijs inueniri possent. Ad haec & nobis hoc vsus ecclesiasticus palam facit. Cernimus enim in Episcoporum electionibus non tam merito quam personarum, aut generis aut potentiae rationem duci. Adde quod & in suprema electione Pontificis Maximi iam pridem vsus inoleuit, vt nemo nisi e reuerendissimis Cardinalibus assumatur: cum tamen possent quandoque extra illum ordinem alij disquiri, quorum forte electio gratior Deo esset & acceptior. Quintum: Quinto ac postremo arguitur. Papa, vt aiunt, est beneficiorum, bonorumque ecclesiae dominus: ergo non arceatur digniores eligere, sed potest quibus libuerit eadem largiri. In contraarium autem est Iacobus Apostolus. 9. cap. suae canonicae: Nolite in acceptione personarum

habere fidem Domini nostri Iesu Christi. Ad quaestionem hanc decem conclusionibus respondetur. Si tamen prius adnotemus quid hic nomine spiritualium intelligamus: quod lib. sub titu. de Symonia emunctius dilucidauimus. Haud enim intelligimus cuncta quae in intellectu sunt, nam scientia & artes doceri pretio possunt: sed intelligimus illa quae gratis nobis a Deo donantur: non peculiariter tantum in vtilitatem recipientium, sed in vtilitatem communem: de quibus ait Christus, Gratis accipite, gratis date: vt sunt sacerdotia, sacerdotales ordines, & sacrorum vsus. Prius ergo circa materiam primi argumenti praenotandum oportet, ista ecclesiastica sacerdotia non solum ratione distributivae iustitiae pendenda esse, verum commutativae lineam ingredi. Sit ergo prima conclusio: Negari non debet quin sacerdotia & ecclesiae praefecturae specimen habeant distributivae iustitiae pro eo quod illis honorificentiora & pinguiora debentur, qui praestantioribus sunt meritis: & ideo in nona conclusione adstruendum nobis est in huiusmodi electionibus digniores esse ceteris anteferedum. Huic nihilominus conclusioni subtextitur secunda. De ecclesiasticis beneficijs, sacerdotibusque, muneribus, ac dignitatibus quae ad ecclesiarum obsequia pertinent, per iustitiae commutativae regulas praecipue censendum est. Probatur. Decimae quas populus Christianus persolvit non contribuit vt praemia sint meritorum personarum, instar bonorum quae in reipublica deposito existunt: sed vel ad hoc solum, vel ad hoc praecipue instituta sunt, vt stipendia sint ministrorum ecclesiae. Itaque religio Christiana, nisi ecclesias haberet necessarias, nunquam Christicolae cogeret decimas contribuere. Idemque inferius dicturi sumus de secularibus tributis, inter quae & sacerdotia hoc solum discriminis interstat, quod illa stipendia sunt pro secularibus administrationibus iustitiae: haec autem pro spiritualibus ecclesiarum functionibus. Fit ergo ex hoc consequens rationem illam distributivae iustitiae, quae in hisce dispensationibus reperitur, ad commutativam ordinari quae est inter pontifices tam Maximam, quam reliquos dispensatores ac prouisores bonorum ecclesiae ab vna parte, & ecclesias ex altera. Enimvero quia ob id ciues decimas pedunt vt sibi sacramenta administrentur, Verbum Dei exponatur, & ecclesiastica iustitia seruetur: per iustitiam commutativam debentur eis idonei horum munerum ministri, veluti operarij vnae Domini. Neque obstat decimas non dicuntur esse de iure diuino. Nam censendum

hic arbitrator instar principis qui certa stipendia perpetua statuit famulis ac ministris domus suae: praecipiens ut dignioribus qui haberi possent dispensarentur. Hic enim profecto plus commutativae iustitiae subest quam distributivae. Sicut facta beneficij collatione, eadem iustitia constituitur inter ministrum & suam ecclesiam. Itaque ut explicationis gratia dicam, ratio distributivae iustitiae in istis habet se materialiter ad rationem commutativae. Nam ideo electores tenentur secundum merita personarum sacerdotia distribuere: non quia praemia sunt meritorum ipsorum, sed quia & electores tales ministros debent ecclesijs, & ministri talia eisdem obsequia, pro stipendio sibi repensio.

Suadetur conclusio testimonij sacrarum literarum.

Conclusio haec sit exposita non solum ratione, quae manifesta est, verum & sacris oraculis comprobatur. Et primo, ut a lege veteri initium sumamus, Levit. simili ratione decimae erant decretae. Sic enim legitur Num. 18. Filijs Levi dedi omnes decimas in possessionem pro ministerio quo serviant mihi in tabernaculo foederis. Sic & paulo inferius de decimis subditur: Quia pretium est pro ministerio quo servitis in tabernaculo testimonij. Et Luc. 10. dum Christus Apostolos tanquam operarios & messores dimisit in orbem, subiunxit: In eadem autem domo manete, edentes & bibentes quae apud illos sunt: Dignus est enim operarius mercede sua. Merces autem per iustitiam commutativam redditur. Et Apostolus. 1. ad Corin. 9. in eadem sententiam ait. Neminem suis stipendijs militasse unquam: citans illud Deuter. 25. Non alligabis os boui trituranti: dicens propter nos illud fuisse scriptum: unde subdit, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si nos carnalia vestra metamus? Quibus verbis commutativam iustitiam insinuat. Et 1. ad Timot. 5. Qui bene, inquit, praesunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Non ait, qui boni sunt: ne quis fallatur quod personis ipsis ob sua merita per iustitiam tantum distributivam debeantur honores ac praebenda: sed qui bene praesunt, ut discamus beneficium dari potissimum propter officium: quasi ad normam commutativae iustitiae: secundum verbum eiusdem eodem loco, Qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt: & qui altario deseruiunt, cum altario participant. Idque confirmatur ex iure Canonico. Nam cap. secundum Apostolum. de praeben. Innocen. III. haec ferme Pauli verba citans, ait: Cum secundum Apostolum, qui altari deseruiunt, de altario vivere debeant: & qui ad onus eliguntur, repelli non debeat a mercede:

Confirmatio prima.

paret a simili, ut clerici vivere debeant de patrimonio Iesu Christi, cuius obsequio deputantur. Accedit & verbum iam modo citatum toto iure sollemnissimum, scilicet, Beneficium non dari nisi propter officium, de rescrip. capit. fin. Igitur ecclesiae bona non intuitu personarum, ut ipsis tanquam praemia suarum virtutum ac literarum instituta sunt, ceu per meram distributivam iustitiam illis deputanda: sed re vera tanquam ministrorum merces pro obsequio ecclesijs impenso. Ex quo infra illatur sumus eligendorum qualitate, meritorumque momenta non absolute, sed in ordine ad provinciam suam & functionem esse pensanda.

Accedit & huc proximè quod Christus in ecclesia (ut habetur ad Epef. 4.) quosdam dedit Apostolos, alios autem Pastores & Doctores &c. in opus ministerij, in edificationem corporis Christi: ergo ecclesiastici ceu ministri recipiunt subsidia stipendiaque populi. Atqui conclusio haec reuivenda est, dum lib. seq. sub titulo de restitutione, in disputatione protulerimus is qui praetermissis dignioribus aut dignis per acceptionem personarum sacerdotia confert, cui debeat damnum restituere, ecclesijs ne an personis ipsis praetermissis.

Tertia conclusio ad quaestionis titulum: Acceptio personarum in spiritualibus genere suo peccatum mortale est, tantoque gravius ac peius silentius, quanto spiritualia temporalibus antecellunt. Conclusio haec clarius liquet, quam ut multis egeat testimonijs. Spiritualium enim nomine censentur ecclesiastica sacerdotia, quibus Christiana respublica ad sempiternam felicitatem promonetur: sacerdotum enim ministerio sacris Christiani initiantur, per quae divinae gratiam, tum ineunt, tum etiam recuperant, eorumque ope & auxilio eandem gratiam colunt. Igitur cum nihil nobis tanti referat, quam per eandem gratiam ad Dei gloriam promoveri, nihil nobis in exitium esse potest praesentius crimine illo, per quod in hoc progressu vel impedimur vel remoramur, quale est personarum acceptio in huiusmodi sacerdotibus & ministris optandis. Attamen quoniam non satis est huiusmodi personarum acceptionem condemnare, nisi eligendorum merita explicentur: Notandum est cum divo Thoma duobus modis considerari posse cuiusque merita ac dignitatis excellentiam: videlicet aut absolute & simpliciter secundum individuum personam: quemadmodum Aristot. 5. Ethic. cap. 3. considerat virum bonum. Secundo modo quemadmodum illic considerat bonum civem: ut puta si personam contempleris in ordine

Confirmatio secunda.

3. Conclusio.

Notandum.

Aristot.

4. Conclusio.

dine ad munus illud & magistratum ac functionem ad quam assumitur. Sit ergo quarta conclusio. Dignitas personae perpendenda est & exigenda in ordine ad talem finem qui electionis scopus est. Hoc clarissimum est, quia a fine sumenda est mediorem ratio, & 1. Corint. 12. ait Apostolus. Vnicuique datur manifestatio spiritus ad utilitatem: scilicet ad commodum Christianae republicae. Adnectitur autem conclusio quinta. Primum ac potissimum quod in eo qui in spiritualibus praeficiendus est populo, estimandum venit, est morum electio, virtutumque ornamentum. Hanc eandem conclusionem de reliquis civilibus magistratibus in subsequenter constituemus: est enim omnibus communis: at verò praecipuum robur habet in ecclesiasticis praelatis, cuius ratio patentissima est. Enimvero finis proximus civilium magistratum est tantum naturalis: nempe tranquillo statu & pace rempublicam conservare: licet ille ad divinam quoque felicitatem ordinem habeat, finis autem & scopus proximus praetorum spiritualium est sempiterna felicitas, ac subinde eorum munus, auxiliari esse Christi ministris, iuxta verbum Pauli. Sic nos existimet homo sicut Dei ministros. Quibus idcirco una cura esse debet, Christi sanguinem colere, eiusque redemptionem promovere, atque ad divinum amorem subditos provocare, & ad Dei charitatem referre omnia: nihil eorum cogitantes, quae cum mundo dispereunt, sed sempiterna illa quae nos in caelis manent. Haec autem nemo curare potest & pro dignitate administrare, nisi in quo idem Christi sanguis ferueat, idemque in ardere amor.

Ratio conclusionis.

Paulus.

6. Conclusio.

Sexta conclusio. Praeter charitatem & honestatem morum requiritur statim sacrorum scientia, prudentiaque, & solertia, & reliquae animi vires; ac doctes ad gubernandum necessariae: iuxta verbum Domini, Quis putas est fidelis servus & prudens? Matth. 24. Ad eod ut liceat non nunquam expediatque huius gratia, eod qui simpliciter moribus praestantior est post habito, alterum vita inferiori praeligere: dum tamen praeus non sit & corruptis moribus: nam cui refragatur vita, nulla alia ratio satis suffragatur, ut fasillum sit ad ecclesiae gubernaculum admovere. Hoc plane constat. Est enim primum praelati sacra docere, & per eorum doctrinam & exempla subditos ad divinum amorem allicere ac promovere: Mox quia regimen, opus est prudentiae, ut 6. Ethic. Aristot. author est: & ut ibidem subdit, cum prudentia virtutes omnes connectuntur, cunctis hu-

Probatio conclusionis.

iusmodi dotibus praestare debet. Enimvero ut nisi quod ignitum est calefacere nequit, ita nisi qui charitate ardet vel lucere alijs potest, vel virtutum calorem excitare.

At verò quoniam ex his dubium hoc loco praecipuum relinquitur, an scilicet ut ab hoc crimine acceptionis personarum caueatur, necessarium sit praestantiorum dignioreque semper eligere, statuitur septima conclusio.

Acceptio personarum tunc affert manifestum crimen, quando praetermissio idoneo eligitur indignus: tunc enim imprudenter & contra iustitiam commutativam in ecclesiam peccatur, & contra distributivam in eum qui dignus est. Conclusio est omnibus extra controversiam in confesso. Vnde de praeben. cap. graue. Alexand. 3. in Concilio, Graue, inquit, nimis est & absurdum quod quidam ecclesiarum praelati cum possint viros idoneos ad ecclesiastica beneficia promovere, assumere non verentur indignos: quibus neque morum honestas, neque literarum scientia suffragatur: carnalitates sequentes affectum, non iudicium rationis: unde quanta ecclesijs damna proveniant, nemo sanae mentis ignorat.

Subtextitur deinde huic octava conclusio. Ad hoc ut secundum exterum ius fori canonica solidaque sit habenda ac valida electio, satis est eligere dignum. Conclusionem hanc confirmant Canones tertio argumento ante quaestionem adducti: eorum autem rationem Sanctus Thomas & Doctores hanc reddunt, quod alijs una quaelibet electio calumniam pateretur: haud enim tali foro facile expendi possunt librarique meritorum momenta, ut constet quis est optimus. Vnde dum Rex aut quivis alius iure patronatus eum eligit dignum cui iura non refragantur, nequit vel Papa, vel inferior Praelatus electionem in fauorem dignioris perimere. Addiderim hinc, quod qui dignum elegerit, non tenebitur ad restitutionem nec digniori, nec ecclesiae: ut lib. sequenti subtitul. De restitutione, videbimus.

Nona conclusio. Quo ad culpam, in foro conscientiae & poli praecipuum est eligere dignorem. Et primum ne quis existimet solius esse opinionem Sancti Thomae, qui eam incunctanter, veluti rem constitutissimam adstruit. 2. 2. quaest. 63. arti. 2. & in quotlib. quaest. 6. & 8. quem sui sequuntur. Fuit quoque Alexander. Halen. Nicolaus Lyranus. Henricus. Godof. in suis quodlib. Fuitque Adrian. postea Papae in materia de restitutione. & ex Doctorib.

7. Conclusio.

Probatur conclusio.

8. Conclusio.

9. Conclusio.

S. Thomas.

Alexander.

Halen.

Nicolaus

Lyranus.

Henricus.

Adrianus. Et oribus iuris Can. Arch. & aliorum. Hos deniq; Archidiacono. Maioris postmodum in. 4. distin. 24. q. 8. & 9. Maloris. sequitur. Patroni autem contrariae sententiae, Hugo patro- nus contra- ria opinio nis. Apparatus super cap. licet ergo. 8. q. 1. & cap. Monasterium. 1. 6. q. 7. quibus, referente Adriano, accessit Ioannes Andreas, Dixerim si contrariam tueantur: quia illi forsitan id duntaxat contendunt, quod in foro exteriori non sit electio refellenda: nam de foro interiori nihil decernere debuissent. Quod si sententia diui Theodori vera est, per nullam potest defuetudinem vel contrariam consuetudinem abrogari. Est enim de iure diuino: contra quod usque; adeo nullo tempore praescribitur, ut quod longior fuerit eius abusus, eo fiat delictum grauius. Neque in his satis est auctoritas numero aestimari, aut dicere hoc tenent Canonistae, hoc verò Theologi: sed auscultandae sunt sacrorum auctoritates rationeque; examinandae. ¶ Arguitur enim primò: ex iure naturae ecclesiastica beneficia (ut secunda conclusio asserabamus) ex bonis communibus populi, veluti stipendia instituta sunt, & ecclesiae ministris propofita: ex hac ergo parte contra iustitiam commutatiuae fidei populo & ecclesiae frangit qui non optimum ei ministrum absque; fraude & dolo prouidet. Mox peccatur & contra iustitiam distributiuae: eandem enim virtus quae iubet seruare in praemijs proportionem quae est in meritis, subinde admonet ut optimus qui rationabili diligetia inueniri potest, ceteris praefertur. ¶ Deinde accedit tertio quod Antistites tenentur beneficia gratis conferre: qui autem meliori posthabito confert minus digno, ille certe alia causa mouetur humana: alioquin illud non faceret: atque; adeo neque; dat gratis: neque; ab acceptione personarum manet incolumis. ¶ Ad haec qui ex duobus sacerdotijs pinguius confert sacerdoti minus digno, manifeste iustitiam distributiuae acceptione personarum, praeruaricatur, nam id patrare non posset nisi respiciendo personam, puta qualitatem extra causam: ergo eadem labe contaminaretur, qui vnicum beneficium minus idoneo adiudicaret. ¶ Praeterea horum collatores munerum, dispensatores sunt, ut ait Paulus. 1. ad Corin. 4. ministeriorum Dei in quibus, ut inibi subiungit: fides sincera requiritur secundum verbum Dominicum citatum. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? principis autem oeconomicus & dispensator qui quos posset optimos seruos eodem stipendio non ascisceret in seruitium domini, reus profecto esset aut defraetate fidei, aut neglectae prudentiae. ¶ At verò ius diuinum est quod huic conclusioni firmiorem asruit fidem. At

Prima ratio in gratiam primae opinionis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Paulus.

que in primis exemplum Christi, Ioan. 21. in electione Petri quod abunde rem patefacit. Ille quippe qui nemini iniuriam irrogare potuit, nempe qui non merus dispensator, sed dominus rerum erat, non alium selegit qui suus sibi vicarius succederet, quam omnium tunc temporis Apostolorum optimum. Neque verò satis duxit eum instituere quem ipse nouerat esse praestantissimum, sed id prius voluit ut omnibus innotesceret. Hac enim, ut arbitrator, tantum de causa ter publice Petrum rogauit an se plus ceteris diligeret (qui numerus iudicialibus monitionibus solennis est) ut cunctis liquidum fieret, iure & ordine optimum eligere: doceret quae perinde eos ut eandem legem in similibus electionibus sanctissime custodirent. ¶ Quapropter absque; vlla cunctatione asserere soleo illo tunc temporis articulo quo Petrus electus est in Christi vicarium: omnium fuisse Apostolorum optimum: neque; tutum arbitrari hoc denegare. Liqueat enim solam Dei charitatem, esse normam per quam iudicare licet bonitatis gradus apud Deum: praeterea neque; hoc negari licet, quin eo gradu quo quis diligit Deum, diligitur ab illo. Si ergo Petrus Christum plus tunc ceteris Apostolis amabat, plus & ab ipso amabatur: atque; adeo optimus erat. Quod enim praeter ceteris tunc Christum diligeret, ambigi nequit: quoniam Christi interrogatio non oriebatur ex dubio, quippe quo ipse non tenebatur: sed erat velut assertio. Et quanuis Petrus ad comparisonem respondere citra temeritatem non valuit, eo quod neque; suorum erat, neque; alienorum meritorum ponderator: tamen suum responsum, Tu scis quia amo te, Christus pro comparatiuo iuxta suam ipsius interrogationem accepit: & ideo a tertio responso continuo subiunxit, Pisce agnos meos. Dico stetit optimum tunc simpliciter: quia nihil obstat quo minus Ioannes indulgentius diligeretur, alioque forte tempore fuisset melior: nam de intemerata Virgine haesitare nefas esset, longe meritis cunctos antecessisse Apostolos. ¶ Secundo loco accedit & apostolicum testimonium. 1. ad Timo. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: hoc est sibi consulti videat, quantum sibi oneris imponat: quia omnium est optimum munerum quae in ecclesia sunt: atque; adeo gubernatu difficillimum. Vnde subdit, Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse, &c. Vbi tam amplam tamque; diuitem virtutum suppellestem ab episcopo desiderat, ut licet nullam faciat comparisonem, vix illae possint, nisi in eo qui praestantissimus est, acceruari. Quapropter inferius ca. 5. eundem admonet, discipulum

Secundus locus ad id.

Libri Tertij.

discipulum ut memini citò manus imponat. Vbi porro docet quantum debeat examinis praecedere antequam huiusmodi sacerdotia distribuatur: ut pote quae illam finalis iudicij imitari pro humana fragilitate deberet, vbi aequissima meritorum trutina vnicuique remetendum est. ¶ Accedit tertio loco ius canonicum sanctorumque; decreta. Est in primis Hieronymus super Leuit. ca. 8. qui refertur. 8. quaest. 1. ca. licet ergo. Refert namque; illic Leuitica historia quae quando Aaron iussu Dei in sacerdotem vnctus fuit, congregata fuit omnis turba ante forestam bernaculi. Super quibus verbis ait Hieronymus. quod licet Dominus de constituto principe praecipisset, singularemque; elegeret, tamen conuocatur etiam Synagoga: requiritur ergo, inquit, in ordinando sacerdote etiam populi praesentia: ut sciant omnes & certi sint quod qui praestantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui in omni virtute eminentior, ille eligitur ad sacerdotium: & hoc attestante populo: secundum illud Pauli, Oportet autem illum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt. Haec Hieronymus. Et est allusio ad exemplum Christi qui in praesentia Apostolorum testimonium tulit excellentiae Petri. Hac tamen non obstante verborum inculcatione Hieronymi, temperat illic eius sententiam, imò de negat Hugo, dicens satis esse eligere dignum. Cui Apparatus adhaerescit. Veruntamen nisi intelligant in foro duntaxat exteriori, non sunt contra textum audiendi. Sunt & verba acerbissima Augustini super verbo Iacobi citato, dicentis, Non est putandum leue esse peccatum in personarum acceptione habere fidem Domini gloriae. Quis enim ferat eligi diuitem ad sedem honoris gloriae ecclesiae, cõtempto paupere instructiore & sanctiore? Auesulta verbum ad sedem honoris gloriae ecclesiae. Consentit & Leo Papa, can. Metropolitano. dist. 63. vbi docet quod sit eligendus optimus. Sed & Chrysostomus sententia lib. 2. de sacerdotio, quam maxime meditanda. Admonet enim de suo nomine ecclesiasticos pastores, quod tanto debent meritorum interuallo antestare gregi, quanta praestat excellentia pecori pastor. In cuius sententia Bernardus. De consideratione ad Euge. permulta, eademque; peregrina cõgerit. His vnicum illustreque; adiungitur capitulum, extra, ut ecclesiastica beneficia sine dispensatione. vbi in reprehensionem Episcopi apponitur quod non ex affectu carnali, sed stricto iudicio debuit ecclesiastica beneficia in persona magis idonea dispensare. Atqui in pragma. concil. Basiliens. habetur haec forma iuramenti eligentium. Ego. N. iuro &

Hieronymus.

Augustinus.

Leo Papa. Chrysostomus.

Bernardus.

Concilium Basiliens.

promitto omnipotenti Deo & sancto, cuius nomini dedicata est haec ecclesia, eum eligere quem credam esse in spiritualibus & temporalibus meliorem. Neque; tantum Canonicum, verum & ius Imperatorum idem sanctissimè admonet, ut est videre in Auth. de monachis, §. ordinationem. Iubet quippe eum, Imperator qui prius optimus inter monachos apparuerit, praefici in pastorem. Quod si monachus optimus est praeficiendus, profecto multo est sanctius eadem regula in episcopis obseruanda: ut quorum ordo sit instituto monachorum excellentior. Atqui argumenta haec si in primordijs etiam ecclesiae, & quando illustribus pollebat personis vim suam tenebant, quanto nunc maiorem, quando illa laboramus personarum inopia, ut vix optio permittatur: imò citra dignissimum vix possit reperiri dignus. Tempore Augustini. Ambrosii. Martini. Nicolai, atque; id genus mortalium, non esset immane scelus non perquirere digniorem, modo autem ut digno conferas, dignissimum debes inquirere: a deo omnia iacent. ¶ Et quando eorum quae Postrema ratio. ineluctabiliter conuincit, quod postquam in dispensatione beneficiorum non habetur exacta meritorum ratio, nemo est qui literarum studia sequatur, nemo qui alijs imbuatur moribus, quam qui ad Curiam fuerint aptiores. Vnde quanta detrimenta ecclesiae Christi, eius sanguine fundatae succreuerint, & haec sum pestes & animarum neglectus apertissime testantur. ¶ At verò antequam decimam conclusionem statuamus, operae pretium est nonnulla dubiola quae hinc emergunt diluere. In primis non cõtendimus in has angustias timoratos animos conijcere, ut quando munus ad quod persona eligitur exigui momenti est, censetur, peccatum mortale digniorem praetermittere. Mox neque est tale peccatum timendum etiam in rebus maioris momenti quando meritorum excessus non est tantus, ut videatur ad rem multum referre: quoniam & furari exiguum monentam non est peccatum mortale: neque nos Deus cogit tam anxie personas explorare, sed secundum prudentiam pro rei qualitate & conditione. ¶ Praeterea maxime adnotandum, non esse attendendum ad causas metaphysice possibilitatis: sed ut materia moralis exigit, ad id quod secundum prudentiam speratur futurum. Enimvero licet occurrat vir literis clarissimus & prudentia conspicuus, est tamen vecors, vel alijs implicitus negotijs, de quo non est tanta spes quod praedicabit aut gubernabit secundum suas dotes: vel fortè etiam sit optimè moratus, publicis

Prima limitatio conclusio.

Secunda.

publicis tamen est negotijs ineptus: huiusmodi certè hominibus ille præferendus est, qui licet huiusmodi dotibus non sit tam potens, speratur tamè curam sollicitius habiturum, diligentiamque; adhibiturum ad suum exequendum munus. Euentus autem rei qui præter eligentium spem subsequitur, nihil electionem vitiant: ut si negligens postmodum reperiatur, qui diligens credebatur.

1. Argumẽ.

Emergit autem ex superioribus contra hanc nonam conclusionem argumentum primum. Dicitur est iustitiam distributivam in his sacerdotijs ad commutativam referri: dum autem prælatus tribuit ecclesiæ curatum vel alium ministrum pro ratione suarum decimarum dignum, quia scilicet habet exilia subsidia, per illum satisfacit iustitiæ commutative: non ergo tunc tenetur alium eligere qui cum mulationibus meritis polleat. Respondetur duo.

Solutio.

Primum non servaretur tunc ratio distributive iustitiæ, nisi forte in brevi expectaretur locupletior præbenda pro illo digniori. Deinde quantum ad iustitiam commutativam, cum dignitas personæ non habeat certam præscriptam mensuram, sit ut ubi alius est dignior, vix inferior censendus sit dignus. Præterquam quod fides dispensatoris ministerium Christi expostulat ut cuicumque ecclesiæ ascribat ministrum optimum illorum qui illo stipendio haberi potest: nam ecclesia si loqueretur, talè eligeret: licet hæc culpa non sit tanta ut ad restitutionem obliget, si secundum existimationem dignus eligatur: ut supra diximus.

2. Argumẽ.

Hinc autem exurgit argumentum secundum contra eandem nonam conclusionem, quod sequeretur ex ea nonnunquam ut elector esset perplexus. Verbi gratia. Duobus vacantibus beneficijs quorum quod vberius est & pinguius nullam habeat animarum curam: alterum verò quod fructibus est sterile, eandem habeat annexam, vel plures habeat sub se parochios, plusque doctrina indigentes: ut ecclesia nunc Toletana, quæ lucupletissima est, vacante: & simul Granatensi, quæ licet sit pauperior, habet tamen multos ex Mahometismo neophytos, perplexus tunc esset & Papa & Rex. Nam si distributivam iustitiam spectes, debet tunc illud quod est ditius digniori attribui: si autem publicam ecclesiæ necessitatem, potius deberet illi maior cura animarum demandari. Ad hoc respondetur, pluris semper esse habendam rationem publicæ necessitatis, ad quam nos Christi charitas arctius astringit. Et ideo animarum cura digniori est commendanda, neque inde dampnum de sua gravitate reportare censetur. Nam etsi bene præfidentes presbyteri, auctore Paulo,

Solutio.

duplici sint honore digni: ille tamen qui apud Deum nos manet in primis æstimandus est: eò vel maxime, quod (ut dictum est) hæc sacerdotia in ecclesiarum commodum sunt instituta.

An verò ille dignior acceptare teneretur alterius disputationis est. Et tanta esse posset necessitas ut teneretur. Verum ex hoc tamè aliud enascitur dubium, utrum lex hæc eligendi dignioris vsque; ad illos etiam extendatur qui iam sunt suis ecclesijs collocati: videlicet utrum vacante pinguisimo beneficio vel episcopatu debeat Rex & Papa quospiam suis locis dimovere, ut omnes per gradus euehat. Videtur enim nonam conclusionem concors. Respondetur de hac re non posse certam stabiliri regulam. Enimvero mutationes istæ & ascensus quam fieri possunt maxime cauendi sunt: tum quod fomētum ambitioni subministrat: sunt enim in causa ut episcopi semper sint animi pendentes: & sicuti prima materia, nunquam sua forma contenti: Quare neque charam habere possunt sponsam, neque iustam illius gerere curam: tum quod non est pastor ætas in cognoscendis summum tandisque; nouis ac nouis gregibus transigenda.

At vero neque hoc nimium cauendum est: quando quidem expediens nonnunquam sit & cōdecet ut episcopus ad aliam sedem cōmigrat. Non enim vanus est titulus de postul. prælat. Sequitur post hæc dubium de electionibus, siue dum religiosi & canonici prælatum eligunt, siue dum Scholastici publicam prælectionem Cathedra, utrum teneatur quisque semper eligere meliorem: etiã si videat nihil se suo suffragio profuturum. Ad hoc respondetur, semper in electionibus animaduertendum fore, opus vanum non esse opus charitatis: omnesque ideo leges ad mores, prudentiæ iudicio esse applicandas. Sit ergo prima responsio. In digno nemo debet suo calculo suffragari: etiã si constiterit illum à reliquis omnibus optari: quoniam talis non nisi per nequitiam obtunditur, cui nullo colore fauendum est, neque asfentiendum. Si tamen qui eligendus speratur, dignus est, tunc licet ac decet dignissimum qui eligi non potest prætermittere, ut dignior eligatur. Sūt tres, quorū Petrus dignissimus est, Paulus medius, Ioannes vero infimus. Quod si ego in Petro persisto, neque ipse neque Paulus, sed Ioannes eligetur: me autem accedente ad Paulum, ipse vincet: hoc ergo consilium se qui debeo: etiam si iureiurando me astrinxerim eligere digniorem. Intelligitur nanque iuramentum inter impossibiles. Hoc autem, simili; cessante casu, semper eligendus est dignior: nam præterquam quod ei seruandus est honor,

Dubium alterum de electionibus.

Responsio.

& legi

& legi dignitas, ad hoc etiam prodest, ut electus admonetur æquos electores non ei fauisse. Sic enim fiet in regendo cautiore.

Primum argumentum

Contra hæc tamen continuo se offert argumentum: quod si semper dignior eligendus esset, sequeretur quod si minus dignus electionem acceptaret, perinde peccaret atque collator: quoniam videtur causa esse rei illicitæ.

Solutio.

Ad hoc autem respondetur non esse rationem parem: nam recipienti non incumbit conferendi cura: ob idque neque censetur iniquæ collationis causa, perinde atque conferens. Et maxime si sit dignus. Quinimò in re dubia non tenetur ipse seipsum examinare: sed ille qui confert. Quare licet episcopatum ambire, delictum sit, oblatum tamen citra culpam suscipi potest. Enimvero licet quis prætermisso charitatis ordine eleemosynam porrigat, non patri indiget, sed extraneo: vel præteritis pauperibus prodigat in histronibus, ob idque delictum faciat, illi tamen qui recipiunt non irretiantur eodem delicto.

2. Argumẽ.

Mox alia via arguitur ex ca. monasterium. 16. quæst. 7. quo habetur quod ubique dominus instituerit Oratorium vel Capellaniam, possit cuicumque presbytero dare. Arguitur ergo. Potest quis ea lege sacerdotium instituere, ut solis suis agnatis aliisve designatæ profapiæ in perpetuum obueniat: nam quicumque quorumlibet bonorum dominus potest ea pro suo libito dispensare: ergo tali casu non est necessarium, imò non licet digniorem exquirere.

Solutio quorundam reprobatio

Sunt qui dicant etiam in tali casu inquirendos esse digniores, si opus fuerit, extra illam familiam. At tamen & usus & ratio in contrarium reclamant: satis enim est inter illos designatos & vocatos præstantiorem eligere: nisi vnus sit tantum, ut puta sanguine proximus appellatus. Nam cum tali institutori ac fundatori non incumbat munere suo & officio distributionem facere, & illa sint sua bona, non stringitur ratione habere dignioris. Haud tamen erat cur Hostiensis & Abbas ex hoc dissimillimo textu inuitum argumentum traherent ad distributiones bonorum communium ecclesiæ: nempe quod satis semper sit eligere dignum. Duo hic tamen illius textus modera mina recolenda sunt. Prius quod si qui designatus est, fuerit omnino indignus, alius substituentus venit: quia nemo neque de sua substantia potest sacerdotium contra naturale ius ac diuinum creare. Secundum est, quod si institutio illa annexam habeat curam aliquam animarum vel gubernationem, tunc iniquissima est, & non ferenda, quatenus obstiterit ut dignior eligatur. Ut si quis prouentibus suis

Hostiensis Abbas.

Duo modoramina textus citant.

monasterium fundaret eo vinculo, ut Prior vel Abbatissa non nisi ex suo genere aut patria crearetur, non est in contumeliam Euangelij lex illa seruanda.

Alterum dubium.

Enascitur autem hinc præterea dubium de beneficijs patrimonialibus, ad que non recipiuntur nisi ciues, vel qui inde sunt oriundi. Videtur enim sententiæ nonæ conclusionis derogare: siquidem possent præstantiores aliunde quandoque acciri. Respondetur leges illas æquissimas esse, quas utinam de beneficijs saltem parochialibus, quibus annexa est animarum cura, ubique sanciret ecclesia: quæ admodum & in Tridentino Concilio summo omnium consensu, me præsentem, consultabatur. Esset enim illis decretis conforme quæ in quarto argumento accersita sunt, decernentibus ut electio ex eadè ecclesia fieret. Nam ut modò dicebam, non paruo æstimandus est in genitus amor quem quisque ad nativum solum habet. Præsertim quod licet possent nonnunquam inueniri extranei meritis præstantiores, multo esset tamen ecclesiæ conducentius, ut ambitio nibus & litibus sibi molestissimis ac pestilentissimis obuiaretur: præterea ut in colle spe illa, animarentur, liberos & literis & moribus informare.

Responsio.

His ergo absolutis dubijs ad decimam conclusionem descendamus, qua ad illam triualem respondeamus quæstionem, utra scilicet facultas alteri præferenda sit in deligendo episcopo, Canonici scilicet iuris, at Theologie. Neque verò erat cur assertio hæc in controuersiam vocaretur: sed Hostien. cui Abb. Panormi. subscripsit super ca. 1. de cōsang. & affini. fuit qui nescio quo iure hæc contestatus est licet. Aiunt enim quod ubi hæreses pullulant, præferendus est Iurisconsulto Theologus, alii qui verò ecouerso. Et quanuis mea me profectio in suspicionem de hac re adducere possit, haud tamen idcirco his maxime temporibus, dissimulanda est rei veritas: ego enim minime de me ipso ignoro quam sim talium meritorum expertus.

Quæstio triuialis.

In primis si mea opinio illius esset momenti, quæ in consilium admitti deberet, malle ut post morum honestatem prudentia viri, roburque animi mansuetudine insignitum, atque in agilibus dexteritas perpendere tur, quam scientiæ eminentia: dum modò illa doctrinæ mediocritate polleret, quæ pondus ei authoritatis adiungeret. Itaque persona æstimanda cum primis est, non hæc aut illa scientiæ facultas. Tametsi ille in quo hæc omnia excellentia doctrinæ illustraret, maiori iure esset super ecclesiæ candelabrum erigendus.

Sed tamen quod cæteris pariter concurrentibus Theologia sit peculiaris Episcopi scientia,

Decima conclusio.

tia, quam hic cōclusionem decimam facimus, nescio quis ambigat. Nam vt ab ipso pastoris nomine quod Episcopi proprium est, exordium sumamus, ecquis dubitet precipuum pastoris munus esse sacrorum eloquia reuoluen- do recolere ac meditari, vnde doctrinæ pabulum gregi subministret? Sententia est Hiero. in Leuitico. 36. dist. cano. si quis. vbi ait: Duo sunt pontificis opera, vt à Deo discat legendo scripturas diuinas, & sapius meditando: vt populum doceat. Et distinet. 38. cano. omnes. ad monetur Antistes vt in prōptu legem habeat: videlicet tam sacros canones & sanctum euangelium, quam diuinum apostolorum librum & omnem diuinam scripturam. Canones scilicet cōciliorum, vt statim subditur ca. placuit.

Augustinus Vnde August. in epistola ad Paulinum, quæ est. 59. illud Paul. ad Ephes. Quosdam autē de dit pastores & doctores, pro eodem vsurpat: nempe quod episcopi eo sint pastores, quod doctores. Quid nisi nunquid nō apostolorum successores sunt? ergo proprium eorum est vt quam fidem ipsi diuulgant, populum doceant: eiusque mores secundū euangelicas normas componant, & veluti canes cōtra vitia in defensione oblatrent. Sed quid in re non dubiate sibus vtimur non necessarijs? Non interrogabantur olim dum insula insigniebantur an ius nossent vtrūque, sed an vtrūque scirent testamentum: vt Richard. quotlib. 4. & Syluest. in verbo episcopis, adnotarunt. Licet iam collapsis rebus, non interrogentur nisi an velint se diuinæ scripturæ sensibus accommodare, & que inde hauserint, plebem docere. In cuius signū confertur eis euangelium, quod admonentur populo sibi cōmisso prædicare. Adde quod ex prius episcopis neminem nisi theologum comperias. Nam iura canonica theologo in cōcilijs faxerunt, & pontifices maximi ex sacris collegerunt oraculis. Quapropter si nominis Etymologiam inspicias, quam August. (vt refertur. 8. quæst. 1. ca. qui episcopatum.) interpretatus est: nēpe vt idem sit episcopus quod superintendens: in hoc etiam deberet superintendere canonico iuri, licet non illud memoria retineret. Enimuerō cum ex theologia ius ecclesiasticum promanauerit, per eandem facultatem debet legitimi sensus canonum examinari. Præsertim quod illa iura quæ ad munus episcopale quicquam referūt, Theologi, si modo secundum nomen scientia polleant, oculatius emunctiusq; callere debent. Quod si minus calleant, multo est episcopo dignius, vt veluti de Moyse, Exod. 18. legitur, viros idoneos audiēdis secularibus causis exponat, quō

Hieronymus

Augustinus

Prima ratio pro conuisione.

Richardus Syluester.

Secunda.

Augustinus

ipse sacrosanctę meditationi & Christianæ doctrinæ incubat, quam vt, vice versa, à dulcedine scripturę auulsus secularibus complicitur. Vide ergo quā longē ab scopo aberrent qui episcopi munus non aliud existiment quā hæreses extirpare: cum alia præterea sint multo illis magis peculiaria, quam causas audire. Eo vel maxime quod si tunc sunt necessarij quando hæreses pullulant, sit subinde vt magis sint semper necessarij, nē vnquam serātur. Chirugi sunt & caudidici, qui cum litibus vitent, nollent iurgiorum causas præscindi. Cura autem episcopalis longē alia esse deberet: nempe vt populus adeo esset semper fide instructus, moribusque compositus, vt neque hæresibus neque litibus vlla relinqueretur anfa. Quapropter non solum vbi hæreses pullulant, sed vbi litiū de fidia serpunt, illic optatior esset Theologus episcopus, aut certe vir probitate insignis, qui lites absque prolixis terminis iuris componeret ac rescinderet. Video enim pro dolor plures foueri lites in foro ecclesiastico quā in ciuili: cum totus conatus episcopi esse deberet internas hominum conscientias sarrire, discordiarum graminaque cōuellere, & non illuc curam extendere, vt pueros poma ficusq; hortorum suffurantes (quia hæc est officialium sagina) ex cōmunicationis internecione ferire: quod adeo est absurdum, vt excusare se iā ecclesiastici iudices nequeāt, nisi affirmantes propositum non gerere ligandi. Sed & ob hoc deberent esse theologo vt cognoscerent quantō illis habenda maior ratio, nē populus in obedientię crimine quā ex cōmunicatione feriretur: nam quāuis iudices tale nō habeāt propositum, populus tamē qui illud nescit, nihilominus cōscientiam sibi vulnerat, dum ficta non paret ex cōmunicatione. Sed de hoc satis in præsentia. Nā & theologos episcopos eandem video ire viam.

Ad primum ergo argumētum quæstionis prima conclusio respondit: nimirū concedens personatus istos, quos vocant, & sacerdotia plus cōmutatiuæ iustitiæ respectu ecclesiarum habere, quā distributiue. Ad secundū inter probandam nonam conclusionē responsum est: vbi cōmōstrauimus, vsq; adeo à Christo abfuisse personarum acceptionē, vt Petrū tunc Apostolorum optimum, atq; ad regimē accommodatissimū, elegerit: & in matrem filiorū Zebedæi petētem filijs suis sedes ad dexteram & ad sinistram repulerit. Quod autem plebeios homines & literarū rudes ad functionē euangelicam ascuerit, bina fuit causa. Prior quod ipse eos & docere potuit, & tales efficere

Postrema ratio.

Ad primum argumentū

Ad secundū

qua-

quales ad rem decebant: electores autē humani, quia dignos eos facere nequeant quos eligunt, eos debent ad eligendum conquirere, quos dignos inuenerint. Mox quod expediebat supranaturalem fidem non ab hominibus promulgari, qui essent humana doctrina illustres, ne in suspensionem veniret, quod de humana scientia procederet. Ideo enim iusti sunt corā regibus ac præsidibus non cogitare quomodo aut quid loquerentur: sed quæ Spūs sanctus suggereret, illa diuulgarent. Quod autem Galileos ceteris mortalibus prætulit, mysterium fuit, de quo fuerat Isaias vaticinatus: cuius ideo prophetiam Matth. cap. 4. citauit. Terra Zabulon & terra Neptalim &c. Galilee gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Et David: Principes Zabulon & principes Neptalim (hæc enim erat Galilæa) duces eorum. Ad tertium, quod aduersus nonam conclusionem intendi videbatur, itidem satisfactum est, dum concessimus secū dum forum exterius fatis esse digno conferri ad succidendas calumnias: secus autem in foro interiori. Ad quartum respondetur, iura sanxisse, dignitates & præbendas personis eiusdē ecclesiæ concedi ob hanc causam (vt ait Cælestinus eod. ca. nullus. 6. distinet.) quod vnus quisque suū fructum militiæ habeat in ecclesia in qua suam per omnia officia transegit ætatem. Cui & alteram Sæct. Thom. causam subnequit, quæ mihi est probatissima: videlicet quod plurimum vnus quisque, propensitorem habet animum ad suam propriam ciuitatem & ecclesiam in qua nutritus est: qua vtique ratione vtilior esse poterit. Vnde Deuter. 17. Non poteris alterius gentis hominem facere regem, quod non sit frater tuus. Et ideo licet non exquiratur extraneus dignior, per hæc fit compensatio. Quintum autem argumentum omnia quæ dicta sunt cōcutit. Etenim si vera est quorundam opinio, nē dicam assentatio, cui sanctissimus Papa nunquā assensisse credendus est, videlicet quod est dominus beneficiorum, pugnantissimum extruitur inde argumētum quod nō teneatur digniores eligere, imò quod possit super hoc cum inferioribus prælatis dispensare. Responso ergo non est alia quā nullatenus est dominus. Aliàs profecto sicuti de illo dictum est qui de suis proprijs bonis sacerdotium creat. liberum ei esset tanquā vero domino cōferre cui mallet: quod nemo auderet asseuerare. At nullo opus est argumento vbi apostolica tuba canit: Sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores misteriorum Dei. 1. ad Corint. 4. Quin verò &

Ad tertium.

Ad quartū.

Cælestinus.

S. Thomas.

ad. 5. argu.

Christus Lucæ. 12. Quis inquit, putas est fidelis dispensator & prudens quem constituit dominus super familiam suam? Neque vero sacri Canones transuersum vnguem ab hoc euāgelio discrepāt: quia neq; discrepare possunt. Quare non pigebit iuris hic verba audire. De præbend. lib. 6. ca. 2. sic habet. Licet ecclesiarū, personatum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorū plenaria dispositio ad Romanum noscatur potestatem pertinere. Nō dicit dominū, sed plenaria dispositio. Et Cle. vt lit. pēd. nihil inno. ca. si duobus, hoc modo, Salua tamen in præmissis omnibus Romani Pontificis potestate: ad quem ecclesiarum, personatum, dignitatum, aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum plena & libera dispositio ex suæ potestatis plenitudine noscitur pertinere. Pespice ergo quō pertingit pontifici potestatis plenitudo: certe nō vt dominus sit, sed vt plenariam habeat dispositionem. Nam, quod ait, libera, hoc tantum significat quod nullum agnoscit in terris superiorem. Idem patet ex superioribus. Cōmonstratum enim reliquimus hæc bona ecclesiastica, stipendia esse populi pro ministris, quorū idcirco Papa merus est dispensator. Imò arbitror illos qui dominium beneficiorum eum appellāt, propriā vocem ignorare. Nam si dominus est retinere sibi potest, & in proprios vsus conuertere, ac prohibito eis vti: quod tamen nemine sanæ mentis admittet: si autem prohibito nō potest vti, sed tenetur ratione dispensare, non est dominus. Quocirca sanctus Thomas. 2. 2. quæst. 63. art. 2. vbi ait prælatum ecclesiasticum non esse dominum, sed dispensatorem, Pontificem etiā maximum complectitur: vt Cardinalis etiam Caieta. Lateralis Papæ scitè adnotauit. Sed heu quāta mala ex cōtrario, eorūdemque falso principio ecclesia quotidie patitur. Cum tamē quo sanctissimus Papa ceteris honore & dignitate in ecclesia Dei præstat, fortiori nexu teneatur digniores semper optare. Nisi fortè (vt ad calcem quarti argumēti respondeam?) Cardinales in Pontificis electione ob eandem summam vicarij Christi dignitatem sanctiori fide perstringuntur optimum eligere. Quapropter nunquā rumorem illum persuadere mihi potui: videlicet statutum illis esse non posse deligere nisi ex suo gremio. Et tandem ab ipsis Dominis Cardinalibus audiui, falsum esse. Enimuerō quod actiuas voces ad ipsum sacrum senatum ecclesia retulerit, decentissima ratio persuasit. 23. distinet. can. In nomine domini. &c. licet. extra. de electi. & vbi periculum. eod. lib. 6. videlicet, nē tantus episco-

S. Thom.

Caietanus.

Falsum est nō posse eligi pontificē nisi à Cardinaliū cōsuetu.

episcoporum coetus a remotissimis regionibus Romam ad eligendum cogatur. Attamen cum tanti referat optimum episcoporum orbis ad summam sedem euehere, quod intra paucos vrbis passiva electio coerceatur, licet sit credibile inter eos nunquam de fore dignum, certe sinceritas euangelica non permittit. Vnde in eoa. In nomine Domini, si in Romana ecclesia non inueniatur idoneus, ex alia sumi iubetur.

¶ Igitur conclusio nona suis radicibus fixa perstat, quae non solum in antistitibus creandis, verum & in alijs dispensandis sacerdotijs quibus iniuncta est animarum cura, sancte seruanda est: nam in alijs qui tali cura vacant, licet praeteritis dignioribus contra iustitiam distributiuam delinquatur: non tamen subest tantum periculi. Atqui eam obrem aut nunquam aut perquam raro peccatum illic mortale committitur: dum modo non concedantur indignis. ¶ Ex hac autem definita conclusione dubia nonnulla subiiciuntur, quae idcirco necesse est vt per ordinem examinemus. Primum est quod proximis verbis de beneficijs cura animarum careribus appendet, an scilicet pensiones annuae quae a quinquaginta hinc annis percipuerunt in ecclesia, tuto & imponantur beneficijs, & recipiantur ab ijs quibus exhibentur. Ad hoc primum omnium respondetur, pensiones huiusmodi non habere annexos ecclesiasticos titulos: quia pensionarius non fit beneficij possessor: sed tantum possidendi imponitur onus soluendi. Et potest imponi vel personae quoad possederit, vel quoad multo est vsu frequentius, ipsis fructibus beneficiorum. Qua de re neque aliam habent annexam curam, neque canonicum persoluendi officium. Atque hac utique ratione huiusmodi redditus tutissimi existimantur: nempe quod nulla sint cura onusta. Ego vero, licet de plenaria Pontificis potestate in dispensandis beneficijs nihil ambigam, semper tamen arbitratus sum hanc esse periculosissima omnium beneficiorum: idque propter eandem rationem qua alij censent esse tutissima. Nam si verum est quod paulo ante demonstrare nitebamur: nempe presuppsumum pontificem non esse dominum, sed dispensatorem beneficiorum, quae sunt ecclesiarum stipendia: consequens inde fit, vt illa adiudicari nequeat nisi pro altaris (vt ait Paulus) ministerio: vel tanquam mercedem pro aliquo seruitio ecclesiae, etiam si non esset spirituale: vt puta duci aut militi, qui ecclesiam tempore necessitatis propugnat: qua de causa decimarum tertiae Regi Hispaniae tributa sunt. Et congruentius possent illi concedi qui negotia ecclesiae gereret, vel in concilio, vel in curia,

Prima dubitatio de annuis pensionibus.

Authoris li ma de proposita questione.

vel alibi: sicuti olim mos erat his qui praelatis in adiutorium adhibebantur, prouentuum quodam impertiri. Praeterea quando dubia lis super aliquo sacerdotio dirimi aliter non posset, liceret aliquam portionem parti cedenti in bonum pacis addici: de quo vno pensionum genere vnicus est textus in toto iure. Nisi essent de praebend. At quod citra hunc casum absque villo titulo & obligatione bona ecclesiae possint hoc modo dispendi, non apparet quomodo intra limites dispensationis contineatur. Et re vera rei nouitas eam in suspicionem vehementer adducit. ¶ Alterum dubium est de illis qui neque eligunt neque beneficia conferunt, nihilominus sunt causa vt vel dignitate inferioribus, vel prorsus indignis conferantur, vtrum delictum illis sit. Et peculiariter fit interrogatio de resignatoribus. Resignat quis sacerdotium suum in manibus Praelati, sed tamen in fauorem consanguinei, vel alterius certe personae indignae, & non alijs: videtur ille extra culpam esse: nam Praelatus est cui collatio incumbit. Respondetur tamen praelati delictum non excusare resignantem: vtpote qui verum est causa iniquae collationis. ¶ Vbi de hoc maxime admonere non praeteribo, videlicet, quam sit cauendum ne pueris beneficia praebentur: nam etsi contingat, vt optima sint indole, non solum ius Canonicum, verum neque naturale reputat eos dignos. Dignitas enim non spes, sed rem dicit. Atqui plurimum vsu venit, vt qui de se pueri bonam fecerunt spem, quam, si absque diuitijs ecclesiasticis manerent, ad vberem frugem perducerent, cum primum ditantur, superbire ac ferocire incipiunt. Per multa alia dubia in praesentiarum praeterimus, ne extra rem & causam distrahi videamur.

Dubium dicitur.

responsio.

Beneficia pueris minime conferenda.

ARTICVLVS. III.

Vtrum beneficiorum pluralitas sit iure permissa.

Superiori articulo annexum est in hoc tertio de beneficiorum pluralitate disputare, vtrum sit quoquo pacto iure permissa. Pugnans enim a parte negatiua Canones plurimi, tam conciliorum quam sanctorum patrum. In primis est decretum Synodi. 7. Constantinopolitanae, vt refertur. 2. 1. quaest. 1. cap. Clericus ab instanti tempore non connumeretur in duabus ecclesijs: negotiationis enim hoc est & turpis lucri

1. Argum.

lucris proprium commodum, & ab ecclesiae consuetudine alienum. Vbi citatur verbum Dimini, Nemo potest duobus dominis seruire. Et. 70. distinct. cap. sanctorum, ait Urbanus Omnino in duabus ecclesijs aliquem intitulari non liceat, sed vnusquisque in qua intitutus est, in ea tantum canonicus habeatur, vnde extra, de praeben. cap. quia, perhibetur praebendarum multitudinem canonicis esse inimicam. ¶ Secundo allegantur a sancto Thoma quoli. 9. ar. 15. sanctorum dicta. Ait enim Chrysostr. Quod tenebra erubuit, lumen erubescat: quod figurae non fuit concessum, rei reor esse illicitum: figurae autem, hoc est, legi veteri, non fuit inter Leuitas concessum vt qui capiebat in Bethlehem, caperet in Hierusalem: cum nos ergo perfectiores esse debeamus, qui capit in Tyro non capiat in Damasco. Haec Chrysostr. & Bernard. Qui non vnum sed plures est in beneficijs, non vnum sed plures erit in supplicijs. ¶ Item id esse videtur contra rationem, & ius naturale, & diuinum iam modo citatum: Nemo potest duobus dominis seruire. Cui insuper accedit iuramentum quo quisque iure antiquo fidem suam astringit seruire ecclesiae, cui se mancipare constituit. ¶ In contrarium faciunt iura quae plura beneficia eidem personae indulgent: vt tum alibi, tu. 2. 1. q. 1. frequentes Canones docent.

Secundum.

Chrysostr.

Bernardus.

Tertium.

Questionem hanc differit diuus Thomas quolibet. 9. citato articulo. 15. At quia rei huius abusus nimium in perniciem ecclesiae obrepit, non erit superuacaneum remdendum ac sedulo examinare. Nam cum (vti ait illic sanctus Thomas) ius hic naturale ac diuinum implicetur & humanum, quantum ad duo priora, rei huius definitio ad Theologos pertinet: licet quantum ad tertium, spectet ad iuriscosultos. Placet ergo veluti primum fundamentum distinctio illa sancti Thomae: Triplex est actionum ordo: scilicet aut quae deformitatem habent inseparabilem, vt mendacium: aut quae indifferentes sunt, vt deambulare: aut tertio quae licet per se nude & absolute considerate, deformitatem quandam repraesentent: circumstantijs tamen vestitae licite fieri possunt: vt hominem occidere, quod iudici, & defendenti se licet. ¶ His praediactis respondetur ad questionem septem conclusionibus: Prima. Habere plures praebendas non est res primi ordinis. Haec conclusio inde fit liquida: quod multis casibus super hoc sancta iura dispensant, vt statim patebit. ¶ Secunda. Neque est secundi ordinis. Non enim est perinde indifferens atque habere plures vestes: hoc quip

1. Conclusio. suadetur conclusio. Secunda. Probatio.

pe absolute consideratum, nullam implicat aut malignitatem aut indecentiam: habere autem plures praebendas, si nude spectetur statim sonat quaedam ordinis peruerfiones. Primum, quia ratio docet vt vnusquisque ministerio suae proprie deputetur minister: alijs vnus plurius personas induit. Secundum, cultus diuinus detrimentum patitur. Et tertio, cum bona haec (vt diximus) stipendia sint ecclesiarum, suo defraudantur iure. Id quod rerum vsus & experientia docet. Aggeratis siquidem praebendis multis ad personarum paucitatem, vix vlla restat ecclesia, cui pro ratione suarum dicimarum feruiatur digne. Et quarto inde sequitur distributivae iustitiae praeruaricatio, videlicet vt digni multi egeant: alij vero exundent. Quinto esca & fomertum ambitionis inde subministratur: nam interdita praebendarum accumulatione sacerdotes non tam auidе sitirent atque ambiarent bonis ecclesiae ditari. Et sexto id in causa est vt literarum studia neglecta iaceant: vtrinque etenim spes bonorum debilitatur: scilicet & quod meritorum ratio non habetur, & quod auida ditiorum auaritia impedimento est ne inopes promoueantur. Quin vero septimo: & transgressio quaedam est illius Paulini, praecipiti, Vnusquisque in ea vocatione qua vocatus est maneat. Atque illius praeterea ad Roman. 12. Sicut in vno corpore multa membra habemus: quod Grego. ad hoc propositum citauit. Gregorius 89. distinct. cap. singula. vbi ait, Singula ecclesiae iuris officia singulis quibusque personis sigillatim committi iubemus. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus: omnia autem membra non vnum actum habent: ita in ecclesiae corpore multa membra sunt: & ideo distincta officia esse debent, & ecclesiae diuersis personis commendanda: alijs totum corpus esset oculus: aut totum auditus: aut vnus multorum corporum oculus.

Gregorius

3. Conclusio.

Distinctio.

¶ Tertia conclusio. Habere plures praebendas res est tertij ordinis: scilicet quod licet perse absolute librata in malum sonet, vt proxime nunc rationes comprobabant: potest nihilo secius talibus circumstantijs exornari, vt fiat licitum. Ad huius autem lucidam intelligentiam distinguere de beneficijs operae pretium est. Alia enim sunt quae residentiam habent annexam: alia vero quae liberiora sunt, vt simplicia sacerdotia quae praestamere vulgo dicuntur. Atque illorum quibus residentia annectitur, alia sunt quibus iniuncta subinde est animarum cura: vt episcopatus & parociae: alia vero quae hoc onere sunt immunes. De his ergo non arbitror eodem esse pacto censendum. Hoc supposito

Q. sex

sex casus notatur. 2 i. q. 1. in Summa, iuridici, quibus licite compati se duæ præbendæ valent in eadem persona.

Sex casus.

¶ Primus ratione tenuitatis: quia non possunt singulæ singulos alere sacerdotes, vt habetur. 10. q. 3. vñio. Quiquidem casus verus est etiã in his sacerdotijs quæ curæ subdantur animarum. Quinetiam possent idem & in episcopati- b⁹, licere. Possent in quã esse ad eò tenuse (qua les frequenter sunt in Italia) vt neuter possent Episcopũ pr osua dignitate sustetare: possent que esse tã proximi, vt ab eadem valerent per- sona administrari. Et est textus. 2 i. q. 1. cap. il lud. vbi cõceditur vt idem sit Archiepiscopus Tarraconen⁹. & Episcopus Funden⁹.

Secundus.

¶ Secundus casus, quando vnã est ecclesia ab altera dependens: vt legitur cap. eam te. extra, de ætat. & qual. & ord. præfici. Quomodo au tem fiat ecclesiarum vnio, patet extra, de rel. dom. c. quia monasterium. Neq; quis fallatur, arbitratus in eundem casum recidere: nam pri mus intelligitur etiam vbi ecclesiã nō sint vni- ta. Potest siquidem Papa sine vnione adiudi- care duas ecclesias propter tenuitatem vni sa- cerdoti: etiã cum titulo vtriusq;. Est tamẽ hic consultẽ animaduertẽdum quòd in hac tenui- tate meditando, nō est respectus habẽdus per- sonæ, sed cõmunis vtilitatis ecclesiæ in quem cuncta hæc referenda sunt. Enimverò si perso- na supra dignitatem suam & conditionem cõ- tendit amplam familiam splendoremq; vitæ sustentare, non illa lance æstimanda est pro- uetuum tenuitas, sed ad hoc spectandum quid ecclesiæ conducatur. Præterea cauendum maxi- mẽ nẽ præbendarum vnio in fauorem perso- næ fiat, & fraudẽ ecclesiæ. Est illustris quispiã pluralitate beneficiorum pressus, qui ad exi- mendum sibi scrupulum conscientiæ procurat per annexionem cuncta in vnum co adu- nare. Profectò is arbitrato meo, dum hoc so- phisinate fascinare cogitat diuinos oculos, gra- uius turpius que delinquit, quam si plurium si- guram retineret: debet enim vnio ecclesiarum in emolumentum ipsarum absque dolo malo fieri, vt sit legitima.

3. Casus.

¶ Tertius casus est propter paucitatem cleri- corũ: ut. 2 i. q. 1. c. clericus. adnotatur. Quãuis illic nō dicatur nisi propter inopiam hominũ quod referri potest ad incolarũ raritatem. Ve runtamen raritas etiam sacerdotum, necessi- tatẽ inducit demãdãdi vni plures ecclesias. At qui iudicanda est paucitas quando rarifunt di- gni. Qua porrò de causa non inhiberem in pro- uincijs probitate & doctrina sacerdotũ desti- tutis, vnum pluribus ecclesijs deputari, etiã cũ

cura animarum: quippe quòd in rem ecclesiæ feelicus cederet, quàm sacerdotes penitus in- idoneos populo Christiano præficere. ¶ Quar- tus casus pluralitatem excusans occurrit, quã do quis vnã habet præbendam in titulo, at- que alteram commendatitiam: vt habetur eadem causa & q. cap. qui plures. Admonen- dũ tamen est de intellectu huius textus. Enim- verò iuris prudentes, qui ad forum iudiciale penitus attendunt, tutam forsan arbitrantur cuiuslibet conscientiam hoc pacto possiden- tis duas præbendas: at verò qui, penitus iudi- cium diuinum introspiciunt, aliter censebunt. Etenim eadem causã, imò (vt reor) iustiores coire debent vt quis dignẽ in cõspectu Dei al- tera fruatur præbenda sub titulo: altera verò sub commendatione, quàm si ambas haberet in titulo. De commendationibus quippe lo- quor perpetuis, quæ hoc ætatis habentur in vsu. Est lex prohibens nẽ Cardinales qui Ro- mæ resident, fiant Episcopi: & nẽ huius fiat præuaricatio legis, commendantur illi eccle- siæ perpetuò, nihilo differentiùs quàm si titu- lus illis inscriberetur. Profectò si fas esset ita loqui, hic commendationis pretextus præua- ricatio est legis, et si personata: & fortẽ eò cri- minosior, quò sit magis in fraudem legis. Nam in fraudem legis facit, qui saluis legis ver- bis, sententiam eius circumuenit. l. contra. ff. de legibus. & c. eodem titul. Non dubium est in- legem committere eum qui verba legis ample- xus, contra legis nititur voluntatem. l. non dubium. Etenim si causa ferendę legis fuit ne- cessaria Episcopi residetia in sua ecclesia, quid nam quẽso refert commendatarius ne absens sit, an verus Episcopus? Ratio nanque quẽiu- stam faciat ac legitimam commendationem, hæc esse debet, quòd haberi tunc persona non potest cui legitime sub titulo adscribatur: nō autem commendatarium ditare. Haud quidem inficias ierim quin possit Episcopus Romam à Pontifice Maximo ob publicas causas acci- rritamen quòd illic perpetuo maneat, nihil ob- murmuro: sed tamen neque ambigo quin mul- tò sanctiori fide & diuino mandato teneatur Episcopus Cardinalis præsens esse ecclesiæ suę quam Romę: siquidẽ episcopi iure diuino in- stituti sunt. Cardinales verò post Apostolorũ seculum creati. ¶ Quintus casus est quando Papa pluralitatem cõcedit: vt habetur eadem quẽst. cap. relatio. Et sextus si dispenset epi- scopus: vt habetur. 7. o. distinet. can. sanctorũ. Hi autem duo casus ad normam quarti modo expositi auscultandi sunt, videlicet quòd quã- tum ad forum exterius cõsentur legitime pos- sidere

4. Casus.

Qualiter præfatus casus sit intel- ligendus.

7. Casus.

Dubitatio.

Syluester. Archidiacon.

Solutio.

Alterum du- bium.

5. Casus.

fidere: tamen vt Deo dispensatio sit accepta, debet legitimis causis circunuestriri. Quãuis iam nō est in vsu vt episcopus possit super præbendarum pluralitate dispensare: quia cap. du- dum ecclesiastica, extrã, de election. videtur ius antiquum abrogatũ: nempe vt solus Papa dispenset: vt illic notauit Panormitanus. Ta- met si hoc intelligẽdum sit sub ambarũ titulo, quia cõmendare ob necessitatem bene potest episcopus, dum nō patet ad curiam aditus. ¶ Septimus casus additur extraordinari⁹ pro- pter sublimes & literatas personas, quæ maio- ribus beneficijs sunt honorandæ: vt verbis vta- mur cap. de multa. de præbend. sublimes enim (vt aiunt) refertur ad sanguinem. Attamen ne que illud ad illustrium commodum est refe- rendum, sed ad ecclesiæ splendorem. Eccle- sia enim dum vagiebat in cunis: & potentia sæ- culari premebatur, opus habebat illustrium vi- ribus suffulciri: qua de causa indulgebatur vt aliquanto plus stipendiorum sortirentur. Iam verò hoc ætatis, si fas est dicere verum, nescio an eadem dispensationis causa tam legitima existat: porro cum rerum vsus palãm doceat sublimium potentatum ita grassatũ esse in ec- clesiastica sacerdotia, vt hæc fuerit non mini- ma causa ruinæ in qua modò iacet ecclesia. Ta- met si nunquam negabo, qui si ingenui & na- talibus præclari, moribus sint cũ primis, mox literis ornat, plurimum splendoris ac roboris reipublicę ecclesiasticę afferant. ¶ Subsequitur hic tandem dubitandi ratio, an præter hos casus licitum sit Papæ dispẽsare, & compatibles facere plures præbendas & per- sonatus. Hoc in disputationem produxerim propter multa & varia quæ à Doctoribus iu- ris Canonici affirmantur: vt videre quisque poterit apud Syluestrum, in verbo, beneficiũ. ¶ Ait enim in primis Archidiacon. casus istos superiores coercendo esse ad præbendas quæ absque cura sunt animarum, sed profectò nul- la hoc ratione probatur: quin verò episcopa- tus pro causa, vt supra citauimus, cap. illud. 2 i. q. 1. possunt eidem permitti, nẽ dum parocciæ si proximæ sunt & tenues: quãuis tunc decẽ- tius esset vniri. Alij dicunt extra hos casus ne- mini licere plures habere præbendas. Intelligẽ- dum est tamen absque legitima dispẽsatione: alioqui dubitari nō licet, quin eadem potestas quæ superioribus casibus dispensauit, si occur- rerint alij nondum cogitati, æqui tamen & iu- sti, possint dispensare. Cõsule si lubet de hac re Syluestrum & alios Summistas. ¶ Duo tamen hic restãt dubia. Prius, vt rum absque dispensa- tione duo possint beneficia ab eodem possi-

deri: Posterius, vt rum vbi dispensatio requiri- tur, ille qui absque legitima causa dispensatio- nem nactus est, tutam habeat conscientiam. De priori dubitatione distinguẽdum est inter beneficia, quantum ad residentiam & curam: qua distinctione præhabita statuitur conclu- sio, quæ sit huius articuli ordine quarta: nam tres supra præmisimus. In beneficijs simplici- bus, scilicet, neq; habentibus curam, neque re- sidentiam exigentibus, qualia sunt præfame- ræ, nulla est necessaria dispensatio, vt plura eadem persona obtineat. Scio glossas sacrorũ Canonum multas in contrarium ire: sed tamẽ non solum iam receptus vsus, verum & ratio notandam fundamentum quod ex sancto Tho- ma supra desumpsimus: videlicet in his spectã- dum esse trinum ius, scilicet diuinum, natura- le, & humanum: quorum hoc vltimum per defuetudinem legis aut contrariam consuetu- dinem abrogatur: quod autem quis duo ha- beat simplicia beneficia, non est vsque ad eò cõtra naturale ius & diuinum, vt consuetudo illud nequeat abrogare. Hoc patet: quoniam licet habendus etiam oculus in istis, sit ad iu- stitiam distributiuam, potissimum tamen ad commutatuam per quam ecclesijs de mini- stris prouidendum est: vbi autem residentia non est requisita, ibi ecclesia non ieditur ob præbendarum pluralitatem. Verum est Adria- num mitigare verbum, dicendo hanc non esse propriẽ, abrogationem, sed derogationem: propterea quòd talis prouisio non potest fieri absq; vlla prorsus causa, sed aliqua interueniẽ- te. At vero iam nunc profectò licet nulla inter- ueniat ratio, conferuntur ab inferioribus Præ- latis sine vlla dispensatione. ¶ Quinta proposi- tio. In his quæ residentiam requirunt, sed curã non habent: vt sunt canonicatus, nondum ius abrogatum est: sed manet vsus vt absq; dispen- satione non aceruentur eidem: facilius tamen potest in istis procurari concedi; dispensatio quàm in habentibus curam. Quin verò in be- neficijs canonicatu minoribus quæ seruitio etiam interessendi sacris obnoxia sunt, nullus est dispensandi vsus. ¶ Addiderim autem cõ- clusionẽ sextam, quòd huiusmodi beneficio- rum coacervationes, siue per dispensationem fiant, siue secus, carere non possunt culpa, etiã quandoq; mortali, atq; graui scandalo, in ec- clesiarum detrimentum: idq; potissimẽ vbi ni- mium accumulatur, & personis deputantur indignis. Conclusio hæc inter probandum cõ- clusionem secundam constituit. Iam enim nulla spectatur aut desideratur merita, sed perinde

Distinctio.

4. Conclusio.

probatio cõ- clusionis.

5. Conclusio.

6. Conclusio.

Contra ab- sum in can- biantis be- neficijs.

quin etiam turpius atque impudentius quam secularia & profana, ambiuntur, cambiuntur, veneunt, hereditantur, regressantur, profanantur, ac dilapidantur.

7. Conclu.

Septima conclusio. Paroecia & id genus sacerdotia quae in animarum curam instituta sunt, usque adeo non possunt absque legitima dispensatione ab eadem obtineri persona, ut si legitima non fuerit, nequeant tamen in foro conscientiae apud Deum possideri. Non solum sententia est sancti Thomae quolibet citato, atque Adriani in De plural. beneficio. verum & sacri Canonis id insinuant, eiusque interpretes aperte pronuntiant. Quin verum doctores conclusionem non moderantur, ut de illis solis intelligatur, sed de cunctis (quod verissimum est) quae dispensatione indigent ut possideantur. Est tamen enormitas turpior in his quae curam habent animarum. Itaque & Papa sine legitima causa dispensans, graviter delinquit, & eius delictum non liberat ambientem: obtinentem, & retinentem, a culpa. In primis quod Papa delinquat sententia est Apostoli supra citati: Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et subdit: Hic iam queritur inter dispensatores ut fidelis quis inveniatur. Quin verum Christus Lucae. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens? Et re vera nullibi tanta fides exigitur quam committendis concedendisque animabus, Christi sanguine redemptis, illius curam, qui praesens semper gregi suo prospiciat. Vnde Bernardus de cons. ad Eugenium lib. 2. cap. 6. ait, potius Pontificem summum, qui spiritualis est, omnes iudicans & a nemine iudicatus, debere non sua voluntate pro lege uti: sed Christum praesentibus imitari, qui non suam, sed patris voluntatem venit facere: ut omnia non pro sua utilitate, sed pro communi commodo dispensent. Alias ut dispensator censendus est. Nam et si iura supra citata plenariam ei tribuant potestatem dispensandi, id tamen intelligunt, quia non habet superiorem in terra a quo possit iudicari: mittimus concilium in causa haereticis. Attamen apud Deum exactissime respondere tenetur si fidem in dispensatione defregerit. Ratio ergo conclusionis est haec, Sacerdotia quae curam habent annexam, recte nequeunt administrari sine praesentia: tanta est vigilantia quae animabus curandis ac prospiciendis necessaria est: residere autem simul nemo potest in ecclesijs pluribus: ergo sine urgentissima causa eademque ecclesiae necessaria, non potest citra atrocem culpam super hoc dispensari. Sed ait forte ille cum quo dispensatum est, Papa dispen-

D. Thomas. Adrianus.

papa delinquit sine causa dispensans.

Bernardus.

Sesus illius Papa plenaria habet dispensationem.

Ratio conclusionis.

Inanis ac stulta obiectio.

favit ipse sibi viderit: ego immunis sum. Hic tamen cavillus securus multos reddit, tutum verum neminem: quoniam Papa non est dominus, ut identidem dictum est, sed dispensator: ideoque quiniquam dispensationem petit, iniquitatis causa est, & qui ea utitur, eadem semper irretitur iniquitate. Accedit ius Concilii Lateranen. de quo extra, de praeben. capit. De multa, & ca. Dudum ecclesia, de election. ubi nullatenus permittitur duas simul possideri paroeciales ecclesias. Et Hostien. & Panor. & reliqui super cap. extirpandae, de praeben. indubie consentiunt, residentiam similibus curatorum non posse per vicarium suppleri. Et ratio est, quia cum beneficium conferatur intuitu personae, ob suam scilicet ipsius dignitatem, illa suppleri non potest per pauperem mercenarium, qui plurimum indignus est. Et quilibet dignus esset ut locum haberet mercenarij, non tamen pro ratione fructuum beneficij. Soluit ecclesia iusta stipendia pro viro docto & gravi, qui si praesens adesset, suis elemosynis, consilijs, favoribusque; & auctoritate posset suo gregi prospicere ac deseruire: non ergo haec possunt per mercenarium perfici. Miraculum est quod liceat curato ob eam solam curam & onus quod vicarium vilius quam potuit sibi substituit amplitudinem fructuum percipere: reclamante Paulo, Qui non laborat, non manducet. Sed ais, satis est laborare per alium: profecto si non debet manducare nisi qui laborat, fit ut qui non per se sed per alium laborat, non debeat ipse manducare, sed contentus esse si loco illius alius manducet. Ait fortasse paroecius, beneficij possessor, satis est huic ecclesiae hunc vicarium substituere. Responderet autem Ecclesia si sciret. Ergo satis est ei haec, quantum illi tribuis, merces: cur ergo reliquum ex me absque villo seruitio surripis? Insinuabat se huc de residua Episcoporum sermo: sed hic adeo amplius est, ut illo totum ferè liberum non compleverimus. Audiatur ergo interim supremum Pastorem suum, qui animam suam dedit pro ouibus suis, eos admonentem, quemadmodum mercenarius & qui non est pastor, cuius non sunt oves propriae, videt lupum venientem & dimittit oves & fugit.

Concilium Lateranen. Hostienis, panormita.

Paul. 4. 7. mo. 3. Qui per alium laborat per alium manducet.

Sermonis illi theoris & confidentia Episcoporum.

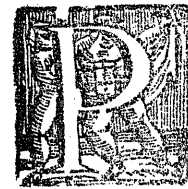
Ad argumenta.

Argumenta ergo in contrarium conclusiones respondent. Commostrant enim illa iura naturam & ingenium rei, ubi nudè praebendarum aceruus consideretur: ut secunda conclusione explicitum est: cui tamen tertia non repugnat: nepe ut ob legitimas circumstantias id fieri possit licite. Et pariter respondetur ad sanctorum dogmata, ac subinde ad rationem tertio loco adiectam.

Arti-

ARTICVLVS. III.

Utrum in collatione secularium magistratum subesse possit crimen acceptationis personarum.

OST haec quae de Ecclesiasticis bonis dicta sunt, continuo in hoc quarto articulo similis se insinuat disputatio de secularibus magistratibus, publicisque officijs ac muneribus, quae administrandae iustitiae creari consueverunt in republica: nempe utrum in illis conferendis ac dispensandis subesse quoque possit crimen acceptationis personarum. Arguitur enim primo a parte negatiua. Bona haec (veluti de ecclesiasticis diximus) sunt stipendia erecta & stata ministris reipublicae: qui illa mercede sua quisque obsequia impendit: ergo non pertinent ad distributiua iustitiae: sed respublica vel rex in quem publica potestas translata est, veluti propria bona potest cui liberit elargiri, veluti conductis operarijs: ac subinde fit consequens ut nullum ibidem locum habeat personarum acceptio.

1. Argum. a parte negatiua.

Argum. 2.

Imò apertius ex eadem radice secundo arguitur. Res publica atque adeo rex non solum illa publica stipendia, verum & iura quae quisque soluit ministris iustitiae pro suo placito instituit: ergo nulla ratio vetare videtur quin magistratus ipsos & officialium loca vendere possit: at tamen abest ut in eorum promissione peccare possit personarum respectu.

In contrarium reclamationem vocis populi.

Quaestio huius articuli per ea quae in proximo dicta sunt perquam facile definitur. Est enim prima conclusio secundae superioris simillima. Bona haec secularia ministrorum iustitiae, licet imaginem, & rei non nihil gerant iustitiae distributivae, non tamen tamen solum ratione estimanda sunt: sed velut materia iustitiae commutativae. Enimvero non sunt ea lance libranda ac si essent rei publicae bona: ea tantum ratione applicanda civibus quod sint proventus publici: aut tamen ratione ac si sint praemia proposita honestis viris, probis, & sapientibus, pro suis virtutibus & exhaustis laboribus per literarum studia: sed tanquam stipendia publicis ministris iustitiae decreta, pro suis obsequijs quae rei publicae impendunt. Haec conclusio patentior etiam est quam quae de ecclesiasticis bonis asserabatur. Enimvero nisi necessaria esset iustitiae administratio, nunquam ob praemium virtutum aut literarum

1. Conclusio

contributa essent a populo, vel impensa ex erario regis. Quapropter rex per iustitiam commutativam debet tales ministros regno pro tribuere quae populus illi numerat. Debet enim suis civibus protectionem ab extero hoste: mox iustitiae custodiam aduersus internos malefactorum. Hinc subsequitur conclusio secunda.

2. Conclusio

Licet in collatione huiusmodi magistratuum atque officialium illa inspicienda sit facies distributivae iustitiae, ut dignioribus maiora conferantur: illa insuper servanda est iustitia commutativa ut tantum stipendij cuique reddatur quanti penditur eius labor, cura, & functionis qualitas. Conclusio haec compertior per superiorem fit quam ut alio praeterea egeat testimonio. Tertia conclusio superioribus agnata. Personarum merita quibus publicae administrationes & munera demandantur, non sunt estimanda praecise sicut in distributiua iustitia secundum eorum absolutam considerationem in ordine ad se ipsos: sed respectu finis & functionis ad quam assumuntur. An scilicet sint ad subditos accommodati, & ad magistratum illum gerendum idonei. Ex his fit consequens, quod si indigna sit assumptio huiusmodi classis hominum, non tam pensanda est iniuria quae fit dignioribus, quam illa quae fit civitati, vel genti cui talis persona praeficitur, vel toti regno, si sint Regiae curiae, vel praesidentes, vel assistentes. Etenim sola (ut inculcatur repetam) populi necessitate instituti illi sunt honores, & stipendia decreta quae illis obveniunt: & non propter personas ipsas quibus deferuntur: si cui bona quae per distributiua iustitiam communicantur. Ex hoc ergo consequitur quarta conclusio. Quando digni non obtinent istos honores & stipendia, acceptationis personarum crimen committitur, vinculumque inde adeo restitutionis oritur: non tamen quae facienda sit ipsis qui obtinere deberent, sed certe populo qui damnum accepit & in commoda. Haec inquam conclusio ex superioribus liquido patet: quia in populum tunc peccatur contra commutativam, quae militat sub legali vniuersali iustitia principis: licet denegandum non sit quin contra iustitiam distributiua iniuria fiat etiam & dignioribus: porro qui cum illo intuitu literis virtutibusque insident, quodam pacto defraudantur. Bene enim consulteque & Solon & Democritus aiebant duo haec diuina numina cuncta gubernare, praemium scilicet & poenam, quibus ideo omnis respublica continetur. Secundum quos philosophos Vlpian. de Iust. & Iure, lib. 1. Bonos, inquit, non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque ex-

3. Conclusio

Propter populi necessitatem instituta sunt magistratus.

4. Conclusio

Solon. Democritus.

Vlpianus.

Q. 3 hortat.

hortatione efficere cupimus. Illud tamen per sonarum quaecunque ius non inducit restitu tionis ligamen quæ illis sit facienda. Habet ni hilominus (vt dicebā) locum & in istiusmodi distributionibus personarū acceptio. Vt, ver bi gratia, si Rex Salmantinos tantum ad pu blica munera accerferit aut ad alias præbedas, ea tantum ratione q̄ Salmantini sunt. Secus autem si hoc argumento vteretur ad explorā dum eorum merita.

¶ Sed roget quis fortè quæ nā merita librāda sunt & conquirenda tam in publicis magistra tibus quā in alijs ministris inferioris ordinis vt sunt scribæ, & alij huius classis, vtrum sola eorum probitas. Hæc interrogatiōne pernecef sariam hic duximus, cuius ideo gratia hæc ap pendimus longiusculā meditationem. Statui tur ergò quinta conclusio. Nemo qui impro bis est moribus, quacunq; vel scientia vel pru dentia, quæ potius in viro prauo erit astutia, præpolleat, ad huiusmodi prouincias est pro mouendus. Enimuerò artes quæ solo intellectu confident, potest quidem vir nequam probè exercere: vt fidibus dulciter canere, pulchrè pingere, ad fabre sculperè: illam verò practicā quæ in iustitiæ administratione posita est, ne mo, nisi virtutum vniuersitate præditus exe qui valet iustè. Cuius ratio in promptu est q̄ (vt. 6. Ethico. Arist. author existit) regere atq; imperare prudentiæ munus est: prudentia au tem secum habet cunctas virtutes cōnexas: & potissimum prudētia iudicis. Est nanq; (vt. 5. Ethico. docetur) iustitiæ custos: haud tamē ini quitates omnes reipublicæ exagitare potest, ac secūdum leges vindicare, nisi fuerit virtutū omnium decore perornatus: nam qualis vnus quisq; est, talis sibi finis esse videtur: obidque de officijs non potest quis iudicare bene qui malignè illis affectus est. Quin verò (vt rerum vsu & experientia constat) corruptus animus non potest non æquitatē iustitiæ labefactare.

5. Conclu.

Ratio con clusionis.

Illustratur satis cōclu. Arist.

Arist.

Qua vtiq; de causa Arist. Polit. 3. postquam differuit nō idem esse: vt quis bonus sit ciuis, atque vir bonus, exceptionem statim subdit: videlicet eū ciuem qui præsidens est & prince ps virtutibus omnib; viri boni indigere. Quin age hac ratione. 5. Ethic. asseruit magistratum ostendere virum, q̄ cum virtutes reliquæ ho minem in seipso cōponāt: iustitia vero ipsum ad alios ordinet, facilius est virtutes reliquas colere q̄ iustitiā: obidq; nō satis virtus digni tasq; personæ habetur explorata, quousque magistratum ineat. Ad hæc cum iustitiæ mi nistri, mēbra sint principis, in ipsis debet suā ip sius pulchritudinē exhibere ciui uoculis. Nul

la enim dere certius perpēditur qualis sit prin cept, quā de ministrorū integritate aut cor ruptela. Neque enim quicquam illi aliud, seu diuinum ius spectes seu naturale seu humanū, arctius iniunctū est, quā vt iustitiā custodi at: quæ non tam legum vi quā ministrorū prudentia, & cum primis charitate & probita te custoditur, tuetur, & vegetatur. Adde quod dū hominis iniquitas autoritate publica co armat, nihil esse reipublicæ pestilentius po test. Ecquid enim iniquius atq; peruersius q̄ eadem autoritate quæ in custodiam iustitiæ diuinitus creata est, in eius exicium & intern tiem abuti? Quā hæc omnia prudenter vni co verbo. 5. Ethic. Arist. conclusit: vbi iudicem Arst. pronuntiauit debere esse iustum ipsum viuēs, hoc est iustitiæ spiritu cuncta disponeas. Qua re leges vt sint ipsæ sanctissimæ, tamen sine re cto iudice cadauera sunt defunctæ rationis. Præterquā quod dum subiectus populus vi det iustitiæ custodem impudè delinquere, nō solū iustitiā despectui habet, delinquendū que ansam inde nanciscitur, verū in odium virtutum pertrahitur, quam sic pestum ire vi det. ¶ Inter iudicis autē vitia auaritia est pesti lentius. Quod auct. Iustiniani, vt iudices sine quo quo suffragio fiāt, disertissimè pādīt, Vbi ait Imperator se non sufficere considerare & exponere quāta ex furto prouincialiu iudiciū fiant pessima. Sanctissimum Oratoribus fuit, vt nemo in illum ordinem admitteretur, nisi in primis vir bonus esset, ac mox dicendi peri tus: quāto ergo Christianis hoc debet esse san ctius in iudicibus creādis? Scopū profectò op timè ille coniecit ait Moy sis focer, dū genero huiuscemodi consiliū dedit, Exo. 18. Provide ex omni plebe viros potentes & timētes Deū in quibus sit veritas, & qui oderint auaritiā: & cōstitues eos tribunos, & centuriones, & quin quagenarios, & decanos, qui iudicent populū omni tempore.

Arist.

Auaritia in ter iudicis delicta pri mas tenet iustitiam

Iethro.

6. Conclu.

¶ Huic autem propositioni sextam adhibeamus. Non solū præter morum honestatem scientia, prudētia, & solertia, atq; in primis ani mi robur necessaria sunt ei qui seclurus est iu dex, verū etiam expedit nonnunquam eum qui nō est tam ornatis moribus, alteri qui illis abundat anteferri propter alias dotes quibus præditus est, ad regendum accōmodas. Atq; hoc suo gradu in inferioribus etiā ordinibus ministrorum iustitiæ obseruandum est. Quin verò in magistratibus nonnullis creādis & gene ris nobilitas æstimanda est, quæ nō solū splen dorem, verū & autoritatis pōdus secū affert.

Per

1. Conclusio

PER hæc solum restat argumentū prius. Conceditur enim stipendia publica mini strorum iustitiæ, esse reipublicæ, vbi seipsagu bernat, atq; adeò regis vbi regnum est: nihilo minus rex debet reipublicæ per iustitiā cō mutatiuam idoneos ministros propter tribu ta quæ illi contribuunt: quos si nō dederit, te netur illi damna sarcire. ¶ Sed ingerit se statim dubitatio secundi argumenti non facilis, an vi delictet rex possit huiusmodi magistratus & officia vèdere. Obijcere se enim videtur statim verbo ipso venditionis: horribilis quædam tur pitude ac deformitas: quæstionem igitur opus est euoluere, de suisq; principijs deducere. Est enim diuus Thomas qui (vt legitur opusculo, quod inter sua est. 2. 1.) interrogatus à fœmina Duce Brabatiæ an liceret illi huiusmodi officia vendere, vel mutuo à Baliuis & officialibus aliquid certū recipere donec ex officijs suis eā dem summā reficeret: respōdit, licere quidem, minimè tamen expedire aut decere. In quam sententiam Caieta. propendet in Sūma verbo vanalitas. At quia solutio quæstionis huius in diuersa extrema trahitur, dum alij existimant ex natura rei esse illicitam venditionem, ac si stipendia illa iurāq; officialium sua essent pro pria iure hereditario acquisita vel acquirenda. Alij verò rem nimū relaxantes eadem officia vanalia perinde arbitrantur, atq; prædiorum fructus. Mediam sententiam, nescio an falsus, constituere curabo: quæ subiectis conclusioni bus, patebit. ¶ Prima. Si munia hæc, magistra tus & officia per se nudè absq; circūstāijs, quæ vsu veniunt speculatiuè tātū, vt aiunt, existi mentur, scilicet vt verè dignis personis vende rentur, qui iustitiā recta, bonaq; fide admini strarēt, neque vllum eis offerretur periculum petēdi quicquā aut recipiendi præter ius suū, nihil in se habēt quo minus licitè vanalia sint: Probatur. Venditionis huiusmodi iniustitia aut inde existeret q̄ spiritualia sunt, & ideo ve luti ecclesiastica beneficia gratis cōferēda: im pedimētū autē hoc palam est nihil loci in præ sentiarū obtinere si quidē merè sæcularia sunt. Aut quia sunt bona cōmunia, veluti præmia, eorū qui literis & probitate pollent, atq; adeò illis propter seipsos peculiariter debita, sicuti prouētus reipublicæ, vel sicuti in die iudicij bo nis debentur præmia. Et hoc iam modo exclu sum est: nimirum dum monstrauimus non esse nisi stipēdia & mercedem pro seruitijs & obse quijs eorū qui reipublicæ inseruiūt. Alia autē ratio nō apparet iniquitatis huiusmodi vendi tionis, si nullus aliarum circūstantiarū habea tur respectus: ergo est per se licita. ¶ Secūdo &

Dubitū cir ca secundum argumentū. Argumētū. à parte ne gatiua.

D. Th. inter rogat⁹ à du ce arabatiæ

Caietanus.

1. Conclusio

probatio cō clusionis.

maioris claritatis gratia arguitur. Demus rem publicam quæ seipsam, verbi gratia, per consu les regit. Illa facultatem habet & arbitrium cō stituendi ex suo arario singulis magistratibus & officialibus stipendia, tanta vel tanta: ergo quando personam quamlibet huic aut illi offi cio deputat, cum illa persona nullum prorsus habeat acquisitum ius, potest ei stipendiū vel augere vel minuere: ergo eadem ratione pote rit illi imponere in tributum quotam partem eiusdē stipendij quā soluat reipublicæ. Et eadē ratione potest illā quotam pretio taxare, atq; adeò officiū illi vendere. ¶ Posset autem hanc nostram conclusionē quis hoc pacto officari: Respublica debet quæ iura cōstituere ciuib; quæ soluant officialibus. Verbi gratia, pro tali scripto tātū, pro sigillotātū, pro subscriptione &c. Quòd si pretium exuperat qualitātē offi cij, imperare debet ciuib; minora iura: & ideo nihil eximere potest ab illo stipēdio, atq; adeò neq; illud vèdere, sed remittere ciuib; Porro autē exceptio hæc & responsio nō eneruat ar gumētum nostrum. Enimuerò cōtingere po test vt expediens ac decens sit tāta iura impo nere litigantibus ad refecandas lites atq; ad ar cendo à tribunalibus ciues: vel quia illud est vnum iustum tributū pro reipublica. Hoc autē supposito fortè ex altera parte nimū crescunt scribæ, verbi gratia, aut prætoris prouētus, ita vt pro dignate personarum redundant. Illo ergo casu non video cur nequeat reipublica in suā propriam vtilitatē quotam illorū stipēdio rum vertere, atq; adeò vel locare officiū, vel vè dere. Exēplū in hisce nostris scholis patet. Iura scribæ ampla sunt, & aucta Vniuersitate decet illa persolui: factum est tamen plus nimio fru ctuosum officium: obidq; cōstituit Vniuersi tas sibi capere iura illa, & tabellario certam cō signare pecuniam. Profectò non video dū of ficiū prouidetur, quidnā iniuriæ sit, illa cōdi tione ministrū suum recipere. Si vis tantū, sin verò, abi alius accipiet. Quòd si hoc licitū est, licuit etiam totū officium cū sua amplitudine, vel locare, vel vendere. ¶ Aliam vero præterea exceptionem forsā quispiā obijciat. Est re spublica quæ per se regitur hoc posset, rex ta men non item: quoniā merus est dispensator officiorum. Et ideo non poterit quasi sua illa vendere, sed tenetur quasi reipublicæ officia di spensare. Attamē obiectio hæc, nisi fallor, nul latenus cōclusionem nostrā expugnat. Rex enim nō tāquā dispensator, sed tanq̄ ipsa ea dem reipublica reputandus est. Enimuerò nō est æstimandus tāquā reipublicæ vicarius, si cuti Venetorū Dux, qui semper est è republi

Obiectio.

Disputo ob iectiois.

Alia abie ctio.

Solutio du bitatio.

Q 4

capendens: sed taquam plenissimam habens potestatem reipublicæ, eandem scilicet quam ipsa habebat. Sic enim expressè habet Lex illa Quod principi. ff. de cõst. prin. Quod principi placuit, legis habet vigorem: vt potè cum Lege regia quæ de imperio eius lata est, populus ei & in eum omne suū imperium & potestatem contulerit. Hac enim lege atq; hac de causã potest illum vilo pacto dimouere, neq; filios iure hæreditario regnandi expoliare, si illud se mel illi contulerit, nisi vbi aperta tyrãnide regnũ pessundaret. Et tunc solo beneficio naturalis iuris quo vim vi repellere licet. Itaque regnum est suum sicut cuiusque ciues sua est domus; atq; adeo quæcunq; facultas & ius reipublicæ penes ipsum est: licet nõ reipublica propter ipsum, sed ipse propter rempublicam sit institutus: & ideo omnia debet in publicũ commodum referre. Hinc fit qd magnates & domini qui subditiõne regia sunt non habeant ex natura rei eandẽ facultatẽ officia vendendis: quia Ducatus, verbi gratia, vel Marchionatus non censentur tanquam per se reipublica: neq; ad illũ absolutè pertinet iura quæ subditi soluunt instituere, sed dependet a regẽ. At tenentur ministros iustitiæ decenti stipendio conducere. Verũ est quod oppida & Vasalli sunt vera eorum possessio: & ideo si expedit in bonum commune populi sui quotam aliquam eximere ab illis officijs, nulla esset iniquitas.

qui possunt vadere hæc officia.

discrimẽ inter regẽ & alios proceres reipublicæ.

Sed est differentia inter regem & illos, quod quisquid rex reciperet vel exciperet ab istis officijs reputatur esse in bonum publicum: si quidem illi incumbit regnum protegere, sicuti si ipse esset reipublica: secus autẽ domini inferiores: non enim quicquid sibi vsurparẽt ex huiusmodi officijs reputaretur cedere in bonũ publicũ, nisi ipsi ad tale bonũ applicarent: puta ad reparationem murorũ aut pontium. &c. Igitur nullam iniustitiam deprehendere inde valeo si dum rem nudè speculemur, rex iura officialium pro bono publico videret: vt præturam, verbi gratia, aut scribæ officium suis aulicis donaret, qui possunt alios substituere a quibus aliquã partem susciperent, si fructuũ veritas id ferret: dummodò cunctis incommodis bona fide obuiaretur: scilicet vt qui officium administraret digni essent, neq; fraudes neq; latrocinia facerẽt, quibus precium quod impenderat corraderent.

3. Conclusio

Secũda cõclusio. Si res hæc nõ ita speculatiue, sed practicè & per applicationẽ ad vsus atque effectũ absurditatẽ qui fermè necessariò inde sequuntur, cõsideretur: non solum nunq̃ aut expedit, aut decet: verũ secundũ moralem

prudentiã neq; licet. Cõclusio hæc multis modis demonstratur. Primũ eo ipso qd officium res sit vernalis, non penditur persona cui veditur meritis, sed pecunia: quo nihil potest iniquius esse. Obueniunt enim tunc plurimũ magistratus viris ambitione & avaritia corruptis, sanguine infinis, absq; prudentia & literis: quo nihil in republica pestilentius est. Præterquã qd magistratus inde vilescunt. Mox & hac ratione via sternitur ad diripiendã ciuium bonã: nam eadẽ de causa avaritiæ vitium palliatur. Etenim qui gratis officium receperunt, nisi impudẽtia insignes fuerint, nõ audent ultra suũ ius pro suo ministerio petere: qui verò coemerunt, occasionem, saltem fucata habet dicendi quæ prius emerant, viderẽ iure possunt ad redimendam vexationẽ suam. Quauis re vera nullam habeant excusationem. Nam cui iura taxata sint, sua culpa est si officium emũt, ex quo legitime nõ possunt & pretium & victum: cõficere. Quod si officialis huiusmodi & iustitiæ ministri repetũdis pecunijs ac rebus, quas cõtra ius extorquent, sint populo graues, quomodo audebit qui læsus est principem aut dominũ cõquesturus adire: imò quomodo dominus nõ erubescet ministrum corripere, a quo ipse pecuniam prius expresserat, quã ille a plebe deprædatur? Existit præterea & aliud damnum quod huiusmodi venditiones afferunt: porro quod homines diuertit ab alijs artibus quas exercere possent vt splendidiũs de rapina viuãt.

O tenditur conclusio.

Præterea & leges ipsæ & iura hac ratione violantur & pessum eunt. Nam scriba, aut prætor, aut quiuis alius officialis qui pretium empti officij extorquere debet a miseris ciuibus, quod nam putas modo nõ violabit fidem suam? quã non iniuriam intentabit, vt miserorũ pecuniã emungat? Præter hæc demum, quando hæc scilicet cuncta cessarẽt, cũ princeps inferiores quẽ domini pro stipendijs quæ a populo recipiunt, iustitiam administrare teneantur, ita regerere, vt nõ solũ non eam gratis administrẽt, verũ neq; cõtenti litigatorũ contributionibus pro ministris imperare: nouũ quoque lucrum ex administratione iustitiæ libi extorqueant: profecto non potest culpæ absurditate vacare. Hęc oĩa sanctissimè Imperator Iustinianus in Auth. illo aureo, Vt iudices sine quoquo suffragio fiãt, quo maximè ambẽ nõ frẽ cõclusiones irroboretur, luculentiõs descriuit. Illic enĩ persanctè iubet, vt personę quę publicis officijs addicuntur, singula sine mercede percipiãt: nihilominò dãtes neq; occasio ne suffragiorũ. Verba sunt Authentici. Tamen in causam nõ adducit quod illa, natura sua vediti-

Authenticũ aureũ Iustiniani.

dabilia nõ sint, sed omnibus, inquit, manifestũ est quoniam qui aurum dat & ita administrationem emit, non hoc solum, sed & aliud extrinsecus addit amplius occasione commodi. Et sic vno principio illicito dato, multæ subsequuntur rapinæ. Legitur præterea iure cõmuni eadem prohibitio. l. Hęc. lex. ff. ad. l. Iuli. de ambi. Quapropter & secundum ius commune Catholici Hispaniarum Reges lege etiam prohibent (vt inter eorũ Pragmaticas extat) ne electiones officiorum & potissimum scribarum, pretio fiant: eademq; Pragmatica, auctoritate etiam Inuictissimi Cæsaris cõfirmata est. ¶ Tertia conclusio. Cunctis alijs hoc esset pestilentius decorem reipublicæ turpius offendentis, atq; adeo scãdalosum si iudicatus viderentur, aut loca eorum qui regi sunt a publicis cõsilijs: vt audiui in quadam provincia extra Hispaniam fieri: nam inde presentissimum periculum existeret iugulandi præuaricandique omnia iura. In locis autem Senatorum vendendis, quos vulgò Rectores vocat, eò minus absurditatis apparet, quod nõ vsq; adeo sint iustitiæ administratores. At verò quia & urbẽ suo ordine regunt, & multa publica munia gerunt, aliq; dispensant, & nonnunquã in cõsiliis iustitiæ adhibentur: non potest nõ esse incongruum, si non meritorum sed pretij estimatione eligantur.

Reges Catholici.

Cæsar. 3. Conclusio.

que officia turpius venduntur.

Hoc autẽ est hęc apprimè considerandũ, quod etsi necessitas, legis nescia, principem quando que compulerit huiusmodi loca diuẽdere: emptores tamen neq; vllus alius vendendi ius habet. Hoc enim esset munus eligendi senatorem vsurpare quod rex nemini cõmittit. Quapropter nisi facultate regis obtenta, ad quem electio pertinet, nemini licet quantouis pretio emerit, in alterũ, vel nummis vel gratis transferre. Neq; translatio, nisi post regis assensu rata haberetur, vllius esset valoris. Quod si quis a rege facultatẽ transferendi locũ suũ petierit, non explicando veditiõnem, arbitror, sic peccare vendendo vt ad restitutionẽ pretij teneatur: quia nemini fas est vendere nisi regi. Vbi autem rex eandem largiatur facultatẽ, cessat restitutionis obligatio: nõ tamen ratio peccati: postquã venditio nõ fit in bonũ publicum.

Subiecerim præterea quartã conclusionẽ: Senatores vrbium, quibus concessum est scribarum functiones eligere, non solũ propter incommoda quæ secunda ac tertia conclusione expressa sunt, nequeunt vilo pacto pretio suffragia vendere, verũ naturæ & conditioni suæ functionis illud repugnat. Itaq; etsi regi iuxta tenorẽ primę conclusionis aliquando forte li-

cet, illis tamẽ nequaquam pretium recipere fas est. Ratio est, quia ipsi non sunt in quos reipublica potestatem publicã transtulit, veluti in reges: sed sunt meri dispensatores, & ex priuilegio simpliciter electores: quorum ideo singulariter talem ausum cohibet Pragmatica illa regni citata. Ex quo fit vt neq; possint stipendia iuraq; scribarum per modum pensionis dispertere: aut cogere scribam vt tãtum alteri soluat. Itã enim solet inter istos senatores conuenire: Eligamus tuum hominem, qui tamen meo aliquid repẽdat. Reuera nõ auderẽ tutas asserere talium conscientias, hoc enim est pretio æstimare suffragium. Quapropter tota pecuniare stituenda est electo scribæ, tanquam per iniquitatem exorta.

pragmatica regni.

¶ Quarta postremaq; nostra conclusio fit. Inter hos omnes iniustitissimè ac scãdalisimè ecclesiastici Antistes huiusmodi munia vãnundant. Nã præter absurda quæ superius numerata sunt, scãdalo Christianos oculos offendunt. Gratis enim acceperunt, gratis dẽt: nõ solũ spiritualia, sed secularia quæ ad custodiã spiritualiũ instituta sunt. Haud equidem me latet, neq; verò negauerim, quin aliqua iura & munera Antistitibus obuenire possint quæ antiquissima cõsuetudine bona fide firmata sunt, vt c. statutum. Clem. de electio. adnotatur: vbi habetur, quicquid emolumenti episcopo prouenit ex iurisdictione & sigillo curiæ ecclesiasticę vel secularis: futuro successori fideliter seruandũ. Neq; denegandũ quin fortè litigantibus etiã in curia ecclesiastica æquũ sit aliqua minutissima iura imperare ad obuiandum litibus. Id tamen multò est moderatius faciendũ q̃ in foro seculari. Fieri etiã nõ potest citra scãdalũ, imò forsan neq; citra iniuriã vt sigilli prouetus & subscriptionũ tam immodici sint, cũ illa testimonia, si ampli episcopatum fructus spectentur, episcopi videãtur gratuito debere subditis. In illos enim multò vehementius militat argumẽtũ superius, quod cum gratis debeãt administrare iustitiã, cõtenti sint exiguam pecuniam pro ministris a litigantibus extorquere, absq; eò quod inde sibi aliud lucrũ augeant. In calce deniq; quæstionis postremum hoc verbum adhibuerim, quod auctiora iura litigantium vel imponere vel dissimulare & permittere eo intuitu vt officium plaris vendatur, scilicet celestius esset iniustitiæ crimen.

5. Conclusio.

¶ Ex his ergo solutũ restat argumẽtũ secũdũ. **A R T I C V L V S V.** *Vtrum iniudicys dicendis interuenire possit personarum acceptio.*

Ad. 1. argu.

Nost hęc quę de magistratibus, deq; alijs republicę muneribus, atque ad eodē de iudicibus instituendis ac dispensandis dicta sunt, cōsequitur in hoc quinto articulo vt examinemus, an etiam in iudicijs dicendis crimen quoque acceptionis personarum committi accidat. Videtur enim nullum illic locum attingere. Nam dictum est vitium hoc iustitię distributię contrapugnare: dictio autem iuris ad iustitiam commutativam pertinet, siue illam partē spectes qua inter particulares personas æquitas seruetur, vt quisque quod cōtulit recuperet, siue alteram malorum vindicatricem quę ad æqualitatē vlciscitur mala, vt supra quęstione proxima declarauimus.

1. Argum. a parte negatiua.

Argum. 2. Præterea secūdo arguitur. Arist. 5. Ethic. præcipit vt iniurię magistratibus irrogatę acriori animaduersione vindicentur, q̄ quę in personas inferioris classis inferuntur. Et eccles. 4. iubetur, In iudicādo esto pupillis misericors. Vtraq; autem præceptio videtur personas respicere: non ergo in huiusmodi personarū acceptione vitium æstimatur.

Argum. 3.

Tertio si in iudicijs acceptio personarū veriari posset, nunq̄ deberet quicquā illuc admitti quod ad gratiam attineret: nā certē cum iudex gratuito quippiā concedit alteri partiū, videtur personę respectu illud facere: confestim tamē falsum apparet: nā primū videtur ratio postulare vt vbi iudici cōpertū est innocentem dolo malo deferri, possit in eius fauorē multa tū indulgere, tū dissimulare, quę in fauorē nocentis nō posset legitimē. Adde q̄ & extra hunc casum in arbitrio iudicis apparet esse positum vt infra latitudinem iuris possit terminos quandoq; protendere, quandoque perstringere hisq; & alijs modis, & parti vni præ altera fauere in his quę lex non vetat. Et tertio, supremus princeps potest vitā nonnunquā vni reo donare, quā alteri simili denegat: esto vterq; condēnatus esset capitis.

Argum. 4.

Quarto demum arguitur. Occurrit nonnunquam ius dubiū de quo variē inter doctores opinatur: tunc ergo facultatē videtur iudex habere, vt amicitię causa tūc secūdū vnā opinionem sententiā ferat, post verō contrariē secūdū alterā, intuitu etiā personę: ergo personarum acceptio nō semper est in iudicijs illicita. In contrariū autē est illud Prouer. 18. Accipere personam in iudicio non est bonum.

Vnica conclusio.

Questio hæc facilis expeditionis est: porro quę vnica absoluitur cōclusionē. Acceptio personarū in iudicijs dicēdis sepe numero committitur: eademq; scelus est,

& immane crimen. Probat. Iudicium est re-
 &ta iudicatio iusti atq; iniusti, puta qua rei dū
 taxat causis, syncera & candida ratione perpē
 sis æqualitatem inter personas quę per dationem
 & receptionem in æqualia habebant
 cōstituitur, quā inter crimina atq; supplicia.
 Hoc autem iudicium corrumpi cōsuevit quoties
 nō ad causam, sed ad personam, eiusue preces
 aut pretium, aut ad odiū vel fauorē cōijci-
 tur oculus: sed hoc est personam accipere seu
 respicere: potest ergo tale vitium in huiusmodi
 iudicatus obrepere. Quocirca præiudiciū inde
 nomen trahit, q̄ iudiciū ante causarū legitimā
 cognitionē præcipit. Immanitas autē huius
 criminis inde proditur, q̄ cum iudex (vt. 5. Ethic.
 author est Arist. vnde id Cicero libr. de Legib.
 desumpsit) custos sit vsq; ad eodē iusti, vt
 eundē iustitiam ipsam appellauerit animatā:
 nulla esse potest portētosior peruersio, q̄ a iudice
 iustitiam corrumpi. Est enim perinde ac si ipsa
 se iustitia suis manib; dilaniaret, aut certē si
 ratio ipsa cōtra se ipsam ageret. Debet enim
 iudex (vt ibidem ait Cicero) non vt homo, sed
 vt ratio dominari: vt pote ad quem ita concurritur,
 vt ad viam ipsam rationem, atque ad eodē
 ad loquentem æquitatis normam. Ob idq; (vt
 in art. 1. ex eodem Aristotele dicebamus) neq;
 admittenda est in iudicium ratio illa cōmouēdi
 affectibus iudicis animi, neq; ille debet nisi
 clausis corporeis oculis iudicare, nē personarum
 aspectus eum commoueat. Tātum abest vt vel
 aures precibus, vel largitionibus manus ei liceat
 aperire. Quapropter nulla est bene instituta
 respublica, in qua nō sint acerrimę pœnæ in
 iudices decretę, qui largitionibus vitari se
 corrumpique sinunt.

Probat loci clausio. Iudicium quid sit.

Immanitas criminis huius. Aristot. Cicero.

Ad primum ergo argumentum respondetur cum D. Thoma, quod iudicium, si re ipsam iudicatam spectes, vtriusq; iustitię rationi commune est: potest enim iudicio defini & quemadmodum bonorum communium faciēda sit restitutio, & quo quisque pacto aliena repenset: sed tamen si formam cōsideres, & ipsa etiam iustitia cōmutatiua imaginem quā dā distributionis gerit: quatenus iudex ab altero capit quod alteri tribuit: & ideo illic potest acceptio personarum latitare.

Ad. 1. argu.

Secundū autem argumentū iam superius dilutum est: nā acerbior vindicatio iniurię, principi magistratui ve illatę nihil cū acceptione personarū habet cōmune: imò cū personę dignitas quātitatē iniurię augeat: æquitas est, vt suppliciiū cumulatius sit. Sententia verō Ecclesiastici per alteram Exod. 23. moderanda est. Debet enim iudicem commiseratio pauperū nonni

Ad. 2. argu.

non nihil mouere: hoc tamen intra iustitię limites: nempe vt tanta sit misericordia in pauperē, quāta sufficit eum a potētia diuitis protegere. Sed quia potest etiā cōmiseratio exorbitare, admonemur Exod. 23. Pauperis quoq; nō misereberis in iudicio. Solutio autē tertij argumenti meditationem desiderat cōsiderationem: haud enim dubiū est quin vsq; ad gratuita valeat nonnunq̄ inferpere personarū acceptio. Gratuita nanq; appellamus illa quę iudici iure licent. Sunt autē huiusmodi nōnulla in emp̄e quę cum lege non sint determinata, suo arbitrio relinquuntur. Igitur ad primum membrum illic designatum respondetur primum q̄ re dubia an accusatus, innocens sit, nō licet iudici in eius fauorem contra tenorē iuris propendere: tum q̄ alijs periculo se errandi exponeret: tum etiā q̄ esset ansam iudicib; porrigere ad libitum suum arbitriadi: ac subinde callidē innectendi fraudem. Vbi verō rei innocentia in propatulo illi sit, non solum poterit, sed enim decebit in gratuitis, quę iure non sunt cohibita, innocenti q̄ fieri maximē poterit, citra scandalum tamen fauere. Non tamen liberum illi erit legis necessaria prætermittere aut dissimulare: propterea q̄ cum sit legum custos, debet secūdū allegata & probata iudicium ferre. Ad dicendum tamen huic secundā propositionem, q̄ prætermittendo aut violando iura in fauorem manifesti sibi innocentis, licet delinquat & nonnunq̄ mortaliter, tum cōtra officium suum legem præuaricando, tum etiam propter scādālū: ad restitutionem tantē nequaquā tenetur actori: quia nihil quod suū esset illi abstulit. Tertia propositio. Nunquā neq; in gratuitis inclinare liberū est iudici cōtra innocentem: hoc enim esset iniquitatē fouere. At verō vbi iustitia vtrinque dubia sit, tunc non est apertum vitium in his quę merē sunt gratuita alterā partiū alteri anteferre: dū modo citra scādālū fiat: & citra alterius damnum. Nam si in fauorē amici tēpus probationis, aut alios terminos prorogauerit, vt alter expensas maiores faciat, aut tēporis diuturnitate lassatus lite abeat, iniuria est. Quod si gratuitum huiusmodi beneficium pecunia vēdat hoc quidem, præterq̄ q̄ semper est iniquū, insigniter foedum est. Quin verō addiderim, nisi id quod lege conceditur temperatissimē fiat, illico in acceptionē personarū vergere. Quod si contra arguas, huiusmodi vitium nō existere nisi contra iustitiam: id negatur: imò & cōtra æquitatē cōmittitur: & iniquitate non caret q̄ gratuita omnia in fauorem vnus partis cōgerantur: restitutio autem non habebit locū nisi

Ad. 3. arg.

Ad primum membrum. 1. propositio.

2. propositio.

3. propositio.

Obligatio.

Dilutio.

si vbi lex cōcutiatur. Ad tertium deniq; mēbrū respondetur, neq; carere semper acceptione personarum vbi princeps gratis quibuspiā condemnatorum vitam, aliudve suppliciiū remittit, q̄ simillimis denegat. Enimverō quauis non iustitię rigor, æquitas tamē violatur, atq; id cōsideratius prælatiis præfēctisq; Ecclesiasticis, & maximē in religionib; animaduertendū est, nē in legum dispensationibus etiam aut quę iure illis licēt, aut in pœnis relaxādis sint personarū acceptores: nā p̄fēctō & in his quoq; culpa hæc obrepere affolet.

Ad. 3. argu.

Ad quartū argumentū eodē fermē pacto respondetur: haud enim dubiū q̄ in & vsu ille impingere possit in acceptionem personarū. Igitur in primis necessarium semper est, sententiā secūdum probabiliorē opinionē subscribere, etiam si altera sit probabilis. In speculabilibus nanq; scholarū disputationibus nullū inde cōstat periculum q̄ quispiam minus probabilia ingenij gratia defendat: in practicis verō quę aliena iura respiciūt, nefas est iudici in firmiorem opinionē sectari: sicuti & medico in practica ex qua salus p̄det infirmi: ac multo magis Theologo in his quę sunt fidei. Quin verō iudex aliter faciēs, restitutioni fieret obnoxius. Ex quo fit, p̄fēctim sibi cōmuniq; bono consulere iudices, atq; etiam medicos, qui postq̄ semel vnā opinionē imbiberint, nulla ratione possunt ab illa dimoueri: nō tamē nē iniuriam alijs intentarent, post habere teneretur honorem propriū: & ad alterā, cum primū probabilior appareret, commigrare.

Ad. 4. argu. membrum.

Secūda propositio sit: Vbi pariles esse omnino contigerit opiniones, nō est apertū scelus nūc vnā nunc alteram opinionē, amplecti: vix tamē carere potest scādalo. In his autem cūctis vigilanter cauendū est, nē vel amicitia vcl quicūq; alius effectus calignē intellectui offundat, vt eam opinionem probabiliorē iudicet, quam pro sua libidine mallet.

posterior propositio.

ARTICVLVS VI.

Vtrum in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarū respectus.

Non satis est de publicis cōmunibus q; honorib; dixisse, nisi in hoc sexto articulo de illis etiā sermonē subiiciam, qui a priuatis personis sibi inuicē deferūt. Videtur enim nulla in his posse vsu venire personarum acceptio. Enimverō cū hoc vitium solius sit iustitię inimicū, videtur

1. Argum.

no

David.

tim attineat; quam ad publicorum sumptuū necessitatē. Satis nanq; se ciues subditos proficitur, cum alia iussa capeffunt. Illam ergo ob causam Cæsares describi orbem iubebant. Vn de David (vt. 2. Reg. 24. memoriæ proditum est) inde tā acerbas dedit pœnas numerati populi. Atq; huc referebatur quod Christus interrogauit, Cuius est imago hæc? scilicet numismatis, quasi solum in signum subiectionis & adorationis Cæsaris, illud exolueretur.

Tributum.

¶ Tributum autem (vt nomen ipsum sonat) à tribuēdo seu contribuēdo dicitur: eò q; quisq; stipē tribuat. Et quoniā antiquitus illa stipum contributio non fiebat nisi ad alendū publicū militem, inde etiam stipēdium deriuatum est.

Differentia inter tributum & censum.

Vtrunq; habetur lege, Ager. ff. de verb. & rer. signifi. Differt ergo tributum à censu tam ratione materiæ q; ratione finis. Tributum enim de terræ nascētibus in subsidium regis vel rei publicæ contribuitur: census verò de capite ad profitendam subiectionem.

Vestigal in terstitiū inter vestigal cēsum atq; tributum. Vestigal à vehendo dicitur.

¶ Tertiu autē genus pensionis est vestigal, ab vtroq; differens sine pariter & materia. Soluitur enim de mercimonijs quæ vehuntur negotiationis gratia, ad murorū, pontiū, aliorumq; id genus publicorum operum refectionē. Dicitur ergo à vehendo vestigal, idemq; à portu portorium: quia portitori soluitur: Quare in oratione de prouincijs consularibus vtrūque Cicero cōiungit, vestigal ac portorium: indeq; Hispanē Portazgo. ¶ Quartū tributum est pedagiū, materia idē vestigali, quia ex mercimonijs soluitur: sine tamen distans: quia custodię viarū: quę latronibus aut hostibus sepiuntur, dicatum est. ¶ De his ergo cunctis sit prima conclusio. Hæc omnia pensionum genera si ob prædictas causas imponantur, iustæ sunt, debenturq; adeò principibus à ciuibus in cōsciētia, iuxta verbū Pauli ad Ro. 13. Ideo necessitati subditi estote, nō solum propter irā, sed etiā ppter cōscientiā. Ideo em̄ & tributa præstatis: ministri em̄ Dei sunt. Reddite ergo omnib⁹ dbita: cui tributū, tributū: cui vestigal, vestigal. Et refertur ad hoc propositum in decreto Augustini, extra, de censib. c. Omnis. Adiecit ergo Paul. Dei esse ministros: vt intelligamus ab eius numine deriuari legem soluendi tributa ad alendos principes. At vero (vt illic bene Diuus Thomas adnotauit) nihil in præmium debent expetere: sed solum ad sustentationē status & necessarijs sumptus. Nam (vt ait Arist. 5. Ethic. cap. 6.) proprium præmium principis est honor, quo qui non est contentus, tyrannus est. Honorem autem illum Christiani non ad humanum, qui vanus est, sed ad

1. Conclu.

Paulus.

Augustinus.

D. Thomas.

Arist.

diuinū, qui in cœlis nos manet, referre debet.

¶ Secunda cōclusio est. Si tributorum oneratio non pro ratione cuiusq; facultatis & substantiæ, aut pro ratione vecturæ aut negotiatiōis, aliufve legitime causæ: sed alius intuitu quæ ad rem nō pertinet exigatur: acceptio est personarū. Id quod non tam crebrò principi contingere potest, quàm ciuitatis quæstoribus & senatoribus: qui ideo restituere tenentur si fraude aut vi vtantur vlla. Principi enim aliud periculum imminet: nempe auctiora exigendi quàm pro regni necessitate. Hæc enim semper pensanda est, vt cessante tributū causa cesset & tributum.

¶ At quò aliquod specimē legitime forme tributorū exhibeamus, sit tertia cōclusio. Tributata facultatibus potius, possessionibus, ac negotiationibus imponenda sunt q; personis: nē pē vt quo quis bonis locupletius abundet, aut plus lucratur, plus soluat: non quo plus indiget.

¶ Causa autē huius explicadæ conclusiōis, illud tributū genus, quod non modo Hispaniæ, verū & in alijs quoq; prouincijs in vsu est, explicemus. Id nostrates Alcaualā vocant. Hæc enim tributū forma à cētum paulove pluribus hinc annis ortū apud nos habuit: idq; iusta de causa: nimirū dum Rex Alphōsus regnū Græciæ bello petebat. Post verò non modò durantibus, verum crescentibus bellorum malis, factum est perpetuum. Et habet quidem non nullam vestigalis imaginem pro eò q; ex mercimonijs quoque soluitur. Differt tamen latiori materia: quia non solum ex illis quæ à loco in locum transfuehuntur, sed ex rebus quibusque venditis corraditur: à cuius præterea solutione neq; nobiles eximuntur. Quin & sine quoque differt. Quoniam non tantum reficiendis muris ac pontibus ascriptum est, sed publicis regis sumptibus. Haud tamen inde iniquitatis condemnandum est, q; nouum sit. Nam dū tributa alia facultatibus ciuiū & negotiationibus imposita alendo regi sustentandæque reipublicæ non sufficiunt, necesse est aliā via id prouideri. Neq; vero ideo arguendū est iniustitiæ q; nobiles etiā cōprehēderet. Enimuerò cum plebs reliqua potius nō sit tam immodicos ferre sumptus, æquitas sit vt nobilium auxilio eleuetur. Hoc tamen iniustitię specimē præ se fert, quam lex, Vniuersi. C. de vestigal. cauere in tributis iubet. Nempē ne pro his rebus quæ ad vsu proprium pertinent exigatur. Enimuerò q; cōemptores, qui vt reuendat coemūt, quo tam veditiōis exoluat, rationi profecto cōsentaneū est. Illis enim idem est lucrū, quod agricolis, fructus: sed tamen

2. Conclu.

3. Conclu.

Tributū qd apud Hispanos Alcaualā vocitetur.

rex Alfonso.

Interest inter hoc tributū genus & vestigal.

In iustitia huius tributū.

mē quoddā qui vt proprie necessitati succurrat, domum suam, aut rem aliam vendit; tributum pendat, & lex illa, & ratio reclamare videntur. Nam tunc nō qui plus habet plusve lucratur, sed qui plus eget amplius soluit. ¶ Cæterum re vera nisi bellorum necessitas in causa fuisset vt fructus huius tributū diuēderentur, via erat paratissima sustentandi regni, regisq; ærariū. Id tamen non potest non monstrum apparere quod ciues ciuibus tributum soluāt, illudq; maximè quod regi penditur in commune bonum. Cui & aliud adiungitur in commodum: videlicet quod miseri ciues, quibus seruitia imperantur, inde grauius premuntur. Nam quantum venditur, tantum ipsi replere coguntur. Etenim cum sumptuū necessitas in dies magis ac magis regi crescat: necesse est populū multis nominibus in dies molestius vexari. Adde q; domini quibus huiusmodi tributū veditur, ad rigorem illud exigunt, vt decimū quēque numinum exactissime exposcāt: cum tamen rex vix vnquam vigesimum percipiat. Et profectò quauis decima regi sit cōsignata, tamē nisi vbi vrgens regni necessitas illud postulare, nimis graue esset, tributum hoc ad rigore exigere. Quod quidem rex sanctè animaduertens, de huiusmodi quota solet cum regno cōponere ac pacisci, vt remissi or fiat pētio ac tolerabilior: quod tamen inferiores domini non faciūt. Huic autem & aliud accedit damnum, quod cum leges exigēdi huius tributū, si regij tantum quęstores existerent, tolerabiles sint: tamen reliqua quæstorum turba in fraudem populi illis abutitur, vt illa vexatione non decimam tantum, sed plusquam octauam extorqueant. Nihil contra regem necessitatem ob murmuro, quæ legem non habet, & eorum iustos animos cogere potest: sed rei tantum naturā explico, vt si possibile esset alijs vjjs publicę necessitati prospici, ab huiusmodi alienationib⁹ publici ærarij caueretur. Puteus enim

Per quā apta similitudo.

quod tuncq; opus fuerit ex hauriendus est: venastamen fontium præseindere, hoc ius naturæ nō finit. Quod si quis instantius seiscitetur an hæc tributa sic in conscientia debeantur, vt quisq; neq; à quęstore neq; à portitore requisitus teneatur vtrò ea offerre: Respondetur primum, nemini licere latenter exactorem eludere, nisi vbi patētissima esset vectigalis iniuria. Secundum membrum responsionis sit, quod dum hæc magno cum rigore exiguntur, satis est quod quisq; dum tributum petitur soluat obediens. Maximè vbi debitum non est magni momenti. Quarta conclusio. Nulla est personarum acceptio si nobiles & ingenui à tributorum solutione eximantur: tum ob maiorum clara gestorum stemmata, tum quia reipublicæ tuendæ designati sunt. Quin verò & assertioni huic subiecerim, quod potest rex vrgente regni necessitate huiusmodi honores vendere: si tamen duo caueantur. Primum nē adiunctam habeant iustitiæ functionem aut administrationem aliam, aut gubernationem: vt arti. 4. defensoribus dicebamus. Mox nē id fiat in aliorum iniuriā. Potest inquam tali ingruente necessitate rusticos & humiliter natos pretio tributorum libertatē donare. Nihil enim inde iniustitiæ contrahitur. Et fauere videtur. l. hoc iure. ff. de donati. & l. si pollicitus. ff. de pollicit. quibus permittitur pollicitatio quæ gratia obtinendi publici honoris sit: sed tamē hoc cauendum est, nē tributum quo vnus leuatur, onerentur reliqui oppidani: sed excipiatur à summa quam oppidum soluit.

Dubitatio.

Solutio.

4. Cōclusio.

1. Argumē.

Ad alia duo argumenta.

PER hæc ergo solutum est primū argumentum in frontispicio ante quæstionem obiectū. Enimuerò, vt in distributionibus, sic & in contributionibus existere potest personarum acceptio. Ac subinde diluta sunt reliqua duo argumenta: quoniā æquitas misericordię cęcis ac trūcis patrocinat, nē miseris afflictio addatur. Et de nobilib⁹ quarta cōclusio respōdit

FINIS LIBRI TERTII

LIBER

LIBER QVARTVS De Iustitia & Iuræ.

PROOEMIUM

DE altera iustitiæ specie quæ de regione ad distributiua ponitur, nempe de iustitia commutatiua sermonem nobis in euntibus operæpretiū prius est de duobus eius præambulis, videlicet primū de rerum dominio, mox de earū restitutione hoc quarto libro differere. Enimvero dominiū huiusmodi rerū, eorūque diuisio, basis fundamentumq; est omnium contractuum conuentorumq; & pactorum, quæ per commutatiua iustitiam celebrantur. Ac perinde cuncta quæ huic virtuti aduersantur vitia, violationes quædam sunt & corruptelæ dominiorū, rerumq; possessionum. Quæ subinde iniuriarū genera contractaq; debita restitutionis beneficio repensari debent. Quinq; ergo conuenit de rerū dominio disputare quæstiones. Primam de re ipsa, deq; eius subiecto. Secundam de eius obiecto: nempe quotuplex sit & quarum rerum. Tertiam de dominiorū diuisione ac legitima translatione. Quibus subinde de singularibus quorūdā dominijs quarta adhibebitur disputatio. Ac demum quinta de dominiorum translationibus. Sit ergo primus quæstionis titulus.

Partitio libri.

QVÆSTIO PRIM A De dominio in genere. ARTICVLVS I.

Vtrum dominium idem sit quod ius & facultas rerum.

QVÆSTIO præfens in duos articulos secari se postulat: quorum alter definitionē dominijs, alter vero subiectum nobis constituat. Quæritur ergo an dominium idem sit quod ius facultasque rerum. Et arguitur à parte affirmatiua. Ius idem est quod facultas disponendi de rebus, libereque illis vtendi: idem autem

1. Argumē.

prorsus videtur esse dominium.

¶ Secundo, mendicantes monachi quoniam ius habent vtendicibus, vestimētis, atque alijs vtensilibus vsque ad rerum ipsarum consumptionem, dicuntur esse earundem rerum domini, vt Ioan. 22. in Extrauagant. ad cōditorem. concludere sibi videtur: nulla ergo restat ratio discriminis inter ius & dominium.

2. Argumē

Ioan. 22.

¶ In contrarium autem est qd dominus & seruus sunt correlatiua: Institut. autē de iure personarum, distinguuntur homines in liberos & seruos: ergo illic denotatur quod qui liberis præest, licet habeat ius illis imperandi, non tamen habet eorum dominium.

DVO proposita argumenta duo nobis mēbra designant. Est autem illico in quæstionis introitu adnotandum, hanc vocem, dominium, non esse tam vsu frequentem apud oratores & priscos Latinos, quam dominatus, ac dominatio: quæ quidem duæ voces in malum crebrius apud illos, quam in bonum vsurpantur. Significant enim quædam tyrannidis effigiem: videlicet quando quis in rem suā abutitur sibi subditis. Vnde Cicero Tuscul. quæst. lib. 5. de Dionysio: Dtm, inquit, duo & viginti natus annos dominatum occupauisset. &c. Et lib. 2. de Oratore: Brutus populum Romanum dominatu regio liberauit. Nam illa quorum homines domini sunt, facultates dicuntur Latine, ac substantiæ, & possessiones. Sed iuriconsulti sunt qui hac voce vtuntur, ad significandum id quod pariter vocat proprietatem rerum: quæ ab earū possessione distinguitur, atq; ab vsu & vsufructu. Neq; verò vox hæc secundum hunc significatum, ceu barbara aut inusitata habenda est. Versatur nāque inter illustres Latinos: vt apud Varron. de re rustica, lib. 2. In mercando & in emptionibus & traditionibus dominium inuolant. Et habetur in sacris literis, vt Tobia. 8. Fecit hanc scripturam vt pars dimidia quæ supererat Tobia dominio deueniret. Et. 1. Machabe. 11. Rex Ptolomæus obtinuit dominium ciuitatum. In iure autem vsu patissimum verbū est. Extant quippe in Digesto Nouo, li. 3. distincti tituli, de acquirend. rerum dominio. & de acquirend. vel amitt. possessione. ¶ At verò circa vocis descriptionem plus operæ insumunt iuniores quam opus esset: vt putat Gerson de Potest.

Dominium d. dominatus d. dominatio.

Cicero.

Varro.

Quid sit dominium. Gerson.

stat.

stat. Eccle. considera. 13. & tractatu De vita spiritali, lect. 3. cui plurimum astipulatur Conrad. tra. 1. de cōtract. & aliorū nonnulli in. 4. dif. 15. Primū enim omnium aiunt isti, ius bifariā accipi. Primò pro lege: quo significatu dicimus, Ius Ciuile, & Canonicum. Secundò pro legitima potestate, qua quis fungitur in persona aliquam vel rem. Deinde aiunt dominium idem esse prorsus quod ius secundo modo acceptum. Quapropter dominium, inquit, est potestas seu facultas propinqua assumendi res alias in suam facultatem vel vsu licitū secundum iura rationabiliter instituta. Sic isti de dominio loquuntur: an verò propriè, id perpendamus. Primò pro eodem vsurpari iuris nomē ac dominijs, reuera voces ipsæ ægè ferunt. Ius nanque (vt supra visum est) idem est (vt ait lib. 5. Isid.) quod iustum. Est enim obiectum iustitiæ: puta æquitas quam iustitia inter homines constituit: dominiū autem facultas est domini (vti nomen sonat) in seruos vel in rebus suis arbitratu, ob suumque commodum vtitur. Fit ergo vt ius non conuertatur cum dominio, sed sit illi superius & latius patens. Habet enim vxor ius quoddam in maritū: iuxta illud Pauli, 1. ad Corinth. 7. vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Et filius in parentes: qui curam suorum habere tenentur: ac serui in dominos, à quibus pasci sustentarique debent. Et eadem ratione subditus ius habet in prælatum à quo est instituendus & gubernandus, & tamen nullus istorum quantumuis nomen extēdas, dominus est, appellari ve potest sui superioris. ¶ Sed ait Conrad. Saltem negarion debet quin propriè ius quodcumque superioris in inferiorem, dominiū sit censendū: ita vt dominium ultra ius præcise addat superioris rationē. At profecto neq; hoc ego istis facile concedam. Enimvero pater ius habet in filios: dominium autē, si propriè fandum est, non item. Est inquam æquum & iustum atque adeo ius vt pater filijs imperet ob suum ipsorū bonū, quos propter ipsos diligit, instituit, & educat. Dominiū autem non quodcumq; ius & potestatis significat, sed certe illam quæ est in rem qua vti pro libito nostro possumus in nostram propriam vtilitatem, quamq; ob nos ipsos diligimus. Id quod palam nomen ipsum auribus exhibet. Domini siquidem correlatiuum est seruus: qui quicquid est, totum est domini, veluti pecus. Nisi qd seruus occidi nō potest: quia solus Deus est vitæ dominus. Vnde Aristot. 1. Polit. cap. 3. distinguit inter imperium ciuile siue regium, & despoticum, quod est dominicum: dicens animam habere in cor-

Conradus.

Altera dominijs definitio impugnat.

Paulus.

Obiecto.

distitio.

1. definitio propria dominijs.

Aristot.

pus dominicum principatum: mentem verò in appetitum, non nisi ciuile & regium: quod non est dominium. Et. 5. Ethi. cap. 6. distinguit inter ius herile & paternum: pater nanq; possidet filium ante legitimam etatem, non tanquam dominus seruum, sed tanquam partem sui: & ideo ius illud non est dominicum: herus autem possidet seruum tanquam instrumentum quod vtitur. ¶ Arguit vero contra Richardus. Si quis aut filium patri, aut marito vxorem raperet; diceretur fur: furtum autem non committitur nisi inuito domino: ergo & pater filij dominus est, & maritus vxoris: Ad hoc tamen lib. sequenti, quæstione de furto respōdebitur, raptum filiorum, aut vxoris nō esse propriè furtum: sed captiuitatē, vel aliam iniuriæ speciē: sed seruū surripere, propriè est furtū. Præterea satis est ad rationem furti, quod fiat vel inuito domino, vel eo inuito ad quem res pertinet, etiam si non sit dominus, sed alio iure possidēs. Quapropter Institut. de iure personarum, distinguuntur statim homines in liberos & seruos: quoniam ius in liberos non propriè dicitur dominiū, sed in seruos. Princeps enim licet dominus sit vrbium ac possessionum ciuium tamen non est dicendus nisi Rēx, aut Dux. &c. Imò verò cum dominatu agit in subditos, vtendo scilicet illis ad suam propriam vtilitatem, tyrannus fit. Quare neq; iudex neque prælatus, etsi ius habeat in subditos, dicitur propriè eorum dominus. Et hoc notauit Christus Matth. 20. Principes gentium dominantur eorum. &c. nō ita inter vos. Et enim (vt in summa dicamus) dominium solum est ius, quod quis vtitur ad suum proprium commodum: ius autem non hoc solum significat, sed amplectitur ius etiam quo superior ac præfectus in subditorum rem & bonū ipsis vtitur. Quo circa ius tanquam superius genus ponendum est in definitione dominijs: tantum abest vt cōuersim dicantur. De viro autem respectu vxoris mouere quempiam fortè posset illud Genes. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Haud tamen hoc ad dominium ciuile referendum est. Imò Arist. loco citato illud ius viri in vxorem innominatum esse ait. Sed dicitur dominari, primū quantum ad vsu coniualem: quia cum natura integra sine vlla fuisset turpitudine laborisq; molestia: post peccatum, qua in dolore paritura mulier erat, dicta est esse sub viri potestate. Præterea quia innocentia superstita nullus esset ignorantia locus vt pote quæ peccatum subsequuta est: ideo quantum ad regimen dominari dicitur vir vxori, quam docere debet: sicut infra dictu

Obicit Richardus.

Solutio.

Dominium.

Dubitatio.

Solutio.

R risu-

ri sumus, elegantiores rudibus dominari: non quidem legali dominio, in bonum proprium dominiorum: sed urbano, in rem ipsorum, discipline egentium. Hinc sequitur neque istorum definitionem quam dominio adscribunt, legitimam esse, neque exacte constructam. Et quia (vt r. de Anima text. 87. author est Aristo.) recto ipsum & obliquum cognoscimus, rectam pro captu nostro statuamus definitionem, per quam de altera iudicemus. Dominium ergo, si secundum artem describas, est propria cuiusque facultas & ius in re quamlibet, quam in suum ipsius commodum usurpare potest quocumque; vfu lege permisso. Positum est ergo loco generis, facultas, potius quam, potestas: non utique; ratione illa Ioan. Gerson cap. 3. De vita spirituali, videlicet quia facultas dicitur a fas, quare potestas latronis vtendi aliena re, non est facultas: Etenim facultas non a fas, sed a facile deriuatur: vt sit quasi facilitas. Sunt etenim contraria: facultas & difficultas. Ob idque potestas genus est plura comprehendens, quam facultas. Potest quippe tyrannus abuti ciuium bonis, non tamen habet facultatem, id est, facilitatem: quia id sine licentia & facultate domini aut iusta intercedente causa, non potest. Quare minime opus est addere, propinqua: nam facultas hoc ipsum sonat. Potestas siquidem remota vtendi aliena re, non est facultas. Ad dederim autem, propria, vt dominium distinguatur a mera possessione, vfu, & usufructu. Etenim qui tantum habet vsum, aut usufructum, non habet propriam facultatem, sed dependet a vero domino, vel a iudice id permittente. Itaque non soli barbari, verum & latinissimi iuris prudentes more iam proprietatem dicunt, id magis latine dicitur propria facultas. Neque opus est addere cum Gerson, assumendi res alias. Nam & homo per propriam voluntatem, quae motrix est omnium potentiarum, vtitur etiam suis proprijs membris: in qua (vt paulo ante ex Arist. citatum est) habet anima dominicum imperium. Adiectum tamen est definitioni, quod dominium sit facultas ad proprium vtendi commodum, quod differat ab alijs iuris speciebus, quibus superior inferiores ob suum ipsorum bonum gubernat. At dictum est deinde vniuersaliter in quemcumque; vsum, vt distingua tur dominium ab vfu & usufructu. Est enim dominium facultas non solum vtendi fruendi; re, verum & ipsam distrahendi, donandi vendendi, negligendi. &c. Verum tamen adhibitus est modus, vt vsum ille sit lege permixtus ad dissoluendam obiectionem, qua quis tentaret infirmare definitionem. Enimvero pupillus ante

etatem legitimam dominio rerum suarum pollet: quarum tamen potius libera facultate non habet, cum talia bona neque donare valeat, neque vendere: quoniam lege humana prohibetur ea dilapidare. Nam cum dominium fundetur in libertate, licet ante vsum rationis verum sit dominus, quia verum liber, & non seruus: vsum tamen dominij ei ob bonum suum interdicitur, quoad usque; rationis lux illi affulgeat. Vnde vt ait Paul. quando hares paruulus est nihil differt a seruo: non quidem quantum ad dominium, sed quantum ad vsum: & ideo est sub tutoribus. Et simile sit argumentum de illo cuius bona vinculo primogeniturae obligata sunt: qui cum sit verum eorum dominus, illa tamen non potest ratione aliqua alienare, eo quod civili sit lege prohibitus. Nam quod verum sit dominus, inde patet quod alia illa bona careret domino. Praeterea cum rex, cuiuspiam postulationi annuus, bona eius vinculo primogeniturae alligat quae prius erant libera, nullum ei adimit dominium: neque postmodum quando possessori facultatem concedit, alienandi, no uam illi conferit proprietatem aut dominium: ergo semper est dominus, prohibitus tamen sicut pupillus. Absit autem de illis hic natijs meminisse vtrum dominium sit res ipsa quae possidetur, an dominus, an potius relatio. Hoc verum tamen admonere non preteribo, vt philosophi caueant barbaras illas Terministarum loquutiones. Ecquis enim audire ferat, dominium equi, esse, vel equum, vel equitem? Est enim dominium illa rerum habitudo inter possidentem & possessum: puta facultas possidendi in re possessa. Ob idque definitur per suum actum: qui quidem modus definiendis potentijs peculiaris est. Et enim vt visus est potentia sentiendi colores, & auditus potentia sentiendi sonos: sic dominium est facultas vtendi re, fruendi; &c. Ad haec adnotandum est diuersam rem esse titulum dominij ab ipso dominio: id quod negligenter quidam Parisiensium considerant: arbitrantes cum suo Cancellario eandem facultatem quae est dominium, esse & titulum. Enimvero titulus, basis dominij est: seu radix ex qua pullulat. Est autem dominiorum titulus, vel natura, vel lex, vel contractus, vel electio, &c. Exempli gratia. Titulus dominij naturalis quod homo habet in terra nascientia, est naturalis vita, quae sine illis conseruari nequit, ratione cuius Deus & natura homini dedit vna cum appetitu seruandi se ius etiam vtendi necessario alimeto: veluti titulus iuris (non dicam dominij) quod parentes habent in suas proles est naturalis genitura. Titulus autem quo quisque propria possidet est ius gentium, quo facta est rerum diuisio. Titulus

Titulus d. dominio d. stat bis per omnia.

Quid sit d. talus.

verò episcopi est electio. Et titulus quo quis possidet domum est, vel natia hereditas, vel emptio, vel praescriptio, &c. Ex hac constituta definitione dominij colligitur differentia inter ipsam, & vsum, atque vsum fructum. Dominium enim est facultas in substantiam rei: vsum fructus verò non nisi in eius qualitates & accidentia. In substantiam inquam rei, quia si est vsum fructus, veluti cibum & vestitus, potest eam dominus consumere: si minus, potest illam donare & vendere, vt domum & seruum: quin verò & occidere, vt pecudem. At verò vsum fructus est ius alienis vtendi ac fruendi rebus, salua earum substantia, vt habetur ff. de usufructu. & Insti. eod. tit. Nam qui habet vsum fructum agrivcl hortorum potest non solum fructus edere, verum etiam & vendere: quin verò & agrum alteri locare. Nudus autem vsum fructus est ius alienis vtendi salua earum substantia, non tamen fruendi. Quocirca vt habetur Institut. de vfu & habi. minus iuris est in vfu quam in usufructu. Fruitur enim ille re, qui in fructu habet plenam potestatem: quos scilicet non solum edere, verum quomodo cumque; alienare potest: vtitur autem, cui tantum illis vsci licet: vel sua alere armenta: haud tamen illos aliter distrahere: vt qui habet nudum vsum agrivcl vinea illuc intrare, comedere poma, & foeno inuenta sua & pecudes pascere: vendere tamen fructus aut locare non item. Quapropter in vtraque definitione dictum est alienis rebus, quoniam verus dominus non dicitur usufructarius aut usufructuarius: sed ille qui praecisum habet vsum vel usufructum. Tamen si emphyteuta dicatur habere dominium vile: ad differentiam dominij directi, quod simpliciter est dominium. Haec autem non sunt nostrae modo speculationis. Attamen quoniam mendicantium religionem profiteamur, institutio nos admonet nostra circa hanc constitutam definitionem quadantenus disputare, an in rebus vsum fructus consumptibilibus possit vsum a dominio distinguere. Res enim vsum fructus non consumptibilibus sunt; quarum vsum fructus non est consumptio: veluti praedium, domus & huiusmodi. Res autem vsum fructus consumptibilis sunt illae quarum vsum fructus non est nisi distractio rei vel consumptio: veluti est pecunia cuius vsum fructus est illam in alienum dominium transferre: & panis, cuius vsum fructus est ipsum comedere. De his enim quae vnico actu consumuntur (vt grauius sit dubium) sermo nobis est in proposito: nam in veste, licet vsum fructus atteratur, tamen quia non vnico actu contrita perit, potest vsum fructus discerni vsum a dominio. Mouemus autem potissimè dubium propter institutum

Discrimen inter dñm vsum ac vsum fructus.

Vsum fructus.

Vsum nudum.

emphyteuta.

Quaestio grauis.

eorum qui sub sancta Regula diui Francisci degunt, & eorum qui ex nostris in eodem instituto perseverant. Aiunt enim Minores omne abdicasse dominium: adeo vt neque pecunia, neque panis, neque eduliorum quibus vescuntur dominio fungantur vt possint dici (si suo vti licet verbo) proprietarij. Neque verò tantum inter Theologos haec controuersa est & contestata, verum & a Summis Pontificibus varie sunt de hoc pronuntiatæ sententiæ. Extat enim Constitutio Nicolai. iij. in cap. exijt qui seminatur. de verbor. significati. lib. 6. vbi declarando dicta Gregorij aliorumque Pontificum luculenter affirmat; permultisque adiectis verbis confirmat. Fratres Minores nullum habere dominium, neque in commune, neque in particulari vtensium, aut vtensium: sed meros esse vsuarios. Dominium autem pecuniae semper apud erogantes remanere, cibariorum verò & vtensium apud summum Pontificem. Eadem ferè extat sententia Clementis. v. Clement. Exiij. de paradiso. eod. titul. Contrariam verò sententiam his obiecit Ioannes. xxij. in Extrauagantibus. Ad conditorum, & cum inter nonnullos, & quia quorundam de verbo significati. vbi indubius asserit, in rebus vsum fructus consumptibilibus vsum fructus minime distinguere a dominio: neque vsum fructus posse ab illo separari. Res certè est difficilis. Et primum, vt ab ipsa natura rerum initium contra arguendi sumamus, apparet quod cum vsum fructus huiusmodi rerum sit earum consumptio; nemo possit re vti nisi tanquam verus dominus. Verum enim dominium, si eius definitionem supra constitutam respicias, in hoc consistit quod in omnem vsum res possit assumi: postquam autem consumitur, nullus sit eius reliquus vsum fructus. Vnde sanctus Thomas. 2. 2. q. 78. ar. 1. pro constanti habet, in vino, & in pecunia, & in rebus huiusmodi neutiquam computari seorsum posse vsum fructus: rem ipsam: sed cuiuscumque; conceditur vsum fructus, eidem concedi rem, atque adeo eius dominium. Et tamen si vsum fructus huius generis rerum a dominio secerneretur, fieret inde aperte consequens, posse locari vsum fructus distincto pretio ab illo quod res estimatur, vt quis mihi daret pro esu tantum, & insuper pro capone quantum valet. Secundo loco iuris autoritate arguitur: nam ff. de usufructu. earum rerum quae vsum fructus consu. l. 2. cautio sit pecuniae vsum fructus non posse legari absque; ipsa pecunia, neque aliarum rerum, puta vini & olei, quae vsum fructus consumuntur: quia nemo potest his vti nisi consumendo: ob idque; quantum ex illo titulo syncere colligitur, vsum fructus harum rerum ad genus quoddam mutuationis spectat. Ille enim cui vsum fructus pecuniae vel fru-

Nicolaus. 3.

Clemen. 5.

Ioan. 22.

1. Argumēt. a parte affirmatiua.

S. Thom.

2. Argumēt.

mēti legatur, tenetur cautionem dare quod totam rem restituet legitimo heredi. Et. ff. de usu fru. & quemadmod. quis utatur. l. omnium. §. constituitur. prohibetur usum fructum perpetuum esse, ne inutilia sint dominia: nam frustra esset rei dominium, quā nunquam liceret uti. Ex his ergo sumitur argumentum: Si panis & vini mendicantium usus est apud illos: & talis usus ut nunquam rem teneantur restituere: cōpertissimum fit & dominium esse penes eos dē. Respondēt autem hac distinctione usus. Aut inquam, ut habetur in dicto cap. exijt. duplicē esse rerum usum: alterum videlicet iuris: atq; alterum facti. Usus iuris est cōcessio legis: & hic in hisce rebus non separatur à dominio: hoc tamen aiant carere medicantes. Usus autem facti est actio ipsa comedendi & bibēdi: atq; hic tantum illis concessus est. Sic ait Nicolaus Pōtifex eodem capitul. exit. At verò distinctio hęc non est intellectu tam facilis, quā dictu. Nam usus iuris non alius intelligitur quā quod ius ex voluntate domini permittit: Legavit mihi quisquā usum fructū pecuniā, inde fit usum esse mihi legitimum. Si ergo legitimum est ergo iure cōcessum? Pari modo si erogas medicati panē, cur usus ille medicantiū non erit iuridicus? Accedit huc quod eodem loco ait Papa, perinde illis concedere usum, ac si essent verē domini: quin verò Ioānes. 2.2. palam ingenueq; fatetur nullum se habere dominium rerum mendicantium: & si quod habet, libentissimē renuntiare. ¶ Hisce tamen minimē obstātibus, si quæstio non tantum de nomine est, statuitur conclusio in gratiam Mendicantium, quæ sit huius articuli secunda. Usus rerum comestibilium & utensilium distinguitur quodam pacto à dominio: ita ut mendicantes absq; vlla (ut aiunt) proprietate illis utantur. Ad verum dominiū non sufficit ut cuiliceat rem consumere: sed requiritur præterea ut possit ipsam (quod in definitione positum est) in omnem usum absumere: puta alienare, vendicare in iudicio, legare, negligere, &c. Minoritæ autem nō possunt neque cōuentu iuncti talibus modis rebus suis uti. Quin verò qui pecunias illis largiuntur, possunt pro libito amouere quoties libuerit tantquam veri domini. Aliorum verò utensilium, atque alimentorum Papa se dominum pronūtiat. Itaque quemadmodum dum quis amicos conuuiuo excipit, non facit eos dominos escultorum & poculertorum, quibus mēsa extruitur: quia neq; illis facit facultatem illa surripiedi ut in proprias domos importent: sed tantū vt sedentes vescantur illis: eodem pene modo Papa inuitat quotidie fratres quibus tantū fa-

ioannes. 2.2

2. Cōclusio

Probatat cōclusio.

Similitudo quam appo sita.

cit facultatem edendi ac bibendi, vestiēdi, &c. Quare etsi eis illa de medio tolleret, nullam eis faceret iniuriam: neq; esset habēdus tanquā fur & latro, sed tanquā dominus qui sua repetit. Facit in fauorem huius cōclusionis illud Act. 2. ubi habetur, Omnes credentes habuisse, omnia communia, quod de illis intelligendū est qui Hierosolymis agebāt: omnia ergo vsq; ad alimenta erant illis communia, & gerebant se veluti conuiuæ ad mensam conuiuatoris. ¶ Præterea egomet mihi hac ratione idem adstruxerim. Fatentur nanq; impugnatores huiusmodi paupertatis, posse monachos habere proprium in cōmuni, licet nemo illud habeat in particulari. Utamur ergo confessione sua: Possum ego particularis monachus vesci communibus quauis non sim particularis eorum dominus: potest ergo pari modo totus cōuentus & totus ordo eisdem uti, tametsi omni careat dominio. Neq; multū mouere debet verbum Ioānis. 2.2. dicentis se abdicasse tale dominiū. Primū quia id non fecit legitime, & si fas est dicere, nec iuste: sed certē in odium forsan Occhā & aliorū sui ordinis qui fuerunt ei infestissimi. Deinde quia suam renūtiationem successores eius in eadem sede nondum probarūt: sed exemplo suorum antecessorum idem retinent dominium. Eandem conclusionem corroborat Lex, Deutero. 23. quia ingredientibus vineam proximi permittebatur vuarum usus absq; dominio. Ait enim. Ingressus vineā proximi tui comede vvas quātum tibi placuerit, foras nē efferas tecum. Non ergo faciebat vuarum dominum, vt posset vendere aut pro alia re cambire: sed tamen vt tanquā conuiua pasceret. Item Instit. de usu & habita. ei qui fundi nudum habet usum, nihil vterius cōceditur quā vt holeribus, pomis, floribus, &c. ad usum quotidianū utatur: videtur ergo usum illic distingui à dominio. Ad idem pertinet quod qui extrema laborat necessitate potest alieno pane sibi succurrere, non tamen vt illum vendat: quare profectō non videtur illic transferri dominium, sed alieno legitime uti. Tametsi vbi quispiam laboraret inopia panis, posset rem aliam capere quā cū pane permutaret. Et sumitur coniectura quod non trāsferatur dominium in extrema necessitate, ex eo quod aliās ille qui sub illū articulum misero non succurreret, maneret restitutioni obnoxius, nam si tenebatur transferre dominiū in alterum, perinde habuit ac si retineret rem alienam. ¶ Hęc profectō rem faciunt multum probabilem, ex quibus modo aliquo clarescit id quod ait Nicolaus Papa: scilicet qd Minores habent

2. Ratio cōclusionis.

In extrema necessitate nō transfer tur dominiū.

Ræfixa ergo dominij definitione sublequitur articulo secundo eius subiectum explorare: videlicet, inquirere quibus proprie competat rerum dominium: an scilicet solis post Deum angelis atque hominibus. Arguitur enim qd brutis animalibus suo ordine congruat dominium, vt puta herbarū: quæ, vt legitur Genes. 1. concessæ illis sunt in pabulum: Quin videtur Dux apud dominiū in suum gregē obtinere: & inter grues illa quæ aciem ducit apparet cæterarum esse regina. Et inter feras ferocissimus Leo dominari videtur reliquis bestijs, & accipiter dominatum pariter gerere in miseris aues. ¶ Secundò ad idem arguitur de inanimis cœlis qui huic sublunari mundo dominantur: vt pote cui calorem, virtutemque influunt quibus fouetur ac vegetatur. Vnde Aristotel. 1. Meteor. Necesse est mundum hunc inferiorum subiectum esse lationibus superioribus, vt eius inde virtus gubernetur. Vnde Gen. 1. creatus legitur esse sol vt præsit diei, lunaq; vt præsit nocti. ¶ In contrarium tamen est quod eodē loco Genes. 1. solis hominibus adiudicatur orbis dominium. Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinē nostram: & præsit piscibus, &c.

1. Argumē. partis uegatiuæ.

2. Argumē.

artific.

ioan. Genes.

habent usum facti: & non iuris: puta usum in actu, & non in habitu. Usus enim iuris seu in habitu est quando talis usus non potest à domino impediri: qualiter non est apud Mendicantes: sed tantum dum actu vescuntur. Secus autem res habet in pecunia: nam cum talis usus sit illam alienare, assumitur in omnem usum: atq; adeo nemo ea legitime utitur nisi verus dominus. Et per hæc respondetur ad rationes in contrarium. Ad primum enim dicendū, quod etsi post consumptionem harum rerum nullus alius restet usus, non tamen continuo sequitur vt assumatur in omnem usum: quod ratio dominij desiderat. ¶ Sed arguis instantius: Si mendicantes non possunt illas alienare, illud est quia sunt lege prohibiti, sicut pupilli & primogeniti: non ergo obstat quo minus sint veri domini sicuti illi. Negatur antecedēs: quoniam nulla civili lege prohibentur illa vendere vel donare, &c. Sed quia verus dominus eiusmodi facultatem eis non permittit. Ad iura autem superioris allegata, & ad auctoritatem diuini Thomæ, negantis in hisce rebus posse seorsum computari usum ac dominium, respondetur, solum illis iuribus constitui quod non possit seorsum pretium sumi pro usu aliud à pretio rei. Haud tamen negant quo minus dominus possit usum restringere vt alter illo duntaxat modo utatur, & non omnibus modis qui requiruntur ad verum dominium.

Ad. 1. argu. principale.

ad. 2. argu.

Argumenta in capite quæstionis obiecta satis liquido soluta sunt. Primi enim securda præmissa, falsa est: nempe dominium & ius æquipollere: imò ratio dominij plus ponit quā ratio iuris: & inde, ius, generalior vox est. Et pariter responsum est ad aliud: nempe non sufficere ius illud Mendicantium in cibos & utensilia, vt sint eorum domini. ¶ Secundi autem vtraque præmissa vera est, vt secunda conclusio ostendit: scilicet mendicantes: alimenta vestimenta que consumere; quorum tamen non sunt domini: non tamen inde fit consequens definitionem nostram nō esse legitimam. Imo per eandem docetur non esse illarum rerum dominos: quippe cum nequeant illa abalienare.

ARTICVLVS. II.

Verum tantum Deo, intellectualibusque ac rationalibus creaturis competant rerum dominia.

Deo sit eodem ipso inferius, sed quicquid illic est, infinitum existit. Neq; verò filius vlllo pacto subijcitur patri: vt pote cui summe equalis est: Ob idq; tota Trinitas par habet dominium, idemq; absolutum creaturarum: non solum quantum ad vsum, verum & quantum ad carum naturas: vt puta cui non modo pro suo arbitratu cunctis vt liceat, verum & carum naturas creare, annihilare, ac preter naturam leges alterare: vt ignem ne calefaciat impedire: aquam absq; igne calefacere, & tanquam dominus vitæ & mortis, non solum reliqua animalia, verum & hominem vitam priuare. Angeli autem dominium habent suarum tantum naturalium actionum: mundi verò huius non perinde atq; homines. Quod quidem propter ipsos, qui nullo eget corpore, nequaquam creatus est: sed propter solos homines quibus angeli sunt administratores spiritus. Tamen ipsorum Hierarchia per suos Principatus ac Dominationes sunt distributa, alijsq; adeo alijs imperet. Hoc autem per parum ad rem nostram attinet. Descendamus ergo ad genus nostrum, cui soli competere demonstramus sublanarium dominium. Primò. Dominus, nisi ineptissime voce abutamur, ille solus est in cuius facultate est situm, re sic, aut aliter in suum commodum vt: hoc autem nisi per intellectum ac voluntatem nemini congruit: solus ergo homo in terris dominij ratione fulget. At quò res clarius eluceat arguitur secundò: Dominium exterarum rerum nemini nisi hac ratione conuenit, quòd sit ipse suarum actionum dominus: dominium enim quod quisq; habet in suos actus causa est & radix eius quòd habet in alias res: est autem solus homo suarum actionum dominus (vt. 1. 2. q. 1. autor est sanct. Thomas) per intellectum & voluntatem: eadem ergo ratione ius illi soli conuenit vt dominus sit aliarum rerum. Minorem huius argumenti præter S. Tho. vel vsum ipse loquedi hominum demonstrat. Dum enim quis mente capitur, dicitur non esse sui ipsius dominus, sed sui impotens. Maior autem in ratione naturalis posita est. Etenim qui sui non est dominus, esse nequit aliorum. Sed & testimonio supra citato scripturæ sacre, quæ interpretatur nature est, eadem conclusio tertio comprobatur. Dixit enim Deus Gene. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cœli, & bestiis, &c. Hoc est, in hoc eum faciamus ad nostram imaginem, vt reliquæ creaturarum vniuersitati, quæ nostra caret imagine, dominus constituatur: fieri autem hominem ad imaginem & similitudinem Dei, est fieri intellectu & voluntate liberum.

Angeli quibus rebus dominentur.

Conclusio ostenditur.

D. Thomas

Tertia ratio conclusionis.

hæc enim est facies Dei. In reliquis namq; creaturis vestigium eius tantum relictum est, sicuti humani pedis relinquit in puluere, per quod eiusdem hominis facies agnosci nequit. Igitur quia duæ istæ potentie, intellectus & voluntas, communicatæ sunt homini, per hoc conditus est ad imaginem Dei: indeq; adeo ius sortitus est dominandi in cæteras animantes, rationis expertes. Haud equidem ignoro quosdam distinguere inter dominium regale & naturale: dicentes ad priorem speciem libertatem requiri: non autem ad secundam, verum tamen hoc gratis dictum est: quia natura ipsa nemo est dominus rerum, nisi qui dominus est actionum suarum, & ideo neq; rerum. Quarto arguitur. Dominium quempiam rei gerere (vt supra ostendimus) est ipsa vt: brutæ autem animantes vt ne utiquam possunt: ergo neq; vllum habere dominium. Minor est S. Thom. 1. 2. q. 16. vbi docuit brutis non competere vsum, secundum illud August. lib. 83. quæ. Vt illi quo non potest animal, nisi rationis particeps. Et ratio est, quòd vt est rem in finem ordinare, quando quidem voluntas est finis: vsum autem mediorem ad finem: & pecudes nihil agunt propter finem, quippe quem non cognoscunt: sed aguntur potius nature instinctu. Et simili insuper ratione id confirmatur. Domini enim est imperare: hoc autem idem est quòd rem in alium finem ordinare: quòd ideo à brutis alienissimum est, vt idem sanctus Tho. q. statim. 17. commonstrauit. Quintò ad eandem conclusionem arguitur. Quicumq; dominium habet cuiuslibet rei iniuria afficitur dum illi aufertur. Bruta autem animalia neque iustitiæ capaces sunt, neq; iniuriæ, neq; quam non cognoscunt felicitatis. 10. Ethico. cap. 8. Cuius ratio est, quia cum non sint libera, non sunt sui iuris: sed quicquid sunt, hominis sunt, propter quem Orbis conditus est. Et ideo qui iumento & armento vel pabulum sustulerit, vel vitam, nullam ei irrogauit iniuriam, sed domino: & qui equo regis loco cedit, nullum ei honorem deserit, sed regi: nullum ergo pecudes habent dominium neq; ius in herbas, sed tantum appetitum naturalem: atq; etiam potestatem. Quod si brutis nullum potest dominium competere, liquido fit multò minus cœlis ac rebus inanimis conuenire posse. Est ergo homo hac ratione medius inter Deum & bruta: Nam irrationale animal nullum habet dominium. Deus verò supremum: nempe & quantum ad vsum, & quantum ad naturas rerum: sed homo quantum ad vsum: attamen quantum ad naturam, minime: vt pote quas mutare non potest, nisi applicando actiua passiuus.

Quarta ratio conclusio nis.

S. Thomas.

Augustinus.

S. Thomas

Aristoc.

Ad

Ad. r. argu. AD primum igitur argumentum respondetur perimendo totum antecedens. Haud enim bruta vllum habent herbarum dominium, quòd eadem ipsa Gene. autoritate contra citata comprobatur. Haud enim leguntur ibi herbarum pecoribus & iumentis concessæ, sed solis hominibus. Ecce enim, inquit, dedi vobis herbam afferentem semem super terram, &c. vt sint vobis in escam & cunctis animantibus terræ. Ius ergo herbarum non est concessum brutis sed nobis pro illis quæ nobis seruiunt. Neq; in apibus est nisi metaphoricus rex, quia neq; examen in finem ordinat, sed instinctu nature vna preit, reliquisq; exercitus sequitur. Multoq; minus aut feræ bestie aut rapaces aues dominantur cæteris, licet illis velut alimento vtatur. Mox ad secundum pariter respondetur, cœlos longè minus proprie dominium habere eo significato quo nomen in presentiarum vsurpamus: sed dicuntur prædominari: quia eorum influxu hæc inferiora alescunt, fouentur alterantur, ac summutantur. Sicuti & in singulis elementis illa qualitas dicitur prædominari, quæ alteri præeminet.

QUESTIO SECVNDA, de rebus quarum homo est dominus.

ARTICVLVS. I.

Verum rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus.

PRimum quàm constitutum nobis est, homini solum in creaturis corporalibus dominium rerum congruere, consequens est vt disputemus quotuplici quarumque rerum dominio fruatur. Et habebit quæstio duos articulos. Prior erit generalis: posterior verò de duobus dominij peculiaris. At arguitur à parte negatiua, quòd non omnium prorsus quæ condita sunt in terrarum orbe sit homo dominus. Etenim aut illi naturali iure conueniret, aut diuino, aut humano. Non naturali: quia vniuersale dominium concessum est eia Deo in eius creatione. Neque prorsus diuino: quoniam tunc iure charitatis esset homo dominus cuiuscunq; rei indigeret: eademq; charitate amissa, eodè decidret iure:

nam Deum solis amicis suis cõdecet bona sua elargiri. Consequens autem est falsum & contra humanum morem, etiam Christianorum, in quibus multi iusti rerum egestate premitur, omnium dominio orbati: multiq; contra iniuri & prauis bonis huius mundi, secundum leges, quæ à diuina regula non exorbitant, potiuntur. Quòd autem iure merè humano non sit homo dominus, patet: quoniam antequam leges essent humanæ, Deus nostro generi indullerat rerum dominium, quòd fundamentum est humani iuris quo earum dominia diuisa sunt. Secundo arguitur: Homo non est dominus elementorum neq; cœlorum: quia illa non sunt nominata Gene. 1. vbi homo constitutus est rerum dominus. In contrarium est quòd omnia facta sunt propter hominem: vt. 1. Politi. autor est Aristo. Et Dauid Psalm. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius.

In hac quæstione illi recentiores Magistri, quorum superiori quæstione meminimus, quàm plurima confarcinant dominiorum genera. Ioannes enim Gerson sex connumerat: alij verò vsq; ad nouem. Sed Conrado tractat. 1. q. 6. vigintitria collibuit recedere. Aiunt enim aliud esse dominium beatificum, quo beati potiuntur gloriæ: & aliud gratificum, quòd habent iusti in res omnes creatas, vt illis iure charitatis vti possint: iuxta illud ad Roma. 8. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. Et aliud est naturale, & aliud euangelicum, &c. Isti autem (vt salua eorum existimatione dixerim) duplici sinistra causa hæc dominiorum genera gratis multiplicat. Primò, quia perseuerat credentes, idem esse dominium, quòd ius: mox, quòd dominio ex parte materialium obiectorum dissecant: quæ quidem sectio, quia arte caret, in infinitum posset abire. Discerni quippe debet duntaxat secundum titulos ex quibus oriuntur. Sit ergo prima rei huius conclusio: Dominium quadruplex tantum est: scilicet naturale, diuinum, & humanum: quòd diuiditur in duo, scilicet, in illud quòd de aure gentium oriatur: & alterum quòd acquiritur iure ciuili. Conclusio hæc firmior perse apparet, quàm vt pluribus confirmari indigeat. Dominia enim iure aliquo introducta sunt: ius autem (vt superiori bus libris ambobus visum est) nisi naturale, & gentium, & ciuile: quibus & diuinum additur posituum: hoc est, quòd non conuenit homini ex debito suæ nature, sed est ei diuinitus ad naturam superadditum. Hoc enim dicitur diuinum posituum contra naturale distinctum: cuius etiam Deus autor est. Igitur quòd non sint plura quàm hæc dominiorum genera inde patet

1. Conclusio Dominium tantum quadruplex.

R 4 quod

quod nullo præter hæc potest iure quispiam vllum obtinere dominiū. Nulla ergo ratio per mittit distinguere dominium originale, & beatificum, &c. Nam ius quo Adam defunctus est in lignū vitæ, quod isti vocant originale, diuinum erat positium, hoc est supra naturā concessum. Tametsi statui illi naturale quodammodo existeret: nempe quo possent homines non mori. Multo autem debiliore occasione noua species fingitur dominij Gratifici: operū enim gratiæ non habemus dominiū: quia nō per nos, sed Dei fauore supernaturali ea exequimur. Et idem est de iure beatorū. Nam primum, licet ius habeant gloria perseruendi: illud tamen non propriè est dominium, sed ius merum cōcessum à Deo, qui dominus est gloriæ. Aliàs cum gloria in Dei visione consistat, eadē facilitate diceretur beatus dominus esse Dei. Secundò & ius illud quando permitteretur dominium dici, diuinum est positium. Ius enim huiusmodi diuinum in rebus præcipuè est supernaturalibus: vt hoc nūc dictum: & ius euāgelicum, quo ministri ecclesiæ habent absoluedi à peccatis, cōferendiq; alia sacramenta, docendiq; fidem. Quod re vera ineptè dicitur dominiū, sed est ius ministrorū Dei. Quis enim mortalium dicatur sacramentis dominari? Extenditur etiam ius diuinum positium ad res naturales. Quale est ius decimarum, quod ijdem habent sacerdotes: scilicet metēdi (vt ait Paulus) tēporalia pro spiritualium seminatione. Quauis & hoc ius fundamento innitatur naturali, qd dignus est operari mercede sua. Ideo namq; exemplum à triturrate boue Apostolus attulit. Ius item ac dominium quod Dauid habuit ad regnum, diuinum etiam fuit positium: quippe cum à Deo fuerit electus, non sicut ceteri Reges à republica. Et dominium quo populus Israel in terram promissam positus est. Quin verò & in angelos sunt qui cogitent nos dominio fungi propter assertū Pauli ad Heb. 1. Nonne omnes sunt administrato rij spiritus, in ministeriū missi propter eos qui hæreditatem capient salutis? At verò abusus esset vocis, homines angelorum dominos appellare, quod vni homini Christo propriū est: sed funguntur hac parte ministerio Dei, sicuti neq; inferorum demones tam domini sunt animarū quas cruciant, quàm diuinæ iustitiæ executores per supplicia quæ ipsi quoq; perferunt. ¶ Secunda conclusio. Homo dominiū habet naturale, non solum in omnes terræ fructus, verum etiam quodam pacto in elementa cœlestesque orbis, qui velut tectū sunt sui domicilij. Deterrenorū dominium patet Genes. 1.

2. Conclusio

Faciunt hominem vt præsit, &c. Et rursus Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subijcite eā: & dominamini piscibus maris, &c. Illud enim dominium non censetur positum diuinum, sed naturale. Hæc enim iura & dominiorum genera non differunt ratione autoris: nam hac de causa omnia dominia dicerentur diuina: cum omnis potestas à domino Deo sit: sed differunt per hoc qd naturale, est naturæ debitum: alterum verò, super naturam adhibitum & dominium rerum congruit homini priori modo. Nam quatenus homo, corporeus est, debentur illi ea quæ ad vitam eius sunt necessaria. Hac enim ratione collegit Aristoteles, omnia corporea esse facta, ppter hominē. Itaque quemadmodum licet Deus per miraculum creauerit homines, nihilominus membra & potentiæ naturales naturæ suæ debita sunt: sic illa collatio dominij rerū fuit explicatio quædā naturalis iuris veluti debiti humanæ naturæ, supposita eius existentia, quam ei per creationem gratis contulerat. Et pari ratione dominium habet quodammodo in cœlo, qui sunt veluti tecta suarum ædium: atque in elementa, inq; solis calorem, & lucem qua utitur: & in alias influentias: atque in pluuiam & niuem quæ illi naturali iure seruiunt ad vitam seruandam, atque ad alimēta terrena operanda. Dictum est autem cum moderamine, dominium nos habere in cœlo, & elementa: quia non possumus, aut illa consumere vt terræ nascentia, aut eis vti vt animalibus.

¶ Tertia conclusio. Iure etiā humano, quod superioribus libris in ius gentiū & civile partitū est, multis abūdat homo dominij. Iure enim gentium (vt paulò post dicemus) propria dominia diuisa sunt: vt meum & tuum audiretur in orbe. Iure autē ciuili, hoc est cuiusq; ciuitatis seu regni proprio, multa quoq; mortales possident: vt iure præscriptionis, iure hæreditario, iure primogenituræ, &c. Hæc autem omnia clara sunt & patentia. ¶ Illud autē quod Gerson, & latius Richardus tractat. 1. q. 2. de dominio gratifico differunt, animaduersione opus habet. Bifariā enim & per vtrunque extremū peccare de hac re contingit. Isti quippe nominati autores aiūt, eos qui in amicitiam Dei per eius gratiam recipiuntur, dominium fungi in res, quæ alio ab ipsis titulo non possidentur: vt putā in res oēs cuiuscūq; possessoris, quia iure charitatis possiat omnib; vti. ¶ Cōtra hos autē statuitur quarta conclusio. Qui est in gratia Dei nihilo plus habet aut dominij aut iuris vtendi re aliena, q̄ qui est in peccato: vterq; eū in extrema necessitate vti potest reb; sibi necessarijs, cuiuscunq;

3. Conclusio

Gersonis opinio impugnatur.

4. Conclusio

Charitatem non esse realem possessorem tituli.

cuiuscunq; sint possidentis: neuter tamen citra illam. Cuius porro contrarium, & falsum est, & assertu periculosum. Enimvero titulus quo mortales dominio rerum donati sunt, nō est charitas, vt Vviteff. & lib. 10. Armachanus, falso arbitrati sunt: sed ius (vt diximus) naturale aut humanum. Deus namq; solem suum oriri facit super malos & bonos, & pluit super iustos & iniustos: & ideo quātunus quis charitate polleat, nullum tamen ius nouum in res has caducas & lubricas acquirit: sed in regnū cœlorum: de cuius tantum hæreditate ait Paulus: Si filij, & hæredes per Christum. Neque mos & vsus reipublicæ Christianæ admittit vt charitatis titulo quis valeat aliena rapere: imò vero per hoc ab eadem charitatis virtute decideret. Quin etiam Christus hæc omnia contemnere nobis iussit. Neq; Paulus ipsi sanctis euangelij concionatoribus alio titulo concedit posse temporalia metere, quàm velut laboris mercedem, quia spiritualia seminant. ¶ Illud autem quod pro se illi adducunt. Diligentibus Deam omnia cooperantur in bonū: nullo colore eis patrocinatur: quoniam Paulus nihil aliud voluit quàm quod diligentes Deum, nullis superantur turbulentis incursionibus huius mundi, sed cunctis vtuntur ceu virtutum suarum adminiculis. Et quod adijciunt, amicis omnia esse communia: hoc tantum cōuincit quod amicis Dei communia sunt eius sempiterna bona. Nam hæc temporalia non sunt digna quæ velut premium ipse charis suis impartatur. Tametsi iustos (vt ait Pfalter) in necessarijs non derelinquat, aut alia via legitima. Nam si charitatis titulo ius cuiquam faceret vsurpandi res alienas, paci tunc & tranquillitati reipublicæ offendiculum poneret. Horum enim temporalium tituli debent esse in foro exteriori patentes: vt quisq; palam sciat quid à se iure, quidque iniuria petatur. Charitas autem in peccatore delitescit. Parum profecto hæc abest opinio ab illa Lutheranorum, quam. ca. 4. super epistolam ad Roma. impugnauimus: sanè qui ex illo verbo Pauli de iusto Abrahā & semine eius, vt hæres esset mundi, illum expriment sensum quod liceat iustis quocunq; mundi cibo, & vestitu, ornatuque ac delicijs frui. Sed de hac falsitate nihil ad presentem locum. ¶ Ex eadem radice, nempe charitatem esse rerum possessorum titulum Wicleffistæ in quos (vt dicebamus) Armachanus lib. 10. cap. 4. impiegit, illum expriment sensum, quod nemo extra charitatem vllum retinet vel spiritualium ius vel temporalium dominium. Est

autem hæc fatuaha res, sæpe ac sepius condemnata. Nam licet iniquus per modum meriti non sit dignus pane quo vescitur, neque qua viuit vita (vt Augustinus & reliqui Sancti aiunt) perstat tamen in eo naturæ ius, vt sole fruatur, quem Deus oriri facit etiam super malos. Celebrat enim scriptura sacra multos reges, etiam dum erant in peccato, non solum, Gentium, vt Nabuchodonosor, & alios tam Chaldæorum quàm Persarum: verum & Hebræorum, vt Saulem, Salomōnem, quin & ipsum Dauidem. Missum præterea facimus quāta incertitudinis nebula obtenebratam sanctā ecclesiam iusq; deque vesania hæc confunderet. Nam huiusmodi oppugnatio nō est presentis loci. Haud tamen eadem nota Gersoni & Richardo inurenda est, qua denotatur hæretici: quoniam secundum illos, licet ille qui gratia Dei decidit, ius charitatis amittat fruendi alienis rebus: retinet tamen naturæ ius, quo suas proprias possidet, atq; alia iura, siue ecclesiastica, siue ciuilia.

Argumenta igitur non alia noua indigent responsione. Iam enim negata est illa consequentia primi argumētū: videlicet, Dominium rerum fuit homini à Deo donatum: ergo non est ei naturale: quoniam fuit, non tanquàm naturæ adhibitum, sed tanquàm naturæ debitum. ¶ Et ad secundum etiam respondetur, quod licet substantiæ, cœlorum non sit homo dominus, vt possit eos alterare: est tamen dominus, quia eis vtitur tanquàm domicilio, & ad alia naturalia cōmoda. Et multo melius est elementorum dominus: vt aeris ad respirationem, & maris ad nauigationem, & terræ ad culturā, & ignis pariter ad meteoras impressiones.

Ad 1. arg.

ad secundū

ARTICVLVS II.

Vtrum homo homini dñs esse possit.

Consequitur in hoc secūdo articulo de hac singulariter dominij specie dicere: an videlicet esse possit homo alterius hominis dñs. ¶ Et arguitur cōtra affirmatiuā partem. Nullū ius potest naturali derogare: naturali autem omnes homines nascuntur liberi: id legis ipsis latoribus planè confitetur, institū. de iure perso. & ff. de sta homi. l. libertas. Quod seruitus sit qua quis dominio alieno contra naturam subijcitur. Et Gregorio idem asserēte, vbi ait contra naturam esse homines hominibus dominari: rationeque idē monstrante: nam homo eo ceteris animanti-

R 5 bus

bus præstat, quod ratione viget & libertatis arbitrio: ergo nullo iure in genus nostrum obtrudiservitus potuit. Fecit enim Deus hominem rectum, ut habetur Ecclesia. 17. & posuit eum in manu consilij sui. Atque hac de causa homo, cum primum creatus fuit, ceteris ore Dei prælatas creaturis: non autem homini. ¶ Secundo id præcipue confirmatur in Christianis. Haud enim decet ut quos Christus in filios Dei adoptans libertate donavit, serui esse permittantur, nam ut ipse Dominus intulit Matth. 17. Liberi sunt filij. ¶ Contrarium decernunt iura titulis citatis de statu hominum. & in Instit. & prætereà Arist. Polit. 1. quibus locis multiplex servitutis species distinguitur & approbatur.

1. Conclu. **A**d hanc quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima est. Homo tam iure naturæ quæ iure gentium potest esse alterius hominis dominus, Duplicem enim servitutem scitit Arist. dignovit. 1. Polit. Alteram quidem naturalem, alteram verò legalem. Naturalis est qua homines elegantioris ingenij reliquis hebetibus ac rudibus dominantur. Enimvero ut in eodem homine anima corpori: ita & in toto humano genere, homo homini (ut ait Cominucus) longe præstat. Quocirca sagax ipsa natura alios homines ingenio ad imperandum dotavit, alios verò corporeis nervis ac membris irroboraui ad serviendum. Et quod ista dominatio naturalis, recta sit, probatur: nam hominis natura est ut secundum rationem viuat, atque adeo eidem obtemperet: ergo sicut perfectio appetitus sensitivi in homine est rationi parare: ita & inter homines perfectio agrestium scientiarumque rudium est, sapientium gubernatui subdi. ¶ Altera est servitus legalis. Et hæc est duplex, ut Instit. de iure person. refertur. Alij enim sunt serui qui liberè cum ætatem viginti annorum excesserint, vendunt se se, causa participandi pretium. Cuius quidem servitutis usus fuit in lege veteri. Legitur enim Exod. 21. Si emeris Hebræum, sex annis serviet tibi: in septimo autem egredietur liber. Et Levitic. 25. Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non opprimes eum servitute famulorum: & infra, Servus & ancilla qui in circuitu vestro sunt, hoc est ex Gentilibus, hos habebitis famulos & hereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in æternum. Fratres autem vestros, filios Israel, non opprimatis per potentiam. Interiectum ergo erat discrimen quod serui ex Gentibus esse poterant perpetui: Hebræi verò minime: sed temporarij. ¶ De hac ergo servitute ponitur secunda conclusio. Tantis servitus est licita. Nam etsi homi-

nes facti sunt à Deo liberi: tamè tam innatum est animantibus cunctis desiderium ac ius servandi vitam, ut possint se eius gratia miseri in servitutem adigere. Nam licet, Non bene pro toto libertas venditur auro: vendi tamen pro vita fas est, quæ omni est pretiosior auro. Imò & parentes egestate compulsi, liberos suos antiquo iure vanundare permittebantur: ut eodem loco Levit. 25. memoriae proditum est. Et cap. de patribus qui filios suos distraxerunt 1. 2. & Inst. de patria potestate in glossa: licet iam inter Christianos huiusmodi leges non sint in usu. Aiunt tamen apud Æthiopes eundem ad huc vigere morem: quod ad eorum mercatum Lusitani adnavigant. Quod si liberè veneunt, non est cur mercatura illa crimine villo denotetur. Veruntamen si quæ iam percrebuit, vera est fama, diuersa est ferenda sententia. Sunt enim qui affirmant fraude & dolo calamitosam gentem seduci: inescarique, nescio quibus iocalibus, & astu pellici versus portum, & nonnunquam compelli: & sic neque prudentes, neque quid de illis fiat opinantes, huc ad nos transmitti & venundari. Quæ si vera est historia, neque qui illos capiunt, neque qui à captoribus coemunt, neque illi qui possident tutas habere unquam conscientias possunt, quousque illos manumittant: etiam si pretium recuperare nequeant. Nam si qui rem alienam possidet, etiam si mercatu vel alio iusto titulo eam acquisierit, cum primum alienam esse resciverit, tenetur cum pretij etiam dispendio domino reddere quantum magis liberum natum hominem, per iniuriam manu captum, astringitur in suam restituere libertatem? Quod si quis id sibi prætexere cogitaverit, quod præclare cum illis agitur dum pro servitute beneficium eis Christianismi rependimus, iniuriam se noverit esse in fidem, quæ summa est libertate docenda ac persuadenda: tantum abest ut eorum excusationem Deus admittat. ¶ Tertia servitutis species est etiam legalis. Vnde (ut lege citata & ff. de stat. ho. l. libertas. docemur) servitutis nomen derivatum est. Videlicet, quod Imperatores bello captos vendere, neque occidere solent, sed servare. Et isti dicuntur mancipia: quia victores, quos gladio transfigere possent, manu capiunt, ut servent. ¶ Ac de ista servitute subditur tertia conclusio. Non modò est licita, verum de misericordia profecta. Si enim quis gratia sustinende vitæ libertate se privare potest, satis quisque ducere debet servituti quam morti tradi. ¶ Est autem latum inter has servitutis species intervallum. Nam genus illud dominij servitutisque naturalis non plenam attingit

tingit rem, quam nomè sonat, secundum ea quæ præcedenti quæstione explanata sunt. Servus enim secundæ ac tertiæ speciei, quia liber non est, quicquid est, domini est: neque dominus eo utitur in bonum ipsius serui: sed ad suam propriam utilitatem, sicuti iumento. Vnde Institutio. Per quas perso. nobis acqui. §. item vobis. & de acquirendo rerum dominio. l. etiam iniutis, quicquid seruus acquirit, adiudicatur domino. Quavis & inter duas istas servorum species non nihil mihi videar discriminis inspicere. Illi enim qui se inopia pressi servituti manciparunt, quia liberè se pretio vendidit, fugere iure nequeunt: sicuti neque furari quem vendidissent equum: seruos autem bello captos non auderem in has cogere angustias. Est quidem glossa super. c. ius. gentium. d. 1. quæ ait seruos in genere non posse aufugere: quam sententiam elicit ex cap. si quis servus. 17. q. 4. sed tamen illud caput solum prohibet ne quis servum ut recedat sollicitet: quod de emptitijs intelligi potest. Neque (ut reor) discrepantia est inter Christianos atque infideles: quoniam ius gentium gentibus cunctis æquale est. Quavis Christianis etiam à Christianis captivis congruentiori ratione fugere liceat: nisi pollicitus quis non fugere, suam impignoraverit fidem: quam porro servare constringitur. Pariformiter mihi videor verè ac legitime inter has servorum species distinguere quantum ad ea in quibus tenentur dominis servare. Christiani namque à Christianis bello capti, non tenentur ut mancipia servare: neque eorum bona, nisi que tunc in bello in prædam devenierint, sunt dominorum. Imò neque mancipia quæ ab infidelibus Christiani iure belli arripunt, sic arbitror quicquid sunt dominorum esse, ut quicquid vel dono susceperint, vel hereditario iure, vel licito ludò fuerint lucrati, teneantur in conscientia dominis exhibere: quoniam cum non sua sponte in illam conditionem inciderint, non est eorum miseria tanta afflictione coercenda: quantum quidem, ut est in regulis iuris, Favores ampliandi sunt pœnæ verò restringendæ. De illis autem qui se ipsos vendiderint, aliquantulò est ratio apparètor, quæ quicquid sint, dñi sint, iuxta præscriptum legum, quas nuperrimè citavimus. Tametsi de horum omnium iudicio, iuris prudentibus defendendum est. ¶ Veruntamen de prima specie servitutis longe aliter speculandum est. Etenim qui natura est dominus nequit natura servus veluti rebus possessis in suum ipsius commodum uti: sed tanquam liberis sui que iuris hominibus in rem ac bonum ipsorum, eos scilicet, docendo moribusque in

Quando licet seruis fingere.

Quibus rebus possint serui uti tanquam proprijs: & qui serui hoc possint

3. Conclu.

stituendo. Quapropter neque illi tenentur, veluti mancipia eis servare: sed equitate quadam & honestate naturali, nisi ubi essent mercede conducti. ¶ Et per hæc satisfieri illis debet, qui sciscitantur utrum iure naturalis dominij possimus Christiani infideles armis infestare, qui pro suorum morum ruditate, naturales videntur esse serui. Nullum enim inde ius contra eos acquirimus vi illos subiugandi. Eo quod servitus illa libertatem non tollit, veluti illorum conditio, qui vel se vendiderunt, vel bello capti sunt. Et cum fundamentum dominij sit libertas, nullum amittunt suarum rerum ius. Aristoteles enim non solum constituebat illam servitutem inter unam nationem & aliam: verum inter personas eiusdem urbis, & eiusdem domus. Sunt enim in eadem Christianorum urbe natura serui, qui tamen non subinde possunt suis expropriari: etsi parère natura dominis renuant. In eo autem quod idem ait Aristoteles eodem. 1. Politicor. cap. 3. scilicet, quod sicut bestias venari, ita contra eos homines qui ad parendum nati sunt possumus bellum moliri: eatenus audiendus est, quod illos qui serarum more parlantes oberrant, nulla servantes gentium fœdera, sed aliena petentes quocumque grassantur, possumus vi abigere & subigere, & in ordinem cogere. Sed de hoc latius in iudicio nostro De ratione promulgandi Evangelium: ubi de dominio & iure quo Catholici Reges in Novum Orbem oceanicum funguntur, amplior patebit dicendi locus.

Ad argumentum ergo in contrarium respondetur per servitutem non contrariari proprie derogari naturali iuri. Haud enim ius naturæ prohibet servitutem, tanquam peccatum: alias nunquam esset licita. Sed (ut 4. sent. distin. 36. author est sanctus Thom.) bifariam aliquid est à natura intentum. Uno modo secundum intentionem primam, quemadmodum generationem intendit, corruptibilis naturæ conservatricem: Altero modo quantum ad secundam intentionem: quo pacto corruptionem intendit ut generet. Vnde Aristot. 2. cœli, text. 37. senium ait esse præter naturam. Simili ergo ratione aiunt iura, servitutem esse contra naturam: nempe contra primam naturæ intentionem, qua cupit omnes homines secundum rationem studiosos esse. Attamen illa deficiente intentione, ex culpa subsequuta est pœna, quæ est conformis naturæ corruptæ. Atque inter pœnarum genera unum est legalis servitus. Nam ex peccato originali subsequuta est egestas & bellorum turba, quæ homines in

A largum est.

Intentioni distinctio.

servitu

seruitutem adigunt. ¶ Quare neq; Christianis eiusmodi seruitus repugnat. Christus enim liberos à lege nos tantum peccati & mortis fecit, vt ad Rom. 8. ait Paul. Nulli tamen nos iurigentium exemit. Imò ad Titum. 3. admonet seruos obedire dominis, & Petrus addit, etiam discipulis: scilicet infidelibus, qui extra ecclesiã vagantur, & ad Corint. 7. monet vt qui seruus vocatus est, seruus maneat. Verum est tamen quòd propter decentiam Christianæ libertatis consuetudo iam pridem obtinuit nè Christiani bello capti more mancipiorum seruiant: vt Barto. adnotauit. l. hostes. de capt. & post. l. reuer. Seruitus autem naturalis non incidisset in statum innocentiæ, vt modo existit: quia nulli essent rudes & ignari. Tametsi infantes & pueri nõ omnia sciret que adulti. Neque fuissent omnes eodem ingenij acumine nati. Fuit ergo seruitus per idem peccatum ingressa per quod (vt ait Pau.) introiuit mors. Quod autem Amb. ait (vt refertur. d. 35. can. sexto die.) per ebrietatẽ obrepisse seruitutem in orbem, fateor me non intelligere: nisi seruum appellet ebrium, qui rationis vsura orbatus, fit sicut iumentum. ¶ Videri autem cuiquam possunt iura supra citata secum pugnare: asserunt quippe ex vna parte seruitutem iure gentium esse constitutam: ex altera verò Imperatorum esse sanctionem. Haud tamen vllam habent contrapugnantiam. Existit enim seruitus de iure gentium, vt expresse habet Canon Gregorij, cum Redemptor. 12. q. 2. vbi ait, homines quos ab initio natura liberos protulit, ius gentium iugo substituit seruitutis. Dicitur enim ius gentium, propterea quòd ratio naturalis omnes gentes illud ius docuit. Dicitur verò & imperatoria constitutio, eò quòd Imperatores tum ratum illud habuere, tum more & vsu confirmarunt.

ARTICVLVS. III.

Vtrum homo sit vitæ suæ ac famæ dominus.

Restat in hoc tertio articulo de dominio propriæ vitæ ac famæ tantillum sermonis adijcere. Vtrũ scilicet homo suæ propriæ vitæ ac subinde honoris & famæ dominus fungatur. Arguitur enim de vitâ q; sit suæ quisq; dominus, ex illo Ecclesiasti. 15. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu sui consilij. Relinquere nãq; in manu consilij sui nil aliud

esse apparet quàm facere eũ dominũ sui, atque adeo suæ propriæ vitæ. ¶ Secundò. Propter quòd vnũquodq; tale (vt est in Poste. Analyticis) & illud magis est autem homo dñs reliquorũ bonorũ propter vitã: ergo excellentius est dominus vitæ. ¶ De fama autem arguitur tertio à parte negatiua, q; nõ sit homo suæ propriæ dominus, ex illo Sapientis præcepto, Eccles. 41. Curã habe de bono nomine, vbi custodes institui videmur famæ: non dñi, vt pecuniæ. Cui & illud accinit Prouerb. c. 22. Melius est bonũ nomẽ quàm diuitiæ multæ. ¶ Quarto arguitur auctoritate Augustini de bono viduitatis, cap. 20. quod refertur. 11. q. 3. c. Non sunt audiendi. vbi in reprehensionem eorũ qui propriam negligunt famam, subdit, Quia nobis necessaria est vita nostra, alijs verò fama nostra. Quibus verbis insinuare videtur dominium famæ nostræ non esse penes nos, sed penes rempublicam. Item. 1. de Ciuita. Dei, cap. 10. ait, illo præcepto, Non falsum dices testimonium: prohiberi quẽq; aduersum se false testari, sicuti aduersus proximũ. Quemadmodum alio præcepto. Non occides: vnã & proximi homicidium & proprium prohibetur. Ex hoc ergo arguitur. Pariter hæc duo præcepta prohibent tam testimonium aduersus propriam famam, quàm propriũ homicidium: & ex hoc secundo colligitur hominem non esse dominum vitæ: ergo ex altero pariter elicitur neminem esse dominum suæ propriæ famæ. ¶ Contra partem autem affirmatiuam prioris membri extat illud Sapient. 16. Tu es dominus, qui vitæ & mortis habes potestatem: & deducis ad portas mortis, & reducis, vbi solus Deus insinuatur vitæ dominus. De fama autem in contrarium facit, q; ipsa & honor cõnumerantur in bonis proprijs acquisitis, quibus ad felicitatem vtimur: ergo sicut quisq; vt potest facultatibus suis & possessionibus, sic vt in alienando nemini faciat iniuriam: ita vt potest honore & fama: atq; adeo simili modo talium bonorum homo est dñs.

Et si duo hæc quæ sita contrarijs responsionibus dissoluantur: coniugauimus tamen ambo sub vna disputatione, vt cõtrarij ipsorũ rationes è regione oppositæ apertius res ambas elucidarẽt. Ad quæstionẽ ergo respõdetur quatuor cõclusionibus. Prima est. Homo non est suæ vitæ dominus. Probatur primò tam auctoritate Sapientie modo citata, quàm ex illo Deuterono. 22. Ego occidam, & ego viuere faciam. Quibus locis probatur dominium vitæ nostræ Deum sibi reseruasse. Deinde ab effectu probatur ratione quæ à definitione dominij supra exposita colligitur. Dominus rei cuiusque ille est

†
ingilans auris Nõc
ex vino, cum didij-
sisset quæ fecerat
ei filius suus minor,
ait: Mala deus Cõ-
raax, seruus seruij
m. fratris suis.
Fanej. 9. Hinc q;
soto Dñm Am
in sum intelligat.

1. Concl.

le est qui citra iniuriam quæ cuiusq; irrogetur, potest illa, vt libuerit, vt, etiã vsq; ad eius dispendium & consumptionem: homo autem occidere se non potest, lege iustitiæ id vetate: ergo nemo est suæ vitæ dominus. Meminerim legis iustitiæ, nè quis obijciat legem etiam prohibere, nè quis bona sua exteriora absque villo fructu dilapidet, quorum nihilominus est dominus. Enimvero licet lex charitatis, qua se quisque & sua diligere tenetur, id prohibeat: nõ tamen lex vlla iustitiæ: & ideo citra iniuriam potest talia bona effundere tanq; verus dominus. Præterea pupillus alienare vetatur bona quorum est dominus: non tamen lege iustitiæ, vt qua prohibetur aliena furari: sed vt propria custodiat. Secus autem de vitâ: lege enim iustitiæ prohibet homo se occidere sicut & alios: quia non est magis dominus suæ q; alienæ vitæ. Sed ais, hoc est principium petere. Vnde enim nõ stratur, præceptũ nè se homo interficiat, esse præceptũ iustitiæ prohibetis rem alienam auferre: dicere enim quis potest esse tãtũ inuisio nè charitatis similem alteri qua prohibemur bona nostra per prodigalitatẽ decoquere. ¶ Arguitur ergo secundò nè petitio principij censeatur. Si homini dominium concessum est propriæ vitæ, hoc esset vt aliquando possit illã dispendere & à se alienare, sicut potest iustis de causis alia bona: nam frustra est potentia & facultas quæ nunq; exire potest in actũ: homo autem nullam ob causam, quouis colore signũ est non esse dominum. ¶ Tertio arguitur à priori & legitima causa. Si aliquo iure homo esset vitæ dominus, id esset naturale, aut diuinum, aut humanum: naturale autem non: quoniam primum naturalium appetitũ, atque adeo temporalium summum est, quo vna quæque res appetit se conseruari in esse: iuxta illud dæmonis, sed tamen verũ apud Iob, Pellẽ propelle, & cuncta quæ habet, dabit homo pro omnia sua. Quare nulli rei natura tribuit, seu qualitates seu instrumenta quæ in suã essent interniciẽ: sed illa quibus conseruaretur: vt igni calorem, & aquæ frigiditatẽ: cunctis animantibus suas debitas qualitates: ergo ius naturæ neutiquã permissit homini se interimere, atque adeo nec ei tribuit vitæ dominium. Cum autẽ ius naturæ effectus munusque Dei sit, fit vt nec iure diuino posito concessa sit talis facultas. De iure autẽ humano clarũ est. Eò vel maximè quòd nec diuinũ nec humanum de re hac vsquam legitur verbum. Nam Genesis. 1. vbi factus est homo omnium dominus, etiã animalium, quæ ideo in suos vsus inactare po-

test: non simul tradita ei est suæ vitæ potestas. Ecce conclusionis origo. Cum vita sit fundamentum bonorũ omnium temporalium, quam quidem vitã homo nõ per se acquirit, sed Dei beneficio parentũque opera recipit: non decauit illi concedi eius dominium, sed vt Deus eius author id retineret: vt nefas homini esset, iniuriam ipsius de vita, in quã ipse per se non ingreditur, exire. Id quod & lumine naturali notum fuit. Sic enim ait Lyricus, Nemini iniussu Regis de vita ex eundum. Sed de hoc iterum librefequenti, sub titulo De homicidio. Cõstitutus ergo iure naturali ac diuino homo est suæ vitæ custos: porro quam sustentare tenetur, nõ autem dominus. ¶ Quòd si contra obijcias, hominem posse etiam priuata auctoritate vitã pro amicis exponere, imò etiam ad defendendum sua propria bona, posseque membrũ salutis gratia abscindere, cum tamen mēbra sint pars vitæ: quæ omnia attestari videntur dominium penes hominem esse suæ propriæ vitæ. Respondetur, nequaquã id consequi: nam mēbra abscindere non licet nisi in custodiam vitæ: & vitam exponere pro amico vel bonis temporalibus non ad hoc reducitur quod est hominem se occidere: id quippe illic non intenditur: sed ad hoc quod est mortẽ perpeti, nè homo deserat vitutum officia: quod tam diuinũ q; naturale ius approbat. ¶ Secũda conclusio. Non solum homo priuatum, verum nec respública nec princeps absolutum habet dominium vitæ subditorum, sed solus Deus. Hoc patet, quoniã princeps non potest innocentes vlla ratione interficere: sed solũ nocentes: aut qui tales fuerint legitimo testimonio probati ad vindicanda crimina: id quod non arguit principem esse dominum vitæ: sed iudicem malefactorum. Potest præterea in bello ciues obijcere periculo mortis ad defensionem reipublicæ: sed nec hoc indicium est dominij vitæ: sed huius prorsus q; sit reipublicæ custos. Igitur quoties audieris qui se vel alterum necauerit iniuriã facere reipublicæ quod Arist. ait libr. 5. Ethi. cap. 11. neutiquã ideo referas q; dominium vitæ sit penes rempublicam: sed eò q; ei custodia ac tutela vitæ ciuiũ commissa est: ipsaque sola potest homines vita multare. ¶ Tertia cõclusio. Deus est absolutus vitæ dominus, nempe qui nõ solum tanq; iudex puniendo, vel tanq; custos defendendo: sed absolutè tanq; humanæ vitæ author potest homines morti tradere, sicut vnusquislibet iumētũ suũ. Sua tñ inenarrabilis misericordia est, q; nunquã hac absoluta dñi potestate vsus est, nec in vitã nostram, nec in reliqua bona. Etenim si Hebræos iussit vt expo

2. Cõclusio
Solus Deus
est dñs vitæ

republica
tantum vitæ
custos.
3. Cõclusio

expoliarent *Aegyptios*, iusto id iudicio fecit: quoniam *Aegyptij* mercedem eis debebāt pro fernitio luti ac lateris. Et si *Osee* p̄cepit vt ex meretrice filios tolleret, quod tanquā dominus corporum poterat: credibile tamē est prophetam illam prius duxisse in vxorem, vt eam iure etiam humano cognosceret. Et si *Abrahę* tanquā dominus vitę p̄ceperit vt filium in sacrificium immolaret: id tamē post nō permisit. Et si *Exod. 32.* p̄cepit per *Moysem* vt vnusquisq; occideret fratrem suum: id iussit tāquam vindex conslati vituli. Vide ergo quā cōtra naturam sit inhumanitas illa (si vera fama est) *Turcę*, & quorundam barbarorum principum: qui in ea sunt cęcitāte, vt se dominos existiment vitę subditorū: ita vt possint illos absque vlla vel culpa vel causa, veluti pecora, trucidare. ¶ De fama autē, quia id copiosius in nostra relectione tegendi & detegendi secretum, tractauimus, vnica hic cōclusionione, quę sit ordine quarta, satis est respōdere, contraria illi quę asserta est de vita. Homo dominiū obtinet honoris sui & fame: nēpe vt possit illis veluti pecunijs vti, licet pretio sint maiori æstimanda. Scio equidem multos, etiā ex nostris, vt *Caic. diuersam. 2. 2. q. 73.* & in sua Sūma, sequi sententiā: semper mihi tamen hæc gratius arrisit. Ad intelligentiā autem huius cōclusionionis adducēda est in iudiciū contraria sententia, vt opposita iuxta se posita magis elucescāt. Triplex est nostrorū bonorū genus: Primū est vita, postremum tēporalia bona, mediū honor & fama. Et quidē de extremis nulla est disceptatio, quin omnīū est cōfessio, neminē esse vitę suę dominū, vt possit se vllā ob causam citra iniuriā necare sed esse iniustitię scelus. Et per cōtrarium extremū fatentur esse quęcūq; bonorū exteriororū dñm: sanē quę potest citra cuiuspiā iniuriam alienare ac dispendere. Opinio ergo nostrę cōtraria, collocat honorē & famā in ordine vitę: nos autē in ordine bonorū exteriorū. ¶ Et ratio nostra prima est superiori cōtraria. Homo verē ac legitimē est suorū bonorū omnium dñs, vt citra cuiuspiā iniuriam, quę propriē sit cōtra iustitiā, possit illa dispendere ac negligere, illisq; vti: honor & fama sunt propria hominis bona, ei iure naturali cōcessa, atque ab ipso acquisita & aucta: neq; vlla iustitię lege, si est priuata persona, prohibet illa dispendere: ergo nemini iniuriā facit, si illa rejciat: at que adeo est verē eorū dñs. Dixerim nulla iustitię lege, quo verborum tota detegitur. Prohibetur enim charitatis lege qua nos & nostra diligere tenemur, prodigos esse honoris & fame (sicuti & externarū facultatū) nē absq; causa

Fera cęcit.

4. Cōclusio

Opinio Caict.

Opinio autoris.

ea negligamus, vt patet locis suprā citatis, Curam habe de bono nomine, &c. nulla est tamē lex iustitię quę nos vetet eadē expendere tāquam aliena. Atq; hoc est quod probare intendimus. Enimvero de vita extat (vt nuperrimē dicebamus) *Deut. 23.* Ego occidā, & ego viuere faciā, & *Sapi. 16.* Tu es domine, qui vitę & mortis habes potestātē. Ex quibus colligitur minimē nos esse vitę dominos. Atq; his accedit naturalis ratio. Vita nanq; fundamentū est omnium bonorum tēporalium, quam homo ipse non acquirit: sed diuino beneficio, parentūq; opera recipit. De honore autem & fama nullibi tale legitur. Imō ratio naturalis contrariū docere videtur. Honor enim & famam, vt proximē dicebamus, nos ipsi post receptam vitam acquirimus & cōparamus. Adde, quod honor, vt. 1. & 10. *Ethic.* ait *Arist.* premium virtutis est, virtus autem naturalis saltē proprium opus est nostrum, per concursum generalem Dei: sicuti & virtus supra naturalis, quodāmodo etiā nostra per eius singulare auxiliū. Itē honor & fama, vt ibidē ait *Arist.* pars sunt felicitatis, felicitas autem proprium nostrum bonum est: sumus ergo eorum domini, vt si velimus illa prodigere, nemini faciamus iniuriā. Nili quis persona esset publica. Loquimur enim secundum rei naturam omnibus circumstantijs nudam. ¶ Et confirmatur hæc nostra sententia autoritate diui *Tho. 2. 2. q. 64. arti. 5.* vbi ait, qd occidens seipsum non solum facit contra charitatem, sed contra iustitiam respectu reipublicę, cuius est vita hominis. De fama autem nihil simile subinfert. Quin verò in solutione ad tertiū contrariū de ipsa sentire videtur. Ait quippe licitē posse hominem de seipso disponere quantū ad ea quę pertinet ad hanc vitam, quę hominis libero arbitrio regitur: sed transitus de hac vita ad aliam feliciorē non subiacet libero arbitrio hominis, sed potestati diuinę: & ideo nemini mortem oppetere licet. Videtur ergo vniuersa hominis bona subieisse eius dominio p̄ter vitam. ¶ Secundō, conclusio hæc lucidius probatur ex his proximis verbis sancti *Thomę*: Si nō essemus aliter domini fame & honoris quā vitę, sequeretur quod nullo fine neque propter ipsam vitam spiritualem ad euitandum peccata & consequendum vitam æternam possemus honorem famamq; postponere & abijcere: quod planē absurdum est. Consequentia patet, quoniam (vt loco modō citatō author est *Diuus Thomas*, & lib. 1. de ciuita. Dei. capit. 20. *Augustin.*) ne causa fruendi æterna felicitate liberum est homini mortem sibi consciscere:

Factū amb. dubium.

scire: atq; adeo neq; qui cognosceret vitam tēporalem esse sibi pestiferam ad salutē animę, manifestamq; inferni causam, posset se illa priuare. Longē tamen secūs de honore & fama. Equis enim ambigat quin si persona priuata rescisceret famam sibi & honorem impedimēto esse ad vitam æternā, posset talia bona subterfugere, & oblata negligere? Quin verò etiā si esset persona in dignitate constituta posset magilstratu excedere, honoresq; ac famā post habere: ergo est homo dominus honoris & fame, aliter q̄ vitę. Iam idem diuo *Ambrosio* tēste confirmatur: si eius vera est historia, vbi legitur scēmas in cubiculum inclusisse vt per illam infamiam eriperet se nē in antistitem eligeretur. Et *Augustin.* multa suorū peccatorum detegit: & *Anselm.* amissam virginitatem lamentabiliter deplorat, quod illis profectō nefas esset, nisi pprię essent fame domini. ¶ Tertiō idem patet: quia vitam nemo potest, vbi in vaderetur, sibi adimi permittere, saltem vbi illam seruare posset sine alterius detrimēto: putā fugiendo vel alia simili via: famam verò quiuis potest, modo sit persona priuata, cum sibi aufertur relinquere: ac deserere: etiam vbi illā possit tueri. Sententia est sancti *Thom. 2. 2. q. 73. artic. 4.* ad primum, vbi ait quod in cuiusq; arbitrio est detrimentum suę fame pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Nequiuerat profectō apertius affirmare hominem esse dominum suę fame. ¶ Quartō arguitur. Et si fama & honor præstantiora sint bona quā pecunia, tamen ingens aceruus pecunię pluris æstimatur humano vsu quā honor & fama, quare potest rep̄satio honoris & fame fieri per pecuniam: ergo si homo est pecunię dominus, est etiam & fame. ¶ Quintō id confirmatur *Redēptoris* autoritate, qui nos splendorem omnium bonorum temporalium, honorum scilicet & glorię humanę, despectui habere admonuit: nēpe vt honores, & primas sedes, & secularem fastum fugeremus: tantū abest vt nos illa obligaret seruare, perinde atq; vitam. ¶ Hunc articulum in hac materia dominij adhibere operę pretium duximus, qui esset plurium aliorum locorum huius nostri operis fundamentum. Hinc enim quæstionē. 6. elicienda est responsio illius quæsitī, an liberum sit homini restitutionem remittere suę fame, quod contrā aduersam sententiam concedimus. Item lib. sequenti in materia de detractatiōe, per hoc examinabim⁹ quale quātumque committat crimen qui seipsum infamat: & vtrum id aliquando liceat. Enimvero vt p̄functoriē in præsentiarum hæc prælibe

mus, cum persona priuata per sui criminis delectionem se infamat, nullatenus contra iustitiam peccat, neq; vlli iniuriam irrogat: quare genere suo non est nisi veniale cōtra sui ipsius charitatem: licet grauius quā pecuniam prodigere: quia fama pretiosius bonum est. Potest tamen fieri mortale si de sua se iactando turpitudine id faciat. Vnde *Dauid*, Quid gloriaris in malitia? &c. Et *Esaie. 3.* obiurgātur qui peccata sua sicut *Sodoma* prædicant. Item si sit persona publica, qui famam suam & bonā existimationem in bonum subditorum obligatam habet, contra iustitiam mortaliter peccat. Attamen qui non in vanum, sed bona causa tale occultum crimen suum propalaret: vt si latro quod acerbitatem tormentorum eua deret, certē nihil delicti committeret, quin fortē probē id ageret. Imō verò si mentiendo se tunc infamaret, quāuis culpa mendacię admittet, nō tamen esset perniciosum, atque adeo neque genere suo mortale. Secludimus tamen semper personas publicas, præterea absurdissima nefandaque flagitia quę aures exhorrescunt: nam de illis se hominem infamare, vix posset à lethali scelere excusari.

Ad primam igitur *Ecclesiastic.* autoritatem respondetur sensum esse, quod Deus fecerit hominem dominum suarum actionū: hoc est enim relinqui in manu sui consilij: non tamen inde sequitur esse dominum vitę. ¶ Ad secundū secundum negatur illud axiōma *Philosophi*, Propter quod vnū quodq; tale, &c. apte ad rem præsentem accommodari. Esse enim nos rerum dominos propter sustentandam vitā, solum arguit nos esse custodes vitę, non autē dominos. Sumus etenim domini actionū propter amicitiam Dei cōparandam: tamen non sumus eiusdem gratię diuinę & amicitię Dñi. ¶ Authoritas autem *Ecclesi.* tertio loco allata de fama id prorsus conuincit qd tenemur p̄cepto charitatis nostri curam habere, honoris, & fame: non tamen quod contrariū delictū in persona priuata sit iniuria cōtra iustitiā, sicut si quis se occiderit: quo vtique scelere & in Deū iniurius esset, penes quē dominiū est vitę: ac subiade in rempublicam, quę eiusdē est custos. Adde qd modus, procurandi bonū nomen, ille est penitus vt curā habeas colendi virtutes, quas veluti vmbra sequitur honor & fama. Et ideo in bonum virtutis possumus illa, si opus est, dispendere, tanquā veri illorū domini. ¶ Authoritas autem prior argumenti nihil nos opugnat: nam si ex illo secundo mēbro quod fama nostra est alijs necessaria, inferre contenderes dominium eius non penes nos sed

Ad. 1. argu.

Ad secundū

Optimus inquirendi honoris mod⁹.

Ad p̄forem argumētū cum.

sed penes rempublicam esse: pariter ex priori quo ait vitam nostram esse nobis necessariam, inferres dominium vite nostrae penes nos esse, quod Augustinus non concederet. Hoc ergo praecise nos admonet vt non simus negligentes propriae famae, qua possumus reipublicae seruire, vt sine legitima causa illam despiciamus. Et maxime quando sine scandalo non possumus illam prodigere. Loquebatur enim mulieribus quibusdam quae cum egregio sanctitatis loco haberentur in populo, moliebantur humilitatis praetextu sinistra de se suspitione generare vt vilius aestimarentur: per quod scandalum dabant. Posterior vero eius autoritas. i. de ciuitat. Dei, quae paulo vrgentior est, hoc solum conuincit, quod illo praeccepto, Non falsum dices, prohibemur testimonium aduersus nos ipsos dicere: quia hoc est contra charitatem, vt subiuncta eius verba docent: non tamen inde consequitur vt sit perinde peccatum iniustitiae ac si te occideres, aut falsum testimonium proximi proferres, detegeres ve secretum crimen. Quocirca ex illa praecisa forma praeccepti, Non occides, non colligitur proprium homicidium esse contra iustitiam, sed esse peccatum. Aliam namque nos rationes erudiunt, quas supra instruximus, non esse nos dominos vitae: ex quibus concludimus esse contra iustitiam.

Ad posteriori
re argumē-
ti locum.

QUESTIO TERTIA, DE rerum diuisione.

ARTICVLVS. I.

Vtrum humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa.

DOST constitutum tamen subiectum quam obiectum dominiorum, ordo postulat vt tertio loco de eorum diuisione differamus. Atque a parte negativa more nobis consueto arguitur vt supra de seruitute. Iuri naturali nullum humanum contravenire potest: quod autem bonum huius mundi in commune possideantur, constitutio est naturalis iuris: vt patet Genes. 1. vbi homini in communi concessa est rerum possessio. Idemque affirmat Isidorus, lib. 5. quod referatur dist. 1. c. ius naturale. Neque vero tunc tantum

integra natura, verum & postea iam corrupta simile legimus Genes. 9. Noe dictum & filiis eius: Crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Vbi Deus nihil videtur voluisse fore diuisum. ¶ Secundo id apertius confirmatur sententia Clemētis in epistola. 4. quae refertur. 12. q. 2. can. dilectissimis. vbi legitur, Communis vsus omnium quae sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit: sed per iniquitatem alius hoc dixit esse suum, & alius istud: & sic inter mortales facta est diuisio: iniquitas autem contraria est iuris aequitatis. ¶ Tertio loco accedit & charitatis ratio. Nam si omnia in commune possiderentur, multo esset firmiter inter mortales amoris nexus. Nam cum vbi est thesaurus tuus, ibi sit & cor tuum, si nihil haberent diuisum, nihil restaret cur animis diuiderentur. Vnde in primordiis Hierosolymorum ecclesiae, quo feruentius omnium amor coalesceret (quod in acta Apostolorum relatum est) in communi vivebant: atque hoc exemplo monachorum vitae institutae sunt. Quare August. in Regula, Sit vobis anima vna & cor vnum in Deo, & non dicatis aliquid proprium: sed sint vobis omnia communia. Innuens cordium vnitatem non aliter vegetari posse quam ablegatis, meum, ac tuum. Id quod nec Christianum illum Poetam latuit, qui ait.

*Si duo de nostris tollas pronomina rebus,
Prælia cessarent, pax sine lite foret.*

Atque hac de causa illud axioma celebratissimum semper fuit, Amicorum omnia sunt communia. Qua utique ratione sancti patres illo idiomate semper loquuntur, vt omnia sint communia: vt August. super Ioan. tract. 6. & habetur dist. 8. can. quo iure. Et Ambr. 47. dist. sicut hi: Nemo dicat proprium quod commune est. Chryso. super Lucam. c. 6. A Deo percepiimus omnia: quod autem dicimus, meum & tuum, mendacium sunt verba. Neutiquam ergo licuit diuisionem rerum facere. ¶ Contraria est sententia Christi Redemptoris nostri, Matthei. 22. Reddite quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt Dei, Deo.

DE hac quaestione etiam inter philosophos depugnatum olim fuit. Enimvero Plato (cui Aristotele. hanc rempublicam in fronte. 2. Polit. ascribit) omnia contendebat debere esse communia: non modo possessiones, verum & uxores & natos. Quamuis Socrates apud alios feratur talis reipublicae primus auctor, quae Plato Timaeo inducit loquentem: idemque ipse Aristoteles statim cap. 4. infinuat. Meminit quoque idem Plato de huiusmodi republica. 7. dialogo de

Vxores & liberos communes esse voluit in re publica Platone.

Libri Quarti.

derepublica. Hanc autem nimiam rerum communiatem ea ratione conabatur persuadere, quam modo nos formabamus. Nepe vt omnium corda in vnum maxime coadunarent ac compingerent. Isti autem eo non erant digni qui audirentur, quod naturam nostram in ea profusus innocentiae sinceritate contemplantur, in qua a Deo per misericordiam creata fuit: nescientes a parente nostro per iniustitiam fuisse inde depulsam. ¶ Responsum ergo huius quaestionis quinq; conclusionibus constat. Prima est. Vt statui innocentiae concors erat rerum possessio in comuni, praeterquam vxorum, quam possessionis figuram ius naturae docebat: sic & conditioni naturae corruptae vsque: adeo congruens est dominiorum diuisio, vt citra miraculum neutiquam posset aliter genus humanum longo saeculo durare. Prior pars per se ipsa liquet. Tunc enim temporis, terra, vel inculta, sua sponte fructus tulisset: vel illa indignisset per parua cultura, quam refugisset nemo: vt sic illud intelligamus Gen. 2. Tulit Deus hominem & posuit eum in Paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum. Et praeterea neminem rerum tunc auiditas exercuisset. Nam post peccatum dictum est, In labore vultus tui vesceris pane tuo. Illud quippe aetatis flore olfaciebat illic Ethnicus ille. Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus: Contentique cibis, nullo cogente creatis. Quapropter nullum extitisset periculum aut quod fructus terrae deficerent, aut quod vlla inter felices illos oriretur discordia. ¶ Posterior autem pars ex duabus contrariis radicibus probatur. Illam enim seu Socraticam seu Platoniam vxorum natorumque communiatem non opus est multis hic concuti, vt eius apparet absurditas. Primum enim eadem charitas quae per illam curabatur fulciri, per eandem labefactatur. Aiebant enim illi Philosophi quod tunc omnes viri vocarentur quamcumque mulierem, mea vxor: & pueros omnes, mei filij: & iuuenes seniores quemlibet: meus pater. Id autem optime Aristoteles redarguit. Si enim intelligerent nomen, omnes, collectivè, verum esset: complexim namque omnes senes essent patres illorum filiorum. Attamen perparum id ad charitatem referret. Esset enim tunc tenuis exilisque ille amor in tota republica, sicuti melis tantillum in multa aqua, quam dulcorare nequireret. Imò inde citius languesceret amor, quod nemo cognosceret suum proprium, seu filium, seu patrem. Si autem intelligerent diuisive singulis: nempe quod singuli essent singulorum filij, id certe plurimum ad amorem conduce-

1. Conclusio

Quaestio. III.

ret: sed tamen est impossibile: quia vnus nequit esse nisi vnus matris filius: & forte nisi vnus patris. Quin etiam inde fieret neglectus filiorum: quod raro quis cognosceret suum proprium. Ad haec sepe de lineamentis vultus deprehenditur proles, cuius sit patris: ob idque tunc non posset non esse propensior animus illius hominis in suos liberos quam in alienos. Itaque natura ipsa illi confusae communitati reclamabat. Praeterquam quod post collapsam naturam fieri non posset minus quin inter homines iurgia oborirentur: ac subinde inter incertum nefandi iniretur amoris & coitus. In summa, adeo est naturale vxorum natorumque distinctio, vt etiam natura integra, vbi nullus patebat locus prauis istis affectibus, non fuisset intrusa absurda illa vxorum permissio, sed quisque haberet suam. Nam erunt, inquit, duo in carne vna. Expediebat namque etiam tunc, vt quisque nosset necessitudine & sanguinis glutinocum alijs coniunctus. Et quamuis lex praecisa, gratia propagandi peculiarem Dei populum in hoc dispensauerit: nunquam tamen vt vna vxor duobus nuberet viris: sane vt caueretur prolium incerta turba.

¶ Hac ergo delira communitate praetermissa, reuertimur ad demonstrandum quam sit congruens naturae corruptae possessionum diuisio. Idque ex duabus corruptis radicibus: nempe ex humana negligentia, & ex cupiditate. Etenim dum terra ex vna parte ob hominis rebellionem ei ipsi rebellans spinas & tribulos ferre coepit, sudoreque humani vultus indigere, vt hominem ipsum aleret: atque homo ex altera post esum ligni vitati tam multis cupiditatibus oppletus: ea fuit rerum possessio necessaria quae rei vtrique; commodissime seruiret. s. & terrae colendae, ne fructus deficerent, & reprimendae humanae auaritia quae vix satari potest: talis autem possessio esse non potuit in communi: ergo necessaria fuit diuisio. Probatur haec postrema subsumpta. Nam (vti ait loco citato Arist.) trifariam intelligere possumus hanc in communi possessionem: nempe quod vel fundi essent proprii, fructus vero communes: vel contra, vt ageressent communes, post vero fructus diuisi: aut quod & agri & fructus essent communes. Si primum largiris tunc ansam porrigis discordiis: quia tunc labores essent impares: nam qui plus haberet soli, plus laboraret, fructus tamen pariter cunctis pro cuiusque necessitate obuenerent: & tamen nemo aequanimiter ferret, non tanto plus fructuum percipere, quanto plus haussisset laboris. Si autem agros vellet esse communes, inde

triplex reserum communitas impugnatur.

occasione homines nanciscerentur ignauie & foecordie: nam ineffabile est quam sit ardens amor ad propria, quamque defes & languens ad communia: sicuti dum multi sunt serui, eo peius seruitur, quod quisque alios expectat ut faciat quae ipse erat facturus. Hunc quippe in modum tali reipublice vsu veniret. Qua utique ratione maligne prouenirent fructus. Idemque sequeretur in commodum si & fructus, & fundi essent communes. Ac subinde alter quod praehumana rerum sititunc pro se quisque cogereret, quantum posset fructuum arripere. Per quam viam necesse erat pacem & tranquillitatem ciuium, & quam illi philosophi fouebant amicitiam perturbari.

¶ Secunda ratio sumitur ex debito ordine in re publica, qui aliter nequiret cum decoro seruari. Necessarii quippe sunt diuersi ordines, diuersaque classes hominum, ut Socrates ipse agnouit. Tres enim ordines constituebat: scilicet agricolarum, quibus connumerandi sunt opifices & custodi, nepe militum ac nobilium, tutamini reipublice adscriptorum. Et tertio legum prudentum, qui iudicant, & de rebus dubijs respondeant. Hinc ergo arguitur. Si omnia essent communia, vnusquisque recusaret agriculturalium, anhelaretque ut esset miles. At imminet bello, nisi propria essent stata praemia, omnes se periculo subduerent: quotquot denique possent ad gubernacula inhiarent. Mox cum isti supremae classis pluribus indigerent, succederet ut alijs maiora onera, alijs vero maiores honores decerneretur. Quod, nisi essent dominia diuisa, non posset non vehementer rempublicam inquietare.

¶ Tertio eadem patet conclusio. Quemadmodum concessa vxorum communitate tollitur temperantiae virtus, qua quis abstinere ab alieno torosae concessa possessionum communitate tollitur & virtus liberalitatis: quod non infimum est reipublicae lumen. Qui enim proprium non habet, liberalis esse non potest, & qui omnia possidet, alienae liberalitatis non eget. Et sic periret virtus suscipiendi hospites, & peregrinos, succurrendique miseris: ac subinde animorum gratitudo pro susceptis beneficijs. Est ergo assertio diuisionis rerum eo gradu certa, ut eius negatio haeretica sit: ut ait Augu. in lib. de haere.

¶ Vbi. 40. loco Apostolicorum haeresin refert, qui illo se nomine iactant, eo quod in suam communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes. Et in Concilio Constant. de hoc etiam danatus est Ioannes Hus; qui clericos posse negabat proprium quippiam possidere. ¶ Quod si arguas, per rerum diuisionem

non satis itum fuisse obuiam huiusmodi malis ac reipublice incommodis: nam & sunt modo propter hominum ignauiam incultae terrae: & homines ambitione, ac rerum siti inferentes se in aliena iura, & id genus reliqua mala. Respondeatur non esse necessarium ad equitatem legis ut perfecte finem assequatur suum: satis quippe est illa pro sua facultate stabilire quae ad illam finem accommodantur: nam effraenis hominum libertas nullis potest haberi in totum compefci.

¶ Secunda conclusio. Est si conueniat res quantum ad proprietatem & dominium diuisum possideri, ut suum quisque iustitiae lege cognoscat, ab alienoque manus abstinere: tamen quantum ad vsus, debent per misericordiae & liberalitatis benignitatem esse communes: ut qui abundat, det egenis: & qui eget, gratias illi referat. Hac enim ratione mortalium amicitia facilius coalescit quam si omnia communi dominio possiderentur. Hinc namque elicited illud axioma est. Amicorum omnia sunt communia.

¶ Tertia conclusio. Prima rerum externarum diuisio facta fuit iure gentium: licet postea iure ciuili plures accesserint. Iam enim. l. i. q. 5. ius humanum in haec duo sectum est. Patet hac ratione conclusio. Porro dominium ab orbe conditio (ut supra diximus) cepit. Tunc enim primum Deus habere cepit quibus dominaretur, ac perinde tunc tam angelique homines suapte natura & iure coeperunt esse domini suarum actionum, ut illa libertate creatori seruirent. Quo fit ut aliqua dominiorum diuisio iure naturali facta fuerit: nempe haec actionum, & quod homo habet proprii honoris & famae. Haud enim iure gentium, sed naturali factum est cuique proprium.

¶ Possessionum autem (ut prima conclusio docuit) non fuit facta distributio ante peccatum sed post statim: nam inde (ut diximus) enata est ratio diuisionis. Quocirca coeesti in legimus inter duos fratres diuisa esse pecunia: obtulit quippe Cain de fructibus terrae, & Abel de optimis sui gregis: Quod si sua non essent cuique propria, nullam mereretur, vel Abellaudem, vel Cain vituperationem. ¶ Dicitur autem diuisio facta iure, non naturali, sed gentium: propterea quod ius naturale nulla indiget ratiocinatione, sed scriptum est in cordibus: ut coniunctio maris & foecunditatis: ius vero gentium est aliud quod collatis principijs ratio cuiusque infert. Et ideo dicitur gentium, id est hominum: quibus proprium est ratiocinari. Enimvero ex principijs naturae corruptae docta fuit statim familia Adae ac deinceps in vniuersum gentes: ut suum quisque possideret. ¶ Quod si quaeras quis primum

2. Conclusio

3. Conclusio

Dominium cepit a principio orbis.

Omnia iura diuisio iure naturae constat.

Quid ius gentium.

Adam princeps ipse iure quo & primus patris: quin & dominus totius orbis.

mum huiusmodi diuisionem fecit: sunt qui respondeant. Adam primum fuisse diuisorem: verum tamen alij contra arguunt, ipsum non habuisse regiam potestatem, auctoritatem ve reipublicae coerciuam: sed tantum fuisse patrem familiae, qui non potuit filiis distribuere nisi proprium peculium. Attamen argumentum hoc non est ita multum vehemens: tum quod forsan (licet nullibi legatur) auctoritatem habuit principis, ipso forsan iure quod fuit primum solusque parens humani generis. Nam verisimile non est ut aliquo esset tempore mundus absque humano principe, qui posset malefacta vlcisci: tum etiam quod iure etiam pater non potuit suas facultates, quibus amplissimis affluebat, distribuere filiis. Imo neque esset absurdum dicere, fuisse dominum totius orbis: quandoquidem mundus propter hominem factus est, & tum ipse fuit solus. Neque erat mundus tam frequens hominibus, quin posset illos per suos ministros regere. At vero quantum ad diuisionem de iure gentium, non est nobis necesse hisce angustijs coerceri. Illa enim quae tali iure statuuntur, neque indigent principe, neque villo reipublicae conuentu. Hac namque ratione ius gentium differt a ciuili, quod scilicet ratio ipsa singulos seorsum homines illud docet. Quare ex condito poterant fratrum singuli, ac deinceps nepotes ac pronepotes singulos fundos & agros occupare, & peculium augere: ipsa docente ratione, ut res dominorum nesciret, primo occupati ce derent, ab eisdemque alijs abstinerent: ut habetur Inst. de rerum diuis. §. ferre. Quod enim, inquit, ante nullius, fuit, id naturali ratione occupanti conceditur. Et in hoc quod dicit, naturali ratione intelligit ius gentium, id ex principijs naturalibus colligentium. Sic enim legitur, Cain urbem aedificasse: & Genes. 10. dispersam esse propaginem Noe ad diuersas regiones & insulas orbis. Sic statim cap. 11. disgregatam progeniem Nemrod, & eorum multitudinem, qui cum eo conspirauerant & turrim extruerent. Sic & statim Genes. 13. legitur diuisio pacto facta inter Abraham & Loth: Ecce vniuersa terra coram te est: recede a me obsecro, si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dextram elegeris, ego ad sinistram pergam. Ex quo fit non solum diuisio in genere, verum & quod istae nationes hanc regionem possideant, & aliae aliam, esse de iure gentium. Contra quam Caetan. 2. 2. q. 66. arti. 2. opinatus est. Etenim quia S. Tho. dicit in solutione ad primum, quod diuisio rerum pertinet ad ius positium. Et tamen quaestione. 57. dixerat esse de iure gentium:

existimas Caie. diuersa esse dicta, intulit quod diuisio in genere est de iure gentium: appropriatio tamen in particulari de iure positium, hoc est ciuili. Attamen S. Tho. ius positium extendit ad omne ius humanum, ut includat ius gentium. ¶ Secundum autem conclusionis membrum, nempe iure postmodum ciuili, hoc est singularium ciuitatum & regnorum, multa esse adiudicata particularia dominia, clarissimum est. Inde namque temporum lapsu reipublice imperium suum & regnorum dominia in reges transtulerunt, ut habetur. l. Quod principi placuit. ff. de const. princip. Atque inde per legem Agrariam communes agri diuisi: & iure diuino positium (ut supra diximus) promissa est, donataque Chananeorum regio Israelitis ac Sauli Dauidique regnum. Et post Leuitis decimae, & nunc Ecclesiasticis. ¶ Quarta conclusio. Com-

4. Conclusio

5. Conclusio

Ad 1. argu.

Ad primum argumentum varij existunt respondendi modi. Sunt enim qui axioma illud, iure naturali omnia sunt communia, non vniuersa

Tres hominum ordines secundum Socratem necessarii.

Haeresis est negare rerum diuisionem

vniuersaliter, sed strictū intelligant: scilicet aut in necessitate extrema, aut inter amicos. Huic autem sensui neq; res ipsa neq; Iuris consulti applaudunt. Intelligunt enim illud de illa generali communitate, quæ postea iuregētium diuisa fuit: vt patet loco citato apud Isidorum & dist. 3. cap. differt. apud Gratianum. Scotus autē. 4. dist. 15. q. 2. scitē illud vniuersaliter recipiens, ait post naturam corruptam idem ius naturæ derogatum esse. At verò, salua Dōctōris auctoritate, minūs hoc rationi cōgruens apparet. Primū, quia naturæ ius immobile est, vt patet per Isidō. dist. 6. can. Non est peccatū. §. Is itaq;. Inde enim colligit præcepta Decalogi esse immutabilia, quod sunt de iure nature. ¶ Item aut fuit præceptum iuris naturæ q; res in cōmuni possiderentur: aut nullum fuit tale. Si prius dederis membrum, tunc vel illud præceptum vniuersale fuit pro quocunq; statu, & hoc nemo sanæ mentis fatebitur: nā error esset sic dictare, vt in natura collapsa perseveraret idem possessionis modus: aut fuit particulare pro illo statu innocentia, & illius nulla est facta derogatio: nam quod diuisio fiat in nostro statu, illi æquitati non derogat, vt perdurante innocentia cōmunis possessio perduraret. Responsio ergo legitima extat apud S. Thom. q. 66. artic. 2. licet emunctius per distinctionem respondebitur. Est enim in rebus cōsiderare & dominium, & vsum. Et quantum ad dominium, ius naturæ nunquā præcepto inhibuit rerum diuisionem, quod per cōtrariam legem fuerit derogatum, sed eo sensu negatiuo dicitur cōmunis possessio de iure nature, q; nunq; lex naturalis eandem præcepit diuisionem, sed permisit hoc vel illo modo possideri, quo pacto diuersis hominum statibus cōmodius esset & expeditius. Quare ius naturale non est mutatum, sed res. Sentētia est Augustini li. 1. cōfess. quam optimo exemplo clarificat. Est, inquit medicinalis regula, vinum esse hominibus cōgruū: hæc autem minimè derogatur dum infirmo potus vini interdicitur: sed mutatio fit in homine, cui perpetua illa regula non congruit. At verò quātum ad vsum, potest quodā modo affirmari ius nature præcipere omnia esse cōmunia in necessitate.

Ad. 2. argu. ¶ Ad secundū argumentū, quod ex dictis Clement. in can. Dilectissimis, factum est, mirabilis est expositio glossæ Ioānis Teuthonici. Ait textus vsum omnium rerū omnibus esse debuisse cōmunē, sed per iniquitatē alius dixit hoc esse suū, alius istud. Ait verò glos. per iniquitatē, id est per consuetudinē iuris gentiū, æquitati naturali cōtrariā. Profecto si ius gentiū, iniqui

tas esset, neutiq; iuris appellatione censeretur. Planus ergo sensus est, per iniquitatē, id esse, quod per originale peccatū: quo dissoluta libertas contineri non poterat, nisi facta rerū diuisione. ¶ Ad tertium negatur q; corrupta natura, firmiter fuisse amoris nexus inter mortales rebus in cōmuni possessis: vt conclusio a serie satis liquet. Exiguus enim monachorū numerus, monasteriorū claustris circūseptus, potest quidē pacificè in cōmuni viuere: vastatamen mortaliū respublicæ, quarū ciues ad res seculares tam anhelant auidē, non item Dicitū autē Poëtæ, q; duo pronomina meū ac tuum, litium præriorūq; femina existunt & fomēta, ingenuē fatemur: multò tamē oborirētur plura si omnia in cōmuni possiderētur. Sancti verò loquūtur de rerū vsu quando proximi pauperes indigent: tunc enim iam dictū est, vsum debere esse cōmunē, quatenus ad liberandā miserorum inopiam satis fuerit.

Ad. 3. argu.

QVÆSTIO QVARTA.
De peculiari quorundam dominio.

ARTICVLVS. I.

Verūm hominum quispiam totius sit orbis dominus.

ROST disputationem de dominio in genere, sequitur vt peculiariter de singularium quorundam dominij disseramus. Primū enim de Christo seruatore nostro arguere pro parte affirmatiua possemus. Extat enim Ioannis auctoritas Apocalyp. 9. Qui vidit in vestimento & in cœmore sedentis super equum album: hoc est super eius innocentissimā eandēq; cādidissimā humanitatē, cuius virtute veluti cœmoris, filios progenit cœlestis regni heredes scriptū, Rex regū, ac Dominus dominantū. Mox & de Pontifice Maximo idem sententiū apparet: vt pote quæ idem Redemptor vicarium in terris sibi substituit, qui sua fungere tur potestate. ¶ Attamen quia in præsentia de Imperatore peculiariter disputatio instituit, arguitur priuò quod nullus sit legitimus rex. Deus (vt ex ecclesiastico citatū est) reliquit hominem in manu consilij sui, hoc est liberum: quem

quem utiq; ab initio cōstituit rerū dominum, nemini autem subiectum: ergo nemo esse legitime potest aliorum princeps. Mox arguunt qui hoc sequuntur cōmentum: Neq; ante diluuium, neq; post aliquo tempore vilius fit memoria principis vsq; ad Nemrod, qui per tyrannidem & vim, potestatem regnādi obtrusit in orbē: nulla ergo regnādi est via legitima. Quare eos qui Reges Roma exegerunt, & qui Iulium Cæsare necarunt, laudibus Romani Anales efferunt. ¶ Accedit, aiunt, deinde quod præter Saulem & Dauidem, quos Deus creauit reges, atq; Dauidis successores, nemo legitur diuino iussu ascitus in regnū: intrusi ergo sunt omnes contra ius. Adiungunt deniq; in suum patrocinium peculiariter de Christianis illud Christi, Matth. 17. Reges terræ a quibus accipiunt tributum vel censum: nam respondente Petro ab alienis, intulit Dominus: Ergo liberi sunt filij. ¶ In cōtrariū autē est ad Ro. 13 Paulus, Omnis potestas a Dño Deo est.

IN hac quæstione de tribus esset nominatis personis disputandum: nempe de Christo redemptore nostro, de quæ eius vicario Pontifice Maximo, ac demum de Imperatore. Enimuerò de Christo, qui rem superficietenus cogitant, inficias ire non audent, quin fuerit in quantum homo in temporalibus orbis dominus. Neque tam alia ratione mouentur quam quod erat Deus. Sic habet Ioānes Faber egregius autor super lege, Cunctos populos. C. de sum. Tri. Et Burgē. additione. 3. super cap. 1. Matthæi. Ex quo principio doctores plurimi canonici iuris idem Summo Pontifici tribuunt temporalium dominium, ac plenissimam potestatem: addentes in super eundē imperatorem ab illo imperialem suscipere, ac subinde reges omnem regalem. Attamen de Christo hic non disputabimus, neq; de eius vicario: eò quod in cōmentarijs nostris super Matthæum suis (vt reor) numeris easdem quæstiones pro exiguitate nostra absoluimus. Nempè de Christo super cap. 1. & de Summo pontifice super. 20. In præsentiarum autem non de spiritalibus illis quæstionibus, quæ Euangelij commentarijs aptius accommodantur, sed de secularibus differendum instituiamus. ¶ Quod si iudicium nostrum, quod illic abundantius ac locupletius patefecimus, summatim audire libet: Persuadere ibi contendebamus vtiusq; quæstionis scilicet tam de Christo, quam de Papa, negatiuam partem. Primum inquam supposuimus fidei confessionem: porro quod Christus in quantum Deus, dominus sit, nō modo terræ & plenitudinis eius, tã in spiritalibus quam tempo

An christus fuerit totius orbis dominus.

Neq; Christus neq; papa pæst totius orbis dominus.

ralibus: verum & cœlorum cœlestiumq; spirituum: eò iure quo cuncta ex nihilo condidit, & in nihilum redigere potest. Deinde quantum ad eius humanitatem pariter secundum eandem fidem catholicam agnouimus, eundem quatenus hominem iure redemptionis vnicum fuisse regem regni cœlorum: quippe cui in cūcumbat cuncta, quæ ad sempiternam hereditatem attinent, dispensare, administrare, ac disponere: nempe ecclesiam fundare, sacramenta instituire magistratus ecclesiasticos creare, leges condere: ac demum omnes iudicare, cuique pro meritis præmia æterna ac supplicia decernere. Subindeq; reges vniuersos, vt suis legibus parerēt, cogere: eorumq; leges, qua parte suis aduersarentur, abrogare: vniuersa deniq; temporalia, quoties ad suum spiritalium finem opus esset, in suum vsum assumere. Cæterum quantum ad secularem potestatem contrarium arbitrati sumus: videlicet quatenus hominē, non fuisse regem: non quod non potuit: erat quippe Deus: sed quia neque eum decuit, neq; subinde voluit. Enimvero cum non venerit in mundū (vt cōfessio habet catholica) nisi tanquam Redemptor propter nos homines, & propter nostram salutem, nullam huius mundi potestatem assumpsit, nisi quæ illi negotio deseruiret: nihil em̄ honoris illi qui Deus erat. futilia hæc & lubrica regna accumulabant, sed omnia cōtempnit vilipensaq; adiecit. ¶ Regnum autem quod illi tribuunt hereditarium, per Dauidis profapiam descendens, illud quidem particula re erat super tribus Israël, idq; iam prorsus in Ioacim filio Iechonia, seu in eius patre Sedechia cessauerat, iuxta vaticinium Hierem. 22. Deinceps namq; non in regibus, sed in sacerdotibus, & in Macchabeis perstitit sceptrum Iuda vsq; ad Christum: atque hac ratione (vt illic meminimus) impleta est propheta Iacob, Nō auferetur sceptrū de Iuda, & dux. & (dux inquit non rex) donec veniat qui mittendus est. Cōstat præterea nullam talem potestatem vsum exercuisse, vt contrarij fatentur: in vanum ergo eam assumpsisse. Et ideo in Psal. 2. Ego, inquit constitutus sum rex ab eo super Syon mōtem sanctum eius: id est super ecclesiam: prædicans præceptum eius, & Matth. 28. Data est mihi omnis potestas, in cœlo & in terra. Eunt ergo docete omnes gentes. &c. Regnū ergo eius fuit prædicare & docere fidem. Vnde ad Pilatum, sic non negauit se regem, vt tamen fatetur, nō esse regem veluti reges mundi. Regnū enim, inquit, meum non est de hoc mūdo. Docens (vt Isaias cap. 9. prædixerat) regnum suum in sempiternum duraturum: & (vt est in Psal.)

Exponitur quomodo Christus fuit rex in quantum homo.

regnum omnium seculorum: nullū ergo habuit caducum ac temporale. Erat nihilominus (vt ait Ioannes) Rex regū, & Dominus dominantium: quia spiritualis eius scopus fini temporali omnium regum præminet, & ideo cūctis poterat ad illum finem vti.

¶ Quod si ipse tale regnū non assumpsit, citra cōtrouersia certissimū est neq; illud reliquisse vicario suo Pōtifi Maximo, sed illā prorsus potestatem, qua ipse functus est, illi cōmisit.

Nepē vt quoties ad illū finem necessariū esset, regibus cunctis imperaret, leges eorum corrigeret, vniuersa deniq; tēporalia vfurparet. Sūt nihilo secius spiritualis, secularisq; potestates vsq; adeo distincte, vt secularis non deriuetur ab spirituali, sed illa præcisa ratione ab illa dependeat: quod si ab illa per rebellionem exorbitauerit, possit coerceri, nē diuinas & ecclesiasticas præuaricetur leges: quod quā proximē declarabitur. Et hæc est plana sententia ipsius Sūmi Pontificis eodem ea. Solitæ, vbi ait se esse Solē, qui spiritualiū diei præest. Imperatorem verò, Lunā, quæ præest seculariū nocti. Quare in spiritualib; asserit se illic superiorē: præcellere autē Imperatorē fatetur in tēporalibus. Et idē fermē habetur. 96. disti. can. Duo sunt. Horum omniū fundamēta cui placuerit, vbi prædictos cōmētarios nostros in Mattheū citauimus fusē firmiterq; corroborata potest inspiciere.

¶ His ergo non tam in præsentiarum prætermissis quā alibi pro virili nostra cōstabilis. duobus articulis quæstio hæc absoluet. Prior est, vtrum ciuili, tam Imperiali scilicet quā Regia potestas diuinitus sit instituta: posterior autem explorabimus, vtrum Imperator vniuersale dominiū habeat totius orbis. Et quidē quantum ad primum, duæ sunt inter se per extrema diuersæ sibi opiniones, de quibus non est cur hic latē disputemus. Sunt in quā qui imperatorinō solū iurisdictionem orbis tribuūt, verū & dominiū ac proprietatem bonorū omnium, eumque adeo appellantes proprietarium dominum. Quin verò Hostien. in titulo de præscripti. §. quæ autem, omnes principes facit hoc modo proprietarios. Et asserunt pro se verbum. l. bene à Zenone. C. de quadri. præf. Omnia sunt principis. Et aliud in Authen. vt de cætero. & c. colla. §. vbi habetur quod imperiū potest aliquando aliquid acipere venabiliū domū dum voluerit. Est tamen inopinabilis opinio. Quare, vt bene adnotauit Ioannes Fab. super eadem. l. Codicis, communis opinio est in contrarium. Et hæc sit prima hic nostra conclusio. Neque Imperator, neq;

principum vllus est hoc pacto proprietarius. Turca enim est qui, vt fertur, illa dominatur tyrannide, vt cunctas subditorum substantias, tanquā suas proprias sic possideat, vt pro libito, vniuersa sibi, vt putat possit vfurpare. Iure autē naturæ, & si transtulit res publica in principem potestatem suam, & imperium, ac iurisdictionem: non tamē proprias facultates: quibus ideo princeps vti nequit, nisi quando eadem reipublicæ tuendæ & administrandæ, necesse fuerint. Quod autem lex ait, omnia esse principis: de his quæ fisco aut publico ærario obueniunt, intelligitur.

¶ Aliorū præterea Christianorum opinio est per aliud extremum. Quod principes omnes per tyrannidē res publicas obtinēt: Illis scilicet rationibus argutantes, quas à parte negatiua quæstio. obiecimur.

¶ Hic autem, non opinio, sed manifestarius error est, totiusque reipublicæ peruersio. Quin vero contraria veritas vt meridies lucida est, quā secundā hic ideo conclusionem statuimus. Nempe regiam Imperatoriamque potestatem, cæterorumq; principum autoritatē non hominū esse inuentū, sed Dei sanctissimā ordinationē: aliam tamen à potestate spirituali. Hanc enim per se ipsum Christus immediate instituit, cui ceu caput vicarium suū præfecit, eidemq; subinde vicario potestatem suam contulit, perpetuò in ecclesia duraturam. Itaque potestas illa neque facta est à republica, neque per rem publicā deriuata, sed à solo per se Christo. Potestatem autē ciuilem Deus per legē naturā, quæ suæ sempiternæ participatio est, ordinauit. Hoc autē sic patet. Deus per naturā dedit rebus singulis facultatem se conferuandi, suisq; resistendi contrarijs: non modò quantum ad incolumitatem temporis salutis, verū & per eius gratiam quantū ad prosperitatem spiritualis. Hæc autem homines facultatem cum exequi cōmodē dispersi nequirēt, adiecit eis instinctū gregatim viuendi, vt adunati alijs sufficerent: congregata verò res publica neutiq; se poterat gubernare, hostesque propulsare, malefactorumq; audaciam cohibere, nisi magistratus deligeret, quibus suam tribueret facultatem: nā aliāstota cōgregatio sine ordine & capite, neq; vnū corpus representaret, neq; ea prouidere posset quæ expedirent: ergo eadē ratione doctæ diuinitusq; instructæ res publicæ, alix annales Cōsules, alix alias publicarū administrationum formas sibi instituerunt. Atq; eodē iure quælibet potuit ac debuit, vbi expedire cognosset, totam suā potestatem & imperium in vnum regem (qui

2. Conclusio cōtra secundā opinionem.

Potestatem ciuilem lege naturali cōstat coprobatur.

secundū Arist. optimus genere suo est principatus) transferre: vt lege sepē citata. Quod principi placuit, sancitur: penes quem summa esset rerū. Ecce quemadmodū publica ciuili potestas, ordinatio Dei est. Nō quod res publica non creauerit principes, sed quod id fecerit diuinitus erudita. Vnde illud Sapient. 14. Tua Pater prouidentia ab initio cuncta gubernas: per leges naturales intelligendum est, tam per illas quas rebus irrationalibus ingenuit, vt mari & ventis, quā per illas quas indidit hominibus. Et ideo Paul. ad Rom. 13. auctoritatem principum non in rem publicam tantū, sed in Deum ipsum refert. Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nō est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinata sunt: itaq; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et ad Titū. 3. Admone illos, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedientes. Neq; verò potestates tantum Christianorum principum: verū & quæ sunt penes in fideles, à domino Deo sunt: quia fides naturam nō destruxit, sed perfecit. Et per illas potestates gubernare possūt plebes in his quæ sunt naturalis iuris. Sic enim Dauid. 2. legitur. Deum coeli regnum & imperium tradidisse Nabuchodonosor. Sic & Christus ait ad Pilatum. Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Vnde etsi in primordijs Ecclesiæ omnes fermē principe, infidelitate tenerentur, præcipit nihilominus Petrus Christianis. 1. Pe. 2. vt subiecti essent omni humanæ creaturæ propter Dominum: siue regi inquit, quasi præcellenti. & c. Et infra serui subditi estote in omni timore dominis: nō solum bonis & modestis sed etiam discolis. Atq; hinc fit, vt lib. 1. q. 6. dicebamus, principem potestate fungi ferēdarum legū quibus rem publicam coërceat. Fitque præterea vt non solum singulis reipublicæ membris superior sit, verū & totius collectim corporis caput: totiq; adeo sic eminēs, vt totam etiam simul punire valeat. Quare neque per rem publicam Rex potest regni iure expoliari, nisi fuerit in tyrannidē corruptus. ¶ Per hæc demum id quod supra diximus clarescit: videlicet potestatem ciuilem non sic depēdere ab spirituali, vt ab illa instituat, suam que accipiat facultatem: ab illa ve possit, vel amoueri rex vel cogi, vel corrigi, nisi quando à diuinis legibus sineq; spirituali reuelaret. Nā etsi ambæ à Deo procedant: non tamen altera per alteram, sed modis varijs: prior scilicet à Deo immediatē: posterior verò mediante lege naturæ per ciuilem rem publicam. Atq; hoc pa-

cto intelligendū est verbū Authent. de instr. caut. & fide. col. 6. Imperiū Deus de celo cōstituit. Atq; aliud Authē. quomodo oportet episcopos, & c. vbi legitur, sacerdotiū & imperiū dona esse Dei à superna collata clemētia. Hæc ergo non animaduertunt qui aiunt rem publicam ciuilem ab spirituali, scilicet à Summo Pontifice facultatem suam mendicare. Quorū est Bart. super extranagani. Ad reprimēdum.

Argumenta ergo in contrarium nullo modo potēdere: nā etsi homines naturaliter liberi creati fuerint: eiusdem tamē naturæ instinctu, ceu ciuilia animalia, quō se pro naturali appetitu cōseruēt, Reges ac Principes sibi præficiūt, quibus obtemperātes, tutius scilicet q; viuāt. Et quāuis in Babilijs ante Diluuium nullus legatur princeps, est tamen vero proximū illos Patriarchas illuc recensitos, monarchas extitisse, vt lib. 1. de ciuitate Dei, ait de Cain August. qui ciuitatem condidit: vel gētes illas Aristocraciā, aliā ve gubernationē habuisse. Quod autē de Nemrod subijcitur, fatemur & à tyrannis in uafas res publicas. Nā etsi potestas principum, ordinatio Dei sit: vsurpatio tamen earū, quando violato iure fit, non est à Deo præcipiente, sed tamen id in punitionem subditorū permittente. De quibus per Oseam capi. 4. ait Deus: Regnauerūt, & nō ex me: principes extiterunt, & nō cognoui. Et Iob. 34. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. Et Prouerb. 28. propter peccata terræ, multi principes eius. Quemadmodum & potestatis vsus, quando legitime fit, inspiramē Dei est. De hoc enim vsu peculiariter illud intelligitur Prouerb. 8. Per me reges regnant, & legum cōditores iusta decernunt: nam de alijs (quod lib. 1. citauimus) lamentatur Isaias cap. 1. vbi ait, Væ qui condunt leges iniquas: quæ reuera Deo nō Authore, sed permissore instituantur. ¶ Ad aliud de Saule & Dauide conceditur, quod etsi illos tantū diuino iure posituo Deus instituerit, ordinauit tamen iure nature vt alij à republica eligerentur. Quod autē de Christo asserunt, qui asseruit filios esse liberos, neutiquā sic audiri potest, vt Christianos omnes principum potestate liberauerit: quandoquidem eius Apostoli nos admonitos curauerint vt eisdem obsequeremur: sed id peculiariter sacerdotibus competit: quod ad præsens nihil attinet negotium.

Ante diluuiū fuit etiam aliqualis principatus.

Respublica nō potest regem regno spoliare nisi ob tyrannidem.

Spūalis & secularis distinctæ sunt potestates omnino, licet hæc illi vt cūq; sub sit.

Articu. 1.

2. Conclusio.

ARTICVLVS. II.

Vtrum Imperator sit dominus orbis.

Rostquam fundamenta reipublicæ
civilis perfunctorie fecimus, sequi-
tur vt hoc articulo secundo ad id
quod de Imperatore proposuimus descenda-
mus: an scilicet sit dominus totius orbis. Et ar-
guitur à parte affirmatiua. In primis (vt extra
de maio. & obed. ca. solitæ, habetur) Summus
Pontifex & imperator duo sunt in orbe lumi-
naria magna. Summus autem Pontifex vnus est
totius orbis in spiritualibus: quia decuit vni-
uersæ corporis Ecclesiæ vnum esse caput: er-
go eadem fuit ratione congruens vt in tempo-
ralibus esset vnum caput: quod nequit aliud
fingi quam Imperator.

¶ Accedit huctamius canonicū quam ciuile.
Est enim tex. Hiero. 7. q. 1. cano. In apibus. vbi
ait, quod sicut in apibus vnus est princ eps, &
inter grues dux vnus est Imperator vnus. Et. C.
de bonis quæ lib. & c. l. cū multa. Imperialis for-
tuna oēs supereminet alias. Et ad. l. Rhodiā de
iactu. l. de precatio. ait Antoninus, Ego mundi
dominus. Et Extrauagan. Ad reprimendum,
quomodo in lase maiest. & c. ait Henricus Cæ-
sar: In trāquillitate Romani imperij totius or-
bis regularitatē requiescere. ¶ In cōtrariū autē
facit lex, Cūctos populos. C. de sum. Tri. & fi-
de catho. vbi Iustinianus ait. Cunctos populos
quos clementiæ nostræ regit Imperium, qui-
bus verbis limites Imperio suo circumscribit.

De hac quæstione bipertiti sunt vtiusque
Iuris doctores. Nam Hostien. & Ioan. An-
dreas, & (vt fertur) Itali opinionem sustinent
quod sit vniuersalis orbis dominus. Et peculia-
riter Bal. super lege citata, cunctos, & Barto.
l. hostes. ff. de capt. & postli. reuerf. Vbi addit
forfan qui negauerit, hæresim incurrere: eō q
Lucæ. 2. legitur edictum à Cæsare Augusto
exisse vt describeretur vniuersus orbis. Et in
fronte trac. super Extrauagan. Ad reprimen-
dum. idē repetit veluti de fide. At verò Faber
super eandem. l. Codicis & Ultramontani, cō-
trariam tuentur sententiam. Verū tamen quia
de re hac sola legū citatione cōtrouersantur,
quæ amphibolis loquūtur verbis, opus est, rati-
onibus earum mentem eruere.

¶ Est ergo huius articuli conclusio. Licet im-
peratoria maiestas donum institutioque Dei
sit: tamen quod totius orbis imperio fulgeat,
nulla sit ratione credibile. Prius membrum sa-
tis suprā cōfirmatum est: posterius ergo com-
monstrare restat. Et nē verbi significatio an-
cipites nos teneat, orbē appellamus totum ter-
rarum aquarūq; globum & ambitum: nam or-
bem Romani appellabant illam terræ portio-
nem sibi cognitam, quam suo imperio subiu-

gauerant: de quo alia est quæstio: sed in sensu
quem verba faciunt probatur conclusio. Et lo-
quimur (vt suprā diximus) de dominio iurisdic-
tionis: nam de rerū proprietate iam id priore
conclusionē superioris articuli negatum est.
Igitur quanuis neganti hanc imperij infinita-
tem, opinionem suam probare nō incumbat:
sed qui asseruerit, prouinciā subeat tale ius de-
monstrandi: nihilo minùs pro asserta conclu-
sione arguitur. Si Imperator esset vniuersi do-
minus: aut id sibi iure diuino competeret, aut
naturali, aut humano gentiū videlicet aut ci-
uili: nullo autē istorum: ergo. Primū quo de
iure diuino positio vt à naturali distinguitur
arguamus. Saūli quidē, Dauidiq; , & eius pro-
sapiæ sacra referunt oracula concessa fuisse re-
gna: quippe quos Deus ipse ore suo instituit:
præterea nemini. Ius autē naturæ nudè confi-
deratum nullum mortalium cæteris dominio
prætulit. Omnes enim nascūtur liberi, vt iam
monstratum est.

¶ Confirmatur autē hæc veritas. Si vagi homi-
nes dispersiq; viuerent, nullus esset cæterorū
dñs: dum ergo in vrbes & oppida sese recepe-
runt, nullus iure naturæ erat reliquis superior
legali dño, quo reliquos posset legibus cogere:
sed tantū naturali, quo ingenio præstantes
rudibus dominantur: qui (vt dictum est) vñ
vigent coercina: ergo si aliquis est dominus or-
bis, is creatus est auctoritate & cōcessu reipu-
blicæ: quo pacto dictum est diuinitus esse or-
dinatam potestatem ciuilem. Quod autē hoc
modo non fuerit creatus, probatur.

¶ Ad hoc quod aliqua respublica Regem sibi
vel Imperatorem instituat, in quem suā tranf-
ferat potestatem, requiritur publicus eius con-
uentus, vt saltem maior pars in talē cōsentiat
electionem. Vniuersus autem terrarum ambi-
tus nunquā talem fecit conuentū, nec verò
pars decima, si mentis oculis Antipodas, cun-
ctasq; nationes in gyrum lustraueris: ergo nu-
quam vnus existit dominus orbis. Neq; Ro-
manorū Cæsarem nomē & fama vsq; ad Anti-
podas & Insulares à nobis repertos vnquam
penetrauit. ¶ Secūdo arguitur: dato, vniuersas
mundi nationes vel in vnum locum cōuenire
possent, vel per literas cōueniri vt vnum elige-
rent Monarcham: id tamen minimè iure natu-
ræ expediebat. Arist. nanq; Polit. 7. cap. 4. do-
cuit reipublicam nō esse meliorem eō quod
maior, sed tantam debere sub vno principe a-
gere, quātam ipse per se vel per suos posset cō-
modè administrare. Veluti nauis neque iusto
minor nauigationi apta est, nec si duorū esset
stadium posset cōmodè gubernari. Et Au-
gust.

Arist.
Princeps in
eos tātū re-
ctè imperat
quos cōmo-
dè admini-
strare po-
test.

Sententia au-
thoris.

gust. lib. 4. de Ciuita. Dei, cap. 15. Iniquitas, in-
quit, ampliora fecit regna. Et per domitis gen-
tibus dilatare regnum, malis videtur felicitas,
bonis necessitas: nēmpè quod hostium iniqui-
tas cogit vt bello supprimantur, nostroq; ad-
hibeantur Imperio. Hæc fermè ille. Est enim
Rex anima regni: vnde sicut autore. 2. de Ani-
ma, eodem Philosopho, non potest quæuis a-
nima quantumcūque animare viuificareque
corpus: sed quorumcūque natura constan-
tium præfinita est methodus & mēsurā: quia
neque formica ad hominis proceritatē augeri
potest, neq; homo ad illam quæ est elephātis,
sic neq; princeps calore suo totam potest rē
publicā nationibus ac regionibus vastissimè
dispersam fouere, vt valeat, quæ quāq; prouin-
cia fiunt, nosse, emēdare, corrigereq; ac dispo-
nere: vnus nanq; non potest vndecunq; orbis
nuntios breui tempore suscipere: neque quo-
cunq; gentium pretores suos ministrosq; a-
lios dimittere, & quæ vbiq; fiunt castigare:
imò neque eius metus ad tā vastā locorū spa-
tia potest pertingere. Igitur cum potestas sit
propter vsum si vsus amplissimæ huius pote-
statis non est possibilis, fit vt vana fuerit talis
institutio: Deus autem & natura nihil faciunt
frustra. ¶ Sed sit qui contra hoc insurgat. Chri-
stus prouidentissimè instituit vniuersalem vi-
cariam mundo, vt in primo argumento dice-
bamus: cur ergo non potuit per vnum idem
mūdus in tēporalibus gubernari, sicuti in spi-
ritualibus? Respōdetur multo esse rationē dif-
ferentia in-
ter principa-
rum Eccle-
siæ & ciuile.
parem. Nam Christus fuit vniuersalis redem-
ptor, ac subinde rex vnicus regni cœlorū toto
orbe diffusi: q sua infinita virtute cūcta dispo-
nit. Et ideo potest per vnum vicarium totū re-
gere orbē. ¶ Eo vel maxime quod sub illo vica-
rio instituit ordinarios Patriarchas, Archiepif-
copos, aliosq; Antistites, ac sacerdotes qui af-
flatu Spiritus sancti spiritualia administrarēt:
de quibus rebus non est necesse tam crebro in-
vnum vniuersale Concilium omnes coire, sed
satis est eius sanctiones quocunq; dimitti. Re-
ges autē, quia à suis regnis potestatē recipiūt,
non est cur ab vno omnes dependeāt in toto
orbe. ¶ Tertiò arguitur. Si vnus est orbis vni-
uersalis in temporalibus monarcha, vel hoc in-
troductū fuit iure naturæ ante Christianismū,
vel iure euangelico: nō primum, quia ante na-
tum Christum viguerunt tres illæ monarchiæ,
scilicet, Chaldeorū, Persarū, & Græcorum: qui-
bus seculo propemodū Christi successit quar-
ta Romanorum: has quippe in illa statua in-
spexerat Daniel, vt legitur ca. 2. suæ prophe-
tiæ. Nulla autem illarum fuit totius orbis do-

mina, sed nationum, quæ certis erant limiti-
bus circumseptæ. Christus autem in Euāgelio
de ciuilibus monarchis nihil disposuit, aut mu-
tauit: quare neq; Papæ hoc commisit, nisi rati-
one prædicta in quantum spiritualium finis
id exigeret. ¶ Quartū ego mihi sumo validū
argumē. ex ca. Per venerabilem, qui filij sunt
legit. Vbi innocentius Tertius fatetur, Regē
superiorem in tēporalibus minimè recogno-
scere: q licet gloss. id de facto intelligat, nō au-
tem de iure, profectò nō probat: quia caput q
citatur, In apibus, id nō concludit: vt confestim
patebit. Et quanuis interpretes verbū peculia-
riter intelligāt de Rege Franciæ, textus tamē
hunc nō patitur limitē: nam absolutè de rege
loquitur quatenus rex est. Haud quidē nega-
uerim Imperatorē Christianis regibus esse su-
periorē. Est enim fidei protector ac propugna-
tor, per Pōtificē ad hoc coronatus: & ideo in
causis fidei, scilicet tā ad inimicos crucis arce-
dos & abigēdos, q ad restringēda schismata,
potest Christianos Reges cōuocare. Quòd au-
tem in ordinarijs causis ad illum fiat prouoca-
tio nō est in vsu nisi in ciuitatibus, nationibus
quæ ac prouincijs imperialibus.

¶ Existit autē argumentū quod ceteris vrgen-
tius censetur contra hanc (quā arbitrō) veri-
tatē: idque sumitur ex August. li. 5. de Ciuita.
Dei. c. 12. & 15. Vnde multi existimāt elici de
iure diuino Imperatorē esse mundi dominū.
Ait enim q cum diu fuissent regna Oriētis il-
lustria, voluit Deus & Occidentale fieri, quod
tēpore esset posterius, sed Imperij latitudine
& magnitudine illustrius: idq; Romanis cōtu-
lit, qui pro suo modo boni erāt Deus ergo illis
dedit Imperiū (vt etiam Opuscu. de regimin.
princ. lib. 3. ait Sanct. Thom.) ob suas scilicet
morales virtutes, quamquā illis non prome-
ruissent felicitatem æternam. Potissimum pro-
pter amorem patriæ, zelumque iustitiæ ac ci-
uilem beneuolentiam. Accedit autem, veluti
huius sententiæ robur, quòd neque Syluest.
Christianissimo Constantino, neque Theodo-
sio Ambrosius scrupulum iniecerit vllum, vt
Imperium abdicassent.

¶ Ad hoc autē non vno respōdetur modo. In
primis sæpe adnotauī q fuerit Augu. hoc loco
sinistrè vulgò intellectus; haud enim asserere
cogitavit q Deus quasi præmiū suarum virtu-
tum Imperiū Romanis adiudicauerit. Ex pro-
fesso nanque ambobus capitulis citatis mon-
strare contendit, quicquid illi faciebant, intui-
tu mundanæ gloriæ, suiq; nomini ampliandi
gessisse, quare, aut neminem aut vnū aut alte-
rum cēset fuisse verè studiosum: pro eo quòd

Nemo supe-
rior rege in
temporalibus.

Quomō Ira-
perator sit
Christianis
rebus supe-
rior.

vnde elici-
tū quidā impe-
ratorē esse
mūdi dñm
iure diuino

Romanorū
dotes.

appetitus ille peccatum erat, saltem veniale. Quapropter licet Catonis, inquit, virtus propinquior esset veræ virtuti quam virtus Cæsaris: neutra tamen fuit propriè virtus: ob peccatum autem Deus nullū repensat præmium. Sed ait Deum illud iusto iudicio permisisse, eò modo quo ait Christus eos qui iustitiam suam faciunt coram hominibus, recepisse mercedem suam: nempe ab hominibus ipso permittente, ac res naturali cursu disponente. Vnde post verba citata in calce cap. 12. ait. Quia pro vno isto vitio, id est amore laudis, pecuniæ, cupiditatem & alia multa vitia comprimebant, concessit illis Deus illud Imperium: si ergo pro vitio, non aliter intelligitur concessisse quod permittit. Denique ad idem propositum. c. 17. sic concludit. Non est quod de summi & veri Dei iustitia conquerantur: quia perceperunt mercedem suam. Ad Euangelium nimirum alludens: de his qui ob vanam gloriam operantur. Haud ergo eos Deos fecit dominos, ut Saulem aut Dauidem reges: sed vel iure belli, vel per suam tyrannidem id permittente.

Præterea quanvis prauè super hoc intelligeretur Augustinus ac si vellet Deum tanquam legitimarum virtutum mercedem contulisse Romanis Imperium, non de alio loquebatur Imperio, quam de illo quod antea fuerat Orientale, in Chaldæis scilicet, & Persis, & Græcis: illud autem nunquam fuit vniuersale totius orbis, sed regionum quarundam. Et ideo subdit Romanorum Imperium fuisse extensius: non tamè totius globi. Scio Bar. tracta. illo citato supra, extra, Ad reprimendum, contrariam tenere sententiam, scilicet, regem Nabuchodonosor, regem fuisse vniuersalem orbis: citans illud Daniele. 2. Tu rex regum es. Deus cœli regnum, & fortitudinem, & Imperium & gloriam dedit tibi. Illud autem hoc tantum significat quod erat regum tunc cognitorum maximus, ut ait Nicolaus. Haud tamè quod dominium & Imperium in totum haberet mundum.

Profectò si fundamentum Imperij Christiani firmiter non esset quod Orientales subinde que Romani vsurparunt in orbe, exilius esset & infirmius, quam ut tutas reddere posset Imperatorum conscientias. Ambigere namque nemo potest quin ius potissimum habuerint in armis: atque adeo potentatu potius quam iure perterritas gentes suppeditauerunt. Nam etsi aliquæ nationes legatur ob foedera rupta, bello ab ipsis lacessite: fuerat tamè foedera illa extorta, que frangere nefas non erat. Quid enim iuris habebant in remotissimas gentes? & ut alias mittamus, in terram Israel: quam Deus illis pro mi-

ferat & concesserat, & quibus lege prohibuerat (vt legitur Deut. 17.) ne regem facerent alienigenam. Neque verò Christi verbum, Quod est Cæsaris, date Cæsari: in contrarium villo aculeo pugnat illic enim non approbavit Cæsaris dominatum: sed eximere se volens ab illo iudicio, ius tantum naturæ retulit: Si quid Cæsari debetis, soluite sed in primis Deo, quod illi debitum est. Sed hoc est quod multi non animaduertunt: nempe quod cum obpeccata fors an illarum nationum permisisset eas Deus subiugum Romanorum venire, inferat iure ipsos illas subegisse: cum re vera nulla sit consequentia vis. Tradidit enim Deus sapè Israeliticum populum in manus Philistinorum & Chaldæorum: & tamen error esset apertissimus affirmare e ius factum fuisse illis debellandi illum populum, & in captiuitatem redigendi. Ad hæc Iulius Cæsar priuata autoritate rempublicam peruasit ac subinde per iniuriam eius obtinuit dominatum, de quo supplicium capitis pertulit.

Ius ergo legitimum Christiani imperij, hoc est quod vel in Augustum, vt fertur, vel in Christianos post successores, vt in Constantinum re publica cõsensit: cuius concessu legitimus est Christianorum imperator. Hic ergo prius à Græcis eligebatur: postea verò anno Domini sexcentesimo sexto pontificia autoritate translata est electio ad Germanos: vt ad perpetuam memoriã scriptum est, cap. venerabile, de elect. Igitur vt resummatim cõcludamus, iure optimo est vnus Christianorum Imperator, scilicet summus & inuictissimus. Quod tamè totius sit orbis dominus, neque ratio neque ius patrocinatur: nam pars quæ consensit per exigua erat respectu totius orbis. Quare iure reclamante naturæ non potuit illa antipodibus reliquisque regionibus Imperatorē perficere. Papa vero, quia vt arti. prox. dicebamus, autoritate Christi non est rex in temporalibus, nisi quatenus ad finem spiritualemente necessaria, nusquam legitur tale Imperium ampliassè.

Argumenta in contrarium, vt doctoribus respondere incipiamus, re vera Bal. (si que dicta sunt respexeris) nequequam conatus est contrariam sententiam in iure naturæ fundare, neque verò mirum hoc est, cum ad iuris prudentes non attineat ius naturæ perpedere. Sed multo (vt cum bona venia dixerim) absurdius Bar. ad ius Euangelicū supra suam facultatē gressum fecit: vbi hæresim celsū negare, propter verbū Lucæ, Imperatorem esse dominum orbis. Euangelista namque hæc tantum historiam nudè retulit, quod exierit edictum à Cæsare Augusto vt

Christus non probauit dominatum Iudæor.

Iulius Cæsar per iniuriam dñatus est. Ius Christiani Imperij

Imperatoris electio Græcis in Germanos transfertur.

Ad argumēta.

sto vt describeretur vniuersus orbis: nullatenus tamen affirmat edictum illud legitimum iure prodijisse. Perinde est ac si inferas: Regius Psaltes affirmavit, dixit insipiens in corde suo, non est Deus: ergo affirmavit, non esse Deum. Quinimò si mysterium mediteris, apertius videtur Euangelista edictum illud condemnasse. Apparet namque spumofam illam Angusti insolentiam in hoc retulisse, vt admoneret, non ipsum (vt se iactabat) sed illum qui nascebatur, esse orbis Dominum: quippe quem, & legibus vniuersum obligauit, & in iudicium est demum conuocatur. Præterea neque illic nomine vniuersi orbis intelligitur totus globus. Haud enim tam fuisse Augustus mentis inops, vt iuberet describi Antipodes atque alios, tot miliaribus à se distantes, sibi que inauditas nationes: sed vocabant vniuersum orbem vniuersam ditionem suam quæ latissimè patebat. Quo idiomate & nos insulas & continentem vastissimis spatijs iacentem, Nouum orbem, Nouumque mundum appellamus. Sic enim frequenti erat Latinis in vsu appellare orbem, orbis portionem: Vt Lucanus in. 3. Ignotum vobis, Arabes, venistis in orbem. Perius autem in supradicta Extraua idem Bart. Ad reprimendum, impingit in Paulum. Aut enim Apostolus. Ro. 13. nihil aliud quam Omnis aia potestatis sublimioribus subdita sit. Refert verò ipse eos qui Romano Imperio non obtemperant, diuina præcepta demoliri: vt pote qui bus iubetur, Omnis anima Romanorum principi sit subiecta. Paulus enim non loquebatur de Romano principe, sed in genere de omnibus potestatibus, vt suis singuli præfectis obtemperaret: adiectio ergo illa, præuaricatio fuit sacra scripturæ.

Ad illud autem in frõte quæstionis citatum, casolita, iam satis respõsum est. Vbi explicuimus quomodo potestas spiritualis, ac ciuilis duo sunt luminaria: Sol tamè totius orbis immediate à Christo oriens diuino iure positiuo. Luna verò ab eodè Deo mediante iure naturæ per rempublicam dimanans: quæ tamen non potuit vnū eligere totius orbis, sed Christianismi. Illud autem Hieronymi, cã. in apibus, hoc tantum docet quod sit vnus Imperator vnus reipublicæ. Haud tamè affirmat vniuersum orbem sub vno Imperatore degere in temporalibus: sed quod in toto Christianismo est vnus, ad quem etiam Imperia Turcarum & Sarracenorum regna, quæ Christiani iuris fuerint, attinent. Quia neque inter apes vnus est dux omnium quæ sunt in orbe: sed cuiuslibet aluearis vnus. Quod autem ex. l. cum multa. citatur Imperialem fortunam cæteris antecellere, id fatemur ingenuè: quia

est omnium præstantissima: haud tamè inde fit, cunctis totius orbis vnicum dominari. Est enim regalis dignitas excellentior Ducatibus, ac Marchionatibus omnibus: non tamen Rex vnus cunctis præest ducibus orbis, sed illis qui in regno suo vitam viuunt. Verbum autem Antonini in. l. de precatio. negari non potest arrogantiæ redolere: quis enim citra talem notam dicere potuit, Ego mundi dominus? vni nanque Deo est illud proprium. Et ideo illius assertio nullam facit fidem. Modestius namque longè ait in contrarium citatus Iustinianus: Cunctos populos quos clementiæ nostræ regit Imperium: qui quicquid glossematū comminiscatur interpretes syncerus tamè sensus est quod voluerit suum Imperium non solum de iure, sed de facto limitibus circumscribere. Et. l. In nomine Domini. C. de offi. præf. præf. Afri. terminos quoque nominat regionum suorum. Et Inst. qui. no. ius patr. potest. solu. §. si ab hostibus, ponitur limitum imperij, vnde deriuatur nomen postliminium. & l. Mercatores. C. de commer. distinguit inter suos & regis Persarum subiectos, Et Clem. Pastoralis, de sententia & re iud. videtur Papa præscribere terminos Imperij. Illi ergo qui respondent quosdam aut præscriptio. ne aut priuilegio esse exceptos, deberet prius fundare vniuersalem eius dominium in totum orbem, vt inde inferrent quotquot modò extra Imperium agunt, particulari iure esse exceptos. Super alia verò lege citata in Extraua. Ad reprimendum, multa Bar. comminiscitur: Imperatorem affirmans esse vniuersalem Orbis dominum: atque hoc per Pontificis summi institutionem: quod profectò neque vnquam vnus Cæsarum admisit, neque docet ratio: nam, vt supra dictum est, per electionem ciuilis reipublicæ descendit ciuilis potestas. Sed eodem modo intelligendus est hic totus orbis, quo supra dictum est: scilicet amplitudo portionis illius mundi tunc nota, quæ Romano Imperio parebat. Vel fortè vult dicere Cæsar quod per regularitatem Imperij Romani non solum eius subditi in tranquillitate erant: verum & extranei reges metu eius deterriti conqueſcebant. Haud enim oculatè inspexit Barto. quemadmodum ciuilis potestas per ius naturæ, perque ideo reipublicæ cõstitutionem à Deo descendit, atque adeo neque ante aduentum Christi vnus fuisse totius orbis monarcham: neque verò eundem Seruatorem nostrum ius gentium hac parte demutasse. Deposcere hic series videbatur, vt de singulari dominio quod Catholici Reges erga infideles illos occidētales à quinquaginta hinc annis inuentos habent, quæstio adhiberetur: fuisse

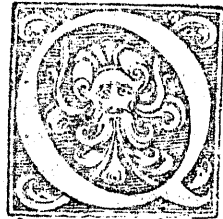
In Imperatorum anti quorum potestatem in aranis fuit.

fuisse tamen in his longa quam ideo in libello de ratione promulgandi Evangelium : quem paratum habemus, disputanda reposuimus.

QUESTIO QUINTA De translatione dominiorum.

ARTICVLVS I.

Utrum sua quisq; voluntate, naturali in re valeat rei sue dominium in alterum transferre.

QUESTIO hæc de muni postrema de dominiorum translatione, ad materiam iam restitutionis proximè appropinquat. Obligatio namq; restituendi ex ratione & modo quo translatum fuerit dominium dependet. Quæritur ergo primo utrum sua quisq; voluntate naturali iure rei sue dominium valeat in alterum transferre. Et arguitur à parte negatiua primò. Si pro sua quisq; voluntate transmittere posset dominium, sequeretur actu quoq; solo mentis interno id posse: quia mentalis conceptus vera loquutio est, cuius voces secundum Arist. i. Periher. sunt signa: qua utiq; ratione votum Deo mente factum validum est: si ergo voce quisq; donare potest, fit vt & mente possit: consequens tamè videtur falsum: nam matrimonialis consensus per quem vterq; coniugum alteri se tradit, nisi voce extrà aut nutibus explicetur, minimè solidus est.

2. Argum. 1.

Argum. 2.

Secundò. Si id vnicuique ius naturale indulgeret, vt sue esset arbiter voluntatis in rerum suarum dominij transferendis, sequeretur eiusmodi voluntatem neutiq; civili lege posse cohiberi: nam humane leges, vt li. 1. & 3. monstratum est, nullum obtinet contra ius naturæ vigorem: consequens autè creberrimus usus cuiusq; bene institutæ reipublicæ ostendit esse falsum. Prohibentur namq; minores ætate viginti quinque; annorum sua alienare bona: vt patet. ff. eodè titulo. l. 1. Item legibus quorundam regnorum particularibus sic sunt maioratu iura instituta, vt eorum possessores nequeant vinculata bona dispendere. Item neq; ecclesiæ bona alienare pro libito potest aut Prælati, aut Capituli,

nisi certis de causis, certisq; prescriptis modis vt patet ex decreto Leonis. 12. q. 2. c. 1. sine exceptione. & toto titulo de reb. Ecclie. nò alien. Tertio si vnusquislibet posset suo arbitrio sua alienare, sequeretur eundè perinde posse pretij mercedisq; dominium pro re turpi in alterum traducere. Consequens tamen est falsum. Nam qui corrupendo iudici aut assasino vt hominem occidat, aut per vsuram, aut per Symonias quicquam confert: etiam si vltro id faciat, dominium non trãfert: vt iura sanctè decernunt: ergo ius naturæ nò est vt quisq; possit liberè sua donare. Neq; verò desunt qui idè de meretrice sentiant quæ merito sui corporis nullius potest mercedis dominium recipere. Quarto arguitur: iura nonnulla particularia in Hispania atq; in alijs quibuspiam regnis animam cohibent parentum ac præcipue sacerdotum ne spiritijs suis filijs quicquam suorum bonorum impertiatur: & tamen si ius naturale libertati cuiuscunque concederet suam distrahè substantiam, leges illæ nulla se æquitate protegeret: ergo libera alienatio non est iuris naturæ.

Argum. 1.

Argum. 4.

In contrariu est iuris autoritas, Insti. de rerum diu. §. Per traditionem. & ff. de ac. rer. dõ. l. 1. qua ratione. §. literæ. qua habetur, nihil esse tam conueniens naturali æquitati, q; voluntatem dñi volentis rem suam in aliu transferre, ratam haberi.

Questio, vt dicebamus, per quam necessaria est cognitu ad materiam, non modo restitutionis, veru & totius iustitiæ commutatiuæ. Ad cuius igitur intellectum primum omnium nosse operæpretium est, duobus tantum modis posse transferri dominium, nempe aut dñi voluntate, aut lege. Dico duobus tantum: nam loquor, non de acquisitione quacunque; dominiorum, sed peculiariter de translatione. Dominium namq; non solum per translationem ab vno in alteru trãsit, sed iure quoque gentium per diuisionem atq; per inuentionem, vt titulis modò citatis. ff. & institu. patet. Enimverò res quæ primo occupanti conceduntur, non acquiruntur per translationem. Quapropter nullam hic mentionem facturi sumus de rebus inuentis, in cuius veniant dominium: sed vsq; ad quintum librum, sub titulo de furto, id nobis est differendum. Translatio ergo dominij est trãmissio rei ab eo qui prius legitime possidebat in alteru: qui perinde incipit esse dominus. Hæc ergo non fit nisi aut voluntate legitimi domini, aut lege in ipsum potestatem habentis. Secundò notandum quòd lex non solum diuina, verum & humana duplicem vim habet in translationem dominiorum.

Dicit voluntate, aut lege transferuntur dominium, alijs verò titulis acquiruntur de no. uo.

rum. Potest enim translationem impedire tam cohibendo domini voluntatem, nò det, quam adimendo alteri facultatem, nò recipiat. Et secundò potest translationem facere inuito domino, tam in poenam criminis, quam in subsidium tuendæ reipublicæ. De his itaq; tribus modis dicendum est quæstione præsentis: videlicet de voluntaria translatione deq; legali impedimento, ac de translatione itidem legali.

1. Conclusio

His ergo præhabitis, duabus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior. Vnusquisque mortali ius habet naturale donandi & quomodocunque alienandi res quarum verè ac legitime dominus est. Conclusio hæc ex superioribus elicitur. Diximus namq; fundamentum dominij reru naturale ac diuinum esse humanam rationem ac libertatè. Enimverò quia Deus hominem ad sui imaginem condidit, hoc est rationalem ac liberum, per quam rationem & voluntatem dominium habet suarum actionum: inde factus est rerum dominus: secundum illud Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris. &c. Quæ utiq; de causa soli homini demòstrauimus inter sublunares creaturas competere vt sit rei alicuius dominus. Si ergo per voluntatem constituitur dominus, per eandem potest dominium ab se quodcunque abdicare. Secundo id probatur. Res vniversæ propter hominem conditæ sunt, atq; adeò illis quas ipse possidet ad libitum potest vt. Quin verò, vt definitione dominij supra posita videre est, nihil aliud est dominium rei quàm facultas & ius eadè vt, quocunque; usu lege permissio: putà donandi, vendendi, consumendi, & quomodocunque alienandi. Res est clarissima. Quin verò nò modò res quisque suas, veru & seipsum potest vendere, vt supra assertum est. Nam et si nemo sit vsque adeò sui dominus, vt vita valeat iure priuare: est tamè eius custos, vt quò vitam seruet, seipsum vendere queat.

2. Conclusio

Posterior conclusio. Eodem naturali iure nihil obstat, lex potest tum voluntatem dominij cohibere, tum etiam ipso inuito suorum dominio priuare. Conclusio hæc nihilo obscurius quàm superior ex nature principijs colligitur. Est enim homo naturaliter animal civile: coalescere autem in vnum mortaliu vita nò potest, nisi à publica autoritate in pace cõtineatur: que quidem autoritas tum custos est rei publicæ, tum & iustitiæ iudex. Ad legitimam verò custodiam primum necessarium est, vt ciuibus prospiciat, nò antequàm eorū libertas pleno iudicio rationis ducatur, sua bona dilapident. Quamobrè prohibetur pupilli de bo-

quæ res publica ciuibus reatibus cõtinuat.

nis suis disponere: sic vt eorum alienatio irrita sit & nulla. Secundò & necessarium est, sumptus eidè reipublicæ necessarios à ciuibus colligere. Nam iure naturæ, partes sunt propter totu. Ac demu tanq; iudex custosq; iusti ad eum spectat maleficia vlcisci. Quare sicuti vita, ira & bonis potest quilibet ciuiu expoliare. Vide ergo duas conclusiones quæ primo aspectu seculi pugnant videtur, q; sint eodè naturali iure parente progenitæ. Est inquam ius naturale, vt quisq; sua voluntate possit de suis bonis disponere. Sed tamè quando voluntas possit ratione duce nò errare. Quocirca ead. l. 1. de moribus. Prætor, inquit, naturalem æquitatè secutus. &c. cauit, ne pueri quorū consiliu infirmum est, multorum que insidijs expositum, suam dispensaret substantiam. Quare et si. l. 1. de pact. idem Vipian. æquitatem quoque naturalem appellasset, vt patetorum fides seruaretur: subdens. Quid enim tam congruum fidei humanæ quàm ea seruare quæ inter homines placuerunt: non est tamen veritas & æquitatem quoq; appellare naturalem: vt qui in tenera ætate de rebus suis paciscuntur, fidei suæ stare non obligentur.

At verò quauis conclusio vtraque liquidò constat: argumenta tamen in contrarium ambiguitate nò carèt. Et quidem primo dubiu est quo fortè quispiam moueatur, utrum per actum interiorem possit transferri dominium: hoc autem lib. 8. sub titulo De voto, vbi diu. Thomas ait promissionem non fieri inter homines nisi per actus exteriores, emunctius examinabitur. Interim autè per hæc dicta ad argumenta respondetur. Primum trãlatio est duplex: Alia scilicet que per transactionem fit & contractum, nempe quo, vt ait Iuriconsultus. l. Labeo. 2. ff. de verb. signifi. vltro citroque nascitur obligatio. Et de hac nemini dubium quin absque externa significatione fieri non possit: quando quidem illic non est simplex datio, sed hypothetica: mutua scilicet: do vt dies: vt patet in emptione & venditione, & similibus. Ac præcipuè in contractu matrimoniali, cuius ideo cõsensu nullus est nisi extrinsecus explicetur. Alia verò est simplex trãlatio, qualis est donatio quæ nullà ab altera parte obligationem expostulat. Et de hac est dubium. Etenim si ego firmato consensu mentis do aut polliceor rem aliquam postquam illa est vera assertio videtur hominem ligare. Quare nullum est quorundam argumentum (inter quos est Almayn in. 4. distinct. 1. 5. quæst. 2.) qui ex hoc quòd coniugalis cõsensu expressio-

Dubium.

ad. 1. argu.

pressionem externam requirit, inferunt nullum posse dominium per mentalem donationem in alterum traduci.

¶ Sed arguis: Dare, correlatiuū huius est quod est accipere: ergo vsquequo alter accipiat, nulla fit translatio. Respondetur, argumentationem hanc verisimile concludere: hoc tamē est de quo controuertimur, vtrū qui mente apud se dixit, Do tali inopi puellæ hanc dotale elemosynā, aut tali hospitali tantā pecuniā: teneatur postea illis quibus interest mentē patefacere suā: quā si acceptauerint, obligetur implere. Nā si votū fieret Deo, non est dubiū quin teneret: vnde aliquanta cū probabilitate inferitur vt teneatur etiam patefacere hominibus, qui illis pollicitus est. Teneatur inquam lege naturæ in conscientia. De iure namq; ciuili palam est neminē cogi posse per actū interiorē quoadusque foris explicitus sit. Tame si per quod probabile quoque sit vt talis mentalis donatio antea quam alteri innotescat, possit mutari fortē prohibitio. Id quod loco citato, li. 8. pluribus rationibus vtrinque disputauimus.

Ad 2. argu. ¶ Ad secundum secunda conclusionem responsum est: vbi reddita est naturalis ratio cur expedit ne in etate pupillari committere pueri suorum dispensatio. Sed neq; de primogenituris ratio deest naturalis, cur fuerint illo vinculo colligatae nē dispendi possent. Nā et si ex vna parte argumētum sit haud infirmū iuri naturæ repugnare, propterea qd omnes liberi eorundem parentum æqua forte nascuntur, ac perinde æquo iure nutriri debent atq; educari: propter quam rationem multæ reipublicæ iura primo geniture nō sic augent, vt in totam substantiam paternam primogeniti succedant: tamen ex alia parte id nō solum in decorem reipublicæ, verum & in eius emolumentū & firmamentum cedit. Haud ergo arbitretur magnates ipsorum causa maioratus esse institutos: scilicet vt eorū prospera perpetuo durarent, sed in bonum reipublicæ. Expedit namque vt eius cōmune corpus ossa habeat & nervos quibus fulciatur. Ob idq; decretū est vt tanq; reipublicæ robora aliqua persisterent illustres domus: tum vt à consilijs essent, tū etiā vt tēpore belli eius essent subtētaacula. Et quoniam, vt ait Lyricus, Et genus & virtus, nisi cū re, vilior alga est: visum meritō est regibus domorum perpetuitati sic cōsulare, vt domus in primogenitum descenderet: reliquæ verō proles suis essent alimentis contentæ. Similis namque est agricolarum prudentia qui arbori & viti minores ramunculos circunquaq; amputant, vt præcipuū gerimen in truncum excre-

de primogenituris.

Institutiōis maioratū ratio.

Horatius. 1. Scrm. sa. 5. re, vilior alga est: visum meritō est regibus domorum perpetuitati sic cōsulare, vt domus in primogenitum descenderet: reliquæ verō proles suis essent alimentis contentæ. Similis namque est agricolarum prudentia qui arbori & viti minores ramunculos circunquaq; amputant, vt præcipuū gerimen in truncum excre-

scat. Fit ergo vt tam primogeniti, quam illi qui legitimam nō sunt ætatem ingressi, sic iure & meritō cohibeatur bona sua ab alienare, vt alienatio irrita nullaq; sit: vt pote per quā nullum trāsfertur dominium. ¶ De ecclesiasticis autem bonis alia sunt nō inferiores rationes: nā cum Ecclesiasticū seruitiū, non minūs necessarium q̄ religiosum, sine bonis quæ hominum pietas huic muneri mācipauit perdurare nequeat: & ex vna parte Capitulū & prælatus nō tantam illorū curam gerant, q̄ si essent propria: sed ex altera secularis auiditas quocūque se inferat, consultissimum fuit arctissime cauere, nec eius modi facultates Ecclesiasticæ, nisi iustissimis causis, consultissimisq; formis alienarentur.

¶ Ad tertium paulō differētius respondetur: Princeps enim sicuti quia reipublicæ custos est cogere potest ciues, vt vbi opus fuerit contribuant: sic quia iustitiæ iudex, potest & propter crimina tum dominos bonis suis priuare, tum alios, nē recipiant, inhabiles efficere. Atque hac ratione & qui vel corrupendo iudici vel assassino pecuniam offert, eadem multatur: & quibus offertur, inhabiles meritissimō fiunt, nē eius dominium acquirant. De qua re quaestione septima explicatior habebitur sermo. Et idē censendum de Symoniacis, nisi quod ratio restituendi paulō est differentior, vt in calce sexti libri disputabitur. De lucro autem meretricio, quaestione eadem. 7. idque diuersa ratione dicendum nobis restat.

¶ Quartum autē argumētū præcipuam mihi ambiguitatem offert, saltem de filijs sacerdotum. Sunt enim spuriorum atque eorum qui non ex legitimo matrimonio nascuntur quatuor genera, quæ notantur capitulo. Nisi cum pridem, de renuntiatione, sunt inquam manzeres, qui ex ignoto scorto, putā ex vaga meretrice quæ omnibus exposita est, nascuntur. Spurij autem qui ex pecuniari cōcubina sustolluntur. Et isti dicuntur naturales: quauis si Etymologiam græcam sequamur, spurij idē est quod sine certo patre natus: atq; adeo melius conueniret illis qui vago concubitu generantur. Nothus verō, vt Quintilian. libro. 3. inquit, est ille qui ex vxore non legitima natus, nempe ex adulterio. Nam quia Latinum nomen non habemus, peregrino vtimur. Græci namque quicquid illegitimum est, id est legem non seruat, nothum appellant: vt febrem notham dicunt illam quæ legitimam periodū & terminum nō seruat. In præsentiarū autem māzeres & spurij eodē gradu æstimantur, quātū ad successiōnē hæreditatis. Enimuerō eiusmodi spurij nō succedūt in hæreditatē neq; patris

De bonis ecclesiasticis non alienandis.

Ad 3. argu.

Ad 4. argu. Spuriorum quatuor genera.

tris neq; matris, si filios habeat legitimos. Nā testator non videtur alienas successiones proprijs antepone. l. cum acutissimi. ff. de fidei commissis. vnde. l. 9. Tauri originem duxit: quæ spurios ab hæreditate repellit. Potest tamen illos mater ex quinta parte asishæredes instituire. Si autē mater legitima careat prole, succedunt illi ab intestato: non tamen patri, quia non est certus. Si verò sint ex damnato concubitu nati ex parte matris, putā ex incestu, aut stupro, & potissimum ex adulterio, non succedunt neq; ex testamento neq; ab intestato. Non tamē prohibetur quin tam mater quam pater possit illis quintam etiam partem legare. Hæc autem extra vllā sunt controuersiam. ¶ Quod autem in litē hūc vocamus est, vtrum pater vel mater extra testamētum possit illis aliquid in conscientia relinquere, contra legis prohibitionem: vel amici fidei committere qui illis postea tradat. Et de vtroq; respondendū est, scilicet an sit peccatum mortale: tam patri quam amico, quam etiam filio recipienti. Et vtrum eiusmodi bona sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendū est naturale ius à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium nō est, quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuiusq; donare citra culpā: & alter etiā potest illa absq; culpa possidere: nisi forsā alios haberet liberos quos illa causa in pauperiem adigeret: quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubium est vtrū lex ciuilis sic fecerit inhabiles eiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere: vel vtrum solum per modum pœnæ eiusmodi bonis illos priuet. Per multum enim refert: nā si inhabiles fiunt quæmadmodum pupilli ad dandū, & simoniacus ad suscipiendum: nulla spectata sententia tenetur illa restituere. Si verò lex tantum est pœnalis, tunc, vt lib. 1. latissime disputauimus, antelata in iudicio sententiā potest ea filius cū bona cōscientia possidere. Et ne longius disputationē protrahamus, arbitror sub distinctione respondendum de filijs nothis seculariū, & de filijs clericorum aut religiosorū. Enimuerō de iure cōmuni nihil expressum reperitur quo prohibeatur parētes extra testamētū aliquid illis, aut viuētes donare, aut morietes relinquere. Sed leges particulares regni sunt quæ in dubiū reuocant. In legibus autē regni nihil arcti⁹ cōtra filios nothos seculariū decretum inuenitur q̄ quod lege. 3. definitur, titu. 15. par. 4. Nempe qd non possunt hæreditario iure succedere in bona paterna. Et. l. 1. fozi, titulo de hæredi. successi. item prohibentur

quid possit pater iure naturæ cū filijs nothis

quid lex ciuilis de filijs nothis secularium statuat.

nē possint in hæreditatē succedere: quod & lege. 9. Taur. citata confirmatur. De istis ergo asseruerim qd si pater aliquid fidei amici committit qd det suo filio ex adulterio suscepto, amic⁹ ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio: & filius potest recipere perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filios nō habet legitimos: si autē legitimos habet, non potest illos exhæredare, nisi vsque ad quintam. Neq; arbitror vllū interuenire peccatum. Cum autem fiscus petierit, standū est iuri exteriori. Cōclusionē hanc mihi ed. persuadēdō, qd lex illa, cum sit in odium filiorū, non est vlterius dilatāda quam sonat: nō autem prohibet nisi esse hæredes: ergo pater extra testamētum bona sua donans nō facit contra rigorem legis: neq; verò in eius fraudem: quia lex pœnalis tantū ad id obligat quod sonat.

¶ Dubiū autē intricatius restat de filijs clericorum, hoc est sacris initiatorū, & de filijs religiosorū. De his namq; licet non in iure cōmuni, tamen in iure particulari regni verba habentur multō significatiōra atq; strictiora: Extat em lex. 2. lib. 1. tit. 3. & l. 2. tit. 3. li. 5. regaliū ordinamētū, in hanc formā: Quo nulla offeratur occasio vt vlla mulier clericorū cōcubinatui addicatur, si clericorū filij in eorū bona hereditario iure succederēt, cōstituimus & præcipimus vt eiusmodi clericorū filij (& l. 5. Taur. extēditur perinde ad filios religiosorū) neq; habeant, neq; hereditent neq; hereditare possint bona suorū parētū, neq; aliorū cōsanguinitorū. Et sequitur, Neque suscipiāt, hoc em. Hispanē sonat vox. Niāyā neq; potiri possint quocūq; legato, aut donationē, aut alia collatione quæ illis fuerit facta. Quæ quidē verba nō solum eos excludūt nē hæredes esse possint, verum etiā videtur eos facere inhabiles & incapaces ad vllō pacto possidēda paterna bona nisi peculiari regis concessione. Et qd tām strictam legē rex possit facere, non est ambigendū: nā vt li. 1. de decisum est, leges humane obligant in foro cōscientiæ quādo sunt iustæ: eiusmodi verò odiū in clericorū sobolē, æquū est. Quare profecto mihi est per quod probabile, eadē legē non modò esse pœnalem, verum impeditiuam translationis dominij, sicut si vel pupillus donaret, vel Symoniacus vel assassinus susciperet. Nihilominus pater tenetur eum alere quādiu viuūt & educare: quia ius illud naturæ non est reuocabile. Potest que adeo ei viuētes donare vnde vitam sustentent. ¶ Ad casus ergo consuetissimos vt respondeamus; nempe cū sacerdos vel clericus in sacris bona sua amici fidei

De filijs clericorum & religiosorū.

dei concedit ut det suo filio, primum quantum ad culpam fortasse mortaliter peccat contra legem illo rigore obligatam. Secundo, pro captu meo cœsuerim, illum fidei commissariū nullatenus teneri eadē bona filio clerici ad iudicare: etiam si pollicitus fuerit id facere. Nam fidem contra ius civile impignoratam, lex natura seruare non cogit.

¶ Quæritur ergo quantum ad restitutionē quid de illis bonis agendū sit? Respondetur, si meū iudicium vilius est momenti, quā si clericus amico det, non sub conditione ut reddat filio, sed absolute: neque alter sub illa conditione recipiat loco filij sed tamen suā: etiam si clericus fiduciā certam conceperit quod amicus esset traditurus filio: & aliā nō illi relinqueret, nihilominus ille amicus potest tūc in conscientia bona illa possidere tamen suā, quousque fiscus condemnet. Et ratio nostra est quod et si lex filium inhabilem fecerit ad suscipiendum illa quæ nondum possidebat: priuare tamen clericum suis bonis non potuit nisi in poenam, quæ ante iudicis condemnationem, ut lib. 1. dictū est, non obligat: & ideo donatio facta amico tenet quoad usque per condemnationē priuetur. Imò nec per fiscum condemnari ille potest, nisi probetur præsumptio quod recepit, ut redderet filio clerici. Quod si tūc amicus tamen propria bona vult donare eidē filio clerici, etiā tenebit donatio. Si vero clericus dedit amico nō absolute sed sub conditione ut daret filio neque; ille suscepit nisi sub illa conditione: tunc neque; donatio facta amico tenet: quare ipse retinere non potest, neque vero ipse potest dare filio clerici. Arbitror ergo illis bonis antequam condemnatio fiat in conscientia censendum esse, ac si ab intestato relinqueretur: nam fiscus non habet ius quoad usque; fiat cōdēnatio. Et ideo si clericus heredē ab intestato legitimū reliquit, sua sunt fin minus eroganda essent in pios vsus: si modo ille fidei commissarius tutus esset, nunquā id innotitiam fiscalis peruerturū: nam si id metueret, consultius esset fisco patefacere. Hæc tam multis expresserim, quia creberrima de hoc consilia petuntur.

ARTICVLVS. II.

Vtrum per ludum dominium transferatur.

IRCA hoc membrum civile potestatis, qua dominiorū translationē irritare potest, disputandū sequitur de his quæ ludo acquiruntur. Videtur namque; nul-

lum earū rerū acquiri dominium: sed nulla expectata sententia restitutioni esse obnoxias. Est enim ludus, potissimum alearum: ac perinde quicunq; id genus fortunæ subiectus, utroque; iure prohibitus clericis: videlicet iure canonico, ut pate. de vita & honesta. cleric. cap. cleric. 2. dist. 3. can. episcopus. vbi & laicus, iubetur aut à ludis desistere, aut cōmuniōne priuari. & in Authentica de sanctissimis episcopis. §. interdiciamus. Ac perinde laicis iure civili: ut videre est. l. alearum vsus. C. de religio. & l. solent. ff. de aleatoribus. Et præterea particularibus regni legibus. Hæc autē prohibitio eiusdem arguitur esse generis quo pupilli vetantur sua alienare bona: & quo, ut proximo articulo dicebamus, clericorum filij ad eundem hereditatibus, redduntur, in habiles. Nam pariter in odiū ludi illa sancitæ sunt leges. ¶ Secundo id cōfirmatur. In ludo tot coeunt vitiōrum genera, ut merito sit dominiorum per ipsum trāslatio interdicenda. Quoniam ut habetur eadem. l. alearū. licet res esset antiqua, prodit tamen pro tempore in lacrymas: nam quidam ludere nescientes, proprias substantias perdidit: consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare conantur. Et præter illa quæ illic commemorantur, ille qui ludit, tam suorum profusus est ac prodigus, quam alienorum avidissimè cupidus: generat enim ludus insatiabilem lucrandi sitim: quod adeo ad auaritiā attinet, ut in furtū vergere videatur. Vnde Aristot. 4. Ethicorum, ca. 1. aleatores cum latronibus componit, de quibus auaritia infamat & illiberalitate: quippe qui ab amicis eripiunt quod potius illis deberet elargiri. ¶ Denique tertio arguitur ex verbis legis citatæ, Alearum. C. de religio. vbi habetur quod si contra factum fuerit, id est si quis ludo fuerit quippiam lucratus, nulla sequatur cōdēnatio qua scilicet cogatur qui perdidit soluere quod si soluerit, solutum reddatur.

¶ In contrariū autē est quod iure naturæ quisque potest per ludum sua bona alteri tradere: quare non est civilis cohibitio latius extendenda quæ ratio persuadet, & legū verba sonant, & iudiciorū vsus habet. Hæc autem non aliud videntur contendere, quam quod qui perdidit, repetitionē habeat in iudicio, ut illico monstrabitur. Ob idque; dū ille nō repetit, lucrator legitime possidet, atque; adeo verū habet dominium.

AD quæstionem hanc, de qua plus forte docto iusto reperias controuersos, quatuor conclusionibus respondetur. Prima: Ludus, si in genere nomen accipias, rem de se licitam iure naturæ sonat: quin & virtus esse potest, ut sanctus Thom. 2. 2. artic. 2. quæst. 168.

author

author est. Enimvero et si homo ad laborē natus in sudore vultus vesci debeat pane suo: haud tamen, cum corruptibilis sit, in labore durare potest nisi animi nonnunquam recreatio laborem interpolet, sudoremque; abstergat: licet ergo animi leuandi gratia nonnunquam ludere: dummodo moderamen non abfit. Quo fit ut sicuti alias animi recreationes moderato pretio licet procurare, ut venationem, & similia: sic nonnunquam liceat, quin verò & virtus etiam esse possit in pecuniam ludere. Hoc patet, quia sicut in cibis honestos quibus corpus refocillatur licet sumptus erogare: sic cum & lusibus quoque; & animus vegetetur & corpus, non est cur & in illis non liceat aliquid expendere, quod maiori necessitati non subtrahas. Vnde Aristot. 2. Ethic. ca. 6. ut in ceteris virtutibus, sic & in ioco mediocritatem constituit, quam eutrapeliam vocat: nos autem iucunditatem dicere possumus: quare & deficere quoque; censet nonnunquam homines à lusibus: quos ideo agrestes appellant. Et Cicero libr. 1. de officiis ait ludo & ioco uti qui dem licere, sed sicut somno & quiete: quæ ob se ipsa non sunt necessaria, sed ut recreati vegetiores ad laborem resurgamus. ¶ Secunda conclusio. Ludus ut ex multis accidentibus honestatur, sic & ex plurimis vitiatur. Prior pars probatur. Primum, ut ea mittamus quæ in solemnitatibus ecclesiasticis, ut in festo sacratissimi Corporis Christi, instar Davidis coram Arca Domini saltantis, quod. 1. Regum. 6. legitur, permittuntur, leges etiam ipsæ id continentur. Lex enim citata, Solent, qua ludus in pecuniam prohibetur, permittit hastiludium, luctamina, atque; alia pugne simulachra, bellorumque meditationes: quod virtutis, inquit, hoc est fortitudinis exercendæ causa sunt: quæ quidē exercitia. l. alearum. nominibus Græcis iterum referuntur. Quare & pilæ ludere nulla re publica prohibuit. Quin verò ad neruorum consolidationem membrorumque agilitatem comparandam nobilibus decori est. Hæc autem ad rem modo nihil atinent. ¶ Accidentia verò quæ ludos illicitos constituunt, quam plurima sunt. Primum est periculum: quare ratione prope titulum de homicidio adhibiti iure Canonico & alij sunt quibus torneamenta & sagittariorum ars sub anathematis interminatione vetantur. Secundo præcipue ludus deonestatur ex gestibus aut verbis turpitudinē præferentibus: quales potissimum gestibus in vsu erant. Quæ utique; ratione in sacris literis male audiunt ludi. Vnde Thobi. 3. Nunquam cum ludentibus miscui me, & Hieremi. 1. 5. Nō sedi

cum ludentibus in consilium. Quare passim apud sanctos conuicia legas quibus ludos vituperant. Adeo ut Chrysostr. hom. 6. super Matth. in hæc verba proruperit: Nō Deus dat ludere, sed diabolus: sedit enim, inquit, populus manducare & bibere: & surrexerunt ludere. Tertio accidit ut ludus sit peccatum propter scandalum personæ: quare ratione clericis ob eorum honestatem interdicti sunt ludi alearum: debent namque; esse luctui potius dediti quam effusis gaudijs. Hæc autem atque; his similes circumstantias, puta loci, ut si in ecclesia fiant: aut temporis, veluti ad rem præsentem parum attinentia, missa hæc faciamus. ¶ At id quod modo in controuersiam ascimus; non est nisi ut de ludo acquisitis examinemus, quidnam iuris in se habeant. Aliud ergo accidens quod ludos facit esse reprobos, est, quod & homines facit & sua propria prodigere & alienis iniuriare. Vnde multa alia suboriuntur mala: atque; id potissimum vbi nihil artis aut exercitamenti inest, sed multum desidiam, & secundum humanum iudicium fortunæ plurimum. ¶ De hoc ergo ludi genere sit ad nostrum propositum tertia conclusio. Aleæ ludo reliquisque lusibus lege prohibitis quæ à populo recepta est, neque; per consuetudinem abrogata, est peccatum. Probat conclusio. Nam lex iusta nihil, ut libr. 1. diximus, prohibere potest, nisi quod ita decere iudicatur: quod ergo lex prohibet, illicitum facit, atque; adeo culpam ad quam absque; dubio lex civilis obligare potest. Huiusmodi autem ludi prohibiti sunt, quia perniciosi rei publicæ iudicati: ergo peccatum est huiusmodi leges violare. Neque obstat quod poenæ sint transgressoribus positæ: quin verò, ut illic abunde, ut reor, commostrauimus, poenæ si id nominis mereatur, poni non potest nisi pro culpa. Et quanuis iure cōmuni cartharum ludus non sit interdictus: prohibetur tamen iure regni: ut patet eo. ti. de collusoribus. An verò genere suo sit peccatum mortale, non facile decreuerim. Hoc enim ex natura & grauitate operis, ut eodem libro dicebamus: perpendendum est. Et quidem eiusmodi ludi, si cunctis suis prauis qualitatibus eos denudes, cum non sint genere suo aut contra charitatem aut contra iustitiam, non apparent mortali caractere denotandi. Quin verò vel ad conuiuia ludere: ut habetur. l. quod in conuiuio. de alea. vel in paruam pecuniam, virtus esse potest. Vix tamen dum ampla pecunia exponitur, absque; prauitate exerceri possunt: puta absque; litibus, periurijs, atque; blasphemijs. Præterquam quod illa vna est omnium paratissima via ad dilapidanda bona

3. Conclusio

1. Conclusio

Quæ ludū de honestatē.

1. Conclusio

T da bo

da bona, demoliendasq; illustres domos. Vnde Lyricus. Quem danosa Venus, quem præceps alea nudat. Quam obrem vsque adeo receptores aleatorum inuidiam in republica odium que contraxere, vt olim qui eos, aut verbo, aut verberare, aut alio damno dato lesissent, impunè id facere permitterentur: vt habetur. l. prætor. de aleator. Sacerdotibus autem vix citra mortale vti licet ludis vetitis: ac præsertim religiosis, & Antilitibus: quoniam ludus illis non quæ ratione secularibus, sed quia contra eorum est honestatem, prohibitus est.

4. Conclu.

Vt autè simul ambæ mutuo se dilucidet, subiungitur quarta conclusio. Illa que ludo acquiritur, in dominium lucratis transiunt: quæ propter antequam qui perdit repetat, non sunt restitutionis vinculo alligata. Ad conclusionis euidentiam ius prius naturale consulendum est: vt inde fiat ad civile descensus. Enimvero quod iure naturali vnusquisque possit per viam ludi bona sua in alterius dominium trajicere, nemini potest in dubium cadere. Nam vt supra diximus, nulla est dominiorum translatio, naturæ germanior, quam quæ libera dominij voluntate fit. Sed secundo id explicatius probatur. Si eiusmodi dominij translatio iure naturali esset inhibita, id maxime vel ex forma, vel ex objecto, vel ex affectu, vel aliunde. Primum ex forma non vitatur iure naturæ: nam præterquam quod posset vterque ludentium gratis donare, illa non est simplex donatio: sed quædam pactio, Do vt des. Nempe meam pecuniâ periculo expono, vt tu vicissim exponas tuâ. Et tantum statimatur periculum vnus, quanti alterius. Neque verò condendanda est: quia res accipiti fortunæ committitur, hoc est euentus, cuius causa nescitur nisi à Deo: hoc enim modo nihil absurdi sonat inter Christianos fortunæ nomen. Enimvero multa sunt alia humana negotia licita, quæ dubiæ illi varietati committuntur. Primum diuisionis sortes, videlicet cum qui de re qualibet diuidenda conuenire non possunt, rem forti committunt: quod sanctus Thomas ex sententia Augustini. 2. 2. q. 97. licitum censet. Mox & de positiones, videlicet dum de aliqua re decertantes sequestrum faciunt, quod illi obueniatur à quo steterit veritas. Atque aliud sortium genus dum pecunia multorum congesta iocalia coemuntur, quæ inter eos fors prolata distribuit. Et (de quo lib. 6. dicturi sumus) contractus assicurationis maritimarum mercium vno Doctorum consensu tanquam licitus habetur, in quo tamen plurimum dominij humano loquendi more fortuna. Neque obstat quod in ludo ille qui perdit nihil recipit

ius natura
si potest qd
bona sua p
ludis in aliu
transierit.

Diuisio
Sortes licite.

Assuratio
ni contractus
licitus.
Secundū dōs
Docto.

emolumentum pro sua pecunia. Nam vti diximus, illud sua sponte dedit pro spe si sibi alea caderet. Quod autem rem quibusdam magis facit dubiam, est auaritia: puta immanis cupiditas rei alienæ. Sed neque ista peccati perse est causa mortalis: tantum abest vt oneri restitutionis lucrantem subiiciat. Auaritia namque vt diuus Thomas. 2. 2. q. 118. doctè admonuit, duplex est. Altera quæ opponitur iustitiæ: videlicet quando quis contra ius appetit alienum. Et hæc genere suo mortale est. Altera verò, quæ opponitur liberalitati, Latineque dicitur liberalitas: scilicet ardens illius cupiditas, qui tamen nihil contra ius vult recipere: & hæc non est genere suo peccatum mortale, nisi eouque animū occuparet, vt opera charitatis necessaria impediret. Ad propositum ergo quod collusor lucrari exoptet, nullum est peccatum, non solum eo quod pugnantem victoria dulcis est, verum & amore lucris. Neque si ardentissime id cupiat, dum tamen iustitiæ iura non violet, peccatum mortale est: vt pote dum cum illo non ludat, qui sui iuris non est, ad alienandum bona sua: neque vim inferat, nec fraudem exercat: vt S. Thom. 2. 2. q. 32. art. 7. author est. Quocirca non aliter necesse est moderari cupidinem quam secundum iustitiæ limina, vt non sit genere suo lethale crimen. Quauis eximia fitis bonorum temporalium de se sit peccatum veniale. Neque vero ludentium prodigalitas genere suo est peccatum mortale, nisi ea prodigantur, quæ vel alædæ familiaris necessaria sunt, vel ad implendum præcepta Dei.

Igitur secundum merum ius naturæ, neque peccatum est mortale ludere, neque vlla inde nascitur restituendi obligatio. Quocirca secularis, si qui sunt imperialibus legibus exempti, ludendo non peccant. Nam, vt ibidem sanctus Thomas de hac ipsa re loquens, ius civile non omnes obligat: neque illi apud quos eius modi leges per contrariam consuetudinem abrogatæ sunt. Quo fit vt si aliquod interueniat peccatum aut restituendi vinculum, hoc à iure civili pendeat, vel communi, vel particulari. De quibus igitur videndum est quomodo prohibeant ludum. Etenim si translatione dominij vetant, clarum est eum qui lucratur perinde ac vsurarium nulla expectata sententia, restitutionis lege teneri. Si autem lucrans non nisi per modum pœnæ lucro priuetur, aut ad alterius repetitionem: tunc ad nullam antea restitutionem tenetur: quia verè acquirit dominium. Et quidem quod prohibitio illum faciat priorem sensum, hoc vnicum inuenio verbum iuris quodammodo insinuare incitata. l. alea

Auaritia
plex.

Lucris cupi
tas si citra
fraudem se
cineat non est
mortalis.

Secundū ius
naturæ in lu
do nec peccatū
est mortale nec re
stituendi obligatio.

alearum, quod inter arguendum retulimus: videlicet si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, scilicet perdentis vt soluat: sed solutum reddatur. Si ergo reddendum est, videtur dominium non transferri.

Hoc tamen verbo nihil obstat, certò credo non esse tantum rigorem legis. Primum quia hoc quod dicit, solutum reddatur, statim Imperator exponit, subdens: & actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederunt: debet ergo reddi si petatur aliis qui perdidit, verum dominium transtulit. Et ratio id profectò egregie persuadet. Nam cum illic nulla interueniat vis aut fraus, sed libera pactio, non est cur cohibendi essent animi colludentium ne possent in se mutuo transferre dominium. Satis enim est quod dentur perdenti induciæ ad repetendum. Item si lucrans tenetur ad restitutionem, vel teneretur domino qui perdidit, vel pauperibus.

Societas Pal
de restitu
tione lucris.

Paludan⁹ in. 4. dist. 15. q. 3. aluit quod debet restituere pauperibus antequam sit à iudice condemnatus. Nam iure, inquit, naturaliteneretur pauperibus: & solo iure civili repetenti. Quare si prius dedit pauperibus, potest postea in iudicium vocatus excipere coram iudice, se iam ius naturæ seruasse. Quod autem iure naturæ teneatur indiguis, probat ipse: quia colludentes dant operam rei illicitæ: & ideo qui perdidit amisit dominium, & alter non acquisiuit. Veruntamen opinio hæc nullius est profus probabilitatis: Imò iure naturæ nemo prohibetur illa via omnino alienare sua bona. Quare lucrans nulli teneretur restituere. Et si teneatur, id deberet facere vero domino: nam mendicium iure naturæ non succedunt, nisi vbi non haberetur copia Domini. Cum ergo ipse sua sponte dederit, nulla restat restitutionis obligatio, nisi idem ipse iure civili repetat.

Quando
pauperibus
rei alicuius
dominiū ac
quiritur.
Leges quæ
de collusio
ribus extat

Hæc demum omnia liquidò confirmantur, tunc lege particulari regni, tum etiam vsu. Extant enim leges titu. 10. regalium ordina. qui est de collusoribus: nempe prima de militibus cum sub vexillis agunt: quod quicquid ab illis quicquid tunc lucratus fuerit, teneatur eidem protinus restituere: vbi certè insinuat impediri translationem dominij: quod non videtur ab æquitate longè distare, in fauorem militis agentis in bello. De alijs autem generaliter sequitur secunda lex Ioannis secundi, verbis à priori differens sub hac forma: Præcipimus vt quicumque aliquid ludo perdidit, possit illud ab eodem repetere qui fuerit lucratus: dum tamen id faciat intra terminum octo dierum: quod si illo termino non petierit, possit quicumque alius id petere: atque alio deficiente, iudex ipse & præ-

tor officio suo id repetat. Et hæc est lex quæ vsu habetur. Ex quo fit vt si non repetatur, optime, qui lucratus est, possidere potest, neque restituere tenetur. Restat hic tamen ambiguitatis non nihil ex verbis sancti Thomæ loco iam citato. 2. 2. quæstio. 32. art. 7. Ait quippe quod circa illa quæ per aleas acquiruntur, aliquid est illicitum iure diuino & naturali: scilicet quod aliquis lucretur ab his qui rem suam alienare non possunt: vt sunt minores & furiosi: & quod aliquis trahat aliquem ex cupiditate lucrandi ad ludum: & quod fraudulenter ab eo lucretur. Et in his, inquit, casibus tenetur lucrator ad restitutionem. Adnotandum hic tamen primum de minoribus & pupillis: quia id Scholaribus sæpe vsu euenit, quod illi quos patres in studio vel in curia sustentant, credibile est posse paruam aliquando quantitatem respectu sui status ludere: vt qui centum ducatos quotannis exponit, si quatuor aut quinque ludo dispendat, vero simillimum est patrem suum habere ratum: nam probe sciunt vix iuvenes posse sine illis dispendijs viuere.

Dubium ex
verbis san
cti Thomæ

An vero Scholasticus, hoc est scholarum magister, qui est non solum constitutorum, sed legum omnium custos, possit rem hæc artius constringere, prohibet quippe, verbi gratia, ne cui ultra duos argenteos ludo perdere liceat, vtrum obliget. Ad hoc non simplex, sed multiplex est repositio. Primum enim penes huiusmodi magistratum nulla est potestas condendi leges: hoc enim ad solam pertinet Vniuersitatem: sed hoc tantum iuris habet, vt leges, tam Vniuersitatis quam alias custodiri ab Scholaribus faciat. Quo fit vt non possit ipse nouam legem facere de ludo: nempe prohibere ne Scholaris qui sui iuris est, ultra quam ipse præscribit, dominium ludendo trāserat. Imò si iure communi, & regni id licet, non obstante eius lege fiet translatio: etiam si bona sua cuncta ludat. Habebit autem repetitionem. At verò potest per suam legem nouas pœnas legibus tam Vniuersitatis quam alijs adhibere: vt cautius seruetur (puta excommunicationes atque alias pecuniarias). Quare si quis ultra eius præscriptum ludat, ad solam tenebitur pœnam si condemnatur, quauis & non nullam contrahet inobediētia culpam. Et qui dem mortalem, si pœna adhibeatur excommunicationis: sed tamen qui lucratur quantamuis maiorem quantitatem, ad nullam tenetur restitutionem, nisi fiat repetitio: aut nisi ille qui perdit fuerit filius familiaris. Aliud dubium est, vtrum si filius familiaris aliquid ab alio lucretur plusquam ipse perdere poterat, teneatur

tur ipso facto ad restitutionem? Apparet enim non teneri: nam scienti & volenti non fit iniuria: quare cum ille qui cum illo ludebat probe sciret se non posse quippiam a filio familiarum legitimo iure lucrari, & nihilominus ludere voluit, visus est sua sponte donationem illius facere quod ipse perderet. Et ita forsitan res potest sustineri. Nihilominus probabilius est, quod nisi revera alter extra conditionem ludi donationem fecerit, filius familiarum non acquirit dominium illius quod lucratur. Debet enim colludentium utriusque conditio par esse: quare nulla est aequitas, ut filius familiarum plus possit in conscientia lucrari, quam perdere. ¶ De illo autem qui alium ad ludum trahit, an restituere teneatur, licet id D. Tho. affirmet, merito ambigitur. Vnde

Adrian. qui in .4. in materia de restitutione. ca. quia in superioribus. haec tenet nobiscum consentit: videlicet quod lucrans non teneatur ad restitutionem: in hoc tamen deserit diuum Thomam. Quoniam qui alium trahit, nihil facit contra iustitiam. Respondetur autem sanctum Thomam non id censere de quocunque tractionis genere. Nam propterea quod quis alium inuitet, & quadam tenus ad ludum moueat, nullo se grauat restituendi onere, dum modo alter sua sponte veniat: ut pote qui alias paratus erat, vel facili negotio adductus est. Sed tractionis nomine intelligit, quando quis alterum inuitum trahit: scilicet aut vim ei infert, aut fraude eum inescat. Tunc enim clarum est ad restitutionem teneri: quia ab inuito lucratur. Neque solus censendus ille est inuitus trahi qui simpliciter vi illata ludit: sed ille etiam qui improbis precibus & verbis conuulset instigatur, ut nisi luderet pudore suffunderetur, & haberetur tanquam inurbanus & ignobilis. Est verbi gratia ingenus quilibetiam vel optima existimatione habitus, & homo qui aliquo splendore vitae viuit, quem alter cum verborum improbitate pudore suffudit nisi ludat: qui tamen constitutissimum habebat non ludere: profecto tenetur tunc tractor ille ad restitutionem. Nam ludus debet esse prorsus liber, ut qui perdit, transferre dominium videatur.

¶ Aliud verum verbum quod illic subdit sanctus Thom. scilicet quod qui legibus civilibus sunt astricti, tenentur restituere, contrarium videtur nostrae quartae conclusioni. Attamen vel intelligit quando lex civilis exprimeret non transferri dominium. Aut intelligit quod restituatur si repetatur. Alias profecto durissimum verbum esset. ¶ Vnum autem non est hic in calce silentium, videlicet utrum qui non in presentem pecuniam, sed in absentem & creditam impignorata fide ludit, teneat soluere. Apparet enim pars affirmatiua vera iure naturae: postquam pollicetur est:

Adrian. sep. ca. D. Th. aduersa.

Exponitur sententia D. Thom.

Dubium de his qui ludunt in absentem pecuniam da ta fide.

neque; verum lege civili prohibetur dare. Respondetur nihilominus quod dum non nisi simpliciter pollicetur est, non est censendus renunciare iuri suo, quod habet beneficio civilis legis, repetendi. Et ideo sicut si soluisset nihilominus potuisset repetere: ita qui pollicetur est potest in conscientia iudicio se defendere ut non soluat. Neque facit contra ius nature, licet inter nobiles daret ei opprobrium. Si autem expressum pollicetur est senon vltimum beneficio legis repetendi, credo potuit sua sponte ab suo abscedere iure: ad minus, si iurauit, tenet stare iuramento: nisi tanta esset bonorum iactura, ut posset dispensationem petere. ¶ Sit autem postremum verbum: Est verbi gratia qui amplam pecuniam ludo perdidit, vel retur tamen publico iudicio id repetere: utrum posset latente via id ab altero suffurari aut recopensationem sibi facere aliorum debitorum quae alias illi forsitan debet: Et quidem loco citato Adrianus id licere censet: nam postquam ille potest publico iudicio petere, potest, inquit, & alia via recuperare. Nescio tamen, salua auctoritate viri, an adeo sit certum ut ipse arbitratur. Nam postquam vera fit translatio dominij, non potest alia via recuperare quam vtendo beneficio legis: in primis infra terminum lege praescriptum: puta in fra octo dies in Hispania. Nam quod lege aliorum iubetur ut horum praescriptio ante quadragesimum annum non fiat, nullibi est iam inuisum. Deinde forsitan debet repetere in iudicio. Alias alter in conscientia non tenet: quia leges nihil aliud decernunt, quam quod detur illis iudicialis aetio. Quauis de hoc non sum usque adeo certus. Haec secundum leges haec tenet. Nam adita fuit postea lex Matriti, ut liceat incredulam pecuniam ludere: qua non modo prohibetur executio cuiuscumque, & obligatiois, & promissiois, verum eiusmodi promissioes & obligationes pronuntiantur omnino nullae, & cassae. Vbi non solum in foro exteriori verum interiori prohibetur vt reor, translatio dominij, sicuti in actione pupilli. Quare qui promissum non tenet soluere, & si soluerit alter in conscientia ante repetitionem tenet restituere. Neque valeret si ludens legi renuntiaret: quoniam data est non solum in fauorem illius, sed in bonum communi. Posset tamen fieri libera donatio: quauis semper suboleret fraudem.

Ad primū igitur argumētum: nepe ad iura, iam satis responsum est: quomodo id prohibeant. Neque clerici, si lucrēt, neque alij qui lucrantur, ab illis, aliter teneri videtur ad restitutionem, quae fit inter seculares. Nam & si propter scandalum ac propter suam honestatem grauius peccet: tamen obligatio restitutionis non est alia quam inter seculares. Quae enim sacerdotes ludendo perdunt, facultatem habent perdendi: etiam Episcopi, ut lib. 9. patebit. Sunt enim suorum bonorum dominij. De religiosis autem diuersa est ratio: negatur ergo leges prohibentes ludere perinde pro

Dubium notandum.

Additione choris.

Ad. 1. argu.

Sacerdotes, Episcopi etia possunt, rem ludere ut alij.

prohibere translationem dominij atque; pupillis & symoniacis. ¶ Ad secundum autem respondetur, quod etsi illa vitia quae ludis permittuntur mortalia esse possint, nulla tamen inde oboritur restituendi obligatio, nisi modo exposito. Enimvero licet prodigalitas nonnullum peccatum sit, prodigus nihilominus dominium transfert. Et ad verbum Aristotelis coniungentis aleatores cum latronibus, respondetur, non id fecisse quasi eadem sit utriusque; ratio: sed quia aleatores, illiberales sunt, & contra ius amicitiae delinquentes. Debet enim homo cum amicis ludere: quibus potius debet elargiri sua, quam eorum bona ab illis corraderet. ¶ Ad tertium denique etiam responsum est, vbi exposuimus verbum illud iuris: solutum reddat: scilicet si repetatur.

Ad tertium.

ARTICVLVS. III.

Vtrum per contractum qui nullus est iure civili, transferatur dominium.

IRCA idem membrum civilis potestatis quo voluntas domini cohibetur transferre dominium, examinare pertinet, utrum contractus qui est nullus iure civili, sit etiam in conscientia nullus: ita ut vere dominij translationem impediatur. Et arguitur a parte negatiua. Vbi finis civilis legis cessat, lex ipsa vim suam amittit, atque adeo standum est tunc naturali iuri: finis autem legum, contractuum solemnitate iubentium est, ut fraudibus & dolis eatur obuiam: ergo vbi constat nullam interuenisse fraudem, contractus tenebit in conscientia. ¶ Secundum ad declarationem prioris praemissae arguitur. Lex diuina cessante sine non obligat: ergo tanto minus humana, quanto inferior est. Probatur antecedens in praescepto correptionis fraternae: quod vbi nulla est spes correptionis quae correptionis finis est, non obligat. Ait quippe Augustinus de poenit. distin. 7. canon. si quis. 2. si scirem non tibi prodesse, non te tererem, non te admodum onerem. Pari ergo modo, ut exempli gratia dicamus, vbi civilis solemnitas testamento defuit, constat tamen testatoris voluntas, standum est iuri, non civili, sed naturali, ut eadem impleatur voluntas. ¶ Tertio arguitur. Si illo rigore seruandum esset civile ius, vltimo sepe veniret, ut nullatenus mortui proximus suam posset explere voluntatem: ut puta si legitimi testes haberi non possent. Quod tamen concessum videtur absurdum. ¶ In contra-

rium tamen est quod leges civiles, ut libro .1. dictum est, obligant in foro conscientiae: per quas tamen absolute stabiliuntur contractuum solemnitates, sub illo verborum rigore, ut alias contractus pro infecto habeatur: ut de testamento patet. I. hac consultissima. C. de testam.

Quaestio praesens non est magnopere inter Doctores agitata: sed Innocentius in c. quia plerique, de immuni. ecclesia. v. n. ait obiter verbum, scilicet quod qui per contractum: cui deficit solemnitas iuris, aliquid possidet, tenetur ad restitutionem. Vbi docet contractum minus solemnem esse nullum in conscientia. Subdit autem exemplum de contractu qui per voluntatem populi sine assensu tutoris factus est, Panormi. vero super eodem capitulo, Antonio de Butrio adhaerens, contrariam est sententiam amplexus: videlicet quod vbi fraus abest & dolus, standum est naturali iuri, ut contractus teneat, non obstante civili lege. Atque in hanc sententiam subscripsit Syluester. in verbo, Alienatio. §. 12. & verbo, testamentum. §. 5. Et postea Adria. quotlib. 6. arti. 1. propter rationes quas modo in fronte quaestionis recitauimus. Et quidem Antonius de Butr. sic asserit consuluisse ut legata illegitimi testamenti nihilominus seruaretur. In quorum consequentiam addit in suo tractatu Minoritano, quod legatum minoritae factum, licet iure humano inhabilis sit ad recipiendum, est nihilominus persoluum in conscientia: Haec ergo est opinio communis.

¶ Sunt tamen profecto argumenta in contrarium adeo multa, eademque non infirma, ut contrariam sententiam maiori cum probabilitate confirmet. Audiui ergo iam pridem in his nostris scholis contrariam sententiam, ceu multo probabilior defensari: nempe contractum nullum iuri civili, esse etiam in conscientia nullum. Haec tamen ego tam absolute opinionem hanc asserere, audeo, vbi casus huiusmodi mihi occurrunt. Sed mediam sententiam utriusque temperatam pro captu meo amplector. Ad cuius explicationem notandum est, rem publicam & Principem secularem bifariam posse dominiorum translationem impedire. Vno quidem modo absolute: cuius exempla in pupillo ante legitimam aetatem & in maioratus possessore prodiximus, per quos idcirco proculdubio dominium non transfertur. Altero vero modo non simpliciter & absolute, sed modum contractus ad obuiandum fraudibus praescribendo: sicut res publica civilis iubet testamentorum solemnitates: & ecclesiastica, formas contractuum quibus ecclesiae bona alienantur. Et de istis ad quaestionem

Sententia Innocentii.

Sententia Panormi. contra Innocentium. quae communis est.

Debetur auctoritas.

Sententia authoris. tionē hac cōclusionē respōdetur. ¶ Cōtractus cui deest essentialis solēnitas iuris, licet in cōsciētia nō sit ipso facto simpliciter nullus, veluti ille qui fieret à pupillo illegitimē etatis: eate nus tamē est nullus, vt bona cōsciētia possit quisq; legis bñficio in tali casu vti. Exponitur cōclusio. Vbi frater meus liberis orbus per testamētū minū solēne, puta cui ea solēnitas iuris de est, cuius defectū in iudicio meritō pronūtiabatur tāq nullū (nā cui minor solēnitas de fuerit, pro legitimo est habendū: vbi in quā frater meus, cui ego ab intestato hāres sum, p tale testamētū straneū nūcupauit heredē: ego tu ta cōsciētia hereditatē adire possum, & defendere me nullitate testamēti, quāuis sciā absq; fraude id fratrem meū aliter disposuisse. Ac proinde dū mihi in foro exteriori adiudicabit, possum optima fide hāreditatem possidere. Eodē modo si pater meus per huiusmodi testamētū legata fecit (pia modō missa faciamus) ego non tencor in cōsciētia legata implere. Cur autē fuerim cōclusionē sic moderatus q nō penitus translatio dominij in his euentibus ipso facto irritatur & annullatur, dicā in calce probationū cōclusionis. Neq; verō cōclusionē sic audeo asserere vt contrariam omninō existimauerim improbabilem: quoniam vbi assercionem nostrā apud alios nō inuenio, paulō solēo esse cunctatior ad asserendum. Nihilominus argumenta subiiciam quę mihi profectō multo probabiliorem hanc faciūt opinionem, quā est contraria. Et si ego inter theologos vllius essem authoritatis, profectō iudiciū iuris naturalis, ac potissimum cōsciētia, non alijs, quā Theologis est deferendū. Supponamus ergo ciuiliū legū tenorē. In testamento, verbi gratia, nūcupatio, putā vbi sine tabellionis subscriptione verbo nūcupatur herēs & testes, requiruntur septem testes, vt habetur Instit. de testa. §. fin. Et pariter in testamēto subscripto, sed tamen occluso & obfignato: vt habetur. l. citata, Hac cōsultissima. C. de testamen. & l. peculiaris regni. 3. Tauri. Tametsi in testamento aperte scripto sufficiant tres testes cum tabellione, & quinque sine illo. Quāuis antiquo iure quandoq; requiratur plures, quādoq; pauciores: vt in testamēto Imperatoris, & in testamēto militis, & in testamento cæci &c. vt in glossis super eisdē titulis Instit. & C. & ff. latē à Doctoribus adnotatū est. Requiritur etiā testes legitimi: putā vt neq; mulier, neq; furdus, neq; mutus, neque infauis admittatur: vt in eodem Institutio. §. testes. cauetur. Quāuis de hoc nihil hic definimus: sed id ad iudiciū seculare deferimus. Similiter iure pōtificio cautissimū est

ne res ecclesiæ sine tribus contractibus distrahanur: vt. 10. q. 2. can. ea enim. & 12. q. 2. can. sine exceptione. & de rebus eccles. non alien. à Doctoribus adnotatur. Ait ergo cōtraria opinio quod etiam si in foro exteriori testamētū pronuntiareretur nullum, standum tamen est in cōsciētia voluntati testatoris, vbi non inter fuit fraus. Et pariter dum in alienatione bonorum ecclesiæ defuerit cōtractuum solēnitas. ¶ Nos autem in contrarium hęc subiiciamus argumenta. Supponamus enim primō ex lib. 1. leges ciuiles obligare in cōsciētia: vt ipse idē Panormi. eodē loco cum eodē Innocentio plani si me consentit. Tunc inquam arguitur sic. Leges eiusmodi nullam prorsus exceptionem faciunt, sed absolutē aiunt, vbi cunq; defuerit talis solēnitas nullum esse contractum. Sic enim concludit dicta lex Codicis, Hac cōsultissima, vbi testamētum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi conuenit. Et rursus. Ex imperfecto autem testamento voluntatem tenere defuncti non volumus: nisi inter solos liberos à parentibus vtriusque sexus habeatur: videlicet nisi liberi in sola diuidunda hāreditate voluntatem habeant patris: vt ait gloss. Et Institu. quib. mod. test. infirmetur. §. ex eo. ait Iustinianus: Imperfectum testamētum si ne dubio nullum est. Et postea ait se velle eisdē ll. viuere. Et. l. regni citata. 3. Tauri, habetur q vbi testium numerus iustus non fuerit, testamētum nullam fidem faciat, neq; in iudicio neque extrā. Et in canicitato, sine exceptione, habetur quod alienatio inconsulto facta rerū ecclesiasticarum, sit irrita: cum ergo lex eandē vim habeat quam verbis personat, sit vt sine vllō interpretamento sit illi obediendum: Sed ais, Leges non adhibent verbum, in cōsciētia. Hic autem cauillu est: nam non est in more legillatoribus talia adijcere verba: sed ex natura legum sequitur obligatio in cōsciētia. ¶ At quō reipunctum patentius fiat, arguitur secundo sic. Lex, vt solēnissimum habet Doctorum axiōma, accidentarios casus nō respicit, sed ea quę plurimum contingunt. Iura enim, vt ff. de leg. Pomponius ait, constitui debent in his quę accidunt, & vsu venire possunt: non tamen in his, quę præter opinionem & insperatō contingunt. Igitur licet ratio istarum legū fuit vt fraudibus dolisq; obuiaretur, nihilominus etsi in aliquo casu finis ille deficiat, lex suam retinet vigorem. Exempla sunt frequentissima ac patentissima, quę demirandum est Panormitanū & suos non insperxisse. Prohibet lex, vt artic. 1. dicebamus, pueros sua propria sponte bona sua alienare: cuius vti que si-

Opinio au-
choris patet

Ratio secū-
da.

Solutio.

que finis est ne per eorum imprudentiam male dilapidentur. Contingit esse puerum decem vel duodecim annorum qui sapienter & in re suā possit de suis bonis disponere, vtrum propterea contractus inconsulto tutore ab ipso factus, tenebit in cōsciētia? Profectō non tenebit. Item legis ieiunij finis est corporum maceratio: Vtrum propterea quod quis illa maceratione non indigeat, fiat exemptus à lege minime gentium. Prohibet etiam lex aeterna: vtrum qui pacificus est possit illa deferre: Nequāquam: Eodem ergo modo in proposito, licet in aliquo casu nullus interfuerit dolus, nihilominus vis legis non extinguitur. Et ratio huius est patentissima: quia alioqui leges scrupulos pusillorum cōsciētijs iniicerent. Sæpe enim obscurum & ambiguū esset vtrū tāta esset fraus vt sufficeret ad parendum ciuili legi: an verò tam parua vt propendendum esset in ius nature. Noluit ergo legillator ciues esse horum iudices, sed quod sincere ausculta- rent legi quandiu non esset contrarius natura. ¶ Sed ais: Contra ius nature est vt si quis sic voluit disponere de suis bonis propter defectum solēnitas non impleatur eius voluntas. Profectō non est. Imò quā maxime eidem nature consentaneum: nempe vt fraudes tollantur & deceptiones, quas in defunctos humana fallacia extrueret. Hac enim de causa artic. 1. dictum est, posse rem publicam naturalem voluntatem ciuium cohibere in suis dispē sandis rebus: atque adeo modum illis præscribere. Imò verò arbitrator quod si ex occulto modo soluendi debita fraudes crebrescerent, posset princeps leges sancire vt solutio quæ corā testibus non fieret non valeret: adeo vt in cōsciētia posset, quod contra leges solutum esset: iterato peti. Sed quicquid hoc veritatis habeat, ambigendum non est quin possit in cōsciētia pro infecto haberi illegitimus contractus, etiam si fraus non interfuerit, ob id quod interesse potuit. Quod si id potest, nescio quānam efficacius verborum significatione efficere potuit quā istorum: Sit testamētum nullum: habeatur pro infecto. Et si fuerit imperfectum, voluntatem defuncti non teneat, sit irritum, nullam fidem faciat, neq; in iudicio neq; extrā. ¶ Tertiō arguitur. Qui testamētum relinquit illegitimum, perinde decedit ac si absque vllō prorsus moreretur: quandoquidem iure illud nullum est: ergo sic prorsus de tali defuncto censendum est ac si intestatus decisset. Si autem quis absque vllō testamento legata fecisset, aut hāredem nūcupasset, profectō hāres ab intestato non teneretur in

Potest lex
solutioib⁹
modum sta-
tuere.

Ratio.

cōsciētia illa implere, etiam si nulla interfuerit fraus: ergo neque vbi testamētum nō est iuridicum. Exempli gratia. Si quis absq; liberis moriens præfente fratre diceret, Ego cōstituo talem hāredem extraneum, aut tale facio legatum, quod non esset donatio: frater tamen nō polliceretur id ratum habere: imò renueret, & haberi nō posset copia tabellionis neq; testium vt secundum leges conderetur testamētum: profectō ille frater legitimus hāres licet optime nouisset defuncti voluntatem, neq; vllam iniectam fuisse fraudem, non teneretur in cōsciētia aut alteri hāredi cedere, aut legata implere. Non obstante iure nature. Nempe quia lex iuste ad euitandas fraudes voluit ne defuncti voluntas vlla esset nisi per testamētum cōstaret. Quin verò & id iuste potuit facere in pœnam negligentia testatoris, vt statim de præscriptione dicemus: ergo vbi testamētum non fuerit iuridicum, idem erit iudicium. ¶ Quarto arguitur. Idem est penitus iudicium in foro cōsciētia quod in foro exteriori vbi cunq; res gesta constat, vt iudicium exterius non procedat ex falsa præsumptione: si quis autem intestatus decederet, licet legitimus hāres ab intestato fateretur in iudicio alium fuisse institutum hāredem: aut talia defunctum fecisse legata, sine testibus tamen, talis hāres ab intestato non compelleretur hāreditatem alteri concedere, neq; legata implere: ergo idē debet iudex pronuntiare quando testamētū est illegitimum: quandoquidem iure est nullum: atque adeo ille ab intestato hāres manet tutus in cōsciētia: quandoquidem sententia non emanauit ex falsa præsumptione. Scio equidem de hoc variatum nonnunquam esse inter iudices: quando scilicet hāres fatetur voluntatem defuncti, sed profectō crediderim perinde pronuntiandum esse ac si nihil defunctus disposuisset. Sed ais, tales sententia solum tenent in foro exteriori, non autem in foro cōsciētia. Imò verò si non obligarent in cōsciētia, tunc leges illæ cōsciētiarum essent illaqueatrices, nec deberēt ab ecclesia tolerari: secundum verbum illud in capit. quoniam. de præscrip. Quod absq; peccato mortali nō potest obseruari, derogandum est. Enimvero si dum iudex non ex falsa præsumptione procedens, sed secundum eius cōfessionem qui reus sit eum absoluit, non inanet in cōsciētia tutus, iniqua est lex, cum tamen merito non sint abrogata, sed approbata. ¶ Quinto arguitur. Ex contraria huic nostræ opinione consequitur vsu venire posse, vt quispiam absq; vlla sua culpa nullaque alia illata vi, sed ob solum teno

4. Ratio.

5. Ratio.

rem legis euitare aliter peccatum mortale non possit, quam grauisimam faciendo suorum bonorum iacturam. Sit enim pupillus ab intestato defuncti hæres, qui aliū extraneū per testamentum illegitimum hæredem nūcupauit. Tūc tutor si hereditatem pro suo pupillo nō petat, reus ipse fiet in iudicio: & ob negligentiam cōdēnabitur, vt pupillo refundat quæ sua causa perdidit. Si autem petat, manifeste peccat secundum opinionem nobis aduersam: quādoquidē sciens & prudens petit quod non est pupilli. Supponimus enim ei cōstare nullam interfuisse fraudem. Hoc autem non est cōcedendum.

Postrema ratio. ¶ Sexto deniq; ac postremo arguitur. Nisi eius modi leges in conscientia obligarent, nō satis esset illi fini prouisum ob quem institutę sunt. Prouidit exempli gratia ecclesia nē eius bona nisi tali solemnitate & cautione alienarentur: si ergo ab illo qui aliter emit non possent rursus clerici ac religiosi bona conscientia repetere, frustranea fuisset cautio legis.

¶ Nunc igitur explicato opus est, cur dixerimus, nō prorsus per tales contractus impediri dominij translationem. Causa enim est quod tunc si ille nūcupatus hæres per inualidum testamentum forte hereditatem possideret, deberet absq; vilo iudicio & petitione illa restituere hæredi ab intestato. Et pariter si legatarius legatū possideret, deberet illud protinus eidem hæredi reddere: quod tamē esset nimio rigore leges intelligere. Crediderim ergo quod qui possidet rem aliquam per contractum minus solennem sibi acquirit, dum modō fraus omnis, vis, & dolus abiuerit, non tenetur restituere nisi vocatus in iudicium & cōdemnatus. Et eodem modo si quis iusto pretio emit bona ecclesię sine dolo & fraude, licet non interuenisset solennitas contractus, iuste potest ecclesia tacente, possidere: sed & ecclesia etiam potest bona conscientia repetere. Et ratio mea est, q̄ iura humana nihil aliud volunt quam quod in iudicio tales contractus habeantur nulli: non autem quod ipso statim facto translatio sit nulla. Quare et si ille cui competit repetitio ob ignorantiam nō petit: nempe quia nescit testamentum aut contractum non fuisse legitimum, quanuis possessor id sciat, non tenetur ei reuelare. Si autem exempli gratia (de quo casu ego ipse consultus fui) defunctus per illegitimum testamentum nūcupauit extraneum hæredem, & neq; ille neq; frater ab intestato succedens possessionem adiuit, sed vterque ea est probitate, vt nolit possessionem capere nisi sibi ius faueat, absq; dubio nūcupatus hæres debet cedere & posthaberi: &

succedens ab intestato hereditate potiri. Hæc etsi non pro demonstratis duxerim, crediderim tamen esse verissima. Si quis autem contraria teneatur opinione, illam aut respuat, aut sequatur: quoniam qui contra conscientiam agit, prauus est secundum illud. Quod nō est ex fide, peccatum est. Verūtamen nihilominus huic nostrę assertioni nō nihil ambiguitatis obmoliri quispiam posset. Primum Panormi, pro se in contrarium adducit regulam eiusdem Innocentij, cap. quod sicut. de electio. Vbi ait, electio nem quæ iuri nature consentit, licet non seruetur iuris solennitates, tenere. At verō profectō, salua existimatione solennis Abbatis, eiusq; sequacium, non est ab illis syncerē & cōdidē intellecta, neq; verō citata regula Innocentij. Ipse enim nō loquitur vbi electio nulla est iure positio: sed vbi esset infirmāda, vt ait text. si in iudicium deferretur, subdit enim exemplum, vti aliquis electorum ex contemptu non fuisset vocatus: tūc enim si electio sit à maiori parte, illo connumerato: tenet quidē iure tā humano, quā naturali. Quauis contemptus ille possit agere ad infirmādam electionem. In tali inquam casu ait, electum tutum esse in conscientia quousq; quassetur electio. Quæ quidē sententia adeo nō est contra nos, vt sit etiam pro nobis: nā licet iure nature fateatur Innocentius electionē valere, dicit quod potest iure humano infirmari. Haud ergo credendus est Innocentius sibi ipsi contradixisse. ¶ Neq; alia regula eiusdem illic Panormitani quippiā cōtra nos in presentiarū agit: nēpē quod quando ius ciuile aliquid disponit contrarius nature, standum est iuri nature. Hęc enim legis dispositio non est contrarius nature, sed eius moderatio & restrictio pro bono pacis. ¶ Quod autem omnium vehemētissimē contra nos pugnare videtur, est cap. cum esset. de testa. vbi Alexand. iij. videtur cōtrarium decernere. Fuit enim de consuetudine interrogatus quæ erat in episcopatu Hostiensi. vbi nullum testamentum nisi secundum leges humanas, putā septē aut quinque testibus subscriptum, admittebatur: & respondit, tales leges, à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali ecclesię consuetudine esse alienas: & ideo standum esse contra illas iuri naturali, secundum quod in ore duorum vel trium stat omne verbum. Et ideo vbi quis parocianorum coram presbytero suo & tribus vel duobus alijs testibus testamentū ediderit, valere decreuit. ¶ At verō vt cum debita reuerentia ad textum respondeamus, licet ius nature sit vt duo vel tres testes sufficiant: nam vbi homines naturali synceritate

Argumentū cōtra sententiā authoris

Secundum.

Tertium ex c. cū esset, de testamē.

Exponitur illud, in ore duorum vel trium. &c. respondetur ad c. cū esset.

ceritate viuerent ille sufficeret numerus: tamē nullatenus negari potest, quin vbi humanæ fraudulentia rempublicam inferperet, neq; tanta esset fides, sanctissimum sit numerum testium lege augere. Nam ius nature non est prohibitum, scilicet nē plures exigantur testes, sed synceritatis humane ex præsumptum: nempe q̄ vel tres sufficiant, qui ideo numerus, licet plurimum in causis tam ciuilibus quam ecclesiasticis sufficiat, tamen meritō in aliquibus requiruntur plures, vt libr. nos. 5. tractabimus. Vult enim eadem ipsa ecclesia, vt patet. 2. quæstio. 5. cano præsul. in non nullis causis plures testes esse necessarios. Nempe ad condemnandas personas Curie insignes: vt putā Cardinales, presbyteros, &c. ergo eadem sancta ecclesia quæ ob personarum dignitatem quorum crimina difficile creduntur, voluit augeri testium numerum: non est cur leges repellat ad confirmandam defuncti voluntatem: qui, si cauilletur, pro se loqui non potest: ampliorem quoque numerum requirit: præcipue vbi testamenta aut non sunt subscripta, aut sunt occlusa: nam in apertis ius nature seruetur trium testium cum tabellione. Igitur illic Pontifex sumus non est credendus leges eiusmodi abrogasse: quia non habet auctoritatem in leges principum nisi quatenus sunt contra ius diuinum, vt ipse Papa fatetur, can. cum ad verum. & can. duo sunt. 96. d. neque abrogationis verbo illic vtitur: neq; talis abrogatio recepta vniquam à principibus fuit. Igitur licet alijs præterea duobus modis glossa illic textum interpretetur, satis sit nobis altero duorum modorum respondere, scilicet aut quod id restringendum est ad pia legata, vt explicatur capit. statim proximo, relatum. quæ quidem legata minorem exigunt solennitatem. Vel forte melius quod cum episcopatus Hostiensis esset in territorio ecclesię, potuit Papa præcipere vt non seruarentur leges ciuiles. Nam profectō neque in pijs causis vbiq; admittitur iure legitimum illigitiuū testamenti. Tametsi hæredes de honestate illa doceat implere.

Personæ in dignitate cōstituta nō faciunt criminibus notāde.

Aliq̄ solutio nec. c. cū esset.

ad primum principale in principio cōclusionis.

Argumenta autem in capite quæstionis obiecta nullius sunt ponderis. Respondetur enim ad primum, finē legis dupliciter cessare posse: scilicet aut generaliter in republica, aut in particulari casu: & quando cessat primo modo, cessat lex, quando verō non nisi in particulari non cessat, vt latè expositum est. Quod autem Adrianus subdit de correptione fraterna, nulla similitudine pugnat. Præceptum nam-

que correptionis fraternæ non habet pro fine commune bonum, sed particularem emendationem fratris: & ideo quando ille cessat, superuacanea esset correptio. Finis autem legum annullantium illegitimos contractus, est bonum commune: quod nunquam cessat. Item præceptum correptionis fraternæ, est affirmatiuum: quod non obligat nisi quando & vbi oportet: leges autem illæ sunt generales.

Ad tertium

¶ Ad tertium de iure respondetur nullum esse inconueniens vt quis citra suam culpam & negligentiam ob fortuitum euentum cohibeatur de suis bonis disponere, vt pax tuta sit in republica. Leges namque non valent singularia cuncta cauere.

ARTICVLVS. III.

Vtrum præscriptio dominium in possessorem transferat.

Xpediuimus membrum prius publicæ auctoritatis, quæ cohibere potest legitimum dominium nē sua bona profuolito dispendat. Sequitur ergo secundum, quod est ad auferendum quoque ciuibus eadem ipsa bona. Et peculiariter id disputauimus in præscriptione: de qua quæritur vtrum præscriptio dominium ab inuito domino auferat, & conferat; possessori. Et arguitur de more à parte negatiua. Respublica, nisi quando ipsa indiguerit, neminem ciuium expoliare potest inuitum sua substantia, præterquam ratione delicti: vsu autem venire potest vt absque vlla prorsus domini culpa aut negligentia quispiā triginta quadragintaque annis possideat alienum: ergo tunc nulla est causa cur eiusmodi possessor dominium acquirat.

¶ Secundō. Si præscriptio tanta polleret vi, sequeretur vt possessor malæ fidei præscriberet. Nam si causa legis fuit dominium ob negligentiam punire, non est dignus minori poena dū possessor mala fide possidet, quam dum possidet bona.

¶ Tertio arguitur. Si mala fides intra tēpus præscriptionis ad restitutionem obligat, sequitur q̄ etiā quādo possessor dubitat an res quā possidet sit aliena, ius præscriptionis impediatur. Cōsequēs tamē videtur esse cōtra Augustinū. 34. q. vnica: can. si virgo, vbi ait, Tā diu quēq; possessorem bonæ fidei rectissimē dici, quam

diu se possidere ignorat alienum. ¶ In contrarium autem est autoritas Gelasij 16. quæst. 3. can. Presulum. & can. quicumque. can. placuit. 1. quibus decernit, præscriptionem triginta annorum, etiam inter episcopos & ecclesias vim obtinere.

quibus titulis possit re publica ab inuitis ciuibushonau ferre.

Secunda pars humanæ potestatis qua princeps reipublicæ tam ecclesiasticæ quam civilis potest ab inuitis tum bona sua auferre, tum etiam in aliorum transferre dominium. Primum ratione subueniendi reipublicæ, vt ar. 1. dictum est, vim suam exercere potest: nempe vt dum ei opus est ciuium subsidio, eos ad contributio nem cogat: quoniam sumus, vt ait Paulus ad Rom. 1. 2. membra vnius corporis: & ideo tenemur succurrere corpori nostro. Secundo præterea ratione delicti potest malefactores bonis suis multare. Etenim quod per quodcūq; peccatum mortale ipso facto delictor suis sit priuatus bonis, iam supra tanquam hæreticum reiectum est. De alijs autem modis quibus princeps hac fungitur potestate nihil ad præsentem locum: solum enim de præscriptione nobis est quæstio. ¶ Igitur præscriptio nomen iuris est: idem nimirum significans quod, per possessionem præscripto à lege tempore protraham dominium rei acquirere. Et quauis non solum inter Doctores, verum & quandoque in iuris cõtextu explicationis gratia distingui consuecat inter præscriptionem & vfucapionem, quod præscriptio sit rerum immobilium, vfucapio vero mobilium: tamen crebro etiam iura ambabus promiscue vtuntur vocibus. Vt capere enim nihil aliud est quam vsu vendicare: hoc est per vsu legitimo tempore continuatum rei dominium acquirere: vt legitur. ff. de vsu capi. l. vsu capio. idque ipsum est præscribere. Loquendum autem est vt plures, & sentiendum vt pauci: & ideo non est cur non eadem vtamur distinctione. Itaque vfucapio duobus modis differat à præscriptione, scilicet & ratione materiæ, vt modo dicemus: & ratione temporis, vt dicere pergamus.

quanto tempore fiat vsu capio. Præscriptio longi temporis & longi temporis.

¶ Igitur quoniam hic tantum de foro conscientie disputamus, supponamus tam Imperatorum quam pontificum leges. Vt capio namque rerum immobilium trienio fit, aut quadriennio: vt habetur Instita. de vsu cap. & C. eod. l. quas actiones. Præscriptio vero altera est longi temporis: altera vero longissimi. Præscriptio longi temporis per decennium inter presentes, & per viginti annos fit inter absentes: vt eod. Insti. subsequitur. & ead. l. C. & C. de præscrip. longi temp. l. malæ fidei. Ratio enim postulat vt

præsentium negligentia, nempe qui in eadem prouincia, vel in eadem vrbe comorantur, breuiori tempore puniatur, quam absentium, ad quos non tam cito penetrare potuit rerum notitia. Præscriptio autem longissimi temporis est triginta annorum inter presentes, & quadraginta inter absentes: que in rebus ecclesiasticis est necessaria. De qua ideo præscriptione plura extant capitula. 16. q. 3. Et. l. citata, quas actiones. hæc omnia distinguuntur, scilicet quod decennalis & vicennalis præscriptio in secularibus sufficiat: tricennalis autem & quadragennalis competat religiosis rebus. Vt capio vero triennio fiat inter presentes, aut quadriennio inter absentes. Atque hoc proprio loco vsucapio à præscriptione distinguitur. Romana vero ecclesia, vt illic subiungitur, gaudere debet tempore centum annorum: itaque contra illam breuius non præscribitur. Quocirca etiam Imperator præcedente lege, vt inter omnibus ecclesijs hoc tempus centum annorum indulgeret: modo tamem sola ecclesia Romana illa gaudet, iuxta tenorem eiusdem authentici, quas actiones. vt habetur. 16. q. 3. cap. nemo. ¶ His ergo prænotatis quæstio nostra est an in conscientia qui præscriptis temporibus rem possedit, quauis postea rescuerit eam esse alienam, tunc illam possideat. De qua res tres sunt diuersæ opinioniones: duæ nimirum extremæ: quarum altera tenet quod semper est iudicandum secundum leges concedentes præscriptionem cum mala fide. Et hæc est glossa cap. finalis de præscriptionibus. Altera vero quod quauis bona fide toto tempore legis quis rem possideat, nihilo minus quotiescunque rescuerit eam esse alienam, et si in foro exteriori res sibi possessa adiudicetur: tamen in conscientia nunquam est tutus quo usque eam restituat. Et hæc est Summa Rosella, in verbo, præscriptio. ¶ Inter has ergo nos media via incedentes, duabus conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prior est. Nemo beneficio humanæ legis sana conscientia præscribit, nisi toto præscriptionis tempore bona fide possideat. Conclusio est expressè asserta in illa regula iuris, Possessor malæ fidei non præscribit. Est autem recolendum, secundum ciuiles leges olim possessoribus etiam malæ fidei rem possessam fuisse adiudicari solitam, vt Gratianus adnotauit. 16. quæst. 3. cano. dilectio. §. potest. Et expressè habetur cap. vigilantia. de præscript. vbi refertur Ephesinum legislatorè propter vitadam miserorum segnitiam, & longi temporis errorè & confusionem, primò omnium tricennalem vel quadragennalem præscriptionem lege sanxisse. Alexand. vero

Quod inter b' ecclesia locū nō habet nisi quadragenalis præscriptio

Cōtra ecclesiam sicut & omnia nō potest scribi nisi centū annis

Opiniones duæ extremæ.

Prior cōcl.

Optimè possessor malæ fidei præscribitur leges.

verò tertius. eod. capite easdem leges vel con futat, vel saltem moderatur, quantum ad hoc quod possessoribus malæ fidei non faueant: eademque reuocationem seu moderationem Innocentius tertius in Concilio Lateran. confirmauit eod. titul. cap. fina. Et ratione probatur. Possessor malæ fidei dicitur ille qui conscius est aut dubius rem quam possidet non esse suam. Accipitur enim hic fides pro conscientia, secū dum illud Pauli, Quod non est ex fide, id est conscientiæ concursus, peccatum est. Qui autem contra conscientiam rem alienam possidet, in peccato perdurat: & qui addubitat, scrutari tenetur veritatem: peccatum autem nemini suffragatur: ergo eiusmodi possessor nullum patrocinatur ciuile ius. Atque hanc rationem huius conclusionis assignat eod. capit. Innocen. Quare glossa quæ dicit non credere Papam potuisse leges illas reuocare, nullius profecto est probabilitatis. Nam etsi potestas Imperialis distincta sit à Pontificia: neque sit, vt illi aiunt, quos supra refellimus, simpliciter & absolute illi per omnia subdita: tamen quia quantum ad animarum regimen, spiritualis temporalis diuinitus est prælata, potest leges ciuiles delictorum fauores de medio tollere: qualis certè est quæ possessoribus malæ fidei faueret. ¶ At quod res patentior fiat, vel glossa illa vult leges ciuiles possessoribus malæ fidei in conscientia tradere rem possessam. Et iste esset intolerabilis error: esset enim contra naturam quod latro aut qui mutuum accepit, propterea quod decem aut viginti annos in mora sit soluendi, dominium acquirat. Aut vult id tantum, vt sentire videtur, & sanctus Thomas quotl. 1. 2. arti. 25. interpretari, quod negligenti domino post illud tempus non detur petendi ratio: quemadmodum decepto citra dimidium iusti pretij denegatur in iudicio actio, licet alter teneatur in conscientia excessum iusti restituere. Sed neque hic sensus vlli est æquitati consonus: quoniam in emptionibus & venditionibus præsumptio legis est quod cum pretia rerum non sint ita planè omnibus comperta, posset quis ignoranter & bona fide sciquialtero pretio rem vendere ultra iustum: & ideo denegatur alteri actio ad rescindendas lites. Quod autem nefarius latro, aut vsurarius, aut qui mutuum accepit, per manifestum diuturnumque peccatum ius acquirat, vt legum beneficio protegatur ne cogatur soluere, nulla ratio: etiam si alterius negligentia id commereretur.

Corrigitur ius antiquum

Quis possessor malæ fidei.

Cōtra ecclesiam sicut & omnia nō potest scribi nisi centū annis

Opiniones duæ extremæ.

Prior cōcl.

Optimè possessor malæ fidei præscribitur leges.

Posterior conclusio.

¶ Posterior conclusio. Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore, tuta conscientia rem

tanquam propriam possidet: quoniam lex ciuilis dominum ipsum reuera constituit. At ne per ignota ulterius progrediamur, explicare congruit quæ nam sint ad bonam fidem requisiti. Ad quod respondetur, exacta esse quatuor. Primum omnium requiritur substantia ipsa fidei: hoc est scientia vel credulitas, quod res sit tua. Vbi enim fundamentum hoc non adest, tota præscriptionis machina labascit. ¶ Secundo requiritur possessio. Nam vt habet Regula iuris, sine possessione non præscribitur, neque vsu capitur. vt. ff. de vsu. l. sine possessione. Quapropter cum ius spirituale laicis non competat, licet laicus ius alleget possedisse exigendi decimas, quadraginta vel quinquaginta annis nunquam præscribit: quia non est possessionis capax, neque res illa est præscriptibilis. Potest inquam laicus decimas recipere ex concessione: non tamem quod penes ipsum sit ius exigendi, hoc est imperandi earum solutionem. Pariter, neque seruus, neque Mendicantium religiosus possidere potest: atque adeo neque præscribere. ¶ Tertio deponitur titulus vel naturalis vel iure legitimus, vel præsumptus. Quare ratione fur, & vsurarius nullo tempore præscribit: quia possidet sine titulo per vim. Eadem ratione neque mutuarius. Nam licet titulo mutationis acquisiuit dominium, illo tamen pacto vt redderet. Si autem latronis filius bona fide hæreditatem paternam adiuit: nimirum credens bona illa legitime fuisse acquisita, & toto tempore præscriptionis illa fide possidet: transacto illo, quauis innotescat fuisse aliena, tutus manebit in conscientia. Et pari modo qui à latrone bona fide rem alienam emittit: vt habetur. ff. de vsu cap. l. si aliena. Nam licet ille titulus non sit vere naturalis, est tamen lege præsumptus. Eadem ratione in calce superioris libri diximus, quod dum sententia iniqua nemini in conscientia ius auferat aut conferat: fit vt qui per talem sententiam mala fide rem acquisiuit: nempe quia quando lata fuit, sciebat esse iniustam: nullo tempore præscribat. Nam perinde recipit ac latro. Si autem arbitratus esse iustam, possidere coepit, sed tamen infra tempus præscriptionis in notitiam sibi venit sententiam fuisse iniquam, tenetur restituere. Attamen vbi legitimum tempus præscriptionis tranierit, licet postea id no uerit, non tenetur. Nam postquam legitimo titulo hoc est lege præsumpto rem bona fide possedit, factus est eius dominus. ¶ Quarto requiritur eandem bonam fidem toto tempore absque interruptione continuari, vt expresse habetur cap. fina. de præscrip. Nam si interrupta fuerit: nempe quia dominus petijt, aut alia via: tunc tempora illa interrupta

Quæ requiritur ad bonam fidem.

Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas.

Mendicantium religiosus non potest quicquam præscribere

Qui à latrone rem emittit potest illam præscribere

pta

pta non censentur vnum legitimum constitue-
re. An verò qui de re illa quam possidet ambi-
git sitne sua, præscribat, quia longiuscula est
disputatio, post conclusionis demonstratio-
nem adiungetur. ¶ Reuertamur ergo his sup-
positis ad secundam conclusionem, quam, vt
dicebam, Summa Rosella simpliciter negat in
verbo, præscripto. & vt Syluest. eodem verbo.
§. 13. refert: Anton. quoque de Bu. in cap. vigi-
lanti. quia credere nequeunt, leges vero domi-
nio legitimos dominos priuare posse eò quòd
in leui sunt negligentie culpa: esset enim, vt ar-
bitratur, contra ius naturæ: sed tantum denegatur
eis petitionis actio. Et aiunt isti more suo
hanc esse opinionem Theologorum: quos tamen
si vidissent, secus pronunciaissent: cum di-
uus Thomas quotlib. 12. articu. 25. & Scotus.
4. dist. 15. & omnes conclusionem à nobis as-
sertam meritissimè teneant. Adrian. autem eo
modo procedit quo superiori articulo: nempe
quòd vbi negligentia veri domini ad culpam
pertingit mortalem, tunc qui præscripsit tutus
est in conscientia, etiam si postea intellexerit
rem esse alienam. Cui quidem iuri illud suppo-
nit fundamentum, quòd imperator est domi-
nus orbis: & ideo potest dominium ab vno in
alterum trāsferre. Attamen si ille non fuit mor-
taliter negligens, tunc licet in foro exteriori res
præscribenti adiudicetur, tenetur tamen in cō-
scientia restituere. Ratio eius est illud suū axiō-
ma perperam intellectū: Cessante causa legis,
cessat subinde eius vinculum: cum ergo lex præ-
scriptionis in culpa negligentis rem suam fue-
rit condita, illa cessante, cessant præscriptionis
causa. ¶ His veruntamen non obstantibus ab-
solutè asseritur conclusio, quòd qui bona fide
præscripserit, siue dominus negligens fuerit, si
ue secus, tutus manet in conscientia, quanuis
transacto præscriptionis tempore, rescuerit
alienum esse quòd possidet. Conclusio probatur
nō solum auctoritate diui Thomæ, & Scoti,
& Theologorum, vt modo dicebamus: verum
& sacrorum Canonum Gelasij & concilij Tholetani.
6. quæst. 3. & Augustini loco citato, cano. si virgo.
14. quæst. vnica. & de præscription. can. sanctorū.
& multis alijs. Et quòd dictæ leges non solum
approbentur à Pontificibus in foro exteriori, sed
etiam conscientie, solidissimum sumitur argu-
mentum ex cap. vigilant. & cap. ana. de præscriptio.
Nam postquam illi consultissimi Pōtiffices præscrip-
tionem duntaxat male fidei irritauerint, à contra-
rio sensu illam confirmant quæ bona fide sub-
nititur. ¶ Sed quò ad rationes descendamus,
nulla est illa Adriani, nempe quòd Imperator

fit dominus orbis: tum quòd illud falsum est,
vt supra eommonstrauimus, tum quòd etiam
si dominus esset regnorum orbis, non tamen
rerum habent dominium, vt pro suo libito pos-
sit res alienas vsurpare: quòd supra quoque o-
stensum est. Præterea quia non solum Imperator,
verū & reges & inferiores principes pos-
sunt facere leges de translatione dominiorum.
etiam si non sint rerum domini. Ratio ergo
est quam artic. 1. declarauimus: nempe quòd
reipublicæ princeps, tanquam pacis custos, vt
potest criminosos suis bonis multare, ita &
ab ipsis inuitis pro bono pacis suorum domi-
nia in alios traducere, idque lege, vt supra dixi-
mus, in foro poli cogente, atque adeò possidētis
conscientiam pacante. Alioqui, vt supra ar-
guebamus, si conscientiam possidentis eiusmo-
di leges nō quietarent, tum frustratione essent,
tum etiam iniquæ: quandoquidem ei rem ad-
iudicarent, qui tamen eā tuta conscientia pos-
sidere nequiret: idemque per sententiam, quæ
non ex falsa præsumptione, sed ex certa scien-
tia procederet. Isti enim talem principibus ne-
gantes in conscientia facultatem tanti faciunt
hæc bona exteriora, vt arbitrentur esse ceu su-
premū reipublicæ finem: cum tamen nos Chri-
stus tātoperè contra admonitos curauerit, vel
ad redimendum tempus contendentibus nobiscum
de tunica, relinqueremus & pallium. Hæc quippe
sancta meditatio antiquis legislatoribus altius
in corde infidebat quam iudicibus modò: & ideo
huiusmodi cōdiderunt præscriptionis leges.
¶ Hinc ergo gradum aduersus Adrianū facia-
mus. Quatuor enim inter alia argumentis eius
opinio cōfutatur: hæc scilicet, quòd si dñs non
fuit mortaliter negligens, dominium nō amittit.
Primum, quòd in iure nulla eiusmodi legitur
exceptio: quam tamen sancti Pontifices conscientiarum
consultores, non prætermisissent. Secundum,
quòd etsi vulgo non alia præscriptionis causa
circunferatur quam culpabilis domini negligentia:
si iura tamen & rationes consulas, non hæc est
potissima, sed certè bonum publicum: vt scilicet
certa sint dominia, & error lōgi temporis tollatur,
& tranquilla sit rerum possessio. Audi legem primam.
ff. de vsucap. Bono publico introducta est vsuca-
pio, ne scilicet quarundam rerum diu & fere
semper incerta dominia essent: cum sufficeret
dominis ad inquirendas res suas statuti temporis
spatium. Et cap. vigilant. de præscriptio. Ephesinus,
inquit, legislator, solum propter vitandam miserorum
segnitiam, & longi temporis errorem & confusionem,
primus tricennali &

Quatuor argumentis cōfutatur sententia adriani.

Nequeunt illi secundum aliquos veros dominos dñio priuare propter negligentiam re petendi.

Opinio Adriani.

Sententia auctoritatis.

Respondet Adriano.

nali & quadragenali præscriptioni vigorem legis imposuit. Non ergo lex punitiua fuit alienæ culpæ, sed consultiua communis boni. At que adeò non ille, sed hic fuit potissimus finis. Quapropter illo cessante, nihilominus lex præscriptionis ius tribuit in conscientia.
¶ Tertio, in corroborationem huius arguitur. Si culpa domini finis fuisset legis, profectò vel iniqua fuisset, vel quam rarissime suū assequeretur effectum. Nam culpa negligentis bona sua perquam rarissime, quòd isti nō aduertunt, est peccatum mortale. Enimvero prodigalitas vt omnibus in confesso est, genere suo non est mortale. Ob idque neque qui sua bona negligit, mortaliter vnquam peccat, nisi accidentarie: nempe in casu grauis necessitatis familiaris, aut pauperum quos sibi alere incumbit: ergo propter illam culpam raro contingeret præscriptionis iniustitia: non ergo illa fuit causa.
¶ Quarto denique, vt superius arguebamus, etsi ille fuisset finis, nihilominus illo in euentu particulari cessante non subinde legis vigor extinguitur: sed si in communi cesset. Est ergo tutus in conscientia qui legitime præscribit, etiam si postea illi innotuerit rem possidere quæ fuit aliena. ¶ Superest ergo tandem id examinare quòd supra in lite reliquimus. Diximus enim ad bonam fidem exigere, vt neque possessor dubitet rem esse suam: sed id certò credat: aliàs possessor esset male fidei. Enimvero glos. capit. fina. de præscripti. aliter sentit. Nempe quòd dubitans, etiam si iustam habeat dubitandi causam, nihilominus est in bona fide. Et citat pro se. §. bonæ fidei. l. qui scit. ff. de vsur. Eodemque vergit Panormitan. quòd ait ad literam probari, ex cap. si virgo. supra citato. 34. quæst. vnica: vbi ait August. tam diu bonæ fidei possessore rectissime quemquam dici, quandiu possidere se ignorat alienum: cum verò sciuerit, tunc esse male fidei. Qui enim dubitat, ut censet Panorm. ignorat. ¶ Et arguitur præterea in fauore huius opinionis. Qui dubitat rem quam possidet esse suam, potest illam bona conscientia in iudicio defendere, donec a se euincatur, hoc est iudicio subtrahatur: manet ergo semper in bona fide. At verò absq; dubio cōtrariam sententiam crediderim: nempe quòd tēpus quo quis, non quidem tenui scrupulo, sed probabili coniectura dubitat rem esse suam, non annumeratur præscriptioni: imò tempus eius legitimum interrupt. Et ratio est quòd iam habet conscientia vulnera, atque adeò fides eius non est bona: nam bona idem est quod sana & quieta atque adeò ille iam non ignorat rem esse alienam, vt vult Augustinus, quòd re vera Panormi-

Opinio q. Inredubitan an res sit sua bonatū fide possidet.

Contraria sententia auctoritatis.

mitan. vt probe Adrian. in. 4. in quæst. de præscripti. ait, non attentè animaduertit, quia non erat dialecticus. Ignorantia enim, altera est puræ negationis, id est carentia scientiæ, quæ stat cum dubio: altera verò prauæ dispositionis, quæ est contrarium iudicium. Augustinus ergo nō loquitur de hac posteriori, vt putat Panormitanus, sed de priori. Haud inquam vult possessorem in bona fide manere quadiu ignorat, hoc est quadiu non certè iudicat aut opinatur rem esse alienam sed quadiu ignorat, id est, nullam habet vel probabilitatem vel cōiecturam, sed certò credit esse suam. Id enim sonat bona fides, id est illa conscientia. Neque illud. §. citatum. ff. de vsuris. cōtrariū insinuat. Illic enim tantum habetur, quòd si quis fundū bona fide ab vsurario emit, sed antequam fructus perciperet agnouerit esse alienum, hoc est probabile habuerit cōiecturas: potest quidem fructus percipere quoad usque fundus cui etus sit, hoc est publico iudicio sublatus. Non autem habetur quòd illa conscientia tempus præscriptionis legitime continet.
¶ Ad rationem autem quam nos adiecit Adrianus respondet, nemini esse licitum rem illam possidere quam dubitat esse suam, nisi quantum temporis sibi conceditur ad inquirendam veritatem. Quin verò subdit paulo inferius regulā, videlicet quòd sicut iniuste quis capit rem de qua dubitat an sit sua, nec scinuste tenet, & possidet. At verò profectò regula hæc in primis falsa est, totique iuri aduersa. Enimvero cum melior sit possidentis conditio, non tanta scientia requiritur ad retinendum id quòd possides, quanta ad capiendum priuata autoritate id quòd non possides. Et ideo sub dubio tueri possum quam habeo possessio nem rei, quam sub eodem dubio non possem ab alio suscipere. Quando ergo rem habeo de qua dubito, hoc est sub formidine iudicio esse alienam, si nemo ex me petat, explorare teneor veritatem: quam si assequi neutiquā possum, non ideo teneor totam dimittere: sed pro ratione dubij vel cum illo diuidere quem dubito esse dominum, vel partem erogare in pauperes. Ratio ergo quare dubium tollit bonam fidem, non est quia sub illo non possum rem in iudicio defendere, vel illa uti: sed quia vt diximus, faucia tunc conscientia non meretur nomen bonæ fidei ad præscribendum.
¶ Post hæc autem non est silentio prætereunda opinio quæ Adrian. ex his modo dictis sibi elicit: nempe vxori quæ hæsitat an vir cui cōiungitur verè ac legitime suus sit, non solum non licere officium debitum ab illo exigere, verum neque;

Ad argumētum propriam opinione.

Regula adriani.

Regula impugnatur.

Quare dubium tollit bonam fidem.

Opinio adriani. de red ditione debiti.

Impugnatur opinio Adri.

neq; ipsi exactum reddere. Et ad capi. dominus, de secund. nuptijs, vbi precipitur reddere, respondet id intelligendum esse in foro exteriori: cogetur enim habitare cum illo, tamen ei non licet cum ipso se amplexu maritali commisceri: perinde ac si post clancularias nuptias, viuet priore viro cogetur habitare cum secundo. Ratio vero eius eodem semper peccato delinquit. Putat enim quod sicut dubius de resua non potest illam possidere: ita & dubia illa non potest ad virum accedere. Quae profecto conclusio, sicuti & ratio, falsissima est: & illi. c. dominus, planissime contraria. Illic enim non dubitatur de foro exteriori, sed de conscientia. Ob idq; discrimen interponitur inter debitum reddere & postulare. Et ratio est plana. Nam maritus legitimam habet possessionem uxoris, qua ideo non potest vxor eum expoliare per hoc quod habeat dubium quousq; sit certa: sicuti ego non possem furripere ab alio sua bona per hoc quod dubitem esse mea. Et ideo illa legitima possessio vxorem excusat a fornicatione dum debitum reddit. Idque expresse habetur cap. laudabilem, ne lite pend. longeque; apertius cap. inquisitioni, de sententia ex com. a quibus profecto capitulis Adri. in omne se vertens laus, neutriquam extricare valet. Quod enim in cap. inquisitioni, de sedandis conscientijs habetur sermo, plane inde colligitur quod sit trimbris diuisio: nempe vt qui coniugum certus est, coniugium non esse legitimum, potius sententiam excommunicationis humiliter sustineat, quam vt reddat vel petat: qui vero leui temerariaque credulitate id credit, confessario suo parens, resputo scrupulo: & reddat & petat. Qui vero probabili credulitate laborat, reddat, sed non petat. Hoc autem mihi profecto maiorem inicit scrupulum, quod in illis capitalis, Dominus. & Inquisitioni. ille qui dubius est, petere cohibetur. Ex quo statim fit consequens, utroque haesitate neutrum posse debitum petere. Et ratio scrupuli mei est, quod si qui dubitat indaganda veritati diligentiam adhibuerit sufficientem, neque tamen illam possit assequi, non est cur arceatur a petendo: alias maneret absque; sua culpa semper ligatus, vt neque praesente coniuge vci posset, neque ad alterum transire. Quod concessum durum esset. Et ideo existimo dict. c. sic intelligi, quod ille qui probabiliter dubitat, dum non facit diligentem inquisitionem, reddere quidem potest, sed non petere: quia est in mala fide: illa tamen facta, arbitror, sub aliorum censura, posse etiam petere: quia iam est in bona fide. Nam tunc vanum est habere positum assensum, virum illum non esse suum. Argumenta ergo

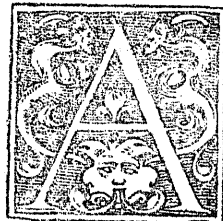
omnia in assertis conclusionibus plane soluta sunt. Primi enim antecedens negatur: nempe non posse rempublicam quinquam nisi propter crimen suis bonis priuare: imo potest propter pacem. Et quantum ad secundum, iam satis explicatum est quemadmodum possessor malae fidei non praescribat. Et circa tertium pariter quemadmodum dubitatio bonam etiam fidem interrumpat.

QUESTIO SEXTA, De restitutionis substantia.

Sanct. Thom. 2. 2. quaest. 62.

ARTICVLVS I.

Vtrum restitutio sit actus commutatiue iustitiae.

Lterum preambulum quod vitij pertractandis, iustitiae commutatiue contrarijs debet quisque praenoscere, est restitutionis necessitas, eiusdemque; legum modus & forma: nempe vt quae in tubiequentibus libris ostenderimus aut sublata per iniuriam esse aut retineri, constet qua lege sint redhibenda. Prima ergo quaestio est de restitutionis substantia: in cuius primo articulo interrogatur an restitutio sit actus commutatiue iustitiae. Primum enim quod ad inuestiganda definitionem inquiritur, est genus. Arguitur ergo a parte negatiua. Primo sic. Restitutio nihil a satisfactione distat, promiscue nanque; vtimur utroque; nomine: quin vero & iura pro eodem vtrunque; videntur accipere: vt extra, de iniur. & dam. dato. c. si culpa. vbi cum iubetur tam pro damno dato quam pro iniuria satisfactionem fieri, vtraque; eodem nomine, scilicet tam damni restitutio, quam satisfactio pro iniuria, comprehenditur: satisfactio autem est pars poenitentiae pro offensa in Deum commissa: inter Deum autem & nos non est ratio iustitiae commutatiue: quia (vt. 5. Ethi. Arist. author est) Dijs & paratibus aequale reddere non valeamus: restitutio ergo non proprie ad commutatiua attinet iustitiam. Secundo arguitur Restitutio non tantum locum habet in commutationibus, verum etiam in distributionibus: vt dum quis non distribuit praemia secundum meritum pondera, refundere ei tenetur qui minus

Ad arguenda in prima conclusionem.

Restitutio nis etymologia.

Conclusio.

Iustitia commutatiua & distributiua quomodo differant. Restitutio non est vbi debitum non erat.

nus iusto recipit: ergo non tantum commutatiua, sed & distributiua etiam actus est.

In contrarium est quod restitutio ablationi opponitur: ablatio autem alienae rei peccatum est iniustitiae circa commutationes: restitutio ergo eiusdem est iustitiae actus quae in commutationibus dirigendis versatur.

Pro solutione quaestionis notandum est, restituere (vt nominis compositio praefert) idem esse quod iterum quempiam in suum locum & ius statueri: haud enim huiusmodi nominum allusiones & etymologiae vilipendenda sunt: quoniam cum nomina sint conceptuum nota, talia curare debent linguarum conditores rebus indere, qualibus rerum natura explicetur: primum imitantes parentem nostrum, qui idem obseruauit: secundum illud Gene. 2. Omne quod vocauit Adam animae viuetae, ipsum est nomen eius. Est autem restitutio, verbum Latinis celebre. Dicitur enim quisque in suum locum, dignitatem, ac ius restitui, perinde atque homini restitui bona sua. Vnde. ff. de verbo. & rer. signi. l. plus est. habet plus esse in restitutione quam in exhibitione. Nam exhibere est praesentiam corporis praebere: restituere est etiam possessorem facere, fructum reddere, &c. Vt si quis vi raptus est, aut per iniuriam in carcerem intrusus, suisque bonis expoliatus, non restituitur, licet exhibeatur, hoc est, liberè permittatur ad proprios lares remeare, nisi in locum suum pristinum statuatur. Hinc ergo colligitur conclusio huius quaestionis. Restitutio est actus iustitiae commutatiuae. Probat. Contraria ad idem genus pertinent, vt in Praed. c. 8. Arist. docet: auferre autem rem alienam inuito domino, est vitium iniustitiae circa commutationes: restitutio autem est recompensatio contraria: est ergo eiusdem generis iustitiae. Secundo. Restitutio, vt legitima sit, fieri debet ad aequalitatem rei quae ablata est: siue per iniuriam sublata sit, vt furto & rapina: siue per domini voluntatem, vt mutuo & ceteris contractibus: aequalitas autem rerum (vt. 5. Ethic. Arist. docet) per iustitiam commutatiuam constituitur: hac nanque; ratione a distributiua distat, quod illa non constituit aequalitatem, nisi inter proportionales meritorum & proportionales praemiorum: est ergo restitutio actus commutatiuae iustitiae. Ex quo fit vt restitutio proprie locum non habeat, nisi vbi ratio debiti intercedit. Si enim quis dono mihi dedit centum: post vero ego, vt gratiam illi referam, tantundem redonem: non est censenda haec mea gratiae relatio restitutionis nomine. Nam etsi similitudinem quandam restitutionis habeat materialè, vt aiunt: idcirco quod

res eadem redditur: deest tamen restitutionis forma, puta obligatio, a qua restitutio & speciem & nomen sortitur. Ob idque; donatio illa non ad iustitiam commutatiuam, sed ad liberalitatem potius spectat. Neque; vero opus est ad restitutionis naturam vt eadem numero aut species res quae accepta fuit, reddatur: tamen si praemua eius significatio id videatur auribus exhibere: satis est quod tantundem valeat. Enimvero sicut commutationis appellatio, quae proprie in rebus fit, vt commutatio vini pro oleo: & merces pro pecunia, ad actiones & passionem est more & vsu translata: sic & restitutionis nomen extensum est. Vt si quis mihi contumelioso verbo iniurius fuit, quem ego postea fuisse caecidi, quaedam fieri potest commutationis compensatio. Et pari ratione qui iniuriam irrogauit, potest eam pecunia resarciri.

Argumenta vero in contrarium obiecta non nihil afferunt difficultatis. Ad primum ergo respondetur, quod etsi nonnunquam duo haec nomina, satisfactio, & restitutio, vsu confunduntur, quando scilicet res in controuersiam non veniunt: longo tamen intervallo actiones ipse differunt. At vero quae differre monstrantur, ostendi prius debent quo pacto conueniant: nam (vt initio huius ex Arist. 5. Ethic. c. 1. citatum est) quo res aequiores viciniores sunt: & propinquiores, eo magis aequiuocatio laet. Sit ergo primum nostrum assertum. Satis factio perinde atque restitutio ad iustitiam pertinet commutatiuam: nam vtraque; fit secundum aequalitatem rei ad rem, in quo commutatiua iustitia a distributiua se iungitur, qua praemia secundum dignitatem personarum distribuuntur. Enim vero, qui iniuria alium laesit, ad aequalitatem meriti debet ei satisfacere. Scio equidem Scotum in. 4. dist. 14. q. 2. constituere poenitentiam sub iustitia vindicatiua, quam speciem esse putat distributiua. Considerat enim poenitentem non solum tanquam reum, verum tanquam ministrum iustitiae Dei: qui quidem poenitens de se ipso supplicium sumit. Quapropter cum satisfactio sit pars poenitentiae, subsequenter concederet ad eandem iustitiam pertinere: vt puta cum quis ieiunijs & vigilijs se affligit. Atque; haec sententia amplexus videtur. S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. art. 1. At tamen multo forte congruentius poenitens non consideratur ceu minister iustitiae vindicatiuae, sed tanquam offensor, quidem iniuria lata se accusat, & pro eadem satisfacit ei in quem commisit offensam: puta Deo, vel homini, vt iudicis vindictam effugiat. Quam ob causam idem. S. Doctor. 3. part. quaest. 85. articulo. 3. poenitentiam sub iustitia commutatiua collocat:

Ad. r. argu.

Opinio Scoti. de poenitentia.

Opinio dicitur. de poenitentia collocat.

ntētia alia ab Scot. sen tentia.

collocat: etiam quantum ad satisfactionem si bene inspiciatur articulus: nam afficere quem piam iniuria, eodem reedit, ac si rem illi abstuleris: & ideo satisfacere pro offensa eiusdem & iustitiæ ac si rem ablata rependas. At verò quoniam Deo corporeum aliud post contritum animum reddere gratius non possumus quam corporis castigationem, apparet in satisfactione respectu ipsius quædam punitionis forma: secundum famosam illam Augustini definitionem, Pœnitentia est quædam dolentis vindicta, semper puniens in se quod dolet commisisse. ¶ Huic igitur rationi qua restitutio cū satisfactione conuenit, subiunguntur septē differentie inter easdem duas virtutes. At qui prima sumitur ex parte materie: quam differentiam constituit S. Tho. 4. dist. 15. q. 1. art. 5. Inæqualitas namq; quæ iustitiæ commutatiuæ contraria est, duobus modis vñ venit. Vno in rebus exterioribus, vt dum quis rem alienam occupat: altero verò in actionibus & passionibus iniurijs, vt cum quis ciuem violenter verberat, aut conuijs aspergit. Modus prior restitutionem exigit, qua in rebus ablatis æqualitas constituitur: posterior verò exposulat satisfactionem: vt videlicet de commissa culpa fiat proximo compensatio. Itaq; satisfactio non est nisi vbi iniuriosum crimen adfuit: restitutio verò etiã vbi nulla interfuerit ablationis culpa. Hoc autē discrimē vel ex ipsis vocibus innotescit. Restituere nãq; est reddere quod ablatum est: satisfactio verò quia pars est pœnitentiæ, est iniuriã rescire. Consequitur ergo ex hac propositione tanta disgregatio inter satisfactionē & restitutionem, vt licet quandoq; ambæ concurrant, possit tamen altera absq; altera reperi. Exemplum accipe. Latrones & fures qui vi aut furto alienam domum cõpilauerint, tenentur in primis ad restitutionem eorum quæ raperint: & præterea de illata iniuria satisfacere: putã aut petẽdo veniã, aut alia via. At verò cum quis nihil furripuit, sed tamen aut conuictio aut manuum iniectioe iniuriam fecit, satisfacere potest per supplicē submissionem, vel per alia grata officia citra restitutionē. Et conuerso qui æs creditori debet quod ab illo mutuatus est, restituere quidem tenetur: satisfacere verò non item: quia nullum commisit crimē, quoad usq; in mora est soluendi. ¶ Secūda differentia ex hac prima enascitur, respectu illorū quibus fit satisfactio & restitutio. Illa enim nō solum hominibus, verum & Deo, eidemq; præcipue fit: restitutio verò proprie solis hominibus. Prior pars est certa. Quoniam licet in proximos contingat etiam peccare, quos dilige-

Septē differentie inter restitutionem & satisfactionem.

De quibus restitutio & de quibus satisfactio.

Secūda differentia. Quibus fiat restitutio quibus videtur satisfactio.

re vt nos ipsos tenemur, atque adeo illis ratio- vlla satisfactionis debeatur: proprie tamen in Deum solum peccatur: dicente Augustino, peccatum esse dictum: vel factum &c. contra legē Dei: & regio Propheta cõfistente. Tibi soli peccavi. Haud enim proximorum læsionis scelera essent, nisi Dei autoritate fuissent. inhibita. Nam etsi lex naturæ obliget, illa etiam obligatio ab authore Deo dimanat: sicut & lex humana: nam per me, inquit Sapient. Prouerb. 8. Reges regnant, & legum cõditores iusta decernunt. Ex quo fit consequens vt ei proprie debeatur ad iustum satisfactio: quæ vel hic vel in purgatorio persoluenda est. Vnde Levit. 6. cautum erat, vt ille qui vi aliquis extorsisset, aut fecisset calumniam, aut quippiã simile commisisset, omnia integra primum restitueret: mox pro peccato offerret Deo arietem immaculatũ. Fit ergo proprie satisfactio Deo. Haud quidem negandũ, vt quidam cõtendunt, quin suo quoq; gradu fiat hominibus: sed tamē maxime fit Deo. Restitutio verò non illi, sed solis hominibus. Et ratio est in promptu, quia Deo nihil proprie auferimus, neq; auferri vñlo modo potest: licet per analogiam ad nos, dicamus illi per peccatum honorē adimi, sicuti ait Paulus Roman. 2. Tu autem Iudæus cum sis, Deũ inhonoras? Præterea neque ei possumus quicquam reddere quod illi accrescat. Etenim quia Deus est, nostrorum bonorum non indiget. Quauis per eandem analogiã satisfactio quæ illi fit: dicatur esse honoris restitutio. ¶ Ex his rursum sequitur tertia differentia inter has virtutes, ab effectũ diuersitate percepta. Per restitutionem non remittitur peccatum, sed tantum cessatur à peccando: per satisfactionē verò remittitur quantum ad pœnam, remissa culpa: eò qd est solutio pro peccati debito. Hunc autē effectum sortitur virtute passionis Christi. Quo ideirco caret si extra eius gratiã fiat, Restitutio autem legitime fieri inter homines extra gratiam Dei potest, quin etiã extra amicitiam humanã: quod satisfactioni repugnat. Et hæc est quarta differentia. Enimverò qui inimico, quod ab illo mutuo receperat, integrum reddit, perfecte restituit: licet eum in suam amicitiam non recipiat: ei autē qui iniuria affectus est non fit satis, nisi per amicitie reconciliatio nem: nisi forte per ipsum quo minus fiat, stetur. Hæc quippe ex diuersis debitorum radibus pensanda sunt. Restitutio inquam debitum non nascitur ab iniuria, sicuti satisfactio nis. Et ideo licet illa non habeat pro fine amicitiam: hæc non fit legitime nisi illa recuperetur, quæ amissa fuit, gratia. At verò etsi ob satisfactio

Proprie solum Deo peccatur.

Omnis obligatio. legi autore dicit.

5. differentia

6. differentia

7. differentia nulla hic restitutio facta: cõdita hominem in purgatorio remoratur.

Tertia differentia.

Extra gratiã per satisfactio nem pœnæ remittitur. Quarta differentia.

satisfactionem quæ Deo fit, pœna ab ipso cõdonetur peccatori: non tamen ideo censenda est proprie restitutio: vt in. 4. dist. 15. ar. 5. placet Richard. Arbitratur enim quod peccator restituit quod Deo debet. Est enim hæc verbi abusus: quia vt diximus, neq; Deo quicquam adimimus, neq; illi acquiritur quod in remissionem culpæ ei offerimus: Imò fit tunc debiti remissio. ¶ Huic ergo quartæ subnectitur quinta inter capedo: videlicet restitutionē nō esse pœnitentiã partem veluti est satisfactio: sed duntaxat est præambulũ vt quis à peccato desistat. Etenim si quis alienum æs cõtraxit, quod dum est soluendo, inuito domino retinet, vel iniuriã quam illi intulit diluere recusat: non potest dignè ad pœnitentiã accedere, nisi ab illo delicto per restitutionem euellatur. Itaq; restitutio contritionem, quæ ordine prima est pœnitentiæ pars an teccedit: satisfactio verò etiam confessionem, quæ secūda est, subsequitur. ¶ Ex quo deniq; colligitur sextũ discrimen. Satisfactio arbitrio sacerdotum virtute clauium constituitur, eademq; in illis tribus generibus, scilicet in oratione, ieiunio, & elemosyna: restitutionē verò ad æqualitatem quisq; tenetur sua sponte facere, vel sententię parere iudicis. ¶ Septimũ præterea si libet mteruallum accipito. In purgatorio nulla fit, si rive expectatur restitutio: sed tantum fit satisfactio, seu potius satisfactio. Hoc dixerim ad depellendũ errorem vulgi quod arbitratur de functos in purgatorio remorari quousq; restitutiones quas hic suis cõmendantur, executioni mandentur. Est enim merdiculum. Haud si quidẽ lex esset digna Deo si sanxisset vt quis pro ea culpa pateretur, quæ nullatenus in sua est iam libertate. Alloqui si hæredes nũquam restituerent, nũquam miser ille exiret illos purgatorios carceres: qua vtiq; ratione purgatorium verteretur in infernum. Viderit sibi scilicet quisq; quomodo in hoc sæculo restituere mandauerit. Nam si negligens fuerit, etiam si culpa remittatur, luet in purgatorio pœnas: quauis post eius obitum illico fiat restitutio: illis autem pœnis persolutis, etiam si nũquam restitutio fiat, liberabitur. Ineptissime enim in cõtrarium adducitur, quod ego meis auribus audiui illud Augustini, quod statim articulo proximo audiemus, Non dimittitur peccatũ nisi restituatur ablatum. Illud namq; de remissione culpæ intelligitur in hoc sæculo: quia qui non restituit, reus est semper culpæ. Ecce quãta intercapedine satisfactio & restitutio distet. Ex qua dilutio colligitur prioris argumēti. ¶ Ad posterius autem probè respondet S.

Ad argum.

Tho. quod restitutio illius quod per iustitiã distributiã cõferri omissum est, ad iustitiã spectat cõmutatiã. Nam quauis illud nunquam fuerit ab illo cui dandũ erat possessum, fuit tamen debitum: & ideo quodammodo sublatum: ac subinde functio commutatiuæ iustitiæ est, idem repẽdere. Quo fit (vt scitè Caieta colligit) quod si princeps aut dominus aliquot annis distributionem prætermiserit, quã inter cõscriptos ciues facere tenebatur, & postea pœnitentiã ductus restituere cõstituerit, non debet præsentibus tũ ciuibus restitutio nem facere: sed eorum defunctorum hereditibus, quibus viuentibus debebatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrum sit ad salutem necessariũ, rei quæ ablata est, restitutionem fieri.

Secundo articulo, qui apud sanct. Thom. primus est, supposita restitutionis interpretatione de eius est necessitate respondendũ. Vtrum scilicet ablati restitutio sit ad salutem necessaria: Et arguitur ad negatiã partem. Ad salutem animæ, hoc est ad vitam æternam consequendã, satis est seruare madata: secundũ verbum Dñi, Matthæi. 19. Si vis ad vitã ingredi, serua mandata. Quod si quis inculpam fuerit collapsus, satis est quod per pœnitentiã, quæ secūda est tabula post naufragium, conscientiam abluat: restitutio autem neque inter præcepta, neque inter partes pœnitentię, vt supra dictum est, connumeratur: ergo non est hominibus necessaria. ¶ Secūdo arguitur. Si restitutio esset necessaria, maxime quia aliquo est præcepto imperata: id autem in Decalogo nullũ extat, præter illud, Non furtũ facies, hoc verò negatiuum est præceptum autē restitutionis affirmatiũ esse deberet, vt nomen ipsam sonat: ergo nullũ est tale præceptũ. ¶ In contrarium est Aug. in epist. ad Macedo. quæ refertur. 14. q. 6. Si res aliena propter quam peccatũ est reddi possit & non redditur, pœnitentiã non agitur, sed simulatur: Si autem veraciter agitur, non remittitur peccatũ nisi restituatur ablatum: ¶ Vltimo hæc nemini dubia esse potest. Conclusio. Quoniam ergo cõclusioe absoluitur: Ablatum restitutio sic necessaria est, vt absque illa durare nemo posset in gratia Dei, illamve recuperare. At verò in gratiam S. Thom. exponendi sunt termini: eò qd hic secundus articulus

Conclusio.

V

statim operatur. Quapropter (vt postremo articulo huius libri repetendū est) obligatio huius præcepti quantum ad actū animæ interiorē, est, vt cum primum cuiq; constiterit rem possidere alienā, animo proponat reddere: non tamen est in culpa si statim nō reddat, quousq; habita tū creditoris copia, tū opportunitate soluendi, soluere amplius distulerit. An verò quàm diu quisq; in mora durat, tādū crescat culpa: & an aliquando eadem innouetur, ad eundem postremum articulum huius libri pertinet satisfaciendo respondere.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omnia in vniuersum quæ quis vel alio abstulit, vel inuito domino retinet, teneatur restituere.

ROST substātiā necessitatemque restitutionis videre tertio loco restat amplissimam eius obligadi vniuersa litatē. Queritur ergo vtrum omnia in vniuersum ablata & retēta, teneatur homo restituere. Et arguitur à parte negatiua. Duo sunt bonorū genera in quibus quis alteri nocere potest, scilicet spiritualium, & temporalium: spiritualium autem non est necessaria restitutio: ergo cum sint tēporalibus præstantiora, fit vt neque temporalium sit necessaria. Minor exēplo mōstratur. Enimvero qui alterum ad peccandum induxit, nihil illi restituere tenetur: tum quod ille liberè fecit, tum quod & ipse se potest in pristinum statū restituere. Secundò. Si quis à monachatus professione vel cōhibuit, vel abstraxit, eisdem prorsus rationibus modò adductis, nihil ei restituere cogitur: ergo neque in hoc casu restitutionem facere est operæpretium.

¶ Tertiò. In bonis tēporalibus maximū est vitia: sed qui vitā alteri, vel membrū abstulit: nulli restitutioni manet obnoxius, quia ad impossibile nemo obligatur: quale est vitam aut membrum restituere.

¶ Quartò. Nemo ad peccatū obligatur: quandoq; autē fieri nequit restitutio citra culpā: vt putā cū quis alienam famā reuelatione occulti criminis denigravit: ergo eiusmodi restitutio neutiquam est necessaria.

¶ Quintò. Honor quē quis alteri contumelijs deturpat, nullatenus restitui potest: quia ad præteritū nō est potētia: ergo illic locū nō habet restitutionis vinculū. ¶ Sextò. Dū quis cui piā impedimento est nē aliquod spirituale facer

dotiū assequatur, auferre id illi censetur: nā (vt philo. 2. Phy. tex. 5. 6. author est) q̄ parū distat à re, nihil distare videtur: & tamē nullo innotatur restitutionis nexu: quia præbenda non debet ab altero auferri, vt priori cōferatur: ergo non est omniū in vniuersum necessaria restitutio. ¶ In contrarium est diuina sententia Ezech. 33. Si impius egerit pœnitentiā à peccato suo, feceritq; iudiciū & iustitiā & pignus restituerit, rapināq; reddiderit. &c. vita viuet, vbi omnium insinuatur necessaria restitutio.

Questionis huius cōclusio statuitur affirmatiua. Omniū in vniuersum quæ quis vel iniuste sustulit, vel iusto aliquo civili cōtractu, accepta retinet, præceptū est, restitutionem fieri. Neq; verò nouis opus est testimonijs aut rationibus post ea quæ proximo articulo dicta sunt. Enimverò vt prohibitio furti, sic & restitutionis præceptio, generalis est, vniuersa complectens. Et ideo nisi aliqua de causa excusatio cōtingat, aut attenuatio culpe, semper est mortalis eius trāsgressio: Excusatio autem fit aut per ignorantiam, aut per impossibilitatē: absolutio verò ab obligatione per domini volūtatē, illam remittentis: sed attenuatio cōtingit ratione tenuitatis materiae. Nā qui parū retinet, nihil retinere videtur: ideoque leui tangitur culpa.

AT verò argumenta quæ obiecta sunt non parum considerationis postulant. Et quoniam tria sunt mortalium bona (vt. 7. Polit. c. 1. Aristo. meminit) scilicet animæ & corporis: atque ille facultates quæ extrinsecus possidentur, decere existimauimus secundū eorū dignitatē ordinē sequi dicendi. Bonorum autē animæ alia sunt naturalia: vt intellectus: alia verò acquisita, sed tamē temporalia vt scientia: alia deniq; simpliciter spiritualia, vt virtus & gratia. At verò de prioribus nulla est necessaria peculiaris disputatio: sunt enim simpliciter tēporalia bona: & idcirco qui hominem (vt exēplum ponam) vel præstigijs vel alia via demētaret, vel per vim aut fraudē à literarū studio diuerteret, teneretur ad arbitriū prudentiū dānum, sicuti in alijs tēporalibus, reficere. Restat ergo vt ab spiritualibus exordium capiamus, qualis est gratia, & quibus ipsa nutritur, virtutes. De his enim primum argumentum propositum est. Ad quod Scotus. 4. dist. 15. q. 3. art. 1. & Richardus eadem dist. arti. 4. q. 2. quæ ibidē sequitur Paludanus: & in materia de restitutione Adrianus: respondēt affirmando. ¶ Quicūq; alteri est causa peccati, ipsum scilicet inducendo, obligatus sit restitutioni, sic vt cōmodiori qua poterit via eum teneatur in Dei gratiam

Adrianus.

Cōclusio

Tria huiusmodi bona

Bona autem sunt

1. Cōclusio

Ad. 1. m. Scotus.

gratiam reuocare, suadendo illi vt respiscat, orandoq; pro eo; eūq; pro posse iuuādo. Quin vero addit Adrianus neminem posse suorum restitutionem bonorum spiritualium remittere veluti corporalium: vt pote quorum nemo præter Deum dominus est. Et quidem si iacturam tantum inspexeris quam homo facit cum de diuina gratia decidit, hoc certissimum est quod tātō exitialis perniciosiusq; nocet qui proximū cōsulco in talibus bonis nocet quā si noceret in corpore, quāto anima pretiosior est corpore, & gratia Dei vniuerso orbe. Vnde Gregori⁹, qd̄ refertur. 6. q. 1. ca. ex merito. De teriores, inquit, sunt qui vitam, moresq; bonorū corrumpunt, his qui substātiā aliorum prædiāq; diripiunt. ¶ Attamen licet alij prudentius me forsan iudicent, nihilo minus nullā mihi videor rationem videre quæ hanc sententiā confirmet, quam præfati doctores affirmant. Et primum omnium quantum ad culpā. Qui dedita opera idq; ex odio contendens proximum procurat de gratia Dei expellere, & in eius inimicitiam conijcere, enormius peccat quā si vitæ temporali pararet insidias: quia longe nocentius malum intendit. At verò cuius propositum nō est proximo sic enormiter in spiritualibus nocere, sed vel suum cōmodum assequi, vel suam explere voluptatē: non tāta grauitate delinquit, quā si eius diriperet bona tēporalia. Ecquis enim asserat eum qui liberam mulierculam corruptam, absq; vlla vi & fraude sollicit et iāsi vel prece vel pretio vrgeat, tam graui crimine cōplicari, q̄ si honorū eius copiam deprædaretur? Re vera nulla est in tali assertionē apparētia rationis. Fallax ergo est argumētum. Plus nocet, ergo grauius peccat. Cætera enim non semper sunt paria. Enimverò qui aliena bona surripiunt, id faciunt inuito domino: vnde iniuria ac subinde culpa suscipit in crementum: qui vero altum allicit ad malum, nullam infert vim aut necessitatem, atq; adeo neq; iniuriam. ¶ Sit ergo secunda conclusio superioris expositoria. Qui alterum in crimen conijcit vi aut fraude, tenetur eatenus illi restituere, vt quem seduxit veritatem doceat: & si vim intulit, liberū relinquat vt in bonam redeat mentem. Decepit quis fortē hominem docens non inesse culpam vbi erat: putā quēpiam contractum non esse vsurarium, qui tamen erat, ob quam deceptionem exercet ille talem cōtractum: in tali casu tenetur fallax ille homo docere alium veritatem, nē falsus male agat. Quapropter hæresiarcha qui hæreses seminauit, tenetur recantare palinodiam, & quātum in se fuerit conuellere iniqua semina.

Eodē iure si ego quēpiā indaxi vt inimicitias gereret cū inimico meo, & mea causa illas exerceat, teneor illū liberū relinquerē nē sim illi causa mali. Cōclusio manifesta est: quoniam ego sum causa nō solū ob quā deliquit, verum ob quā in delicto persistit. ¶ Tertia conclusio. Si quis aliū absq; vi & fraude induxit in peccatū, etiam si cōsulco & ex animo induxit, alius autem scit se esse in peccato, estq; eiliberū exire dum voluerit: tunc inducens nō tenetur peculiari præcepto iustitiæ commutatiuæ restituere, sed generali præcepto correctionis fraternæ sicut cæteros. Prior pars probatur. Primum, iste inducens propriè loquendo nihil ab altero sustulit: nam auferit nemo quidpiam nisi ab inuito, qui autē sciens & prudens peccat, quā tunuis precibus alterius succumbat, non facit inuitus: aliter nō peccaret, dicente Augustino in De vera relig. &. 1. lib. retract. Peccatū adeo est voluntarium, vt nisi sit voluntarium, nō sit peccatum. 15. q. 1. c. quod autem. Respondēt autem Scot. & sui, quod licet taliter inducens non sit tota causa peccati, existit nihilominus pars causæ & occasio, & ideo manet quodam pacto restitutioni obnoxius. Contra hoc tamen est argumentum. Quando ego precum improbitate donū aliquod ab amico citra vim & fraudem extorqueo, nullatenus illi teneor vt restituam vi iustitiæ: nisi mea liberalitate illi decreuero esse grātus: pari ergo iure qui à muliere vel prece vel pretio cōsensum expresit in malum, postquā illa vltro cōsensit, liber est qui extorsit à restitutione: scienti enim & consentienti non fit iniuria: de regul. iur. in. 6. Et facit ad idem tex. cod. titulo. cap. nullus. eodemq; titulo. ff. l. consilij. quibus nimirum docetur neminem ex consilio quod fraudulentū non sit, restitutioni obligari. ¶ Secundo aliter idem comprobatur. Nemo ei restituere tenetur, in cuius potestate non est restitutionem fieri: Deus autē solus est author gratiæ: homo ergo eodē vinculo est solutus. Quod si vrgeas saltem obligari ad id quod potest, aliter arguitur. Nemo ei adstringitur restituere, qui sua sponte condōnat quod sibi ablatū est: sed ille qui non vult respiscere à peccato, virtualiter condonat quod ablatum sibi est: quoniam cum in sua potestate per solius Dei auxilium positum sit diuinam gratiam recuperare, & non recuperat, videtur illam suā culpa negligere: atq; adeo alter fit à debito liber, quia nō retinet alie num. Etenim si ego furto sustuli auri pondus quod expositum manifestumq; relinquo domino, vt quādo ei liberit possit sine mea vilius ve alterius opera capere: profectò si nō capit,

Cōclusio

cenfetur illud reuere: atque adeo ego no amplius teneor facere. Etenim neque obligor illi ad monere, ut capiat, neque rogare. Ecce quod tuum est: aut cape, aut abi. Ad nostrum propositum. Vnde quæso obligor iniquum in bonam mentem meo care si cum ipse absq; opera mea possit, minime vult emendari? Accedunt & argumenta alia minora: nã secundum auctores contrariæ sententiæ, consequens fit primum, vt si quis mulierem quæ in sordibus iacebat adfordidum actum induxit, teneretur eam emendare: quod nulla suadet ratio. Item quod qui nō potest eum qui corrūpit in viam reuocare, teneatur saltē pecunia pro posse ei satisfacere: licet diuinagratiā nullā sit existimatione pendenda, nam in honoribus ita vsu fit: quod tamē in spiritualibus nusquam obseruatur: nulli enim cōfessorum tales restitutiones iniūgūt. Tertio sequeretur vt qui publicæ peccauit, singulis eorum quibus fuit occasio ruine teneretur restituere. Et accedit profecto (vt ait Syluſtius in verbo: restitutio) non debile argumentū in fauorem huius sententiæ, quod eum S. Thomas solertissimus, omnium scrutator de hoc genere restitutionis nihil vspiciā minerit, nullatenus iudicauerit, esse necessariū. ¶ Adieciſmus autem in secūdo membro quod ligamine correctionis fraternæ, quod est charitatis, tenetur talis homo corripere fratrem: & forsā arctiori vinculo q̄ reliquos, ceteris paribus: nam alioqui quem in maiori periculo videro, citius teneor corripere. Atque eum maxime quem quis illata vi in peccatum compulit: vt putā si quis mortis comminatione virgini stuprum obtulit. At neque vinculum hoc exit lineas correctionis fraternæ. Non in quā ingreditur iustitiæ limites: vnde Exo. 2. solū sancitur vt qui dormierit cū virgine dotet eā, ducatq; in vxorē; quod autem procuret eam emendare, non adhibetur. Hęc dicta sunt non vt habenas perditis hominibus laxemus: est enim enorme scelus hominē alienos mores veluti iniquitatis magistrum dæmonisq; administrum deprauare. Nam et si postmodum tanta adhiberetur cura, vt errantem in viam deduceret, peccatum tamen ipsum & tempus quo in peccato quis durat refarciri vix potest: Sed tamē admonita sunt vt quisque intelligat quo vsque Lex restitutionis obligādo pertingat. ¶ In secūdo argumēto tangitur aliud dubiū huic affine de illo qui quenq; à religionis professione retraxit, aut inde detraxit. De hoc em̄ pari iure, vt eis apparet, isti supra citati auctores pronuntiat. Palud. namq; eodem loco citato adstruere non formidat eum qui alteri pro-

De. 2. arg.

Palud.

positū religionis sic diffuasi vt nē intraret per suadetet, vel alia via eum vitæ monasticæ subduxit, teneri ad restitutionē in integrum: nempe aut illi ingressum rursus persuadēdo, aut alterum eius loco substituēdo, aut, si neutra istarum via patuerit, obstringitur, inquit, idē ipse intrare. In eādē sententiā subscribit Antonius Florentinus. 2. part. titulo. 2. cap. 2. Et nē opinio hęc monachorū tantū censeatur propria, sequitur eādē. Adrianus in. 4. in eadem citata. q. de bonis animæ restituendis. Et præterea Maior. q. 17. & adducit. Palud. exemplū Raimūdi celeberrimi generalis ordinis nostri, qui eādē de causa habitum nostrum induit. Argumentum isti veniuntur ex cap. si feruus. primo, dist. 5. vbi iubetur episcopo ordināti seruū nesciente domino duplum eidem reddere. Inde ergo & fortiore (vt putant) ratione colligunt obligationem restituendi religioni in eo exurgere, qui eidem religioni monachū subtraxit. Verū est tamen Adrianum & alios sententiā mitigare, dicentes tunc esse verā, quando quis vel religionis odio vel alto malo animo id fecit: secus autē si amicitia ad id adductus est, aut parentum cōmiseratione. Nam tunc & si peccatū cōmittatur, restitutionis tamen lex nō ligat. ¶ At verò neq; opinio hęc multū probabilitatis habet. Prima ergo cōclusio fit secūdu moderatiōnē Adriani. Qui bona intētiōne impedimēto est volēti monasticū institutū capessere, nullā facit religioni iniuriā: quippe quæ nullū dum ius acquisierat. Cui præterea accedit q̄ licet monachus professio in genere, adeo sit Euangelicū consiliū, vt nullo sit alio opus particulari: tamen q̄ hic & modò & cum cæteris circumstantijs tale institutū suscipiat, res est quæ citra iniuriam in cōsultationē potestascisci. ¶ Sit autem secūda cōclusio. Nemo qui alteri, etiam iniquo animo monachātū diuaserit vel alia illi ratione obstiterit quominus monachus fiat, obnoxius subinde fit restitutioni vel eidē faciēdæ vel conuentui derigore iustitiæ: sed tātum tenetur charitatis lege & correctionis fraternæ. Cōclusio hęc perinde atq; superior, quin verò firmiter demonstratur. Primū em̄ illi qui à religione retractus est nulla debetur restitutio: quia, neq; vi cohibitus est, neq; fraude seductus, atq; adeo neq; iniustitiā passus: nã vbi nō inuenitur inuoluntariū sed spontanea concessio, nulla subest iniustitia: atq; adeo neq; iustitia restitutionē iniūgit. Sed tātū esse, illic potest peccatū cōtra charitatē: q̄ ideo charitas postmodū admonet correctionē fraternē

7. Cōclusio

2. Cōclusio

ternē fieri. Enimuerò qualem radicem habuit peccatum, scilicet vel cōtra charitatem vel cōtra iustitiam, talis est & virtus cui emendatio competit. Secundum argumentum est superioris simile. Ille qui à religione est impeditus, in sua post habet libera potestate suum prius propositum exequi: si autem nō vult, tunc ille qui eum abduxit exoneratus est onere restitutionis. Et sunt argumenta hęc inde fortiora, quod perniciosius est hominem in peccatum contra legem adducere, quā à consilio religionis reducere. ¶ Neq; verò restitutio necessario est religioni faciēda. Nam nullo pacto vrget argumentū quod religio illa & ordo ius quoddam habebat, saltē proximum. Enimuerò illud semper dependebat à voluntate illius qui poterat à proposito retrocedere. Quod si sua sponte mutauit, nulla restat obligatio restituendi. Imò eadem ratione addiderim, quod etiam si quis à professione neophytum, putā qui habitū indutus est & catechumenus, absq; vi & fraude adduxit, licet graue cōmittat peccatum, tamen eum non sit nisi contra charitatem, nulla iustitia eum obligat ad restitutionē. Nam si ego istum iam adornatē intrare hęc religionem ad aliam diuerterem, non fio debitor priori conuentui: ergo nullum habebat ius quod me obligaret etiam si simpliciter extraxissem. Quin verò neq; ille q̄ iniquissimo animo p̄fesso persuaserit exire, planē video quo iure ad restitutionem teneatur. Neq; argumētum quod à serui similitudine deducitur profusus in contrarium cogit. Etenim quicquid de seruo fit, de quo idem iudicium erit in consciētia, quod secundum leges ciuiles fuerit: non tamen eadem apparet ratio de monacho. Mācipium enim dominus in suam propriam vtilitatem veluti equum suum possidet: demonacho autem non sic censendum. Nam qui se diuino obsequio manciparunt, & si astrictissimi sint religionis voto, non tamen possidentur vt serui ob Prelatorum temporale commodū, sed ob suum ipsorum spirituale. Quare seruitus illa libertate plena est. Qua licet monachus abutatur, habitum exuens, tantum obligatur lege obedientiæ redire, vt dignus efficiatur regno cœlorum. Et ideo si sua spōte exierit, nulla inde nascitur ciuilis obligatio ad restitutionem. ¶ Tertia cōclusio est. Si quis alium vi, vel minis, vel fraude, seu retraxerit seu extraxerit à vita monastica: vt pote dicēdo nō esse bonam: ille, quia contra iustitiam fecit, inuoluntarium hominem per mouēdo, tenetur, fateor, detecta fraude veritatem docere, & vim amouere, vt liberē possit redire: teneturque forsā propter

Ad argumē tum aliorū.

3. Cōclusio

illatam iniuriā procurare vt iterum in conuentum recipiatur. Si tamen non reddit nullū tamen superest restituendū ligamen. ¶ Quarta cōclusio. Quauis quis iuuenem vel impediēdū vel abduxerit, vel vi à monasterio expulerit, etiam illum qui fuerat professus, neque tenetur alium loco ipsius subrogare, neque ipse intrare. Hanc cōclusionē præter quā superioribus rationibus, hac præsertim mihi persuadeo. Consiliū religionis, nemo nisi cum omni libertate sequi tenetur. Est enim religio, quippe qua homo ab se abdicat: propriam libertatē, perdifficilis: ob idq; lege satietē decretus est annus integer probationis. Nullo ergo aut metu aut cōmissione delicti potest quis in religionem obrudi, etiam si quis monachos plures vt exirent peruerteret. Neque vllus potest casus dominicum illud verbum mutare, quo ait: Si vis perfectus esse, vade. &c. sed vniuersum hoc relinquēdum est libero cuiusque arbitrio. Nemo ad fidem nisi spontaneus admittitur: qua ergo lege possumus ad opera cōsiliij inuitum cogere? Cōtrarium porrò nos canonicæ leges docent, quæ licet vel adulteras, vel hæresiarchas, vel sceleratissimos alios intra monasteriorum septa, atque in arctissimas cellulas occludant, neminem tamen ad professionem religionis cogunt. Isti ergo qua ratione putant institutis monasticis fauere, sunt fortē in religionis vota, quæ liberrima esse debent; iniuriæ: ea quæ dum homines eò cogunt, odio reddunt. Accedit huc, quod forsā retrahenti alium, minime illud congruit institutum religionis: neque fortē conuentui expedit. Hac enim de causa statut⁹ est professionis annus, ergo si ante ingressum scit sibi non esse salutare, neutiquam intrare tenetur. ¶ Pugnatin super aduersum istos validum argumentum. Sequitur enim ad eorum opinionem, quod qui professum monasterio ademit, profiteri cogatur. Consequens tamen est contra ius concedens probationis annum: quo quis expertus fuerit, non sibi ex re esse tale institutum, liberē recedat. Accedit præterea quod non semper est personarum paritas. Vtrum vir illustri aut egregie doctus teneatur ideo religioni se mancipare quod religioni vel parum vel nihil vtilitatem extraxerit? Extat deinde argumentum quod restitutio in foro conscientie non obligat nisi illis casibus, quibus si veritas publicè cōfiteret, obligatio secundum leges oriretur in foro exteriori: at verò neq; Papa neq; Prelatorū vllus talis reum criminis compelleret illo pacto restituere: nulla ergo est obligatio in conscientia. ¶ Quinta nihilo secius adhibenda est

4. Cōclusio

Opinio explicatur quā do in cōscie tia quis ad restitutionē tenetur.

5. Cōclusio

conclusio. Qui conuentum aliquem aut religionem persona aliqua expoliavit, quæ religioni erat frugi (nam de inutilibus nullus subesse potest scrupulus) fortè teneretur de dano dato: nequè verò in integrum, sed ad prudentium arbitrium: vt qui rectorem Cathedre vel fraude dementaret, vel vi exire constringeret, teneretur de damno cessantium prouentuum. Haud tamen hoc tanquam mihi compertissimum statuerim. Imò standum arbitror tunc foro exteriori: nam (vt dixi) non eadem est hic prorsus ratio quæ de seruo. Hæc autem disputata sint de iustitia: nam de consilio aliud est. Peregre nãq; fecit Raimundus, per suum ipsius ingressum damnatum cõpensando, quod religioni dederat. ¶ Tertium argumentum iam nos in cõsiderationem mittit restituendorum temporalium bonorum. Hæc autem triplici sunt differentia. Alia quippe sunt corporis, alia verò exteriores facultates, ac tertia inter hæc media, puta honor & fama. Quod Ioãnes in sua Canonica dixit, Omnia quæ sunt in mudo aut sunt concupiscentia carnis, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ. Inter hæc autem illa sunt nobis congenita penitius, ac natiua, atque adeò potiora, quæ ad corpus attinent. In quibus primum est vita quæ per homicidium tollitur. De qua Sanct. Thom. ac Theologi summo consensu respondent in tali casu, quia æquiualens restitui nequit, sat esse fiat possibilis repensatio: veluti quia Deo & parentibus reddere ad iustum non valemus, vt potè à quibus suscepimus vitã, sufficit eis reddere quantum possumus. At verò operæ pretium est hoc presius explicare. At qui in primis recolendum est ex superioribus necessariam esse homicidæ & restitutionem facere dani dati, & satisfactionem de iniuria, & ideo de vtraque est dubium in foro cõscientiæ: nam in foro exteriori posita est talionis pœna: vt iuxta verbum Dni. Qui gladium acceperit, gladio pereat. Hoc autè nihil ad nos: qui tantum instituimus cõfessarios ad pœnitentias iniungendas. Dicamus ergo prius de damno dato. De quo est omnium conclusio, quòd si occisus familiam sudore proprio alebat, tenetur tunc homicida illud damnum compensare, alendo eandem familiam. Et ratio fit illis comperta ex natura commutatiuæ iustitiæ. Sustulit ille viduæ & orphanis alimoniam: reddat ergo. Sic enim de cretum est capit. fin. de iniur. & dam. dato: Si tua culpa datum est damnum, iure super his satisfacere te oportet. Hi autem sermones vniuersales, sunt magis veri & minus vtilis. Opus est nanque respondere an quicumque sit ille

Detertio argumento. Tria bonorum temporalium genera.

Qualis debeat fieri p vita ablata cõpensatio

Dubium.

homicida: & quantacunq; fuerit defuncti familia, debeat illam perpetuo sustentare. Maior is in. 4. dist. 15. q. 19. dubio postremo ait tene-ri homicidam tantum reddere hæredibus defuncti quantum ipse iudicio prudentium lucratus fuisset tota vita: deductis laboribus, quia non tantum, inquit, debetur quiescenti homini, quantum laboranti. Hoc autem nihil est dicere: quoniam si illi qui suis manibus victitat laborem ademeris, nihil relinquis, cessans quippe ab opere nihil lucratur. Item argumentum est contra hoc vrgentissimum. Si enim quis quenquam ab opere & labore cohibet, in integrum tenetur de dano, ac si ille laboraret: nã ille accinctus est operi. Si tu ergo illi obstitas, adstringeris ei quod ipse lucraretur refunderet. Et ideo Scotus dist. 15. quæst. 3. ait, talem homicidam teneri ad sustentationem familie defuncti: non solum vxoris & liberorum, verum si ille matrem quoque & propinquos nutrebat, vniuersos quoque cogitur ipse pascere. Et sequitur eum Adrian. eadem dist. citatq; in eandem sententiam Speculatorem & Panor. dicentes quòd quisque hæredum potest agere p operis defuncti, quas posset exercere toto suæ vitæ tempore. Hæc autem regula non est ad amissam certa, sed dura valde circumspectorum conscientijs. Sequeretur enim quòd homicida ante iudicis cõdemnationem in summam pauperiem redigi deberet, & talem deberet imponere confessarius pœnitentiam. Vnde si homicida pauper est, qui tantum lucratur quantum ille lucrabatur defunctus, teneretur totum dare, & nihil sibi reliquum facere. Quòd si fortè ille occisus erat mercator, cui ampli prouentus proueniebãt, & homicida idem est mercator, teneretur tantundem hæredibus refundere. Adrianus concedere videtur: Maioris verò negat: nã dicit quòd postquam familia habet aliunde victum, non tenetur homicida illum ei suppeditare. At verò hoc nihil refert: nam si nudam cõmutatiuam iustitiam consideres, nil interest sint ne hæredes diuites, an pauperes. Etenim (vt 5. q. superioris libri dicebamus) non hoc attendit: sed præcipit vt quantum ablatum est, reddatur, modo qui abstulit soluendo sit. ¶ His ergo prætermisissis, certissima quæ hic potest conclusio stabiliri, est hæc. In his quæ secundum speciem reparari nequeunt, restitutio est ad arbitrium prudentium faciendâ. Neq; particularius aliud S. Thomas respondet: nimirum intelligens nihil posse certius constitui. In hoc autem arbitramento habenda est ratio personarum, tam occisi quam occidentis, quam etiam hæredum: nam (vt modo di-

Oplato foris.

impugnatio.

Scotus.

Improbatio.

conclusio thoris.

dò disputabamus) nulla aliarum regularum est solida. Quapropter hæc est quæ prudentibus habetur in vsu. Atque adeò plus huic conducit prudentum sententia, quam Theologorum scientia, vel Iuriscultorum. Quando enim homicida est diuitijs præpotens, maior est ei restitutio iniungenda, quam si egeret. Et si occisus inutilis erat suis, minor quam si erat frugi. Est præterea in hisce iniurijs considerandum quòd qualitas defuncti non tantum pensari habet ex vtilitate ipsius, indigentiaque suorum, verum etiam ex valore & dignitate personæ. Nam qui verum ingenuum literisve aut alia ratione insignem occidit, ad maiorem multò restitutionem tenetur quam si personam inferioris classis trucidaret. Falluntur ergo qui arbitrantur ob id quòd non reliquit familiam inopem non esse restitutionem necessariam: quoniam talis persona multò plura erat quam alia. Quin verò & occidendi modus, si per insidias, aut fraudem, aut per insignem atrocitatem homicidium perpetratum est. Hæc inquam omnia venire debent in consilium vt restitutio legitime fiat, dum modò hæc omnia iniurius possit soluere, etiam cum graui detrimento suorum bonorum. Tametsi, vt ad superius quoddam verbum respondeamus, non sit propter restitutionem in foro cõscientiæ in extremam aut grauem necessitatem quisquam conijciendus. Sed & restat in super in huiusmodi casibus animaduertendū, id quod in spe est tantum, non æquippollere ei quod est in re: nam poterat defunctus citò mori, aut languere, ita vt non possit familiam sustentare. Idem prorsus dicendum de mutilatione membri: vt qui manum alteri abscidit, tenetur soluere operas medicæ, & damna, cessantesque labores in integrum: ad arbitrium tamè sapientum virorum. Quòd si quis sententiæ huic obijciat illud Exodus. 21. quod iure etiam Canonico de iniur. & dam. dat. cap. si rixati. pro lege susceptum est: nempe quòd si percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, ille qui percusserit, opera eius & impenfas in medicos restituat, cæterum innocens erit. Respondetur quòd erit innocens respectu homicidij: & si ille qui læsus est, plenè conuuluit, euadet tunc & percussor prorsus liber. ¶ Ex his fit consequens quòd non debet æstimari pretium huiusmodi læsionum adhibitum illius qui damnum accepit. Amputauit quis manum alteri, aut eruit oculum: vtrum teneatur tantum reddere quantum ipse peteret, si ante mutilationem ipse vellet vendere membrum suum? Minime gentium. Est plebeius

qui pro mille aureis nollet orbari oculo: & tamen postquam auulsus ei est, non tenetur qui eum eruit tantum reddere. Non enim est eadem hic habenda ratio quæ in rebus recuperabilibus. Si furto surripui equum, debeo vel ipsum reddere, vel simpliciter quantum valet: at quia membra non possunt eadem restitui, non debent tanti æstimari quanti homines illa faciunt quando habent. Quauis etiam deformitas quæ in mutilo restat, fit etiam repensanda. Sed est tandem adnotandum quòd inter illustres istæ restitutiones non petuntur. Nam dāna facile condonant: iniuriæ enim sunt, quas nunquam obliuioni tradunt.

¶ Secundo, præter dāna data tenetur iniurius satisfacere pro iniuria: sed de hoc quodque diuersæ versantur opiniones. Est inquam Scoti grauis serueraque sententia loco citato. Ait inquam, quòd vbi lex talionis iure sancita est, illa est sancta & legitima: & ideo iuste inquit debet illic homicida patienter solvere illam pœnam. Quòd si intelligat diu captus fuerit supplicioque destinatus debere patienter tolerare, verissimum est. Attamen si intelligat quòd ipse se debeat offerre prætori, hoc profectò nulla probabilitate sustineri potest: quoniam nemo reus esse tenetur, ac simul actor, vt sponte se patibulo obijciat: esset enim hoc contra ius naturæ, quod tam truces leges & præcepta non admittit. Haud tamen credibile est grauem doctorem ita sensisse. Id quod ex subiunctis statim verbis conijcitur. Subdit namq; quòd vbi lex talionis non fu erit statuta, reus non tenetur sibi eam inferre: quia nullus debet esse homicida sui. Hinc enim colligitur quòd neque vbi statuta fuerit tenetur reus obijcere se iudici. Hoc enim cõdem recideret, ac si eam sibi inferret. Adijcit nihilominus expedit tunc talis homicidæ vt exponat vitam suam in causa iusta, vt pote in bello contra inimicos ecclesiæ pro restitutione faciendâ illi cuius vitam abstulit. Et subdit quòd si neq; tantam restitutionem velit facere, non potest omnino esse immunis à restitutione. Est satis seuera & rigida censura: quam videtur sibi factis corroborare verbo Christi: Qui gladio occidit, gladio peribit. Et Adrianus consentit cum illo. Ego verò fateor quòd neminem possim sic obligare. Christus nanque de vindice gladio reipublicæ loquebatur, quo malefactores percunt. Imò verò probo viro qui ira succensus vnum homicidium fecit, non sub inde cõsilium esset illa de causa committere se bello: secus si esset eousq; perditis moribus, vt esset velut publica pestis. Aliter ergo faciendâ

Præter dāna etiã iniuria cõpensanda. Scotus.

Nemo reus esse tenetur & actor.

Improbatio

Planè enim colligitur fieri posse: vt si tu meū de re aliqua corrossisti nomen, atque ego vicifim tuum, non solus conuenire possumus vt vterq; cum suo maneat vulnere, si personæ sumus priuatæ: verum etiā mihi libebit non tibi velle restituere nisi eandem tu mihi solutionem facias. Probat: quoniam, vt diximus, fama potest per pecuniā repensari: & ideo sicut in nummis, ita & in fama locum habet huiusmodi cambium. Haud tamen infamatus potest per modum vindictæ infamatoris nomen laedere: sed dūtaxat vt vim vi reppellat: pro dēdo scilicet aliquod verum eius crimē, quod ad labefactandum illius testimonium necessarium est. ¶ Quintum argumentum. Vbi de honoris restitutione inquisitio fit, non est tante ambiguitatis. Differunt autem honor & fama, vt q. 9. latius dicturi sumus, quod bona fama est bona existimatio & opinio quæ de hominæ habetur: quæ ideo per detractionē denigratur: nempe aut per impositionem criminis falsi, aut per veri pro palationē. Honor vero est reuerētia quæ alteri fit propter aliquā excellentiam, aut virtutis, aut generis, aut magistratus, aut doctrinæ, &c. qui quidem honor deteritur auferiturque per conuitia aut contumeliā. Ob id que facilius restitui potest quam fama: scilicet per contrariam reuerentiam. ¶ Sed de hac tamen reuerentia hæsitari aſſolet, vtrum ad honorem rependendum satis sit veniam petere. Ad quod Caietā. q. citata, 2. q. 7. arti. 3. impertinentem esse censet ad honorem restitutionem, veniā petere. Haud tamē tam absolutum verbū proferre aſſim: sed per hæc documenta potius incunda est responsio. Primum, petere, veniā decentissimus est & rei accommodatissimus modus honoris restituēdi: quando quidem restitutio par antidotum fieri debeat, hoc est per contrarium: vnde cū contumelia & conuitium signa sint contemptus, videlicet quod contumeliator vt superiorem fegerit, alterum subigens: proprium antidotum est cōtraria humiliatio: etiā corporis inflexio. Secundum assertum est, hoc neque sufficere semper, neq; semper esse requisitum: sed prudenti arbitramento opus esse. Quod enim non semper sufficiat, patet: nam aliquando contumelia est tanta vt id non sufficiat, sed alia sit compēsatio requisita. Quod autem neq; id requiratur, liquet ex regula beati Augustini, qui ait, non decere prælatos veniam a subditis petere. Quare neq; plebeius homo iusta ratione a viro illustriatam humiliationem exigeret: sed aliter fieri posset restitutio. Quin adde cum mos inter nobiles & il-

lustres non sit huiusmodi venias petere, non sunt a confessoribus ad illas cogēdi: sed more suo qui tamen ab euangelico non exorbitet, eiusmodi restitutiones facere. ¶ Ad hæc discerniculo quoq; opus est quantum ad illos qui sunt contumelias passi, quomodo sit eorū conscientia ad remittendū iniuriam stringenda. Tenentur enim non habere animū vindicandi se priuata autoritate. Nam, vt habetur Deutero. 32. & ad Roma. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam, sed tamen non tenentur aut damnū acceptum aut iniuriā remittere: dum tamen more & ordine per publicā potestatem eam exequantur. ¶ Ad sextum argumentum de eo qui obstaculum est alteri nē beneficium adipiscatur, sanctus Thomas respondet tribus dictis. Primum. Si quis iuste, putā intendens honorem Dei, vel ecclesiæ commodum, minus dignum impediatur, vt sacerdotium digniori conferatur, nulla inde emergit restitutionis obligatio: quia nulla interuenit culpa. Secundum dictū est. Si quis iniuste, odio scilicet eum, consilio, vel alia via qui dignus est & idoneus impediuerit, antea tamen quam prælatus aut electores firmatum habeant animum ei cōferendi, tenetur ei compensationem aliquam facere, cōditionibus personarū perpēsis & propinquitate in qua erat ad obtinēdū secundū sapientis arbitriū. Non autē tenetur in totū, eod quod prouiso illa impediri poterat. Tertiū asseritur. Si autē eum quis impediatur nē beneficium obtineat cui prælatus firmiter iam conferre constituerat in totum, per regulam Aristotelicam argumento citatam: Quod parū distat a re, nihil distare videtur, secundū tamē possibilem facultatem. ¶ Antea verò quā ad istorū examen descendamus, quæ de impediēte asserita sunt, explorandum est de cōferente, an si nō conferat digniori, aut saltem digno, ad restitutionē teneatur, & cui sit illa faciēda. Hoc enim hic à diu. Th. desideratur: cum tamē inde res tota pendeat. Et quidem Caietan. hic, arti. 2. in dubio tertio pro indubitato habet, q non cōferens digniori teneatur eidē ad restitutionē. Nam peccat, inquit, contra iustitiam distributiua: & certum est huiusmodi iniustitiam obligationem parere restituēdi: nam distributor tenetur id quod est totius reipublicæ, partib⁹ applicare. Quare si alicui pro merito non conferat, deinceps distributiua iustitia vertitur in cōmutatiua, secundum quā restituere ei tenetur: vt planè diuus Thomas arti. 1. huius quæstionis in solutione tertij docuit. Et quidem si Caietani fun-

Infamando
vltimū repel
lere licet.

De. 5. arg.
Differētia
fame, & ho
noris.

Dubium.

Optin. Cal.

x. documē.
tū.

Secundum

De his qui
passi sunt
iniuria.

ad. 6. argu.

Tertium.

An qui non
confert di
gniori vel di
gno teneat
ad restitue
tionem.
Oplā. Cal.

ni fundamentum esset veritatis germanum, in dubitabilis esset cōclusio. Arbitratur nanque bona ecclesiastica perinde omnino habere ac bona reipublica, quæ sola distributiua iustitia debentur ciuibus: vt pote quæ in bonum eorū instituta sunt. At verò fundamentum hoc pro nostra virili falsitatis redarguimus libr. proximo præcedēti art. 2. q. vltima: vbi & sacris oraculis & bonis rationibus contrariū cōstabiliuimus: nēpe q quauis negādū nō sit quin beneficiū collatio instar fieri debeat distributiue iustitiæ, finis tamen eius est æqualitatem constituere commutatiua. Eo quod decimæ nō sunt institutæ in præmiū personarū pro eo quod literis & moribus pollent. Nam si ecclesiæ non essent nobis necessaria, nūquam fuissent Christianis decimæ imperatæ. Suat ergo mera stipendia ecclesiæ, ministris pro eorum ministerio instituta: quæ dātur illis nō quia boni sunt presbyteri, vt illic adnotauimus, sed quia bene præsunt: iuxta verbum Christi, Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum si carnalia vestra metamus. 1. Corinth. 9. Eadem ratione imperatæ fuerūt olim Leuitis. Hæc autem omnia iā illic satis explicuimus: quæ ideo repetitione nō indigēt. Meditāda ergo hic est potissimū cōmutatiua iustitia, per quam pontifices electoresq; ministrorū ecclesiæ debent eisdem ecclesijs idoneos ministros pro ratione stipendiorū quæ singulæ illis persoluunt. Contemplandus enim est Christus tanquam institutor Christianæ familiæ, qui ministeria ecclesiæ instituit, & ministris decimarū mercedem proposuit: & fidelitati prudentiq; dispensatorum commisit vt idoneos ministros suis prouiderent ecclesijs. ¶ Ex his ergo planè, ni fallor, duæ colliguntur conclusiones. Prior. Prouisor tenetur per iustitiam commutatiua dignum ecclesiæ prouidere: quod ideo qui non facit, sed illo repulso præfert indignum, tenetur, nō illi quem prætermisit, sed ecclesiæ restituere. At qui hoc ipsum Adrian. postea Pontifex cē fuit in illa restitutionis quæstione quæ est de collatione beneficiorū. Tametsi rem non vsq; adeo disseruit. Conclusio est nota: quia ille nō peccat contra iustitiam commutatiua nisi in ecclesiā quæ stipendia soluit. Nam dignus, nullum habet ius acquisitum, neq; eius causa quæ præcipua fuerit, institutæ sunt decimæ. ¶ Et confirmatur similitudine iam insinuata. Si enim pater familiæ œconomum suum conductū operarios mitteret, ille autem illos studio cōduceret qui nō essent ad operas idonei: restituere profectò teneretur, nō illis idoneis,

Fundamētum
Caietani.

Cōclusio

Adrianus.

quod prætermisit, sed domino cui damnū dedit. Atq; huic porro sententiæ communis animorum conceptio applaudit. Si enim Rex aut Pontifex inidoneo atq; indigno ecclesiam aliquam desponsaret, consensus populi non censeret eum teneri ad restitutionem, illi cui non dedit, sed re vera ecclesiæ. Cui id circo deberet alium episcopi adiutorem adhibere vel alia ratione prospicere vt damnū illi in detrimentum animarum datum, alleuiaret. ¶ Posterior conclusio est, quod vbi digno sacerdotium cōferatur, digniore prætermisso, quauis grauius elector aut prouisor peccet, tamen non est quod rigore iustitiæ ad restitutionem cōdemnetur. Prior pars iam satis illic à nobis demonstrata est: vbi malorum turbam protulimus quæ inde nascuntur quod digniores non eliguntur. Posterior tamen inde veritatem sortitur, quod tunc nō peccatur contra iustitiam commutatiua: appellamus enim dignum pro ratione præbendæ. Si ergo ecclesiæ minister applicatur pro quantitate sui stipendij, non fit ei iniuria contra rigorem iustitiæ commutatiua, vt debeat ei restitutio. Dixerim contra rigorem: quia semper fit ei aliqua iniuria contra fidelitatem, postquam alius dignior poterat ei prouideri. ¶ Contra hæc autem est argumentum quod vulgus nobis obmoliri potest: isti nanq; qui ad hæc sacerdotia anhelant, ubi potius cum Caietano arbitrantur faciem esse restitutionem: quia peccatur contra iustitiam distributiua. Eisdem autem non sic est respondendum, vt negetur iniustitiam distributiua obligari ad restitutionem illis faciendam quibus malè distribuitur. Sed tamē id intelligitur quando illa est mera iustitia distributiua: scilicet qua distribuuntur bona quæ ciuibus ob suā ipforū causam sunt instituta. Hæc autem iustitia non est in proposito vt expositum est: quoniam etsi sacerdotia & præbendæ debeantur dignis, & ditiora dignioribus: hoc tamen nō est propter ipsos, sed propter ecclesias quibus ministeria debentur. Haud tamen diffidentium quin ob violatam distributiua iustitiā debeat prælatus illius dignioris prætermitti, vbi alia electio occurrerit, accuratiorem rationem habere. ¶ Idem assermatius & clari⁹ asseruerim de conferendis magistratibus secularibus, qui administratæ iustitiæ seruiunt. Debentur in quā dignioribus per distributiua iustitiā: sed tamē si illi prætermittantur, restitutio nō est faciēda prætermisissis, sed populo qui stipēdia contribuit, & damnū accipit iniuriāq; asficitur. ¶ At verò statim contra hæc insurgit argumentum, nimirū quod si hæc vera sunt, in-

Posterior cō
clusio.

Quomodo
tenet præla
tus digniori
prætermisso

ferri inde protinus apparet, vt neq; qui alteru à consecutione beneficij per iniuriam impediuit, teneatur eidē ad restitutionem: cuius tamē contrarium & S. Thom. & vniuersi Theologi docent. Respondetur nullam esse consequētiam. Nam etsi qui male elegit, commutatiuā iustitiam aduersus ecclesiam violat: nihilominus qui capax est sacerdotij, atq; ad illud idoneus, ius habet peculiare petendi & procurandi: atq; si ei concedatur, possidendi: ob id quē qui contra hoc ius illum obtinere conantem impedit, eidem fecit iniustitiam, atque adeo restituere debet. Quocirca falsa est illa regula ac

Regula Geraldī falsa.

seductrix Geraldī Oldonis, quā recitat Adria. illo cap. de restitutione: Consequenter quæro, videlicet quod impediēs aliquem ab eo quod nondum erat sui iuris, sed dependebat ab alterius mera voluntate, non sit ei ad restitutionē obnoxius. Falsa inquam est: Nam etsi in arbitrio praelati sit dare huic vel alteri, nihilominus alter expoliatur iure particulari quod habet petēdi. Sicuti qui pauperē per vim aut fraudem impediret eleemosynā petere, tenetur illi ad restitutionē. Nam licet alij gratis conferāt, ille tamen ius habet petendi. ¶ Hæc ergo præmeditati ad literam sancti Tho. descendamus.

Litera S. Thom. exponitur.

Atqui circa primum eius assertū, scilicet quod qui alicui impedimento est vt detur digniori, restitutionis funiculo non ligatur: dubitas forte an idem de illo sit pariter intelligendum qui digno obstat, vt detur alteri digno. Respondetur idem esse iudicium: quia cum ambo habeāt ius petendi, possum ego ei fauere cui voluero. Eo vel maxime quod tunc distributiua iustitia nō violatur. ¶ In his tamē omnibus hæc apprimè regula meditanda est, ne vis aut dolus interueniat. Si enim ego vim intulero aut fraudē digno nē obtineat, haud dubium quin iniuriam illi irrogauerim: atq; adeo ad restitutionem illi teneatur: quanuis si in gratiam alterius digni id fecerim, forte non teneatur in totum.

Regula.

¶ Neq; refert vtrum aliū impediās vt detur alteri digno, an vt tibi ipsi, qui etiam dignus es. Quicumque enim ius habet pro se petendi illa quorū dignus est. Et quāuis procurare beneficia quæ habent annexam curam animarū peccatū: sæpenuerō sit, non tamē ideo restitutionis nexum iniicit. ¶ Illa tamen sentētia Scoti. in. 4. dist. 15. ibidēq; Richardi non est hīc absq; examine prætereūda. Aiunt enim quod si quis sibi vel alteri præbendam procurans sit alteri obstaculo nē obtineat: idq; faciat non vt alteri noceat, sed vt sibi vel amico proficit, ad nullam tenetur restitutionē. Si verò facit alterius procurans nocumentum, tunc tenetur. Cui quidē

Sentētia Scoti & Richardi.

sententiæ & Caieta. in dubio hīc secundò videtur subscribere. Atq; in eādē sententiā citat. l. 2. de noui oper. denunt. quæ tamē illic nō est, sed est. l. 2. ff. de aqua pluuiar. arcend. §. idem La beo. 2. vbi habetur quod qui nō animo nocēdi aquæ ductum qui per suum fundum ad vicini possessionem deriuatur rumpit, nō est iniurius. Si verò id faciat non vt sibi proficit, sed vt obfit vicino, iniurius est illi. At profectò regula illa iuris malè ab istis intellecta est. Animus enim nocendi potest quidem esse peccatum contra charitatē: sed tamen obligare ad restitutionē, vt supra sæpe diximus, nō potest nisi vbi fuerit contra iustitiam. Videndum ergo est quantum ad restitutionem res attinet, nō quo animo id facias, sed quo iure. Et sic est intelligēda lex: nam qui non vt sibi proficit aquam vicini arcet, videtur non facere iure proprio: & ideo potest in foro prohiberi. Si autē vult fundamentum muri ducere per aquæ ductū, qui per suū transit fundū, ob idq; venas aquæ rumpit: licet ex odio faciat inimici & charitatē violet, nihil ei tñ restitutionis debet. Ad propositū igitur nostrū qui suo vtens iure præbendā absq; vi & fraude sibi vel amico procurat, etiā si ex odio alterius id faciat, & contra charitatē delinquat, ad nullam tenetur restitutionem. ¶ Et per hoc claret ratio secundi dicti sancti Thomæ: nēpe quod qui impedit eum qui in via erat ad obtinēdū, si iniuste id faciat, tenet ad restitutionē, putā quia intendit eius nocumentum propter odium aut vindictam. Facere enim ex odio aut vindicta, non te onere restitutionis grauat, sed facere iniuste: scilicet nullo tuo iure, sed violando alienum: facere tamen ex odio, est signum aliquod nullo tuo iure vti. ¶ In tertio verò dicto explicādo multum operis Caieta. in sumit: nempe ad explicandā illam regulā Aristot. 2. Physic. text. 56. Quod parum distat à re, nihil distare videtur. Obijcit nanque exceptiones multas in materia morali. Qui enim parum abest vt peccet, nō ideo peccat. Et multò minus qui parū abfuit vt hominem occideret, non punitur tanquā homicida, neq; ad restitutionem tenetur. Sicut neq; ille qui parū abfuit vt furaretur: sed qui re vera furat. Quemadmodum si parū abfuit vt rex in insidias incideret, licet fortunatus ipse fuerit: non tamen qui illas tetēderant, tenentur ei ad restitutionē. Hīc ergo, nisi ego fallor, obiectionibus falsus planè Caieta. aduersatur menti sancti Thom. immeritò regulam eius inficians. Has verò omnes exceptiones potuisset excusare, si mentem diuini Thomæ tantisper fuisset speculatus. Laborauit enim amphibologia. Longè quippe aliud est pa

Caietanus.

Explicat secundū dictū S. Thom.

Explicatur tertium.

Caietanus.

est parum abesse vt damnum des, quàm damnum dare in eo quod parum abest vt sit. Et diuus Tho. nō somniauit quod qui parum abest vt damnum det teneatur ad restitutionem, vt Caieta. putat: sed qui re vera damnum dedit in re quæ parum abest vt sit. Exempli gratia. Est vinea, aut sunt sata quorum fructus iam iam maturescent: si parum abfuit vt venator cum suo comitatu circumcurrrens illa pessundaret, ad nullam tenetur restitutionem: quia nullum dedit damnum: sed si medius transiens illa pessundedit, tenetur in totum: quia damnum dedit in fructu qui per parum aberat vt esset. Pariter in proposito. Si parum abfuisse vt impedires hominem à præbenda, certè nulli esses restitutioni obnoxius: quia nullum dedisti damnum. Si tamen re vera impedimēto fuisti quare ille non est assequutus, damnum dedisti in re quæ parum aberat vt ipse haberet: atq; adeo secundum tuam facultatem teneris in totum. Addidit tamen prudenter hoc verbum diuus Thom. secundum suam facultatem: quia profectò in huiusmodi impeditiōibus vix potest contingere vt fieri possit in integrum restitutio. ¶ At verò quoniā hæc in vsum venire possunt, non te pigeat si rem vrgentius exprimamus. Quando ait sanctus Tho. tunc impeditorem teneri in totum quando firmatus est animus electoris huic dare: aut intelligit quando iam dedit & hoc non esset impedire, sed auferre. Aut intelligit quando nondum dedit: & tunc apparet quod non est perinde ac si dedisset vt impeditor teneatur in totum: nam poterat elector mentem mutare. Quin verò iuste, si alter postea occurreret dignior aut æque dignus. Respondetur non esse intelligendum quando iam dedit. Tres enim gradus discernit diuus Thomas. Primus est quando elector nondum animo constituerat huic dare, sed erat tamen in via: & tunc restitutio est facienda ad arbitrium prudentis. Tertius est quando iam contulit, & de hoc nihil meminit, quia hoc non esset impedire, sed tollere. Quare si quis collatione facta possessionem iniuste impediret, manifestum est teneri in totum. Medius autē casus est de quo S. Thom. loquitur, quando scilicet prælatus constituerat illi dare. Et tunc ait Caieta. in quarto dubio, ideo impediens teneri in totum, quia iam electo tenebatur dare illi. Hoc autem nescio vnde intulerit ex S. Thom. neq; secundū veritatem. Nam diuus Tho. radicē restitutionis non illic collocat quod elector tenebatur dare, sed quod constituerat iam dare. Quare licet ille nō fuisset dignior, sed dignus: si impediens per vim vel fraudē mutauit ani-

Explicatio authoris.

Caietanus. Reprobatio.

num collatoris, profectò tenetur in totum. Nam licet collator sua sponte conferret, neq; teneretur illi dare, nihilominus ipse ei per fraudē abstulit quod iam penè habebat. Et istud significat D. Tho. quando dicit, iniuste & propter indebitam causam: Ex quo ego infero quod si non per vim aut fraudem id impediens faceret, sed precibus patefaciendo veritatem: licet mutaret eius voluntatem in fauorem alterius digni, non teneretur ad restitutionem.

Corollarium primum.

¶ Atq; inde secundò inferitur idem esse censendum in legatis testamentorum. Caietanus enim & nonnulli alij discrimē constituunt inter impediens aliquem à consecutione beneficij, & impediens legatarium nē testator illi faciat legatum: dicentes quod impediens legatarium nullo modo tenetur ad restitutionem. Mihi autem, ni fallor, diuersa arridet dicendi ratio.

Corollarium secundum.

Vtendum inquam arbitror distinctione posita, an videlicet per vim & fraudē impediās, an precibus. Si enim vim facis aut fraudem ne ille qui paratus erat legare sua bona Petro id perficiat, restituere teneris. Nam licet testator sua sponte id faciebat, tu tamē per iniuriam abstulisti ab illo ius quod habebat recipiendi: id est facultatem, & capacitatem, & proximam aptitudinem. Si tamen neq; vim intulisti neq; fraudem creasti, nō teneris, licet id precibus feceris.

De scholaribus suffragia præstantibus.

¶ Postremum denique in gratiam nostrarum Scholarum operæpretium est verbum in præfentiarū adhibere. Quomodo scilicet aut Scholares qui suffragia præstant, aut alij aliter quæpiam impediens ne cathedram assequatur, teneantur ad restitutionem. Ad cuius utique ineundum responsum hoc primum omnium non est cur in dubium reuocetur, quin Scholares suffragia præstantes nō testes, vt aliqui opinantur: sed verè electores sint. Etenim si essent testes, nō opus esset vniuersos auditores accessere, sed satis esset iustum numerum sciscitari: neque opus esset suffragiorum numero stare, neq; per secretos calculos sentētiās rogare. In summa non solum suffragandi forma, sed ratio ipsa ostendit esse electores: quando quidē Rector stare omnino tenetur eorum suffragijs. Quo fit vt compelli centestis non possint ad suffragandum, sed possunt renuntiare iuri eligendi: nisi quandoq; Rectori, & qui eis sunt à consilijs: vel propter paucitatem, vel ad rescindendas alias fraudes ratio appareret vt compellerentur. Hoc supposito sic de illis omnino cēsendum est, ac de præbendis diximus: nempe quod qui pretermisso digniori dignum eligit, licet mortaliter cōtra iustitiam distributiua peccet: nullo tamē restitutionis nexu illaqueatur.

tur quia Vniuersitati dat quod ei de rigore iustitiæ commutatiuæ debet. Sin verò prætermisso digno eligat indignum, atq; ea, quod arbitror, vera sunt quæ supra diximus, restitutioni tenetur, non illi prætermisso digno, sed Vniuersitati, si id modo possit restituere. Nam stipendia Vniuersitatis non sunt instituta in rem ipsarum personarum, sed sunt mera stipendia, quæ Vniuersitas soluit suis ministris. Vnde sicut Rex qui non præficit dignum ministrum reipublicæ, nihil debet digno prætermisso, sed reipublicæ: ita qui eligit indignum, damnatum non dedit nisi reipublicæ: quæ suum soluit stipendium. Et ideo elector licet Cathedrâ debeat digniori, hoc non est propter ipsum: sed quia per iustitiam commutatiuam debet Scholis talem ministrum. Haud tamen negauerim quin aliquam ei faciat iniuriam: & ideo teneretur in alia Cathedra, cæteris paribus, illi fauere. De impedientibus autem alia est ratio. Qui enim per vim vel fraudem aliquem impediret ne obtineret Cathedram: non dico alteri suffragium suum præstare, sed si arceret eum, ne Cathedrâ peteret quâ certum erat se alio qui obtenturum: aut si deciperet electores ne illum eligerent: quia spoliatur ipsum eo iure quod ad petendum habet, tenetur eivel in partem, vel in totum, ratione fraudis aut vis. ¶ At de priuatione suffragatiui, lib. 1. tetigim⁹: & nunc amplius dicere repetim⁹. Bifariam namque Scholares iniustitiâ faciunt suffragando. Vno modo dum furtime se ingerunt, cum non sint eiusdem Cathedræ auditores: atque isti si damnant, statim restitutioni tenentur: quia re vera nullum habent suffragandi ius. Alio modo quia auditores sunt: tamen suffragandi iure propter delictum, verbi gratia, ambitus, & quod aiunt, subornationis, sunt priuandi. Et tunc antequam condemnentur, suffragari utique possunt. Quocirca si Rector eos delictum non interrogat, non sunt suffragando iniqui: si autem interrogantur, fateri tenentur veritatem: maxime si sunt suspecti: & condemnati tenentur parere. Nam si nulla infamia aut indicij laborant, iniuriosa est interrogatio: & ideo, dum citra mendacium id valent, tacere possunt. Si autem iuste interrogati veritatem celant, tunc perinde ac si condemnarentur iniquissimè faciunt, & contra iustitiam si suffragium præstant: quandoquidem per iniuriam rectum iudicium suffugerunt. Et idem de illis censendum qui Scholarium albo non sunt adscripti. Haud enim ipso facto suffragandi iure carent, si re vera sunt ordinarij auditores. Et ideo nisi per sententiam priuentur, eodem possunt iure uti. ¶ De his quæ ludo acquiruntur quæ-

Notanda distinctio.

admodum sint restitutioni obnoxia si petantur, aut si vis dolusve interuenerit, satis quaestioni præcedenti dictum est. De inuentis autem, lib. sequenti quaest. de furto dicendum.

ARTICVLVS. III.

Utrum satis sit id simpliciter restituere quod iniuste sublatum est.

NON satis est definiisse omnia quæ ablata sunt restitutionis onere esse grauata, sed & id quoque perscrutandum, utrum satis semper sit simpliciter restituere. Et arguitur à parte negatiua. Legitur namque Exod. 22. Si quis furatus fuerit ouem aut bouem, & occiderit aut vendiderit, quinque boues pro vno boue restituat, & quatuor oues pro vna oue. Illud autem fuit iudiciale: cuius instar similia sunt sub lege gratiâ à principibus constituta. Simile enim dixit Zachæus, ut se apud Christum commendaret, Lucæ. 19. Si quid fraudauit, reddo quadruplum. Similisque est fori exterioris praxis: quippe qua fur non ad simpliciter tantum condemnatur, sed ut multiplicatum reddat, vel supplicium pendat: cum ergo leges civiles obligent in conscientia, sit, ut non semper sufficiat simpliciter restituere. ¶ In contrarium autem est quod lud quod per ablationem factum est, per æqualitatem ad iustum reuocare: quod sit si quantum abstulisti, tantum reddas.

AD quaestionem duabus conclusionibus respondetur, iuxta duo huius distinctionis membra. Duo namque in ablatione rei alienæ est considerare. Primum scilicet substantiâ ipsam ablationis ex qua inæqualitas resultat, ut minus ille habeat à quo res sublata est: plus autem ille qui sustulit. Et hoc ipsum commune est tam iustis quam iniustis ablationibus. Nam siue re mutuato, siue furto accipias, siue credito emas: tanto alter minus habet, quanto tu plus. Secundum quod in ablatione consideratur, est modus ipse, auferendi: puta si quis per fraudem aut vim quippiam vel auferat, vel auferre conatur. Et hoc ubique habet conuolutam iniustitiâ: seu re vera re auferat: seu nihil auferat, ut ille qui in conatu suo quo præualere non potuit succubuit. ¶ Sit ergo prior conclusio. Quantum ad naturam attinet ad finem restitutionis, satis in vniuersum est illud simpliciter restituere quod sustuleris: siue per fas id feceris, siue per nefas. Enimvero restituta

Duo in ablatione reuelantur: & consideranda.

1. Conclusio.

Leges velt galium obligant in conscientia.

stitutionis nomen officium est præcisè iustitiæ commutatiuæ, nil attinens ad vindicatiuam. Ob idque nihil ei refert iustane fuerit ablatio, an verò iniusta: sed solum æqualitatem constituit. Accepisti quatuor siue per mutuum siue per furtum: totidem ergo via restitutionis debes. Conatus autem es furtum facere, nihil tamen potuisti surripere, nihil via restitutionis debes. Quo fit ut restitutionis obligatio quando debitum certum est, nullam expectet iudicis sententiam: sed ex lege ipsa oriatur. De hac autem actuaria restitutione, nempe si aliquando quis plus secundum conscientiam debeat restituere quam abstulit, lib. sequenti sub titulo de furto redibit sermo. ¶ Posterior conclusio. Ad poenam quæ debetur ratione iniustæ acceptionis nemo ante iuris condemnationem tenetur: sed tunc quando facta fuerit condemnatio. Conclusio hæc in latissimum hinc nos campum disputandi mitteret, nisi tam longa tanque accurata disputatione lib. 2. q. 6. ar. 6. fuisset à nobis pertractata. Illic enim eius veritatem longa rationum acie constabiliuimus: ubi declarauimus quemadmodum si sententia sit pecuniaria: illico sit à reo soluenda: si autem sit corporalis supplicij, non teneatur se offerre, sed satis sit si absque illata ministris iustitiæ iniuria, ea patiatur. Quocirca de hac secunda conclusione nullum hic verbum addendum nobis est, ne sumus nostra repetitione molesti. Illic enim cuius inter fuerit inspiciat. Sed neque de priori conclusione dubium restat vllum post illa quæ hæc tenentur dicta sunt. ¶ Quod ergo ad hunc articulum spectat, id tantum est ut discernere discas quando res ad meram attineat restitutionem: quando verò ad poenam iuris. Illa enim illico nulla spectata sententia restitutionis oneri subijcitur: hæc verò non nisi post latam sententiam. Exemplum vnum pro pluribus esto. Dicebamus enim illic quod dum lege frumeto, aut vino, aut cuius aliarum mercium pretium statuitur, tunc qui carius vendit, statim ceu fur tenetur ad restitutionem excessus iusti pretij: ad poenam verò non nisi condemnatus. Pari modo qui ouem aut bouem furatur statim tenetur valore pecoris restituere. Quadruplum verò aut septuplum non nisi condemnatus. Per quod utique, satisfactum est primo membro capitalis argumenti. Horum ergo instar de cæteris conijcitur. Perspicuum inquam est an leges poenales sint: & tunc non obligant nisi post latam sententiam: secus autem si alius generis extiterint. Quo fit ut vectigalium leges & tributorum quæ publicitus regi tanquam stipendia contribuuntur, in conscientia obligent ad soluendum ante

1. Conclusio.

Distinctio notanda.

sententiam: quia non sunt poenales. Dico dum tributa iusta sunt. Atqui ubi res est dubia, tunc iudicium non pertinet ad subditos: sed recurrendum ad principem, & interim seruandæ sunt leges: nisi apertissimam præ se ferrent tyrannidem. ¶ De illo autem tributo quod nostri Alcaualam nuncupant, iam in calce superioris libri disputatum à nobis est: ubi quanta polleat iustitia, pro captu nostro diximus. Est enim, si cum moderatione exigatur, æquum & iustum. Diximus tamen inter alia hoc forsitan moderamine uti in conscientia licere, quod dum res venduntur quæ non sunt grandis pretij, non tenentur venditores publicanos ad soluendum quaerere: satis enim est soluere dum ab illis petitur. Dum modò venditores non vtantur fraude & dolo ut se occultent. ¶ Leges autem quibus transitus mercium prohibetur è regno, poenales sunt, & ideo neque si frumentum, equos, vel aurum efferas, poenam teneris soluere nisi captus. Quauis, ut in superioribus tetigimus, peccatum sit mortale eiusmodi res quæ in regni commodum eueli vtantur, foras asportare. Neque in contrarium vrget quod publicani qui sua pecunia eiusmodi fiscales poenas redimunt ius habent recipiendi: & ideo qui non soluit, damnū illis dat. Non inquam, hoc vrget: quoniam illa se conditione intelligere debent easdem redimere fiscales poenas, ut ab eis præcisè, quos ceperint extorqueant. Quin verò hoc in præsentiarum obiter addiderim, quod in regnorum confinibus quæ eiusdem sunt regis non deberent hæc mercium extractiones & commercia prohiberi: quippe quæ non tam in regnorum bonum prohiberi videtur, quam in quaestum. Sed nolo in publicas leges oblatrare. ¶ Dubium autem hæc propriū est de his qui furtim in alienis nemoribus ligna cadunt: aut in alienis pascuis furtim oues suas pascunt. Putat enim vulgus ob id quod qui capiuntur pecunia multari, quæ poenali lege decreta est, eos qui euadunt ad nullam teneri restitutionem. Quod tamen manifestè falsum est: imò eadem regula vtendum est, scilicet ut poenam à pretio rei furto sublata discernas. Hac enim ratione claritatis gratia uti pro meo captu soleo. Aut enim ex dua sylua, eiusdem vbis aut castri propria est: cuius qui ligna cadunt, sunt ciues aut incolæ. Et tunc arbitrator nisi insignem stragem faciant, ad nullam teneri restitutionem, neque poenam neque pretij nisi capiatur. De poena enim res est certa, sed & de pretio: inde id mihi suadeo quod oppidum videtur suis oppidanis illa lege ligna distribuere, ut qui capiatur, poenam luat: qui verò euaserit, gratis sibi prædam acquirat. Id-

Nota.

Dubium de cadentibus lignis in alienis nemoribus.

Distinctio.

que censuerim si vtrunque duorum oppidorum quæ propinqua sunt nemora habeat: tunc enim videntur etiam & sibi mutuo illa lege ligna condonare. Quare non tenentur ad restitutionem nisi insignem aliquam deprædationem, ut dicebamus, faciant: sed si capiantur, tenentur subire poenam. Aliter verò contingit ligna furtim ex nemoribus euehere quæ prorsus aliena sunt. Nempe quæ neque sunt tui oppidi, neque alterius vicini cuius oppidani vicissim nemora tui oppidi participat, ut modo dicebamus: quia forte tuum castrum nullum possidet nemus. Et hoc est quod in questione versatur. Sunt enim qui illam amplexi regulam, quod ubi lex poenam adhibet non obligat ad peccatum, securas eorum conscientias reddunt, qui ligna furantur, ut nisi capiantur, non sint restitutioni subiecti. Hæc tamē, ut lib. 1. latè discussimus, deceptoria est regula. Imò propterea lex poenam imponit, quod culpa subest. Poena enim nisi pro culpa non potest poni: ob idque qui ligna ab eiusmodi nemoribus deprædantur, tenentur omnino ad restitutionem pretij lignorum. Nam verè committunt peccatum furti, genere suo mortale. Atque idem de pascuis censendum. Ad poenam autem non, nisi capiantur, & condemnentur. Secus si forte qui nemus vetat suam explicet voluntatem, quod sub illa lege & conditione vult dare ligna: quod tamen nunquam audiui contigisse. ¶ Nonnulla autē in præsentiarum admonito opus est. Primum licitum esse caesionem sylvarum vetari in bonum reipublicæ: nempe ne in eius perniciem dissipetur. Secundò est notandum, quod domini quibus rex oppida cum nemoribus elargitur non possunt alia ratione illa custodire quam rex fecisset. Non enim aliud eis ius concedit quam habet. Et ideo, si nemora hoc ferunt, non sunt oppidanis vetanda ad necessarios usus. Imò verò etiam si nemora propria sunt domini, non sunt eo rigore vetanda ut corporalis infligatur poena: neque verò grauis pecuniaria. Enimvero arbores & ligna quæ absque cultura terra progenit, iure gentium communia esse deberent. Nequit enim vita humana sine quotidiano lignorum usu transigi. Ob idque eorum furtum non est ea lance æstimandum ac si quis ab arca tua, aut de tua domo nummos aut suppellectilem furaretur tuam. Quocirca qui ligna cadunt, nusquam gentium infamia latronum aut furum denotantur. Satis ergo est moderatas exigere poenas. Et re vera ubi domini tam acerbam animaduersionem miseros subditos à nemoribus arcerent, ut prægrauem paterentur inopiam, forte sine mortali culpa possent illa sus-

furari ligna que quotidianis vrbibus saltem foci essent sibi necessaria. ¶ Pariter modo est de venatione arbitrandum. Venatio enim primum omnium iure gentium communis est: nepe ut fera & auis quæ à nemine capta prius fuerat, in ius transeat capientis: ut patet Instit. & ff. de rerum diuisione. Vnde Aristoteles, 1. Politic. cap. 5. venatoriam, partem esse vult rei bellicæ. Et fundatur hoc ius in illo dominio Genes. 1. hominibus datum in cuncta animalia terræ, & volatilia cæli, atque aquarum naturalia. Nihilominus verò triplici de causa iure venatio vetatur. Primum est venationis locus communis sit civitatis aut oppidi, vetari licite potest à principe, & à domino per viam gubernationis: nam fera ac pisces non solum ornamento sunt & decori reipublicæ, verum & necessitati seruiunt. Ob idque non est vulgi temeritati venatio committenda: sed debet ordine ac lege fieri, ne disperat. ¶ Secundò, princeps etiam communia loca reipublicæ aliquot proprio vsui dicare: neque ad hoc, ut quidam autumant, requiritur consensus populi. Iustum quippe est ut pro sua dignitate gratia recreandi animi venationem habeat paratam. Præterea quoniam apros ac ceruos, & id genus bestias, non conducet à plebis venatu impetiri: sed ut referretur ingenuis, quæ præliorum simulacra aduersus eas meditetur. ¶ Hoc autem non est hic absque admonitione silendum, quod non est eadem ratio in magnatibus ad custodiendam sui gratia vetandam que venationem, quanta in principe: etiam si cum suis iuribus ea fuerit ipsis largita. Nam Rex potest, exempli gratia, in toto regno decem aut duodecim loca sibi referuare: & forsitan non posset bis aut ter centum. Si autem magnatum singuli in suis oppidis aut territorijs plurahaberent loca custodia, graua men regno fieret intolerabilius. Sunt enim feræ aues & pisces de iure gentium communes. ut locis Instit. & ff. de rer. diu. citatum est: & ideo non est nimium populis à venatione cohibendus: quando quidem libertatem etiam habeat illo modo tum animi recreandi, tum & queritandi victum. ¶ Sed tertio modo, quod ad rem pertinet, custoditur venatio: nempe quia est in loco, non communi oppidi, sed proprio ipsius domini, quos suam custodit venationem. Nam, ut habetur locis proximè citatis de rerum diuisione. potest fundi dominus prohibere ne quis venationis gratia illud ingrediatur. At verò in his omnibus primum omnium, ut de syluis dicebamus, cauendum est ne poenæ acerbe statuatur: quia illud non existimatur furtum aut latrocinium, perinde ac dum domus aut bursa compilatur.

Quare

Quare profecto crudele est poena corporali plesti ingredienti loca vetita venationis gratia: sed satis est si duplū aut triplum soluerent: & plagas instrumentaque perderent. Præterea hoc sanctissimè admonendum, ut qui feras custodiunt damna data in integrum soluant: quod quam rarissime fit. ¶ At quò tandem prætermisissis poenis, quæ absque dubio ante condemnationem non debentur, ad restitutionem valoris bestiolæ aut piscatus descendamus, dicens quòd ubi venatio in loco communi feratur, & qui venatur ciuis est, arbitror ad nullam restitutionem teneri: tametsi forte aliqua culpa sit facere contra legem: quoniam cum venatio illa sit totius reipublicæ: non præsumitur lex obligare ad restitutionem, sed ad poenam si condemnatur. Id enim iustius sanè est, quam quod de lignis diximus. Quàdo verò locus est proprius domini, si locum ipsum ingrediaris, species est furti: & tunc maxime dum muro tenentus: & ideo ad restitutionem damni teneris. Dixerim, si locus muratus fuerit, quoniam si fuerit patulus, non video cur restitutionis obligatio emergat. Enimvero et si fundi dominus id iuris habeat illic venandi, ut alios inde arceri valeat: non tamen inde fit consequens dominium habere ferarum, quæ illic nutriuntur, per inde atque arborum aut terræ nascentium. Primum quod feras terra non fert, ut cæteros fructus, sed ipsæ animantes progignunt: tum etià quod eadem animalia, vaga sunt, & ad quocumque diuagandum libera: si ergo dominus fundi non est syluestrium animalium dominus, fit ut qui illa occiderit, non fiat restitutionis reus. Atque huic definitioni maxime consonat. l. 1. 6. Partit. 3. titul. 28. qua sancitur, ut qui à domino fundi non præmonitus quippiam fuerit in fundo alieno venatus, sibi quod accepit acquirat. Quod certè iniustum esset, si id sub dominio esset domini. Qui autem præmonitus bestiolam ceperit, non sibi sed domino fundi obueniat: in poenam scilicet quòd ingressus est alienum fundum. Quare forte ante condemnationem in nihilum tenetur. Si autem extra domini locum feram transieris, aut laqueo ceperis, certum est te ad restitutionem non teneri: præsertim si in prædio tuo illam fueris venatus: ac multò minus si feram dā nū tibi dantē repereris. Nisi forsitan inter oppidanos ac dominum cōuentū statò pretio fuerit, quod dominus constituit, ut nullibi venatione nocerent, sed suo venandi, quod gentium est, iuri renūtiarent. Fortè quia dominus & damna bona fide soluit, & tributorum remissionem illis non nullam facit, ut eidem iuri renūtiēt. ¶ Aues autē in triplici sunt differentia, nam aliæ sunt merè syl-

Qui feras
custodiunt
ad dāna da
tū tenentur.

Aristot.

De venatio
ne quibus
ca
sibus vetetur.

Prima.

Secunda.

Tertia.

uestres: & harum aucupium defendere, etiam in fundo proprio iniquitas est: quando quidem nullibi nisi per modum transitus commorantur. Præterquam si pretiosissime essent, ut accipitres: de quibus plusculū dubij esset. Sed tamē nec auderē ad istam restitutionem obligare venantes. Aliæ sunt in alio extremo cicures ac domesticæ. Quas furripere absque vlla controuersia, furtum est. Sed aliæ sunt mediæ, ut columbæ: quæ nec profus domesticæ sunt, nec profus syluestres. Et de his haud dubito, quin statim sit municipalibus legibus sicuti de aluearibus: nempe quòd si lege præscripta est perodus, ut scilicet intra tot passus nemo illas capiat, censendum est vsque ad illam lineam esse domesticas. Quare extra illam potest eas quisque captare: modis tamen lege permissis. Nam potest etiam Rex vetare ne certis laqueis aut plagis irretiantur: tunc autem non emergit restitutionis obligatio, sed poenæ post condemnationem. Si autem infra spatium lege præscriptum capiantur, forte non sunt captores à restitutione immunes: quando quidem vsque ad limitem illum factæ sunt columbæ domesticæ. Tametsi nec summo sunt rigore vrgendi ac si de ipso columbario illas furarentur. Vbi autē nullæ extant ciuiles leges, si solum naturale ius consulas, apparet nemini reclamantibus illis qui fata circumcirca habentes damna sunt accepturi, licitum esse columbarium extruere. Quin verò si Caietanum in sua summa auscultes, peccatum est mortale columbas in alio perneciem alere. At verò licet quando ingens esset detrimentum id forte verum habeat, si tamen domini pabulum sufficiens pro columbarum numero in columbario suppeditent, non tantum agnosco criminis. Est enim hoc genus auis non solum in escam, verum ratione stercoreationis reipublicæ utilis: quare non est cur profus à ciuili reipublica abigantur.

Argumenta igitur in fronte quæstionis obiecta, solutione non indigent: sed attentione eorum quæ dicta sunt. Lex enim illa quadrupli aut quintupli, iudicialis erat: & ideo furtum, quantum ad restitutionem, satis erat, redere simpliciter: sed condemnatus deberet solvere poenam. Zachæus autem inter alia supererogationis opera hoc ponebat, quod reddebat sua sponte quadruplum, si quid furaretur: non quòd ante condemnationem obligatus esset. Ad tertium verò membrum negatur consequentia: iuste enim iudex in vindictam condemnatum ad aliquid quod antea non tenebatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrum debeat aliquis id quod non abstulit restituere.

N quinto articulo, qui apud diuum Thomam quartus est, queritur, vtrum id debeat, quispiam restituere quod non abstulit. Et arguitur a parte affirmatiua. Primum de illo qui semina effodit ne venirent ad messem: qui videtur grana debere quorum damnum dedit, quae sibi tamen non vsurpauit.

Secundo de illo qui mutuatum as aut aliter debitum vltra praefixum terminum retinet: qui tenetur tam de lucro cessante quam de damno dato: cum tamen id sibi ipse non acceperit.

Et tertio arguitur auctoritate Redemptoris Matthaei. 25. Sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. Vbi insinuat quod Deo debemus plus quam ab illo accepimus: & cum humana iustitia a diuina deriuat, id etiam videtur inter homines obseruandum.

In contrarium autem est quod restitutio ibi perficitur vbi aequalitas constituitur inter acceptum & datum: si ergo quis plus rependere teneretur quam accepisset, restitutio illa a iustitia exorbitaret.

3. Conclusio

Questionis responsio tribus facillimis conclusionibus constat. Prima est eum superiorum repetitio. Vnusquisque tenetur damnum quod alteri dedit ad iustum restituere. Probatur. Damnum quod alteri dare, id est quod a bono ab ipso auferre: siue pecunia sit, siue aliud bonum illa aestimabile: nam damnum quod a bono accipere: vt ait. 5. Ethic. ca. 5. Arist. nihil aliud est quam minus habere quam habere debuit: quod autem alteri quod a bono abstulit, virtute iustitiae cogitur tantumdem, neque plus neque minus reddere. At vero bifariam contingit vt quis quid alteri auferat: nempe aut illud quod ille actu habebat, aut quod habebat in potentia. Est ergo secunda conclusio. Quicumque id alteri adimit quod actu habebat, tenetur ad aequalitatem idem repensare: vt si domum abstulisti, teneris de iusto pretio: & si honorem & famam, eandem, vt dictum est, secundum facultatem tuam reficere. Res est iam in superioribus liquida. Tertia conclusio. Quicumque alteri in eo damnum dat quod nondum actu, sed potentia habebat, non tenetur id ad aequalitatem restituere ac si actu illud habuisset, sed ad aequalitatem illius potentiae: pensata scilicet quam esset actu proxima, per pensatisque perso-

Distinctio

1. Conclusio

3. Conclusio

narum atque negotiorum conditionibus. Vt si fata tuis equis conculcans effodisti semina, pensari debet potentia usque ad messem. Si autem iam albescentes segetes dissipasti, tanto plus debes, quanto iam fruges propinquiores erant. Probatur conclusio. Id enim quod nondum actu est, sed in via & virtute, non tanti aestimatur, quanti esset in actu: quare si secundum illum actus valorem reddendum esset, non simpliciter, sed praeter iustitiam actum restitueretur: ad quod vtique ratio iustitiae non obligat. De duabus prioribus conclusionibus nihil est quod in dubium vocari possit. Porro autem contra tertium argumentum se statim offert: non vtique validum. Eo inuero si ille qui rem habet in spe, non vult illam in sola spe vendere, sed expectare pericula omnia usque ad rem: tunc ille qui contra eius voluntatem rem illam diriperet non solum teneretur restituere quantum in spe valebat, sed, vt apparet, quantum erat res ipsa valitura: ergo conclusio falsa. Accipe antecedentis exempla. Est miser agricola qui semina sua terrae concredidit, & mauult omnia caeli terraeque pericula subire, & euentus expectare, quam iacturam seminis certo pretio facere. Et merito quidem. Nam vt habetur Ecclesiast. 1. 1. Qui obseruat ventum, non seminat: & qui considerat nubes, nunquam metet: ergo si isto inuito fata eius destruas, certe ratio persuadere videtur quod tenearis in totum. Est verbi gratia totum vnum oppidum aut castrum, quod, si semina omnia effoderentur, aut cum herbescerent eradicarentur, non possent non graui postea inopia laborare: quae si non destruerent, locupletissimas meteret messes: & volunt oppidani pericula expectare: cur ergo priuadi sunt inuito illa sua expectatione. Item habet quis tenerimum pullum equinum, qui de se magna promittit spem: nunc vero non estimatur nisi decem: valiturus tamen centum, re vera non apparet iustitiae consonum, vt restitui sit compensanda solum secundum potentiam, & non secundum actum. Respondetur ergo quod conclusio S. Tho. est intelligenda, primum quando damnum datur casu, & non consilio per iniuriam, reuente domino. Tunc enim deducende imprimis sunt impense quas factus erat dominus: quando quidem ille non sunt ei sublatae: sed penes ipsum manent. Et deinde pericula pensanda si quae sunt ad arbitrium prudentium qui bona fide id iudicent. At vero quando reuente domino damnum per iniuriam datur, multo est auctior estimatio facienda: & maxime quando damnum est graue: vt si latissimum vinetum destrueres, aut valissimum segetum campum, ita vt prouincia vel ciuitas graue detrimentum pateretur.

Argumentum contra tertiam conclusionem

Exponitur conclusio S. Tho.

Per

De secundo argumento.

Sacra Ca. de restitutio ne lucris cessantibus. Distinctio auctoris.

Ca. licet lucrum cessans exigere.

Ad tertiam

Paulus.

Per haec ergo liquet solutio primi argumenti. Circa secundam vero de datione nobis offert doctrina Caietani. Ait enim diuus Thomas quod qui in mora est soluendi mutuum, aut aliaratione debitum, tenetur non solum quod accepit refundere, verum & damnum quod creditor ex dilata solutione patitur, & quod illi cessat lucrum. Quod quidem iustitia praecipit postquam alteri inuito totum illud aufertur. Caietanus autem inde infert eadem ratione & a principio posse inter mutuantem & mutuatarium conuenire de lucro cessante. Quod quidem si intelligat a temporis articulo quo in mora coeperint esse, bona forte est illatio. Mutuo, verbi gratia, tibi usque ad festum Ioannis decem: quae si tunc non solueris, quia me inuito deinceps retinebis, & sum ego mercator, cui tua culpa cessaturum est lucrum: dabis ergo mihi tantum. Si autem intelligat lucrum cessans statim a tempore mutuationis persoluendum, profecto illatio nulla est. Tota enim ratio quare ab illo qui est in mora potest negotiator lucrum cessans exigere, non est ea praecise, quod pecunia negotiatoris in virtute plus valet quam si non esset negotiationi exposita: sed haec iuncta cum alia causa, quod praeter voluntatem ipsius mercatoris retinetur. Quare dum sua ipse sponte alienatam a se habet pecuniam, perniciosum est concedere vt possit lucrum cessans exigere. Hoc autem lib. 6. sumus fustus disputaturi. Et ideo de hoc modo satis. Solutio tertij argumenti, expositio est illius loci euangelici, Sciebas quod meto vbi non semino, & congrego vbi non sparsi. Cuius duplex est expositio. Primum enim hoc nos certissimum catholica fides docet, quod radix nostrorum omnium meritorum est gratia Dei, per quam illi sunt accepta: & ideo quicumque illi meritorum offerimus, ipse in nos prius seminavit. Vnde alibi, seminanti semen suum sese comparauit. Et ideo prior expositio est, quod verbum Christi non intelligit secundum veritatem sed secundum existimationem illius serui nequam, qui ex odio arbitrabatur Deum petere quod seminauerat: & ideo ait Christus, ex eius ore eum iudicare: quasi non ex rei veritate. Posterior vero solutio est quod aliquid praeter gratiam quae ipse nobis confert, exigit a nobis scilicet assensum nostrum vt sinamus nos ab illo moueri: & praeterea vsum eiusdem gratiae, quo per meritorum incrementa ipsa augetur. Porro autem sincerior apparet prior solutio. Nam & ipse nos mouet ad assentiendum: & fruges meritorum nostrorum ipse in nobis seminavit per gratiam. Vnde Paulus: Ego plantavi, scilicet pra-

dicando: & Appollo rigauit: Deus autem incrementum dedit. Est hic autem ab illo Lutherano dogmate cauendum, quod nos libr. 3. de Natu. & grat. cap. 8. expugnauimus. Ait enim, opera nostra non esse nostra merita, sed Deum per nos mereri. Qua quidem falsitate nihil ineptius dici potuit. Meritum enim non dicitur nisi vnus ad alterum. Quare cum mereri non sit nisi in Deo & erga ipsum, non potest ipse mereri. Decipiuntur autem falso intellectu verbi Augustini in De gratia & liber. arbitri. quo ait Deum in nobis coronare dona sua, vbi August. non dicit quod opera nostra sunt merita Dei, sed quod sunt dona Dei, & simul vtrumque verum est, quod sunt & dona Dei, & merita nostra. Nam quia non sunt merita nisi quatenus a radice gratiae Dei pullulant, eius dona dicuntur, & sunt. At quia quatenus ex consensu libero voluntatis nostrae diuinitus moti sunt, sunt merita nostra. Coronat ergo Deus merita nostra, quatenus dona eius sunt: & ideo quodammodo illi damus quod non accepimus, puta auctum quod in radice accepimus, sed tamen nihil damus quod ipse non seminavit & incrementum dedit.

QUESTIO SEPTIMA De circumstantijs restitutionis.

Sanct. Tho. 2. 2. quaest. 62. art. 5.

ARTICVLVS. I.

Vtrum semper oporteat ei restitutionem fieri a quo res sublata fuit.

Voniam quaestio praecedens substantiam nobis restitutionis patefecit, deest vt in hac septima circumstantias eiusdem exploremus. Nempe cui, quis, quomodo, quando, restituere debeat. Est ergo primus articulus qui apud D. Thom. est quintus: vtrum sit semper restitutio ei facienda, cui res sublata est. Apparet nanque id non semper oportere. Primum quia restitutio non debet illi esse nocua, cui fit neque alteri iniuriosa: Si autem ei cuius res est, esset semper restituenda, vsu quoadque veniret, vt in eius perniciem esset vel aliorum: vt pu-

X 5 ta

tà dum domino petenti suum gladium vt homicidiū faceret, redderetur: ergo nō semper est vero domino restitutio faciēda. ¶ **Secundò:** quæ quisque iniuste prauoque sine dat, indignus fit qui eadem recipiat: solent autem homines aliquid simoniace dare, vel ad corrupendum iudicem, vel ad hominem enecandū: quæ quidem largitiones iniquæ sunt: ergo nō est illis faciēda restitutio. ¶ **Tertiò:** Nemo ad ad id cogitur quod impossibile est: quandoq; autem restitutio non est factu possibilibis, si ei fieri debeat à quo res ablata est: nēpe vel quia est vita defunctus, vel peregrè profectus, vel prorsus ignotus: ergo tunc non est necesse restituitōnem eidem fieri. ¶ **Quartò:** Iustius homo cogitur ei beneficium repensare à quo maius accepit, quàm ei à quo recepit minus: ergo ingruente simul parentum inopia, dum tempus restituendi alteri occurrit, si vtrumque simul non est possibile, citius rependendum est parentis beneficium quàm debitum extraneo restituendum. ¶ **Quintò:** Frustraneum est ac perinde vanum id restituere quod rursus in possessionem restituentis esset reuertendū: dum autem prælatus quidpiam ecclesiæ debet, si eidem ecclesiæ restituatur, in suam ipsius regreditur potestatem: quādo quidem ipse est bonorum ecclesiæ administrator & custos: ergo tunc non decet restituitōnem ecclesiæ fieri. Atque adeò non semper ei debet fieri restitutio à quo res ablata est. ¶ **Contrarium** autem nos Paulus admonitos curauit ad Roma. 13. inuens, Reddito omnibus debita: cui tributum, tributum: cui victigal vestigal. &c.

Paulus.

Altorū seu sententia.

Conclusio.

Questio huius articuli præcipua est in materia restitutionis: ad quam plerique Doctorum conclusionum multitudinem respondent: nempe quòd bona defuncti restituantur hæredi: & quæ ignoto debentur, restituantur pauperibus: & horum instar fiat de alijs. At verò licet forsitan ad rem non ita multum differat, tamen si loquendi proprietatem obserues, multo syncerius & ad rem proprius vnica conclusione diuus Tho. respondet: quæ sit vniuersalis hæc. Necessarium vbiq; & semper est restituitōnem eidem fieri à quo res sublata est. Enimverò hæredes personam defuncti gerunt, & ideo quòd eis confertur datur defuncto: & quòd restituitur pauperibus, vero domino reddis: nam illi per se nullum acquirunt dominium nisi quia loco veri domini subrogantur. Probat ergo conclusio. Restitutio, vt supra dictum habemus, est actus commutatiuæ iustitiæ, per quam æqualitas constituitur inter personas quæ in æqualia habent: hæc au-

tem rerum ad æquatio legitime constitui non potest: nisi eidem ipsi id reddas quòd ei abstulisti: siquidem ille est qui propter tuam ablationem minus habet: ergo vero domino faciēda est semper restitutio. ¶ **Anteà tamē quàm** ad argumentorum solutionem descendamus, explicanda est conclusio. Consultò quippe dictum est restituitōnem fieri debere vero domino. Nā si rem ab eo sustuleris qui eius nō erat verus dominus, vt pote à latrone, nō est ei reddenda, sed domino, cui ipse surripuerat: ac perinde rem filio familiæ ademptam, suo patri: & quam monacho eripuisti, eius prælato. Enimverò vt articulo proximo dicturi sumus, duplici ex fonte oritur restituitōis obligatio: nēpe & ratione acceptionis, & ratione rei acceptæ. Ob idq; in hisce casibus, etsi nihil ab eius modi dominis acceperis, nihilo minus quia eorum res penes te sunt, teneris in eorum potestatem tradere. Est autem operæpretium tria in eiusmodi restitutionibus obseruare. Primum, vt tibi citra vllam dubietatem constet rem quam Petro eripuisti, non esse suam, sed Pauli. Nam dum res tibi dubia est, tunc quoniam melior est conditio possidentis, eidem debes reddere: vt ipse videat cuius est. Quando quidem in foro iudiciali, nisi tu planè probaueris rem non esse illius, eidem à quo abstulisti compelleris reddere. Et consultò dixerim, non esse illius, putà quia nunquam eius habuit dominium, sed per iniuriam surripuit. Nam si ille à quo sustulisti ratione mutui vel alius legitimi contractus rem illam debet alteri, non tu potes priuata autoritate ei reddere sed ei ipsi debes qui dominium habet. Secundo vt tenearis dare domino, requiritur quòd id possis absque magno tuo detrimento facere. Quoniam si latronem timeas, aut filium familiæ, à quibus nisi eis reddas vapulabis, aut graue aliquod damnum accipies, non teneris cum tuo incommodo reddere nisi eis. Et tertio, quando restituis vero domino teneris tam latronem admonere quàm etiam dominū: illum scilicet nē postea pœnitētia ductus iteratò restituat quòd semel restitutum est: hunc autem, nē alia via procuret illud recuperare.

¶ **Arguitur autem contra secundam moderationem:** nempe quòd res tunc restituenda est domino, si fieri illud potest sine restituentis detrimento. Ille qui rem sustulit à latrone tenetur restituere vero domino, non solum charitatis iure, verum & iustitiæ rigore: ergo non solum absque detrimento, verum etiam cum illo debet talis restitutio fieri. Probat primo antecedens. Nam qui rem alienam ha-

Explicatur conclusio.

Tria in restitutione obseruanda. Primum.

Secundum.

Tertium.

Argumentū contra secundam moderationem.

bet inuito domino, res ipsa accepta, vt modò dicebam, in causa est vt restitutio iustitiæ vinculo fiat. Item verus dominus posset possessorem in foro iudiciali compellere vt sibi conferat: ergo tenebatur de iustitia. Nam ad id ad quòd sola charitate tenemur, non possumus in iudicio cogi. Item quia vt articulo proximo dicturi sumus, etiā qui furtum à latrone emisit, teneret illud domino restituere: ergo quomòdocunq; accipiat. Consequētia autem prima inde probatur quòd iustitia etiam cum detrimento restituere obligat: vt supra diximus. Ad hoc responderetur quòd non solum charitas, sed iustitia obligat ad reddendum vero domino, quomòdocunq; ab iniquo possessore acceperis. Negatur tamen consequentia, qua infertur etiam cum detrimento esse restituitōnem perficiendam. Quando enim teneris ratione acceptionis: nempe vel quia inique à domino eripuisti, vel mutuatò tunc restituere etiam cum aliquo detrimento, vt diximus, cogeris: haud tamen cū detrimento vitæ. Quando verò non ratione acceptionis, sed tantum ratione rei acceptæ: tunc nullum cogeris subire periculum: si reuera periculum est alicuius momenti: sed satis est tunc vt eidem reddas à quo accepisti: admonendo, si potes, verum dominum. Quandoque autem egregium officium præstabis amico si periculo te obijcias vt rem suam serues. De hoc autem iterum expressius articulo proximo.

Ad primum argumentū principale. Ad primum igitur argumentum respondet diuus Thomas, quòd casu qui restitutio grauitur ei nocet cui fit, vel in nocuum alterius vergit, non ei tunc fieri debet, eò quòd restitutio in utilitatem eius fit cui debetur, sed debet in tempus cōgruum prolatari: vel apud alterum res deponi, qui tutius custodiat. Hæc autem responsio nonnullas parit dubitandi ratiunculas. Et quò omnibus fundamentum subijciamus queritur quo iure depositarius teneatur in tali casu seruare depositum, atque id domino denegare: charitati nē an iustitiæ, multum enim refert. Nam si iustitia illud seruare cogit, consequens fit vt si restituat, teneatur ad restituitōnem damnorū quæ ipse intulerit: sin autem solo charitatis vinculo, nulli inde fit restituitōni obnoxius. Responsio huius in distinctione posita est. Aut enim ille qui petit vult re sua in iniuriam sui vel aliorū abuti: & tunc de iustitia teneor ei illam negare. Vt si gladium à me infans petat vt se vel alterum occidat. Si modo tamen id sine meo incōmodo possum. Non enim teneor subire periculum quòd mihi ille offert si non reddo. Sicut

responsioe sub distinctione.

ti non teneor exponere me periculo ad defendendum vitam proximi: & quòd qui potest sine periculo teneatur de iustitia negare, inde patet, tum quòd reddendo causam dat iniuriæ, tum quòd si reddat cōdemnabitur in iudicio: licet non ad totum. Missam hinc semper faciamus ignorantiam quæ homines potest excusare. Et eadē ratione, imò maiori denegare debeo quando in præiudicium reipublicæ id petitur: vt qui amplam pecuniam deberet tyranno, quam ipse vt exercitum in interniciem reipublicæ armet petit, tenetur ei tunc temporis de iustitia denegare. Si verò dominus rem suā petat in aliquem abusum qui non habet annexam iniuriam: vt si pecuniam quàm illi debeo ad scortandum, vel ad ipsam prodigendum ex me repositat, tunc de iustitia non teneor non reddere: quādo quidē reddēdo nullius sum in iniuriæ causa, imò ipse petit suo vtensi iure. Teneor tamē ex charitate rei proximi consulere, atq; adeò, si possum restituitōnem differre in aliud tēpus. ¶ **At verò emergit à cōtraria parte** argumentum. Nemo habet ius peccandi: ergo quomòdocunq; ille petat ad peccandū, etiam citra aliorum iniuriam, denegandum illi est de iustitia. Quòd si respondeas licitū illi esse dare scorto pro re illicita: & ideo petere vt vtatur iure suo, instruat argumentum de datione quæ intrinsecè est peccatum. Vt si petat ad exercendam simoniam; quæ quidem datio intrinsecè mala est. Caietanus hinc ingenuè fatetur tunc etiam non licere ei dare. Nam dicit non licere pecuniam depositam domino reddere vt Cardinalatum emat: & multò minus illi pecuniam in talem vsum mutuari. Sed re vera: quicquid fit de mutuatione, in quo maior contra esse videtur ratio culpæ: quia mutuas cum minus cōpellatur, magis videtur esse causa: depositum tamen tunc reddere, nullam videtur iniustitiam afferre. Nam ipse petit quòd suum est, non ad irrogandum iniuriam alicui tertio, neque sibi, sed solum ad peccandū: sicuti si peteret vt mala causa daret amicæ. Et ideo alij volunt eludere argumentum propter vitium appellationis. Non enim sequitur, nemo habet ius peccandi: & iste petit pecuniam suam ad peccandum: ergo nō petit vt vtatur iure suo: quia petit ad dandum ad quòd habet ius: licet non ad culpam quæ rationi adiungitur. At verò profectò illo modo quo non habet ius ad peccandum, neque ius habet ad dandum, si datio ipsa sit peccatū. Secus de meretricia mercede: quia dare non est peccatum: licet fornicatio sit peccatū. Duobus ergo modis congruentius respondetur. Primo, quicquid fit de illo vsum ad quem

Secunda pars distinctionis.

Argumentum contra secundam partem distinctionis.

Responsio. Caieta.

Prima solutio.

Distin-
ctio
notanda.

illum qui recipit ad restitutionem teneri. Haud tamen consequentiam vim intelligo. Imò crederim tali esse distinctione utendum. Aut inquam vitium à quo illum donario meo cohibere procuro, perniciosum est alteri, aut nullam habet annexam iniuriam. Si enim est iniuriosum ac perniciosum: ut puta cum amico munus aliquod offero ne homicidium aut furtum faciat: tunc mihi postea repetitio dabitur. At qui hoc tantum exemplum est in lege. Nihilominus si ego non repeto, crederim ad nullam illum teneri restitutionem. Nam & si ille gratis teneret abstinere, nihilominus quia in gratiam mei abstinere, alioqui mala illa facturum, potest iure naturæ pro sua illa voluntate pretium ex merecipere. Quare lex translationem dominij non prohibet, sed repetitionem concedit: ut in ludo diximus: idque in odium illius criminis, ne homines iniurias quas in alios meditantur pretio venderent. Quando vero vitium non est contra iustitiam: ut si ego amico quidpiam darem ne scortaretur, protecto non solum ille recipere potest, neque ad restitutionem tenetur: verum ut credo, neque daretur mihi repetitio: quoniam lex illa pœnalis restringenda est ad suum ipsum exemplum: quod non profert nisi in vitijs habentibus iniuriam annexam. ¶ Secundus ergo modus dationis iniustæ sumitur ex parte utriusque: scilicet tam dantis quam recipientis: non quidem quia actio pro quamunus offertur non sit natura sua pretio estimabilis, sed quia habet annexam iniuriam contra iustitiam. Ut si litigator aut iudici, aut scribæ, aut testi corruptio muneribus offerret: aut affasino ut hominem interficeret. Tunc enim uterque delinquit: & ideo tam qui dedit quam qui recepit eodem pretio iure multatur: ac proinde largitio illa fisco iure addicitur ut patet. l. Multatari. C. de mod. multat. Non quæ actiones illæ, puta hominem occidere, aut sententiam in tuum fauorem proferre, non sint natura sua pretio estimabiles: sed quia actiones iniuriosæ sunt, indignus iure sit ille qui accipit ut dominium acquirat. Qua perinde ratione intelligenda est lex illa. ff. de verbo. oblig. Generaliter nominis turpes stipulationes nullius esse momenti ponitur. Turpes stipulationes nullius esse momenti ponitur.

Dubium.

¶ Interrogas autem cum leges istæ, pœnales sint, utrum qui recipit teneatur ante sententiam restituere. Videtur enim ex his quæ dixi

mus lib. 1. non teneri. Respondetur nihilominus, teneri. Et ratio est, quia lex fecit eum inhabilem ad recipiendum in odium delicti quod est contra iustitiam: & ideo nullum acquisiuit dominium. Haud tamen tunc tenetur restituere fisco: nam etsi ille inhabilis fieri potuit ad recipiendum quod non erat suum, alter tamen qui dedit, non potuit re sua, nisi per iudicis sententiam expoliari: ob idque, antequam condēnatio fiat, restitutio debet fieri domino qui dederat. Nihilominus facta etiā restitutione ubi fisco rescuerit, recuperabit. Quando vero delictum non est iniuriosum, optime transfertur dominium: quia, ut supra diximus, datio non est illicita. Unde, ut supra citatum est. l. Idem. de condi. obtur. caus. dāti ob stuprum pecuniam, non conceditur repetitio. ¶ Sed nūquid licebit mu-
Dubitum.
nera iudici aut alteri iustitiæ ministro ad redimendam vexationem largiri: apparet enim id licere: eò quod cuique, fas est suum protegere ius. Respondetur autem nemini id licere: quoniam iniuste quod iustum est exequeris: & quoniam lex huiusmodi largitiones vetuit: subinde cohibuit illa via redimere vexationem. Illo enim paliamento multe fierent corruptiones. Nam cum quisque in propria causa iniquus sit iudex, cuique apparet habere certum, atque adeo suam vexationem redimere: quæ quidem in litibus maxima perniciosa est: nempe dum uterque litigantium vexationem redimat, vexando præuenit alteri: datque illi causam ut & ipse suam redimat. Idque utinam non usque ad principium palliandas discordias procederet. ¶ Tertio modo dationem contingit esse illicitam, etiā ex parte utriusque: tantum dantis quam recipientis: tunc ratio non est ei similis quæ in proximo membro signabat, videlicet, quæ actioque emitur est iniuriosa: sed quia non est pretio estimabilis, qualis est datio simoniaca. Quod enim mihi de pretio sacerdotum si sum dignus, non est alterius iniuria: verum tamē quia res illa que emitur, non est pretio estimabilis, propterea quæ Antistites gratis acceperunt ut gratis dispensent, sit ut qui pretium pro re spirituali recipit, nullum ad piscatur dominium: ob idque, statim tenetur ante sententiam id relinquere. ¶ At vero utrum tunc teneatur restituere pauperibus, an ei qui dederat dubium est. Nam à priori parte facit quæ iura in pias causas iubet fieri restitutionem: ut can. Qui habetis. 14. q. 5. & can. De hoc. de simo. cautum est. Et in foro exteriori eodem modo fieret condēnatio: eò quod qui dedit, meret dominio priuari: imò iustius quam qui dedit ad labefactandum iudicem. Sed ab altera parte est argumentum quod nemo expoliatus est re sua nisi per iudicis sententiam. De hac ergo re, loco proprio lib.

lib. 9. differendum est. Interim tamen stando in iure naturali, dicendum quod ante condemnationem faciendā est restitutio ei qui dedit. Caveat sibi tamen restituens, ne postea cum in notitiam venerit ecclesiæ, denuò condemnatur.

ad 3. argu.

Heredes tri-
plices sunt.

Dubitum.

Dubitum.

De restitu-
tione credi-
tori absen-
tis faciendā.
Scotus &
Richardus.

Sententia au-
thoris.

Solutio tertij argumenti trimembris est. Aut enim creditor cui restitutio debetur defunctus est, aut absens, aut prorsus ignotus. Et qui dem loco defuncti heredes subrogantur. Qui in triplici sunt differentia. Aut enim sunt necessarii: ut puta quos testator, nisi legitima ratione de causa, exheredare non potest. Quales sunt parentum filij, ac filiorum parentes. Alij vero succedunt ab intestato: ut fratres & consanguinei. Sed alij ex testamento: ut alieni. Et quomodo cunque, quis sit alterius hæres, eidem esse faciendā restitutio. Quinimò, ut dicebamus, in herede sit ipsi defuncto. ¶ Pulsare autem cuiuspiam conscientiam potest, an qui in uestigatis hæredibus nulloque inuento, restitutionem in pios usus confert: postea reperto herede qui inuentus non fuerat, eidem nihilominus debeatur restitutio. Apparet enim id ratio postulare: quoniam ille non debet inscius & inuitus priuari iure suo. Ad hoc respondetur quod quando restitutio alicuius est ponderis, hæres que non inuenitur coram Publica potestate, debet fieri diligentia, & penes ipsam deponendum est debitum. Si autem eius autoritate vel in pauperes vel in pios usus dispensatur, tunc restitutor tutus manet, tam in conscientia quam in foro iudiciali. In rebus autem leuioris momenti non est tam anxia indagatio necessaria.

¶ Quando vero creditor absens est, tunc quo commodius fieri posset, transmittenda illi est restitutio. Quid autem si transmissio sine magno sumptu fieri non potest? Scotus quidem & Richardus. in. 4. distin. 15. aiunt quod quando ingentibus opus est sumptibus, non tenetur debitor illos facere: sed potest tunc in pauperes quantum debet erogare. At vero. S. Thom. de sumptibus nihil meminit: sed consulto id contigit: quia simpliciter constituere regulam non poterat. Est ergo discretione opus nempe pendendum utrum id quod debes per iniuriam retinueris, an vero per contractum licitum: puta aut venditione, aut mutuato. &c. Si enim per contractum licitum in tuum ius res illa venit, & ante solutionis tempus ille recessit, nullas teneris facere expensas ad restituendum: quia non plus debes quam acceperis. At si sine illis transmittere nequis, vel custodire debes, vel apud iudicem deponere. Nam in pios usus non licet dispendere, nisi longo expectetur tempo-

re. Si autem per iniuriam id illi debes, puta si furatus es: aut si quavis iuste accepisses: tamē ante solutionem peregrè profectus in mala es fide: absque dubio teneris sumptibus tuis restitutionem illi mittere: quadoquidē cum stringeris in demne seruare: quia absque sua culpa suo caret iure. ¶ De illo vero qui prorsus ignotus est grauius est, visitatiusque dubium. Hic enim articulus ad istos coemptores, & negotiatores ac falsariarios spectat: qui minutatim quoslibet defraudant, atque expilant: ac subinde ad illos qui urbem aliquam iniusto bello in prædam dederunt. Præterea ad illos qui inuenerunt thesauros: de quibus sub titulo de furto distulimus. Huiusmodi namque debitoribus ignoti sunt sui creditores. Primum ergo omnium admonēdi isti sunt quoniam dicatur ignotus. Haud enim quicumque censendus est debitori ignotus, qui in sua non est notitia, neque memoria: sed ille prorsus qui facta pro ratione debiti solerti diligentia, inueniri non potuit. Quapropter antequam hæc fiat indagatio, non licet in pios usus restituenda dispensare: neque compositionem facere autoritate Cruciatæ Bullæ. Illa enim præcisè dicuntur debita incerta, quorum domini post vigilantem indaginem quæ bona fide fuerit facta inueniri non possunt. Quin verò quæ per iniustam acceptationem æs alienum contraxerunt, suis proprijs sumptibus tenentur eandem facere investigationem. Quocirca ubi sub dubio cõpertum fuerit, isti aut illi certo deberi: nempe cum duo ad tuam tabernam accesserint, & certus sis alterum defraudasse: licet scire nequeas utrum eorum: teneris nihilominus inter illos aut suos heredes debitum æs dispartiri: quoniam tunc creditor non est omnino ignotus. Quæ utique ratione sunt qui censeant eum qui certus est cuius ciuitatis fuerit ille cui restitutionem debet, si ille neque heredes haberi possunt, restitutionem debere pauperibus eiusdem loci. At vero nulla apparet huius necessaria ratio: sed forsitan distinguere est operæ pretium. Dū enim exercitus ciuitatem communi nomine fuerit deprehdatus, tunc forte si ignoti sunt domini, faciendā est ut ubi restitutio, ut res publica ipsa eam distribuatur. Quando vero non illo modo per iniuriam toti reipublicæ illatam contractum est debitum, sed per iniuriam singularem ciuium: non est necessarium in eodem oppido fieri. Est ergo conclusio doctorum omnium: quod ignoto domino, faciendā est pauperibus restitutio: vel potius ipsi in pauperibus, ut supra dicebamus. ¶ Verum tamē quomodo modus hic restituendi de sua radice innotescat, queritur quo iure pauperibus largiendā sint quæ incertis dominis debentur. Utrum sit naturale, diuinumve, an humanum. Quisquam illos fecit hu-

Dubitum quæ-
do creditor
ignotus est.

Nulla crucia-
ta.

Distin-
ctio.

Dubitum.

iusmodi

iustitiam creditorum heredes? Et arguitur sic. Obligatio restituendi iure naturæ vniuersos obligat mortales, siue Christiani sint, siue sola lege naturæ viuētes: natura autem non docet, ignoto domino, pauperibus id deberi: imò videtur tunc res transire in ius possidētis. Habetur enim Inst. de rerū diuis. quod res cuius non est dominus, occupanti conceditur: quādo autem dominus non comparet, perinde habet ac si non esset. Præterea quod restitutio fiat pauperibus, sola lege canonica introductum est: vt patet cap. Cum tu. de vsur. & can. Non sanè. & Qui habetis. 14. q. 5. Pontifices autem non potuerunt inuitis dominis præter ius naturæ debita incerta in vsum pauperum addicere. Nam ante illa sancita decreta, nō apparet eiusmodi restituendi modus fuisse necessarius.

Responsio. ¶ Ad hoc primum omnium respōdetur, eiusmodi incerta debita, si ius tantum consulas naturale, in vsus communes reipublicæ cedere. Nam cum res vniuersæ, vt lib. præcedēti dictū est, traditæ in cōmuni sint humano dominio, quarum diuisio iure gentium facta est, fit vt dū expectatus legitimo tempore dominus, non compareret, iteratō veniant in vsum publicum. At verò quoniam Christi vicarius toti reipublicæ Christianæ curam pauperum gerit, iure & merito potuit hæc bona quasi cōmunia reipublicæ pauperibus applicare: qui eiusdem reipublicæ sunt egena membra. Id quæ Alex. sub anno Domini. 1170. faciendū Salernitano Archiepiscopo iussit: vt patet dicto cap. Cum tu. de vsur. Non tamē quod ipse fuerit primus rei huius author: sed exemplo adductus est antiquissimorum sanctorum Augustini scilicet, vt can. citatis. 14. q. 5. constat: atq; aliorum. Quin verò & naturali iure edoctus & Euangelio. Nā quod cuiq; super est, erogandum est in pauperes: huiusmodi autem bona redundare censentur in reipublica. ¶ Ex quo sequitur primò dominium harum rerum non transire in pauperes, ac si creditorum heredes essent, sed dum ipsis datur, quasi creditoribus ipsis soluitur. Et tunc per dationem ipsam acquirūt verum dominium; quasi Papa tunc dominorum nomine illis tribuat. Subsequitur deinde secundo quod reipublica in alios vsus pios illis debitis eguerit, cessat tūc ius erogandi pauperibus. Et potest reipublica illa in tales vsus consumere. Nam ius positium non potuit naturali derogare. Ob idq; princeps tunc secularis fortè potest incerta ipsa debita exigere & cōpositionē facere putā pro certa quota reliquum remittere, vt facit Papa: vt illicō dicem⁹. ¶ Quod si scisciteris an quisq; priuatim possit illa quæ de-

Dubium.

bet, vt libuerit in pauperes diffundere: D. Th. nihil hic de hac re falsus est: tamē in. 4. dist. 15. q. 1. ar. 5. ait debere fieri restitutionē secundum arbitrium episcopi, vel illorum ad quos pertinet cura ciuitatis. Vbi insinuare videtur rem publicam ipsam talē habere facultatem. Scot. verò eadem dist. q. 2. negat id esse necessariū: imò ait per se quemq; id exequi posse. quē Richard. ibidē sequit, art. 5. q. 4. Crediderim tamē, vbi modica est restitutionis quantitas, per se quemlibet restituere id posse. Cū verò res est cumulatoris pretij, consiliū est vt arbitrio prudentis confessarij fiat: imò posset tam ingens esse, vt consulendus etiam esset episcopus, vt eius prudentia cōmodius restitutio fiat. Haud tamen id ceu de necessitate salutis asseruerim. Neq; S. Tho. diuersum docuit. Maximè cum in Summa de hac re siluerit. ¶ Vtilior autem erit responsio, vtrum ipse qui æs habet ignoti domini possit sibi partem capere, dum modo sit pauper: vel suis consanguineis & familiaribus elargiri. Caietan. quidem id absolute affirmat: ego verò abq; temperamento non audeam. Si enim hæc facias vnicuique licentiam, illicō sibi suisq; effinget paupertatem pro ratione sui status, vt aiunt. Igitur vbi necessitas non fuerit patentissima & clarissima, nemo tunc potest sibi vsurpare quod restituere debet: licet possit restitutionem differre. At si cogitat sibi capere, id debet facere auctoritate episcopi, aut sui parociani curati, aut confessarij, si prudens est & sapiens. Id quæ tunc fieri licet quando grauiore aliq; miseriæ pauperū nō se oculis obijciant. Quando verò auctoritate prælati aliqua sibi elemosina exijs quæ debet applicatur, verè fit eius dominus: neq; veniens in pinguiorem fortunam tenetur id amplius restituere. ¶ Percontaris autem de cōpositionibus istis quas nuperrimè nominauimus, sint ne licite, vt Cruciatæ forma habet: nē pè vt qui incerta debita cōtra xerit certam soluens portionem liber fiat à reliquo debito. In huius respōsione interrogationis illud semper optima fide cauendum est, ne quispiā se ipsum seducat, arbitratus quippiam ceteri incertum antequam diligens peragatur indagatio ad cōperiendū debitorem. Hoc autē supposito nulla esse videtur ambigendi ratio, quin si legitima adfit causa possit Summus pontifex eiusmodi cōpositiones facere: quādo quidem iure naturæ, vt dictū est, illa bona sunt reipublicæ. quæ tunc in tales vsus illis indiget. Quin verò vt proximè insinuabam quando reipublicæ necessitas esset apertissima, rex quoque fortè posset id facere. Tametsi quia Summus Pontifex

D. Thomas

Scotus.

Richardus Sententia autoris.

Dubium.

Caietanus.

Libri Quarti

tifex iustior est elemosynarum iudex, neque causa ita semper est euidentis, ille adeundus est, cuius auctoritate id fiat. Quod si quis arguat, ignotos creditores forsan non consentire: id negatur, imò consentire videntur, quia illa habet pro amissis: & liberius quisq; ac gratatius contribuet centum quæ pro perditis omnino ducit, quàm quatuor quæ habet in crumena. Eo quauis nō consentirent, reipublica id potest facere. Sed rursus arguis: quauis illa Papa colligere possit, quàm tamē habet facultatem remittendi partem? Respondetur quod tanq; legitimus iam tunc bonorū administrator propter ingruentem instantemq; publicā necessitatem, vt facilius expeditiusque fiat collectio, potest partem condonare vt reliquū soluatur. ¶ Hactenus de iure. Defactō nanque & executionis modo nihil loquimur. Aequitas enim iuris huic hæc est, vt per eiusmodi cōpositiones tanta conficeretur pecunia publica, quæ vel alia tributa vel bonam eorum partem posset excusare: idq; sic fieret, vt non offerretur iniquis suæ iniquitatis ansa: & tamen ex centum & quinquaginta argenteis quæ reipublicæ pauperibusque debentur, tantum colligere duo: ac remittere reliqua plus detrimētī offert pauperibus, quorū Papa est pater, rexque patronus, quàm emolūmētī in bonū publicū conferat. Præterea presentissimū creatur periculum istis coemptoribus & raptoribus, vt huius fiducia nihili faciant quoscunq; passim de fraudare. Atq; idem periculum fit inde presentius, quod certi sunt tertio quoque anno eiusmodi indulgentias prouenturas. At vero bellorum frequentia quæ non tantum ab infidelibus nobis in dies ingruunt, huius inter alia nobis sunt causa mali: vt in conquirendis vndique subsidijs modum non permittat. Quocirca neque nos in quenquam obloquimur: quia neq; nostra est authoritas tanta neq; audacia. Sed tamē postquam ius probamus, admonere subinde cogimur fraudatores istos publicos, coemptores in quæ ac negotiatores ne fiducia istiusmodi immodicæ remissionis freti contrahere fraudibus pergant æs alienum: & quod si fecerint, restituere non tudent. Nam qui propositum non habet restituendi: quouisque veniat indulgentia, in peccato mortali se sciāt persistere: quoniam habita restituendi opportunitate, per nullum tempus licet alienū retinere. ¶ Ad quartum argumentū respōdetur vni quemque de his quæ sibi propria sunt artius stringi parentibus succurrere, quàm alijs: ea verò quæ aliorum sunt, potius illis sunt repēdenda quàm impēdenda parētibus: nisi forsan

Ad quartū argumentū

Quæstio. VII.

ait S. Tho. in casu necessitatis extreme, in quo posset & deberet quisq; etiā auferre aliena vt patri subueniret. ¶ Cōtra hoc autē postremū verbum de tēpore extreme necessitatis dubia existunt nonnulla. At qui vt inde exordiamur, vbi patētior est dubitadi ratio, quæritur vtrū debitore & creditore extrema necessitate coactis teneat debitor creditori præse ipso succurrere, an potius sibi ipsi illo neglecto? Et quidē Sco. 4. d. 15. q. 2. hac vtitur distinctione. Si creditor in necessitatem prius incidit, tenetur tunc debitor illi succurrere: si verò prius debitor, tenetur sibi prouidere. Atqui ambo hæc membra adeo sunt certa vt de neutro possit vllus dubitare. Nam etiam si nihil extrema patiēti deberes, cogeri illis succurrere: & quādo tu eadē necessitate stragularis, quauis nihil tibi alius deberet, teneretur tibi. Quādo autē simul eadē necessitas ambos occupat, tūc ait Scotus debitorē, vita propria posthabita debere creditori quod suū est reddere: quare homicida, inquit, esset, si sibi tūc vsurparet. Neq; defunt alij, quorū est Richard. qui in eius sententiā subscribat. Et ratio eius est hæc, quod cum ambo necessitate pares sint, hoc iure creditor debitorem superat, quod res illa necessaria, nempe eibus aut pecunia quam debitor retinet ipsius est, scilicet, creditoris. Et potuisset suā præterea opinionem inde suffulcire, quod in tali necessitate neuter posset ab altero quod ei necessariū erat eripere. Ex quo fieri videtur consequens vt neque debitor tūc retinere id posset quod alterius est. Idem enim esse videtur ac si ab ipso id eriperet. Nihilominus contraria sententia non solum multo est probabilior, verum proculdubio complectenda. In primis S. Thom. licet non id expresse asserat, insinuare tamen illam videtur: quādo quidem absque vlla exceptione ait, quod casu extreme necessitatis, citius debitor deberet præsidio esse parētibus: & à fortiori sibi. Quare Caieta. eandem amplexus est sententiā. Ratio autem est hæc, ab illa Scoti diuersa. Ambo sunt necessitate pares: & possidentis conditio quæ melior semper est, plus debitori fauet, quàm fauebat creditori rem sibi esse debitam: ergo sibi potius debitor consulere debet, saltē potest, quàm creditori. Enimvero tam intinē innatum est homini generalissimum illud rerum omnium desiderium, ac subinde ius seruādi se se, vt nulli quicquā tunc plus debeat quā sibi ipsi. Quocirca siue per contractum licitum id ab altero acceperit, siue per furtum aut rapinam: siue in mora sit soluēdi, siue secus: in summa, quomodo cunq; illud alteri debeat, ius sibi retinet.

Dubium.

Scotus.

Obiectio.

Sententia authoris.

D. Thomas

Caietanus.

Y

retinendi natura ipsa cōcedit. In tali enim casu vniuersa cessant alia debita. Quare etiam si iurē iurādo te astrinxisses soluere illa die, iure nature intelligebatur facta exceptio extreme necessitatis.

¶ Et confirmatur sententia hęc ratione, nisi fallor manifesta. Iure nature, vt dictū est, omnia sunt communia, sed iure gentium, rerū dominia diuisa sunt: ius autē gentium nequit extreme necessitati præ iudiciū facere: atque adeo illa præsentē, quantum ad vsum, omnis cessat vis pecuniarum diuorum, ac subinde debitorū. Quocirca etsi dñs prius in necessitatē illam extremam inpegisset, qua ratione sub reatu homicidij teneret illi quod debebā soluere. Si tamen non solui, & postea ego in eandem incidī necessitatē, iam tunc non teneor.

Ad argumē. ¶ Respondetur ergo ad argumentū quod faciebamus diuersam esse rationem tunc rem possideas quando extremē pateris, an alter qui simile patitur. Si enim ille possidet, tu non posses illi furripere, eō q̄ tunc furripere esset occidere: quia esset vera actio, qua vitā alteri directē adimis, ac si hominem strangulares. Quādo verō tu possides, id est penes te rem quomodocunque habeas, nō agis, sed tantū cessas succurrere cum possis. At verō nō succurrere cum possis, non est directē occidere: neq; verō per accidēs nisi quando teneris succurrere: & in tali casu non teneris. Sic enim intelligendū est Ambrosianum verbum. Quem pascere potuisti, si non pauisti, occidisti. Intelligitur enim quando nō te aliud ius excusabat.

Dubium. ¶ An verō parente tuo ac tuo pariter creditore in eandem extremam necessitatē coniectis teneris potius patri quā creditori, arbitror tenearis potius patri quā creditori, arbitror problema esse in vtrāq; partem probabile. Et qui dixerit, creditori, bona quidē ratione tuebitur. Nā solū illud ius quod vnusquisque habet seipsum seruandi, videtur in tali casu vsum alienę rei debitori vēdicare. Qui verō crididerit parenti potius, & ipse quoq; pietatis officiū prætexere sibi poterit. Nam ferē idem est, patris ac tuam ipsius vitam seruare. Sed tunc idē crediderim de vxore & filio. Nā ad fratres minimē liceret idem protendere ius.

Dubium. ¶ Vtrū verō qui extrema suppressus egestate infumit res quā alteri vel antea debebat vel tūc arripit, debito absoluatur: an verō post ditior soluere nihilominus obligetur, decidere super est. Nam q̄ prorsus absoluatur, argumentū est q̄ si tunc ab altero eriperet non teneretur. Ad hoc scite Scotus loco citato per hęc distinctionem respondit. Si ille virtute alius cōtractus ē illā ante extremā necessitatē debebat, non fit

Scot.

à restitutione immunis: sed si tunc accipiat, nō fit a restitutione immunis: sed si tunc accipiat, non fit restitutioni obnoxius. Et ratio est impromptu: quia cum in extrema necessitate omnia sunt communia, tunc qui capit nullū cōtra hit debitum. Nihilominus si debitum erat contractum, non est cur dissoluatur præcedens vinculum: manebit ergo.

¶ At vero Adrianus in materia de restitu. huiusmodi distinctionem non admittit: sed absolute tenet, illum qui extreme subditus necessitati aliena capit pinguiori arridente fortuna ad restitutionē teneri. Cui & sui asseclę non desunt. Quin verō eius opinionem corroborāt. Et pōdus suorum argumentorum hūc propendit, q̄ in extrema necessitate non omnia sunt communia, quantū ad dñium. Nam aliās qui tunc indigenti nō succurreret, ad restitutionē postea teneretur: quod re vera non est credēdum: eō q̄ succurrendi præceptū non est iustitię, sed charitatis. Sunt ergo non aliter communia quā ad vsum: quo fieri videtur vt transacto vfu, tenearis ad restitutionem rei.

¶ Secundò arguitur. Extremē indigēti abūdē subuenitur per rem mutuam: nemo ergo tenetur simpliciter dare: atque adeo qui rem consumit, subiectus manet restitutioni. Et tertio. Extremē indigenti non tenetur medicus suas gratis impendere operas, neq; pharmacopola sua donare pharmaca. Satis enim est si solutio nemi expectent. Accedit & tex. can. si quis. de fur. Vbi habetur quod qui propter necessitatē famis aut nuditatis aliena occupauerit, si postea ablatū reddiderit, non cogatur ieiunare. Vnde à contrario sensu colligitur q̄ si non reddiderit, ieiunare cogatur. ¶ His nihilominus nihil obstantibus persistendum est in priori sententia: dū tamē rectē explicetur. In primis quādo res est parui momenti omnes fatentur nullam restare restituendi obligationem: sed si res qua extremē ille indiget maioris est existimationis, considerandum est sitne ille simpliciter indigens: nēpē qui nullibi habeat vnde soluere possit: an verō licet id hīc nō habeat, forsitan habeat alibi, vel ei debetur, hic enim non est cēsendus simpliciter indigēs: & ideo satis est: si quis ei credito mutat vnde suę necessitati occurrat. Sola enim absoluta necessitas ius in tali casu accipiēdi alienū facit: Si autē sit simpliciter indigens, citra cōtrouersia esse debet quod ille nulli manet obnoxius restitutioni si rem qua indigebat infumpsit. Enimverō licet ita sit quod tunc solū sint omnia communia quantum ad vsum: tamen quia in his quę vfu consumuntur, ad vsum lege nature sequitur dominium

Adrianus,

De Medico & pharmacopola.

De quinto argumēto.

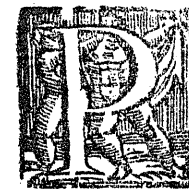
Trifariam potest prælati res ecclesie occurrere.

nium: vt putā si sit cibus, aut potus, aut pecunia, qui accipit, fit dominus. Et in hoc si nos nō fallimur, cōtraria opinio suos decipit. Essē em̄ cōmunia omnia quo ad vsum, est q̄ tunc possit indigēs res alienas infumere ac si suę essent. Atq; adeo nō tenetur creditor recipere, sed aliter tenetur gratis dare. Si verō res esset quę nō vfu cōsumitur, tūc cessante necessitate teneretur illā reddere. Vt si quis equo alieno vteret vt periculum mortis effugeret: aut si indigeret lecto tēpore infirmitatis. Per hoc respondetur ad argumentū de Medico, deq; Pharmacopola. Porro nanq; si alter extremē indigeret sua opera vel sua medicina, teneretur sub peccato mortali: licet circumstantes teneretur nihilominus eodē ligamine cōtribuere, si res esset adeo pretiosa. Tametsi in his medicinis subtrahendis nō adeo frequens contingit culpa sicuti in cibo, ac in alijs rebus: quia nō ita esse solēt necessaria: neq; misericordię vinculū obligat vt morti pauperis admodum pretiosa medicina occurratur, tātave medici solertia. ¶ Quod autem ex cap. si quis. defurt. adductum est, nihil sanē ad rem pertinet: planum quippe est illic mentionē non fieri necessitatis extreme, vt bene ait gloss. sed leuioris. Ait siquidem tex. Si quis propter necessitatē occupauerit, &c. pœniteat hebdomadas tres, & liquidū est q̄ cum in extrema necessitate alienū occupare, nulla sit culpa, nulla imponeretur pœnitentia.

Solutio quinti argumenti in longā nos hinc transmitteret disputationem de restitutione bonorum clericorum, quę non rite expendantur, sed in malos vsum dissipantur: nisi latifimus esset de hac nobis habēdus sermo, lib. 9. & 10. à quo ideo in præsentiarum superseden dum est. Quod autem ad rem præsentem attinet, trifariam prælati res ecclesie vsurpat. Vno quidem modo si res illa non sibi deputata est, sed alteri: puta capitulo: Et tunc qui res illas ab illo præfecto receperit, siue dono, siue pretio, tenetur eas ratione rei acceptę restituere verō domino. Si verō res ecclesie quę sub sua sunt administratione: vt si exemplum ponamus in fabrica, vel in alijs, alienauerit in consanguineos vel in alios, illi tenentur restituere, nō episcopo: nē illas iterum dissipet: sed ecclesie, vt in deposito essent vsq; ad futurum possessorem. Sed si penes se illas retinet & veluti proprias possidet, satis est vt animum illū deponat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ille qui accepit, teneatur semper restituere.

ROST circumstantiam cui, sequitur quis: de qua sunt duę quæstionculæ. Prior huius secundi articuli est, vtrum vniuersum qui accepit, quisquis ille fuerit, teneatur restituere.

Et arguitur à parte negatiua. Restitutio (quod identidem repetimus) est æqualitatis constitutio: qua scilicet ab eo subtrahitur qui plus habet, & ei apponitur qui habet minus. Vsu autem sapenūerō venit vt qui rem sustulit citra suam culpam fit illa priuatus: vt si quis ab eo eandem furripiat: ergo tunc non tenebitur eandem restituere.

¶ Secundo. Nullus tenetur suum prode crimine: secundum illud Chrysost. Non tibi dico vt te prodas, cōtingit autē quādoq; vt debitor citra suam infamiam restitutionem facere nequeat: ergo tunc iugo restitutionis liberatur.

¶ Tertio. Vna res vna simplici restitutione cōtenta est: contingit autem nonnunquam vt quam multi furati sunt, vnus in integrum restituat: ergo alij tunc ad nullam ampliū restitutionem tenentur: atque adeo nō omnis qui rem sustulit, ad restitutionem obligatur.

¶ In contrarium autem est quod ille qui peccat satisfacere pro culpa tenetur: culpa autem, vt ait August. non dimittitur nisi restituatur a blatum: ergo eidem incumbit restitutionem facere.

Quæstio hęc in materia restitutionis egregium obtinet locum. Ad quam ideo distinctione præmissa quatuor conclusionibus respondetur. In eo nanque qui rem occupat alienam duo est cōsiderare: scilicet & actionem qua eam accepit, & rem ipsam. Est ergo prima conclusio. Quicumque penes se re habet alienam, ratione rei ipsius quę accepta est, tenetur eandē verō domino restituere. Probat. Quicumque enim habet vltra id quod suum est, debet illi reddere cuius est: hoc enim ratio iustitię commutatiuę exigit: quippe cuius officium est æqualitatem inter eum constitutere: qui minus habet, & eum qui plus. At verō acceptio ipsa triplex esse cōsuevit. Quandoque nanque est iniuriosa: nēpē qua iniurto domino fit: qualis est furtum & rapina: de quo membro statuitur secunda cōclusio. Qui cunque rem per iniuriam accepit, tenetur eandem ratione acceptionis restituere: etiam si illam iam apud se non habeat, sed forte sibi furto sublata sit. Probat. Quicumque alteri iniuriam intulit, tenetur eandem refarcire: etiam si nulla sibi fuerit inde lucri accessio facta: eo scilicet quod alteri vel famam vel honorem ab-

Distinctio.

1. Cōclusio

Acceptio triplex.

2. Cōclusio

stulit: ergo eadem ratione qui rem iniuste eripuit, quandoquidem in re illa damnnum dedit, restituere iure cogitur. ¶ **Secundo modo:** actio illa citra donationem accipiendi iusta esse potuit, atque in usum & commodum ipsius qui accepit: vt cum quis rem suscepit mutuatam, vel credito emptam, de quo subijcitur conclusio tertia, superiori similis. Quicumque hoc modo rem accepit, tenetur eam vel pretium restituere: non solum ratione rei acceptæ si apud se perseueret, verum & ratione acceptionis: etiam si illa qualitercunque amiserit. Conclusio est clara: nam qui alienam rem iuste citra donationem in usum suum accepit, non solum propter beneficium acceptum, sed de iustitia obligatur illum indemnem seruare. ¶ **Tertio modo:** Acceptio etiam iusta esse potest ex voluntate domini, quæ tamen non vergit in utilitatem recipientis: sed in rem ipsius qui dedit. De quo adhibetur quarta, eademque bimestris conclusio. Nemo qui ceu depositarius rem alienam seruat: tenetur ratione acceptionis illam restituere, sed ratione rei quam habet acceptam. Quare si citra suam culpam illam perdidit, nulli restat restitutioni subditus: secus autem si magna sua culpa illam amiserit. Probatur prior pars contrario modo quam tertia. Qui illo modo rem accipit, nisi pretio custodia suscipiat, vel aliter se seruare constrinxerit, non fit eiusdem rei custos ratione iustitiæ: sed ex gratia & benevolentia: & ideo si absque sua culpa res perdat, non ipsi sed domino pergit. Secundæ verò partis probatio est. Quod iure naturæ (vt regula habet iuris) qui causam damni dat, damnnum dedisse videtur. Quare si tua grauis culpa in causa fuit vt res periret, inde sis damni repensandi. ¶ **Vt autem conclusiones istæ suo ordine examinentur ex duabus prioribus regula cum primis colligenda hæc est.** Omnis restitutionis obligatio ex alio ducitur: cum capitum enascitur: videlicet aut ratione acceptæ quam habes, licet illam non acceperis. Quare si accepisti & habes, utroque es funiculo colligatus. Nomine autem acceptionis quæcunq; actio intelligenda venit per quæ damnnum dedisti, aut iniuriam irrogasti: etiam si nihil fueris lucratus: vt si incendiisti alienas ædes, aut contumeliatus es. ¶ **Quo fit rursus vt quomodocunq; res in tuam potestatem venerit, scilicet iuste, aut iniuste pretio aut gratis, cum primum rescueris esse alienam teneris domino reddere: non solum charitatis iure, sed etiam iustitiæ.** Vt si ab illegitimo possessore: verbi gratia, à latrone, vel furto, vel dono, vel

3. Conclusio

4. Conclusio

Regulanda.

mutuo, vel in depositum receperis, vel pretio emeris, reperto domino teneris illi conferre: nisi si ius tibi forte fauerit prescriptionis. Probatur conclusio. Duobus tantum medijs quaestione. 5. diximus rem legitime possideri: scilicet aut domini voluntate, aut legis permisso: quomodocunq; autem ab illegitimo possessore rem susceperis, neutra istarum causarum interfuit: quia neque verus dominus annuit, nec lex concessit: nullatenus ergo dominium nactus es, atque adeo reddere duo cogaris. Quod si non feceris, cum sine tuo magno detrimento, vt supra diximus, id exequi possis: sed illegitimo reddideris possessori, restitutioni manes obnoxius: quandoquidem de iustitia tenebaris. Crediderim tamen in hisce restitutionibus accidere posse ignorantiam iuris: quæ si excusat à culpa, excusabit subinde à restitutione. Haud enim tenetur plebeius quisque, has iuris subtilitates scire. Et ideo qui id quod à latrone receperit ignorans, & bona fide eidem reddiderit, non est in conscientia restituere cogendus. Exceperim præterea ius prescriptionis: quoniam postquam emptionis titulo aut donationis, qui legitimus est, rem bona fide iusto legis tempore possedisti, licet tibi postea innotuerit esse alienam, immunitus es à restitutione. Secus si furto eam sustuleris: quia semper caruisti titulo, ideoque nunquam prescripsisti. ¶ **Ratio hinc tamen dubitandi exurgit, quidnam hic rei nomine sit intelligendum: vttrum scilicet res ipsa præcisè, an vero etiam fructus.** Et loquamur, exempli gratia, de illo qui non ratione acceptionis: sed solum ratione rei acceptæ tenetur. Eum fundum à latrone qui mihi fructus tulit: vttrum teneatur etiam fructus restituere. Ad hoc respondetur per regulam iure solennem ac celeberrimam. Quicumque solum ratione rei acceptæ restitutioni subijcitur, tenetur rem, seu id quod illius habet, & quicquid quo per ipsam factus est ditior, restituere: non tamen illud quod bona fide consumpsit per quod non est factus locupletior. Regula est iuris. ff. de peti. hered. l. item veniunt. §. Præter hæc. qua regula ait gloss. nulla esse veriorum. Et l. sed & si lege: eodem titulo. Exempli gratia, teneris restituere fructus arui alieni: non solum quos habes, sed quos illis consumpsisti vsibus: in quibus nisi illos haberes fructus, alios insumpsisses. Deductis tamen expensis & laboribus. Si tamen illos ideo consumpsisti quod, verbi gratia, amplius modus tibi donatus est, cuius donatione ductus statum mutasti & splendidius vixisti: tunc sanè non teneris nisi in eo quod aliis consumpturus eras. Pari modo si vestem sericam vili à latrone emisisti, qua

Quis excusat à restit.ione.

Dubium quid rei nomine intelligatur

Regulanda iuris.

sti, qua ratione illam vsu attriueris: cum aliis non indueris serico: non teneris nisi ratione vestis quam indui solebas. Similiter si donato tibi à latrone equo usus es non in necessarijs casibus ad quos equum vel emisisses vel cõduxisses: nihil pro vsu teneris restituere: quia non est factus locupletior. Secus autem si eius operas locasti, quibus factus es ditior: tunc enim deductis sumptibus in reliquum teneris. Pari modo si furtiuas escas inuitatus à latrone bona fide insumpsisti, in nihilum postea teneris, nisi domeras aliquid insumpturus. Ex quo fit quod si rem illam quam ab illegitimo possessore bona fide accepisti citra magnam culpam tuam amissisti, nulli manes restitutioni subditus. Vice versa, si rem furtiuam quam dono receperas, pretio vendideris, teneris postea idem pretium restituere: vt pote per quod factus es ditior. Intellege autem si factus es locupletior ex re ipsa: nam si ex tua industria id tibi accreuerit, ad illud restituendum non perstringeris. Vt si pecunia aliena negotiando tuam auxisti substantiam, de solo capitali teneris. Per hæc ergo de cæteris conijcito. ¶ **De illo autem qui per iniuriam rem alienam retinet, alia est ratio: tenetur quidem de damno emergente, & de lucro cessante.** vt sub titulis de furto & de vsu. iterum videbitur: atque de omnibus fructibus quomodocunq; illos cõsumpsit. Non autem de illo lucro quod per suam industriam per furtiuam pecuniam acquisierit: vt locis citatis locupletius monstrabitur. ¶ **Contra hanc autem decisionem est argumentum, illum qui rem à latrone bona fide emit, non tenetur gratis reddere vero domino.** Dicitur enim est articulo præcedenti, ratione rei acceptæ neminem ad restitutionem cum magno suo detrimento obligari: nemo ergo tenetur sine culpa secundum conscientiam dispendium pati pretij quod expendit. Si furto inquæ, vel mutuo, vel dono accepit, bene quidem: de emptore autem alia esse videtur ratio. Ob hoc fortè non deerit qui arbitretur licere tunc emptori rem latroni reddere vt pretium recuperet: nihilominus id falsum est. Licet quidem ei est si fieri potest latronem conuenire, & capere à quo pretium extorqueat: tamen periculo rem exponere vt in manus domini non veniat, non est licitum. Res enim ipsa in cuiuscunq; potestate sit, reum facit reddendi legitimum domino: quod si non faciat ad restitutionem obligatur: vt supra dictum est. Et confirmatur hæc veritas. Nam si latro disparuisset, vt comparere non posset tunc qui rem emit debitor esset domino: eique in foro iudiciali compellere tur rem cum iactura pretij exhibere: quod, vt

Deretinetur per iniuriam rem alienam

Argumentum contra.

supra diximus, signum est teneri illum de iustitia: ob id autem quod reperiri latro possit, idem dominus nullum ius amisit: ergo etiam tunc tenetur domino. Et confirmatur: nam si in foro iudiciali compertum esset illum emptorem postquam latroni, cõinceretur domino soluere. Quocirca quado diximus non teneri possessorem rei alienæ, ratione solum rei acceptæ restituere cum suo detrimento, intelligitur de illo detrimento quod ab alio timet, videlicet quo impeditur ipsa restituendi actio: non autem de iactura quæ ipse fecit emendo. Quicumque enim sibi videatur dum emit: sciens illo periculo emere, vt si res aliena sit premium amittat. ¶ **Quid autem iuris si ille qui à latrone rem mercatus est, alteri bona fide vendidit: vttrum sciens postea esse alienam, contractum teneatur rescindere, reddereque pretium suo emptori & rem domino.** Apparet enim non teneri quandoquidem nec tenetur ratione acceptionis: quippe cum neque ipse rem accepit, nec fraude vendidit, neque ratione rei acceptæ: si quidem neque eam habet, neque per eam factus est ditior. Supponamus enim tanti vendidisse quanti fuerat mercatus. Nam si plures vendidit: haud dubium quin illum pretij excessum teneatur domino reddere: eod quod pars illa rei penes se est. Argumentum sanè est quod posset multos decipere. Nam si res illa, vt supra diximus, primo emptori citra suam culpam fuisset furto subrata, vel bona fide consumpta, taliter vt non esset factus ditior, in nihilum teneretur: cum ergo bona fide vendidit idem apparet iudicium. Nihilominus respondetur quod etsi domino eiusdem rei non manet obligatus, vt argumentum conuincere videtur: tamen tenetur emptorem suum indemnem seruare. Et ideo cum sciat nullum in eum transtulisse dominium, sed iure restituendi periclitari, iure cogitur suum ei restituere pretium. Perinde ac si à latrone vitrum pro pretiosa gemma magno emisisset, eodemque pretio bona fide rursus venderet: sciens nanque tum postea rei falsitatem teneretur contractum rescindere. ¶ **Ex quo sequitur quod si emptor ille secundus non compareret: neque vllus sit metus quod sit ab illo exigenda res illa: tunc ille qui bona fide illi venderat, licet tunc sciat fuisse alienam, ad nullam restitutionem tenetur: quoniam à domino rei liber est, postquam nec rem habet, nec factus est per eam ditior: & alteri nullum dedit damnnum.** ¶ **Horum instar cõsendum de illo est, qui bello iniusto res depraedatus est: bona tamen fide quia putabat esse iustum.** Tunc enim sciens

Dab. de re detebon. d. r. a. l. o. ne emptam

Sola. dubij

De præta bellum iudi

postea non fuisse iustum, tenetur illa restituere quibus factus es ditior: non autem aedes quas incendit, aut animalia quae occidit. ¶ De negotiatoribus autem qui crebros fecerunt contractus, quos legitimos esse censebant, postea vero intelligunt fuisse usurarios, utrum satis eis sit illam praecisam pecuniam restituere quam per usuram lucrati sunt: an vero etiam illam quam rursus negotiatione eiusdem pecuniae acquisierunt, sunt qui dubitant. Apparet enim eis pecuniam usurariam cum lucris etiam esse restituendam: illo adducti simili quod res aliena cum fructibus est restituenda. Sed absque dubio satis est si usurariam pecuniam restituant. Nam cum pecunia de se non sit fructifera, sed per negotiantis industriam nulla a rebus adduci potest similitudo quae per se fructificat. De hoc autem rursus libro. 6. Atque haec de primis duabus conclusionibus. ¶ In tertia vero exiguum latet dubium. Designabatur enim secunda acceptionis species, quando quis iuste quippiam recipit in suum proprium commodum & usum: ut mutuum: & assertum est tunc ratione acceptionis, etiam si res citra culpam perdat, necessariam esse restitutionem. ¶ Apparet tamen contrarium esse cap. vnicum. de commod. ubi habetur, quod qui sine sua culpa commodatum perdidit, ad nihilum tenetur. Res tamen est facillima. Commodatum quippe & mutuum differunt, si ad nomina spectes, quod illud restituendum est in propria specie: ut si equum vel vas commodatum receperis quae usu non consumuntur: mutuum autem non est necesse in eadem specie restituere: ut si pecuniam, aut vinum, aut grana mutuo receperis, quae usu consumuntur, satis est reddere pretium. Reale tamen discrimen est, quod rei commodatae non transfertur dominium, sicuti rei mutuatae. Et per hoc detegitur spiritus legis. Rem namque tibi commodatam non debes ratione acceptionis: quando quidem non es eius constitutus dominus: ob idque dum sine culpa tua perit, non tibi sed domino perit: sicuti si penes ipsum deperisset. At vero commodationis iure teneris, etiam de leui culpa, ut tex. ipse ait. Non quidem in totum, sed in partem pro ratione culpae. Et quod de accommodato dicimus, de locato quoque intelligito. Nam si mihi vel domum vel equum locasti, quando in communem utriusque utilitatem cesserit, si tamen res sine mea culpa perditur, nihil debeo. Illi enim se periculo locator subijcit: teneor tamen de leui culpa, in partem: & de graui, in totum. Quando vero res tibi mutuat, quia dominus eius constitueris, ratione acceptionis efficeris restituendi debitor. Quare

licet citra tuam culpam pereat, tibi, qui dominus es perijt, onereque ad eam restitutionis non exoneraris. ¶ Atque hinc commodum transit fit ad quartam conclusionem de deposito. Nempe quod depositarius non tenetur rem restituere, si citra magnam suam culpam illam amiserit. Ita. ll. habent. 1. & 2. de deposito. Itaque in ter accommodatum & depositum differentia est, quod commodatarius tenetur de leui culpa: eo quod in suum commodum rem petierat: atque adeo de iustitia tenebatur eam custodire. Depositarius vero non nisi de magna: qui non in suam utilitatem illam custodiebat: & ideo solum charitatis beneficio tenebatur eam seruare. Intelligendus ergo est depositarius, ut supra diximus, qui mere est depositarius, hoc est qui non pretio se obligauit custodire: nam huiusmodi custos etiam si citra suam culpam rem perdat, de iustitia tenetur: sicuti qui contractu assecurationis, periculum mercium subit. Quod autem magna culpa eum obligat ratio est quod causam damni dat: & ideo iurisperiti appellant eam latam culpam: & aiunt talem teneri de dolo. ¶ Dubium autem est quae culpa dicatur leuis, quae vero grauis. Et qui dem primo aspectu videtur culpa leuis, illa censeatur, quae apud Deum venialis est: atque illa grauis quae apud ipsum est lethifera. At vero non est illo Theologo more differentia haec pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitrium. Crediderim namque in foro conscientiae leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum: nam a venialibus vix homo liberari potest: quare propter illas non est homo tanta poena plestendus aut multandus: sed dicitur arbitratu humano & iuridico leuis, respectu alterius qui in depositario cumulatior requiritur ut condemnetur. Haec autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum: cuius sententiae in conscientia standum est.

Ad primum igitur argumentum responsum est quod qui tenetur ratione acceptionis, non solum aequalitatem tenetur facere: quia plus ipse habet, sed quia alter habet minus. Quocirca etsi quomodo cunque rem amiserit, debitor nihilominus manet.

¶ Secundum argumentum exquirebat quomodo sit facienda ab eo restitutio qui secreto delicto res usurpauit alienam: nam ille non se tenetur proderere. Ad quod D. Tho. nil amplius respondit quod tunc id per confessarium secreto peragi debet. Si autem illo fieri non potest secreto modo, quid tunc faciendum superfit, nil respondet. Caietanus autem arbitratur nunquam cum periculo fa-

De quarta conclusionem.

Dubium.

Ad r. arg.

Ad secundum argumentum.

S. Thom.

Caietanus.

lo fama necessariam esse restitutionem. Hanc autem suam vniuersalem regulam superiori quaestione plane ac plene arbitror esse confutatam: imo vero prudenti discretionem utendum est, ut pretium fame cum iniuria & damno quod datum est conferas, ac perinde iudices an aliqua sit facienda fame iactura ut restitutio fiat, tum praecipue quando res pendens, & (quod aiunt) in fieri est ut possit recuperari.

Dubium de adultera.

¶ Dubium autem inter Doctores vulgatissimum est de adultera quae nothum filium marito supposuit, utrum se proderere teneatur ne legitimos haereditate defraudet. Multa enim tam Theologi doctores in. 4. distinct. 15. quam iuris interpretes eademque varia de re ista commentantur. Ex tat enim casus in. c. officij. de poenitentia. & remiss. Et quidem ut a certioribus re auctoremur, opere pretium est distinguere. Aut enim mulier illa, vel dotem vel bona alia habet propria, eademque libera quibus damnum compensare possit vero haereditate: & tunc communis confessio est quod nequaquam se infamare tenetur, sed satis est alia via restitutionem facere. Si vero non habet unde restituat, tunc subdistingendum.

Distinctio.

Aut enim credit se reuelando profuturam, aut secus: si enim nil ipsam prodesse speratur, certissimum est nullatenus teneri: quoniam opus vanum, neque opus est charitatis neque iustitiae: quare temeraria esset tunc illa infamatio, quia frustranea: sed reputanda illa tunc mulier est ac debitor qui non est soluendo. Ait nihilominus Scot. eadem distinct. quaest. 2. quod debet tunc quantum potest facere ut haereditas spurio filio non obueniat: ut puta consulendo ei religionis ingressum. At vero de iustitia non est cur ad hoc teneatur. Si vero putat se profuturam quia nothus filius ei fidem perhibens haereditatem recusabit, vel forte probare taliter poterit ut in iudicio faciat fidem: tunc si id potest sine aliquo detrimento aut vitae aut fame: constantissimum est teneri: si autem non potest sine periculo fame & honoris, Scot. tunc huc inclinatur quod non tenetur: & Caiet. in sua perseverans regula id certo asseuerat: Adrian. vero. 1. q. de restit. contrarium censet: nempe ipsam teneri cum detrimento fame.

Scotus.

scot. Caietanus. Adrianus.

Sententia auctoris.

¶ Attamen iudicio meo (si vilius est ponderis) per prudentiam libranda est tunc adulterae fama cum iactura quam verus haeres facit. Si enim pretiosior est multo fama mulieris, aliis nobilis & honesta, quam haereditas, quae forte tenuis est, consulendum illi est ut taceat. Si autem haereditas contra maiorem aestimatur: nempe si est illustri maioratus, & illa non est tanti nominis, detegere se tenetur: saltem sub mortis articulo ut pe-

riculum homicidij non subeat. Ceteris tamen paribus, melior est conditio legitimi haeredis. Hoc tamen contra quam Adrian. censet, arbitror. Ait enim ille nunquam esse desperandum quin adultera rem detegendo prodesse possit: & ideo plurimum in hanc partem inclinandum esse, ut se prodat. Ego vero contrarium pro meo tenui captum crediderim: videlicet nunquam eius modi detectionem quicquam prodesse, nisi tunc quando euidentis est tempore conceptionis ab fuisse maritum: aut quando probari alia via possit, tunc non fuisse ab illo cognitum: ut habetur l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alij. iur. Nam spurius nullam tenetur matri quamlibet iuranti, adhibere fidem: sed in iudicio existimandus est legitimus, ut eadem iubetur lege. Neque suam alleganti turpitudinem vlla debetur fides: ob idque vix offerri potest necessitas ut ipsa se teneatur infamare. Nam in casu praedicto euidentis, non opus est sua confessione: & in alijs nihil prodest. ¶ Tametsi & hoc non est in praesentia silentio praetereundum, quod tam vehemens esse possit matris persuasio, ut adulterius filius credere intus mente conuincatur: & tunc licet in foro exteriori sibi adiudicetur haereditas, crediderim nihilominus secundum conscientiam teneri a se illam abdicare: nam tunc sententia fundatur in falsa praesumptione. Neque in contrarium vrget argumentum, quod si quis mihi legasset centum, credens me esse suum filium: sua tamen leuitate deceptus, vel ab alio citra meam culpam: ego possum iure optimo illa possidere. Unde a simili videtur colligi, quod licet relatione matris ego sciam me spurium, si pater mihi sua bona relinquat, possum possidere. Haud inquam argumentum solide vrget, neque adducit simile: quoniam in illo allato casu ego non fui per iniuriam causa illius ignorantiae: in nostro autem praesenti, pater non sua me sponte haereditatem instituit: sed lege coactus: nimirum putans me esse legitimum. Et ideo quod legis vigore agit, nil mihi suffragatur, scienti non esse legitimum. ¶ Grauis autem existit dubium an teneatur eadem adultera etiam cum periculo mortis se proderere. Ad hoc Innocen. Hostien. & Panor. super dicto cap. officij. in cunctanter negant illam teneri: nam reuelando, periculum animarum excitat, puta mariti qui de eius nece meditabitur. At qui secundum communem legis rationemque ordinem ita indubie censendum est. Nam ut supra diximus, vita non est pro restitutione temporalium bonorum mortis offerenda. Nihilominus egregius extraque ordinarius casus contingere potest, ut aliud forsitan consulendum esset. Enimvero si regnum a-

Nota.

Quando a adulterius tenetur a se haereditate abdicare

An cum periculo mortis teneatur adultera se proderere.

Quando cum periculo mortis teneatur se proderere

liquod aut preclarissima domus silente adultera ad alienos deberet trāsire, vix posset aut deberet eiusdem adulteræ consciētia pacari, si res esset certa quod esset omnino suo testimonio profutura, nisi se etiam cum periculo vitæ proderet: dūmodo prius nullus nō lapis esset motus vt tale periculū caueretur: nam peccatum mariti ipsa non tenetur cum tanta iniuria veri hæredis euitare.

¶ Capitulū ergo officij citatū ad hæc applaudit quæ dicta sunt. Delatū quippè illic est ad Pontificē, mulierē quandam sterilem, veritam nē mariti hæreditas ad alienos transigraret, sese grauidam finxisse, alienūq; pro legitimo supposuisse marito filium, consultus ergo Innocent. an deberet absolutionis beneficio gaudere antequam fraudē detegeret, affirmando respondet, scilicet absoluendam. Et subditur exemplū de adultera cū qua similiter est agendum. Cogitauit enim Pontifex, aut qd nihil esset reuelando profutura, aut quod sibi forte periculū mortis immineret, aut quod non erat egregius casus in quo deberet se pro hæreditate infamare. Eō præsertim qd cum maritus legitima careret prole, non offerebatur tantū periculum si effectus filius succederet. Iubetur nihilominus vt competens illi satisfactio per confessorium iniūgatur.

Dubiū de adulterio ¶ Sed molestior atque vtrinq; vrgentior fuit mihi semper in presentiarū dubitandi ratio de adultero: nēpe de illo qui ex aliena vxore prolem sustulit, vtrū teneatur tū eius marito eare restituere quæ in alendo educandoq; supposito filio expēdit: tum etiam legitimo hæredi eam, qua defraudatur, hæreditatem. Pugnāt enim à parte affirmatiua hæc ratio, quod ipse causam aliquam illius damni dedit: à parte verò negatiua quod ipse nō supposuit filiū marito. Faciamus enim eum nūquā mulieri suasisse vt maritum de re illa deciperet, dicens esse suum. Ad hoc igitur pro captu nostro respōdemus, adulterū huiusmodi non tanto restitutionis vinculo illigari, quanto adulterā, de qua falsi sumus: præsertim si ipsa sua sponte in adulteriū consensit. At quod rē à prima linea exordiamur, si soluta mulier cū duobus cōuersetur, neuter eorū tenetur credere ex se habuisse in vtero. Imò licet Petrus suum esse credat, & Paulus eū suscipiat, & nutriat, & ditet: nō tenetur Petrus rē detegere: quando quidē alter vel sua leuitate, vel mulieris impostura deceptus est: neq; ipse eū deceptus. Pari ergo ferē iure se potest adulter defendere nē credere adducatur suum esse filiū. Haud enim scit an alium secum illa admiserit: quæ enim vnum recipit, absq; iniuria credi po-

test alium pariter admittere. Quocirca, vt lege Lucius scriptum est. ff. de conditionibus & de mōstrationibus, nemo cuius patris filius sit, satis pbare potest. Hæc ergo prior est ratio cur adulter non usque adeo restituere teneatur si cut adultera. Posterior verò est quæ proximè faciebamus: nam etiam si de facie vel alia via ei constiterit, prolem esse suam: tamen ipse non supposuit marito. Enimvero etsi fuerit causa remota, quia adulterium commisit, ipsa tamen sibi vidisset, postquam sua spōte fuit adultera. quid sibi esset de suscepto filio disponendū.

Quocirca si domi nutrit, sibi imputetur. Re vera non planè video cur adulter ad aliquam de iustitia teneatur restitutionem. Nihilominus adiecerim qd dum certissimū est filiū genuisse, potensq; est aliquā facere aut marito aut hæredi compensationem: aut filium citra periculum atq; scandalum nutrire: tenetur id ob honestatem ac decentiam facere.

¶ In tertio argumento postulatur regula modi restituendi, dum plures in idem furtum coierunt. D. Thom. solum respondet qd vno restituyente cæteri non tenentur domino, sed illi pro rata qui restituit. Indiget hoc tamen ampliori explicatiōiq; responso: quippè quod non simplex, sed multiplex est. Attamen quia articulo proximo eadem regressura est materia, illic exactius decidetur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur.

DE circumstantia quis, non solū examinare oportet vtrum qui cūque accepit restitutionis lege teneatur: verū etiam vtrū & ille quoque qui non accepit. Arguitur enim à parte negatiua. Restitutio, quædam poenæ species esse videtur: poenæ autem nemo subditur nisi ratione culpæ: ergo qui nihil accepit, nihil debet.

¶ Secundo. Lex restitutionis non exigit vt plus refundatur, quàm fuerat sublatū: si autē qui nihil accepit nihilominus teneatur, vsu venire posset vt auctior quàm fas esset fieret restitutio: tum quod sæpè plures eū qui accepit vel cōsilio vel fauore iuuant, à quibus ideo plures deberet fieri restitutio: tum etiam quod nonnunquàm dare id damnū committuntur, quod re tamen dare non possunt. Quare si tūc necessa-

De. 3. argu.

D. Thom.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Distinctio

3. Cōclusio

necessaria esset restitutio, cōferretur alteri qd non fuerat ei sublatum.

¶ Tertio. Si ille qui non accepit propterea qd aliquam dedit causam restitutioni esset obnoxius: pari modo & qui iniuriōse acceptioni nō obstat, dū potest, restituere cogeretur. Hoc autem falsum est: quia nemo propter seruādum rem alienā tenetur se periculo obijcere: & tamen sepe se obijceret si in latrones proclamaret, aut illis se cōtra opponeret. ¶ In contrariū tamen est illud ad Rom. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiā qui consentiūt facientibus. Enimvero si cōsentientes digni sunt poena, pariter & alij quomodolibet iuuantes.

AD quæstionē quatuor conclusionibus respondetur. Prima sit generale cæterarum fundamentum: Quicumque causa est iniuste acceptionis, ad restitutionem tenetur ratione eiusdem acceptionis: licet nullatenus fuerit acceptæ rei particeps. Conclusio iam supra probata est: vbi ostendimus ex duplici radice oriri obligationem restituendi, scilicet ratione acceptionis & ratione rei acceptæ: qui autē causa est acceptionis, sit eiusdem reus.

¶ Secunda conclusio. Nouem modis accidere potest vt quis sit acceptionis causa: qui hoc versu explicari solent.

Iusio, consilium, consensus, palpo, recursus, Participas, mutus, nō obstat, nō manifestas, Numerus quippe iste hisce distinctionibus colligitur. Bifariam potest esse quis causa vt alter quid agat vel accipiat, videlicet directè & indirectè. Et quidē directè tripliciter, videlicet aut ex parte acceptionis: mouedo scilicet ad ipsam vno quatuor modorum: nēpe precipiendo, consulendo, consentiendo, & factū laudando. Secundo modo ex parte accipientis: nēpe quia ipsum quis ad se recurrentem recepat, aliōve modo fouet ac protegit: quod vno recursus nomine significatur. Tertio id modo contingit ex parte rei acceptæ: nēpe dum eiusdem furti vel rapinæ particeps sit, vel malefici socius & hoc significatur voce, participas. Indirectè verò quis dicitur esse causa, cum quē impedire potest ac debet, non impedit. Et hoc tripliciter, scilicet, quia precipere cessat, aut nē faciat consulere, vel qui auxilium quo obfisteret posset subtrahit, vel factū occultat.

Tertia conclusio. Ex his nouem modis quinq; genere suo ad restitutionem obligant. Primus scilicet ac potissimè iusio. Enimvero qui iubet, princeps causarū est, ac subinde præcipue restitutionis legi se subdit. Secundo loco est illius consensus, sine quo res nō fieret: vt si domus custos furē intus admittat. Tertio, recur-

sus: qui enim latronum receptator, fautorque est & protector, magnam damni causam dat: quippe quibus latrones potissimum cōfisi, suā nutriunt audaciā. Et quarto, qui vel in crimine vel in præda participat. Ac deniq; quinto ille qui cum obfistere deberet, non obstat: vt princeps, aut eius minister: sanè qui in hoc tributa stipēdiāq; recipiūt, vt malefactoribus rem publicā expurgent. Conclusio hæc pro suis omnibus partibus vnica ratione innititur, quod isti omnes iuxta tenorem primæ conclusionis verè sunt actionis causa.

¶ Quarta cōclusio. Ex alijs quatuor recensitis casibus nō semper restitutionis vinculū emergit, eo qd nō perinde atq; superiores in causam actionis semper veniūt. Qui enim consiliū præstat, non semper est actionis causa: licet neq; ille qui adulatur & laudat. Quare nisi quando causa verè extiterint, nō fiunt restituendi debitor. Pariterq; & de mutis, qui dum res sit nō clamat & de non manifestante postq factū est sentiendū: quia nō semper manifestare tenentur.

¶ Ad examen autē accuratius harum conclusionū descendentes, primū circa basilarem primam conclusionē exploremus, quia in sit actionis causa censendus. Et quia id dupliciter cōtingit, scilicet directè atq; indirectè, de ambobus dicamus modis. Idq; à participatibus exordietes, in quibus res est clarior. Adrianus nā

que illa quæstioncula de concurrentibus cum fure, quo Syluest. in verb. restitutio. 3. cum quibusdam. Iuriscōsultis super cap. sicut dignam. de homicidio alludit, hanc sibi habet regulam persuasam, qd ille tantū sit acceptionis causa sine quo illa non fieret. Vnde isti inferunt, qd si fur nihilominus sine yllō socio facturus erat furtū, ille quem sibi adiunxit, nō tenetur in solidum, sed pro parte quæ sibi obuenit: quia nō fuit alteri causa furti. Addit autē eorum interpretes Adriā. qd si alter non erat nisi cum aliquo socio facturus, licet absq; isto fecisset cum alio: nihilominus iste comes tenetur in solidū: quia verè est causa. Sed profectò nulla isti probabilitate tueri se possunt: quod bene Caietan. hic ante nos agnouit. Sequeretur enim in primis eadem ratione, qd si quis plures habens seruos qui sibi essent ad nutū obsequi paratissimi, cuiuspiam illorum homicidium aut factam iuberet facere, quod per se ipse paratissimus erat facere: vel si seruus videns herū iam iam scelus adornantem cum sua sponte præuenisset, tūc patorator ille sceleris non tenetur in solidū neque in partem: quoniam herus per se solus fecisset: quod tamē cōcessum absurdissimū esset. Quod autem cōsequētia concedenda sit patet. Nā

4. Cōclusio

De. 1. cōcl.

Distinctio

Adrianus.

Syluester.

perinde est te pro alio facere quod ipse per se iam iam erat factururus: ac si cum ipso tali casu concurras: quare si cōcurrrens non tenetur, certe nec faciēs. Igitur siue alter cum quo Petrus cōcurrat factururus fuisset sine illo cum alio, quia sine comite non fecisset, siue omnino esset absque villo socio factururus: nihilominus Petrus si cōcurrat, tenetur in solidū. Quare in huiusmodi moralibus euentis non requiritur illum qui ad restitutionē tenetur fuisse causam sine qua res non fieret. Quocirca nulla regula ab huiusmodi negationibus sumenda est, quod sine socio fecisset: sed ad affirmationem tantum perspicendum est: nempe vt quicumq; ceu causa efficax cum altero concurrat vt vnam efficiant causam, cōseatur causa vt teneatur in solidum. Id quippe ratio naturalis ostendit. Dum enim duo ignes eidem admouētur passo, licet vterque per se illud exureret, nihilominus dum simul coeunt vterq; est causa. Idq; inde præcipue confirmatur, quod in foro iudiciali nulla auditur eiusmodi exceptio, si alter esset factururus necne: sed vterq; in solidum cōdemnatur: cum ergo leges obligent in foro cōscientiæ, sit secundum illas de conscientia securitate iudicandum esse. Præterea conditionales istę nihil ad mores attinent: videlicet neque virtutes auget, neq; attenuant peccata. Forasan domus quā diruisti, casura statim erat: & quas destruxisti segetes turbo statim transiens erat euulsurus: nihil te tamen à restitutione liberat. Atq; eodem pertinet illud Matthæ. 18. Neesse est vt veniant scandala: sed vā homini per quem scandala veniunt: id est, quanuis scandalū per alium venturum esset: ille tamen solus per quē venit in culpa est. Ratio ergo qua percipiendū est an aliquis sit alteri auxiliarius causa, hæc sola est, si fecit aliquid quod alicuius esset momenti ad rem pertinentis. Obuios noctu habuisti fueres, quibus admonentibus muro scalam tu quoq; illā tetigisti: nihil tamen ex te illud pendebat: nam ipsi iam faciebant: non es ergo secundum cōscientiam causa censendus. Sicuti neq; vsurarij famulus qui nō aliter quā tangendo vel seruādo pecuniam est causa: quia nihil moraliter loquēdo illud ad rem attinet. Illi autem qui sunt eorum agētes, qui scilicet contractus peragunt & negotia tractant, verē sunt causa: vt libro. 6. patebit. ¶ Dixerim dum ambo vel dum plures coeunt in vnam causam: nā si seorsum, exempli gratia, furati sunt: vnus scilicet vnum scutum, & alius postea alium, & sic ærarium expilassent, nemo tenebatur in totum: vt habetur. l. 1. Vulgaris. ff. de furt. ¶ Contra hanc tamen sententiā aduersarij obijcere nobis pos-

Quādo autem quis sit alteri auxiliarius.

Argumentū contra.

sunt verba eiusdem legis. §. qui furti. quæ etiam habentur. l. ita vulneratus. ff. ad legem Aquil. Nempe quod si duo aut plures simul eandem trabem, aut tignum, aut quiduis aliud ponderosum furtum important, quod singuli baiulare non possent: tūc vnusquilibet tenetur in solidum actione furti. Ex cuius contrario sensu eliciendum videtur, quod si singuli totum portare possent, nemo teneretur nisi pro parte: nempe quia nemo videtur totum capere voluisse, sed partem. Respondetur non hanc esse textus mentem: imò cōtrariam. Studuit enim Iurisconsultus tacite obiectioni respondere. Enimvero dum pondus singuli portare non possunt, non singuli sed collectim omnes sunt causa: ne ergo quis inde eliceret non singulos, sed omnes simul teneri pro rata ad restitutionem, exit obuiam Iurisconsultus, admonens singulos nihilominus teneri in solidum. Quare licet quisque per se portare possit, arctiori vinculo teneretur quisque in solidum. ¶ Ecce ergo de participante in crimine quomodo sit causa, teneaturque in integrum. Nam si non in crimine, sed solum in præda bona fide participat, iam supra dictum est, non teneri nisi ratione rei acceptę: pro eò quod habet, & factus est ditior. Et per hoc de militibus censendum est qui bello iniusto simul domum deprædantur. Nam etiam si singuli per se id facerēt: imo mallet vnusquisq; solus domū aggredi, vel duo vel tres: quia nō pluribus indigēt auxiliariis: nihilominus quotquot ceu vna manus eā expoliant: tenentur in solidum. Neq; cōtrarium, quicquid alij dicant, assertum est. ¶ Dubium autem restat de illis qui nō simul vt vna causa, sed disunctim magnum damnum dederunt, quomodo culpæ labem, restitutionisq; obligationem cōtrahāt, si adeo minutatim furati sunt, vt nulla eorū actio fuisset peccatum. Exempli gratia: Singuli transeuntium diuersis diebus prope vineam acceperunt duos, aut tres racemos: tādē verò totam illo modo præmaturē vindimiarunt: vtrum postea singuli in integrum ad restitutionem teneantur. Videntur enim sic teneri: quia si restitutio sub pœna excommunicationis tunc præcipiatur tenetur ad illam sub reatu mortalis culpæ. Cum tamē si nullus teneretur nisi p sua parte, nemo peccaret mortaliter nō restituēdo: quia rem tam parua furari nō est mortale. Respondeatur eiusmodi furatiūculas nō fuisse peccata mortalia. neque propter damnum quod postea ingens emerfit, vilius actio fuit facta mortalis. Nihilominus cum postea ratione enormis nocumti restitutio sub pœna excommunicationis præcipi

Dubium.

de iubente & cōsentiente.

Regula non datur.

cipitur, quicumque sub pœna peccati mortalis tenetur vel respondere, vel soluere id tantum quod accepit. Quare qui partem suam soluerit, non tenetur se prodere. Quod si arguas, excommunicationis cōminationē non esse licitā nisi pro peccato mortali: Respondetur id esse per se verū ratione culpæ: secus autē ratio nec emergentis damni quando fit graue. ¶ Hactenus de causa directa: ad hoc autē quod quis in directe sit causa quā vocat etiā per accidens, tria sunt requisita. Primū, vt malo nō obstat: Secundo, quod obstat possis: & tertio, q obstat tenearis: vt. 1. 2. quæst. 6. artic. 3. Dicitur Thomas cū Arist. docuit. Ad hoc enim quod alterius actio mihi indirecte fiat voluntaria, requiritur, quod cum debeā impedire non impediam. Nauis quippe gubernator dū illam seruare potest quæ sub sua est cura, causa est eius submersio. Attamen si altera quæ sibi commissa non est, submergitur, licet ei potuisset succurrere, non censetur eius naufragij causa. Quin verò adde non satis esse vt malū quod nō cohibes cohibere debeas, vt restitutionis nexu irretiaris: sed requiritur vt ad id te iustitia obliget: nam solū charitatis præceptum, vt sæpe in superioribus admonuimus, ad restitutionem non obligat. ¶ His igitur præhabitis examinandum restat discrimen quod tertia quartaque conclusione positū est, nempe quinque cautarum species ad restitutionē obligare: reliquas verò quatuor, minimē. Videtur enim neque iubentē neque consentientē semper ad restitutionē esse cogēdos: quia non semper sunt efficax causa. Respondeatur ergo, per prædictas conclusiones illud discrimen S. Tho. duntaxat constituisse, quod est de per se: cui ideo non obstat: quin & illa quandoq; non obligent. Exempli gratia, dictū est participantē in crimine, hoc est cum altero concurrentem per se teneri: nihilominus quādo non est efficax causa, non tenetur. Similiter iubens per se quidē est causa motiua: imò omnium potissima: applicās ministrum ad opus: nihilominus non nunquam contingere possit vt iubens nihil ad rem faciat. Primum quando non subsequitur damnum. In his enim omnibus hæc est infallibilis regula obseruāda, quod vbi re vera iussio, & cōsiliū, & reliquæ causæ non fortiuntur effectum: licet peccatū committatur: nulla tamen oritur restitutionis obligatio. Item quando alter sic est certus rem facere, & in procinctu est operis vt impediri nō possit. Tūc qui diceret, Abi ergo & fac: nō esset causa efficax quæ ad restitutionem obligaret. Secus si iubendo moueret. Prudentia

enim hoc perpendendum est. Nam etsi nequā meus seruus certus esset homicidiū facere, nihilominus si ego qui impedire possem iuberem, aut iubendo quodammodo mouerem, nō sum à restitutione liber. Pari modo receptans per se sonat causam. Neq; obstat quin verē sit causa: licet alius receptasset, vt dictū est. Sed tamē si illa receptatio nō esset efficax causa quia tantum hospitio recipio latronem neque illū moueo: imo dissuadeo, neq; quicquam furti participio, & sunt circum multa diuerforia paratissima illum recipere, nō sum in foro secreto cōscientiæ condemnandus. ¶ Similiter iudicandū de consentientibus, & non obstantibus, & tacentibus. Si enim non possunt obstat, vel de iustitia nō tenentur, nō sunt causa. Quapropter, illi cui ex officio incumbit, vt princeps & prætor, cōsentiens in malum & nō obstat, semper est in causa, & tenetur ad restitutionē. Pariter famulus qui custos est domus, vel ex qua latro exit ad furandum, vel quam adit, si cōsentiat, siue vnus vt exeat, siue alter vt intret, verē causa est: nam de iustitia tenetur resistere. At verò si vicini domū latronibus impeti vides, aut à furibus perforari, licet non obstitas dū possis, peccas quidem grauius contra charitatem: nulli tamen secundum conscientiam te subiugas restitutionis iugo. Si autē quispiam prauo animo faciat: nempe quia odio viciniū habet cuius ideo nocumētū gratum ei est: Richardus & quidā ex Summis arbitrantur eiusmodi hominem teneri. Melius tamen Scotus & reliqui id negant. Persistendū namq; est in illa superius asserta regula, q sola cōstanti nata charitas, nisi iustitia violetur, necessitatē restitutionis nō inducit. Imò verò cōseuerim quod etiā latro tunc in flagrāti delicto munus vicino offerret, qui de iustitia nō tenetur inclamare, vt taceret, non fieret ille secundū conscientiam restitutionis reus. Tametsi in foro exteriori propter præsumptionē cōdenaretur. Dico nō fieri reum in conscientia si nō pecuniā furto sublatam, sed aliud pretium reciperet. Et ratio est: quia iste non facit contra iustitiam, sed duntaxat contra charitatem. Quinimò etsi postea interrogatus sit priuatim ab eo qui danū accepit, an latrones vel vidisset vel audisset, nō tenetur de iustitia respondere. Secus si interrogetur à iudice: tunc enim si negat, ad restitutionem tenetur: vt sequenti libro sub titulo de testibus, dicturi sumus. ¶ Adhuc ordinē restituēdi reducuntur illi quorū culpa aut danū datur aut irrogatur iniuria: vt extrā de iniur. & danō dato. c. fin. iubet. Vnde Exod. 2 1. Si quis aperuit cisternā in quam bos

De tacentibus & nō obstantibus.

Richardus.

Scotus.

Nota.

aut

aut asinus cecidit, reus damni fit. Cui consonat. l. qui foueas. ff. ad l. Aquil. Et Exod. 22. Si egres-
sus ignis inuenerit spicas, &c. reddet damnum
De eo qui laudat. qui ignem succenderit. ¶ At verò de alijs causa-
rum speciebus: nempe de illo qui malefacto-
rem laudat, deque alio qui consulit, ait Diuus
D. Thomas De eo qui consulit mi-
nus nocu-
mentū volē-
ti malus in-
ferre. nus nocu-
mentū volē-
ti malus in-
ferre. Thomas non semper ad restitutionem obliga-
re: quia non semper sunt efficaces causæ. ¶ Ve-
runtamen de consiliario dubium se offert non
dissimulandum, vtrum scilicet qui minus con-
sulit malum ad illud euitandum quod nocen-
tius est, laqueo restituendi innodetur. Vides la-
tronem pretiosum equum furantem, quem
nullatenus cohibere vales: consulis vt strigoso
alio minoris pretij sit contentus: vtrum teneas
illum restituere. De iure quidem & culpa,
an vlla scilicet sit, minus malū consulere quan-
do ad obuiandum grauiori necessarium me-
dium iudicatur, libro sexto, sub titulo de vsur.
disputatur fumus: atque in illam partem propen-
suri quòd nulla sit culpa: imò sit quando-
que virtus. Modò autem quicquid sit de cul-
pa, dicendum de restitutione existimo ad nul-
lam prorsus consulentem teneri. Id quod &
Adrianus. Adrian. merito opinatur: nam cōsulere minus
malū, non est cōsulere simpliciter malum: sed
cōparationem illam quæ habet rationē boni.
Neque intentio tunc fertur in malū quod mi-
nus est: sed in hoc quod est maius impedire.
Quare non solum non est nocuum, imò est
commodum. Et hoc profectò ex cōmuni ani-
mi consensu patet. Quis enim eiusmodi homi-
nem ad restitutionem obligaret? Quin verò ne
quæ rei dominus talem restitutionem recipe-
ret: quippe cuius negotium optimè gestū est.
Intelligenda enim responsio hæc est quando
tam res minoris pretij quam res maioris, eius-
dem sunt domini: nam tūc citra vilius alterius
iniuriam rem eius seruas. Etenim si ad euitan-
dum damnum quod Petro datur consulis vt
minus detur Paulo, citra dubium teneris: quan-
do quidem illum læsisti. ¶ Circa hanc totā ma-
teriam disputandū hic fuisse quis cogitet quo
modò teneantur aut fures aut testes secreta de-
bita detegere, quando sub generalis ex cōmun-
icationis comminatione præcipitur. Sed tam-
en de hoc libro proximo. q. 6. & 7. latius ha-
bendus est sermo.

Ad primum argumentū. Primum igitur argumentum iam satis solu-
tum est. Haud enim ille tantum qui in sce-
lere princeps est, delinquit: verum & quicun-
que illum vel iussu mouent, vel consensu, vel
consilio, vel alia quacunque ope iuuat: & ideo
homines eodem restitutionis nodo complicā-

tur. ¶ Circa solutionē autem secundā notandū
est, quòd dum plures ad idem damnum aut in-
iuriam concurrunt, ille præcipue ac præ omni-
bus qui princeps fuit, & alios mouit, restituere
obligatur. Præcipue inquam quantum ad cul-
pā: hoc est grauius peccat si non restituat: siue
iussor fuerit siue quomodocūq; alter mouens.
Nihilominus illo non restituente, singuli vt di-
ctum est, tenentur in solidum. Illo autem vel
quouis alio restituente, cæteri non amplius te-
nentur vero domino, sed illi. ¶ Indiget hoc ta-
men, vt supra insinuauimus, ampliori explica-
tione. Vbi notandum est qd non eodem modo
cæteri cōplices tenentur primò restituēti, quo
omnes antea tenebantur domino: nam illi de-
bitores erant, nō solum ratione rei acceptæ, ve-
rum & ratione acceptionis, etiā si rem iam nō
haberēt: restituēdi verò nihil ratione acceptionis
debent: quoniam ab illo nihil acceperunt:
sed ratione rei acceptæ, scilicet, p ea parte qua
quisq; potitus est. Sint igitur, verbi gratia, la-
trones tres, quorū primus poenitētia ductus to-
tum restituit: tunc clarum est nihil alios in cō-
scientia debere domino postq̄ ei redhibitū est
quod ei fuerat ablatū: & ad poenā non tenen-
tur nisi cōdemnati. Vtrum verò cæteri tenean-
tur pro rata ei qui restituit, distinguendū est. Si
enim eorum quilibet parte prædæ potitus est,
citra dubiū singuli tenentur pro sua præcisē par-
te. Quòd sit vt si ille qui restituit, totū insumpse-
rat, reliqui nihil illi debent. Si verò ille nullū
furti perceperat fructū, sed alius vel alij, ille qui
cōsumpsit debet ei totum ratione rei acceptæ.
At verò si nulli eorum quicquam ex illo dāno
dato accreuit lucri: nempe quia diruerunt do-
mum, aut quam eripuerant prædam proiecerunt
in flumen nē caperētur: tunc etiam discer-
nere oportet, an ille qui restituit alios prorsus
sic adduxerat vt sine suo persuasū illi nō fecis-
sent, & tunc existimauerim, vt hic ait Caietan. Caletanus.
reliquos nihil ei debere: quia nō ratione rei ac-
ceptæ, postquam nullū perceperunt fructum:
neque ratione acceptionis, quia ille fuit tota
causa. Tametsi & hoc negandum non sit quin
si ille absque sociorum comitatu rem non ag-
grederetur, teneantur etiam ei de aliqua por-
tione. Si denique omnes sua sponte sese sceleri
obtulerunt, tūc singuli aliorum debent primo
restitutori singulas tertias partes.

¶ Ex dictis colligitur solutio alterius dubitatio-
culæ: vtrum duobus qui furtum commiserunt
in solidū obligatis, possit dñs alteri remittere,
& ab altero totum exigere. Planum enim est
id in præiudicium restituētis non posse. Si e-
nim totum ab vno extorquet, facere non
potest

Ad secundū
argumentū

Ad tertium

Dubium.

potest quin alter teneatur restituenti pro rata
modo exposito. Si ergo alterutri donare li-
buit, debuit tanto minus ab altero extrahere,
quantum alteri condonauit.

¶ Ad tertium demum respondetur, illum qui
nō de iustitia, sed ex charitate aut resistere ma-
lefactori tenetur, aut eum prodere: neq; teneri
vt diximus, se periculo obijcere: neq; si non re-
sistat, restituere cogi. Secus autē de illis quib⁹
ex officio incumbat: vt iam explicatum est.
¶ De istis autem forsā sciscitari pergis, vtrū
ad id etiam teneatur cum periculo mortis. Vt
si prætor noctu latronibus domum inuadenti-
bus occurrit, vtrū teneatur illos aggredi etiā si
aggressu ipso periclitetur ei vita. Videtur em̄
ratio id postulare, cum istis ex officio incumbat
custodia. Sed nihilominus respondetur pē-
sandum esse damnum, & cum periculo confe-
rendum. Haud enim semper tenetur prætor
quocunque casu obijcere morti vitam: sed v-
bi detrimentum reipublicæ id exposcit, & ipse
iustum recipit stipendium, & vbi citra temeri-
tatem potest obistere.

ARTICVLVS. III.

Vtrum qui debet, statim restituere tenea-
tur.

Postrema restitutionis circumstan-
tia est tempus: de quo idcirco qua-
ritur, vtrum statim teneatur quisq;
restituere. Et arguitur à parte negatiua. Præ-
cepta affirmatiua non obligant pro semper,
vt aiunt: sed præceptum restituēdi est affirma-
tiuum: ergo non obligat nisi occurrente tem-
poris circumstantia: atque adeò non semper.
¶ Secundò: nullus ad impossibile obligatur:
sed accidit quòd qui debet non statim potis sit
restituere: ergo tunc non tenetur.

¶ Tertio: restitutio est actus virtutis: tempus
autem est vna circumstantiarum quæ sunt or-
namenta virtutum: sit ergo vt quemadmodū
reliquæ circumstantiæ non sint lege designatæ,
sed per prudētiā relinquātur determinatæ: ita
neque lex sit vt statim fiat restitutio, sed quate-
nūs fuerit per prudentiam vbique definitum.
¶ In contrarium est quòd eadem est ratio ge-
neris restitutionis quæ in aliqua eius specie,
opus autem mercenarij statim reddēdum est,
iuxta illud Leuitic. 19. Non morabitur opus
mercenarij tui apud te vsque manē: ergo om-
nis in vniuersum restitutio illico facienda est.

AD quæstionē vnica respondetur cōclusio-
ne. Vnusquisq; ne tenetur, q̄ primum sibi
fuerit possibile, vel restituere, vel tēporis indu-
cias ab eo cuius interest deponere. Probatur
cōclusio. Quemadmodum rē alienā surripere
peccatū est cōtra iustitiā, ita & eā inuito dño
detinere. Nā similiter impeditur eius vsus, qui
finis est dñij: in peccato autem remorari neq;
per minimū tēpus fas est: imo licere esse in pec-
cato, implicatio est cōtradictionis: vnde Ecce-
siast. 2. 1. Quasi à facie colubri fuge peccatum,
est ergo res aliena, vbi primum ad sit possibili-
tas, restituenda. ¶ Iam suprā, quæstione præ-
cedenti, artic. 2. explicauimus quemadmodum
præceptum restitutionis, quanuis formam ha-
beat affirmatiuam, vti hic in solutione primi
ait sanctus Tho. nihilominus negationem in-
cludere non retinendi, quæ ad illam reducitur
quæ est, Non furaberis. Et hac ratione nō per-
inde atque alia affirmatiua præcepta aliquam
fert circumstantiā temporis, putā vt fiat quan-
do oportet, vt honorare parentes: imò sicut cē-
tera negatiua omne excludit tempus: ac subin-
de nullam permittit moram. Vnde Paulus v-
trumq; coniunxit, Reddite omnibus debita: &
nemini quicquam debeatis. Illic ergo si lubet
reuisse. ¶ Ex quo fit vt hoc quod dictū est, sta-
tim, aliter de actu mentis interno intelligendū
sit: aliter que in externo opere arbitrandum.
Nam quātum ad internum propositum, cum
primum in mentē cuiq; venerit, indebito esse
reialienæ, proponere debet habita opportuni-
tate restituere. Quoniam si, doctore Augusti-
no, nō dimittitur peccatū nisi restituatur abla-
tum: absq; tali proposito nulla esse potest ve-
ra poenitentia. In actu verò exteriori id quod
est, statim, non est iudicandum mathematicè,
quasi in puncto indiuisibili: sed moraliter ac ci-
uilitate. Dum enim in lecto tibi iacenti, aut ad
mensam recubenti occurrit te aliquid debere,
nō iure perstringeris statim surgere: sed expe-
ctare potes absq; fraude & dolo opportunita-
tē: qua trāfacta incipies esse in mora, ac subin-
de in culpa. ¶ Quòd si arguas: ergo habet hoc
præceptū circumstantiā temporis, sicuti cēte-
ra affirmatiua: Negatur consequentia. Nam
materia honorandi parentes, aut audiēdi Mis-
sam, non semper occurrit: & pariter contingit
in actibus fortitudinis, & præceptis misericor-
diæ: & ideo nō obligant pro semper: sed secun-
dum prudentiam arbitrandam in illis est circun-
stantiā temporis. In materia verò restituendi,
semper existit necessitas per legem posita: sed
quia requiritur actio quæ subito fieri non
potest permittitur opportunitatem expecta-
re

Conclusio.

Præceptū re-
stituēdi nō
omnino af-
firmatiuum
est.Exponitur
quomodo
statim resti-
tuendum.

Dubium. re. ¶ Ad perspicatorem autem rei evidentiam queritur quo sensu intelligendum sit restitutionem esse statim necessariam. Potest enim esse duplex, scilicet vel quod sit necessaria ad exeundum à priori peccato, vel quod sit necessaria sub reatu noui peccati. Et quidem in primo sensu nulla est cōtrouersia quin sit statim necessaria, vt modo dicebamus, quantum ad propositum. Enimuerò sicut qui in proposito persisteret furandi semper esset in peccato: sic & qui sciens se habere alienum, nō statim proponeret restituere. Quod inde etiam confirmatur, quòd si dominus statim peteret, statim reddere teneris. Præterea quòd si non statim cesses reddere obligatus, eadē ratione neq; tenere ris cras neq; postfridie. De hoc ergo sensu nulla restat dubitatio. ¶ Sed tamē de altero est dubium. Et arguitur quod fur, verbi gratia, præter peccatum quod eripiendo commisit, recēs quocunq; momento committat quo restituere non proponit. Diximus enim quæstione præcedenti præceptum restituendi esse distinctum à prohibitione furandi: quod patet tam ex obiecto quàm ex forma. Nam prohibitio furti est prohibitio mali: præceptum autem restituendi, est iussio boni: est enim bonum restituere, sicuti & satisfacere. Quare Christus affirmatiuè dixit, Reddite quę sunt Cæsaris, Cæsari & Paulus, Reddite omnibus debita. Ex hoc ergo arguitur. Hoc præceptum est affirmatiuū, cuius circumstantia est, statim: ergo quocunq; memento tenetur quisq; id proponere aut tale continuare propositum. Alias nouum semper erit peccatum omisionis. Ad hoc, cōcesso esse distinctum præceptum, vt loco citato expositum est, respondetur primum, præter peccatum furti dum fit, non illico cōmitti nouum omisionis si non fiat restitutio: illud tamen ipsum continuò crescit quando maior est restituendi mora. Etenim quòd non statim committatur peccatum omisionis, patet primum quia non protinus debet homo, imo neq; moraliter loquendo, semper ad peccatum attēdere: tum etiam quòd quanuis attendat, si continuat antiquum propositum retinendi: illud impedit contrarium restituendi, atque adeò non est aliud nouum peccatum omisionis boni propositi, quàm sit illud continuationis antiqui. Et confirmatur hoc quia neq; Deo tenetur homo statim sub reatu noui peccati mortalis per pœnitentiam satisfacere: sed manet in priori reatu. Quòd autem peccatum crescat, liquidum est, tum quòd peccatū eo peius quo diuturnius, tum etiam quòd damnum semper in dies datur maius ac minus domino: quippe

An peccato qui non restituit cū potest.

Paulus.

quem vsu rei suę diutius tenet priuatū. Quin verò tanta esse potest restituendi mora vt sit de necessitate confessionis. Nam licet peccatū continuatum, in esse naturę non mutet speciem: tamē in genere moris grauiter augetur: sicuti augeri potest ex parte obiecti. Qui enim decem millia Ducatorum furatus est, non legitime confitetur nisi quantitate exprimat. At verò hoc grauitatis augmētum non fit per quæcunq; momenta. Per parum enim refert si rē detineas duas tres ve horas aut certē dies, nisi grauis sit domini necessitas. ¶ Petrus quidem de Palude in. 4. distin. 15. quæst. 2. ait qd qui per annum retinet alienū grauius peccat, licet vnum sit induratum peccatum, quàm si pluries identidemq; per annum pluribus actiōibus id furaretur. Nam in priori casu semper est in peccato: at in posteriori, aliquando cessat. Attamen quanuis hoc probabilitate nō careat, contrarium tamen est probabilius. Primum quia, vt modò dicebam, non quæcunq; horaria aut diurna habitualis continuatio auget culpam augmento notabili: tum etiam quòd illi iterati multiplicatiq; conatus ad furandum, peiores esse videntur quàm habitus continuatio, quæ sæpe ex desidia & negligentia contingere potest. ¶ Secundò nihilominus addiderim, quandoque nouum committi peccatum contra præceptum restituendi, quatenus affirmatiuum est. Primum scilicet quoties proponis nō restituere: ille enim actus prauus est. Mox quoties creditor legitime petit. Imo verò dum eum vides graui premi necessitate. In his inquam casibus nouum peccatum est non restituere. ¶ Post hæc proximè sequitur vt videamus an liceat quandoque restitutionem differre. De hac enim re varia apud Doctores inuenias. Multa enim hīc pensanda sunt antequàm id permittatur. Et quidem Scotus in. 4. distin. 15. & aliorum plerique pro regula habent, quòd vbi debitor absque ingenti detrimento suo restituere nequit, differre eam possit. At verò prudenter quidem in præsentiarum distinguere mihi videtur Caietan. de detrimento triplici. Si enim detrimento id appellaueris quòd ingens substantia est restituenda, nihil hīc prorsus iuuat vt proroganda sit restitutio. Alias melior esset cōditio eorum qui æs alienum ingentius per iniurias contraxerunt, quàm qui minora debent. Secundum detrimenti genus est lucrū quod debitor cessabit si rem soluat. Et re vera neque hoc excusat quo minus illico sit faciēda restitutio. Nam nemo ius habet lucrandi aliena pecunia inuito domino. Tertius ergo detrimento ordoeft

Paludan.

no protra-hendi resti-tutionem.

Circumstā-tie huius p-rogationis.

An liceat re-stitutionē differre.

Scotus.

Caiet. egre-gia distin-ctio.

do est damnum emergens: nempe si qui centum debet, restituere nō potest quin plurimum insuper dispēdiū faciat, quin scilicet merces vilissimo pretio in tempestiuè distrahat: aut domum fundumq; vendat vnde viuūt: idq; cum maiori iactura quàm sit æs quod alteri debet. Atque hoc est, ratione cuius, si quando licitū est, differre licet restitutionē. Et rō inquit Scotus est, quia dñs malle debet ingens damnum debitori cauere, quam vt sibi debitum restituatur. At verò hæc causam prorsus rem conuincit: quoniam nemo tenetur iuri suo cedere ad euitandum alterius damnum, nisi in extrema necessitate, aut tā graui vt deberet id quod habet porrigere: & ideo graue debitoris detrimentum non iure stringit creditorem solutionem expectare. Ratio ergo si vlla est prolatandi tunc restitutionem, aliunde sumenda est: inde videlicet qd debitor pro illo temporis articulo non est simpliciter soluendo: quia moraliter quod fieri nisi cum tanto detrimento non potest, non reputatur possibile. ¶ Quin verò pluribus est vestiēda circumstantijs tunc prorogatio, vt sit iusta. Animaduertēda enim in primis est acceptio, fuerit ne iniqua an iusta: nam si per latrocinium aut per vsuras, alias ve iniurias debitor ille in ære est alieno, profectò qualecunq; citra extremā necessitatem patiatur detrimentū, tenetur illico restituere: etiam si statum perdat. Hoc enim nō est de suo statu cadere, imò in suū ab illo descendere qui non erat suus. Si autē per acceptionē iustā debita contraxit, tunc etiam existimandū est qua via in pauperiē incidit, nam si citra suam culpam aliqua eum aduersa fortuna suis nudauit bonis, facilius indulgenda illi est restitutio nis prorogatio. Atq; id demum etiam librādū an creditor ferre dilationē possit, an verò etiā ipse inopia labore. Nā citra extremā necessitatem melior est multò creditoris conditio, quàm debitoris. ¶ Vnum hic autē silendū non arbitror, quod Sylue. verbo, restitutio. 5. §. 5. affirmat, quod, bona eius venia, non crediderim. Ait enim inquam qd in huiusmodi arbitrandis casibus deferendum est confessario. Quod opionē Directoris sequutus affirmat: videlicet si creditor non vult restitutionem expectare, & debitor induci non potest ad restituendum statim: tūc inquit sacerdos potest eum absolue, si cautio nem capiat quòd certo post tempore soluet. Et ratio inquit est, quia tunc vtiliter gerit creditoris negotiū: nam si pœnitens non absoluetur, forsan ille nūquàm debitū suū recuperaret. Et adducit. l. soluendo. ff. de nego. gest. &

Impunitat.

alias nescio quas. Attamen regula hæc qd vtiliter geratur creditoris negotiū, licet in foro exteriori iuuat, tamen in conscientia, nulla est. Sacerdos nanque non est inter creditore ac debitorem sequester, aut creditoris procurator: sed nomine Dei cōscientiarū expugnator. Et ideo in hoc tantum debet esse intentus, vt secundum causas & merita quę modò explicabamus, pendat an debitor sit soluendone: nā si soluendo est nullatenus inuito creditore est absoluedus, nisi restituat. Quanuis periculum immineat vt nunquàm sit restitutio faciēda. Ipse enim pœnitens sibi viderit. Potest tamen accedere, vt satisfaciat si per partes statis temporibus restituat. Quin verò, vice versa, in casibus implicatis & iure dubijs nō est necesse vt semper pœnitens cōfessario auscultet, nisi doctrina polleat.

procrastinātes restitucionem quanto videntur periculo.

¶ Ex his ergo facile colligas in qd aperto versetur periculo, imo in qd manifestario iaceat peccato, qui restitutionem vsque ad mortis articulum procrastinant. In primis enim hoc certū est qd quicunq; pro comperto habet se ere grauari alieno, & non habet propositū restituendi vsque ad mortem, licet firmissimū illud habeat tunc restituēdi, aut restitutionem in testamento præcipiendi, perdurat in peccato mortali: neque est absolutionis beneficio donandus. Et ratio est, quia habita opportunitate, per nullum tempus licet retinere alienum inuito dño. Quare si subita fuerit morte correptus, qualis plurimum eiusmodi hominibus accidere solet, in statu discedit damnationis. Et idem est censendū de illis qui ambigētes an id quod habent alteri debeant, nolunt superstitē illis vita id iudicio decernere: sed satis ducūt si proponāt intestamento id hæredi suo demandare. Atque idem omnino de illis iudicandū, qui sub mortis articulum, cum ipsi per se possint restitutionē facere, id renuūt: arbitantes satis esse id hæredibus iubere: quoniam illi re vera non habent syncerum & candidum animū restituendi: nam qui tūc nō restituunt, iudicium apertū perhibēt, qd neque si vixerint restituēt: atque adeo restituendi intentio nō illis est nisi conditionalis, si moriantur: quæ profectò ad pœnitentiam nō sufficit. Atq; hoc potissimū periculum magnatibus imminet, quorum testamenta nunquàm, aut vix vnquam hæredes complent: sed satis se fecisse arbitrātur vt quā restitutionē auus patri, & pater sibi testamento præcepit, eandem ipse, alijs recentibus onustam, filio iubeat, quam ipse postea comittat nepoti. Nescio ergo an hic legitimus illius verbi euangelij sensus. Impossibile est diuitem

tem intrare in regnum cœlorum.

Ad. 1. argu. Primum igitur argumentum satis solutum est, ubi exposuimus præceptum restitutionis includere negationem: ratione cuius restitutio prorogari non potest. ¶ Ac perinde soluitur tertium. Haud enim eodem modo præfinitur circūstantia temporis in restitutione, atque in alijs præceptis affirmatiuis. ¶ Secundum autem est quod nonnullas secum affert ambiguitates. Conceditur nanque ad impossibile neminem obligari: ideoque qui nunc non potest, ius habet prorogandi: & qui nullatenus potest, omnino est absolutus. Subdit autem diuus Thom. quod debet nihilominus debitor aut dilationē petere à creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum quod eiusmodi inops nullatenus teneatur: nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamen ipse non tenetur amplius facere, superuacanea ergo est illa postulandi cæremonia. Respondetur diuum Thomam non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, ubi quippiam dubitationis super est, illo uti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobreuisimo verbo. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

S. Thomas. quod debet nihilominus debitor aut dilationē petere à creditore, aut omnino remissionem. Contra hoc autem statim se offert argumentum quod eiusmodi inops nullatenus teneatur: nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamen ipse non tenetur amplius facere, superuacanea ergo est illa postulandi cæremonia. Respondetur diuum Thomam non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, ubi quippiam dubitationis super est, illo uti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobreuisimo verbo. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Obiectio contra S. Tho. se offert argumentum quod eiusmodi inops nullatenus teneatur: nam impossibilitas eum in conscientia absoluit. Quare licet creditor remittere abnuat, tamen ipse non tenetur amplius facere, superuacanea ergo est illa postulandi cæremonia. Respondetur diuum Thomam non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, ubi quippiam dubitationis super est, illo uti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobreuisimo verbo. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Dilutio. Respondetur diuum Thomam non sentire id esse necessarium quando impossibilitas est patens. At verò quoniam rarissime est ita liquida, salubre consilium est, ubi quippiam dubitationis super est, illo uti remedio. ¶ Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobreuisimo verbo. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Interrogat. Interrogas autem quænam cautela necessaria est, ut qui remissionem efflagitat, tutus in conscientia maneat. Respondetur vnicobreuisimo verbo. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Solutio. Ea prorsus, ut remissio sit verè libera: itaque neque requiritur ut sit liberima, neque sufficit si sit coacta. Cauendum ergo est ne vis intersit aut fraus. Si enim creditorem decipis, aut persuades minus debere quam debes, aut non tanta te æquitate in illa debita esse collapsum, aut maiori te multo egestate comprim quam premeris: donatio non est libera. Aut si aliquid comminaris, nisi tibi remittat: aut licet non commineris, id tamen subsignificas, pariter est coacta. Idque cauere quam maxime debent magnates à subditis remissionem petentes. Cautio tamen illa quam aliqui scrupulosi putant esse necessariam, ut scilicet debitor pecuniam prius in potestatem creditoris tradat, nimia est. Nā præterquam quod raro accidat ut debitor eam habeat ut bene adnotauit Caietan. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Caietanus. præfens aurum & oculos fascinare solet, & animas subinde mutare. Pensandę ergo sunt rei circūstantiæ, ut remissio sit libera.

Dubitatio. Postremum hic denique dubium est de hac impossibilitate: quando scilicet restitutio arbitranda est impossibilis. Quod est querere, vtrum debeat homo in quacumque necessitate citra extremam adigi ut restituat. Nam quod in extremam

nemo sit iniiciendus non est qui ambigat, quoniam (vt supra diximus) in tali necessitate omnine debitum cessat. Sunt autem qui astruant, citra illam in quacumque esse debitori descendendum, ut soluat. Ita ut debeat etiā ille qui est nobilis manibus laborare, & si opus est, etiam medicare. Quia vt nemini citra extremam necessitatem fas est alienum rapere: ita neque alienum retinere. ¶ Attamen quia hæc moralia sunt ciuili more sunt arbitranda. Percipiendum inquam in primis id quod nuperrimè dicebamus, quibus modis & artibus fuerint debita conflata. Nam qui per iniuriam videlicet per latrocinium & fraudes illa fecit, profectò ad inopiam redigendus est. Qui vero bona fide negotia contrectabat: neque ganeis & lusibus atque immodicis pompis sua dilapidauit bona, sed reflante fortuna factus est non soluendo, non est ita rigidè cogendus. Neque si nobilis est manuales operas debet exercere, neque mendicare: satis est vt vilis viuat & abiectius, denique miserè, atque omnem deponat pompam: nam etsi in tali necessitate non possit aliena rapere, nō in de sequitur vt nequeat particulam illius retinere vt viuat, quod bona fide acquisiuit. ¶ Vltimum autem miserorum remedium, quod leges miserabile ac flebile vocant, est bonis cedere. De quo sciscitatur quis forsitan, vtrum tuta conscientia possit quisque bonis cedere, idque à re publica permitti. Ad hoc cum eadem prorsus distinctione respondendum est. Etenim qui negotiationes subdolè & vafre vel ingrediuntur vel exercēt, re vera non essent permittendi. Sūt enim qui cum nihil in bonis habeant, credito vndique corradunt, vnde fidei aliquam sibi arrogent, & (quod ipsi vocant) creditum. Neque ea fraude contenti, viuere lautè atque in dies lautius perseuerant. Quæ ratione æs alienum ingens conflant, quo postea pressi in sacrum aliquod se recipiunt. Hoc profectò pestilentissimum est latrocinij genus, neque essent isti à re publica ferendi (vt lib. 9. iterum dicturi sumus) sed ceu latrones plectendi. Qui autem bona fide negotiantur, sed calamitose sunt in pauperiem reiecti, optima conscientia possunt legum beneficio vtī, ne carceribus absumantur: ob hoc enim, beneficium instituta est cæremonia ceden di bonis: vt habetur. l. 1. C. qui bon. ced. poss. Ac subinde possunt licitè illa retinere quæ sibi leges permittunt: puta instrumenta suæ artis, quotidianaque alimenta, & menstrua, atque annua, vt habetur. l. qui bonis. ff. eod. tit. Est enim habenda ratio ne egeant: vt sanctè cauetur. l. in condemnatione. ff. de regu. iur. Quocirca bona etsi aliqua postea lucentur, quæ quotidiano

Dubij sub motio.

Cedere bonis quando liceat.

diano victui sibi sunt necessaria, retinere illa possunt: quando quidem eadem lex. Qui bonis. iubet non esse illis vendenda. ¶ Vtrum verò veniens ad pinguiorem fortunam teneatur secundum conscientiam restituere, forte dubitas. Apparet nanque per illam ignominiam, legi, ac subinde creditoribus satisfacisse. At verò leges ipsæ eandem dubitationem abstergunt, decernentes omnino tunc tene-

ri: nam beneficium illud eatenus (vt dictum est) illis suffragatur ne carceribus sint intrusis. Vnde. l. 1. citata in C. Qui bonis. inquit, cesserint, nisi solidum creditor receperit, nō sunt liberati. Et. l. cum & filij. eod. titul. si quid pinguius postea eis accesserit, hoc iterum vsque admodum debiti potest à creditoribus legitimo modo auelli. Idemque. l. is qui bonis. 2. ff. eod. titul. sancitur.

Finis Libri Quarti, De Iustitia & Iure.

Z LIBER

LIBER QUINTVS, De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

Xpeditis libr. quarto duorum
disputationibus, scilicet domi-
nijac restitutionis: quæ ad cõ-
mutatiuam iustitiam, ei; subin-
de contrariam iniustitiam cog-
noscendam viam cõmuniüt:
iam nũc ex ordine de vitijs dicere aggredimur
cuiusdem iniustitiæ. Porro autem Arist. 5. Ethic.
c. 2. humana cõmercia in duo partitus est: scili-
cet in ea quæ homines sua sponte faciüt, atque
ea quæ ipsis inuitis fiunt. Et quoniam in hoc secũ-
do cõmutationũ genere plus multò inest iniu-
stitiæ, cõgruit vt quintus hic liber de huiusmo-
di vitijs per quæ inuitis hominibus iniuria eis
fit, in situatur. Quem sextus ac subinde septi-
mus subsequenter de iniustitia quæ in liberis
spontaneisq; contractibus vsu venire solet. Ir-
rogatur autẽ homini iniuria quoties illi cõtra-
rius nocumẽtum infertur: idq; aut factõ, vel in
personam suam, vel in sibi coniunctam, vel in
res suas: aut deniq; verbo. Et quoniam bono-
rum omnium temporalium primum maxi-
mumq; est vita, prima quæ interrogatur quæ
stio, est de homicidio.

Aristo.
de pertitu
mana com-
mercia.
Ordo libro
rum.

Partitio li-
bri.

QVÆSTIO PRIMA, De homicidio.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 64.

ARTICVLVS I.

*Vtrum aliquod viuentium quæ perfecta
sunt, occidere liceat.*

QVONIAM Diuus
Thomas Peripatetico vbi
que more ab vniuersalio-
ribus rem auspicatur, in
ingressu statim tractatus
de homicidio minimè in-
eptũ ducit disputare vtrum
liceat brutas animantes interimere: perfectas
scilicet: nam de his quæ per corruptionem ge-
nerantur: quid opus est meminisse? Haud enim

S. Thomas.

desunt à parte negatiua argumenta. Horum
autem primum est hoc. Vita est nobis cum cæ-
teris animantibus communis: quã ob causam
commune pabulum nobis ipsisq; in initio statim
Genes. Deus contulit: vbi ait. Ecce dedi vobis
omnem herbam, &c. vt sint vobis in escam &
cũctis animãtibus terre, omniq; volucris cœli:
ergo & natura ipsa, & eius author Deus, prohi-
buisse videtur cunctõrum animalium, occisionem.
¶ Secundò arguitur. Si illa fas esset occi-
dere, vnus eorum vsus foret, vt nobis essent in
cibum: hoc autem videtur crudelitatem quan-
dam ac fœditatem animõrum arguere: vt scili-
cet carnibus, in quibus fuit anima viuẽs, vesci-
mur, nam hac de causa fertur antediluuium nõ
fuisse talis vsus permissus: quia neq; in princi-
pio Genesis cõcessus aliis esus legitur, quã
herbarũ: ergo non omni culpa vacare videtur,
animalia in talem vsum interficere. ¶ In cõtra-
rium est quod Genes. 9. ait Deus Noẽ. Omne
quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: in
cibum autem nisi mactata venire nõ possunt.

1. Argumẽt.
partis nega-
tiuæ.

2. Argumẽt.

AD quæstionem hanc duabus conclusio-
nibus iuxta numerum argumentorũ, respõ-
detur. Prima. Licita est tum naturali iure, tum
adeò cõcessione diuina animalium brutorum
occisio. Conclusio primũ statim patet ratio-
ne, ordineq; naturæ: quẽ Aristote. 1. Politico.
agnouit: vbi docuit inferiora creata fuisse pro-
pter ea quæ sunt perfectiõne præstantia: scili-
cet herbas propter animalia: reliquos verò fru-
ctus terræ, & animalia ipsa propter hominem.
Nempè quæ & viuentia ad iumẽto nobis sint,
& mortua in cibum. Adde & in vestitum & in
alios vsus. Seruiüt enim nobis & lana, & coria,
& elaboratis ofsibus, ac multis alijs quæ nobis
sunt vsui. Vnde. 2. Ethic. docuit idem Philoso-
phus hominem esse finem omnium. Quapropter
citata illa Genes. 9. diuina concessio, Omne
quod mouetur & viuit, erit vobis in cibũ: per-
inde est explicatio naturalis iuris, atque alte-
ra. Genes. 1. Ecce dedi vobis omnem herbam
& vniuersa ligna fructifera vt sint vobis in
escam: nam tam naturales cibi nostri sunt car-
nes, quã terræ fructus. Vsq; adeò hæc ve-
ra est conclusio, vt sit etiam verissima, & fidei
catholicæ confessio: cuius adeò contraria fuit
Manichæorum hæresis, vt Augusti. 1. de ciui.
Dei,

1. Conclusio

Aristotel.

Mani. hæ-
ret. Augu-
stinus

Dei, cap. 20. refert, & 6. contra Faustum Mani-
chæum edisserit. Aiebant enim vesani illi, ani-
malium animas mēbra esse Dei. Et ideo impie-
tatem esse carnibus earũ vesci. Ait ergo cõtra
August. eodem. 1. de Ciuit. cap. 20. Nunquid
cum audiimus, Non occides virgultum, velle-
re nefas ducimus? & Manichæorum errori in-
fanisimè acquiescimus? Et infra: Non illud ac-
cipimus de frutetis, neque de irrationabilibus
animalibus. Nam iustissima ordinatione crea-
toris, & vita, & mors eorum nostris vsibus sub-
ditur. Hæresis ergo hæc loco citato, Genes. 9.
condemnatur: Omne quod mouetur, erit vo-
bis in cibum. At qui erat iam tẽpore Aposto-
lorum oborta. Illos enim Paulus. 1. ad. Timot.
4. vetare aiebat, abstinere à cibis quos Deus
creauit ad percipiendum cum gratiarum actio-
ne. Et Actu. 10. Petro formidanti animalia co-
medere quæ ostensa illi fuerunt in lintheo, re-
sponsum cœlitus est. Quod Deus purificauit:
tu commune nẽ dixeris. De hac igitur conclu-
sione neminudubitare licet. ¶ Hoc autem in
quæstionem acciri potest, vtrum ante diluuiũ
fuerit esus carniũ in vsu. Videtur nanque
pars negatiua ex loco illo Genesis. 9. colligi.
Cum enim tunc Noẽ è diluuiõ emergẽti Deus
in alimoniam indulserit omne quod mouetur
& viuit, grande argumentum est antea nondũ
id fuisse concessum. Eò vel maximè quòd Ge-
nesis. 1. solas herbas legimus, & terræ nascen-
tia pariter hominibus ac iumentis concessã.
Mox accedit cõiectura ex eodem cap. 9. Nam
post citata verba continuo subditur: Quasi ho-
lera virentia tradidi vobis omnia. Ac si dixisset.
Et si hactenus non nisi holera vobis in escã
permiserim, iam hinc perinde atque indulta
holera, trado vobis animantia in edulium. Ac-
cedit insuper & subiunctum verbum. Excep-
to quòd carnem cum sanguine non come-
detis. Enimverò si antea in more erat carniũ
victus, aut illas cum sanguine deuorabant, aut
secus. Si prius, dederis, responde quæso cur nõ
illuc usque horridum illud facinus fuerit per-
mille sexcentos annos prohibitum? Si autem
posterius concesseris, quid rogo tunc demum
monito opus erat? Fit ergo coniectura quòd
antea nullus erat vsus carniũ: ob idque tunc
primum indulto docuit Deus homines quem
admodum eis sine sanguine, hoc est elixis vel
afsis vterentur: non crudis, vt feræ. Fuit enim
& gentibus Pythagorico dogmate imbutis so-
lenne à sanguine abstinerere: eò quòd animarũ
sedem arbitrabantur: semperque & vniuersis
mortalibus horror fuit sanguinem forbere.
Arguitur deinde ratiõne. Nam ante diluuiũ

Pythagoras

virtus in herbis vigeat ad alenda, vegetanda-
que, & irrobora mortaliũ corpora: quia
nondum erat terra alluione illa stagnata: tũc
ergo non erat carniũ vsus necessarius, vt po-
stea. Atque hæc apparet ratio quare tũc tem-
poris fuerint cõcessæ, sicuti & vinum, quia ne-
que herbæ, neque aquæ pristinum vigorem re-
tinebant, & humana corpora languere cõpe-
rant, & in vitam breuiorem ire. Quare de illo
omnium primo seculo ait Naso,

Ouidius.

Conteti; cibus nullo cogente creatis.
¶ Præterea esus carniũ præ se antiquis ferre
videbatur nescio quam animi crudelitatem ac
feritatem. Vnde idem Poeta libr. 5. eiusdem
Metamor.
Parcite mortales dapibus temerare nefandis
Corpora: sunt fruges, &c. Et infra,
Carne feræ sedant ieiunia: nec tamen omnes:
Quippe equus & pecudes, armenta; gram-
ine viuunt. Et inferius.
Heu quantum scelus est in viscere viscera con-
di.
Congesto que auidum pinguescere corpore
corpus?
Alterius que animantem animantis viuere le-
tho?
Communis ergo ferè opinio est, ante diluuiũ
nullarum fuisse vsũ carniũ in cibis. Tame-
si sanctus Thomas. 1. 2. quæsti. 102. articul. 6.
cunctabundus dixerit. Videtur esus carniũ
post diluuiũ introductus. Nicolaus verò
Lyranus Genesis. 9. incunctãter id asserit. Sed
Abulensis. Genesis. 1. non id tantum, sed in fi-
nuat insuper prohibitum fuisse tũc tale nutri-
mentum. Ait enim Deum taxasse omnibus
herbas in cibum. Caieta. verò eodem loco Ge-
nesis. 9. medium se interponit dicens, neque
fuisse prohibitum carnibus vesci, neque tamẽ
fuisse in vsu. ¶ Ego tamen mihi (vt sub aliorum
censura id asseruerim) suadere videor hæc, quæ
sit huius articuli secunda conclusio. Ante dilu-
uiũ non solum non fuit prohibitum carnes
edere, verum est valde probabile illas post na-
turam lapsam illicò inter humanos cibos vsur-
patas. Diuus enim Thom. neque de prohibi-
tione meminit, neq; asseuerãter vsũ negauit.
Dixerim autem, post naturam lapsam: Nam
in statu innocentium facillimum creditum est
quod quantous sæculo durasset, nunquam
vsurpatæ fuissent carnes in escam. Et ratio est
quòd fructus paradisi fuissent tum afflentif-
simi: tum & virtute solidissimi: ad nutriendos,
vegetandosque homines. Et cum in illa felici-
tate nullus esset vitiatæ affectionis locus: nul-
lus vteretur superfluis: sed fuissent necessarijs

D. Thomas.

Lyranus.
Abulensis.

Caietanus.
Sententia au-
thoris qua
dissoluitur
dubium.

2. Conclusio

Probatio
conclusionis.

contenti. Atque eò præsertim quòd esus ligni vitæ eos valebat incolumes feruare, vt possent non mori. ¶ Verum tamen de statu naturæ corruptæ probatur nostra conclusio. Esus carnis est vitæ humanæ post naturæ lapsum, eiusq; incolumitati quàm maxime naturalis: adeò vt Medici nihil salubrius in cibis ponant, tam ad bonam valetudinem quàm ad virium robur: hanc autem naturam statim à sua conditione carnes habuerunt. Arguitur ergo. Si mortales illi nunquàm carnes degustarūt, aut hoc fuit quia fuerant illis interdictæ: aut quia earum salubritas & sapor nunquàm eis fuerāt cognita: aut quia nō erāt necessariæ. Prohibitio autē nulla scripta legit, neq; ratione naturali doceri poterat: imo (vt iam dicebam) cōtrarium natura docet. Quod autem earum naturā ad cibum accommodatissimam in mille sexcētis annis nunquàm speculando agnouerint, neque experiendo deprehenderint, nullatenus sit credibile: tantoq; minus quāto illas gentes circa ortum humani generis credibile est ingenio & sagacitate præ suis posteris valuisse. Si dicas nō fuisse talē cibum necessariū propter fructuum radicūq; abundantiam, virtutem, ac salubritatem, hoc satis euincere concedam qd si status innocentie durasset, nunquā in vsu fuissent, propter humanam tunc frugalitatem ac modestiam. Attamē vitata natura, nullum est argumētum: quòd si carnes non erant necessariæ, ideo non essent in vsu. Corruerat enim omnis caro viam suam. Quapropter cum homines illi ad malū prouenerent se voluptatibus immergerēt, sit impediō probabile & talibus etiā escis, atq; eduliorū delicijs ac lautitijs sese dedisse. Et maxime ppē ante diluuiū, quādo (vt ait lib. 1. antiquitatū Iosephus) nulli parcebatur vitio aut flagitio. ¶ Mox arguitur: Cuncta animalia facta sunt propter hominē: sunt autem cōplura quæ non aliter illis hominibus vsui esse poterant, quàm comesta: veluti sunt pisces, perdices, gallinæ, & alia id genus.

Arist.

Præsertim quòd venatio (vt ait. 1. Polit. Arist.) naturalis est homini: atq; adeò agrestibus illis hominibus nō dubiū quin fuerit in vsu. ¶ Tertio arguitur. Offerebātur tūc Deo animalium sacrificia, vt de Abel legitur: quam ob causam Noe dicitur clausisse in Arca de animalibus mundis septena & septena: sacrificia autē non fiebant de rebus inanibus, & quæ non possent sacerdotibus vsui esse: ergo sumebātur in cibū. Ecquid enim laudis commeruisset Abel quòd opima & pinguis gregis sui Deo litasset, si tantum pelles & lana in re essent sacerdotum, nō autē carnes? Preterea credibile est vsos illos ho-

mines fuisse lacte: cur ergo non carnibus? Iam cum tot animalium corpora in dies pellibus nudassent vt corio induerentur & lana, non est credibile, carnes canibus ac volucribus proiecisse. Imò sit maxime verisimile, igni tandē vt gustarent admouisse: nam & panem & herbaceos cibos igne apparabant. ¶ Neque verò ad locum Genesis. 9. respōdere operosum est: imò dicendum quòd cum Genes. 1. herbæ tantum modò declarata à Deo fuissent in cibum propter ligna paradisi, in quo hominem Deus collocauerat, quæ illi statim assatum sufficiebāt: & post natura vitata humanum genus naturali iure carnes adhibuisset in cibum: & forte prope diluuium eò hominum feritas euaserat, vt crudis carnibus cum sanguine vterēt: Deò à diluuij periculo emeris concessit, tanquam naturale ius, vt pisces & carnes ederēt, excepto sanguine: hoc est vt non crudas, sed igne paratas intelligerent in cibum humanum cedere. Ob id que Hebræi plus nimio carnes sanguine euacuabant. E ideo horror illis erat vel in farcinibus vel in ferculis sanguinem gustare: quod gētibus erat in vsu. Atque ea propter in eorum gratiam, Actuum. 15. indicta abstinentia fuit à suffocato & sanguine.

Argumenta verò in contrarium facillimæ solutionis sunt. Ad primum enim respondetur, quòd etsi vita nobis cum ceteris animalibus communis sit: non tamen æquo iure: sed sua est propter nostram, & ideo neque qui suā occidit pecudem vili facit iniuriā: neq; qui occidit alienam, vllam irrogat pecudi, sed possessori: neq; Deus pecora pascit nisi propter nos. ¶ Ad secundum verò satis responsum est, neq; vllam esse feritatem aut crudelitatem carnibus vesci: tametsi illa Poetæ ingenij gartia decantarent. At Manichæi erant quos August. libr. 6. contra Faustum cucurbitarum homicidas appellat: eò quòd arbitrabātur nefas esse mortificare viuientia.

Ad primum argumentū

ad 2. arguē

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat maleficos occidere.

ABRVTIS PECORIBUS, primus gradus in hoc articulo secundo sit ad improbos homines, qui à sua degenerantes, in iumentorum naturam, Dauidis testimonio de-

sciscunt. Quæritur ergo an illos liceat à viuientium

1. Argumē.
partis nega
tiuæ.

tiū cætu morte refecare. Videtur enim nefas, hominē, quātumuis scelerosum vita multare. Exēpla enim Christi amplectenda nobis sunt: prohibuit autem Apostolos, vt Matthæ. 13. legit, extirpare zizania: hoc est filios nequæ: ne vnà conuelleretur & triticum: ergo id nobis præceptum putandū est. ¶ Secundo. Deus (vt Ezechielis ore ipse testatur) non vult mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: ergo eius exemplo neminem peccantium debemus extinguere, sed ad penitentiā animare: tunc præcipuè dum constat suppliciu illi periculum creare perditionis æternæ.

2. Argum.
3. Argum.
Aristot.
August.

¶ Accedit tertio loco, quòd id quod genere suo malum est: nulla de causa, vt ait. 2. Ethico. Aristot. fieri potest bene. Vnde Augustinus in lib. contra mendaciū, probat ipsum nunquam esse licitum: occidere autem hominem per se est malum: adeò vt sicut lib. 2. diximus: sit omnino indispensabile: ergo nunquam est licitū. Eò vel maxime quòd Christiana charitas non solum ad amicos, verum & ad inimicos & malos protenditur. ¶ In contrarium autem est citatum illud Exod. 2. Maleficos non patieris viuere. Et Exod. 21. Si quis per iniuriam occiderit proximum suum: & per insidias: ab altari meo uelles eum, vt moriatur: quod citatur in cap. de homici.

Dilutio.

Quæstio præsens alicui fortè postulasse videtur vt de prohibitione homicidij statim in frōte diceretur. At verò animaduertere oportet hic non de iustitiæ præceptis iniri tractatum: is nanque lib. 2. vbi Decalogum interpret abamur absolutus est: sed agimus de contrarijs iniustitiæ vitijs. Ad quæstionem ergo citra controuersiam respondetur affirmatiua conclusione. Iustum est malefactorum interficere. Cuius rationem pulchrè diuus Thomas ex superiori articulo deduxit. Definitum quippe est ob id animalia bruta licitè mactari, quod in nostrum vsum ordinata sunt: sicuti imperfectius propter id quod perfectius est. Pari ergo iure cum omnis pars à natura facta sit propter totum corpus, atq; adeò vbi salutis hominis necessarium est membrum putridum refecatur, ne contagione cætera, ac demū totum perdat: singuli autē ciuium totius sint reipublicæ partes, consequens sit vt vbi incolumitati reipublicæ expediuerit, ius eadē ipsa habeat ciuem morte refecandi, ne totam inficiat. Nam vt ait. 1. Corint. Paulus. Fermentum modicū totam massam corrumpit. ¶ At verò hoc occurrere cuiq; potest argumentum contra hanc veridicam assertionem. Prohibitio

Conclusio
Vnica.
Ratiocōclu
sionis.
S. Thomas

Paulus.
Obiectio.

hæc, Non occides, est diuina, eademq; generalis, quæ cunctos mortales nemine excepto occidere vetat: nemini autem inferiorū facultas suppetit dispensandi in lege superioris: ergo nullo humano iure constitui potest vt homo quantumuis peccator occidatur. Hoc argumētum Scotus in. 4. d. 15. q. 3. persuasus, quatuor asseruit. Primum. Illud præceptum esse generale. Nā Exod. 20. absolute ponitur. Et Matth. 5. sub eadem forma refertur, Non occides. Secundò ex hoc infert quòd nullum nocentium hominem priuata publicæ autē auctoritate interficere licet, nisi casibus veteri lege exceptis à Deo. Neque verò lex humana vllū potest aliud crimen morte vlscisci. Illud probat eodem argumento. Nam cum hoc sit præceptum diuinū, nulli possunt homines super eo dispensare. Tertio infert non esse licitum furē interficere diurnum: scilicet illum qui patenter furatur. Hoc probat: quia vt patet Exod. 21. vbi denarrantur crimina & scelera quæ erant capite plectenda, casus iste non conuenerat: quin verò cap. statim. 22. exprimitur vt nocturnus fur in flagranti delicto captus morte opprimatur: diurnus verò minimè. Et bullam, inquit, super hac exceptione nullā audiuius. Quarto demum infert, quòd neq; inter Christianos aduleteram interficere fas est: quoniam licet olim Leuitic. 20. id præcipiebatur, tamen Ioānis. 8. Christus idem præceptum reuocauit: vbi aduleteram impunitam dimisit. Quare secundum Scotū, leges quæ cōtrariū præcipiunt nō sunt iustæ. ¶ At verò salua existimatione celeberrimi authoris, ex falso fundamento non potuit non falsas elicere conclusiones. Falsum in quā est, præceptum illud, Nō occides, ea esse generalitate intelligendū, vt cunctas in vniuersum hominū occisiones cōprehendat. Primum enim in ualorem inculcata tutela trāsfigere, nullatenus illo præcepto prohibetur, aliās cū in lege veteri nō sit exceptū, secundū eius regulā non esset licitum. Neq; legitima est responsio, qd in uasus nō intēdit alium occidere, sed se defendere. Nā etsi ita sit quòd superior finis sit defensio, nihilominus tanq; mediū sumitur aggressorē occidere: potest nāq; qui se defendit hostis iugulū recta intentione petere. Neq; rursus solidā est aliorum respōsio, quòd ille nō occidit priuata auctoritate, sed publica aut diuina: quoniam profecto non alio, sed eo priuato iure quo quis potest ad seruandam vitā comedere, potest aggressorē interimere. Vnde qui ait publica auctoritate occidi in ualorem, deberet dicere, publica etiā hominē comedere. ¶ Secundò arguitur cōtra id quòd secundò infert: nēpē

scotus lapsus est in exortatione hu
p. præcepti.
Nō occides

Impugnā
Scotus.

non licere reipublice alios occidere quam qui lege veteri excepti sunt. Primum enim si preceptum illud, Non occides, adeo erat generale, non erat cur Deus in tot casibus super illo dispenseret. Imo vero cum preceptum esset Decalogi; negatiuum, neque Deus potuit in illo dispensare, vt lib. 2. ostendebamus. ¶ Mox arguitur. Aut precepta illa occidendi malefactores, legalia erant, aut naturalia: si legalia prorsus cessarunt: quare neque liceret modo homicidas occidere, neque aliorum vllum qui illic capitali supplicio subditur. Si autem fuerunt, vt vere fuerunt, naturalis iuris interpretamenta: ergo lumine ipso naturali illi casus excepti erant ab illo precepto, Non occides: vel potius non erant illo comprehensi. ¶ Et confirmatur ratione, ad quam mirandum est Scotum non animaduertisse. Ante legem scriptam reipublice gentium scelera iure & merito, capitis supplicio vlciscerantur: & tamen id non faciebant quia excepti illi casus essent a lege scripta, qua nondum erat. Imo vero seculo illo legis scripte illa non tenebantur: & nihilominus cadibus autoritate publica vindicabant scelera, idque iustissimè: ergo ratio quare id reipublice licet non est exceptio scripte legis, sed ius ipsum nature. Id quod manifestissima demum ratione hac patefit. Tam naturale est vt nocentes homines & in reipublicam pestilentes rescindantur, quam quod non occidantur innocentes: ergo potestas hec reipublice non pendet ex illa exceptione legis antique, sed iure sibi nature conceditur. ¶ Ad hanc si reipublica modo ciuili facultatem non haberet naturalem alios interficiendi malefactores quam eos qui lege veteri excepti erant, neque liceret illos alijs excogitatis mortibus interimere, neque alios vlllo corporali supplicio afficere, puta fures flagellis cadere: neque alia enormia delicta mortis comminatione prohibere: consequens tamen absurdissimum est, & contra tenorem Legis. capitalium. ff. de poenis. vbi incendiarijs atque alijs poena capitis decernitur: & parricidæ in dolium occlusi submerguntur: & hæretici exuruntur: & læfores maiestatis meritis imò dilaniantur: & alij flagellis vapulant: atque alij in exilium relegantur: que tamen poenæ illic non erant posite.

calligat in hac re Scotus nimis.

Explicitio elegit ma illi precepti, Non occides.

¶ Igitur ne rei explicationem diutius prolatus, preceptum hoc, Non occides, sicuti cuncta Decalogi, vt lib. 2. ostensum est: id quod neque Scotus negare potest, preceptum est iuris naturalis: ex illo scilicet principio elicito, Id ne facias alijs, &c. Quocirca legitimè eius sensum, ratio nos naturalis docet: atque adeo eoque generale est quousque natura vitam vult

humanam seruare. Quo autem casu ratio naturalis hominis occisionem, aut iubet, aut permittit, idem casus eodem precepto non comprehenditur. Ex quo fit vt aggressoris interfecio non sit eiusdem precepti exceptio: quia neque tale homicidium vetitum à natura est, neque subinde vetari potuit. Atque eadem, imò ce quiori ratione, neque malefactorum extinctio qua publica fit autoritate, exceptio est eiusdem precepti: quoniam neque illo fuit vnquam comprehensa. Imò ipsa eadem natura nihilominus id iubet, quam innocentium sospitatem. Quo enim se quisque iure tueri potest cum hostis internicie, & quo potest sibi membrum amputare vt ipse sit sospes, potest reipublica se incolumen per ciues necem seruare.

¶ Sequitur subinde secundò, casus illos antique legis non omnes fuisse merè legales: sed interpretationes iuris nature. Tametsi ingenio illius gentis congruens fuerit vt aliqua tunc adhiberentur acerbiora legalia: vt fuit talionis poena, & lapidationis adulteræ, atque alia id genus que non in tota Christiana familia perdurant.

Pœna talionis.

¶ Sequitur tertio quod præter illa supplicia potuit semper, potest que quisque princeps iusta ratione doctus, leges nouas facere mortis infligendas, quoniam illud preceptum, Non occides, manus reipublice, quatenus ratione ducitur, non alligat. De tertio Scot. assertio, scilicet an liceat fures occidere, commodius quaest. 3. disputabimus sub titulo de furto.

¶ Quartum verò quod de adultera asserit, nempe Christum reuocasse legem illius occidendæ, nescio qua consequentia potest ex euangelio colligi. Redemptor enim illic non induit iudicis personam: imò negare visus est sibi, quatenus homini, illud competere seculare iudicium: sed tanquam minister ac rex regni caelorum admonitos illos curauit accusatores, vt si in aliquo essent crimine, resipiscerent: intelligentes cuiusque iudicium à seipso inchoandum esse. Hoc enim erat institutum regis regni caelorum: non autem seculares causas iudicare. De adultera verò iterum articulo proximo.

¶ Per hec demum aliorum opinio secunda recutitur. Sunt enim qui contra Scotum in alterum extremum impingunt. Aiunt enim dictum preceptum non solum non esse generale, sed hoc modo particulare, Non occides innocentem. Nam licet Exod. 22. absolutè positum sit, tamè statim. c. 23. subditur: Infontem & iustum non occides. At verò neque hic modus dicendi tutus est: quoniam & qui priuata autoritate fontem hominem & iniquum occidit, contra idem preceptum peccat, vt articulo proximo patebit.

Imò

Imò & autoritas publica si eundem prætermisso ordinis occidat, similiter contra id ipsum peccat. Igitur nullis opus est moderaminibus illud preceptum onerare: quia si opus illis fuisset, in Decalogo fuissent expressa. Neque oportet sub illa forma explicare, Non occides, nisi vbi causa fuerit iusta. Nam hæc forma quedam apparet petiti principij: sed absolutè est intelligendum vt iacet: attamen quatenus ratio id naturalis explicat. Similem enim effigiem præfert totus Decalogus, Noli te iurare omnino: & tamen subintelligitur nisi ratio naturalis contrarium exegerit. Et pariter interpretabimur illud, Non furtum facies. Et hoc est quod docet Diuus Thomas. 1. 2. q. 100. articulo. 8. vbi ait, homicidium quod in Decalogo prohibetur habere rationem indebiti. Neque hæc est petiti principij. Est enim sensus quod prohibetur id quod iure nature indubitum est: nempe id quod genere suo est malum: sed nihilo minus ex causa vsu venire potest vt sit bonum. Causæ verò explicandæ sunt dum quis inculpa tutela se defendit, & quando iudex lege agit in malefactorem. Vnde cum homicidium rem dicat intrinsecè malam, illæ hominum occisiones non sunt nuncupandæ homicidia.

scelus præceptorum negatiuum Decalogi.

S. Thomas.

Ad primum argumentum S. Thomas.

Aug.

Restat nihilo minus argumenta diluere que non sunt prorsus ambiguitate vacua. Ad primum quidem respondet Sanctus Thomas cum sanctis interpretibus. Quorum prima solutio est, quod vbi improbi absque proborum periculo interfici nequeunt, abstinendum est. Id autem dupliciter vsu venire potest. Primò si prauis adeo sunt cum iustis commixti vt dignosci nequeant. Quare si constaret in ciuitate maiorem eius partem hæresi esse infectam, non liceret ad puniendum crimen totam incendere. Secus in aggressu hostilis vrbs: tunc enim licet sulphuris iactibus illa impetere cum innocentum periculo. Secundò, si puniri non possunt nocentes sine grandi commotione innocentum, qui scilicet sanguine vel alia necessitudine illis sunt coniuncti. Atque hæc est Augustini expositio contra Parmenianum. Quin verò aliud nobis documentum dedit Redemptor, vt potius sit propter bonos parcendum malis: vt angelus pollicebatur Abraham, vt si decem iustos Sodomis inuenirent, toti ignoscere genti: quam propter malos bonis incommoandum. Tametsi prudenter regula hæc ad humanam facultatem accommodanda est. Humanus enim princeps non tam absoluta viget autoritate quam Deus. Ille enim omnia

ad postremum iudicium referuat: principia autem non licet quacumque de causa delictoribus parcere. Hoc enim in cladem reipublice cederet. Quapropter quauis multi scandalum accipiant, nihilo minus si id commodè exequi potest, non debet à malorum punitione cessare. Hanc enim ob causam, vt ait Paulus, gladius portat, vt tumultus ac seditiones executioni iustitiae obstantes placare possit: & vbi opus fuerit, etiam contere. ¶ Ac pariformi modo respondetur ad secundum. Deus namque arcuorum cordium scrutator atque humane salutis audis, longanimi expectatione, vt ait Paulus, malos adducit ad poenitentiam: id que consulit Sanctus Thomas, & humanam iustitiam pro posse imitari debere. Ait tamen, pro posse: quando peccata non sunt publica, atque in aliorum perniciem vergentia. Nam aliàs, vt diximus, non habet tam amplam facultatem quam Deus. Quod dixerim ad obuiandum vulgariū interrogationi. Dubitare namque quis posset, vtrum dum iudex aut princeps in dicij conijcit, si reum supplicio afficiat, perditum eum iri in infernum, si autem ei ignoscat mentem mutaturum progressurumque adeo per viam salutis, debeat ei parcere: hoc enim ratio eò suadere videtur, quod vita corporalis in spiritualem est semper ordine charitatis referenda: cuius vtique charitatis, iustitia non est inimica. Respondetur primò quod iudices, quatenus leges ferunt, multò esse debent in clementiam propensiores, quam in rigorem iustitiae. Nihilominus tamen quauis per reuelationem etiam constaret, supplicium reo causam esse damnationis æternæ, non est illi indulgendum. Alio qui facile cuiusque esset illa vti vafricie, vt se impoentem fingeret. Et ratio est quod puniatio publica non refertur in emendam neque in bonum ipsius qui punitur, sed in bonum publicum, vt abj terentur: & quoniam bonum publicum præstantius est particulari, ordine charitatis præ illo diligendum est, nam & ista via etiam consulitur saluti spirituali reipublice. ¶ Ad tertium denique respondetur, quod hominem occidere non est eo modo intrinsecè malum, vt mædaciū: puta ita generale, sed quando est contra naturam: tunc autem est contra naturam quando homo dignitatē suam feruat: hoc est secundum rationem viuūt: per hoc enim est liber ac propter seipsum existēs: quando autem inde decidit, tunc in vtilitatem feruitutemque; brutorum animalium degenerat: secundum illud Psalmi, Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis. &c. Ob idque perinde atque brutum licet eum

Paulus.

Ad 2. argu.

Paulus.

S. Thomas.

causillū vulgariū tollitur.

Punio in bonū publicū cum ordinatur.

Ad tertium argumētū.

Aristot. Homo im- bus fera be stia peior.

occidere. Est enim corruptus homo, vt. 7. Polit. & 1. Ethic. ait Aristot. tanto fera bestia peior ac nocentior, quanto per ingenium & voluntate pluribus abundat nocendi modis.

ARTICVLVS. III.

Vtrum scelerosum hominem vnicuilibet priuato occidere liceat.

AVD Satis est definiisse licitum esse homines nequam interficere, nisi & modum exploremus, nepe an id cuique liceat priuato cui. Arguitur enim primum a parte affirmatiua, ex illo Mosaico mandato, Exod. 32. Vnusquisque fratrem suum amicum & proximum occidat. Secundum arguitur ex eo quod articulo proximo corruptum hominem ac perditum cum bestiis conferebamus: syluestrem autem bestiam, ac praesertim si nocua sit, vnicuique liberum est occidere: pari ergo ratione & brutum hominem.

1. Argum. a parte affirmatiua.

3. Argum.

Tertio, laude dignum est vt homo id etiam priuatim faciat, quod in commune commodum est: occisio autem malefactorum utilis est reipublicae: ergo illa etiam si priuatim fiat, iusta est & sancta. August. Contrastant illa verba Aug. 1. de Ciuit. Dei: Qui sine aliqua publica administratione maleficum occiderit, velut homicida iudicabitur. Et tanto amplius quanto sibi potestatem a Deo non concessam vsurpare non timuit.

August.

Conclusio vnica.

Questio facilis est, quae hac vna negatiua conclusione dissoluitur. Soli reipublicae principique, ac publico magistratui licitum est maleficos occidere. Conclusio in primis elicitur ex verbis Pauli ad Ro. 13. vbi solum publicum iudicem appellat in hoc Dei ministrum, atque eadem causa gladium portare, vt vindex in ira sit ei qui malum egerit. Et probatur ratione. Nocentium hominum interfecio non est per se bona, sed quatenus in bonum publicum refertur: ergo illi praesertim incumbit, cui cura commissa est & custodia communis boni: quemadmodum amputatio membri quae proficua est corpori, medico praesertim iucubit: cui cura infirmi demandatur, vt iudicio secundum medicas leges id fiat. Cum ergo cura communis boni solis principibus eiusque ministris sit commissa, nisi vbi reipublica per seipsam regit, sit vt illi tantum id competat, maleficos occidere. Hic primum omnium accuratius meditata est ratio cur nulli priuatim fas

fit alterum occidere, neque in vindictam sui ipsius, vt vulgaribus respondeamus qui vix id sibi persuadere possunt. Audias enim passim non solum blaterones quosdam, verum & ingenuos alios tantum suo protegendo honori tribuentes, vt iniustum arbitrentur cohibitos esse homines proprias vindicare iniurias. Memini cuiusdam hac audisse blasphemiam; Neque id Deum prohibere posse. Cum tamen et si Deus id non prohibuisset, ipsissimum naturae ius vetaret. Imo diuina prohibitio explicatio est naturalis iuris. Et ratio est in promptu. Si enim eidem ipsi qui iniuriam passus est, vindictam natura commisisset, nemo non se ultra iustum vindicasset. Dolor enim illatae iniuriae & rationem obnubilat, & affectum in rabiem inflamat, atque adeo nemo se quam iuste deberet, sed quam posset maxime vindicaret. Documento nobis est manifesto perniciosus abusus nobilium, qui honoris caeremonias tam superstitiose persequuntur, vt pro minima iniuria in mortem homines euocent. Igitur cum praclarissima iustitiae virtus non animo perturbato, sed integro iudicio mandari debeat executioni, iuxta illud diuinum oraculum Deute. 16. Iuste quod iustum est exequeris: impendio quam maxime necessarium fuit vt non pars laesa, sed communis persona, omni que affectione libera iniurias vlcisceretur. Quin vero neque hominibus id debuit prorsus concedi, vt Aristotel. ait, 5. Ethico. c. 6. sed rationi legibus instructa. Qui hanc veridicam sententiam non plene deprehenderit, non de re hac iudicet dum iniuria ipse affectus est, iracundiaque illi dominatur: sed quando eadem ipse alium affecit, & ratio libera est ad iudicandum. Tunc enim non iustum censebit vt hosti suo modus committatur vindictae. Quam ob rem neque correptionis gratia, licet patribus aut dominis filios aut seruos vel occidere vel certe mutilare: vt questio. 3. dicturi sumus. At vero conclusione hac nihil obstante, dubia nihilominus existunt particularia, Primum de tyranno, an cuius ciuium liceat eum priuatim extinguere. Apparet enim id esse, natura magistra, legitimum: Nam vnicuique conceditur ius defendendi sese. De hoc diuus Thomas. 2. sententia. distinctio. 44. questio. 2. articulo. 2. & opus. 20. de regimi. princ. capit. 6. optimè disserit. Summa autem disputationis secundum quosdam eius interpretes, atque alios Doctores, haec est. Bifariam quae priuatim contingit esse tyrannum, videlicet aut potestatis acquisitione, aut sola eiusdem administratione quam iuste adeptus fuit. Atqui in hoc secundo casu communis consensus est nemini li-

Blasphemia hoministur pifistim.

Perniciosus abusus nobilium in vindicandis iniurijs.

Arist.

dubia particularia. i. dubium.

S. Thomas.

Tyrannus duplex.

cere

etiam ipsum priuatim interimere. Et ratio est, quod cum ius habeat ad regnum, non est illo nisi per publicum iudicium expoliandus, vt scilicet audiatur. Lata vero in eum sententia, quae potest institui executionis minister. Praeterea dum particulariter ciuem quempiam aggredditur, vt vel ipsum trucidet, vel sua rapiat, potest ciuis ille vim repellendo eum interimere: dum tamen constantissimum sit esse tyrannum. Nam si qui alias bonus est princeps, subito motu id semel inceptum non perinde ac priuata persona periculo mortis obijciendus est. Igitur vt ad rem reuertamur, quando secundo modo princeps tyrannidem exercet, tunc verum habet illud monitum Petri, vt etiam discipulis dominis obtemperetur. Haec enim, inquit, est gratia, si propter conscientiam Dei patitur quis: tristitias patiens iniustitiae. Quare si reipublica superiorem habet, ille ad eundem est vt remedio succurrat: sin vero, illa potest in ipsum coarctari. Dum autem potens non est, tunc Deus est orandus, in cuius manu cor Regis existit: quique & propter peccata populi finit nonnunquam hypocritam regnare. Atque in hoc casu intelligenda est sanctio Concilij Constantien. sessio. 15. vbi tanquam haereticis condemnatur eorum error qui affirmabant cui libet licere tyrannum occidere. Si vero tyrannide inuasam reipublicam obtinuit, neque vnquam ipsa consensit, tunc quisque ius habet ipsum extinguendi: nam vim repellere licet: & quoad ille reipublicam sic obtinet, perpetuum gerit in ipsam bellum. Adducitur exemplum de Aiod. Iud. 3. qui in viscera tyranni Eglon sicam abdidit. Eadem quoque ratione Tullius lib. de offic. quem diuus Thomas loco citato auscultat, interfectores Caesaris laude commendat: quippe qui per tyrannidem dominatum fuerat adeptus. Et pariter Decius brutus commendatur, qui extincto Tarquinio Reges exegit. At vero et si forsitan summo rigore iuris hoc liceat, non tamen consilium est semper: nisi vbi reipublica nulla alia patet via, tum in extrema sit necessitate, tum praecipue in promptu habeat, vt illo extincto liberetur: quia alias huiusmodi interfectiones non solent prosperos habere successus. Imo interfectores quando id priuata autoritate exequuntur, peius pestilentiusque in reipublica debacchari solent, quam prior faciebat tyrannus. Qua ratione anus illa Syracusana incolumen Dionysium optabat, ne sicut ipse durior alteri tyranno successerat, ita & immanior tertius illi succederet. Frequentissima sunt passim scripta exempla. Et re vera historia Aiod parum ad rem facit: tum quod ille diuinitus fuit

Conciliu Constantien. explicatur.

Aiod.

Cicero. S. Thomas.

Declius Brutus. Limitatio huius opinionis.

Anus syracusana.

ad illud facinus electus, tum quod & a populo etiam fuerat ad id missus. Et praeterea non solum tyrannus ille erat gubernator, sed actu hostis. Quae ratione & Mutius Scruola eatenus laude dignus est quod Porcenae exitium aggressus fuit: licet quod flammis brachium admouerit, non fuit virtutis opus: sed, vt ait Augustinus, inanis gloriae cupiditas.

Mutius scruola.

Ad primum igitur argumentum cum Augustino. 1. de Ciuit. Dei, respondetur: quae etiam Dionysij doctrina est. 12. cap. ccc. lestis Hierar. quod dum quis qui priuatim per ministerium, quod iubenti debet: facit, non ipse proprie facit, sed alter qui iubet. Et ideo cum Moyses legitimus esset loco Dei iudex ad vlciscendam immanem illam idololatriam conflati vituli, & tanta esset facienda caedes, nempe vigintitrium millium, necesse habuit plures instituere executores ministros. Quare id quod ait, vnusquisque fratrem suum. &c. occidat, non est intelligendum quod temere ac promiscue vnusquisque quemlibet occideret: fuisse enim illa truculenta Andabatarum pugna: sed condemnatis illis qui fuerant in culpa numerosam copiam ministrorum destinauit: quibus ideo necesse erat vt amicus amicum, & frater fratrem occideret. Praeterea quod fratres appellabantur, non solum eodem parente geniti, sed omnes eiusdem populi.

Ad. 1. argum. August. Dionysius.

Andabatae.

Dubium secundum. Solutio.

Ex hac autem solutione dubium enascitur, vtrum princeps possit quibuscunque priuatis facultatem facere occidendi malefactores. Respondetur id non licere, nisi certis moderaminibus. Primum enim non posset generalem facultatem ciuibus facere, vt vnusquisque quem obuium haberet nocentem, absque alia condemnatione interficeret. Est enim contra ius naturae vt contra inauditam partem, indistincta causa, sententia feratur: sed quicumque quantumuis perniciosus, audiendus est, vt Actuum. 25. habetur: nisi forsitan publicus esset reipublicae inuasor aut Regis: nam tunc liceret vnicuique vim in reipublicam illatam repellere. Secundum assertum. Postlatam sententiam licet quosque ministros instituere. Primum in publicos latrones apertissimosque reipublicae hostes, qui alia via comprehendendi non possunt. De quibus habetur cap. pro humani. de homicid. volun. lib. 6. Et praeterea filijs & fratribus concedi solet ministerium occidendi interfectorem patris aut fratris. Attamen hanc facultatem non valet inferior iudex concedere, sed tantum princeps. Imo neque id fieri passim debet, sed quam rarissime &

Z 5 in ca.

in casibus egregijs. Nam præterquã q̄ eiufmo-
di executores vix expurgare consciẽtiã pos-
sunt odio atq; iracundia, quare vt insidias con-
demnatis tendãt alia accumulãnt peccata: vsũ
sepe venit vt sine sacramentaria cõfessione oc-
cidantur. Quocirca profectò non omnibus fati-
tis probatur. Venetorum mos, qui cum cõplu-
res à patria exules habeant condemnatos, sin-
gulis facultatem faciũt, vt qui alium eorum in-
terfecerit, vita ac libertate donetur. ¶ Subsequi-
tur & de viro qui vxorem in flagranti adulte-
rio enecat, de quo nemini aut Theologorũ aut
Iurisprudentum in dubium cadit, quin contra
prohibitionem homicidij mortaliter peccetra-
tione iam dicta: quia nemo antequam iudice-
tur adiudicandus est morti, & eo casu intelligẽ-
dus venit Canon Nicolai. Papæ. Interfectores.
33. q. 2. vbi eiufmodi homines cõsentur homi-
cidã. At verò lege non puniuntur propter do-
loris grauitatem quem tũc ferre difficillimum
est: vt habetur. l. Grach. C. ad. l. Iuliã de adul-
& l. Marito. ff. eo. tit. ¶ Grauius autem dubiũ
est, vtrum marito liceat vxorem sibi à iudice
permissam occidere. Sunt em̄ qui hoc negant,
propterea quod permissio illa non est præcep-
tum, quali cogitur carnifex ad executionem
iustitiã. Accedit citatus canon, Interfectores
qui absq; exceptione illos cõfer homicidas: &
expresse canon proximus. Inter hæc explicat
q̄ quanq̄ liceat marito secundũ mundanam
legem vxorem interficere, tamen sancta eccle-
sia non stringitur eisdem legibus: vbi glossa an-
nuere videtur q̄ semper est peccatum. ¶ Du-
plex autem hic implicatur quæstio. Prior de le-
ge, an sit licita. Antiquitus enim licebat patri
filiã in adulterio captam interficere: vt patet. l.
patri. & l. neq; in ea. ff. ad. l. Iuliã. de adulter. &
l. castitati. C. eodem titulo. Postea verò muta-
ta est lex, vt patet. C. eodem tit. in Authen. sed
hodie. vt scilicet verberata in monasterium oc-
cluderetur. Et ista lex in vsu est nũc in Gallijs,
& in alijs multis prouincijs respectu mariti: nã
illa patrisiam aboleuit ab vsu. Sed tamen lex
Hispaniarum sequitur antiquam: non quidem
cum illo rigore vt adultera necessaria morte
damnetur, sed traditur marito cui facultas fit, si
eam velit occidere. Et quòd lex sit iusta, nõ est
cur dubitetur. Nam præterquã quòd crimẽ
id videtur mereri, profectò Hispanorũ de hac
re ingenio vix fieri aliter posset satis. Neque vt
paulò antea inter respondendum Scoto dice-
bamus, Christus illam legem reuocauit. Poste-
rior verò sensus quæstionis est, vtrum eadem
concessa marito libertate secundũ conscien-
tiam liceat ei id persequi: & re vera de hoc mi-

Venetorũ
cõfessio
non proba-
tur.

Nicolaus.

3. dubium.

duplex quæ-
stio.

Dilatatio
usque quæ-
stionis.

nor est dubitandi ratio. Nam etsi non institua-
tur vt necessarius minister iustitiã, instituitur
tamen liber: quare ius ei fit vt illam occidat.
Quapropter licet opus fuerit misericordie illi
parcere, tamen iustitiã neque coram homi-
nibus violat, neq; coram Deo. Et est porro ef-
ficax argumentum, quod si marito citra pec-
catum nõ liceret eam iugulare, peccatum esset
principi & iudici illam facultatẽ illi facere. Ne
que valet solutio si quis dicat, non illi permitti-
tũc vxoricidium, sed vt impunẽ id faciat: quo-
niã illo priuilegio iã fruebatur, etiã si absq;
iudicio in flagranti delicto illam interficeret.
Cum ergo solenni forma iudicij condemnata
illi traditur, testimonium apertum est fieri illi
ius occidendi ceu ministro iustitiã. ¶ Ad secũ-
dum principale argumentum respondetur, q̄
etsi homines à sua natura degeneres cum brutis
conferantur, differunt tamen quòd bestie
natura sua sunt tales: ideoq; & syluestres quis-
que citra iniustitiã occidit, & domesticas ci-
tra ipsarum iniuriam, licet dominis inferatur:
peccator autem quia non est per naturam pec-
cus, non debet nisi publico illius iudicio cui id
incumbit damnatus interfici. ¶ Solutio autem
tertij argumenti saluberrimum est documen-
tum. Etenim vbicunq; proximo citra alterius
nocumentum & iniuriã prodessẽ quis potest,
laudabile officium est eius cõmodum procura-
re: vbi autem nocumentum alterius sese of-
fert, quale est mors peccatoris, non debet nisi
iudicio illius ad quem functio illa pertinet in-
tentari.

Ad secundũ
argumentũ.

Ad tertium
argumentũ.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum clericis etiam maleficos liceat in-
terficere.

POST decisionem illius q̄ publi-
cæ potestati non solum licitum, ve-
rum & sanctum est, maleficos ex-
turpare, consequitur vt videamus an præse-
ctis etiam ecclesiasticis idem sit licitum. Exi-
stit enim à parte affirmatiua argumentum,
quòd secundum Paul. 1. ad Corin. 4. imitato-
res eius ac perinde sanctorum esse debemus, si
cuti ipsi fuerunt Christi. Deus autem malefi-
cos perimere solet, secundum illud Psal. Qui
percutit Ægyptum cum primogenitis eorũ.
Et Phinees quanuis sacerdos interfecit Israell
tam cum Madianitide coentem: vt legitur
Nu. 25. Et Samuel Propheta interfecit Agag
regem Amalech. Et Helias sacerdotes Baal.
Deniq; Petrus Ananiam & Sapphiram. ¶ Se-
cundò

1. Argum.
partis affir-
matiua.

cundò. Cum potestas spiritualis superior sit tẽ-
porali, Deoq; coniunctior, nõ est cur habeat
minorem facultatem occidendi eos malefacto-
res qui sibi subduntur quã secularis. ¶ In cõ-
trarium est illud. 1. ad Timotheum. 3. Oportet
Episcopũ sine crimine esse, nõ vinolentum, nõ
perculforem. & c.
¶ Væstio est solutu facilis, quæ hac vna cõ-
clusionẽ neganter deciditur. Minimẽ cle-
ricis, quacunq; sint ecclesiastica pote-
state constituti, fas es vllum quantumuis cri-
minosum morti addicere, aut mutilare. Proba-
tur duplici capite. Primò propter representa-
tionem. Consecrantur enim altaris ministerio
vbi iugis sit memoria Passionis Christi: qui cũ
in ara crucis occideretur, per cussus, vbi ait Pe-
trus, nõ repercutiebatur: cuius ergo imitatione
non debet esse percussores. Nam vt Ecclesiast.
10. cõmonefit: secundum iudicem populi, sic
& ministri eius. Secundò id inde confirmatur
q̄ in Euangelio, cuius clerici sunt ministri, nul-
lum capitis supplicium aut mutilationis mem-
bri vlli vindicãdo crimini decretum est. ¶ Hic
primũ omnium animaduertendũ quo iure
clerici sanguinis effusione interdiciuntur. Haud
enim interdictum hoc iuris est naturalis. Imò
si merum illud consideres, non obstat quo mi-
nus episcopus subditos suos patibulo adiudi-
care possit. Dubium autem est, an sit de iure di-
uino. Ad hoc enim sunt qui distinguentes re-
spondeant. Aiunt inquam duobus modis præ-
ceptum aliquod censeri posse de iure diuino.
Vno modo, quia in sacra pagina scriptum est:
altero verò, quia est à Deo ipso positum tanq̄
de re supranaturali: qualia sunt sacramentorum
mãdata. Sic enim. 1. ad Corin. 7. distinguit Ap-
postolus, dicens, vxorem à viro nõ discedere,
præceptum est Dei: quòd autem fidelis ab in-
fideli vxore secum habitare consentiente non
discedat, ego dico, non dominus. Prohibitio er-
go clericorum nõ sanguinẽ effundant, licet nõ
posteriori, tamen priori modo, aiunt isti, est di-
uinum: quia extat apud Paulũ loco citato. 1.
ad Timoth. 3. Quòd si hæsites, num quicquid
Paulus iussit pro præcepto habẽdum est Dei?
quandoquidem quicquid Apostoli tanq̄ apo-
stoli loquebantur quasi diuina organa profe-
rebant: Respondetur q̄ in assertione fidei im-
mediata reuelatione mouebantur. Quare enũ-
tiationes eorum, vt diuina fides habentur: ta-
men in legibus aliquibus ferẽdis, licet Spiritus
sanctus eis assisteret, sicut nunc ecclesie: nihilo-
minus tales leges non sunt propriẽ iuris diui-
ni, sicuti neque modò Papæ, & Concilliorum
iussa. Vnde Actuum. 15. Visum est, inquit Pe-

Conclusio
unica.

ratio cõclu-
sionis.

Responsio
quorũdam.

Paulus.

Obiectio.

solutio.

trus, non tantum Spiritui sancto, sed Spiritui
sancto & nobis: quia tunc in Concilio nõ vte-
bantur immediata reuelatione, sed humana cõ-
sultatione, Spiritu sancto, ne errarent, assisten-
te. Secus in fide proferenda: de qua admoniti
sunt nõ cogitarent quomòdò aut quid loque-
rentur, sed sola vterentur reuelatione. ¶ At ve-
rò quanuis distinctio hæc ex re ipsa perspectẽ
fiat, nescio tamẽ an ad propositum satis queat
applicari commodẽ. Paulinum enim illud ver-
bum, attentẽ perspectum, non huc spectare vi-
detur, vt clericos inhibeat nõ tãquam publicæ
potestates malefactores occidant: sed nõ tãq̄
priuatæ personæ sint percussores. Vnã enim
composuit, sobrium, prudẽtem, & c. non vino-
lentum, non percussores, sed modestum, non
litigiosum, non cupidum. Præterquã quod
illuc tantum cum episcopis sermo illi erat. Ne-
que vero inibi seculares iudices eiecit, ne in sa-
cerdotalem ordinem admitterentur: quod ta-
men ecclesia facit. Quapropter si huic tãtum
loco insistas, profectò neutro superiorum mo-
dorum prohibitio hæc est de iure diuino.
¶ Aliud autem argumentum posset validius ad
propositum adduci: nempe q̄ Christus, vt præ-
cedenti lib. q. 4. meminimus, nõ assumpsit se-
cularẽ potestatem iudicãdi, sed spiritualem
regni cõlorum. Vnde fieri videtur cõsequens
vt nec clerici possent illam exercere. Attamen
neq; argumentum hoc rem demonstrat: sed
hoc tantum; quòd potestas ecclesiastica, qua
ratione spiritualis est, non se extendit ad iudi-
cia secularia ferẽda: nisi quatenus ordinem ha-
bent ad finem spiritualem. Huic tamen mini-
mẽ repugnat, quominus clerici possent esse
secularium principum ministri, vt eorum no-
mine nocentium sanguinem effunderent.
Imò verò neq; repugnat quo minus episcopi
eos possent gladio ferire qui spirituale ipsum
finem perturbarent. ¶ Ex his ergo sequitur
(quod certò crediderim) prohibitionem hanc
solum esse de iure mere positiuo ecclesiastico.
Neq; verò sanctus Thomas verbum adduxit
apostolicũ ac si esset habẽdũ pro lege, ne cle-
rici in causa sanguinis iudices sederẽt, sed solum
per viam consequentiã & exempli: nempe
quòd postquam admonentur nõ sint percusso-
res, merito ecclesia cauit vt ab omni percussio-
ne abstinerent. Et in eodem sensu citat idem
verbum Gratianus in fronte dist. 45. vbi ca. ne
minem, & can. episcopum. eadem habetur pro-
hibitio. Et expresse cap. sententiam. nõ cleri-
vel mona. Et in titu. de cleri. percuss. Ratio ergo
huius ecclesie sanctionis non fuit nisi decentia
& honestas duplex, quæ ad cõclusionem alla-
ta est.

Excluditur
responsio illa
ad dubium.

Cauillum.

solutio.

Solutio ve-
ra principa-
lis dubij.
D. Thom.

ta est. Et præterea iudicis quæ esse debet nõ solum in sacerdotibus, verum in vasis etiam sacris. Quapropter qui sacris initiatur, vt votũ emittunt ne se femine polluãt, ita & lege prohibentur ne cõtaminentur sanguine. Quæ quidem dux sordiam species, si in templo fundatur illud quoque pollutum relinquunt, & suo modo irregulare. ¶ Nomine autẽ clericorum in eiusmodi prohibitionem omnes promiscuè cõprehenduntur tam minoribus ordinibus q̃ sacris initiati. Tamen si quantum ad culpæ gradum nõ sit eadem omnium ratio. Nam qui in minoribus constitutus iudicatum secularem vsque ad sanguinis effusionem exerceat, non peccaret mortaliter: quia ordines illi non sunt propriè sacri: qua tamen lethali culpa inficeretur qui esset in sacris: siue tanquam iudex, siue tanquam iustitiæ minister se cruetaret. At vero etiam in minoribus ordinibus nonnullum esset peccatum. Nam omnibus interdicta est sanguinis effusio. ¶ Sed de irregularitate iure patentissimum est occisores ac mutilatores fieri omnes irregulares, siue post susceptos ordines id fecerint, siue ante: vt patet can. Episcopum. distinct. 45. & distinct. 51. cano. aliquantos. & 23. q. 8. can. 1. & can. clerici, & can. quicumque. & de homi. volun. cano. de cætero. & ca. ad audientiam. & multis alijs locis. Quod late Syluest. tractat, verbo, homicidium. 3.

¶ Sed est notandũ, quod licet citati canones, percussores omnes, imò & arma sumentes, vt habetur, dict. cap. clericis irregulares esse decernant: intelligunt tamen doctores eos tantum comprehendi qui occisores fuerint: aut mutilatores. Quare Panor. in cap. 1. qui cler. vel vouen. Sola, inquit, sanguinis effusio non inducit irregularitatem. Et ita ex præse habet gloss. Clem. vnica de hom. iuxta tenorem textus, Occidit aut mutilat. Sed de hoc standum est mori ecclesiastico. ¶ Caue tamen ne excõmunicacionis censuras cum irregularitate permisceas. Hactenus enim de clerico percussore aut seculari dictum est. Qui vero, vice versa, in clericum manus violẽtas iniecerit, licet neq; mutilator sit neq; sanguinis effusor, sententiã excommunicationis incurrit secundum Canonẽ, Si quis suadente: Quod si fuerit sacerdos & celebret, tunc fit irregularis, & pariter qui semen aut sanguinem in sacro loco effuderit: si modo effusio notabilis, vt aiunt, esset. Etenim qui pueri cum se inuicem pugna cædentes, parum sanguinis de naribus mittunt, nõ subinde sunt excommunicati. ¶ Homicidium autem etiam contra sanguinis effusionem irregulare facit homicidã. Neq; requiritur vt eiusmodi actiones

Quos comprehendat ista sanctio.

Quando incurratur irregularitas

Syluester. Sola sanguinis effusio non est irregularitatis causa.

peccata sint irregularitatis causa. Imò etiam si sint virtutes, dum modo sint liberæ, id ipsum efficiunt: vt iudex eiusq; ministri, qui iuste iniquum interficiunt, irregulares sunt ad sacros suscipiendos, ordines, atq; omnes ministri iustitiæ: quos glossa refert super dicto can. aliquantos. ¶ Dixerim autem, Dummodo sint actiones liberæ & voluntariæ: quoniam, vt in artic. 8. dicturi sumus, per homicidiũ casuale & per alias actiones quæ præter hominis voluntatem accidunt, nulla incurritur irregularitas. Imò cũ quis se aut sua inculcata tutela defendendo alteri aut mortem infert, aut causam mortis: vt habetur Clem. vni. de homi. & eodem titulo lib. 6. cap. prælati. ¶ Ex his fit consequens irregularitatem nõ esse culpam, imò neq; semper propriè pœnã: vt lib. 1. q. 6. adnotauimus: quia vbi nulla est culpa, nihil propriè habet rationẽ pœnæ: sed est inhabilitas quædam & indecentia propter immunditiã ad sacerdotum administrationem. Quapropter cũ in pontificijs Bullis confertur facultas absoluendi à quibuscunq; peccatis & censuris, cẽsuræ nomine nõ venit irregularitas. ¶ Quod si quis forsan ambigat, vtrum Pontifex Maximus super hac lege dispensare possit, tam quantum ad culpam q̃ etiam, quo ad irregularitatem, facillime colligitur ex superioribus affirmatiua responsio. Enimvero cum lex sit mere positua, nõ solum quia, vt diximus, verba Pauli nõ faciunt illum sensum, verum etiam quòd quauis eum facerent nõ esset lex diuina illius generis, quòd nõ cadit in dispensationem Pontificis: colligitur eundem pontificem iuxta de causa dispensare, vt sacerdos, iudex secularis esse possit, & in bello miles: quibus functionibus annexa est sanguinis effusio.

¶ Post hæc nulla restat difficultas ad argumẽta quæstionis respondendi. Primi igitur responsio est, quòd Deus vnicique secundum suam congruentiam imitandus est. Enimvero neq; liceret sic totam urbem punire vt ipse puniuit Sodomã: Neque verò (vt supra diximus) omnibus parcere quos ipse ad pœnitentiam expectat. Sed vniciq; agẽdam est secundum præscriptam sibi legem: quæ in hac parte congruenter clericis legis gratiæ posita est. Sacerdotes namq; veteris testamenti nõ tractabant spiritualia sicut nostri: neq; ministeria occisi in nocētissimi Chri. Sed erant legis ministri, qua corporalia supplicia, etiã mortis, maleficis decernebantur. Quod autẽ de Petro adductũ est, nihil ad rem facit: quoniam neq; ipse cõiuges illos occidit, neq; eius iussu interfecti sunt: sed quasi ore Dei promulgauit sententiam, qua

Irregularitas non est culpa.

Ad primum argumentũ

audita exanimati corruerunt. ¶ Ad secundum respondetur quòd potestas spiritualis clericorum non in hoc debet potestati principum præcellere vt corpora interficiat, sed vt animarum consulat salutem. Quæ utiq; ratione dicuntur principes terræ. Et per hoc soluitur tertium.

ARTICVLVS. V.

Vtrum alicui liceat seipsum occidere.

Vanuis articulo tertio cõclusum fuerit, nemini priuata auctoritate licitum esse quenquã occidere, quia id est contra iustitiam: restat nihilominus scire, vtrum cuiquam id liceat in seipsum. Primum enim argumentum a parte affirmatiua est, quòd prohibitio homicidij est prohibitio iustitiæ: vnde cũ iustitia nõ sit nisi ad alterum, fit (vt quemadmodum ostendit. 5. Ethic. Aristot.) nemo sibi faciat iniustitiã, etiam si se occidat. ¶ Et accedit secundo loco q̃ quãdo iudex qui alios habet interficiendi potestatem, ea est ipse dignus morte qua alios merito condemnaret: apparet tunc & sibi ipsi eandẽ inferre posse. ¶ Tertio arguit. Licitum est cuiusq; periculo minore maius euitare: sicuti membrum sibi infectum refecare, vt vitam seruet: cõtingere autem posset vt quis seipsum occidendo à maioribus se malis eripiat, videlicet ignominia, aut periculo, aut turpitudine alius cuius flagitij: ergo tunc id erit licitum. ¶ Quarto, Samson, vt legitur iudicum. 16. seipsum ruina templi contriuit. Et Razias vt. 2. Maccha. 14. refertur, seipsum interfecit: eligens potiùs nobiliter mori, quàm iniquorum fieri subditum: quod & de Catone memoriæ proditum est. ¶ In contrarium est verbum August. 1. de Ciuitate Dei: quod refertur. 23. q. 5. si nõ licet priuata potestate hominẽ occidere, profecto etiã qui seipsum occidit homicida est. Et paulò post. Præstat vt de homine intelligamus illud quod dictum est, Non occides, neque alterum: ergo neq; te. Neq; enim alium quàm hominem occidit, qui seipsum occidit.

1. Argum.

Aristo. dit. 5. Ethico. Aristot. nemo sibi faciat iniustitiã, etiam si se occidat.

Argum. 3.

Argum. 4.

Vnica cõcl.

1. Rõ cõcl.

2. ratio.

quòd si cõsideretur vt pars totius reipublicæ, in bonum totius ordinatur: atque adeò, vt. 5. Ethic. cap. postremo ait Arist. qui seipsum enecat, iniuriam irrogat reipublicæ. Tertio quod si consideretur vt effectus est Dei, vita humana diuinum donum est, à Deoq; subinde pendens, tanq̃ eius possessio, ob idq; qui seipsum perimit, perinde in Deum peccat, cuius est feruus, atq; ille qui rem alienam vsurparet. Ad solum enim ipsum pertinet iudiciũ uitæ & mortis: secundum illud Deut. 23. Ego occidam, & ego viuere faciam. ¶ De conclusionem nemo est qui dubitare possit: adeò est contra vniuersalem naturam vt sibi quisq; mortem cõsciscat per quam vita priuatur, quæ omnium est fundamentum bonorum. Circa rationem autem discrimen prius perpẽdendum est, quòd si hominem absolute in seipso consideres, non est propriè contra iustitiam vt se occidat, sed contra amorem quo res quælibet seipsam diligit. Si autem consideretur velut opificium Dei, ac reipublicæ membrum: tunc quia ordinem habet ad alios, iniustus respectu eorum fit qui se occidit. ¶ De eadem tamen prima ratione dubium existit: haud enim efficax satis apparet illatio, q̃ si homicidium fiat contra propriam inclinationẽ naturalem, sit protinus peccatum mortale. Inclinatione namque naturali, non omnis est bona: imò contra illam facere nõnunq̃ officium est. Enimvero inclinatio humana in bonũ delectabile, naturalis est: quin etiam genere suo bona. Appetitus enim animalis suapte natura fertur in id quod est delectabile. Quæ utiq; ratione natura necessarijs officijs cõseruandi, tam indiuiduum, quàm speciem delectationem immiscuit, vt essent appetibilia. Et nihilominus eadẽ inclinatio sæpenumerò est mala, eidemq; adeò resistere bonum. Quapropter virtus temperantiæ ac fortitudinis secundum Arist. ad moderandum reprimendũq; naturales affectus nobis inseruiunt: ob idq; virtutis opus laboriosum est ac difficile: nempẽ quòd eius conatibus contra naturalem inclinationem pugnamus, quæ superatu difficilis est. Adde quòd & iustitia originalis ad easdem infranandas naturæ affectiones donata primis parentibus fuit. Quæ ratione, videlicet quia ille naturales erant, iustitia ipsa fuit supernaturalis. Hac enim de causa Paul. ad Rom. 7. cõquebatur aliam in membris legem præsentis cere repugnantem legi mentis. Quod nam igitur argumentum est, fit contra inclinationem naturalem, ergo est peccatum? Quòd si intelligas illam inclinationem esse bonam, id tibi restat probandum: quandoquidem ex hoc

3. ratio

Oblectio cõtra primam rationem.

quòd

Dilat. Duplex inclinatio naturalis in homine. quod sit naturalis, non conuincitur. ¶ Ad hoc iam aliàs me dixisse memini. Habet enim homo duas, eandemq; ambas naturales inclinationes: alteram ratione generis, alteram verò ratione speciei: quarum ideo prior materialis est, secunda verò formalis. Habetque subinde hoc inter omnem creaturam corporalem singulare, quod ista inclinationes post naturam corrupta sint sibi inuicem contrarie. Caro enim inquit Paul. concupiscit aduersus spiritum: & spiritus aduersus carnem. At verò quia id simpliciter rei naturale est, quod formaliter & secundum speciem congruit: illud autem quod competit, materialiter competit secundum quid, sit ut secundum rationem contra materialem, hoc est, contra sensualem inclinationem facere, ad hominis perfectio nem pertineat. Igitur quando dicitur est inclinatio naturalis ad vitam conseruationem ferri, atque eius amorem esse naturale: intelligitur secundum rationem: ob idq; facere contra illam inclinationem peccatum est, non solum in humanum, verum & contra totum fundamentum naturæ. Quod enim viuere sit rationalis inclinatio, inde patet, quod rationalis natura est per rationis opera felicitatem consequi, quæ quidem opera nisi à viuente exerceri non possunt. ¶ Post hæc circa alias duas rationes explicandum esset quomodo homo non sit suæ vitæ dominus, nisi hæc conclusio superiori libro. q. 3. satis fuisset à nobis demonstrata. Recolere autem id opus est quod ibidem demonstrare etiam curauimus: nempe rem publicam non proprie habere dominium vitæ ciuicum, sicuti Deum. Haud enim princeps pro libito, velut ille, potest innocetem in mortem adigere, quod ad rationem dominij esset necessarium: sed tantum ut reipublicæ propugnator, iustiq; custos: ut inibi satis expositum est. Atqui huc applaudit exemplum totius, respectu partium. Homo enim non fungitur ab soluto membrorum dominio, ut possit ea dum libuerit sibi amputare: sed ut custos vitæ potest illa obijcere ad defendendum totum: ac pariter dum putrescunt, rescindere. Sic ergo intelligendus est Aristot. 5. Ethic. cap. 1. vbi ait homicidam sui, iniuriam irrogare reipublicæ. Disputatio se hic longa ingerebat, an liceat quæpiam damnare ut seipsum occidat: nempe ut venenum epotet, aut fame pereat, aut de carcere non fugiat: hæc autem proprium locum in ferius habent. q. 6. vbi de remedijs quibus reus uti potest, ar. 4. late disputandum est.

Ad primum argumentum. Reliquas ergo quaestiones huic principia adherentes, inter soluendum argumentata dissoluere restat. Ad primum autem iam re-

sponsum est: nempe quod homicidium, peccatum est tum contra iustitiam, tum etiam contra charitatē. Quare qui mortem sibi consciscit respectu sui non facit contra iustitiam, sed contra charitatem: respectu verò reipublicæ ac Dei, facit contra iustitiam. ¶ Ad secundum autem quod adijcitur dum iudex simul est morte dignus: Respondetur quod nemo constituitur sui ipsius iudex: quia nemo de seipso recte iudicare potest. Quare sicut ægroto medico non est committenda sui ipsius curatio: ita neque malefactori iudici seipsum condemnare. ¶ Ad tertium argumentum D. Thomas respondet id quod præcedenti libro à nobis citatum meminimus: nempe quod cum homo constitutus per liberum arbitrium sit sui ipsius dominus: hoc est suarum actionum: de omnibus quæ eidem libero arbitrio subsunt disponere potest: non autem de vita, quæ Dei potestati, à quo illam recepit, tantum subditur. Et ideo ob nullam proorsus causam licitum vlli est sibi vitam adimere. Argumentum est quod locupletissimè Aug. differit lib. 1. de Ciuit. Dei: à c. 17. vsq; ad 26. Quare neq; qui illo Pauli desiderio arderet dissoluendi, ut esset cum Christo: potest se illa causa necare. Neq; ut extremas mundi huius calamitates suffugiamus. Nam cum secundum Philosophum. 3. Ethic. Vltimum sit temporalium malorum, mors: qui illa se orbaret ut malis alijs careret, maius tunc contra naturam eligeret malum ut euitaret minus. Neq; summa quis immanissimi criminis poenitudine percussus, potest in se nefarias manus iniicere ut se absumat. Neq; verò ad euitandum atrocissimum scelus id licitum est. Quapropter Lucretiæ per mortem, quam sibi ipsa inferret, non licuit adulterium cauere: & multò minus postquam illam passa est iniuriam, ut Liuius lib. 1. refert, ignominiam morte contegere: ut illic auctor est August. Nam si resistendo, se à culpa liberauerat, non erat digna quæ se occideret: & si in culpam cõsenserat, non erat sui ipsius iudex. Occidit ergo sese ex pusillanimitate: quia ferre in famiam non valuit: sicuti & Cato, qui Cæsaris dominatum subire potens non fuit. ¶ Quod si hic obiter quæras quid ferre debeat pudica puella antequam in stuprum consentiat? Re vera quodcunq; genus mortis. At verò vtrum si non pro virili sua contra pugnet, mēbrisq; resistat, sed immota manens nihil agat, cõsentire censetur? Respondetur: In foro exteriori si immobilis tacetq; maneret, rea stupri iudicaret. Sic em̄ iubebatur, Deut. 22. & puella quæ in vrbe cõprimeretur, quæ tacuerat, lapidibus obrue-

Ad secundum argumētū. D. Thom. Ad tertium argumētū. D. Thom. August. Paulus. Aristot. Lucretia. August. Cato. Quæstio. Solutio. Altera quæstio. Responso.

obrueretur. Tamē in foro conscientiantum tenetur non consentire, neque se sceleri accommodare. Quare si metu tacet, non peccat mortaliter: dum modò nullum præbeat cõsensum. Neque verò manus in alterum tenetur iniicere. Tametsi quæ honesta est & ingenua, non debet facere quantum debet, sed quantum potest. Quæ autem inuita patitur, virginitatem non amittit: quia, ut Lucia aiebat, non inquinatur corpus nisi de consensu mentis. Vnde quæ se occideret ut stuprum cauei et, maius peccatum faceret ut euitaret minus. ¶ Ad quartum de Samone sunt qui respondeant per virtutē fortitudinis elicuisse ad hostium cladem cum proprio periculo sese accingere. Ad hoc tamē iam lib. 2. q. 3. art. 8. respondimus, quod cum ille ausus non fuerit humanus, sed supernaturalis: quia iam illi coma creuerat quam Deo dicauerat: dicendum est potius cum Augustino quod id diuina reuelatione fecerit. Id quod eius oratio testatur, qua diuinitus suppetias petebat. De Eleazaro autem qui legitur. 1. Macha. 6. ut elephantē occideret, ab eodem oppressus, facile, ut illic dicebam, crediderim virtute ac robore animi id aggressum fuisse. Razias autem non est cur excusetur, ut bene ait S. Tho. nam animi mollities fuit & languor proprio gladio malle occumbere, quam vinci: Quod & Saūli vituperio datur, & Catoni. Vnde quod historia addit, maluisse nobiliter mori. &c. non dicitur secundum rei veritatem, sed secundum eius existimationem. At verò de Appollonia, cuius historia refert quod carnificū operas præueniens exiliuit in flammis. August. non est omninò certus. Si autem id verum fuit, vel dicendum est quod erat iam tam rogo admota ut penè esset coniecta: vel quod cum esset foemina, acuminisq; adeo iuris inscia, per inuincibilem ignorantiam sit excusanda ut ad hoc cum eodem Augustino recurrēdum, quod id ciuino instinctu egerit.

Ad 4. argum. Samson. Eleazarus. Razias. S. Thomas. Apollonia. Augustinus.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum liceat vitam, pro defensione amici aut cuiuscunque virtutis, exponere.

Articulo proximè præcedenti operæ pretium duximus hunc sextum adhibere: licet. D. Thom. silentio hic eum præterierit. Sunt enim apprimè affines & germani. Quæri-

tur ergo vtram vitam propriam liceat pro amico aut pro quacunque virtute morti offerre. Arguitur enim à parte negatiua. Vitam periculo mortis obijcere eodem recidit ac si quis seipsum occidat: nam gubernator nauem non seruare dum potest, perinde habet ac si illam submergeret: occidere se autem nemini licet, cum non sit vitæ suæ dominus, sed custos: ergo neque vitam pro alio exponere. ¶ Secundo. Ordine charitatis plus se quisque diligere tenetur quam alterum: saltem non licet alterum plus diligere, mandante nobis Deo ut proximos sicut nos ipsos diligamus: qui autem propriam pro vita amici exponit, plus alium diligit quam seipsum, ut lib. de emēd. cap. 6. arguit Augusti. ergo id non licet: ut ipse ibidem concludit. ¶ Tertio. Sicut vita spiritualis ad spirituales, sic & temporalis ad temporalem: nemini autem spirituales propriam licet pro spirituali totius mundi amittere: ergo neque temporalem propriam pro temporali amici. ¶ In contrarium est verbum Christi, Ioannis. 15. Maiorem hac dilectionem nemo habet quam, ut animam suam quis ponat pro amicis suis. ¶ Quæstio est egregia: neque solum Philosophis digna, verum & Theologis: tamen si non pro eius dignitate videam ex professo disputatā. Tribus ergo cõclusionibus absoluendam duxerim. Prima est. Ponere vitam pro Deo, atque in testimonium eius fidei, catholica fides iubet: cuius perinde contraria assertio, hæresis est manifestaria. Hoc patet ecclesiæ testimonio, quæ ob hanc præcipuam virtutem martyrum ordinem, ceu inter diuos præcipuum, vsque adeo colit, ut censeat præ actum martyrij omnia condonari peccata. De hoc ergo non pertinet ad præsentem locum disputare. Sed adiungimus eidem cõclusioni, pariter pro tutela cuiusque virtutis id ipsum licere. Ob id enim Ioannes Baptista martyrum catalogo adscribitur, quod de iniquitate incestuosum Herodem redarguebat. Neq; solum in præceptorum tutamen, verum & ad defendendum consiliorum veritatem id ipsum laus esset: nempe ut quis defenderet cõsiliū esse, vota religionis suscipere. Hæc enim omnia in custodiam propugnationemque fidei referuntur. Neque verò est qui negare possit quin etiam pro republica liceat periculum subire mortis: quando quidem, ut antea sæpè diximus, reipublica ad id potest ciues suos cogere: sicuti totum, membra, ad sui defensionem. Hæc ergo citra disputationem iacta sint fundamenta. ¶ Quod autem alterum, quod patentissimum etiam est, extremum, cum hoc ipso componamus, sit

1. Argumēt. 2. Argumēt. 3. Cõclusio.

secunda conclusio. Nullatenus licet aut vitam spiritualem, hoc est Dei gratiam, amittere: aut minimam eius iacturam facere pro salute spiritali totius mundi. Imò, vt absit blasphemia verbo, si casus per impossibile accidere posset, neq; pro sanctorum defendenda gloria.

Memini enim quosdam hoc in dubium reuocare: nihilominus conclusio adeo perse nota est, vt contraria manifestam complicitatē repugnantiam. Enimvero optare de gratia Dei cadere, vt alij in ipsa perisitant, est eligere esse in odio Dei: quod autē hoc sit virtus, implicatio est contradictionis. Nam quòd est virtus, licet: per id autem quòd licet, non perditur gratia. Item optare odium Dei est optare id quòd in trinsece est malum. Imò & minimum veniale peccatum licere admittere pro salute spiritali totius mundi, contradictionem inuoluit. Sed neque optare minus diligi à Deo vt alij magis diligantur, fas esse potest: nam qui minus diligitur, minus diligit: optare autē minus diligere, est quid optare contra naturam ipsam charitatis: atq; adeo implicatio cōtradictionis est illud esse opus charitatis.

Obiectio. Contra hanc nihilominus veritatem arguitur. Sequeretur neq; licitum esse vitam spiritualem periculo obijcere pro salute animarum: nam si illam neutiquam licet perdere, videtur sequi, neq; eius periculū subeundū esse. Cōsequētis autē est falsum: quoniam prudens charitatis feruor nonnunquam hominem animat vt ad conuertendas perditas mulieres cū aliquo suo periculo earū colloquiū adeat: vel aliquò ad predicandū pergat, vbi in maiori versabitur periculo vitę spiritalis, q̄ si intra claustra se monasterij contineret.

Solutio. Respondetur, primā cōsequentiā nullius esse valoris. Nā iacturā facere gratiæ, detrimentū est ipsius charitatis: exponere autē illā periculo, adeo nō est charitatis remissio, vt ex nimio ei⁹ ardore procedat. Tertia conclusio, ad cuius veritatē explorādā præsens mouetur quæstio. Licitum est, sapissimè officium, vitam corporale exponere, non solum pro vita spiritali amici, verum & pro tēporali, quin verò pro eius honore, & fama, & pro eius bonis tēporalibus. Atqui de hac quæstione Diuus August.

August. diuersè locutus est: loco nanq; inter arguēdum citato visus est ad partem negatiuā annuere. Tamē lib. de Amicit. ca. 10. expressè ait vitam corporis ponendam esse pro amico: vt sanxit, inquit diuina autoritas. Nimirum ad verbum Christi alludens à nobis citatum,

Maiores charitatē nemo habet. &c. Et reuera nunquā mihi in dubiū venire potuit, quin certo crediderim peregregiū hoc esse amicitia: ac

subinde virtutis officium. Et primū autoritas Christi, si meditatē perpēdatur, hūc planē sensum facit, tametsi non desint qui cauillantes dicāt. Seruatorē nostrum hunc tātū docuisse, quòd liceat vitam corporale pro spiritali amici, sicut ipse fecit, exponere. Enimvero quantum ipse ad hoc propositum illud citauerit, nihilominus dicitur illud vulgò inter philosophos circūferre, illud nimirū vbiq; docentes, Amicus est alter ego. Quare eorum sensus nō ad vitam spiritalē referre, sed ad hoc quòd ius amicitia sit cum periculo proprię vitę bona amici etiam temporalia tueri. Quocirca Christus vulgatum allegās axiōma, eundē sensum approbavit. Videlicet q̄ cū charitas sit dispendium cæterorū bonorum amici gratia facere: hæc tamen summa sit, vt etiā vitā ponas. Adde quòd Christus pro vita tēporali nostra propriā posuit. Nam sicut per peccatum, vt ait Paul. mors introiuit in orbē: ita & redēptoris munus fuit liberādo nos à peccato, liberare etiam à tēporali morte, donādo nobis immortalia corpora. Quare eodē cap. 5. Paul. concludit: sicut regnavit peccatū in mortē: ita & gratia regnat per iustitiā in vitam eternā. Et ca. 8. Lex spiritus vitę in Christo Iesu liberavit me à peccato & lege mortis. Præterea illo verbo Christus voluit mortalium amicitia sibi maximè cōciliare. Ob idq; illud absq; vlla exceptione absolutē citauit: scilicet quòd in hoc maximè ostendatur charitas q̄ quisponat vitam pro amicis. Non enim ait pro hoc vel illo bono amici, sed pro amico, vbi tua ipse vita indigerit. At verò vt ad rationes naturales descendamus, illa quaquidē vtuntur, nō est satis firma. Arguunt enim ob id licere vitam exponere pro amico, quòd iustū est illam ponere pro virtute, & vera laude: & ponere vitam pro amico est virtus. Hæc nanq; ratio principium petit. Nā hoc ipsum est in controuersia. Amicitia enim nō est virtus, sed virtuti proxima, vt ait. 8. Etic. Philosophus: Sum enim alteri amicus, quia studiosus est. Sed de hoc est quæstio, vtrum ius amicitia hoc permittat vt vitam cuius tu non es dominus, possis pro illo exponere. Eò præfertim quòd cum vita sit bonorum omnium tēporaliū maximum, & amicitia nō sit nisi tēporale bonū, videtur vita nō esse pro amicitia cōmutanda. Ratio ergò conclusionis sic efformatur. Vita nihil altius est q̄ quoddā temporale bonū, quòd non est supremus finis in quo nostra cōsistit felicitas: sed est tantum mediū ad ipsam consequēdā & cōseruandā: bonum autē vile licitum est in defensionē alterius boni exponere, quòd pars est nostrę felicitatis,

Christus pro vita tēporali nra propriā posuit.

Aristot.

ratio efficiat cōclusionis.

licitatis, etiā si perse consideratū minoris esset pretij. Potest enim iure optimo quisq; vitā periculo obijcere ad defendēdum bona sua temporalia: eò quòd bona ipsa rursus ordinantur in conseruationem eiusdē vitę, atq; in statu eius felicem: vita autē amici mei est propriū meum bonū, ad meam etiam felicitatem pertinens: ergo eadē ratione mihi licebit, imo multò decentius, propriam vitam pro illa ponere: nā meritò illam pluris facio quàm bona mea: quādoquidem per ipsam felicitatem statū vitę meę conseruo. Quin verò eadem ratione sequitur, vt possim illam exponere ad protegendum eius honorem & bona temporalia, si fuerint vsque adeo ampla. Secūdo arguitur exemplo Christi. Certum enim est vitam eius etiā temporalē præstantiorē fuisse nostra spiritali: nam erat vita Dei, per quam scilicet homo verè erat Deus: & tamen quia vita nostra æterna in eius redū dabat gloriam illam in pretium nostrę dispendit. Tertio arguitur. Iure naturę omnes mortales sumus eiusdē corporis membra: ergo sicuti membrum eiusdē corporis vnum pro alio exponitur vt inuicem se custodiant: sic licitū est inter homines. Quarto. Sicut pro republica debitum est vitam ponere, quia partes eius sumus, quam ideo cōseruare tenemur: sic & pars se potest periculo alterius partis exponere: quādoquidem salus reipublicę ex salute partium constat. Adde q̄ negare filium cum proprię vitę periculo debere vitā patris tueri, feritas profectò esset, & barbaries: cum eandem vitam à parentibus receperimus. Concesso ergo semel quòd iure charitatis hoc liceat, non est descensus difficilis, vt etiam pro vxore, pro filio, pro patre atq; adeo pro amico id liceat. Nam pro rege, nemo dubitat. Præterea nullus philosophorum sapientiamq; physicorum non laudat facinose fabula, vt Cicero lib. de amicitia, insinuat. Tametsi mētiri vt alter pro altero haberetur, non fuit virtus. Sed quid in re non dubia moramur, vox populi, vox naturę est: & tamen nulla fuit, seu barbara natio, seu sancta, etiam si Christianam intelligas, in qua non egregiē laudi daretur, ac detur, q̄ qui hominem in periculo mortis coniectum viderit, eidē se offerat periculo vt proximi vitam, dum possibile appareret, eripiat. Dum possibile, in quā, appareret: nā aliās, temeritas esset. Exempli gratia: qui gladijs se inuicem impetentes aspectat, & potens cum aliquo suo periculo litem dirimere, nō se medium infert etiam si nō teneatur: profectò vt ignauus & infamis habeatur: tātū ab est vt

Pyladis, atq; Orestis memorabile facinus. Vox populi vox naturę.

si id fecerit perperam fecisse iudicetur. Idemq; ferè iudicium est de protegēdo amici honore, atq; alijs magnis bonis, quibus vita eius sustentatur & honor. In summa, qui hoc negat officium esse eximiū amicitia, ornamentū profectò eius præcipuū de media republica tollit.

Ad primū igitur argumentū negatur idem esse, vitam quempiam pro amico ponere q̄ seipsum occidere: iam enim supra diximus occidere se quempiā bifariam cōtingere. Vno modo directè & perse: & hoc nunquā licet neque pro amico, neque pro virtute ipsa. Haud enim poterat martyr strangulare seipsum pro fide. Altero verò modo id contingit per accidens: scilicet quando quis propriam vitam nō seruat, quam seruare potest: & hoc non reputatur homicidiū nisi quatenus ipsam seruare tenetur. Et quauis homo non sit suę vitę dominus, sed custos: tamen non tenetur eam omnimodò seruare. Potest quippe eam, vt diximus, non solum pro virtute, verum & pro bonis temporalibus exponere. Quin verò etiam potest nō vti optimo cibo ac regimine, aut optima medicina ad ipsam seruandam: eadem ergo ratione potest illā exponere pro amico. Sed tunc peccaret quando illam prodigeret: hoc est, pro nullo bono fine aut pro exiguo illam disponderet, vt si ad defendēdum valorem vnus scuti, periculo illam obijceret.

Ad primum argumentū

Occidere se bifariam cōtingit.

Quatenus tenetur seruare vitam propriam.

Scrupulus.

Ex hac autem solutione oritur scrupulus, vtrum in naufragio vbi tantum vna est tabula quę duos seruare non potest, liceat vni alteri cedere. Et fac esse filium & patrem. Ex conclusione enim videtur sequi id esse licitū: ex hac autem solutione apparet contrarium colligi. Nam qui tabulā desereret, perinde haberetur ac si se in mare proijceret: quòd est se directè occidere. Profectò res est dubia. Respondetur ergo, quòd antequam tabulā filius capiat potest illam relinquere patri: quia nō hoc est posituū se occidere, sed permittere se mori: postquam verò eidem infidet, re vera non apparet licitum esse vt se in fluctus deiciat. Ad secundum respondetur, quòd ordo charitatis quo homo tenetur non plus proximū quàm seipsum diligere, attendendus est secundum vitam spiritualem: cuius ideo detrimentum homo non debet pati pro toto orbe: sed quantum ad temporalia non est ille ordo necessarius: quoniam temporalia perse non pertinent ad perfectam felicitatem, sed sunt tantum media, vt diximus Vnde S. Tho. 2. 2. q. 26. art. 5. in solutione primi, ait, quòd cum vnum quodq; id sit quòd in ipso præcipuum est, magis est proximus diligendus quantum ad spiritualia quam corpus

Ad secundū argumentū

D. Thomas

proprium: vt si simpliciter fuerat necessaria vita nostra pro salute spirituali eius, tunc sit nobis expendenda: vbi explicat ordinem qui est ex necessitate præcepti. Sed tamē inferius in solutione tertij ait, quod licet non sit de necessitate charitatis quod homo propriū corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu quatenetur eius saluti providere: tamen q̄ aliquis sua se sponte ad hoc offerat, pertinet ad perfectionem charitatis. Vbi non distinguit de salute spirituali & corporali, sed vtrūq; videtur intelligere. Postremum denique argumentum solum est, vbi monstrauimus non esse eandem rationem de spirituali & temporali salute. Quare falsum est eandem esse rationem spiritualis ad spirituales quæ temporales ad temporales.

Ad tertium argumentū

ARTICVLVS. VII.

Vtrum liceat in aliquo casu interficere innocentem.

P O S T nocentis homicidium, quod quemadmodum lege fiat dictum est, subsequitur in hoc septimo articulo, qui est S. Thom. sextus, disputare vtrum liceat in aliquo casu innocentem interficere. Arguitur enim à parte affirmatiua. Abraham hac laude inter cætera commendatur, quod innocentem filiolam aræ destinauerat.

1. Argumē.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

¶ Secundò. Si id licet quod maius nocumētū infert, & id licebit quod infert minus: nam de illato nocumento existimatur peccati grauitas: licet autem peccatorem occidere, etiam si periculo perditionis æternæ non nunquam exponatur, vt supra dictum est: ergo & innocentem quem certius creditur miserijs huius sæculi solutum ad æternā felicitatem aduolare. ¶ Tertio: quod secundum ordinem iustitiæ sit, nullum est peccatum: sed quandoque iudex secundum allegata & probata innocentē in mortem adigere cogitur, quem scit falsis testimonijs delatum: & pariter minister qui eius dicto audiens esse tenetur: ergo licitum est quandoque innocentem interficere.

¶ In contrarium autem est illud Exod. 23. Infontem & iustum non occides.

Titul⁹ quæstionis illustratur. Duplex innocens.

Questionis titulus de duplici innocente, intelligi potest. Primò de eo qui non solum re vera est innocens, verum etiam legitime: quia non probatur nocens: & de hoc præsens intelligitur interrogatio. Alius verò est, qui licet re quidem sit innocens: tamen le-

gitimè probatur nocens, de quo, cum grauior sit abstrusiorq; dubitandi ratio, inferius. q. 4. articulo. 2. mouebitur peculiaris quæstio. Hæc ergo facillimè vnica cōclusionē expeditur. Nullatenus licet hominem innocentem: cuius nulla habetur sinistra opinio, interficere. Probatio est peruia. Homo enim, vt ex dictis patet, & secundum seipsum cōsideratur, & præterea in ordine ad bonum commune. Et quidem secundum priorem cōsiderationem, scilicet quatenus est rationalis naturæ, neminem interficere licet. Nam & iniquissimi etiam peccatoris natura, quatenus Dei signum, diligenda est, ob solam ergo causam communis boni peccator occiditur: in innocente autem nihil est curius reipublicæ fiat ipsum occidendi: quoniam præcipua est reipublicæ pars, atq; ad eius salutem præcipuè conferens. ¶ De hac cōclusionē non est cur multum dubites: offeruntur nihilominus nonnullæ, licet tenues, dubitandæ rationes. Prima dum in obfessā à tyranno ciuitate cuius innocens est, cuius caput tyrannus ille petit: eo forsitan q̄ sibi est aduersus. Historia est de Demosthene, quem, dum Athenien. ciuitas obfisione opprimeretur, tantum dux ille hostis petebat, vt in eolamē relinqueret ciuitatē. Tunc enim ille in senatu fabulam illam luporum retulit, qui ab ouibus canes deposcabant, illa vasificie, vt securi postea possent in inermē pauidumq; gregem irruere. Dubium ergo est vtrum tunc pro salute totius reipublicæ licuisset innocentem in manus hostis perdendum tradere. Apparet enim fuisse licitum. Primum quia reipublica ius habet exponendi ciues patienti morti pro salute totius: vt patet in bello: sicut totum, suas partes. Deinde quod & ipse tunc innocens, cuius morte salutis totius ciuitatis agitur, tenetur se hosti dedere: ergo ad id potest reipublica ipsum cogere. Nihilominus respondetur nequaquā id esse tunc licitum. Quare. D. Thom. generalem statuit cōclusionem. Nam, vt ad primum argumentum respondeamus, tunc reipublica potest exponere ciuem quando necessarius ad pugnandum est & resistendum hosti: quia tunc est per se necessariū medium: non autem quando tantum est necessarius ex malitia alterius. Quoniam cum homicidium per se non sit bonum, nunq̄ sit licitum nisi ex fine cuius est per se mediū. Et innocētis mors nunq̄ est hoc modo reipublicæ necessaria. Quare sicuti, vt paululò ante meminimus, nō licet tibi iubete tyrāno eruere tibi ipsi vnū oculū, vt alterū serues: ita neq; tunc reipublicæ innocētē morti tradere. Nā vt superius dictū est, non est absolutè domina vitæ ciuiū: sicut Deus

Vnica cōclusio. Probatio.

Demosthenes.

Solutio.

S. Thomas.

Deus: & ideo in innocentis vitam solus Deus potestatem habet. ¶ Sant qui licet diffiteatur rem publicam tunc iussu tyrāni posse eum occidere, fatentur tamen posse ipsum eidem tradere ad occidendum. Porro autem idem est vtrūq; prorsus: atq; adeo neutri licet. Possit nihilominus eum illo casu nō defendere: quia reipublica cum sui periculo nō tenetur defendere priuatū ciuem. ¶ Quod si contra similitudine arguas: Si quis mihi mortem comminatur nisi manum aut linguam abscindendam illi offerrem, possem membrum tradere vt vitam seruarem: licet medium illud nō sit necessarium nisi ex malitia alterius: ergo similiter posset reipublica ciuem suū tradere. Negatur cōsequentiā: quoniam membrum nō habet esse distinctum ab esse totius: neq; vllō modo est propter se, sed propter totū: neq; per se est capax iuris vel iniuriæ. Homo autem quantum sit pars reipublicæ, est nihilominus & suppositum propter se ipsum existens, atq; adeo per se capax iniuriæ, quam reipublica non potest illi irrogare. ¶ Vnde ad secundū supra obiectū argumentum respondetur, q̄ quantum ipse teneatur tunc proprio se offerre periculo vt publicum caueat: non tamen ad id iure cogi potest: quoniam tenetur non de iustitia, sed de charitate. Sicut stat me in graui necessitate ad cleomynam teneri, ad quam cogi non possum. ¶ Alius dubitandi casus est in bello: & quidem in cōmuni aggressu, vbi pmixti sunt innocentes cum nocentibus: non est dubiū quin liceat hostes inuadere, cum innocētū periculo. Sed dubium est in singulari certamine. Video militē in me irruentem, quem scio innocentem esse: putā qui certè credit bellum iustum cōtra me gerere. Videtur ratio suadere q̄ tunc nō possum illum occidere. Nam bellū non potest esse iustum ex vtraq; parte. Si ergo ille iuste cōtra me pugnat, non possum ego iuste me defendere. Respondetur nihilominus licere. Primum quia iuste ambo pugnare possumus ex ignorantia, quando vterque putat se iustam defendere causam. Præterea licet tūc in cōflictu vni militū constaret iusticiam ab alterius parte stare, potest se defendere: quia non tenetur illam pati mortem. Quare non solum tunc ex falsa præsumptione (vt quidam aiunt) nempe quia vterque putat alterum esse nocētē, sed etiam si sciat esse innocentem, licet tunc pugnat. Non posset autem alterum occidere nisi in suam defensam. Sed rogas, vtrum miles possit alterum aggredi quem scit esse innocentem. Respondetur quod si bona fide credat, iustum se gerere bellum, etiam si alium putet esse inno-

Obiectio si multitudi.

Dilutio

Solutio rationes cōtra obiecta.

Secundus scrupulus.

Submouet dubium.

Tertius scrupulus.

centem, putā quia vel idem ipse credit, vel inuitus in exercitu retinetur, potest illum aggredi: tum quod aggressus ipse in bello est defensio: tum etiam q̄ vnus princeps ius habet aggrediendi alterum. Qui autem miles crederet bellum se gerere iniustum, aggredi non posset.

Ad primum autem argumentum in contrarium, libr. 2. satis responsum est. q. 3. articulo. 8. Deus namq; non tanquā legislator, vt Scotus putat, dispesare valet super homicidio: sed tanquā vniuersalis vitæ dominus, potest cuius potestatem facere alterum occidendi: sicuti fecit Abraham: cuius ideo obedientia id non permiserit executioni mādari. Nemo autem mortalium hoc absoluto vtitur vitæ dominio.

Ad primum argumentū.

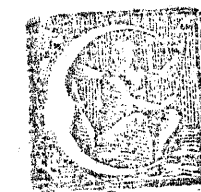
¶ Solutio autē argumēti secundi notanda est apud D. Tho. nempe peccatorum grauitatem de se primò attendendā esse, nō penes illatum nocumentum, sed penes obiectum. Quapropter innocentis occisio scelestior est & maiori digna supplicio, quam occisio impuri ac perditii hominis. Primo, quia huiusmodi occisor præstantius bonum lædit: quod magis est per se diligendum: quapropter peius cōtra charitatem peccat. Secundo, quia & illi iniuriam facit qui minus erat illa dignus: atq; ideo iniquius iustitiam violat. Et tertio, quia reipublicam meliori priuat bono, ac subinde in bonum cōmune est pestilētior. Postremò & Deū ipsum impudentius spernit, qui iustos chariores habet, secundum illud Lucæ. 10. Qui vos spernit, me spernit. Quod autem iusto mors in bonū æternæ gloriæ cedat, occisioni accidentarium est. ¶ A solutione autem tertij argumēti, quod de innocente legitime probato nocente addebatur, super sedendū est vsq; ad locū citatū. q. 6.

Ad secundū argumentū. D. Thomas.

Ad tertium argumentū.

ARTICVLVS. VIII.

Vtrum ius sit unicuique proprium inuadensorem in sui defensam occidere.

QU M supra definitum sit, nemini priuata autoritate licere malefactorem occidere, explorandum supererat, vtrum saltem liceat aggressorem per modum defensionis interficere. Sunt enim nonnullæ sanctorum auctoritates quæ id vetare videntur. Ait quippe August. ad Publi. De occidendis hominibus, à parte negatiua. ne ab eis quisq; occidatur, non mihi placet cōfiliū, nisi forte sit miles aut publica functionarius. Aa 2 ne te

1. Argumē. Angust. ad Publi. De occidendis hominibus, à parte negatiua.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

Argumē. 5.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

ne teneatur, vt non pro se hoc faciat, sed pro alijs accepta legitima potestate, vbi negare videtur, cuiusdam ne occidatur licere priuatim occidere. ¶ Et in l. 1. de libe. arb. Quomodo, inquit, apud diuinam prouidentiam à peccato liberi sunt qui pro his rebus quas cōtemni oportet, humana cede polluti sunt? Et censet illas res in vniuersam esse contemnendas, quas homines inuiti amittere possunt, in quarum numero est vita. ¶ Et Nicol. Papa, can. de his clericis, dist. 50. ait: De his clericis quibus consulistis, scilicet qui se defendendo paganum occiderant: si postea per pœnitentiam possunt ad pristinum statum redire, aut ad altiore ascendere, scito te nullam nos occasionem dare, neque vllam tribuere licentiam eis quemlibet hominē quo libet modo occidēdi. Cui quidem legi cum ad mores pertineat, videntur & laici esse subiecti. ¶ Quartò. Homicidium est grauius q̄ simplex fornicatio: sed nemini hæc ad seruandam vitam est licita: ergo neque homicidium facere. ¶ Postremo. Si arbor est mala ergo & fructus, vt habetur Matt. 7. sed defensio ipsa videtur illicita contra illam Pauli monitionem ad Roman. 12. Non vos defendentes charissimi: ergo aggressoris occisio erat peior. ¶ In contrarium autem est illud Exod. 22. Si effringens fur domum sibi suffodiens inuētus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis: licet ergo equo ri ratione vitam propriam vsque ad mortem inuasoris defendere.

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Nemini licet aggressorem occidere nisi id fuerit necessariū medium: nempè si alia via se non potest defendere. ¶ Secunda. Vbi medium illud fuerit necessarium, licitū est vim vi secundū iura repellēdo, cum moderamine inculpatæ tutelæ illum occidere. Probatur simul ambæ cōclusiones. Ad quarum probationem supponitur contingere posse vt vnus actionis duo existant effectus: quorū alter ex intētionē agentis proferatur, alter verò accidat præter eius intētionē. Vt dum quis fodiens vt vitē plantet, thesaurū reperit. Morales autem actus ex eo speciem sortiuntur, quod in intētionē & proposito agentis extiterat: ab eo autem quod accidentarium est: nihil laudis vel vituperij recipiunt: vt si venator intendens sagittam in feram dirigere, hominem transuerberet, non est censendus homicida. Ad propositum ergo nostrum, vbi quis se defendit, duo est considerare effectus, scilicet & propriæ vitæ conseruationem, & exitium alienæ, quorum prior fuit intentus, posterior

vero accidentarius. Ille autē per se effectus ex quo actio speciem sortitur, nullam habet rationem rei illicitæ: quippe cum hoc sit ius naturale vnicuiq; proprium: ergo inde nullatenus vitatur actio. Ex accidentario autem effectu qui ex illo subsecutus est sine, vitare nō potest, nisi vbi medium illud proportionem nō habuit legitimam ad finem, hoc est non fuit necessarium. Fit ergo vtraq; conclusio ex eodem syllogismo cōsequens: nempè q̄ vbi illud mediū nō fuit necessarium iniusta fuit occisio: vbi verò fuit, nō fuerit nisi licita. Nam cum quisq; potius teneatur suæ propriæ conseruare vitæ q̄ alienæ, nemo tenetur iuri suo cedere, vt alienam vitam propriæ anteferat. ¶ Tertia cōclusio. Neminus priuata autoritate licet ex intētionē hominem occidere, vt propriam vitā seruet: sed illud tantū munus est publicæ potestatis, quæ talem occisionem in publicum bonum refert: vt patet in principe edicente alteri bellum: & in ministro malefactorem capiente. Probatur: quia occidere alium ex intētionē, non est nisi publicæ potestatis ad conseruandum bonū commune. ¶ Hic in primis notandum est, conclusionem secundā quæ princeps huius quæstionis existit, in corde esse iuris naturalis. Vnde de distinct. 1. can. ius naturale. inter alia eiusdē iuris ponitur, violentiæ per vim repulsio. Idq; patet. ff. de vi & vi arm. l. 1. Et. ff. de iust. & iure. l. vt vim. ait Florent. Iure hoc euenit vt quod quisq; ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse existimetur & l. iniuriarum. ff. de iniur. Iuris exequutio non habet iniuriā: cum quisq; ergo habeat ius se defendendi, nemini tunc iniuriā facit. In summa, cap. significasti. 2. de homicid. & cap. si verò. 1. de sententia excomm. Vim, inquit, vi repellere, leges omniaq; iura permittunt. Et. ff. ad l. A qui. l. sed et si. expressè habetur quod qui alium ferro se petētem occiderit, non videtur iniuria occidisse. Ad eundem naturale est cuiq; rei existere, vt in id q̄ sibi noceat statim insultet. ¶ Exigit autem istarū conclusionū declaratio vt à tertia inchoetur. Dubium nāq; statim existit, quid nā sibi D. Thomas voluerit: vbi ait, nemini licere hominem ex intētionē occidere vt se ipsum defendat. Videtur nanq; negare illud medium esse licitum, atque adeo sibi ipsi contradicere. Nam si intelligit quando illud nō est necessarium, iam id docuerat in prima, atq; adeo repetitione vitatur inutili. Si verò quando est necessarium, cōtrarium dixerat in secunda. ¶ Huius solutio apud Caiet. nisi amplius explicetur, metaphysicam obscuritatem præfert. Ait enim licere cuique vt se defendat, hostem occidere: non quidem

3. Cōclusio

Declaratur cōclusiones S. Thom.

Caietanus.

Impugnatio Caietani.

Aristot.

Mēs D. Th. aperta.

D. Thomas semper sibi constat. Inculcata tutela.

vt occisio illa eligatur tanquam medium, sicuti medicus ex intētionē pharmacum porrigit ad cōsequendam salutem. Et hoc est quod asseritur in tertia cōclusionē. Sed vt sit defensio effectus: quemadmodum debilitas infirmi non est in intētionē medici, sed est curationis effectus qui præter intētionem sequitur. ¶ Hæc autē regula nisi acutè legatur, multi decipientur. Arguitur enim contra: licitum est inuaso, dum videt aliter inuadentis manus euadere non posse, directo spiculo iugulū eius ex intētionē petere, vt illum prius conseruet: ergo regula falsa. Patet antecedēs. Docet nanq; Arist. 6. Ethico. ad efficacem voluntatē finis perinde sequi electionē mediij, quod iudicatur necessariū, atq; in speculabilibus sequitur ex præmissis conclusio: potest autem ille iure velle illum finem, quē rectè iudicat aliter assequi non posse: ergo & illud eligere medium. Inuenias aliquos etiam ex nostris hæc omnia negantes antequam concedat licere in cōfliktu illi qui inuaditur eligere alterius mortem. Sed profecto si licita est defensio, & iudicatur illud necessarium, nescio cur nō liceat in hostis iugulum rectè dirigere ensē. Quin verò qui videt hostem in se rectè euaginato gladio tendere, & timet conseruatis manibus defendere se non posse, potest sagitta eminus iacta, vel globulo illum solo sternere. Hæc enim est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ. Mens ergo S. Tho. clara est, & planè physica: censet enim tunc duntaxat homicidiū ex intētionē fieri propter defensionē, quādo quis alterum aggreditur ipsum præueniens: vel ad vindicandam præteritam iniuriam: vel ad cauendam futuram. Et ideo optimè ait in tertia cōclusionē id tantum licere publicæ potestati, vel per bellum respectu exterorum hostium, vel per executionem iustitiæ respectu pestilentium ciuium, per quorum punitionem res publica se defendit. Atqui hoc propriè censetur, medium eligere ad illum finem: quod quidem priuatæ personæ non licet. At verò quando quis inuaditur, tunc quomodocunq; inuasorē occidat inculcata tutela: putat quia videt aliter nō posse eius manuseuadere, etiam si directe sagitta aut alio iaculo iugulum aut corpetat, censetur id nō intendere, sed solum sui defensionem. Et hoc sensu bene potest teneri quod illa occisio non est medium, sed conseruationis effectus. Tametsi cōsueto sermone rectè etiam appellatur medium, eodemq; nomine vitatur Diuus Thomas in prima & secūda cōclusionē. ¶ At vero de tutelæ moderamine quidnam requiratur vt sit inculcata, dubitari etiā potest.

Nam sunt qui aiunt illum qui inuaditur debere summum adhibere iudiciū, an possit aliter quam per illatam mortem se defendere: nempè vel fugiendo, vel pacem deprecando, vel leuiter hostem cædendo, antequam ei liceat illū trāsfingere. At verò licet ita sit quod haberi debet horum ratio si commodè potest: tamen quod in cōfliktu agonizantem tanto negotio obligemus, nulla iubet ratio: tum quod meliore est cōditio illius qui inuaditur, postquam alter illi offert iniuriam: tum etiam quod illo temporis articulo metus non finit iudicium liberum. De fuga autem post dicemus. Hoc dixerim quantum ad forum conscientie: De foro enim iudiciali iuris prudētēs iudices funto. ¶ Existit autem nihilominus argumentū per molestum, quippe quod rem valde facit ambiguum. Apparet inquam licere priuatæ personæ hostem occidere, idque tanquam medium eligendo: nempè ipsum præueniendo & aggrediendo: quod in tertia cōclusionē negatū est. Faciamus enim eum qui per inimicitias diuectatur, oclusum esse in aliquo oppidulo vnde nullatenus effugere potest, vel in cisdē ædibus vbi est hostis: qui & certissimus absque vllō dubio est eundem hostem cum decruisse occidere: sed expectare horam, vel socios, vel aliam iamiam instantē oportunitatē. Apparet enim eiusmodi miserum posse alium præuenire: & dum securus est, eum opprimere. Vel facinnoxiam mulierem cum marito eodem lecto iacētē euidētē scire eundem sub cervicali abdidisse gladiū, quo ipsam dormientem iugulet: neque patere miseræ suffugium aliud: nunquid non ipsa posset eundem gladium furtim arripere, & fabulam anteuertere? Profecto res est dubia. Ad quam aliud responderi non potest, quā quod dum actus ille, aggressio est, nullatenus est licitus. Si tamen est defensio, non est cur condemnetur. Vtrum autem eorum sit, non est lege aut scientia definitum sed arbitrio prudentis quocunq; casu iudicandum. Seruit autem hoc ad pacadas conscientias post factum. Haud tamen est in publico hæc licentia prædicanda, nè rude vulgus quod discernere nescit quando est aggressio, quando vero defensio, eam per abusum amplifitet. ¶ At verò contra secundam conclusionem existit argumentum huiusmodi. Necessarius ordo charitatis exigit, vt modò dicebam⁹, vitam spiritualem proximī propriæ corporali præferre: quando quidem spiritualis non solum perfectior est, verum & finis ipse ad quem temporalis refertur: quisquis autem priuata autoritate alterum vi aggreditur, est in peccato

Obligatio cōtra tertiam cōclusionē.

Dilatatio.

Argumentū cōtra secundā cōclusionē.

to mortali, quia id nemini licet: ergo alterum idem ordo charitatis stringit, ut mori se citius permittat, quam alterum in infernum obtrudat: atque adeo neutiquam licet eum occidere. Argumentum est quod non modo sciolos multos cogit ut eius conclusioni fidem adhibeant, verum & Gersonem, graue alioqui authorē: qui tract. de Eucharistia eam habet pro confessa. At verò hoc esset non solum naturale ius peruertere, verum & Christi iugū, quod suaue est & leue, acerbum facere, atque importabile. Quanam enim iustitia esset in lege quæ subditos cogeret, ut vitam quam mortales tantum æstimant, cuiuscumque temeritati & audaciæ dono darent? Si me tyrannus ad malum vrgeret, vitam pro virtute deberem ponere: sed tamen quod cuiquam volenti me iniquissime occidere id permittere cogar, intolerabilis res esset. Imò non solum vitam non cogor illi dare, verum neque honorem, neque famam, neque bona mea. Est, verbi gratia, impurus homo & periuicax qui iurat nisi dederò ei pondus auri patratu rursus se graue aliquod scelus, vtrum propter eam ego stringar petitionem suam illi concedere? minimè gentium. ¶ Ad argumentum ergo conceditur ordine charitatis magis esse diligendam salutem spiritualem proximi quam nostram temporalem. Hæc autem charitatis lex solum obligat, ut quoties ad eiusmodi spirituales salutem mea fuerit temporalis simpliciter necessaria, debeam illam periculo offerre. Exempli gratia. Laborat ciuitas aliqua vel persona ignorantia vincibili, quam ego solus possum tollere, debere certè ordine charitatis cum periculo vitæ veritatem detegere. Item si mihi incumbit ex officio. Nam tempore pestis tenetur prelati, & tempore belli princeps non de ferere populum: quia hoc secundo casu non sola charitas, verum & iustitia concurrunt. Vbi autem vita mea non est necessaria, sed ipsi sciunt se malè agere, & possunt cessare, & sua culpa non cessant: ergo non teneor: sed ad perfectionem charitatis quandoque id pertineret. Et hoc

D. Thomas expresse docet sanctus Thomas in loco nuper rimè citato, in solutiōe ad. 3. & q. 25. eadē. 2. 2. arti. 8. ait, quod licet dilectio inimici in præparatione animi sit necessaria, quando necessitas occurrerit: tamen extra talem necessitatem diligere inimicum non est, nisi de perfectione charitatis. ¶ Ad propositum ergo ut descendamus, qui me vi armata priuatim adoritur, sua culpa id facit: quare mea vita non est illi necessaria: & ideo nec teneor illi succumbere. Aliàs occasio porrigeretur nefandis hominibus iustos inuadendi: nepe dum certi essent ab illis non esse

occidendos. Simili enim audacia Machabæorum hostes Sabbatis eos adoriebatur, arbitratè tunc eos non posse pugnare. Quare ut legitur. 1. Machabæo. 2. decreuerunt etiam diebus illis sanctis sese armis defendere. Haud ergo est consequens. Teneor diligere salutem proximi spiritualem præ mea corporali: ergo teneor illam extra casum necessitatis plus seruare. Vni cuique nanque madata est cura suæ vitæ suorumque bonorum: non autem alienorum, etiam si pretiosiora sint. Sicuti seruare pater tenetur magis filium suum quam extraneum longè meliorem. ¶ Hastenus de libertate quæ quis habet defendendi se. De necessitate autem, vtrum scilicet quis que ad id teneatur, ab aliquibus dubitatur. Imò sunt qui id affirmant propter hoc quod à nobis modò asserbatur. Hoc autem dubium articulo. 6. decisum est: nempe demonstratum licet esse vitam ponere pro amico. Vnde palam consequitur, posse inuasiuam permittere se occidi, ne occidat: Quin verò quandoque tenetur. Quare tres ordines statuendos de hac re arbitror in præsentiarum. Est enim vnus quo inuasiuam teneretur, ut reor, potius mortem per peti, quam inuasiuam interficere: etiam vbi aggressio iniuriōsa esset. Etenim si aggressor esset rex, vel dux, vel alia persona que valde esset reipublicæ necessaria: inuasiuam autem esset persona vilis, cuius vita ad bonum commune, nihil referret: perfectò crediderim tunc inuasiuam illum charitate cogi ut lethum potius ferat, quam alteri inferat. At qui per alterum extremum contingeret casus ut teneretur inuasiuam sub poena peccati mortalis defendere se: ut vice versa princeps aut quæuis alia persona reipublicæ perquam commoda ab impuro aliquo & nefario impeteretur: tunc enim proculdubio prodigalitas esset vitæ non se illum iniuria lacessitum defendere: etiam dum opus esset lacessitum occidere. In reliquis verò medijs casibus & ius habet inuasiuam quisque defendendi se: & nihilominus eiliberum est propter charitatem iuri eiusmodi renūtiare. ¶ Quid autem si quis me iniuria lacessaret, non armis, sed vi alia aut fraude: ut si scirem iudicem decreuisse me per iniquitatem ad mortem adducere, aut testes iniquis testimonijs: id que mihi esset certissimum, remque iam esse in proximo, nunquid non possem illos occidere sciens me aliter non posse mortem fugere? Apparet enim idem ius esse, ac si me gladijs inuaderent. Respondetur nequaquam licere: neque id esse iuris: quoniam solum licitum est vim vi repellere: vis autem non est nisi in præsentia aggressione. Aliàs (ut supra diximus) si tu puenires, tu esses qui aggredereris. Quare tunc alia

Quando sit
necessitas occi-
dere aggressi-
forem.

Tres ordi-
nes aggressi-
sionis

Dubium.

Dubitatio.

alia tibi iuris remedia exquirenda sunt. Si autem prætor aut alij ministri iustitiæ vellent in me manus iniicere, constaretque mihi per iniquitatem id facere, liceret mihi profecto perinde vim vi repellere ac si essent personæ priuatæ. Secus tamē si id bona fide & lege tentarēt: nempe quia sunt iudicia vel aliqua legitima accusatio. Tunc enim licet ego essem innocens, non mihi liceret, quò me eriperem ministros vulnerare: ut infra quæstione. 4. dicturi iterum sumus. ¶ De bonis autem temporalibus dubium est, vtrum in eorum defensionem licet etiam latronem occidere. Apparet enim hoc non licere: quia bona hæc temporalia lubrica atque adeo necessariò peritura non sunt tanti faciendæ, ut vita eorum gratia homo multandus sit. Eò præcipue quòd omnia hæc in vitæ humanæ subsidium mortalibus collata sunt. Atque ad id facit authoritas Augustini ex. 1. libr. de lib. arbi. secundum argumentum citata. Quin vero & illud Exod. 22. quod ca. 1. de homicidio. citatur de fure nocturno, adiuncta glossa Augustini quæ citatur cap. si per fodiens de homicidio. Glossa enim est, propterea licere furem nocturnum in flagranti delicto morte opprimere, non autem orto iam sole, quòd noctu discerni nequit, venerit ne ad furtum faciendum an ad homicidium, sicuti luce solis deprehendi potest. Vbi significat Augustinus solum metu mortis licere furem occidere, non autem metu amissionis bonorum. Respondetur nihilominus contra dubium licere furem etiam diurnum in defensionem bonorum temporalium interficere si aliter illa eripi ab ipso nequeunt. Et ratio est quòd bona mea, media sunt ad vitæ sustentationem, & status, atque honoris. Quapropter sicut vita fundamentum est omnium bonorum: ita est & eorum tutrix. Ad Augustinum autem respondetur, aut quòd illius forsitan fuit sententiæ quòd ob solum bona temporalia non licet furti vitam haurire: vel melius quòd locutus est uti philosophus moralis: quia vix accidere contineuit quin possint bona eripi à diurno latrone citra eius mortem. Et quòd id fieri posset, certè iniquum esset illum occidere: si enim habetur. l. furem. ff. ad. l. Corn. de sica. furem nocturnum si quis occiderit, ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo non potuit: parcere scilicet liberando res suas. & l. sed & si. ff. ad. l. Aquil. si quis cum furem apprehendere posset, maluit occidere, iniuriam fecisse videtur. Idemque habetur cap. Interfecisti. extra. de homicidio. Vnde iuriscòsulti inferunt quòd etiam dum spes est via iuridica recuperandi furtum, non licet furem occidere. Et certè si spes esset certissima quæ

Alterum du-
bium.

Augustin⁹.

Solutio.

Augustin⁹
explicatur.

facillimo negotio recuperari posset, verum apparet. Vbi autem res esset dubia, posset liberum esse domino iure uti suo. Vnde eodē cap. interfecisti. subditur: Si autem sine odij meditatione te tuasque liberando huiusmodi diaboli membra interfecisti, si ieiunare volueris bonum est tibi. Quasi dicat, non teneris. De tempore autem defensionis, quando duret, præterea forte dubitas. Nempe vtrum tunc tantum liceat resistere quando fur rem non arripuit: an verò etiam tunc dum tuis rebus onustus fugit, liceat tibi eum armis insequi: & si aliter deprehendi nequit, etiam iacto telo sternere. Respondetur toto illo tempore flagrantis delicti licere vim vi repellere, etiam dum fugit: postquam verò aliquò se iam recipit, non licet eum vi aggredi. sed tenere quousque iudex eum capiat. Attamen cum hæc licere astruimus, nepe fur telo profertere, sic intelligimus, si bona aliquati sunt pretij. Nam pro re vili, nempe pro valore duorum triumue ducatorum, ut vitæ periculo exponere delictum esset, sic & alium interficere. Nam licet te tuasque tuendi ius habeas, conferendum tamen est damnum quod tibi caues cum illo quod das. Quamuis innocētis conditio melior sit. ¶ Superest autem de honore videre, vtrum ob eius defensionem liceat aggressorem occidere. Est verbi gratia ingenuus vir aut illustris, qui videns hostem ad se gladio appropinquare, fugiendo posset liberare vitam, vtrum fugere cum suo dedecore teneatur ne suam vel hostis periculo mortis obijciat. Apparet enim secundum ea quæ dicta sunt neutiquam expectare posse: quandoquidē moderamē inculpatē tutelę requirit hostis necē necessariā esse ad seruandam vitam: quod in illo casu non est. Respondetur nihilominus non tenere se in pedes conferre: quia moderamen hoc adhibendum est citra honoris detrimentum quod alicuius sit momenti. Quapropter sacerdotes & monachi fugere omnino in tali casu tenerentur: ut pote quorum honor non est conflictum illum expectare: quippe quos armorum usus nisi in extrema necessitate non decet. Et idem est de plebeio infimæ fortis, qui nullam prorsus honoris iacturam fugiendo faceret. ¶ Quòd si hinc qui spiam contra nos intulerit, licere tunc etiam lacessito & induellum prouocato exire: quoniam sine honoris iactura aliud nequit facere. Respondetur nullam esse consequentiam. Nam tunc nulla vis infertur, sicuti dum præfens est hostis. Et ideo qui exit in duellum non repellit vim vi, sed cooperatur ad iniustitiam qua alter ipsum prouocauit. Præsertim quòd secundum rei veritatem & sapientum iudicio, non exire, non est

Quamdiu
tempus defen-
sæ duret.

Dubium a
liud.

Solutio.

Submorto
caulli.

dedecus: quia ubi virtus non defenditur, nullus est honor: quippe qui eius est premium. Ob idque cum exire ad occidendum priuata auctoritate, non sit virtus: sit ut neque; verè sit honor, nisi secundum vulgus. Et nomine vulgi quicumque intelliguntur, qui non secundum rei naturam, sed secundum popularem opinionem de rebus iudicant. Sed de hoc nihil ad presens. ¶ Vnum autem hic quispiam meditabitur fortè sophisma. Videtur namque nobili qui in conflictu vulnus accepit licere hostem cessare iam volentem repercutere: non quidem in defensionem vitæ, sed honoris quem ei abstulit: nam si licet expoliato bona fugienti latroni vi eripere, cur non & isti eripere honorem? Respondetur: disparem esse rationem: nam latro importat tua ipsa bona quæ ab illo eripis: in casu verò presenti ille qui te dehonoraui non secum portat tuum honorem: quare non potest illum iam vindicare nisi per vindictam quæ soli publicæ potestati licet. ¶ Ex his supra dictis fit quod si quis quæpiam aggrediretur ut eum fusteleuisimè percuteret, posset id alter etiam hostem interimendo repellere. Præsertim in Hispania ubi tam atrox illa iniuria reputatur. ¶ Vtrum autem eadem sit ratio de clericis quæ est de laicis. Respondetur quædam ad ius naturæ idem esse prorsus: nisi quod de defensione honoris non est par ratio: ut pote qui illum non habent in armis. De iure autem Ecclesiastico, statim.

Ad primū & secundum argumentū. Primum igitur argumentum pariter & secundum eadem solutione diluuntur. Loquitur enim plane Augustinus in casu tertiæ nostræ conclusionis: nempe nemini ex intentione, putà per viam aggressionis & præuentionis licere priuata auctoritate se defendere, neque sua. Et ideo ait, pro his rebus, directam significans intentionem: excipies nisi sit miles.

Ad 3. arg. Ad tertium verò respondet Diuus Thomas, quod cum irregularitas incurratur præter culpam, ut patet in iudice, sit ut clericus etiã si se defendendo aliquem interficiat fiat irregularis. Loquitur tamè secundum ius quod suo seculo erat in vsu. Postmodum namque Clemens vnica de homini. prouidenter cautum est, ut qui mortem aliter vitare non valens suum occidit vel mutilat inuasorem, immunis sit ab irregularitate. Præter quod quod in dict. c. de his. nihil aliud habetur, quæ quod clericus ille qui paganum defendendo se occidit, multum sibi consuluit si ab officio sacerdotali recessit: quasi non esset necessarium. Adde quod fortè loquitur ut in præcedenti capit. Clericū de eo qui in militia, nempe obsidione inclusus paganum occiderat: debuerat enim obsidione non manere. Vnde cap. Interfecisti. de

homi. volunt. presbyter qui se & sua defendendo inuasorem occidit, non deponitur, sed ad penitentiam admonetur: forsitan propter exemplum, aut propter aliquam præsumptam culpam. Sed de irregularitate statim articulo proximo: ubi hæc verba S. Thom. emunctius examinabuntur.

Ad 4. arg. Quartum argumentum nullius est poderis: quonia neque fornicatio, neque adulterium media sunt ad defensionem quemadmodum homicidium.

Ad 5. arg. Quintum verò super eodem nos loco Pauli tractauimus. Verbum enim Pauli, Non vos defendentes, idem est Græcè quod, Non vos vindicantes: ut eius verbale nomen statim subiunctum ostendit, Mihi vindictam, & ego retribuam. Licet enim vim dum infertur repellere: non tamen illatam iniuriam, nisi per publicam auctoritatem, vindicare.

ARTICVLVS IX.

Vtrum qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus.

Distincti voluntarii homicidii sequitur de casuali, vtrum reus faciat homicidam. Sunt enim in parte affirmatiua testimonia tam sacra, quam sanctorum patrum. Legitur enim Gen. 4. de Lamech quod virum in vulnus suum occiderit. Et historia secundum sanctos interpretes fuit, quod cum in venatu credens interficere bestiam hominem interfecerit, nihilominus homicidium ei imputatum fuit. ¶ Secundò legitur Exod. 21. Si quis percusserit mulierem prænantem & abortum fecerit: si mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima: abortus autem ille præter percipientis intentionem accidere poterat: ergo casuale homicidium non est absque culpa. ¶ Tertio. Dist. 50. & extra de homicid. quod plures extant canones quibus qui clerici casu homicidia fecerunt, irregulares habentur: irregularitas autem ubi in penam ponitur, non nisi propter culpam incurritur. ¶ Contrarius autem obuiam occurrit ad Publi. Augustinus. ubi sic ait, Absit ut quæ propter bonum aut licitum facimus, si quidem propter hoc præter nostram voluntatem quicquam mali acciderit, nobis imputetur: homicidium autem casuale est, cum ei qui bonum intendit, malus accidit effectus.

Ad quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est bimembris, eademque cæterarum basis ac radix. Nihil casuale quatenus casu accidit peccatum est: sed quatenus quippiam habuerit voluntarij: eatenus erit peccatum. Conclusio

August. clusio probatur secundum Augustinum contra Faustum: peccatum non est nisi quatenus voluntarij: casus autem secundum Arist. 2. Physic. est causa præter intentionem atque adeo præter voluntatem agentis: ergo casalia secundum illam rationem nihil secum afferunt culpam. ¶ Secunda conclusio. Nemo dans operam relicitam, neque sinistra habens intentionem, dum modo debitam adhibuerit diligentiam ne noceat quibus ex actione sua sequatur homicidium, reatum illius incurrit. Conclusio hæc præcedit appèdix est & corollaria. Nam eiusmodi homicidium nihil prorsus habet voluntatis, sed est simpliciter casuale. ¶ Tertia conclusio. Si quis dat operam relicitam, vel dâs operam relicitam debitam non adhibet diligentiam, non est à reatu homicidij immunis, quod ex eiusmodi actione fuerit subsequutum. Probatur conclusio. Cõtingit id quod actu per se neque; volitum est neque; intentum, per accidens esse volitum atque; intentum: quatenus id non impedit quod impedire tum poterat, tum etiã debebat. Nam causa quæ phibens remouet, dicitur accidere. Quod fit ut qui causam vel actionem non remouet atque; impedit quæ tollere debebat, si sequatur homicidium, reus eius constituitur. Hoc autem fit dupliciter. Vno modo quando operam nauat rebus illicitis, quas vitare debebat: altero verò quoniam vacans rebus licitis diligentiam non adhibet: ex cuius contraria negligentia subsequitur homicidium. Atque; hæc est asserta nostra conclusio. ¶ Ad planam verò rei intelligentiam recolendum est, bifariam aliquid esse voluntarij. Vno modo directè, quia intentum: & hoc simpliciter nuncupatur voluntarij, opponiturque; simpliciter casuali, ubi nihil est voluntarij: & alio modo cõtingit esse voluntarij per accidens: quia non impeditur: & hoc est mediū inter simpliciter voluntarij ac simpliciter casuale. Sed nihilominus ob caritatem directæ intentionis dicitur casuale. Requiritur ergo ad casuale homicidium primo quod non sit intentum: secundò ut imputetur quod re vera sequatur ex actione quæ tolli debebat: ut habetur cap. ad audientiam. de homi. & capit. presbyterum. Nam si aliunde sequatur, nullatenus imputatur agenti ut eodem. cap. Ioannes. Ut si quem imprudenter incauteque; castigans vulnerasti: & homicidium, vel non est subsequutum: vel non ex vulnere, sed ex maligna curatione, vel alio accidente ille occubuit: non es in conscientia homicidij reus, sed tantum in cautæ pulsationis. Tertio requiritur quod non solum posses talem actionem euitare, verum quod deberes: licet enim venator excusare posset venationem, atque; adeo iactum reliquo præter intentionem factum est homicidium, nullam inde contraxit culpam. Similiter, ut paulò antè dicebam, dum

latro ex te pecuniam petit, comminatus nisi dederis, furtum aliunde se facturum: licet non dederis & faciat, non est cur tibi furtum imputetur: quoniam non tenebaris. ¶ Atque; ex hoc sequitur quæstionula solutio in presentiarum moueri solita. Dubitatur namque; vtrum homicidium casuale quod per accidens est voluntarium, sit in vniuersum peccatum mortale. Apparet enim tale ex obiecto. Respondetur nihilominus non habere eiusmodi homicidia plus culpam quam fuit in causa: siue causa fuerit datio operæ rei illicitæ, siue negligentia in re licita. Exempli gratia. Prohibitus est clericus equum equitare, illum tamen ascendit casu quo non erat nisi venialis culpa, & hominem infortunio pessundedit, ut habetur in cap. Dilectus de homicid. non esset nisi veniale peccatum. Pariter si dans operam rei licitæ: ut miles venator ex negligentia, quia non satis circumspectus occidit hominem, si negligentia non fuit nisi venialis, homicidium non erit nisi veniale. Haud enim diligentiam adhiberi semper necessarium est quam maximè potest, sed quam fuerit pro qualitate negotiorum congruens. Quod si causa culpam habuerit mortalem, leuiorem tamè quam genere suo homicidium, non erit in ipso homicidio culpa grauior. Sèntentia est Augustini. 22. lib. contra Faustum: ubi ait, Loth. qui ebrius incestum commisit, non fuisse reum incestus: eò quod crimen illud non habuit plus culpam, quam in inebriatione præferat. ¶ At verò de irregularitate est dubium: & primo contra secundam conditionem supra positam est argumentum. Dictum enim est quod si quis lethaliter incaute & ex graui negligentia quempiam percussit, qui tamen vel per egregiam curationem, vel fortè per miraculum mortem euasit, tunc percussor ille non est reus homicidij. ¶ Arguitur verò contra. Si ex intentione illum tam grauius vulnerasset, eadem culpa inficeretur ac si esset homicida: ergo & si id incautus ac negligens fecerit. Respondetur in primis irregularitatem non incurrere, quæ homicidis posita est, nisi re vera sequatur homicidium. Quare etiã si miraculosa sit mortis euasio, satis est ut percussor non habeatur irregularis. Præterea quantum ad culpam est differentia. Nam qui ex intentione hominem ut occideret percussit, statim, quicquid sequatur, reus est apud Deum homicidij: qui verò non ex intentione, sed ex cautæ defectu alium fauciauit, non fit reus maioris culpæ quæ quæ fuit in causa, ut modò dicebam. ¶ At contra alterum membrum eiusdem conclusionis quo dictum est, etiam si sequatur homicidium, non tamen ex vulnere, sed aliunde,

Dubitatio submouetur.

Quod peccatum sit casuale homicidium.

Augustinus

Impugnatur secundæ conditionis prior pars.

Posterior pars oppugnatur.

Solutio.

Qui incurrit notam irregularitatis.

Factum ridiculum.

tunc non imputari: arguitur. Si vulnus erat re vera graue, quanuis infirmus non sibi satis caueret, vel nō fuerit adhibita illa curatio, quę si adhiberetur euaderet: nihilominus dum moritur, re vera ex vulnere moritur: ergo quanuis negligentia, vel infirmi vel medici fuerit etiam in causa, ille nihilominus est reus homicidij. Et confirmatur hoc inde, quod neque infirmus tenetur tāta cautela sibi cauere, neque optimum exquirere medicum, neque verò medicus tam solertem adhibere curationē: & ideo licet non simpliciter ex vulnere, sed adiunctis alijs negligentijs sequatur mors, nihilominus percussori imputatur, qui per iniuriam causam dedit. Adde q̄ forsan neque chirurgorum copia haberi potuit, neq; alterius qui sanguinis exitum restingeret: qua de causa ille mortem obijt: tunc enim cum nullus præter percussorē fuerit in culpa, ille erit verē reus. Respōdetur ad hoc, quod quādo homicidiū subsequitur, iudicio medicorum standum est, vt cap. si gnificas. titul. 2. admonetur. Vtrum re vera vulnus lethale erat, quo plurimū homines mori solēt: & tunc nō obstante à parte infirmi negligentia, homicidium vulneranti imputatur. Si autem non erat eiusdem generis, tunc quantum ad percussoris culpam nihil fortuitus eū tus refert, quandoquidē tota præfuit in actione: sed quantum ad irregularitatē si citra alteri culpam sequuta est mors, homicidiū ei imputatur. Si verò ob culpā vel infirmi, vel medici excusatur. Nam vulneratus postquam semel vulnus accipit, iure naturę tenetur suę vigilāter salutē cōsulere, & Chirurgus etiā ob fidem sui muneris eidem prospicere. His præhabitis descendendum nobis restat ad irregularitatis modos. In primis enim quod iuxta tenorem secundę conclusionis operam dat rei licitę, prudenterque adhibet diligentia quę piam occidit, nullo irregularitatis notamine fordescat, multi sunt textus, extra, de homicid. vt cap. lator. & ca. dilectus filius. & c. significasti. & c. Ioannes. & cap. ex literis. extra, de homicidio. atq; alij, dist. 50. Quoniam illic non solum nulla est culpa, verum neq; voluntaria occisio. Ex hac ergo conclusione collige, infirmorum custodes atq; infirmarios dum infirmum in lecto mouent vt vel aptius ei cibum ministrent, vel quietius iaceat, etiā si inde mors tantillum acceleraret, nullam irregularitatē incurrere: quia dant rei licitę operam. Nisi tam immodica esset negligentia & iactatio illius, vt prudentum iudicio censeretur occisio, atque adeo mortalis temeritas. Audiui de Confessario qui cum reum quendam ad patibulum co-

mitaretur, & casu iumentum quo ille vehebatur pepulisset, inde scrupulum irregularitatis conceperit, quod sua causa properantius eum morti obtulisset. At verò ridicula sunt. In tertia autem conclusione duas causas irregularitatis posuimus: quarum prima erat dum quis dat operam rei illicitę. Et quidem Caiet. hic & Syluest. in verb. homicidium. §. 2. & Doctores iuris Canonici vniuersalem regulam astruunt, q̄ omnis qui dat operam rei illicitę, quomodo cunq; ex illa datione sequatur homicidiū, fiat irregularis. Attamen regula hæc in primis non habetur in iure, sed eius interpretes illam inferunt ex contrario sensu: nempe ex præfatis capitulis quibus qui dāt operā rei licitę excusantur. Et potissimum ex cap. ex literis. 2. & ex. c. dilectus filius. vbi habetur q̄ qui non dat operam rei illicitę, si non est negligens nō est irregularis. Inde nanq; tum alij, tum etiam S. Th. intulit, quod qui rebus vacant illicitis fiant ex eo homicidio irregulares. Debet ergo suis moderaminibus temperari vt verum habeat vniuersaliter. In primis si clericus in adulterio deprehensus inuaditur, & cum moderamine inculpatae tutelę inuaforem occidit, quanuis operam daret rei illicitę, non debet irregularis censeri: quia homicidium illud nō est tunc voluntariū. Nam quanuis adulterium fuerit voluntarium, non tamen fuit per se causa homicidij: sed vulneratio quę nō fuit voluntaria. Rursus in dicto cap. ex literis. excusatur ille monarchus ab irregularitate, qui cū campanā de campanili deponeret, cadēs lignū puerū oppressit. Fac opus illud fuisse seruire, & forsan in die festo, aut contra præceptum Prælatis deliquisse illo opere monachum: vtrum propterea esset irregularis? profectō minimē credendum est. Itē in dict. cap. dilectus. excusatur clericus qui sanitatis gratia ascendens equum inopinātō alterū interimit, vtrū si equitatio illa eidē clerico fuisset nocua & cōtra iūsū medici deliquisset propterea esset irregularis? profectō nulla est ratio vt credas. Nā peccatū qđ fuit in causa ex natura sua, nihil ad homicidiū referebat. Sed ais, neq; hoc dicūt Summistę. Imò verò id asserit Syluest. in verbo. homicidio. 2. dub. 18. vide licet q̄ si quis cadēs arborē quę erat sua optime circūspexit nē quęquam opprimeret: quāuis postea cadēs arbor trāseuntē fortē cōpresserit nō est irregularis. Si tamē arbor non erat sua, fiet irregularis: quoniā dabat operā furto. Et pariter habēt dicere q̄ si nobilis sæcularis in proprio nemore venat, & merē casualiter hominē occidit, nō fit irregularis ad suscipiēdos ordines: fiet tamē si nemus est alienum, & contra

Explicatur tertia conclusio.

Quando debeat irregularis censeri qui dat operam rei illicitę.

Syluester.

Explicatur multa capitula de homicidio.

Quando incurritur irregularitas.

tra domini voluntatem illic deprædatur feras. Hęc autem profectō minimē credenda sunt: sed sic intelligenda est res illicita cui datur opera vt scilicet genere suo res illa causa esse soleat homicidij. Vt si clericus dat operam rei bellicę: licet imprudens & nesciens alium præter suam intētionē occidat, est irregularis. Et pari iure si torneamenta atq; alia pugnæ simulacra exerceat, quę clericis vetita sunt. Itaq; vt homicidium casuale ratione rei illicitę causa fit irregularitatis, requiritur q̄ opus illud cui cōsultō operā dabat genere suo sit periculosum. Quando verò illa opera non sunt clericis ideo prohibita, neq; adeo illicita quia periculosa, sed aliā ob causam: tunc homicidiū quod merē est casuale nullius est irregularitatis causa. Quapropter Caietani hic sententia, quod clericus qui inter venandum homicidiū casuale fecit, similiter excusatur ac sæcularis, nescio an sit vique quaq; vera: nā si est venatio talis quę clericis non ob id vetatur, q̄ periculosa est: verum habet: si autem propter periculum prohibetur: vt est venatio aprorum quę armis, & telis, & ferocibus canibus fit: profectō fiet clericus irregularis: vbi sæcularis non fieret. Et per hanc decisionem arbitror explicari cuncta capitula quę de nauate operam rei illicitę adduci possunt. In primis in. c. cōtinēbatur, de homic. vn. de suam isti regulam colligunt, Diaconus irregularis censetur nō ob id quod operam dabat rei illicitę: nam iacere baculos leuandi laboris gratia, neque erat clericis interdētū, neq; erat periculosum: sed propterea quod dum alter in eū insiluit, debuisset cauere nē falce qua ipse erat accinctus vulneraretur: nam statim capitator clericus qui alterum in terram proiecit, quod opus de se magis videbatur illicitū: quia non ex sua negligentia cultellus eius in alterum incidit, non cōdemnatur irregularitatis poena. Casu autē capituli. Suscepimus. nō idcirco fit ille monachus irregularis q̄ latrones in defensam proprię vitę occidit, sed ob id quod pro rebus temporalibus, quarum monachi non debent esse adeo cupidi, eos ligauerat, ac perinde causam dederat homicidio. Sed & casus capituli. Tuanos. eidem nostro asserto patrocinatur: illic enim decernitur clericū qui chirurgię pietatis gratia in curanda quadā muliere operam impenderat, & præter eius intentionem mortua est, non fuisse irregularem. Vnde à contrario sensu colligitur q̄ si quæstus causa id fecisset, fuisset irregularis: eo videlicet q̄ propterea clericus ab illa arte arcetur, quod est genere suo periculosa. Secundus modus quo casuale homicidium imputatur est negligentia: quę qui

dē si absq; vlla fuerit culpa, nulla est irregularitatis causa: vt capitulis supra citatis habet: qui bus secundā conclusionē diui Thomę suffulimus. Nam etsi irregularitas citra culpam incuratur vt patet in sæculari iudice, debet tamē vt diximus, esse voluntaria: & vbi negligentia extra omnem est culpam, effectus non censetur voluntarius: quandoquidem inuoluntarium, vt dictū est, in his quę causę sunt per accidens, non est nisi vbi homo id facere omittit quod facere debuit. Quapropter, vt supra diximus, prudenter captū est Clem. vnica de homicidi. vt qui aliter mortem euadere non valens inuaforem occidit, aut mutilat, liber ab irregularitate sit. Et pari iure etiam clerici sacerdotes petentes in iudicio sæculari malefactorum emendam, & eorum quibus expoliati sunt restitutionem, dummodō protestentur se id ad vindictam non facere, neq; ad sanguinis effusionem, quanuis patibulo illi affigantur, ab irregularitate sunt immunes: vt habetur de homicid. volun. lib. 6. cap. Prælatis. Id autem forsan sciscitaris, vtrum vbi causa culpā nō habuit nisi venialē, incurratur irregularitas. Caiet. in præsentiarum ad partē annuit affirmatiuam. Ait quippe casuale homicidiū semper imputari danti operam rei illicitę, quoad poenā irregularitatis, & culpā aliquā: sed non semper quoad mortalem culpā. Vbi docet citra mortale incurri irregularitatē propter aliquā culpam. At verò quanuis hoc aliquā præ se ferat probabilitatē, pro eo quod iam tunc homicidiū est quadatenus voluntariū, nescio tamē an omnino sit verū. Difficile enim est creditū q̄ irregularitas, quę ceu poena propter culpā imponitur, incurratur ex sola veniali culpa. Quare ego vix illud credere queā. Exempli gratia, Decernit Clement. modō citata clericū qui se defen dēdo hostem occidit, nō esse irregularem, q̄ ergo qui per leuissimā culpam venialē, causam dedit homicidio, scilicet quia non vsque adeo perspexit an citra illud poterat se defendere, irregularis fiat, nescio quis credat. Primum igitur argumentum erat de Lamech, qui Gene. 4. fatetur occidisse virum in vulnus suum: nempe qui vt omnes habent interpretes, inter venandum, Cain latentem, putans se feram occidere, iaculo infixit. Ad hoc igitur respondetur, non satis circūspexisse: vel, vt alij aiunt, cum oculi iam sibi caligarent ducatu pueri id in cautē fecisse: ea scilicet ignorancia quę ipsum in culpam coniecit. Ad secundum respondetur quod qui mulierem prægnantem pulsat, idem iudicium subit, vbi periculum est abortus, atque homici-

regularitas propter negligentiam.

Dubitatio.

Caietanus.

Solutio.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

da: nempè quod si ex intentione faciat, mortaliter peccat: & si casu, tãta delinquit culpa quãta fuit in causa. Quod si foetus erat animatus, sit verè homicida, atq; adeò irregularis.

Ad tertium argumētū. ¶ Ad canones autem adductos in tertio argumento, satis superque responsum est. Neminè enim irregularitatis sententia condemnant, nisi eum qui vel operam rei illicitæ dederit, vel in relicta fuerit negligens.

QVÆSTIO SECVNDA, de mutilatione membrorum.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 65.

ARTICVLVS. I.

Vtrum quempiam suo mutilare membro sit licitum.

QVONIAM Animalis vita ex ea quæ in membris est constat, post homicidiū sequitur de membrorū mutilatione, vtrum sit vllò casu licita. Et arguitur à parte negatiua. Peccatum per hoc committitur, vt libr. 2. ait Damasce. quòd receditur ab eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam: secundum autem naturam, autore Deo, corpus decet esse suis membris integrum: ergo contra naturam est illud mutilare. ¶ Secundo. Sicut anima ad totum corpus, sic & animæ partes ad partes corporis. vt 2. de Anima author est Aristo. anima autem hominem priuare nisi publica potestate non licet, ipsum occidendo: ergo neq; particularia membra nisi eadem publica potestate licebit suis animæ partibus, hoc est potentijs, orbare. ¶ Tertio. Salus animæ salutì corporis præferenda est: nemini autem propter animæ salutem licet sibi mēbrum abscindere: puniuntur enim secundum prisca Niceni Concilij statuta, qui se causa conseruandę pudicitie castrauerunt: ergo ob nullam aliam causam amputatio vlla membrilicita est.

¶ In contrarium est quod Exod. 21. iubetur, Oculum pro oculo, dentem pro dente, ac manum pro manu reddi.

Sensus quæstionis. Quæstio hæc duobus sensibus decidenda est: quatenus amputatio membri aut

publica autoritate fieri potest, aut cuiusque priuata. Nam & abscissionis causa, vel morbus esse potest spiritualis, putà voluntariū crimē, vel naturale corporis vitiū. Respōdetur ergo tribus cōclusionibus. Prima. Sicuti publica potestate quis licitè ob graue crimen priuari potest vita: ita & propter leuius trūcari potest membro. Probat. Sicuti partes eiusdem humani corporis membra eius sunt, atq; adeo in eius seruitium atq; ad miniculum creata: sic & singuli ciues mēbra sunt totiūs reipublicæ ad eandē relata & ordinata: ergo sicut de mēbris eiusdē corporis eo modo disponēdum est qui salutì totiūs corporis est congruentior: sic & de ciuibus singulis quatenus salutì reipublicæ est expediētius: membrum autem sanū absq; detrimento corporis abscindi non potest: quia toti cōmodum est: sed tunc quando infectum nocet. Igitur si cuius nocumentū intulit reipublicæ, sicut posset respública illū prorsus dum crimen id mereretur extinguere: sic dum peccatū nō est tam graue potest ipsum mutilare: etiā si mēbrum quod abscinditur corporali fanitate vigeret, essetq; personæ vtile. ¶ Secūda conclusio. Rursus dum membrū aliquod naturali morbo corruptū fuerit, ex voluntate ipsius ægroti abscindi potest ad eius seruandum vitam. Probat. Nam vnusquisq; ius habet propriæ seruandæ vitæ: ergo dum abscissio mēbri necessaria est, tūc perinde atq; alia medicaminū genera potest illā quisq; sibi optare. Quare & autoritate etiam parentis, aut alius gerētis eius curam, citra publicā facultatem id fieri potest. ¶ Tertia conclusio. Extra hos duos casus nulli per publicam autoritatem, neque per consensum priuatæ personæ licita est mutilatio. Probat. quia vita totiūs ex membris cōstat. Quare sicut homicidium nemini licitum est, ita neque mutilatio. ¶ Adnotandum ergo discrimen est quòd propter spirituale vitium licet quidem respública hominem mutilare, non tamen ipsi priuatæ personæ: sed vice versa, ob corporalem morbum licet infirmo sibi membrum consilio medici abscindi permitti, non tamen hoc respública munus est vt eum cogere possit. Et ratio est: quia vnusquisq; est suæ vitæ custos: respública vero boni communis. Quo fit vt licet homicidium non nisi ob culpam fieri possit: mutilatio tamen licita etiā sit propter corporalem salutem. ¶ Sed nunquid non potest respública, aut pater, aut prælatus filium aut subditum cogere: vt dum ad salutem fuerit necessarium, membrum sibi permittat abscindi? Respōdetur quòd respública in hoc nullum habet ius: prælatus ve-

1. Cōclusio

2. Cōclusio

3. Cōclusio

Adnotandū discrimen.

Rogatio.

Solutio.

RO CO.

rò cogere posset subditum propter singularem obedientiam illi promissam, vt medicamina admittat quæ commodè recipere potest. At verò quòd ingentissimum dolorem in amputatione membri aut corporis incisione ferat, profectò nemo cogi potest: quia nemo tenetur tãto cruciati vitam seruare. Neq; ille censendus est sui homicida. Imò vera est illa Romani vox dum crux illi aperiretur. Nō est tanto dolore digna salus. ¶ Tertia demum conclusio absq; alia exceptione generalem continet veritatē. Nulla enim de causa, præter iam exceptas, vllī licet à se membrum truncare. Summa enim videri potest ad extirpandos carnis agones: quã ob causam Origenes in Hæro. Ecclesiasti. libr. 6. capit. 6. fertur se se castrasse: quò ad literam, vt fortè arbitratur, verbum implet euangelicum de eunuchis qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Quod tamen flagitium illi fuit: vt decretum habet Concilij Nicenici: cano. si quis à medicis distinctio. 55. licet zelus & castitatis indicium, laudi sit illi tribuendum. Neque verò Marcifacium qui, vt eius habet historia, pollicem sibi ex nimia humilitate resecut. ne inuitus sacris initiaretur, laude dignum est, nisi reuelatione aliqua protegatur.

Dubium. ¶ Hoc autem restat haud dissimulandum dubium, vtrum qui, vt exempli gratia dicamus, ferro manum haberet aut quod uis aliud membrum muro illigatum: si ignis flammā ipsum iam iam inuasuram, aut irruentes hostes aliter effugere non posset quàm membrum sibi amputando, id sibi liceret. Apparet enim nequaquam id iure posse. Perinde enim casus huiusmodi habere videtur atque ille quem supra refutauimus. Videlicet si quis tibi mortem minaretur, nisi tu tibi ipsi membrum resecares. Diximus enim id tibi non licere. Respondeatur nihilominus non esse simile: imò in præsentì euentu, nisi meum me fallit iudicium, ius illi misero fauet vt illo modo mortē euadat. Nam quando alter tibi minatur mortem, ab extrinseco est abscissio membri necessaria: & ideo tibi non licet: quando verò alligatus es, iam est ab intrinseco. Quare sicut si te canis dentibus teneret posses partem illam incidere: & si oclusus esses, ex lixe de fenestra posses, cum periculo frangendi membri. Simile ius est in casu nostro. ¶ De irregularitate verò tam mutilantium quàm mutilatorum vt dicere pergamus certum est mutilantem irregularitatē contrahere. Nā cum tot capitulis ciuitatis in titulo de homicidio constitutum sit homicidium irregularitatem inducere: & membrum quodcunq; pars sit vitæ: consequens fit vt mutilator qua-

Vox Marij.

Origenes.

Marcus.

Dubium.

Dubij ex-clusio.

Quando incurratur irregularitas ex membro rō mutilatione.

datenus homicida censetur, hoc est membri occisor, atque adeò irregularis, vt optimè Doctores notant post glossam supra citatam in Clementin. de homicid. vbi ambo componuntur verba, occidere & mutilare. Quare nō sufficit ad irregularitatē quòd quis membrum debilitet, imò fortè neque quod ipsum citra truncationem mortificet. Nam pœna sunt restringendæ, & iura non loquantur nisi de mutilatore. ¶ Adnotauit autem eadem glossa intelligendam esse mutilationem membri principalis: atque hætenus rationi consonat. Exemplum autem quod subdit: nempè quòd abscissio digiti irregularitatem non inducat, non vsque adeò veritatem continere videtur: tametsi plerique Iurisperitorum in eadem persistant sententia, cum hac moderatione: quod digitus ille non sit index aut pollex, quibus diuinum corpus apprehenditur. Et ratio eorum est: quòd ceteri digiti non sunt principalia membra: vt pote qui præcipua non habent officia: iuxta verbum Apostoli ad Roman. 1. 2. vt est oculus, & manus: &c. At vero fortè probabilior est contraria Caietan. assertio: nam reuera digitus quisque officium habet, licet non ita præcipuum sicut pollex aut index. Qui autem particulam tantum digiti vel sibi vel alteri abscinderet, eò non esset irregularis, quòd parum pro nihilo reputatur. ¶ Quòd autem ad mutilatos & truncos descendamus, id primum adnotandum, ob aliam rationem eos haberi irregulares quàm mutilantes. Illi enim quia se cruentarunt, inhabiles facti sunt: isti autem quia suo ipsorum corporis habitu inepti, ac perinde incedentes existunt, vt sacris altaribus administrant. Nam & antiquitus vt Leui. 22. memoriæ proditum est, nullū animal quod cecū esset, aut truncū, aut fractum testiculis factis aut tunsis, licebat offerre Dño. Et enim si ad principum mensas tales non admittuntur administrari, multò minus eos decet diuina mysteria tractare. Hac enim ratione in concilio Niceno eiusmodi corpore vitiatu ab ecclesiastico munere abacti sunt. vt can. si quis a medicis. 55. d. refertur. Post quã sanctionem subsequente sunt aliæ tam concilij Arelatensis quàm Gelasij, atq; aliorum pontificum: vt eadem distinct. can. Hi qui, atque alij, legitur. Atqui illi præcipue à sacris functionibus inhibentur, qui sinistrè Euangelium audientes, quò carni resisterent: volentes secti sunt: quibus canonibus post subscripsit Alexand. 3. toto titulo de corpo. vitiat. Imò & deformitas si grauis sit in oculo, quamuis sit natiuitatis vitium, promotionem prohibet: Qui autem sanita-

Opinio iuris prudentium.

Caietan. opinio probabilior.

Concilium Nicenum.

Concilium Arelatense. Gelasius.

Alexan. 3.

tis

tis gratia medicorum consilio secantur, non ideo redduntur inhabiles ad sacerdotium ut habeatur eadem distinctio, can. si quis pro aegritudine. & de corp. vitiat. utroq; capit. ex parte. Neq; solum membri principalis abscissio, qualis est manus, irregularitatem inducit: ut habeatur cap. expositi. eo titu. quod imò & si quis partem digiti sibi abscidit: ut habet can. qui partem. 55. distin. Sed intelligitur qd sit tanta, ut sine scandalo tangere sacrosanctum sacramentum nequeat: ut exponitur de corp. vit. ca. 1. & cap. ult. Et forsitan leuior causa requiritur in mutilate ut fiat irregularis, quam in mutilato. Nam in mutilante abscindere digitum, ut diximus, forsitan sufficit: quia membrum occidit: in mutilato verò requiritur quod sit vel insignis deformitas: siue à casu, siue à natiuitate proueniat.

Ad primum argumentum.

Ad primum igitur argumentum principale respondetur, id quod est contra particularem naturam fieri posse secundum vniuersalem, ut ascensus aquæ ad replendum vacuum testimonio nobis est. Quare etsi membri amputatio deformis sit corpori: congruere tamen potest tum saluti eiusdem, tum etiam bono communi. Verum est tamen quod respublicæ bene institutæ, quam possunt maximè, abstinēt ab huiusmodi supplicijs. Primum ne pœnam talionis à malefactoribus antiquo more exigant: scilicet oculum pro oculo, & dentem pro dente. Deinde nè dexteram amputent: quæ quidem detruncatio inutilè hominem reddit. Blasphemis autè iure optimo lingua abscidit, & falsis testibus euelluntur dentes. Ad secundum respondetur, quod cum vita non ordinatur ad alium finem ipsius uiuentis, sed solum ad bonum publicum, nullatenus se homo potest illa priuare: sed sola respublica illam habet potestatem: membra tamen ordinantur ad vitam: & ideo persona ipsa quæ suæ custos est vitæ, potest membrum causa vitæ refecare.

Ad secundum argumentum.

Ad tertium deniq; respondetur, qd abscissio membri corporalis eo est licita quod necessaria esse solet vitæ seruandæ. At verò ad salutem spirituales nunquam est necessaria. Nam peccatum per quod anima moritur, ubique & semper voluntati subiacet: aliàs non esset peccatum. Et fidelis Deus, ut ait Paulus, maiorem homini tentationem non permittit, quam ipse per eius gratiam superare potest. Quapropter verbum illud: Si oculus tuus scandalizat te, erue eum: & si dextra manus tua scandalizat te, abscinde eam: non eo dictum est quod esse possit vnquam necessariu: sed vel hyperbole est, vel alium sensum facit moralem de occasionibus

amputandis, ut sancti interpretantur: & nos etiam promodulo illic nostro expositum reliquimus: Vnde super illud Matthæ. 16. Sūt eni nuchi qui se castrauerunt propter regnū cœlorum: ait Chrysostr. Non permembrorum abscissionem, sed per malarum cogitationum interemptionem:

Chrysostr.

ARTICVLVS. II.

Utrum liceat patri filios, aut dominis seruos verberare.

POST mutilationem sequitur de alijs verberibus illi annexis dicere. Et quia non dubitatur quin reipublicæ id sit licitum, inquiritur de patribus an liceat verberare filios. Ait enim Philoso. 10. Ethic. capit. 11. quod patris præceptio vires non habet, neq; cogendi necessitatè, neq; vilius prorsus viri nisi sit princeps: verberatio autem quædam est coactionis species: ergo id patribus non conuenit, neque verò dominis. Secundo arguitur. Si id parentibus ac dominis licitum esset, cum ad fraternam correptionem pertineat, cuiusque personæ idem suffragaretur ius, ut quilibet verberare corripiendo posset. In contrarium autem est illud Prouerb. 13. Qui parcit virgè, odit filium suum. Et infra cap. 23. Noli subtrahere à puero disciplinam. Et Ecclesi. 13. seruo maleuolo tortura & compedes.

Ad primum argumentum partis negatiuæ ex Art.

Ad secundum argumentum

Conclusio.

Ad questionem respondetur vnica conclusione: Patribus tantum ac dominis, aut paternam gerentibus curam puta magistris ac pædagogis verberare licet subditos & flagellare: nequaquam tamen mutilare. Vtraq; conclusionis pars hac ratione probatur. Inter mutilationem ac verberationem hoc interest, qd mutilatio vsq; adeo est maius verberatione nocumētū, ut sit irreuerabile: quale non est verberatio: ut pote quæ sensui daturat dolorè incutit: igitur cum vita totius ex vita membrorum constet, sit ut ad eundem præcisè legitima mutilatio pertineat ratione criminis, qui in vitam ipsam habet potestatem: quæ quidè functio penes solam est reipublicam. Verberatio autem ad faciliorem castigationem, promptiorèq; correptionem spectat: nihilominus & hæc quædam auctoritate exigit, quæ verberans in eum qui vapulat exercet: hanc ergo cum primis pater habet in filios: post verò dominus in subditos: ac demum in discipulos & pupillos magister ac pædagogus. Nam de prælatis, quia publica

ca vigent potestate, ambigi non potest. Res est facillima. At quanuis de patria potestate, scilicet quanta sit in filios, lib. 1. q. statim prima dictum sit, nihilominus hic forsitan studiosus roget quoniam iure negatiua conclusionis pars fulciatur. Apparet enim iure nature liberum esse patribus, non solum verbere, sed etiam mutilatione, & si opus esset, cæde etiam in filios animaduertere. Nam illo iure illis incumbit liberos educare, & moribus instituere: quæ quidè institutio sepius exposcit mutilationis mortisque vindictam. Secundo arguitur. Statim in mundi primordijs non erat alia respublica quam domestica: nempe dum sola familia Adæ orbem possidebat: tunc ergo cum necessaria esset publica scelerum vindictio, consequitur ut patri id incumberet munus. Enimvero Cain dignus erat supplicio capitis nisi ei Deus peperisset: quod & res ipse metu illo maximo, Qui inuenerit me, occidet me, testabatur. Illud ergo supplicium nemo ei poterat infligere præter patrem. Ad hæc, si aliqui essent mortalium sic dispersi uiuentes, ut sub nullo agerent principè, sed vnaqueque domus seorsum uiueret: tunc profecto ratio ipsa docere videtur, ut eos qui commeriti essent mortem, pater posset vel auus eidem supplicio addicere. His verumtamen non obstantibus respondetur ius ipsum nature parentibus eiusmodi ultiones interdicerè, soliq; publicæ potestati tribuere. Idque iure gentium esse confirmatum. Vita enim humana vsque adeo non debet absq; meditati sumo iudicio & iuris ordine extingui, ut id non debeat tantæ multitudini committi quanta est parētum, qui neq; leges sciunt, neq; causarum merita perpendere omnes possunt. Quocirca sic parētibus educare filios natura concessit, ut tamen lineam præscripserit quousq; sua facultas procederet, & vnde publica inciperet: ut. I. si filius, cautum est. C. de patri. potest. & l. Prætor. ff. de iureiur. §. præterea. Et ad secundum argumentum iam loco citato. lib. 1. q. 1. respondimus, Adam habuisse publicam potestatem iure dominij orbis quod penes se tunc temporis erat: aucto vero mortali genere, orbeq; iure gentium per familias distributo, vnaqueq; habuit suum principem. Quapropter, ut ad aliud respondeamus, qui vagi nunc uiuerent, seorsum que & priuatim absq; reipublica, contra hominis naturam degerent vitam: quippe qui suapte natura animal ciuile est, & gregatile. Quare ab illis nullum sumitur contra præsentem veritatem solidum argumentum. Mutilare ergo parentibus non licet, neq; mortalium vlli præter publicam potestatem, sed fustè cædere aut

Obiectio contra conclusionem.

Ratio altera

Solutio.

Qualis sit pater in filios.

ferula. Id enim est illius iure nature concessam. Homo namq; tribus vijs ad virtutem instituitur: nã & ratione ducitur, & metu cogit, & allicitur: premio: antea ergo qd rationis sydus eluceat, natura puidit ut puer & metu cogatur, & allicitur munusculis. Quapropter institutio paterna, quæ prima omnium est, his duobus vitatur. Vbi verò iam ratio suo fruitur lumine, lege tunc incipit & ratione viuere: atq; adeo sub publica potestate. At verò parentum verberatio non vsq; adeo atrox esse permittitur ut habeat citatis legibus. C. & ff. Quare Paulus ad Ephel. 6. Vos, inquit, patres nolite ad iracundiam prouocare filios vestros. Et infra, Et vos domini eadem facite seruis remittetes minas. Vbitam parentes, quam domini admonentur, tam ne animis suos acerbis exterritent: tum præcipue, ut dum bili correpti acerbam inantur, non se obligatos adimplere arbitrentur: sed potius quæ perturbatio animo cominati sunt, sedato post condonent. Ex quo fit patrem inter corripiendum filium posse lethaliter peccare: nempe si iracundia non illi sit rationis miles: sed dux, qui illam suppeditet, & ad eandem iracundiam prouocet filium. Imò verò si ex odio in filium animaduertit, acrius hac ratione peccat quam ex tranus. Et enim apprimè animaduertendum discrimen inter patrem & iudicem. Publica enim potestas, ut supra dictum est, non tam reo ad emendam consulit, quam communi bono ad vindictam: patri verò, ac domino, & pædago non alia ratione verberare suos fas est, nisi quo ad eius emendationem salubrius ei consulitur. Quare & pro ætate, & pro conditione, & ingenio pueri corripiendus est. Imò & Quintili. & qui de educatione puerorum scripserunt, non consulunt ut nimio rigore parentes in suos natos inuehantur. Nam si sint bene nati, solent eos illo rigore ignauos facere ac meticulosos: si verò duri sint ingenij, duriores illos efficiunt. Sequitur ex his secundò solutio dubitationum, an liceat parentibus vulnerare filios, aut dominis seruos. Quatuor enim sunt læsionum genera: scilicet interfectio, mutilatio, verberatio, & vulneratio, hoc est vulneris inflictio: quæ & fustè fieri potest, & gladio, per dyscrasiam & discontinuationem membri citra mutilationem: quare ad atrocem verberationem pertinet, quæ neque parentibus licet, neque verò dominis. Post hæc verò rogitas vtrum liceat etiã eiusdem cœconomis præfidetibus filios aut discipulos verberare etiam clericos, & an incurant canonè, Si quis suadente. De hoc loquitur Syluester. verb. excommunicatio. 6. §. 4. Et quidem Paulus.

Paulus.

Discrimen inter patrem & iudicem.

Quintilianus.

Solutio alterius dubitationis præterea.

Alteræ quæstio.

Syluester. Pauormita.

normita. super cap. cum voluntate, de sent. ex com. distinguit, quod si sint in minoribus ordinibus licet eos verbare correptionis gratia. Atq; id videtur colligi ex eodem ca. §. si vero. Nam dicitur quod possunt clerici seniores, zelo deuotionis adolefcentes in minoribus ordinibus turbantes diuinum officium leuiter percutere: tamē statim sine distinctione subditur, quod possunt etiā obtentu praelationis & magisterij subditos scholares percutere: & expressē, ca. ex tenore habetur qd praelato liceat verberare in ferioem, etiam si sit subdiaconus. Ex quo infert Syluest. quod si praelato id licet, eodem iure liceat patri. Et sic dissecantur Iuriscōsulti de his subditis, qui sunt in sacris. Nam de minoribus nemo dubitat, quin verberari possint. At verò his non obstantibus de praelato, nullatenus in dubiū venire potest quin possit subditos etiā sacerdotes flagellis cedere more cōsueti: vt patet in Decretis, distin. 47. per totū. An verò ex bili arrepto fuste possit eos ferire, nescio an liceret: quia cum modus nō sit cōsuetus, minimē apparet tā castigatio quā in iuriōsa læsio. Attamen consequentia a praelatis ad parētes non est tam liquida quā Syluest. arbitratur. Nam praelati habēt publicam potestātē ac iurisdictionem cum vi coërciua: parentes verò ac reliqui non nisi œconomica. Nihilominus non esset omninō condemnandum, quin magistri possint etiam discipulos ferula verberare, etsi essent in sacris. Sed de hoc scādum est vsui & foro ecclesiastico. Si vero dubitas vtrum dum corripiēdo excesserit, seu praelatus sit seu pater, canonis sententiam incurrat: Respōdetur quod quauis aliquo modo excedat, etiam vsq; ad sanguinis effusionem, dum tamen id præter suam intentionem accidat, nō est cēsendas incurrere: postquam dat operam rei licitæ. Neq; potest homo tam attētus esse quo minus virtutis limitem transgrediatur. Quando verò vsq; adeo esset excessus enormis, vt odij iudicium existeret, tūc sanguinem fundēs, canonem incurreret. Quapropter eadē distinctione, cano. cum Beatus Paulus. & can. disciplina. admonentur lenitatis praelati: nempe nē tam immodicis verberibus quā salutiferis verbis suos subditos insti tuant. De marito autem vtrum vxorem verberandi ius habeat, respōdetur nō esse illis de negandum: quando quidem vir, vt ait Paulus, caput vxoris sit: vt tamen eodem iure dedecus est, atq; adeo nefas, nisi grauisima ingruēte necessitate. Sūt enim barbari qui vxoribus vt mancipijs vtuntur: vt. 1. Politic. author est Aristo. Cum enim duo sint in carne vna, e qua

litate quadam esse decet complexos. Ad primum igitur argumentum responde tur, quod etsi secundum philosophum pater vim non habet coërciuam: quia domus nō est perfecta respublica sicut ciuitas: id tamen duntaxat fit inde consequens quod nō possit aut occidere, aut mutilare, aut alia irrecuperabilia nocumenta infligere: haud tamē vetatur quin leuioribus verberibus possit vti. Ad secundū respōdetur, qd etsi vniciuilibet citum sit disciplina alios instituere & fraterna correptione admonere si sua ipsi sponte audire velint, ad id tamen cogere nemo potest nisi qui curam alterius gerit: quales sunt parentes, domini, ac pædagogii: quibus ideo solis pertinet verberibus castigare. Adde quod etiā iustorum potest eorum minister idem facere: sed præterea id nemini licet. Quare etiam si in flagranti delicto latronem tua deprædantem occupes, tantum tibi licet resistendo eum percutere, non tamen fugientem per modum vindictæ: nisi adeo esset leuis verberatio vt p nulla duceretur.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licitum alicui sit carceri quēpiam mancipare.

POST cædes, vulnera, & verbera, sequitur vt de carcere etiam dicamus, vtrum licitum sit hominem in ipsum includere. Arguitur enim a parte negatiua. Homo suapte natura est liber: secundum illud Ecclesi. 17. Deus reliquit hominem in manu consilij sui: libertati autem incarcerationi obuerfatur: humanæ ergo naturæ repugnat, atq; adeo nemini licet. Si autem illo fine licitum esset, id maxime ad cohibēdum illum nē malefaceret: si autem illo fine licitum esset, idem cuiquēque competeret ius: nā cuiq; licet proximum suū a malo cohibere. Consequēs tamē est falsum: nam inter alias iniurias cōnumeratur: quæ quidem eo grauioribus sunt quo in personam inferuntur quæ plures habet coniunctas: nam tūc iniuria quæ vnum tangit, multos attingit: ergo id nequaquam licet. In contrarium est hystoria Leuit. 24. vbi quidam legitur in carcere de peccato blasphemix intrulus

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Publicæ potestati, eidemq;

demq; soli fas est subditos in carcerē occludere: siue ecclesiastica sit, siue ciuilib. Probatur pars vtraq; cōclusionis. In bonis corporistria per ordinem cōsiderantur. Primum eius integritas, cui per occisionem ac mutilationē nocetur. Secundum, sensualis delectatio ac voluptas quæ per verberationem impeditur. Tertium, membrorum vsus qui per carceres: perque alia quæcunq; ligamina cohibetur. Primum autē nocumentum propter eius grauitatem soli rei publicæ, vt dictum est reseruatur. Secundum verò, quoniam leuius est, parētibus ac dominis permittitur. Tertium ergo, cum non modo via sit ad primum, verum & quædam eius inchoatio: nam ob id reus carceri mancipatur, vt vel auditus supplicio deputet, vel ob leuius crimē illam luat pœnā: concedēsest, vt eidem soli reipublicæ sit deputatum, penes quā potestas est vitæ & mortis. Quocirca neq; parentibus neq; dominis id licet. Hinc fit carcerū duplicē esse vsū in republica. Seruiūt namq; & ad conferuandū malefactores dū eorum causę tractātur ac decidūtur: & præter ea in pœnam: qua plurimū ecclesiastica potestas vtitur: dum ad verbera procedere non potest. Et quod de carceribus dictum est, idem & de exilio cēsendū. Pariter enim libertati cōtrapugnat. Quin verò vt perpetui carceres, ita & exilium morti iure æquiparātur: atq; adeo parentes nō possunt in exilium mittere filios: licet possint ab eo loco eos elongare, qui eorū moribus pestilens est. Posterior conclusio. Qui eiusmodi iniuriōsas læsiones præter iuris ordinē illis intulerit personis, quæ alias sibi habent coniunctas, ex natura rei, si cætera sint paria, grauius delinquūt, q̄ si alijs quæ consanguineis careāt & necessarijs: easdem obtulerint. Tametsi aliū de, nēpe ex qualitate personæ possit etiam aggruari peccatum. Personas coniunctas in præsentiarū appellamus in primis consanguineos & affines: vt patrem, filium, generum, leuirū, &c. vel alia necessitudine œconomica copulatos: vt maritū, vxorem, patronum, & similes. Quin etiā & extra domū amicos atq; alios necessarios. Cōclusio est clara. Nam quanto iniuria & detrimentū in plures profunditur, tanto grauior est: omnes autē coniuncti quodāmodo eandē repræsentant personā. Nam filius est aliquid patris: & vxor aliquid mariti: quin etiā amicus alter ego. Quapropter qui vnū lædit, in omnes iniurius est. Adde quod etiā dum illi personę eā qua delinquis iniuriam non infers, potes & coniunctā lædere. Nam dū tibi vxor in adulteriū sua spōte consentit, aut puella in stuprū, licet volētibus iniurā non facias, illam

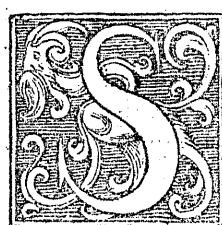
tamē infers marito ac patri. Quod autē aliunde possit excessus fieri, patet. Primum ex dignitate personæ: vt si principē vel optinū virum, vel viduā, vel orphanū, iniuria lacessas, in de grauius peccas. Vnde Ecclesiast. 37. Non despicias preces pupilli, neq; viduam si effundat loquelam gemitus. Hic autē diuus Thom. nil de illo in præsentiarum meminit, qui in alterum sibi coniūctum iniurius est: vt si patrem occidas aut fratrem (hec enim scelera iam speciē mutant,) sed loquitur de personis coniunctis ipsi læso: vbi species delicti non mutantur, sed per accidens crescit culpa.

Ad primū igitur argumentū respondetur, qd licet homo suapte natura liber sit, tamē dū delinquit per abusum eiūsdē voluntatis ius perdit quod habet ad membrorū vsū, & ideo meritō carceri mancipatur. Exēplo nimirum Dei, qui licet fecerit liberū hominē, quandoq; eum arcet: iuxta illud Iob. 7. qui dissipat cogitationes malignorū nē possint implere manus eorū quod cœperant: licet quādoque permittat eos suis obsequi animi morbis. Pariter namque respublica nō de omni culpa carcere tenet reū, sed de grauioribus. Ad secundū respondetur qd solummodo parētes retinere filios possunt, ac domini seruos occlusos in paruū tempus tam in pœnam, q̄ ad eos cohibendos: nam inclusio illa nō habet rationem carceris. Alijs autē priuatis id non licet. Quoniā etsi cohibere quisq; possit fratrem a malo fraternē corripiedo, neutiquām tamen inferendo vim. Quinvero priuati carceres pro enormi delicto iudicantur puniunturq; in republica: sed tantum licet vniciq; delictorē qui sibi iniuriam irrogauerit ad horam detinere, dum eum tradat iustitiæ ministris.

QVÆSTIO TERTIA De furto.

ARTICVLVS. I.

Vtrum furti definitio sit bona.

Secundum rerum ordinem, si pretium earum ac dignitatem æstimes, post homicidium, quo summum bonorum temporalium adimitur, dicens dū statim erat de detractatione ac murmuratione, quibus honor fama que læditur. Hæc enim plurius habentur, quā

Legitima solutio propositæ quæstionis.

Scrupulas.

Responsio.

Aristo.

Ad primum argumentū.

Ad secundū.

Duplicis vsus carcerū in republica.

Exilium.

Postremo conclusio.

1. Argumentū.

Secundum.

Ratio conclusio.

1. Conclusio.

S. Thom.

Ad primum argumentū.

Ad secundū argumentū.

Bb bona

bona externa. Melius est enim, inquit Sapiēs, nomen bonum quàm diuitiæ multæ. Attamē lucidior fiet dispositio si non hunc, sed alium cum sancto Thoma insequamur ordinem: nēpe si prius iniurias expediamus quæ facta cōmittuntur, ac deinde ad alias discurramus quæ cōmittuntur verbo. Nam ratione operis crimi nosior iniuria inest in facto, quàm in verbo. At qui sanctus Thom. q. 66. duos hic articulos de dominio præmittit, quod nos ceu primum fundamentū materiæ iustitiæ atque iniustitiæ cōmutatiue, superiori libr. præiecit, ubi per omnes suos numeros dominiorum materiam deduximus. Primus enim articulus diui Tho. est de rerum possessione in genere: quæ homini statim condito diuinitus cōcessa est. De qua quidē re. q. 1. disputantes constituimus soli Deo in primis rerum dominium iure creationis competere: non modo quantum ad earum vsum, verum etiam quantum ad earum naturas: quas vtiq; creare, annihilare, & alterare præter leges naturæ potest. In creaturis autē corporalibus solum hominem ostēdimus esse rerum dominum, ea scilicet ratione qua libertatem suarū habet actionū ac dominium: Brutum verò minime: ac multò minus rem vllam insensibilem. Secundum autem S. Thom. adiecit articulum de dominiorum diuisione, quā q. 3. factam esse monstrauimus iure gentium: rationesq; latè subiecit ob quas collapsæ naturæ ac prauis affectionibus subditæ diuisionis congruat. Cum ergo tam copiose illic discussa hæc reliquerimus, non est q; sit hic nobis de his articulis verbum aliud faciendum.

1. Argumē. ¶ Primus ergo articulus præsentis quæstionis, est de nomine ac definitione furti: qui apud diuum Thomam est tertius. Et arguitur a parte negatiua, q; furti definitio quā sanctus Thom. ac Theologi constituunt, curta mancaq; sit: videlicet. Furtum est occulta acceptio rei alienæ. Furtum non solum in acceptione cōsistit, sed in retentione: quādiu enim quod surripuit non restituit, furti teneris, ergo non satis est dicere acceptio. ¶ Secundò. Potest quis non modo alienam rem, verum & propriā quā penes alium deposuerat vel impignorauerat furtim capere: quod si alterum celauerit, iniuriam illi irrogat: ergo ad rationem furti non requiritur acceptio rei alienæ. ¶ Tertio. Id quod peccatū minuit non constituit rationem culpæ: occulte autem delinquere peccatum minuit: tum q; indicium sit verecundiæ, tum quod scandalum illa ratione caueatur. ¶ In cōtrarium est quod definitio debet esse breuis cōpēdiōsaq; oratio: sed tribus illis vocibus satis furti natura depro-

mittur: ergo definitio pluribus onerata redundaret.

DE furti tam nomine quàm definitione nō nullam inter Doctores varietatem reperias. Iudōrus namq; lib. 10. eò quod furtum clācularia acceptio sit, putat fur à furo dici, id est a fusco & atro: nempe quod nocturno vtitur tempore. Idem ait Varro de re rustica. libr. 14. Neq; verò Iurifconsultus. ff. de furtis. l. 1. hanc reiecit etymologiā: quāuis & alteram subiiciat vt scilicet à ferendo siue ab auferendo dicatur. Nā & Græcificures φάρασ appellat à φάρα. Perparum tamen refert. Attamen de definitione longius iuris interpretes à philosophis discrepant. Ait enim Paulus eadem. l. furtū est cōtrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etiā vsus eius, possessione ve, qd lege naturali prohibitum est admittere. Et addunt alij quod sit contrectatio rei mobilis: propterea quod Instit. de vscapio. §. quod autem. habetur furtum non fieri loci, aut fundi ac tandem adijciunt, inuito domino. Est tamen iuris Doctores in more, dum genus aliquod definiūt species omnes in definitione subnotare: philosophi verò compendio rei naturam exprimunt, quam post diuisionibus explicatiū euoluunt. Quare definitio auctore Aristotele debet esse breuissima oratio quæ rei naturam compendio explicet: qualis illa est. Furtum est occulta acceptio rei alienæ. In primis enim cum contrectatio solum rei cōtactum significet, accommodatiū dicitur acceptio, hoc est, vsurpatio. Mox amplo nomine rei alienæ, copiosius res omnes furto captas cōprehendimus, quàm si dicas rei mobilis. Haud enim tantum res mobiles, verum & immobiles furto capiuntur, dum subdolè possidentur. Quocirca nihil opus est exprimere, rei vel vsus nam quæ aliena inuito domino vtitur, rē quo dammodo alienam capit, hoc est vsurpat. At qui in hoc quod dicimus, occulta, satis significatur fraudulencia, nam qui clam domino rem capit, fraudem nectit. Atq; eodem verbo designatur acceptionem fieri inuito domino: nam ignorantia causa est inuolūtarij. Id autē quod adijcitur, lucri faciendi gratia: non solum superfluè, verum false adhibitum est: qui enim rem capit alienam, quam in flumen proijciat aut incendio tradat, furti reus est: tamen dum id facit non lucri cupidus, sed vt iniuriam inferat id facit. Igitur ad rationem furti tria requiruntur. Primum quod rationem habeat iniustitiæ in cuius genere constituitur. Et hoc exprimitur cum dicimus acceptio. Intelligitur enim inuito domino, quæ contrariatur iustitiæ

Sentētia Iudōri de origine nominis.

Varro.

Definitio furti secundum Iurifconsultos.

Vitiū Iurifconsultorum in definiendo.

reprobatur præteritade furti.

requisita ad rationem furti.

tiæ tribuenti vnicuique quod suum est: exten diturque adeo ad detentionem. Secundum est quod differat ab alijs iniustitiæ speciebus. Et hoc in specie designatur dum dicitur, rei alienæ, putà ab eo possessæ, qui eius est verè dominus. Nam qui vel membrum alteri abscondit, filiam ve aut vxorem rapit, quibus abutatur, non fur, sed mutilator est, aut raptor, aut adulter. Tertium est quod propriā rationem furti cōplet, ac demum illud à rapina & latrocinio se iungit: videlicet quod clanculò fiat. Oratio ergo horum triū explicatrix, genuina est definitio furti, videlicet, Occulta acceptio rei alienæ. ¶ Hinc fit ineptè diuidi furtum in fraudulentam occultamq; acceptionem & rapinam: Furtum quippe nō est genus ad rapinā sed species illi opposita. Iniuriosa ergo acceptio rei alienæ est quæ primò diuiditur in furtū & rapinam seu latrocinium: vt artic. proximo patebit. Vtraque tamen species ex parte obiecti in quatuor subsecatur. Nā si quod furto rapitur res est sacra, sacrilegiū dicitur: si verò est possessio rei publicæ, dicitur peculatus. De vtroq; legitur. 23. q. 4. cano. quid ergo. si aut furtum sit de grege disperso, dicitur abigeatus. Et qui pecora sic vel armenta abigit, nuncupatur abigeus. De quibus extat titulus. 47. libr. digestorum. Quarta denique species est plagiarū siue plagium: putà furtum hominis vt vendatur. De quo etiam extat titulus ad. l. Flau. de plag. Et enim qui seruum vel ancillam dominici suo auferet, verè fur est: possidet enim seruus vt pecus. Nisi ancillam in tempus caperet turpitudinis gratia: nam ille fornicator esset, non fur. Sicut raptor est qui ea de causa rapit virginem. Quid autem si quis filios aut vxorem alicui auferret, vt venderet? vtrum esset furtum: iam superior lib. responsum est, q; cum pater non sit verè dominus filiorum neque vxoris, illud nō est furtum, sed plagium vel captiuitas.

Obiectio. ¶ Contra hæc autem forsā quis arguat. Dum filius clam patre, vxor ve nesciente marito aliquid ei surripit, accipit rē alienā: & tamen neuter censetur fur. Respondetur q; vbi res nō est tanti pretij nō censetur filij acceptio furtum: eò q; non fiat inuito domino. Quicumq; enim parentum iure præsumitur pro cōditione sua & statu indulgere filio minores sumptus, & multo iustius marito vxori. Quando verò res esset magni ponderis, ita vt merito pater aut maritus cēsetur inuitus, profectò vere esset furtū, vt bene adnotauit Syluester ver. furtū. §. 1. & teneretur filius ad restitutionem si peculum haberet castrense: hoc est militaria stipendia, vel alia bona libera: vel saltem posseda

in diuidenda hæreditate id patefacere. Et pariter de vxore censendum. Tametsi quātum ad excommunicationis censuras nunquam præsumendus est pater tam acrispirituali mucrone aut vxorem aut filios sauciare.

Per hæc ergo clarent argumentorum respōsa. Ad primum nanque respondetur quod peccati occultatio esse potest aut causa ipsius aut circumstantia. Causa scilicet quando delinquens occultatione vtitur vt tutius delinquat vt patet in fraude & dolo. Quare tunc non diminuit peccatum, sed suam per se cōstituit speciem, putà furti (vt dictum est) vt distinguitur à rapina. Tunc autem occultatio est circumstantia quando is qui peccare decreuit ob verecundiam aut ob cauendū scandalum in tenebras se abdit vt suam expleat libidinem: & tunc diminuit rationem peccati. ¶ Ad secundum argumentum respondet Diuus Tho. detinere alienum inuito domino, eandem habere rationem nocuenti atque iniustam acceptionem: ac perinde ad rationem furti reduci super quo responso multa Caietan. commentatur. At vero cum bis lib. præcedenti. nempe. q. 6. art. 1. & q. 7. art. vlti. hæc scatis fuerit à nobis discussum, nō opus est pauca hic adhibere. Sed recolere, præceptum restitutionis affirmatiuum esse, præcipiens bonum opus: includit tamen negationem retinendi quæ est prohibitio mali, qua ratione affirmatiuum habet cum furto. Igitur hoc quod est detinere, nō adhibet peccatum nouum illi quod est accipere: sed est illius cōtinuatio tanto grauior, vt illic diximus, quāto diuturnior. Si autem nouus adhibeatur positiuus actus, scilicet si proponas nō redere, aut si re aliena ad consumendū vtaris, non proponens damnum soluere, illi actus sunt multiplicatā delicta, contra eandem negationem non retinendi inclusam in eodem præcepto. At verò contra affirmationem restituendi recenter peccatur quoties retinens alienum aut videt dominum egerere, aut eum petere audit, nam tunc nouo iuris merito restituere tenetur.

¶ Ad tertium argumentum subobscurè idē S. Doctor respondet. Sensus eius tamen est, quod qui rem suam quæ penes alium est, videlicet penes illum qui illā vel rapuit vel in deposito custodit, furtim rapit, fur ob id censendus est: quæ licet simpliciter sit sua: est tamen alterius secundum quid: scilicet vel quātum ad custodiam, vel quantum ad detentionem. Videtur autem hæc solutio nonnulla complicare facta. Primum q; res rapta nullatenus raptoris est, res enim illius tantum esse dicitur, qui iure possidet, quod latroni non competit: imò deti-

Ad primum argumētū.

Ad secundū argumētū.

Ad tertium argumētū S. Thomas.

Prima obiectio aduersus solutiōnem. S. Thomas.

nendo mortaliter peccat. Secundo hæc solutio nis sententia falsa est: nempe q̄ qui rem capit suam furtum faciat: quando quidem non solum vulgari sermone non reputatur fur nisi qui alienum capit, verum & iura id decernunt: vt patet. l. si is qui rem. i. ff. de furtis. vbi habetur q̄ qui rem quam commodauit furripit, non est fur. Quapropter si postquam res quispiam ex me sustulit, vi statim ab eodem extorqueam, non ero fur rei. Respondetur mentem sancti Thomæ legitimam esse, quam ipse statim artic. 5. eiusdem quæst. patefacit. Si enim ego apud quendam rem meam deposui, vel ille mihi eripuit, & clam illo accipio, propterea censeor fur: quia ille nesciens me accepisse tenebitur ex conscientia mihi restituere: & eadem ratione si auferam à latrone ipso inscio. Atq; hac de causa ait rem illam quodammodo esse illius feruantis depositum: nempe quantum ad ius custodiendi: quietiam & illius qui rapuit: quia debet illam seruare ad restituendum. Quare ego non possum priuata autoritate vi aut fraude illam capere.

ARTICVLVS. II.

Utrum furtum & rapina specie differant.

Vanuis ex præcedenti articulo solutio huius quæstionculæ facile colligatur: maioris tamen claritatis gratia de eadem differentia rursus quaeritur. Nempe an inter furtum & rapinam sit specifica differentia. Arguitur nanq; à parte negatiua. Primum quod non videntur differre nisi tanquam occultum & manifestum: quæ quidem qualitates in alijs peccatorum generibus non variat species: vt si in publicum peieres aut in secreto. ¶ Secundò, quia differentia specifica à fine & formali obiecto sumitur, quod furti & rapinæ idem esse videtur: nempe vsurpatio alienæ rei. ¶ Tertio, sicut rapitur pecunia ad vtendum ea, ita & puella ad abutendum: raptus autem puellæ siue publicè fiat, siue secreto, speciem non mutat: ergo neq; raptus pecuniæ. ¶ In contrarium autem est Philosophus. 5. Ethico. capi. 2. vbi furtum & rapinam diuersas species constituit.

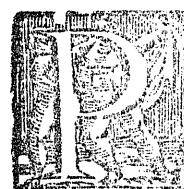
Conclusio re sponsiua. Probatio conclusiois. Ad quæstionem breuissimam conclusione respondetur. Furtum & rapina differunt specie. Probatur. Differentia specifica actuum at-

tenditur penes formalem, eandem que proximam differentiam obiectorum: hæc aut in furto & rapina est specifica: ergo eiusmodi crimina differunt specie. Probatur minor. Vicia hæc ambo in hoc conueniunt q̄ sunt conmutatiuæ iustitiæ aduersa, quatenus per vtrâque istarum acceptionum iniustus fit, puta ius alienum violatur: iniustus autem, vt illic habet Aristoteles, nemo nisi iniustus contraq; suam voluntatem patitur: inde ergo actiones istæ iniuriöse sunt quod contra voluntatem domini fiunt, qui ideo inuoluntarium patitur: at verò inuoluntarium, vt. 3. Ethico. author est Aristoteles, dupliciter fit: nempe aut per ignorantiam aut per violentiam. Furtum autem ex sua ratione dicit acceptionem ignorante domino: rapina verò eodem consilio ac vim patiēte: ergo furtum & rapina differunt specie. Itaq; non ad rationem alieni aspiciendum est quæ est materiale obiectum, sed ad rationem inuoluntarij. ¶ Differentia est quam non solum morales philosophi, verum & Iuriconsulti qui ex eadem philosophia suas leges elicerunt, agnoscunt: vt patet. l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. & apud Vlpianum. l. fur. ff. de furt. Est autem ne quis decipiatur meditate consideranda. Cogitare enim quispiam posset aut in hoc consistere q̄ furtum fiat in tenebris: vt Exod. 22. habetur: rapina verò sub lucem diei. Aut q̄ furtum in absentia domini committatur: rapina vero in eius presentia. Cum tamen in neutra istarum ratione discrimen consistat. Sed differentia est quod furtum sit absque violentia: rapina verò & latrocinium violenter. Hinc enim vt artic. vltimo videbimus, augetur rapinæ culpa præ illa quæ est in furto. Ex quo fit vt presente domino furtum fieri possit: sicuti & eodē absente, rapina. Exempli gratia, si presente patrono impurus homo in ædes insulset, illumq; vel resistentem opprimat, vel ne resistat alliget, aut in cellam includat, aut talem ei incutiat metum vt taceat: quanuis inermis id faciat, habetur raptor & latro: quia vim infert. Si verò patronus etsi non consentiat, tamen ob suam modestiam taceat, latronis parcens vel honorari vel vitæ, non erit rapina: sed furtum. Eadem ratione si ædes quis vi aggrediatur, licet nemo sit intus, erit rapina. Quo fit vt latrones qui vias publicas obsident non fures modo sint, verum & raptores. Distinctio autem quæ habetur. l. 2. de furtis. vbi distinguuntur duo furto- rum genera: quorum alterum est occultum, alterum verò manifestum: nihil facit ad rem. Non enim accipitur illic manifestum pro rapina, sed pro eo casu quo fur in flagranti delicto comprehenditur, vt continuo exponitur. l. 3. Omnia

Ad primum argumentum. Omnia igitur argumenta soluta restant. Ad primum enim respondetur quod peccata alia ab iniquitatibus iniustitiæ non habent pro obiecto inuoluntarium alterius, sicut furtum & rapina: & ideo ex diuersa ratione voluntarij non variatur species, sicuti hæc. ¶ Et per hoc responsum etiam est ad secundum, quod est circa idem versetur obiectum materiale & remotum scilicet alienum: tamē formale & proximum non est idem. ¶ Ad tertium respondetur quod raptus puellæ quantumcumque respectu aliorum occultè fiat, puellæ tamen semper est notus: & ideo quia illa semper præsumitur restituisse, dicitur raptus.

ARTICVLVS. III.

Utrum furtum sit genere suo peccatum mortale.

ost quam dictum est quid sit furtum, quomodoq; à rapina differat, quaeritur de vtriusque natura, an sit genere suo mortale delictum. Et quod historia filiorum Israel expoliantium Aegyptios toties iam expositam nullam faciamus, arguitur primum. Qui rem suam vel penes alium depositam, vel furto sublatam fur tim capit, vt fur iure habetur: & tamen non peccat postquam iure utitur suo: ergo furtum non est peccatum. ¶ Secundò arguitur: cum id quod quis inuenit aut casu repererit nulli restituit, furtum committere videtur: & tamē si ad naturalem æquitatem spectes nullum est peccatum: nam, vt habetur Instit. & ff. de rerum diuision. quod nullius est, occupanti conceditur, & re vera quarum rerum dominus non comparet, nullius esse censentur.

¶ Quod autem non sit genere suo mortale, tertio loco probatur. Tū ex illo Proverbi. 6. Non gradis est culpæ dum quis furatus fuerit: tum quod si est rei modicæ, non est cur sit mortale: tum maximè quod si mortale esset, cum sit contra iustitiam & pacis quietem, dignum esset pena mortis: illa autem non apparet digna quæ furibus infligatur, sed satis est vt multiplicatū restituat furtum, secundum illud Exod. 22. Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Id quæ habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugiti. ¶ In contrarium autem est quod nemo secundum diuinum iudiciū, nisi ob mor-

tale delictum, vehementi percussitur maledictione: fures autem acri animaduersione damnantur verbis illis, Zachariæ. 5. Hæc est maledictio quæ egreditur super faciem omnis terræ: quia & omnis fur, sicut ibi scriptum est, iudicabitur: & omnis iurans ex hoc similiter iudicabitur.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Furtum, fortiori que ratione rapina, peccatum est, id quæ genere suo mortale. Probatur. Delictum mortale, vt identidem dicere consueuimus, inde perpenditur, quod charitatem extinguit: quæ vita est animæ: furtum autem est huiusmodi: ergo est mortale. Probatur minor. Illud delictum quod virtuti aduersatur, & reipublicæ necessariæ, per quam scilicet pax quies que eius seruatur, extinguit charitatem: furtum autem aduersatur iustitiæ, in qua tota mortalium fides, humanaq; societas salua consistit. Nam per furtum ciues expelluntur iure suo, atque adeo pax ciuitatis perturbatur: est ergo contra charitatem: sed tamen tanto grauior rapina, quāto vis peior est fraude. Dictum autem est, genere suo, propter rationem explicari solitam in leuitate materiæ quæ culpam attenuat. ¶ Conclusio clarissima ac perinde omnibus cōpertissima est sed tamen de furti comparatione ad alia crimina posset quis, neq; immerito dubitare, vtrū sit genere suo omnium peccatorum contra Decalogum minimum, an peiorem obtineat gradū. Primum enim de fornicatione affirmat Martinus tract. de Tempe. quæstio. 2. minoris esse culpæ genere suo quā furtum. Cuius potissimum fundamentū est, quod fornicatio non est natura sua mala, & ideo prohibita. Imò verò ob id tantū est mala, quia prohibita: nempe lege veteri. Deutero. 23. Non erit meretrix ex filiabus Israel: & noua, ad Ephe. 5. Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus non habebit hereditatē in regno Christi. Et eodem applaudit Durandus. 4. Sententi. distinct. 33. quæst. 2. Preterea quia furtum est contra iustitiam, fornicatio autem non nisi contra temperantiam, nā qui fornicatur, vt ait Paulus, in corpus suū peccat: iustitia verò præstantior est: quin verò, vt libr. 3. definitum est, omnium moralium præstantissima. At verò diuus Thomas. 2. 2. quæstio. 154. artic. 3. contrariā habet sententiam: nempe fornicationem genere suo grauius esse flagitium, quā furtū. Nā de adulterio nemo dubitat: propter iniuriam quæ fit alteri coniugi. Et re vera hoc nemo sane doctus negare potest. Et primū ratio Martini ac Durandi peior est multò quā eorum conclusio. Dicere nanque fornicationem non esse

Cōclusio re sponsiua. Ratiocōclusiois.

Dublatio.

Martinus. Prima ratio. Martini.

Secunda ratio.

S. Thom.

Ad primum argumentū

Martini. esse contra ius naturæ, error est hæresi proximus. Nam consequens inde protinus fieret, gētibus ante legem scriptam nō fuisse delictum: quin verò neque post scriptam: quia lege Moisaica non tenebatur. Ratio ergo, vt fornicatio genere suo grauius sit peccatum, est quòd peccati grauitas potissimum ex obiecto est perpēdenda: malum autē fornicationis est nocumen tū vitæ futuræ prolis. Nam quæ ex vago concubitu nascitur, si ad rei naturam spectes, neque educari rectè potest, neque ali commode: vita autem præstantius bonum est exterioribus bonis quæ furto auferuntur: quare fornicatio non solum natura sua est mala, verum & furto iniquior. Neque verò ratio quam contrā idem author obmolitur digna est morali philosopho. Ait quippe hoc esse accidentarium fornicationi quòd malè educetur alatur quæ proles: nam potest fornicarius tum facultatem habere maiorem, quàm cōiugatus: tum etiam propositum firmitus alēdi: quin verò di tandi suos liberos. Non inquam hæc ratio digna est philosopho. Quin verò id quod ipse dicit accidentarium est: hoc autem quod nos dicimus, conditioni vagi concubitus natium. Nam ex natura rei, qui non sunt matrimonio iuncti non possunt bene alere prolem. Et re vera si argutia Marti. vilius esset momenti, tunc sequeretur matrimonialē coniunctionem nō esse vinculum naturale. Inde enim hoc habet quòd natura eius est, vt sit bene educatiua prolium. Et tamen vsu nihilominus accidit vt sæpe coniuges neque facultatem habeant neque verò voluntatem eas educandi. Est ergo existi mandus actus ex natura, & non ex accidente. Cum ergo dicimus bonam educationem, naturalem esse matrimonio, non autem fornicationi: non de actione loquimur. Nam illa aliū de impediri potest: vt iam modo dicebamus, sed de naturali potentia. Quin verò & simplex per mollitiem pollutio, eo turpior est ac peior, non modò furto, verum & fornicatione, quòd seminatio nemini licita est nisi ad fructus ferendos, quare illa, quia frustranea est, maiorem habet iniquitatem. ¶ Ad aliud verò Martini argumētum responderi possit quòd quauis fornicatio non esset contra iustitiam, non tamen inde sequitur nō esse grauius: quia neque si iustitia sit præstantior virtus, sit consequens vt omne opus iustitiæ excedat quòd cunque temperantiæ, quoniam satis est fornicationem esse contra melius bonum putà contra vitam. Sanior autem solutio est quòd fornicatio est etiam quodammodo contra iustitiam quæ erga futuram prolem seruanda est.

Constituitur autem principaliter in sepe in temperantiæ, non ex eo vt quosdam audiui, quòd præcipue in illo actu consideretur delictio: nam & eadem est pariter in adulterio præcipua: nihilominus est contra iustitiam. Sed quia ille actus non est contra personam actu existentem: neque verò quæ præcesserit, sed contra illam quæ est tantum in potentia.

¶ Aliter tamen nos possumus contra nos ipsos arguere. Vitium furti expressè prohibitum est in Decalogo, non autem fornicatio: ergo furtum est peius. Mox. Nulla fuit vnquam tam barbara gens quæ ignoraret furtum esse peccatum, quatenus iniuriosum est: & tamen multæ ignorauerūt in lege naturæ fornicationem esse peccatum: imò verò vsque adeò aliquæ poterant esse agrestes, vt talis ignorantia esset illis inuincibilis: patētior ergo est culpa furti atque adeò grauior. Deinde. Furtum etiam nunc maiori infamia denotatur quàm simplex fornicatio: est ergo fædius ac perinde atrocius.

¶ Ad primum tamen respondetur consequentiam esse nullam. Ponunt enim, vt supra diximus, in Decalogo præcepta quæ apertam habent iniustitiam: sicuti adulterium: nihilominus fornicatio, quæ ad illam reducitur, peior est quàm furtum. Alioquin probares etiam furtum esse peius nefando crimine, quòd illic non exprimitur. Ad secundum respondetur, quòd quauis furti nequitia apertior sit, non tamen inde sequitur esse peiorem. Nam etsi ratio iniustitiæ latentior sit in fornicatione, militat tamen contra maius bonum. ¶ Ad tertium denique negatur maioris infamiae esse furtum quàm fornicationem: nam honestæ mulieris pudentius est fornicationem quàm furtum fecisse, sed viri propter corruptissimam consuetudinem minoris illam æstimant. Et quauis minoris esset infamie, non inde fit consequens vt sit minus peccatum: quoniam Gregorio autem peccata carnalia sunt minoris culpe & maioris infamiae quàm spiritualia. Et blasphemiam citra dubium peior est furto: & tamen non de illa tam pudefiunt homines quàm de furto.

¶ Hac autem veritate nihil obstante, nempe quòd fornicatio genere suo grauius sit peccatum, esse tamen potest in indiuiduo furtum quòd sit longè fornicatione scelestius: vel ratione quantitatis: vel ratione illata vis: quin verò grauius quàm adulteriū: vt si decem millia ducatorū quis deprædaretur. Quinimò & qui amplissimam domum ac familiam expoliaret grauius peccatum committeret quàm si faceret homicidium plebei hominis. Est enim fallacissima regula, collationem quæ est inter species

Obijctur
rursus contra
præfatam
tatem.

Ad primam
obiectionē.

Ad secundū

Ad tertium

Pulchra
imitatio
præ
teritæ
conclu
sionis.

cies virtutis aut vitiorum ad singula indiuidua applicare: quippe in quibus possunt esse aliæ qualitates augentes aut minuentes rationem virtutis ac vitij. Pari modo infamatio & contumeliatio genere suo grauior est furto ex obiecto. In summa, cū bona externa sint inferiora quàm fama & vita, furtum genere suo minimū est peccatorum Decalogi.

¶ Inter argumenta contra hanc cōclusionem primum facit diuus Thomas de furto filiorū Israel in Ægypto, quòd nullum fuit peccatū: sed iam lib. 2. satis dictum est illud nullam habuisse rationem furti. Nam præterquam quòd Deus tanquam rerum dominus citra vllam dispensationem potuit illos eiusmodi bonis donare, tanquam rectus iudex soluit illis mercedem in sumptu laboris in luto & latere. ¶ At ve

ro vtrū liceat principibus Deum in hoc imitari vt aliquid occultè præcipiant quòd citra publicum tumultum ministri teneantur exequi: Verbi gratia: Si princeps præciperet aulico aut bonis aut vita quempiam priuatim expoliare, vtrū teneretur ille exequi. Respōdetur quòd si dicta causa lataque condemnatio sententia id faciat, citra dubium parendum ei est: quoniam expedit quandoque eiusmodi executiones secretas esse. Et tunc illud non esset furtum, sed executio pœnæ. Quòd autem citra iudicij formam & ordinem id imperet, nefas est: neque parendū est illi: quoniam & princeps tēetur iudiciario ordine procedere. Si quidem non est Deus, qui errare non potest. Nisi forsan, quòd quàm rarissimè accidere solet, in aliquo casu: qui cū patentissimam haberet iustitiam, neque moras ferret, neque strepitū publicum. Quando verò Publicitus indicitur bellum, tunc nisi iniustitia causæ manifesta esset, iusio principis pacare debet militum cōscientias, vt Aug. 23. q. 1. can. quid culpatur, admonet. ¶ Ad aliud verò quòd primo loco posuimus argumentum de illo qui res suas proprias vel furatur vel rapit, ar. 1. partim dictum est, & partim modò dicendum superest. Restat enim dubium illic prætermissum vtrū liceat cui

Scrupulus.

Solutio.

Augustinus
Ad primum
argumentū

D. Thomas

Dubitatio.

cunque autoritate priuata id quòd sibi debetur recuperare. Ad quod S. Tho. respondet negatiuè: nam si rem illam apud illum de posueras quam ipso nescio furaris, agrauas illum, vt tibi nescio furti restituere teneatur. Si verò ille contra ius vsurpauerat, inde peccas quòd transgrederis iuris leges, priuatim vsurpando iudicium quòd publicæ potestati conuenit: quòd quidem mortale delictum est: idque civili lege acerrime prohibitum. ¶ Sed tamen operæ pretiū est hoc locupletius explicare. Quid enim

faciet miser qui nullatenus res suas via iuris recuperare potest? Est nāque in regulis iuris lib. 6. q. nemo re aliena ditari debet. Respōdetur ergo tam de culpa, quàm de restitutione. Licet nanq; cuique priuata autoritate sua capere, dum modò istæ adsint conditiones. Prima, vt omni proculdubio certissimus sit rem sibi esse debitam: nam vbi quippiam est dubietatis, nequaquā id licet iuris ordine prætermisso. Quapropter famuli siue principū siue inferiorum dominorum nullo iure possunt quippiam furtim à suis heris furripere: eo obtentu quòd nō satis pro suo seruitio & famulatu repēsunt illis. Solent enim creberrimè hæc sibi apud cōfessarios obtendere. Quibus tamen respondendum est, quòd si pretiū illud de quo inter ipsos conuentum est nō possunt alia via extorquere, possunt quidem id latenter eripere: illud autem auctarium quòd famuli ipsi putant sibi in super adhibendum, nequaquā nisi vi aut fraude coacti à dominis fuerint seruire. Volēt namque nō sit iniuria. Et ideo si non vis illo pretio seruire, abi. Secunda conditio est, vt omnia expertes certus sis te non posse, via iuridica rem tuam recuperare. Nam aliàs publicæ potestati iniuriam faceres. At verò in tali casu distinctio ne opus est. Aut enim impossibilis illa inde nascitur quòd tibi instrumentis que cares, quibus ius tuum probare possis: & tunc nequā quā licet per vim res tuas furripere: nam vim inferre nemini priuatim licet, nisi vt vim vi in flagranti delicto repelet. Quare si alia via rem tuam acquirere nequis, nullū tibi restat remedium, potius nanque publicæ quieti consulendum est, quàm tuo priuato commodo. Quare vnusquisq; sibi provideat qua cautela res alienet suas. Si verò via latenti citra scandalum potest eiusmodi tibi debitum furripere, aut tibi compensationem facere, licebit quidem: dum modò periculum caueas nē debitor ille tuus restitutionem iteratō faciat. Et hoc quantum ad excusationem culpæ. Nam quantum ad restitutionem, dum modò tibi euidenter constet rem esse tuam, licet contra ius non expectata publica autoritate etiam per violentiā illam debitori eripias, nihil restituere teneris. Neque ad excommunicationis censuras respondere cogaris: sed pœnas duntaxat condemnatus luere. Secundò modo cōtingere potest occludi alicui viam recuperandi rem suam, non quòd probationes non sint legitimæ, sed propter iudicis iniquitatem qui renuit causam decidere: tunc enim ratio apparētius euincere videtur, licere etiam per vim vniciq; rem suam capere: nam princeps hac ratione potest alteri bellum

Conditiones
quas ad esse
oportet vt li
ceat tunc
priuata au
toritate sua
recuperare

lum indicere: nempè quia alium non habet iudicem qui ius sibi reddat suū. Nihilominus respondetur, neque tunc fas esse rem per vim patenter aggredi. Sed si latèti via eripi nequit, vel ad eūdus est superior, vel si nullum aliud remedium superest, potius ferenda est bonorum iactura, quàm vi rempublicam perturbare: vt in hac quæst. arti. 8. docere videtur diuus Thomas. Eò potissimè quòd similis casus vix contingere potest. Vbi tamen tam barbara esset respublica aut tanta tyrannide oppressa, vt nemo posset ius suum obtinere: tunc si citra armorum stridorem posset quis etiam cum aliqua violentia in suum se ius restituere, nò prorsus esset iniquitas. Dico in ius externorum bonorum. Nā vindicare se nullo casu liceret. Vt si iniuriam passus es, etiam si obtinere ius nequeas, nequaquam tibi licet illā priuatim vindicare. Neque simile est de principibus. Nam ille penes quem est summa reipublicæ, non solum est eius iudex, verum & externorum hostium ad iniurias, non modò propulsandas, verum etiam vlciscendas.

Ad secundū argumentū. **D. Thom.** **Duplex genus rerū inuentarum.** **August.** Secundum autem argumentum materiam tangit inuentorum: ad quòd sanctus Thomas per hanc distinctionem respondet. Sunt quædam inuenta quæ nullius vnquam fuerūt propria: vt lapilli & gemmæ quas maritimum littus procreat. Et talium inuētores nulli restitutioni subduntur: quoniam quod nullius vnquam fuit, occupanti conceditur. Instit. de rerum diuisione. §. ferè. & ff. eodē titul. Atque eadē est ratio de inuentione vetusti thesauri: videlicet cuius domini nulla extare potest memoria. Nam iam tum ille thesaurus perinde habet atq; aurifodina quā terra nutrit. Præterquam q̄ legibus ciuilibus medietas domino agri adijcitur, perinde ac si eius fructus esset. Quod quidem ciuile ius vetustissimū esse ostendit Euangelica Parabola de inuēto thesauri in agro alieno, cui ad prudentiam apponitur quòd illud prius coemerit quàm thesaurum proderet vt integer sibi obueneret. Sed alię sunt res inuētæ in terræ superficie, vel alibi recenter perditæ, aut depositæ, quarum idcirco domini aut hæredes superstitites esse censentur. Et istæ, ait sanctus Thomas, accipi non possunt animo retinendi, nisi constiterit dominum pro derelictis eas abieçisse, secundum verbum Augustini 14. quæstio. 5. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. ¶ Est tamen exponentibus nobis per singula discurrendum. Et primū quòd in littore maris lapilli inuenti, sint inuentoris, expressa est iuris definitio, Institu. de re-

rum diuision. §. lapilli. & ff. eodem titul. Item lapilli. Et ratio est, quia littora iure gentium manserunt communia. Atque idem est iuris naturæ iudicium de auri aliorumq̄ metallorum venis, quæ sunt in visceribus terræ. ¶ Dubitare hinc tamen quis posset propter nostrates qui ad Occidentalem continentem auri gratia aduolant, an liceat cuicumque vnus nationis ad aliam quæsitum aurum peregrinari. Apparet enim id vniciuque eadem ratione licere postquam iure gentium non fuerint res istæ diuisæ. Respondetur tamen hoc duntaxat iure non esse omnino licitum, nisi incolæ ipsi consentirent: aut pro derelictis eisdem thesauros haberent: nam regiones iure gentiū diuisæ sunt: & idè licet gentibus illius regionis sint res illæ communes, tamē non possunt aduenæ incolis inuitis easdem res vsurpare. Neque enim valent Galli hac de causa ad nos penetrare, neque nos ad illos ipsi inuitis: sed hoc aliū est loci disputare. ¶ De thesauro autem, vt bene ait sanctus Thomas, eadem est ratio naturalis. Thesaurus enim est, vt habetur in l. nunquam. ff. de acquirend. rerum domin. vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat. Quapropter illos thesauros capere nullam habet rationem furti: vt habetur in l. falsus. ff. de furtis. Et ratio eiusdem legis est quòd non fit furtum, nisi sit cui fiat. ¶ Quapropter qui in fundo suo eiusmodi thesaurum inuenit, inuentori cōceditur: vt habetur Institu. de rerum diuisione. §. thesauros. & C. libr. 10. de heres. l. vnica. At verò si quis in alieno agro dedita opera inconsultoq̄ domino illud quæritando inuenerit, iure ciuili, vt habetur eiusdem proximis citatis legibus, totus thesaurus est domini fundi: quia inuentor fur reputatur. Si autem fortè aliud agens repererit, dimidiam partem, inquit lex, retinebit, atque alteram dabit domino. Idque forsitan ad seruandam pacem. Atq; idem est ius de illo qui in ædibus quas emit thesaurū eiusdem generis inuenit: licet sint qui id negēt. Nā profectò eadem est ratio: etiam si eandem ob causam ædes emerit, eadem vsus prudentia quam Christus in euangelio laudi tribuit. Secus autē si in muro domus, aut in eius penetralibus pecuniam aut aliud quippiam repererit, quod antiquus possessor illic posuisset & per obliuionem reliquisset: tūc enim eiusdem possessoris est aut suorum heredum: vt habetur in l. a tutore. ff. de rei vindicatio.

¶ Hinc fit opinio Paludani in 4. distin. 15. quæst. 3. dicentis iam ex consuetudine vnuerfos thesauros, vbiuis reperiantur, esse priu-

Dubitatio.

Ratio dubitandi. Respositio.

De inuentione thesauri.

principum, nò esse auscultandam: vt bene ait Syluester in verb. inuentum. §. 13. quoniam talis consuetudo in republica bene instituta nò est introducta. In Hispania nanque istæ leges citatæ ad literam seruantur: quare si contraria consuetudo alicubi obtinuit, est per vim, contra ius naturæ & gentium. Habetur enim Institu. & l. citata, quòd Adrianus naturalē equitatem sequutus, ei cōcessit qui thesauros inuenit. Et lilla Codicis, de thesaur. Inuentori, inquit, liberam tribuimus facultatem, nē vltius Dei beneficium inuidiosa calumnia persequatur. ¶ Vtrum verò princeps quotam aliquam ab inuentore exigere valeat, quis fortè dubitet. Respondetur autem nullam in tali exactio- ne apparere iustitiam: & ideo in Hispania non est in vsu: neque vbi esset crediderim conscientias obligare, sed inuentorem secundum ius commune posse bona conscientia possidere. Nam dictus titul. Institut. nihil meminit principis: sed vbi ait quòd qui repererit in loco alieno medietatem det domino, subdit quòd pari ratione si inuenit in loco Cæsaris, dimidium det Cæsari: & si in fiscali loco vel publico det etiam medietatem fisco. Et idem legitur in non intelligitur. ff. de iure fisco. §. si in locis. Quæ quidem leges non loquuntur nisi vbi loca sunt propria principis aut ciuitatis. Quocirca princeps tanquam dominus non potest quippiam exigere quando thesaurus in fossus est in loco cuius: nisi forsitan ingruentia graui necessitate publica, tanquam gubernator potuerit id genus tributū petere: quod nescio an satis probarem. ¶ De metallorum autem venis vsus iam obtinuit, vt pars quinta obuenerit principi: eò quòd venæ illæ sunt res naturales, quæ quodammodò in bonum publicum mettalla progignunt. ¶ Multò autem maius dubium est de rebus inuentis quæ non sunt thesauri, sed præsumuntur habere dominos. Est quippe ferè vnus cōsensus tam Theologorum quam Iurisconsultorum, vt Summistæ aiunt, verbo, inuentum: quòd sunt pauperibus restituendæ. Hoc autem primū rei huius vt confessum supponamus, quòd inuentor sedulo tenetur dominum perquirere bona fide, & præconio publico, atque alijs vijs pro rei quantitate commodis: alioqui furti reus habebitur. Illa autem adhibita indagine, licet ergo non audeam contra communem opinionem asseueranter quippiam affirmare, sunt tamen mihi grauissima argumenta quòd inuentor possit sibi in conscientia retinere. Probatur. Iure naturæ & gentium illa sunt inuentoris: & nullum est ius,

Syluester.

Quæstio.

Solutio.

De metallo ru venis.

Opinio cōmunis de rebus inuentis quæ nō sunt thesauri.

Paludanus.

aut Euangelicum, aut ecclesiasticum, quod illa tribuat aut pauperibus aut cuius alteri: ergo potest inuentor sibi capere. Probatur prior præmissa. Res, vt libro. 3. dictum est, ius naturæ non diuisit, sed permittit in communi possideri: ius autem gentium, id cuius non extat dominus, primo occupanti permittit: res verò illa cuius dominus post legitimam diligentiam non comparet, perinde habet, ac si nullius esset: ergo qui inuenit perinde ac si nullius esset, ac si thesaurus esset antiquus. Enimuerò antiquitas nihil aliud præstat quàm quòd indicium est rem carere domino: hoc autem quòd dominus non reperiatur, eodem modo est causa nē alicui fiat iniuria: quia non apparet cui furtum fiat. Quòd autem non sit posituum ius quod hoc pauperibus tribuat, probatur. Nam Iuris prudentes nullum afferunt nisi cap. cum tu. de vsuris, & similia, quibus vsuraria pecunia & simoniaca adiudicatur pauperibus. Iura autem huiusmodi non loquuntur nisi de rebus malè partis & acquisitis: vt habetur canon. Non sanè. 14. quæstio. 5. Inuentio autem non est iniqua acquisitio, sed licita: neq; est clarum debitum sicuti quod mutuato aut credito recepisti. ¶ Secundo arguitur: Ante legem euangelicam iure naturæ verisimillimū est res inuentas fuisse inuentoris: sicuti antiquos thesauros: nam iura non faciunt aliam differentiam quàm quòd si inueniantur res quæ dominos habere præsumuntur: non capiuntur nisi animo reddendi dominis: quod quidem ius solum cogit vt dominus diligenter disquiratur. Hic enim est sensus legis. falsus. ff. de furt. quæ ait furti reum esse qui inuentum accipit animo non reddendi: etiā si dominum ignoret: nempè quia tenetur illum disquirere: quo vtique nō inuento nihil loquitur de pauperibus, nò ergo est cur in lege Euangelica debitum fiat iustitiæ illis conferendi. ¶ Sed ais eiusmodi res venire in ius commune reipublicæ, & ideo applicari pauperibus eius. Hoc autem profectò nō satis probatur. Nam illud illic tantum supra ostendimus habere verum, vbi manifestum est quēpiam aliquid debere ignoto domino: nempè quia iniuste accepit, vel sub fide reddendi: inuentio autem non est huiusmodi: imò beneficium est Dei, vt ait lex, rem aliquam reperire. Et profectò si eiusmodi res in ius commune reipublicæ vel pauperum cederent, non video cur non etiam & antiqui thesauri. Neq; obstat si dicas illum qui inuenit non amittere ius suum, sed velle vt des pauperibus, vt in eius bonum spirituale cedat. Nam si eo ipso q̄ reperiri nō potest, nulla ei fit iniuria,

P. Ina ratio auctoris in proxima sententiam.

Ratio.

iniuria, eò ipso caret executione iuris petendi. Item si cõstat mihi cum qui perdidit esse Turcam, quid illi proderit dari pauperibus? non ergo succedit ius pauperum propter bonum perdentis: poterat enim esse iniquus: sed aliunde scilicet, quia sunt bona redundãtia in republica. Quod tamen non satis probatur, cum non probetur esse debita. Et est porrò mihi magnum argumētum: diuuum Thomam nihil hic de pauperibus meminisse: sed id tantum ait, quod inuentor qui bona fide credit res haberi pro derelictis, non committit furtum, sibi retinendo: & certè facta diligentia, pro derelictis habentur. Nam loquitur iam tunc non de thesauris, sed de illis rebus quæ de propinquo dominum habuerunt. Argumenta verò quæ ex Augustino & Hiero. 14. quæsti. 5. efferuntur, nihil conuincunt. Ait inquam August. si quid inuenisti & non reddidisti, rapuisti. Et Hieroñ. can. multi. peccatum, inquit, simile rapinæ est si quis inuenta nõ reddat. Planè tamen intelligunt quando dominus haberi potest: & mala fide non inquiritur. ¶ Concludamus ergo primum, quod ubi inuentor indigens esset, capere tutò potest vel totum inuētum vel partem pro suã necessitate: id quod & fautores contrariæ opinionis etiam fatentur: vt patet apud eundem Syuef. loco citato: dum modò id faciat de consilio prælati aut confessarij, quãuis neq; id forsan sit necessarium. Secundo, si qui inuenit est diues, consilium est saluberrimum res inuentas quarum domini haberi non possunt, in pauperes aut in publicos piosque vsus erogari. Nam vti ait Greg. Timorati animi est, ibi culpam agnoscere, ubi culpa non est. At verò an sit necessaria præceptio, nõ satis audeam affirmare. Qui autem id adstruxerit, per hoc suam tuebitur opinionem, quod iure naturæ illa quæ in republica redundant sunt indigentiu, vt statim articulo proximo dicemus: quod autem illa redundent inde quodammodo apparet, quod non habent certos dominos: præsumuntur tamen habere aliquos: quod antiquis thesauris non conuenit.

Ad tertium argumentũ Ad tertium argumentũ respondetur, quod furtum censetur non grandis culpæ dupliciter. Primò ex parte subiecti: quia ex necessitate furat̃is alleuiatur. Præterea quia sicut proxime diximus, genere suo est minimum respectu aliorum mortalium. Vnde ibidem subditur, fur deprehensus reddet cõtuplum: qui autem adulter est perdet animam suam. ¶ Ad secundum autem membrum respondetur, tamen tenuè tamq; exile posse cõtingere furtum vt non sit mortale: propterea enim dictum est, ge-

neri suo esse mortale. Ratio hinc autem dubi. **Dubitatio.** tandi resurgit, quomodo sit perpendenda furti quantitas quæ culpam non habet nisi venialem: respectu uenæ, an absolute. Enim uerò cum **Ratio hæc.** grauitas furti ex damno dato sit perpendenda, **tandi.** & indigo, verbi gratia, plus noceas vnum suffurando quadrantem, quàm prædiuui à quo ducatum eriperes, consequens fieri videtur vt respectu uenæ sit æstimanda. In contrarium autem arguitur, quod si id verum esset, cõsequeretur, furari à Cæsare centum aureos nunquam esse mortale delictum: quoniam longè minus damnum inde ipse accipit, quàm misera vetula cui duo minuta raperes: quandoquidè & in Euangelio ob id cumulatius commendata est elemosyna illius anus, quod plus respectu suæ facultatis in gazophylacium misit. ¶ Lis tamen hæc sic per distinctionem dirimitur. **Distinctio.** Est enim aliqua pecuniæ quantitas tãta, quæ per se absque vllò personæ respectu causa est in furto peccati mortalis. Vt si verbi gratia dicamus duo trēs ve aurei ducati: quare etiam si à Cæsare furripiantur, licet illos ipse flocci pendat, nihilominus crimen est. Sed alia est tam exigua summa quæ secum ipsa non habet tantum culpæ: sed nihilominus ob paupertatem possidētis fieret mortale: vt si argenteum nummum aut duplum à misero furriperes. Augescit autem præterea damnum, etiam si per se parum sit, dum causa est maioris: vt si lora bouum rumpas quam ob causam agricola diurnas operas perdit: aut aliud vile instrumentum ab artifice de trahas, cuius causa ab opere cessat. ¶ At verò forsan quis arguat, nunquàm quantitatem furti tan pusillam esse posse, quin crimen sit mortale: Primò ex iure canonico, puta ex Hierony. 14. q. 6. can. fin. ubi ait furtum non solum in maioribus, sed in minoribus etiam iudicari. Deinde iure ciuili ex Inst. de rerum diu. §. Gallinarum. Vbi de gallinæ furto etiam datur actio. At verò ad Hieroñ. respõdetur quod loquitur quando animus adest nocendi in maioribus: sic enim continuo subdit. Non enim quod furto ablatum est, sed mens furantis attenditur. Ius autē ciuile nihil aliud habet, quàm quod aucupium domesticarum auium sit furtum: sed tam parum esse posset, vt ridiculus haberetur qui de illo ageret in iudicio. ¶ Adiecit autem in calce solutionis. D. Thom. quod qui habet animum furandi & inferendi nocentum proximis, etiã in talibus minimis potest peccare mortaliter: sicut in solo cogitatu per consensum. Sunt tamen amphibola verba, & ideo anceps sententia. Ait ergo Caiet. non esse sensum. D. Tho. vt particula, in minimis, referatur ad

Alteratio ad idem.

Sententia auctoris.

Ad tertium argumentũ

Dubitatio.

Ratio hæc. tandi.

Distinctio.

Obiectio.

Hieronym.

Solutio.

D. Thomas

Caietanus.

tur ad nocentum, quasi docuerit vt qui animo intendit in minimis nocere, mortaliter peccare posset. Est enim talis sensus, vt ipse putat, rationi dissonus: sed ait id tantũ voluisse quod qui habet animum nocendi simpliciter, etiam si noceat in minimis peccat mortaliter propter extendentem se animum ad maiora. At verò et si mens Diui Thom. non sit adeò perspicua, id tamen quod Caiet. refutat crediderim ego contrã esse verum. Etenim si noui pusillanimitatis ingenium qui minimis maximè offenditur, atque animo perturbatur & affligitur, & fortè ad iracundiam concitatur, profecto si haberem ego animum ei nocendi per illa minima, charitatem violarem, & amicitiam: nam de hoc esse: ille mihi inimicus, atque adeò mortaliter delinquerem: id quæ non solum re eum lædendo, verum etiam verbo & gestu. Dico minima, quibus homines angusti cerebri vehementer offendi cõsueuerunt: nam tã pusilla esse possent, vt ludibrio haberetur qui inde se reputaret offensum: & tunc eiusmodi læsio non esset culpa. ¶ Sed aliud præterea argumentum restat, quod rem hanc furtorum paruularum rerum facere potest dubiam. Si paruorum furtum non esset mortale, sequeretur quod neque si multoties iteraretur ad tantum culpam posset ascendere vt esset mortale: nam peccata venialia quantumuis multiplicentur, vt sana habet Theologorum opinio, efficere nequeunt mortale. Contingeret enim tunc transitus de genere in genus. Consequens tamen est falsum. Nam etsi famulus nunquam nisi minimum quadrantem ab hero vno furto su rripiat, tamen dum cõtius id multiplicat, reus furti iudicatur. Ad hoc respondetur cõsententia perempta. Nam etsi pluralitas peccatorum venialium nunquam sit mortalis, nihilominus quãdo summa rerum incipit esse magna, tunc actus ille, etiam si nõ sit nisi acceptio vnus quadrantis, quia accessio damni est ad præcedentia, fit mortalis. ¶ At verò videor studiosum lectorem contra hanc solutionem sic resurgentem. Sequeretur saltem quod si eiusmodi furta idem fur non ab eisdem personis faceret, sed à diuersis ita vt ab vno caperet obolum atque ab alio, ac subinde ab alio quadrantem aut aliam paruam monetam, nunquam mortaliter peccaret. Probat: quia nemini dat graue damnum. Neque verò vlla est redargutio quod ipse recipit grande lucrum: nam furtum non est æstimandum ex accedente furilucro, sed ex damno dato. Si autem consequentia cum consequenti concedas, admittis posse furem aliena substantia, citra peccatum

Mens sancti Thom.

Obiectio altera.

Solutio.

Replica.

mortale ditari: atque adeò patrociniũ præstares istis publicis coemptoribus qui diuersos in paruis defraudant. Nam secũdum tuam opinionem non peccarent mortaliter. Respõdetur ergo quod quauis à diuersis exigua quis suffuretur, tamen cum summa incipit crescere, actus iam vnus furandi præcedentibus accedens efficitur mortalis: nam, vt modo dicebamus, quantitas quæ per se est magna absque vllò personarum respectu, siue à diuite accipias siue à pluribus, per se constituit peccatum mortale. ¶ In quarto argumento tangitur capitale supplicium quod furibus decretũ est, sit licitum. Et potest quæstio vel de potestate interrogari, vel de vsu. Scotus nanque, quem quæst. 1. retulimus, arbitratur talem potestatem non esse penes rem publicam: quia nõ valet, inquit, quenquam morti addicere, nisi incassibus expressis antiqua lege. Hoc autem satis illic me arbitror expugnasse. Potest enim iure natura, quod nusquam diuinitus reuocatum est, publica vlcisciscelera prout viderit salubrius expedire. De vsu tamen, an videlicet furti grauitas id mereatur, alia est quæstio: nam cum bona exteriora non sint tanti habenda præcipuè inter Christianos, quos Christus admonuit vt petenti pallium relinquunt & tunicam, non apparet ratio vt pro furto vita exigatur. Accedit & ius commune. Nam cum antiquitus poena illa in legibus extaret, postea vifa est atrox: quare cautum est ne vllus de simplici furto capite plecteretur: vt habetur. l. sed nouo iure. C. de seruis fugit. & in Authen. vt nulli iudici liceat habere. & c. colla. 9. Sed publici tantum latrones digni illa morte censentur. Et re vera sæculo sancti Thomæ non erat in vsu simplices fures, sed tantum latrones ad furcas suspendere. Nam ait non esse infligendam poenam pro quolibet peccato mortali, sed pro eo quo damnum datur irreparabile: quale non est furtum. Quin verò in Hispania ius olim istud seruabatur: vt patet par. 7. titu. 14. l. 18. sed tantum suspendebantur sacrilegi qui sacra deprædabantur, atque alij id genus. Postea verò crescente perditorum hominum audacia, auctæ sunt poenæ. ¶ Et arbitror Bal. in causa fuisse huius supplicij: qui super eadẽ lege. Sed nouo iure. duo asseruit. Primũ quod si pro simplici aut geminato furto nõ sit fur morte dignus, tamen triplicatum iam reputatur vtrociniũ. Secundo inde infert quod quando vnus ingens est, tunc tribus æquipollet. ¶ Porro autem vt nihil ego contra leges obmurmurem, tamen ratio Baldi nulla est. Primum enim latrones non sunt censendi ex actuũ solum frequen-

An fures licite suspendantur. Scotus.

Sententia Baldi.

Prima obiectio aduersus sententiam Baldi.

quæcia, sed ex modo: nempè quia vim inferunt, & rapinis perturbant rempublicam, atque illi dumtaxat iure deputantur neci: fur autem licet identidem peccet, si tamen id semper latenter, ita ut neque publicas vias obsideat, neque irruptionem in ædes faciat, nec cædem offerat, non cæsetur latro. Quare gaudere debet privilegio ecclesiastico si se in sacrum recipiat. Atque adeo multo minoris probabilitatis habet secundum assertum: quod quia ingens furtum æquipollet tribus, dignum sit morte. Nam licet æquipollet in quantitate, non tamen in modo: ut reputetur latrocinium. Quamvis propter insignem audaciam imaginem eius gerat. Id autem quod tadem pro ratione asserti sui adducit: videlicet propter enorme delictum licere leges transgredi, indignum est iurisperito: nam transgredi leges peccatum est, & peccatum licere non potest: sed forsitan transgressionem appellat dum fit aliquid contra verba legis, non tamen contra mentem. Id verum tamen in super adnotandum hic est, quod Baldi aut cuiusvis alterius doctoris assertio nullatenus haberi potest pro lege: imò verò neque dictum ipsorum Iurisconsultorum: nisi aut principis auctoritate aut reipublicæ more & vsu eorum documenta pro legibus recepta sint: quippe cum, ut lib. 1. demonstratum est, sola auctoritas publica valeat legem condere, quæ vim habeat coercivam. ¶ Est ergo iam receptissimum ut fures pro simplici aut geminato furto, si non est magnum, aut flagellis cæsi, aut aures recisi, seu ferro iniusti relegantur. Pro tercio verò aut pro vno enormi ad furcas suspendantur. Quæ quidem lex etiam Hispanis in more est: ut patet in lib. 4. regalis fortitu. 15. l. 6. qui furatus fuerit. 40. dipondia, no uis tantundem soluat. Quod si iteratò simile committat furtum, occidatur. Tametsi sub illo rigore non sit nunc eadem lex in vsu, ut pro decima parte vnius ducati quis suspendatur. Pluris enim tunc fortè æstimabatur illa quota, quam nunc duplus ducatus.

ARTICVLVS. III.

Vtrum ei qui egestate premitur furari liceat.

Postquam tam stricto iure ostensa est iniquitas furti, disputare conuenit, an aliquis sit inde excipiendus casus: saltè ubi extrema necessitas ingruit. Et arguitur primò à parte negatiua de illo cap. supra citato, si quis, extrà, de furt. ubi habetur quod si

1. Argumẽ. à parte negatiua.

quis propter necessitatem famis furatus fuerit vestem, cibarium, vel pecus, poeniteat hebdomadas tres: quod non iuberetur nisi furtum tunc illicitum esset. ¶ Secundò, idem arguitur ex Arist. 2. Ethic. ubi ait quædam esse quæ confestim nominata conuoluta sunt cum malitia: & subdit exemplum in furto: ubi significat esse intrinsecè malum, atque adeo nullo fine nulla que de causa reddi posse licitum: cuius est in mendacio similitudo. ¶ Tertio: homo debet proximum sicut seipsum diligere: nemini autem ad succurrendum per eleemosynam proximo licitum est furari, ut libr. contra mendacium ad monet August. ergo neque ad subueniendum sibi. ¶ In contrarium autem est quod in necessitate, ut axioma habet vulgare, omnia sunt communia.

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Res quæ homini redundant, pauperum sustentationi iure naturæ debentur. Auctoritas est Ambrosij quæ inter decreta refertur, distin. 47. esurientium panis est, quem tu detines: nudorum indumentum est, quod tu recludis: miserorum redemptio & absolutio est, pecunia quam tu in terra desolis. Ratio autem naturalis sic colligitur. Nullum ius gètium aut humanum naturali potest aut diuino derogare, cum hæc superiora sint: iure autem naturæ diuinæque; prouidentia institutum est ut res inferiores hominum necessitati subseruiant, propter quos conditæ sunt: ergo ubi res huiusmodi redundantes possessori non seruiunt, nullo humano iure vetari potuit quo minus in egentium vsu veniant. ¶ Secunda conclusio. Hoc tamen non obstante nemo citra extremam necessitatem ei cui affluunt, eripere sua bona potest. Probatur: quoniam & si locuples ille eadem teneatur bona diffundere, sunt tamè multi egeni, diuersis locis & temporibus occurrètes, quibus ideo charitativam illam erogationem per possessorem fieri conuenit. ¶ Tertia conclusio. In extrema necessitate, putà ubi euidentis & vrgens est, tunc calamitosus ille licitè potest alienis rebus sibi succurrere: siue clam sublati, siue palàm. Conclusio sæpè iam est à nobis asserta: quoniam tam in natum est homini ius seruandi sese, ut illi alia cuncta cedant. ¶ Primam istarum conclusionum non intelligas obligationem sonare iustitiæ, sed tantum misericordiam: ut lib. 4. q. de diu. rerum adnotauimus. Nam postquam diuise sunt res, quisque est suarum dominus: eatenus tamen persistit naturale ius commune, ut qui abundat, esse debeat in egenos beneficus. Quæ ratione inde enascitur veritas conclusionis secundæ: nem-

Argumẽ. 1.

Argumẽ. 3.

Conclusio responsiua. Ambrosius.

2. Conclusio.

3. Conclusio.

Primæ cõ. declaratio.

nempè vt nemo quauis grauitèr patiens, possit à diuitem furari. Neque valet argumentum: Diues in tali casu (nempè grauis necessitatis) tenetur egenti erogare, iuxta illud Ioan. in sua canonica. Qui viderit fratrem suum necesse habere & clauerit viscera sua ab illo, quomodo charitas Dei manet in illo? ergo ille potest sua auctoritate eripere: quoniam obligatio illa non est iustitiæ, sed charitatis, ad quam nemo inuitus cogi potest. At verò materia hæc de eleemosynarum obligatione non est præsentis loci. Tractat enim eam. D. Tho. 2. 2. q. 32. ¶ Circa tertiam autem conclusionem, quæ ad rem attinet præsentem, dubium est quænam necessitas sit extrema iudicanda. Vtrum ea tantum cum quis iam iam aut famè strangulatur, aut frigore aliæ calamitate absumitur. Vide tur nanque nomẽ ipsum, extrema, id designare. Respondetur tamen non eam, ut vulgus arbitratur, expectandam esse. Sunt enim qui eam vocant extremam necessitatem cuius impossibile est tunc remedium, ille ergo censetur articulus necessitatis extremæ quando vides fratrem periculo appropinquari incurabilis infirmitatis, aut aliis miserie quæ homines solet cõficere, ille inquam dum præueniri potest cauerique summa miseria. Necessitas verò quæ in periculo hominem constituit honoris, licet non censetur extrema, est tamè profectò grauis: quæ eum quæ facultatem habet opem ferendi sub reatu mortalis culpæ obligat. ¶ Quid autem si puella in periculo versetur amittendi pudoris ob victus inopiam? Videtur nanque & illam censerè extremam: quippe qua non modò honor, verum & salus animæ periclitatur. Respondetur nihilominus quod quauis illustre sit misericordiam officium eiusmodi miseris in orphanitate periclitantibus subuenire: non illa tamè censetur extrema ut possit puella alienum rapere: quoniam nulla est necessitas quæ cogere possit illam ut sui copiam alteri faciat, aliàs cõsensu ille non esset peccatum: sed perire potius debet quam delinquere. Sunt autem ciuilia iura quibus iubetur ut extremè patiens ad publicum magistratum antea recurrat quam aliena priuatim capiat. Hoc autem intelligendum est quando commodè id fieri potest. ¶ At verò non deerit forsitan qui contra nos in præsentiarum insurgat. Diximus enim tum aliàs sæpè, tum paulo antè neminem ad id cogi posse ad quod sola charitate tenetur: sed ad id tantum ad quod de iustitia obligatur: extremæ autem necessitati nemo tenetur succurrere nisi ex charitate: nam si obligatio esset iustitiæ, ille qui tunc non succurreret, teneretur

Quænam extrema necessitas.

Responsio.

Obligatio ad verum responsum.

ad restitutionem, quod non conceditur: ergo neque publica potestas compellere tunc quæpiam iure potest, neque qui in periculo est quipiam alieni priuatim capere. Respondetur parum referre an dicas in tali necessitate aliquam iustitiæ rationem intercedere: propriè tamen profectò non est nisi misericordia: strictissimè tamen obligans. Quod autem coactio tunc locum habeat, est propter singulare ius quod cuiquam competit suam seruandi vitam. ¶ Appendenda hæc erat disputatio, an qui in articulo necessitatis alienum rapit, arripente felicius postea fortuna, teneatur id restituere: nisi si ià satis libro præcedenti sub titulo de restitutione, eadem à nobis absoluta esset disputatio.

Solutio.

Ad primam argumentum

Ad secundum argumentum

Ad tertium argumentum.

ARTICVLVS. V.

Vtrum rapina villo pacto fieri possit citra peccatum.

ITSI Furtum in extrema necessitate licitum sit, tamen quia rapina atrocius est crimen, videre restat, vtrum & illa quoque aliquando sit licita. Arguitur enim à parte affirmatiua. Præda illata vi fit, quod rationem habet rapinæ: prædam autem accipere ab hostibus licitum iudicauit in lib. de Patriar. Ambr. ubi ait. Cum præda fuerit in potestate victorū, decet militarem disciplinam vt regi seruentur omnia scilicet tam ad belli sumptus quam ad militum præmia: ergo rapina est aliquo casu licita.

1. Argumẽ.

Argumē. 1. ta. ¶ Secundo arguitur. Terrarum principes multa à suis subditis inuitis extorquent, quod effigiem præ se fert rapinæ, & tamen graue est illos delictores censere: ergo rapina nō est ubi

Argumē. 3. que mortale crimē. ¶ Tertio arguitur. Id quod possessoris nō est, licet ab illo auferatur: infideles autem iniusti sunt suarum rerum possessores: secundum illud Augustini in epistola ad Vincēt. Donatist. Res falsō appellatis vestras, quas neq; iuste possidetis, & secundum leges terrenarum legum amittere iussi estis: ergo licitum apparet ab ipsis eadem eripere. ¶ In contrarium est qd tanquam de re iniquē parta prohibetur sacrificium vel oblatio de rapina fieri: secundum illud Esa. 16. Ego Dominus diligens iudicium, & odiens rapinam in holocaustum.

1. Cōclusio **A**d quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publicæ potestati: ita que sicut furtū nunquam est licitum: & ubi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, imò efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem id ipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam: sicuti furtum, id quod fraudulētā: ergo rapina ne utiquam esse potest licita. ¶ At verò ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ. Secunda ergo conclusio est. Sola respublica & princeps qui eius gerit vices per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicunq; vero priuata autoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atq; adeò huius iniustitatis reus. Probatur vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ autoritatis munus: nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in respublica residet atq; in principe qui eam repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosq; in bonum: quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturò iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ: nempè si vel contra externos hostes, vel cōtra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de causa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idq; legitimè probare potest: tamen

2. Cōclusio **A**d quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima. Rapina nullatenus est licita, neq; priuato neq; publicæ potestati: ita que sicut furtū nunquam est licitum: & ubi acceptio rei alienæ licita est, non habet rationem furti: sic, imò efficaciori ratione de rapina censendum est. Probatur: quicquid nomine suo innatam habet rationem iniustitiæ, est sic intrinsecè malum, vt bene fieri nequeat: rapina autem id ipsum sonat quod violenta acceptio contra iustitiam: sicuti furtum, id quod fraudulētā: ergo rapina ne utiquam esse potest licita. ¶ At verò ad maiorem huius explicationem adhibentur aliæ duæ. Secunda ergo conclusio est. Sola respublica & princeps qui eius gerit vices per violentiam potest citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere: quicunq; vero priuata autoritate per violentiam aliquid rapit, raptor est & latro, atq; adeò huius iniustitatis reus. Probatur vtraque simul pars. Violentiam inferre proprium est publicæ autoritatis munus: nam violentia idem est quod coactio: vis autem coactiua solum in respublica residet atq; in principe qui eam repræsentat: sicuti non nisi totum animal potest cogere membra. Est enim hæc potestas ab ipsissima natura concessa ad cohibendos homines à malo, adducendosq; in bonum: quæ quidem concessio, vt supra diximus, non expediebat priuatis fieri, propterea quod permaturò iudicio mādari debet executioni. Ex quo fit vt violentia in principe, si via & ordine fiat, non habeat rationem rapinæ: nempè si vel contra externos hostes, vel cōtra internos maleficos illa ex legis præscripto vtatur: in persona verò priuata semper eiusmodi violentia rationem habet rapinæ. Atque hac de causa, articulo tertio etiam illi cui constat rem ab alio possessam, suam esse, idq; legitimè probare potest: tamen

præ iudicis iniustitate nequit obtinere: negaui mus per vim posse rē aggredi. Quod si eū saltē obieceris, qui extrema patitur, illum arbitror iure ipso naturæ exceptum esse ab hac lege. Adeo enim vitæ conseruatio naturalis iuris fastigium tenet, vt violentia tunc non sit rapinæ caractere denotanda. ¶ Tertia conclusio. Si princeps, aut iudex, aut alius quiuis magistratus sua abusus potestate per violentiam quippiam à ciuibus rapuerit, insigne rapinæ scelus committit: & ad restitutionem tenetur. Tanto enim impudentius ac scelestius eiusmodi potētatus peccant quanto sanctiori fide iustitiam, cuius custodes existunt, erga omnes deberent immaculatam seruare.

3. Cōclusio **D**E conclusionibus istis nulla est ambiguitas præter illas quæ per proposita argumenta insinuantur. Et quidem ad primum de bellica præda respondet diuus Tho. si iustum est bellum prædam esse licitam, neque ad restitutionem obligare. Tametsi peccatum cupiditatis contra charitatem committi etiam tunc possit: dicente Augustino in lib. de verb. Domini. propter prædam militare, peccatum est. Si verò bellum est iniustum, rapina committitur. ¶ Bellum autē iniustum, sicuti lib. 3. de iudicio diximus, ex triplici capite contingit. Primum ex autoritatis defectu: nam soli principes habentes merum imperium ius habent bellum aut indicēdi, aut gerendi: reliqui verò magnates & potentatus regibus subditi, nō item, sed tantum violentia possunt vt in malefactoribus sibi subditos. Quare si extraneos armorum vi impetant, ceu priuata personæ censendæ sunt & rapinam committunt: quāuis alioquin iustam haberent causam. Mox ad belli æquitatem requiritur causa, non qualiscunque, sed digna pro qua tam ingentia pericula subeantur, tamq; calamitosæ atque exitiosæ reipublicæ perturbationes concitētur. Bellorum namque tumultibus non solum prophana omnia, verum & spiritalis reipublicæ salus, & sacra omnia, & fides ipsa, periclitantur. Tertio requiritur forma iuris, eademq; tanto exactius quā in priuatis iudicijs, quanto periculosius defumma boni publici agitur: nempè vt nisi cunctis pacis rationibus prius oblatis, non indicatur, neque vterius proferatur, quā fert æquitas. Sed de hoc aliàs. Præda ergo belli iusti non solum ad refarcienda damna, verum vt inter milites distribuatur licita est. Et quauis principi cura præcipua incumbat merita perpendendi iustitiæ belli: qua utique ratione licet ipse iniustum bellū consilet, milites nō nunquam excusantur: tamen tam aperta esse posset iniustitia

Ad primam argumentū S. Thomas respondet. August. Bellū iniustum ex triplici c. c. 1.

Secundum.

Tertium.

Ad secundū **A**d secundum argumentum de principibus & magnatibus conclusiones ipse satis respondet: nempè quod si violentia vtatur ad extorquendum ea quæ ad bonum commune conferunt, non est rapinæ crimen. Si autem vltra ius aliquid insuper exprimant, non sunt à crimine liberi: imò tanto nequius delinquant quanto eorum potestati non est qui resistere possit. Vnde August. 4. de Ciuita. Dei: Remota iustitia, quid sunt regna nisi magna latrocinia? quia latrocinia quid sunt nisi parua regna? Et Ezechiel. 22. Principes ei⁹ in medio ei⁹ quasi lupi rapiētes prædā. Quo fit vt etiā ad restitutionē teneatur. ¶ Tertium argumentū latissimā, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem, quem nostrates nostro seculo repererunt: sed bona causa, vt præcedenti libro sub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione superfedimus. Dabimus autem, si Deo dante nobis licuerit: libellum de ratione promulgandi Euangelium: ubi hæc, si nō pro rei dignitate, pro nostro tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adnotare triplicē esse in fidelium ordinem. Quidā enim sunt qui iure & facto sub ditione Christianorum principū vitam degunt: quales olim erāt in Hispania Sarraceni & Hebræi: & nūc in Italia & Germania perseverant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, suisq; adeò priuare bonis. Veritas enim hæc latè patet, tam in Decretalibus sub tit. de Iudæ: & Sarr. quā in Decretis, dist. 54. His proximè accedunt heretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierūt. Ac de his propriè loquebatur Augustinus. Erat enim eis sermo contra Donatistas: quos quidē vniuersim hereticos patētissimum est tam canonico quā ciuili iure suis multari bonis: vt patet cap. Cum tu. de vsur. lib. 6. ¶ Alij sunt infideles qui licet nō de facto, tamē de iure Christianis principibus subduntur: saltē quātum ad regnorū suorum possessionem: nempè qui terras vi possident quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidētes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis lacefsiri, atq; adeò eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata autoritate nullus nostrum per eos transitum faciens eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua industria lu-

Ad tertium **A**d tertium argumentū latissimā, & his temporibus, nescio an dixerim necessariam disputationem offerebat de iure bellandi contra infideles: propter illum Occidentalem Orbem, quem nostrates nostro seculo repererunt: sed bona causa, vt præcedenti libro sub titulo de dominio diximus, in hoc opere ab huiusmodi disputatione superfedimus. Dabimus autem, si Deo dante nobis licuerit: libellum de ratione promulgandi Euangelium: ubi hæc, si nō pro rei dignitate, pro nostro tamen captu tractare adornamus. Interim tamen ad interpretandum Augustinum satis fuerit adnotare triplicē esse in fidelium ordinem. Quidā enim sunt qui iure & facto sub ditione Christianorum principū vitam degunt: quales olim erāt in Hispania Sarraceni & Hebræi: & nūc in Italia & Germania perseverant Iudæi. Et de istis nemini in dubium venit, quin valeant Christiani principes lege in eos agere, suisq; adeò priuare bonis. Veritas enim hæc latè patet, tam in Decretalibus sub tit. de Iudæ: & Sarr. quā in Decretis, dist. 54. His proximè accedunt heretici qui ex nobis, vt ait Ioannes, exierūt. Ac de his propriè loquebatur Augustinus. Erat enim eis sermo contra Donatistas: quos quidē vniuersim hereticos patētissimum est tam canonico quā ciuili iure suis multari bonis: vt patet cap. Cum tu. de vsur. lib. 6. ¶ Alij sunt infideles qui licet nō de facto, tamē de iure Christianis principibus subduntur: saltē quātum ad regnorū suorum possessionem: nempè qui terras vi possident quæ olim sub ditione nostra fuerant: vt sunt Afri, Sarraceni, ac Turcæ Græciam tyrannide possidētes. Et de istis certum etiam est posse bello à nobis lacefsiri, atq; adeò eisdem regionibus expoliari. Nihilominus priuata autoritate nullus nostrum per eos transitum faciens eorum bona aut deprædari aut diripere valet. Tum quod præter regiones bona domestica quæ sua industria lu-

Infidelis ordo triplex. Primus.

Secundus.

Tertius ordo.

cratur, sua sunt tum præcipuè quod ad subigendum illos autoritas publica requiritur. Quare nemo nisi facultate & cōcessione principis potest illis molestus esse. ¶ Infideles autem tertij ordinis sunt: qui neq; iure neq; facto nobis subditi sunt: neque verò nobis infesti: quales sunt illi qui vel Christianum nomen non audierunt, vel quod eodem recidit per obliuionē omni memoria superiorē excusantur. Tanet si propriè excusatur nemo: quia cum vniuersus orbis teneatur fidem dum eius prædicationem audierint, suscipere, si rectè seruassent naturæ legem, Christus illis via aliqua sua irradiaret fidelicet excusari dicatur eò quod dum nihil de ea audierunt, sua infidelitas non est peccatum. Et de istis cōtestari lis solet, vt rim liceat nobis illos bello petere. Et quidem Caieta. hic inter interpretandum sententiā diui Thomæ negat vllum Christianis fauere ius illos de suis sedibus ac possessionibus deturbandi. Quomā vt S. Tho. 2. 2. q. 10. art. 10. ait, Fides naturam non tollit, sed perficit: atq; adeò possessiones quarum mortales iure gentium potiuntur nemini auferit: eò potissimum quod species infidelitatis negatiuæ, scilicet eorum qui de Christiano nomine nihil audierunt, neq; est peccatum, neque adeò vilo supplicio digna. Imò vero ait quod neq; olim filios Israel vilis infidelium bellum indixisse legitur: eò scilicet quod infideles essent: de quo apud aliquos male intellectus, malè audit. In primis enim nō negat licitū eis fuisse infideles propter idololatriam Dei iussu debellare: sed tantum negat eò solum qd infideles essent, nempè negatiuè: hoc est, eò solum qd fide carebant debellatos: secus ob idololatriam. Præterea si de bello contra possessores illos terræ promissæ gesto loquatur, sanum etiam potest habere intellectum: Video namq; nonnullos digladiari, vtrum gentes illas Deus pellere suis sedibus iusserit ob sua ipsarū scelera atq; idololatriæ impietatē, an verò solum vt pollicitationem impleret quam Abraham fecerat & semini eius, tradendi eis regionem illam. Cum tamē proculdubio certo certius sit, vtrāque fuisse causam. Est enim illic & gentium expulsionem considerare, & introductionem diuini populi. Et quidē expulsionis causa iustissima, fuerunt sua crimina: introductionis autem, promissio illa populo facta. At verò cum Deus vniuersos idololatrias totius orbis eodem iure potuisset extinguere, illos tamen singulariter inde expulit, vt illic suarū plantaret populum. Quare fortè non solum ob idololatriam, sed vt Deus impleret promissum, illud imperauit bellum. Atque hunc arbitror

bitror legitimū sensum illorum verborū Deu-
tero. 9. vbi ambæ copulantur cause: Quia illæ
(cilicet gentes) egerunt impie, introeunte de-
letæ sunt: & vt impletet verbum suum Domi-
nus quod cum iuramento pollicitus est patri-
bus tuis. At verò quæstionis punctum, vtrum
nobis liceat infideles tertij ordinis qui nihil cō-
tra nos molitūtur libello petere, non in hoc cō-
sistit, quòd impietas idololatrię, aliorūq; suo-
rum scelerū immanitas digna sit morte. Hoc
enim nemini potest non esse confessum: quan-
do quidem Christiana respublica meritisimò
eadem crimina morte vlciscitur. Quare incas-
sum sese discruciant qui de hoc cōcertant. Ve-
runtamen cum, vt lib. 3. dicebamus, ad rectum
iudiciū duo sint requisita: nempe & iusta cau-
sa in crimine, & legitima facultas in iudice, ex
hoc tota disputatio pendet, vtrum nos legiti-
mismus eorum iudices, suorumq; criminum
vindices. Nam ex hoc quòd Deus, totius or-
bis Dominus, quæcunque voluerit fuerit vn-
quam vltus crimina, arguere quòd nos idip-
sum in omnibus infidelibus possimus, perin-
de est ac si arguas, quòd cum rex possit in to-
to suo regno vniuersos maleficos extirpare,
possit pariter vnusquilibet magnatū qui sub
illo iurisdictionem habet territorium alterius
ingredi ad id exercendum munus. Ahunde er-
go demonstrandum est, si verum habet, nos ta-
li facultate pollere. Attamen, vt præcedenti li-
bro sub titulo de domi. diximus, ab hac dispu-
tatione in hoc opere bona causa duximus su-
perfedendum. Si nobis forsan diuino fauore li-
cuerit libellum de Ratione promulgandi Euā-
gelium ædere, illic disputatio hæc pro captu
nostro suis numeris absoluetur.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum rapina sit grauius furto.

Quoniam de furto & rapina
quæstione præsentilocuti su-
mus, quas duas demonstra-
uimus esse species: quærere
in calce disputationis conue-
nit, vtrum istorum vitiorum
alteri grauitate præcellat. Et arguitur. Furtum
esse peius, tum quòd supra rapinam addit frau-
dem & dolum, quæ per se rationē augente pec-
cati: tum etiā quòd verecundia & metus ex
actus turpitudine nascitur: magis autem pude-
fiunt homines defurto quàm de rapina: ergo
illud est scelestius. ¶ Accedit demum quòd de

licitum quo pluribus nocet, eo est iniquius: per
furtum autem pluribus nocumētum infertur,
nempe non solum magnatibus, verum & ple-
beis & cuiusuis classis hominibus. Violētia au-
tem & rapina non nisi illis infertur potentati-
bus qui resistere possunt: grauius ergo est fur-
tum quàm rapina. ¶ In contrarium autem est
quòd leges acerbius in latrones atq; raptores
animaduertunt quàm in fures.

Ad quæstionem vnica eademque facillima
conclusionē respondetur. Rapina grauius
peccatum est furto. Conclusio per ea quæ di-
cta sunt liquidò constat. Dictum enim est hæc
duo in hanc vnā rationem obiecti conueni-
re, quod vtrunq; est acceptio alieni contra do-
mini voluntatem: nisi quod furtum tollit volū-
tatem per ignorantiam, rapina verò per violē-
tiam. Violentia autem ē regione magis oppo-
nitur voluntati quàm ignorantia. Nam violen-
tia aperto Marte pugnat contra actum nolen-
di: ignorantia verò efficit inuolūtarium per ab-
sentiam actus. Qui ignorat enim non vult: sed
qui resistit, cōtrariē vult. Hac ergo ratione ra-
pina peior est. Accedit & ratio iniuriæ quæ in
rapina cumulatior est. Nam fur plurius facit rei
dominium, quem scilicet per metum nō audet
apertè aggredi, sed latenter. Raptor verò mul-
to eum minoris æstimat, si quidem absq; metu
eum adoritur. Quare nō solum in bonis lædit,
verum & in honore per ignominia. Qua etiā
ratione contumelia (vt infra dicturi sumus) pe-
ior est quàm murmuratio. Quin verò accedit
tertiò quòd non solum in bonis externis atq;
etiā in honore iniuriam infert, verum & vitę
periculum offert. Raptor enim & latro armis
vtitur quibus resistentem perimat. Fur autem
pauore & metu semper est pallidus. Atq; hac
de causa iura ipsa communia quæ furibus vitā
indulgent, latrones morti omnino adiudicāt:
adeò vt neq; perfugium ad sacrum illis suffra-
gari concedant. ¶ Et per hæc, argumentorum
solutiones clarescunt. Nam et si in furto aliqua
sit fraus, peior est tamen audacia iniuriæ quæ ra-
pinæ. ¶ Ad secundū autem respondetur, quòd
audacia vulgò apud sensuales homines pro in-
dicio fortitudinis reputatur: & ideo fit vt etiā
dum facinoribus perpetrandis exhibetur, mi-
nus de illa homines pudeant: cum tamen ar-
gumentum minoris culpæ sit in sceleribus me-
tus, qualis est in fure. ¶ Ad tertium denique re-
spondetur, quòd & si pluribus per furtum so-
leat nocumētum inferri, grauiora tamen per
violentiam inferuntur.

QVÆ

QVÆSTIO QVARTA
De iniustitia iudicis.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat iudici eum qui sibi non sub-
ditur iudicare.

INIUSTITIÆ quæ
facto seu in personam, seu
in res committitur, pro-
xima est species illa quæ
verbis fit. Huius autem ge-
neris illa est iniquior, quæ
in iudicijs versari consue-
uit: videlicet tam iudicū culpa, quàm testium,
reliquorumq; iustitiæ ministrorū. Sunt enim
personæ quinque, videlicet Iudex, accusator:
reus, testis & aduocatus: quæ quinque; deposcūt
quæstiones. Sed ex istis Iudex est cuius crimi-
na grauiora existimantur. Quatuor autem in
iudice sunt necessaria: videlicet iudicandi pote-
stas, veritas, & forma, & executionis vis: quæ
quatuor articulis explicabuntur. Primum er-
go vitium est si iudicandi, quàm non habet, fa-
cultatem vsurpet. Igitur vt istud hoc primo ar-
ticulo examinemus, Quæritur vtrum possit
quispiam eum qui sibi non subditur iudicare.

Argumē. Et arguitur à parte affirmatiua. Christus, quip-
pe qui Rex Regum erat, & Dominus dominō-
tium, nulli erat creaturarū subiectus: & tamen
Pilati iudicium pertulit, qui de hoc reprehēdi
non solet quòd non subditum iudicaret, sed qd
innocentem cōdemnaret: potest ergo quispiā
in alienum ciuem ius dicere. ¶ Secūdo: Daniel
(vt eius historia ca. 13. refert) seniores illos fal-
si criminis testes iudicio condemnauit, qui ta-
men non perhibetur fuisse iudex ergo. ¶ Ter-
tio: iura sæpe iudici facultatem tribuunt casti-
gandiratione delicti eos qui, licet non sint sibi
subiecti, delinquant intra limites sui fori: ergo
eum iudicare qui iudici non est subdi-
tus, non semper est illicitum.

Gregorius. ¶ In contrariū est Gregorius super illud Deu-
teron. 13. Si intraueris legetem &c. vbi ait fal-
cem iudicij mittere nemo potest in eam rem
quæ alteri videtur esse commissa.

Quæstioni huic, licet pro argumentorum
ratione pluribus videri possit indigere:
duæ tamen conclusiones satisfaciunt,
Prior est. Nemini fas est quæpiam iudicare nisi
eum qui sibi, vel simpliciter, vel tali casu subdi-
tus sit. Probatur. Sentētia iudicis est quasi quæ

1. Conclusio
Probatio.

dā lex particularis de singulari re prolata: lex
autem (vt supra monstratum est) vim debet ha-
bere coactiuam: ergo & sententia, aliàs frustra-
nea esset, nulliusq; efficacix: hanc autem vim
habere non potest nisi vel princeps, vel respu-
blica eiusq; ministri, quib; ciues veluti partes
toti subduntur: ergo illum quisque solum legi-
timè iudicare potest, qui sibi subijcitur: quippe
in quem vices gerit reipublicę. Idem enim pru-
dentię genus quod ferendis legibus necessariū
est, scilicet præceptorum, necessarium quoq;
est vt secundū illas ius dicatur. Nec quicquam
siquidem vis legibus inesset coerciua, nisi in eā
rum applicatione persisteret. Hinc iura illa di-
manarūt, extrā, de iudi. c. at si clerici. sententia
à non suo iudice lata, non tenet. Et de constit.
lib. 6. c. vt animarum. Extra territorium ius di-
centi, non paretur impunè. Vnde iudex idem
est quod ius dicens. c. forum. de verb. signifi. & iū-
risdictio, tam facultas quàm territorium quod
illa comprehenditur. Neque Paulus nos iubet
subiectos esse nisi potestatibus sublimioribus:
hoc est illis qui nobis loco & potestate præfe-
cti sunt. Et enim sicut orbis cœlestis non in su-
periores substantias influit, sed in corpora quę
sibi sunt locò subiecta: sic neque homo potest
nisi sibi subditos legibus ac iudicijs gubernare.
Hac enim de causa (vt supra diximus) homo ci-
uile animal in societate viuut. ¶ Posterior con-
clusio. Quatuor modis contingit vnū esse al-
teri subditū. Primò ordinariē, veluti illi qui per
se potestatem habet: sicut omnes Christiani Pa-
pæ subduntur, & in secularibus totum regnū
regi. Secūdo modo quia potestatem habet de
legatam: sicuti prouincia pro cōsali subijcitur
& prætori ciuitas. Tertio eò quòd quis sua spō-
te aliterius se iudicio submittit: vt ille qui arbi-
trum eligit, & qui iudiciū quod retractare pos-
set, subire maualt. Et quarto si quis in alieno
territorio, & quod aiunt, districto delinquat:
vel alia via alienam iurisdictionem subierit.

Per hæc ergo, obiectiones facile diluuntur. Ad. i. argumē.
D. Thomæ. ¶ Ad primum nihil aliud respondet. S. Tho.
quæ quod sua se voluntate Christus submit-
sit Pilato à quo iudicaretur, exemplo eorū qui
arbitrum eligunt, cuius arbitrio parere, stata
pœna, obligantur. Est tamen in exemplo non
nihil ambiguitatis. Nam si ad viuum similitu-
do existemētūr, videtur tum. S. Thom. sensisse
quod Christus constituerit sibi Pilatum iudi-
cem, conferendo ei nouam potestatem, quàm
non habebat ordinariam: sicuti qui priuatam
personam sequestrem sibi præfecit. Hoc autē
falsum est. Nam Pilatus potestatem illam à Cę-
sare receperat, atq; ideo ab ipso Deo, illa ratio
Cc ne quia

Vltima con-
clusio.

Ad. i. argumē.
D. Thomæ

Obiectio.

ne qua lib. 4. q. 4. mōstratum est, civilem rempublicam per legem naturæ & gētium à Deo deriuari. Idq; Redemptor significauit Ioannis 19. dicens, Non haberes potestatem aduersum me vllam nisi tibi datum esset desuper. Hinc et enim sumitur argumentum aduersus illos qui dicunt potestatem civilem descendere à Papa tanquam à vicario Christi. Enimvero non ait, Nisi tibi datū esset à me: sed, desuper. Christus enim, vt superiori lib. diximus, non assumpsit temporale regnum, sed tēporaliū vsū qui ad suum cœlorum regnū esset necessarius. Solū ergo vult sanctus Thomas quod ea ratione qua erat rex regni cœlorum, ac perinde rex regum & dominus dominantium, exemptus erat ab omni humano iudicio: in qua vtiq; exemptione reliquit vicarium suum Pontificem maximum, eiusq; subinde inferiores sacerdotes, secundum illud Matth. 17. liberi sunt filij. Et ideo quāuis potuisset retractare Pilati iudicium, ob nostram tamen salutem sua se libera voluntate illi subiecit, adigendum morti. Hinc Caiet. sibi colligit Pilatum nō peccasse vsurpatione iudicij (nam quod peccauerit innocētem condemnādo, dubium esse nequit) ego tamen non id tam facile colligerem. Sed si Augustus legitimus rex erat Iudæorū, non peccauit hac ratione Pilatus: quia Christus voluit vt vnus ex Iudæis haberi. Si verò tyrannus erat, eodem modo deliquit iudicando Christum, quo iudicando Iudæos: quia Redemptor noster non indulsit ei peculiarem aliam facultatem. Neq; in hoc eum cogitauit S. Thom. cum illo conferre qui eligit arbitrum. Hic enim potestatem iudici confert qui ea ante carebat. Christus autem nihil aliud fecit quā quicquid de illo fieret libenter pati. Ex hoc Christi exemplo fit consequens, Papam eius vicarium qui si iuliter exemptus est, posse nihilo secius subdere se alterius iudicio: idque non modò in foro poenitentia (quo res est comperta) verum in foro iudiciali: quod fecit Leo Papa. iiii. qui, vt legitur. 2. q. 7. can. Nos si. submisit se iudicio Ludouici Imperatoris de rebus quibusdam iudicandus vt seipsum iustificaret. Duplex tamē de hac re enascitur dubium. Prius quod sequetur generaliter de quibuscunq; causis posse alius sententia cogi, etiam anathematis: nam eadem apparet omnium ratio: consequens tamen doctores in. 4. senten. cōsentiēter negant: vt. S. Tho. dist. 19. q. 1. art. 3. & Richar. dist. 18. ar. 7. & Petrus de Palud. q. 2. Posteriū dubium est de subiectionis modo. Videtur inquā q̄ sic se posset alteri subijcere, vt eum sibi superiorē aut æqualem cōstitueret: id autem falsum esse

inde mōstratur, quod cum sit Christi vicarius non valet alterum eodem loco statuere. Consequentia verò probatur. Aut enim libera sua subiectio in necessitatem transit, ita vt cui se se mel subdiderit, subducere durante iudicio nequeat: & tunc planum fit illum cui se subdidit esse superiorem: vt pote cuius potestas à Papa non pendet. Si verò subiectio non sit necessaria, superuacanea est. Ad prius istorum perempta consequentia respondetur. Haud enim consequitur, vt quicquid in aliquibus potest, possit in omnibus: sed est regula, quod quamcunq; facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri cōmittere, vt si fortasse inter se & alterum lis contestetur: qua scilicet debitum aliquod, vel alter ab ipso, vel ipse ab altero petit: vel aliqua sententia quam ipse protulerit ad eundem ipsum prouocatio fit, tã quā ab iniusto grauamine: sicut potest tunc ipse de illis causis iudex cedere, sic potest & eadem alteri cōmittere, seq; submittere. Et hoc fecit in dis. can. Nos si. excommunicare autem seipsum nequit, neque suspendere, neque seipsum propriè punire: & ideo neque valet constituere sibi iudicem qui se excommunicet, si spendat, aut puniat: sed solum qui sibi iubeat restitutionem facere, aut reuocare sententiam. Alterius argumenti pariter interimitur consequentia. Haud enim potest superiorem sibi aut æqualem cōstituere. Quapropter cum duplex sit necessitas: altera scilicet iustitiæ, atque altera simpliciter coactionis, subiectio sua potest priori modo fieri necessaria: non autem posteriori. Potest inquam subiectionem suam poena vallare & stabilire: sicuti qui sequestrem eligit: teneturque ad eò subire sententiam, etiam in foro Dei. Itaque esset peccatum mortale non stare fidei suæ: obligareturque poenam soluere: quocirca non est vana subiectio. Attamen necessitate coactionis, ita vt potestas iudicis non dependeret à sua, nemini se potest subijgere: imò quoties vellet alterius sententiam retractare, illiusque reuocare potestatem, etsi malefaceret, teneret factum. Existit tamen ingens argumentum quod possit Papa alteri se submittere, non modò in minoribus causis, sed etiam vt anathemate aduersus illum procedatur vsq; ad depositionē. Supponamus enim ex cap. si Papa. dist. 40. quod dum hæreseos labes fordescit, potest à Concilio conueniri & deponi: & cum deponendus nequaquam sit nisi auditus, poterit sub anathematis cētura, vt cōpareat, cogi. Fac ergo ipsum vehementi infamia de hæresi laborare, sicut Cōcilium iam iam de illa re indicatur. Videt ratio persuadere quod possit

Ad primam
dubitationēAd alterum
dubium.

Argumē. 1.

Solutio.

Caietanus.

Corollarium.

Prima dubi
tatio.D. Thomas
Richardus.
Petrus de
Palud.
Postrema
dubitatio.

possit iudicium circumspectis viris & grauitate insignibus delegare. Arguitur enim sic. Iam tunc iure potest fieri reus & cognita causa de poni, idq; fieri nequit sine magno episcoporum dispendio: ergo quò illam caueat iudiciorum turbam, potest illis negotium committere, qui rem expeditius transigant. Secundo arguitur: Lite in concilio contestata possunt & conciliū & ipsi iudices delegare qui rem peragant: cur ergo ipse non poterit seorsum committere? Respondetur nequam hoc Papam posse. Enimvero potestas illa cogendi tunc Pontificem non est penes ipsum, quippe qui non potest vim coerciuam in seipsum exercere: sed dū taxat penes concilium: & ideo non est in arbitrio Papæ talis commissio, quia quam non habet potestatem nemini valet dare: neq; depositio per suos commissarios facta vllius esset valoris. Concilium autē potest & causam cognoscere & alteri delegare. Posset quis forsitan idē & de inferioribus sacerdotibus hesitare. An scilicet possent sibi sequestres iudices sua sponte præficere: pro eo q̄ iure vsq; adeò vetitum est in seculare forum pertrahi, vt illis sit adempta potestas renūtiandi iurifuro: vt patet extra, de foro comp. c. si diligenti. & latius. 1. 1. q. 1. in o. lta. & can. Placuit. Respondetur nihilominus liberum esse quibuscunq; sacerdotibus iudicem sibi arbitrum constituere, cui parere teneatur. Quod enim illis interdicitur non est nisi vt nō consentiant in secularium tribunalibus sibi. In secundo argumento de Daniele nihil est difficultatis, quoniam ipse instinctu afflatuq; Dei sententiam illam pronuntiauit. Legitur enim ibidem dominū suscitasse spiritum iunioris. Neq; in tertio argumēto difficultas vlla est, quæ nūc debeat pertractari. Satis ergo hīc fuerit concedere quod qui in alieno territorio & foro delinquit, ratione delicti fit illis subditus: vt extra, de raptori. cap. 1. & ff. de accusa. l. Alterius. Sed præter delictum sunt etiam aliæ causæ quæ ius faciunt iudici comprehendendi castigandiq; alienum subditum, vt de foro cōpe. cap. licet ratione. Excipiuntur autem clerici qui in iudicium seculare deferri nequeunt: de quibus latior pateret nunc campus disputandi si proprius esset hīc locus.

ARTICVLVS. II.

Vtrum iudici liceat contra veritatem quā certo nouit, iudicare, quando legitime probatur contrarium.

Ost authoritatē iudicis secundo loco ab illo exigitur iudicij veritas. Et idcirco secundo loco queritur, vtrum iudici liceat contra veritatē quā certo nouit iudicare, quando legitime probatur contrarium. Et arguitur à parte negatiua. Legitur enim Deuter. 17. Venies ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore: quæresq; ab eis, qui iudicabunt iudicij veritatem. Vtu autem venire solet vt innocens, cuius palam iudicij innocentia cōstat, testimonijs falsis ad eius tribunal deferatur: ergo ob talia testimonia non debet veritatem deferere. Secundo arguitur. Homo debet iudicio suo diuinū imitari: diuinū autem semper fit secundum veritatem. Reuelabitur enim ex hoc iustitia iudicij Dei (vt ait ad Roman. 2. Paul.) quod reddet vniciq; secundum opera sua. Et de Christo ait, ca. 1. 1. Isai. Non secundum visionem oculorum iudicabit: neq; secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate promanifestis terræ: nō ergo licet iudici falsis testimonijs à veritate abduci. Tertio: Testimonia in hoc sunt necessaria vt veritas constet: quando autē res est manifesta, nullis opus est testimonijs, secundum illud Pauli. 1. ad Timoth. 5. Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium: ergo quando iudici res est manifeste cōperta, nō opus habet alienis testimonijs. Quarto arguitur: Iudex cōdēnando innocentem facit contra scientiam: & conscientia nihil aliud est q̄ scientia applicata ad opus. ergo facit contra cōscientiam: quod proculdubio semper est peccatū, ergo id minimè licet. In contrarium autem est auctoritas Augustini sup Psalte. Bonus iudex nihil ex arbitrio suo facit, sed secundum leges & iura pronuntiat. Questio hæc inter doctores tã Iuris quã Theologiæ magna ambiguitate cōtrouertitur. Et cum vtrinque sit disputabilis, q̄ maximè tamē refert eam sciri. Proposui autē quæstionē sub tenore quo eam interrogat. S. Tho. scilicet vtrum liceat iudici cōtra veritatem quam certo nouit iudicare propter cōtraria testimonia. Includit tamē titul⁹ duas partes. Prior est, vtrum dum euidenter nosset eū qui vinculis tenet esse reū, nō tamē legitime probatur, imò fortè legitimis testimonijs purgatur, possit eum cōdemnare. Et hunc sensum non interrogat. S. Tho. quia neq; de illo dubitatum vnquam est: imò est extra controuersiam id non esse licitum: quoniam forum exterius non extenditur ad crimina occulta: & oc

1. Argumē. à parte negatiua.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

Augustinus

duplex quæstionis sensus.

D. Thoma

culta illa iure censentur: quæ secundum regulas iuris legitime non constant: scientia autem iudicis non reputatur iure sufficiens testimoniū, vt habetur cap. si sacerdos. de offi. iudi. ordi. nā iure naturali ac diuino, in ore duorum vel triū stat omne verbum. Alter verò est sensus contrarius: vtrum dū iudici palam constat eū qui reus sit & legitime criminofus probatur, innocentem esse, liceat illi eum condemnare. Et quāuis tātum quæramus an liceat, explorandum tamen est an aliquando teneatur. Porro autē quò ordine perspicaciori procedamus, ea premittemus, quæ omnibus sunt in confesso, vt rē in vltimas redigamus angustias. Et cōstabit re sponfio conclusionibus tribus. ¶ Supponitur enim hic primū ex superioribus, iudicem nō priuata, sed publica autoritate fungi dum iudicat. Ex quo fit, non suo priuato iudicio, sed cōmuni & publico debere informari. Huic autem subnectitur documentum alterum: videlicet duplici ipsū scientia vti: vt putā vniuersa li iuris, & particulari facti: quæ quidem scientia via ordinaria à testimonijs petenda est. Habet enim iudicij quæstio duo membra. Alterū vtrum fecit: alterū, quid ergo iuris. ¶ Est ergo prima conclusio. Scientiam vniuersalē iuris tenetur iudex sic sanctē sequi, vt neq; suum proprium arbitrium, si contrarium est, audire possit, neq; vllas in cōtrarium probationes admittat. Et ratio est: quia ipse non est legū iudex, sed custos. Non enim ad ipsum attinet iudicare an lex bona sit: sed quid iubeat. Et ideo si vel actor vel reus contendunt probare legem non esse iustam, non sunt audiendi. Neq; verò in foro conscientiæ dum lex edicto principis promulgata est, potest quispiam tutō illam transgredi, causatus nō esse iustam: quia nemo est illius iudex: nisi fortē intolerabilē, eādēq; manifestissimam iniquitatem pre se ferret. ¶ Secūda conclusio. In particulari facto licet scientia à testium instrumentorumq; testimonijs petēda sit, potest nihilominus iudex suo se ingenio & prudentia iuuare: scilicet in examinādis tam instrumentis quàm testibus. Idq; tūc maximē debet quando sibi constat innocentē calumniarum falsitate premi. Hanc conclusionē ratio ipsa naturalis, innocentie faurix, persuadet. Quam ob rē impendio quā rarissimē vsu venire potest vt iudex omnino cogatur innocentem, cuius innocentia ipsi euidentis est, morti addicere. Nam tunc ipse sciet, non solum testes esse falsos, verum & quibus vijs possint falsitatis deprehendi. Ob idq; poterit illos instātius interrogare, districtiulque scrutari horā, & locū, & formam: illa nimirū prudentia vsus,

Sensus legitimus ppositæ cōclu.

1. Deoumē tum.

Secundum.

1. Cōclusio

ratio cōclusionis.

2. Cōclusio

Suadet cōclusio.

qua Daniel presbyterorum iniquitatē deprehēdit, vt Sufannæ innocentiam patefaceret. Quin etiam si Caietano auscultandū est, debet tunc coram populo iurare illum esse innocentem: vt putā quem ipse eadem hora alio loco viderat. Neq; vlla testibus tunc iniuria irrogatur. Imò cum ipsi sint iniuri, eorum iniuria refellitur. Et quāuis fortasse id bona fide facerēt, nulla eis fit iniuria, dum miseri innocentia protegitur. Haud tamen liceret occultum nocētē prodere. Addiderim ego verò tertiu, quòd deberet tunc, si profuturum cerneret, in tempus exuere personam iudicis, & corā superiori personam agere testis. Quin etiam si citra scandalum, optimaq; dissimulatione id fieri posset, licere ei carceres apertos secretò dimittere, vt innocens se in pedes cōferret. Itaq; (vt dicebā) vix potest extrema necessitas ingruere innocij hominis in mortem adigēdi. De duobus autē remedijs ac suffugijs reliquis, scilicet an teneatur iudex, aut innocentem superiori remittere, aut officium dimittere, dicemus statim. ¶ Igitur vt ad pūctum descendamus, vbi necessitas cōtingeret, tūc authores in diuersas dissecantur sentētias: quæ numero sunt tres. Prima est in vno extremo omnino. D. Tho. cōtraria. Putā qd in nullo casu scilicet, neq; in causa ciuili, neq; in criminali licet iudici condemnare eū quem euidenter scit esse innocentem: quantūuis legitime probetur reus. Nam citra euidentiam nemo ambigit sequendum esse iudicium publicum. Hanc opinionem ortū traxisse arbitror & originem ex Hugone super legem Pre tor. ff. de iuris. omni. iudi. Eandem tamē opinionem amplexi sunt Calderin. & Panor. super. c. Pastoralis. de. off. deleg. & Summa Angeli. in verbo, iudicare. q. 7. & Nico. de Ly. Exo. 23. Secūda opinio vtitur distinctione. Nempe quòd in causa criminali siue capitalis sit siue vllius mutilationis, nequit iudex condemnare innocentem secundum allegata & probata. Secus autem in ciuilibus: putā cum de pecunia agitur, aut de aliarum rerum possessione. Hec autem opinio falso tribuitur Calderi. & Panor. quicertius fuerunt primæ sentētiae: sed fuit cuiusdam Rodolphi quem loco citato angelus citat, in quam sententiam subscripsit Imola & alij Iurifconsulti super legem, A diuo Pio. ff. de re iud. & Summa Rosella, & Supplementum. Et hæc media opinio est quæ Adriano perplacuit, in quoli. q. 6. art. 3. Sed miror qd hanc asserat esse Theologorum opinionē. Cum tamen ex antiquis nemo sit qui non indubiē teneat cum sancto Thoma: imò minus inter omnes habet probabilitatis. ¶ Tertia ergo opinio est in alio extremo

Calctanus.

1. Optulo;

Hugo Calderinus Panormita. Summa ang. Nicola Ly. 2. Optulo;

Rodolphus, Ioā. de Imo. Summa rose. supplemente Adrian.

3. Optulo;

tremo

tremo secundum quam statuimus conclusionem tertiam. Iudex in vltimas conclusus angustias debet in omni causa tam criminali quàm ciuili contra veritatem sibi notam secundum allegata & probata sententiam pronuntiare. ¶ Thomas Hæc inquam opinio est S. Thom. 2. 2. quæ. 67. articul. 2. & superius. q. 64. artic. 3. ad tertium, vbi exemplum protulit in causa mortis: nimirum quòd potius est morti adiudicandum innocentem, quàm deferenda testimonia publica. Eademq; fuit sententia Alexan. de Hales, Doctoris grauisissimi, in. 3. p. q. 40. membro. 6. artic. 2. & Richard. artic. 3. q. 26. & egregij doctoris Petri de Tarantasia. Et fuit inter Iurifconsultos opinio Bar. super. l. illicitas. ff. de off. præsid. & Ioannis Andr. in suis Nouellis, titulo de allega. vbi recitat opinionem S. Thomæ in qua se asserit. Fuit etiam sententia Petri de Palud. & Syluest. in verbo, Iudex. ij. §. 5. Quam post plurimam authorum citationem fatetur esse opinionem antiquorum omnium Theologorum, iurifq; vtriusq; interpretū: contra quam Adria. affirmat. Cui reuera sententiæ & rationes constanter, & planē iura patrocinantur. In primis August. iam supra citatus id astruit, quòd bonus iudex nihil ex arbitrio, sed secundum leges & iura pronuntiat. Eisdemq; id ipsum profus verbis Ambr. super Psal. Beati in maculati, & refertur. 3. q. 7. can. iudicet. Et. 1. 1. q. 3. cap. summoperē id quoque Greg. & ff. de off. præsid. l. illicitas. §. veritas. iubetur præses id se qui quòd conuenit eum sequi ex fide eorum quæ probabuntur. Censent ergo iura iudici nefas esse, nisi secundum allegata & probata. iudicare. ¶ Ait verò fortasse quispiam hæc cita ta iura nihil aliud definire quàm quòd iudex debet secundum leges & iura ius dicere: non tamen subinde censere qd debeat pronuntiare secundum allegata & probata: imò iubēt vt sequatur sciētia iuris: porro autē ius ipsum (vt patet Exod. 23.) iubet infontem & iustū non condemnari. Attamen cauillus iste repulsi facilis est. Idem est nanq; iudicare secundum iura, & iudicare secundum allegata & probata. Id enim iura per sanctē præcipiūt, vt nemo præiudicio, hoc est incognita causa condemnetur: sed per legitimos testes præcognita. Sed est lepida Calderini glossa super verbis legis citatæ, Illicitas. Iubetur ibi præses fidē eorum sequi quæ probabuntur, ait verò ipse qd tātum admonetur se qui allegata & probata, quando illa vera sunt. Sed respondeat nobis, qua via debet iudex cognoscere vera esse quæ probantur, nisi per idoneorum testiū iuramēta. Nam si liberum ei potestā relinquitur negare illa esse vera, frustra

Thomas

Alexan. Ha le. Richardus. Petrus & Tarantasia. Barcolus. Ioā. Andr. S. Thomas. Petrus Palu. Syluest.

Augustinus

Ambrosius.

Gregorius.

Cauillatio.

Calderinus

essent testimonia. Multo ergo melior est glossa super illo verbo, cap. 1. de off. iudi. ordi. quo admonētur episcopi iudicare secundum quod Canones censent: quæ quidē gl. inde planē infert, iudicem debere iudicare secundum allegata & probata. Id quòd in super cōfirmatur ex diuino documēto, Deutero. 17. vbi admonitio ne præmissa qd in ore duorū vel triū testiū peribit qui interficietur, subditur qd iudices sequantur in iudicio veritatē. Illic ergo docentur iudices illā se qui veritatē, nō quā ipsi sciūt, sed quā ab ore testiū veniāt. ¶ Veruntamē, vt auctoritates rationibus dilucidētur, arguitur ratione prima quæ omnium est basis. Nemo ius habet quēpiam condēnandi autoritate priuata, sed inquantū publica fungitur: ad iudiciū autē requiritur, & sciētia iuris, & facti: ergo & vtraque debet vt publica, non priuata: nempe vt sicut in scientia iuris non debet sequi suam opinionem, licet reputet esse scientiam, sed auscultare debet legessita neq; in cognitiōe facti sequi potest priuatā suam sciētiam: sed stare tenetur testiū publicæ fidei, quā leges probant. ¶ Secūdo arguitur. Per suam sciētiam iudex neminē cōdemnare potest, vt supra dictum est, quantumlibet eum euidenter nouerit esse reū: ergo neq; potest quēpiam absoluere. Id quòd & patroni cōtrariæ opinionis fatētur. Si ergo non potest innoxii absoluere, sed debet perpetuis vinculis adseruare: & perpetua vincula morti equiparātur: gratis profectò negatur quin possit eum, lotis ab eius sanguine manibus, lege in ipsum agere. ¶ Sed obuias: ergo innocens fuit Pilatus qui secundum allegata Christi iudicauit. Nulla sanē est cōsequētia: quoniā adeo erat Christi innocentia nō modò ei, verum & publicitus cunctis euidentis, adeoq; subinde aperta testimoniōrū falsitas, vt neq; Pilatum ipsum celaretur eorum iniquitas, sed posset eos facile falsitatis reuincere. Vnde cum dixit, Innocens ego sum à sanguine Iusti huius: vos videritis, nō modò innocentia Christi, verum & testimoniōrū iniquitatē fassus est. Sed illum morti addixit (vt ex Euangelio cōperitur) metu Casaris, qui vel nomē ipsum regis abhorrebat: & in simulatus est Christus qd se regē facerēt. Quin verò & idem metus nē venirent Romani & Iudæorū gētem tollerēt, eorū inuidiam, exacuit vt eum reū agerēt. ¶ Tertio arguitur ex fine publicæ autoritatis. Publica iudicia ob tranquillitatem & quietum statum reipublicæ constituta sunt, atque eo pacto vt nulla sit patula iudici via declinandi, vbiuis libuerit à veritate. Si autē nō teneretur secundum allegata iudicare, pax illico reipublicæ, turbaretur. Nam cum

1. ratio.

Secunda ratio.

Obiectio.

Solutio.

Tertia ratio

populus de occultis nō iudicet, videns nō stari publicis probationibus, nō posset non in iudicem proclamare. Tūc præsertim vbi de re atrocis esset, vt de vrbis prodicione, aliā ve simili. Præterea iudici semper relinqueretur via excusandi se ab exēquutione iustitiæ: per hoc qd diceret sibi patere cōtrariam veritatē. In summa, necessariū est vt iudex qui in oculis ciuiū ius dicit, sententiam suā populo persuadeat, ea tenēs saltem ut cōvincatur secundū iura suis se prolata, quod facere nequiret nisi secundū allegata iudicaret. ¶ Quarto, si (vt exēpli gratia dicamus) certum esset duorū alterū, videlicet Petrū aut Paulū hæresin seminasse, lateret tamē vter eorum id fecisset, & Petrus verē reus confiteretur sacramentaliter in aurem iudicis hæreticæ prauitatis, & postea Paulus innocēs deferretur de illo crimine, cui⁹ vtiq; innocētia eidem inquisitori cōstaret: tūc profectō inquisitor perplexitate teneretur anceps. Nā si Paulum condemnare nequiret, secretum cōfessio nis reuelaret: fieret enim inde cōpertum Petri crimen. ¶ Sunt autem qui ex his omnibus elabuntur, respōdentes qd iudex in casu quo innocentem euidenter nouit legitimis testibus accusari, debet illum superiori remittere. Idque sanctus Thomas quæstio. 64. articulo. 6. ad tertium, admonet. Hoc autem remedium qd licitum sit, non est dubium. Nam quacūq; causam potest inferior superiori remittere. Et factior præterea qd dum insignis persona de aliquo infami delicto accusaretur illo diuerticulo pius iudex debet subterfugere post quam omnia alia intētata remedia nihil prodessent. Attamen qd illud sit necessarium, non video. Nam primum inferior iudex legitimam habet auctoritatem terminandi causam secundū allegata. Mox remedium illud tenuissimū est, imo inane: quoniā cum superior rei nesciat innocentiam, nō posset ob testimonium inferiora eum absolueret: sed deberet aliorum testiū iurimurādo stare. Et ideo perinde esset superiori remittere, ac supplicio offerre. Quare si non liceret eū occidere, consequens apparet quod nec deberet eum tradere superiori, sed eum liberare. ¶ Præterea quæstio instauratur de ipso supremo iudice apud quem delatus est miser, quem scit esse innocentem: accusatus tamē de grauissimo crimine, adeo vt citra graue scādā lum nequeat illum vita donare. At verò supremus iudex multo plura habet remedia. Nam posset testes vrgenti⁹ deterrere: possetq; excogitare alias vias quibus innoxium à tanto eriperet periculo, Præsertim cum (vt articulo. 4. videbimus) possit etiam dānato ad mortem

Quarta ratio.

Quorundā euasio.

Præterea ratio.

Secunda ratio.

vitam cōcedere. ¶ Alterum subterfugū est, qd debet tūc iudex magistratui cedere. Quin alij aiunt, teneri citius omnium suorum bonorum dispendium facere quā illum occidere. Hoc autē profectō multo est improbabilius, quā id quod proximē tractabamus: tum quod remedium illud inutile est, tum præcipuē quod nemo tenetur tam ingēti suo incommodo dānum, quod ipse non dedit, in fratre cauere. Et enim quod homo qui officio suo viuit debeat tantam iacturam facere durum creditur est. Eo vel maxime quod si eum nequit supplicio tradere, potius debet mortē ipse perpeti, q̄ in eū capitis sententiā proferre. Quod nimis est creditu rigidum. Hinc sit nostrum Syluestrum, licet opinionem S. Thom. visus sit defendere, id tamen non optima fide fecisse. Ait inquam quod iudex tenetur occidere innocentem, quādo neq; ipsum potuerit superiori remittere, neq; suum officium dimittere. Hoc etenim secundū sanct. Thom. nusquam dixit. Et tunc nulla profectō esset nostra opinio: quia cum quicūq; possit officium suum dimittere semper in promptu esset remedium hoc. ¶ Vnt nihilo fecius argumenta non infirma contra hanc sententiam. Diluamus autem illa prius quæ S. Tho. adducit suis solutionib⁹. ¶ Ad primam auctoritatem Deutero. qua iubetur Iudex veritatem iudicare, iam responsum est, veritatem illic eam cēseri, quæ in ore duorum vel trium testium consistit. ¶ Et ad secundum respōdetur quod Deus qui nullo extraneo indiget testimonio, sed sua infinita sapientia omnia penitissimē nouit, & pariter Christus in quantum homo, rectissimē iudicant secundū propriam sciētiam. Secūs autem humani iudices qui medicatis publicis testimonijs stare tenentur: quippe quibus indicibus alter non haberetur fides. ¶ Ad tertium respondetur, qd quando res est manifesta, non iudici tantum, verū publicitus, non opus est testimonijs. Secūs quando soli innotuit iudici. ¶ Ad quartum sunt qui respondeant non esse absurdum in persona publica facere cōtra cōscientiam: secus si esset priuata. Attamen isti non sunt in Theologorū scholis versati. Quoniam agere contra cōscientiam intrinsecē malum est: quia est agere id quod agēs existimat esse malum. Et ideo negatur iudicem agere cōtra cōscientiam. Non enim agit contra cōscientiam qui tantum agit cōtra speculatiuam sciētiam: sed qui agit contra practicam. Iudex inquam facit contra illam sciētiam, hic est innocens: nona tamē contra istam, non est occidendus. Imò rectē iudicat esse occidendum propter

Alterum subterfugum.

Replica.

Syluester, nō satis plenē mentem D. Tho. affequantur est.

Ad 1. argū.

Ad 2. argū.

Ad tertium.

Ad quartum.

propter idonea testimonia. Vbi vero iudex opinionem haberet persuasam, nostræ contrariam, cēseretq; subinde neutiquam innocentē esse cōdemnandum, nullatenus posset cōtratale cōsciētiam eum morti tradere. Hic enim hanc tātum veritatem definimus qd innocens in tali casu sit cōdemnandus: qd autem contra cōscientiam facere nemini liceat, altera veritas est. ¶ Accumulantur præterea alia argumenta: nempe quintum: ex illo Exodi. 23. In fontē & iustum non occides, vbi Nicolaus negat opinionem sancti Thomæ. Ad hoc tamen respondetur: priuatis psonis simpliciter iussum esse: publicis autē potestatibus nō ille reputari debet infons, quem publica testimonia fontem faciunt. Ob idque iudex cum publico munere impendit operam, quia tunc ex intentione nō occidit innocentem, sed debitū officij sui, quicquid sequatur perfoluit, nullatenus peccat, sed studiose agit: sicuti ille qui tutamine inculpatæ tutelæ aggressorem interficit. ¶ Et per hoc soluitur aliorum argumentum, arguentium hoc esse contra ius naturale. Illi enim qui falso accusant, ius violant naturale, si scienter hoc faciāt: nam possunt id bona fide facere. Iudex autem potius ius idē trāsgrederetur nisi debitum officij sui præstaret: quod iure naturæ ob cōmodum bonum constitutum est. Hæc argumenta cōmunia sunt primæ ac secundæ opinionioni. Aliud est quo Adrianus peculiariter vtitur vt suam mediam persuadeat. Nullus mortalium est dominus vitæ humanæ, sed solus Deus: nemini ergo fas est innocentem perimere. Secūs inquit de bonis temporalibus, quorum homo est dominus. Potuit quippe, ait, populus consentire vt dum quisq; innocens ciuili causa legitimē accusaretur, qua deberet bonis præcise externis multari, innocens ille consentiret propter allegata & probata. Hæc autem opinio omnium est incōgruentissima, neq; vllō sustentaculo fulcitur. Nam qd ait neminem ius habere suæ vitæ aut membrorum, hoc duntaxat probat qd auctoritate priuata nemo potest se, aut, nisi vim vi repellēdo, alium interficere. Secūs autem de persona publica: quare iudici in tali casu publica idoneaq; testimonia ius faciunt occidendi innocentem. ¶ Mox reuincitur Adrianus. Si non posset innocens damnari in causa criminali: profectō neq; posset in ciuili. Quia sicuti iudex facultatem non habet vita priuandi hominē: nisi pro crimine: ita neque externis bonis. Vnde enim ipse illum populi consensum piscatus est? Eo præsertim quod (vt sæpe dicere consueuimus) posset esset tam ingēs bonorum cumulus, qui

1. Argumē. contra positam conclusionem. Solutio.

Argumē. 2.

Adrianus opinio incongruentissima.

Ratio in Adrianum.

vitam priuati hominis adæquaret. Nullū ergo profectō argumentatio aculeū habet aut pondus aduersus hanc D. Tho. quam pleriq; meritisimo amplexi sunt opinionē, nisi illud quod à pietate sumitur. Videtur enim animus extimescere innocentem morti adigere. Hoc autē solū persuadet qd sit impendio quā maxima adhibenda diligentia & cura in eius tutelā: non tamē quod eius causa deserēda sint leges, deserendaq; trāquillitas publica. Est enim lex omnis humana, quantumuis iusta nihil aliud quā tribum expurgandū tritici: quæ nequit sic exactē iusta & iniusta discernere, quin cum purgaminibus nonnulla quandoq; decidant grana. ¶ Verū tamen hoc nō est prætereundum argumentum, quod posset quospiā decipere. Argumentum autem est. Vbi lis esset de aliqua condēnanda propositione hereseos nota, & Doctores plurimi decepti illam damnarent, Papæ verò aut iudici episcopo, euidentis esset illius veritas, neutiq; subscribere in aliorū sententiam posset, sed deberet constanter suā retinere veritatē: ergo similiter iudex nequit cōtra sibi compertam veritatem testium probationibus aufcultare. Respondetur nullā esse rerum similitudinem. Veritatem enim nullatenus abnegare licet: iudex autem dum morti addicit innocentem, nihil asserit falsi: nam pro toto mundo non deberet affirmare illum esse in culpa: sed factō profitetur damnādum esse: idq; verum est: quia testimonia illum morti offerunt.

Aliud argumentum cōtra conolu.

Responsio.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum Iudex absque accusatore possit quempiam iudicare.

tertium quod ad iudicis reatitudinem requiritur, est forma iudicij. Circa quā quæritur, vtrum absque accusatore possit reum quempiam iudicare. Et arguitur à parte affirmatiua, tam Dei exemplo quā sanctorum: Deus nulla præuia accusatione delictores castigat: iustitia autem nostra à sua deriuatur: ergo & nobis id licet. ¶ Secūdo idem ostenditur in Daniele, vt eius historia refert, cap. 13. quia accusator vnus fuit & iudex. ¶ Tertio arguitur. Accusator in hoc necessarius est, vt crimen in aures deferat iudicis: potest tamen alia via in eius notitiam peruenire: ergo non semper necessaria est accusatio. ¶ In contrarium est Ambrosius super Apostoli sententiā de fornicatore. 1. ad Corin.

1. Argumē.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Ambrosius.

5. vbi ait: Iudicis non est sine accusatore dam-
nare: quia Dominus Iudā cum fuisset fur, quia
non est accusatus minimē abiecit.

Conclusio
responsiva.
Ratio cōclu-
sionis.

Bene contenta. Iudex in criminibus nequit
quæcipiā iudicio condemnare, nisi accusatum.
Ratio est, quod cum iudex interpres sit iusti-
tiæ, ad quem secundum Arist. 5. Ethico. veluti
ad animatum iustum concurratur: iustitia autē
hominis non ad eūdem ipsum, sed ad alterū sit:
fit vt iudex inter duas partes iudicatur? sedeat
actorē scilicet vel accusatorem & reū. Accedit
authoritas Actuum. 25. vbi ait Festus, Non est
cōsuetudo Romanis dānare aliquē hominem
prius quā is qui accusatur præsentem habeat
accusatores, locūq; se defendendi accipiat ad
abluenda crimina quæ ei obijciūt. ¶ Occurrit
autem illicō argumentū contra formam huius
conclusionis, quæ angusta strictaq; nimis esse
videtur. Arguitur inquam cōtrā, Eadem est ra-
tio criminalium causarum & civilium: cur ergo
strictim dictum est, in criminibus, ac si in civili-
bus minimē esset accusatio necessaria? Respon-
denus. Diuinos Thomæ tenuisse formā. Ipse
autem, si Caietano fides habetur, exemplū in
criminalibus posuit: eōq; in illis requiritur deli-
ctoris præsentia: & ideo euidentius illic patet
accusationis necessitas. Attamē expositio hæc
non facit fatis: deberet enim conclusionem po-
nere quā latē patebat. Ratio ergo S. Thom.
fuit, quod licet in omne iudicio præter iudicē
necessariæ sint duæ personæ: in causa tamen
civilī, vbi nō petitur delinquentis supplicium,
sed rerum restitutio, patentissimum erat iudi-
cium iniri non posse sine parte res suas peten-
te, quæ quidē accusator non dicitur, sed actor.
Et ideo quæstio particulariter mota est de ac-
cusatore, de quo in dubium venire poterat, an
esset necessarius: propterea quod iudex mune-
re suo videt posse crimina vindicare. ¶ Argui-
tur autem præterea contra conclusionem. Ius
naturale nō vetat quo minus possit potestas
publica, nulla expectata accusatione, pernicio-
sum hominem extinguere. Nam & paterfami-
lias & monachorum præfectus potest familiā
suam absq; illa iudicij forma castigare: nulla er-
go debuit lex humana illud prohibere. Respon-
detur quod licet ius naturale id expresse nō
prohibeat, est tamen vtroq; humano iure san-
ctē prohibitum: Vt extrā, de accusa. cap. si le-
gitim? & l. illicitas. supra citata. ff. d. offi. presi.
& ff. de mune. & hono. l. rescripto. Si quis accu-
satores nō habet, ab honoribus prohiberi nō
debet. Et alijs Romanorum legibus quas insin-
uauit ille Festus loco citato in Actibus Apo-

Argumentū

Caietanus.

Vera solu-
tio.

Argumē. 2.

Responsio.

stolorū. Ad quas leges alludere videtur est Chri-
stus Ioan. 8. Nemo te condemnauit mulierine-
que ego te condemno. Et est naturali iuri ap-
prime consonum. Satis enim reipublicæ pax
custoditur & quies, si qui accusatione aut pro-
clamatione delati fuerint in iudicium, in cōspe-
ctu populi afficiantur supplicio. Nam si iudex
accusatoris simul & vindicis personam gere-
ret, via calumnijs sterneretur. Debet ergo iu-
dex tertius esse inter duas aduersas psonas arbi-
ter. Quare Arist. 5. Ethic. cap. 4. ait eum esse me-
diatorem. At vero paterfamilias, qui vi non vti-
tur coercina, neq; capitali sententia ferire pos-
test, hac non indiget accusationis cæremonia.
Sicuti neq; monachorum prælati in delictis
minoris momenti, quæ ceu pater castigare de-
bet. Idq; iuris habet pontificū cōcessione, quo-
rum autoritate monachales institutiones fir-
mitatem habēt. Quin verō & extra religiones
in leuioribus non opus est stricta accusationis
forma, vt habetur. l. leuia. ff. de accus. vbi leuia
audire & discutere de plano iubentur. At verō
grauia crimina quæ sine delinquentis infamia
puniri nequeūt: nēpe vbi carceribus, opus est,
neq; in monachorum claustris vindicari pos-
sunt nisi accusatione præuia.

Aristot.

Respondetur ergo ad argumenta. Etenim
quæ Dei sanctorumque exempla in con-
trarium obiecta sunt, nihil contrā mouent.
Deus siquidē nullo opus habet accusatore, eō-
q; & omnia nouit, & pro sua absoluta potētia,
summaq; æquitate neq; minimam culpam in-
punē permittit. Tamen si nihil sine accusatore
puniat. Creauit enim rationem nostrā adeo
culpæ inimicam, vt conscientia ipsa criminosi
ipsum ante diuinum eius tribunal iugiter accu-
set: vt ad Roman. 2. doctor est Paulus. Præte-
rea & factum ipsum, quod est si latentissimū,
ipsi tamen patentissimum est, pro accusatore
est ante eius conspectum. Vnde Gene. 3. quasi
Adæ præuaricatio eum ad suum tribunal de-
tulisset, in iudicium euocauit dicens, Adam
vbi es? & cap. 4. Vox sanguinis fratris tui Abel
clamat ad me de terra. Et capit. 18. in Sodomo-
rum vltione: Descendam & videbo vtrum cla-
morem qui venit ad me opere compleuerint.
Quin verō forma finalis iudicij futura vide-
tur cum accusatione: vt habetur Matthæ. 12.
Viri Ninivite surgent in die iudicij cum gene-
ratione ista, & condemnabunt eam. Regina
Austri, &c. ¶ Atq; eadem ratione Daniel quæ-
niam Dei agebatur autoritate & appulsu, po-
tuit eosdem seines & reos accusando facere, &
morti addicere condemnando. ¶ Ad tertium
respondetur, præter hominē, cuius propriū est
accu-

ad. i. argu.

Paulus.

ad tertium.

accusandi munus, quatuor existere alias causas,
quarum quælibet locum sibi vendicat accusa-
toris. Prima est manifestarum crimē, quod no-
torium appellant: putā vbi quis in conspectu
populi vel iudicis eum legitimis testibus delin-
quit: tunc enim non alius præstolandus est ac-
cusator: secundum illud Pauli. 1. ad Corinth. 5.
Quorundam peccata manifesta sunt, præcedē-
tia ad iudicium. Vnde glossa Augustini super
locum citatum Genes. 4. de sanguine Abel: Et
refertur extrā, de accu. eundētia patratū sceleris
clamore accusatoris non indiget. Idemque ha-
betur. 2. q. 1. can. manifesta. Secunda causa est
infamia, vel indicia, vel clamorosa insinuatio.
Hæc enim vicem habent quodammodo accu-
satoris. Non quidem vt iusta sint causa, reum
in supplicium rapiendi, sed via inquisitionis re-
prius explorata & discussa: iuxta formam capi-
tolorum, qualiter & quando. & Inquisitionis.
extra, de accusatio. Tertia causa est quādo qs
iudici denuntiatione iuridica denuntiatur, quæ
ad vindictā tendit: qualis sit inquisitoribus hæ-
reticæ prauitatis. Tunc etiam via inquisitionis
proceditur ad cognitionem cause, & vltionem
criminis. Est enim illa denuntiatio hoc tātum
ab accusatione differens, quod qui denuntiat
non tenetur probare: aliās nemo denūtiare au-
deret. Quarta deniq; causa est dum quis frater
na correptione præmissa euangelicē denūtiat
fratrem prælato vt patri. Tunc enim si denun-
tius fuerit dicto audiens, non licet prælato ad
pœnas & infamiam procedere: sed illic cessa. e
debet vbi corruptus frater, correctus subinde
apparuerit. Nam illuc tendit ille processus. Sin
vero rebellis extiterit, tūc rebellio accusatoris
vicem gerit vt possit prælatus in eum lege age-
re, vt infra limatius patebit. Hæc enim non est
hic locus emunctius examinandi.

Augustinus.

ARTICVLVS. III.

Utrum iudici liberum sit pœnam iuris re-
laxare.

1. argumē.

Secundum.

Vtrum deniq; quod in iudi-
ce requisitum est, ad iudicij
pertinet executionē. Et ideo
videre restat an liceat iudici
pœnam relaxare. Arguitur er-
go à parte affirmatiua. Ad-
monuit nos Iacobus cap. 2. iudiciū sine miseri-
cordia ei manere, qui misericordiā nō fecerit:
ergo non solum pœnam iudici misericorditer
licitum est relaxare, verum etiā debitum. ¶ Se-
cundō id confirmatur Dei exēplo, qui (vt habe-

tur Ezechiel. 18.) nō vult mōrtem peccatoris:
sed vt magis conuertatur & viuat. ¶ Tertio. Id
quod alicui prodest, nemini verō nocet, quicū-
que iuste præstare potest: ergo factem vbi qui
iniuriam passus est, noxam condonat, poterit
& iudex remittere noxā. ¶ In cōtrarium sunt
legis testimonia. Legimus enim Deutero. 13.
de idololatria. Non parcat ei oculus tuus vt mi-
serearis & occultes eum: sed statim interficies
eum. Et de homicida. cap. 9. Morietur neq; mi-
sereberis eius.

Tertium.

Ad quæstionē hæc quæ facillima est, suppo-
sita distinctione per duas conclusiones re-
spōdetur. Alia enim est lōgē ratio supremi
iudicis, putā principis penes quē summa est im-
perij, à ratione inferioris, qui ceu eius minister,
exequendis duntaxat legum sanctionibus de-
putatus est. ¶ Prima ergo esto conclusio. An-
teq; pars læsa iniuriam remittat, nullus iudicū,
siue sumus sit, siue infimus, remittere potest
pœnam. Probatur. Duplici enim nomine tene-
tur iudex scelerosum supplicio tradere. Priori,
quia causam definire debet inter ipsum & ac-
cusatōrē. Posteriori, quia minister est reipublice,
qui non priuata, sed publica potestate vindex
est iniuriarum, quæ in ipsam hūt. Nā qui ciui
iniuriā infert, reipublice subinde eā leui impin-
git. Igitur iudici duplex obstat impedimētum
nē valeat à noxa absolvere reum: alterū ex par-
te accusatōris: atq; alterum ex parte reipubli-
cæ. Quocirca quādiu qui iniuria affectus est
in accusatione perstiterit, non fit iudici liberū
reum indemnem seruare. Ob id quod, ceui ius-
ti custos, tenetur vnicuiq; ius persequenti suū
reddere: etsi contrarium faceret, perinde atq;
ille delinqueret, qui de alieno misericors est: te-
nereturq; subinde ad restitutionē tā iniuriæ q̄
damni. Vnde. 5. Ethic. Arist. cap. 5. Quādo ho-
mines, inquit, vident nō sibi per inslicta suppli-
cia cōpēfari iniurias, in seruitute se viuere arbi-
trantur. ¶ Posterior cōclusio. Postq; accusator
ab accusatione cōtentus destiterit, in arbitrio
est supremi iudicis pœnā iuris relaxare, aut cō-
mutare: tale autem arbitrium inferiori non cō-
mittitur. Posterius hoc ē membrum inde fit pla-
num, q̄ iudici inferiori præscriptus est à supe-
riori agēdi modus: & ideo sic legibus alligatur,
vt nequeat earū præscripta exire. Vnde super
illud Ioan. 19. Nō haberes super me potestatem
vllā, ait Augu. Talē Deus dederat Pilato potē-
statē, vt esset sub Cæsare, nē ei omnino liberū
esset accusatū absolvere. Prius aut cōclusionis
mēbrū ex eo veritate sortitur, q̄ princeps non
tm̄ est legū custos, verū dispensator. Nō in quā
absolutē, vt posset illas pro arbitrio suo, veluti
pallium

Distinctio.

1. Conclusio.

Probatio cō-
clusionis.

Aristot.

Vltima cō-
clusio.

probatio.

Augustinus.

palium suum dispēdere, ac dissipare: sed tamē potest, vbi decere videbit aut bono publico expēdere, in legibus dispēdere. Quo fit, vt accusatore desistēte, & veniam ei quem accusabat de precante, non subinde obligatur princeps pœnam condonare: sed est in arbitrio suo illam infigere. Quin verò merita rei debet perpendere. Et posset esse illa tã scelestus, vt debeat supplicio eum addicere: quod si non faceret, iniurius esset reipublicæ: vt putā quando publicus esset sicarius, aut latro, vel studio scelerofus. Scius quando vnum præ humana fragilitate cōmisit crimen. Sed nunquid nō posset reus qui vnicū fecit humanum delictū tã insigniter esse reipublicæ utilis, vt etiam reclamāte accusatore posset vita donari? Respondetur hoc impendio quā rarissimē licere: nihilominus vsu venire posse, vt deceret principem (quod habetur. 2. q. 7. c. si quē pœnituerit) accusationem abolere, & accusationem compellere vt prudētum arbitrio alia satisfactioe esset contentus, vt persona, vel ad bellum gerēdum, vel ad alia munera egregiē commoda seruaretur.

Scrupulus.

Solutio.

Ad primum argumentū

AD primum igitur argumentum respondeatur quod personis priuatis quā rarissimē, imō vix potest in remittendis iniurijs excessus contingere: adeo nos districtē commendauit Christus inimicorum dilectionem. Publicis autem magistratib⁹, quia patroni & protectores iustitiæ sunt, præscripta est linea inclinaudi in misericordiam. Debent quidem genere suo esse clementes, neque causas disquirere, technasque innectere trucidandi homines. Imō quod Aristot. etiam. 5. Ethic. agnouit, & est inter regulas iuris, debet esse clementior ad minuenda mitigandaque supplicia: quatenus tamen fert ratio iustitiæ & legis. Inde enim exilire, non est clementia, sed clades publica. Quin verò & illi qui pietatis obtentu nimium procurāt malefactores è iudicium manibus eripere, non putent egregium pietatis opus exhibere: inferunt enim sæpē iustitiæ violentiam. Neque illic locum habet exemplum Christi, suis crucifixoribus veniam à patre deprecantis: quippe quod ad culpæ remissionem pertinebat. Et perinde respondetur ad secundū: quod cum Deus sit in quem primum præcipueque peccatur, potest remittere culpam & pœnam, vt ei placitum fuerit. Tametsi vbi ait, Nolo mortem peccatoris, de æterna id intelligat: ob idque subdit, sed vt magis conuertatur & viuat, videlicet spiritali vita. Pœnam autē nemini relaxat, præterquam in sacramento nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ

Aristot.

Ad secundū

Ad tertium.

Ad tertium autem iam responsum est, quod

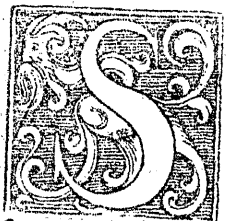
iudex remittendo pœnam, etiam accusatore cessante, no documentum infert reipublicæ: quatenus metū de medio tollit, quod homines arcentur à malo. Vnde Deuterono. 13. Post pœnam seductoris subiūgitur: vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quidpiam huius rei simile.

**QVÆSTIO QVIN-
ta, De iustitia accusato-
ris.**

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 68.

ARTICVLVS. I.

Vtrum quispiam teneatur alium accusare.

SECUNDA persona in iudicio est actor vel accusator: nam nisi ille qui noxius est ab alio in iudicium deferretur, nunquā ipse veniret. In accusatore autem quatuor sunt consideranda: scilicet obligatio, forma, iustitia, & pœna si iniuste accuset: de quibus ideo quatuor extruuntur articuli. Primo ergo quaeritur vtrum quispiam teneatur quempiam accusare. Et arguitur à parte negativa. Primo quia Mat. 6. iubemur debitoribus nostris dimittere debita. Et ad Roma. 12. Non vos defendentes hoc est non vos vindicantes charissimi: sed date locum ire. Secundo: Amicum in iudicium traducere amicorum fidei derogat: ergo id minime fas est. Tertio: si accusatio esset virtutis præceptum, nemo inde exciperetur: multi autem ab accusatione repelluntur. vt. 2. q. 7. late patet, de excommunicatis & infamibus: ergo nō est præceptum. Quarto: Si tale esset præceptum, illud potius officium deberemus prælati & amicis persoluere: sed eadem causa & q. prohibentur subditi, nisi in certis casibus, Prælatos accusare. Et præterea clerici accusari à laicis & illos accusare: & maxime in casu sanguinis: ut patet cōcilio Toletano quarto. 23. q. 8. can. his à quibus, & cā. clericis atq; alibi crebro ergo nō est præceptū. Quinto. Accusator astringit crimē pbare: aliās pœnā talionis subiret: nemo autē cogitur tantū subire periculū, ergo nemo accusare cōpellendus est. In cōtrarium

Quatuor consideranda

1. Arguitur

Secunda

Tertium

Quartum

Concilio Toletano 4. Arguitur

tium est illud Leuit. 5. Si peccauerit anima, & quis audierit vocē iurantis, testifq; fuerit quod ipse vidit aut conscius est: nisi iudicauerit, portabit iniquitatem suam.

Præsentem quaestionem in relectione nostra de tegead. & detegen. secret. quintam fecimus, vbi eam adamussim disputauimus. Nihilominus non possumus non huc aliqua conferre, ne ista lacuna intercisus appareat p̄sens tractatus. Respondetur ergo ad quaestionem, distinctione præmissa, duabus conclusiōibus. Est enim differentia inter fraternam denuntiationem, & iuridicam accusationem, quæ ex parte finis sumitur. Denuntiatio enim illuc tendit, vt correptus frater corrigatur & emendetur. Quare (vt dicebamus) illo obtento scopo, non est vltius progrediendum. Accusatio verò ad hoc initur, vt reus puniatur, idque præsertim in bonum publicum vt quies reipublicæ conseruetur, neque eius decor fordescat. Vnde denuntiatio fraterna est criminis delatio ad iudicem, veluti ad personam publicam, vni dicationis gratia. Prior ergo conclusio est. Vbi quis scelus nouerit in reipublicæ perniciē ire, quod idoneis testibus probare potuerit, tenetur noxium accusare. Probat. Criminum vindictæ quæ in hoc seculo fiunt, non propter ipsas expetendæ sunt, veluti vltiones in odium exitiumque malorum: illiusmodi enim pœnæ, infernales erunt, vbi tempus aduenerit plenarię retributionis, sed sunt tanquā medicinæ procurandæ, vel ipsius qui supplicio afficitur, vel boni publici: nimirum, vt earum metu homines in officio contineantur, ne commune bonum perturbent: quicumque autem bono communi succurrere constringitur, veluti pars toti, vbi viderit vel contagione infici, vel sceleribus corrumpi: id verò fieri non potest nisi per publicam potestatem, ad quam accusatione crimina deferuntur: ergo quisque in tali casu tenetur perniciosum accusare. Duæ ergo conditiones coire debēt vt obligatio enascatur accusandi, scilicet vt crimen existat contra bonum publicum, & probari possit. Atqui hinc consequitur posterior conclusio. De peccato quod vel in cladem reipublicæ nō vergit, vel idoneis testibus probari non potest, ne mo iure naturali accusare tenetur. Prior conclusiōis pars probatur. Nam cum quisq; sit suorum bonorum dominus, etiam famæ & honoris, vt lib. 4. quæst. 2. ostensum est, potest illa remittere, tum vt dicto Christi audiens sit, quo nos tantopere ad dilectionem inimicorum ani-

Distinctio.

Quid denūtiatio fraterna. Quid accusatio. 1. Conclusio. Probatio cōclusionis.

Secunda cōclusio quam deesse oportet vt quis accusare teneatur. Postrema cōclusio. Ratio cōclusionis.

mauit: tum etiam ad redimendū tempus. Et in hoc casu intelligitur lex vnica. C. vt nemo inuit. agere, vel accusa. cog. Et est expressa sententia sancti Thomæ. 2. 2. non solum quæst. 68. vbi hoc tractat, verum quæst. 73. articu. 3. vbi ait, cuiusq; arbitrij esse detrimentum suę fame pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum. Secundam partem probat sanctus Thomas, quia nemo ad id tenetur quod perficere nequit: & ideo cū in accusatione necessaria sit probatio, qui probare non potest, accusare non cogitur: eo præsertim ne periculum sibi creet vel talionis, vel alterius damni si in probatione defecerit. Dixerim iure naturæ, ne in litem aliam descendamus, vtrum hæredes occisi teneantur iure ciuili homicidam accusare secundum opinionem Bart. super legem, In eum. ff. de accusa. ne ius hæredicatis amittant, cuius tamen cōtrarium sentire videtur. l. diui fratres. cod. & C. citata, vt nemo inuitus. l. vnica. At verò quod prior conclusio explicatius euoluatur, arguitur contra eam. Nullum est peccatum quod non afferat detrimentum publicum: nempe vel scandalum, vel mali exemplum, vel aliquā persuasionem consortis: ergo si conclusio vera est, nullam fert exceptionem, sed de quocūque peccato, cui pœna posita est, debet quisque, si probare id potest, delictorem in iudicium producere. Hoc argumentum plerisque multos conuincit. Attamen discretionē opus est. Haud enim omnia peccata sic in detrimentum censentur reipublicæ, vt sint necessario, vel denuntianda, vel accusanda, vel tanquā talia inquirenda: sed illa tantum quorum proximum obiectum est commune bonū, quod illis expugnatur & conturbatur. Reliqua siquidem quæ aduersus priuatum bonum committuntur, priuata reputantur: nam ex obiecto actuum, species existimantur. Exempla sunt. Bona proxima furari, priuatum delictum est, sicuti & priuatum hominem occidere: compilare autem ararium publicum, sicuti & crimen l. estæ maiestatis, hæc sunt quæ in publicum detrimentum vergunt: Pari modo mendacium perniciosum, quo fraus ciui extruitur, peccatum priuatum est. Hæresis verò qua communis religio concutitur, crimen est eum primis publicum. Nam etsi scelera quæ in singulas reipublicæ priuatas partes committuntur, quodammodo reipublicam attingant, non tamen ideo existimanda sunt publica. Latrones autem qui regias vias obūdēt, & Assassini publicis criminolis adscribuntur.

S. Thomas.

Ratio. S. Thomæ.

Argumentū in priorem cōclusionē.

Solutio.

1. Argumēt. ad idem.

illa denuntiet, non ergo necessaria est accusatio. Eò præsertim quòd si denuntiat, non tenetur probare, sicut ille qui accusat. Quare vt ab illo periculo deficiendi in probatione liberetur, satisfecisse videbitur dum denuntiauerit. ¶ Propter hoc argumentum tenet Summa Angel. contra sanctum Thom. quòd nemo accusare tenetur: in quam sententiam citat Barto. super l. in eum. ff. de accusa. Hic tamen est notandum denuntiationem, quantum ad rem atinet præsentem, duplicem esse, licet Doctores canonici iuris plures præter accusationem distinguant super. c. nouit. de iudi. & 2. q. 1. can. si peccauerit. quas eadē. 7. q. de rōe teg. & de te gen. secre. diffuse nos explicuim⁹. Vna est em̄ denuntiatio fraterna, & euangelica, quam modò diximus ad fratris correctionē referre: sed alia est iudicialis, quæ bonum etiam publicum habet pro scopo: quæ ideo procedit etiam ad punitionē: sicut est illa quæ fit inquisitoribus: & seruus qui accusare nō potest dominum, potest illum denuntiare: & subditus etiam inferiorem prælatum superiori. Et illa est penè accusatio, hoc solo differens, quòd denuntians nō tenetur probare, sed iudex tūc tenetur inquirere. Et hanc forsā hic sanctus Thomas nomine accusationis cōprehendit. Tametsi vbi crimen esset valde perniciosum & contagiosum, illi qui testes posset afferre, accusare quoque tenetur: & crimen probare, vt iudicem labore inquirendi in re tanti momenti releuaret. Quare quicquid sit de iure ciuili, non dubium quin in causa publica teneatur quisq; in conscientia accusare. Et Barto. solum loquitur in causa priuata. ¶ Tertium autē dubium est, vtrum sicut ante denuntiationem euangelicam prærequiritur admonitio fratris: ita, & ante accusationē Et arguitur à parte affirmatiua. In euangelio nulla fit exceptio accusationis vel denuntiationis: sed simpliciter præcipitur vt secreta admonitio præcedat. In contrariū tamen facit quod in. c. qualiter & quando, de accusa. distinguitur inter denuntiationem & accusationem sub his verbis: Sicut denuntiationem admonitio, ita & accusationem inscriptio præcedere debet: vbi nulla ante accusationem admonitio exigitur. Propterea Durandus in. 4. distincti. 19. q. 4. ait quod in foro interiori & conscientie requiritur admonitio, non tamē in foro exteriori. Et sanct. Thom. ea. distinct. q. 2. art. 3. re citat ambas opiniones. Et quāquam Syluester in verb. Accusatio. §. 3. existimet tenere partē affirmatiuam, tenere tamē apertius videtur negatiuam. Scilicet quòd non requiritur. Et ideo Caietanus. 2. 2. q. 33. art. 7. dicit, quòd quando

Summa Angelica.

Duplex denuntiatio.

Dubium.

Argumentū partis affirmatiuæ.

Durandus.

S. Thomas Syluester.

Caiet.

accusatio solum est licita, non tamen in præcepto, necessarium est vt admonitio secreta præcedat: quando verò est in præcepto, tunc non est necessaria. ¶ His tamen non obstantibus sic ratio dilucidat, vt nullis opus sit citationibus sed distinctionibus. Prima est, quando accusatio alicui incūbit de re sua propria, nulla requiritur admonitio, neq; in foro exteriori, neq; in cōsciētia. Ratio est: quia scopustalis accusantis nō est emēdare fratrem: ob idq; inanis esset & vana admonitio: quoniā etsi sit emendatus, potest qui iniuria affectus est ius suū persequi. At que in hoc casu palam deficit opinio Caietan. Ille em̄ non tenetur accusare, & tñ potest sine preuia admonitione id facere. Quādo verò crimen: modo nuper exposito, pestiferū est reipublicæ, tūc distinguēdū est. Enimuerò si ille qui rescuerit certissimus omnino sit q̄ per suā admonitionē sic frater emēdabitur, vt damnū publicū omnino sopitū cessabit, necessaria est admonitio. Et hoc non solum lege charitatis: verum etiam iustitiæ: quia pestilens ille scelerosus adhuc habet possessionē honoris sui: ob idq; si satis potest occuri malo publico sine eius læsione, nō est in publicū traducendus. Est enim (vt diximus) accusatio, medicinalis: & ideo si excusari tantū detrimentū potest, cauēda est. Si verò nō sit omni firmitate certissimus q̄ sua proderit admonitio, vel sit in mora periculum, illicò ad accusationē properandū est. Vnde si inserperet ciuitatis proditio, aut regis exitiū, aut super omnia hæreseos crimen, maximē in dogmatizātibus: præceptū est statim ad iudices aduolare: quia nemo debet existimare se posse tam ingētibus periculis aliter occurrere. Quin verò etsi non existere idonei testes ad probandū, festinādum est ad denuntiationē iudicalem. Sētentia est expressa sancti Thomæ. 2. 2. q. 33. art. 7. vbi ait oportere in talibus casibus statim procedere ad denuntiationē, vt huiusmodi nocumēta impediant. Nisi fortē, inquit, aliquis firmiter existimaret, q̄ statim per secreta admonitionē posset huiusmodi mala impedire. ¶ Et hinc sumenda est regula in Inquisitionibus generalibus, quādo edictō præcipitur, vt quisq; denūtiat latētia crimina. Etenim si omnino sint emēdata, cuiuscunq; sint generis, nemo tenetur illa vel denūtiare, vel accusare, sed tantū testis esse si eius testimoniū in particulari legitime postuletur. Si autem non sint emēdata, tunc aut sunt priuata, vt concubinatus, vel alia quæ non habent pro obiecto bonum publicum: & hæc tantummodò denuntianda sunt fraternè ad emendationem fratris. Si verò sint in perniciem publicam: vt prodi

Solutio positæ citationi.

Ad 1. argu.

Miscuēdū.

ad tertium.

S. Thom.

regula.

Dubium.

Responsio.

Caietanus.

Ad 4. argu.

proditio, hæresis, & si quis forsā non ex infirmitate, sed studio & quasi publicus hostis mēbra reipublicæ ad malum sollicitaret, vt rempublicam corrumperet: & non posset aliter obuiari illi malo, denuntiandus esset denuntiatione iudiciali: quin verò accusandus si p̄bri res posset. Et pariter si imminet periculum tertie personæ. Quāuis in his non ita crebro vsu venit necessitas accusandi: quæ eiusmodi crimina frequentius possunt via correctionis fraterne præueniri. ¶ Hic de fiscalibus examinandum est in causis criminalibus. Etenim quòd fisci procuratores instituātur, iustum est vt curam habeant ærarij publici. Item vt criminum etiā in perniciem publici boni (vt expositum est) vergentium accusatores existant: quandoquidem quilibet tenetur illa detegere. Sed tamē q̄ fiscales instituuntur scriptatores priuatorū criminum, credo neq; S. Tho. neque antiquiores sancti probassent. Quoniam talium scelerū vltionem & vindictam poscere, solis priuatis incumbit, qui iniuria percusi sunt. At postquā consuetudo hoc habet, nō est nostrum de hoc consensere.

AD primum igitur argumentum secunda conclusio respondit. Probant enim illa testimonia priuatis personis consilium esse euangelicum suas priuatas iniurias cōdonare. Ad secundum autem de amicorum fide respondetur, amicos vsq; ad aras esse colendos: & ideo vbi res est de bono communi, hoc illis ante ferendum est. Neque ideo amicitie fides infringitur, etsi promissio præcesserit seruandi secreta. Nisi sit sacrosanctum arcanum sacramentalis confessionis, quod neque pro toto mundo reuelare fas est. ¶ Ad tertium respondetur q̄ infames & excommunicati (vt dicta quæstio. 7. habetur) ab accusatione repelluntur: nō quidem in bonum ipsorum, si quidem accusare vbi & quando oportet, virtus est: sed in pœnam arcentur ab illo munere. Propterea quòd accusatio autoritatem desiderat accusantis: quam illa fors hominum non habet. At ff. de accusatio. l. qui accusare. multis alijs de causis alij prohibentur accusare: scilicet ratione sexus, ætatis, conditionis, &c. ¶ Sed est dubium, vtrum saltem quando crimen est reipublicæ perniciosum, isti qui sunt iure repulsi admittantur ad accusationem. Respondetur neque tunc quidem esse admittendos: possunt tamen & debent iudiciali denuntiatione pericula patefacere: vt. 2. 2. quæf. 68. artic. 1. autor est Caietanus. ¶ Et pariter respondetur ad quartum. Prohibetur enim eadem causa & quæstio. eademque lege citata in. ff. filij, & subditi, & serui, suos superio

res accusare. Hoc tamen glossat sanctus Thomas eadem quæstio. quòd nihilominus affectu charitatis possunt illos accusare: & maximē in causa communis boni: quia illi non cohibentur, vt alij, in pœnā: sed propter honestatem: quia accusatio præ se fert nescio quid odij, q̄ aduersus superiores dedecus est. ¶ De clericis autem respondetur, quòd in causa sanguinis vt illa habent iura, nequaquam possunt esse accusatores: possunt tamen denuntiare crimina, protestātes nō se reuelare eiusmodi criminofos petendo sanguinis vindictam, sed vel ad obuiandum malo publico, vel ad recuperanda bona sua. Cum hac enim protestatione licitū illis est talia crimina in iudicium deferre: non solum illa quæ sunt contra bonum publicum, vt hæreseos impietatem, & læsæ maiestatis: verum etiam illa quibus vel tertie personæ, vel si bijsis iniuria fit, vel damnū datur: vt patet in cap. Prælati. de homicidi. volunta. lib. 6. ¶ Ad postremū de pœna talionis inferius art. 4. commodior dabitur respondendi locus.

Clerici quæ liter possint accusare.

Ad postremum.

ARTICVLVS. II.

Utrum necessarium sit accusationem in scriptis exhiberi.

OST accusandi obligationē queritur circa accusationis formā an debeat in scriptis exhiberi. Et arguitur à parte negatiua. Scriptura tūc est necessaria quādo aut de præteritis loquimur, nè nobis memoria elebatur: aut loquimur absentibus, ad quos verba non pertingūt: accusatio autem fit & in præsentem tempore, & ipso præsentem reo. Nam vt habetur. 2. q. 8. can. accusatorum. Nemo absens accusari potest: ergo scriptura non est necessaria. ¶ Secundò nihilominus per denuntiationem quàm per accusationem crimen panditur alienum: in denuntiatione autem nullus est libellus necessarius: ergo neque in accusatione. ¶ In contrariū est Augusti. eodem can. citato. 2. q. 8. vbi ait, accusatorum personæ nunquam recipiantur sine scripto: neque absente eo quē accusare voluerint quibuslibet accusare permittatur. FACILLIMA est quæstio ad quam vnica conclusione affirmatiua respondetur. Forma accusationis est vt in scripto fiat. Conclusio est iuris, non solum canonici loco citato, & eadem cau. & q. can. quisquis. & can. crimen verum

1. Argumē.

Secundum.

Augustinus

Conclusio responsiua.

ARTICVLVS. III.

Vtrum accusatio per tria hæc reddatur in iusta, quæ sunt calumnia, præuaticatio, & tergiuersatio.

Tertium quod in accusatore requiritur est iustitia. De hac ergo quaeritur, vtrum tribus his vitijs corrumpatur, quæ sunt calumnia, præuaticatio, tergiuersatio. Et arguitur à parte negatiua. Calumnia (vt habetur. 2. q. 3. can. si quem poenituerit) est falsa crimina scienter intendere. Contingit autem quempiam alteri calumniam extruere ignoranter, leuitate tamen animi non omnino excusante: ergo vel illa cõtra can. censenda est calumnia: vel quartum est vitium quo accusatoris iustitia commaculatur.

¶ Secundo: præuaticari (vt ibidem subditur) est vera crimina abscondere: in hoc autem nõ semper subest iniquitas: quia nemo tenetur omnia crimina detegere, neque sua neque proximi. ¶ Tertio: tergiuersari est in vniuersum ab accusatione desistere: hoc autem non semper est cum iniuria coniunctum: imò verò in initio eiusdem capitis præscribitur, vt quem accusasse poenituerit de eo quod probare nõ potest, si cum accusato innocente conueniret, in uicem se absoluant. ¶ In cõtrarium tamen est idem textus: vbi habetur accusatorum temeritatem tribus modis detegi. Aut enim caluniantur, aut præuaticantur, aut tergiuersantur.

Cõclusio ad quæstionem respondetur. Tribus nominatis vitijs contingit accusationem vitari. Conclusio est non solũ iuris canonici textu citato, verum & iuris ciuilib. ff. ad Senat. cõsul. Turpili. seu de abolitionibus l. accusatorũ. vnde eadẽ prorsus verba desumpsit canon, quẽ poenituerit. Numerus autẽ horum vitiorum sic colligitur. Cũ accusatio in bonũ commune referatur, sic tamen vt iusta fiat criminis vltio, vtroq; pede claudicare potest accusator. Videlicet aut reo fauendo, aut plus nimio reipublicæ siue parti lesæ. In reipublicam inclinat, cum reo crimen falsum impingit. Et hoc est caluniarum. Est enim calumnia subdola rei vexatio per fraudem. Neq; verò ille tantum caluniat or est, qui falsum crimen imponit: verum & qui occultum, quod iure probari non potest, in iudicio prohalat. Nam iure quicquid idoneis testibus vel instrumentis innotescere nequit, falsum reputatur. Potest secundo accusator vice versa in reipublicam esse iniurius, quãdo in causa est, nõ qui in bonum

1. Argum. partis negatiue.

Secundum

Tertium

Conclusio responsiua.

bonum publicum delinquit, reprimatur. Et hoc contingit dupliciter. Vno modo fraudem extruendo reipublice: nempe inclinando in fauorem rei. Et hoc est præuaticari. Quoniam varicari idem est quod flecti. Contingit autem hæc præuaticatio dupliciter: Vno modo disimulando omnia crimina quæ in commodum reipublicæ detegere tenetur atq; adeo probationes negligendo: & altero modo falsas admitendo excusationes & exceptiones. Quare præuaticatio altero nomine dicitur collusio: quasi tunc accusator & reus simul illudant rei publicæ aut parti lesæ. Quocirca hoc vitium non tantum in accusatorem, verum & in aduocatũ, & in alios ministrũ, quin etiam & in iudicem solet vsu cadere. Secundo modo ei contingit accusator fauere, prorsus & in vniuersum (vt ait lex) ab accusatione desistendo. Et illa dicitur tergiuersatio, quasi accusator terga cause vertat.

Ad primum igitur argumentum respondetur quod criminis impositio non censetur iure calumnia, nisi studio & consulto fiat. Nihilominus nemo debet accusator prodire nisi prius tum certior factus sit criminis: tum etiam certam, paratamque habeat probationem. Et ideo quõ leuiter ac temere ad accusandum profilit, non est à culpa immunis. Attamen non debet vt calumniator talione vel acri alio supplicio plecti: sed alia leuiori pœna. Nisi forsã iusto errore fuerit motus: nam tunc nulla est dignus. Hæc autem omnia prudentia iudicis liberanda sunt & æstimanda.

¶ Ad secundũ respondetur quod sua propria crimina nemo debet detegere nisi reus legitime factus à legitimo iudice interrogetur. Neq; verò aliena nisi casu quo denunciare vel accusare tenetur. Quando autẽ ob bonum publicum accusat, tunc tenetur omnia detegere, quæ ad re conferunt. Quare si prece vel pretio vel alia causa cum reo colludat, præuaticator est.

¶ Pariter ad tertium respondetur, quod tergiuersari nõ semper est crimẽ, sed tunc prorsus quãdo accusator tenetur in accusatiõne persistere.

Quare tribus modis tergiuersari citra culpam accidere potest. Primò, cum quis in causa propria accusauit. Tunc enim sicut libere accusationẽ inscripsit, ita potest & quãdo liberit, illã deserere. Secundo, quãdo accusauit in causa publica, leuiter tamẽ: tunc enim quoties timuerit in probatione deficere, potest cum reo conuenire & ab accusatione desistere. Et hic est casus dicti ca. si quem poenituerit. Tertio, auctoritate principis, qui propter illustrem personę dignitatem, & reipublicę vtilitatem potest ac-

Ad 1. argu.

Ad secundũ

Ad tertium

Tribus modis tergiuersari citra culpam.

cusationem & in initio refellere, & in processu absoluere: vt eodem cap. subiungitur.

ARTICVLVS. IIIII.

Vtrum accusator qui in probatione defecerit pœna talionis teneatur.

Quartum quod de accusatore disputandum restat est, vtrum in probatione deficiens pœna talionis teneatur. Et arguitur à parte negatiua. Contingit aliquando iusto errore quempiam ad crimen falsum accusandum prodire: cui ideo Fabianus Papa. 2. q. 3. can. Si quis iratus. veniam concedit: non ergo omniscalumniator dignus est talionis pœna.

¶ Secundo. Si talis pœna iusta est, ob id iustè infligitur quod accusator damnũ per iniuriã alteri intentat: igitur aut hoc est propter iniuriam reo illatã, & tunc non potest princeps eam remittere: aut propter illam quæ reipublicæ irrogatur, & tunc nequit eam remittere reus: potest autẽ eam vterque remittere: ergo signari non potest iniuria ob quã talis statuatur pœna.

¶ Tertio: ob vnã culpam nemo plectendus est duplici pœna, secundum illud Naum. 1. Nõ iudicabit Deus bis in idipsum: calumniatores autem infames habentur iure: vt patet. 2. q. 3. can. si quis circa. non ergo debet alterum subire supplicium. ¶ Sed in contrarium est Damasi decretum. 2. q. 3. Calumniator si in probatione defecerit, talionem recipit. Et alterum proximum Adriani: Qui nõ probauerit quod obiecerit, pœnam quam ipse intulit patiatur.

Pro solutione quæstionis notandum quod talio à tale dictum est: scilicet vt quisque tale patiatur, quale alteri contra ius moliebatur. Id quod Aristot. 5. Ethico. cap. 5. repassum appellat, secundum illud Rhadamanthi.

Si quæ fecit, patiatur & ipse, rectum fuerit iudicium. Statuitur ergo conclusio affirmatiua. Iustum est vt ille qui per accusationẽ in periculũ quempiam induxit grauis pœnæ, similem & ipse ferat. Conclusio est nõ solũ canonici iuris locis citatis, verũ ciuilib: vt patet. ff. ad sena. cõs. Turpil. l. mulier. & l. quæstum. Cũ ergo leges deficientem in probatione talionis pœnæ adiudicant, ostendunt non solũ eum qui falsum crimẽ imponit, verũ & qui occultum quod probari nõ potest detegit eidẽ subiacere supplicio. Ratio naturalis est hæc. Accusator cõstituitur pars reo aduersa, cõ-

1. Argum. e.

Secundum

Tertium

Damasi.

Adrianus Pa.

Talio vnde trahat originem.

Aristot.

Cõclusio affirmatiua.

Ratio cõclusionis.

ratio naturalis pro cõclusionẽ.

ratio secundã.

ratio terciã.

Ad 1. argu.

Ad secundũ

verũ & iuris etiam ciuile. ff. de accusa. l. si cui. Et quanuis ius naturæ id non planè præcipiat, elicitur tamen inde naturalis ratio. Est enim iudex (vt supra dictũ est) mediũ inter duas partes, accusatorem scilicet & reũ cõstitutus: qui causam examinare debet, de qua est sententiã prolaturus. Cũ ergo ex vna parte memoria, quæ lubrica est, cuncta diu verba adseruare nõ possit, & ex altera necessarium sit eadem vsq; ad definitiuam sententiam retineri, necessariũ est scripturæ adminiculum. Adde quod cum accusator pœnæ, antiqutis talionis, & nunc etiam non leui fiat obnoxius, si de calumnia fuerit reuictus, operæpretium est accusationẽ subscribere, quam postmodũ in scias ire nequeat. Ad hæc cum accusationi adhibendæ sunt, tum defensiones & exceptiones, tum etiã probationes, expediens est vt libelli caput occupet accusatio. Attamen vt habetur. l. Leuia. ff. de accusat. in leuibus de plano procedendum est sine huiusmodi cæremonijs. Præterea innotorijs in quibus cum (vt supra diximus) nõ expectetur accusator, neq; scripto opus est. **A**d primum igitur argumentum respondetur quod scriptura accusationis non est necessaria eo quod de præteritis ineatur, sed vt in futurum debeat salua custodi. Et ideo neque obstat accusationem fieri in præsentia rei: debet enim tam reus quã accusator adesse, vnde eadem causa & quæsti. can. per scripta. iubet Stephanus Papa nõ vilius accusatio per scripta suscipiatur. Nõ quod nõ sit in scriptis porrigenda (vt dictum est) sed quod non est ab absente accusatore in scriptis mittenda: sed debet ipse comparere. Quod autem cauetur nõ reus absens accusetur, non sic strictè intelligendum est, vt non liceat in eius absentia accusationem iudici exhiberi: sed quod non est sententia cõdemnandus antequam ipse præsens audiatur. Idq; potissimum in causa criminali, atq; adeo omnium maxime in capitali: vt cauetur lege, Absentem. C. de accusa. si autem publico præconio vocatus noluerit comparere, sententia quidẽ veluti in rebellem ferri potest: postmodũ verò captus, antequam executioni mandetur, audiri debet. ¶ Secundi verò solutio facit ex dictis colligitur. In denuntiatione enim fraterna euangelica, quia ad vindictam nõ proceditur, sed tam iudex quã denuntians soli consulit saluti fratris sine dispendio eius fame, nulla est scriptura necessaria: secus in denuntiatione iudiciali. Atque hanc differentiam inter denuntiationem & accusationem denotat casus super his, de accusatione.

tendens eum in supplicium adigere: iudex autem medius inter ambos sedet iustitiæ protector: sed æqualitas iustitiæ id exigere apparet, ut periculum quod quis alteri per iniuriã creat in ipsum recidat: ergo pœna talionis est iusta. Eadem conclusio confirmatur. Nam lege veteri, quæ iustissimæ erat, eadem pœna stat scripta scilicet. Exod. 21. Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et Deuterono. 19. Cum diligentissimè perscrutantes inuenerint, falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium, reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit. Haud tamen hinc infertur, ut quidam arbitrantur, illa pœna esse modo de iure diuino: illa namque non erat moralis de iure naturæ, sed tantum iudicialis, quæ ideo prorsus cessauit. Non quod Christus lege nullam Matthæ. 5. peculiariter aboleuerit: illic enim tantum retulit veterem legem, cõsulens nobis contra ne nos vindicaremus, sed inimicis remitteremus iniurias: at quod tota lex illa vetus cessauit. Nisi quod præcepta moralia, quæ erant de lege naturæ, cõfirmata sunt lege euãgelica: cõferentia verò sic cessarunt, ut tanquam signa iam modo falsa, institui denud non possint: iudicialia verò possunt quidem, si iustum censetur, iterato constitui. At tamen lex talionis semper fuit ut trux duraq; existimata, sed propter duritiam illius populi, & ad necedendas calunias procliuis posita fuit. Nam si naturalem rationem consulueris, satis est ut qui occidit occidatur. Qui verò occidere procurauit, non subinde, nisi summo iure, reus sit tanti criminis. Eo præsertim quod tunc absterrentur homines plus nimio ab accusandi munere. Et ideo (ut habetur institut. de iniur. §. pœna.) iam de defuetudine fere abiit illa pœna: retinetur tamen quadatenus in provincijs bene moratis: potissimum in teste qui studio falsum testimoniũ dicit in causa capitali. Idque maximè quando illius causa innocens interficitur. Tametsi debeant etiam extra talem casum iniqui delatores acrisupplicio plecti.

Ad 1. argu. Aristot.

Ad primum ergo argumentum respondet Aristotel. loco citato. 5. Ethico. quod reparationem, quam nos talionem appellamus, non semper iustitia deponit, quoniam valde differt utrum quis volutariè quid faciat, an involutariè. Spontaneus enim iniurius dignus est pœna: qui autem involutariè ledit, dignus est venia. Et ideo qui inculpata ignorancia eum quæ in crimine esse putat, reum facit, non habetur iure calumnia tor, ut supra diximus: atque adeo neque talionem dignus. Ad secundum respondetur quod calumniator & in reum & in rem publicam in-

Ad secundum.

ius est. Vnde Deuterono. 19. vtrumque præcipiebatur: scilicet prius, ut qui falsum testimonium contra fratrem dixisset, id pateretur quod fratri cogitabat facere: scilicet propter iniuriã illi factam. Posterior, ut tales de medio populi auferrentur, ut audientes timorem haberent. Vbi insinuabatur iniuria quæ reipublicæ irrogatur. Ex quo fit ut quandiu accusatus pœnam talionis non remiserit, nequeat princeps illam remittere, ut superiore quæstione dictum est. Postquam verò illam ignouerit, tunc in arbitrio principis restabit illam relexare. Ad tertium respondetur quod pœnam talionis incurrit accusator ratione nocenti quod proximo intentabat: infamiam autem propter culpam. Et ideo infamiam remittere ad principem pertinet: ut si sit ecclesiastica, ad Papam, ut ait Gratian. 2. quæst. 3. can. Euthemium. vbi respondet ad illa verba Gelasij, Quamquam animas per pœnitentiam saluare possumus, infamiam tamen abolere non possumus: dicens illud intelligi de infamia per civilem iudicem irrogata, quæ ad Papam non pertinet. Quamuis fortasse perspicaci or sit sensus de infamia facti. Nam labem illam, quæ turpifaculo annexa est, nemo delere potest: cum ad præteritum non sit potentia.

QVÆSTIO SEXTA, De iniustitia rei.

ARTICVLVS. I.

Vtrum accusato liceat veritatem negare.

TERCIA persona in iudicio est reus: de quo quatuor disputanda sunt: scilicet an liceat ei veritatem negare, calumnijs defendere, iudicium declinare, aut post condemnationem supplicio se capitali subducere. Et arguitur à parte affirmatiua primæ quæstionis illa celebri auctoritate Chryl. quæ refertur de pœni. d. 1. can. quis aliquando. Non tibi dico ut te prodas in publicum, neque apud alios te accuses. Sic enim legèdum est, non excuses, ut corrupta litera habet. Qui autem veritatem proprii criminis retereret, seipsum proderet, ergo licitum est ei suum celare crimen. Ad secundum. Mendacium officiosum, scilicet cum quis mētitur ut alteri profit, nemini nocens, non est peccatum mortale: qui autem mēt-

2. Argum.

Secundum.

titur

Tertium.

titur ut se à morte protegat, officiose mētitur: ergo citra noxiam mortalem id licet. Tertio nullum est peccatum mortale nisi sit contra charitatem: qui autem mendacio sibi mortem cauēt, neque contra charitatem Dei facit, neque contra proximum, inò secundum charitatem qua se diligit: ergo id non est lethale piaculum. In contrarium est illud Iosue. 7. quod dux ille dixit ad Acham, Fili mi da gloriam Domino Deo Israel: & cõfiteri, & indicam mihi quid feceris: ne abscondas: dare autem gloriam Deo tenetur quisque: secundum illud. 1. ad Corint. 10. Omnia in gloriam Dei facite.

1. Conclusio

Ad quæstionem hanc tribus cõclusionibus respondetur. Prima: quicumque legitime de proprio crimine interrogatur, tenetur sub reatu mortalis culpe crimen suum patefacere: etiam si merito eiusdem cõfessionis sit in mortem rapiendus. Cum aio legitime, intelligo à legitimo iudice, & secundum idoneam formam iuris. Ratio conclusionis est manifesta. Virtus enim iustitiæ est ad salutem necessaria: ergo quicumque sub reatu mortalis noxæ tenetur eam seruare: iustitia autem subditum compellit su periori obedire, secundum verbum Pauli, Omnis anima potestati sublimioribus subdita sit, superior verò sæpenuerò ius habet subdito præcipiendi ut proprium sibi detegat crimen: ergo tunc subditus parere constringitur. Quod autem hoc iudex aliquando ius habeat, patet: quoniam nemo, capitali præsertim sententia, quinimò neque alia communi ordine ob quæcunq; indicia vel infamiam condemnari debet nisi confessus: saltem ei qui aliter condemnatur conceditur appellatio: ut. 1. obseruare. C. quorum appellatio. non recip. Nisi sufficiens sit testium numerus quibus cõvincatur: idque via tantum accusationis. Atque idè cauēt iure canonico. 2. quæst. 1. can. nos in quæquam. & can. iudex. ergo nisi reus ad cõfessionem compelli posset: nimis esset stricta via finiendi iudicia. Et est intelligenda conclusio etiam cum quis citra iuramentum interrogatur: nam etsi periurium sacrilegij impietate mendacium accumularet, nihilominus simplex mendacium, in re graui contra vinculum obedientiæ, crimen est genere suo mortale. Ad secundam cõclusionem. Quando vero quispiam non legitime etiam iuratus interrogatur, putat vel ab eo qui non est sibi iudex, vel contra canonum legumque sanctiones, non tenetur crimen suum confiteri. Quin verò simile affirmandum est de testibus in crimine alieno. Cõclusio est clara: quia quicumque ius habet se suaque tuendi, nisi iure ad contrarium fuerit compellus: at

Ratio conclusionis.

1. Conclusio

verò quando quis præter legis causas & ordinem interrogatur, nullo iure cogitur: ergo neutiquam se conuincitur prodere. Tertia conclusio. Nemini siue iure siue iniuria interrogetur, licitum est mentiri: quoniam mendacium adeo est natura sua malum & iniquum, ut nullam ob causam qui illud protulerit, inculpam à culpa sit. Tametsi quando iniuste, ac citra iuramentum interrogatur, mendacium illud non sit mortale: quia non perniciosum, sed officiosum est. Secus autem si sit periurium. Postulabant hinc autem secunda & tertia conclusiones, ut artem, prudentiamque subijcerem, quò se tunc iniuste requisitus posset protegere, ac citra mendacium eripere. Ad hoc autem articulo sequenti commodius respondendum, postquam causas habuerimus inspectas, quibus reus conuincitur veritatem propalare.

Ad primum igitur argumentum respondetur Chrysostomum loqui in casu secundæ cõclusionis, aut quòd nemo reum percontatur. Nam quando iuris ordine & merito interrogatur, non ipse se, sed infamia, uel testes, vel accusator eum produnt: quibus resistere non licet. Ad secundum respondetur quod mentiri quempiam ad cauendum mortem, vel sibi vel alteri, si fiat sine alterius nocimento, non est mortale: quando tamen quis iure rogatus culpam suam, mendacio se contegit, iniuriam facit iudici cui obedientiam debet, tum accusatori & parti læsæ. Et pariter respondetur ad tertium. Negatur enim non esse tale crimen contra charitatem. Nocet enim & iudici & actori: atque adeo aduersatur dilectioni Dei, qui iubet nobis parere maioribus. Nemo enim virtutem iustitiæ contemnerat, qui charitatem non subinde violet, tam Dei quam proximi. Vnde super illud Psal. Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis: ait glossa. Hæc est consuetudo impudentium ut deprehensi per aliqua falsa se excusent. Et Grego. 21. Morali. super illud Iob. 31. Si abscondi quasi homo peccatum meum: Vitatum humani generis vitium est, & labendo, peccatum committere: & commissum, negando abscondere: & conuictum, defendendo multiplicare. Percontaris hinc autem utrum mendacium in iudicio quando quis verum fateri tenetur, in vniuersum mortale sit crimen: an verò leuitate materiæ possit, sicut extra iudicium fieri veniale. Respondet. Caiet. 2. 2. q. 69. artic. 2. Omne mendacium in materia etiã leuissimum, in iudicio prolatum, esse mortale. Ratio eius est: quia talis mētens vim infert iudicio quod in mendacio fundatum falsum sub

3. Conclusio

Ad primum argumentum

Ad secundum

Ad tertium

Gregorius.

Quæstio.

Caietanus.

Ad inde

inde fit. Itaque sicut periurium nullatenus tenuitate materiae fit veniale, sed omne est mortale: sic mendacium in iudicio. Neque id tantum in iudicio sacramentalis confessionis, verum etiam in foro exteriori. ¶ At verò neq; Caiet. conclusio, salua eius egregia autoritate, veritatem praese fert: neq; eius ratio probabilitatem. Imò proculdubio crediderim posse illic etiam contingere veniale peccatum. Nam in primis hoc insinuat S. Tho. eadem. 2. 2. q. 70. ar. 4. vbi ait qd violare iustitiam mentiendo, est mortale in suo genere: vbi insinuat posse esse veniale. Itē in materia fidei, & charitatis, & religionis, potest exilitas materiae attenuare peccatū, vt sit veniale: cur ergo nō in iudicio? Præterea potest illic fieri veniale mendacium ex defectu plenae deliberationis: quare ergo non ex pusillitate. Adde qd tunc quicumq; alius defectus leuissimus in iudicio esset mortalis: vt si quis rem exigui momenti taceret. Ac demum postremo arguitur. Peccata venialia non sunt de necessitate confessionis: ergo illa illic negare non est mortale crimen. Conceditur ergo qd ipsum veniale mendacium peius est in iudicio quam extra: non tamen fit consequens vt sit omne, mortale.

ARTICVLVS. II.

Utrum accusato liceat per calumniam se defendere.

Rostquam afflicto reo, nec legitime interrogato licet veritatem negare, neque praeter ius requisito mentiri, consequitur vt videamus an saltem alterutro illorum casuum liceat ei per calumnias se defendere. Et arguitur à parte affirmatiua. Secundum iura civilia licet ei qui de capitali crimine delatus est, transigere, hoc est cum accusatore pacisci, & ipsum corrumpere, qui desistat: vt. C. de transa. l. transigere, & expressius. l. in capitalibus. ff. de bon. cor. quia ant. sent. mortem si bi conscie. ergo non est illicitum calumnijs vt. ¶ Secundò. Accusator qui in fauorem rei praeruaricatur poena plectitur legibus constituta, vt superiori quaestione visum est: & 2. q. 3. patet: accusato verò nulla est poena decreta, etiam si technis agat cum accusatore, eique imponat: ergo id non est iniustum. ¶ In contrarium est ius canonicum, extra, de iuram. calum. c. inhaerentes. praecipies vt iuramento calumnie in principio litis adstringantur tam reus qd accusator: vbi & civiles leges de re eadem citat

S. Thomas.

1. Argumf.

Secundum.

tur: iuramentum autem calumniae, vt nomen sonat, est, quod neque accusator, neque accusatus vtetur calumnijs.

Questio est grauisima: quam nos in dicta nostra Relectione sexto loco per omnes, vt arbitror, suos numeros deduximus. Sed nō possumus (vt supra dicebamus) hunc locū hac disputatione vacuū relinquere. Respo debemus ergo hic septem conclusionibus. Prima est illa notissima quam articulo proximo constituimus. Et si nemini liceat veritatem mendacio negare, licet eam tamen nō nunq prudentia contegere. Nam (vt modò dictum est) nemo tenetur veritatem propalare, nisi iure compulsus: ergo extra talem casum quisq; poterit secretum, & praecipue suum, custodire. Rei autē articulus ac nodus illic occultitur, vt sciamus quando iudex, qui legitimus est, legitime potest subditū de proprio crimine, etiam iureiurando interrogare. ¶ Ad hoc ergo explicandum statuitur Secunda conclusio. Tres sunt casuum differentiae quibus iure potest iudex reum percontari: in quibus subinde reus veritatem respondere tenetur: videlicet si infamia eius super aliquo crimine praecesserit, vel aliqua expressa apparuerint indicia, vel probatio interfuerit semiplena. Conclusio est sanc. Tho. 2. 2. q. 69. ar. 2. Et quauis rationem nō subijciat, apertè tamen colligitur ex superiori definitione. Nepe qd iudex absq; accusatore, vel eius supplente vices, neminem danare, potest. Haec aut tria sunt quae praeter expressum accusatorem vicem eius gerunt vt possit reus legitime interrogari. Sed arguis, nō omnes causas diuini Thomam connumerasse. Diximus enim. q. 4. ar. 3. crimen quoq; notorium & manifestum ius facere iudici condemnandi reū. Conceditur id quidē: sed tamen tunc nō opus est reum interrogare: nunc autem merita tantum quaerimus quibus potest iudex secretum crimen inquirere. Igitur ad intellectum conclusionis supponendū est ex cap. qualiter & quādo. de accusatione. tribus vijs patere ius ad cognoscenda crimina, compellendosq; delictores vt sua propria consiteantur: videlicet via inquisitionis, denuntiationis, & accusationis. Et licet super eodē capitulo Iuris periti plures inquisitionis species discernant, satis est tamen duas dignoscere. Vna est enim generalis, atq; alia specialis. Generalis est qua Praelati munitore fungentes suo & (quod aiunt) officij debito, provinciam, aut conuentum visitantes crimina disquirunt: quibus scilicet reuelata sunt, eo ordine quo ar. 1. questionis proxime dictū est. Altera verò est specialis, qua scilicet particu-

Prima ratio Conclusio.

Ratio conclusiois.

2. Conclusio.

S. Thomas.

Probatio.

Obiectio.

Solutio.

Triplex via ad cognoscenda delicta in reprobata.

Quinq; modis denuntiatio fraterna distat à iudiciali.

Discrimē inter denuntiationē iudiciale & accusationem.

3. Conclusio.

4. Conclusio.

Altiſſiodor Durand.

lariter inquiritur crimē alicuius singularis personae. Denuntiatio quoque (vt supra dictū est) altera est fraterna, quae procedit ad emendam fratris, & altera iudicialis, quae tendit ad vindictam. Accusatio itidem duplex: altera in causa priuata, atque altera in causa publica. Sunt autem differentiae multae inter has vias. Denuntiatio enim quae fit per correptionem fraternam differt à iudiciali & accusatione quinque modis. Primò ex fine, vt saepe dictum est: quia haec procedit solum ad emendam: aliae verò ad vindictam. Et ex hac sumitur secunda, quod denuntiatio fraterna est officium charitatis: iudicialis autem & accusatio pullulat ex iustitiae debito. Ob idq; sanctus Thomas de correptione fraterna tractauit in materia charitatis. 2. 2. quaestio. 33. de alijs autem in materia iustitiae, quaestio. 68. & duabus sequentibus. Tertio differunt eandem ob causam, quod ad denuntiationem fratrem omnes, nemine excepto, tenentur: nam possunt subditi denuntiare praelatos, & filij parentes: neque infames aut excommunicati eximuntur sicuti in accusatione. Neque verò sacerdotes vt habetur eano. tam sacerdotes. 24. quaestio. 3. Quarto differunt forma. Nam in correptione fraterna semper requiritur admonitio, in reliquis verò non semper, vt nuper expositū est. Et quinto differunt ex parte termini: quia fraterna denuntiatio si frater emendat cessat: sin minus, rebellio exinde habetur pro accusatore, & incipit forum iudiciale: vt diximus quaestio. 4. Iudicialis verò & accusatio non cessant vsque ad punitionem. Differunt autem iudicialis & accusatio primò (vt dictum est) quia denuntiator etiam iudicialis non tenetur probare sicut accusator. Præterea (vt habetur cap. inquisitionis. de accusatione) licet denuntiatio haec ad vindictam tendat, non tamen denuntiato infligenda est tota poena iuris sicuti accusato. ¶ Descendendo ergo ad istarum specierum singulas, statuius conclusionem tertiam. Ille qui fraternè denuntiat, tenetur praelato veritatem criminis sui fateri, tanquam patri. Si tamen non leuiter sed grauitè timet quod tanquam iudex machinatur eū castigare, nequaquam tenetur. Conclusio haec fit clara ex fine & scopo talis denuntiationis: quae sola emenda est: non autem punitio. ¶ Quarta conclusio. Si denuntiatuſ fuerit rebellis qui neque tanquam patri vult fateri crimen, iure compelli potest. Hanc conclusionem statuimus membro secundo, quaestio. 4. de correptione. fraternae. contra Altiſiodorē. lib. 3. tracta. 25. cau. 2. & contra Durandum in. 4. distinct. 19. quaestio. 4. qui putant si peccatum

est secretum, nulla obstante rebellionē cessandum esse. Sed est nostra conclusio sanc. Tho. 2. 2. q. 33. ar. 8. ad primum argumentū. Modestatur eam tamē ipse, & cum ipso illic Caiet. & Paludanus. ¶ Pal. 4. d. 19. q. 4. duobus limitibus: videlicet casu quo crimē probari possit testibus adhibitis in secreta correptione vel alijs. Præterea si spes vlla restat emendae fratris: nam illa spe cessante illic cessandū est, si peccatum est priuatū. Nam si serpit in perniciē publicam, modo supra explanato, vel in detrimentū tertiae personae, etiā si non emederetur, imò propterea qd non iniquū propositū ille nequam expuit, progrediendū est. Et quāuis Caiet. 2. 2. q. 69. ar. 2. contrariū videatur sentire, arbitrator tamen illum denuntiantē, si est omni exceptione superior, valere proteste in iudicio inde futuro, & pro semiplena probatione. Nam propterea in euāgelio iubentur adhiberi vnus aut duo testes, vt in ore duorum vel trium stet omne verbum: quia scilicet ipse denuntians valet pro tertio. Et hoc habetur expresse cap. In omni. de testib. At verò quantum ad illam restrictionē, quam nos quoq; in Relect. de secreto. q. 2. mēbri. 2. approbamus: nempe qd etiam si denuntiatuſ rebellis fuerit, nisi spes sit eius emendae non est iudicialiter procedendū, eò quod totus ille processus in bonū fratris tendit. At verò in contrarium videtur existere verbum euāgelicum: Si ecclesia non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: cui stipulatur can. tam sacerdotes. 24. q. 3. vbi habetur qd tales incorrigibiles, ab ecclesia separantur. Quocirca arbitrator qd licet non sit citra spem emendae ad alias iuris compulsionē & poenas progrediendum: sententia tamē excommunicationis est ab ecclesia fortè rebellis corā testibus denuntiationis separandus, donec resipiscat. Diximus quando crimen vergit in damnū publicum aut tertiae personae progrediendū esse ad forum iudiciale, intelligendū est tamē si aliter illud malū caueri non potest. Accidit enim temporibus nostris, vt quidā praemissa correptione fraterna denuntiauerit quēpiam qui alterius caedē moliebatur: denuntiauit autē tanq; patri: iudex autē nolebat denuntiationē ceu fraternam audire, sed tanq; iudiciale, vt lege in illum criminofum ageret. De qua re Adrian. anteq; esset Papa cōsultus, respondit nō posse denuntiatorē illū cogi vt iudicialiter denuntiauerit. Et fuit consultissima responsio. Est enim sententia Augustini. 2. 2. q. 5. cano. hoc videtur, vbi ait in eiusmodi casibus occultū crimen illi esse reuelandū, qui prodesse potest, & non obesse. Intelligitur tamen si citra tale iudiciū occuri poterat futuro homicidio: nam si aliter impediri

D. Thomas Caietanus. Paludanus.

Adriani responsio.

Augustinus

eidem iustitiæ autoritate publica vim infert. Quamobrem dū per iniuriam extorfit crimen per illam confessionem non potest reum condemnare: quia ex iniuria nullum nascitur ius. ¶ Si verò nullum aliud remedium interrogatis reliquum sit, pro tali casu est cōclusio septima. **Cōclusio. 7.** Possunt ac debent sic contra ius requisiti quacunq; vti amphibologia, quam vsitatus sermo citra mendacium ferre possit. Nam si talia verba nullatenus sensum verum admitterent, mendacium parerent, quod nullatenus licet. Et qui dem antiquus doctorū clypeus ille erat, vt interrogatus diceret. Nego proposita vt proposita sunt. Et re vera inter synceros iudices illa esset legitima responsio: sed tamē quoniā iam illa minimē contenti vrgentiū instant, distinctione opus est. Dū enim testis de alieno actu interrogatur, facilius protegere se potest, quā si interrogaretur de proprio. Arbitror enim, licet non sit eo gradu certum quo in confessario, posse ritē respondere se nescire: vt si interrogetur an alius respiciat, putā Petrus occiderit, il ludue aut aliud fecerit, fueritue tali hora in tali loco, aut quicquā simile, per quod veniri possit in noticiam criminis. Enimvero cū voces sint conceptuum signa, oratio illa, nescio, recipere hunc sensum citra mendaciū potest: Nescio vt tibi modo dicam. Quare nō aduersatur alteri veritati, scio simpliciter: etiam si proprijs oculis id de quo interrogatur vidisset. Nam si tantum auditu illud teneret, dubium non est, quin possit respondere se nescire. Quandoquidem quod credimus, non proprie scimus. Et confirmatur conclusio. Iudex sciscitari de occultis non potest: imò vt habetur. c. qualiter & quando. 1. de accusat. debet interrogans excipere occulta crimina, admonens testem nē illa detegat: ergo quāuis ipse actu exceptionē non explicet, legibus ipsis intelligit expressa. Quocirca iuramentum calumniæ vel quodcunque aliud testiū, eo moderamine intelligitur, q̄ ille iuratus dicet veritatē secūdum ius. Atq; inter alias expositiones hæc optima est & textui genuina illius loci. Marc. 13. de illo die nemo scit, neq; filius hominis. Cū enim Apostoli Christi sciscitarentur. Dic nobis quando ista fient: ipse respondit, De die illo nemo scit, neq; filius hominis. Quasi dixisset. Ad finem redemptionis quam filius hominis operatur nō pertinet illum manifestari: sed potius reticeri. Quare filius hominis nescit vt dicat. ¶ Attamen dum interrogatio fit de proprio actu: vt scilicet si vel testis interrogetur an viderit, vel audierit, vel ad fuerit tali loco. Et pariter si reus interrogatur an fecerit hoc vel illud, illic pplexior fit locus

Cōclusio. 7.

Probatio cōclusionis.

enadendi. Nam dicere, Nescio, ridiculum esset. Potest tamen dicere, Non memini: nam eundē sensum recipit, quem, nescio scilicet, vt dicam. Si tamen res est tam proxima, vel tam insignis vt illa respōsio fiat etiam deridicula, difficilior fit multo euasio. Nā dicere, Non vidi, vel, Non audiui, non mihi satis videtur eundem sensum admittere, quem, Nescio. Nec auferem sic ego respondere si uidissem. Quauis in, audire, tolerabilius idem permittatur sensus. Nam etiam audimus vt dicamus. ¶ De reo autē multo est res grauisima. Dum enim interrogatur an occiderit, vel furatus fuerit, vel de quocunq; alio proprio actu, eludere interrogatiōē nequit, dicendo se nescire, neq; (vt diximus) admittitur si dicat se non meminisse. Quod autē liceat ei dicere se non fecisse, nullatenus est sustentabile: quoniam, Non feci, nullo modo amplecti potest sensum, Non feci vt dicam. Facere enim non habet eandem cōnexionem cum eo quod est, vt dicam, quam habet, scire. In communi enim colloquio vbi sermo oritur de re aliqua quam secreto seruare volumus, licet quis respondeat se nihil scire: non existimatur mendax, etiam si credatur id secreto nosse. Si tamē sermo esset de re quam alter fecit: qui sciēs rē illam fecisse, diceret, non fecit: aut, non ita res est, profecto mendax meritō haberetur. Idem enim est prorsus, Non feci, &, Non ita res est. quod porro nullo sensu à mendacio excusari potest. Scio Adrian. 4. sent. q. de sigillo cōfess. dicere, quod reus contra ius interrogatus potest etiam iuratus respondere non solum nihil de illa re nouisse: verum interrogatus an fecerit, potest, inquit, secundū omnes Doctores respondere se non fecisse. Nescio tamen qui sint omnes illi Doctores, quia neminem vidi: imò indubius credo, id neutiquam licere. At quia neminem dico. est utiq; Caieta. opul. 16. ref. q. 5. quem supra citauimus: qui ait, inquisitū præter ius de occultis complicibus respondere posse non habere cōplices: quod si verum esset, cōsequens fieret vt de se quoq; iniuste interrogatus respondere posset non fecisse. Quod ego profecto adduci non possum vt credam. Quoniā nulla amphibologia valet eiusmodi respōsa à mendacio excusare. Et est mihi apertissima demonstratio hæc, quod si illud non esset mendaciū, vana tunc fuisset cura & sollicitudo omnium Doctorum admonēdi non licere neque pro vita seruanda in iudicio mentiri: quia nullum aliud mendacium cauere volūt, q̄ hoc quo quis apertē negat se fecisse, quod fecit. Quæro enim ab istis, an si iudex diceret tu occidisti, respondens reus, nō ita est, mentiretur: profecto non

Qualiter interrogari inique proprio actu potest scire.

Sententia Adilaa.

ratio egregia in add.

non est dubium. Quare nec adulteræ à marito nudo gladio interrogatæ an amicū admiserit dicere fas est non admisisse, si id modò falsum est. Neque posset à mendacio excusari si cum eum admisisset nudiuertius, absolute respondisset non admisisse: intelligens heri: nā illa negatio vniuersalis est. ¶ Quid ergo remedium est? profecto nullum: nam hominū iniquitatibus, postquam semeliurisynceritatem pessundat, nullis potest legibus obuiā iri. Sed miseris necesse est mortem, vel ut martyres perpeti, ante quam ius naturale & diuinū mentiēdo transgrediantur. Quod enim remedium excogitare potest misera puella cū mortem tyrannus ei minatur, nisi secum turpiter consentiat? profecto nullum: sed gladio potius succumbē dum illi est. Eodem modo cui eadem mortem offerret, nisi mendacium proferret, moriēdum esset. Et talis est casus dū tyrannice iudex reū in tales angustias redigit, vt vel mētiri debeat, vel mori. Hæc truncatim de hac materia hic dixerim: quoniā nec res est quæ hoc loco plena rie disputari debet, & in dicta nostra Relectione copiose extat discussa.

Ad primum argumentū

Aristot.

Ad secundū argumentū.

AD primum igitur argumentum in contrarium respōdetur, iura ciuilia multa impune permittere quæ non ideo approbant diuine leges: vt meretricia. Atq; hac ratioe quia ferre mortem, quæ secundū Aristot. 3. Ethico. terribilium omnium terribilissimū est, egregie virtutis est, illiusq; fortitudinis culminis quod rarissimi hominis attingūt, leges humanæ nulla supplicia illis statuerūt, qui cum accusationibus transigerēt vt se à morte eriperent: licet ante tribunal Dei culpa nō careāt. ¶ Et similis est responsio argumenti secundi.

ARTICVLVS. III.

Vtrum reo liceat iudicium per appellationem declinare.

TERTIVM VITIVM rei est subdola cauillosoque appellatio. Arguitur ergo quod reo non liceat iudicium per appellationem declinare. Primum videtur hoc contradicere documēto Pauli ad Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nam appellatio, quæ dā est recusatio iudicis, & ab eius obediētia exemptio. ¶ Secūdo. Maior abediētia debetur ordinarijs iudicibus, qui publica potestate polent, quā alijs quos arbitrio tuo elegeris: sed ab electis communi partiū consensu appellare

1. argum. Paulus.

argum. 2.

non licet: vt patet. 2. q. 6. can. à iudicibus, ergo nec ab ordinarijs. ¶ Tertio arguitur. Si appellatio relicta esset, quocunq; tēpore liceret: præfinitur autē à iure tēpus decem dierū ad appellandū: vt patet. 2. q. 6. can. Anteriorū, ergo appellatio nō est licita. ¶ In cōtrariū est exemplū Pauli, qui, vt refertur Act. 21. appellauit ad Cæsarē. **B**Reuisissima est atq; facillima questio, ad quā duabus conclusionibus respondetur. **1. Cōclusio.** Licitū est reo quando iustitiæ confidit, qui iudicis fortē grauamine premitur, appellare: dū modò ad legitimū appeller iudicē. Conclusio est manifesta, etiam naturali iure: quoniam vt se suaq; quisq; defendat, tutela & beneficio vti potest, quod ratio naturalis ei nō denegat, q̄ autē id nulla ratio naturalis vetet, patet: quia ea maxime esset, obediētia: hæc tamē non obstat: quia nemo obedire tenetur inferiori, nisi quatenus ille superiori subalternus est. Est em̄ iudicum ordo sicut causarum naturalium, quārū in suis influxibus alia est alijs subdita. Quare eadē cau. & q. can. Omnis oppressus, cōceditur afflictis reis appellare, iubeturq; vt à nullo prohibeantur: sed fulciatur potius & audiatur. Et can. præcedenti. Appellanti nō debet afflictio vlla carceris aut retentionis iniuriare custodia. Sunt autē multæ à iure præscriptæ cæremoniæ & formulæ appellandi de quibus non est præsentis loci prescius dicere. Quod autem habetur in can. Catholicus, videlicet q̄ si quis fidelium ad iudicē prouocauerit infidelē, ex cōmunicetur: de Apostolica doctrina sumptum est. Obiurgat enim Paulus Corinthios in cap. 6. prioris epistolæ, q̄ frater cum fratre iudicio contēderet, & hoc apud infideles iudices: cum inter se ipsos possent suas componere lites. Nā vbi fides nō est, neq; rectū esse potest iudiciū. Intelligitur autem illa prohibitio de illis catholicis qui inter catholicos viuūt: nam illi nostra tes qui in terris infidelium negotiationis causa commorari permittuntur, nihil peccāt si corā ipsorum iudicibus, vel actores compareant vel rei. ¶ Posterior conclusio. Appellare ad superiorem causā aut repellendæ aut differendæ iustæ sententiæ, iniustū, & iniquum est. Probatur: quia sicut imponere reo (vt supra dixim⁹) calumnia est: sic imponere iudici: ille autē qui subdole & vafre appellat, præterquam quod obediētiā violat quam iudici debet, re ipsa imponit illi falsum, quasi iniustam sententiā tulerit: insuper & impedimēto illi est nescium persequatur munus: atq; adeo eisdem de causis iniuriam illi irrogat. Quapropter in eadem cau. & q. can. quicunq; præcipitur vt tales appellationes non recipiantur, & can. omnino: **D d 5** eius-

Argum. 3.

1. Cōclusio

Ratio cōclusionis.

Paulus.

postremā cōclusio. Probatio.

Quaestio. eiusmodi appellantes punire iubetur. ¶ At vero sciscitaris, circapriorem conclusionem vtrū licitum sit & condecens sic religionum familiarum institueri vt appellare prohibeantur. Apparet enim, id neq; decere, neq; verò licere: tū quod praecipue in causa capitis, quam tanto perē nos natura admonet vt defendamus, nemo debet naturali beneficio orbari, quo se tue ri potest: tum etiam q, vt eadem cau. & q. habetur, vtroq; canone, Ad Romanam. Christianis vnuerſis hoc indulgetur beneficium, vt quoties se quisq; premi lenſerit, ad Romanam fedem tanquam ad caput prouocatione confugiat. Respondetur nihilominus perquam sancte ē religionibus abigi appellandi vsu: nam etſi fortasse accidere quandoq; possit vt monachus aliquis iniuria laesus affligatur, tamen ex alia parte talia dāna (quae rarissime contingūt) pace & quiete compensantur: neruus enim & decus religionis in hoc maxime consistit, vt altissimo inter se silentio, omnia ueluti inter fratres, quae sua est professio, planiter tractent, & transigant: neq; se seculo prodant. Etenim vbi primum religionum causae claustrorum metas exierint, actum de illis est. Quocirca institutio nes ipsas sic Pontifices confirmarūt, vt appellationes prohiberent. Non quod per hoc sum mis ipsis Pontificibus obedientiae quicquam sit ademptum. Quicumq; enim quantumuis in clusus monachus ad ipsum appellauerit, iure id faciet: verum quod sic consultum est religionum incolumitati. ¶ Sed & circa secundam conclusionem dubium praeterea restat, vtrum reo etiam dum iuste credit ab inferiori condemnari, liceat superiorē interpellare: ea nimirū spe ductus vt superior, vel fauore, vel quia aduersam habet iuris opinionem, reuocabit sententiam, vel illa dilatione poterit se ipse eruere. Est enim a parte affirmatiua argumentum quod postquam intra limites obedientiae iure id permittitur, videtur posse illuc subterfugere: nam (vt dicemus statim) licet ei ē carceribus fugere. Accedit & vsus: nam quicumque, si potest, appellat. Respondetur tamen id certē non licere: sed esse peccatum genere suo mortale, vbi quis certissimus est merito esse condemnatus, etiam ad mortem, per appellationem iudicium eludere: nam est contra iustitiam & in reipublicae detrimētum: nam saepissimē illis prolationibus iudices & ministri vel lasātur, vel corrumpuntur: & restant scelera impunita. Secus si aliquo pacto de aequitate sententiae dubitaretur.

Ad primum argumentū Ad primum igitur argumentum respondeatur, q, quando inferior iudex fines transgre-

ditur iuris, exorbitat ab ordine superioris, & ideo subditus nullam transgreditur obedientiae lineam si ad superiorem recurrat: quoniam nemo constringitur parere inferiori, nisi quatenus ipse perseverat in superioris ordine. ¶ Ad secundū respondetur q, in vtroq; esse peccatū vsu venit, scilicet in iudice perspiciente defectū per quem iustā causam dat reo aequiorem aliū interpellandi: & in eo reo defectū constantiae: quia non persistit in eo quod semel elegit. Vnde licet ordinario iudici firmior obedientia arbitro debeatur, tamen quia ordinarius nō a reo eligitur sed eius auctoritas pendet a superiori, sit vt quādo ille ab eius ordine exit, possit reus citra inconstantiae notam prouocare: quando verò litigantes communi consensu se questrem elegerunt propter eorum incōstantiam non permittuntur appellare. Attamen si tres fuerint electi, & duo line tertio sententiam tulerint, appellare licet: vt subditur statim in c. sanē. ¶ Ad tertium argumentum respondetur quod cum appellare officium sit virtutis constringi debet ab vtroq; extremo: nempe vt ita hoc beneficiū reo cōcedatur, vt tamen non cedat in accusatoris iniuriā. Ob idq; antiquitū biduum aut triduum cōcedebatur reo vt posset appellare: post verò indultum est tēpus decem dierum. Nam si quantumcūq; elapso tempore appellare liberum esset, nulla esset firmitas in iudicio & sententia, sed semper esset ex arbitrio rei pendens. ¶ Atq; eandem ob causam interdictū est super eodē articulo tertio appellare: vt patet extrā, de appel. cap. Directa. vbi permittitur appellare bis: & cap. sua nobis, vbi prohibetur appellare ter. Et est expressus titulus in Codice, lib. 7. nē liceat in vna eademque causa tertio prouocare. Iam verò Romae indutus est cōtrarius mos: vt scilicet tres sententiae expectentur concordēs. Ea fortē de causa q, technis fraudibusq; humanis in dies crescentibus aliter satisfieri litigantibus nō posse creditū est: nam cum haec ex iure pendeant positio, potest summus Pontifex illa pro temporum varietate mutare. Ille autem nocentissimus intolerabilisq; stylus est, vt litigatores permittant causas in frustra lacerare, & novos articulos fingere, vt a quocūq; iudicis verbo appelletur & de singulis expectentur tres sententiae, atq; hac ratione lites immortales fiant.

ARTICVLVS III.

Vtrum liceat condemnato ad mortem se quacunque via defendere.

Postre-

Rostremum remedium quod reo superesse videtur est, vt se defendat, tūc praesertim dum morti addictus est. Arguitur ergo id licitum esse. Naturalis inclinatio semper est licita, cum Deo auctore illa sit vnuerſis rebus indita: inter inclinationes autem naturae, summa cunctis rebus inest vt se se conseruent: inde enim nascitur vt summam exoptemus felicitatem, in qua perpetuò permaneamus: ergo ad tuendam vitam quocūq; nobis defensa licet. ¶ Secundò perinde sententia fugiēdo declinatur, atq; resistēdo: fugere autem licitū est, secundum illud Eccles. 9. Longē esto ab homine potestātē habente occidēdi & non viuificandi: ergo & resistere licet. ¶ Tertio. Plus homo sibi ordine charitatis tenetur q, alteri: licet autem alterum periculo mortis eripere, secundum illud Prouerb. 24. Erue eos qui ducuntur ad mortē: & eos qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses: ergo & cuiq; licet se ipsum a morte liberare. ¶ In contrariū est Apostolus ad Roma. 13. Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit, & ipse sibi dānationem acquirit. Etenim quī a suo se iudice defendit, potestati resistit quae diuinitus ad vindictā malefactorum, laudem verò bonorum instituta est.

Questio haec per distinctionem est dissoluenta. Cōtingit enim quempiam, aut iuste damnari aut iniuste. Et secundum haec duo membra duae sunt fecernendae conclusiones. Prior est. Nemini iuste ac iuridicē condēnato licet se a legitimo iudice defendere. Et ratio (praeter testimoniū citatum Pauli) est quod bellum nequit esse vtrinq; iustū nisi vbi ignorantia alterutrae partium excusaret: iudex autē, iuste capit, tenet, supplicioq; addicit legitimū reū: nō ergo reus iuste potest illi resistere: sed est suo genere mortale crimen. ¶ Posterior conclusio. Cuiūq; iniuste condēnato fas est iudici resistere, vbi tamen nō daret scādālū ex quo grauis turbatio timeretur. Conclusio est nota: quoniā iniqua sententia nullā subdito inducit obedientiam: quin verò iam tūc iudex non publica, sed priuata vtitur auctoritate: crescit autē inde eius culpa, q, praetextu iustitiae iniuriam infert, & violentiā. Vnde Ezech. 22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapiētes praedā ad effundendum sanguinē: ergo licuti a lupis, sic se quisq; potest ab ipsis tueri, nisi graue inde metueretur scādālū. ¶ Emergunt tamen ex his conclusionibus rationes aliquot dubitandi. Et primum omnium offertur dubium de innocente qui secundum allegata & probata condemnatur: videlicet vtrum sit illis connumerā dus, quibus posterior conclusio suffragat, vt se

defendat: an verò illis quibus refragatur prior, praecipiens vt pareant. Nam quod se possit defendere, argumentū est sua innocentia. Durissimum enim est manus innocentis ligare qui per iniquitatem accusatus est: id praesertim in causa mortis: cum natura cui libet ius faciat defendendi sese. Sed ex altera parte est nihil debilius argumentum, quod illum iudex iuste condemnauit. Et ponamus eundem etiam iudicem credere illum esse nocentē. Quare si damnato liceret se defendere, bellum esset iustū ex vtraque parte. ¶ Res profectō grauis est: & qui a parte innocentis censeret, respondere ad contrarium argumentum posset, quod bellum simpliciter est iustum ex parte innocentis: sed tamē iustitia iudicis fundatur in falsa praesumptione, quae innocentis ius protectionis nō adimit. Nihilominus non auderem ab hac parte stare sed crediderim (vt quaest. 4. dicebamus) quod si eiusmodi innocens posset citra graue scādālū, & citra vulnerationem iudicis eiusque ministrorum se protegere, posset quidem: vt pote non solum fugiendo, verum & includendo se in locum munitum, & fortē armatis territando ministros iustitiae: & dum capitur, cōnitendo se eripere etiā pellendo ministros. Attamen si nō posset se defendere nisi inflictis vulneribus, neutiquam crediderim id licere. Nā primum id non fieret sine grauissimo scādālō, quod peccatum est. Secundo arguitur. Iudex in tali casu non solum licitē reum inuadit, verum & iustitiae praeepto ita compellitur, vt si nō faceret, grauius peccaret. Nam faciamus testimonia esse legitima, & iudicem habere illum pro reo: durissimum autem concessu esset quod iudex teneretur praelium contra hominem aggredi, qui iuste posset etiam se contra praelio defendere: nam etſi in bello possent contra se inuicem duo hostes iuste pugnare, quia alterum ignorantia excusat: est autē longē dissimilis ratio: quia allegata & probata secundū iura obligant iudicem reum damnare. Itaque iudex etſi decipiatur credens illum esse reum tamen non decipitur in hoc, quod etiam si sit in secreto innocens, tenetur illum dānare. Praeterea q, ipse sit persona publica & reus priuata, plurimum ad rem facit. Adde quod si praetorem vel occideret vel vulneraret, licet postmodum de eius innocentia constaret, nihil se eius ob id quod illa se vi defendisset puniretur. Signum ergo est quod in conscientia id ei minime licuisset.

Ad primum igitur argumentum in principio quaestionis respondetur, quod inter inclinationes naturales illa est potissima, vt ratio-

ratio haeſtandi.

Responsio.

Dubitatio.

Argumentū partis affirmatiuae.

Solutio.

Ad primum argumentū

Argumē.

Argum. 2.

Argumē. 3.

Paulus.

Distinctio.

1. Conclusio natio conclusio.

2. Conclusio

probatio conclusio.

Prima dubitatio.

Argumētū.

Solutio potest dubitationis.

Ad. 1. argu.

rationalis homo nihil cōtra rationē inceptet. Ob idq; vniuersale desiderium omnium creaturarum conseruandi se, debet homo rationis moderamine exequi. Quapropter vbi citra iniuriam reipublicæ in suo se iure non valet asserere, vitam potius quàm rationis ordinem deserere debet. ¶ Argumentum autem secundū multa exigit diluenda dubia. Respondet enim D. Thomas q̄ cum nemo ita condemnatur, vt mortem sibi ipsi inferat, sed tātū vt patiatur, nullus tenetur facere illud vnde mors sequat: quod contingeret si sua sponte maneret in carcere. Et ideo cū ei fuga patet, arripere potest. Verū tamen nō potest resistere ministro iustitiæ: nam hoc non solum esset non agere suā mortem, verū resistere ne patiatur. ¶ At verò contra hanc solutionem sunt argumenta per multa. Prima ratio. Primum, quod nemo potest suam custodire vitam cum alieno damno, quale daretur custodibus contra quos si fugeret, lege ageretur. Ad hoc autem respondetur hoc accidentarium esse: quod ideo fugiens minimè tenetur cauere. Ipsi viderint custodes quomodo munus suum expleant. Etenim si negligentes fuerint, illis imputandū est: nā fugiens, ius persequitur suū. ¶ Quod si vrgētius arguas, sequeretur si condemnato liceret se in pedes dare, liceret pariter & compedes rumpere, & infringere seras, & perforare murū: qua se via eriperet: hoc tamen reprehēibile vulgò reputatur. Quin verò & legibus decretæ sunt illis pœnæ, qui talia audēt. Henricus Gadauēsis quolib. 9. art. 25. negat illationem hāc: nimirū arbitratus hoc perinde esse atque resistere iudici, eius percutiēdo ministros. Vnde sicut licet tibi, inquit, per alienū agrum transire, haud tamen diruere sepē vt transeas: sic condēnatus dū fores patēt fugere potest, nequaquam tamē vincula rumpere. Attamen et si huic opinioni applaudere ciuiles leges videri possint, tamen cōtraria probabilior est: quam Caiet. 2. 2. q. 69. cēset Diuo Thomæ consonam, dicenti q̄ licet fugere, sed non resistere. Et ita credo in foro conscientie de quo præcise tractamus. Cuius enim fugere licet: iustum subinde fit & se ab impedimentis, citra vim expedire. Est autem notandum vim propriè neque brutis animantibus, quæ neq; dominū vllum, neq; ius habent, neque verò inanimis rebus inferri, sed solis hominibus. Et ideo condēnato nō licet vel iudici vel custodi carceris resistere, manus in ipsos iniiciendo: vincula verò rūpere non est resistere, sed fugere. Sicut neque qui leonibus esset traditus vim inferret iustitiæ, dum, vt se defenderet, illos interficeret. Qui autem custodem carceris liga-

ret, aut os illi nē clamaret obstrueret, vim faceret: non tamen si eum dum se teneret post se fugiens traheret. ¶ Sed arguis contrā. Qui ædes rūperet vicini, vim inferret: ergo qui claustra rumpit carceris vt fugiat. Negatur consequentia: quoniam ille ius non habet ingrediendi, sicut hic exeundi. Fatemur tamen quod teneatur in conscientia de damno dato. Hic enim tātū constituimus ius fugiēdi, declarantes illic non inferri vim iustitiæ vindicatiue: quicquid sit de commutatiua. Quod si arguas, saltē rūpere vincula peccatum iniustitiæ est. Negatur cōsequentia: quia totū reducitur ad hoc quod est fugere. Quare non tenetur ille de damno ratione acceptationis, sed ratiōe rei acceptæ. Enim verò si fune ligati possunt nodum dissoluere, imò & funem discindere, & habentes adulterinam clauem possunt seras aperire, sit vt & ferrea vincula limare, & perforare murum liceat: etiam si qui hoc facit, sciat oclusos secū alios exituros. Nam ipse suo vtitur iure: cui cura nō incumbit custodiendi alios. Verū tamen ex his non subsequitur quod amici condēnati possent victo vel intrinsecus vel extrinsecus nauare operas suas vt vincula vel muros dirūpat, licet possint consulere vt fugiat. Nam ille tantū cui fugere licet, viam sternere potest: ceteri verò maiorem iniuriam facerent diruendo carceres, quàm priuatam domum: esset que in vtroque foro capitale crimen. Et quauis Caiet. 2. 2. q. 69. cōtrariæ sit sententiæ, arbitror tamen nemini licere porrigere victo vel limā vel aliud instrumentum: quoniam iam hoc esset cooperari. Neque vera est illa regula, quod si mihi licet aliquid operari, liceat alijs me iuuare: quoniam vincula & carceres rumpere, solū est licitum sternenti sibi viam. Secūs habet cōsulere alteri quod ei licet. Custodibus autem carceris iustitiæq; ministris grauissimū esset infidelitatis scelus vel cooperari, vel cōiuere, vel dissimulare: imò credo, & consulere. Neque verò propterea quod condēnatis fugere in foro conscientie liceat, aliquod patitur respublica detrimentum: nam satis obuiatur si carceres bene sint murati, & custodes vigilantes. Non enim est necessarium vt nullum sit impunitū crimen. ¶ Porro autem fateor contra hanc determinationem frangendi carceres, quam in foro conscientie veridicam arbitror, validissimum existere argumentum ex iure ciuili, quo pœna capitis effractoribus carcerū decernitur vt patet. ff. de effracto. l. De ijs. & ff. de custod. & exhibitio. reor. l. in eos. secūdū quas & alias particulares solent bene morata respublicæ adhibere. Nam tam grauis pœna nisi pro mortali

Ad. 2. argu.

D. Thomas

Prima ratio

Solutio.

Secunda ratio.

Henricus.

Caietanus.

Argumentū

Solutio.

Ratio altera.

Solutio.

Caietanus.

Argumentū

tali culpa, iniusta sanè esset: secundum ea quæ lib. 1. quæst. 6. definita reliquimus: nēpē pœnā nisi pro culpa infligi non posse. ¶ Ad hoc nihilominus respondetur, quod cum legum cōditores ciuiles nō sint spiritaliū iudices, vt perpendere valeant culpas in foro cōscientie: nihil mirum si putent esse culpam vbi culpa nō est. Igitur vel illam sunt opinionem sequuti, q̄ per se effringere carceres lethalis culpa sit, vel suas leges in præsumptione fundauere. Præsumitur enim vis semper illata custodibus & resistētia, vbi verè inest culpa. Et ideo additur in dictis legibus. Si quis conspiratione facta cum ceteris carceres effregerit, vbi vis & resistētia custodibus illata insinuat. Subditur autem ibidem. Qui per negligentiam custodū euaserint, leuius puniantur. Et intelligendum est si vincula aut carceres rumperent: nam aliās profectò nulla esset æquitas: cum citra cōtrouersiam, nulla sit illic culpa. Tametsi qui fugit, eo ipso criminis sit iure suspectus. Subdit autem eadem lex. In eos. quod etsi effractores inuenirentur postea innocentes ex eo crimine propter quod impacti sunt in carcerem, tamē puniendi sunt. At verò leges (vt dictū est) semper præsumunt resistētiam. Aliās re vera innocētibus nulla est culpa vincula lacerare, nec terebrare parietes. ¶ Superest autē contra hanc eādem definitionem & aliud argumentum huiusmodi. Qui ad mortē damnatus est, eo ipso damnatur ad carcerem: facit ergo contra obedientiam dum fugit. Respondetur per interemptionem antecedentis. Qui enim damnatur ad mortem, solum cogitur pati: & ideo subducere se potest. Verum est quod leges ciuiles decernentes fractoribus pœnas, in virtute præcipiūt nē carceres effringāt: quia legillatores præsumūt illic culpā (vt expositū est) aliās nequirēt reponere pœnas, vt lib. 1. quæst. 6. dictum est. Possunt quidem & condemnare ad carceres si cut ad exilia, tenenturq; tunc rei in carcere manere, essetq; illis peccatum fugere, nisi immineret periculum mortis aut corporalis supplicij. ¶ An verò simul posset quis dānari ad carcerem & ad mortē. Caietan. loco citato innuere videtur, tales posse ferri leges, licet late non sint. Arbitror tamen quod non essent iustæ: quia non potest miser illo naturali beneficio fugiendi priuari, quando ad supplicium destinatur corporale. Beneficium enim illud nascitur ex appetitu quem natura dedit rebus conseruandi se. Quapropter distinguendum est q̄ in aliquibus non potest homo cōdemnari nisi vt patiatur: putā in his quæ vel mortē vel corporale supplicium afferunt. Et tunc nō potest

Responsio.

Argumentū alterum ad idem.

Solutio.

Dubitium. Caietanus.

Solutio.

condēnari nē fugiat. Diuersa autem ratio est in alijs, in quibus ad simile supplicium corporale non proceditur. Tunc enim potest reus cōdemnari non solum ad pati, verum & ad agere. Putā vt pecuniam soluat, in exilium secedat, in claustro maneat, vel in carcere, non solum ad tempus, verum & perpetuò, in his nāque omnibus obedire tenetur & facere quod sibi iniunctum est. ¶ At verò ratio quam secūdum D. Thom. assignauimus, neipē ob id licitum esse damnato fugere, q̄ non tenetur facere id vnde mors sequatur, non apparet vsque adeò solida: nā expectare reum in carcere, non est occidere se: aliās minimè expectare liceret quod falsum est: cum expectantes martyres contrariū dederint documentum. Respondetur quod neq; Sanct. Tho. affirmat hoc esse occidere se: sed facere vnde mors sequatur, quod licet nemo virtute sententiæ teneatur facere, potest tamen sua sponte: quia æquanimitè pati vult sententiæ executionem. De martyribus autem alia est ratio. Nam aliquando tenentur ob confessionem fidei expectare. ¶ In eadem solutione ad secundum subdit Diuus Thomas similitudinem, dicens. Sicut etiam si aliquis sit condēnatus vt fame moriatur, non peccat si sibi cibum ministratum sumat: quia non sumere, esset seipsum occidere. Et quod licet ei cibum paratum sumere, nemo ambigit: quia damnari non potest nisi vt ei non ministretur. Restat tamē ambiguitas vtrum teneatur sumere. Et quidem Caietan. illic incūctāter asseuerat teneri: ita vt si non sumeret, peccaret. Cuius maximum argumentum colligitur ex verbis sancti Thomæ: nam dicit hoc esse se occidere: quod nemini licet. Ego verò fateor nō esse mihi profusū improbabile, q̄ liceat ei non edere. Nam si verè dignus est morte, etsi licitè possit eam subterfugere, potest nihilominus non subterfugere. Quis enim ambigat quin scelerosus homo suorum criminum conscius, sciens prætorē venire ad se capiendum, possit illū operiri, atque adeò in carcere aperto sine vllis vinculis mortem expectare quā meretur? Ergo, licet fatear nō esse parē omnino rationem, haud tamen est longè dispar, quin & damnatus, vt in edia absumatur, possit à cibis contra iudicis iussū oblati abstinere. Neque sanctus Thomas aliud ait quàm quod nemo potest ad hoc condēnari. Et ideo neque ille comedēs, neque qui cibos illi porrigerent, nisi specialiter essent prohibiti, peccarent. Ob idque laudi datur apud Valer. Maxi. lib. 5. Atheniensis Cimona, qui patrem suum tali damnatum morte, lacte pauit. Attamen nemo illis tenetur

Discutitur ratio S. Th.

Mēs S. Th.

Caietanus.

Valerius Maximus.

nio, quoddam ius habet ad illud: quia unicuique mandatum est de proximo suo. Et ideo si absque villo profusus detrimento illud possis exhibere, etiam si alter non subeat periculum vite, sed fame, vel pecunie, obligaris charitatis amore. Quemadmodum si haberes aliquam scripturam ex qua ius eius & causa dependere, tenereris illam producere. Et accedit aliud vinculum singulare quod alia est ratio necessitatis, cui succurrere tenemur quando illam quis patitur per iniuriam aut aliquam casualem cladem, quam si illam pateretur per solam inopiam. Etenim cum proximus domo caret, non obligor illi donare: quando vero domus eius ardet, etiam si sit diues teneor si possum sine meo nocimento incendium extinguere. ¶ Secundo autem argumento concedimus suam conclusionem: videlicet quod nemo cum suo graui periculo aut detrimento cogatur tale officium charitatis prestare: quin verò nec cum detrimento suorum. Vt si filius esset cum patre meo non tenerer mea sponte contra eum prodire testis. Sicut si idem meus parens aggrediretur nudo gladio innocentem, quem defendere ego non possem nisi eundem parentem occidendo, non teneor. Et pariter ad tertium respondetur, quod ubi solum charitatis obsequium & munus omittit, nulla nascitur restitutionis obligatio. ¶ Præterea ex quarta conclusione non nihil exoritur difficultatis. Apparet enim quod etiam extra casum liberandi innocentem, ad nocentis condemnationem compellatur iure quisque; nondum à iudice accersitus, offerre se in testem: tunc scilicet quando legitime accusatus est. Neque solutio S. Thomæ vero similis est, ubi ait quod neque si accusatori periculum imminet, curare hoc debeat testis. Nam quando accusator accusare cõstringitur, videtur & testis ad testificandum subinde compelli, aliàs iniqua esset accusatoris conditio: scilicet qui teneret immergere se in causam ubi in probatione deficeret. Respondetur quod S. Thom. præcisè loquitur ubi accusator non tenebatur accusare. Et ideo subdit, quia ipse in hoc periculum sponte se iniecit. Tunc enim nemo illi tenetur fauere, sicuti reo iniuriam contra suam voluntatem patenti. Et in hoc casu verum habet illud Augustini super verbo Abraham, Genes. 12. Dic quod foror mea sis: veritatem celare licet, non mendacium dicere. 22. q. 2. can. Ne quis. Quando autem obligatio est accusandi, ut in criminibus donec publico exitibus, tunc quicumque tenetur etiam non vocatus proferre se in testem.

Ad secundum argumentum

Ad tertium argumentum

August.

Ad primum argumentum principale.

test neque verò excogitari causa nisi expressa esset Dei reuelatio, ob quam detegendum esset. Et in hoc casu verum habet proverbium citatum. Effet enim illa sacrilegia fraudulentia & infidelitas. Dixerim sacramentalis confessionis. Nam vulgaris consuetudo detegendi alij secreta sub sigillo confessionis, etiam si genibus flexis signum crucis & Confiteor præmittatur: nisi fiat integra confessio omnium peccatorum, non obligat ad sigillum confessionis, sed ad sigillum seculare. Et ideo cum iuridice requiruntur, possunt ac debent talia secreta nullo obstaculo iuramento seruandi reuelari iudici. Puta si sint pestifera reipublice, debent statim accusatione deferri in aures iudicis. Et si sint in periculum graue tertie personae, cui non potest aliter occurrere: vel si euoceris in testem. At citra tales casus tenetur quisque seruare secretum: aliter ius nature frangeret, effectusque mortale crimen, & in leuibus, venialis culpa. Quapropter extra casus modo nominatos in re dubia potius inclinandum est ad seruandum secretum proximi, quam ad prodendum. Vt si iudex solum a te querat an scias aliquid, & tu tantum audisti, non vidisti, potes dicere, nescio: quia quod audimus, non scimus. Si autem iuste interrogaris an audieris, fateri cogaris. Item vidisti fieri homicidium, etiam cum alijs contestibus interrogaris tamen per viam inquisitionis, non teneris respondere, nisi vel infamia præcesserit vel indicia. Si autem procedatur via accusationis, etiam si solus videris, teneris adductus in testem testimonium ferre. Reus autem tunc interrogari iuste non potest absque vno præiuro, iuratoque idoneo teste. ¶ Ad secundum autem iam satis supra responsum est. Quæstione enim prima huius libri causam reddimus quare clerici criminalium iudices esse non possunt: videlicet ne qui sacra tractant cædis cruore commaculentur. Eademque ratione. q. 5. diximus interdictum eis esse in eisdem causis accusare, ac subinde modo dicimus nefas quoque esse testificari.

Ad secundum argumentum

ARTICVLVS III.

Vtrum duorum vel trium testimonium in iudicio sufficiat.

Sequitur secundo loco de testimoniorum sufficientia, vtrum duo vel tres satis sint. Et arguitur à parte negativa. Testimonium ut fidem faciat, concors esse debet: contingit autem se-

Primum argumentum à parte negativa.

penumerò duos & tres testes re aliqua discor- dare: eiusmodi ergo testimonium non est legitimum. ¶ Secundo in nonnullis causis non sufficiunt tres testes: nam in obsequiis testamentis iure ciuili requiruntur septem: ut patet Inst. de testamen. §. fin. & C. eodem titulo. l. Hac cõfultissima. Et in alijs perinde causis eadem seruatur cautela. ¶ Tertio, contra personas in dignitate constitutas, & potissimum si sunt Ecclesie Romanæ, non satis est ternarius testium numerus. Legitur enim. q. 5. cap. Præful. quod Præful non damnatur nisi cum septuaginta duobus testibus, qui fuit numerus discipulorum Christi. Presbyter autem Cardinalis non nisi cum sexaginta quatuor testibus deponatur: Diaconus verò Cardinalis vrbis Romæ non nisi cum. 27. condemnatur. Subdiaconus, acolytus, exorcista, lector, ostiarius, non nisi septem. Et est tex. Syluest. in Concil. generali. In huiusmodi autem Ecclesiasticis, quippe quorum crimina minus sunt toleranda, pauciora deberent testimonia requiri: ergo vrgentiori ratione in alijs non sufficiunt tres. ¶ In contrarium est illud Deuteron. 17. In ore duorum vel trium testimonium peribit qui interficietur. & cap. 19. In ore duorum vel trium testimonium stat omne verbum. Quod Christus Matth. 18. approbando citauit. Idemque Paul. 1. ad Corinth. 13.

Argumentum 2.

Argumentum 3.

Paulus.

Conclusio re sponsiua. Suadetur conclusio.

August.

AD quæstionem vnica conclusione respondetur. Duorum testimonium, qui sunt homines fide digni, sufficiens est in iudicio, & ad maiorem certitudinem trium. Conclusio hæc trifario iure asseritur. Naturali scilicet, diuino, & humano. De diuino enim iam citata sunt testimonia. Et præterea Christus, Ioan. 8. eadem ratione astruxit testimonium suum, quod simul erat & patris, fide dignum esse. Quo loco ait August. quod in hoc testimonio numero est trinitas secundum mysterium commendata: in qua est perpetua firmitas veritatis. Ius autem humanum, patet. 2. q. 5. cap. quod verò. & extra, de testib. c. In omni negotio. & ff. eod. titu. l. ubi numerus. Ratione autem naturali probatur. Certitudo (ut. 1. Ethic. author est Arist.) non est similiter in omni materia exquirenda. Ob idque; in actibus humanis, qui in caducis & contingētibus versantur, & de quibus constituuntur iudicia, non ea exigitur certitudo quæ in sciētis demonstrabilibus: sed illa satis est quæ plurimum veritatem continet, raro autem deficit, probabilius autem est, certoque; propinquius id quod à multis asseritur, quam quod asserit vnus. Ob idque; ubi vnus tantum reo neganti multi obijciuntur testes, rationi consentaneum est ut illorum potius testimonio stetur, quam rei

negantis. At verò multitudo tribus comprehenditur, principio scilicet, medio & fine, quibus continetur linea item longitudine, latitudine, & profunditate, quibus concluditur corpus. Vnde Aristot. initio. 1. de Cæl. totum & aristot. omne de tribus primum dicitur, nam de duobus solum diciamus ambo: duo autem testes cum actore faciunt tres: quo autem absque; actore cui in iudicio non tanta perhibetur fides testimonium absolutum sit ac perfectum, adhibetur tertius testis. Vnde Eccle. 4. Funiculus triplex difficile rumpitur. Cum ergo sub disunctione dicitur in ore duorum vel trium, prius membrum necessitatem designat & sufficientiam: posterius verò abundantius complementum. ¶ Quod si obijcias cur non vnus affirmans contra negantem vnus sufficiat, respondetur quod cum reus sit suæ vite fuorunq; honorum possessor, & melior sit conditio possidentis, non estimatur vnus actoris affirmatio contra sufficientem, etiam si vno alio suscipitur teste, ad depulandum ipsam de sua possessione. Sed nunquid non quandoque vnus auctoritas plurimum testimonio præstat? Patendum quidem est, tam leges ut sæpe dici solitum est, non ea considerare quæ raro contingunt, sed quæ plurimum. Quauis vnus eximia auctoritatis, qualis est Imperator, testimonium, sufficiens iudicatur: ut habetur. l. omnium. C. de testam. Quin verò neque plurium semper affirmatio firma est. Nam vt legitur. 3. Reg. 21. Naboth plurium falso testimonio condemnatus est. Et innocentissimus Christus. ¶ Emergit autem ex hac conclusione argumentum contra ius humanum. Leges humanæ non possunt naturali derogare, ac multò minus diuinæ: quod autem tres testes sufficient, est de iure nature & diuino, ut dictum iam modo est: ergo leges humanæ non potuerunt testimonium trium infirmare, constituentes vt in testamento aperto requirantur quinque testes, & in occluso septem: atque; alijs causis item plures. Respondetur, ius nature & diuinum non vsque; adeo stabilire testimoniū trium vt censeant nullam ob causam exigi posse plures. Enimverò quauis nisi hominum malitia nimium excreceret, duorum vel trium abundaret testimonium: mortalium tamen fide & iustitia deprauata, idem ius nature persuadet, vt testimonia firmiora requirantur: & maxime in defunctorum testamētis, qui suas voluntates post mortem asserere nequeunt.

aristot.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum.

Solutio.

AD primum igitur argumentum respondetur, quod singulares testes non faciunt in iudicio fidem, sed illi tantum qui sunt cõtestes. Dicuntur autem singulares quando quisque;

Ad primum argumentum

D. Thomas.

quisq; suum actum seorsum contestatur. Sed est tamen de eorum discordia cum D. Thom. distinguendum. Nam si discordant vel in substantia actus, puta qd vnus ait reum percussisse alapa, alius verò fuisse: vel in loco aut tempore quæ sunt proximæ actionum circumstantiæ: nempe quod vnus ait rem cõtigisse, aut manè aut domi, alius verò serò aut in agro: testimonium tunc aut refutatur, aut non satis ad sententiam facere censetur. Videtur enim singulares esse, hoc est de diuersis actibus loqui. Præsertim si tanquam certa asserant. Nam si vnus dicat se non meminisse, non vsq; adeo inficiatur eius testimonium. ¶ Sed est tamen regula quã prudenter sanctus Thomas constituit, videlicet qd si testes actoris & testes rei ab inuicem fuerint discrepantes, tunc cæteris paribus, standum est à parterei: quoniam cum melior sit conditio possidentis, iudex propensior esse debet ad absoluendum quam ad condemnandum. Si verò testes eiusdem partis inter se dissenferint, & pariter testes alterius inter se, tunc iudex vtripartium assentiri debeat ex multis potest perpendere: scilicet vel ex numero testium, vel ex dignitate, vel ex favore causæ: vt si agatur de libertate alicuius, & de alijs negotiorum qualitibus. Multo autem iustius repellitur testis qui secum ipse disidet, ac tunc maximè, cum de visu & scientia interrogatur. Nam qui de opinione requiritur & fama, nõ ideo reijciendus venit, quod secundum diuersa visa & audita de re titubet. At verò quando in aliquibus discrepant circumstantijs quæ ad substantiam causæ exiguum asserunt momentum, nõ ideo testimonium inficiatur. Vt si alius dicat contigisse rem hora tertia, alius hora quarta, vel qd tempus erat subnubilum, aut sub clarum: aut si domus picturata erat, aut secus: ad quas circumstantias non solent homines esse attentii. Quinimò (vt de concord. Euangel. Chrysolto. & Augustin. sapienter adnotauere) aliqua histo-

Chrysolto. Augustin.

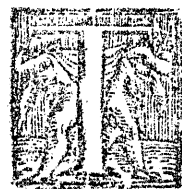
Caietanus.

ce deretur ad aliquam inquisitionem & ad interrogandum reum ipsum, etiam cum genere aliquo leuis tormenti. Secus autem in secularibus, vbi ad acerbiora supplicia proceditur. ¶ Ad secundum iam reddita est ratio cur in aliquibus causis cumulatoria requirantur testimonia. ¶ Ad tertium autem respondet S. Thomas quod illud cap. intelligitur de episcopis & reliquis ministris singulariter Ecclesiæ Romanæ. Tribus enim de causis tam ingens testium copia ante eorum condemnationem expectatur. Primum, quia ea debent splendere sanctitate, ac subinde autoritate, vt plus fidei eis adhibeatur quam testibus multis. Secundo, quia cum ipsi iudices sint vniuersæ Ecclesiæ, propter executionem iustitiæ inuidiam cõtrahunt apud multos: & ideo facile possent aduersus illos falsa obijci testimonia. Præsentia tempora documento sunt quantas hæretici in Romanam Curiam expuerint blasphemias. Tertia causa est quod ex illorum condemnatione multum deperiret autoritatis Romanæ Ecclesiæ: quod periculosius esset, qd aliqua illorum mala citra scandalum tolerare.

Ad secundum argumentum Ad tertium argumentum D. Thomas.

ARTICVLVS. III.

Vtrum cuiuspiam testimonium citra eius culpam repellendum sit.

TERTIO loco dicendum est de testium idoneitate. Quærendum scilicet, vtrum cuiuspiam testimonium sit citra eius culpam repellendum. Et arguitur à parte negatiua.

1. Argum.

Ad ea quæ sunt reipublicæ necessaria, ac subinde necessitate salutis præstanda, nemo repellendus debet nisi propter culpam: testimonium autem ferre est huiusmodi: ergo ab illo munere nemo reijciendus est, nisi illius sit sceleris notatus. ¶ Secundo: repulsio testis, aut in poenam illi decernitur, aut ideo fit, quod non datur illi fides: poena autem nemo dignus est nisi propter culpam, neq; ob aliam causam indignus est fide: quia quicumque præsumitur bonus, quoadusq; sua ipsa malitia prodatur: ergo nullo modo testis refutandus est nisi propter culpam. ¶ In contrarium est can. si testes. 4. q. 3. vbi cõplures hominum sortes à testimonio ferendo citra culpam suam repelluntur.

Argum. 2.

AD quæstionem respondetur hac affirmatiua conclusione, citato. e. consona. Iure & merito homines à testificandi munere, tã ob alias causas, qd ob culpam repellunt. Cõclusio hæc,

Cõclusio responsiua. Ratio cõclusionis.

præ

Ratio cõclusionis:

præterquam iure humano, ratione etiam naturali clarescit. Enimvero cū certitudo humani testimonij (vt proximè dictum est) non sit prorsus infallibilis, sed fallentij multis peruia, consentaneum est vt quicquid testimonij fidem infirmat refutetur. Infirmitas autem huiusmodi fidem cum primis culpa, cuius causa infideles atq; infames non admittuntur in testes. Præterea & qui publici criminis rei fuere. Præter culpam autem sunt & alij defectus probabilitatem testimonij debilitantes: vt rationis inopia ob quam pueri & amētes recusantur, atq; etiã mulieres, nisi in certis casibus. Secundo & causæ quæ plenæ libertati obstant: vt inimici & amici, atq; adeo domestici. Tertio & humili conditio: vt pauperes qui causa leuandæ famis corrumpi possent. Præterea & viles, vt serui. Deniq; latissimè huiusmodi defectus can. citato dinumerantur: videlicet ratione sexus, ætatis, criminis, conditionis, aliarumq; huiusmodi causarum. ¶ Circa hæc cõclusionem, non tam dubitando qd admonedo querendū superest, vtrum huiusmodi defectus, quando latent in teste, liceat litiganti in publicum traducere, quod testimonium sibi cõtrariū vel infirmet vel prorsus recutiat. Et vt certissimè citra discussionem statuamus, constantissimè est neutiq; crimine falsum licere testi obijcere, neq; causam seruandæ totius reipublicæ. Nã si mentiri officiose fas nõ est, quãto minus perniciose? Iniquissimus ergo vsus est, & qui in bene morata reipublica non esset ferendus, qui iam nunc temporis in iudicijs est frequens. Nempè dum aduocati flagitia, quæ neq; suspicantur quidem, testibus impingant, dicentes vt iure suo ad suam redimendam vexationem. Cum tanem mos ille plus habeat diabolica nequitia, qd iuris. Fatemur quidē causidicos illos procuratores minimum autoritatis in hac re habere: nam meritissimè in his mendacissimi habentur: nihilominus vix inde emergit testis sine lesione honoris & famæ. Et ideo præter illam quam irrogant priuatae personæ, iniuriam quoq; inferunt reipublicæ: nam illa ratione deterrentur viri probi testes esse. Et nonnunq; legitime excusantur, etiam dum à iudice requiruntur: quia nemo cum tanto periculo honoris sui & famæ, tenetur obsequium præstare suum. Quare deberent isti taxatores, quos vocant testium, si in probatione deficerent, supplicio affici. ¶ At vero de crimine verò, occulto tamen, superest dubitandi ratio. Nam qui crimen occultum reuelat (vt lib. præcedenti. q. 5. dictum est) licet secundo gradu, nihilominus iure infamator habet, sicuti falsi impo-

Dubitatio.

sitor. Nihilominus respondetur genere suo nõ esse peccatum, reuelare occultum crimine testis, ob quod iure repulsam patitur. Nã postquam id ius cõcedit, licitum est cuiusq; eodē iuris beneficio vti. Attamē multa sunt requisitæ conditiones, vt talia detegere crimina, nõ sit charitati contrarium. In primis requiritur vt reuelatio illa sit vincendæ liti necessaria. Quare si crimine non est ex illis quibus iure testimonium repellitur, nefas est illud propalare. Mox librandam est fœditas detegendi criminis cum detrimento, quod si nõ detegeretur, dari posset. Nam si in causa exigui momenti immane crimen testis patefaceres, ob quod vel periculum mortis subiret, vel infamis deinde viueret, profectò charitatē grauitè vulnerares. Tertio & precipue perpendendū est vtrū testis, vel sua culpa, vel sua sponte se ingesserit: nã tunc a quibus posset ei crimine suum opponi, quo os illi obstrueretur. Quãdo verò; nõ solum absq; culpa sua, verum cõpulsus testimonium dicit, periculosum esset illum iafamare; tunc vel maxime quãdo nõ tã necessitate qd ob viadictam id fit. Quarto deniq; perpendendū est vtrū quãq; alias improbus sit, probe tamē & cõdide verū fert testimonium. Nã si cõstaret falsum esse, multo iustius esset: etiam cum eius infamia impudens illi os compescere.

Argumenta autē quæstionis facillima sunt. Ad primum enim respondetur qd illa testimonia sunt penitus reipublicæ necessaria, quæ bonū habent autoritatis pondus: qd quidē citra culpam alijs etiam defectibus diminuitur. Et ideo qui illos habent, refutantur. ¶ Et per hoc patet solutio secundæ argumenti: Haud enim omnis testium repulsio, poena est, quæ ob culpam infligatur: imò quando quæ est cautela. Ad alterum autem membrum respondetur qd vbi res non vergit in nocentem alterius, quicumq; præsumitur bonus, dum non probatur malus. Quando vero agitur in tertiam personam, nemini fit iniuria, dum necessaria adhibetur cautela.

1. Argum. 2.

Ad secundum argumentum.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum testimoniū falsum semper sit peccatum mortale.

Quartum quod est in teste, consideratur est culpa, si falsus sit. De qua ideo queritur an semper sit mortalis. Et arguitur à parte negatiua. Primo sic. Quandoq; testis non studio, sed facti ignoratione falsum dicit testimonium: igno-

1. Argum. 2.

Et 3 ran-

Argum. 2.

rantia autem excusat à mortali labe: ergo non semper falsum testimoniū peccatum est mortale. ¶ Secundo. Mendacium quod alicui quidem prodest, nulli verò nocet, quodque ideo officiosum, appellant, non est mortale: sepe autem testimonium falsum huiusmodi mendaciū est: Putà dum testis falsitate illa studet quempiam vel à morte liberare, vel ab iniuria: seu iudicis seu aliorū testiū: ergo hoc genus testimonium non erit lethale crimen.

Argum. 3.

¶ Tertio: ideo iusiurandū à teste requiritur vt timeat peierādo mortaliter peccare: hoc autē necessarium non esset si ipsum per se falsum testimoniū semper esset mortale: signū ergo est citra iuramentū quandoq; cōtingere vt sit veniale. ¶ In contrariū est illud Prouerb. 17. Testis falsus nō erit impunitus, vbi cum sermo sit de punitione apud Deū, culpa donatur mortalis.

Questio hæc secundum triplicem gradum absurditatis quæ in falso testimonio accidere consuevit, tribus conclusionibus dissoluitur. Cōsideratur enim & secundū sacri legiū periurij, & secundū iudicij iniustitiā, & secundum falsitatem dicti.

2. Cōclusio

¶ Est ergo prima cōclusio. Omne periuriū siue in iudicio siue extrā, quantūuis de re sit minima peccatum mortale est. Nec potest vlla ex causa alleuari vt sit veniale: qa adducere Deū in testem cuiusuis falsitatis sacrilega impietas est.

1. Cōclusio

¶ Secunda cōclusio. Mentiri in iudicio violando iustitiā, etiā citra iusiurandum genere suo est mortale. Verba sunt S. Tho. quibus infirmat opinionē quā quæstione præcedēti cōtra Caieta. constituimus: nempe qd potest mendaciū in iudicio esse veniale. Ob id enim adiecit genere suo, quod potest in indiuiduo esse veniale. Conclusio inde patet, qd præ clara iustitiæ virtus est ad salutem necessariā: & ideo qui illam transgreditur, charitatē, in qua salus cōsistit, auersatur. Quamobrē Decalogi præceptū Exo. 20. sub illa forma cōstituitur. Non loqueris cōtra proximum tuū falsum testimonium. Nam testimoniū falsum in fauorē proximi, nō est mortale, neq; adeò quādo dicitur vt idem impediatur iniuriā facere: quoniā neque hoc est contra ipsum, sed illud cōtra ipsum existit quod dicitur vt tollatur ei, ius suum.

3. Cōclusio

¶ Tertia conclusio. Mendaciū, si aliam non habeat maculam quā falsitatis, non est genere suo mortale. Patet: quia neq; est cōtra religionem neq; contra iustitiā: & ideo genere suo nō expellit charitatem. Teneatur ergo in memoria differentia cōclusionū istarū. Omne periurium, nō solum in genere: sed in quolibet indi-

uiduo est mortale. Mendacium citra iuramentū, si sit perniciosum, genere suo est mortale, sed potest fieri veniale. Iocosum autem & officiosum genere suo non est mortale, potest tamen ex circūstantijs illuc vsq; crescere. Quod si scisciteris vtrum sit grauius, periurium ne quodcūq; extra iudiciū, an perniciosum mendacium citra iuramentum in iudicio: Respōdetur ex obiecto grauius esse periurium, vt potest quod aduersatur religioni, quā in mendacium, quod aduersatur iustitiæ. Attamen in indiuiduis pensandæ sunt circūstantiæ, quibus potest contra simplex perniciosum mendacium malitia exuperare aliquod periurium.

AD primū igitur argumentum respōdet S. Tho. Primū qd nemo debet in iudicio asserendo testificari, nisi id de quo per vigilantem considerationem certam habet scientiam: sed quod sub dubio habet, sub dubio debet proferre. Attamen si post prudentem vigilantiam pro certo id habet, ac subinde asserit, quod falsum est, non ideo mendacij reus habetur: quia non iuit cōtra mentē, quod nomen mendacij sonat. Quare neq; si iuratus id affirmet, periurus est. ¶ Ex hoc responso elicit Caiet. neq; vllā talis testis subire restitutionis obligationem. Etenim (vt li. præcedenti dictū est) restitutio, vel ratione acceptionis nascitur, vel ratione rei acceptæ eiusmodi autem testis ratione acceptionis, in qua culpa non infuit, non fit restitutionis debitor. Neq; verò ratione rei acceptæ, quia cum testis nō agat causam propriam: id quod alter perdit, sibi non accrescit. Hoc autem corollarium cum his temperamentis verum est. Primo quod nulla præferit negligentia aut leuitas & temeritas in credendo: nam tunc certè teneretur testis in parte pro ratione negligentiae. Deinde qui omni procul culpa falsus est, quanuis non teneatur de sua substantia restitutionem facere, tenetur tamen dictum suum retractare, si illa via prodesse poterit, vt qui iacturā fecit amissum recuperet: tunc præsertim cū de vita aut fama agitur alterius. Quin verò licet iure testis nō admittatur testimoniū retractare nisi in continentī & absq; mora, vt patet extrā: de testibus, cap. præterea. nihilominus quia (vt gloss. illic iubet) etiam post temporis interuallum robur prioris testimonij retractione infirmatur: tunc maximè, dum testis bonæ est existimationis, de quo nulla est suspicio, consulto fuisse mentitū: debet quātocūq; elapso tempore testimonium mutare, si modo intellexerit quod aliquo pacto poterit famam & honorem alterius resarcire.

¶ Ad secundū argumentū respōdetur, mendaciū officio-

Questio.

Solutio.

Ad primū argumentū D. Thomæ

Caietani

Grego.

Ad tertium argumentū

Ad secundū argumentū

officiosum adeò genere suo non esse mortale, vt neq; in iudicio tale fiat. Quare dum innocēs vel testium calumnijs accusatur, vel iudicis iniquitate vexatur, dicere aliquid cōtra veritatē, vt illa via ab iniquo iudicio innoxio eripiatur, nisi iusiurādum interueniat, non est mortale, Et ratio est (vt ait Sanct. Tho.) quia iudicium iniustum, non est iudicium: ideoque nihil illic contra iustitiam peccatur. Dum autē vniuersaliter ait iudicium iniustum non esse iudiciū, nō loquitur more styloq; doctorum iuris, sed fermone philosophorum moralium, qui quicquid vitiosum est, nullum arbitrantur. Iuris enim prudentes non omnem sententiam iniustam pro nulla ducunt. Sententia enim apud illos duplici de causa est nulla, scilicet, vel quia dimanat à non iudice, vel quia errorem continet, tum intolerabilem, tum etiam manifestum. Attamen etiā si non sit nulla, accidit esse iniustam triplici de causa, vt auctor est Gratian. can. episcopus. 1. 1. quæst. 3. scilicet aut ex animo: vt putà quia iudex ex odio procedit: tametsi hoc quidem nisi alia adsit iniquitas, sententiam non vitiat, aut ex ordine: nempe quod non seruetur necessarius ordo iuris, aut ex causa, nempe dum contra veritatē aut facti aut iuris sententia pronūciatur. Atq; hæc est essentialis iniustitia: nam reliquæ, accidentariæ sunt. Et quæ dicimus de sententia, quæ terminus est iudicij idem & de iudicio censendum est. At verò licet hoc pacto sit sententia iniusta: non tamē (vt dicere cœpimus) cœsetur subinde nulla, nisi error tum intolerabilis, tum etiā propatulus sit: ideo admonet Grego. ead. cau. & quæst. dicēs, Sententia pastoris siue iusta siue iniusta timēda est. Ob id scilicet quod quando error non est manifestarius, ad reum non pertinet de illo iudicare. Cōsideratē ergo pendente duo verba: sententia, & pastoris. Priori nanque intelligit quod non sit intolerabilis erroris: & posteriori quod sit veri iudicis. Hæc autem omnia in foro iudiciali intelliguntur. Nam in foro conscientie, quisquis omni procul dubio rescierit sententiam esse iniquam, hoc est contra veritatem, potest non parere: dum id modo citra scandalum faciat. Et ideo sanctus Thomas omne iudicium iniquum censet nullum. ¶ Ad tertium facile respondetur, qd ideo stringuntur testes iure iurando, vt maiori percussantur timore. Grauius enim est à Dei religione præuaricari, quam humanam sauciare iustitiā.

Quæstio. VIII. QVÆSTIO OCTAVA De iustitia Aduocatorum.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 71.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Aduocatus teneatur gratis prestare patrocinium pauperibus in suis causis.

DOSTREMA deniq; persona in iudicio est aduocatus: de quo primo queritur, Vtrum teneatur pauperibus gratis patrocinari. Et arguitur à parte affirmatiua. Patrocinium inter alia misericordie opera enumeratur: sed opera misericordie gratis debent impendi, secundū illud Exod. 23. Si videris alinum odientis te iacentem sub onere, non præteribis sed subleua bis cum eo: cum tamen molestius premitur pauper lite contra ius sibi conlata, quā a sinu onere.

1. Argum. 2. parte affirmatiua.

¶ Secūdo accedit autoritas Gregorij, qui inter suas homilias exponens locum Euangelicū Matthæ. 25. de talento quod seruus nequā sub tus terrā infoderat, ait: Habens intellectum, cur ret omninō nē taceat: habens rerum affluentiā à misericordia non torpescat: habens artē qua regitur, vsum illius cū proximo partiatur: habens loquendi vsum, apud diuitem pro pauperibus intercedat. Hæc enim omnia talenti nomine reputantur: talentū autē abscondere culpa est, vt de pœna ipsa deprehenditur quam seruus ille pertulit: ergo patrocinium est in præcepto.

Argum. 2. Grego.

¶ Tertio, præcepta misericordie sunt affirmatiua, quæ idcirco loco & tēpore obligāt quo calamitas ingruit: necessitatis autē tēpus in paupere est quoties iniuria opprimitur: ergo tunc aduocatus tenetur suo patrocinio illi adesse.

Argum. 3.

¶ In contrariū autē est quod necessitas cibinō est minor q̄ illa qua pauper in iudicio vexatur non autē semper tenetur diues cibo pauperi subuenire: ergo neq; patronus suo patrocinio.

Sicuti de accusatore quæsitū est vtrum de iustitia teneatur quandoq; accusare: & de aduocato operæ pretium est scire an officio miseri-

cordiæ teneatur favore suo miseris suppetias ire. Ad quã utiq; quoniam gratis pauperibus patrocinari vnum est eleemosynarum genus, perinde respõdendum est ac de alijs misericordiæ officijs de quib; diuus Thomas. 2. 2. q. 3. 2. disputauit. Est ergo conclusio quæ sola quæstioni sufficit. Aduocatus non semper causæ pauperum patrocinium suum gratis præstare tenetur: sed tunc duntaxat cum non in promptu apparet quomodo ei possit aliter subueniri. Probatum conclusio. Præceptum misericordiæ, vt modò dicebamus, est affirmatiuum: obligat ergo non pro semper, sed miseria id inopis exigente: igitur vbi in promptu est vt possit aliter pauperi succurri, non tenetur præceptum constringit, sed consilium admonet. Eò potissimum quòd ad impossibile nemo obligatur: & nemo potest omnibus opem ferre: licet sit consilium dum potest, alium beneficiendo præuenire.

¶ At vero vbi nõ est in promptu per viã aliam subuentio, tunc extrema censetur necessitas, atq; adeò obligaris. Vnde Augustinus in principio. de doctrina Christiana. Cum omnibus, inquit, prodesse non possis, his tibi potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum vel quarumlibet rerũ opportunitatibus constrictus tibi tanquam quadam sorte iunguntur, vbi rationem reddit cur omnibus non tenemur: nempe quia non possumus. Mox affirmatiuum præceptum suis qualitatibus circumscribit vt sit obligatorium. Primum ratione loci: quia non teneris quærere quibus beneficias, sed occurrentibus auxilio adesse: secũdum illud citatũ Exod. 23. Si occurris oui aut asino vicini tui erranti, reduc eum. Secundò etiam addit rationem temporis: quia non teneris prospicere in futurum causis pauperum, sed in præsentibus opitulari: secundum illud. 1. Ioannis. 3. Qui viderit fratrem suum necesse habere, & clausit viscera, &c. Subiungit autem Augustinus. vel quarumlibet rerum opportunitatibus: quia dum homo omnibus nõ sufficit, illis citius opem debet, qui sibi sunt aliqua necessitudine coniuncti: secundum illud. 1. ad Timoth. 5. Si quis suorum, & maximè domesticorum curã non habet, fidem negauit. Duo ergo requiruntur ad præceptũ charitatis: vt hæ circumstantiæ conueniant: posterius vt non sit in promptu via paratior subuentionis. Et quod de aduocato affirmatur, de medico pariter censendum est: ac de alijs perinde qui misericordiæ officio leuare ærumnas possunt, miserorũq; necessitatibus opitulari, siue publicis siue priuatis.

¶ Primũ autẽ circa hæc dubiũ existit, quomodo

dò intelligatur accusatio hæc præcepti, quãdò in promptu apparet quomodo alteri necessitati, subueniri possit, vtrum satis sit vt tu excuseris, alios esse qui necessitatẽ intuentis & melius quã tu possunt, & arctiori vinculo tenentur. Sic enim vulgò existimat: quare passim audias hoc sese pacto excusantes. Est talis qui melius facere potest ac debet, cur igitur ego teneat? Respõdetur nihilominus istis eiusmodi phisicas potẽtias & naturales obligationes, nisi ad sit actus non excusare reliquos qui succurrere possunt quid enim misero prodest quod multi possint & debeant, si occurrit illi nemo? Verba ergo hæc, si in promptu appareat aliter subuenire posse, intelligenda sunt in proxima aptitudine ad opus: scilicet vt credas re vera absq; te subuentum iri statim per alios. Alio qui si tu non facis aliorũ culpa tuam non excusabit.

¶ Sed alterum deinde hic restat dubium. Vide tur enim D. Tho. non satis rei fecisse: loquitur inquã de extrema necessitate, nihil autem de graui: & tamen dubium est vtrum citra extremam teneatur etiã aduocatus patrocinari pauperi in graui necessitate, aut medicus etiam in firmũ curare. Et quidẽ Caieta. in presentiarũ solam extremam necessitatẽ arbitratu secum afferre præceptum obligans ad mortale. Distinguit enim tres gradus: Primum extremã necessitatẽ, cui sub mortali culpa succurrendum est. Secundũ necessitatẽ grauiẽ citra extremã cui non occurrere venialis inquit culpa est.

Leuioribus autem succurrere consiliũ est: sed illas prætermittere nulla est culpa. Mirãdum est tamen quomodo sui ipsius fuerit oblitus: nam. 2. 2. q. 3. 2. artic. 5. legitimè diuũ Thomam interpretatus duos confessus est casus præcepti eleemosynæ sub mortali: videlicet necessitatẽ extremam de necessarijs, & grauem de superfluis. In cuius confirmationem tractatum postea composuit de eleemosyna: vbi eandem sententiam adstruxit necessariã esse concessu. Ioannes namq; non tantum de extrema loquitur, sed de vrgenti necessitate. Qui viderit, inquit, fratrem suum necesse habere, & clausit viscera sua, &c. Viscera enim quæ sola extrema necessitas aperit, ferrea sunt & obstrusiora quã finit charitas. Igitur non est dubium quin perinde atq; in alijs eleemosynis in patrocinio locum etiam habeat grauis necessitas, vt in loco citato ait sanctus Thomas, quod rectè Syluester agnouit in verbo, aduocatus. §. 28. Ecquis enim dubitet, quin si inopis hominis omni favore destituti citra periculum vitæ periclitaretur, honor aliãve illi ingrueret vrgens calamitas, teneretur & patronus suo illi adesse patro

patrocinio? Et pariter medicus quauis nõ immineret egrotto periculum mortis. ¶ Hoc autẽ verũ est quod cum in graui necessitate non sit præceptum nisi de superfluo, pefanda est & necessitatis grauitas, & aduocati aut medici possibilitas. Et quidẽ grauitas ex obiecto perpeditur: periculũ enim presentissimũ vitæ extrema necessitas est. Et quanquã non esset tam certum periculum mortis, possit esse grauis necessitas: vt in infirmo graui tento infirmitate: & si cui grauius periclitatur honor & fama. Superfluum autem in aduocato, quatenus aduocatus est: sicuti & in medico: est tempus quod sibi superest. Haud enim ad succurrendum grauib; causis citra extremã tenetur horas succidere quas in alãdã sua familia collocare eget, sed satis fuerit si sit diues quinõ tanto tempore pro se eget vt quod sibi superest, causis pauperũ impedit. Si nõ omnibus, illis potius quæ grauiora sunt. Nam inde, quod scientia locuples est, tenetur partem etiã impartiri egenis: sicuti si alijs diuitijs afflueret. Qui em̄ inuifos, habet pauperes, nõ est cur sit in conscientia securus: quia neq; est in tuto. ¶ Et per hæc clarent argumentorũ solutiones. Qui enim iumentũ sub onere iacens obuiam habet, videt suam opem esse illi necessariã, cuius ideo fit inde debitor. Et pariter ad Gregoriũ respondetur, quod talẽtũ abscondere est, vbi necessitas occurrit, auxiliũ subtrahere. Et quantum ad tertium attinet, iam exposita est illa quæ obligat necessitas, atq; illa quæ sub consilio militat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum meritò sint aliqui ab aduocationis officio arcendi.

1. Argum.

Secundum.

Tertium.

OST hæc quæratur de aduocatorũ qualitate & dignitate, vtrum aliqui sint tanquam idonei ab hoc officio abigendi. Arguitur em̄ à parte negatiua ab operibus misericordiæ nemo arcendus est. ¶ Secundum. Eiusdẽ effectus neutiquã in congruè assignatur diuersæ causæ: vacare autem sacris & peccatis sordescere, contraria sunt: incongruè ergo hoc officio arcetur ex vna parte infames: atq; ab altera clerici. ¶ Tertio. Quisq; tenet proximũ sicut seipsum diligere: nemo autem cohibetur propriam defendere causam: ergo neq; cohiberi vllus debet tueri causam proximĩ. ¶ In contrariũ autẽ est quod infames & excõmunicati repel-

luntur ab hoc officio: vt patet. 3. q. 7. cano. infames. & etiam monachi, nisi de licetia Prælati in causis pijs. 1. 6. q. 1. cap. monachi. & extrã, de postulatione. c. ex parte.

AD quæstionẽ supposita distinctione duabus cõclusionibus respondetur. Bifariam em̄ quis potest à munere aliquo repelli, scilicet, aut ppter impotentiã, aut propter indecentiã. Sed differũt, quod impotentia simpliciter excludit hominẽ, indecentia verò nõ itẽ: quia potest per necessitatẽ quod indecens erat fieri cõdecens. Est ergo prior cõclusio. Qui potẽtia caret aduocãdi neutiq; patrocinari potest, siue potẽtia desit in sensu interiori, quales sunt furiosi, qui sanum non habent sensum: atq; impuberes, qui ipsum nõ habent integrum ac solidũ: aut in exteriori, sicuti sunt surdi aut muti. Requiritur enim in oratore primũ mens nõ solum sana, verum etiam extructa ad iudicandũ: & deinde cum causã in foro exteriori agãtur, instrumenta ad exprimendum cõceptus.

¶ Secunda cõclusio. Duplex est qualitas quæ in aduocato existens, nisi necessitas ad sit, indecentẽ facit aduocationẽ. Prior est dignitatis excellentia. Posterior verò orbitas aliqua, aut defectus. Excellentia inquã dignitatis indecẽtes reddit sacerdotes, & maximè monachos vt in foro versentur. Qui em̄ sunt sacris ministerijs mãcipati, orationiq; perinde & cõtentioni addicti, eos minimè decet ad seculares causas demitti: quæ & impedimẽto illis sunt nõ possint spiritualibus vacare: & auctoritatem diminuunt, atque offuscant, nõ pro sua conditione & statu in honore & existimatione habeantur. Orbitas autem aut corporalis esse potest & naturalis, aut quæ ex peccato proficiscitur: corporalis inquam vt cæcitas. Nam qui cæcus est, non est ad discendum aptus. Nemo enim acrimoniam habere potest nisi eos videat cum quibus loquitur. Nam per oculos & concionis attentioẽ excitatur orator: & per eosdẽ spiritus quoq; remittit quibus vegetatur oratio. Loquimur enim de oratore qui voce causas agit. Nam in illis qui scripto respõdant non tantum officit oculorũ orbitas. Fœdior autem ac nocentior est qui corruptis moribus sordescit. Qua ratione repelluntur infideles hæretici, excõmunicati, atque infames, qui grauioribus criminibus maculati sunt. At verò vt in cõclusionẽ adiectũ est, ingruere potest necessitas qua eiusmodi decencia cõpensetur. Quare & monachi pro suis ecclesijs, atque alij pro seipsis & sibi coniunctis, aduocationis officio fungi possunt. ¶ Primũ ergo omnium in presentiarum animaduertendum est, quanta in

aduocato requisita sit dignitas: quæ certè paulò minor desideratur quam in iudice. Vnde cum in alijs cunctis actibus atque officijs præscientiæ copiam requiratur morum probitas, in oratore potissimum atque in aduocato etiam philosophi id singulariter exigunt. Quare in descriptione Oratoris prius ponunt, Vir bonus, ac subinde dicendi peritus. Debet enim patronus cum primis summa fide cliētis curam suscipere: deinde cauere ne parti aduersæ iniuriam inferat, ac demum ea pollere autoritate, vt non tantum iuris prudentia, verum & morum præcipue integritate fidem sibi arroget. Nam prauis, vt ait lib. 12. Quint. etiã vera dicentibus fides deest: videturque malus aduocatus malæ causæ indicium & argumentum. Interrogatio autè hic existat theologica. Vtrum dum quis se contra ius in hoc officium insinuat peccet mortaliter. Respondetur qd si defectus non multum ad rem referat, non est mortale crimen: imò potest fieri etiam citra veniale. Vt si mutus scripto consulat & emendatus infamis, si tamen absq; vlla iuris peritia & negotiorum experientia ingereret sese, non esset à mortali culpa immunis: quandoquidè in illo periclitarentur causæ sibi concredita.

Ad primū argumentū Ad primum igitur argumentū respōdetur, non omnia opera misericordiæ omnes docere. Imò si indocti ad docendum prodirent, & stulti ad consulendū, & inexperti medici ad medicandum, & infames ad corripiendum, potius pestilētes haberentur quam misericordes. **Ad secundū** Ad secundū respondetur quòd sicut virtus inter duo extrema cōstitutur, ita & patrocinā di munerij alij per excellētiā nō sunt apti, atq; alij per defectum. **Ad tertium.** Ad tertium autem respōdet qd necessitas non incumbit tanta succurrendi alienis negotijs q̄ proprijs: & ideo infames admittuntur in causis proprijs & non in alienis.

ARTICVLVS. III.

Vtrum aduocato delictum sit iniustam causam defendere.

1. Argumentū. **D**OST aduocati dignitatem sequitur de idonea aduocandi forma, nempe vtrum licitum sit causam iniustam defendere. Haud enim desunt à parte affirmatiua argumenta. Etenim sicuti laus medicæ artis inde maximè relucet quòd desperatos morbos medicus sanet: ita & aduocatus in de præcipue commendari aſſolet quòd infirmas causas propugnat.

Secundum. **¶** Secundò. Si causam propter iniustitiam deberet deserere, non eò punirentur aduocati qd causas perdunt: puniuntur autè tâquã præuaricatores, qui diuersam adiuuāt partē: vt patet cap. si quē poenituerit. 2. q. 3. ergo licitū est susceptā causam contra iustitiam defendere.

Tertium. **¶** Accedit tertio quòd maior illic apparet culpa, vbi causa iusta iniustè defenditur: putā dū vel falsi producuntur testes, vel leges allegantur falsæ: quàm iniustā causam via regia defendere, licet autè aduocato astutijs vti ac technis, sicuti militi ex insidijs pugnare: ergo iniustam causam protegere non est prorsus nefas.

¶ In contrarium autem est reprehensio illa. 2. Paralip. 19. Impio præbes auxilium: & idcirco iram Domini merebaris.

1. Conclusio. **A**D quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Aduocatus qui sciens & prudens iniustam causam defendit, tum mortaliter cōtra iustitiam peccat, tum perinde ad restitutionem tenetur. Probatur. Qui ad malū cooperatur, eiusdem est iniquitatis reus, atq; ipse qui facit: secundum illud Pauli, ad Roma. 1. Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui facientibus consentiunt: aduocatus autem & consilio & fauore cooperatur ei qui iniustam litem gerit: quin verò ipse est qui litem nutrit: ergo mortaliter peccat, ac subinde cum peccatum sit contra iustitiam, nempe in nocuētum alterius partis, ad restitutionem obligatur. **¶** Posterior conclusio. Qui per ignorantiam, iniustam tuetur causam, excusari pro ratione ignorantie potest, tam à culpa quam à restitutione. Conclusio in omnibus materijs clara est. **¶** Emergit autè ex priori cōclusiōe dubitādi occasio de causa dubia. Vtrum aduocatus suscipere eam causam possit ac subinde defendere, quæ iudicio suo anceps est. Et quidem si in æquilibrio dubitatio pendeat, in promptu est affirmatiua responsio: quoniam iuris prudentis munus nō aliud est quàm legum sensa bona fide ad alterutram partem applicare. Imò hinc omnes lites pendēt quòd res aut iure aut facto in dubio versantur. Sed ratio dubitandi potissima est vtrum et si aduocatus intelligat aduersam partem maiorem habere iuris energiam, possit eam quæ minoris est probabilitatis defendere. Apparet nanque id non esse licitum: quoniā videtur nihil aliud quàm iniquitas iudicem in eam partem inclinare & trahere, contra quam pronuntiare deberet. **¶** Respondetur nihilominus sub distinctione. Quando enim est causa mortis, aut sanguinis, aut vbi honor alicuius periclitatur: tunc auctori cōtra reū patrocinari, nisi minimū tāta

vigeat

vigeat probabilitate accusatio, quanta defensio, profecto ingens esset scelus: quoniam melior est conditio possidentis, maximè in fauorem honoris & vitæ. Ac ferè idè est cum quis reus sit vt de sua deturbetur bonorum omnium possessione. Imò in hisce casibus, potissimum in causa capitis, nisi reus suscipere patrocinium, etiã si eius causa minoris esset probabilitatis: dummodò nulli fraudi paderetur locus. In causis autem minoris momenti, tametsi vix absq; periculo possit infirmior causa defendi ac debilior: tamen si ad rigorem conscientie loquamur, non est cur omnino condemnetur: dummodò patronus cliētem in primis suum admonitum curet, iustitiam non tam ei quàm alteri parti arridere: deinde nulla prorsus vtatur falsitate: leges scilicet aut commentitias allegando, aut false interpretando, sed illis semper vtatur, quæ causæ suæ suffragantur: reliqua verò sub ticeat argumenta, quæ à parte contraria militant. Et ad argumentum in contrarium respōdetur, quòd vnicuique licitum est ius suū absque vi & fraude experiri & persequi. Et ideo cū patroni munus sit suo clienti fauere, nemini iniuriam facit si merita suæ causæ patefaciat. Altera verò pars sibi viderit, cui patrono suam concedat causam: & iudex etiam sibi, vt quadratus stet, ne in partem nutet infirmiorē. Tametsi vt dicebam similitum causarum defensio non caret periculo adulterandi leges.

ad argumē. **¶** Ad primum igitur argumentum respondeatur disparem esse medici atque aduocacionem. Medicus nanque qui desperatum morbum curandum suscipit nemini iniuriam irrogat, scilicet neque tertio, neque verò infirmo: si ipse consentit. Aduocatus autem qui vnam partem sic propugnat vt alteram expugnet, licet scientiæ laudem mereatur, est tamē secundum voluntatē iniquus. **¶** Secundum autem argumentum de illo qui bona fide causam suscipit, quam post contestatam litem intellexit esse iniquā, additionis est ambiguitatis. Respondet enim S. Tho. quod non debet eā prodere vt alteram partem inuet secreta iniustæ causæ retegendo: esset enim tūc præuaricator, in xta. c. si quem poenituerit. 2. q. 3. quem iam exposuimus: sed debet eam dissimulatè deserere. **¶** At verò solutio hæc causam cōtra se affert arguendi. Si enim quis accusatori patrocinaretur cōtra aliquem in causa capitali, quem decurrente causa euidenter nosset esse innocentem, teneretur causam prodere, vt eum à morte liberaret. Imò verò agere testem eius innocentia, & transire ad defendendū eius causam.

Nam innocentia tāto potitur iure, vt etiam iudex, vt supra dicebamus, cui illa esset cognita, ad ipsum teneretur, nedum aduocatus. Cōceditur ergo huius argumenti cōclusio. Nec fanctus Thomas loquitur nisi in communi ordine & stylo iuris. Quin etiam si causa in re grauissima versatur, quæ paulò minoris æstimeretur quàm mors. Vt si quæstio esset de celeberrima fama & honore, statuque alicuius illistris, idem pro meo captu censerem. Hoc sub aliorum censura dixerim: dummodò aduocatus non sub dubio id nosset, sed certissima scientia. Et præterea dum id posset facere absq; scaldalo, & premissa fraterna admonitione, qua id comminaretur accusatori, nisi delisteret. Et dādo quam posset operā ne accusatoris vita periclitaretur. Sed tamē si vsque adeò ille nequā desperet vt respiscere renueret, profecto cū eius periculo id posset facere. Imò si citra suū ipsius detrimentum id posset, arbitror teneretur. Et vice versa ille qui reum mortis defenderet, quanuis nosset iniustè se protegere, neutiquam liceret causam eius prodere: licet deberet deserere causam, si nullo eum colore tueri posset.

ARTICVLVS. III.

Vtrum licitum sit aduocato pretio patrocinari.

Sequitur deinde de stipendio patroni vtrum sit licitum. Arguitur nanq; à parte negatiua. Opera misericordiæ non sunt intuitu humana: retributionis exhibenda: secundum illud Luc. 14. Cum facis prandium aut cœnam, noli vocare amicos tuos neque vicinos diuites, ne fortè ipsi te reuident, patrocinari autem vt art. 1. dicebamus, officium est misericordiæ: ergo gratis est impendendum. Eò potissimum qd est spirituale opus: & spiritualia non licet tēporaliū æstimatione tribuere. Secundò arguitur. Iudici, quia persona est necessaria in iudicio, non licet quidpiam ab alterutra parte litigantium recipere, vt Augustinus ait contra Macedo. & refertur. 14. q. 5. can. non sanè. aduocatus est etiam necessaria persona: ergo neq; illi id licet. **¶** In contrarium est ibidem August. vbi ait qd aduocatus licitè vedit iustum patrocinium, et iuris peritus verum consilium.

1. Conclusio. **A**D quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Licitum est aduocato suum patrocinium pretio æstimare. Facilis est

Ec 5

M. S. Th.

Primum argumentum partis negatiuæ.

Secundum.

August.

ratio cōclu- sionis. cilis ex superioribus eius collectio. Nam quæ hominis propria sunt, neque alteri de iustitia debet, citra iniuriã potest vendere: quia nemo quæ sua sunt gratis donare tenetur. Scientia autem iuris periti, & aduocati solertia & prudentia, sunt propria ipsorum bonaficiti & scientia medici & cuiusvis Doctoris alius facultatis neque illa rigore iustitiæ semper alijs debet: ergo tunc poterit pretio illa æstimare ac venditare. Posterior conclusio. Si quis istorum per improbitatē aliquid ultra modū extorqueat, mortaliter peccat: id quæ contra iustitiam. Patet conclusio in primis autoritate Augustini eodem loco: ubi ait quod ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent: data verò per tolerabilem consuetudinem non solent, scilicet repeti. Et ratio deinde est in promptu, nam eiusmodi officia pretio sunt æstimanda: in his autem quæ pretio penduntur, excessus pretij iniustitiam operatur. Cui quidem rationi applaudit lex etiam civilis. C. de postul. l. si qui. ¶ Circa priorem autem conclusionem dubitas forsitan quomodo sit æstimandū huiusmodi patrociniorem pretium, vtrum cōsistat in indiuisibili: an potius latitudinem permittat ut possit quisque pacisci quātum velit. Arguitur enim quod tātum cuique petere liceat, quātum exprimere valuerit: quoniã re vera scientia hominis est sicut margaritum quod nullo certo æstimatur pretio: sed pro voluntate contrahentiũ. Imò omni est margarito pretiosior, secūdum illud Prouerb. 16. Posside sapientiã: quia auro melior est. ¶ Respondetur nihilominus aduocatum pretium, perinde atque aliarum rerum duplex esse: vt lib. 6. dicturi sumus: scilicet & legitimum, & naturale. Legitimum inquam quod lege taxatum est: consueuerunt enim legetaxari mercedes operarum ministro rũ iustitiæ: videlicet tam scribarũ, quàm aduocatorum, atque aliorum: vt scilicet pro tali scripto tantum eis pendatur pretium: & pro tali, tantum. De quibus vtique pretijs dubitari non licet, quin sit peccatum iniustitiæ quicquam ultra ex pacto suscipere: & qui plus percipit, ad restitutionem tenetur. Si lex modò sit vsu recepta neque annuente principe abrogata. Quoniam vt lib. 1. dictum est leges obligant conscientiam, atque ille potissimum quæ de rerum æstimatione iusta causa feruntur. Et est profectò iustissima patrocinijs præstandis responsis quæ ferendis mercedes lege publica statuere. Alioqui cum litigantes ab vna parte pudor suffundat, si parum conferat: ab altera verò vincē diuiditas extimulet: non possunt non esse in modicæ. Quæ vtique ratione vsu maximè fieri

solet vt lites nutriantur: & vtriusque pars vincat, maior tamē fortis portio causidicis obtingat. ¶ At verò quando mercedes non sunt lege constitutæ, quia neque omnes commodè possunt: tunc superest dubitandi ratio, vtrum iuriconsulto quantum exprimere potuerit exigere liceat. Tunc enim militare videtur argumentum quod supra fecimus de rebus pretiosis, quæ tantumstant quanti vendi possunt. ¶ Respondetur nihilominus id non esse licitũ. Solutio. Nam rerum, vt lib. eodem. 6. dicturi sumus, aliarum sunt non simpliciter ad vsum humanum necessariarum: quæ idcirco licet tanti æstimentur quanti vendi possunt, non vergit in reipublicæ perniciem. Sed aliarum sunt humano vsui omninò necessariarum: vt frumentum, vinum, lana, &c. quæ citra iniuriã distrahi nequeunt nisi iusto pretio, pro ratione temporum, & locorum. Atque huius generis sunt forensia munera. Quare optimè ait Augustinus. quod extorta per immoderatam improbitatem repeti solent. Improbitas enim si non dicat nisi instantiam petendi, non continet iniustitiam: sed quando est immoderata, hoc est excessiua respectu iusti pretij. Et sic est intelligenda posterior nostra conclusio. ¶ Quocirca neque scriba neque aduocatus, quantum libuerit, exigere potest. Imò verò neque recipere. Nam etiam gratis auctiora illa pretia videantur conferri, nunquam tamen re vera conferuntur, nisi coacta voluntate. Sunt fatore pensandi labores, quos studentes ad comparandam iuris peritiam exhauriunt, & quos faciunt sumptus, & præ omnibus ingenium eorum & scientia: sed tamen cum moderamine, habita qualitate & quãtitate cause, & litigantium possibilitate. Neque verò audienda eorum sunt hæc obtendicula. Aiunt enim non posse aliter suum sustentare statum, cum tamen status eorum & cōditio non sit ipsorum iudicio æstimanda, qui illas sibi vsurpant fastuosas pompas. Si enim scribæ & victu & vestitu nobilitatē præferre cōtendat, & aduocati illustriũ statum: non debent illos splendores miserorum sumptibus sustentare. ¶ Vnum autem prouidenter iure cautum est, ne aduocatus de quota litis paciscatur: scilicet de medietate, aut de tertia, aut de duabus tertijs, &c. vt habetur. C. de postulat. l. si qui. & illic Bartol. & l. lit. C. de procura. & l. sumptus. ff. de pact. Et fuit optima ratio legis: nam illa via inserperet fraudes & technæ, quas aduocatus vt vinceret excogitaret. Imò verò eadem ratione, quicquid nonnulli Glossatorum in contrarium mulsissent, neque licet pacisci de aliqua certa quantitate sub conditione victoriæ, quæ sit tanquam honorarium. Nam

Scrupulus

Solutio

August.

Aduocatus non potest pacisci de quota litis.

Vltima conclusio. Probatio conclusiois.

Dubium.

Solutio.

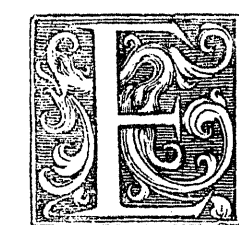
aut citatione aut sententia quippiam ei constitui lege possit. Hæc enim meditatio non est presentis loci.

QVÆSTIONONA, De contumelia.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 72.

ARTICVLVS. I.

Vtrum contumelia consistat in verbis.

Xpeditis verborum iniurijs quæ forensi iudicio accidere solent, progredendum nobis est ad illa etiam iniuriosa verba quæ extra iudiciũ vsu veniunt. Quaritur ergo primò de contumelia, vtrum consistat in verbis. Arguitur eaim à parte negatiua. Contumelia nomen est nocu menti: verbo autem nullum nocumentum videtur inferri, sed factis potius læditur vel personæ vel honor eius: ergo contumelia non in verbis, sed in factis contingit. ¶ Secundo de honoratio quæ verbis fit, suum habet peculiare nomen vituperij & conuitij: hæc autem à contumelia differre videntur: ergo contumelia non consistit in verbis. ¶ In contrarium est quod solum verbũ auditu percipitur: contumelia autem ad aures pertinet: secundum illud Hierem. 20. Audiui contumelias in circuitu: ergo contumelia est in verbis. ¶ Vinque sunt capitales iniuriarum species verbalium extra iudicium: nempe contumelia, detractio, susurrus, irrisio, & maledictio. Contumelia autem & detractio primò per se differunt ex obiecto: Contumelia enim est iniuria quæ contra honorem alterius fit: Detractio verò est famæ læsio. Differunt namque honor & fama, quod honor est reuerentia alicui propter aliquam excellentiam ac potissimum propter virtutem exhibita. Fama verò, vt habetur in gl. c. vestra. de cohabit. cler. & mulie. est illarum dignitatis status, vita & moribus cõprobatus. Vel si cum theologis ac philosophis loquamur est clara illa notitia quã alij de nobis habent. Itaque esse potest honor sine fama & e diuerso. Exhibet enim reuerentia magnati quãdoque propter sanguinis excellentiã, cuius tamen

Argum.

Secundum

Differentia contumeliæ detractiois

Ad primum argumentũ

Ad secundũ

Discrimen inter iudicem actum & aduocatum quãtũ ad recipiendã mercedem pro tutela vitatis.

tamen morum sinistra habetur existimatio. Ac vice versa esse solent priuati viri in angulis latitantes, honorem orbis: quorum tamen vitę clara habetur opinio. Hoc præiactis discrimine ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Contumelia proprię loquendo in verbis consistit. Probatur. Contumelia, vt modò dicebamus, idem est quod de honestatio, reuerentię contraria, quę honori exhiberi solet. Honor autem dupliciter alicui tollitur. Vno modo, vt si dicamus mediätę: putā dum id quod honoris causa erat, submouetur. Qui enim diuiti substantiam, cuius solius gratia honor illi habebatur, surripit, honorem eius contenebrat. Sicuti qui sapientis scientiam læsione cerebri aufert. Nam exinde incipiunt illi minoris haberi. Quapropter ille solus honor verus est, qui virtuti debetur: quippe qui ex nulla extranea causa præterquam ex Deo dependet. Eiusmodi autem dehonorationes nō faciunt propriam speciem, sed referuntur ad alias iniurias: putā ad furtuin, homicidium, & reliqua. Secundò autem modo aufertur alicui honor directę & proprię. Et hoc fit dum quis quippiam in notitiam alicuius deducit quod eius honori officit. Nam sicut honor excellentię debetur, ita & turpitudinis notitia causa est dehonorationis: atq; in hoc proprię ratio contumelię consistit. Deducere autem aliquid in notitiam alterius, pertinet ad rationē signi: & cum secundū August. 2. de doctri. Christi. verba, inter homines primas partes significandi obtinuerint: sunt enim secundū Arist. 1. Peri. earum cōceptionum indicia quę sunt in anima: consequens fit vt ratio cōtumelię proprię in verbis inueniat. Vnde Isidorus in suis etymoio. Contumeliosus, inquit, ille dicitur qui velox est & tuncet verbis iniurię. Allusio enim vocum est, tuncet, & contumelia. Posterior conclusio. Contumelia extensō nomine etiam in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. Hoc patet: quia & rebus ipsi, vt illic docet Augustinus, conuenit signa esse aliarum rerum. Quapropter & factis potest quis alterius vitium patefacere. Vnde super illud ad Rom. 1. Cōtumeliosos, superbos, &c. dicit glo. cōtumeliosos illos esse, qui dictis & factis contumelias & turpia inferunt. Hinc fit nullum factorum, quatenus sunt, rationem habere cōtumelię, sed quatenus vim habent significandi. Dum enim quis fores alienas effringit furandi animo, non contumeliosus, sed latro est. Si autem id in vituperium & vilipēdium domini conetur, fit contumeliosus. Significat enim re illa dominum flopi pendere. Pariter si quis susce-

agaionem cadat, nō animo dehonestandi sed feriendi, non perinde contumeliosus est atque si inobilem pulsaret: non vt dolorem incuteret, sed vt auferret honorem. Et eadem ratione qui vxorem vicini libidinis gratia sollicitat, non est formaliter cōtumeliosus in vicinum suum, sed si id tentaret vt honori mariti officeret. Designare enim tunc contendit turpitudine illa hominis vilitatem. Enimvero quantum ad rem atinet contumelię, nō semper exigitur vt vitium quod propalari contenditur peccatum sit: quā uis huiusmodi contumelia fit insignior: sed factis est esse vitium generis, alijsve animi vel corporis morbum, aut quippiam excellentię contrarium ob quam homines honori habentur. Vt si hominem denotes maligne natum, aut ignauum, &c. Neq; verò requiritur vt sis contumeliosus quod hominem infames, vitium eius occultum detegendo: nam etiam si publicum concubinarium, aut coclitem, aut fordide natum sic appelles, contumelia eum afficit: maiore autem si talia illi imponas. Præter hæc autem factorum genera, sunt alia per se ipsa contumeliosa: quia nihil aliud in se habent quam significationem: vt nasum vel pollicem inter duos digitos demonstrare, aut linguam inter dentes. Significabant enim hæc, vt fertur: Romanis fœdissimum vitium. Hæc autem contumelię descriptio occasionem offert sciendi, vt rum ad eius rationem necessarium sit vt verba aut facta in præsentia alterius fiant. Apparet enim id esse necessariū. Nā hoc differūt contumelia & detractio, q̄ illa vim secum affert & contemptus, hæc autem ad fraudem inclināt & dolū: illa ergo fit in præsentia palam: sicuti hæc clā in absentia. Respondeatur perinde differre contumeliām à detractioe ac supra de rapina & furto differre habemus. Contumelia enim quia contemptū significat, & reuerentię quę in præsentia fit aduersatur, ingenio suo in præsentia irrogatur: vel si fiat in absentia nō est eo q̄ contumeliosus illā celare velit vt detractor: imò ob hoc verba in absentē iactat, vt in eius perueniant, notitiam. Quare cōsulio dixit S. Tho. contumeliām esse cum quis id quod est contra honorē alicuius, deducit in notitiā eius & aliorū: hoc est cū sua intentio est in faciem tale conuitium iactare.

Ad primū argumentū respondeatur q̄ verba quatenus sonus quidā sunt naturalis nemine ledūt nisi forsan tenerrimis sit auribus: at verò quatenus signa existunt, honorē & afferūt si sint honesta, & auferunt si sint turpia. Eò q̄ honor de excellentia, quę in hominum notitia

1. Conclusio probatio conclusionis.

Augustin⁹.

Aristot.

Isidorus.

Postrema conclusio. Probatio August.

Glossa.

ad tertium Interdictum inter contumeliā, cōuictum & impropertium Isidorus. Vlpianus.

Cicer.

Scilicet ratio.

ratio alterius partit.

Valla.

Solutio.

Terentius.

Quæstioncula.

Ad primū argumentū

Libri Quinti,

tia est ortum habet. Facta autem quatenus facta sunt, suas, vt diximus, habent vitiorum species: sed quatenus signa sunt, pro verbis reputantur.

Ad tertium respondeatur, per discriminē illud designari solitum inter contumeliām, conuitiū, & impropertium. Contumeliām enim, qui literarum collusionem cum Isidoro nimirum obseruant, à cōtumeo deriuari contendunt: cōtumeliosus enim tumens est & turgenti animo inflatus, Quauis vt Vlpian. vult. ff. de iniur. l. 1. à cōtēnendo rectius dicatur. Quare sua primæua significatione solū significat dicti acerbitatē contra honorē alterius: sed tamē ex vsu accōmodatione, apud Theologos illam speciē significat qua obijcitur alteri peccatū mortale: vt q̄ sit hæreticus, aut latro, &c. conuitiū autē latius patet, vt sit maledictum quo alteri obijcitur, malū quoduis, seu culpę, seu pœnæ. Vnde Ciceropro Cœlio: Maledictum, inquit, nihil habet propositi præter contumeliām: quę si petulantius iactatur, conuitiū: si facetius, vrbaniatā nominatur. Quod autē Labeo apud Vlpian. ff. de iniur. l. 1. itē apud Labeonē ait: nempe conuitiū: perinde sonare atq; conuictiū: quasi pluriū coeuntes voces ad maledicta in vnū iactanda: sicuti. 4. Reg. 2. de puerorum vociferatione legitur aduersus Eliseū in clamantiū, Ascende Calue: forsā non multū ad rē pertinet. Non enim, con, in hoc nomine tam cōcursum significat plurium, q̄ vehementiam: sicuti in, conficio. Et crediderim ex, vitium, componi: conuitiari enim nihil aliud est q̄ vitij alterum conspergere. Nisi dicatur à conuitando, vt li. 6. ait Valla. Nam quō conuitijs proscindimus, procul à nostro cōtubernio vitamus: quasi illum à nobis per contemptū abigētes. Hæc autē ad grāmaticos attinent. Impropertii verò aliam peculiariter speciē cōuictij significat: nempe cum quis alteri beneficiū obijcit quod à se receperat: secundū illud Eccl. 20. Exigua dabit, & multa impropertabit. Et apud Comicum: Ista commemoratio quasi exprobratio est immemoris beneficii. Sed hæc tamen receptissimi vsu promiscue vsurpantur. Quæstioncula autē scholastica sese hic lectori fortē offerret, vt rum omnes hi atq; alij contumeliarum modi eiusdem sint speciei: an verò specie differūt, sicut & ipsa probra differunt quę quis in alterū iacit. Crediderim cū Caietano omnes esse eiusdem speciei. Nam contumelia species est specialissima, vtputā quę vnū habet honorem pro obiecto, quem ab eo aufert qui per vim patitur inuoluntarium: ab vna enim ratione formali obiecti vnica species cōstituitur. Nihilominus au-

Quæstio. IX.

geri tantum potest cōtumelię grauitas, vt eius expressio de necessitate sit confessionis. Vt si quem hæreticum, aut traditorē, aut quid simile appelles, idipsum est cōfessione explicandū.

ARTICVLVS. II.

Verum contumelia, & generaliter conuitiū, sit genere suo peccatum mortale.

VM contumelia in verba vt dictum est consistit, quę genere suo nō videtur tam enormē habere læsionem: merito quæritur vt rum perinde atque homicidiū, & furtū, & adulteriū, sit etiam genere suo mortalis culpa. Arguitur enim à parte negatiua. Nullum mortale et inē esse potest virtutis officium: conuitiari autem est actus virtutis entrapelię, ad quam secundū Philosophum. 4. Ethic. pertinet bene conuitiari: ergo contumelia non est mortale peccatū. Secundo arguitur. Peccatū mortale viri perfecti non admittunt, qui tamen nonnunquam conuitijs & contumelijs vtūtur, vt patet apud Paul. ad Gal. 3. O insensati Galatę? Quin verò & Christus. Luc. vlti. O stulti, inquit, & tardi, corde ad credendum: ergo contumelia nullum est peccatum. Tertio. Quāuis id quod est ex genere & obiecto veniale possit ex fine & ex circumstantia fieri mortale: vt mendaciū quando fit perniciosum: tamē vice versa id quod genere & obiecto est mortale, fieri nō potest ex intentione veniale: quia suū secum affert obiectū: quocūq; enim sine fureris, mortaliter peccas: s; ergo cōtumelia ex genere suo peccatum esset mortale, nunquā pollet ab illo cadere gradu: quod tamē est falsum: nā leue cōuictiū aut ex surreptione collapsum, nemo vnq̄ pro mortali duxit. Quarto. Omne peccatum mortale vel est capitale vel alicuius capitalis soboles cōtumelia verò nō est capitale, vt per se liquet neque verò capitalis criminis germen: nā maximē irā, vt Gregorius. 3. 1. Moral. autor est. Quod tamē falsum esse videtur: nā potius aut ex superbia gignitur, secundū illud Prouer. 10. Vbi superbia, ibi contumelia, aut ad stultitiā reducit, secundum aliud Prouer. 20. Omnes stulti miscentur cōtumelijs. In contrariū est, q̄ nihil æternam commeretur pœnam nisi mortale sit crimen: cōuictator autem infernali pœna dignus est, secundum illud Matt. 5. Qui dixerit

1. Argumē

Philosoph⁹

Secundum

Paul.

Tertium.

Quartum.

Grego.

uata illatas iniurias: nam id certissimum est ne mini licere, vt supra dictum est, sed ad non resistendum vbi resistentia sine graui scandalo & ingenti detrimento fieri nequit: & vbi ratio fidei & boni publici sustentiam exegerit. Quare qui in animo gerit de quacunq; contumelia se vindicatum ire, & cuiunq; citra delectum obstitit, in statu est perditionis. Attamen citra illos casus quisque potest & priuatim cum virtutis moderamine resistere, & per publicam potestatem iuris ordine vindicare. se. ¶ Quare autem an citra casus necessitatis, dum quis possit resistere, consilium semper sit non resistere: apparet enim id esse consilium cum sit misericordiae opus. Sed ad hoc iam posteriori conclusione neganter responsum est. Vtrunq; enim simul consulit Sapiens: scilicet & ne respondeamus stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiamur ei similes: & rursus vt respondeamus citra videatur sibi sapiens. Quapropter prudētia perpendiculo librandum est quando contumelianti nobis respondere oporteat: quando vero minimē. Est enim ei respondendum quando ratio correptionis fraternae id decere monstrauerit: tunc enim praeceptū charitatis est animā eius sedare, eumq; sui furoris & stultitiae admonere. Sed enim maior cura nobis adhibenda est nostri: ne scilicet alterius furor nostrum excitet: & qui cōpescere aliū deberemus, si nulli nos impetu seruētes eū potius irriteremus. Leuiter ergo admonere eū debemus ostendendo absq; causa & ratione concitari. Exemplo nimirū Christi, qui tantū dixit: Cur me caedis? hoc est nullam habebas caedendi causam. Quādo vero contumeliae contra honorē fidei & religionis iactantur, tūc vicissim religio est acrior oburgatione contrā vti. Hūc enim refertur q̄ Paulus Galatas infensatos appellauit: & Christus alios stultos, atque alios generationem nequam & prauam. Personae autem publicae etiā propter suū proprium honorē, vt dictum est, debent cōiitijs resistere, vt pote quarū honor necessarius reipublicae est: priuatae autem licet non teneantur, possunt tamen. ¶ Postrema autem superest dubitatio vtrum quando resistere licitum est, tunc fas sit pro vna suscepta contumelia aliā rejicere. Appellat me quispiam latronem, appello eum sicarium. Notat meū genus, noto ego suum ingenium & mores. Respondetur in primis nūquam licere crimen falsum alteri obijcere: esset enim mendacium, idemq; perniciosum. Praeterea neq; crimen defectum vel vllum vel occultum vel publicum per modum vindictae licet in cōiutiatorem respuere: sed tantum per modum defensionis vim vi repellendo.

Hesitatio.

Paulus.

Postrema dubitatio.

Solutio.

lendo. Hoc est; Non licet illi obijcere crimen quod impertinens est ad obtinendam eius auctoritatem: sed illud prorsus quod ad id est necessarium: vt si dicam eum esse hominem mendacem & ad eius cōfirmationem patefaciā aliqua eius mendacia, vt in eo quod mihi impingit defringatur ei fides. Si autē me appellat cōcubinariū, non licet mihi eū appellare latronē: sicut neq; ius est percutientem repercutere.

Ad primum igitur argumentum iam respōsum est, quod licet audaciam conuittantis mitibus verbis comprimere, ne videatur sibi sapiens: non tamen acerbis, ne efficiamur ei similes. ¶ Ad secundum dicitur quod quando ei respondemus qui cōtumelias in alterum iacit, non videmur ex nimio amore nostri id facere, sed ex charitate, tam cōtumeliantis, quam eius qui contumelias perfert: & ideo id facere semper est officium. Quando vero contumelias nostras propulsamus: tunc non tam charitatem colere videmur, quam nostrae superbiae succūbere, & iracundiam irritare. Quare tunc sepius consilium est tacere. ¶ Ad tertium denique respondetur, q̄ si quis contumelias suas audiens altu taceret, eo scilicet animo vt alterum quasi spretum ad iracundiam exagitaret, peccatum esset vindictae: si autem sibi consulens taceat & virtuti obsecūdans, licet sciat alterum inde peius cōcitandum, nihil sua referre debet. Et hoc est quod Chrysol. ait secundum Sapientis cōsiliū, Ecclesi. 18. Non litiges cum homine linguato: & non struas in ignem illius ligna.

Ad primum argumentū

Ad secundū

Ad tertium

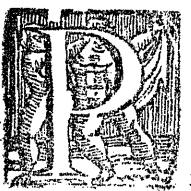
Chrysol.

QVÆSTIO DECIMA De detractioe.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 73:

ARTICVLVS. I.

Vtrum detractio sit denigratio alienae fame per occulta verba.

ost contumeliam qua derogatur honori, sequitur de detractioe per quam fame detrahitur. Et primò circa eius quidditatem quaeritur, vtrum sit denigratio alienae fame per occulta verba. Arguitur enim à parte negativa. Occultum & manifestum circumstantiae sunt non constituentes morum species: in definitione autem id tantum poni debet quod ad spec-

r. Argumē à parte negativa.

ad speciem pertinet: ergo nō est quod in definitione detractioe ponatur occultationis differētia. ¶ Secundò arguitur. Fama est publica illustrisq; notitia: ergo per id quod occultū est non denigratur. Quare detractio quae fit per occulta verba nō est fame contraria. ¶ Tertio. Detractio idem est quod subtractio & dēptio ex aliquo toto: contingit autē famam denigrari nihil veritatis subtrahendo, sed occulta propalando crimina: ergo non idem est detractio quod fame denigratio. ¶ In contrarium est illud Eccl. 10. Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui occultē detrahit, ergo occulte mordere alienā famam est illi detrahere.

Tertium.

Vltra cōcl.

Solutio.

Ad quaestionem vnica sufficit conclusio, quae ex superiori quaestione palam consequitur. Detractio est occulta denigratio alienae fame. Cōclusio iā ex superioribus ostensa est. Enimvero sicuti factu noceri alicui bifariā solitū est, vt in furto & rapina ostendebamus: nēpe aut per manifestam vim, aut per subdolā lationē: ita etiam & verbo vsu venit. Nam manifestē quis alteri per contumeliam nocet: occultē autem per detractioē. Qui autem in alterius cōspectu manifestis verbis in eum inuehit, paruipendere eū se profitetur: quapropter honorē eius, vt dixim⁹, exproffesso laedit. Quare ratione contumeliam diximus honori aduersari. At verò qui in angulis absēs aduersus quēpiam obmurmurat, non tam vilipendere eum quam vereri se ostendit. Ob idq; nihil contra eius honorem obmolitur, sed contra famā: puta cōtra bonam existimationem ab alijs de illo habitam, quā per contrariam opinionem, vel obnubilat, vel extinguit. Est ergo detractio nihil aliud q̄ alienae fame denigratio per occulta verba. Ex quo clarescunt differentiae illae supra positae inter contumeliā & detractioem: tum quātum ad modū, quod scilicet illa, manifesta sit, haec verò occulta: tum quātum ad obiectum, quod illa scilicet honori, haec verò fame contraria est.

Ad primum argumentū

Nihil est quod hūc amplius immoremur, sed est solutio primi argumenti adnotanda. Differunt enim contumelia & detractio specifica differentia, non tantum ratione obiectorum materialium, puta honoris & fame: vt multi etiam discipulorū D. Tho. arbitrantur: sed ratione formali proximorū, puta ob rationē diuersam inuoluntarij: sicuti diximus de furto & rapina. Nam etsi tam raptor q̄ fur alienum capiant, tñ in furto patitur homo inuoluntarium per ignorantiam: in rapina verò, per vim: quare secundum Arist. diuersae sunt causae inuoluntarij.

tarij. Pari ergo modo qui per acceptam contumeliā iacturam facit honoris, patitur inuoluntarium per vim, qui autem detrimentum accipit fame per detractioem, patitur inuoluntarium per ignorantiam. Respondetur ergo ad argumentum, q̄ etsi occultum & manifestum absolutē non variant speciem, vt in eo patet qui mētitur vel occultē vel manifestē: tamen quādo per hāc variatur ratio inuoluntarij, species subinde mutantur. ¶ Ad secundū respondetur q̄ detractor dicitur occultē obloqui, non simpliciter, sed clam illo qui infamatur: ad differētiā cōtumeliosi. Nihilominus loquitur coram alijs quibus bonam aufert existimationem quā de alio habebant. Itaq; differentia inter detractioem & contumeliam non consistit in hoc q̄ coram pluribus aut paucioribus fiat: sed in hoc q̄ fiat corā ipso qui laeditur, aut clam ipso. ¶ Ad tertium deniq; respondetur q̄ detractio non dicitur respectu veritatis, puta q̄ ei quippiam subtrahatur: sed respectu fame quae semper minuitur. Id quod octo modis contingit: quatuor nimirū directē, quatuorque indirectē. Directē quidē primo modo quādo falsum imponitur. Atq; hic est omnium pessimus. Secundo quando vitium quis alienum suis verbis exauget: qui quidē stylus pestifer est, & blateronibus ac maledicis familiaris. Tertio, quando occultum reuelatur. Qua quidem peste illi rem publicam inficiūt, qui auiditate noua docendi, nihil sciunt se continere secreti, sed rima rum pleni omnia profundunt. Quarto, quando id quod bonum est ostendere quis conuittitur ex mala intentione profectum. Nam etsi hoc ad temeritatem quoque iudicij spectet, nihil tamen obstat quin vnum peccatum in duabus sit malitiae speciebus. Vnde quādo quis id facit ad denigrandum aliū existimationem, infamator est: quatenus insinuat se aliunde intentiones hominis nosse prauas: vnde bona eius opinio obscurefcit. Indirectē autē ille quoque est infamator qui aliena bona, vel negat, vel ex liuore retinet, vbi propalare debet. Dum enim me praesente sermo de illo inquit bonus, quem constat me optimē nouisse, & fideo, silentium meum iudicium quoddam est illū non esse tantae laudis dignum: quod est genus infamiae. Et tertio id quoq; cōtingit quādo quis diminuit aliena merita. Et deniq; quarto cum maligne quis alium laudat: quae quidē vafricies, infamiae modus est nō infimus. Vnde Favorinus apud Gellium: Turpius, inquit, est exigue atque frigide laudare, q̄ insectanter grauiusq; vituperare: quoniā qui maledicit, quanto id acerbius facit, tanto magis pro iniquo inimicoque duci

Ad secundū

ad tertium

Octo modis fame splendor minuit

tur: tātō q̄; minūs fidem capit. Sed qui infacundē ieiunēq; laudat, à causa ipsa destitui videt. Nam amicus creditur eius quem laudare vult; sed nihil posse reperire quod in laudibus ponat. ¶ Quod si quis, sicut de contumelia interroget, an modi isti diffamandi specie differat, quod apparet ex formarū varietate: Respondetur eodem modo omnes esse eiusdē speciei. est em̄ detractio, vt reor, species specialissima: vt pote cuius obiectū sit infamia, modusq; iniustitiæ sit illūriā inferre quam aliter per ignorantiam patitur: sicut in contumelia accipitur per vim. Tamen si vt de cōtumelia dictum est, tan ingens posset esse infamia, vt esset de necessitate confessionis. Qui enim de hæresi, aut de incestu, aut de alio deformi peccato ciuem infamauit, non satis peccatum suum explicat, nisi vitii exprimat cuius notam alteri inuisit.

Quæstio.

Solutio.

ARTICVLVS. II.

Vtrum detractio genere suo sit peccatum mortale.

Vemadmodum de cōtumelia, sic & de detractioe quaeritur, an sit genere suo mortale crimen. Arguitur em̄ à parte negatiua. Peccatū alienum quod occultum est, aut per correptionem fraternam aut per accusationem detegere, est detractio: quippe qua aliena fama denigratur: & tñ illud est officiū: ergo detractio genere suo non est peccatum. ¶ Secundo: nullum vitii quod toti mortali generi commune est, censendum est mortale: nam à peccato mortali, præcipue inter Christianos, multi sunt qui abstinent: sed venialia sunt quibus nemo citra mendacium asserere potest nō habere: hoc autem specialiter vitio totum genus humanum periclitatur. vi habet glos. super illud Proverb. 24. Cum detractoribus nō cōmisceris: ergo non est genere suo mortale. ¶ Tertio, Augu. in hom. de igne purgatorio minutoribus peccatis annumerat qñ cum omni facilitate & temeritate maledicimus: ergo detractio nō est nisi veniale peccatū. ¶ In contrariū autem est quod Paulus ad Rom. 1. vnā cōponit detractores ac Deo odibiles: cuius causam subdit glossa, ne detractio, eo quod cōsistit in verbis, leue quid putetur.

1. Argumē.

Secundum

Glo. Terrium. August.

Paulus.

1. Cōclusio ratio cōclusionis.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima. Detractio genere suo est peccatū mortale. Probat per præsupposito eodē notamine quod de contumelia declarauit

mus: nēpe q̄ cum detractio sit peccatū in verbis, quæ sola significatione nocēt, non solo obiecto, sed ex intentione significandi perficitur: quare ille propriè dicitur detractor qui ex intentione vel crassissima negligentia rumorem hominis absentia disseminat, cuius famam obscurat. Et dicitur quis ex intentione facere, nō solū quādo directe id animo proponit, verū & quando animaduertit quid dicit, & sine legitima causa nihilominus verbū affutit. Hoc ergo supposito probatur cōclusio, vt similes demonstrari cōsuecunt. Illud vitii est contra charitatem atq; adeò mortale, quo in remagna momenti proximus leditur: nā inde pax cōturbatur: tale autem est detractio: quippe qua fama obnubilatur quæ merito maiori habetur pretio, q̄ exteriora bona, secundū illud Eccles. 4. Curam habede bono nomine: hoc em̄ magis permanebit tibi q̄ mille thesauri boni & pretiosi. ¶ Secunda cōclusio. Quādo quis verba aliqua profert, licet sint famæ detractoria, tamē id nō intendit, sed quippiam aliud, prolatio illa non per se proprie censetur detractio, quod aiunt, formaliter: sed quasi per accidēs. Cōclusio hæc sequitur ex præcedenti. Nam cum intentio significandi sit detractio natiua, vbi illa abest, de est detractio forma. ¶ Tertia cōclusio. In tali casu quo scilicet iniqua intētio nō adest, si bono animo cordatoq; zelo, & vbi oportet circumspectē oblocutio illa fiat, virtus est: si autem ex animi leuitate loquendi vel libidine ore labatur, in summa propteraliquam causam nō necessariam fiat, peccatū est plurimum veniale. Nisi fortē verbum adeò sit acerbum, vt sua ipsius ratione secū afferat mortale culpam. Nam tūc adeò requiritur prudēs cautela, vt quæuis negligentia loquendi, nisi subitus sit motus, mortale sit crimen. Et maxime inquit S. Tho. in his quæ pertinet ad honestatē vitæ. Vt si quis aliud de hæresi aut de quouis alio crimine notet: præcipue carnis: quæ licet sint, vt ait Gregori⁹, minoris culpæ, sunt autē maioris infamiae. ¶ Quare superuacanea videtur Caietani disputatio ad quidnā referatur pronome, hoc, apud sanctum Thomā, vbi ait. Hoc ex ipso genere verborū habere rationem peccati mortalis: vtrū scilicet referatur ad id quod est dicere verba contra honestatē alterius, an ad ipsum assertū: vt sit sensus q̄ quoties quis asserit de aliquo peccatum mortale assertio ipsa sit peccatū mortale. Manifestū enim est priorem esse sensum sancti Tho. nō enim vult quoties assero aliud peccasse mortaliter, pariter me delinquere. Nā quando id nō profertur ex intentione, iam dixerat

1. Cōclusio

3. Cōclusio

S. Thomā.

Gregori. superuacanea Caieta. disputatio.

sensus sancti Thom.

xerat non esse mortale. Sed vult dicere quod quando verbum à me prolatum est nimis graue, ipsa prolatio de se est mortalis, licet nō fiat ex intentione, propter in circumspectionem. ¶ Quarta cōclusio. Quicūq; alteri famā inique sustulit, tenetur ei ad restitutionē, illo ordine & modo qui lib. 4. q. 6. latissimè expōsiti sunt. ¶ Multa hic dicenda fuissent nisi eodem lib. & q. fuissent à nobis pertractata. Nihilominus quia hic cōmentatores diui Thom. nonnulla solent adnotare, recolere aliqua est operæ pretium. Haud enim Dominus Caieta. in præsentiarum infamiam reputat mortalem, cum quis occultum alienum crimen vni cordato viro secretò detegit, apud quem ita celabitur ac simulo dictum esset. Quod ego profecto, salua eius pace, probare omnino nō possum. Quin vero mallem crimē meum notū esse tribus aut quatuor, quàm vni grauissimō viro. Nam quāuis ex vna parte præsentium periculum imminet ab illis euulgatum iri, q̄ ab isto: tamen ex altera pluris ego æstimo in bona esse existimatione apud illum grauissimum, quàm plures alios minoris autoritatis. Quare infamia non est solum accipienda hic in rigore iuris quādo est apud plures: verum & secundum rei naturam. Quocirca pessimè ac nocentissime illi faciunt, qui nisi vrgens sit causa corrigēdi fratrem, vel vni quantumvis prudenti viro occultū alienum crimen reuelant. Nam etsi in suo id peccatore conditum seruet, tamen alius apud ipsum magnum patitur honoris ac famæ detrimentum. ¶ Illud autem quod idem Caieta. subdit, vide licet recensere peccatū alterius vnde ille nullā contrahit infamiā, non esse infamare, iam nos illic similiter confessi sumus. Vt si iuuenū amores referas, de quibus ipsi se iactant. In quo autem Scoto subinde consentit, nempe q̄ qui nō assertiuè rumores semināt, sed relatiue, dicēdo sese hoc & illud audisse, nō sit habendus infamator: profectō consentire ego non possem. Imò vt iā illic diximus, genus hoc est infamandi. Nam non possunt illi qui aliā nō audierūt non nouam cōcipere opinionē nisi rram proximi. Qua vtiq; ratione, vt illic notauimus, illo modo fama vires acquirit eundo. ¶ Quod vero ibi tantum obiter tetigimus, examinādum hic præsius restat: nēpe vtrū eū qui vno loco infamatus est liceat in alio, vbi bono fruitur nomine infamare. Caieta. enim in opus. 16. respō. respō. 9. id asseruit. Adrianus verò quot lib. 1. r. q. 1. negat. Et quidē ratio Caietani ea est prorsus, q̄ cū quis priuatus sit iure famæ, nullā ei iniuriam irrogat qui idē detegit alibi crimen, ob quod famam perdidit. Secus autem si aliud

4. Cōclusio

Caietani sententia.

Resoluitur prima sententia.

Alterum dictum Caietani in quo scoto consentit. ratio in Caietan.

Quæstio.

Opinio Caieta. Adrianus. Ratio Caieta.

quod occultum est detegeretur. Ratio verò ratio Adri. Adriani cōtraria est: nēpe q̄ licet alicubi quis infamialaboret, potest alibi illam habere illam famam: quare iniuria illi fit dum eadem nudatur. Et confirmatur Adriani opinio. Quāuis quis vitio sit publico infectus, siue ad mores pertinēte siue ad naturam, nemini licet illud ei in facie expuere: ergo minūs licebit illud de quo alibi infamatus est, hic disseminare. ¶ Hæc tamē discordia per distinctiones est concilianda. Bifariam enim quispiam potest alicubi labem infamiae contraxisse: videlicet aut publica auctoritate & iudicio damnatus, aut priuatiim per viciniam aut urbē. Rursus duplīter quis delinquere potest alterum infirmādo: scilicet, aut contracharitatem aut contra iustitiā. His præhabitis dum quis priori modo honore suo & fama alicubi expoliatus est, nulla est iniustitia eum vtique de eodem crimine infamare. Et ratio est: quia ille, iure publicoq; præconio in poenam multatus est sua fama, atq; adeò cuiuscunq; facta est facultas scelus illud propalādi. Quare qui hominem sic infamat, ad nullam tenetur restitutionem. Nihilominus peccatum est contra charitatē: quin verò posset esse mortale eiusmodi damnatis hominibus sua rursus pudenda nudare. Tunc potissimum quando emendati sunt, bonumq; nomen sibi recuperauerint. Nam bona fama quàm maxime hominibus adiumento est ad virtutem: qua perditam exanimantur. Non tamen tale infamandi delictum ad restitutionem obligat. Atq; ad hoc facit text. leum qui nocentem. ff. de iniur. vbi habetur eum, qui nocentem infamauit, nō esse bonum & æquum ob eam rem condemnari. Quando vero quis posteriori modo extra ordinem iuris in vno loco iacturam fecit famæ, non solum contra charitatem, verum cōtra iustitiam facit qui eundem alibi eadem infamia respersit: & ad restitutionem, eo quo fieri potest modo, tenetur. Quandoquidem iure non sit illa priuatus: nam propter rumores, etiam si priuatiim manifesti sint, nemo ius perdit honoris suæ ac famæ, si domicilium mutet: sed reputatur ibi secretum esse delictū. Vnde ad argumēta Caieta. & Adriani. de ad Caietani argumētum atque ad prius Adriani responsum putato. Ad posterius verò respondetur diuersam esse rationem contumeliæ & detractiois. Nam per modum contumeliæ nequaquam licet impropere alteri suum crimen aut naturale vitium etiā si naturale sit. ¶ Post hoc subsequitur dubitatio alia, vtrum eū qui falsis comētitijsq; virtutibus, seu moralibus, seu intellectualibus, famā per vafriem in republica comparauit, licitum sit diffamare

Cōfirmatio

Distinctio

Secunda diuisio. Solutio propositæ conclusionis. ratio cōclusionis.

Ad argumēta Caieta. & Adriani.

Dubitatio.

ratio dubitandi.

ratio dubi
randi.
Adrian.
Solutio du
bitationis p
ximæ.
Dubiū de hi
storio gra
phis.
Alterum de
astrologis.
Quæstio
gaitudigna

Apparet enim id esse virtutis officium cum ta
les impostores reipublicâ seducant. Adhanc
autem dubitationem: licet Adrianus loco cita
to absolutè respondeat id esse licitum, cum tē
peramento tamen & distinctione responden
dum est. Quando enim eiusmodi sycophan
tæ suis imposturis perniciem reipublicæ offe
runt, tunc non solum licet, verum expedit eo
rum crimina fallaciasq; retgere: vt si quis se
optimum ementiretur medicum, aut theolo
gum, qui populo essent pestiferi. Tūc enim do
cendus esset populus veritatem. Si autem sunt
mulierculæ quæ foris sanctitatem præ se ferūt
quæ ratione elemosynis visitat, licet occulto
aliquo criminè sint infectæ, neutiq; reipublicæ
noxio, sed innocuè viuunt, non est cur debeāt
infamari. ¶ De historicis autem dubitare meri
tò quis poterit, an liceat illis hominum crimi
na perpetuæ memoriæ prodere. Ad quod cū
grano etiam falsis respondendum est. Prius um
q; vbi non denarrantur infamia peccata & tur
pia sed bella, & homicidia, & alia quæ vitis illu
stribus dedecora nō sunt, nō est quod sint con
deminādi. Mox quanq; aliqua turpia denarrēt
quæ non sunt omnino secreta, nō est illis vitio
vertendū, sed officio potius tribuēdū. Debent
enim optima fide quæ ad rē pertinet narra
re. Nihilominus vbi inuidia moti aut alio pra
no affectu quæpiā alicuius vitij notant, nō sunt
à peccato liberi. Tūc potissimū dum generi ali
cui & profapia notam inurunt, quæ in perpe
tuam memoriā mansura est. ¶ Astrologos
deniq; qui falsasque vitæ hominibus imponūt
putā latrocinia & alias turpitudines, nō dubiū
est non esse ferēdos. Nam præter q; maxima
pars eorum quæ sciunt, minima eorū est quæ
ignorant: quam ob rem infinitis vtuntur men
dacijs: neq; tanta fides est astris tribuēda: neq;
illa via permittendum est crimina explorare.
extat quidem. item apud Labonem. vbi. s. si
quis astrologus, habetur, vt si astrologus cōsul
tus furem aliquem esse dixerit, qui non erat, in
iuriarum cum eo non agatur: subiungitur ta
men constitutionibus cū teneri: hoc est muni
cipalibus legibus condemnari posse. Quocirca
C. de malefic. l. nemo. cautum est, vt nemo aru
spicem aut mathematicum consulat. Porro er
gò isti non solum tanq; impostores, verum tan
quam publici infamatores, esēt in vltimas cru
ces adigendi. ¶ Celeberrimū hīc autem ac co
gnitu necessarium est, vtrum idem maiusve sit
crimen seipsum quæpiā infamare q; aliū. Quod
quidem in nostra Relektione de rat. teg. & de
teg. secr. tractauimus: & superius hīc lib. 4. q. 2.
& rursus. q. 6. in hunc locum reposuimus: quip

pe qui proprius est eius. Et quidē Caiet. hīc & Cal. opinio
in sua Sū. verbo, Detractio, indubius partē te
net affirmatiuā: quatuor nimirū asserēs ppo
sitiones. Prima est quicunq; seipsum infamat
peccatū cōmittit genere suo mortale: idq; gra
uius q; si alienam famā læderet. Secunda. Illud
peccatū non modò cōtra charitatē, verum cō
tra iustitiā cōmittitur, quia est contra ecclesiā
& reipublicā cuius nostra fama est: vt August.
11. q. 3. cā. nō sunt audiēdi. videtur dicere. Ter
tiò. Nemo ab huiusmodi peccato excusatur:
quāuis metu mortis id faciat. Quartò. Quicunq;
se infamat, ad restitutionē tenet. Fundamentū
opinionis huius est quod perinde cēset de ho
minis fama, atq; de eius vita: vt sicut vitæ non
habemus dominiū, ita neq; nostræ habeam⁹ fa
mā. ¶ At quāuis nō sim nescius hanc vulgo
opinionē veredicā existimari, eius tñ fundamē
ti demonstratio adhuc semper desiderat: quia
nusquam probatur. Nā etsi à Sapiente admo
ueamur curā habere de bono nomine, nullate
nūc tñ indefit cōsequēs, vt nō sumus famā no
stræ dñi. Quoniā & bonorū exteriorum tene
mur habere nonnullā curā, quorū tamen dñio
fungimur. Igitur vt præsentī disputationi via
& ordine satis faciā⁹, cōtrariū fundamētum
cēsemus verū: videlicet vnūquēlibet suæ famæ
habere dñium. Id quod præcedētī lib. q. 2. qua
tenus materia fert moralis, demonstrasse me ar
bitror. Ex quo vtq; fundamēto postmodum.
q. 6. elicuim⁹, in arbitrio esse cuiusq; priuati re
stitutionē suæ famæ remittere. His ergo, vt illic
ostēsis, hīc suppositis. Primū assertum in præ
sentiarū sit hoc: Homine seipsum absq; causa
infamare, peccatū est: tamē neq; cōtra iustitiā,
neq; genere suo mortale. Quod enim sit pecca
tum, patet, quia est præter charitatem. Tene
mur enim nos nostraq; bona diligere: & fama
bonū nostrū est: quare à Sapiente curam boni
nominis habere iubemur, quia pretiosius est
diuitijs multis. Quapropter qui sine causa se in
famat, prodigus est suæ famæ: quæ quidē pro
digalitas peccatū est. Quod autē nō sit contra
iustitiā patet: nam id maximè esset: q; non su
mus dñi famæ, sed sicut vita nostra, sic fama
reipublicæ est: cui eā dispēdendo iniurijs sumus.
Hoc autem loco citato latè mōstrauimus esse
falsum: contrariāq; argumēta diluimus: inferē
tes perinde nos habere honoris famæq; domi
nium vt bonorū exteriorum, atq; adeo nēmi
nillum iniuriam irrogare, qui suæ famæ prodi
gus est: neq; ad vllam restitutionē teneri, quo
niam sibi ipsi nemo ad restitutionē tenetur. At
que hinc fit rursus non esse genere suo pecca
tum mortale: & idcirco diximus esse, non con
tra,

Cal. opinio
Prima pro
positio Cal.
secunda.
August.
Tertia.
Quarta.
Fundamētū
Caiet.
Fundamētū
tam calet.
falsum.
Prima asser
tio authoris
Probatio
præterit: a
sertionis.

tra, sed præter charitatem: quoniam præcepto
charitatis non vsque adeo hæc bona tenemur
diligere, vt illa negligere sit mortale delictum.
Quinero, vt illic inter alia dicebamus, Chris
tus Redemptor noster non sic nos instituit,
vt honores ac famam, vt primos scilicet accu
bitus, & honorum splēdores tanti faceremus.
Imo admonemur infamiam patienter tolera
re: vt Gregor. super Ezech. homi. 9. egregiè do
cet. Et Paul. parui æstimabat iudicari ab huma
no die. Et Ambros. si vera est eius historia, mu
lieres, ad se induxit, vt illa infamia episcopatū
sibi caueret. Et Augu. atq; Ansel. sua peccata
scriptis suis propalarunt. Et S. Thom. q. præ
sent. ar. 4. ad prim. ait in arbitrio cuiusq; esse de
trimentum suæ famæ pati. Idque Adria. 4. q.
de restit. fam. & lat. quodli. 1. 1. asseuerat. Que
certè vera non essent nisi dominium eius habe
remus aliter q; vitæ. De hoc autem locis citatis
abunde dictum est. Dixerim tamē genere suo
non esse mortale. Nam qui iuratus crimen sibi
falsum imponeret, reus esset periurij. Et præla
tus qui famam suam regēdis suis subditis ha
bet obstrictam, contra iustitiam faceret infamā
do sese. Sicuti qui familiam habens alendā,
aut pauperes videt grauitè patietes, sua bona
in flumen proieceret. Et qui hæresim vel aliud
nefandissimum sibi crimē, etiam citra iuramē
tum imponeret, propter insignē turpitudinē
posset peccare mortaliter. Sed re vera citra
eiusmodi casus mēdacia illa nō essent nisi offi
ciosa. Non est ergo cur grauius, imò ne tantū
delinquere censeat qui seipsum infamat, q;
qui diffamat alium: cum hoc sit cōtra iustitiā:
illud verò minimè. Et ad Augusti. iam illic re
spondimus, solum intelligere famam nostram
sic esse reipublicæ, vt bona nostra exteriora:
nempe vt cū indigerit, teneamur ei per bonā
nostram famam seruire: sicut tenemur per no
strā pecuniā. At sicut non tenemur seruare pe
cuniā pro futuris necessitatib⁹ reipublicæ, ita
nec famam. Ad aliud eius dictū. 1. de Ciuit. Dei
c. 20. scilicet q; illo præcepto, Nō falsum dices:
iubemur etiam nos ipsos non infamare, respon
dimus verum esse quantum ad vim charitatis:
non tñ quantū ad vim iustitiæ. Facit enim, qui
suam obscurat famam, præter charitatem qua
se diligere debet: nō tñ cōtra iustitiā, sicut qui
alienam corrodit. Et illud, Curam habe de bo
no nomine, monitum esse diximus, vt per vir
tutum culturam bonum procuremus nomē.
¶ Ex his igitur, vt gradum ad rem præsentem.
faciamus secundum hic assertum colligamus,
Quando quis in quæstione contra ius de oc
cultissimo suo crimine interrogatur, licet iure

Gregorius.
Paulus.
Ambrosius
Augustinus.
Anselmus.
S. Thomas.
Adrianus.
Secunda as
sertio.

respōdere nō obligetur, tñ si vt ab eculei præf
sura se eripiat illud infamādo se reuelat, non so
lum nō est illi peccatū, verum esse potest virtu
tis officiū. Cōclusio est superioribus appēdix.
Nā cum quisq; sit suæ famæ dñs, potest eius di
spendiū ob causam facere: sicuti & aliorum bo
norum temporalium, igitur vt in tali casu licitū
misero est liberationē ab illis tormētis propria
pecunia redimere, ita & sui criminis confessio
ne, qua suæ famæ iacturā faciat. Secūdo id pro
batur. Potest esse tātus nummorū aceruus, vt
existimationē famæ vulgaris hoīs adæquet: si
cuti tantū esse potest argenti pōdus, vt aurum
exuperet: quod profecto nemo dextringeni
inficias ire potest: cū ergo cuiq; in illo casu di
spendio magnæ pecuniæ eiusmodi cruciatus
effugere liceat, sit vt possit id etiā dispēdio suæ
famæ facere. Tertiò id ipsum arguitur, Si quis
cōtra ius eculeo exponeretur, vt alienū crimē
reuelaret, quod sub sigillo secreti susceperat:
nō loquimur de sigillo sacramenti cōfessionis,
quod anteq; sacerdos reuelet tenetur truculen
tissimā mortem perpeti: sed de alijs secularib⁹
nequaq; teneretur tam grauiā tormēta perfer
re anteq; id detegeret: maximè si nō esset secre
tum regis aut reipublicæ, aut quod per iniuriā
ab alio extorserat, ex cuius reuelatione vita il
lius penderet: ergo à fortiori, nemo tenetur tā
acrem torturā ferre vt suū celet proprium cri
men. ¶ Si autē de falso crimine interrogaretur
maius dubiū est, an peccatum sibi esset morta
le, illud sibi citra iuramentū imponere: nā per
iurium nemo dubitat esse mortale. Nec verò
dubitatur quin etiam citra iusiurandū peccatū
esset veniale, mētiri: atq; adeo certum est succū
bendum esse prius morti, q; illud admittatur.
Sed dubium est an mendacium illud citra iura
mentum esset perniciosum, ac subinde morta
le. Et profectò si quæ dicta sunt verum habent,
non video cur esset perniciosum, neq; ad resti
tutionem obligatorium: quādo quidem ille sui
ipsius infamator, si persona sit priuata, nemini
mentiendo facit iniuriā: postq; sibi soli famam
aufert. Loquimur enim de illo priuato homi
ne qui crimen quod sibi imponeret, non esset
hæresis, aliave enormitate aut foeditate graui
ssimum. Alias propter dignitatem persone, vel
propter enormitatem infamiæ, mortale esset.
¶ Existit tamen contra hanc sententiam argu
mentum, quando ex tali confessione delicti se
queretur mortis periculum qua reus ille con
demnaretur: nam tunc videtur ideo nō licere,
quod tenemur vitam præ rebus omnibus ser
uare. Ad hoc autem compluribus respōdetur
modis. Prima enim hætenus nihil de pericu
lo vi

Probatio.
Ratio altera
ad idem.
Tertia ratio
Dubium.
Argumentū
cōtra præ
dicta.
Prima solu
tio.

lo vitæ locuti sumus, sed tantum de iactura fama. Mox confessio illa sic extorta non est cui fides sit adhibenda, ut propter illam reus ad iudicetur morti: imò neque; ut proprie pro infamia educatur: ut patet. 15. q. 5. can. si quandoque. Deinde, etiam si mortis periculum immineat, non tenetur homo tanto cum cruciatu vitam seruare, sed potest breuiorem sibi permittere mortem, ut tam acerbam effugiat. ¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, quod ubi ratio denunciare aliquem vel fraternè vel iuridicè poscit, non est infamia occultum delinquentis reuelare crimen. ¶ Ad secundum autem respondetur, glossam illam non toti generi humano impingere notam huius vitij in gradu mortali. Nam primum addit penè, deinde intelligitur de triuialibus murmurationibus, quæ in vulgus citra mortale serpere solent: quas Augustinus in tertio argumèto citatus reputat minutiora peccata. Hieron. ad Celantiam ratione vniuersitatis huius morbi adnotauit: ubi ait, Pauci admodum sunt qui huic vitio renuntiant: raroque inuenies qui vitam suam reprehensibilem exhibere velint, ut non libenter reprehendant alienam. Tantaque huius mali libido mètes hominum inuasit, ut etiam qui procul ab alijs vitijs recesserunt, in istud tamè quasi in extremum diaboli laqueum incidant.

ARTICVLVS. III.

Utrum detractio sit grauius omnibus peccatis quæ in proximum committuntur.

Quaritur tertio loco de grauitate detractio: quoniam videtur omnium delictorum maximum quæ in proximum committuntur. Ait enim glossa super illud Psal. Pro eo quod me diligenter, detrahebant mihi: plus nocere in eius membris detrahentes Christo, quia animas creditorum interficiunt, quam qui eius carnem mox resurrectionem peremerunt. Vnde fieri videtur consequens, detractioem tanto grauiorem esse homicidio, quanto vita animæ corporali præstat: cum ergo homicidium sit reliquis omnibus grauius, quibus proxim⁹ offenditur, fit ut detractio simpliciter sit omnium grauius. ¶ Secundò detractio videtur esse grauior quam contumelia, pro eò quod contumelia facilius homo repellit quam latentem detractioem quam ignorat: contumelia autem grauior adulterio: nam per adul-

Secunda.

Ad primū argumentū

Ad secundū argumentū

Augustinus Hieronym.

1. Argumē.

argumē. 2.

terium cōiunguntur duo in vnam carnem ad peccandum: contumeliosus autem disiungit eos qui amore coniuncti erant: quatenus occasioem alijs præbet ut quem cōtumelijs afficit odio habeant: ergo detractio est peior adulterio: quod tamen inter peccata quibus proximus læditur magnum habet pondus. ¶ Tertiò: cōtumelia oritur ex ira, ut ex Gregorio articulo præcedenti retulimus: detractio verò ex inuidia, ut eodem loco. 13. Moral. idem ait Diuus, sed inuidia grauius peccatum est quam ira: ergo & detractio quam cōtumelia. ¶ Quarto. Eo peccatum quodcumque grauius est, quod nocentior em inducit effectum: detractio autem inter omnia peccata pestilentissimum inducit: scilicet mentis execrationem, ex qua rade omnia pullulant. Ait enim idem Gregorius. 1. 1. q. 3. Quid aliud detrahentes faciunt nisi quod in puluere sufflant, & in oculos suos terram excitant: & vnde plus detractiois sufflant, inde minus videt. Est ergo detractio inter ea quæ in proximum committuntur grauius. ¶ In contrarium est quod sceleratius est facto peccare quam verbo: homicidium autem & adulterium sunt peccata in facto: detractio verò intra verba peccatur.

Merito porrò crimen hoc in suspicionem venire potest quod sit omnium grauius, adeo est reipublicæ multimode pestiferum. Nihilominus tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima. Inter vniuersa peccata quæ mortales aduersus se inuicem committunt, est homicidium. Excepta enim hic semper habemus peccata quæ Deum habent pro obiecto: qualia sunt infidelitas, despectio, Dei odium, blasphemia, periurium, & similia. Probatur cōclusio. Princeps formalisq; vt aiunt, ratio vnde vnum quodque peccatum quod contra proximum committitur malitiam fortitur, sumitur ex nocumèto illato: nã quò illud peius est, eò repugnantius est charitati: nocumètum autem tanto peius est quanto bonum quod per illud tollitur existit maius: bonum autem quod alteri quis maximum adimere valet, est corporalis vita: ergo homicidium est pessimum. Probatur hæc postrema præmissa. Bona humana in triplici sunt gradu. Primum enim est bonum animæ: atque ei proximum, bonum corporis: ac tertium id quod in rebus exterioribus positū est, bonum autem animæ, quauis sit omnium præstantissimum, nemo tamen potest illud alteri inuito adimere, licet possit illi occasionem eius porrigere: bonum enim animæ est gratia per quam viuuit, quæ solo consensu in peccatum mortale ad-

Argumē. 1. Gregorius.

argumē. 4.

Gregorius.

1. Cōclusio

Probatio.

le adimitur: in huiusmodi autem cōsensum nemo potest alterum cogere. Et ideo quauis alterum in peccatum inducere maiorem præferat ex obiecto grauitatem quam si illum occideres, tamen quia talis inductio non est coactio, non tam enormiter peccas, quam si temporali morte illum interimeres. Ratio est qualib. 4. q. 6. vbi sumus aduersus eos qui putabant grauius esse animam proximi per occasionem occidere, quam illam corpori eximere. Restat ergo duo bonorū genera quæ quis alteri inuito vi aut fraude potest eripere: illorum autem præstantius est bonum corporis, putà vita exterioribus bonis quæ primum est omnium fundamentum: fit ergo ut homicidium crimen sit genere suo omnium atrocissimum, quæ in proximum committatur. ¶ Secunda conclusio. Detractio secundum genus suum est maius peccatum quam furtū, minus autem quam homicidium & adulterium. Patet ex dictis: quoniam fama egregius est bonum quam exterior substantia: inferius autem quam vita, quæ per homicidium tollitur, & per adulterium in futura prole læditur: nam per se loquendo filius qui incerto nascitur parète, educari nequit cōmodè. Ex quo fit & fornicationem simplicem eadem ratione, vt. q. 3. contra Mar. de Mag. constitutum, grauioris esse culpæ quam furtū. Et secundò sequitur, contumeliam peiorem esse etiam furto: nam est detractioe propter violentiam & contemptum acrior. ¶ Tertia cōclusio. His non obstantibus quæ per se rebus conueniunt, potest accidentariè peccati grauitas aliunde, tum augeri, tum etiã minui. Nam qui deliberatè malum perpetrat, grauius peccat quam qui ex infirmitate aut ignoracione illud admittit. Qua vtiq; ratione peccata quæ intra verba continentur, eò quod lingua velocitate expuuntur, aut leuiter ore decidūt, leuiora ceteris paribus reputantur. Qua vtiq; ratione paulò antè asserabamus peccata quæ in facto consistunt, grauiora esse quam verbalia. Intelligitur enim si rationem verbi cū ratione facti cōferas. Nam ex parte obiecti assertum peculiariter est in secunda conclusione, detractioem qua fama obnubilatur, grauiorem esse furto, quo bonà eripiuntur externa. Hæc autem semper intelligenda sunt in specie: nam in indiuiduo potest esse furtū peius quæ detractio: & detractio peior homicidio: vt si quis Deo aut eius filij detrahat: quod ad blasphemiam attinet.

1. Cōclusio

ratio cōcl.

3. Cōclusio

Ad primum argumentū

Ad primum igitur argumentū per hoc potestremū verbū respōdetur. Nam qui Christo detrahit in suam obmurmurates fidē, atque adeo oblatēs, quò minus qui credituri erāt illā

fuscipiant, in eius diuinitatem blasphemii sunt, atque adeo quadantenus enormius peccant, quæ qui carnem eius vitam tēpus priuarunt. Nam illam vitam gratia confirmandæ fidei assumpsit. ¶ Inter soluedum argumentum secundum definit S. Tho. contumeliam peiorem esse detractioe licet facilius repelli possit propter maiorem contemptum & violentiam: sicut rapina peior est furto. ¶ Contra hoc autem quis forsitan arguat. Fama excellentius bonū est honore: ergo detractio peior est cōtumelia: quia nocentior. Reperias qui nescientes hoc argumentum ad mentem Tho. diluere, negent famam egregius esse bonum honore. Imò cum audiāt Tho. asserentem cōtumeliam esse peiorem, inferunt honore præminere famam. Cum tamē re vera contrā stet veritas. Obiecta enim propria & formalia contumeliæ & detractiois, vt supra diximus, non sunt honor & fama sed rationes inuoluntarij. Et inde colligitur contumeliam esse acerbiorē: nēpè quia per eam quis patitur inuoluntarium vi, & per detractioem non nisi ignorantia. Huic tamen decisioni minimè dissonat quò minus fama cumulatius fit bonū atque illustrius quam honor. Pretiosior enim est bona exultimatio quæ populus de tua habet probitate, quam honor, putà reuerentia quæ sæpè mendaciter exhibetur & vafre: neque semper propter virtutē, sed quandoque propter alia minora bona. Quapropter Sapiens, non quidem honori, sed bono nomini, quo fama intelligit, tres adscripsit preeminentes qualitates. Primum quātum ad pretiū, quod bonum nomen sit melius quam diuitiæ multæ: Prouerb. 22. Secundò quantum ad suauitatem & loci dilationem, quod sit pretiosius quam in vnguenta, odore suo oblectat. Eccles. 7. Et tertio quantum ad temporis diuturnitatem, quod diutius permaneat quam mille thesauri pretiosi & magni: Eccles. 41. ¶ Sed & hoc rursum adnotandum, quod etsi propter contemptum contumelia sit genere suo & obiecto peior detractioe, scætet nihilominus detractio mille in commodis ac pestibus. Obtenebrat enim in primis virtutum gloriam, quæ illius celestis representatio est. Mox facilius committitur pluresque inficit quam contumelia. Nam cum in latebris fiât, impunè atque adeo passim & quacunque nacta occasione loquendi obrepit: cum contumelia propter metum non sit adeo in vsu. Deinde detractores ex infidijs pugnant, ob idque quam difficillimè cauētur. Et maxime dum bilingues sint ac bifrontes: nēpè qui in facie mulcent, in auresque incantāt, sed in dorso latentè cōmordent. Quo

Ad secundū argumētū. Solutio. S. Tho. rēta- tur solutio S. Thom.

Quorundā solutio.

reprobatur proxima solutio.

documentū.

In cōmoda detractiois

quidem proditiōnis genere nihil in republica pestilentius esse potest. Nam cum nemo eiusmodi homines caueat, sed sua illis pectora cūcti securi pandant, sanguinem alijs exugunt, quem in aliorum aures euomāt. Vnde Eccles. 28. Sufurro & bilinguis maledictus erit.

¶ Accedit huc q̄ detractores non suas tantum animas perimunt, verum & cunctis apud quos sua seminant scommata eandem spirituales mortem inferunt: quatenus eis odium eius in generāt cui detrahunt, ac subinde pacē & amicitiam publicam, qua sydere nullo res publica splendidius fulget, violant & cōtenebrant. Dicuntur autem peculiariter detractores, vt reor homicide, vt in quadam epistola ait Clemens, quæ refertur de poenitentia, dist. 1. can. homicidium, quod animam eius cuius famam denigrant, virtutibus priuare & nudare cōtēdunt, quibus spiritualiter viuit. Et eodē fortē refertur verbum. 1. Ioan. 3. Qui odit fratrem suum, homicida est. ¶ Ad tertium conceditur, contumeliam, vt superiori articulo dictum est, ex ira nasci: vt pote quod ira correptus, vt. 2. Rhetor. autor est Arist. in manifesto cupit vindictam, quam per contumeliam facilius adipiscitur. Et ideo detractio, quia non ad eiusmodi manifestam vindictam tendit, non est iræ filia, sed inuidiæ. Detractor enim quia liuore tabescit, claritudinē alienarum virtutum cōspurare studet. Haud tamen consequitur, vt si inuidia peior sit quam ira, filia eius sit peior q̄ filia iræ. Nam genitura istæ vitiorum iudicantur ratione conuersionis ad eundem finem: ad quem scilicet & filia ordinatur & mater: malignitas autem & grauitas attēditur ex parte auersionis. Et quia inuoluntarium per vim inferre, quam per fraudem, elongatior est auersio à charitate, contumelia est peior. ¶ Nihilominus & detractio hac inter alias macula sordet, quod ex inuidia nascitur quæ sordidissimū est vitium: quatenus è regione maximè charitati opponitur. Charitas enim, vt ait Paul. nō æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate: congaudet autem veritati: quorum omnia contraria in inuidia continentur. Habet enim hoc inter cuncta vitia enormissimum, naturæq; rerum repugnantissimum, vt de malo, quod ab horrendum est, gaudeat: de bono vero, ac potissimum de alienis virtutibus quæ amore sunt potissimum venerandæ contristetur: id quod diabolicum est ingenium. Quapropter nemo est qui inuidiam cauere possit: quando quidem omnes tenentur ad virtutū fa-

Ad tertium argumentū

Aristo.

Paulus.

stigia conniti: & quo quisque altius euehitur, maiorem inuidiam liuidis cōcitatur. Huius ergo hydryæ sobolem sese detractores agnoscant.

¶ Ad quartum igitur perinde conceditur, in genū esse detractiois mentem excæcare: nā cum vnusquisq; vt Prouerb. 15. ait Sapiens, in sententia letetur oris sui, qui detrahente pergit, amare dicta sua incipit: maleq; de bono sentire, ac probos subinde odio habere: per quam viam mens excæcatur. Attamen cum & idem ipse effectus alijs etiam vitijs communis sit, vt gula, luxuriæ, & cæteris, nō inde arguitur omnium esse pessimam detractioem.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum audiens toleransque detrahentem mortaliter peccet.

Rofter perniciem detractiois quærendum demum restat, vtrum qui detrahentes audiunt mortaliter peccent, nisi illis ora cōpescant. Arguitur enim cōtra: nemo plus alteri quam sibi tenetur. Laudi autem cuiusq; apponitur si suos ferat detractores secundum illud Gregorij supra citatum super Ezechielem homil. 9. Linguas detrahentium sicut nostro studio non debemus excitare, ita per suam malitiam excitatas debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum crescat: ergo nō est peccatum detractoribus aliorum non obistere. ¶ Secundò. Eccles. 4. iubemur non contradicere verbo veritatis villo modo: vsu autem venire solet vt qui detrahit, à veritate non recedat: ergo tunc non est virtus illi contradicere. ¶ Tertio. Id quod in aliorum vitium cedit, nemo prohibere debet: detractio autem crebro in rem eorum est quibus detrahitur. Vnde Pius Pōtifex. 6. q. 1. can. Oues. Nonnunquam, inquit, detractio aduersus bonum cōcitatur, vt quos vel domestica adulatio vel aliorū fauor in altum extulerat, detractio humiliet: ergo detrahentes reprimere non est officium. ¶ In contrarium est Hieron. vbi ait, Caue linguam aut aures habeas prurientes, vt aut alijs detrahas, aut alios audias detrahentes.

Ad questionē tribus cōclusionibus respondetur. Prima. Quicumq; vel aliū ad detrahendū inducit, vel detractioe ppter odiū delectatur, nihilominus q̄ detrahēs peccat: quin verò quādoq; aliquanto plus. Probat cōclusio ex illo ad Rom. 1. Digni sunt morte, nō solum qui faciunt, sed etiam qui faciētibus cōsentiant.

Ad 4. argu.

1. Argum.

Gregorij.

Argumē. 2.

Argum. 3.

Hieronym.

1. Cōclusio

Probat cōclusionis.

tiunt. Eiusmodi enim consensus bifariā contingit: vno quidem modo directē, quando quis alterum ad peccatum inducit, vel ei placet: & quidem qui isto modo consentit, omnino sit criminis particeps. Quin verò si inducit, eò grauius peccat, quò in motore plus est culpæ quam in moto: atq; adeò si letatur, fortē potest & grauius peccare si odium cumulatius habeat quam sit in detrahente. Ac de istis intelligitur verbum Bernard. prope finem secundilib. de consi. Detrahente aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Secundo autem modo consentire quis dicitur indirectē: quia scilicet non resistit. Hoc autem dupliciter contingit. Nam quò non resistit, aut munere suo proprio ac publico officio resistere tenetur: aut priuata persona est, cui id ex officio non incumbit. ¶ Sit ergò secunda conclusio. In priuata persona detractioem aliorum non repellere peccatum est: multò tamen minus quam in detrahente: quod quidē plurimum esse solet veniale.

Bernardus.

1. Cōclusio

3. Cōclusio

unde dicitur vtriusq; cōclusio.

¶ Tertia conclusio. Quandoque non resistere detrahenti, peccatum esse potest mortale. Primum in persona publica, putà in eo qui detrahenti prę est. Secundò propter periculū quòd ille qui audit imminere ex detractioe videt. Actertiò si quis ob solum timorem humanum obijcere se detractori formidet. Conclusiones sunt sancti Thomæ. Et vnica ratione ambæ cōfirmantur. Iam enim supra pluries monstratum est, vt quis sit indirectē causa alicuius mali, non satis esse quòd vitare illud possit: sed prętereà exigere, quòd teneatur. Teneri verò quem piam accidit aut ex iustitia aut duntaxat ex charitate. Priuata autem persona rigore iustitiæ non tenetur malum proximi cauere, sed tantum ex charitate si absque suo detrimento potest: & ideo non est per se omnino charitati aduersum, à tali infamiæ detrimento proximum non liberare: vix tamen à veniali excusatur: vt in secunda conclusione assertū est. Nam vbicumque detractio oboritur, potest quis facili negotio vrbane ac leniter detrahenti occurrere: atque adeò si id non faciat, negligere omnino censetur proximi famam. Attamen si detractor ille vsque adeò esset turgidus atque intractabilis vt periculum ab illo immineret, quicumq; excusaretur, etiam à veniali. Hoc autem quā rarissime vsu venit. Adde & sola verecundia excusari aliquem posse. Vt si qui detrahit illuistrissimus est: audiens verò famulus eius aut alia abiecta persona quæ mutire non audet. Ex iustitia autem cum primis tenetur Prælatus, & ideo, ille procul omni metu & pu-

dore tenetur subditos à detractioe corripere, si sit in re alicuius momēti: cuius idcirco omisio peccatum est mortale. Prælatus inquam detrahentium: nam prælatus eorum quibus detrahitur, non tanta iustitia eos tenetur protegere: quia cura prælati est cauere ne subditi peccent. Quauis & quodammodo teneatur charitatis vinculo subditorum honorem tueri. Prętereà priuata persona cum ex detractioe videt periculum imminere alicui mortis vel turbationem reipublicæ, cum aliquo suo detrimento tenetur occurrere. Metus autem humanus tunc ascenderet ad peccatum mortale, quando iacturam temporalium bonorum charitatis quis anteferet. Non autem id facere censendus est, quoties metu humano cauere cessat proximi detrimentum, vt in secunda conclusione dictum est: sed quando sua esset omnino necessaria renitentia ex præcepto. Vt si detraheretur fidei, aut religioni. &c. ¶ Ex his demū hoc colligamus saluberrimum documentum, vt intelligamus impendio quā maximè necessarium esse ad pacem & salutem reipublicæ ac potissimum Christianæ familiæ detractoribus obuiam vtique prodire. Quod certè, vt dicebam, nemo non suo gradu facile potest perficere. Et quando id non poterit, prudentis officium erit colloquio abire: vt illa ratione detractorem pudore suffundat. Vnde Hieron. epistola ad Celantiam, quæ est. 14. egregie tū detrahentes obiurgat, tum nihilominus & eos qui eis non obstitunt: secundum illud Psal. Detrahentem secretò p proximo suo, hunc persequer.

Documentū saluberrimū

Hieronym.

Ad primum argumentū

Ad primum igitur argumentum respondetur quod maledicta quæ in præsentia eius cui maledicuntur iactantur, non detractioem, sed contumeliæ sunt: & ideo ad virtutem humilitatis attinet illas ferre. Quādo vero iam in alias aures inserpunt, detractiois rationem induunt. Et tunc ait S. Thom. id quod supra à nobis sæpè citatum est, in arbitrio eius esse detrimentum suæ famæ pati, nisi in periculum aliorum vergat. Dum autem in nostra præsentia absentis famam corrodit, non est nostri arbitrij infamatori parcere: quia non sumus domini alienæ famæ. Et ideo vitio nobis vertitur si non resistamus cum facile possumus. Nam si Deut. 22. præcipiebatur vt nemo iacentem a finem proximi leuare negligeret, grauius erit periclitantem proximi famam non protegere. ¶ Ad secundum respōdetur quòd etsi dum detractor vera dicit, non sit ei contradicendū, est nihilominus ei reprimendum verbum ne aliena vulnera exulceret: aut saltem subrugata

Ad secundū argumentū.

fronte illi ostendendum eius nobis displicere sermonem. Nam vt Prouerb. 15. legitur, ventus aquilo dissipat pluias, & facies tristis linguam detrahentem. ¶ Ad tertium demum respondetur vt vtilitatem & emolumentum quæ ex detractone prouenit, nõ ex intentione detractõis proficisci, sed è Dei gratia mollientis alterius animum: & ideo perinde obfistendum est illi, atq; raptoribus & furibus: licet ex talibus in commodis, eis qui passim sunt meritum nonnunquam patientiæ accrescere soleat.

QVÆSTIO VNDECIMA, De susurratione & derisione.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 74. & 75.

ARTICVLVS. I.

Vtrum susurratio sit peccatum à detractone distinctum.

CONTVMELIÆ & detractone quæ inter verba vitia primas obtinent, alia adiunguntur quæ non sunt silentio prætereunda. Et primò de susurratione quæritur sitne crimen à detractone diuersum, an verò quippiam grauius. Primum enim arguitur à parte negatiua, nempe quòd à detractone non differat. Ait enim lib. Etymol. Isidò. susurrone de sono locutionis appellari: quia non in facie alicuius, sed in aure loquitur detrahendo: vbi susurrare idem esse censet quòd detrahere. Et Leuit. 19. Non eris criminator nec susurro in populis. Et Ecclesiast. 23. vt supra citatum est, Susurro & bilinguis maledictus erit: criminator autem & bilinguis idem esse apparet quòd detractor. ¶ Secundò arguitur, quòd quantum susurratio à detractone differat, non tamen sit grauior: peccata enim oris à maledictione malitiam contrahunt: detractor autem mala simpliciter de proximo spargit: cum tamen susurrone satis habeant illa quæ apparentiam mali habent inculcare. ¶ Tertio. Qui detrahit fratri suo, vt habetur Iacob. 4. detrahit legiatque adeò legislatori Deo. Vnde maiorem contrahit grauitatem quàm sit in susurra-

Ad tertium argumentum

1. Argum. à parte negatiua. Isidorus.

2. Argum.

3. Argum.

tione. ¶ In contrarium autem est illud Eccles. 5. Denotatio pessima super bilinguem: susurratori autem odium, & inimicitia, & contumelia. Vbi peiores effectus tribuuntur susurratori, quàm detractoni.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Susurratio etsi tam forma quàm materia cum detractone conueniat, sine tamen differt. Etenim tam susurro quàm detractor mala in proximum obloquitur, idque clanculo, inque eius absentia: quare vtrunque à contumelia differt. Atque hac ratione promiscue apud Doctores ambo quandoque vsurpantur verba. Vnde super illud Ecclesiast. 5. Non appelleris susurro, ait Glossa, id est, detractor. Attamen si verborum etymologiam consulas, detractio idem est vt supra diximus, quòd famæ subtractio & diminutio. Susurratio autem solùm denotat clanculariam, atque adeò vitiosam loquutionem. Ob idque forsitan ex vsu accommodatione illam significat oblocutionem, qua quis contendit non tam famæ detrahere, quàm amicitias dissoluere: & ideo differt sine. Quapropter etsi tam susurro quàm detractor mala in genere de altero loquantur, tamen in specie detractor illa disseminat quæ verè sint mala culpæ. Nempe quibus fama commaculetur. Susurro autem satis ducit illa proferre, quæ possint audientis animum ab alterius amicitia diuellere: etiam si sit bonum, dummodò vel malum appareat vel audienti displiceat. Vt si apud prodigum de eius amico susurret quòd sit pecuniarum tenax: & apud festiuum & dissolutum obmurmuret alterum esse nimis compositum ac modestum. Discrimen hoc primum patet ex glossa super illud ad Roman. 1. susurratores, detractores, quæ ait susurrone inter amicos discordiam seminare: detractores verò aliorum bona negare aut minuere. Et Prouerbi. 26. Susurrone subtracto iurgia conuiescunt. Et Ecclesiast. 28. Vir peccator (& est de susurrone ac bilingui sermo) conturbabit amicos & in medio pacem habentium immittet inimicitiam. Quauis & hoc etiam supra detractori tribuimus: eidemque idem tribuit ad Celantiam Hieronym. Quòd si nos interroges, vtrum cum multæ sint amicitiarum species secundum Philosoph. 9. Ethicor. alia scilicet quæ fundatur super bono honesto, & alia super utili, atque alia super delectabili, sint etiam diuersæ susurrationis species. Respondetur negatiue. Susurro enim tantum contendit amicitias dissociare in genere. Tametsi

1. Conclu.

Glossa.

Probatio perituri: nõ conclusionis.

Scrupulus.

Solutio.

meti dum alium scopum per illam viam attingere contendit, tunc eius susurratio potest diuersas malignitatis maculas contrahere. Vt si quis in aures principis aduersus alium susurret, vt eius honorem obtineat: ambitiosus est vel auarus: & si de marito susurret apud vxorem, vt amicitia inter eos sublata, eius potitur amplexu, erit adulter. Sed hæc extra rem præsentem sunt. ¶ Posterior conclusio. Susurratio genere suo grauius peccatum est detractone, atque etiam quàm contumelia. Enimvero vt supra dictum est, inde veniamur peccatum esse grauius, quòd maius inferat nocuumtum: eoque nocuumtum maius censetur, quòd bonum sublatum est præstantius: amicitia verò præstantius bonum est, quàm fama & honor: ergo & susurratio pacis perturbatrix peior est quàm detractio & contumelia. Probatur autem vltima præmissa tum auctoritate Ecclesiast. 6. Amico fideli nulla est comparatio. tum & ratione. Nam bona fama & honor in hoc vtilis est, vt multorum quis amicitiam conciliet, atque adeò per regulam posterioriasticam amicitia præstantior est quàm fama. Adde quòd post virtutes, ad felicitatem comparandam, vt. 8. Ethicor. ait Aristot. nihil conducentius est quàm amicorum copia. Sane cum non solùm amicorum omnia sint communia, verum omnes quadantenus homo vnus. Quare cui legitimi abundantis amici nihil deesse in vita potest. ¶ Sed arguis etiam nunquam in contrarium. Detractor, vt supra dictum est amicos etiam dislociat, sicut susurro: non ergo differunt sine. Respondetur quòd etsi per detractonem amicitia nonnunquam euertantur, non est tamen ille detractoris scopus, sed tantum famam deturpare quæ ad inimicitias viam sternit: finis autem proximus susurrone est easdem inimicitias conflare: & ideo est turpior. ¶ De hac autem conclusione duo se offerunt inuicem dubia. Primum de hac comparatione qua amicitia famæ & honori præfertur. Apparet enim fama inde pretiosior, tum quòd latius extenditur: plures enim sunt quibus studiosus notus est, quàm quibus est amicus: tum etiam quòd est virtuti propinquior. Nam qui moribus præstat, illico in aliorum notitiam venit: etsi non tam facile in amicitiam: propterea quòd non omnes sunt virtutis amatores. ¶ Ad hoc in primis respondetur, neque famam, neque honorem, neque verò amicitiam, virtutes esse: atque adeò neque spiritalia bona in quibus vera felicitas consistit: sunt tamen virtuti agnata. Vnde Aristot. 8. Ethicor. Amicitia, inquit, non est virtus, sed vir-

Posterior conclusio.

Ratio pro conclusione.

Aristot.

Obiectio.

Solutio.

Primum dubium.

Solutio prioris conclusionis.

Aristot.

tuti proxima. Vbi de illa loquitur amicitia quæ hoc nomine verè gaudet, nempe quæ ex bono honesto, hoc est ex virtute proficiscitur. Nam quæ de vtili aut delectabili inicitur, non est nisi secundum quid amicitia. Sicuti & bona ipsa, quibus nititur. Et quia amicitia non gignitur ex virtute nisi per eius notitiam, in qua fama consistit, inde fit amicitiam præstantiorem esse quàm famam, tanquam eius finem: nam frustra esset virtutis notitia nisi homines ad studiosi amorem alliceret. Ac proinde in coelesti beatitudine propterea notitia illa tua beatorum ad beatitudinem spectat, quòd omnes eodem amore conglutinat. ¶ Vnde ad prius in contrarium argumentum negatur latius protendi famam, quàm amicitiam: nam quotquot notitiam habent integritatis hominis ac virtutum præstantiæ, nisi corruptis ipsi sint moribus, ipsum amant. Ac perinde ad posterius negatur propinquior esse virtuti formam quàm amicitiam. Inno amicitia germanior illis est: quapropter sicut virtus nihil à fortuna pendet, ita & habere amicos potius à virtute nascitur, quàm à fortunæ temeritate. ¶ Alterum dubium est de grauitate peccati susurrone. Ad quòd facilius respondetur, quod etsi genere suo morale sit crimen propter nocuumtum grauitatè, potest tamè ex leuitate materia esse veniale. Vtrum autem aliquando cõtingere absq; vlla culpa possit. Respondetur primum quòd susurrare ad dirimendam perniciosam amicitiam, dū modò citra infamationem fiat, virtus est: etiam si nonnulla naturalia vitia hominis cõmemorentur. Vt si ad dimouendum hominem ab amica dicas esse deformem atq; insulam. &c. At verò dislociare amicos quorū amicitia in virtute & honesto fundatur, nunquam esse potest citra peccatum, & quidem mortale si ex amicis contendas facere inimicos: nam si tantum cõtendas amouere assiduam familiaritatem, esse potest veniale. ¶ An verò quis possit amicitia aliorum dissoluere non quidem illa intentione vt sint inimici, sed tanquam medium vt se loco illius expulsi in amicitiam alterius insinuet: quia videlicet prælatum, aut princeps non hunc ad tantam familiaritatem admittet, nisi alter excludatur. Respondetur primum quòd alterum infamando ne utiquam licet: sed tamen narrando aliqua eius vitia naturalia quæ sunt publica, forsitan nullum est peccatum: quia vnusquisque sine vi & fraude potest sibi commodum cuius dignus est procurare. Quòd si arguas, id est verū nisi alter nõ repellatur à iure suo: Respondetur quòd quòd illud ius ei per iustitiam cõpetit, nefas esset tali

Amicitia præstat famam.

Ad argumentum factum.

Postrema dubitatio. responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Obiectio. Dissolutio.

tali iure hominem expoliare: sed tamen quando gratuito in amicitia alterius retinetur, non fit ei iniuria.

Ad 1. Argu.

Ad primum igitur argumentum iam responsum est, quod susurro secundum illam generalem rationem qua male de alio loquitur detractor dicitur: differt tamen sine ut dictum est. Ad illud autem Leuit. 19. respondetur criminatorem ut nomen sonat tam a susurrone quam a detractore differre. Est enim ille qui aliena crimina praeter ius, vel imponit vel denuntiat, vel auget & impropert: licet hoc etiam detractor aliquando susurroque faciat. Ad aliud vero Eccles. 28. concedimus & susurronem nonnunquam esse bilinguam: nam duorum amicorum utriusque dicit quod ei displicet. Atque adeo alteri vnum ac subinde alteri aliud, tam etsi & detractor alia sit ratione bilinguis, ut supra diximus: quia aliud in absentia, aliud in praesentia loquitur.

Ad secundum argumentum

Ad secundum respondetur quod quantum detractor semper quod malum est obloquatur, susurro autem non id semper, sed quod malum alteri apparet, est nihilominus susurratio peior, quia peccatorum grauitas non attenditur ex illo materiali obiecto, sed ex fine & effectu qui peior est in susurrone.

Ad tertium argumentum

Ad tertium denique respondetur quod qui detrahit homini propterea censetur detrahere legi, quod agit contra legem de dilectione proximi. Quapropter & susurro amicitiarum extingit quia nocentius eandem dilectionis legem transgreditur, Deum peius offendit: qui, ut habetur. 1. Ioan. 3. dilectio est, quapropter Proverb. 6. Sex inquit sunt quae odit dominus, & septimum (quasi omnium pessimum) detestatur anima eius. Atque illud septimum ille est qui seminatur inter fratres discordiam.

ARTICVLVS. II.

Utrum derisio sit speciale peccatum a praecedentibus distinctum, atque adeo mortale.

1. Argumē.

Respondeo haec & de derisione etiam videre superest, quale quantumque peccatum sit. Et arguitur primo quod non differat a contumelia: nam subsannatio idem esse videtur quod derisio, eademque in contumeliam concidit, idque & ex materia & ex illato nocumēto cooperitur. Nemo enim deridetur nisi de aliquo turpi, quod quidem si in

faciem ei obijciatur, contumelia est: si vero clarum, est vel detractio vel subsannatio. Item nocumētum quod per derisionem infertur aut contra honorem est, & tunc est contumelia: aut contra famam, & tunc erit detractio: aut contra amicitiam, & tunc erit susurro. Quod autem derisio non sit peccatum mortale arguitur: quia cum derisio ludo fiat, ac saepe inter amicos, non videtur esse charitati contraria. Adde quod neque derisio quae in iniuriam Dei vergit esse apparet mortalis. Nam quicumque in peccatum recidit a quo per Dei gratiam resurrexerat, irrisor est eius: etiam si peccatum illud sit veniale: secundum illud Isidorus, Irrisor est & non poenitens qui adhuc agit quod poenitet: & tamen non quicumque relapsus in veniale est veniale. Item & simulator irrisor Dei est: secundum illud Gregorius, Per instructionem significatur simulator, qui deridet equum & ascensorem id est Deum: & tamen non quicumque reciduiatio neque simulatio est peccatum mortale. In contrarium est quod irrisio sit ludo: caetera vero serio: & ideo peccatum hoc ab illis differt. Et Prouerb. 3. legitur quod Deus deridet illos: deridere autem Dei est aeternaliter punire: ut testatur illic Psaltes, Qui habitat in caelis irridebit eos, unde colligitur esse peccatum genere suo mortale.

2. Argumētum, quod tator altera pars agitate questionis.

Isidorus.

Gregorius.

Ad quaestionem tribus facillimis conclusionibus respondetur. Prima est. Peccatum derisionis distinguitur a caeteris supra nominatis. Probatur. Peccata quae verbis committuntur, ex intentione, ut supra dictum est, existimantur: ergo diuersa eorum intentio diuersas inter ipsas constituit species. Sicut autem contumeliator honori intendit de rogare, & detractor famam diminueret, & susurrator amicitiam extinguere: ita irrisor erubescitiam & pudorem alteri offundere, qui quidem finis ab alijs discriminatur: ergo ab alijs specie fecernitur. Differt praeterea, ut dicebamus, quod caetera serio: irrisio vero sub ludi forma commata sua tegit: unde & lusus dicitur. Quare irrisio frequentissime in ironia versatur: ut si deformem hominem pulchrum appelles: & infimē natū, ingenuum: & elinguem, disertum & elegātem. Ad subsequendum autem conclusionum intellectum praemeditandum est, quod cum irrisio non sit nisi de aliquo vitio, aut morali aut naturali, prudenter discernendum est an malum illud perse ingens sit & graue, an vero per se paruum: si enim per se magnum sit, non est secundum naturam suam irrisionis materia: imo eius comemoratio ut seria impropertio natura

1. Conclusio Ratio conclusionis.

Documentum.

natura sua reputatur, quare si in risum & iocum proferatur, hoc fit quia narratur ut paruum. Bisariam ergo vitium aliquod ceu exile & pusillum risu & lusu profertur: videlicet vel tamquam paruum & tenue secundum se, aut respectu personae quae parui penditur. Sit ergo secunda conclusio. Exponere peccatum alienum aut naturalem defectum irrisioni tantquam paruum, secundum se non est genere suo mortale, sed veniale, si aliquo in de modo alter pudeat: nam res esse potest tam exigui momenti, ut nullum sit peccatum. Conclusio est per se manifesta. Quoniam omne peccatum ratione leuitatis materiae fieri potest veniale. Dixerim autem genere suo, quoniam si quis vitium non adeo per se magnum alteri illudendo obijciat: sciens irrisionem illum grauisimē laturū, peccatum contra charitatem committit. Ut si honestissimo viro ac religioso quis in facie diceret absque arbitrio fuisse puellae loquutum, unde ille ingenti rubore suffunderetur, profecto non euaderet a mortali culpa illeesus. Tertia conclusio. Si vitium quippiam sub risu & ioco in faciem hominis expuatur tamquam paruum, non quidem per se, quia magnum absolute aestimatur: sed respectu personae cui obijciatur, quae pro vili habetur, & ideo pro nihilo ducitur talis eum vitij denotari, peccatum mortale est: idque grauius quam contumelia, tantoque enormius, quanto personae quae illuditor maior erat habenda reuerentia. Probatur singulari partes: quoniam magnum vitium alteri in facie obijcere peccatum est contumeliae, quod, ut supra diximus, culpam affert mortalem: quod autem per ironiam vel sub risu schemate proferatur, re vera culpam non minuit: imo eò auget, quod tali irrisione persona adeo denotatur vilis, ut non magni pendatur tale vitium illi impingere. Sicuti nihil aestimatur pueros stultosque homines atque alios abiectione fortis similibus vitiorum nominibus denotare. Hoc enim rationem contemptus exauget: quare grauius est crimen quam si serium per contumeliam talia obijcerentur vitia. Hinc palam sit tertium conclusionis membrum, quod quantum persona illa maioris erat reuerentiae digna, tanto eiusmodi irrisionis commata grauioris sunt culpa. Quocirca dum in Deum eiusmodi irrisiones euomuntur, aut in fidem & religionem enormissima existunt blasphemiae crimina. Unde Isai. 37. Cui exprobrasti, & quem blasphemasti, & super quem exaltasti vocem tuam: Et subditur ad sanctum Israel. Post hanc secundum locum obtinet irrisio parentum, unde Prouerbior. 30. Oculum qui subsannat patrem & despiciat partum

2. Conclusio

Probatio.

3. Conclusio

Suadetur posita conclusio quod ad oēs sui partes.

1. Gradus irrisionis.

matris suae effodiant eum corui de torrētibus, & comedat eum filij aquilae. Deinde tertio loco habetur derisio iustorum: nam cum honor sit virtutis praemium iusto subsannare est virtutibus ipsis & quadantenus Deo iniuriam irrogare. Quin vero & haec nonnunquam ob insignem viri sanctitatem excedere illam potest quae est in parentes. Et contra hos irrisores legitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas. Quod qui dem derisionis genus nocua est & pestifera: quippe qua homines a virtutum exercitio pudore retrahuntur. Unde Gregorius. Qui in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferae exprobrationis euellunt. Circa hanc tertiam conclusionem, nam de alijs nullum est dubium, scrupulum ingerit argumentum, quod cum contumelia contra honorem existat: derisio autem contra verediam, honor vero praestantius bonum sit verediam: videtur contumelia grauius crimē quam derisio. Respondetur nihilominus quod vitiorum grauitas non inde semper sumitur unde eorum species distinguuntur: fecernitur enim derisio a contumelia ex fine diuerso, quae scilicet erubescitiam & pudorem efficit: grauitas tamen eius perpenditur ex maiori contemptu qui est in derisore quam in contumelioso. Illa enim ratione diximus contumeliam peiorē esse detractio, licet fama cui per detractioem efficitur, pretiosius donum sit quam honor. Adde quod irrisio adiunctam semper habet contumeliam: quippe qua in praesentia irrisi impropertatur eius vitium, sed singulari modo. Quod autem irrisio Dei, aut fidei, aut religionis, aut cuiuscumque virtutis sit nocentissima, inde patet, quod multialias probate virtutis, nempe quae alia vitiorum monstra debellarunt: quoniam a filijs huius seculi hypocritae nominantur, atque ideo quod egregie viuunt subsannantur, pudefiunt in publico egregijs virtutibus nauare operam. Cuius ideo familiam suam Christus ad monitam prouidē curauit. Primum. Matthae. 5. vbi singularem beatitudinis gradum illis proposuit quibus homines ob id maledicerent, quod mundum ludibrio haberent, & eius sapiētiam stultitiam reputarent, & veluti stulti in mundanorum oculis viuerent. Et Matthae. 10. Qui me confessus, inquit, fuerit coram hominibus, confitebor ego eum coram patre meo qui in caelis est. Et apertius Luc. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua, & patris, & sanctorum angelorum.

Tertius.

Gregori.

Scrupulus.

Solutio.

Ad primum argumentum respondetur quod subsannatio & irrisio licet sine contumelia

Ad primum argumentum

Q V Æ S T I O D V O
decima, de Male-
dictione.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 76.

ARTICVLVS. I.

Vtrum cuiquam sit licitum alteri maledicere.

POSTREMA iniuria quæ verbis infertur est maledictio: de qua primum queritur, vtrum sit quoquo pacto licita. Arguitur enim à parte negativa. Apostolus nanque (in quo Christus, vt. 2. ad Corint. 13. ipse asserit, loquebatur) præcipit ad Roman. 7. dicens: Benedicite, & nolite maledicere, & vt habetur Danielis. 3. Omnes tenemur Deum benedicere. Ait enim: Benedicite filij hominum Domino, & tamen ex eodem ore, vt Iacob. Apostolus cap. 3. docet. non potest Dei benedictio & hominis maledictio procedere: ergo nulli licet alterum maledicere. ¶ Secundò arguitur ratio. Nam qui maledicit, optare alteri increpare que censetur malum. Quæ quidem animi affectio cum charitate pugnat. Quin vero neque diabolus ipse malitia obstinatissimus licitè apparet vt maledicatur: quippe cum Ecclesi. 20. legamus. Cum maledicti impius diabolum, maledicit ipse animam suam. ¶ Tertiò denique arguitur. Si quèpiam maledicere licet, hoc est quia malus est: tamen cum aliena corda nobis non pateant, hac ratione non apparet licita maledictio, vnde super illud Numer. 23. Quomodo maledicam cui non maledixit Dominus? ait glos. Non potest esse iusta maledicendi causa: vbi peccantis ignoratur affectus. ¶ In contrarium autem existit maledictio illa Deutero no. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius. Et Eliseus, vt. 4. Reg. 2. legitur, maledixit pueris sibi illudentibus.

Quæuis vsitatus sit multò, maledicere alteri, quàm alterum, tamen inter morales philosophos vsus etiam obtinuit vt ad explicandum affectum quem quis in alium exhibet, maledicere, cum casu etiam ac cufandi copuletur. Ad quæstionem ergo trimembri diuisione præmissa, trina conclusione respon-

respondetur. Est enim maledicere. idem quod malum dicere: id quod trifariam contingit. Vno scilicet modo sub forma enuntiationis, vitium alterius referendo: atq; hoc quidè nihil ad præsentem quæstionem attinet: sed ad vitium detractionis, aut contumeliæ, aut aliorum quæ hætenus explicata sunt. Secundò verò modò maledicere aliquid contingit per modum causæ aut effectricis aut motricis: qua scilicet alius quispiam ad agendum mouetur. Atq; hoc idè primum ac propriè Deo per excellentiam cõpetit, qui solo verbo condidit vniuersa: secundum illud Psal. Dixit, & facta sunt. Quapropter Deo benedicere idem est quod bonum impartiri: & maledicere idem quod malum inferre. Secundum autè Deum suo quoq; gradu & ordine cõpetit, etiã hominibus qui imperio suos mouent subditos ad aliquid exequendum, ad quem exprimendum effectum instituta sunt verba imperatiui modi. Tertiò demum modo dicere expressio quædam est affectus id desiderantis quod verbo exprimitur: cui quidem affectui verbum inferuit optatiui modi. Et hic propriè modus vulgo appellatur maledictio aut benedictio: puta boni maliue imprecatio. Ex quo fit qd dicere his duobus postremis modis, velleq; id, quod dicitur secundum bonitatem & malitiam se cõsequitur: nẽpè qualis bonitas aut malitia latet in voluntate dicentis, talis depromatur in dicto. ¶ His ergo præhabitis sit prima conclusio. Imperare vt alij malum fiat, optareque aut imprecari malum quatenus malum illi est: nẽpè quasi illud proposito suo intendens peccatum est genere suo mortale. Conclusio manifesta est. Nam malum alteri vel exhibere vel optare charitati aperte repugnat. ¶ Secunda conclusio. Malum sic imperare, optare, aut imprecari vt rationem induit boni, licitum est & quadoq; necessarium officium. Probat. Nonnunquam malum peculiaris personæ vt medium concipitur ad affectionem bonis nam licet malum per se non sit necessarium medium boni finis, è malitia tñ hominum accidere potest vt sit cõducens: tali ergo casu sicut voluntas eiusmodi finis bona est, ita & imperatio & imprecatio illius medij, licet sit personæ incommodum. Quapropter tunc eiusmodi affectio non est per se propriè maledictio, sed accidentariè: quia tunc non per se malum intenditur, sed bonum, quemadmodum mors quam quis se ipsum defendebat intulit. ¶ Tertia conclusio. Imperium huiusmodi & imprecatio mali bifariam potest rationè boni induere. Vno modo quia rationem habet iustitiæ quemadmodum Deus ac subinde huma-

nus iudex licitè malefactorè maledicit, supplicio eum adiudicando: què ad modum & sancta ipsa ecclesia dū anathemate rebelles percellit, iure & merito maledicit. Atque hac ratione & prophetæ sæpe maledicunt, malè peccatoribus imprecantes, diuinæ sese accommodantes voluntati: vt est illud, Confundatur superbi: quia iniuste iniquitatè fecerunt in me, ac totus Psal. 108. Constitue super eum peccatorè, & diabolus inter siciebam omnes peccatores terræ, vt disperirèt de ciuitate dñi omnes operantes iniquitatè, tametsi eiusmodi imprecationes nonnunquam vim habeant propheticarum pronuntiationum. Secundo modo contingit malum alteri imprecari sub ratione vtalis: qua vtique ratione licet ei imprecari qui moribus corruptus est ægritudine aliquam, aut aliam calamitatè, qua salubriter castigatus cautius resurgat. ¶ Circa has igitur conclusiones id ipsum recolendum est quod supra de alijs verborum iniurijs adnotauimus: nẽpè ad iudicandum maledictionis cuiusdam perpendendum esse animi propositum. Quapropter cum parètes filijs maledicunt nullum intus habentes mali desiderium, nunquam est peccatum mortale: quanuis consuetudo profecto pessima est & hominibus infimæ classis peculiaris. Neq; ad correctionem, quicquã cõferès, præterquã qd ipse maledicendi impetus sæpè irã in odium concitat atq; animum mutat, vt quicquid malorum imprecantur, ferè illis optèt. Adhæc demum Diaboli appellatio qui illum cui maledicatur importet, vix à mortali peccato excusari potest. Est em blasphemiarum genus & scandalum, sempiternam mortè alicui imprecari. Neq; verò quod maledicentè post eum tam maledictionem dicti pœnitentia indicium est non præcessisse cõsensum atq; adeò culpã: sed dütaxat est signum impetum illum non tam ex habitu quàm ex passione emanasse. Leuius autem maledictiones plurimum sunt venialia peccata. Atqui vt articulo proximo de susurratione dicebamus, ex maledictionis obiecto peccatum ipsum speciem trahit. Qui enim imprecatur homicidium, homicida reputatur: & qui imperat furtum, fur: non autem qui imprecatur vt ab alio quis suis spoliatur nummis. Hoc autem adnotandum est discrimen inter maledictionem sub forma imperandi, atque alteram imprecatoriam. Qui enim imprecationis tenore alteri maledicit, si nullam habet malam intentionem neque scandalum det, nullam committit culpam: qui verò vt malum fiat imperat, licet nihil habeat sinistra intentionis sed sicut id faciat, potest

Ad aliud membrum eiusdem argumenti.

Tria sunt. quæ homo virtutibus apud alios præteritur.

ad. 3. mem.

ad secundum argumentum principale.

ad tertium.

ad quartum

niant pudefaciendi, differunt tamen in modo: quia irrisio solo fit verbo, & cachinnis, & scomatibus potissimum ironia: subannatio verò gestibus alijs, vt detorto rugatò venaso: vt habet glos. super illud Psalm. 2. Qui habitat in cœlis irridebit eos. Aut prolatis labijs, alijs seu membrorum seu rerum figuris ostensis, quibus vitium hominis subnotatur. Talis vero differentia speciei non variat: eò quod gestus illi omnes verborum vice funguntur. Differt tamen vtrunque à contumelia sicuti erubescencia à dehonoratione. Est enim erubescencia, vt ait Damas. in honorationis timor. ¶ Ad aliud eiusdem argumenti membrum respondetur, qd etsi irrisio non sit nisi de aliquo turpi, quare in materia cum contumelia & detractione cõuenit: tamen effectus differt. Tria enim sunt quæ homo virtutibus vsu apud homines commertur: scilicet & honoris reuerentia, & fama apud alios, & apud seipsum bonæ cõscientiæ gloria, secundum illud. 2. ad Corin. 1. Gloria nostra hæc est, testimonium cõscientiæ nostræ: cõtumeliosus ergo & detractor turpia dicunt vt honori & famæ officiant: derisor autem & subfannator vt per erubescenciam & pudorè gloriam cõscientiæ illi alteri adimat. ¶ At per hoc respondetur ad tertium membrum. Nẽpè aliud esse detrimētum derisionis ab alijs: scilicet inquietatio ac turbatio tranquillitatis cõscientiæ quæ magnum bonum est, secundum illud Prouerb. 15. Secura mēs quasi iuge conuiuui. Pabulum enim cõscientiæ, nẽpè quo homo animam suam saginat, cogitatio est virtutum, quibus Dei fauore in eius gratia perstat. ¶ Ad secundum argumentum respondetur, quod etsi ludus de se nihil importet charitati cõtrarium, respectu illius personæ cū qualis inuitur: potest nihilominus ratione materiæ charitati aduersari propter contemptum. ¶ Ad tertium respondetur, quod neq; qui in peccatum recidit etiam mortale, neque hypocrita officium simulans direste irrisor est Dei: quoniam potest velle ex infirmitate vel ex ignorantia relabi: sed interpretatiuè talis habetur: quia quãdam irrisoris effigie præ se fert, dum quod in poenitentia promisit non seruat. Adde quod venialia iterare non est propriè recidere, cum non sit à gratia Dei casus: sed est dispositio quædam ad casum. ¶ Ad quartum denique respondetur, quod etsi derisio quatenus ludum importat leuius quippiã sonet quàm cõtumelia & detractione, nihilominus quia maiorè habet cõtemptum, indet fit grauior.

1. Argum. Paulus.

Ad secundum.

tertium.

1. Conclusio.

2. Conclusio.

Probatio.

3. Conclusio.

Documentum

test in cautus causam damni dare: atq; adeo tantum committere peccati quanta fuit cautela negligentia. Vt si quis famulis precipiat vt nudis gladijs quemquam terrefaciât ex quo aliquid læsionis aut incommodi subsequatur. Sed quia scandali meminimus, illud maxime datur ratione personæ maledicentis: prelati enim aut quæuis grauis persona vix sine scâdalo potest male subditis precari. Quod autem filij parentibus aut inferiores superioribus maledicât, id quidem neq; per iocum licet. Est enim non modo scandalum, sed contumeliæ genus: tanta est reuerentia quæ illis debetur. ¶ Contra tertiam demum conclusionem existit argumentum quod personæ priuatæ non liceat optare alicui malum tanquam medium ad assequutionem boni: quoniam quod facere non licet, nemo videtur optare alteri posse: nemini autem priuatæ personæ licet illi qui corruptis est moribus damnum dare vt emendetur: ergo neque illud licet ei optare. Respondetur autem peremptoria præmissa. Nam quauis mihi non liceat malum alteri inferre, quia non sum minister iustitiæ: licet tamen mihi optare vt Dei permisso: penes quem summa potestas est, aut publica auctoritate malū ei obtingat: quo flagello respiciat. Neque verò solum ob spirituale bonum optare vitioso possumus temporale malum, verum & ad cauendum aliud temporale peius. Enim verò optare possumus dilapidatori suorum bonorum temporale aliquod incommodum, ne ludo ac lusibus illa decoquat. Quinetiam & mortē alicui optare possumus, licet nobis constet viam perditionis ingressum ire, vt nostræ reipublice mala caueantur, paxque & tranquillitas contingat. Potest enim quisque Turcæ mortem, & clades omnes imprecari, vt ab eius tyrânide liberemur. Quin vero & Christianis hostibus qui non iniuste persequuntur, quando alia non patuisset via, licitum est id ipsum optare.

Ad primum argumentū Ad primum igitur argumentum respondetur sacris illis testimonijs hoc solum conuinci, qd malū quatenus malū est nemini licet imprecari: ac perinde ad secundum respondetur quod qui malū alteri bono fine & proposito imprecatur, non illi malū simpliciter optat sed bonum. ¶ Ad tertium respondetur, quod diabolum quantum ad eius naturam maledicere non licet: quippe quæ Dei signum est. Tametsi propter eius culpam id licitum sit, secundum illud Iob. 3. Maledicant ei qui maledicunt diei. Sensus autem citatę auctoritatis Eccles. 2. est quod cum impius diabolo propter eius culpam maledicit, seipsum simili ratione

Argumentū contra tertiam conclusionem.

Solutio.

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū

iudicat maledictione dignū. ¶ Ad illud autem postremo argumento inductum respondetur, quod ille Balaam merito renuebat populo Israelitico maledicere: quippe cui constabat eidem populo Deum benedicere. Secut autem res habet de peccatoribus, quorum culpas, licet eorum corda non inspeciamus externis signis atq; documentis perpendimus: & ideo illis possumus in rem suam maledicere.

Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS. II.

Vtrum creaturæ etiam irrationali maledicere liceat.

Superiori articulo quæ de maledictionibus quæ in hominem iactantur definitum est, alterū de irrationali creatura subiungitur. Arguitur enim quod non liceat illam maledicere. Maledictio namq; aut in pœnam licet, aut ad emendam culpam: creatura autem irrationalis neque culpæ est capax, neq; verò pœnæ: imò nihil in creatura irrationali est nisi natura quæ Dei opificiū est, eiusq; instinctu impulsuque agitur: quare qui ei maledicit, in Deum respargit iniuriam. ¶ In contrarium est qd Dominus, vt Matthæ. 20. narratur, ficulneæ maledixit. Et Iob diei natali suo: vt eius habet historia cap. 3.

Argumentū partis negatiuæ.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima quæ cæterarū est fundamentum. Benedictio ac maledictio per se proprie in solam potest conijci rationalem aut intellectualem creaturam. Probatur Benedictio & maledictio in eam tantum rem competit cui bonum ac malum ad felicitatem seu in felicitatem pertinens contingere potest: id autem soli creaturæ spirituali aut homini congruit. Nam brutæ animantes quæ suarum actionum dominium non habent, vt lib. 4. quæst. 1. demonstrabamus: neq; felicitatis capaces sunt proprie aut iustitiæ, neq; in felicitatis & iniuriæ. Cōsistit enim felicitas in assequutione ultimi finis quæ creatura per suas actiones intendit: irrationales autem atq; inanimæ creaturæ nec fines agnoscunt, neq; illud quippiam referunt, neq; ideo ius proprie ad rem aliquam perse habent: sed quicquid sunt, hominis sunt.

1. Conclusio.

Probatio.

¶ Maior autē dubitatio est de priore præmissa. Nam etsi irrationalibus creaturis neq; bonū neque malum accidat ad felicitatem pertinens suam, famescunt tamen, infirmantur, & moriuntur: quæ quidem malapossimus eis imprecari, atque adeo eis maledicere. Ad hoc verum tamen respondetur, bona aut mala quæ per benedi-

Obiecto.

solutio.

nedi-

nedictionem aut maledictionem imprecamur, non esse illius generis quæ merè sunt naturalia & generali Dei cōcurso lignis ac faxis contingit: sed quæ sub speciali prouidētia Dei ad humanā felicitatem referuntur: hoc enim imprecatio optatiui modi designat. ¶ Hinc ergo gradus sit ad conclusionem secundam. Benedicere ac maledicere irrationales creaturas, contingit in ordine ad hominē propter quem creatæ sunt: ita vt earum maledictio aut benedictio in hominē ipsum refundatur. Probatio est, qd earum bonum & malum ad nostram felicitatem & in felicitatem refertur. Tribus autem præcipue modis relatio eiusmodi consideratur. Primo quidem per modum subuentionis, quatenus scilicet eorum seruitio adiumentoque utimur. Et ideo qui agris sterilitatem imprecatur, hominibus faceret iniuriam, quibus arua fructus ferūt: & qui armētis aut pecoribus optaret mortē, dño damnū illud optaret. Quare & in pœnā delictorū nostrorū sterilitates accideret solēt, & iumentorū pestes. Atq; hac ratione Dominus Genes. 3. maledixit, dum ait, Maledicta terra in opere tuo: vt scilicet sudore vultus sui victum queritans pœnas suæ culpe lueret. Et econuerso Deut. 28. eidē benedixit: vbi ait, Benedicta horrea tua, ac subinde maledixit dicens. Maledictum horreum tuum. Secundo modo irrationalis creatura homini per modū significationis inseruit. Qua ratione Dominus maledixit ficulneæ, in significationem Iudaicę sterilitatis. Tertio deniq; modo eadem irrationalis creatura ad nos per modum continentis refertur: vt tempus & locus. Atq; hac ratione Iob maledixit diei natiuitatis suæ. Non quidē malē hominibus precando, vt ille facit qui aeris incrementum in frugum detrimentum desiderat. Peccaret enim tunc: cum tamen Iob. 1. legatur quod in omnibus illis non peccauit. Et cap. 2. commonuit Deus Sathanam ne animā illius tangeret: sed maledixit illi diei propter amorē potius humani generis, ac potissimum Dei. Nempē propter culpā originalem quam sui conceptione cōtraxit: & propter calamitates atq; ærumnas inde humano generi succrescentes. Atq; ad hunc modū reducitur maledictio Davidis. 2. Reg. 1. qua montibus Gelboe malē precatus est: nempē vbi clades Saūlis & populi contingit. ¶ Tertia conclusio. Maledicere autem rebus irrationalibus, imò & dæmonibus, vt supra diximus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. ¶ Quarta demum: Maledicere eisdem secundum se consideratis, otiosum ac vanum est, ac subinde illicitum. Conclusio hæc ex prima manifestē colligitur. ¶ Ex his corda-

1. Conclusio

Ratio conclusionis.

1. Conclusio.

3. Conclusio

4. Conclusio

tissimus quisq; elicere nouerit quousq; liceat tempestates, æruginem, & locustam, aliaq; id genus portēta maledicere. Absit enim tāta rusticorum irrisio, q̄ta fieri inter aliquos rusticos fertur, nēpē qd locusta & bruchus patrone illis ac pcuratore, vt fertur, cōsignatis, in iudiciū eucatur, & cōtestata lite causa vtrinq; agitur, ac demū anathematis censura exterminatur: quæ em̄ res maiori ludibrio digna cōtingere Christianis potest, quā cum eiusmodi portentis ac vermiculis & volucribus quæ merò naturali instinctu aguntur serio res agere? Quod ergo in eiusmodi calamitatibus licet, id tātū est, vt diuinū auxilium aduersus dæmones legitimis exorcismis imploremus, qui in vltionem delictorū nostrorū permitti diuinitus solent eiusmodi incursionibus ac turbationibus non infestare. Atq; hac forte ratione licet terminos benedicere. Quauis hoc nō sit adeo necessariū: sed satis est Deū pro fructuū prosperitate exorare. Benedictio autem cāpanas religionis habet prætextum, sicut benedicuntur calices: quanq̄ in his nō negauerim quin possit nonnunquam superstitionis non nihil cōmisceri. ¶ Argumentorum ergo solutiones per ea quæ dicta sunt liquent:

Rusticorum portentosa superstitio.

Quauis ocurrentibus calamitatibus obuiandum sit.

ARTICVLVS. III.

Vtrum maledictio, peccatū sit genere suo mortale, idemq; detractione peius.

POSTREMO queritur de culpa maledicentium grauitate: videtur enim non esse genere suo mortalis: tum quod August. in homil. de igne Purgatorij inter leues culpas & hanc commemorat: tum quod malefacere peius est quā maledicere: & tamen non quicunq; malefaciens mortaliter delinquit. Quod autē ecōtrario grauius sit peccatū q̄ detrahit, inde primū apparet, qd maledictio genus quoddam blasphemie est, vt habetur in glossa super illud canonicę Iudæ: Quod cum Michael Archangelus cū diabolo disputans altercatur de Moyfi corpore, nō est ausus iudiciū inferre blasphemie: blasphemia autē grauius peccatū est detractione. Adde qd maledicēs suo imperio causa est mali: qui autem detrahit, solum id malum significat quod existit: peius autem est causam esse q̄ signum. ¶ In contrariū autē vtriusq; partis est, qd nihil à regno excludit nisi mortale peccatū: à quo tamē maledictio excludit, secundum illud. 1. ad Corinth. 6. Neq; maledici, neq; rapaces regnū Dei possidebunt. Quod autē nō adq̄

1. Argumentū Augustinū.

Argumentū. 1.

Gg quæ

quet detractionis grauitatem ex eo constat qd maledictio licita esse quadoque potest: detractio vero nunquam.

1. Conclusio Ad quaestionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima: maledictio secundum genus suum peccatum mortale est. Loquimur enim in proposito de maledictione illa que fit intentione mali: nam que bono fit proposito non adducitur in quaestione peccati. Probatur conclusio. Imperare malum alteri infligendum, sicuti & illud cupiui imprecari; aduersum est genere suo charitati: cuius ingenium est bona dilectis optare: occidit ergo hoc vitium maledictis animi. Quo fit vt tanto sit grauius quanto & personam charius amare tenemur: aut malum quod illi optamus, perniciosius est ac nocentius. Vnde Leui. 24. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

Probatio conclusionis.

2. Conclusio

Secunda conclusio. Potest nihilominus contingere vt maledictio sit veniale peccatum, vel propter exilitatem mali quod imprecamur, vel propter defectum deliberationis: nempe vel quod ex leui motu, vel lusu, vel forte ex surreptione verbum ore labitur: verborum enim significatio, atque adeo culpa ex affectu potissimum pensanda est. Ex his id quod art. 3. diximus, apertius fit: nempe maledictionis peccatum multiplicis esse speciei. Est enim de illo ac de odio censendum: vnde si maledictio in genere fiat, nullo in specie explicato malo, vt si quis dicat maledicaris a Deo: tunc committitur generale maledictionis delictum: si vero vt dicebamus, mortem fueris alteri ex animo imprecatus, homicidium mente commisisisti.

Corollarium.

Tertia conclusio. Maledictio que simplex exprimit desiderium, genere suo minoris est culpe quam detrahitio. Probatur ex his que supra dicta sunt. Primum enim detractor, sicuti & contumeliator, malum culpe dispergit obijcit ve aduersus alterum: qui autem simplex est maledictor, non optat alteri nisi malum poenae, puta mortem, aut varias calamitates, aut forte culpam sub ratione poenae: culpa vero grauius malum est ac nocentius quam poena: est ergo hac ratione detrahitio, ac subinde reliqua verborum peccata maledictione grauiora. Secundo & id confirmatur ex proferendi modo. Detrahitio enim & contumelia ac derisio est enun-

3. Conclusio

tiatio assertioque mali: simplex vero maledictio (nil enim modo de imperio loquimur) non est nisi solum desiderium: peior autem est enuntiatio & assertio quam desiderium: nam desideras non statim desiderio tuo causa est mali, sicuti qui enuntiat causa est infamiae: fit ergo vt detrahitio peior sit simplici maledictione. Attamen desiderium internum mali, malitia inficitur sui obiecti. Vnde Chrysostr. super Matthe. Cum dixeris maledicere ei, & domum euerte, & omnia perire fac: nihil ab homicida differs. Quarta conclusio. Maledictio quae per modum imperij fit, cum ratione causa habeat, potest esse detractione grauior: si modo ingentius nocentium inferat, quam sit fame denigratio. Erit autem tunc leuior, dum leuius datum per ipsam detur. Haec autem audienda sunt secundum id quod per se ad rationem horum vitiorum attinet: possunt namque alia considerari accidemia, quibus praedicta vitia vel incrementum accipiant, vel decrementum. Vnus tamen scrupulus reliquus fit circa tertiam conclusionem, quae dictum est simplicem maledictionem eodem esse leuioris culpe quam detractionem quod non est causa mali. Arguitur enim contra. Maledictiones pariterum in filios esse saepe solent efficaces: nam hac ratione sunt extimescende. Deus enim nonnumquam eiusmodi imprecationibus annuit: ac potissimum sanctorum: vt de Helia legimus. 4. Reg. 1. quod ob suam maledictionem ignis de caelo cadens deuorauit unum, ac subinde alterum quinquagenarium. Et de Eliseo, capit. 2. quod cum maledixisset pueris nomine Dei, egressi duo viri de saltu laterauerunt quadraginta duos. Respondet primo quod dictum Diuini Thomae intelligitur de verbis exterioribus: illa enim non sunt perinde causa sicut verba detractionis per quam proditur secretum peccatum alterius. Secundo intelligitur de maledictione quae fit mala intentione: illas enim Deus non eo modo exaudit quo iustas imprecationes pariterum ac sanctorum. Ad primum igitur argumentum iam responsum est. Et ad secundum respondetur, quod glossa illa intelligitur de maledictione qua creatura maledicitur, quatenus creatura est Dei. Et ad postremum, quod concludit maledictionem per modum imperij peiorem esse detractione.

Chrysostr.

4. Conclusio

Scrupulus

Solutio

Ad. 1. argu.

Ad vltimum argumentum.

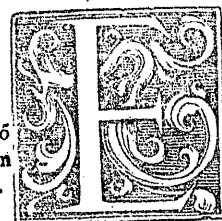
Confirmatio

LIBRI QVINTI ATQVE
admodum Primi Tomi de Iustitia & Iure. F. D. Soto.
FINIS.

FRATRIS DOMINICI
Soto Segouienfis, Theologi, ordinis Praedicatorum,
Caesareae Maiestati a sacris confessionibus,
Salmantini Professoris, De Iustitia & Iure

LIBER SEXTVS.

PROOEMIUM.

DENIQUE destinati operis peruentum nobis est, cuius praecipue gratia de illo coepimus cogitare. Haec inquam vsurarum, contractuum, cambiorumque ac symoniarum sylua in animum potissimum nobis induxit, vt tantam operis molem aggredieremur. Videmus enim instantia tempora huiusmodi iniustitiae auaritiaque portentis vsque adeo scaturire, vt vix reliqua nobis fiet spes veritatem persuadendi. Nauabimus nos tamen pro captu nostro suffragante Dei numine operas nostras: ceterum ipse erit, pectora eorum, quorum interest, tangere, vt secundum veritatem afficiantur ad mores, quorum nimirum gratia, auctore. 2. Ethicorum Aristotele, tractatio omnis moralis philosophiae instituitur. Quod ergo ad seriem dicendi identidem spectemus, in capite superioris libri sic tractationem iniustitiae commutatae partiti sumus, vt (quae Aristoteles. 5. Ethic. cap. 2. diuisio est) in eodem praecedenti libro de iniustitia diceremus, quae ab inuoluntarijs violentisque acceptionibus proficiscitur: in hoc & subsequenti autem subinde alterum iniustitiae membrum explicarem, quae in his pactis atque conuentis versantur quae homines sua sponte faciunt. Hunc ergo Sextum librum de vsuris & contractibus peculiariter expendimus, quae sub titulo de Iustitia & Iure, insignem habet locum. Et quidem sanctus Thomas duas duntaxat de hac re disputauit capitales quaestiones: vnam scilicet de emptione, atque alteram de vsura: in quibus tota contractuum materia virtute continetur. Enimvero (quod ceu basis totius tractatus praenotandum est) omnis iniustitia cuiuscunque contractus ad alterum duorum capitum redu-

citur. Aut enim pretium de re exigitur, quae nullius est pretio ciuili digna: & hoc in temporalibus reducitur ad vsuram: & in spiritualibus ad simoniam. Aut res pretio aestimabilis iniusto, per excessum traditur, per defectum recipitur, & hoc reducitur ad iniustitiam venditionis & emptionis. At vero quia praedictas duntaxat quaestiones duas, eademque breuissimas tractare constituit, illam de emptione alteri de vsura ordine praetulit: eodem quod emptio dignior videtur contractus. Nobis autem qui de omni emptionis specie ceterorumque contractuum natura patientiorem luculentioreque tractatum instituimus, operae pretium est ordinem alterum sequi. Nam cum tota contractuum iniustitia ad vsurae figuram exigenda sit & perpendenda necessum fuit eius naturam in capite statim enucleare, ne filum postea contractuum quaestio haec nobis interromperet. Neque praeterea ratio huius ordinis bona est: vt pote quod a maiori iniquitate exordium sumat. Iniquius enim est pretium inde quare re, vnde nullum debetur, quam vnde iustum debetur, iniustum extorquere.

QUESTIO PRIMA,
De vsura.

Sanct. Thomas. 2. 2. quaestio. 78.

ARTICVLVS. I.

Vtrum vsuraria mutuatio genere suo sit peccatum mortale.

Gg 2 Ad rem

Materia coequentium librorum.

Aristot.

Fundamentum.

nans, quod illa requirat expressum pactum, hæc verò tacitum: nam etiam tacita pactio vsu ram facit exteriorem. Sed quando dico spes intelligitur dum illa est mutuandi causa & intencio, vt nō mutuasses, nisi vt ratioe mutui quippiam tibi lucri accederet. Nam dū ex beneuolentia mihi mutuas, esto inde suboriatu tibi re pensionis spes quam gratuito ratione amicitia factur tibi sum, nulla subinde nascitur mē talis vsura: quia nec alia ratione accipere, vsura est realis. Sed de his artic. proximo redibit fermo.

His de nomine vsuræ prædictis ad quæstio nem duabus conclusionibus respōdetur.

1. Conclusio

Prima. Vsuraria mutuatio, hoc est pretiū vsus mutuatae rei ex pacto suscipere, peccatū est genere suo mortale, iustitiæ commutatiuæ contrarium. Et quidem conclusio nulli non est in confesso: sed tamen quo iure fundamentum habeat, nonnulla est controuersia. Sunt enim (quod Ancharano tribuitur in quadam sua di sputata quæstione) qui negant iure nature ꝑ hibitam esse vsuram: sed aiunt iuri dūtaxat diuino aduersari. Et idē fortē idem author tenuit, quod tractare de vsuris nō pertineat ad Theologos, sed ad Iuriconsultos: quia cernebat pendere naturæ ius, Theologorū esse munus. At negari non potest quin sic de iure diuino, cuius theologi interpretes sunt: Respō dere ergo de iure exteriori deq; foeneratorum pœnis decernere, relinquatur Iuris peritis: vsu rarum autē naturā de suis principijs enucleare Theologorum est. ¶ A diuerticulo autem vt reuertamur, opinio hæc quod vsura nō sit iuri naturali contraria, non solum planē falsa est, verum etiam periculo subdit conclusionis veri tatem, qua asseritur vsuram esse peccatum. Si ius inquam naturale semoueas, tenuissimum conclusionis stabilimentum relinquis. Etenim licet antiqua lege multis locis vituperata iasa mataq; vsura sit, tamen cum etiam illic Iudæis permissa fuerit, quam exercebant cum genti bus, aliunde debent illa præcepta irroborari: nē suspicio oriatur aliquo pacto esse licitam & iustam. Præterea (quod rem vehemēter vrget) tota illa lex, vt ad Hebræos .7. docet Paulus, impleta per Christū est, ac subinde abrogata. Quapropter nullum eius prorsus præceptum vim vllam in lege gratiæ retinet, nisi quæ vel sunt de iure nature, vel præcepta sunt rursus à Christo. Hoc enim sensu, vt dicere sæpe con sueuimus, intelligendum est, moralia præcepta permanisse, videlicet quia vigore iuris nature sustentata sunt, ac perinde in euangelio cōfir mata. Igitur qui negauerit crimen hoc, esse

Aliquorum sententia. Ancharan.

Prima ratio in proxima sententiam.

Secunda.

contra ius naturæ, præcepta de hac re veteris legis eneruat. ¶ Locus autem euangelij Luc. 6. Tertius Mutuum dantes, nihil inde sperantes: ad hoc ipsum propositum adduci consuerissimum, profectō non illam habet energiam, quæ vulgo æstimatur. Quam ob rem D. Thom. sacro rum sensuum oculatissimus perceptor, non modō non vsus est illo loco ad asserendam cō clusionem, verum ex illo quartum argumen tum contra eādem obiecit. Agnoui enim nō esse prohibitionem vsuræ, sed consilium mu tuandi sine spe humanæ compensationis. Et ideo argumentatus est quod cum mutuare ni hil inde sperando, cōsiliū præcisē sit Christi, non sit præceptum, nihil ex mutuo recipere. Tamen si insolutum non reliquerit argumen tum. Et re vera euangelium est patētissimum. Commendat enim illic Christus dilectionem quam non solum amicis, verum & inimicis de bemus. Admonetque subinde nē ob fauorem humanum & gratiam quam homines repen dūt, charitatis beneficia præstemus: sed solum diuinam intuentes mercedem. Et ideo ait, si be nefeceritis his qui vobis benefaciunt, quæ vo bis est gratia. Si quidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus spe ratis recipere, quæ gratia est vobis? Nam & peccatores peccatoribus foenerantur, vt reci piant æqualia, si loqueretur de vsura, non dixit set æqualia: quia non est in more vt foenebre lucrum sit sorti æquale: sed dixit æqualia, hoc est, paria bona, gratuito refusa. Idem ergo est quod subdit: Veruntamen diligite inimicos vestros, benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: id est nullam ab hominibus gratiā, sed à Deo: Quare subdit: Et erit merces vestra multa, & eritis filij altissimi. Quare inepta glos sa est, quod prius membrum sit consilium, posterius verò præceptum. Neque sanctus Thom. in prima solutione illius quarti argu menti, dum dixit quod mutuum dare est con silium, & indelucrum non petere, est præcep tum: voluit illum sensum secundi membri extare in euangelio: sed quod est lux iustitiæ, non expectare lucrum. Quare sensum legiti mum statim subdit, scilicet quod illic non sit mentio de spe vsurarij lucri, sed de quacunque quæ in homine ponitur. Nulla enim illic edici tur prohibitio iniustitiæ vsurarum, sed com mendatio sit misericordiæ mutui, quæ proter solum Deum est erga proximos declaranda.

¶ Sed rogas, quomodo ergo ait Alexander Tertius in conci. Late. capit. super eo. de vsur. quod vsurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestatur. Respōdetur quod in veteri

Obiectio prima. Dilutio plaza

Obiectio. 2. Urbanus. 3.

Responsio.

Ratio conclusio nis.

plana sunt testimonia, in nouo verò illud abū de interdictum Decalogi. Non furtum facies: illam prohibet. Ais verò rursus: Urbanus tertius cap. cōsultit. eo. titu. citat eundem locum, Date mutuum, nihil inde sperantes, ad confir mandam vsurarum prohibitionem. Respon detur quod Papa non, vbicunq; citat testimo nia sacrae paginae in aliquo sensu, intēdit cano nizare eundem sensum tanquam de fide: sed ci tat quandoq; illud secundum Doctorū opiniō nem. Præterea illa euangelica sententia submi nistrat vim argumento per locum à maiori. Nempē q; si Christus consuluit vt neq; gratui tum donū speremus ab hominibus, quod licite possunt rependere, à fortiori consequitur neq; expectandum esse pretium vsus, quod iustitia vetat. ¶ Deducitur ergo conclusio ex visceribus naturalis iuris hoc pacto. Rerum duæ sunt differētiæ. Quædam scilicet quarum vsus est ipsarum rerum consumptio: vt cibus & potus. Quæ utiq; rationē in his non habet seorsum computari vsus à re ipsa. Et est notan dum verbum sancti Thomæ ad repellendum quorundam argutiam. Arguunt siquidem in contrarium. Cum vsus rei sit actio seu passio eius, res autem substantia, natura differunt, si cut res duorum prædicamentorum. His autē respondetur quod S. Tho. nil de distinctione meminit quantum ad rerum naturas. Et ideo cautus non dixit, vsus non differt à re: sed, non est seorsum cōputandus, scilicet pretio distin cto, quantum ad humanum vsum. Et hæc est causa quare istarum rerum per mutuū trāsfer tur dominiū. Nam si illud non transferas: nul lum concedis vsum propriū panis, qui est edi. Atqui hac de causa, vt habetur Institut. de vsu fruct. §. cōstituitur. & ff. de usufructu earū rer. quæ vsu consum. l. 2. quando legatur vsufructus talium rerum, legatur & ipsarū dominiū. Nisi q; legatarius tenetur cautionem præstare, post restituendi: vt sit quædam effigies mutui. Aliæ verò sunt res quarum vsus ab ipsis distin guit: vt sunt fundus, domus, equus, vestis, &c. Possumus enim illis vt salua earum substantia. Quauis vestis lōgo vsu atteratur: quia suapte natura est consumptibilis, sicuti mixta vniuer sa. Et ideo talium rerum potest locari vsus re tento dominio. Et vice versa trāsferri dominiū retento vsu. Res ergo prioris ordinis sunt quæ mutuo dantur, atq; ideo inde elicitur conclu sionis ratio sub hac forma. Siue eadem res bis vendat, siue id vēdat quod per se nullus est pretij, vtroq; modo cōtra naturā rationē iu stitiæ cōmutatiuæ delinquit: trāsferre autē do miniū huiusmodi rerū sic vt rei pretio alterum

pro eius vsu accumulatur, vel est bis vendere idem corpus: vel vsum, qui præter rem nullus est pretij, vendere nouo pretio: ergo vsuraria mutuatio est peccatū cōtra naturā. In número aut talium rerum potissimum cōsetur pecunia: q; quæ vt. Ethic. author est Arist. ad vsum permutandi res fuit inuenta. Et per hoc soluitur argumētum quod fieri hoc pacto consequit. Mutuator pro illo beneficio dignus est cui mutuatarius par referat: ergo potest illud in pactū ducere. Enimvero pro beneficio mutua di (vt ait S. Tho. in solutione quinti argumēt) de iustitia quidē nō mihi plus debet q; ego do centū verò aurei quos tibi mutuo: nil amplius valēt q; centū. Quare si amplius exigo, rem quodamodō vēdo plus iusto. Quandoquidem vsus rei nō valet nisi quantum res ipsa, quæ vsu cōsumitur. Ex honestate autē debes mihi bene ficiū, sed tamē gratis. Et ideo obligare te si illud est æstimabile pecunia, iniustitia est. Quod si instatius vrgeas: Sciēt, & volēt nō fit iniuria: mutuatarius sua sponte se vult obligare: nullā ergo præfert effigie furti, aut rapinæ. Respōdet ad septimum S. Thom. q; mutuatarius non sua sponte, sed necessitate compulsus se nexu illo implicat: sicut si necessitate etiā cōpulsus cogere tur rem plus iusto emere. Sed quid si non ob necessitatē, sed propter voluntatē quis mutuū petat: respōdetur q; necessitas intelligēda est hoc modo, q; quomodo cunq; mutuū petatur non possit obtineri nisi soluat vsura. ¶ Ex hac cōclusionē fit vsurariā nequitia, vt supra diximus, præcepto illo Decalogi esse ꝑ hibitam: Nō furtum facies: Vnde Ambrosius. 1. 4. q. 4. Si quis, inquit, vsurā accipit, rapinam facit vita nō viuet. Quin verò Augustinus ca none proximo, Quid dicam. cum homicidio cōfert. Ait enim an crudelior est qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, q; qui trucidat pauperē foenore? Nam inopi substantiā corrodere, truci dare est. Et in fine. 2. libr. officio: introducit Catonē Cicero, qui interrogatus quid esset foenerari, respondit hominem occidere. Testimo nia ergo veteris legis frequentissima: vt pote Exod. 22. Leuit. 25. Deuteronom. 23. Ezechi. 18. & Psalmorum alia, quibus pestis hæc atq; humanæ societatis exitium, identidem con demnatur, iuris huius naturalis explicatoria sunt. Vsq; adeo vt vbi regius Psaltes benefi cia quæ nobis Messias præstiturus erat, exag gerate constituit, vnā composuit vsuras & ini quitates, à quibus nos esset liberaturus. Ex vsu ris enim inquit, & iniquitate redimet animas eorum. ¶ Quod si demum addubites quo gra du certum sit vsurariam mutationem esse:

Aristot.

Cicero.

peccatum. Respondetur, esse catholicam fidem...

2. Conclusio. Secunda conclusio qua prioris appendix est...

Vfurarum licitum obnoxium est restitutioni...

Ad 1. argu.

Respondeo tria argumeta in capite questio...

Ad 2. argu.

In secundo argumento illius difficultatis exp...

S. Thomas Alex. 2. 2. 8. art. 1. Et Alexander de Hales...

Conradus.

Vfura nunquam fuit licita.

Et primo suus loquendi modus, quo aiunt...

quid sit preceptum naturale, vel quid sit dispensare...

Quorundam assertio.

Ambrosius.

Deus non dispensat in vfuris.

Reprobatur altera assertio Conrad.

1. Argumet.

Secundum.

modicam homonymiam & æquiocationem in eodem verbo scripturæ admittere...

Tertia ratio.

Quarta ratio.

Postrema.

Eusebius.

Iosephus.

legis interpretem. Cuius etiā signum est quod cum crebro in lege inculcata fuerit prohibito...

ms. S. Tho.

Augustinus.

Explicatur locus ex Ambrosio, citatus.

dem prouincia dicimus, fallerēt quidem si pecunia traduceretur ab vna prouincia in aliam. Ducatus, exempli gratia, in Hispania que auri abundantior est, minori argento penditur q̄ in Anglia, vbi maior est argēti copia. Ob idq; vnde hīc argentea regalia plus valēt quam illic. De hoc ergo reponenda est disputatio vsque ad proximum librum, vbi de cābijs disserēdum nobis est.

Restat ergo vt ad argumenta respōdeamus quæ tantum nos duo proposuimus. Primum enim sanct. Thom. de lucro cessante statim articulo proximo enucleandum est. Secū dum verò idem fermē est quod præcedenti articulo, quinto loco fecerat, atq; illic ideo solutū reliquimus. Est enim ei iūm odi. Mutuatari⁹ tenetur ex honestate beneficiū compensare, ergo potest ad illud beneficiū ratione mutui ciuilitate obligari. Iā enim supra negata est consequentia. Nam iustitiæ legi illa rep̄satio satisfacit: qua tantum tibi redditur quantum mutua sti: alia autē honestatis, libera esse debet: sicut tu liberē mutuasti.

Ad. 1. argu. ¶ Ad quartū ergo, quod nos primū fecimus nē p̄ an liceat ratione mutui obligare mutuatarīū ad iterū mutuādū, respōdet Ange. assertoriē. Ratio sua est eadē que paulō superius allata est. Nē p̄ in tali cōtractu nullū mutuatario datur dānū: At verò iā ibidē mōstrauimus fallacem esse rationem. Nam licet beneficium mutuari, officiū sit liberalitatis & misericordie, tamen obligatio est æstimabilis pecunia. Ob idque perfectē Diuus Thomas negat esse licitum. ¶ At verò vtrum mutuare hoc pactoliceat, vt in præsenti tu mihi aliam rem mutues. Scilicet mutuo tibi frumentum vt mutues mihi vinum? Nam ex dictis S. Tho. apparet licentia hęc colligi, vbi ait: licet simul mutuanti vnū aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum, cum tamen discrepantia deprehendi vix queat: quod cum non te possim ligare vt eras mutues, possim te obligare vt statim mutues. Neque respōsio solida est, si dicas mutuationem de præsentī non esse æstimabilem pecunia: nam etsi hoc verum sit, tamen obligatio est æstimabilis. Respondetur ergo quod ne que. S. Tho. dicit quod potest intercedere obligatio in præsentī: vt scilicet petenti ex te mutuo, non aliter concedas, quam ciuilitate obligādo vt statim mutuet. Sed supponit, vt res habet q̄ mutuationes de præsentī gratuito fiunt. Vt mutua tu mihi, & ego tibi. Et ideo simplici ter ait quod licet mutuum recipere. ¶ Quapro

Dubium.

Solutio. D. Thomas

pter placet mihi appēdix illa Caietani hoc loco: nē p̄ quod liceat fideiussori pretium recipere, vt fideiubeat. Quoniā illa obligatio que se stringit tuo nomine soluere, æstimabilis est pecunia, ac subinde vendibilis. Quod si contrariū insurgas fideiussio est quædam species mutui: sed si fideiussor mutuet amico pecuniā, non posset pretium recipere: ergo neque inde quod pro eo fideiubet. Negatur tamen prior præmissa. Alia enim res est fideiubere pro te, quam mutuari tibi. Ex quo rursus inferitur q̄ posset quis vt se obligaret paratum esse ciuibus mutuari quoties egerent, stipendium recipere: hoc enim non est pro mutuo, sed pro obligatione. Ac demum ex his colligitur quod non mihi licet mutui te nodo colligare, vt pro me fideiubeas. Quintum D. Thomę argumentum materiam inducit contractus societatis: de qua nos infra longam disserturi sumus quæstionem.

¶ Ad sextū ergo quod nos secūdo loco posuimus de pignoris fructu respōdetur planiter, q̄ quando pignus est fructuosum, cōputandi sunt eius fructus in sortem. Aliās idē reciperētur in pretium mutui, vnde vsuræ labes contraheretur. Cautio est vtriusq; iuris: vt extra, de vsur. cap. 1. & 2. & C. de distract. pigno. l. 1. ¶ Exurgit autem duplex difficultas ex eodē iure. Prima nascitur ex cap. conquestus. eo. vbi postquam præcipitur vt fructus pignoris ducantur in sortem, additur, Nisi terra ipsa de feudo sit monasterij vestri. Nē p̄ quod si ecclesia fundus aliquos in feudum seu in emphyteusim alii cui tradidit, & postea feudatarius eidē ecclesię eosdē impignorat fundos, ecclesiā potest recipere fructus non computando in sortem mutuatæ pecuniæ. Idem habetur extra: de feud. cap. 1. Et tamen esse apparet manifestariæ vsuræ scelus. Sunt ergo qui non aliter hoc putant defendi posse, quam quod in vtilitatem ecclesię permissum est. Verum tamen solutio hæc non satisfacit. Nam ecclesiæ mos & consuetudo est potius non exigere vsuras: neque vnde licitè posset: vt patet in ca. fraternitas. 1. 2. q. 2. Et ideo alia nequit reddi ratio quam quod hæc est natia feudorum conditio, vt quoties redierint ad verum dominum: redeant cum fructibus: sed tamen feudatarius absoluitur à solutione feudi: vt eod. cap. 1. de feud. habetur. Verū est tamen æquitati apparere confine, vt si feudatarius, quia meliorem reddidit fundū, plures colligebat fructus quam solus, ille excessus semper obueneret ei, quanuis eum impignorasset. Attamē quia exoneratur illo onere excolēdi deinceps fundū, & meliorem reddēdi, etiam illo

Ad. 1. argu.

1. Difficultas de fructibus pignoris.

Solutio. Feudorum conditio.

illo excessu priuatur. ¶ Grauius tamen oboritur dubium ex capit. salubriter. de vsur. vbi habetur, q̄ si fover tradidit genero pignus dotis fructuosum, iustè idē gener vsufruitur pignore, dum sibi dos non soluitur: neq; fructus illos cogitur ducere in sortem. Idem permittit ius ciuile. l. Pater. ff. de doli mali & met. excep.

Panormita. Adrianus. Argumentū Adriani.

¶ Et quidem de cōclusionē nemo ambigit: sed tamen de ratione est dubium. Aiunt enim Panorm. & cæteri super dict. cap. salubriter. rationem sumi ex sustentatione onerum matrimonij. Sed est Adrian. in. q. de vsura, cui causa hæc non probatur. Argumentum eius est, quod in alijs quoque contractibus contingit, vt qui pignus recipit teneatur aliqua onera sustinere: & tamē non ideo potest percipere fructus extra sortem, vt si vendas annuam pensionem pretio mille ducatorum pro quo recipis pignus, teneris illa onera soluendi pensionem sustinere: & nihilominus debes fructus pignoris in pretiū numerare. Itē qui stipendio regis viuunt, tenentur alere familiam: & tamen si pignus stipendij acciperet, tenetur fructus recipere in pretiū: ergo ratio illa nulla est. Hinc ergo colligit Adrian. quod non potest gener recipere illos fructus extra sortē nisi ratione interesse, putā lucri cessantis. Et miror ita alios esse hoc argumento deuinctos vt dicant hæc esse Theologorum opinionem: cum tamen nullus præter Adrian. extiterit qui hoc somniet. Enimvero quod propter onera matrimonij illi fructus percipiuntur, non solum doctorum opinio est, sed expressa iuris sententia. Hanc enim rationē subdit præfatum cap. dicens. Cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij supportanda. Atque idē colligitur ex allegata. l. Pater. Quis ergo Theologorum id audeat negare? ¶ Præterea causa illa lucri cessantis communis est in alijs etiam cōtractibus. & tamē leges aliquid peculiare tribuunt genero in fauorem matrimonij. Adde quod si illa esset tantum causa, locum nō haberet nisi vbi gener esset mercator, qui negotiatione deberet tractare pecuniam. Nam qui illam non habet negotiationi expositam, agere de lucro cessante nō potest: & tamen generi in vniuersum indultum est priuilegium hoc. Istæ rationes adeo remordent eosdem authores vt illic non persistant, sed dicant esse donationem foveri. Hoc tamen responsum nullum habet fulcimentum: Nam papa cum interrogatus fuerit de iure, nihil respondit de donatione, sed quid ius ratioq; iubeat. ¶ Igitur Adrian. & qui eum sequuntur ideo seducti sunt, quod nullatenus intellexerunt quidnam esset onera matri-

Deceptio Adriani & complicitum

monij sustinere. Haud enim hoc, vt ipsi putāt, id simpliciter est, quod vxorē familiāq; alere, vt in alijs oneribus vsu venit: sed est eadē alere referuata semper dote. Tenetur enim semper maritus vxori de integra dote: & quia præter dotem debet illam alere, etiam si non sit negotiator, recipit iure fructus pignoris, dum soluat dos: quia præsumitur quod aliquid illa dote emeret, vnde, illa salua, vxorium onus ferret. Et ideo lex illa. Pater. docet quod quando pater alit filiam non potest gener recipere fructus pignoris. ¶ Sed quid si gener liberē concessit terminum solutionis foveri? Respondeo quod si id concessit suscepto fructifero pignore, censendus est intellexisse secūdum ius: ideo que potest percipere fructus extra sortem. Nisi contrarium liberē expressisset. Nam cū posset quisque indotatam sibi desponsare, potest & fructus remittere pignoris. Quo fit vt Almain. 4. senten. distin. 15. q. 2. immeritò remordeat iuriconsultos: dicens quod quando fover non est in mora soluendi, non licet genero recipere fructus pignoris ultra sortem. Imò ipse nō penitus radicem iuris penetrauit, quod potest illos etiam tunc suscipere.

Sententia authoris

Scrupulus. Solutio.

Almain.

Panormita.

¶ Atq; hinc planè fit, q̄ Panorm. eodem cap. salubriter. scite vt arbitror colligit, posse generū nō solum fructuosum pignus, verum & certam pensionem quotannis recipere: cum dos non soluitur. Illud enim non recipit ratione expectatæ solutionis, sed quia dote salua, tenetur familiæ providere. Neque argumentum quorūdā contrarium tenentium vilius est momenti: scilicet quod Papa non respondet nisi de fructibus pignoris. Nam ex eodem responso colligitur quod potest alia via recipere vnde vxoriosumptus faciat. Syluest. autem moderatur sic sententiam vt non possit gener plures fructus suscipere pignoris quam quibus sufficiat onera supportare. Et arbitror conditionem non longè à veritate aberrare. Etenim quod alij dicūt, scilicet tantum posse recipere quantum lucri cessat: inde refellitur, quod (vt probatum est) non recipit ratione lucri cessantis. ¶ Atqui ex eadem radice soluitur alia quæstio, si interroges vtrum defuncto marito possit etiam vidua recipere fructus pignoris vel alia alimenta, seu à patre, qui nondū soluit dotem seu à mariti hæredibus, si soluta fuerat. Apparet enim inde nō licere q̄ dissoluto matrimonio vidua nō sic perfert matrimonij sumptus vt debeat seruare dotem: & ideo potest mutuū suscipere ex illa parte soluendum. Nihilominus respōdetur, absque dubio seu pater debeat seu coniugis hæres, alteruter tenetur, vel dotē soluere, vel illā se

Syluestri moderatio.

Quæstio altera.

Ratio dubitandi.

Hh cundū

ARTICVLVS. III.

Vtrum ratione damni emergentis aut lucri cessantis liceat mutuatori quippiam ultra sortem recipere.

IN contractu mutuacionis frequens habetur ratio damni emergentis & lucri cessantis. Et ideo queritur an horum ratione liceat mutuatori quippiam super sortem accipere. Et arguitur a parte negatiua. Si hoc esset licitum, sequeretur quod nullum esset vfure vitium, eiusmodi lucrum in pactum ducere: consequens tamen est falsum: quia cum mutuatio opus sit charitatis, gratis debet fieri: ideo que dum suapte sponte suam quis pecuniam mutat, debet eam subinde gratis a lucro diuellere. Alio qui non mutat, postquam non cogitur. Secundo arguitur ex verbo sancti Thomae, quaest. 78. artic. 2. Id quod nondum quis habet, vendere non potest: mutuator non habet lucrum: imo multis periculum est periculis, quibus impediri potest, ergo pro illo nihil certi valet in pactum ducere. Tertio: si de lucro cessante posset mercator statim cum mutuatario conuenire, patetissima aperiretur via palliandis vfuris. Haud ergo licet talem concedere licentiam. In contraarium tamen est quod nemo tenetur ob praestitum beneficiu sibi in commodare: contingit autem saepe vt cuiusdam causa mutui & damnum accidat, & cesset lucrum: ergo licite potest tunc incolumen se, indēnemque seruare.

Questio haec & inter doctores cōtrouersa est, & inter mercatores periculosa. Habet autem certi compertiq; quicquā, atq; aliam partem dubiam. Ad eius ergo intellectum praenoscenda est terminorū significatio. Damnum quippe emergens est detrimentum quod mutuator causa solius mutuacionis patitur: vt si ruinosas edes reficere parabat, aut annonam in estate in totum annum emere: & amicus precibus improbis mutatam ab illo pecuniam, quia ipse forte grauius indiget, euellit: & idem tunc mutuator eum damni cōmone facit sui: si postea domus sine alia eius negligentia corrui: vel frumentum cogitur carius postmodū emere, vel per vfuras pecunias recipere, quibus alia sua debita soluat, illud dicitur damnum emergens. Lucrum verò cessans est si mercator pecuniam negotiationi expositā, precibus etiam victus mutat: vel, quo citra dubium loquamur, ab inuito extorquetur, vel

1. Argumēt. partis negatiuae.

Argumēt. D. Thomae

Argumēt. 3.

Damnum emergens.

Quid lucrum cessans.

stato

stato tempore non soluitur, lucrum quod augere potuerat cessat. Respondetur ergo ad quaestionem quinque conclusionibus: ab his quae certiores sunt initio sumpto. Prima. Quando mutuatori inuito, videlicet contra suam voluntatem vel danum emergit, vel lucrum cessat, iuste & absque vllō vfuræ periculo illud potest exigere. Memento lucrum tunc duntaxat cessare, quando pecunia erat mercatoris negotiationi dedicata. Et ratio est patētissima: quia quando quis inuitus est, vim patitur, ac perinde quasi rapinae iniuriari. Atq; huc pertinet. I. Cum quidam. ff. de vfur. vbi ait Iureconsult. vfuræ nō propter lucrum petentium, sed propter moram non soluentium infliguntur. Et. l. 1. habetur quod si socius cōmunem pecuniam in proprios vsus conuertit, teneatur socio vsu ras praestare. Et. C. eodem. l. vfuras. cogitur emptor qui in solutionis mora est vfuras in super soluere venditori. Conclusio ergo in dubium venire non potest. Sed vtrum statim ab initio posset sic licite inter ambos conuenire, vt si non solueris stato die, teneberis deinceps certum nummum vfurarum soluere. Respondentem in primis quod nomine poenae proculdubio potest. Nam cum mutuatarius teneatur in tempore soluere, iam inde mutuator inuitus caret suis nummis. Et ideo rigore iustae multae potest illum cogere, sicuti & iudex eum cogeret. At verò an idē liceat ratione cessantis lucri, & si aliquantulo sit maius dubium, tamen neque negandū est licere: dum tamen in fraudem cōtegendæ vfuræ id nē fiat. Nempē si mutuator verē est mercator negotiatione victitās. Quoniam potest bona fide mutuaere vsque ad certum diem, ad monitumque; ex tunc mutuatariū habere, quod deinde suum non est propositū mutuaere, sed quod deinceps inuitus a suis negotijs cohibetur. Secunda conclusio. Si quis habet pecuniam negotiationi mancipatā quomodo cūque inuitus cogatur illam mutuaere, non solum damnum emergens, verum & lucrum cessans potest iuste vltra sortem repetere. Dico inuitus: quia ei, vel aliqua vis infertur vel tenditur fraus. Exempla. Vt si quis mercatori mortem aut incommodum aliud comminetur nisi sibi mutuet: vel si vasallus prudenter grauiusque metueret, nisi domino suo mutuum daret diu exatum iri ab illo & molestias perpeffurum. Haec enim est quaedam violentiae species. Aut si fortē rex ingruente bello indigeret a mercatoribus pecunias mutuari: quae vtique ratione posset illos compellere: illiq; tenerentur parere. In hisce inquam atque id genus accidentibus planum est mutuatariū pro-

1. Conclusio

Ratio conclusionis.

Dubitatio.

Solutio.

1. Conclusio

pter tales coactiones se posse indemnem seruare. Atqui huic assertioni patrocinatur Pontificium ius, extra, de fideius. cap. peruenit. & cap. constitutus. quibus iubetur quod si fideiusor nomine illius pro quo fideiusit soluit, dispendiumque aliud fecit, aut damnum accepit, tunc ille cuius gratia soluit, restituat eum in suū ius, reddatque ipsum prorsus indemnem, ab omni que immunem iactura. Verum tamen quo ad rem descendamus, ibi latet quaestiois neruus, vbi mutuator nullam speciem vis aut fraudis patitur, sed rogatus suapte sponte mutat. De hoc igitur adhibetur conclusio tertia, paulo minoris certitudinis quam superiores. Ille qui rogatus mutat, potest praesumum formidatum ve damnum emergens in pactum mutui ducere. Videlicet si domus ruinam timet, aut annonae caritatem, quam modo emerē impeditur, aut si vfuras postmodum soluere cogitur pro aere alieno in quo, vt mutuet, manet. Conclusio est sancti Thomae. 2. 2. quaest. 88. artic. 2. alterique similis quam praecedenti quaestione de veditore asseuerat, qui rei pretio apponere damnum potest quod vendendo incurrit. Ob idque simili ratione probatur. Damnum enim quod talis mutuator patitur, sua interest: quod ideo ratione mutui accipere nō tenetur: atq; ideo potest de sua incolumitate pacisci. Moderati autem consulto sumus conclusionem veluti de venditione dicturi sumus. Nēpe quod rogatus mutuet, mutuatariūque; admoneat. Nam si vltro neus tacitusque; mutat, si bi imputandum est damnum: quoniam si aliter rem sciret, nollet forte sub illa conditione mutuum accipere. Atque hinc sequitur quod si damnum non fuit praesumum, neque timebatur, sed post forte superuenit, non tenetur mutuatarius de illo: vt potest, qui reddere non cogitauit nisi simplex mutuum. Et per haec intelligitur id quod diximus, rogatus: nihil enim aliud significauimus quam quod mutuatarius sciens & prudens tanquam rem sibi commendam mutuari ab altero velit cum illo damno. Nam si ex re sua non esset, neutiquam illud acciperet. Quo fit vt etiam si quid damnum passurus est alteri ex charitate tanquam amico offerat conditionem, non ideo fit inhabilis vt damnum emergens recipiat. Hoc dixerim, quia rogari vel offerre, vt statim dicturi sumus, per se nihil facit neque; tollit rationis vfuræ. Haecenus plana sunt omnia. Totum ergo quaestiois pondus huc inclinatur, vtrum pariter possit lucrum cessans ab eodem mutuacionis articulo recipi vltra sortem. Ad cuius examen praefigere operae pretium est distinctionem hanc: Bifariam

3. Conclusio

S. Thomae

Quaestiois difficultas.

Distinctio.

Hh 2 riam

Dubium.

Ratio haeifandi.

Responsio.

Ad argumēt. facta.

riam potest existimari pecunia: vno modo absolute secundum eius communem usum. Et de hoc omnes consentiunt, nemini fas esse ultra fortem aliquid recipere ratione mutui. Cuius rei exemplum in vniuersis, qui negotiationi non vacat late patet. Nam hic est usus qui seorsum non venit computandus. Altero vero modo consideratur ut negotiationis industria subest: nempe quia possessor illam habet negotiationi expositam. Et de hac pecunia ait Conrad. eoq; multi posteriores statim posse mercatorem pacisci ut lucrum cessans ad sortem sibi accumuletur: etiam si non sit inuitus, sed rogatus mutuet. Nihilominus statuo egomet mihi hanc quartam conclusionem. Quod hoc modo possit lucrum cessans in pactum duci non est adeo certum ut patroni assertionis huius arbitrantur: sed est tum minus probabile, tum quam plurimis vsurarum periculis expositum. Et quidem quod non sit vsq; adeo certum, multis rationibus comprobatur. Primum nullam iuris aut canonici, aut ciuilibus legibus inuenias, que hoc permittat: quod certe non est infimum argumentum. Nam cum tam frequentes extant que vsuras ratione morae pendiiubeant: videlicet dum mutuator, vel cuius creditor inuitus re sua caret: si spontanea haec lucri cessantis pactio tam plane licita esset, non defuisset lex que id insinuaret. Mox si priscos doctores confulas, Diuus Thomas id negat, consulto dignoscens inter damnatum emergens & lucrum cessans. Nempe quod illud licet in conuentione ponere, hoc vero minime. Cuius sententiae accedit Scotus in 4. distin. 15. q. 2. & Durand. in 3. Senten. dist. 17. q. 2. & inter iuriscōsultos illustres Innocen. sup. capit. Naviganti. de vsur. Imò inter antiquos grauesque seu iuris seu Theologiae doctores neminem inuenias, qui explicitis verbis id astruat, nisi ratione morae aut alius culpae debitoris. Qui autem eam affirmant, sunt Conrad. recens auctor, quaestio. 30. eandemq; cum formidine & timore septem conditionibus circumspiciens. Post vero Syluest. verb. vsura, pri. §. 19. & Caietan. super. S. Tho. 2. 2. q. 78. & in sua Summa affirmatiue eandem defensant. Atq; Adria. in. q. de vsura: licet fateatur (ut suo verbo vtat) esse opinionem modernorum. ¶ Quod si ratione agamus, vna est quae vehementer apud me aduersus hanc opinionem depugnat. Lucrum cessare, ut nomen sonat, est hominem a lucro cohiberi: nemo autem cohibetur nisi sua impediatur voluntas: inuoluntarium vero, doctore. 3. Ethicor. Arist. sola vis, metusue, aut ignorantia facit: ergo vbi nullum istorum intercedit, non proprie censetur

Opinio Cōradi.

3. Cōclusio

1. ratio pro cōclusionē.

2. ratio. D. Thom.

Scotus. Durandus. Innocen.

Conrad.

Syluest. Caietan.

Adrianus.

Ratio potissima praeter cōclusionis.

Aristot.

cessare lucrum. Certè est res creditu difficilis: quod si mercator qui negotiationi expositam habet pecuniam offert illam mutuo, non potest recipere lucrum cessans: & tamen per hoc solum quod alter leuissimo verbo mutuum idem ab eodem petat, possit idem lucrum in pactum ducere: cum nihilominus spontaneus faciat rogatus, si alterum praueiret. ¶ Atqui per hanc rationem, omnes aliorum labefactantur. Primum enim patens est discrimen inter damnatum emergens & lucrum cessans: nam illud non pendet ex industria, sed est mera passio, à qua idcirco ex quoque incolumen seruare potest: hoc autem pendet ex industria, à qua qui si sua sponte suam abstrahit pecuniam, non est quod impediatur. ¶ Arguunt praeterea sic. Post moram licet recipere lucrum cessans: sed pecunia negotiationi exposita, tantae utilitatis erat ante illam moram: ergo poterat idem lucrum absque mora peti. Sed vides argumentum extra chorum saltare. Haud enim negamus illam pecuniam tantum valere ante, quantum post moram: sed tamen antea non impeditur, sicut postea. Nam illa iniuria quae fit post moram dimouet voluntatem inuiti mercatoris à sua negotiatione: & ideo debetur ei lucrum. Quando vero sponte mutuat, non proprie impeditur. Atque hanc differentiam optime perspexit. D. Tho. quippe qui. 2. 2. q. 62. ar. 4. in solutione ad secundum, fatetur quod qui pecuniam creditoris ultra terminum praefixum detinet, quia eum damnificat, tenetur ei refundere etiam lucrum. Ex quo male infert ibidem Caietan. eandem esse rationem vim ante moram. Nam quantum ad lucrum cessans non censet Diuus Tho. creditoris damnificari, nisi dum inuitus impeditur: quando quidem postmodum. q. 78. negat ante moram idem lucrum licere recipi. ¶ Et per hoc aperitur fallacia alius istorum argumenti. Huius scilicet: Qui mercenarium à suis operis impediret, teneretur illi refundere lucrum cessans: ergo negotiatori mutuanti. Negatur enim consequentia. Imò contrarium per hoc conuincitur. Si enim vi aut fraude illum impediatur, teneris quidem: si autem tuis solis precibus ductus vult amore tui cessare, nihil ei debes. Et simile nos dicimus in proposito. Si autem conuentione facta ob pretium ille cessat, nullum ad propositum affert exemplum. Atqui & in huius discriminis ignoratio ne latet deceptio. Opera enim mercenarij naturae sua locabiles pretio sunt & conducibiles: pecunia vero minime. Nam si aliquid plus valet: non à se habet, sed duntaxat ex adiuncta possessoris industria: ob idque quando sua sponte mutuat, liberè nudat illam tali valore. ¶ Quapropter

Primum argumentum contrariae opinionis.

Solutio.

Caietan.

2. argument.

Solutio.

Argument. 3.

Solutio.

Argument. 4.

Solutio.

Opinio Cōradi non nihil continet periculi.

propter neque est simile de illo qui impeditur ne beneficium assequatur, cui restitutio debetur. Nam ille inuitus non assequitur. Neque rursum est par ratio de instrumentis. Arguunt enim: Opifex potest instrumenta suae artis pretio locare: sed pecuniae sunt etiam instrumenta negotiatoris ad lucrum: ergo potest illas locare. Est namque latissimum interuallum quod vsus instrumentorum, quia non consumuntur vsu, seorsum est dignus pretio, sicut vsus equi, & domus: quae idcirco locabilia sunt. Vsus autem pecuniae per se non est ad illum vsum locabilis, quo consumitur, sed totus valor de tua nascitur industria, quem ideo recipere nequis nisi quando impeditur: impeditur autem solum quando inuitus cessas. Aristot. namque diuitias per se vocat felicitatis instrumenta: scilicet ut liberalitatis virtus vsum habeat: non tamen quod sint sicuti aliarum artium instrumenta. ¶ Ac perinde patebit dissimilitudo de fato aruo. Arguit siquidem praeterea quod sicut frumenti modius per se non valet nisi modium: seminati vero atque herbescentis pluri, propter potentiam aestimatur: ideoque non solum quando per vim ab aliquo pessundatur, verum & ex conuentione potest vendi quantum valet cum illa potentia: sic utique negotiator, aiunt, potest cum illa potentia mutuare pecuniam. Porro autem à venditione ad mutuum, nulla fit solida consequentia. Nam res vendibilis suapte natura valet pretium: mutuum autem gratis fieri debet: nam, ut identidem hoc dicamus industria mercatoris non impeditur nisi quando eius voluntati seu per vim seu per fraudem obstititur. Quare nec argumentum de iactu retis, qui. l. si iactu, ff. de acti. emp. & vendi. declaratur esse vendibilis in spe, ad praesens propositum refert. Est enim res illa per se vendibilis. Hoc enim solum concluderet quod postquam mercator iam emit merces, quas ad nundinas misit, posset lucrum vendere, quod est in spe. Est enim tunc sicut fatus ager: & ideo illud lucrum est vendibile. Quando vero nihil emis, sed sponte mutuas, nihil habes quod vendas. Ac multo minus ad rem facit argumentum quod de genero fit suscipiente fructus pignoris extra sortem: siquidem iam probatum est non ratione lucri cessantis, sed propter vxorios sumptus illos recipere. ¶ Praeter haec alia sunt argumenta quibus palam docetur quantum periculi ab illa opinione consistat. Circumuallant enim eam Conradus atque alij eius fautores multis conditionibus necessarijs, ut aiunt, ut contractus ab vsurae periculis liberetur. Harum capitalis est quod mercator potius expetere debet & optare negotiatione au

gere suam pecuniam, quam mutuo. Per hoc enim putant impedi eius voluntatem. Nam si mauult mutuare, fatentur non impedi, atque adeo non licere lucrum cessans recipere. Sed quam sit imbecilla haec conditio, aperte monstratur. Id quod in re naturae sua licitum est, nullum est peccatum desiderare: neque tale desiderium contractum vitiat: mercatori autem habenti pecuniam ad negotia paratam licet per hoc solum quod rogetur lucrum cessans recipere: ergo licet desiderare ut aliquis se rogatum accedat, ut illo modo impediatur à negotiatione. Si ille sic apud se constituisset: Nisi quis à me mutuum petat, nolo mercaturam meam rescindere, planum esset vsurae vitium: quia non habet pecuniam expositam. Dum autem firmiter constituit negotiari, nisi quis ab eo mutuum petat, profecto nescio secundum istorum opinionem, cur desiderare, ut quis mutuum petat ut lucrum recipiat, vitium consistat vsurae. Atque adeo sequitur quod per hoc solum quod mutuatur rogatur, non proprie impeditur: quandoquidem illud optare licet. Quod si hoc verum est, vide quam lata sternatur vsuris via. Nam dicere quod debet mutuator mutuare charitate victus, ut possit lucrum recipere, commetum est. Siquidem ad naturam vsurae tollendam nil facit charitas. Adde quod tunc non opus est rogari expectet: nam maior esset claritas si amicis egere sciens offerret ei pecuniam mutuo, si vellet cum pacto lucri cessantis. Nam dum metus est damni emergentis, profecto licet habenti pecuniam eandem amico offerre, ut si ex re sua est, mutuam cum tali periculo recipiat. ¶ Alia eorum conditio est quod labores, & expensas, & pericula deducantur à summa cessantis lucri. Attamen neque haec conditio, si sua vera est opinio, firma est. Expensas quidem planum est esse deducendas: quia remanent apud mercatorem. Sed tamen de laboribus & periculis non est eadem ratio. Sum ego, verbi gratia, mercator hac arte viuens: petis à me mutuo pecuniam meam. Arguitur ergo, si mihi liceret lucrum cessans iam nunc suscipere, possem etiam tantum recipere quantum si meas nauarem operas lucrarer: nam paratus sum ego impendere labores meos: & malo laborando lucrificare decem, quam sine labore octo: volo etiam subire pericula. Si ergo solas preces isti cessent esse impedi mentum meae voluntatis, ut lucrum dicatur cessare, profecto cum à laboribus meis & periculis impediatur, totum possum petere. Enimvero si mercenarium impediress ne suas operas in vineam locaret, totum denarium debes ei sine deductione laboris: quia maluisset ille integrum denarium

Argumentum contra opinionem re citatam.

laborando, quam decurtatum cessando. Ecce rationes quae me semper de re hac dubium tenuerunt. Et fateor, hanc mallem sententiam tenere. At fati duxerim rationes meas aliorum iudicio relinquere: sed optarem habere patronos qui mecum eiusmodi personata usurarum portenta abigerent. Nam haec lucris cessantis imago hiatum istum & voraginem usurarum non a multis hinc annis patefecit. Nihil feci, quia non mihi tantum arrego ut primus opinionem illam prorsus refellam, sit nostra quinta conclusio. Non omnino probabilitate caret ut possit lucrum cessans in pactum duci ab articulo mutationis: dum modo re vera cesset, & non fiat in fraudem usurarum. Verum enim cessare tunc penitus censendum est, non quia poteras negotiatio ni pecuniam committere, sed quando re vera iam firmus exponere constitueras, atque eandem quam mutuas. Nam si habes viginti millia & non decreuisti mercaturam nisi decem millia committere, nequis ex aliorum mutuo lucrum cessans petere: eo quod illis quoque negotiari potuisses. Ratio conclusionis huius quae vllam habeat probabilitatem, haec vna est, quod postquam illa pecunia tuae mancipata industriae tantum aestimatur: & alter sciens & prudens vult illam cum illo onere suscipere, videris tu posse de illo pretio pacisci. Et tunc S. Thomas sic interpretandus est, quod non licet ad integrum suscipere, quod futurum erat in actu: quia nondum est certum, ac multo minus quantum poterat accrescere: quoniam hoc minus habet certitudinis, sed quantum est in habitu, puta in spe secundum coniecturalem prudentiam verisimili. Quauis cui rationes nostrae alteram persuaserint sententiam, optimo se iudicio tuebatur, dicens, nunquam lucrum, nisi in inuito proprie cessare. Et idcirco argumenta in capite quaestio nis proposita ille dissoluet cui intererit.

ARTICVLVS. IIII

Vtrum quicquid lucris pecunia usuraria peperit, sit restitutioni obnoxium.

POST HEC sequitur sermo de usurarum restitutione. Et quia de illa ambigere nemo potest, quaeritur amplius an quicquid lucris pecunia usuraria peperit, sit restitutioni obnoxium. Et arguitur a parte affirmatiua, secundum Paulum ad Roman. 1. Si radix sancta, & crami: ergo a contrario sensu: si radix infecta, qualis est usuraria pecunia, & crami, puta eius lucra, ac perinde re-

Ratio conclusionis.

Primum argumentum

stituenda. ¶ Secundò. Si foenerator foenebris pecunia possessionem aliquam emit, vendenda illa est, ut iubetur extra, de vsur. ca. cum tu. ut de eius pretio pecuniae usurariae restituatur: ergo aequali ratione debet & lucrum eiusdem pecuniae domino reddi. ¶ Tertiò. Foenerator non plus iuris habet in lucrum usuraria pecunia comparatum, quam in ipsam pecuniam, sed illius pecuniae nullum acquirit dominium: ergo nec lucrum, ac subinde pari iure tenetur illud domino refundere. ¶ In contrarium est ratio haec. Id quod homo per suam propriam industriam nulla vetate lege acquisiuit, legitime possidet: contingere autem potest ut usurarius sua industria id acquirat, quod lex possidere non vetat: ergo illud non tenetur restituere.

DE usurarum restitutione ut in fronte quaestio nis dicebam nemo dubitat, sed tanquam certum relinquitur. Nihilominus quia eius ratio non nihil habet dubietatis, & de hoc quoque respondendum est. Tribus autem conclusionibus constat responsio. ¶ Prima: quicquid pretij ratione mutui per usuram receptum fuerit, manet restitutioni subditum. Conclusio iam supra articulo. 1. ex altera illata est: inde videlicet, quod usura est peccatum iniustitiae commutatiuae: eo quod illic vel pecunia bis venditur, vel semel vsus, qui seorsum nullius est pretij dignus. De lucro autem quod postmodum per pecuniam vel rem aliam usuraria accrescit, distinguendum est cum D. Thoma. Rerum namque, ut dictum est, aliae sunt quarum vsus est ipsarum consumptio: qualis est frumentum, pecunia. &c. aliae vero quarum vsus non est earum consumptio: ut praedium, domus, & similia. ¶ Est ergo secunda conclusio. Quando res quae vsu consumuntur per usuram extorquetur, puta pecunia, grana, vinum, &c. tunc foenerator non tenetur restituere nisi tantum penitus, quantum accepit cum damnis, si quae alia dedit: & cum lucro, si quod alteri cesset. Fructus autem qui per easdem res sua industria accumulauit, liberi sunt a restitutione. Extorsisti a mutuuario mille aureos per usuram, quibus postea industria tua centum adiecisti: mille tantum illi debes: ac insuper damna quae tua causa accepit: & lucrum si quod illi cessauit. Idem est si centum cados vini eripuisti, quibus venditis illos multiplicasti. Centum inquam tantum debes. Ratio est manifesta. Nullus debet alteri nisi quantum illi damni dedit: ergo qui mille tantum surripuit, simpla illa debet: nam quod illi per suam industriam accreuit, non erat alterius. Simile dicendum nobis infra est de emptore, qui non cogitur emere utilitatem suam, sed venditoris damnum. Atque idem omnino de

Argument. 1.

Argument. 2.

1. Conclusio Probatio.

2. Conclusio

depo-

depositario, quod si vsu depositae pecuniae alienae lucretur, non debet nisi simpliciter depositum. ¶ Tertia conclusio. Si foenerator rem aliquam fructiferam per usuram recipit, restituere eandem tenetur cum fructibus. Ut si recipit fundum, non solum ipsum, sed quotquot habuit fructus debet. Et si recipit domum, cuius locatione acquisiuit decem nummos, eosdem vnà cum domo debet. Et ratio S. Thome est quod rerum illarum quas foenerator per usuram acquisiuit, non est dominus sed dominium manet apud mutuante. Quapropter non foeneratori sed alteri fructificant. Veluti de pignore dictum est. ¶ Sed arguitur: nunquid non & usurariae pecuniae dominium penes ipsum conferentem pariter manebat? cur ergo lucrum illarum non eidem debetur, sicut aliarum rerum fructus? Respondetur planissimum esse interstitium: quod res illae quae vsu consumuntur steriles per se sunt: neque pariunt: & ideo quantum sunt alienae, tamen accedens lucrum totum debetur negotiantis industriae. Illae vero quae per se fructificant, domino fructificant. Quod si arguas: Si foenerator illa pecunia usuraria emerit fundum, tenere ipsum cum fructibus restituere: si quidem cum alterius pecunia illum emerit, videtur perinde esse ac si eundem fundum per usuram ab illo extorsisset: ergo eadem ratione tenetur restituere lucrum eiusdem usurariae pecuniae. Negatur antecedens. Imò fructus illius empti fundi sunt ipsius foeneratoris ementis: ut puta suae industriae debiti. Neque tenetur restituere nisi pecuniam: veluti si depositarius aliena pecunia rus coemeret, non debet nisi pecuniam. ¶ At vero ut perspicacior fiat istarum conclusionum ac potissimum primae intellectus, examinanda est vetus illa quaestio, vtrum per usurariam dationem transferatur dominium. Fuit enim opinio glossae illius textus Ambrosij, Si quis, usuram. 14. q. 4. quae id asseruit. Cum qua consentit & Scot. in. 4. distin. 15. q. 2. articulo. 3. & Paluda. ibidem, atque Adrianus in quaestione de usura: qui ait esse communem opinionem Canonistarum. Et citat in eandem sententiam Henricum Gandens. in quol. 4. q. 27. Imò & D. Thomam. in. 4. dist. 15. q. 2. articulo. 4. Attamen S. Thomas non ait illic nisi quosdam hoc dicere. Et ratio istius opinionis est, quod vnusquisque liberam habet potestatem donandi quod suum est: mutuarius autem liberè donat: ergo dominium transfert. Quod si respondeas, ut articulo. 1. dictum est, non esse omnino liberam donationem: quia ab eo fit qui necessitate compellitur, hoc non obstat: tum quod posset quis absque necessitate accipere ad vsuras, tum etiam quod metus multo efficacius tollit volu-

3. Conclusio

D. Thom.

Obiectio.

Solutio.

Replica.

Gravis quaestio.

Opinio Glossae. Scotus. Paludanus. Adrianus. Henricus.

Ratio praerogativa opinionis. Solutio.

Replica.

tariu: & tamen non obstante metu transferatur dominium: ut patet vtroque iure. Nèpè cap. Abbas. de his qui vimetuf. cau. su. & l. metu. ff. eodè. licet detur repetitio, & tales contractus sint in irritum reuocandi. Quin etiam contractus matrimonij, si metus non sit cadens in constantem virum, tenet. Et consonat Arist. sententia. 3. Ethic. de marito mercatore: qui metu abiicit merces. Aristot. Vbi licet inuoluntarij qui piam admixtum in sit, est nihilominus abiectio simpliciter spontanea. Item mutuarius non dat usurario pecuniam tanquam in deposito, vel in pignus, neque per locationem, quibus contractibus non transfertur dominium: sed verè dat pro mutuo: ergo transfert dominium. Preterea si non transferret dominium, sequeretur quod omnis contractus quem postea usurarius illa pecunia conficeret, essent cassi. Perinde ac si latro pecunia furto sublata illo faceret. Ideoque quicumque usurario panem vel vinum venderet, aut rem aliam, teneretur restituere pretium vero domino. ¶ His tamen non obstantibus opinio negatiua est in dubiè vera. Quam quidem opinionem expressè hic tenet. S. Thomas in vltimis verbis articuli: vbi ait fructus rei per usuram extorti, eo fore restituendos, quod qui eam dedit, est eiusdem rei dominus. Et esset nihil aliud quam cauillus, dicere quod licet rerum vsu non consumptibilium non transferatur dominium, transferatur tamen pecunia. Eadem quippe est vtroque ratio. Quare D. Thomas in solutione tertij idem adituit de pecunia. Ob idque non debuisset Adrianus eum citare in suam sententiam, neque verò omnes iuris doctores. Nam & vnus eorum, Syluester. in verb. usura. sexto, dicit opinionem sancti Thomae teneri communiter a doctoribus. Sed mos ipsorum est de hoc etiam raro conuenire quae nam sit opinio communis. Et ideo parum deterere debet illud suum verbum, omnes. ¶ Opinione autem sancti Thomae cum amplexi sunt antiqui patres: vt Alex. 3. p. q. 66. membro .4. & Altisiodorensis. 3. par. tract. 21. quaest. 1. & Richard. in. 4. distin. 15. q. 4. art. 5. Et Caieta. quol. 1. fecit de hoc quaestionem tertiam. Atqui ut rationes sententiae huius eluceant, supponendum est quod nuda traditio rei non est certum signum translationis dominij. Sic enim habet. ff. de acquire. domi. l. Nūquam nuda traditio enim transfert dominium: sed ita, si venditio aut iusta causa praecesserit, propter quam traditio sequeretur. Hoc supposito arguitur sic. Si per usurariam solutionem dominium transferretur, vel hoc esset rigore legis, vel arbitrio voluntatis soluentis: quia non est alia via transferendi: lege autem non transferatur, cum lex omnis talem contra-

Aristot.

Solutio.

D. Thom.

Syluester.

Alexander Altsiodorensis. Richardus. Caietanus.

Prima ratio in gratiam proxime afectionis.

etum vetet: voluntatem verò soluentis, iam dictum est non cōstare per hoc quod voluntariè pecuniam tradidit. Supponimus enim non dare ratione amicitie mere gratis: hoc enim extra propositum est: sed ratione contractus mutui: contractus autem hic translationem nō indicat: vt pote quo vsus pecunie emitur: qui nullo est seorsum pretio æstinabilis: ergo nullum est conuincens argumentum quod voluntas soluentis sit dominium transferre. Cum ergo nemo præsumatur donare nisi planis documentis constet, fit vt nulla fiat illic dominij transmissio. Eò potissimum quod in huiusmodi traditionibus quæ plenam non habent voluntatem, quàm minima excogitari potest, credenda est alienatio. ¶ Quod si exquiras, cur ergo mutuarius dat, postquam (vt supra argutum est) neque dat in deposito neque in pignum. Respondetur eò dare, quia aliter non potest extorquere mutuum. Et si vrgeas: ergo decipit hominem: negatur consequentia. Imò fœnerator seipsum seducit. Nam postquam accipit quod non debet, ipse viderit quomodo recipit: illa enim traditio non habet peculiarius nomē quàm datio vsuraria. Et est non dissimile exemplum de illo qui in naufragio. eijcit merces in mare. Non enim ideo dominium ab se illarum abdicat. Quare si vndarum postmodum impetu reijciantur in siccam, sui etiã tunc sunt iuris. ¶ Secundo presius. Omnes (illi etiã qui sunt partis aduersæ) fatentur: quod si fœnerator loco vsuræ extorsit aruum, tenetur idem, vt ait S. Tho. cum fructibus restituere: huius autē causa alia reddi nequit, quàm illa S. Tho. scilicet quod eius dominium semper manet apud eum qui dedit. Nam si prædium vere esset fœneratoris, licet iniuste extorsisset, fructificaret sibi: neq; amplius teneretur q. prædium restituere. Quod si dicas debere illos ratione moræ, quia alter impeditur, tunc sequeretur quod si mutuarius non deberet agrum colere, nihil fructuum deberetur ei: quod est falsum. ¶ Preterea tertio arguitur: cū leges omnes vsuris recipiendis reclinent, quantum fieri potest, denegandū est vsurario ius: si autem ei dominium concedatur, periculo exponitur restitutio: nã si vera est illa donatio, posset quodam modo vsurarius tergiuersari, negans teneri se restitutionis ligamine, saltē quousque alter petat. ¶ Ad hæc in super quarto loco accedit q. solēt leges dominiorū trāssationē impedire in dationibus quæ sūt pro re turpi & iniuriosa: vt si des Assassino vt hominē occidat: aut corrupendo iudici, aut simoniacc: quia res illa nō est vëdibilis: cum ergo vsus mutuatæ pecunie seorsum nullius sit

pretij, signū est, leges illius cōtractus prohibitorum trāssationē dominij impedire. Mutuarius autē qui dat, nō ratione amicitie, seu ratioe mutui, nūquā intēdit aliter dare q. iura permittūt. Atq; huc forsā spectat ratio Altissimi dōrensis, inde probātis non posse mutuariū ratione talis cōventionis donare: quia à Deo prohibetur: scilicet per leges naturæ ac diuinæ cōtractū improbant. ¶ Postremū autē egomet mihi argumentū excogito. Si vsurarius vsuraria pecunie esset dominus, cōsequens fieret, vt si haberet creditores alios antiquiores, quibus non per vsuras debitor erat, & postea æs alienum per vsuras contraheret, neq; haberet alia bona nisi illa vsuraria, prius deberet solvere antiquioribus. Nam si illa bona verè sunt illius, re vera antiquius debitum preferendum est: & tamen hoc nemo cōcedit. Ratio ergo cur vsurarius dominus faciēda est prius restitutio, non est alia quàm quod vsurarius non acquirit earum dominium. ¶ Primo igitur argumento in contrarium cōceditur, illam esse causam cur non trāsfertur dominium: quia scilicet illic nō est libera donatio, sed datio ppter vsus mutuatæ pecunie, quæ nihil valet. Neq; refert (vt supra ar. 1. dictum est) si vsurarius stricta necessitate cōpulsus petat, an suo obsequatur animo: satis enim est q. postq. constituit mutuū petere compellitur dare: quia aliter obtinere non potest. Atq; idem respondemus de datione per metū facta. Nam cum spontanea non sit, non est cur dominium in alterū transmittat. Neq; iura cōtractum volunt: imò hoc planè ipsum docēt: dum scilicet sanciant, eiusmodi donationes esse, nō irritandas, sed vt irritas declarandas. Fatemur quidem si latronis metu iures illi quippiam largiri, teneri de ratione iuramenti: sed tamē cum tradideris, minimè dominium traducis.

Per hæc ergo respondetur ad argumenta in capite quæstionis proposita. Ad autoritatem enim Pauli dicēdum quod radices qualitas,

postrema ratio autoris,

Ad. 1. argu. partis aduersæ.

Dubitatio,

Solutio:

Ad. 2. argu.

Ad primum argumentū principale.

litas, seu bona seumala, propterea redundat in ramos quod habet rationem effectricis cause: pecunia verò vsuraria non est nisi sola materia industriæ: & ideo licet ipsa sit restitutioni obnoxia, non tamen eius lucrum. ¶ Et simili ratione respondetur ad secundum. Possessiones namq; fœnebræ pecunia emptæ suæ emētis sunt, sibiq; fructificant: Sunt tamen obligatæ vsuræ debitis. Et ideo cap. cum tu. iubentur vëdi, si alioqui soluendo nō sit fœnerator. ¶ Ex quo sequitur glossam eiusdem cap. textum non intellexisse. Elicit enim inde q. res vsuraria pecunia emptæ, sunt restituendæ: cum tamē textus nō hoc dixerit, sed q. sunt vendēdæ. Et refert q. plurimum. Nam cum possessiones illæ in dño sint fœneratoris, si plus valēt q. fuerat vsuraria pecunia, ille excessus, vt hic S. Tho. docet, non alterius à quo pecuniam extorsit, sed suus qui emerat est. Nisi forsā ratione vel damni emergētis vel cessantis lucri aliquid ei deberetur. Itē si eadē essent restituendæ: & fructus quoq; earū deberent cum illis refundi: quod est falsum. Longissimè ergo differt res esse debitis obligatæ, & eadē esse restituendas. ¶ Atque inde liquet tertij responsio, quo arguebatur non habere fœneratorem plus iuris in rem emptam quàm in pecuniā ipsam. Falsum enim est, quippe cum ratione industriæ ius habeat in rem, q. in pecuniam non habebat.

¶ Et per hæc dissoluitur alia quæstio. Vtrum scilicet omnia bona vsurarij sint subdita restitutioni: nam super eodē capitulo, Cum tu. aliqui affirmant (vt Panormita. refert) alij vero negāt: vt Panormi. ipse & Ioannes Andreas, dicentes quod illa quæ per vsuram sunt extorta, obligata manent: reliqua verò legitimè acquisita, minimè: quia nullum ius, inquiunt, id præcipit. At vero sanctus Thomas in eadem solutione secundi, non modò illa quæ vsuraria pecunia empta sunt, verum omnia affirmat esse obligata. Distinguendum ergo est. Primum enim triplicia sunt vsurarij bona. Illa scilicet, quæ velut vsurarium pretium acquisita sunt, & ea quæ pecunia vsuraria fuerunt empta: & præter hæc alia, si quæ legitima hæreditate, vel via quavis licita possidet. Rursus obligatio, altera est personalis, scilicet quæ ex persona descendit in possessiones, alia verò realis, quæ ratione reiligat personā. Res ergo primi ordinis, putà quæ vsu non consumuntur, vsura vel furto sublata: obligatione reali manent restitutioni obnoxie: quippe quæ eadem numero reddendæ sunt: eo quod dominium fixū permānet penes primum possessorem. Quocirca obligatio hæc quocunque cum re ipsa cōmigrat. Nempe siue

Ad. 1. argu.

Ad. 3. argu.

Quæstio.

Panormita. Io. Andr.

D. Thomas

Bona vsuraria triplicia.

Distinctio.

Solutio præmissæ quæstionis.

vendantur, siue donentur, siue iure hereditario possideantur, obligatur possidens eadē res ratione rei acceptæ restituere vero domino. Sed sunt alie res siue vsuraria pecunia emptæ, siue legitimè ab vsurario acquisitæ: verbi gratia, sunt patrimonialia. Et hæc non sunt obligationi reali restitutioni subdita, sed personali. Nã fœnerator vsurariū æs per vsuras cōtrahēs, fit restitutioni obnoxius: & ratione ipsius cuncta quæ possidet. Et est latissima differentia q. hæc personalis obligatio non transit per inde atq; realis cum rebus, sed tantum in illos qui loco personæ succedunt. Exempli gratia. Si vsurarius vendat suum patrimonium quando alia bona habebat quibus vsuras restitueret: post verò in pauperiem lapsus, restituere nō potest, illi emptores liberi sunt à restitutione. Nã bona quæ emerunt, vera erant fœneratoris. At verò si vita defunctus aliqua reliquit in bonis: siue illa quæ per vsuras acquisiuit, siue aliud legitimum, etiam si vsurariā substantiā totam perdidit: hæredes tenentur paternas vsuras solvere ratione obligationis: nō quidē realis, sed personalis: quia succedūt loco defuncti. ¶ Ex hisiã gradum facere possumus ad fœneratoris contractus, vt examinemus quinam sint validi: qui verò minimè: quod quodā superiori argumento exquirebatur. Enimverò vsurarius dominium non acquirit, consequens fieri videtur vt nullatenus possit vsuraria bona vllō contractu abalienare. Ad hoc imprimis per distinctiōē illam superius positam respondetur. Res quippe vsu consumptibiles in pretium vsurariæ mutationis receptæ, alienari nequaquam ab vsurario possunt: esset namq; alienatio irrita, quando quidē nunq. in suum ius venerūt. De alijs autem, putà, quæ vsu consumuntur, alia est ratio. Enimverò si vsurarius, etiam si illas alienauerit, alia habet bona quibus restituat, cōtractus alienationis, siue gratuito fiant, siue oneroso vinculo, tenēt: quoniam nō est necesse vt eadem numero restituatur. Si autem nihil profus habet nisi quod per vsuras corrasit: imò licet illa quæ habet, non sint vsuraria, sed legitima bona, quæ tamen debitorum summā non exuperant: tunc vniuersale fermè Doctorū responsum est, oēs eius contractus esse irritos: quia omnia illa bona sunt debitis obligata: vel obligatione reali, si sint prioris generis: vel personali, si sint posterioris: quia persona est restituere obligata. ¶ At verò tam vniuersalem sententiā, nisi cum certo moderamine, non mihi videor satis probare. Etenim si sit gratuitus contractus, verbi gratia donationis, planum est non valere: quoniam tunc donatum illud ab vsurarum debitis

Moderatio sententiæ communitis.

tis eximitur. Si autem onerosus, tunc distinguatur: nam si per illum nihil usurarius recipit quod debitoribus soluat, fateor similiter cassum esse, ut si filiam dotaret: quia non sibi ad iustum super est quantum debet. Atque idem censendum si stipendia famulis per soluat, et si victualia emat, quae certum est ab ipso consumenda fore. Vide ergo quantum sit periculi cum usurarijs atque alijs qui creditur non alia bona possidere, quam illicite acquisita, huiusmodi contractus inire. Si tamen vendat, dum modo id non fiat in fraudem, arbitrator secundum ius naturae contractum firmum esse emptoremque; in conscientia nullatenus teneri ad restitutionem: nam venditor et si rem vendidit, pretium tamen recepit, quare nihilominus in bonis habet: & potest ex illo pretio solvere usurarium debita, sicut poterat ex re ipsa. Itaque ad irritandum contractum, eò conijciendus est oculus utrum per ipsum usurarium substantia minor fiat, quam quae soluendis debitis sufficit. Et patet hoc modo ratio nostra. Fac usurarium non ampliorem habere pecuniam, quam est suum a se alienum: si tunc illi vendo meum fundum, contractus est firmus: quia tantum habet in rebus quantum habebat in nummis. Si ergo iterum ego eundem fundum eodem numero redimam, cur contractus eadem ratione non sit solidus? Ius quidem civile forsitan, quia fraudem praesumat, illum rescindet, sed tamen illo secluso non est cur conscientiam remordeat. Hinc propterea facilis est descensus ad foeneratorum haeredes. Ad illos enim non tantum obligatio realis deriuatur, verum & personalis defuncti. Non solum inquam dum in haereditate res eadem permanent, quae veluti pretium usurarum acquisitae fuerant, tenentur eadem propter obligationem reale, quae cum ipsis migrat, dominis referre: verum et si nihil illarum super sit, sed tamen defunctus aliquid unde debita solvantur in alijs legitimis bonis reliquerit, tenentur restituere quicquid ille debebat, propter personale obligationem: eò quod eius loco subrogantur. Tenentur inquam in conscientia, si bona debitorum summam adaequant. Alioquin satis est si totam haereditatem restituant. In foro autem exteriori, si haereditatem acceptarent, cogentur in totum: nisi forsitan scriptorum praesens bonorum se haeredes pronuntiasent. Reliqua iam demum sit dubitandi ratio, utrum haeredum singuli in solidum teneantur, an duntaxat pro quota assis. Sunt enim & de hoc inter iuris Doctores placita diuersa. Et Syluester arbitrat in verbo, usura. 6. §. 10. se satis respondisse quod secundum illam opinionem quae tenet omnia bona usurarii esse obligata usurarum debi-

Veditio facta ab usurario valida est secundum ius naturae.

De haeredibus foeneratorum.

Dubitatio.

Syluester.

tis, unusquilibet tenetur in solidum: si verò non sunt obligata, quilibet tenetur pro rata. At verò distinctio haec parum ad rem facit. Nam ut supra monstratum est, cuncta usurarii bona obligata manent, siue reali siue personali obligatione. Et ideo sic potius censendum, quod res illae quae pretium fuerunt usurarium, à quo uis haeredum possideantur, reddendae sunt domino. Et tunc caeteri cohaeredes tenentur illi refundere pro ratione suae portionis. Si autem sunt alia bona, arbitrator nemine teneri, nisi pro quota assis: ut qui haeres fuit ex semisse, teneatur de usurarum medietate: & qui ex triente, de tertia, & caeteri similiter de sua cuiusque portione. Et ratio est: quia personalis obligatio non transit in haeredes nisi ratione haereditatis: ob idque obligatio dispertitur secundum portionem haereditatis cuiusque. Et hoc sentio etiam si bona illa usuraria pecunia fuerint empta. Et haec de restitutione eorum quae per realem usuram acquiruntur. Restat autem de usura merito tali respondere utrum obliget ad restitutionem: ut cap. consuluit. de usur. definiuit Urban. 3. Et in primis ex superioribus constitutum supponamus, usuram mentalem esse, quando etiam nullo praecedenti pacto aliquid speratur ratione mutui recipiendum. Nam quando duntaxat ratione benevolentiae speratur, nunquam contrahitur usurae contagium: siue illa sit principalis intentio, siue secus. Hoc namque iam supra satis non solo testimonio sancti Thomae, sed clara ratione monstratum est. Secundo supponendum est, usuram mentalem, licet semper peccatum sit cordis, nunquam tamen obligare ad restitutionem nisi dum re vera subsequitur usurae receptio. Quinimò et si pactum interueniat & mutuator inique contendant usuras exprimere, nisi recipiat, nulla emergit restituendi obligatio: quia nihil debetur nisi Deo in satisfactionem pro culpa. Igitur cap. Consuluit. ubi restitutio iubetur usurae mentalis, hoc pacto intelligendum est. At verò nodum per haec satis liquet eiusdem textus intellectus. Haud enim defunt qui censeant mentalem usuram nemine restitutionis vinculo innodare, nisi cum qui prauam suam mentem alteri insinuauerit. Imò Scot. in 4. distin. 15. q. 2. arti. 2. id videtur sentire: ait enim quod animus sine ullo pacto verbali vel alio signo aequiualehti ostendente debitori quod mutuans non mutuaret sine spe lucri, non facit illum recipientem sine pacto habere alienum: & ideo non tenetur ad restitutionem. Et eiusdem sententiae apparet esse Richard. eadem distinct. artic. 5. q. 5. ut putat si usurarius, ut habetur in eodem cap. parabolam iuramenti, hoc est chiro-

Satis sit de bitatione positae.

Ratio praesertim assertio nis.

Quaestio altera.

Primum fundamentum.

Secundum.

Scotus.

Richardus.

Motus Scoti Grego.

Sententia Scoti nulli probabilitate.

Ratio in Scoto.

Dubium.

Explanatur textus citatus.

est chirographum debiti reddere recuset, quousque aliquid ultra sortem ei supererogetur. Et facere pro Scoto videtur Gregor. in Registro. Et habetur. 1. q. 2. c. sicut, ubi ait, eius obligatio, scilicet mutuatarij, nullam culpae maculam ingerit, quae non ex ambientis petitione processit. Porro autem haec opinio, ut apud auctores iacet: nulla probabilitate viget. Nam qui prauitatem sui propositi insinuant, non mentales, sed reales usurarij censendi sunt. Quando quidem licet pactum non ineant expressum, insinuant tamen tacite. Quare in dict. capit. consuluit. seorsum mentalis usurarius secernitur ab eo qui mentem suam illo modo significat. Item ratio est manifesta ut etiam sine tali significatione usura obliget ad restitutionem: nam quantum tuam auaram mentem celes, tamen dum scis alterum ratione mutui tibi dare, tunc plane intelligis dationem illius non esse liberam donationem, sed fieri pro illo quod non est pretio dignum, ac perinde retinens alienum inuito domino. Ut ergo res haec lucide pateat, notandum est quatuor modis posse contingere receptionem foeneratoris à mutuatario. Primo: si mutuator intendat ratione benevolentiae recipere, eodemque modo recipiat: tunc enim planum est nullum committi usurae peccatum: tantum abest ut illa exigatur restitutio. Secundo. Si intendit recipere causa mutui, & re vera ita recipit: & hoc, licet nullum interueniat pactum, neque intentionis significatus, citra controuersiam, peccatum est restitutioni obnoxium: tum quia expressa est determinatio dict. c. consuluit. Vnum tamen offendit me dubium circa capituli verba. Habentur namque ibidem haec: Si non aliam mutuo esset traditurus. Ex quibus verbis omnes colligunt quod intentio secundaria usurae non obligat ad restitutionem, sed duntaxat primaria & principalis. Videlicet si tu non mutuares nisi ob eiusmodi spem & intentionem: nam si etiam sine illa mutuares, aut hoc licere: quia hoc est sinistrum, ut aiunt, oculus habere ad lucrum. Attamen profecto intelligere hoc non possum. Enimvero quomodo quis sine tali spe mutuaret, ita ut haec tua non sit principalis intentio, tamen postea dum recipis, noueris alterum tibi dare ratione mutui, profecto reciperet tibi non licet. Sed esset peccatum nexu te implicans restituendi: quia recipis quod neque est tuum, neque ille gratis dat. Quare non aliter praecipio secundariam intentionem capituli, excusantem à restitutione, quam dum nullo modo mutuo, ut ratione mutui aliquid recipias: sed gratis: licet cogitatio obrepat quod mutuatarij supererogabit mihi aliquid:

quod tamen ego sum certus non recipere nisi gratis contulerit. Alioqui quantumuis secundaria intentio esset recipiendi ratione mutui, esset delectu cordis. Tertio modo potest si lucrum contingere quod foenerator non putat se recipere ultra sortem ratione mutui, sed forte ratione benevolentiae: nihilominus alter dat mutui causa. Et tunc fortasse quispiam censeret nullam emergere restitutionis obligationem: quia illa intentio nullum fuit peccatum. Nihilominus discernenda moderandaque est haec sententia: nam quoad istum crediderit accepisse ratione benevolentiae, & à culpa & à restitutione est liber. Attamen cum primum rescierit mutuatarium non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere. Et ratio est, quod inde agnoscit non fuisse gratuitam donationem. At verò quia obligatio non nascitur ratione acceptionis, sed ratione rei acceptae, non tenetur restituere nisi id quod illius possidet, vel quod factus fuit ditior. Itaque si quid bona fide consumpsit, putans esse suum, non debet. Quarto modo contingere potest quod mutuator corruptam habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate. Et de isto membro sunt opiniones diuersae. Nam Hostien. & Panormita. in c. consuluit. de usuris. & glossa. cap. fina. de simonia, & Ioan. Andre. in Mercur. regu. pactum. affirmant obligationem inde exurgere restituendi. Et ratio eorum est, quod cum illa intentio sit peccatum, receptionem vitiat, ac perinde quicquid recipitur, restitutionis debito implexum est. Et intelligunt etiam dum constiterit alterum dedisse beneuolentiam. Nam dicunt quod restitutio tunc non est facienda illi, postquam gratis dedit: sed pauperibus ratione peccati. Nihilominus in hac opinione nihil praeus probabilitatis inest: res enim est clara. De peccato inquam in primis cogitationis, nulla est dubitatio. Secundo neque de hoc ambigendum, quin quoad mutuator habeat conscientiam alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem: non quidem simpliciter, sed ratione erratis conscientiae: pro eò quod putat se retinere alienum. Et haec tenus recte dicunt praedicti auctores. Attamen quod à parte rei teneat, falsum est. Et ideo ubi constiterit alterum non dedisse ratione mutui, sed gratuito, quantum de prauatissima intentione illud receperit, nullo implicat restituendi nodo. Et hoc manifestè probat: Restituendi obligatio ex nulla alia insurgit causa quam ex dano alteri dato: hoc enim nomen ipsum aperit. Est enim restituere, alterum in suum ius statuere: quod uero mutuatarij ob meram beneuolentiam quippiam committit, nullum accipit damnum, nec depulsus est a iure

Hostien. Panormita. Glossa.

Ratio praeteritae opinionis.

Autoris iudicium.

Ratio dictae.

re suo: ergo alter nihil ei debet. Nam lucrum quod foenerator acquisiuit, restitutionem non inducit: aliàs quod donatum tibi est, reddere obligareris. Deinde arguitur. Dum ergo rem meam ab altero eripio, quam arbitror esse suã, etsi tunc corde furtum cõmittam, tamen si postea mihi innotescat, rem esse meã, nullo restitutionis reatu teneor. Imò verò quauis sua ipsius fuisset, si post modum notum mihi faceret dono mihi dedisse, profectò religatus essem iugo restituendi: par autem ratio est in proposito. Illi ergo mutuuario nihil debebatur. Si autem illi nihil debetur, multò minus pauperibus. Restitutio nanque, vt iam supra dictum est, nõ cedit in ius pauperum, nisi vel quando copia creditorum haberi non potest, vel quando datio ipsa iure condemnatur, vt in simonia: datio autem illa beneuola nullatenus est prohibita. Dicere autem quòd mala intentio sit digna illa pœna, vt vsurarius elemosynam egenis eroget, profectò nullo fulcimento cõnimitur.

Corollarium ¶ Ex his ergo collige solam receptionem ratione mutui atque omnem in vniuersum, siue intentio primaria fuerit, siue accidentaria, obligare ad restitutionem. Igitur quando dixit Gregori oblationem mutuuarij non ingerere culpæ maculam si ex foeneratoris petitione non processerit, intellexit, quòd non impingit eadem foeneratori labem, si neque petit neque scit in pretium sibi propter mutuum rependit: nam dum sciens & prudens illa causa recipit, eòdem recidit ac si peteret. Et sic glossare debet Scotum, qui eius susceperit patrocinium.

subium. ¶ Porro verò postremum hic dubium dissimulandum non est: quippe quod multorum ingenia torquet. Videntur enim præfatum caput, cõsultit. de vsuris & cap. mādato, quod est finale, de simon. secum pugnare. Nam cap. hoc, vt expositum est, vsurarium mētalem nexu restitutionis perstringit. Illud verò de simon. ait quod simoniacus affectus, nullo intercedente pacto per solam pœnitentiam diluitur, neque ad resignandum beneficium obligat, quod tali affectu susceptus est. Et tamen quicquid in temporalibus vsura est, fit in spiritualib⁹ simonia. Imò grauius est simoniæ crimen. ¶ Adrianus in illa. q. de vsura, hoc cõstituit discrimē, quòd cum restitutio simoniaci pretij facienda est ecclesiæ, Papa potest illam remittere: secus autem de vsura. Hæc autem solutio nulla est prorsus: quoniam Papa illic nullam facit debiti relaxationem: sed tantum de iure interrogatus respõdet. Docet ergo nullam esse necessariam resignationem. Alij dicunt quòd cap. consuluit. loquitur in cõscientia, qua quisque tenetur vsu-

Adriani solutio.
Solutio Adriani nõ factis apta.
Aliorum responsum.

ras restituere: sed cap. mandato. loquitur tantum in foro exteriori: q̄ scilicet simoniacus mētalit nõ cõpellatur in foro exteriori resignare beneficium. At verò neq; hoc satisficit. Nam etsi in humano tribunali non cogatur, debet ipse nihilominus in cõscientia resignare: & tamen Papa illic pacatas curat cõficiētias per solam pœnitentiã. Panorm. & reliqui in illo cap. complures cõmentantur glossas. Arbitror tamen q̄ quam cõtestantur litē, nulla est. Et enim caput illud, mandat: fortè nihil aliud sibi vult q̄, quòd si quis obsequia vel munera episcopo obtulit ea intentione, vt illorū intuitu & interuentu, obtineret sacerdotiū, postea tamen resciscit collatū sibi fuisse nõ ratione munerum, sola pœnitētia deletur sibi præterita culpa: nõ tamen resignare tenetur: quia re vera collatio nõ fuit simoniaca. Sin autē sibi cõstaret collationem factā propter munera, forsità necessaria esset resignatio. De hoc tamen lib. 9. in loco proprio examinatus. ¶ Post hæc demum dicendum superest de foeneratorū cooperatibus, an teneantur etiã ipsi restituere ratione acceptionis: quilibet vsurarum nihil apud ipsos fuerit. Quales sunt eius factores & ministri. At qui in initio statim quæstionis statuitur regula. ¶ Qui cunq; verè est causa, vt quispiã per vsuras alterum lædat, tenetur in integrū ad restitutionē. Est enim regula iuris, q̄ qui causam damni dat, damnū dedisse videtur. Estq; parratio de concurrentibus cū fure. Nam cum secundum Paulum ad Roma. 1. non solum qui faciunt, sed qui faciētibus cõsentiant digni sunt morte, multò iustius qui re vera in causa sunt. Causa autē illi cū primis existimatur, qui mutuarios ad soluendas vsuras cõpellunt, vt si principes in hūc errorē collaberentur, ac subinde iudices: etiam dum principū iussu id auderēt: tales enim manifestariam haberēt iniquitatem. Et pariter aduocati, & pariter quotquot in tale iudicium cõcurrerent, ad restitutionē tenerentur. Pari modo proxenetæ & intercursores qui foeneratorios disquirentes inter ipsos ac foeneratores foenorum pacta cõficiunt. Nā isti verissimè sunt causa. Item consultores, vt si quis filio vel amico persuaderet vt tale iniret viuēdi institutum, profectò perinde teneretur restituere, ac si latroni consilio faueret. Hoc dixerim propter quosdam qui putāt cooperari vsurarijs ad mutuum, nõ iniicere restitutionis laqueū, sed cooperari ad suscipiendū lucrū. Nam profectò si ex mutuo sequitur lucrum, eadem est vtriusque ratio. Cõsulere autē mutuuario vt soluat vsuras, neq; culpa est, neque ad restitutionem obligat: quia vsuras soluere non per se vitium est.

Refellitur proxima solutio.

Solutio vera.

Ultimū dubium.

Regula.

Qui dicitur causa vsurariæ prauitatis.

Quid de ministris vsurarij sciantur. ¶ De ministris autem non est facile iudicare. Agentes enim quos vocant & factores, qui bus vsurarij sua negotia committunt, quiq; illorum pecuniam foenori dant, omnino tenentur ratione acceptionis. Hæc omnia intelliguntur si vsurarij non restituunt: & ipsi soluendo sunt. Tametsi dū vsurarum nihil in vsum istorum venit, consilium est vt dent pro sua virili operā qualiter vsurarij restituant. Quòd si nõ profecerint, arbitror esse casum conueniendi creditores, à quibus obnixè vel debitorum vel partis remissionem deprecantur. Est enim tūc misericordiæ locus maxime, si illi ex aliqua ignorantia peccarunt. ¶ At postquam de ignorantia incidit sermo, animaduertendum est, quòd si huiusmodi ministros ea cõtingeret ignorantia teneri, quæ prorsus ab omni eos culpa per purgaret, nullo postea colligarentur restitutionis nexu. Nam cum restitutionis obligatio non nisi ratione, vel acceptionis, vel rei acceptæ exurgat, si acceptio nulla fuit culpa, & res apud ministrum non manet, omnis cessat obligatio: veruntamen crimen est tam apertū, vt neminem possit ignorantia in totum excusare. Nisi forsitan in nonnullis casibus, quorum sunt grauium Doctorum opiniones diuersæ. Tunc enim quem cõscientia in contrariū nõ remorderit, auscultare Doctoribus poterit qui bonæ sunt autoritatis. ¶ Præter hos nominatos sunt alij ministri, qui propriè non cõsentur esse causæ: veluti famuli qui pecunias portant & seruant. Erat, verbi gratia, mutuarius solutus: mittit foenerator per famulum ad petendum & tradit alteri ad custodiendum: illic non propriè sunt causa neque restituere tenentur. Imò credo neq; amanuenses qui in commentarios rationes dati & accepti referūt. Nā isti tantum memoriæ subseruiunt. At verò de publico scriba cuius instrumentū fidem facit, paululò sanè maior est dubitandi ratio. Nam ille publica fide pactum firmat quod vera est vsuræ causa. Et ideo saluberrimum esset consilium talia pacta non subsignare. Imo, si vigore illius instrumenti postea alter condemnaretur, non esset tabellio immunis à restitutionis debito. Quauis cum tales vsurariæ lites non admittantur in forū, nõ tantū inde imminet periculū. Nisi tabellio fraudē sciens, instrumentū vsurariū sub tacita nequitia subsignaret. Vt, si mutuum erat mille ducatorū, & cētum vsurarū, fidē faceret mutuariatū mutuo recepisse mille & centū. Tunc enim reus est restituendi. ¶ Reliqua quæ de restitutione adhiberi hic possunt, nõ sunt hoc genus restitutioni propria, sed alijs simul communia. Tenetur etiam vsurarius

Quid de ministris vsurarij sciantur.

Quid de famulis pecunias foeneratorum portantibus.

Quid de amanuensibus.

Quid de tabellone.

de dānis que mutuarius propter vsurarias solutiones accipit. Item fieri potest vsurarum recompenatio. Vt si ego à te eundem vsurarum numerum recipi, quæ tu ex me per similem iniuriam extorseras, neuter restat alterius debitor. Imò capit. quia frustra. de vsuris, non permittitur illi qui vsuras soluit, repetere autem quam ipse quas accepit persoluat. Ad hæc si neque creditoris copia, neque hæredum haberi potest, pauperibus facienda est restitutio: vt Alexand. 3. statuit, cap. cum tu. de vsur.

ARTICVLVS. V.

Vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

V M dare mutuū ad vsuras peccatum sit, & mutuarius causam eidem malo dare videatur, merito subinde interrogatur vtrum liceat mutuo pecuniam accipere sub vsura.

Arguitur enim à parte negatiua. Pari iure condemnat Apostolus ad Rom. 1. eos qui malefactoribus cõsentiant, atq; ipsos qui malefaciūt: qui autem mutuum sub vsura accipit, non solum vsurario crimini cõsentit, verum & occasionē præbet, ac perinde scandalum dat: ergo vnde quæq; peccat. ¶ Secūdò. Si hoc genus necessitatis acceptionē excusaret, sequeretur & excusare quoq; posse, vt quis pecuniã suam in deposito penes vsurarium collocaret. Nam æqualis esse posset necessitas: hoc autem à crimine nullatenus excusatur: nam perinde esset atq; gladium furioso committere, aut impudico virginem: ergo neq; licitum est mutuum sub foenoris vinculo suscipere. ¶ In cõtrarium autem est philosophus. 5. Ethico. vbi docet iniuriam pati non esse delictum, sed facere: mutuator autem iniustitiam irrogat petenti mutuum, si eum foenore mortificat: alter verò tantum patitur.

Ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est. Eum qui paratus non est foenori dare, nemini licet inducere vt foenore. ¶ Posterior. Ab eo qui paratus est foenore mutuo, licitū est mutuari sub foenore. Ambæ simul cõclusiones vna bimēbri ratione cõprobantur. Inducere quæpiam ad malū, nemini licet. Præcipuū enim genus cooperandi ad malū, est ad illud mouere & excitare: cū ergo foenerari malū sit, nemini in tale propositum quod ipse non habebat conijcere potes. Attamen

1. Argumēt.

Secundum.

Aristot.

1. Cõclusio

Secunda.

Ratio vtriusq; cõclusionis.

men uti alterius peccato in bonum, nihil absurdi habet. Nam & Deo hoc est in usu. Utitur enim peccatis nostris in bonum, ut in Enchirid. Augustinus disertodet Augustinus. Vnde idem facit autor ad Publicolam: Qui utitur, inquit, fide illius qui per falsos Deos iurat, non ad malum, sed ad bonum: non peccato illius se sociat quo per demonia iuravit, sed facto eius bono, quo fidem servavit: si tamen induceret eum ad iurandum per falsos Deos peccaret. Subiungit diuus Thom. exemplum Hierem. 41. decem virorum qui vitam ab Ifinahele redimerent qui eos volebat occidere, thesauros suos ei obtulerunt. Quo circa veluti dum quis incidit in latrones, licet iniuriam ab illis patiatur volentibus eum trucidare, ipse tamen offerens aurum quo vitam redimat, non est prodigus: sic censendum de illo qui ut suam necessitati provideat mutuum accipit foenerari obnoxium. Hic autem dubia non desunt minimè prætereunda. Primum est utrum sine ulla prorsus necessitate ab usurario foenerari, peccatum sit. Videtur enim diuus Thom. hoc affirmare: cum non aliter huiusmodi mutui acceptionem excusat, quam dum sit ad subveniendum necessitati propriae vel alterius. Hoc autem facillimè solutionis est. Enimvero ille qui vel nulla, vel non iusta necessitate adductus foenerato mutuatur ab eo qui paratus est, non alio peccato delinquit, quam prodigalitate: quæ genere suo non est mortale. Potest enim quisque contra peccatum mortale sua profundere. Attamen ex circumstantiis fieri potest mortale. Nempe si familiam habet alendam & proles quibus debet in posterum prospicere: vel si esset Antistes qui scandalum daret. Quod si scisciteris, quænam ergo necessitas ingruere debet ut porcus culpam abstergat? Respondetur non esse necessariam ita multum gravem, sed satis esse ut occurrat decentia status, & ornatus personæ: ut si magnates ad Torniaminis apparatus & ad similes celebrandas festiuitates sub foenore mutuètur, non est peccatum. Quin verò si obmeram voluptatem facerent, non esset nisi veniale. Tamen si etiam in hac magnatum classe fieri contingat mortale: ut puta dum hac ratione ingens contrahunt æs alienum in grauissimum liberorum detrimentum. Mox & inde arbitror grauiter peccare, quod fometa usurarum subministrant, causaque sunt ut omne genus mercaturæ deseratur, vertaturque in usurarium questum. Vtrum verò liceat mutuum sub foenore accipere ad exercendam mercaturam vel alias licitas negotiationes ineundas, fertur diuus Thom. Florentino mercatori respondisse peccatum esse: attamen non est genere suo

mortale. Imò verò forsitan quandoque nullum. Etenim dum quis non aliam instituere valeret rationem viuendi, non video cur non posset foenore mutuū petere quò illa arte sibi suisque prouideret. Veruntamen hoc tacendum in presentiarum non est, quod in perniciosam reipublicam in dies ire pergit. Ingentem enim hominum turbam videas qui nihil in bonis habentes, ut alias effugiant mechanicas artes, nacta à foeneratorum facilitate occasione, sub usuris mutua corradunt quæ negotiationi exponunt. Et de repente mercatores prodeuntes lautio-rem vitam instituunt. Qua ratione & luxu breui suam inopiam produnt, & fracta creditoribus fides reclamant non esse soluendo. Hi profecto tanquam publica pestis essent arcendi, & ceu publici latrones existimandi. Hæc autem specialis ratio ut edam in bonum alieno peccato ad id nos euocat generalius perscrutandum, utrum vide licet in alijs quoque materijs pariter liceat. Et respondetur per hæc regulam, quotiescunque id quod petitur iuste fieri potest, tum & bona de causa petitur, quamquam scias alterum perperam facturum, licet tibi tuo uti iure. Exemplum est in re presenti, dum mutuum ab usurario petis, id tantum postulas, quod ipse posset tibi absque foenore præstare. Igitur si beneficium tibi foenerat, sua est non tua culpa. Similiter in exemplo Augustini dum ab infideli iuratam exigis foederis conuentiue fidem, licet ipse possit per Deum verum iuratam præstare: si autem, per falsos iurat, suæ impietati tribuitur. Veruntamen si id quod flagitas præstari ab altero iuste nequit, petitio tua iniqua est, ut si ab amico peteres ut quò tuis prouideret sumptibus furaretur: aut quò tuam iniuriam vlcisceretur, inimicum tuum vulneraret. Tamen si hæc regulam non vsque; adeo vniuersalis veritatis arbitror, quominus exceptione citra violentiam patiatur. Etenim qui à misero prostibulo statuto pretio turpem consensum petit, non est alius criminis condendus quam simplicis fornicationis: quippe cum id genus mulierum non cesset ille mouere: quandoquidem ipsa est quæstui paratissima. Secus si honestam sollicitaret. Hinc rursus ad reproximè gradus fit ad aliud dubium examinandum, quod grauius est: utrum liceat minus malum ad peius euitandum consulere. Videlicet sicuti licet mutuum petere sub usuris ut edo alieno peccato in bonum: ita sit decens dissuadere alteri ne occidat: quod bonum est persuadendo ut mitiorem vindictam sumat. Visus enim est hic Caietan. hoc negare, quod nostamè super. 3. c. ad Roma. obiter & quasi aliud agentes affirmamus. Quapropter constituimus

Augustinus

dubium. 1.

Solutio.

Sciscitatio.

Solutio.

Scrupulus.

Solutio.

Dubitatio.

Solutio.

dubium graue.

Caietanus.

tuum is

tuimus rem hanc presius enucleare. Et à parte negatiua militare videtur primum omnium sententia Pauli loco citato: Non sunt facienda mala, ut inde eueniant bona. Nam cum consulens causa illius rei sit quam consulit: fit ut qui minus malum consulit, idem censeatur facere: & cum euitare maius malum quædam sit species boni, ut. 5. Ethico. cap. 1. author est Aristot. cõsequens apparet ut consulere minus malum ad euitandum peius, idem sit quod facere malum ut inde eueniat bonum. Item alteri non licet malum vllum facere, ut peius euitet: ergo neque tibi idem ei consulere. Et confirmatur. Si tibi fas esset tale consilium alteri præbere, non esset nefas tibi ipsi idem assumere, quare liceret tibi facere malum ut peius caueres: quod est absurdum. Præterea consulere minus malum, est inducere ad malum: at sanct. Thom. hic vniuersim negat licitum esse inducere alium ad malum, ergo nefarium est tale consilium. Ad hæc secundum regulam positam non licet ab aliquo petere id quod licet ipse præstare nequit: sed nemo minus malum facere licite potest: ergo neque hoc est licitum ab aliquo petere. His tamè non obstantibus arbitror documentum esse non solum iustum, verum, & saluteriferum, si res perspecta consideratione versetur. Enimvero quia res moralis est, debet casus in eas angustias perstringi, ut cui tale consilium dederis, constitutissimum habeat, certissimisque sit grauius scelus perpetrare ita ut nullo non moto lapide, nulla fiat reliqua via diuertendi induratam eius animam ab illo proposito, nisi mollius inclinando in aliud, ubi virus euomat. Enimvero etsi amicam tuam certis coniecturis crederes cras commissurum adulterium, quod nondum constituit, nihilominus nefas esset persuadere modo illi fornicationem, qua calorem restingeret. Neque si haberet corruptam naturam in alterum sexum, licitum esset ad euellendum illum habitum persuadere illi conuersationem cum foeminis. Nam ad præueniendum malum propositum, seu ad compescendum corruptum habitum, non licet hominem in alia inclinare vitia. Est enim regula Aristot. 2. Ethic. c. 9. eum qui delinquit in vnum extremum, inclinandum esse in alterum: sed tamen intra virtutis lineam. Igitur consulere minus malum non licet, nisi ad conuellendum animam qui actu, firmoque proposito infixus est in malum. Fac ergo vnum hominem constitutissimum habere alterum trucidare, & accinctum esse operi: cui, ut dissuaderes nullam præteristi rationem. Quod huic ergo consilium præbere possis, ut mitiore læsione virus exuat, arguitur sic. Illud consilium habet bonum ob

Primum argumentum

2. argumēt. Cōfirmatio

Tertium.

Postremum

Solutio.

Aristot.

iectum & finem absque sinistra vlla circumstantia: ergo est bonum. De fine nullum est dubium, cum sit homicidium euitare: sed & de obiecto idem probatur. Illud siquidem non est, ut aduersarij falso putant, simplex illud remissius in commodum: puta, eade eum fuisse, aut alapa, aut quid simile: sed hoc conditionale, si alterum certus es facere, nempe aut occidere aut leuius vulnerare, citius hoc fac: hoc autem obiectum bonum est & rationi consonans. Nam ut Thopiorum regula habet. Ex duobus malis minus est eligendum. Quod vniuersim, etiam in malis culpa verum obtinet: ut Gregor. 13. distinet. cano. Nervi, perspete docet. Quapropter cum consulens duorum malorum minus, nihil aliud quam electionem illam suadeat, nihil mali committit, sed bonum consulit. Sed arguis: saltem non licet illud minus malum absolute consulere. Distinguitur de absolute. Si enim intelligas extratalem casum, conceditur. Attamen casu quo ille certissimus est committere grauius malum, quod illi dissuadendo persuadere ne quis ne faciat, quamuis comparationem non exprimas, sed alterum minus consulas, semper subintelligitur comparatio: scilicet si alterum facturum es. Secundò id etiam elucidatur: Si illud consilium malum esset, inde maxime quod per illud alter inducitur ad peccandum. Quod autem id falsum sit, probatur. Nemo inducit alterum ad illud quod alter apud se habet constitutissimum facere: ille autem constitutum habet malum aut hoc aut illud facere: ergo consulens non inducit ut malum faciat: sed ut faciat, minus malum: Nulla ergo est consequentia. Dimoueo illum à peiori, inclinando ad minus malum: ergo induco ad malum. Imò in tali casu inducere eum ad minus malum, est inducere ad bonum. Tertio ad hominem arguitur contra Caietanum. Fatetur namque licitum esse in tali casu proponere illi materiam minoris mali. Fit ergo inde, ut licitum sit eadem ei declarare materiam: puta quod mitius potest vulnerare hostem, atque illo modo suum explere animam, suoque honori satisfacere, meliusque sibi consulere, & maiora cauere pericula: sicut Loth expofuit filias nefandis Sodomitis, quo caueret hospitium abufum: hæc autem materie propositio (ut eius utamur verbo) planè consilium est & suasio. Nam quomodo aliquid aliter consulas quam explicando rationes quibus alter moueatur: Quin verò & hoc est inducere. Porro ergo figmentum est, per parum ad mores referens, concedere quod licet proponere materiam minoris mali, & tamè negare consulendi licentiam. Quare Loth non solum expofuit filias, sed ait, abutimini illis. Et dicere quod illud fuit tantum permissio, est

ratio præterita assertio.

Gregorius.

Obiectio.

Solutio.

2. ratio.

Tertium.

1. 5.

con-

contra verborum schema, quod apparet plus quam consilij. Quapropter postea in sua Summa, verbo, tyrannis, concedit planè quod licet consulere minus malum ad euitandum maius. Igitur vel putauit non sibi contradicere. Nam 2. 2. ar. præfenti nunquam negauit licere consulere minus malum, sed licere inducere ad minus malum. Et forsan aliquid discriminis commentus est inter consulere & inducere, quod ego non penetra. Vel fortè emendauit sententiam. Et Adria. quod. 1. quæst. 2. nostram amplectitur. Sed dimissis huiusmodi aut orib⁹ qui citra disputationem & examen simpliciter loquuntur, extat sententia Augustini in lib. Quæstio num super Exodum & refertur. 33. quæst. 2. can. one. si quod verius, vbi de coniuge adultera loquens ait: si facturus est quod non licet, putà vel uxorem occidere vel dimittere, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Est q; expressa sententia Chrysof. hom. 2. 2. ad populū: vbi admonet cōsulendum esse illi qui assuetus est iurare vt iuret per caput suū, ne iuret per Deū. Et ex Gregoriano cap. citato. Nerui. idem colligitur. ¶ Vnde ad primū argumentorum in contrarium, concessio nō licere fieri mala vt inde eueniant bonā negatur inde cōsequi quod liceat consulere minus malum: nam talis consultor, vt dictum est, licet sit causa minoris mali, non ideo est causa mali. Est enim fallacissima consequentia. Imò est causa electionis bonæ: quando quidem eum qui infixus est scelestiori proposito, deflectere ad rem iustius, vere est bonum. Et perinde respondetur ad secundum. Haud enim sequitur. Alteri non licet facere minus malum: ergo nec mihi licet consulere. Ille nanq; cum in sua habet potestate neutrū facere, si alterutrū faciat, reus est: mihi verò quia facultas non suppetit dimouendi illum ab vtroque, iustum est, minus cōsulendo à grauiori diuertere. Atq; inde fit consequens vt ego nō possim mihi sumere simile consilium: nā semper in mea est potestate duobus delictis oblati, vtrumque cauere. Et quantum ad alia argumenta iam ostensum est, consulere minus malum non esse inducere ad malum, imò ad bonum. Atque adeò nec talis consiliarius petit id quod aliter præstare iuste nequit: nam absolute non petit nisi vt grauius malum non faciat: ob idque sua culpa est si acquiescere non vult, nisi in alterum impingendo malum. Cuius simile est, mutuū petere sub vsuris. ¶ Ex his ergo colligito nemini licere minimum veniale peccatum facere ad euitandū immanissimum malum in altero. Est enim contradictionis implicatio, malum esse & licere.

Adrianus.

Augustinus

Chrysof.

Ad. 1. argu.

Ad secundū

Ad reliqua argumenta

Corollarium

Neque licet id vni tertio consulere. Quapropter dum mihi tyrannus mortem comminatur, potius debeo permittere homicidiū quam vt mentiar. Neq; ad euitandum grauisimum adulterium in iuvene liceret mihi secūdam aliā viro solutam inducere vt illam cognoscendo, ab adulterio declinaret. ¶ At verò de Loth nō dum per hæc quæ dicta sunt planè constare potest, veniatne eius factum excusandū. Porro Ambro. 3. 2. q. 7. can. offerebat, videtur eius zelum excusatum habere. Et Petrus in secūda sua Canonica eum appellat iustum. Licet inde non fiat cōsequens, vt in illo singulari actu nō deliquerit. Tametsi etiā sit probabile eum peccasse. Nihilominus si factum natura sua perpēdas, profecto nullatenus licitum fuit, nisi ignorantia illud excuset. Haud enim prudens fuit consiliū, sed res indecēs. Et ratio est quod cum illi incumberet suarum filiarum cura, atque adeò paterno iure teneretur earū custodire pudorem, nō debuit illa via peiori malo obitare. Nam iam dictum est neque minimum tibi peccatum licere ad euitandum in altero grauisimum. Secus si consulendo dixisset, sunt in vrbe virgines foeminae, quibus vestram potestis libidinem offerre. Quapropter excusatio quæ ei prætexit hic Caieta. dicens quod tantum exposuit materiam minoris mali dupliciter mihi apparet deficiens. Primum quod re vera fuit inductio. Ab utrimque enim, inquit, eis. Deinde quod neque illa propriarum filiarum expositio eum decebat. Glossa ergo illius loci Genes. 19. quæ Augustini est, & refertur. 14. distin. can. quod ait: non cōsilio tribuit quod fecit Loth, sed animi perturbationi: quæ partim eius culpam extenuauit. An vero prorsus excusauerit: perpēdendum est secundum scientiam quam homines illius seculi tenebantur habere.

SVperest ergo tandem ad argumenta partit negatiuæ principalis quæstionis respondere. Et quidem primi solutio satis ex superioribus liquet. Negatur enim, eum qui sub vsuris mutuū accipit, vsurario consentire: tantum abest vt causam illi vel occasionem peccandi porrigat. Etenim cum ipse sit paratus facere, minimè eum petens mouet: vt modo de consulente minus malum dicebamus. Atque adeò ipse est qui scandalum dat: secus si paratus non esset. ¶ Ad secundum verò eo pacto respondetur, quod superius de illis dictū est, qui cōmercia cum vsurariis ineunt. Si vsurarius inquam nullam aliam crederetur habere substantiam huius mūdi quam vsuris acquisitam, profecto nemini liceret pecuniam suam apud illum deponere: namperinde tūc esset ac si tuum esset propo-

An Loth of ferēdo filias deliquerit.

Caletanus.

Augustinus Qualiter Loth sit excusandus.

Ad. 1. argu. principale.

Ad secundū

propositum vt tuam quoque pecuniam sceno ri daret: quod quidem propositum, iniquū est. Si verò copiosior pecuniam habet, licet tibi sana mente tuam apud illū custodiendam deponere.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum Mons pietatis, vsurarius sit.

quid mons pietatis.

Vic quæstioni adhibendum articulū duxerim de monte pietatis, qui sub forma mutui vsuræ labem contrahere videtur. Dicitur enim mons pietatis cum mulatus æris aceruus, qui subleuandis per mutuū miseris pauperum destinatur: ea tamen lege, vt mutuarius quisq; exiguam pecuniam in singulos menses conferat: non quidem, vt aiunt, ratione mutui, sed veluti stipendium ministrorum qui ad seruanda excutiendaq; pignora, habendasq; rationes dati & accepti deputantur. Cum ergo in mutuo pietas insit, quæritur vtrum ab illo collato stipendio vsuræ macula inficiatur. Et arguitur à parte negatiua. Si quippiam hic committeretur vsurariæ iniquitatis, maximè inde quod mutuarius aliquid vltra fortem erogant: id autem non faciunt ratione mutui, sed ad alendos ministros, eidem negotio necessarios: ergo procul hinc abest vsuræ peruersitas. Probatum minor. Equum est vt illud ærarium ab illis, quorum interest, seruetur in columbe: interest autē pauperum: nā diuitis qui illud erogauit, nihil refert postquā iam tali misericordiæ illud micipauit. Neq; refert reipublice, vt pote cui nihil inde accrescit: solis ergo pauperibus, quorū commodo depositum est, incūbit illud custodire. Neutiquā autem in custodia esse posset, nisi sub pignorum fide mutaretur, atq; adeò adiectis eidem negotio ministris qui pignora seruarent, & post moram venundarent, rationeq; singulorū bona fide retinerēt: ergo pauperum munus est tales ministros suis symbolis sustentare: atq; adeò illic omnis vsura cauetur. ¶ In contrarium est quod reddere tantum in singulos menses, ac perinde tanto plus, quanto plus temporis prolatatur solutio mutui: atque id ad reddendum tutam mutuam pecuniam qua certè cautela mutuantis negotium agitur, quandam habet effigiem vsuræ.

1. Argumē. partis negatiuæ.

Institutio montis pietatis. Pius secundus.

receptus: cuius vtiq; extat approbationis Bulla. At quoniam, vt Caieta. eiusdem sanctæ ecclesiæ Cardinalis, qui vt. 2. 2. q. 1. art. 10. refert, eidem interfuit concilio, in Opusculo huius rei singulari commemorat, non cuncta eiusdem montis capitula fuerint per eandem bullam approbata: sed quatenus sacris canonibus nō essent contraria, nulla irrogatur iniuria eidem apostolicæ sedi, si de eadem montis ratione controuerfetur. Eò præsertim quod. Papa & Concilium, in quibus autoritas residet summa cōdendi tum fidei articulos, tum & morū leges, non curant falcem suam mittere ad definiendas tanquam de fide philosophiæ disputationes, quæ non ex sacra scriptura, sed ex nuda philosophia eliciuntur: qualis illa est que instituitur ad examinandum quisnam contractus sit vsurarius, quis verò ab hoc crimine liber. Hoc enim nō ex sacra scriptura colligitur, vnde suas veritates elicit sancta Sedes ex media meraque natura rerum. Aliud denique est prohibere vsuras sub his aut alijs censuris: quod cum non solum ex morali philosophia, sed ex sacra scriptura colligitur, proprium est Apostolicum munus: aliud verò examinare quisnam contractus sit vsurarius, quod permittit ex sola natura rerum perpendi. Et ideo licet in eadem Bulla sententia excommunicationis in eos feratur qui cōtra vel prædicauerint, vel disputauerint, debet illa tamen intelligi cum eadem clausula: scilicet si impugnaverint capitula, quæ sacris canonibus nō fuerint contraria. Aliàs Caieta. fuisse damnatus: qui tamē cum tempore Leonis opusculum ædidit, quo montem non probauit, minimè fuit reprehensus. Cum hac ergo quam facimus protestatione, quod decretis, vel concilij quatenus fuerit receptum (quoniā neque omnia acta illius Lateranensis recepta sunt) vel sanctæ sedis, nullatenus volumus contrahere, sed eidem sanctissimè obedire: paratissimi retractare quidquid ecclesiæ catholica iusserit, nihil aliud quam operæpretium arbitror explicare rationes quæ eundem montem oppugnare videntur: ac post subijcere qua ratione eadem apostolica bulla sit interpretanda.

Concilium Lateran. Caietanus.

¶ Igitur Mons pietatis multis potest modis cōgeri. Primò si qui habet substantiam huius mūdi, commiseratione duct⁹ alicui vrbi aut reipublicæ auri pondus tribuit: non quidem simpliciter in eius id transferendo dominiū, sed huic mutuatiōnis vsui dedicando. Secundò si reipublica vel ex publico erario id tali vsui seponat, vel ciuium contributione conficiat. Nam quātum ad rem attinet præsentem, nihil refert. Neque verò interest, pondus ne auri sit an frumē-

Capitula
montis pietatis.

ti copia, rerumve aliarum vsu consumptibilium. Capitula autem montis sunt primum, vti on mutuo detur pecunia aut frumentum nisi in tempus certum: puta in annum. Alias in rem communem non cederet, sed apud paucos totum occuparetur. Rursus neq; decet absq; pignoratitia cautione montem dispensare. Alio qui, cum mutuatarij pauperes esse debeant, sapissimè contingeret vt soluendo non essent: quavtique disputatione breui mons in nihilum abiret. Quapropter neq; pignora vltra praefixum tempus seruanda sunt, sed illico sub hasta exponenda, vt cumulus reficiatur. ¶ His praehabitis radix huius disputationis, vna quidem est, sed tamè quae diuerse intellecta diuerfas parit opinionones. Radix inquam est, quod ille cuius interest capitale illam summam pecuniae seruare incolumem, debet suis impensis ministro sustentare. Sunt autem qui censent pauperum interesse: ideoque immunè ab vsurae vitio arbitrantur contributionem ab illis fieri: vt pote quae alendis ministris necessaria est. Alij verò quorum est Caietan. putant hoc non interesse mutuatariorum, sed mutuantis: cuius ideoonus esse debet suos sustentare ministros: atq; adeo quicquid vltra sortem recipit, extorquere aut ratione mutui, seu ratione dilatae solutionis.

Cōclusio v
nica qua
satisit
quæ
stioni.

¶ Atq; in hanc sententiam nostra cōclusio inclinat. Arbitror inquam eiusmodi rationem montis neutiquam ab vsurae fordibus elui posse. Et quo huius sententiae veritas innotescat, hoc epri mium omnium vtamur exemplo, quod esse existimo omnium regulam. Arguitur inquam: Si quis diues, ac misericors homo decreuisset cuicunque petenti a se, euangelio auscultans, mutuare, non tamen nisi suscepto pignore, & vsque ad certum tempus secundum iura Montis pietatis, nequaquam posset quippiam vltra sortem recipere: ergo neque illa, quam vocant Montis communitatem, id licite potest. Demonstramus prius antecedens, vt inde ad illationem descendamus. Homo huiusmodi mutuator si pignus recipit, hoc non facit in utilitatem mutuatarij, sed in suam propriam, vt tutam sibi faciat solutionem pecuniae suae: ergo, quod idem custodiatur pignus sua interest, non mutuatarij. Nam mutuarius mallet ipse retinere. Sed quia mutuator, aliter non vult pecuniam suam ei credere, pignus recipit: atque ad orationem eiusdem acceptionis fit debitor idem reddendi pignus. Idq; adeo non solum vti depositarius. Nam hic quia non in suam, sed in depositantis utilitatem depositum seruandum recipit, non tenetur ratione acceptionis, vt lib. 4. sub titulo restitutionis dictum est. Obid quae si

r. Ratio
cōclusionis.

citra suam grauem culpam depositum perdat, non tenetur illud restituere. At verò qui pignus recipit cogitur ratione acceptionis, ob idq; licet minori culpa illud perdat: nihilominus restitutionis laqueo tenetur. Dixerim minori culpa: quia si nulla sua culpa dispereat, liber manet. Apparet enim hoc loco Caieta. falsus, qui tantum interualli inter pignus & depositum legerit, vt putet eum qui pignus recipit perinde teneri ratione acceptionis restituere, ac si mutuo vel furto reciperet: atque ideo etiam si absque vlla sua culpa pignus pereat, manere semper restitutionis funeligatum: cum sit latissima differentia. Nam qui mutuum recipit, eius dominium acquirit. Quare quomodolibet perdat, sibi perijt. Dominium autem pignoris manet apud debitorem, sicuti dominium depositi apud depositorem. Quocirca eidem perijt debitori: vt patet expressa lege, pignus de pigno. actio. Nisi aliqua culpa creditoris perierit: vt colligitur. l. quaesitum. ff. de distraet. pigno. Ad nostrum ergo propositum satis est quod creditori incumbit custodia pignoris. ¶ Quod si arguas: Beneficium mutuantium utilitatem cedit eorum qui mutuum accipiunt: mutuator autem habet se incolumem seruare: ergo id potest aliorum sumptibus facere. Iam supra prodita est fallacia huius argumentationis. Beneficium enim mutui debet gratis conferri: & ideo qui mutuatur, recipere onera debet, quae sunt mutationi annexa: puta seruare pignus & redde re, aliàs non mutuet. Hoc quidem verum est quod vbi pignus, tale sit, quod possit tineam corrodi, vt vestis: vel alia ratione perire, vt pote si est res pretiosissima ac subinde custoditu periculosissima: debet mutuantis protestatione mutuatarij admonere, vt suo periculo pereat. Quod si voluerit pignus curari, suis fiat expensis. Est quippe accidentarium quod pignus illius sit naturae. Et pari ratione si mutuator suam credere pecuniam recusat: antequam mutuatarij publico se obliget instrumento, illud quidem debet expensis eiusdem mutuatarij a tabellione confici. Nam mutuator nil nisi fidem petit, quam alter tenetur dispendio suo exhibere. Atque hinc sumitur nouum contra montem argumentum. Nempe quod hoc quod quibuspiam pignoribus accidentarium & peculiare est, non debet in legem duci, vt quicunque mutuatarij ratione cuiusq; seruandi pignoris stipendium soluat. Quod autem de mutuatitia pecunia peculiaris dñi censetur, constat & de illa existimandum cuius res publica dominium habet: nempe quod eius est cura eam tuto seruare. ¶ Sed tamen arguis. Esto ita res habeat dum mons certum habet

Obiecto.

Solutio.

Secundaria
tio contra
montem pietatis.

Obiecto
aduersario
rum.

bet dominium: secus tamen in monte pietatis. Est enim ratio longe diuersa. Quare illatio supra facta nulla est. Cumulus siquidem huiusmodi nullum habet praeter mutuatarios proprium dominium: nam diues qui illum contulit, dominium a se eius abdicauit. Quare sua iam non refert eandem custodire. Neq; verò respública, siue, vt aiunt, communitas eundem tenetur seruare in monte: quoniam nihil ei inde emolumenti obtingit: neq; verò dominium eius habet. Fac enim montem illum non esse congestum subsidijs ciuium, neq; ex arario publico, sed a diuite in illos vsus donatum, qui vel reipublicae vel certis personis meram administrationem commiserit. Cum ergo nullus sit alius dominus, consequens fit, vt mutuatarij custodia eiusdem ararij incumbat. Ecce argumentum contrariae sententiae: quod eius patronos seducit: si non contraria nos ratio falsos habet. Probatur ergo eodem relabi illam pecuniam domino alio carere, ac si certum haberet. Illa namque tunc pecunia mutationi exposita, non est pauperum qui mutuum recipiunt. Patentissimum enim est nunquam in eorum dominium venisse, neque illa ratione vetum ire, sed perinde sunt mere mutuatarij ac si illa pecunia alium haberet dominum: ergo non magis ad illos pertinet illam seruare, quam si esset vel particularis personae vel reipublicae. Ex hoc igitur capite sumitur argumentum. Mutuatarij non tenentur illam seruare: ergo idem est prorsus iudicium illius stipendij quod vltra sortem tunc solunt quod esset si eadem pecunia esset particularis personae: tunc autem iam ostesum est, non esse licitum illud extorquere stipendium: ergo neq; vbi nuda administratio existit apud rem publicam. ¶ Sed quaeris, quis ergo tenetur illam custodire? Respondetur: Si nullum alium habet dominium, illa seipsam. Itaque nullum restat remedium, quam quod expensae ex eadem capituli pecunia subtrahantur. Sed praeficius arguis: Tadem ergo exhauriretur? Fateor quidem ingenuè. Et hoc est quod fautores alterius opinionis decepti. Ex quo sequitur quod quicunque talem montem de sua substantia erigere cogitauerit, si voluerit fore perpetuum, debet stipendia statuere quibus sustentetur, vel rempublicam obligare vt montem sustentet: alioquin mons seipsum mutuoando consumet. ¶ Sed contra: Mons ille tunc in perniciem tantum miserorum peribit, qui inde mutuabatur: ergo eorum referat illud suis expensis seruare. Negatur consequentia. Simili enim ratione probares pauperibus incumbere suis expensis seruare diuitias hominis misericordis: qui mu-

Solutio
praeter
obie
ctionis.

Argumentum
alterum ad
idem.

Quaestio.
Solutio.

Replica.
Solutio.

Obiecto al
tera.

Solutio.

tuata pecunia praesidio ipsis esse solet. Operas enim eiusdem ministrorum ideo censeri in fauorem fieri pauperum, quod ipsi mutationis beneficia suscipiunt, atque hac ratione eos obligare vt illa contributione alant ministros, iam monstratum est quam sit fallax argumentum. Pari enim ratione, multas alias vsuras defensas. Enimvero quotquot egestate coacti mutuum sub foenore recipiunt, fauorabili beneficio potiuntur. Igitur vt iterum dicam, cum mutuo gratuito sit facienda, non debet pensari in cuius fauorem operae cedant ministrorum Montis, ex eo quod mutuum recipere, beneficium sit pauperum: sed mutatione supposita speculanti oportet, cuiusnam referat pecuniam seruare tutam. Quando verò mutuatarij est in mora soluendi, liquidum fit suis expensis ac dispendio vñundanda fore pignora. Confirmant hanc nostram sententiam exempla ciuitatum quarundam Italiae, puta Mediolani, & Brixiae, & aliarum, vt Caietanus refert, & nos illic audimus, in quibus publico stipendio sustentantur Montis administrarij. ¶ Vnum tamen argumentum superest quod videtur contrariae sententiae suffragari. Nam etsi pro mutationis beneficio nihil possit vltra sortem recipi, tamen mutuandi obligatio, vt supra asserabamus, digna est pretio. Potest quis inquam stipendium suscipere, vt sit mutuo obligatus: cum igitur mos ille tali sit vinculo astrictus, licite a mutuatarij aliquid pro illa obligatione exigitur. Respondetur in hoc nullum apparere vsurae vitium. dum modo hac solum de causa tenuissima esset exactio, & procuratio pignorū, & pro scriptis rationibus dati & accepti, & pro alijs id genus operis nihil exigeretur.

Cōfirmatio
superiorum
rationum.

Postremū
argumentū.

responsio.

Ad argumē
tum princi
pale.

ET per haec ad argumentum in principio quaestionis obiectum patet responsio. Negatur inquam tales contributiones non fieri ratione mutui nisi hac forte tantum de causa fiat, quam modo adiecimus. Ac perinde Bulla concilij tres permittit solutiones. Prima est (vt cum debita obediētia idae reuerētia dicamus) non omnia acta illius concilij more & vsu esse recepta. Nam illud Sessionis nonae, quod fuit inter praecipua: nempe quod non perfoluentes diuinum officium fructus sacerdotiorum pro rata restituerent, & post sex menses sacerdotijs priuarentur, nondum planè scitur an fuerit vsu seruatum. Quauis ego quia iuri diuino quam proximum est, non audeo omnino contra consulere. Secunda solutio est, quam supra dedimus. Videlicet quod excommunicatio non fertur nisi cum illo moderamine vt disputatio cohiberetur contra capitula, quatenus sacris ca-

questio.

Dissolutio.

Alia motu
species que
sunt in mo-
re patentio
rem prae se
ferunt pra-
uitatem.

nonibus ac naturali rationi non sunt aduersa. Nam simpliciter non fuit illic articulus fidei constitutus. Sed rogas, Nunquid non esset ecclesia conducent, ut casus omnes de quibus dimittatur, sint ne usurarii, ecclesiae auctoritate desinrentur? Apparet enim hoc ad salutem animarum necessarium. Respondetur minime id expedire, ut tanquam de fide definirentur: si tales sunt, qui non nisi ex mera philosophia perpendi debeant: quoniam Spiritus sanctus non curat ecclesiam nisi scripturam sacram exponere; & leges necessarias sancire. Et quando sunt opiniones probabiles inter graues Doctores, utraque sequaris, in tuto habes conscientiam. Secus de immortalitate animae ac similibus veritatibus, quae licet inter philosophos disputentur, nihilo minus in sacris habentur vel inde colliguntur. Tertia vero demum solutio est, quod pensio quam Bulla in Monte pietatis approbat, si illa tantum quae soluitur ratione obligationis ad mutuandum: atque hanc dicit cedere in ministrorum sustentationem.

Alia vero montium species quas in usu esse video, longè patentius vitium suum produunt. Solet enim potissimum inter rusticanos aggregari copia frumenti quae egentibus mutuo distribuitur sine pignore, & sine alijs negotijs quae ministrorum operis egeant: illo nihilominus tributi onere, ut mensis tempore duodecimam partem mensurae supererogent: ne in medio iam in fanegas singulas: quod profecto non video quomodo defendi possit. Nisi omnes in discrimine oppidani & mutuam suscipiant, & quasi gratuitum spontaneumque tributum per capita illud soluerent. Nam si non ab omnibus, sed ab illis tantum qui mutuo egent corradatur, palam extorquetur ratione mutui.

QUESTIO SECVNDA, De generali ratione contractus emptionis & venditionis.

ARTICVLVS. I.

Verum contractus emptionis & venditionis sit reipublice necessarius.

Vo supra capita statuimus, quibus humani contractus deprauantur. Videlicet aut id vendere quod nullius est pretij, aut quod pretiosum est, pluris iusto distrahere. De priori vitio sit vsura nomine quaestione praecedenti disputatum est: consequitur ergo ut de posteriori disputationem prosequamur. Quae quidem disputatio de contractibus scribitur. Et quoniam omnium primus atque aliorum index est contractus emptionis & venditionis, quaestio haec secunda instituitur de generali ratione huiusmodi contractus: atque adeo primus articulus, an sit necessarius reipublice: Arguitur enim a parte negatiua. Quanto vita humana simplicius ac sincerius transigeretur, tanto quietius viueretur ac felicius: sed si solum esset rerum cambium, ut videlicet res non numismate distraherentur, sed pro rebus commutarentur alijs, quietior esset mortalium vita, & a tumultis pacatior quos negotiationum turbulentia secum affert: ergo contractus emptionis tollendus de medio esset humanae reipublicae.

Secundo arguitur. Secula multa, ut. 5. Ethic. & .1. Poli. c. 6. author est Arist. absque nummorum usu transferunt. Et Plinius lib. 3. ca. 3. ait Seruium Romanorum regem primum signasse aes nota pecudum, unde pecunia dicta est: & postea fuisse signatum argentum, anno vrbs. 585. & longè post aurum. Et libr. 7. c. 56. ait Librum patrem instituisse emere ac vendere: illis autem seculis felicior agebatur vita, atque a fraudibus ac sollicitudinibus incolumior, quam modo nobis per istas negotiatioes agere licet: ergo perniciosus est iste contractus, tantum adest ut sit necessarius.

In contrarium est idem Arist. loco citato: ubi ait necessitatem humanae vitae nummi fuisse inuentricem, qui esset velut mensura & norma aequitatis rerum. Id quod & Iuriscōsultus. l. 1. ff. de contrahen. empti. disertè retulit.

igitur quo quaestione a genere ipso auspicemur, prima nostra conclusio sit: Contractus est actio inter duos, ex qua vtrinque obligatio nascitur. Sic enim Vlpianus ait. l. Labeo. 2. ff. de verb. ac reru signific. Contractus est vltro citroque obligatio. Quod Graeci συμπραγμα vocant: hoc est confectum. Quando videlicet quippiam ego causa tua, tu vero causa mei accepta dataque vtrinque fide conficimus, ac ratum habemus. Quapropter praedicatio illa contractus est obligatio (ut sic loquamur) non est idem tica, sed causalis, illum exhibens sensum, quem nostra conclusio explicauimus. Ut quia

1. Argumē
Prtis nega
tiuae.

Secundū
Aristot.
Plinius.

Aristo.

1. Conclusio

Seruo no
mine nullū
paetum cō-
tractus dici
valet.

Baldus.
Syluester.
Conradus.

Aristot.

Scotus.

Gerfon.
Antonius.
Conradus.

1. Conclusio

quia stato pretio paciscimur, me tibi merces traditurum, te vero mihi idem pretium, mutua emergit ex venditione obligatio. Atqui hinc fit ut stricto nomine nullum pactum dicatur contractus nisi ex quo vtrinque oritur obligatio. Qualia sunt do, ut des, facio, ut facias: do, ut facias: facio ut des: quae quatuor connumerantur. l. naturalis. ff. de praescriptis ver. Quae admodum in matrimonio, inque venditione, mutuatione, & id genus reliquis. Contractus namque omnis, si de suo nomine rem perpèdas, actus iustitiae est, vtrinque colligantis partem. Laxant tamen alij latius nomen vsque ad illas actiones ex quibus ex altera tantum parte oritur vinculum: veluti est donatio, & simplex promissio. Et ideo Bald. quem Syluest. citat in verbo, contractus. & Conrad. sequitur. q. 16. distinguit de nomine contractus, quod accipiat proprie, quando obligatio oritur ex vtraque parte, & improprie pro eo ex quo oritur tantum ex altera parte, & improprie quae quando ex neutra nascitur. Sed re vera abusu istae acceptiones ab usu essent abigende. Hoc enim est nomina a sua natua significatione abalienare: siquidem neque donatio neque promissio simplex ad iustitiam attingunt, sed sunt actus liberalitatis. Vnde Aristot. tel. 4. Topicor. Donum, inquit, est datio irreducibilis. Mutuatio vero, quauis fecus ibidem Conrad. sentiat & Syluest. nihilo a propria ratione contractus recedit, tamen quod est datio ut reddatur, tum quod si fide data pollicitus es mutuae, tu teneris dare, atque alter reddere. Quod autem contractum illum etiam velint appellare, ubi nulla est obligationis vis, sed potius obligationis relaxatio, merito fatentur esse (ut suo vtar nomine) improprie simum. Exemplum est in acceptilatione. puta quando debitor creditore interrogat an quicquid illi debeat acceptum habeat: & iller respondet, acceptum habere: hoc est illi condonare. Hic namque potius est solutio debiti seu remissio, quod ex contractu ortum est, quam contractus. Sed & contractuum species, numerosius quae ars permittit, multiplicat. Scotus enim. 4. d. 15. q. 2. octo species discernit, ac totidem Gerfon in suo tractatu de contract. licet parum differenter. Antonius vero. 3. partit. 8. cap. 2. duodecim: sed Conrad. quod suum ingenium est, ad species numero. 30. diuisionem inuitam pertrahit, quae porro, species non sunt, sed rerum potius connumeratio, in quibus confici contractus possunt. Eiusmodi autem materiales diuisiones cum arte non contineantur, in infinitum abeunt. Sit ergo nobis secunda conclusio. Septem sunt contractuum species, scilicet emptio, cambium, mutuatio, emphyteusis

Sufficiētia
prae habitae
distinctione.

Donatio.

Cambium.

Emptio.
Mutuatio.

Emphyteu
sis.

Commoda
tio.

discrimē in
ter mutua-
tionē & cō-
modationē

Permutata
accōmoda-
tio.

Locatio.
Conductio

tibi commodet mulam. Si autem usum concedis non pro usu altero sed pretio, illa est locatio, cui respondet conductio, siue domum, siue equum, siue proprias operas loces. Pespice ergo quemadmodum ut cambium ad emptionem, sic & permutata comodatio ad locacionem reducitur. Cambium enim (vt habetur. l. 1. de cotrahend. emptio.) hoc tantum a venditione seiungitur, quod in illo non secernitur pretium a re, sicuti in emptione, sed vtraque existimatur alterius pretium. Pari modo in permutata comodatione vsus vnus rei, est pretium vsus alterius rei: ob idque est quedam locatio. Quare neutra istarum specierum peculiare habet difficultates praeter illas quae in alijs sunt, ad quas reducuntur. Satis ergo fuisset quinque dinumerare species, nisi quae explanationis gratia duae aliae adiectae sunt. Venditio namque nullo probabilitatis colore seponitur distincta species ab emptione: sunt quippe nihil aliud quam duae correlationis partes eiusdem contractus: sicuti locatio & conductio. Hinc fit neque depositio nem, neque impignorationem, quippe quibus neque dominium vltimum transfertur, neque vsus, esse per se contractum. Depositio namque est positio rei apud alium solius custodiae gratia. Quare non est nisi quedam fidei commissio. Impignoratio vero est rei cuiuspiam temporaria positio apud alium ad confirmandam contractus obligationem. Quare ea ratione dicitur contractus, quia est contractionis, vt pote mutuationis aut venditionis confirmatio. Quin vero neque fideiussio est per se contractus inter fideiussorem & eum pro quo fideiubet: quoniam solum nascitur obligatio ex parte fideiubentis: alter enim nihil ei debet si amicus gratis fideiussit. Sed fideiussio talis, dicitur iure contractus: quia est robur contractus inter debitorem pro quo fit fideiussio, & creditorem cui fideiubetur. Atque idem dicendum de stipulatione si pro fideiussione accipiatur. Si vero pro simplicis commissione, nullus est contractus. Sed tamen, vt iure frequentius usurpatur: pro actione illa qua quis interrogatus stipem obligat, tunc si alter aliquam polliciter conditionem, verisimilis est contractus, quia vtrunque paritur obligatio. Si autem alter ad nihil obligatur, tunc quia tantum stipulas obligatur, licet contractus iure dicatur, reducitur tamen ad donationem. Ecce contractuum species quos vocant nominatos: quia suam quisque sortitur nomen. Innominati autem licet plurimi sint, ad hos tamen reducuntur. Omnes enim comprehenduntur sub illis quatuor speciebus supra positus, do, vt des, &c. Tertia conclusio. Emptio & venditio sunt contractus

Corollariu

Quid depositio.
Quid impignoratio.

Fideiussio contractus dicitur nequit.

3. Conclusio

reipublice maxime necessarijs. Conclusio est Arist. & iurisperiti in locis citatis in argumento post quaestionem. In primordijs enim humani generis, tantum erat rerum cambium: mos autem & vsus monstravit penes esse impossibile illa ratione posse transigi humanam vitam. Dum enim futor domo indigeret, ingentissimo opus haberet calceorum aceruo, quem pro illa cambiret: quibus vtiq; calceis dominus adium forte non indigeret, sed rebus alijs quibus carebat futor: Et dum tu frumeto affluens, vino alterius egebas, forte alter tuo non egebat frumento. Et ideo Arist. 1. Pol. c. 6. barbaras eas gentes appellat, penes quas etiam tunc cambia tantum rerum absque numismatis vsu durabant: de quo li. seq. latius. In hunc ergo vsu signatum est numisma: nepe vt tu norma esset exequandi res, tum etiam vas & fidei iussor rei publicae nomine, vt quoties illud porrexeris, reddantur tibi res quarum indigueris. Atque hunc arbitror genuinum sensum illius Eccles. 10. Pecuniae obediunt omnia: nempe quae pecunia in virtute est omnis res. Pecunia enim qui possidet, vanae cuncta habet. Hac ergo ratione ex cambio ortum habuit emptio & venditio. Ob idque, cum illo contractu quia non distinguebatur res a pretio, ex vtraque parte dicebatur cambium. In hoc autem traditio mercium est venditio, receptio vero repensio pretio, emptio. Quare emptio est venditionis finis: quia contractus hic ad id ordinatur, vt quisque sibi necessaria provideat. Ideoque, quasi a digniori, denominatur contractus emptionis. Ex his ergo compendiosa elicitur venditionis emptionisque definitio, in qua constituenda multi postquam se macerauerunt, nihil exactum colligunt. Est enim venditio, rei pro pretio distractio: emptio autem rei pro pretio contractio. Sunt enim haec verba iuris, quibus generaliter significatur translatio domini illius rei quae non est reddibilis, vt. C. de resc. vendi. l. 2. Rem maioris pretij si tu aut pater tuus distaxisti. Quocirca hoc verbo notatur discriminem inter hunc contractum & emphyteusim & locationem: in quibus non dominium, sed vsus, vel vsusfructus transfertur. Ea ite voce secernit hic idem contractus ab usuraria mutuatione. Nam licet illic transferatur dominium pecuniae pro pretio, tamen cum eadem pecunia sit reddibilis, non proprie distrahitur. Particula autem pro pretio, separat eundem contractum a cambio, quo res pro re commutatur. Et per horum intelligentiam argumenta in contrarium responsa patet. Humanum enim genus ab imperfecto ad perfectum progressum est. Et ideo in initio, dum rude erat, incognitumque, ac paucioribus necessitatibus implicitum, per rerum cambia sibi sufficiebat, post

Aristot.

Vfus numismatis.

Genuini sensus loci sacri.

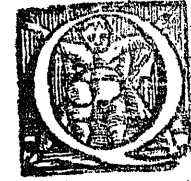
Definitioi emptionis & venditionis.

Solutiones argumentorum.

post vero iam cultius politioem orationemque vitam instituens, necesse habuit nouas excogitare commerciorum rationes: inter quas consultissima fuit commerciorum vsus: licet humana auaritia nihil non deprauat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum negotiatio sit licita.

Vanis simplex rerum emptio & venditio, quibus quisque suae familiae prouidet, demonstrata sit reipublicae necessaria, non subinde claret negotiacionem esse licitam, quae est emere vt reuendas: quae vtiq; quaestio est a D. Tho. 4. art. q. 77. sub compendio disputetur, hic tamen ordine quem nos instituiamus, videtur congruentius apponi: vbi aliquantulo fusius disserenda est. Queritur ergo vtrum negotiatio sit licita. Et arguitur a parte negatiua. Emptio & venditio ideo ostensa est necessaria, quod non omnes abundant: & ideo necesse quisque habet, vt venditis quibus affluit, emat quod sibi deest: quare emptio (vt dictum est) venditionis est finis, negotiatio autem est contra huiusmodi emptionis naturam. Negotiator enim non vendit, vt emat quod sibi deficit, sed peruersa emit vt reuendat: ergo negotiatio non est licita. Quapropter Arist. 1. Politi. c. 6. emptionem rerum quae necessariae sunt ad vitam, venditionemque, ratione eiusmodi emptionis appellat contractus naturales: emptiones autem negotiatorias, appellat contra naturam, vt pote cuius finis non est vitae sufficientia, sed lucrum. Atque ex hoc sumitur secundum argumentum quod inibi idem Philo. subiungit. Ars illa quae non habet praefinitum taxatumque finem, non est licita: ars autem numularia & quaestuaris, qualis est negotiatorum, nullum sibi praescribit finis modum, sed lucro lucrum aceruare, ergo nefaria est. Tertio arguitur. Negotiatio in causa est vt rerum pretia excrescant: tum quod merces ad paucitatem venditorum reducuntur, quae caritatis causa est: tum etiam quod negotiator carius quam emit, vendit. Et ideo si omnes ad primos venditores concurrerent, minoris emerent: id quod rerum vsu vbiq; experientia docet: ergo tanquam rei publicae nocua interdicienda est negotiatio. Quarto: Actiones morales plurimum continentibus existimandae sunt: plurimum autem negotiaciones plenae sunt fraudibus, technis ac dolis: ergo genere suo praeuiae sunt, atque adeo de medio tollendae. Hac enim de causa

1. Argum.

2. Argum.

Secundum Aristot.

Tertium.

Quartum.

pepsime audit negotiatio, & in sacris literis & apud sacrorum doctores. Vnde David Psal. 70. Quoniam non cognoui negotiationem (secundum 70.) introibo in potentias Domini: Domine memorabor iustitiae tuae solius. Quasi negotiatorum iustitia non fit iustitia Dei. Et Chrysostr. super illam historiam Christi apud Mattheum, eiciens vendentes & ementes de templo. Et refertur. 88. di. can. eiciens. significauit, inquit, quod mercator nunquam potest placere Deo: & ideo nullus Christianus debet esse mercator: aut si voluerit esse, proiciatur de ecclesia: dicente Propheta. Quia non cognoui negotiationes, introibo in potentias Domini. Atque hac de causa interdicta est clericis: vt patet ead. dist. per totam. In contrarium est August. sententia in libr. Quaestionum veteris & noui testamenti: & refertur in ead. dist. can. fornicari. vbi ait, Fornicari hominibus semper non licet: negotiarivero aliquando licet, aliquando non licet: laicis licet, sacerdotibus non licet.

Chrysostr.

confirmatio

Augustinus

Fundamentu.

Quid sit negotiatio.

Duplex species negotiacionis.

1. Conclusio

humanarum cōmutationum. Si enim nullus alterius re vel opera indigeret, omnis cessaret cōmutatio rerum humanarum: ergo indigētia admetiri debemus rerum pretia. Viuentia enim genere suo præstantiora sunt vitæ experitibus: attamen (vt ait Augusti. lib. 1. 1. capi. 16. de Ciuita. Dei.) mallet homo frumētum domi habere, quàm mures. Et solet domus plus venire, quàm equus, & nonnunquàm equus, quàm feruus: licet cum natura hominis nihil corporalibus conferri ad equalitatem valeat. Vbi autem indigētia nominamus, ornatum etiā rei publicæ intelligimus: vt cuncta cōplectamur quæ hominibus præter vitæ necessitatē etiā ad suam voluptatem & splendorem vsui esse possunt. ¶ **Secunda conclusio.** Ad explorandum iustū rei pretium ex multis ducenda est ratio, quæ in triplici sunt ordine. Primum enim attendenda est necessitas rei, mox copia & inopia: deinde negotiationis labor, cura, industria, & pericula. Præterea si merces vel in melius mutatae sunt vel in deterius, venditorumq; atq; emptorum frequētia, atq; id genus alia, quæ prudentissimus quisque speculari potest. ¶ **Tertia conclusio.** Cum pretium rerum iustū, duplex sit, aliud scilicet legitimū, & aliud naturale: iustum legitimum cōsistit in indiuisibili: naturale autem seu arbitrarium minimè: sed in latitudine diuisibili. Iustum legitimum est illud quod lege principis positum est: arbitrarium autem seu naturale currit quando per legem nō est constitutum. **Distinctio est Arist. 7. Ethic. c. 7. de iusto naturali & legitimo.** ¶ Ad huius autē cōclusionis intellectu notādū est qd merita illa & causas statuendi rerum pretia existimare, per se quidem primum ad rem publicā & eius gubernatores spectat: qui scilicet omnibus supradictis pensatis deberent sua singulis mercib; statuere pretia. At quia illud in omnibus impossibile est, relinquitur vendētium ementiumq; existimationi. Et illud nūc vocamus naturale, quia secundū rerum naturam vsui accommodatam currit. Igitur vbi pretiū lege positum est, nēpe, vt modius aut tritici aut vini, aut vlna panni vendatur decē, neq; vnus oboli accessio licita est: sed est peccatum mortale si excessus notabilis augeatur, obnoxiiq; restitutioni. Et si excessus sit perexiguus, erit veniale: Et ideo dicimus in indiuisibili consistere. Atq; hoc est quod ait loco citato Arist. iustum legitimum esse, quod licet antequam positum sit nihil referat, refert tamen postquam positum est. Pretium verò quod non est lege positum, non indiuisibile est, sed latitudinē habet iustitiæ: cuius vnū extremum dicitur rigi-

2. Conclusio

3. Conclusio

Aristot.

dum: alterum verò piū: sed medium, moderatum. Vt quæ res iustè venditur decem, iustè quoq; venditur, tum vndecim, tum etiam nouem. Atqui ratio huius est, quod prudentia humana, qua per supradictorum considerationes de pretio existimatur, nequit punctim attingere metam: sed arbitramento quodam. Sicuti. 2. Ethic. cap. 6. de virtute ait Aristote. quod consistit in medio, vt definitur ipse prudens. Atque ad eò dum res publica penes quam talis residet autoritas, punctum non indicat, laxior restat iustitia pretij latitudinem habens. ¶ **Ex quo fit primo cōsequens vt infra illos extremos limites vèdere cuiusq; liceat carius pecunia credita, quā numerata: inimico quā amico, diuiti deniq; quā pauperi.** ¶ Sequitur secundò sensum illi legis, In cause. ff. de minor. vbi. §. idem pomponius. habetur licere naturaliter contrahentibus se decipere, cui simile habetur litem si pretio. ff. locati. nō esse (vt Conrad. & aliqui putāt) infra latitudinē iusti pretij: quia intra hos carceres nullū habet locū deceptio: neque vlla opus est remissione (vt prædicti doctores autumāt) sanè cum tota latitudo iusta sit: Sed (vt q. proxima exponetur) intelligi citra dimidiū iusti pretij. Et ideo ait naturaliter, qd humanum ingenium lucri auidum, in causa est. Quare, licere, illic non est idem quod sine culpa, sed impunè in humano foro. ¶ Sequitur tertio, multò tutius, si fieri posset, cōsultum fore, tum cōemptorum negotiatorumq; consciētis, tum etiam communi bono, si omnium pretia lege paterent: vnde. l. 1. ff. de offic. præfct. vrb. §. cura carnis, inter alias præfcti curas illa cēsetur, vt rerum pretia statuatur iusta. Ob idq; quando in omnibus seruari nequit, quàm fieri posset maximè, deberent taxari. Enimverò negotiatores, eò præsertim qd (vt supra dictū est) lucris sitienter inhiant, non solum præ sua cecitate decipiuntur, verū etiam propter suā auaritiā cōsultò astutq; decipiunt. Quā ob rem quādo lege non est signatū pretium, nō est standū vniuscuiuslibet mercatorum arbitrio, sed prudentium iudicio, eorūq; qui sunt æquitatis cultores. Est enim fallacissima regula si quis semper quanto emit pretio, quantumq; laboris & periculorū subiit, tātū velit vèdere cum lucri accessione. Enimverò si mercator, artis negotiorūq; ignarus pluri iusto emit, aut sibi fortuna aduersa reflauit: quia scilicet copia mercū in sperata succreuit, non potest iustè extorquere expensas quas fecit. Et vice versa si industrius alius aut fortunatior, cui vel cōtingit minoris emere, vel fauoribus arrisit forū: hoc est in sperata rerū inopia post accidit, iustè sanè potest carius

Pretium: rigidum, pū moderatū.

1. deductio.

Secunda.

3. collectio.

Fallax regula in taxandis pretijs.

Solutio.

rius vendere: etiam eodem die & eodem loco, idque nullatenus mercibus in melius mutatis. Nam cum negotiationis ars plurimum sit fortuitis rerum euentibus subdita, debent negotiatores & sinistra suo dispendio subire pericula, & dextram operiri fortunam. Loquimur cum Christianis de fortuna, pro euentu nobis inspectato. Atq; hic est sensus. l. pretia. ff. ad legē Falcidam. Vbi habetur, pretia rerum nō ex affectu aut vtilitate singulorum, sed communiter fungi. Hoc est non secundum priuatorum existimationem, sed secundum communem prudentiam constitui. Et eodem alludit simile verbum. l. 1. lege. 4. eodem titulo. vbi habetur rem non æstimari pretio formali, id est, à contrahentibus formato, sed secundum præsens, putà communi foro currens. Valor nāq; rei nō secundum futurum quando res nōdum est, sed secundum præsens in quo res est, debet iudicari. Accipe horum exempla. Est frumenti caritas in Hispania: mercator tunc Siculus hoc audiens onusta frumento nauis ad nos adnauigat: quādo huc peruenit, vel afflante nobis clementiori celo, vel quia aliunde copiam grani habemus, longè imminutum est pretium: non potest ergo tātū vèdere, quanti sibi stat merx: neq; vero si credito futura solutione carius vèderet, vt saltem se indemnem redderet, immunis à peccato fieret: aut à restitutione liber. Et per hæc detegitur alia fallacia, quæ innundinis vsu venire solet. Etenim in initio cum sit yberior emptorum copia, merces pluri vāneunt: in fine autem, contraria ratione pretium decrefcit. Arbitrantur ergo tūc mercatores expectato in tempus pretio licitè posse tanti vendere, quanti in initio: cum tamen numerata pecunia idem non possint extorquere pretium. Falluntur in caput suum. ¶ Vbi demum ad clariorem istorum notitiā animaduertēda est quarta cōclusio. Mercium pretia, emptorum copia augentur: penuria verò minuuntur: sicuti ecōuerso abundantia venditorum minuitur, raritate verò excrefcit. Enimverò vbi merces affluunt, venditorum numerus amplior est, & emptorum minor. ¶ Atq; ex hoc tibi responsum elicies, si hæsitaueris an vendendi causa & modus pretium variet. Etenim causa vendendi aut emendi nihil per se ad rem facit. Siue enim vendas necessitate compulsus, siue præsatietate rerum ipsas despiciēs. Item siue ob necessitatem emas siue propter voluptatem, nihil inde variatur pretij. Attamē quia vèditoris necessitas in causa est, vt merces sub hasta vānū exponat, fit vt paucioribus tunc existentibus emptoribus, pretium rerum vilescat: sicuti in bello par-

fallacia quæ frequenter negotiatores inuadunt.

4. Conclusio

ta victoria exiguo nummo venditur præda. Ecōuerso vbi publici mercatores emptores expectant: quia illo modo vendendi plures emergunt emptores, valor mercium crescit. Atque eadem ratione in initio nundinarum plurimū carius venditur, quàm in fine. ¶ Atque per hæc cōclusionem lucet monopoliorum iniquitas, putà cum quis vel à principe priuilegium emit vt solus ipse vendat: vel duo aut tres reliquam mercatorum multitudinem anteuertētes, mercium acerrum coeunt, vt vniuersi ad ipsos cogantur confluere: vel iurata fide cōstituant vt nullus eorū nisi tanti vendat. Hinc enim raritate venditorum pretium crescit. Et eadem ratione, vice versa, licet non tam crebro accidere cōsuefcit, emptorum monopolia, ad extenuandum pretia, essent nihilominus iniqua. Vt si in portu cui pretiosissima nauis applicuit, illi qui emere possent sibi mutuo promitterent non emere nisi tanti, aut si in subhastatione alios ego ne licitarentur auerterem, vt minoris ego emerem, peccatum profectò esset, quod ante restitutionē non remitteretur. Et hoc est quod ait Cicero lib. de Officijs. Non licitatore venditor, nec qui contra se licitetur emptor apponet. Quando verò venditores monopolium facerent, tūc iustè emptores, quāsi vim repellētes, cōtraria pariter possēt prudētiavti, putà cōuenire inter se vt nulli nisi certo pretio emeret. ¶ **Restat ergo ad argumenta respondere.** Et primum omnium regulam illam, Tantum valet res, quanti vendi potest, palam est, nō habere tam vastum sensum, quantum verba sonant. Aliàs liceret vendere vltra medietatē veri pretij: quin verò duplo & triplo. Quod si illam sic modereris, vt intelligatur quantum iure & iustè vendi potest: nā id possumus, quod iure possumus: tunc quasi principium petens, redderes illam inanem. Si enim quærenti quanti vendere potest respondeas, Quantum iustitia fert: nihil respondes quod ipse ignorabat. Sensus ergo est quod tantum valet res quanti vendi potest, seclusa vi, fraude, & dolo: quibus in emptore tollitur voluntariū. Et quanuis eodem videatur respōsum recidere ac si dixissem, iustè, non est tamen idē. Enimverò si quærenti quid est homo, respondeas esse hominē, nihil doces. Si autē respōdeas esse animal rationale: licet idem sit, tamen quia definitū explicas, nō petis principiū. ¶ Ad secundū respōdetur, perito artis credendum esse quando affectione rei propriæ non est infectus: & vnusquisq; est arbiter in re propria, dum illa ad alterum nihil at tineat: qui autē vendit, non rem propriā suam, verum communem sibi & emptori tractat. Et ideo

Monopolium iniquitas.

Cicero.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Distinatio.

ideo non est legitimus arbiter. ¶ At quia de gē mis & rebus pretiosis mētio in tertio argumēto fit, distinguendum de mercibus est. Quādam enim sunt reipublicæ minimè necessariæ: atq; illas potest quisq; tantivendere quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. Cuius generis sunt pretiosi equi, gemmæ, accipitres, &c. Spectant enim ad ornatum decoremq; & splendorem nobilitatis: & ideo magnatum magnificentia est, res illas magno æstimare: Alia verò sunt reipublicæ necessaria: vt quæ ad vitium, vestitum, & alios id genus vsus attinent. Atq; in his licet nihil fraudis doli ve irreperferit, vis tamen est, quantum extorquere potueris, tanti illas diuendere.

QVÆSTIO TERTIA,

De iniustitia quæ in emptio- ne & venditione com- mittitur.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 77.

ARTICVLVS I.

Vtrum licitè quis posset rem pluris vendere quàm valeat.

RIBVS itaque articulis superiori quæstione præiactis, scilicet de emptionis negotia- tionisq; necessitate, ac de rerū pretio: sequitur tertia quæstio de iniustitia quæ in hunc con- tractum se insinuat. Hoc autem statim in capi- te tacitus non præteribo, de quo lector fortè

Dubia circa verba Sancti Thomæ.

dubius apud S. Thom. hærebit. Ait enim in distributione statim quæstionis, solas duas quæ- stiones tractandas assumere, de emptione, sci- licet & de vsura: eo quòd circa alias volunta- rias commutationes nulla inuenitur iniustitia quæ non reducat ad rapinam aut furtum. In quib⁹ verbis dubitatio est duplex. Prior quòd eadem ratione potuisset & has omittere: Nam fraudulentia emptionis & vsuræ, genus quod- dam furti est. Quod si dicat, has duas esse com- mutationes voluntarias, tunc emergit posterior dubitatio, quod eadem ratione deberet de lo- catione, stipulatione, & alijs tractare. Ad has autem simul dubietates respondetur, sciētem fuisse ac prudentem considerationem: D. Tho-

Solutio.

me. Iniustitia enim emptionis & vsuræ deffert à rapina & furto, quia non fiunt simpliciter inuito domino, sed spontaneè tractante: hoc est transferente res suas in alium. Et ideo licet quā tum ad iniustitiam pretij fuerit inuitus, est ta- men contractus, qualis non est furtum. Et quā uis eadem sit ratio de locatione, tamen iniusti- tia eius & quorumcunque aliorum cōtractuū ad istorum normam exigenda est & perpen- denda. Omnes nanque iniustitiæ voluntariū commutationum ad hæc duo capita reducun- tur: scilicet, vel quòd aliquo pretio rem vendas quæ nullo digna est, & hoc reducitur vniuer- sim ad vsuram: aut quòd pretio quod iusto vel maius vel minus est, siue rem tuam siue vsum transferas. Et de hoc iudicandum est per regu- las emptionis & venditionis. ¶ Est ergo primus articulus vtrū licitè quis posset rem carius vē- dere, quam valet. Quibus verbis implicatur, an possit contrā vilis emere. Et arguitur à parte affirmatiua. Iustum in comutationibus iure ciuili constitutum est: idem autem ius permit- tit contrahētibus inuicem se decipere, vt habe- tur. l. rem. C. de rescindenda venditione, & l. in causæ. 2. ff. de minoribus. §. idem Pomponius, ergò licet pluris rem vēdere, minorisq; emere quàm valet.

¶ Secūdo. Cōmune omniū desiderū natura vi- detur proficisci, ac subinde culpa vacare: vili autē emere & magno vēdere (vt Mimus ille apud Aug. 23. de Trin. aiebat) cōmune est mor- taliū desiderū: cui & sapiens cōsonat Prouer. 20. vbi ait. Malū est, malū est, ait omnis emp- tor: & cū recesserit gloriatus, ergo licita est vē- ditio iustū exuperas pretium, atq; emptio idē non attingens. ¶ Tertio arguitur. Lex amicitie secundū Philosophū. 9. Ethico, ea est vt rei vtilis repensatio secundū vtilitatem fiat, quam qui beneficiū suscepit consequutus est: contin- git autē vt emptor cumulatius ex re empta be- neficiū suscipiat, q̄ ipsa res valebat, vt si equum emit quo hostile periculū euasit: ergo licebit tunc venditori pluris rem illam æstimare.

¶ In contrarium est saluificum illud Redemp- toris monitum: Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Ex quo fit q̄ cum nullus sibi velit rem iusto carius vendi, nullus debeat carius vendere alteri.

¶ Institutum nostrum peruertamus, quod Nest sancti Thomæ sententiā vbiq; nostræ præmittere, quatuor eius conclusionibus ad quæstionem respondemus. Prima est. Fraude vti & dolo, vt vel pluris res vendatur aut mino- ris ematur, sicuti in omni contractuū specie, de- lectum, est, idemq; suo genere mortale. Primò

1. Argumē- tum affir- matiuæ.

2. Argumē- tum Anguli.

3. Argumē- tum Aristo.

1. Conclusio.

patet

Probatio. Paulus.

Cicero.

1. Conclusio.

Ratio conclu- sionis.

3. Conclusio.

Ratio con- clusionis.

Obiectio.

Solutio.

4. Conclusio.

Probatio.

patet autoritate Apostoli. i. ad Theff. 4. vbi ad- monet ne quis fratrem suum in negotio circū ueniat: quoniā vindex est Dominus inquit, de his omnibus. Et Cicero de Offic. Tollendū est igitur in rebus. contrahēdis omne mēdaciū: non licitorem venditor: neque qui contra se licitetur emptor apponet. Etenim vbi adest fraus voluntarium abest: ac subinde iniustitia fit, charitati aduersa. ¶ Secunda conclusio. Si emptio & venditio secundū suam eundē natu- ram contempleris, neutiquam licet rem aut iu- sto maioris vendere, aut minoris emere. Con- conclusio est patentissima. Est enim hoc genus cō- tractuum in commune bonum, æqualeq; com- modum introductum: quod autem sic institu- tum est, neutram partium grauare debet, sed ad iustitiæ æqualitatem est consiciendum: mē- sura autem ac velut bilancium trutina est pre- tium, in cuius vsu numisma (vt supra dixi- mus) inuentum est: ergo iustum pretiū vel au- gere vel minuere peccatum est iniustitiæ, atq; subinde genere suo mortale. ¶ Potest nihilo se- cius venditio secundū: accidens existimari: nempe quatenus res vendibilis, aut detrimen- tum vendentis, aut in emētis vtilitatem cedit. Quo supposito adhibetur tertia conclusio. Li- citum est in pretium rei ducere dānum quod venditor accepit ita vt non solum res æstime- tur quanti in se erat, verum & quanti vendito- ri valebat. Vt si meum solum per se nō nisi de- cem valebat, mihi tamē, quia res illic extru- re commodissimum duco, valet duodecim: hoc ipsum ex te pretium possum, tum petere, tum perinde recipere. Et ratio est plana: quia vnusquisque vendere totum potest quod su- um est: & in tali casu non solum res, verum & eius emolumentum est vendentis. ¶ Quòd si contrā sic arguas: Postquā rei dominus sua- pte sponte distrahere mauult, quā emolumē- tum rei capere, sibi imputare debet, & non exi- gere plus quā emptori confert. Et præsertim quòd si hic rescisset, rem nō tanti per se valere, forsā non emisisset. Respondetur, argumētum conuincere id nequaquam licere, nisi venditor rem patefaciat emptori: admoneatq; hominē vt videat an sibi expediat illa lege emere. Quā- do enim emptor sciens & prudēs, quia vel ipse tantam vel maiorem rei necessitatem patitur, vel suo vult animo obsequi, cū illo onere rem emere contendit, iustē venditor tanti vendit quanti sibi valebat: aliās minimè. ¶ Quarta cō- conclusio: commodum quod ementi accrescit, si nullum inde detrimentū vendēs accipiat, non licet in pretium duci. Probatur ratione contra- ria: quoniam venditor non potest nisi quod

suum erat vendere: commodum autem emen- tis non erat res vendentis, sed sua ipsius neces- sitas vel ars causa illius existit. Vt si quis equum emit qui non venditori: sed sibi ad bellum ne- cessarius est, vel rem aliam qua per vsu suæ artis cumulatius lucrum facere potest, quam fecisset veditor. Alioquin si vtilitas emētis pre- tio accresceret, liceret pharmacopolis medica- menta tanti vendere quanti valet salus in in- firmo. Vrbānum autem est, vt eiusmodi emp- tor gratis venditori rependat. Et per hoc sol- uitur argumētum tertium ex Aristo. sumptū. In commutatiua nanque iustitia reru. n. tātū æqualitas. p̄fatur: in amicitia verò vtili, vtilitas quæ per donū gratificum rependitur. Vide q̄ Regula ma- fit falsa & fallax regula Ioan. Maio. 4. disti. 15. q. 29. vbi asserit quod qui secundū natura- lem æquitatem debetur, potest in pactū duci, nam tunc liceret mutuatarium obligare nō so- lum ad remutuandū, vt ipse fatetur, sed ad emē- dum à mutuantis officina & molendum in suis molis: & pariter emptorē ad augendum pretiū ob suum emolumentum. ¶ Quæret hic au- tem attentus lector citra hanc conclusionem an vice versa detrimentum quod emens pati- tur causa sit legitima vt pretij quippiam detra- hatur. Syluest. quidem verb. emptio. §. 7. asse- rendo respondet. Vt si quis, inquit, tuarum operarū nihil egens, tuis victus precibus, quia pauper es, te cōducit, poterit operas tuas mi- noris redimere, q̄ si teipse rogaret. Attamē hu- ius certè causæ nō est emptoris detrimentum: sed quia (vt articulo præcedenti diximus) vēdi- toris copia vilescit pretiū. Et ideo cū empto- rem rei tuæ quæris, vel tuarū operarū condu- ctorē minoris tuæq; æsti mantur. ¶ Aliud e- nim apparentius fieri potest argumentum cō- tra eandē conclusionem. Sequeretur nanq; ex illa quòd neque dum quis vsu alienæ pecuniæ, quā habet in deposito, quippiam lucri cōficit, teneatur dño illud, partem vè refundere. Con- ceditur autem planè conclusio. Neque potest depositor cum depositario citra vsuræ crimen pacisci de parte lucri: nisi societatem faceret cum periculo fortis de qua iinfra. Potest nihilo minus ac debet idem depositor per honesta- tem & comitatem illi esse, re etiā gratus. Neq; verò vsuræ culpa subest. Si tu pecuniam tuam apud gratum mercatorem deponas, quem tibi speras fore beneficium: neq; verò ille vsurarius cēsetur, si ea spe tibi sit munere gratus, vt tu ite- rum eius custodiæ aurum tuum concredas.

Regula ma- ioris falsa.

Quæstio.

Syluester.

Argumentū.

Responsio.

PRimum igitur argumentorum capitū quæ Ad. 1. argu- stionis, dubij illius solutionem deposcit, quo

quo scilicet pacto iure permittitur in venditio- ne & emptione deceptio. Et quidem iam pro- ximo articulo sensum illius legis exclusimus. In causâ. 2. §. idem Pompo. ff. de mino. Vbi ha- betur quod licet contrahentibus naturaliter se decipere. Cui simile concinit lex, Item si præ- tio. ff. locati. Haud em̄ intelligitur infra latitudi- nem iusti pretij: quoniam illic nulla est dece- ptio. Intelligitur ergo citra medietatē iusti pre- tij. Id enim non solum ciuilia iam nunc citata: & l. 2. C. de rescindenda venditione. & l. si vo- luntate. eodem titulo: verum etiam iura cano- nica permittūt: vt patet. cap. cum dilecti. & c. cum causa. extra, de emptione & vendit.

¶ At videri ultra dimidiū iusti pretij, sunt qui referēte Cōrad. q. 57. esse arbitrentur vendere vltra duplum: sed nulla se possunt probabilita- te tueri: nomen enim ipsum rem explanat. Est enim vendere vltra sesquialterum: vt res quæ valet decē habet latitudinem iusti intra nouē & vndecim: vendere autem eam sedecim, est videri vltra dimidiā veri. Sicuti emere citra di- midium est emere quatuor: nā quinq; sunt me- dia pars. Sic enim habet lex illa citata. Rem ma- ioris. in. C. Minus pretiū esse videtur si neq; di- midia pars veri pretij soluta est. ¶ Est ergo que- stio, vtrum lex id permittat tanq̄ licitum. De quo tres sunt opiniones. Prima est Durandior- dinis Minorum, quem & citat Cōrad. q. 57. & reprehendit Anto. 2. par. titu. 1. cap. 16. tenen- tis, licere venditori in foro Dei exigere pretiū iusto maius, etiam si immodicus sit excessus: dummodo non sit vltra dimidiū. Et posset quis in fauorem opinionis huius sic arguere. Lex humana obligat in foro conscientiæ: potest ergo in poenam imprudentiæ condemnare em- ptorem illo excessu: sicuti facit in præscriptio- ne. ¶ Secundo. Sententia iusta obligat in foro cōscientiæ, nisi ex falsa præsumptione procedat: sed si emptor venditorem in iudicium de hac re deferat, absoluetur vēditor: ergo in tuto manet eius conscientia. ¶ Proxima huic est sen- tentia Gersonis in tract. de contracti. & in suis Florib⁹: vbi ait, q̄ huiusmodi deceptor, peccat quidem, idemq; mortaliter, si excessus est no- tabilis, tamen ad restitutionē non tenetur. In- tract. quidem de contracti. cunctatius id dicit, sed tamen in Floribus audaciū id asseuerat. Et ratio sua est, quia scienti & volenti nō fit iniuria. ¶ Tertia tamē opinio est S. Thomæ præ- senti loco. 2. 2. Et quamvis dicat Gerson nō esse de hoc cōcordiam inter Theologos: profectō in. 4. Senten. q. 15. omnes communi consensu ita sentiunt. At forsan quis contra citet Scot. quia illic. q. 2. ait, durum esse inter cōtrahentes,

si non semper intenderent aliquid de inuisibili iustitia remittere sibi mutuo, vt omnē contra- ctum cōcomitetur aliqua donatio: ex quibus fortasse verbis ille suus Durand. seductus est. At verō Scotus nihil sibi aliud vult, quā q̄ vltra citraq; indiuisibile pretium contrahentes, sibi mutuo intendunt remittere: infra latitudi- nem tamen iusti: vbi nos supra diximus nulla opus esse remessione aut donatione. Etenim in ferius art. 3. ait quod in fraudibus non est volū- taria donatio. ¶ Igitur quod leges nec canoni- cæ nec ciuiles permittunt deceptiōē ci- tra dimidiā iusti, tāquā ratam in foro Dei, patet cum primis naturali diuinoq; illo præce- pto supra citato: Id nē facias alijs, quod tibi fie- ri non vis: nemo em̄ seduci astu vellet. Est quip- pe (vt dicebamus) contractus hic emptionis ac venditionis pro communi bono inuentus, qua- re neutra pars debet ab altera grauari. At de- monstratio naturalis est hæc: Præceptis na- turalibus nulla humana lex derogare potest: quia eiusmodi iussa (vt patet in Decalogo) non sunt dispensabilia: saltem nemo ambigit in di- spensabilia esse iure humano, quanto minus abrogabilia: seruare autem iustitiam in cōmu- tationibus est præceptum naturale, atq; adeo diuinum: quia præceptio naturalis ab æterna lege deriuatur: ergo nulla humana lege potest abrogari. Minor porro præmissa tam nota est q̄ Maior: quoniam iustitiæ obiectum est æqua- litatem facere in rebus. Et ideo Arist. 5. Ethic. do- cet totam virtutem iustitiæ commutatiuæ in hoc versari, vt equalitatē inter personas consti- tuat: nempe vt quantum à te accepi tantum tibi reddā: neq; tu ex me plus extorqueas: ergo re- cipere vltra latitudinē iusti pretij manifeste re- pugnat naturæ rationi iustitiæ. ¶ Secundo. Fraus (vt sæpē diximus) opponitur voluntario: illic autē est iniqua fraus: ergo emptor iniū dat vltra dimidiū, atq; adeo uēditor genus furti com- mittit. Et præterea est cōtra præceptū Pauli. 1. ad Thessalo. 4. Nē quis fratrem suū in negotio circumueniat: vbi omnis fraudulētia condēna- tur. ¶ Tertiō. Si liceret decipere citra dimidiā iusti, pariter liceret defraudare in mēsurā: vt si decē modios grani vendidisti, liceret tibi rece- pto integro omniū p̄tio sex tātū subdolē tradē- re: Patet: quia eodē relabitur: hoc autē iniquissi- mum est, assertuq; absurdissimū, contra illud Deutero. 25. Nō habebis in sacco diuersa pō- dera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. ¶ Ex his fit consequēs q̄ huiusmodi deceptor tenetur ad restitutionē. Hoc cōpertissimū est: quoniā peccatū iustitiæ (vt identidem repetimus) natura sua obligat ad re-

Scotus,

Suadet sen- tētia. S. Th.

1. ratio.

Aristot.

2. Ratio.

Paulus.

3. Ratio.

Corollarū contra Ger- sonem.

Quid sit vē- dere vltra dimidiū iusti pretij.

Questio. Prima opi- nio Durand.

Conradus Antonius.

1. Argumē- tum Durand.

Secundum.

Sententia Gerson.

Ratio Ger- sonis. Tertia opi- nio S. Tho.

ad restitutionem: iuxta illud. c. si culpa. extra, de iniur. & dam. Si culpa tua datum est damnū, vel iniuria irrogata, iure super his satisfacere te oportet. ¶ Atq; hinc sumitur quartum argu- mentum contra illam Durandi opinionem, & (si qui sunt, vt fertur) doctores iuris qui illi pa- trocinantur. Si deceptio medietatem iusti pre- tij superaret, obligatio inde emergeret restituē- di: quod negare non possunt. Tunc ergo aut restituendus esset totus excessus vltra iustum pretium, aut non nisi ille qui est vltra iustū pre- tium cum dimidio. Hoc secundum dicere ne- queunt. Si quidem ius etiam ciuile contractum rescindit, nisi integer excessus restituatur em- ptori: vt expressē habet præfata lex. 2. C. de re- scindenda venditione. Si autem tunc restituē- dus est tot⁹ excessus, fit vt in deceptioe citra dimidiū restituenda sit illa pars. Mirabile en- im est dictu, quod si rem valētem decem à te mercat⁹ sum sedecim, tenearis mihi restituere sex. Dū autem mercatus eam sum quatuordecim, nihil mihi debeas. Quocirca multo magis est de Gerson mirandum, q̄ de prima opinio- ne: nā postquam agnouit eiusmodi deceptio- nem delictum esse, quomodo ignorare potuit præuocationem esse iustitiæ? cuius vtiq; natu- rale est nexu restitutionis delinquentem illa- queare. Neq; planē intelligitur quid sibi volue- rit, regulam iuris allegando. Scienti & volenti non fit iniuria. Nam & si emptor sciens & vo- lens emit, celatur eum tamē iustus valor: ac sub inde seducitur, putans tanti rem valere quan- tum venditor petit. ¶ Sed aiunt isti (vt pro illis arguebamus) lex potuit humana venditorem à restitutione liberare, tradēdo illi dominium, sicut in præscriptione. Profectō iustē non po- tuit: quia nō subest tanta causa. In præscriptio- ne nanque ratio quietis obuiandiq; litibus per- suadet vt princeps qui custos est pacis priuet negligentes: qui diu rem suam deserunt: quia post longi temporis lapsum multa oborirentur fallacia. In contractu autem emptionis ne- queunt cuncti rerum pretia nosse. Et ideo illi qui bona fide emunt, non est cur propter ini- quitatem institoris mulctetur illo excessu. Eō præsertim quod in præscriptione possessor bo- na fide possidet: & ideo iniquum esset vt post tam lōgam temporis morā inquietaretur: frau- dulentus verō mercator mala fide decipit: ob idq; nulla fert ratio vt de sua iniquitate emolu- mentum reportet, atq; id præsertim quod ab innocente extorquetur. ¶ Igitur vt rei conclu- sionem faciamus, virtus humanarum legum in hac parte duplex est. Vna quod læso citra di- midium nō dat in iudicio actionem. Altera q̄

Argumen- tum. 4.

Obiectio.

Solutio.

Scrupulus.

Responsio.

Obiectio.

Solutio.

Christof.

Innocenti⁹.

Mens Inno- centij.

non permittit cōtractum rescindi: vt habetur lege citata, si voluntate. C. de rescind. & c. ¶ At verō rogas cur ergo tali casu actio non datur? Respondetur id consultissimē legumlatores fecisse. Haud enim illi mortales tanti aestimabāt bona hæc temporalia, vt propter illa tantam sinerent litigationum turbinem, quantam nūc videmus: contra documentum Christi admo- nentis, vt ad redimendum tempus petenti à no- bis tunicam, dimittamus & pallium. Ob idque in prescriptione vbi maior erat causa ratione consulendi paci, dominium adiudicatur possi- denti: in deceptioe autē citra dimidium, actio petenti denegatur. Eō quod illa deceptio infra dimidium iusti ægrē & lubricē potest semper percipi: & ideo multas parturiret fraudis for- mas. Remittitur tamen ad forum Dei. Et hac responsione fit satis argumēto secundo supra facto. Haud enim absolutio iudicis in tali cau- sa est sacramētalis. ¶ Sed alleget forsan contra- rius axiōma illud: Qui peccat legis authorita- te, non peccat: sed quia cōtra legem agit, vt cō- tra Pellicianū ait August. 23. q. 4. can. Qui pec- cat. & idem fermē habetur. l. Gracchus. C. ad le- gem Iuliam. de adult. Est autem delusoria hæc citatio. Illud enim intelligitur de lege iustoria, secus autē de permissoria. Ille in quā qui agit q̄ lex iubet, non peccat: secus de illo qui agit quod lex humana impunē permittit. Nō enim omne illud pmittit diuina. Alioqui meretrices q̄ lege permittūt, non peccarēt. Vnde Chri- stof. (vt habet. 33. q. 1. can. hac ratione) Quod permittimus, inquit, nolētes præcipimus, quia malas hominum voluntates ad plenum prohi- bere non possumus. Et. ff. de regul. iur. Semper in constitutionibus (sic enim lex incipit) nō so- lum quod licet considerandum est, sed & quod honestum sit. Vbi glossa ponit exemplum in proposito. Nam etsi liceat, inquit, contrahen- tibus se decipere, nō tamen conuenit, bono vi- ro. Nullum ergo dubium restat quin inuisimo diuini ac seductores, siue venditor sit siue em- ptor, teneantur restituere etiam non requisiti. ¶ Quod si insignem doctorem Innocentiū contra nobis obijcias, qui super cap. quia ple- riq̄. de immunita. eccle. in genere ait, quod quando contractus iure tenet, pars quæ lædit non tenetur restituere quoad usq; pars læsa re- petat, nullatenus cōtra nos pugnat: quia id de cōtractibus prorsus intelligit, in quibus ius trās- lationem dominij nō vetat. Qua ratione lucrū ex ludo non tenetur lucrator restituere nisi pe- tatur: in presentiarum autē iare naturali & di- uino inhihetur trāslatio dñij. Quare idem egre- gius author super ca. In ciuitate. de v. fur. in hoc parti

Panormita.

Baldus.

Ad. 2. arg.

particulari casu docet leges permittentes deceptioem citra dimidium iusti pretij intelligi iure refoi, sed non iure poli. Idemq; Panormit. supra dicto. c. quia pleriq; . Atq; idem insigniter Baldus supra cap. cum causa. de testib. vbi allegas singularem illam. gl. l. semper. ff. de reg. iur. ait tales fraudulentos contractus non esse licitos in foro conscientia: sed mercatorum animas in periculo versari. Quauis alibi variare videatur. Etenim qui non rerum causas introrsum rimantur, non possunt sibi costare. Attamen in eadem subscribit sententiam quotquot sunt iurifconsulti precipui nominis.

¶ Ad secundum argumentum ipse ibidem Augustinus respondet, dicens quod Mimis ille dicebat, scilicet care vendere, & vili emere, re vera vitium esse naturam, ac latam viam per quam (vt Christus testatur) multitudo vulgi incedit. Contra quod tamen potest quisq; adipisci iustitiam, qua illi resistat. Et subdit cuiusdam exemplum qui venditori petenti modicum pretium pro libro, iustum soluit.

¶ Ad tertium autem supra responsum est.

ARTICVLVS. II.

Vtrum vitium rei venditæ sic venditione reddat illicitam, vt necessarium semper sit illud detegere.

Rostquam de substantia venditionis visum est, quæ in iusto consistit pretio, subsequitur vt eius condiciones exploremus. Secundum autem ac tertium articulum S. Thomæ. quæstio. 77. nisi qui oculatè perspexerit, vix differre videat. Querit enim in secundo vtrum venditio reddatur iniusta propter defectum rei venditæ. Cui quæstioni postquam affirmatiuè respondit, adiecit quod si quis in venditione scienter fraudem fecerit, venditionem reddit illicitam, & restituere tenetur. In tertio nihilo minus sciscitari pergunt vtrum venditor teneatur vitium rei venditæ dicere: quod videri potest affirmando definitum in secundo. At verò discriminem est huiusmodi quod vendere rem vitiosam, aut contingit eodè pretio ac si integra esset & solida. Et in hoc sensu procedit articulus secundus. Aut contingit pretio dumtaxat quod cum vitio valet. Et de hoc adhibetur articulus tertius: videlicet vtrum postquam res non maioris venditur quam iuste valet liceat venditori vitium subdicere. At verò adeo sunt istæ quæstionculæ germanita-

te connexæ, vt fortasse eodem simul articulo commodius dilucidentur. Queritur ergo vtrum mercis vitium, sic venditionem reddat illicitam, vt necessarium sit illud semper detegere. Et arguitur à parte negatiua. Tria sunt in quibus accidit merces deficere, scilicet substantia, quantitas, & qualitas. Defectus autem substantiæ qui omnium est nocentissimus non est cur semper contractum vitiet: puta si quis vendat argentum: aut aurum alchimicum pro vero. Nam, vt ferunt illius artis magistri, ad eosdem ferè humanos vsus confert, puta ad vasa cælanda, eundemque numismata: ergo multò minus ob alios defectus qualitatibus & quantitatis re detur venditio illicita.

¶ Secundo vbi emptor emere non cogitur, suo subest iudicio cognitio rei, ac perinde illi impunita est deceptio: ergo venditor dummodò non mentiat, docere non tenetur emptorè. Alio qui illo stultitiæ genere notaretur, quod retulit in Officijs Tullius vbi ait: Quid tam absurdum quam si domini iussu ita præcoperaret: Domum pestilentem vendi? ¶ Accedit huc tertio quod causa quæ vrgere posset vitium detegere, non est alia quam vt pretium fiat minus: haud tamè tenetur venditor causas semper pro palare quibus res minoris æstimaretur: nam mercator præsciens mercium, quarum copia superuentura est, licitè potest tacitus suas præuèdere pretio currèti: ergo illa de causa non tenetur reuelare alia vitia. ¶ In contrariū est Ambrosius lib. de Officijs: vbi ait, Regula iustitiæ manifesta est, quod à vero non declinare virum debeat bonum: neque dano in iusto afficere quæquam neque aliud dolo annectere reisuæ. Atq; ibidem rursus In contractibus vitia eorum quæ veniunt prodi iubetur: ac nisi intimauerit venditor quauis in ius emptoris trãserit, doli actio euacuatur.

Cum in duos sensus partiti quæstionem si gra eodemque pretio vendere liceat: & vtrum dum pretio valorem non excedente venditur: liceat eius vitium silere: de priori sensu tribus conclusionibus respondebitur, ac de posteriori alijs item tribus: In re autè venali (vt primo argumento dicebamus) tria sunt consideranda: videlicet substantia, quantitas, & qualitas. Est ergo prima conclusio. Defectus mercis, siue in substantia, siue in quantitate, siue in qualitate contractum reddit illicitum, si pretio verè rei integræ & solidæ vendatur. Conclusio patentiior est quam testibus indigeat. Violatur enim tunc iustitia, atque adeo genere suo est peccatum mortale, nisi rei pusillitas veniale faciat. Atqui in eum qui contra facit quantum ad substantiam,

1. Argum. a partem negatiua.

2. Argum.

Cicero.

3. Argum.

Ambrosius.

Tria in re venali consideranda.

Ratio cõcl.

stantiam, proclamatur apud Isai. cap. 1. Argentum tuum versum est in scorium: vinum tuum mixtum est aqua. Quantum ad qualitatis verò mensuram admonetur. Deut. 25. Non habebis in faculo diuersa pondera, maius & minus: neque erit in domo tua modius maior & minor. Et paulò post. Abominatur enim Dominus eum qui fecit hæc, & auerfatur omnem iniustitiam. Vbi natura peccati mortalis exprimitur. Et simile est de qualitate. Vt si quis morbidum iumentum pro sano firmoq; vendiderit. De his omnibus extant præterea cautrices leges. Lege enim, In venditionibus. ff. de contrahend. empt. contractus rescinditur si substantia vna & corpus, vt aiunt, pro altera vendatur. Vt si mihi vnum fundum aut seruum vendas, & alterum tradas. De mensuris etiã & de mercium qualitibus leges abundant. ¶ Secunda conclusio quæ ad istam cõsequitur. Venditor qui rei defectum cognoscens eundem fraudulenter emptorem celauerit, contra iustitiam delinquit: qui verò rei nescius contractum fecerit, licet à culpa fiat immunis, tenetur tamen vbi primum defectus fuerit deprehensus, eundem contractum infectum reddere. Alio qui restitutionis funiculo ligatur. Res est clara: atque eis etiam qui lippis sunt oculis peruia. Atqui celare cõsetur qui ea verborum versutia vititur, vt vitium contentum relinquat. Vt isti proxeneta dum equum vitiosum vendunt omnium morborum maculis eum depingunt, vt in aceruo verum vitium contegant. ¶ Tertia conclusio. Similis sententia comprehendit emptorè. Vsu enim venire solet, vt venditor, substantiæ, aut qualitatis aut quantitatis rei suæ ignarus, rem vendat emptori, qui veritatem nouit: qui ideo & pariter peccat, & pari nexu restitutionis in nodatur, si minoris re emit quam valet. ¶ Atq; hæc de priori sensu. In secundo autem opus est distinctionibus. Aut enim vitium occultum est, aut manifestum. Et quando est occultum, aut in damnum vergit, periculum ve emptoris, aut secus. ¶ Sit ergo quarta conclusio. Quando vitium mercis occultum est per quod emptori vel damnum datur vel creatur periculum, nefas est venditori illud celare: & ad restitutionem tenetur. Cõclusionis ratio est hæc. Quauis non quisq; lege iustitiæ cogatur consiliu auxilium ve alteri præbere, quo à periculis damnisque eripiatur, nisi quando vel ipsi ex munere proprio & officio incubit, vel alter extremè laborat, tamen occasionem periculi aut damni alteri dare nemini fas est, venditor autè eo ipso quod rem vitio aliquo affectam vnum exponit occasionem damni dat, & periculi, quæ nescius emens in-

1. Cõclusio

3. Cõclusio

Distinctio.

4. Cõclusio

ratio cõclusionis.

currere posset: damnum quidem si res propter vitium minoris sit pretij quam venditur: periculum autem si propter idem vitium vsus rei vel inanis sit, vel forte nocuus. Vt si militi equum mancum pro sano vendas, quo postea in acie vti non posset: aut si domum ruinam minantem venderes aut pestiferum cibum: ergo talis occultatio manifestaria iniustitiæ fraus est, ac perinde genere suo mortale, idemque hominem restitutioni subijciens. ¶ Quinta conclusio. Si venditor caueat damnum dare: puta quod non plurius rem vendat quam cum vitio valet, neque villo emptorè obijciat periculo: & res sit emptori propretij ratione vsui, nulla lege cõpellitur vitium patefacere. Hæc conclusio non ponit in forma de occulto vitio S. Thom. sed tamen aperte ex precedenti colligitur. Et ratio est: quia venditor eatenus tenetur emptorè admonere, quatenus nullius sit ei occasio vel damni vel periculi: sed tunc nullius est causa: ergo potest rei suæ consulere: reticendo vitium. Nam si emptor sciret fortè, & iusto etiã pretio renueret emere. ¶ Sexta conclusio. Quando vitium est manifestum puta equus vnoculus est, vel à parte claudus, vel perforata domus, nulla est necessitas euidentius illud euulgandi: quia nisi cæcus emptor sit ipse potest videre. Quare si emit, præsumitur sciens emere. Itaq; vt summatim dicamus, si vitium est notum, nulla est necessitas diuulgandi: si verò occultum & periculosum, quantumuis pretium extenuet, illicita est venditio, nisi emptorem admoneas. Sed si non est periculosum, & pretium ad vitij qualitatem admetiaris, non teneris reuelare. Attamen plurius vendere iniquitas est propter danum datum. ¶ Circa harum autè cõclusionum singulas minutiora dubiola emergunt. In primis Conrad. q. 54. non plenè approbat conclusiones has S. Tho. etsi fateatur easdè esse Gersonis, vt re vera sunt, in suis Regulis moralibus. Ait enim hoc egere moderamine, quod ceu regulam cõstituit: Si dum vitium est occultum venditor probabili coniectura scit, emptorè, etiam si vitium deprehenderet, nihilominus rem empturum, tunc licitè venditor tacito vitio æquo pretio vendit: si autem conijceret quod non esset empturus, iniuste occultit vitium. Et eadem est opinio Panorm. in c. iniustum. de rer. perm. quæ videtur Syluest. sequi, verb. emptio. §. 20. Et ratio istorum est, quod dum alter non esset empturus, inuoluntarius contrahit, ac perinde iniuriam patitur. Quin verò eadem ratione addunt quod etiam dum defectus est manifestus, si emptor non animaduertit, tenetur eum venditor admonere. Atq; hæc sententiam sequuntur ferme iuniores. ¶ Sed tamè regula hæc isto

5. Cõclusio

probatio.

6. Cõclusio

Conradus non vult quæque probat conclusiones præmissas.

Panormita. Syluester. ratio Conrad. & aliorum.

rum quanuis sit ipsius constitutissima, non tamen habet in ratione fundamentum. Nam etiam si venditor sciret alterum empturum, fortasse ille nollet tanti emere quanti res valet: atque adeo etiam dum scitur empturus, est nihilominus ratione pretij inuoluntarius & inuitus. Et tamen ipsi factentur quod potest tunc nihilominus vendere pretio iusto tacendo vitium, ne alter pretium imminuat. Idque ratione fateri vincuntur: nam venditor non tenetur dare occasionem detegendi vitium iustum pretium. Quod si in tali casu eliceret vitium celare, profecto pariter id licet etiam si sciret quod alter non esse empturus: quia utitur iure suo. Negamus igitur ullam esse rei consequentiam, quod si emptori ignorantia in causa est ut inuoluntarius emat, venditor fiat illi iniurius. Etenim nemo dum utitur iure suo dat alteri causam damni. Quocirca, ut Diogenes apud Ciceronem lib. 3. Officiorum aiebat, aliud est celare, aliud tacere. Celas dum quod patere teneris, non prodis: taces dum loqui iure non cogaris. Quoad modum ergo & si quis tertius sciens vitium non admoneret emptorem, non laboretur in culpa: maxime si sciret nec damnum illi nec periculum creari, ita neque emptor est in culpa: quia suum seruat ius. Hoc tamen nos fatemur quod si nosset venditor illam rem fore profusum in utile emptori, non potest vitium tacere. Ut si ego equum submancum vendo nobili iuueni, cui in more est eques cursitare, quanuis vendam iusto pretio, iniuste tamen ago. At si vendo seni medico qui optat equum leniter gradientem, profecto nullam ei irrogo iniuriam. Et ideo posuimus tres conditiones: scilicet quod caueatur periculum, & damnum: & res sit emptori vsui. Adde quod si creditor emptorem alteri post rem venditum ire: & quia vitium ignorat tantum petiturum, quanti absque vitio veniret, tenetur tunc prior vendens emptorem admonitum facere, ne alterum fallat. Atque hoc modo concordia conciliari potest inter Diogenem & Antipatrum, de quibus illic meminit Cicero. Ille enim venditorum minime strin gebat vitium mercis detegere: hic vero contra putabat. Quidnam sit de iure civili in foro exteriori, ad iuriscosultos remittimus: quorum interest scire quando est venditori merces, & pecunia emptori propter contractus vitium reddenda. Sed tamen iure naturae conclusio S. Thomae est verissima. At tunc potissimum quando vitium est manifestum, quis dubitat, si emptor non aduertat, quin ipse reputandus sit sui erroris causa? Sed tamen scrutatores isti S. Thome aliquid obijcere illi potuissent argumentum quo mordaciorum iniicerent scrupulum. Etenim si haec eius sententia vera est, non solum in rei

ad argumē
tū Cōradī.

Argumētū.

qualitate, verum & in quantitate mensurae, & in substantia ipsa, id pariter esset licitum. Proferamus quippe mercatorum in exemplum, qui habet grana, vel vini genera reuera plurisvalentia quae potest publico foro diuendere: & adde exemplum de rebus illis quae vel numero vel pondere valent, sequetur quod posset ille si iustus modus, verbi gratia valet duos aureos, sed nemo est qui det: & demus, iniuriam illi fieri, vel propter monopolium emptorum, vel quia iniquus gubernator urbis hoc eum grauamine premit. Posset inquam tunc ille vendere minoris: sed tamen curando mensuram: ita ut quam ille quantitatem tradit, iustissime valet illud quod recipit pretium. Quin verò in substantia ipsa idem liceret. Est qui vanale habet vinum optimum, cuius amphora iustissime valet decem: sed tamen si populus crederet non esse Rhenense, non tantum dare pretium: sequetur eadem consequentia posse illum, etsi non sit illius vineti, tacendo vendere decem. Adde quod eadem ratione & aqua posset vinum diluere. Ut si nimia esset vini caritas ita ut vna staret duobus aureis, quam ob causam nemo emeret, cur non posset caupo aqua illud miscere, vendendo vnam viginti argenteis, quae re vera cum illa aqua tantum valet. Et tamen illic est error in substantia, ut ait S. Thomas secundum illud Isai. 1. Vinum tuum mixtum est aqua. Profecto conclusiones horum argumentorum magna consequentia energia colliguntur ex dictis S. Thomae nam quantum ad moralem usum id est tacere vitium in rei qualitate, atque in quantitate, & substantia. Praesertim quando substantia non est adeo diuersa, quin eodem modo feruiat. Veluti si tu cogitas meum fericum esse Granatense, & pannum Segouiensem, quod tamen non est nisi minoris notae: sed tamen ego vendo quanti valet, & est tibi vitium pro ratione pretij. Ne ergo nihil ad haec respondemus. Primum omnium argumenta haec non militat ubi pretium est legitimum, puta lege positum: quia tunc nulla esse potest vel arbitratio contra ius: Sed si militat est, ubi pretium non consistit in indiuisibili. Secundo nolumus cauponibus atque alijs, seu tabernarijs, seu alius generis coemptoribus ansam porrigere innectendi fraudes: sunt enim iniquissimi suorum iudices, magnifanè suas merces pedentes. Et ideo subijcio tertio, quod reipublicae magistratus non debent ad haec argumentorum pondera attendere, sed lege in eos agere qui vel in mensura vel in substantia publicam fidem violant. Nihilominus in foro conscientiae, soli stando iuri naturae, qui vir esset alias synce rus & candidus, concurrentibus illis tribus conditionibus: videlicet quod periculum & danum euitaretur, & emptori esset merx secundum rationem

Prima affectio.

Secunda.

Tertia.

nem

Solutio facti argumēti.

Dubitatio.

Augustinus Primaratio du bitandi.

Secunda ratio.

nem pretij; utilis, non esset cur condemnaretur de istis memoratis occultationibus. Leges namque naturales de aequitate mensurae & de rei substantia intelliguntur, vel quando pluris iusto venditur res, aut quando res non sunt ad eandem usum accommodatae. Hoc autem per se copertum est quod mentiēdo non licet vitium cōtegere. Quapropter si emptor interrogat rei qualitatem, tenetur venditor veritatem aperire: si autem non interrogat nequaquam accipit, sibi imputet. Quanuis forsitan venditoris mendacium in talibus casibus, si alio qui praedicto modo seruetur iustitia, non est perniciosum. Secus autem fatalis rei qualitate neutiquam emptor indigeret. Ut si fortasse ad aliquam medicinam indigeret fortissimo vino, & venderetur ei limphatum. Et ideo inter pharmacopolas nefandum esset tale rerum cambiū. His autem expeditis restat nihilominus minor dubitatio circa tertiam conclusionem: quia dictum est, similibus iustitiae ratione complicari emptorem: qui scilicet pari iure venditorem admonere tenetur, si minoris rem vendat quam valet. Cuius exemplum. 13. de Ciui. refert Augustus. Apparet namque in contrarium ratio. Haud enim videtur emptor tam strictè ratione contractus ligari ut venditor doceat, quae vice versa obligatur emptorem docere venditor. Etenim qui suas exponit merces inuitando emptores, occasionem eis offert erroris nisi illos comonefaciat: emptor verò nullam venditori occasionem porrigit. Exemplis hoc patet. Vendit quis pretiosum lapillum, quae putat esse vitrum, vel quippiam minoris pretij quae gemma. Incidit autem in lapidarium rei illius gnarum, qui scilicet cognoscit gemulae pretium. Numquid non ille poterit tacitus tanti emere, quantum alter petit, licet sit longe iusto minus? Id est si aurifico specie offeras & corpus quod nescis esse purissimum aurum, ille tamen nouit. Procedimus namque de venditoribus qui haec non proferunt, interrogantes ut doceantur rei valorem. Alioqui non ambigitur quin emptore teneatur eos docere: sed loquimur de illis qui nullatenus suspicantur quid in re delitescat: quae forsitan neque illis pluris stat res. Et adhibetur altera ratio quae id pressius persuadet. Si quis vel arte vel alia via nouit in praedio tuo abditam esse aurifodinam, vel aliam venam, seu Iaspidis, seu alius pretiosi lapidis, potest ad te praedium emptum accedere, tacito quae mysterio, emere. Sic enim sapienter venire solet. Quin verò Christus Redemptor noster, ut libro proximo. q. 3. dicebamus, idem velut licitum ac legale videtur recedere Matth. 13. vbi ait. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro. &c. id est, dominum agri secretum celat quousque diuenditis vniuersis quae possidet illum emat ut sibi totus thesaurus

competat: veluti loco citato copiose differimus: igitur nequaquam emptor iure cogitur valorem rei venditori detegere. Ad haec autem ipsa nihilominus respondetur, diuersam esse rationem agri atque aliarum rerum. Nam agri pretium de sola expenditur superficie: quippe cuius natura est fructus ferre. Ob idque qui agrum committit, non maiori vinculo tenetur detegere id quod in visceribus reconditum est quam si alius quispiam esset qui non cogitaret illum emere. Aliarum vero res perpenduntur secundum id quod sunt: & ideo dum quis tibi vnum pro alio vendit, in primis si te interrogat, teneris veritatem aperire. Sed praeterea etiam non rogatus, si illa esset persona quae nolles emere, obligareri nihilominus charitatis vinculo fratrem admonere in re tanti momenti, postquam nihili tibi admonitio costat. Imò si grauem metueres iacturam proximi, peccatum mortale esset non eum docere secundum charitatis regulas, quas lib. proximo. q. de testibus explicauimus. At verò quando emere constituis, accedit insuper & iustitiae lex. Nam cum ille rei nescius minoris tibi iusto rem suam vendit, inuoluntarius illo pretio distrahit, & ideo teneris sub culpa restitutionisque reatu veritatis illum admonere. Tametsi in eadem specie grauis esset in venditore delictum: quia cum rem offert, arctius prohibetur decipere.

Restat ergo, ex conclusionibus argumentorum in contrarium responsa colligere. Primum ergo solutio est peculiaris de auro & aurichalco, quod nunquam hoc ad puritatem pretiositatemque illius pertingere potest: neque ad dignitatem & omnes usus. Praecipue quod naturam auri quae corporum salubritati confert, nulla ars prestare potest. Et ideo citata lex, in venditionibus, illud pro verò distrahi vetat. An verò per Alchimiam exprimi posset verum aurum, sub iudice sancti. Thome relinquit. Et ideo subdit quod si id forte fortuna contingeret, non esset illicitum pro vero vendere: intelligas tamen relictis effectibus: quos artificiosum prestare non potest. Nihil enim vetat secundum Augustum. 2. de Trinit. quin arte demonum ventium naturalibus causis veri naturae effectus ingenerentur. Ad secundum verò respondetur, quod etiam si emptor ultroneus emat incumbit nihilominus venditori rem eatenus patefacere, quatenus neque damni sit causa neque periculi. Non quidem per praedictum, quod Cicero irridet, sed tamen priuatim inter se & emptorem. Alioqui non satis ei permittit iudicium rei, quam nisi per suam relationem cognoscere nequit. Secus dum vitia sunt manifesta. Ad tertium ad. 3. argu. denique respondetur non eandem extare rationem de rerum vitio & de superuenturis mercibus,

Responsio.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

bus. Rei enim valor æstimatur secundum id quod in presenti est: & ideo per vitium rei de- crescit. Qua utiq; ratione detegendum est. Merces verò post venturæ nihil reddunt vilio- rem æstimationem rei presentis. Et ideo venditor nō tenetur rivelare quid in futurū expectetur. *Historia Thaletis Milesij* quā. 1. Polit. cap. 7. Arist. enarrat. Philosophus enim ille, cū ei ceu opprobrium obijceretur, philosophiam pauperes suos alumnos efficere: & ipse per Astrologiam oliuarum vbertatem prospexisset, collecta exigua pecunia credito emitit in hyeme sub cōfuso quātū quisque collectus esset olei, arrhasq; dedit: postea verò, tum ingentissima copia pronouiente, tum q̄ solus ipse esset ven- ditor, amplissima confecit pecuniā. Nimirum ostendens facile esse philosophis ditari: sed ta- men sapientis esse diuitias despectui habere. Si mile legitur de Ioseph, Gen. 41. qui diuinitus edoctus future vbertatis annorū septem, quos subsequutura erat aliorum sterilitas, vili prius emendo, & post carē vendendo Pharaonē di- tavit. Exemplum est præterea Ciceronis lib. 3. de Offi. de Alexandrino mercatore, vtrum cū Rhodum annōnā caritate laborantē frumenti numerū adduxisset, sciēs se alios mercatores se- cuturos, teneretur ciues præmonere: an verò tacitus posset pretio tunc currenti diuendere. Antipater enim aiebat, Diogenes verò negabat. Cuius nos in presentia sententiam cum S. Tho. amplectimur: sic tamen attemperatam, q̄ cum- mulatoris effect virtutis si quippiā pretij vēdi- tor ille subtraheret. ¶ De quarto articulo sancti Thom. quæstion. 77. post illa quæ quæstione proxima de negatione differuimus, nihil nobis dicendum superest.

Q V Æ S T I O Q V A R -
ta, De emptione credito
pretio.

A R T I C V L V S . I .

Vtrum liceat rem carius vendere expecta-
ta quam numerata pecunia.

VERITVR post genera-
les emptionis ac venditionis le-
ges in particulari, vtrum ratio
ne crediti pretij liceat rē cari-
vendere. Et arguitur à parte af-
firmatiua. Pretium iustum rei

*Historia Thaletis Milesij
Aristo.*

*Ciceronis
Exemplum*

*1. Argumē.
partis affir-
matiuæ.*

secundum prudētum iudiciū debet æstimari, & secundum commune forum: duodecim autem nummi absentes, scilicet in futuro soluendi, nō plus valent quā decē presentes: ergo res quæ vendi potest presenti pecunia decem, iustē po- test credito vendi duodecim. ¶ Secundò. Vēdi- tor potest se indemnē seruare: quapropter. D. Tho. 2. 2. q. 77. art. 1. asseuerare nō est veritus, posse vēditōrē pretio damnū adhibere q̄ pati- tur. Porro verò ex dilata pretij solutione vendi- tor multa subiit incommoda, vt potelucri ces- santis: secundo periculum ipsius capitalis, quod sibi fortē nunquam soluetur: & tertio periculū dispēdiorum atq; expensarum quas fortasse antequā pretium recuperet facturus est: isti autem periculis metus pretio sunt æstima- biles: ergo potest horum gratia auctiori pretio vēdere. ¶ Pari passu contrarium currit argumē- tum de emptore, qui ratione anticipatē solutio- nis videtur iure posse minori pretio emere. Nā anticipata solutio plus æstimatur, quā eadē prolata, & similia pericula subiit emptor an- tequam mercium cōpos fiat. ¶ Tertio deniq; arguitur. Sunt aliq̄ merce reipublice neces- sariæ quæ nisi expectato pretio distrahi ne- queūt: quod ex mercibus ipsis cōficiendū est: ergo iustum ipsarum pretiū est, nō illud quod in presenti, ceterum illud quod in futuro sol- uendum est. Suntq; aliæ econuerso quæ vānū dari nequeunt nisi anticipata solutione: ergo iustum pretium erit, non illud quod cum mer- ces traduntur valent, sed quod anticipato tem- pore soluitur. Exemplum prioris membri patet in maritimis mercibus: quæ nisi in magna copia aduehi non possunt. Enimvero cū to- tum nauis onus, si illa quæ plurimum contin- gunt spectes, vendi simul nequeat presenti pe- cunia: sed expectandum sit tēpus quo empto- res easdem valeāt merces minutius distrahere, iustum pretium erit quod in futurum promit- titur: quanuis maius illo sit, quod statim nu- meraretur. Exemplum secundi membri profer- tur in lanarū mercatu. Nam cū, vt plurimum accidit pastores nequeant pastum gregum re- dimere nisi lanarum pretium sibi anticipetur, apparet illud esse iustum quod anticipatur: li- cet minus sit quā quod dum traditur valēt. ¶ In contrarium est quod pretium, vt quæstio- ne secūda dicebamus, & habetur. l. in lege quar- ta, ad leg. Falcid. res secundum rei veritatē: hoc est secundum præfens pretiū æstimandæ sunt. Verba sunt legis. Et idem colligitur ex subse- quenti lege. Pretia.

Solutio quæstionis presentis patula est: *Conclusio
negatiua.* quippe quæ ex superioribus liquidò colligi-
tur:

Argumē. 1.

Argumē. 2.

*Conclusio
negatiua.*

tur. Respondetur iuquam vnica negatiua con- clusione. Nullatenus ratione crediti proroga- tiq; pretij licet rem carius vēdere quā in præ- senti valet. Carius, scilicet vltra latitudinē iusti pretij. Nam infra illam iam supra dictum est id licite augeri posse. Conclusionem primo probat argumentum proximē insinuatū: quia neq; rem plus vendere licet quā valet, neq; plus valet quā est pretium in presenti cur- rens. Et ratio naturalis est, quod pretium cuius que rei, eius existentiā comitatur, vt tanti æsti- metur quanti est quando existit: nam tunc est hominibus vsui. ¶ Secundò id patet per regu- lam quæst. prima cōstitutam. Nempē quod ad perpendendum contractum an sit vsurarius, explorandum est an mutui quippiam implicet, cuius ratione pretium recipiatur. Hoc enim in huiusmodi venditionibus reperias. Perinde quippe est rem, decem valentem, credito ven- dere duodecim, ac si decem statim connumerata emptori mutuo dares sub duorum scenore. Probatio est sancti Thomæ. 2. 2. quæst. 78. arti- culo. 2. ad. 7. Ex quo fit, vt quæstio. 2. diceba- mus, neutiquam posse venditorem sibi præte- xere quod tanti sibi merces stent: neq; aliter posse sumptus quos fecerat reficere, quā si credito vendat: quoniam negotiatio eiusmodi fortuitis euentibus subdita est. Quare in disso- lutione nundinarū mercium pretia decrescūt, non potest mercator vendere credito quanti presenti nummo vendidisset in emptorum seruore: quia res tunc minoris æstimatur. Et eadem conclusio emptores pari iure compre- hendit: nempe quibus ratione anticipatæ solu- tionis fas non est vilius emere. Nam pretium legitimum est quo merces tunc æstimauntur quando traduntur: & ideo si minoris emunt, contractus reducitur ad vsurarium mutuum: videlicet quod pecuniā venditoribus mutuāt, auctuariam mercibus soluendam.

*Prima ratio
pro conclu-
sione.*

D. Thomas

Ad primum

*Richard.
Caieta.*

AT quia de conclusione nulla esse potest adubitatio, ad argumentorum solutionem descendamus. Et primum quidem tenuissi- mi momēti est. Negatur enim quod duodecim in furto soluendi nummi secundum se non plus valeant quā decem præfentes: imò duo- decim absentes idem valent atq; præfentes. Et licet accidentariē in negotiatore ratione indu- stria possint decem augeri vsq; ad duodecim: tamen inde non crescit rei pretium, quod secū- dum eius naturam æstimatur præcisē decem. ¶ De alio verò membro, puta de lucro cessan- te, Richard. & Caietan. & quibus eorum pro- batur opinio, perinde censent, atq; de mutuo.

Nempē quod licet mercatori pretium ob lu- crum cessas augere. Nam eadem est vtriusque ratio. Ego vero ægerrimē in hanc sententiam Solutio ast- trahi possum: eo sanē argumento ductus quod thoris. neque lucrum ei cessat, qui vendere non cogi- tur, neq; vllus absque vi & fraude cogitur: qui verò tantum rogatu vedit, vltro vendit. Quare Panormita. neque Panormit. cap. Ad nostram, de emptio. & venditio, neque antiquorū vllus huiusmodi exceptionem approbat, sed simpliciter vsuræ reos faciunt quotquot credito carius vendunt quā numerato. Et Anton. 2. parte, titulo pri- mo, cap. 8. §. 2. intrepidē negat ratione lucri ces- santis licere cumulatius pretium exigere. Et re- vera ex isto capite lucri cessantis frequētiore crebrescent vsuræ in mercatura, quā in mu- tuo. Quare licet neq; modo vsq; adeo asseue- ranter hanc refutare audeam opinionem, sed permanferim vt supra in mea formidine: tamē argumenta cōtrariæ opinionis non sunt tanti ponderis quā eius patroni putant. Quare ad auctoritatem Sancti Thomæ quā Richardus pro simili adducit, idem quod supra responde- mus. Nempe aliud esse dānum emergens quod venditor patitur, quodque ideo vendibile est: aliud verò lucrum cessans, quod re vera, nisi in- uito non cessat. ¶ Multo verò improbabili- us est quod quosdam Neotericos valde mi- nor defendere. Nempē quod ratione periculi, cui venditor suas exponit merces, dum pretiū in tempus credit, ius habent carius vendendi. Conrad. quidem quæstione citata. 59. vbi hāc edisserit materiam, concedere hoc recusat: sed tamen iunior Metina, quæst. 38. de Restitutio- ne, nescio quem imitatus, id audētē affirmat. At verò cū res vsuraria. Ethnico etiam Ari- stotele teste, tam sit odiosa ac perniciofa, nemo deberet eius occasiones offerre, nisi vbi patenti- ssima ratio id euinceret. Porro autem in hac opinione, nulla, vel probabilis existit. Primum ergo omnium in contrarium arguit Conrad. in præfata opinione. nullam aut vix vllam esse huiusmodi venditio- nem in futuro soluendam, quæ non alicui sub- dat periculo. Quocirca semper liceret aliquid vltra sortem recipere. Sed tuebūtur se cōtrarij authores dicentes, non id opinari in qualicum- que periculo, sed vbi est legitimum. Nēpe quā- do mutuatarius vel pauper est, vel fraudulen- tus, vel quauis alia ratione malè fid: tunc quip- pe aiunt posse debitorem metum periculi pre- tio vendere. ¶ Secundum eius argumentum nō est multo maioris efficaciar. Arguit quippe quod tunc non solum capitale, verum & illud quoq; metus pretium periculo subest. Quare ratione illius liceret aliud recipere pretium.

Solutio ast- thoris.

Panormita.

Antonius.

Metina.

*Prima ratio
in præfata
opinionem.*

*2. Argumē.
ad idem.*

Prima ratio auctoris. Veruntamen responderent aduersarij expectatione auctarij illius ultra sortem recipiendi, omnem compensari metum. ¶ Aliter ergo sic vrgentiùs reprobatu opinis. In primis mercator non vendit inuitus. Si ergo videt suas merces non tutò distrahi, non vendat credito, vel aliam accipiat cautionem. Cur ergo poterit metum illum vendere? ¶ Secundo arguitur: Venditor ille, vel fac esse mutuatore, nullum patitur emergens dānum, neq; iacturam facit cessantis lucri, neque dispendium aut sumptus in recipiendo pretio. Hæc enim omnia cessare supponimus, quando quidem de solo metu disceptamus: quo ergo iure poterit metus ille pretio vendi? Sed ais, quia est pretio æstimabilis. Fateor quidem: quoniam mallet homo alius cuius pecunie dispendium facere quàm tali anxari metu. Sed tamen non inde sequitur quòd sit illa ratione vendibilis: tum quod venditor suapte sponte in illum se emergit: tum præcipue quòd emptor non tenetur aliter leuare illum tali metu quàm soluendo mercis pretium: cui idcirco dum soluit, satisfacit. Et elucidatur etiamnum argumenti vis, si initio non fuisset facta timoris mentio, venditor tamẽ fuisset ob periculum vehementer metu vexatus: postea dum emptor soluit, nihil posset ultra sortẽ venditor recipere ratione præteriti metus ac periculi: ergo neq; in initio potuit in pactum duci. Profectò si vera esset talis opinio, conditio vendentis, putã si esset nimirum auarus ac perinde meticulosus, causa esset legitima recipiendi maius pretium. ¶ Perpendamus ergo argumenta quibus isti audent hæcẽ perhibere vsurarum ansas. Primũ est hoc: fideiussor (vt supra dictũ est) pro obligatione illa qua astringitur alienũ debitũ soluere, potest pretium recipere: ergo licet vẽditori hæcẽ verbis cum emptore pacisci: Quod fideiussori præbiturus es, mihi exhibe, & ego subibo periculũ: nulla enim apparet dif criminis ratio. Nã etiã fideiussor in virtute videtur debitori mutua: dũ pro eo soluit. Respondetur latissimã esse discrepantiã: quoniam fideiussor non pro eo q̃ mutuat, cũ contingere possit vt nunquam pro debitore soluat: sed quia obligatur soluere, illã potest obligationem vendere: mutuator verò verè mutuat: quod ideo gratis tenetur facere. Et miror istos nõ esse sui memores. Cũ.n. fateãtur nõ quidẽ pro mutuo, sed tamen pro obligatione mutuandilicere pretiũ recipere, simili intercapedine deberent perspicere fideiussorem posse recipere pretium pro obligatione soluendi, seu mutuandi: nõ tamen mutuatore pro mutuo. Tametsi vterque in eodem versetur periculo. ¶ Et pari modo recu-

titur secundum eorum argumentũ de illo qui per contractũ assicuracionis in se suscipit periculum alienarum mercium: iste enim nihil mutuat, sed pro illa obligatione soluendi merces si perierint, recipit pretium: sicut ille qui per contractum societatis exponit periculo as suum, non recipit lucrũ propter periculum, sed propter negotiationem. Hic enim suam pecuniam non mutuat, sed negotiationi exponit: & ideo recipit eius lucrum. Quare ex istis nullum sumitur argumentum ad mutuantẽ, quippe qui mutuando gratis debet transferre in alterum dominiũ: ea solummodò obligatione vt tantũdem recipiat. Atq; hoc maxime confirmatur, quoniam mutuator non obligatur pecuniam suam perdere, sicut assicurator: vel qui facit societatem, si merces pereant: si quidem mutuatarius semper est obligatus soluere: quare tale periculum non est alio pretio dignum, quàm vt mutuarius mutuum persoluat. ¶ Arguit tertio. Qui equũ suũ homini locaret a quo grauius timeret nõ nimia eũ fatigatione diuexaret, vel forsã alio modo occideret, posset cum illo de pretio conuenire: vt si equus periclitaretur, sibi periret: ergo eodem modo in mutuata pecunia. Sed vides quàm nulla sit similitudo. In locatione enim equi nõ trãsfertur dominiũ: & ideo potest verus dominus de periculo rei suæ pacisci. Qui verò vendit aut mutuat, transfert in alterum dominium: qui cum tenetur totum soluere, non est alio pretio grauandus ratione creditoris metus. ¶ Superest autem respondere vtrum liceat venditori ratione impẽsarũ quas probabiliter se timet antequàm pretium recipiat facturum aliquid vltra sortem in pactum ducere. Idem enim citatus author biferiam hæc licentiam cõcedit: scilicet quòd licet inter contrahentes de cõiecturalibus expensis conuentionem facere. Secundò quòd ratione anxietatis quam passurus est timore litis & laborum, potest etiã aliquid recipere. Hoc autẽ secundum iam satis repulsum est. Solus quippe metus & periculũ absq; vllõ labore & dispendio nullum ius tribuit aliquid eius gratia recipiendi. At quãtum ad expensas res attinet, nõ est dubium quin quicquid creditor in recipiendo debito dispendit, possit a debitore exigere. Attamen multò est tutius dum hominis vafri- ciem & infidelitatem times, nil ei mutua nec credito vendere: vel dum mutuas, expectare solutionis terminum, an forte sine vllõ dispendio fiat. Nam expensarum anticipatã conuentiones vix vsurã suspitione vacant. Nihilò fecius vbi omni procul fraude bonis coniecturis timentur expensã: nempe dum tuus debitor à tua vt

tua vrbe loco distat: nulla est iniquitas de expensis & laboribus pactum cum illo inire, con- stitutumq; pretiũ recipere, etiam si nullos sit postea facturus. Nam etiam si esses plura expẽsurus, non posses amplius recipere, quàm fuit cõuentione firmatum. ¶ De materia tertij argumenti variè etiam inter Doctores opinatur. Ab vna enim parte representatur vsuraria mutuatõ, sed ex altera apparet emptio iusta. Et quia casus est consuetus, de cõsũ necessarius est. Igitur re oculatius perspecta, arbitror sub distinctione respondendum. Quando enim debitum nulli esset prorsus subiectum periculo, sed absq; vllõ sumptu & labore certissimè speraretur soluẽdum, neutiquàm liceret tale debitum minoris emere: quanuam longum esset tempus expectandum. Esset quippe non solum palliatum, verũ & detectum scenebre mutuum. Quoniam ratione dilationis temporis plus accipere quàm tribuas, vsura est. Neque refert quòd creditori actionem vendenti commodio ra sint nõ decem quàm post annũ duodecim. Non inquam hoc cõpurgaret ementem: quoniam non emptio sed certe mutuatõ est. Quãdo verò solutio in periculo versaretur, nihil dubito quin liceret viliori pretio emere, quàm est totum debitum: vt pote dum militi stipẽdium regium debetur, quod creditor timet aut non totum, aut non sine magno negotio & molestia, aut non sine expensis se recepturum, potest quisque tale debitũ ab illo minoris emere. Quisq; in quã, absque vi & fraude. Nã si quis regi a thesauris est, & quod soluere debet minoris redimeret, vis esset. Exemplũ asserti nostri est, si debitor in pauperiẽ lapsus esset vel fugisset, &c. Illic enim nulla est ratio mutui, neq; in forma neq; in virtute, sed est emptio illius actionis: quæ re vera non tantum valet, vt qui dam putant, quanta est pecunia quæ debetur. Imò est sicuti emere fata, & emere actionem quæ ex lite pendet. Quod est emere rem in spe. ¶ Argumentũ autem quòd e regione militare putaretur, est quòd tunc videretur debitor ipse licite suum ipsum debitum minori pretio posse redimere. Nam quòd alteri licet cur nõ idem sibi licebit? Quòd autem illi nõ liceat, per id liquet, quòd qui nõ quantum debet soluit, æquitatem iustitiæ minimè seruat. Respondetur ergo argumẽtum nulla similitudine pugnare: quoniam debitor ratione præcedentis contractus totam summam debet: tertius verò quia nihil debebat, iuste emere potest actionẽ illam quanti valet. ¶ Sed oritur hinc argumentum aduersus id quòd a nobis nuperrime dictum est. Argumentum autem est hoc: Duo-

decim sub periculo non plus valent, quàm decem certa: quãdo quidem actio illa decem iustè emitur: ergo quinumerata pecunia posset remi vendere decem nummis, poterit eandem credito vendere tunc duodecim, dum probabile periculũ solutionis imminet. Respondetur aliud esse rem emere quæ periculo subiacet: aliud verò mutua: seu credito vendere sub periculo. Nam qui mutuat, aut credito vendit, cum nullam patiatur vim aut fraudẽ: quia ratione pro rogata solutionis nihil posset recipere, vel cautionem capiat, vel non mutuet cum periculo. Quare si gratis vult illud subire, sibi imputet. ¶ Quartum demũ capitale argumentum diu me certè multumq; ancipitem tenuit. Nam secũdum regulam vniuersalem ac regiam, iustũ rerum pretiũ est illud, quod receptis mercibus in promptu soluitur. Veruntamen non mihi videor negare posse, quin in tali casu legitima fiat exceptio regulæ, vt iustum pretium non sit, nisi quod in futurum expectatur. Merces enim quæ peregrinè, & potissimè quæ maritimis periculis traducuntur, nequeunt nisi in tanta copia traduci, quanta simul vendi non potest numerata pecunia. Dixerim, nequeunt, si illa quæ plurimum contingunt consideres. Secundum quam considerationem de legibus censendum est. Quam ob causam qui naues eiusmodi mercibus onerant, necesse est vt partim credito coemant. Ob idque & sperare eis licet etiã in portu alijs mercatorib; eo simul pretio vendere, quod ex ipsis minutatim venditis conficiendum est. Veruntamen per hanc concessionem nullam cogitamus porrigere mercatoribus ansam, qui in ciuitatibus merces distrahunt: quoniam tota ratio contractum excusans, est necessitas vendendi & emendi tam amplam mercium copiam quæ nequit, numerata pecunia vendi: ob idq; venditur illis qui pretiũ inde sunt collecturi. Citra hæc autẽ necessitatẽ debẽt res æstimari pretio præsentĩ. Quapropter peculiare mercatores in nudinis sibi videant quomodo emant: porro intelligentes non posse reuendere nisi pretio præsentĩ. Nam nulla inde sumitur excusatio q̃ empturiciues non semper habeãt pecuniã præsentem. Hoc enim esset illos cogere propter necessitatem emere ad vsuras. ¶ De secũdo etiam membro quarti argumenti nihil est mirum si prudẽtissimus quisq; ambigat. Nam re vera lanarum mercatus qui anticipata sit solutione, effigiem præ se fert vsurarum: cum vilius illa ratione emantur. Attamen neq; eiusmodi emptiones vsurarias prorsus arbitror, si modo fraus absit. Nempe dum non anticipetur solutio nisi duos

aut tres menses quando solet fieri herbarum solutio: aut plurimum intra eundem annum fiat quo sunt lanae recipiendae. Nam si anticipetur in alterum annum ut ratione tam longe dilationis minoris emas, manifestaria vrsura est. Ratio quae me in hanc cogit sententiam est, quod merces ipsae natura sua hoc exigunt. Nempe quod sumptus pascedi tam numerosos greges eorum domini ferre nequeunt, nisi ex ipsa nutrienda lana praesens sibi subsidium comuniant. Accedit quod forma huiusmodi fori adeo iam more & usu percrebuit, ut ipsi etiam pastores in quos graua men inclinatur, renuant aliter vendere. Et forte in marino piscatu idem permittitur anticipatum pretium: non solum propter sumptus pauperum piscatorum, verum & propterea quod piscatura seruari nequiret nisi emptores paratissimi essent iactum antea emptum recipere. Haud tamen inde exemplum ad alia minora deducitur, ut liceat ab agricola anticipata pecunia grana minoris emere. Nam accidentarium est quod agricola ea sit paupertate, ut exiguos illos sumptus ferre nequeat: qua ratione cogitur ad vrsuram mutuuum quaritare. Parumque iudicium est de alijs huiusmodi: nimirum quando necessitas personae in causa est intempestiue vendendi. Etenim in lanis non tam accidentaria personarum necessitas inest, quam rei ipsius natia.

ARTICVLVS. II.

Vtrum liceat rem credito carius quam praesenti pretio vendere, quando rei dominus non erat tunc venditurus.

Ameti regula generalis sit quam superiori articulo constitutam reliquimus, restat nihilominus explorare an vllam admittat exceptionem: videlicet vtrum quando merces vendendae non erant, vsque ad tempus quod plus valituras sperabatur, carius licitum sit eas distrahere quam praesenti numismate. Et arguitur a parte negativa ex regula supra constituta: nempe quod rei pretium aestimandum sit secundum praesentem valorum: ut habet. l. in leg. 4. ad. l. falcid. ¶ Secundo arguitur. Si liceret carius tunc vendere, id maxime permitteret ratione lucri cessantis, quod speratur ex pretij augmento: dictum est autem secundum sententiam nobis probatorem, nemini proprie cessare lucrum, praeter eum qui vim aut fraudem patitur: qui ergo suapte sponte vendit non potest de lucro cessante agere, atque adeo

neque illa ratione carius vendere. ¶ Tertio: Si illa ratione carius liceret vendere, sequeretur quod econuerso liceret rem emere cum pacto ut integra seruaretur quoad vsque, vel maioris aestimaretur, vel fructus ferret. Verbi gratia, liceret oves ante foeturam eo pacto emere, ut venditor periculo suo eas custodiret, quousque foetus suos aderent, caseumque & lanam ferrent. Consequentia probatur: Nam si venditor potest futurum pretium quo in posterum valiturae sunt res ex nunc tutum facere, pari iure poterit emptor tutos quoque reddere fructus rei emptae quos emit. Consequens tamen est falsum. Nam res lege non pereunt nisi domino. Unde cum primum quis rerum acquirit dominium, sibi periclitantur, ut colligitur. l. incendium. C. si cert. petat. & l. pignus. C. de pignora. actio. ¶ In contrarium est cap. Nauiganti. de vrsuris.

Articulus hic intellectum exposcit dicti capituli, Nauiganti. & cap. In ciuitate. de vrsuris. Et quidem in cap. Nauiganti. tria sunt membra. In primo condemnatur vrsurae contractus quo quis nauiganti vel eunti ad nundinas pecuniam mutuatur periculum capitalis subiens, ut aliquid sibi ultra sortem rependatur: quae quidem condemnatio interpretamento indiget, ut verum exhibeat intellectum. Nam vt. q. 6. in arti. de societate, decisuri sumus, nihil vrsurae committit qui pecuniam suam in societate mittit ut inde lucrum speret quod periculum ingreditur capitalis: nam hoc non est ratione mutui, sed quia sua pecunia negotiatur: qui autem nauiganti proprio periculo pecuniam committit suam, non omnino mutuatur: quando quidem si pereat sibi perit: videtur ergo contractus ille immerito illic damnari. ¶ Respondetur, propterea condemnari quod cum mutuatio gratis fieri debeat, non aliter mutuare quam mutuatarium ad contractum assicuratiouis vel societatis obligando, vrsura est. Quod si contra redarguas: Qui mutuare non tenent, potest id renuere ut alios contractus sibi commodos faciat: Respondet hoc verum esse: at tamen vi mutui non potest alium cogere qui forte assurtione non egebat. Nam forte illic nullum imminere periculum, sed fingebat. Quod patet ex illa compositione nauiganti, vel eunti ad nundinas. Nam euntes ad nundinas nulli subsunt periculo: & ideo forte habebatur sermo de nauigatione quae extra omne fieret periculum. Sed de hoc illic rursus. ¶ Ad quaestionem ergo praesentem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Licitum est merces anticipata solutione vilius mercari quam praesenti foro vaneant. Si tamen coniectura est tempore quo tradenda sunt plus minus-

Tertium.

Cap. nauiganti, & cap. in ciuitate, de vrsuris.

Dubitatio circa primum membrum cap. nauiganti.

1. Conclusio

minusve valituras. Ut si quis in hyeme triticum emit, quod vsque ad messem non est recepturus, etsi tempore contractus modius quatuor vendatur solidis, iuste potest tribus emi, si credit plus minusve in aestate valiturum. Iste est casus secundus dicti cap. Nauiganti. Et ratio est, quod cum res propter vsum emantur, id quod nunc non venit in emptionis vsum, non debet aestimari praesentis pretio: sed illo quo valiturum est, dum ei traditur. ¶ Sed arguis, rationem id tantum euincere quod liceat nunc emere indefinito pretio: hisce vide licet verbis. Ego ex te tot modios tritici eo pretio quo aestimabitur tempore messis: quod autem nunc liceat certum taxare, effigiem habet vrsurae: nam forte valebit plus: & tamen cap. Nauiganti. de taxato pretio loquitur. Respondetur quod quando res in dubio versatur, potest prudentia ac perinde conuentione definiri. Quapropter iustitia huius contractus non in anticipata solutione fundatur: alio qui vrsuram saperet: sed in coniecturali aestimatione rei dubiae. Ex quo fit ut etiam dum solutio non anticiparetur, firmaretur tamen sic contractus ut vtrinque resullaret obligatio, & quousque esset ac probus. Quemadmodum si quis datis arrhis statoque pretio indefinito emeret quantum olei vel vini est proventurum: uti Arist. de Thalete (quod supra meminimus) retulit, nullam committeret vrsuram: licet multo plus sperato proueniret: neque venditor teneretur restituere, etiam si totum periret. ¶ Posterior conclusio. Qui suas non erat merces venditurus vsque, ad tempus quo pretium auctum iri conijcitur, potest plus vendere quam tempore venditionis valet, expensis deductis, laboribus, ac periculis: & casu, quo, ut supra admonitum est, scilicet rogatus vendat: ut qui vsque ad mensum Maium seruaturus erat granum suum, poterit sub Natale Domini carius quam tunc valet diuendere. Hic enim est casus tertius eiusdem cap. Nauiganti. Et ratio conclusionis superiori germana est: quoniam tunc non debet aestimari pretium secundum praesens, sed secundum tempus quo suas erat merces distracturus. Alias pateretur emergens damnum, a quo, ut supra dictum est, potest se iure venditor seruare incolumem. Quare non solum indefinito vendere potest eo pretio quo mense Maii valiturae sint, verum definiti constituique, pretium certum potest. Nam res dubia potest, ut modo dicebamus, per prudentiam terminari. ¶ Non est autem cur, ut in superiori casu, scisciteris vtrum liceat sic etiam carius vendere praesenti nummo. Quonia qui sic emeret, metis verius quam pecuniae egeret. Ecquis enim numerata pecunia, quas res vilius potest, carius emat? At tamen si venditor emptorem non deci-

Ratio conclusionis.

Obiectio.

Responsio.

Postrema conclusio.

Ratio conclusionis.

Argumentum.

Cate. solutio.

ratio in Ca.

Secunda ratio.

tertia ratio

**Solutio tu-
tor.** profectò multò est tutior solutio, q̄ capitulū, Navigāti. glossa sit capitulū, In ciuitate, scilicet q̄ nunquā in liceat credito carius vendere, nisi quando seruandæ erant merces. Nam licet capitu. Navigāti. fuerit Gregori Noni, & capitulum, In ciuitate. Alexandri Tertij, explicuit nihilominus Gregorius Alexandri mentem. Nihilominus Gregorius Caieta. opinio improbabili. Nihilominus Gregorius Caieta. opinio improbabili: presertim si venditio fiat indefinito pretio. Enimvero si qui tēpore Natiuitatis grano abūdat rogatur credito videri: quanuis non esset seruaturus, potest venditionē renuere: & dare quasi mutuū decem modios recipiēdos mense Maio, vel pretium quo tunc uenerit. Veruntamen si est ceu mutuū, nō potest emptorem cogere, vt mense Maio & non ante soluat. Atq; hac tunc ratione dicitur imperfectus contractus, q̄ non est taxatum pretium sed in futurum pendens. An verò taxari possit dubiū pretium auctiore æstimatione q̄ in præfenti foro currit, porro concedere illi non aude rem, qui non esset seruaturus. Et ideo bene admonetur eodem cap. quòd licet ex forma contractus, non sit vsura: quia effigiem habet venditionis, tamen suspectus contractus est: ac per inde plebi interdicens.

Ad. r. argu. Primum igitur argumentū iam solutum est. Regula nanq; docens iustum pretium esse quod in præfenti foro currit, intelligitur si tūc merces emptori tradantur. Nam alias non sunt æstimandæ nisi tēpore quo in emptoris vsu veniant.

Ad secūdū. Secūdū autē valentius pugnat: nimirū dum querit qua ratione qui seruaturus erat, pretiosius videri potest. Nā si ratione id lucri cessantis, iā supra probabilius arbitrati sumus non cessare lucrū nisi inuito. Respondere ergo primo possumus q̄ potest recipere ratione dāni emergētis. Quod quidē etiā spōtane⁹ vēditor quādo ob cōmodū emētis vēdit, potest, vt supra decisum est, in pactū ducere. Si autē huic respōso nō acquiescas, eò q̄ videtur lucrum cessans, respondetur secūdo euidenti⁹, q̄ lucrum cessare dupliciter vsu venit. Vno modo quando res que alteri traditur, non plus per se valet, sed solū ratione negotiationis industriæ: qualis est pecunia. Et tunc censēbā ego eum qui vltro à se alienat mutuando, nō posse lucrum recipere: quia propriè non impeditur, vt supra expositū est. Secūdo contingit quòd res ipsa que traditur, nō modò ratione industriæ, verū suapte natura per se ipsa plus est valitura. Huiusmodi ergo res, licet quis sponte sua vēdat: si rogatus facit, carius videri potest, ob illum, qui speratur, valorem: expensistamen ac laboribus, vt dictū

est, inde subduētis. ¶ Tertio argumento dubitatio submouetur de quodam vitato contractu emptionis non satis tuto. Sunt enim qui miseris rusticis mutuarē reuētēs, mille innectāt fraudes. Primum iumenta ab illis emunt, quæ non habent: eademq; fictè eisdem locant. Nempe consignant rustico viginti aureos, ceu pretium boum quos ille non habet, obligando illū vt saluos ac tutos locatosq; custodiat, soluatq; menstruum locationis pretiam. Hæc enim vsura est. Nimirum cum in fine anni redhibentur eidem viginti aurei: vt pote seruati boues, adiectoq; insuper pretio dictæ locationis. Secūdo, est qui in autūno mille, verbi gratia, oues emit, obligatis venditoribus vt vsq; ad Maium easdem saluas custodiant. Nempe vt ipsorum periculo pereant. Et postquā totam focturam percipit, reuendit eisdem easdem eodē pretio. In quo contractu multæ latent iniquitates. Primum enim si agricolæ obligantur vt iterum eodem pretio emant, manifestaria vsura est. Nam cum teneātur eandem pecuniam remetiri, mutuū est: cui augetur pretium agnorum, casei & vellerū. Rursus obligare illos vt illæsum seruent gregem, palliatio vsuræ est: nam grex ipsis emētibus, tanq; veris dominis periclitari debet: quod quidem periculū si venditores suscipiant, iusta pecunia esset pro quātitate periculi æstimandum: cum tamen neq; pro periculo, neq; pro custodia recipiāt nisi pertenne fortē stipēdium. Negatur ergo argumenti consequentia. Videlicet quod si potest venditor qui merces erat seruaturus, immunā se à damno seruare, possit etiam emptor venditorē arctare, vt merces seruet: nam cum primū emit, suo sunt periculo peritura.

Q V Æ S T I O Q V I N T A, De Censibus.

A R T I C V L V S I.

Utrum censuum emptio ac venditio sit vsu varia.

Questione postrema de emptione & venditione, quæ huius libri quintum habet locum, interrogatur de censibus: quorum contractus latissimè in republica percrebuit. Est ergo articulus primus, vtrum huiusmodi contractus emēdi vendēdiq; census, sit vsurarius. Et arguitur

1. Argumē. guitur à parte affirmatiua. Numisina, vt supra dictum est, non est vendibile, sed tandem mutabile: & qui vsu eius seorsum vendit, vsurarius est. Nam vt ex. 5. Polit. ca. 6. citauimus, solum inuentum est vt sit pretium rerum, non vt ipsum vendatur: qui autem censum emit, pecuniam emit vltra fortem sibi augēdam: ergo vsurarius est. Probatur minor. Qui dat, verbi gratia, mille ducatos vt singulis mensibus aut annis certam pecuniam recipiat, nihil aliud emit quā illam pecuniam, quæ sibi vltra fortē accrescit. Nam si quot annis recipit centum, in decennio recuperat iustam fortem. Quare si census redimitur, eadem duplat: si verò non redimitur, quicquid vltra recipit, forti accumulatur. ¶ **Secundū.** ¶ Secūdo arguitur. Hoc genus cōtractus palium est & clypeus omnium vsurarū: ergo deberet longè à republica relegari. Probatur antecedens. Quicumq; gratis mutuare recusat hoc actu vtitur vt saluo capitali redimibiles census coemat: quod perinde est ac si sub fœnore mutaret. ¶ **Tertium.** ¶ Tertio arguitur. Si census possent in rem aut rerum fructus institui, possent pariter & in personam, etiam quæ bonis careret: nam sicut res fructuosæ sunt ita & operis suis persona fructificat: cōsequens autem videtur cōdēnare cap. 2. de pigno. vbi habetur quòd liber homo pro debito non tenetur, si res defuerint. ¶ In contrarium est argumentum quòd annui reditus in bonis immobilibus iure cēsuntur: vt patet Clem. Exiuit. de verb. signifi. §. cum que annui. bona autem immobiliavendi emique iuste possunt.

Questio præfens pluribus fortè opinionibus cōtrouersa est inter Doctores quæ res exigit. Est enim plana. Igitur vt à nomine rem auspicemur, census, vt lib. 3. substitui. de tributis dicebamus, à cēsendo ducitur: eò quòd vt habetur. l. forma. ff. de censib. facultates ciuium recensendæ sunt, vt pro sua quisque tributum soluat. Inde tamen secūdo deriuatū est, vt peculiariter tributū significet, quod pro capite exigitur: nēpe dum princeps vult personarum capita catalogo esse recensita: vt quantum sit eius imperium sibi innotescat. De quo Christus interrogatus fuit an liceret cēsū dari Cæsari. Cuius vtique superbix pœnas dedit Dauid. Nempe quòd populum numerauit, vt legitur. 2. Reg. 24. Tertio & census facultas, & substantia cuiusque dicitur, & patrimonij estimatio. Refert enim Lilius lib. 1. quòd Seruius Tullus Romanorum rex census ciuium constituit. At verò in presentiarum nomine census nihil aliud censetur, quā pensio quam quis su-

per suis bonis aut persona constituit. Aut, quòd significantius dicamus, est ius percipiendi pensionem siue in fructibus, siue in pecunia, vel re aliqua utili. Est nihilominus secūdo adnotandum, quòd census bifariam constituitur. Vno modo vt sit reseruatius: alio modo vt sit consignatiuus. Reseruatius est quando quis vel rem suam alteri cōfert reseruato sibi iure quottannis recipiendi partem quampiam. De quo extat lex fin. C. de rer. permut. vbi quisque permittitur mille alteri donare, reseruato sibi, siue annuo, siue menstruo censu. Et de huiusmodi censu meminit glossa super cap. cōstitutus. de religi. domib. Condemnatur enim in eodem cap. quidam abbas qui pensionem quam debebat multis retrò annis non soluerat. Condemnatur inquam non vt ius prædij amitteret, de quo pensionem debebat, sed vt pensionem persolueret. Et tamen si fuisset emphyteusis, prædij ipso expoliādus erat: vt patet. l. 2. C. de iur. emphyt. Ait ergo bene gloss. quòd emphyteusis hoc modo differt à censu, quòd quādo quis in emphyteusim dat alteri prædium suum, quia non transfert dominium directum, sed tantum utile, si non soluitur pensio, prædium redit ad ipsum dominum. Sed quando dat bona sua alteri sub censuali pensione, quia transfert dominium rei in alterum, quanto cunq; tempore cesset ille pensionem soluere, non perdit ius prædij, sed debet pensionem. Ille ergo dicitur census reseruatius. De quo tamen in presentiarum non fiet amplior mentio: eò quòd non est vsque adeò in vsu. Alter ergo est census consignatiuus: vt dum quis retentis suis bonis eorumque vsu consignat alteri certam pensionem, quam obligatur singulis mēsis aut annis soluere. Hunc autem censum quā plurimis diuisionibus more suo partitur Conrad. q. 72. Nam ex parte fundamenti in quo constituitur, alter est realis: putā qui in rem instituitur: atque alter personalis, qui constituitur in personam. Mox ex parte rei quæ recipitur, alter est fructuarius: vt pote dum recipiūtur grana vel alij fructus: & alter pecuniarius, vt cum recipitur pecunia. Atque hic est more frequentior. Rursum alter certus, putā cum taxati sint fructus seu pecunia: & alter incertus, dum non definitur nisi quota, putā vt tertiam partem vel aliam fructuum recipias. Deinde alter est perpetuus, & alter temporalis. Præterea alter pro certo annorum tempore, & aliter pro incerto, putā pro tota vita: quem appellat vitalitium. Ac demum alter est redimibilis, atque alter irredimibilis. De quorū fermè singulis peculiariter submouētur dubia: licet nonnulla parui mo-

Ad tertiu.

Art. 10.

Secundum.

Tertium.

Census à cēsendo dicitur.

Lilius.

Bifariam census constituitur.

Varie census diuisiones. Conradus.

vt. l. seruo. C. de pigno. admonetur. Quòd quidem inde rursus confirmatur, quòd aliàs non possent emi pecuniarj census nullis consignatis fructibus: cuius cõtrarium suprã probatum est. ¶ Ex hac cõclusionẽ subsequntur primo, cõsus reales non solum constitui posse super certis designatisq; bonis, verum & super indefinitis, atq; incertis: nẽpe super quibuscunq; quæ venditor seu possidet seu possidebit eò quòd obligatio in personã resoluitur.

1. Corollarium.

Secundum.

¶ Sequitur secundo qd potest institui cõsus super re etiã cuius fructus non adæquent cõsum. Deniq; in huiusmodi emptionibus nulla vsura est. Neque verò iniustitia, si modò pretium sit iustum ad hoc est attendendum. Perspice inquam an ius illud tantæ recipiendæ pensionis iusto ematur pretio. Nam tuc si res supra quã constituitur tuta non sit, aut non tantum fructum reddat, in emptoris vergit periculũ. Quo modò autẽ iustũ pretiũ estimandum sit articulo proximo patebit. Quapropter Metinensis agrẽ sibi constat: quippe qui cum prius alleuisset cõtrarium huius corollarij, postea affirmaverit personales census. Nam si persona manet obligata, licet fundus fructum iustum non suppetat, super est actio cõtra personam.

Obiectio.

¶ Sed arguis. Quãdo res nõ satis soluẽdo cõsui fructificant, tunc cõsus non est tutus: ergo tuc contecta subreptit vsura. Negatur cõsequẽtia.

Solutio.

Imò verò ex parte citius venditoris resultatini quitas quàm à parte emptoris: nã emptor suo periculo censum emit in re mala fida: sed alter est qui nõ deberet vendere nisi super re tuta.

Ad 1. argu.

Restat ergo ad argumenta in cõtrarium respõdere. Atq; ad illa prius quæ initio quæstionis obieciẽbamus. Ad primum respondetur: forsã iniri de nomine disputationem, an huiusmodi cõtractibus ematur pecunia. Tam etsi propriẽ nõ emitur, nisi ius petendi pensionem: licet iuris eiusdem valor non sit maior q̃ ipsa pensio. Vnde & lingua nostra materna casus super regijs tributis cõstituti, iura dicuntur. Dicuntur inquam vendi emiq; iura. At quantus pecunia annuatim soluẽda emeretur, nihil aliud esset quàm bonorum emptio immobilium: vt citata Clemẽ. Exiuit, habetur. Neq; verò inde quòd tractu temporis exuperent capitale, existimandus est cõtractus vsurarius, differt em̃ à mutuatione ex diametro. Hæc enim est radix iustitiæ huius generis cõtractuum, quòd quimutuat, obligat mutuatoriũ eandem sibi integram restituere pecuniam: qui verò cõsus emit, minimẽ: sed in pretium eam dat perpetuum. Quare nihil obstat quo minus, veluti in cõtractibus emptionibus, temporum curriculo

fructus super pretium exuperent. Et per hæc solutum restat argumentum secundum. Nulla enim in hoc genus cõtractibus occultitur vsurã prauitas. ¶ Sed & reliqua quibus personalis cõsus dissuadebatur pari facilitate soluuntur. Conceditur enim priori fundamento emptorem nullum subire periculum. Imò licet super re statueretur census, nullo se periculo obijceret: vel rei super qua constituitur cõsus, vel fructuum, quia dominium in ipsum non migrat: sed venditor est qui pro recepto pretio sub eo permanet periculo tanquàm rerum dominus. Nihilominus & emptor huic subijcitur discrimini quòd etsi res perirent nunquàm potest venditorem cogere redimere censum: & simili modo in censu personali, hoc ei periculum imminet: qd venditor ad pauperiem reddactus solvere non possit censum. ¶ Ac subinde ad secundum argumentum conceditur cõsequẽtia & cõsequens: ac proinde fatemur dũ quis cõsum super suis bonis vendit, manente nihilominus obligata persona, bona illa formã induere atq; effigiem pignoris & hypothecæ.

Ad secundũ.

¶ Capitulo autem secundo de pignoribus, hoc tantum admonetur quòd liber homo non potest constitui in pignus debiti, veluti mancipium: vt patet. l. qui filios. C. quæ res pigno. obliga. poss. Haud tamen inde subinfertur non posse census nexu, sicuti per alios cõtractus, obligari. ¶ Argumentum autem quod ego in me ipsum contra personalem censum validius instruo, est hoc. Censum super re constituere vsu consumptibili non est licitum, sed vsurarium: personalis autem census est huiusmodi: ergo iniquus est. Probatur antecedens. Si ego tibi mille porrigerem aureos, teque grauarem vt de eius vsu quotannis certum mihi quidpiã solueres, vsuram committerem: eò quòd vsum pecuniæ seorsum venderem. Minor autem patet. Nam perinde videtur facere qui super personam censum emit: videlicet vt pro vsu illius pecuniæ certam pensionem rependat. Verum tamen argumenti huius vtraque præmissa negatur. In primis inquam constituere censum super vsum pecuniæ, non est vsura, nisi saluo id capitali fiat: cum obligatione restituendi pretium: nam tunc esset mutuum. Si autem tibi in perpetuum mille conferrem ducatos, nihil vetat quin possẽm de eorũ vsu pensionem recipere. Idq; patet. Primo, quia possum illos dare conuentione facta, vt tu eisẽdẽ emas fundũ fructiferũ: quẽ si non emeris, tua erit culpa. Et hoc ipsum ait Baldus in feudis. Si de feudo vassallus. l. vnica. Præterea hoc habet vim cõtractus societatis. Secundo & altera quoque præmissa est

Argumentũ.

Solutio.

est falsa. Etenim personalis census non constituitur super vsum pecuniæ: sed est ius petendi, recipiendiq; à persona talem pensionẽ. ¶ Neque verò Extrauagantes Martini & Calixti eãdem quartam conclusionem nostram vllò pacto auersantur. At verò hoc in primis admonito opus est, quòd cum in Conciliorũ Summa, quam reuerendus noster miranda, neque sine publico commodò, neq; sine priuata laude cõpilauit, post dictas Extrauagantes in formam vnũs redactas, appensas inspexeris, sed conditiones ad æquitatẽ huiusmodi cõtractuum requisitas: non intelligas easdem in dictis Extrauagantibus vt necessarias extare, põtificiãve auctoritate pollẽre. Sed authorem ipsum iudicio suo, quòd peregrinũ est, illas ceu necessarias collegisse. Earum autem conditionũ Prima est, quòd censuales redditus conditionandi sunt in rebus certis, putã domo vel agro, quæ solæ maneant eisdem soluendis cõsibus obligatæ. Quæ quidem conditione refutantur personales census. Attamen conditio illa nequaquam ex Extrauagantibus colligitur. Bulla enim hoc in sola enarratione Pontifici proposita continet, qd res exprimantur quæ permaneant obligatæ. Tamen postea in approbatione non excludit quin super personam possint institui. Enimvero illic tantum fit mentio de realibus censibus, quos Bulla approbat: nulla tamen fit de personalibus, quòd non subinde reprõbat. ¶ Secunda autem eiusdem authoris conditio, nempe qd iuste pretio emantur census, statimq; tempore cõtractus integrum soluantur, idem soluantur pretium, pro priori mẽbro vera est. Non quòd si pretium non esse iustũ, ea ratione fieret cõtractus vsurarius: siquidem res illic vendibilis emitur: sed quòd esset iniustus. Sicut dum res pretio digna, pluris minorisve iusto distrahitur. At verò quantum ad secundum membrum, nullam præ se fert probabilitatem. Nam licet in narratione Bullæ id quoq; ponatur, non tamen in approbatione tanquàm necessarium cõstituitur. Quid enim vetat quo minus, veluti in cõtractibus, venditor census emptori valeat partem pretij credere: Neque quinta conditio ex eadem Bulla colligitur. Nempe quòd si res super quibus constitutus est census perierint, emptor cogi deinceps nequeat ad soluendum censum. Nam Bullæ clausula id solum cauetur nõ pereuntibus bonis cogantur venditores censum redimere. Haud tamen prohibetur quin possint cogi pensionem soluere. Imò si extintis bonis liberi debitores restarent à pensionis debito, profectò id Põtifices explicuissent. Quare cum hoc tacuerint, insinuarunt licitos

Miranda.

quoque esse etiam personales census. Quauis quia non sunt vsque adeò emptoribus tuti, nõ erant tunc fortẽ in illis partibus in vsu. Et ideo Pontifices non fuerunt de illis requisiti. ¶ Et per hæc quoq; monstratur, sexta conditio nõ esse necessaria, vt suprã dictũ est: videlicet, quòd sit necessarium censum constitui supra rem fructuosam, atque adeò vt fructuum valorem nõ excedat.

ARTICVLVS II.

Vtrum census tam temporales quàm perpetui sint liciti.

Atis erat in genere quæstionem decidisse: nisi quòd nonnulla sunt tam de temporalibus quàm de perpetuis peculiaribus dubia. Quæritur ergo an vtrumq; istorum genus sit licitum. Et de perpetuis arguitur à parte negatiua. Si essent liciti, sequeretur quòd non solum venditor, verũ & eius successores perpetuò manerent eodẽ pensionis fune irretiti. Consequens tamẽ videtur iniquum: maximẽ postquàm res perierint super quibus constitutus est census. ¶ Secundo arguitur cõtra conditiones quibus solet perpetuitas hæc firmari. Nempe vt veditor teneatur prædia seruare super quibus constituitur: neq; illa possit absq; censuarij facultate abalienare: quòd si eius facultate vendiderit, decima nihilominus vel vigesima pars illa obueneat.

1. Argumentũ.

Tertio, quòd nisi statis terminis soluerit, rebus orbetur super quibus consignatus est census. Quarto, quòd etiam si res ipsæ dispereant, nihilominus maneat obligata persona. Adduunt & fideiussores & sexcenta alia munimenta, quæ non apparent æquitatis marita. ¶ Tertio contra temporarios arguitur. Si liciti essent, sequeretur non posse minoris emi quàm sit omnium pensionum summa. Vt si in decennium censum emas anreorum decem, non valeres minoris quàm centum emere. Nam aliàs quicquid vltra reciperes, forti adhiberes: & tamen contrarius est vsus. ¶ Quarto arguitur. Siliceret temporaneos emere census, perinde liceret, nõ solum in tempus certum, verum & in incertum, ut putã seculares emere, quantum videlicet qui emptoris seculo vitaq; durarẽt, quos vitalitios vocant: hoc autem tum iniustum apparet: quia cum vitæ periodum solus Deus noverit, vsu sepe veniret multo plus durare q̃ venditor credidisset: ac perinde grauiter lederetur: tum etiam inde periclitaretur charitas. Nancisceretur

Secundum.

Tertium.

Quartum.

sceretur inquam inde occasiōē venditor exoptandi emptori mortem.

1. Cōclusio Ratio cōclusiōis. **D** Vabus cōclusiōnibu ad quēstionem respondetur. Prior: Non modō perpetui cēsus licitē emuntur, verum in illis minor est vsu ræ suspicio quā in temporalibus. Cōclusiō ex his quę dictasunt euidentiam fortitur: quoniam illis merus est venditionis emptiōisque contractus, ac si prædia emas, aut quæuis alia quæ iure hæreditario tuis posteris relinquant. Quo fit, vt huiusmodi census neuti quā esse possint meri personales, sed debent esse non solum reales, verum & rebus immobilibus infixi. Nam reliqua omnia collapsō tempore dilabuntur. Quapropter Clemen. suprā citata, Exiuit. Annui, inquit, redditus intra immobilia censentur à iure. Atque eo minorem præferunt effectum vsuræ, quod pretium nunquam est emptori reddibendum.

Posterior cōclusio. **¶** Posterior cōclusio. Pari iure licet emere tēporales cēsus seu certi tēporis, vt in decenniū vel in aliū quēlibet terminū: seu incerti, putā saculares pemetis vita aut filiorū. Cōclusio est nota. Quia hic etiam distinguitur à pretio merx: quę est ius petēdi pēsiōē. Quare nisi in pretio de quo statim dicemus iniquitas inest: nullamculā talis contractus inficitur. Etenim sicut potest quisque fundum suum alteri in emphyteusim pro sua vita dare retenta pensione, ita vice versa potest & re ipsa retenta pensione ad vitam videri. Item vnusquilibet potest alienum prædium ad vitam conducere, cuius fructibus viuat: cur ergo non & ius super eodem prædio emere recipiēdi taxatā pecuniā? Adde quod & de bonis ecclesiæ id ipsum permittit. Clem. 1. de rebus ecclesiæ non alien. Nepe quod in gruentene celsitate possit prælatus pro sua vita possessio nes ecclesiasticas alienare: ergo & potest emptor pro sua annuos emere redditus.

Ad. 1. argu. **I** N cōclusiōnibus ergo nulla est ambiguitas præter illas quæ per argumēta insinuantur. Quarum prima est in primo: vtrū omnis obligatio perpetui census perpetuo in hæredes descendat. Nam dum census super ædibus, aut molaribus, aut re simili constituitur: ratio persuade videtur, vt re tali diruta non debeat illa obligatio amplius hæredes premere: & tamen supradictum est obligationem rei in personā refundi: qua ideo extincta nihilominus similiter teneri personam. Quod si verum esset, deberet eadem obligatio ad hæredes permanere.

Ad. 2. argu. **Q**uod quidam absurdum arbitrantur. Ad hoc tamen per hanc distinctionem respondetur. Quando perpetuus census super bonis incertis constituitur: scilicet super his quæ homo possi-

det possessurūve est, tunc obligatio ad hæredes permeat: siue in bona quę tunc venditor habebat succedant, siue, illis interemptis, in alia: quoniam illa omnia sunt eidem solutioni obnoxia. Et ideo hæredes tunc ipsi sibi videant dum hæretitatem acceptant. Nam qui census vendidit potuit cuncta sua præsentia futuraque bona illo innodare vinculo. Quando verò census constituitur in rem hanc consignatā non prorsus perpetuā: qualia sunt ædificia: neque; alia hypotheca contractus firmatur, non prorsus censetur perpetuus census, sed tantum quantum res duratura est, & persona quæ vendidit fuerit superstes. Nam illa personalis obligatio non succedit in hæredes nisi ratione illius signatæ rei. **¶** De pretio autem perpetuorum censuum dicere aliud non possumus, quā quod non solum quantitas census existimari debet, verum stabilitas ac firmitas super quibus constituitur. Quare iura super castra, & perpetua pascua, & prædia, maioris sunt pretij. Quæ utique ratione non potest lege vnum in vniuersum pretiū constitui. Sed illud est iustum quo publicitus sine vi & dolo venduntur: Tametsi contingere possit vt vrgens pauperum necessitas eos cogat viliori iusto emere. Quare non apparet iusto emi vnum redimibilem nummum pretio decē: vt iam factitari incipit. Quauis vbi vsus inualuerit, non prorsus condemnarem. **¶** Fuit autem consultissimum frumentarios census lege taxari. Nempe vt non instrumentis solueretur: sed estimato pretio, vnum pro quatuordecim penderetur. Emisti, verbi gratia, grani census centum quadraginta aureis. Lex ergo præcipit vt quoniam frumētū pretium latissime variatur, non tibi quotannis soluatur, nisi quantum frumenti decem aureis estimatur. **¶** Circa secundū argumentum quo de conditionibus reliquis hinc contractibus apponi cōsuetis inquiritur, hoc statim in fronte firmissimè asseueratur, nullam ab illis contrahi vsuræ maculam. Nam vsura, vt sæpe dictū est, inde tantum modo nascitur, vbi res emitur, quæ vendibilis non est. Nihilominus hinc conditionibus inuadi potest iustitia, per iniquitatem pretij, & nimiam venditoris oppressionē. In primis quod non possit venditor bona illa super quibus statutus est census absque censuarij facultate ab alienare non est iniqua conditio. Nam cōtingeret aliās in aliū possessorē demigrare, qui non esset vsque adeo totus. Quod vero censuarius, dū talē facultatē confert, valeat partē pretij recipere, nihil meis auribus æquitatis exhibet. Nā etsi in emphyteusi propterea quod qui pensioem recipit dominiū rei directū retinet illo iure gaudeat, tamen

Altera cō- uētiō ini- qua quæ in huiusmodi censibus so- let apponi.

Fretum cō- suum.

Id tertium.

Sententia Richard.

Ad. 2. argu.

Quod cēsu- ræ recipiat partē pretij quia conce- dit facultatē vendēdi, iniquū est.

tamen censuarius, qui nullum habet rei dominiū pro mera facultate quam concedit vendendi, quippiam recipiat, profectō rationi non est cōsentaneū. At si iure particulari regni permittitur, nihil obloqui audeo. Item quod ad stabilitū decem aureos census cogatur venditor sufficientia hypothecare bona, ratio sanè potest. Quod autē sua bona, dū amplissima sūt, debeat ad maiorē cautelā sic colligare, vt neque; illa diuēdere, neque; impignorare, neque; vlla ratione de illis disponere queat, profectō importabile onus est, quod miser ob solam necessitatem subire cogitur. Item quod qui vno vel duobus annis non soluerit eisdē obligatis possessionibus expolietur, non est prorsus genere suo iniquum: quoniam potest id quidē in pœnam imponi. Et est. l. Tauri. 68. approbatum. Attamen vt pœna sit iusta, debet esse moderamine ad culpæ quantitatem temperata. Nam si esset nimia, non esset iusta. Illud autem postremum, nempe quod rebus percuntibus persona nihilominus obligata maneat, iā suprā ostensum est ligere. **¶** In tertio argumēto dubium submouetur de pretio temporalium censuum. Richard. enim. q. 80. tenet posse emi tēporalē pecuniariūque census certi temporis minori pretio quam sit pensio summa. Possunt, inquit, nonaginta aureis emi decem in census vsque; ad decennium. Ratio inquit est, quod tanti estimantur nonaginta nunc, quātū cētum in decennio diuisim soluti. Hæc autē ratio nulla est, nisi vbi vera sit emptio. Fallit namque in mutuo: quoniam non licet tibi mutuarē nonaginta, vt illo modo recipias cētum. Vnde cū idem ipse autor metuat huiusmodi emptiōem reduci ad mutuum, subiungit tunc esse cōtractum licitum quādo emptor mallet non emere quod emere, sed rogatu venditoris emit. Addit in quā hoc temperamentum arbitratus non licere decem illa recipere vltra fortē nisi ratione celsatis lucri: quod antea dixerat tunc penitus licere quādo mallet mutuator non mutuarē. At verò cum hoc lucrum cessans, vt crebro suprā diximus, suspectum sit quādo quis sponte mutuat: idque; maximè in præsentiarū: nam qui census emit, non putat se mutuarē: ob idque non solum rogatus, verū & rogans emit: negare non possum, quin huiusmodi contractus emendi pecuniarios census certi temporis suspicionem præ se ferat, si minus sit pretium quod census. Neque; verò sunt vsu frequentes, neque; esse decet nisi vbi aliquod subest dubiū plus minus ve suscipiendi. Licet et in quā aureis nonaginta possessionem emere decennio duraturā, quæ singulis annis prolatura esset fructus decem aureorū, liceretque; adeo similes emere fru-

tuarios census. Nam cū fructus sint in dubio, verè cognoscitur emptiōis ratio: quę ideo non vitatur quod fructus tractu temporis superatur sint pretium: cum autem nonaginta ducatis, non possessionem, sed ius petendi in pecuniam centum emis, quæ in nullo versantur in dubio: hoc enim supponamus, videlicet quod neque timeantur expensæ neque labores, neque vllum existat periculum: profectō vix potest discerni, quin sit mutuum. Perinde atque si nonaginta nunc dares cum obligatione, vt post decennium redderentur tibi simul centum: vbi plana est vsura. Nam quod soluantur per partes, vel simul in fine, nihil videtur discriminis afferre. Quocirca absque formidine approbare non auderē vt possint huiusmodi pecuniarij census certi temporis emi, nisi tātō prorsus pretio, quātā est omnium pensio summa: vt sit omninō forma mutui. Si quis autem iudicio suo discreuerit inter solutionem centū faciendam in fine decennij, & faciendam per annos ipse sibi viderit. Tametsi de hac ambiguitate articulo proximo redibit sermo. De censibus, autē incerti temporis, putā ad vitam, vel quousque; paternam ingrediāris hæreditatem & similes, dubitari non potest quin sint liciti. Et enim cum illic dubium sit quantum sit temporis victurus quantum tuus parens, quantumque subinde fructuū emptor percipitur sit, manifesta est emptiōis venditionisque; ratio.

Qualiter cēsus pecuniarij certi tēporis sint liciti.

De Vitali- tjs cōsibus.

ARTICVLVS. III.

Utrum licita sit emptio censuum cum pacto retrovendendi.

Rostrema demum quæ inter præcipuas est dubitatio huiusmodi contractuum, versatur in pacto retrovendendi: vtrū sit licitum. Arguitur ergo à parte negatiua. Nullo contractu iustitia seruatur nisi sit in commune bonum vtriusque partis æquilibris: ergo si licita esset conditio qua venditori facultas sit redimendi census, deberet & eadem facultas emptori concedi, vt venditorem posset cogere ad redimendum: aliās esset præ illo grauatus: hoc autem emptori non est licitum: nam si venditor ei tenetur pretium reddere, mutuatū censeretur, ac subinde vsura esset, emptorem quippiam vltra capitale recipere. **¶** Secundō arguitur. Si huiusmodi conuentum legitimum esset, sequeretur & legitimas pariter esse adiectiones vt venditor nequeat ante certum tempus cēsum redimere,

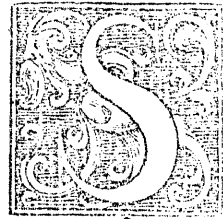
1. Argumē. à parte negatiua.

Secundum.

L eundem

Primum argumentum

Sequitur post contractum emptionis & venditionis de alio, qui usu celebris est contractu societatis. Arguitur nanque non esse licitum. Si licitus esset, sequeretur iure inter duos ita contrahi posse societatem, ut alter totam suam pecuniam periculo exponeret; alter vero nihil aliud quam operas. Nam ut habetur Institut. de societate. §. de illa. quorundam opera ita pretiosa est, ut iustum sit conditione meliore in societate admitti: consequens tamen apparet falsum: tum quod iniquum esse videtur ut alter periculum subeat mille aut decem millium ducatorum, alter vero nullum: & nihilominus partem lucri recipiat: tum etiam quod si contingeret nihil lucri accrescere, iniustum etiam apparet ut qui pecuniam contulit, nihil perderet, & tamen alter suas omnes admitteret operas.

Secundum

Secundo arguitur. Si eiusmodi societas esset legitima, sequeretur lucri distributionem sic fieri debere, ut tanto maior pars illi obveniret qui pecuniam posuit quam ei qui posuit solas operas: quanto pecunia illa maioris valoris est quam alterius opera. Consequens tamen falsum est. Nam si decem millia ducatorum conferantur cum opera & diligentia unius hominis, ferè totum lucrum deberet illi obvenire qui pecuniam posuit: cum tamen integrum suum feruet capitale: alter vero suarum operarum dispendium fecerit.

In contrarium est. c. per vestras, de donation. inter vir & vxor. ubi Innocentius Tertius contractum societatis approbat.

qui dicatur socij.

Hic primum omnium ante conclusionum assertiones notandum est, ex nomine ipso socios illos censeri qui in unam coeunt negotiationem, ut suis quisque seu pecunijs, seu operis, seu expensis, particeps lucri fiat. Quin vero, ut supra diximus, ex hoc contractu nomine sortis derivatum est: ut puta quod singuli in commune partes suas conferant: quæ quidem partes sortes dicuntur. Secundo adnotandum, duplex esse societatis genus. Vnum scilicet dum multi mercatores unum cumulum suarum pecuniarum cogerunt, communesque habent ministros. Itaque & pecunia, & opera, & expensæ sunt communes. Quod quidem societatis genus illustribus mercatoribus in usu est frequentissimum, Bergenlibus scilicet: Genuensibus, Brugensibus, ac Londinensibus, & reliquis. Et in hoc nulla existit dubitandi ratio. Qui cumque enim sua pecunia negotiatur cuius periculi subit, quibus tam expensarum ratio

Duplex societatis genus.

pro rata sua cuiusque sortis obtingit, quam etiam lucri distributio.

Sed alterum est genus ubi unus pecuniam ponit alter vero industriam & operas: ut habetur. l. societas. ff. pro socio. vel industriam cum aliqua parte pecunie. Et de huiusmodi contractibus peculiariter est questio. Est forte vir honestus qui non habet negotiandi peritiã: habet tamen nũmos, seu dotales, seu aliter acquisitos, quos apud mercatorem collocat, ut pro rata pars sibi lucri pendatur. De hoc ergo queritur, sit ne licitum. Quæ questionem in duos articulos partiti sumus. Quorum prior est: Vbi qui pecuniam ponit, periculum eius subit: posterior vero, an etiam id liceat, salvo capitali aut aliqua eius parte.

Conclusio responsiva.

Et quidem membrum prius vnica eademque indubia conclusione facillime expeditur. Si qui pecuniam ponit periculum eius subit, licitus est contractus: neque vllum subolet odorem vsuræ. Conclusio est primum iuris Pontificij cap. citato, per vestras, deinde & iuris Cæsarei, Institut. de societ. per totum. & C. ac. ff. pro socio. quæ quidem iura ex natura rei colliguntur. Enimvero cum negotiatio licita sit, nihil refert, an tu ipse pecunia negotieris tua, an vero alteri eam committas qui tuo nomine eius negotium ineat, dummodo sub tuo dominio pecunia maneat. Qui autem pecuniam suam in societatem ponit, dominium eius non transfert, sed penes se retinet, si modo eius periculum subeat: ergo licite potest lucrum recipere quod pro illa pecunia forte sibi contigerit. **Q**uomodo autem tunc debeat lucri distributio fieri, quod secundo argumento petebatur, sic definiendum est. Debet quidem primum cumulus fieri omnium fortium, singulis æstimatis, ut de qualibet constet, quanta sit pars totius cumuli. Vbi caudum est ne quis, ut nonnullis accidit, fallatur, arbitratu totum valorem pecunie quam quis ponit ducendum esse pro vna sorte. Ut si, verbi gratia, Petrus industriam & labores ponat: alter vero duo millia ducatorum: vna fors sit totus ducatorum valor. Nam tunc vix posset contingere ut industria tanti esset æstimanda quanti pecunia, cuius tamen contrarium habet textus institutionum citatus. Nepe quod pretiosior est quandoque opera quam pecunia. Et confirmatur quod valor ille non sit totus censendus ad percipiendum lucrum: quoniam qui pecuniam sic ponit, non illam expedit, neque alteri tribuit: postquam est item sibi reddenda: sed tantum exponit illam periculo. Quapropter solum æstimandum est eiusdem periculum pecunie. Ut si Petri operæ, & labores, & industria valet centum, fors periculum duorum

qualiter fieri debet distributio loci in contractu societatis, dñ vnus ponit pecuniam alter o peras.

millium ducatorum non æstimatur pluris: nam si contractum cum alio faceres assicuracionis, illo centenario pretio assureret tibi illa duo millia: atque adeo tunc lucri æqua portio utriusque obtingit. Et iste est casus. l. si non fuerit. ff. pro soc. ubi habetur quod potest esse lucrum commune, licet vnus totum periculum subeat. Ut si alter nauigat, aliosve labores assumit. Quin vero possunt esse tres, quorum vnus ponat pecuniam: alter industriam: quippe cuius prudentia negotiatio gubernetur, alter vero operas: & tunc sunt singula æstimanda. Per hæc quorundam deceptio detegitur, qui arbitrantur posse quæpiam in societate ponere mille eò pacto ut quintæ partis tantum periculum subeat, quintamque pariter recipiat lucri: nam cum alter subeat periculum aliarum quatuor partium, illa ratio meretur alias quatuor partes lucri: atque adeo pro industria nihil reciperet. **P**ari modo si qui industriam ponit aliquam etiam simul apposuit pecuniam, percipere ex lucro debet quantum operæ suæ & industria valent, & præterea quanti periculum auri sui penditur. Atque hic est casus per quem intelligendus est Paragraphus ille citatus, De illa. Insti. de societ. ubi sancitur posse alterum sociorum lucrum qui dem duas partes suscipere: damni vero non nisi tertiam. Quod quidem Mutius condemnabat propter iniquitatem quæ prima fronte apparet. Sed præualuit Seruij Sulpitij sententia, illud esse licitum. Ut si, verbi gratia, Petrus posuit bis centum ducatos: Paulus vero non nisi centum: sed tamen posuit industrias & labores valentes tercentum. Nempè quia negotiatio illa forte obitur, ubi parum periculi pecunie imminet, & industria plurimum est necessariũ: vel ubi operæ & labores sunt magni: ut in nauigatione. Tunc enim cumulus valet sexcenta, quorum quatuor ponit Paulus: & ideo lucrum debet recipere duas tertias: Petrus vero vnã, qui posuit duo. In dano vero Paulus non subijit nisi periculum vnus: Petrus vero duorum. Et eodẽ alludit casus. l. societas. C. de soci. **S**imilimodo censendum de alijs societatibus, ut dum quis pecunia sua oves aut armenta emit, alter vero pascit & industria sua curat: si ille qui oves emit periculum subit tanquam suarum rerum, valor illius periculi conferendus est cum valore industrie & laborum alterius. Nam si facis ut pastor periculum subeat, iam supra diximus esse vsurarium mutuum: cum saluum sit domino capitale ouium. Pariter si pecuniam das opifici ut tuo periculo artem suam exerceat, conferendum est periculum pecunie tuæ cum suis operis & laboribus: & illa ratione diuidendum lucrum

Sed nunquid non poteris illi corium, aut lanas, aut aliam materiam vendere, ut postquam industria suæ artis pecuniam confecerit, auctius tibi pretium soluat quam lana aut corium venderetur præsentem pecuniam? Hic enim contractus in multis locis in usu est: existimaturque propterea licitus quod in rem cedit & commodum opificis. Respondetur nihilominus esse omnino illicitum, etiam si vtile sit opifici, qui illa mutuata pecunia viuunt. Nam est manifestum mutuum: nempe ubi res venditur carius pecunia credita. **A**d primum igitur argumentum sunt qui respondeant, ubi nihil lucrum accreuit non debere qui operas posuit illas perdere: sed aliquid ei ex sorte tribuendum. Nihilominus respondetur, quod quemadmodum si capitalis iactura fiat, totum amittere debet qui illud posuit: ita vice versa si salvo capitali nihil lucrum accrescat, totum esse illius qui illud posuit: & alterum debere suas operas perdere. Quoniam hic fuit actionis nexus, ut alter subiret capitalis periculum: alter vero operarum. **A**d secundum autem palam dictum est: videlicet quemadmodum sit distributio lucri faciendã: non æstimata tota pecunia, sed eius periculo.

Dubitatio.

Responsio.

Ad primum argumentum.

Ad secundum.

ARTICVLVS. II.

Utrum licitum sit pecuniam in societatem exponere, salvo capitali.

In societate contractus ubi legitima est societas, nulla extat dubitatio. Sed dubium tamen superest, utrum salvo capitali sit etiam permittendus. Arguitur enim a parte affirmatiua primò ex ca. Per vestras. citato, de don. inter vir. & vxor. ubi permittitur ut maritus dotalem pecuniam apud mercatorem collocet, ut eius lucro viuat: quod fieri non potest nisi saluum sit capitale: quando quidem dos, ut supra dictum est, debet salua persistere. **S**ecundo arguitur. Potest qui amplam pecuniam in societate ponit pacisci cum socijs, ut non ipse totum eius periculum subeat, sed ipsi partem: ergo eadẽ ratione potest inter eos conuenire ut alij periculum subeant: ipse tantum vero pecuniam conferat. **T**ertio. Potest qui pecuniam in societate collocat celebrare cum vno tertio assicuracionis contractum, qui periculum in se vertat: ergo potest eundem contractum celebrare cum socio: cui perinde periculum imminet, seruat ipso in tuto qui pecuniam contulit: ergo illud est licitum. **I**n contrarium tamen est. l.

1. Argumẽ. partis affirmatiuæ.

Argumẽ. 2.

Argumẽ. 3.

citata, societatem. C. pro socio. vbi cum illa societas approbetur vbi vnus pecuniā cōfert, alter verò operas: illa reprobari videtur, vbi vnus neq; periculū pecuniarū subit neq; operarū.

Cōclusio re sponsiua. **Q**uestio licet controuersum sit inter doctores, per parū tamē habet ambiguitatis: vnica ergo cōclusione respondeatur. Neutiquam licitus est eiusmodi contractus vbi quis sic pecuniam ponit vt nulli se exponat periculo: sed alter tenetur quicquid accidat eundē seruare indemnem. Ratio est manifesta: quoniam hæc non est societas, sed verē mutuum. Eo enim ipso quod alter periculum tuæ pecuniæ subit, efficitur pecuniæ dominus. Nam ille verē est dominus cui res perijt si per datur: & ideo quicquid vltra capitale mutuator ille recipiat, fit vsuræ reus. Atq; hinc fit nullam esse societatem. Nam ille verē nihil ponit, quando quidem pecunia in virtute iam nō est sua. In summa, qui neque operas neque pecuniam periculo exponit, non benē negotiatur. Illa enim est negotiatio vbi propria negotiantis pecunia negotio exponitur.

Ad primū argumentū **A**d primum igitur argumentum sunt qui respondeant concedentes in dicto capitulo indulgeri marito vt possit dotem saluo capitali apud mercatorem ponere: vt eius lucro matrimonij onera sustineat: sicuti supra genero permitti monstrauimus vt fructus pignoris extra sortē suscipiat: idemque aiunt de bonis pupilli. Est tamen assertum hoc, vt improbabilissimum, sic pestilētissimum: quoniam cum recipere vsuras sit contra ius naturæ & diuinū, nulla est ratio dispensabile, vt expressē habet cap. super eo. de vsur. neq; pro redimenda vita captiui. Neq; simile est de pignore cuius fructus iure cēsetur focer tribuere dum dotem non soluit. Capitulum ergo illud tantum declarat quomodo maritus possit fructibus dotis viuere: nempē si illam apud tutum mercato rem collocet iure communi societatis: putā vt capitalis periculo sit expositus. **Ad secundū argumentū** cōcedimus posse quempiam decem millia, verbi gratia, ducatorum in societate cōferre eo pacto vt non subeat periculum nisi sex aut octo millium. Attamen tunc nō potest ex lucro recipere nisi illam præcise partem quæ illi pecuniæ respondet, cuius ipse periculum subit: nam reliqua cēsetur socijs mutuari: quippē qui suo periculo illa suscipiūt: atq; adeo pars illa lucri quæ periculo illius prouenit illorum est, qui eadem sese submiserunt discrimini. **Ad. 3. argū.** Tertiū verò argumentum est, vbi maior latet difficultas, tractat illud prolixè nimis Ioannes Maioris in 4. distinct. 1. 5. quæst. 48. & 49. Et quidem

Accursius. l. si nō fuerint. ff. pro foci. & Panormita. cap. citato, per vestras. indubiè, idque merito tenent nullatenus cōtractum societatis licitum esse vbi saluum est capitale: nam re vera est merè mutuum. Neque argumentum quo in contrarium arguit Maioris, vilius est momenti. Arguit enim, ex eo quod alter sociorum pecuniam ponat, alter vero periculum subeat, non satis colligi eandem pecuniam mutuatam cēferi. Nam in contractu commodationis & locationis apparet infirmitas argumenti. Potest enim quis alteri commodare equum suū aut rem aliquam suæ suppellectilis eo pacto vt cōmodatarius & conductor periculum in se sumat: & nihilominus non est mutuatio, cur ergo secus in pecunia? Hoc tamē, vt dicebam, argumentum nullius est ponderis: quoniam si in talibus contractibus taxato pretio rem alteri in quemcunque vsu tradas, profectō contractus est venditionis pretio credito: cum ergo pecunia taxatū habeat pretium, vt putā quod ipsa eadem salua restituatur: iam alter fit dominus, & potest quicquid ei libuerit de pecunia disponere, ac si sua esset, dummodo illā restituat cum lucro: est ergo verē mutuum. **Quapropter** neq; moderatio Hostien. & Ioannis Andree, qui illic ab eodem doctore citantur, faciunt rei satis. Aiunt enim contractum esse licitum saluo capitali ea lege vt si per negotiatio nem dispareat teneatur negotiator illud restituere: nō autē si casu fortuito. Et Maioris quidē prius approbat mēbrū, reprobatur verò posterius: nā potest, inquit, taliter seruari capitale saluū, vt etiā si aduersa fortuna pereat, teneatur negotiator illud persolvere. Attamen procul dubio vtrouis modo pereat, nō erit cōtractus licitus, si sit capitale ad æquale restituendum. **Ostendit** ergo idem author dictum contractum esse licitum hac ratione, quæ iudicio suo manifesta est. Potest, vt exempli gratia sic loquamur, Petrus apud Paulum negotiatorem ponere mille aureos quos potest tutos facere per contractum assecurationis celebratum cū Ioanne, pretio, verbi gratia, quinquaginta ducatorum. Deinde potest cū Titio assecurare, vt aiunt, lucrum: nempē vt ipsi eidem Petro det cētum pro lucro. Qua ratione habet saluū capitale, & quinquaginta in lucro. Si ergo cū diuersis personis illis modis contrahere ille potest, quidnam vetat omnes simul facere cum eodē? Do tibi mille in societate, ex quibus cape quinquaginta pro assecuratione, supponamus enim periculum perexiguum esse, & dabis mihi centum aut octuaginta pro lucro. Habet ergo hic saluum capitale, & nihilominus

Accursius.
Panormita.

Hostien.
Ioan. Andr.

Argum. tū
maioris.

Libri Sexti.

Quæstio. VI.

Caletans. nus recipit aliquid vltra sortem. Caietan. opus. 16. respon. quæst. 11. partim contractum reprobatur, partim verò approbat. Ait inquam, si illi contractus vnā simul cum eadem persona fiant nō esse licitos: scilicet contraho tecum societatem hæc lege vt inter nos etiam conueniat tam de pretio assecurationis quàm de quantitate lucri. Est enim tunc palliatū mutuum. Si autem inquit fiant successiuè: itaque qui ponit pecuniā non obliget tunc alterum ad eodē contractus. Sed postquam pecunia communi lege societatis exposita est, ille negotiator socius vult facere eodē contractus: nō est cur cōdemnetur. Eiusmodi distinctio placuit eidē autori in pensionibus: nempē quod nō potest constitui pensio cum pacto redimendi: sed tamen successiuè non est inquit illicitum. **At** verò ea porro est exiguitas ingenij mei, vt videre aliud in his cōtractibus nō possimi quàm vsurarium mutuum: siue successiuè si fiat, siue simul. Neque distinctio hæc ad rem mihi quicquā referre videtur. Enimvero cum simul fiūt, manifestum est mutuum. Nam eo ipso quod Petrus pecuniam tribuit Paulo, conueniturque inter eos de lucro: & quod capitale sit Petro per eundem Paulum saluum, tunc vt nuper dicebam, potest de illa pecunia Paulus disponere ac si sua esset: puta prædia emere, dotare filiā &c. ergo verē fit dominus pecuniæ. Vbi autem pecuniæ dominium taliforma transfertur, vere mutuū est, atq; adeo quicquid postea vltra sortē recipitur, vsurariam habet iniquitatem. **Ex** quo patentissima fit fallacia consequentiæ citati doctoris, dum à pluribus arguit ad vnum. Cum enim ego vni trado pecuniā meam & cum altero pacifcor de assecuratione, neutri re vera mutuo: nam ille cui trado, non tenetur mihi restituere, atque adeo non transfero dominium in id ipsū: alter verò qui restituere tenetur, non recipit meam pecuniam. Quando verò in eandem personam ambo cōcurrunt, nempē quod idem ipse cui pecuniam trado obligatur mihi ad restitutionem, ex illis duobus oritur ratio mutui. Possum quidem conuenire cum illo de quantitate lucri: quia per hoc non transfero dominium: non tamen simul conuenire de seruando capitali. **Ex** hoc rursus palam colligitur, idem prorsus cōmitti vitium, quāquam successiuè eidem contractus cum eadem persona fiat. Nam etiam si ante mēsem vel quoduis aliud tempus societatem cum aliquo legitime contraxi, numerando ei pecuniam meam mei ipsius periculo, quotiescunque tamen cum eodem de tuto capitali pacifcor, in virtute trāsfero in ipsum dominium, atq; adeo mutuo. Quod

non contingeret si cum alio tertio eundem celebrarem assecurationis cōtractum. **Per** hæc ergo quæ dicta sunt cēferi de quodam contractu potest qui alibi tunc sæpissimè Romæ fieri solet. Habet Petrus officium, siue scriptor sit siue aliter palatio seruiat, contingit nūmis eger, conuenit mercatorem aut quemuis alium qui illi tribuit centum aureos ducatos, pro quibus Petrus in suo officio decem annos aut duodecim consignat: ea tamen lege vt si intra semestre tempus mercator ille qui pecuniā numerauit ab hac luce demigrauerit, capitalis iacturam faciat, neque Petrus teneatur suis heredibus restituere. Si autem post sex menses est vita superstes, protestatur debitori nolle amplius in societate remanere, ideoque cum ad monet vt nisi ex templo soluerit, inde ratione moræ soluturum easdem statutas vsuras. **Est** inquam cōtractus quem societatem appellat: sed profectō eius iustitia non est vsque adeo liquida. Primum enim non potest reduci ad rationem empti cēsus: quia tunc deberet ille qui pecuniam tribuit, priuare se in perpetuū eius dominio: vt neque alter neque eius hæredes in perpetuum tenerentur censum redimere: sed in suo esse arbitrio si vellent. Et tamen non ita fit. Imò verò in potestate tribuentis est capitale suū repeteri: quin & re vera reperit. Et ideo eiusmodi contractus non appellant nisi societatis. Fingūt enim quod si quis fructuosum officium habet: mille, exempli gratia illud emit: cuius fructus ascendunt vsque ad centum mercator qui centum tribuit, inquit cum illo societatem, ponit scilicet decimam partē pretij vt decimam etiam fructus suscipiat. At verò hoc videtur à lege societatis distare, quod ille non subijt capitalis periculum eo modo quo fieri solet in societatibus: videlicet exponēdo se periculo si in negotiatioe capitale perdat, sed tantum illi periculo si mortem ante sex menses obierit. **Igitur**, vt de hoc, si quid valet, nostram aperiamus sententiam, quantum ad illud semestre tempus attinet, iustus apparet cōtractus: nam periculum illud quod centum cōferens subijt, vt si vita tunc fuerit defunctus illud amittat, estimabile est pecunia: atque adeo si cut in ludo atque itidem in alijs fortuitis fieri cōsuevit, iuste videntur pro illo periculo centum aureorum recipi sex. Attamen quod post lapsum sex mensium ratione moræ recipiantur singulis annis duodecim, fraudem videtur sapere: tū quod ab initio mora illa præuisa est, atque adeo videtur in fraudem mutui concessa. Tum præcipuè quod ratione moræ non potest supra capitale recipi nisi damnum emergens

gens:lucrum verò cessans minimè: nisi eiusmo di pecunia licitæ negotiationi fuisset exposi ta. Quapropter si ita res erat, cõtractus forsan est licitus, aliàs minimè. Quin verò vix eiusmo di cõtractus approbare auderem, nisi sub for ma empti cõsus, aut planæ societatis: videlicet vbi pecunia periculo negotiationis exponere tur.

QVÆSTIO SEPTI ma, De Contractu asse curationis.

ARTIC. VNICVS.

Verùm assecurationis cõtractus sit li citus.

OSTREMVVS deni que cõtractus nomina tur assecurationis. Nam quanuis verbum non sit inter linguæ peritos latini tate donatum, est tamè iu ris commentatoribus vsu receptum pro eo quod est in tuto rem constituere. At quòd huiusmodi cõtractus non sit licitus, decretum apparet in cap. nauiganti. de vsu. ¶ Secundò & ratio id videtur probare: nam qui pro pretio periculū in se suscipit, ver bi gratia, onustæ nauis, nihil emit aut societa ti committit: imò absq; aliquo negotio pecu niā lucratur: ergo pro nihilo aliquid percipit quod vsuræ habet specimen. ¶ Accedit ter tiò quòd si cõtractus hic licitus esset, occasio porrigeretur temerarijs hominibus, vt etiam si nihil prorsus in bonis haberent, possent se assecuratores exhibere: postquàm nihil pecuniæ debent præsentem offerre: quod esset reipubli cæ perniciosum. ¶ In contrarium est receptus vsus, idemque tam Theologis quàm Iuricons ultis probatus.

Facile ad quæstionem affirmatiua conclu sione respondetur. Cõtractus assecurationis, si lege & more fiat, licitus est. Proba tur hæc conclusio ex obiecto. Pro quacunq; re quæ pretio æstimabilis sit, potest quisq; mer cedem recipere: in tuto autem rem constituere, quæ periculis est exposita, pretio æstimabi le: ergo quisque potest illud pretio redimere, atque adeò qui periculum illud subiit, idem re cipere pretium. Atq; id ex eo potissimè quòd

vtterq; se periculo summittit: videlicet tã domi nus nauis soluendi pretium, si salua sit, q̄ alter soluendi merces si pereant. ¶ Secundò arguitur à necessitate. Cõtractus eiusmodi est reipubli cæ nō infimè necessarius: ergo cum ex obie cto nullo inficiatur vitio, bonusest. Antecedēs inde patet, quòd est necessariæ negociationis adminiculū: multi enim mercatores metuerēt naues cum tãto periculo mercibus onerare: & tamen cum pro exiguo pretio magnum auri pondus securum cõstituunt, audent eiusmodi mercaturam obire: quæ quidem reipublicæ ne cessaria est. ¶ Accedit huc tertio quòd licitū est fide iubenti pro alio, quem nō est adeò tutum soluēdo fore, aliquid pro illo periculo suscipere cui se exponit soluendi. Per simile autē con tingit in assecuratione. ¶ Ad hæc per viam depo sitionis, quam vadiationem nōnulli vocant, licet dubijs euētibus pecuniā exponere, vt illo periculo possint depositores quippiam lucra ri: vt de honesto ludo diximus, item an pluet cras, vel nō pluet, &c. ergo pari modo licet mil le, verbi gratia, ducatos periculo exponere, cū spe lucrādi quinquaginta aut sexaginta. ¶ Sūt quidem qui stupidum illum censeant, qui spe lucrādi centum aut mille, periculū subeat na uis institoris valētis forsan viginti aut triginta millia. His autem respondemus, de pretio qui dem nihil nos decertare, potest quidem esse iu stum, vel iniustum. Ipsi sibi contrahentes vide rint. Sed re vera nullus est stupor neq; demen tiæ nota pretio currēte eiusmodi pericula susci pere: quippe cum non sint tam euidentia, quin possint assecuratores bene sperare. Et quāuis aliquādo iacturafit, aliquādo accrescit lucrum. Eò potissimū q̄ viri cordati alē cum tanto periculo nō iaciūt. Et vice versa vbi nullū pror sus immineret periculū, mente careret qui asse curationis cõtractū faceret suarum mercium. ¶ Oriuntur tamen hinc dubitatiuncule nōnullæ. Primum omnium non sunt huc admittēdæ vafricies & imposturæ quæ in alijs etiā contra ctibus vsu euenire possunt. Si enim quinihil in bonis habet periculū se nauis suscipere ait: ea nimirū spe q̄ si salua fuerit, habebit mercedē: sin verò perierit, abdet sese aut bonis cedet, in iustissimusest, postquā reuera nulli se exponit periculo: atque adeò mercedem contra iusti tiam poscet. Et e conuerso si dominus nauis ad alium minūs fidum portum rostrum dirigat, quàm ad illum qui fuerat in cõtractu expref sus, alter non tenetur. Hæc enim omnia debēt in cõtractu liquere. ¶ Sed dubium est si quis nauis vult vacua enauigare: quam tamen vult assecurare, ac si esset onusta, vtrum licitus sit

2. Ratio.

3. Ratio.

Postrema ratio.

vita que in cõtractu assecurationis cõtingere possunt.

Dubium.

fit etiam cõtractus. Dabo tibi mille vt mihi viginti milia rependas si mea nauis fuerit submersa. Apparet enim non esse cõtractum legitimum ex parte nauigantis: quia non habebit tantam curam seruandī nauem, quæ vacua non valet nisi mille, ac si onusta esset haberet. Respondetur quòd si nauigator alterum decepit: quia forsan non sunt in portu, dicens suam nauim mercibus esse plenam tanti valoris, cū tamen nullas habeat: profectò cõtractus non valeret: quia alter si rem sciret, nō illum iniret: timens non fore tantæ curæ nauigatori serua re nauem. Quin verò timenda esset fraus, nē scilicet consultò submergieam sineret, vt lucra retur viginti millia. Si autem assecurator sciēs & prudens id faceret, nullam patietur iniuriā: esset enim tunc genus vadiationis seu deposti tionis: Si salua euaserit nauis, dabis mihi tantū: sin minus, dabo tibi tantū. Eodem modo pos sent depositum facere alij ad quos nihil salus aut submersio nauis attinet: Si salua ad portū applicuerit, dabo tibi centum: sin minus, dabis mille. ¶ Pari modo potest fieri assecuratio in nundinis: largire mihi tantum, & ego tibi securum reddo quòd sis tantum lucraturus. ¶ Dubium autem hoc aliud gignit: nempè vtrum idem cõtractus in alijs quoque rebus quàm in mercibus sit licitus. Sunt enim nonnulli quos Syluest. verbo, Negotiatio. §. 4. cita ult: qui negant posse quenquam assecurare al terius vitam. Nam esset periculū vt alter cuius inter est, optaret alterius mortē. At verò hīc de iustitia loquimur cõtractuū, atq; adeò de earū natura, an sint vsurarij: vitē autē contra charitatē huiusmodi naturā non mutat. Quare liciti semper ex obiecto manēt. Quin verò aliquādo sunt reipublicæ in vsu. Petit ex me mutuum filius familiās: qui si præmaturè prius parente suo mortem obierit, mihi non soluet. Si autem fuerit ei superstes, in tuto sunt mei nummi. Profectò tunc meritiò formidabo, mutuatum ei quippiam credere. Et tamen si mercato rem qui securam mihi faceret eius vitam mihi tribueret, nihil ei vereretur beneficium impende re. Eadem ratione licet assecurare quicquid in certum est euenturum: vt quòd erunt prosperi terræ proventus, quòd nascetur prægnanti filius masculus, &c. similia.

Responsio.

Dubitatio altera.

Syluester.

Ad primum argumentū.

Ad primum igitur argumentum iam supra responsum est, illic neque condemnari cõtractum societatis, neq; assecurationis, sed mu tuationem: quæ cum gratis fieri debeat, fit tamē cum pacto alicuius obligationis. Vt si quis pecuniam nauiganti mutuet tali pacto vt se cum assecurationis cõtractum faciat. Præter

quàm quòd, vt suprā diximus, forsan non erat tunc assecuratio necessaria: vel quāuis esset: ta men nauigator maluisset periculū ipse subire quàm pretio redimere. ¶ Ad secundam verò ad secundū iam responsum est, quòd pro periculo quòd il le subiit, illam potest mercedē suscipere. Atq; adeò ad postremū verbum, vbi diximus quòd qui non habet vnde id soluere possit quòd assecurat, neq; pretium valet percipere.

QVÆSTIO OCTAUA, De cambio in genere.

ARTICVLVS. I.

Vtrum ars Campsoria sit licita.

Ambiorum disputatio ad vsuræ tractatū attinet: imò bona eius parsibidem expedita est. Quocirca quæ re liqua facta est, non potest non esse breuissima. Con stituimus autem huic quan tulocunque fragmento, et si multò sit breuius iusto volumine propter eius celebritatem, li bri titulum indidere. Est enim materia hæc vt cognitu maximè necessaria, ita tum per se ipsa abstrusissima, tum etiam mercatorum nouis quotidianisq; inuentis intricatissima, ac subin de doctorum opinionibus plurimum offusca ta. Quam obrem complurium sum postulatio nibus improbè frequentatus, vt pus venenum que huius pestis aperirem, quæ in dies magis ac magis in rempublicam grassatur. Curabo ergo pro eā quæ mihi suppetit ingenij faculta te, id tentare. Deus nobis quod veritas habet, suggerat. ¶ Igitur in ingressu, de arte primū 1. Argumē: campsoria sciscitamus, an sit licita. Arguitur partis nega tione. 2. Argumē: enim à parte negatiua. Ars cãpsoria, nummu laria est: nēpè nummorū commutatrix & au drix: hanc autē Arist. 1. Polit. cap. 6. & 7. veluti cõtra naturam sit, cõdemnat: vt pote q̄ in nū mis cõmutandis nullū in sit naturale cõmodū: sicuti in cõmutandis cibus, veltimētis, atq; alijs rebus ad vitā necessarijs. ¶ Accedit secundò q̄ Argumē. 3. finis huius artis, vt superiori libro dicebamus, est diuitiarū cõquisitio quæ in infinitū procedit: cum tamen tēporalia desideria modū habe re debeāt: qua idcirco de causa est reipublicæ pestifera, vt experiētia ipsa testatur. Quare & Christus nūmulariorū mēlas euertit. ¶ Tertio Argumē. 3. per

Ad secundū argumētū.

1. Argumē: partis negatiuæ. Aristot.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

per hoc claret, vt supra dicebamus, esse contra naturam quod per hanc artem maximè fit vt sterilis pecunia fructuosior fit quàm terra ipsa: & inde campfores odium cōtrahunt apud homines. Atq; inde prætereà, quod ferè homines sunt sedentarij; nempè qui otiosi viuunt, & tamen plus lucri corradunt quàm alij actiuosi labore manuum suarum insudantes. Eò præcipuè quod pecuniam suam nulli subijciunt periculo: sicuti in alijs fit negotiationibus. ¶ In contrarium tamen facit quod quodammodò hæc ars vsui est reipublicæ ad cambiendas tra ducendasq; monetas.

Quid cambium.

Triplex per mutationis forma.

Primum omnium nomen cambium latinum est. Nam cambire idem est quod rem vnã pro alia commutare. Sed est cum Aristot. loco citato, vt superiori libro partim adnotauimus, nunc emunctius recolendum, tres permutationum formas temporum curricula ordine succreuisse. Coeperunt enim homines res ipsas primum cambire: puta vineã pro domo: vinum pro frumeto, vestem pro calceo &c. Quæ quidem cambitio, synceritati nature est à suis primordijs natua. Sed tamen propterea minimè sufficiens, quod neque respōdēt aut in diuersa loca omnes aīportari vt cambiatur, neque in longa seruari tēpora. Et ideo successit secundum cambium: nempè nummus inuentus est qui rerum esset pretium, cumq; rebus ipsis cambiretur. Atq; modus hic cambiendi proximè ad primum accedit, illiq; omninò deseruit. Quare hoc porrò ad vitæ sufficientiã satis erat. At verò inuento nummo humana sagacitas per auaritiã excitata, tertiam cābiorū progeniē peperit: vt videlicet nummū pro nūmo cōmutaret. Quæ quidem cōmutatio inde primum ortum traxit: quod auream pretiosi reme ue monetam necesse erat cum minutioribus cambire. Deinde verò quia in vna regione aurū numerosiori argento estimabatur quàm in alia: & negotiatores idem aurum pluris illic vendebant quàm in alia emerēt. Atq; inde postea industria humana artificiosius eandem artem locupletauit. Hac ergo ratione nomen generale cambij quod è rerum cūmutatione originem duxerat, tādē crebrescente vsu ad pecuniarum commutationem, quæ minus est naturalis, accommodatum est. Quare cambium non est idē quod ars ipsa nummularia seu pecuniaria. Nam ars industriam negotiandi significat: cambium verò ipsam eius commutandi actionem. Sunt autem qui intelligere aliter nõ valentes cambij nomen quàm si inter res fiat diuersas, aiunt propriè cambium non posse intelligi nisi inter monetas aut diuersa metalli,

aut diuersi signi. Hac autem conditione ratio cambij nullatenus eget: imò in cambio ratione loci, vt infra patebit, idem propriè nummi pro diuersitate loci cambiuntur. ¶ His ergo præhabitis ad quæstionē forsan alicui videbitur propter rationes factas negatiuè simpliciter respōdendum: scilicet huiusmodi artem non esse licitam: pleriq; tamen contrā respondent, non solum licitam esse, verum & vtilem. Crediderim tamen tali esse conclusione respōdendum. Ars campforia, quam nummulariam Aristot. appellat, si per se nudè secundum sonum vocis existimetur, in malum sonat: non tamen sic habet penitus intrinsicam malitiam, quin bono fine & circūstātijs fieri possit licita. Quatuor enim actionū genera libro tertio distinximus. Alia enim est genere suo bona, vt virtutis opus: alia indifferens, vt ambulare: alia verò sic intrinsicè mala, vt neutiq; fieri queat licitè, vt mentiri. Quarta verò est quæ per se nudè considerata in malum sonat: attamen nõ repugnat quominus fine aliquo & circūstantiã fieri possit licitè: vt plura simul retinere sacerdotia. Atq; huius generis, si rem conijcio, est ars campforia. Nomen enim nummulariæ artis, vt Aristot. loco citato docet, duo significatione sua præfert absurda. Primum ratione materiæ, quod præter pecuniæ primæuum vsum, qui est vt rerum sit pretium, cambitur vna pro alia. Secundò ratione finis: quia scilicet eiusmodi commutatio non ad prouidentiam proximè necessariorū vitæ: sed propter lucrum fit, quod infinitam gignit appetendi sitim. Atq; adeò sic nudè cōsiderata, malè sonat. Accedunt & eidem arti eadem etiam in commodorum periculisq; genera, ac subinde fraudes atq; alia mala quæ superiori lib. quæst. 2. negotiationi ostēdimus annecti: imò verò hæc pluribus est delinquēdi occasionibus exposita. Nam reliquæ negotiationum species quæ in emptione & venditione versantur, plus habent naturalis commercij: cum res illic cambiantur ad vitā necessariæ: plusq; exigunt industriæ, diligentia, ac laborū: pluribusq; periculis capitale summitti: quibus quidem rationibus honestatur. In hac verò arte nullum illorum inest. Prætereà maius habet ille tamentum ad expiscandum aliena bona: porrò cum prodigi homines qui suis volunt voluptatibus inseruire, paratam à campforibus habent viã breui suas substantias decoquēdi. At quoniam huius artis vitia in libri decursu tractanda sunt, de his modo satis. ¶ At verò secūda conclusionis pars nihilominus sic probatur. Hæc eadē ipsa ars aliqua reipublicæ afferre potest emolumēta: ergo si illis vitijs expurgetur,

Cōclusio
sponsua.

Aristotel.

purgetur, in finemq; referatur honestum licita erit, atque adeò utilis. Antecedēs inde patet quod necessarium quandoq; est ciuibus pretiosorem monetam cum vilioribus cōmutare: vt in subsequētibus compertum fiet. Quod autem ab illis maculis quibus sordet elui possit, liquet: nam potest campfor non absque modo, at honestum optare lucrum. ¶ Sed neque nummulariam commutatio quæ earum institutioni aduersari videtur, est omnino eius nature contraria. Nam sicuti in alijs rebus Aristot. eod. 6. cap. 1. Politico. duplicè dignouit vsus: sic & in pecunia licet. Est enim calcei, vestisq; ac reliquorum vtenfilium, duplex vsus: vnus primæuus cuius gratia inuentus est. Quemadmodum calcei vsus est calceatio, & indumentū, indutio, atq; equi equitatio. &c. Alter verò emptio & venditio. Horum autem licet prior sit proprius, posterior tamen non est repugnās. Ordinatur em̄ venditio calcei ad priorē vsū. Pari ergo modo etsi nummorum proprius vsus & finis sit rerum æstimatio, ac pro illis cōmutatio, nihilominus eorum inuicem cambiū non est omnino absurdum, si eatenus permittatur quatenus est reipublicæ necessarium. In summa: si quod in huiusmodi cambio subesset periculum mutui, id maximè ex parte campforis: nam ab altero qui pecuniam in alterum locū trajicere optat, id non timetur: plurimum tamē, imò semper campfor prius recipit pecuniam quàm reddat: vbi omnis abstergitur effigies mutui. ¶ Et per hæc, responso clarescit argumenti in capite quæstionis obiecti.

ARTICVLVS. II.

Vtrum plures sint cambiorum species.

1. Argumē.

Argumē. 2.

DE cambio in communi, qui titulus est præsentis quæstionis, secundo explorare restat cambiorū species. Arguitur enim non esse plures. Nam cambium nihil aliud sonat q̄ rerum permutatio: propterea autē quod materia, hoc est res quæ commutatur diuersæ sint speciei, actiones ipsæ non variant species. Eadē enim artis species est, vestem vel ex ferico vel ex panno facere. ¶ Secūdo. Neque propterea rursus variantur quod cābium fiat ratione loci vel ratione temporis, vel ratione monetæ: quandoquidem in his omnibus eadem cambitur moneta. ¶ In contrarium autem est receptissimus, non modo vulgariū, verum &

scholarium vsus, discernentium diuersas cambiorum species.

AD quæstionem quinque conclusionibus respondetur. Prima: Si res ipsæ quatenus res sunt existimentur, cambium nõ est genus plurium specierum. Conclusionem hanc profectò argumentū modò factum satis ostendebat. Eadem enim est actio cambire vinum pro oleo: & aurum pro domo: & argentum pro auro, aut pro alio metallo: siue signata sint nummifinata, siue rudis metalli massa. Actiones enim non ex materia, sed ex obiecto speciem mutant. Eadem enim est stataria ars, siue in ligno sculptio fiat, siue in lapide. Atque in moribus eadem est species furti auri & vestium. Quare, vt diximus, furtū species specialissima est: differens à rapina sola ratione inuoluntarij, quæ est in obiecto: quia vnum fit per fraudem, & aliud per vim. Imò verò neque quantum ad rationem iustitiæ aut iniustitiæ mutat species. Nam vt in tribus cambiorū generibus superioris articuli exemplum ponamus, eadem est ratio iustitiæ, & iniustitiæ, cambire vinum pro oleo, & pecuniã pro frumento, atq; aureū nummum pro argēteo. Nam æqualitas in his omnibus seruata eandem habet rationē commutatiuæ iustitiæ: inæqualitas verò, eandem rationem iniustitiæ. Quapropter physicè loquendo non sunt diuersa cambiorum genera, neque diuersæ species, sed dicuntur latinè diuersa genera propter diuersas materias: & prætereã propter diuersam accomodationem ad ciuilem vsū. ¶ Secunda conclusio. Si moneta, nõ vt naturalis res, sed quatenus nummifina est, atq; adeò legale rerum pretium existimetur, commutatio rerum pro pecunia: contractus est specie ciuilitè differens à cābio primi aut tertij generis. Cuius vtique rationem superiori libro assignauimus. Nam commutatio hæc peculiariter est contractus emptionis & venditionis: vt habetur. l. 2. de cōtrahen. empti. eò quod illic distinguitur pretiū à re, cum in cambijs ceterorum generum inuicem res vna sit alterius pretij. ¶ Tertia conclusio. Cambium tertij generis quæ actio est nummulariæ artis, species est etiam ciuilitè, atq; in genere morū distincta à cambio primi generis: nã illic nõ est nisi simplex rerum cōmutatio æqualis valoris ad vitæ prouidentiam & sufficientiã naturaliter instituta: hic aut nõ res naturales sed legales nummi; idque non ad victū neque vestitum, sed ad lucrum. Quare nescio an propria species sit negotiationis: quoniã negotiatio est rem emere vt reuendas: quod non sonat in malum: hic autē, vt diximus, nõ est propria emptio vbi pretium

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Ratio conclusionis.

3. Cōclusio

Differentia
cambij à cete-
ris contra-
ctibus.

4. Conclusio

Prima diuisio
cambij.

Cambium
reale.

Cambium
ficcum.

5. Conclusio

tium à re distinguatur: dicitur nihilominus negotiatio, quia est nummorum permutatio gratia meri lucri. Ex his fit cambium, de quo præfens inquit tractatus, à reliquis contractibus ratione distare. Iam enim monstratum est non esse emptionem. Neque verò est locatio aut commodatio, cum hic dominium transferatur, quod non fit in illis. Sed neque est mutuatio: quia non transfertur dominium simpliciter, hoc est ut fors simplex restitueretur sed cum lucro, & fœnore, aut pretio. Quarta conclusio. Cambiorum de quibus loquimur complures nominantur species: quarum quidam siue re vera sint species ut philosophi, seu naturales, seu morales de speciebus loquuntur: siue vulgari negotiatorum forensium que vsu, per parui ad præfens negotium refert. Igitur quoniam in genere moris prima consideratio in id fertur, quod est æquum aut iniustum, prima in præfentiarum cambiorum diuisio est in reale & ficcum. Vix enim reperias horum nominum rationes apud autores explicatas. Et tamē reale, quod à re dicitur idem est quod cambium in re: hoc est legitima commutandi ratione factum: seu ratione diuersarum monetarum, seu ratione loci, seu aliud sit quodcumque legitimum: veluti in processu patet. Siccum autem idem est quod cambium quod in re non est cambium, sed factum & vsu ræ palliatum: quod ideo è regione reali apponitur. Et dicitur ficcum, id est sterile, & humore carens ad fructificandum. Non quod campforino inde lucri fiat accessio: sed quod, ut superior libro diximus, contra rerum naturam pecunia pariat. Dicitur etiam ficcum: quia merum est ac nudum fœnebreque mutuum, quod nihil habet legitimi contractus. Quapropter hæc duo cambiorum genera, licet in eadem versentur naturali materia, puta in pecunia: tamē in genere morum contraria prorsus diametralique linea specie differunt: sicuti iustum & iniustum. Sub utroque ergo istorum membrorum multæ subsecantur species: siue modos dixeris cambiorum. Sit ergo quinta conclusio. Omnes cambiorum formæ & modi, ut tam illicita quam licita comprehendamus, ad tria capita commodè reducuntur: quorum aliqua manifestam habent iniustitiam: alia verò manifestam iustitiam. Sed alia sunt quarum in dubium reuocari possunt. Cambium enim monetæ non nisi propter aliquam diuersitatem fit: videlicet aut ipsorum nummorum, aut locorum, aut temporum. Non enim alia varietas inuenitur quam in substantia, vel in loco, vel in tempore. At vero quoniam monetæ diuersitas bifariam causa esse potest cambij scilicet aut quia ad vsum hu-

manum pretiosiores cum vilioribus cambiuntur: vel quia re vera vna venditur pro alia ratione auctioris æstimationis ob loci aut temporis diuersitatem, ad quatuor capita reducimus cambiorum genera. Iam enim deinceps nihil philosophicè disputabim, siue genera sint, siue species, siue modi: sed more latino promiscue his nominibus utemur. Primum ergo cambiorum genus est quod minutum vocant: hoc est dum aurea moneta pro argentea vel ærea commutatur, vel è diuerso. Inde enim nomen sumptum, quod minutiores nummi pro pretiosioribus, aut è diuerso, commutantur. Secundum genus est ratione loci: ut dum qui alibi pecunia indiget quæ hic habet, hic numerat ut sibi alibi consignetur. Et hoc solet appellari cambium per literas, ad differentiã superioris quod potest dici manuale. Illud namque præfenti utrinque pecunia fit manu numerata. In hoc autem qui pecuniam recipit literas tradit, quarum fide alibi solutio fiat. Atque hæc duo genera si nihil doli admisceatur, realia sunt, ac subinde planè iusta. Tertium genus est ratione temporis: ut si quis pecuniam nunc recipiat quam certa die ratione expectati temporis cum fœnore restituat. Et hoc est cambium manifestè ficcum, ac proinde iniustum: de quo lib. præcedenti abundè dictum est. Ista ergo duæ radices disputationem cambiorum ineuntibus ob oculos primum omnium præfigendæ sunt, ad discernendum inter iustitiam & iniustitiam cambiorum. Vbi enim ratione præfise loci cambium fit, hoc est ea dumtaxat ratione ut pecunia transmittatur, cambium reale est & legitimum. Vbi autem aliqua se in gesserit ratio expectati temporis, ficcum est & vsurarium. Solet etiam distingui cambium purum ab impuro: purumque nonnulli appellant cambium minutum, cui nullum aliud admiscetur. Cambium verò impurum ubi aliud commiscetur, vel ratione loci, vel ratione temporis: ac subinde fatentur cambium esse posse impurum, sed nihilominus legitimum. At verò quoniam impurum in malum sonat, significantius dicitur purum omne cambium reale siue minutum, siue ratione loci: impurum autem cui aliquid iniustitiæ permiscetur, vel ratione temporis, vel quavis alia iniusta. Quartum verò cambij genus est ratione monetæ: non inquam quod minutatim cambiantur, sed quia re vera pecunia vnius loci pro pecunia alterius cambitur, diuersis utriusque loci æstimationis pretijs. Et in his generibus cambijs potissimum versatur cambiorum disceptatio: quippe quæ, cum in vsu potissimum mercatoribus sint & campforibus, quam plurimos parturiunt

Cambium minutum.

Cambium per literas.

Pulchrum documentum ad discernendam iustitiam aut iniustitiam cambiorum. Cambium purum. Cambium impurum.

Caletanus. Syluester.

1. Argum. e.

Argum. e. 2.

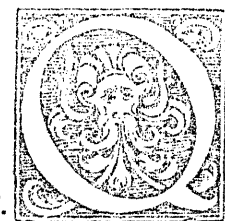
Fundamentum.

riunt scopulos, humanas conscientias cruciantes: atque adeo tum confessarios perplexos tenent, tum etiam doctores & obscuros reddunt & varios: ut videre est apud Caletan. in singulari cambiorum opusculo, & apud Syluestrũ. verbo, vsura. 4. & apud alios multos. Vtinam non eidem nobis inuratur character. D. enim Thom. de hac re nihil ex professo scripsit. Nã tractatus ille vsuræ, ut supra diximus opusculo. 73. nullũ præfere specimen sancti Thomæ ac multo minus. c. 13. vbi de cambijs breuis fit sermo. Ad argumentum ergo principale in fronte quæstionis positum, prima conclusio respondit.

QVÆSTIO NONA, De cambio minuto.

ARTICVNICVS.

Vtrum minutum cambium sit licitum.

Vanis minutum cambium obiter assertum sit licitum restat nihilominus, ut à clarioribus & certioribus auspicietur, id suis rationibus patefacere. Arguitur enim non esse licitum. Nummismata ad hoc publico signo euduntur, ut sint iustum legitimumque rerum pretium: illud autem pretium quod legitimum, hoc est lege positum est, ut superiori libro monstrauimus, in inuisibili consistit. Si ergo, exempli gratia, ducatus undecim regalibus lege æstimatur, non potest cum maiori argento commutari. Secundo si id liceret, sequeretur cuique priuata personæ licitum esse, atque adeo in emptionibus & venditionibus cuiuscunque eimenti liceret: eo quod pretium in aurea moneta soluit, vilius emere. Et vice versa si venditor dum recepto auro refundit quod superest pretij, minutiori, atque ad vsum magis accommodata moneta, posset perinde atque campfor aliquid pretij recipere: consequens autem concessum viam panderet ad euertendam pecuniarum æstimationem. In contrarium autem est: receptus vsus, qui neutro foro aut exteriori scilicet aut interiori condemnatur.

Ad intelligentiam non modo quæstionis præfentis, verum & omnium subsequentiũ animaduertendum est, pecuniam cum in

metallo cudatur duplici ratione in pretio haberi: scilicet & tanquam res, & tanquam signatum numisma. Propterea enim quod sigillum publicum impressum habet, valor metalli non mutatur. Sed est illud velut signum alijs mensuris acpoderibus publica auctoritate insculptum quod sit testimonium valoris monetæ. Quo fit ut si aliqua prouincia plus auro abundat quam argento, aurum illic minore argenteo æstimatur, quàm in alia qua ditior esset argenti quàm auri. Et idem est de cupro & ære. Tanta enim posset esse raritas auri & argenti, tantaque copia aliorum metallorum, ut illarum æstimatione multo pluri penderetur aurum & argentum, quàm in alia regione quæ copia auri afflueret aut argenti. At qui eadem hæc ratio in eudendo nummo habetur: æstimatur enim apud nos ducatus undecim regalibus argenteis, propterea quod secundum copiam quæ apud nos est utriusque metalli, illa est legitima æstimatione. Et in Italia æstimatur duodecim Carlinis, atque alibi maioris aut minoris. Quo fit ut licet moneta non esset signata, idẽ pondus haberetur pro pretio rerum. Imò ut Arist. loco citato ait, prius signaretur, pondere æstimabatur: sed res publica illo signo testatur metalli valorem.

De obus ergo modis licet cambire vnam monetam pro alia. Vno scilicet si consideretur sub ratione metalli: atque altero sub ratione monetæ. Quapropter tribus conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima est. Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati nummismatis recipiatur, nullum habet specimen mali. Ut si qui auro indiget vel ad deaurandum, vel ad medicamen aliquod conficiendum, vel ad ornamentum, vel ad alios vsus ad quos natium habet iuamentum, potest quis ei ducatum optimi auri ultra valorem quo ceu numisma æstimatur vendere: dummodo augmentum illud non sit nisi exiguum. Conclusio est Syluestri, verbo vsura. 4. §. 3. & Caletan. in suo opusculo: & apparet manifesta: quia sicut tunc posset ille rude aurum egenti vendere, sic & illud quod est signatum. Haud tamē de sunt qui non ita gratis conclusionem fateantur, quorum est Ioannes Metinensis qui in suo cambiorum tractatu eam non recipit. Cuius argumentum est, quod Rex dum monetam eudit æstimat auri valorem quo ad omnes eius vsus: veluti dum sua Pragmatica pretium taxat frumento: ergo sicut post talem legem non licet neque obolo pluri frumentum vendere: ita neque signatum aurum. Respondetur tamen non taxari monetam nisi sub ratione pretij: quauis etiã habeat ratio valoris metalli.

Aristot.

duplex consideratio
deratio nummismatis.

2. Conclusio

Syluester: Caletan.

Metinensis Argum. e. 2.

Salutio.

Documentum.

set interdictum. Hoc inde patet quod res ipsa genere suo est licita & pretio estimabilis. Quin verò nulli sunt per rempublicam ad hoc deputati, sed quibuscunque mercatoribus in usu est hoc modo cambire. ¶ Hoc autem ad rem maximè in presentiarum pertinens, admonito opus est, quod ubi pecuniæ transmissio re vera non fit, sed fingitur vasa est. Est verbi gratia, illustriū quispianūmis in Hispania egens: conuenit mercatorem qui sibi mutuato auro succurrat, renuit ille: offert tamen hic ut sibi in Flandria repēdat. Arbitratur ergo mercatores & campores quibus non est tanta suæ salutis cura. Nam qui timorata sunt conscientie, non se huiusmodi imposturis cōtaminant. Arbitrantur inquam huiusmodi contractus non esse illicitos. Aiunt enim. Ego qui hic pecuniam cōfero recepturus in Flandria, illam cogito inde huc isti tradere: cuius idcirco pretium recipio. Cum tamen re vera nobilis ille neque vllā habeat in Flandria pecuniā, neque huc eam somniet afferre, sed suæ hic prouidere necessitati. Aiunt tamē campores nihil sua referre, neque illis studium incubere an alij pecuniam habeant nec ne. Attamen nullo prorsus furo in crustare possunt cambia ista, quin sint manifestè usuraria. Quoniā fundamentum iustitiæ huius cōtractus de quo in presentia tractamus, non est aliud quàm quod re vera fiat pecuniæ transmissio: aliās apertum est mutuum, atque adeo quicquid ultra fortè percipitur, extorquetur ratione tēporis. Alius autē clypeus quo se protegūt, eo est iniquior, quo putant illo figmento omniscientē Deum fallere. Petunt enim ab illis qui pecuniam recipiunt literas in Flādiam, qui quidem eas exhibent diriguntque; ad eos ipsos ministros eorundem camporum ac si illi pecuniā ipsorum nobilium haberent: qui quidem ministri tāquam eorum factores, postea remittunt Metinam sub nouo fœnore. Cum tamen re vera eiusmodi confictæ missiones ac remissiones non nisi expectādō tēpori inseruiant, ac perinde ex augēdo fœnori, ad exaugēdā debitorū substantiā. Et re vera si hæc non esset usura, liceret etiā quibuscunque priuatis qui nullā exercent negotiationem, neque alibi pecuniam habent, eodem quoque modo contrahere. Nolo tibi mutare, sed tamen numerabo tibi hic ut tu mihi remuneres in Flandria tali pretio. Satis ergo homines ducant hominum illusores esse, ne sint etiā Dei. Adde quod pecuniæ transmissio esse debet non ad quemcunque proximum locum: ut si à Metina ad alteram Metinam vel Toletum fingatur transmitti. Nam traductio quæ fit intra regnum, non est pretio digna, sed expectati tē-

poris palliatio. De quo inferius latius.

¶ Ad primum igitur argumentū respondetur, quod in hoc genus cambio nullatenus iustitiæ æquitas violatur: redditur namque pecunia eadē vel æqualis recepta, sed pretium insuper traditionis. ¶ Ad secundum verò iam respōsum est, non esse prorsus mutuum: imò maiorem habet depositionis formā. Collocat enim iste pecuniam suam hic apud istum, ut eam usque ad alium locum deferat.

ARTICVLVS. II.

Vtrum ratione temporis licitum sit cambij pretium.

Negatiua responsio huius questionis satis est superiori libro demonstrata. Attamen non modò quia in presentia dicendorum fundamentum est: verum quia multi aliter sentire videntur, operæpretium fuit hic rursus in disputatione repetere. Arguitur ergo à parte affirmatiua. Dicitur est superiori libro licere pro mutuandi obligatione mercedē recipere: nam alia obligatio est æstimabilis pecunia: cambium autem ratione temporis nihil aliud est quàm quoddam genus mutui quod apparet emolumentū afferre mercatoribus ipsis: atque adeo recipere pro illo publico munere, licitū est, pretiū. ¶ Accedit quod multi labores campores insumunt, expensasque faciunt: & supra hæc omnia lucrū etiam eis cessat, quod illa pecunia mercaturam exercendo possent conquirere: horum ergo causa posse videntur, habitari ratione temporis, quo sua carent pecunia, aliquid percipere. ¶ In contrariū autem est definitio naturalis iuris quam superiori libro monstrauimus: nempe aliquid pro usu pecuniæ ultra eius substantiam recipere usuram esse.

Responsio ut modò dicebam non potest non esse omnibus receptissima ad partem negatiuam. Quare vnica hic sufficiat conclusio. Cambium ratione temporis neutiquam potest esse licitum: quippe quod manifestam habet rationem mutui: cuius ideo pretium apertam habet usuræ iniquitatem. Quapropter demirandum est doctores aliās non infimi nominis huiusmodi cambia non reprobare, propter rationes quas inter arguendum huc attulimus: videlicet propter labores, & sumptus, & lucrū cessans. Enimverò ut labores & sumptus in aliquam

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū.

Primum argumentum

2. Argumē.

Cōclusiōe sponiua.

quam functionem impensi mercede digni existimantur perspicendum prius est an functio ipsa & negotium genere suo & obiecto iustitiæ munus sit: nā aliās neque labores neque sumptus vlla digni sunt retributione: imò supplicio. Alioqui vniuersos usurarios haberemus excusatos. Ecquis enim illorum est qui in sua exercenda arte labores non collocaet & sumptus? Quin vero latrones ipsi publici nonne improbas latrocinij exercēdis operas nauant? igitur campores, cum mutuum indispensabili iure naturæ & diuino reprobetur, si ratione temporis ex mutuo aliquid percipiūt, nullos labores aut sumptus sibi prætexere possunt, quorū de causa mercedem recipiāt. ¶ Sed aiunt artē esse reipublicæ necessariam, ob idque esse licitā. Ecce aliam fallaciam: prius enim ex naturā rei pendendum est an negotiatio licita sit, quæ asseratur esse necessaria: nam quod natura sua non licet, ad nullum iustū finem esse potest necessarium: peruersa ergo illatio est dū per hoc quod res ab aliquibus iudicetur necessaria, inferatur esse licitā. ¶ Sed obtendiculo quod de lucro cessante adhibent, multò minus eorū valet usuras fucare. Nam in primis si quod in superiori libro non absque magna probabilitate disputauimus veritatē habet, qui sua sponte, hoc est absque vi & fraude suā à sua industria alienat pecuniā, non potest ante mortem solutionis de lucro cessante pacisci. At verò ut in sententiam cōtrariæ opinionis subscribamus, tamē in cāpsoribus nulla fingi potest causa lucris cessantis. Vniuersis enim in cōfesso est nemini licere lucrū cessans exigere, nisi qui expositā habet negotiationi pecuniā, à qua negotiatio alterius rogatu illā euellit. Cāpsores autē nulli alij negotiationi habent pecuniā expositā, sed illi potius cābiendi muneri mācipatā: à nulla ergo licita negotiatione impediuntur. Nam & si dicant se posse alia negotiandi forma lucrū conficere, omnes doctores, lucris cessantis patroni cōsentiēter reclamant. Aiunt quippe illā potentiam non satis esse ad petendū lucrū cessans, sed requiri, quod sit iam pecunia negotiationi destinata. Sed ais, non solum cāpsores qui artidūtaxat nūmulariæ suā dedicarunt pecuniā, verum alij mercatores licitis mercaturis vacantes, cambia faciunt: illi ergo possunt rationē habere lucris cessantis. Respondetur neque illis prorsus licere. Eiusmodi namque mercatores suā pecuniā minime cābiunt alibi percipiendā, nisi illam quæ postquam suas emerūt merces sibi superest. Quin vero sunt qui destinatā habent pecuniā mercaturis, atque aliā in eūdis cambijs. Adde quod idem etiam mercator qui alteri Metinæ pecuniā numerat, recipiendā in

Ad secundū argumentū.

Scrupulus.

Solutio.

Flandria, ab altero etiam recipiat ibidem soluedā: prout sibi videtur ex re sua esse. Cum igitur cambia hæc, negotiatio per se sint, secundū nullam opinionem vlla potest haberi ratio lucris cessantis. Atqui hoc est quod lectorē obsecro attentè hic præforibus perspectum habeat, ut legitime cambiōrum disputationē ingrediamur. ¶ Per hæc ergo, argumenta supra facta diluta restant.

QVÆSTIO VNDECIMA, De pretio soluendi numerata pecunia.

ARTIC. VNICVS.

Vtrum campori liceat, ut pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat, mercedem aliquam recipere.

POST hæc sequitur ut receptissimam consuetudinē examinemus, quæ campori permittitur, quod pecuniā numeret, pretium aliquod recipere. Est enim à parte negatiua argumentum, quod numerare pecuniam officium est proprium debitoris. Nihil enim aliud apparet pecuniam numerare quam illā soluere: ergo sicut nulli licet ob id quod debitū soluit aliquid recipere, ita neque id liceat ut debitā pecuniā numeret. Idque adeo inde cōfirmatur, quod certè præter cāpsores nemini aliorū ciuū id liceret tanquam pretiū recipere: qui enim cuius alteri res aliquod deberet, quantumuis ingentis summe, nihil exigere posset pro numerada pecunia. Cum enim numerat, rei suæ consulit. Nam si non vult numerare, id creditori confidat. ¶ In contrariū est quod lege principum id permittitur.

Postquam fundamenta superioribus questionibus præstitimus, quibus machina disputationis huius subnititur, campū barathrumque cābiorum ingredientibus per necessariū est radices eorū & venas aperire. Nam præter negotiatores rari sumus, etiā inter scholasticos, qui facta ipsa intelligamus. Quamobrem non possumus circius ipsum non hallucinari. Igitur animaduertendū initio est, primam radicem artis nūmulariæ excogitandæ eam fuisse, quod proceres mercatores qui amplo aere negotiantur, non possunt pecuniam aut in bursa ad nūdinas, de

1. Argumē. à parte negatiua.

Cōfirmatio.

Prima radix vnde ars nūmularia ducitur.

Mm ferre

ferre, aut in arca habere præsentem. Esset enim onus & impedimentum maximum eam ad tã diuersa, distinctaq; loca euehere. Sed omnia chirographis tranligunt. Ob idq; introducti sunt campfores qui eiusmodi chirographis responderent: nempè in quorum cambio mercatores pecuniam consignent. Secundo notandum, quod huiusmodi chirographorum solutiones minimè, nisi in nundinis, fieri consuefcunt: atq; adeo in illis quæ ratione eiusmodi solutionu sunt illustres: in quibus scilicet stata sunt solutionibus tempora, vt infra patebit.

Quam obrem mercator qui ante nundinas merces emit illis tunc temporibus soluendas, præfente pecunia soluere censetur. Exempli gratia: Dum negotiator merces emit quarum pretium chirographo suo apud campforem consignat proximis nundinis soluendum, non existimatur credito emere, sed præfenti pecunia. At rursus sciendum quod dum creditores qui superfidem campforis bona sua vendiderunt, chirographum ei repræsentant, bifariam illud recipiunt debitum. Vno modo absente pecunia. Recognoscit inquam campfor chirographum, manetq; obligatus soluere æs illud, cuiusq; idem creditor suo rursus chirographo consignauerit. Atq; isto modo omnia sunt chirographa: & quæ vocant credita. Si autem eiusmodi creditoribus opus est numerata pecunia, soluere tenentur campfori quinque in singula milliaria. Hoc ergo quærimus an liceat. Sunt enim qui rationem huius iustitiæ eam esse cogitant quod pecuniam numerant. Sed re vera argumentum supra obiectum, sententiam hæc vehementer impugnat. Nam cum debitoris interfit debita numerare, nihil pro illo labore ei licet percipere. Et ita Caietan. opusculo citato indubiè asserit. ¶ Sed & præter hoc argumentum existunt etiam alia manifesta, quod pretium illud non recipiant pro negotio & labore numerandi, sed propterea quod pecunia soluitur in numerato quæ pluris æstimatur.

Primum q; profecto creditor mallet ipse numerare quam illa quinque soluere. Secundo quod qui vice versa campfori soluit nihil recipit vt numeret. Et tertio præcipue q; quando in nundinis inopia laboratur numeratæ pecuniæ, pretium ipsum numerandi augetur vt soluat in numerato. Ad eò vt aliquando exhibeatur decem & fortè triginta in singula milliaria. Non ergo pretiū penditur pro numeratione, sed re vera quia pluris æstimatur pecunia præfens. Neq; satisfacere videtur ratio: quod id recipiatur tanquam stipendium custodiæ: eò quod est pecuniarum custos. Nam si pecunia illa, sua

est propria, sibi incūbit custodire. ¶ His nihilominus non obstantibus, affirmatiua responde tur conclusione. Eiusmodi scilicet pretiū iure posse recipi. Non quidè, vt reor, ob rationes illas iam modo refutatas: sed ob hoc q; cum campfores sint veluti mercatorum depositarij ac fideiussores, ob necessitatem iam modo explicatã, huius muneris & obsequij gratia constitutum illis censetur hoc genus stipendij: vt quoties pecuniã numerauerint, illa quinque in singula milliaria suscipiant. ¶ Ex hoc ergo fit, nihil eos posse vltra recipere quam quod lege illis permissum est. Nam eatenus censetur publicum stipendiū, quatenus lege publica vel proborum cõfuetudine permittitur. At si propter inopiam numeratæ pecuniæ, aut ob aliam causam plus recipiant, profecto vsura est: quippe cum pro solutione illius quod vere debet: pretium extorquent. Nam postquam mercatoru fideiussores instituuntur, tenentur illa lege soluere, vel à munere illo & officio recedant. ¶ Et per hoc argumentum in cõtrariam respõsum censeto. Pretiū enim illud non recipiunt quasi numeratores pecuniæ quam simpliciter debet, sed quasi numeratores illius quam ceu fideiussores debent, atq; adeo tanquam publicum stipendium illius necessarij muneris. Quo fit vt personis priuatis id non liceat. ¶ Habet autem præterea istorum vsus, vt fertur, q; si mercatorum quispiam in cambio numeratam pecuniã deponat, campfor pro maiori illius gratia respondeat. Numerari campfori decem milliaria: fidem habebo apud ipsum, & creditū pro duodecim, & forsã pro quindecim: quia campfori habere numeratam pecuniam bonum est lucrum. Neq; verò quicquam vitij in hoc cõfedere apparet. Nam fideiubere pro alio, æstimabile est pecunia, atq; adeo campfor idè potest facere pro beneficio q; ex tali suscipit deposito.

QVÆSTIO DVODECIMA, De numerorū cambio ratione diuersæ eorum æstimationis in diuersis locis aut temporibus.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat pecuniã vnus regionis pro pecunia alterius vbi plus valet commutare.

¶ Quo

Conclusio
responsum,

Deductio,

Ad primum
argumentum

1. arg. affirmatiue par.

2. Argumẽ.

Sensus que
tionis.

VO vsitata cambiorum generanos insinuemus, queritur an licita sit cambitio pecuniarum diuersarum regionum, quæ sub eodem pondere & numero diuersi sunt valoris. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui tribuit ducatum vnũ pro alio eiusdem auri eiusdemq; ponderis, legitimum facit mutuum. Nam nihil sibi petit restitui nisi id quod confert: ergo illud est licitum perinde ac si frumentum mutues eadẽ tibi mēsuram reddendum, etiam si tempore solutionis pluris vaneat.

¶ Secundo: Si ego tibi decem mutuo ducatos quos mihi elapso anno restituas, quanuis tempore solutionis pretium ducati fuerit lege auctũ, possum ex te eundem ducatorũ numerũ recipere: ergo pari modo si pluris in alio loco æstimetur aurum, possum percipere idẽ pondus. ¶ In contrarium est quod iustitia non fert vt plus recipias quam tradidisti, nisi sit pretium pro re aliqua licita: si ergo ducatum hic contuleris valentem vndecim regalia argentea, debitor nõ tenetur restituere valentem duodecim.

IN ingressu statim materiæ cambiorũ quæ super cõmutatione monetarum fundantur ratione diuersi valoris, in quibus tota versatur cambiorum ambiguitas, adnotandum in primis est non esse cõmunicandas diuersas cãbiendi rationes. Modo enim non disputamus vtum pro translatione pecuniæ ad aliũ locum fas sit pretium exigere, id enim iam constitutum est. Sed tantum quærimus vtum illa ratione seclusa liceat cambire monetam hic minus valentẽ cũ eadem pluris alibi æstimatam. Secundo notandum est quatuor modis contingere posse vnã monetã plus in vno loco aut in vno tempore (vt de ambobus vnã dicamus) q; in alio valere. Primo ratione gradus auri vel argenti: nempè quod in Anglia, verbi gratia, purius est altiorisq; gradus, aut in Lusitania quam in Gallijs. Sicuti re vera Anglicum argentum pretiosissimum est. Secundo modo, quia rarius est aurum in vna regione quam in alia: aut vice versa argentum vel aliud metallũ quo nũmi cuduntur, abundantius. Tertio modo, quia princeps dum reipublicæ expedit pretium auget eiusdem monetæ: quare vno tempore plus æstimatur q; in alio. Et quarto modo quia pecuniæ in toto genere maior est copia in vno loco quam in alio, atque adeo illic minoris penditur: vbi autem maior est inopia, maioris æstimatur. De tribus prioribus modis præfenti articulo dicere adornamus: dicturi de

quarto in subsequenti, vbi cambiorum natura potissimum est explicanda. Ad quæstionem ergo præfentem tribus conclusionibus respõdetur. Prima, cambire monetam minoris valoris, hoc est inferioris gradus auri vel argenti, pro alia superioris, nisi compensatione intercedente, est manifesta iniuritas. Hoc patet primum si in eadem fiat ciuitate: vt si coronas, quod deteriorius est aurum, pro auro ducatorum aut Castellanorum eiusdem ponderis quod longe purius est cõmutares. Nam perinde est ac si triticum, aut vinum, aut æs, aut cuprum pro alio cãbires quod esset ex natura sua melius. Idem ergo est si Parisijs mille scuta Gallica aliquis numeraret, vt sibi in Hispania tot puri ducati rependerentur. Res est plana si excessus est alicuius momenti. Nam cambire ducatum Hispanum pro Hungaro, quod licet sit pretiosior eodem apud nos argento æstimatur, nihil habet iniustitiæ.

¶ Secunda conclusio. Cãbire monetã minoris valoris vt idẽ prorsus pòdus recipias, etiã cum eius valor lege auctus fuerit, iniuritatem præ se fert vsuraria. Hanc conclusionẽ præcedenti libro quæstione prima constituimus, sed vt cunctas rationes diuersitatũ monetarũ simul cõponeremus, repetẽdã duximus. Et intelligitur conclusio cõtra opinionẽ Syluestri in verbo vsura. §. 14. siue auctio illa præuisa, fuerit siue inopinata. Etenim dũ decem tibi ducatos mutuo quorũ singuli vndecim regalibus argenteis æstimatur: si postea lege publica constituantur valere duodecim, non plura mihi debes argentea regalia quam centum ac decem. Atque adeo idem est si in alia prouincia, vbi mihi soluturus es, cumulatior est æstimatio monetæ. Neque est simile, vt tibi dicebamus, de moneta ac de alijs rebus. Nam dum frumẽti valor augetur, eadẽ prorsus res manet, quæ secundũ naturã suã non habet nisi vnũcũ vsus: & ideo quot modios tibi mutuauit, totidem mihi debes: etiam si plus valeant: monetæ verò valor cum augetur, licet non mutet naturam metalli, mutat tamen naturam monetæ quatenus rerum mēsuram est. Ac si faneca nostrã quæ duodecim modiolis expletur, augetur vt tredecim caperet: tunc enim si mutuauit tibi illam dum duodecim tantum capiebat, non debes mihi nisi aliam eiusdẽ quantitatis. Illic satis, vt arbitror conclusionẽ confirmauimus.

¶ Tertia cõclusio. Cãbire monetã in vna prouincia, vt eadẽ in alia repẽdat: vbi propter raritatem metalli pluris æstimat q; vbi fuit numerata, iure nõ licet, sed est vsura. Exẽpli gratia, Ducatus aureus apud nos valet regalia vndecim argentea,

Mim 2 & a-

1. Conclusio

2. Conclusio

Syluester .

3. Conclusio

& apud Italos Carlinos tredecim qui sunt regalia nostra: vel faciamus disputationis gratia rem sic esse in more, ne utique licet hic centum numerare ducatos, siue mutuo siue cambio, soluendos Romæ, æstimatione tredecim Carlinorū: nisi forsitan crementū illud in pretiū cederet traducendi pecuniam: de illo quippe nil modo loquimur. Res est liquida: quoniam perinde est ac si pro mille hic ac centum regalibus quæ huic confers, velles Romæ recipere mille ducenta. Dixerim si Carlinus eiusdem sit prorsus valoris apud illos cuius est apud nos regale: nam forsitan nō est eiusdem valoris. Et ideo idem est fortē recipere duodecim Carlinos, quod vndecim regalia. Qua fortē ratione liceat cābire ducatum valentem in Hispania: tercentum septuaginta quinque dupondia, vt redderentur in Gallia quadringenta quadraginta Turonuli. Nam Turonus Gallia non est tanti valoris quā dupondium Hispania.

¶ Contra hanc nihilominus conclusionem existunt duo argumenta, quibus via ad subsequētiā minime obscure panditur. Prius est. Possēt quis in Sicilia, verbi gratia, centum modios tritici mutuare, restituendos sub eadem mensura in Hispania, vbi plus æstimatur frumentum: ergo eādē lege potest centum mutuare ducatos soluendos vbi plus valent. Secundū arguitur. Potest quis deferre suam auream monetā à regione vbi minus æstimatur, ad illam vbi plus habetur, atque illic eodem modo cambire quo pretio illic currit, sicuti potest merces minoris emere in vna regione & plus vendere in alia: ergo eadem ratione possum centū ducatos alicui in Hispania mutuare, restituendos vbi auctioris sunt valoris.

i. Argumē. ¶ Ad prius argumentū istorū distinguitur antecedens: potes nanq; cōtractus ille frumenti & rationē habere mutui & rationem cambij: quorum differentia est quod mutuum fit ratione temporis quo expectatur solutio. Eō quod qui ab altero mutuatur, re caret in præsentī: cābium verō non nisi ratione loci. Petrus re vera habet frumentum in Sicilia, Paulus in Hispania: fit inter eos cambium vnus pro alio, igitur vbi mutuum est. Si non scitur quanti valiturum in Hispania sit tempore solutionis, licitus est contractus. Si autem fieret mutuatō ea lege vt quando carius in Hispania veniret tūc restitueretur, iniquum esset atque vsurarium, vt superiori libr. dictum est. Cambium ergo duarum rerum in diuersis existentium locis, siue grana sint siue quæcunque aliæ res, ne utique fieri licet si plus in vno loco quā in altero æstimentur. Claret enim tunc iniquitas

iniustitia. Et pari modo censendū de pecuniarum cambio.

¶ Ad posterius deniq; argumentū conceditur, cuique liberum esse ex natura rei, nisi ciuili lege sit interdictum, pecuniam suam ad locum alium transportare vbi maioris æstimatur, & illam illic currente loci æstimatione distrahere. Et pariter quisq; alteri potest aurū suū concedere, quod quidē sibi alibi reddat. Nam hoc nō habet rationē cambij. Quando quidē in mutuo & quodāmodo, vt dictū est, in cābio trāsferitur dominium, & ideo nō potest recipi nisi res eiusdem valoris.

¶ Ex his fit consequens, qd cum in nundinis inter mercatores, vt infra narraturi fuissus sumus, scutū cremento sepe valoris ac decremento variatur, cauendā sunt vsuræ quæ in mutuis hac ratione delitescunt. Si quis, verbi gratia, vt aliarum nationum sermone loquamur, centū alteri ducatos mutuet, pretio ciuili foro in vrbe currente, vbi, verbi gratia, ducatus viginti octo grossis æstimatur, vt restituatur pretio in nundinis Lugdunensibus, mercatoribus taxato, vbi penē certum est ducatum valiturū grossos triginta vsura est manifesta: siue mutuatō in auro fiat, siue in argēto. Nam in singula scuta recepturus est tunc mutuator duos grossos vltra fortē. Et vice versa si in nundinis quis mutuet mille ducata argentea regalia: numeret ea tamen in aureis ducatis æstimatione duodecim argenteorum regalium: quo pretio inter mercatores currūt: itaque non annumerat nisi ducentos ducatos. Eo tamen pacto, vt mille ducenta regalia recipiat vbi vsu forensi ducatus non æstimatur nisi undecim argenteis, vsuram committit.

Nam cum non dederit nisi centū ducatos, vult supra recipere centum regalia.

¶ Et est notandū in hoc latere fallaciā, qd dū inter mercatores ducati aut scuti valor crescit aut decrescit, non est propter raritatem auri, de quo tertia nostra cōclusio loquebatur: imō eius numerus in foro semper habet suam argenti & æris æstimationem: atq; adeo inter mercatores qui dederit vnū aureum, nō recipiet nisi, verbi gratia, vndecim argentea regalia: sed fingunt illa scutorum ac ducatorum nomina quæ maiori minori ve pretio æstimant. Et ideo qui mutuat aureum scutum æstimatum nundinarum pretio, maiori illud argento æstimat dum mutuat, quā dum illud recipit. Mercatores nanque nullam habent auri rationem aut argenti: vt statim clarius patebit.

¶ Atq; hinc colligit respōsio primi argumenti infrōte quæstionis obiecti. Cū enim decē ducatos mutuas siue in auro siue in argēto, nihil amplius

Ad secundū argumentū

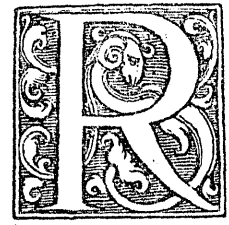
Corollarū

ad secundū.

plius tibi debetur quā pecunia eiusdem valoris. ¶ Ac perinde secundi argumenti antecedens, conclusione secūda ostensum est falsum. Non enim possum crescere valore aureæ monetæ nisi illum recipere quo dum mutuaui vel cambiui æstimabatur.

ARTICVLVS. II.

Vtrū licitū sit monetarū cambiū, quæ in diuersis locis propter copiā & inopiā totius generis monetæ in æqualis sunt valoris.

RESTAT hic de quarto modo variati monetarum valoris disputare. Fac, verbi gratia, in Flandria modo propter bella quæ illic geruntur, aut Romæ, multo esse strictiorem inopiā numeratæ pecuniæ quā in Hispania: qua ratione plus illic æstimatur ducatus quā apud nos, vtrū liceat hac ratione pro scutis quæ illic numeratur, plus in Hispania recipere. Apparet nāque in proximo articulo definitam esse quæstionem ad partem negatiuam. Sanē cū tertia conclusione negatum sit licere cambire monetam auream vbi minus valet, restituendum vbi plus, propter raritatem auri æstimatur. Eādē enim ratione non licebit maiorem pecuniam recipere, vbi propter pecuniarū copiam minoris æstimatur, quā illic vbi pecunia fuerat collata. ¶ In cōtrarium est, quia rerū copia pretiū earū minuit: qua ratione licet pro vno modio frumenti vbi duplo plus æstimatur duos suscipere, vbi duplo minoris venditur. Sic ergo erit in monetis.

Mercatorū praxis.

Peruentū nobis tandem ad locū est vbi cambiorum natura quæ mercatoribus in vsu habentur, explicanda est. Quam profectō, si ego non fallor, nusquam hactenus apud auctores intellectam legerim. An verō scopum ego tetigerim, alij iudices sunt. Igitur postea quæ in superioribus iacta sunt fundamenta, mercatorum modo praxis ante oculos constituenda illis est qui eiusmodi cambiorum mores deprehendere cupiunt. Dictum enim est, chirographorū solutiones quibus mercatores sua transigunt negotia in nundinis statis temporibus celebrari: quæ quidē solutiones ac si tunc fierent præsentī pecunia quando res venduntur, ita reputantur. Subijciamus ergo in nostratibus exempla quæ illis similia sunt, quæ in

alijs prouincijs, siue Venetijs siue Genuæ, siue Lugduni, siue Londini vsu fiunt. Sunt ergo apud nos rates quaternæ statæ nundinæ: quibus sub eodem numero aliæ respondent in Flādria. Primæ celebrantur Campensis Metinæ sub mensem Maiū: vbi campforū mensæ ad soluendum sternuntur, vel suo idiomate, cambia aperiuntur, quinta decima Iulij, durantque solutiones vsque ad decimā Augusti. His respondent aliæ in Flandria sub mensem Septembrē, vbi cambia solutionibus faciendis panduntur decima Nouembris, durātque solutiones toto illo mense. Secundæ nundinæ fiunt Metinæ Riui Sicci: vbi cambia incipiūt decima quinta Septēbris, finiūtur autē decima Octobris. His respondent aliæ in Flandria: quæ celebrantur sub Natalem Domini in quibus cambia incipiunt decima Februarii, durantque per totum mensem. Tertiæ fiunt apud nos eadem Metinæ Cāpensī sub mensem Octobrem, cuius cambia durant à mense Decembri vsque ad initiū Ianuarij. Cui respondent in Flandria nundinæ Resurrectionis: in quibus cambia incipiunt decima Maij, durantque toto mense. Quartæ nundinæ fiunt apud nos in Villalon, quarum cambia fiunt Quadagesima dimidiata vsq; ad Pascha: quibus respondēt in Flandria nundinæ Iunij, quarum cambia durant fere toto mense Augusti. Igitur cambiorum praxis est hæc, vt tres menses post receptam pecuniam Metinæ, restituatur in Flādria. Nam campfor qui in nundinis Maij Metinæ in initio Augusti pecuniam numerat, recepturus est in Flandria nundinis Septembris, vbi solutiones, vt diximus, fiunt toto mense Nouembri. Et qui Metinæ Riui Sicci pecuniā annumerat in initio Octobris, eādē recipit in Flandria in nundinis Natiuitatis, putā mense Februarij. Et simili analogia de alijs censendum. Aiant enim illam temporis intercapedinem necessariam esse vt chirographa possint illuc commode peruenire, & parari pecunia. ¶ His circa practicā intellectis, ecce cambiorū punctū. Quando in Flādria vel propter bella vel alia quacunque de causa nūmorū penuria laboratur, ille qui hinc illuc suū vult inter mercatores transmittere, pretiū pendit, qui autem vice versa pecuniam in Flandria numerat, Metinæ sibi restituendam, non modo nihil pendit, verum & plus lucratur, quā ille pendit qui in Hispania numerat vt in Flādria recipiat. Exempli gratia. Nunc temporis quo propter continua bella Cesar, pluribus indiget apud Flādriam talentis, raritas est pecuniæ illic maxima. Itaque minor pecunia tanti habetur quanti apud nos maior. Sicuti vbi ca-

ritas esset tritici, vnus modius tanti veniret, quanti alibi duo. Quæstione enim sequenti art. 1. narraturi sumus causas augendi cambiorum pretia. Hac ergo de causa mercator qui Metinæ alteri quadringentos ac decem denariolos nostros, quos dupondia appellamus. Itali quadrinos, Galli turonos non plures in Flandria recipit quàm trecentos sexaginta. Itaq; pro trãmisione perdit quinquaginta: quâuis, vt supra diximus, nõ iactura, sed lucrum est. Qui autem è conuerso in Flandria numerat trecentos, recipit in Hispania trecentos septuaginta quinque. Itaq; plus lucratur in remittenda huc pecunia quàm penderat, dum hinc illam illuc transferebat. Simile ferè nunc contingit inter Hispaniam & Romam: vbi angustiior est solito pecuniæ inopia.

¶ Per hæc ergo, vt obiter adnotemus, patet eius modi cambia non esse a Doctõribus intellecta: ac proinde in diuersas sententias disident. Caietanus nanque in suo illo opusculo. c. 7. fundamentum huius cambij illud excogitat, qd pecunia loco præfens minoris habetur quàm si esset vsura. 4. Nam quæ loco, inquit, distat, pluribus est subiecta periculis: quocirca potest minor quæ tutior est iustè pro maiori cãbiri quæ minus est tuta. Et quidem si re vera hæc existerent pericula, inficias non irẽ. Falsi enim supra sumus, æs alienū quod ille debet, à quo vel propter pauperiem vel propter fidei tenuitatem non est recuperatu facile, minoris vendi posse, quàm sit eius quantitas: neque merces insanis vendis commissæ tanti emerentur quàm si essent in portu. Attamen inter mercatores nulla sunt, aut vix vlla huiusmodi pericula. Nam illi qui Metinæ recipit apud Flandriam soluto, tanta habetur fides quàm si pecuniã haberet in Hispania. Quare hanc illis licentiam facere est plus illis indulgere quàm ipsi pctunt. Adde quod si hæc esset horum cambiorum basis, tunc ille qui modò Metinæ pecuniam numerat, recepturus in Flandria, minoris deberet illam Flandrensẽ emere: hoc est auctoio illi deberet in Flandria restitui: cum tamẽ multò minus illic recipiat.

¶ Alij ergo arbitrantur rationem qua huius câbji iustitia fundatur, eã esse qd aurum pluris penditur in Flandria. Et ideo aiunt hoc non licere nisi cõmutatio fiat diuersarũ pecuniarum, scilicet argentæ pro aurea, vel ænea. At verò hoc iã supra diximus, merè gratis esse dictũ. Nã câbji ratione loci non est fieri necessariũ in diuersis monetis. De quo câbio superiori articulo tertiam nostrã cõclusio loquebatur. Imò, vt proximè

dicebamus nulla inter mercatores auri vel argenti vel æris habetur ratio. Sed fac nullum esse aurũ vel argentũ præter æneos eosdemq; minutissimos denariolos. Ex his nanque qui modò Metinæ confert quadringentos decem, in Flandria recipit non nisi trecentum supra sexaginta. Et vice versa, qui illic confert trecentũ, hic recipit septuaginta quinque supra trecentos. Vnde cum amplius sit lucrũ dum prius pecunia numeratur in Flandria reddenda in Hispania, quàm dispendiũ si Metinæ numeretur redhibenda Brugis, vnũ ex frugiferis negotijs est thesaurizare pecuniã apud Flandriam, hoc est illã à nobis illuc transmittere, in hunc potissimum vsũ vt inde huc rursus remittatur. Fit enim lucris accessio. 13. dupondiorum in singulos ducatos. Quanuis illud etiã qd dispendium facere videtur qui plus Metinæ videtur prius conferre quàm post recipit in Flandria, re vera non est iactura, verũ etiam sæpe lucrum.

¶ Sed & hoc demũ nosse oportet, quòd quanto exuberantior est Metinæ pecunia, tanto vilius cãbitur: hoc est, qui pecuniã numerat soluendam sibi in Flandria, auctius pendit pretium: quia rariores inueniuntur qui Metinæ egeant. Et quanto angustiior, tanto minus pendit: quia plures sunt recipientes Metinæ vt cõsignent in Flandria.

¶ Quæstio ergo præfens est, vtrũ câbia hæc sint licita. Et præter argumentũ in capite quæstionis factũ, arguitur hoc modo. Si hoc cambium, reale esset ac licitũ, id maximè, vel quia esset di minutũ cambiũ, vel ratione loci: nepe quia pecunia ab vno in alterũ traducitur: minutia autẽ nullum habet specimen. Haud enim illic pretiosior moneta cum viliori cambitur: sed denarij pro denarijs. Neque verò totum eius fundamẽtũ est ratione loci: nã tunc sicut pro translatione ab Hispania vbi copiosior est pecunia ad Flandriã pretium soluitur: ita & conuerso pro translatione solueretur quæ sit à Flandria in Hispaniã: quod tamẽ, vt in practica ostensum est, non fit, sed accedit lucrum. Adde qd qui in Flandria pecuniã cõfert quæ sibi in Hispania referatur, porrò id nõ facit quia indiget huc suã trãsmittere pecuniam, quia forsã illã hinc trãstulerat: sed propter lucrũ.

¶ Secundo arguitur. Genus hoc câbji manifestã oculis exhibet speciem vsuræ. Nam qui Metinæ, verbi gratia, pecuniã numerat, restituendam sibi in Flãdria, dominiũ eius in illum transfert absolutũ, quàm perinde alter ibidẽ dispendit ac si simpliciter esset mutuũ. Et (quod rem probabiliorẽ facit) ille qui recipit, nõ ob id videtur facere vt quam habet in Flandria, Metinã trãsferat: quia fortè nullam

nullam illic habet: sed quia Metinæ indiget: & quo expectetur solutio, fucatur illo colore qd soluitur in Flandria. Accedit qd si quis alteri in Hispania re vera mutuaret pecuniã quàm mutuarius in Flandria esset repensurus: quia ambo illuc fortè proficiscuntur, propterea qd in aduerso loco esset soluẽda, nihil de natura mutui amitteret.

¶ Et confirmatur hæc ratio. Vt cambium ratione loci sit licitũ, nulla debet temporis mora de necessitate interuenire. Sed ego verbi gratia, habeo hic pecuniam præsentem, & tu Romæ etiam præsentem, admetior tibi hic, vt tu mihi Romæ remetiaris. Itaq; si possibile esset me hodie existerẽ Romæ, hodie mihi illic repẽderes: sed requiritur tempus, quia non potest nũtius illuc aduolare. Attamen in istis câbjijs habetur ratio temporis. Si enim qui hodie recipit Metinæ, cras deberet soluere in Flandria, vel intra hebdomadam: si statis succursarijs equis nuntius euolaret, iste qui recipit, re vera vel nõ reciperet, vel non nisi viliori pretio. Cum ergo hoc verum habeat, signum est expectationem trium mensium esse in causam lucris huiusmodi cambiorum.

¶ Præterea ex notabili superius posito elicitur etiamnum recens argumentũ. Nam si secundũ copiã aut inopiã pecuniæ quæ est in mundinis cambio: um pretia variantur, indicatiũ est eadem cambia rationem habere mutui. Etenim si mercatorib; reliquis negotijs peractis amplior pecunia superest, facilius eã conferunt, plusque perdunt: si verò maior est penuria, difficilius conferunt & cum maiori lucro.

¶ Quòd si negemus esse mutuũ, illic relabi videbimur vt concedamus (quod quidã arbitrãtur) venditiõnẽ esse emptionẽque pecuniæ: ita vt pecunia in Hispania vbi est maior copia minori æstimetur pretio: similis autẽ in Flandria maiori. Quemadmodũ oliuæ quæ apud nos nascuntur, non autẽ illic. Et hac ratione pecunia quæ est Metinæ venditur illius pretio quæ est in Flandria. Et è diuerso. Pecunia autẽ cum sit rerum pretium, non potest pretio aliõ diuẽdi.

¶ Hæc profecto dubiam rem faciũt. Imò apud illos qui eius tãtam superficiem aspiciunt, merito demonstrabunt iniquã. Nihilominus quãtũ pro captu meo conijcere possum, res aliter habet. Quare ad quæstionem hæc conclusioẽ respondetur, licitũ est pecuniam ab vno in alterum locũ cãbire, habito respectu copiæ quæ est in vno, atq; inopiæ quæ in altero: vt facilet pro maiori numerata vbi est copia, minor recipiatur vbi est inopia: dum modo nulla præterea tẽporis habeatur ratio quàm illius quod ne

cessariam est ad traducenda chirographa (pro quo, vt infra patebit, nec pretiũ augeri potest) omneq; fraudis doliq; gen; absit. Enimverò nisi mea me cõiectura fallit, hoc quantũ conijcere possum, est câbiorum fundamentũ, quæ hæc nostra tẽpestatẽ vsu celebrãtur. Probatio apud me conclusionis est hæc. Iustitia lex est vt dati & accepti æqua sit æstimatio: quadringenti autẽ, verbi gratia, denarioli vbi afluẽtiõr est pecunia nõ pluris habentur quàm trecentũ quinquaginta vbi pecuniæ penuria laboratur: ergo numerare illic quadringentos vt trecentũ quinquaginta hic recipias, non est iustitiæ violatio. Nec vice versa dare hic trecentũ quinquaginta, vt illic tibi quadringenta reddantur. Exemplum profertur in oleo, vt modò dicebamus, cuius copia est apud nos: aut in vino, qd à nobis illuc defertur. Non enim pluris apud nos habetur, imò minoris centum cadi quàm sexaginta aut septuaginta in Flãdria: ergo sicut potest quis maiorẽ hic mensurã huiusmodi liquorum pro minori apud Flandriã soluenda cambire: ita fieri potest in pecunia. Et vice versa, sicut potest quis pauciores Metinæ vlnas lini cãbire pro pluribus soluendis in Flandria: quia lini apud nos maior est caritas: sic potest modò mercator apud Flandriã, minore in cambire pecuniã pro maiori in Hispania redhibenda.

¶ Et cõfirmatur præterea inde cõclusio, quòd si quis vellet cãbire simpliciter ratione loci: nõ pe transmittere pecuniã suã ex Hispania Romam, sed tamẽ vel propter bella vel propter alia præsentissimã picula, nulla alia pateret via, nisi cãbiendo hanc pro illa: & Roma nũmorũ angustia grauitèr premeretur, liceret minorẽ illic reddere: eo qd tanti habetur quanti hic aliquantulo maior. Nihil ergo in hoc cambio iniquitatis apparet. Quòd si hoc licitũ est, nihil refert an obiter quis illud faciat, & præter consuetudinem, an verò ex officio. Nam qd natura sua iustum est, quisque potest consultò exercere.

¶ Contra hanc nihilo minus conclusioẽ hoc se statim offert argumentũ, à loco ad tempus. Sequeretur inquam eadem ratione quòd liceret cuiq; modo in Flandria suo cui numerare, verbi gratia, decẽ scuta, quorũ singula æstimãtur trecentũ denariolis siue in auro siue in denarijs: quia nihil refert, hac lege vt quãdo esset affluẽtia pecuniæ quãta est in Hispania vel maior, recipere pro singulis scutis trecentũ septuaginta quinque denariolos, quos modò recipit in Hispania. Nam si hoc licet propter copiã quæ est in Hispania, cur non erit licitum quãdo tanta fuerit abundantia in Flandria? Respondetur, hanc quæ apparet, nõ esse similitudinem: quo

Probatio cõclusionis.

Cõfirmatio

Argumentũ contra cõclusionem.

Solutio.

Caietanus.

Syluest.

Refutatur proxima sententia.

1. argumẽ

Secũda

Cõclusioe põnẽna.

Iam dispendat. Vnde tamen non fit consequens vt quidam neoterici censent, esse mutuuum: nā in cambio etiam trasfertur dominium, vt dum merces quaslibet tuas cum alijs commutas. Neque refert, vt idem author cogitat, pecuniā red ditum iri in moneta diuersi metalli aut eiusdē.

Ad tertium ¶ Ad aliud verò quod illic adhibebam, nempe accidere nonnunquam quod qui Metinæ recipit, nullas habet pecunias in Flandria, iam etiā dictum est in tali casu, si iste nō est soluturus in Flādria, omninō esse palliatum mutuuum: quia non cambitur res pro re, sed soluitur pretium pro iudicijs ad restituendum indultis.

Ad quartū ¶ Ad aliud autem etiam respondetur, quòd recipere hic & soluere in Flandria, non tollit rationem temporis. Si autem fiat ratione diuersitatis valoris, non est mutuuum, sed cambium.

¶ Sed & ad confirmationem satis responsum est vbi eius conclusionem concessimus: nempe non licēre plus recipere ratione huius cambij, quàm si eodem die quo in vno loco confer tur pecunia referretur in altero.

Ad quintū ¶ Ad aliud verò de augmento & decremento cambiorum statim dicturi sumus articulo pro ximo.

Ad postre mum ¶ Ad vltimum denique negatur sub hoc cambiorum tegmine pecuniam emi aut vēdi: quia neutra habet rationem pretij alterius, sed est mera rerum permutatio.

ARTICVLVS III.

Vtrum cambiorum pretia inter campso res variari possint.

Subsequitur vt de varietate cambio rum pretij quaramus, an sit lici ta. Arguitur nanq; quod inter mer catores nequeant eiusmodi pretia variari. Nam cum pecunia nō sit vendibilis nō potest eius pretium ceu reliquarum mercium aliquo modo mutari, nisi sola principis lege au gentis minuētisve eius valorem.

¶ In contrarium autem est celeberrimus cam biorum vsus qui reprobati haectenus non con senuit.

Questio hęc ad superioris claritudinem pprimē est explicata necessaria. Cum enim definitum sit monetās diuerso rum locorum propter diuersam aestimatiōē hūte cambiari, operæpretium est nosse vtrum in nundinis variari iuste possint inter mercato res pretia. Ad quam idcirco quæstionem dua-

bus conclusionibus respondetur. Prior. Acci dere possunt causæ quarum merito seclusis fraudibus ac dolis possint cambiorum pretia variari. Cōclusio hęc ex superiori articulo nō obscurē fit consequens. Eni nuerō si raritas nō auri vel argenti, sed pecuniæ in genere in causa est vt aliquātulo minor tanti aestimetur, ac ma ior vbi pecunia abundat: consequens est vt si in nundinis, verbi gratia, Metinen. vel quia rex pecuniam corrasit, aut propter aliam calamita tem cūsi æris penuria laboratur, & nihilomi nūs ad mercaturam aliasque negotiationes rei publicæ necessarias, operæpretium est ab His pania in Flādriā, & vice versa, pecuniam per cambia traducere, potest qui illam Metinæ an numerat, meliori conditione recipere in Flan dria: & vice versa, si Metinæ abūdantior est pe cunia, potest etiam qui ibi recipit, meliori con ditione recipere. Atq; hic modus vtitatisimus est augmenti & decrementi cambiorum: nem pe vt nulla habetur ratio auri vel argenti. ¶ Cai eta. autem in suo Cambiorum opusculo aliud enarrat crementi decrementiq; genus: nescio verū an sit an fictum. Nempe dum negotia tor Mediolani recipit cum pacto reddēdi Mar cham auri Lugduni viliori pretio quàm est va litura: vt si, verbi gratia, dicamus quod quis ac cipiat mille argentea regalia repensurus centā ducatos: qui re vera valent mille centum rega lia. Neque verò cōdemnat hoc cambium, imō arbitratur veditiōem esse auri minori pretio propter necessitatem: quia mauult ille iacturā centum argenteorum regalium facere quàm ab alia negotiatione cessare, qua plus lucrabitur. Ego verò neq; credo hoc genus cambij in vsu haberi: neq; si haberetur, illud auderem ap probare: quoniam (vt sæpe diximus) inter mer catores nullum est discrimē auri & argenti, ne que augent valore scuti vel ducati ratione auri vt facit rex cum auri pretiū lege exauget: sed vtuntur nominibus illis, scuti vel ducati, vt su pra diximus. Et hoc forte dicere voluit Sylue ster verbo, vsura. 4. §. 6. vbi ait non vti mercato res moneta vt vulgus. Prætereā quando in vsu versaretur, profectō pro vsura ducēdum esset. Nam illa non est veditiō auri, sed restitutio mu tui cum vsura. Eius enim qui pecuniā prius de dit, nihil interest solutionem in auro recipere vel in alia moneta, dū modò auctiorem extor queat dilationis gratia. ¶ Dixerim autem hoc esse licitū, fraudibus exclusis ac dolis, quæ pro fectō creberrimē inter augēdas monetas infer punt. Nā qui huiusmodi cābiorū lucris omnē posthabent religionē, perinde atq; in alijs mer cibus monopolia exercēt. Cōfœderantur nam que

1. Cōclūo

Ratio cōclū sionis.

Responso.

Caletanus

Causa qui b legitime augeri potest cambio rum pretiū.

Caletanus.

Metinensis

Syluester

que duo aut tres qui omnem abradunt pecu niam. Recipiunt scilicet ab omnibus initio nun dinarum pecuniam: soluendam partim in Flan dria, partim Lugduni, aut Londini, aut Genue, &c. Atque adeo qui postea in eisdem ineun dis cambijs indigent, nempe præsentim Metinæ pecunia cum alia non pateat Bursa nisi mono polij, coguntur eo pretio recipere quo illis li bnerit. Est nocentissima pestis, neque esset vilo modo ferenda.

¶ Verū tamen præcipua dubitādi ratio de hac cōclusione est circa causas, quibus legitime pre tium cambiorū variari potest. Et quidem q; ra ritas atque abundantia pecuniæ legitime cen seri possit in causa compertissimū est, esseq; de bet constitutissimū. Penuria verò hęc atque af fluentia, bina esse potest. Nempe absoluta & respectiua. Absoluta inquā, vt supra dictū est, si propter bella aut quosuis alios ingētes sum ptus rex vndique pecuniā colligeret, aut pro pter aliā calamitatē re vera angustior esset. Et è conuerso si ob aliquā prosperitatē afflueret. Et de hac dubitari nō potest quin sit causa legiti ma. Alia vero est de qua meritissimò inter pru dentes multum est hæsitandū. Videlicet vtrū frequētia paucitasque indigentū, atque adeò petentium pecuniam in forma cambij, augeat & minuat cambiorū pretia. Et quidem Caieta nus in illo suo Opusculo. c. 7. id nihil formidat asserere: cui & Metinensis quoque subscribit: de quo hoc obiter adnotauerim quòd secum gratis pugnare videtur. Concedit enim secun dū accipientium numerum variari cambio rum pretia, & nihilominus negat copiam aut inopiam pecuniarum legitimam posse aestima ri causam vt eadem cambiorum pretia varien tur: cum tamen ob id numerus accipientiū pre tia augeat aut minuat: quòd cum sint plures, pecunia reputatur angustior, respectu eorum: cum verò pluris, reputatur amplior, sicuti in alijs mercibus.

¶ Porrò ergo dubia est hæc causā variandi pre tium. Primum q; pecuniam cū alijs mercibus hac ratione conferre, non est adeò legitimum. Nam pecunia non est vendibilis, atq; adeo ne que videtur pretio more aliarū merciū aestimā da. Secundo (quod attenda consideratione spe culandū est) si hanc cāpsoribus licentiā indul geas, fraudibus aditū aperies. Nā solēt burfas in nundinarū initio claudere, expectantes quo pretio cābia currant. Et dū prosperū vident fo rū, illā in cābia producunt: alioqui seruant. Et quanuis primo aspectu nulla se illie prodat ini quitas, eo q; quisque potest rem propriam suo arbitratu aut seruare aut distrahere, prout ex-

re sua fuerit: tamen si res oculatiùs inspicatur, illa eadem causa est eadem augēdi cambiorum pretia. Nam propterea plures sunt qui cambia: quærun, quòd rarior est pecunia: est autem ra rior, quia abscondita est: imò illa ratione absco dita vt augeantur pretia. Et re vera si ad normā aliorum pretium, vt mercatores volunt, varian da est cambiorum aestimatio, debeat eidē sub di legi quæ solet à republica in alijs mercibus obseruari. Dum enim multi sunt qui horrea seruant vnde annonæ caritas nascitur, com pelluntur eadem aperire, & legitimo diuende re pretio: imò quanuis non compellerentur, peccatum esset: eo quòd cum res sint reipubli cæ necessarię, non possunt eorum domini per communem iniuriam illo modo populum af fligere. Si ergo mercatores ita fatentur cambia esse necessaria, profectō suo se tuerone iugula re videntur, dum pecuniam abscondunt. Eo potissimum quòd vix fieri potest sine aliqua spe cie monopolij. Nam si inter illos non conueniret vt burfas obserarent, vnus & fortē alter ape riret cambium.

¶ Profectō res est mihi non satis cōperta: nihi lominus in hanc partē mihi ipsi propendere vi deor, quæ fit posterior conclusio. Vberior acci pientium copia genere suo si calliditas omnis & versutia caueatur, causa esse potest augendi cābiorum pretia, sicuti & caritas ca vsa minuē di. Conclusio inde suadet. Primum q; cambi re monetā vnus loci pro moneta alterius, non solū licitū monstratum est, verū & necessa rium. Mox q; nummorum penuria vnus regio nis causa est vt minor tanti aestimatur quàm alibi maior: cum ergo auctior numerus recipiē tium cambia, causa sit vt minor habeatur pecu nię copia quàm dum rariiores sunt qui capiunt colligitur vt hac ratione augeri possit pre tium. At verò adeo sunt multę techne ac do li qui hac se statim ratione ad augenda pre tia insinuabunt, vt non absque formidine & metu sit conclusio in vsum admittenda. Est e nim res quæ non tam in scientia posita est quàm in conscientia & prudentia: & ideo opti uorum cuique iudicio deferendus est huius modi vsus.

¶ Ad argumētū ergo quod in vertice quæstio nis proposuimus respondetur, q; etsi pecunia nō sit vendibilis, atq; adeo neq; proprio pretio aestimabilis: ob id autē quòd est cāpibilis & cō mutabilis, potest pluris minorisq; aestimari, vt cum alia alterius loci commutetur.

¶ Ad aliud autē quod insuper de fraudibus adie cimus, nihil aliud respondere possumus quàm quòd, vt dicebamus, cuique timoratę cōsciētie iudicio

postrema cō clusio

Probatio.

Ad primum argumētū

Ad secūdū

iudicio relinquatur. Nam etsi condemnandum simpliciter non sit vt quis pecuniã suam veluti reliqua bona in tempus seruet, quò cõmodius ac magis è re distrahere possit: vix tamen, vt dictum est, absq; fraude fieri potest.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum cambium ad incertam solutionis quantitatem sit licitum.

AX articulo proximo hic nascitur, vtrum scilicet cambiari possit pecunia presens ac certa pro futura, cuius valor incertus sit. Vt si quis alteri centum ducatos numeret eo pacto vt solutio fiat secundum æstimationem cambiorum proximarum nundinarum: aut Metinensium, aut Lugdunensium, aut Londinensium: parum enim refert. Et apparet inde non esse licitum, quòd iustitiæ bilances periculo exponuntur: aut quòd minus referatur quàm collatum est: aut (quod multò frequentius vsu venit) plus. Nam alterutrum contingat, violabitur iustitia.

In contrarium autem est, quòd cum liceat pecuniam ambiguo euentui committere: vt in ludo patet, & in sortibus, nõ est cur id non liceat in forma cambij.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior. Si omnis fraus atque dolus procul absit, nullam per se habet rationem vsuræ q̄ aliquis Mediolani, vel Parisijs, vel alibi, pecuniam alteri conferat: nempe cõtum aut mille ducatos, siue in auro siue in argento (iam enim sæpe dictum est nihil referre) pretio cambiorum primarum nundinarum redhibendos. Confessio est etiam Caietani in suo cambiorum opusculo: vbi procul absit fraus. Nempe primum quòd sit æquilibre dubiũ pluris minorisve ducatum æstimandum. Secundo q̄ ille qui confert, non sit ille qui augendæ pecuniæ operam daturus est. Et ratio est plana: imò id licitum esse potest sub forma mutui. Est enim sicut depositio, quã vadiationem appellant: hoc est expositio pecuniæ periculo futuri euentus: vt etiam diximus de assecuratione. Accipe hac lege centum: & si cambiorum pretia aucta fuerint, solues mihi plus: sin verò minus, vel æquale. Nam vtraq; pars eidem subest alex. ¶ Quin verò Caietanus in suo opusculo cap. 6. aliud quid addit, quod nescio an tuto affirmari possit, satisque doceri. Nempe bifariam hoc posse contingere. Vno modo in incertum restitutio

nem relinquendo, vt hac nostra conclusione assertum est: Altero verò pacto, vt quod in dubio est, certa quantitate taxetur. Exempli gratia: credo tibi ducatos nũ centum, valentes argentea, verbi gratia, regalia mille: de quibus tamen dubitatur vtrum in nundinis valituri sunt mille, an fortè mille ducentos. Potest inquit inter nos cõuenire vt mihi referas mille centum, quod est medium illius excessus supra capitale. ¶ Huius autem contractus æquitatem profecto videre mihi nõ videor, imò citra dubium id minimè licere crediderim. Primum enim asserta nostra conclusio verum non habet, nisi eius moderamine temperata: nempe quòd sit æquale dubium, monetam plus quàm modò valituram aut minus: iuxta monitum capituli, In ciuitate de vsuris. Vt si nunc centum ducati valent mille argentea: æquale sit dubium valorem æstimandum in nundinis mille cõtum, aut nongentis: tunc enim æqualis est alea. Si autè certum est quòd sint vel quanti modò valent vel pluris pendendi, non autem minoris: vt casus habet Caietani: nequãquam profecto licet. nam illud cambium diximus habere rationem depositionis, aut, quam vocat, vadiationis, aut ludij: in quibus debet euetus æqualiter in vtranque pendere partem. Item casus hic secundus manifestum inuoluit mutuum cũ lucro. Nam si cambium sit, non potest nisi res pro æquali cambiari: sicut si modò tibi frumentum mutuarem. Quare nõ est simile de alijs mercibus iuxta tenorem capituli. Nauiganti, quòd qui seruaturus est merces potest illas pluris vendere, si tempore quo à possessore erant vendendæ plus erant valituræ: quoniam pecunia nequam vendi potest, sed cambiari. Quocirca si taxatur lucrum, mutuum est, quod vsuræ formam induit. Veluti si modò tibi frumentũ mutuarem, & quia creditur plus valiturum, eo te vinculo obligarem, vt pro decem modijs vnde cim mihi restitueres. ¶ Ex his hoc colligamus documentum, quòd neque secundum tenorem nostræ conclusionis, licet genere suo vera sit, tutum est huiusmodi cambia ad incertam solutionem facere. Nam semper illic abditur anguis: eò quòd perquam rarissimè, imò possumus dicere, nunquam, dum hæc cambia fiunt, timetur minus pretium: sed semper certum est auctum iri. Neque fiunt nisi ad personandas vsuras. Adit enim qui indiget mercato rem aut campforem, à quo pecuniam mutuetur: ille autem renuit nisi rependatur pretio currenti postea in nundinis quia certus est lucri. ¶ Argumenti igitur in capite quæstionis obiecti conclusio cõceditur. Nempe secundum

dum id quod plurimum contigit non esse cambium licitũ: quia iustitia periculo exponitur: argumentum autem in contrarium id tantum probat, quod si contingere posset æquale dubiũ futuri pretij in minus quàm valet dum sit cambium, vt in maius, licitum esset.

ARTICVLVS. V.

Vtrũ cambium huiusmodi, quod intercalatis ac pretermisiss primis nundinis in alias subsequentes sit, sit licitũ.

N hoc tandem postremo articulo, concludere negotium restat totius campforum practicæ: quod vt lucidius referatur luculentiusque examine- tur: Arguitur, quòd liceat sic eiusmodi câbia celebrare vt propterea q̄ in tertias aut quartas nundinas fiant, pretium augeri possit. Etenim si hæc conditio cambium vitia ret, id præsertim quod ratione dilatae solutionis aliquid percipitur: hoc autè minimè accidit ergo est licitum. Probatur posterior præmissa: quoniam id pretij, vt campfores sibi obtendunt, non recipitur ratione tẽporis, sed ob id quòd cambia quæ in longias fiunt tẽpus minus sunt cambienti fructuosa. Nam si quàm tibi Metinæ numeravi pecuniã, non mihi in Flandria in tempore renumeras, cohibeor id cum lucro huc opportunè remittere, atq; adeo p̄ illa quã facio iacturam, possum ex te amplius recipere lucri.

Secunda ratio auctoris exigendi pretij dum solutio prorogatur, est, vt aiunt, q̄ dum cambia laxoria sunt, hoc est plus tẽporis ad soluendũ indulgentur, plures sunt qui illa recipiant: vbi autem sunt strictiora, multo sunt rariores: quo autè qui recipiãt plures sunt, eò cambiorum pretia merito augentur: sicuti in reliquis mercibus.

Tertia: quia quò plus temporis collator cambij concedit debitori ad soluendũ, minus ei negotium exhibet ad parandã alibi pecuniã: quã doquidem maiori tempore facilius poterit parare. Ob idque nõ est iniqua accessio quæ hac ratione ad pretium fit.

In contrarium autè est q̄ in huiusmodi cambijs manifeste augetur pretiũ ratione tẽporis: quod indicium est vsurariæ mutuationis.

In campforum praxi inter probos, atque eos qui sunt circumspectæ virtutis, nunquam nõ malè audiuit cambium, quo, vt eorũ sermo-

ne loquamur, nundinæ transfiliuntur: hoc est proximis intercalatis ac pretermisiss, solutio vsq; ad tertias vel quartas prorogatur. Nihilominus verò inter eos de quibusdam ambigitur, quas intercalare & transfilire necessarium ducunt: atque adeò existimant ratione illius dilati temporis augeri posse cambiorum pretia.

¶ Rememoranda ergo sunt, nundinarum tempora quas secũdo retulimus articulo. Diximus nanque à nundinis Maij Metinensibus, hoc est à fine Iunij in vsu esse cambiari ad Flandrenses Septembris: id est ad mensem Nouembrem, intercalatis nundinis Iunij: quarum solutiones fiunt toto mense Augusti, ob id quod cum solutiones Metinæ decima die eiusdem mensis absoluantur, nequeunt commodè chirographa eodem mense transmitti. Item in nundinis proximis Riui Sicii, quarum solutiones absoluntur in mense Octobris, non cambitur ad Flãdras Septembris, quarum solutiones durant toto Nouembri: quia non satis existimatur, tempus illud ad transmittenda chirographa: sed cambitur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Febuario. Ac denique à nundinis Octobris, quarum solutiones fiunt in Decembri, plurimum cambitur ad nundinas Resurrectionis quæ Bergis celebrantur: quarumq; solutiones fiunt in Maio. Et de hoc est maior dubitatio. Nam dimidiata quadragesima fiunt etiam in Flandria cambiorum quædam solutiones: licet non sunt nundinæ: in quod igitur tempus apparet commodè mense Decembri cambiari potuisse. Prætexerunt sibi tamen mercatores hanc excusationem, quòd tempus non est satis longum: tum præcipuè, quia non fiunt tunc nundinæ in quibus debitores æs possint ad soluendũ conficere: & idcirco protelatur solutio vsq; ad mensem Maiũ. Aiunt ergo q̄ cum trimestre tẽpus necessarium sit ad mittendã chirographa, nihil aliud q̄ æquitas est ratione illius tẽporis pretiũ aliquod recipere, quod alteri indulgetur vt cõmodius soluat. Et adhibet rationes quas proximè nos denarrauimus. ¶ Atq; huic potissimũ opinioni ansam præxit decretum quorundam Parisiensium, anno Dñi. 1517. quo ad tria mercatorum quæstia respondentes, eã in tertia responsione illis indulserunt licentiã, vt ratione temporis pretium possent recipere propter lucrũ cessans, ac labores, & industrias. Atq; adeò adiecerunt quòd si intercalatis nundinis solutio in alias differatur, tunc quo longius fuerit tempus, plus recipi potest. Fuerunt Coryphei illius negotij duo Fratres Coronelli, ciues nostri: aliàs profecto nõ pœnitẽde eruditionis & famæ: sed tamen in hoc ipsorum etiam

Fudamẽtũ.

Parisiensium decretum.

Secundum

Documentũ

Ad argumẽta facta.

Conclusio
responsiva.

mercatorum confessione ab scopo, vt salua eorum autoritate id dixerim, tam de facto quam subinde de iure, neque absque vlceris conscientiarum mercatorum, aberrarunt. ¶ Ad quæstionem ergo hac respondetur conclusione: quæ profecto nulli qui rem attente perspexerit, posse videtur in dubium venire. Non modo nullatenus licet ob nundinarum intercalationem & prætermisionem pretium recipere, imò si ex ipsa temporis conditione res perpendatur, neque propter illud tempus quod inter cambium interstat & proximas nundinas. Conclusio ex superioribus elicitur: quin verò articulo secundo est expresse demonstrata: sed maioris tum elucidationis, tum confirmationis gratia hic resumitur. Nèpe vt ostendamus argumentis suis captiores contra se ipsos pugnare. Aiunt namque non recipi pretium pro illo trimestri tempore quod intercurrit inter Hispanas nundinas atque Flandras: sed quia non possunt chirographa citius mitti. Haud enim necessum est habere statos equos quibus euolent: imò bellorum tempore fieri non potest. Nos autem fatemur equidem tempus ad id muneris necessarium. At tamen tempus illud non debet in hoc seruire, vt diximus, vt qui pecuniam recipit soluere possit comode. Nam si de presenti non habet, fit vt propter expectationem pretium soluat: si vero habet, potius ei tempus seruit qui pecuniam contulit. Nam sua interest pecuniã recuperare, ac proinde chirographa mittere: quare nihil ratione illius temporis potest recipere. Itaque dicere ob id quod temporis intercapedo est mittendis contractus instrumentis necessaria, licere cambium carius fieri, repugnantiam inuoluit. Imò quomodocumque propter tempus illud quippiam pendatur, significatur mutuum, atque adeo vsura. Accipe aliarum rerum exemplum. Si ego frumentum meum, aut vinum, aut quiduis aliud cum tuis similibus rebus commutarem, quas alibi habes eiusdem omnino existimationis cuius mee sunt: adijcerem tamen, propterea quod tempus requiritur quo contractus ministris tuis innotescat qui meis restituant, quippiam mihi pretij soluere profecto iniqua esset vsura: nisi per exiguum illum sumptum reciperem, quæ in mittendis literis facerem. ¶ Sed persistunt etiam tunc in sua defensione, dicentes: Fatemur illum qui in Flandria cambium recipit, non habere in promptu pecuniã Metinæ, sed expectare in nundinis, vendendo suas merces quas illuc mittit collecturum. Porro autem confessio hæc pus aperit rationemque mutui, quãdo quidē ob indulgentiam temporis alter recipit, non loci. Sicuti nobilis ciuis ideo ab vsu

Probatio. 1

Secunda.

rario mutuatur: quod suos expectat prouetus quibus soluat. Et supra sub titulo de societate, diximus, vsuram esse si quis opifici lanam vel aliam materiam mutuet aut vendat, vt cum scœnore soluat quando ex suo artificio pecuniam collegerit. Eadem ergo vsura est, indigenti mutare vt sua negotiatione pecuniam cōgreget vnde soluat. ¶ Ad practicam ergo vt descenda mus: Cambium quod Metinæ fit, mense Decembri: nihil prorsus, vt reor, refert quando fit soluendum. Porro inquam siue cambiatur ad nundinas Natiuitatis, quarum solutiones fiunt in Flandria in Februariis, siue ad diuidiatam Quadagesimam, siue ad nundinas Maij, non potest neque obolus recipi plus minusve propter temporis prorogationem: nisi id forte quod in mittendis literis recuperandaque pecunia dispenditur: quod ferè nullum est. Et idem pro cōpento habet Caieta. cap. 6. sui tractatus: nèpe ex hoc quod pecunia diutius occupata fit, non posse pretium exigi: quia non inde fit res ipsa pretiosior. Quia utique ratione S. Tho. 2. 2. q. 78. art. 2. negauit licere rem carius vendi credito quàm numerata pecunia: nisi forte debitor in mora sit: hoc est stato die non soluat. ¶ Quod si qui campo rum partes agit respondeat solutiones fieri comode non posse nisi nundinis, atque adeo faciendam solutioni necessarium esse tempus illud præcedens: hoc idem ipsum nos lubentes confitemur. Sed hæc eadē sua nostraque confessio à nobis pugnat, cambiumque vsuram cōuincit, si pretij ratione illius temporis petatur. Si enim eius qui Metinæ pecuniã contulit nihil refert vt illa primo mense aut secundo sibi rependatur vsque ad primas nundinas, non est quod debeat quippiam pretij auctius recipere quàm si eadem sibi die solueret. Nam vt ipsi fatentur, nūmi qui in proximis nundinis soluuntur, pro presentibus habentur. ¶ Si autē demū vel lucrū cessans, vel alios labores, vel industriã sibi prætexant ad in crustadū hoc pretij ratione temporis, iam supra. q. 3. longè me arbitror hæc omnia exuissasse. Lucrum enim cessans nulla possunt ratione petere: etiã si millies rogati cambiant: tum quod sua sponte faciunt: tum precipue quod à nulla alia cohibentur licita negotiatione: cum, vt illic declarauimus, solis cambij expositam habeant pecuniam. Atque adeo si genere obiecti vitiosum est cambium, nulla industria, nullique labores digni mercede sunt. Quod quidem si doctores illi celeberrimi Parisienses supra nominati fuissent consideratius meditati, nunquã tam patulã vsurarū occasionem mercatoribus obtulissent. ¶ Sed ecce vnde præcipitū fit in huiusmodi cambiorum baratrum. Nam etsi dociles captiores, qui res perspicier

Caletanus.

S. Thomas.

Suffragium
mercatorum.

cienter habuerint exploratam, hæc forsitan omnia nobiscum fateantur, tamen multa commiscuntur & causantur quibus se protegāt. Primum (in quo rei nodus consistit) dicere fortè pertendent quod etsi non liceat hoc genere cambij pecuniam nisi præsentem pro presenti permutare, tamen hæc ratio presentis non potest hic perinde atque in reliquis mercibus perpèdi. Primum quod fortè dum Metinæ cābitur ignoratur cambiorum forum quod in Flandria currit vel Romæ. Secundò, quod est vrgentius, quauis modo id notū esset, nescitur tamen quando facienda est apud Flandriam solutio aliquo inopinato euentu, malignior futurus sit pecuniæ prouetus, an verò benignior. Quia varietate crescere valor pecuniæ solet aut decrecere. Tertio, quod horum est cōfirmatio, eiusmodi æstimatio pecuniæ non fit in illa intercapedine quæ est inter nundinas, sed in nundinis. Et ideo dum cābitur, verbi gratia, Metinæ mense Octobris, necessarium est vt referatur solutio ad aliquas Flandrenses nundinas aut Lugdunen. Nihil enim refert. Quare per inde est cambire à nundinis in nundinas ac si præsentē pecuniam cambires pro presenti: ob idque nulla hic latet iniquitas. ¶ Quod si quis in contrarium hoc argumentum exurgat. Si quando in Hispania fit cambium, tunc de valore non cōstat Flandrensis, aut Genuensis, pecuniæ fiat cābitū in incertum: vt art. proximo dicebamus: & tamen non sic fiunt: sed certo pretio. Dotibi tantum in Hispania, dabis tantum in Flandria. Numero tibi tantum in Flandria, reddes mihi tantum cum scœnore Metinæ. Ex quo cōsequens fieri videtur, quod non possint campo res illo incertitudinis clypeo satis se tutò proteggere. ¶ Ad hæc autem respondèbunt, quod illa ratione patientior fieret vsurarum campus. Nam tunc qui pecunias Metinæ numerassent, ea vterentur calliditate, vt pecunia postea apud Flandriam minoris penderetur, quò locupletius eis lucrum obueneret. Et prætereà si cambia non nisi in incertam quantitatis solutionem fieri possent, porro vel nulla essent vel quàm rarissima. Nam quot inuenias qui velint suam pecuniam sic fortuitæ alexa cōmittere? ¶ Imò vero & horum maximum adhibetur ex superiori articulo argumentum, quod cambia huiusmodi in incertum non sunt licita, nisi quando sunt in vtranque partem ambigua: videlicet quod plus his recepturus quàm confers, vel minus. Et tamen cambia quæ sunt in vsu non fiunt nisi cum certissimo lucro illius qui prius pecuniã numerat. Nam & qui in Hispania prius confert denarios quadringentos, recepturus in

Argumentū
alterum.

Flandria non nisi tercentos quinquaginta, licet perdere videatur, lacrat tamen: vt supra dictum est. ¶ Haud igitur absque causa diximus, hinc fieri præcipitiam in cambiorum spinetum, vnde neque dicendo extricare se homo potest: quanto minus ab eorum se periculo eripere qui in ipsa versantur? Profecto prudenter ac salubriter Alexander tertius, capitu. In ciuitate, de vsuris, ad interrogatum Genuensis Archiepiscopi respondit. Nempe quod etsi vendere res maiori pretio credito quàm numerato, quando dubium est an sint plus minusve valiturae, non habeat figuram vsuræ: tamen cōsulendos fore ciues ne istis se fluctibus propter præsentanea pericula immergāt. Nam vix ibidem possunt non latere fraudes quæ Deum non celantur. Et ideo meritisimò quotquot sunt sancti & prudentes viri, ab ista nummularia quæstuarum arte deterrent homines: & qui illi se dedunt, malè audiunt apud populum. ¶ At verò, ne nihil dicamus, ne u totum cambiorum vsuum stirpitus videamur conuellere, dicam quæ in re tam lubrica pro meo captu admonere possunt. Primum huiusmodi cambia fieri non possunt in incertam solutionis quantitatem: propter argumentum modò factum, nempe quia semper est certum non minus sed plus valituram restituendam pecuniam quàm sit illa quæ prius confertur: & nisi certi essent campo res aliquam sibi factum iri lucri accessionem, nunquã cambirent. Secundò hoc sit etiam constitutissimum, quod temporis illius expectatæ solutionis nulla est ratio duenda ad augendum pretium, siue in proximas, siue in tertias, siue in decimas nundinas cambitio fiat. Neque de hoc, ego saltem pro meo ingenio dubitare possem. Tertio & hoc etiã in præsentiarum admonuerim, quod dum aliqua fit nundinarum intermissio vt cambium in illis proferatur in quibus speratur cambiorum pretium auctum iri, vsura metuenda est. Verbi gratia, campo res praxis est in nundinis Octobris, quarum solutiones Metinæ fiunt mense Nouembris, ad nundinas Resurrectionis quæ fiunt Bergis mense Maij cambire: cō quod cum illæ sint ditiores, pluresque adeo sint qui cambia suscipiant, plus illic æstimatur pecunia. Atque hac ratione cambia quæ Metinæ in illas nundinas prolatantur, pretiosiora fiunt. Nam iam tunc non cambitur pecunia præsens pro presenti, sed pro illa quæ in futurum auctior speratur. Præterquam quod semper ratione maioris dilationis plus insuper recipitur. Hæc ergo omnia vsuraria sunt cambia. Et confirmatur hæc ratio: quoniam si illa futu

Alexand. 3.

Prima assessio.

Secunda.

Tertia.

la futuri valoris ratio haberi possit in cambijs, eadem ratio duci posset in cambijs proximorum locorum eiusdem regni, imò & eiusdem loci. Posset inquã quis numerare pecunias in nūdinis Maij Metinens. restituendas ibidem in nūdinis Octobris, eademque cū lucro: propterea quod speratur tūc auctum iri pretium: quæ tamen patentissima esset vsura: vt quæstione etiã proxima repetentes monstrabimus. Quocirca intercalatio solutionum dimidiatæ quadragesimæ, profectò non potest nō esse suspecta. ¶ Igitur nullam aliam videre mihi videor legitimam cābiendi rationem quàm si ex præcedentibus nundinis illius loci ad quem cambitur, & ex præsentibus coniecturis æstimetur. absq; fraude & dolo pecuniæ valor qui est in præsentibus aut in proximis nundinis: & secundū illud solutio cābij constituatur. Hoc enim esse censeo cambire præsentem pecuniam pro præsentibus. Et præcipue dum cambitur ad Romã & ad quencunq; locum, vbi non expectantur nūdinæ. Ex quo fit quod præteritio nundinarum nunquam fieri præsumitur nisi cum vsurarum fraude. Quòd si dicas, forsan tempore faciende solutionis res fore variatas: respondetur quod eiusmodi pericula oportet te subire. Nam hæc est negotiatorum cōditio & fors. Etenim si vis pecuniam tuam adeò in tuto collocare, iam nō est negotiatio, sed verè mutuatio: cuius gratia pretium iure percipere nequis.

Legitimacā
bierūratio.

Descendamus ergo ad superiorum argumētationum responsa, quibus se ipsi mercatores iugulant. Quauis illi qui rationem suarum habent conscientiarum bene vident nullius esse momenti: sed illi hæc cogitant qui suā volunt vsuram fucare & incrustare. Ad primum igitur respondetur, quòd etsi cambia ad longius tempus non sint adeò frugifera, neque tam commoda conferenti prius pecuniã, non tamen ideo fit consequens vt possit illius dilationis gratia pretium recipi. Aliàs omnes vsurarū nequitias excusare à culpa valeremus. Nam vsurarius propterea ex longiori tempore amplius petit pretium, quòd diutius habet suam pecuniam impeditam. Igitur qui noluerit hoc expectandi beneficium gratis cōferre, non faciat eiusmodi cābia: quia neq; si improbisimè ab alio rogetur, excusabitur à peccato. Exponat ergo pecuniam suam aliæ negotiationi. Imo qui illam causam allegat, percipientis pretium ore proprio, suam fatetur nequitia, ac si lucrū cessans recipere posset, quòd vt superius ac rursus nuperrimè dicebamus, iustè nequit. ¶ Secūda verò ratio, nempe quòd quo laxiora sunt cambia plures sunt qui recipiant,

Ad primū
argumentū

Ad secūdū.

& ideo pretium augeri licet: nō est præ sua fœditate audienda. Primum quia non sunt cambia aliarum mercium trutina perpendenda. Præterea quādo accipientium multitudo inde emergit quòd plus tēporis expectatur solutio: iam supra explicuimus quemadmodum non sit ista causa augendi pretia: eò quòd radix manifestissimum in fronte inscriptum habet vsuræ titulum. Quare ridiculum est quòd in tertia ratione adhibetur: videlicet illud auctius non recipi propter longius tempus, sed quia indulgetur recipiendi maiores induciæ, vt possit in loco solutionis parare pecuniam. Nam profectò idem est prorsus recipere ratione expectati tēporis, atq; ob id recipere vt alter possit soluendam pecuniam parare quam in promptu non habet. Hac enim prorsus de causa qui ad vsuras recipit, maiores soluit quanto longius illi tēpus conceditur.

Ad tertium.

**Q V Æ S T I O D E C I -
ma tertia, De reliquis cambiorum generibus.**

ARTICVLVS. I.

Vtrum cambia ad proxima loca eiusdem regni sint licita.

Denioribus ergo cambiorum spinetis emerfi, reliqua quæ de cisu faciliora sunt, in hac postrema quæstione proponam. Et primo arguitur, licitum esse pro cābio inter duo loca eiusdem regni pretium recipere. Nam loci distantia huic negotio accidentaria est, atque adeò licet iustitia pretij violari possit, si non pro ratione distantia taxetur, vsura tamen non potest committi: quando quidem & transferre pecuniam ab vno in alium locum, pretio quoque æstimari potest. ¶ Secundo: quia cum dictum sit posse cambiri pecuniam vnus loci pro maiori alterius quando plures illic æstimatur, eadem ratione id fieri potest in nundinis eiusdem regni. Vt si cambium fiat Metinæ ad nundinas de Villalò, vbi speratur auctum iri pretium, potest illud in pactum duci Metinæ. ¶ In contrarium est quòd eiusmodi cambia merito apud viros probos vsuræ caractere incurrunt.

Primum argumentum

A D

1. Conclusio

Ratio conclusionis.

2. Conclusio

Probatio.

3. Conclusio

AD quæstionem tribus conclusionibus respondetur. Prima est. Si res syncerè & candidè, vt simpliciter sonat, consideretur, potest quidè pro cambijs inter quæcunq; loca quætumuis propinqua pretium recipi. Hanc enim cōclusionem prior earum rationum quas proxime faciebamus demonstrat. Si enim magnū pecuniæ pondus transmittendum tibi esset à Metina Hispali, vel à Florentia Romam, posset qui illā Hispali haberet vel in numerato vel in debitis, eadem à te Metinæ accipere: & quia consignat eam tibi Hispali, pretium recipere. At verò non amplius quàm exiguū illud quo per nūtinum posset mitti: nisi fortè non fictum sed verum latronum vel alijs generis periculū itineri immineret. Nam tunc aliquantulo cumulatius esset iustum. ¶ Hæc autè pretia adeò sunt exilis momenti: vt nihili apud campfores fiant. Quocirca adhibetur secunda conclusio. Pro cambijs intra regnum soluendis nulla potest æquitate pretium recipi. De illis enim loquor pretijs tantæ æstimationis, quantæ campforibus in vsu esse solet. Probatur: quoniam illa non fiunt causa transferende pecuniæ. Quoniam ad id neque labores necessarij sunt neque propter itinerum pericula industria aut diligentia, quæ sint aliquo pretio digna. Et ideo manifestum est eiusmodi fœnus pro ratione temporis exigi quo differtur solutio. Neque de hoc vllus eorum qui bene morati sunt ambigit. ¶ Tertia conclusio. Cambia quæ re vera eodè loco aut parum distanti in eadem prouincia redhibenda sunt, licet fieri fingantur ad nundinas aliorum regnorum, neutiquam ab vsuræ labe elui possunt: sed inter ea quæ proprie dicuntur sicca, primum habet locum. Quare illa quæ Mediolani, verbi gratia, fiunt, per Genuã, aut Venetias, aut per Brugas: & Metinæ per Lugdunum, aut per Flandriam: si re vera qui Mediolani aut Metinæ recipit non habet in illis locis pecuniam, neque sperat habere vt illic soluat: sed vbi recipit indiget, & illic est soluturus: quicquid campfores fingant, impudentia cambia sunt: vt supra sub titulo de cambio ratione loci adnotauimus. Hæc enim sunt figmenta & palliamenta quibus campfores nobilium bona deglubunt. Sciunt enim dū ciues qui mercaturam nō exercent cambia ab ipsis exposcunt, nullos habere apud Flandriã nummos, & nihilominus cogūt eos vt ad suos ipsorum campforum ministros literas dirigāt: qui cambia remittant. Non solum ergo hominibus, vt illic diximus, imò & Deo ipsi impone re isti pergunt. At verò aiunt, nihil mea refert soluturus ne sit mihi alibi an non. Porrò autè

his Syluester. respondet, verbo, vsura. 4. §. 9. quòd Syluester. quando campfor id scit vel præsumit, in vsuræ vitium mergitur: quia bene scit nullum recipere pretium nisi pro tempore: sicuti ille facit qui fictitios boues à rustico emit quos non habet, eosdemq; illi locat qui saluos sustentet, & operarum mercedem soluat. Et quo vsuræ huius venenum apertius pateat, fac ciuium quemlibet qui non est campfor illa calliditate tribuere alteri suam pecuniam auctorem sibi restituendam, nunquid non vt manifestarius vsurarius haberetur? Cur ergo non etiam campfor? Multo autè impudētius eadem sunt cambia à Metina in Villalon, aut in alteram Metinam: quauis in virtute eodè recidat, etsi nominentur per Flandriam aut per Lugdunum. Nam vt dicebamus, si in nūdinis Hispanis faciēda est solutio, eodè recidit. Quapropter illa cābia quæ in Italia intra eandè prouinciã fiunt nempe Mediolani per Florentiam aut per Genuam, nescio quo possint modo personari nē appareant vsuraria: cum planè pretium nō ratione loci, sed ratione temporis augetur.

ad. 1. argu.
Ad. 2. argu.

AD prius igitur argumentum iam responsum est. Ad posterius autem respondetur, vt superius dicebamus, quòd intra eandem prouinciã fieri non potest cambium præsentis pro præsentibus pecunia diuerso valore æstimata. Sicut inter diuersas prouincias & regna. Nā in diuersis prouincijs varietas inde prouenit, q̄ in vno loco pecuniæ inopia laboratur: in alio verò vbertate fruitur. In eodem autem regno discriminè hoc haberi nō potest, nisi habita ratione diuersorum temporum: vt si modò sit copia & timeatur in futuris nundinis inopia: & sub hac spe cambiri, vsura esset ratione temporis, vt superiori quæstione explicatum est.

ARTICVLVS. II.

Vtrum cambia quæ licet ad primas nundinas fiant tempore & loco distantes, tamen quo longius distant pretiosius fiunt, sint licita.

POSTREMVS denique cambiorum scrupulus est, vtrum quo proximæ nundinæ alterius loci distantius absunt, præciosius fieri possit cambium. Et arguitur à parte affirmatiua. Cambire in primas nundinas quantocunq; tempore distantes, nulla est vsura: vt supra declaratum est. Quòd si

3. Argumē.
affirmatiuæ
partis.

Nu
fiant

Dubitatio.

1. Argumē.
à parte ne-
gatiua.

prorsus ex lucro prouenerit, dare in primis tenentur solertissimè operam vt illi quorum nomine cambia fecerunt, restituant. ¶ Si autem id perficere nequeant, tunc meritisimo dubitatur, an idem ipsi restituere teneantur. Neque dubium facilis solutionis est. Enimuerò quod nullatenus teneatur, ex illis radicibus argumentum extruitur quas lib. 4. sub titulo de rest. ieci mus. Haud enim aliunde quam ex altero duorum capitum vinculum restitutionis nascitur: scilicet aut ratione acceptionis, aut ratione rei acceptæ. Qui autem accipiendo nullam prorsus commisit culpam, non tenetur ratione acceptionis, nisi in mutuo & similibus, vbi promisit reddere. Hoc patet vtroque iure: nã tota lex Aquilia, quæ de iniur. & dam. dato, scripta est, nemini actionem dat nisi contra eum qui in culpa fuerit. Et extrà, de iniur. & dam. dato, can. si culpa. non dicitur si causa tua, sed si culpa tua datum est dñi. Vnde neq; in practica neque in foro exterioris iudicij, vllus dñi aut

iniuriæ condemnatur nisi qui in culpa fuerit, saltē leuissima. Accedit & quod supra dixim⁹. quòd si quis à latrone partem furti dono suscepit quod consumpserit, neque factus fuerit inde ditior, nullatenus teneri: isti ergo factores ratione acceptionis non tenentur, neque apparet teneri ratione rei acceptæ postquam nihil prorsus lucri eos tetigit. Hæc argumenta hanc profectò negatiuam partem concluderent, nisi quòd ignorantia iuris nunquam, aut vix vnuquam, prorsus excusat, nisi homo sit agrestis, & ius valde reconditum. Cambiorum autem vsus adeò publicus malè audit, vt nemo sibi p̄texere queat excusationis clypeū, nisi peritos bona fide consulat, quin verò peritissimos atq; homines præcipui nominis: adeò omnes clamant periculosissimam artem esse. Quocirca ego non auderem istos prorsus saltē à toto excusare. Sed si soluendo sunt, tenentur creditores cōuenire, & cū ipsis dere componere vt ali quid soluant: aliquid verò eis condonetur.

Argumē. 2.

Solutio.

FINIS LIBRI SEXTI De Iustitia, & Iure.

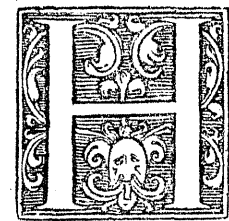
LIBER SEPTIMVS De Iustitia, & Iure.

QUESTIO PRIMA, De substantia voti.

Sanct. Thom. 2. 2. quæstio. 88.

ARTICVLVS. I.

Vtrum votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur.

HACTENVS DE Iustitia & iniustitia, earumque partibus subiectiuis, hoc est speciebus huic virtutis generi subiectis, dictum est. Amodò de partibus eius potentialibus, id est illi annexis, subsequitur vt dicamus. Dicitur enim pars potentialis virtus illa quæ cum non sit eius directè subiecta species, eò quòd non omnimoda ratione cum illa conuenit, nihilominus propter aliquid, quod vtri que commune est, ad illam ceu ad capitalè reducitur. Exempli gratia. Absoluta iustitiæ ratio tria comprehendit. Primum quod est vnus ad alterum: secundum quòd versatur circa debitum: ac tertium quòd æqualitatem soluti ad debitum constituit. Liberalitas autè licet non versetur circa debitum, est nihilominus ad alterum cui per ipsam beneficium cōfertur. Ob idq; licet non sit iustitiæ species, reducitur tamen ad illam ceu pars eius potentialis. At religionis virtus quæ inter nos & Deum consistit circa debitam quidem reuerentiam & famulatum quem ei debemus versatur. Sed tamen quia Deo, vt author est. 5. Ethic. Arist. æquale reddere nō possumus: hac ratione, à vera ratione iustitiæ de est: quapropter reducitur ad iustitiã: tametsi ratione obiecti longè sit q̄ illa præstantior. De liberalitate autè ac misericordia: deq; id genus cæteris, quæ longius à iustitia distant, nihil præsentis Opere tractare decreuimus: sed de religione. Neq; verò de cunctis eius partibus: abiret enim Opus in immensum. Sed de his tantum quæ cum iustitia coniunctiorem

Aristot.

habent affinitatem: nempe de voto: quippe quod reddere ad fidem pertinet, quæ est iustitiæ fundamentum: ac de decimis, & simonia: quæ nisi quod materia differt, simillima est vsuræ: sacrilega quæ iniustitiæ species: & postremò de his quæ ipsi vicissim, præsertim episcopi, tum populo, tum ecclesijs debent, tam in elemosynis quam in residentia. ¶ Præsens ergo Septimus liber in voti sermone versabitur. Neq; nobis vitio dandum est quòd ordinem quodammodo. D. Tho. non insectamur. Nã tum quòd decimarum tractatus Simonie disputationi affinis est, quæ voti sermonem subsequitur, tum etiam quia spontaneæ promissionis consideratio illam antecedit, qua obligatio consideratur reddendi id quod debetur: in hoc septimo agere constituimus de voto quo Deo aliquid vltro promittitur, & in subsequenti de obligationibus, ac decimis quæ eidè debite sunt. ¶ At que ea propter hunc statim in fronte articulo proponimus: vtrum votum sit rei alicuius possibile, quam antea vi præcepti non debebamus. Nam si nihil est quod Deo non sit vigore præcepti debitum, inanis est vouendi religio. Et arguitur à parte negatiua. Nihil operis præstare Deo possumus quod ei non sit à nobis tenore præcepti dilecti onis super omnia debitum: ergo vanum est quippiam vouere. Probatur antecedens: tenemur eum diligere ex toto corde, ex tota mète, & ex totis viribus: ergo nihil est quod virtute huius maximi mandati non illi debeamus. ¶ Secundo. Ille nos de nihilo creauit, suaq; misericordia pascit, & sustentat: ergo quicquid sumus, atque adeo quicquid operari possumus, illi debemus. Imò verò, vt etiã Ethnicus ipse Arist. 5. Physi. agnouit, nihil ei possumus pro susceptis beneficijs par rependere: nihil ergo ei aliàs indebitum spondere possumus. ¶ In cōtrarium autem reclamationem tota scriptura sacra, vt Deute. 2. 3. Cum votum voueris dño Deo tuo, nō tardabis reddere. & Psal. 75. Vouete & reddite Domino Deo vestro.

1. Argumē.

Aristot.

Hanc quæstiunculam, licet scholasticis insolitam, quam superficie tenuis in calce secundi libri tetigimus, toti huic nostræ disputationi præforibus affiximus, vt Lutheranis obuiam occurreremus qui hanc vouendi religionem futilem: & commentitiam cōtendunt. De qua re illos lib. 3. de natu. & gra. cap. 2. in indi-

Supposito, votū esse possibile propter liberam materiam quæ extra præceptorum obligationem super sit, quæritur de eius substantia quæ per definitionem innotescit. Atqui ordine peripatetico prima inuestigatio est de genere, ac subinde de forma definitionis: secunda de materia. Primum exploratur in hoc articulo, atque alterum in sequenti. Compertissimum ergo cum sit, votum esse actionem humanam, quæritur cuiusnam sit potentia actus, vtrum scilicet sit voluntatis propositum, an vero intellectus promissio. Et arguitur quod sit propositum. Est enim multis recepta definitio voti, quod sit conceptio boni propositi cum animi deliberatione firmata, qua quis ad aliquid, vel faciendum vel non faciendum se Deo obligat: propositum autem huiusmodi firmum solo voluntatis motu perficitur: ergo votum in tali proposito consistit.

1. Argumē

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Prima voti acceptio.

Cicero.

to. Quocirca vota nūcupare est diuis voce polliceri, & destinare pro felici rerum euentu. At vero quia id quod à Deo votis, hoc est oblati promissionib⁹ deposcim⁹ valde desideramus, inde vsu venit vt desiderium ipsum votū dicatur. Vnde voti compotes dicimur, & pro voto succedere gaudemus, dum nostra assequimur desideria. Et vota facere idē est quod optare, auēre, & precari. Hic autem nō vsurpatur nōmē in hoc posteriori, sed in priori significato: vt vouere sit uota emittere, & quod latine dicitur, vota suscipere: hoc est aliquid Deo sanctē polliceri. His præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respōdetur. Prior est. Ad votum tria ex necessitate requiruntur. Primo quidē rationis deliberatio. Secundo verò propositū voluntatis. Sed tertio promissio in qua ratio perficitur voti. Probatur: votū obligationem secū affert ad aliquid faciendū vel cauendū: obligatio autē quæ ex propria voluntate nascitur (nam secū de illa quæ oritur ex lege) per modū promissionis fit: ergo ante promissionem nullum est votum. Probatur minor. Obligat se homo alteri non alter quā ordinando se illi, offerēdoq; id ad quod obligatur: ordo autem est opus rationis. Quare sicut imperando (qui est actus prudentia) ordinat homo ac disponit qd fieri à suo famulo debeat, & deprecādo quid sibi per superiorem fiat, sic promittēdo ordinat quid ipse pro alijs facere disponat: atque adeo in hoc rationis actu consistit obligatio, ac subinde votū. Promissio autem ex faciēdi proposito proficiscitur: propositū verò, cum sit actus deliberatæ voluntatis, deliberatio rationis antecedit: ergo tres isti actus sunt ad votum ordine necessarij. Adde qd cum ex promissioe obligatio emergat, debet ei innotescere cui fit. Est autē hoc inter homines ac Deum interstitium, qd cum nobis nō nisi vocibus aut exteris nutibus aliena mēs innotescat, non potest homo homini, nisi voce aut signis quicquā promittere. Vnde Prouerb. 6. Illaqueatus es verbis oris tui. Deo aut, cui intima cordium patent: secūdū illud. 1. Reg. 16. Homines vident ea quæ patēt, sed Deus intuetur cor: per solā mētis loquelā fieri potest promissio. Quo fit, vt si voti essentia ac necessitate spectes, in intellectu absq; vlla voce cōsumatur. Posterior conclusio. Solent nonnunquam duo alia superaddi voto, quæ sunt illi ac eidentia. Sed nihilominus ad eius attinent expressiore firmitatē. Vt putā externa oris pronuntiatio: secūdū illud Psal. Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt labia mea. Quæ quidem verba nō sunt respectu Dei necessaria, sed

2. Acceptio

1. Conclusio

Probatio conclusio.

Postrema conclusio.

respectu nostri: sicuti vocalis oratio, ad expectandos nostros animos, excitandosque mentis oculos in Deum. Secundo etiam acciri solet aliorum testimonium, vt non solum Dei metus, verum & humanus pudor firmiores nos reddat, nē voti fidem defringamus. Quò forsan alludit sententiā Magister in. 4. dist. 38 vbi ait, quod votū est testificatio quædā promissionis spontaneæ, quæ Deo & de his quæ sunt Dei, fieri debet. Tamen & de testificatione interna fortē loquatur, qua se homo Deo debitorem confestatur. At verò quauis hæc lucida sint, nihilominus plusculæ lucis indigent. In primis citra tres actus prioris conclusionis recolendum est ex Philo. 6. Ethicor. cap. 9. & 10. tres esse prudentiæ actus, scilicet consulere, & iudicare seu sententiam ferre, ac tertio imperare. Supposita enim finis intētio ne quæ ex virtute morali proficiscitur, verbi gratia, temperatē viuendum est, voluntas intellectu vtitur ad consulendū de medijs, conferendūq; difficultates quæ sunt in religione cum illis quæ sunt in cōiugio, illaq; mediōrum collatio est consiliū. Inuentis autē medijs per synesin fertur sententia: quæ est melioris comodiōrisq; medijs approbatio. Significatione ergo deliberationis, ambo cōprehēduntur, tā consiliū quā sententia. Atque hoc est proprium voti fundamentum. Restat tamen de huiusmodi deliberationis maturitate, quanta esse debeat indagare. Vtrum antequā votū obliget cuncta sint consilio deliberanda, quorū ignoratio cohibere hominē posset à vouendo. Hæc enim apparet esse quorundā Iuriscōsultorū opinio: in quorū cœtu esse videtur Richardus lib. 4. dist. 38. art. 1. Vbi ait quod vbi non est plena deliberatio, & si sit semiplena, inde nullum oritur voti ligamē. Et arguitur pro hac opinione. Votum, cum à voluntate dicatur, debet esse spontaneū & voluntarium: ignorantia autem voluntarium tollit: ergo vbi nō omnia plenē liberantur, nō est plena libertas, atque adeo nec votum. Secundo. Vota hæc qua facilitate fiunt, subinde franguntur: ergo periculosa sunt, neque succedere valent prosperè: atq; adeo tutius est illa irrita reputare. Quapropter non desunt qui dicant, referente Syluestro in verbo, votū. 2. §. 13. quod iratus aut bene potatus vouēs aut iurans ingressum religionis, nō tenetur: quia quod calore iracundiæ fit, pro nō facto haberi debet. His tamē nihil obstantibus sentiendū arbitror cum Paulud. Caietanps. lude. 4. dist. 38. q. 1. & cū Caieta. præsentis articulo, quod ad votū requiritur plena deliberatio. Plenitudo tamē deliberationis bifariam in

Magister sententiā.

Documentum. Aristot.

Questio de liberationis

Richardus.

Moetini. Richardi.

altera ratio ad idem.

Syluester.

Paulud. Caietanps.

telligi potest. Vno modo vt opponitur subreptioni: motui scilicet subitaneo, seu merè naturalis sit, quæ vocant primo primum, vbi nulla est ratio vel culpæ vel meriti: seu secundo primus in quo sola esse potest venialis culpa, & talis deliberationis plenitudo necessaria est ad votum. Alio modo plena deliberatio est qua nihil quod deliberari poterat omittitur, quæ quidē non est necessaria. Probatur prior pars. Votum debet esse non modò spontaneū, verum sic deliberatum vt sub mortali reatu obliget: motus autē primo primus nullatenus est voluntarius: & secundo primus, qui est absq; plena aduertentia, esse non potest mortalis: ergo talis voluntatis actus ad voti obligationē nō sufficit: quando quidē votū sub mortali culpa hominem deuincit. Hæc autem plena deliberatio in hoc consistit quod homo iudicio cognoscat quid faciat. Et confirmatur. Per motū vbi sola esse potest venialis culpa, votum non frangitur: ergo neq; per talem motum firmatur. Posterior vero pars probatur ratione contraria. Ad voti nexum satis est quod sit opus spontaneū: sed prior deliberatio ad hoc sufficit, putā iudicare quid facias: ergo posterior non requiritur. Secundo id confirmatur. Talis promissio homini facta obligaret, vt si eo iudicio pecuniam pollicereris, aut vxorem tibi sponderes: ergo obligat etiam respectu Dei. Non enim remissior Deus in exigendis promissis est, quā homo. Tertio illa prior deliberatio sufficiens est ad meritum & admortalem culpā: ergo ad voti obligationē. Enimvero si quis in repētino periculo mortis cōstitutus votum suscipiat rei bonæ, meretur, & non nisi per virtutem religionis: ergo talis voti susceptio est verè votum. Item si esset rei illicite, esset lethale crimen: ergo dum materia est debita, obligatio voti emergit sub reatu mortali. Quarto si religiosus iudicio illo ac deliberatione quæ opponitur surreptitio motui contra votum faceret, illud violaret & frangeret: ergo eadem deliberatio sufficiens est ad votum cōfirmandum. Colligamus ergo quod si quis ira percit, aut calore, aut mortis metu, quæ rationis iudicium tollent, votū emitteret, non obligaretur: vbi tamē illa rationis lux perstat, quæ facere potest aut meritū aut mortale delictum, votum obligat. Eam ob rem fallax est apud Angelū Regula in verbo, votum, ad perpendendum an subitum votum fuerit validū. Nempē quod si transacta angustia periculieū q; vouit, facti poeniteret: vel, vt ipse ait, est male contentus, signū est votū non tenere. Fallit inquā grauitè regula. Nam etiā si diu delibe-

Probatur proxima sententia.

prima probatio altera partis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

fallax regula Summæ Angelicæ.

actus sit religionis quo gratissima ei obsequia dedicanda sunt, eousque religionem contaminas, vt obsequium in comminationis audaciā conuertas. Ex hoc fit quod cum votum Deo fiat, atque ad primum Decalogi mandatū spectet, plus absurditatis habet Deo rem illicitam vouere, q̄ hominis sub iuramento iniuriā cōminari. Nam iuramenti violatio cōtra secundum præceptum est. Atq; ex eisdē rursus consequitur, vt vouere Deo materiam peccati mortalis, in vniuersum sit peccatū mortale. Etiam si non fieret cum proposito implēdi votum, dūmodo adfit intentio vouendi: quia obiectum de se est mortale.

Dubitatio.
Ratio dubitandi.

¶ Percōtaris autē vtrū votū emittere venialis culpe, putā ioco mentiēdi, aut otiosē loquendi, sit semper mortale. Et arguitur à parte affirmatiua. Qui aliquid Deo p̄mittit q̄ tenet nō facere, graue in ferre ei videt iniuriā. Atq; id vrgēt̄ roboratur. Votū, vt modò dicebamus, maioris est vinculi cum Deo sit, q̄ iuramentū quod fit homini: iuramentū autē promissorium venialis committendæ culpæ, videtur mortale: quoniam qui iurat: tenetur illud facere falsum: ergo & votū. Nihilominus respondetur, votum de re veniali nō esse nisi veniale: quoniā ipsum

Solutio.

Ad argumētum.

implere non est nisi veniale. Quare homo non se exponit periculo mortalis. Vnde ad priorē rationē negatur quod promittere Deo id quod sub culpa veniali teneris non facere, sit tibi mortale. At verò de iuramento quod posterior ratio tangit, in libello nostro de iuramento cap. 9. asseruimus non esse nisi veniale, quādo fit de re veniali, propter eandem rationem: quia scilicet implere illud non est nisi veniale. Attamen non est mirum si quis opinetur esse mortale. Et ratio potest sic extrui. Omne iuramentū falsum est peccatū mortale, quantumcunq; in re leuissima: ergo iuramentum facere, quod postquam emiseris teneris facere vt sit falsum, etiam si nō tenearis nisi sub veniali, videtur ex obiecto esse mortale: quādo quidē obligationis obiectum est falsitas iuramenti. Vnde qui hanc voluerit tenere opinionem, negabit consequentiam quæ fit ex iuramento ad votum. Nam licet votum sit maius vinculum, potest nihilominus esse eius transgressio ratione materiæ veniale delictū. Falsitas autem iuramentū in quolibet indiuiduo est mortale: falsitas vero nascitur ex eo q̄ quis id iurat facere quod tenetur nō facere. Nihilominus semper est sustentatu facilius vt nec iuramentū huiusmodi sit nisi veniale: quoniā facere cōtra tale iuramentum nullum peccatum est, atq; adeò neq; vllū mendacium. Facere enim contra iuramentum

quod non est obligatorium, nullatenus est illicitum. Vt si iuras non audire missam in die paschatis, quam postea audis. Sed tota culpa committitur dum iuras, eò quod iuras quod teneris facere falsum. Et ideo idcirco tota culpa debet perpendi ex obiecto, nō quidem obligationis, sed iuramenti. Obiectum autem iuramenti est veniale, quare neq; iuramentū ipsum non implere est nisi veniale. ¶ Circa secundam conclusionē de re indifferenti dubiū inde emergit, quod multa sunt in differentia de quibus emitti votum potest. Est enim indifferentis transire per vicum, aut ædium limina penetrare, & tamē sunt nonnunquam salutaria vota: quibus se homo à similibus operibus arcet. Ad hoc facilius respondetur quod indifferentia quatenus indifferentia sunt, id est, sub sua indifferentia perseuerantia, dicari Deo aut diuis voto non debent. Et hoc pacto intelligitur conclusio. Si verò pensata ratione aliqua, aut sine, pertinentia ad bonū fiant, tunc votū eorum nihil aliud quàm religio est. Dixerim ratione aliqua vel sine. Ne quis putet propterea tantum quod res quælibet vouetur, illicò ratione voti de impertinentibus ad pertinentia comigrare. Exempli gratia: Vouere rescindere vngues, vel non rescindere illicitū est: quia etiam post votū res est indifferens, nempe ad nihilū fructuosa. Et eadem ratione si absq; alio sine voueres non transire per vicū, aut nō ingredi domum. Sed si illa opera occasione tibi offerunt peccandi, putā inspectandi fœminam vel alium inimicum: tūc fiunt ad rem referētia, ac subinde voti materia. Eadem ratione muliercula vouens die Sabbathi in honorē Virginis non coquere panem, sed tamen non abstinet ab alijs operibus, vanum emittit votum: quia alios te infumens labores, nil Diuę Virgini refert hos aut illos infumas. Si autem voueas omni opere seruii abstinere, legitimum votū est. Sunt tamen aliqua quæ prorsus neque probantur neque reprobantur. Vt si quis voueret die Sabbathi indui albo in memoriā virginītatis Deiparæ, non omnino esset vanū. Itaque existimandus est finis vel causa quæ opus facit ad rem pertinere. ¶ Ex his fit consequens quod dum votū de similibus rebus emittitur, non obligat nisi quandiu finis ille conducit, & causa durat, quæ votum fecit legitimum. Illa enim cessante, cum opus ad suam redeat indifferentiā, desinit esse materia voti, atque adeò cessat obligatio. Vouisti vicini limina non calcare propter periculū quæ intus latebat: illo cessante non te diutius votū tenet. Hoc probatur: quia votū non plus obligat q̄ si lex esset: Lex autē cessante in

Dubium alterum.

Responsio.

Pulchra ductio.

vniuersum eius causa & sine, cessat: ergo pariter votum. ¶ His demum instructus documentis, censere de votis quisque potest quæ de huiusmodi indifferentibus rebus passim emittuntur. Loquebaris fortē cum homine & in colloquio aliquid tibi ingrātū accidit propter quod vouisti nunquam amplius cum illo inire sermonem. Et forsan ludebas, & ideo vouisti nunquam deinceps cum illo ludere, vel non ludere chartis, vel non ludere in tali domo. Si illa nullius tibi occasio sunt mali, neque aliqua existit causa vt ad bonum inseruiant, tunc talia vota nullatenus tenēt. Sed vouere fuit vanitatis peccatum. Si autem loqui cum tali persona occasio tibi est mali, votū tenet. Sicut si voueas non ludere propter dispēdiū quod facis rei tuæ, aut propter alia pericula. Neque horū vlla esse potest dubitatio quæ hominis conscientiam vllō pacto fauciat. Sed absq; vlla dispensatione, qui vota huiusmodi rerum indifferentiū fecit, potest contra illa facere: satisq; illi est voti poenitere. ¶ At verò de iuramento propter eius reuerentiam, posset quispiam animo hærere. Enimuerò si illud quod metu mortis extorquetur implēdū est, vt quod quis in nemore latronibus metu mortis percussus fecit, vt doctores sentiunt, ratio videtur strictius persuadere vt iuramentū de re etiā indifferenti sit seruandū: aliās: fieret falsum. Nihilominus respondetur, iuramentū promissorium huiusmodi rerū nulla prorsus causa aut sine ad rem aliquam confrens, nō magis obligare, quàm votum. Quoniā tale iuramentū nihil aliud est quàm promissio nis ac voti confirmatio. Et ideo si votum non obligat, sit vt neque iuramentū. Iurasti nūquā te amplius cum tali homine colloquaturū: aut nunquam amplius transire per limen ad quod pedem fortē offenderas: aliæ similia quæ nullius sunt emolumentis: peccasti quidem cum iurasti cōtra secundum præceptū: verū tamen, iuramentum nullatenus sit obligatorium: quare absque dispensatione facere contra ipsum nullum est peccatū: atque adeò neque mendaciū: quoniam, vt supra dictum est, tota istorū iuramentorum malitia patrat. Dum fiunt. Iurasti non audire missam die festo: facere contra, quia non est malum, non fit tunc mendacium: licet efficias fuisse falsum. Et quod non sit obligatorium, patet: quia veluti si homini id promitteres, nihili tuam faceret promissionem: ita neque Deus. Quare Eccles. 5. vtraque promissio dicitur Deo displicere, scilicet infidelis, & stulta. Vbi verò dubium esset an res esset aliquo modo utilis, tunc timorati animi esset dispensationem procurare. Neq; simile est de iuramento extorto quando cadit super materiā, quæ est alicuius emolumentis: latroni autē promissam pecuniā exolvere, res est cōmoda, atq; adeò ex natura sua iuramenti materia. Quapropter, licet sit extortum, propter reuerentiam diuini nominis est implēdum: materia vero vna non est iuramenti subiectum, ac proinde neq; obligationis capax, sed de hoc libro sequenti latius. ¶ Circa tertiam conclusionē nulla est dubitandi ratio, sed de quarta sequitur explorandū quidnam contineat veritatis. Est enim argumentum, quod materia præceptorum nō fit materia voti. Nam cum votum sit opus consilij, & materia debeat respondere formæ, fieri videtur consequens vt eius materia debeat similiter esse arbitraria & cōsiliorū: & ideo vbi lex obligatos nō habet, vanū fit votum. Imò verò quodammodo Deo ingrātū. Nam qui vouet facere quæ Deus aliās iubet, maiorē vim suæ videtur attribuere voluntati quàm Deo iubenti. Item adhibere præcepto votū, ex animi lægure procedere iudicatur: nepe quod homo viribus sit destitutus, vt quod Deus iubet, explere nequeat. Insuper & dæmon ē lacesit vt pugnatius eum tentamentis inuadat. ¶ Respondetur nihilominus præceptorū materia esse quoque posse vtorū. Et ratio sancti Thomæ est, quod non est simpliciter necessaria, sed à nostra pendet voluntate. Quare possumus nō ad talia opera arctiori vinculo alstringere. Nulla enim inter ambas obligationes existit repugnātia. Secundò id solenni Ecclesiæ vsu probatur. Vouentes enim religionē, nouo nexu deuincuntur adulterio & fornicatione abstinere, à quibus diuina lege erant prohibiti. Idq; à clericis dum sacris maioribus inuitantur exigitur. Tertio licitum est & sanctū ad id ad quod lege tenebaris iure iurando te in super innodare: vt cum mutuū recipis, aut depositū, aut aliū iuriscōtractū: ergo simili modo potes voto eandē confirmare fidem. Quarto quauis lege teneamur non occidere, nō furari, &c. nihilominus malefactoribus supplicia decernuntur, vt quos virtutis honestas non sufficit, metus poenæ cohibeat: ergo nulla est repugnātia legis obligationi alteram voti adhibere. Sunt qui quali de nomine disceptantes dicant, hoc genus promittendi non esse propriè votum, ob id quod materia non est propriè apta: nihilominus qui sic promittit, duplici modo peccaret si promissum non solueret: videlicet contra legem & contra promissionem. At verò profectio non est cur negetur esse propriè votum, postquam est vera promissio Deo facta. Et cōfirmatur sic esse fatendum. Nam qui tale votū transgreditur,

Scrupulus.

Solutio.

prima ratio S. Thomæ.

Secunda ratio.

tertia ratio.

Quarta ratio.

tur, vt supra dicebamus, verè contrareligionē peccat: nō autem sic peccaret nisi verè faceret contra votum. Nam si in hac obseruatia substantia religionis, quæ est genus, continetur, fit vt & substantia voti contineatur, quæ eius existit species. Potest ergo quisque de materia singulorum præceptorū votum emittere.

Ad 1. argu. ¶ Vnde ad primū in cōtrarium argumētū respondetur, q̄ et si vouere sit opus consilij, non tamen requeritur vt materia sit propria consilij: nā potest esse consilium vt arctius nos ad id perstringam⁹ ad quod lege tenebamur. Quod si huc fortè verba sancti Thomæ ex. 4. distinct. 38. quæst. 1. contra nos afferas, dicentis, huiusmodi vota largè ita dici, non propriè. Respondetur, largè, non accipere pro eo quod est abusus, sed pro eo quod est communiter: quem admodum illic Magister loquitur. Haud enim negat quin propriam habeant rationem voti: sed tamen quia materia communis est & votis & præceptis, ad quam subinde omnes homines in communi tenentur, ait huiusmodi materiam non esse propriam, id est, peculiarem voti. ¶ Quare hic exactius loquitur. Et elicitur hæc materiæ distinctio ex verbis Augusti. 17. quæstio. 1. vbi ait: Sunt quædam quæ etiam non vouente debemus, quædam etiam quæ nisi vouerimus non debemus. Neque in hoc plus tribuimus nostræ voluntati, quam Dei, sed religamus eandem diuinæ religioni, vt firmius id quod nobis præcipit, per soluamus. Et quanuis in hoc profiteamur nostram imbecillitatem, illam tamen consolidamus. Atqui vt dæmones inde ferociores in nos insultant, ita & diuina subsidia locupletiora nobis mittuntur. ¶ Tamen si, vt verum fatear, vota hæc operum præceptorum nunquam aut vix nunquam alicui suscipienda aut consulenda sunt: quia neq; crebro solent bene succedere. Quare vel non fiant, vel cassanda sunt, vel facile dispensanda: nisi quando persona prudens & cōstans est, ad rem tamen aliquam procliuis, quæ occasio illi est mali grauisissimi aut scandali. Et cura nihilominus vigilantius adhibita, cauere illud potest malum.

Ad secundū. ¶ Vtrū vero totū nunquā venialiter peccandi sanè sit mētis. Ad hoc respondetur, eiusmodi votum insanū esse, neq; vilo pacto obligare: quoniam est de re hominibus impossibili. Si enim dixerimus (vt ait Ioannes) quoniam peccatum non habemus, ipsi nos se ducimus, Vouere autem, nunquam peccare mortaliter, non est genere suo malum: quoniam id per Dei gratiam possibile est. Attamen neq; hoc prorsus consulere: quia res est perdifficilis, tū factū tū præfer-

tim & cognitu: potissimum de peccatis cordium. Crebro enim scrupulus pungit confersis ne in mortalem culpam: votum autem debet esse de re comperta & de opere cuius transgressio in propatulo habeatur. A singulis autem cauere, hoc vouere permittitur, vt nō fornicari, non ioco mentiri, & similia. Quæris autem vtrū si quis emitteret votum nunquam peccandi, teneretur ratione voti euitare illa saltem peccata quæ potuerit: vt iocosa mendacia. Offert senanque ad id ratio. Nam qui promittit dare decem, si cuncta non potest, tenetur tamen ea conferre quæ potest. Et qui promittit ieiunare aduentum, si nequit totum, tenetur nihilominus in quantum potest. Respondetur tamen tale votum ad nihil obligare, quia stultum est. ¶ Hoc tamen postremum superest decidere. Verū transgressio cuiuscunque talium votorū sit mortalis. Vt si quis vouit nō mentiri iocose. Patrocinator nanque affirmatiuæ parti ratio hæc, quod tunc mentiri esset religionis violatio quæ à genere suo est mortale. Solutio autem huius pēdet ex articulo subsequenti, vbi disputabitur vtrū transgressio voti ex leuitate materiæ fieri possit venialis. Illic ergo & hoc examinabitur. ¶ Ex quinta autem conclusione, tametsi certissima sit, dubia emergunt multò grauiora. Et primum an licitum illa sit malo fine vouere. Vt si quis, quem admodum nuper dicebamus, religionem Cruciatorum militiæ profiteretur opulentia causa præbendarum: aut si quis quod creberrime vsu venit, fieret sacerdos, non propter status sanctitatem, sed propter sacerdotia: nimirum ditari magis cupiens, quam sacrificare. Apparet enim votum non esse licitum, atq; adeo nec obligatorium. Nam malus finis obiectum vitiat de malo autem obiecto (vt conclusione prima dictum est) iniquum est votum.

¶ Dubiū hoc etsi doctè hoc loco differat Caietan. accuratioris tamen eget examinis. Multimoda enim distinctio vti in præsentiarum oportet. In huiusmodi inquam votis melioris boni triplex fieri contingit relatio in malum finem. Potest quippe vel obiectū ipsum voti in malum referri, vel applicatio animi ad vouendum, vel votū ipsum. Exēpli gratia. Si quis hæc, faceret animo oblationē: Voueo dare eleemosynā propter vanā gloriā: tūc vocula, propter moderari, & quod aiunt, determinare potest aut verbū, dare, aut verbū, voueo. Et quidè priori modo obiectum ipsum voti quod est, dare, refertur in malū finē, à quo ideo datio ipsa conaminatur ac de prauatur. Et de hoc sensu est prima assertio, eiusmodi votum nullum esse: sed

sed est inter illa quæ prima cōclusionione condēnantur. Nam dare propter vanam gloriam est malum obiectum, & multò erit iniquius vouere aliquid facere propter malum mortale, vt si voueas ad ecclesiam ire ad sollicitandam puellam. Nam ire ipsum tunc malum est, quod est voti obiectum. Exemplum secundi. Vt si quis intendens pingue sacerdotium cuius non est dignus, fieret sacerdos, vbi est implicitum votum castitatis vel præceptum, de quo modo non disputamus. Aut cum nobilis tali animo induit militaris religionis habitum. Hic enim obiectum voti non refertur ad malum. Si enim hic dicat, voueo esse sacerdos propter beneficium expiscandum: propositio, propter, non modificat rem quæ est esse sacerdotem, sed hoc q̄ est, voueo. Haud enim potest sacerdos aut miles effectus opera facit suæ religionis, putà nec orat, nec celebrat, nec obedit propter malū finē, sicut qui dat eleemosynā propter vanam gloriam: sed tantū profectus est propter malū finem. Et de hoc intellectu sit assertio secunda. **Secunda.** Votum sic factum tenet. Et ratio est, quia obiectum eius res licita est & bona, scilicet esse militem, aut sacerdotem: nempe militare, orare, sacrificare: quæ quidem non referuntur in finis finem. Pari modo si quis profiteretur religionem, peruerso fine adductus: porrò vt posset postea res conuentus suffurari. Ille enim obiectum voti: puta vigilias, orationes, & obedientias non refert in malum, sed finis vouendi fuit malus. Quare votum, quia de beno est obiecto, solidum est & firmum. Ad rei autem perspicaciorem intellectum arguitur. Sicut dare eleemosynam propter vanam gloriam peccatum est: & corrupto fine ire ad ecclesiam: sic & malo fine votum facere: ergo sicut votum primi generis est malum, quia de malo obiecto, sic & votum secundi generis, quia malum habet finem. Quod si vtrunque malum est, fit vt neutrum teneat. Pro solutione argumenti hoc apprimè in præsentia materia notandum est, quod lectorem minùs attentum fallere valde posset. Nempe non esse in vniuersum verum q̄ omne votum illicitum & malum sit irritum: neq; hoc à nobis assertum est, sed hoc tantum quod omne votum de obiecto malo est irritum & cassum. Concedimus ergo quod vouēs sacerdotium aut religionem malo fine, peccat quidem vouendò: tamè quia votum, bonum habet obiectum: (nam etsi votum referatur in malum finem, tamen obiectum non refertur in eundem) votum tenet. Negatur igitur postrema consequentia, votum factum malo fine malum est: ergo non obli-

gat: sicut si haberet malum obiectum: quoniam res Deo deuota bona est: licet malo fine dicata. ¶ In tertio autem modo plusculum latet ambiguitatis. Exempli gratia: Rex sciens & prudens iustum indicens bellum, vouet Deo auri talentum, si victoriam obtineat. Hic obiectum voti, putà dare pondus auri, bonum per se est: finis tamen voti, putà obtinere iniquam victoriā, est malus: de hisce igitur votis distinguendum hoc pacto est: Si tale votum fiat vt Deus eiusmodi victoriam concedat, nō est religionis actus: imò omnino religioni cōtrarius eo quod qui sic vouet, Deum facit auctorem mali: pro qua turpitudine, quā Deo impingit munus illi spondet: ob idq; nullum est votum; sed graue impietatis blasphemiaq; peccatum. Atq; adeo longè scelestius, q̄ si esset votum de re illicita. Multò enim enormius est Deum facere authorē mali, quam re illi diuersam vouere. Pari modo si quis voueret Deo munera vt cōpotem eum faceret optati adulterij aut homicidij. Quo circa nihil refert votum ante facias quàm rem inceptes, an postquam fueris optatis potitus. Nam etiam si post partam victoriā aut patratum adulterium Deo quippiam ob id voueas, quo te tui cōpotem desiderij aut victorem iniquū fecit, votum non tenet: quia eadem impietatis luce foedescit. Neq; si id voueres in gratiarum actionem: quia neque pro illo gratum Deo est gratias audire. Neq; vero interē tale votum emittas, non exprimendo vt deus tibi in iniquitate patrocinet; sed merè conditio nāliter, hoc tenore: Si victoriā hanc obtinero, aut si compos desiderij mei fuero, hanc faciam eleemosynam. Quoniam nullus sic sub mera conditione vouet nisi vt deum sui sceleris patronum ac fautorem cōpellans: Et aliud excogitare, esset casum insolentem effingere. Quare vota hæc absurda omnia sunt & nullius vigoris. Quod si contrā insurgas: Similes stipulationes hominibus factæ iure naturæ tenent: nam quod quis scorto pollicetur; soluere astringitur: ergo & solida erunt respectu dei. Negatur consequentia: quoniam potest homo ab homine turpe obtinere obsequiū pro quo mercedem debeat: à Deo autem nemo id recipit quod absurdum est, neque pro illo debet illi quippiam rependere. Quare neque tenebit votum, etiam si quis ignorans putet talia vota esse licita: quoniam ex natura rei sunt impia & blasphema. ¶ At verò quoniam in re mala aliquid boni inesse potest cuius eitra impietatem potest Deus author inuocari, secundo modo fieri hæc vota sanè potest. Nempe si rex bellum adortus nefariū pro sui exercitus

Tertia:

Quæstio parua.

Solutio.

Secunda.

d. dubium.

ratio habenda.

Solutio. Caietan.

1. Assertio. Caietan.

Obiectio.

Dilatio.

citius incolumitate aliquid voueat, votum tenet. Sicuti si induellum descendens quippiam spoponderit si saluus euaserit: quia effectus hos Deo ascribere non est nisi virtus. Quapropter talis finis votum non vitiat. Secus si pro eo voueat, ut hostem iniquè occidat. Nam licet Omnipotens causa sit omnium entitatum: ut pote delectationis quæ est in flagitio & similibus: neququam tamen peccati. Pari modo si quis voueat si prolem ex adulterio susceperit. Nam licet adulterij causa Deus non sit, conceptio tamen partusque foetus naturalis est, Deoque ascriptus. Neque idem est de victoria: quippe cum idipsum quod est iniquè vincere piaculum sit. Simili iure si usurarius aut lusor pro parto lucro votum voueat, illud quidem tenet iuxta verbum Christi: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Cum eo tamen id modicamine intelligitur, ut votum ex ære alieno quod aliter restituere nequit, non expleat. Cõtingeret enim tunc de rapina elemosynam erogare.

¶ Validiori denique ratione votum tenebit ubi illud emiseris ad puniendum malum, vel quo ab illo cautius cohibearis. Ut si huiusmodi emiseris votum. Si tale flagitium admisero talem faciam elemosynam aut peregrinationem, aut seculo religiosus vale dicam. Huiusmodi enim vota vel sunt quasi opera poenitentiae patrae iniquitatis vindicatoria, aut patrandae prohibitoria, atque adeo conditione posita tenent. De quibus inferius emunctius.

¶ Secundum dubium circa eandem conclusionem existit de operibus quæ sunt consiliorum, aut directè contraria, aut impedimenta. Dissentiant hæc autem in tres ordines. Quadam enim sunt profus contraria: de quibus respondetur, nullatenus licere votum emittere. Haud enim licet votiere non ingredi religionem. Nam licet nemo ingredi teneatur, liberum debet esse cuiunque & semper integrum. Quapropter votum contrarium non ligat, atque adeo iniustum est, non solum tanquam vanum, verum & tanquam de re Deo odibili: quando quidem consilia sua impendio sibi placeant.

¶ Sed arguis. Non omnia opera quæ in seipsis consilia sunt, eundem hominibus consilium est facere: & ideo qui certus est non esse ad religionem aptus, vel ad peregrinationem, vouere potest non facere. Respondetur, tale votum non posse à culpa excusari. Nam qui impotens est faciendi, in casum vouet non facere: & qui quoquo pacto sperat posse, iniquus est dum se voto cohibet.

¶ Ob eandem causam nemini licet vouere aut

iurare se nunquam aut ieiunaturum, aut peregrinaturum, mutaturum aut fideiussurum, aut quæuis alia misericordiae officia nunquam indignis impensurum: quando quidem ea facere sæpe sit consilium. Nè tamen complures condemnemus qui hoc consueverunt, hoc intelligimus quando ea facere consilium fuerit. Nam omnibus mutuo dare & pro omnibus fideiubere, non est consilium. Quare qui sic voueret: Non omnibus indiscriminatim mutuabo, nihil mali voueret: sed qui diceret, Nulli neque villo casu.

¶ Ex his fit consequens, neque licitum esse votum non vouendi: quoniam vouere in genere consilium est. At quoniam non cuiunque est semper consilium, licet votum facere non vouendi, nisi coram tali persona aut cum talibus circumstantijs. Nihilominus si eo non obstante voueas, quauis pecces, tenet tamen votum iure diuino & naturali, cui tu non poteras derogare. Colligamus ergo nemini licere huiusmodi, seu vota seu iuramenta facere: quoniam neque facta tenent. Deus namque ascensionem, teste David, disponit in cordibus nostris, non descensionem. Quocirca vouendi religio suo pte ingenio & natura instituta est ad proponendos homines in sublime, non ad retrahendum. ¶ Secundus gradus operum est, quæ licet non secum cõpatiantur maiora bona, ipsa tamen per se officia sunt, neque ipsorum vota votorum implementationes impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora. Quocirca talium vota solida sunt.

¶ Ut si quis voto se pauperum seruitio in hospitali mancipet, etiam si dicat perpetuo manebit. Hoc inquam, votum est obligans. Neque, p. i. inde obstat quominus ille si liberit, citra vllam dispensationem religiosus fieri queat. ¶ In tertio vero ordine ea collocantur quæ quauis non sint formaliter religioni contraria, sunt tamen suapte natura eius obstacula: ut coniugale fœdus. Qui enim matrimonium semel cõsumauit, commigrare ad religionem viuente coniuge nequit. Indubium ergo vertitur, vtrum fas sit votum emittere in eundem coniugium. Et arguitur hoc esse licitum, postquam obiectum est bonum, ac virtuti legitimum: & cuiunque ante emissionem voti religionis integrum sit eligere quod maluerit viuendi institutum. Item fas cuique est celebrandas à se nuptias iurare: quo quidem iure iurando deinde tenetur: ergo & quisque potest earundem votum emittere. ¶ Nihilominus respondet eiusmodi vota genere suo & obiecto non esse licita: ut poterat quæ Deo offertur id quod illi non est acceptum. Non aio ob id solum, quod impediunt

Secundus gradus operum quæ licet non secum cõpatiantur maiora bona, ipsa tamen per se officia sunt, neque ipsorum vota votorum implementationes impediunt, quin ascensus fieri possit ad sublimiora.

Tertius.

Dubium.

1. Argumentum.

Secundum.

Responsio.

Vota poenitentia.

Secunda dubitatio.

responsio.

Obiectio.

Solutio.

maius bonum: nam & matrimonium contrahere & consummare impedit religionem: sed quia per votum offers quod Deo non placet, quatenus offers impedimentum sui consilij. Itaque potes contrahendo matrimonium obstaculum religioni opponere: non tamen illud voto Deo dicare. Nam etsi vouere nemo iure cogatur, cõpellitur tamè vnusquisque viam Spiritui sancto per impossibilitatē non occludere, quousque statum mutes & firmes, si ei forsitan aliquando afflare dignetur. ¶ Sed ais, saltem licere votum emittere connubialis consortij citra copulæ consummationem: quoniam illud nulli est religioni impedimento. Respondetur quod qui simpliciter votum emittit matrimonij, ex natura rei obligat se consummare: aliam casum deceptoriumque matrimonium esset: ob idque dum absolute emittitur, semper est illicitum: si autem cõtingere posset ut quis matrimonium voueret quale fuit inter virginem & Ioseph, alteri videlicet voto perpetuæ virginitatis vtrinque adiuncto, nihil aliud esset quam religionis officium.

¶ Contra hæc autem decisionem arguitur. De matrimonio bifariam meditari possumus. Vno modo ut est in generationis officium, & tãquam status quidam ac viuend institutum. At que hoc modo indubiè fatemur nemini licere voto se illi astringere: quoniam atque adeo abusus est voti, quod esse debet semper feliciois frugis, aut saltem minimè illi obstans. Sed altero modo consideratur in remedium ad compescendam illegitimam libidinem. Et hoc pacto arguitur quod sit eius votum licitum. Nam carnis illecebris obuiare iustum & sanctum est, & cõiugale commercium ad hoc est etiam munus permixtum: nihil ergo in tali voto absurditatis in est. Propter hoc argumentum Caiet. articulo presenti intrepidus asseuerat licere in tali casu ac tali causa votum emittere matrimonij. Et asciscit contra se argumentum ex Sanct. Thom. in. 4. distin. 31. cui multi adherent, adstruentes quod non liceat solum ad vitandam fornicationem coniuge vti. Esset enim tori cõiugalis abusus: qui in officium tantum concessus est. At nihilominus respõdet se nihil absurdi in tali vsu agnoscere, quin obiectum esse possit voti. Veruntamen quicquid sit de vsu, dato inquam esset sola causa cauendæ fornicationis licitus, non tamen fit inde consequens fas esse tale votum emittere. Non enim ratio quare non liceat ea sola est, quod obiectum per se non sit bonum, sed quod est impeditiuum maioris boni. Et miror Caietanum hoc non aspe-

Argumentum cõtra præteritam decisionem.

Caiet. solut.

prima ratio in Caieta.

Cõfirmatio.

Ad 1. argu.

Ad secundum.

Dubium aliorum.

Solutio.

xisse. Liberum enim cuiunque est ac licitum matrimonium inire, imò aliquando consilium: quia melius est, ut ait Paulus, & consultius nubere quam vri: & tamen ratio quare non licet votum emittere est, quod quadiu quis matrimonium non contrahit, liber esse debet, ut si Spūs sanctus magis ei prosperè afflauerit, mutare mentem possit. Et quod ratio Caietani fallax sit, patet: nam aliàs sequeretur quod liceret vouere matrimonium quatenus est in officium: si quidem bonum est. Si ergo non licet quia est impedimentum religionis eandem ob causam non licebit ut est in remedium alterius mali. Et confirmatur non obstante tali voto. Posset vouens mutato proposito ad religionem transgredi, ergo vanum est atque adeo illicitum. Et ideo non possum de hac re Caietano non refragari.

¶ Vnde ad primum argumentum superius factum iam responsum est, quod etsi connubiale fœdus obiectum sit bonum & legitimum, tamè hoc tantum concluditur quod potest quisque illud inire, non tamen quod possit votum eius emittere quoniam vanum esset: quadoquidè eo non obstante posset ille religionem profiteri. ¶ Et pariter ad secundum respondetur quod etsi liceat futuram nuptias iurare, nihilominus non obstante iuramento, licet iuranti monachalem habitum induere: neque aliter illud tenetur implere quam si religiosus esse non maluerit, aut sacerdos, qui melior etiam status est. Quoniam istæ conditiones à iure semper intelliguntur proficere.

¶ Superest autem postremum dubium: quantum scilicet grauitatis in huiusmodi votis insit quæ fiunt contra consilia. Videtur enim nunquam pertinere ad peccatum mortale: ob id quod nullum obligat, atque adeo neque vllum sunt excelsioris frugis impedimentum: sicuti de illo diximus qui se hospitali voto addixit. Respondetur autem tria in ipsis pensari. Primum est obiectum ipsum & intentum. Cum enim dare elemosynam & similia consilia, nonnunquam ad lumen præcepti pertingant: tenemur enim quadoque elemosynam facere: si quis ita voueret ut proponeret nunquam eam largiri, manifestè peccaret mortaliter: quia proponeret facere cõtra præceptum. Secundo etiam consideratur in talibus votis repugnantia diuinæ voluntatis: qua ratione quis vouet Deo tanquam gratum id quod ingratum est. Et qui hoc sciens aut prudens faceret, non dubium quin peccaret mortaliter. Esset enim manifestarius abusus voti. Posset tamen ignorans excusari. Attamen si considerentur solum tanquam impeditiuum maioris boni, non habent aliam malitiam quam vanitatis

tis quia re vera non tenent. Quare non videntur genere suo mortalia nisi in odium fierent religionis. Nam impia essent.

Oblecto.

¶ Quod si arguas nullum prorsus habere, magis quam si voueres seruire hospitali: Negatur simile. Quando enim obiectum voti etiam dum est executioni mandatum maiori bono non obstat, votum nihil habet culpa. At vero licet votum coniugij ante eius consummationem non impediatur, tamen quia consummatio impedit, votum vitiatur. Quod si arguas, licet iurare futuram nuptias quae semper intelligitur exceptio, nisi iuras vouerit esse religiosus: ergo simili modo licet vouere matrimonium. Respondetur quod quando promissio fit homini, etiam sub iuramento, iure intelligitur exceptio diuini consilij: sed quia votum fit Deo, illicitum est rem illi contrariam eiusdem consilij polliceri: nisi palam expromeres exceptionem, scilicet voueo Deo matrimonium nisi de me ipse salubrius quipiam disposuerit.

Uultum est vouere pro sine bonorum temporalium.

¶ An vero votum licitum sit, dum pro fine bonorum temporalium emittitur, ambigere nemo potest. Vt si quis quid voueat, si Deus illi prosperum iter dederit, veluti Iacob, Genes. 28. Aut si dederit maritum, aut proles aut victoriam. Tamen si nonnulli nos haereticorum irrideant, dicentes hoc esse coemere & mercari a Deo: cum tamen non sit nisi profiteri cuncta nobis ab ipso provenire: & ideo ecclesia orat pro huiusmodi bonis: quia vtilia nobis sunt ad vitam aeternam. Quare si votum fiat sub conditione: puta si hoc mihi illudve acciderit, tunc ante impletam conditionem obligationem non parit. Secus si absolute fiat. Nam tunc etiam si intentio tua sit temporale illud adipisci, quanuis non adipiscaris, teneris.

Voti definitio.

¶ Ex his demum in calce quaestionis quam de voti substantia instituiimus, venari quisque potest definitionem quam multifariam Doctores 4. distinct. 38. constituunt. Debet enim definitio & genus & differentias compendio continere, quae subinde tam formam explicet quam materiam. Est ergo votum promissio deliberatae voluntatis, Deo de his quae Dei sunt facta. Genus enim est promissio ex deliberatione & proposito proficiens. Per hoc autem quod dicitur Deo facta, ubi intelligitur, vel diuis, separatur a promissione qua fit hominibus, constituiturque in religionis genere. Adiectum autem est de his quae Dei sunt, ad explicandum consiliorum materiam quae propria est ac peculiaris votis: licet extendatur ad praecipuum.

Ad r. argu. S. Thomas.

Ad primum igitur argumentum in contrarium respondere videtur S. Thom. quod

in baptismo fit votum: quanuis illud non sit opus supererogationis, sed necessitatis. Dicitur autem, inquit, votum quia voluntarie fit: sicuti cum quis rem praecipit vouet. Quod quidem baptismi votum Magister Senten. 4. distin. 38. appellat votum commune.

¶ Attamen ut bene hic differit Caieta. non est proprie votum quasi praecipit adiectum: idque multis rationibus comprobatur. Primum quod Christianus transgrediens christianismi praecipit, non duplici, sed simplici peccato delinquit: quod manifestum signum est illic nos non obligari nisi lege simpliciter, nullo superaddito voto. Mox ex verbis illic prolatis constat. Interrogatur enim catechumenus an abrenuntiet Sathanae, & an velit baptizari & an credat & respondet, Abrenuntio, volo, & credo. Illa autem verba tantummodo sunt professionis legis, & religionis Christianae, & assumptionis noui status: quae quidem non sunt signa noui voti. Et postremo id confirmatur, quia baptizari est necessariae obligationis praecipit: vouere autem est liberum arbitriumque opus consilij. At non pluribus opus est. Nemo enim vnquam cogitauit sic baptismum esse votum, ut sit obligatio noua obligationi praecipit adhibita. Sicuti dum sacerdos vel monachus sua statuta profitentur nodo seruandae castitatis, quae est in praecipit, nouum per votum adiungunt: sed dicitur votum commune, pro eo quod christianismus est quaedam religio ad quam omnes homines tenentur: atque ideo in baptismo eandem cuncti profitentur religionem, sua nimirum nomina in talem militiam conscribentes.

¶ De Iacob autem cum Deo vouit quod futurus ei esset in Deum, dicendum est, vel quod se voto ad id ad quod lege tenebatur religiosius astrinxit: vel certe vouit nouum consilij cultum. Vnde subdit, Cunctorum quae dederis mihi de cimas soluam tibi.

¶ Ad secundum de Iepte cum Hieronymo respondetur, fuisse in vouendo stultum: quia discretionem non habuit: atque in reddendo impium. Sunt enim, ut ait D. Tho. nonnulla quae non modo genere suo bona sunt, verum in omnem euentum: qualia sunt virtutis opera. Alia vero non solum mala in genere, verum & omni casu: veluti illa quae sunt genere suo mala. Quorum ideo priora tuto quisque absolute vouere potest: posteriora vero, nullo pacto. Sed alia praeterea existunt quae et si genere suo sint bona, & secundum hoc legitima voti materia, possunt tamen in euentum exire finistrum: & tale fuit illud quod Iepte vouit. Vbi nota opus illud non fuisse indiffe-

In baptismo non emittitur votum.

prima ratio proxima afectionis.

Secunda.

postrema.

Ad secundum.

Libri Septimi,

differens: nam indifferentia iam supra abacta sunt a materia voti, imò fuit genere suo bonum ut pote immolare Deo. Veruntamen quoniam immolationis materia non fuit ab ipso praefinita, sed dixit, quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meae, eum holocaustum offeram domino, votum prudenti caruit discretione. Et similia sunt indifferentia vota cum sub nota vniuersalitatis proferuntur. Videlicet voueo quicquid a me pauper petierit illi porrigere. Nam forsitan te gladium petet ad patrandum homicidium, vel aliud quod largiri non decet. Ea propter huiusmodi vota in illis euentibus quae iure naturae licita non sunt, ne utquam obligant. Atque hac de causa impius fuit Iepte votum implens. Quoniam illud sapienter natura de pecude intelligebatur, vel armento, de quo alijs animalibus sacrificio offerri consuevit. Neque videtur vlla posse ignorantia excusari: eo quod non modo hominem contra ius naturae, verum & gnatum truculentae adegit morti. Ea propter quod in eius historia praemittitur, videlicet, Spiritus sanctus factus est super Iepte: neque ad voti emissionem, neque ad eius solutionem est referendum: sed ad id quod diuino zelo animatus Ammonitas Dei hostes adortus est. Et quanuis eum inter iustos antiquae legis Paulus commemorat, non inde fit consequens nullum admisisse delictum. Recenset enim & Samsonem & Dauidem: quos constat nonnunquam fuisse collapsos, tum, quod alijs iusti fuere, tum propter egregias eorum victorias. ¶ Ad tertium respondetur neque votum macerationis corporis, neque aliud quodcumque tenere: nisi quatenus est virtutis opus. Quare dum prudentiae lineam exorbitant, obligare cessant. Quocirca Paulus ad Roma. 12. suos alumnos commonefacit, ut exhibeant corpora sua hostiam sanctam, viuentem, Deo placentem. Ac tum demum addit: Rationabile sit obsequium vestrum. At vero quia homines, inquit sanctus Tho. in his quae ad seipsos attinent plus sibi nimio iudicantes indulgent, consultius est, ubi de hac re dubium ingruerit, praefecti iudicio subdi. ¶ Percontaris autem quodnam erit iudicium transgressae lineae in huiusmodi votis? Respondetur non esse aliud quam dum ius naturae reclamatur. Non dico quod ubi ius naturae non praecipit talia ieiunia & operum asperitatem non sint talia vota licita: alias neque quadragesima esset licita: sed quando id quod facis, legi naturae aduerfatur: nempe quando afflictatio in homicidium vergit, tum voti obligatio aboletur. ¶ De alio vero argumenti me-

Iepte impius in reddendo votum.

Ad tertium.

Paulus.

Scrupulus.

Solutio.

Quaestio. I I.

bro, nempe de rerum indifferentium votis, iam responsum est nihil valere. Quare aliquando deridicula sunt & muliercularum ludicra. Quin vero aliquando execranda: ut pote quando sunt ceu sortilegia, & superstitionum vel deliramenta vel sacrilegia.

QUESTIO SECVNDA, De voti vigore ac virtute.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 88. artic. 3.

ARTICVLVS. I.

Utrum omne votum obliget ad sui obseruationem.

Onstituta voti substantia, subsequitur de eius vigore & virtute indagare. Ac primum quaeritur de eius obligandi. An videlicet omne votum sit obligatorium. Et arguitur a parte negatiua.

Votum ut dicebamus, est promissio Deo facta: promissio autem simplex quae fit hominibus non obligat. Nam iure civili non omne promittens soluere cogitur: Deus autem cum bonorum nostrorum non egeat, non censetur vrgentior promissorum exactor quam sit homo: ergo neque semper votum obligat.

¶ Secundo arguitur. Si votum esset obligatorium, sequeretur quod nullus vouentium: metus a voti praeruaricatione valeret eos excusare: quia sicuti nullam Dei legem metus causa violare licet, ita neque vllum suscipere votum quod non optima fide soluas: consequens tamen est falsum: eo quod votum, spontaneum esse debet: voluntati autem, autore Aristotele, metus obstat. ¶ Tertio. Nemo ad impossibile obligatur: vbi autem nonnunquam venit ut qui aliquid vouit explere votum nequeat, nempe aut quod ex alio dependet: ut si religionem vouit ad quam monachi eum admittere renunt: aut si mulier quam virginitatem vouerat lapsu deinde amisit: vel dum qui pecuniam vouerat, ad mendicitatem redactus est: ergo non semper votum obligat.

¶ Praeterea quarto: Si votum omne soluendi nexu colligaret vouentem, sequeretur quod omne votum illico esset implendum: nam quod debes, statim reddere cogis: non tamen

i. Argum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

omne votum statim reddere necessum est, vt putà quando sub conditione fuerit emissu: ergo non omne votum obligat. ¶ Quinto arguitur. Si votum omne obligaret, consequens fieret tum quod quis posset subditum obligare, vt pater filium: tum etiam quod qui per se non posset implere, teneretur id per alium facere: quod videtur absurdum. ¶ In contrarium autem est illud Eccles. 5. Quodcunque voveris redde. Multo que melius est non vouere, quam post votum promissum non reddere. Nam vnum est consilium non capere: alterum verò iustitiam præuaricari.

Conclusio responsiva.

Questionis solutio facilis & clara, quæ in vnica conclusione consistit. Votum genere suo & obiecto sub reatu lethalis criminis sacrilegij que obligat. Probatur. Naturalis ratio conuincit vt promissi fides seruetur: vnde vt Cicero. 1. de Offic. ex quo id Augustinus in epistola. 19. ad Hieronymum desumpsit, Fides, inquit, duabus suis syllabis significat, vt fiat quod dicitur. Quod si homines hac lege inter se tenentur, longissime constructius tenentur Deo: tum ratione dominij, quod creationis iure in nos habet: tum etiam ratione beneficiorum, quibus nos in dies accumulatur. Ex his nanque arctissimū fidelitatis vinculum nascitur, quo homines tenentur sua Deo promissa persolvere. Vnde Sapiens, displicere, inquit, maxime Deo infidelem promissionem. Hinc ergo fit votum obligare sub reatu culpæ mortalis. Nam etsi vouere opus consilij sit, nihilominus reddere est actus iustitiæ, quæ citra charitatis iniuriam violari non potest: cum sit inter homines maxime necessaria. Quicquid autem charitati aduersatur per quam animaviuit, est peccatum mortale.

2. Ratio.

¶ Et secundò reatus augetur ratione vulneratæ religionis. Promissio quippe facta hominibus obligat iustitiæ vinculo: illa autem que fit Deo, in super ratione religionis. Et igitur vouere Deo, religio: atque adeo id reddere, iustitiæ actus religione insignitus. Ex vtroque ergo capite votum genere suo obligat sub reatu mortali. ¶ Nihil in conclusione reliquum sit ambiguitatis: sed hoc vnum quod omnibus præceptis vniuersale est, explorare id possumus de voto. Vtrum ratione leuitatis materiæ fieri possit, vt voti transgressio non sit nisi venialis culpa. Videtur enim à parte negatiua id facere quod votum strictioris est vinculi quam iuramentum, maioremque adeo sanctitatem præ se fert: iuramentum autem falsum nunquam ratione materiæ sit veniale, sed in om-

Dubitatio.

ni indiuiduo est mortale. Ex altera verò parte, cum commune sit omni præcepto posse fieri veniale, apparet & idem huic competere. Atque ita indubiè confitendum arbitror. Et ne quis forsitan propter religionis sanctitatem id credere reformidet, ego met mihi sic probo. Votum est quædam lex quæ ex hominis voluntate dimanat, quam scilicet quisque sibi ponit: ergo non aliter obligare debet quam si lex esset ab ecclesia vel à Deo ipso posita. Imò vrgentior videtur legis necessitas quam voti: Lex autem etiam si genere suo obliget sub reatu mortali, ratione tamen leuitatis materiæ rigorem remittit: vt eius transgressio non sit nisi venialis. Furari enim genere suo est mortale: sed nihilominus furari vnum obolum, non est nisi veniale. Equa ergo ratione si ego voueo non furari, tunc vnum obolum furripere non erit nisi veniale. Quod si dicas religionis celsitudinem hoc non permittere: profectò id non video, quandoquidè præceptis fidei & charitatis id minimè repugnet. ¶ Secundò: transgressio voti quando non est plena deliberatio, potest inde fieri venialis: ergo & ratione materiæ. ¶ Tertiò. Si quis vouit quotidie recitare Rosarium, propterea quod omittat vnum Ave, aut duo, non peccaret mortaliter: quia neque lex ecclesiastica, imò diuina cum tanto rigore nos obligat statos psalmos persolvere. ¶ Conclusio ergo non est dubia, vbi præmittitur tenuis particula illius quod voueras. At dubium superest quando totum id quod vouisti est res leuis. Vt si spondidisti erogare pauperi vnum obolum, aut dicere vnum tantum Pater noster, vtrum horum omisio sit mortalis. Et facit pro parte affirmatiua quod tunc cum totum omittas, fidem frangis. Nihilominus arbitror huiusmodi omisionem non esse nisi venialem. Nam dum materia leuis est, nihil refert, totumne sit obiectum voti, an pars. Quocirca si votum emisisti quotidie dicendi vnum Credo, etsi id quotidie omittas, nunquam mortaliter delinquis. Secus si fortasse voto sponderis quotidie obolum erogare pauperibus. Tunc enim licet nec vnus solutionis nec duorum omisio sit mortalis, tamen quod hodie non tribuis, cras teneris. Quare vbi debiti summa excreuerit, mortalis sit culpa.

¶ Per hæc ad id quod supra tetigimus respondemus. Nimirum quod si quis voueat vnum veniale caucere peccamen, tunc illud committere, gemina erit venialis culpa: quoniam in hisce lege vetitis non se homo cogitat obligare nisi legis instar. Vnde si lex non obligat nisi

Solutio.

Suadetur maxima assertio.

2. Ratio.

Tertia.

Dubium terum.

Solutio.

nisi sub reatu veniali, videtur vouens non aliter se obligare. Enimuerò (quod hic consideratius meditari debes) non est in vouentis arbitrio situm sub reatu se mortali aut veniali obligare, sed culpæ qualitas ex quantitate & necessitate obiecti perpendenda est. ¶ Cõtra hoc autem est argumentum. Stat quod ludere, verbi gratia, decem aut viginti ducatos ante emissum votum non sit nisi veniale: quoniam prodigalitas genere suo non est nisi venialis: & tamen post emissum votum sit mortale sacrilegium. Respondetur nos non ire in facias, quin id quod antea erat veniale, efficiatur quadoque mortale per votum. Nam quod non erat malum, putà non dare eleemosynā, emissio voto esset mortale. Imò fortè ludere illam pecuniam esset virtus ante votum, & post votum mortale. Sed dico quod est respiciendum ad quantitatem. Vnde postquam iam non ludere, virtutem constituisti in genere religionis, ac iustitiæ in quo antea non erat, perpendenda est obiecti quãtitas: & dum illa est grauis, erit mortalis.

Argumentum.

Responsio.

Quæstio in primo argumento præta.

Caleta. sententia.

Promissio simplex genere suo obligat sub mortali.

Difficultas ergo quæstionis non in ipsa, sed in argumentorum solutione tota consistit. In primo quippe insinuat dubium superius attactum, an videlicet simplex promissio homini facta sit obligatoria. Et cum simplicem audis promissionem, illam intellige, quæ nec ratione alicuius debiti præcedētis sit nec iuramento firmatur: sed cum quis sua sponte simplici verbo quippiam amico pollicetur. Et quidem quod in huiusmodi promissione quædam semper sit obligatio, nemo est qui ambigat: quoniam ad minus est assertio quam si re non compleas, mentitus es: mendacium autem vniuersum delictum est, saltem veniale: sed dubitatio est an genere suo obliget sub mortali reatu. Et quidem Caietanus. 2. 2. cum quæst. 88. tum euidentius. q. 113. non aliam vim obligandi agnoscit in simplici promissione quam hæc modò insinuata. Putat inquam promissionis obligationem non ad aliam pertinere virtutem quam ad illam quæ est moralis veritas: scilicet verum dicere: ob idque non ad implere genere suo nihil aliud est, inquit, quam mendacium. Quapropter ex obiecto non est mortale: nisi aliunde fiat perniciosum: vt si vouisti rem quæ multum alteri referebat, putà suppetias amico ferre aduersus hostem, aut filiam eius ducere, quod non recompleueris. ¶ At verò in contrarium stare videtur veritas. Nempe quod promissio simplex genere suo obliget sub reatu mortali, nisi ex leuitate materiæ efficiatur venialis. Et ratio habet con-

trariam eidem Caietano radicem. Enimuerò probatio. promittere non pertinet simpliciter ad virtutem veritatis, sed reducitur ad commutatiuam iustitiam. Non enim est vt cunque vtrum asserere, sed obstringendo alteri fidem. Quare vt ait Cicero in. 1. de Offic. fides hæc non solum ad iustitiam attinet, verum est ipsissimū iustitiæ fundamentum, cui omnia hominum pacta conuenta que nituntur. Ex hoc ergo arguitur. Peccatum quod genere suo charitati aduersatur, est mortale: eiusmodi autem est promissum non soluere: quandoquidem est iustitiæ subuersio, quæ ligamen est ciuitatis humanæ. Est ergo genere suo peccatum mortale, vt pote per quod ingens detrimentum proximo infertur, qui suam fidem promittenti adhibuit. Insuper promissio Deo facta obligat sub reatu mortali, non solum quatenus cultus est religionis, verum etiam quatenus officium est iustitiæ: ergo illa quæ fit homini: quia quantum ad hoc eiusdem sunt generis. Ad hæc vniuersarum gentium existimatio est fidei violatorum, veluti scelestum hominem execrari: vox autem publica, est vox naturæ: ergo obligat sub reatu mortali. Vnde quod ait Salomon, Deo displicere infidelem promissionem, vbi notatur mortale delictum, ad omnem extenditur, etiam quæ fit homini. ¶ Quod si verbū sancti Thomæ obijcias, dicentis hic promissionem obligare tantum secundum honestatem: vbi videtur excludere obligationem iustitiæ: nam sic solet vsurpari honestas pro eo quod non est ad iustitiam necessarium. Respondetur quod non accipit honestatem, vt excludat iustitiam, sed vt excludat ciuile forum. Non inquam negat quin sit obligatio iustitiæ, sed insinuat quod quantum ad ciuile tribunal, non sufficit simplex promissio: nisi sit vel iuramento vel scripto vel testibus firmata. Imò & quantum ad honestatem iustitiæ in foro Dei, accidere conditiones possunt quæ vim obligationis tollat. Vt si quid tibi promisi tibi postea sit inutile, aut nocuum: vt si gladium tibi promisi quod postea video te velle abuti. Aut si promittenti factum est impossibile aut perniciosum: vt si promisi pecuniam quam postea ob infortunium reddere non possum. Aut si mihi ingratitude signa exhibuisti. ¶ Contra hanc autem promissionis obligationem stare videtur testamentorum ritus. Quando enim testator viuit, legata omnino mutare liberè potest neque obligatus censetur illa soluere: & tamen legatum, quoddam videtur promissi genus. Respondetur autem legata non esse propriè promissiones

Cicero.

ratio altera.

postrema.

Obiectio.

Solutio.

Argumentum.

fiones, quæ vllam habeant firmitatem vsque ad testatoris mortem, qua vt ait Paulus, testamentum confirmatur. Quare omnia ad illum sunt articulum referenda. ¶ Præter hæc ex superioribus recolendum est, simplicem assertionem futuri non esse semper promissionem. Si enim dicas faciam, id tantum exprimens quod in proposito habes, non subinde obligaris nisi illo id sensu proferas quod est, Promitto facere: vt putà dum quis ex te quippiã petit, & respondes, faciam. Alias iam supra diximus posse te mutare propositũ. ¶ Aliquantulo autem, difficilius dubium est an promissio quam apud te sola mente homini facis, sit obligatoria. Visus est enim sanctus Thomas. articu. 1. id negare: dicens promissionem quæ ab homine fit homini, non posse fieri nisi per verba. Cui & ratio suffragatur. Nam obligatio est inter duos: homo autem non loquitur homini nisi verbis aut exteris signis: ergo non se aliter valet alteri deuincere. Hoc forte problema est, stãdo in iure mero natura & in conscientia. Nam in foro exteriori manifestũ est mentalem obligationem, imò neque omnem quæ fit absenti, ligare. Sed in conscientia de vtraque fortè parte opinari quisque potest. Et quanuis rarissimè id vsu veniat, nihilominus si contingat, necesse est scire an promittentis conscientia ligata maneat. Et quod sit obligatoria, profecto sunt argumenta non pœnitenda. Primum: Voces sunt signa conceptuum: si ergo vox obligat, non est nisi ex vi conceptus. Et cum mentalis promissio, locutio verè sit, non potest si non impleatur carere mendacio, quod intrinseca ratione delictũ est. Mox quando solum mente de re deliberrasti, illamque facere proposuisti, nondum obligatus es: ergo si his mète loquendo adhibeas. Promitto tali indigenti amico talem pecuniam: aliquid obligationis ad præcedentia adiecisti. ¶ Tertiò. Si talem promissionem in mente iuramento firmasses, vincus remaneres ad soluendum: & tamen iuramentum promissorium non obligat nisi virtute præcedentis promissionis: ergo promissio obligabat.

Quartò, si postea nullam aliam concepisses mente promissionem, sed illam amico postea notificares, dicens: Nihil tibi nunc promitto, sed tñ heri tibi apud me hoc pollicitus sum: vide an promissum acceptum habeas: tunc obligatus videreris: ergo virtute prioris promissionis. Quintò. Si furdo nihil audienti aliquid verbo promittas, similiter si in præsentia vnius dicas, Ego tali absenti amico hoc promitto: promissio in conscientia videtur tene-

re, quicquid sit de foro ciuili: ergo etiam si fiat in mente quæ est promissio in absentia.

¶ Quòd si contra arguas: Promissio pendet ex acceptione alterius: ergo antequam ipse nouerit non tenet. Fateor equidem: sed tamen quod cõtendimus non est aliud quàm quod ille qui alteri mente promisit, tenetur id ei significare: & si voluerit acceptare, tenetur ei reddere. At verò quando promissio est mutua: putà, do vt des: facio vt facias, vt est coniugalis consensus: tunc non sufficit mentalis nisi vtriq̃ue parti exterius constet. Et pari iure nullus alius contractus teneret: putà emptionis aut venditionis, nisi externè significarentur consensus. De simplici autem promissione videntur argumenta nonnulla suadere probabilitate: at probabilius fortè est eã quæ sola mente fit non obligare: nam antequam alius sciuerit, potest rescindi & mutari, vt libr. 4. quæstio. de translatione dominiorum medi xillè memini: ob id quòd cum naturale sit hominibus, verbis aut signis suos significare conceptus, ante significatam promissionem nulla videtur obligatio resultare.

¶ In secundo argumento tangitur de metu. Hoc enim constitutissimum est quòd votum debet esse voluntarium. Voluntati autem ignorantia, vis, & metus obstant. vt. 3. Ethico. auctor est Arist. Et quidem de ignorantia arti. 1. dictum satis est. De metu ergo restat in præsentiarum hoc pacto respondere. Primum in confesso est metum obitare nẽ votum obliget ratione iam dicta: quia tollit voluntarium. At verò cum metus multiplex, sit dubium restat vtrum omnis eadem vim habeat impediendi: nam solenne est in mortis periculo votafacere: quæ quidem nefas esset re non complere. Distiugitur ergo duplex metus: alter forinsecus incussus: alter verò ab intrinseco ortus. Et quidem forinsecus imminens impedit nẽ votum obliget nisi post liberè ratum habeatur & firmum: ille autem qui est ab intrinseco, obligationem non tollit. Distinctio est receptissima, non modò Theologis, verum & Iureconsultis: vt patet apud Panormit. ca. sicut. 2. de regula. Quin verò ambæ istæ conclusiones, sanctiones sunt iuris cononici. Prima siquidem habetur in ca. Relatum. de his quæ vi metusve caus. fiunt. vbi mulier quæ coniugis metu votum emiserat religionis, ab soluitur. Secunda verò habetur eodem citato cap. sicut. de regula. vbi clericus qui nimia ægritudine monachatum voverat, cogitur esse monachus. ¶ Sed est perspectè expendendum quinquam in præsentiarum censetur metus ab

Obiectio.

Solutio.

duplex est.

panormita.

Difficultas altera.

Ratio dubitandi.

Secundum sequentibus rationibus altera pars quæstionis proxima. 1. Argumẽ.

Tertium.

Quartum.

Quintum.

tus ab extrinseco qui excuset. Haud enim satis est vt à re extrinseca incutiatur: nam votum emissum in naufragio metu turbati maris, tenet. Neque requiritur incuti ab homine nam qui in vincula coniectus aut in suspendium raptus votum emittit, licet metus sit ab homine, ligatus manet. Sed requiritur quòd incutiatur per iniuriam. Neque verò id satis est: nam si Turca te habet captiuum & Deo votum facias aut diuæ Virgini quæ te inde eripiat, re vera tenet. Et similiter si inuasus ab hoste in conflictu votum facias vt illæsus euadas. Requiritur ergo quòd incutiatur ab homine per iniuriam intendente extorquere tale votum. Putà si dicat: Occidam te nisi voueris. Quocirca inde ratio huius discriminis elicatur, quòd metus ab intrinseco exortus, à Deo offertur, qui nemini facit iniuriam: ille autem qui ab homine inferitur, ex iniuria nascitur. Sed licet forsitan eodem recidat, genuina ratio est quòd votum per metum ab extrinseco non est voluntarium sicut alterum: qui enim vouet extrinseco metu percussus nulla id ratione gratum habet quod vouet: & ideo non sua sponte illud acceptat: sed quòd se ab hoste defendat: quando verò metus est ab intrinseco, quia nulla existit pugna cum hoste, gratum habet illud vouere vt patrocinium meratur diuinum, quo liberetur à periculo. Et ideo est alia ratione voluntarium quàm prius. Et exemplo insuper ab hominibus ostenditur id tenere. Dum enim grauiter iacens metu mortis amplam medico si euaseris polliceris mercedem, ideo votũ tenet quòd illud medium eligis vt serueris: multò ergo melius tenebit votum emissum Deo.

¶ Huic nihilominus veritati nonnulla obijciuntur argumenta. Primum est. Iuramentum extortum per metum etiam cadentem in constantem virum prorsus obligat: votum autẽ genere suo, quia fit Deo, maiori rigore ligat quàm iuramentum: ergo simile votum obligat. Negatur consequentia. Nam etsi votum propter eã quòd fit Deo coactius vinciat quàm iuramentum quod fit homini: tamen iuramentum aliam habet obligandi naturam quàm votum. Nam voti obligatio ex nuda pendet pura que iubentis voluntate: & ideo metus eidem voluntati obiectus tollendo voluntarium tollit obligationem: vinculum autem iuramenti non ex voluntate iurantis, sed ex natura iuramenti resultat ac pendet. Est enim reuerentia hæc debita diuino nomini vt quod iuras, nunquàm falsum esse finas, quomodocunque id iures: dummo-

Explicatio superioris Assertionis

1. Argumẽ. cõtra dicta.

Solutio.

dò sis mentis compos. Sed de hoc iterum subsequenti lib. q. 1. art. 1.

Secundum argumentum est: Consensus per metum forinsecus expressus, vere consensus est. Ait enim Arist. 3. Ethico. quòd qui in naufragio fluctibus suas merces committit, simpliciter vult, licet conditionaliter nollet: ergo votum simpliciter est voluntarium, atque adeò tenet. Non desunt è Iureconsultis qui huic argumento manus dent: nimirum fatentes quòd si vouens habuit consensum quocumque fuerit metu coactus, tenet in conscientia apud Deum. Secus autem in foro ecclesiastico. Opinio est Panor. in capit. cum locum. de sponsa. cui, astipulatur Syluest. in verbo, metus. §. 8. vnde ad illud cap. relatum. de his quæ vi, metusve cau. si. respondeo quòd Papa mulierem illam quæ metu voverat absoluit, præsumens non habuisse consensum: simili que ratione absoluit ecclesia eos qui legitime timorem probant: quos vtique si constaret habuisse consensum, non absolueret. At verò salua Doctorum grauium existimatione, malè conijciunt: imò quanuis reus fateatur se habuisse consensum, si tamen metum legitimis comprobet testibus, in more est vt absoluaatur. Et si mili probatur exemplo in matrimonio, quòd quoties metu cadente in constantem virum celebratur, irritum habetur in foro ecclesiæ: vt patet capit. cum loco. & capit. veniens, de sponsal. & 33. quæstio. 5. canon. notificasti. Et ratio est, quòd cum voti obligatio non nisi ex arbitrio vouentis ortum habeat, naturale est vt dum voluntas illa necessitate compellitur, votum non sit legitimum, eò præsertim quòd votum est opus consilij, cui metus visquerepugnat.

2. Argumẽ. Aristot.

Solutio panormita. Syluester.

Refatur solutio panormita.

Corollarium

¶ Ex quo fit vt idem metus qui impedit dum votum emittitur nẽ obliget culpam etiam eiusdem transgressionis excusatione abluat. Exempli gratia: Si vouisti die Sabbati ieiunare, aut non ludere, aut eleemosynam elargiri, & postea tibi metus mortis incutitur vt contra facias: tunc contra faciendo excusaris, nisi in contemptum religionis tyrannus tibi eam minaretur. Nam causa quæ promissioni obstaculo est nẽ obliget, excusationem secum eadem affert transgressionis. Et præterea id probatur ratione supra formata: nempe quòd votum non obligat nisi ad modum legis: lex autem ecclesiastica ad ieiunium non eo rigore compellit vt nos cõtendat profui obseruatione in mortem adigere, nisi infidelis tyrannus eam nobis in legis contemptum comminaretur. ¶ Grauius autem in-

Graue dubium.

triciusque dubium in presentiarum est, vtrum hoc quod dictum est, nempe metum extrinsecus per iniuriam oblatum voti obligationem impedire, in vniuersum de omni metu sit intelligendum, siue grauis sit siue leuis. Et in primis consensus est omnium vniuersalis, metum omnem cadentem in constantem virum, illam tollere voluntarij rationem quæ ad obligandum est necessaria: sed nondum satis est apud omnes compertum quoniam censendus sit metus cadens in constantem virum.

Opinio Iurisperitorum.

Vulgaris enim quorundam Iurisperitorum, imò & Theologorum opinio est, quæ prima fronte imaginem veri præ se fert: nempe metum cadentem in constantem virum eum esse cui vir constans non succumbit vt faciat quod non debet. Hæc autem definitio tum falsa est, tum & principium petere apparet. Fieret enim in de consequens nullum metum quantumuis atrocissimæ mortis ob quem homo naturalem legem ac diuinam transgredere, censendum esse cadere in constantem virum: quoniam qui villo impulsus metu talem transgreditur legem, non est vir constans. Obligat enim nos virtutis ratio vt potius mortem feramus quam furari, aut mentiri, aut quid simile, quod intrinseca ratione malum est. Et tamen profectò metus mortis genere suo cadit in constantem virum, vt res ipsa perspatet: cum terribilium omnium terribilissimum sit. Et quod definitio eadem principium petat inde liquet, quod cum quæstio esset an metus aliquis matrimonium aut voti obligationem tolleret ob id quod cadens esset in constantem virum, facile pateret subterfugium dicenti talem metum in constantem virum non cecidisse, propterea quod ob talem metum id fecit quod non debuit. Igitur descriptionem legitimam eiusmodi metus, vox nos ipsa docet. Metus enim ille est cadens in constantem virum, quem viri constantia secum patitur: scilicet quem stat virum constantem sine suæ fortitudinis vituperatione habere ita vt non repugnet esse virum constantem, & sic metuere: nam vna pars fortitudinis est, timere vbi oportet. Sed est apprimè animaduertendum, quod nullus metus quantumuis in virum constantissimum incidere solitus, culpa transgressionis excusatur diuinæ legis & naturalis. Vnde et si mortis metus puellæ oblati vt stuprum patiat, vere sit cadens in constantem virum: quia fortissima id foemina metuere posset: nihilominus si ob talem metum consentiret stupro, non esset constans. At vero si eiusdem causa me-

tus ieiunium frangeret ecclesiasticum, vel Missam die festo cessaret audire, non esset inconstans: quia huiusmodi leges ecclesiasticæ cum tanto rigore non obligant, vt illarum semper gratia mortem oppetamus. Non ergo ob id quod quis metui succumbat, de finit esse cadens in constantem virum: quoniam tunc metus excusat vt succumbens non ideo faciat contra id quod debet. Tale ergo metuum genus est quod voti obligationem tollit.

Haud tamen hic pacabitur lectoris solertia: sed quæret fortè vterius, vnde perpendendus est metus vt cadere cognoscatur in constantem virum. Vtrum scilicet in indiuisibili metus consistat, idemque sit vniuersum? Ad hoc ergo respondetur, Trinum esse caput vnde tale iudicium sumendum est. Primum scilicet ex parte obiecti, Timor enim mortis, quæ omnium est temporalium truculentissimum malum, cadere existimatur in constantem virum. Atqui nomine mortis exilium quoque & perpetui carceres comprehenduntur. Quin verò & insignis infamia quam homines formidare nihilominus quam mortem assolent. Secundò id pensatur ex parte modi quomodus incurritur. Si enim foemina tibi, vel puer, vel inermis homo mortem comminatur metus ille non caderet in constantem virum. Sed tertio (quod attentè hic considerandum est) id etiam perpenditur ex parte subiecti. Etenim virorum ista constantia non consistit in indiuisibili, sed suam habet latitudinem. Haud enim aut Thesei aut Herculis strenuitate pollere omnes, aut debent, aut possunt. Est nihilominus linea extra quam non esset constantia. Metus ergo qui secum illam compatitur constantiam, quæ intra illam includitur latitudinem, est cadens in constantem virum. Quocirca metus qui foeminam excusaret, aut senem calore sanguinis iam destitutum, non excusaret virum alium. Vnde nomine viri intelligitur animi robur proutque conditione: Ex quo fit, quod si puella religionem ingreditur parentum metu: pro eius conditione atroci: nempe quia illam & verbis & re nimium tractant asperè nisi in monasterium se permittat obrudi: certe votum tali consensu emissum non teneret. Sibi ergo suisque liberis parentes consulant, vt eiusmodi rigorem cogendi remittant. Quò ergo tandem rem concludamus, metus leuis, puta remissior quam qui cadit in constantem virum, nec voti obligationem impedit, nec eius transgressionem excusat. Quod si arguas neque eius-

Solutio dubitationis propositæ. Scrupulus.

Solutio.

Materia reij argumti.

Libri Septimi, Quæstio. II.

eiusmodi vota esse prorsus spontanea, cum ratione metus fiant: Respondetur metum leuè in rebus spiritualibus, putà in voto & matrimonio non existimari inetus nomine. De iure autem & foro ciuili nihil hic disputamus: sed ad leges & iudicia lectorem remittimus, quoniam metus contractum vitiet, quis verò minimè.

Tertium argumentum quod apud Diuum Thom. secundum habet locum, complures aperit dicendi materias. Prima est de illis quibus possibile non est votum implere: seu quod citra suam culpam in tali sunt impossibilitate constituti: seu quod sibi viam præcludunt seruandi promissum. Et primum membrum ad illum spectat qui religionem vouit, quam sibi refragantibus monachis profiteri non est possibile. De quo censet San. Thom. distinguendum esse. Aut enim eiusdem hominis intentio fuit vouere religionem in genere & principaliter: licet ex peculiari deuotione hanc postmodum elegerit: aut princeps eius propositum fuit se obligare ad hanc religionem vel ad hunc locum. Atqui priori casu tenetur ingressum illius monasterij bona fide & diligentia procurare. Quod si illic non admittatur, tenetur adire aliud: ac demum si ad illam religionem non pateat sibi aditus, tenetur aliam ac subinde aliam tentare, vt perse non stet, quominus habitum induat. Sin verò vouendi intentio non fuit nisi ad talem domum, vel ad talem religionem, inde vel repulsus vel exclusus non tenetur aliam adire: sed liber est à voto. In his ergo primò omnium perpendendum est obiectum voti. Vouisti religionem in genere. Itaque in obiecto voti non posuisti hanc vel illam: tunc licet magis in vnam sis quam in aliam propensus, non tamè ad illam magis es obligatus quam ad aliam. Si tamen in obiecto non solum genus religionis, sed hanc expressè statuisti, illam debes prius aggredi, & inde repulsus aliam adire. Igitur si votum tuum fuit, hanc singularem domum ingredi, fortè in quo studium viget: & repulsam à monachis pateris, nullatenus aliã explorare teneris: etiam eiusdem ordinis, quã uis obseruatione præstantiorem: neque vllū in contrarium scrupulum tibi vllus iniiciat: quia votum tuum non fuit emissum alio religionis intuitu, quàm huius conuentus. Quare licet eadem vigeat in alio religio, nihil ad te. Pari iure si vouisti talem religionem, nempe nostram, aut Diui Francisci, aut singulariter aliam: teneris quidem conuentus aliquot circumire, & si non admittaris, non teneris ad a-

Illustratur littera San. Thom.

Obiecto.

liam. Si autè in genere vouisti religionem, tunc teneris alias teterare. Sed est dubium vtrum teneris circumire omnes conuentus & religiones. Apparet enim sic esse: nam postquam votum emisisti quod ex omnibus pedit, explorare omnes debes: à quibus votum tuum pendet. In contrariū facit, quod tunc deberes orbem totum peragrare: quod quam molestissimum onus esset. Item si in conuentibus bene institutis non esses receptus, deberes eum ingredi vbi religio iacet: quod tuæ saluti non esset tutum. Respondetur ergo primū quod vnusquislibet suam cum primis debet intentionem consulere, qualisnam fuerit: nam si tantum fuit illis religionibus se addicere quæ sibi erant circumstantes & notæ, non tenetur nisi eadem discurrere. Quinimò licet quis sic suam intentionem non restrinxerit, sed absolutè vouerit religionem, non tenetur regiones omnes peragrare: quoniam neque Galli vnquam hac de causa ad nos permeauerunt, neque ex nostris vllus ad illos. Alias deberes etiam vsque ad Græciã & Insulas eandem ob causam oberare. Enimverò ius nos ipsum naturæ circumspectè docet, vt eiusmodi vota intra regnum nostrum & linguam sint adimplenda. Ecquis enim voueret si ob id teneretur ignotas gentes inuisere? Quod si instantius scisciteris, vtrum omnes saltem conuentus in regione propria circumire cogaris. Apparet enim id saltem ratio postulare: quandoquidem votum ex omnibus illis dependet. Respondetur, neque tam latè protendi obligationem: dum enim religioni te certe deuoueris, tantum teneris illam bona fide adire. Haud tamen metaphysico, aut dialectico significato sic tota est adeunda, vt vniuersi conuentus visitentur: sed morali modo. Ille enim sic dicitur totam religionem explorasse, qui bonam partem circumiuit: nempe si quinque aut paulo plures conuentus ambiat. Nam licet ex paucis iudicium cæterorum venari. Ex his quæ dicta sunt palam sequitur illum qui aliquod habet impedimentum religionis quod vel quãdo vouit non considerauit, vel post votum siue citra culpam siue sua culpa incurrit, liberum fieri ab eiusmodi voti obligatione: quoniam ad impossibile nemo iure cogitur. Vt si fortè eã religionem peculiariter vouisti vbi neophyti non admittantur: cum id primū rescueris, neque illam neque aliam ingredi teneris.

Idem si morbo laboras perpetuo, aut alij perpetuo impedimento subiectus es, quorum causa te iura repellunt, tutus es in conscientia, neque vlla eges dispensatione. Secus si im-

Dubium.

responsio.

Scrupulus.

Solutio.

Deductio.

pedi

Quid metus cadens in virum constantem.

Secunda.

Ratio in primam opinionem.

dimenta non sunt nisi temporalia: vt si laboras quartana febre, illa abeunte, teneris. Vbi axioma illud Theologū, cuius sanctus Thomas. 4. distinct. 3. artic. 3. meminit, memoriā mandandum est: nempe, quicquid faciendum votum impediret si præsens esset, etiam emisso voto obligationem auferre. Veruntamen nē quēpiam decipiat, ad obligationem voti referendum est, non ad impedimentum voluntatis vōuentis. Exempli gratia. Ille morbus, qui si dum vouebas, adesset obligationē impediret, adueniens post votum, eiusdem obligationem tollit. Attamen licet emisso voto aliquid difficultatis experiaris, quam si prænōsses non vouisses, non ideo voti obligatio cessat. Aliās omnia dirimerentur matrimonia omniaque expoliarentur religionum claustra.

¶ Quid autem si reppelleris quia nescis grāmaticam aut nescis officiū aliud vt recipiaris inter professos laicos: an tenearis grāmaticam discere, aut aliud officiū? Ad hoc nō est simpliciter respōdēdū, sed cū discretione. Enimvero dū quis votum edidit religionis proponens illius esse ordinis qui sacris initiantur, bona tamen fide arbitrabatur non requiri Latinē sciāre: si id postea ab illo requiratur, re vera non apparet obligatus Grammaticam discere: neque tenetur ad ordinem laicorum intrare: quoniam suā ignorātia videtur hominem excusare. Ac perinde si religionem vouit laicorū nō tenetur aliquod discere opificium scitu difficile: quia putabat non esse necessarium. Quādo verō quis communi lege religionem vouit tunc arbitror teneri Grammaticam discere: si modo facultas suppetit: quia sciebat id esse necessarium: vel tenetur intrare vt laicorum ordini deputetur.

Dubium egregium. ¶ Dubium autem egregium superest, Vtrum repulsam passus aut à religione exclusus teneatur religionis regulam in quantum possit seruare ac munera religionis implere. Dixerim repulsus aut exclusus. Nam repulsus est qui non admittitur: exclusus autem qui ob in corrigibilitatem habitu exutus pellitur. Neque idem est vtriusque iudicium. De priori ergo prius disputemus. Et loquimur de illo qui bona fide procurauit religionem profiteri: minimè verò potuit. De quo parte affirmatiua, scilicet quòd nihilominus ad id quod potest obstrictus maneat, arguitur. Puella quæ votum emisit virginittatis, si postea illum florem sua amiserit culpa, debet nihilominus perpetuam seruare continentiam vti hic Sanctus Thomas & consentienter Do

ctores asserunt: in voto autem religionis perinde ac in voto virginitatis includitur castitas: ergo qui religionem vouit, licet repellatur, tenetur perpetuam seruare cōtinentiam: atque adeò petere saltem debitum nō potest. ¶ Secundò. Si quis voueat pauperibus decem erogare, aut Aduentus ieiunia sustinere: nō autem totum persoluere queat, tenetur quātum potest: ergo idem est ius de ijs qui religionem vouerunt.

¶ Tertio. Dum quis vōtum solenniter confirmat, tenet ad omnia officia & munera quæ in eadem sunt religionē constituta votū autem simplex habet pro obiecto votum solenne: nā qui simpliciter vouet, tenetur iuridico tempore votum solennitate stabilire: ergo pariter tenetur eadem religionis officia in quantum valuerit exhibere ac soluere.

¶ Quarto. Accedunt & textus de conuers. cōiugatorum. canon. Quidam. & canon. Placet. in quibus eadem sententia definitur. Casus enim prioris capituli est, quod quidam inuita vxore religionem ingressus, ac subinde ea ipsum repetente in sæculum reuocatus, post eiusdem vxoris mortem cogitabat ad secundas se transferre nuptias. Alexander autem tertius de eadem re consultus, licet eum non rursus in claustra religionis coegerit, inhiuit tamen nē secundam vxorem duceret. Idem dicitur in secundo cap. de muliere quæ putans maritum obijisse vitam, monasterium ingressa est: atque inde postea à coniuge extracta, orbata postea viro, tentauit secundò nubere: & tamen prohibita est.

¶ His nihilo secius non obstantibus sub distinctione respondetur, quòd si qui religionem vouit continentiam in suo proposito expressit, tenetur in seculo permanens idem seruare: si verò nihil aliud quàm religionem vouit ad quam non recipitur eousque liber est, vt nihil in seculo teneatur religionis præstare. Probatur. Si huiusmodi persona, vel ad castitatem tenetur, vel ad aliud religionis munus, aut hoc esset virtute eiusdem voti, aut quia repulsam passus impossibilis ei sit ingressus: neutrum istorum: ergo. Probatur minor. Si enim teneretur ratione voti, illa obligatio statim à tempore eiusdem emisit inciperet: hoc autem vsu ipse falsissimum ostendit. Equis enim astruat vt qui votum simplex Carthusiensium suscepit, illico perfringatur & Psalmos recitare, & à carnibus abstinere? Quòd autem ratione repulsæ teneatur, multò est improbabilius. Nam illa repulsa non fuit in eius potestate. Quare neque ipsum

Secundum

Tertium

Quartum

Solutio: bitationis proxime.

Probatio

nouo

nouo vinculo irretiuit: nullo ergo pacto tenetur in seculo vllum religionis munus soluere.

Probatio. ¶ Secundò id arguitur, vt legitima causa patefiat. Nemo virtute voti obligatur nisi ad id quod est proprium eius obiectum: illius autem qui religionem simpliciter vouit, pposita fuit tantum religio: ergo ad id tantum tenetur: quod si soluere non potest, immunis à voto fit. **Obiectio.** At verò contrarius fortè insurgis: Qui obligatur ad aliquid, simul & ad id obligatur quod in de subsequitur: cum ergo ex religione subsequantur religionis instituta, is qui religionem simpliciter vouit, cuncta alia in virtute vouit. **Solutio.** Hoc autem argumentum non solum non est contrarium, verum & fauet sententiæ nostræ: Etenim qui statum aliquem pollicetur assumere, non se obligat ad leges illius status quousque statum illum re vera assumat: quia non exprimit in suo voto obligationem ad peculiare leges illius status. Cum ergo religio status quidam sit, licet illum fueris assumere pollicitus, quousque illum assumes, non teneris ad eius leges: quippe quæ non obligant nisi eiusdem status professores: vt pote qui ad illas se expressè obligarunt. Exemplum est in Christianismo. Vniuersi enim mortales Christianismus suscipere tenentur: & tamen quousque per baptismum illum profiteantur, non tenentur ad leges nostrorum sacramentorum, neque ad alias nobis peculiare quæ non sunt de iure naturæ. Eodem itidem pertinet illius exemplū qui emisit votum suscipiendi sacros ordines: haud enim tenetur ecclesiasticos psalmos recitare antequàm sacris initietur, atque adeò neque castitatem seruare nisi quatenus diuina lege prohibetur. Idem ergo est de illo qui religionis simplex votum fecit. Potest enim mutuum ius non solum coniugi reddere, verum & sibi vicissim petere.

Ad argumētum facta in contrarium. ¶ Et per hoc soluitur argumentum superius obiectum. Haud enim valet consequentia. Votum solenne obligat ad singularia religionis statuta: & illud est obiectum voti simplicis: ergo & simplex ad eadem obligat. Nam votum solenne est completiuum, quod aiunt, nēpe status professio quo quisque expressè dicit vouere obedientiam, castitatem, & paupertatem: & leges obligant professos: simplex autem non obligat nisi vt statum suscipias. Ac perinde respondetur ad illos canones supra citatos de conuersione coniugatorum. Illi namque vota solenniter ediderant promittendo explicitè castitatem: & ideo in quantum se inuito coniuge potuerunt obligare, astrictierant. Po-

tuerunt autem se obligare vt nunquam coniugalem vsum peterent: & id circò prohibiti sunt ad secundas transire nuptias. Sed quia quantū ad alia votum non tenebat, non sunt, defunctis coniugibus, in religionem reuocati.

¶ De alio autem argumēto, nempe de illo qui multum vouit: qui perinde si totum non valet, debet soluere partem, nullum ad rem affertur exemplum: quoniam qui vouit totum, formaliter vouit partem. At verò de illa quæ suam virginittatem Deo dedicauit, distinguendum est. Bisariam enim vouere quis potest virginittatē: vno modo ad ipsam propriè respiciens: ita vt sua non fuerit intentio nisi à prima Venere abstinere: nā vsu hoc venire solet. Et tunc illa perdit non tenetur amplius ad castitatem: quia suū penitus propositum non fuit nisi vt carnis integritatē custodiret. Si autem simpliciter & absque vilo moderamine votum emisit virginittatis, tum illa etiam corrupta nihilominus tenetur ad castitatem: quia votum eiusmodi est simpliciter negatiuum: putà virum non cognoscere. Quare quoties illum experitur, votum violat. Ob idque nullum inde exemplum ad illum deducitur qui religionem vouit.

¶ Quod si hic obiter scisciteris, vtrum illa quæ vouit non nubere, teneatur subinde ad votum castitatis: vt quoties fornicetur dupliciter peccet: apparet enim inde sic esse, quòd ideo mulier non nubet vt castè viuat. Respondetur: nihilominus eiusmodi votū ex sua natura, nisi aliud exprimatur, non obligare ad castitatem. Est enim castitatis materia duplex. Altera quæ opponitur luxuriæ. Et hæc est communis materia præcepti & voti: ad quam id circò se obligat qui religionē profitetur. Altera verò est supererogatiōis quæ est propriè materia voti: vt potè à toro coniugali abstinere. Et quæ tantū vouet non nubere ad hanc solam se obligat: scilicet non opponere religioni obstaculum. Quæ ppter si fornicetur, simplici flagitio delinquit.

¶ Quid autem si eo proposito non nubere voueret, vt licentiùs scortaretur? Respondetur votum hoc nullatenus esse obligatorium: cò quòd est de re mala: obiectum enim tūc quod est non nubere, refertur in malū finem: atque adeò vitiatur. Ea propter neque nubendo neque fornicando transgreditur illa votum.

¶ Hactenus de illo disertum est qui citra suā culpam impossibilitatem incurrit implendi votum. Sequitur ergo vt de illo dicamus qui sua spē illud fecit impossibile. Vtrum videlicet qui post emissum simplex religionis votū vxorem duxit, teneatur in quantum potest castitatem seruare: putà debitum non exigere.

Ad 1. argu.

Ad primum

Quæstio

responsio

Scrupulus. Solutio.

Quæstio altera.

Vide

Ratio par- Videtur enim hæc ratio id persuadere. Nemi-
tis affirmati- ni sua culpa suffragari debet, neq; suus patro-
ua. cinari dolus: eiusmodi autem homo sua culpa
viam occlusit implendo voto, ac perinde in-
eius fraudem vxorem sibi associavit: manet er-
go inquantū potest ligatus. Atque hanc opi-
nionem propter hanc rationem amplexantur
Syluester. Iuriconulti. Vnde Sylue. in verbo, votū. 2. §.
1. cum cæteris Summistis ait eiusmodi perso-
nam impediri à cōplemento voti: quia ad debi-
tum reddendum tenetur: quasi compertum
Solutioque habens, nō posse petere. Nihilominus contra-
stionis. ria sententia, nempe quod posit etiam petere
Caietanus. amplectenda est: quam hoc loco Caietanus
merito statuit: quandoquidem ratio proximè
facta eisdem viribus de vtroque militet, seu ci-
tra culpam seu ex culpa impossibile fecerit
votum religionis implere. Tenebatur enim il-
le duntaxat vt præmissimus statum illum sus-
cipere: qui penitus fuit sui voti obiectū. Nam
cum statuta religionis solos professos præ-
stringant, ad illa non tenetur quoad illa fue-
rit expressè professus. Idque iam insuper sic
confirmatur. Religio tribus votis constat: sci-
licet obedientiæ, paupertatis, & castitatis,
qui autem simpliciter vouet, illa non ex-
plicat: sicuti qui vouet solenniter. Quare ad
illa nondum tenetur. Quis enim te audiat si as-
seueraueris quod qui religionem diui Francisci
vouit postquam rei vxoriæ mancipatus est
teneatur honorū dominium & possessionem
abdicare: teneaturq; ad ieiunia & alia obedi-
entiæ munera quæ in seculo præstare potest? Si
ergo ad alia duo non tenetur, fit vt neque ad
votum castitatis. ¶ Ex hac autem definitione
alia emergit dubitatio, vtrum scilicet qui non
modo religionis ingressum vouit, verum &
perseuerantiam vsque ad mortem, citra solen-
nitatem tamen: & nihilominus suapte sponte
matrimonij se nodo implicuit, ad aliquid præ-
illo teneatur qui non nisi ingressum vouit. Et
ratio dubitandi est quod iste formaliter vo-
uit suum votum solennitate firmare: & ideo
apparet ad castitatē sibi impossibilem teneri:
scilicet vt vxorium debitum ei petere non li-
ceat. Caietanus de hac re multa insumit ver-
ba, iudicio meo superuacanea. Fateor enim
me non percipere quidnam nouæ obligatio-
nis votum perseuerantiæ voto religionis ac-
cumulet. Triplici enim forma fieri votū sim-
plex potest religionis. Vno modo vt quis
voueat tantum ingredi: non quidem animo
perseuerandi aut solenniter profitendi, sed sta-
tim exeundi. Et hoc arbitrator esse vanum, vti
ait Paludanus. 4. distin. 38. q. 4. Nam etsi ob-

tendatur id fieri gratia tantum verecundiæ;
nihil ad religionem hoc refert. Secundo mo-
do vt in obiecto voti ponatur perseuerantia
& solennis professio. Et tertio vt simpliciter
voueatur religio. Et censeo secundum votum
nihil tertio adhibere vinculi. Nam qui reli-
gionem absolute vouit, votum illud secundū
iura emittit, tam diuina quam humana: ius au-
tem diuinum est vt voueat ea intentione vt
verè efficiatur religiosus, atque adeo vt perse-
ueret vsque ad mortem: iura autem ecclesiasti-
ca tempus indulgent probationis, vt si expe-
rimento bona fide didicerit non sibi religio-
nem congruere, non suscipiat quod ferre ne-
quit. Quapropter etsi terque quaterq; vouen-
do addas, perseuerare, semper intelligitur, nisi
tempore probationis experientia te aliud ad-
monuerit. Atque adeo post tale emissum vo-
tum, seu ad promissionem sine tua culpa non
admittaris, seu tua sponte matrimonium con-
traxeris, non arctius in seculo restas obliga-
tus quam si simplex emisisses religionis vo-
tum. Et ad argumentum in contrarium respon-
detur: quod quanuis voueris perseuerare seu
religionem profiteri, non te obligas nisi ad pro-
fitendum secundum iura. Et ideo quousque
fueris professus, neque ad castitatem teneris, ne-
q; ad alia statuta. ¶ Superest hic demum de illo dicere qui post
solenne votum, ceu incorrigibilis à monasterio
pellitur, vtrum tutus maneat in conscientia,
postquam vi expulsus est, & abiectus. Respon-
detur quod quandiu per ipsum steterit quo mi-
nus recipiatur, nō est tutus sed tenetur emendare
se, & in viam redire: quoniam cum ex culpa
fuerit exclusus, quandiu in illa perseuerauerit
versabitur in periculo. Si autem correctæ vita
ad claustra rediens non admittatur, tutus ma-
net in seculo. Quod si scisciteris an teneatur
in seculo religionis vota seruare: Responde-
tur. A voto quidem obedientiæ absolutus
manet: postquam prælatus eam reiecit: ac sub-
inde à voto paupertatis: quandoquidem con-
uentus eum non alit. Ac perinde à persoluendo
officio diuino, nisi fuerit in sacris, atque
à ieiunijs & alijs annexis religioni: si quidem
illorum non fecit votum expressum, neque
ad illa tenebatur nisi ratione religionis à
qua expellitur. Sed tamen à voto castitatis
non eximitur: eò quod expressè illud emi-
sit, nec prælatus potuit ab eo illum libera-
re. ¶ Quid autem si ante indutum habi-
tum vouerat religionem in genere, vtrum
sic exclusus ad hac religione teneatur ad al-
iam correctus transmigrare? Re vera ratio
id vi-

Solutio.

Argumentū.

Dubitatio de exclusio à monasterio propter incorrigibilitatem. Solutio.

Dubitatio altera.

Ratio dubitandi.

id videtur conuincere. Nam sicut ille qui non
huc admittitur, tenetur aliā religionē explo-
rare: ita ille teneri videtur, qui post professionē
expellitur. Et ita libentius censerem. Quauis
forsan dici posset quod per votum solenne hu-
ius religionis cessauit illud simplex generale: &
ideo si huc postea nō recipit, liber ille est pror-
sus. Sed tamen prior sententia mihi probabi-
lior est.

Ad quartū. In solutione ad quartum summouetur du-
Thomas. bium de tempore adimplendi voti. Ad quod
sanctus Thomas solum respondet quod qui se
obligare proposuit vt omni procul mora illud
impleret, tenetur statim: qui verò ad certum tē-
pus vel sub certa conditione id proposuit, tene-
tur tunc. Veruntamen si exactius responsum
desideras, sic accipito.

De tempore quo votum reddendū est. ¶ Trifariam quis potest votum ædere: scilicet
aut tempus constituendo, aut conditionem
supponendo, aut simpliciter absque villo ad-
ditamento. Et quidem primum membrum sub
distinguendum est. Nam si vouisti certo tem-
pore quicquam facere, idque temporis illius
intuitu, ex deuotione scilicet illius: vt cum
vouisti ieiunare in vigilia Corporis Christi, vel
Aduentum, teneris tunc temporis sub pœna
mortalis culpæ: quod si tunc non exolueris, nō
teneris alio tempore ieiunium supplere: eò
quod animus tuus ad illud fuit tempus propen-
sus. Perinde enim tūc censendum de voto est,
atque de lege, quæ singulariter quadragesima-
le ieiunium iubet. Si verò adiectio illius temp-
ris non fuerit propter eius affectionem, sed vt
principali voto limen poneret, tūc teneris qui-
dem illo tempore: sed nihilominus illo trans-
acto obligatio non oboletur, quin alio tenearis.
Vt si vouisti religionem intra annum ingredi,
delicto tibi dabitur nisi illo anno promissum
reddas Domino Deo tuo: & nihilominus illo
præterito eandem teneris suscipere religionē.
Res est clara.

Votum conditionale. ¶ Conditionale autem votum nō vno sed duobus
fit modis. Est enim alterum syncerè condi-
tionale: alterum verò pœnale. Conditionale
est quotiescunque homo ad rem aliquam affe-
ctus est: sed quia impedimentum sibi obstat
vel facultas non suppetit, vouet sub conditio-
ne. Vt si voueas post mortem matris quæ tibi
erat impedimento religionem intrare: aut
post mortem patris suppetentibus tibi num-
mis peregrinari: aut si tibi tale Deus benefi-
cium contulerit, orphanam dotare. Pœnale
autem est quando non eras tali rei affectus, ne-
que tibi erat cordi: imò quia exosa est & iniu-
sa tibi, adigis te voto in illam crucem si in re ti-

Votum pœnale.

bi fortè aliqua peccare contigerit. Vt cum vo-
ues si luseris, aut si adulterium feceris religionē
ingredi.

¶ Hoc enim licet formam habeat conditiona-
lis voti, est tamen pœnale: quoniam directè
votum non est religionis: sed non ludendi aut
non adulterandi: pœnam enim adiecasti vt
vel caueres, vel post factum, te ipsum castiga-
res. Ea propter inter hæc vota vna est com-
pertissima differentia: & vna item aperta con-
uenientia: sed vna restat controuersia. Diffe-
rentia inquam est quod ante positam condi-
tionem quando votum est religionis aliudve
extribus Pontifici Maximo referuatis, super
purè conditionali non potest nisi per ipsum
Pontificem vel per Concilium dispensari. In
pœnali autem potest per episcopum. Ratio
est, quod in priori illud quod directè fertur vo-
tum, est religio: votum autem pœnale non
rectè fertur, vt præmissimus, nisi in illud pro-
ximum obiectum: quod est non ludere, aut
non adulterari. Quare qui in illa dispensare
potest, valet etiam in pœnam ex transuerso
appositam, quantumvis sit religionis. Conue-
nientia verò est quod vtrunque posita condi-
tione obligat: neque de hoc villo pacto con-
trouertitur. Quod ergo sub iudice restat est,
vtrum posita conditione pœnale votum ne-
queat nisi à summo Pontifice dispensationem
suscipere: perinde atque aliud conditionale.

Differentia inter votū conditionale & pœnale quātū ad dispensabilitatem.

De quo quæstione. 4. sub titulo dispensatio-
nis, articulo. 3. dicturi sumus. Videtur enim eo-
dem modo esse indispensable: quando qui-
dem virtute voti obligatio iam tunc religio-
nis exorta est. ¶ Ad quintum facile respon-
detur. In primis neminem posse alium suo vo-
to obligare: nec filium, nec seruum, nec ali-
ter subditum: quoniam votum est religionis
actus qua quis suam propriam offert Deo vo-
luntatem. Quare si vouisti filium alicui templo
offerre, teneris illum ducere: ille autē solum ti-
bi filiali obedientia tenetur parere: nullatenus
tamen ex vi religionis. Rursus, qui perse vo-
tum implere non potest, si personale est, nulla-
tenus id tenetur præstare per alium: tum quod
in voto semper intelligitur possibilitatis con-
ditio: tum quod personale votum fit propter
propriam macerationem aut afflictionem cor-
poris, aut ad excitandam deuotionem, vt pe-
tet in voto ieiunij, aut peregrinationis. Hæc
autem nemo per alium assequitur. Secus si
non est votum merè personale: vt si in subsi-
dium belli Hierosolymitani personā vnā vo-
uisti, & tu non potes, debes aliā mittere. Rursus
si vouisti monasterium ædificare aut virginem
dotare,

Ad quintū principale.

Paludanus hærestus si bona illi relinquis, vt ait Paludanus. 4. diffin. c. 38. quæstio. 3. Pro quo facit. l. 2. ff. de pollicita.

ARTICVLVS. II.

Utrum utile sit expediensque vouere.

OST virtutem voti obligandi sequitur de alia quæ est eius utilitas: Vtrū scilicet aliquid nobis emolumentum afferat. Et arguitur à parte negatiua. Nemini expedit priuare se optimo bono, quale est libertas. Hac enim homines cæteris animantibus præstamus: quare nullo est auro estimabilis: hac autem homo pervoti necessitatem nudatur: ergo vouere non est expediens. ¶ Secundo Nemini consilium est periculum sese obijcere: qui autem vouit, periculo exponitur extra quod erat. Vnde August. in epistola ad Armëtar. & Paulus. Quia iam, inquit, vouisti, iam te obstrinxisti. Aliud facere tibi non licet. Non talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouisses. Minor tunc es, non peior. Modò autem tanto (quod absit) inferior si fidei Deo fregeris, quãto beator si persolueris. ¶ Tertio arguitur. Consilium est Pauli. 1. ad Corinth. 4. vt imitatores eius simus, sicut ipse est Christi: Christus autem nullibi legitur aliquid vouisse, neque Apostolorum illud: ergo nihil in vouendo emolumentum in est.

1. Argum. à parte negatiua.

2. Argum. vouere non est expediens.

Augusti.

3. Argum. Paulus.

In contrarium autem est Psalm. 111. Vouete & reddite domino Deo vestro.

Conclusio responsiua. Probatio.

Ad quæstionem hanc vnica eademque comperitissima conclusione respondetur. Vouere utile quidem est: non tamen Deo, sed nobis, Probatur. Alia ratione homini quidpiam promittitur quàm Deo: homini enim aliquid promittimus, quod non solum beneficium conferre, utile illi est, verum & ipsum ei polliceri. Nam sicuti re ipsa collata iuuatur, sic & promissione sit certior futuri beneficii vnde spes generat quam pro alio beneficio ducit. Quapropter non solum conferenti, verum & promittenti gratiæ exhibentur. Deo autem vt nihil inde commodi accrescit, quod aliquid ei conferimus, eò quod nostrorum bonorum non indiget: ita neque utile est, vt ei aliquid polliceamur. Scit enim oculatiùs quam nos quidnã ei simus exhibituri. At vero vtrunquè nobis utile est: nam per hoc quod ei aliquid exhibemus,

nobis ipsis augemus præmia, ei verò tantum extensior sit gloria. Vnde Augusti. in eadem epistola, Benignus exactor est, & non egenus: & qui non crescat ex redditis, sed qui in se faciat crescere redditores: nam quod ei redditur, reddenti additur. Inde autem quod illi quicquid pollicemur, hoc nobis accrescit lucri, quod voluntatem nostram in bonum figimus & firmamus, vt mutare iure nequeamus animum. Est ergo ex re, non quidem sua, sed nostra, vouere. ¶ Corollarium conclusionis huius est, salutare esse alijs consulere vt voueant. Attamen tam conclusio quàm corollarium intelligitur in genere & ex obiecto: nam speciatim non singulis est semper commodum. Quod quidem non ex natura & qualitate voti descendit, sed ex imbecillitate & defectu personarum: nepe quia sibi non sunt constantes vt voti arduitate euincere valeant.

Augusti.

Corollarium.

igitur inter catholicos adeò res hæc evidens est, vt nisi cum hæreticis nulla nobis pugna reliqua fiat. Est ergo primum supra factum argumentum, quod hæretici, vt nouissimè Lutherus in impio suo libro, De votis monast. contendunt, perniciosum esse vouere: tantum abest vt sit utile. Verum sunt Lutheri in eodem libro. Et paulò post. Votum, inquit, castitatis & totius monasticæ, si piuum est, debet necessario secum inuoluere libertatem rursus mittendi. Et potest hæc hæresis fucari ex verbis Christi: qui potest capere capiat. Si vis perfectus esse. Et ex illo Pauli, præceptum Domini non habeo: consilium autem do. Et ratio, inquit, est quia priuamus nos libertate qua iusti debent seruire Deo, & non sicut incipiam. Et inde scripsit alium nefarium librum de Captiuitate Babyloñ. sic enim appellat ecclesiasticas traditiones. Respondet ergo Sanct. Thom. quod sicut non posse peccare non dimittit libertatem, ita neque necessitas firmata voluntatis in bonum: qualis est necessitas voti.

Lutherus.

Motiuum Lutheri.

Solutio in Thom.

Fit liquida Solutio sancti Thomæ.

rita apud ipsum. Opera enim naturalia, vt modo dicebamus, merita esse nequeunt. Ad hoc igitur nostram condidit libertatem, vt cum malum facere possimus, facientes bonum mereamur vitam æternam: quam si nobis absque vllis profus meritis neque nostris neque Christi contulisset, flore illo accidentario gloriæ caruisset, quod est mereri quod habes. Nam præstatius est mereri quod non habes, quàm id habere quod non mereris. Vbi ergo libertas nostra in bonum figitur, vt non peccet nihil libertatis perdit: quia figitur in id ad quod creata est. Quapropter neque Apostolorum voluntas in bonum confirmata vllam perdidit libertatem: ac multo minus beati: longèquè; minime Christus: qui licet ad vtrumlibet habuerit libertatem, non tamen ad id quod malum est in sensu composito. Vnde August. in eadem ipsa epistola. Felix, inquit, necessitas est quæ in meliora compellit. Vnde illæ autoritates supra citatæ, quibus Christus ostenditur liberam reliquisse familiam suam ad consiliorum opera, perperam ab hæreticis intelliguntur: quasi nos prohibuerit ne voto nos ad illa consecrarem. Legitimus enim sensus est, quod noluit nos illorum præceptionibus deuincire. Qui tamen voto se voluerit ad illa præstingere, hoc ipsum consilium est saluberrimū. Alioqui nullus esset monachorum si xus status, si cuiuslibet prohibito fas esset abire: sed hoc ipsum est quod ipsi moliuntur.

Augusti.

Scrupulus in verbis S. Thomæ.

Solutio

Ad secundum argumentum

¶ Aliquæ tamen tibi forte scrupulum verba S. Thomæ iniicient, quibus comparat necessitatem voti illi quæ est non posse peccare: cum tamè vetù de opere supererogationis sit cuius contrarium non est peccatum. Respondetur tamen non eo illa quidem verba retulisse vt affirmaret votum esse firmitatè non peccandi: sed vsus est similitudine, quod sicut stabilitas non peccandi in Apostolis & beatis non minuit libertatè, ita neque firmitas faciendi opus consilij quod est maius de maiori bono.

¶ Ad secundum respondetur per distinctionem. Duplex enim est periculum: alterum quod ex ipso facto nascitur: cui quidem te obijcere non est consiliū. Vt cum quis se ponti committit ruinam minanti, aut inter cornua se proicit trucidis tauri. Sed alterum est periculum non quidem ex facto ortum, sed ex hominis fragilitate & languore. Et huic se hominè gratia melioris boni offerre, non solum non est semper temerarium, verum & nonnunquam expediens: vt equum ascendere vt expeditius iter absoluas: licet ob segritiam tuam possis inde cadere. Item neque est temerarium periculis te committere quæ ex euentu solènt euenire. Ait enim sapiens Eccles.

11. Qui obseruat ventum, non seminabit: & qui considerat nubes, nunquam metet: periculum autem voti non est prioris generis: sed posterioris, putà quod vir costans & strenuus superare potest. Vnde in eadè epistola Aug. Non te, inquit, mouisse poeniteat: imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset.

Augusti.

¶ Ad tertium respondetur quod Christo nulla ratione vouere congruebat: tum quod Deus erat: tum quod in quantum homo constantissimam habebat voluntatem in bono, ceu comprehensor existens. Vnde illud Psalm. Vota mea reddam in conspectu timentium eum: non de sua ipsius persona, sed de corpore, quod est Ecclesia, intelligitur. Apostoli vero vota paupertatis & reliqua susceperunt, vt Matthæi. 19. colligitur: vbi ait Petrus, Ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te: quid ergo erit nobis? De quo latius quæstione. 3. & sexta.

Ad tertium argumentum

ARTICVLVS. III.

Utrum votum sit actus latræ sue religionis.

Min quæstione hac de voti virtute sermo versetur, quæritur cuiusnam sit virtutis officium. Et arguitur primo quod nullius sit specialis opus. Omne opus cuiusque virtutis, vt supra dictum est, potest esse voti materia: eiusdem virtutis esse videtur promittere, & facere: ergo cuiuscunque virtutis est suum vouere opus, atque adeò non est specialis virtus.

1. Argum.

¶ Secundo, illa est solum religionis virtus, vt inde Offi. autor est Tullius, qua cultum Deo ceremoniæque offerimus: qui autem nondum aliquid Deo vouet, sed tantum promittit: ergo non est religionis actus.

Argum. 2.

¶ Tertio, Religionis cultus soli Deo exhibendus est, cui latræ debetur, votum autem non solum Deo, verum & sanctis fit, imò & prælati quibus religionem professuri obedientiam promittunt: ergo votum non est religionis actus.

3. Argum.

¶ In contrarium est illud Isai. 19. Colent eum in hostijs & muneribus & vota vouebunt Domino & soluent. Vbi colere, quod est religionis, per id explicatur quod est vouere.

Fundamētum.

Ad intellectum quæstionis huius notandum est, actum quemlibet studiosum bifariam esse posse alicuius virtutis. Videlicet & elicitus & imperatus: ille enim actus elicitor à virtute qui

Pp qui

qui est obiectū formalis eiusdem virtutis. Sic enim credere est actus elicitus fidei, & restitue re alienū actus elicitus iustitię. Instar actū potētiarū. Visio enim elicitur à visu: quia est sensatio coloris. Ille autē actus imperatur à virtute, qui elicitur per imperiū illius mouentis aliā virtutem propter suū finem: vt ieiunium quod elicitur à temperantia, tunc imperatur à charitate: quando mouetur homo ad ieiunandum, non solum quia actus est tēperantię, sed propter amorem Dei. Sicuti & in vitijs: Dum quis furatur propter mœchiam, furtum quod elicitur ab iniustitia, imperatur à luxuria. Dum ergo quæritur de aliquo officio cuiusnam virtutis sit, nō inuestigatur cuius imperio fiat. Nam à multis potest imperari: sed cuiusnā sit actus elicitus. Et hoc est quod de voto in præsentiarum per contamur. Ad quod vnica conclusio ne respondetur. Vouere est actus elicitus religionis, tanq̄ Dei cultus. Probat. Votū est ordinatio quædam & oblatio eorum quæ homo vouet in obsequium cultumq; diuinum. Hoc enim sonat ipsum quod est Deo promittere: ordinare autem & offerre quodcumq; opus in Dei cultum, est actus religionis: ergo eiusdem virtutis est vouere. Monstratur minor. Opus cuiuscūq; virtutis Deo potest ceu sacrificium offerri, vt ieiuniū, elemosynę erogatio, & quicunq; actus, seu fortitudinis seu tēperantię. &c. Huiusmodi autem ordinatio & oblatio non tribuuntur ipsis virtutibus imperatis, à quibus illi actus eliciuntur, sed virtuti imperati: qualis est religio: ergo vouere est actus elicitus religionis. ¶ Vna autem tibi forsā dubitatiūcula ex his oboritur. Quod cum ordinare & referre aliquid in Deum non solum religionis virtuti, verum & charitati, eidemq; præcipue competat, non magis inde colligatur, vouere esse actum religionis, quam charitatis. Respondetur autē hoc non inferri ex eo q̄ vouere sit ordinare & referre aliquid in Deum: sed ex hoc prorsus q̄ sit aliquid offerre Deo ad eius reuerentiā & cultum. Itaq; prima differētia est, quod charitas refert opera in Deum tanquam in finem. Ieiunamus enim, oramus, &c. propter Deum, quæ quidē propositio, finem designat. Sed tamen vouemus eadem opera Deo, vbi Deū non ex primis sub forma finis, sed sub forma illius cui aliquid offerimus. Itaque Deus ponitur in obiecto religionis, sicuti in obiecto fidei. Secū dum discrimen est, q̄ charitas habet Deū pro obiecto tanquam rem amatā: id est cui bonum in cōmuni, volumus, & nolumus malū: religio autem tanquam id cui reueremur & obsequimur, nos nostraq; illi cultu offerentes: votum

ergo non solum ordinatū in Deū, sed in reuerentiam eius & in cultum.

Primū igitur argumentū veritatem conclusionis apertiorē facit. Respondetur enim q̄ est id quod cadit sub voto tanquam eius materia, vt ieiunare, & seruare continentiam, sint actus elicitus aliarū virtutū: tamē illorum votum non elicitur nisi à religione. Contingit tamen nonnunquā vt non solum votum, verum & actus ipsi deuoti eliciantur à religione: vt cū voles orare, & sacrificare. Nā orare est actus religionis. Itaq; quādoq; votum est actus religionis solum ratione formæ, quia ipsa promissio elicitur à religione: quādoq; verò ratione formæ & materiæ, scilicet quando actus ipsi promissi ab eadē eliciuntur virtute. ¶ Emergit hinc autem dubitandi ratio, vtrum vlla sit voti transgressio quæ duas includat culpas: alteram scilicet contra specialē virtutē à qua elicitur, atq; alteram contra religionem: per quā Deo offertur. Exēpligratia. Vouisti ieiunare, vtrum nō ieiunās & contra continentiam derelinquas, & contra religionē? Itē vouisti Deo vt obedires prælato, vtrum & virtutē obediētix violas quæ est iustitię, & rursus voti religionem? Est enim argumentum, esse peccatū duplum: eò q̄, vt antē prædiximus, votum est quædam particularis lex quam sibi vouēs præscribit: lex autem quicquid præcipit cōstituit in aliquo virtutis genere: vt dum præcipit quadragesimā ieiunare, constituit illum actum in genere abstinentiæ. Sicuti & lex diuina præcipiēs coniugibus non se inuicem defraudare, cōstituit illū vsū in genere continentix: ergo & ieiuniū vouens cōstituit illud in eodē virtutis genere. Et præterea in genere religionis: quare eius transgressio geminum erit delictum. ¶ In cōtrarium autem est q̄ communi iudicio non censetur nisi vnicum peccatum contra votum.

¶ Ad hoc respōdetur, q̄ transgressio voti ex natura sua vnicum est peccatum. Vbi adnotandum est, q̄ actus ille qui voto, vt materia substat, potest esse constitutus in genere virtutis, aut per legem aliā seu diuinam, seu naturalē, seu humanā: aut per solū votum. Si priori modo, cōgeminatur peccatū: si verò posteriori, nō est nisi simplum. Vouisti honorare parentes, aut cōfiteri, aut ieiunare Quadragesimam: quia iam secluso voto opera erāt singularium virtutū, si transgredieris: bifariam peccas. Vouisti autem ieiunium in vigilia corporis Christi. Fateor quidem te constituisse illud opus in genere abstinentiæ, sed tamen quia non aliter q̄ per votum, ruptio ieiunij non est nisi simplex peccatum. Pari modo si puellæ dotē pollicearis,

Ad. i. argu.

Dubitatio.

Argumēt.

Solutio.

Cōclusio
ipsonia.
Ratiocōclu
sionis.Dubitatiū
cula.

Solutio.

cum iam humana sis astrictus fide, si eandē pollicitationē religionis voto confirmes: tunc fracta fides duplum erit peccatum: scilicet tam contra humanam iustitiam, quam contra religionem. Dum autem soli Deo vouisti elemosynam facere, si non facis solum contra votum peccas. Hinc ergo fit simplum esse religioso crimen, nō obtemperare præfecto: quia licet illud obsequium constituerit in genere obedientię, non tamen nisi per solum votum. Haud enim obedientiam prælato voues: sed Deo quod eris prælato obediens. ¶ Ad secundum respondetur quod licet ille qui vouet nondum det, si dare ad promissum referatur, quia nō dum dat quod promittit, dat tamen illud in causa: quia obligat se: quæ quidem obligatio virtute continet rem promissam. Tamē etiam re vera det suam mentem, suamq; voluntatem quam Deo mancipat. ¶ Tertium argumentum quærit vtrum votum quod fit sanctis vel prælatis, ad religionem pertineat: quando quidem religio solum Deum habet pro obiecto. Et quidē de re nemo hæsitat, sed modus latet. At qui sanct. Th. nihil discriminat inter votum quod fit prælatis, & illud quod fit diuis. Nam vtrunque ceteris promissionē factā hominibus, quæ non pertinet nisi ad humanā fidem. Sed vtraq; inquit, esse potest materia voti, quatenus ad ipsum q̄ homini vel Sancto promittimus, offerimus Deo. Itaq; votū q̄ facimus Beatæ Virgini, vt in sanctorum culmine exemplū statuamus, nō est votum nisi quia quod ipsi promittimus, offerimus Deo, nimirū ei pollicentes quod hoc vel illud faciemus in honorem Virginis. Sicuti si Deo me vouerem puellę largiturū dotem, aut alium habiturum honorē. ¶ At verò non est mirū si hæc Diui Thomæ doctrina alicui, nō quidē falsa, sed tamē curta censetur: nam vsus vouendi sanctis aliam præterea rationem præse fert. Haud enim cum quis vouet Virgini, aut D. Petro, aut Diuo Iacobo peregrinationē, vouet formaliter Deo, talē honorem Diuo exhibedū. Nō inquam hoc illo pacto vouet, quo religiosus dum ait Preposito, Voueo Deo q̄ ero tibi obediens: sed voueo Virgini, & voueo Petro. Quin etiā religiosi vnā cū Deo cōponūt sanctos: dicētes, Promitto obedientiam Deo & Beatę Virgini, & beato Dominico, aut Francisco. Dicamus ergo, sanctos duobus modis existimari. Vno ceu homines aut angelos, qui puræ sunt creaturæ. Et isto modo vera est sententia sancti Thomæ, q̄ promissio illis facta non est votū nisi offeratur Deo. Secūdo verò modo cōsideratur vt Deus est in illis: non quo modocunq; per gratiam, vt in viatoribus, sed

Ad secundū
argumentūAd tertium
argumentū

D. Thom.

D. Thomas

per gloriam, quasi in his qui ratione status suā ipsius præsentē diuinitatem participat. Et sic vouere sanctis, est vouere Deo, qui est in ipsis. At verò sanct. Tho. hunc modum forsā non inconsultē præterijt, sed eò q̄ sicut orare sanctos non est orare Deum, sed diuersa est ratio ita alia est ratio vouendi sanctis q̄ Deo. Sed tamen vbi de catholico sensu conuenit, vana est de nomine disceptatio.

ARTICVLVS. III.

Vtrum magis sit laudabile & meritum facere aliquid ex voto quam absque illo.

UM articulo secundo definitum fuerit, vouere esse vtile, & in tertio, esse actum religionis, aptissima subsequitur quæstio, vtrum opus voti cumulationis sit laudis ac meriti quam si fieret absque voto. Nam ex illis apparet hoc subsequi. Arguitur nihilominus à parte negatiua autoritate Prosperij, li. 2. de vita contempla. vbi ait: Sic abstinere & ieiunare debemus, vt non nos necessitati ieiunandi subdamus: ne iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: votum autem necessitati nos subdit: ergo præstantius est absque voto operari.

¶ Secūdo arguitur ex illo Apostoli. 2. Corinth. 9. Vnusquisque prout destinabit in corde suo, non ex tristitia aut ex necessitate. Hilariter enim datorem diligit Deus. Votum autē, vt crebrò vsu venit, tristitiam generat: idque ob necessitatem. Nam vt. 5. Meta. tex. 6. & 1. Rhetor. cap. 11. author est Aristot. necessitas eò quod voluntatem premit, tristitiam infert: ergo excellentius est opus absque voto.

¶ Tertio: votum ad hoc est necessariū vt voluntas in eo firmetur quod spondet: firmari autē immobilius nequit, quam dum rem facis: ergo melius est sine voto facere. Nam tunc firmior est res, quam dum promittitur.

¶ In contrarium autem est monitum illud Dauidicum, Vouete, & reddite. Cuius solennis interpretatio est, vouere esse consilij: consilium autem, vt præmissimus, de meliori est bono: ergo melius est ex voto operari: quam citra votum.

Titulus vtrūq; de opere voti meditato quærit, scilicet Vtrum sit magis laudabile, vt quādo extra gratiam est moraliter bonū, & an sit magis meritorium, vt putā quando fit in charitate.

1. Argumēt.

2. Argumēt.

Aristot.

3. Argumēt.

D. Thomas. tate. Et S. Thom. vnica respondet affirmatiua conclusio: quam tribus rationibus corroborat. Conclusio est. Maiori laudi ac merito tribuitur opus ex voto, quam absq; ipso exhibitum. Primò probatur ex virtutis obiecto. Opus nãq; nobilioris virtutis, excelsioris est tã laudis quam meriti: quare actus inferioris virtutis, dum à superiori imperatur, præstantior fit: vt si ob charitatem temperate agas: virtus autem latrã, in qua hoc quod est vouere collocauimus, est virtutem præcipua, vt putà in cultu Dei posita: ergo actus ab illa per votum imperatus præstantior est, quam qui fit sine voto. Vnde August. lib. de virg. Neque ipsa, inquit, virginitas, q̃a virginitas est, sed quia Deo dedicata est honoratur: quam fouet & conseruat continentia pietatis. Secundò id rursus cõfirmatur ex ea re qua exhibetur. Nam qui opus citra votũ facit, solum actum Deo impendit: qui verò ex voto, nō actum modo verum & potestatem: addicit enim ei mancipatq̃ue suam voluntatem ac libertatem, vt deinceps iure nequeat secus facere. Sicuti qui fructiferã arborem alteri cõferret, vt in lib. 1. de Similit. author est Ansel. plus elargiretur quam qui solos donaret fructus. Qua vtique ratione promittentibus gratiã singulares debentur, præter illas quã illis aguntur, dum conferunt. Tertiò & id cõfirmatur ex modo agendi. Enimvero per votum figitur asseriturq; volũtas in bonum: facere autẽ aliquid ex maiori animi stabilitate & cõstãtia laudabilius est. Vnde Philosophus. 2. Eth. nullum officium virtutis nomine cõset, antequam ex firmato habitu proficiscatur. ¶ Restat autẽ ante descensum ad argumentorũ solutiones cõclusionẽ explanare. Catholicorũ nanq; nemini dubia est, sed tamẽ solet malẽ intellecta in abusum venire. Arguitur igitur cõtrã. Sequeretur si vera esset, quòd deberent semper monachi in quocũque obeũdo obedientiẽ munere exigere expectareq; superioris scriptum præceptum. Nempẽ vt ex maiori voti energia opus factum maioris esset meriti: sicuti transgressio peioris esset culpæ. Sic enim faciũt religiosorũ multi, quibus nos hic eò consultũ pergimus, quòd à parte cõtraria stet ratio. Nã quo libẽtius maioriq; animi promptitudine obtẽperas, illustriore præstas obedientiam: promptius autẽ facit qui vrgeus præceptum nō expectat, sed simplici iussioni audiẽs est. Respondetur ergo sub distinctione. Quando res ardua est eademq̃ue dubia, vt ad Indos ad nauigare, aut regimini onus suscipere, aut quid simile, cõsiliũ est vt monachus nō iniussus suo proprio iudicio tales subeat pro-

uincias, sed præfecti mandatum præstoletur. Quando verò res non est ambigua, tunc aut vanum est, aut certè delictum, cogentem præceptionem expectare. Etenim si paratus es facere, sed compulsiorem præceptum ob id solum requiris, vt officij tibi meritum augeatur, vanum est. Nam virtute voti obedientiã, prõptitudo est magis meritoria. Præceptum enim nō ponitur nisi, aut rebellibus aut in dubio hærentibus. Si autẽ re vera facere renuis nisi præcepto cogaris, tunc meritum non solum non crescit, verum adeò diminuitur, vt nonnũquã vertatur in culpam. Cõclusio ergo non sic est intelligenda, sed q̃ omnia opera quã sine nouo præcepto, ex voto tamẽ facis, maioris sunt meriti & laudis quam si faceres sine voti necessitate: maiorisq̃ue adeò quam si præcepti coactionem attenderes.

Ad primũ argumentũ
Ad primum igitur argumentum ex Prosperi sententia sumptum respondetur, quòd necessitas coactionis, vt pote quãdo quis inuitus operatur quia voluntarium tollit, laudem minuit & meritum. Imò nonnũquam profusus aufert. Et de illa loquebatur Prosper vbi aiebat: Nẽ iam non deuoti, sed inuiti rem voluntariam faciamus: necessitas autem voti, quo volũtatem penitus in bonum asserit, eo deuotionem auget. ¶ Sed arguis fortè vrgẽtius, vt i hæretici putant. Qui absq; voto operatur, in singulis actionib⁹ habet libertatem, vt citra iuris violationem cessare possit: qui autem voto illa queatus est, etsi libere vouerit, tamẽ in singulis pòst actionibus illa caret libertate: liberius ergo facit qui non est voto alligatus: libertas autem laudem auget & meritũ: ergo cõclusio falsa. Qui rem superficie tenus cerneret, respõderet fortè concessio maiorẽ inesse libertatem in eo qui facit sine voto, quia semper illi est integrum non facere. Sed tamen diceret ex altera parte, nimirum ob rationes ad conclusionem allatas, auẽtius crescere meritum in eo qui fecit votum. Legitima tamẽ solutio nō est hæc, sed q̃ maior est libertas in eo qui vouit. Enimvero qui vouere reformidat, eò nō vouet quòd tam liberum sui ipsius dominiũ non habet, quam ille qui vouit. Vnde sicut illustrior esset in illo libertas (vt in Anselmi exẽplo per sistamus) qui non solum arboris fructus quot annis daret, verum totam semel arborem, quã ille qui solos fructus donaret: sic præclarior est magnificentiorq; libertas, Deo non modò opera tua, sed ipsam voluntatem semel dedicare. Quare libertas illius primi actus tãquam ex radice diffunditur ad singula opera, vt pretiosioris sint libertatis, quam si fierent sine voto.

Ad primũ argumentũ

Obiectio

Solutio

¶ Ad

Ad secundũ argumentũ
Solutio sãcti Thomæ.
 ¶ Ad secundum argumentum ex illo Pauli assumptum. Nō ex tristitia, & ex necessitate: tria sub distinctione respondet S. Tho. Primum quod necessitas coactionis est, quã cum sit voluntati contraria, tristitiam parit: de qua proinde loquitur Arist. Et hanc iam concessum est non esse bonam. Eandẽque perinde cõdēnat. Paul. Secundum est quod necessitas voti in his qui sunt bene dispositi, ob contrariam causam, videlicet quia voluntatem habent bono affixã, tristitiam non generat, sed planè gaudiũ. Vnde August. in eadem citata epistola ad Armẽt. Nontẽ, inquit, vouisse pœniteat: imò gaude iã tibi id non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Et quidem circa hæc duo asserta nullus superest scrupulus. Ait vero tertio, q̃ etsi quãdoq; opus voti secundum se consideratum triste & inuoluntarium reddatur post votũ, dum tamen inconcussa maneat implendi voluntas, non solum nō est malum, verum est magis meritorium, quam si fieret sine voto: pro eo quod procedit ex religione quã potior est virtus q̃ abstinentiã: à qua exempli gratia damus illud opus elici, putã ieiunare.

Ambiguitas orta ex solutione S. Thomæ.
 ¶ Hoc autem documentũ non caret ambiguitate. Et idcirco explorandũ est, vtrum pœnitẽtia voti sit quandoq; delictũ: & quale genere suo, veniale an mortale. Nã ex vna parte videtur perinde esse pœnitere voti, ac si ante votũ nolles vouere: quã quidẽ nolitio cum nō sit rei ad salutẽ necessariã, non est mala. Idẽ enim est obiectũ vtriusq; actus. Nolo vouere, & nolẽ vouisse. Sed ex alia parte est argumentũ, quod pœnitẽtia rei bonæ mala est: quoniã pœnitẽtia esse non debet nisi de malo: vouisse autem est bonum: ergo illius pœnitẽtia est mala. Et ita consuevit vitio tribui. Caietan. responsioni suæ triforem præiacit distinctionem. Ait enim quẽquam pœnitere posse, aut voti, id est, promissi: aut vouisse, putã animũ applicuisse ad vouendum: aut tertio, bonorum operũ quã ex voto fecit. Pœnitere, inquit, voti, est dolere de promissione: qui enim, inquit, sic dolet, promissionẽ non seruat: pœnitere; autem vouisse, est pœnitere quod se subiecerit voto, qui quidẽ non ideo animũ mutat. At verò licet intermutare & non mutare propositum clarum sit discrimen, nō tamen inter verba ipsa, pœnitere voti, & pœnitere vouisse. Nam profectò latine idem est. Etenim si pœnitere voti intelligas abstractè, id est, nō illius à te facti, impossibilis est hæc pœnitẽtia. Quando quidẽ neminẽ nisi facti sui pœnitere potest. Si autẽ id cõtractè vsurpes, tũc pœnitere voti idẽ est prorsus quod pœnitere te vouisse. Sicut pœnitere peccati,

Ambiguitas orta ex solutione S. Thomæ.

Caietan. responsio.

Exploditur Caietanidi distinctio.

Solutio ambiguitatis proxima.

& pœnitere te peccasse. Haud ergo distinctio ex parte voti & vouisse, sumẽda est, sed à verbo ipso, pœnitere, q̃ ambigui est significatus. Pœnitere em̃ voti, aut vouisse, vno modo accipitur, pro eo quod est, retractare propositum. Dicitur enim ille pœnitere facti, q̃ mentẽ mutat. Et de hac significatione nō habetur in præsentia sermo. Est em̃ citra cõtrouersiã, genere suo esse lethale peccatum, vt dictũ est, tum cõtra iustitiã, tum etiam cõtra religionẽ. Secundo autẽ modo, idq; vsitatus, accipitur pœnitere, pro eo quod est nolle fecisse. Et de hoc est præsens dubitatio. Ad quã respondetur, eiusmodi pœnitentiam, licet absolutè cõsideratã sonet in malum, tamen dũmodo propositum faciẽdi sit firmũ, posse ex circumstantibus qualitatibus ob omni culpæ macula esse mũda. Sonat inquam in malum, sicut occidere, quia vouisse est bonum: tamen sicuti iudex, vimq; repellens nō peccat, sic non semper qui vouisse pœnitet. Idq; præsertim vbi materia voti res est ardua, ac perpetua, & qui votũ suscepit ex perimẽto difficultatem sentit: quam si prænosset, votum non fecisset. Quare sicut initio nolle vouere, ita & emisso voto nolle vouisse, nullum est vitium. Quoniã hoc non tamen ex animi languore quam ex ipsius natura obiecti contingit. Vnde ad argumentum supra factum respondetur, quòd pœnitentia rei bonæ, quando nō est absolutè necessaria, nō est per se mala. Et de hoc ait S. Thom. esse præstantius ex voto id facere cũ tali mœstitia, quam citra votũ. Atqui huius veritas inde patet, quòd hanc ob causam vouere est vtile & salubre, vt animus obligatione firmetur, nè postea rei difficultas & mœstitia nō nos ab opere absterreat, sed omnibus impedimẽtis superatis in proposito persistamus. Addiderim tamen quod licet eiusmodi pœnitentia per se non sit reprobã, potest tamen rationẽ periculi ad vitium inclinare. Qui em̃ crebros eiusmodi mœrores voti admittit, labefactari incipit, vt à proposito desistat. Quare dum quis experitur propositũ suum languescere, non potest citra venialem culpam eiusmodi pœnitentiã non recutere. Mortalem autem citra consensum frangendi fidẽ voti, non est quòd metuas.

¶ At verò quãdo vota nō sunt perpetua, neq; de rebus arduis, sed de minoribus, tunc pœnitere vouisse duratẽ tamẽ implẽdi propositum, nō solũ non est culpa, verũ raro est periculũ: quia potest qui vouit propositũ in melius mutare. Vt si vouisti peregrinationẽ, aut plixos recitare Psalms, quod obex tibi fit, vel ad studium reipublicæ comodum: vel ad alia misericordiẽ

opera: nullum est periculum poenitere voti. Tamen si absque dispensatione propositum demutare, nefas sit.

Poenitentia ¶ Tertiū membrū est, dū quis postq̄ opera ex voto fecit, putā in religione degit vitā, sed poenitet sub tali instituto vixisse. Et de hoc distinguendū est. Aut enim eū illius trāfacta vitā poenitet, presupposito voto: hoc est poenitet eum perfoluisse opera quae ratione voti debebat. Et hoc manifestariū est mortale crimē: nam cum si nō perfoluisset lethaliter peccasset, fit vt huiusmodi poenitentia sit de re ad salutē necessaria, atq; adeo mortaliter iniqua. Si autē poenitentia huc fertur, q̄ est te vouisse, nihil curans an illis caruisses fructibus, incidit in secundū membrū proximē tractatum: vt non sit genere suo mortale, quāuis plusculū habeat grauitatis. Nā postquā fructus feceris, non potes citra culpā illorū poenitere. Nisi vota essent de re leui & temporalī. Quoniā tunc nihil habet absurditatis poenitere, q̄ illud tēpus incōmodioribus alijs negotijs non collocaueris.

Ad tertium ¶ Ad tertiū deniq; argumentū respondetur, q̄ est si dū quis re ipsā officiū aliquod praestiat, firmatā tunc habeat voluntatē in illo praesenti opere, non tamē in futurū, sicut ille qui vouit. Et praesertim si vouit iugiter eadem opera frequentare.

ARTICVLVS. V.

Vtrum votū per susceptionē sacri ordinis, perq̄ professionem religionis fiat solēne.

INTER virtutes voti summa est in voto solenni: vt pote quod matrimoniu, non modō impedit sed dirimit. Quapropter potissimū vtorū discrimen dignoscitur inter simplex & solēne. Quare vt vtrum votū per susceptionem sacri ordinis, & professionē religionis, fiat solēne. Et arguitur à parte negatiua. Votū, vt praefati sumus, fit Deo qui nouit intima cordium: solennitas autem in externa caeremonia consistit, quae fit in conspectu hominum: ergo huiusmodi solennitas non est voto necessaria, sed accidentaria, vt iure diuino nouum afferat vinculum.

Argumē. 2. ¶ Secūdo: si eiusmodi forinseca solēnitas esset de substantia voti omnibus cōpeteret votis in quacunque materia: quandoquidē substantia generis in cunctis participatur speciebus: sunt autē multa extraordiniū susceptionē professio neq̄ue religionis: vt peregrinatio, ieiunia, &c.

quae nō cōsuecunt solēnitate firmari, ergo huiusmodi solēnitas ad substantiā voti nō pertinet. ¶ Tertiū. Solēne idē esse videt̄ quod publicū: sed possunt fieri multa vota in publico corā te stibus, quae nō subinde sunt solēnia: & vice versa, potest fieri votū religionis & sacri ordinis in secreto: ergo solēnitas nō est necessitas in voto.

¶ Quartū deniq; peculiariter contra clericorū votū arguitur. Si sacris ordinibus solēne votū esset annexū, vsu cōtingere posset vt quis ante legitimū pubertatis annū, quinverò ante iustā rationis vsurā posset funiculo perpetuae castitatis illigari. Quod re vera nulla videtur admittere ratio. Consequentia verò inde constat, q̄ cum ordinis sacramentum caractērem in primat, quocunq; tēpore cōferatur, suscipitur. Quod quidē absurdū à voto religionis cautum est, cū ante quartūdecimū annū fieri nequeat solēniter.

¶ In cōtrariū est q̄ huiusmodi duntaxat vota, matrimoniū & contrahendū impediunt, & cōtractū dirimunt: quod solius est voti solennis.

AD quaestione S. Tho. duabus respondet cōclusionibus. Prior est: Solennitas voti attenditur secundū aliquid spirituale: putā secundū benedictionē aut cōsecrationē, quae ex institutione Apostolorū adhibetur. Probatio. Solēnitas rei debet eius naturae & cōditioni admetiri & acōmodari: ut patet in rebus corporalibus: solennitas enim nuptiarū consistit in cōiuiarū apparatu: solennitas verò nouae militiae, in apparatu equorū, militūq; concursu: vt potissimū in Germania videre est, dū quis creatur Elector: & in alijs regnis, dum creatur auratus eques. Votū autē cum Deo fiat, est res spiritualis: solēnitas ergo ei⁹ debet subinde spiritualis esse: putā benedictio aliqua: qualis in religionibus fieri consuevit, & in consecratione: vt dū quis sacris initiatur. Quae quidē religio à tēpore Apostolorū ortū habuit: vt apud Dionisiū cōstat. Nā de ritu sacrorū ordinum ineminit. 2. c. Eccles. Hierarch. Et de monachis. ca. 6.

¶ Posterior conclusio. Votum fit solenne tum in professione certae regulae, tum & in maiorum ordinum susceptione. Probat. Solennitas fieri non consuevit nisi dum quis per susceptionem noui status rei alicui mancipatur. Haud enim solēnitas nuptialis celebriter adhibetur nisi dum vterq; cōiugum alteri, se mutuo tradit, statumq̄ue matrimonialem proficitur, qui publicitus innotescere debet. Per susceptionem autem sacri ordinis, putā subdiaconatus, diuino se homo addicit ministerio, firmum statū suscipiens clericalem. Similiter in pro-

Argumē. 3.

1. Cōclusio

Probatio.

argumē. 4.

postrema cōclusio Probatio.

in professione certae regulae: quando per abrenuntiationem seculi proprieque voluntatis, statum quis perfectionis assumit: igitur tunc fit votum solenne.

¶ Hic primū omnium doctores tam Iurisconsulti q̄ Theologi innumeras voti diuisiones aggerant vt peculiariter apud Palu. in. 4. di. 38. q. 2. est videre. Vbi vsque ad duodecim illas multiplicat. Nā & Magister Sentent. aliquas ponit. Alterum enim est votū personale, vt continentie: alterum reale, vt eleemosynae: atq; alterum mixtū, vt peregrinationis, vbi sumptus sunt necessarii. Item alterum est temporale, hoc est in tempus certum alterumq̄ue perpetuum. Item alterum est commune, vt quando materia cōmunis est praeccepto & voto. Cuius exemplum Magister ponit in baptismo: atq; alterum proprium: vt de opere supererogationis, quod est propria materia voti. Haec autem atque id genus aliae sectiones parum ad rē conferunt. Sed illa satis nobis est, qua diuiditur in simplex & solenne. Horum enim vincula & obligationes multum differunt.

¶ Rursus adnotandum est discrimen inter simplex votum & solenne si ex effectu perpendatur hoc esse, q̄ simplex matrimoniū impedit contrahendum, haud tamen dirimit contractū. Impedit inquam, quia peccatū est mortale post emissum votum simplex religionis, conubialia facere celebrare. Tenet tamen matrimonium. Solenne autem non modō matrimonium contrahendo obstat, verū & contractū dirimit. Nō q̄ sit propria dirēptio, quia matrimonium nullū est, sed dicitur eo dirimere, q̄ personas inhabiles ad contrahendū reddit. Discrimen hoc extat apud Boni. 8. de voto & v. redem. c. vnico li. 6. Tertio insuper supponendū est, votū solenne in duabus tantū materijs habere locū: scilicet in professione religionis, & in susceptione sacri ordinis: vt pote diaconatus vt idē Pontifex ibidē definit. Non q̄ definitio haec illic fuerit priuim sancita. Nam S. Thomas viginti annis Bonifaciū octauum antecessit, qui tamen, ceu rē priscā illā commemorat. His suppositis in lite versatur in quonam consistat votum esse solenne, hoc est matrimoniū dirimens: vtrum videlicet de iure sit merè positiuo, an verò de iure diuino. Neque parum refert vtra pars vera sit. Nam si est de iure diuino nequit à Papa super voto solenni dispensari: si secus autem si sit de iure positiuo. Caietan. ergo hic tres de hac re opiniones recenset. Prima est quod voti solēnitas consistat seu in benedictione, qualis fit in religione, seu in consecratione, cuius vsus est in susceptione ordinū.

Paludani Malep. ex diu. voto

Discrimen inter votū simplex & solenne ex parte effectus.

Caietan. 1. Opinio.

Prima ratio in. 1. q. 2. u. 2. Secunda.

Tertia.

Mens S. Thomae.

2. Opinio.

3. Opinio. Caietani.

Scotus. 1. ratio pro opinione Caietani & scoti.

Haec autem opinio multis rationibus confutatur. Primò quia professio tacita, scilicet cum annus probationis, annuente neophyto elabatur, est in virtute solenne votū, & tamen absq; omni benedictione. Secūdo: quia in aliquibus religionibus, vt in nostra, non benedicitur ille qui proficitur, sed scapulare: idq; fit postq̄ in manibus praelati professus est: ergo illa benedictio neque est de essentia, neque requisita. ¶ Tertiū neque illa, neque consecratio sufficit. Graecorum nanque sacerdotes consecrantur, & tamen non alstringuntur solenni voto castitatis: idque perinde Ecclesia de nostris decernere posset. Quapropter sublato Ecclesiae statuto posset quisq; dum sacris initiaretur, & (vt aliqui putant) religionem profiteri, faciendo simplex votum castitatis aut nullum. ¶ Antea verò q̄ ulterius transeamus, admonitum volo lectorem hanc opinionē nusquā fuisse S. Th. imò neminem reor sic intellectā illam fuisse complexum: nam D. Tho. in priorī cōclusionē (quod meditate considerandū est) nō adruit substantiam voti solennis in benedictione aut consecratione cōsistere: Sed praecise ait q̄ solennitas voti attenditur secundum benedictionem, & consecrationem. Itaque tantum vult dicere quod illa benedictionis solennitas adhibetur in signū voti: sicuti solēnitas nuptiarū nō est de essentia matrimonij, sed est eius testimonium. Quare non vult quod illa caeremonia sit simpliciter de essentia, sed tantū explicat ritū qui re veranunc in ecclesia viget. Quāuis de susceptione ordinum alia sit ratio. Nam eo ipso quod subdiaconus ordines suscipit, vnā suscipit & votum.

¶ Secunda opinio est q̄ voti solennitas consistat in exhibitione personae. Itaque substantia solennis voti à simplici hoc differat, quod simplex est tantum promissio rei tradendae: solenne autem sit traditio personae: siue promissa fuerit, siue secus. Et quāuis opinio haec à Caieta. reprobetur, arbitror tamē esse verissimam. Et est expressē opinio sancti Thomae in. 4. distin. 38. quae est. 1. art. 3. & expressis hoc loco. Et vt comparatione ad aliam fulgentius elucescat, tertia opinio quam Caietan. amplectitur est, votum esse solenne in hoc cōsistere, quod Ecclesiae autoritate statutum est per tale votum hominem fieri inhabilē ad matrimoniū. Neque est peculiaris Caieta. sed est Scoti in. 4. dist. 38. Probationes autem Caietani hae sunt. Prima quod Ecclesia posset statuere vt quicūque coram tribus testibus continentiam voueret, faceret votum solenne, sicuti ille qui ordines sacros suscipit aut religionem proficitur:

3. ratio

quod utiq; signum est totū pendere ex arbitrio ecclesie. Secūda, q uice uersa licet quispiā quacunq; solēnnitate profiteretur tria vota in religione nō approbata per sedē Apostolicā, non resultaret votū solenne ex solo defectu ecclesiasticæ autoritatis. Quinimō verba sūt pōtificis loco citato de vot. libr. 6. videlicet q voti solennitas ex sola cōstitutiōe ecclesie est inuenta.

Arg. S. Th. in preterita opinione in

Hanc veruntamē opinionē reprobabat S. Thom. in. 4. loco citato hoc argumento: Si solenne votū religionis solo statuto ecclesie faceret religiosum matrimonio inhabilē, & hoc nō esset de iure diuino, sequeretur q ecclesia possit contrariū statuere: videlicet q possit dispensare in illo solēni voto castitatis: qđ tñ falsum est, vt postea disputauimus. Respondet hic autē Caietan. nescio qua metaphysica: videlicet q etsi neque votum seorsum sine statuto Ecclesie sufficiat ad irritandū matrimonium, neque per se præceptū, tamen ambo simul sufficiunt. ¶ Solutio autē hæc dupliciter claudicat. Primo si neq; per votū ea ratione q quis se tradit, neq; p præceptū efficitur inhabilis, intelligi neutiquā pōt quomodo ratione vtriusque efficiatur: hoc enim declarandū restabat. Et arguitur sic. Clarū est q quāuis Papa seculari præcipiat, etiā sub pœna excommunicationis latē sententiæ vt vxorē nō ducat, videlicet quia alia in eius tribunali eū petit, nihilo minus si ille nō est alteri cōiugio mācipatus & cōtra iusionē pōtificis cōtrahat, licet peccet matrimoniu tenet: qm iubere ne cōtrahat, nō est inhabilē facere. Igitur si votū eo q est personæ traditio, nō facit eā cōnubio inhabilem, neq; superueniēs præceptū id perficiet. Præterea neq; respondet S. Thom. Sic enim solum statutum ecclesie in causa est vt votum religionis inhabilem faciat ecclesia facere, primum q fit vera religio sine illa inhabilitate, quādoquidē ablato statuto votū per se manet simplex: item poterit in tali voto solenni postquā emissum est dispensare. Profectō ad hoc nō respondet, sed sit ei cōsequens conclusio. Et ita tandē, vt postea videbimus, cōcedit q Papa pōt dispē fare in voto solenni. Illa enim opinio natuum. germen est huius radicis. ¶ Igitur si opinio S. Thom. de indispēnabilitate voti solennis iustitenda est, vt arbitror ceu antiquissimā doctōrum cōfessionē sustinendam, sic censendum est de voto solenni, vt dicere recipimus q substantia eius consistit in hoc q sit traditio: cum votum simplex sola sit promissio. Quam quidem opinionē tam in. 4. quam hic expressē tenet: dum per similitudinem nuptiarum ait q

Argumē. in Caieta.

Sicut in illis eo fit solēnnitas q vterq; cōiugū taliter mācipatur rei vxoriæ. ita per susceptio nem sacrorum ordinū mācipatur homo diuino ministerio, & per abrenuntiationem seculi & propriē voluntatis statutū perfectionis assumit. Ex hoc enim discrimine nascitur aliud videlicet q simplex potest fieri soli Deo sine aliquo eius ministerio, solenne autem nō nisi per eius ministrū. Et ratio est q promissio cū non sit datio, non habet pro correlatiuo solennem receptionem, sed solū quia Deo promittis, tua restat ligata fides. Traditio autem non fit nisi vbi ille qui traditur solenniter recipitur.

Argumē. 2.

¶ Sed ais, Deo etiā te recipiet si tu te illi dedas. Ecce in quo stat punctū. Cū tradere se hominē mutando statū, renuntiandūq; suę proprię voluntati, sit res maximi momenti, fieri nō debet sine iudicio & examine: qđ quidē iudiciū nō est illi cōmittēdum qui vouet, sed ecclesie quæ exploret, an qui tradere se adornat, idoneus aptusque ad illum statum sit. Obidq; ecclesia neminē ante tempus probationis ad religionem recipit. Neque vero ad sacros ordines absq; examine: vt patet in tit. de etate & qual. ord. presci. Itaq; in hoc q est hominē Deo se per illū tradere a quo nomine Dei recipitur, cōsistit substantia solēnis voti: quia tūc abdicat à se ius transeundi ad illum statum: ille autē Ecclesiasticus suscipiendi modus quæ solennitas est voti: est de iure positiuo. Veluti si quis secū dum iura antiqua alteri se videret, eo ipso iure gentium esset eius mancipiū: sed tamen possit rex ciuili iure sancire, vt nemini liceret se videri, nisi tali solēnnitate: aliās traditio nō teneret. Et hoc est quod ait Bonif. in dicto cap. scilicet q voti solēnnitas ex sola cōstitutiōe Ecclesie est inuenta. Non enim dicit q substantia solēnis voti putā q qui se tradit non possit matrimoniu cōtrahere, sit inuētū Ecclesie, sed q modus ille tradēdi, sit decretalis Ecclesie constitutiō. In summa, vt ad præfatā obiectionem respondeamus, nemini consistare potest à Deo recipi per votum solenne, nisi per iudiciū Ecclesie. Et hoc est quod ait S. Tho. in dicta distinet. 4. ar. 2. quæstioncul. 3. Scilicet q votū nunquam est solenne quantūcunq; quis profiteatur nisi seruato ordine positiuo iuris. Atq; ea propter, nēpē quia in alijs votis scilicet peregrinationis & ieiuniorū nulla fit traditio, neq; status mutatio, non possunt fieri solennia. Item neq; in religione quæ nō fuerit ad hunc effectum per Ecclesiam approbata. ¶ Sed interrogas, ex quo loco scripturæ infertur votum solenne in iure diuino dirimere matrimonium? Respondetur, hoc syllogismo id concludi: Quicumque se alteri

substantia voto solenni.

Obiectio solutio.

Obiectio solutio.

2. altera in Scot.

Ad motuū Caietani.

Dubitatio. Responsio.

teritradit, suam illi voluntatem mancipando, iure naturæ & diuino fit inhabilis ad alium statum, qui vouet solēnniter tradit se: abdicādo ab se ius ducendi vxorem possidendiq; propria, &c. ergo fit ad coniugiū inhabilis. Maior est de iure naturæ ac diuino: quod patet nā si dominium rei tuæ alteri tradidisti, nullatenus illam rursus citra furtum potes surripere: secus si promissisti: quoniā tunc cū nondum dominū à te alienaueris, causā, vt supra dictum est, superuenire possunt cur non reddas. Pari ergo modo si te ipsum tradidisti, ius naturæ diuiniq; vetat nē tui ipsius furtū facias. Minorem autē esse de iure diuino in religione patet: quoniā religio debet esse status sequēdi Christum secundū illud, Si vis perfectus esse, vade, & vende, &c. sequere me. Nā nili hoc institutum per modum status acceperis: non est firmum: status autem non firmatur per promissionem, qualis est votum simplex, sed per traditionē. Vtraq; ergo præmissa est de iure diuino atq; adeo conclusio. ¶ Discernito ergo inter solennitatem & votū solenne: Solennitas enim, hoc est illa cæremonia non est de iure diuino, sed Ecclesiastico: sed tñ votū solenne dirimere matrimoniu est de iure diuino, eo q est traditio.

¶ Et licet peregere videar molestus esse, id contra Scotum, & Caietan. confirmatur. Sequere tur enim ex corū opinione quod Papa possit dispensare in matrimonio rato non cōsummato. Probatu sic. Votū solenne dirimit matrimonium eiusmodi: & tota vis voti solennis (vt autumant) est institutum Papæ, quod est ius positiuum: ergo pari autoritate poterit illud matrimonium absque tali voto per solā dispē sationem dirimere. Ecce argumentum Caietani quod re vera secundum suā opinionem concludit: atq; adeo eodem deuictus concessit cō clusionē. Sed profectō, vt bona venia grauisi mia authoris dixerim, adeo est absurda conclusio & nullo vnquam seculo admittenda, vt antequam illā cōcederet, dimouere animū deberet ab illa ratione solennis voti, quā hic refellimus. Negamus ergo minorem: scilicet q votū solenne virtute Ecclesiastici statuti dirimat matrimoniu ratum, sed dirimitur iure diuino: quia est mutatio status inferioris in superiorē. Ob id enim etsi consensus matrimonium statum constituat, licitum est tamen inde, quā diu non est cōsummatum, ad meliorem frugē cōscendere: cōsummata verō copula, quia ex natura sua est procreatiua prolis, ascensum propter iniuriam quæ educandæ proli irrogatur, prohibet. Ecce ergo in quo votum solenne consistat.

¶ Contra hanc autē conclusionē arguitur primum omnium argumento Scoti, qui loco citato hāc opinionē ait minus omnibus valere. Homo, in fit, per propriā volūtatem dñium sui habet: ergo per eandē solam potest illud transferre: per votū autē simplex quod soli Deo facit, suam obligat volūtatem: ergo per ipsum Deo dñiam sui confert, ac per votū solenne. In hoc ergo non potest esse discrimen. Respondetur autē hoc esse negare manifestissimā naturam promissionis & dationis. Enimvero qui pecuniam aut equū amico dare pollicetur, nō ideo ab se dñium abdicat: nā si postea alteri daret: tē neret datio tanq à vero dño profecta: aliās deberes dicere, q quicumq; alteri aliquid debet, iam non esset dñs illius: que quidem assertio esset contra omnē legē & forensē vsū. Concedimus ergo q homo per voluntatem potest transferre dñium: nō tamen per solā promissionē, sed per dationē. ¶ Secundo arguit Caiet. Si Ecclesia cōstitueret, vt si quis corā tribus testibus votū faceret, illud dirimeret contrahendū matrimoniu, illud esset solēne sine receptione. Respondemus duo: primū q illa esset tunc receptio Papæ: nam quomodocunq; ipse statueret esse solenne, censeretur recipere votū. Secundo adiciamus q Spiritus sanctus, nāquā Ecclesia permittet traditionem hominis pro votū suscipere, nisi iudicio adhibito & examine: aliās vergeret in religionū & sacerdotij exitiū. At vero transacto probationis anno per suum decretum tacitā professionem recipit. Et conuerso quando religionē non approbat, tunc quātunuis vota tria exprimantur, nō est solenne votum: quia Ecclesia illud non recipit.

Solutio.

Argument. Caietani.

Solutio.

3. Argumē. Dionysius.

Responsio.

¶ Tertio arguitur. Prope Apostolorū ætatē, vt est videre apud Dionysiu. 6. c. eccle. Hierar. vige bāt monachorū ordines, vtorum solennitate (vt creditur) firmati: & tamen non erāt sicuti modō sunt. Nā post Antonius & Benedictus hanc religionū formā Ecclesie autoritate instituerunt. Respondetur q si vota egebāt solēnia, autoritate Ecclesie & forsā in manibus episcoporū illa reddebant. A sacratissima vero Virgine nullū accersiri potest cōtra nos argumentū: nā si votum emisit solēne, id fuit: ex peculiari Dei reuelatione. An vero adeo sit religioni intrinsicum votū castitatis, vt neq; per Ecclesiam fieri possit vt absq; illo sit vera religio q. 5. disputandū est. Illic enim & q. 6. reuertendū nobis ad votum solenne explicandū restat, tam religionis quā sacerdotij.

Ad primum argumentū respondetur, q voti solennitas licet argumentū. pp 5. fin.

fiat in oculis hominū, pertinet nihilominus ad Deum inquantū per eius ministros hominis voluntas recipitur, trāsferentis ius suū in Deum, abdicantisq; à se facultatē & arbitriū mutandi statum. Quapropter ea tenus conceditur votum simplex perinde obligare apud Deum atq; solenne, q; vtriusq; transgressio est mortalis. Sed tamen vtrūq; in suo ordine. Simplex enim obligat sicut promissio: cuius ideo transgressio est non reddere quod promissisti. Sed tamē solenne obligat sicut traditio: ob id q; qui illud trāsgreditur peccat auferendo qd tradidit, vel abutēdo voluntate Deo mancipata. Vnde fit vt sit grauior trāsgressio voti solēnis, q; simplicis. ¶ Quod si arguas votū solenne perinde esse promissionē atq; simplex: nam pari modo ait qui profitetur. Promitto obedientiā Deo q; ero tibi obediens. Respondetur differētiā esse, q; qui solenniter vouet, licet promittat obedientiam quantum ad officia religionis exequenda, nihilominus promittit illam seipsū suamq; voluntatem & totum ius tradēdo addicēdoq; & mancipando Deo. Votū autē simplex nō est traditio voluntatis, sed promissio qua obligatur eam tradere statūq; mutare. ¶ Et per hęc decidetur quæstio quam hic tractat Caietan. vtrum distinctio voti simplicis & solennis sit specifica, & pariter transgressio sit alius speciei. Respondet enim subdistinctione. Nempe quod si distinctio attendatur ex parte subiecti, differūt specie: eō q; qui simpliciter vouit non est inhabilis ad contrahendum matrimonium, sicuti ille qui vouit solenniter: quemadmodum primo de Anima affirmat Auerr. oculus hominis differre specie ab oculo leonis, propterea quod animæ sic differunt. Si autem, inquit, differentia attendatur ex parte obiecti, tunc non differunt specie: sicuti neque hac ratione differunt oculus hominis & oculus leonis: quoniā eiusdem sunt formalis obiecti, perq; eadem mediā sentiunt. Nam eadem, inquit, vis est obligandi in vtroq; licet in solenni maior in eadem specie. Et certe si tota differētia consisteret in statuto ecclesiæ, ita dicere debuit. Attamen tenēdo quod vnum est promissio & alterum traditio, proculdubio specie differunt ex ratione formalis obiecti. Atq; ita forēsi vsu censetur. Alia quippe actio est promissio, atq; alia trāsactio dominij. Et ita S. Thom. in. 4. ait differre sicut vegetatiuum & sensitium, quod differunt ex obiecto. Tamen si ad mores parum hæc discrimina referat: dūmodo certus sis grauius cōmitti peccatum contra votum solenne quā contra simplex. ¶ Ad secundū iam vtiq; respon-

sum est, quod cum per vota aliorū operū non fiat mutatio status, non est cur fiat solenniter. Et ad tertium demum respondetur aliam esse distinctionē publici & secreti: aliā verò solennis & simplicis seu priuati. Non enim ob id q; votū in publico fiat est illic solenne, sed quia fit secundum statutū ecclesiæ recipientis vouentē. Quo quidē statuto seruato, etiā in angulo potest fieri solenne. ¶ Ad quartū tandē, vbi maior est difficultas respondere restat. Et in primis ambigi nō potest, quin etiā si ante vsum rationis ordo suscipiatur charactēre imprimat atq; adeo vere suscipiatur: vt S. Tho. in. 4. dist. 25. q. 2. & illic Richard. & Theologi fatentur: quia ad susceptionē sacramēti imprimētis charactērem, vt est baptismus, Cōfirmatio, & Ordo, nō requiritur actus in suscipiēte, atq; adeo neque certa ætas de necessitate sacramenti: secus de necessitate præcepti nequeunt subdiaconi ante decimū octauum annū creari, neq; sacerdotes vngi ante vigesimū quintū, sub reatu peccati mortalis & pœna suspensionis. Quapropter quidam qui arbitrātur sacramentū ordinis nō suscipi in quacunq; ætate, repelluntur, vt ait illic S. Tho. quia eorū assertū neq; ratione vlla neq; autoritate firmatur. ¶ Hoc ergo supposito cōsequēs planē esse videtur id quod quarto argumento inferitur: nempe ante legitimum rationis vsum posse quenque voto castitatis complicari. Neq; hoc absurdus est quam de obligatione matrimonij. Puella nāq; cuius malitia supplet ætatē, etiā si ante duodecimū nubat, vinculo matrimonij tenetur: vt patet. c. de illis. De despons. impub. Quapropter etiam si quis cōsensu ex torto per metū cadētē in cōstantē virū sacris initiatur, voto etiā eodē castitatis tenetur, secundum dexterem opinionem, vt bene ait Syluest. verb. ordo. 4. nisi forsan vxori esset matrimonio cōiunctus, qui inuita vxore abstinere non potest. Atque id probatur argumēto sumpto ex cap. de Iudæis dist. 45. vbi illi inuiti à Sigibuto credebantur Baptizati, nihilo minus ad fidē coguntur: propterea quod charactēre essent insigniti: & tamē illis qui renuūt, grauius est ad totā Christianā religionē obligari, q; ad solū castitatis votū. ¶ At verò distinguendū est, vt reor, de huiusmodi clerico ante ætatem ordinato. Si enim vsum habebat rationis, putā quia decimū vel duodecimū annū attigerat, & fortē in octauo: quia liberē initiatur, cogēdus est votū seruare. Si verò nullū prorsus habebat rationis vsum, sed nesciens quid de illo fieret ordinatus est: profecto rationi est maximē cōsentaneum vt detur ei optio: nempe vt si voluerit in ordinis

Ad quartū argumentū

D. Thomas Richardus.

Syluester.

Obligatio.

Solutio.

Quæstio vniuersalis à Caietano.

refellitur definitio. Caietan.

D. Thomas

Ad 3. argu.

functione permanere, abstinere: sin minus, omni prorsus officio suspensus vxorem ducat.

QVÆSTIO TERTIA, de his qui vouendi facultatem habent.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 88. art. 8.

ARTICVLVS I.

Vtrum illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint.

POST voti substantiam & virtutem, subsequitur circa eius subiectū indagare quonā sunt quibus facultas suppetat & arbitrium vouendi. Et primò de his qui sub alienā sunt potestate arguitur quod vouere possint. Minus enim vinculum à maiori superatur: obligatio autē qua quis homini subditur minus est quā quo obligatur Deo: ergo & obligatio prior nequit posteriori impedimento esse. ¶ Secundò. Filij qui sub cura degunt paterna, neque ab illa sunt mancipati, arbitrium habēt absq; parentū voluntate religionem profiteri: ergo illos qui alienæ potestati subsunt, nihil à vouendi virtute cohibet. ¶ Tertio. Maior consideratur ad faciendū q; ad promittendū facultas: religiosi autem possunt absque maiorū facultate aliqua religionis opera exhibere: vt Psalmos recitare, inediaq; se atque alijs afflictationibus macerare: ergo subiectio minimē adimit vouendi facultatem. ¶ Quarto. Quicunq; id tētat quod iure facere prohibetur, delinquit: subditi autē vouēdo nō peccant: quando quidē nullibi prohibitū reperitur: ergo videntur iure vouere posse. ¶ In contrariū facit illud Numer. 30. Si mulier in domo patris sui & adhuc in puellari ætate aliquid voverit, nō tenetur rea voti, nisi pater eius conuaserit: & idē subditur de muliere habente virum: quod. 33. quæst. 5. can. manifestū & can. noluit. refertur. Ex quibus perinde pari ratione colligitur neq; alios quicūq; alienæ potestati subdantur, voto, se posse absque superioris arbitratu deuincire.

Primum argumentum.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

Cōclusio: sponsiua.

Ratiocōclusionis.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

August.

DV AE sunt hominum conditiones quibus nō plenaria suppetit ad vouendum facultas: nempe subditi, qui alijs habent mancipatā voluntatem: & pueri quibus per ætatem non licet rationis luce fati illustrari. De prioribus dicendum in hoc articulo: ac de posterioribus in subsequenti. Ad quæstionē ergo vnica conclusionē, eademq; negatiua respōdetur. Nemo, qui sub alterius sit potestate, valet de ijs rebus in quibus ei subijcitur votum vllum suscipere, quod citra eius assensionem solidum sit ac firmum. Conclusio est clara. Votum quippe, vt in superioribus patet, est promissio qua Deo fit: Deus autem qui author est naturalium legum non vult aliena surripi vt sibi tribuantur. Quare neq; elemosinas quæ de rapina fiunt, gratas habet: qui autem sub aliena est potestate, nō est sui iuris: ergo nihil deo vouere potest quod domino suo aut maiori debet: sed est omnino ab eius potestate pendens: sit ergo vt eius modi votū absq; eius consensu nō sit validum sed irritari à superiori possit. ¶ Primū omnium, quia quæstio hæc, iste inquit & subsequens articulus de votorū irratione instituitur, supponamus irrationis nomini id significatum supponi quod est nullū, ac perinde callum haberi ac si nihil esset factū. Quomodo enim differat à dispensatione, & commutatione, & redemptione, quæstione proxima quæ de dispensatione subsequitur, commodiās explicabitur. ¶ Prima ergo hic causa dubitandi est de fundamentō autoritatis prælatorū irritandi subditorū vota, vtrū scilicet tantum iure humano, an etiā diuino & naturali ea sibi cōpetat autoritas. Et ratio dubitationis est, q; locus citatus Numero. 30. solū loquitur de muliere quæ est sub cura parentis, aut sub viri potestate: quæ admodū August. illic exponit. Et refertur. 3. q. 5. c. noluit: in ferre autē inde generalē regulā subditorū, nō apparet qua ratione firmetur. Nā subiectio vxoris & filiorū est naturalis: subiectio verò religiosorū, licet sit diuina, tamen nō videtur extendi nisi ad obseruatiā triū votorum & suarū constitutionū. Eo potissimum quod cum religiosi statū profiteantur qui via est ad perfectionē, nō videtur diuino iure arceri quominus sui sit arbitrij recētibus se votis vrgentius ad meliorē frugē promouere. Adde quod mandatum illud apparet in numero esse legalitū, quæ per præsentia Euāgelij extincta sunt. ¶ Haud ergo defant qui censent solum humano iure ademptā esse monacho vouendi facultatem, circa maiorū assensum: nempe capi. illo, monacho 20. q. 4. At. vero cum illud non habeat

responsio. beat auctoritatem aliam quam Basilij, seu auctoris, & Gratiani decreta colligentis, non potest habere vim legis, quippe quam Concilium tantum vel papa aedere potest. Quocirca nisi iuri diuino aut naturali auctoritas illa conniteatur, non inde satis esset collecta. Respondetur ergo interdictum hoc monachorum a iure diuino & naturali promanare. Nam eo ipso quo quis religionem profitetur, addicitur per obedientiam arbitrio praelati, atque adeo iure naturae non potest inde absque eius iniuria suam dimouere voluntatem. Quapropter non modo tanquam spiritualis praelatus ex vi iurisdictionis dispensare super votum subditorum potest, verum & tanquam dominus voluntatem eorum perinde ac secularis pater eadem irritare.

Scrupulus. Sciscitaris autem utrum in omnibus praelatis similis sit irritandi facultas, quibus adest dispensandi auctoritas? Videtur nanque affirmatiua pars vera: quandoquidem dispensatio, utpote quae spiritualis sit functionis manus, maiorem exigit potestatem quam irritatio. Respondetur nihilominus non ita rem esse. Episcopi enim dispensare possunt: irritare vero minime: quia non sunt absoluti domini libertatis subditorum, sed tantum iudices. Imò vero neque Pontifex Maximus potest secularium vota irritare: seculi religiosorum: quorum non solum iudex est, verum & peculiaris praelatus. Est enim sicut generalis minister, aut magister cuiuscumque ordinis, & sicut Provincialis, & sicut Prior. Quare & in hoc etiam fallit regula, quod si episcopus id quod plus est valeat, perinde possit & quod est minus: quia non sunt eiusdem generis. Illi ergo qui facultatem habent irritandi vota praeter religiosorum praelatos, sunt iure naturae pariter ac tutores utriusque sexus, & domini seruorum qui sunt mancipia. Nam paterfamilias non eadem auctoritate fungitur in suos famulos: utpote quorum voluntatum non habet dominium. De usu autem huiusmodi potestatis, an videlicet absque illa prorsus de causa dum maiori liberitatis possit quaequeque vota irritare, ambigitur. Archidiaconus nanque quem Syluester. verbo, votum. 3. & citat & imitatur, & Palud. in. 4. d. 38. q. 4. vsq; adeo absolutiorem censent potestatem irritandi quam dispensandi, ut credant sine vlla prorsus causa fieri posse irritationem, licet non dispensationem. Et ratio, inquit, est quod dispensatio non fit, quia votum non erat validum: ideo requirit causam: irritatio vero fit quia non erat validum absque superioris assensu, & ideo putant in mero esse arbitrio superioris absque alia causa irritare, sicuti qui vouet absque vlla causa poterat non vouere. At vero haec sententia

Archidiaconus.
Syluester.
Palud.

ratio praefata
est opinio.

moderatione temperanda est: nam etsi discrimen sit quod irritatio nulla intercedente causa, sit valida: quod in dispensatione non sic utique facile conceditur: nihilominus praelatus absque vlla omnino ratione votum irritans profecto non esset a culpa saltim veniali liber: nam cum irritatio actus quodammodo sit iurisdictionis, debet iudicio & perspicacia uti antequam irritet, ut perpendat utrum sit vtilius ac decentius facultatem negare, an concedere. Quare non est tam absoluta libertas in superiori ad irritandum postquam subditus proposuit auctque vouere, quam in subdito antequam a superiori facultatem exposcat.

His potestate irritandi praehabitis secundum continuo subsequitur dubium circa illud conclusionis temperamentum, videlicet. In quibus alteri subijcitur. Nempe ut illa perscrutemur in quibus monachus superiori subditur. Nam apparet nulla opus fuisse exceptione. Quoniam, ut modo dictum est, simpliciter tota praelato tanquam Dei vicario consecrauit voluntatem. Ad huius intelligentiam notandum est quadrifida esse monachorum opera. Primum enim genus est eorum quae solenni voto comprehenduntur, ut sunt tria vota essentialia & pecularia statuta. Et in his dubio procul subijcitur praelato monachus. Apparet nihilominus posse de his votum ita firmiter adijcere, ut illud praelatus irritare nequeat: ut si voueat in ordine nostro nunquam carnes gustare, & nunquam locis & horis vetitis silentium rumpere: quoniam postquam licuit votum solenne de illis emittit, videtur posse, & arctius se astringere ad ea seruanda. Respondetur nihilominus & haec etiam posse praelatum irritare vota quin verò & debere: quia haec vinculo conge-minatio super eadem materia vix vnquam prudenter fiunt. Potestas autem inde patet, quod cum super omnibus constitutionibus & regulis statutis praeter tria essentialia vota valeat praefectus ex causa dispensare, cohibere potest subditorum arbitrium ne de hisce statutis recedant vota. Nam & illa super quibus dispensare potest dum dispensando facit ea de illicitis licita, potest pro causa nonnunquam iubere, scilicet ut subditus silentium rumpat, aut religionis ieiunium: ac perinde valet horum vota cassare. In secundo ordine sunt opera libera, id est quae neque lege sunt praecipita neque sub voto concluduntur: ut orare, atque noua superaddere ieiunia. Atque ad haec quidem praefectus pro suo libito cogere nequit subditum: secundum illud verbum Bernardi. Votum meum non augeat praelatus sine mea voluntate. Tametsi nonnunquam in casu necessitatis iubere possit

Moderatio
preterite
sententiae

Dubium.

Quadrifida
monachorum
operum

1. assertio.

Secunda.

fit orationes & forte ieiunium: quod ad rem modo non pertinet. Potest ea tamen impedire quando libuerit, atque adeo haec peculiariter proprieque sunt opera quorum vota Praefectus irritare potest. Tertius operum ordo est quae prorsus Praelati auctoritatem exuperant: ut transitus ad arctiorem religionem. Hoc enim cum ad exitum spectet subditi ex eiusdem obedientia Praelati non comprehenditur sub illa: quo fit, ut bene ait Caietan. votum quod monachus eiusmodi transitus emiserit, non posse a Praelato irritari. Atque adeo hoc operum genus exceptum putes illo conclusionis verbo in his quibus alteri subijcitur. Haud tamen crediderim huiusmodi votum transeunde ad altiorem religionem omnino exire auctoritatem Praelati ut idem autor insinuare videtur: sed tantum quoad irritationem: imò arbitror posse eundem Praelatum super idem dispensare. Quorum discrimen quaestione sequenti articulo tertio subiiciemus. Quartum operum genus est eorum quae ad salutem sunt necessaria: ut legis praecipita seruare: neque vero illa modo, sed & quae ad charitatis feruorem attinent, quorum contraria sunt venialia. Atqui horum votum censet idem Caiet. irritari a praefecto non posse: ut si monachus votum Deo vouerit non furandi, aut non mentiendi. Ratio eius est quoniam haec materia non est praelato subdita: quando quidem super his ipse, veluti super regularibus statutis, dispensare non valeat. Ait nihilominus posse praelatum eiusmodi votum nomine Dei commutare. Quare & hoc quoque exceptum arbitrat in conclusione. At vero non facile illi de hac re subscriberem. Nam etsi quantum ad necessitatem implendi dispensatio istorum sub potestate praelati minime comprehendatur, nihilominus illa noua obligatio qua subditus sua sponte religare se cogitat, non video cur non possit a praelato irritari. Nam quantum ad spontanea, dominus est subditarum sibi voluntatum. Tertium subinde dubium circa eandem conclusionem est de illo verbo: videlicet quod eiusmodi votum rei in qua subditus superiori subijcitur non est sine eius consensu firmum. Est inquam dubium utrum antequam accedat superioris consensus votum subditi teneat, an vero contra ipso facto sit nullum. Et dubitationis articulus est, utrum cum in voto subditi semper includatur superioris conditio, sub intelligatur affirmatiue si ille consenserit, an vero tantum negatiue: scilicet nisi dissenserit. Nam prior modo votum ante eius consensum nullum est: posteriori vero valet quousque per ipsum irritum fiat. Et quidem Richard. 4. sen. d. 38. arti. 4.

Tertia.

Caietanus.

Quarta assertio.

Caietanus.

3. Dubium.

Richardus.

quem multi Summistarum sequuntur, distinguunt inter religiosorum vota, atque alia aliorum subditorum: puta filij familiae, & uxoris, &c. Et de religiosorum generalem absolutamque assenerat conclusionem: nempe sic esse per votum solenne inhibitos noua aedere vota, ut quodcumque cuiuscumque generis absque expresso consensu superioris faciant, ipso facto irritum sit & cassum. Quare non solum eius transgressio, nullum est peccatum, verum & emissio nonnulla est noxia. Nam in cassum vouere culpa est. Quin verò arbitratur Richard. eiusque comites hanc esse sententiam D. Thomae propter verba postrema solutionis tertij quartique, argumenti: vbi ait votum religiosi non esse firmum nisi superiori placuerit, aut non renuerit. Aertque in eandem sententiam can. Monacho. 20. q. 4. Et supra haec adhibet rationes duas. Prior est, quod cum religionis onus sit valde graue, neque decet, neque verò licet professione votum nouis sarcinis onerare, ne religiosus oneris succubatur. Posterior, quod cum idem religionis votum tanta sit altitudinis ut omnia praecedentia in ipsum commutata extinguat, fit ut etiam subsequencia eiusdem virtute irritentur. Quare de filio familiae & uxore non negat quin possint facere aliqua vota de his quae sibi non sunt prohibita. Huic autem opinioni, ut bene Syluester. verbo, votum. 3. §. 3. ait, neque S. Thome suffragatur, neque aridet veritas. Quare Petrus a Palud. & Innocentius. illic ab eodem Syluester. citati, ingenuè fatentur religiosos qui quippiam vouerint, quo praelati obedientia non impeditur, reos esse voti, nisi dum per praelatum irritum non habetur illud impleant. Et ratio profecto est in promptu. Nam si alij subditi citra suorum maiorum iniuriam possunt ipsis in consensu votum suscipere conditionale, quousque superiores ipsi renuerint ut Richa. ipse fatetur, non est cur religiosi eadem facultas interdicatorum. Secundo arguitur contra eius rationem. Non obstat religionis onere potest religiosus habita praelati facultate alia superaddere vota: ergo nihil obstat quo minus ipso in consensu de materia quae sibi non est prohibita possit id suscipere: dummodo paratus sit causa voti nunquam abesse officij obedientiae: & quoties superiori votum displicuerit: ab ipso cessare. Capitulum autem, monacho. nullatenus aduersarijs, imò nobis patrocinatur. Haud quippe ait illic Basilus quod votum monachi sine consensu Abbatis sit nullum, sed quod sit frangendum: vbi insinuat ante fractionem solidum fuisse. Quauis neque illa admonitio illo est rigore audienda ut quicquid religiosus vouerit illico sit frangendum, sed illud prorsus quod vel ei vel praelato sit graue & molestum. Ad sensum igitur sancti Thomae

Prima ratio
Richardi.

Secunda ratio.

Contra opinionem
Syluester. Petri a
Palud. Innocentius.

Ratio opinionis.

Secunda ratio.

Thomae

Thomæ descendamus, qui videtur sentire votum ante consensum praelati emissum nullatenus esse obligatorium. Nam & in conclusione & in solutione tertij & quarti dicit, tunc nondum esse firmum: quod sonare videtur non esse obligatorium. Huius autem verbi sensum Caietanus. docta distinctione enucleat. Materia enim voti respectu religiosi duplex esse potest: altera scilicet prohibita: vel in genere, sicut constitutionum interdictio ne quis monasterij septa egrediatur, prohibetur votum peregrinationis. Aut in particulari, sicut si praelatus bona causa inhiberet ne quis suorum de tali aut tali re votum emitteret. Altera vero est materia non interdicta: vt orare quibus horis vacat: & studere, ieiunare, &c. Secundum quam distinctionem ad dubium respondetur, quod cum votum de materia prioris generis emittitur, sub intelligenda est affirmatiua conditio: videlicet si praelatus ratum habuerit. Si vero materia sit posterioris speciei, tunc conditio subintelligenda est negatiua, scilicet nisi praelatus irritum fecerit. Et ratio discriminis est, quod votum debet fieri de re licita: quando vero materia est prohibita, non est licita nisi fiat super illa dispensatio: quapropter qui tale fecit votum, non obligatur quousque assensus praelati accesserit. Attamen quando materia non est prohibita, apta est ad votum. Et ideo religiosus votum faciens orandi, vel ieiunandi, vel non mentiendi, ipso facto astrictus est quousque; praeceptus votum irritet. Quae forte de causa sub distinctione ait in solutione. 4. S. Tho. quod in votis religiosorum intelligitur debita conditio, scilicet si suis superioribus placuerit renitatur vel non: vt prius membrum referatur ad materiam prohibitam: posterius vero ad liberam. Quare cum dicit votum absque assensu praelati non esse firmum, si sit votum prioris generis, intelligit non esse validum: si vero posterioris, plane intelligit quod etsi valeat, non tamen sic solidè, quin semper eius irritatio ex voluntate pendeat praecepti. De utroque autem membro superest dubietatis non nihil: ad quod operæpretium est respondere. De priori inquam est dubium, quod votum de re illicita ipso facto est nullum: imò peccatum: votum ergo religiosi de re prohibita, neque sub conditione valet, imò est peccatum. Respondetur per distinctionem antecedentis. Quando enim res est prohibita, quia per se mala, tunc votum illius iniquum est: quando vero tantum est mala quia prohibita, potest sub dispensationis conditione materia esse voti. Sed quaeris vtrum sic vouens teneatur id denuntiare praelato? videtur enim postquam non est voto ligatus, non teneri. Respon-

detur ideo teneri ne vanum sit votum quod absque eius licentia implere nequit. Sed de hoc statim apertius. De posteriori etiam membro dubitatur, vtrum religiosus qui liberam materiam vouit (puta orare aut ieiunare) teneatur rem praelatum celare, ne votum irritet: an vero contra licitum ei sit eidem id patefacere, vt infectum reddat. Videtur enim hoc posterius in fraudem voti cedere. Respondetur licere rem detegere. Nam in hoc utitur iure suo. Quin vero si graue est votum, potest molestiam suam & grauiam ei aperire, vt irritet. Neque fit votum iniuria: quando quidem munus maiorum est subditorum temeritates corrigere. Tamen si quando votum non est acerbum, salubrius est libenter illud persolvere. At vero rursus circa prius membrum dubitatur, vtrum religiosus qui votum rei prohibita emittit satisfaciatur petendo a suo praecepto facultatem operis obeundi non exprimendo votum. Apparet enim hoc satis esse. Nam postquam consensus superioris ad hoc requiritur vt tanquam materiam dominus illam permittat: qua ratione dicebamus quod cum votum materiae non inhiberet emittitur, statim tenet, fit vt si ipse opus inhibeat, videlicet ne peregrineris, satis illud est ad nullitatem voti. Multam hic non necessariam metaphysicam accumulatur Caietanus. res enim perspicacior est quam vt tot verbis indigeat. In primis hoc est certissimum, quod si praelatus, voti nescius, tantum prohiberet opus, non ideo votum fieret irritum. Nam subtrahere materiam ad tempus, non est votum irritare. Etenim cum irritatio actio sit iuridica quae rei notitiam exposcit, debet idem praelatus votum nosse vt ipsum casset. Atque hinc palam fit consequens, teneri subditum antequam sit in mora illud eidem patefacere. Quare Numer. 30. requiritur in patre notitia voti filiae: vt consentiat vel dissentiat. Quod si contra arguas: Maritata mulier quae votum simplex continentiae fecit, non tenetur coniugi illud detegere: sed potest licite, dummodo debitum reddat, non petere, ergo pariter potest tacere subditus. Respondetur, nulla similitudine argumentum pugnare: quoniam eo ipso quod mulier est viro coniugata, adempta illi est potestas vouendi non reddere, etiam sub conditione: & ideo votum suum non intelligitur nisi de non petendo: quod potest facere nescio viro: sicut religiosus clam praelato implere votum orandi. Vbi autem materia prohibita vouetur sub conditione, tenetur vouens id dispensatori votum facere: aliam in cassum voueret quae in dei ludibrium vergeret. Maiori autem ambigendi occasione interrogatur, vtrum postquam religiosus cum

Dubium alterum.

Responsio.

Hesitatio.

Caietanus. Prima assertio.

Obiectio.

Solutio.

Quaestio.

cum facultate praelati votum de re aliqua suscepit, maneat nihilominus penes eundem superior irritandi facultas? Apparet enim nullam fieri reliquam. Quod Richardus loco citato opinatus est: imò dubitat an dispensare tunc possit: sed ait euolandum ad Papam. Nam cum ad voti firmitatem in subdito nihil amplius requiratur quam praelati consensus, fit vt postquam illo firmatum est, nulla super ipso illi supersit irritandi potestas. Nihilominus respondetur tunc etiam in praefecti arbitrio permanere illud irritare. Et ratio est: quia etiam emissio voto religiosus nihilominus simpliciter manet subditus: atque adeo neque praelatus sua orbatur autoritate. Quin vero adde quod nonnunquam, etsi bona causa facultatem concesserit, poterit nihilominus rite & rectè mutatis rebus id quod semel ratum habuit reuocare. Patrocinatur huic documento August. super Num. qui refertur, 33. q. 5. ca. noluit. vbi docet, votum quod puella paterna facultate firmiter susceperat, posse postea a viro irritum reddi. Adde quod quauis absque vlla causa votum idem casset, etsi peccet, nihilominus votum est cassatum. Atque huic assertioni suffragatur idem ibidem August. ea dem cau. & q. ean. manifestum. vbi ait expresse, quod si vxor autoritate viri votum emisit, quod ipse, neque citra suam culpam postmodum cassauerit, nihilominus vxor parere tenetur. Quin vero textus ipse facit id ipsum continet. Quod autem vir & pariter praelatus sine causa reuocando peccet, non solum illic August. verum & textus ipse Num. 30. constat: vbi ait quod etiam dum conuoluerit visus fuerit maritus, sed postea contradixerit, tunc vxor non tenebit voti rea, sed vir ipse portabit iniquitatem eius. Et ratio est, quod etsi superior facultatem habeat irritandi inferioris votum, non tamen vsque adeo absolutam, vt supra diximus, quin ratione & iudicio id debeat facere. Et ideo postquam facultatem concessit, non debet absque causa reuocare. Confirmatur haec manifestè de religiosis sententia, ex simili a muliere maritata desumpto. Enimvero si vxor praemissa etiam viri facultate munus aliquod vouerit sacro alicuius Diui, semper dum non soluit in arbitrio est viri dictum tractare: quod si retractauerit, quauis ipse in culpa sit, nihilominus ipsa non poterit non obedire. Expressa est sententia Ambrosij in lib. de Paradiso: qui refertur ca. nec illud. 33. q. 5. vt illud Gratian. infert. Et ratio est, quod illa facultatis concessio non est absoluta translatio domini illius rei in vxorem, sed solum ius offerendi sacro: quapropter quousque; res ipsa tradatur, semper est a superior

Richardus.

Solutio.

August.

August.

Ambrosius

re dependens, si reuocare libeat. Neque tua consequentia vlla est si arguas. Superior peccat retrahendo se, ergo subditus minimè tenetur obsequi. Illatio inquam nulla est. Quoniam non est subditi examinare iussa maiorum in his quae non sunt per se mala, sed ex ipsorum arbitrio dependent: secus vbi rem per se illicitam iuberet: vt furari, vel mentiri. At vero sicut de religiosi monachis supra quaesitum est, sic & de vxore respectu viri quaerendum superest, vtrum in vniuersum possit vir cuncta vxoris vota irritare. Et quidem Caieta. pari modo exciperet votum non peccandi, puta non mentiendi: quia in illa materia non videtur subdita vxor. At vero crediderim & illud irritari posse. Nam licet quantum ad necessitatem legis non sit subdita, est tamen subdita quantum ad vltionem obligationem. Quare nullo excepto vir potest vniuersa vxoris vota irritare: & si aliquod esset quod irritare neque ret, dispensare notissimum est nequam posse: quia vt quaestione proxima videbimus, illud proprium est spiritualis praelati.

Attamen vice versa, vtrum etiam vxor irritare possit votum mariti, in dubium euocatur. Apparet enim ab vna parte nullam habere huiusmodi facultatem. Nam vt scriptum est, ipsa sub viri potestate erit: non econuerso. Respondetur quod cum in fide coniugalis tori pares sint, vt. 1. ad Corinth. 7. ait Paulus: quia vir non habet potestatem sui corporis, sed vxor: sicut neque vxor, sui sed vir, neuter absque alterius permisso votum facere potest simpliciter castitatis: imò illo non obstante tenetur vterque debitum alteri reddere: vt bene colligit. Gratian. can. manifestum. 33. q. 5.

An vero possit alteruter votum facere non petendi, maior est dubitandi ratio. Nam in hoc nulla, quantum ad fidem tori, irrogat alteri iniuria. Nihilominus quod vir possit eiusmodi votum vxoris irritare, non debet esse in ambiguo: non vti que propterea quod est contra fidem thalami matrimonialis: sed quia ipsa verè est subdita. Et ita expresse ait August. in eodem cap. manifestum. Quod autem vice versa simile votum mariti possit vxor irritare, latètius dubium est. Nam propterea quod sit contra fidem, non potest: postquam paratus est debitum reddere. Neque verò ratione subiectionis: quia vir non est vxoris subditus. Respondetur, in primis tale votum praegraue esse vxori, & penè maritali fidei aduersum. Nam cum mulieres praepudore petere vix audeant debitum, si vir petere esset prohibitus, in fraudem matrimonij resultaret. Et ideo non longè ab scopo aberraret qui diceret tale votum absque consensu vxoris non tenere. Saltem hoc

Quaestio altera. Caietanus.

Solutio.

Scrupulus.

Responsio.

Paul.

Augustinus

Dubitatio.

hoc certū est, quod deberet per Antistitē omnino ad tollendos scrupulos dispensatione aboleri. ¶ An verò extra hanc materiam vir habeat absolutam potestatem vouendi in consilia vxore, forte queris. Apparet enim veritas sic habere, postquam non est vxori subditus. Sed tamen ab altera parte argumentum nihilominus existit, quod in his quæ ad communem vtriusque familiam attinent, non possit. Ut si longā peregrinationem voueret per quā officium coniugale suo defraudaretur fructu: aut si amplam voueret pecuniam, quæ ipsi vxori & filiis alendis necessaria est. Profectò non prorsus probabilitate caret, id non posse: quandoquidem in vxoris perniciem vergit. Ad hoc nihilominus respondetur irritandi facultatem simpliciter non esse vxori permittendam, respectu viri: maxime in bonorum dispensatione. Nam etsi illa reclamante ipse voluerit bona prodigere, quanuis malefaciat, factum nihilominus tenet postquam absolutus est eorū administrator: atque adeo eiusmodi votum non subest vxoris potestati. Nihilominus si votum in vitium prodigalitatis aut iniustitiæ impingeret, ipso facto non haberet vim obligandi: & sic nulla egeret irritatione. Simile dicendum est de absentia. Potest enim vir citra fraudem matrimonij peregrè proficisci, atque adeo si causa exigeret votū emittere: neque in hoc subditur vxori. Si tamen non esset causa legitima, pariter non teneret: sed peccatum esset vouere.

Dubitum graue.

¶ Potissimū hic autem dubium est, quin verò solutu non facile, vtrum postquam vterque coniugum comuni consensu votum castitatis emisit, possit maritus, quam fecit vxori, facultatem reuocare, atque adeo eius irritare votum: ac pari iure vxor quā facti forsā poenitet, suā etiam quā viro dedit retractare, debitūque ex illo petere.

Sententia Gratiani.

Est enim sententia Gratiani in eodem can. manifestum negatiua. Nam postquam vterque suo renūtiavit iuri, vterque sit ab altero liber. ¶ Argumentum autem quod rem dubiā facit est huiusmodi. Postquam vir facultatem fecit vxori continentiam vouendi, videlicet non petere debitum, potest illam reuocare, vt autoritate non solum diui Augusti. verum & diuinæ scripturæ & ratione modo confirmatum est, quod autem plenior concesserit, nempe vt neque peteret, neque redderet, non tollit quin vtranque par ratione possit retractare, ergo vir saltem annullare potest eiusmodi votum vxoris. Et cum hoc iure par sit marito coniux, ipsa etiam posse videtur retractare concessam facultatem. Accedit, quod vsu venire potest, vt vterque in periculo versetur carnis illecebræ, atque adeo consultius sit iux-

ta monitū Pauli. 1. ad Corin. 7. ad vsu coniu- Paulus. gij redire. Quod si dixeris, eò quod ambo comuni consensu votū emisissent prauatum esse vtrumque potestate reuocandi, profectò ratio huius non est adeo patēs. Si enim maritus reuocare facultatē valit quam dedit vxori quando vxor non eandē ei vicissim contulit, non apparet cur eò quod vxor eandem contulerit, priuatus sit vir facultate sua. Profectò argumentū videtur re dubiam facere. Nihilominus respondere possumus, quod cum in illo officio pares sint coniuges quādo vicario mutuoque consensu vterque vouet, est genus quoddam mutui contractus: facio vt facias, id est renūtiatio iuri meo vt tu renūtiēs tuo. Quocirca ob id quod vxor viro suo renuntiat debitum exigere, priuatur maritus non solum iure petendi, sed & facultate reuocandi factū: quapropter vtriusque votum censetur absolutū castitatis. ¶ Aliud post hæc dubium sequitur, Postremū dubium. Vtrum votum semel à superiori irritatum, si postmodum ab eius cura & seruitute exeat, reuiuiscat. Ad hoc sunt qui distinguunt, votū impuberis irritatum non reuiuiscere. Si tamē pubes iam erat quando illud fecit, nempe si quartumdecimum excefferat annum, quanuis irritetur: nam si reale est, vt supra diximus, etiam tunc vsque ad vigesimum quintum irritari potest: tunc aiunt eum taliter vouens fuerit emancipatus, teneri. In hanc sententiam solet citari Innocen. in cap. scripturæ. de vot. & vot. Innocentius. Attamen ipse nihil ampliùs dicit quàm quod impubes vouentes, vel qui sunt sub cura parentum, tenentur cum fuerint emancipati implere: cum ergo non explicet, etiam si fuerint cassata, non est credendus, id sentire. Sed Paludani sententia. tametsi ambiguus, annuere ad hoc videtur in. 4. distinct. 38. quæstio. 4. Attamen salua autoris existimatione, contraria sententia proculdubio amplectenda est: quam Syluester tenet verbo, votum. 3. §. 2. Nempe quod in vniuersum, votum quodcumque, siue vxoris, siue filij, siue serui, siue religiosi semel irritatū, nullam deinceps virtutem retinet qua villo tempore obligari possit nisi iterato fiat. Extat enim regula iuris, quod obligatio semel extincta in staurari non potest: Codic. de remissione pignoris. l. cum ex causa. Atque huic sententiæ libentius arridet Panormitanus super eodem capitulo, scripturæ. citato. Imò & textus capituli, quidam & cap. placet. de conuersio. coniugali confirmant: quippe vbi habetur quod coniux religionem intrans quatenus alterius coniugis reclamatiōe cassatum est, post obitum eiusdem coniugis non amplius ligat.

¶ Molestior autem dubitandi ratio existit dum vxor,

Solutio.

Postremū dubium.

Innocentius.

Paludani sententia.

reprobata sententia præfata.

Panormi.

Argumentū ad alteram partem.

vxor, verbi gratia votum emitteret executioni tunc mandandum, si maritum vita superauerit: & idem de filio si dum sub cura parentis ageret votum emitteret, post suam emancipationem explendum: & pariter seruus sub conditione si fuerit libertate donatus, vtrum & eiusmodi vota possint etiam iudem superiores irritare. Videtur nanque pars negatiua inde confirmari, quod eiusmodi vota fiunt pro tempore quo vouentis libertas sub aliena potestate non constringitur. Præterea quia votū vxoris tunc nullatenus marito nocet. Ad hoc posset trifariam responderi. Primo sub distinctione. Eiusmodi nanque vota alia sunt quæ fiunt superiori grauius & incommoda: alia verò quæ non nisi in vouentis grauius vergunt. Illa quæ sunt prioris generis non possunt ab illo irritari si pro tempore facta sunt: quo fuerit ipse vita defunctus: vt si vxor religionem vouerit, aut castitatem: quia illa nullam habent incommoditatem, præterquam quod coniugali officio superstiti viro quadantenus videntur obistere. Si autem incommoda sunt vouenti, itaque irritatio in bonū eius cedit: tunc videtur posse maritus & pater illa irritare: vt si vouerent longam peregrinationem, aut longosumptus. Alij vero scrupulosius respondent, neutrius generis vota illo pacto edita irritari posse: ac subinde consulunt ad dispensationem recurrere. Syluester. verò verbo, religio. 2. §. 15. contrariam per aliud extremum sequitur opinionem, nempe quodcumque votū quod quisque dum sub alterius est potestate emitterit, posse durante illo tempore irritari: vt si puer decimo tertio anno intrare decimo quinto vouerit religionem: & pariter si ante vigesimum quintum quippiam vouerit, post illam ætatē exequendum: potest illic ea pater irritare: videlicet illud personale ante quartumdecimū: & alterum reale ante vigesimū quintum, vt articulo proximo videndum est. Et re vera non est eiusmodi sententia metuenda. Apparet enim inde tuta, quod cum voluntas subditi illo tempore simpliciter sit superiori arbitrio obligata, quacumque conditione id vouerit, irritari tunc potest. Adde quod ratio huius potestatis quæ superiori inest, illic fundatur vt subdito consultum curet: propterea quod non præsumitur eius voluntas idonea rationis luce illustrari, vt vouere possit. Quapropter et si conditionem apponat implendi postquam fuerit liber, eadem poscit ratio vt superior iudicio suo tunc dum sui iuris est, perpendat, an id illi congruat: atque adeo in sua est potestate tunc quando votum editur, irritare. Eò

Syluester.

vel maxime quod nullum est votum quod in grauius in plus vouentis non cedat. Quare distinctio in prima responsione facta, super uacanea videtur. ¶ Vtrum verò si durante ætate quo filius est sub potestate patris nunquam fuerit irritatum, postquam eandem ætatem transfuerit posset ab eodem patre irritari, multo maiori perplexitate ambigitur: sed tamen articulo proximo aptius dissoluetur.

Superest ergo tandem ad argumenta initio questionis obiecta respondere. Primi autem responsio iam supra explicata est. Nam et si obligatio quæ fit Deo maior sit quam illa quæ fit hominibus, nihil sibi tamen offerri oportet nisi quod sub dominio sit offerentis. Nam obedientia quæ parentibus debetur, obligatio etiam est diuina, & quæ subditi debent prælati: quare non habet gratum vt contra eiusmodi maiorum voluntatem subditi quicquam voueant.

Ad primū argumentū

¶ Ad secundum respondetur, quod postquam filij ad annos pubertatis peruenierint: putā quartumdecimū annum masculus excefferit, & femina duodecimū, nisi seruitia sint & mācipia, sui sunt iuris, quantum ad ea quæ suā attinent personam: nempe vt vel religionem profiteantur, vel matrimonia contrahant: manent tamē sub cura parentum quantum ad bonorum dispositionem. Quare reale votum quod ante vigesimum quintum emittunt, irritari à superiori potest: vt articulo proximo videbitur. Seruus autem quia in potestate domini est, neque ad religionem se vnquam obligare valet, neque ad peregrinationem, neque ad aliud per quod domini obsequio subducatur: vt Doctores super cap. scripturæ. extra, de vot. & vot. redem. annotant.

Ad secundū

¶ Ad tertium vero respondet sanctus Thomas: quod etsi plus sit facere quam promittere, atque adeo religiosi multa in consultis prælati facere queant, nihilominus non possunt firmiter absque eorum consensu vouere. Et ratio, inquit, est: quia nullū est tempus exceptum in quo prælatus non possit eum circa aliquod officium occupare: Veruntamen hanc rationem Conradus loco citato non approbat. Arguit enim hoc non eninere quin possit subditus aliqua vouere, quorū contraria non potest iubere prælatus, vt non mentiri, non malè loqui &c. At verò sanctus Thomas non intendit illam pro ratione adæquata iudicare. In contextu namque quæstionis causam reddiderat cur subditus inconsulto prælato vouere non potest: nempe quia habet voluntatem illius arbitrio

Ad tertium

Obiectio. Conradi.

Solutio.

bitrio alligatam : & eandem explicat in initio
responsionis: scilicet quia religiosus subditus
est praelato quantum ad suas operationes, se-
cundum professionem regulæ. Alia autē sub
iuncta causa solum est particularis, respectu
illorum operum quorum contraria praelatus
potest præcipere. Nam cum potestatem habeat
quocumque tempore præcipiendi, libera
esse debet subditi voluntas ad obtemperan-
dum: & ideo vouere contrā non potest. At ve-
rò neque de huiusmodi operibus tam eviden-
ter hæc ratio rem conuincit, quam illa prius
enarrata. Nam cauillare quis posset, dicens q̄
quanuis praelatus potestatem habeat quocun-
que temporis articulo occupare subditum,
non inde euincitur quod possit eius vota irri-
tare: sed hoc tantum quod non obstante vo-
to debet ei contrarium iubenti obedire. Sed
nihilominus votum perstat firmum, obligans
subditū secundum ipsum facere quandiu præ-
latus opus contrarium non præceperit. Itaq;
auctoritas praelati extendatur ad impediendū
aliquando executionem voti: non tamen ad
irritandum votum. Attamen nihilominus est
congruens ratio, quod si potest quoties libere
executionem impedire, possit & votū tol-
lere: quod quadantenus liberę obedientiæ ob-
uiare videtur.

Ad quartū. ¶ Ad quartū denique respondetur, q̄ etsi vo-
tum subditi sine consensu praelati emissum nō
sit omnino firmum: nihilominus quia eius per-
missu mandari potest executioni, non peccat
subditus vouēdo: si uel religiosus sit, siue vxor,
siue filius. Ex quo verbo colligitur votum sta-
tim esse obligatorium, si de materia sit nō pro-
hibita: licet a praelato p̄dulum. Secus si sit pro-
hibita. Sed neque tūc est peccatū vouere post
quam fit sub conditione, si praelato placuerit:
sicuti alterum cum conditione, nisi renuerit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum pueri religionis voto se possint obligare.

Secunda hominum conditio de qui-
bus dubitatur, an se possint voti
iugo subdere, est puerorum. De
quibus igitur arguitur, quod nul-
la se possint vouendi religione vincire. Ad fir-
mitatem requiritur deliberatio: quæ cum abs-
que rationis luce fieri nequeat, amentibus &
furiosis nō accidit, ac perinde a religione vo-

Primum ar-
gumentum

uendi excluduntur: pueris autem aut nullus
affulget rationis radius, aut malignior atque
exilior quā vt deliberare queant: ergo quic-
quid vouerint, cassum est. ¶ Secūdo arguitur.
Id quod fieri rectē potest, nequit ab alio habe-
ri irritum: votum autem religionis quod vel
puer vel puella ante pubertatis annos suscepe-
rit, potest a parentibus retractari, ac perinde a
tutore: vt. 20. q. 2. can. puella. prospectū est: er-
go videtur eiusmodi pueri ante legitimos eos-
dem annos non posse ritē vouere.

¶ Tertio. Propterea religionem ingressis an-
nus permittitur probationis, vt maturo confi-
lio perpendant quid ferre valeāt humeri: hæc
autem matura perp̄ctio non competit pueris
ergo non possunt legitime vouere.

¶ In contrarium est idem ipse citatus canon,
puella. vbi admonetur votum puellæ, nisi in-
tra annum a parētibus reuocetur, validum ef-
se: quod testimoniū est antē fuisse ritē factum.
Nam quod nō ritē fit, etiam si non reuocetur,
nunquam fit illa ratione solidum.

Ad quæstionem quatuor conclusionibus
respondetur. Prima est: Si puer & puella
ante pubertatis annos non ea vtantur ratio-
nis luce, vt deliberare queant: nullo se voto
potest constringere. Ante probationem autē
cōclusionis recolere ex superioribus opusest,
alterum esse votum simplex, alterum verò so-
lenne: quorum differētia est quod solenne so-
la ecclesiæ auctoritate firmatur: eò q̄ in bene-
dictione aut consecratione, ad modum supe-
rius expositum, secundum ecclesiastica de-
creta solidatur: votum autem simplex effica-
ciam non habet aliam quā quæ a delibera-
tione vouentis exurgit, qua se obligare inten-
dit. Hæc autem deliberatio duplici de causa, vt
dictum est, infirmatur, ne robur habeat. Vno
quidem modo ex defectu rationis: vt defurio-
sis & amentibus dictum est, dum suo paroxif-
mo tenentur: altero verò modo ex eo quod
voluntatem habet alterius arbitrio colliga-
tam. Ex priori ergo mēbro fit consequens no-
stra conclusio: quod si puer nōdum vsu ratio-
nis fungitur, nequaquam se potest voto per-
stringere.

¶ Secūda cōclusio. Si puer ante pubertatis an-
nos munere rationis fruatur, potest quidē quā-
tū in ipso est voto se obligare: sed nihilominus
ex parētū arbitrio p̄det, aut eius qui pueri cu-
rā gerit, vt possit ab ipsis irritari. Probatur con-
clusio. Nā pueri ante legitimā ætatē utroque
memoratorū modo impediti sunt: nempe &
ob rationis defectum, & ob ligamen, quo co-
rum voluntas sub iugo est parentum. At verò
quia

Tertiam.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Probatio,
cōclusionis

quia, etsi non crebrò, tamen quādoque vsu
venit vt lux festina rationis ante cōsuetā æta-
tem aliquibus affulgeat, fiantq; subinde doli
capaces, idonei tunc fiunt, vt ritē possint quā-
rum in se est vota edere: manet nihilominus
impedimentum alterum: putā dependentia
ab aliena voluntate, cuius arbitrio irritari pos-
sunt.

1. Cōclusio ¶ Tertia cōclusio. Votū solenne nemo, quan-
tuncq; sit doli capax, ante pubertatis an-
nos potest suscipere. Conclusio non alia indi-
get probatione q̄ ecclesiæ auctoritate: nā sola
est causa huius asserti: quæ quidem masculis
quartumdecimum annum præscripsit, fœme-
lis verò duodecimū. ¶ Quarta demū conclu-
sio. Post annos pubertatis quisq; se potest re-
ligionis voto nihilominus solenni q̄ simplici
quantumuis parentibus reclamātibus, firmis
fime obligare. ¶ Hic primum omnium tres sunt
discernendi ætatis limites: videlicet infantia,
quæ durat primo septennio: quo tempore in-
fantes censentur nullo fungi rationis ductu,
atque adeò eorum vota nihil pendunt. At-
que ad hoc tempus alludit prima conclusio.
Mox sequitur pueritia, quæ vsque ad quartū
decimum annum maribus protēditur: vbi pu-
bertas aduenit. Et illa ætate possunt pueri ef-
se doli capaces: sed tamen durat tūc potestas
parentū ad irritandū puerorū vota, etiam si
sint personalia, putā religionis: vt habetur. c.
non solum. de regu. lib. 6. fœmellis autē præ-
scribitur annus duodecimus, vnde pubertas
illi incipitur: vt habetur citato cano. puella.
20. q. 2. sed quantū ad vota realia, quibus scii-
cet res vouētur aut sumptus: deinde subsequi-
tur tertia ætas, putā adolescentia, quæ dicitur
pubertas: quo tempore adolefcētes sunt sub
cura parentum, vt de suis bonis sine eorū au-
toritate dispensare nequeant: vt habetur. ff.
toto tit. de minor. 25. annis.

4. Cōclusio ¶ Tres ita-
tes ætatis.

¶ Hinc autē forsā nos obiter interrogans in-
terpellat, cur puellis minus sit tēpus ante pu-
bertatē præscriptum q̄ maribus. Nā cum fœ-
minæ leuioris sint iudicij & prudentiæ, con-
trariū videbatur ratio flagitare. Nēpe vt lon-
gius eis poneretur ad cōsultādum tēpus. Res-
pondetur forsā in causa fuisse, quod in fœ-
minis acceleratius festinat rationis vsus: fru-
ctus enim quo excellioris sunt naturæ, serius
maturescunt. Sed tamē legitima causa fuit, q̄
in viro qui præesse debet vxori, præstantior
requiritur prudentia, quā in fœminis: qui-
bus gubernatio familiæ non adeò incumbit.
Præstantior enim sapientia requiritur ad gu-
bernandum quam ad obediendum.

Interroga-
tio. ¶ Respon-
sio.

¶ Hic verò admonito opus est, q̄ puer qui an-
te pubertatē non habet rationis vsurā vouere
nequeat, non est tantum intelligendum ante
septēnium. Nam etiam vndecimo anno, &
puer terdecimo, qui illo caret, eadem ratio
ne prohibetur. Et vice versa iuxta tenorē se-
cundæ conclusionis si anteseptennium eun-
dē haberet vsum, quod quidem prudentum
discerniculo perpendendum est, obligare se
posset voto, nisi parentes renuerent. Illi ergo
annorum limites designantur secundum præ-
sumptionem iuris: atque adeò quando res est
dubia, ex illis sumendum est iudicium.

¶ Sed est hic præterea notandum, q̄ quando
ante legitimū tēpus pubertatis quis emisit vo-
tum, etiam si sit religionis, quod postmodum
neque irritatum fuit, neq; legitima ætate ite-
rato cōfirmatum: tunc vt ille secundum con-
scientiam reus voti iudicetur, nō sufficit quæ-
cunque opinio, tunc habuisse vsum rationis
quando vouit: sed requiritur rē esse adeò cer-
tam & compertam, vt nulla aut tenuissima a
pud viros prudentes reliqua fiat dubitatio
contrariæ opinionis. Monitum hoc pro ca-
ptu meo hic ob id appendi, quod vulgò exi-
stimatur dum res est dubia, potius esse in fa-
uorem voti iudicium ferendum nempe obli-
gare. Crediderim nanq; prorsus contrarium:
nam cum iure eiusmodi puer præsumatur nō
habuisse vsum rationis, non est in contrarium
adigendus, nisi luculenter id ratio cōuincerit.
Melior siquidem est possidentis conditio: &
hominem manere liberum, censetur manere
in sua possessione. Imò hoc semper arbitrat⁹
suum in fauorem voti facere, ac potissimum re-
ligionis: quippe q̄ cum res sit grauis momen-
ti, nemo debet in illā nisi ratione cogēte ob-
trudi. Et cōfirmatur: quia nemo ante illud le-
gitimum tempus tenetur ecclesiasticis legi-
bus, putā sacramentorum: aut ieiuniorū: non
ergo est cur teneatur voto quod ex sua mera
voluntate pendet, nisi planē constet esse doli
capacem. ¶ Ex his sic dispositis ætatum limi-
tibus, colligitur tam conuenientia quā discri-
men inter votum personale & reale. Persona-
le enim est quod ad personam attinet: vt est
religionis, orationis, aut ieiunij: reale verò qd
pertinet ad res: putā vbi sumptus requirun-
tur. Ambo in hoc conueniunt, quod ante
rationis vsum neutrum potest emitti: illo
tamen præsentē, vtrunq; simplex. Nam solē-
ne religionis, non nisi post quartumdecimū.
Rursus conueniunt, quod ante pubertatis an-
nos nempe ante quartumdecimū in puero,
& duodecimum in puella, vtrunque potest a

1. Docum.

Secundum

Diferimē &
conueniētia
inter votū
personale
& reale.

parentibus vel tutoribus irritari, etiam si sit religionis: quo irritato, nulla eius obligatio in perpetuum refurgit. Differunt tamen, quod votum personale post quartumdecimum irritari non potest. Et ratio est: quia iam puer habet rationis usum ut suam obliget personam: votum autem reale usque vigesimum quintum irritari potest.

Dubitatio. ¶ Circa prius autem horum membrorum forsitan quis dubitet, an de omni personali voto sit intelligendum. Nesci si puer anno decimo quinto voueat ieiunium, aut quotidianam orationem, utrum perinde ac si esset religionis nullatenus irritari possit. Est enim a parte affirmatiua argumentum: quoniam canones irritationem non prohibent, nisi voti religionis: quod in eius fauorem videtur factum. Neque, S. Th. in. 4. de alio voto loquitur. Item si vxor familia æderet personalia vota, possent a viro irritari, & pariter prælatum omne votum subditum: sed tantam habet potestatem pater in filium, quantum vir in vxorem: ergo & hæc valet cassare pater in filio qui nondum vigesimum quintum annum attingit. In contrarium est quod ratio quæ conuincit religionis votum tunc ætatis irritari non posse, est, quod iam tunc est plenus rationis usus: quæ quidem ratio idem conuincit de quocumque alio personali.

Solutio. Quare non facile credam illam exceptionem esse factam in fauorem religionis: imò est declaratio naturalis iuris. Et ideo cum illud quod obseruatu difficilius est, maioremque exigens de liberatione irritari vetatur, consequens apparet minori minus irritari posse. Igitur libentius negatiue ad questionem responderem: videlicet nullum personale votum filij pubertatem ingressi posse a patre irritari. Nam doctores idem iudicium de omni personali proferunt. Neque simile est de vxore: quoniam illa non prohibetur vouere propter rationis defectum, sed propter subiectionem ad virum, qui omne eius votum irritare potest: sicuti prælatum omne votum subditi: filius autem post pubertatem quo ad libertatis usum non usque, adeo subditur patri: sed duntaxat in dispensatione bonorum. Et ideo in tali casu non aliud quam dispensationis remedium suppetit.

¶ Quod si quis contrarium cõfuerit: probatiorem rationem excogitet.

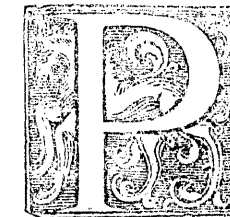
Argumentum cõtra tertiam cõclusionem. ¶ Contra tertiam deinde conclusionem quæ negatum est votum solenne ante quatuordecim annos validum esse, arguitur. Matrimonium eorum qui sunt doli capaces tenet: ut docetur capit. de illis. de dispensatione. impuber. ergo & votum valere deberet: si quidem maioribus priuilegijs foueri debeat quam matrimonium. Adde quod etiam ordo sacer: quod. q.

præceden. dicebamus: si quis ante legitimum tempus illi inietur, tenet. Cui quidem ordini annexum est castitatis votum: ergo non est cur non valeat solenne votum. Neque satis est respondere sic ecclesie placuisse: nam cum Spiritu sancto regatur, nihil temere constituit. Querimus ergo cuiusmodi rationem Decreti.

Solutio. ¶ Respondetur quod sacramenta non subsunt ecclesie iudicio ut secundum essentiam mutantur: & ideo ubi competens subsistat materia, non potest illa sacramenta irritare. Vnde cum vir & femina liberè consentientes possint iuræ naturæ se matrimonio coniungere, fit ut si malitia ætatè suppleat, nesci si non modo rationis lux utriusque præfulgeat, verum & femina idonea sit viro, atque ipse possit matrimonium consummare, non potuit ecclesiasticum irritare matrimonium, postquam illic sacramentum perficitur. Et similis pariter est de ordinis sacramentum ratio. Attamen quoniam religio non est sacramentum, potest eadem ecclesia solenne religionis votum irritare: idque adeo consultissime ante quartumdecimum annum cassatum duxit.

Scrupulus. ¶ Quod si rursus interrogares, an saltem tale votum religionis existimandum esset pro simplici, apparet namque sic esse: quoniam cum ecclesia sola solennitatem denegat, videtur ille in quantum potuit obligatus remanere, puta voto simplici. Simile enim habetur de quibusdam. & capit. placet. de conuer. coniuga. Coniux enim qui altero reclamante abstractus est a religione, quantum a voto solenni absolutus censetur, ligatus tamen manet ne altero defuncto, ad secundas transeat nuptias: quia obligatus est carnis debitum non petere.

Solutio. ¶ Nihilominus non obstante argumendi similitudine, quæ nonnulla est, crediderim in presentiarum rem seculis habere: nesci si ante quartumdecimum quis fecit solenne votum, qui nunquam simplex aliud neque ante nec post egerit, nullo ligari neque simplici voti fuisse: quandoquidem de votum illud irritum per ecclesiam habetur: ut habetur capit. non solum. de vot. lib. 6. Neque si mile est de coniuge: nam in voto solenni coniugis includuntur tanquam duæ partes, & non reddere debitum, & non petere: & ideo licet ab altero coniuge sub cuius est potestate impediatur eius voluntas respectu prioris, superstes nihilominus sit ei potestas obligandi se respectu posterioris. Ille autem qui ante ætatem solenniter vouet, non impeditur: quia alligatam habet alteri voluntatem: sed propter ætatis defectum: & ideo ubi simpliciter irritatum est solenne votum religionis, non est cur virtute

DOS T irritationem voti eorum qui firmiter vouere nequeunt, sequitur questio de eorum dispensatione, quæ firma sunt vota. Arguitur ergo de more, quod nulla in eiusmodi vota cadere possit dispensatio.

Argumentum.

Minus est votum commutare quam super illud dispensari: votum autem commutari non potest, ut verbis illis Levit. 27. insinuat: Animal quod immolari potest Domino si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit: neque melius malo: neque peius bono: ergo multo minus potest super votum dispensari.

Secundum.

¶ Secundò, in his quæ de lege naturæ sunt aut diuina, non potest per hominem dispensari, ac multo minus in præceptis primæ tabulæ quæ ad dilectionem Dei spectant: quæ autore Paulo omnium est præceptorum finis: votum autem semel emissum, re ipsa explorè, est ius diuinum ad religionem attinens: ergo nulla in aliud inciderè valet dispensatio.

¶ Accedit tertio, quod redditio voti pertinet ad fidem quæ Deo firma debetur, postquam illi est pignorat: super hoc autem dispensare absurdum apparet: ergo non est licitum.

¶ In contrarium exiit argumentum: quod maioris roboris est, id quod ex cõmuni voluntate procedit habentis publicam autoritatem, quam quod ex voluntate singularis personæ dimanat: sed in lege quæ ex cõmuni cõsensu reipublicæ stabilimentum habet, dispensari potest, ut lib. 1. ostensum est: ergo super voto quod solo uotis arbitrio firmatur.

ED intellectum questionis presentis recollenda est illa distinctio quam lib. 1. quest. vltima præmissimus, inter dispensare, irritare, abrogare, & interpretari: adde etiam in voto, commutare, & redimere. Irritare namque, siue in lege siue in voto id mediteris, est illud irritatum habere per subtractionem materiæ.

Irritatio voti.

De lege illic exemplum posuimus: & de voto. quest. proxime præcedenti multa produximus. Commutare autem, ut nomen sonat, est vnum in aliud quippiam mutare: ut si peregrinationis votum in ieiunium commutetur. Atque idem est redimere: nisi quod redemptio commutationem sonat in pecuniam, vel in aliud pecunia æstimabile: ut dum votum peregrinationis quod ad sacrum Iacobi edidisti, in aurum mutatur quod eidem templo offeras.

Commutatio redemptio.

Abrogatio vero non habet locum nisi in lege, quando cessante causa legis ipsa subinde cessat. Sed interpretatio atque epieikeia, perinde

Abrogatio.

Post: em: dubium.

virtutem simplicis retineat.

¶ Postremum denique dubium est quod superiori articulo tetigimus, nempe utrum si pater votum filij dum sub sua est potestate non irritat, integrum sibi sit, postquam emancipatus est, idem eius votum irritare, quod dum sub sua erat cura emiserat. Exempli gratia: Puer tertio decimo anno votum fecit simplex religionis, quod neque pater ante quartumdecimum irritauit, neque filius ipse postea amplius confirmavit: in decimo autem quinto anno, voti eundem filium pœnitet: utrum facultas tunc perduret in patre illud cassandi: quod quidem si tunc vouisset, certum est non posse. Pariter votum reale ante vigesimum quintum annum emissum a filio, utrum postquam eodem elapso tempore emancipatus est filius, possit a patre irritari. Profecto res est dubia: gratius tamen in partem negatiuam inclinarem: nam etsi tempore emissi voti pater irritare illud poterat, eadem ei potestas non perstat nisi usque ad præfinitum lege tempus. Quare si illa intra idem tempus non fungitur, postea non valet illam exequi. Idque a simili cõfirmatur. Nam si seruus dum erat sub alterius dominio votum emisit quod nunquam dominus irritauit, postea a libertus non potest ad dominum, recurrere qui illud irritet. Neque irritatio teneret.

Solutio.

Ad primū argumentū. ¶ Ad primum igitur argumentum respondetur solum concludere pueros quibus nondum rationis usus illaxit, nequaquam vouere posse: ut prima asseruit conclusio.

Ad secundū. ¶ Ad secundum negatur prior præmissa. Enimvero quanuis in potestate sit patri liberorum vota infecta reddere, nihil tamen obstat quo minus vouere possint: nam intelligitur negatiua conditio: nisi a parente vel tutore irritetur. Quare quandiu non irritatur, tenetur filius, uti de religioso diximus, illud exequi.

Ad tertium. ¶ Tertium denique de voto solenni currit: quod iam dictum est ante annos pubertatis suscipi non posse.

Q V Æ S T I O Q V A R T A, De dispensatione & commutatione voti.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 83 arti. 10.

ARTICVLVS. I.

Vtrum in voto possit fieri dispensatio.

inde atque in lege habet locum in voto, quæ est quando declaratur legem aut votum in tali casu non tenere: vt paulo post videbimus. Dispensatio verò in lege, est exceptio, vt illic diximus, personæ ab vniuersali obligatione: vt cum aliquis privilegio excipitur nè Quadragessimam ieiunet. Voti autem dispensatio, vt quod singularè tantum personam obligat, nõ sic cõmodè definiri potest, sed est sublatio voti: ob id quod causa qua factum est minimè iã tunc decere videtur.

Cõclusio re
sponsiua. Probatio.

¶ Vt autè hæc clarius elucescant, ad responsionem quæstionis descendamus quæ hac continetur conclusione. Votum quodcumq; simplex potestati subest ecclesiæ, tã vt super eo dispenset q; vt ipsum in rem aliam cõmutet. Probatur conclusio. Voti dispensatio instar dispensationis legis perpendi debet. Dispensare autem, secundum vocis sonum, idem est quod cõmunia ad singulares personas pro cuiusq; gradu & ordine applicare: quod œconomus in familia exequitur. Et per hoc clarescit dispensatio legis. Etenim cum lex, vt lib. 1. latè monstratum est, non ponatur nisi habita consideratione boni communis & eorum quæ plurimum contingunt, accidat autem id in aliquo casu & persona deficiente, oportet per eum qui publicam gerit potestatem discernere in tali casu non esse seruandam. Pari ergo modo de voto censendum. Nam qui vouet, quandam sibi cõstituit legem: ob id quod bonum sibi censebat, ac Deo cum primis gratum: vsu autem venire potest vt rebus mutatis id quod sibi bonum erat, vel malum simpliciter fieri, vel incommo- dum, vel felicius frugis impedimētum: quod est contra rationem voti. Qua ratione expediens est vt penes illum qui spiritualem habet iurisdictionem potestas sit iudicandi, satius esse aut votum non esse seruandum, aut in rem aliam mitiorem commutandum. Atqui actio prior dicitur dispensatio: quæ maioris est potestatis: posterior verò, commutatio: quæ facilius fieri potest. Vnde ratio cur huiusmodi auctoritas in ecclesiâ fuerit necessaria, explicat Innocen. ad Ianuarium. 1. quæst. 7. ca. dispensationes, vbi prudenter ait, dispensationes nonnunquam cogere ex rigore debito aliquid remittere, instar nauigantium, qui tempestate urgente quædam exonerat vt cætera salua permanent.

¶ In presentiarum tres tantum causas iustæ dispensationis refert D. Tho. Scilicet si voti materia mala sit, aut inutilis, aut maioris impeditiua boni. Tertio autem articulo completius omnes sunt explicandæ dispensandi rationes. Nam in præ-

sentia sat erat exemplum proferre.

¶ Circa hanc conclusionem nihil aliud notandum superest q; quod perspicuum fiat discriminem inter illa quinq; vel sex quæ dicta sunt. Et primò inter dispensationem & cõmutationem liquida est differentia. Nam per dispensationem vinculum prorsus voti enodatur ac tollitur: in commutatione verò minimè. Ipso enim eodem vinculo quo ad peregrinationem, verbi gratia, coactus eras, obligaris subinde ad orationem in quam votum commutatum est. Itaque ad orationem illam non teneris virtute præcepti illius qui commutauit quia ille nihil iubet, sed mutat. Neque verò nouum suscipis votum: sed prioris manet in secunda materia. Ac perinde eadem est religio seruare illud in secunda materia, atque in priori.

¶ Mox neq; inter dispensationem & irrotationem obscura differentia est. Nã irrotatio est sublatio materiæ, atq; adeò obligationis voti quod nõdum firmum erat, sed pendulum ab irritantis voluntate. Quæ ideo non solum ad spiritualem pertinet potestatem, sed pater & maritus idè possunt. Dispensatio verò est religio & ablatio vinculi: quod firmum erat: quæ ideo functio ad spiritualem potestatem attinet. Neq; sine causa & iudicio fieri potest, quo iudicetur causam vouendi inutilem iam esse. Quod ad irrotationem nõ est necessarium.

¶ Attamè inter dispensationem & epieikeiam seu interpretationem non tam clarum est interuallum. Nam qui dispensat, nihil aliud videtur facere quàm interpretari & declarare votum iam tunc in illo casu non obligare. Ad hoc autem loco citato libro. 1. cum de legis dispensatione diceremus, respondimus. Interpretatio enim voti, sicuti legis, exigit vt eius impletio sit rationi naturali contraria: ad dispensationem vero satis est quod legis & voti ratio in tali persona deficiat. Ex quo fit interpretationem pro illo articulo nullam exigere prælati auctoritatem, vt illic declarabamus, si recursus ad ipsum non pateat. Accipe exemplum. Vouisti carnes non edere: tamen in eum locum incidisti, vbi nisi eas comedas peribis: tunc quoniam res accidit naturali iuri contraria, tuipe auctoritate priuata potes non obstante voto illas comedere. Haud tamen ideo à voti vinculo absolueris: sane quod eadem necessitate præterita seruare teneris. At verò fortè tibi aliquo modo ieiunium nocet, vel impedimentum tibi est nõ tam attentè possis studio literarum incumbere: non ideo potes per epieikeiam contra votum facere: sed tantum potest esse causa quare prælatus tecum dispenset, voti quæ obligationem

Discrimen
inter disphe
sationem & re
liqua.

Quantum in
terit inter
dispensatio
nem & irri
tationem.

Rõ altera
cõclusionis

¶ Igitur vt ad conclusionem redeamus, quod condecens fuerit ecclesiæ prælatos tali fungi auctoritate in votum quali in legem, cõpertissimum est: nam cum neq; vouentis prudentia tanta semper sit, vt votum matura consultatione suscipiat: & res præterea humanæ quotidie subinde mutantur, sepe sapius rationi, consonat id quod quis vouerit retractandum fore. Et quoniam per votum fides Deo obligatur, & priuatus homo esse non potest idoneus iudex in causa propria, ratio ipsa à natura profecta docebat, vt qui vices Dei gerit, tali fungeretur arbitrio & iudicio. Quapropter Christus hæc ecclesiæ suæ auctoritatem reliquit. Tota autem rei huius difficultas in causis consistit quibus dispensatio iustificatur: de quibus arti. 3.

Ad primum
argumentum

¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, idè discrimen lege veteri inter animalia constitutum quæ templo offerebantur, perinde apparere inter votum solenne & simplex. Animal enim oblatum quod immolationi idoneum erat, iã inde existimabatur quasi diuino cultui mancipatum: qua de causa redimi pretio nequebat. Ac pariter, vt statim dicitur sumus, in votum solenne, quo se homo diuino tradidit cultui dispensatio non cadit: animal verò quod sanctificari per immolationem non poterat, redimi iubebatur: & pariter nunc super voto simplici dispensari ab ecclesiâ potest.

Ad secundum

¶ Ad secundum respondetur, quod quauis super his quæ iuris naturæ sunt ac diuini, dispensari per hominem non possit: tamen non minus tenetur homo legi maiorum mandatoq; parere, q; explere votum. Nam & hoc quoq; naturale ius est ac diuinum. Quapropter etiam impletio voti fit de lege naturæ ac diuina, tamè dum superior dispensat, nihil contra votum ipsum fit,

sed tollitur: eò quod iudicatur non debere in tali casu ligare. Quæ admodum quando princeps in legem humana dispensat, nõ id fit vt subditus legi non obtemperet, quod esset contra ius diuinum, sed hoc prorsus vt quod erat lex, in hoc casu cesset. Quare prælatus dispensans in voto, non dispensat super ius diuinum aut naturale: hoc enim faceret si manente voto licitum censeret opus contrarium. Quod si tibi hoc videatur petitio principij, atque adeò sic arguas: Lex diuina & naturalis nõ potest per hominem tolli: reddere votum est lex diuina ergo nõ potest illa tolli, atque adeò neq; eius obligatio. Respondetur quod dispensans nõ tollit legem diuinam, quæ est vt dum votum firmum manet feruetur, sed tollit obligationem quæ ex mera voluntate vouentis ortum duxit. Quod enim homo reus fit voti, ex duabus præmissis colligitur. Nempe quia vouit, & quia lex est vt votum reddatur: dispensans autem non tollit hoc secundum, sed prius: euita obligationem quatenus ex voluntate istius emerit: quæ, vt supra diximus, quodammodo est lex humana. ¶ Ac pari modo respondetur ad tertium, quod qui non persoluit votum quod præfectus censet incommodum, nullam frangit Deo fidem: imò eius vicario obsequitur.

Obiectio.

Solutio.

Ad tertium

ARTICVLVS. II.

Utrum super voto solenni continentie religionis fieri possit dispensatio.

Quanuis ecclesiâ potestatem habeat, vt dictum est dispensandi in voto perinde atque in suis legibus: tamen propter singulare privilegium voti solennis, explorare restat vtrum vsque ad hoc etiam eadem potestas extendatur. Et arguitur à parte affirmatiua. Vna earum ratio quæ supra relatæ sunt dispensandi in voto est, si pretiosiori bono obstaculum sit: sed hæc in voto etiam solenni continentie reperiri potest. Nam bonum cõmune, teste Arist. diuinius est quàm peculiare cuiuspiam: potest autem in voto continentie alicuius personæ periclitari cõmune bonum: vt si per matrimonium illius qui continentiam solenniter vouit, perpetua regni successio seruaretur in oculis, ac subinde afflictæ republica confunderetur publicæ: ergo tunc religio esset super tali voto dispensare. ¶ Secundo. Latria nobilior virtus est quàm castitas: potest autem super voto latriæ, putà offerendi sacrificium

1. Argum. à parte affirmatiua.

Secundum.

¶ Q 4 aliquod

Tertium.

aliquid, iusta de causa dispensari: ergo super voto solenni castitatis. ¶ Tertio: Sicut votum abstinentie periculum vite offerre potest voventi, sic & solenne votum continentie: sed causa servanda vite licita est dispensatio prioris: ergo & posterioris. ¶ Quarto: sub voto solenni religionis non sola castitas, verum & paupertas & obediencia continentur: horum autem duorum dispensatio legitima esse potest & iusta: ergo & castitatis. Minor patet, dum quis ex monachatu ad functionem episcopalem assumitur: tunc ille & a professionis obediencia eximitur, & in divitijs permittitur vivere. ¶ In contrarium autem est illud Eccl. 26. Omnis ponderatio non est digna anime continentis: id est nihil est quo continentie status compensari possit. Cui applaudit & ca. cum ad monasterium de stat. mona. Cuius postrema verba sunt. Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regule monachali, ut contra eam neque summus Pontifex possit indulgere.

Quartum.

¶ Ad questionem tribus refutatis opinionibus respondet D. Tho. per sua, quam quinq; conclusionibus explicat. Ad materiam autem intelligentiam prae nosse oportet tria esse in voto continentie consideranda: nempe materiam, perpetuitatem, ac solennitatem. Tres ergo opiniones, videlicet duae priores & quarta, in conclusione capitali eademque; negativa consentiunt, nempe super votum solenne continentie neutrum per ecclesiam dispensari posse: sed de causa dissident. Prima enim quae est antiqui Altisip. & gloss. ca. cum ad monasterium de stat. mona. & super ca. 1. de vot. & vot. redem. causam ad materiam reducit. Aiumt in qua eius aures huiusmodi solenne votum idcirco non esse dispensabile, quod excellentia continentiae virtutis aequa non recipit compensationem, ut autoritas Ecclesia citata insinuat. Ratione autem eam assignat quod homo per continentiam tum de domestico triumphat inimico, nimirum de carne, quae diabolo & mundo molestior est: tum & angelorum representat naturam, Christumque; secundum animae puritatem & corporis assimilatur. Haec autem ratio non admodum videtur: nam anime bonum, ut contemplatio & oratio, praeslantius est, viciniusque; nos Deo reddit conformes quam bona corporis, id quod & Apostolo. 1. ad Cor. 7. contestatur: ubi continentiam medium existimat fonderae contemplationis quae eius est finis. Ait enim quod innupta mulier cogitat quae Dei sunt: & ideo coniugibus ob id consulit a communi tero in tempus seungi, ut possint orationi vacare: & tamen super voto contemplationis & orationis dispensari potest. ¶ Ob id ergo alij, quorum fuit Albe. Mag. in. 4. d. 38. ar. 7. rationem

Tria in voto continentie consideranda.

Altisidor. Glossa.

Ratio proxima non admodum videtur.

Paulus.

Ratio Alberti Magistri.

eiusdem conclusionis a perpetuitate voti deducunt. Aiumt. scilicet idcirco hoc votum dispensationi non subdi, quod praetermitti nequit, nisi per id quod omnino est contrarium: id autem quod voto contrarium est, eius perpetuitati repugnat. At tamen ratio haec nullam habet energiam: nam etiam votum abstinentiae perpetuo ab usu carniu praetermittere nemo potest nisi edendo carnes, & tamen potest in illo dispensari. ¶ Igitur tertia opinio conclusionis sententia differt: asseuerat enim votum solenne continentiae esse dispensabile propter eodem recipiendam utilitatem: ut supra argutum est. Attamen his non obstantibus, D. Tho. respondet quatuor praepositis propositionibus: ex quibus quinta colligit capitali conclusionem. Prima propositio est. Nullus ecclesiae prelati, ut summum atque; minimum comprehendam, efficere potest, ut quod votum solenne emisit, ab eo desistat, ad quod consecratus aut benedictus est neque ut sacerdos non sit sacerdos: aut religiosus non sit religiosus. Probatur ex illo Leui. vi. Illud quod semel sanctificatum est domino, non potest in alios versus commutari: quoniam iam dictum est Deo: ecclesia autem non potest sanctificationem illius quod semel sanctum est tollere, neque in rebus ipsis inanimatis: nequit enim efficere ut consecratus calix, aut templum, aut ara, non sint consecrata: atque; adeo multo minus, ut homo semel deo consecratus aut dictus, desinat esse consecratus: atque; adeo neque; potest ab illo usum abducere ad quem consecratus est aut benedictus, atque; alijs applicari. Solennitas autem voti, ut quod dicitur est, consistit in consecratione & benedictione vouentis: sit ergo consequens assertio nostra: nempe fieri non posse ut qui semel sacerdos aut religiosus est, desinat esse talis. Tamen est sacerdos functione & executione ordinum suspensus possit. At quia hoc de sacerdote propter characterem certum est, nonnulli iurista id de religioso negant: dicentes posse fieri non religiosum. Sed tamen hoc, inquit S. Th. ignoranter dixerunt. ¶ Haec ergo prima propositio praefixa, ut ad votum continentiae, descendamus, speculari restat, utrum continentiae votum illi sit muneri essentialiter annexum, ad quod per votum solenne consecratio sit aut benedictio: nam si ita sit, quae ratio qui consecratus est, esse nequit non consecratus aut benedictus, sit ut neque vlla queat super tale continentiae votum fieri dispensatio. Sin autem tali muneri continentia non sit individue annexa, dispensari potest ut huiusmodi consecratus aut benedictus continentiae voto solvatur. Res est apertissima. ¶ Subnectitur ergo secunda propositio. Ordini sacro debitum continentiae non est essentialiter

refutatur ratio Alberti.

1. Propositio D. Tho.

Probatio.

Ratio.

3. propositio.

4. propositio Probatio.

Paulus.

Conclusio sponsiva.

Scrupulus.

Responsio.

Questio.

tialiter annexum, sed statuto ecclesiae: ut superius iam nobis constitit. Hoc patet: quia non est de essentia sacerdotis castitate seruare: quoniam quidem Graeci etiam ab ecclesia Latina permittuntur in coniugij foedere permanere. ¶ Ex hac ergo protinus sequitur tertia. Vide tur ecclesia dispensare posse in voto continentiae, quod per susceptionem sacri ordinis solenniter suscipitur. Patet postquam non secum eodem pugnat, sacerdotem esse & non continere. ¶ Quarta propositio: Debitum continentiae statui religionis essentialiter est. Probatur: homo per religionis statum seculo prorsus abrenuntiat, totum se Deo seruitio mancipando: ergo illo voto ab se rescindit quicquid eiusmodi obsequio obstaculo esse potest: hoc autem maxime est coniugalis sarcina: ut per quam homini necessitas incubit familiae curanda: secundum illud. Apostolo. 1. ad Cor. 7. Qui cum vxore est, sollicitus est quae sunt mundi, quomodo placeat vxori & diuisus est: ergo religionis voto essentialiter est castitatis debitum. Idque; nomine ipso confirmatur. Nam monachus ab unitate se nuncupatur: nempe quia solus vivit, atque; vnico Dei negotio incubit, neque; ad vxorem vel ad alia secularia diuisus est. ¶ Ex his tamen elicitur quinto loco capitalis conclusio, quae ad questionem respondetur. In voto continentiae quod religionis professione fit solenne, nequit ecclesia dispensare. Cuius rationem Decretalis citata subdit: nempe quod custodia castitatis annexa est regule monachali. ¶ De tertia propositioe S. Th. quae ad votum sacerdotale spectat, nemo dubitat, quin sit ab illo separabilis continentia. Sed de hoc forsitan tyrunculus hareret, utrum votum castitatis quod sacerdotes modo statuto ecclesiae suscipiunt, sit de castitate intelligendum quae rei vxoriae opponitur: an vero de illa quae simpliciter omnino copulae aduersatur, siue coniugali, siue fornicaria: multum enim refert: nam si tantum de priori intelligitur, tunc fornicatio sacerdotis non esset nisi simplex peccatum: si autem de posteriori, erit etiam fractio voti. Apparet autem non intelligi nisi de priori. scilicet quod tantum voueat, non ducere vxores: nam hoc est quod suo statui satis esse videtur. Respondetur nihilominus, simpliciter esse intelligendum de castitate, sicut est votum religionis: nam ad functionem suam consecratio venerabili sacramento mancipatur, omnis mundities codecet: quae ratione ecclesiae ordinibus sacris illud adnexit votum. Quare fornicantes, duplici culpa maculantur. ¶ Ad sciscitandum forte quodammodo possit Papa super huiusmodi voto dispensare: videlicet utrum antequam fiat: nempe ab

rogando nunc legem positam: ut qui amodo initiari voluerint sacris non fiat voti castitatis obnoxij: an vero etiam cum illis qui iam votum solenne fecerunt. Apparet enim modus hic secundus non licere: nempe ut qui votum solenne fecerunt, vxores ducant. Respondetur, utroque; id modo posse facere, quandoquidem huiusmodi votum vim aliam non habet quam ex ecclesiae statuto: cum ex natura rei, votum continentiae non sit ordini sacro annexum. Et simile. quod de militaribus religionibus dicitur sumus. ¶ De capitali autem conclusione multi sunt qui a sententia S. Th. deslecut: tenentes ecclesiam perinde in voto solenni continentiae religiosorum dispensare posse atque; in voto sacerdotum: ut est Henri. Gand. quodlibet. 5. q. 25. & 26. & Richar. in. 4. d. 38. ar. 9. & Durandus. ead. d. q. 2. Et ex nostris Palu. q. 4. Quin etiam & ipse D. Tho. aliquando contrariam sententiam non respuit: ut patet in. 4. d. 38. q. 1. ar. 4. Imo vero, quod non possum non mirari, Caie. in praesentiarum non solum contrariam sententiam asseuerat, verum & asserit opinionem hic sancti Thomae de huiusmodi indispensabilitate non esse eius absolute, sed opinatiue: quia illum, inquit, sensum ex Decretali hausit: quae tamen ipse non censet esse legitimum. Idemque; contendit & in opusculis. q. 12. primi quolibet. ¶ Igitur per examine praesentis questionis attentè notandum est, quemadmodum sanctus Thomas ex prima propositione & quarta colligit, dispensari non posse in voto solenni continentiae religionis: quae est capitalis conclusio. Sic scilicet fieri per ecclesiam nequit, ut qui semel in religionem benedictus est, desinat esse religiosus. Sicuti fieri non potest, ut qui in sacerdotem consecratur, desinat esse sacerdos. Continentiam vero perpetua est de intrinseca ratione & essentia religionis: ergo super illa fieri non potest dispensatio. Quae autem sententiam hanc impugnant, utraque praemissum demoliri conantur. Imo non solum extranei, verum & hic Caie. priorem non approbat: quia non idem de religioso quod de clerico in sacris censet: eo quod per sacros ordines imprimatur indelebilis character, unde fit impossibile eum qui semel est sacerdos, desinere esse talis, etiam si degradetur. In religione autem nullus character imprimatur, sed sola adhibetur benedictio. Quare etiam fieri nequeat religiosum non fuisse benedictum, nihil tamen vetat quominus pro legitima causa eiusmodi religiosus distrahatur ad alios usus: puta dispensetur cum illo ut a coelibatu ad nuptias demigret. Veluti & consecratus calix potest per dispensationem in alios assumi usus: nam & sacros pro

Solutio

Henri optio. Ricardus. Durandus. Paludanus. Caietanus.

Caietan. studet dno siri ratione S. Thomae.

positionis panes sacerdos legis veteris Davidi porrexit quo suorum famem leuaret. Hæc omnia à Palude mutuatus est. ¶ Ex quo subinde infert D. Thom. Decretalem, cū ad monasterium, non citasse legitimo sensu. Illic enim solum habetur quod nō posse religioni sine voto castitatis religiosum permanere: haud tamen inde, inquit, colligitur quod nō possit à religione extrahi. Imò ait quod si autor vidisset summos Pontifices eandē Decretalē sic fuisse interpretatos, proculdubiō non suscepisset onus huius opinionis ad defendendam illā Decretalē: sanē cū pluries à Romano Pōtifice dispensatum sit in voto solenni, vt cū rege Aragoniæ refert Petrus de Palud. in. 4. d. 38. & Papa Cœlestinus dispensauit cum sanctimoniali Constantia filia Rogerij regis, vt monasteriū post professionē exiens, Henrico sexto Regi nuberet: vt historiæ tradunt. ¶ Alij autē Thomistæ vt D. Thomam defendant, fingunt nescio quā qualitatem religioso per benedictionem imprimi indelebile: quā deridiculi figmentum est. ¶ Igitur quod Caieta. de S. Tho. censet videlicet quod si sensus Decretalis intellexisset nō perstitisset in hac sententiā, id ipsum ego de eo celsuerim: nēpe quod si mentem D. Tho. penetrare voluisset, nō tam facile ab illo recessisset. Vis enim rationis D. Tho. ad probandū religiosum fieri nō posse nō religiosum, nō perfitit in eius benedictione tanquā in primā radice: sed in legitima traditione: quia scilicet dū solenniter proficitur, dedit traditq; se in alterius possessionē: hoc est inalienam potestatem: nempe quia religioni se dedicat perinde ac si quis in mācipium sese traderet domino: vt. q. 2. art. vlt. declarauimus. Sed quia illa traditio sub forma benedictionis celebrat, ea vtitur quasi traditionis signo. Nam in ordine nostro antea fit professio, q̄ benedictio. Vnde in. 4. d. 38. q. 1. art. 2. expressè ait tum votū solēne fieri, quādo quis præsentialiter sese Deo tradit, diuinis se præceptis mancipando: vel in sacro ordine, vel in religionis professione. Et art. 3. inter soluendū tertium argumentū postremę quæstionis culę, propterea ait per votū solenne dirimi matrimoniū, quod nō fit per simplex, quia votū solenne habet actualē exhibitionē proprii corporis. ¶ Hæc autem ratio profecto nō est tam debilis quā Caieta, & alij arbitrantur: nā si quod est in hominis dominio & possessione per humanam potestatem auelli ab illo iuste nō potest, nec vero coniux ab altero coninge, multo fit probabilius, vt qui iam se Deo in hoc obsequiū mācipauit, amoueri inde nō valeat. Quæ quidē ratio tanti tēpore. D. Tho.

Explanatio rationis sancti Thomæ

habebatur, vt præter ingentā sibi consuetudinemq; vrbānitatem & modestiam, non fuerit dicere veritus, eos qui sentirēt religiosum posse fieri non religiosum, ignoranter id dixisse. Hoc enim profus argumēto. D. Matth. vsus est aduersus regē illū, qui sancti monialē Ephi geniam ducere volebat: quod cum cœlestis regis ipōsa esset: nefas permittere existimauit, quāuis diuidiū regni illi offerret. Ad quam auctoritatē Caieta. rēpōdere nequiuit nisi negando historiā. ¶ Et rationis fundamētū est quod. q. 2. art. de solenni voto, declarauimus: nēpe quod etsi cæremonia solennitatis voti cōstitutio sit humana, eius tamen obligatio ius est diuinum ac naturale: videlicet vt qui re vera iam se alteri perpetuō mācipauit, nequeat inde citrainiuriā diuelli. Quod autem religio sit perpetua traditio, patet ex illo euangelico: Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me perpetua scilicet animi firmitate. Igitur qui contrariæ opinioni patrocinātur, in eo, nisi nos fallimur, decipiuntur, quod cū cæremonia professionis sit de iure ecclesiastico, inde inferūt vinculū non esse de iure diuino. Quod si verum esset, profecto tam facile posset super voto solēni dispensari quā super simplici: quod tamen absurdū est. Quocirca Altisiodorensis & Albertus Mag. in. 4. d. 34. artic. 17. & Alexan. Hal. in. 3. part. & Bonauen. etiā. in. 4. in fin. d. 38. atq; alij huius classis pro cōstitutissimo semper hoc habuerūt. Ob idq; D. Tho. opinionem cui in. 4. visus est conuiere, postea in Sūma re oculatius perspecta, demutauit, contrariamq; quicquid Caieta. dixerit, affirmatissimē cōplexus est. ¶ Et est mihi profecto in confirmationem eius sententiæ argumentū minimē debile: nā si religiosus per dispensationē fieri valeret nō religiosus, nō esset firma ratio, vt per professionem religionis matrimoniū ratum nō cōsummatū dirimeretur. Fac enim maritū ante copulam religionē prosteri, atq; vxorē alteri se cōiugio copulare, tūc si iste fieri posset non religiosus, trāsire posset ad alias nuptias: quandoquidē priores dissolutæ fuerant. Vnde vsu veniret vt post ratum matrimoniū de præsentī, viro liceret habere aliā vxorē, & vxori alium virum. Hæc in corroborationē attulerim prioris præmissæ: nēpe religiosum fieri nō posse secularē. ¶ Ex his fit S. Thom. Decretalem, cū ad monasterium. nō ad id citasse ad quod Caieta. putat. scilicet ad confirmandū quod religiosus non potest fieri non religiosus: nam bene videbat, hoc illic non definiri. Sed hoc aliūde constituto citauit illā ad asserendā alterā præmissam: videlicet perpetuam cōtinentiam sic esse religioni

Altrifiodor, Albertus Magnus, Alex. Halé, Bonauent.

Firmissima ratio pro opinione sancti Thomæ

gioni annexam, vt neque per ecclesiā fieri possit vt sit vera religio sine continentie voto. Et certè est mirandū quod Caieta. apud diuū Thom. hoc non perspexerit. ¶ At verò & secundam præmissam nō desunt qui inficiuntur: nimirū arbitrantes continentiam nō sic penitus naturam esse religioni quin absq; illa possit vera esse religio. Imò verò Caieta. licet hic aliud affirmare & defensare videatur, tamen illis suis verbis quæst. 88. art. 7. quod solo ecclesiæ statuto religionis inhabilis sit ad matrimonium: quæ panter Scotus ait, videtur idem sentire. De hac autē re in subsequētī quæstione singularis nos manet art. 3. vbi de militaribus religionibus disputabimus, an verè sint religiones: cū eiusmodi milites matrimonia contrahant. Interim tamen satis sit nobis expressum decretū Innocentij iam citatum: vbi ait nec per summu Pōtificem indulgeri posse vt absque castitatis voto verus sit monachus.

Ad 1. argu.

replia.

Solutio.

Altera ratio

Solutio

¶ Per hæc ergo argumenta contrariæ opinionis diluuntur: Simile nāq; quod à sacerdotio ad religionem afferunt, nullum est, videlicet quod si potest Papa super continentia sacerdotis dispensare, possit cū monacho: nam castitas non est illi inueneri indiuidua, veluti huic. Sed arguunt sic præterea. Id quod voto ne fieret obstaret, causa est legitima vt factum tollatur: si autem grande reipublicæ periculum immineret nisi vnus quispiam dum liber est matrimonio contraheret, id potius eligere deberet quā religionem: ergo si eadem necessitas postquā est religiosus, incūbit, tunc etiam extrahēdus est. Negatur autē prior assumpta. Respondeat enim mihi qui hoc vtūtur Achille. Si salus omnino reipublicæ inde esset dependens quod qui vxorem habet legitimā alterā duceret, vtrū dimittere quā habet deberet vt aliā sibi copularet? omninō negabunt. Et tamē si res esset integra, hoc est si ille liber esset, deberet illā sibi adiungere quæ ad publicā salutē conferret. Simile ergo nos de religioso respondemus: quippe qui fortiori est vinculo colligatus.

¶ Rursum, Palude arguit, quod in omni voto excepta subintelligitur auctoritas Papæ, si dispensare voluerit. Atque alij eidē rationi aliam adiungunt: videlicet quod homo à iure naturæ nullatenus se valet eximere: quapropter nullo obstante voto si naturalis lex casum obtulerit necessarium, parēdū est: atque adeo omninō cū religioso dispensandū. Negatur verò illud documētū. Imò sicut potest homo sic se per matrimoniū alteri addicere vt neque per Pōtificē possit ab illo dissociari, ita se potest & per votū religioni mancipari. Quocirca falsum est quod in

voto solenni illa subintelligitur exceptio. ¶ Reliqua istorum argumēta nullius sunt prorsus momēti præter illud, quod licet meritō pluris habeatur, nō tamen perinde cogit atq; ipsi putant. Et est illud quod hic Caieta. ineluctabile existimat: nempe quod Pontifices supra memorati cū religiosus dispensasse legūtur, vt religio nem cū matrimonio cōmutarent. Ad hoc autē in primis rēpōderi potest, historias illas saltē illā Regis Aragonum non esse vsq; adeo certā haud enim in Chronicis illius regni extat: nec verò in sacro canone: sed à Palude citatur. Secundo, vt Sylue. in verbo, votum. 4. refert, sunt qui asseuerēt religiosum illum Aragonē non fuisse professum. Idemq; astrunt de sanctimoniali Constantia. Vel forte allegarunt nō vsq; adeo spontaneos solēniter vouisse: quod creberrimè vsu venit. Præterea idē Sylue. magister Palatij sacri non veretur dicere alia multa Pōtifices scditare neq; secundum ius, neque sine scandalo. At verò nō opus est huc confugere. Sed cum dere hac diuersè fuerit iam pridē opinatum, Papa dispensans sequutus est opinionē illam quā probabilē censebat. Haud tamen subinde fit consequens vt illā tanquā de fide decreuerit. Nā facta Pontificū minimē articulos fidei constituunt. Quod miror tum alios, tum præcipuē Caieta. nō animaduertisse. Quapropter si Cœlestinus dispensauit cū Constantia non dubium quin hoc D. Tho. motissimū fuerit: successit enim ei paulo post. Et nihilominus non fuit cur vereretur contrariam probare sententiam. Neque in hoc condemnabat Papam: vt pote qui arbitratus fuerat suā opinionem fuisse præbabile. Quare si D. Tho. fuisse Papam, nunquā dispensasset, nec citra culpam potuisset, nisi sententiā mutasset. ¶ Quin age id expendamus quod Caietanus arbitratus est. Ait quippe quod cum Innocentius Tertius, illius Decretalis auctor, cum ad monasterium. Cœlestino Tertio proximè successerit, qui cū Constantia dispensauerat, non est verò simile antecessoris sui factum condēnasse. Ego verò conijcio diuinum Thomā aliter sensisse: qui paulo post scripsit: videlicet Innocentium ob id illum canonē edidisse, quod diuersè esset sententię quæ fuerat Cœlestinus. Quod quidem citra eius iniuriā ratione iam dicta facere poterat. Nam Cœlestinus nō fecerat canonem quasi de fide. Et ideo S. Tho. Innocentij potius canonē amplexus est, quā Cœlestini factum sequutus.

AD primum igitur argumentum respondetur, causam illam dispensandi quando votum impedimentum est maioris boni, de simplici tantū intelligendū esse: nam solen

Ad aliud argumentum corūdē auctorum.

Caiet. affirmatio.

Solutio

Ad primum argumentū.

solenne perinde ac matrimonium fit indissolubile. Quare nullam permittit dispensandi causam. Vnde optimè ait sanctus Thom. periculis humanarum rerum per easdem res humanas obuiandum esse, non autem per hoc quod res diuinæ in vsus profanentur humanos. Quocirca cum religiosi omnino sint munito defuncti, nulla de causa aut euentu sunt illinc reuocandi. Vide quàm affirmanter hanc diuus Thomas opinionem habuerit imbibitam, contra quam Caietanus censuerit. ¶ Ad secundum respondetur id tantum conuincere, quod sicut potest in voto orationis aut sacrificij dispensari, quæ excellentiora sunt obiecta, potest & in voto simplici continentia, siue temporalis siue perpetua: Attamen dum solenniter fit: non censetur indispensabile propter dignitatem obiecti castitatis, sed, vt identidem repetimus, propter traditionem & mancipationem voluntatis: cuius gratia opus castitatis sit excellentioris virtutis, puta religionis & latræ. ¶ Ad tertium respondetur latum esse inter abstinentiam & continentiam discrimen. Cibus nanque per se medium est ad conseruationem vitæ indiuidui: coitus autem non nisi ad conseruationem speciei: ob idque continentia, vbi in periculum vergit manifestum ac præsentissimum vitæ etiam citra dispensationem, vt supra diximus, non obligat. Sed per epieikeiam potest qui votum susceperat, illud frangere. Ac perinde vbi res est dubia, locus dispensationi patet. Nam in huiusmodi casibus continentia definit esse materia voti. Vbi autem coitus saluti indiuidui medicinalis censetur, quia non per se ad talem vitam ordinatus est, non ideo esse definit materia voti: atque adeo dum solenne est, tolli per dispensationem non potest: sed tali periculo per alias medicinas vel abstinentiam est succurrendum.

¶ Ad quartum. ¶ Ad quartum denique sanctus Thomas respondet, quod monachus dum episcopali infula insignitur, non magis à paupertatis voto absoluitur, quàm continentia: quia nihil habere tantquam proprium debet: sed sicut dispensator communium bonorum ecclesiæ. Similiter neque à voto obedientia liberatur: nam quod prælati religionis non obediatur, inde accidit quod superiores non habet præter Papam: sicut generalis magister, licet nemini in religione obediatur, non censetur exemptus. ¶ Ad illud autem verbum Ecclesiæ contra questionem citatum, quatenus primæ superioris repulsæ opinionem a stipulari videtur, respondendum restat. Vide tur enim continentia illic propter eius pretiositatem indispensabilis censeri: quod si verum

esset, nec votum eius simplex dispensari posset. Respondetur ergo id tantum illic doceri quod nec carnis fecunditas, nec bonum aliquod corporale comparandum est continentia, quæ bonum est animi. Sed nihilominus si votum est simplex, dispensari potest. ¶ Id autem quod hoc loco diuus Thom. de episcopo monacho affirmat, profecto difficultate non caret. Primum enim ambiguum reliquit an nihil voluerit discriminis inter episcopum monachum, atque alios ex seculo assumptos in paupertate constituere: an verò soli monacho censuerit non licere habere proprium: reliquis verò id licere. Nisi peculiariter id de monachis astruxerit, id porrò mori & vsui videtur cōtradictio. Quoniam monachus in episcopum creatus perinde fit dominus decimarum ac prouentuum qui suæ functioni destinati sunt, ac si ex seculo assumptus esset. Si autem voluerit nullū episcoporum vllum habere dominium suorum reddituum, sed tantum dispensationem, res esset creditu longe durior: quod libro. 9. tractaturi sumus: & 10. pro captu nostro prescius disserturi. Crediderim namque cum episcopales fructus stipendia sint episcoporum, dominium illorum habere licet iure misericordia largiores teneatur elemosinas fundere quam seculares, tantquam pauperum patres. Alioquin si dominium non haberent, quicquid superflui expenderent, contra iustitiam vsurparent, & ad restitutionem tenerentur: quæ quidem sententia acerbissima esset. Sed quia hic articulus illic habiturus est proprium locum, super sedendum interim. Fortasse verò hic diuus Tho. inter episcopum ex seculo assumptū, & illum qui assumitur ex religione, noluit discriminari quantum ad redditus episcopales, sed quantum ad alias proprias possessiones. Concedit enim. 2. 2. quæst. 85. ar. 6. secularem episcopum posse habere proprium, quod denegat religioso. At verò forsan non est tam in dispensabile votum paupertatis in religioso quam castitatis. Nam postquam creati sunt episcopi, nonnunquam hac parte cum illis dispensantur. Et illos qui ad primam apostolicam sedem assumuntur, notum est propria possidere: licet à voto castitatis, religioni annexo, non sint absoluti.

ARTICVLVS III.

Vtrum ad cōmutationē vel dispensationē voti requiratur prælati auctoritas.

Post

ostquam visum est autoritate commutandi dispensandi; vota in ecclesia existere, videre restat an penes solos prælatos sita sit. Et arguitur à parte negatiua. Potest vnif quisque liber homo absque prælati licentia religionem ingredi: per votum autem solenne religionis à quibuscunq; votis in seculo editis absoluitur: vt habetur ca. scripturae. extra. de voto, ergo citra prælati autoritatem fit votorum absolutio.

1. Argum. à parte negatiua.

Secundum.

¶ Secundo: dispensatio voti in hoc consistere videtur, quod præpositi iudicio decernatur votum non esse obseruandum: at si prælati id peperat decernat, non subinde videtur subditus à voto absolutus: quia nemo contra diuinum præceptum soluendi promissum dispensare valet: ergo prælati auctoritas non sufficit. Imò verò nec requiri videtur. Si enim qui voto irretitus est, retē censetur in tali euentu non esse seruandū, cōtinuò fit liber: si quidē votū eo casu non obligat quo malū est ipsū seruari: non ergo ad hoc munus auctoritas prælati necessaria est.

Tertium.

¶ Tertio. Si dispensare in voto, præfectorū esset potestas, tunc omnibus cōpeteret: non tamen cunctis facultatem dispensandi habent in quocunq; voto: ergo hæc non est prælatorum potestas quatenus prælati sunt.

¶ In cōtrarium existit, quod votum perinde ac lex obligat: ad dispensationem autē legis necessaria est superioris auctoritas: ergo & ad dispensationem voti.

Solutio.

In presenti articulo tametsi de sola dispensandi cōmutandique autoritate interrogetur, de causa pariter legitime dispensandi respōdendū est. Quare duabus est opererepretiū conclusionibus respondere. Prior est. Ad votū dispensandum necessaria est superioris auctoritas. Nam vt hoc obiter verbū in tyronum gratiam non præterierim, non hic loquimur de absoluteione à transgressione voti: quauis enim postquam castitatem voueris lapsus carnis fueris, tuus te parocius valet absoluere. Sed de dispensatione probatur conclusio. Votū, vt in superioribus cōmōstrauimus, est promissio quæ de realiqua Deo fit, quæ illi accepta est & grata: quæ autē Deo acceptabile sit & gratū, ex eius pædet arbitrato: atque adeo & iudicio præpoliti qui in ecclesia vices eius fungitur: ad illū ergo spectat super votis dispensare: secundū illud. 2. ad Cori. 2. Nā & ego si quid donauim, propter vos, in persona Christi.

2. Conclusio.

¶ Posterior conclusio. Ad voti dispensationem ac perinde ad cōmutationem quæ in minus fit

bonū, requiritur causa. Probatur primò autoritate modo citata. Nam vbi ait Paulus, in persona Christi, autoritatem designat: vbi verò subdit, propter vos, causam subsignat legitime dispensandi: quæ quidem in bonū ecclesiæ referri debet: alioquin in honorē Christi non cedit. Hoc enim iam supra in fine secundilibril de legis dispensatione demonstrauimus: nam cum lex non nisi propter bonum publicū statuatur, fit vt nisi eiusdem gratia licite dispensari queat. De voto autem non longè dissimilis est ratio: nam postquam quis fidem suam Deo obstrinxit, non debet eius vicarius promissum remittere, nisi in bonū ecclesiæ cui ipsū Christus præfecit. Aliàs non esset fidelis dispensator, sed dissipator iniquus.

Probatio.

¶ Circa priorē cōclusionem discriminē in primis recolendū est, quod supra inter eos constitutus qui irritare vota possunt, atque eos quibus solum incumbit dispensare. Fūctio enim prior potestatem ecclesiasticam non exigit: quare parentibus, maritis, & dominis conuenit. Posterior verò solis incumbit prælati: qui tamen irritare non perinde valent nisi religioforum præpositi: quoniam his vtraque cōpetit facultas.

Dubitatio.

¶ At de cōmutatione rimandū est, vtrū citra superioris autoritatem priuatim fieri queat. Syluest. namque verbo, votū. 4. §. 7. in parte negatiua inclinatur: nimirum affirmans quod nec cōmutatio in melius absque prælati autoritate fieri possit. Haud tamen opinio hæc veritate pollet: quoniam nec eius testimonia firma sunt. Distingvendū igitur. Aut enim simplex votū in illud mutatur quod manifestū est esse melius: aut in illud de quo id quoquo pacto ambigitur. Si enim liquet cōmutationem in melius fieri, tunc superioris auctoritas non exigitur: vt Caietanus hic probè censet. Huic namque veritati & rationes suffragantur & testes. Est enim assertio, tū capituli, peruenit. 2. extra. de iureiurando. propositum aut promissum non infringere, qui in melius illud cōmutat. Et in capitulo citato, scripturae. de voto. ob id vota in seculo facta extingui censentur per solenne religionis, quod omnia mutantur in melius: quæ quidem cōmutatio priuata sit auctoritate eius qui se religioni addicit. Sed & ratio nihil est minus efficacax. Cum enim voti obligatio ea sit prorsus vt quod vouisti redas, quando id persoluis quod constat, tum melius, tum perinde creditori acceptis & gratius, cumulator sit à te solutio. Cum ergo Deum, qui ineffabili infallibilique iudicio perpenfor est rerum, constet quo res meliores

opt. Syluest.

Refellitur. Syluester. vera solutio.

Caietanus.

non præterire assertio-nis.

res

res sunt, gratiores acceptioresq; habere non est dubium quin qui votum in melius commutat, cumulatius ei soluat, atque adeo nulla indigeat praelati autoritate. Accipe ad rem confirmandam exemplum. Si quis cereum, verbi gratia, Deo vouit, aut ouem, aut bouem, & loco illorum argenteum calicem ecclesiae largiatur, quis ambigat voto satisfacisse, & ditiumq; & tutorem ecclesiae imprudenter atque infideliter agere, si solutionem repellerent. Nec vero iura ciuilia huic obstant veritati: nam licet mutuum. ff. si certum petatur. solum habeatur quod aliud pro alio inuito creditore solui non potest: nam inter homines non quicquid melius est, acceptius fit creditori: vel quia non est ei tam vtile: vel quia non est tam gratum: vel alia de causa: quod respectu Dei contingere non potest. Imò dum nobis constat rem esse meliorem, constat eum magis acceptam habere: atq; adeo semper in talem solutionem consentire: iuxta illum Institutio. titu. quibus modis tollitur obligatio. Consentiente creditore, aliud pro alio solui potest. Adde quod forte si certum esse posset rem esse aequalis apud Deum valoris, inconsulto praelato posset fieri commutatio. Sed tamen non esset adeo tuta: quia dum agitur de qualitate, alienum requiritur iudicium. Nam commutatio si solo debitoris arbitrio fiat, auctiorem solutionem videtur exposcere. Nec vero simplex modo votum commutari in melius potest autoritate priuata, verum & solenne religionis in aeternam aliam, ac perinde altiore: vt promittitur. c. licet. de regularibus. Haud tamen commutari in aliud votorum genus. Sicut nec dispensari. ¶ At vero quando in dubio est vtrum mutatio in melius an in minus bonum fiat: nempe vbi compertissimum non sit opus esse excellentius, semper est autoritas praelati necessaria. Quocirca votum simplex castitatis mutari priuatum non potest: quia nihil in votis melius aestimatur. Nec votum Hierosolymitanæ peregrinationis: nam postquam hæc soli Papæ reseruantur, nullus alius ea commutare potest. Quin vero nec votum abstinentiæ, nec alia personalia tuto citra propositi decretum mutantur. Eò potissimum quod quoties votum in leuius mutatur, non nihil habet dispensationis admixtum: quandoquidem remissius fit vinculum. ¶ Qui sunt autem praelatorum ordines quibus facultas ad sit dispensandi, ex iure canonico explorandum est. Primum omnium antistites omnes nisi per Pontificem Maximum prohibiti essent, suo ordinario munere super omni voto in sua

quisque Diocesi, veluti Papa in toto Christianismo, dispensare possent. Attamen quoniam maiores fidei causas, vt extrà, de baptismo & eius effectu, admonetur: ad summum ecclesiae caput Christi vicarium deferri decet, quinque votorum species ipsi sunt iure reseruatæ. Nempe votum religionis, & votum castitatis perpetuæ, votumque peregrinationis Hierosolymitanæ, Romanæq; ac Cöpostellanæ. Tametsi Romanum Compostellanumque votum solum est vsus reseruatum Romanæ curiæ: nam iure solum excipitur votum Hierosolimitanum: vt patet. cap. quod super his. & cap. ex multa. extrà, de voto. Imò vero cum reseruatiõnis ratio ea illic supponatur quod eiusmodi votum in subsidium terræ sanctæ suscipitur, adnotauit ibi Panormitanum esse Papæ reseruatum, quod illa ratione suscipitur. Quare si fiat, inquit, ex deuotione & non pro subsidio, episcopus posset dispensare. Attamen consuetudo aliter habet, cui ideo standum est. Quare dispensatio episcopi non teneret. ¶ Præter hæc ergo vnusquisque episcoporum potest super omni voto simplici suorum parocianorum dispensare. Hæc autem in archiepiscopo facultas, ad dioceses sibi suffraganeas non extenditur: quoniam cura ei non incumbit animarum ordinaria nisi in sua diocesi: etsi in causis forensibus ad ipsum fiat prouocatio. ¶ Abbates item & religionum præfecti non solum generales ac prouinciales, verum & conuentuales eadem vigent dispensandi autoritate: nam hac parte veluti antistites ordinarij suorum sunt subditorum. Haud tamen ad vota secularium qui sibi sunt subditi, eadem facultas nisi de speciali priuilegio protenditur. Et est generalis regula quod dispensandi facultas eadem vbique est commutandi: quandoquidem Diuus Thomas ait, maior est dispensandi quam commutandi. Discrimen autem Panormitani super capitulum, Proposuit. de concessione præbendæ. videlicet Papæ dispensationem, absolutam esse relaxationem totius obligationis: episcopum autem non prorsus vota commutare, sed relaxare, nullum habet aut iuris aut rationis fundamentum. In illo namque capitulo sic Papæ conceditur dispensandi facultas, vt episcopis non interdicatur. Parocij vero curati, quia iurisdictionem non habent, eadem dispensandi autoritate carent. Nec vero archidiaconi eadem funguntur. At de his iura sunt consulenda. ¶ Ex his sit consequens, episcopum super voto castitatis non perpetuæ sed temporalis dispensare posse. Nam cum ordinaria

pote-

potestate omnia ob causam posset tollere vota, cohibitiones, & exceptiones: restringendæ sunt vt sonant: & ideo quia non eis excipitur nisi votum perpetuæ castitatis, sit, vt temporalia illis relinquatur.

Secundum

¶ Sequitur subinde etiam religionum prepositos posse in votis subditorum dispensare transiendi ad altiore religionem: quamuis illud, vt in questione superiore diximus, irritare nequeat. Est enim latum interstitium: quod irritare est voluntatem alterius coercere: dispensare vero non nisi spontaneæ petitioni, subditi annuere. Praelatus autem prohibere nequit subditum transire volentem ad feliciorum frugem. Si autem ille vult sub eius obedientia permanere, poterit tum super eiusmodi voto ab eodem praelato dispensari: quandoquidem illud non est simpliciter votum religionis, quod Papæ reseruatum est, sed votum transitum ab vna ad alteram: & huiusmodi exceptiones, vt modo dicebamus, restringendæ sunt.

Dubium.

¶ Vnum vero dubium quæstione. 2. in hunc locum repositum de voto poenalis religionis & peregrinationis Hierosolymitanæ, vtrum perinde reseruentur Papæ, ac si absoluta essent. Vouisti, verbi gratia, à tali peccato, vel à re qualibet alia quæ tibi erat incommoda cauere: adhibita cautione si contra faceres, monachale institutum suscipere, aut Hierosolymam ire. Quod quidem votorum genus, vt frequentissime inter constantes adulescentes in usu est, ita maxime in Dei respectum & vilipendium fit. Quia nemo est qui illud impleat. Quare eiusmodi vouentes acerbissimo poenæ rigore essent à confessarijs vulnerandi. Dubium ergo est, vtrum postquam (vt semper accidit) malum illud admiseris, dispensatio sit Papæ reseruata. Etenim negatiue argumenta hæc pugnant, quod tale votum non est proprie conditionale, veluti illud: si pater obierit, monachus fiam. Nam illi qui hoc secundo modo vouet, cordi est religio, ad quam ideo eius dirigitur intentio. Quare posita conditione votum fit firmum: qui autem in poenam sibi ingressum religionis comminatur, non est ad religionem affectus, neque voti intentio illuc fertur, sed in cautionem illius mali putat vt à ludo vel mœchia sese cohibeat. Quapropter citra dubium est, ante illud admissum malum posse ab episcopo dispensari, & à quocunque praelato qui autoritatem habet super illud votum directum. Hæc ergo ratio probabilem hanc partem facit, quod etiam post commissum illud malum sit ab eodem praelato citra Papam dispensabile: quandoquidem non

est directum votum religionis. At nunquam mihi hætenus hoc potui satis persuadere: nam etsi non sit votum directum religionis, nihilominus posita conditione fit obligatio ad religionem quæ ex vi voti nata est confirmata. Et ideo omnino timeo aliud asserere quam quod sit Pontifici Max. reseruatum. Tametsi fatear non tantam causam ad eius dispensationem requiri, ac si votum esset absolutum.

¶ De causis subinde dispensandi & commutandi vota, discrimen perpendendum est. Per dispensationem namq; & vinculum prorsus voti dissoluitur: & eius materia tollitur. Quapropter bonum quod est dispensandi causa, vtraque rationem compensare debet: scilicet vt maius sit quam erat materia voti, & quam erat vinculum quod ad religionis latræq; virtutem pertinebat. Commutatio autem voti vinculum non dissoluit, & ideo non alio opus est quam vt materia sit melior si mera est commutatio. Ecce regulas in presentiarum constitui solitas. Sicut autem tum obscuræ, tum fallaces, & ad usum parum conducentes, nisi accuratius explicentur. Et ideo ad huius explicationem commemorandæ sunt causæ dispensandi in voto. Superius enim articulo. 1. tres ex mente S. Thom. retulimus, scilicet si votum sit malum, aut inutile, aut impeditiuum maioris boni. Hic autem ait debere huiusmodi causam cedere in bonum ecclesiae, ac subinde in honorem Christianitatis quæ quidem non sunt nouæ causæ, sed aliarum finis & explicatio.

¶ Est ergo dubium quod hic mouet Caietanus, vtrum ad dispensationem voti semper requiratur causa quæ eius executioni obstat: videtur enim id S. Thomas in solutione secundi affirmare: vbi ait quod si praelatus in voto simplici religionis dispensat, nulla apparenti causa obstat, dispensatio non tenet. In contrarium autem facere videtur quod commutatio sine vlla obstat causa sit licite: & tamen idem apparet vtriusq; iudicium. Itaque quia nonnunquam votum dispensatur, etiã si impleri possit, propter aliquod publicum emolumentum. ¶ Ad istorum ergo dilucidationem per hæc respondetur documenta. Primum ad votum dispensationem necessaria est causa obstat. Vbi notandum tripliciter posse causam obstat: videlicet: vel ex natura materiae voti, vel ex parte vouentis, vel ratione communis boni. Ex parte materiae: Primum si illicita sit. Et tunc malignitas eius obstat. Si vero sit inutilis, inutilitas etiam ipsa quodammodo impedit. Nam opus vanum non est Deo gratum. Et in his casibus non opus est quod causa illicita dispensandi præstantius sit bonum quam voti

voti vinculum absolute consideratum: sed quā vinculum talis voti, scilicet mali, vel inutilis: quod proinde minimi est pretij: & ideo in rem parui momenti mutari potest aut prorsus tolli. Potest secundò impedimentum intercedere ex parte vouentis: puta eius infirmitas aut debilitas ob quam commodè non potest illud implere. Et tunc etiam in commutatione pensanda est illa infirmitas, vt commutatio remissior fiat & clementior. Imò tanta esse potest vt sit obligatio simpliciter dissoluenda. Sed potest tertio obstaculum ex parte communis boni existere. Vt si vouisti ieiunium quod tibi impedimentum est studendi aut prædicandi: omnia enim talia bona cedunt in bonum commune. Et tunc verum habet regula, quod bonum illud voto obstans, propter quod fit dispensatio, debet æstimari pretiosius quam erat materia, & ipsum voti vinculum. Pariter si Hierosolymitanam peregrinationem voueris: & expedit ecclesiæ vt aliter ei inferuias. Vel si voto simplici te ad religionem obstrinxisti: sed ad comunem pacem reipublicæ confert vt vxorem ducas. Tunc enim licitè fit dispensatio: quia commune bonum tui obstat voti executioni. Si autem in tuum tantum bonum particulare cederet, minimè eadē dispensatio liceret. Ex istis consequitur, ad commutationem, quæ mera est commutatio, hoc est quæ in melius fit, nullam exigi prorsus obstantem causam, sed satis est vt ad finem magis cōducatur exemplum extat in. c. Quod super his. de voto. vbi mulierum vota visitandi terram sanctam permutari sinuntur in eleemosynas: nō quod executioni voti quippiam obstaret: sed quod in subsidium terræ sanctæ, plus mulierum pecunia quam præsentia confert. Quādo vero cōmutatio fit in minus bonum, semper requiritur causa obstans. Quoniam tali cōmutationi admixta est dispensatio: nempè nō nulla voti relaxatio.

Hinc ergo fidelis dispensator & prudens colligat vt dum voti impedimento satis per commutationem succurritur, illo vtatur citra dispensationem remedio: aliàs infidelis esset: nā omnimoda dispensatio, citra necessitatem, culpa non caret: neque dispensantis reatus petentem excusat quin eodem complicitetur. Tametsi maior sit in dispensante. Hic autem forsitan sedulus lector inquirat, vtum sit maiori cū difficultate dispensandū, lex ne an votū? Vtrinque enim extant argumenta. Lex nanq; quia in comune bonum ponitur, & vnuerfos ciues ligat, apparet sanctius esse custodienda quam votum. Econtrario verò quia votum

fit Deo, atq; adeo ad virtutem attinet religionis, videtur maiorem causam dispensandi requirere. Vix ergo respondere ad hoc certa regula possumus. Igitur aliqua esse potest lex, quam dispensatione violare perniciosius sit quam particulare votū tollere. Aliquod verò econuerso potest esse votū, cuius dispensatio maius sit religionis offendiculum. Causæ autem legitime dispensandi latè. 1. q. 7. commemorantur: can. requisitis, & ibi glos. & can. necessaria. & subsequenti. Sunt enim pensanda tempus, vtilitas, persona, & rei qualitas. ¶ Vtrum verò illa dispensandi causa, ceu legitima & idonea admittenda sit, quod illi qui voto tenentur, graue molestumque sit illud explere, iam loco citato in fine libri primi respōdimus: quod quādo molestia ac difficultas ex re ipsa nascitur, nēpè quia res est ardua & viribus impar, tūc causam offert ad dispensandū legitimam: tamen quando ex corrupta affectione & morbo vouētis procedit, profectò nō est legitima causa: nā cum in hūc finem voueris vt morbo tuo prauoque habitui medearis, id ipsum in causam proferre, vt ab eodem religeris voto, non est fidei sinceritatem seruare. ¶ Post hæc de priuilegijs quæ in diplomatis Cruciatæ ad votorum dispensationem indulgentur, hoc notandum est, quod non sunt perinde intelligenda atque facultas absoluendi à peccatis seruatis. Facultas enim in peccata ad illa etiam extēditur quæ quisq; postq̄ Bullā suscepit cōmisit. Priuilegiū verò dispensandi in voto, illudve cōmutandi, non nisi de illo voto intelligitur quod antè edideras quā diploma suscepit. Nam dispensatio voti nihil ad forum poenitentiae attinet: sed est alia distincta facultas, quam Pontifex suscipienti Cruciatæ bullam tunc super votum quod commiserat indulget: ac si tunc dispensationem ipse postulasset. Etenim cum vota ad religionem pertineant, tantique subinde æstimata semper fuerint in Ecclesia, incongruens esset vt alicui antequam votum emisisset, facultas fiat vt quoties emisisset, possit ab illo per dispensationem liberari.

Rursum circa eadē diplomata animaduertendum est, quo tenore eadē indulgeatur facultas: nā si exprimitur vt super nullo voto dispensatio fiat: nisi eleemosyna in subsidiū belli erogata tunc non tam facultas dispensandi, quam cōmutandi aut redimēdi votū: atq; adeo talis eleemosyna pro ratione voti per prudentiā dispensantis taxāda est. Si autē facultas simpliciter fiat dispensandi, tūc admoniti sint dispensatores, nō illis fieri absolutā dispensandi licentiā, sed

Solutio.

Virtute diplomatione quæ dispensari nisi in votis antea susceptionem commissis.

Dubitatio.

sed si legitima intercesserit causa: nam verbū absolute prolatum, secundum tenorem iuris intelligendū est. Neq; id demum tacitus præteribit, quod crediderim nullo diplomate in fauorem alicui⁹ monasterij, aut hospitalis, aut subsidij indulto, facultatem fuisse vnquam concessam dispensandi in voto religionis, aut perpetuæ castitatis. Hoc propter Bullam admonitiū dixerim, quæ in fauorem D. Antonij circumfertur: vbi si verba cortice tenus audias, eadem illic facultas cōprehendi videtur: quādoquidem generale conceditur priuilegiū dispensandi in voto, exceptis illis Hierosolymitanæ Romanæq; peregrinationis. Attamen eodem verborum cōtextu accuratius profectò constat minoris voti exceptionē liquidum esse testimonium exceptionis maioris. Sed hic latet fallacia, q; votum religionis & perpetuæ castitatis ab ipso vetustissimo iure excepta sunt. Et ideo nisi exprimat facultas super eisdem dispensandi, non cōprehenduntur sub generali clausula, sed semper intelliguntur à iure excepta. Votum autem Hierosolymitanū, quia recētiori iure excipitur, necesse habet expressè excipi, quando non conceditur.

Nullo haecenus diplomate concessa est facultas dispensandi in voto religionis aut perpetuæ castitatis.

Ad. 1. argu.

Ad primum igitur argumentum quæstionis cōceditur omnia vota quæ in seculo sunt cessare per solē religionis, vt capitulo citato habetur. Haud tamen prorsus illa cessatio fit priuata auctoritate vouentis. Imò fit per legem ecclesiæ, quæ optimè cēsuit, vt qui vitam secularem in monachatum mutauerit, ab illis particularibus votis liberetur: quæ ad directionem eiusdem secularis vitæ ediderat, nam particularia in illo vnuerfali claudūtur, quo tota vita perpetuò mancipatur religionis obsequio. Præter quàm quod religionis onus alias secum sarcinas nō fert. Quæ ratioe supra dictum est, illa etiam quæ post professionem monachus emittit, irritari posse à prælato.

Ad. 1. argu. S. Thomas.

Inter respōdēdum autē ad secundū cōfutat primò Diuus Thomas quorundā opinionem, qui aiebant prælatos oēs pro suo libito perinde posse sup vota subditorū etiam secularium dispensare, vt dictum est posse parentes illa irritare quæ filij illegitimæ etatis emisissent: nulla scilicet interueniente causa. Quorum ratio erat, quod in omni voto intelligitur exceptio auctoritatis prælati. Imò verò Pal. in. 4. d. 37. q. 5. hac eadem ratione vtitur ad probandum Papam dispensare posse super voto solenni. Huic ergo opinioni asseueranter D. Thomas contradicit, vbi fundamentum istorū subuertit: nam prælatus, nec verò maximus, domin⁹ est absolutus aut legum aut voluntatū subdi-

Palud.

torum, sed merus dispensator: idemq; non in destructionē, sed in ædificationem corporis Christi: vt. 3. ad Corinth. 10. ait Paul. Et ideo si cuti præcipere non valent quæ Deo displicent nēpè peccata, ita nec illis, nē fiat obstare, quæ Deo sunt accepta. Quare vnusquisq; subditorem absolutam habet potestatem vouēdi, à prælato inde pendente: ac perinde in voto, nulla subintelligitur superioris voluntatis exceptio: nisi parentis (vt diximus) ac prælatorum religionum. At verò spectat postea ad episcopum prudētī maturoq; iudicio perpēdere, an causa aliqua interueniat dispensandi. Ex his infert D. Thomas tripertitam regulā. Nempè quod in manifestis, videlicet vbi manifestus est error prælati, tunc dispensatio non excusaret à culpa. Vt si prælatus, sine apparenti saltem obstante causa, super votum religionis dispensaret. Si aut, inquit, esset causa apparēs quam res in dubium verteretur, stari tūc posset iudicio prælati dispensantis vel cōmutatis. Nontamen iudicio vouētis proprio, quia ipse Dei vicem nō gerit. Nisi forte casu quo voti materia manifestè illicita esset neq; ad superiorem opportunus pateret recursus. Quoniā tūc, vt dictum est, episcopice locus pateret.

Circa hæc autē sancti Thomæ asserta nonnullæ occurrunt dubitandi rationes. Prima circa illationem illius enthymematis: Prælatus prohibere nō potest virtutum officia: ergo neque prohibito dispensare. Etenim aut nomine virtutis intelligit materiā voti, aut id ipsum quod est vouere. Prior enim sensus esset huiusmodi: Prælatus non potest cohibere subditos ne ieiunēt, aut orent, aut peregrinentur, &c. ergo nec pōt prohibito tollere vinculum huiusmodi operum. Quæ quidē argumētatio, dupliciter peccaret. Primò, quia nulla est illatiōis vis: nā etsi monasticus præfectus nequiret impedire quin liberè quis oraret, aut ieiunaret, posset nihilominus impedire votum: sicut maritus, licet iniquè ageret, impediendo nē vxor oraret, nihilominus posset irritare votū. Pari- ter ergo episcopus, licet nō obstaret subdito quin liberè exerceret virtutū opera, nihilominus tollere p libito posset vinculum, vt scilicet nō se nouo funiculo perstringeret. Secundò & antecedēs eiusdem illationis est falsum. Potest enim prælatus in religione aliquando opus vnus virtutis propter aliam prohibere: videlicet nē orationi monachus vacet, sed infirmis seruiat: nē ieiunet, sed studeat. Si autem nomine virtutis, intelligit ipsum vouere, nec tunc solida erit argumētatio, quæ est hæc Nō potest præcipere peccata, ergo neq; prohibere

prima dubitatio circa asserta D. Thom.

Rr tenē

Solutio.

re ne vota fiat, aut facta pro libito tollere. Infirmas enim in consequentia patet in religionis prelati, & pariter respectu filij: qui non potest ei precipere peccata, & tamen potest eius vota cassare. ¶ Ad horum ergo intellectum notandum: alteram esse rationem superioris quis habet dominium voluntatis subditi, quales sunt maritus, pater, dominus, & prelati religionis: altera vero prelatorum populi qui eiusmodi non habent dominium, sed tantum spirituale iurisdictionem. Et diuus Thomas non loquitur hic de priore superiorum ordine, quorum est vota irritare: nam de illo rem iam articulo. 8. & 9. expediuerat: sed loquitur de prelati tantum quatenus prelati sunt, spiritualesque iudices: quibus idcirco non irritandi, sed dispensandi suppetit facultas. Et de istis constituere pergit, quod cum non sint domini voluntatum subditorum, non sunt eorum vota ex ipsorum voluntate pendenda: atque adeo neque in eiusmodi votis excepta subintelligitur Antistitis auctoritas, ut sint conditionalia, si episcopo aut Papa placuerit, sicut votum filij, aut uxoris, aut monachi. Quod quidem documentum per se est manifestum: & ideo Palud. atque alij qui contrarium sentiunt in hoc sunt caecutienter hallucinati. Pontifices namque non sunt domini subditorum, nec eorum voluntatum. Quare sicut matrimonia alijque, cuiusmodi contractus, ita & eorum vota ipsidem episcopis inconsultis firma & solida sunt. Hac ergo voti firmitate supposita, optime procedit ratio sancti Thomae in utroque sensu eorum quos nuprim impugnabamus. In priori scilicet quod sicut non potest episcopus prohibere virtutum opera, puta ieiunare, orare, religionem ingredi, &c. ita neque potest eos prohibere quin eadem opera absolute voueant: quando quidem non est dominus suae voluntatis. Quare nullum est argumentum quod de pariter & uxore faciebamus. Item & in posteriori sensu, ut nomine virtutis votum ipsum intelligat, procedit etiam argumentatio: videlicet quod sicut non potest episcopus aut Papa subditis peccata precipere, ita neque potest opera virtutum, puta vota, quippe quae absque ipsius superioris consensu firma & solida sunt, pro libito impedire, atque adeo neque horum nodos & vincula rumpere. Atque hanc secundam arbitror legitimam esse mentem diui Thomae.

Dubium. 2. ¶ Sed dubium de sensu conclusionis restat, quia ait, dum prelati sine vlla saltim apparenti causa dispensat, eiusmodi dispensationem non excusare a culpa. Triplicem enim intelligentiam verbum hoc parturit: nempe quod prelati dispensans non excusetur a culpa: & de hac non dubi-

tatur quin vera sit: nam peccat vel contra prudentiam, vel contra fidem dispensandi. Secundo quod nec subditus dispensationem procuras culpa caret: quod etiam certum est. Nam qui rem iniustam procurat, reus est noxiae. Sed tertius sensus esse potest, quod etiam post dispensationem non excusetur a culpa si illa utatur, quasi dispensatio non teneat. Et de hoc sensu suboriri alicui potest dubitatio: nam postquam dispensatum est, videtur subditus absolutus. At vero diuus Thomas omnes tres sensus astruxisse videtur: nam ait, quod sicut non potest prelati peccata precipere, ita neque pro libito dispensare. Praeceptum autem illud nullius est vigor: ergo neque dispensatio. Et in hanc partem in calce lib. 1. sententias secuti maiorum subscripsimus: nempe quod si Papa vel Episcopus in legibus suis dispensat, quavis aliquando inique id faciat, nihilominus dispensatio tenet. In his autem quae de iure diuino pendent, quale est votum, & promissorium iuramentum, ubi manifeste constat nullam intercessisse causam, euanda est dispensatio: quonia cum iam res debita Deo sit, non potest Papa illud gratis sine causa quae Deo saltem appareat accepta, condonare. ¶ Ad tertium denique respondetur: nullam esse consequentiam, quod si ad prelatos functio dispensandi spectet, omnibus aequo iure competat. Maximus enim Pontifex qui vicem Christi gerit, plenariam habet in ecclesia potestatem in omnia vota, quae sint dispensabilia: quod diuus Thomas ad excipiendum solenne votum religionis apposuit. In ea vero quae inferiora sunt, potestas se inferiorum prelatorum prolatat: ut pote ad quos necesse est identidem recurrere. Quare excepto voto religionis & perpetuae castitatis exceptarumque peregrinationum dispensare valent: nempe in votis orationum ac ieiuniorum: reliquarumque peregrinationum. Sed sanctus Thomas non excipit nisi Hierosolymitanam: quia forsitan sua aetate nulla alia erat excepta. ¶ At forsitan hic quispiam eundem sanctum doctorem contra dictionis redarguat. Dixit enim in 4. distinct. 38. quaest. 1. articulo. 4. omnia vota perpetua referuari Papae: hic autem ait super votum ieiunij posse ab alijs prelati dispensari, & pariter orationis: quae nihilominus possunt in perpetuum fieri. Respondetur autem vota illic appellare perpetua quae per se dum absolute aduntur, perpetuitatem habent annexam: ut est votum religionis & castitatis: qui enim absolute castitatem vouit, perpetuam intelligit. Votum autem ieiunij & orationis nisi perpetuitatis conditio exprimitur, non affert illam

lam ex sua natura. Et ideo quantis in perpetuum fiant, possunt ab inferioribus prelati dispensari.

QUESTIO QUINTA, De religionis voto in particulari.

ARTICVLVS. I.

Utrum religionis votum ad statum perfectionis attineat.

NONIAM bifariam quaestione. 2. dicebamus votum fieri solenne, videlicet vel per religionis susceptionem, vel per clericorum consecrationem: neque de eiusmodi solemnitate, alijs se ad dicendum insinuantibus, satis illic nobis dicere licuit, operam pretium duximus, ne truncum tractatum hunc relinqueremus, singulas quaestiones de huiusmodi votis hic tandem adhibere. Alteram scilicet de voto religionis forum, ac de voto clericorum alteram. Arguitur ergo statim quibus nos haeretici argumentis oppugnant, religionis votum nihil ad statum perfectionis attinere. Religionis tum vox, tum etiam res ipsa, vniuersae Christianae familiae sunt communes: est namque religio cultus laetiae, secundum illud Cicero. 1. de Officijs, Religio est quae naturae diuinae cultum & religionem affert: quod quidem non solum Christianis omnibus, sed etiam cunctis mortalibus competit. Quod si aliquibus per Antonomastiam tribuendum hoc nomen esset, soli sunt sacerdotes, sacrorumque administrati, qui hierarchicas religionis actiones exequantur: falso ergo nomen hoc sibi monachi arrogat. ¶ Secundo arguitur. Perfectus in hac vita nemo esse potest: nam vt. 3. physicorum author est philosophus, perfectum est cui nihil deest. In hac autem vita, ut habetur Iacobi. 3. in multis offendimus omnes: vnde Paulus. 1. ad Corint. 13. Cum venerit, inquit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est: temerarium ergo est atque impium nomen perfectionis in hoc lubrico seculo nobis usurpare. Quod si aliquid in terris perfectionis existit, illa in charitatis culmine & fastigio posita est. Secundum illud ad Coloss. 3. Super omnia charitatem habete, quae est vinculum

perfectionis. Non ergo in monasticis consilijs perfectio eminet. ¶ Tertio denique ad rem proxime arguitur. Si religiosorum status ad perfectionem non pertineret, eo praesertim quod in consiliorum exercitio quae monachi profitentur, perfectio collocaretur: hoc autem falsum est: immo Christus sic nos Matth. 23. instituit, ut in illis duobus magnis mandatis, dilectionis Dei & proximi, pedere intelligeremus vniuersam legem, & prophetas. ¶ In contrarium est prout altissimus Dionysius. 6. capite caelestis Hierarchiae post Antistites religionis quoque perfectionem tribuit: quos monachos, & suo idiomate triapadidas, id est Triadi perfecte famulantes nuncupat. De quibus subinde ait eos qui nominantur Dei famuli ex Dei pro seruitio & famulatu vniuersi ad monachalem perfectionem.

ARGUMENTUM quaestiones huius locupletè ad Thom. vt plerumque omnia & luculenter edisserit. 2. 2. q. 84. & infra summatim: hic vero & ad rem praesentem accomodate octo conclusionibus respondebimus: quibus ab ijs qui monachos dilacerant, eorum instituta protegamus.

¶ Est ergo prima conclusio. Perfectio Christianae vitae, ad cuius fidem suscipiendam adoranda & colenda vniuersus obligatus est orbis, in solo charitatis culmine secundum suam essentiam & substantiam posita est. Conclusio liquida est. In hoc namque vniuersi cuiusque rei perfectio consistit, quod suo supremo fini vniatur: per vnam autem charitatem & angelis & homo Deo vniuntur, qui vtriusque creaturae finis est: ergo in charitatis fastigio nostra consistit perfectio. Secundum illud citatum Apostoli, Super omnia charitatem habete, quae est vinculum perfectionis. Cum vero audis, vniuersi, non intelligas, adipisci, assequi, & comprehendere: hoc enim per visionem Dei fit, in qua posita nobis est nostra felicitas. Nam quoadiu in hoc corpore positi sumus, ut ait Paulus. peregrinamur a Domino: atque adeo ipsum non attingimus: sed voluntatem habemus praesentes fieri ad ipsum: quod cum faciem eius conspexerimus, obtinget nobis. Per charitatem autem sic cum ipso conglutinamur, ut cum anima corpus, & secundum illud Ioan. 4. Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet & Deus in eo. Nam si physicam consulas, tam in anima corpus est, quam in corpore anima: sed diuersimode. Est enim corpus in anima tanquam contentum in continente: hoc est in eo a quo esse & quicquid est, recipit. Et eo modo nos sumus per charitatem in viuificante nos Deo. Sicuti secundum naturam in eo viuimus, mouemur, & sumus. Sed est vicissim anima in corpore tanquam

Rf 2 forma

forma in subiecto, atq; per quam similitudinem: sic Deus in nobis per charitatem est: que forma existit qua nostra perficitur anima: secundum illud Ioan. 14. Qui diligit me diligitur a patre meo, & ad eum veniemus, & mansione apud eum faciemus. In hoc ergo vicariæ charitatis glutino, qua & nos prior Deus diligit, ac subinde à nobis vicissim diligitur, fastigiū nostræ perfectionis consistit. Vnde. 1. Ioan. 3. Nos scimus quod translatus sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et subditur. Qui non diligit manet in morte. Consulto tamē diximus secundum essentiam & substantiam: quoniam quodammodo ex aliarum quoque virtutum famulatu eadem perfectio pendet: nempe quorū adminiculo nutritur ac protegatur: secundum illud ad Ephes. 6. Accipite armaturam Dei ut possitis resistere in die malo, & in omnibus perfecti stare. Armaturam autem Dei appellat continentiam, qua lumbos succincenti, in veritate persistimus: lorica iustitiæ, & scutum fidei, &c. ¶ **3. Conclusio**. Eadem perfectio in præceptis duobus magnis charitatis consistit: scilicet, Diliges Dominum Deum tuum: & proximum sicut te ipsum. Neque verò quencquam conturbare debet quod & in charitate perfectionē consistere profitemur: & rursus in eius præceptis. Prioris enim sensus est, eadē ipsam charitatem nostram esse perfectionem: posterioris verò per præceptorum obseruantiam conservari, foueriq; & augeri. Conclusio hæc tū testimonio Christi supra citato stabilitur, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ: tum etiam ad superiorem protinus consequitur. Etenim si charitas ipsa perfectio est nostra, consequens est, ut ex eius obseruatōe præceptorum eadem perfectio salutē; nostra dependeat: secundum verbum Christi, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Tametsi non eodem gradu. Essentia namque perfectionis nostræ in charitate Dei sita est: secundum tamē hanc in charitate proximi. Quin verò ob id secundus charitatis gradus ad eandē attinet perfectionem, quod dilectio proximi nihil aliud quā quidam Dei amor est: iuxta illud. 1. Ioan. 3. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quē non videt quomodo potest diligere? Etenim cum Deus omnium sit parens nostrum, quos intimè charos habet, nemo eum ex corde diligit nisi & filios eius diligit, quos ipse diligit.

¶ **3. Conclusio**. Tertia conclusio. Præcepta hæc charitatis nullū nobis præfigunt diligendi modum. Probatur: quoniam præcepta admetiri debent ipso-

rum finis iubemur ergo eiusmodi præceptis sic Deum diligere & proximum, ut uterque diligibilis est: modus autem diligendi Deum, ut ait Bernardus, est sine modo diligere: ergo eius præceptum nullum præfigit modum, scilicet Bernardus, ut hoc aut illo gradu à nobis amet, alijve sic, alij vero aliter, sed absoluta est diligendi præceptio. Nec verò exemplū huius deest quod nobis natura profert. Etenim ut. 1. Politicorum acutè Aristoteli perspicuum est, sic inter finem & media differt, quod finis, cum sit per se bonus, absque modo & termino diligitur: nemo enim sibi præfinit quantum sibi salutis velit: sed quia quo maior, eò melior, sine limite exoptatur: medicamina verò quia totam bonitatē à fine fortuantur, non quo maiora sunt, eo meliora: ob idque non infinitum, sed sub pondere & mensura, tum ab ægrotto optantur, tum & applicantur à medico: Deus ergo quia supremus est finis, sine modo iubet amari: atque hoc illa verba sonant, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente tua, & ex totis viribus tuis. Proximus autem, tametsi non vsque adeo absque modo sit diligendus, sed modus ille præscribitur, Et proximum tuum sicut te ipsum, tamen & modus ille quandam præ se fert infinitatis imaginem: nam homines, etiam quadatenus absque modo seipsum diligunt: imò vero dum verè se diligunt, illam sibi debent æternam felicitatem absque illo modo exoptare, eandemque reliquis. Consistit igitur essentialiter nostra perfectio in illis mandatis quibus absque modo iubemur Deum proximumque diligere. Vnde Aug. lib. de perfectione iustitiæ: Cur ergo, inquit, non præcipitur nobis ista perfectio, quam in hac vita non habet, scilicet in gradu perfectissimo quæ nec veniale offensionem admittit. ¶ Existit autem contra conclusionem hanc argumentū. Si perfectio Christianæ vitæ in eiusmodi charitatis præceptis consistit, quibus sine modo diligere Deum & proximum iubemur, cum eisdem præceptis cuncti teneantur mortales, uniuersi cogerentur in culmine perfectionis viuere, atque adeo nemo esse valeret à culpa liber: quod impium est concedere, diuinæque benignitati aduersum. Ad hoc autem respondetur non sic esse intelligendū absque modo & termino positū esse charitatis mandatū, ut quemcūque, obligent fastigiū charitatis tenere: sed vnusquisque, intelligat quò debeat diligendo conari. Quare ut transgressionis delictū quis euitet, satis est ut nihil contrariū charitati eiusque, præceptis committat: ut in solutione ad secundum luculentiùs patebit. ¶ **4. Conclusio**. Reliqua omnia præcepta, tāilla que

in Decalogo expressa sunt, quæ uniuersa quæ ad ipsorum rationes reducuntur, atque adeo cuncta consilia ad perfectionem ipsam charitatis assequendā referuntur: ac perinde in ipsis tamē in instrumentis perfectio nostra consistit: diuerso tamen modo in præceptis quàm in consilijs. Nam præcepta sic charitati inseruiūt, ut impedimenta tollant, que vel ei contraria sunt: vt, Non furtum facies, Non mœchaberis, & reliqua quæ sub reatu mortali obligant: vel eandem tepesciunt, ut venialia peccamina. Consilia vero, ut supra dictū est, illa rescindunt, quæ etsi licita sint, nec charitati prorsus inimica, tamen nonnulla sunt ad culmen progrediētibz obstacula: qualia sunt rerū possessiōes & matrimonia, quæ mortalibus innumera faceffunt negotia. ¶ Valeant ergo qui monachorum institutis petulanter oblatrāt: haud enim, uti nobis imponunt, sic in operibus consiliorū exercendis perfectionē collocamus, ut eius substantia & essentia in illis suspicemur subsistere: neque verò eadem consilia præceptis anteferim: ut pote que non perinde atque illa necessaria existimamus: sed sic prorsus monachatum ad perfectionem spectare profitemur, sicuti accliuic compendiarisq; via ad perfectionem obtinendam expeditior est. Ac cliuis inquam incipientibus: nam prouectioribus planissima est. Atqui hic forte non finister est sensus illius verbi Christi, Matth. 5. Qui fecerit mandata hæc minima, & docuerit sic homines, magnus vocabitur in regno cœlorum. Qui quidē sensus Chrysofomum non latuit: & ideo à nobis illic per amplius locupletatus est. Apparet enim illic Christus consilia quibus Apostolicū ordinem instituebat, minima appellare mandata: & nihilominus asseruit eorum cultores magnos appellari in regnum cœlorum. Vnde nonnulla repugnātia prodire videtur: nam si minima sunt, quomodo eorum cultores magnos reddunt? aut si magnos reddunt, quomodo minima? Responso ergo est, consilia idcirco censerī minima, quoniam non sunt ad salutē necessaria veluti præcepta: quæ proinde maxima cēsetur: quippe ex quibus nostra pendet salus: sed tamen qui hæc faciūt, eo magni vocabuntur, quod non solum præcepta seruant necessaria, verū illa quæ etsi licita sint, ob stare nihilominus ei possunt, ne tanto compendio gradibus charitatis ad eius perfectionem conari valeant. Vide quemadmodum non in consilijs perfectio constituitur, imò tam ipsorum quàm etiam præceptorum perfectio in charitate posita est. Quare de ambobus ordinibus ait simul in Enchiridio Aug. Quæcunque mandat Deus, ex quibus vnū est, Nō

Chrysof.

August.

Arguat.

Solut.

4. Conclusio

August.

mœchaberis: & quæcunque non iubentur, sed speciali consilio monentur: ex quibus vnū est, Bonum est homini mulierem non tangere: tūc recte fiunt quum referuntur ad diligendū Deū, & in hoc seculo & in futuro. Et Abbas quidam Moyfes, ut in Collationibus Patrum legitur, Ieiunia, inquit, vigiliæ, meditatio scripturarum, nuditas, ac priuatio omnium facultatum non perfectio, sed perfectionis instrumenta sunt: quia non in ipsis consistit disciplinæ finis, sed per illam peruenitur ad finem. ¶ **5. Conclusio**. Consiliorum obseruatio non solum rationibus alijs, verum & hac etiā administrum est ad altiore obtinendum charitatis gradū, quod cautionem præstant, ut præstantius ac tutius custodiātur præcepta. Non dixerim consilia eum habere finem. Votū quippe castitatis non in hunc scopum refertur, ut euitetur adulterium, vel fornicatio. Neque, ut paupertatis refertur ad cauendum furtum. Imò pluri mi qui hæc vouēt, ab illis sceleribus liberi sunt. Quauis aliquē eadem ratione cōtingat eiusmodi vota suscipere. Sed tamen hoc certum est quod consiliorum exercitium, clypeus præceptorū existit. Qui enim paupertatē ex animo delegit, elōgior est à perpetrando furto: & qui voto se castitatis obstrinxit, astrictior etiam ab adulterijs. Et qui popis seculi vale dixit, à cædibus est alijsque inferendis iniurijs tutior. ¶ Quare nulla arbitror violētia vaticiniū illud Isaiæ. 26. in hūc sensum adduci. Vbi propheta de vrbe fortitudinis loquens, cui est Saluator comporatus, ait: Ponetur in ea murus & antemurale. Muri enim appellatiōe quid nisi legis præceptiones intelligamus, quibus salus nostra circumlepta protegatur? Antemurale ergo, & ut sic dicamus, legis pomceriū, haud ineptē consiliorum exercitium est, quibus Seruator noster legem Euāgelicam circumuallauit. Ecce quomodo monachi non in suis institutis perfectionem collocant. Sed ut August. verbis inde moribus ecclesiæ, vbi de ipsorum vita loquitur, utamur, charitas inter eos si legitimi sint, præcipuē custoditur. Charitati virtus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur. ¶ **6. Conclusio**. Votū religionis in paupertate consistit, castitate, & obedientia. Ratio huius est quod religio in hoc, ut dictum est collocatur, quod seculū deserat, ut Christū sequens gradibus charitatis proficiat. Huc enim attinet Paulinum illud verbum ad Gala. 6. Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quē mihi mūdus crucifixus est, & ego mundo. Voluit enim eos qui apostolicum institutum amplexuri essent, sic mundum post

5. Conclusio

ratio conclusio.

6. Conclusio Ratio conclusionis.

Paulus.

Aristot.

terga relinquere, vt nō solū eū prorsus obliuioni traderent, verū & operam sedulo darent vt mundus ipsorum vicissim obliuisceret. Atque adeo vterq; alteri sic esset alienus, ac si duo essēt cadauera: hæc autē abdicatio mūdi non aliter fit, quā si illa relinquamus, quibus nos mūdus retinet. Hæc verò, vt. 1. Ethicorum author est Aristoteles, tria sunt genere bona: nempè externa, & corporis, atq; anime: de quibus in sua. 1. cano. Ioānes. Omne quod est in mundo concupiscētia carnis est, & concupiscētia oculorum, & superbia vitæ. Hæc ergo bonanè sua exorbitantia, vel charitatem propellant, vel eius feruorem tepesciāt, præceptorum lineis, ac normis limitantur. Quare qui præcepta seruat, illis potest bonis licitè vt: nam iustitiæ limina nō egreditur. Attamē quia etiam tūc non possunt nō multa alendæ charitati creare pericula, saluifica Christ⁹ adiecit consilia: vt illis prorsus impedimentis eictis expeditiores suam sequeremur crucem. Quòd enim ijs etiam qui præceptis obtemperant possessio secularium bonorum periculo fa fit, enarrauit diuinè Christus Lucæ. 1. 8. in illa parabola triplicis malignæ terræ. Quòd enim seminantis verbum in terra iactum sit, legis præcepta designat, humanis mētibus suscepta. Sed vel superbia vitæ eorū qui secus viam ambulant, hoc est cūctis mūdi honoribus inhiant, vel cordium ariditas eorū qui carnis desiderijs madentes in spiritualibus arefcunt, vel eorū sollicitudo qui pūgētibus diuitijs implicantur, semen idē saluiferum, aut dæmonib⁹ exponunt, aut roris inopia exicāt, aut deniq; rerū auaritia suffocāt. Hæc igitur de causa Christi legis noster dū in montē ascendens, vt Matth. 7. refertur, vnde eum mundus audiret, non hominum, aut angelorum, sed os suum aperiēs leges orbi ponere adornaret, statim vt optimus architector, ab ipso legum sine, nēpè à beatitudine exorsus. Beati, inquit, pauperes spiritu: beati mites: beati qui lugent. Vbi tria monachorū vota delineauit. In triplici nāque, vt. 1. Etico. author est Arist. sapiētes huius mūdi versabātur errore de suprema felicitate. Alij quippe in diuitijs eā collocabant, alij verò in honoribus, atq; alij in voluptatibus. Eorum ergo temulentam vesaniam trina sentētia Redemptor retundit. Cum enim totus mortalium orbis felicitatem quam nullus non auet, vbi sita esset scire percuperet, cōmuni omnium desiderio primo verbo obuiam exiuit. Optatis, inquit, beatitudinē cognoscere quò lex omnis ducit: Beati ergo pauperes spiritu: hoc est spontanei. Ac si dicat, Tantum abest immodi

Aristotel.

cam rerum exuberantiam homines beare, vt iustitia in earū potiùs moderato vsu cōsistat: beatitudo verò in eorum prorsus neglectu & abiectu. Mox, beati mites: nempè qui non satis habēt iusto honorum moderamine vt, verū altiori se obedientia religantes, ab eorum tumultu perfugiunt. Beati qui lugent: hoc est non qui voluptatibus submerguntur, felices sunt: sed qui legis præscripto eis fruuntur, illi iusti. Qui verò vsq; ad lutū illas repudiauerint illi beati. Et quò id quod paulò ante diximus clarescat, Nēpè cōsiliorum exercitia ad egrēgiam mādatorum custodiā magnopere cōducere, subdit: Beati qui esuriūt & sitiunt iustitiā: & beati misericordes. Etenim qui cōsiliorū votis sese perstringunt, nō satis ducunt præcepta iustitiæ ac misericordiæ vtcunq; seruare, verū sitientissimè. Et quoniam tam consilia q̄ præcepta ad fastigium, vt dictum est, & perfectionem charitatis perducunt, qua corda mūdantur: cordiū verò mūdities ad Deum videndum mentis aciem purificat & exacuit, in qua visione beatitudo consistit, subdit: Beati mundi corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et quoniā in omnimoda illa desideriorū fatietate & trāquillitate positū est, vt iuxta Ioan. verbū filij Dei nominemur & simus: tadē concludit, Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur. ¶ Quòd si trinā hoc consiliorū votum qd̄ vno hoc loco stabilitur dispersum per Euāgeliū desideras, diuersis illud locis inuenies. Est enim paupertas horum ordine & vsu prima: quod Ambros. super Lucam adnotauit. Nam vt rerum facultates instrumenta sunt omnium vitiorū, sic earum oblatio generatrix est nutritrixq; omnium virtutum. De qua in signe ple nissimūq; extat Christi documentum Matth. 19. vbi adolescētē, qui vitā aternā sitiebat, gradatim instituit. Primū enim qd̄ necessarium erat, admonuit: Si vis ad vitā ingredi, serua mandata. Mox cum se illa à iuuentute seruari respōdisset, adiecit: Si vis perfectus esse, vade & vende omnia que habes, & da pauperibus, & sequere me. Haud em̄ vèdere que habes, si nudè id cōsideres, consilium est: sed pauperibus erogare. At quia neq; in cōsiliorum villo pfectio consistit: verū in eo quod assecla sis Christi, ac perinde charitatis cultor, subdit: Et sequere me. ¶ Sunt fateor Hieronymus & Orige. illuc annuētes q̄ adolescens ille præcepta non seruaret, cuius nonnullum inde sumitur argumentum quod subditur: Impossibile est diuitem intrare in regnum cœlorum: vnde Lutherani colligunt nullā illic perfectionem designari, præter illam quæ in præcepto

Votorū nō m̄? deducitur ex scripturis licetis.

Ambro.

Hieronymus Origenes.

Paulus.

7. Cōclusio

rum

rum cultura sita est. Re tamen penitiùs considerata, præferenda est aliorum patrū sentētia. Videlicet verè respondiisse, dum eā dixit ab in eūte ætate seruasse, tametsi nō adeo id feruidè fecisset. Refert enim Marc⁹ tū eū Christū intuitū dilexisse: qd̄ nisi verè loquutū intellexisset, nō fecisset. Adde quòd si Christus nosset mentitum fuisse, vel id ipsi significasset, vel nō tanq̄ altiorē gradum suprà mādatorū culturā adiecit: Si vis perfectus esse. In summa, cū tāto verborū discrimine priùs dixisset, Si vis ad vitam ingredi, serua mādata, ac subinde, Si vis perfectus esse, vède omnia que habes: quod re vera ad ingressum vitæ nō est necessariū, citra dubiū mādatorum necessitati adiecit spōtanea consilia: quæ vtique ad perfectionē tutior cōpēdiosiorq; via est. Quòd quidē Petrus planè intelligēs protinus nomine omnium interrogauit: Ecce nos reliquim⁹ omnia & sequuti sum⁹ te, quid ergo erit nobis? Ex quib⁹ verbis, vt quæstione sequenti visuri sumus, edocti sumus Apostolos votum suscepisse, quod modò religiosi eorū exēplo adūt. Quòd autē iuvene cōsiliū renuente Christus adiecit, nēpè diuitibus difficilè esse ingressum regni cœlorū: exaggeratio fuit periculorū quæ à diuitiarū possessione possessoribus imminent. Nā si ille qui cum præcepta vt cūq; seruasset, tāta auiditate Christum, quem magistrū confitebatur, conuenerat, qui se viā regni doceret, antea eius consiliū quā diuitiarū possessiões repudiauit: quid de alijs sperandū? ¶ Ecce quæ admodū paupertatis votū nō est pfectio, sed pfectionis mediū, que in Chri obsequio charitatisq; ardore collocat. Idē ergo & de voto castitatis censendū. Hoc enim & alterū verborū eiusdē Redemptoris in eodē capitulo denotat: Sunt enuchi qui se castrauerunt propter regnum cœlorum. Idē que docet Pau. 1. ad Corinth. 7. Qui sine vxore est, sollicitus est quæ dñi sunt: quomodò placeat Deo. Et mulier in nupta & virgo cogitat q̄ dñi sunt, vt sit sancta & corpore & spū. Qui b⁹ locis nō in castitate, sed in charitate pfectio ponit. Atq; idē de voto obediētæ facillè est elicere ex verbo Christi, Luc. 9. Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucē suā quotidie: & sequatur me. Etenim cū hominis natura quæ cæteris animantibus præstat, de libertate penit⁹ dignoscatur, secundum quā factus est ad imaginē Dei, idē est se hominem ipsum abnegare, quòd propriā libertatem alteri⁹ arbitrio voti nexu subdere. Sed nec in hoc pfectio figitur nisi Christum sequaris, vbi fita est charitas. ¶ Consulto autem septimā hanc addiderim cōclusionem. Abrenūtiatio seculi

Probatio cōclusionis

argumē. 2.

Solutio.

Replicatio.

Obiectio.

Solutio.

eo pacto quod explicatum est, nō modò in iure diuino existit per Christum legiferum nostrū constituto, verum ex visceribus naturalis iuris depromitur. Atq; adeo Christi prædicatio, legis naturalis declaratio fuit. Probatio. Christus qui autor fuit nature, vt crebrò in superioribus dixim⁹, illā neq; destruxit, neq; mutauit, sed sua lege tū declarauit, tū etiam, vbi ipsa deficiebat, perfecit: consuluit autem nobis eādem seculi renūtiationem: ergo id ipsum in iure naturæ latebat: licet nō omnib⁹ esset notū. ¶ Secundò ad idem arguitur. Deum, dū homo factus in hunc venit mūdū, maximè decebat, vt illud vite institutum nobiscum victurus iniret, quod secundum naturam quā ipse condiderat, optimū esset: elegit autem eā vitam que in consiliorum exercitio posita est, nēpè paupertatem, & inaccessum castitatis culmen: nā obedientiam quæ castitatis voto annexa est, cum caput esset ecclesiæ, nemini præter patrem suum præstare potuit: ergo hæc est à natura sua optima vita. ¶ Sed forsā quis respondeat. Non quòd secundum naturā optima est eam elegit vitæ cōditionē, sed quòd cum nobis esset ad vitam aternā expeditior, de cuius vitæ nō solū verbis, sed exēplo nos suo sic institueret. Fuit enim cōdecēs, vt facere inciperet, quod verbo docturus erat. Hic autem cauillus neruum argumenti non rūpit. Imo illud cōfirmat. Si enim nobis hæc vita expediebat, signū est, ex natura rei esse expedientem: alioqui aliter nos instituisset. Quoniam nē rerum naturā mutaret, docuit nos eius veritatem. ¶ Atque id demū legitima ratione & causa cōmonstratur. Ille est secundum naturam optimus vitæ status, qui ad sempiternam felicitatem assequendā aptior est & expeditior: q̄ autem eius modi status in renūtiatione seculi cōsistat ex natura rerū, planè colligitur, quando quidē iā monstratū est, temporalia bona vxorūq; ac familiarū apparatus humanos animos inescare atq; irretire, nē ad spiritualia suo ferantur impetu. ¶ Quòd si nos quis forte redarguat, hæc bona temporalia Deo authore in gratiā humani generis esse creata, nobisq; in vsum indulta: quare, legitimū eorū vsum propriū ad perfectionē accedere q̄ omnimodā eorū abiectionē. Respōdetur, argumentū concludere qd̄ si in eo statu hominū genus persistisset in quo Deus illud cōdidit, nihil periculi ab eiusmodi bonis nobis immineret: sed potius ad inflāmandū diuinū amorem nobis esset obsequio: atq; adeo tunc neq; castitas virtutis munus esset, neque verò paupertas. Attamen post lapsum eiusdem nostri generis, illa que nobis salubria erant, facta

§. Conclusio

Lutheri error.

1. Ratio in Lutherum.

2. Ratio.

sunt nocua. Non quod res ipsa naturas suas mutauerint, sed qd nos nostrâ deprauauimus. Sicuti vinu quod sanis vsui est, a grotis est nocuum: inedia verò quæ firmis validisq; hominibus nocet, febrè patiētibus medela est. ¶ Osta ua deniq; postremaq; cōclusio sit. Ad perfectiōnis statū, qualiter in cōsilijs cōsistere explicatū est, nec sufficit, nec verò requiritur, vt re ipsa legitime custodiatur: sed in hoc eiusmodi status cōsistit, qd perpetua voti solēnis obligatione stabiliatur. Conclusionē hanc contra eandem Lutheranorū hāresim, sic em̄ eodem citato lib. De votis monasticis, religionis vota permittit, vt tamen non sint perpetua: & quo hominem de suis verbis agnoscas, sic inquit: Monachis vouendum esset: Voueo obedientiā castitatē, & paupertatem, secundū regulā Diui Augustini vsq; ad mortē liberè. Hoc est, vt quando mihi visum fuerit, mutare possim. Videte temulentā verborū pugnantiā, vsq; ad mortē, vt mutare possim. Si enim vsq; ad mortem, quomodo mutari potest: nā vinculum quod ante mortem abruptū, non est vsq; ad mortē firmum. ¶ Igitur conclusio hęc duobus pendet. Prius est, vtrum legitime ac decenter tale votum facere quis possit perpetuū. Posterius, an ad statū perfectiōnis sit necessarium. Et quidem priorem partē nemo nisi mente cæcus negare valet. Enimverò cum se homo civilibus contractibus in perpetuum obligare queat, cur se nō poterit Deo aternū mācipare? vt qd antea integrū erat, atq; adeo sibi liberum facere, deinceps, per datā fidē in vinculum præcepti transeat? Potest inquam quisque res suas in perpetuum vèdere, potest & libertatem suam conubiali scedere coniugi obligare, vt nexus inde restet insolubilis: imò verò & secundū ciuiles leges potest quis se in perpetuum seruū alteri vèdere: atq; adeo alijs multis modis suam alteri sic in perpetuū impignorare fidem, vt citra culpam nullus ei pateat ad libertatem regressus. Quid ergo obstat quominus se Deo, cui seruire, regnare est, se quisque possit seruū offerre: idque in solubili vinculo sanctissimè confirmare? Accedit huc, quod sacerdotes decenter etiam se irruocabili scedere sacrorum ministerio alligāt. ¶ Adde quod qua ratione isti negant posse se quenquā legitime & cōgruè in perpetuū obligare, negare coguntur id fieri posse in tempus aliquod certum ac præfinitum, quantumcūq; sit paruum. Nam si potest se homo in annum deuincere, poterit & in duos, & in decem, & perpetuū. Quòd si non potest in annum, fit vt neque in mensē, neque in diē, neq; in ho-

ram. Quod est totū voti naturam denegare. In summa, isti nullā obligationem in voto cogno scūt. Haud ergo ad suā frenesim respōdēdū est nē eis cōtra sapiētis documentū, similes videamur. ¶ An verò consiliorū exercitiū citra perpetuū votū nō mereatur status nomē, mōstrā dum nobis reliquum sit. Id quod sic elucidatur, status, idē sua voce esse indicatur, quod cōditio libertatis, aut seruitutis. Dicitur enim status matrimonialis propter vinculū fidei inter cōiuges: quæ quædā est seruitus, & status mulieris solutæ propter libertatē: status autē spiritalis, siue seruitutis sit siue libertatis, nō solum internā obligationē, quæ Deo patēs est, requirit: verū & externā solēnitatē in cōspectu ecclesiæ. Nō enim hic de statu gratiæ aut peccati nobis sermo est, qui in foro tm̄ Dei decernitur, sed de illis statibus atq; ordinib; qbus ecclesiæ pulchritudo cōpaginatur: quæ ceu regi na sponso à dextris asidet, circumamicta varietate. Exemplū in civilib; patet. Haud enim ob id qd quis alteri seruiat, in statu seruorū est: nā pōt quisq; liberè alteri inferuire: sed quia solē niter se in seruū tradidit. Nec verò in statu libertatis asseritur, propterea qd qualitercūq; à seruitute se eripiat: nā potest fugere: sed quia publico instrumēto libertate donatur. Parviti q; modo & si quisq; absq; solenni voto possit consiliorū exercitiū proficere, atq; adeo illū charitatis gradū ac meriti apud Deū attingere, quæ religioforum multi nōdū fuerint affecti, statū tm̄ perfectiōnis nemo absq; perpetuo vinculo habet. Et vice versa, quāuis religio sus nō pro ratione & dignitate sui instituti fuerit charitate progressus, nihilominus ratione solēnis voti in statu est perfectiōnis. Ob idq; vbi cetera paritatē habeāt, idē opus religiosi, vt. q. 2. dictum est, cumulatioris est apud Deū meriti. ¶ Confirmatur autem eadem nostra conclusio aduersus istos hāreticos. Nā nisi perpetuo voto religio cōstaret, multa essent Euāgelica testimonia quæ nullū haberent legitimū sensum. Illud enim Luca. 9. Nemo mittēs manū suā ad arātrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei: etsi de Christiana religione in vniuersum veritatem habeat, peculiariter tm̄ vite monasticæ sancti applicāt: sicuti & illud Luca. 7. Memores estote vxoris Loth. Et tamē si citra culpā liceret à cœnobio in seculū retrogredi, nihil iuris regni Dei illa ratione deperiret. Et illud suprā citatū Leuit. 27. Omne qd Domino consecratur, siue homo fuerit, siue animal, non vāriet nec redimi poterit, sed sanctū sanctorum erit: haud ineptè, vt suprā vidimus, sacerdotib; ac monachis assuitur. At quid cum

Cōfirmatio in Lutherū.

argumentū.

Solutio.

Paulus.

Josephus.

cum istis disputam? nisi religionum instituta solenni voto firmarētur, quidnā essent aliud religioforum claustra, qd hominū ludubria: nē pē hodie plena, cras vacua. Et qui hodie cucullā gestaret, cras esset opifex cōiugatus. ¶ Restat autē cōtra ea quæ dicta sunt postremū argumentū soluere. Inter cœnobitas nihilo fecius distinguēdi sunt tres hominum ordines, quā inter seculares: videlicet incipiētium, proficientiū, & pfectorum: nō ergo oēs sunt in statu perfectiōnis. Ad hoc verò per ea quæ circa postremā conclusionem modo dicebamus respondetur. Nam etsi antecedens verum sit, cōsequētia tamen est nulla. Dicuntur enim esse in statu perfectiōnis, nō propter progressum ad culmen, sed propter votum. Quāuis pudore deberent monachi oēs suffundi, qui non ad eum conuoluntur scopum, quem habitu & cæremonijs profitentur. ¶ Igitur qui monachorum statum, sic explicatum, perfectiōnis esse denegat, in ius omne, naturale, scilicet, diuinū, & humanum iniurius est. Haud enim vnquā vlla fuit mundi ætas, in qua non essent aliqui à reliquo populo vitæ instituto semoti: qui specimē aliquod religionis præ se ferrent. Initio nanq; statim nascentis orbis, inter ceteros mortales legitur Genes. 5. Enoch. peculiariter ambulasse cum Deo: Quare nō refertur morte sublatus, sed non apparnisse. Et inter Philosphos Pythagoreorum schola ac Diogenis ascetæ vitā agebant à cōmuni cœtu secretā: ab ijs videlicet abstinentibus secularibus fructibus, quæ votis monasticis abiiciuntur. Et Roma erat sanctimonialis, quæ Vestæ virginitatē voto consecrabant. Et Hier. 35. cōmemorantur Rechabites, quorum religionis professio erat, vinum nō bibere, neq; domos extruere, neq; sementem ferere, neq; plantare vineas. Et d. Elia atq; alijs Prophetis: refert Paul. ad Hebr. 11. q. circumibant in melotis, in pelibus caprinis: egētes, angustiati, afflicti: quib; dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus, in speluncis, & in cauernis terræ. Et, vt capite. 3. super Matthæum è Iosepho lib. 18. antiquitatum retulimus, ante aduentum Christi degebat in deserto Iudææ Essenorum collegium à reliquo populo in celulis segregatum: videlicet à matrimonijs abstinentes, parcissimōq; cibo vtens, eodem deniq; instituto, quo Christianorum Anachorētē mirifica sanctitate viuentes. Inter quos fertur Ioānes Baptista nutritus. ¶ At quādo in hunc diuum incidimus, quisnā eum respiciens in religiones audeat obgannire? Hic nāq; Domini Præcurfor antea sanctus qd natus, nō aliter ap-

propinquans regnū cœlorum prædicare tētauit, quam ab humano conuictu semotus habitusque & victus horrore significantius quā verbo, illius pœnitentium vitæ nos ad monēs, quā pro sua virili monachorum institutores imitari fatigerunt. De Apostolis autem angustia loci dicere nō sinit quemadmodum à magistro suo prima susceperint semina, primaq; iecerint fundamenta cœnobiticæ vitæ. Alij enim fuerunt, inter quos Thomas Vualdensis. 2. & 5. tomo de sacramentalibus aduersus Vuitcleff. argumentum hoc ditissimè locupletauerunt. Mihi autem is tantū animus fuit, vt scholastico stylo rem vt cunque summam dilucidarem. ¶ Ad primum igitur argumentum respondeatur, religionis nomen cōmuni vulgariq; significato vniuersos cōprehendere mortales, ac præcipuè Christianos, quatenus Deum virtutū officijs secundū legis præcepta colunt. At verò p̄ antonomasiā illis tribuitur, qui sup præceptorū culturā cōsiliorum statum capeffunt, siue religio à religādo dicatur, vt August. ait, in de vera religione, nempè qd præter præceptorum nexum arctiori se religāt: siue, vt Cicero. ni lib. 2. de natura Deorum visum est, religiosi à relegendo dicti sint, quippe qui omnia quæ ad cultū Dei pertinent, retractent, & tāquā relegāt. Sacerdotes autē hoc pariter nomine, videlicet sacerdotum: qd sequenti lib. iterum dicturi sumus, per similit̄ antonomasiā appellātur, eod qd inter Christianos qui suo modo se suaq; Deo sacrificia, p̄priè sacrificia offerunt. Quare antiqui Patres monachorū religionē, nō verebantur perfectā appellare, vt est apud Vualdensē tomo. 5. cap. 83. videre. ¶ Ad secundū argumentū egregiè August. respondit in lib. de p̄fectiōne iustitiæ, perfectiōne charitatis in hac vita absolute vniuersaliterq; nobis præcipi: adeo vt sub illo generali præcepto, Diliges dñm Deum tuū ex toto corde tuo, dilectio etiam patriæ cōprehendatur. Enimverò, sicuti in inferno nunquā à Dei odio destituitur, qd illic etiā peccatum est licet nō sit maioris pœnæ demeritorium: ita & in patria vbi nunquā à Dei amore cessatur, mādato dilectionis obedi: tamē si meritum gloriæ nō augetur. ¶ Ex hoc autē Augustini asserto Luther⁹ suum illud delirū dogma elicit. Quod nemo in hac vita dilectionis mādatum implere valet. Ex quo rursus intulit, qd cum singula opera ad normā eiusdem mādati exhibere te neamur, quocunq; opere cuiuscunq; virtutis peccam⁹. Hoc enim erat illi⁹ hominis ingeniū, vt passim pugnantiā diceret. Haud siquidem

Thomas Vualdensis

Ad. 2. argu.

August.

Cicero.

Ad. 2. argu.

Lutheri p̄stiferum dogma.

Hieronymi.

cæcus videre potuit, quemadmodum diceret Deum nos ad impossibile obligare: quod ex sententia Hieronymi assertum impiū est, vt lib. 3. de Natura & gratia, cap. 4. latissimè demonstrauimus. Augus. ergo illic se planè explicat vbi duplicem charitatis perfectionem dignoscit: nempe viæ & patriæ: per charitatē enim viæ, tendimus in illam quæ est patriæ. Quare perfectio huius nostræ est, recta ad brauiū currere, vt dicit Paul. perfectio autem patriæ est in Deo ipso quiescere. Atq; adeo in hac vita implemus præceptum tanq̄ viatores, vt ex toto corde, idē sit q̄ nihili charitati aduersum mentis assensu concipere. In patria verò tanq̄ comprehensores, vt ex tota corde idē sit quod continēt sic amare, vt nihil de amoris feruore neque per minimam negligentiam vnq̄ remittamus. Quin verò non solum impletio mandati charitatis in hac vita esse potest quæ incipientibus cum aliquo colluctatur timore, verum & perfecta charitas quæ secundum Ioānem foras mittit timorem: quia vt ipse ait. 1. Can. ca. 2. Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas eius perfecta est. Et Christus nos admonet vt finis perfecti, sicut eius pater. Et Paulus. 2. ad Corint. 13. De cætero fratres gaudete, estote perfecti. In summa, vt Lutheranis satisfaciamus, nō Augus. modò, verum & Paul. ad Philippenses. 3. vtrūque perfectionis gradum, nempe viæ & patriæ planè distinxit: ait enim primum. Non quod iam acceperim, vt iam perfectus sim, scilicet triumphantium perfectione. Sequor autem si quomodò cōprehendā. Perfectio ergo viæ sequi est: de qua protinus subdit. Quicumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. Igitur. 1. ad Corint. 13. de perfectione patriæ loquebatur, per quam illa quæ cum fide viatrix est euacuabitur. Iacobus autē intelligit etiam perfectos in via, in multis venialib⁹ offendere: quæ charitati nō aduersantur.

¶ Ad aliud autem ad Colossens. 3. iam concessum est, perfectionem quidem in charitate consistere. In cōsilijs autem tanquam instrumentis. Ad tertium argumentum per secundā conclusionem satisfactum est, nempe in illis duobus mandatis, tanquam in conferuantibus, eandem sitam esse perfectionem.

ARTICVLVS II.

Utrum paupertas ad mendicitatem vsque ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat.

Rostquam in genere de perfectione cœnobitici instituti dictum est, congruit, vt de singulis trium votorum nonnihil disputationis adhibeamus. Et primò de paupertate quæritur vtrum vsque ad mendicitatem sit congrua: videtur enim Apostolus. 2. ad Corint. 8. modum Christicolis eleemosynarum præstitueret. Si voluntas, inquit: prompta est, non secūdem id quod nō habet: non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. Vbi sic Christi alumnus, ad eleemosynas animat, vt simul admo-neat nē se tribulatione paupertatis premanet. Et glossa super illud ad Timotheum. 6. Habentes alimenta & quibus tegamur ait: non esse hæc temporalia abijcienda.

¶ Secundò, qui se periculo obijcit impatiētiae, in culpa est, qui autē se in mendicitatē adigit, tale subit periculum: ergo id nō est virtus. Secunda verò præmissa, multis testimonijs comprobatur. Ait enim Sapiens Prouerborū. 30. Mendicitatē & diuitias nē dededis mihi: sed tribue tantum victui meo necessaria: nē egestate conpulsus furer, & periurem nomen Dei mei. Et Ecclesiasti. 27. Propter inopiam multi deliquerunt. Et Philosoph. 4. Ethic. Videtur, inquit, diuitiarum corruptio perditio quædā ipsius hominis: quippe cum homo diuitijs viuat. Tertiò, virtus, vt. 2. est Ethicorum. in medio consistit, mendicitas autem extremum est. Eò potissimum quod diuitiæ felicitatis instrumenta sunt, vt. 1. Ethicorū author est Philosophus: cui & Ecclesiasticus capite. 31. astipulatur. Ergo mendicitas aduersatrix potius est perfectionis, q̄ nutritrix. ¶ Quarto, esto cōsiliū sit cuncta prorsus propria obijcere: nō tamen inde fit protinus cōsequens, vt mendicare liceat, sed tenentur tūc monachi manibus laborare sicuti Paulus. 1. ad Corinthios. 4. se fecisse testat: & Actū. 20. Ad ea enim, inquit, quæ mihi opus erant, ministrauerunt manus istæ. Et. 2. ad Thessal. 3. Si quis nō vult operari, nec māducet. ¶ Quintò, quādo hæc oia cessarent, cōducētius admonachorum quietē esset, aliqd saltē in cōmuni possidere, q̄ vt victum queritātes inter seculares oberrarēt. ¶ Accedit postremò q̄ episcopi altiori sunt gradu genere suo quā cœnobitæ: quorū tamē perfectioni mendicitas non congruit. ¶ In contrariū autem est verbum Christi, Matth. 5. Beati pauperes spū: vbi textus Græcus habet, Beati mendici.

Quæuis in superiorib⁹ assertum fuerit paupertatem perfectioni charitatis inseruire: scire nihilominus superest quo nā gradu

gradu sit capeſſenda. Duplex nanq; paupertatis gen⁹ inter religioſū cultores inuenias: alij nanq; sunt quadripartiti, quorū primæua institutio fuit mendicitas, hoc est, vt neq; priuatim ab vllō monachorū, neq; in cōmuni à toto cœnobio quicquam possideretur: sed quotidianis eleemosynis victarent, siue oblati, siue quæsitis, & postulatis. Vtra autem istarū paupertatū ratio sit alteri præferenda, nō defunt qui disputent. Imò nec defuerunt hæretici qui vtranq; refutarent. ¶ Respōdetur ergo tribus conclusionibus. Prima. Omnimoda mendicitas nēpe vt neq; priuatim neq; in cōmuni aliquid possideatur, si genere suo, existimetur, plus habet dignitatis, & meriti apud Deū, quā in cōmuni possessio. Prima cōclusionis ratio, ex rerum natura, vt suprà dictum est, proficiscitur: est enim religionis monasticæ institutio, illā amplecti disciplinā per quā ad perfectionem charitatis expeditius ascēdat: primum aut quod hominū animos fascinos ad sui amorē inescat, est rerū possessio. Nam cū pecuniæ obediant omnia, qui illam amat, per eam cuncta concupiscit: & qui illam abijcit, omniū quodāmodò mūdānorū affect⁹ ab se facile amputat. Vnde Augus. in libr. trigintatrium quæst. Nutrimētū charitatis est diminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas. Effet ergo tutius nunq̄ amorē in hācerū lubricitatem infixisse. Attamen secundū hūc altēr est gradus ab eisdē cum possidentur animum euellere: quod longè est difficilior. Quo circa idem Augus. ad Paulinum & Therafiā: Terrena, inquit, diligūt arctius, adeptæque, q̄ concupita. Nā inde iuuenis ille Euangelicus tristis discessit, q̄ magnas habebat diuitias. Aliud est enim nolle incorporare quæ defunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa nanq; velut extranea repudiantur: ista verò velut mēbra præscinduntur. Non igitur incōsultò legislator noster inde legiferam suā concionē orsus est, Beati pauperes spiritu. Quapropter quanq̄ nihil aliud laudis in sancta paupertate cōperiretur, hæc esset præclarissima, q̄ primū verbum quo Deus, legem orbi positurus, os suum aperuit, fuit felicitatē in ipsa collocare.

¶ Quod autem hæc paupertas vsque ad mendicitatem & nuditatē sit Christi alumnis commendabilis, magnificè Paulus exaggerat in posteriori epistola ad Corin. ca. 8. Scitis enim, inquit, gratiam dñi nostri Iesu Christi, quoniam propter vos egen⁹ factus est, cū esset diues: vt ei⁹ inopia vos diuites essetis. Si ergo, vt suprà diximus, nullum officium præstitit, quod ex rei natura non esset honestum, con-

1. Argumē.

Glossa.

2. Argumē.

3. Argumē.

4. Argumē.

5. Argumē.

1. Cōclusio

1. ratio cōclusionis.

augustin.

Mendicitas in sacris litteris commendatur.

Paulus.

Ad. 3. argu.

2. Cōclusio

3. Cōclusio

4. Cōclusio

5. Cōclusio

filii est diuitibus, in pauperes sua bona distribuētes egenos fieri, vt cœlestibus diuitijs perfruantur. ¶ Accedit & eisdē Seruatoris exemplum, q̄ nihil possidisse legitur, nisi quod illi in diē suæq; familiæ porrigebatur. Vnde Matth. 8. Filius, inquit, hominis non habet vbi caput suū reclinet. Accedit insuper & eius institutio. Matth. 19. Omnis qui reliquerit domū, vel fratres, vel sorores, vel patrem, vel matrē, vel vxorē, vel filios, vel agros, propter nomen meū, centuplū accipiet, & vitam æternā possidebit. Vide quā cunctis rebus eū denudet qui optauerit esse pfectus. Quare Apostolis quos lucem mūdi, & sal terræ esse voluit: Nolite, inquit, possidere aurū, neq; argentū, neq; pecuniam in zonis vestris. ¶ At verò propter cauillū quarti argumenti subtexitur secunda cōclusio. Religiosi qui proprijs renuntiarūt, non tenentur manū labore victum quærere: sed iustissimè mendicare possunt. Cōclusio est de qua D. Augustinus iustum volumen de opere monachorū inscripsit: quam subinde D. Thomas opusculo. 19. c. 5. locupletissimè simul ac disertissimè contra religionū hostes dilucidauit. Graphicè nāq; glossa super caput Exodi quintū, hæreticos, qui monachos in manuales labores adigūt cū Pharaōne cōponit: q̄ Moysen & Aaron obiurgabat dicēs: Quare sollicitis populū ab operib⁹ suis: ite ad onera vestra. Probatur ergo cōclusio, iure nature & gentiū, & cum primis diuino. Finis spiritaliū bonis tēporalibus præstātor est: sed in republica milites & equites, atq; adeo iudices qui ad bella gerenda, aut ad tuendā iustitiam, aut deniq; ad republicā administrandā deputati sunt: cōmuni stipendijs populi sustentātur: quod & Paulus ad Rom. 13. iure etiā diuino iustū existimat. Ideo enim, inquit, tributa præstatis: Ministri enim Dei sunt. Religiosi autē monasticè viuētes, spiritaliū functione Republicæ inferuiūt: quod multo est magis ipsi necessariū, quā tēporaliū administratio. Ergo nihil aliud quā nature ius, & gentiū, ac diuinum est, vt populi eleemosynis sustentētur. Illi nanq; qui verbi ministerio incūbūt, digni sunt mercede sua: nam studij gratia, necesse habēt à manualibus operibus eximi. De quibus ideo Paulus. 1. ad Corint. 9. Per exēpla cōplura à naturalibus desumpta colligit eos qui spiritalia semināt, ius habere metēdi tēporalia. Sic enim, inquit, Dñs ordinauit his qui Euangelium annūtiāt de Euāgelio viuere. Vbi glossa: sic De⁹ rationabiliter disposuit de prædicatoribus, vt expeditiores sint ad prædicandum. Imò verò & Christus Matth. 10. id ipsum explicuit. Ob id enim

2. Cōclusio

Augus.

D. Thom.

Glossa.

Paulus.

id enim

id enim discipulos sine pera prædicatum dimisit, quòd dignus est operarius cibo suo. Et quòdo hanc prouintiam non susceperint, quæ tñ mendicantium ordinibus solennis est, vacant etiam sacramentalibus confessionibus audiendis. Imò verò his etiam cessantibus ob id quòd statos Psalmos solènter persoluunt, precesq; assiduas p populo fudùt, & supra hæc omnia sacrorum studijs diuinæq; cõtèplationi vacant, ius habent diuinam & naturale vt populi stipendijs uiuant. Vnde Augusti. opere illo citato: Si Euangeliste, inquit, sint, potestatem habent de sumptibus fidelium viuendi: sin ministri altaris eandem non arrogant, sed planè sibi vendicant potestatem. Quin etiam Apostolus ipse loco citato rem ad certum officium non perstringit, sed in genere ait, Nescitis quoniã qui in sacratio operatur, quæ de sacratio sunt edunt? & qui altario deseruiunt, cum altario participant? Quo fit vt qui monasticos religiosos operum solitudinibus implicare contendunt, Marthæ opinionem sequantur, quæ forem suam ad pedes Christi cõtèplatione fruuentem diuellere inde conabatur, vt se iuuaret. Quam quidem Christus opinionè ipsi retulit, dicens. Porrò vnum est necessarium. Ob idq; bene glossa illud Matthæi. 6. Respicite volatilia cœli, nō laborant, &c. & tamen Deus pascit ea, sanctis cõtèplationi vacantibus attribuit: quia ita à mūdo rursus euecti sunt, vt nihil in terris agentes aut laborantes, sola cõtèplatione in cœlo degāt. Meritò ergo Hieronymus in prologo super Iob, eos obiurgat qui malunt monachos fucellā iunco texere, aut palmarum folia cōplicare vt in sudore vultus panem edant, quàm vt iuxta sententia Seruatoris diuinorum cibū operentur qui non perit. Accedit supremè q̄ mendicetas ad humilitatem non parum confert, qua ratione Alexio atq; alijs sanctis laudi datur q̄ splendas facultates ab se abdicauerint, vt mendicata stipe uiuerent. Impietas ergo est sanctā mēdicetatem impugnare, atq; adeò peregregiū charitatis officium monasticos mendicantes alere. ¶ Tertia conclusio. Quauis genere suo mendicetas omnimoda præferenda sit, potest nihilo minùs ratione finis aliarumq; circumstantiarum pro tempore & loco conducētius esse ea in cōmuni possidere, quæ monachorum victui sunt necessaria. Conclusio est quæ ex D. Tho. colligitur. 2. 2. q. 188. ar. 7. Atqui in primis q̄ eiusmodi possessio nihil de religionis pfectiōe deterat, tū canō, expedit. 1. 2. q. 1. ait, tū ex superiorib⁹ palām fit. Haud em̄ in paupertate perfectionem sitā esse monstra-

uim⁹, sed in charitate. Cū ergo in paupertate ea tantū ratione consistat q̄ rerū amorē solitudinēq; præscindat, ea paupertatis species in vnaquaq; religione præstantior est, quæ ad eius finē aptiùs confert. Etenim vt instrumentum ac medicamen non eò melius quòd maius, sed quo ad finem accōmodatius: sic & de paupertate censendū. Vnde si ordo institutus est ad cõtèplationis opera & prædicationē, q̄ quidem munus altam mentis quietē requirit, & tempora extāt, vbi à populo non facilè religioforum egesteti succurritur: nō solūm perfectioni nō repugnat aliquid habere in cōmuni, verū confert. Quoniam illa monachorū diuagatio quæ ad victū querēdū necessaria est, otium nō secū permittit, quod ad eiusmodi spiritalia munia exercenda est operæ pretium. ¶ Secundò & ex eadem temporum in clementia alia oriri potest commoditas eiusmodi possessionis in comuni. Nempe q̄ postquam charitas refrixit, mendicantes molesti sunt populo & onerosi. Quia ratione religio vilescere in eius oculis incipit. Præterea nimia egestas cogere mendicos assolet aliqua negotia cum secularibus tractare, & aliquibus quandoq; improbitatibus victū extorquere, quæ eorum instituta obscurāt. ¶ Adde q̄ quando religiones in illa sincera mēdicetate institutæ fuere, multa eidem instituendæ suffragabantur quæ ab aliquibus iam temporibus languere videmus. Primum enim summā victus parcitate vestitusq; vilitate cōtenti erant. Adeò vt elemosynæ quæ nunc vix viginti religiosis sufficiūt, pluribus tūc quàm centū satis erant: nā & corporis natura facta est imbecillior, & spirituales vires remissiores. Legimus nanque in historia diui patris nostri Domini, quandoque ceconomū obiurgasse, q̄ sapius quàm par esset p̄tanciam cōuentui porrigeret. Quod argumentum est per rarum quidē fratribus fuisse ouorum aut pisciū vsū, sed leguminibus victitasse. Mox & charitas tunc populi locupletior erat ac syncerior. Et quod citra pudorem fate ri monachi non possumus, nostra tunc vita alium quàm modò splendorem habebat, v populares animos alliceret. ¶ Sed ais, Rerum possessiones non possunt nō possidentium animos sollicitare: tū ad culturā, tū etiā vt augeantur. Fatemur equidē: sed tamē hoc perpēdendū est, vtranā sollicitudo animos acerbius angat ac diuexet, quæritarēne quoti die necessaria, an curare quæ in cōmuni possidētur: nā sollicitudo possessionū præter vnum aut alterum qui illas procurat, ceteros vel nō tãgit, vel quàm tenuissimè: sollicitudo autem quoti-

r. Ratio cōclusiois.

2. Ratio.

Tertia.

Obiectio.

Solutio.

quotidiana plurimos occupat. Quòd si Christo institutore nostro exemplū sumere lubet, quauis, vt dictum est, indigentis vitam delegerit, nihilominùs elemosynas sibi oblatas in diem referuabat. Habebat enim oculos Iudæ cōmissos. Nam Ioannis .4. dicitur q̄ abierunt discipuli in ciuitatem vt cibos emerēt. Et Ioan. 13. Iussus est Iudas ea emere quæ ad diē festum opus erant. Quauis non nisi exiguos horariosq; nūmos seruari sinebat. Quare ad emendos panes satiantæ turbæ pecunia discipulis defuit. Et nè illa quæ in victum tantū & in pauperum subsidia seruabantur in prophanos vsus verterentur, noluit inde tributū solui, sed Petrum ad piscem misit qui ei didrachma ore porrigeret. Et nonnunquam præinopia eosdē discipulos spicas collectū misit. ¶ Absit ergo vt aduersus omnimodā mendicetatem oblatrare velim: vt pote quam suis nominibus superius illustrauerim. Fuerunt enim olim nonnulli quos diuus Tho. opusculo. 18. c. 14. confutare persistit, qui paupertatem respiciant, nisi necessaria in cōmuni possiderentur: quibus subscribere, errorē existimo. Imò qui syncerè & candide supremā seruant mendicetatem, suscipiendi sunt & exosculandi. Sed tamen hæc dicta sunt, tum vt causa possidentium in cōmuni defendatur: tum etiam vt mēdicantes oēs admonitos habeā quata esse debent paritate contenti. Propterea enim asserente Christo Deus pascit volatilia cœli, quibus vtique religiosi comoporantur, vestitq; lilia agri: quòd cibo illa simplicissimo, hæc vestitu cõtenta sunt. Porrò ergo diuus Benedictus altissimè cõtèplantiū quieti studēs, consilte possessiones recepit sibi oblata, atq; alij deinceps religionū institutores. Sed tamē humanū ingeniu, mediū tenere eousq; nesciunt, eorū opes auxit, vt celeberrimū ordinē nō parum de suo fastigio deiecerit. Quare in ordine nostro hactenus nisi causa studij non est dispensatum possessiones habere: sed sunt frequentia monasteria quibus in antiqua mendicetate viuunt. Vtinam nos Deus, quantū est hoc maximè seculo Christianæ familiæ necessarium, sustineat. ¶ Ad primum igitur argumentum respondetur, illic Paulum neuti-quam cōdēnare, si quis cuncta quæ habet in pauperes voluerit erogare, sed humanæ imbecillitati indulget. Rarissimi enim sunt qui arduum hoc consiliū capestant. Et ideo ait neminem cogere vt sic alienis miserijs consulat, vt seipsum necessarijs destituat. Et eodem pertinet citata glossa ad Titimoth. nempe non esse profus abijcien-

S. Thomas

Ad 1. argu.

da temporalia. ¶ Ad secundum respondetur, Ad secundū. eū qui vltro temporalia bona propter Christum deserit, nulli se periculo nec temporalis, nec spiritali obijcere. Spiritali inquā: quia quòd homo bona causa sponte sua facit, periculum non affert poenitentiæ ac tristitiæ, sed quando quis inuitus suis expoliatur. Imò verò à diuitiarum possessione præsentius periculum imminet: iuxta illud. 1. ad Timoth. vltim. Qui volūt diuites fieri, incidūt in laqueū diaboli. Nec verò periculo corporali subduntur. Nam vt ait Psalter, Diuites egerūt & esurierunt: inquirentes autem Dominū non minuentur omni bono. Qui enim nos sollicitos esse phibet in crastinum, curam gerit nostri. Salomon autem suū præsentiens ingeniū, nō se audebat extrema paupertati cōmittere, ob idque mediocritatem vitæ postulabat. Nam eth, vt suprā diximus, opum affluentia nocua sit homini corruptæ naturæ, tamen rarisunt qui inopiam ferre queant. Sicuti infirmi licet videant vinum sibi nocere, nihilominùs non semper se continere possunt, quin tantillū gustent. Quia de causa propter inopiā multi deliquerunt. Accedit q̄ Salomon erat rex, quare nō poterat absq; diuitijs viuere. ¶ Ad tertium respondetur, virtutis medium, secundum Philosophū. 2. Ethic. non secūdum quātitatē, sed secūdum rationē esse sumēdū. Et ideo quicquid ex rationis præscripto fit, ab eodem medio nō deflectit. Relinquere autē temporalia bona, vt expeditius Christū sequaris, ratio docet. Nam & lumine naturali doctus Socrates, vt ad Paulinū ait Hieronymus, auri pōdus abiecit, vt cõtèplationi liberius vacaret. ¶ Ad quartū aut argumentū respondet diuus Tho. 2. 2. q. 187. artic. 3. q̄ manualis labor (qua voce humana omnia officia comprehenduntur, siue manibus, siue pedibus, siue lingua fiāt: eò quòd manus organorū illustrissimum est) ad quatuor est utilis. Primò quidē ad victū quærendum. Vnde primò homini mādātū est, vt insudore vultus sui pane vesceretur suo: & in Psalmo. Labores manuū tuarum quia manducabis. Secundò cōmodus est ad vitandū otium, quod multorū est causa malorum. Vnde Ecclesiast. 3. 3. Mitte seruum tuū in operationē, nè vacet: multam enim malitiam docuit otiositas. Tertio refert ad concupiscentiam refræmandam: quatenus labore corpus maceratur. Vnde. 2. Ad Corin. 6. In laborib⁹, in ieiunijs, in castitate. Quarto & labor frugifer est ad elemosynas erogandas. Vnde ad Ephes. 4. Qui furabatur, iam non furetur: magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt ha-

Ad secundū.

Ad tertium.

Hieronymus. Ad quartū. S. Thomas.

Labor manualis ad quatuor utilis.

vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti. Per hæc ergo quatuor mēbra ad omnia Pauli loca respondetur, quibus manualementem laborem videtur, seu præcipere, seu commendare. Illud namq; citatū. 2. ad Thessal. 3. Si quis non vult operari, nec manducet, non est nisi naturalis admonitio: vt scilicet qui aliunde non habet vnde viuat, manibus victū quærat, vt furta & illicita negotia cautè fugiat. Quo vtiq; sensu dudum epistolā ad Ephes. citauimus. Huic tamē veritati non obstat quo minus religiosi diuinis vacantes, ius habeant elemosynis viuēdi. Hoc enim ipsum eodē loco docet Apostolus. Nam postquam dixit, non gratis panē manducasse ab aliquo, sed in labore & fatigatione operans nē quem illorum grauarēt, subdit: Non quasi non habuerimus potestatem, sed vt nosmetipsos formam dāremus vobis ad imitandum nos. Quare illud. 1. ad Thessal. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcipimus vobis, non est generale præceptū, vt impugnatores religionum aiunt, quod monachos etiā cōuoluat: sed eos tantum cōplicans, qui aliter sine scandalo viuere non valent: qđ patet ex subiunctis verbis: vt honestè ambuletis ad eos qui foris sunt. Religiosi autem sine scandalo, possunt stipem suscipere & postulare. ¶ Secunda etiā vtilitas corporalis laboris ac subinde tertia. Nēpe otij euitatio & afflictio corporis, non est in præcepto nisi quando aliter eisdem incōmodis obuiari non potest. Monachi autem per alia salutaria exercitia otium cauēt, & corpus edomāt. Quartum denique: Nēpe elemosynas erogare, non est in religiosi virtus: quippe qui semel, cūcta largiti sunt. Nisi casu extremæ necessitatis pauperum, quo quidē euentu perinde atque seculares, tenerentur manibus laborare. Hæc fermè diuus Tho. loco citato. ¶ Ad quintum deniq; argumentum tertiā cōclusionem responsum est.

ARTICVLVS III.

Utrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis.

Secundum membrum voti monastici est castitas: Sed vt eius ratio patētior fiat, arguitur illam non esse de intrinseca ratione religionis. Sola ecclesiæ institutione, vt prædicebamus, inuenta est solēntas voti, ergo si ecclesiā tale statutum abrogaret, profiteri quis posset religionem abscque voto solenni castitatis.

1. Argumē.

¶ Secūdo. Sacerdotium ac religio hac ratione adæquantur, qđ vtrobiq; sit votū solēne castitatis. Sacerdotalis autē ordo verus & legitimus existere potest absq; huiusmodi voto, vt in Gregorū sacerdotib⁹ videre est: qđ pariter posset ecclesiā de nostris etiam decernere: ergo & religio sine tali voto esse potest. ¶ Tertio: Militare cruciferorū institutū est vera, vt aiunt, religio: emittūt namq; explicitè tria vota: & tū dispensatū iam est cū illis vt in religione perseuerantes, vxorum fœdus inire valeant: ergo huiusmodi votū non est de intrinseca ratione religionis. ¶ Quarto denique arguitur. Omnis perfectio vitæ Christianæ apostolis secundū Christū in more esse cœpit. Apostoli verò non videntur cōtinentiam seruasse: nam de Petro Christi vicario legitur Matthei. 8. fœcrū habuisse: ergo castitas non est de intrinseca ratione religionis. ¶ In contrariū faciunt verba capituli supra citati: Cū ad monasteriū, de stat. monachor. in cuius calce habetur, Abdicatio proprietatis, sicut etiam custodia castitatis, adeo annexa est regulæ monachali, vt contra eam neq; sumus Pōtifex possit indulgere.

Quæstio hæc duos habet sensus. Prior est utrum re vera nunc votū castitatis annexum sit religioni: idq; decentissimè: cuius affirmatiua cōclusio definitio est ecclesiæ contra hæreticos, vt habetur capit. Quod votū. de voto. lib. 6. Fuit enim Iouinian⁹ qui matrimonium cœlibatui adæquabat: qui de eadem hæresi perinde condēnatus est, atq; de alia Vigilantius, qđ diuitias exæquabat paupertati. Posterior verò sensus est, utrum cū solēntas voti, hoc est vouendi cæremonia sit de iure ecclesiastico, vt illic refertur, sic & annexio ipsa castitatis ad religionē sit de iure ecclesiastico, ita vt p̄ ecclesiā fieri possit, vt religio absq; castitate vera maneatur religio: an vero sit de iure diuino, vt per ecclesiā institui vera non possit absq; castitate religionis substantia. At quoniam solus nobis est animus de secundo sensu cū catholicis disputare: quoniā prim⁹ orthodox⁹ est, ac perinde nemini nisi hæreticis dubius: vnica cōclusiōe sub pbabilitate, quæ mihi quàm maxima est, respondetur. Sic est castitas religioni annexa, vt nulla humana dispensatiōe fieri possit, vt religio absq; castitate re habeat suo nomini cōgruam. Haud ergo hic disputamus utrum valeat Papa super voto solēni religionis dispensare: hoc est utrum eximere professum queat à sua religione: de qua re quæstione præcedēti satis disertū est. Sed hoc tantū modo in præsentia sub doctiorū censura negamus, quod religiosus verè persistens euange-

Secundum

Tertium.

Quartum.

duplicesque sententias.

Cōclusiōe sponsum.

euangelicus monachus, in cōiugio possit eiusque vīu permanere. Et quidē cōclusio est sancti Thom. vt. q. 4. vidimus. Apparet tū eam negare Scotus. 4. dist. 38. vbi non alia de causa sentit solenne votum religionis matrimonium dirimere, quàm quod ecclesiā in cuius se man⁹ uens tradidit, eū illegitimū fecit ad matrimonium: quorum similibus verbis vtitur Caieta. vt. q. 3. vidimus. 2. 2. q. 88. artic. 7. Vnde elici videtur in potestate ecclesiæ sitū esse vt religio si simul possint cum coniugio religionem retinere, perinde atq; sacerdos suos ordines. Cōclusio tamen nostra contraria plane ab Innocentio capitulo citato, Cū ad monasterium, asserta videtur. Nēpe vbi insinuat castitatem iure diuino annexam esse religioni. Et quod ita sit probatur ratione. Religio nomine ipso nihil aliud significat qđ quod Christus euangelicum adolescentulū docuit: Si vis perfectus esse, vade & vde &c. & sequere me. Et quod subinde Petrus subiunxit: Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te, &c. qui autem cōnubia in nodo se semel innexuit, nomine quidem potest, sed tamen re ipsa non reliquit omnia, imò neque seculum: ergo non est verè euangelicus religiosus. Media propositio probatur ratione sancti Thom. 2. 2. q. 186. arti. 4. Res enim vxoria vtroque cornu ediametro pugnat cum religione. Primū contra nititur cōtemplationi, diuinarūq; meditationi: quibus secundū nomen suum debet sedulò religiosus vacare: renititur inquam propter voluptatis vehemētiam, quæ ex Venere nascitur: cuius vtiq; frequentatione concupiscentia augetur: vt. 3. Ethic. cōmonitor est Aristot. vnde Aug. in primo Soliloquiorū: Nihil, inquit, sentio quod magis ex arte deiciat animum virilem quàm blāditia foeminae, corporumque ille contactus sine quo vxor haberi non potest. ¶ Nec verò naturalis ratio valde est recōdita. Etenim cū cōtēplatio subtilissimis purissimisq; spiritibus fouetur, carnalisq; ac brutalis ille vī⁹ spiritū multitudinē infumat, sanguinemq; à corde vehementer distrahat, cuius collectio ad mētis attentionem necessaria est, fit vt idem vsus hebetudinem mētis efficiat. Qua vtiq; de causa Paulus. 1. ad Corinth. 7. coniugibus consulebat vt orationis tempore toro separarentur. ¶ Altero autem cornu status cōiugalis religioni coluclatur, quod est administratio sollicitudoq; rei familiaris. Vnde eodem loco Paulus: Qui sine vxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cū vxore est, sollicitus est quæ sunt mūdi, quomodo placeat vxori: & diuisus est. Vbi si meditati⁹ ab-

8. Thomas Scotus.

1. Probatio cōclusionis

secunda.

Res vxoria cum religio nec ediametro pugnat.

Aristot. augustin.

tendas, ad viuū expresse religionis faciem, eamq; è regione opposuit cōiugio: quasi maritali nequeat. Quo circā monachi, hoc est solli, inde potissimè nomē trahunt, quod à coniugali conforcio semoti viuunt. ¶ Secūdo id apertius explicatur. Duo alia vota, scilicet paupertatis & obedientiæ, adeo sunt à voto castitatis pendētia, vt hoc sublato, reliqua cōtinuò sustuleris. Matrimonialis quippe sarcina votū legitime paupertatis procul respuit. Quē enim fieri potest vt vxorem quis & liberos atq; familiam illis appendicē alere in paupertate valeat? Eò præsertim qđ non solum debet liberis in tēpus providere, sed in perpetuū prospicere, ac perinde possesiōes & primogenituras ambire quas illis relinquat. Adde qđ neq; legitime obediētig, de qua Christ⁹ ait. Sequere me, vxorius vir vacare poterit. Quare Paulus Christi assecles peculiariter optabat manere sicut ipse erat, absque vxore. Eo ergo ipso quod ecclesiā votum castitatis à religionibus seiungeret, sinceritatem ipsam religionum euangelicam funditus cōuelleret. Quare id certè, vt sub eius cēsurā loquar, non est factibile. ¶ Hinc discerniculum colligitur quo iudicandū est sit ne quis religio verè absolutoque nomine religio, hoc esse vnicum, utrum intrinsecè annexum habeat matrimonium contractum seu potius attentatum dirimere: quod quidem nulla habet religio nisi autoritate ecclesiæ instituentis solēntatem voti: vt habetur in dicto capit. vnico, de voto. lib. 6. ¶ Quapropter religiosi tertij ordinis diui Francisci, & nostræ, solēne votum non emittunt. Quauis expresse inculcatusq; dicāt se facere tria vota. Hoc dixit rim de iure antiquo: nam iam Sixtus Quartus per suam Bullam declarauit eiusmodi fratres facere solenne votum. Et postmodū alij summi Pontifices idem etiam decreuerunt de quibusdam sanctimonialibus nostris eiusdem ordinis, quas Beatas appellamus: quæ inclusæ viuunt. Illæ autem quæ clausuram non seruant, eidem Bullæ non subduntur. Multò autē minus isti Eremitæ qui hac nostra tempestate in montibus dispersi degunt. Nam etsi episcopo promittant obedientiam, non intelligūt nisi pro tempore quo voluerint illic cōmorari. Imò neque de ratione illius instituti est vt votum suscipiant simplex castitatis. Tametsi citra illud non essent admittendi.

2. Ratio.

Ad primum igitur capitalium argumentū, conceditur voti solēntatem, vt habetur in dicto ca. vnico, de voto. lib. 6. ab ecclesiā constitui, hanc aut illam instituentem approbantēque religionem, ex qua matrimonij

mo-

monij impedimētū sequitur. Sed iā questione prima negata est consequentia, qua inferē cōnexionem castitatis cum voto religionis non esse de iure diuino. Est enim in potestate ecclesiā, vt hæc aut illa habeatur p̄ religione: atta men postq̄ constituitur religio: de iure diuino est vt habeat castitatē annexā: secundū illud Vade & vende omnia quæ habes, & sequere me. Nemo enim statum habere potest via consiliorū sequēdi Christū, nisi sit ab vxore liber: atq; hoc ex inimita rei natura. ¶ Ad secundū respōdetur, sacerdotalem ordinem nullaten⁹ esse religionem: aliās citatus canon & Doctores non sub duorum forma explicuissent solēne votum, dicentes consistere & in susceptio ne sacri ordinis, & in professione religiōis. Ex quo fit hoc inter sacerdotij & religionē dif ferre, vt Diuus Thomas loco citato ar. 1. r. edo cet, quod votum castitatis non est de intrinse ca ratione sacerdotij perinde atq; aliud religio nis. Imò sacerdotale ministeriū feruari absq; eodem voto potest. Hæc ob rem qui sacris ini tiatur, non perinde atque religiosus expresse ait, voueo. Quare non est votum explicitum, sed implicitum: porro in ipsa ordinum susce ptione abditum. Votum inquam tantum cas titatis. Cætera nanq; religionis nec implicite facit. Haud enim paupertatē vouet, aut obe dientiam, sed fit sui episcopi subditus: etiam si absens sit: nō autem ordinantis.

1. Corolla rium. Secundum

Obligatio.

Solutio.

Argumentū.

Solutio.

¶ Quo fit vt Greci eiusdē sint nobiscū generis sacerdotes. Sequitur subinde secūdo Romanā ecclesiā posse idē tollere votū salua re ipsa sacerdotum. Negatur ergo consequentia que in de extruitur ad probandum religionem absq; tali voto posse consistere. ¶ Sed inferi contra: Ergo incongruē sacerdotale votum dicitur so lenne. Negatur consequentia: sed tamen id in genuē fateimur quod nō est votum solenne de iure diuino tāquā religioni essentialē, sed est solenne de iure positiuo: hoc est tantum statu to ecclesiæ sacerdotes illegitimos reddēs & in idoneos contrahendo matrimonio.

¶ Cōtra hoc autē emergere videtur argumētū supra à nobis informatū. Visi enim hic sumus cōcedere tātū esse præceptū ecclesiæ nē mariti fiant. Quod si ita est, licet malē facerēt absq; li centia cōtrahēdo; teneret tamē matrimoniū: vt paulō antē argumētābamur. Respondemus aut non solum esse præceptū, sed statutū inha biles eos reddens ad matrimoniū, perinde atq; consanguineos. Habet sese ergo medio modo inter merū præceptū & solenne religionis vo tū. Eapropter ecclesiā perinde atq; prohibitio nem in quarto gradu, posset hoc tollere votū

à sacerdotibus. An verò liceret, quæstioe pxi me sequenti disputabitur. ¶ Ex his sequitur, matrimonium ratum non consummatum nō dirimi per susceptionem sacrorum ordinū, si cuti per religionis professionem. Quod & Ca ietanus. q. 12. quodli. i. fatetur. Et causa est, q̄ sacerdos non fit simpliciter inhabilis ad aliud contrahendū matrimoniū, sicuti religiosus: eō quod cum illo dispensari potest. ¶ Quod cum verum sit, nescio quid Paludanus sibi voluerit in. 4. dist. 38. q. 3. vbi ait, quod si post matrimo nium ratum non consummatum vir sacris ini tietur, & vxor in seculo permanens votum fa ciat simplex, inhabilis ipsa redditur ad secūdas nuptias, etiam post mortem viri. Nam in pri mis susceptio illa ordinum non est licita: cum matrimonium non dirimat. Secundò nulla est rationis apparentia quod votū simplex vxoris in tali casu fieret solēne, vt ipse putat. Qua re si mortuo coniuge alteri nubat, licet peccet contra votum simplex, nihilominus matrimo nium tenet: quod ipse negat. ¶ Tertiu autem argumentū de militaribus ordinib⁹ est, quod præcipuum hic habet ambigendi momentū. Equites enim isti cruciferi vulgō habentur reli giosi: nam faciunt tria vota: & nihilominus vxoribus fœdere matrimoniali copulantur: coire ergo possunt ambo status: religionis sci licet & matrimonij. Idq; potest ratione ex su perioribus deducta corroborari. Nā ratio qua supra monstrauius coniugium cum religio ne pugnare, erat impedimentum, cōtemplatio nis & orationis: religio autem militū non hūc habet scopum, sed militare, vbi nulla est neces saria contemplatio. Nihilominus propter rati ones supra allatas persuasum habere nūquā potui, eiusmodi religiones, simpliciter esse reli giones. Et ratio est: quia non solum castitatem isti non seruant, nam rei vxoriæ perinde ac ceteri seculares inferuiūt: eosdem scilicet ambiētes honores, easdemque facultates suæ soboli procurātes: quod toto cœlo à religionis insti tuto distat: verum neq; paupertatem, neq; obe dientiam, nisi solo nomine profitentur. Nō quidem de sacerdotibus cruciatu loquor, qui intra septa monasteriorum vitam degunt. De istorum nanque legitima religione nihil ambi gendum est: sed de commendatarijs equitib⁹. Nam quæ nā paupertas quæso est relationem tātū magistro facere suarum facultatum: ex quibus si vel obolum eis adimeret, perinde re clamarent, ac ceteri regni nobiles. Obediaentia autem est per totam fermē vitam nullū superioris mandatum audire, nisi dū eorum comi tia fiunt. ¶ Sed aiūt, hæc est nostra religio: nec ad aliud

Caleta.

Pal. opinto.

R. refutatur. Paludanus.

o rauls deht cario de ml litaribus oc diuinibus.

Solutio que stionis pro positæ.

Limitatio su perioris as sertionis.

Quæstio bi mebris diu ac multū in Hispania vé tulata.

ad aliud tenemur. Ad hoc dupliciter respōde mus. Primum id negantes si primæuam eorū institutionem respiciamus. Nam tunc nōnul lum clausuræ genus incolebant: multoq; cre briora obedientiæ persoluebant munera: lon geq; aliam habebant paupertatis rationem. Sed postea lapsu tēporis eousq; labefactatae sunt eorum religiones, vt iam syncerā religio nis naturam exuerint. Ob idq; secundò dici mus quod si non strictior quàm hæc est sua religio, non est illa euangelica quæ in consilio rum exercitio posita est. Porro enim si nostra aut Diui Francisci (quod Deus auertat) in eū locum collaberetur, vbi non plus paupertatis, castitatis, aut obedientiæ vigeret, religio esse definirer. Non dico quod vbiuis statuta non seruantur statim esse definat religio: nam possunt forsan ex incuria & culpa præsiden tium ea quæ mala reputantur non puniri. At si in illum locum aliqua deijceretur religio, vbi non maior exigeretur obedientia, aut pau pertas, aut castitas, quàm inter huiusmodi equites, non esset euangelica consiliorum reli gio. Et nē primus ego videar hanc asseruisse sententiam, eandem apud D. Thom. inuen ies loco citato. 2. 2. quæst. 188. articulo. 4. Ar guit enim tertio loco quod continentia ad perfectionem religionis non requiratur: eō quod aliqui sunt religiosi qui vxoribus vtuntur. Et respondet, illos viuendi modos, vbi est matrimonialis vsus, non esse simpliciter & ab solutè loquendo religiones: sed secundū quid: in quantum scilicet aliqua participant quæ ad statum religionis pertinent. Hæc Diuus Tho. ¶ Ex his ergo militum ordinibus meritò exce perim equites Diui Ioannis: sanè qui pro suo instituto conuentum habent & obedientiæ speciem: neque matrimonia contrahunt. Quare non est cur non vt religiosi habeantur. ¶ Quod si contra superiorem assertionē arguas, si isti equites connubiale fœdus absq; pontificio priuilegio inire tentarent, matrimo nium non teneret: quod non aliunde ena nare videtur quàm à ratione religionis. Re spondetur non inde prouenire quod sit vera religio, sed ex Pontificis statuto: vt modò de sacerdotibus dicebamus. Quapropter multo minus matrimonium ratum non consumma tum per ingressum huiusmodi ordinis dissolui tur, quàm per ordinis susceptionem.

¶ Ac per hæc alia diluitur quæstio de qua ante quindecim hinc annos decertanter in Hispania fuit disputatum. Quæ quidem bimembris erat. Primum vtrum expediens esset dispē satio vt huiusmodi equites vxores sibi possēt

copulare. Secundò vtrum etiam cum illis qui vota solenniter ediderant dispensare liceret: quæ quidem fuit multo molestior. De priori ergo pro meo captu semper eiusmodi dispen sationem expedientem arbitratus sum. Quod si eiusmodi religiones pro legitimis ducerem, impossibile reputarem. Commoditas autem dispensationis hæc est, quod castitas in eius modi vitæ instituto si humano loquamur mo re, non est seruatu possibilis. Viuunt enim lau tē & splendide, domi seruitrices habentes, for isque cum aulicis mulieribus iuge habentes commercium: torneamenta aliaque militaria exercitia meditantes. Quæ ergo ratione isti voto castitatis astringendi essent? Eadem fermè de causa quæstio secunda affirmatiuè solu ta est. Nam cum votum illorum non sit legiti mē religionis, sed statuto Pontificis matrimo nium impediens, non est impossibilis dis pensatio si legitima causa fiat: vt de sacerdo tum voto proxime dictum est. ¶ Ad quartū argumentum quod de Apostolis petebatur, an votum castitatis susceperint, quæstione proxima commodius respondebitur.

Solutio prio ris membri.

Solutio po sterioris quæstionis.

Ad quartū.

ARTICVLVS. III.

Vtrum obedientia votum sit de essentia religionis.

ARTIVM denique mem brum monasticæ profes sionis est obedientia: quā vt suis numeris commendemus, arg uuntur de more non esse ne cessariam. Illa enim obsequia

1. Argumē.

Deo maximè placent quæ ex libertate, nō ex necessitate fiunt: secundū illud. 2. ad Corinthi. 9. Non ex tristitia, aut ex necessitate: illa au tem quæ fiunt ex obedientiæ voto, simul cum necessitate tristitiam afferunt: ergo nō est con silium obedientiam vouere. ¶ Secundò: cum hominē Deus liberum creauerit, non est pru dentia vt à se suam abdicet libertatem, præter quàm vbi Deus eum iusserit obedire: in euan gelio autem nullū extat eiusmodi obedientiæ vouendæ mandatū. Quod enim Paulus ad He bræ. 13. iubet dicens: Obedite præpositis ves tris & subijcite eis, ad omnes attinet Christia nos. ¶ Accedit tertio quod Christus, vt ad Rom. 8. ait idem Apostolus, liberauit nos à lege peccati & mortis, ac subinde adoptionem filiorum nobis cōmeritis perfecta nos liber tate donauit. Ex quo fieri consequens ap

Secundum

Paulus:

Tertium.

Sf pare

paret vt christiana perfectio in summa libertate consistat: atq; adeo obedientia votum, non fit consilium. ¶ In contrarium est quod perfectio, vt supra dictum est, ea re agitur vt Christu sequamur & imitemur. Id autem quod in ipso precipue commendatur, vt patet ad Philipp. 2. est obedientia. Factus est enim obediens vsque ad mortem, propter quod & Deus exaltavit illum, &c.

EX tribus votis quibus monastica religio constat, potissimum est obedientia. Nam professionum renuntiatio & castitatis votum in hoc precipue ordinantur, vt liberrime indifolubiliq; obsequio obedire possimus. Quo fit, paupertate, vt supra diximus, primam quidem esse executione: obedientiam vero primam in intentione. At vero vt obedientia omnium est officiorum prestantissima, ita, quod hereticorum ingenium est, Luthero fuit execratissima. Vnde in lib. suo de votis monasticis, & in altero de libertate Christiana, nullis non conuictis monachalem obedientiam proscindit. Ait enim libertati euangelicae e diametro obistere: vt pote quod eadem euangelica libertate sublata sunt vniuersa hominum mandata, & quicquid in externis ceremonijs seruari potest. ¶ Nihilominus ipso renuente Luthero, suoq; magistro Vuitcleff. sua veritate solida est conclusio, nulloq; hereticorum vento nutabunda. Religiosorum status, qui euangelicum consilium est, obedientiam cum primis requirit, quae peculiari praefecto nomine Dei voto est offerenda. Et ratio est manifesta. Nam si perfectio in eo consistit vt omnibus relictis sequamur Christum, necesse est vt. 2. 2. quaestio. 186. artic. 5. ait Diuus Thom. aliquem eligere praepositum qui nomine Christi vouentem dirigat, etiam imperio (si opus est) vt quod Christo pollicitus est, bona fide soluat.

Sed ecce radices duae Lutherani erroris. Prior, quod non admittit, votum spontaneè susceptum in necessitatem transire praepcepti. Nam hoc dato necesse est eum qui solemniter vouet obedientiam alicui praestari, a quo legitime cogatur si opus fuerit. Altera vero eius ignorantia est, quod satis esse putat Christo obedire, homine quocunque neglecto. At vero non videt quemadmodum homines non possumus a Christo, qui in caelis est, nisi per homines gubernari. Egemus enim praesente ductore qui humano more vices dei erga nos fungatur. ¶ Sed ait forsitan quispiam, Satis sunt episcopi, atque alij ordinarij praelati. Negatur tamen. Imo per hoc luculentius claritas huius veritatis patescit. Praelati namque ordinarij non

sunt nisi legum custodes, quare neminem nisi secundum diuinas leges & humanas cogere possunt. Vnde cum vota, de operibus supererogatis suscipiantur, necesse est vt qui vouet, vel ipsi episcopo singulariter (vt in primitiua ecclesia fortasse consuetum fuit) vel singulari praeposito (quod conducentius iam nunc existimatur) obedientiam praestet, vt supra ea quae legibus praecipiantur, ad id etiam quod ex voto tenetur, ducatur & compellatur. Id quod Christus verbo illo supra citato. Qui vult venire post me abneget semetipsum, tollat crucem suam & sequatur me, demonstrat. Abnegare enim semetipsum, est propriam voluntatem per quam homo est homo, abnegare: quod re vera nisi obligatorio voto alteri eam sic tradas, vt in tua non supersit facultate eandem rursus tibi vsurpare, fieri non potest.

¶ Quid autem cum Luthero depugnamus? Illa enim sua libertate, quam euangelicam vocat, non solum cenobiorum praepositos, verum & seculares omnes principes & ecclesiasticos de medio sublatos pertendit. Sic enim postea docere perrexit, nos esse a Christo liberatos, vt ab omni nos humana potestate exemerit, vt sibi soli seruiremus. Quae quidem libertas Sathanica potius, & (quod idem est) Lutherana appellanda est. Nam si hierarchicos ordines, obedientiasque omnes quae iubente Deo hominibus praestamus de republica summoveas, omnesque adeo malefactorum ultiones ad postremum diem iudicij referuaueris, humanos mores, quin humana vniuersa statim necesse est perditum iri. Nam quanto quae plures sunt qui metu poenae quam honesti amore virtutes colant? Et praeter rationem hanc quae abunde rem demonstrat, tota euangelica scriptura apertis testimonijs Lutheri impudentiae reclamant. Alibi enim audias: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Alibi: Subditi estote praepositis, vestrismetiam dyscolis. Et Christus: Qui vos audit, me audit. Imo vsq; adeo idem Redemptor voluit nos esse maiorum dicto audientes, vt nos sedulo admonuerit, quod quauis illi qui super cathedram Moysi sedent, hoc est cuncti nostri praepositi, illa faciant quae imitanda a nobis non sint: nihilominus quae nobis iubent incunctanter expleamus. Superuacaneum tamen est in hoc peruulgato argumento diutius remorari.

AD primum igitur argumentum respondetur, necessitatem coactionis quae inuoluntarium facit, illam quidem & tristitiam parere, & rationem laudis ac meriti excludere.

Lutherus.

Conclusio re sponsiua.

Ratio conclusi onis.

radices Lutherani erroris.

Ratio Lutherana.

Ad. 1. argu.

re. Illa autem necessitas quae ex voto sponte propter Deum emissa nascitur, primum tristitiam non affert: mox etiam si nonnunquam il lam parturiam, nihilominus meritum non imminuit: nam prima vouendi libertas, in omnibus actionibus virtute perdurat. ¶ Ad secundum respondetur, quod libertas in qua homo suaptenatura creatus est, in hoc nobis seruire debet, vt nostro creatori seruiamus. Quare ea in eius obsequium dedicare, non contra naturam est, sed maxime secundum naturam.

Ad secundum.

Ad tertium.

¶ Ad tertium deniq; respondetur, ex eo quod Christus nos a lege peccati liberauit; non fieri consequens, perfectionem christianam in executione ab omni obedientia consistere: sed in hoc omnino quod sumus a peccatorum retinaculis liberi. Vnde cum vsque adeo sumus periculose animi nostri obsequentes, propriaeque voluntatis amantes, ad eandem libertatem asferendam precipue confert nostram voluntatem alterius gubernaculo submittere. Nam si seruire Deo regnare est, quo pluribus eius nomine obsequimur, perfectius regnamus. Tutius namque carnis illecebris atque insultibus dominamur, atque adeo coelestem Hierusalem referimus: vbi vt foelices illi necessitate quadam confirmatissimi sunt ne delinquere valeant: ita summa libertate perfruuntur.

QUESTIO SEXTA, De voto & continentia Sacerdotum.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Ecclesiae decoro & stabilitati, sacerdotale votum continentiae congruens fuerit ac necessarium.

IN CALCE DEMVM libri huius, in quo de voto pro nostra virili disputauimus, postremam quaestionem de continentia sacerdotum duximus adhibendam: hoc est de voto, quod dum sacris initiantur, secundum Occidentalis Ecclesiae institutum implicite suscipiunt. Enim vero inter alia Lutheranorum molimina, quibus ecclesiam Dei funditus demoliri nituntur, hoc vnum est, quod totis viribus coelibatum a clero abigere contendunt. Quocirca cum me apud Caesarem in Germania agente de com-

ponenda cum ipsis pace tractarem, hoc modicus retinere pertendebant, vt sacerdotes non modo vxorio confortio non interdicerentur, imo cogerentur vxores ducere: adeo impossibile ducunt, hominem absque Veneris vsu viuere posse. Quod re vera si illis semel esset concessum, fieri non posset minus, quin protinus eadem concessio in totum serpens Christianissimum, sanctam ecclesiam radicitus subuerteret. Hac ergo de causa mutilum reliquissim tractatum hunc de voto, nisi & hanc ei quaestionem adhibuissim. De hac autem re, vt de vnaquaque alia, secundum Philosophum in Posterioribus Analyticis tria esse possent quae sita: scilicet an sit, & quid sit, & propter quid sit. Quid autem sit, neipm in quo sacerdotale votum consistat, quaestione proxima commostrauimus: constituentes esse votum, non quidem explicitum sed implicitum: neque de intrinseca ratione ordinibus annexum vt votum religionis, sed ecclesiae statutum matrimonium irritans. Duo ergo hic restant articuli. Prior scilicet de conuenientia huius ecclesiastici instituti. Nam in moralibus id est quaerere, an sit, & propter quid. Quod enim esse non conuenit, superfluit. Posterior, quam sit antiquum an videlicet a primordijs statim nascentis ecclesiae fuerit in vsu. ¶ Arguitur ergo prior quaestio negatiue. Et primo quidem noua & vetera ad colorandum errorem adducendo. Primum enim exemplum Christi legiferi nostri a parte negatiua pugnat: quippe qui apostolos non coelibes, sed certe maritos elegit: vt Petrum, cuius socrus mentio fit in euangelio: Andream & ceteros, quos opinabile est vxoribus fuisse copulatos. Quinimo vnum Ioan-

i. Argum.

Secundum

Tertium

in priori sua Canonica ait Petrus, figura fuit ecclesie, seruantis nos a peccatorum illuue, cui quidem ecclesie sacerdotes præsunt: illam autem nulli coelibes, sed octo anime matrimonio coniuncte ingressæ sunt: non ergo est cur vxorium institutum sacerdotibus inhibeat.

Quartum. ¶ Quarto arguitur ratione. Connubia in ipso statim mundi primordio instituta sunt in officium humano generi impendio quam maxime necessarium: cum ergo sacerdotibus qui primum obtinent in Christi familia locum, tanta religione interdicitur, videtur ecclesia, vt saluo eius honore, contra diuinum naturalemque permissum nuptijs cum Martione & Manicheo detrahare quos Apostolus. 1. ad Corinth. 4. erroris subnotauit, quod nubere essent prohiberi.

Quintum. ¶ Quinto ad rem proximè arguitur. Votum castitatis res est per quam difficilis obseruatur. Adeo enim prouidant natura propagandæ speciei consultè prospexit, vt vehementissimum vixque adeo eluctabilem eiusdem muneris appetentiam cunctis animantibus indiderit: quæ quidem appetitus rabies, post naturam corruptam inter omnium species logè ardentius humanam exurit. Sacerdotale autem officium adeo est ecclesie necessarium, vt absque illo consistere Christiana familia minimè valeat. Imo eidem obeundo muneri tantus est numerus necessarius, vt pars populi paulò minor decima vel duodecima, eidem sit micipata, tantum ergo populum in tam difficilem religionem adigere, nihil mirum si plus iusto rigidum coactum que videatur. Enimvero monachatus: vt sanctum institutum est, non tamen administrandis sacramentis ac sacrificijs simpliciter est necessarius: atque adeo nec est tam numerosus: quare nihil rigoris est si qui liberè voluerint permittantur monasticis votis additi: tam ingentem verò sacerdotum multitudinem eodem rigore cogere, videri cuiquam potest non vsque adeo consultum.

Sextum. ¶ Sexto: castitatis votum adeo, vt dicebamus, est difficile, vt non nisi inclusis & eis qui sint claustris circum septi permittendum videatur: qua ratione se monachi in monasteria abdunt: sacerdotes autem proprios habent lares, neque viuere satis possunt commode sine ancillis nec absque seculari tumultu: tanto ergo periculo votum castitatis permittere, non apparet esse prudentia: non ergo id condecens est.

Septimum. ¶ Septimo: & id euentus ipsi docent. Sunt enim frequentissimi concubinarij alienisque toris in fidiantes. Quam ob rem & populo iniuri sunt, & sacramentis quæ tractant iniuri: videtur er-

go melius fore rei vtrique consultum, si suam quisque haberet vxorem: vt nullo se commacularent flagitio. Nam quo longius a carnis vsu arcantur, spurcitijs defcedantur.

¶ In contrarium est solennis & laudabilis mos Occidentalis Ecclesie secundum Pontificum sanctiones, vt antiquissimi Calixti. 27. disti. cano. Presbyteris. ac Syricij. 82. distin. cano. plurimos. & aliorum complurium.

Pestiferæ huius hæresis, continentie sacerdotum oblatrantis, duo sunt membra: prius quod eis concedit licentiam matrimonia contrahendi: posterius verò quod etiã cogit, vt id faciãt. Et sunt inter neotericos qui eius primum faciãnt parentem Lutherum: nam Iouinianus, inquit, et si nuptias virginitati æquauerit, non tamen sacerdotes vxoribus carentes reprehendi debet. Quin verò ipse, vt Augustinus lib. de hæref. ca. 82. refert, connubio abstinuit, non propter meritum, sed vt vxorias molestias sibi caueret. At verò horum opinione non obstante, dubitari in primis non potest quin concessio-

August.

Iouinianus omnium primus docuit sacerdotibus licere nuptias.

nis, hoc est, vti sacerdotibus maritos esse liceret, Iouinianus fuerit primus autor: quãdo qui dem in coelibatu nihil egregij meriti nouerit. Quin verò omni pudicitie generi adeo apertum bellum indixit vt virginitatem, ad Deiparam Virginem, veluti ad sacram arcem confugiendam, inde conatus fuerit impudentissime deturbare. Sed neque alterius impudentioris membri Lutherus fuit primus autor: scilicet vt sacerdotes non modò permitterentur, verum & cogerentur coniuges sibi adiungere. Successit namque Iouiniano eius discipulus Vigilantius: qui in hanc euasit impudentem insaniam, vt neminem sineret sacris initiari antequam vxorẽ duceret. Vnde Hieronym. epistola. 2. aduersus ipsum ad Riparium: Proh, inquit, nefas, episcopos sui sceleris dicitur habere consortes: si tamen episcopi nominandi sint, qui non ordinent diaconos, nisi prius vxores duxerint: nulli coelibes credentes pudicitiam. Fuerunt, vt arbitror, & Nicolaitæ eiusdem hæresis autores: quorum impudicitie meminit Augu. li. de Catalo. hæreticorum. cap. 5. A quibus Niceta quidam Græcus institutum Græcorum deduxit, vt artic. sequenti videbimus, nam etiam illi sacerdotes non ordinant nisi prius vxoribus copulentur. Quam quidem iam diu sopitam sepultamque hæresim, reuocare in lucem curauit hæresiarca ille. Witcleff. vt Thom. Walden. 2. tomo. de sacramentis. cap. 128. fideliter refert. quam subinde hæresim in proximis capitulis profligatam curauit. Ab his ergo suis patriarchis contagionem hanc traxit Lutherus, vt sacer-

Hieronym.

Witcleff. Thomas. Walden.

Lutherus.

sacerdotum continentiam nõ modò non probaret, verum immani petulantia, quæ sibi natiua erat, condemnaret. Vnde in libro suo illo identidem cõdemnato, De abroganda Misfa priuata, de illo præcepto, Non moechaberis, edisserens, hæc euomuit diabolica verba. Nusquam sic insanit Sathanas per Papã atque in castitate & libidine tractanda. Primum, et si non prohibet verbo castitatem, & scortari docet: cogit tamen scortari decreto suo intolerabili, & perditissimo: de coelibatu totius sui sacerdotij tam latè patentis: cum tam rara & angusta sit castitatis gratia: Et subdit, quod cum continere neque possint neque debeant, rabies est Sathanica & plus quam sacrilega eos ab vxoribus arcere. Videte quousque ingenium bestie erat ad conuitia effræne. Hoc itaque dogma adeo suorum cordibus ante impressit, vt nulla sit potestas quæ ab ipsis illud queat eradicare. Neque verò hæreticorum tantum animos error hic occupauit, sed vsque ad catholicos irrepsit. Fuit enim Panormitanus inter Iuriscanonicos interpretes illustrissimus: qui tamen super ca. cum olim. de clericis coniugatis, consultum in ecclesie arbitratus est, si sacerdotibus abstinere nolentibus facultas fieret vxores sibi associandi: quia cum quotidie, inquit, illicito coitu maculentur, facere ecclesia deberet vt bonus medicus: qui dum videt medicinam potius officere quam professe, eam tollit. ¶ Cõtra hunc ergo errorem statuitur catholica conclusio. Vique adeo sacerdotum necessaria est ecclesie Christi, vt absque illa neque decorem seruare possit, neque legitimam Christi effigiem retinere. Et quoniam subsequens nos monet articulus, in quo antiquitas sanctionis huius, tum ecclesiasticis testimonijs, tum sacris oraculis corroboranda est, in præsentem, quod titulus eius postulat, dum taxat nobis est vtendum rationibus, quibus ostendatur quàm fuerit congruens ac necessaria. Octo namque aut nouem possumus meditari capita ex quibus rationes huiusmodi deducamus. ¶ Primum, vt sicut obiectiones, sic & pbationes Christi exemplo exordiamur sacerdotes instar Christi spirituali connubio ecclesie copulantur: Christus autem virgo de que virgine natus vnica sibi, candidam, immaculatamque columbam ecclesiam copulauit: cuius sacramentum auctore Paulo, coniugium primorum parentum gessit: quapropter adiectum illic est. Propter hanc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxoribus. Hæc est ergo vnica vxor propter

panormita.

Conclusio catholica.

prima ratio conclusionis

quam sacerdotes, non solum patrem & matrem, verum & carnales vxores sunt merito relicturi. Si enim ecclesia virgo casta, vt cum Paul. 2. ad Corinth. 11. loquamur, desponsata est Christo, & sacerdotes eius sponfos castos esse condecet. Alioquin spirituale connubium suam non tenet synce ritatem.

¶ Secundum, quod huic sancto instituto suffragatur: est mundities quæ sacerdotum functioni in sacro sancto potissimum altaris sacramento perficiendo, necessaria est. Enimvero, vt semper ecclesia decetissimum duxit vt ministri illius sacramenti vbi innocentissimus agnus immolatur, nullo effuso sanguine cõtaminarentur, sed etiam illi qui secularem iustitiam administrarent, irregulares fierent ad ordines suscipiendos: sic multoque iustus decuit, ne carnis vsu foemineoque commercio polluerentur. Etenim postquam coniugalis amplexus tradux esse cepit originalis culpæ, qua genus nostrum inficitur, illam subinde contraxit foeditatem, vt nõ possit homines nõ pudentes. Vnde pudenda membra nomèn hæreditarunt. Quocirca cum carnalia spiritualibus è regione sint opposita, nullus carnis vsus spiritualium nitore sic aduersatur ac sordidus iste. Vsq; adeo quod locum etiam sacrum, vt sanguinis, sic etiam feminis effusio polluat. Neque huius defuit antiquitus religionis figura: Legitur namque. 1. Reg. 21. quod cum Dauid à facie Saul fugiens, venisset ad Abimelech sacerdotem Leuiticum, postulassetque ab eo sibi suisque refectiois panes, responderit, Non habeo laicos panes ad manum: sed tantum panem sanctum: scilicet qui mensæ sanctuarij in vsu sacerdotum superpositus erat. Si mundi sunt pueri, maxime à mulieribus, māducet. Neque verò manducare pmisi sunt, antequam Dauid certior eundem faceret, dicens. Cõtinuimus nos à mulieribus ab heri & nudius tertius: & fuerunt vasa puerorum munda. Si ergo pueri illi in quo nihil aliud diuinitatis latebat quàm sacramentum, hoc est, figuram erat sacrosancti pannis qui de coelo descēdit, edi nefas erat nisi ab his qui essent ab vxoribus mudi: quanto ergo iustius idem nitor illos decet qui ipsam sacramenti veritatem tractant: hoc est quotidie sub specie panis Dei corpus māducant: ¶ Accedit & alia figura quæ legalè agnum nisi succinctis renibus cœnare non licebat. Quod Grego. homil. 22. super euangelia exponens ait, in renibus delectationem carnis federe: ob idque illic significatum esse, vt qui pascha comedunt, voluptates edomare debeant

Secunda

Plantissima præteritæ conclusionis figura.

Secunda figura Gregorius

se. Primū q̄ illi nō sacramentorum veritate, quibus nunc Christus offertur, ac Spiritu sancto cōfertur gratia, sed horum penitus ymbras tractabant: quare nō tanta ab illis desiderabatur mundities. Tāetsi lotionibus quæ illis erāt frequente s, candorem qui in nostris debet sacerdotibus splendere, præsignabant. Præterea vt Leuit. 21. legitur, summus sacerdos virginem ducturus erat, non autem viduam, aut repudiatam, aut sordidam: & cum templo seruirebant, vt dictū est, ab vxoribus abstinebant, quod nōnullum erat candoris indicium. Vnde. 1. ad Timoth. 3. Ambrosius veteribus, inquit, idcirco concessum est sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multum tempus otio vacabant à ministerio. Multitudo enim erat sacerdotum vt per vices seruire possent: nunc autem iugiter esse debent in ministerio. Ad hæc, tunc nondum prodierat cœlibatus cōsiliū. Adde quod Leuiticus ordo suam per se duodecimam tribum constituebat, Apostolici numeri prognosticam: ob idq; necesse habebat suam sobolem vxorio munere procreare, nostris autem sacerdotibus sola cōmissa est spūalis genitura: videlicet animas in Christo renatas, suo verbo, ministerioq; & studio A-rator in suo illo carmine, quo Apoltolorū Acta contexit, hisce versibus declarauit:

*Ecclesie nunc alma fides sine sine pudicos
Pontifices iubet esse suos, et quærit in omni
Cautatribu, quos rite probet: neque sanguinis
iste,*

Sed meriti successus erit.

Quocirca Græci Leuitarum institutum imitantes, multo fecissent consultius, si Latinis christianorum sanctionibus auscultarent. Sed de ipsis inferius repetendum nobis est. ¶ Ad quartum latē cōtra Iouinianum Hieronym⁹ respondet, quod ecclesia cœlibatum antefrens, matrimonium minimè damnat: sed docet, vt illud ad propagandum humanum genus necessarium est, ita & sacramentorum ministros cœlibatum decere. Sicuti non condēnat iustitiæ ministros, licet suos sacerdotes à cruento illo munere arceat. Hoc autem cōmune argumentum est, & satis à patribus locupletatum. ¶ Quintum autem argumētum est quod cum sublequētibus punctim rem tãgit. Fatemur nāque castitatis votū nō esse obseruatu facile, sacerdotumque ordinem, ecclesie necessarium, perquam numerosum esse. Et (quod in sexto argumento ostendebatur) agnoscimus insuper in priuatis ædibus non vsque adeo tute seruari posse eiusmodi votū,

quàm in monachorum claustris. Neque verò inficias imus, vt septimum argumentum ad monebat, crebros esse in clero concubinarios & adulteros. Sed tamen adhæc multimodum responsum damus. Primò. Reipublicæ & maxime ecclesiæ statuta ex fine iudicanda sunt, licet non omnibus in cōmodis obuiari possit. Cum ergo ad sacrosanctum altaris ministerium candorem illum & animi & corporis in sacerdotibus florere deceat, congruum fuit sic illos instituere: non obstantibus carnis infultibus, quos humanam fragilitatem necesse est quocunque statu perpeti. Alioqui, & lex diuina quæ omnem libidinem inhibet, iniqua esset. Innumeris sunt qui carnis lapsu polluantur, quàm plurimiq; adulteri. Deleantur ergo leges hæc prohibentes. ¶ Secundò. Nemo ad sacerdotium compellitur: imò si sacros canones consulas, neque vllus nisi maturo iudicio admittitur: nempe qui ætate sit legitima, vt sibi videre deliberatè possit, quid valeant humeri: mox vt morum probitate rerumque cognitione à scientiæ lumine fulgeat, vt præter alias cōplures sanctiones videre est apud Alexand. tertium toto titulo de ætat. & qualitat. & ordine præficiendorum. Ob id enim ait ad Timoth. Paulus, oportere episcopum atque adeo sacerdotem, testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, nè in opprobriū incidat & in laqueum diaboli. Et eundem discipulum admonitum curauit, nè cui citò manus imponeret: & Titum docuit quantis splendere deberet virtutibus qui ad sacerdotium assumendus esset.

¶ Tertiò respondemus, humanam naturam non esse vsque adeo imbecilem & lubricam, quin vigilanti cura cautelaque adhibita, valeat se à carnis incursionibus per Dei gratiam tueri. Hanc enim ob rem sancta Nicena Synodus. vt. 3. eius cano. videre est, omnem extraneam mulierem à testis sacerdotum abegit, abacta que subinde voluit Syricij decretum: quod est. 18. distinctione. canon. foeminas, videlicet vt non nisi mater, aut soror, aut auia cum ipsis commorentur. Attamen hæretici, vt Hieronymus super tertium Hieremiæ caput sapienter adnotauit, cum habitent in Aquilone, vnde omne malum panditur, perditto calore fidei audire illud Apostoli non possunt, Spiritu feruentes. Vnde voluptatibus se tradentes, castitatis inimici, non possunt non esse pudicitæ hostes, naturaque infamatores, asserentes non posse homines nisi vt foeminarum mancipia viuere. Quamuis diffiteri non possimus, numerū iam nunc sacer-

facerdotum iusto amplioem in ecclesia permitti, admittitque citra delectum in hūc ordinem plebeios ac infimæ classis homines: id que eiusmodi ordinem in infimum, quo nunc iacet, locum proiecisse. ¶ Quarto loco respon- sioni nostræ adijcimus, quod coniugale officium, etsi iuxta Paulinum monitum, patrūq; adeo confessionem nonnullum sit bene natis hominibus remediū effrænis carnis sedandæ, tamen lasciuia & obscœnis adeo non est remedium, vt sit etiam perniciosum periculum. Ausculta Paulum. 1. ad Corinth. 7. Si acceperis, inquit, vxorem, nō peccasti. Et si nupserit virgo nō peccauit: tribulationes tamē carnis habebunt huiusmodi. Quæ quidem tribulationes nō tantum ad familiæ molestias referendæ sunt, verum & ad easdem carnis illecebras quibus occurrere licentia illa maritali putabant. Hostem enim fugientes, in hostiles pugnas incidunt: ignem extinguere volunt, & ignem suscitant. Vnde Augustinus in libr. de singul. cleric. Mariti, inquit, & vxores coniugia quotidie gerentes, nō sibi sufficiunt. Hæc ille. Nemo ergo credat carnali voluptati obsequendo, eidem obuiare: sed fugienda est prorsus. Adde quod cōiugalis vsus tum natura sua satietatem facit, tum irritante dæmone, nauseam, & alieni thalami desiderium. Quocirca dum isti hæretici sacerdotes volunt continentes maritos efficere, adulteros procreant. Nō debuisset ergo, vt ad Panor. respiciamus, sacrorum canonum expositor illam censere salubrem medicinā vt carni aduersus spiritum depugnanti fœdè indulgeretur. Non enim sic nos voluit instructos Paulus, vbi aiebat: Volo autem omnes vos esse sicuti me ipsum. Sanctius certè sanctus Thomas, quæstio. præsentis articuli. 1. admonitos voluit ecclesiæ prælatos: nempe quod periculis humanarū rerum per res humanas obuiandum sit: non autē per hoc quod res diuinæ cōuertantur in vsum humanū. Eò potissimum quod alia remedia præsentiora sunt morbo titillantis carnis medendo, quàm ei obsequendo eius excitare pruriginem. Si modò eadem remedia vigilātius ecclesia in sacerdotum ordine instauraret, & sacros canones exigeret. Nempe vt sacrorum doctrina pollerent, frugali vteretur mensa, secularibus abstinerēt, tum delicijs, tum commercijs, orationi denique incuberent. His enim institutis multo efficacius clericorū corruptioni prospectum foret, quàm eos in matrimonia lia impedimenta sub mergendo.

ARTICVLVS. II.

*Vtrum sacerdotalis continentia ab
ipsis statim ecclesiæ incunabilis
cæperit.*

SECUNDO loco de antiquitate huius instituti dicendum super est. Et more nostro q̄ non ab ipsis ecclesiæ primordijs fuerit exortū, arguitur eodem loco suprā citato, vt limatius exponatur. Apostolus enim episcopos commonuit vt vnus essent vxoris viri: haud ergo ab illo seculo originem mos iste traxit. ¶ Secundo extat canon sextæ Synodi Constantinopolitanæ, quæ habita fuit sub Agathone Pontifice, tempore Constantini Quarti, Anno Salutis. 673. & refertur. 31. distinct. cano. quoniam. Canon est: Quicumque diligens inuentus subdiaconali ordinatione, aut diaconali, aut sacerdotali, hi nullo modo prohibentur ad talem ascendere gradum pro vxoris suæ cohabitatione. Neque etiam tempore ordinationis suæ profiteri cogantur quod abstinere debeant à legali vxoris familiaritate. ¶ Tertiò arguitur autoritate quæ tribuitur Augustino in. 15. de Ciuit. citaturque à Gratiano can. cum igitur. 35. quæst. 1. Cuius verba sunt: Ecclesia post apostolica instituta quædam consilia perfectionis addidit: vt pote de continentia ministrorum ecclesiæ: hoc ergo non erat necessitatis præceptum, sed honestatis consilium. ¶ Contrarium verò nos edocet decretum Calixti Primi, quod habetur. 27. distin. can. presbyteris, vbi ait. Presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, & monachis concubinas habere seu matrimonium contra here penitus interdiximus: contracta quoque matrimonia ab huiusmodi personis disiungi: iuxta sacrorum canonum definitionem iudicamus. Sedit autem Calixtus circa annum redemptionis. 218. cum ergo ipse antiquiores canones citet, documentum est rem esse antiquissimam.

QUÆSTIO præsens quinque conclusionibus eget, vt eius veritas clarescat. Prima. Apostolorum seculo permiffum fuit vt qui coniugali commercio impediti erāt, nihilominus sacris initiarētur: Id quod nullo alio opus habet testimonio quàm illo bis iā citato Pauli. 1. ad Timot. 3. & ad Titū. 1. vbi ait oportere episcopum esse vnus vxoris virū. Haud enim cludere loca illa possumus, dicentes intelligi de his qui cum fuissent ma-

Ad septimū

1. Solutio

A. Solutio.

Secundā

August.

Paulus

Tertia

Nicensis;
no dus.Sextus Pa
2.

Ambrosius

Ad quartū.

Ad quintū.

Ad sextum.

Primum ar
gumentū.

Secundum.

Tertium.

Calixtus.

1. Conclusio

trihonio mancipati, iam essent vxoribus vidui. Paulinus enim contextus planè commo- strat illos esse intelligendos qui in matrimo- nio durabant: tum quòd vnus vxoris vir, hoc ipsum sonat quòd vxorem habens: tum etiam quòd inter alias eius virtutes hanc etiam po- nat, vt sit suæ domui bene præpositus. Sed in hoc confirmando, non est cur immoremur. Nam si ille non esset sensus Pauli, nunquam postmodum ecclesiastica iura coniugatis per- mitterent fieri sacerdotes: quòd tamen per- mittunt: vt can. quoniã supra citatus, distinct. 3 1. & can. si quis. distinct. 3 2. & mos ipse Græ- corum. contestatur. Quare quòd in eius loci expositione ait Hieronym. videlicet, Non dic- cit quivnam ducat, sed qui vnam habuerit, nõ sic est intelligendum, quasi tunc non haberet sed quòd aliam antè ne duxerit. Hoc enim do- cuit propter sacramentum Christi, qui vni- cam sibi ecclesiam desponsauit. Ratio autem asserti in hac conclusione est, quòd cum Ori- ens tunc ecclesia copia ministrorum egeret, neq; coelibatus fuisset tunc tanta religione auditus, constringebatur ex ordine coniugali philosophos asciscere, & fenes atq; alios qui prudètia valerèt, quibus sua ministeria & fun- ctiones interim cõmitteret: quosque adulta a- liud posset sibi sanctius constituere.

¶ Secunda conclusio. Receptissimum est nun- quam sacerdotibus licuisse postquam essent sacro ministerio addicti, vxorio se negotio im- plicare. Conclusio est quam inter alios cele- berrimus Vvaldenfis vigilantissimus antiqui- tatis scrutator affirmat tomo. 2. qui est de sa- cramentis, cap. 126. & tom. 5. de sacramentali- bus capit. 66. Et Iodocus Clithoueus, non po- nitendus autor, lib. de contin. sacerdot. cap. 4. ait eandem fuisse sententiam probatissimorũ autorum, in qua omnes sancti patres vno cõ- sensu conueniunt. Citamus istos autores eò quòd cum conclusio hæc negatiua sit, eadem que historialis, inde potissimum fidem com- meretur q; si contrarium in vsu quandoq; & more fuisset, non defuisset eius historia, quæ tamen nulla extat. Tametsi eadem conclusio ex canonibus proximè citatis non obscure colligatur: qui ambo sunt sextæ Synodi Con- stantinopolitanæ. Nam in cano. quoniam, quo sacerdotes in coniugio permanere sinun- tur, duntaxat fit mentio de contracto ante sacros susceptos ordines. Et canon. si quis dis- tinctio. 3 1. sic habet: Si quis eorum qui ad clerum accedunt, voluerit nuptiali iure mulie- ri copulari, hoc ante ordinationem subdia- conatus faciat. Vnde à contrario sensu in

fertur, postea non licet. Et in Concil. Neocæ- sa, quòd refertur distinct. 28. Presbyter si vxo- rem duxerit, ab ordine deponi debet. Atta- men vt integra fide cuncta referamus, sunt ver- ba Stephani Papæ in cano. aliter. eadem dist. 3 1. quæ rem videntur facere dubiã. Ait enim quòd Græcorum sacerdotes diaconi & sub- diaconi in matrimonio copulantur. Ob quæ verba. Caieta. 1 2. quæsti. primi. quolibet. au- denter ait, quòd etiam post susceptos ordi- nes quondam sacerdotibus licuit matrimo- nio copulari. Nimirum glossam eiusdem capi- tuli ineptam reputans: quæ vbi textus ait copulantur, exponit, copulato vtuntur. Por- rò autem propter illum textum non debuisset vniversalem confessionem Doctorum de- serere, quæ in citatis modo iuribus egregiè fundatur: optimaque corroboratur ratione & Græcorum more, vt fertur, comprobatur. Nam Latine verbum passiuum non solum actionem præsentem, cæterum & præteritam significat. Nulla ergo est violentia dicere co- pulantur, id est copulati permanent: vt non sit sensus quòd liceret illis nouo connubio co- pulari, sed copulatos viuere: vt habetur capi- cum olim. de cleri. coniuga. Hoc tamen fateor negari non posse, quin olim diaconos & sub- diaconos permitterètur etiam post ordinem sacrum ad nuptias peruolare: dum tamen id in ordinum susceptione protestarentur, vt est text. Synodi Anchyritanæ. 28. distinct. cano. Diaconi. Ad sacerdotium tamen non admitte- bantur nisi cõuersionis proposito confessio- sent castitatè: quæ verba sunt Concilij Arela- ten. 4. Quòd eadè distinct. refertur, cano. Præ- terea. ¶ Rationem conclusionis huius illã Do- ctiores afferunt, vt Clithoueus refert, quòd cum opus sacerdotale præstantius sit coniugali, ne que diuino iuri neque naturali cõsentaneum patres vnquam duxerunt, vt à sacerdotio ad cõiugium retrò cederetur: fieret enim iniuria, tum sacrosanctæ functioni, tum etiã ecclesiæ, cum qua sacerdos nuptias celebrat. Hanc in- quam ob causam qui vxoribus soluti sacros ordines expetebant, cogebãtur si sacerdotes creari luberet, votum ædere castitatis, vt mo- dõ fit. Quauis propter personarum tunc ino- piam, vt prædiximus, coniuges etiam sine ta- li voto admitterentur: vt habet citatus tex. quoniam distinct. 3 1.

¶ Istæ ergo cõclusiones citra cõtrouersiam in cõ- fesso cunctis sunt catholicis. Neq; vllus secudã nisi Louinianistæ, & Vuicleuistæ, ac demũ Lu- therani abnuunt. At verò quòd orthodoxorũ nonnulli, quorum est Clithoueus in præalleg- lib. ca.

Conciliū Neocæsa.

Stephanus Papa.

Caietanus.

Diaconus subdiaconus olim permissum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare. Synodus Anchyritana. Conciliū Arelatense. ad propositam cõclusionem.

1. Ratio cõtra proximã sententiam.

3. Conclusio.

Argumentũ pro conclu- sione.

lib. cap. 13. affirmant, scilicet votum sacerdo- talis continentiæ esse indispenabile, neque Summi Pontificis autoritate relaxari posse, vt qui semel sacerdos est vxorem ducat, æger- rime fieri potest probabile. Nam si id intelli- gant ante idem votum emissum, vt nequeat ecclesia statutum abrogare, falsum planè est.

Nam Græci qui iuxta sanctiones sextæ Syno- di sacerdotes vnà sunt & mariti, verè ac legiti- mè sunt sacerdotes. Quare non dubium quin idem ecclesia de occidentalibus sancire possit: vt sanctus Thomas. 2. 2. quæsti. 88. articu. 1 1. constat: eò quòd castitas non est intrinsecè annexa sacerdotio, sicuti religioni. Quòd præ- dicti auctores non animaduertentes, argumẽ- ta quæ propriè de religione militant, ad sacer- dotium applicant. Quare posset pariter statue- re vt post susceptos ordines ad matrimonia ad- uolarent, persisterent que simul in sacerdotio: quoniam hoc totum ad ius pertinet ecclesiasti- cum: quippe quòd lex nulla neu naturalis neu diuina vetat. Si verò suam sententiam de vo- to solenni iam emisso intelligant, ita vt cum sacerdotibus qui nunc in ecclesia sunt occiden- tali dispensari non possit, aliquantulo proba- bilius loquuntur: sed tamen neque profus quòd demonstrare proponunt satis compro- bant. Nam cum statutum illud ecclesiæ non de- intima sit ratione sacerdotij, nulla ratio neces- sario negare cogit quin possit etiam super hoc Papa dispensare: licet, vt superiori articulo mô- stratum est, exitio si sissima esset ecclesiasticæ rei- clades.

¶ Hoc autem est quòd præsens hæc nostra dis- putatio festinat: vtrum illico ab ecclesiæ ortu mos inoleuerit, vt qui ex coniugio ad sacerdo- tium recipiebantur non prius reciperentur quam annuentibus vxoribus perpetuam casti- tatem vouerent. Haud enim ad conuincendos istos hæreticos nosse hoc parum refert. Et exi- stit vtrinque pugna argumẽtorum acies, quæ me semper penè tenuere perplexum. Affirma- uerim hic autem sub probabilitate quæ mihi per quam maxima est, conclusionem tertiam, nempe quòd circa Apostolorum tempora cunctis fuerit sacerdotibus vxorius vsus inter- dictus: licet mos postea fuerit corruptus. Exi- stit enim apud me hoc ab ista parte argumen- tum Sacerdotium euangelicum nunquam nõ fuit præstantius habitum quam Leuiticum: il- li autem sacerdotes quando templo seruibãt, vt panes propositionis dignè ederent, ab vxorum contubernio abstinebant: vti articu- lo præcedenti monstratum est. Qui ergo cre- di potest vt diuini Apostoli eorumque disci-

puli ferent panem viuum qui de cœlo descen- dit eorum manibus contrectari, qui de vxoris latere illa die surrexissent? Adde quòd si hæc meditatio posteris in animum induxit, nem- pe occidentali ecclesiæ vt sacerdotes à coniugali commercio arcerentur, quæ potuit esse ne- cessitas quæ primitiuos illos patres excussa- ret, nõ id ipsum prouiderent? Sed ais, raritas tunc erat virorum quibus sacerdotalis prouin- cia demandaretur. Fateor equidem: sed ta- men neque ecclesiarum tanta erat frequen- tia, quin feruente tunc Christi sanguine in- ueniri possent homines ætate prouecti, lite- ris & probitate præditi, qui illam castimo- niam vxorum consensu proficerentur. Et confirmatur: Si Græci, Latinorum de hac re institutum non suscipientes nunquam ausi sunt quando tempore administrant vxores inuisere, nonne testimonium est ab ipsis ec- clesiæ incunabulis aliquid sanctius in more fuisse.

¶ Secundum autem & quòd me vehementer vrget argumentum est, quòd ex superioribus conclusionibus egomet mihi excogito. Con- stitutum enim cunctis est statim ab eccle- siæ incunabulis coniugatos quidem ad sacer- dotium admitti: sacerdotes verò à ducendis vxoribus fuisse cohibitos. Hoc autem discrimen nulla quiuit alia eniti ratione quam quòd neutri illorum vsui matrimoniali indulgere si- nebantur. Alioqui si qui in matrimonio erant poterant vxoribus vti, quidnam quæso veta- bat ne & sacerdotes possent pariter inire con- nubia? Nam si fateamur coniugatos vxorio vsu fuisse interdictos palam fit ratio cur post sa- cerdotium interdiceretur contractio matrimo- nij: nempe quia vouebant castitatem sicuti cæ- teri qui erant vxoribus copulati. Adde quòd il- la disparitas vt alij vxorio fruere non comple- xu, alij verò minime, nequisset non decorum Ecclesiasticum deturpare.

¶ Profectò quando nulla extaret authoris as- fertio: rationes me vehementer in hanc coge- rent sententiam: sed extant nihilominus san- ctorum patrum testimonia quæ consideratius pensata, rem aperiunt: Est quippe in primis authoritas antiquissimi Epiphaniij, encomijs Hieronymi atque Augustini illustrissimi: cu- ius verba sunt, tom. 1. libro. 2. in hæresi Catha- rorum: Re vera non suscipit sancta Dei præ- dicatio post Christi aduentum eos qui à nu- ptijs mortua ipsorum vxore secundis nu- ptijs coniuncti sunt, propter excellentem sa- cerdotij honorem ac dignitatem. Et hoc cer- tò sancta Dei ecclesia cõsinceritate obseruat. Sed

Cõfirmatio.

Ad. 3. arg.

Epiphanius.

Sed & adhuc viuentem & liberos gignentem vnus vxoris virum non suscipit: sed cum qui se ab vna continuit aut in viduitate vixit, diaconum, & presbyterum, & episcopum, & hypodiakonum: maxime vbi synceri sunt canones Ecclesiastici. Et subdit. At dices mihi omnino in quibusdam locis adhuc liberos gignere presbyteros, & diaconos: & subdiaconos. At hoc non est iuxta canonem: sed iuxta hominum mentem, quæ per tempus elanguit, & propter multitudinem: cum non inueniretur ministerium. Hæc ille atq; alia subsequenter accumulât ad confirmandum nunquam fuisse licitum sacerdotibus vxoribus vti quauis essent maritati: nisi vbi propter libidinem canonum syneeritas nõ seruaretur. Et tomo. 2. libr. 3. circa finem, vbi ecclesiasticam disciplinam scribit, expressè ait non esse ad sacerdotium admittendos nisi ex his qui aut virgines sunt aut continentiam à proprijs vxoribus seruât: aut ab vniûs nuptijs viduitatē custodiunt.

Hieronym. Eodem accedit Hieronymi testimonium, vbi ait. Quid facient Orientis Ecclesiæ? quid Egypti & sedis Apostolicæ? quæ aut virgines clericos accipiunt, aut continentes, aut si vxores haberint, mariti esse desistunt? En tempore Epiphanijs Salaminæ episcopi in Cypro, & Hieronymi qui in Oriente vitam degerat, quã quã sacerdotibus vxores alerent, earum tamẽ vfu abstinebant. Eisdem astipulatur Ambrosius in expositione. 1. ad Timoth. super verbis, vnus vxoris virum. Vbi ait: Si qui filios bene gubernauerint, &c. poterunt digni fieri sacerdotio, & infra: Iam de cætero se ab vfu foeminae cohibentes. Atque ibidem Haymo: vnus vxoris: id est, quod non sit bigamus: postea verò penitus abstinere debet. Et supra citatus venerabilis Beda. lib. 3. de taber. astruit tunc temporis neminilicuisse in sacerdotem creari, nisi aut virgo permanisset, aut contracta vxore coniunctionis foedera soluisset. Accedant demum verba Concilij Carthaginensis, quæ referuntur. 3. 2. distinc. cano. Placuit. Hæc scilicet. Placuit episcopos, presbyteros, diaconos, subdiaconos, secundum priora instituta etiam abstinere ab vxoribus. Et verba subinde Leonis Pontificis cano. seriatim proximo: scilicet. Si quis ex coniugatis desiderat ad subdiaconatum ascendere, non potest sine consensu vxoris suæ vt fiat de carnali deinceps spirituale coniugium: nemine cogente eos. Neq; permittitur postea vxor iungi eidem marito suo carnaliter, nec cuiquam nubere in vita aut post mortem illius. Nempè quia vxor tenebatur etiam facere votum perpetuum castitatis.

Et hoc concilium appellat priora constituta, scilicet, vt arbitror, sæculo Apostolorum proxima. Quin verò & canon ipse sextæ Synodi. Quoniam. 3. 1. dist. quos Græci tuentur, id plane docet: vbi ait quod clerici tẽpore ordinationis suæ castitatem profiteri non cogantur: illic inquam docetur in primitiua ecclesia ita cogi. Ecce quæ mihi faciunt conclusionem impediendam quàm maxime probabilem: imò certã: & præterea quod nunquam tantum post modum ecclesia connixa fuisset castitatis voto sacerdotes obstringere, nisi à sanctis ipsis Apostolis id fuisset edocta.

Nihilominus neque abnuendum est esse aduersus hanc sententiam non exilia argumenta, quibus aliqui putant, vt est Clithoueus, contrariam constitui. Et primum est locus Pauli in superiori articulo & in presenti allegatus. Oportet episcopum esse vnus vxoris virum: qui aliter quidem ab hæreticis, aliter verò à catholicis nobis obijcitur. Ab illis quidem in hoc sensu quod sit necessarium antequam quis sacris initiatur vxorem ducere. Sed hic adeo Paulinis verbis reluctatur, vt non alio indigeat mucrone. Altero verò mitiori q; sensu à catholicis opponitur. Videlicet vt inde inferant licuisse tunc torum etiam cum vxoribus communicare. Ambo tamen satis per illorum sanctorum testimonia exclusi sunt, quos nuperrimè ad confirmandam proximam conclusionem attulimus: quippe qui non solum negant necessarium fuisse vt qui sacris initiatur vxorem duceret, verum astruunt eis qui matrimoniali antea foedere tenebantur, non licere vxoribus amplius vti. Et præterquam in loco citato, audiamus rursus expositore Hieronymum lib. 1. aduersus Iouinianum, vbi nostram tertiam conclusionem apertissimè confirmat. Ait enim: Non dicit, (scilicet Paulus) eligatur episcopus qui vnã ducat vxorem & filios faciat: sed, qui vnã habuerit vxorem & filios in omni subditos disciplina. Certè cõfiteris nõ posse esse episcopum qui in episcopatu filios faciat: Alio qui si cõprehensus fuerit: non quasi vir tenebitur, sed quasi adulter damnabitur. Aut permittere sacerdotibus exercere opera nuptiarũ, vt idem sint virgines quod mariti: aut si sacerdotibus vxores nõ licet tangere, in eo sancti sunt, quia imitantur pudicitiam virginalem. Hæc Hierony. ¶ Quin age prætermisissis expositoribus perspiciamus an Paul. ipse id minime obscure insinuauerit. Nam vbi dixit, vnus vxoris virum, statim subdit, sobrium, prudentem, ornatũ, pudicũ: quod profecto non de pudicitia matrimoniali, sed de omni-

r. argum. Clithouei in præfata sententia

Solutio.

Hieronym.

omnimoda intellexisse videtur. Quod & clarius ad Titum censuisse apparet: quippe vbi ait, iustum sanctum, continentem. Quasi dixisset, perinde cum coniuge atque cum sorore habitantem. Nam eum qui rei vxoria operam nauat, quis continentem appellauerit? Accedit quod beatus Ioannes, episcopus fuit Ephesi: qui tamen virgo electus est à Domino, & virgo in æuum permansit. Quin verò crebros alios reperias sanctos patres attestantes tempore Apostolorum obseruatam fuisse sacerdotalem continentiam.

argum. 2. ¶ Sed est præterea argumentum contra hanc nostram probatissimam assertionem, quod inter canones Apostolorum ille extat qui refertur distin. 2. 8. Si quis docuerit sub obtentu religionis propriam vxorem contemnere, anathema sit. Cui consonat canon quintus Apostolorum. Nè episcopus aut presbyter vxorem suã pretextu religionis eijciat, & can. si quis docuerit. 2. 8. dist. Ad hoc autem responderi potest, quicquid hæretici dicant, quibus Clithoueus minime debuisset fauere, solum illis locis prohiberi nè sacerdotes sic vxores contemnerent vt eis, liberisque, & familiae non prouiderent, sed domo pellerent. At verò citra contemptũ communi toro ex amborum consensu abstinebant.

argum. 3. ¶ Vehementius tamen argumẽtum primo aspectu sumitur ex historia Casiodori in Tripar. lib. 2. cap. 14. quæ citatur à Gratiano. 3. 1. dist. can. Nicena synod. Verborum sententia est, nè cuncta referamus: quod cũ synodus sancire adornaret nè presbyteri cum coniugibus quas ante consecrationem duxerant non dormirent. Panutius licet nuptiarũ esset inexperitus, patribus persuasit ne talem ponerent legem: asserens esse grauem fornicationis occasionem. Cui quidem sententiæ statum est atq; adeò non in necessitate, sed vniuscuiusque voluntate positum. Ad hæc autem historiam primum respondetur non esse relatam inter acta Concilij, sed sola Casiodori autoritate vigere. Imò mirum est si hoc verum sit quod in tertio canone eiusdem concilij, vbi sacerdotibus interdicitur mulierem extraneam secum habere, nisi fortè mater esset, aut soror, aut auia, aut amita aut matertera, non fuerit inter istas exceptas & vxor commemorata. Sed tamen vt auctoritatem historiarum non repudiet, adhibenda est secũda responsio, nempè id solum conuinci quod nos in conclusione adiecimus: scilicet post Apostolorum seculum corruptis sacerdotum moribus dissimulatã fuisse, vt ex Epiphanio citauimus, obseruantiam sacrorũ

Primæ responsio.

canonum. Et quia tunc Nicena synodus cogitabat sacerdotium ad antiquam formam reuocare, Panutius consuluit potius esse propter corruptum seculum conueniendum, sicut nũc facit ecclesia cum Germanis. Et eodem modo respondendum ad canonem Concilij Gangræsis. Si quis discernit. eadem. 28. distin. vbi iubetur quod sacerdotes nolentes abstinere, non sunt ideò à sacris arcendi.

¶ Denique vt cuncta quæ diximus patentiora fiant, statuitur quarta conclusio. Decretum Ecclesiasticum quod modò in Ecclesia Occidentali viget: vt scilicet neque post sacerdotium coniugia contrahant, neque coniugati sacerdotes fiant, non solum ante Nicenam synodum factum est, verum quàm maxime sit probabile, proxime seculum Apostolicum fuisse in vfu. Probatur ex illo citato canone Calixti, Presbyteris. 27. distinc. vbi eadem extat constitutio. Et subditur iuxta sacrorum canonum definitionem: vbi docetur iam antea fuisse canonicum. Antecessit autem Calixtus Nicenã synodum annis centum. Sedit quippe anno. 214. vsque ad. 20. Synod. autem Nicenna sub Syluestro celebrata fuit anno. 315. Post Calixtum eandem constitutionem confirmauit Syricius, qui falso ab aliquibus censetur fuisse primus eius institutor. Anno. 388. cuius decretum extat. 8. 2. dist. can. Plurimos. Post verò anno. 408. eandem sanctionem suo decreto stabiluit Innocentius primus, in epistola ad Exuperium: quæ refertur eadem distinc. can. Proposuit. His adhibentur & duo eiusdem rei canones. Diui Gregorij videlicet. Nullum, distinc. 28. Et ante triennium, distinc. 3. 1. quibus sanctè prohibet nè quis in subdiaconum ordinetur nisi perpetuam castitatem voto profiteatur. Extant & quàm plurima huius rei testimonia quæ operosum molestumque esset huc congerere. Et hæc de latinorum sacerdotum instituto.

Igitur vt ad Græcorum institutum gradum hinc faciamus, quinta postremaque præsentis articuli conclusio est. Græci non modò Romanum institutum repudiarunt, verum illud amplexati sunt, quod ex nullo profus vel Apostolorum vel Consiliorum permissu elicuerunt: imò omni ecclesiæ antiquitati omnino repugnat. Haud enim tantum eos qui rei vxoriae mancipati sunt sacris initiant, imò nullum ad eundem ordinem admittunt, nisi rogatus responderit coniugatum esse. Ad literam ergo Vigilantij errorem sequuntur: de quo Hieronymus ad Riparium in fronte

4. Conclusio

Probatio Calixtus.

Syricius

Innocentius primus.

5. Conclusio

te quæstionis à nobis citatus lamentatur: nempe quod neminem continentium in sacerdotem crearent.

¶ Quo ergo hæc liquido pateant, rem auspice mur à canone. Quoniã distin. 3. 1. quæ argumẽto secũdo in Grecoꝝ fauorẽ attulimus: qui habetur inter canones sextæ synodi Cõstantinopolitane. Et quoniã si synodali ecclesiæ autoritate polleret, vt Gratianus & qui ipsum de prima facie iudicant, vehemẽter contra nostrã tertiã conclusionem pugnaret, ac perinde hæreticis per magnum præstaret patrocinium: qui Græcorum institutum Romano anteferunt, contendunt que adeo expedire vt à Latinis recipiatur, operæ pretium quã maxime duximus hoc absque censura nõ preterire: nepe vt Græcanicum morem, quã sit sacris Apostolorum institutis aduersum, perpendamus. Oportet ergo prius verba canonis adnotare quæ subsequuntur. Quoniam in Romani ordine canonis esse cognouimus traditum, eos qui ordinati sunt diaconi vel presbyteri confiteri quod non suis iam copulentur vxoribus: antiquum nos sequentes canonem apostolicã diligentia & constitutiones sanctorum virorum, legales nuptias amodo valere volumus: nullo modo cum vxoribus suis connubia dissoluentes, aut priuantes eos familiaritate ad inuicem in tempore opportuno. Et infra. Neque etiam tempore professionis suæ castitatem profiteri cogantur, quod abstinere debeant à legalis vxoris familiaritate. Item oportet eos qui altario ministrant, in tempore oblationis sacrorum cõtinentes esse in omnibus: vt à Deo possint consequi quæ simpliciter postulant. ¶ Hæc ergo ait Gratianus omnia intelligi de Orientalibus sacerdotibus.

Haud tamen absque acriori censura rem præterire debuisset. Quem ergo non piguit verba canonis cuncta audere, non tẽdeat singula perpendere quantum habeant roboris: sunt enim ea, quæ si penitus perspiciantur, manifeste falsitatis sese redarguunt. Vsq̃ue adeo vt ante nos alij minimẽ sint affirmare veriti, eundem canonem profanum esse, insolentie impudentiæque plenum: & ab eis æditum qui castitatis Romanorum sacerdotum aperti essent hostes. Fuit quidem in primis Albertus Pighius vir egregiæ solertiæ & eruditionis in pugnanda ecclesia Romana, qui autoritatem illius Synodi nõ infimis rationibus labefactare conatus est: quippe quæ Honorium Romanum Pontificẽ eiusdem hæresis immeritò damnauit, cuius ipse condẽnauerat Sergium. Et personam etiam Origenis pronuntiauit hæ-

reticam: qui profectò, licet in aliquos errores lapsus, non censetur studio contra Ecclesiam fuisse pertinax. Ego verò Pighio omnino non suffragor, neque verò refragari modo institui: quia non est locus. Attamen etiam ipsi qui Apologias pro eadem Synodo contra ipsum scripserunt, quorum fuit Franciscus Torrensis, negare nequeunt, quin verò plane fiantur eundem canonẽ qui ordine illic est. 13. non solum apocryphum, verum & corruptissimum esse: huius enim verba sunt quæ nuperime referebamus. Et primùm omnium notum est eiusmodi canones non fuisse æditos in eadem. 6. synodo, sed vel, quemadmodum Tharafius, act. 4. septimæ synodi refert, quin que post annis illuc reuersis episcopis, vel quæ verisimilius est, vt ex. 3. cano. eiusdem sextæ synodi colligitur, viginti septem transactis.

Quare licet Adrianus postea eandem sextam Synodum, quatenus Romanis institutis non repugnaret, susceperit, non tamen censetur eosdem canones autoritate catholica donasse: quippe qui neque in Concilio editi sunt, neque sub legato Romano. Quod autem dictus canon non solum tanta, verum neque vlla sit autoritate dignus, sua ipsius facies præ se fert. In primis enim quænam erat Concilij maiestas, in præsentia Romani legati si præses sedisset, recitato Romano decreto è regione statim subdere cõtrariam censuram: dicendo. Antiquum nos sequentes canonem Apostolicæ diligentia. Ecquis enim est ille canon? aut vbi extat? nam quod ait glossa illud referri ad Paulinum verbum, ne coniuges se inuicem defraudent, minimẽ textui congruit: si quidem subdit, & constitutiones sanctorum virorum: vbi plane Concilium secundum Carthaginense denotatur, quæ refertur. 3. 1. distinctiõe. Canone. Episcopos, & 84. canone, cum in præterito ac subinde Concilium quintum. Quis autem credat sanctam aliquam synodum Concilium prouinciale cœcumenico Romano antetulisse? ¶ Sed quod aperte falsitatem eiusdem canonis detegit est, quod nullam Carthaginense Cõcilium sic decreuit vt eodem canone refertur, sed totum contrarium: Canon enim secundus secundi Concilij expressẽ iubet, quæ Aurelij sententiã fuit, omnes antistites, sacerdotes, & leuitas cõtinentes esse in omnibus, etiã ab vxoribus: quò possint simpliciter quod à Deo postulant, impetrare: verba sunt expressa. Perperam ergo hic canon citauit illum: ad dens vt tempore oblationis continentes essent. Hoc enim Paulus cõtis etiã secularibus edixerat. Sed vide quomodo isti impostores depra-

Reprobatur Pighij censura.

Franciscus Torrensis.

Roboratur præterita al tertio.

Fragmẽtum concilij Carthaginensis quini deprauiatum.

deprauarunt Carthaginense Concilium quintum: cuius cano. 3. ad literam sic habet: Cum de quorundam clericorum, quãuis erga vxores proprias, in continentia referretur, placuit episcopos & presbyteros, & diaconos, secundum propria instituta etiam ab vxoribus continere. Omissus est subdiaconatus: qui tunc forte non habebatur ordo sacer. Verbũ autẽ, secundum propria instituta, quod ad literam intelligitur secundum legem sacerdotali ordini congruam, quæ scilicet ab Apostolis vsque ea erat, vt nullus coniux sacris initiaretur nisi votum emitteret castitatis, ipsi præuaricati sunt, dicentes: Cum instaret tempus sacrificij. Et propterea addiderunt, vt sui sacerdotes tempore ordinationis profiteri castitatem nõ cogentur, neque ab vxoribus abstinere. Quod nos bene supra notauimus, tanquam testimonium: quod ille esset mos antiquus ecclesiæ. Vide ergo quã non liceat quicquid inter decreta à Gratiano fuerit relatum, vt moris est Canonistarum, tanquam oraculum adorare. Imò potius vel ipse debuisset vel sui glossatores radicitus historias consulere, vt rerum medullas eruerent. At verò gratis donaremus eundem canonem legitimum esse, haud tamẽ in eo continetur vt sacerdotes ad id muneris non admittantur nisi fuerint prius coniugati, vt Græcorum mos habet: sed hoc solum quò nõ cogantur castitatem vouere. Cui accinit & alter eiusdem synodi cano qui refertur. 23. dist. cuius verba sunt: Si quis eorum qui ad clerum accedunt voluerit nuptiali iure mulieri copulari, hoc ante ordinationem subdiaconatus faciat. Et canon subsequens Carthaginensis Cõcilij quarti: Lectores cum ad annos pubertatis veniunt, cogantur aut vxores ducere, aut continentiam profiteri. ¶ Meritò ergo a multis, vt idem ait Torrensis, creditur Græcos à Nicolaitis hæreticis eum morem contraxisse. Horum enim parens Nicolaus, vt in catalogo hereticorum ait citatus iam August. cum pulcherrimam haberet vxorem, quæ per inde apud ipsum in suspensionem impuditiæ venerat, neque satis procos abigere domo posset, cõmunem vsum vxorum suis persuasit discipulis, qui quidem postea multa in illũ errorem deprauarunt. Inter quæ decimum septimum canonem mendosẽ supposuerunt sexto libro Institutionum Apostolicarum Clementis: quem quidem canonem quidam postea author Græcus Niceta, Pædotoratus nomine, defendit, Græcisq; persuasit. Canon verò, vt Vmbertus Leonis legatus in libro contra ipsum refert, sic habet: Episcopum, & presby-

Hæresis Nicolaitarum. Augustinus

Canon alter corruptus.

terum, & diaconum dicimus, qui vnã habet vxorem, ordinari, nec licet eos post manus impositionẽ in nuptos esse. Ex quo canone suam Græci consuetudinem traxere. Hæc omnia patent apud dictum Vmbertum Cardinalem. Is enim à Leone nono circa annum millesimum quinquagesimum Cõstantinopolim de hac re delegatus contra eundem Nicetam scribens, has omnes Græcorum præuaricationes patefacit. ¶ Haud ergo Græcorum mos censendus est alicui orthodoxæ Synodi consentaneus, sed tanquam error inter alios eorum tolerari ab ecclesia presenti. Nam antiqua nõquam eis permisit, vt nõ ordinarentur nisi coniugati, sed id penitus quò illi etiam secundo gradu post continentes admitterentur. Et fortasẽ idem fuit Niceta ad quem idem Leo direxit canonem feriatim. 3. 2. At qui eodem modo intelligendum est textus Innocentij tertij, cum olim de clericis coniugatis. nempe quò propter Græcorum duritiam permissum eorum sacerdotibus est nõ votum castitatis emit tant: haud tamen quò cogantur esse coniugati. Igitur vt ad nostros Lutheranos, à quibus profecti sumus, reuertamur, nullatenus se possunt Græcanico instituto protegere.

EX his argumenta in capite quæstionis obiecta, soluta restant. Primum enim ex Paulo hæretici accersunt: intelligẽtes illud verbũ, Oportet episcopum esse vnus vxoris virum, quasi præceptum, quo sacerdotes cogantur connubia inire. Sed iam supra monstrauius quã diuersẽ sancti idem interpretentur verbum. Fuit enim tantum prohibitio nõ bigami assumerentur in sacerdotes, & præterea propter sacerdotum inopiam permissio, vt etiam coniugati initiarentur: sed vt monstrauius, præmissio, consentiente vxore, castitatis voto. ¶ Simili prauitate & calumnia intelligit quintum Apostolorum canonẽ nõ presbyteri aut diaconi prætextu religionis vxores eijciant, quasi præceptum sit vt illis vtatur: contra quã à nobis superius expositum est.

¶ Et pariter verbum epistolæ cuiusdam quæ dicitur Clementis detruncantes, ad suam libidinem pertrahunt. Verba enim epistolæ sunt. Ministri altaris ad Dominicales eligantur officia qui ante ordinationes coniuges suas nouerint. Quod quidem ipsi, perpende absurditatem, aiunt esse præceptum ac prohibitionem nõ cui ante consummatum matrimonium liceat sacris initiari. Quod alij, vt cauerent absurdum, negatiuẽ legerunt, non nouerint: cum tamen non sit nisi affirmatiuẽ legendum: at verò non truncatẽ, sed si semper

Ad. r. argu.

Correctio al tertius Canonis.

Albertus Pighius.

semper continere noluerint. Hoc est si nō fuerint virgines, aut continentes, sed coniugati, ea lege ad sacerdotium recipiantur, vt vsque ad illud tantum tēpus vxores nouerint. Quasi dicat: deinceps autem ab illis abstineant: vt in tertia conclusionem monstrauimus.

ad. 2. argu.
ad. 3. argu.

¶ Secundum autem argumētum, de. c. quoniā. iā satis solutū est. Tertium verō quod illi auctoritati nititur quæ Augustino tribuitur, nempe vbi apparet dicere continentiam sacerdotum post Apostolica instituta ab Ecclesia fuisse adiectam, nullatenus cōtra tertiam nostram conclusionem pugnat: tum quod illud

non est verbum Augusti. Sed quia in titulum illius ca. Cum agitur, est illius scilicet leguntur totum tanquam Augustini: cum tamen sit Gratiani, tum quod Gratianus hoc tantum ait quod continentia sacerdotum est opus cōsiliij: quia cōsiliū est, vt fiant sacerdotes: sed tamen postquam ordinati sunt, iam sit illis preceptū. Quod autem ait post Apostolorum instituta fuisse adhibitam, si vult tempore Apostolorum nondum fuisse illud in more, auctoritates sanctorum ac rationes ad eandem tertiam conclusionem allata ei refragantur: quæ ideo pluris estimandæ sunt.

FINIS LIBRI SEPTIMI
De Iustitia & Iure.

LIBER OCTAVVS
De Iustitia & Iure.

QVANDO Primum libros istos de Iustitia & iure in lucem dedimus, materiam iureiurandi, & adiurandi quæ se inter illos iure optimo insinuabat, ob id missam fecimus, quod seorsum libellum paucis ante diebus de re illa ediderā. At quoniam in vulgus Latine & Hispanè illū scripsi, ob idque non omnibus scholarum neruis rem amplificauimus, multi ex me efflagitarūt: vt hac secunda in pressioe id de integro elucubraret: est enim res scitu dignissima, his maxime temporibus, quādo iurandi licentia tantā peierandi consuetudinē peperit: vt vix Christianis enormitatē huius criminis persuadere valeas. Id quod Christianissimum teterrimè denigrat. Anni ergo nil veritus, si ex eodem libello quā plurima huc sim trāscriptur⁹. Ille enim in solū vsū plebis cedere potest. Cogitavi ergo libellum septimum de cābijs, qui breuissim⁹ erat, in sexto de vsuris ponere, ac post septimum devoto, octauum istum de iureiurando, & adiuratione collocare. Ordinem nimirū Diui Thomæ, vt hactenus feci, prosequutus.

QVÆSTIO PRIMA,
De Iuramento.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 89. artic. 1.

ARTICVLVS. I.

Vtrum iuramenti definitio sit bona.

Questionem de iuramento in decem articulos distribuit S. Thom. quorum primo quæritur quid sit, secundo sit nelicitum, & cæteris alia quæ suo ordine patebunt. Vbi forsā quis illico ordini obijciat, primum fuisse querendum, vt Philo. 2. post. admonet, vtrum iuramentum sit, quā quid sit. Respondetur autem in moralibus idem esse querere, an res sit, & an licita sit: quæ quidem quæstio præsupponit quid sit: ex notitia enim eius scire pendet, an licitum sit. Merito ergo primum de definitione quæritur iuramenti.

Ad quam quæstionem D. Tho. 4. conclusionibus respondet. Prima iurare est Deū in testem assumere. Et dicitur iuramentū ob id, quod sit quasi pro iure introductum. Alii aiunt iurare esse Deum in testem vocare, sub quibus verbis D. Thom. quæstionem proposuit. Et sumitur ex quodam sermōne Augustini. de periurio, qui est inter sermōnes de verbis Aposto. 18. super verbis Iacob. 5. Nolite iurare, &c. Vbi ait: quid est iurare per Deum, nisi testis est Deus? Veruntamen D. Thom. ad prohibitionem diuinam alludens, ne nomen Dei in vanum assumamus, cordatius pro, inuocare dixit assumere. Probatio autem conclusionis sumitur ex fine & causa iurandi. Iuratio namque est veritatis confirmatio in rebus moralibus, quæ in particulari contingunt: iuxta illud Apostoli ad Hebræ. 6. Omnis controuersia finis ad confirmationem, est iuramentum, huiusmodi autem confirmatio certa esse nequit nisi Deus in testem aduocatur: ergo iurare est Deum in testem assumere. Secundæ autem præmissæ ratio est, quod in scibilibus, quæ in ratione posita sunt, confirmatio veritatis procedit ex ijs, quæ sunt naturaliter nota, atque adeo illic neque testibus neque iuramento opus est. In moralibus verò quoniā contingentia sunt, atque adeo nimirū varia: nō potest res ratione cōstabiliri. Sed opus est testibus. Testimonium autem humanum duplici de causa fallax est: nempe & ex vitio voluntatis hominis qui cōtra id quod mēte sentit, ob malitiā pronuntiare potest: & ex defectu intellectus: quia ob ignorantiam sæpe de occultis, & de absentibus fallitur. Cū ergo his de causis omnis homo sit mēdax, dictorū veritas solo Dei testimonio factis cōfirmatur. Id quod Apost. loco modo citato admonet dicēs, Homines per maiorē se iurāt. Hinc ergo perspicatiorē definitionē scholastico more hanc eliciamus. Iuramentum est dictio p diuinā attestatiōē cōfirmata: vt dictio nis nomine affirmationem cōplectamur: Dei verò appellatiōe res quoque diuinæ nepe creaturas in ipsam relatas. Enimvero qui per creaturas iurat: nomen aliquod illis inesse profiteatur, siue falsum: vt idolatræ, siue verum, vt orthodoxi, qui Deū in creaturis existere profitentur. Vnde iusiurandū ait de officijs Cicero est affirmatio religiosa. Et Aristot. etiam in Rhetorica ad Alexan. iusiurandū est, cū di-

1. Conclusio

Conclusio nis pbatio.

Testimonium humanum fallax.

Definitio iurandi.

Cicero. Aristot.

Tt uina

ARTICVLVS II.

Verum iurare sit licitum.

Iuramentum quid sit iurare, subse- quitur inquisitio vtrum sit lici- tum. Et respondet. D. Tho. dua- bus conclusionibus. Prior est. Iuramentum secundum se est licitum & honestum. Id quod duplici ratione probatur, videlicet ex origine, vnde fit honestum: quonia iurandum ortum ex catholica fide habuit, qua homines credit & profitentur Deum infallibile omnium habere veritatem & provisionem. Secundo ex fine, inde fit licitum, quia inductum, vt ait ad Hebraeos. 6. Paul. est vt sine litibus imposito homines in pace & tranquillitate viuant. Secunda conclusio. Iuramentum ob malum usum id est quia si ne necessitate & cautela fit in malum cedit. Primum quia irreuerentia fit Deo ex leui causa eum in testem adducere. Secundo quia ea iurandi consuetudine periculum peierandi creatur, ob id quod homo facile verbo delinquit. Vnde Iacobi. 3. si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. Vnde & Eccles. 23. dicitur, iurationi non assuescat os tuum. multum enim casus in illa. Hic primum omnium notandus est sensus primae conclusionis iuramentum secundum se est licitum & honestum. Videtur enim sibi post contradicere articulo quinto, vbi admonet idcirco non esse appetendam iurationem, quod non numeratur inter ea quae sunt per se appetenda. Atque adeo docet non esse per se virtutem sed ratione necessitatis. Responso tamen est quod, secundum se aliter hic quam illic usurpat. Hic enim id est iuramentum secundum se quod consideratur vt abstrahitur ab usu hoc vel illo. Illic autem id est quod consideratur seclusa necessitate. Sunt enim aliquae virtutes quae per se seclusa alia necessitate habent speciem boni, vt charitas, religio, &c. Aliae vero quae seclusa necessitate per se non essent virtutes. Vt poenitentia, quae nisi peccatum ingruisset in orbem, non esset virtus. Et tale est iuramentum, vt illic explicabitur. Secundo, meminisse oportet haeresim fuisse, vt lib. 3. distinct. 39. refert. Bonauentura, Manichaeorum: quauis Guido Carmelita, non nisi Vualdensibus eam impingit, nullatenus esse licitum iurare. Quippe quod a Christo Matth. 5. prorsum interdictum aiebat: est tamen manifestarius error. Cui quidem in primis reclamatur testimonium Deuteronom. 6. quo Diuus Tho. priorem conclusio affirmat, dominum Deum tuum timebis, & per nomen eius iurabis. Nam est

Duplex virtutis genus.

Secundum.

est imaginem potius permissionis praeseferat quam praecceptionis, est nihilominus vera permissio tanquam relicta, ac si dixisset. Non tibi simpliciter iurare iubeo, sed vbi eam necessitate ratio attulerit, non per falsos deos sed per me iurabis. Tame si Hierony. super Mattheum. capit. 5. & refertur. 22. quaest. 1. canon consideranda. cui & Theophrastus astipulatur: permissio enim illa non intelligat, vt fieret sine culpa, sed vt vsura permittitur & meretricium, tanquam minus malum. Ait quippe iurare per Deum concessum fuisse illi populo: non quod recte hoc facerent, sed quod melius putaret minus malum esse per Deum quam per idola iurare. Hoc autem non plane intelligo. Nam iurare si consideretur sine veritate & iustitia & iudicio, nunquam fieri neque in illo populo potuit citra culpam: & ideo in hoc sensu nunquam fuit concessum: vbiuis autem illi comites adsum licitum est iurare: quapropter absque vilo dubio intelligitur permissio licita. Sed forsitan sentit Hierony. vana iuramenta per Deum permissa fuisse Iudaeis, hoc est leuioris illis fuisse poenae quam nobis, vt auerterentur ab idolatrarum iuramentis per creaturas. Et in hoc sensu subdit quod Euangelica veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iure iurando sit. Non autem quod neget iuramentum quando legitime fit, licitum esse. In genere quippe illic ait quod qui iurat, aut veniatur, aut diligit eum per quem iurat. Est ergo catholica veritas iuramentum quandoque esse licitum, & contraria falsitas haeretica. Et probatur secundo praeter allegatam auctoritatem exemplis ipsius Dei & sanctorum. Iuravit enim Deus per semetipsum Abraham (vt habetur in Genesi) quod ex eius semine missurus esset super omnes gentes benedictionem. Verum tamen Deus non ea ratione iurat qua homines: nempe quod indigeat veritatem suam iuramento confirmare. Tam firma quippe est simplex eius assertio quam iuratio: iurat enim per semetipsum. Sed vt concilio Toletano habetur, quod. 22. quaestio. 4. canon. immutabilis refertur, iurare Dei est a se ipso ordinata nullatenus conuellere, sicuti poenitere, eadem ordinata cum voluerit immutare. Sic enim per Hierem. dicit: Loquar aduersum gentem, vt eradicem & destruam & disperdam. Si poenitentiam egerit gens illa a malo suo, agam & ego poenitentiam a malo quod cogitavi, vt facerem eis. Itaque quod Deus sine iuramento affirmat, nonnunquam ceu comminatorium immutat: quod vero iuramento asserit, immutabile firmat. Et ideo mysterium filij sui tanquam immutabile iuramento firmavit Abraham. Vnde in

Hieronym.

Contra Hieronym.

Iuramenta Dei & Sanctorum.

Genes. 22.

Iurare Dei quid.

blasphemie

Responso.

Distum.

Execratio.

intendens annuensque; iurare, re vera iurat. Sunt praeterea figurae aliae & phrasae, quas vulgus trutinam iuramentorum altimat: cum sint multo peiore nomine dignae. Vt voueo Deo dum fit, per modum iurantis, est enim abusus votum pro iuramento usurpare. Deum poeniteat, aut Deo indoleat, non credo, discredo, atque id genus alia, quae diuersis nationibus diuersa sunt in usu. Sunt enim non iuramenta tantum sed aperta blasphemiae. De quibus. q. 2. copiosius dicendum est. Diuiduntur autem iuramenta vel ex parte causae in liberum & coactum, illud quod sponte fit, hoc autem per vim. Item in iuramentum prudens & incautum, illud scilicet, quod a prudentia proficiscitur, hoc autem ex imprudentia: vt si rem vel absque iustitia iuras vel absque iudicio. Item ex parte effectus vt in sincerum quod in bonum fit, & dolosum quod fit ad decipiendum, de quibus omnibus suis locis videbitur. Nunc tamen interim circa has diuisiones dubium facile suboritur. Vtrum iuramenta assertorium & promissorium sint eiusdem speciei. Apparet enim pars negatiua vera, propterea quod asserere & polliceri absque iuramento diuersae figurae sunt & speciei. Idemque dubium ratio offert de simplici & execratorio. Nam qui execratur, malum sibi iudicio Dei imprecatur. Ad vtrumque tamen breui responso eodemque bimembri fit satis. Respondetur namque si ratio iurandi per se in omnibus consideretur eiusdem esse omnia speciei: Deum enim in testem implorare siue in assertionibus siue in promissionibus fiat, siue in execrationibus eadem est iurandi species, quia idem est testis & testimonium. Differunt tamen accidentarie hoc est ratione materiei, quae per se alio genere differunt: vt pollicitatio & assertio: si enim animal per album diuidas & nigrum, licet per se duae sint differentiae coloris, sunt tamen genere animalis accidentariae. Secundum dictum sit, quod quauis simplex iuramentum, & quod fit execratorium eiusdem sint speciei, nihilominus aut virtus aut vitium iurandi alteri seu vitio imperat, sicuti vbi quis ob moechiam furatur. Quare qui iuste execratione iurat imperat virtuti maledictionis supra se, & qui perperam iurat imperat eidem vitio. Est enim execrari horrorem & abominationem rem habere: significat ergo qui per execrationem iurat adeo mendacium abominari, vt si mentiat rem horrendam sibi oportet accidere. Et ad hoc etiam reducitur, vt supra dicebamus, imperatio benedictionis. Sic me Deus adiuuet, &c. quae abusiue dicitur execratio propterea quod videtur illam a contrario sensu includere.

Psal. 109. e regione iuramento Dei eius opponitur poenitentia. Iuravit enim inquit, Dominus, & non poenitebit eum: id est quia iuravit non poenitebit. Tu es sacerdos in aeternum, &c. Et ad Hebraeos. 6. Paul. Volens, inquit, Deus abundantius ostendere immobilitatem consilij sui: interposuit iusiurandum, vt per duas res immobiles (scilicet pollicitationem & iusiurandum) quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatiu habeamus. Quod si quaeras vtrum Deus possit iurare per alium a se. Paul. illic neganter respondet. Homines enim, inquit, per maiorem se iurant. Deus autem, quia maiorem se non habet, iurat per se ipsum. Ratio vero cur per alium iurare nequit, est quod eadem ferme ratione qua Deus, iurat Angelus, de quo Apocal. 10. legitur iurasse per viuentem in secula seculorum. Non quod coelestis Angelus iuratoria firmitate indigeat, quonia mentiri nequit: sed vt D. Thom. praesenti quaestione, artic. 10. ait: Si ad ostendendum id quod affirmat ex infallibili fixaque & immutabili Dei dispositione procedere, praepositio, per, designat auctoritatem in eo per quod iuratur quae sit principium confirmandi veritatem, veritas autem quam Deus profert, non potest per aliud certius principium stabiliri, potest tamen iurare in alio tanquam in illo cuius ministerio sua enuntiat veritatem. Vnde super illud Amos. 4. Iuravit. Dominus in sancto suo, ait glossa. In seipso, vel in filio, vel in aliquo electo angelo, vel in homine. Et Hieron. addit, vel in omni quod factum est. Iurare autem hominis, vt praefati sumus, est Deum in testem suae dictionis asserere. Quod & sanctis in usu fuit. Ad iuravit enim Abraham famulum suum, dum enim in Mesopotamiam legauit questum vxorem filio suo. Et illo iure iurando, viuit Dominus, vbi sunt crebro Dauid & Salomon, & reliqui Patriarchae. Nam (vt est apud Hieremiam) illud iurandi exemplum concessum erat tunc temporis. Atqui sub lege Evangelica Paul. variè quoque iurasse conuenitur: vt ad Rom. Testis est mihi Deus, & ad Gala. Ecce coram Deo, quia non mentior: quanta tamen religione & veneratione quaestione sequenti adnotabitur. Hesitabit autem forsitan hic lector vtrum iusiurandum non solum permissio sit, verum etiam nonnunquam affirmatiuum praecceptum. Ad quod citra vllam controuersiam affirmatè respondetur. Hoc enim in primis patet ex usu, habet enim ius quaecumque publica potestas, tanquam civilis quae spiritualis iure & more exigenda a ciue & a quocumque sibi subdito iuramentum ad detegenda coerecanda; mala quae siue in reipublica perniciè oboriantur, siue iniuriam proximi. Et qui tunc non iuraret, contra praecceptum ageret non fo

Genes. 24.

Hierem. 4.

Iurare non nunquam est praecceptum.

tem esse præceptū naturale, scilicet & iurare quando ratio id admo net, & neququam iurare quando necessitas neq; vtilitas adest. Idem enim est non iurare omnino, ac si dicas, nō occidere, non furari. &c. Sed rogas cur non adiecit, nisi in necessitate aut iū vtilitate? Respondetur. Vt in expositione Decalogi. li. 2. respōdimus id non fuisse opus: quoniā præceptum naturale sub quantuncumq; vniuersalibus verbis proponatur nullaten⁹ includit casus quos natura ipsa nō comprehendit. Quod enim iudex malefactores, aut suū quisq; aggressorem occidat, non est exceptio illius præcepti, non occides: quoniam similes casus nunquam illic fuerunt inclusi. Eodem ergo pacto, nolite iurare omnino, casus necessitatis non includit. Quapropter perinde omnino antiquos, vtnos obligat. At verò, vt ex verbis Euāgelij coniectari licet, populus ille vel Phariseorum seductione, vel ob suam cæcutiam non arbitratur iuramenta per aliquas ceteras, vt per tēpla & altare esse iuramenta: quod Christus (vt modò dicebamus) Matthæ. 23. declarauit. Et ideo forsitan neque putabant licet falsum dicerent esse periuros: & ideo ait Christus, nolite iurare omnino. Vbi aduerbium, omnino, non excludit omnes casus: (quando quidem multi necessitatem iurandi afferunt) sed modos omnes & figuras iuradi, vbi non adest necessitas, scilicet, neque per cælum neque per terram, &c. quæ ipsi non pro iuramentis ducebant. Itaque sicuti in præcedentibus monitis: Audi stis quia dictum est antiquis non occides: Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri reus erit iudicio, non adiecit illud quasi antiquitus esset licitum, sed id quod ignorabant explicuit: sic vbi dixit: Nolite iurare omnino, neq; per cælum, &c. nihil vetuit, quod vetitū non erat, sed explicuit iuramenta per creaturas verè esse iuramenta. Ob id quæ esse illicita quando sunt vana. Diuus Bonauentu. libro. 3. distin. 39. quæstio. 2. articu. 1. nescio quid hic distinctionis cōminiscitur. Ait enim Christū non dixisse: Omnino nolite iurare. Nam tunc omnes vniuersaliter exclusisset casus: sicuti qui ait omne animal nō est homo, omnē hominem à ratione animali excludit, sed dixit, Noli te iurare omnino. Vbi cum omnino, ponatur post negationem non facit sensum: nisi particularem: vt si dicas non omne animal est homo: quare non fuit sensus vt nullo modo iuremus, sed quod non omnibus casibus iuremus. At verò non crediderim Christum huiusdialecticæ meminisse, sed vniuersum dixisse ne iuraremus. Sub intellecta tamen vt dictū est, restri-

ctione iuris naturalis, scilicet, vbi vel necessitas, vel pietas aliud exegerit. ¶ Super hæc autē forsitan nos Christus admonito hoc mandato curauit, iuramentū orū frequētiā, multò nobis esse turpiorē quàm illis. Christiani enim illa deberēt lucis opera de se vbiq; præstare, vt ad cōciliandam inter se fidem nullo indigerēt iuramento: Debet enim, vt ait Christus, iustitia nostra super illam Iudæorum abūdare. Vnde super Matth. citatus supra Hierony. veritas, inquit, euangelica, iuramentū non recipit: cum omnis serino viri fidelis, pro iure iurando sit. hæc Hieronym. In cuius exemplum, etsi Deus antiquitus iurasse legatur, tamen magister noster Christus nunquam iurauit. Sed plurimū aiebat, Amen amendo vobis. Sub quibus vtiq; verbis nulla delitescit iuramenti vis. Perinde enim est prorsus ac si dicas: verè verè, seu firmiter dico vobis: quemadmodum apud Lucam ipse illud exposuit. ¶ Secundū argumentum Diui Thomæ est. Nihil quod à malo est videtur licitū: nā mala arbor fructus bonos facere nequit: sed iuramentū, ait Christus esse à malo. Sit enim, inquit, sermo vester est est, nō non, quod autem amplius est, à malo est. Hæretici negantes vllō pacto fas esse iurare aiebant simplicem assertionem, aut negationem, scilicet est est, non non, esse à bono Deo, id autem quod amplius est, nēpe iuramentū, esse à deo malo. Duo enim principia Manichæi ponebant boni, & mali: id quæ aiebant Christum significasse: glossema tamen hoc apertissimum hæreticum est Manichæorum. Legitimus autem sensus est August. in lib. de sermo. Domini in monte, q̄ allegatur. 22. q. 1. can. ita ergo. vbi ait iuramentū nō esse malū: sed à malo nēpe à mala causa, putā ex infirmitate & plaga humani generis, quàm de peccato originali accepit. Et per hæc verba exponitur aliud eius dictum super epistolā ad Galat. & citatur ibi can. non est. Vbi ait, quod iuramentū est à malo non quidem iurantem, sed increduli iuramentum petentis. Haud enim docuisse putes, petere iuramentum esse semper malū culpæ, sed ait à malo petentis: scilicet à malo pœnæ, quā per originale culpā contraximus: est enim iam nobis inde naturale malū incredulitas in rebus grauibus. Esset tamē peccatū de leuissimis iurandū postulare. ¶ Tertium denique argumentum est. Exquirere signum diuinæ prouidentia est tētare Deū. Secundū illud Deuterono. 6. Non tentabis Dominū Deum tuum: qui autem iurat videtur eiusmodi signum exquirere, ergo id perperam facit. Responsonis autem summa consistit in duobus. Primum, quod

Nobis autem plus iurare quam antiquis.

Hieronymus.

Argumentum. D. Thom.

Responso. Aug. 22. q. 1. can. ita est 30.

Argumentum. D. Thom. Tētare dicitur.

Dubitatio.

QVONIAM iusiurandum (vt supra dictum est) & articulus. 5. iterum repetetur, non est earum virtutum, que per se absque necessitate honestatem habent, consequens fit, vt certis comitibus & ornamentis antequā sit licitum, sit vestiendum. De quibus Diuus Thomas duab⁹ cōclusionibus respōdet. Prior est. Tres sunt necessarij comites, quibus iuramentum honestatur: nempe veritas, iustitia, & iudicium. Conclusio hæc non solum ratione sanctorumq; testimonio, sed oraculo item Sacre scripturæ nititur. Ait enim Deus Hierem. 4. Iurabis, viuit Dominus in veritate in iudicio & iustitia, quod exponens Hierony. Animaduertendum inquit est, q̄ iusiurandum hos habet comites scilicet, veritatem iudicium, & iustitiam. Præbatur ratione. Quoniam per iuramentum Deus qui summa veritas summaq; iustitia est, in testē adducitur, necessariū ad eius reuerentiam est, vt id quod iuratur, primū sit verum, mox iustum & æquum, sed tertio præterea circumspectio iurandi requirit, vt nō leuiter, sed maturo iudicio, & discretionē fiat. Exigitur ergo veritas iustitia & iudiciū. ¶ Posterior cōclusio. Iuramentum cui veritas nō subest, dicitur falsum, & mendax: cui verò nō subest iustitia, dicitur iniquū & illicitū: sed quod leuiter sine necessitate, & iudicio fit dicitur temerariū. Tametsi vbi iustitia deest, vel iudiciū communi nomine dicitur incautū. Vide ergo quanta sit iuramenti maiestas, quantaq; sit religione perornandum, antequā sit audendū. Addit quippè illic Hieron. q̄ si tria ista defuerint, nequaquam erit iuramentū, sed per iuriū. Et intelligit, nō solum esse periurium, vbi tria simul defuerint, sed etiam ubicunque eorum quodpiā adfuerit. Tametsi diuersa ratione & gradu: vt quæstione subsequēti patebit. Quod vt si hæc illegitima iuramenta ad normam violatæ prohibitionis accommodentur, quæ est nē nomen Dei assumamus in vanum, diuersa in illis cōperietur vanitatis ratio. Vanū quippe est, quod fit frustra: putā quod sine suo caret. Diuersimodè ergo hæc vana sunt. Nā vbi non est veritas, iuramentum sua euacuatur substantia & medulla, perinde atq; auellana sine nucleo. Vbi autē aliquid iuratur iniquum, vt hominem occidere: iuramentū fit secūdo gradu vanum: quia è regione aduersatur scopo & fini, nempe iustitiæ, ad cuius custodiam concessa nobis est iuradi facultas: sicut vana est oratio qua irritatur Deus. Iuramentū autem temerarium & vanum caret causa iurandi, nem-

1. Cōclusio.

posterior cōclusio.

Tres grad⁹ periurij.

Iuramentū vanum.

quod tentare Deum non est quomodo libet signū eius exposcere, sed id absq; necessitate & vtilitate facere. Quæ admodū ille q̄ deturre se præcipitem daret (quod Sathanas seruatori nostro suadebat) vt experiatur si manus illi Deus supponeret. Et veluti ille qui in duellum descendit cū altero in testimoniū veritatis. Postest em̄ aliter patere: & si est occulta, nō debet illo modo probari. Qui autē iurat, pro necessitate & vtilitate facit. Secus si candēs ferrū manu vellet palpare, quod iam inhibitum est. At quoniā statim solutio hæc redargui potest, q̄ saltem iuramentū res apparet frustranea. Quoniam nunq̄, aut perq̄ rarissimè Deus veritatē pandit, seu illum qui peierat prodendo, seu ei qui rectè iurat testimoniū publicè ferēdo. Respondet Diuus Tho. Quod et si nō id præsentis seculo faciat, nulli se propterea periculo iurās exponit, quando quidē certum est in die iudicij testimoniū laturū, quādo. vt. 1. ad Corinth. 4. ait Paul. manifestabit abscondita cordiū. Videtur tamen animus huic solutioni ægerrimè acquiescere. Nam testimonia petuntur in iudicio, vt testes illico veritatem proferāt. Si ergo Deus rem quā quis iurat non cōtinuò attestatur, & quod in extremo iudicio futurū sit, homines latet, videtur religio iurandi superuacanea. Respondetur q̄ fundamentum religionis iurandi non est quod Deus cōtestim, sicuti homines sit testimonium laturus, sed fides & honor quem mortales illi, quem pro Deo colūt, deferūt. Vnde illa existimatio orta est q̄ nullus sit credendus, tuo Deo illam irreuerentiā exhibere, tum etiam sibi illud periculū finalis iudicij creare, si falsum iurat. Pungit nihilo minus scrupulus q̄ saltem qui falsè aut vanè iurat Deum tētet. Quandoquidē testimonium Dei absq; necessitate exquirat. Respondetur nec vanè iurantes tētare Deū: quoniā nil aliud faciūt q̄ simpliciter inuocare testimoniū diuinū nulli se exponentes periculo, sed suo arbitratui cōmittendo: si voluerit testimonium patefacere. Qui autem se præcipitat, aut duello certat: aut ardens ferrum tangit, propterea Deum tētatur, quia exponit se manifestario periculo, si Deus eum eripere reuerit. Adde quod etiam sceleratissimus homo qui nefandissima crimina multiplicatis iuramentis iniquè cōtegere persisteret periculo se quoque exponere, vt Deus miraculo illum proderet.

Redargutio solutio. p. 10.

Responso.

Scrupulus.

ARTICVLVS. III.

Utrum congruè tres comites iuramenti assignentur.

Veritas.

pe necessitate: sicut vana fuisset poenitentia, vbi nullum praefuisset peccatum. Requiritur igitur veritas primum omnium in iuramento, in assertorio quidem, vt id quod asseritur, verum omnino sit: atque id quod negatur, sit vtique falsum: in promissorio vero, vt id quod promittitur, si licitum modò fuerit, tempore & loco impleatur. ¶ De secundo autem comite nē pē de iustitia dubium nonnullum existit, an in solo promissorio locum habeat. Enimvero si ad rem tantum quae iuratur sit iustitia referenda, illi soli competit, vt scilicet quod promittimus iustum sit. In assertorio vero ait hīc Caieta. ineptum esse assignare iustitiam quantum ad rem iuratum. Possum enim ego asserere sub iuramento me aut illū, scelera quae iniusta sunt opera patrasse. Imò quanuis asseram iurando id quod non est malum, vt me esse pransum, iuro quidem rem veram, sed tamen ineptē dicitur iusta, sicuti si iurem falsum: nō ideo iurare videor rem iniustam: si autem iustitia referatur ad causam, vt nemo iuret, nisi iusta de causa: etiam competit assertorio: sed tamen nō ita apparet propriū propterea quod iustitia, hoc pacto generaliter, & communiter dicta alios includeret comites, scilicet, & verē, & discretē iurare. Quapropter maluit Caieta, hunc comitem soli promissorio congruere. At verò forsā rectius, & assertorio quoque cōferatur propriē conuenire. Nam iustitia propriē non solum ad rem iuratum spectat, verum & ad iurandi causam, vt in solutione secundi ait Sanctus Thomas iuxta illud Deuterono. 16. Iustū est persequeris. Vnde si ego crimināciuis omnino occulta sub iuramento asserens detego, certē iuramentum est iniustum, sicut si iurarem me facturum rem iniustam. At si iure & more requisitus illa reuelo, iustum fit meum iuramentum. ¶ Tertius demum comes iuramenti, est iudiciū: hoc est discretionis prudentia. Nam et si cum veritate iustitiam cōiungas, tamen absque iudicio comite, iurare non decet. Primum scilicet vt iusta illa veritas quae iuramento firmāda est nequeat, vt arti. 3. dicebamus: alia via comprobari. Quocirca speculatiua dubia, nequaquam licet iuramento cōfirmare: sed sunt, vel rationibus, vel auctoritatibus vel coniecturis tractāda. Quāobrē seu Philosophus esset, seu theologus, seu Iurifconsultus, qui locis & argumentis suae facultatis destitutus, dubia iurare temeritatis culpā incurreret. Pari modo qui patētissimas veritates iurare astrueret, vt quod pluit, vel frigus riget, aut sol adurit. Mox iuramenti discretio ex postulat, vt non, nisi grauissima perurgente necessi-

Caietani.

Iudiciū.

tate, adhibeatur, videlicet ob aliquē piū finem, tuendae charitati & paci necessarium. Diuina enim maiestas non debet qualibet de causa in testē ascisci. Tertio requiritur iurandi prudentia, vt circumspectē, & cū debitis fiat circūstantijs: nempē in iudicio, & prauiua consultatione, maturoq; veritatis examine. Hāc autem quæst. sequē. de periurio fusiū, ac presius sigillatim examinanda pertractandaque nobis sunt per suos cuiusq; gradus & numerus: ob idq; satis hīc fuerit, ea perstrictim proposuisse.

Argumentum primum D. Thom. praedicta comitum nomina exponit. Cū enim distinctae res sint, nulla in aliam includitur, quare veritas hīc non accipitur, vt est pars iustitiae, qua scilicet homo fidem promissorum seruat, alioqui nomine iustitiae cōprehenderetur, sed latius, vt est omnis orationis conditio, vt id quod mente tenes, ore proferas. Eademque de causa neque iudicium sumitur pro eiusdem iustitiae executione, sed pro discretionē & prudentia.

¶ In secundo argumento declarat quemadmodum deuotio & fides, & cetera quae ad rectē iurandum cōcurrunt nomine iudicij comprehenduntur: Reliqua verò duo nempē veritas & iustitia ad rem iuratum pertinent. Tamen si vt proximē à nobis adnotatum est, iustitia ad causam etiam iurandi transferatur: ne scilicet iniquē veritatem asseras. ¶ In tertio deniq; id maxime annotandum quod licet isti comites, cuicunque virtutis officio competant, tamen ob ingens periculum, quod iuranti imminet, tam ob diuinam maiestatem cuius nomē non est temerē inuocandum, quam ob linguā humanae lubricitatem adiuramenti dignitatem potissimē requiruntur.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum iuramentum sit actus religionis sive Latrie.

Rostquam iuramentum cōstitutum est esse actum virtutis, nempē licitū & honestum si suis comitibus exornetur, subsequitur, vt videamus cuius sit generis virtutis. Respondeatur vnica cōclusionē affirmatiua. Manifestū est quod iuramentū est actus religionis seu latriae, quod idem est, putā cultus, qui soli Deo debetur. Probatum ex verbis supra citatis Deut. 6. Dñm Deū tuū timebis, & ipsi soli ser-

argum.

argum.

argum.

Cōclusio

articuli.

li seruias, ac per nomen illius iurabis. Vbi tria verba ponuntur in quibus diuinus cultus consistit, scilicet timor reuerentialis quātum ad in timū actum qui soli Deo debetur: seruitus religionis, quātum ad externa opera, quae quidem ad primum praecceptum primae tabulae attinēt. Atq; honor diuini nominis ad secundum attentens praecceptum iurandi. Rationem autē colligit Diuus Thomas ex origine iuramenti quā ar. 2. declarauim⁹. Qui enim iurat, diuinū testimoniū ad sua dicta confirmāda inuocat: nihil autē nisi per id quod certius est, & potius confirmatur. Nam propter quod vnum quodque tale, & illud magis: iuratio ergo per Deū, professio fidei est, qua Deus recognoscitur omnium conditor, & prouisor: atque adeo est actus religionis, quo Deum reueremur. Atqui hoc est quod ait Paul. ad Hebrae. 6. Homines per maiorem se iurant. Et super Matthae. Hierony. c. 5. Qui iurat, aut veneratur, aut diligit Deum per quem iurat. Observādum ergo hic est, quod quemadmodum contemplatio quae consistit in mente, & oratio vocalis, & sacrificium quod fit in opere sunt religionis cultus, sic & iuratio. Nam sicut per preces inuocatur Deus, vt auxiliator: sic per iurandum inuocatur, vt testis: atq; adeo eadem est vtrouique religio eiusdemque fidei professio: nempē quod omnia scit & potest. Quo circa distinctum est de iurando vbi est legitima virtus, & de periurio, aut leui iuramento. Nam legitima iuratio est religionis cultus: vana verò, est religionis contaminatio. Ex quo fit rursus vtrunq; praecceptum: scilicet, nē iures vana per eum, & quod in necessitate iurandum sit, ad eādem primam tabulam pertinere, secundumq; ad primum reduci. Sed ais. Cur vtrunque non fuit expressum, sed tantum negatiuum. Respondeo est, si rem bene conijcio, obseruanda, quod cum iurandum non sit per se virtus quemadmodum cultus Dei, & festorum sanctificationis, sed solum ob necessitatem concessum, natura ipsa rerum exegit, vt duo praeccepta, scilicet cultus & sanctificationis festorum essent affirmatiua, quasi res illae per se essent optandae. Tertium verò negatiuum, scilicet ne vana essent iuramenta nostra: haec enim negatio simpliciter est necessaria: affirmatio verò iurandi nō item: imò si omnes homines essent innocētes, nil aliud oporteret, q̄ dicere, vt nos Christus commonuit, est, non. Et ideo neque opus fuit illam exprimere, sed iuri naturae relinquere, quae necessitatis casus exponeret. In hoc autem quod ait, nē iures vana per eum, includitur quod vbi fuerit necessarium iures solide &

Distinctio notanda.

Optima dicitur bitatio.

legitimē per eum. Quapropter omni iure naturali scilicet, civili & diuino iurandum, vt religionis cultus habetur. Nouit enim id naturaliter Aristoteles, qui primo Metaphysic. capitulo tertio, ait: Res honorabilissima est iuramentum: cuius ideo venerationem nunquam antiqui tribuerunt, nisi illis quos pro Deis colebant. Et iure civili in titulo Digestorum, de iure iurando: vt supra citatum est, officium iurandi religio nancupatur. Et Imperator. C. de iure iurando. Jurandi, inquit, contempta religio satis Deum habet vltorem. Ex quo sequitur, quod soli Deo iurandi cultus est exhibendus. Iuxta diuinum vtriusque testamenti mandatum. Reddes altissimis iuramenta tua. Quae vti que de causa conquestum legimus in Hieremia, Deum de filiis Israel quod eū dereliquissent, iurassentque in his qui non erant Dij.

Omnia iura iurandum religio censetur.

Hierem. 5.

Argumentū D. Thomas

Primum argumentum extruit Diuus Thomas ex diuersitate materiae: videlicet, quod cum actus latriae sit citra facta, iurandum verò, vt ait Paulus, circa humanas cōtrouersias, apparet iurandum nō esse latriam. Responso autem est, quod etsi materia super quam fertur iuramentum sit humana necessitas, nihilominus forma quae est diuinum testimoniū est actus religionis. ¶ Secundum informat ex ipsa actus substantia, scilicet, quod per latriam semper Deo aliquid offertur: per iuramentum verò non videtur quippiam illi offerri. Et respondet quod refertur illi honor: iuxta illud, Redes altissimo iuramenta tua. ¶ Tertium denique colligitur ex diuersitate finis: nempē quod finis est Deo reuerentiā exhiberi: finis autem iuramenti non est, nisi verum aliquid humanum confirmare: non ergo iuramentum est latria. In responso verò concedit quidem finem proximum iuramenti esse hominem de aliqua re certiorē reddere. At quoniam omnia quae facimus iuxta verbum Pauli, debeamus in gloriam Dei facere nil obstat quominus ipsa utilitas proximi in gloriam Dei per diuinam atestationem cedat.

ARTICVLVS. V.

Vtrum iuramentum sit per se appetendum, & tanquam res utilis frequentandum.

CVM

In iuramentū inter actus virtutis, nec verò vniuscuiuslibet, sed religio nis quæ heroica est fuerit proxime constitutum, ratio inde videtur statim colligere, quòd sit per se appetendū : & ideo id merito in questionem profertur. Ad quam vtique Diuus Thomas vnica conclusione eadem que negatiua respondet, scilicet, non esse per se appetendum. Id quod primo auctoritate illa. Ecclesiast. 23. probat Vir multum iurās replebitur iniquitate. Cui August. lib. contra mendacium subscribens ait, quòd præceptum Domini de prohibitione iuramenti ad hoc positum est, vt. quantum in te est non affectes vt quasi pro bono, cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Rationem verò ex his que dicta sunt colligit. Id enim quod non per se, sed ob finis cuiuspiam necessitatem bonum est, non inter ea numeratur, quæ per se sunt appetenda. Medicinam enim, nemo appetit, nisi quatenus salutis necessitas cogit: iuramentum autem vt supra meminimus, non vtique per se bonum est, vt charitas, sed quatenus necessitas asserendæ veritatis cogit: non ergo est per se appetendum. Imò qui eo extra terminos necessitatis vtitur, violator est religionis. Vnde Aug. in lib. de sermo. Domini in monte. Qui intelligit, inquit, non in bonis, id est per se appetendis: sed in necessarijs iurationem habendam refrænat se quantum potest, vt non ea vtatur, nisi necessitas cogat. Nihil præsentis loco præterea que superius explicata sunt, restat quod insuper annotemus, sed meminisse opus est, quòd sicuti bonum diuiditur in vtile, & per se honestum sic & virtus. Per se honestæ virtutes sunt, quæ se habent vt finis per se appetendi: sicuti salus & vita. Atque huius generis sunt charitas, fides, iustitia, &c. Aliæ sunt quæ tantum sunt bonæ tanquam media ad finem. Sicuti Reubarbarum & reliquæ medicinæ, quæ per se non habent aliam bonitatem, nisi quatenus salutis necessitas poscit. Et talis est inter virtutis poenitentia: quæ non esset virtus, nisi propter necessitatem remittendi peccata, eiusdemque ordinis est suomodò, & iusiurandum. Nam quauis sit ob id honestum quòd à fide catholica proficiscitur, nunquam tamen fuisset licitū, nisi ob necessitatem. Vnde vt supra dicebamus, virtutes prioris generis fuissent in statu innocentiæ, posterioris verò nequaquam vt poenitentia & iuramentum. Cum enim illic simpliciter sibi homines mutuam præstarent fidem, nullatenus potuisset fieri iuramentum quod non esset vanum, atque adeò peccatum saltem veniale, quod illi vtique statui repugna-

Cōclusio ar
tculi.

Duo virtu-
tū genera.

Iuramenti
vltus neuti-
quam insta-
tu innocen-
tiæ fuisset.

bat. Sed ob illud incredulitatis vulnus, quod dicebamus genus nostrum de peccato contraxisse iure naturæ corruptæ concessa nobis diuinitus est iurandi facultas. Hoc ergo iacitur fundamentum primum absterrendi homines à pestifera iurandi cōsuetudine: in quo ceu in speculo blasphemæ illi contemplari se debēt mendaciter dicentes, quod qui bene iurat bene credit. Assertio enim hæc si sanè exponatur, catholica est, vt quæ olim contra idolatras vsurpabatur. Nam bene iurare est casu necessitatis, non per falsos, sed per verum Deum iurare. Blasphemæ autē peruertitur, vt bene iurare pro eo accipiatur, quod est multum iurare: contra quam Ecclesiasticus admonuit, dicens. Qui multum iurat, replebitur iniquitate. Imò verò, si iuramentum solum ob necessitatem sit licitum, cōsequens fit: vt quemadmodum qui Reubarbarum, aut aliud quo libet venenosum medicamen vltra necessarijs salutis limites frequenter facillè se perimeret: ita prorsus qui iuramētis, nisi urgente necessitate assuescit, animam suam enecat. Concessit nobis Deus victum & potum ob necessitatem viuendi: voracitas ergo vltra illum finem, gula est. Concessit & legitimum concubitum prolis gratia: illegitima ergo congressio, luxuria est. Fecit similiter & nobis iurandi facultatem, vbi ratio necessitatem offerret: aliter ergo iurare abusus est clementiæ suæ, & bonitatis, & maiestatis. Sed perinde est ad iuramentum accedendum veluti ad rem sacratissimam tractandam. De hoc autem quæst. 2. prescius, & copiosius.

Qui bene
iurat.

Exempli

Argumentū.
S. Thomæ.

Responsio.

Primum argumentum est huiusmodi. Quæ admodum votum ita & iuramentum actus est patriæ: sed votum per se appetendum est, quoniam quod per votum fit, laudabilius est, quàm quod fit sine voto: pari ergo ratione absque alia necessitate assertis nostris iuramentum apponendum est, vt fiat actus patriæ, ac subinde pretiosior. Responsio verò in discrimine voti à iuramento consistit. Nam per votum id quod vouemus in Dei reuerentiam ordinamus, vt si voueo ieiunium, aut peregrinationem, materiam ipsam voti refero, ordinoque in Dei reuerentiam, ob idque vouere per se est appetendum, tanquam actus qui per se est religionis. Qui autem iurat è conuerso reuerentiam diuini nominis assumit ad confirmationem veritatis: quapropter id quod iuratur, videlicet, me non esse furatum, non fit eo ipso actus religionis, sicuti in voto fit mea peregrinatio: quia actus morales sumunt species

cies ex fine. Et ideo iuramentum non est per se appetendum, vt votum quia non est religio, nisi supposita necessitate manifestandæ veritatis. Eodem pacto respondet ad secundum sumptum ex verbis Hieronymi supra citatis, Qui iurat, aut veneratur, aut diligit eum per quem iurat: venerari autē & diligere Deum est appetendum tanquam per se bonum: ergo & iuramentum. Respondet inquam eodem modo negando cōsequentiam, quoniam licet qui iurat veneretur diligatque Deum, nō tamen in hunc finem ordinat iuramentum, sed in necessitatem manifestandæ veritatis. Quocirca nō est, nisi ob talem necessitatem optadū. Circa has solutiōes intricat hic Caiet. nescio quā Metaphysicam, forsitan non tam necessariam, vtrum iuramentū sit finis manifestationis veritatis, an è conuerso manifestatio sit finis iuramenti. Nā profectò res est & secundum sanctum Thomam & in se ipsa patentissima. Forma enim iuramenti est Deum in testem adducere: & hoc nō tam proprie dicitur referri in reuerentiā Dei, quàm esse ipsissimam reuerentiæ exhibitionem, nam est testimonium fidei qua Deum confitemur supremum rerum testem: vtilitas autem & effectus eiusdem attestationis est manifestatio veritatis, vt in solutiōe tertij superioris articuli asseruit. Di. Thomas Neq; verò est quomodocunq; vtilitas & effectus, sicuti inuentio thesauri ad quā vineæ fossio non referebatur, sed est vtilitas, & effectus per se iuramento intentus. Itaque absque eius necessitate nō esset licitum, ac subinde neq; actus religionis. Neutiquam ergo formidandū est asserere manifestationē veritatis humanæ esse finem iuramenti: iuramentum autem medium respectu illius, vt in præsentiarum vtraque solutione ait Sanctus Thomas. Quare vbi ait Apostolus finis omnis controuersiæ est iuramentū, finis illic pro effectu vsurpatur ad quē iuramentum ordinatur, qui est finire controuersias. Quod sicuti absurdū appareat id quod præstātius est in id referri quod inferius est, intelligat nihil absurditatis habere: quando inferius vicissim in superius refertur. Mortu⁹ enim Deus est ob nostram salutem: eò quòd eadem salus in eius gloriam refertur. Et hoc est quòd in solutiōe tertij superioris articuli expilcuit sanctus Thom. nempe Deum vnā operari: & propter suam gloriam: & propter nostram vtilitatem. Itaque vita nostra est proximus finis cur segetes creat, sed vita eadē in eius gloriam refunditur. Quapropter, non solum manifestatio veritatis est iusiurandi finis: ob id quē iurās in ipsam illud refert, verum quòd Deus

Argumentū.

Calerant
quæstio.

Manifestatio
veritatis
est iuramen-
ti finis.

Solutio
scrupuli.

illud ad illā proximè ordinauit, licet rursus manifestatio ipsa in eius gloriam redundet. Idem est in oratiōe deprecatoria: oratio in quā quæ contemplatio dūtaxat est, & laudatio dei per se est appetenda: sed quando in extrema necessitate Deum deprecamur qui nos inde eripiat, actus ille religionis refertur ad salutem humanam. Sed tamen magis id in iuramento verū habet quod seclusa necessitate humana nō esset religio, sicuti est oratio. Quòd si aduersum nos responsum resurgas. Forma nō est, ppter materiā, sed è conuerso materia, ppter formā: id autem quòd iuratur materia est iuramenti: iuratio verò forma, iuramentū ergo est finis. Respondetur aliud esse id quod iuratur, aliud verò manifestatio veritatis eius. Id enim quod iuratur vt occidisse vel non occidisse est quòdammodo materia in quam iuramentum fertur: quare iuramentum non est propter illud: quoniam effectus iuramenti non est occidisse, vel nō occidisse, sed manifestatio veritatis illius, quæ subinde finis eius est. Tertium deniq; argumentum, est valde notandum, quòd est huiusmodi. Quòd suam quisque veritatem confirmet bonum per se est: hoc autē fit per iuramentum: ergo est per se appetendum: Responsio verò est, quòd quauis certam firmamque facere veritatem sit per se bonum: non tamen illud per iuramentum absque necessitate facere. Et est pulchrū exemplū in medicina. Procurare nāque salutem, bonum per se est: illud verò per virtuosissimum ac subinde violentū pharmacum intentare, nisi vbi grauisima est necessitas, periculosum est. Ob idque quanto iuramentum venerabilis est tanto periculosius, nisi urgente necessitate exhibeatur. Id quod testimonio Ecclesiast. 23. cōfirmat. Vbi de viro multum iurante loquēs, tribus mēbris gradationis, ait, Quod si frustra ueritatem fratrem, &c. Quem locum variè expositū inuenio, sed nescio an satis explicatum. Cōiugio nanque tres comites iuramenti qui sunt apud Hieremiam, illic vitiatos designari. Etenim qui fratrem frustratur, est ille qui falsum deceptorie iurās fratrem suo sine priuat, nempe expoliando eum vel sua pecunia: vel honore, vel fama, &c. Et de hoc subditur, quòd delictum illius (sic enim legendum, non ipsius) super ipsum erit. Hoc est delictum illius cui per iniuriam imponitur falsum crimen super ipsum iurantē refundetur. Manebit enim & culpa infectus, & obligatione restituendi onustus. Et qui dissimulauerit, hoc est, qui bonum fratris fingens, aut veritatem quā reuelare tenetur iuramento celat, aut illam quam occidere deberet iuramento prodit delin-

Idem de iuramento, quæ de oratione

Responsio.

Argumentū.

Pulchrū
exemplum.

expositio lo-
ci ecclie. 23.

delinquet dupliciter. Non quod duplo plusquam prior derelinquat: imò peius est falsum impòere, quam verū celare: aut occultum detegere. Sed ait quod illa simulata æquitas, est duplex iniquitas: scilicet, & quia est iniustitia, etiam si verum prodat, & quia est per æquitatem palliata: quod est nouum crimē. At si in vacuum iurauerit, nēpe sine necessitate & iudicio, quāuis verum & iustum iuret, non iustificabitur, quia saltem venialiter delinquit.

ARTICVLVS. VI.

Vtrum liceat per creaturas iurare.

Noniam iuramentum officium est ad cultum latriæ pertinens, cultus verò latriæ soli Deo debetur, apparet nefas esse per creaturas iurare.

1. Cōclusio

Ad quòd tribus cōclusionibus respondet. Prima. Licitum est per creaturas iurare in Deum relatas: scilicet quatenus in eis diuina veritas resplendet, vt per Euāgelia, per sanctos, &c. Probatur conclusio. Iuramentum testimoniū est fidei qua Deum primū fontem veritatis profitemur, atque adeò perinde ac fides diuine veritatis nititur: fides autē licet primum supremeque de Deo sit, tanquā de prima veritate, extenditur nihilominus ad creaturas, quas credimus esse opera Dei: in quibus per essentiā existit præsentia & potentia. Pari ergo modo iusiurandum quanquam ad Deū primò præcipueque, sicut ad primam veritatem referatur protenditur tamen secundo ad creaturas: quatenus in ipsis tanquam in effectibus Dei diuina etiā veritas existit. Et ideo iuramus per Euāgelia: per quæ diuina veritas nobis innotescit, ac per Sanctos qui illā crediderunt, obseruauerunt, & prædicauerunt. Atque eam ob rem quanto superior est diuus, grauius fit iuramentum. Vt per Dei param virginem, quæ eandem fidem & sublimius nouit, & perfectius coluit.

Vnde Augustinus quod refertur. 22. quæst. 1. Cano. mouet. Sciendum, inquit, est quòd sancti non tam per creaturas quam per creatorē creaturam iurabant: neque in creaturis (per quas, scilicet iurabāt) aliud quam creatorem ipsarum venerabantur. Etenim vt Innoc. bene ait. cap. Et si Christus, extra. de iure iur. qui iurat per cœlum, iurat per Thronum Dei, atque adeò per ipsum Deum. ¶ Secunda cōclusio, in hac prima à contrario sensu includitur, & in solutionibus argumentorū exprimitur. Iurare per creaturas ex

2. Cōclusio

hibendo illis reuerentiam illam & latriā quæ soli Deo debetur, non est licitū sed blasphemū & idolatriæ impietas. Hoc patet diuersa ratione: quia hoc est Dei gloriam, vt ait ad Rom. 1. Apostolus, in creaturas transcribere. Vnde glo. Matth. 6. Non veneremur eas vltra quam debemus. Non iuremur per eas vt viles existimemus, vt scilicet cum per eas iuremur, nihil iurare putemus. ¶ Tertia conclusio. Iurare per creaturas catholicè, vt prima cōclusio asseruit dupliciter contingit & vtroque modò licitè: nēpe aut illas per modum simplicis attestatiōis asserendo, sicut de Euāgelij & Sanctis modo dicebamus. Nam hoc est in virtute iurare per Deū. Secundo verò modò id contingit per viā execratiōis: nēpe creaturā deo oppignorādo, eiusque iudicio subdendo, si res aliter habeat quam iuratur. Et sic homines iurant per vitam propriam, aut filiorū, & quorumlibet necessariorum. Sensus enim est, quòd Deus vitam nobis adimat, nisi quòd iuramus verum existit. His appèditur corollarium, quòd iuramentum illud Ioseph. Genes. 42. per salutem Pharaonis, potuit esse & execratorum, putā quod si iuratio esset falsa, Deus regē vitam mulceteret. Quemadmodum & 2. ad Corinth. 1. iuravit Apostolus. dicens. Ego testem Deum inuoco in animam meam, hoc est in vitam meam. Sed potuit nihilominus per modum simplicis confectionis fieri. Nam cum Deus per principes iustitiam exequatur: iuxta illud. Per me reges regnāt, possunt ipsi & prælati, personæque publicæ per iuramentum quasi Dei cōtestes veritatis citari. ¶ Hæc omnia clara sunt, neque indigent, nisi memoratiōe primi articuli: vbi de clarauimus, quòd adducere creaturā in asseritionem veritatis non est iuramentum, nisi vt testis, vel per modū execratiōis aduocetur. Quare dicere per fidem meam, aut in veritate mea non est iuramentum. De secunda verò cōclusionē, quæstioe proxima redibit sermo, vbi grauitas impietatis iurandi blasphemè per creaturas exaggerabitur.

3. Cōclusio

Genes. 41.

Nota solutionem primi argumenti. Quòd enim expositionem Hieronymi super illud Matthei. 5. Diuus Thomas approbat. Neque per cœlum &c. dicētis quod Christus illic non prohibuit iurare per deū, sed per creaturas blasphemè more gentilium quos Iudæi imitabantur, non arbitris in integrū approbasse, at præcisè quantum ad id quòd Hierony. asserit in hitū illic esse iurare per creaturas blasphemè. Nam quòd præterea sentire videtur: scilicet quod non fuerit etiā illic modificatum iuramentum per

Solut. 1. ad notanda.

22. q. 1. c. Clericū, & per capillū.

per creaturas catholicè, nec prohibitū iurare per Deū sine necessitate, tum ipse Diuus Thomas respicit supra artic. 2. tum nos subinde impugnamus. ¶ In solutione secūdi, nota sensum amborum Canonum: Clericum etsi quis per capillū. 22. q. 1. Haud enim facile est sensum eorum deprehendere. Vbi enim Concilium Carthaginense prohibet clericum per creaturas iurare, non est intelligendū idolatriā illic prohiberi, ac si clerici creaturas per dijs adorarent, alias neque solus clericus id facere prohiberetur, neque sub tā leui poena, sed solū, vt ait hic S. Thomas. Prohibebatur iuratio ad blasphemiam infidelitatis pertinens. Tunc enim cum Christiani inter infideles viuerent, illa fortè pollicebantur iurandi forma per Solem, per Mercurium, & per alia id genus, quæ gentilitas pro dijs colebat. Id quòd clericalem habitum insigniter deturpabat: & ideo statuitur illic clericum sic iurante acerrimè obiurgandum, & persistente excommunicandum. In altero verò proximò capitulo: Pius Papa declarat blasphemiam esse contra Deum, iurare per capillū, & per caput Dei: sic nimirum de Deo loquendo, ac si caput haberet & capillos. Et ideo clericus sic blasphemans deponi iubetur: laicus verò Anathematizari. Et ad hoc genus blasphemiarum reducitur, vt quæst. sequent. dicturi sumus, impudenter iurare per membra Christi. ¶ Ac perinde patet solutio tertij, quòd est tale. Cultus latriæ non debetur alicui creaturæ, quippe quòd Pau. ad Rom. 1. acerbe vituperat: ergo non licet per creaturas iurare, propterea quòd iuratio sit latriæ cultus. Responso tamen est iuxta secundā conclusionē, non licet iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiā Dei. Exodi namque. 23. legitur. Per nomen externorum Deorum non iurabis,

ARTICVLVS. VII.

Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi.

Constituta per omnes suos numeros iuramenti natura, subsequitur quæstio de eius effectu: nempe de vi quam habet obligandi. Ad quam quæstionem D. Thom. ne ab eius ordine diuertamur, sex cōclusionibus respondet. Prima est Obligatio non videtur iuramentū respicere assertorium, quòd est de presenti, vel de præterito. Neque verò illud quòd non est in potestate iurantis implere, vt si quis crastinam

3. Cōclusio

pluuiā iuraret futurā: sed de his duntaxat quæ per eum qui iurat faciendæ sunt. Conclusio ex ipso verbi significatu pertinens elicitur. Obligatio namque ad id refertur, quòd est, vel faciendū, vel dimittendū. Est enim voluntatis ligatio ad id quòd quis pollicetur ligare se: ergo nemo potest nisi ad id quòd in suo est arbitrio, vel facere, vel omittere. Si autē quis asserit hoc vel accidisse, vel in presenti accidere, non est in suo arbitrio positum, vt verum sit vel falsum. ¶ Secunda cōclusio. Hoc non obstante discrimine, tamen iuramentum assertorium de præterito, aut presenti, quòd promissorium eorum, quæ per nos agenda sunt, debet habere veritatē. Hæc per naturam iuramenti euidenter fit. Nam Deum in testem, nisi veritatis, adducere nefas est. ¶ Huic secundæ conclusioni appendix subiungitur tertia. Tam assertorio quam promissorio sua innata est obligatio. Diuersimodè tamen: quoniam obligatio assertorij de presenti vel præterito non fertur in rem iuratam, sed ad actionem iurandi refertur. Hoc est, nemo iurat, id verū efficere quòd asserens iurat, sed tamē obligatur id præcisè iurare, quòd verum est. Et ideo in prima conclusione non simpliciter negauit obligationem ad iuramentum assertorium respicere, sed dixit videtur: aliās sibi per hanc tertiam cōtradiceret: qua asserit quòdāmodo obligationem in ipsum cadere. Attamē in iuramento eorum, quæ per iurantē exequenda sunt obligatio cadit econuerso super rem iuramentum firmatā. Tenetur enim quisque id verum efficere, quòd sub iure iurando pollicetur. Itaque, differentia est hæc, quod in iuramento assertorio obligatio non nascitur ex iuramento, sed ipsum antecedit: tenetur enim quisque iurare verum. In promissorio verò econuerso obligatio est effectus iuramenti: ex eo enim quòd quis iurat, manet obligatus iuramentū implere. Quòd nisi fecerit, deerit iuramento prius præcipuusque, comes, vt supra dictum est, nempe veritas. Ex hac autem conclusione enascuntur subsequentes.

2. Cōclusio

3. Cōclusio

discriminis explicatio.

4. Cōclusio

5. Cōclusio

QUI-

nunquā religionem ingressurum iurasset, deest secundus comes iuramenti nempe iustitia. Ex quo fit consequens, ut iuramentū eiusmodi quatenus iniquum est, nō sit seruādū. Nam secundum Au. vtrunq; eorum vergit in deterior rem exitum. Iurare & seruare.

6. Conclusio

¶ Ex his demū colligitur sexta conclusio. Qui cunq; iurat aliquid se facturum, obligatur effice ut veritas impleatur: dum tamen alij duo comites assistant, videlicet iudiciū & iustitia. Atq; hic est vnus sensus illius euangelici dñi mandati. Reddes domino iuramenta tua. Hoc est solues fidem quam iurando Deo obligasti. Quāuis alter etiam sit verus, Hoc est iura per dñm cui soli tanquā vero Deo honor iuramentorum debetur.

1. Dubium

In isto articulo nonnulla sunt dubia minime contēnenda. Primum est, Vtrum obligatio iuramenti promissorii in vniuersum sub reatu mortalis peccati perstringat vouentem id quod per ea quæ libro præcedenti de voto dicta sunt, haud difficile dissoluitur. Repetimus hic tamen illud propter Caietanum, qui diuersam opinionem, quā illic insinuauimus, probare videtur, & disputatio quæ se primum offert, est de iuramentis minimarū rerū, quæ præfenti loco vniuersim absq; vlla exceptione obligare censet sub reatu peccati mortalis id ipsum de voto existimans: vt si quis vouerit dicere Aue Maria, & non dixerit mortaliter (ait) delinquit: multo grauius si votū iuramento firmauerit. Imò licet deo nihil voueret sed homini sub iuramento. Et quidem de voto hoc pacto sibi id persuadet. Cū ille qui vouet sua se spōte Deo obstringit constituendo id determinatē quod vouit tanquā Deo debitum quantuncunq; rem minimam illi polliceatur, id p̄ viam religionis Deo debet, atque adeo si nō soluat mortaliter, ait, delinquit. Vnde ad argumentum si quis contra obijceret. Si præceptum esset diuinum de re minima: vt nō ioco iacenti, non obligaret nisi sub reatu venialis culpæ. Pariter neq; obolum furans peccat obtenuitate materiæ nisi venialiter: tamen si furtum genere suo sit mortale: ergo neq; votum rei p̄ exigua obligabit sub reatu mortali. Negat consequentiam, quoniam præceptum debet ex natura rei pensari: votum autem ex voluntate vouētis. Quod si rursus arguas. Siquis voueret recitare Psalmum, & inter recitandum omitteret versiculum, non esset nisi veniale: ergo neq; qui voueret recitare versiculū mortaliter delinqueret, illum omittens. Negat rursum consequentiam, quoniam præmittere modicum ceu partem cuiuspiam totius qua-

si pro nihilo reputatur: id ipsum verò tanquā totum omittere, est voto in integrum aduersari. Attamen his omnibus nihil obstantibus quatenus ad materiam voti res attinet, id quæ libro præcedenti assereram, constitutissimū mihi est, quod votum de re parui momenti sub reatu duntaxat obligat venialis culpæ. Et ratio est, quam illic meditabar: nempe quod qui vouet, constituit se obligare eo modo quo diuina lex si præceptum esset, id exigeret. Nam rustici homines imò neque elegantiores, non apponunt formę vouendi sub reatu mortali neq; veniali: sed simpliciter hoc relinquant naturæ rei. Ergo quæ admodū furtū quod genere suo est mortale, ratione exiguitatis materiæ sit veniale: sic & votū: quippe q̄ nemo se obligare intēdit, nisi quo pacto eū diuina lex obligaret. Imò quauis diceret voueo sub reatu mortali, dare calamitiam licui, votum esset stultum & non obligaret ad mortale, quin uerò si esset res vana, nullatenus obligaret, vt illic diximus: atq; adeo si esset leuis, esset veniale. Fallacissima ergo illatio est Caiet. ex eo, q̄ quis sua se spōte p̄ votū obligat, colligere q̄ se obliget sub reatu mortali. Fateor equidem aliquantulo plus venialis culpæ esse vouenti versiculū recitare, totum omittere, q̄ vouenti dicere psalmum, præmittere versiculum: sed tamē non excedit veniale culpā. Pari enim facilitate alioqui diceret voueti vnam proferre dictionē, mortale esse illā omittente: nisi forsitan illuc suffugeres, q̄ iam votum esset inane: de voto autē satis diximus. De iuramento verò vrgētior perstringere videtur ratio. Nā, vt quæstione proxima asseritur sumus, omne iuramentū falsum assertoriū absq; vlla prorsus exceptione, est mortale. Enimvero periurij culpa in hoc sita est: q̄ Deus in testem adducitur falsi. Tā falsum autem est te, verbi gratia, nō mouisse palpebras, si mouisti, q̄ non occidisse regē, si occidisti. Quare hic non attenditur tenuitas materiæ, vt fiat veniale. Pari ergo modo, si iurasti dicere Aue Maria, vel dare alicui minimū nūmum, & nō facis, falsa tua est iuratio, atq; adeo esse videtur lethalis culpa. Hoc tamē nō obstante argumento negandum arbitror iuramentum promissoriū rei leuius vinculum mortalis reatus iniicere: imò p̄missum eiusmodi nō soluere, non erit nisi veniale, siue iuramentum adhibeatur voto (vt recitandi versiculum) siue humanæ promissioni, vt exiguum donandi amico assem. Et vt ratio clarescat, animaduertendum est omni iuramento p̄missorio duas inesse veritatis rationes: nempe & assertoriij & p̄missoriij. Exēpli gratia

Sententia
thoris.

De iuramento.

Notandum

tia: qui iurando quidpiam pollicetur, tenetur (vt hic in solutione primi author est D. Tho. & quæstione sequenti repetemus) certum in præfenti habere propositum id faciēdi, quod iurat, aliās primus deerit comes: nempe veritas, subindeq; iuramentum erit falsum, atq; adeo absq; vlla prorsus exceptione peccatum mortale. Tenetur inquam simpliciter si legitimū est quod iurat, vel est illicitum: tenetur secundum quid, supposito quod iuret. Quamobrē siue quis iuret rem iniustissimam, vt ciuitatem se incensurum, aut asserturum hæresim, siue rem leuissimam, siue futilem & vanissimam, vt fricare barbam, non habens in mente certū id facere, periurus est & mortaliter delinquit. Quocirca qui homicidium perpetrare iurat, vtroq; modo fiet periurus. Si in quā id in proposito nō habet, periurus est, quia false iurat: si verò tale habet propositum, periurus etiam, quia iniquum iurat. Itaq; ratio hæc prima veritatis assertoriij cōstitit in hoc quod verbo mēs tunc præfens respondeat, nē contra mentem atq; adeo mendaciū iures. Altera verò est veritatis ratio quæ sequitur obligationem iuramenti. Ex eo enim quod iurasti vinculo te obstrinxisti verum id postea facere in executione. Hæc autem obligatio qualis quantaq; sit, non ad mensuram veritatis prioris pensari debet, sed ex natura materiæ. Atq; hac ratioe D. Tho. vt conclusione tertia vidimus, diuersi modam obligationem in promissorio iure iurādo dignouit, quā in assertorio. Per hæc regulam multę innotescunt iuramentorum obligationes, quas superiorilib. q. 1. de voto adnotabamus. Iurasti rem indifferentem nempe quæ per se vana est, & nullius prorsus emolumenti: vt fricare barbam, vngues non resicare in sabbatho, aut nō loqui cū homine, vnde nullum prorsus sequitur inconueniens. Quem admodum ergo tunc diximus votum illius rei non obligare: pari modo censendum, neque si fuerit iuramento confirmatum obligare, quoniam iuramentū non est nisi voti firmitas. Ob idq; cū res illæ non sunt Deo gratæ, nec p̄ximo vtilis, vt non sunt materia voti, ita neq; iuramenti, quoniam talibus iuramentis iudiciū deest. Nunc enim de obligatione voti loquimur, quod ad hanc quæstionem spectat. Qualia autem quantaq; eiusmodi iurationes nō obligatoriæ delicta sint, ad quæstionem sequentem de periurio attinet definire. Itaq; non magis hoc iuramentum obligat, quā si esset rei illicitæ. Nisi quod illud ne utiquam implere licet: hoc autem seruare possumus, sed nō tenemur. Hinc ergo ratio ad nostrā sententiam ap-

plicatur. Obligatio ex iuramento promissorio resultat, non inde pensari debet, quod simpliciter illud implere verumque facere tenemur. Quandoquidem qui re iurauit illicitā, aut nō possibile, aut vanā & futile nullatenus obligatur: obligatio ergo implendi iuramentum nō resultat, nisi secundum qualitatem & quantitatem materiæ. Fit ergo consequens, vt vbi materia est leuis, obligatio sit pariter leuis, & non peior quā venialis. Et confirmatur hoc rursus. In omnibus alijs criminibus quātuncunq; grauib. leuitas materiæ in causa est, vt peccatum genere suo mortale fiat veniale, vt furari obolū. In iuramento autē ob id tenuitas materiæ non attenuat peccatū, quoniam tā falsa est assertio in re leui, q̄ in re graui: hoc autē solū habet verū in assertioe aut negatione: vt scilicet non iures cōtra mentem: ergo obligationē in de resultantē nihil obstat, quum sequatur cōditionem materiæ. Quandoquidem vt de voto proximē dicebamus iurans nō se intendit, nisi ad morem, legis obligare. ¶ Et tertio arguitur. Si Deo rem minimam voueas, vt modo dicebamus, non resultat obligatio sub reatu mortali. Nam sicut inter homines sic inter nos & Deum æstimandum est quanti ei referat, id quod ei spondemus: ergo licet illa promissio firmetur iuramento non mutabit speciem, vt fiat mortalis. Adde quod si quis voueret ab hoc singulari otioso verbo, aut, otioso mendacio abstinere, profectō, cōtra faciēs nō peccaret, nisi duplicata veniali culpa, & contra legē & cōtra votū: ergo etsi id iuramento confirmasset, nō peccaret, nisi citra mortale duplicata culpa. ¶ Quarto id denique confirmatur. Secundū contrariā opinionē cōsequens fieret mulieres, quæ paruo animi calore iure iurando promittūt filios verberare, aut res aliās eiusdem farinæ, non implendo mortaliter peccare. Nam euasiones Caietani minimē ad plenum satisfaciunt. Ait enim vel ex eo quod ira correptæ potius ad vindictam iurant quā ad correctionem, vel ex eo quod iuratas correptiones in melius mutant, ne verberati pueri in peius recrudescant excusari: quæ profectō suffragia vim argumenti non extinguūt. Nam sepe si finē id faciunt non tanta ira quin plenum habeat rationis iudicium, idq; in bonū correctionis relatum, & tamen durum esset in his leuissimis corrigendi iuramenti obligationē sub reatu mortali asserere. Et pariter si quis forsitan polliceatur pueroponiū, quod exemplū est Caietani, vbi huiusmodi obligationē sub reatu mortali inesse putat, quæ sanē censura acerima esset. Satius est ergo & rationi longē con-

ratiocōclusio.
tionis.

3. Confirmatio.

sonantius dicere omnia illic iuramenta ob leuitatem materie leui quoque venialesque adeo vinculo irretire iuramentum. Atque eadem prope modum ratione de illis iurationibus sentiendum, quibus se homines inuicem praeuenientes iurant se non praecessuros in exitu, & dum se mutuo vel ad conuiuium vel ad ludum iurando inuitant: sunt enim peccata, & si non adsit intentio id faciendi quod iurant, mortalia quidem: sed tamen quantum ad obligationem: tum quia pendet ex aliorum consensu, atque adeo non proponuntur tamquam absolute facienda, sed quantum in potestate iurantis fuerit, tum praecipue quia de re sunt parui emolumenti non obligant sub reatu mortali. ¶ In quarta & quinta conclusione quae sunt tertiae declaratoriae, explicantur tres modi quibus iuramentum fit incautum. Quorum primus, est cum quis impossibile iurat, ubi adnotandum est non satis esse id quod iuratur esse difficillimum ut admittenda sit in foro conscientiae excusatio, sed requiritur esse impossibile: vnde quantumcumque iuraueris grauissimum a se persolvere, licet tibi perquam difficile fiat, teneris iuramentum seruare, nisi aliunde res iurata desineret esse actus virtutis: nam si esset manifestum prodigalitatis vitium non ligaret. Rursus licet nullum esset vitium, esset tamen res grauissima, causam tunc secum afferret idoneam petendi dispensationem iuramenti: ut si mulier pedestre eandem longam peregrinationem iurasset, aut quae difficile aliud, vnde periculum timeretur. Tunc autem pensanda veniret iuramentum causa, commutaretur potius quam omnino dispensaretur, ut secundum verbum S. Thomae, id fiat quod fieri potest. Secundus modus incauti iuramenti est, cum quis iurat rem illicitam: & tertius, cum id iurat quod obstaculum est rei melioris, de quibus statim in solutione secundi. Reliqua vero quae hic dubitari possunt perinde omnino definienda sunt ut superiori libro in materia de voto sunt enucleata, verbi gratia, dicebamus quaestione. 1. articulo. 3. quod si quis ob malum finem rem aliam licitam vouet, votum tenet: ut si quis ob inanem gloriam elemosynam voueret facere, sic tamen ut finis ille ob vanam gloriam in opus elemosynae non cadat, votum teneret. Nam si sensus esset quod opus dandi fieret ob vanam gloriam: tunc quia eiusmodi opus non est licitum, nec eiusdem operis votum tenebit: sed dum votum fuit ob vanam gloriam tunc licet votum sit vitiosum, tamen quia materia est bona teneris illud implere: dum tamen impleas ob vanam gloriam. Idem ergo pro fus sentendum de iuramento facto ob illegitimum vanam finem vel turpem: tenet enim si

fit de materia licita. Nisi forsitan id iurares ut Deus tibi adiutor iniquitatis adesset. Si enim iurares elemosynam aut peregrinationem facere, quo Deuste vel sancto potest faceret adulteri perperandi, iuramentum non te obligaret: quia ut impium est ab eo iniqua deposcere, ita & munus aliquod ei tali ratione offerre, Reliqua illic latius.

In argumentis D. Thoma. tractat quatuor iuramentorum vitia: nempe incertum, in cautum, coactum, & dolosum. Primum argumentum est. Iuramentum inducitur, ut dictum est, ad confirmandam veritatem: quando autem quis rem futuram iurat, fatis est tunc ad veritatem id habere in proposito, licet postmodum euentus non respondeat. Id quod Paulo. 2. ad Corinth. 1. accidit: ergo promissorium iuramentum non habet vim obligandi. Ait enim illic Paul. proposuisse venire ad illos: sed tamen postmodum bona causa propositum mutasse. Respondet Sanct. Thom. discrimen esse inter simplicem assertionem, & iusiurandum. Nam ad veritatem simplicis assertionis fatis est hominem habere in animo id facere quod affirmat, licet non sit certus, Affirmat enim quod in suo proposito verum, ut in sua causa, existit. Quare licet propositum post sine causa detractet non est mendax: ut si ego modo aio me a prandio dormiturum, & nocte nolo. Sed ad iuramentum non fatis est iuranti id habere in proposito, sed requiritur quod habeat in animo antequam iuret, adeo id certum & firmum ut nisi impossibile fiat factum aut in deteriorem exitum vergat, ne utique liceat contra iuramentum facere. Quare Paul. non iurauit ad Corinth. ire, sed id dixit quod proposuerat. Quamquam et si iurasset, forsitan causam mutandi propositum habuisset licitam: ne scilicet contractaret eo sua praesentia ob acerbam punitionem incestuosi. Notandum ergo est hic quod proxime asseruimus: scilicet iuramentum promissorium duas exigere veritates: nimirum & intentionis faciendi dum iuratur, quae est sicut veritas assertorij, & praeterea ut id quod iuratur fiat, si alij simul etiam iuramenti comites concurrerint: Praeterea animaduertendum etiam verum iurare, nisi res sit certa genus esse quoddam periurij, atque adeo peccatum ut quaest. sequent. artic. 3. ostensurum sumus: de est enim tunc tertius iuramenti comes, nempe iudicium. ¶ In secundo argumento explicatur quinta conclusio superius posita de iuramento incauto, & est argumentum, virtus ut est in praedictamento, non est virtuti contraria: iuramentum autem actus virtutis est, & nihilomi-

Argum. 1.
de iuram.
to incauto.

Paul. 2. Co.
riath. 1.

Argum. 2.
de iuram.
to incauto.

nus vsu venire potest, ut ipsum implere sit contra virtutem, ut cum quis vel inique facere iurat, vel a meliore virtutis fruge desistere: ergo tunc iuramentum non erit obligatorium: & tamen apparet verum esse iuramentum. Respondet autem per duas distinctiones: quare responsio quatuor assertionibus concludit. Ait enim primum quod iuramentum vergens in deteriorem exitum non obligat: vergere autem in deteriorem exitum est, quod peius sit ipsum implere quam infringere, & est modus loquendi Augustini & Bedae super Matthaeum homil. 24. & refertur de consecratio. distinct. 4. cano. Si aliquid forte. Primo, & secundo. Hunc autem priorem exitum dupliciter habere iusiurandum potest. Vno modo quia statim a principio secum illum prauum exitum afferebat. Atque id rursus dupliciter, videlicet aut quia id quod iuratur secundum se malum est, ut iuramentum perpetrandi adulterium, vel quia obex est sublimioris boni, ut cum quis iurat religionem non ingredi aut dignitatem nullo casu acceptare. Ex quibus quidem duo differentes effectus pullulant. Vnde secundum assertum est, quod dum quis delictum patrare iurat, tunc & iurando peccat, & pariter iuramentum implendo. Tertium assertum est quod dum quis iurat a bono supererogationis abstinere, quod alias facere non tenetur, peccat quidem iurando, eo quod Spiritui sancto bonorum inspiratori obicem opponit, non tamen peccat iuramentum implendo, sed tamen multo sibi melius consulit non seruando. ¶ Ex his ergo haec fida regula obseruanda colligitur, quod huiusmodi incauta iuramenta siue impleantur, siue secus, & periuria sunt dum fiunt, ut quaestio. sequenti. artic. 3. explicabitur, & nullatenus obligant, sed rem iuratum in sua nuda natura relinquunt. Vnde qui iurauit furtum aut homicidium facere, si furetur, aut occidat eodem prorsus modo & gradu peccat, ac si id nunquam iurasset, imò vero qui illud crimine ad vinculum iuramenti respiciens perpetraret, scilicet, ut reuerentiam seruaret iuramento, profecto grauius delinqueret. Nam blasphemiam est malum ob reuerentiam Dei facere: qui autem vouit religionem non ingredi: aut elemosynam non facere perinde ac si non iurasset consultius ei erit, contra iuramentum facere, tametsi illud implere non sit peccatum. Nisi fortasse illud opus quod erat supererogationis, oblatio casus necessarium constituerit: ut videlicet si miser occurrerit qui graui perurgeret inopia. Tunc enim necessarium est contra iuramentum, elemosynam ei porrigere. Et simile

Obseruanda
regula.

exemplum est canon. florétinum. dist. 85. ubi refertur Archidiaconum qui iurauerat nunquam acceptum ire Episcopatum, a Gregorio fuisse coactum accipere: eo quod iudicatus fuit ecclesiae necessarius: atque adeo oportuisse iuramentum infringere. Subdubitaui hic forsitan quantum sit culpa iuramentum quod obstaculum est supererogationis. At vero huius responsio non ad praesentem, sed ad subsequenter quaestionem attinet, in qua vniuersae peierandi species perpendendae sunt. Illicque adeo differendum quanta sit culpa iniuramento peccandi venialite. ¶ Contra illud autem quod dictum est, iuramentum de re illicita non esse implendum, quis forsitan opponat de Iosue qui ut legitur Iosue. 9. Et refertur de consec. distinctio Iosue. 9. ne. 4. canon. inter caetera. foedus pacis quod cum Gabaonitis inierat, seruauit. Quod quidem iuramentum illicitum fuisse ex eo constat quod Deus, ut habetur Deu. 7. impensissimè inhibuerat foedus cum illis gentibus ferre, aut vlli eorum parcere. Respondetur tamen quod iurando non peccauit. Nam fuit deceptus, credens aliarum fuisse remotissimarum gentium legatos. Post vero quando rescivit esse Gabaonitas, quoniam prohibitio parcendi illis non erat de iure naturae intrinsece mala, sicut homicidium, sed de iure positiuo, merito veritas est ne ingentiorum Deo irrogaret iniuriam iusiurandum, quod per eius nomen bona fide fecerat, violando, quam priori eius mandato obsequendo. Praeterea, ut Ambro. libr. de offic. ait meliori eos morte multauit, scilicet obsequio ministerij diuini. Sic enim habet historia Reseruentur, ut viuat, ne contra nos ira Domini concitetur, si peierauerimus eis: sed sic viuunt, ut in vsu vniuersae multitudinis ligna cedant, aquasque comportent, &c. ¶ Secundum membrum distinctionis est, quod iuramentum potest habere deteriorem exitum. ¶ Secundo modo, non quod a principio illum importaret, sed propter id quod de nouo emergit. Quale fuit iuramentum Herodis in gratiam Herodiadis emissum quod quicquid ab eo peteret illi concederet. Potuit enim a principio esse licitum moderatione subintellecta si rem petet honestam, postea vero proposita eius petitione debuit rescindi. Nam ut Ysidorus in synonymis ait lib. 2. & refertur, de consec. dist. 4. in male promissis rescindenda est fides. Et ut ait Ambro. libr. 1. de offic. & refertur eadem distinctio. canon. est etiam, contra officium non nunquam est promissum soluere sacramentum. Idemque Gregor. admonet canon. nerui. distinctio. 13. & concilium Toletanum. canon. duo mala. Et

Aug. in sermone de decollatione Ioā. & refertur eadem dist. 4. can. quod. Dauid. Dauidem laude cōmendat, qui cum iurasset Nabal Carmeli interficere, esset q̄; od opus succinctus, prece Abigail illius vxoris propositū retractauit, illiq̄; pepercit: nam fuerat iuramentum pre ira incautum. De illis autē qui voluntatem aliorū facere iurant, quæstio sequenti articulo secūdo alius offeretur aptior dicendi locus.

3. Argumē.
de iuramē.
to coactio.

¶ Tertiū argumētum de iuramēto coactio est huiusmodi. Quandoque homo inuitus cōpellitur iuramēto aliquid promittere, quos tamē, vt refertur cap. verum. extra. de iureiurando. solēt Romani pontifices nexibus iuramentorum absoluerē: ergo non omne promissorium iuramentum est obligatorium. Ad hoc autem D. Tho. supposita distinctione quatuor respōdet. In iuramento enim inquit coactio duplex est obligatio, vna qua iurās obligatur homini cui quippiā promittit. Et talis inquit obligatio per coactionē tollitur. Qui enim vim intulit, indignus redditur cui seruetur fides. Alia autē est obligatio, quæ fit Deo propter iuramenti reuerentiam. Et talis inquit obligatio non tollitur in foro cōscientiæ: quia optatius est damnum temporale sustinere, quam iuramentum violare. Ait verò tertio, q̄ in iudicio datur soluti repetitio. Quare potest qui iurauit, denuntiare prelato nō obstāte q̄ iurauerit non denuntiare. Quoniā obseruatio talis iuramenti contra publicam iustitiā vergeret. Quarto demū, inquit, q̄ solēt Romani pōtifices homines ab huiusmodi iuramētis absoluerē, non quasi discernētes non esse obligatoria, sed eorū obligatōnes ex iusta causa relaxātes. ¶ Hęc autē singula perpendēda sunt. Et primū falsa videtur distinctionis assertio, scilicet in iuramento coactio vnā obligatōne, quæ fit Deo, atque alterā quæ fit homini. Nam si aliqua fieret Deo tunc ille coactor vt latro, cui in nemore iuramentū ab oppresso viatore præstatur, nequiret iuramentum illud totum relaxare. Nā obligatōnem respectu Dei, non posset remittere: imò nec ecclesia id posset, nisi ob superuenientem causam dispensare: quia ecclesia nō potest votum Deo factum & multo minus iuramentum relaxare: & tamē relaxat, vt asseritur in dicto capitulo rerum. &. 15. quæst. 4. in multis capitulis. Ad hoc autem facillē respondetur verba Sancti Thom. non esse accipiēda per calumniam, vt sonare videntur sed secundum eius mentem: nempe in iuramento promissorio inesse duas obligatōnes. Vbi em̄ nō dux sunt promissiones, vna Deo & altera homini sed vna tantum homini, quæ iuramento con-

Non est duplex obligatio in coactio iuramento.

firmatur, non est nisi obligatio vna duplici ratione constituta: scilicet & virtute promissionis si est legitima, & virtute iuramenti, & ideo ille cui promissio fit remittere totam potest: & pariter ecclesia vbi metus iniuria irrogatur. ¶ Nascitur hinc tamen aliud dubiū circa secundum assertū, videlicet quod illa obligatio coactio iuramenti non tollitur in foro cōscientiæ: vbi insinuat quod tollitur in foro cōtentioso. Et est argumentum. Quauis cesset obligatio ratione promissionis coactæ, vt in priori membro assertum est: nihilominus postquā manet ratio obligandi respectu iuramenti, deberet iudex iuramentum cogere iuramentū seruare, postquam constat esse in conscientia obligatorium, aliā iustitia nō satis in rebus manifestis prouideret. Syluest. in verbo iuramentū. 4. rationē huius hęc reddit, quod ecclesia eiusmodi iurantes nō cogit, propterea quod præsumit nunquam habuisse intentionem se obligandi. Hęc autem ratio falsa est, imò ecclesia putat eum qui iuramentum coactum non seruat esse periurum, vt patet cap. si verò, & cap. verum. extra. de iureiurando. quare dispensatio in huiusmodi iuramētis non censet illa esse irrita. Respōdetur ergo quod iustitia publica non attendit nisi ad pacem tranquillūq; statum reipublicæ: & ideo nō debet iniurijs fauere per vim illatis, ob idq; nō cogit eiusmodi iurantes, sed si non impleuerint iuramentū eos ad Dei tribunal remittit. Nam vt. C. de iureiurand. admonitum est. iurandi cōtēpta religio satis Deum ultorem habet. ¶ Sed vrgentiōra argumēta sunt ad partem oppositam: nempe huiusmodi coacta iuramenta nequaquam coram Deo conscientiam ligare: enim uerò iuramentum, quemadmodum votū, vt proximē dicebamus, vim nō habet obligandi apud Deū, nisi vbi materia est opus virtutis. Si em̄ sit res illicita, vel auctoris boni obstaculū, vel indifferens & vana iuramentum nō ligat, sicut neq; votum. Iuramenti autem materia per coactionem extorti, nullius est officiū virtutis (supponamus enim incussum esse metum cadentē in inconstantē virum, de quo libro superiori explicatissimē dictū est) ergo eiusmodi iuramentum non obligat apud Deum. Probatur minor præmissa: Materia eiusmodi iuramenti est ipsa materia promissionis: illa autē non est opus virtutis. Nam per se absq; iuramento nō esset iustitia promissum seruare: quia nullam in eo inest ratio debiti, quæ est de intrinsecaratione iustitiæ. Quare nec est actus fidelitatis vt potest quæ infrenenti vim nulla debetur. Neque verò est actus liberalitatis, quoniam illa non est dona-

Asiud
bium.

Ar. maioris
energiz.

donatio, quippe cum solutum repetere liceat. Neq; verò est opus supererogationis. Nam beneficium præstare indigno, qualis est prædo qui vim infert, speciem habet mali. Sed ais forsā illud promissum soluere, esse actū religionis propter annexum iuramentum. Contra hoc autem emergit argumentum. Etenim vt D. Tho. superius. artic. 5. docuit, discrimen est inter votū & iuramentum, id enim quod quis vouit quia Deo offertur, ipsa oblatione fit actus religionis: id autem quod iuratur non fit propterea religio, sed è conuerso reuerentia diuini nominis, quæ est religio, adiungitur ad confirmandum id quod per se erat virtus. Quare quod antē nō erat actus religionis per iuramentum nō fit religio, imò nec per votum reliqua materia fit actus religionis: vt proximē dicebamus, nisi ipsa etiā sit materia alicuius virtutis. ¶ Secundō ad huius explicationē arguitur. Iuramentum promissorium nihil aliud est quàm promissionis cōfirmatio. Nam sicut cōfirmatio donationis nō est noua donatio, sed robur prioris, sic & confirmatio promissionis non est alia promissio: imò iuratio & promissio, vt supra dicebamus, sunt duæ rationes ad eādem obligationem oppositæ. Promissio ergo est fundamentū obligatiōnis rationis, quæ est in iuramento. In iuramento autem coactio nulla est promissio aut promissionis obligatio, vt D. Th. planē fatetur, quandoquidē illa obligatio per coactionem tollitur: ergo neq; eiusmodi iuramentum ligat. Et cōfirmatur hęc ratio, iuramentū sequitur vim materiamq; promissionis: si enim promissio est de re vel illicita vel inutili iuramentum nō ligat, ergo vbi promissio est nulla, multo minus obligabit. ¶ Tertiō denique arguitur. Illa traditio pecuniæ nō est illi utilis cui datur, illi scilicet, qui iuramentum extorsit. Nam ille recipiēs & peccat, & periculo se exponit nunquam restituendi: quod autem vile non est alteri nec sub voto cadit nec sub iuramento. ¶ Hęc omnia bene Caie. dissoluit: cuius ergo prolixum respōsum summam elucidemus. Iuramentum coactum triplici ex capite existimandum est. scilicet ex parte iurantis quàm ex parte illius cui iuramentū præstatur: & tertio ratione materiæ. Et quidē ex parte iurantis, si nihil aliud cōsideres, nullum est obligationis impedimentum, quoniam secundum Arist. 3. Ethico. etsi illic adfit nolitio secundū quid, est tamen simpliciter volitum vt exemplo fillius patet qui insaniēte pelago merces in vndas projicit. Vnde Augu. coacta voluntas, voluntas est. Ex parte autē illius qui per vim iuramentum extorquet, si nihil aliud

responsio.

meditemur, obstaculū obijcitur obligationi. Quare simplex promissio ratione incussum metus non teneret. Igitur vt obligatio ex illo iuramento oriatur, speculandū est, vtrum materia iurata putā, datio pecuniæ, sit actus alicuius virtutis: tum enim (vt sæpe dictum est) iuramentum obligat. Difert nanq; votum à iuramento, quod voti materia, si propriam cōsideres, nō est nisi cōsiliū & supererogationis, materia verò iuramenti cuiuscunq; virtutis opus. Et quidem qui sic iurat, nō tenetur sic dare pecuniam promissam, vt verē eam in dominium alterius transferat. Quippe cum alter illud nō acquirat. Nam & qui dedit repetere potest, & qui accipit restituere tenetur, sed tenet eillam tradere: illa autem traditio (vt argutum est) si solūm vt i solutio promissi existimetur, nō est virtus, est nihilominus virtutis officiū quatenus redēptio vexationis & molestiæ & fortē vitæ, quam verbi gratia, prædo viarū obfessor adimere viatori parat. Est ergo tūc misero virtutis officiū illa iurata pollicitatione propria vitam protegere, tūcq; adeo erit charitatis officiū qua sequisq; diligere debet, & dū ob vitam alienam seruandam id iuratur, est officiū misericordiæ. Hac igitur ratione iuramentum illud obligat: quoniam seruare iuramentum non vergit in deteriorem exitū, sicut si res iuraretur illicita. Omne autem quod talem non habet exitū obligat. Syluest. quidē in verbo, iuramentū. 4. §. 7. tenet cum multis quos citat iure consultis, & putat esse opinionem. S. Th. quod si coactus ille iurans habet propositum se obligandi, manet quidē obligatus: si verò illud nō habuit, minimē obligatur: moderatio verò hęc non est vera, vt illico subsequenti argumento monstrabitur. Qui enim habuit intentionem iurandi, licet illam non habeat se obligandi, manet obligatus. Nam obligatio ex ipsa iuramenti natura si sit de relicta, necessario nascitur: secus si non intenderet iurare. Vtrū verò coactio liceat fingere se iurare absq; animo iurandi super quartum argumentū dicere properam. Sed forsā inferas. Ergo elapso illo periculo non tenetur qui iurauit promissum reddere, vt si quis dum tenebatur captiuus iurauit in sui redemptionē certum æs numerare, liber postea dum remeavit in patriam non tenebitur: quoniā cum iam violētia cessauerit, datio illa non habet redēptionis formā. Respondetur satis esse dum iurandum fuit exhibitum, sponsonē fuisse factā sub forma redemptionis. Nam virtute eiusdem iuramenti, postea solutio eādem retinet redemptionis formā. ¶ Sed arguis rursus. Cur non etiam si m-

Vv 3 plex

Dubium.

Caicta.

Sententia in
thoriz.

Iuramentū
coactū fran-
gere mortale
est.

Panor.

plex promissio, postquam eandem habet redemptionis effectum, non obligabit? Nam dicit S. Thom. quod tollitur per iurationem. Caieta. respondet quod simplex promissio debet habere rationem commodi & utilis respectu illius cui fit: illa autem redditio est illi praeconi in utilis: sane cum delictum illi fit recipere. At vero profecto ratio haec parum ad rem attinet. Nam si ego debeo pecuniam alicui, etiam ex promissione, & peto ad ludendum, vel ad eius dilapidationem, licet non sit utile, teneor nihilominus dare. Ratio ergo in proposito est, quod ex natura ipsius rei promissio coacta vim promissionis non habet. Et ideo quavis promissio verbalis habeat redemptionis formam, quae quidem redemptio genere suo virtutis materia redditur, tamen per coactionem cassatur, nisi iuratio illam confirmet, imo vero quavis promissio non fuerit metu coacta: sed per aliam iniuriam: quemadmodum indigus usurario usuras promittit non illas cogitur in conscientia reddere: nisi adiuravit. Decretum est Alexandri tertij ca. debitores. extra. de iurand. ubi habetur quod debitores ad solvendas usuras in quibus se obligauerant cogi non debent. Si vero de ipsarum solutione iuraverint, cogendi sunt domino iuramentum reddere: licet post repetitionem habeant. Quid si instantius queras quomodo si cassa est iuramentum etiam confirmat. Respondetur quod quavis materia iuramenti quod promissio sit eadem, cadit tamen sub illis diversis ratione. Promissio enim fit homini, & iuramentum per Deum, quod quidem etiam de re propria fieri posset: promissio ordinem habet ad hominem cogentem: sub qua utique ratione non est virtus. Ad obligationem vero iuramentum sufficit quod alia ratione sit virtus, nepe vexationis redemptio. Quod autem iuramentum etiam coactum obliget in conscientia, habes eodem titu. capit. si vero. & cap. verum. citatum a Divo Tho. & 15. quaest. 6. cap. si quandoque, & sequentibus. In dubium autem immerito profecto reuocatur, utrum non seruari iuramentum coactum peccatum sit mortale, an vero tantum veniale. Immerito: in qua, quoniam citra controversiam concedendum esset mortale: quandoquidem est iuramentum cadens in materiam licitam, quae est magni momenti: iuramentum enim rei licitae ex genere suo obligat sub reatu mortali, nisi ex tenuitate materiae, ut supra dicebam, alleviatur. Si ergo quis coactus iuraret dare pecuniam aliquanti poderis, certum est teneri solvere sub reatu mortali. At vero Panor. supra citato. cap. si vero. quia rem a sua facultate alienam tractabat, ait,

obligationem non esse nisi sub reatu veniali, & fuit deceptus verbo illo in ca. verum. iam citato ubi ait Papa, quod qui non seruauerint eiusmodi coacta iurataque promissa non ob hoc sunt tanquam pro mortali crimine puniendi. Sunt tamen illic distincta verba de culpa & poena. Ait enim primus Papa, quod ut auferatur materia deierandi non dicatur illis, qui coacte iurarunt, ut iuramenta non seruent: ergo non seruantes deierant in materia graui: ac subinde mortaliter peccant id quod quaest. 98. de periurio quae hic subsequitur artic. 3. D. Thom. expressè asserit. Tametsi omnium sit mortalium periuriorum leuissimum. Quod autem subditur non esse puniendos quasi pro mortali crimine, solū ad poenam ecclesiasticam refertur. Haud enim sunt illa poena digni in foro ecclesiae, secus vero apud Deum. Fortasse hic tamen sophista contra haec asserita argumentetur. Eum qui inuitus iuravit non teneri promissum in totum soluere. Fac verbi gratia, promiserit centum, tunc arguitur. Si soluerit quinquaginta non amplius debet: nam iam alter debet illi illa quinquaginta, ac perinde poterit fieri compensatio. Et eadem ratione si promiserit quinquaginta soluendo viginti quinque plene soluit. Respondetur tamen secundum id quod supra adnotauimus quod non promissum pecuniam transferre in dominium alterius: sed verè tradere, siue alter ei tantum debeat, siue secus. Quapropter licet praedo viatori centum alius deberet & vitiat or nihilominus iuravit dare centum, tenetur tradere. Seriosius tamen argumentum fieri posset de voto. Votum enim, ut articulo proximo explicatur sumus, magis obligat, quam iuramentum: votum autem metu coactum, ut libro praecedent. quaest. 1. artic. 1. demonstrauimus, nullam vim pollet obligandi: ergo neque iuramentum per metum extortum. Hoc autem argumentum illic disposuimus. Votum enim quauis eo quod fit Deo arctius obliget quam iuramentum, quod fit homini, nihilominus si iuramento non confirmetur non est nisi nuda promissio: promissio autem coacta, etiam si fiat cum intentione promittendi, ut modo dicebamus, natura sua est cassa, non solū illa, quae fit homini, verum illa quae fit Deo, ut pote cui obsequium per coactam voluntatem non placet, sed quod fit sponte. Iuramentum autem si feratur in materiam licitam, sua ipsius natura obligat ratione iam exposita, quoniam est attestatio per sacra, quae nefas est fieri rei falsae: atque adeo crimen si per iuramentum non reddatur vera. Quapropter si votum coactum iuramento firmetur, illa ratione obligabit, licet sit dispensatione dignum

Sophista.

Argumentū
de voto.

Arg. de ma-
trimonio.

argument.

dignū. Sed & tertium idemque pugnatius adhibetur de matrimonio argumentum. Matrimonium enim metu cadente in constantem virum contractum, neque in foro exteriori tenet neque secundum conscientiam: ergo neque iuramentum: Patet consequentia: tum quod ut ad matrimonium, sic ad iuramentum requiritur consensus, quare si coactio matrimonio officit, pariter obstabit, & iuramento: tum maxime quod matrimonij arctius est vinculum, quam iuramenti. Nam si postquam iurauerit uxorem non ducere illam ducat: matrimonium est validum. Respondetur tamen ad matrimonium ad iuramentum consequentiam non valere. At quoniam nonnulli hac sunt discriminis ratione contenti quod si matrimonium coactum teneret non haberet remedium, quo possit factum infectum reddi: eo quod matrimonium vinculum est indissolubile. Caetera vero promissa per vim iurata etiam si soluantur possunt beneficio repetitionis recuperari. At vero ratio non satisfacit. Nam etiam si quae iuratione promittuntur repeti non possunt iuramentum esse seruandum quia obligat ex natura rei. Bonauen. verò & Duran. & quidam alij in. 3. distin. 39. meliusculam eam rationem asserunt: nepe quod cum matrimonium Christianorum significet unionem Christi & ecclesiae, quae est perpetua, debet habere perpetuam atque indissolubile vinculum, ad quod non solum requiritur consensus, verum & liber consensus. Attamen non satis firmiter nititur libertas consensus ad matrimonium Christianorum. Quandoquidem & coniugium etiam sub lege quoque naturae liberum requirebat consensus. Dicendum ergo, quod matrimonium ob id a natura ad procreationem prolis constitutum est, ex sua ipsius natura perpetuitatem habet annexam: aliam non esset satis liberis educandis consultum, perpetuitas autem ex natura rei liberum exigit animi consensus. Nam quae violenta sunt, secundum Arist. nequeunt esse perpetua. Iuramento autem quavis coactio irreuerentia fit si non seruetur. Arguat autem quis forte contra, sequeretur, quod si quis metu mortis iurare cogeretur ducere aliquam in uxorem, teneretur iuramenti nexu. Respondetur, certum in primis esse tale iuramentum omnino relaxandum: sed tamen utrum dum non relaxatur extet obligatio. Bonauen. loco citato respondet per tale iuramentum oriri obligationem: quare ille iurans, inquit, ante relaxationem cum alia contra here nequit. Et re vera quantum ad naturam iuramenti verum est, si fiat cum intentione iurandi. Nam quavis sit contra finem iuramenti illum contrahere assensum coactum, nihilominus non est

adeo intrinsecè malum, quia possit fieri materia redemptionis vitae atque adeo iuramentum teneret secus ubi nullum est iuramentum. De hoc autem in materia matrimonij latius. In tertio membro responsionis ait D. Tho. quod postquam quis promissum illata vi iuratum soluit, potest id denuntiare iudici, aut praelato, etiam si per eundem metum iurauerit non denuntiare: quia illa iuratio est contra bonum commune. Quod quidem verbum non tenuè offert disputandi ansam. Argumentum enim extat primum contra rationem. Nam denuntiatio videtur referri ad emendationem denuntiati: accusatio vero ad publicam iustitiam: nempe ut reus puniatur: in proposito vero etiam si denuntians emendationem alterius neque non proponat: neque vero speret, potest suam pecuniam repetere. Respondetur quod huiusmodi denuntiatio non est illarum, quae per fraternali correctionem fiunt, sed iuridica, ut denuntianti ius seruetur, si id modo probauerit: nihilominus hic proximus finis refertur in commune bonum: qui est ut penes publicam potestatem semper sit facultas civium iniurias repetere. Et ideo qui iuravit non denuntiare, iuravit rem illicitam: atque adeo non fuit iuramento de iunctus. At vero profecto haec responsio scrupulo non caret. Nam in primis ex ea colligitur, quod si ille qui vim inferebat compelleret alium iurare se nunquam denuntiatum, potius deberet gladio succumbere, quam id iurare. Nam cum iuramentum rei illicitae sit peccatum, mors potius patianda est quam id faciendum. Neque liceret dicere id se iurare, & tamen non habere intentionem iurandi: nam esset mendacium atque adeo peccatum. Quod autem illatum hoc absurdum sit, probatur. Ille qui coactus pecuniam soluit, non tenetur sub reatu peccati denuntiare: nam potest suam propriam pecuniam simulatque iniuriam alteri remittere. Si forte ille esset tantum nefarius latro, ut charitate boni publici omnes tenerentur illum denuntiare, aliud esset. Sed tamen supponamus non esse tam pestilentem: sed haec mihi irrogasse iniuriam, profecto non tenent eum denuntiare. Si ergo non teneor, sequitur quod gratia cauendae mortis possum iurare nunquam repetere neque denuntiare: imo iurare quod gratis dono. Tametsi illa donatio, quicquid ego dixerim, nunquam poterit securam reddere illius conscientiam, quo minus semper ad restitutionem teneatur. Argumentum profecto cogit sub hac distinctione respondere. Dupliciter nanque tale iuramentum potest fieri. Vno modo etiam si iurans requisitus a praelato fuerit vel a iudice, & tale iuramentum nequaquam est faciendum: neque ob redimendam vitam

Verū liceat
id quod vt
soluitur re-
petere.

Argumentū
gregium.

responsio.

Sensus Gregorij.

Dubitatio.

Argumentū.

Iuramentū sicutū vtrū sit mortale.

Respondetur in illo casu nō esse verum, sed fictum iuramentum, & tunc habere locū verba Gregorij, quod Deus non habet illud pro iuramento. Ipse enim mentium scrutator videt iuramentum non nasci ex corde. In foro autē exteriori omnino ab ecclesia quę per externa verba iudicat, reputatur iuramentum, pariq; modo in prætório civili. Sed nunquid in conscientia quī sic iurat, tenebitur id implere? Respondetur minimē quidem, ex vi iuramēti, vt pote q̄ nullum est, atque adeo, neque cōtra illi veniēs periurij reus fiet. Teneri autē potest alijs legib; verbi gratia. Si quis vt puella frueretur quæ sui cōpam illi facere renuerat, ante quā sponsalia illi iuraret, profectō si verbis iurat, tenebitur lege iustitię fidē promissi seruare. Et pariter in quibuscunq; alijs cōtractibus vbi interuenerit, Do vt des. Deinde gratia cauendi scandali, si quis solēniter iurauit quāuis fictē in re alicuius momēti proculdubio si nō posset planē persuadere se nō verē iurasse, tenebitur fictō iuramento sub reatu mortali stare ne scādālū daret, habereturq; in opinione aliorum periurus.

¶ Cōtra hęc autē duo respōsionis mēbra arguitur sic. Qui iurat sine intētionē obligādi se ad seruandum promissum, in virtute iurat sine intētionē iurādi: ergo superuacaneū est hęc duo distinguere ad cōciliādū cū Isidoro Gregoriū. Probatur antecedens. Animus iurādi secū habet annexum propositum obligandi: nā aliās, vt dictum est esset, periurium: ergo qui nō habet intētionē obligandi, sic non habet intētionē iurandi. Eorum nanque quę connexa sūt, vno sublato, auferitur & alterum. Respondetur annexa quidem esse de iure in hoc sensu q̄ qui propositum habet iurandi, debet habere idē subinde obligandi se & seruandi promissum: in factō verō licet potest esse primū sine alijs, sic & vtrunq; aliorum sine primo. Et ratio est: quia quęcunq; actio exterior de liberata secū natura sua affert agendi intētionem: & ideo nisi per formalem negationē mentis excludatur, semper intelligit vna concurrere cū actione. Intētio iurandi semper in externa iuratione includitur, dūmodo & aduertenter fiat & qui iurat nō illā peculiariter & expresse mēte remoueat. Quare qui nō habet animum se obligandi, mentitur quidē circa materiam iuramenti quę est promissio: nō tamen circa ipsam iurationem: imo vere iurat.

¶ Ex secūdo autem membro emergit dubiū, vtrū iurare exterius fictē sine intētionē iurandi sit peccatum mortale, quoniā de veniali non est dubium, quando quidem qui dicit se

iurare, & non iurat, mentitur. Caiet. in præsentiariarum absolutē absq; vlla distinctione ait esse mortale peccatum, siue ille qui fictē iurat, spontaneē iuret legitime requisitus, siue per iniuriā illata vi. Et intelligitur responsio quando planis verbis non æquiuocis exterius iurat. Et ratio eius est q̄ exterius illud iuramētum fertur supra mendacium, scilicet, seruādi promissum quod non intendit seruare. Mendaciū autem inquit non solum est cōtrariū vero iuramēto interiori, sed etiā exteriori. Nā quemadmodū cultus exterior idolorū sine animo colēdi (q̄d Marcellinus fertur egisse) peccatum est mortale: quia applicatur cultus cui non debetur. Ita & illud testimoniu, Deus est mihi testis, quod est actus religionis: applicare mendacio est irreuerentia mortalis secundum illud, Quicūq; me erubuerit coram hominibus, hunc & filius hominis erubescet, &c. Qui enim id facit metu humano per Deum fictē iurat. Et re vera quādo iuramentum iure exigitur, opinio hęc constantem habet veritatem, tunc si quidem illa fictio iurandi perniciosum est mendacium, cū eiusmodi requisitus iurare sincere teneatur: quando verō per vim & metum postulatur: non apparet vsque adeo certa. Demus enim hominem in nemore ab impuris latronibus inuasum, qui sub hac forma iurare cogitur. Iuras mihi tantum numerare pecuniā? & respondet sic iuro sine intētionē tamen iurandi. Arguitur sic: vel fictio illa ob id esset mortale dicitur, quod re vera ille habet intētionem faciēdi contra iuramentum: & hoc non, quia iuramentū nullum est, sed simplex mendacium: tū quia dicit se iurare, & nō iurat, tū quia significat se daturū & nō habet tale propositū: quare nullū est illic mendaciū iuramento firmatū vel esset mortale, quia mendaciū est perniciosum, & hoc non, quia cū nō teneatur iurare nemini facit iniuriā. Argumentum est argutū, tamē tutiorē arbitror Caietani opinionem, & ratio est. Quoniā cū ille tunc respōdet sic iuro, nō solum est assertio in actu signato (vt dicunt logici) id est nō solū asserit se iurare: tunc enim solum esset simplex mendaciū: sicut si nolens rem aliquam diceret, sic volo: sed est iuratio in actu exercito. Et em̄ sicut cū dicis, ego loquor, non solum significas te loqui, sed verē illud exeres. Pari modo cū ais, sic iuro, perinde est, ac si dicas, Deus est mihi testis, me pecuniā exhibiturū, aut per Deū pecuniā dabo. Vnde ad argumentū respōdetur esse mortale, nō propter iniuriā illatā alteri, sed ppter illā irreuerentiā, quæ fit Deo saltē exterius asserēdo nomē eius in testimonium falsi. Ex quo fit dicere

Caiet.

Iurare vtrū sit mortale.

De iuramento vtrū sit mortale factū.

cere illa verba materialiter in tali casu, nō esse mortale, nisi ille qui cogitur non habens intētionem iurandi sic responderet, dico ego iuro: nam caperet illa verba tunc materialiter: & ideo nō iuraret, imō nullū esset peccatū, iuxta verbum Hieronymi in can. vtilem. 22. q. 2. vbi ait vtile esse nonnunquā simulationē, & pariter si responderet dico Deus est mihi testis. Totum enim hoc capitur materialiter. Si autē diceret dico quod Deus est mihi testis, tunc caperetur personaliter, atq; adeo verbale mortaleq; esset periuriū. ¶ Quod si rursus quis arguat, sequeretur inde quod si quis exterius iuraret sine intētionē iurandi, iurat tamē verū, mortale quoq; crimen cōmitteret. Est verbi gratia scrupulosus quispiam, qui asserit quidem veritatem, cuius est certus, sed tamen requisitus vt. iuret, ait se iurare & intus nō iurat. Quod aut. em̄ id sequatur, patet, nam contra iuramentū qui est veritatis confirmatio, quā fingit se confirmare & non confirmat. Quare cum mentis dissonet, erit abusus iurandi, atq; adeo mortale periurium. Imō apparet illusio diuini testimonij, vt pote q̄ foris adducitur & animo nō firmatur. Hic Caieta. in præsentiariarum propter hęc argumenta asserbat esse mortale. Sed hoc profecto non modo non est certum: imō censeo esse falsum: si generatim assermetur. Crediderim inquam quod vbi quis lege cogitur iurare, scilicet vel à iudice vel à illo cui interest, mortale sit crimen iurare sine intētionē, etiam verum, propter iniuriā quæ legi inferitur & illi cui interest. Vbi autem per vim & metum extorquetur iuramentum, profectō nimium esset ius rigidaque assertio illum condemnare ad mortale. Nam tunc non habens intētionem iurandi nullam illi inferit iniuriā, qui iuramentū extorquet: neque verō legi aut Deo. Nam illa verba iuratoria non adhibēt mendacio, neque ille proprie facit contra finem iuramenti, neque testimoniū Deo saltē mortaliter illud: quādo quidē neq; intus, neq; extra falsum iurat, sed solum fingit per testimonium illud veritatē confirmare, quā re vera nō cōfirmat: quod erit forte veniale peccatum, quia est mendaciū officiosum, sanē quo quis iniuriā sibi illatam cauet. ¶ Hactenus de his qui planis verbis contra mentem iurant. Proximū ergo est, vt dicamus de iuramēto, quod verbis fit simulatorijs. Vtrum qui alteri iuramētum præstat promissorium simulatorijs verbis, animo non implendi promissum, nec se obligandi, mortaliter peccet: dixerim simulatorijs, nam si planis verbis iuret, cum intētionē iurādi, & mēs

intus sine aliquo moderamine, sit nō implere neq; se obligare, manifestū corolariū ijs quæ dicta sunt appenditur, illā intētionē iuramento cōtrariā, esse peccatū mortale: quoniā est intētio faciēdi cōtra quam iuramento tenebitur. Dubiū ergo existit, quādo illa intētio est cum aliqua restitutione. Sylue. nāque lococitato ait, q̄ si quis coactus exterius verbis absolute iuret seruare promissum, neq; tamē absolute habeat intētionē simpliciter implēdi, sed mente tacitus apud se intendat dare si debet, quæ quidē simulatio in hoc cōsistit, q̄ verba sunt absoluta, mens verō cōditionata. Ait inquam illud iuramentū nullū esse peccatū, in quo vtiq; sensu intelligit textū illū Hieronymi. ca. vtilē. 22. q. 2. vbi ait, vtile esse nonnunquā simulationē. At verō duplici hęc distinctione opus est. Quoniam aut extera verba relata ad mentem iurantis planē falsa sunt, aut æquiuoca. In vno sensu vera, & in altero falsa: aut deniq; ea arte prolata: vt alter cui iuramentū exhibetur ipsa callere nequeat. Secūda distinctio est ex parte iurantis. Aut enim ab eo exigūt iuramentum quōdiure facere tenetur, videlicet, à suo prælato iuridicē, aut à priuata persona, cui ratione cōtractus iurare tenetur, aut exigitur per vim, aut per iniuriā, vt illi contingit, qui in nemore incidit in latrones, vel si iudex cōtra ius illud vult extorquere. His suppositis prima statuitur generalis regula. Si verba exterius plata respectu intētionis iurantis planē falsa sunt, id est menti eius dissona, vniuersim & absque vlla exceptione est peccatum mortale. Id quod præsentī exemplo mōstrat, vbi extrā sine restrictione iurat, & in mēte nō habetur absoluta intētio, neque iurans excusatur per illam mentālē restrictionē, dabo sibi beo, aut iuro dare si debeo. Nam postquam illam verbis nō explicat, sed verba sunt absoluta, non consonat os mēti: sed ficta est iuratio: quia intus nō fit absolute, vt explicatur extra. Quem ideo casum comprehendit sentētia Augusti. sup Psal. 23. relata eadē causā & quæstione. can. in dolo. vbi ait. In dolo iurat, qui aliter facturusest, q̄ promittit. Quapropter quantū cūq; per vim & iniuriā fuerit iuramentū extortum, factūq; ad redimēdā vitam, erit mortale periuriū. Sentētia ergo Hieronymi non habet hic locū. Nā quod ait vtile esse quandoq; simulationē, intelligit vbi simulatio absq; vlla fieri potest falsitate: Quādo autē simulatio fit in verbis quę vel sub equiuoco vel artificiosē pferuntur, ita vt sēsū possint recipere, quę iurās intēdit licet eū alter nō percipiat, tunc si iuramentū iure petitur, nō licet tali amphibologia vt propter

Sylue.

responsio.

Generalis regula.

Aug.

Quādo verba sunt quæ uocantur.

pter iniuriam quæ fit illi qui ius habet petedi. Quando verò vi illata petitur, licitū est ea fraudē petentem deludere. Verbi gratia. Si iniurius ille nequam sic rogaret. Iuras mihi tantam numerare pecuniam: & alter responderet, sic vro (absque. i.) non esset peccatum mortale, sed simplex mendacium: quia forte nihil tūc vret. Item si Dei nomen lingua illa qua fit iuratio, diuersum quoque aliud habuisset significatum, liceret illud intelligendo, dicere testis mihi est Deus: quāuis alter Deum cœli intelligeret. Aut si altero interrogate. Iuras mihi numerare pecuniā? alter responderet, Tibi iuro numerare: vt nō esset sensus Numerare tibi, hoc est soluere, aut tradere: sed tibi iuro apud me pecuniā recensere: quando quidem numerare vtrumque significat. Quare tale iuramentū esset verum, iustum, & prudens, atque adeo consonum documento Hieronymi in canone citato. vtilem. Quoniam tunc simulatio, quoniam absque fallitate fieret, vtilis esset. Quam obrem sententia Isidori, quacunq; arte verborum, &c. non esset eiusmodi iuramentis contraria: quoniā intelligitur, quādo iuramentū est, aut falsum, aut alteri contra ius præiudiciale.

ARTICVLVS. VIII.

Utrum maior sit obligatio iuramenti quam voti.

Um tam votum quam iuramentum inter officia sint religionis, non immerito inter se cōferuntur, vt exploretur vtra sit maior obligatio, votinē, an iuramenti. Ad quā questiuiculā D. Tho. vnica con- clusione affirmatiua respondet. Votum ex ra- tione sua magis est obligatorium quam iura- mentum. Idque duabus rationibus persuadet. Prior est. Vis obligandi primū p̄fari debet ex obiecto, videlicet ratione illius cui fit obli- gatio: votū autem promissionem dicit Deo fa- ctam, iuramentū autē nonnunquā fit homini, licet fiat per Deū: Sāctior ergo est ac subinde maior obligatio voti. Posterior verò ratio pro- cedit ex causa & radice, vnde eiusmodi obliga- tiones pullulant. Vtraq; enim ex diuina radi- ce nascitur. Quapropter tam iuramentum, q̄ votum (vt supra mōstratū est) ad religionē at- tinct. Tamēsi diuersimodē. Nā obligatio vo- ti ex fidelitate nascitur, quā deo in p̄missis ei factis debemus, vt illa persoluamus: obligatio autē iuramenti oritur ex reuerentia, quā eidem

Cōclusio.

debemus. Vt quod per eius nomen alicui pol- licemur, reddamus: infidelitas autē fidelitati cō- traria peior est q̄ irreuerentia: nam includit il- lam: si quidem infidelitas species quædam irre- uerentiæ est: non tamen vice versā includitur ab illa. Potest enim quispiā alterū per irreue- rētiā dehonestare, quāuis nullā ei fidem fran- gat. Quo fit vt infidelitas, ac præsertim homi- nis ad Deum maxima sit irreuerētia: ergo vo- tum ex ratione sua magis est obligatorium, q̄ iuramentum: quādo quidem eius violatio ma- gis est propter infidelitatem sacrilega.

Conclusio facilis est, tū vt intelligatur, tū etiam vt credat, si modo nominum signifi- cata ex superioribus supponant. Votum enim vt libr. superiori dicebamus, est promissio fa- cta Deo: iuramentum autē contestatio verita- tis, quæ fit per Deum: & nonnunquam pro- missionis, quæ fit homini. Quare votum pro- pinquius sublimioriq; ratione habet Deū p̄- obiecto, quā iuramentum. Loquimur enim de iuramento per se quod non est votū. Cum enim ais, Promitto hoc Deo, Deo te sine ali- quo medio subdis debitorem, eumq; adeo cre- ditorem, ac Dominū tui promissi. Cum autē quippiā promittis homini per Deū, non Deo proxime, sed homini te reddis obnoxium. Ne- que Deum creditore, & dominum cōstituis tui promissi, sed testem, & quasi fidei iurorē. Qua- re non solum fractio voti est fractio fidei Deo debita, & fractio iuramenti non nisi violatio eius reuerentiæ: imò verò ipsa eadem reueren- tia Dei impudentius violatur in fractioe vo- ti, quā in fractioe iuramenti. Atque eā obrē S. Tho. non fuit contentus ostendere, quòd in fidelitas in fractioe voti ex natura fidelitatis est peior, q̄ irreuerētia, quæ emergit ex fractio- ne iuramenti: sed adiecit infidelitatem fracti vo- ti esse irreuerentiā, eandēq; maiorem illa quæ est in periurio. Minorē enim irreuerentiā facit famulus hero suo, cū fidē illi frāgit, absurdius- que eū cōtemnit, q̄ adducēdo eū in testem fal- si. Cuius ratio est, q̄ directius, & è regione ma- gis facit cōtra rationē dominij, quod habet su- pra ipsum. Accedit præterea, & alia excellētia voti, qua art. 5. diximus iuramento antecellere. Nam licet tam obseruatio iuramenti, q̄ voti, p̄- tineat ad religionem, tamen votum suam etiā materiam facit actum religionis. Dū em̄ ele- mosynam voues, illam in Deum per religioē refers: & ideo ipsa cleemosynę erogatio est im- peratus actus religionis. Materia autē iuramen- ti minimē. Imo reuerentia iuramenti ordinatur ad confirmandam veritatē promissi. Et ideo promissum illud non refertur in Deū, sed in

Notandum cōclusionis ratione.

Dubium.

hominem: ob idque votum interius pertinet ad religionem, quā iuramentum. Tamēsi seruare quoq; iuramentum sit religionis offi- cium: quia est reuerentiā facere deo. Sed nihilominus consilium est, vt supra diximus, vouere: non autem iurare sine necessitate. Atque adeo ex hac parte peius est votum defringere quā iuramentum. ¶ Conclusio autem hæc quantum ad naturam rei attinet intelligendā est. Nam posset ratioe grauitatis materia, vel aliunde eousque augeri scelus periurij, vt scelerius esset quā fractio voti. Ecquis enim am- bigat enormius esse crimen iuramentum fran- gere soluendi homini decem millia aureorum quā constante iustitia illic debebat, quā fra- ctio illius voti, quo quis elemosynam decem nummorum Deo vouerit. Cæteris ergo paribus intelligēdum est aut paulò plus aucta iuramenti materia. ¶ Hæsitabit quis forsitan circa illud verbum D. Tho. infidelitas irreue- rentiam continet. Nam inter homines adeo vi- dentur diuersa vitia, vt vtrumq; possit sine al- tero existere. Respondetur autē bifariam. Pri- mum q̄ inter herum & subditum neutiquā in- fidelitas absq; irreuerentia esse potest: tamet si è conuerso irreuerentia interuenire valeat aliqua præter infidelitatem. Et de infidelitate hæc loquitur propriè S. Tho. Secundò autem respōdetur quod etiā infidelitas inter pares, & domini ad seruū, licet, videatur irreuerentiā non includere: nihilominus infidelis omnis foedifragus quodammodo est despector alte- rius. Quare & dominus cum infidelis est seruū illum cōtemnit, & quadatenus irreueretur. Idē- q; accidit inter pares, quapropter omnis infi- delitas speciē quādam irreuerentiæ cōtinet.

cōclusionis moderatio.

1. Argumē. D. Thom.

2. Argumē.

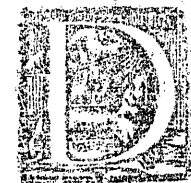
3. Argumē.

Argumenta D. Thom. facillima sunt. Pri- mū est, votum est simplex promissio: iu- ramentum autē diuinum testimoniū promif- sioni adhibet: est ergo præstantius. Responde- tur, quòd licet hac parte videatur iuramentum excellentius, votū tamen plus ex parte obiecti excellit, quia fit Deo. ¶ Secundum, votum nonnunquā Deo factum iuramento confirma- tur: id autem per quod aliud confirmatur ro- bustius videtur, & fortius. Respondetur, & est notanda responsio, quod iuramentum nō ad- hibetur voto eò quòd fit fortius per se vincu- lum, sed quia est aliud vinculum. Et ideo licet fit minus, additum tamen alteri implicatio- rem facit nexum. ¶ Tertium, obligatio voti emanat ex deliberatione humana vouētis: ob- ligatio verò iuramenti ex diuina veritate quæ asseritur in testimoniū: ergo est fortior. Re-

spondetur q̄ quāuis obligatio voti p̄deat ex humana deliberatione vouētis: & ex illa sola parte nō habeat tantam vim, quā iuramentū, tamen quia per deliberatam volūtātē promif- sio fit Deo: ex parte diuinæ maiestatis cui ma- xima debetur fides, nanciscitur votum maius robur quā iuramentum ex diuina reuerentiā.

ARTICVLVS. IX.

Utrum in iuramento fieri possit dispensatio.

Decisioni de obligatione iura- menti annexa est inquisitio de eius dispensatione, vtrū licet sit obligatoriū, possit tū ei obligatio per dispensationē extingui. Et respondetur vnica nō- clusione affirmatiua. In iuramento cadit dispē- satio. Probatur primo per locū à maiori. Voti vinculū vt proximē dictū est, arctius est quā iuramenti: super illo autē potest dispensatio fie- ri: ergo & super isto. Secundò autē adhibetur ra- tio altera explicatio. Necessitas dispensatiōis: vt de voto in superiori libro dicebamus, inde- emergit, q̄ cōtingit officiū aliquod vniuersali- ter cōsideratū esse licitū, vtile, & honestū, secū- dum autē particularem euentū, vel inhonestū reperiri vel nociuū, atq; adeo tūc neq; legis, ne- que voti debet esse materia, vt si quis peregrina- tionē vouit q̄ post obstaculū est alteri offici- cio quod ille ad maiore Dei gloriā & ecclesiæ: maius cōmodum potest exhibere: hoc autem p̄sum vsu venire potest in iuramento: nam si id quod quis iurauit sit postea inhonestum, re- pugnat iustitiæ, & si sit nociuū, repugnat iudi- cio: ergo pariter in iuramento locū habet dispē- satio. ¶ Materia hæc illis cōsultis, quæ de votis dispensatione superiori libro disputauimus, fa- cile patet. Sunt nihilominus inter votū & iura- mentū duo animaduertēda discrimina, quib; mina inter res sit apertior. Differunt enim tū ex parte ob- iecti, q̄ votū fit soli Deo: iuramentū verò fieri potest hominī ex parte materia: q̄ propria materia voti est opus supererogationis, quod superiori libro declarauimus, materia autē iura- menti cuiuscunq; opus virtutis, vt ius suū vni- cuiq; seruare, &c. Ex his pullulāt duæ alię dispē- ferentiæ in dispensationibus meditandæ. Prior. Dux alie quantū ad illos qui dispensare possunt. Enimue, differētia. ro quāuit Papa dispensare valeat in voto, quod est maius, nō tamē in iuramento, quod est mi- nus. Haud em̄ relaxare potest iuramentū quod homo homini præstitit d soluendi q̄ ei debe- bat

bat. Et hoc neque accidit ex minore facultate Papæ, neque ex dignitate iuramenti, sed ex natura contractus qui iuramento confirmatur. Enimvero quia est vicarius dei potest votum, quod Deo fit, in id quod ei gratius est commutare. At quoniam facultatem non habet tollendi alteri quod suum est, nequit ei iniuriam inferre cui prestitum est iuramentum illud relaxando. Et vice versa, quoniam priuatus homo in voto, quod Deo fit, dispensare nequeat, quia non est eius vicarius, ille tamen cui iuramentum prestitum fuit, potest illud relaxare, non quod cum alio habeat facultatem quam Papa, sed quod est dominus honorum suorum, & ideo sicut potest illa donare, sic iuramentum sibi exhibitum remittere. Quare illa non est dispensatio: sed remissio donatioque debiti. Secunda differentia ex parte materiae est, quod in commutatione dispensatione que votorum ad id tantum attendi debet quod Deo sit magis placitum: in iuramentis autem relaxandis cauenda est iniuria, ne fiat tertiae personae. At qui per has easdem regulas de irritatione censendum. Potest quidem pater irritare votum filij citra legitimam aetatem, & maritus votum uxoris. Ac perinde omnem iuramentum quod speciem habet voti: ut si uxor iurasset peregrinationem aut ieiunium: & pariter si filius ante quartum decimum annum ingressum iuraret religionis. At verò in illa iuramenta, quae fiunt homini, sine cuius uoluntate preiudicio relaxari nequeunt, non habet pater familiam liberam potestatem. Et sic intelligitur lex num. 30. ubi a qua facultas marito conceditur ad relaxandum tam iuramentum quam votum uxoris: & patri ad relaxandum tam iuramentum quam votum filij. Idemque iure canonico habetur ex concilio Eliberitano. 22. q. 5. pueri sed habenda est ratio contractus iuramento confirmati. Quando enim pater, aut maritus irritare potest, suorum contractum, tunc filius, & uxor nexu iuramenti soluantur: quia tollitur eius materia. Si autem contractum illum nequit irritare, tunc neque iuramentum. Ob idque quando que consultius erit ut huiusmodi iuramentorum dispensatio, & relaxatio ab ecclesiae prelatibus petatur. Ex his duabus regulis dispensandi in iuramento colliguntur. Prima quod hominis preiudicio cessante, nempe tertiae personae Papa ut in omni voto potest rationabili causa dispensare, ita & in omni iuramento, quippe quod ut dictum est minoris est vinculi. Secunda ad discernendum, quae nam iuramenta solus Papa relaxare possit, quae uero episcopi, ad id coniiciendi sunt oculi, utrum si essent vota, solus Papa, an uero episcopi possent illa remittere. Exempli gratia, in tribus votis nempe religionis, casti-

tatis, & Hierosolymitanæ peregrinationis solus Papa dispensare potest. Fit ergo consequens, ut in similibus iuramentis earundem trium religionum ad solum ipsum dispensare pertineat. At quia in alijs omnibus votis nempe aliarum peregrinationum ieiuniorum, &c. Item non ludendi, aut non uenandi, &c. Episcopi dispensare possunt, fit ut in similibus iuramentis fortiori ratione ideo Episcopi dispensandi facultate fungantur.

Primum argumentum Sancti Thomae est. Si i. Argum. s. Thom. cut ad iuramentum assertorium: ita & ad promissorium veritas requiritur: cum nemine tamen dispensari potest, ut contra veritatem de presentibus, vel praeteritis asserendo, iuret: ergo neque ullus potest dispensare super iuramento quod quis de futuro fecit. Respondet D. Thom. illationem nullam esse. Quando enim super iuramento promissorio dispensatur, non est tamen dispensatio, ut qui iurauit contra iuramentum faciat, ut scilicet manente iuramenti vinculo faciat contra: Et in hoc par est promissorium assertorio. Nam sicut ius diuinum est, ut nemo asserendo falsum iuret, ita ut quod iurando promissum obseruet, si adsint alij comites: praecipuum autem diuinum non est dispensabile. Sed effectus dispensationis est, ut id quod sub iuramento cadebat, sub illo amplius non cadat. Ut si quis iurauit ieiunium quod potest ea obstaculum est uerborum virtutis, sicuti de voto dictum est. Materia autem assertorij, quae est praeterita, aut praesens veritas: postquam iuratum est, non est mutabilis, nam ad praeterita non est potentia, & ideo dispensatio in illa fieri non potest, dispensare autem in ipso actu iurandi, uidelicet ut iures falsum, esset contra praecipuum diuinum. Materia autem promissorij: quia est de futuro, variari potest: ut quoniam fuerit prius idonea quae sub iuramento promitteretur, fiat postea in idonea, ut impleatur, atque in hoc dispensationis ratio consistit. Secundum argumentum est. Iuramentum in eius commodum fit cui praestatur: ille autem non videtur tale iuramentum relaxare posse: ergo multo minus Papa vel alius cui nihil iuramentum interest. Responsio est, bifariam quoniam potest alteri rem aliquam iurare. Vno modo quando illi id pollicetur quod est ei utile: cui adeo iuramentum illud interest. Et ideo a tali iuramento potest ille iurantem absolueri: quia potest ius quod habet alteri remittere. Alio modo quando quis alteri id iurando promittit, quod ad diuinum attinet honorem, qualia sunt opera pietatis & religionis: ut religionem intrare, eleemosynam erogare, &c. Et tunc inquit, ille cui

cui fit promissio non potest iurantem absolueri, quoniam iurationes huiusmodi non fiunt proprie homini, sed Deo. Nisi forsitan promissio conditionalis esset: ab illo homine dependens cui fit. Ut si quis alteri ingressum religionis iuraret, si illi expedire videret. Est ergo solutio praesens discrete obseruanda ut intelligamus non omnem promissionem quae verbo fit homini, re vera illi duntaxat fieri. Posset enim ignarus facile decipi credens quicquid iurat amico in eius facultate esse illud remittere: cum tamen regula sit fallax, sed ad materiam respiciendum est. Quando enim quis amico pecuniam daturum se iurat vel alius eius commodum facturum, id verum est, quando uero id quod promittitur materia religionis est: aut pietatis, materia ipsa sua natura ostendit speciem habere voti, quae Deo fit. Ut si ingressum religionis, ieiunium, peregrinationem, seruitium hospitalis & similia iures. Quod si contra arguas, sequeretur, quod si ego amico iurarem pondus auri in dotem suae filiae largiri, non posset ille mihi remittere, sicut si ab solute illud iurare. Nam dotare virginem videtur opus eleemosynae, ac subinde pietatis atque adeo esse votum: hoc autem videtur durum. Respondetur quod huiusmodi promissiones sunt anticipatae: & ideo videndum est quo animo fiant, etenim si promissio fiat homini in gratiam ipsius humano more, iuramentum potest ab illo amico relaxari, sicuti ipsa puella idem sibi praestitum iuramentum posset remittere. Si uero promissio fit intuitu pietatis, & religionis naturam induit voti, quod ab homine relaxari non potest. Pariter si iurasti pauperi ipsum alere, speculandum est quo animo id fecisti, uidelicet an animo id Deo uouendi, an solo proposito te illi pauperi obligandi. Prior enim obligationem relaxare ille nequit, potest autem posteriori. In alijs uero materijs profecto res est dubia: ut si iurasti amico non ludere, aut non uenari, si enim animum habuisti illi tantum promissionem facere illi, te duntaxat obligare, ille tibi potest remittere, secus si per viam religionis id fecisti. Itaque quotiescunque huiusmodi iuramenta speciem habent voti, licet facta sint altero mouente homine, & ut illi rem faceres gratia: relaxatio pertinet ad episcopum, vel Papam secundum qualitatem materiae. Et ideo quando absolute fiunt, ita ut qui fecit diffinere nequit quem animum habuerit, censenda sunt, propter naturam materiae, vota iuramento firmata. Tertio argumento S. Thomae & eos explorat qui dispensare possunt, & dispensandi causas. Et est huiusmodi. Episcopus po-

Notanda solutio.

Argumentum

2. Argum.

3. Argum.

test dispensare in votis vulgaribus exceptis tribus soli Papae reseruat: ergo eadem ratione posset in iuramentis: quod tamen videtur esse contra iura: quae iuramentorum relaxationes Papae uidentur remittere, ut cap. verum. extra de iureiur. Quaestio ergo est utrum par sit facultas dispensandi in iuramentis & in votis. Respondet autem quatuor. Primum est: quod ubi iuramentum fit, aut de re illicita, aut de impedimento maioris boni, multa opus est dispensatione, sed prius nullatenus est seruandum, posterius uero, licet seruari possit, consultius tamen est ut non seruetur. Secundum membrum est, quod ubi iuramentum ambiguitatem habet, licitum ne sit, aut conducens, aut nocuum, seu simpliciter in genere, seu in tali casu, tunc episcopus dispensare potest. Subintelligitur tamen tribus illis exceptis: scilicet religionis perpetuae, castitatis, & peregrinationis Hierosolymitanae. Tertium membrum est, quod ubi iuramentum manifestum est esse licitum utile & honestum non videtur locum habere dispensationi, nisi aliquid melius occurrat in commune bonum conferens. Et hoc inquit ad potestatem Papae pertinere videtur. Quartum assertum est, ad unumquemque pertinere irritare iuramentum quod a sibi subdito factum est circa ea quae eius potestati subduntur: ut pater irritare potest iuramentum puellae, & uir uxoris, ut habetur nu. 30. quod iam supra expositum est. Tertium uero membrum non nihil habet ambiguitatis. Haud enim videtur hic D. Thomae iuramenta distinguere in quibus solus Papa dispensare potest, & in quibus potest Episcopus ex natura materiae, sicut in votis ut scilicet tria reseruentur Papae, & alia committantur Episcopo. Sed ex conditione & qualitate ambiguitatis. Nempe ut illa de quibus ambigitur an sint conducentia subdantur Episcopo reliqua uero reseruentur Papae. Nos tamen proxime contrarium dicebamus. Id quod ratio comprobare videtur. Nam si votum, arctius vinculum est, fit, ut tantam facultatem habeat episcopus in uniuersa iuramenta quantum in vota: nisi expresse fiat reseruata. Respondetur quod quantum ad rigorem rationis, & iuris non asserit Diuus Thomas contrarium: sed quantum ad aequitatem: & ut tutius conscientijs consulat, consuevit ecclesiae res magis arduas ad Papae tribunal deferre. Ad quam, ut habetur de baptismo, & eius effectu cap. maiores. sunt maiores causae referendae. Et ideo nemo hic de verbo ambiguitatis fallat: ubi enim res iurata ambigua est, fit ne expediens, faciliore est dispensatio: & ideo committitur Episcopo. Quia quanto materia est magis ambigua, tanto est certius

certius & clarius dispensandum esse. Quando vero res iurata non est ambigua sed palam est fuisse licitā, maior est ambiguitas an sit dispensandum, difficiliorq; adeo est dispensatio: quare verid nō licet nisi vbi res maioris commodi superuenit. Et ideo reseruat Papæ. Quae de causa, vt inter arguendū adnotauit. D. Th. can. si verò. & verum. extra de iureiur. & can. Abbas. de his quæ vi. met. ve. caus. & 15. q. 6. per totū & alij cōplures iuramentorū dispensationes à solo pōtifice maximo leguntur factæ. Et ita præcipuè obseruandum est quādo iuramenta sunt hominibus quibus inter est. Illa enim nunquā, aut vix vnquam, & tūc maxima de causa, sunt relaxāda. Haud tamē negauerim quin Episcopus. etiam id possit, nisi sint expresse reseruata. Vt sunt iuramenta super statutis collegiorum scholarum & ecclesiarum quæ sunt Papæ quorū dispensationes sibi reseruat. Ac præcipuè illa, vt D. Tho. hic insinuat, quæ super bonis ecclesiasticarū rerum dispensandis fiunt. Hæc enim iuramenta nē facile eadem bona dilapidentur Papæ solita sunt reseruari. Illa verò iuramenta quæ super beneficijs fiunt licet plenariè ad Papā pertineant, tamē si quis clericus iurauerit non accipere præbendā, nec ecclesiā seruire, Episcopus vbi expedire senserit poterit sup eiusmodi iuramentis dispensare imò & cogere, vt accipiat sicut Grego. coëgit Florentinū archidiaconū accipere episcopatū, vt supra citauimus can. Florentinū. dif. 85. ¶ Est aut hic apprimè obseruādum quòd sicut de voto dictum est, nemo in iuramentis sine legitima causa dispensare valet. De quibus autem causis non opus est hic alium meditari tractatum præter illum quem de voto libro proximo quæst. 4. arti. 3. scripsimus: vbi eas latissimè dilucidauimus. Cōsuevit enim super iuramentis bifariam dispensari, scilicet, aut directè aut indirectè. Directè autem ratione subditæ materiæ, vt modo de rebus beneficijsq; ecclesiasticis dicebamus: in quorū dispensationē Papa plenissima fungitur potestate, atq; adeo facultate in iuramentis dispensandi, quæ in illam materiā feruntur ratione venditionis, aut cōmutationis eorum. Quocirca in omni iuramento dispensabili dū sit subintelligit, nisi superiori potestati rationabilis visa fuerit dispensatio. Vt patet ca. venientes. extra de iureiuran. Imò vt de voto dicebamus quantuncumque quis iuret non petere dispensationem, neque illa vti potest, vbi ratio id planè poposcerit, prælato iuramentū patefacere, et si ille voluerit dispensare, potest illa vti: sunt enim huiusmodi iuramenta, & fa-

Dispensare super iuramentis nō licet nisi in causa

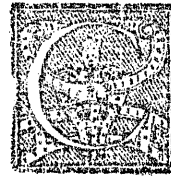
tua & fictilia. Secūdo dispensat ecclesia ex officio propter causam: vt de iuramento coactō dictum est, cuius dispensatio in odium illius fit qui vim intulit, & vbi quis deceptionē aliquā, vel nimiam facilitatem citra consilium iurandi allegaret. Sed in hæc etiam dispensare valet Episcopus. Et pariter in odium excommunicatorum iuramenta quæ illis fiunt relaxantur, vt patet. 15. q. 6. can. nos sanctorū. & can. iuratos. Fit deniq; dispensatio alias ob causas, vt scilicet iuratus non recipere doctoratum nisi in tali vniuersitate, & post superuenit causa iusta a libere recipiendi, Papa dispensat nō alius si statuta sunt illius. In summa vbiunque cedit in cōmune bonum nisi tertiæ personæ iniuria fiat, legitima esse potest dispensatio. Indirectè vero fit dispensatio quando subtrahitur materia iuramenti, vt si Papa episcopum functione sua priuat, aut regem regno, subditos ab soluit ne iuramento obedientiæ illi amplius teneantur. Et pariter si statuta reuocat quæ quis iurauit, eo ipso iuramentum nexu iuramenti absoluit. Hæc autem omnia plana sunt. ¶ In dubium autem repetere quis in presentiarū posset, vtrum si Papa in iuramento sine causa illegitimè dispensat, dispensatio teneat, sic vt qui contra iuramentum deinceps fecerit non sit periurus. Exempli gratia si ego iurauero pecuniam debitorum meo soluere, quauis Papa non me absoluerit ab illo debito, quin virtute iustitiæ reddere conuincar, vtrum si absque vlla causa dispenset in iuramento tollatur mihi religionis ratio qua insup obligabar, vt liber sim à periurio etiam si non soluam. Hoc autem satis libr. 1. discussimus quæstio. 7. art. 3. in dispensatione legum: quod post lib. 7. de voto resumimus. Et ideo hic citra disputationem respondemus, minimè dispensationem esse validam. In illa enim quæ sunt de iure diuino, & naturali, dispensatio nequitiam cadit. Cum ergo de iure diuino sit, vt qui vouit reddat, atque adeo quòd quis iurauit, quauis illa vincula ex voluntate vouentis, vel iurantis nata fuerint, nequeunt pfectò sine causa tolli. Et multo minus quādo iuramentū fit alteri cui interest, vt ex pto proximo modò explicabamus. Nam illi cui pecuniam debeo non solum id interest, quòd illi soluere teneor, verum & modus quo teneor. Et ideo absque illius præiudicio, vt in principio dicebamus relaxare Papa illud iuramentum nequit. Quare si id sine vrgentissima causa facere attentaret, relaxatio nisi fallor, non teneret. Cætera vide in libro superiori de voto.

Dubium dispensatio sine causa sit valida.

ARTI-

ARTICVLVS. X.

Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine quocunque tempore iurare.

CM Iuramentum sit actus religionis, & nonnunquam necessarius, merito in calce eius disputationis quæritur vtrum omnibus id competat, an aliqui ab eo præstando cohibeantur. Ad quod D. Thom. supposita distinctione tribus conclusionibus respondet. Iuramentum enim, & ratione Dei per quem iuratur æstimari potest, cui maxima debetur reuerentia, & ex parte iurantis hominis, qui in testimonium suæ veritatis illo indiget. Prima ergo conclusio est. Ratione prioris considerationis duo hominū genera in solēni iurandi officio iure denotantur: nempe pueri ante annos pubertatis iurare nō coguntur. Periuri verò, & infames ab eodem officio arcentur.

1. Conclusio

2. Conclusio

3. Conclusio

4. Conclusio

Nota.

¶ Secunda, ob eandem reuerentiā iurare in sanctis solenniter, nisi à ieiuniis fiat nō reputatur, honestū, vt vigesima secunda quæstio. 5. Cornel. Papa definiuit cano. honestum.

¶ Tertia conclusio, ex secunda ratione prouenit, vt personas egregiæ dignitatis iurare solēniter nō deceat, quales sunt sacerdotes. Debent enim esse tantæ autoritatis, vt citra iuramentum sit eis adhibēda fides. Vnde. 22. quæstio. 4. ca. si quis presbyter, habetur quòd sacerdotes ex leui causa iurare non debent.

¶ Quarta conclusio, in necessitate, vel pro magna utilitate licitū est illis iurare, præcipuè p spiritualibus negotijs: etiam in diebus festis in quibus citra tales casus non licet.

Conclusiones istæ omnes habentur in iure: sed sunt dextero legitimoque sensu intelligendæ, imprimis prima tam de pueris quæ de periuris habetur. 22. quæstio. 5. cano. paruuli. Et illico cano. pueri. explicatiùs designatur ætas, nempe quòd ante annos quatuordecim iurare nō cogantur. Sed perspicue differentiam, quòd pueri non coguntur, si iurare renuerint. Si autem vigere in illis ratio apparuerit, & vltro se ad iurandum obtulerint quantum ad tenorem illorum canonum, non apparent repellendi. Periuri verò etiam si iurare voluerint, cohibentur. Et ratio discriminis est, quòd pueros solus naturalis defectus ætatis facit non esse satis ad iurandum idoneos. Et ideo mitius illos ius admonet, vt iurare ca-

ueant: periuros verò vitium ipsum in idoneos reddit. Et qua ratione non coguntur iurare pueri, arcentur, & à iurando furiosi. Moderati tamen sumus conclusiones de iuramento solēni, quòd ad publicum testimonium exigitur. Nam de illo & iura loquuntur & D. Thom. intelligit, vt in solutione secundipatebit. Ex quò fit consequens, quòd qui periurus antea fuit, dum priuatim, vt reliquū vulgus iurat nō magis peccat quàm reliqui: hæc; dum iterum deierat, illud singulare periuriū habet duplicem maliciam, vnam scilicet, quia periurium, atque alteram, quia fit post aliud. Imò verò periurus non quicunque à ferendo testimonio repellitur, sed ille qui reus in iudicio factus est periurij, atque adeo condemnatus. Quocirca licet quis priuatim pluries mendaciter iurauerit, non ideo est à testimonio ferendo cohibendus. ¶ Circa secundam conclusionem, venerationem adnotato quæ iuramento debetur. Nā quauis cæremonia illa, vt nemo nisi ieiunus ad solum iuramentum admittatur, non sit prorsus necessaria, reputabatur tamē olim in honestum aliter fieri, vt quasi ad sacrosanctum sacramentum altaris, sic ad iuramentum accederetur, nempe vt iuraturus attentior animo secum reputaret, certissimum ne esset, id quod sub iuramento asserturum excedebat. Quapropter, & alijs circumstantijs exornabatur iuramentum: scilicet ratione loci, vt nemo nisi in templo, & super altari, & libro euangeliorum attactō, quæ sacerdos in manibus teneret, quasi antè tribunal Dei tremebundus iuramentum præstaret. Vnde homilia. 15. ad populum Chryso. Non ita gemo & deploro quospiam in vijs iugulatos audiens, sicut gemo, & lachrymis prosequor, & horresco cū video quēpiam prope mensam hanc scilicet, altare venientem, & manus imponentem, & Euangelij iuramentum attactis. Imò & apud Ethnicorū Ethnicos, vt inter Romanorum problemata religio. apud Plutharcum extat, nemini Hercule subtecto iurare licebat: sed sub dio, quasi in Iouis præsentia, vt iuraturus admoneretur quantum iudicium præstando iuramento deberetur. ¶ Tertia conclusio, nempe vt honor ille sacerdotibus deferatur, ne pro leuibus iurent loco citato cano. si quis presbyter. 2. q. 4. habetur. Vbi adhibetur q vice iuramenti per sanctam cōsecrationem interrogentur, & 22. quæst. 5. cano. nullus, primo, cauetur ne vllus ex ecclesiastico ordine quicquam laico cuiquam super Euangelia iurare præsumat. Adicitur autem eodem canone. si quis presbyter. & in proximo. presbyter. q in certis causis nempe ad

cōclusionū moderato

iurandi veneratio.

Chryso.

Ethnicorū religio.

Declaratio tertie cōcl.

Ethnicorum mos.

ad purgandā suam innocentia & pro alijs causis spiritualib⁹ iurare eos liceat. Fuit enim etiā in lege naturæ tanta sanctitate habitum iuramentum, vt à personis integræ vitæ & intemeratæ fidei illud petere nefas esset. Vnde & inter eadem Romanorū problemata refert Plutarch. q̄ viris ingenuis & nobilitate insignibus iusiurandum tormenti genus erat: seruis nāq; & mancipijs non deferebatur iuramentū, sed in eculeum rapiebatur, vt quæstione ab illis extorqueretur veritas: liberis verò & ingenuis quos torquere nō licebat, idem reputabatur iuramentum ad extorquendam veritatem, quod seruis tormentum. Cōtinebat præterea eorum religio, vt neq; Diali flammis neque sacerdotibus iurare liceret, sed simplex eorum assertio pro iureiurando duceretur. Quòd si cum ista iuratorie religionis sanctitate abusum nostrorum tēporum cōferas, nō poteris nō locum deplorare in quē Christiana religio hac parte deciderit. Admittuntur enim, imò de improviso abripiuntur ad iurandū sine delectu cuiuscunque fortis homines, nempe bubulci, muliones, baiui, ebrij, & helluones. Neque verò in templo: sed vbiuis iurare absque vlla præmeditatione coguntur. Neq; verò sacerdotibus idem honos habetur, quem iura sanxerunt: sed promiscuè vti seculare vulgus iurare coguntur: imò ipsi se offerunt. Qua de re adeò iurandi religio iam viluit, vt periuria pro minimis delictis habeantur. Sed de hoc. q. seq. art. 3. iterum vbi de tertio comite repetendus est sermo.

1. Argumē. D. Thom.

¶ Primum argumētum D. Tho. est, iuramentum ad cōfirmationē inducitur, vt ait ad Hebræ. 6. Paul. vnicuiq; autē suum dictum cōfirmare cōgruit: ergo quicūq; iurare potest. Responso ad minorē præmissā dirigatur. Quidā enim sunt quos ob propriū defectum dicta sua iuramento firmare nō decet. Alij verò quos, ppter firmitatem suæ autoritatis eo non indigent.

2. Argumē. ex chryso.

¶ Secundū argumētum sumitur ex Chryso. homil. 4. super Matt. c. 23. vbi ait. Si aliqua causa fuerit iurandi, modicum videtur facere, qui iurat per Deū: sed qui iurat per euangelia maius aliquid fecisse videtur. Quibus dicendū est. Stulti scripturæ propter Deum factæ sunt, non Deus ppter scripturas. Quibus verbis docet grauius esse iurare per Deum q̄ per euangelia: quicūq; autē & quocunque tēpore cōmuni locutione iurare per Deum consueuerunt: ergo à fortiori oēs cuiuscunque cōditionis possunt per euangelia (quod leuius est) iurare. Respondet D. Th. interpretando Chryso. nempe, q̄ iuramentum secundū se consideratum grauius est cū sit per Deū quā cum sit per euangelia. Nam vt ait ad

Grauius iuramentū per Deū, q̄ per euangelia.

Publicolā Aug. Quāto fortius est id per quod iuratur, tanto iuramentum strictius obligat. Nihilominus econuerso propter modū iuramenti potest fieri grauius, dū sit per euangelia solenniter: tum q̄ cum sit solenniter, sit cū maiori deliberatione q̄ dum sit priuatim per Deum: tum etiam q̄ maius esset tunc scādalu perurij, quia publicus sit. Et ideo cohibita sunt personarum aliqua cōditiones, à iuramento solēni per euangelia, quæ iurare, vt reliquū vulg⁹ per Deū permittatur. Quæstione autē seq. ar. 3. de hac re iterū. ¶ Tertiu argumētū est. Idē esse effectus nō pōt cōtrariarū causarū: excludūt autē aliq̄ à iuramēto, ppter defectū, vt pueri & perurij: ergo nulli debēt propter excellentiā excludi: vt sacerdotes. Respōdetur nō esse absurdum q̄ in priori præmissā negatur: nempe vt aliqui excludantur, q̄a maioris sunt autoritatis q̄ vt eos iurare deceat: alij verò, quia minoris q̄ eorū iuramento stetur. ¶ Quartū deniq; argumētū est. Nullus homo in hoc seculo tantæ autoritatis est, quam angelus. Nam vt Matt. 11. ait Christus. Qui minor est in regno cœlorū maior est Ioanne Baptist. angelus autē, vt Apocalip. 19. legitur, iurauit per viuētē in secula seculorū: ergo homo quantæcunq; sit dignitatis iurare potest. Respōsio autē est quā in primo arti. copiose dilucidauimus. Enim verò, vt Deus minimè ob id iurat, quod necessè habeat asserta sua per aliquid fortius cōfirmare, sed ad ostendendum immobilitatē illius q̄ iurat: sic & angelus non iurat, nisi ad ostendendum id quod affirmat, ex immobili infallibiliq; Dei dispositione procedere. At verò qm̄ homines non iurāt, nisi vt certiora dicta sua faciāt, illi qui sunt eximie dignitatis, iuramento non indigent.

3. Argumē. D. Thomas

4. Argumē.

Angolorum iuratio.

QVÆSTIO SECVNDA, De periurio.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 98.

ARTICVLVS. I.

Vtrum falsitas requiratur ad periurium.

Quanuis D. Tho. alium ordinem seruauerit inter quæstionem de iuramento & hanc de periurio materiam substitutionis interserens. Quoniam tamē nō est mihi animus illam, quæ latissima est, materiam modò tractare, ordini cōsentaneum duxi virtuti iuramenti extremum perurij

conclusio.

Periurium.

iurij vitium adiungere, quā quæstionem sententiarum Magister in. 3. dist. 39. disputauit. Est ergo primus quæstionis articulus, vt moris est D. Th. generalis. Vtrū, scilicet, vniuersim omni periurio falsitas in sit? Ad quā quæstionē vnica conclusione affirmatiua respondet. sc. de ratione intrinseca periurij est falsitas. Hoc primum patet ex eius definitione quæ rei naturam exponit. Est enim periurium, vt loco citato ait sententiarum Magister nihil aliud quā mendacium iuramento formatum. Ratione autem id cōfirmatur. Morales actus, vt. 1. 2. quæst. 1. artic. 3. definitum est, ex fine sortitur speciem: finis autē iuramenti est confirmatio dicti humani: cōfirmatio autem eiusmodi per hoc fit q̄ illud dictum firmiter ostenditur esse verum: quod quidem rei falsæ contingere non potest: ergo falsitas confirmationi veritatis opponitur quæ ideo finē iuramenti euacuat. Fit ergo ex his cōsequens peruerfitatem iuramenti, q̄ periurium dicitur, à falsitate præcipue speciem sortiri, atq; adeò de ratione periurij esse falsitatem sicuti veritas est de ratione legitimi iuramenti.

Caictanus.

Quæstio hæc egregia est per quam præcedens perspectus elucidatur. Nam quoniā opposita iuxta se opposita clarius elucescunt, à multis, quæ illic se insinuabant, vsque ad hunc locum superfedimus. In introitu verò examinationis præsentis cōclusionis, obijcit se contra probationem Caieta. qui hanc falsitatem deglutire non potest, q̄ finis iuramenti sit cōfirmatio humani dicti. Quod tamē D. Thom. vt superiori. q. artic. 4. & 5. & hic liquidis verbis affirmat, & in solutione secundi. Ratio verò suæ formidinis est: quia cōcedere submetuit id quod nobilius est, nempe actum religionis (qualis est iuramentū) referendum esse ad id, quod est ignobilius, putā ad cōfirmandum hominis dictum, ceu medium ad finem. Illic tamen nempe arti. 5. satis responsum à nobis est: videlicet nō esse formidandum finem iuramenti esse firmare humanū dictū: quando quidem hoc ipsum in gloriam Dei refertur, quod illic copiosius explicuimus. ¶ Hoc ergo prætermisso non nihil profectò ambiguitatis cōclusio habet S. Tho. quatenus generalis est. Non enim ad omne periurium videtur requiri falsitas. Imò etiam si iuratio sit vera aliunde videtur habere posse rationem periurij. Et ratio quidem hæsitandi est, quam hic D. Tho. argum. 1. tangit, & præcedenti. q. artic. 3. fuit tacta. Ait enim Hiero. super illud Hierem. 4. Iurabis viuut Dñs in veritate, in iudicio, & iustitia, tres illos comites. sc. veritatem, iudicium, &

Hieronym.

iustitiā sic esse iuramento necessarios, vt quancumq; illorum vnus defuerit periurium sit: potest autem assistente veritate deesse, vel iustitia, vel iudicium, &c. quidem erit absque falsitate periurium. Vt. v. g. quis iuret hominē occidere: quod patrare intendit, & patraturus est. Ob hoc ergo argumētū, vt Bonauent. in. 2. dist. 29. q. 1. refert nō de fuere quæ negant omne periurium esse mendacium, imò citra mendacium, vt argumentum ostendit, aiunt posse contingere. Neque verò Hierony. ait quod vbiq; aliquis trium comitum defuerit, sit mendacium, aut falsitas, sed periurium: insinuans, q̄ citra falsitatem, & mendaciū potest esse periurium. Et certè id ipsum ratione cōfirmare videtur. Nam cū veritas sit vnus comes per se ab alijs duobus distinctus, sit vt peruerfitas iuramenti accidere possit absque falsitatis vitio, per hoc q̄ desit, aut iustitia, aut iudicium. Hoc tamen nō obstante respōdetur omni periurio germanam esse falsitatem, propter rationem S. Tho. Etenim periurium & legitimum iuramentū è regione opponuntur: legitimum autem est veritatis confirmatio. Cum ergo falsitas veritati opponatur exactius D. Tho. loquitur, dum ait, omne periurium aliquā falsitatem inuoluere. ¶ At verò, vt vera sit hæc sententia, non debet accipi falsitas, vt est contraria veritati, quæ est primus iureiurandi comes, hoc enim satis ratio hæc proxima per se fit: quādo quidem absq; illo primo comite, qui est veritas, possit periurium accidere: sed accipitur falsitas, vt sit commune genus ad plures falsitatis gradus & species. Vnde bene ait Diuus in solutione primi, q̄ primò & principaliter (adde & maximè proprie & formaliter) periurium est vbi deest actu veritas, quæ est primus comes: tūc enim actu exurgit falsitas. Atq; id potissimum dum quis cōsultò. sc. sciens & prudens intendit falsum asseuerare. Siue in iuramento fiat assertorio, siue promissorio, scilicet quando quis pollicetur id quod non intendit facere: vadit enim expresse tunc contra mentem, vbi perficitur ratio mendacij, quā quidem falsitatem supra diximus impromissorio semper esse peccatum mortale, etiā si quis iuraret hominem occidere, quod facere non intenderet. Idemq; proinde gradus est, qm̄ quis iuramento assertorio iurat, id quod verū est putans esse falsum. Nam vadit etiā cōtra mentem, atq; adeò formaliter est mendacium. Licet materialiter verum iuret, quare semper erit mortale crimen. Hoc ergo iuramentum suapte proprietate & natura dicitur falsum, eo q̄ verbū mentinō consonat: dicitur autem quando est

Bonauent.

cōclusionis expositio.

Tres falsitatis gradus.

promissorium ab effectu dolo sum, quia fit ad decipiendum. Ad hunc autem gradum reducitur: cum quis id quod falsum est iurat, putans esse verum, ex negligentia tamen quia diligentiam omisit, quam adhibere tenebatur ut certior fieret. Et tamen peccatum non semper mortale, sed secundum negligentiam culpam. Secundum autem falsitas inest periurio defectu secundum comitis, nempe iustitiam, ut si quis iuret peccatum mortale perpetrare. Tunc enim licet illud facere proponat, atque adeo inest ei veritas, que est primus comes, deest tamen ratione contrarie obligationis veritas: quare est quoddam falsitatis genus. Fit enim ipsa iuratione periurus, propterea quod id iurat, quod alia lege tenetur falsum facere. Itaque licet postea sit factus, tamen iurando, deieravit atque adeo quodammodo falsum iuravit in virtute contrarie obligationis. At qui huc ille reducitur, qui iurat non facere opus consilij, & supererogationis: non licet illud possit implere, ut supra diximus, ad id tamen non tenetur. Et ideo est quedam falsitas propter obligationis defectum: quia consultius est postea iuramentum falsificare. Tertium genus falsitatis est ubi deest iudicij veritas. Nam etsi quis verum quidem iuret putans esse verum: leuiter tamen, ac temere scilicet aut citra necessitatem, aut citra cordatam aduertentiam, ut certior veritatis fiat, antequam iuraret licet in sit illic simpliciter veritas: est tamen quedam falsitas in potentia propterea quod qui sic iurat, in periculo iurandi falsum versatur. Sunt ergo tres falsitatis gradus, scilicet primus simpliciter in actu: secundus in virtute, aut contrarie obligationis, aut contrarij consilij: ac denique tertius in potentia deierandi. Hac ergo ratione asseritur omni periurio inesse falsitatem, suo cuiusque gradu & ordine. Quare utique ratione superiori quaestione. arti. 3. ut omne periurij genus ad normam Evangelicam prohibitionis exigeremus, quare est, ne nomen Dei assumamus in vanum, triplex vanitatis genus iuxta hos tres falsitatis gradus discreuimus. Sed arguis quod neque illis gradibus falsitatis admittis tueri possimus omne periurium esse mendacium, ut Magister sententiam ait, & D. Tho. confentit. Nam ubi quis id iurat quod verum esse censet, quod tamen materialiter est falsum, periurus est. Et tamen non vadit contra mentem, atque adeo neque mentitur, hoc enim est mentiri. Et multo minus si id quod iurat verum est, non tamen veritate satis explorauit. Respondetur, quod in priori casu vadit contra mentem, que tenebatur habere, & habuisset si diligenter rimatus esset veritatem. Et in posteriori quodam

Argumentum
contra præ
dictam sen
tentiam.

modo dicitur ire contra mentem, propterea quod non habet mentem tam veritatis consciam & certam, quam iuramento affirmat. In secundo argumento inquiritur, utrum iuratio veritatis per falsos deos mereatur nomen periurij. Apparet enim potius hoc esse periurium, quam iurare falsum per verum Deum. Ab eo enim quod in re potissimum est species eius pefatur, in iuramento autem id per quod iuratur præstantius apparet quam id quod iuratur: nam illud habet rationem principij, quo veritas confirmatur: hoc autem conclusionis: & secundum Aristot. in posterior. principia potiora sunt conclusionis: ergo iuratio per falsos deos inde potius deberet dici periurium quam iuratio falsi per verum deum. Respondet autem D. Tho. illud non esse periurium imò periurium ab eo solū quod iuratur sortitur speciem, & nomen. Et ad rationem ait discrimen esse inter syllogismos, & mortales actiones: in illis namque id quod habet rationem causæ efficientis, qualia sunt principia, potissimum est: in mortalibus autem potior est finis: & quia finis iurandi est confirmare veritatem, ex defectu veritatis iuratio periurium fit. Quapropter etsi iurare verum per falsos deos peruersum sit, iuramentum speciesque idololatriæ, ut art. 3. videbimus, non tamen dicitur periurium quia finem iuramenti non tollit, qui est veritas: ex quo sequitur non omne prauum peruersumque iuramentum esse periurium: de grauitate verò peruersitatis quare est iurare per falsos deos: quauis vera sit iuratio, dicem. ar. 3. Tertium argumentum est expositio Augustini in sermone. 28. de verbis Apostoli Iacobi, ubi tria profert periuriorum exempla. Primum est illius qui falsum iurat, putans esse verum. Secundum illius qui iurat falsum: putans esse falsum. Tertium illius qui iurat id quod verum est, putans esse falsum. Pro cuius expositione notat D. Tho. actus mortales procedere à voluntate, cuius obiectum est bonum apprehensum. Ob idque ex apprehensione & intentione æstimanda est morum forma: conditio autem non apprehensa per intellectum, dicitur materialis. Et quoniam forma est per quam actio est bona vel mala, malitia & bonitas ex intentione iudicatur. Quocirca qui aliquid iurat putans esse falsum, siue materialiter falsum sit, siue verum, formaliter est periurus. Si autem id iurat quod putat esse verum, id tamen forte est falsum nisi aliqua interuenerit negligentia, nullo est peccatum: si vero illa antecesserit, tanta est culpa per iurij vel mortalis, vel venialis, quanta fuit in negligentia. Quocirca suo genere peius est periurium formale, hoc est secundum

2. Argum.
D. Thom.

Responsio.

3. Argum.

dum intenti onem putat cum putat iurare falsum, quam materiale: id est cum putat iurare verum, licet sit falsum. Ob id enim subdidit illic August. quia ream linguam non facit nisi rea mens.

ARTICVLVS. II.

Utrum omne periurium sit peccatum.

NON querit de quantitate peccati venialis, aut mortalis: hoc enim articulo proximo refertur. Sed in genere an sit peccatum. Et respondet vnica conclusione affirmatiua quod omne periurium est peccatum, assera ab Augustino loco modo citato super Iacobum, ubi generaliter de periurio loquens ait. Videte quam ista detestanda sit bellua, & de rebus humanis ex terminanda. Et ratione præterea sit lucida. Diximus enim supra legitimum iuramentum esse actum religionis, per quem & deum fateamur omnia scire, quantum ad intellectum, & omnibus velle prospicere, & providere quantum ad voluntatem. Qui autem ipsum in testamento falsi profert, aut ignorantiam notam Deo inurit, videlicet, quod aliqua eum lateat veritas, aut prauæ voluntatis, nempe quod consulto velit falsum attestari, quorum vtrumque contra eius debitam reuerentiam impium est: sit ergo manifestum periurium omne delictum esse religioni contrarium. Res est clara. Nam quando nihil absurdum esset aliud in periurio, quam quod vniuersum, ut modo dicebamus, quodammodo includit mendacium, esset peccatum. Nam mendacium absque peccato fieri non potest verum. Propterea periurium vitium est priorum decalogi tabulæ aduersum, videlicet transgressio secundi præcepti. Ne iures vana per eum. Iam enim ut proximè dicebamus, art. 3. superiori quaestione expositos tres gradus reliquimus vanitatis in iuramento falso, iniquo, & temerario. Quapropter duplici ratione intrinseca & inseparabili periurium est peccatum, videlicet, & quia mendacium includit, & quia per ipsum Deus contra religionem de honestatur. Atque adeo ceteris paribus simplici mendacio absurdus crimen est. Sunt autem qui dicant ut Bonauentura in 3. dif. 39. q. 1. periurium esse contra octauum mandatum, Ne quis falsum testimonium dicat. At verò hoc accidentarium est periurio. Nam falsum testimonium dicere & citra iurandum vsu venire potest, & peculiariter habet materiam: nempe certam speciem iniuriæ, quare proximo irrogatur: iuramentum verò multo habet amplio

Conclusio.

3. Argum.

Dubitatio.

Duo Impru-
dētē grad⁹.

pter iusurandū sub quo Herodiadi, quicquid petijisset, fuerat pollicitus, capite obtruncavit Ioannem. A parte verò negatiua extat nihilo minus argumentum, q̄ eiusmodi pollicitationes multi imprudentes faciunt, qui tamen nō arguuntur lethalis criminis. Respōdetur duos esse hac parte imprudentiæ gradus. Primus est eiusmodi petitionibus generalibus nequam antequā explicentur, annuere. Id quod Christi exemplo didicimus. Nihil enim Zebedei uxori cōcessit antequā interrogaret, quid vis? ac subinde petitionem intelligens renuit, dicens ad filios, Nescitis quid petatis. Quocirca eiusmodi postulacionibus antequā intelligantur, sub iuramento assensum præbere animo absolutè implendi quicquid ille petierit, peccatū mortale est genere suo. Nā qui sic iurat animo destinavit etiam absurdū si postuletur facere vt Herodes. Dixerit genere suo: nam ex circumstantijs fieri hæc potest promissio citra culpam: videlicet cū inter viros probos vsu venit, nēpē quādo iurans certò scit nihil ab alio deprecandū, nisi quòd more & iure fieri possit, neq; si aliud poposcerit, id se facturum timet. Vix tamen à culpā saltim veniale tale promissū excusari potest. Et ideo viri prudentes & præsertim principes; ac publicæ potestates nequeunt citra imprudentiæ notam eiusmodi petitiones concedere, & vt illis imprudentiā id promittere, imprudentia alijs est petere. Secundus (hoc deficiente) prudentiæ gradus est, illa facta cōcessione, vbi postea cōstitit iniustū peti, non stare promisso. Quod nos Salomon exēplo docuit, sanè qui petitionem matris, postquā illa suam mentē aperuit implere reuit. Quoniā in eiusmodi promissionibus cōditio honesti, etiā si iurans eam nō apouerit, sub intelligitur. Vnde Agefilaus rex cū quidā illum improbè postulando vrgeret, dicens, sibi id qđ petebat promississe, quasi illa ratione fas nō esset negare. Respōdisse fertur: Si quidē iustum est qđ petis, promissi: sin minus dixi, nō promissi. Et iuridicum axioma est in malè promissis rescindendam fidem. Extreme ergo dementiæ in Herode fuit propter iusurandū per quod in cōfuso Herodiadi fuerat quicquid postulasset pollicitus, nefandū illud scelus patrare. Tametsi nō tam ex iurandireligione, q̄ ex amoris turpitudine illud emanauit. ¶ In quarto argumento explicatur quem admodum obligatio iuramenti vnus personæ nō transit in aliam. Neq; verò in aliam materiam. Argumentū enim est, Promissoriū iuramentū ad futura se extendit: potest autē obligatio illa per rei mutationē tolli. Quod enim

Agefilaus.

ciuitas modò iurat succedentibus nouis ciuibus, aut canonicis, obligatio illa minimè illos ligat. Et canonicus dum hæc statuta iurat, alia si addantur, seruare non cogitur: & nihilominus isti ciues & canonici videntur quodammo do iuramentum trāsgredi: ergo nō omne per iurium est peccatū. Respōsio autē est quadripartita. Primum enim notandū iusurandū esse actionem personalem, & nō cōmunem: sicuti enim tota ciuitas excommunicare nequit: ita nec tota ciuitas iurat nisi vel singuli iurēt vel in singulari vni facultatē faciāt hoc pro omnibus iuramentū præstandi. Quare virtute iuramenti quod vnus facit nemo alius ligatur. Ob idq; quotiescunq; aliquis in senatū, aut in capitulum recipitur, tenet statuta iurare: aliàs ciuitas mutatis ciuibus nullo tenetur iuramento à maioribus præstito. Ait tamen secūdò quòd teneretur quicūq; ciuium etiam iniuratus ex æqua fidelitate. Nam qui fit honoratus particeps fit subinde & onerum: si autem non serualet, nō esset ob id periurus. Qua vtiq; ratione etiā si pater iurauerit quippiā soluere, nō tenetur filius, ipso defuncto, vt iuramentū paterni id soluere, ita vt nō soluens sit periurus: sed tenetur tanquā hæres paternum debitum reddere: verum est tamen, quòd paterna iuratio arctius perstringit hæredem, quàm si nō fecisset iuramentū. Pari modo si res episcopus, aut canonicus ad dignitatē absq; vilo iuramento admitteretur: nō perstringeretur virtute iuramenti antecessorū constitutionibus stare, teneretur tamen ex cōmuni fidelitate postquam dignitate & eius fructibus & honoribus fruatur, iura illi annexa seruare. ¶ Per hæc de iure iurandis censendū est, quæ causarū patroni, & procuratores nomine suarū partium præstant. Id enim dupliciter fieri potest: vno modo absq; speciali facultate partis ad singulare illud iuramentum præstandū, & tunc ille pro quo iuramentum præstitum est, non sic ligatur, vt si nō impleat periur⁹ sit: tenetur tamē stare verbo procuratoris, virtute potestatis, quam illi dedit ad sua negotia transigendum: si tamen dñs causæ ad singulare aliquod iuramentum præstandū agenti suo dedit: tunc iuramentū procuratoris perinde ligat dñm ac si ipse iurasset. Nā etsi iuramentū perinde atq; matrimonialis cōtractio, actio sit personalis, potest nihilo minus p̄ destinatū ad id procuratorē, ceu matrimoniu, celebrari. Sed rogas. Nunquid dum quis procuratorē in propria causa instituit potest illi generalē facultatē facere quodcunq; iuramentū exhibendi, quod ipse iudicauerit esse licitū? Respōdetur nequaquā id fas esse taliter, vt iura

Quadrifida
respōsio.

De iuramē-
tis alter⁹ no-
mine p̄stitis

vt iuramentū procuracionis suum ipsius reputetur. Cuius profectò ignorantia multi laborant. Nam iurare nemini quācunq; veritatem licet, sed illam tātum quam prius certò cognouerit. Et ideo illa generalis facultas iniqua esset, & illegitima, atq; adeò iure non admittenda, nisi in singulari, dñs causæ agenti suo dicat. Iura meo nomine hoc. Quo fit vt illa iuramenta procuratorū nomine suarum partium potius sint cæremonia iuris quibus partes stare tenentur, si modò licita sit, & honesta. Tertiū dictum D. Thom. est quòd canonicus vel senator iurans statuta ecclesiæ vel reipublicæ non iurat, nisi illa quæ illuc vsq; edita sunt. Et ideo si aliqua super addantur non tenetur illa, vi iuramenti seruare: nisi intenderit non solum facta, sed facienda custodire. Tenebitur tamen tanquā socius illius familiæ ex vi statutorum quæ vim habent coactiuam legum si honesta sint, & alijs conditionibus iustæ legis ornata. Circa illud tamē verbū, nisi intenderit se obligare etiā ad futura, notandū illam intentionē nō esse licitā, nisi tacita conditione si edenda statuta fuerint vnde quaque iusta: imò nec cum tali conditione esset omnino prudentia sic iurare: quia, vt modò dicebamus, nemo debet nisi illa quæ certo nouit iurare.

ARTICVLVS. III.

Vtrum omne periurium sit peccatum mortale.

conclusio.

Rostquam in genere constitutū omne periuriū esse peccatū, interrogat in specie an omne sit peccatū mortale. Et respondet vnica cōclusione affirmatiua. Periuriū ex sui ratione est peccatum mortale. Cuius prima ratio est: quicquid est diuino præcepto contrariū est peccatū mortale: periurium autem est contrariū illi præcepto. Leuit. 19. Non periurabis in nomine meo. Ergo omne periurium sui ratione est peccatū mortale. Secundò probatur. Nā id propter quod aliud est tale, vt verbis Philosophi in posterioribus loquamur, magis est tale: vt si aqua est calida propter ignem, virtuosior est in igne calor. Confitemur autem id quod per se est veniale peccatū vt otiosum verbum, si fiat in Dei contēptum, fieri mortale: ergo fortiori ratione periuriū, quod suapte natura cōtemptum Dei innatū habet, quia est vitium reuerentiæ Dei è diametro aduersum, erit peccatū mortale. Poterit autē ratio paulò differentius sic in formari. Peccatū mortale est qđ dei proximi

ve charitati aduersatur: omne autē periurium diuinæ charitati repugnat, Deū enim eiusque religionē despiceret, charitati eius aduersatur, vt documento in hominum ciuilitate constat, ergo est mortale scelus.

Articulus hic vastissimum nobis aperit disserendi campum. Et primum omnium cōclusio D. Tho. cum suis probationibus, neque adeò perspicua est, neque omnino certa videt. Si em rationes animaduertas, id dūtaxat concludunt, quòd periuriū genere suo sit peccatū mortale, sicuti furtū & homicidium: & tamen titulus quæstionis fuit vniuersalis vtrū omne periuriū in indiuiduo quomodocunq; fiat sit mortale. Et videtur in solutionibus argumentorum partē affirmatiuā in vniuersum sustinere. Et vt art. 7. dicebamus, periurium assertorium in quācunq; leui materia fiat est mortale: neq; in hoc simile est furto, qđ ratio ne tenuitatis materiæ potest esse veniale. Sed tamen ex altera parte extat argumentū: neq; in promissorijs, neque in assertorijs omne periuriū esse mortale. Iam enim suprā diximus, si quis iuramento promittat rem leuissimam, quā nō soluat esse periurium, nō tamē mortali ter peccare. Et si quis iuret venialiter peccare, periurium facit veniale. Itē si quis citra iudicium discretionis iuret putans id esse verum, quod iurat, est periurus, & tamē nō semper lethaliter peccat, sed tantum quāta fuerit negligentia. Dubia est ergo conclusio S. Tho. an intelligat periuriū ex sua tantū ratione generica esse peccatū mortale, an verò vsq; adeò ratione intrinseca, vt omne in indiuiduo sit mortale. ¶ Ad quam quidē quæstionē per vniuersas periuriorū species discurrentes septē cōclusionibus respondemus. Et vt ordinē à nefandissimis auspicemur, prima cōclusio sit. Sceleratissima periuriorū species est blasphemia, & inter blasphemias illa quæ est idololatria, vt p̄ falsos deos, seu veraciter, seu mendaciter iurare. Blasphemix in quā multæ sunt species, illa tamen sola ad nostrū facit propositū, quæ sub forma sit iuramenti. Et quòd eiusmodi iuratio sit omnium impiētissima, nemo dubitare possit, nisi qui Aug. ad Publicolā segniter & absq; discretionē audierit. Et refertur. 22. q. 1. canōn. mouet. Ait quippe q̄ sine vlla dubitatione minus malum est per Deum falsum iurare veraciter (quod est blasphemia) q̄ per Deū verum fallaciter: quod sit citra blasphemiam. Quāto enim (inquit) per quod iuratur est sanctius, tanto magis est pœnale periuriū. Nihilo minus conclusio nostra verissima est. Nā blasphemia genere suo peior est simplici periurio. Est nanq;

Dubia cir-
ca conclusio-
nem.

respōsa du-
biorum.

1. Cōclusio

Impiētissi-
ma iuratio p̄
falsos deos.

August.

blasphemia maledictū & cōiucium in Deum ipsum iactatū, quo vel honori ipsius & dignitati quippiā detrahatur, vel quod ei nō conuenit impingitur. Quapropter per periurium veritas eius in dicendo dehonestatur: p blasphemiam verō sua ipsius veritas in essendo offenditur: q aut per falsos Deos iurat in signe blasphemiae genus Deo impingit. Sanē qui honorem vni Deo debitum alijs qui non sunt eo digni impartitur. Secundo apertius arguit. Blasphemia. vt. 2. 2q. 13. author est D. Thom. confessioni fidei opponitur, quā primum est totius religionis fundamētum: est q; idcirco infidelitatis species atq; adeo cōtra primum mādātum de vno colēdo Deo cōmittitur: cū periurium nō fiat, nisi cōtra secundū. Peccatū aut q primo mandato opponitur magis impium est q quod sit cōtra secundū. Et tertio inde id fit manifestū, q qui p falsos Deos iurat, manifestarius idololatra est, vtpotē qui actione illa pseudo deos colit, ac si illis, aut supplicaret, aut thurificaret. Vnde Hierē. 5. vbicunq; Deus filijs Israel x qua libra impropert: nempē & q ab eo ceu à potestate defecissent, & quod iurarent in his qui nō erāt dij. Quapropter Chrysofto. in imperfecto, idolatrā se inquit facit omnis, qui p aliud à Deo iurat: idololatria verō scē Jeshus sacrilēgiū. est, quā periurium. In summa, qui Deum diffidetur esse solū Deum, atrociorē ei irrogat iniuriā (vt pote qui in suā ipsius substantiā, & quidditatē impius est) q qui cōtra eius scientiam & dignitatem ipsum allegat in testimonium falsi: ergo enormius cōtra ipsum delinquit. Imò verò, vt Augu. ipsum sui ipsius interpretē huc appellemus, in libro cōtra Mendacit. Blasphemare ideo peius est, q peierare, q peierando falsē rei adhibetur testis Deus: blasphemando autē de ipso falsa dicuntur. Ergo cum re vera qui per aliam quā per verum Deum iurat, aut per creaturas in ipsum relatas falsum dicat de Deo vero, putā quod non sit solus Deus, sit vt multo impius sit iurare per falsos Deos, quā deierare. Sed ais forsā hoc tātū cōcludi, quod falsum iurare per Deos falsos sit peius, quā per Deum verum. Imò verò id ipsum cōcluditur etiam dum per falsos Deos verum iuretur. Nam illic impietas idololatriæ permānet: hoc est falsorū deorum cultus. Dicendum ergo est ad August. q cum illic de solo periurio loqueretur, docere cogitauit, quod quantum ad rationem attinet periurij, cuius quidem substantia est falsum iurare, minus malum est veraciter iurare per falsos Deos, quā mendaciter per Deū verum: imò illud vt articul. 1. dicebamus non est per-

iurum. Et ad idē attinet id quod subdit quod quanto id per quod iuratur sanctius est, magis est pœnale periurium, si eius intrinsecā rationem cōsideres. Nihilominus rationē idololatriæ quæ illic inuoluitur nunquam August. negasset esse delictum periurio grauius. ¶ De finitio autem quæstionis huius, aliam suscitāt, videlicet, vtrum liceat ab idololatra iusurandum per suos Deos petere, & recipere. Apparet enim id non licere. Nam cum ipse iurando etiam verū per suum Deum actū idololatriæ exerceat, atq; adō enormiter peccet, videtur ille qui tale iuramentum exigit, socius eiusdē criminis fieri. Augu. nihilominus eodem loco affirmatoriē respondet illud esse licitum. Et ratio est, quod cum idololatra more & vsu paratissimus sit per suos Deos iusurandum præstare, ille qui illud recipit, non magis eum mouet, quā vsurarium ad suam nequitiam paratum, ille qui mutuū ab illo sub fœnore petit. Quare neque se illi in illa iniquitate associat, sed vtitur eius fide: non quidem catholica, per quam Christiani sumus, sed naturali fidelitate, quā mortalium quicumque cuiuscunq; sit religionis in pactis & fœderibus seruare tenentur. Id quod exemplo Laban & Iacob confirmat, qui, vt Genes. 39. refertur cū fœdus iniissent, mutuō sibi iurauerunt per Deum Iacob & Deum Nachor patris Laban. Et idem inuittur Genes. 2. 6. de Isaac, & Abimelech quorum vterque fortē alteri per proprium Deum iurauit, licet vt ait August. non sit ita comper tam. Ex quo fit consequens, quod tam idololatra, quā gentilis iusurandum sum seruare teneatur. Non quidem ex vi religionis, quæ falsa est, sed ob fidelitatem humanam, quā secundum suam conscientiam iureiurando confirmauit. Atqui hic est legitimus sensus Augustini, qui refertur. 22. quæstione 5. cano. Ecce dico. vbi ait, quod qui super lapidem falsum iurat, periurus est: Quod quidem glossa nescio quo ficto interpretamento aliorum vertit quā res habet. Ait enim Augustinum suos parocianos reprehendere, qui cum super libram iurare debebant lapidem aliquem loco libri supponebant, vt eos deciperent quibus iurabant. Quibus ideo ait Augustin. iuramento ligari, quando quidem alij putabant illud super libram fieri. Glossator autem, benē testatur verba Augustini in proprio loco non consuluisse. Alia alij etiam Theologi illo loco affingunt quæ non sunt relatu digna. Augustinus enim illic non loquitur, nisi de iuramenti gentiliū, quibus inter omnia solennissimum erat per-

Alia quæstio

est illi tenetur suū iuramentū seruare.

per Iouem lapidē iurare. Inde tractum, vt est apud Liuium lib. 1. apud Gellium, & apud vniuersos Latinos, quod cæremonia ineundi fœdus erat, vt pater patrus manu tenēs lapidem conceptis verbis iuraret, & tunc suē lapide feriret. Ex quo sermo ille deriuatus est ferire fœdus. Illum ergo lapidē appellabāt Iouē, quatenus testis fœderum erat. Ait ergo August. non quod qui super, sed qui ad lapidē, scilicet, Iouē lapidē iurat, quanuis re vera non iuret per rem sanctā, iurat tamen per eū quē putat esse sanctum. Et ideo tenetur fidē illam seruare. ¶ Sed rogas fortasse vtrū talis idololatra ratio iuramētū, arētius sit deuictus, q si absq; iuramento fidem suam obligasset? Aug. enim ad Publicolā hoc dūtaxat ait, q qui per Deum falsum iurat verū semel peccat, quia iurat per quem non debet: qui autē per eundē iurat falsum bis peccat: quia præterea iurat falsum. Et idē est si nō impleat iuratū promissū. Respondetur autem eiusmodi Ethnicum nō teneri arētius absoluta obligatione, ratione iuramenti: quoniam illud frangēs nulli vero Deo, aut rei sacræ iniurius est, sed illi penitus cui fidē frangit: neque veram religionē contaminat: sed tamen tenetur ex hypothesi, id est supposita eius fallacie cōscientia, qua putat per verū deū iurare. Est enim Theologū axioma, erroneam conscientiam obligare. Huic enormitati secundo gradu accedit blasphemia iurandi per creaturas more gentilico, quanuis qui iurat Christianus sit, & non idololatra, vt per solem, per Mercurium, &c. quod. 2. 2. q. 1. cano. clericum. Carthaginense conciliū vt blasphemum damnat: quem canone superiori. q. ar. 6. emunctius exposuimus. ¶ Tertio ordine blasphemiae veniunt Christianorum quæ formā habent apostasie. Qualia sunt quinque illa verba in Hispanis damnata, scilicet, Nō credo in deum: seu vt fingunt de Deo discredō. Item de Deo renego, quod est ipsum abnegare & abiurare. Et Pese, hoc est Deo displiceat, eumq; tædeat huius aut illius rei, ac demum per Deū vitam. Primumque tria genera significationē infidelitatis habent & fidei abiurationis. Est tamē ad notandum huiusmodi blasphemias nō esse re vera apostasias. Nā qui sic iurant, non habent animum desciscendi à fide, sed irē impetus verba illa extorquet blasphemia. Et enim vt vera apostasia & defectio à fide ex superbia nescitur, vt hereticorum exemplo cōstat, sic huiusmodi christianorū blasphemias flāmata bilis profert. Sūt tamen suprā quā dici potest enormissimæ. Sic enim de fide blasphemare, quam in baptismo profiteremur, etiam apud

Alia quæstio

secundū blasphemie gradus iurandi

6. cōcl. carth.

3. Gradus.

iuramenta Hispanorū.

Nota.

Turcas & impurissimos idololatrias esset exhorredū. Quare nō est æstimāda huius impietatis immunitas de sola ciuili pœna, quæ leuissima est carceris. Est enim citra conuersiam latissimē grauior culpa apud Deum, q hominidum: quandoquidē, vt suprā iam cōstitutū est, sit fidei contraria, quæ ad primū legis mādātū attinet. Ob idque inquisitores etiā heretice prauitatis in blasphemos solent animaduertere. Imò antiquitus pœna acerrima mortis plestebatur blasphemus. Legitur em̄ Leui. 24. Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suū: & qui blasphemauerit nomen Domini morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo: siue ciuis, siue peregrinus fuerit. Omnis inquit multitudo: quoniam vniuersi vindices esse debēt honoris Dei. Iā verò respublica non quo crimina grauiora sunt acerbius vlcisit: ea enim iudicio dei relinquit, sed quo magis sunt pacem ciuilem perturbantia. Qui autē ait Pese. hoc est. Deum tædeat eō blasphemus est, quod bilem quam de alio concepit, in Deum respuit, & quem irā habet corruptū affectū, eundē Deo impingit: quod nefandissimū est. Dicere autē Per vitam Dei, vt superiori quæsti. artic. 6. dicebamus non est Dei vitam in testem simpliciter adducere: alio qui nō esset blasphemia: sicuti neque illud, viuit Deus, sed est nefandissima execratio. Et enim sicuti dū ais per vitā patris, aut filij, illā nisi verum dixeris vltioni Dei subdis: sic dū ais, per vitam Dei, perinde eam videris seipsum iudicio subijcere, ac si posset Deus, de seipso supplicium sumere. Sunt & blasphemiarum nō infimæ species iurare per membra Dei, vt per caput, per sanguinem, per iecur, & per alia membra quæ nominare depudet. Nā præterq̄ quod Deo videantur isti membra tribuere, etiā si de mēbris Christi id intelligant, enorme conuicium & contumelia est. Quandoquidem hoc non est membra in testimonium afferre: sed vituperijs Christum fordidare, sicuti nefas est iurare per intemeratam Dei paræ virginitatem. Ob idque miraris nequeo, cur publicæ potestates si non euangelium, saltem authenticum Constantini non consulunt de hac re, cuius titulus est, vt non luxurentur homines cōtra naturā, ne iurent per caput, aut capillos Dei, & ne Deum suum blasphement. Vbi iurare per capillos nefando exequatur flagitio, quod sit contra naturam. Quin verò (vt suprā diximus) grauior illo est blasphemādi impietas. Quocirca propter huiusmodi peccata (vt illic habetur) sœuire sæpe numero Deus solet in genus humanū. Nūc. f. Xx 5 vrbium

blasphemie enormitas.

Pœna antiqua blasphemie.

Pese.

Per del vi tam.

Authenticū Constantini.

urbium incedijs, nunc famè, nunc bellis, & sub
 mersionibus, & huiusmodi alijs portentis suū
 vindicans sanctissimū honorem & nomen: &
 hāc ob causam sanctissimè illic obtestatur im-
 perator pratorē vr̄bis vt quos talibus delictis
 irretitos deprehenderit, prater q̄ quod semet-
 ipsos indignos faciunt Dei misericordia, vlti-
 mis subdat supplicijs. Vt nō ex contēptu ta-
 lium inueniat & ciuitas & respublica per hos
 impios actus lædi. Nā si cōtra homines inquit
 factæ blasphemix, impunitæ nō relinquūtur,
 qui Deū ipsum blasphemāt, magis digni sunt
 supplicia sustinere. Hæc Constantinus. Et est
 præcipuè recolenda collatio hominū cū Deo.
 Bonè Deus, qui in regem blasphemāt, q̄ omni
 opprobrio & supplicio, & quidē merito dign⁹
 habet. Et nū eum qui regē regum contumelijs
 proscindit nō tam iniquis oculis conspicitur.
 Sed de blasphemijs hæc tenens. Ad hæc prof-
 etō si blasphemix non sunt, saltē proximè ac-
 cedunt; dicere, Sicuti Deus est, & sicut natus
 ex virgine (& similia) sic quod assero verū est.
 Quocirca dum falsitas sic affirmat foedissimū
 est periurium, blasphemix affine. Et quando af-
 firmatio veritate polleret, non tamen esset à
 blasphemia longè distans. Nā quāuis, veritas,
 vt aiunt Philosophi, eō quod adæquatio est
 rei ad intellectū, eō perinde indiuisibile confi-
 stens, non recipiat magis & minus, tamē quia
 diuinæ veritates ipsissimi sunt veritatū omniū
 fontes, non sunt à nobis accessibiles, atq; adeo
 insolentissima superbia est tantā nobis fidem
 arrogare, vt veritates caducas nostras cum il-
 lis sempiternis conferamus. ¶ A blasphemix
 iurationibus ad alia periuria eō ordine descen-
 dendum nobis est, qui inter iuramenti comi-
 tes constituitur. Primus autem est veritas, que
 si iuramento absit insigniter vanū est, quod. i.
 iurandi substātia euacuatur. De hoc ergo sta-
 tuitur secunda eademq; vniuersalis conclusio
 quæ nullā prorsus exceptionē permittit. Om-
 ne assertoriū periurium est peccatū mortale:
 Omne (inquam) in quacunque materia, quo-
 cunq; sine, quacunq; de culpa & sub quacun-
 que forma, & quocunq; modo & intentione
 fiat; dum tamē sit actio deliberata. Dixerim in
 quacunq; materia siue magna, siue parua. Et-
 enim qui falso iurat se non fricasse barbā, mor-
 taliter peccat: atque si iurasset rem aliam gra-
 uissimam. Nam tam falsum est, te non fricasse
 barbā (si falsum modò est) aut non penna la-
 uasse dentes, quàm te non patrasse homicidiū,
 quod tamen commisisti. Et quouis id sine aut
 causa facias, nihilominus lethale peccatum
 est, quāto sit cūque finis aliās sanctissimus, &

Sicut deus
est.

2. Conclusio
de periurio
assertorio.

pietissima causa eademque grauissima: vt si
 deieres ad cauendum tibi mortem, vel inno-
 centi vel regi: vel ad liberandam à prodicione,
 & incendio totam rempublicam: quin etiā
 si illa via hominem seruasses ab æterna morte
 nihilo secius tuā ipsius animā peremisti. Exem-
 plum est in lib. contra menda. August. Si quis
 esset infidelis in potestate impiorum constitu-
 tus ad quem peruenire non posset, vt regenera-
 tionis lauacro ablueretur, nisi deceptis men-
 tiendo custodibus, minimè id liceret. Pespice
 non solum peierare nefas esse, verum neque
 mentiri fas est, ad redimendam animam pro-
 ximi, eripiendamq; à tartareis faucibus, & vt
 summam dicamus quemadmodū (vt in de-
 cretis extat. 2. 2. q. 2. can. Primū est) nulla neu
 vera neu cogitata ratione mendacium dici po-
 test citra peccatū. Ita nullum esse potest men-
 daciū, quāmlibet leuissimum, quin si iuramen-
 to firmetur, sit mortale periurium. Et cum au-
 dis assertorium, promissorium quoq; intelli-
 gi to, qua ratione (vt superiori quæstione diceba-
 mus) assertorium est, vt si dum quispiam se ali-
 quid facturum, aut non facturum iurat, nō ha-
 bet intentionem faciēdi vt iurat, mendacium
 assertorium est, quāuis iuret hominem occi-
 dere aut peius aliquid patrare, tametsi postea
 id re exequens nouum committat crimen cō-
 tra legem opus illud prohibentem. ¶ Huic au-
 tem conclusioni adiungitur tertia. Omne iura-
 mentum promissorium rei, quæ sine peccato
 mortali fieri nō potest, est pariter absq; excep-
 tione peccatū mortale, etiā si verū iuret, vi-
 delicet dū intentio adest implēdi. Nā cum qui
 id iurat alia teneatur lege contra iuramentum
 facere, perinde est ac si falsum iurasset. Imò
 cum omnis res illicita sit contra diuinam man-
 datum. Nam tam naturales quàm ciuiles, vt
 libr. 1. dictum est ab illo deriuantur, fit vt iu-
 rare per Deum rem illicitam est illi, aut per
 ipsum promittere facere cōtra eius ipsius mā-
 datū. Quapropter sicut superiori lib. de voto
 rei illicitæ dicebamus, qui rem iniquam iuran-
 do promittit, Deo potius malū cōminatur q̄
 verum promittat: Comminatur inquā illi in-
 iuriam facere, quo nihil vel impudētius, vel au-
 dacius dici potest. Promissio nanque de re fie-
 ri debet quæ sit ei grata, cui fit. Hæc ergo duo
 simpliciter sunt dicuntur que periuria: de qui-
 bus idcirco tum conclusio D. Thom. vniuers-
 sim intellecta verissima est, tum & eius ratio-
 nes firmissimæ. Nā qui his modis deierat Dei
 contemptor est eiusque adeo violator charita-
 tis. Nomine autē periurij in præsentiarum nō
 illud tantum intelligimus, quod fit per Deum,
 verum

Augustinus

4. Conclusio

3. Conclusio

verum & illud etiā quod fit per creaturas in-
 ipsum relatas. Nā etsi vt in solutione secundi
 videbimus, peius sit peierare per Deū, est ni-
 hilominus peccatum mortale, dū fit per crea-
 turas: siue vtrūq; solēniter fiat coram iudice,
 siue priuatim. Omne enim est peccatū morta-
 le. ¶ Haud tamen monstrasse satis est periurij
 simpliciter dictum mortale crimen esse nisi de
 eius etiā enormitate quartam conclusionem
 addamus. Periurium quod sacrilegium mor-
 tale est peiorem Dei offensam innatam habet
 quàm vllum crimen quod aduersum proximi
 charitatem admittitur: etiam quàm homici-
 dium, siue per Deū, siue per creaturas in ipsum
 relatas fiat, siue solēniter, siue priuatim. Con-
 conclusio est D. Thom. in quolibet. 18. atq; alio-
 rum plurium. Sed quando nulla extaret docto-
 rum autoritas, rationes in propatulo sunt. Est
 nanque periurium præuaricatio præcepti prio-
 ris tabulæ, vt supra diximus, qua eius detra-
 hitur honori & reuerentiæ: huiusmodi autem
 iniuriæ immaniores illis sunt, quibus offen-
 ditur proximus. Quod si quis rationem hanc
 infirmare conetur, redarguens quod tunc se-
 queretur acerbius esse crimen, violare diem fe-
 stum seruii opere, quam hominē enecare, eō
 quod mandatum de seruandis festis attinet ad
 priorem tabulam. Nullius est vigoris argumē-
 tum: quoniam festorū præscriptio, quæ ab ec-
 clesia seruantur, non est de iure diuino, sed de
 iure duntaxat humano: & ideo violatio festi
 non est tam graue peccatum, quàm vel homi-
 cidium, vel furtum. Qui verò id quod iure di-
 uino de celebrandis festis cautum est, trans-
 grederetur, grauius quàm homicida peccaret,
 putā qui nullum in tota vita feriret tempus,
 quod dicaret diuino cultui. Adiungitur & se-
 cundatio, qua demonstratur periurium ini-
 quius esse homicidio, aliās enim non esset iu-
 ramentum finis omnis cōtrouersiæ: vt ait Pau-
 lus. Nam si esset minus peierare, quàm occide-
 re, aut adulteriū facere, nunquā ab homicida
 & ab adultera iuramentum peteretur calum-
 niæ: quoniam cōiectura esset, vt per periurij,
 tanquā per exiliū peccatū, maiora cōtegerēt
 crimina. At verò fuit semper omnibus genti-
 bus tam sancta, tāq; solēniter culta iurifuran-
 di religio, vt quæuis agatur causa iurifurandi
 beneficio & tractetur, & expediatur. Sed sit
 fortè qui hoc argumentum, vt inualidum sic
 redarguat. Vbi quis de hæretica defertur præ-
 uitate, quāuis iniquior periurio sit, ab eo nihi-
 lominus exposcitur iuramentum calumniæ:
 ergo illa ratione non probatur periurium ef-
 se grauius homicidio. Respondetur, quod hæ-

reticus per ignorantia aliquid de Deo falsè dif-
 fiteatur, cōfiteatur nihilominus reuerentiā ei
 debitā. Quapropter in sua existimatione gra-
 uius est periurij, ac proinde dignus existima-
 tur cuius iuramentū exigatur. Ac demū quā-
 ta sit periurij perniciēs tertio demonstratur.
 ¶ Periurij nāq; subuertere molitur fundamē-
 tū humanorū omniū cōmertiōrū, quod vt su-
 præ ex Cicerone retulimus, est dictorū fides.
 Hæc enim tunc firma est cum per iuramentū
 constabatur. Quare si iurandi vim infringas,
 nulla fit reliqua inter homines constantia
 fidei. His ergo de causis Leuitic. 19. cum tanta
 emphasi prohibetur periurium. Alia enim
 mādata simpliciter ponuntur, scilicet, Non fur-
 tum facies, &c. Periurij autem cum emphasi,
 Non periurabis in nomine meo, nec pollues
 nomen Dei tui. Ego Dominus, & Exod. 20.
 Non satis Deus duxit admonitos nos facere
 ne nomen eius in vanū assumeremus, sed sub-
 dit. Neque enim habebit in fontem Dominus
 eum qui assumpserit nomen Dei sui in vanū.
 Et. C. de iureiurand. iurandi inquit contem-
 pta religio satis Deum vltorē habet. Quapro-
 pter etsi respublica nō perinde atque homici-
 dia periuria vlciscatur, non ideo existimandū
 est non esse grauioris culpæ. Vnde. 21. quæst.
 1. canon. mouet. ait August. grauissimam esse
 pœnam periurij, scilicet, & apud Deum & apud
 ecclesiam. Et Euticianus Papa canon. statim
 proximo. Prædicandum (inquit) est, vt
 periurium fideles caueāt, & ab hoc summo pe-
 re abstineant, scientes hoc grande scelus esse.
 Quare & periuri infames iure habentur, vt. 6.
 quæstio. 1. canon. quicunque, & canon. infam-
 es. & extrā, de testib. cap. testimonium, ha-
 betur. ¶ His autem non obstantibus subnecti-
 tur quinta conclusio. Plura sunt promissoria
 periuria quæ non sunt grauioris culpæ quàm
 venialis. Primum enim id valde probabile est,
 quod præcedenti quæstione Caieta. ait, nempe
 iurare id quod officio supererogationis ob-
 stat, non esse grauius quàm veniale, vt non in-
 trare religionem, quia potest absque peccato
 illud impleri, nisi forsan id quis iurasset in ca-
 su etiam necessitatis, tunc enim illicitum iuraf-
 set. Quocirca vt legitur cano. Florentinum. di-
 stin. 85. ille Archidiaconus, qui iurauerat nun-
 quā fore episcopum, cōpulsus fuit eandem
 functionem accipere.

¶ Quod si arguas, qui opus supererogatio-
 nis iurat non facere, obicem ponit Spiritui
 sancto: ergo peccat mortaliter, nam Spiritui
 sancto resistere, insignis scelus apparet.
 Nega-

5. Conclusio

Argumentū

Negatur consequentia. Si enim eo pacto quis opponeret ei obicem: vt nequiret absq; culpa mortali eius inspirationi auscultari, ipsa obicis appositio esset mortalis, qui autē iurat non facere opus supererogationis nō obstante iuramento potest optime Spiritui sancto obedire. Et ideo non est alia culpa quā quod cōtra consilium Spiritus sancti iurauit: quod natura sua ideo non est mortale, quod ad consilia sequēda nemo tenetur: est nihilominus irreuerentia quædam saltim venialis. Secundò etiam conclusio verificatur, vbi quis iurat promittendo rem sterilem & omnino vanam, vt cum quis iurat leuare festucam, aut rescindere vngues tali die, aut id genus alia: quæ nullius sunt emolumentum: iuramenta enim hæc ob id sunt peccata quod nō sunt obligatoria, sunt que subinde vana. Haud tamen condemnanda sunt mortalia, postquam etiam citra peccatum nonnunquam impleri possunt, vbi impletio contra bonos mores non vergit. Tertio, conclusio vera ostenditur, vbi quis iurat aliquid se facturum quod non est nisi veniale malum, nempè iocose mentiri, aut otiosum verbum loqui. Tunc enim quia illud iuramentum implere, non est nisi veniale, consequitur vt neque illud fieri, grauiorem afferat culpam. Quod si in contrarium arguas. Qui illud iuramentum emittit, tenetur illud falsificare non implendo: ergo in virtute facit iuramentum falsum: quod videtur esse mortale. Respondetur, quod quantum teneatur illud falsificare, solum teneatur sub reatu veniali. Et ideo licet iuramentum sit quodā modo falsum, non tamē inde fit esse mortale: iam enim supra regulā illā q̄ omne iuramentū falsum sit mortale, præmōstrauimus non esse vniuersalē, nisi assertorio: quare si dum ille de quo loquimur iurat nō haberet intentionē implendi illud esset mortale, nam esset assertio contra mentem. Sed tamen obligatio promissorij iuramenti debet censerij, vt diximus, ex parte obiecti. Vnde quando obiectū (hoc est materia) non est nisi veniale, iurare id facere cum intentione faciendi, non erit grauius quā veniale. Quartò deniq; & postremò verificatur conclusio, vt superiori quæst. arti. 7. disputabamus, quādo quis sub iuramento pollicetur rem parui momenti: quod quidē profecto, vt reor non est nisi veniale. ¶ Sexta conclusio. Nō omne iuramentū assertorium, licet sit vanum atque illicitum & subinde quodāmodo periurium est peccatum mortale: sed crebrò veniale. Conclusio hæc veritatem obtinet, vbi periurium solo defectu tertij comitis cōmittitur: quod quidē non simpliciter, vt ar-

6. Conclusio

bitror, sed secundū quid periurij nomine denotatur. Primum vbi quis verum certumq; iurat, sed tamen sine necessitate: quod plurimū illis qui iurare assueuerunt accidit, vt cum quis iurat solē lucere aut pluere, dū ita est, & similia. Hęc enim iuramenta quia vana sunt, culpa nō vacāt, sed tñ, quia vera existūt & certa, mortalem labē nō impingunt. Vbi autē quis pro certo id iurat, quod certū non habet, plusculū difficultatis emergit. Est ergo animaduertendum q̄ adiudicandum verum ne sit, an falsum iuramentum non tam ad rem iuratā, quā ad mentem iurantis attendendum. Si enim quis id iurat, quod post legitimum examen certò putat esse verum, licet fortē sit falsum, nullatenus delinquit. Et vice versa dum putat esse falsum qđ pro vero iurat, quanquam fortē sit verum, nihilominus periurus est: vt supra art. 1. ex mente August. explicuimus. Requirit autem iuramenti reuerētia, vt. q. præced. artic. 7. adnotauimus, non solum vt verū iuretur, sed vt nihil homo iuret anteq̄ pro rei qualitate certus sit, verū esse qđ iurat. Dixerim pro rei qualitate & dignitate. Nā non æqua diligentia in omni materia requiritur, ad veritatē perscrutandā, quæ iuramento asserenda est, sed in rebus egregijs atq; arduis multò maior, quā in his quæ sunt minoris momenti. Imò quandoque res potest esse tam peruia, vt sine vlla discussione possit iurari. Culpa ergo iurandi rem incertam pro certa æstimanda est penes negligentiam, hoc est penes omissionem diligentia, quæ pro dignitate materiae erat adhibēda. Quæ quidē indiligētia tāta esse potest, vt faciat peccatū mortale, tāq; remissa, vt non cōstituat nisi veniale: id quod iudicio prudētis pensandū est. Veruntamē circa has duas cōclusiones ingens ex dictis D. Tho. cōtra seipsum exurgit argumentum. Cōstituit enim in. 1. art. omne illicitū iuramentum, quodāmodo dici periuriū, etiam illud cui solus deest tertius comes. Et in secundo vniuersim cōstituit omne periuriū esse peccatum, in tertio verò ait omne esse peccatum mortale. Quod si verū est falsæ sunt quinta & sexta cōclusiones nostræ de peccato veniali asseratæ, quod profectò concedere enormis apparet error. Quis enim mortale peccatum in vero iuramento & certo cōmitti astruat, ob id solū quod non erat necessariū? Ad hoc ergo respondetur, vt bene Caiet. hoc loco speculat, periuriū vno modo dici simpliciter, & altero secundū quid. Et est distinctio Bonauētū. ad hoc propositū. in. 3. dist. 39. ar. 1. q. 1. Periuriū enim simpliciter est id quod præcipuo potissimòque fini iuramenti aduersatur qui est veritatis confirmatio &

Adnotatō.

Argumentū.

Periurium simpliciter, & secundum quid.

tio & attestatio: videlicet omne assertorium periurium quod fit contra mentem .i. quotiens quis id iurat, quod putat esse falsum aut si iurando promittit, quod tunc facere non intendit: vt in præsentiarum secunda nostra conclusione assertū est. Huic enim periurio deest primus comes: nempè veritas: quæ illud cōstituit simpliciter periuriū. Huic autē annexū est & illud q̄ in tertia conclusione subieciimus iuramento promissorio rei, quæ sine peccato mortali impleri non potest: quippe quod in virtute etiam est iuramentum falsum: quando quidem qui illud emisit, tenetur sub reatu peccati mortalis falsum reddere. Reliqua verò illicita iuramenta, tametsi suo gradu dicantur periuria, sortiuntur tamen hoc nomen secundū quid: quoniam non è regione fini iuramenti obuersantur, qui est confirmare attestariq; veritatem, vt patet, si per singulas discurras. Nam in promissorijs quintæ conclusionis saluatur veritas: quæ finis est iuramenti in intentione iurantis, sed quoniā ratione materiae obligationes deinde resultantes non ligāt sub reatu mortali, fit vt neq; periuria ipsa sint mortalia. Atque idem ijs accidit assertorijs, quæ hac sexta cōclusionione protulimus. Salua enim in illis fit veritas in intentione iurantis, sed quia aliunde contrahunt rationem culpæ, nō oportet semper esse mortalia. Hęc autem oculatiùs discernas, si vires duas iuramenti, quas quæst. præced. artic. 7. dignouimus mediteris: quarum prima est veteris assertoria confirmatoria & testificatoria: quæ semper obligat sub mortali reatu, sed altera est obligatoria, quæ resultat ex iuramento promissoris, & huius grauitas ex natura obiecti pensanda venit. Vnde conclusio. D. Thom. huius articuli, scilicet. Periuriū ex sui ratione est peccatū, si accipiatur vniuersaliter pro vniuersis indiuiduis: restringenda est ad periuria simpliciter, in secunda & tertia cōclusionibus expressa. Si verò vt sonat intelligatur solum quantum ad genus: sicuti si dicas factū ex sui ratione est peccatum mortale, non opus habet restrictione: sed nihilominus illa quæ in quinta & sexta cōclusionibus allata sunt, ratione materiae excipientur vt nō sint nisi venialia: sicuti suffurari obolum. Est nihilo minus magnoperè necessarius tertius comes, nempè iudicium & circūspectio iuramenti, quæ multa habet membra. Primum vt dicebamus, vt magna necessitas interueniat. Hęc autē necessitas inde primum iudicāda est quod sit res dubia: nam vbi res liquet, frustra iuratur, & idcirco improbē. Et præterea requiritur, vt id quod iuratur, sit

Vires duæ iuramenti.

Sensus conclusionis D. Thomæ.

Necessitas iuramenti.

dubium, non aut iuris, aut scientiæ, quod alijs methodis, v pote, vel autoritate, vel ratione terminandum est: sed quod sit dubiū facti, idq; tale, vt alia via q̄ per iuramentum innotescere nequeat. Mox, rei magnitudo æstimanda quæ est, & pietas, vt videlicet digna sit, cuius Deus sit in testem accersendus: nā pro re leui iurare, pro qua non modò regē, verum neq; virum honestū in testimoniū euocares, citra diuinum contemptū fieri non potest. Sed debet præterea tum vsurpatio diuini nominis, tum & periculum peierandi, quod à iuramento imminet, magnitudini necessitatis cōpensari. Id quod tam ille qui iurat, quā alter à quo iurare cogitur, tenetur animaduertere. Imo efflagitatur, præterea iurandi ratio, & vt forma certa, & ordine fiat in iudicio fori: ea nimirum religione qua secundū leges consueuerunt iuramenta celebrari. Puta super altari, tactis euangelijs & cruce, vel saltem in præsentia iudicis: concessio prius iuraturō induciarū tempore, vt secum maturè deliberet, quid est qđ iurat. Quò circa iuramenta, quæ vocantur libera, hoc est, quæ prius iurati extra iudiciū fiunt, perquam rarissimè excusari possunt à culpa, saltē veniali ex defectu necessitatis. Exēplo nobis sit Paul. ad Roma. 1. vt discamus quam circumspectè quantaque cā reuerētia sit nobis diuinum nomen per iuramentū nominandū. Iurauit primò in scriptis, quia non ita de calamo, vt delingua quippiā potest inconsultum decidere, & de re præterea, tum occultissima, tum etiā necessaria ad conciliandos sibi Romanorum animos. Testis mihi est Deus. Ecquis verò Deus cui seruiō, nō vt cunque, sed in spiritu meo, in euangelio filij eius, quod sine intermissione memoriam vestri facio, &c. ¶ Post hæc tandē de pestifera iurandi consuetudine adhibenda est postrema cōclusio. Recitat nanq; Scot. in 3. dist. 39. nescio quorum opinionem, quod vnum leue periuriū non est mortale: sed tūc fit idem mortale dum fit ex consuetudine: atque alia est recentior quorundam assertio vsque adeo diuini nominis honorem zelantium, pestifimamque subinde iurandi consuetudinem eatenus vituperantium, vt dicāt omne iuramentum siue verum, siue falsum quod ex mala consuetudine fit, esse peccatum mortale: quia si fiat iniquum ex consuetudine, non potest habere tertium comitem, qui est iudicium, atque adeò tunc iuratur incertum pro certo. Quocirca etiam si verum iuretur, illud accidit materialiter, & præter intentionem iurantis, vt pote qui eodem modo id ipsum iurarent licet esset falsum. Nam qui ex consuetudine

Forma & ordo.

Iuramenta libera.

Paul. ad Ro.

De pestifera iurandi consuetudine.

Septima cō-
clusio.

tudine iurat, quicquid in buccam venerit sub iuramento profert. Ad intellectū ergo rei præsentis statuitur septima cōclusio. Cōsuetudo licet causa sit iurandi, magnumq; secum afferat peierandi periculum, tñ neque ipsa per se peccatum est, neq; speciem mutat iuramenti, neq; aliter aggrauat, q̄ tollendo aliquē trium comitum. Ad huius autē cōclusionis explicationem notandum est cōsuetudinē in quacunque materia, non esse nisi actionum frequentationem, ex qua secundū Philof. 2. Et hic generatur habitus. Patet ergo prima conclusionis particula. Nam habitus ille ex actuum frequentia genitus causa est iterum, atq; iterum iurandi: siquidē habitus quicunq; generat similes illis actus ex quibus genitus est. Illa autē iurandi facilitas, vt art. 2. ex Auguf. contra Mendacitatem, secum affert periculum deierandi: nā antevertit rōnis vsum, vt antē homo iuret quā adhibeat veritatis iudicium. At verò cū frequentatio actuum nō sit distincta ab ipsis actibus, nō est per se peccatum vltra numerum multiplicatarū actionum. Sed si decies vanē iurasti, decem præcisā cōmissi peccata: vel mortalia, vel venialia secundum absentiam comitis, qui deest iuramento. Hoc est si fuerint falsa aut iniqua de re, quæ sine mortali impleri non pōt, erunt mortalia. Si autem leuia, ex defectu iudicij & discretionis, erunt. Quocirca consuetudo vt conclusio affirmat speciem iuramenti, nec mutat nec aggrauat: nisi quatenus comitem aliquē tollit. Vnde vt ad opinionem quā Scotus refert respōdeamus. Si periuriū fuerit leue & veniale, videlicet eorum q̄ in quinta & sexta cōclusionē designauimus, quātuncunq; fiat ex habitu & cōsuetudine nō efficiūt mortale. Et eodē modo respōdet ad opinionē secundo loco recitatam imò si iuramentum sit qđ per se esset licitū propterea qđ ex cōsuetudine iurandi fiat, nullā contrahit culpā neq; veniale, neq; hoc in dubium cadere pōt, solus enim defectus alicuius trium comitum facit iuramentum esse peccatū. Sed aiunt fortē isti idem esse iuramentum fieri ex cōsuetudine, & fieri sine iudicio videlicet vt iuretur aut falsum pro vero, aut incertum p̄ certo. Illis autē respōdem⁹ primò falsum esse quod assumunt: nam in primis nō cōuertuntur. Potest enim defectus iudicij contingere, nō ex mala consuetudine, sed aliunde, videlicet q̄a homo valde affectus est ad id quod iurat: vel ex ira vel aliā ob causam, Præterea stat quēpiā ex consuetudine iurare, & nihilominus no peccare defectu iudicij. Nā iurare ex cōsuetudine est iurare instigāte consuetudine, sed nihilominus res pōt esse tā per-

uia veritatis, vt nulla sit opus mora iudicandi. Et ideò tunc iuratio nullum erit peccatum. Deinde quia potest contingere in illo motu surreptiti⁹, qui sic naturaliter linguā rapiat, vt culpā vel omnino tollat, vel venialem reddat. Adde qđ, vt supra mōstrauimus, non quēcunq; negligētia iudicādi peccatum mortale est. Ad hęc stat etiā quēpiam (licet raro cōtingat) iuramenti esse assuetū, qui tamē suo pte ingenio nō est mendax: imò abhorret mēdacia: illum ergo sic codemnare, vt quotiescunq; iuret, siue verē siue falsē, mortaliter delinquat, enormis profectō esset censura. ¶ At fortasse aliud hic quis cōmentum fingat quod à nonnullis cōminisci audiui: nēpē eū qui consuetudinem habet inueteratam iurandi in statu esse peccati. Hoc autē multominus intelligo. Stat⁹ em̄ peccati nō cēsetur nisi, vbi vel te nō pœnituit elapsi criminis: vel animū habes delinquendi, vel occasione nō amoues, vt si nō domo depellas amicā, aut si artē exerces (vt cāpsoria) quæ an fas ingenio suo & natura peccandi offert: vbi verò hęc absint, neque peccatū superest, neq; subinde status peccati. Igitur quātunuis sit homo malē iurandi cōsuetudini addictus quā primū mentem mutauerit, & occasiones fugere proposuerit, putā familiaritatem cum illo qui causa ei erat iurandi vel alias quaslibet, in nullo remanet statu peccati. Nam habitus per cessationem ab actu extenuabitur ac tandem delebitur. Hęc dicta sint, non quod prodigiosa nefandissimaque iurandi consuetudinē excusare velimus, sed vt illis occurrerem⁹, qui plus nimio eam inculpantes culpam perscrutantur, vbi culpa non est. Satis enim est quod eiusmodi consuetudo: tam præsentaneum afferat deierandi periculum, vt sit ceu virulentissima pestis extermināda. Vix enim iam reperies qui citra iuramentum minimam orationem, vel inire, vel concludere sciant, quippe cum ceu orationis ornamentum & sustētaculum sic iuramentū in singulis verbis vsurpant. Vide quanta emphasi Auguf. in serm. citato verba illa Iacobi præpōderet. Ante omnia nolite iurare. Ante omnia, inquit, vt attendatis præ cæteris vigilētisque, ne subrepat vos consuetudo iurandi tanquā in specula ita te posuit contra te, ante omnia leuauit te super cætera, vnde te attendas. Et infra, nolles, vt diceret tibi ante omnia: vt omnia tua inspiceres, omnes motus linguæ tuę diligentissimē custodires, esseque cultos malæ consuetudinis tuę. Ad eā constringendam audi, ante omnia, quid est ante omnia? Ante omnia vigila, ante omnia intētus esto. Hęc ille, at numero perstringi-

Cōsuetudo
iurandi non
est status
peccati.Aduersus
iurandi cōsue-
tudinē.

ne-

1. Argum.
S. Thomæ.

nequeūt quæ passim à sanctis patribus aduersus istā teterrimā veterno fisisimāq; ac perinde mortiferam iurandi consuetudinē dicta sunt. Primum argumentum S. Thom. est, quod quæst. præced. artic. 7. contra Panor. tractauimus, ait enim Cælestinus Papa ca. verum extra, de iureiurā. Romanos Pontifices arbitratos fuisse à iuramentis coactis iurantes absolueret. Subdit autem, qđ vt agatur consultius & auferatur materia deierandi, nō eis ita expresse dicatur, vt iuramenta non seruent, scilicet, ante quam relaxetur, sed si nō attenderint, nō ob hoc sunt tanquā pro mortali crimine puniendi, vbi videtur affirmari huiusmodi periuria coacta nō esse mortalia, vt ait Panor. super ca. si verò eodē titul. Respōdet tamen S. Tho. qđ coactio non auferit à iuramento promissorio vim obhgādi. Et idē qui non implet, mortale periurium incurrit. Potest tamē ille autoritate summi pontificis ab obligatione absolui. Quod autem subditur, non esse tanquā pro mortali crimine puniendos: non ideo dicitur quod mortaliter non peccēt, sed quod pœna ecclesiastica mitior eis infligitur. ¶ Secundum argumentū est. Propter periuriū iure incurritur infamia, vt habetur. 6. quæst. 1. can. in famas non autē propter quodlibet assertoriū periuriū infamia videtur incurri: ergo nō omne huiusmodi periurium est mortale. Argumentum hoc ideo D. Thom. attulit, vt modū quo per periuria infamia contrahitur declararet, quem nos quæst. præced. articulo 10. explicauimus. Periurus enim nisi duabus conditionibus adiunctis non sit iure infamis, scilicet, & qđ solenniter iurādo peierauerit, & quod postea in foro iudiciali sit de per iurio publicē condēmnatus, vt sit à testimonio ferendo repudiandus. At verò nō sequitur quod si assertorium periurium, propterea quod tunc non sit ante sententiam diffinitiuam infame, non sit peccatum mortale. Quoniam peccata mortalia non afferunt infamiam, nisi in iudicio traducantur & condēmnentur. Imò hæreticus quoadusque sit de hæresi condēmnatus, nō habetur iure infamis. Habet tamen periurium promissorium non nihil amplius culpæ supra assertoriū. Nam qui assertoriē peierauit, post factum iuramentum non habet potestatem faciendi quod non fuerit falsum. Qui autē solenniter iurando quippiā promisit, propterea si id non implet maiorem incurrit infamiā, qđ post iuramentum factū tēpus habuit implēdi. ¶ Tertiū arguitur inquirendo an iocus vel in aduertentia, vel aliud quippiam culpam diluere valeat periurij, iurare enim per Deum, vt. q.

3. Argum.

præced. arti. 10. ex Chrysof. retulimus homil. 44. super Matth. grauius est, quā iurare per euangelia: sed iurare priuatim per Deum falsē, non semper est mortale, putā cū vel ioco vel lapsu linguæ sit, ergo nō omne periuriū est peccatū mortale. Ad hoc autem D. Thom. quinq; respondet. Primū quod ioco peierare, cū diuina irreuerentia nō euitetur, nō excusatur à mortali. Secundum quod si ille qui lapsu linguæ falsum iurat, aduertat se falsum iurare: sicut non excusatur à dei contemptu, ita neq; à mortali. Tertiū. Si autē hic nō aduertat, videtur nō habere peierandi intētione & ideo à crimine periurij excusatur. Quartū est, quod et si de se vt quæst. præced. diximus grauius sit iurare per Deum qđ per euangelia, tamen solenniter iurare per euangelia grauius esse potest, qđ priuatim iurare per Deum, tunc propter scandalum, tūc etiā propter maiore deliberationem, quæ tunc adhibetur. Quintū est quod omnibus hinc inde pensatis, nēpē, vt æquale sit scandalum & deliberatio, grauius est peierare per Deum, quā per euangelia. ¶ Hęc omnia per spicua sunt. Secunda tamē cōclusio sanē intelligenda est, scilicet quod qui lapsu linguæ deierat, si id aduertat, peccat, mortaliter. Intelligitur enim si aduertentia sit satis deliberata. Nā si est motus surreptiti⁹, adeò vt sit subita deliberatio nō aut plena, poterit esse veniale: scilicet, si tēpus nō suppetebat ad plenē deliberandū. Nam si mala consuetudo fuit in causa nō plenē deliberandi, non semper excusabitur à mortali. Et pariter moderanda est tertia cōclusio, scilicet qđ vbi non est aduertētia, nullum est peccatū. Intelligitur enim de surreptitiomotu naturali, vbi nō fuit tēpus aduertendi. Nam si aliqua negligentia præcessit etiam sine aduertentia potuit emergere culpa. Vnū autē hic adnotauit Caieta. qđ vel non intelligo. vel adduci non possum, vt credā. Ait enim qđ si quis propter continuā consuetudinē tam verē quā falso in cōmuni locutione iurādi nō aduertit, non excusatur à mortali. Ex quibus verbis illi, vt quos supra cōmemorabā, eliciūt qđ etiam iurare verū ex cōsuetudine sit mortale, & ratio est, vt ait Caiet. quod in aduertētia, vt excuset periurium, debet esse causa ipsius, ita vt si ille aduerteret non peieraret. In illis autem qui iuramenti essetū sunt, in aduertentia nō est causa periurij, quia etiam si aduertent, nihilo minus peierarent: sed est ignorantia concomitans, quæ non excusat. Quod autem hoc non sit credibile, patet. Nam primū hæc postrema suppositio falsa est. Enimverò etiam si creberrime quis peieret, fortē nunc si aduer-

Expositio.

Caietanus.

Contra Caiet.

aduerteret, nō peieraret: & ideo in aduertentia causa fuit periurij. Præterea istæ conditionales nullius sunt meriti, vel demeriti, scilicet, si aduerteret non peccaret, aut nihilominus peccaret. Quauis enim cōditionalis hæc vera esset. Si inimicum haberem præsentem, illum occiderem in nulla propterea ego sum culpa, sed ædus voluntatis quam nunc habeo æstimandus est, qualis sit. Et ideo quicquid contineret, si homo aduerteret, nihilominus inaduertentia postquam tollit voluntarium, tollit peccatum. Hoc autem verum est, quòd si consuetudo me præcipit ut nō aduerterē, illa præcipitatio & indiligentia potuit esse peccatum, & fortè tanta potuit esse negligentia, vt esset mortale, vt supra dictum est.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est.

Postquam de peierante visum est, sequitur vt illius crimen exploremus, qui iuramentum à peieraturo ex potulat. Et respondet D. Thom. duabus suppositis distinctionibus per tres conclusiones. Prior distinctio est, ex parte illius qui iuramentum exigit. Aut enim pro se ipso priuatim sua spòte iuramentū, aut tanq̄ publicus iudex ex necessitate officij ab alio implorat: si priuatim quidē aut probabilib⁹ cōiecturis scit aliū mendaciter iuraturū, aut nescit. De illo ergo, qui nescit statuitur prima conclusio. Nul- lum est peccatū ab eo iuramentū petere, quē nescis falsum iuraturum, tamen si humana sit tentatio: quia scilicet ex quadam infirmitate procedit, qua homo dubitat aliū citra iuramentum verū dicturū. Et hoc est qđ ait Christus Matth. 7. Quod amplius est à malo est. Hoc est ab illa dubietatis plaga, per quā originale culpā cōtraximus, vt de aliorū veracitate dubitemus. ¶ Secūda cōclusio. Exigere ab eo priuatim iuramentum, quē scis mēdaciter iuraturū est peccatū mortale. Nā vt ait Aug. in ser. de verbis Iacobi, licet peierans de suo periurio se interimat, tñ cogēs adiurandū manū interficientis imprefsit: & ideo homicida est: hoc est animā occidit proximi. ¶ Tertia cōclusio. Publico iudici nullū est peccatū iuramentum ab eo exigere, quē scit falsum iuraturum, si tñ id faciat ab alio requisit⁹: quoniā iudex tunc non est qui iurantem cogit, sed alius qui publicum eius officium implorat. Primæ duæ conclusiones sunt Augustini in sermone illo. 28. ci-

1. Cōclusio.

2. Conclu.

3. Cōclusio

tato de verbis Iacobi: & referuntur. 22. q. 7. cano. qui exigit. Et quidē primam paulò differentibus verbis astruit quàm hic D. Thom. Verba siquidem eius sunt. Si quis nesciens alium peieraturū iuramentū exigit, vt fides ei fiat, non audeo dicere non esse peccatū: tamen humana tentatio est. Nihilominus bene. D. Th. & doctores affirmant non esse peccatum, si tamen causa iurandi intercesserit, quia in re graui dubitare de alterius veracitate, nulla est culpa, sed infirmitas humana. Aug. autē ideo non audet negare esse peccatum, quia arbitrat creberrime fieri sine necessitate: nempe vel in re parui momenti, vel vbi alter est satis fide dignus: in quibus casibus vix sine culpa exigitur iuramentum. Secūda autem conclusio nis ratio est, quòd neminem licet ad malum inducere. Nam autore ad Roma. Paulo, non solum malefactores digni sunt morte, verum & illi qui consentiunt facientibus, ac multò perinde magis qui illos inducunt. Ille autem qui sciens alium peieraturum cogit vt iuret, illum ad malū inducit. Contra hanc autem cōclusio nem eiusque probationem arguitur. Si quis à foeneratore parato sub vsurarum vinculo mutuare, mutuū petat: quāuis sciat illum delictū commissurum nullatenus peccat, & D. Tho. 2. 2. q. 78. artic. 5. confitetur, ergo neque ille qui scit alterum peieraturū ire. Secūdo exigitur iuramentū ab infideli, etiam si scias illum per falsos deos iuraturū, vt ad Publicolam ait. Aug. quem hīc ad hoc propositum D. Thom. citat, & tamē iurare per falsos deos peccatum est, idem quē vt supra diximus grauius, quàm iurare falsum per Deū verum: ergo fortiori ratione petere iuramentū ab eo, qui scitur mendaciū iuraturus, erit peccatum. Nā sicut quis petendo ab infideli iuramentum suo vtitur iure, ita & qui ab illo petit, qui paratus est mendacium iurare, ipse enim sibi viderit quomodo iurat. Ad istorum intelligentiā hæc præfigenda est certissima regula, quòd nemini licet quēpiam ad malū inducere: licet tamē alterius delicto in bonum vti. Assertio est D. Thom. in solutione quarti. Ob id quē quauis liceat eius iuramentum recipere, qui per falsos deos iurare paratus est: sicuti mutuum ab vsurario petere, neutrum tamen fas est inducere ad illud malum. Sed rogas quomodo cognoscam an inducam, vel tantum vtar? Arguitur enim sic, quauis in fidelis paratus sit iurare per falsos deos, hoc tamen iuramentum modo non faceret, nisi ego exigerem: ergo ad hanc actionem indiuidui ego eum induco. Ad hoc respondetur quòd ille qui utens iure suo ab altero id petit quod

regula.

Questio.

tit quod potest benefacere, si ipse peieratus est id ipsum malefacere non inducit illū. Exem- pli gratia, qui petit ab vsurario mutuum, quia vt edo iure suo petit id quod licitè alter potest facere: scilicet illud gratis mutuo dare, non cō- setur illū inducere, induceret autem si ipse nul- latenus vellet vsuras dare quia cognoscit esse peccatū, & alter eum ad id instigaret. Pari mo- do qui ab infideli petit iuramentum, solum vtitur iure suo, petendo vt fidem contractus confirmet, quod ipse posset facere Christianè iurando. Quare vt Augusti. ait ad Publicolam non eum inducit ad malum, sed vtitur eius ma- lo quod ipse sua sponte fecit, nempe fide con- tractus per impium iuramentum confirmata. Sed rogas cur nō idem vsu venit, dum ego pe- to iuramentum ab eo quem scio falsè iuraturū: nam pariter dicas te vt iure tuo, & tamē pecca- tū imò maius est iurare verū per falsos deos q̄ falsum per verum. August. eodem loco ad Pu- blicolam respōdet, cuius responsum citat hic D. Thom. in solutione quarti. Quoniam in iuramento illius qui verum per falsos deos iur- rat, est aliquod bonum quo ille vtitur qui iuramentum petit, nempe fides quæ in contra- ctibus est necessaria: in iuramento autem illius qui falsum iurat, neq; hoc existit bonum, neq; aliud quo qui iuramentū petit vtatur. Et ideo deest ius petendi in casum; subinde petitur & ideo qui petit reputatur alium inducere. ¶ Contra hoc autem arguitur. Sequeretur quāuis ille qui petit non sciret alterum mēda- citer iuraturum, sed id dubitaret aut suspicaretur non liceret idem iuramentum exigere quia exponeret se periculo precipitandi alterum in crimen. Respōdetur quòd non quecunque du- bietas vel suspitio quæ est tenuis assensus, ne- que opinio quæ est formidolosus, sufficit ad im- mere ius petendi: aliàs vix vnquam iuramentū liceret petere: sed pbabilissima cōiectura quæ intellectu vincat: vt humano more credat. Nā hoc quod fortè ille rectè iurabit, est ius aliquod in altero vt petat.

Optima In- terrogatio.

August.

Argumentū.

1. Argumē. S. Tho.

iurum, potest ab eo iuramentum exigere. ¶ Sc- cundum argumentum distinguit inter recipere simpliciter iuramentū, sicut recipit sacerdos, vel alia tertia persona inter partes, & iniungere seu cogere ad iurandum, quòd plus est. Ait er- go recipere iuramentum citra coactionē, non videtur esse licitum, præcipue dū fit periuriū, quia videtur recipiens consentire alterius pec- cato: ergo multo minus licet exigere. Respon- sio est August. ad Publicolam, qui ait. Quā- uis dictum sit nō iuremus, nunquā tamen me in scripturis sanctis legisse memini, ne ab ali- quo iurationē accipiamus. Vnde colligitur quod iurationem recipere, non est peccatum, nec cō- sentire alieno peccato, sed cogere dū timetur periurium. ¶ Sed contra si quis vult se occide- re ministrare illi gladium est peccatum: ergo periurium ab illo recipere, quia suapte sponte vult peierare Negatur consequentia, quia reci- pere iuramentum, neq; est ministrare arma, neque aliquo modo cogere, sed quasi passiuè se habere. Verum est quod lege communi cha- ritatis & correctionis fraternæ deberet ille ad- moneri, ne peieraret: si speraretur correctione faceret. ¶ Ad cuius explicationem adhibetur tertium argumentum ex illo Lēui. 7. Si peiera- uerit anima & audiret vocem iurantem falsum, testis que fuerit quod ipse vidit aut cōscius est, nisi iudicauerit portabit iniquitatem. Ex quo videtur consequens, quòd quicunq; scierit te- netur alterū corripere, & cohibere ne peieret, atq; adeò tunc, neq; licet exigere, neque verò recipere iuramentum. Responso autem collig- itur ex Augustino super eodem loco, vbi ait, quòd cum Moses non expresserit cui sit periurium indicandum, neque verò ordinem, recur- rendum est ad legem communem correctio- nis fraternæ. Nā, vt est iuriscōsultorū axioma, casus omissus lege communi censendus est. Et ideo debet per ordinem correctionis fraternæ procedi, sicut in alijs peccatis secretis, admonē do delinquentem ac tandem si opus fuerit, reuelādo ijs qui prodesse possunt nō obesse. Sed hoc non obest ijs quæ dicta sunt.

2. Argumē.

Argumentū

3. Argumē.

August.

QVÆSTIO TERTIA De adiuratione.

Sanctus Thom. 2. 2. quæst. 90.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat hominem adiurare.

Vrioni annexa est adiuratio, atque adeo post illius tractatum congruit, vt quæstio hæc subtexitur. Quærit ergo D. Thom. hic tres articulos, tametsi quatuor sint rerum genera, quas in usu & more est adiurare, quæ sunt Deus, homines, demones, ac res dæmoniacæ; irrationales. De Deo ergo ac de homine respondet in hoc primo articulo quinque conclusionibus. **1. Conclusio.** Prima est, adiurare est aliquem vel superiorem nobis, vel inferiorem per diuinam aliquam obtestationem ad aliquid agendum ordinare. Quam utique definitionem probat, ex ordine adiurationis adiuramentum promissorium. Potest enim quisq; & seipsum & superiorem se atq; se inferiorem ad aliquid agendum ordinare & destinare, se autem ipsum per iuramentum, hoc est per reuerentiam diuini nominis quisque destinatur & obligatur ad id faciendum quod promittit. Dum ergo alium per aliquod sacrum addicit ad aliquid agendum siue deprecando, si est superior, siue imperando si tibi inferior, tunc dicitur illi adiurare. **2. Conclusio.** Differentia est inter iuramentum, quo quis se obligat, & adiurationem qua alios ad aliquid mouet & excitat. Est enim homo suarum actionum dominus, non tamen earum quæ sunt ab alio agenda, nisi sibi sit subditus: ob id quæ sibi ipsi potest per iuramentum necessitatem imponere, non autem alijs præterquam sibi subiectis. **3. Conclusio.** Tertia conclusio. Si quis per inuocationem diuini nominis vel cuiusq; rei sacræ illi, qui sibi non subditur necessitate quippiam agendi imponere intentat, sicut sibi ipsi imponit iurando, eiusmodi adiuratio illicita est. Sanè cum sit iniuriosa usurpatio potestatis quam in alium non habet. **4. Conclusio.** Quarta conclusio. Cuicumq; superiori licitum est, dum ratio necessitatem affert, sibi subditis in materia licita & honesta tali genere adiurationis constringere. **5. Conclusio.** Quinta conclusio. Licitum est cuicumq; quouis alios, siue sibi superiores, siue inferiores citra necessitatis impositionem per reuerentiam diuini nominis vel alicuius rei sacræ ad aliquid agendum adducere. Et dum ait D. Thom. hoc licere respectu quorumlibet. Deum etiam comprehendit quem adiurare possumus. Quare in argumento duo protulit contra quæstionem exemplâ: alterum quod Deum ipsum per aliqua sacra obtestâtes obsecramus. Atque alterum Apostoli ad Rom. 12. Vbi per Dei misericordiam obsecrat fideles. Quæ quidem obsecrationes quædam sunt adiurationis formæ.

Adiurare, si vim præpositionis, quæ aug. ^{Adiurate.} Amentatiua est, consideres, idem est quod valde iurare, & potissimum per execrationem, cum quis negas se aliquid fecisse ait, dispereã si hoc feci. Vnde apud Terentium in Hecyr. sanctè adiurat non posse apud vos Pamphilum se absente perdurare. In presentiarum autem idem est quod iurando quempiam ad opus aliquod appellare & inducere, sicuti abiurare idem est quod aliquem iuramento abigere & repellere. Quæ admodum in baptismo abiuramus demones, illis eorūq; pompis abrenuntiantes: & heretici dum conuertuntur hæresim abiurât. Est ergo latine adiuro, idè quod Græcè: exorcizo, vnde, exorcismus, idem est quod adiuratio. Et quauis frequentius usurpetur pro adiuratione demonum, qui ab eorum genibus exorcismis propelluntur, latius tamen patet, vt modò dicebamus. Nam & Deum adiuramus & homines & irrationales bestias & tempestates, nobis nocetes. Adiuramus enim Deum cum per merita filij sui eum obsecramus. Quem quidem morem ecclesiam periodis omnium collectarum obseruat, cum in calce semper ponat. Per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Et adiuramus Christum per suam crucem perq; suam passionem & resurrectionem & miserè obsecrant per viscera Christi, per merita Dei paræ virginis. In summa, vt ait S. Tho. Sicuti per iuramentum necessitati faciendi aliquid nos ipsos adigimus, ita & adiuratione alios inducim⁹. Quo fit vt sicut iuratio fit etiã adiuratio, dum legitima est, ad virtutem religionis pertineat: & dum est illicita fit etiã vitium religioni cõtrariū. Atqui idem est de abiuratione: coniuratio verò alium habet significatum, est enim cõspiratio in aliquod facinus reipublicæ perniciosum, sic dicta, qui multi in eundem finem simul iurât, quauis & pro vehemèti adiuratione usurpetur, coniuratur enim tēpestates. Tertia tamen conclusio esse cuiuspiam ambigua potest, qua negatur licitum esse necessitatem per adiurationem imponere alicui non subdito. Nam dum quis ab aliquo iuramentum petit, & recipit seruandam fidem cõtractus & pacti, nempe ab emptore soluendi pretium creditum: illum videtur adiurando necessaria obligatione deuincire. Perinde omnino ac de Abraham Gene. 24. legitur qui seruum iurando perstrinxit supposita femori manu, ne vxorem filio suo Isaac de filiabus Chanaan orũ: sed de terra cognationis suæ acciperet. Quapropter nullum hac ratione discrimen est inter seruum & aliũ qui est liber & sui iuris. Hoc argumentum ob id fecimus, vt penitus ratio adiurationis exprimeretur, quatenus à simpli
ci iura-

ci iuratione differt. Haud enim negat conclusio quin possit quisque quem libet iuramento constringere: nam à rege ipso capitur iurandum obligatorium, sed de adiuratione fit in ea sermo. Est enim differentia, quod cum iuramentum ab aliquo capitur, idè ipse à quo capitur, actione propria iurat, seipsum obligans, siue aliterius qui iuramentum recipit, seruus sit, siue dominus. Adiuratio verò non actio eius est qui adiuratur, sed adiurantis, vt si verbi gratia ego quempiam prece & sacrorum obtestatione ad aliquid agendum moneam sicut pontifex dixit Christo. Matt. 26. Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es Christus: hoc enim non fuit iuramentum capere, sed adiurare. Et Numè. 5. aiebat lex. Zelotypiæ adiurabit mulierem sacerdos, & dicet, Si non dormiuit vir alienus tecum, &c. Et. 1. Regum. 14. adiurauit Saul populum, dicens. Maledictus vir qui comederit panem vsque ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis. Haud ergo adiuratio idè est quod iuratio. Vnde fit cõsequens, quod qui contra adiurationem sibi factam venit, etiam si seruus sit, ne utiquam est periurus, quod re vera esset si ipse iurasset, licet fiat criminis inobedientiæ reus. Quo circa si Abraham fecit vt seruus suis verbis protulisset iuramentum per dominum coeli & terræ, &c. Sic enim legitur, Pone manũ tuam subter femur meum, vt adiurem te per dominum Deum celi & terræ, vt non accipias, &c. Tametsi captio iuramenti nonnunquam adiuratio dicatur. Legitur namque Iusue. 2. Postquam exploratorum hospita illos iuramento deuinxit, vt se domũq; seruarent suam, Innocentij erimus à iuramento hoc quod adiurasti nos, &c. Potest ergo, vt quarta asseruit conclusio, dominus non solum iuramentum à seruo exigere, verum & ipsum proprijs verbis per Deum & sacra adiurare. Et tunc seruus tenetur parere ex fide, quã domino debet. Attamè per proprium iuramentum arctius quisque constringitur quã per alterius adiurationem. Est tamen grauior culpa adiurato seruo, si nõ fit obtemperans quã si non fuisset adiuratus. Quapropter domini iure nequeunt sine causa legitima seruos imperando adiurare. Quin vero alij ad iurationes, quæ sunt ad superiores non debent sine competenti ratione fieri. Est enim importunũ & religioni minus cõsonum dum quidam sine vrgente necessitate, vt miserũ obo-

lum extorqueant: per Christi vulnera perque intemerata virginis viscera, obuiũ quilibet ad iurare, imò dum Deum obsecrâtes adiuramus, debemus obsecrationes rei quam postulamus admetiri, & non pro re, quæ minima pecunia æstimatur contremendas obsecrationes accumulare.

Primum argumentum D. Thom. sumitur ex ^{1. Argumẽ.} Origene homi. 35. super illud Matth. 26. ^{S. Tho.} Adiuro te per Deum viuum, &c. vbi ait, Æstimo. Quoniam non oportet vt homo qui vult secundum Euangelium viuere adiuret alterum. Si enim iurare non licet quantum ad Euangelium Christi mandatum neq; licet ad iurare. Idque inde cõfirmatur, quod princeps ille Sacerdotũ Iesum illicitè adiurauit, per Deum viuum. Responso tamen est Originem id intelligere de adiuratione, qua quis alium non sibi subditum cogendo adiurat. Adiuratio autem principis sacerdotum iniqua ob id fuit, quod illo pacto voluit perstringere Christũ, ac si eius esset legitimus princeps. Erat enim Iudæis frequentius adiurare subditos, quã iuramentũ ab illis exigere: præcipue quod princeps ille veritus fuit à Christo iuramentum exigere: timens ne ille facere renueret. Adiuratio tamẽ illa multis nominib⁹ fuit absurda. Primum ex defectu potestatis, quoniã in processu illo quo Iudæi ad Christi necem tendebant, non poterant eũ de crimine interrogare: quia non poterant interficere quenquam. Secundò quia superflua erat interrogatio, cum satis id per doctrinã & miracula Christi debuissent habere exploratũ eum esse Christum. Ad hæc adiuratio illã impura erat & nefanda: quia nolebant id à Christo audire, vt crederent, sed vt ansam (vt fecerunt) inde nancisceretur adigendi eũ in mortem. Quare Christus neq; paruit respondendo, sum, neq; prorsus negauit cum respõderit. Tu dixisti. ^{2. Argumẽ.} Secundum argumentum eadem pertinet: scilicet quod non licet adiuratione aliũ compellere necessitatẽ illi imponendo præterquam subditum. Tercio argumento discriminat quod nos supra inter adiurationem & captionem iuramenti declarauimus. Arguit enim. Adiurare est aliquem ad iurandum inducere: quod tantum potest dominus in seruum, vel creditor indebitorem: ergo non licet inferioribus superiores adiurare. Respondendo autem assumptum negat. Adiurare enim nõ est alium ad iurandum inducere, sed obtestatione ad aliquid prouocare. Est autem differentia inter adiurationem, qua ad hominẽ vtimur: & qua vtimur ad Deum. Cum enim hominem adiuramus, contendimus per sacro

rum reuerentiā eius animū emollire, & immutare. Cum autem Deum, qui omnino immutabilis est, obsecramus, non id intendimus: impium enim hoc esset: sed contendimus aliquid ab eo obtinere, si modo per æternam eius voluntatem nobis destinavit concedere. Multa enim nobis quæ ab æterno elargiri constituit, decreuit dare per nostras obsecrationes & merita, quæ sunt effectus gratiæ, atque adeo prædestinationis. Itaque licet nos sine nostris meritis & prædestinauerit, & per præuenientem gratiam vocauerit, tamen nos per eius adiutricem gratiā & nostra opera ac subinde per nostras obsecrationes augmentum spiritualiū charismatum promeremur: iuxta verbum Petri, certam vestram vocationem facite.

ARTICVLVS. II.

Utrum liceat dæmones adiurare.

Subsequitur vt videamus an liceat adiurare dæmones. Ad quod D. Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus respondet. Distinctio ex superioribus colligitur. Bifariā nāque quæpiam adiuramus: scilicet per modum deprecationis ob reuerentiam rei sacræ quempiam inducendo: & rursus per modum compulsionis. Prima ergo conclusio est. Neutiquam licet dæmones per modum deprecationis ad iurare. Cuius ratio est quia hoc genus quoddam est beneuolentiæ, & amicitiae quam erga dæmones nullatenus gerere fas est. Secundus autem modus sub distinguitur. Nā aliū cōpellendo adiurare dupliciter accidit: scilicet, aut tāquā hostē, aut tāquā subditū. Præterea tāquā hostem aut ad illū repellendū & propulsandū ne nobis noceat, aut aliquid ab eis obtinendū: siue p doctrinā, siue per aliud quoduis auxiliū. Est ergo secunda cōclusio quadrimēbris, Dæmones per modum cōpulsionis adiurare possumus: non tamen tāquā nobis subditos: idq; ad ipsos repellendos, nō autē ad aliquid ab eis obtinendū: nisi forsā aliqua nos affulerit diuina inspiratio, vt id faciamus. Ad huius autē conclusionis intellectū speculari est, dæmones in huius vite decursu cōstitutos esse aduersarios nostros. Etenim vt post originalem culpam amisso fræno originalis iustitiæ, relicta nobis fuit rebellio carnis ad exercitium, sic & post victoriam serpentis, qua dæmones primos nostros parētes superarunt, permissū illis est, vt nos bello impugnēt: nēpe vt per hanc militiam, quæ vti ait Iob, est vita hominis super terrā, ad triumphum sempiternæ felicitatis promoueamur.

Vnde Paul. ad Ephes. 6. Induite vos inquit aduersus insidias diaboli, &c. Sūt ergo dæmones in hac vita aduersarij nostri tāquā leones vt ait Petrus in nos rugientes: in futura verò erunt vt ministri iustitiæ Dei, vltiores nostrorū scelerum. Non tamen sunt nobis tāquā serui subiecti, sed Dei angelorumq; dispositioni subdūt, iuxta verbū Aug. 3. de Trinit. Spiritus desertus regitur per spiritū iustum. Hac enim ratione & puincijs & nostrū singulis addicti diuinitus sunt angeli in custodiā ad hoc gerendum cum illis bellum. Patent ergo singulæ cōclusionis particulæ. Possumus enim dæmones per virtutem diuini nominis à nobis propulsare, ne nobis vel spiritualiter, vel corporaliter noceant. Hanc enim nobis potestatem Christus reliquit. Vnde. Luc. 10. Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpētes & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici, & nihil vobis nocebit. In cuius virtute potestatis ecclesia exorcismos instituit ad expellendos dæmones ab obsessis corporibus. Imò verò idem Redemptor de ijs, qui in ipsum credituri erāt ait Marc. vltimo. In nomine meo dæmonia eijcient, &c. Hinc ergo sequitur secunda particula, q̄ eos non possumus tāquā à nobis subditos, nobisq; obtemperantes adiurare, sed per vim arcere, ne nobis aduersentur. Sequitur deinde tertia particula, quod neque possumus eos vrgere, vt nos doceāt, aliaue vlla ratione iuuent: hoc enim esset nos erga illos tāquā erga amicos gerere. Nisi forsā diuinus instinctus ad id nos excitet, sicut de D. Iacobo legitur, qui dæmonem compulit, vt Hermogenem ad se adduceret.

EST autem circa has conclusiones tantulum nobis immorandum vt exactius exploremus. Vtrum aliquid nobis cum dæmonibus commercium habere liceat. Ad cuius intellectum notandum est, quod dæmones, quia spirituales sunt creaturæ, qui ideò in suis motibus à loco nō pendent, sed subitò se & alia mouere possunt, multa supra humanam facultatē in naturalibus efficere valent, vera tamē miracula nequaquā. Verū enim miraculū est quod supra naturā fit: supra naturā verò nihil, nisi virtute Dei, q̄ vniuersalis est naturæ Dñs fieri potest. Deus autem talem virtutem nunq̄ dæmonibus impertitur, vt D. Tho. de potentia, quæst. 6. artic. 5. autor est. Nam cum dæmonis voluntas semper sit ad malum intenta, si Deus virtutem miraculorum illis donaret, testis fieret illorum prauitatis quod absurdum est concedere. Miraculum enim testimoniū est diuinæ voluntatis. Quare. 2. ad Thessal. 2. ait Paulus

Dabim.

Dæmonum potestas.

Paulus

Paulus.

Ius aduētum Antichristi fore in omni virtute & signis & prodigijs mēdacibus. Imò verò nō solum hanc virtutem illis Deus non tribuit, verum neq; eos tantum facere finit, quātum sua natura possent. Itaq; sicut angelis bonis mirabilium virtutem supra suam naturam cōfert, ita & malos arcet ne totum faciant quod naturaliter valent. Et vtrūq; in bonū nostrum. Vnde. August. lib. 3. de Trinit. c. 9. Quod angeli, inquit, mali possent si permittētur, ideo non possunt, quia non permittuntur. Et illa cohibitio dicitur ligatio dæmonum: permissio autē vt aliquid faciant nūcupatur solutio, sicuti in tentatione Iob soluta fuit dæmonis potentia, certis tamen limitibus ne tam acriter eū inuaderet, quā suis viribus nequiter posset. Et Apocaly. 10. Legitur quod oportebit dæmonem solui modico tempore, nempe sub aduētum Antichristi. Potestatem ergo dæmonis in ijs potentijs, quæ nobis miracula cēsentur trifariam exercent. Vno modo faciendo, vt res appareant quæ vere non extant, idq; per mutationem organi phantasiæ commotionisq; specierum & fumigantium humorum capitis, sicuti dormiētibus vsu venit, & phreneticis, & mente captis, quibus per eiusmodi elusionem sensuum multa in aere apparent, quæ nō sunt. Quo pacto portenta illa quæ Marcus Varro enarrat, interpretatur August. lib. 18. de ciuit. Dei, videlicet socios Vlysis ab illa famosissima Circe cōuersos in bestias, & Archades stagnū quoddā tranātes cōuersos in lupos, & Diomedis socios in aues, quæ aliquanto post tempore ad eius sepulchrum circūuolabant. Quæ admodum August. ipse in Italia vidisse affirmat stabularias mulieres, quæ venenum in caseo hominibus porrigentes in iumenta cōuertebant: sicuti Apuleius de se vel narrat, vel fingit. Ait in quā August. id sopitis sensibus per internam eorum illusionem apparuisse: quāuis si aues illæ circum sepulchrum Diomedis volantes permanserunt, aliunde erant ministerio dæmonum allatæ. Vnde Magi qui hac arte vtuntur, præstigiatores dicuntur: solēt enim magnifica conuiuia instruere, mensasq; epulis reficere, & ministrantium frequentia perornare, vt de nostro Inacho à Mēdoça fertur, quæ tamen tandē de repente in carbones, inq; alia id genus futilia euanescūt. Pari modo, & ludi, quos nostri de passa passa vocāt, præstigiæ nūcupantur: vel q̄ oculorum aciem perstringāt, vel ab styge, quod est tenebræ quasi sensus ob tenebrent, vt res cernere videantur, quæ non sunt. Tamen si non omnes illos lufores dæmonum ope censendi sunt vti: alio qui non ita vul-

Trina dæmonis potestas.

August.

go permitterentur: possunt em̄ manuū agilitate & celeritate res fictas, ceu veras ostendere. Secundo modo id faciunt applicando naturalia actiua passiuus: sicuti idem Aug. lib. 3. de Trinit. c. 7. & 8. & lib. octoagintatri. q. q. 79. ait Magos Pharaonis conuertisse virgas in serpētes & ranas: afferendo. scilicet aliunde aliquid putrefactiuū, quod eas citissime putrescere faceret, atque in illa animantia transformari. Nam scriptura Exod. 7. Magos fecisse similiter de suis virgis affirmat sicut Aaron de suis. Quāuis Aaron virtute diuinā per verum miraculum: magi verò citra miraculum per artem & modum naturæ. At verò vt Deus ostēderet quicquid creatura facit, etiam malus dæmon, à sua ipsius potestate pendere, & permisit illos aliqua facere, & tandem adhibuit. ne plura facerent. Qui enim virgas in serpētes & ranas & alia animantia conuerterant, tandem de quibus eisdem in ciniphes transformare. Quare confessi ipsi sunt dicentes, Digitus Dei est hic. Accedit & in hanc causam id quod maxime adnotandum est, nempe in herbis lapidibus & aquis, & reliquis naturalibus rebus inirificas inesse virtutes, hominibus quidē ignotas, quas dæmones cognoscunt citissime: quidem motu afferre possunt, quo cunque velint, ad insolentissimos effectus demonstrandos. Nā profecto, vt lib. 2. de ciui. Dei. c. 4. author est August. qui primum magnetis virtutem trahentis ferrum agnouerit, non potest dum primū viderit non illico in admirationem rapi: quod ipse August. sibi vsu venisse fatetur. Subiūgit autem. c. 5. mirabilia multa naturalia, nempe Apud Garamantes emanare fontem tam frigidum diebus, vt non bibatur, tam feruidū noctibus vt non tangatur. Et in Epyro alium in quo fascis accensæ extinguuntur, & extinctæ accenduntur. Et Arist. in lib. de admirandis rebus ait lapidē Modan in Tigride reperiri, quæ qui portauerit à feris lædi nequibit, herbamq; chrisiam crescere in monte Igero, quā si mulier portauerit, homines ad sui amorē pelliciet. Et plin. atque alij mirabilia huius generis referunt. Ijs ergo possunt dæmones supra hominū captū vt, vt miracula facere existimetur. Quare Magi, si ad primum vocis significatū attēdas, iisdem sunt qui sapientes, videlicet rerū naturas perscrutantes. Sed quia à Zoroastre per sa Magorum principē coeptum est per astrorum speculationem, q̄ eius nomen sonat, de rerum euentibus iudicare, illam occasionē nati dæmones insinuauerunt sese ad plures eū tus reuelandos. Et inde Magi coeperunt malè audire, esseq; infames: nempe q̄ non solum naturali

mirabilis rerum natura lū virtutes.

Aristot.

Magi sapientes.

Tertius mo-
dus.

Hermes.
Alexan.

turali cognitione sed dæmonum ope & admiculo vterentur. ¶ Tertius ergo modus, quo dæmones miracula se mētuntur facere est, q̄ intrātes aliena corpora: seu viua, seu inanima, occulta & ab humana cognitione remota, loquātur. Quocirca falsissima est opinio Hermetis trimegisti. Quem D. Augu. lib. 8. de ciuita. Dei. refert, & Alexand. in lib. de magicis sustētat, videlicet q̄ omnia Magorum opera in causas naturales resoluunt, ac potissimū in astrorum cōkursus. Quā obrem solent Magi certis obseruatis astris, certisq̄ adeo tēporum momentis, annulos statuasq̄; astronomicas fabricare, q̄bus mirabiles virtutes tribuunt, à quib⁹ annulis sumpta occasione in annulis à maleficis spūs familiares digito gestare solent. Quod autem astrorū cōkursus atq; influx⁹ ad id non sufficiat patet. Nā quauis ita sit q̄ sydera per suas influentias his inferioribus dominētur: tamen multa faciunt magi quæ per naturam impossibile est fieri. Faciunt enim statuas moueri, atque adeo loqui, & responsa dare, quæ nisi viuenti atq; intellectum habenti cōgruere nequeunt. Vitam autem nulla res nisi ab alio viuentē per generationē habere valet, vel Deo qui dominus est naturæ, id præstāte. Quapropter certum est dæmones easdem astronomicas fabricas ingressos illos exhibere motus & loquelas, sicuti in ergumenis faciunt. Similiter nāque angelus bonus lingua asinæ Balaam loquebatur. Sed rogas nunquid non posset anima negotio dæmonis afferri, quæ corpus resumeret, informaretq; p̄inde atq; in die iudicij? Respondetur id minimè fieri posse, est enim op⁹ supra naturale, ob idq; inter vera miracula recensendum, quæ demō facere neutiquā potest. Quocirca historiā Saulis quæ vt. 1. Reg. 28. legitur per Phitonisam fecit suscitari Samuelem, nequaquam sic intelligere fas est, vt arte dæmonum fuerit verè suscitatus: sed vel quod August. ad Simplicianum ait, dispensatione Dei spiritus eius apparuit vel etiam reuixit, vt verba historiæ sonant. Et Ecclesiast. 16. notatur, vel fortasse, vt idem Augu. 21. de ciui. autor est, quod refertur. 26. q. 5. can. mirū arte magica inuocatus dæmon sub forma Samuelem apparuit: sapissime nāq; se esse defunctorum animas mentiūtur. Atque ita intelligēdum est quod Clemē. lib. 1. de Symone Mago refert, quia iebat in hominibus à se interfecit retineri sua arte animas. Erant enim planè dæmones. Ad aliquam ergo istarum trium causarū, vniuersi dæmonici effectus reducēdi sunt. Vnde laruarum (quas nostri Bruxas appellāt) maleficia in causam primā ferè authores refe-

De laruis.

rūt. s. q̄ somno sopitē manēt in suis domibus, aut in extasi raptē somniātes illa facere, quæ dæmones assumptis ex aere similibus corporibus perpetrāt: cui sentētiæ. D. Aug. applaudit. At profectō adeo sunt multa experimenta de hac re cōperta, vt nō esset vanum opinari non nunquā rari per aera motu dæmonū inuisibiles factas, vt ipse Deū offendentes mala perpetrent. Nam compertum est dum illa mala faciunt, abesse suis domibus, & electis quibus acubuerant. Hæc autem examinandi nō datur hic locus: de quibus ergo satis. ¶ Secundo autē ad præsens attinens propositum adnotandum est dæmones in odio Dei quod primo actu conceperunt, adeo esse oblinatos & obduratos, vt quicquid vel faciant vel meditentur, ex alio odio dimanet, & ad Deum ipsum infestandum procedat. Quocirca (id quod consideratē meditandum est) odia, quæ in nos exercēt, nō innostrūt tantū malū intēdunt: sed vt Deū offendāt, & iniurijs persequantur, eūq; eo fine & proposito frustrantur, quo nos creauit, videlicet ne gloria sua nomēq; amplificetur. Quapropter professio nostra est aduersus illos tanquam aduersus accerrimos hostes nostros, perpetuum genere bellum quod super fontem baptismi illis indicimus, nomina nostra dātes in militiam Christi aduersus illos, quos ideo ab iuramus, renuntiantes illis omnibus pōpis eorum, atque adeo sanctissimè pollicitantes nullo nos vnquam eorum fauore, aut auxilio, aut beneficio vti.

Odiū dæ-
monum.

EX his ergo colligitur conclusio prima, quæ ad propositam quæstionem respondetur, videlicet, quod nullum cum illis commercium inire possumus, aut societatem aut pactum, quod vilius sit beneuolentiæ indicium: sed semper debeam⁹ illos, vt summos hostes tractare, etiam si vltro nobis gratiq; aliquod beneficiū offerant, nihil à nobis exigētes. Idq; nō solum quia praua eorum voluntas nihil nobis, nisi in malum nostrum impendere potest, sed etiam si in bonum nostrum esset semper successurū: quia hostes sunt Dei, nullum eorū beneficiū acceptare possumus. Id quod apprimè notandum est. Nā illud, aut petere, aut suscipere esset desciscere à fide Dei & ceu transfugas in eorū militiam trāsmigrare. Atque hīc maximè locum habet illud Christi, qui mecū non est contra me est: & qui mecum non colligit, spargit. Nam & inter humanos reges lex est, vt miles qui aliquid ab hoste receperit, reus fiat fractæ fidei. Vnde Pau. 1. ad Corinth. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Ex quibus fit consequens vt neque ad expellendos alios dæmones

1. Conclusio

Gradus di-
uersi.

nes neq; ad illorum maleficia dissoluenda, & curanda licet alium dæmonem inuocare. Potest enim vnus alium pellere: quia non sunt omnes equalis virtutis, sed neq; hoc licet eo q̄ aliquod esset beneficiū quod ab illis recipere non possumus. Huius autem dæmonioci confortij gradus existunt alij alijs nequiores: nam eorum adoratio summum obtinet idololatriæ fastigium. Enimuerō quauis reliquas creaturas pro dijs colere, vt homines & marmora, & saxa immanis sit idololatriæ impietas, indicibiliter scelestior est dæmones colere, vt potē qui summum Dei odium in ipsum continenter exercent. Secundus pauloque inferior gradus est, aliquam amicitiam ceu inter pares cum illis contrahere. Solent enim insinuare tāquam incubos & sucubos: deinde quasi cōsultores in rebus, quæ sunt hominibus charissimæ, atq; adeo ceu medici ad curandos corporum morbos. Neq; verò in initio, quæ sua vafrietas est, quicquā ab hominibus vicissim repossunt vt altutius eos inescare valeant. Sed & hæc tamen societas ad apostasiam pertinet, grauissimumque adeo peccatum est. Tertius gradus est deinde remissior aliquid ab eis citra vllum amicitia indicium petere, vel illos ad aliquid inuocare, etiam si securissim⁹ sis, nulla te amicitia cum illis colligare, & peius est cum illis aliquid pacisci etiam citra cultum vel adorationem, sed tanquam hosti dicere, affer mihitale, aut tale auxilium, & reddam tibi hoc. In summa omnis eiusmodi societas ob id peccatū est apostasie, q̄ cum hoste Dei cōtrahitur; & quasi cum rege alterius regni, quod cœlesti aduerfatur, & cum tali hoste, qui nullas potest inducias habere belli, sed continentē absq; vlla cessatione aduersus Deū & nōspugnat, quasi leo rugiens querens quem deuoret. Secūda ergo conclusio in præsentiarum sit, q̄ possumus cum dæmonibus præcisè colloqui & conuersari tanquam cū hostibus, idq; dupliciter: vel eos virtute Dei expellēdo, vt per exorcismos facimus: vel compellēdo ad aliquod seruitiū. vt Symon & Iudas dæmones compulerunt suam statuam confringere, & Iacobus aliū vt Hermogenem ad se adduceret.

Argumē. 1.
D. Thom. 3.

PRimum & tertium argumentum. D. Thom. 3. Facilima sunt. Primū enim est Origenis autoritas super Matthæum loco supra citato, dicentes, nō esse secundum potestatem datam à saluatore adiurare dæmonia: sed iudaicū esse. Hoc autem intelligitur de adiuratione, quæ nō fit virtute diuina ad dæmones compollendos, sed per modum beneuolentiæ, vel deprecationis. ¶ Tertium verò est quod adiurare aliquē

Argumē. 3.

videtur ad quādam societatem pertinere, quā nobis cum dæmonibus contrahere nefas est. Ait enim Pau. 1. Corinth. 10. Nolo vos socios fieri dæmoniorum. Argumentum autem hoc tantum conuincit q̄ per modum beneuolentiæ, non possumus illos adiurare: possumus tamen per vim compulsionis. ¶ Secundum autem argumentum amplius postulat sermōnem. Cui & alia nos duo adhibemus, arguitur sic. Cum energumēnis à dæmonibus obsessis licet nobis colloquia conferere. Nam & exorcistæ & circumstantes multa illos interrogant. Imò exemplo Christi docemur id esse licitū: quippe qui Mar. 5. Adæmone sciscitatus est quodnam esset illi nomen, qui respondit. Legio. Quapropter D. Tho. q. 95. artic. 4. licitum esse autumat à dæmone sua sponte id offerente propter aliorum vtilitatem, aliquid interrogare: hæc autem omnia speciem cuiusdam societatis perse ferunt: ergo eiusmodi societas non est licita. Secundo (quod est argumentum. D. Thom.) arguitur. Si licitū esset dæmones adiurare, licitum perinde esset Necromāticis, suis in cantationibus dæmones inuocare, cum tamen de hoc male audiant sintque adeo iure prohibiti. Tertio deniq; arguitur. Si non liceret dæmonum arte eorūq; reuelationibus vti, eo q̄ non licet cum illis habere cōmercium, sequeretur, q̄ neq; liceret ariolari per astra. Nam quā sepius illuc se dæmones insinuant ad reuelandum futura & occultos euentus: & tamen nō profus huiusmodi astrologi condemnātur, nec ab scholis proscribuntur. ¶ Primo argumento subnotantur exorcistæ, in quibus profectō multa sunt cauēda. Primū quod maxima ex parte neq; diuinā virtute, neq; verò magica arte vtuntur, sed sunt meri impostores, vt ego ipse plurimorū sum oculatus testis: sæpe enim fingunt dæmonia in de eijcere, vbi nullū est, atq; adeo plurimæ mulierculæ dæmonio obsideri menciuntur lucricā causa dicentes esse animas defunctorum quas infamant. Et ideo nisi aliquod interceserit demonij documentum quod sit efficax, nulla est eis habenda fides nepe nisi dum lingua loquātur peregrina vel adeo immobiles existant, vt multis hominum viribus dimoueri loco nequeant. Præterea neque longa iniri colla quia cum illis licitum est. Fateor equidem, vt ad argumentum respondeam vnū aut alterū verbum interrogare non esse mortale, sed quædam venialis curiositas. Attamen longos sermones cum illis habere, præterquam quod ad quādam eorum societate vergere videtur, periculosum est. Nam dæmones cum honori nostro

Argumēta
alia.

Responso
1. Argumē.

ARTICVLVS. III.

Vtrum liceat adiurare irrationalē creaturam.

Ostquā visum est tā Deum quā homines & demones ad iurari posse, sequitur postremo an irrationales quoque creaturas liceat adiurare, sicuti locustas, & brucum, nubisque atque alias tempestates. Et respondet. D. Thom. suppositis distinctionibus duabus per tres conclusiones. Distinctio prior est. Adiuratio huiusmodi, aut refertur ad ipsam irrationalē creaturam ita vt oratio & locutio ad illā dirigatur. Et de hoc est prima conclusio. Vanum esset irrationalem creaturam sic adiurare, vt sermo ad eam dirigeretur. Atque hanc probant argumenta tria D. Thom. Nam cum adiuratio non nisi per locutionem fiat, quam irrationales creaturæ percipere nō valēt, frustraneum esset illas adiurare. Deinde adiuratio illis tantum cōpetit, quibus cōgruit iurare: irrationales autem creaturæ iurare non possunt: ergo neque ad iurari. Ad hanc cum duplex vt dictum est, sit adiurationis modus. scilicet & precatorius, & compulsorius, prior vanus est respectu irrationalium creaturarum, vt potē quæ nullum habent suarum actionum dominium: vt prece moueri queant. Posterior verō soli Deo cōpetit cuius solius imperio, vt habet Matth. 8. obediūt vti & mare: quare nos creaturis irrationalibus nihil imperare possumus. Secūdo modo fieri pōt adiuratio, vt referat ad eū a quo talis creatura agit & mouet nēpe ad Deū, & ad dæmonē, quorū actione licet diuersa ratione eiusmodi tempestates nobis ingruūt. Enimvero eadē est actio agētis & ei⁹ rei quæ agitur & mouetur: sicut motus sagitte, & ipsius est tāquā rei motæ, & sagittātis tanquā eā mouētis. Quia ppter motus tēpestatis est motus ipsius tāquā rei motē, Dei autē tanquā primę causę omnium naturalium actionū: & prætē reā tanquā permittētis dæmonē eisdē irrationalibus creaturis vti ad nobis nocendū. Hac igitur de causa statuitur secūda cōclusio. Dupliciter iure possumus irrationalē creaturā ad iurare. Vno scilicet modo adiurationē per modū deprecationis ad Deū dirigēdo: & alio modo dirigēdo eam ad dæmonē per modū cōpulsionis. Atqui prior modus pertinet ad eos qui

Distinctio.

1. Cōclusio

Secūdas ad iurationis modus.

2. Cōclusio

diuina inuocatione citra exorcismos miracula faciūt sicuti De Simone & Iuda legit qui dracones adiurarūt præcipientes eis, vt in desertū secederēt, posterior verō ptinet ad exorcistas. Tertia conclusio. Nequaquā licet dæmones in eiusmodi euctibus adiurare, quasi auxilium ab eis implorando. Possēt enim vt modo dicebamus vnus dæmon alium arcere, & dæmones qui nubila colligūt rogatu nostro cessare, sed hoc esset eos vt deos colere, quod ingens esset apostasiæ crimen.

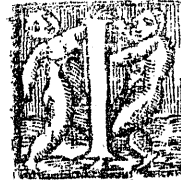
3. Cōclusio

Secūda & Tertia cōclusiones certissimæ sūt, neque vllū præ se ferūt dubiū quod sit disputatu dignum. Prima verō, quāuis nihilo sit minus certa est tamen memoriæ penitus contra quorundam abusum cōmendanda. Nempe vt in eiusmodi adiurationibus, quas vulgus cōiurationes appellat. Bruci locustarum & nubiu adiuratio non ad huiusmodi res dirigitur, sed vel ad Deū per modū deprecationis, vt dignetur nostri misereri, dæmonesq; cohibere, qui eius permissū eiusmodi tempestates in nos obmoliuntur. Et hic est optimus omnium modus eiusmodi cladibus occurrendi. Quod si adhibeantur exorcismi, non intelligātur aduersus res irrationales dirigi, sed aduersus dæmones, vt in virtute Dei cessent nobis esse infestos. Hoc aduersus illos adnotauerim, qui potius impostores, & incātatores sunt, q̄ exorcistæ: nempe qui cū nubibus, & locustis, & brucis cumq; alijs eiusmodi bestiolis pugnare contendūt, ac si eorū colloquia perciperēt, aut in ipsarū nubiu aut locustarū potestate esset cessare. Quin verō litē cum locustis contestantur, patronosq; & aduocatos, & procuratores illis creat, quæ causam ipsarum defendant, illasq; coram iudicibus accusant, a quo conuincūtur, condēnantur, anathematizantur, & excommunicātur: cum ipse potius adiuratores excommunicādi essent, atq; in vltimas insulas relegādi. Nam si cōtra vermiculos loquuntur, quid illi intelligūt? Sin verō contra dæmones, quid opus est illos ordine iuris oppugnare? Sanē cum nostri sint publici hostes, qui nullo iure, sed sola vi suam nequitiam in nos exercent. Atq; adeo tanquam manifestarios inimicos nostros sola virtute Dei armatis licet nobis illos propulsare. Haud ergo iudices & ecclesiastici & ciuiles (nā vtrifq; res incūbit) in huiusmodi impostores, præstigiatores animaduertere negligāt: quippe qui religionē Christianā irrisioni exponunt.

FINIS LIBRI OCTAVI, DE IUSTITIA ET IURE.

LIBER NONVS, De Iustitia & Iure.

PROOEMIUM.

In septimo libro, vbi religionis argumentum ingressi sumus, de voto a nobis disputatum est: nempe de his quæ homo Deo suapte spōte pollicetur, atq; adeo de sacerdotibus qui diuinis peragēdis sacrificijs micipantur in proximo de iurandi religione. Subsequitur ergo secundum ordinem ibidem propositum, vt de illis dicamus quæ mortales religionis vinculo eidē optimo Deo reddere cōstringuntur: vt pote de oblationibus ac de decimis, quæ substantia sunt & alimonia sacerdotū: ac subinde de vitio simoniæ, quo aditus eiusdem sanctæ ecclesiæ pollui solēt. Oblationum autē decimarumq; tractationē nequimus aliunde aptius ac subinde pulchrius auspicari, quā ab earum radice & funda mētō: nempe a sacrificijs, quæ non modo Christiani, verum vniuersi mortales Deo suo iugiter offerre tenent. Est enim sacrificiū, oblationū suprema ad quā reliquæ vniuersæ referuntur. Quare duas sacrificiorū quæstiones præmittere operæ pretiū duxim⁹, vnā in genere, atq; alterā in singulari.

QVÆSTIO PRIMA, De Sacrificio in genere.

S. Tho. 2. 2. quæst. 85.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Deo sacrificare, sit de lege naturæ.

PRIMVS IGITUR articulus quæstionis de sacrificio est, vtrum sacrificiorum oblatio sit de iure naturæ. Arguitur namq; negatiue. Ea quæ sunt iuris naturæ, cunctis sunt mortalibus communia: sacrificia autem Deo offerre non fuit semper vniuersis mortalibus

1. Argumē. a parte negatiua.

cōmune & vnum. Abel nāq; legitur obtulisse de grege suo. Cain verō de terræ fructibus. At qui Melchisedec, vt Genes. 14. relatum est panem & vinum: alij verō alia animalia: ergo sacrificiorum oblatio nō est de iure naturæ. Secundò. Ea quæ ius naturæ docet, minime crediderit iustos homines præterisse: de Adam autē nusquā sacrificiū obtulisse legitur: neq; verō de Isaac: cum tamen de eodem primo parente Sapientia ipsa ca. 10. cōtestetur eduxisse eum a delicto suo: vbi potissimum sacrificij oblatio videbatur congruere. Tertiò. Sacrificia, vt. 10. de ciuit. Dei auctor est Augustini in quadam significantia offeruntur: significare autē q̄ vocibus primū (vt. 2. de doctr. Christ. idē est auctor) deinde rebus cōgruit, humano beneplacito instituitur: nō ergo sacrificia à lege naturæ dimanarūt, sed à iure humano. In contrariū autē est q̄ omni cōtate semper fuit apud cunctos mortales aliquod sacrificiū ad specimen: q̄ autē mortales oēs docti sunt, natura magistra didicerunt.

2. Argumē.

3. Argumē. Aug.

CVM res sit per se ipsa euidentis, sacrificia seu Deorum: seu veri Dei, ab ipso statim mundi primordio more & vsu inter mortales celebratissima: superuacaneum fuisset quætere an fuerint. Sed prima quæstio de eorū fonte & origine instituitur: nempe vtrum sit hominum inuentum, an potius documentum naturæ. Vbi primam omnium non est prætereūdū, vt res ipsa, solēnisima semper Latini fuit, ita & nomen eisdem esse receptissimū. Est enim sacrificiū idem quod factio sacri: & sacrificare idē quod sacrafacere. Quapropter, vt scienter D. Tho. præfenti. q. ar. 3. adnotauit, sacrificiū nō idem est prorsus quod oblatio. Nam quicquid in Ecclesia offertur, oblatio dicitur, etiam si nihil circarem ipsam fiat. Sicut dū offeruntur nūmi, aut panis, aut res alię: sacrificiū autē nō fit nisi vbi circa res ipsas Deo oblatas aliquid exercetur. Quales erant præcis animalium immolationes: & nobis dum sacrosanctum panem benedicimus, frangimus, & consumimus hoc enim est sacra facere. Vnde apud gentes præter sacerdotes sacrificia offerentes, erant sacrifici qui illa exercebant opera. Est ergo sacrificium, peculiare sacerdotum munus. Ad quæstionem igitur vnica conclusione respondetur

Quid sacrificium.

D. Thom.

cōclusio re sponsiua.

Probatio.

detur. Sacrificiorum oblatio, non solum diuini iuris est & humani, verum & eorum numero, quæ in iure naturæ sunt posita. Probatur. Ratio ipsa naturalis magistræ ex his quæ in se homo experitur eum planè docet alicui superiori esse subditum. Misericordiam, namque, ærumque, & calamitates quibus in destinèter afflictor, eum comone faciunt aliunde sibi, hoc est desuper open ferre. Atque adeo sentit aliquem sursum existere cuius auxilijs egeat, idque, quicquid sit omnes pro deo habent. Rursus & ex rerum ipsa natura discit sublimitas hæc: quia cælorum influentiam suscipiunt, eisdem esse loco subdita, eademque ratione terram cæteris elementis: ut pote quorum rore aereque, iuuatur: ac perinde se etiam ipsum Deo, cuius ope uiuit, subiectio nem debere atque honorem. Modus autem sensuali homini congruus est, ut reuerentiã quam Deo debet non modo intus animo referat, verum & sensibilibus signis eandem foris exhibeat. Hac igitur naturali ratione docti atque admoniti sunt vniuersi mortales qualicunque ratione Deum nouerint eidem sacrificia offerre, in signum debite reuerentiæ & subiectionis. Quemadmodum & inter homines mos subditorum est, dominis, quasi eorum dominium confitentes, munera offerre; hoc autem ipsum in presentiarum sacrificij nomine intelligamus. Fit ergo nostra conclusio consequens, nempe sacrificiorum oblationem esse de iure naturæ. Et est notanda conclusio persuasio: quæ non de sacrificio tantum quæ mente intus offertur procedit, sed etiam de externo. Nam etsi verus Dei cultus, qui spiritus est cordiumque, inspector, intus in corde potissimum consistat, iuxta illud Psalm. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: id quod tum Christus ipse Ioannis. 4. testatur dicens: Venithora & nunc est quando veri adoratores adorabunt in spiritu & veritate: tum etiam Apostolus. 1. ad Corinth. 14. Orabo spiritu, orabo & mente: tamen cum nos corporei simus, vtrique; homine debemus eum colere. Ex his vtrique; colligitur quantum ad Dei cognitionem attinet, neque exterum sacrificium esse necessarium, neque vero vocalem orationem: veluti inter homines, quibus non nisi externis signis aliena corda innotescunt. Neque verò externus cultus laudi datur nisi quatenus ad internum refertur. Attamen non ideo non est magno pretio estimandus. Valet enim tum ad excitandum, tum etiam ad testificandum mentis affectum. Quare suo non caret egregio merito. His namque quæ ex animo redundant, debitum Deo secundum nostram naturam per soluiamus. Quare sanctè institutum est, ut publicitus in

Paulus.

Corollarium

plis res diuina celebriter fiat. Arguat verò quispiam contra conclusionem ratione sic. Naturalis ratio, etsi nos nostrorum defectuum admoneat, tamè non ab altiori principio nos docet subsidia nobis prouenire, quam à naturalibus causis. Nam si lumè duntaxat naturale confulas, quantum ad corpus per orbem cælestes naturales philosophi docuerunt nobis esse à natura prouisum: quantum ad animi cognitionem per intellectualem lumè sed quantum ad affectus per liberum nostrum arbitrium. Respondetur quod ubi naturalis ratio omnibus est nebulis expurgata, clarè monstrat hæc ipsa naturalia adminicula non nobis sufficere ad modicum omnibus miserijs quas corpore & animo patimur: atque adeo saltem in confuso aliam indicat superiorem causam quam homines pro Deo habent. Quod si aliqua reperiantur tam barbaræ nationes, quæ non nisi vel cælum, vel alia inferiora præsidia cognoscunt, solariy deri aut cuiquam alteri creaturæ honores pedit diuinos: ac subinde sacrificia. Conclusio ergo cum sua ratione adeo est lumine naturali nota ut nulla vnquam fuerit natio quæ non Deum coleret, sacerdotisque haberet, atque adeo sacrificia. Duo enim hæc paria cogitare solet, quibus omnis semper constitit res publica, videlicet sacrificium & sacerdotium: lex & gubernator. Nam rei publicæ institutor quem primum illico scopum ciuium oculis præfigere consuevit, fuit Deus: quem populus veneraretur, & à quo subsidia posceret. Mox, quibus coleretur, sacrificia instituere. Deinde leges condere eidem religioni congruas: ac subinde magistratus penes quos sita esset legum custodia. Sic enim Liuius tradit. Numam illum secundum Romanorum Regem instituisse rem publicam. Vnde Aristot. 6. Ethic. cap. vlt. inter magistratus sine quibus constare nequit res publica, connumerat sacerdotes qui publicis sacrificijs adici debent: quorum quidam presidentes, tum reges sacrorum dicuntur, tum Pontifices Maximi. Idque repetit lib. 7. cap. 8. ubi in primo magistratum gradu eosdem collocat sacerdotes: Et Ethic. 8. cap. 9. ad rationem alludens nostræ conclusionis, ait, sacrificia vetusta post perceptionem frugum fuisse fieri solita. Quod si historias tam nostras quam profanas perlustras, statim ab orbe condito, Abel, Noe, ac Melchisedech, in lege naturæ videas oblationes & sacrificia obtulisse. Et ante legem datam, Abraham etiam & Iacob. Et in sacra præterea historia, Genes. 47. extat sacerdotum Ægyptiorum memoria, qui erant regalibus priuilegijs insignes.

Solutio.

Aristot.

Ad

Ad 1. argum.

Ad primum igitur argumentum respondetur, quod sacrificiorum oblatio, si eam in genere mediteris, cunctis fuit gentibus semper communis: quod autem his vel illis vterentur, constitutiones fuerunt humanæ secundum hæc aut illam Dei cognitionem quam vnaqueque gens attingebat. Hac enim ratione dicebamus libro proximo & secundo, humanas leges à naturali deriuari: scilicet per modum determinationis generis ad species. Est enim lex naturæ ut malefactores supplicio plectantur: quod autem hoc aut illo, lex sanxit humana, secundum cuiusque nationis ingenium. Et idem est de cultu & sacrificijs. Et per hoc respondetur ad argumentum tertium: videlicet quod suos significare conceptus, naturale est homini: his autem aut illis vocibus & signis, cuiuslibet est nationis placitum. Ad secundum verò respondetur non esse dubitandum, quin Adam & Isaac, sicut & ceteri iusti, sacrificium obtulerunt: maxime cum Adæ sua innotuerit culpa, atque Isaac sua etiam originalis: quæ quidem culpa secundum Gregorium antiquis patribus per sacrificiorum oblationes remittebatur. Sed non opus fuit ut vniuersa in sacra historia essent relata. Et forte consultò. Nam cum in Adam initium habuerit culpa, non est tamquam oblator sanctificati hostiæ nominatus: sed filij sui Abel & Cain in quibus sacrificiorum disparitas quæ semper fuit in orbe placentium & displicentium Deo, notata fuit. Sacrificij autem quod Isaac obtulerit, ideo forsan non habetur in sacris memoria, quod ipse fuit à patre in sacrificium oblatum, tanquam hostiæ Christi prognosticum, quod vniuersorum apex radixque fuit.

Ad 3. argum.

Ad 5. argum.

ARTICVLVS II.

Utrum soli Deo sit sacrificium offerendum.

1. Argum.

Quoniam dicere visum sumus, Deo, cuius ope indigemus, sacrificia à nobis deberi, arguitur quod non illi sit soli sacrificijs litandum. Sancti homines, iuxta verbum Petri in. 2. Canonice diuinæ efficiuntur consortes naturæ. Præterea angeli, ut patet Iob. 1. filij Dei nominantur: ergo vtrisque; det sacra litare. Secundo. Maior illis quam terrenis principibus debetur honor: sed homines principibus honores deferunt & munera offerunt: ergo licitum est, ut sanctis sacrificia fiat. Eo potissimum quod aras illis templaque; & altaria erigit Ecclesia

2. Argum.

In contrarium est illud Exod. 22. Qui immolat dijs, occidetur, præterquam Domino soli.

Ad quæstionem simplici conclusione conclusio negatiua respondetur. Nemini præterquam vni summoque Deo fas esse sacrificia immolare. Conclusio præter allatum testimonium triplici ratione probatur. Prima autem ex superiori facile colligitur. Dicitur enim esse sacrificium exterius, seu testimonium offerendum esse interni illius quod est in anima: nam religio exterior in hoc potissimum ferat: anima verò se illi in sacrificium abdicat, penes quem, ut dicebamus, situm esse cognoscit, summo præsidio & subsidio: ille autem solus est Deus, ergo illi tantum sacrificia debentur. Probatur hæc postrema præmissa. Homo sicut & rerum vnaqueque; præter Deum & ab aliquo principio emanare se cognoscit, & in aliquem vltimum, tendere finem, qui sua est suprema felicitas: Deus autem solus est & principium hoc, & subinde finis, atque adeo ab ipso veluti à primo fonte, & quicquid habemus recepimus: & ad id quod tendimus adiuuamur. Soli ergo ipsi fas est sacrificia libare. Accedit secundo quod illi tantum licitum est sacrificare apud quem licitum est orationibus nostris ac præcationibus accedere, tanquam ad illum unde nos nostraque; vtrisque; hominis salus pendet. Hac autem ratione soli Deum oramus, ut nostri misereatur, nobisque; opem ferat. Ad idem facit tertio exemplum quod inter homines cernimus. Regi enim, summo reipublice capiti, illi dicat sunt honores: quos alteri inferiori deferre, crimen esset læsæ maiestatis: debet enim præ cæteris in ea esse excellentia, ut ei quempiam exequare, citra eius iniuriam fieri nequeat. Hæc igitur nos conclusio docet, sacrificare, officium esse cultus patriæ, hoc est seruitutis & subiectionis que soli Deo debetur. Id cuius nos Paulus ad Rom. 1. planè iuravit ad idololatriam obiurgabat, arasque; eorum, & lucos, ac subinde nefaria sacrificia abominabatur: quæ cum honores essent soli immortalis Deo iure proprio debiti, vtilibus creaturis impedit debant. Et est præterea conclusio D. Augusti. 10. de Civitate Dei: quam cap. 4. & subsequen- tibus luculentur edisserit: ubi rationes D. Thome infinnat. Deus namque; sacrificia nostra non ideo quod illis indigeat à nobis exposcit: est enim, teste Dauide, Deus qui nostrorum nullatenus bonorum eget: sed significationis gratia. Primum scilicet, ut exterioribus rebus vera cordis sacrificia expromamus. Vnde sacrificium, inquit, visibile inuisibile sacrificij sacramentum est: hoc est sacrum signum. Interna autem sacrificia prote

C conclusio negatiua.

1. Ratio conclusio.

2. Ratio.

3. Ratio.

Paulus.

August.

profectionis esse debent, quibus Deum profiteamur, eū esse vnum, à quo salus nostra, totaq; rerum summa, ac demū suprema nostra felicitas pendet. Quare cum peccamus, confidentes cū Propheta ei soli peccasse, corda nostra conterimus & contribulamur, atque orationes ei veluti suauissimum incensum adolemus: cuius utiq; sacrificij signa erant illa quæ sub antiqua lege in victimis atq; incenso offerre bātur. Vbi pfectò egregiè sacer ille pater verficulum illum pœnitentis Davidis interpretatur: Si voluisses sacrificium, dedissem, utiq; hoc locustis non delectaberis. Sacrificium Deo, spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus nō despiciet. Admonet enim nos propheta ea ratione Deū nolle sacrificia quæ vulgus eū velle arbitratur: scilicet quòd in pecudum trucidatione delectetur: aut quòd illis cibis indigeat: quas quidem demerentium cogitationes in alio Psalmo retundit dicens: Si esuriero, nō dicam tibi: meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid māducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Quasi diceret: Ego quidē esurire non possum: & ideo tauristuis & hircis in cibum non egeo. Neq; verò si esurire possem, tu oindigerem pasta: nā meus est orbis terræ & plenitudo eius. Non ergo hac ratione vult sacrificia. At quia non omnino ea renuit ac despiciet, sed grata habet, tanquā signa spiritualis sacrificij, subdit Sacrificium deo, spiritus cōtribulatus, &c. Per hęc ergo ratio elucidatur p̄sorum sacrificiorum: nempe immolationis animalium, emissionis hirci, ac cæterorū. Ratio in quā erat quòd nō offerebantur tanquā res simplices: sed tanquā signa. ¶ Duo autē ex his fiunt reliqua dubia. Prius de sacrosancto sacrificio altaris nostri, quod re vera non tantum ut signum à nobis offertur, sed veluti res nullo estimabilis pretio. Sanè cū Deo Deum ipsum in pretiū debitorum nostrorum offeramus, ut quæstione proxima dicturi sumus. Ad hoc autē respondetur, ratiōne huius immensæ hostiæ lōgē esse à reliquis diuersam, nā est cōmemoratio pretij humanæ redemptionis. Tametsi nihilo minus signum sit seruitutis nostræ, quo p̄ fitemur totum nostrum genus, tum p̄ auaricatione in Deum fuisse collapsum, tum eius beneficio seruatum: atque adeò eiusmodi expiatione in eius gratiam reuocatum. Sed de hoc statim latius. ¶ Alterum vero dubium est, quod videntur christianorum mores p̄senti cōclusioni cōtradicare: nam & Deiparæ Virgini cæterisq; diuis in more nobis est munera offerre, locaq; habere designata quorum deuotio-

ne diuersis sanctis nos ipsos nostraque offerimus, atque id etiā sub forma sacrificij: nam & sanctis thura adolemus, & cereos incendimus, & reliqua facimus quæ imaginem p̄ se ferūt sacrificij. Hoc autem dubium, argumentorum responsa dissoluent.

Ad primum igitur respondetur, q̄ et si angelis ac sanctis diuinitatis nomen per Dei gratiam comunicetur: iuxta illud, Ego dixi, Dij estis, & filij ex celsi omnes: nempe in filiorum ordinem adoptati: tamen hæc non est diuinitas per naturam & æqualitatem Dei. Quare nemini p̄ter ipsum par est honores deferre diuinis: atque adeò neq; sacrificia facere ratione iam dicta. ¶ Et ex hoc deriuatur solutio argumenti secundi: nempe q̄ et si principibus humanis maiora offerantur, q̄ quæ antiquitus, & p̄ter sacrificium altaris, modo offeruntur Deo: tamen pretiositas sacrificij non æstimatur secundum rem quæ offertur, sed secundum cultus subiectionisq; significationem: & ideo sicut illa qua homines Deo subduntur, obediētia & veneratio nemini p̄ter ipsum impendi potest, sic nec vlla sacrificij cæremonia.

¶ Ad tertium demum respondetur, ex hac veritatis confessione nullatenus fieri consequens ut non modo heretici, verum & alij arbitrarentur qui nollunt illo nomine cæseri, vllā idololatrię imaginem hac religione palliari, q̄ diuis munera offerimus: nam in primis illa non sunt sacrificia, sed meræ oblationes. Etenim verum sacrificiū altaris soli Deo offerre fas est. Vnde August. 8. de Ciuita. Dei. Non constituimus martyribus tēpla sacerdotalia: quoniā nō ipsi, sed Deus eorū nobis est Deus. Vnde sacerdos non dicit, offero tibi sacrificiū Petre vel Paule: sed Deo dicimus, Accipe oblationem quam tibi offerimus. Sanctorū autē memoria fit in Missa, tū quia de eorū victorijs Deo gratias referimus, tum quia eos oratores atq; intercessores nostros apud eundē Deū nostrū cōstituimus. P̄terea & simplicia munuscula quæ sanctis offerimus, in Dei laudē & honorē referim: quippe qui amat in sanctis suis laudari, quaten⁹ eius sunt filij ad æternā iam hæreditatem recepti. Quemadmodum quo regis famulos honore dignaris, regem ipsum colis. In summa, sicuti sanctos sola dulcē adoratione colimus, non latræ & oratione pulsamus, non ut nostri misereantur, seu ut pro nobis orent: eodem

interstitio oblationes illis facimus, non sacrificia. ¶ Hinc fit absurdē eos errare, qui licet negant & elemosynas in honorem Virginitatis & sanctorum, aut petere, aut porrigere. Nam primum nihil aliud est quàm gratitudinis virtus

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

Aug.

Utrum est elemosyna in honore, virginis ac sanctorum petere & porrigere.

ratio veterum sacrificiorum.

1. dubitatio.

Solutio.

dubium. 2.

Virginitas sanctorum petere & porrigere. tus si sanctorum ipsorum amore elemosynas ob id conferamus, quòd nostri sunt interuutores apud Deum: ut suo charitatis officio par repēdamus. Et p̄terea elemosynas quas in honorē sancti p̄dimus, perinde ac de alijs oblationibus dictū est, in Dei honorem cedunt.

ARTICVLVS. III.

Utrum sacrificiorum oblatio sit specialis virtutis actus.

Postquam visum est de substantia, & obiecto, seu fine sacrificij, quæritur quàm late pateat. Primum in hoc articulo quantum ad actus, an videlicet omnia opera omniū virtutū, sint sacrificia. Et subinde articulo sequenti quātū ad personas, quæ ad sacrificia obligantur: vtrum vniuersi mortales ad hoc obligentur. Quæritur ergo vtrū offerre sacrificia ad specialē pertineat virtutē. Arguitur enim negatiuē. Primum ex Paulo. Admonet qui p̄ se nos ad Romā. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiā viuentem, Deo placentem. &c. & ad Hebræos vltimo. Beneficentiæ & cōmunionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Exhibere autem corporū membra in hostiam, ad corporis affectionem attinet, cui⁹ maceratio per plures fit virtutes: nempe per abstinentiam & ieiunium, per castitatis cōtinentiam, & per fortitudinem in martyrio. Et pariter beneficentiā, quæ officium est charitatis, per misericordiam exercetur, & per liberalitatem: nō ergo sacrificare officium est singularis virtutis, sed omnium. ¶ Huc secūdò accedit August. lib. 10. de Ciuita. Dei: vbi ait verum sacrificium esse omne opus quod agit ut in sancta societate in heremus Deo.

1. Argumē.

Argumē. 2. Augustin.

Argumē. 3.

¶ Adde tertio q̄ sacrificiū id omne cæsetur q̄ offertur Deo. Offerimus ei autem tum mente deuotionem & orationem, tum etiam corpore res: ut decimas, primitias, & holocausta. &c. quæ variarum sunt virtutum officia. ¶ In contrarium est q̄ singularia p̄cepta non dantur nisi de actibus singularis virtutis: & in Leui. singularia sunt de sacrificijs posita.

Veritatē huius quæstionis pluris iam propter Lutheranos scire refert, quàm elapsis temporibus referebat. Negat enim non minus obstinenter quàm impudenter aliquid esse familiæ Christianæ singulare sacrificium, ad certam attinens virtutem & cultum: sed dicunt omnia virtutum officia nihil aliud esse quàm sacrificia quædam: atque adeo in Christianismo nullum dignoscunt singularem sacerdotum ordinem: sed aiunt vniuersos Christianos vtriusque sexus esse promiscuè sacerdotes: iuxta verbum Petri, in sua prima Canonica, vniuersos appellatis regale sacerdotium. Ac perinde inficiatur sacrosanctum altaris sacramentum esse sacrificium. De quo quidem expugnando errore constituta hic nobis est proxima, quæ subsequitur, quæstio. ¶ Vt igitur hic articulus eiusdē sit quæstionis subterniculum, respondetur ad p̄sensem quæstionem tribus cōclusionibus. Prima: Sacrificiorū oblatio secundum suam propriam rationem, est actus specialis virtutis: nempe religionis: suā inde nanciscens laudem, q̄ in diuinam fit reuerentiam. In hoc enim, ut lib. 2. dictum est, propria ratio religionis consistit. ¶ Secūda: Cuncta officia vniuersarū virtutum participatiuē & ab extrinseco quatenus per religionis virtutem in diuinū honorem & cultum referuntur, sunt quædam sacrificia. Exēplo ambæ simul cōclusionis patēscunt. Virtutum singularū ex suis proprijs obiectis sortiuntur speciē: ut alia sit fortitudo: & alia iustitia: & sic cætera. At verò dū per charitatē referuntur in Deum, quædam charitatis speciē participant: sed nihilominus charitas suam habet propriam obiectum & actū, qui est Deū sub ratione bonitatis ei⁹ diligere, ac subinde eadem ratione proximū. Similiter in vitijs furtum perse est peccatū: attamen dū fit propter mœchiam quandā inde maculam eiusdem vitij cōtrahit, ut. 5. Ethicorum auctor est Arist. Pari ergo modo proprium religionis obiectum est; Dei excellentia & omnipotētia nobis opitulandi, quæ sacrificijs & hostijs protestamur: significantes nos illi esse subditos, & tāquā domino tales debere honores. Quia propter corda nostra altaria ei cōstituimus, in quibus & per pœnitentiam cruētas peccatorum victimas ei cedim⁹, & per fortitudinē propter eius veritatē martyrio nos cōsecramus: & per charitatis feruorem incensum ei adolemus: ac perinde per misericordiam eius amore pauperibus subuenimus: & per tēperatiam corpora maceramus. Cū hæc inquam omnia in Dei cultū & honorem virtute religionis referimus, sacrificiorū rationem participat. Et hoc pacto intelligendus est August. libro allegato de Ciuitate Dei. cap. 4. vbi quædam horum exempla congeminat. Et illud Osee vltimo. Reddemus vitulos labiorum nostrorum. Et ad Hebræo. vltimo: Per ipsum (scilicet Christum) offeramus hostiam

Lutherano sum error.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Ratio vtriusque cōclusionis.

Aristot.

3. Cōclusio

hostiam laudis semper Deo: hoc est fructibus laborum, eius celebrātes nomen. ¶ Tertia cōclusio. Sunt tamē actiones quādam & officia quæ nullam habent aliunde laudem quā quod in diuinam reuerentiam significādi gratia exhibentur. Et hæc maxime propriè dicuntur sacrificia. Exēpli gratia: Eleemosynas erogare, temperatè ac fortiter agere, etiam si non per virtutem religionis sacrificia fierēt, essent nihilominus per se virtutes. Attamen vetus illa animalū occisio, & aspersio sanguinis, pinguedinumque incēsisio, si significationis rationem semoueas, nullam per se haberent virtutis rationē: & ideo hæc peculiariter dicuntur sacrificia, quasi non aliam promerentia quā religionis laudē. ¶ Argumenta igitur in cōtrariū allata, per has tres conclusiones dissoluntur. Probat enim officia aliarum virtutū esse, nō intraneè suapteq; natura sacrificia, sed extrinsecus propter relationem in reuerentiā Dei. Quo tamen nō obstantē, sacrificandi munus officium est specialis virtutis religionis.

Ad argumēta facta.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo.

Quoniam visum est quomodo sacrificiādi virtus ceteris virtutibus imparet, vt pote quasi in suum ipsius finē eas referens, videre restat q̄ latè se ad oēs mortales extendat. Arguitur nihilo minus à parte negatiua. In de sacerdotes nomen trahunt q̄ li tandis sacrificijs sunt adscripti, non autem oēs sunt sacerdotes: ergo neq; omnibus incumbit sacrificiādi munus.

1. Argumē.

2. Argumē. Paulus.

¶ Secūdo sacrificare propriū est populi sub lege Dei peculiariter agētis. Nam vt ait Apostolus ad Ro. 3. quæcūq; lex loquitur, his qui sub lege sunt loquitur: & lex vetus fuit vbi primò populus est ad sacrificiādam verò Deo institutus, vt patet toto Leuitico: ergo gētilēs, qui sola viuunt lege nature, ad nulla tenentur sacrificia. ¶ In contrarium autē est q̄ sacrificijs Deū reuereri ac venerari est de lege nature: ad ea autem quæ sunt legis nature: vniuersitas mortalium tenetur.

Duplex sacrificij gen⁹

Ad quæstionem sub distinctione quatuor conclusionibus respondetur. Est enim sacrificium, aliud intraneum quod mēte immo-

latur: aliud verò extraneum quod re foris exhibetur. Atque hoc extraneū rursus duplex, vt superius dictum est: aliud scilicet quod sic specialiter est sacrificium vt nullam habeat aliunde laudem, aliud verò quod perse quidem officium virtutis est, licet relatum in reuerentiam Dei fiat sacrificium: qualia sunt cuncta virtutum munia.

¶ Est ergo prima cōclusio. Ad sacrificiū mētis internū nō solū antiqui lege scripta, Christianiq; sub lege gratie, verū & mortaliū vniuersitas lege nature tenet: nemo enim viuētū existit qui quaten⁹ creatura Dei est atq; ad ipsum tāquā ad supremum finem condita, non teneatur illam intus reuerentiam illi exhibere quæ primo rerum principio supremo que fini debetur. ¶ Secunda conclusio. Ad illa sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, soli tenentur qui sub lege scripta Dei agunt: vt patres ad suum sacrificiorum numerum: nos verò ad vnicum nostrum. Hoc enim probat locus ille Pauli citatus ad Roman. 3. nam lex illa solū obligabat suos subditos sicut nos nostra. ¶ Tertia conclusio. Nihilominus solo naturali iure viuētes, quocunq; seculo fuerunt futuri que sunt, eodē semper astricti sunt iure ad aliquod exhibendum sacrificium, quo secundum legitimam cognitionem quam de vna prima causa habere tenentur, profiteantur se illi esse subiectos, honores que diuini nos debere: per cuius quidem sacrificij protestationem in lege nature ablueretur eis originalis macula. Conclusio est manifesta: quoniam eo ipso quo quis nouerit vnum primum rerum parentem, intelligere debet illi esse subiectum, atque adeo, non solū mente, verū & corpore obligari eū colere. Eò potissimum quod nunquā Deus humanum genus remedio destituit abluēde originalis culpæ: nisi mētis cæcitas aliquibus mortalibus impedimento fuerit nē illud deprehenderent.

¶ Quarta cōclusio. Sacrificio quæ ab extrinseco sic dicuntur, hoc est cūcta virtutū opera vniuersi tenentur Deo offerre, vel actuali, q̄ aiunt, vel virtuali ratione: nā tenetur quisq; proponere vniuersi primæ causæ supremoq; rerū fini, declinando à malo & sequēdo bonum: ac subinde eidem officia cuncta offerre & obsequia sua, cui vniuersa bona tenetur accepta referre. Hic autem non est locus quo hæc debeant altioribus principijs disputari: in hoc quippe dūtaxat, hic cōmemorata à nobis sunt, vt litteram Diui Thomæ per conclusiones distribuētis, viā sterneremus ad quæstionem proximā quæ de peculiari est nostro sacrificio. ¶ Et per hæc

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Paulus.

3. Cōclusio

4. Cōclusio

hæc ad argumentum respondetur. Nam quatenus homines virtutū omniū officia in Deū referunt, Petrus Apostolus Christianos vniuersos appellauit sacerdotes: tamen illis propriè nomen conuenit, qui propriè sacrificant: hoc est illas cæremonias in quibus diuinus cultus consistit peragunt. Argumenta autem in iij quæstionis id profus conuincunt, quod nō singuli mortalium propriè offerunt sacrificia: & idcirco nihil definitioni quæstionis præsentis obstant: nimirum qua id tantum constitutum est, quod iure nature vnaquæq; respubli ca tenebatur per suos sacerdotes quos huic muneri mancipare debet, Deo optimo maximo genus aliquod offerre sacrificij.

Ad argumēta facta.

QVÆSTIO SECVNDA, De ineffabili sacrificio altaris in particulari.

ARTICVLVS. I.

Utrum sacrosanctum Sacramentum altaris sit verè sacrificium.

VM satis demonstratum sit, sacrificiorū ritū, ad religionē iure nature pertinere, consequens fit vt ad ineffabilē Christianorum hostiā descendamus: nimirū cū primis interrogātes sit ne aliquod peculiare sacrificiū Christianæ familiæ, idēq; sacrosanctū altaris sacramentum. Videtur enim Paul. huiusmodi confessioni ad Hebræos. 10. refragari: vbi conferens Christū supremum sacerdotem nostrum cū antiquis, qui hostiarum multitudinem quotidie frequentabāt, ait: Hic autē, scilicet Christus, vnam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dextera Dei. Et è vestigio iterum: Vna enim oblatione consummauit in æternum sanctificatos. Ac subinde rursus voluntariè peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis. iā non relinquitur pro peccatis hostia. Quibus vtique assertis contestari videtur vnicam fuisse veram victimā quā Christus in cruce obtulit: atque adeo altaris sacramentum non esse sacrificium. Alio qui non vna, sed quā pluri-

1. Argumē.

mæ existerent hostiæ, quæ peccantibus nobis essent à Christo relicte. ¶ Adde secūdo quod cum hæc altaris cæremonia nihil aliud sit quā memoria illius Christi passionis, vt illud eius commonstrat mandatum: Hæc in mei memoriā faciētis; non modò abusus videtur vocis, verū & temeritatis audacia, appellare illud sacrificium: memoria siquidem rei non est noua res, sed antiquæ representatio. Etenim dū memoriā Natiuitatis aut Resurrectionis festiuè celebramus, non vtique consideramus tunc Christū nasci aut resurgere. Quare neq; dū in altari eū offerimus, ipsum tūc fingere licet crucifigi aut mori: sed in memoriā reducimus, quemadmodum se ipse obtulit. ¶ Ad hæc tertio: Christus non se obtulit sub speciebus panis & vini: ergo nostrum sacramentum, nō est sacrificiū, sed sacrificij memoria. Præterea August. lib. 10. de Ciuitate Dei. cap. 20. libr. 4. de Trinitate: In immolatione, inquit, Christi idē est sacerdos offerens, & ipsa oblatio: quod in in Missa non vsu fit. ¶ In contrarium est solennis ecclesiæ confessio in venerādo canone, qui omni est antiquior memoria. Nam ante venerabilis sacramenti consecrationem perhibet sancta Ecclesia offerre se diuinæ maiestati, sancta sacrificia illibata: ac subinde post consecrationem protestatur se eidem diuinitati offerre hostiam puram, hostiam sanctam, hostiam immaculatam: panem sanctum vitæ æternæ, & calicem salutis perpetuæ.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

August.

Vultcleff.

Vvaldensis

Lutherus.

ris sacrificium vocamus, idololatra impietate commaculamur: nō eodem verbo ait nos negare, Christum semel tātum fuisse mortuum. Nam suam, inquit, mortem, vnicum esse voluit sacrificium. Infert ergo subinde nullum esse peculiare sacrificium in Ecclesia Christi, sed cuncta Christiana opera, nempe eleemosynas, orationes, atque oblationes, & reliquarum virtutum officia esse nostra sacrificia. Et quoniam sacerdos ab immolando sacrificio dicitur, eadem ratione totam Ecclesiasticam Hierarchiam subvertit, negans distinctos esse gradus episcoporum, sacerdotum, & laicorum: & quotquot Christiani sunt, ait esse sacerdotes: iuxta illud primæ Petri. 2. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, &c. Ob idque vnumquaque suum offerre sacrificium sacramentaque ministrare posse, etiam altaris. ¶ Contra hanc autem absurdissimam heresim, non duæ dicam constituuntur modò conclusiones, sed ostenduntur legitime ab Ecclesia constitutæ. Prior. Adorandum altaris sacramentum non solum vti cætera sacramenta sunt, verum proculdubio viciatima sacrificium: idemque Christicolis vnicum. Probat per conclusionem omnium naturalium iure. Nulla enim vnquam fuit, ut quæstione proxima dicebamus, mortalium republica, quæ secundum existimationem, quam vel Dei vel deorum haberet, non peculiaria sacrificia institueret, ut illo potissimum ritu ab alia republica dignosceretur. Quapropter alia erāt Atheniensibus sacrificia, alia vero Lacedæmonijs, atque alia Romanis. Adeo ut illis quatuor confessum vbique semper fuerit, consistere rempublicam scilicet sacrificio, sacerdotio, legibus, & gubernatore. Cum ergo nos per Dei Gratiam tam alta insigniti simus veri Dei cognitione, non modò impium, verum & barbarum est prorsum ambigere, quin peculiare sit nobis sacrificium, in quo nostra religio consistat. Quod nisi hoc altaris confiteamur, nullum inter Christianos sit reliquum, quod propriam habeat rationem sacrificij. Enimvero oblationes alia, nempe decimæ & primitiæ: in summa, reliqua opera virtutum, ut quæstione præcedenti dicebamus, non sunt secundum propriam speciem sacrificia, sed relatione extrinseca: quia per virtutem religionis in honorem Dei referantur. Sacrificium verò, quo propriè in signum subiectionis Deum colamus, si hoc altaris substuleris, nullum sit reliquum.

¶ Mox ex lege Moyse secundum sumitur argumentum. Iubebat enim lex illa numerosissimam sacrificiorum hostiarumque oblatio-

nem, quibustum suam subiectionē erga Deū cōmendabat, tum etiam nostram præfigurabat legem. Ergo nisi legem illam nostræ velis dignitate præferre, necesse est Euāgelium profectis peculiare esse sacrificium: quod ut identidem reputamus, præter illud altaris nullum est propriè.

¶ At verò respōdet Lutherus hæc omnia probare aliquod esse sacrificiū Euangelicū, hoc tamē, inquit, non fuit nisi illud quod Christus in ara crucis semel obtulit: Attamē respōsio hæc minime rationibus nostris satisfacit. Enimvero sacrificium, quod religioni peculiare est, tandiu durare debet, quāndiu religio perstat: illud autem Christi in propria specie non iteratur. Nā ut ait Pau. Christus semel mortuus est, siquidem resurgens ex mortuis, iam non moritur: Mors illi vltra non dominabitur. Necessarium ergo fuit sacrificiū institui, quod religio Christiana quotidie Deo suo offerret, tum pro alijs ab eo receptis beneficijs, tum præcipuè, pro illo redemptionis insigni. Alioqui ut dicebamus, inferior obscuriorque hac parte esset lex nostra, nō modò quān vetus, verum & quān lex naturæ. ¶ Tertium subinde argumentum est, quod Christus, vti tum Psaltes prophetauit, tum Paul. interpretatus est, fuit sacerdos secundum ordinem Melchisedec: qui obtulit panem & vinum. Cum ergo in cruce non has corporum species, sed suum proprium corpus in oriens immolauerit, documentum est maximum, hoc quod nos, qui sua membra sumus, sub eisdem speciebus quotidie offerimus, legitimum esse nostrum sacrificium. Quare se ipsum panem de coelo descendente nuncupavit. Atqui ceu huius præfagium, præter Agnū paschalem, quem secundum legis mandatum Exo. 12. antiqui patres semel quotannis in figuram Christi passionis immolabāt, iubebant & Numi. 28. offerri quotidie in templo duo agniculi immaculati in holocaustum: nempe ut doceremur, non modò quod Christus obtulit, sed & quod nos quotidie offerimus legitimum, esse sacrificium.

¶ Quarto loco arguitur. Quicūque, ut paulò ante dicebamus, peculiare aliqd ac nostræ religioni propriū renuerit esse sacrificiū, debet perinde & peculiare sacerdotū ordinē ac pōtentiā, ut Lutherus fecit, prorsum denegare: quo utique sublato, speciosissimus ecclesiæ decor & pulchritudo confunditur ac perturbatur: quod quān sit Christi providentię indecens, nullus est vel mente captus qui non planè videat. Cum enim, ut Divus ille vetustissimus Dionysius in lib. de Coelesti Hierarchia testatur, tri-

Euasio Lutheri.

Replica.

3. Ratio.

4. Ratio.

Diony.

phantium coetus, angelorum Hierarchijs pulcherrimè disponatur, cur quæso sancta militarium Ecclesia quæ prophético testimonio ut regina Christo à dextris assidet circumamicta varietate, non simili ordinum dispositione, functionumque discretionem, ut idem ipse Dionysius in libro Ecclesiasticæ Hierarchiæ optime collegit, non sit distincta? Augetur & huius rationis vis exemplo ciuili reipublice, quæ cum distinctis magistratibus vsq; ad regem ascendat, testimonio est quod nisi Ecclesia sic esset disposita, providentiam eius non referret qui illam instituit. Quin verò cum Deus orbem ipsum tam multiuga cælorum, elementorumque, ac rerum varietate constare voluerit, cur eadem simili pulchritudine suam orbasset Ecclesiam? Adde quod & lex vetus Euangelij vmbra distinctis ordinibus sacerdotum: ac Levitarum, quibus Summus præsidebat Pontifex, diuinitus est instituta. Vmbra illo decore honesta, cur & veritatem ipsam promiscua cōfusione deonestasset? ¶ In summa, erant gentibus suæ religionis peculiare sacerdotes, quare non in nostra, quæ sola legitima, est, diffiteantur isti peculiarem existere gradū ordinemque sacerdotum? Accedit enim & Pauli analogia primæ ad Corinth. 12. vbi declarat quemadmodū & humanū corpus, sic & Ecclesiam varijs mēbris cōpingi. Vnde ad Ephes. 4. dedit quosdā quidē apostolos, quosdam autē Prophetas, alios verò Euāgelistas, alios autē pastores & Doctores: ad cōsummationē sanctorū in opus ministerij, in ædificationē corporis Christi. Igitur cum palam constet singularem esse in ecclesia sacerdotum ordinem, sit ut & peculiare quoque sit sacrificium, quod eorum est munus. Colligamus ergo quod ut Christiani omnes generali nomine sacerdotes ob id dicuntur secundum Petrum Apostolum quod officia virtutum quæ extrinsecus cōmuni que nomine dicuntur sacrificia offerunt: sic per antonomasiam ex proprio munere illi dicantur sacerdotes qui singulare propriumque immolant sacrificium. ¶ His præterea rationibus accedunt sacrosanctæ Ecclesiæ decreta: nempe antiquissimi in primis Niceni Cōcilij, ut habetur. dist. 93. cap. peruenit, Cuius verba sunt: Hoc neque regula, neque cōsuetudo tradidit, ut hi qui offerendi sacrificium nō habent potestatem his qui offerūt corpus Christi porrigant. Et Innocentius tertius in Conci. Lateranensi, ut de sum. Trinitate & si. c. firmiter habetur. Vna, inquit, est fidei vniuersalis ecclesia, extra quā nullus omnino saluabitur: in qua idē ipse sacerdos est & sacrificium Iesus Christus. Et nē putes ad mortē

Cōfirmatio.

Quinta ratio.

Polirema.

Paulus.

Concilium Nicenum.

Innocentius tertius.

eius tantum allusionem fieri, subditur, Cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini veraciter continetur. Quasi dicat: Quod ipse semel sub carnis forma immolauit sacrificiū, nos quotidie sub speciebus panis & vini offerimus.

Ad primum igitur argumentum ex Paulo ad Hebræos. 10. delumptum, respondetur, Apostolum illic sermonē profus habere de hostia quæ Christus in ara crucis, videlicet propriū corpus idemque sub specie carnis moriens obtulit. Quæ quidem vnica fuit: eademque infinito modo sufficiens ad deiūtorū omnium remissionem. Qua ratione iterari neque debet, neque potest. Eadem tamen veritate nihil obstante, & hoc quod quotidie offerimus verè est sacrificium, quatenus à Christo, ceu eiusdē sacrificij memoria institutum est. Vnde Ambrosius super eodē loco, Semel oblata est hostia ad salutem sempiternam potēs. Quid ergo nos? nōne per singulos dies offerimus? Sed ad recordationē mortis eius & vna est hostia, non multa. Quomodo est vna, non multæ? quia semel oblatus est Christus. Hoc autē sacrificium exemplum est illius: id ipsum semper id ipsum: proinde hoc idem est sacrificiū. Sicut id quod vbiq; offertur vnum est corpus: & non multa corpora. Ecce quomodo sacramentum verè sacrificium est: atque idem quod Christus obtulit. ¶ Sed hinc emergit vis secūdi argumēti, sacramentum hoc nihil aliud habet ut sit sacrificiū, nisi quod est illius cōmemoratio: memoria autem non est vera res, aliās memoria natiuitatis esset natiuitas. Quod si dicas, vti ait ad Simplicium August. consueuisse imagines, nominibus ipsarum rerum appellari: quod D. Thom. 3. parte. q. 83. artic. 1. ad hoc propositum citauit, parum profectò ad rem confert: tum quod imagines appellari nominibus rerum, non est esse res ipsas: & tamen nos profiteamur sacramentum nostrum esse verum sacrificium: tum etiam quod eadē ratioe in victimis quoque antique legis potest censerī Christus sub figura immolatus: iuxta illud Apocalypsis. 13. Quorū nomina non sunt scripta in libro vitæ agni, qui occisus est ab origine mundi. Si autem dicas nostram oblationem ob id censerī sacrificium quod per eandem efficitur participes passionis Christi: vti ibidem S. Thomas subiungit, neque hoc porro satisfacere videtur: nam quod eūque sacramentum eundem habet effectum. Videtur ergo hæretici Lutherani non exiguam occasionem nacti negandi sacramentum nostrū verè esse sacrificium, asserendique solum esse signum cōmemoratiuū illius passionis, in star

Ad. 2. arg.

Ambrosius.

August. D. Thomas.

Ad. 2. arg.

comicae representationis. Respondetur nihilominus radicem huius intelligentiae esse hanc ecclesiae veridicam confessionem, quod corpus sanguisq; Christi realiter sub his speciebus panis & vini contineri, eademq; Christus in coena consecrasset: hac enim negata veritate catholica, palam fit consequens mysterium altaris non esse sacrificium, sed nudum memoriale signum. Quare Lutherani ex priori posteriorius collegerunt: catholicam vero confessionem supposita, res fit protinus liquida. Est enim idem Eucharistiae sacramentum ob id victima & sacrificium, quod idem realiter corpus eundemq; sanguinem quae Christus in cruce obtulit, nos perinde offerimus. Quare nulla est similitudo cum festo Natiuitatis aut Resurrectionis: illic enim non habemus Christum praesentem qui tunc ut natus aut resurgens offeratur. Nec vero sacrum hoc facientes profitemur tunc mori: falsa enim esset tunc nostra confessio: sed tamen quia corpus ipsum crucifixum & sanguinem fufum in memoriam passionis offerimus, verè & proprie absq; vilo figmento sacrificamus. Atqui ex his colligitur tertij argumeti solutio. Distinguius enim Christum non se obtulisse sub speciebus panis & vini. In ligno enim crucis verum est, sed tamè in coena dum nostrum sacrificium instituit, sese ut nos modo ipsum, obtulit. Ad verbum autem August. quod in Christi immolatione idem est sacerdos & sacrificium. Respondetur quod quia sacerdos nomine Christi sacrificium libat, eiusq; vice fungitur, quauis non tam proprie quam dum Christus se obtulit: tamen neq; ineptè in nostra immolatione conceditur idem esse sacerdotem & sacrificium.

Ad 3. argu.

ARTICVLVS. II.

Vrum altaris sacrificium pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionem proficit, ac si duntaxat offerretur pro vno.

VONIAM superiori articulo definitum est sacrosanctam Eucharistiam vnà esse & sacramentum & sacrificium, res ipsa postulat vt quemadmodum sit satisfactorum exploremus. Apparet quippe nihilo parcius ad satisfactionem singulis prodesse pro pluribus oblatum, quam si praecise offerretur

pro vno. Primò quia cum hoc sacrificio, vt dictum est, corpus ipsum verum sanguisq; Christi offerantur, videtur perinde esse infiniti valoris atq; res ipsae quae offeruntur: eo potissimum quod est memoriale, vt dictum est passionis Christi: quae fuit quantum ad sufficientiam infiniti valoris, valor autem infinitus non inde in singulis minuitur quod pluribus applicetur: ergo pars affirmatiua quaestionis vera. Secundo in eandem sententiam applaudere videtur Diuus Thomas. 3. parte, quaest. 79. artic. 5. vbi ait, quod quauis haec oblatio ex sui quantitate sufficiat ad satisfaciendum pro omni poena: tamen fit satisfactoria tam offerentibus quam ijs pro quibus offertur secundum quantitatem suae deuotionis, & non pro tota poena: vbi quantitatem valoris videtur infinitam designare: sed limitari ceterum quantum quantitatem deuotionis suscipientium? deuotio autem vnus non impedit deuotionem alterius: ergo ex numero eorum pro quibus offertur, non minuitur singulorum fructus: si cut eorum qui in conspectu solis sunt, nihilominus calor singuli suscipiunt, propterea qd in plures irradiat. Tertio arguit ex ecclesiarum ritu. Offert enim sacerdos ecclesiae nomine pro Papa, pro Rege, & pro astantibus: in summa, pro viuis ac defunctis: & tamen non apparet dicendum, quod pro pluribus offertur, eò minus prodesse singulis: nam vt ait Hieronymus de consecratione, dist. 5. can. non medio criter. Cum pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihilominus quam si pro vno quolibet ipsorum diceretur, accipitur. In contrarium est quod etsi ipsa passio Christi quantum ad sufficientiam infiniti fuerit valoris, tamen quantum ad efficaciam, per singula sacramenta sub certo limitatoq; gradu applicatur: quod & sacramento altaris congruit, per distributionem autem finiti, quo inter plures dispertitur, minus singulis obtingit.

1. Argum.

Argum. 1. D. Thomae

Argum. 3.

Hieronymus

Scotus

Syluester

Paludanus

Quaestio praesens celebris est inter Theologos: nec tam explicatu facilis quam utilis scitu. Scotus enim quoli. 20. ad partem arripit negatiuam: nempe Missam pro multis oblatam non tantum singulis prodesse quam si singulariter offerretur pro vno. Et Syluester in verbo, Missa. §. 9. in eandem sententiam ex iurisconsultis plurimos citat, inter quos connumerandus videtur Palud. quippe qui in. 4. d. 45. q. 2. eisdem apparet conuenire. Ipse tamen Syluest. medio quodam modo incedit: nempe quod si sacerdos generali oblatione pro multitudine offerat, tunc non tantum singulis prodest. Si vero sigillatim ad singulos

Calet.

tria consideranda in altissimo altari mysterio

1. Conclusio

2. Conclusio

gulos peculiariter referat intentionem, nihilominus satisfactionis minus singulis obtingit. Caieta. autem. 2. 2. q. 79. artic. 5. & ex professo latissime quolibet, suo. 1. q. 18. absolute affirmatiua responsione sustentat: videlicet perinde singulis prodesse si offeratur pro pluribus, imò etià pro infinitis ac si praecise pro vno. Eandemq; arbitratur esse opinionem D. Tho. Neque de sunt qui magno fauore eandem amplectentur opinionem. At vero vt meam ego incertam fatear, semper sum arbitratus non solum falsam esse, verum antiquissimo ecclesiae vsui contraria: ac subinde, vt à peiori verbo absteineamus, parum excitandae plebi ad eleemosynas pro celebrandis missis elargiendas conducens: vt infra notum fiet. Ad quaestionem ergo vt respondemus, supponendum est ex superioribus in hoc sacrificio tria considerari: nempe sacramentum, & sacrificium, & precesiones quae Deo funduntur. Quorum tertium non est de essentia, aut sacramenti, aut sacrificij. Sacramentum enim consecratio in illis solis verbis consistit. Hoc est corpus meum, & hic est calix sanguinis mei, & vsus autem in sumptione. His autem ambobus ratio sacrificij addit oblationem. Ecclesia verò consulti adhibuit orationes, & sanctorum laudes, vt in canone est videre. Et quidè de ratione sacramenti nihil ad locum praesentem. Prodest namq; tantum sumentibus: quibus ceu alimoniam spiritualis vitae gratiam confert, & dulcedinem, atq; adeo deuotionem excitat. At verò tanquam sacrificium, de quo praesens est quaestio, non solis sumentibus, verum & offerentibus & pro quibus offertur confert. Nec verò tantum sacerdos offerens censetur: verum & astantes & eleemosynam largientes, vt infra patebit. Prodest in qua illis ad satisfactionem pro peccatis: nempe ad poenarum remissionem eorum criminum quorum culpa deleta est. His igitur suppositis, tribus conclusionibus respondetur. Et quonia vnica fundamentum Caietani est, hoc sacramentum esse infiniti valoris: Prima fit haec. Res contenta in hoc sacramento, nempe corpus sanguisque Christi, infiniti ex se valoris sunt: nam sunt corpus & sanguis Dei, per quae quantum ad sufficientiam, peccatis totius mundi satisfecit. Secunda conclusio. Sacrificium quod per sacerdotem, Christi ministrum conficitur, non est infiniti valoris. Hoc enim hic primum animaduertendum est: videlicet huic nomini, sacrificium, non praecise corpus sanguinemq; Christi supponi, sed haec dum offeruntur. Enimvero dum in pixide referuantur, non sunt sacrificium, licet sint sacramentum: sed dum à sacerdote, consecratione, oblatione, & sumptione cele-

bratur, quare sacrificium actionem sacerdotis suo significato complectitur. Probatur ergo conclusio. Quantitas sacrificij, quandoquidem rei oblationem importat, non solum ex parte rei oblatae, sed ex dignitate quoq; intentione que offerentis perpendi debet. Haud enim sacrificium Christi quod in cruce obtulit, sola ratione rei oblatae infiniti valoris fuit, sed quia offerens ipse Deus erat, ac perinde patri infinitum gratus: sacerdotes autem qui ministri sunt Christi non habent illam virtutem, neq; illis diuinitus collata est. Profecto equiparare sacerdotis sacrificium in valore oblationi Christi, non est apostolicis verbis consonum: quae superius ex. 10. ca. ad Hebraeos retulimus: porro ubi ait vna oblatione consummaste in sempiternum sanctificatos: quae ideo oblatio nec potest, nec debet amplius iterari. Quod re vera de nostro sacrificio, etsi commemoratio illius sit: non asseruisset. Secundo vt res hoc pacto patetior fiat, arguitur. Infinitus valor satisfactionis Christi solum aestimatur quantum ad sufficientiam, at verò quantum ad efficaciam per sacramenta non operatur nisi finite: & ideo singulis, etsi instrumenta eiusdem passionis existant, non nisi sub gradu finito tribuit ad certam mensuram esse causas gratiae: vt patet in baptismo & ceteris, ex opere, quod aiunt, operato: nempe virtute sacramenti. In quod & ipsi eucharistiae sacramentum commune est: quippe quod etsi corpus & sanguinem veraciter contineat, non nisi limitatum gratiae modum ex sua institutione confert, cum ergo idem sacramentum, quatenus sacrificium virtute etiam ipsius operis, sicuti cetera sacramenta, gratiam conferunt, sic satisfactionem efficiat: plane fit consequens vt ex sua ipsius ratione operis, scilicet ratione institutionis Christi, qui non disposuit per instrumenta suae passionis operari nisi finite, non sit ad satisfaciendum infiniti valoris: sed certe finiti. Sed hoc est dubium vnde Caieta. hanc a nobis, & vt arbitror, à veritate declinat: nempe quod huic sacrificio nullam ex opere operato vim confert, sed totam satisfactionis mensuram censet ex solo deuotionis gradu, seu offerentium, seu pro quibus offertur taxari. Quod re vera sanctus Thomas quem sequi existimat, neq; opinatus est, neq; opinari potuit: nam cum non solum quatenus est sacramentum, verum & quatenus sacrificium, instrumentum sit passionis Christi, vtraque ratione manifestum est virtuti operis, seu quod aiunt, operi operato respondere certum determinatumq; satisfactionis gradum. Tertio etiam num ad maiorem explicationem arguitur. Cuncta sacramenta per intentionem offerentis potissimum perficiuntur, ergo eucharistia,

Prima ratio conclusionis.

Secunda.

Caleta. hanc lucinatio.

Tertia.

ristia, etiam in quantū victima est, per Christi & ecclesie ministrum, perq; eius adeo intētio nem sit sacrificium: nempe quia minister illud secundū intentionem ecclesie offerre intendit. Vnde rursus cōsequitur quod seclusa quacūque particulari deuotione, sacrificio per intentionem ministri oblato respondeat certus satisfactionis gradus. Et hoc est pūctū in quo veritas sententię, quam defendimus, si vera est consistit. Quod quidem punctum inde confirmatur, q̄ etiam dum sacerdos & cuncti astantes qui offerūt essent in peccato, imō etiam illi pro quibus singulariter offertur, nihilominus verum esset sacramētum: ac perinde sacrificiū, idemq; satisfactorium. Qui quidem fructus, si illis non prodesset, in thesauro ecclesie recōdē retur. ¶ Sed arguat forsan contrā discipulus quispiam diui Thomę, quod idem sanctus Doctor loco citato. 3. part. quęst. 79. art. 5. totam satisfactionem admetiri quātitati deuotionis videatur. Respondeo autem sic Caietanū eum intellexisse, indeq; hausisse opinionem suam: attamen diuus Tho. hoc nō sensit: quippe qui tantū ait magis in oblatione attendi affectū offerentis, quā quātitatē oblationis: vt non neget ipsam sacrificij sacerdotalem oblationē, suum per se habere valorem: eundemque suo gradu taxatum: vt Christus, ceu in ceteris sacramentis disposuit. Et patet eodem ipso exēplo quod sanctus Tho. adduxit de vidua, quę duo cęna minuta in gazophylacium misit: nā licet ex eius affectu paupertatisq; respectu autem est illi meritum, nihilominus ipsa per se minuta à quocunq; oblata, aliquid valebant. Quin verō fortasse hoc quod valor huius sacrificij crescat ex deuotione offerentis aut recipientis, non est ei singulare, sed omnibus sacramētis commune. Fortasse inquam gradus ille gratię qui in baptismo sacramentali virtuti respondent, crementum accipit ex deuotione suscipientis, si sit adultus: nam beneficia gratię conferuntur quantum ad hoc, instar operum naturā: puta vberius ei qui aptius preparatur. Imō neq; desunt qui dicant crescere etiam ex sanctitate ministri: licet hoc secundum mihi nō sit ita multum probabile. At verō multo est compertius valorem sacrificij crescere ex deuotione, quā valorem sacramentorum, ratione oblationis quę est actus offerētis: nam in alijs sacramentis nihil offertur. Et hoc significat diuus Thomas. ¶ Ex his ad rei elucidationem cōsequitur non crescere valorem sacrificij omnino secundum proportionē deuotionis offerētis: nam ille gradus respondēs sacramento semper manet idem. Exemplum in baptismo

accipit o: Gratia (verbi gratia) ex opere operato est vnus gradus, quo quidem paruulus ante ratiois vsū suffunditur: si ergo duo adulti sacramentum suscipiant, vnus dupla deuotione & merito quā alter, nō subinde gratia baptifimalis duplatur, eō quod nō duplatur tota causa: quando quidem sacramentum idem confertur vtrique. Pariratione etsi vnus sacerdos dupla deuotione cōsecrat quā alius, nō duplatur illi satisfactio quę prouenit ex sacramēto: quia nō duplatur sacramētū ipsum, nec eius efficaciam quā ex Christi dispositione habet: quę quidem multo est maior, quā quę ex deuotionibus accedit: licet plus obueniet melius offerēti. ¶ His insuper addiderim, verbum aliud sancti Tho. quo ait, oblationem sacrificij ex sua quantitate sufficere pro omni pœna, scilicet offerentis vel eius pro quo offertur, nō significare esse de se infiniti valoris: nā hoc etiam conuenit baptismo, imō & sacramēto pœnitentię de se quatenus instrumentum est pœsionis Christi. Etenim qui optima cōrtione resurgeret, omnis condonaretur pœna. Haud ergo vnquam sensit sanctus Thom. sacrificium hoc nisi in Christo esse infiniti valoris. Sed vbi libet vel ipse vel alius appellauerit infinitum, intelligit pœsionē quantum ad rem oblatam: attamen sacrificium actionem sacerdotis suo significato, vt dictum est, comprehendit: cum qua Christus, vt dictum est, nō nisi finita mensura & modo concurrat. ¶ Igitur vt summam concludamus, nō dicitur hoc sacrificium memoriale illius Christi: eō quod dum sacerdos consecrat, cęseatur tunc Christus vt olim infinitum quoad sufficientiam satisfacere, sed quod quantum ad efficaciam per idem corpus & sanguinem finito operetur modo vt in ceteris sacramentis, tam ad satisfactionē quā ad gratiam. Nam vt plane intelligas sacrificium nostrum, non est Christi passio, sed eius applicatio. ¶ Tertia cōclusio qua ad quęstionem respōdetur. Ineffabile sacrificiū Missę quo pro pluribus offertur, minus singulis ad satisfactionē prodest. Cōclusio hęc corollaria est, appendixq; superioris: nam quo res finita in plures dispertitur, minor vnui libet cōtingit portio: sed præterea eadem cōclusio pœsionem ipsius Caiet. tum declaratur, tum etiā confirmatur. Fateatur etiā quod si ille qui sacrificiū offert, nempe vel sacerdos, vel astās, vel elemosynam soluens, tātā habeat deuotionē cui vnus satisfactionis gradus in sacrificio respōdet, eandemq; duobus impartiat, nō prouenit singulis nisi pro medieta illius gradus, & si tribus, pro tertia parte. &c. Eādem

explanatur
locus alius
S. Tho. qui
videt Ca. pa
trocinat.

Ratio altera
pro con-
clusio.

3. Cōclusio

Probatio.

Argumentū
Syluestri.

ergo similitudine nos bifariam arguimus. Primo. Id quod ipse ait de deuotione, longē efficaciori ratione intelligendum est de intētione sacerdotis: nam si omnes astantes & qui elemosynam conferunt offerre cęseantur: lōge tamen differentiū sacerdos qui rem diuinam ceu ecclesie minister peragit. Ille etenim solus consecrat, & ecclesie verbis offert, & infumit. Quare suę particulari functioni & sumptioni quibus victima perficitur, correspōdet certus limitatusq; satisfactionis gradus ex opere, quod aiunt, operato, vt per aliorum sacramentorum analogiam monstratum est: etiam si sacerdos in peccato mortali cōsecrat absq; vllo deuotionis valore. Quare diuus Tho. in. 4. dist. 45. quęst. 2. artic. 1. loquendo de Missa mali sacerdotis: quę certum est illis prodesse pro quibus offertur, pro ratione subdit, quod ipsum opus operatum, putā sacrificium altaris sicut reliqua sacramenta etiam per malum ministrū oblatum prodest. Et iste est gradus essentialis sacramenti: nam qui ex deuotione aliorum offerentium adiungitur, accidentarius est: maior aut minor. Atque adeo hic est quem qui elemosynam porrigit applicari sibi optat: vnde fit consequens vt quo pluribus distribuatur, minor sit in singulis. ¶ Adde argumentum alterum eiusdem rei minimē debile. Sacerdos tantum minister ecclesie si legitime consecrat, non solum intentionem, verum & deuotionē afferre debet: iuxta verbum Canonis, Quorū tibi fides cognita est & nota deuotio. Quare qui suam confert elemosynam vt pro se offeratur sacrificium, merito iustitię petit, vt sacerdos non solum ex intentione, verum ex deuotione pro se offerat: præsertim secundū ipsam Caietanum: nam cum inopinabile aliud sit, quā quod aliqua actio sacerdotis sit de intrinsecatione sacrificij, & totam ipse oblationē in deuotione ponat, fit vt illius sit debitor: deuotio autem secundum eundem quo pluribus applicatur, minus singulis prodest: ergo conclusio nostra fit plane cōsequens. Hoc autem argumentum ad hominem ex eius assertis procedit: nā re vera actio sacrificij necessaria, est oblatio cum intentione: quę etiā in sacerdote dū in peccato consecrat reperitur. Quare de rigore iustitię absque deuotione satisfacit ei qui elemosynam porrexit. Quauis fanē noua sit culpa nisi ex deuotione ipsam obtulerit, pro qua elemosynam suscepit. ¶ Vnum tamē argumentum facit Syluester, quo putat contrarium cōcludere: quod tamen à nobis pugnatur. Arguit enim sic. Quōd plures sint offerentes sacrificium, eō id ipsum fit auctius: ergo nullus

per consortium aliorum suo defraudatur fructu alijs cōsulti? esset illi sacrificio interesse cui pauciores assisteret. Et subdit exēplū in baptismo: nā et in no sacramēto baptizaretur plures, nihil minus reciperet vnusquisque gratię. At verō nō videt vt baptismus secundū eorū multitudinē qui baptizantur multiplicetur: nā si ego vna asperusione quatuor vel decem baptizaret, tot essent sacramēta baptismi quot essent baptizati: sacrificiū autē nō multiplicatur propter multiplicationē offerētium, sed est vnum solum propter vnica oblationē atq; intētione sacerdotis quę est de essentia sacrificij. Et ideo licet verum sit, quo plures offerunt sacrificiū quodāmodo augeri extēsiue: nā vnusquislibet suā satisfactionē sortitur: tū valor ille sacramēto intrinsecus nō crescit eādē proportionē quā multitudo offerētū est maior. Quare illa distinctio eiusdē Syluestride oblatione sigillata aut cōfusa, nō vlq; adeo eū iuuat: nā & si per sigillatas distribuatur, minores singulis portiones obueniēt. ¶ Potissimū autē argumentū propter quōd cōtraria opinio esset repudiāda, est, qd si illa vera esset, licere sacerdoti pro vno sacrificio à duobus & à tribus pitantias (quas vocant) suscipere: quin verō à triginta & à trecentis etiam si sacrificium tantum tunc singulis prodest ac pro vno oblatum, neminem suo defraudat fructu, atq; adeo nulli facit iniuriam, qd quidem adeo apparet concessu incogrū, vt nemo id ausit adhuc cōcedere. Imō Scot. & Palud. loco citato omnino negāt: licet hic nō nullos casus excusatorios subijciat. Quin etiā neq; Syluest. id admittit. Quocirca neq; Caiet. argumentū hoc debuisset dissimulante ac tacite prætereire: quia si quis respondeat id non esse licitum propter scādalu, ad minus citra scandalum secretē posset id sacerdos facere. Item scandalū ex falsitate illius opinionis nascitur: nā si vera esset, persuaderique posset plebi, nullum scandalum daret. Et ideo in ordine nostro sanctē cautum est nē fiducia illius opinionis à pluribus elemosynarū pro eādē Missa recipiatur. Imō verō qui ab eādē opinione assensum dimouere nequiuerit, nihilominus neque eiusmodi numerosas pitantias suscipere potest, nam cum illa neque fides sit, neque scientia, sed obscura opinio, nemo se eius persuasione debet periculo iniustitię obijcere, plura stipendia pro vna Missa recipiendo. Imō illud argumentum quod ipse contra se ipsum inducit non debilitat pugnatur: nempe quod posset sacerdos per vnā Missam illi satisfacere cui decem debet, saltem si tantam illuc afferret deuotionem, quā essent dispersa decē. Modo verō nihil de elemosynis pro-

Solutio.

Vide autorē
in 2. tomo
quart. d. 50
q. vnica. art.
6. & in primotomo
c. 1. d. 1. q. 2.
art. 1. vbi lo-
cutur hic eādē
datū ab
ipso au. o. c.
potissimū argu-
mentū cō-
tra opinio-
nē Caietani

Prohibetur
caie. opinio

Valor sacrif-
cij nō cre-
scit secūdu
pportionē
deuotionis
offerentis.

pro Missarum solennijs recipiēdis definiimus, ad quam possint quantitatem & numerum recipi: quippe quæ doctrina ad proximam, quæ de oblationibus est, quæstionem attinet.

¶ Suprahæc autem & illa non est prætereunda ratio quæ ad sacrificij precationes attinet: nã & hanc idem author insinuat. Ratio autē est hæc. Quicūq; erogata eleemofyna Missam pro se offerri possit, non solū sacrificij satisfactionē, verū & ecclesiæ preces ab ecclesiainstitutas, sibi iustē optat eleemofynæ suæ merito applicari: sacrificiū nanq; per modū solutionis debiti satisfacit: oratio verò prodest per modū impetrationis veniæ: quorū ideo vtrunq; eleemofynam offerenti singulariter applicandū est: oratio autē eadē atq; vna nō multiplicata, minus prodest singulis si pro pluribus fundatur: huius enim veritatis mos ipse Christianorū atque ecclesiæ documentum nobis est. Primò nã que in ipso canone non sine causa post oblationē pro ecclesia in genere subditur, nominatim pro Papa, &c. Item quādo aliqua irruit calamitas illius peculiariter auersionē precamur: siue in ecclesiā ingruat, siue in singularem amicū: nam etsi Deus tam facile plura donare possit quàm vnum quodlibet beneficium: nihilominus quando aliquem videt ad rem aliquam singulariter affectum, in quam precando incumbit, si iusta est, magis, vt more nostro loquamur, flectitur: ergo cum in Missa orationes illę statutz ab ecclesia non multiplicentur, fit vt dum sacrificium pro pluribus conficitur, minus singulos iuuet, quàm si singulariter pro vno offerretur. Quod si Augustini sententiam nobis obijcias. 1. quæst. 8. vbi contrarium videtur sentire dum ait, tantò plus singulos de oratione gaudere, quantò pro pluribus funditur: ad hoc respondet diuus Thom. in. 4. distin. 45. quæst. 2. artic. 2. interloquendum de suffragijs, quod etsi suffragiorum valor (quibus orationem annumerat) quatenus à charitate procedunt per quam membra ecclesiæ vniuntur, maior quodammodo sit: quia eandem vnitatem præstantius repræsentat, atq; adeò maius gaudium ingenerat singulis. Attamen si consideretur per modum satisfactionis quam quis alteri applicat, valor idē diuiditur inter eos quibus applicatur. Et ideo qui pluribus tribuitur, minus singulis obuēnit. Idque adeò in solutione tertij de oratione speciatim confitetur.

Quarta ratio pro con clusione.

Obiectio.

Solutio. S. Thomæ.

Postrema ratio.

¶ Accedit huc demum quod hac ratione pij fidei cultores particulares Missas vel certis Christi mysterijs, vel diuorum solennitatibus proprias offerri pro se volunt, propter singularem affectum quem habent & iuamina quæ inde

participant: quare neququam posset tunc sacerdos pro singulis vnam celebrare Missam.

¶ Ad vñ demum Hierony. verbum restat respondendū supra à nobis argumento tertio citatū, de consecratione dist. 5. cano. Non medio criter. videlicet, cū pro cunctis animabus Psalmus vel Missa dicitur, nihil minus q̄ si pro vno quolibet diceretur accipitur. Quod variè Syluester atq; alij interpretantur. Sed primū omnium in hoc nobis potissimū astipulatur quod Psalmū cum Missa confert, dicens vtrunq; per inde pro pluribus oblatum perinde valere atque pro vno: nam cōpertissimū est psalmum non esse infiniti valoris: quare nō insinuat Missam illa de causa quod infiniti sit pretij, nō minus prodesse singulis dum pro pluribus offertur. Duo ergo glossæ illi textui subscribuntur. Prius q̄ refertur ad meritum offerētis: nempe q̄ non minus meretur qui pro pluribus illū offert, quàm qui pro vno. Posterius (quod superficie tenus præcedentibus verbis quadrare videtur) q̄ tātū prodest singulis vnus psalmus ex attētionē & animi ardore pro pluribus oblatum, quàm ex tēpore pro vno. At profectò in gratè glossas istas textus amplexatur, sed arbitrator eodē modo soluendum, quo secundum sanctum Tho. ad aliud nuperrimè dicebamus: nēpe q̄ si oblatio æstimetur ex radice charitatis vniuentis mēbra ecclesiæ, nō minus prodest singulis si offertur pro multis: hoc est meritū charitatis offerentis equaliter singulos iuuat: quia extensione nō minuitur: si tamen cōsideretur in ratione satisfactionis ac solutionis debiti ad tales personas applicatz, non tantum prodest ac si singulis applicaretur. Haud enim negaret Hieronymus quin si hunc psalmum pro vno recitares, mox eundem rursus pro alio atq; iteratò pro alio, plus prodesset singulis quàm si vnum diceres pro omnibus tribus.

¶ Primum igitur argumentum eorum quæ in capite obiecta sunt, illic solutum est: vbi diximus quod etsi res in hoc sacrificio contentæ infiniti sint valoris, tamen sacrificium cum sacerdotalem actionem includat per quā Christus non nisi finito modo certaque mensura operatur, finitum est. Quare non idcirco memoriale passionis Christi dicitur quod æqualis sit virtutis, sed quod idem offertur quod illic oblatum est. ¶ Ac perinde ad secundum quod ex verbis diui Thomæ colligitur, pariter satisfecimus: quando quidem monstrauimus nequāquam negasse sacrificium de se aliquis esse certi finitiq; valoris, quem virtute sua si suscipientis obex non semper exercet, sed nihilominus pensandas etiam esse

Ad. 1. argu.

Ad secundū

Dubium.

S. Thom.

August.

Qui sacrificio interfuit & qui eleemofynas pro eo pendunt offerentes censentur.

Solutio dubitationis propositæ.

esse offerentium deuotiones secundum quas sacrificium crescit. Haud tamen secundum totam proportionem illarū, vt explicatum est.

¶ Circa hanc autē deuotionem dubium restat vtrum non solū conficiētū & offerētū, verū & eorū pro quibus offertur sit estimanda deuotio: nam diuus Tho. loco citato prius non loquitur nisi de affectu offerentis: quod exemplo euangelicæ viduz declarat: & in. 4. Sententiarum dist. 12. q. 2. artic. 2. ait hoc sacrificium pœnam tollere in toto vel in parte, secundum mensuram pœnæ debitæ ex deuotione qua sacramētum offertur. Nihilominus eodem loco. 3. part. q. 79. statim videtur subiūgere q̄ est satisfactorium illis pro quibus offertur, secundum quantitatem suæ deuotionis: idēque repetit artic. 7. in solutione secundæ: & in. 4. Sententiarum, dist. 43. q. 2. arti. 1. Ab vtrâque verò parte extāt argumenta: nam q̄ pensanda sit illorum deuotio pro quibus offertur, argumentū est quod quemadmodū natura, verbi gratia ignis, quo materiam aptiorem nanciscitur, eo efficacius formam producit: & in republica dignioribus cumulatiōa cōferuntur beneficentia intentio Christi ac subinde ecclesię suæ esse videtur, vt paratoribus benignius sacrificium hoc rem sua conferat. Quare Augustinus ad Renatum: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui sunt membra Christi? Nihilominus verò à parte negatiua stat argumentum quod dum quis priuatim æqualia ieiunia aut æquales eleemofynas in satisfactionem applicat duobus amicis, bonitate disparib⁹, æque illis prodest. Vnde non inepta videtur collectio, q̄ dum sacrificium quod sua ipsius ratione æquale est pro pluribus offertur, licet illi in æqualis sint probitatis, æqualiter nihilominus illis conferat. ¶ Ad horum igitur intelligentiā notandū cum primis, offerentes cēseri non solum sacerdotē qui rem facit diuinā, verū etiam testes omnes atq; illos qui eleemofynas pro missa pendūt: vel quomodocunq; fauent vt Missa celebretur: licet longè præstantius (vt diximus) ac proprius sacerdotē, Ac de istis nō ambigitur quin eorum deuotio in causa sit percipiendi maiores fructus. Etenim cum verè sint offerentes, inde valor ipse sacrificij extensiuè augetur. Et forsā vbi ait sanctus Thom. deuotionem illorum pro quibus offertur augere sacrificij fructum, id de deuotione sentit eorum qui Missam celebrari faciūt. Quando quidem actuale afferunt deuotionem: & sunt veluti offerentes. Quare de circumstantibus peculiariter habetur in Canone. Quorum tibi fides cognita est & nota deuotio: quasi illi actu ad

sacramentum sint affecti: atq; adeò Deus cui eorum sunt deuotiones notæ, secundum earū mensuram tribuat vnicuique. Alij verò sunt qui actuale deuotionē nunquam habuerūt ad hoc indiuiduū sacrificiū quod hodie in hac Basilica celebratur: vt pueri ante vsū rationis, & alij Christi fideles qui hoc nunquam cogitant: pro quibus nihilominus ecclesia offert: vt quamprimū dicturi sumus. Et isti non dicuntur offerentes nisi quodam fortè generalissimo modo per modum habitus: quatenus mēbra sunt corporis ecclesiæ quæ offert. De istis ergo nulla porro esset absurditas cēseri quod omnes æquales percipiant portiones sacrificij: licet in æquali vigeant charitate: nã cum nihil profus vel egerint vel cogitarint circa hoc indiuiduum sacrificium, apparet nihil eis obtinere, præter nudam portionem quæ illis ex opere operato prouenit: veluti de gratia baptismali certum est quæ infantibus ante vsū rationis confertur. Qui autem aliter senserint, suum sequantur iudicium. Quapropter argumenta vtrinque facta arbitrio eligentium relinquuntur soluenda.

¶ Tertium autem argumentum, omnium maximū est quæ contrariæ sententię patrocinantur. Ecclesia nanq; pro multis offert: primum in communi pro pace & regimine ecclesiæ: secundum illud canonis: Pro ecclesia tua sancta catholica, quam pacificare, &c. Mox pro Papa, pro Antistite, pro Rege, & pro circumstantibus, qui pro se & suis offerunt. Neq; solæ orationes pro illis offeruntur, verū & satisfactio ipsa sacramenti: nam subditur: Pro redemptione animarum suarum. Deinde pro animabus quæ igne purgatorio detinentur. Cum ergo ecclesia sacrificium pro tot offerat, non est vero simile vt minus idcirco satisfactionis singulis obuēniat. Alioqui vix minima particula quæ contingeret. Quod si dicas ecclesiā sic offerre pro multis vt nihilominus singuli nanciscantur, secus autem sacerdos in singularibus applicationibus, hæc discriminis ratio desideratur. ¶ Respondetur ergo nullatenus hac parte ecclesiā à sacerdote discriminari: quippe qui, ceu eiusdem ecclesiæ minister sacrum cōficiat atq; offerat. Sed est ex superioribus colligendum, sacrificio Missæ nudè considerato, hoc est vt actionē dicit sacerdotis cum sua intentione faciendi quod Christus instituit, respōdere ex opere operato certā satisfactiois quantitatem, sicut cæteris sacramentis, gratiā verbi gratia vt decemnam arbitror esse amplam. Quæ quidē secundum ecclesię institutū applicatur. Ecclesia igitur ipsa certā illius por

Ad. 3. arg.

tionem illis qui in canone nominantur distribuit: licet illam non nominet: alteram vero relinquit singulari intentioni sacerdotis secundum suam peculiarem obligationem applicandam. Ex illa ergo portione ecclesie una particula prouenit toti simul corpori mystico, alia Papae, alia Antistiti, alia regi, &c. & quanuis minima in quolibet sacrificio unicuique obtingat, tamen secundum ingentissimum sacrificiorum numerum quae quotidie in tota ecclesia offeruntur, ditissimus congeritur cumulus. Præterquam quod singularis memoria singulorum quae in precationibus habetur, permul tum eis confert. Portio ergo quae sacerdoti relinquitur, perinde atque; altera ecclesie, quo pluribus applicatur, minus singulis sufficit. Et si pro se etiam semper ius habet applicandi. An vero alia ratione plures pro una Missa elemosynas recipere queat: siue parochus sit siue uagus sacerdos, illico questione proxima uidebitur. ¶ At quia dicere de illis coeptum est pro quibus sacrificium offertur, nomine ecclesie ad quam primo refertur oblatio comprehenditur etiam paruuli ante usum rationis sacro fonte intincti: nam et si in satisfactionem poenae quam nullam debent, oblatio non sit necessaria: refert tamē ad solatium uiuorum & ad repraesentationem mysticum Christi corpus eiusque redemptionem, quae ad illos usque promanauit. Veruntamen quanuis eadem ecclesie generalitate secelesti quoque & criminosi Christiani contineatur, nulli tamen charitate carentes participes eiusdem sacrificij fiunt quatenus satisfactorum est: nam satisfactio remissionem praerexigit culpa. Vnde ad Renatum Augustinus: Quis offerat corpus Christi nisi pro eis qui sunt membra Christi? Vbi certē de uiuis membris loquitur. Nihil tamē obstat quo minus pro illis qui haeretici non sunt nec legitime excommunicati, orationes inibi fiat. Ea propter error esset Cappellaniam instituere aut Missas pro infidelibus: qui quidē casus ad me, de quo responderem, allatus est: nam instituere Missam est instituere ut sacrificium pro illis offeratur, atque adeo eius applicetur eis satisfactio: quod nefas esset. Nihil tamen uetat instituere ut oratio in Missa pro eorum conuersione fundatur. ¶ Pro excommunicatis autem & haeticis orari non potest si uerē sunt excommunicati. In die autem Parasceues ex dispensatione ecclesie quae illos excommunicauit, oratur pro haeticis. ¶ Offertur etiam sacrificium pro illis ut diximus, defunctis qui loco purgatorij ignis deputati sunt: non quod ecclesie nomine intelligantur, ut pote cuius gremio & iurisdictione

non comprehenduntur: sed forsan illo uerbo canonis, una cum animabus uiuentium designantur, ubi legitur. Pro redemptione animarum saarum. Etenim ubi habetur circumstantes pro suis offerre, etiam includuntur sui defuncti: quidquid autem de illo uerbo sit, postea exprimentur in secundo Memento, ubi precatio pro illis funditur, qui cum signo fidei in somno pacis dormierunt. Nam et si per modum orationis dicatur. Ut indulgeas deprecamur: subintelligitur tamen, acceptando sacrificij huius satisfactio. Vnde Augustinus in libro de agenda cura pro mortuis: Non parua est, inquit, uniuersae ecclesie, qua in hac consuetudine claret auctoritas, ut in precibus sacerdotis, quae Domino Deo ad eius altare fundatur, locum etiam suū habeat cōmendatio mortuorum. Quae quidē consuetudo, ut Damascenus in quodam sermone de suffragijs mortuorum refert, ab Apostolis demanauit. Ait quippe discipulos Saluatoris & sacros apostolos, tremēdis & uiuificis mysterijs, memoriā fieri eorum, qui fideliter dormierunt, sanxisse. Id quod & ultimo capite cœlestis Hierarchie Dionysius refert.

¶ At ne nihil ad questionē attinens immotū relinquamus, dubium hic restat postremū de intellectu uerbi Aug. in eodem li. de agenda cura pro mortuis, & in Enchiridio: quod Gratianus. 13. q. 2. cano. Non æstimemus. & canon. Tēpus. relatum duxit. Ait enim tam sacrificiū altaris quam reliqua suffragia pro defunctis oblata eis prodesse, qui cum uiuerent, hoc sibi ut possent prodesse meruerunt. Et rationem dubitandi solus Caietan. offert in suo opusculo vigintiunius questionū, quæst. 5. ubi generale hoc uerbum Augustini speciatim sic contrahit, ut nemini defunctorum in purgatorio existētium, sacrificia, suffragia, aut indulgentias quicquam prodesse censet: nisi in hac uita deuotionem ad ecclesie clauas & indulgentias habuerint, aut sollicitudinem ad satisfaciendum pro peccatis, aut studium ad suffragandum defunctis, aut quid simile. Saltem specialia sacrificia pro eis oblata ait nihil eos iuuare. At profecto, quanuis metædeat viro doctissimo & mihi colendissimo tota ista questione obuiam prodire: tamen quia neque hoc, si credatur, ad pietatē eorum qui in defunctos benefici sunt quicquam confert, non mihi uideor hic debuisse tacere. Enim uero cum hoc neque ex euangelio neque ex ullo ecclesie decreto colligatur, quin uerō contrarium, sanē cum ecclesia pro omnibus qui in charitate sunt indifferenter offerat, & indulgentias conferat, non erat sic facile asserendum in eorum preiudicium.

Augustinus

Dionysius.

Dubium.

Gratianus.

Solu. Cal.

Prima ratio
in Caietan.

iudicium qui piē in Christo dormierunt. Canonis enim oblatio nullum excipit, sed generaliter ait: Memento famulorum, famularumque tuarum qui nos praecesserunt cum signo fidei & dormiunt in somno pacis. Et illico: His & omnibus in Christo quiescentibus. Quod si huic oēs sacrificij participes fiunt: non est cur non & uniuersi spoliata suffragia opitulentur.

Secunda.

¶ Secundo: Quicūque est in charitate eo ipso quod amicus Dei est, ut satisfacere pro se potest, sic & ius habet ut quicunque iustorum sibi quacūque applicet, si uoluerit satisfactio nem. Quare supra August. pro omnibus Christi membris, nempe uniuersis offerit sacrificium offerri. Vnde quod locis citatis ait, uidelicet illis defunctis prodesse suffragia, qui dū uiuēt ut prodesse sibi possent meruerunt: ipse statim planē exponit: ut est uidere apud Magistrum in. 4. distin. 45. eos siquidē omnes docet id meruisse qui in fide per charitatē operante, atque adeo in communionem corporis & sanguinis Christi defuncti sunt. Quocirca quanuis quipiam neque ad indulgentias, neque ad defunctos affectionem habuerit, neque ad satisfaciendum diligentiam, si tamen in charitate Dei discesserit, non est cur uindex ulexque eius iustitia, ut ait Caietanus, obstat, quo minus per sacrificia eis, perque suffragia & indulgentias ferre valeamus opem. ¶ Et quo rem suprema ratione concludamus, Christus Dominus summus ipsius sacrificij, nempe passionem omnibus fide praeditis per charitatem operante efficaciter applicat: ergo & altaris oblatio, & perinde quodcūque; seu commune seu speciale suffragium sibi placet eis applicari. Quare illa Caietani distinctio quod defunctum capacē esse alienae satisfactionis sibi applicatae, non est meritum essentialē, sed ad accidentalium attineat, putā ut defunctus ad illa supradicta affectus fuerit, nullas praefert fundamenti rationes.

Solutio de
bij.

Magi. Sē.

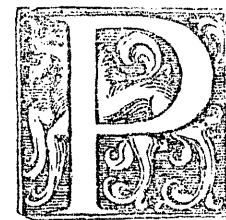
reprehensa
tio.

QUESTIO TERTIA, De oblationibus & primitijs.

S. Thomas. 2. 2. q. 86.

ARTICVLVS. I.

Utrum homines de necessitate praeccepti ad oblationes teneantur.

OST fermonem de sacrosancto sacrificio, quod oblationum omnium Christianae familiae apicem obtinet, superest ut hac quaestione de oblationibus & primitijs: subsequenti uerō de decimis quae ad eiusdem sacrificij celebritatem suppeditantur, mentionem subdamus. Primo ergo de oblationibus quaeritur, utrum sint de necessitate praeccepti. Arguitur enim negatiue. Oblationes uetustae legis inter caeremonialia praeccepta connumerabantur: nam Exod. 23. ad modum & formam celebrandi caeremoniales festiuitates adhibetur: Non apparebis in conspectu meo uacuu: caeremonialia uerō cuncta per euangelium cessarunt: ergo Christiani ad oblationes non cogimur. Id quod Christus Matth. 54. designare uidetur, dicens: Si offers munus tuum ante altare: quasi offerentium arbitrio id reliquerit. ¶ Secundo arguitur. Quicūque in aliquod ecclesie debet, si non soluat, potest sacramentorum subtractione ad id cogi: acerbum autem esset renuenti oblationem soluere, sacramenta ecclesiastica denegare: iuxta canonem illum sextae synodi. 1. quaestio. 1. Nullus qui sacramentorum communionem dispensat, à percipiente gratiam aliquid exigat: sin uerō exegerit, deponatur: ergo ad oblationes ex vi praeccepti nullus tenetur. ¶ In contrarium autem est illud Gregorij Septimi de cōse. distin. 1. Omnis Christianus procuret ad Missarum solennia aliquid Deo offerre: & ducere ad memoriam quod Deus per moysen dixit, Non apparebis in conspectu meo uacuu.

1. Argumē.

Secundū.

Grego.

IN proloquio quaestionis praesentis notanda est nominis significatio. Enim uero oblationis uerbum actiones omnes suo significatu ambit, quibus res quacūque ad diuinum cultum exhibentur. Quo fit ut oblatio, latior sit patientiorque uox, quam sacrificium. Quicquid enim sacrificium est, censetur oblatio: haud tamen consequētia reuertitur. Etenim cum aliquid offertur quod integrum est permanenturum, hoc est quod sacrificio ipso non infunditur, nec circa illud aliqua fit caeremonia, sed ecclesie offertur, siue in fabricam siue in ministrum cedat, oblatio quidem est: ut si nummos, uel cereos offeras, ut in exequijs panem aut uinum: aut forte praediū. Sacrificiū autem, ut diximus, non est nisi oblatio rei quae immolatur: ut animalia olim, & nunc sacrificium altaris. De primitijs namque decemque decimis quomodo

quid nōmē
oblato, de
signet.

enim ratione iure cautum est vt absque aliqua bonorum possessione ad ordines non admittantur: & ideo qui sua culpa pauper ordinatus est paupertate a quo animo ferat. Dum autem sacerdoti abundat unde honeste & forsan ornate vivere possit, videtur nequire vti hoc subsidio quandoquidem obleuanda necessitatem permittitur. Sed nihilominus respondetur, quod etsi non adeo id ipsum eiusmodi sacerdotem deceat: tamen secundum rigorem iustitiam nulla esset iniquitas: quoniam iudicium non est de rebus ferendum secundum id quod accidit, sed secundum rei naturam. Quare vbi per se satis pitantia non sufficiat, vnicuique eodem iure licet ampliore suscipere. Quod si contra sententiam hanc argumento supra facto refurgas: Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. Respondetur, eum silere posse, quicquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario vivere. Secus autem si alter expresse postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruire pacti fidem.

Obiectio. Quod si contra sententiam hanc argumento supra facto refurgas: Qui pitantias largiuntur, sibi volunt totum sacrificium applicari, atque ita faciendum putant: ergo sacerdos secus faciens, illos decipit. Respondetur, eum silere posse, quicquid alij credant: nam vtitur iure suo quo potest de altario vivere. Secus autem si alter expresse postulet pro se solo ipsum sacrificium offerri: nam tunc si sacerdos annuat, tenetur seruire pacti fidem.

Ad. i. argu. Ad primum argumentum questionis respondet diuus Thomas iuxta illa quae lib. 2. diximus, sub titulo, de cessatione legalium: quod quauis legalia sic cessauerint vt quasi iudicia legis veteris seruire nobis non liceat: tamen non obstat quin possint ab ecclesia alia ratione institui. At vero si oblationes inter legalia duntaxat haberentur solutio satisfaceret: sed tamen habentur, vt ipse ait, etiam inter caeremonialia: nam sacrificare, caeremonia est, & festa colere, atque adeo in eisdem festiuitatibus quippiam offerre: & vt illic expositum reliquimus, caeremonialia sic cessauerint, vt ea nobis instituire minime liceat. Ad hoc autem, sanctus Thom. infra artic. 4. ad pri. respondet, duas caeremonialium species discernens. Illas quippe caeremonias instituire nequit ecclesia quae vel statum Hebraeorum referunt, vt obseruatio Sabbathi: vel aliquid futurum in nostra lege praedicebant, vt circumcisio, esusque agni paschalis, & similes: nam essentiam nunc mendacia, eademque in fidem perniciofa: vt pote significantia figuras illas non esse completas. Veruntamen sunt aliae caeremoniarum species sic ad diuinum cultum pertinentes, vt citra vllum mendacium possint ad eundem finem institui: vt thurificare, consecrare in azyinis, purificatio puerperae: quae non condempnatur, extra de purificat. post part. cap. v. nico. Et tales sunt oblationes.

Ad secundum. Aliud autem verbum Christi: Si offers munus tuum, &c. solum probat non omnes oblationes

esse de necessitate praecipiti: nihil tamen obstat quin aliqua, vt dictum est, eidem subiciantur necessitati. Ad tertium denique respondetur, quod propter voluntarias oblationes nulla fieri potest excommunicationis censura: secus autem propter illas quae iure debentur. At vero sacerdos priuatus qui sacramentum administrat, vt excommunicare non potest, ita neque illud rebelliter subtrahere: sed postquam fuerit a superiori iurisdictionem habente excommunicatio lata, tunc sacramenti subtractio erit legitima. Textus autem sextae Synodi solum vetat sacramenta pretio vendi: quae labes est fimonica.

ARTICVLVS. II.

Utrum oblationes solis sacerdotibus debeantur.

POST oblationum vinculum sequitur vt de illis dicamus quibus debentur. Apparent enim non solis sacerdotibus conferenda. Etenim illud est in oblationibus praecipuum, quod hostiarum sacrificijs deputatur: hostiae vero pauperibus ascribuntur, secundum illud ad Hebraeos. vltimo: Beneficentiae & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus: ergo & oblationes eisdem largiendae sunt pauperibus.

Secundum. In multis paroecijs monachi oblationum portionem fortiuntur: cum tamen alia sit secundum Hieronymum clericorum cura, quam monachorum: ergo non solum sacerdotibus sunt oblationes erogandae. Tertio: & laici oblationes, nepe panem & vinum, in proprium usum a sacerdotibus coemunt: non ergo illis solis earum usus permittitur.

Tertium. In contrarium autem est canon Damasi. 10. quae st. 1. Oblationes quae intra sanctam ecclesiam, offeruntur, tantummodo sacerdotibus qui quotidie Domino seruire videntur, licet comedere & bibere: quia in veteri testamento prohibuit Dominus panes sanctos comedere filiis Israel, nisi tantum Aaron & filijs eius: vt patet. 1. Regum. 21.

Ad conclusio. Ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est. Vniuersarum oblationum quae a plebe Deo exhibentur dispensatio ad sacerdotes pertinet. Probatur. Oblatio genere suo non est nisi rei quae Deo ad cultum religionis dicatur: est enim nobis de sacris, non de secularibus oblationibus sermo: inter homines autem & Deum sacerdos est

Ad tertium

1. Argum.

Secundum

Tertium

Damasus.

1. Conclusio

Probatio.

est sequester constitutus, & suo gradu secundum Christum mediator: vt de Moyse Deuteronomi. 5. legitur: nam illi incumbit tum diuina dogmata per Deum reuelata populum docere, tum etiam & sacramenta per ipsum instituta eidem populo ipsius nomine administrare. Et vice versa eius est functio a parte populi coram Deo stare: eius scilicet preces apud ipsum fundere: sacrificia ei offerre: donaque & oblationes, & munera praesentare: secundum illud Apostoli ad Hebraeos. 5. Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deum: vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis: ergo omnium munerum quae populus Deo dicere constituit, usus, administratio, & dispensatio, ad eosdem pertinet sacerdotes. Quod si ex templo dubitandi ratio irrepserit, multa Christiana familia, non sacerdotibus, sed ad templorum fabricas vtensiliumque ornamenta ecclesijs dedicare, quae ideo sacerdotibus vsui esse non debent. Respondetur propterea nos consulto non afferuisse oblationes omnes in eorum transitu dominium, vt in proprios usus possint cuncta consumere: sed eorum dispensationes illis incumbere. Quare adiungitur altera conclusio. Sacerdotes trifariam possunt ijs quae ad diuinum cultum offeruntur vti. Primum in fabricam reparationemque ecclesiarum, & rerum apparatus: quae ad diuinum cultum attinet. Secundum in suum ipsorum proprium victum: quoniam vt Paulus supra citatus ait: Qui altario seruit, de altario viuere debet. Tertio in subsidium pauperum quos concedit bonis ecclesiasticis pacisci & sustentari. Conclusio est nota. Nam quicquid Deo exhibetur, cum nostrum ipse bonorum non egeat, ad duo tantum vtilia sunt: scilicet aut ad templorum vel aedificia vel ornamenta, aut ad sacerdotum alimoniam. Quicquid autem superest erogare debent pauperibus. Praeterquam quod antiquitus, vt subsequenter demonstrabunt, aliqua etiam solebant ecclesijs conferri peculiariter in usus pauperum. Eorum autem quae ad ecclesiae sumptus dedicantur, episcopus est administrator ac dispensator, vel canonicorum collegium, secundum morem qui legitimus sit. Quapropter verissima est sic exposita prior conclusio, quod omnes oblationes ad sacerdotes pertinent. Res est clara: quae si vllam habet dubietatem: libro sequenti tractanda est, inter explorandum sint ne sacerdotes suorum fructuum domini, quomodoque sint ab ipsis bona ecclesiastica expendenda.

Scrapsalus.

Solutio.

1. Conclusio

Ad. i. argu.

licet quadatenus oblationes dicantur ac sacrificia: eo quod in Deum referuntur: non tamen aut sacrificia proprie sunt oblationes. Hoc enim nomen solis illis congruit quae officia sunt religionis. Eleemosynae autem non sunt nisi misericordiae opera: sunt tamen, vt dictum est, iisdem egeni & per sacerdotum dispensationem sacrarum quoque oblationum participes. Ad secundum respondetur, monachos partem quoque earundem oblationum tripliciter de causa sibi posse vendicare: porro aut sacerdotum largitate tanquam in opes: aut ratione mercedis, si illis sint adiutores: aut si aliqua eis sorte fuerit commissae parocia. Ad tertium denique respondetur, quod oblationes postquam consecratae sunt, non possunt rursum in secularem usum reuocari: vt ara consecrata aut calix. Sed tamen si non sint consecratae, possunt sacerdotum arbitrio & permisso ad seculares reuerti.

Ad secundum

Ad tertium

ARTICVLVS. III.

Utrum oblationes de rebus omnibus qualesi- cite possidentur facere liceat.

SEQUITUR tertio loco postquam de oblationum dispensationibus dictum est, de earum quoque materia dicere. Haud enim omnia quae homo possidet materia esse videntur oblationis idonea. Etenim meretrix iuste ea possidet quae turpiter lucratur, vt patet. Item idem ob- stuprum. ff. de conducti, ob turpem cau. & tamen Deuterono. 23. legitur: Non offeres mercedem prostibuli in domo Domini Dei tui. Continuoque ibidem prohibetur & pretium canis offerri: quod tam animal iuste venditur. Et Malachi. 1. Si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? Non ergo quicquid iuste possidetur, perinde offertur iuste. In contrarium autem est illud Proverbiorum. 3. Honora Dominum Deum tuum de tua substantia. Qua vna voce cuncta quae possidentur concluduntur.

Ratio a parte negativa

Ad conclusio. Ad quaestionem tribus respondetur conclusionibus. Prima. De ijs quae iniuste acquiruntur & possidentur nulla fit Deo oblatio licite. Probatur. Oblatio cum virtus sit religionis, esse non debet iustitiae violatio, nam eadem virtus sub praecipito est Dei: & sicut vero, vti ait Arist. omnia vera, sic & quicumque diuino mandato caetera consonant:

1. Conclusio Probatio.

Aug.

nant: cuncta autem iniuste parta, iustitia lege atque adeo Dei restitutioni obnoxia sunt: ergo nequeunt eidem Deo dicari. Huius rei Augustinus in lib. de verbis Domini pulchrum offert exemplum, Si de prædauis, inquit, aliquem inuadit, & de spolijs eius daret, alicui iudici qui pro te iudicaret, tanta vis est iustitiæ, ut & tibi displiceret. Non est talis Deus tuus: qualis non debes esse, neque tu. Hæc ille. Vbi affabre rationem rei exerit. Oblatio enim ad propitiandum placandumque Deum: fit qui iudex est virtutum omnium, legumque custos. Cum ergo te condemnaturus sit nisi quicquid debueris restitueris, genus est diuinæ contumeliæ, si eadem re illum propitiari contendas de qua te certus est condemnare. Vnde & Ecclesiasticus: 34. Immolantes ex iniquo, oblatio est maculata. ¶ Secunda conclusio. Quantum ad rei per se naturam attinet de re quacunque iuste possessa iuste fieri potest oblatio. Patet: nam & eiusmodi rerum homo est verè dominus aut possessor legitimus: quorum ideo habet legitimum usum, eundemque sibi præstante Deo: potest ergo vnusquisque, atque adeo debet cum prudentiæ moderamine eorum que ab ipso recipit, partem ei reddere: secundum illud primi Paralipom. cap. ultimo. Quæ de manu tua accepimus, reddimus tibi.

3. Conclusio

¶ Tertia conclusio. Ex his que rei accidunt, com maculari oblatio potest, etiam eorum que licite possidentur. Probatur quia ad operis studiositate non satis est genere suo esse bonum, nisi & quæ circumstantiæ sint perinde honesta: accidere autem potest, vnde eiusmodi oblatio sit mala. Et primum cultoribus præcæ legis, quibus omnia in figura contingebant, multa erant legalia, vel propter significationem, vel propter id quod illi reipublicæ immundum ac turpe habebatur, offerri non licebat: quæ quidem prohibitionis ratio sub lege nostra cessauit: nam ut ait Paulus ad Titum. 1. Omnis creatura Dei reputatur munda. Possunt nihilominus & nostris oblationibus alia contingere in commoda: vel quia id, quod licite possidetur, per misericordiam debetur potius alteri, quam offerri debeat in templo: vel propter scandalum: vel propter contemptum: vel propter aliud quidpiam. Obiurgat enim Christus Matthæ. 5. Phariseos qui plebi persuasum contenderent ut potius subueniendis parentibus abessent, quam faciendis oblationibus. Et meretrix dum turpe lucrum offert, scandalum dat: & qui, quod despectui habet, Deo offert, eum ipsum despicit. ¶ Contra primum autem membrum tertiæ huius conclusionis, quo dictum est nonnunquam debe-

Paulus.

Argumentum

ri potius res vel parentibus vel egenis erogari, quam templo offerri, arguitur, in vniuersum conducentius esse, atque ad diuinum cultum accommodatius, bona nostra ad conficienda celebrandaque sacrificia elargiri, quam in egenorum subsidia. Apparet enim vulgò sic censerit: eo quod per sacrificium Deo propius re ipsa accedimus. Cui tamen vulgari opinioni miserorum egestas nonnunquam reclamatur.

Distinctio.

¶ Ad hoc sub distinctione respondetur. Opus enim virtutis est duobus inter alia quæ sit perfectionis estimatur. Primum ex obiecto, vnde suam speciem fortitur. Secundò ex necessitate, cuius charitas semper succurrere satagit. Igitur si ad priorem spectemus, oblationes sacræ, ac perinde sacræ, reliquis elemosynis longè præstant: nam religio, vt. 2. 2. quæst. 18. auctor est Diuus Thomas, quippe que Dei reuerentiam pro obiecto habet, excellior est virtus: non modo misericordia, verum & moralibus vniuersis: vt pote quæ non nisi erga proximos versantur. Atque huc pertinet verbum Christi, Matthæ. 23. vbi officium & causam Magdalene, quæ ipsum dispendio pretiosissimi vnguenti vnixerat, aduersus indignantes discipulos defendit. Sanè qui opus misericordie pluris pendebant. Docuit enim opus illud in reuerentiam personæ ipsius Dei exhibitum, religione sua antefendum. Et ideo non condemnauit misericordiam in pauperes, imò commendauit maximè: dicens, Pauperes semper habebitis vobiscum. Attamen declarauit quod opportunitatē illam, vt elemosyna cum tam excelso gradu religionis esset adiuncta, nunquam deinceps foret mundus habiturus. Atque ideo ait, Me autem non semper habebitis. Religio autem fuit, tum diuinitatis maiestatem atque immortalitatem pretioso illo incorruptibili; vnguento confiteri: tum etiam & incorruptio nem humanitatis præsignare. Scriptum enim erat: Non dabis Sanctum tuum videre corruptionē. Idque fortasse verbo illo celestis Redemptor declarauit: Ad sepeliendum me fecit. Hoc est: Sic ista protestatur me verè mortuum sepeliendum, vt quasi spiritu prophetico singularem meum sepulturæ modum prænuntiauerit, vbi non meum corpus communi lege est in cineres abiturum. Adde inter huiusmodi religionis officia potissimum esse atque optatissimum sacramentum, vbi nihil minus, quam Deus ipse immolatur. ¶ Nihilominus tamen hoc verissimè est, quod vtinam, vt est certissimum, ita esset Christianæ familiæ persuasissimum, quod necessitatis pòdus vnde virtus ac potissimum misericordie incrementa suscipit, effi-

efficere potest vt ad Dei cultum conferentius sit, atque adeo optatius opem ferre miseris, quam oblationes & sacrificia facere. Et ratio est, quod sacrificia, vt dictum est, non in Dei vtilitatem, quæ bonorum nostrorum non eget: sed in eius duntaxat gloriam, nostramque deuotionem excitandam celebratur & offeruntur. At verò tanta est Deo pauperum cura, vt eorum vtilitatem sæpe numero pluris ad sui charitatem, ac subinde gloriam æstimet, quàm reliqua sacrificia. Idque, maximè postquam idem ipse Deus cum diues esset: vt ait Paulus, propter nos egenus factus est, nostrasque miseras & ærumnas vsque adeo suas fecit, vt in die illa tremenda coram angelorum hominumque vniuersitate confiteri non sit veriturus, seipsum apud nos esuriisse, nudumque fuisse, & mendicum: ac tandem quicquid vni ex minimis indigentibus fecimus, quasi ei ipsi in propria persona fecisse. Vnde Matth. 9. nec vero citra indignationem Phariseos obiurgat, quod propheticum oraculum non intellexissent. Eunt enim, inquit, discite quid est. Misericordiam volo, & non sacrificium. Sic enim scriptum extabat Osee. 6. cui Propheta adiecerat: Et sapientiam Dei plus quam holocausta. ¶ Quapropter postquam Paulus epistolam ad Hebræos, qui tam erant sacrificijs frequentandis dediti, in hoc penè insumpserat: vt singulare Christi Pontificis nostri sacrificium commendaret, cuius præsentia illa omnia aboleuerant, ne inde colligerent ob illud dimittendum semper fore misericordiam pauperum, illum tandem Epistolæ colophonem adhibuit, vt comonitos beneficentiæ eos apprimè curaret. Charitas enim, inquit, fraternitatis maneat in vobis, & hospitalitatem nolite obliuisci: per hanc enim latuerunt quidam angelis hospitio receptis. Et infra: Beneficentiæ & communicationis nolite obliuisci: talibus enim hostijs promeretur Deus. Ad argumentum igitur contrarium respondetur, nihil vetare quo minus virtus quæ altera genere suo inferior est, quandoque ob necessitatem sit pretiosior. ¶ Hæc propterea tam multis inculcauerim, quod sunt qui falso omnia putent sua bona, potissimum dum ab hac luce recedunt, in amplissimum Missarum numerum & in Capellanas expendenda. Nam etsi in ecclesiæ ortu illa essent impendia necessaria, & vbi modò de sunt consulenda sint: tamen vbi diuinus cultus satis est celebris, multo esset consultius egenorum calamitates leuare: longè enim crebrius in Euangelio huius nos Christus misericordie ad monitos curauit quàm vt

Solutio.

elemosynas in sacrificia conuerteremus. Nam quanuis oratio satis factioque sacrificij acceptissima sit, tamen elemosyna quæ præcipuum est charitatis officium, & pauperum orationes valde sunt, testante Christo, efficaces, vt nos in æterna recipiant tabernacula.

Ad primum argumentum
Ad tertium

Ad primum igitur argumentum respondetur, in veteri lege mercedem prostibuli offerri esse prohibitam propter immunditiam: quæ ratio cessauit in noua. Esset tamen scandalum talem recipere oblationem: quia viderentur sacerdotes ad meretricum turpitudinem coniuere. De pretio autem canis, Iosephus lib. 2. vt inter tractandum de legalibus dicebamus, sic legem interpretatur, quod canum opere, sicuti modò asini & equi ad fœcundandas equas, redimifolebant pretio ad imprægnandas canes: quare pretium illud propter turpes sordes quoque ab oblationibus repellatur. Et fortitur inde probabilitatem interpretatio, quod vnà componuntur prostibuli merces & pretium canis. Altera verò à Doctoribus adhibetur interpretatio, quod cum primogenitum animalis mundi sic esset in templo conseruandum, vt non redimeretur: animalis verò immundi primogenitum, redimebatur pretio. Canis autem sic reputabatur abiectus, vt non esset quinque siclis dignus quibus eiusmodi animalia redimebantur: & ideo aiunt quod extra templum occidebantur. Porro autem expositio hæc neque rationi, neque textui est consona. Si enim propter eius vtilitatem ad nihil erat comòdum, ad quid erat in templum præsentandum? Quocirca melius est dicere, simpliciter fuisse offerri prohibitum, tum propter animalis vtilitatem, tum etiam quia forsitan, vt ait sanctus Thom. in usu erat Gentibus ad sacrificandum idolis. Ratio ergo illa cessauit in Euangelio. ¶ Ad tertium respondetur quod animal cæcum, aut aliter truncum, aut debile, ad oblationem ineptum erat. Primum quia oblatio debebat esse immaculata. Secundo quia esset vilipendium atque opprobrium. Præterea ratione voti quod debet Deo optimè solui. Quare oblatio Caini non fuit Deo accepta sicut Abelis. Quæ quidem rationes vim suam in lege nostram retinent. Qui enim vel acidum vinum, vel putrem farinam ad rem diuinam celebrandam offerret, prauè quidem faceret: nam illa non sunt conficiendo sacrificio congrua. Et qui vasa aut indumenta sordidissimis visibus feruientia, templo dedicaret, ex quibus vestes sacræ & vasa fabrefierent, contemptor eorundem sacrorum censeretur. Et qui animal voto Deo

A A deuo

deuoueret, & claudum vel cæcum vel aliade causa vilissimi pretij solueret: vel decimas ex pessimo grano & musto: profectò non castè seruaret fidem quam Deo habet obligatam.

ARTICVLVS. III.

Vtrum ad primitiarum solutionem homines teneantur.

Ad primum argumentū

INTER alias oblationum species connumerantur primitiæ, de quibus ideo inquiritur, vtrum vi præcepti debeantur. Est enim contrarium testimonium supra citatum. Exod. 25. vbi ait Dominus ad Moysen vt primitias ab homine qui vltroneus offerret acciperet. Et Exod. 13. data lege primitiuorum quæ legitimæ erant primitiæ, subditur: Erit quasi signum in manu tua: vox autem signi cæremonialia designat, quæ in nostra lege cessarunt: ergo sicut non tenemur primogenita offerre, ita neque aliarum rerum primitias. ¶ Secundò: primitiæ olim Deo reddebantur vt de singularibus beneficijs ab ipso susceptis gratias ille populus eidem rependeret. Habebatur enim Deuterono. 26. Tolles de cunctis frugibus tuis primitias: accedesque ad sacerdotes qui fuerint in diebus illis, & dices ad eum: Profiteor coram Domino Deo quod ingressus sum terram pro qua iurauit Deus patribus nostris vt daret eam nobis: ergo neque extraneæ nationes, neque verò nos tenemur illas prohibere. ¶ Tertio. Si lex esset primitiarum coactrix, tunc præscripta esse deberet taxa quæ solutionis quantitas, sicut in decimis. At verò in neutro testamento talis habetur taxationis lex; ergò sub nullo comprehendentur præcepto. ¶ In contrarium autem est canon Gregorij septimi, Decimas. 16. quæstio ne septima. Cuius verba sunt: Oportet congrètius nos decimas & primitias, quas iure sacerdotum esse sancimus, ab omni populo accipere: quas fideles domino præcipiente offerunt.

Tertium.

Quadruplex differentia primitiarum à cæteris oblationibus

Primitiæ singularè in genere oblationū locū obtinēt. Differunt enim à reliquarū generalis ratione quatuor modis, quos hic Diuus Thomas dignouit. Primò iuxta vocis sonitum differunt materia. Nempe quod de primitiis rerum quæ opimis inijs offeruntur. Quauis sint qui nomine primitiarum, non prima, sed optima intelligant. Quemad-

modū de Abele refertur quòd obtulit de pinguedine gregis. At verò textus Numer. 18. vtrumque insinuat. Nam quòd primum est, cõsetur optimum. Vnde ibidem: Omnes in edullam olei, & vini ac frumenti: quicquid offerunt primitiarum, tibi dedi: scilicet, Aaron. Et subdit: Vniuersa frugum initia quæ gignit humus & Domino deportantur, cedent in vsus tuos. Secundo ratione causæ à reliquis distat, quòd reddebantur Deo ex causa speciali: nempe vt homines diuinum beneficium recognoscere, profiterenturque adeo quicquid ex terræ fructibus percipiunt: Deo authore illis prouenire, cui adeò iuxta verbum citatum. 1. Paralipome. vltim. quæ de manu eius acceperunt, reddere debent. Tertio differant & in modo, quòd cum aliqua cæremonia offerantur. Legitur enim Deuterono. 26. post verba supra citata offerentium primitias: Suscipiens sacerdos cartallum (quòd est canistrum primitiarum de manu eius qui desert primitias) ponet ante altare Domini. Et infra commemoratis Dei beneficijs subduntur offerentis verba: Idcirco nunc offero primitias frugum terræ quam Dominus dedit mihi, &c. ¶ Quarto denique differunt ex parte eorum in quorum vsu exhibebantur. Nam cum Deo pro beneficio rependerentur, inter quæ (vt diximus) & populum sacerdos est sequestrer, in eius singulariter vsu cedebant: ad differentiam decimarum quæ totam Leui tribum contingebant. Vnde lococitato Numer. 18. ait Deus Aaron: Omnes primitias sanctuarij quos offerunt filij Israel Domino, tibi dedi, & filijs ac filiabus tuis, iure perpetuo. Et subditur: Filijs autem Leui dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quòd seruiunt mihi in tabernaculo fœderis.

¶ His ergo præhabitis ad quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna est. Primitiæ præcepto legis naturæ & scriptæ deo debentur, eiusque ministris: atque adeò iure pontificio, ex eadem prisca lege diuina deriuato. Probatur conclusio ratione illa iam insinuata. Ius naturæ iam nos docuit gratitudinem vt benefactoribus gratias redderemus: Deus autem est primus naturalium omnium beneficiorum autor: illi ergo primas debemus pensiones eorum omnium quæ nobis natura cõfert. Quòd si quis cauilletur id ei deberi non de præcepto sed de honestate, redarguitur sic. Iure naturæ cogimur Deum nostri nostrorumque authorem profiteri: quando quidem in eo viuimus, mouetur, & sumus. Nam si parentibus à quibus vitam accepimus, vt quarto no-

1. Conclusio

Probatio conclusio.

to nos loco Decalogus admonet, de his quæ ad victum nostrum possidemus, dum egent, succurrere strictè cogimur, lógè strictiore iure Deo eandem debemus recognitionem: nò quidem propter eius indigentiam: quia nullam habere potest, sed propter nostrum commodum & eius gloriam. De hac itaque ratione sic mortalium vniuersitatem natura erudit, vt ethnicis etiam fuerit cunctis seculis (vt supra dicebamus) notissima. Ob idque nò species quæsumus hic an Christiani, sed vtrum homines, scilicet cuncti mortales primitias soluere teneantur: ad quos idcirco vniuersos responsio protenditur. Vnde Romani, vt Plinius in eorum historia lib. 18. ca. 2. refert, nihil antea de terræ nascentibus degustabant quam sacerdotes nouarum frugum ac vini primitias libarent. ¶ Sed occurret hic fortè nobis obuius quispiam, rationem hanc non esse ad debitum primitiarum concludendum propriam: sed hoc tantum euanescere quòd teneamur Deo religionis lege sacrificia offerre, vt supra dictum est. Quibus eum conditorem nostrum profiteamur. Primitiæ autem longè à sacrificijs distant, cum simplices sint oblationes Respondetur autem aliter nobis naturalem rationem sacrificia persuadere, aliter verò reliquas oblationes, ac singulariter primitias. Nã Deo quatenus Deus est, supremum scilicet per se bonum, honores debemus diuinos, atque adeò obedientiam. Qua vtique ratione rem illi diuinam facere & sacrificare tenemur. Sed prætereà quia fructus terræ nobis quotidie suppeditat, colligimus ad eius honorem accedere, de his quæ nobis donat partè illi libare, & singulariter rerum primitias: quibus profiteamur illum esse primum supremumque authorem cuius nutu & solis circuitus & aeris clemètia hæc nobis assatim progignunt.

Vltima cõ.

¶ Altera conclusio. Etsi ius naturæ antiquitatis diuina lege expressum nos huiusmodi primitiarum oblationis admoneat, tamen qualitates & circumstantiæ: nempe personæ quibus tradendæ sunt & materia: videlicet an de primis omnino fructibus: atque adeò quantitas legibus humanis patriæque vsu & more nobis compertæ & legitimæ sunt. Olim nanque primitiæ singulariter sacerdotibus obuebant: decimæ verò Leuitis. Iam vero nunc decimæ vice versa sacerdotum sunt: primitiæ verò plurimum sacristis sacrorumque edituibus deputantur. In aliquibus tamen ecclesijs in fabricæ sumptus consignantur, & nonnunquam ipsi eisdem sacerdotibus. Neque verò tam exactè de poscitur vt de primis soluantur

fructibus. Neque de holioribus aut leguminibus, sed de frugibus tantum. Illa enim omnia antiquis patribus legalia erant: quibus nos ideo modò minimè obligamur. Tanta enim cõmendatione ius illud decimarum ac primitiarum Deus illo seculo indixit populo suo, vt quemadmodum Exod. 34. legitur, hebdomadarum solennitatem in primitiis frugum messis triticeæ celebrari præceperit, quæ nobis est in vsu.

¶ De quantitate autem primitiarum nihil vel in veteri vel in nouo testamento scriptum legitur: præterquòd illud Ezechie. 45. Hæc sunt primitiæ quas tolletis: sextam partem Ephraim de corio frumenti, & sextam partem Ephraim de corio hordei. Mensura quoque olei Batus de quolibet corio. Super quibus verbis Hieronymus declarat illud ad decimas pertinere. Nam Ephraim decima pars cori erat: sicut Batus in liquidis. Quis quidem corus triginta continebat modios. Subdit autè idem sacerdotus verba isthæc quæ extrà, de decimis, ca. 1. referuntur. At verò primitiæ quas de frugibus offerrebant, non erant speciali nomine definitæ: sed offerentiū arbitrio derelictæ. Traditionem quoque accepimus Hebræorum, non lege præceptam, sed arbitrio magistrorum in solitam: quod qui plurimum, sexagesimam partem dabant sacerdotibus: qui minimum, inter. lx. & xl. licebat quodcumque voluissent offerre. Hæc in antiqua lege, in noua autem nulla signata est quota. Sed in Hispania si cui prouentus ultra decem modios obuenerit, vnum soluit: etiam si vsque ad mille aut decem millia ascenderit. Et in alijs locis magis est tenuis solutio. In hoc enim plurimum consuetudini defertur. Quin vero vbi decimæ ad totum ecclesiarum cultum assatim abundarent, nisi consuetudo aliud contineret non esset cur & primitiæ legis obligatione exigenterentur: nam quòd diximus naturale ius primitias solui iubere, decimæ tunc satis suppleret.

Hieronym. Ephraim decima pars cori. sic Barus in liquidis.

Ad primum argumentū

AD auctoritatem ergo supra positam Exod. 25. respondetur, quòd nomine illic primitiarum, vt litera planè docet, intelligebantur oblationes quas populus ad templi ornamenta fabricanda adhibebatur facere: videlicet vt vnusquislibet aurum cõferret, aut argentum, aut hyacinthum, aut purpuram, aliamque; id genus pretiosam suppellectilem ad vasa paramentaque templi fabricanda. Quòd autem Exod. 13. primitiuorum oblationes, signa, hoc est cæremoniarum appellantur, Sanct. Thomas non negat, sed respondet vt arti. 1. de oblationibus in genere respo-

debanus. Nempè illas præcisè cæremonias sanctæ Christianorum Ecclesiæ non licere ex lege veteri instaurare, quæ figuræ futurorum erant: eò quod iam modò menda essent. Aliàs tamen quæ duntaxat in recognitionem beneficiorum Dei adhibebantur, cum eadem apud nos ratio permaneat, non est quòd nobis non liceat instituere. ¶ Ad secundū respondetur q̄ primitias vetus populus Deo non solum debebat ob fructus quos terra Dei benignitate profert: verum & ob terras ipsas quæ eius beneficium tum illis promissæ fuerant, tum etiam donatæ. Hęc ergo secunda causa non est apud nos superstes: sed prior. Tametsi cum & mundum ipsum Deus ob nostri gratiam condiderit, nobisq; subinde in possessionem donauerit, iuxta illud Psalmi. Terram autem dedit filiis hominum, hac etiam de causa debentur illi primitiæ. ¶ Tertium autem iam solutum est, ubi diximus quantitatem primitiarum non esse lege præscriptam: quia cum intra oblationū lineam comprehendantur, deberēt saltem spōtanei aliquod retinere.

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū.

QVÆSTIO QVARTA, De decimis.

Sanct. Thom. 2. 2. quæst. 87.

ARTICVLVS I.

*Vtrum homines teneantur dare decimas
ex necessitate præcepti.*

ROSTOBLa-
tiones sequitur de decimis sermo. Apparet enim non omnes homines ex necessitate præcepti ad earum solutionem teneri. Illud enim præceptum extat Leuit. 27. ubi legitur, Omnes decimæ terræ, siue de frugibus siue de pomis arborum, Domini sunt. Et infra: Omnium decimarum ouis, & bouis, & capræ, quæ sub pastoris virga trāseunt: quicquid decimum venerit, sanctificabitur Domino, hoc autem præceptum inter moralia eò referri nequit, quòd moralia natura iubet, quæ tamen non decimam potius quàm vel vndecimam vel nonam partem præcipit. Si autem cæremoniale fuerit aut iudiciale, iam satis lib. 2. monstratum est, quemadmodum illa fuerint antiquata.

1. ratio. à parte negatiua.

¶ Secūdò. Illa sola Christianis, quorum fidem vniuersi mortales suscipere tenentur, sub præcepto còcluduntur, quæ Christus vel eius apostoli nobis indixerunt: secundum illud Matthæi vltimo, Docentes eos seruare omnia quæcunq; mandauit vobis. Et Paulus Act. 12. Non subterfugi, quo minùs annuntiare vobis omnne consilium Dei. Sed neque inter Christi neque inter Apostolorum documenta obligatio vlla legitur decimarum. Quod enim dominus de decimis Matthæ. 20. meminit, Væ vobis qui decimatis mentham, & rutam, &c. hęc oportuit facere: ad tempus præteritæ legis referendum censetur: secundum illud Hilarij super Matth. Decimatio illa holerum quæ in præfigurationē erat utilis, non debebat omitti: ergo tempore gratiæ dissolutum nobis est decimarum iugum.

2. Ratio.

Hilarij.

¶ Tertio. Tēpore gratiæ ea solū ex lege veteri nobis relicta sunt, quæ nobis natura iubet: quare neq; ad plura tenemur q̄ gētes ante illā legē: illis autē seculis nō exhibebantur ex præcepto decimæ, sed ex voto. Legitur enim de Iacob, Gene. 8. quod votū Deo vouerit, dicēs: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, &c. cunctorū quæ dederis mihi decimas offerā tibi: ergo neq; nos arctius decimas debemus.

Tertia rō.

¶ Quarto. Sub illa priscorū lege trinæ soluebantur decimæ. Primæ quidē tribui Leui: de quibus, vt articulo proximo dicebamus, legitur Num. 18. Leuitæ decimarum oblatione contenti erunt: quas in vsus eorū & necessaria separauit. Secūdæ, de quibus Deuterono. 14. refertur, Decimam partem separabis de cūctis frugibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos: & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit Deus. Ac demum tertiæ, de quibus inibi protinàs subiungitur: Anno tertio separabis aliam decimā ex omnibus quæ nascuntur eo tēpre: & repones intra ianuas tuas, venitq; Leuites qui aliam non habet partem neq; possessionem tecum, peregrinus, ac pupillus, & vidua, quæ intra portas tuas sunt: & comedent & saturabuntur. A secundis autem atq; à tertijs lex gratiæ nos absoluit: ergo pari modo ab illis primi generis.

4. ratio.

¶ Quintò. Quicquid absque temporis determinatione præcipitur id nisi tempore congruo soluat, in culpa cōstituit negligētem: ergo si necessitas eos qui Euangelium profitentur ad decimarum solutionem vrgeret, fieret subinde consequens vt quibus terris eadē solatio non est in more, criminalis delicti rei essent, non modò non soluentes, verum & ecclesie

5. ratio.

clesiæ ministri dissimulantes: quod non est dignum vt facile concedatur. ¶ In contrarium autem est Augustini testimonium. 16. quæstio. 1. canone, decimæ. vbi ait, decimæ ex debito requiruntur: & qui eas dare noluerint, res alienas inuadunt.

Aug.

discrimē inter decimas & reliquas oblationes

IN quæstionis vestibulo appendendum statim discrimē est inter decimas ac reliquas oblationes. Differunt quippe secundum omne causarum genus. Primum scilicet ex parte finis per quem de cæteris iudicatur, quod reliquæ oblationes Deo in eius honorem immediate, vt cum scholasticis loquamur, dedicantur: quanuis in vsu ministrorum dei de redudent: quippe qui nomine ipsius eas suscipiunt, vt in sacrificijs expositum est, quorum cæremonia diuina maiestas colitur: atq; in primitijs quæ pro susceptis fructibus eidem rependuntur. Decimæ verò, veluti hic ait. D. Thomas, ceu ministrorum stipendium sunt peculiariter institutæ. Hoc vtique libro. 3. sub titulo de acceptione personarum satis superque monstrauius. Sic enim habetur Num. 18. Filijs Leui dedi omnes decimas Israel in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in Tabernaculo fœderis. Et infra de eisdem decimis: Pretium est pro ministerio quo seruitis in Tabernaculo testimonij. Et Malach. 3. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et eadem ratione sub lege gratiæ soluuntur sacerdotibus pro altaris obsequio, sacramentorumque administratione, secundum verbum Christi Luca. 10. Dignus est operarius mercede sua: & illud sæpe citatum. 1. ad Corint. 9. Nemo suis stipendijs militauit vnquam. Quod Innocentius tertius in eadem sententiā, extra, de præbend. citat. ca. Cum secundum Apostolum. Atque hoc, quod loco citato satis superque in dicauimus, fundamentum est eorum maximum quæ non modo hic dicenda sunt, verum & lib. sequenti repetenda. Ex hac sequitur secunda differentia ex parte materiæ: nempè quod cum reliquæ oblationes non sint ex rebus omnibus necessariæ: decimæ tamen ex cunctis quæ vel domi vel in agro procreantur secundum strictum ius persoluantur. Ac demum tertia differentia sumitur ex parte formæ: quod cum reliquæ oblationes vltro offerantur, vel saltem quo ad quotam: Decimæ tamen rigore præcepti, eademque sub illa quota quam nomen sonat, debentur. ¶ His sic tenuiter prænotatis, quatuor conclusionibus ad quæstionem respondetur. Prima. Decimarum solutio ex præcepto iuris debetur, partim diuini

Innocen.

1. Conclusio

ac naturalis, partimq; humani. Nam quòd in genere ecclesiæ ministri populi sumptibus sustententur, naturale præceptum est, atque adeò in lege veteri moralium numero comprehensum. Quòd autem pars fructuum decima eisdem sumptibus mancipatur, iudiciale tunc ius erat, atque adeò in nostra lege pontificiū. Vtraq; pars patentissima est. Si modò tamen illud inter moralia iudicialiaque discrimen recolas, quod lib. 2. latè dilucidauimus. Est enim morale præceptum, quodcunque ex naturæ principijs ceu syllogismi cōclusio elicatur: veluti illud, Non occides: ex illo generali, Id nē facias alijs, &c. Iudiciale autē est illud ad quod speciatim arbitrato quodam ab vniuersali descenditur: vt si vniuersale illud, Aliquid Deo est offerendum, sic arbitreris, vt bimam vitulam offeras, aut aliud quoduis animal. Hoc ergo discrimine supposito, facile conclusio liquet. Et quidem prior pars præcedenti quæstione sub titulo de religiosorum paupertate satis est nobis demonstrata. Etenim quicunq; reipub. in re necessaria administrant & seruiunt, ius habent stipendium ab eadem reipub. suscipiendi, imò & exigendi: administratio autem diuini cultus reipub. necessaria est: imò verò multò plusquam secularium magistratum: ergo eiusmodi ministris stipendium respu. debet, idque multò æquius quam quæ principibus ac militibus cōferuntur: nam diuino ordine temporalia spiritualibus inferuiunt. Quare Deus iure optimo ecclesias earumque ministros instituit: in quorum sustentationem tanquam rerum Dominus imperare populo potuit quam ipse iustam censeret bonorum suorum portionem. Hoc ipsum naturale ius docet Paul. 1. Corinth. 9. Altera verò conclusionis pars nihilo patet obscurius. Ius etenim naturæ non nisi ministrorum pro eorum numero & dignitate sustentationem iubet. At verò qualis esse debeat populi pensio, id arbitrio prudentiæque reipubli. pro rei qualitate statuendum relinquit. Deus autē qui populum illum priscum peculiari cura gubernabat, quoniam è duodecim tribubus vnam diuino cultui administrando mancipauit: quæ adeò agriculturæ vacare nō poterat, atq; adeò nec propriam sortem in terra promissa erat possessura, nē minùs reliquis, imò aliquantulo plus tamquam honoratior de terræ fructibus perciperet, decimam partem singulis reliquarum tribuum in eorundem Leuitarum subsidium imperauit: vt patet Leuit. 23. & alibi crebrò. Atq; ob id etiam quòd cum forsan solutio nō tam exactè fieret, paulò plus obue

probatio cōclusionis.

niebat illi tribui quam cæteris. Nam ex centum decem quæ undecim simul tribus quotâ nis in horrea cõderent, undecim reddebãt Leuitis: atq; adeò aliarum singulæ retinebant nõ nisi nouem. ¶ Ex quo fit præceptum illud de quota, fuisse, vt ait Sanct. Thom. iudiciale veluti alia multa adseruandã populì æquitatem & decorem. Tamen si ex consequenti aliquid etiam in futurũ significabat: sicuti & ferè cuncta eorum gesta: secundũ illud ad Corinth. 10. Omnia in figura contingebant illis. Decima enim pars perfectionis symbolum est: quippe quum denarius reliquorũ sit numerorum supremus limes, cunctos concludens. Quia ideo quota protestabatur ille populus legem suam & statutum non esse perfectum, sed eius complementum à Christo fuisse dependens. At verò licet hac ratione quodãmodo præceptum illud cum cæremonialibus conueniebat, tamen non erat eiusdem generis: quia non præcipuè significandi gratia erat constitutum.

Corollariũ

2. Conclusio

3. Conclusio

Probatio

4. Conclusio

¶ Secunda conclusio. Inter cæremonialia & iudicialia legis præcepta sic differebat, vt circa finem secundi lib. demonstrauimus, & paulò ante hæc repetiuimus, quòd cæremonialia nõ licet post Euangelium integrare: iudicialia verò quanuis quantũ ad vim illius legis fuerint prorsus antiquata: possunt nihilominus non nulla Christianis instaurari. Quemadmodum lex talionis: & quòd qui ouẽ deprædatur quatuor reddat, potest à principe modò lege institui. ¶ Tertia conclusio. Determinatio decimarum ad istiusmodi quotam est de iure ecclesiastico & pontificio: quod prudentibus cõsiderationibus institutum est. Atqui in primis quod id posset ecclesia constituere, haud dubium est, cum non fuerit ex eo cæremonialiũ genere quod aliquid nouæ legis præfigurabat: sed iudiciale, id quæ ad cultum diuinũ pertinens: quod apud nos excellentius permanet. Sed quod eandẽ debuerit imperare quotam, probatur tam ex parte populì quam ex parte sacerdotum. Ex parte quidem populì: quia Euangelicus antiquo dignitate præstat, abundantiorque est iustitia præditus: secundum illud Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum & Phariseorũ, nõ intrabitis in regnum cõelorum. Ex parte quidẽ sacerdotum: quoniã longẽ sunt excellentioris dignitatis quam antiqui, ex celsiusque tractantes sacramentum: vt. 2. ad Corinth. 3. monstrauit Apostolus. Decimarũ ergo genus ex iure naturali ortum habet: species verò ab humano per ecclesiam meritò sancita est. ¶ Quarta cõclusio. Hæc decimarũ quota pro temporũ,

locurũq;, & personarũ qualitate & opportunitate maior potest minorque secundũ ecclesiæ iudicium institui: conclusio est superioris appendix. ¶ Circa corollariũ primæ conclusionis, qua assertum est decimas ad iudicialem ordinem spectare, ambigere quis forsitan posset: tum ex eo quòd cum addiuinum cultum attineant, cæremonia potius esse videntur: tum præcipuè ex ca. Tua nobis, de decimis, vbi Innocentius Tertius ait Deum sibi insignũ vniuersalis dominij reddi præcepisse: vnde fit vt ad cultus religionem spectent. ¶ Ad hoc tamen facile per ea quæ dicta sunt respõdetur. Haud enim Deo immediate sicuti sacrificium offeruntur, sed ministris tanquam merces soluuntur, perinde atq; principibus tributa: itaq; nõ sunt ipse cultus, sed ministrorũ stipendia, cultui qui deputatur: secundũ verbum Malachie citatum, vt sit cibus in domo mea. Quare statim Propheta subdit, propterea quod decimæ nõ soluebãtur, inhiuissent decem pluuiã, fameque populum oppressisset. At verò quia Deus ecclesias, sacramentaq; eorumq; ministros instituit quibus stipendia hæc cõsignauit, ideo ait Pontifex in signum vniuersalis dominij Deo exhiberi. Cõfirmatur hæc nostra solutio: quia quota tam nostris quam antiquis ecclesiæ ministris ad æqualitatẽ in populo seruandam, atque adeò ad humanitatẽ plebis, honorem que qui sacerdotibus debetur constituta est: quod est iudiciũ in ordine existere iudicialiũ. ¶ Aliud autẽ ex eodem canone argumentum sumitur: nempe nõ modò decimas secundum genus & substantiam, verum & quotas esse de iure diuino: nam Papa illic de decimarum integritate loquebatur: sed de hoc statim in solutione postremi argumenti, vbi iterum dicere repetemus quotam non esse de iure diuino: quippe quum lex vetus nil nos obliget, & de huiusmodi quota nihil in nouo sacro eloquio scriptum sit, sed extant ecclesiasticæ & pontificiæ constitutiones, instar antiquæ legis factæ: vt patet toto titulo de decimis, & 16. q. 1. & alibi crebrò. Obligant nihilominus eadem sancta decreta sub reatu lethalis criminis: ita vt vbi desuetudo culpam non excuset, sacrilegium esset eandẽ quotam nõ soluere. ¶ Ex his sub inferitur, vt in quarta conclusione diximus, eandẽ quotã variari posse, ex dispensatione pontificis & minui & tolli. Dum tamen id quod iuris naturalis est, sit semper superstes & saluum: nempe vt aliunde ecclesiarum ministris pro sua dignitate & munere alimenta suppetant, reliquaque vitæ subsidia. Hoc enim nulla desuetudo vel dispensatio

Dubitatio

Solutio

Argumentum

Corollariũ

Dubitatio

gratio violare potest, ¶ His ergo quæ patentia sunt prænaratis, potissimum hic dubium, idẽ que explicatione dignissimũ, tertia nobis offert conclusio. Nam si hanc quotã, vt cõpertissimum est: neque lex Euangelica neq; vlla perinde diuina nobis imperat, videtur ecclesia nimium à Christiana familia pro suis ministris exegisse, atq; adeò neq; æquitatẽ seruasse antiquæ legis, neq; humanitatẽ quam noua debuisset induere. Nam si in illo Hebraico populo decima templi ministris addicta fuit, ratio id postulabat. Erant siquidem Leuitæ duo decimæ pars populì. Quocirca etsi undecim decimas perciperet, non erat enormis excessus cum reliquarum singulæ retinerent nouẽ. Eò potissimum quod vxores habebant & alãdam familiam. Clerus autẽ Euangelicus curatorum, quibus solis (si Caietano credamus) debetur pro suo ministerio decimæ, fortẽ non est centesima pars populì: aut plurimũ quinquagesima: quod ergo à reliquis quadragintanouem totidem recipiat decimas, singulisq; cæterarum non fiant nisi nouem reliquæ, nulla ferè uidetur æquitas. Atque ob id maximè neq; vxores, neq; sobolẽ habere debet. Et ex alia parte decimæ Christianis etiã personales imperatur, quæ antiquitus non erant in vsu. ¶ Ex quibus fit consequens neutram earum rationum, quibus tertiam conclusionem Sanct. Thom. fulciuit, esse solidã. Nam etsi populus Christianus iustitia præstare debeat Hebræo, non est necesse in hoc abundare vt supra iustum sacerdotibus suis effundat. Et quãuis sacerdotes sint præ antiquis honorãdi, nõ tamen tato stipendiorum aceruo. ¶ Hæc sunt rationes quibus tum alij, tum præsertim hoc loco Caietanus cõiuncti, non aliam iustitiam in decimarũ quota reperiunt, quam quòd clericis nõ pro ipsis solis, sed pro pauperibus quibus ecclesiæ fructus dispensare tenentur, per soluitur. Et quidem si id dũtaxat authores isti sentirent quòd ecclesiastici strictiori lõe sanctiorique misericordie vinculo quam laici tenentur in pauperes esse benefici, assertio esset certissima, cõtendunt tamen decimas illis non omnino tanquam dominis solui, sed tanquam dispensatoribus concedi: quarum partem rigore iustitiæ tenentur egenis refundere. Imò tanta obligatione, ait Caieta. quanta eis eadẽ debentur decimæ. Vnde fit istis autoribus cõsequens, vt secus facientes, sint restitutioni obnoxij. Hoc ergo profectò nõ tanta probabilitate pollet, quin contrarium sit longẽ probabilius imò, ni fallor, certa ratione verum: vt libro sequenti constabit: vbi de hac re amplam

Solutio Caietani

disputationem adornamus: à qua ideo in præfentiarum superferendum nobis est. At verò quoniam hoc potissimũ eorum est argumentum quo aduersarij suam opinionẽ fulcire cõtendunt, respondere hac dere illis est nunc operæ pretium. ¶ Primum ergo contrarium fundamentum si fieri potest affirmemus: nempe decimam sub hac quota non exuperare iustum stipendium inferiorum ecclesiæ: etiã si tanquam veris dominis tota eis adiudicetur. Et probatur cõtraria ratione illius qua aduersarij vtuntur: iustus numerus clericorum qui ad cultum diuinum in lege gratiæ necessarij sunt, nõ tanta proportione minor est reliquo populo vt iniustè decimã suscipiant. Imò forsã duodecima est pars populì, sicut olim Leuitica tribus, aut plurimum quintadecima, vel multò minor quam vigesima. Probat hoc. In lege veteri unicuique erat duntaxat templũ quo omnes duodecim tribus ad sacra cõfluẽbant, neq; nisi quater in anno: nam tot erant dũtaxat præcipuæ solenitates, in nostra verò ecclesiã vix sunt centum domus quæ non habeant vnum templum, cui quotidie ab omnibus sacerdotibus seruitur, nã illi per vices hebdomadatim seruebant. Si ergo in seruitium vnus præcise templi duodecima pars populariter conscripta, quidnã miraculi est si æqualis nũc pars tantæ templorum multitudini ad ministrandam mancipetur? quando quidem ratio mediocrius à fine sumitur. Sed ait Caieta. solis clericis qui curam habent animarũ decimas deberi, cuius profectò assertionis nescio quodnam habere poterit fundamentũ: nam attulit nullũ. Enimvero si templo illi quo non nisi Arca testamenti custodiebatur tam numerosa cantorum aliorumque ministrãtium copia, vt in libris Paralipom. legitur, deputata fuit: cur non in templis nostris, quibus corpus Christi adoratur & colitur, non præter paucos amplior sacerdotum numerus deditur: quibus, vt iuxta verbum Malach. cibũ habeat in domo Dei, decimæ contribuantur?

Solutio prepositi dubij
Ratioprimum
assertionis
proximæ

Ratio

¶ His autem in super adiungamus: sacerdotes nostros multò esse sublimioris dignitatis quam illos: vt pote in quibus amplissimus esse debet Antistitum numerus: mox & Canonico- rum quibus ecclesiam præfulgere congruit, qui adeo necesse habent ministros & familias habere. Nam si quis nobis obijciat debere omnes in paupertate viuere, profectò nemo esset qui huic, sententiæ refragaretur, si possibile esset vt tantus clericorum numerus, quantus necessarius est, decetĩ sanctitate polleret: nam tunc citra aliũ ornatũ populo habere in pre-

tio. At quia id fieri nō potest, necesse est conditioni humanæ indulgere. Haud enim esse omnes possunt vt D. Martinus aut Nicolaus: atque adeo sic sacerdotes familia & auctoritate honestare, vt populus eos non despiceretur, sed tanquā pr̄cipuos reipub. colat. Quare nullū est indecorum si episcopi, ceu alij magnates uiuant: & canonici, sicuti alij nobiles: & sacerdotes, veluti alij ciues. Etenim documentū huius rei manifestum est q̄ in illis prouincijs vbi sacerdotes nimia egestate premuntur, vilescūt in conspectu populi atque inde sacramēta & res sacræ eō incluant, vbi in opprobrio habētur. Quocirca vt aliud ineamus argumentum, nō cōdecet sacerdotes nostros propter sacramentorum dignitatem opifices esse, manualesque operas exercere, quod Leuitis licebat. Colligamus ergo quod si tantum esse decet tamq; pr̄clarū ecclesiasticum ordinem, cunctosq; adeo eius gradus cum suis familijs perpendamus, nō minor est pars in populo quā duodecima, seu uti dicebam, quinta decima.

confirmatio Pr̄terea sacerdotes nostri vacare debent literarum studio, atque adeo hoc negotio patri monia sua in suauere. Quare reperiri non possent qui absq; aliquo proposito pr̄mio tanto facerent sumptus, tantumque & tatis & laborum dispendere. Nam qui hoc religionis duntaxat amore facerent, quā rarissimi essent. Quapropter consulere ecclesia debuit humano ingenio, eiusque imbecillitati conuere. Fateor equidem ingenū ecclesiastica sacerdotia iniquissimā esse distributa. Quare alij abundant, neque citra scādalum pompis ac rerum luxurie exuberant, alij verò esuriūt: tamen si ad normam diuini iuris pro qualitate & dignitate personarum eiusmodi fierent distributiones, constaret liquidō sanctionem ecclesiasticam de decimarum quota non esse superfluum, sed equissimam. Atque hac ratione in primitiua ecclesia vbi syncerius colebatur fides, multi de sua substantia ecclesias locuplebant.

3. ratio. Accedit huc quod decimæ non ita exacte vbiq; exoluuntur, sed multis in locis exiliores: suntque cœnobicia multa atq; hospitalia illarum fructibus fundata. Supra hæc & ingruente aliqua ecclesiæ calamitate necessarii sunt ampliores sumptus: qua ratione & reigibus adiudicatus iam est bonus decimarum cumulus. Hæc igitur cuncta ecclesia mature prospexit, dum decimas edixit. Haud ergo ad iustificandum hanc legem est ad id suffugere opus, quod clerici de iustitia teneantur sua bona eleemosynis dispendere. Quare meditatisimè D. Tho. hanc rationē inter probandū

conclusionē tertiam non cōmemorauit, sed illarum tantū meminit q̄ noster populus iustior esse debet antiquo, nostrique sacerdotes amplioris dignitatis. At verò quia lex misericordiae perstrictius clericos cogit, subdit idē sanctus Doctor bis aut ter in hac quæstione quod decimæ dantur sacerdotibus vt sint in pauperes effusius benigni. Et quod potissimū propositi nostri argumentū in calce ponamus, arguitur tandē. Quota decimarū nihil aliud est quā moderatio & specificatio naturalis iuris: ius autē naturæ in hoc tantum decimas imperat, vt sint ministri ecclesiæ in alimentū & stipendium: ergo quota de rigore iustitiæ ad hoc præcisè instituta est, non in vsu pauperum. Nam & Caieta. ipse in presentiarum concedit quod decimæ quantum ad ius naturæ in victum tantum debentur ministris: sed ius eleemosynarum est inquit, vt auctiores eisdem sacerdotibus pro pauperibus tribuantur. At verò nescio cur esset cogendus populus vt eleemosynas pauperū sacerdotibus concederet.

De hoc autē infrā loco citato. Igitur nemo debuisset ppter illā excogitatā proportionē q̄ clerus nō sit quinquagesima pars populi in hanc descendere sententiā, quod Clerici teneantur de iustitia sub poena restitutionis sua stipendia pauperibus impertiri. Nā res tanti momenti absque ecclesiæ expresso decreto certē non est asserenda. Dixerim excogitatam proportionem: nam vt summam cuncta conplectar, si experientiam, qua moralis scientia nititur, consulas, nulla est ciuitas aut insigne oppidum vbi nō multò plures reperias ditiores quā sint sacerdotes. Fictitium ergo est dicere quod habeant ipsi quinquaginta nouem decimas: & singuli in reliquo populo nouem.

Primum igitur argumentum satis superque discussum est atque dilutum. Ad secundam verò respondetur, decimarū præceptum, qua parte naturale est & morale, illic esse à Christo designatum: vbi Luc. 10. ait dignum esse operarium mercede sua locupletius autem. 1. ad Corinth. 9. ab Apostolo inculcatū: vbi tā multis naturalium ciuiliūq; exemplis cōstituit vt qui altario seruit de altario viuat. Sed quantum ad quotam, cōmissum fuit ecclesiæ iudicio & sententiæ. Ad tertiū respondetur, ante tempus antiquæ legis ab Adam vsque semp viguif se idem mandatū quatenus naturale est. Faciunt enim semper in quacunque republ. bene instituta sacerdotes qui feruntur fuisse primogeniti. At verò quia nō erant certo numero decreti, quotā vnaqueq; Respu. suo arbitrio instituebat, vel aliunde suis prouidebat sacerdotibus

Postremo,

Ad. 1. argu.
Ad. 2. argu.

Ad. 3. argu.

dotibus. Abraham autem, vt legitur Gen. 14. prophético instinctu decimas obtulit Melchisedec: qui, teste Paulo, figuram nostri sacerdotij præfererat. Et eodem fortè spiritu Iacob easdem nō certis sacerdotibus, sed Deo vouit.

ad. 4. argu. Ad quartum respondetur quod cum in illo quondam populo tam frequentia iterarentur sacrificia, necesse habebant præter decimas Leuitis soluendas, secundas etiam ad sacrificia offerenda reseruare. Quæ nobis quibusiam illa victimæ cessarunt, non imperantur. Tertium verò decimarum genus quæ cum pauperibus diuidendæ erant, in noua lege mandato misericordiæ augetur: quo nos identidem Christus admonuit vt essemus in pauperes profusi. Ait enim Luc. 11. Quod superest, date eleemosynam. Addit autem D. Tho. & decimas quæ ministris ecclesiæ dantur per eosdem debent in vsu pauperum dispensari. Quod non intellexisse de præcepto iustitiæ sed misericordiæ, inde constat, quod hoc cum altero præcepto eleemosynarum adiunxit.

Postremo verò argumento illa tangitur dubitatio, vtrum per desuetudinem abrogari possit decimarum: quæ ex altera pendet. An decimæ sint de iure diuino. Et quidem nonnulli interpretum canonici iuris super cap. in aliquibus. de decimis. censent omnino esse de iure diuino, etiam quantum ad quotā: nam postquam illic dicitur decimas cum integritate esse soluendas, subditur: quia debentur ex lege diuina, vel ex loci cōsuetudine approbata. Et c. Parocianos. eodē titulo, legitur decimas nō ab homine, sed ab ipso Domino esse institutas. & cap. tua nobis. supra citato. & c. Reuertimini. extrā, de decimis. idem apparet insinuari. Et quantum ad aliorum dicta doctorum glossa ri possint quod intelligant de decimis quantum ad substantiam. Hostiensis tamen in sua Summa, titulo de decim. §. 7. Expressè sustentat etiam quotam esse de iure diuino: dicens tum illud quotæ præceptū fuisse morale, tum legem illam non profus cessasse: plurimis id inculcans autoritatibus: subannālque adeo Raimundum & Theologos cōtra sentientes. At verò non est res quæ in cōtrouersiam venire possit: cum planissimum sit, decimarum quotā in lege veteri iudiciale fuisse præceptū nō morale. Quod Hostiensis nunquā negasset, si suæ fuisset facultatis rationem discriminis nosse inter morale præceptum & iudiciale.

Morale enim (vt sæpe dictum est) conclusio est principiorum naturalium: ex quibus quæuis eliciatur alendos esse ecclesiæ ministros, quod ad decimarum genus & substantiam at-

tinet: tamen quod hæc aut illa fructuum quota cōtribuat, nulla lex naturæ præcipit, sed quod id tantum tribuatur quantum eis sufficit. Sed glossa quā Paulino verbo ad Hebræ. 7. affluere connicitur, est annotanda. Ait Paulus: Transacto sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat. Cuius sententia est, legē illam cū Christo expirasse: atque adeo illa cessasse legalia. Et respondet ipse non facere illum sensum: quia nullo modo, inquit, concedendum est legem illam omnino cessasse. Sed sensus est, inquit, ius Leuitarum petendi decimas in Euangelicos sacerdotes transisse. Vide quā facerent consultius qui Theologiam non profitentur, ab interpretamento scripturæ sacræ calamum abstinerere: neque de diuino naturali ve iure tractare: quod ipsis mens aliena est. Cessauit enim omnino lex illa, vt latissimè lib. 2. commonstrauimus: præter id, quod vel lex naturæ retinuit, vel ecclesia sanxit. Quotam ergo hanc certissimum est non esse de iure diuino. Sed si quæ inter Decretales & Canones sacros offendatur verba, quibus decimæ diuino iuri tribuātur, vel intelligēda sunt quantum ad substantiam: vel si de quota habeatur sermo, glossandus est vt sit de iure diuino exemplariter, hoc est exemplo veteris iuris constitutę.

Igitur vtrum per desuetudinem aboleri possit decimarū obligatio, D. Thom. negare omnino in presentiarum videtur: nā respondet in Italia, in illisq; terris vbi decimæ non soluuntur, ob id solum incolas à culpa eripi, quod ecclesiæ ministri indulgere illis censentur non petendos: sicuti Paulus se fecisse. 1. ad Corinth. 9. testatur. Nam vbi postquam demonstrauit potestatem habuisse sustentamina ab illis petendi, subdit, non esse vsus eadem potestate, nè quod offendiculum daret Euangelio Christi. Est autem responsio hæc D. Thomæ non vsq; adeo clara. Ad cuius igitur intellectum distinguendum est de decimarum desuetudine. Aut enim pensatur quantum ad quotam, aut in totum. Et priori quidem modo forsan quis arbitretur solam desuetudinem sufficere, vt non debeantur: propterea quod quota non est nisi de iure positio. Ac perinde censebit Diuum Thomam intelligere de cessatione in totum. Sed profecto vtrumque est falsum: primum quidem, non vtique propter rationem Hostiensis, atq; aliorum qui dicūt quotam esse de iure diuino, sed quia licet sit de iure pontificio, nihilominus quia ius illud tum tanta æquitate pollet, tum etiam instar antiqui diuini iuris positū est, nulla contra illud censetur præualere desuetudo

**solutio Di
u. Tho. ad
pr̄cipuam
quæstionē.**

Quæstio
Primo argu
metopre
tatio.
sententiā lu
nitarum.

Hostiensis

Reprobatur
prima sen
tentia.

ARTICVLVS II.

Utrum de omnibus teneantur Christiani decimas soluere.

POST decimarum substantiam subsequitur ut earum materiam perpendamus. Apparet namque non de rebus omnibus debentur decimae. *1. Argum.* Pen- sio ex veteri instrumento originem duxit: illic autem nullum personalium praeceptum legitur nepe earum rerum quae homo propria industria & negotio acquirit: quales sunt mercatio, & militia, & similia. Ergo de istis nullae debentur decimae. *Argum. 2.* De male acquisitis (ut supra dictum est) nulla fieri potest oblatio: ergo neque decimarum solutio. Nam cum oblationes propinquius ad diuinum cultum accedant, illae potius de omnibus fieri deberent. *Argum. 3.* Tertio. Leuitico ultimo, ubi decimarum scripta est lex, non nisi de frugibus & arborum pomis ac de animalibus quae sub virga pastoris trahuntur iubetur: ergo de minoribus herbis quae hortorum cultura feruntur non debentur. *Argum. 4.* Quarto. Nemo nisi quod in sua est potestate soluere potest: sed non omnes fructus qui de praedijs percipiuntur in domini potestate permanent: nam quaedam coloni dominis fundorum pendunt: quaedam in mercedem famulis: quaedam etiam principibus in tributa. Et saepe aliqua vel furto vel alia via pereunt: ergo de illis nihil debetur. *Probatio.* In contrarium est legis exemplum Genes. 28. in Iacob, qui aiebat: Cunctorum quae dederis mihi decimas offeram tibi. cuncta autem quae homo habet diuinitus ei donatur: ergo de omnibus decimae debentur.

AD questionem vnica conclusione respondetur, de vniuersis tam ex terra prouentibus quam ex personarum labore partis, si merum ius perpendas, nec consuetudo obstat, debentur decimae. *Probatio.* Iudicium vniuersi cuiusque rei ex eius proprijs causis radicibusque sumendum est: nativa autem decimarum radix est, quod secundum Apostolum. 1. ad Corin. 9. spiritualia seminantibus ius competet metendi carnalia. Si nos, inquit, spiritualia seminamus, non mirum est si carnalia vestra metamus, hoc enim est institutum ecclesiastici fundamentum: vniuersa autem quae homo possidet, carnalium voce comprehenduntur: ergo de vniuersis soluendae sunt decimae. *Conclusio* quidem praesens multis locis canonici iuris constituta est, ut cap. Tua nobis. de decimis, & cap. Reuertimini. 1. 6. q. 1. sed expressius canonice, decimae qui

mens sancti Thomae.

quin possit ecclesia, ubi oportuerit, uti iure suo: nisi annuerit, ac dissimulauerit. Et haec est mens S. Tho. Nomine enim decimarum quodam intelligit. Et eodem pacto intelligendus est quotlibet. 2. ar. 8. ubi eodem modo respondet. Et quod de quota loquatur, confirmatur: nam defuetudo decimarum in totum nullatenus ab ecclesia permitti potest: quandoquidem, ut iam monstratum est, ius existat naturale, & praecipuum morale, strictissimeque diuinum, ut sint ecclesiae ubi res celebretur diuina, sacramentaque dispensentur ac ministrantur, sacerdotesque adeo & ministri populi sumptibus alantur. Quare super hoc totum ecclesia non habet auctoritatem dispensandi: neque ab Spiritu sancto id vnquam facere permittetur. Id quod & vsus ipse palam ostendit: quoniam neque in villo Italiae angulo, neque alibi vsquam gentium reperitur christianorum locus ubi non sint sacerdotes, quibus vel prouentus annui statim sint, vel populi stipendia. *Argum. 1.* At vero contra prius solutionis membrum existit argumentum, quod ait Aug. 16. q. 1. canone decimae earum pensio tributum est animarum egentium: & qui eas, inquit, dare noluerint, res alienas inuadunt, & pauperes propter illam penuriam fame percipiunt, ab his qui non solunt occisi sunt. Quare ecclesiam non videtur contra ius pauperum dissimulare posse. Quod si dicatur id ob cauendum scandalum finere: inde fit consequens non liberum id facere: quare non solventes minimè videtur à culpa excusari. Ad priorem locum argumenti respondetur, illud ius pauperum non esse iustitiae, sed misericordiae: non solum in solventibus decimas, verum & in ipsis clericis: & ideo ecclesia potest dissimulare illa via eadem elemosinas extorquere. Ad posteriorè autem respondetur, quod etiam si id ad cauendum scandalum permittat: & ne detur, ut ait Paul. impedimentum Euangelio, nihilominus subditi excusantur: quia laudabiliter id facit ecclesia, spiritualibus temporalia posthabens. Vbi autem populus animi oblatione induret, ne petenti ecclesiae obtemperare vellet, tunc culpa non vacaret. Si autem gens aliqua ea lege vellet in Christianissimum sua nomina dare, ut decimarum tributum nullatenus oneretur, respondet Caieta. ecclesiam posse ac debere eandem conditionem recipere. Quod si intelligatur quantum ad quantum, verum est. Attamen ut nullo modo tenerentur ministros ecclesiae alere, profecto ecclesia finere non posset, nisi aliunde ipsa vnde uiuerent prouideret: nam aliàs illa conditio contraria esset naturali diuinoque iuri in re quae apud christianos praecipua est momenti.

Argum. 2. Augus. 16. q. 1.

Ad argum.

de decimis personale alia reales.

oblectio contra rationem S. Thomae.

solutio.

Dubitatio.

Hofstiensis sententia.

quies August. ubi ait de negotio, de militia, de opificio, ac denique de rebus omnibus soluedas esse decimas. Idemque ait Celestinus Papa ca. Non est, extra, de deci. ubi habetur quod etiam de venatione debentur, & ca. peruenit, etiam de piscaturis, & de molendinis, & ca. nuntios. additur etiam de apibus. Qua propter celebris esse solet decimarum distinctio, in reales seu praediales, ac personales. Reales enim sunt quae de rebus debentur: puta de praediorum fructibus quos terra per solis aerisque clementiam natura sua progignit. Personales autem quae ex personarum operis ac negotijs sine terrae ope exercitis soluuntur. *1. Argum.* Quicquid autem veritatis conclusio continet, ratio tamen. D. Thomae non magna energia polleat videtur. Colligit enim vniuersalem ex particulari: nempe quod si ius suppetat clericis metendi carnalia, de cunctis carnalibus debeantur eis stipendia. Respondetur primo rationem hanc Sanctum Thomae adduxisse ad declarandum potius defendendumque ius ecclesiasticum, quam ad eius necessitatem demonstrandam. Secundò. Cum ius naturae, ut dictum est, clericis suppetat temporalia pro spiritualibus metendi, non eorumque ratio ad aliqua temporalia praeponderat: quin eadem ferè de omnibus intelligatur. Nam quod affertur contra solent, ex agrifrutibus iustius debentur decimas quam de opificijs, pro eo quod fructus illos Deus naturae auctor creat: opificia verò aliaque negotia ad humanam industriam attineant licet quandam praeseferat probabilitatem, non tamen necessitatem. Quoniam & in agricultura industria adhibetur, & in negotijs non deest naturalis Dei concursus. Eo potissimum quod decimarum obligatio, si quae dicta sunt respicias, non in illo naturali Dei beneficio fundatur, sed in eo potius quod populus ministros ecclesiae sustentare tenetur, à quibus sacramenta suscipit. Et ideo quia sunt plurimi qui non agriculturam: sed aliam artem exercent, iidemque pariter sint sacramentorum participes, non est quod ab exactione tributum ecclesiastici excipiantur. Quare verbum Pauli quo carnalia nominat, vniuersalè videtur sensum auribus exhibere. *2. Argum.* His tamen nihil obstatibus sciscitaretur quispiam vtrum defuetudo, legitima esse possit praescriptionis causa super personales decimas, ne soluantur. Sciscitaretur inquam propter Hofstiensis in sua Summa, loco citato, atque alios iuris interpretes super. c. In aliquibus. de deci. Qui porro inter decimales personalesque decimas sic diiudicant, ut contra istas inolere posse credant praescriptionem: contra illas verò non item. Quorum fundamentum est illas esse de iure diuino: has verò minimè: quippe cum loco citato Leuitico ultimo non nisi de frugibus, & arborum pomis, & animalibus indicatur decimae. At verò iam satis de hac re contra istos depugnatum est. Illud namque ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idque non est tantum discrimen inter has species medietandum. Neque quantum ad huiusmodi praescriptionem Sanctus Thomas inter eas distinguit. Igitur, ut in calce proximi articuli dicebam, siue praediales siue personales decimas exi-
Solutio an thoris.

scriptionem: contra illas verò non item. Quorum fundamentum est illas esse de iure diuino: has verò minimè: quippe cum loco citato Leuitico ultimo non nisi de frugibus, & arborum pomis, & animalibus indicatur decimae. At verò iam satis de hac re contra istos depugnatum est. Illud namque ius antiquum quod iudiciale erat, iam quantum ad illius legis vim expirauit: ob idque non est tantum discrimen inter has species medietandum. Neque quantum ad huiusmodi praescriptionem Sanctus Thomas inter eas distinguit. Igitur, ut in calce proximi articuli dicebam, siue praediales siue personales decimas exi-
Solutio an thoris.

A seruitoribus non sunt decimae exigendae nec ab agricolis nisi famulis nisi de hoc vigeret consuetudo.

AD primum igitur argumentum respondetur. In veteri populo rationem ob id poposcisse ut personales decimae non exi-

exigerentur, quod singulae undecim tribus suas habebant praediorum fortes quarum decimae satis erant tribui Leui, quae forte carebat. Eo potissimum quod Leuitae ab alijs opificijs negotijsque secularibus non arcebantur: ob idque iniquum erat, vt ex similibus artificijs ab alijs corraderent. Secus autem in Christiana familia, vt dictum est: vbi neque cuncti possessiones habent ex quibus decimas soluant, neque clerici implicare se debent mundi negotijs, vt. 2. ad Tim. 2. admonet Paulus.

Ad secundum argumentum. Ad secundum respondetur, male acquisita in duplici esse ordine. Quaedam enim sunt quorum acquisitio iniusta est & iniuriola: vt furtum, & rapina, ac perinde vsura. Et haec quia in integrum veris dominis restituenda sunt, decimari non possunt. Secus de arborum fructibus quae vsuraria pecunia emptae fuerint: nam illi, vt lib. 6. ostensum est, nulli sunt restitutioni subiecti: sicut neque lucra eiusdem vsurariae pecuniae. Alia vero dicuntur male acquisita: non quod acquisitio iniuriola iniusta esset, verum quod turpi causa comparentur. Vt sunt meretricum, histrionum, aliorumque id genus lucra. Et istorum, inquit Sanctus Thomas, decimae debentur. Loquebatur tamen secundum sui temporis regionisque morem, vbi Augustini sententia ad plenum in vsu erat. Iam vero modo nullibi, quod audierim, eiusmodi perstat decimarum obseruatio.

Ad tertium argumentum. Ad tertium respondetur, quod cum decimae in sortem Leuitarum olim penderentur, debebant honeste & absque sordibus exigi: ad sordes autem attinet, vt. 4. Ethic. ca. de liberalitate, author est Aristot. minorum esse hominem exactorem: non erat Leuitis congruens ex minutis holeribus exigere decimas. Sed Pharisei qui iustitiae splendorem praereliquo populo ambiebant, de illis etiam decimas persoluebant. Nec vero Redemptor de hoc illos obiurgauit quod mentham, anethum, & rutam decimarent, sed quod illa pluris quam maiora praercepta aestimabant. Imo quadam tenus commendauit, cum subiungit. Haec oportet facere, sed alia non ommittere, vbi non tam praercepto quam consilio eiusmodi decimationem attribuit. Sub lege autem Evangelica memorialis consuetudo obseruanda est. Imo vbi alia frugum vini que decimae maligne prouenerent, exigi de nouo possent hortorum decimae: vt re vera, extra, de decimis. ca. non est, exiguntur. Praefertim de illis hortis quorum diuenditis holeribus hortulani viuunt. Nam de exiguis priuatis sicuti de diminutissimis holeribus non sunt exigendae: vt notatur ex capi.

Aristot.

ex multiplici, extra de decimis. Ad quartum denique respondetur, quod si granum agricolae ante decimationem sublatum est, tunc decimas, nisi culpata sua negligentia furtum accideret, non debet. Idem profecto arbitrator si vel fruges vel iam excussus grani aceruus alluio ne aliqua in area perierit. Si enim graui sua culpa diu illud relinquit in area, profecto non esset a decimarum debito immunis. Secus si esset a culpa liber: nam quanto tempore sub dio est granum, sacerdotibus etiam periclitatur. Postquam vero in horrea conditum est, iam inde dominus est decimarum debitor: quacumque strage aut calamitate disperat. Atqui granum aut vinum non decimatum vendit, manifestum est reum teneri soluendi decimam. Quin vero & emptor si sciuerit, nihilo minus obligatur ecclesiae quousque venditor restituat. Ceterum notandum est quod cum decimae ex rebus diuino munere partis soluantur, nulli subduntur aut mercedi aut tributo: ob idque agricola, neque famulorum mercedem, neque regis tributum excipere ab acervo potest, antequam totius decimam exoluat. Et arbitrator nomine tributi comprehendere D. Tho. etiam pensionem quam colonus alieni fundi domino soluit. Ita que si rigorem legis spectes, agricola qui fundum colit, siue proprium, siue alienum quod ad culturam conduxit, tenetur in integrum de decimis: nisi aliter inter eundem colonum ac fundi dominum fuerit conuentum. Quare si dominus non soluit, ecclesia conuenire colonum potest. Hinc superius colligebamus, mercenarium qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam debere decimam. Ac perinde & de fundi domino idem colligendum apparet ex suis prouentibus quos colonus post decimationem ei soluit.

Ad. 4. argu.

documentum.

ARTICVLVS. III.

Vtrum decimae solis clericis debeantur.

OST decimarum materiam sequitur de personis quibus iure & more debentur. Arguitur enim quod non debeatur clericis: cuius contrarium ex superioribus colligitur. Decimae antiquis Leuitis addicebantur, vt ex Numero. 18. iam saepe citatum est: eo quod forte promissa terrae carebant in nostra vero Christiana familia clerici patrimonia nonnumquam habent, & praeter decimas oblationes recipiunt & primitias: superflue ergo illis videntur decimae. Secundo. Si clericis iure decimae debeantur,

1. Argum.

Argum. 2.

Argum. 3.

Duo in decimis concludendo. Probatio conclusio.

Postrema conclusio. Ratio cocl.

caietani assertio.

rentur, fieret in de saepenumero consequens solvendi perplexitas. Nam vsu venire potest vt incolae vnius parociae fundos alterius colat, aut fundos in alia habeat quos illius parociano colendos locat. Contingit etiam & pastorem eodem anno in pascuis vnius episcopatus aut parociae gregem suum pascere: partim vero in pascuis alterius: vel forsitan ipse moratur in vna, & ouile habet in alia. Quare perplexi istiusmodi homines essent cuiusmodi ecclesiae deberent decimas. Tertio Consuetudo saepenumero habet vt seculares laici decimas in feudum possideant: & nonnullis etiam monachis conferuntur: non ergo solis debentur clericis. In contrarium est quod, vt Numero. 18. legitur, solis Leuitis adiudicabantur: quibus in nostra succedunt clerici.

AD quaestionem distinctione praemissa duas conclusionibus respondetur. Duo namque indecimis est considerare: nempe & ius illas petendi, & res ipsas. Prior ergo conclusio est: ius petendi decimas clericis duntaxat merito suo competit. Probatur. Ius spirituale solis congruit clericis vt pote qui spiritualia sunt administratores: ius autem hoc est spirituale. secundum illud Pauli, Cum spiritualia seminamus, nihil mirum si carnalia vestra metamus: ergo ius hoc proprium est clericorum. Posterior conclusio. Res ipsae quae hoc iure clericis obueniunt, nihil vetat quo minus eorum concessione in ius laicorum demigrent. Probatur: quia res eiusmodi, vt frumentum, & vinum non sunt spirituales. Hic primum omnium considerate discernit inter ius petendi & res ipsas. Alioqui falli potest. Enimvero feudatarij, imo vero reges & principes quibus pars decimarum adiudicata est, non solum decimas possident, verum ius videntur habere petendi: atque adeo cum seculares ipsi sint, ius habere videtur spirituale. Haec autem fallacia diluitur, si in praesentiarum nomine iuris petendi facultatem prorsus intelligas petendi a parocianis decimas, tanquam proprium stipedium pro spirituali officio: hoc enim ius in sola existit ecclesia, eiusque ministris qui spiritualia dispensant. Feudatarius autem non nisi eiusdem ecclesiae nomine eandem petit decimas. Et pariter rex & secularis Princeps ex priuilegio & concessione eiusdem ecclesiae. Et habere tale priuilegium non est habere ius petendi pro proprio spirituali officio, sed rebus frui: vel quia res ipsas ab ecclesia redemerunt: vel aliud ei impenderunt obsequium, seu in fideles debellandi, seu aliud simile ob cuius respectum merito tali premio donati sunt. Caietanus in praesentiarum in sua

perfitens sententia quam antea retulimus: nempe solis clericis cura animarum gerentibus deberi decimas, ait ius hoc petendi duo simul praerquiri: nempe & altaris ministerium, videlicet sacramentorum administrationem, & praererea spiritualium seminationem: hoc est Evangelij praedicationem, quorum vtrunque per se personae incumbat. Quare alij clerici aliter altari seruietes & monachi, quibus accidentarie & non ex proprio munere conuenit praedicatione, eodem iure ceu proprio non funguntur. At vero iam supra diximus non solum decimas ob sacramentorum administrationem deberi, verum & ob alia altaris obsequia: puta cantare, vt canonici, & ipsi sacrosancto sacrificio altaris administrare: quod diaconorum munus est: idemque spirituale. Imo & Leuitis olim decimae propter templi ministerium conferebantur, cum neque in ipsis, neque vero tunc in sacerdotibus quicquam esset proprie spirituale. Tametsi omnino fatendum sit curatorum munus functionum spiritualium apice tenere: cuius subinde causa potissimum debentur decimae. Nihilominus & canonici, & archidiaconi, atque id genus ceteri non sunt negandi suo gradu & ordine ius idem participare. Sacerdotes vero mercenarij qui nulli sunt addicti partem ecclesiae, sicuti neque monachi, eodem iure non funguntur nisi ex priuilegio. Atqui ex hoc documento & discrimine inter ius petendi & res ipsas eodem iure acquiras possidendi, elicienda est regula ad perpendendum quana sacerdotia, ecclesiasticaeque praebendae sint spirituales, quod quidem fundamentum est & basis disputationis de simonia, quam sumus quaestione proxima ingressuri. Illa enim praebenda quae spirituali muneri annexa est, censetur spiritualis. munus autem spirituale non solum est sacramentorum administratio animarumque cura, verum & alia nonnulla ecclesiae munia. Cuius contrarium miror quisnam possit asserere. Alias canonicus & alia peregrina sacerdotia ad ecclesiarum seruitium instituta, non essent spirituales: ac perinde neque simoniae materia: quod concedere error esset.

Refutatur. Caietanus.

regula ad discernendum quae na praebendae sint spirituales, quae vero minime.

AD primum igitur argumentum sanctus Thomas respondet, quod Leuitis non dabatur decimae vt ex illis eleemosynas praereliquo populo facerent: nam aliquid decimarum genus in hanc pietatem decretum erat. In noua autem lege decimae non solum in clericorum victum, sed & in eleemosynarum vbertate pro egenis conferuntur: & ideo licet praeter decimas alias clerici possessiones habeant, siue patrimoniales, siue quas populi ben-

Ad primum argumentum.

nigni-

opinionis se ducit, quod habetur ca. Tua nobis. & ca. Cum non sit, de decim. Deum scilicet insignum vniuersalis dominij sibi decimas reseruasse. Inde enim colligunt quoscunq; mortales, cum omnium sit dominus, easdem debere. At verò si talem sensum verbum illud faceret, pontifices ipsi aut ecclesia eisdem nobis alibi tradidisset: quòd nusquam fecit. Et profectò eodem modo colligeretur vniuersos olim mortales decimas etiam debuisse Leuitis. Quod concessu esset absurdum. Sensus ergo legitimus est, quod insignum vniuersalis dominij voluit Deus semper sacrificijs à quacunque repub. coli: ac subinde vt sacerdotes sustentarentur. Sed quia Leuitis Mosaici populi illa congruebat sustentationis moderatio, per iudiciale præceptum indixit eidem populo, vt decimam fructuum eis soluerent. Id quod & ecclesia pro suis sacerdotibus instar illius præcepti imperauit suis subditis. Quo ergo præcepto eos qui eius fidem nunquam amplexi sunt, non comprehendit. Neque capitulum, de terris. neque capitulum, quanto. quoquo pacto contra facit. Nam illic peculiari-ter habetur de Iudæis sermo, qui inter Christianos commorantur, possessionesq; habent, quas à Christianis vel emerunt, vel aliter receperunt. Et quanuis sermo ad illas quoque prolataretur terras, quæ nunquã fuissent Christianorum, quod tamen non facile credam, alia est tamen forte ratio de Iudæis qui non alia ratione permittendi sunt inter nos viuere, quàm sic, vt ecclesiã suo territorio non defraudent. At tamen quod infideles terras possident, quæ nunquã sub nostro fuerunt dominio, priusquam sint fidem professi compellantur decimas soluere, non dubito quin antiquis patribus sacrorum peritis quàm alienissimum ab Euangelio fuisset existimatum. Quocirca sub hoc tituli obtentu ab alijs quibus fides prædicatur, nõ video quomodo possint decimæ exigi: vtrum verò ratione prædicationis ad concionatorum sustentationem possit aliquid ab illis tributari exigi, ipsi quibus id scire incumbit viderint. Ego nanq; in hoc libro, vt aliàs dixi, nihil de occidentalibus insularis dicere constitui.

VT Ergo ad rem redeamus. Primum argumentum in capite quæstionis obiectum, duas habebat partes. Prior erat de bonis clericorum quæ seculari titulo possident. Ad quam respondet D. Thomas, iuxta tenorem conclusionis secundæ, quòd tenentur illiusmodi fructuum decimas pendere, etiam si ipsi sint eiusdem ecclesiæ clerici. Huic autem

decisioni nonnulli argumentum obmoliuntur ex citato capit. Nouum genus de decim. vbi habetur, illos clericos qui à clericis spiritualium ministeriorum accipiunt decimas, eisdem debere. Cum ergo clerici ab alijs clericis eiusdem ecclesiæ non recipiant ministeria, sed simul omnes populo administrant, nõ est quòd alij alijs decimas debeant. Ad hoc autem respondetur, verbum illud non esse exclusiuum. Afferitur inquam quòd clerici (& forsitan, vt habet glossa, intelligitur de coniugatis) ob id quòd sacramenta suscipiunt decimarum pensioni sint obnoxij. Haud tamen excluditur, quin alia ratione, nempe propter terras quas peculiariter possident, maiores etiam clerici easdem debeant. Vnde, vt ait, Sanct. Thomas, aliud est aliquid habere vt proprium, ratione cuius debentur decimæ: aliud verò habere commune ecclesiasticum, ratione cuius nõ debentur. Præter hanc autem solutionem altera est, qd clerici à clericis eiusdem parocciæ non nunquã sacramenta percipiunt præter Curatum qui non nisi à suo vicario illa suscipit: sed nihilominus de suis temporalibus fundis decimas debet. Posterior membrum eiusdem argumenti ecclesiam tangebatur, quæ prædicia forte habet in alia paroccia, ad quod cõtrario modo quod ad priorẽ partem D. Thomas respondet: nempe eiusmodi ecclesiam nullas de suis possessionibus debere decimas. Et ratio est, qd eo ipso qd fundus sit ecclesiæ, efficitur ecclesiasticus: hoc est, spirituali muneri aut ecclesiasticæ fabricæ mancipatus. Quòd si quis contra infurgat, per hanc legẽ vbi venire posse vt aliqua ecclesia omnib; prorsus suis decimis expoliaretur: vt si parociani sua bona alienis ecclesijs donarent: Placet responsio dñi Caietan. qd lex hæc eo temperamento & moderamine condienda est, vt res in tantũ detrimentũ ecclesiæ nõ vergat. Quare tunc transire deberent fundi cũ suo decimarum onore. Exemplum extat cap. suggestum. de decim. Nam cum cuidam ordinis indultum priuilegium esset nõ decimas solueret, & tanta illis deinceps fieret prædiorum accessio vt aliæ parocciæ magnum damnum acciperent, iustum est vt fieret super hac re cõpositio. Quare in tali casu clerici clericis per accidens decimarent: id est ratione prædiorum. Neq; obstaret capitulũ, Nouũ genus. quippe quòd intelligitur nõ clerici à clericis in quantum clerici decimas exigant. Ad secundum respondetur, eos religiosos quibus est animarum cura iniuncta, ius habere recipiendi decimas, non autem illa ratione obligationem soluendi. Reliqui verò de iure communi decimas

Argumenti

Ad 1. argu.

Solutio.

Ad 4. argu.

Solutio. S. Thomæ.

replica.

Solutio Caietani.

Ad secundũ argumentũ.

decimas debent prædiales, nisi vllò sint priuilegio exempti: vt supra citatũ est ex cap. ex parte, de decim. Ad tertium respondetur quòd cum in veteri testamento Leuitæ quibus decimæ decrete erant, sub sacerdotum obedientia viuerent, & sacerdotibus non nisi primitiæ obuenirent, congruens fuit Dei præceptũ vt decimarum decimam Summo sacerdoti penderent. Qua vtique nunc ratione Summus Pontifex iuxta ingruentem necessitate decimam decimarũ à clero exigere valet. Imò verò vtinã vniuersalis eademque perpetua toti clero imponeretur: si tamen illa ratione omnis alia occluderetur in perpetuum via & modus alia cõmentandi iura, aliasq; excogitandi artes sustentandi Apostolicam sedem: quibus Ecclesiasticæ leges non possunt non periculo sissimè arctari. Ad quartum denique respondetur, quòd etsi decimæ in subsidium etiam pauperũ tribuantur clericis, qui præcepto misericordiæ ad elemosynas tenentur erogandas tamẽ quia eiusmodi elemosynæ ipsorum dispensatione fieri debent, nõ perinde atque clerici, à decimis exoluendis pauperes eximuntur.

QVÆSTIO QVINTA,
De peccato Simonia in genere.

Sanct. Thom. 2.2. quæst. 100.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendique aliquid spirituale, vel spirituali annexum.

TERTIA PARS libri præsentis, quã post tractatum de sacrificijs, aliterumque de obligationibus, primitijs, ac decimis, polliciti sumus, est de Simonia: de qua disputat D. Thomas. 2.2. q. 100. Huius ergo tractatus prima quæstio, quæ quintum hinc habet locũ, instituitur de simonia in genere: cuius primus articulus definitionem inuestigat: nempe vtrum simonia sit studiosa voluntas emendi aut vendendi aliquid spirituale aut spirituali annexũ. Et arguitur à parte negatiua. Primum de no-

1. Argum.

mine. Vitium hoc tam in venditione consistit quã in emptione spiritualium. Simon autem, vt Actuũ. 18. videre est, nihil vendere voluit, sed tantum Spiritum sanctum emere: non ergo à Simõne satis cõgrue nomen deducitur: sed cõgruentius duceretur à Balaam: qui, vt legitur Numero. 22. Moabitibus suas locauit operas vt per donum Dei populo malediceret. Quem Petrus in sua can. cap. 2. criminis huius reũ facit. Et rursus Iudas apostolus. Vel à Iesi, qui vt legitur. 4. Reg. 5. Naaman donum sanitatis pretio vendidit. Deberent ergo dici Balaamitæ aut Iesitæ, cuius Iesi ad hoc propositũ inẽtio fit. 1. q. 1. can. qui studet. Imò & Iudas inmanius commisit sacrilegiũ Christũ autorem omnium spiritualium charismatum vendẽdo quã Simon magus. Secundò. Multa sunt spiritualia bona quæ citra simoniam labem vendi possunt: vt consilia, vt habetur can. Non licet. 1. q. 3. & pariter artes & naturales scientiæ: ergo illa non est legitima definitio. Tertio. Simonia vt ex registro Gregor. 1. q. 1. can. eos legitur, hæresis est. Tolerabilior enim, inquit, est Macedonij impia hæresis quã Simoniaci. Illi enim creaturã & seruũ Dei patris & filij spiritum sanctũ de liberando fatentur: isti verò eũdem spiritum sanctũ efficiunt seruũ suum. Omnis enim dominus quod habet si vult vendit, siue seruũ siue aliquid eorum quod possidet. Hæresis autem non in voluntate sed in intellectu est: ergo. In contrariũ sunt verba can. qui studet. 1. q. 1. qui studet donũ Dei pretio mercari in sacro ordine nulla ratio de cetero remanere aut reuocari nõ posse dubiũ nõ est: à verbo nõq; studet, deriuat studiosa voluntas. Ad quæstionem tribus respondetur cõclusionibus: prima de nomine, secũda de materia: ex quibus tertia colligitur, de definitione simonia. Prima ergo est. Nomẽ vitij huius à nullo significatiũ deduci potuit quã à Simõne illo mago cũ quo Petro contentio fuit. Primũ quod Balaam & Iesi ad historiam veteris testamenti attinent, cuius sacramenta nõ cõferebãt gratiã vt nostra, atq; adeò nõ erant tãto gradu spiritualia. Secundò, quod illi gratias tantum gratis datas, vt donũ sanitatis & arcendiper maledictionem hostes, quòd Moabitẽ à Balaam petebant, vendiderunt: Simon autẽ nihil minus quã ipsum spiritũ sanctum emere voluit. Non quidẽ in sua persona, nõ talis meditatio infanissima esset: sed eius donũ: vt habetur. 1. q. 3. can. Saluator. putã gratũ faciẽtem eius gratiã quæ spiritualiũ donorũ culmen per essentiã tenet. Tertio, vt ad primum argumentũ respondeamus, illi tantum vendiderunt, nihil emẽtes: Si

Argument. 2.

Argument. 3.

1. Cõclusio 1. ratio.

3. ratio.

mon autem emere spiritum sanctū ambiuit, vt videret. Sic enim habet historia: Cum vidisset Simon q̄ per impositionem manus Apostolorum daretur Spiritus sanctus (dabatur nāq; tunc visibiliter) obtulit eis pecuniā dicēs: Date mihi hāc potestātē, vt cuiuscūq; impoſuero manus accipiat spiritū sanctū: nempe pretio quo oblatam posset cū vſuris pecuniā reficere: vt habetur eodem can. Saluator. Iudas autē etſi Christū auctorem spiritualis gratiæ viderit cuius eodē can. qui studuit. Greg. ad hoc propositū meminit: tamen quia ipsum non vendit tanq̄ donum emētibus, vtile, imō vt morte perimendū, nō est ab illo nomen huius sacrilegij tractū, sed à Simone cogitante emere ac videri Spiritū sanctū, cui omnia tribuuntur diuina dona, eundēq; ab apostolis, ecclesiæ secundū Christū fundatorib; que vtiq; ecclesia hoc pprie inficitur crimine. Itaq; sicuti artes à suis primis inuētorib; nomina fortiri cōsueuerūt, sic & simonia ab eo qui primū eam excogitauit. ¶ Secunda cōclusio. Res spirituales sunt propria simoniæ materia, sed nō cuiusq; generis. Vbi animaduertendū est q̄ spiritus idē est quod animalū halitus, quæ aspirādo respirandoq; viuūt: inde aut per similitudinē significat quæcūq; vēti statū. Sed quia vētus atq; spiritus inuisibilia sunt, & ad solum incorporata, inde trāslatū est nomē ad cūcta significādū quæ corporū expertia sunt: vt Deū: angelos: & animā: ac perinde accidētia spiritualia. Quocircā sunt qui in præsentiarū duo spūaliū genera distinguāt: alterū eorum quæ derivātur ab spiritū creato: alterūq; eorū quæ ab increato dimānāt. At verō quia etiā naturalia ab increato fluūt, in quibus, vt illic patebit, ratio simoniæ nō cōstat, accōmodatus ad rē fecernas alterū genus spūaliū naturale: cuiusmodi sunt intellectus, acq̄silitēq; sciētīæ, ac virtutes: alterū verō supernaturaliū, vt sunt tā gratia gratis data q̄ gratū faciēs, sacramētāq; & sibi annexa sacerdotia. Quocircā pleriq; doctorū arbitrāt spiritualia vniuersa tā prioris q̄ posterioris generis materiā esse simoniæ. Qui subinde doctores astruūt, videri sciētias & artes vitiū esse simoniæ. Huius opinionis fuere Altisiodorē. lib. 3. tracta. 2. i. cō. xusq; faus Alexā. Halens. 2. parte. q. 185. mēbro. 3. & est gl. ca. Nō licet. 1. 1. q. 2. & ferme doctores canonici iuris vt est videre apud Syluest. in verbo. do. & in verbo. simonia. §. 10. Quinetiā & S. Tho. in. 4. d. 25. q. 3. ar. 2. Et probatio Altisiodorē. qui hāc posteris opinionē ppinavit, prima fuit autoritas puerb. 23. Noli videri sapiētīā, & doctrinā, & intelligentiā. Secūda, quia vt August. in lib. de magi

sterio docet, Spiritus sanctus est qui interius homines edocet sciētias, etiā naturales. Quare q̄ illa diuēdit, dona prophanat Spūs sancti. Nihil feci cōtraria opinio absq; formidine credi vera potest: nēpe q̄ licet sciētias naturales videri. Haud quidē per se vt panē aut pannū, stultū enim hoc esset dictū. Cū in nullius potestate sit suā in aliū traducere sciētīā veluti rē aliam corporeā. In quo sensu illud legēdū est Prouer. 17. Quid prodest stulto habere pecunias: cū sciētīā emere nō possit? Sed loquimur de venditione doctrinæ: hoc est q̄ licet pretio docere, sicuti cōsulere, &c. In primis em opinio est que nō caret autoribus: quorū est Durā. in. 4. d. 15. q. 3. & Palu. ibidem. q. 5. & Adriā. quolib. 9. & ex antiquiorib; Armacha. lib. 10. cap. 8. & Richar. in. 4. d. 23. Imo & S. Tho. 2. 2. q. 100. ar. 3. ad tertiu, ab eādē opinione nō abhorret: vt infra eodē loco videbimus. Sed q̄ nullū haberet patronū, ratio ei satis patrocinaur: loquimur em de sciētīis naturalib;. Primū igitur arguitur. Vitiū simoniæ quale sit, ex Euāgelio venit vestigandū: at vero Matth. 10. vbi Christus gratiarū dona Apostolicōtulit, qui plebi cōmunicarēt. Infirmos, inq; curate, mortuos suscite, leproſos mūdare, demones eiſcite: gratis accepistis, gratis date: vbi de naturali bus nihil cōmeminit. Itē Ioā. 2. vēdētes & emētes de tēplo eiſciens, tantū significauit sacrorū vēditionē & cābium, esse sacrilegiū. Et Actū 8. in Simone illo Simoniacorū primate nō dānatur nisi q̄ spiritū sanctū eiusq; gratias emere voluit. Hoc nāq; illic appellatur donū Dei: cum ergo nullibi bonorū naturalīū mētio fuerit habita, nō est q̄ eorū venditio labes simoniæ denotetur. ¶ Secundo arguitur ratione. Si sciētīæ & artes naturales videri nō liceret, maxime quia dona sunt spūs sancti: haud tamē sunt dona per specialē influxū, de quib;. 1. ad Corinth. 10. loquitur Paul. Sed per generalē concursum: ergo ex hoc capite damnari nō debet eiusmodi vēditio. Aliās nulla alia bona naturalia fas esset videri, neq; grana scilicet, neq; vinū, neq; oleū. Itē sequerēt q̄ neq; docere p̄tio artes mechanicas artem ve scribēdi liceret: q̄ esset cōcessu absurdū. ¶ Et per hoc respōdetur ad argumentū Altisiodorē. Nā licet Spūs sanctus doceat omnē veritatē: aliter tñ supranaturales: vt scripturæ mysteria. De qua re peculiariter intellexit Christus vbi ait, Ipse vos docebit omnia. Aliter vero naturales: & certē has videri nō est simonia: quia neq; gratias habētibus dātur, vt gratis nō habētibus cōmunicētur. ¶ Tertio arguitur. Si nō liceret huiusmodi sciētias vendere, fieret cōsequens vt neq; lice

Opitio di
rand.
Palud.
Adrianus.
Armachan
Ricardus.
D. Thomas
1. Ratio.
secūda op
nionis.

2. Ratio.

Ad argumē
tū Altisio.

Tertia rō.

liceret pro labore pretiū recipere, quo doctor docēdo desudat. Nam quādo res verē spiritua lis est, vt sacramenti administratio, neq; pro labore licet quicq̄ recipere: idē quippe esset recipere pretiū p̄ labore baptizādi, seu ministrandi ordines sacros, & recipere pro ipso opere, q̄ est administratio sacramenti: Labor em nō distinguitur ab opere. Quomodo aut sacrōrum ministris recipere alimonīā liceat, infra patebit. ¶ Et postremō quādo tēporale spirituali annexū est, nō licet pro re illa auctius suscipere pretiū q̄ sine illo spūali valeret: nō in quā licet calicē aut vestes sacras plures vendere, q̄ si non essent cōsecratæ: licet aut, vt manifestū est pretiosius vendere vnā sciētīā q̄ aliā: quauis minus laboris fuerit ibidem impensum. Imō vn? atq; idem Doctor quo doctior, etiā si minores fecerit sumptus minoresq; exhausterit labores, pretiosius suas locare operas potest ad docendū. Quare etiā si sine labore posset suā sciētīā in aliū transfundere sicut statū, posset pretiū recipere. ¶ Illud aut Prouer. 23. nihil cōtra nos pugnat. Imō q̄ d̄ habetur illic, est: veritatē eme: & noli sapiētīā vendere. Ac si dixisset tāti est pretij vt qui nō habet, emere illā debeat: & qui habet, nunq̄ vendere id est nūq̄ illa priuari. Et glossa illa cap. Nō licet. aduersatur textui: quippe quo asseritur q̄ potest aduocatus vendere suū consiliū, & patronus suū patrocinū. Et idē tenuit sanctus Thomas. 2. 2. quæstio. 71. vbi videtur reuocasse suā sententiam quā in. 4. Alexādrū sequit? asseruerat. Quare impertinens est ad labores recurrere, q̄n docēdo hauriūtur. ¶ At verō de Theologia peculiariter dubitatur. Propterea quod videtur priorimodo spiritualis. Per donum enim Spiritus sancti pāduntur scripturæ, quæ sunt Theologiæ principia. Attamen neq; hāc sciētīā pretio de cathedra scholaribus prelegere, simonia est: etiā si citra vllū laborem & expensas fiat: hæc enim accidentaria sunt. Et ratio est, quod licet fides & arcanorū reuelatio donū Dei sit, sciētia tamen Theologiæ humano sudore cōquiri. Quocircā quod Hostien. ait super cap. Nonnullis, de magist. nempe Theologo publico habenti salarium nō licere pro extra ordinaria lectione quicquā recipere, alioqui simoniam cōmittere, gratis dictū est, & absq; vlla ratione. Quid enim quæso refert, salarium ne publicum recipias, an peculiarem mercedem p̄ peculiari lectione? Hoc tamen est verū q̄ cōcionatori theologia de suggesto docenti neutiquam citra simoniam licet prædicationis pretium ex conuentione recipere. Et ratio discriminis est: quia Theologia tantummodo in

postrema
tio.

Quæstio
cularis de
Theologia

Solutio.

ratio asserit

predicatori
euangelico
non licet p̄
munere præ
dicationis
pretium ex
conuentione
recipere.

tellectum erudit, sicuti aliarum quælibet scientia: prædicatione verò per se ad animarum salutem fit, commouendosq; sursum animos. Et ideo pertinet ad donum prophetiæ: quod Paulus ad Corin. 13. inter alia connumerat. Licet aut prædicatori sustentationis subsidium sicut ceteris ecclesiæ ministris recipere. ¶ Colligamus ergo, spirituale in definitione simoniæ non accipi pro naturali munere, sed pro supernaturali: hoc est pro gratia & sacramentis, atq; alijs Spiritus sancti donis, quæ ad æternā nos felicitatem promouēt. Appositio autem illa, vel spirituali annexū, illa significat quæ non per se, sed per ordinem ad spiritualia idem contra hūm nomen. Vt pote sacerdotia & præbende quæ sunt sacerdotum stipendia: & ius patronatus, atque alia iura eligēdi ecclesiastica supposita. ¶ Ex his fit consequens (id quod asser tam sententiā euidentius confirmat) quod dare aliquid spirituale pro doctrina alicuius sciētīæ, quantūlibet sit Theologia, est simonia. Vt si episcopus ordines aut beneficium Doctori conferat, vt ipsum doceat. Conferat enim tunc spirituale pro doctrina, quæ est pecunia æstimabilis. ¶ Per hæc rursus dirimitur lis alia quā Doctores contestari solent, vt r̄m extra ecclesiam apud infideles cōtingere possit simonia. A parte enim affirmatiua existit argumentū p̄ inter illos est sacerdotium, quo secundum ipsorum iudicium Deum colunt: ergo si illud vendunt, est simonia. A parte autem negatiua offertur alterum nihil infirmius, q̄ apud illos nihil est propriè spirituale. Duran. ergo & Palud. respondent verē illos non cōmittere simoniam, sed solum quantum ad suam existimationē. Nihilominus cum distinctione est meditatius respondendum. Enimverò ante Christi aduentum extra dubium est, inter patres veteris testamenti verē cōmitti potuisse simoniam. Erat enim tunc verum donū prophetiæ quod si venderetur, simonia fuisset: vt patet ex verbis Hieronymi quæ citantur cano. Nūquam. 1. q. 1. Item & eorum sacerdotium quāquam per illud nulla tunc conferretur gratia, spirituale tamen donum erat, ad diuinum pertinet cultum. Quare Ieroboam. 3. Reg. 13. in simulatur quod sacerdotes pretio crearet. Quin verò & lege nature erat sacerdotiū: quale fuit in Melchisedec: Et quidem pro illo seculo legitimum: quod perinde si pretio cōferretur, simonia emergeret. Spirituale enim suo modo censetur, quicquid Deus & natura quocūq; mortalium statu pro animorum salute ad Deum cultum instituit. At verò post Christiana redemptionem nil iam extra ecclesiam

Corollarium

Quæstio al
tera.

Argumentū
partis affir
mativæ.

Hierony.

Solutio quæ
stionis.

g. Conclusio
probatio.

super est quod sit legitime spirituale. Nisi si forte sunt qui inuincibili ignorantia legis nostrae laborent. Illos enim eadem excusat ignorantia, si naturalibus tantum ritibus utantur. Quocirca extra ecclesiam iam nulla esse potest simonia, nisi secundum humanam existimationem. Tertia demum conclusio est, quam de definitione promissimus. Probè illa præfixa definitione exprimitur natura simoniae. Probatur. Definitio illa & obiectum unde vitium vel virtus specietur, explicat, & pariter subiectum eius & modum: ergo bona est. De obiecto quidem iam constat: subiectum verò iustitiae, ac perinde iniustitiae, omniumque eius partium est voluntas: ut sanctus Thom. 1. 2. q. 76 sapienter secundum Aristot. docuit. Hoc enim interest inter virtutes quae hominem in ordine ad seipsum componunt, atque illas quae ipsum disponunt in ordine ad alterum: quod cum voluntas ad propriam personam bonum per se sit propensa & determinata, respectu illius boni nulla virtute indiget præter illas quae sunt in potentibus, quae affectionibus, passionibusque turbantur. Enimvero si nulla esset passio neque in irascibili, neque in concupiscibili, nulla esset in voluntate difficultas parendi rationi. Ob idque temperantia in concupiscibili sita est, & fortitudo in irascibili: quibus eiusmodi morbi turbidique affectus sedantur: ut. 2. Ethic. auctor est Aristoteles. At vero quoniam hominis voluntas non sic per se est affecta & propensa in alienum bonum, sit ut quauis nullas patiatur sensuales affectiones, virtutibus nihilominus indigeat ad persolvenda proximis debita officia. Sed est tamen contrarium argumentum apud Scotum in. 3. distinct. 33. illa potentia est virtutis ac vitij sedes, cuius actione consummatur ratio laudis & vituperij, seu meriti & demeriti: hæc autem potentia est voluntas, ut pote cuius electione tam virtus quam peccatum consummatur: ergo illa est omnium virtutum subiectum. Negamus tamen cum Aristotele priorem præmissam. Hæc enim opinio non sancti Thomae tantum, imò manifestissimè est Aristotelis. 2. Ethic. Non ergo virtus in ea potentia est quae electionem facit, aliàs fides esset in voluntate: quippe in cuius assensione consistit eius meritum: sed debet potius existere in illa potentia in qua tota consistit difficultas bene eligendi: & certè affectionibus appetitus sensitivus pacatis, liberrimè sit voluntatis electio: atque hac ratione virtus est habitus electivus. Ad propositum ergo cum iustitia sit virtus ad alterum, sit ut in voluntate se deat: ut Aristoteles. 5. Ethic. docet: atque adeo re-

Argumentum
Scoti.

Solutio.

ligio, & similes. Cum ergo simonia vitium sit & iniustitiae & contra religionem, consequitur ut sit in voluntate: ob idque in definitione dicitur studiosa voluntas. Quod si arguas, avaritiam in causam esse simoniae, ut pote quae iustitiae officijs obstitit: avaritia autem est in concupiscibili: Respondetur non esse reuendum, quin alia vitia sint à quibus simonia imperetur: elicitur tamen ab illo quod est in voluntate. Existit autem alterum argumentum aduersus id quod dicitur, studiosa: Nam cum studio peccare idem sit quod peccare ex malitia: tale autem peccatum sit contra Spiritum sanctum, consequens fieret simoniam in vniuersum esse peccatum in Spiritum sanctum, quod nemo concessit vnquam. Respondetur non id significare: studiosa, quod ex malitia, sed id quod consilio, puta quod non excusatur ignorantia: imò scièter sit vel ex malitia vel ex passione. Panormi. aut super ca. Nemo. de simonia Hostiensis sequutus addit definitioni ut opere emptio subsequatur: idemque ait Richard. sequutus glossam dicti cap. qui studet. quae ait eum effectu. Attamen hoc esset, nomen ad solam externam simoniam arctare. Cum tamen ex æquo commune sit etiam in interna. Nam ut infra patebit, peccatum simoniae intus committitur, etiam ad restitutionem obligans. Consultius ergo dicitur studiosa voluntas, absque adiectione, Sub illis autem verbis emendi & vendendi, cunctos usurarios contractus intelligito: puta mutationem & cambiam præbendarum sine auctoritate Pontificis, atque alia obsequia quae loco pretij existimantur. Ex his ergo quae dicta sunt, primo secundoque capitali argumento satisfactum est. Ad tertium autem quo ex verbis Gregorij arguebatur, simoniam hæresin esse, atque adeo in intellectu existere, sanctus Thom. duo dat responsa. Prius quod etsi simoniacus non sit propriè hæreticus, quoniam absque intellectu errore potest præ avaritia in hoc vitium labi: tamen re ipsa & facto profiteri videtur dominium Spiritus sancti esse penes homines qui est hæreticus error. Atque hoc quidem responsum amplexus est Gratianus in can. ventum. 1. quæst. 1. Secundo, ac si non satis sibi hoc placeret dicit sanctus Thom. Simonem Magum præterquam quod voluit Spiritum sanctum coemere hæreticum etiam fuisse, in eo quod credidit mundum non fuisse à Deo creatum. Attamen propter hoc simoniaci non dicerentur heretici, quo tamen ferro crebro inuruntur in iure. Et ideo forsan dicendum est, quod

Obiecto.

Responsio.

Argum. 1.

Panormi.
Hostiensis.
Richardus.

Ad 3. argu.

quod Simon ille propterea voluit Spiritum sanctum emere, quod credidit esse vana, & pretio posse ab Apostolis dari: quod quidem apostolica responsio palam docet. Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam ad donum Dei existimasti, hoc est credidisti, pecunia possideri. A qua porro hæresi tanquam à proprio fonte vitium ipsum nomen contraxit.

ARTICVLVS. II.

Vtrum vitium simoniae, genere suo sit peccatum mortale.

1. Argum.

Gregorius.

secundum.

Tertium.

conclusio re
sponsum.
1. ratio co
clusionis.

Spposita definitione simoniae quæritur de eius qualitate, an sit mortale crimen. Et arguitur à parte negatiua. Inter cuncta spiritualia quæ creata sunt regnum cælorum culmen tenet: ut pote quod cætera alia referuntur: ipsum autem vendibile est. Vnde Gregor. Regnum cælorum tantum valet quantum habes: ergo non est simonia veile emere aliquid spirituale. Secundò. Si simonia genere suo peccatum esset, sequeretur quod etiam Papa spiritualia vendens eodem vitio commacularetur: fertur tamen non posse esse simoniacum: quia princeps non ligatur suis legibus. ff. de legib. l. Princeps. ergo non est genere suo mortale. Tertio. Spiritualia cambire, videlicet vnum pro alio permutare: ut calicem pro ara: quinimo sacramentum pro sacramento: ut si sacerdos nollet alterius sacerdotis confessionem audire, nisi vicissim audiret ille suam: aut si catechumenus nollet alterum baptizare nisi cum pacto ut se mutuo baptizarent, non apparet esse simonia: ergo nec spiritualia vendere. In contrarium autem sunt sacri canones. Habetur enim in Regesto Grego. quod Paschalis. 2. refert. 1. q. 3. Altare vel decimas, vel Spiritum sanctum emere, vel vendere, simoniacam hæresim esse nullus fidelium ignoret, & dicitur hæresis ad exaggerandum eius grauitatē. Et ca. sicut. de simonia. Simoniaca pestis suam magnitudine alios morbos vincit. Et cap. proximo: Tanta est labes huius criminis, quod etiam serui aduersus dominos, & quilibet criminosi admittuntur ad accusationem.

Ad quæstionem vnica eademque cunctis acceptissima conclusione respondetur. Simonia est genere suo crimen mortale. Probatur. Emere aut vendere id quod nullo pretio vendibile est, genere suo est mortale crimen:

ut sub titulo dicebamus. Nam cum sit iustitiae contrarium, quæ virtus rei publicæ quæ maximè est necessaria, sit subinde ut etiam sit contrarium charitati, in quo ratio consistit peccati mortalis. Excreuit tamen vitiositas in simonia ratione contaminatæ religionis. Probatur autè minor ex triplici loco.

Primo ex ratione obiecti. Res enim quæ modo supra exposito spiritualis sunt, nullo affirmari possunt terreno pretio: ut pote quod supernaturalia sunt inter quæ & terrena, nulla est proportio. Vnde de diuina sapientia Proverb. 3. asseritur: Pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Quod utique respiciens Petrus: ait Mago illi: Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: id est æstimari. Secundò idem ex eo probatur, quod etsi spiritualia per se vana essent, neutiquam tamen possent à præfectis ecclesie vendi: nemo enim iuste rem vendit nisi cuius est dominus. Si enim æconomus rem patrisfamilias iniussu illius distraheret, iniquus esset: præfecti autem ecclesie non habent spiritualium dominium, sed sunt meri dispensatores, secundum Pauli confessionem. 1. ad Corinth. 4. Sic nos existimet homo ut ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Tertio idem ex origine confirmatur qua spiritualia nobis obueniunt. Id enim quod gratuitò à Deo collatum est, non quidem in peculiare commodum illius cui confertur, sed in bonum publicum totius ecclesie, nemo potest iuste vana dare: quia non est suum, sed illorum quibus vendit: talia autem sunt spiritualia dona Dei. Atque hoc Christus admonitus curauit Apostolos Matth. 10. vbi ait. Gratis accepistis, gratis date. Idque illo verbo denotauit: Luc. 12. Quis putas est fidelis dispensator & prudens: Fidelis scilicet, ut quod gratis accepit, gratis largiatur. Et prudens: hoc est, qui oculato iudicio meritum personarum discernat, ut pro cuiusque dignitate cuncta dispense.

Fit ergo ex his consequens, simoniam, peccatum esse, non solum contra iustitiam, verum & ratione materiae, quæ spiritualis est, contra religionem. Ob idque adeo nuncupatur sacri legum. Nam læsio est sacrarum rerum.

Hic primùm omnium circa conclusionem hanc cum suis rationibus inuestigandam occurrit, quoniam iure simonia sit prohibita, vtrum diuino tantum an etiam naturali. Ad quam quidem dubitationem peruia est responsio, simoniam spirituales donorum supernaturalium, tam naturali iure quam diuino esse prohibita.

Secunda.

simoniana
turali diuini
noque iure
prohibita.

hibitam. Et quidem ius diuinum in vtroque te-
 stamento manifestum extat. Nam Matth. 10.
 connumeratis eiusmodi donis subdit Christus,
 Gratis accepistis, gratis date. Et Ioannis. 2. in
 figuram eius flagello eiecit ementes & vendē-
 tes columbas ē templo: Columba namq; Spiri-
 tum sanctum, eiusq; dona significat. Et Actū
 8. idem patet in historia quæ Petrus aduersus
 Simonem contigit. Et Num. 22. idem notat
 in historia Balaam, quem ceu donum Dei ven-
 dentem obiurgat, tum Petrus, tum etiam Iu-
 das in sua Canonica. Tametsi postea diuinitus
 admonitus non fecit quod Moabitæ volebāt.
 Et Ieroboam. 3. Reg. 13. reus sit quod sacerdo-
 tes pecunia creabat: quauis illi non essent ve-
 re sacerdotes, sed Balaam. Et. 4. Reg. 5. oppro-
 brio etiam datur Iesi q̄ p̄ dono sanitatis quic-
 quam receperit. ¶ An vero sit etiam cōtra ius
 naturæ, dubiū id circo est quod spiritualia quæ
 eius sunt materia, res sunt supranaturales ad
 quas naturalis lex non videtur pertinere. Nā
 hac ratione præcepta sacramentorum nō sunt
 naturalia, sed supra. Nihilominus contrarium
 esse asserendum. Idque inde primo probatur
 quod ius omne diuinum in euangelio expres-
 sum præter partem illam quæ ad fidei sacra-
 menta pertinet, nihil continent nisi quæ iuræ
 naturali necessaria sunt. Atque hæc vna est ra-
 tio: curdicatur lex libertatis: vt lib. 2. q. vlti. ad
 notauimus, arti. 1. Cum ergo simoniæ prohi-
 bitio ad sacramēta non pertineat, fit vt in euā-
 gelio non nisi tanquam res naturalis sit prohi-
 bita. ¶ Secundo id rationes cōfirmant, quibus
 peruersitas simoniæ demonstratur. Nam etsi
 spiritualia bona supranaturalia sint: tamē quia
 natura sua non sunt vānalia, neq; Antistites
 ecclesiæ domini eorum sunt: sed gratis accepe-
 runt, gratis dare debent: ius ipsum naturæ eo-
 rum venditioni reclamatur. ¶ Et tertio, nisi iure
 naturæ prohibita esset, Balaam non peccasset
 vendens, neq; Rex Moabitarum emens: quia
 Gentiles erant: qui nō alio quam naturali iu-
 re tenebantur. Quin vero eadem ratione neq;
 Simon Magus peccasset: quoniā cum in Chri-
 stianismo neophytus esset, nisi ius naturæ suū
 ausum condemnasset, poterat euangelici mā-
 dati ignorantia excusari. Ad argumentum er-
 go in contrariū negatur consequentia. Mate-
 ria simoniæ fit talis iure diuino: ergo ipsa non
 est cōtra ius naturæ. Et est meditata conseque-
 tiæ fallacia. Nam vnde cūq; res fiat spiritualis,
 fit subinde vt non sit vānalis: vānum autem
 exponere quod vānale non est ius naturæ ve-
 tat. ¶ Aliquantulo autem grauior dubitandi
 ratio existit, vtrum aliqua sit simonia quæ ne

Primario aduadēdū simoniā esse iure natura prohibita.

Secunda.

Tertia.

Dubitatio.

que diuino iure neque naturali cōtraria sit, sed
 solum quia humano iure est inhibita. Rationē
 quippe hanc dubitandi offert nobis glossa in
 capit. ex parte. 1. de offi. deleg. quæ distinguit
 inter simoniam prohibitam quia mala est, vt
 est illa quæ iure euangelico talis est, atque a-
 liam quæ non est mala nisi quia iure positio
 prohibita: quæ subinde distinctio Doctores
 canonici iuris solenni est: vt est videre apud
 Syluest. in verbo, simonia. §. 4. Quin vero &
 multis Theologis, Durandus autē in. 4. distin.
 27. q. 5. duabus rationibus hanc distinctionē
 refellit, nullam nimirum admittens simoniam
 contra ius mere positiuū. Prior est. Circa illud
 qd̄ nō est per se malum nisi quia prohibitum,
 peccare non cōtingit nisi peccato inobedien-
 tiæ: vt dum tibi Præpositus rem aliās indiffe-
 rentem iusserit, si non pareas, nihil aliud quam
 inobediens sis: si ergo sola est humana prohi-
 bitio nē hoc aut illud vendas, inobedientia erit
 non parere, nō autem simonia. Posterior eius
 ratio est, quod simonia est rei spiritualis vendi-
 tio: ecclesia autem non potest rerum naturas
 mutare vt faciat spirituale quod antea non e-
 rat: nam hoc ad solum pertinet ius diuinum.
 ¶ Nihilominus medio modo inter has opinio-
 nes censendum est. Primum enim contra se-
 cundam rationem Durandi certum est posse
 ecclesiā aliquid facere spirituale quod iure di-
 uino non erat. Hoc patet in consecratione ec-
 clesiæ, & aræ, & in benedictionibus calicum,
 corporalium, & ornamentorū. Hęc enim iure
 diuino spiritualia non sunt. Nā quantū ad rei
 essentiam, consecratio corporis & sanguinis.
 Christi fieri posset etiam si vasa & ornamenta
 non essent consecrata aut benedicta.
 ¶ Secunda assertio. Nihilominus horum ven-
 ditio & emptio, si ratione consecrationis plu-
 ris vendantur quā res ipsa valet, est simonia
 contra ius diuinum & naturale. Nam vtrunq;
 ius prohibet quod venale non est pretio ven-
 di: cum ergo illud sit spirituale, quauis iure
 positio factum sit spirituale, iuri nihilominus
 diuino & naturali repugnat eius venditio. Et
 confirmatur: quia qui vendit benedictionem
 calicis aut aquam benedictam, vendit certē id
 quod gratuito donatur in bonum publicum:
 est ergo huiusmodi simonia iure diuino phi-
 bita. Secundo ad idem arguitur. Minores or-
 dines non sunt de iure diuino: quin verō ne-
 que diaconatus habebatur olim vt ordo sacer
 quod patet ex verbis Innocentij Tertij in
 capit. A multis, de ætat. & qualitat. ordin.
 præf. sed sunt de iure merē positio, & ta-
 men ista vendere est peccatum simoniæ iure
 diuini

Glossa.

Durandus.

1. ratio Durandi.

Secunda.

Ecclesiæ potest aliquid facere spirituale quod prius nō erat.

Secunda assertio.

Ratio asser- tionis.

Secundaria ratio ad idē.

diuino prohibita, ergo licet res iure positio
 fiat sacra, nihilominus eius venditio est con-
 tra ius diuinum. Sicuti nuperrimē fallacē esse
 diximus consequentiā illam: Spiritualia sunt
 de iure diuino: ergo illa vendere non est con-
 tra ius naturæ. ¶ Ex quo fit illos Doctores
 qui in huiusmodi rebus consecratis exēplum
 collocant simoniæ de iure merē positio, para-
 logizari, inde id nimirum inferētes, quod ma-
 teria eius iure positio sit constituta: veluti &
 supra de solennitate voti dicebamus, quæ est
 de iure positio: & nihilominus obligatio ad
 perpetuam castitatem, quæ ex illo voto solē-
 nire resultat, est de iure diuino. ¶ Sed interro-
 gando vrget, an detur aliqua simonia ad ius
 merē positio: Respondeatur aliquā
 esse. Primum vbi venditur officium ecclesiæ
 annexum quod de se non est spirituale. Hoc
 patet ex cap. Saluator. Supra citato. 1. quæst.
 3. vbi Urbanus prohibet nē vendatur offi-
 cium œconomi ecclesiæ, aut sacristæ, aut pro-
 tectoris: citans Concilium Chalcedonenē. hæc
 autem officia vendere non est contra ius diui-
 num aut naturale: siquidem personæ nō sunt
 aut res per se sacra. Neque ecclesia facit eas
 sacras sicut templa, & vasa, & personas, putā
 sacerdotes consecrationi sacramenti eucharis-
 tiæ dedicata: sed quia sunt sacrorum custodie
 deputati. ¶ Eiusdem autem simoniæ exem-
 plum sunt qui proferant in cōmutatione præ-
 bendarum. Prohibetur enim cap. quæsitum
 de rerum perm. nē sine licentia episcopi præ-
 bendæ cum pacto permutentur. Attamen
 prohibitio hæc non est merē positio, sed si-
 gnificatio diuini iuris. Nam qui attētare præ-
 bendas priuatim permutare, nihil faceret. Po-
 test enim quisque suo renuntiare sacerdotio,
 sed id tamen facere debet in manibus prælati:
 constituere verō alterum in iure præbendæ,
 neuti quā iure potest, nisi solus Pontifex &
 episcopus: aut prælati quorum est sacerdotia
 conferre. Quod autem illic Papa iubet est, nē
 quis pactum permutationis faciat: quia hoc la-
 bem sapit simoniæ. Attamen si fiat sub con-
 ditione, si Papa consenserit, nulla est culpa.
 Illa tamen conditione prætermissa, simonia re-
 sultaret. Quocirca si conditio esset iuri diuino
 contraria: vt si pactum esset supererogandi pe-
 cuniam, vel aliud pretium pro maiori præben-
 da: tunc simonia esset cōtra ius diuinum: nam
 talis permutatio mixtā haberet emptionem
 præbendæ. Si verō tantum esset contraria iu-
 ri positio: vt si esset pactum soluendæ pensio-
 nis absque Papæ concessione: tunc simonia es-
 set contra ius positio. Enimvero permuta-

Hæsitatio.

Dissolutio.

Prohibitio permutationis præbendarū nō interueniēte superiori auctoritate nō est merē positio sed significatio diuini iuris.

Moderatio superioris assertionis.

re res sacras & spirituales, præsertim si tales
 sint iure tātū positio, non est contra ius diui-
 num: vt si cambium fiat calicis pro calice, aut
 p̄ sacro vestimēto. Quin vero neq; in his quæ
 spiritualia sunt de iure diuino: vt si sacerdos cō-
 fessionē alterius sacerdotis audire noluerit ni-
 si si alter audiat suam: licet Richar. secus censeat:
 de quo statim: ergo cum præbendæ non sint
 adeo spirituales, pactum illarum permutada-
 rum non est contra ius diuinum. Secundo id
 confirmatur: Si esset contra ius diuinum, neuti-
 quā Papa posset super eadem re dispensare:
 & tamen Papa eiusmodi permutationes con-
 stitutis p̄sonibus permittit. Præterea si hu-
 iusmodi venditio perinde esset prohibita iure
 diuino atq; venditio sacramentorū, non lice-
 ret de illo pacisci, etiam adhibita cōditione si
 Papa cōsenserit: quia hoc certē in sacramentis
 nō licet: & tñ talis pactio in præbendis cū ta-
 li conditione non condemnatur. Iam vt rē cō-
 cludamus, in euāgelio non est prohibita talis
 cōmutatio, sed de solis Spiritus sancti donis ha-
 betur. Gratis accepistis, gratis date: non ergo
 huiusmodi pactio est contra ius diuinum. Nihilo-
 minus tamen quædam est simoniæ species de
 iure positio. Vnde ad primū Durandi argu-
 mentum duobus modis respondetur. Primo
 negamus illud suum assertum quod vbiuis res
 prohibetur quæ alioqui non est mala, trans-
 gressio non est aliud peccatum quā inobe-
 dientia. Imò verò ecclesia dum abstinentiam
 quadragesimalē indixit, ieiunium illud consti-
 tuit in virtute abstinentiæ: & ideo nō solum il-
 le cōtra obediētiā peccaret, qui ieiuniū ex cō-
 temptu frangeret, verum & ille cōtra abstinē-
 tiā quinon ex cōtēptu, sed præ gula id face-
 ret. Et pari modo ecclesia potest actū quem-
 piam in vitio simoniæ cōstituere. Secundo re-
 spondetur, qd̄ officiū Sacristiæ videri, aut pactū
 facere cōmutadi sacerdotia cōtra ius ecclesia-
 sticum, non definiuit ecclesia esse propriē si-
 moniā, sicuti vendere sacerdotia: sed dicitur si
 monia, quia simoniæ pœna vindicatur.
 P̄ hæc facilis sit argumētorum solutio. Ad
 primum quippe respondetur, regnum cœ-
 lorum vānum esse expositum: non si vendi-
 tionis nomen propriē vsurpes, sed per Meta-
 phorā, sicut dicitur vim pati. Quod enim pro-
 priē non sit vendibile, primum inde patet, qd̄
 cum sit supernaturale, nullo est pretio æstima-
 bile. Vnde Paul. ad Roman. 8. Non sunt cōdi-
 gnæ passionis huius tēporis ad futurā gloriā
 quæ reuelabitur in nobis. Et loquitur de operi-
 bus filiorū Dei per gratiā, significās opera no-
 stra ex obiecto exiitima, nō esse regni cœlo-
 rum

Ad. 1. argu.

rum pretiū: sed quatenus procedūt ex gratia. Quod autē gratis datur, nō venditur. Tum etiam quod ex nostris obsequijs Deo nihil accre- scit: si quidem bonorum nostrorū nō indiget. Vnde Isaiæ. 52. Gratis vānundati estis, & si ne argento redimemini. Dicitur autē per Me- taphoram emptio, iuxta verbum eiusdem pro- phetæ, cap. 55. vbi ait Sapiētia ipsa: Sitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum properate & emite: venite, emite absq; argen- to: & absque vlla cōmutatione lac & mel: hoc est regni cōlestis dulcedinem. Metaphora au- tem in eo consistit, q̄ operibus iusti regnum ccelorum proponitur, tanquā mercēs: vt pa- tet in Parabola conducentis operarios in vi- neam, constituto denario diurno, & in verbo Psalmi: Inclinaui cor meum ad faciēdas iustifi- cationes tuas propter retributionem. ¶ Ad se- cundū argumentum licet inter interpretes Ca- nonici iuris de Papa litigium sit an possit esse simoniacus, per illa tamen quæ dicta sunt per- uia fit responsio. Enimvero de simonia quæ iu- re diuino naturaliq; talis est, nullam esse licet cōtrouersiam, quin illam possit committere. Si, inquā, sacramēta, pretio administraret, do- num ve quoduis aliud Spiritus sancti dispen- saret, ambigere nemo posset, quin simoniacus esset. Ageret quippe cōtra ius diuinum: super quo ipse dispēsare nequit. Neque istius modi donorum dominus est, sed merē dispensator. Imō verō tanto grauius maioriq; scādalo pec- caret, quanto eminētiorem locum in ecclesia tenet. Vnde petrus primus Christi vicarius hoc sibi crimen à Simone vigilāssimē cauit. Quin etiam si templa, vel vasa, vel vestimenta sacra pretio consecraret: quanuis talis ritus iu- re sit positiuo sancitus, nihilominus, quia eius venalitas est contra ius diuinū: simoniacus es- set. Et pari modo si sacerdotium aut præben- das vānundaret, vt pote quorum dispensator est tantū, neutiquā tamen dominus. Si au- tem admittas officium sacrificiæ & œconomi ecclesiæ vendere, non esse simoniā nisi de iure positiuo: quia propriē nō sunt personæ sacrę: illud ipse posset citra peccatū pretio conferre nisi obstaret scandalum: quia potest superfluis legibus dispensare. Et eadem ratione pœnas iuris simoniacis decretas incurrere nequit. Et enim quāquā sacerdotia vēditaret, neq; ex- cōmunicatus esset, neque suspensus: quoniam princeps est & quantū ad vim coactiuam suis legibus nō subditur. ¶ Sed hoc tamē superest hic dubium, vtrū si sacerdotium cuiquam vē- deret, factō ipso cēsendus esset super pœnis iu- ris cum illo dispēsare: vt neq; excōmunicatus

emptor ille esset, neq; teneretur renūtiare præ- bendam. Quidā enim, vt Palud. d. 25. q. 4. affir- māt: alij verō in quibus est Adrianus quotl. 9. negant. Profecto res est quæ me ancipitē te- net. A parte quippe negatiua est argumentum Ioānis Andrea in Mercurialibus: q̄ si episco- pus ludū aliquē sub pœna excōmunicationis, inhiberet clericis, licet postea eorū aliquē ad ludendū induceret, nō ideo dispēsaret in lege, nisi illam exprimeret: quia vel posset esse illi oblitus, vel ad malum illum inducere. Rursum quanuis excōmunicato osculum pacis porri- gat, non ideo illū absoluit. A parte autem affir- matiua est argumentum quod non est censen- dus Papa tam insigniter peccare vt præbendā cogitet sacerdoti vendere, quam neque emere ille nequeret citra excōmunicationē, atque adeo citra culpam nequit. Porro ergo huius ambiguitatis affirmatiuam hanc partē præ altera eligerem. Nam forsā & episcopus inducens ad id subditum quod lege sua prohi- bitū est, quicquid Ioānes Andreas censeat, di- spēsare creditur: perinde ac si præcipere. Dein de quicquid hoc veritatis habeat, tamē de Pa- pa quando præbendam vēdit cum ipse sit qui dat, omnino videtur habilem aliū reddere vt recipiat. ¶ Ad tertium denique respondetur cum diuo Thom. nomine emptionis quam- cunque aliam cōmutationem comprehendī spiritualis pro temporali. Quare sicut præbē- dam nummis emere simonia est, ita & secula- rem illum fundum pro illa cōmutare. Quin ve- rō (vt suprā diximus) neque præbendam pro præbenda absque facultate Pontificis cōmuta- ri citra simoniā potest. Tametsi vt expositum est, nō esset simonia nisi de iure positiuo. Quo- circa res alias sacras commutare, quia tali iure minimē prohibetur, nulla est simonia: dum modo solius rei valoris habeatur ratio, neque pro consecratione quicquam pendatur. Po- test inquam calix pro calice commutari. Imo tantū vendi quanti materia & forma absque consecratione æstimeretur: atque adeo alteri ecclesiæ locari. ¶ De sacramentis vero Con- radus. 4. distinct. 25. artic. 3. negat vnum pro alio cōmutari posse: nam licet non sit, inquit, tam illicitū quā simpliciter illa vēdere: est tamen aliqua venditionis effigies: quia vnum tunc censetur alterius pretio. At vero profecto non video quidnam venditionis aut pretij admisceatur si vicariæ operæ in pactum ducā- tur: Baptizabo te si me baptizaueris, & si meā volueris audire cōfessionem, tuam vicissim au- diam. Et orabo pro te si tu mihi vicissim par re- penderis beneficium,

Paludanus
Adrianus.

Argumentū
a parte ne-
gatiua.

papæ benefi-
cia alicuius
dies cōstat
cū eo dispē-
sare in pœ-
nis: simoniæ

Ad tertium

Sacramēto-
rū commu-
tatio licita.

Quæ-

QVÆSTIO SEXTA,
De materia simoniæ.

ARTICVLVS. I.

Vtrū quandoq; liceat pro sacramētis pe-
cuniam seu dare seu accipere.

ONSTITVTA definitione & culpabili qualitate simoniæ, sequitur vt seriatim de eius ma- teria disputemus. Et primo de sacramentis argui- tur quod liceat nonnun- quā illa pretio redimere. Baptismus ianua est sacramentorum: & nihilominus dum ini- quus sacerdos iam morientē puerum abs- que pretio baptizare nequit, neque pater ma- nus habet aut linguam quibus ipsum tingere valeat, consultius videretur pater facere si pe- cuniā offerret sacerdoti, quā si animam pro- lis suæ perditū ire sineret: ergo licet sacramen- tum mercari.

1. Argum.

Secundum

Tertium.

Quartum.

Quintum.

sextum.

¶ Secundo. Eucharistia est sacramentorum maximum, pro quo tamen conficiendo & of- ferendo licet pecuniam offerre, oblatamq; ac- cipere: ergo facilius est concedendum alia sa- cramenta redimi pretio posse.

¶ Tertio. Pœnitentia est sacramentum neces- sitatis quæ absolutionem ab excōmunica- tione præexigit, sed pro absolutione ab excō- municatione in more iudicibus est pecuniam accipere: ergo id non est sacrilegium.

¶ Quarto. Cōsuetudo in causa est vt quod an- teā delictum erat licitē fiat. Qua vtiq; ratione ait August. plures habere vxores quādo mos erat non fuisse crimē: viget autem apud quos- dam consuetudo vt pro consecrandis episco- pis, benedicendisq; abbatibus, inūgendisq; sa- cerdotib; aliquid pro chrismate & oleo detur accipiaturq;: ergo illud est licitum.

¶ Quinto. Ius habet vnusquisq; suam redimē- di vexationem: sed vsu sepe accidit vt quispiā ab episcopatu vel alio sacerdotio per iniuriā arceatur: ergo licebit eiusmodi vexato nūmis se ab illa iniuria eripere.

¶ Sexto. Matrimoniu est quoddam sacramen- tum, sed datur pro matrimonio pecunia, nem- pe vxoris dos: ergo licet pro sacramento pre- tium dare, tum etiam percipere.

¶ Cōtrariū admonetur canone illo. 8. Synodi.

1. q. 1. Qui per pecuniam consecrauerit, vel ab alio consecratus est, alienus à sacerdotio fiat.

¶ Am suprā inter spiritualia quæ materia sunt simoniæ, atq; alia spiritualium genera discrimi- natum est. Illa nāq; spiritualia quæ natura- lia sunt, neq; nobis gratis vt largiamur donan- tur, simoniæ vitio non substernuntur: sed illa prorsus charismata quæ dono diuinitus susci- pimus ad gratiam quoquo pacto spectantia. Hæc autem quadruplici differentia diuidun- tur. Quædam quippe sunt spiritualia per essen- tiam: vt gratia quæ ipsissima est vita spiritualis animæ: & charitas quæ est habitus quo officia & opera vitæ exhibemus. Et hæc nullatenus in quæstionem accersiri possunt an vendi emue- queant: sunt enim vsq; adeo dei munera, vt de- mentia esset cogitare quemquam posse in alte- rum illa siue dono siue pretio trāsferre. Se- cundo ordine sunt spiritualia: quæ hisce velut causa proximē antecedunt. Qualia sunt sacra- menta, quæ ceu instrumēta passionis Christi effectricia sunt gratiæ. Tertio gradus spiritualiū sunt actus charismatum, quæ gratiæ nūcupan- tur gratis datæ: quales sunt dona prophetiæ & linguarū quibus annumerari possumus & ora- tionem & religionē. Quarto deniq; loco acce- dunt & spiritualia per annexionē: qualia sunt sacerdotia & præbendæ, quæ spiritualium fun- ctioni inseruiunt. Prætermisso ergo primo mē- bro, de singulis aliorum trium singuli sunt hic- articuli examinādi. ¶ Igitur in hoc primo, qui apud Diuū Tho. secundus existit, respōdetur de sacramentis duabus conclusionibus. Prior: Pro spirituali sacramētorum gratia pecuniam accipere, crimen est sacrilegum simoniæ: vsq; adeo naturali diuinoq; iuri aduersum, vt nulla possit consuetudine excusari. Sanè cum nulla eiusmodi iuribus præiudicari possit. Et quidē pecuniæ nomine iuxta Philolophi documen- tum. 3. Ethic. quicquid nummo æstimator, in- telligitur. Conclusionis probatio manifestissi- ma est. Nam sacramenta nouæ legis quā ma- ximē sunt spiritualia: quippe quæ gratiæ, spiri- tualisq; vitæ causa existunt: quæ quidem vir- tus p̄cis illis Mosaicis non inerat: gratia au- tem, vt nomē ipsum personat, gratis nobis cō- fertur: alioquin authore Paulo nō esset gratia: nemo ergo mortaliū pro eius collatione pre- tium percipere potest. Etenim præterquā quod ius naturæ iniquissimē violaret, id ven- dens quod neq; suum est neq; vllō est pretio æstimabile, in Deum esset impiētissimē iniu- rius. Porro quod id vēdere cogitaret quod so- lus ipse altissimus sua benignitate cōfert. Atq; hic primus est simoniæ apex vnde & nomē tra-

Quadruplex diffe-
rentia rerū
spiritualiū.

1. Conclusio

Probatio
cōclusionis

BB 5

xit.

Ad secundū

papa simo-
niā potest
cōtrahere.

Dubium.

xit. Nam vt supra dicebamus, munus hoc Spiritus sancti conferendum erat, quod malus ille Simo emere cogitabat. Huc accedunt cano Leonis. Gratia. 1. q. 1. & pleriq; multi eiusdem Cause. ¶ Posterior conclusio. Ministris ecclesie stipendia populi alimenta q; ad sui sustentationem accipere nullum est simoniae vitium, neque verò peccatum vllum. Prior conclusio adeò est clara, vt nullum nobis dubium relinquat. Posterior verò sepe & sepius supra demonstrata est ex verbis Paul. 1. Corinth. 9. Quibus & illud accedit. 1. ad Tim. 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni sunt. Vbi Augustiniana glo. Accipiant, inquit, sustentationem necessitatis à populo, mercedem dispensationis à domino. Per magno ergo sacerdotes iure pollent non ut qualitercunq; sed pro sua dignitate decenter sustentari. ¶ Quod hic igitur dubitandum restat, est: Vtrum pro his quæ sacramentis annexa sunt, nempe pro vaforum vsu, pro materia: & potissimum pro labore ipso possit pretium suscipi, idque ex pacto. Apparet enim nullum interuenire posse pactum quod non sit simoniacum: vt diuus Th. arti. 3. ad secundum argumentum astruere videtur. In contrarium autem est vsus ab ecclesia permissus. Cõsentit enim presbyterum de stipendio pacisci, vt Capellaniq; seruiat, ter scilicet in hebdomada, aut quotidie in tali loco celebrare colligetur. Cui quidem mori & ratio, vt hic ait Caieta. suffragatur. Quoniam si velle stipendium in sustentationem licet, vt secunda conclusio assertum est, nihil uetat quo minus id procurari atque in pactum duci possit. Nam materia est quæ contractum facit simoniacum. Quare cum eadem sit materia absq; pacto & cum pacto: nempe temporalis sustentatio, fit vt si absque pacto id licet optare & accipere quod ad vitam necessarium est, sine quo spiritualia ministrari non possunt, nullum sit vitium de pretio conuenire. ¶ Res est inter doctores, potissimum iuris Canonici, plurimum cõtrouersa: de qua Summistæ in verbo, simonia, variè loquuntur: & Adria. quotli. 9. cum Altissimo doctore. rensi antiquo Theologo complures allegat Iuris peritos in sententiam affirmatiuam: nempe quod liceat pro labore administrationis sacramentorum de pretio pacisci: iuxta apostolicam doctrinam in superioribus allegatam. Cui cõsonare videt cano. vltimus. 1. q. 2. vbi astruitur quod clerici stipendia accipere possunt, iustis laboribus merita. Quin verò & euangelium, vbi ait Christus, Dignus est operarius mercede sua. Et est vulgaris opinio Durand. tamè in 4. distinct. 25. quæst. 1. omninò renuit pro la-

bore administrandi sacramenti quicquam recipi posse. Et Caietan. & hic & in sua Summa, verbo, simonia: & quæst. 9. primi quotlibeti, per multa de hac dirimenda lite docte differit: si modò res paulo explicatiùs & compediostus colligatur. Placet ergo ad rei intellectum tripartita distinctio inter pretium spiritualiù & stipendium ad sustentationem, & mercedem pro locatis operis. Et quidem de primo membro nemini ambigitur: adeò perspicuum est pretium pro re spirituali aut ei annexa percipi non posse: veluti supra explicatum est: Ob id quod tales res non sunt pretio vendibiles. Neq; verò duorum cæterorum membrorum distinctio vsq; adeò est intellectu difficilis vt prima fronte apparet. Merces enim operi adæquatur, de qua Mat. 20. Redde operarijs mercedem suam, stipendium vero sustentationis, licet tandem referatur ad ministrorum operas, tamen proximè non fit nisi ad necessariam sustentationem ministri. Et possumus distinctionem hanc quantum ad duo membra hoc exemplo elucidare. Si enim quispiam artifex, cuius opera digna essent magno pretio sic cum dño aliquo conueniret: Da mihi victum, & operas omnes meas tibi impendam quãtuis fuerint pretij dignæ: Tunc non æstimaretur operæ, sed tantum necessaria sustentatio. Econuersò dum diues artifex pro imagine aut alia fabrica quantum opificium valet petit, non æstimat necessitatè victus, sed valorè operis. Quare Augustinus nuper citatus acutè distinxit dicens: Sustentationem necessitatis recipiãt à populo: mercedem autem dispensationis, id est æqualem valorè operis, à Domino. Igitur quod clerici stipendium sustentationis recipere possint, non est dubium. Idq; possunt dupliciter. Primo auctoritate publica ecclesie: quæ quotam decimarum taxauit. Ac perinde episcoporum cõstitutionibus: sanè qui taxare possunt quanto stipendio ille dignus sit qui tali seruitio ecclesie mancipatur. Secundo modo priuata libertate. Potest namque & ipse sacerdos victus indigens, cum ad seruitium conducitur capellaniæ, aut vicariatus pacisci de stipendio sustentationis secundum loci, temporisque dispensationem. Hoc autem non ego eadem facilitate approbare qua à Caietano asseritur: nempe quod quando sustentationis stipendium superioris auctoritate decretum est, potest illud sacerdos, siue pauper sit siue locuples, percipere. Nam idem sacerdotium potest diues sacerdos nihilo minori iure suscipere quam egenus. Quando verò eiusmodi stipendium non est lege constitutum, sed priuata conuentione constitutum, tunc

Caietanus.

Distinctio.

Clerici stipendium sustentationis recipere possunt.

tunc inquit pauper pacisci de illo potest: diues verò minimè. Quoniam cum aliunde sibi sustentatio suppetit, iudicium est cõuentum facere, non pro sustentatione, sed pro operarum mercede. Hunc tamen ego inquam censendi rigorem non facile probarem. Nam si ex rei natura ad sustentationem ministri tali functioni mancipati talis sustentationis moderatio necessaria est, tunc ex natura rei nulla emergit simonia: atque adeò neq; ex qualitate sacerdotis creatur. Intentionis namq; Deus solus scrutator est. Quod autem tale stipendium sustentationis gratia sit licitum, supra satis lege naturæ & diuina demonstratum est, quamque debeat sacerdotalis ordo decenter sustentari. ¶ An verò in mercedem pro labore liceat aliquid etiam recipere, quod fuit tertium distinctiois membrum, hoc est de quo inter doctores ambigitur & controuerfatur. Quoniam non sit tantum dubium quantum multi auctores putant. Imò per distinctionem adeò omnes conciliantur, vt dissidere nequeant. Labores enim & operæ aliæ sunt antecedentes sacramentum, atque adeò illi accidentes: aliæ verò concomitantes: imò verò de eius substantia. Priores ergo locari possunt statò pretio. Posteriores vero minimè. Est, exempli gratia, infirmus cui à longinquo accersendus est sacerdos qui eius audiat confessionem, vel Missam celebret, vel rem faciat diuinam. Potest profectò sacerdos pro itineris labore pretium exigere. Alius est labor & operatio sacramento intrinseca: puta Missæ celebratio, aut baptizandi opus, aut quæuis alia sacramenti applicatio. Et pro his laboribus & operis manifestum est nihil præstij posse recipi. Sed de his ait Augustinus, mercedem dispensationis à domino recipiat. Perinde enim esset ac si reciperetur pro gratia sacramenti. Baptizatio enim & baptismus pro eodem reputantur: sicut Missa & celebratio Missæ, veluti qui domum fabricat, idem pretium pro domo & pro eius fabrica recipit. Nec potest duo recipere, alterum pro re, alterum verò pro opere. ¶ Cum autem pro huiusmodi functionibus adstruitur nihil posse mercedis recipi, non negatur quin pro earum obligatione percipi possit. Quemadmodum et si pro mutuandi officio nihil pretij possis exigere, tamen pro mutuandi obligatione non est illicitum. Licet inquam sacerdoti dum ad seruitium parocciæ conducitur, pro obligatione his aut illis diebus celebrandi, confessionibusque audiendis assistendi, de stipendio conuentum inire. Cui quidem assertioni astipulatur cap. significatum. de præbendis.

potest sacerdos locare operas antecedentes non subséquentes.

Licet sacerdoti pro obligatione celebrandi pacisci mercedem.

¶ Per hæc & de vaforum vsu atq; de materia sacramentorum facile vnusquisq; iudicabit. Ne fas enim esset pro vsu calicis aut corporaliù illum qui consecrat aliquid deponere præmij: nam vsus ille de intrinseca est ratione sacramenti conficiendi. Quoniam, vt diximus, possit vna ecclesia alteri calicem, sicut vendere, ita & locare. Nam locatio illa est accidentaria, longe antecedens ad sacramentum. Parimodo si nullum esset oleum in vrbe posset vna ecclesia oleum consecratum tantum vendere quanti si non esset consecratum: Imò & christina posset vnus mercari in vno loco & vendere in alio. Nam omnes illi contractus similes sunt actionibus quas nuper diximus accidentariè antecedere ad sacramentum. Nisi hoc in iniuriam & contemptum rei sacræ fieret; vt potest consecratio ipsa vederetur. Attamen sicuti neque actio ipsa quæ est de essentia sacramenti, neque labor qui est illi annexus vendi potest, ita neque vsus materiæ sacramenti quæ ad substantiam eius attinet. Hoc est: Sicut neque episcopus pro labore confirmandi, neque sacerdos pro labore & opere vngendi infirmum, mercedem recipere potest: ita neuter pro vsu Chrismatis aut olei, quod illic consumitur, potest quicquam suscipere. Et quod de actionibus sacramentorum dictum est, id pariter & de sacramentalibus sentiendum. Nequit enim sacerdos pro exorcismis & catechismis, aut pro benedictionibus nubentium quicquam percipere præmij, loco mercedis. Ad canonem ergo vltimum. 1. quæstione. 2. respondetur, quod loquitur de stipendijs sustentationis: sicuti & verbum Christi. Quare quod ait Lucas, Dignus est operarius mercede sua: aut Matthæus, cibo suo. ¶ Ex his denique colligitur quam sit absurdus vsus quæq; sacrilegè simoniacus pro ordinu exhibitione pecuniæ aut munus aliquod exigere: qui quidè per particulare episcopos inuectus est: nam cum proprii & legitimi, aut non sint residentes, aut celebrare ordines, quod pudendum est, non dignentur, titulares ad id muneris accersunt: & quod absurdus est, non tam iustum eis stipendium pendunt vt possint illos ab omni exactione prohibere. Est ergo iniquum cogere illos qui ordinantur, vt non modo candelas, verum & pecunias offerant. Imò verò arbitrò neque pro literis testimonialibus quicquam posse exigere.

Ad primum igitur capitale argumentum ad diuus Thomas sic respondet vt vniuersa per lustrans remedia, nunquam cõcedat licere mercede-

Ad. 1. argu. Solutio. S. Thom.

mercedem pro actione sacramentali exhibere. Ait enim quod si baptizandus nondum est rationis usum ingressus, & sacrilegus sacerdos nolit absq; pretio baptismum dispensare, perinde censendum est ac si nullus adesset sacerdos, atque adeo sicuti in casu extremæ necessitatis ubi quilibet est minister, à quocunque est citius tingendus, quam sacerdotis sacrilegio assentiatur. Quauis aqua, quæ elementum est, possit ab illo emi. Si autem sit adultus, neque ullus alius adsit à quo sacramentum suscipiat, potius est illi absque sacramento de vita migrandum, quam baptismum emat. Tunc enim baptismus flaminis satis ei erit ad salutem. ¶ At verò rem in extremas angustias non cogit. Faciamus enim nequam sacerdotem presente paruulo soloque parente, eodemque trunco & ad baptizandum inepto, suam exprimere corruptam mentem: videlicet nequaquam sacramentum administrare velle nisi pretium sibi pro ipsa sacramentali functione pendatur: vtrum fas tunc sit patri, tale illi porrigere pretium. Apparet enim ratio non infirma id persuadere. Vnicuique enim vt paulò antè dicebamus, licet suam vexationem redimere: ille autem parens qui liberi vicem gerit, ingentem patitur iniuriam, & grauiorem paruulus: quippe cui ius diuinum, naturaleque suffragantur, & humanum vt teneatur ille nequam sacrilegus ipsum baptizare: potest ergo pater illam pretio redimere vexationem. Exemplo nobis ille est qui ad vsuras tempore necessitatis petit: quod re vera citra culpam facere potest. Imò longè efficacius videtur huic patrocinari ratio. Nam cum iura omnia ad animarum salutem referantur, neque vllum aliud misero infanti remedium suppetat, potius est vexatio illa pretio repellenda: quam infans à regno cœlorum in æternum repellatur. Cum ergo dubitandi rationem hucusque Diuus Thomas non perstrinxerit, restat nobis ad hoc respondere. Et quidem Paludanus in. 4. distinctio. 5. sacrilegium omnino reputat etiam in tali casu pretio emere sacramentum ad redimendum vexationem. Et forte id propter Diuum Thomam adstraxit, qui in. 4. eadem distinctio: quaestione. 2. probabilius id arbitratur. Quod & ante ipsum Alexandri fuerat opinio. 2. parte, quaestione. 189. membrò tertio: & Richardi in. 4. distinctio. 5. 2. articulo. 3. Et subdit Paludanus rationem. Nam redimere inquit, vexationem, bifariam vsu venire potest. Vno modo ab illo qui obesse potest, & prodesse verò non item: altero verò ab illo qui obesse potest

Dubitatio.

paludani solutio.

Alex. Halé. Richardus

& prodesse. Et prioris, inquit, vexationis redemptio licita est: posterioris verò nequaquam. Exempla eius sunt. Episcopus electus potest ab illis qui suam possessionem & confirmationem perturbant, vexationem redimere: non tamen à confirmatore. Et ratio diuersitatis est, quòd priori casu non venit in suspicionem quòd episcopatum velit emere, cum illi non possint dare. Posteriori verò eadem suspitione respersitur. Et ideò cum sacerdos prodesse baptizando possit, nequit ab illo, inquit, vexatio redimi. Lepidam autem glossam super cap. Baptizandus. 1. quaestione. 1. audi. Postquam enim ait nequaquam posse in tali casu pretium pro baptismò pendere, subdit: Ego tamen potius darem pecuniam quam puerum sic dimitterem mori: & bene licet non deberem facere. Perpende si non deberet, quomodo bene faceret. Igitur Panormitanus super cap. Cum in ecclesia. extra, de simonia. atque alij quos Richardus loco citato refert distinguunt inter infantem & adultum, probe concedunt debere eum qui paruuli curam gerit vexationem pretio redimere propter extremam necessitatem: non tamen adulto qui per baptismum flaminis seruari potest. In quorum sententiam Caietanus subscripsit: idque, vt reor, merito. Nam quòd paruulus extremam patiatur necessitatem, in dubium nemini venire debet. Etenim dicere quòd intentio volentis baptizare sufficiat paruulo, & quòd Deus vicem baptismi suppleat, non solum temerarium est, nullaque ratione fulcitur: imò & peiori nomine dignum. Nam cum nemo alteri mereri possit gratiam sine ipsius actu qui recepturus est, nulla intentio baptismi censetur baptismus flaminis, nisi solum propria ipsius qui baptizari cupit, & lex est, sine baptismò aut sanguinis, aut flaminis, aut fluminis, saluum fieri neminè. Cum ergo sacerdos in casu nostro tam stricto iure baptizare huc paruulum teneatur, ac perinde paruulus tam insignem patiatur iniuriam, licite illa vexatio pretio redimitur. Neque est simile de electo episcopo respectu confirmatoris: quia neque illi tanta ingruit necessitas vt confirmetur: neque alter simili iure confirmare cogitur. Quare tunc pater pueri pecuniam non eo pendit sine, vt beneficium sacramenti emat: sed vt iniuriam propulset. ¶ At verò quòd res explicatius pateat, vrgentiùs arguif. Sit ille vel sacerdos, vel alius quispiam infidelis, vsq; adeò peruersus, vt nolit antea baptizare puerum quòd pater persancte iuret pretium largiri, non ad redimendam vexationem, sed emendum sacramentum ipsum gra-

Panormi.

Solutio pro postea dabitur.

Argumentum

Gaetanus.

Argumentum contra Cale.

Solutio authoris.

Ad argum. factum.

Limitatio solutionis proxima.

gratiam sacramentalem: vtrum tunc liceat: Et apparet non esse licitum: nam tunc pretium conferens, idem videtur efficere quod Magus ille Simon tentauit. Caietanus hic non videtur huc annuere vt liceret pro sacramento dare: & quaest. 9. primi quotlib. id apertius videtur de negare. Porro cum censeat tam intrinsecè malum esse rem spiritualem emere quam vendere. At profecto ista iudicio meo non sibi inuicem cohærent: nam si sacramentum emere, esset perinde ac mentiri, intrinsecè malum, neque ad redimendam vexationem licitum fieret. Quoniam pretium ad redimendam vexationem est sacramentum emere, tanquam medium ad propulandam iniuriam: nam etsi summa intentio in emptionem sacramenti non feratur, nihilominus illud accipitur tanquam medium quod ad cauendam vexationem refertur. Veluti qui ad redimendam vexationem emeret fauorabilem sententiam iniqui iudicis. Et confirmatur hæc ratio: quoniam quantumuis ille me iurare cogat quòd pecuniam pro sacramento tribuo, nihilominus salua est mea summa intentio quòd hoc facio ad redimendam vexationem: ob idque nulla subest in iuramento falsitas. Quapropter nisi mea me fallit infcitia, sententia hæc de redimenda vexatione non aliter defendari potest, quam per distinctionem emendi vendendique sacramentum. Itaque & si vendere sacramentum & rem quamcunque spiritualem sit penitus intrinsecè malum, adeò vt neque ad redimendam vexationem, neque vlla excogitabili causa fieri possit licite: pretium tamen pro illo offerre dicendum est non vsque adeo esse intrinsecè malum, quin extrema necessitas illud permittat. Cuius aliquale exemplum est in mutuatione sub foenore, quæ intrinsecè mala est, & in receptione quam potest excusare necessitas. ¶ Neque vllum potest contra argumentum peti à Simone Mago, qui de emptione gratiæ condemnatur. Nam ille ideo emere voluit vt potestatem haberet reuocandi. Quæ ratione foedissimam gratiæ irrogauit iniuriam. Qui autem ratione modò dicta pretium pro sacramento offert, non ea intentione id facit, sed ex veneratione præcepti baptismi & summa æstimatione gratiæ sine qua credit neminem seruari posse. In summa, sicut dare pretium pro sacramento extra extremam necessitatem non liceret, sic extrema necessitas id efficit licitum. Hæc autem omnia eatenus affirmauerim, quantumuis ille qui baptismum vendere pertenderit, id nefaciat in religionis contemptum. Nã si

esset hæreticus aut tyrannus qui in religionis ludibrium simoniacam prauitatem persuadere vellet, illudque pretium tanquam confessionem illius falsitatis exigeret, nequaquam tunc liceret eidem pretio dato conuiuere. Nam esset si dem diffiteri. Secus si non illa ratione peteret, sed vel propter auaritiam, vel inducens, vt ipse arbitraretur, alterum ad malum. ¶ Per hæc de adulto facile iudicium sumitur. Si enim arguas, adultum qui baptizari optat perinde habere ius vt ab altero baptizetur atque paruulum, eandemque subinde iniuriam perpeti, atque adeò eandem redimere posse vexationem, negatur omnino esse simile. Quoniã in spiritualium simonia multò est adhibenda maior cautio quam in temporalium vsura. In vsura namque grauis necessitas à recipiendi culpa liberat. Sed tamen in spiritualibus propter eorum excellentiam sola extrema necessitas excusat, ne pretium offerens consentire in alterius simoniam videatur, atque adeò ne efficiatur eius particeps: adultus verò non laborat necessitate extrema. Neque verò vrget si redarguas forsã illum non habere nisi attritionem, quæ per baptismum fieri posset contritio. Nam sua culpa est si dum videt alterum nolle nisi sacrilegè baptizare, non se mente satis per Dei suppetias ad ipsum vertit. Caue tamen prudens, vlla te ex his quæ dicta sunt suspicio tangat, licet euiam, quauis dignissimo, ad suam redimendam vexationem, vel electoribus vel Antistiti quippiam temporale offerre vt eligatur: esset enim aperta simonia, vt infra patebit, quaest. proxima. ¶ Ad secundum argumentum bene Sanctus Thomas, respondet, sacerdotem pro Missæ sacrificio non pretium aut mercedem operæ suscipere: sanè quod simoniacum esset: sed elemosynam ad sustentationem. Ad illam namque superius præfixam distinctionem respiciendum est inter sustentationem & mercedem operis pro labore. ¶ Sed nunquid fas erit de elemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci? Apparet enim non licere. Quoniam suspicio indefuboriretur, sacerdotem pretio rem diuinam æstimare. Respondetur, si rem nudè secundum suam naturam expendamus, non videtur esse illicitum, quod sacerdos nollet celebrare nisi ubi victus suppeditaretur: idque ei explicaret, qui pro se petit rem fieri diuinam. Quæ utique ratione supra concessimus posse sacerdotem duas pitantias pro vno faciendo sacrosuscipere. Atq; de quantitate cõtendere vix citra scandalum fieri posset, propter rationem adductam. ¶ Quapropter id superest in præsentiarum ad monen-

Argumentum alterum.

Solutio.

replica.

Solutio.

Ad secundum principale.

Scrupulus.

Responsio.

monendum de vfu quodam inferpere incipiente, quod si antiquis patribus innotuisset, arbitror dehortaretur omninè & execraretur. Fertur namque in nonnullis ecclesijs ab episcopis eleemosynam quæ pro vna Missa offerenda est, sicut taxari, vt sacerdotes sub anathematis censure inhabeant nè minorè suscipiant. Quòd si quis in testamento eleemosynas pro certo Missarū numero legauerit, taxata pro singulis eleemosyna, sub eadem censura hæredes testamentorumque executores compellunt, vt eandem augeant eleemosynam. Quòd profecto nescio quomodo citra scandalum, citraque iuris violationem fieri queat. Fateor equidem posse debereque, episcopum plebem instantius admonere, vt pro sua quisque facultate, proque temporum ratione eleemosynam Missæ augeat quòd se sacerdos sustentare valeret. Sed tamen lege & plebem perstringere, & plebanos arcere nè minori pretio celebrare possint, è diametro rationi eleemosynæ aduersatur, quæ libera esse debet, & imaginè induit pretij mercedisque, pro sacrificij celebratione. Nota verbum sancti Thomæ in præsentia quæstio. articulo. 3. inter soluendum secundū argumentum. Illicita enim, inquit, esset ordinatio. Quòd si redarguas, Antistitem posse sustentationis stipendium taxare. Distinguitur. Etenim quod id possit pro obligatione quæ se sacerdos stringit ad capellaniam, & ad seruitium in tempus, vel in perpetuum, fateor, sed tamen taxare pro singulari Missa, quæ non est oblatio, sed simplex actio: Do vt celebres, idque sub tali censura, nè minus dari aut accipi possit: profecto ius non video sed scandalum. ¶ Ad tertium respondetur quòd in absolutione ab excommunicatione pecunia non penditur in pretium rei sacræ sed in poenam delicti. ¶ Ad quartum respondetur quòd vbi prisca inoleuit consuetudo vt pro eiusmodi actibus hierarchicis aliquid retribuat, credendum est illud de sustentationis stipendium fuisse introductum. Qua ideoratione illud nefas non esset percipere. Vbi autè id quasi actionis pretium soluitur, nulla consuetudine fit licitum: vt habetur cap. Cum in ecclesijs, de simonia, vbi pro vniuersi huiusmodi actionibus prohibetur quicquam percipi. Nam cum simonia vitium sit contranaturam, nulla in contrariū vim habet consuetudo. Quare huiusmodi moribus attentè cauenda est species mali: secundum verbum Apostoli. 1. ad Thessalonicens. 2. Ab omni specie mala abstinete vos. ¶ Ad quintum respondet diuus Thomas, antequam quippiam iuris ad episcopatum vel ad aliud quoduis sacerdotium, vel dignita-

temper electionem vel prouisionem acquiratur, simoniacum esse crimè aduersantium obstacula pecunia propellere. Sic enim viam sibi homo sterneret ad rem spiritualem mercandā. Sed postquam ius alicui acquisitū est, licet per pecuniam iniusta impedimenta remouere: nè pe si aliqui obstarent nè electus confirmatorè adiret, aut in possessionem admitteretur. Priorem autem partem sic intelligito, vt quem admodum libro quarto de impediēte ab assuetudine beneficii dicebam, illos excipias qui vim inferunt. Si enim quis etiam ante electionem nè dignitatem peteres te in carcerè obtruderet, aut electorum quæ libet, nè te eligeret, porro pecunia illam redimere posses iniuriā. Secus si per ambitū & palpationem, & quam subornationem dicunt, te procuraret excludere. Neque verò, vt supra diximus, confirmatorem qui te confirmare renueret pecunia emollire posses obid, vt supra dicebamus, quòd non solum potest obesse, verū & prodesse. Quapropter largitio illa, emptiois specimè exhiberet. Quòd in alio qui te impediēbat non reperitur. Et forsitan neque, ab illo qui te in possessionem missurus est, vexationem redimere licet: nam possessio aliquid est spirituale, quod tu mercari videris. Quāuis de possessione non sit res adeo certa, ac de confirmatione. ¶ Circa hæc autem insurgit non subticendum dubium: Vtrum ad cauendam iniquam electionem, quæ ecclesiæ nocua est & perniciofa, liceat pecuniam offerre. Caletanalis fertio. Caletanus in illa quæstio. 1. primi quotlibeti asserere non formidat, in electione Pontificis maximi, si liquidò constiterit electionem in indignum inclinare & ecclesiæ pestilentem, licere oblato pretio eiusmodi electionem cauere: hoc enim esset ecclesiæ vexationem redimere. Sed tamen ad eligendum, inquit, bonum, id non licet. Et quidem vsque adeo in priorem sententiæ partem arbitror consentiendum, vt etiam posteriorem crediderim esse temperandam. Enimvero tāta perniciosa est, & atrox ecclesiæ de vexatio si non eligatur dignus, ac si eligatur indignus: quoniam inter hæc non est medium. Quocirca vbi duo essent tantum inter quos nutaret electio, quorum vnus esset dignus & alter indignus, vt liceret pretio indignū repellere, liceret profecto electionem ad dignum inflectere: quia repulsio vnus, esset alterius electio. Arbitror enim, vt supra dicebam, quòd licet huiusmodi spiritualia vendere omnino sit intinè malum, redimere tamen non vsque, adeo quin extrema necessitas licitum id possit facere. Quapropter vbi multi essent digni, neutiquam liceret pretio ambire vnus electionem

Licet pecunia redimere vexationem ab eo qui per vim electionem statet impeditur.

Dubitatio.

Caletanalis fertio.

Imò quāuis alij essent alijs digniores, non licet id in fauorè dignissimi facere: quoniam vbi dignus speratur eligendus, non ingruit extrema necessitas eligendi alium, quæ sola huiusmodi dilargitionibus simoniam abstergit. ¶ Ad sextum denique respondendo reprehendit diuus Thom. quosdam, qui pro matrimonio affirmant licere pecuniam recipere, ac si non esset sacramētum, gratiæ collatiuum. Et fuit opinio Bernardi in Apparatu, super capit. Cū in ecclesijs, de simonia, vbi ait quòd quāquam pro benedictionibus nubentium pecuniam recipere non liceat, tamen pro matrimonio non est illicitum: eò quòd etsi sacramētum sit, gratiam tamen non confert. In cuius opinionis suspitionem venit apud quosdam Magister Sententiarum: propterea quòd in. 4. dist. in. 26. non explicat idem sacramētum aliter quàm in remedium esse institutum. Sed neque Durandus super eandem dist. eidem opinioni conuere est veritus. Est tamè error plus quàm falsus: vt inibi Doctores ferè concludunt: Dotalis ergo pecunia vxoris pro matrimonio confertur, non quatenus sacramētum est, instrumenta licetque adeo gratiæ causa: sed quatenus est officium naturæ, cuius vtique onera sine sumptibus fieri nequeunt.

Ad sextum.

Magister sententiarū.

ARTICVLVS. II.

Vtrum pro spiritualibus actionibus dare accipereque pecuniam sit licitum.

Consequenter de alio spiritualium ordine arguitur: nempe quòd pro actionibus spiritualibus fas sit pecuniam dare tum etiam accipere. Vfus enim prophetiæ est actus spiritualis: pro quo tamen quondam aliquid offerebatur: vt. 1. Regum. 9. de Saule legitur: & 3. Regum. 13. de Iosia: ergo non est illicitum. ¶ Secundò: Oratio, prædicatio, atque adeo diuinæ laudes actiones sunt inter spiritualia præcipua: sed ad impetrandum orationis suffragia licet munerum beneuolentia viros iustos, præsertim egenos, conciliare: iuxta illud Luca. 19. Facite vobis amicos de mamona iniquitatis. Mox, & verbi ministris: putà prædicatoribus spiritualia feminatibus, temporalia: secundam Apostoli constitutionem. 1. ad Corinthios. 9. debentur. Deinde & diuinæ cele-

1. Argum.

Secundum

brantibus laudes, & Psalmos, & ecclesiastico ritu processiones & mortuorum exequias, aliæque id genus facientibus, sua quoque stipendia decernuntur: & nonnunquam annui redditus: nulla ergo iniquitas est pro eiusmodi spiritualibus actionibus statuta percipere præmia.

¶ Tertio. Sciētia est res quædam spiritualis, cum sit ad docendū facultas: sicuti prælati potestas ad corripiendum, suumque dispensandi munus: tamen pro vfu scientiæ mercedem suscipere, nihil habet absurdum: licet enim & Doctores, & aduocato, & medico suas pretio locare & vendere operas: ergo pariter prælatus pro sua spirituali functione recipere potest pretium.

¶ Quarto denique arguit. Religio status est spiritualis perfectionis: & tamen solent in monasterijs, præsertim sanctimonialium, non aliter ad religionem virgines admitti quàm si dotes secum afferant: ergo licitum est pro huiusmodi actibus rem aliquam tribuere, tum etiam accipere.

¶ Contrarius autè extat can. Concilij Toletani vndecimi. 1. q. 1. cuius initiū est: Quicquid inuisibilis gratiæ consolationi tribuitur, nunquam quæstibus vel quibuslibet præmijs vanandari debet: dicente Domino: Quod gratis accepistis, gratis date, hæc autem spiritualia quæ recentita sunt, per inuisibilem gratiam tribuuntur: ergo nefas est pretio illa dispensare.

Tertium.

Quartum.

Concilium toletanum

POST sacramenta quibus gratia gratum faciens confertur alium spiritualitatis gradum obtinent (vt supra diximus) actiones illæ quæ ad gratias gratis datas spectant: quæ videlicet vel ex eadem gratificatæ gratia procedunt, vel ad illam adipiscendam animū præparant. De quibus ideo eisdem duabus conclusionibus, quibus de sacramentis, respondetur. Prior est: Non modò licet, verum necessarium est eos qui huiusmodi actionibus spiritualia charismata admittant, à populo sustentari. Hæc iam supra satis superque demonstrata est: tum naturali ratione, tum etiam & Pauline testimonio. 1. ad Corinth. 9. vbi ait: Quis militat suis stipendijs vnquam & de lacte gregis non manducat?

¶ Posterior. Videri aut emere id quod in huiusmodi actibus spirituale est, sacrilegiū simoniacum existit. Hoc palam est: neque alia post superiorum intelligentiam probatione indiget. In his ergo ait diuus Thomas primū omnium cauendum esse ne intentio emptionis aut venditionis spiritualium animam occupet: cuius tunc maximè iudiciū prodiret, si vsque, adeo exigeretur præmiū, vt offerre nolentibus spiritualia ipsa munera subtraheretur, quæ exhibenda essent.

1. Conclusio

Paulus.

Postrema conclusio.

Dubiū gra
uc.

ratio dubi
tandi.

discrimē in
ter admini
strationē sa
cramētorū
& alias spūa
les actiones

solutio pro
ximā dubi
tationis.

essent. At verò postquam gratis prius exhibē tur, licet, inquit possunt statuta cōsuetudine oblationes à nolentibus & valētibus soluere, autoritate superioris exigi. Circa conclusiones istas aliquantulo maior sese offert dubitā di ratio, an pro laboribus huiusmodi munerib⁹ annexis liceat aliquid pretij recipere, q̄ pro administrationibus sacramētorū: nam in istis videntur labores & operē quodammodò esse distinctē ab spiritualibus: vt pote cantare, siue vocibus, siue organis, aut alijs instrumētis: ire processionaliter ad deducēdum funus, aliasq̄; illic celebrare exequias quæ simpliciter ad sepulturam nō sunt necessaria. Item studere ad prædicandum, ad cōsulendum, ad visitandum subditos, cognoscendasque eorum causas: qui quidem omnes labores videntur posse mercede locari. Quapropter authores offendas cōplures cōcedentes pro eiusmodi laborib⁹ posse pretium recipi, quantū est ex natura rei: nisi quia exterius præse ferūt effigiem mali. At tamen opinio hæc non est satis circumspecta. Nam pacta in istis non sunt solū mala, quia ab ecclesia prohibita: sed quia sunt ex natura sua mala, ideo prohibita. ¶ Igitur primum omnium supposita illa trifida distinctione superioris, quæ interpretium spiritualiū, quod neutiquam licet, sustentationemq̄; sacerdotū, & operarum mercedem posita est: notandum restat discrimen inter administrationem sacramentorum, & alias spirituales actiones: nēpē quòd in sacramētalī functione neutiquam carere posset specie simoniæ, alia soluenda iura, & oblationes instituire præter decimas, vel illos redditus qui ad sustentationē instituti sunt. pro alijs verò actionibus secūdi ordinis solent alia institui, mercedis formam habētia: vt pro exequijs mortuorū, pro cantoribus: quin etiā pro prædicatoribus, pro processionibus, atq; id gen⁹ alijs. Et ratio discriminis est, quòd eiusmodi actiones non sunt tam necessario annexæ spiritualibus, haud enim tanta funeris pompa ad sepulturam est necessaria: neque cantores musici ad rem celebrandam diuinā. In huiusmodi ergo actionibus, quibus miseri affollet tēporale quippiam, discerniculo opus est. Nam quando tēporale illud nō est ad spirituale necessarium, nulla interuenit simoniæ species si pro mercede ex pacto fiat. Quæ cantores & organorum musici absq; scrupulo possunt suas locare operas. Est enim officii illud spiritualibus accessorium. Atque huic mēbro Caietanus & nonnulli alij adiungunt aduocatorum doctorumq̄; operas: de quibus tamen illicò nos in solutione tertij. Quando verò id

quod principaliter quæritur est spirituale, nō licet pro illo quicquā, mercedis loco percipere: vt pro Psalmis ipsis diuinis, pro necessarijs orationibus, & pro mortuorum necessarijs exequijs. ¶ Sed tamen hæc ad medēdum ignorantium conscientijs ad normam cōclusionū suprà positarum expendenda sunt. Diximus enim secundum Diuum Thomam quod oblationes dētis actionibus cōstitutatas nō licet eo rigore exigere vt non soluentibus spiritualia subtrahantur, quæ exhibenda sunt. Exempli gratia: si plebanus nollet mortuum sepelire nisi iura sibi cōsuetata prius penderentur: quia sepultura necessaria est, scandalum daret, speciemque simoniæ præ se ferret. Si autem illi qui funus curant volunt cum magna pompa suum humare mortuum, non tenetur pastor gratis illud exequi: & ideo licet potest consueta iura exigere. Sed tamen quia & hæc ordinem etiam spiritualium suo modo attingunt, cauendum est scandalum: saltem antequam sepulturæ officium perfoluatur: vt hîc admonet Diuus Thomas. ¶ Hic autem admonendum meritò duximus quàm sint scandalosa ac sacrilege extorsiones clericorum aduersus monachorum iura, Christianorumque libertatem. Reperies enim dioceses vbi clerici nolunt eum qui in monasterio sepulchrum optauit, cum pompa illuc ducere: adeò vt nō nunquam neque crucem importēt, neq; Psalmos canere velint: quod profectò religio Christiana abhorret. Nam cum vniciue liberum sit sepulchrum pro sua deuotione vbi maluerit eligere, non sunt defunctorum voluntates per illas extorsiones cohibenda. ¶ Postremū hîc dubium restat triuale de canonicis atque alijs clericis qui ad horas canonicas in ecclesiā non nisi stipendij gratia cōcurrunt, vtrum simoniæ vitium contrahant. ¶ Ad hoc Diuus Tho. quolib. 8. quæst. 6. seu articulo. 1. 1. respōdet: quòd si stipendium sit finis intentionis celebrandi diuinum officium, simonia cōmittitur: quoniam tunc stipendium habet rationem pretij, quo non est licitum vendere rem spiritualem, quale est diuinum officium. Si autem principalis intentio nō sit nisi diuinus cultus: tēporalis verò fructus sit accessorius, tūquam ad sustentationem necessarius: non est simonia. ¶ Hæc autē solutio nisi sanē intelligatur, scrupulus punget humanas cōscientias. Vide tur enim hic diuus Thomas, vt simoniacos cōdemnare quotquot ad ecclesiam ire pergunt, intuitu nūmulariæ distributionis, aliàs nequaquam ituri: quod profectò durum est creditu. Item, vt suprà de receptione puellarum ad ve lum

Clericorū
sacrilegæ
torsiones.

postremū
dubium.

solutio.
S. Thomæ.

Solutio au
thoris.

ad 1. argu.

ad secundū

lum moniale arguebamus, necessitas rei familiaris impertinēs est, vt quod alio qui simonia non esset, eodē notetur vitio. Nam simonia in hoc profus consistit vt spirituale vendatur, siue à paupere siue à diuite. Quare idē propositum quod locupletem faceret simoniacum, faceret & inopem: & quod excusaret inopē, excusaret locupletem: saltē à simonia: quicquid sit de avaritia. ¶ Resolutio ergo est, q̄ ire ad ecclesiam tempore quo clericus aliàs non tenetur, tātūm distributionū causa: ita vt aliàs non iret, non est vera simonia, nisi intenderet pro re spirituali pretium recipere modo suprà exposito. Peccaret ille clericus nihilo minus grauius cōtra suum ordinem & institutionē qui nunquam vel raro ecclesiam viferet nisi illa de causa: & qui in genere non haberet præcipuū propositum frequentandi ecclesiā propter diuinum cultum, cuius solius gratia præbedarū iura instituta sunt. Imò verò qui cultum ad tēporalem mercedem tanquām ad finem referret, peruersam sacrilegamq̄; haberet intentionem cōtra legitimum rerum ordinem, qui est vt beneficium sit propter officii.

Ad primum igitur respōdetur, q̄ quemadmodum nos pro rebus sacris, ita prisci foreban bonis Prophetis spontanea munera offerre, vt Hieron. super Michēā adnotauit sicuti & de Damiano eius tradit historia, qui pro dono sanitatis vltronea munuscula penē inuitus accepit. Petere autem nefas est, vt patet de Giezi quē Eliseus de postulato à Naama pretio pro bono sanitatis acriter obiurgauit. ¶ Secundum argumētum triforme erat. Ad cuius primum membrum de elemosynis quæ pauperibus pro eorū suffragijs precationumq; subsidijs erogātur: Respondetur, nō esse licitas in pretium eiusmodi subsidijs: quod re vera spirituale est: sed donantur in ipsorum pauperum alimoniam. Vtrum verò tertio modo quasi pro locatis operis ad orādum liceat de mercede pacisci, aliquis forsā hesitaret: quando quidem cantoribus musicis id liceat. At verò hoc affirmare non auderem. Est enim discriminis multum. Quoniam musica (vt diximus) nō est ad facrorum celebrationem necessaria. In oratiōe verò non distinguūtur labor & opera ab ipso spirituali munere. Imò labor est ipsissimū spirituale officii. ¶ De prædicatoribus autem in dubium euocari non debet vtrum possint perta simonia, vt de oratiōe modò dicebam⁹. Neq; est simile de scientia, quæ vendi potest: nam in scientia etiam Theologiæ, humanitū acq̄sita, non estimatur nisi merū subsidium

temporale: putā intellectum dirigere, institue re, & illustrare. Munus autē prædicationis est nō solū intellectum illuminare, sed id facere secundum donum Spiritus sancti, atq; adeò secundum eius gratiam expurgare corda, animosque sursum prouehere, diuinisq; amore cōsolidare & perficere. De quib⁹ ideo Doctoribus intelligitur verbum illud apostolicū ad Ephē. 4. Et ipse dedit quosdam Apostolos, alios pastores & doctores, ad consummationem sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Et ad Rom. 10. Quomodo prædicabunt nisi mittātur? Itaq; ex duplici capite nequit prædicationis functio pretio vendi: scilicet & quia spiritualis res est, & quia diuina de legatio: quod ideo officium illorū spirituum numero comprehenditur, de quibus ait Christus: Gratis accepistis, gratis date. Vnde glossa super illud ad Timo. 5. Qui bene præ sunt presbyteri. &c. Necessitatis est accipere vnde viuatur: charitatis est præbere, nō tamen vana est euangelium vt pro his prædicetur. Quocircā, vt de oratione nuperrimē dicebamus, non potest concionator labore ipsum prædicandi & operam quam infumit proferē do verbum, mercede locare: quoniam labor ipse res spiritualis est. Solum ergo potest honestā sustentationem recipere, & pro victu qui ad laborem studij sustentandum necessarius est, & pro librorum sumptu. Neq; verò simoniacam labem contrahit si quando prædicatione non est profus necessaria, maualt verbū seminare vbi melius sustentetur. Imò & si illic cōcionari renuat vbi victum sibi nō sperat suppeditandū, culpam non committit. Est tamen semper cauendum scandalum, idque potissimum monachis. ¶ Tertium demum membrū erat de laudibus diuinorū officiorū, tam pro viuuis quam pro defunctis: de quo satis dictum est. Pretiū nanque nunquam est licitum, sed sustentationis stipendia, atq; alia præterea iura (vt explicuimus) quasi mercedem operarum, quæ non sunt omninò necessaria, sed ad pompam pertinentes. Sed & verbum nihilo minus Diui Thomæ notandum est: scilicet quòd non licet pactum facere, neq; mentem habere recipiendi pretium emptoris. Vnde illicita esset, inquit, negatoria illa lex, quòd pœfessio in funere nullatenus sine certo pretio fieret: quippe qua via præcluderetur nē gratis eiusmodi pompa fieret. Atque adeò specimen haberet exactionis quod quidem, vt diximus, multò esset absurdus in celebratione Missarum. Non tamē haberet eandem absurditatem affirmatoria conditionalisque lex. Vt si quis talem obtulerit

Prædicat
nis functio
ex duplici
capite ne
quit pretio
vendi.

Ad. 3. argu.

elemosynam, talis ei pompa, quæ non est necessaria, exhibeatur. Haberet quippe eiusmodi lex speciem gratuitæ retributionis. Ad tertium argumentum, quia prelatorum hierarchicas functiones cum doctorum scientia & advocatorum consilijs conferebat: per distinctionem responderetur, quando quidem diuersa est ratio. Antistites namque cæteri; ecclesiastici prelati, virtute potestatis sibi commissæ, rationeque stipendij ad ipsorum sustentationem constituti, obligantur suas administrare prouincias. Quocirca qui pro usu eiusdem potestatis aliquid ultra recipere, non tam pro operis quas gratis debent, intelligerentur suscipere, quàm uedere usum spiritualis gratiæ. Vnde colligit D. Thomas pro nulla dispensatione licitum eis esse quippiam accipere: neque pro hoc quod uices suas committat, neque pro correctione aut pro eo quod non corrigant. Nomine autem dispensationis, non solum legis relaxationem intelligas ut uulgò uerbum sonat, sed omnem etiam spiritualement administrationem. Pretium ergo recipere ut cum aliquo subdito dispensetur in lege, manifestaria simonia est: nam pro causa dispensare, ad spiritualement gubernationem attinet: quæ per gratiam fit spiritus sancti. Est enim pastoris officium, de quibus ait Paulus: Alios autem constituit pastores: & ideo gratis fieri debet, sicuti correctio & eruditio. Si autem absque causa fit, iniqua est, atque eo longe deterior quod pretio venditur. Neque uero uillus est pastorum tam mentis inops, à minimo usque ad maximum, qui hoc non intelligat. Sed exactiones illas quæ in dispensationibus fiunt, ne scio quo alio furo in crustant. Appellant enim compositiones, & quasi commutationes legis, ut qui à legis uel uoti onere excipitur, alterum subeat: ipsi uiderint. At uero pretio cum subdito pacisci ut non corripatur, magis esset nefandum facinus: puta cum licentia illi fieret impune delinquendi. Ad dit autem D. Thomas licere prelati dum subditos uisitat, statas procuraciones percipere. Non quidem tanquam correctionis pretio, quæ proculdubio spiritualis res est, sed quasi debitum stipendium. In quo quidem uerbo duo ipse mihi obseruo. Prius, quod re vera uisitationum stipendia ob id censentur licita quod prelati per se ipsos uisitare deberent greges suos, ut uultum pecoris agnoscere possent, & uocem audire: secundum uerbum Christi: Ego sum Pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ: nam alios mittere qui duntaxat mercedem corradant, nulla erat mercede dignum. Posterius quod hic obserua uerim, est, quod cum eiusmodi stipendia suste

uistationum stipendia licite percipiuntur per se ipsos uisitant & alios duntaxat sustentionem.

tationis gratia fuerint constituta, illic præcise uidentur purissima conscientia exigere posse, ubi episcopatus non sint nimium pingues: nam ubi decimæ abundant, profectò non est usque adeo tutum. Ad secundum membrum argumenti quod ad scientiam pertinebat, bimestre. D. Thomas responsum reddit. Qui enim, inquit, officium non suscepit ratione cuius sibi incubat alios docere, licite potest pretium suæ doctrinæ percipere, non quasi ueritatem aut scientiam uendens, sed quasi operas suas locans. Cui autem ex officio illud incumberet, si aliquid pretij reciperet, intelligeretur inquit ueritatem uendere: & ideo grauiter peccaret. Locus hic. D. Thomas contra nos stare cupiam forsitan uidebitur: qui questione præcedenti contra quam multi censerent, monstrare nitentur licite posse scientias, artesque acqumscitas pretio doceri. At si quidem non licere ei recipere pretium ueritate aut scientia, sed quasi operas suas locans. At uero potius nobis fauet, tantum ab est ut sit contrarius. In primis enim ueritatis doctrinam non omnino censet spirituale, aliàs neque operas locare liceret: ut de sacramentis, & prædicationibus, & orationibus, dictum est: sed tantum sustentationem recipere. Et tamē doctori etiā ditissimo licet operas ad iustum locare. At qui ubi scientia est excellentior: & qui docet peritior & luculentior, carius easdem estimare. Itē etsi pro ueritate dicenda nihil pretij liceat recipere (ut lib. 5. quæst. 8. de teste diximus) eo quod cum mentiri nefas sit, nemini licet nisi uerum fari, aut docere. Tamen pro eadem ueritate ex suis principijs eruenda, ac subinde differenda, elucidanda, prælegendaque, & relegendaque, non dubium quin liceat pretium recipere. Quin etiā (ut supra diximus) etiam si sine ullo labore id fieri posset, liceret illud uendere. Sicuti si quis alium doceret scribere aut pingere: quia illud non est spirituale de quo loquimur, scilicet quod gratis accepimus, ut gratis demus: sed tantum ratione subiecti. Imo uero neque Theologia sic est spirituales: quoniam etsi scripturarum fides donum sit gratis datum: atque etiam scientia Apostolis ad prædicandum infusa, quam ideo uendere illis nefas fuisset: tamē illam quam in scholis discimus, humanitus acquirimus. Idem & de advocatorum consilio censendum: ubi certe nihil spiritualitatis uisitat, etiā si ditissimus pretio illud perhibeat in causis agendis. Imò quanuis pauperibus pretium extorqueat, nullam committit simoniam: tametsi præceptum misericordiæ uiolet. Secus de correctione fraterna & consilio ad leuandum merorem afflicti hominis: talia enim officia, porro quæ per se ad

D. Thomas

explanatur mēs. S. Th.

Hostiensis.

ad. 4. argu.

se ad salutem animi referuntur, spiritualia quidem sunt, & ideo gratis impendenda. Secundum item uerbum D. Thomas, scilicet quod qui ex officio docere tenetur, non potest pretium recipere. Hostien. super cap. Quia nonnullis, de magist. eouusque protedit, ut sentiat nemini qui publico stipendio prælegit fas esse peculiarem aliam mercedem exigere: hoc autem gratis dictum est. Nihil enim uetat, quo minus qui non tenetur nisi unam facere electionem, pro alia pretium recipiat. Sed quod D. Thomas ait ex exemplo ipse protinus pandit secundum tenorem dicti cap. quia nonnullis, nempe quod ubi ecclesia habet canonicatum aut certum stipendium decretum pro cathedra, ille qui illam regit gratis docere obligetur pauperes. Neque tamen contra faciens, uia ideo simoniæ labe de notetur: sed qui pro facultate quam facit doctori ad legendum pretium exigat, à beneficio Ecclesiastico iubetur esse alienum. Ad quartum argumentum, de religionis ingressu, tripartita est responsio. Primum enim constitutissimum est, pro ingressu, hoc est pro professione, neutrum quam fas esse pretium aut exigere, aut offerre: porro, quod religionis cultus res sit spiritualis, ad quam ideo prælatus uolentes gratis gratanterque recipere debet: ut pote quod illud sit institutum beneficium diuinum. Textus enim extant in cano. Quam pio. 1. q. 2. & in cap. de regularibus. & cap. quoniam. de simonia. id de clarates. Itaque spiritualitas perquam in ingressu religionis attenditur simonia, non est independenda quod religio si aliqui ex decimis uiuunt & bonis Ecclesiasticis: possunt enim decime titulis secularibus applicari, puta regibus, aut ducibus, ad propugnandam ecclesiam: præterquam quod sunt religiosi nullis talibus fruentes decimis aut spiritualibus oblationibus. Sed ratio spiritualitatis in hoc consistit, quod professio ipsa & religio institutio Christi est, ut uolentes eum sequi gratis admittantur. Secundum assertum est, quod ubi monasterium est tenue, nec ad tantum numerum nutriendum sufficiens, nulla est simonia aliquid pro victu & uestitu recipere. Exemplum qualecunque: possumus in matrimonio ponere. Pro illo namque quatenus est sacramentum, nil potest uir ab uxore recipere: potest tamen id admittere ad sustinenda eius onera. Ex hoc tertio fit consequens, neque esse simoniam si illa inter moniales libentius suscipiatur, quæ ex sua deuotione largas elemosynas monasterio fuerit elargita. Sicut & conuerso licitum est monialibus temporalia impendenda beneficia, seculares ad deuotionem allicere, ut sanctimoniale habitum induant. Tametsi

non possint pretium dare ut tale capeant religionis institutum. Circa secundam conclusionem dubia exurgunt exigua. Primum, utrum quando monasterium est locuples ut possit personas quæ recipiuntur alere, simoniacum sit pretium exigere. Extat enim à parte affirmatiua argumentum, quod cum non alia ratio eiusmodi exactio iusta sit: quam propter monialium alimentum, ubi illud aliunde suppetit, apparet pretium pro ingressu religionis exigere. Quod quidem argumentum doctores ferè canonici iuris, ut est uidere apud Syluestrum, uerbo, simonia. §. 1. 5. in eandem affirmatiua sententiam cogit. Respondetur nihilominus opulentiā monasterij nihil profus facere, ut quæ in paupere non erat simonia, sit in diuite. Et ratio est patētissima: nam simonia ex obiecto speciem sortitur: nempe quia spirituale uenditur, puta professio ipsa quod locus in religione. Si autem illud cauetur, & pecunia non nisi pro victu recipitur, etiam si monasterium illo subsidio nullatenus egeat, poterit quidem esse peccatum auaritiæ, non tamen simoniæ. Sed hoc tantum fatendum est, quod tunc præsumitur simonia: nam si victus est abundans, præsumitur pecuniā recipi pro ingressu, ut probè illic conuincit Syluest. Quocirca monasteria ditissima quæ pauperes recipere absque pretio renuunt eodemque ingenti, profectò citra scandalum facere id non possunt: tunc maximè quando uidentur pecuniam recipere, non pro sustentatione, sed alijs de causis: nempe quia puella non est tam bono sanguine orta, aut alia nota infamia aut deformitate. Hæc enim pretio in conuentu æstimare, uix à simoniæ macula elui potest: atque hoc demum, si conuētus ut suam amplitudinem & magnificentiā clariores reddat, auctiora exigunt pretia.

Argumentū.

Solutio.

QUESTIO SEPTIMA, De simonia in sacerdotijs ac dignitatibus conquirendis.

Sanct. Thom. 2. 2. q. 100. art. 4.

ARTICVLVS. I.

Utrum pro sacerdotijs atque alijs præbendis quæ spiritualibus sunt annexa, liceat pretium percipere.

POST QVAM DE rebus spiritualibus, putà de sacramentis de que alijs spiritualibus actionibus disputatum est, subsequitur vt rationem simoniæ circa sacerdotia, præbendas que, ac dignitates, quæ eisdem functionibus mancipantur, examinemus. Apparet enim isto rum mercatum, nulla sordescere simoniæ macula: quoniam si hæc emere aut vendere simonia cum esset, eò vel maximè quòd sunt spiritualibus actionibus cõiuncta: sed hac ratione nullam rem temporalem liceret vendere: quia cum omnia temporalia mudi fuerint propter spiritualia condita, cuncta cõsentur spiritualibus annexa. ¶ Secundo: sacrorum vasa sacrateq; vestes, inter ea que spiritualibus cõnectuntur, connumerantur: calicem autem ad occurrendum Ecclesiæ necessitati vendere licet & sacras vestes: ergo liceret etiam Pontifici Maximo, vbi Ecclesia graui premitur necessitate, episcopatum aut quoduis aliud sacerdotium, pretio conferre: dummodò conferretur digno. ¶ Tertio arguitur: Inter spiritualibus annexa asseruntur ius sepulturæ, ius patronatus, & secundum antiquos ius etiam primogenituræ. Eo quod tunc ius sacerdotale erat illi coniunctum. Sed Abraham emit ab Ephron speluncam duplicem in sepulturam, vt Genes. 23. memoriæ proditum est: & Iacob à fratre suo misera lenticula ius emit primogenituræ, vt eodem libro, cap. 27. legitur. Ius prætereà patronatus transitur à vendita, & in feudum conceditur. Itè decimæ quibusdam sunt regibus ac militibus concessæ, à quibus rursum & redimi possunt. Deinde & prælati præbendarum fructus quos alijs conferunt, in tempus retinent: vt Papa medietatem annatis: etiam si præbendæ spiritualibus sint annexæ: ergo sacerdotiorum mercatus in vitium simoniæ minimè impingit. ¶ In contrarium autè facit cano Paschalis Pontificis summi. 2. quæstione tertia, cap. si quis obiecerit. Cuius verba sunt: Quisquis eorum vendiderit alterum sine quo neq; alterum prouenit, neutrum in uenditum derelinquit, Nullus ergo emat Ecclesiam vel præbendam, vel aliquid Ecclesiasticum: vt pote sine quo spiritualis actio non prouenit. Hæc ibi.

1. Argum.

Argum. 2.

Argum. 3.

Distinctio.

AD quæstionē supposita distinctione duabus conclusionibus respōdetur. Bifariam enim accidit temporale quippiam spiritualibus esse annexum. Vno quidem modo, tanquam id quod ab spirituali dependet: sicuti sacerdo-

tia habere Ecclesiastica, quod cum clericali officio coniunctum est: de quo vtique annexionis genere, statuitur prior cõclusio. Neutiquam id quod hoc pacto spiritualibus annexum, est pretio vendibile. Imò eiusmodi venditio esset simoniaca. Et ratio est clara iuxta tenerum citati canonis. Nam cum eiusmodi temporale sine spirituali non transeat, dum illud venditur, spirituale coniunctum venditur. ¶ Alio vero modo id quod temporale est, spiritualibus est cõiunctum, in quatum ad huiusmodi spiritualia ordinem habet, cuiusmodi est ius patronatus vt pote cuius munus est clericos ad Ecclesiastica sacerdotia præsentare. Et vasa vestimenta q; sacrorum vsui destinata: de quibus posterior adhibetur conclusio. Illa que hoc pacto ad spiritualia referuntur, nulla est simonia vendere: dummodò non quatenus sacræ sunt vendantur, sed quatenus res quedam. Probatur cõtrario modo: nã cum temporalia hæc nihil spirituale præsupponant, transire in alterius dominium possunt, qui nihil habeat spiritualitatis: vt si quis secularium vllam emat cuius patronatus annexum est. Et si calix in massam argenti refundatur, & formam perdat, potest in alterius transire dominium, qui ex eadem massa potest profanum vas fabricare. ¶ Circa priorē conclusionem dubium emergit, tum quod subobscura est eius ratio, tum etiam quòd nec satis videtur solida, quare ad luculentiorē eius explicatorem inquiritur, quo iure emptio venditioque præbendarum, ceu simoniaca sit vitata: vtrum solum Ecclesiastico, an verò diuino. Nã etsi quæstione. 5. de simonia in genere similē quæstionem disputauerimus, vbi venditionem sacramentaliū actionū decisum est iure diuino esse simoniam: nihilominus de præbendarum dignitatumque mercatu non est tam comper tum. Apparet quippe huiusmodi simoniā solum humano & pontificio interdici: nam sacerdotia hæc nihil aliud sunt quam decimarum fructus, quæ quidem res sunt mere temporales: ergo non obstante quòd sint spiritualibus annexæ, possunt ab illa spiritualitate semoueri, & vendi: sicut calicis materia, dummodo consecratio non vendatur, vendibilis est. Mox & si decimarum substantia iure diuino sit spiritualibus functionibus addicta, quota nihilo minus, vt supra monstratum est, iure humano est constituta: poterit ergo Papa si sacerdotium valet centum, ius medietatis vendere, alteramq; Ecclesiæ relinquere. ¶ De hac quæstione inter pretes canonici iuris in diuersas sententias dissentantur: quas Caieta. quolibet. 1. q. 9. ad tres reducit. Prima enim eadēq; extrema est, huiusmodi

1. C. 3. sub 3

Postrema conclusio. Probatio.

Dabitur.

Caietanus.

Prima opinio. Glossa. Antonius de Butrio. cardinalis. secunda opinio. D. Thomas. Tertia opinio Panormitani.

modi simoniam in vniuersum esse de iure humano, quæ ortum habuit ex glossa in cap. ex parte. de off. delega. 1. quam illic Antonius de Butrio & Cardinalis cap. 1. de simonia. cõprobant. Secunda per aliud extremum est, omnē esse prohibitam de iure diuino, quam D. Thomas docere hæc videtur. Et tertia est Panormitani eodem cap. 1. de simonia: & rursus in sua repetitione, super cap. extirpanda. de præben. vbi ait, venditionem præbendæ cui annexa est ordinis administratio, vel clauium executio, simoniam esse de iure diuino: quia id cui annexum est, iure spirituale. Venditio autem præbendæ quæ non est talibus ordinibus sacris mancipata, tantum est simonia de iure positio: quales vtique sunt illæ quæ administratio nibus hospitalium destinatæ sunt. Caiet. verò hoc solo ab hac tertia Panormitani opinione differt, quòd ait, non solum illam præbendam, quæ annexa est executioni ordinis sacri aut clauium, iure diuino ad simoniam pertinere, si vendatur, verum & illam quæ annexa est cui cunq; clericatui citra sacros ordines, puta primæ tonsuræ aut minoribus ordinibus. Et ratio eius est, quia clericatui inquit est de iure diuino sanè cum omne clericale officium in spiritualibus actibus consistat: etiam prima tonsura. ¶ Arbitror autem istarum opinionum suo singulari cõdimento opus habere. In primis quòd ait Caieta. omnem clericatum vsque ad primam tonsuram esse de iure diuino: non est adeo probabile, quin contrariū sit probabilius: imò plurimis certum, vt in. 4. Sententiarum, disputatur: quando quidem non sint de sacerdotis essentia. Sed nihilo minus inde non colligitur opinio Panormitani. quòd nulla venditio præbendæ quæ non est mancipata functioni ordinum maiorum aut clauium, sit simoniaca iure diuino. Imò cum Caietanus. crediderim satis esse vt sit annexa simplici clericatui: non quidem propter eius rationem, sed quòd quauis minores ordines sint de iure positio, nihilo minus postquam vera sunt res sacræ, vendere ius præbendæ illis addictæ, est contra ius naturæ: atque adeò diuinum: sicuti de calice & ara dictum supra est: quæ quidem res licet iure positio sint sacræ, venditam pluris ratione consecrationis nequeunt quin sit simonia cõtra diuinum ius. Prima autem opinio glossæ citatæ capituli, Ex parte, nullam vim in contrarium habet: nam in cap. illo nulla fit mentio simoniæ, sed hoc solum habetur quod si quidam Archidiaconus renūtiare suæ vellet præbendæ, daretur certæ personæ: vnde infert glossa quod si in alterius fauorem renūtiaret, aliàs non renūti-

Non omnis clericat⁹ vt que ad primam tonsuram est de iure diuino.

Probatur opinio Caiet.

turus, esset simonia de iure positio. In qua glossa duplex est peccatū. Primum quòd falsum asserit: imò dūmodo fiat de cõsensu. Papæ nulla est simonia: nã talis est vniuersalis vsus, Secundo inde inferre, venditionem præbendæ esse simoniā de iure positio, nullā habet apparentiam. Quauis neque hoc in glossa habeatur. ¶ Igitur quò ad declarandam vim rationis huius prioris conclusionis descendamus, fundamentum eius est, quòd præbendæ & sacerdotia ex decimarum fructibus sunt cõstitutæ. Decimæ autè iure diuino & naturali nulla alia ratione imperatæ sunt, quam vt sint itipedia alimentaq; clericorum pro spiritualibus functionibus. Quocirca conferre alicui præbendam, non est solum conferre illi fructus: nam eiusmodi fructus laico possunt vendi: sed conferre ius decimarum: quod quidem est Ecclesiasticum, atque adeò spirituale, quando quidem suo iure instituto propter munus Ecclesiasticum exiguntur. Et hic est sensus canonis Pontificis citati, scilicet quod vendita præbenda venditur res ipsa spiritualis, putà ius ipsum clericale. ¶ Quod si quis contrarius sic nos coarguat saltem illi qui iam est sacerdos, non esse simoniam sacerdotium emere: nam eo vel maximè quod cum præbenda simul acquirunt ordines quibus annexa est. Sed hoc non, quia iam erat sacerdos. Et faciamus esse præbendam, quæ non habeat animarum curam: nè dicas tunc illam spiritualitatem acquirere. Item cõfertur non nunquam ex dispensatione præbenda puero anteq̃ ordinetur: ergo cum illa nihil spirituale transit, atque adeò vendi potest. Respondetur (vt dictum est) ipsissimum ius petendi decimas esse spirituale: & ideo siue ille cui cõfertur fuerit clericus, siue futurus sit, semper venditur spirituale. ¶ Quid autem de fundo præbendæ mancipato: Ille enim non est pars decimarum. Respondetur quòd vendi non potest cum illo Ecclesiastico titulo: vt scilicet clericali iure possit emens eisdem fructus recipere: potest tamen ab illo sacro titulo emancipari & vendi: sicut materia calicis, seclusa consecratione. ¶ Vnde prius superiorum argumentorum, nullius erat roboris: nam emere præbendam, non est tantum emere fructus, sed ius spirituale. Ad posterius autem de decimarum quota, quæ solo Ecclesiastico iure videtur constituta. Respondetur: & est notanda solutio, quòd eiusmodi pontificia sanctio non est per se alia distincta à diuino iure, quo præcipitur decimarum substantia, sed est ipsius determinatio & moderatio. Quæ admodum Ecclesiastica præcepta de celebrandis his illis vestibus, & de annuali confes-

Duplex peccatū glossæ.

Fundamentum prioris conclusionis

Obiectio.

Solutio.

Scrupulus. Solutio.

Ad primum argumentū

Ad 2. argu.

Præbendæ
quas præsta
meras dicite
spūales sunt
& obligat ad
persolūcōē
diuinam of
ficiū.

sione, nihil aliud sunt quam determinationes diuini iuris. Et ideo non solum vendere ius decimarum in totum cum titulo clericali, verum & quo ad quotam, est simonia contra ius diuini. ¶ At verò non negamus quin aliqua sit simonia de iure positio: nempe quæ non est prohibita quia mala, sed mala quia prohibita: vt habet eadem glossa: puta quando præbenda non est annexa clericali muneri, sed alijs officijs: vt pote hospitalium seruitio, aut factorum æditibus, Ecclesiæve œconomio: vt quæst. 4. art. 4. declarauimus: nam eiusmodi munera & officia non sunt proprie spiritualia: sed sola pontificia lege eorum veditio est inhibita: vt patet cap. Saluator. 1. quæst. 3. ¶ De præbendis autem quas præstamas vocant, audio aliquos hæsitare an sint merè spirituales. Haud tamen est cur in litem euocentur: quonia non sunt vt pensiones quæ sine titulo cõferuntur. Imò habent verum titulū. Et cum ille nō sit secularis, sequitur quòd sit clericalis, ac perinde spiritualis. Quòd enim aiūt sola ratione studij esse subditas à communi decimarum cumulo, non habet in iure fundamentum, neque huius veritas liquet: sed à quibusdam confingitur. Quare in re dubia standum est iuri decimarum communi, videlicet vt eiusmodi titulus, spūalis sit. Quare ambigere non possam quin eiusmodi titulus obliget ad persolūcōē diuini officij: atque adeò emptio & venditio ipsius simoniam proculdubio germinat. Secus de alijs titulis secularib⁹, quales habent seculares principes & reges ad decimas: vt statim articulo sequenti patebit. ¶ In calce demum quæstionis cõmendandum memoriæ est, tunc duntaxat simoniam pullulare cum quippiam quasi pretium confertur. Nam vt bene ait Caieta. in Sūma, in verbo, simonia. cum multis rationibus ac modis quippiam cõsueuerit tēporale, dum spirituale recipitur, retribuī: scilicet vel per modum sustentationis Ecclesiasticorum ministrorum, quam supra dixim⁹ esse necessariam, vel per modum liberalis honestatis ad gratiā vel referendam vel ineundam: vel forte quasi ex lege ob laudabilem cõsuetudinē: atque alijs prater eā modis nullus simoniam procreat, nisi quippiam per modum pretij repēdatur. Neque vice versa eum qui spirituale confert quicquam retributionis quouis aliorum modorū expectans, simoniacus sit. Imò verò etsi ante quàm illud cõferat illud postulet quod ex laudabili & firmata cõsuetudine ei debetur, vt licet caueat quam post ad recuperandū timet, vllam contrahit simoniæ labem. ¶ Postrema denique dubitatio sit, vtrum saltē ad redimen-

Dubium.

dam vexationem liceat temporale pro præbenda largiri. Arguitur enim à parte affirmatiua ex superiori decisione, qua assertum est nullam esse simoniam ad redimendam vexationem pro baptizãdo paruulo iam iam animam exhalaturo pretium porrigere. Cum enim sacramentum maiorem habeat spiritualitatis rationem, quàm præbenda, videtur vt pro ipsa sit etiã licitum. Respõdetur nihilo min⁹ sub distinctione, vexationē redimere duobus modis vsu venire potest. Vno modo, vt diximus, cum quis per vim aut fraudem impeditur præbendam petere: vt si quis te vi detineret ne ad competendum canonicatum pergeres; aut si timeres aliquem falsa de te sparsurū vt tuam electionem impediret: & hoc licitum est pretio redimere: quandoquidem quicumque idoneus tale habet quæsitum ius. Alio modo si quis putaret præ alijs candidatis dignitate polere, & ideo putaret iniuriā ab electoribus pati contra suum honorem si non eligeretur: & idcirco electoribus aut alio intercurfori pretiū porrigeret. Et hoc proculdubio non licet: nam etsi quisq; ius habeat petendi, non tñ parius habet vt eligatur. Sed hoc debet manere in libero arbitrio eligentium. Quare caueat prudenssimus quisq; hoc sibi palliamentum prætexere: esset enim vera emptio spiritualis. Secus autem de baptismo in extrema necessitate, in quo casu paruulus ius habet vt baptizetur propter sacramenti necessitatē. Quod quidem acquisitum ius respectu præbendæ nemo habet. Præterquam quòd nemo non fallitur dū de propria idoneitate iudicat. Neque polliceret pensionem super futuram præbendam: etiam si exprimeret de cõsensu Papæ. Totum enim hoc esset, tēporali spirituale coemere. Secus in permutationib⁹ aut resignationibus. Possum siquidē ego permittere pensionem super beneficium quod in meum fauorem resignas: vt statim articulo sequenti patebit.

PRimi capitalis argumenti dilutio subobscu-
ra apud D. Thomam apparet: concedit nã que temporales omnes possessiones spiritualibus sicut fini annecti: nam vt corpus propter animam, ita tēporalia propter spiritualia condita sunt. Colligit autem inde vendi posse, nō tamen eorum ordinem quem habent ad spiritualia. Quod est dicere, Sicut quisq; seculariū sua vendere potest, quia illa non vendit quatenus ad spiritualia referuntur, sed quatenus in vsu humanum assumuntur: ita & sacerdotes fructus suarum decimarum vendere possunt: ordinem tamē ad spiritualia, putà ius decimas percipien-

Solutio.

Ad. 2. argu.

Ad. 2. argu.

percipiendi, quatenus clericali functioni mancipantur, vendere simonia est. ¶ Pari modo respondetur ad secundū, vasa sacra quatenus res materiales sunt, vendi posse: consecrationem verò nequaquam. Si autem vendantur in profanos vsus, pro Ecclesiæ vel pauperum necessitate: tunc aut infringi aut effundi debet, vt de sinant esse sacra. Si autem vnac ecclesia vendat alteri ad sacrum vsu, potest quidem sine fractione, dum modo nihil pro consecratione recipiatur. Et idem est de vestimentis. Etenim per dilacerationem possunt perdere formam, &

Ad. 3. argu.

tunc vendi, etiam in vsu secularis. ¶ Tertium verò argumentum plura habet membra. Primum de spelunca Abraham quam emit in sepulturam ab Ephron. Ad quòd bifariam Diuus Thomas respondit. Primò quòd forsitan terra illa nondum erat in sepulchrum dedicata: quare neque vlla fuit simoniæ culpa illam emere: sicuti neque vlla est solum emere profanum, vbi cõmeterium extruatur. Præfert tamen solutionem alteram: nempe quòd cum etiam apud gentiles officium sepulture religio esset: si Ephron speluncam quæ in sepulturam destinata erat pretio vendere intendebat, simoniacam contagione infectus fuit. Non autem iustus Abraham: vt qui non intendebat nisi terram emere communē: aut vexationem redimere. Quauis neq; Ephron apparet nisi gratis obtulisse eam, neq; verò Abraham nisi pretiū gratis retulisse, quanto terra æstimator. Vbi id quod, q. 5. dicebamus annotandū est: nempe apud infideles quadatenus illis seculis rationē reispiritualis viguisse, ac perinde simoniæ notam. ¶ At verò cum nō esset tunc talis templorū consecratio qualis est modò, dubiū restat vtrum apud nos loca cõmeterij sepeliēdis mortuis pretio vendere sit simonia. Apparet enim id iure prohibitum, cap. Abolendę. de sepulturis, & cap. qui in Ecclesia, de simonia. Et ratione id ipsum cõfirmatur: nã ius sepeliēdis mortuos ad religionem attinet: si ergo illade causa gentilibus nefas erat sepulchra videri, maiori ratione erit & nobis, vt qui cõmeteria consecramus, aut benedicimus. Imò apparet esse simoniam de iure diuino & naturali: nam eodē iure religio virtus est. ¶ Nihilo min⁹ respondetur per hanc distinctionem. Vt officium sepeliēdis mortuos quantum ad id quod necessitatis habet nequit citra simoniæ labem vendi, vt supra propter hanc modò factam rationem constitutum est: ita & pro loco necessario in cõmeterio pretium exigere simonia est: vt pote si clericinullo loco sacro vellēt mortuum humare, nisi pro terra aliquid pendere

Quæstio.

ratio duot-
tandi.

Responso.

tur: nam profectò eadem est ratio officij sepeliēdi, & necessarij solis: quòd quidem religio Christiana est, vt cadauera in cõmeterio recõdantur. Et hoc est quòd ait sanctus Th. etiam apud gentiles fuisse simoniacū. At verò si quis honoratiorem locum in Ecclesia ceu pompa non necessariam affectat, nō profus simoniæ condemnandus est, si aliquid pro illo loco ad Ecclesiæ fabricā exigatur, sicuti de superfluis pompis supra diximus. Vnde vbi talis viget cõsuetudo, quæ iam est pro lege recepta, citra scandalum potest taxatus nūmus postulari. Quare sententiā Hostien. super. c. Audiuius. de simonia. negantis licitū esse huiusmodi pactum, nō est necessaria. Quoniam re vera si nihil pro consecratione aut benedictione loci recipiatur, sed vedatur terra sicut materia calicis nihil illic spirituale veditur: sed humanus tēporalisque honor: dummodò scandalum caueatur. Quemadmodū & loca in Ecclesia honoris gratia ad sedendum certis prosapijs destinata esse consueuerunt. Quauis distindū non sit quin isti honoris tituli in locis sacris niam affectati de formem habeant vanitatem. ¶ Ad capitula verò citata respondetur nihil aliud prohibere quàm nē id vedatur quod est de necessitate sepulture, compulso scilicet pacto vt non sepeliatur qui terram nō emerit. ¶ Ad historiam autem Iacob respõdetur, nequaquam simoniam commisisse pro eo quod diuinitus indultū illi fuerat ius primogenituræ, atque adeò sacerdotij: secundum illud Malachie. 2. Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Esau verò quem idem mysterium celatū erat, peccauit vendens: secundum Apostolum ad Hebr. 12. Ne quis fornicator aut profanus vt Esau qui propter vnam escam vendidit primitiua. ¶ Haud tamen responso hæc omnem letori dubietatem eximit. Primum enim non constat tale mysterium quod Esau apertum erat, apertum fuisse Iacob. Mox, etiã si ei fuisset notum: non ideo eluitur à culpa: tum propter in humanitatem reuentis indigentifratris porrigere pulmentum: tum quod Esau ad peccandum induxerit, cum ipse non esset, ad modum vsurarij, paratus videri. Imò cum iure naturæ bona fide possideret primogenituram, nullatenus vexabat Iacob: quare non est excusatio legitima dicere redemissem suā vexationem. ¶ Ad horum primum respõdetur ex texto sacro colligi Rebecca innotuisse mysterium, aut nutu patris aut alio diuino modo. Aliàs nunquā id persuasisset nato suo minori, dicēs: Super me sit filii ista maledictio. Quare ratione & Iacob id ipsum intellexit. Et ideo iure

CC 4 suo

refutatur Hostiensis sententiā.
Iacobemendoprimogenituram ab Esau, simonia non cõmissit.

Iacobemendoprimogenituram ab Esau, simonia non cõmissit.

i. Obiectio Secunda.

Ad primam obiectiōē.

fuo vsus est. Dicens enim, vende mihi, idem intellexit quod, da quod meum est. Nec tenebatur mysterium fratri suo reuelare: quia tunc ille fraternæ suasioni non acquieuit. Quocirca licet non esset idem Esau paratus vendere, non idcirco censetur Iacob eum induxisse: nam qui iure suo utitur, neminem inducit. Quare cum alter possideret alienum, bene dicitur ipsum Iacob vexasse, postquam alia non pateret ei via recuperandi quod suum erat, ac perinde Iacob redemit vexationem suam. Præterquam quod Esau non necessitate sed gula affectabat lenticulam, qua ratione Iacob ab inhumanitate defenditur.

Ius patronatus vendere simonia est.

Decimarum prouentus vendi possunt.

Argumentum.

Solutio.

De iure autem patronatus, ut extrâ, eodem titulo patet: perinde ac de re spirituali censendum est: ita ut simonia sit illud per se pretio vendere: sed transit cum villa aut castro cui est annexa. Quocirca qui villam vendit neutiquam propter ius patronatus potest auctius pretium exigere. Circa aliud membrum de decimis, primo notandum est duo in ipsis considerari: nempe fructus ac prouentus, quæ res sunt mere temporales: & ideo, ut dictum est, vendi possunt, ut patet de publicanis qui constituto pretio eorum fructus mercantur. Et hoc est, inquit Diuus Thom. quod Papa concessit secularibus dominis ac principibus. Qua ratione Regi nostro concessæ sunt tertie in bellorum subsidium contra infideles. Secundo notandum consideratur est ius spirituale illas petendi: & hoc laicis indulgeri non posse: quoniam est ius sacerdotale. Contra hoc autem est argumentum quod Rex & quicumque, secularium habent huiusmodi decimas, quales sunt qui templariorum bona possident, idem ius habent eas petendi, quod clerici ipsi: nam Rex ex communi decimarum cumulo tertias capit: & alij domini totas decimas perinde atque episcopi. Imò ipsi sunt qui parrochio suam consignatam fortem tribuunt. Ad hoc bifariam responderi potest: Primo quod recipiunt nomine Papæ. Secundo ad rem accommodatius, quod Papa cum decimarum partem principibus adiudicat, illas sub seculari titulo, puta defendendi Ecclesiam constituit. Et ideo principes ius quidem habent petendi, non tamen spirituale, quod tantum Diuus Thomas negat posse concedi laicis: sed ius seculare quod ipsi possunt alij vendere, & ceu alia secularia bona quomodocumque; distrahere & alienare. Ad ultimam denique particulam responsionis perpendenda est solutio. D. Thomæ: videlicet quod si Papa ante beneficiorum collationem ordinauerit, particulam pro sua iusta sustentatione, aut pro alijs plijs vsibus adimendam, recte id quidem potest. Sed nota, ordinauerit,

id est communi & æqua lege fanciuerit, pro causa iusta: nam profectò si pro libito absque lege id fecerit, suspectum est. Et hac ratione lege in Hispania recepta & in alijs nonnullis prouincijs constitutum est, ut à natis hoc est à tempore quo quis obtinet sacerdotium, dimidiatos fructus illius anni soluat. Et posset si necessitas ingrueret, ut supra diximus, decimas decimarum sibi retinere, si modò illa ratione relique omnes exactiones & compositiones extinguerentur. Sed id maxime notandum, quod Diuus Thomas subdit: si verò enim inquit ab eo qui beneficium confert præter positam ante à legem requirat aliquid sibi exhiberi de fructibus illius beneficii, id est ac si aliquid munus ab eo exigeret: & ideo non caret vitio simoniæ. Quam quidem sententiam ego mihi plurimum obseruo in confirmationem nostram, quæ libr. 3. de pensionibus declarauimus. Quæ admodum enim non potest pro se Papa pensiones iniungere: ita neque pro alijs: nisi tanquam stipendium pro officio & obsequio seu spirituali, seu seculari: quod Ecclesiæ est commodum. Quod si quis contrarius sic arguat: Quicquid alteri concessione Papæ conferri potest, sibi ipse valet applicare: quandoquidem ipse est bonorum Ecclesiæ dispensator: potest autem commutans aut renuntians eius auctoritate pensionem sibi retinere: ergo eandem potest sibi & Papa adiudicare. Respondetur fallaciam in argumento latere: nam etsi auctoritate pontificis commutanti ac renuntianti concedatur pensio, non est tamen eadem causa in ipso pontifice ut sibi retineat quandoquidem ipse non est præbendæ dominus velut ille qui commutat aut renuntiat: sed duntaxat dispensator: qui ideo debet suam pro iusta causa interponere auctoritatem.

ARTICVLVS. II.

Utrum præbendarum permutatio absque simonia fieri possit.

Præbendarum permutatio earum venditioni affinis est: & ideo queritur an absque simonia fieri possit. Arguitur enim à parte negatiua. Primum ex glossa supra citata, capit. ex parte. 1. de officio de legati. vbi habetur quod si quis in gratiam alterius sacerdotium renuntiauerit, aliàs non renuntiaturus, simonia committitur contra ius humanum: cum ergo vniuersæ commu-

Obiectio.

1. Argum.

Argum. 2.

Argum. 3.

1. Conclusio.

2. Conclusio.

tationes illo pacto fiant, simoniam redolent. Secundò arguitur: si eiusmodi permutationes iure essent permittæ, sequeretur quod liceret, dum exiliorum pro pinguiori commutatur, tantam retinere pensionem super pinguiori, quanto excessu alteram superat. Id autem falsum esse sic monstratur: quod tunc pariter sequeretur, si vna nullos haberet fructus, sed tantum personalem titulum, altera verò fructibus abundaret, posse quantitate pecuniæ refusa quanti sunt fructus illius diuitis fieri permutationem: nam quod de parte permittitur, non est cur de toto interdicitur: & tamen contractus iste emptio videtur esse præbendæ.

Tertiò potissimum arguitur. Si tales permutationes iuri essent consone, consequens inde fieret ut eiusmodi pensiones possent numerata pecunia æstimari & redimi: ut annua pensio ducatorum. 10. octoginta aut. 100. numeratis redimeretur. Conclusio tamen si vera est, aditum vendendis sacerdotijs patefacit.

In contrarium est cap. quæsitum. de rerum permut. vbi solum vetatur permutationes cum pacto sine licentia episcopi: conceditur tamè episcopo facultas eandem faciendi: quod quidem non concederetur si simonia esset.

Ad quæstionem iuxta argumentorum numerum tribus conclusionibus respondetur. Prima. Resignatio præbendæ in manus legitimi Antistitis in fauorem alterius designatæ personæ, & non aliàs, si non aliud interueniat pactum, siue fiat per modum permutationis, siue per modum simplicis renuntiationis, nullam habet rationem simoniæ: neque iure diuino neque iure humano. Conclusio hæc supra à nobis contra citatam glossam asserta est. Quod si glossam subglossaueris, quò id sentiat quando renuntiat aut commutatio sit sine licentia Papæ aut prælati, inanis tunc esset, ut diximus: nam cum nemo possit præbendam dimittere nisi in manibus prælati, cuius est beneficia conferre, neque auctoritate priuata alteri adiudicare, illa non esset simonia nisi forte mentalis: quia nihil fieret. Quòd autem cum illa conditione renuntiare nulla sit simonia, patet manifestè: quoniam cum prælato sacerdotiorum collatio incumbat, nullo prohibetur iure in eius arbitrio ponere, si voluerit conferre Petro: quod si noluerit, aliter ille qui iure possidet non renuntiat. Secunda conclusio. Commutare præbendas cum pacto nisi in pacto ponatur, cum consensu Pontificis, simonia est: ut verbi gratia, si duo de commutatione paciscantur, & qui minorem præbendam habet alteri polliceatur pensionem: Papæ autem non refe-

rant nisi simplicem commutationem, neque ipse eandem pensionem concedat, simonia est apertissima: & tamen apud idiotas frequentissima. Et pariter si quis non per viam permutationis, sed simpliciter renuntiat in fauorem alterius, non reuelando Prælato pensionis pactum quod inter eos interuenit. Est autem simonia de iure positio: nam commutare præbendas retenta pensione, non est iure diuino prohibitum, sed pontificio: ut patet in capit. Ad quæstiones, de rerum permutatione. Sed fieri nequit nisi consentiente prælato, ut illic patet, & cap. citato, Quæsitum. Quare dum Papa non concedit pensionem illam, reputatur ut pretium commutationis. Ac perinde profectò crediderim talem collationem, etiam si à Papa, pactum ignorante fiat, non teneri. Quod si pactum contra ius diuinum intercesserit, scilicet ut quis pro tali renuntiatione pecuniam numeret, tunc nec Papa dispensare absque culpa posset ut tali modo fieret renuntiatio. Quare qui illo modo præbendam obtinisset, inhabilis fieret ad possidendam, nisi postea pacto pro infecto habito, Papa qui solus potest, eum idoneum redderet & habilem. Adde, pensiones, ut habet mos Romanus nullum prælatum Papa inferiorem constituere valere, neque in permutationibus, neque in simplicibus renuntiationibus. Quòd autem eiusmodi pensionum pacta in commutationibus assensu eiusdem Pontificis fieri possint, expresse habetur cap. citato, ad quæstiones.

Est tamè excessus christianè cauendus. Audio namque in huiusmodi commutationibus non solum fructuum quantitatem æstimari, verum per se etiam honorem & dignitatem sacerdotij: ut cum archidiaconatus aut decanatus illius stris ecclesiæ pro simplici præbenda permutatur, etiã si fructus pares fuerint, alia insuper pensio pro dignitate exigitur, quod quomodo fieri possit non video: quippe cum dignitas respectu ritualis sit: & in dicto cap. proximè citato, expresse caueatur ne misceatur permutatio dignitatum cum compensatione fructuum, sed per se simpliciter sacerdotij pro sacerdotio, & dignitas pro dignitate permutetur, absque aliqua refusione pecuniæ: & seorsum fructus pauperiores ad ditiorum æqualitatem compensentur.

Præterea & fructus omnes pro pensione statuere, præcipue in sacerdotijs habentibus annexum seruitium, atque omnium potissimum in curatis, nescio quis probet, non solum quod iure cautum sit ne pensio tertiam fructuum partem exuperet, verum quod diuino iuri & naturali aduersetur, ut quis seruitio sit absque villo stipendio addictus. Quare pro minori absurdo ducit ut quis duo sacer-

Nullus prælati in inferioribus pensiones constituturæ valet.

In præbendis commutatis dignitatis earum nulla est habenda ratio.

In quibus est in sacerdotijs habentibus annexum seruitium fructus omnes pro pensione statuere.

dotia cum animarum cura retineat, quam vt alterum, retētis fructibus, relinquat. Nam qui duo habet, potest alternatim ambo visitare, & eleemosynas suis parocianis dispertiri: qui vero fructibus beneficium expilat, in causa est vt qui titulum habet, neq; curam possit gerere animarum, neq; eleemosynas facere: nam cū cogatur victum aliunde queritare, quo modo functioni suæ ad esse potest? ¶ De tertio membro quæstionis quod argumento tertio tactū est, putā de redemptione pensionum, variē à doctoribus opinatur. Caiet. nāque in opusculo. 16. responsum quæst. 10. in vniuersum affirmat perpetuas pensiones numerata pecunia redimi posse: alij verò recentiores, quorū est Ioannes Maior in. 4. distinct. 25. quæst. 5. in vniuersum negant. Varietas autem hæc ex fundamentorū diuersitate suboritur. Caieta. enim censet pensionem esse rem merē temporalem, solos scilicet fructus respicientem. Alij verò censent ius pensionum esse clericale ac perinde spirituale. ¶ Inter has ergo opiniones statuitur tertia conclusio. Pensiones functionibus spiritualibus adiudicata, neutiquam redimi pretio possunt. Secus autem illę quę sub seculari titulo conceduntur. Vtraq; pars nō tam probatione, quā solo exemplo indiget. Enimvero si priscum pensionum morem spectes, nunquā cōcedebatur nisi spiritualibus functionibus annexa. Non sufficiebat, verbi gratia, episcopus vniuersam diocesim visitare & gubernare: accersebat sibi auxiliariē qui sibi esset adiumento: cui ideo certam pensionē in suis fructibus consignabat. Atque huiusmodi pensiones, sicubi modō in more sint, vt vendi nō possunt: ita neq; redimi. Habent enim præbendarum effigiē quę spiritualibus annexuntur. Et fortasse idem est ferēdum iudicium de pensione quæ daretur seni ac benemerito episcopo aut presbytero propter exhaustos labores, si quoniam vires eum ad seruendum deficiunt, renuntiare vellet sacerdotiū suum. Hoc enim lib. 3. legitimum sumus arbitrati, pensio num genus: videtur enim huiusmodi pensio clericali iuri annexa. Aliæ verò sunt pensiones quas iam diximus titulis secularibus applicatas: putā principibus ac militibus: & has non est dubium posse redimi: quando quidem, vt dictum est, vendi possunt. Si enim militi cōstituatur pensio super episcopatum, potest eam episcopus redimere. Sed aliæ sunt quæ non nihil habent dubietatis: vt pote quæ in commutationibus aut simplicibus renuntiationibus interueniunt: Renuntio in tuum fauorem meū beneficium retenta certa pensione. Videtur

Quæstio.

Maior.

3. Conclusio

Explicatur conclusio.

enim hoc genus pensionis esse merē temporalis: nā vt libr. 3. diximus, ad nullū officium Ecclesiasticum talis pensionarius tenetur: nec titulum habet, sed solum ius à possessore petendi fructus. De his ergo inquit Caieta. quod si vnico contractu vtrunq; cōficias: constituas scilicet pensionem decem ducatorum, octoginta redimendam, simoniacus est cōtractus. Si verò diuisum post cōstitutam pensionem illam velis redimere, nullū tibi ius obstat. ¶ Et primò de commutationibus citatū capitulum, Ad quæstiones, de rerum permutatione, incautum lectorem fallere posset. Illic nanque nulla habetur mentio pensionis, sed hoc solū quod quādo inæquales sunt præbendarū fructus, potest illi qui maiorem habebat, pecuniarum quantitas refundi: vbi apparet quod possit pecunia præfens tota numerari: & per consequens pensio vnico contractu constitui & redimi. Imò sine pensionis nominatione, si tua valet centū, mea nonaginta, numero tibi pro tuis decem, simul octoginta, videtur illic cōtractus probari. Quod profectò non est concedendum: aliàs liceret, & præbendam emere. Vt si ego nullam haberem præbendam, possem octoginta ducatis emere tuam, quę valet decem. Textus ergo intelligendus est de quantitate pecunię quæ habeat rationem annuę pensionis. At vero quod illa possit redimi, videtur ex dicto textu colligi. Nam habetur & iubetur seorsum fieri permutationem præbendarum simpliciter, & postea æquiparari fructus. Quare iam illa pensio videt dari sine clericali iure, & ideo forsitan illa redimi potest. Tametsi ingenuē fateor non posse me discrimen illud percipere domini Caietani inter duos seorsum cōtractus & vnum. Nam si constitutam pensionem ob id redimere possum, quod est res sine titulo Ecclesiastico, nescio quando constituitur, post quā tūc extrahitur ab eodem Ecclesiastico titulo, cur non possit simul de redēptione pacisci. Sed nē tantam largiamur licentiam, dicendum quod talis cōtractus habet vehemētem suspensionē emptionis & venditionis. Quare non potest nō scandalum dare. De alijs pensionibus quæ in vsu modō sunt, scilicet quæ pro libito sine aliquo titulo conceduntur, illi qui licitas existimant: respōdeant. Ego nanq; vt libro tertio dicebam, de orare ius illud nequeo vt possit pensio poni, nisi pro titulo aliquo Ecclesiastico vel seculari, aut pro cōmutatione, aut dum in lite dubium dirimi. Aliter inquam non potest. ¶ Per hæc ergo, argumenta quæ in fronte quæstionis proposita sunt, soluta est, præter secundum quod in gratiam

capitulum quæstiones exponitur.

1. Argum. Gregorius.

Argum. 2.

Argum. 3.

Argum. 4.

1. Conclusio

probatio.

Ad argumenta facta.

gratiam Caietani adiecimus. Cōcedit nāq; in cōmutationibus licitā esse cōpensationem excessus maioris præbendæ, dum modò altera fructus habeat: hæret autē ambiguus quando altera nullos habet fructus: propterea quod talis cōmutatio quandam habet emptionis imaginem. At verò non est cur dubitetur quin talis cōmutatio perinde atq; altera, licita sit: ideo nihil absurdi argumentum concludebat.

ARTICVLVS. III.

Vtrum liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua vel ab alio quouis obsequio.

Quanuis cōstitutum fuerit spiritualia non esse pretio æstimanda, apparet nihilominus pro alijs muneribus posse conferri. Ait quippe in Regeito Grego. Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, ecclesiastica dignū est remuneratione gaudere. Ecclesiasticis autē vtilitatibus deseruire, est munus ab obsequio: ergo licitè pro eiusmodi munere rependuntur Ecclesiastica sacerdotia. ¶ Secundò. Tam sordidum & carnale est intuitu cōsanguinitatis beneficium cōferre, quā si pro suscepto munere & obsequio daretur: illud autē nō apparet eoulq; sordidū, vt sit simoniacū, ergo neq; hoc secundū. ¶ Tertio. Quod precibus cōceditur, gratis fieri videtur, ac perinde à simonia est alienū: vt pote quā sola venditio emptioq; constituit. ¶ Quarto. Hypocritæ spiritualia opera foris exhibent vt per munus lingue laudem aucupentur humanam: neq; tamen eiusmodi hypocritis simoniæ tribuitur: ergo munus à lingua simoniam non parit.

¶ In contrarium est verbū Urbani Papæ, canone. Saluator. 1. q. 3. Quisquis res Ecclesiasticas non ad quod institutę sunt, sed ad propria lucra munere lingue, vel obsequij, vel pecunię largitur vel adipiscitur, simoniacus est.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Prior: Simonia perinde cōmittitur si res spiritualis pro aliquo temporali munere vel obsequio seu exhibito seu exhibendo tribuatur, ac si pro pecunia quis eā vel numerata vel promissa largiretur. Probatio est clara: quoniam nomini pecunię vniuersa supponitur quæ pecunia æstimari possunt. Manifestū autē est, eiusmodi obsequia, quippe quę ad cō-

modū aliquod referuntur, pretio pensari posse: nā & nūmo operarij ministri cōducuntur. ¶ Posterior cōclusio: Sicuti suscepta pecunia aut alio quouis munere simonia contrahitur: ita & per inunus à lingua. Exēpli gratia: Si quis episcopus precibus ad temporale vtilitatē captandā inflexus sacerdotiū cōferat, ea scilicet intentione vt fauorē captet, ex quo sibi aliqua possit ratione collationis puenire vtilitas. Probat eadē rōne, quia hoc etiā est pecunia æstimabile. ¶ Circa istas cōclusiones post illa quę de vira decisa sunt, nil fermè annotandū restat: nā pro pemodū quod vsura est in temporalibus, id in spiritualibus est simonia. Quare sicuti matuū dare pro aliquo munere vsura est, ita & sacerdotiū pro eodē munere largiri est simonia. Neq; vero refert munus aliū genere suo honestum sit necne. Si quis enim propter turpē familiaritatem cū muliercula fratri ei' aut alteri quasi in partu sacerdotiū pederet, simonia esset: & qui reciperet, resignare teneretur. Secus si ob amicitiam, licet turpiter cōtractā, gratis illud cōferret. Adde quod etiā si nō ille qui sacerdotiū recipit, sed alius, quātūuis ipso nescio, pretiū pro ipso obtulerit, simonia emergit: vt patet. c. Nobis de simonia. Quapropter quum primū ipse rescuerit, tenetur sacerdotiū renuntiare: quia collatio nulla fuit. Quæris autē eadē ratione si qui præbendam ambit, non episcopus, sed alijs interuentoribus qui ipsam ei procurēt elargitur, vtrum talis sit simonia vt teneatur præbendam deserere. Apparet em ex vna parte nō esse rationē parē. Nam si episcopus nihil pretij recipit, neq; preces pecunia æstimabiles, vt in solutione tertij declarabitur, gratis sanè cōfert, ac subinde collatio tenet. Ex altera verò apparet eandē esse rationē: nam vt quæstione sequenti explicatur sumus, diuino naturaliq; iure nō solū datio spiritualiū pro pretio prohibita est, verū & receptio. In casu autē præfenti licet episcopus gratis secūdū suā opinionem cōferat, nihilominus alter non gratis recipit, sed pretio. Et est tati apud me vigoris hæc secūda ratio, vt ei libētius quā priori assensum præbuerim. Si quę autē alia dubiola emergere hinc possunt, propositis argumentis attinguntur.

AD primū igitur respōdetur, sententiā Gregorij hūc tātū pertinere: Quod si clericus vel ecclesiæ vel prælato honestū impenderet obsequiū ad ecclesiæ cōmodū vel aliud spirituale negotiū cōducēs, eo ipso idoneus fit cui sacerdotiū cōferatur: sicut respectu aliarū virtutū conferri potest. Obsequiū autē & munus quod iure cōdemnatur, illud est profus quod ad carnalia refert: putā si quis seruit plato aut suis

Postrema cōclusio.

Sacerdotiū largiti pro munere etiam turpi simonia est

Quæstio.

Solutio.

Ad 1. argu.

agna-

2. Ratio. Secundò ad id arguitur. Potest esse tanta eorù raritas, qui ad parocias regendas sint idonei, tanta q; ecclesiarum necessitas, vt viro cuius egregia in populo habetur existimatio tã doctriñã quã vitã, non modo non sit præsumptio, verũ sit charitatis virtus se ad id munus offerre. Tertiò. Potest etiam contingere tanta in prælatis corruptio, vt dignis posthabitis ecclesias omnes indignis committat: quo certè casu non esset aliud quã officium charitatis ad occurrendum tali pesti illum qui communi vulgi opinione idoneus habetur, & qui in se nullum crimen agnoscit, prodire, vt per sui ipsius electionem alij impedirentur. Nam quãuis nemini de se credere liceat, nec leue ali quod peccatum habere: possunt nihilominus multi iustã habere probabilitatem suã dignitatis, atque adeò ardore charitatis labores sitire qui administrationi ecclesię sunt necessarij: ac perinde cũ Isaiã dicere, Ecce ergo mitte me. Accedit & ca. tua nos. de simonia. quòd pro se rogantem vt in Canonicum eligeretur: reum non facit simoniã. De hoc autem latius libro sequenti in tractatu episcoporum. Interim autem de parocianis presbyteris sic est sententia Diui Thomã moderanda. Primũ non ait, vt de episcopo dicturus est, quòd appetere talia sacerdotia sit præsumptuosum, sed pro se rogare: quòd certè vix potest carere scandalo. Secundò id etiam sentit si res per se consideretur: nempe si prouisores sacerdotiorum diuinam legem ad vnguem obseruarẽt, digniores semper antefereudo. Item in prouincia bene instituta in qua viri nõ desunt idonei. Tũc enim rogare pro se quenquam, præsumptuosum esset & scandalo proximum: quia talem tunc virum non tam publica necessitas quã priuata voluntas ad id adducere videtur. Imò verò non dicit Sanctus Thomas huiusmodi præsumptionem semper esse mortale delictũ: quoniam potest esse leuius.

3. Ratio.

Moderatio sententia. S. Thom.

Ad. 4. argu.

Questio.

Alexander. Altisiodo.

sis: illius quidẽ. 4. par. q. 86. memb. 3. huius verò lib. 4. c. de restitutione. In quorum sententiam se contulit Adria. eo. lib. in titul. de restitutione. Et fundamentũ istorum est, qd hypocrita fraude seducit populum, atq; adeò quicquid sibi illa vafricie acquirit falso titulo adipsi scitur, ob idq; nullum sortitur dominium. Perinde ac si ego Petro pecuniam deberem cuius personam mentitus Paulus illam à me extorqueret. Nec omnino opinio hæc quibuspiam probabilitate carere videtur: tametsi nimium sit acerbã. Arguunt autem contra se ipsi hoc pacto: Si episcopus occulto criminoso, aut alteri aliã indigno, quem crederet esse legitime idoneum, beneficiũ conferret, collatio teneret: quãuis falsus titulus in causa eius fuisset: ergo eodẽ pacto dominium acquirit hypocrita. Respondet Alexander antecedente cõfesso, in sciãdo cõsequentiam. Quoniã qui in idoneus est sacerdotio, nõ fingit probitatem illo sine sicuti hypocrita. Quapropter hypocrita fur est & latro. Alter verò etsi ecclesiã ingrediens in dignus sit, ingressum tamen legitimum habet. Ex hac tamen istorum solutione duo sequuntur. Primũ cõtra ipsos, qd nõ omnis hypocrita tenetur ad restitutionẽ eorũ que taliũ in tuitu illi erogantur, sed ille præcisẽ qui itẽtione & causa illi? lucri hypocrita sit: nã par esse debet ratio illius atq; alterius qd sacerdotiũ suscipit. Quocirca ex eorũ solutione sequitur secũdo: Quod si qd sanctitatẽ, qua caret ea intẽtione simulat vt ab episcopo sacerdotiũ aucupetur, simoniã similiter cõmittat, restitutioni obnoxia: quod re vera nõ esset assertu securum. Aliã multi essent qd mala fide præbendas possideret, atq; adeò multi curati, quin verò episcopi qui verè non essent tales: quod qui cõcederet, multas ecclesiasticas functiones suspectas redderet, atq; inualidas. Igitur prædicta opinio si quid veritatis habet, his est moderamini bustẽperanda. Primũ de culpa nemo dubitat quin sit grauis, tali visco inescare populum ad extorquẽdã eius substantiã. Sed quantum ad restitutionẽ animaduertendũ est, aliud esse quicquã alteri porrigere sub cõditõe: hoc est, do si sis talis qualis appares. Aliud verò absolute donare: etsi motiũ sit illa qualitas quã apparet. Collatiões autẽ sacerdotiorũ dignitatũ q; ecclesiasticarũ ambigere nõ licet quin absolute fiãt, & absq; vlla prius cõditõe: perinde atq; sacramentorũ dispensationes. Alioquin nihil esset in ecclesia firmum neq; solidũ. Quare qui aliter hæc munera dispensare cogitaret, nõ id faceret quod ecclesia intendit. Quo fit vt etiã si qui ad Ecclesiã assumitur, illa intentione men-

Adrianus. Fundamentum proxime opinio. stis.

Argumentũ, cõtra præteritã opinio. nem.

Solutio Alexandri.

replica contra solutio. nem.

mendosam sanctitatem vendidisset, nihilo minus collatio teneret. Et quanuis post adeptionem dignitatis, aut cuiuscunq; sacerdotij quis vitam suam corruptis moribus cõtaminet, nihilo minus verè possidet, neque ad restitutionem tenetur fructuum. Per hæc ergo firmè de elemosynis iudicandum est. Enimverò si qui elemosynam aut hypocritã aut diuiti personato pauperi largitur, sub tali cõditione id faceret, si verè est quod apparet, certum est non transferre dominium, illa non assilte cõditione. At verò non illo pacto conferri censentur, sed absolute donantur: tametsi motiuum sit falsum: & ideo re vera credendum est transferri earum dominium, etiam si in hypocritas & falsos pauperes conferantur. Quòd autẽ absolute donentur inde apparet, quòd homines propter Deum elemosynas largiuntur. Imò quodãmodò Christo ipsi in pauperibus. Nam quod vni, inquit, ex minimis meis fecistis, mihi fecistis. Et ideo non debet tam exacta fieri inquisitio dignitatis personæ ad porrigendum stipem. Et confirmatur: nam vt Adrian. ipse concedit quando causa finalis est vera, licet motiua sit falsa, translatio dnij non impeditur: vt patet in alijs negotijs. Si enim quis famulum quem putat esse bonum cõducit, licet nõ sit talis, nihilo minus acquirit mercedis dominium: dummodò seruiat, quæ fuit causa finalis: quanuis non tam bene seruiat, vt herus putabat. Elemosynarum autem finalis causa est charitas Dei, qui solem suum oriri facit super bonos & malos: ergo licet motiuum sit falsum, scilicet personæ dignitas, non impeditur dominium. Aliã quaecunq; mendacium diceret pauper, submitteretur restitutionis iugo. Et postremò ex alio istorum asserto arguitur: Sy hypocrita & mentitus pauper tenetur restituere, quæritur cui facienda sit restitutio. Respondet Alexan. non illis qui elemosynas porrexerunt: quippe qui propter Deũ earum à se dominium alienauerunt, sed facienda est rei pub. vel alijs pauperibus quibus fuissent fortè collatæ. Sed cõtra redarguitur. Si qui elemosynas largiti sunt à se dominium abdicarunt, sit vt in ipsos transtulerint quibus tribuerunt: nã in Deum nõ transtulerunt nisi in istos quibus eius causa donarunt. Porro ergo opinio illa nõ est necessaria. Quòd si nos rursus vrgeas: Illi elemosynas porrigentes non sponte fecerunt & voluntariè: quando quidem ignorantia fuit in causa, quæ secundu Arist. facit inuoluntariũ. Quare D. Tho. ait hypocritã furtiue furripere laudes. Inuoluntaria autem donatio non valet. Solutio. Negatur prior præmissa: nõ enim omnisigno-

Quisimula pauper te elemosynã extorqueat ad restitutionem nõ tenetur.

Confirmatio præteriti assertio. nis.

ratio altera ad idem.

Solutio Alexandri.

replica.

Obiectio.

Solutio.

rãtia facit inuoluntariũ quãdo non ignoratur potissima causa operis. Sciunt autẽ omnes misericordiã officium esse charitatis, qd non indiget tãta exploratione meritorũ personæ: quoniã licet pauper nõ sit dignus, nulla tamen sit meritorũ iactura. Et ideo quanquã eadẽ dignitas ignoretur, nihilominus spontanea est misericordia. Hoc in quotidianis elemosynis astruimus: nam si insignis impostor eximiam vel sanctitatẽ vel necessitatẽ effingeret, vt graue æris pondus exprimeret, crediderim calẽ pessimũ ad restitutionem teneri: nam tunc inges elemosyna illa nõ esset censenda spontanea, sed per fraudem extorta. Soluta ergo restat argumenta in contrariũ. Conceditur enim talem hypocritã deceptorẽ esse, & quodãmodò falso titulo qui in eo sit corrasisse elemosynas: sed negatur nihilominus, propter rationes dictas, animum non acquisiuisse: quoniã vltionẽ in illum tranlatum est. Neq; simile est quãdo vna persona pro altera supponitur. Si enim quis mihi diceret esse Petrũ, cui ideo id tribuerem quod nõ nisi Petro largirer, si non est Petrus, non tenetur datio: sicut non tenetur matrimonium. Error autẽ in moribus aut in bonis fortunæ non habet eandẽ efficaciam ad elidendum contractum.

Limitatio periculis dicti.

QUESTIO OCTAVA, De restitutione simoniã & pœna simoniaci.

ARTICVLVS. I.

Vtrũ quicquid per simoniã vel datur vel recipitur, sit restitutioni obnoxium.

Ostrema demum quæstio de simonia, vt restitutionẽ ac reliquas pœnas exploret oportet. Apparet namque non esse necessarium vt quisquis per simoniam præbenda aliqua aut dignitate potitur, debeat illam relinquere. Sunt enim spiritualia quædam quæ semel obtenta abijci nequeunt: vt caractères qui per sacramentales consecrationes impuntur: ergo illi licet simoniacè acquirantur, non sunt restituendi. Secundò. Contingit episcopum simoniacè esse promotum, cuius subinde pœna est suspensio: & tamen ipsum subdito sub anathemate iubere vt à se ordines suscipiat,

1. Argumẽ.

Argumen. 2.

piat, qui deo videtur ad obedientiam obligari: nemo tamen ob eo qui potestatem non habet conferendi, intentare debet recipere: ergo episcopus per debitum simoniae ab illa episcopali potestate non suspenditur. ¶ Tertiò. Nemo pro illo delicto puniendus venit quòd se neque sciente neque volente factum est: si qui dem poena soli voluntario delicto debetur: còtingit autem nonnunquam ut quis spirituale quippiam accipiat, alijs clam ipsum id procurantibus: ergo non est quod ille debeat collatione sibi facta priuari. ¶ Quartò. Nemo pro sua culpa debet commodum reportare: vsu tamè venire assolet ut si simoniacus id quod sic acquisiuit resignaret, in rem eorù cederet qui fuerunt simonię participes, vtpote quãdo prelatus aut totum collegium cui facienda est restitutio in simoniam consensit: ergo tali euentu nulla est restitutio facienda. ¶ Quintò. Dũ quis per simoniam ad solenne votum religionis admittitur, non potest ab eodem se voto religare: ergo ab eius restitutione quod per simoniam adeptus est absoluitur. ¶ Sextò. Exterior poena in hoc seculo non decet pro intimo cordis motu infligi: quippe qui soli Deo patet: accidit autem simonia non solum foris in opere, verum & intus in corde: qua ratione, ut supra patuit, per voluntatem definitur: ergo eiusmodi simonia nulli est restitutioni obnoxia. ¶ Septimò arguitur. Multò plus est ad altiora promoueri quã in susceptis permanere. Quandoq; autem cum simonia sit dispensatio ut ad sublimiora euehantur: ergo nõ semper debent susceptis orbari. ¶ In contrarium est sententia illa canonis. Si quis episcopus. 1. q. 1. Qui ordinatus est, nemo ex ordinatione vel promotione quæ est per negotiationem facta proficiat: sed sit alienus à dignitate vel sollicitudine quã per simoniam acquisiuit.

Cõclusioe spondua.

Ad quæstionem vnica cõclusionẽ respondetur. Quicquid per simoniã acquisitum est, siue pecuniario pretio: siue munere alieno perinde valẽte, restitutioni subiectũ est: videlicet, neque qui spirituale emit retinere illud potest, neque pretiũ ille qui vendidit. Probatũ cõclusio. Nemo id retinere potest q̃ contra voluntatem Dñi acquisiuit: ut si dispensator res heri sui distraheret, neq; ipse posset retinere pretiũ, neq; res emptores retinere. Dñs autẽ, cuius dispensatores sunt ecclesiarũ præfati, lege cauit nẽ spiritualia quæ gratis ipsis in cõmune bonum collata sunt, pretio distribuere: secundum illud Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date: ergo si pretio eodẽ spiritualia dispensantur, neq; venditor pretium neq; em-

Probatio cõclusionis.

ptor spirituale retinere potest.

¶ Circa hæc conclusionẽ cũ eius, quæ S. Tho. est probatione, primũ dubiũ est quo iure vigore habeat veritatis: diuine & naturali, an verò solo p̃tificio. De hoc naq; nulla extat dubitatio. Totũ enim canonicũ ius id cõclamat: ut patet canone citato, Si q̃ ep̃s, vbi qui dignitatẽ per simoniã emit, ab eadẽ iubetur esse alienus: & can. presbyterũ. ea. cau. & q. qui per pecuniã ecclesiã obtinuerit, priuari eaiubetur. Et vice versa. c. de hoc. de simonia. Reges qui pretium vt in electionem cõsentirent acceperunt, idem pretiũ restituere coguntur. Et in Extrau. Martini. 7. quæ extat inter acta concilij Constantiensis, sessione. 43. Sancitũ est vt electiones, postulationes, & queuis prouisiones simoniacæ nullæ sint ipso iure. Vnde fit vt neque præbendæ neq; pretium pro ipsis pensum retineri valeat. Id quod & Paulus Secundus in sua. Extrau. c. m. delectabile. cõstantissimum esse voluit. Præterquã quòd eiusmodi simoniaci prælati perpetuæ damnationi peradiguntur, & excommunicati ab ordinis officijs suspenduntur: ut patet ibidem, & can. Si quis dator. & cano. Si quis episcopus. 1. q. 3. Quin verò mediatores, & intercurrẽtes, ac procuratores omnes excõmunicãtur ibidem. Vtrũ verò iure etiã naturali, ac perinde diuino vtraque restitutio, scilicet tam præbendę quã pretij sit iussa, ambigitur. Et quidem quod qui sacerdotium vendidit ad pretij restitutionem teneatur, manifestè ex naturali diuinoque iure colligitur. Nam cũ spirituale non sit natura sua vendibile, sed gratis dari iussum, vt per verbum Christi proximè citatum constat, palàm est iniquè recipi: sicuti de vsuraria pecunia supra monstratum est. Quòd autem ille qui præbendam vel quippiam spirituale pretio recipit teneatur diuino naturaliue iure illud relinquere, nulla videtur ratio conuincere: nam vt in exemplo cõclusionis persistamus, bifariam dispensator potest res domini contra eius voluntatem alienare. Vno modo quia dominus nullatenus id præcepit: & tunc iure naturæ ille cui hæc traduntur non acquirit dominium. Altero modo quia herẽ præcepit, vt gratis datur: verbi gratia, pauperibus distribuatur frumentum. Et tunc etsi dispensator, id pauperibus diuendens teneatur pretiũ reddere: tamen pauperes qui gratis erant accepturi, etsi quippiam pretij rependant, nullatenus tenentur res ipsas restituere. Pari modo Dominus præcepit dispensatoribus suis spiritualia gratis distribuere: ergo qui idonei erant, etiam si emerint, non tenentur id quod emerunt restituere iure diu-

Dubium.

Martini. 7.

Paulus. 1.

Quisacerdotiũ vendit diuinoacnaturali iure teneatur restituere pretium.

diuino neque naturali: sed ratione ecclesiastici iuris cassantis huiusmodi prouisiones. Id quod exemplo vsuræ confirmatur. Etenim quauis qui dat ad vsuras restituere sit obligatus, qui tamen pro mutuo vsuram soluit, non tenetur. His rationibus probabile forte quibusdam fiat in iure diuino & naturali nõ fundari, vt emptor spiritualium teneatur illa resignare. At verò secus res habet: nam in primis diuus Thomas & doctores ex illo diuino iure, Gratis accepistis, gratis date: inferunt spiritualia empta esse resignanda, imò non Doctores modo, verum & iura ipsa. Demonstratur ergo non modò pretij, verum & spiritualium restitutionem fundamentum à iure diuino ducere, licet parum differenter. Spirituale non solum vendere, verum ipsum emere est simonia: ergo in iure naturæ eius fundatur restitutio. Probatũ antecedens. Spirituale est mera gratia Dei: Gratia autem non modò gratia esse definit: quia non gratis datur, sed quia non gratis recipitur: ut probè Leo Papa adnouit in ca. Gratia. 1. quæst. 1. vbi ait: Gratia si non gratis datur vel recipitur, gratia non est. Et Urbanus cap. Saluator. 1. quæst. 3. dicens: Qui Dei dona quæ gratis accipiuntur vt gratis dentur propter sua lucra vendit vel emit, cum Simone donum Dei possideri pecunia existimat. Imò Simon in hoc prius quod spirituale emere voluit, contra Spiritus sancti gratiam, atq; adeò contra ius diuinum peccauit: licet postea eandem gratiam vendere cogitaret. Neque solum gratiæ emptio diuino iuri aduerfatur, verum & contra ipsam est rerum naturam: nam gratia non pretio, sed gratis possideri debet. Itaq; etsi Christus tantum dixerit, Gratis accepistis, gratis date: in eotamen quòd dixit, gratis date, intellexit quòd omnes gratis debent accipere. Vnde nõ minori iniuria ei infert qui emit, quã qui vendit: nam vult Deus gratiã suam sibi soli debere: & qui emit, profitetur se non à Deo ipso, sed à venditore recipere. Quocircã non solum vendere, verum emere, quia est contra diuinã gratiam, peccatum est, vt supra diximus, contra religionem. Atq; in hoc simonia ab vsura differt. Vsura enim solum prohibetur in bonum proximi: puta ad cauendum iniustitiam nẽ pretium pro eo quod non est vendibile recipiatur: quare vsura solum ex parte accipientis, & nõ ex parte dantis est iniustitia. In simonia verò ex vtraq; parte peccatur contra religionẽ & cõtra Dei iustitiam: quippe qui non tantum dispensatoribus suis iussit gratis illa donare, verum cõstis inhiuit nẽ aliter quã

mens spiritualia teneat resignare iure diuino. nõ assertio.

gratis illa reciperent, vt illa ratione confiteretur à solo se Deo suscipere. Et per hoc liquent eorum argumentorum solutiones quæ proximè faciebamus. Igitur si spiritualia emere, simonia est, contra ius diuinum & naturale: nempe contra rationem gratiæ: & ideo ibidẽ iactum est restitutionis spiritualiũ fundamentum. Dixerim, iactum fundamentũ: quoniam modò id solum constituimus, quod tam emptio quã venditio sit iure naturali ac diuino simonia: an verò eodem iure impediatur translatio tam præbendæ quã dominij pretij, vt restitutio ipsa perinde atque in vsura sit de iure diuino, in responsione sexti argumenti inter enarrandum ca. mandato. de simonia. dilucidabitur.

¶ Post hæc ad penitiorem conclusionis intelligentiã recolenda est, sicuti vsuræ, ita & simoniae celebris distinctio, in realem ac mëtalem. Simonia realis est illa quæ pacto fit, vel expresse vel tacite: hoc est nutibus significato. Quãuis nisi postea re vera sequatur executio patij: hoc est si nõ soluatur cõstitutum pretium, tunc venditor ad nullam in cõscientia restitutionem teneatur: vt de vsurario etiã diximus: quãdoquidem nihil recepit. Vtrũ verò qui præbendam recipit teneatur illam resignare, statim examinabitur. Simonia vero mentalis est internum propositũ & intentio dandi aut recipiendi spirituale pro temporali: ad cuius percipiendum intellectu ad id recurrito quod lib. 6. de vsura mentali diximus. Est enim lubrica fallaxq; illa regula, quòd principaliter intè datur pretium aut minus principaliter: sed est philosophico more ex obiecto mens perpendenda: Nimirum vt illa præcisè mëtalis simonia censeatur, cuius obiectum est simoniarealis: scilicet intentio dandi recipiendive spirituale pro pretio tẽporali. Vnde si quis episcopo ex sua liberalitate ad conciliandã eius amicitiam seruit, & certus sit neq; se recepturum neque episcopũ largiturum pro seruitio, sed spe ret q̃ factus amicus fortè id gratis dabit, cuius ipse est dignus, nulla est mëtalis simonia: quia obiectũ ipsum, scilicet, dare ratione amicitia, nulla est simonia realis. Neque si cogitet dare aliquid liberali honestaq; datione, quasi gratias referens, aut quasi aliquid ex laudabili consuetudine debitum. Neq; vice versa si episcopus taliter intèdat recipere. ¶ Colligit autem Caieta. in sua summa trinam simoniae speciẽ. Triplex species simoniae.

Distinctio simoniae.

Illasimonia mentaliscõcludenda est cuius obiectũ est simonia realis.

Triplex species simoniae.

fia de illis non iudicet. Secūda verò est, de qua Doctores loquuntur, dum quis foris munera offert intentione praua, sed latente. Dum scilicet celat quā intentione id facit. Et dum praelatus corrupta etiam intentione quam occultit, spirituale confert. Tertia, inquit, quando pactum interuenit, sed non mandatur executio. Imò antequā collatio fiat vtrinque; à præcedenti cōuentione desistitur. Hæc autem non tam mentalis dicenda est, q̄ realis nōdum perfecta. Propter quam licet peccatum sit graue, nemo pœnas iuris incurrit.

dubium.

¶ Dubiū hinc autē non dissimulandū exurgit: Vtrum sicuti contingit simonia mētalis absq; reali, ita vice versa cōtingere realis possit absque mētali. Est verbi gratia, deceptor quispiā atq; impostor qui pretiū episcopo pro sacerdotio pollicetur, idq; instrumēto cōfirmat: absque vlla tamen implendi intentione. Apparet tūc ex vna parte simoniā oriri: quādoquidē si hoc innotuisset ecclesiæ, pœnis ille iuris adigeretur expoliareturq; sacerdotio. Ex altera verò nulla videtur simonia vt pote cum externa operatio ex intētione sit pensanda, à qua speciem sortitur. Dicēdū ergo re vera nō esse simoniā: neq; in foro conscientiæ præbēda donatū teneri eā relinquere: vt Caiet. ait. q. 10. primo quo li. Ecclesia tamē certior rei facta, quia de exterioribus iudicat, legitima præsumptione eū condemnaret.

Solutio.

Omne simonia realis ad restitutionem obligat ubi pretium solutum est. Dubitatio.

¶ His deniq; prælibatis conclusio in primis restitutionem imperans, omnem complectitur realem simoniam, vbi pretium verè solutū est. Vbi autem pactū præcessit, sed non subsequutum est pretium, iam dictū est venditorem ad nihil teneri, sed solum ad delicti pœnitentiam. Vtrum verò emptor teneatur sacerdotium dimittere, distinguendum est. Si enim ante collationem explicat se pretium non daturum, non dubium quin collatio, si fiat, teneat: neq; opus est dispensatione habilem eum reddente ad suscipiendum. Et vsque ad hanc veritatē intelligendum est veridicum illud dictū, cuius modo meminimus. Quòd si pactum nō mādatur executioni, non incurritur in pœnas iuris. Si verò sub tali pacto collatio fiat, nullatenus hæsitari debet quin collatio nulla sit. Id quod propterea tam asseueratè affirmamus, quod video nōnullos de hoc deceptos. Et in primis assertio fuit sancti Thom. in articulo præcedētinā ob id consultò expressit, quòd si aliquis det rem spiritualem pro aliquo temporali obsequio exhibito vel exhibendo, simonia est. Et ratio est manifesta: nam illic est expressa emptio & venditio. Qui enim credito vendit,

verè vendit. Adde quòd collatio non dependet ex futuro contingenti, sed supposito pacto, protinus absolute fit. Quare iam inde est simonia quicquid postea subsequatur: videlicet siue pretium soluat, siue secus. Alias nūquam sub pollicitatione cōmitti posset vsura: quod est falsum. Neque refert pactum scripto & cum iuris solennitate fuerit celebratū, an solo verbo inter duos absq; arbitris: dūmodò si dem tuam impignores pollicitus te daturum pro præbēda: quandoquidē inde exoriretur ciuilis obligatio quæ in alia materia firma esset & valida: secus si non interueniat talis obligatio, sed aliqua spes fiat alicuius referendæ gratiæ de honestate.

¶ De simonia verò mentali, obliget ne ad restitutionē, in responsione sexti dicendam est. Interim ergo de reali dicere cōsequitur, cui quomodoq; sit restitutio faciendā. Et prius quidē de pretio, mox de præbēda aut re alia spiritua li suscepta. Et quidem quādo ante rei spiritua lis collationem præcedēs pactum dissoluit, etiam si pretium fuerit solutum, nullum est dubium quin restitutio eidem sit faciendā qui pretiū largitus est: si quidem, vt modò dicebamus, ob illam simoniā nemo fit reus pœnarū iuris. Cōfessio est Caietani in sua Summa. Ac verò si simonia executioni mandata sit, scilicet collatio tam pretij quàm præbēdæ facta, tunc est dubium. Omnes enim in hoc consuetudine videntur, etiam D. Thomas, in solutione quarti, q̄ restitutio pretij sit faciendā vel ecclesiæ in qua simonia confecta est, aut pauperibus. August. enim, vt habetur ca. Non sanē. 14. q. 5. restitutionem malè acquiritorum pauperibus adiudicat. ca. verò, de hoc. & ca. audi uimus. de simonia. eiusmodi pretia simoniaca ecclesijs restitui iussa legimus. Idemq; expresse Cæsar imperauit in authentico de sanctissimi episcopi. Attamen si res penitus inspiciatur distinguendum est. Etenim post condemnationem, extra controuersiam faciendam esse constat restitutionem ecclesiæ vel pauperibus, aut quæ admodum Papa iusserit: quoniā & qui dedit ob crimen, multatur ære quod dedit: & qui recipit, dominium non acquirit. Verum tamen dum crimen non est delatum, sed in foro conscientiæ latet, persuadere aliud mihi non possum quàm quòd restitutio pretij faciendā sit eidem qui dedit. Et ratio est q̄ lex pœnalis, vt lib. 1. disputauimus, ante condemnationem reum non ligat, vt ipse teneatur executorem esse sui supplicij aut multæ. Cum ergo illæ præbēdæ emptor ob crimen veniat suo pretio multandus, fit vt ante con

quādo ante rei spiritua lis collationē pactum præcedēs dissoluitur restitutio accepti pretij faciendā est q̄ soluit. Caieta. Dubium. S. Thom.

August.

simoniacus post condemnationē restituere debet ecclesiæ vel pauperibus: alias ei qui dedit

ad proxime assertio nis.

te condemnationem de crimine non amiserit vel dominium, vel possessionem, vt illic declarauimus: ac proinde cum dominium translatum nō fuerit in recipientē, fit vt suo sit domino adhibendum. Neq; quicquam refert iure ne diuino & naturali, an solo ecclesiastico impediatur translatio domini. Posset enim forsitan in præsentiarum quisquam cōminisci trāslationem pretij nō esse prohibitam diuino iure, aut naturali: nā licet Dominus noster iusserit gratis spiritualia cōferri, nihilominus quia præbēda res est æstimabilis pecunia, quāquam vendere peccatum sit, nihilominus iure naturali acquiritur pretij dominium, pariter vt præbēdæ: sed quia ecclesia annullauit cassauitq; tales contractus, vt patet iuribus supra citatis, proclamantibus esse nullos potuit ipso facto pretium applicare pauperibus. Huiusmodi autem commētum bifariam, vt reor, peccat. Primum enim arbitror iure diuino & naturali dominium pretij non transmitti. Nā cum Deus gratis dare iusserit pretium, pro re non vendibili datur. Quicquid sit de collatione præbēdæ. Secundo etiam si talis annullatio cōtractus ex solo statuto ecclesiæ ortum habuisset, non potuit eadem sancta ecclesia simoniacum emptorem in dicta causa in pœnā adigere, quousque esset de crimine cōdemnatus. Ex his ergo sequitur quòd qui tale pretiū recepit, perinde atq; vsurarius debet absque vlla mora nullaque expectata iudicis sentētia restituere illud tanquam alienum, cuius dominium non habet: dūmodo cautionē capiat nē postea cū fiscus rescouerit, cogatur iteratò soluere. Quauis illi qui dedit repetito iure non permittitur: quādoquidem re cognita pretio multabitur.

De restitutione præbēdæ.

¶ De restitutione autem præbēdæ longè diuersa est ratio: etenim si collatio facta est, restitui immediatè priori possessori non potest. Quoniam dum praelatus secundum suam estimationē Petro cōtulit, Paulo simpliciter abstulit. Quare neuter eius dñs est: videlicet neque Paulus, quia illi fuit adempta: neq; Petrus, qui ratione simoniæ inidoneus factus est recipiendi. Quo circa Paulo restitui aliter nō potest, nisi in resignatione in arbitrio prælati facta qui ei reddat: præuia tamē dispensatione super irregularitate per simoniam contracta. Quauis reiecta Papæ simonia, qui solos simoniacos habiles reddere valet, nihil obstat quo minus Petro denuò prouideatur. Sed est aduertendum quòd quauis simoniacus solo iure pontificio irregularis sit atque inhabilis ad recipiendum sacerdotium vel rem spiritualem, at

que ad eodē iure impediatur translatio domini, vt artic. proximo apertius fiet: nihilominus ius illud cogit vt nulla spectata sentētia protinus resignet præbēdam: vt pote cuius non est legitimus possessor. De fructibus autem perceptis in solutionibus tertij & quartij dicendum.

AD primum igitur argumentum multa D. Thomas respondet. Primum q̄ et si qui sacro ordine simoniacè initiatur characterē propter sacramenti efficaciam suscipiat, haud tamē sacramentali gratia propter obicē simoniæ funditur. Secundo subdit quòd ab ordinis executione suspenditur ob id quod quasi furto contra domini voluntatem characterem furripit. Vbi id quòd antea diximus recolendū est: nempe quòd non solum dare, verum recipere spirituale pretio, delictum sit simoniæ. Tertio addit suspensionē ordinis eo protendi vt non modo suspensus nō liceat ordinis munere fungi, verum neq; alijs fas sit eis in tali executione cōmunicare, siue delictum publicum fuerit siue occultum. Itaq; dum quis pretio quantum occulto, hoc est nondum in ius foras delato, sacerdotalem ordinem suscipit, neque celebrare potest, neque alij, qui id sciuerint eius celebrationi interesse. Quarto subiūgit talem simoniacum repetere non posse pretium. Intelligo hoc autē in publico foro, vt nuper rimē dicebam: nam priuatim ante condemnationem arbitror eidem esse restituendū. Quinto deniq; concludit, quòd simoniacus inde factus q̄ ordinē simoniacè cōtulit, aut præbēdā vel dedit vel recepit, vel mediator fuit, si delictum sit publicum, puta iudiciali foro, iure suspenditur & quo ad se & quo ad alios: si vero secretum, tunc duntaxat est suspensus quo ad se. Notanda ergo hic est differentia quòd in collatione beneficiorum, nec dans nec recipiens, quando delictum est occultum, est suspensus quo ad alios sed tātum quo ad se. In collatione autem ordinum, licet conferens eadem liberetur lege: scilicet vt crimine occulto, non sit suspensus nisi quo ad se: recipiens tamē, etiam si sit occultū, vtroq; modo est suspensus. Sententia est antiqua, quam Panormita super ca. tanta. de simonia. comprobat. Et arbitror eam esse rationem quòd cum in suscipiendo radix ipsa infesta fuerit, non solum ipsum ab executione voluerunt iura arcere, verum & quoscunque priuatim id scientes: quauis crimē occultum esset: hoc est nō in publicum iudicium per tractum. Dator verò si legitime erat ordinatus, satis duxerunt,

ad. 1. argu.

Panormita.

no assertio.

ut ipse abstineret, reliqui verò non tenerentur eum evitare, nisi publicitus esset cõdemnatus. De istis suspensionibus extant iura in Extravaganti Martini supra citata, Sacro, quæ est in concilio Constantien. & in Extravagãdãnabile, eiusdem Marti. & Eugenij, & in alia. Cùm detestabile. Illa autẽ quæ de aliorũ communicatione cum simoniacis hic recensentur ad seculum D. Thomæ referenda sunt: nã postea ad consulendum timoratis cõscientijs decretum est in cõcilio Cõstantien. vt nemo ex cõmunicatum vitare teneatur, nisi nominatũ, ve eum qui fuerit publicus clericorum percussor. Nec satis est quòd sit nominatus generali nomine criminis: puta simoniacus, aut hæreticus: sed requiritur qd sit de proprio nomine expressus. Aliàs non esset delicatis cõscientijs satis succursum. Quare cum omnis excommunicatio suspensionem secum afferat, fit vt etiam à suspensis antequàm publica sententia nominati sint, possint legitimi subditi sacramenta suscipere, etiam absolutionis. Imò verò subdito suum ius petente parcocius potest sine culpa illi sacramentum administrare: quia hoc totum in fauorem subditi indultum est. Dum modo tamen nõ celebretur: id quod peccator citra immane sacrilegij crimẽ facere nõ potest.

¶ Ad secundũ ¶ Ad secundum pari modo respõdetur quod ab episcopo simoniacẽ promotio non solum propter præceptum, verũm & propter eius excommunicationem nemo debet ordines suscipere absque dispensatione. Idq; vt D. Thõait, casu etiam quò subditus probare crimen non possit. Aliàs recipiens participaret cum illo in crimine. Hoc autem simili modo quo proximẽ dicebamus venit intelligendum, loquebatur enim secundũ leges sui seculi. Iam quippe nunc nisi talis episcopus nominatim sit excommunicatus, potest subditus iuxta dictum decretum ab ipso petere sacramenta. Sitamen ei sit necessarium. Neq; verò episcopus tunc administrans delinquit: Secus si sua se sponte ingereret: vt si subdito non petente præcepto eum ad recipiendum vrgeret: aut si extraneos ordinaret. Quare tunc subditus nõ tenetur ei parere. Ab episcopi autem communicatione qui aliter quàm per sui promotionem simoniacus est, nisi crimen esset iuridicẽ publicatum, neque secundũ iura antiqua vllus tenebatur abstinere.

¶ Ad tertium ¶ Ad tertium respondetur bifariam quemquã, velet de vsurario & fure dictum est, ad restitutionẽ teneri. Vno modo ratione acceptationis: quãdõ scilicet peccauit accipiendo. Altero vero ratione rei acceptæ, quando videlicet rem

possidet que non est sua. Igitur dũ quis sciens & prudens, sua sponte vel ordines vel ordinibus adiunctas præbendas suscipit, tenetur tũc ratione acceptationis. Quapropter non solũ ijs priuatur quæ accepit: nepe ordinis executione & beneficio cũ perceptis fructibus, verũm & alios quos fortẽ nõ percepit: potuisset tamẽ alius legitime possessor percipere, restituere tenetur: quia omnium damna per iniuriam dedit: deductis tamen expensis causa fructuũ factis: etsi quos in ecclesiã vtilitatem legitime vt tenebatur, fecit. Quando verò se nesciente neq; volente per simoniã promotus est, tunc quidem solum tenetur ratione rei acceptæ: & ideò cum primum rescuerit, ab ordinis executione suspensus esse debet: sed tamen eos tantũ fructus restituere, quibus factus est ditior. Haud tamen eos in super, quos suis vsibus bona fide insumpsit. Si verò ille qui pecuniam eius nomine obtulit in fraudem id fecit atque actu, vt postea ipse expoliaretur, tunc nisi ipse confenserit nullatenus expoliandus est.

¶ Ad quartum ¶ Ad quartum respondet D. Thomas quòd tam pecunia vel possessio, hoc est, prælato impensa, quàm etiam fructus simoniacẽ percepti sunt ecclesiã restituendi, etiam dum prælati vel aliquis collegij in simoniã consensit. Si autem totum collegium fuerit eodem contractu infectum, tunc per facultatem prælati facienda est restitutio, vel alteri ecclesiã vel pauperibus. Et quidem id quod de fructibus asserit, ad verbum verissimum est secundum antiqua iura: tamen sic iam nunc mos habet Romanus vt Papæ obtingant ad suos sustinendos apostolicos sumptus. Quare cũ illo fieri super eos potest compositio, ab illoque obtineri remissio. Quod autem de simoniæ pretio addit, intelligendum arbitro eomodo quo supra à nobis expositum est: Nempe postquam quis fuerit criminis condemnatus: nam dum res est occulta, existimo ei qui dedit redhibendum.

¶ In solutione ad quintũ enarrat D. Thomas decretum Lateranensis concilij sub Innocẽtio Tertio, quod proximẽ eius tẽpora celebratum est referturq; ca. Quoniã de simonia. vbi qui ad religionis professionem simoniacẽ sunt recepti, nisi sustentationis gratia (vt supra explicatum est) non quidem solẽnis voti obligatio liberantur: quia nequuerant sed tamen de suo monasterio repulsi ad perpetuam pœnitẽtiam in arctiori regula subeundam addicuntur. Quod autẽ subsequitur, nihil ad præsentia tẽpora attinet, sed ad illos qui ante eiusmodi decretũ fuerat delinquentes: qui scilicet tantum

Ad quartũ

Mes. S. Th. Ad quintũ Cõciliũ Lateranens.

Ad. 6.

Dubium.

Hostiensis solutio.

Hæricus Gãdenis.

Expoditur præterita solutio.

cogebantur in alijs conuentibus eiusdem ordinis commorari.

¶ Sextum denique argumentum quod in præsentiarum longẽ plus ambiguitatis asserit, ad explorandã naturam mentalis simoniæ adhibitum est: obligetne ad restitutionem dũ foras opere nõn prodit. Et quidem si qui præbendam recepit nullum re vera tribuit pretiũ, tunc collator, etsi pretium ex pacto sperasset, ad nihil teneretur, vt de vsurario didimus. Sed dubium est de illo qui præbendam suscepit si citra pactum credidit se eandem per simoniã recipere, videlicet, vel quia collatoris spe pretij allẽctum arbitratur eandem contulisset, vel quia munera præmiserat præintentione, quæ etiam prælati nihilõ saniori receperat. Tunc inquam dubium est neq; parũm molestum, vt tunc tenetur resignare præbendam: & pariter prælati quicquid receperat restituere: nam si leges vsurarias consulas, dum vsurarius mente concipit id quod ab altero sibi vltra sortem prorrigitur, non gratis, sed ratione mutui porrigi ad restitutionem tenetur. Tamen in contrarium existit textus, vt multis apparet, expressus in capit. mandato: quod vltimum est tituli de simonia. Vbi habetur quod quando sic inter duos contingit, vt alter ab altero spirituale quippiam, scilicet, locum in monasterio, alter verò scilicet conuentus temporale recepit, vt tunc tamen corrupto affectu, videlicet, quia vterque apud se credidit id sibi simoniacẽ collatum, imò fortẽ vterque eadem intẽtione largiebatur: dum modò nullum exterius interuenit pactum, nullaq; expressio corruptæ mentis, neuter ad restitutionem, vt plerique rentur, obligatur: sed satis vtrique est per solam pœnitẽtiam suo satisfacere creatori. Hoc ergo ca. quatenus aliter sentire videtur quàm de vsura definitum est, prægrande Doctoribus facescit negotium ad explicandum. Vnde Hostien. super eodem ca. distiguens ait, ea quæ per simoniã contra ius diuinum acquiruntur necessaria esse quæ restituantur: quæ verò per simoniã de iure positio, hoc est malam quia prohibitam esse à restitutione libera. De quibus, inquit, Papa illic loquebatur. Consentit Hæricus Gãdenis quot lib. 6. quæstio. 26. in quibus in dicto cap. sermonem haberi, non de illo qui pro ingressu religionis pecuniam contulerat, sed de illis monachis qui honorifica loca coemerat, puta Abbati proprinqua. Attamen si legitimum significatum introspectas, locus in monasterio pro eodem vsurpatur quod est admisso ad religionem. Quare illic proculdu-

bio de simonia contra ius diuinum inuitus est sermo. Vnde statim subtextitur mentio resignationis spiritualium. Quo circa Panor. illic credeas nullam simoniæ mentalis genus ad restitutionem obligare, etiam si munus sinistra intentione deditur & recipitur, hoc discriminis inter vsuram & simoniã comminiscitur, quod in odium vsurariũ iusta est restitutio vsuræ mentalis: ne scilicet illõ palliamento crimen obtegeretur: non autem restitutio simoniæ. At verò maiorem sanẽ deberet simonia inuidiã parere quàm vsura: vt potẽtque virulentior est. Addit ergo secundo forsitan dictum capitulũ est intelligendũ quando principalis intentio non est simoniaca. Verũ tamen neq; hæc valet solutio: quia in vsura, vt suo loco declarauimus, quæcũq; intẽtio ne recipiatur aliquid vltra sortem pro vsu pecuniæ est vsura.

¶ Ioannes Andreas super dicto ca. aliud. minoris probabilitatis asserit discrimen: nempe quod in vsura sola mens vsurarij est deprauata, exigentis aliquid vltra sortem: nõ autem alterius solutis. Et ideo iubetur ei fieri restitutio. In simonia verò vtriusque animus est corruptus: Nam tam emi quàm vendi spirituale prohibetur: & ideo cæteris paribus melior est conditio possidentis, vt vterque per mittatur id possidere quod recepit. Præterquàm, inquit, quod per vsuram magis vulneratur charitas. Sed tamen quòd hæc conficta interpretatio minus sit ad rem accommodata, inde patet, quod deprauata mens nemini debet suffragari. Quare multo minus simoniacus deberet dominium acquirere, quàm vsurarius. Nam aliàs etiam si pactam interuenisset, deberet vterque dominium acquirere.

¶ Caietanus ergo longẽ alia via procedit. Ait inquam secus habere simoniã quàm vsurã: nam vsuram inquit qui soluit, inuitus dat. Quare alter neutiq; dominium acquirat. In simonia verò vterque dat vltro neus: nam cum præbenda suapte natura æstimabilis, vt ei videtur, sit pretio, lubenter eam recipiens pretium soluit: quare nisi ecclesia prohiberet translatio nem dominij, teneret vtrinque datio: & quia citra pactum non impedit, vterque euadit dominus. Sed neque ista solutio hærenti animo satisfacit: nam perinde simoniacus inuitus videtur conferre pretium, atque ille qui accipit ad vsurariũ quidem mallet gratis accipere, vt iure diuino alter tenebatur conferre. Innumera denique sunt expositiones aliæ huius textus, quod indicium magnæ eius obscuritatis est. ¶ Igitur vt rem quàm maximẽ ego

Panormica.

Solutio altera eiusdem Panormita. Obiectio contra solutio nem.

Ioan. Andr.

Referatur interpretatio Ioan. Andræ. Caiet. solu.

ro in Cafe.

Sententia authoris.

possum perspicue explicare pergam, totum dubium ex illo pendet quod ex precedētibus huc repositum enodandum: nempe vtrum restitutio tam pretij simoniaci quam rei spiritualis, sit de iure diuino & naturali. Et primum omnium hoc cōfessissimū sit, quod vtrinq; cōtra ius diuinum cōmittitur simonia: scilicet tā ex parte emētis quam ex parte vendētis.

Qua ratione, vt supra exposuimus, simonia differt ab vsura: quoniam non solum vēdens, verum & emens aduersatur nature gratie spiritualium: scilicet quæ gratis debent non solum dari, sed etiam tanquam Dei donum recipi. Secundò & hoc compertissimum est, quod restitutio ex vtraque parte in simonia hætenus est de iure diuino: quod in tali diuina prohibitione vendēdi & emēdi fundatur: sed hoc est quod apud neminem disputatum reperio, cum ab omnibus huius capituli interpretibus examinari deberet, videlicet vtrū iure diuino sit impedita translatio tam rei spiritualis pretio receptæ, quam dominij eiusdē pretij. Nam si iure diuino simoniacus inhabilis sit ad recipiendum, tūc ecclesia nullatenus facere potuit vt simoniacus mētalis, putā credens aliquid sibi datum in pretium, dominium acquireret. Si autem translatio eiusdem dominij solo iure ecclesiastico est impedita, potuit quidem ecclesia illud impedire interueniente pacto: permittere autem vbi nullum intercederet.

Caletanus. Est ingressus. Arbitratur enim, quod etsi spiritualia iubeantur gratis dari & recipi, nihilominus ex natura sua esse pretio æstimabilia. Quare qui pretium sua sponte pro illis confert, licet peccet quidem contra diuinam prohibitionem, nihilominus dominium transfert, nisi vbi translationem ecclesia impediuerit. Et fateor hoc modo planam fieri textus intelligentiam.

¶ Porro verò ex altera parte suadere contendam, nescio an persuadere potero translationē dominij, saltem pretij iure diuino impediti: nā de re spirituali emptā non est tanta persuasio.

Ratio. 1. in Caletan. Et quò à prohibitionē ipsa diuina auspicemur Christus dicens, Gratis accepistis, gratis date, omne ius sublatū voluit aliquid recipiēdi pro spirituali. Si autem nullum reliquit ius recipiēdi, sit vt pretium recipiens, nullatenus, Deo vete tante, efficiatur dñs, sanè cum nisi aliquo iure, nemo rei dñs constitui valeat. **Secunda.** Qui mutuū dat propterea tenetur vsuras restituere q̄ gratis mutuari debeat. Tenetur autem prælatus diuino iure eodem pacto spiritualia conferre: ergo eodem inhabilis sit vt domi-

nus fiat. Quòd si dixeris non ob id vsurarium teneri, sed quia seorsum vsus pecuniæ vendit, qui nullius per se est pretij. Pariter arguitur de spirituali re, nam neque hæc quidem, vt omnes fatētur, est pecunia æstimabilis. Quòd si respondeas ex natura sua esse æstimabilem: saltem vbi est fructiferum sacerdotium, cogruitur nihilominus hæc non esse vendibilia. Nam dum quis pro aliquo magistratu administrando publicum suscipit stipendium, ea lege vt gratis illum administret, si quid vltra pretij recipiat, non sit dominus, sed ad restitutionem tenetur: Prælati autem ecclesiastici sunt huiusmodi: ergo si quis eorum pro collatione spiritualium quippiam recipiat, iure diuino reddere perstringuntur. Eò potissimū q̄ neq; Papa, neq; Antistitum vllus, dominus est spiritualium, sed merus dispensator rerum domini sui: qui gratis id facere cunctis iussit. Quare nec tanquam dñi, nec tanquam dispensatores dominij pretij acquirūt. Accedit huc preterea vrgens admodum argumentū, quòd si solo iure pontificio prohibita esset translatio dominij in simonia, sequeretur quòd si qs quid pro administratione sacramentorū, præter sacros ordines, reposceret: verè perciperet dominium. Nam iure pontificio eiusmodi translatio solum legitur prohibita, vt ait in præsentī articulo diuus Thom. in ordinum & beneficiorum collatione & ingressu religionis: in quibus pro nullis habentur contractus, vt supra dictum est. Profectò ergo quam maxima probabilitate pollet, vt in hoc etiam sensu iure diuino fuerit in simonia restitutio iustitia. Id quod antiqui semper crediderunt: vt **Hericus Gandensis** quot libe. 6. q. 26. & **Armach.** libr. 10. capit. 23. quibus & quotlibe. 9. articul. 3. **Adrianus** adherescit. Imò & sanctus **Thomas** idem hic videtur sentire: si quidem obligationem restituendi in simonia non aliū de deducit quam ex verbo Christi. Gratis accepistis, gratis date. Quauis **Caletanus** hic & in sua Summa, verbo, simonia: & illic **Syluester**. 5. 2. **Panormitanus** supra citatum sequuti, contrarium censeant.

¶ Dixeri autem nō tantam esse persuasionē de acquisitione simoniacæ rei spiritualis, quod nulla sit iure diuino. Tum q̄ licet dans pretiū peccet contra naturam gratiæ, tamen dum id sua dat sponte, non videtur inhabilis subinde fieri ad recipiendum. Tum præsertim quòd si iure diuino nulla esset, nullatenus posset Papa super eo dispensare, & tamen communis est omnium consensus, quòd si alicui simonia cōferat beneficium, licet vterque pessimè faciat,

3. Ratio.

Presumptio rei spiritualis iure diuino restituienda est. **Henricus Gandensis.** **Armachanus.** **Adrianus.** **S. Thomas.**

Caletanus. **Syluester.** **Panormita.**

faciat, collatio tamen teneat: vt articulo proximo disputabitur. Tenendo ergo, vt quam longissimè certius censeo, iure diuino iustam esse in simonia restitutionem, restat ad allegatum capitulum respondere: quod non est facile. Alijs ergo prætermisissis solutionibus, due sunt quæ alicuius momenti haberi possunt. Vna, quòd etsi qui tanquam pretium aliquid obtulit prælato, sed tamen nullo expresso pacto, dominium in ipsum non transtulerit: tamen quia restitutio non illi faciēda est, sed ecclesiæ, potuit Pontifex illam eidem prælato indulgere, atq; adeò ipsum à vinculo liberare. At verò mihi nullatenus sit probabile posse ecclesiam condemnare quēdam ad poenam ante cōdemnationem de crimine: & ideò neque illum qui pretium dedit priuare suo iure potuit quandiu eius lateret crimen. Ob id que probè ait **Adrianus** loco citato quotlib. 9. Papam non posse restitutionem cuiuspiam remittere quæ faciēda est parti quæ dedit, sed illam que faciēda est ecclesiæ. Quauis & hoc non prorsus improbabiler potest ad textum applicari: nam illi monachi mentales simoniaci cum dispensationem peterent, delictum suum prodebant. Quocirca iam ecclesia poterat eos qui dederant eodem pretio multare, tribuereque ecclesiæ, atque adeò restitutionem ei remittere qui possidebat. Attamen ob id solutio hæc non omnino quadrat textui, quòd illic Papa nullum indulgentiæ beneficium apparet cōferre: sed prorsus id respondere quod est de iure.

1. Interpretatio præfati ca.

Rōlō proxiam solut.

Adrianus.

2. solutio quā author probat.

¶ Alia ergo est solutio **Adriani** loco citato que profectò attente perspecta, vt meū fert iudicium, per placebit. Ait si quidem illic Pontificem nullatenus decernere de simonia mētali non esse necessariā resignationē spiritualiū, aut temporalium restitutionem: imò contrarium docet: sed lectio quæ punctum, & cōma, ineptè collocat, errorē generat. Vulgò nanq; post narrationē casus, responsum in duo diuiditur: videlicet vt post verbū, extēdi, fiat rubrica & inde quasi noua clausula sic legatur. Et ad resignationē spiritualiū & temporalium que nullo pacto sed affectu animi præcedente: in quo casu delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere creatori: eos pro simonia huiusmodi non teneri. Ita vt hoc vltimum verbū referatur ad præcedentia: scilicet nō teneri ad resignationem temporalium & spiritualium. Quod profectò Papa non apparet sensisse: qui erat **Gregorius Nonus**. Nam **Gregorius primus**, vt patet canone. Si quis neque 1. quæstio. 1. cōtrariū statuisse videtur: vbi ad

monet quòd qui fraudulento munusculo ecclesiasticam dignitatem acceperit, tenetur illā sub poena damnationis resignare. Fraudulentum enim munusculū, planè significat illud quod fraudulenta mente absque pacto expresso supponitur: nam vbi conuentio interuenit non est fraus, sed aperta iniquitas. Igitur non est credibile, **Gregor.** Nouum cōtrarium voluisse docere.

¶ Igitur vt rectè textus legatur, præmittēdus est casus capituli. Quidā enim dato oraua intentione pretio absque pacto recepti sunt ad religionē: & forsā dederant monasterio aliquam præbendam, & insuper aliquod temporale. Postmodum verò compuncti Romam miserunt vt cum illis fieret dispensatio. Papa verò misit mandatū vt eadem fieret. Sed tamen dubitauit postea eius Abbas de extensione mādātī quantum ad duo: nempe vtrum extendetur facultas vsque ad abbates, vt ipse posset cum illis dispensare: etiam vtrum extenderetur etiam ad dispensandum super resignationibus, ne ex alterutra parte fierent: vt scilicet conuētus resignare non teneretur, sed omnia possēt retinere, quæ monachi contulerant. Respondet ergo ad vtrūque Pontifex affirmatiue: dicens. Mandatum ostro recepto, vt cum monachis qui per simoniā dato aliquo (scilicet munere tam tēporali q̄ spirituali) locum in monasterio sunt adepti secundum cōstitutionem generalis cōcilij (videlicet **Constantiensis**: vt habetur ca. quoniā. paulo ante in eodē tit. relato) & infra. Sequitur respōsio. Consultationi tuæ breuiter respōdentes dicimus, mandatū Apostolicum (id est facultatem dispensandi) ad abbates extendi (vt scilicet, ipsi valeant dispensare) & ad resignationes spiritualiū & temporalium. Itaq; verbū, extēdi, fertur in hoc quod sequitur: sed interlita rubrica rem obscurauit, peruertitq; subinde lectionē, vt intelligeretur non teneri ad resignationes. Debes ergo sic legere. Extēdi ad abbates vt ipsi possint dispensare, extēdiq; ad resignationes, tam temporalium q̄ spiritualiū, si modo nullū interuenit pactū: nempe vt abbas possit dispensare: nē resignatio tam temporalium quam spiritualium, quæ aliās necessaria erat, non fiat. Addit verò: quæ vtrinq; taliter acquiruntur: vt pote quòd dispensetur nē vel monasterium restituat que perceperat, neque verò monachi inde abire cogantur: id quod alioqui iuxta tenorem dicti concilij facere tenebantur, & transire ad aliud monasterium. Ait ergo Papa quòd in illo casu, id est facta dispensatione, delinquentibus sufficit per solam poenitentiam suo satisfacere

Qualiter legendū cū textus.

re creatori. Verbum ergo, solam, non excludit quin ex natura simoniae facienda esset tam resignatio spiritualium, quam restitutio temporalium. Imò cum dicat mandatum dispensandi ad id extendi, palam docet super his dispensationem fuisse necessariam: sed excludit illa quae in dicto concilio iubentur: scilicet, ne exeant monachi à monasterio, sed maneat in suo loco cum sola poenitentia. Profectò apud me perquam abundè videtur responsio hæc capitulum explicare: atque adeò cum cõmunis opinio, quod simonia mentalis non obliget ad restitutionem in eodẽ solo ca. fundetur, non est cur ei adhibeatur fides.

Obiectio ex S. Tho. At S. Tho. est cui respondendũ superest: quippe qui in præfenti solutione ait sufficere simoniaci mentali de mala intentione poenitere.

Solutio. Cui igitur respondetur non loqui de simonia mentali ut cõmunis opinio intelligit dictum. c. mandato. aliàs cum inter pontificia decreta iã tunc extaret, ipsum citasset. Sed vocat simoniacum mentalium qui intendit pretio dare aut accipere rem spiritualẽ, tamen verè nõ dat. Colligamus ergo id quod sentimus. Si præ latus aliquid pro collatione rei spiritualis receperit, etiam sine pacto, credens illud in pretiũ sibi dari, profectò non magis dominium quam usurarius acquirit: atque adeò restituere tenetur eidem qui dedit: si tamen postea resciverit id non sibi datum in pretium, retinere potest. At qui si quando confert beneficiũ scit in pretium sibi munera esse impensa, non tenet collatio. Si autem quando contulit non credebatur sibi dari in pretium, collatio ex parte sua tenet sed tamen si postea sciuerit ceu pretium sibi data, restituere tenetur: & collatio constat ob inhabilitatem ementis fuisse inualida. Et profectò quousque me vel ecclesia vel sapientes aliud docuerint, egomet mihi aliud persuadere nequeo.

ARTICVLVS II.

Vtrum summus Põtifex possit super poenis simoniae dispensare.

I. Argumẽ. Postremò denique quæritur vtrum poenae simoniae sint per pontifices dispensabiles. Et arguitur negatiuè. Quicquid Papa potest in tota familia Christiana, potest antistitũ quicumque in sua diocesi: nullus autem ipsorum dispensare super eiusmodi poenis valet: ergo neq; Papa.

¶ Secundo. Vna, potissimaq; poena, vt articulo proximo diserebamus, est spiritualiũ resignatio, temporaliumq; restitutio. Super hoc autem dispensare nullus videtur mortaliũ posse: cum eiusmodi restitutio iure appareat diuino imperata.

¶ Accedit tertio, q; si talis esset in Papa facultas, inde peruius pateret aditus ad simoniarũ barathrum: nã & Papa secum ipse dispensaret vt dum vellet sacerdotia venditare, quorũ nihilominus collationes teneret.

¶ In contrariũ est textus in cap. mandato. proxime expositum, de simonia. vbi Papa facultatem indulget dispensandi super simoniam. Id quod celeberrimo vsu confirmatur.

AD quæstionem duabus conclusionibus respondetur. Vna: Poenae vitio simoniae decretae, sunt numero quatuor aut quinque. Prima, si verè poena dici potest, est spiritualiũ resignatio, temporaliumq; restitutio. Hoc patet capi. supra citatis, si quis episcopus. & ca. prefbyterum. i. quæst. i. & cap. de hoc. & cap. audi uimus, de simonia. Et in extrauaganti Martini Eugeni, & Pauli Secundi, cum detestabile, quibus contractus simoniacus habetur vt nullus: siue declaratio ea sit diuini iuris, vt arbitror, siue ecclesiastica sanctio. Vbi autem contractus est nullus, inde protinus restitutionis vinculu exurgit. Quare nõ proprie cõfenda est, poena sed naturalis obligatio vt quisq; alienũ relinquat. Quam ob rem nulla est (vt supra diximus) expectanda sententia. Secunda poena est, Papalis excommunicatio: vt eisdem Extrauagantibus patet: & cano. reperiuntur, prima quæstione. i. quæ quidem (vt libr. i. expositum reliquimus) ipso facto incurritur per sententiam ipsam iuris, eiusdemque admonitionem. Tertia est, suspensio ab ordinum functione qui per simoniam recipiuntur: vt patet eodem cap. si quis episcopus, & reperiuntur, & in eisdẽ Extrauagantibus Martini & Eugeni. Atqui excommunicationis poena cõmunis est etiã mediatoribus: vt inibi patet. Itaq; illi qui suo negotio causam præbent vt alij simoniacè cõtrahãt, sunt ipso facto excommunicati. Quin verò & quotquot certa scientia testes essent simoniae, iure antiquo tenebãtur sub anathematis poena reuelare, neque antequam reuelarẽt absolui poterant: vt in Extrauagant. Martini legitur. Sed tamen, vt in verbo, simonia. §. 19. Syluester admonuit, de illis tantum intelligebatur qui præfentes essent in Curia Romana. Imò verò neque illo modo temperata lex vim nunc, inquit, habet vllãm: quoniam est per

2. Argumẽ.

Tertium.

Probatio.

Iure antiquo quotquot certa scientia testes essent simoniae tenebantur sub anathematis poena reuelare. Syluester.

est per vsu iam abrogata. Poena autem irregularitatis non est sub hoc termino iure expressa, neque in Extrauaganti, cum detestabile. vbi omnes poenae percensentur, exprimitur. Nihilominus suspensio ab officio illius qui ordines simoniacè suscepit aut contulit, quoddam generis irregularitatis est. Præterea cum simoniaci omnes sint excommunicati, si postea celebrẽt, tunc lege cõmuni excommunicationis manent irregulares. Imò verò quãuis non celebrẽt, quandiu excommunicati sunt nequeũt ad alios ordines promoueri: quæ est alia irregularitas. Quare D. Thom. articulo. 6. in responsione septimi maximã dispensationem quæ cum simoniaci fieri potest, arbitratur, vt in eadem ecclesia maiores ordines consequatur: vbi denotat simoniacos esse irregulares. Postrema denique poena est infamie, vt habetur. i. §. 3. cano. Sanè. & de accusationib. ca. inquisitiones. ¶ Posterior conclusio. Cum eo qui simoniae labe infectus est summus Pontifex, idem quæ solus dispensare valet. Prior pars inde patet q; cum plenissimam habeat potestatem remittendi peccata, fit vt eorum quascunq; poenas valeat pro causa remittere: aliàs Christiana familia remedio esset orbata. Accedit quòd poenæ quæ verè sunt poenæ, videlicet, vna excepta restitutione, omnes sunt ecclesiastico iure decretae: in quod ipse plenissima fungitur potestate. Posterior verò conclusionis pars nõ est vsque adeò certa: imò D. Thom. loco proxime citato articulo. 6. dist. 6. secus censet. Ait quippe solum Papam cum eo qui scienter est simoniacè beneficiatus dispensare posse. In reliquis verò casibus posse etiam episcopum. Quin verò ordinaria potestate episcopus valet à quouis cõmisso crimine absolueret: nisi papa id sibi referuans eius coërceret potestatem. Quocirca vt communis habet Doctorum sententia quos Syluester refert, verbo, dispensatio. §. 14. contra canonẽ papæ aut cõcilij episcopus dispensare nõ potest. Cum ergo simoniacæ poenæ omnes sint conciliorũ aut summorum pontificum decretis constitutæ: vsus iam habet vt solus papa vel concilium dispense. Saltem in simonia ordinis aut collati beneficii scienter acquisiti non est dubium quin soli papæ hoc sit referuatum: vt habetur in Extrauagan. cum detestabile. Pauli. 2. & idem arbitrandum est de ingressu religionis: vt patet in dicto. c. Mandato. vbi constat ad solum papam de hac re fuisse recursum, & Martinus. 5. in sua Extrauagant. etiam receptionem monasterij simoniacæ anathematis mucrone iugulata: cuius ideo absolutio ad solum attinet papam. Sin verò

postrema conclusio. Ratio conclusionis.

simonia susceptione aut ministracione aliorũ sacramentorum quippiam simoniacè aut detur aut recipiatur, sanctus Thomas posse censet episcopum dispensare. Attamen recentior Extrauagans, cum detestabile. omnem prorsum simoniam ex communicatione fieret sibi soli referuata. Ait enim, qui quomodolibet dādo vel recipiendo simoniam commiserit, aut quòd illa fiat mediatores extiterint, seu prouauerint, sententiam excommunicationis incurrant: à qua nisi à Romano pontifice absolui non possint, nisi in articulo mortis. Cum ergo ait, quomodolibet, nullus prorsus simoniaci conscientiam pacare audeat, antequam summum pontificem vel eius vicarium adiuerit. ¶ Sunt autem dispensationis gradus, super simonia quondam consueti, numero quatuor: quos Diuus Thomas eodem articulo. 6. recenset. Erat enim parua dispensatio, magnaq; maior, & maxima. Parua quidem vt ad laicorum communicationem simoniacus admitteretur: Magna, vt post poenitentiam in alia ecclesia in suo ordine remaneret: Maior verò vt remaneret in eadem ecclesia, sed in minoribus ordinibus: sed maxima vt in eadem etiam permaneret, atque ad maiores ordines posset promoueri: nufquam tamen vsq; ad præfecturæ dignitatem. Hæc enim olim nunquam cõcedebatur. Quin verò, vt illic ait idem sanctus Doctor, nullũ de dispensatione verbum audiebatur, prius quam tum temporalium, tum etiam spiritualium restitutio fieret. Nunc verò temporis super his omnibus facillè dispensatur.

Excommunicatio omnis simoniaci papæ referuatur iure nouo.

Quatuor gradus dispensationis super simonia.

Ad. 1. argu.

AD primum igitur argumentum respondetur. Quicquid episcopi ordinario iure possunt, papa nihilominus merito huiusmodi dispensationes & absolutiones ad seipsum in odium simoniae aduocabit, nẽ si diocesani eadem omnes potestate funderẽtur, hiatus simoniae propter dispensandi facultatem patentior fieret. ¶ Ad secundum respondetur dispensatione super simonia bifariam considerari posse. Vno modo post factũ: Altero verò vt fiat. Et quidem post factum nullatenus controuertitur quin possit papa super omnibus poenis dispensare, simoniacumq; in pristinum restituere honorem & locum. Atq; adeò nõ solum de fructibus, verũ & de pretio simoniaci arbitrato suo disponere. Nam postquã crimen in suũ est forum delatum, restitutio non est ei facienda quid dedit, sed cui papa constituerit. Posteriori autem modo neutiquã sic papa dispensare potest vt quis rem spiritualẽ pretio emat, quin talis emptio & venditio sacrilegium sit & immane scelus: quandoquidem iure sit di-

Ad. 2. argu.

uino & naturali interdita: siue cum alio, siue secum dispensare aufit. Imò quotiescunq; spiritalia pretio venderet, tam ipse quam eius eodem complicaretur simoniæ execrabilis vitio. Potest tamen dispensare super excommunicatione & infamia, atque alijs ecclesiasticis pœnis: vt scilicet citra earum reatum possit contractus simoniæ celebrari. ¶ At verò de restitutione dubium restat, vtrum scilicet, si vel ipso vel alio pretium recipiente, spirituale conferret, eatenus dispensatio valeret, vt collatio teneret, & pretium maneret à restitutione liberum. Et re vera nescio an antiqui patres id confiterentur. Nam S. Thom. nō aliter dispensationem admittit, quàm præmissa resignatione spiritalium, temporaliumq; restitutione. Quauis dici posset non esse locutum nisi de legitimadispensatione. Dicendum ergo quòd si ea sententia vera sit, quòd iure diuino fit simoniæ inhabilis ad recipiendum præbendam, non est in Pontificis facultate illam collationem efficere validam. Et ideo qui antecedens crediderit, eum necesse est id quod sequitur confiteri. Et fateor nisi communis opinio reclamaret, sic dicerem. Nihilominus admittamus, vt supra hæsitantes insinuauius collationem illam pretio emptam, atque adeò iniquam, non vsque adeò iure diuino impediri, quin teneat: esset tamen insigniter iniquus, vt absit impietas verbo. Pontifex ille qui tale patrarat scelus. Quòd si venderet, ambigere nequeo quin pretium semper restituere teneretur: quandoquidem (vt sæpe numero dictum est) illius translatio domini, iure diuino est nulla. Hinc ergo gradus sit ad solutionem tertij. Concedendum enim est huiusmodi facultatem dispensandi, vt sacerdotiorum collatio simoniæ firma sit, suapte natura præcipitum esse ad simoniæ barathrum. Est tamē hoc Deo fidendum, quòd nūquam vel quàm rarissimè

in tam absurdum sacrilegium suum vicarium collabi permittet.

¶ Vtrum verò eo ipso quòd Papa secum dispēset vt sacerdotium vendat, pariter cum emptore dispēset vt percipiat: non dico quātum ad culpam, quia nō potest, sed vt verus sit possessor: iam quæstio. 5. affirmatiuum cum Palud. contra Adria. responsum reliquimus. Caiet. verò hic eidem sententiæ prius refragatur, licet postea videatur suffragari. Nam re vera ratio quam contra potissimam ob molitur, non est præcipui momenti. Arguit enim quòd cum illa Papæ venditio non sit expressa dispensatio, non est præsumenda, nisi recta id ratio persua deat, quæ quidem potius suadet oppositum: quoniam ex tali præsumptione fieret consequens, vt omnes passim audirent Pontificē ad emendū sacerdotia: quo nihil esse perniciosius potest. Quare etsi iniquitas sit, iniquitas, vendere, peior esset si vendens præsumeretur dispensare: quia peccatum duplaret. Respondetur autem rationem rectam potius suadere quòd eadem semper præsumatur dispensatio: quoniam sine dispensatione præsumpta videret, peius ei duplaretur facinus. Non enim tantum sacerdotium vendere attētare, verum & iniquiorē adhiberet fraudē: scilicet quòd pretium recipiens nihil cōferret: si quidem nisi emptorem ab excommunicatione immunem redderet, & habilem constitueret, collatio non teneret. Neq; isto modo patentior fit aditus ad simoniam. Tum quòd si dispensatio ipso facto non præsumeretur, qui iniquus Pontifex esse vellet, tam facile venderet, vnaque expressè dispensaret, quàm sine dispensatione venderet. Tum præcipue quòd etsi tantainstitin Papa facultas, tamen cum eius vsus tam sit detestandus, non est de ipso tam malè timēdum, vt per talem occasionem fiat ad ipsum, vt sacerdotia vendat, sacerdotum concursus.

Hæsitatio.

Solutio. Caietanus.

ratio Cale.

Solutio.

Solutio.

Ad tertium.

Finis libri Noni de Iustitia & Iure.

LIBER

LIBER DECIMVS DE Iustitia & Iure.

PROEMIVM.

Argumentū
libri.

Liber decimus, qui huius nostri destinati operis conclusio est, de episcoporum ordine, deque eorum potissimum in suis dioecesibus residentia polliciti sumus. Nam postquam in septem prioribus cunctas iustitiæ iniustitiæque species quæ illi generi directè substant absolutam, eidem iustitiæ annexam, subtexere tulit animus. Sic enim arbitrati sumus totum negotium de Iustitia & Iure, quem titulum eidem operi inscripsimus, pro virili nostra ad iustum pertractare. Non ergo, tum vtilius ac pulchrius, tum etiam ad rem accommodatius colophonem operi adhibere duximus, quàm si extremam manum ad Antistitem dignitatem & functionem admouerimus: in quibus sacrosanctum iustitiæ column super omnes qui Christiana censentur religione eminentissimè promicare condecet. In quatuor ergo membra & quæstiones præsentem librum dispertiti sumus. In quarum prima, dignitas institutumque episcoporum quale sit, quoque iure institutum, elucidatur. In secunda de episcopali prouincia adeunda differitur. In tertia de eorum residentia. In quarta de ratione & modo quo tenentur ecclesiasticos prouentus dispensare ac dispensare. Ac demum in quinta de officio diuino, cuius solutione clerici eosdē promerentur fructus.

Partitio libri.

QVÆSTIO PRIM A, De Episcopali instituto & iure, quo institutum est.

ARTICVLVS. I.

Vtrum Episcopalis dignitas fuerit in ecclesia super sacerdotalem necessaria.

Nitium ergo disputationis nostræ inde nobis aucupandum est, vt rationem Episcopalis culminis perpendamus. Apparet namque præter sacerdotalem dignitatem neutiquàm fuisse episcopalem ecclesiæ necessariam. Dignitas enim facultasque ministrorum ex eorum functione penditur. Functio autem sacerdotalis est sacrosancti corporis Christi consecratio ac dispensatio, quo nullus sacerdos esse potest maior.

1. Argumē.

¶ Secundo. Si ad figuram id referre lubet, sacerdos effigie Christi in ecclesia gerit, quatenus se pro nobis in ara crucis obtulit: Christo autē in ecclesia nemo altior excogitari potest: vt pote qui caput eius est: atq; adeò neque representatio esse potest sublimior: ergo nulla est præstantior sacerdotali potestas.

Secundum

¶ Tertio, vt ad quæstionis titulum alludamus, etiam si gradus ille superior possibilis esset, nō erat necessarius: siquidem per singulos sacerdotes omnia possent ecclesiastica munera administrari: ad quos perinde expeditior foret accessus, cum quicumque parociani ad suum Plebanum facillimè accurrerent, qui suas causas definiret.

Tertium.

¶ In contrarium autem est traditio Dionysij Apostolorum secula scribentis: qui. 5. cap. Ecclesiasticæ hierarchiæ Pontificalem dignitatē sacerdotali præfert: dicens sacerdotum esse populum purgare & illuminare: pontificum vero hæc ipsa & supra hæc, ipsum perficere.

Dionysius

In ingressu statim præsentis tractatus proponendus ob oculos est pontificum gradus, institutumque; adeò & functio. Quod quidem, vt de nomine primum expendamus, ab Hieronymo. græcè perito, in epistola ad Euagrium, quæ refertur. 93. cano. legimus episcopos super intendentes appellari. Επισκοπῶν nanq; idem est quod super intendere. Idemque; ait Aug. super epistolā ad Tim. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatu. Quamquā & vis verbi Græci vehementiam attentionemque; mentis explicat: vt idē sit quod inspicere, & tota mentis acie, atq; animi solertia aduigilare, vt episcopum esse, idem sit quod in perpetua specula persistere in defesseque; suo

Hieronymus.

Quid vocabulum, episcopus Latine fonet. Augustinus

fuo gregi inuigilare, ac prospicere. Quocirca vt ad relidentie obligationem iam hinc oculos intendere ordiamur, nemo sese interpretamento Hierony. & August. seducat: videlicet arbitratus propterea episcopum super intendentem appellari, quod cum sacerdotes simpliciter dicantur intendentes, satis sit episcopo super ipsos, hoc est eorum tantum mores intendere, gregemq; reliquum eis credere: esset quippe hæc nocentissima fallacia. Non enim hoc tantum illud super, significat: sed perspectiorem curam, vigilantiorumque solertiam, quam non solum sacerdotibus, verum & toto gregi debent, quæ longè maior est, quam illa quam simplices habere debent Plebani. Quomodo enim aliter veritatem verbu Christi cõtineret, quo optimum pastorem inde commendat, quod de facie & voce, tum suas cognoscat oves, tum etiã vicissim cognoscantur ab ipsis.

¶ De nomine ergo proprium natium que episcopi officium & munus deprehenditur. Est enim nihil aliud quam pastor: hanc enim metaphoram & analogiam Christus toto euangelio consultius inẽ obseruauit. Quin verò respersa non quidem solum metaphora, sed proprietas forsan est: nam mētis eruditio morumq; institutio verè pabulũ animi est. Cum multi ergo essent alij præfectorum subditorumque ordines, neq; regem se neq; ducem, quod poterat, neq; prætorem neq; consulem, sed pastorem, quod verissimè exiitabat cenferi voluit: videlicet qui rem de celo & nomen detulit. Etenim cum illic meridies sit vbi sanctæ mētis ineffabili otio recubantes diuinitatis pastu perfruuntur, quem utiq; meridiem ostēdi sibi sponsa inter cantica efflagitabat, quasi pastor se Deus ipse, relictis illis reliquis. 99. ouibus, cẽtesimam quæ perierat quæsitum ad nos descēdisse profitetur. Quare vt pastor fuerat venturus decantatus Isai. 40. Sicut pastor gregem suum pascet: Ob idq; primum eius natiuitatis nuntium ad vigilantes pastores super gregem suum angeli detulerunt. Ac subinde pastori se optimo solenniter assimilauit, qui etiam animam pro suo grege ponere non dubitaret. In eadem igitur persistens rei figura, nõ in aliam dignitatem vicarium sibi substituit, quàm vt esset suarũ ouium pastor. Pasce enim, inquit, oues meas: quo utiq; verbo episcopale munus significatissimè expressum est. Non ob id modo quod tum cuncta beneficia quæ Antistites suis populis debent, tuum & damna quæ illis aut per auaritiam, aut per socordiam, aut per crudelitatem eis dant, cum illis quæ in pastori bus & opilionibus insunt genuinam habent si-

Episcopi munus idẽ quod pastoris.

militudinem, vt subsequens sermo latissimus luculentius declarabit, verum quod pastorale otium præcũctis reipublicæ exercitijs pacem ac tranquillitatem supremam, quam Christus mūdum docere instituerat, penitissimè refert. Regum enim & ducum nomina licet magistratus designent suo pte munere iustos, adeo vt Homerus Regem, pastorem etiã esse adstruxerit: tamen non possunt non sæpe bellis perturbari. Si autem consulem dicās aut aliud iudicium genus, necesse illos est litibus obrui: Pastoris verò munus ab omni est tumultu longissimè alienum, ouium innocentia, taciturnitate, & simplicitate dulcissimum: ac sub inde præ se ferens tum silentium illud quo suam Christus familiam voluit à terrenis abstractã celestium negotio vacare: tum & synceram & silentissimam obedientiam quam sine vlla responsione oues suas Christus voluit suis administris exhibere.

¶ Igitur nẽ præter scopum procedentes consueti moris nostri obliuiscamur, ad quæstionẽ vnica affirmatiua cõclusionẽ respondetur. Necessarium fuit ex sacerdotibus episcopos institui, qui dignitate, authoritate, & functione cæteris præeumerent. Probatur. Duæ sunt natiuæ sacerdotali dignitati facultates. Altera scilicet prima & præcipua conficiendi ministrandiq; corpus & sanguinem Christi: quò tota ecclesiastica religio refertur. Altera verò eidem subseruiens ad præparandum adaptandumq; populum, vt pro rei dignitate sacrosanctam illam synaxim suscipiant: videlicet ad purgandum ipsum à peccatis, doctrinãque illuminandum, atq; adeo gubernandum. Et quidem quantum ad primum, sacerdos eo ipso quod sacro illo ordine initiatus est, à nullo amplius dependet: sed caractere ipso Christi ad id muneris plenissimè pollet, vt quotiescunq; consecrare tentauerit, verè sacrum conficiat: ad quod igitur nullo opus habet superiori. Sed quantum ad secundum decentissimum, fuit iurisque naturali consonantissimum, vt inter sacerdotes vnus in tota esset diocesi qui totam gubernaret, atq; adeo à quo sacerdotalis iurisdictio dependeret, nẽ videlicet presbyteri quoscunq; obuios à peccatis absoluere temerè possent: quod ad facultatem præparandi populum attinet, nisi iurisdictione ab episcopo inter ipsos dispartita. Est ergo episcopus, licet non in consecratione corporis & sanguinis: tamen in iurisdictione sacerdotibus superior. Quod autem hoc fuerit rationi naturali germanum, patet. Primum si supra celestia suspicias, inter beatas illas mentes ordines sunt hierarchiæ que distincti-

Pastoris non multo restius ceteris functionem episcopi exprimit Homerus illados.

Conclusio responsiua.

Ratio conclusionis.

Ratio congruas.

distinctæ: nempe vt inferiores per superiores illuminentur. Inter quas ideo sunt angeli, & archangeli, & principatus, &c. Rursum & corporalia Deus, qui prima est omnium causa, per sublimes cœlorum orbis & astra res sub lunares gignit & procreat. Et in ciuilibus politijs necessarij etiam sunt magistratuum ordines: vt videlicet plebs iudicibus: iudices autẽ principibus ac regibus subdantur. Sed ecce radicẽ vnde huiusmodi ratio ortum ducit. Ad populi gubernationem permagna necessaria est tũ prudentia & sapientia, tum etiam morum probitas, atque adẽ authoritas cogendi errantes in viam. Hæc autem tanta sacerdotum multitudini suppetere non possunt: necesse ergo fuit tum populo, tum etiam ipsi clero episcopum præficere qui eis esset sicut sol ad illuminandum, & sicut norma ad regendum. Hinc ergo perpende quantum sit dignitatis ac sanctitatis culmen episcopo necessarium. Sed de hoc alius nos locus inferius expectat. Quod si peculiare præterea exemplum ab antiqua lege petere lubet, eosdem illuc gradus distinctos inspicias.

¶ Nam cum tota tribus Leuitica, vt Magister Senten. in. 4. distinct. 24. adnotauit, diuino esset cultui mancipata: soli tamen Aaron & filij eius erant sacerdotes: neque verò omnes pates: sed pater erat Pontifex, cui tantum licebat semel introire in sancta: filij autẽ eius simplices sacerdotes. Quare alijs ornamentis indutus erat Aaron (sicut modo episcopi) aliãque functione consecratur, quam cæteri: vt Leuitic. 8. legitur. Cuius ideo in consecratione episcopi mentio fit per illum Psalmi versiculum: Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Nam tanta erat vnguenti effusio, vt vsque ad ima defunderetur.

Elucidatur conclusio.

Ad. 1. a. gu.

S. Thomas

Scotus,

Ad primum igitur capitalium argumentum respondetur, quod etsi sacerdotali functione in consecrando sacrosanctas species nulla esse queat maior, est nihilominus episcopalis dignitas superior quantum ad aliam facultatem præparandi populum. Nam sacerdos in absoluteione à peccatis ab episcopo dependet quantum ad iurisditionem. Solutio est sancti Thomæ in. 4. Senten. distinct. 24. quæst. 3. artic. 3. Vbi ergo non videtur concedere simpliciter episcopalem gradum superiores esse sacerdotali, sed solum quantum ad iurisditionem. Scotus verò eadem distinct. artic. 2. & Durand. ibidem quæst. 5. atque alij simpliciter concedere pergunt ordinem episcopalem esse simpliciter digniorem: eo quod inclu-

dit facultatem sacerdotalem conficiendi corpus. Nam vt cap. ex literis. de excessib. prælat. cautum est, nemo antequam sit sacerdos in episcopum potest consecrari. Addit autem tum superiorem facultatem iurisdictionis, tum & potestatem conferendi ordines, consecrandique ac benedicendi templa, vasaque & vestimenta ecclesiastica. Attamen parum refert, & eodem recidit. Etenim si dignitatem nudam consecrandi consideres, nulla est in episcopo maior. Quare id quod episcopus supra sacerdotem habet, nõ est sacerdotali dignitate præstantius. At quoniam idem episcopalis splendor sacerdotalem præsupponit, tota eius amplitudo maior est sua parte.

¶ Ad secundum verò respondetur quod cum Christus caput esset ecclesiæ, perinde erat omnium ecclesiasticorum munerum exemplar; atque Deus est omnium naturalium rerum: vnde, vt Magister Senten. inquit loco nuper citato, omnes ecclesiæ magistri, scilicet singuli suo ordine Christum secundum diuersa quæ gessit representant: illi tamen perfectius, qui secũdum altiore qualitatẽ ipsum referunt. Sacerdotes ergo representant ipsum secundum peculiarem actum & personalem, quo se in cruce pro nobis obtulit: episcopi verò non solum in hoc quatenus sacerdotes sunt, verum quatenus episcopi, etiam secundum id quod caput erat, institutorque ecclesiæ. Vnde & sacerdotes ipsos consecrant atque omnes ministros: quod fecit Christus: & omnia alia ecclesiastica præparamenta benedicunt, quæ ipse instituit atque ex plenitudine Spiritus sancti baptismos confirmant.

Ad secundũ.

ARTICVLVS II.

Vtrum episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus.

Non satis est nosse episcopum excellentiori fungi munere quam simplicem sacerdotem: sed rimari oportet vtrum ex rei natura differant. Apparet enim non esse ordinem ex natura rei distinctum à sacerdote. Ait quippe Hieronymus in epistola ad Euagrium supra citata: & rursus super epistolam ad Titum: quod refertur. 95. dist. can. olim. idem quodam fuisse episcopum quod presbyterum. Id quod multis sacrorum testimonijs confirmat. Ait nanque Paulus in salutatione epistolæ ad Philippen. Paulus.

1. Argumẽ Hieronymus

Paulus & Timot. serui Christi Iesu, omnibus sanctis in Christo Iesu qui sunt Philippis cum episcopis & diaconibus, ubi presbyteros (nam in vna ecclesia non erant episcopi plures) appellat episcopos. Quare simul componit episcopos & diaconos. Et Actuum. 20. Attendite vobis & cuncto gregi in quo vos spiritus sanctus posuit episcopos. Et ad Titum, postquam inquit, ob id ipsum reliquisse Cretae ut constituit presbyteros per ciuitates, subdit: Oportet enim episcopum sine crimine esse. Et Petrus, qui erat episcopus, ait in epistola. 1. Presbyteros cōpresbyter precor. Haud ergo episcopalis dignitas à sacerdotali ex natura sua & instituto differt. ¶ Secundò arguitur: Si episcopus ordine à sacerdote distaret, eiusmodi ordo esset verum sacramentum, atque adeo sicuti sacerdotalis character atque diaconi, sic differrent. Quod falsum esse inde constat, quod tunc plures essent quam septem ordines.

2. Argumē.

Augustinus

Distinctio.

Sententia Hieronym.

Nomē ordinis bifariā est in usu.

Cicero.

¶ In contrarium est auctoritas Augustini in epistola ad Hieron. y. quae refertur. 2. quae st. 7. cano. Quaerunt ubi ait secundū honoris vocabula iam tunc vsum obtinuisse quod episcopus presbyterio sit maior.

AD praesentis quaestionis intelligētiam praenotandum est, bifariam intelligi posse episcopum reliquis sacerdotibus dignitate praestare. Vno modo in eodem genere: nempe intralineam sacerdotis. Alio modo ac si sit in altiori genere. Exempli gratia, sacerdos differt à diacono in alio genere: quia est distinctus character, distinctaque consecratio. Archidiaconus autē à diaconis, & archipresbyteri à presbyteris eodē genere: quia scilicet vnum eligunt qui sibi praesit. Nec refert, quod papa illis an illi sibi eum praeficiant. Hieronymus ergo hoc tantum secundo modo, putat in eodem genere arbitrari videtur olim episcopum altiore esse presbyteris: nempe quod in schismatis remedium factum est ut ex presbyterorum numero vnus ceteris praeponeretur: qui deo non erat nisi magnus presbyter. Est enim presbyter nihil aliud quam senior, ac pro sua aetate venerandus & colendus.

¶ Igitur ne per homonyma & aequiuoca pronunciamus, ordinis nomen bifariam in usu est. Vno modo secundum eius significatus amplitudinem, quo latissime omnem gradum & dignitatem significat. Dicitur enim senatorum ordo, & doctorum, & ducum. Vnde Cicero sapientissime alium ordinem appellat consulum, atque alium tribunorum, &c. Altero vero modo per solennem vsum Christiani Theologi nomen accommodarunt ad significandum v-

num ex septem sacramentis: quales sunt ordo sacerdotalis, diaconi, &c. ¶ Quo supposito ad quaestionem duabus conclusionibus respondetur. Prior est: Secundum priorem significationem episcopalis potestas natura sua semper fuit singularis ordo: hoc est gradus & dignitas sacerdotali sublimior. Conclusio hae primū omnium fundamentum habet in auctoritate Dionysij, qui aetatem Apostolicam attigit, Pauloque institutore potitutus est. Is enim loco supra citato, de eccle. Hie. capit. 5. planè lateque distinguit ex rei natura inter episcopos ac reliquos sacerdotes. Nam ait pontifices integrè sacerdotalis perfectionis participes esse: quasi reliqui non habeant integram perfectionem. Et subdit: Pōtificum itaque ordo sacrator, prius est diuina speculantiū ordinum, idemque & summus & vltimus: quippe in quem perficitur & impletur sacerdotij nostri distinctio omnis. Sicut enim Hierarchiam omnem in Iesum terminari conspicimus, ita vnamque functionem in diuinum Pontificem proprium. Vide quomodo instar Christi praefert Pontificem reliquo clero. Est ergo arctioris generis. Et aptius subdit secundum aliam translationem: Discretè autem huic ultra ceteros ordines in sua operatione diuina lex distribuit diuiores sacrificiationes. Hae autem sunt perfectrices diuinae virtutis imagines: consummantes omnia diuina symbola & omnes sacras dispositiones.

1. Conclusio

Probatio.

ratio altera pro conclusio.

Quoniam neque sacerdos sacrum baptismum operabitur sine diuinissimo vnguento, sed neque ipse sacerdos erit, nisi à pontificibus id munus fuerit sortitus. Vide quā late & disertè explicat differentiā inter episcopum & sacerdotem: idē; diuino iure: quādoquidē nullus sacerdos sine episcopo ordinatur, neque chrismate uti potest nisi ab episcopo cōfecto, neque vestibus aut vasis nisi ab ipso cōsecratis aut benedictis: praeter iurisdictionem quā altiorē habet. Quod demū ait diuina lege esse sancitū. Nam vt artic. 4. videbimus, diuina lege institutus est episcopatus: licet chrismatis cōfectio & aliae eiusmodi caeremoniae traditione Apostolorū institutae credantur. ¶ Ex his ergo Dionysij verbis talis colligitur ratio: Ille est censendus distinctus ordo, hoc est gradus & dignitas in ecclesia, cui aliqua propria inest & peculiaris spiritalis functio ad sacramentum eucharistiae ordinata: talis autē est episcopalis gradus: nam ad ipsum, vt dictū est, spectat sacerdotes ceterosque ministros, ac denique & chrismata & templa cōsecrare, atque adeo & plebē cōfirmare: quae quidem simplices sacerdotes perficere

Cōfirmatio

Tertia ratio.

Vltima conclusio.

ficere nequeunt: ergo suapte natura est ordo & gradus à sacerdotali distinctus. ¶ Et confirmatur haec ratio: nam ordo & gradus huiusmodi ac potestas ex sua ipsius solennitate dignoscitur. Episcopus autem praeter sacerdotalem vnctionem solennius inungitur & consecratur: quasi nouam in sacerdotum administrationem potestatem suscipiens. Nam cum sacerdotes solū inungantur manus ad consecrandum, Episcopi vngitur caput: sicut Aaron: ad denotandū esse caput ecclesiae suae instar Christi: vt proximè Dionysius, aiebat, Nisi quod Christus non solū hominibus: verū & angelis vniversaque creaturae ceu caput praefectus est. ¶ Tertiò id arguitur. Episcoporum coetus status est perfectionis, longè altior quam monachorum. Profitentur enim solenniter, non doceri, sed docere perfectionem, est ergo per se ordo. Accedit & exemplum antiquae legis: nam dignitas Aaron diuino iure excellentior erat quam reliquorum sacerdotum. In summa, episcopalis dignitas nō ratione solius iurisdictionis cōstituitur per se in altiori gradu, neque illa de causa opus habebat aut vestis aut vnctionis differentia, sed ratione spiritalium functionū. Quocirca episcopus ante consecrationem iurisdictione fungi potest: quantum ordine tunc episcopali nō polleat: vt habetur capit. supracitato, ex literis, de excessibus praelatorum. ¶ De altero vero ordinis significato cōtrouersum est inter Doctores, vtrum episcopatus sit ordo, hoc est sacramentū. Partem affirmatiuā credit Durand. in. 4. Sent. dist. 24. q. 5. Et eadem dist. Scotus ait esse Canonistarum opinionem. Cōtra quos statuitur posterior cōclusio. Episcopatus nō est ordo, qui septem sacramentis cōnumeratur. Sententia est Hugonis grauissimi auctoris, qui post numerationem septem sacramentorum vsq; ad sacerdotium, subdit. Hic gradus dispares in eodem ordine habet dignitates, vt episcopalem, &c. Eandem sequitur Magister Sent. eadem dist. 24. ac D. Thom. ac reliqui eius interpretes. Et ratione comprobatur. Episcopus nullum recipit characterem in ordine ad corpus Christi & sanguinem conficiendum: ergo cum in hūc scopum omne sacramentū ordinis referatur, episcopatus non est ordo. Probatur antecedens. Quoniam si talem reciperet characterem, aut esset minor sacerdotali aut maior: nō quidem minor, nam eiusmodi characterum functiones omnes sunt administratrices in consecratione sacrosancti sacramenti: vt in diacono patet & subdiacono. Episcopus autem de sua natia ratione non sic administrat sacramen-

ta. Neque verò esse potest excellentior character respectu eiusdem qui sacerdotalis est. Quoniam conficere sacramentum, quod quilibet potest sacerdos, fastigium tenet & culmē quomonia referuntur sacramenta. ¶ Secundum hoc adhibet D. Thom. argumentum loco citato. Natura sacramenti est quod à precedenti quātum ad eius necessitatem non dependeat: episcopatus autem dependet à sacerdotio: nā vt iam antea dictum est, consecratio episcopi, antequam sit sacerdos, non valeret. Hoc autē argumentū Scotus in. 4. dist. 24. eludit potius quam impugnat. Ait quippe inde quod episcopatus sacerdotium praerequirat, argumentum potius sumi quod sit perfectior. At verò hoc nihil ad rem. Haud enim perfectio hic disputamus, sed de natura sacramenti ostendimus inde non esse sacramentū, quod aliàs etiā absq; prauius sacerdotio consecratio episcopi esset valida: sicuti cōsecratio sacerdotis, etiam si non fuerit diaconus suum imprimit characterem: vt dist. 63. can. sollicitudo. & extra, de clerico per sal. ordina. ca. vt tuae literae. decretum legitur. Accedit huc & ritus ecclesiae, quod sacramenta ordinis in sabbatho conferuntur: episcopus verò, tanquam legitimus eius sponsus, die Dominica cōsecratur. Est ergo opinio hae, vt dictum est, non modò D. Thom. sed Alexātri & Bonauent. & omnium cōmunis. Scotus verò loco citato ait Canonistas cōtrarium tenere propter hoc argumentum, quod nisi episcopatus ordo esset, posset funditus auferri: nam tunc non restat quid aliud sit quam iurisdictione, iurisdictione autē quicumque privari potest: quādoquidē propter crimen haereseos atq; alia, priuat sua ecclesia episcopus. Et quidē Scotus de iuri hac ratione videt. Annuit enim concedere quod si non sit sacramentū, nihil in eo superest nisi auferibilis iurisdictione. At verò profectò nulla est rerum cōsequentia. Imò quāuis non imprimatur sacramentalis character, nihilominus adhibetur sacerdotalis habilitas quaedam & facultas indelebilis, atque ab episcopo inamobilis, vt ait loco citato Bonauentura. Quare depositus episcopus si iterum in suum ordinem restitatur, non opus habet denouo consecrari. ¶ Sed & Durand. quoque eādē dist. q. 5. alia via negat hanc nostrā conclusionem. Cōcedit inquam episcopatum sacramentū esse: non quidē à sacerdotio distinctum, sed illud ipsum perfectum. Itaque simplex, inquit, sacerdos, licet simpliciter habeat characterem sacerdotalē, non tamen est omninò completum & perfectum. Et subtextit exemplum, quod sicut cōfectiones corporis & sanguinis

2. ratio. S. Thom.

Solut. Sco.

Refutatio

postrema ratio.

Alexander. Bonauent. Argumentū Scot.

Solutio.

durandus.

nis vnum cōstituunt perfectum sacramētum, ita consecratio sacerdotis & consecratio episcopi. Quare subsequenter confitetur episcopatum charactērem imprimere perfecti completiq; sacerdotij. Argumentū autem quod sibi hoc habet persuasum, est quod pariter, imò perfectius episcopalis dignitas ordinatur ad sacramentum Eucharistia quam diaconatus aut subdiaconatus cum ministros ipsos instituat. Ex quo concludit esse perfectius sacramentum. ¶ Ad ipsum autem atque ad suam rationem pariter respondentes fatemur ingenue dignitatem episcopalem perfectionem sacerdotio adhibere, quod supponit & includit: sed illa tamen perfectio non est de essentia sacerdotij, sed illi accidentaria & accessoria: quare ideo non constituit vnā cum illo verum sacramentum, neq; est pars integralis eius. Nec verò est intellectu facile duos imprimi sacerdotales charactēres, alterum simplici sacerdoti, alterum verò episcopo. Quo circa nulla est rationis eius illatio. Episcopatus est in ordine ad corpus Christi verum: ergo est sacramentum. requiritur enim amplius quod sit potestas ad id proxime pertinens: nempe quod eius functio sit vel missæ celebratio: vel eius ministratio, ceu diaconatus & subdiaconatus. Functio autem episcopi non est eiusmodi, sed instituat eam præparare ministros.

Argumētū Durandi.

Solutio argum. facti.

Obligatio.

Solutio.

Altiſsidorensis opinio

Hugo,

cramentis supra citatus: Et Magister Senten. lib. 4. d. 24. vbi extra numerum sacramentorū ait. Sunt & alia quædam, non ordines, sed dignitatum nomina, vt episcopus.

Magister sententia.

AD primum igitur argumentum respondetur, fortasse Hieronymum illa fuisse affectum opinione, quod episcopus & presbyter solo diuino iure consulto eadem esset res, sed humano arbitrio vnum ex presbyteris fuisse cæteris præfectum. Nam præter citata testimonia subdit quod Alexandria à Marco Euangelista vsq; ad Heraclam & Dionysium presbyteri semper vnum ex se electū, in excelſioremq; gradum collocatum, episcopum nominabāt. Et subdit exemplum: vt diaconi eligunt archidiaconum. Tamen si Hieronymum non planè intelligam: quādo quidem subdit, episcopum conferre ordines posse, nō autem sacerdotem simplicem: vbi distinctio nem ex natura rei insinuat: nisi velit hoc tantum esse ex ordinatione ecclesiæ: vt in fine eiusdem citati cap. olim ait. Cuius verba, vt ait Durand. maiori sunt admiratione digna. Ait si quidē episcopus consuetudine magis quàm dispensationis dominicæ veritate presbyteris esse maiores, & in communi regere debere ecclesiam. Cū tamen citatus supra Dionysiam tempore Apostolorum diuina lege astruxerit episcopū à simplici sacerdote distingui. Quin verò August. in libro de Heret. Arrianos, inquit, ea fuisse infectos quod dicerent presbyteros ab episcopo nulla differentia debere discerni. Haud tamē tam infami nota verba Hierony. inurenda sunt: nam ipse, quocunq; id iure factum sit, differentiam & in conferendis ordinibus & in loci eminētia agnoscit. Sed in hoc tamē lubentiùs Augustinum atque alios sanctos patres auscultare debemus, quod illa realis differentia ex institutione diuina per apostolos originē traxerit. Ad ea verò loca sacra quæ Hieronym. affert, Respondetur, hoc inde tantum concludi quod olim nomina episcoporum & presbyterorum promiscua erāt: vt tam episcopus diceretur presbyter, quàm presbyter, episcopus. Itaque vtrunq; erat commune nomen ad significandum duas diuersas dignitates.

Ad. 1. argu.

Augustinus

Hieronymus

Ad. 2. argu.

¶ Ad secundum satis superque secunda conclusione satisfactum est. Concedimus enim episcopatum esse ordinem secundum amplitudinem suæ significationis. Negamus verò esse sacramentum.

ARTI-

Vtrum episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus.

Postquam visum est episcopalem dignitatem à sacerdotali suo pte instituto differre, explorare consequens est, an episcopi similiter inter se differant. Apparet enim sic esse: nam archiepiscopo ex proprio incumbit officio episcopū consecrare, quod episcopo non nisi ex commissione videtur competere: vt patet ca. Quod seden. de off. iudi. ord. vnde & pallio vitur, quod episcopo nō est indultum: ergo specie differunt.

1. argumē.

Argumē. 2.

¶ Secundo: Papa saltem dignitatis specie ceteris est excellentior: quando quidē Petri successores, cui peculiariter Christus vniuersum gregem commisit. Quare & singulariter etiā si fuerit aliās episcopus in Papā cōsecratur, singulariq; Tiāra vitur. Quo circa dist. 21. ait Pelagius Romanā Ecclesiā nō Synodis cōstituta ceteris ecclesijs esse prælatā, sed Euāgelica voce Dñi Saluatoris nostri primatū obtinere. ¶ Sed in contrariū est q; in ijs quæ ad consecrationē corporis & sanguinis attinēt, nihil potest vnus episcopus quod singuli non possint: vt patet in ordinū collatione, atq; in ipsorū mutua consecratione: nam vnus alterum consecrat. Quin verò Hostiē. consecrat Papam, & tamen si inferioris esset potestatis id nequiret: iuxta illud ad Hebr. 7. Sine vlla cōtradictione quod minus est à meliore benedicatur.

Questionis huius duo insinuantur membra. Primum de episcopalibus officijs & functionibus. Atque alterū de ipsorū distinctione: quippe quorū posterioris cognitio à prioris notitia pēdet. Duabus ergo cōclusionibus ad quæstionem respondetur. Prior est: Vniuersæ functiones quæ ad perfecti pastoris officium attinēt, sunt episcopo peculiaris & propriæ. Iam enim supra artic. 1. ostensum est, genuinum episcopi munus, officium esse pastoris: in cuius testimonium dum consecratur traditur ei baculus pastoralis. Imò verò antè designatur esse pastor, quā anulo fiat sponsus Ecclesiæ. Omnes ergo functiones quæ pascendo gregi accōmodantur sunt dignitati episcopali, quatenus cunctis cōmunis est partes & qualitates.

1. Cōclusio

¶ Sed ais, nunquid non & plebani sacerdotes suarum sunt etiā parœcialiū ecclesiarū pastores? Sunt quidē. Haud tamen vnde quaq; absoluti & perfecti. Quare non omnibus vniuersa pastorum officia ratione suæ dignitatis incūbunt: sed quædam. Ad cuius intellectum notā dum primū pastoris officium esse vitā præbere gregi, eundemq; alere, sanare, & sustentare. Functiones autem huiusmodi ad tria genera & ordines reducuntur. Primum nanque id potissimum sit per administrationem omnium sacramentorum. Baptismo enim regeneramur: deinde confirmati eucharistia alimur: & per pœnitentiā sanamur, &c. Illa ergo sacramenta quæ ad huiusmodi sunt vitam profus necessaria & congrua, incumbit cuiusq; plebano sacerdoti administrare. Qualia sunt baptismus, eucharistia, pœnitentia, & sacra vntio: & præterea benedicere sponſos. Attamen ordinare ministros incūbit episcopo: & præterea obvberatiore copiā Spiritus sancti cōfirmare plebē. In administratione ergo sacramentorum primum incipit pastorale officium locupletius ac perfectius esse in episcopo quàm in plebano sacerdote. Tum scilicet quod sacerdotes non omnia conferre possunt: tum etiā quæ possunt, ex sola iurisdictione ab episcopo cōcessa habent.

Scrupulus. Solutio.

Pastoris officium.

Ad officium pastorale. pertinet docere populum.

¶ Secundū ad idē pertinet pastorale officium est fidē docere populum. Huius autē functionis duo sunt gradus. Alter illos explicare articulos qui sunt ad salutē necessarij. Et hoc propriè parœcianis sacerdotibus curā gerentibus animarū incūbit. Quare profectò huius muneris, vbi grandis est negligentia, peccatū est illis mortale. Tenētur em̄ plebē articulos docere fidei & Decalogū. Imò verò & orationē Dominicā illa videlicet quæ pœnitētes, an sciāt, sunt interrogandi. Scire enim debet Christianus quisq; quid nā sibi credendū, quidq; agēdum, & quid à Deo petendū. Alter gradus est altiora fidei mysteria explicādo sacram scripturā propalare, ac morū probitate gregē imbuerē & instituire. Et hoc propriè pertinet ad officium episcopi. Cui ideo in cōsecratione tradito Euāgeliorū libro sub forma præcepti dicitur: Vade & prædica populo Dei.

¶ Tertiū quod ad idē pastoris officium spectat, est gubernatio & correctio: nā & hoc pacto vita gregis seruatur. Et facultas hæc, planū est, q̄ sit in quolibet episcopo plenaria: nisi sit per Papam cōcercita: in Plebano vero nulla est aut q̄ tenuissima. Potest enim plebi vt statis temporibus sacra audiat, sacramentaq; suscipiat, præcipere. An verò excommunicatione

gubernatio & correctio ad pastore spectant.

EE aut

explanatur Dionysius.

aut alia poena in foro exteriori cogere, paulo inferius dicemus. ¶ Et per hæc intellectus est capiendus doctri. Dionysij supra citati, distinguunt tres hierarchias, hoc est sacri principatus actiones, puta purgare, illuminare, & perficere. Quorum primum ait ad diaconum pertinere: secundum ad sacerdotes: ac tertium ad episcopos. Purgare enim est purum ab impuro separare, vt triticum cribro, & farinã discer niculo. Venientes enim ad baptisma diaconus examinabat, an vellēt vitam pristinã deserere, erroresque abiurare: & sic separabat illos qui baptismo digni erant ab alijs. Sacerdos vero si dei cathedris illos erudiens, fonte sacro tingebat: vbi per gratiam gratum facientem illos illuminabat. Sed episcopus confirmabat, hoc est gratia perficiebat. Deinde autē ipsorum prædicatione quæ de sacra scriptura hauserat, illos per amplius ad diuinũ amorẽ in sãmabat, in quo Christiana perfectio consistit. Haud ergo negandum est quia sacerdotes plebani curã verè gerant animarũ, quarum etiam exhibituri Deo sunt exactã rationẽ, vereq; sint pastores. Perfectum tamen absolutumq; nomen solum cõgruit episcopis: vt de suo ipsorum nomine admonentur. ¶ Per hæc subinde fit etiam liquidum quemadmodum episcopi omnes, fiat ac soli qui propriè loco Apostolorum successerunt, eorumq; funguntur vicibus: vt habetur can. in nouo. distin. 2. 1. & can. ecclesiæ principes. d. 35. Id quod can. quorum vices. d. 58. auctoritate Augu. fulcitur, in quæstis. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij. Patres misi sunt Apostoli: pro apostolis filij nati sunt episcopi.

Sacerdotes plebani vere sunt pastores.

Soli episcopi successerunt loco apostolorum

Tria inquit bus ordo Apostolorum consistit. D. Thomas

Ad huius tamẽ intelligentiã notandũ est, tria esse munera in quibus res & ordo Apostolorum consistit: vt Diuus Tho. super illud verbũ Pauli. 1. ad Corinth. 12. Quosdã posuit Deus in ecclesia, primò apostolos adnotauit. Videlicet auctoritatẽ gubernandi fidelem populu, facultatẽ docendi fidẽ & Christianos mores. Tertio potestatem miracula faciendi ad confirmationem doctri. secundum illud Luc. 9. Conuocatis Iesus duodecim Apostolis dedit illis virtutẽ & potestatem super omnia demonia, & vt languores curarent, & misit illos prædicare regnum Dei. Quo postremo verbo intelligitur vt eosq; verbũ susciperẽt, gubernarent: secundũ illud Luc. 10. Qui vos audit: me audit & qui vos spernit, me spernit. Et quidẽ quantum ad primum munus, episcopi sunt illis subrogati. Tametsi illorum singuli in vniuersum Christianorũ orbem potestatem haberent. Episcopi verò non nisi in suas dioceses, sed solus Papa qui substitutus est Petro vniuersalem re

tinet iurisdictionem. In secũda autẽ eiusdẽ potestatis virtute, quæ est prædicare fidẽ, gradus sunt dignoscendi. Apostoli nãq; eousq; illa pollebant virtute, vt (quod in sua. 2. Canonica Petrus ait) firmissimum habentes sermonem propheticum, quicquid ipsi prædicarent, eò quòd ipsi id assererent, fides esset: vt pote qui cũ organa essent, per quæ Spiritus sanctus loqueretur, nõ opus haberent cogitare quomodo aut quid loquerentur. Qui quidem gradus in Ecclesia post Apostolos & Euangelistas nõ permansit. Potest quidem Papa & concilium articulos fidei explicare: sed tamẽ eos qui in sacra scriptura impliciti sunt, vel ex traditione Apostolorum ore tenus firmissimè habentur: vtendo scilicet fundamento Christi, ac subinde Apostolorum. Illi verò sine scripturæ perscrutatione à Spiritu sancto mouebantur. In singulis verò episcopis neque ista quæ in Papa & concilio est facultas inest, sed tantum prædicandi, interpretandi, amplificandi, persuadendiq; eã quæ Christus per se perque Apostolos docuit. ¶ Tertia verò facultas faciendi miracula non perinde in ecclesia modo est atque in Apostolis extitit: quia non eadem est profus necessitas. Quãuis vbi ratio id fieri modò exigeret, non haberet Deus manum occlusam. Ecce differentiam inter pastoralem episcopi functionem & eã quæ est parocia norum sacerdotum. Et ideo, vt cap. in nouo. supra citato legitur, vt episcopi Apostolis quos Christus Luc. 9. legitur, elegisse successerunt, sic & reliqui sacerdotes parociani successerunt 72. discipulis: quos, quia mensis multa erat, in auxilium episcoporum idem Christus suffecit: vt Luc. 10. legitur: nempe vt eorũ essent auxiliares administri. Quare de lege cõmuni episcoporum est in ecclesijs parocialibus presbytero instituire: vt legitur cap. Sicut. 16. quæst. 7. ¶ Sed rogas nõquid & prædicare plebanis etiã cõuenit & aliqua iurisdictionis imago? Respondetur, prius de prædicatione certũ est, nihil amplius eis ex officij necessitate incubere quàm doctri. nam, vt dicebamus, Christianam populo necessariã docere. Vtrum verò sit salutare cõsiliũ illis id muneris iniungere, in Tridẽtino Concilio fuit in publicum conciliũ prolatum: & prima fronte sic nõnullis patribus apparuit: sed non defuit, qui vt sententiã pensculatius ageretur supplex orauit: à qua postea decernenda superfluum est. Enimvero vt decòrum & salutiferum est illis parocialibus sacerdotibus qui verè Theologi sint id muneris suis plebibus impendere: sic pestilentissimum est Theologiã ignaris id cõmittere. Jam enim & eo

Facultas faciendi miracula nõ est perinde modo in Ecclesia atq; fuit in apostolis

Quæstio. Solutio.

In sacerdote nulla existit vis coactiua quantum ad forum iudiciale si eius nãda auctoritatẽ spectes.

Postrema conclusio.

& eo miserabili loco iacet ecclesia, vt in animarum cura cõmittenda, vix vlla habeatur dignitatis ratio: præterquam quòd neq; proprii plebani suas Ecclesias administrant, sed per vicarios id faciunt, vix Latine scientes nempe per eos quos quàm minimo possunt pretio cõducunt. Adde quoniam aliquibus quas iustitiam pro uincijs, illi sunt plebani, qui cũ neq; delimine Theologiam saluauerint, tamen latine & forte Græce deturgetes putant feliciter prædicare posse. Et isti sunt qui pestilentes disseminant errores. Salubrius ergo populo est eiusmodi concionibus carere, quàm inficari.

¶ Ad secundũ interrogationis membrũ respondetur. In sacerdote secundũ suam propriam auctoritatẽ nullã existere vim coactiua quantum ad forum iudiciale. Nam maxime per excommunicationem quæ poena pastoralis baculo annexa est. Excommunicare autem propria auctoritate solus est episcopalis muneris: vt habetur. 24. q. 3. can. corripiantur. & apud Diuina Thomã. 4. sent. d. 18. q. 2. Excipit illic tamen idem doctor sanctus furtum & rapinam, pro quibus inquit concessũ est à iure vt possit parocianus sacerdos excommunicare. Iam tamen nõ est in vsu concessio illa. Est nihilominus peccatum inobedientiã illi non parere in ijs quæ supra diximus iure posse præcipere. Nempe vt festa Ecclesiastica celebrent, & statim temporibus sacramenta suscipiant, & doctri nam Ecclesiasticam discant. At nisi adit contemptus, non est mortale aliud nouum præter transgressionem Ecclesiastici præcepti. De officij functionibusq; episcopalibus plura hic essent eademq; scitu perutilia adhibenda: sed vñ que ad quæstionẽ tertiã ea diximus referenda: vbi inter tractandam obligationẽ qua episcopi tenentur in suis Ecclesijs residere, cõmodiũ differetur. ¶ Posterior conclusio. Episcopales dignitates quauis archiepiscopũ & patriarcham, imò & summum ipsum Pontificem commemoros, non sunt speciei diuersæ, sed solo iurisdictionis ambitu aliã alijs superiores aut inferiores. Ait quippe Isidorus, vt supra ex can. cleror. 2. 1. d. citatũ est, quòd episcoporum ordo quadrupertitus est. Nẽpe in Patriarchas, Archiepiscopos, Metropolitanos atque Episcopos. Est enim patriarcha patrum summus, atque princeps: archiepiscopus verò episcoporum princeps. Nam apud Græcos, idẽ est quòd princeps. Metropolita qui certis ciuitatibus circũscriptam habet iurisdictionẽ: episcopus verò qui vnam regit cathedralem Ecclesiã. Iam vero Metropolita nullus est sub archiepiscopo, sed ipsi sunt metropolitani. Patriarchæ verò,

vt Alexandrinus, Hierosolymitanus, & Constantinopolitanus, plures sub se singuli habent archiepiscopos. Imò & Romanus olim etiam appellabatur Patriarcha. Horum ergo dignitates ait libro. 4. cap. de ordinibus, Altissiodor. saltẽ episcopalem & archiepiscopalem (nã de alijs non meminit) verè esse sacramenta: eademque distincta. Nam vt argutum primo loco est vt episcopus sacerdotes atq; alios ministros ordiat & cõsecrat, sic & archiepiscopus ex proprio officio habet ordinare episcopos. Episcopi autem non nisi ex commissione. Nihilominus conclusio à nobis asserta indubia esse debet. Primum si quidem quantum ad id quòd ait episcopalem dignitatem esse sacramentum, iam supra satis reprobatum est. Ceterũ & quod eiusmodi ordines episcoporum inter se genere non differant, sed sint eiusdẽ generis & speciei, probatur. Nam quicquid potest archiepiscopus & patriarcha, potest episcopus in sua diocesi, etiam episcopos consecrare & Papam. Et quauis hoc faciant forsã excommunicatione, hoc accidit propter iurisdictionis defectum: non autem ex defectu episcopalis dignitatis. Quemadmodum ob solum defectum similem non potest sacerdos quẽquam absolueret cum virtute characteris quoscũq; posset indiscriminatim. Et per hoc solum restat eius argumentum. ¶ Ad secundũ autem de Pontifice maximo pariter negatur dignitatis specie ceteris sibi subditis antecellere. Sed quantum ad iurisdictionis vniuersalitatẽ, iura omnia illi primatum perhibent. Nam quantum ad dignitatem etiã episcopus Hostien. ipsum consecrare consuevit. Neque quippiam spirituale est ad corporis Christi consecrationem relatũ, quòd Papa efficere potest, quòd non queat etiam simplex episcopus quantum ad suam spectat dignitatẽ, nisi sit ratione iurisdictionis ab ipso Papa cohibitus. Itaq; habet se inter episcopos summus Pontifex (quantum ad dignitatem episcopalem) sicut Petrus inter Apostolos, quorũ quatenus ecclesiam representabant, caput erat: Tametsi quatenus erant Apostoli essent pares: vt can. in nouo. supra citato habetur, distin. 2. 1. Neque verò quatenus episcopi ordinati ab ipso fuere, sed à Christo constituti. Præminent ergo episcopi sacerdotibus altiori dignitatis genere: Papa verò episcopis in eodẽ genere: sed tamen quatenus Christi vicarius, omnium est caput: vnde illi singulariter prius dictum est. Tibi dabo clauẽ regni cõlorum: Matthæ. 16. licet postea Ioan. 9. omnibus datae sunt: eiq; peculiariter dictum est. Pasce oues meas, licet in ipso

Altissiodor.

Probatto a fertẽ cõclusiois.

ad. 2. argu.

cunctis sit episcopis dictū: qui per ipsum erāt ratione iurisdictionis in orbē distribuendi. De cuius enim maximē vt Christus suam potestatem vni cōmitteret capiti, vt tota Christiana politia imaginē regni spiritualis præ se ferret, quæ omnium est politiarum optima.

ARTICVLVS. IIII.

Vtrum institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino.

1. argumē.

Ost hęc tandem vt hęc tota quæstio absoluat. Quæritur vtrū episcopi sint iure diuino instituti. Apparet enim aliter res habere. Primū quia præter Apostolos neminem legitur Christus instituisse episcopum: sed Apostoli ipsi sua auctoritate illos instituebant: vt patet de Timotheo & Tito, quos Paulus constituit: ergo pariter episcopi non debent censerī iure diuino creati: sed à Papa iure positio, penes quē diximus summam iurisdictionem ecclesiæ esse.

Argumē. 2.

¶ Secundò, id confirmatur factò ipso Christi, Petrum sibi substituentis. Ipsi enim singulariter inquit dicens. Pascē oues meas. Ac si dixisset: Tibi summam rei huius concedo: tu ipse prout arbitratu de illa dispone: ergo episcoporum institutio non Christi, sed Petri est, eiusq; successoris. Vnde vox illa ipsius in. 1. eius can. ca. 5. Pascite qui in vobis est gregem: non diuina, sed humana, nempe Petri præcepto apparet: In contrarium est illud Pauli Actuum. 20. At tēdit vobis & vniuerso regi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos, regere ecclesiā Dei, quam acquisiuit sanguine suo.

Paulus.

Constitutum quidem supra reliquimus dignitatem episcopalem ab Apostolorum seculo à sacerdotio propria dignitate & muneribus fuisse secretā. Desideratur autem quā maximē ad rei presentis elucidationem, nosse quo fuerit iure instituta. Nā cum Pape sit episcopos eligere, videtur eius institutio. Id quod ad persuadendam ipsorum residentiam tanti refert scire, vt inde sint præcipua argumēta petēda. Et qui cauillari eludereq; rationes petēdunt, quibus saluberrimū illud ac diuinū residentie ius fulcitur, nō alio se protegunt a neoclypeo, quā quod aiunt non adeo immediate, sed à pontifice episcopos fieri. Sic enim quidam coarctauit sese in defensionē, vt ipse arbitratus est, episcoporum: videlicet vt eos a iure di-

Catharini fundamentū ad inficiendam residētiā.

uino residēdi liberaret. vt. 3. fufius luculētius que patebit. Quēadmodū enim inquit episcopus iure diuino residere teneatur, cum nullus à Deo immediate fiat episcopus, sed à Pōtifice. Ipsi enim est diuidere dioceses & particularia ouilia, & imponere curā. Multaq; alia id genus subdit que illic amplius differemus. ¶ Hic ergo more nostro duæ sunt conclusiones asserendæ & irrobolandæ: vt pote quæ basis futuræ sunt ac fundamentum illius disputationis. Duobus enim modis cōmisci quis potest episcopatus particulares: nempe summo inferioris, non esse de iure diuino. Vno, quod dignitas ipsa non fuerit à Deo ipso instituta: veluti sunt sacramenta, sed à Papa, vt est quadragesimalis abstinētia, particulariumq; obseruatio festorū, & annualis cōfessio. Altero vero quod eorū electio quæ per pontificē fit, nō sit diuina: hoc est de iure diuino: quorum vtrunque est apertè falsum.

¶ Sit ergo prior conclusio. Episcopalis ordo, hoc est gradus & dignitas, institutio prorsus diuina est, quā Christus ore suo proprio fecit: hæc iam satis in superioribus est demōstrata. Christus enim ipse Apostolos elegit, cui mune-

1. Cōclusio

Ratio con-

Ratio altera.

3. Ratio.

ri annexa est episcopalis dignitas, putā Christianum gregē pascendi. Illam autem dignitatem, præter spiritū propheticum quo illos imbut, non in tēpus instituit, sed vt perpetuò in Ecclesia perduraret: ergo episcopalis dignitas & gradus qualis nunc in ecclesia perseverat, ipsissima est Christi institutio. Posterior quidem præmissa nemini in dubiū venire potest: quādoquidē Christus Ecclesiā fundauit perpetuò duraturā, perpetuoq; pastū gubernationis quæ adminiculo indigentē, cui adeò in singulis prouincijs fides morumq; norma perpetuò esset elucidanda: non ergo in tēpus, sed in perpetuum hanc instituit dignitatē. Huc secūdo accedit testimoniū Paulinum ad Ephe. 4. Et ipse dedit quosdā Apostolos, quosdā autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autē Pastores & doctores, ad consummationē sanctorum in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionis filij Dei. Pastorum autē nomine episcopi potissimum, vt dictum est, censentur: ergo illi necessarij sunt in ædificationē corporis Christi: atq; adeò à Christo instituti sunt: vt quantū Ecclesia, tantum essent duraturī. ¶ Tertio: Sacerdotiū Euangelicum præstantius est Mosaiico, plusq; adeò necessariū: illud autē in pontifice & sacerdotibus diuino, p toto legis tēpore diuinitus institutū est: ergo & nostrū sacerdotiū in quo episcopi sacerdoti-

4. Ratio.

cerdotibus præferuntur à Christo est vsq; ad finem mundi institutum. Id quod Paul. ad Hebræ. cōtestatur, dicens: Translato sacerdotio, necesse est vt legistranslatio fiat: Nisi q cum sub illa lege vnus duntaxat populus vnaq; tantum synagoga degeret, vno præcisè opus erat pontificē: ecclesiæ verò Euangelicæ in totum orbem latè patenti, quā plurimis. ¶ Id etiam quartò ratione patet. Christus fuit solus ecclesiæ fundator. Vbi enim ait Paulus fundamentum neminem posse aliud ponere quā quod positum est, quod est Christus Iesus, non solum personam designat, verum & eius leges & politiam. Vnde ad Petrū ipse ait: Super hæc Petram ædificabo ecclesiam meam. Ad fundamentum autem ecclesiæ nō solum necesse erat fidem sperandarum rerum, quo ceu in scopum tenendum nobis erat, docere, & leges illuc ducentes condere, verum & magistratus instituire, qui ecclesiam secundum easdem leges gubernarent. Qui quidem nō alij sunt quā episcopi, qui secundum verbum Augusti pro patribus Apostolis nati sunt nobis filij, ergo episcopalis functio institutio Christi est: aliàs nō satis firmiter fundasset ecclesiam.

Ratio.

¶ Quintò: Sacramenta & quæ illis necessaria sunt. Christus ipse per se instituit, ac perinde sacramentorū ministros, quare ipse sacerdotes ordinauit. Episcopi autem soli proprio nomine habent quædam sacramenta administrare: nempe ordines & confirmationem. Haud ergo dubiū est vllum quin Christus, non solum Papatum, verū dignitatem episcopalem qualatissimè ad omnes Antistites patet, instituit.

6. Ratio.

¶ Sextò. Dignitas episcopalis, vt in præcedētibus monstratum reliquimus, eiusdem generis est in omnibus episcopis: nam sola iurisdictionis latitudine inter se distant: ergo quatenus Papæ & reliquis episcopis cōmunis est, eodē authore Christo institutus est. ¶ Septimò. Episcopalis dignitas inter charismata numeratur, quibus Christus sponfam suam ecclesiā donauit. De quibus nimirū ait Paul. 1. ad Corinth. 12. Diuisiones gratiarū sunt, idē autē spiritus: & diuisiones ministratio nū sunt, idem autem Dominus: & diuisiones operum sunt, idem verò Deus qui operatur omnia in omnibus: ergo episcopalis dignitas donū Dei est p ipsum ecclesiæ donatum secundum verbum Paul. 1. ad Tim. 4. Noli negligere gratiā quæ in te est, quæ data est per prophetia, cū impositione manuum presbyteri.

Paulus.

postrema ratio.

¶ Postremo deniq; id cōfirmatur. Cum Papa episcopū eligat aut confirmat, non magis instituit episcopale dignitatem q instituitur Papa

lis dum ipse eligitur, sed sola persona ad eandē dignitatē applicatur. Accedit tū demū & Pius papa Papa qui can. oues. 6. q. 1. cōtestatur hanc veritatē, dicens q episcopos Deus sibi oculo selegit. Est ergo certo certius, & si sic de his quæ sunt fidei loqui liceret, luce euidentius Christū instituisse dignitatem episcopale, quæ modò in ecclesia viget. Ecquis enim credat tam insignem magistratum in arbitrio Papæ posuisse, vt ipse illū crearet? Et ita omnes Theologi tenent in. 4. dif. 24. omnesq; iuris canonici inter pretes, qui id ipsam cōfessissimū habent. Quā utiq; ratione Paulus non hominis ministros, sed Dei prorsus apostolos: ac perinde eius successores episcopos, ac demū sacerdotes existimandos docet. Sic enim, inquit, nos existimet homo vt ministros Christi & dispensatores mysteriorū Dei: cū Papa episcopos creat aut episcopi sacerdotes ordinat, nil aliud faciunt quā ceu Christi ministri, Dei mysteria dispensare. ¶ Hanc ergo conclusionem tam multis duximus asserendam, non quod vllus de illa dubitare credendus sit, sed vt per illam falsitas apertius innotescat assertionis illorum quos supra citauimus: in quibus est Catharinus, qui aiunt episcopales functiones eorumq; obligationes ad residendum ob id esse de iure duntaxat pontificio, q Papa est qui illos eligit applicatq; ad suas singulorum ecclesias. Cuius contraria in præsentiarum asseritur talis conclusio. Episcoporum electio, atque adeò obligatio ad sua exercenda munera, est de iure diuino. At verò sunt qui hanc conclusionem, quāuis veram, non satis ex suis principijs deducunt: quorum est Torrensis ille, alioqui non poenitēdus author, quem supra libr. 8. citauimus. Qui quidē plus inferunt quā veritas permittat. Existimant inquam, ob id eiusmodi episcoporum electiones esse de iure diuino, quod fiunt à Papa quatenus est ecclesiæ minister. Quæ profectò causa ad id colligendum nō satis est firma: neque exemplum quod subdunt talem habet in vniuersum efficaciam. Aiunt enim quod sicut baptizatio, quia fit à ministro Dei eius ipsius nomine, est de iure diuino: sic electio episcopi quam facit Papa. Sed possent qui cōtrariū defendunt hoc pacto rationem hanc debilitare: Christus Papæ & Concilio non modo administrationem commisit eorum quæ ipse instituerat, verum & facultatem tradidit nouas cōdendi leges & ritus. Quare obseruatio quadragesimalis festorumq; multorum merè sunt positui iuris, nempe pontificij. Et idem meritò censerī solet de cōsecrationibus Ecclesiarum altarisq; ornamentorum. Quocirca nulla est

Pius papa

2. Cōclusio

Torrensis

Bifariam intelligi potest electiones esse de iure diuino.

probatio conclusionis.

collectio hæc si in vniuersum fiat, Pontifex quasi Dei minister hoc aut illud facit: ergo est de iure diuino, nisi antecedenti adhibeas illa facere tanquam institutionem ipsius Dei, vel quæ Apostolis ipse explicuit, vt ecclesiæ verbo tenus traderent. Quocirca ceu fundamentum huius posterioris conclusionis priorem antecedi mus. ¶ Est autem prius nostra nobis explicanda conclusio. Episcoporum enim electiones esse de iure diuino bifariam intelligitur. Vno modo in genere quod singulis ecclesijs secundum ecclesiasticam diuisionem sui applicentur episcopi. Alio modo quod hic Petrus aut Paulus huic aut illi. Et quidē in hoc secundo sensu notum est hanc huius personæ electionem non esse de iure diuino eo pacto quo electio Matthæi ac subinde Pauli: sicut aliorum Apostolorum fuit à Deo facta: sed ex humano eligentium iudicio, aut Papæ. In priori ergo sensu intelligenda est conclusionis veritas. Quæ quidem facile ex præcedenti sic colligitur. Dum Dei minister id quod ipse instituit ipsius iussu dispensat, actio est de iure diuino censenda: cum autem Papa episcopum confirmat & consecrat, alicuique attribuit ecclesiæ, id exequitur quod Christus in genere instituit, quodque ei facere iussit: ergo id iuris diuini censendum est. Posterior quidem præmissa superiori conclusione satis est demonstrata. Prior verò in sacramentorum administratione perspicua fit. Baptizatio namque & sacramentalis absolutio & similia licet per ministros ecclesiæ immediate (vt isti loquuntur) fiat, nihilominus ob id iuris diuini sunt, quod Christus illa instituit, eiusque nomine fieri sic ac dispensari iussit. Et hoc est quod Paulus in priori ad Corinth. epistola ad monitum esse curauit, vbi illa sugillat diuersa symbola: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo. &c. Nūquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? & infra ca. 3. Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? ministri eius cui credidistis: & vnicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigauit: sed Deus incrementum dedit. Deus ergo per ministros sacramentorum gratiam dispensat. Et pariter omnino de episcoporum electionibus censendum est: pari que modo nos docuit Paulus loqui. Sic enim locis supra citatis ait: Christus posuit quosdam Apostolos, alios verò pastores & doctores. &c. Et alibi. Attendite vniuerso gregi in quo vos posuit Spiritus sanctus. Et cum Exod. 28. Deus Moyse iusserit dicēs: Applica ad te Aarō & filios eius vt sacerdotio fungantur mihi: Nūquid propterea quod per ministrum Dei illa facta fuerit applicatio, continuo

fit consequens non fuisse diuinam? Nonne & de episcopis qui à Pontifice summo creatur assertio vera est, quod sint serui quos dominus constituit super familiam suam? Vide consecratoris verba. Ait enim inter alias benedictiones ad Deum loquens: Sit fidelis seruus & prudens, non quæ ego aut Papa, sed quem constituas tu Domine super familiam tuam: vt detilli cibum in tempore opportuno, & exhibeat omnem hominem perfectum. Hæc est enim episcopalis functio, perfectionem tum docere, tum etiam persuadere. Seductorium ergo argumentum est, Electiones episcoporum distributionesque ecclesiarum per pontificem fiunt: ergo id non est de iure diuino. Enimvero cum Christus permansurus nobiscum non esset in æternum, vt nos exteriori functione, vt dum inter mortales agebat, gubernaret, sed Spiritus sanctus quem nobis in hoc misit, vt intima mentis tantum motione ecclesiæ consideret, fieri nequiuic aliud quod vt quæ Christus instituerat, ministris committeret, quod externo foro & iudicio nomine ipsius prohiberent. Vnde Paulus non simpliciter, sed per externam ceremoniam: nempe per manuum impositionem Timotheum ac Titum ordinauit. Id quod commentarijs super Isai. adnotauit Hieronymus, inquit ordinatio non tantum precibus, sed manus impositione perficitur, ne vocis tacita imprecatio clericos ordinet nescientes.

Hieronymus.

¶ Adde, id quod isti aiunt, immediate eiusmodi electiones per pontificem fieri æquiuocatione laborare. Imò verò secundum Philosophum li. 1. Posteriorum Analyticorum, illa causa dicitur immediata quæ est omnium prima: sicut immediata principia sunt in quæ vltima fit resolutio. Quare Deus est qui immediate huiusmodi facit electiones per suos ministros. Sed tamē esto causa secunda dicatur immediata, eò quod inter ipsam & effectum nihil mediat. Sicut dum quis baculo mouet lapidē: baculus dicitur immediate tangere lapidē: nam & hoc quoque pacto permittitur inter philosophos locutio, inepta tamen est illatio. Quicquid papa immediate faciat, continuo excludere à iure diuino: tunc scilicet quando Deus qui illud instituit & fieri præcepit, & tanquam primus author charismata potestatesque confert: veluti episcopo vsu venit qui eligitur & consecratur. Sed alia consulenda est ratio ad explorandum sit ne id quod Papa facit de iure humano: nempe vt supra dicebam, sit ne institutio ecclesiastica per potestatem à Deo traditam nouas instituendi, tum leges, tum etiam ceremonias. ¶ Et quò tandem aduersarios de sua ipsorum confessione reuincamus,

Deus immediate facit electiones.

Rõ altera quæ addidem.

quæritur: Cum episcopus ex Papæ commissione alium eligat & consecrat, vt illa electio & consecratio censeatur Papæ, an illius episcopi quæ eius fungitur vicibus. Profectò non negabunt quin sit potius Papæ delegantis, quippe cuius autoritate fit, quam delegati. Pari ergo modo dicendum quod cum Papa eligat, vel consecrat, illa electio est de iure diuino. Id quod postremo isto testimonio corroboratur. Nam si dignitas episcopi effectus esset Papæ, posset quidem eum illa priuare: vt potest cum eum deponit, ecclesiastica spoliare iurisdictione. Et tamen quicquid Papa post consecrationem attemptet, non potest dignitatem illam auferre: perinde ac si character esset sacramentalis. ¶ At fortè non desit qui ex nostra nos confessione hoc pacto coarguat. Quævis electio in genere fit de iure diuino, nihilominus, hæc que fit huius personæ, non fit nisi humano arbitratu: ergo hoc sufficit, vt electiones simplicitè dicantur de iure positio. Id quod inde confirmatur quod sicuti multi regnant, vt Deus per Prophetam conqueritur, & non per ipsam: ita Hieremiam 23. lamentatur, quod pastores dilacerant gregem pascuæ suæ: & in Euangelio quod intrant non per ostium, sed vt fures & latrones alii de: qui ideo non Deo numine, sed humana voluntate eliguntur: atque adeò non diuino iure, sed humano. ¶ Ad hoc respondetur, aliud esse ius, aliud iuris vsus. Ius enim est facultas & præceptio faciendi id quod Deus ipse instituit. Quod ideo diuinum est. Vfus autem est exercitium quod in facto consistit: & hoc relinquatur prudentiæ & iudicio eligentium & consentientium. Quocirca potestas episcopalis, nisi fiat clauæ contra iura errat, vt putat irregularis non eligatur, semper iure diuino confertur. Quod autem bonus vel malus eligatur, hoc dependet ex facto, & vsu humano: ex quo procedere contra Deo voluntatem potest electio mala. Atque in hoc de quo nos aduersarij decipi arbitrantur, ipsi falluntur. Censent inquam nos inde seduci, quod ex eo quod episcopatus est de iure diuino, elicimus electiones episcopales eodē fieri iure. Hæc autem non nostra est fallacia sed sua: quæ ex eo quod vsus iuris sit arbitrio & iudicio humano, inferunt electiones esse de iure humano. Audiât quæso Leonem pontificem in sermone de assumptione sua. Dignatio, inquit, celestis gratiæ gignit Antistitem. Et Ambr. in Pastoralibus contra eos quod pretio ordines conferunt. Quis, inquit, dat gratiam episcopalem, Deus an homo? Et respondet, Sine dubio Deus: sed tamē per hominem dat Deus. Homo imponit manus, Deus largitur gratiam. Episcopus inquit ordinem, & Deus tribuit dignitatem. Si hō

in ordine nihil amplius operatur, nisi seruitium, quod ei creditur, cur Deo totum negatur qui ipsi ordinem tibi largitur? Hæc illi. Electio ergo iure diuino fit. At ne de nomine disputare videamur, dicimus quod quicquid potestatis Papa eligens confert, iure diuino Deique; non est confert, atque adeò quicquid tunc ei precipit, iure diuino præceptum est existimandum. Exempli gratia, cum consecrator ait: Accipe Euangelium, & prædica populo tibi commissio. Illi contrarij nobis auctores vocem esse autem non Dei immediate, sed Papæ. Quare ordinatus inquit episcopus arbitrio papæ id exequi tenetur: vt si Papa voluerit nihil relinquat aut si non curauerit vt episcopale munus rectè exerceat, ipsi Papæ imputandum est, non autem episcopo. Atque in hoc pacto status litis consistit. Equis autem hoc ferat audire? Equis inquam illo modo ambigere queat quin illa perinde habeat ac si illa Christus proprio ore protulisset? quædo quidē quod ipsissimus instituit, iussuque suo, ore sui organi profertur: Deum ergo id loquentem debet episcopus auscultare: diuinoque subinde id iure sibi imperari. Nam retrocedamus paulo ante in consecratione. Cum ait consecrator: Accipe baculum pastoralis officij vt in corrigendis vitijs pie seruias, iudicium sine ira teneas, &c. Quo nomine illa proferuntur? Nonne Dei? Nūquid non ipse est, qui per suum ministrum illam confert potestatem & charismatis donum quod ipse instituit? Vide quemadmodum id planissimè subiuncta precatio explanet, quæ ad Deum funditur. Subdit namque qui consecrat: Creator & creator humani generis, dator gratiæ spirituales, largitor æternæ salutis: Tu Domine emitte tuam benedictionem super hunc anulum, vt quicumque hoc sacrosanctæ fidei signo insignitus in cesserit, in virtute celestis defensionis ad eternam sibi proficiat salutem. Et quasi iam Deus ad precatorem annuerit: Accipe anulum: fidei scilicet signaculum, quatenus sponsam Deifanctam videlicet ecclesiam intemerata fide ornata liberatè custodias. Deus ergo est cuius nomine fit electio, & potestatis donatio. Id quod ex illo verbo Numero. 11. fit notius. Iussit enim Deus Moyse dicens: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israel. &c. & auferam de spiritu tuo, tradamque eis vt sustentent tecum onus populi, & non tu solus graueris. Re vera, illa institutio fuit diuina. Quod autem ait, Auferam de spiritu tuo, non sic est audiendum, quod donum Moyse collatum curandum esset, sed quod de eodē spiritu quo illum donauerat, donaret etiam suis auxiliatoribus. Quare idē genus gratiæ confertur omnibus episcopis. Vnde consecrator: Propitiare inquit, Domine supplicationibus nostris: & in

clinato super hunc famulum tuū cornu gratie sacerdotibus, benedictionis tuæ in eū infunde virtutem.

¶ Ex his ergo fit planè consequens, episcopū non Papæ, sed ipsissimo Deo fidē suā obstringere. Quare facta electione, non Papæ, sed ipsi redditurus est animarum rationem sibi cōmissarum. Ecce in quo veritas ab eorū opinione quos hic redarguēdos duximus distat, & quò quæstionē præsentē perducere constituimus. Videlicet electionem quæ fit à Papa eātenus esse de iure diuino, vt eius vinculo ille qui personam induit episcopi, & residere teneatur in sua ecclesia, & alia exhibere perficereq; munera, quæ sunt pastorali dignitati incumbūt. Atq; adeo hinc inferendū nobis restat initium quæstionis tertie de eorum residentia.

Ad. 1. arg. **A**d primum igitur argumentum eorū quæ in fronte quæstionis proposita sunt, respondetur: quòd etsi neminem Christus legatur instituisse episcopum præter Apostolos, vbi eos prædicatum misit: nam illi functioni episcopalis erat annexa: & singulariter Petrū sub pastoris nomine: tamen cum eandem auctoritatem, vt dictum est, perpetuò permanfuram fundasset, eo ipso factò in Apostolis, & singulariter in Petro singulis futuris episcopis locutus est. Itaq; quòd Petro dixit, Pasce oues meas: cunctis qui per ipsum creandi essent episcopi dictum voluit: nempe vt eo ipso quòd quisq; creatus esset, idem sibi datum diuinitus præceptum intelligeret. ¶ Ad secundum respondetur, propterea singulariter dictum fuisse Petro, Pasce, quòd quantū ad iurisdictionis plenitudinem singulariter ipsum caput constabat. Quo circa sicut illi peculiariter permiffæ sunt clauēs regni cælorū. Matthæ. 16. quas postea Ioann. 9. cunctis dedit Apostolis: quin verò & Ioann. 20. cunctis suo gradu sacerdotibus in foro cōscientiæ: sic hoc quòd ipsi dixit, Pasce, cunctis factus est. ¶ Ad aliud autem verbum eiusdē Petri, Pascite qui in vobis est gregem Domini: negamus catholicè idemq; firmissimè vocem esse præcipuè Petri. Imò id nomine Dei aduenit. Quin verò mirari satis istos nequeo qui contrariū putāt: videlicet vocē esse perinde à Petro prolata ac si episcopus suis præciperet subditis, aut prælat⁹ monachis aliud quippiā quòd sua esset ordinatio & præceptio. Cum planū sit ac perspicuū ceu diuinū organū esse locutū: perinde nimirum atq; Paulum vbi aiebat: Attēdite vobis & vniuerso gregi in quo vos spiritus sanctus posuit. Consulto nanq; dixit, Pascite gregem Domini. Nā si oues sunt Dñi cuiusnam pastores nisi Dñi? &

cuius præcepto pascere tenētur, nisi Domini? Vnde Hieronym. ad Nepotianū: & refertur dist. 95. can. esto. Petrus secundum Domini præceptum illud dixisse.

QVÆSTIO SECVNDA, De episcopatu optando, in eundo & conferendo.

Sanct. Thomas. 2. 2. quæst. 185.

ARTICVLVS. I.

Vtrum liceat episcopatum appetere.

CONSTITVTIO ERGO quidnam sit, quoque iure dignitas episcopalis fuerit instituta, subsequitur secundum rerum ordinem de eius desiderio, optationeque & collatione sermo nem subtexere. Et nē Diuo Thomæ honorem quem hætenus detulimus adimamus: nempe vt vbi ipse loquitur eius interpretemur mentem, exponēda nobis est quæstio eius. 185. secunda secundæ. Arguitur enim quòd desiderare affectareq; episcopale munus, sit nō modò licitum, verū & laudabile. Ait enim primū omnium Paulus. 1. ad Timoth. 3. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat: desiderium autem boni operis, dignū est laude: ergo & episcopatum optare.

¶ Secundò. Episcoporum status præstantior est & excellentior quā monachorū religio, monachatū autē expetere pietas est & religionis officium: ergo optatius erit ad episcopatū anhela re. ¶ Tertiò. Proueb. 10. legitur: Qui abscondit frumenta maledicetur in populis: benedictio autem super caput vendentium: ille autē qui vita & scientia pollet, atq; adeo Episcopali muneri idoneus est, videtur spiritualia frumenta abscondere, si se eidem muneri subducat: cui si se subdat, eadem spiritualia frumenta salubriter dispensare potest: ergo idem munus retractare vitio dandū est, optare verò laudi tribuendum.

¶ Quartò Sanctorū exēpla ceu documēta nobis ad imitandū proponuntur, secundū illud ad Rom. 15. Quæcunq; scripta sunt, ad nostrā doctrinā scripta sunt: legitur autē Isai. 6. eūdē Prophetā ad munus se prædicationis obtulisse: vbi ait, Ecce ego mitte me: ergo illud nulla reprehensione,

1. Argumē.

Argumē. 2.

Argumē. 3.

Argumē. 4.

fione, imò præmio dignum est. ¶ In contrarium facit verbum illud Augusti. 19. de Ciuit. Dei. Locus superior sine quo populus regi nō potest, etsi administraretur vt decet, tamē indecenter appetitur.

Tria in episcopali munere cōsideranda.

Ad quæstionem, vt literam Sancti Thomæ consueto more in conclusiones colligamus, supposita triforimi diuisione, quinque conclusionibus respondetur. Est enim in episcopali munere tria considerare. Primum scilicet, quòd omnium est caput & finis, episcopalis operatio & functio, per quā communi saluti populi cōsultitur: id quòd verbo isto designauit Christus, Ioan. vltimo: Pasce oues meas. Secundum est, ordinis gradusq; celsitudo & eminentia, ad quā episcopus assumitur, secundum illud Matth. 25. Fidelis seruus & prudens quē constituit Dominus super familiam suam. Tertium deniq; in eodē munere tanquā cōsequēs annexūq; attēditur, honor reuerentiæq; ac temporalium prouentū affluēs copia: secundum illud Apost. 1. ad Timo. 5. Qui bene præfunt presbyteri, duplici honore digni sunt: nempe & apud Deum, & apud homines. ¶ Hac ergo substracta distinctione, prima cōclusio, vt à potremo membro exordiamur, est: Episcopatū intuitu affectuq; temporalium honorū appetere, manifestariū crimē est ambitiosæ cupiditatis: nam cum bona temporalia nō sint nisi subfidia & sustentacula, ad finem administrationis instituta, eadē temporalia præcipua intētionē appeti, peruersa appetitio est. Cuius quidem criminis obiurgabat Phariseos Redemptor, Matth. 23. vbi aiebat: Amat primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, & vocari ab hominib⁹ Rabbi.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Chrysoft.

3. Cōclusio

¶ Secunda conclusio circa secundum distinctionis membrū episcopatum ratione celsitudinis & eminentiæ ambire nihilominus est criminofum: nam eiusmodi gradus altitudo, consequens est ad operis functionem: quare cum illa primū appetitur, præpostera est appetitio. Vnde & idem Seruator noster, Matth. 20. vituperio illud tribuit, vbi ait: Scitis quia principes gentium dominantur eorum, vos autem nō sic: sed qui maior est inter vos, sit tanquā minister. Vbi Chrysoftomus, per hoc, inquit, ostenditur gētile esse primatum cupere, & sic gentiū comparatione eorum æstantem animam conuertit. ¶ Tertia conclusio. Episcopatus functionem ad animarū salutem illū qui dignus existimatur appetere, studiosum officium est, egregiaq; laude cōmendandū. Hoc enim est quòd Pau. laudat: quoniam affectus, ex obiecto perpēditur: & illud per se opus, charitatis

existit officium. ¶ Quarta conclusio. Eiusmodi opus episcopale etiam ad consulendum proximorū vtilitati expetere: ob id q; gradus celsitudo illi adiungitur, præsumptuosum videtur, atq; adeo reformidandū est: nisi vbi manifesta id necessitas exegerit. Vnde Greg. 1. parte Pa

Gregorius.

5. Cōclusio

Dubitatio.

Solutio.

¶ Quinta conclusio. Nihilominus potest quispiā absq; illa præsumptione appetere se esse episcopatu dignū, prouinciamq; illam dignè administrare, siue insula inglinitus sit, siue antea quā ad id muneris assumatur: ita vt desiderium non in celsitudinem & primatū, sed in obsequium ipsum Dei, gregisq; beneficium feratur. Conclusio est tertie appendix. Vnde super Matth. Chrysoft. Opus quidem desiderare bonum, bonum est: primatum autem, hominis vanitas est concupiscere: primatus nāq; fugientem se desiderat, desiderantē se horret. ¶ Assertionem tamen si verā sint, plusculum tamen lucis appetūt. Et primum circa duas priores ambigitur, quantum nam culpæ in eo immoderato affectu insit, dum quis aut temporales prouentus, aut humanos honores præ ipsa episcopali functione desiderat: vtrum scilicet genere suo mortale sit crimen. Apparet enim sic esse, eò q; est peruersus affectus erga res factas. Sed nihilominus ab altera parte pugnat argumentum, quòd cum illa iusta sint illius officij præmia, moueri eorum affectu ad optandum episcopatum: dummodo paratus homo sit, rectè & ritè ipsum administrare: nulla videtur aut per exigua culpa. Nam cum honos, vt ait ille, alat artes, cōsulto eiusmodi præmia proposita esse videntur, vt homines ad studia allecti digni fiant huiusmodi dignitatibus aduendis. ¶ Respondetur bifariam cōtingere appetere episcopatum propter temporalia bona. Vno modo vt hæc ordinis peruersitas sit obiectum appetit⁹. ¶ Itaq; vox, ppter, designet bona temporalia esse finem episcopatus, vt cum dicit. Appeto episcopatum propter bona temporalia, affectus appetēdi feratur in illū inuersum ordinem, scilicet episcopatus propter bonum temporale. Etre vera hoc genere suo existit peccatum mortale: quia rerum ordo eis diuini

D. Thomas

nitus inditus peruertit. Est enim debitus ordo, ut episcopatus propter functionem legitimam appetatur. Subsidia vero temporalia ad sustentationem, ut recte possit iniunctum onus administrari. Quod quidem S. Tho. statim in cap. questionis docere cogitavit, dicens, Principale & finale in episcopatu esse episcopale operationem, per quam proximorum utilitati intenditur. Quare ad argumentum proxime factum respondetur. Primum quod etsi eiusmodi homo in animo habeat recte episcopatum administrare, nihilominus presentissimo exponitur periculo precipuam habendi curam deglubendi gregem, procurandique honorem & fastum, post habedique animarum curam quam qualis ordo est in appetitu obiecto, talis est in opere metuentum. Præterea, Etsi nullum tale immineret periculum appetitio ex suo ipsius obiecto peruerso vitaretur. Secundò autem modo contingit episcopatum appeti ratione temporalium quæ ei annexantur: non quod ratio illa constituatur finis episcopatus qui concupiscitur, sed quod fuerit prima ratio mouendi appetitum. Et huiusmodi affectio non apparet genere suo mortalis: cum per illam non constituatur peruersus ordo in rebus. Possunt enim bona temporalia mouere hominem ad appetendum episcopatum: etsi ipsa functio episcopalis non ordinetur in finem illum. Imò potest amor temporalium mouere hominem ad amandum Deum propter se, atque adeò episcopatum. Sicuti & timor inferni potest quæquã mouere ad diligendum Deum ipsum propter seipsum. Nihilominus quia concupita non eodè ordine appetitum mouent, quæ inter se habent: eiusmodi appetitio non caret culpa, saltem veniali. At quanquam hæc in scholis utriusque explicari valeant: tamen in affectu & vultu ægre distinguuntur. Etenim qui primo à temporali præmio mouetur, adeò facile ordinem peruertit, ut discerni nequeat, quin episcopatum propter huiusmodi præmia concupiscat: atque adeò in periculo sit peccati mortalis. Quare alia est cõsulenda regula: nempe ut qui certus sit in ecclesiæ administratione nullum propter bona temporalia admissum ire crimen, sed officio suo secundum leges seruiturum ire, licet temporali appetitu moueatur, extra metum est peccati mortalis. Sed tamè profectò ratio ista coherent. ¶ Secunda ambiguitas est in distinctione duarum istarum conclusionum: videtur quippe in idè coincidere. Nam etsi appetere bona temporalia ad auaritiã spectet, appetere vero dignitatis celsitudinẽ ad præsumptionẽ: tñ appetere honores quod primæ cõclusioni appositum est, ad præsumptionẽ etiã attinere videtur, cum

Secunda ambiguitas.

ius mentio fit in secunda. Respondetur autem diuersam esse appetitum honoris, qui est ambitio, ab appetitu celsitudinis, qui est præsumptio. Nam altitudo & honor habent se vt causa & effectus. Est siquidẽ honor excellẽtiæ effectus ac subinde testimonium. Quare ambitio, vti. 2. 2. q. 3. 1. ait S. Th. est in ordinatus appetitus honoris: vt putat vel cum quis testimonium excellẽtiæ appetit quã non habet, vel nõ ad utilitatẽ aliorum appetit: nam honor nõ propter se, sed tanquam aliorum cõmodum appetendus est. Præsumptio autem est immoderata spes: nempe concupiscentia alicuius dignitatis aut loci, qui vires appetentis excedit: Quæ quidẽ vitia in appetitu episcopatus diuersa sunt. ¶ His tñ sic expositis in surgere quis cõtra poterit: nempe quod huiusmodi bona propter ipsa appetere nõ sit peccatum. Quoniã, vt ab auaritia incipiamus, duplex est eius species, vt S. Tho. 2. 2. q. 118. docet. Altera, scilicet quæ opponit iustitiã: Nimirum cum quis aliena iniquè cupit: quæ quidẽ ex genere suo est mortalis. Altera vero est quæ opponitur liberalitati: cum quis, scilicet in inimum cupit bona temporalia: quod sanè nõ est peccatum, nisi quatenus periculum affert, aliquid cõtra charitatẽ appetendi. Potest autem quispiã bona temporalia spiritualibus annexa concupiscere: qui tñ firmum habeat propositum, recte eadẽ bona temporalia dispensandi. Eadẽ ratione aliquis potest cognoscere in se virtutis ac sciẽtiæ dignitatẽ, in cuius excellẽtiæ testimonium potest recte appetere honorẽ, atque adeò poterit in se vires præsentiscere, vt citra præsumptionẽ valeat appetere celsitudinẽ loci. ¶ Hæc verumtamen argumenta ex superioribus soluntur: nisi quod luculentius eandẽ elucidat. Etenim loci altitudo natura sua nõ est propter se appetenda: sed vt quis super eadẽ labrum erectus luceat omnibus qui in domo sunt. Et suo modo est de secularibus magistratibus sentiendum. Enimvero ad hoc huiusmodi loci sunt instituti. Qui ergo in hunc finem talem locum concupuerit, genere rei nihil mali committit, nisi propter periculum, vt quarta cõclusio declarauit. Qui autem propter celsitudinẽ episcopatum appetierit, eo ipso se indignum proficitur: quãdo quidem peruersum habet affectum, atque adeò supra vires id appetit suas, quod est præsumptio. Pari modo de honore sentiro: qui non est nisi ob testimonium virtutis appetendus, vt alijs profis. Et pariter de bonis temporalibus rei spirituali annexis quæ nõ debent appeti nisi in sustentationem vt possis officio in aliorum cõmodum fungi. De tertia cõclusionẽ nulla apparere potest dubitandi ratio, adeò perspicuum est licitum esse appetitum cõsulendi vacandique animarum salutem. At verò quarta est meditatẽ consideranda, qua ait D. Tho.

Responsio.

Obiecta.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

Grego.

Vnde episcopus desiderium reddatur iniquum aut de præsumptione suspectum.

D. Thom. id ipsum propter annexam gradus celsitudinẽ præsumptuosum videri: nisi vbi manifesta necessitas extiterit. Etenim quis nõ omnino eiusmodi appetitum condemnare videatur, ait tamen præsumptuosum videri. Subsequitur ergo ex his cõclusionibus. Præsulatus appetitum si ad salutem animarum nõ referatur, genere suo peccatum esse, vel mortale, vel veniale, vt explicatum est. Attamen ad huiusmodi salutem relatus, genere suo nec malitiã habere innatam, nec verò esse per se bonum: nam si per se, bonus esset, nulla egeret circumstantia quæ ipsum excusaret. Si verò per se malus, nulla eum redderet excusatum. Quocirca propter annexum periculum, nisi causa aliud exigeret, malus est: causa verò exigente fit licitus. Quæ admodum si quis in rapidum flumen aut aliam quenuis periculosum locum sine causa se inferret, peccatum committeret: cuius tamen culpam non quicquam causa posset abstergere. Causam verò Diuus Thomas non aliam agnoscit quã necessitatem: nõ quidem personæ propriam, sed communem ecclesiæ. ¶ Quod si quis eum redarguat, præter illam accidere posse alteram: puta si quis sobrium se & pudicum & doctum, ac denique irreprehensibilem nouerit: qualem Paul. 1. ad Timoth. 3. depingit episcopum. Hic enim nihil culpæ contrahere videtur si episcopatum salutis gratia animarum concupuerit: etiam dum necessitas ecclesiæ non ingruat. Ad hoc respondetur, cõsulto Diuum Thomã hanc causam subtrahisse: eo quod nemo id de se credere debet nisi diuinitus, vt ait in solutiõẽ quarti argumẽti, fuerit attackus: vt patet exemplo Isai. nam vt capite eius. 6. refertur, prius angelus tetigit os eius vt omnium iniquitate permudaret, quã diceret. Ecce ego: mitte me. Et de Samuele legitur. 1. Reg. 3. diuinitus esse à somno excitatum, vt faceret verbum Domini in Israël. Et de cæteris Prophetis similiter est sancto numine dispositum. Et in libr. Dialogorum de Equitio monacho refert Gregor. sensisse linguam sibi à Deo tangi, vt deinceps cõtinere se à diuinis eloquijs non valeret. Hæc autem supernaturalia & rarissimè contingentia, non sunt in ordinem doctrinæ redigenda. Adde quod neque diuina ista prouidentia nisi necessitatis tempore nõquam accidit. Igitur quò rationem summatim colligamus, cur episcopatus desiderium, aut iniquum semper sit, aut de præsumptione suspectum. Primum ante oculos constituenta eius est sublimatas. Est enim status non vt cunq; perfectionis, vt religiosorum qui perfectione discunt: sed qui illud requirit perfectio

nis culmen vt gregem suum eandem doceat. Bene cum tanquam Apostolorum successores vt dictum est, sint animarum custodes quas Christus proprio sanguine redemit. Ob idque eadem esse debent tum scientia, tum etiã vitæ eminentia instructi: vt quod de Christo ait Paul. valeant ecclesiam suam sine ruga & macula Deo in die iudicij presentare: pro quo persoluendo munere, mortem etiã, si oportuerit, oppetere. Hoc ergo scopo ob oculos posito si quis hoc munus propter bona temporalia cupit, iam dictum est quod peruersum habeat affectum. Si verò id propter animarum salutem appetat, tunc aut dignum se atque idoneum sentit, aut scens: si non se arbitratum idoneum, iniquus est: puta iniustitiæ crimine implexus. Si autem idoneum se esse censet, vix liber esse debet à præsumptionis metu: nam vix vltius citra culpam valeat tantum sibi dignitatis adscribere, quãtum munus hoc ex postulat. Quando verò palam est ecclesiam virorum inopia laborare, qui ei pro reidignitate inferuire possint: tunc qui plane se videt ad eandem prouinciam aptum, licet illam ob salutem animarum optet, eadem necessitate poterit excusari. Igitur si episcopatum mente expetere peccatum est, quanto deformius illud opere procurare & ambire? Porro ergo de pudendum est quòd tam licenter tanquam perfricata fronte præfecturæ huiusmodi petantur, procurantur, & ambiuntur.

Ad primum igitur argumentum ex dictis colligitur solutio, quæ bifariam exponenda venit. Primum vt illo loco Apostolus legitimum episcopatus desiderium definire voluerit: quasi dixerit, qui ritè & rectè episcopatum desiderat, non nisi opus desiderat quod bonum est: nempe operas suas salutem animarum nauare: quod in tertia cõclusionẽ tanquam licitum assertum est & laudabile. Vnde August. 19. August. de Ciuit. Dei: Apostolus illic, inquit, quid episcopatus sit exponere voluit. Est enim nomen operis, nõ honoris Επισκοπείης nãque speculari est, & intendere: atque adeò episcopus idè quod super intendens: de quo iam supra nos diximus. Quare vt paulò antea dixerat, non episcopatus honor amandus est & potentia, quæ per se vana sunt: sed opus. Quare Grego. in Pastoral. Tunc, inquit, Apostolus illud dixit quando ille qui plebibus præerat, primus ad tormenta martyrij ducebatur. Quapropter nihil tunc episcopis, quãtum bonum opus in votis erat. ¶ Secundo autem paulo differentius idem Apostolicum verbum & fortè syncerius interpretandum est, vt tanquam admonitio intelligatur, qua id muneris cupientibus pauorem incutiat

Ad. l. argus.

August.

Gregorius.

Interpretatio alicuius Paulini loci

cutiat. Ac si dixisset: Qui episcopatu desiderat sibi caueat, sibiq; quidna desideret prouidenter videat. Desiderat enim opus non utcumq; bonu: sed eouiq; egregium, vt vix vltus sit qui illi obeundo sufficiat. Quem quidem sensum subiuncta verba plane commendant. Subdit enim: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, vnius vxoris virum, sobrium, prudentem &c. Vnde Gregor. ibidem laudans, inquit, desiderium boni operis in pauorem vertit protinus quod laudauit. Quare prudenter Diuus Thomas tertie conclusioni quartam adiungit.

Ad. 2. argu. ¶ Secundum pariter argumentum in superioribus solutum est. Sane vbi diximus aliter presulam statum quam monachorum perfectionis esse: nam religiosi solum tanquam discipuli eiusq; sequaces illam profitentur: Episcopi vero tanquam doctores quasi illam iam assecuti. Nam adolecentulum quem Christus ad religionem inuitauit, non est sciscitatus an perfectus esset, sed vtrum vellet esse perfectus. Petrum vero non antea pastorem sui gregis instituit, quam tertio interrogaret, an se plus illis diligeret: hoc est an ceteris esset perfectior? Vnde Dionysius elicit perfectionem episcopo actiue tanq; perfectiori congruere, monacho vero passiuè tanq; perficiendo: velle autem perfici non est presumptuosum, vt velle perficere, neque eidem periculo expositu. Adde præterea qd monachus alijs se subdit ad spiritualia capessenda. Quod secundum August. 19. de ciuita. Dei, cuiuscumque est laudabile: a studio enim, inquit, cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod laudabile otium est. Ille autem qui personam episcopi induit alios eligi sibi esse subiectos, a quo appetitu omnes dehortatur Apost. ad Hebræ. 5. vbi ait: Nec quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo. Et

Dionysius. Chryso. super Matth. Primatum ecclesie concupiscere, neque iustum est, neq; vtile. Quis enim sapiens vult vltra se subijcere seruituti & periculo tali, vt det rationem pro omni ecclesia, nisi forte qui non timet Dei iudicium, abutens primatu ecclesiastico seculariter: vt scilicet seipsum conuertat in secularem? Ad Tertium optimè etiam D. Thom. respondet, qd frumetorum dispensatio fieri non debet cuiuslibet arbitrio, sed primu diuina dispensatione, mox & maiorum iussu & ordine: secundum illud. 1. ad Corinth. 4. sic nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei. Et ad Roma. 10. Quomodo predicant nisi mittantur? Quapropter cui neq; ex munere proprio incubet, neq; id a superiori iniunctum est, is non censetur abicodere frumen-

Ad. 3. argu.

ta: sed ille prorsus qui vel officiu quod assumptit negligit, vel pertinaciter recipere renuit: vnde August. 19. de ciuit. Dei. Otium sanctum quærit charitas veritatis, negotium iustum suscipit necessitas charitatis: quæ sarcinam si nullus imponit, percipiendæ atq; intuentæ vacadum est veritati. Si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem. Ad quartum deniq; iam supra responsum est. Sanctorum enim exempla nihilo nos amplius docent, quam quod nemo se ad episcopatum ingerat antequam diuinitus sit accersitus, nisi sit diuinitus ad id purgatus: vt in Isai. exemplo videre est.

Augustinus

Ad. 4. argu.

ARTICVLVS. II.

Vtrum episcopatum iniunctum liceat omnino recusare.

Quoniam a virtutis linea versus vtrumque extremum declinare contingit, & visum est quantum in episcopatus appetitu insit aut peccati aut periculi, subsequitur vt videamus an in eius refutatione peccatum esse contingere possit. Arguitur enim a parte negatiua ex Grego. in Pastoralibus: vt ait per actiuam vitam prodesse proximis cupiens Isai. officiu predicationis appetit. Per contemplationem vero Heremi amoris conditoris sedulo in hære desiderans, ne mitti ad predicandum debeat contra dicit. Ex his nanque verbis sic arguitur. Amor Dei amoris proximi præstat: sicuti & vitæ actiue contemplatiua: nemo autem vt meliore potiat fruge inferiorem renuens culpa denotatur: ergo omnino licet episcopatum contemplationis gratia refutare. ¶ Secundò. Ex definitione superioris articuli arguitur. Nemo nisi purgatus, quod Isai. exemplo monstratum est, debet episcopalem subire prouinciã, sed id quem quam de se cognoscere, velut ibidè inquit Grego. per difficile est: ergo nemo tutò nisi forte id diuinitus nouerit debet se permitttere episcopali functioni addici. ¶ Tertio de beato Marco in eius prologo ait Hiero. qd dicitur post susceptam fidem amputasse sibi digitu vt illa orbitate ineptus sacerdotio fieret. Nec defunt qui emisso voto sese arcent, ne episcopi creari possint. Obstacles autè huiusmodi sibi quenquã obtendere, grauius est qd dignitatè ipsam recusare: ergo vnicuiq; subducere se licet ne eligatur. ¶ In contrariu occurrit August. in episto. ad Eudoxiu, quæ est numero. 81. hisce verbis: Si qua, id est,

1. Argum. Gregorius.

2. Argum.

3. Argum.

Augustinus

est, aliqua ratione, operam vestram mater Ecclesia desiderauit, nec elatione auida suscipiatis, nec blandiente desidia respuatis: sed miti corde obtemperetis Deo: cum mansuetudine portates eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mansuetos vias suas. Nec vestrum otium necessitatibus ecclesie præponatis: cui parturienti si nulli boni ministrare vellet, quomodo nasceremini, non inueniretis.

Ad quæstionem vnica conclusione respondetur. Quemadmodum ad inordinationem voluntatis pertinet vt proprio motu sese vllus gubernandi periculis subdat, ita & eius prauitas est superioris iudicio & præcepto se subducere. Probè enim hic Diuus Thomas duo in episcopatus assumptione meditanda dignouit: nempe quid hominem deceat sua sponte appetere, quidq; maiorum iussu acceptare. Propria enim voluntas hominis illuc debet esse mente intenta, vnde sua propria pedit falus: quia hæc sibi propriè cura incumbit, atq; adeo cauere ne se illuc immergat, vnde sibi periculum imminet. Sed tamen cum superioris vigilantia ad bonum commune debeat potius attendere, ex eius arbitrio & dispositione debet subditorum quisque publicam administrationem capeßere. Hinc ergo fit nostra conclusio nota: videlicet, vtrinque subditi voluntatem periclitari, nempe & dum proprio motu ad episcopatum sese infert, & dum a superioribus iussu se aufert. Quare optimè post citata verba subdit August. Sicut inter ignem & aquam tenèda est via, vt neque exuratur homo, neq; demergatur: sic inter apicem superbiæ & voraginem desidiæ iter nostrum temperare debemus: Sicut scriptum est: Non declinantes neque ad dexteram neq; ad sinistra. Duo autem iniuriosa incòmoda D. Thomas refert illius qui se plus nimio subtrahit. Primu quod charitatè repudiat proximorum, quibus frugi esse potest. Nã vt ait supra citatus August. Negotiu iustum suscipit necessitas charitatis. Secundum, quod humilitatem violat, & obedientiam quã superioribus debet. Vnde Gregor. in Pastor. Tunc inquit ante Dei oculos vera est humilitas, cum ad respuèdu hoc quod utiliter subire præcipitur, pertinax non est.

Cõclusio sponsiua.

Explanatur conclusio.

Augustinus

Duo incòmoda eorū qui insuētū episcopatū pertinaciter recusant.

Obiectio.

¶ Sunt autem hæc digna quæ paulò altius expendantur. Primu enim differentia illa de propria subditi & aliena superioris voluntate non videtur rationi consona. Nam cum bonu commune præstantius sit particulari, non solum magistratus & persona publica, verum quicumque priuatorum debet illud suo priuato commodo anteferre. Vnde licet qui maiorem

recreationem & dulcedinẽ in oratione sentiat & abstinentia, vbi tamen nouerit bonu publicum periclitari, suum propriu otio debet sua sponte etiam iniussus deserere vt ad predicandum prodeat, vel ad aliud commune bonum: etsi opus ad id fuerit solidiori cibo vti. Ad hoc respondetur, qd etsi bonum comune sit præstantius particulari, tamen cura eius ex proprio officio soli personæ publicæ incumbit. Salus autem spiritualis cuius, unq; sibi ipsi propriè commissa est. Et ideo subditus quicquid sua propria autoritate inceptauerit, debet facere secundu quod expeditius conducentiusq; ad suam propriam animæ salutem fuerit arbitratus. Quare licet videat quã maximè posse bono comuni prodesse, si tamen prudenter timeat, periculū suæ salutis spirituale inde offerri, quod utique putat non posse vincere, nequaquam se debet illi committere. Prælati vero e conuerso secudum indigentiam boni communis iudicare debet quid cuiq; imperet. Et ideo metuèda est illinc utique superbia, atque hinc rursus inobedientia.

Solutio.

Dubium.

¶ At verò sciscitatis vtrum vtrunq; timendu sit tanquã genere suo malū. Apparet enim nõ sic esse: quoniam non obedire, genere suo peccatum est mortale: & tamen qd sua se quis sponte ad episcopatu offerat supra dictu est, non esse suo genere peccatu. Imò potest id fieri licitè, si circumstantie supra explicatæ concurrant. Ad hoc duas subdit Caieta. solutiones. Primam qd forsã D. Thom. voluit similitudinẽ secundu omnia constituisse: sed satis est qd vtrobiq; potest esse peccatum. Secunda quod fortasse in priori mēbro loquebatur de appetitione episcopatus peruerse: vt pote non propter opus, sed propter honores aut fructus, quod genere suo est mortale. Hæc autem posterior solutio menti D. Thomæ non congruit: qui in priori membro non constituebat peccatum propter peruerfionem finis, sed eo quod quis sua sponte se ingerat. Neque prior adeo est verò proxima: nam vtrobiq; videtur aliquid ex genere malum agnoscere. Et ideo forte dicere voluit quod quia episcopatus nullatenus esse potest sine periculo, ex genere suo habet quãdam malitiã: scilicet quod quis se periculo obijciat: licet nõ sit adeo innata quin per alias circumstantias possit omnino excusari. Eodẽ modo de inobedientia est censendum. Est enim genere suo peccatum, quare esse non potest inobedientia quin sit peccatum, sed tamẽ concurrere possunt in persona tales circumstantiæ propter quas nulla sit inobedientia non parere prælato, subditu ad episcopatum adigenti: vt

Duplex solutio Caieta.

refertur solu. Caieta.

Solutio authoris.

ti: vt in solutionibus argumentorum explicare festinamus.

Ad 1. argu. D. Thomas. Ad primum igitur trimembri solutione assertit D. Thomas. Cuius prima pars est, quod etsi vita contemplatiua excellentior sit quam actiuatamen ex altera parte bonum commune praestantius est particulari: & ideo tenetur homo cum ad episcopatum accersitur, etiam cum aliquo spiritualis otij detrimento iussa capessere. Quod si responsio haec conclusioni ipsi eiusque nostrae expositioni aduersari cuius apparet, eo quod diximus priuatæ personæ magis proprie incumbere custodiam propriæ salutis spiritualis, quam boni communis, etiam spiritualis, intelligat nullam esse repugnantiam. Illud enim solum concludit quod spontaneæ nullus se debet ingerere. At verò quando superioris mandato accersitur, iam tunc salutis suæ magis expedit obedire: tum quod etsi ratione actus contemplatio sit melior, tamen ratione obiecti seruire communi bono excellentius est: tum etiam quod virtus non solum ex obiecto existimanda est, sed ex necessitate, quæ in tali casu ingruit.

Més sancti Thomæ. Quemadmodum elemosina esse potest præstantior virtus quam oratio. Vnde Paulus ad Philippen. 1. Coarctor, inquit, è duobus desiderium habens dissolui & esse cū Christo: multo magis melius. Permanere autem in carne, necessarium propter vos. Quare Augustinus in verbis citatis: Non otium inquit, vestrum necessitatibus ecclesiæ præponatis. Additur autem secundò ad maiorem huius explicationem hoc ipsum ad maiorem dilectionem Dei pertinere. Optatius enim Deo est & charius vt cura suarum ouium quas suo sanguine redemit impense habeatur, quam vt suæ ipsius contemplationi vacetur. Vnde August. super illud Ioann. ultimo, Christi ad Petrum: Pasce oues meas: Sit inquit, amoris officium pasce domini cum gregem, sicuti fuit timoris indicium, negare passorem. Adijcitur demum tertio quod neque episcopus sic est addictus vitæ actiuæ, vt à contemplatiua sit prorsus alienus. Imò debent esse sicut nubes volantes: nempe diuinorum contemplatione pluuiam concipientes, qua prædicando subditorum animos fecundant.

Paulus. Inter respondendum autem ad secundum, primum omnium D. Thomas præiacit fundamentum, conclusionem scilicet, quod nemo tenetur in his quæ illicitè sibi præcipiuntur, dicto obtemperare: nam obediendum est Deo magis quam hominibus. Subdit autem tria impedimentorum genera obedientiæ obstantia. Primum scilicet quod

Augustinus. subditus ipse amouere potest: vt si sit in peccato mortali, quod quidem tunc amouere tenetur, vt obediat. Secundum quod non ipsi, sed prælato auferendum incumbit: quale est irregularitatis aut excommunicationis. Et tunc debet eidem prælato ipsum patefacere, vt iudicet si expedit dispensare. Quemadmodum de Moyse legitur Exod. 4. Obsecro Domine non sum eloquens ab heri & nudius tertius. Cui Dominus: Ego ero in ore tuo, doceboque te quid loquaris. Tertium verò est, cui neque subditus neque prælatus mederi potest, vt si archiepiscopus cum electo super irregularitate dispensare nequeat: & tunc ad Papam conuolandum est.

Existens in peccato mortali in signum est episcopatu durante peccato. Et quidem circa duo vltima nihil restat dicendum. De primo autem id primum animaduertendum est, quod qui in peccato est mortali, quod Paul. crimen vocat, indignus est qui episcopatum antea suscipiat quam animum ab illo diuellat: nam qui Dei iussa probitatem debet eius gregem docere, contra eius voluntatē prouinciam subit, qui, vt ait Paulus, non est sine crimine. Vnde non dubito quin ille qui cū animo perseverandi in peccato episcopatum acceptat, eodem ipso facto mortaliter peccet. Sed nihilominus si aliàs idoneus est & nō vult sibi sordes abluere vt obediat, etiam in hoc ad monet D. Thomas ipsum peccare: quando quidem ait ipsum teneri peccatum amouere. Sed hoc profectò paulo accuratiori indiget meditatione. Primum enim non est intelligendum nouum esse peccatum ab inobediētia distinctum: sed vult quod qui vt in peccato persistat, obedire renuit, non habet legitimam causam vt in obedientiæ crimine abluatur.

Dabitatio. Quæstio hæc tamen illico legentis animum mouere potest. Vtrum si homo ille qui eligitur, ea est affectuum pestilentia corruptus, quā uis latenter, vt turbulentiam suæ conscientiæ pacare nequeat, sed prudenter timeat se identidem ab illis fore superandum, proponendo vt eum exire à peccato teneatur electori parere. Apparet enim ratio id conuincere, quando quidem impedimentum habet primi generis: nempe quod ipse potest excutere.

Solutio. Re vera ambigua res est. At verò cum possibile in præsentiarum non dialecticè, sed secundum prudentiæ regulas, & quod aiunt, moraliter sit vsurpandum, pro eo etiam quod perquam difficile est, ille qui sentit se posse feritatem suorum affectuum nō edomare, profectò non teneretur parere: imò delictum esset apud Deum tantò se discrimini obijcere. Secus autem si idoneum se quantum ad scientiam vel alias qualitates, quæ foris patefcunt

Existens in peccato mortali in signum est episcopatu durante peccato.

Dabitatio.

Solutio.

præ sua modestia existimaret: nam si hæc prælatus prudens & probus cognoscit, illi deferendum est iudicium: atque adeo obtemperandum.

Quæstio. Sed percontaris qui nam censendus est prælatus cui est de necessitate in hac parte auctoritandum: an solus Papa electionis episcopi confirmator, & episcopus in collatione sacerdotij an etiam electores? Videtur quod soli Antistites: nam electores non sunt prælati. Imò reges iam sunt qui electorum loco præsentant.

Responsio. Respondetur quod quantum ad rigorem iuris solus prælatus qui ritè iurisdictionem habet necessitatem infert vt citra inobediētia crimen nequeas eius iussa retractare: imò tunc duntaxat quando in virtute obedientiæ id præceperit. Attamen quando electores viri sunt probi qui sancto zelo electionē faciunt, nō opus est electum difficilem se gerere. Imò cōsultius est electionem acceptare: dummodò religiosus id nō faciat nisi facultate prælati præmissa: quando quidem suum sic habet institutum. Enimvero in eiusmodi honoribus fugiendis circumspectus esse quisque debet: nam solent vt Scytæ fugiētes in tergo periculosius vulnerare: solent inquam sepe istarū dignitatū despectores peiori inde superbiæ raptu corripri, quàm si acceptare metuerent. Adde quod etsi huiusmodi celsitudinis loca omninò respuere actus esse possit heroicæ virtutis, nihilominus potest fidelis seruus & prudens in administratione ecclesiæ creberrima præstare officia quæ simul multo sint apud Deum cumulationis commendationis quæ vnica humilitatis actio. Vir igitur probatæ vitæ sic est prudentia modestiaque: in amplectēdis magistratibus exhibēda, vt in nihilo sit minor in reuendendis adhibenda cautio. Tunc vel maximè, dum præsulū, qui digni sint, inopia laboratur, atque adeo ecclesia Christi bonorū opus habet obsequio: vt paulò nos antea citatus August. admonerat. Ad tertium respondetur. Cum episcopatus simpliciter non sit de necessitate salutis, vt sacramēta ac virtutū officia, sed tunc tantum quando ratio id obedientiæ exegerit, nihil per se implicat iniquitatis, vt voto quis aliove obice sese præpediat, ne capiat. Quemadmodum transitus ad secundas nuptias nō ideo est illicitus quod ordinibus suscipiendis obstat: dummodò votum nunquam acceptandi episcopatum sic habeat restrictā intentionem, quod hoc quantum in se fuerit neque procurabit, neque accipiet. Nam si proponeret nulli prælato de illa re obedire, delictum esset: neque tale votum consueque esset obligatorium. Ad id autem quod de beato Marco allatum est, si res ita habuit, nam Hieronymus nō pror

Ad 3. argu. sus affirmat, sed ait dicitur: necesse est fateri diuina id reuelatione fecisse: nam quempiam se tali sine membro mutilare, delictum esset, vt ex concilio Nicæ. cano. si quis. d. 55. innotescit. Hoc autem hic non est silentio prætereundum. Vtrum licitum sit desiderare & exoptare eum qui creditur omnium optimus vtilissimusque ecclesiæ in præfulem creari. Quauis propter rei arduitatem vehemētissime de propria ipsius salute timeatur. Est enim casus creberrimè contingens: nempe quod quis in magistratus administratione nō sit totum facturus quod debet, & tamen inter omnes qui esse possunt, sit minimè malus, & reipublicæ maximè utilis. Apparet ergo id expetere nō esse licitum. Nam quippiam alicui optare quod illi est ad salutem tam periculosum, & probabilissimè nocuū, videtur ad odium pertinere. Ad hoc nihilominus respondetur. Primum quod nemini licet cum tam ingenti periculo publicam prouinciam subire: neque verò in illa perdarare si metu excutere non potest. Nam quid prodest homini si vniuersum mūdū lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiat? Imò è diametro repugnat charitati Dei salutē spirituale propriam salutem totius orbis posthabere. Secū dum assertum sit: Non solum licitū est, imò laudabile desiderium, vt ille sit Antistes qui ecclesiæ est magis idoneus, seu minus in cōmodus, quā tuscunq; de eius salute habeatur metus. Non dico quod possis hoc illi consulere vt accipiat: nam ipse tunc nequiter acciperet aut retineret sed quod licitū sit tibi id de altero desiderare: quin verò & procurare: & ideo quantumuis tibi alter esset amicitia aut alia necessitudine coniunctissimus, id debes optare. Et ratio est manifestissima: quoniam bonū vniuersale præstantius est particulari: atque adeo, proprio excepto, magis est optandum quàm bonum spirituale cuiuscunque amici. Atque hoc ipsum cōfirmatur: nam si elector esses, deberes illum eligere: ipsi enim electo examinare incūbit quid sibi expediat.

Hieronym.

Concillium Nicæanum dubitatio.

Solutio.

Laudabile est eū expetere in Antistite qui ecclesiæ est magis idoneus etiam cōformidine ad uerū vale tudinis. nō assertio.

ARTICVLVS III.

Vtrum oportet eum qui ad episcopatum assumitur, esse cæteris meliorem.

NOST APPETITVM episcopatus & temperatā obediētiam eius qui eligitur, subsequitur de electoribus, & confirmatoribus explorare: vtrum semper teneantur eligere eum qui sit

1. Argumē. fit cæteris omnibus melior. Apparet enim qd hoc nos Christus factō docuerit. Petrū enim non antea ecclesiæ suæ præfecit, quàm trina interrogatione examinaret, an se plus cæteris diligeret. Meliorem autem simpliciter sola facit charitas: ergo nunquàm nisi melior eligendus est. **Secundum** : Symmachus Papa. 1. quæstio. 1. vilissimus inquit, computandus est, nisi scientia & sanctitate præcellat qui est dignitate præstantior: sed quisquis scientia sanctitateque præcellit, melior simpliciter censetur: ergo nemo nisi qui morū probitate cæteris præstet, est eligendus. **Tertium** : In quolibet genere minora gubernantur per maiora, sicut corporalia per spiritualia, & inferiora per superiora: vt. 3. de Trinita. August. est author. Sed episcopus assumitur ad regimen aliorum, ergo debet esse cæteris melior. **In contrarium** est textus Decretalis: de electio. cap. scriptum. dicens quòd sufficit eligere bonum, neque oportet eligere meliorem.

ET si quæstionem istam libro tertio de omnibus ecclesiæ magistratibus latissimè discussimus, tamen quia hic à Diuo Thom. de episcopis peculiariter inferitur, ordo nos re cogit illam repetere. Summa ergo responsionis Diui Thom. supposita distinctione duabus conclusionibus continetur. In electione enim, inquit, ad episcopatum, aliud est ex parte eligentium: atq; aliud ex parte electi præstandum. Est ergo prior conclusio. Nemo eligere tenetur meliorem, si nomen melioris secundum proprium significatum vsurpet: sed eum qui ad munus pastorale fuerit expedientior & aptior. Bonus enim nemo simpliciter nisi ob solā charitatem existit. Potest enim, vti aliàs diximus, esse bonus artifex sine virtute morali: sola autem hæc facit hominē simpliciter bonū. Vnde cum charitas sit omnium virtutum forma, ab illa homines apud Deum boni denominantur & sunt: & quò quisq; sit illa prouectior, eo melior est. Probatur ergo conclusio. Electio personæ ad sedem episcopalem ex eius functione perpendenda est, vt pote quæ finis est propter quem persona eligitur, & bonitas medijs est à fine. Latissimè nanq; lib. 3. q. citata ostendimus decimas stipendijsq; ecclesiarum non tanquàm præmium qualitatis bonitatisq; personæ fuisse instituta. Illud enim præmium in cælis nos apud Deum manet, sed tantum. vt ecclesijs rectè administratur: secundū illud. 1. ad Corinth. 14. Ad ædificationem ecclesiæ petite, vt abundetis. Vnde non, inquit, qui boni sunt presbyteri, sed qui bene præfunt, duplici honore digni sunt. Ad eiusmodi autem ob-

sequia obeunda & perficienda non solum morum probitas & charitas, quæ simpliciter facit meliorem, necessaria est, verum & virtutes aliæ tam intellectuales quàm naturales: vt scientia prudentia, efficacia, & grauitas. Non ergo necessum est simpliciter eligere meliorem, sed eum qui ad ecclesiæ regimē est expediētior. Vnde Hierony. Quidam, inquit, non quærunt eos in ecclesia colūnas eligere, quos plus cognoscant ecclesijs magis prodesse, sed quos plus ipsi amant. Hastenū ille. Quod quidē ad acceptationem personarum attinet. Vnde super illud Iacobi. 2. Fratres mei nolite in personarum acceptatione habere fidem domini gloriæ. Ait Augustinus. Quod si ad honores ecclesiasticos referatur, non est putandum leue peccatum. **Posterior conclusio**: Ille qui ad sedem assumitur, non se tenetur ceteris meliorem reputare, in superbiam enim & præsumptionē talis cogitatio hominem adigeret: sed satis est si non in se crimen aliquod agnoscat, per quod nefas ei sit sedē occupare. Quare etsi Petrus per cōparationem fuerit interrogatus, an plus cæteris diligeret: non tamen nisi simpliciter respondit, Domine tu scis quia amo te. **Hæc omnia** adeo latè ac fusè lib. 3. q. 6. per decem conclusiones elucidauimus, vt nil ad rem pertinens possimus nunc adhibere: sed satis fuerit textū Diui Thom. in eius gratiam non præterisse. **Quæ** uero aut tria sunt in eius uerborum textura mente perspicenda. Primum qd cum ipsa electionis vox collationem inter plures designet, quorū reliquis post habitis vnus assumitur, elector de suo nomine admonetur nō satis habere eum explorare quem idoneum eligat, sed pluriū debere merita expēdere ponderare que vt præstantiorē ecclesiæ tribuat: non solū probitatis vitæ ratione habita: verum reliquorum quæ ad publicam functionem sunt expedientia. Tamen si loco citato admonitū curauimus, qd primum idoneitatis fundamentū probitas esse debet. Nam eum qui prauus est, nullæ aliæ qualitates efficere possunt, vt eligatur idoneum. Vnde Paulus tanquàm necessarium in episcopo requirit vt sufficienti testimonio sine crimine habeatur. Quod quidem nomen non leuioris est culpæ, sed mortalis. Quæ autē præter charitatem in episcopo requirantur, ad tria quæ hic sanctus Thom. refert reducuntur: quæ sunt instruere plebem fide & moribus, & ab hæreticorum aliorum que periculis qui mores peruertunt defendere, ac demum pacificè gubernare. Nam scopus gubernationis est pax mentium & corporum. Hæc enim ratione Dei filij suum retinēt nomē. Nam beati

Distinctio.

1. Conclusio.

probatio conclusio.

Augustinus

posterior conclusio.

Electio ex debito officij tenetur explorare ac ponderare merita eligendorum, & meliorem ecclesiæ tribuere.

Tria præter charitatem in episcopo requiruntur.

Obiectio.

Solutio.

beati pacifici: quoniam filij Dei vocabuntur. **De** illo autē notādo verbo quo ait Sanctus Thom. diuina mysteria, atque adeò stipendia nō dari hominibus quasi præmium suæ charitatis & probitatis, dubitare quis posset: eò qd & naturalis ratio, & ecclesiastica iura reclamare videntur: quippe quæ volunt clericos qui de ecclesia bene meriti sunt, ab ipsa remunerari. **Respondetur** autem dictam sententiam nullo opus habere interpretamento. Nam vti iacet est vera. Nō enim negat eos qui integræ sunt vitæ præbendarum ac dignitatum ecclesiasticarum dignos esse, verum id tantum quod nos loco citato lib. 3. non leuiter demonstraui: nempe sacerdotia, eorumque stipendia non esse instituta ad remunerationem bonorum, sed duntaxat ad ecclesiarum seruitium. Si enim hoc infamilia Christiana necessarium non esset, certè, neq; essent imperatæ decime, neque stipendia constituta. Quare si hæc tribuenda sunt dignis, non est ea suprema causa quòd suæ bonitati sint debita, sed quòd elector debet ecclesiæ idoneum ministrum pro ratione sui stipendij providere. **Reliqua** loco citato lib. 3. si lubet reuise. **De** monstratum enim illic curauimus quòd etsi quātum ad rigorem exterioris fori & restitutionis vinculum satis sit dignum eligere, tamen quantum ad forum poli necesse est eligere digniorem. Quod si in omnibus sacerdotijs & præcipue in habentibus animarum curam necessarium est, quanto id magis necessarium in episcopis præficiendis? vt pote quorū administratione tota salus spiritualis Christianæ reipublicæ periclitatur: ac perinde ipsissim⁹ Christi sanguis, qui per ipsum, nō modò iniquitatem & fraudem, verum infamiam, ignauiam, & fœcordiam frustrari potest, & sepius solet suæ redēptionis fructu. Sibi ergo videāt quibus id muneris incumbit quantū debeant solerter oculis perlustrare eorum merita quos apostolis ipsis diuinitus electis substituūt. At qui eos præsertim cauere debēt qui huiusmodi honores ambiunt. Illi enim nō pastores ouium habēdi sunt, qui pro ipsis sanguinem funderē anhelent: sed lupi qui ipsarū sanguinem sicientes nihili pendūt eorum animas extinguere.

Ad. 1. argu.

AD primum igitur argumentum respondet D. Thom. quòd cum Christo notissimæ essent aliæ Petri qualitates ad ecclesiæ gubernationem idoneæ, ob id de amplitudine dilectionis eum præcisè examinauit, qd vbi aliæ insunt conditiones, hæc debet existimari præcipua. Sed potest huic altera etiam supponi

solutio, quòd cum aliæ partes Petri ad regimē requisitæ, cunctis circumstantibus propatularē essent, charitas autem in corde intus delitescat, hanc voluit cunctis etiam constare: vt quemadmodum lib. 3. diximus, manifestum in foro exteriori fieret optimi electionem fieri. Hoc autem loco citato lib. 3. fusius explanauimus. **Ad** secundum respondetur, verbum illud Symmachi non de illo intelligi qui eligendus est, vt pote quòd nisi sanctitate & scientia præcellat vilissimus sit in electione existimandus: sed de illo qui iā electus est. Quo ideo verbo episcopi admonentur quòd etiam si dū in minoribus agebant, non prorsus ea sanctitate fulgebant quæ episcopum decebat. Tamen postquam in candelabrum erecti sunt, satagere prorsus debent vt nomē & locum suū re ipsa expleant: aliàs non possunt non in conspectu populi vilescere.

Quæ autē scientia in episcopo sit requirenda: Theologiæ scilicet an Canonici iuris, loco citato li. 3. vt cunq; disputaui. Haud enim res digna est quæ in disputationē deberet accersiri: est si quidē indigna sentētia quæ audiat, illic præcisè theologū esse præferendū, vbi hæreses terpunt. Tum qd cum oporteat hæreses esse, vbiq; & semper timendæ sunt, atque adeò docta prædicatione coarmandus populus, nē vnquàm labasci possit: tū præcipue qd Christus episcopos pastores instituit qui doctrinæ pabulo quàm ipse docuit suum gregē saginarent, moribusque quos ipse instituit intingerent: non præcipue Doctores legū quas homines postea adiecerunt & litium iudices. Eò præcipue quòd canones ex Theologiæ fonte deriuati sunt. Id quod eius bicornis mitra designat. Vt enim in eius cōsecratione patet, caput episcopi cornibus non vtriusque iuris, sed vtriusque Testamenti armatur: vt terribilibus appareat, non aduersarijs veritatis.

Ad tertium respondetur discrimen esse inter regimen rerum naturalium & gubernationem in spiritualibus, quæ ad supernaturalem gratiam spectant. In naturalibus enim eo ipso quòd res sit simpliciter sublimior, suapte natura magis est ad regendū idonea: vt cæli quàm elementa, & alia elementa quam terra. In donis autem gratiæ, quæ vt in priori ad Corinth. ait Paulus, Spiritus sanct⁹ diuidit pro vt vult, nil prohibet vt qui inferior simpliciter est secundum charitatem, cumulatoribus gratijs ac donis sit ad regendum instructus. Et adhuc gratiæ ordinem pertinet ecclesiasticum regimen. Imò verò nō hoc solum sed etiam ciuile, **Quare**

ad secundū

scientia theologice maxie in episcopo desideranda.

Ad tertium

Aristot.

Quare neque in magistratibus ciuilibus eligendis solum, vt in. 3. Politicorum ait Aristot. attendenda est integritas viri, in quantum persona est priuata, id quod charitas facit: sed quod sit bonus ciuis. Quare aliq̄ qualitates regum & iudicum suo etiam gradu ad gratiarum diuisiones attinent.

ARTICVLVS. III.

Vtrum episcopo liceat cura episcopali deſerta ad religionem se conferre.

O S T qualitates eorum qui eligendi sunt & eligetium obligationem, sequitur disputare vtrum episcoporum status ita sit firmus, quem postquam episcopus assumpserit, deserere nequeat. Arguitur enim id ei non licere: nam maximè religionis intuitu, sed hoc non licet, quoniam à perfectiori ad minus perfectum retrospicere damnabile est: secundum Domini sententiam, Lucæ. 9. Nemo mittens manum ad aratrum & respiciens retrò, aptus est regno Dei. Episcoporum autè status altior est monachorù instituto, vt paulò ante dicebamus: ergo sicut de monachatu ad seculum nefarius est regressus, ita & de episcopali ad religionis claustrum.

Argumè.

Secundum

Tertium.

3. Cõclusio

Ratio con- clusionis.

¶ Secundo. Ordo gratiæ deſcentior est ordine naturæ: secundum autem naturam nihil contrarijs motibus cictur: vt lapis qui naturaliter descendit nequit ascendere naturaliter: at secundum ordinem gratiæ à monachatu ad episcopatum licitus est ascensus: ergo contrarius descensus, illicitus.

¶ Tertio. Nihil in operibus gratiæ debet esse otiosum: ille autem qui semel in episcopu consecratur, perpetuo retinet potestatem ordinis conferendi, aliaque id genus perficiendi. Hæc autem potestas si quis curam pastoralem deserret, otiosa remaneret: ergo id minimè licet.

¶ In contrarium est quod nemo ad id quod illicitum est cogi potest: qui autem cessionem à pastorali cura petit, postea si cedere cunctetur, ad id cogitur: vt patet cap. Quidam, de renuntiatione: ergo non est episcopo illicitum episcopatu abscedere.

Ad questionem quatuor conclusionibus respondetur. Prima quæ cæteris vt fundamentum subſternitur, est: Tam diu obligatur episcopus pastoralem retinere curam, eiusque agones perferre, quam diu spes aliqua illi durat quod possit plebi prodesse. Probat. Epi-

scopalis status in hoc consistit quod aliquis ob diuinam dilectionem proximorum salutandæ seipsum mancipat ad quod Christus dum Petrum elegit plane docuit. Haud enim præmisit, Diliges gregem plus his: sed, diliges me. Nulla enim dilectio nisi ex diuina deriuatur, sufficit ad subeundos labores, persistendū que in vigilia & solitudine quæ episcopali functioni est necessaria. Quare episcopus non ecclesiæ tantum aut populo, sed Deo ipsi fidem suam obligat: vt tanquam fidelis dispensator & prudens gregem suum gubernabit. Quæ quidem obligatio genus voti est, vt sanctus Thom. in calce questionis ait. Atque huic ille consecratoris interrogationes alludit: Vis ea quæ ex diuinis scripturis intelligis plebem & verbis docere & exemplis? Vis beato Petro apostolo eiusque successoribus fidem & obedientiam exhibere? Itaque licet non emittatur nouum votum castitatis præter sacerdotale, neque vllum aliud quod sit solenne super quod Papa dispensare nequeat: emittitur tamen obedientiæ votum quod à solo summo Pontifice est dispensabile. Quod si votum est, vt Diuus Thom. ait, non Pontifici tantum, sed Deo ipsi fit. Atque ad eò, vt conclusio asserit, perpetuo vinculo obligatus restat episcopus ecclesiæ suæ quam sibi per anulum fidei desponsat. Quapropter diuortium esset, si non cum illa perpetuo permaneret.

S. Thomas

¶ Secunda conclusio. Nequit eandem ecclesiā neque propter dulcedinē cõtemplationis, neque propter quoduis euitandum commodū, neque propter commodum propriū lucrandum relinquere. Probat. nam Paul. quē supra ad Philip. 1. citauimus, quasi duobus perplexus & quid illorum eligeret nescius, etsi iudicaret dissolui & esse cum Christo multo melius: tamen videns necessarium esse manere in carne propter fratres, subdit. Et hoc confidēs scio quia manebo. Et Christus: Ioā. 10. Bonus, inquit, pastor animam suā ponit pro ouibus suis. Meditatius ergo perspexeris quanta cum energia omnia comoda atque incommoda quæ personam episcopi propriè tangere possunt, excludantur. Nam si fruitionem sempiternæ felicitatis, quæ etiam in paruū tempus omnia quæ desiderari possunt indicibiliter exuperat, iustam causam Paulus non iudicabat vt posset fratres in eorum necessitate suo præsidio & munere distituere: quamnam excogitari potest propria comoditas quæ episcopum excuset? Et si Christus vitam etiam ipsam admonet pastorem vt exponat pro grege, quod fit reliquum detrimentū, cuius cauendi causa possit

3. Cõclusio

Probat.

3. Cõclusio

Innocentius

Paulus.

possit grex deserere? ¶ Tertia cõclusio. Possunt nihilominus aliqua accidere impedimēta quæ propter cedere episcopus possit episcopatu: quæ quidem Innoc. Tertius ca. Nisi cum pri dem. de renuntia. per censet. Sed hæc tamē impedimenta p̄sanda sunt respectu functionis quæ fieri non potest debite: vt si sit spiritualis defectus personæ: aut corporalis: nempe crimen, vt simonia, aut homicidium, aut hæresis, aut aliud quodecūq; propter quod episcopus deponi debet: aut per quod infamiam contra hit: quia quidem resperſus, quamuis poenitentiam egerit, autoritate caret ad regendū: cuius gratia plus officit quam proſit. Enimvero si purgare infamiam potest, tenetur quidē sub poena peccati mortalis si in dignitate vult persistere. Nam quo iure tenetur ad rectam administrationem, tenetur & obstacula amouere dum potest: etiam si citra suam culpam eam cõtraxerit. Quādo verò infamiæ sordes eluere non valet, tunc si absque sua culpa illis infectus est, non tenetur episcopatum renuntiare. At si causam verè dedit eiusdem infamiæ, quæ tam obscura sit, vt verè sit functionis impedimentum, profectò tenetur præſulatu decedere. Et idem est si sit vir seditiosus aut scandalosus. Nam vt ait Apostolus. 1. ad Corinth. 8. Si scandalizauero fratrem meum, non manducabo carnes in æternum: Dūmodò sit scandalum datum, non acceptum: nam qui scandalum leuiter accipiunt, relinquendi sunt, ait Christus, tanquam cæci & duces cæcorum.

¶ Vel potest esse defectus in scientia & prudentia. Haud enim sibi se vllus persuadeat si omninò sacerdotio indignus sit propterea habere conscientiam securam, quod à legitimo iudice sic fuerit ei collatum, vt collatio teneat. Imò vt acceptatio peccatum est, maximè si curam habeat animarum, sic & illud retinere in dies sit absurdus crimen, & ascendere ad aliam ecclesiam multò scelestius. Vnde Osee 4. Tu, inquit Dominus, scientiam repulisti: & ego te repellam, ne sacerdotio fungaris mihi. Si autem irregularis tunc erat, quando ad sacerdotium assumptus fuit, non dubium quin collatio fuerit nulla: si autem postquam obtinuit illam incurrit, iam dictum est quemadmodum sine dispensatione non possit dignitatis munere fungi.

¶ Si autè impedimentū est corporale, vt putà aut senectus nimia aut infirmitas, non est necessaria abdicatio ecclesiæ: sed posset esse cõsiliū, retenta aliqua sustentatione. Sed ad minus secundū antiqua iura debet persona digna in adiutoriū illi adiungi. Tanta tamē posset esse au-

toritas in se, vt cõsultius esset in magistratu persistere & sua umbra gubernare, quam alteri cõmittere: vt eodē titu. de renun. cano. litteras, ait idem Innocentius.

¶ Postremò denique ex parte subditorum potest esse defectus non quicumque: nam propterea quod aliquantulo sit populus durior: non illicò per desperationem respuendus est, sed diuino præsidio confidendū. At tunc relinquere eos licet, tametsi ad id nulla emergat obligatio, quādo nulli sunt inter improbos probi: sed labor omninò existit infrugiferus ac perinde si peruacuus. Solet enim ob defectum populi in epta esse Præſulis prædicatio: secundum illud Ezechie. 5. Linguā tuam adhærere faciam palato tuo: quia Dñs exasperas est. Quocirca secundo Dialogorum Grego. Ibi æquanimiter portandi sunt mali, vbi inueniuntur aliqui qui adiuuentur boni. Vbi autem omninò fructus de bonis deest, fit aliquando de malis superuacuus. Vnde saepe agitur in anima perfectorū, quod cum laborem suum sine fructu esse considerant, in locum aliud ad laborem cum fructu migrant: iuxta illud Pauli: ecce conuertimur ad gentes: quia verbi Dei vos indignos fecistis.

Gregorius.

4. Cõclusio

¶ Quarta cõclusio. Quantūuis causæ adſint ad iuste cedendū, nihilominus cessio citra autoritatē prælati fieri non potest: putà Papæ, si episcopus vult cedere: quippe cui soli facultas suppedit, vt ait D. Tho. in illo voto dispensandi. Parocialis autè sacerdos posset de licentia episcopi cedere. Sententia est eiusdē Innoc. in vltimis verbis eiusdem capituli. vbi ait: Et si penas habeas quibus satagas in solitudinē auolare, ita tamen strictæ sunt nexibus præceptorū, vt liberum non habeas absq; nostra permissione volatū. Imò neq; ad religionē demigrare absque Papæ facultate episcopo liberū est: vt patet calicet de regula. Et ratio est, quia sicut nemo ad ecclesiā absque iudicio superioris assumendus est: ita neque absq; eius arbitrio vlli licet illam destituere. Sed est demū meditanda cautio cap. quidā. supra citati. Quod si qui cessionem petit retrocedit, cogendus est. Conſueuerant enim aliqui & consueuerant episcopatum renuntiare pauperiorem, aut alijs sibi minus commodum, vt vberiores possint expiscari. Et ideo cum vident tuis technis frustrari, retrocedunt. Merito ergo illi cedere compellendi sunt, & ab ecclesia repellendi.

ratio cõclusionis.

Ad. 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respondetur. Cum perfectio monachi sit propria salutis studere: Episcopi verò perfectio eo sit excellentior, quod proximorum salutem

debeat incumbere: consequens fit vt quandiu vtilis esse possit ecclesie, eidem munerem debeat impense suas nauare operas. Ob idque si tunc ad religionem commigraret, retrocedere censeretur: nempe quod cum non ad suam tantum, verum & ad subditorum vtilitatem procurandum se obligaret, suam solum vacare studeat.

Innoc.

Vnde Innocent. capit. citato. Facilius, inquit, indulgetur vt monachus ad prefulatum ascendat, quam preful ad monacatum descendat. Attamen quando iam ecclesie inutilis fit, aut forte pestifer, consilium est vt quod suam salubrius conscientie consulat, in monasterium sese recipiat.

Ad secundum

¶ Ad secundum per idem fundamentum respondetur: quod per nullum impedimentum homo curam propriam salutis pretereire debet: quod ad religionis statum pertinet. Potest tamen negotio alienam salutem impediri: Et ideo monachus quidem ascendere ad episcopatum potest, vbi propriam salutem periculum non paratur. Et pariter episcopus vbi cohibetur ne alienam salutem absque propria detrimento incumbere quierit, intra claustra monasterij sese conferre. Cessante autem impedimento, potest rursus ad prius institutum remeare: nisi forsan ob crimen aliquod fuerit episcopatu priuatus, & in monasterium ad peragendos poenitentiam fructus obrutus. Quemadmodum illud intelligitur decretum. 7. quaestio. 2. Praecipit sancta Synodus vt quicumque de pontificali dignitate ad monachorum vitam & poenitentiam descenderit, nequaquam ad pontificatum resurgat. ¶ Ad tertium demum respondetur, quod quemadmodum in naturalibus infirmitas efficit vt potentia maneat suo vsu orbata, vt caligans oculis: ita neque incongruum est vt episcopalis potestas propter spirituale impedimentum maneat ab vsu colligata.

Ad tertium

QVÆSTIO TERTIA, De Episcoporum residentia.

ARTICVLVS I.

Vtrum episcopi in suis diocesis residere iure diuino teneantur.

Tertio loco libri presentis quaestionem polliciti sumus hanc insignem, de residentia episcoporum ac sacerdotum curam habentium animarum. Apparet enim diuino iure non esse indicta. Ius enim hoc, illud praecipue censetur quod in Euangelio aut loco alterutrius Testamenti, tanquam diuinum praecipuum legitur: vt est praecipuum baptismi. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: aut quod in plano colligitur. Huiusmodi autem residendi praecipuum non est huiusmodi: ergo non est sanctio diuini iuris.

¶ Secundo. Soli Petro commissae sunt clauae regni caelorum: illique soli dictum, vt vniuersum Christum gregem pasceret: ergo illi soli commissa est summa rei huius, ac subinde pascedi modus. Ad modum autem pascedi attinet residentia: atque adeo non est de iure diuino.

¶ Tertio. Timotheus. Ephesinus Episcopus crebro Pauli iussu impulsus est per alias ecclesias diuagari diutiusque propriae abesse: ergo id non est de iure diuino.

¶ In contrarium autem est quod Episcopi sunt pastores: secundum illud Euangelicum: Pasce oues meas, pascere autem gregem officium personale est quod personae praesentiam exposcit: ergo eodem Euangelico iure tenentur suis ecclesijs residere.

Questionem hanc temporum iniquitas celebrem fecit: nam eius affirmatio, si vel de solo pastoris nomine existimetur, adeo perspicaciter veritatem suam oculis obijcit, vt in quaestione euocari penitus renitatur. Quare apud antiquos, admonita quidem vbi libet videre poteris, disputatam vero vix vspia. At cum ecclesiastici mores de florido illo praeceptorum loco tam misere deciderint, eandem veritatem consueque in quaestionem reuocant, vt iam non sit persuasus facilis. Atque Caiet.

loco praesenti, scilicet. 2. 2. quaestio. 185. veluti rem compertam breuibus absoluit. Tempore autem Tridentini Concilij peregre frater Bartholomaeus Miranda necessitudine religionis, ac ibi tunc temporis societatis mihi coniunctissimus, eandem quaestionem tum plurimis sacrorum testimonijs, tum etiam rationibus adstruxit: idque ita locupletem ac disertem, quod suum ingenium est ac solertiam, vt laborem alij potuisset excusare: nisi reuerendus Catharinus Minorienis ad contradicendum prodijisset. Haud inquam negauit quin praesides residere teneantur: sed tamen asserere perstitit, humano quidem iure, hoc est

est

est potestio, ad id obligari: non autem aut naturali aut diuino. Ex quo inferre perrexit, curam illam soli Papae incumbere: vt illos residere faciat ipsos autem non aliter teneri quam ipse disposuerit. Ego vero litem cum homine contestari nolo. Est enim vir, alioqui quidem religiosus, attamen acerrimi ad contradicendum ingenij, cum quo mihi prius de certitudine gratiae, & postea in Commentarijs super Paulum de praedestinatione controversia fuit. Qua de re, vt audiui, nam legi nunquam, multis me, quae sibi genuina sunt & nativa, scomatam figuris resperfit. Et re vera si tantum suis assertis confirmandis insudaret, quantum huiusmodi innectendis conuictis assolet, felicius suum celebrasset nomen. Sed putat simpliciter suis dictis veluti oraculis auscultandum. Et cum aegre ferat quod omnes velint esse magistri, nil ipse veretur omnium, perdire magister. At vero non constitui, quia neque theologicum neque Christianum est, malum pro malo reddere. Et aegrius fero quod episcopus similia de aliquo euomat, quam quod de me quisquam. Eo praesertim quod neque ea in me expuit mala quae multa opus habeant ad ferendum longanimitate. Rem ergo tantum pro meo ingenio dilucidare satago: non cum homine contendere.

1. Conclusio

Suadet posita conclusio.

¶ Igitur quod lineam aliquam omnibus confestimam praestituamus, vnde disputationem auspicemur, conclusionem primam vniuersis literarum professoribus receptissimam praefigamus. Constantissimum est ecclesiarum Praesules, imo & animarum omnes pastores vsque ad paruos inter suos greges residere teneri. Sed quod in quaestione vertitur est de iure ad id cogente, sitne tantum humanum, an vero diuinum etiam & naturale. Equis enim mente sanus in quaestione compellet, vtrum ianitor cui iura claudendi recludendique commissa est, ad ianuam assistere debeat? & cui nauis gubernatio incumbit, ad clauem sedere? Et vtrum dux in bello, dum geritur, & miles in acie debeat existere? Quin vero non modo humanae leges hoc de episcopis in quaestionem traduci non sinunt: verum & diuina & naturalis dementiae nobis, certum est, adscribunt, quod ipsum intentamus. Etenim si Deus, vt ipsi contrarij faterentur, quia diffiteri nequeunt episcopalem dignitatem, qua late in ecclesia patet, instituit, nonne & officium ipsum pascedi instituit? Pascere autem num naturale ius aperte clamat personalem requirere praesentiam? ergo quanuis illis largiremur electiones iure tantum humano fieri, nunquam inde obtinerent vt Papa mutare possit quin officium pastoris sit iu

re diuino per se pascere ac subinde residere. At ne dicendi impetus sine dispositionis atque oeconomiae luce in viscera nos disputationis inferat, supposita prima fundamentali conclusione, quod in quaestione accersitur est, quo iure haec residendi obligatio innitatur. Et primus articulus est de diuino. Debet autem sacrorum tractator, vt primo de doctrina Christiana autor est Aug. documentum patris familiaris auscultans, de thesauro scripturae proferre: primum noua, deinde vetera. Qua de causa peculiarem hic titulum fecimus, de diuino iure tam euangelico quam antiquo: ex quo primum petendum est rei praesentis fundamentum: & articulo proximo de naturali: ac tertio de humano. Tametsi adeo istae iuris species sibi inuicem meritae sint, adeoque se vicarie elucident, vt testimonia sacra, nisi naturali statim ratione & iure explicetur & confirmetur, debiliora videri possint, & ideo necesse erit saepenumero permixta ab omni iure argumenta accerere.

¶ Ad horum autem perspicacem intelligentiam meminisse ex lib. 1. & 3. opus est, primum diuini in naturale & posituum: deinde posituum in diuinum & humanum. Ius enim naturale est quod nos ipsa natura docuit. Ius autem posituum quod vel ex hominum condictione, vel ex principis iussu legis habet vigorem. Et quia summus princeps Deus est, fit vt ius posituum diuidatur in diuinum & humanum. Quo fit consequens vt minimè repugnet aliquid esse de iure naturali simul & diuino: vt patet in decalogo, quae etiam si Deus non scripsisset, natura nos ipsa docuisset. Sed tamen quia scripto Dei expressus est, censetur etiam de iure diuino. Vnde fit vt distinguatur ius diuinum in naturale & posituum. Vt posituum sit quod nos Deus praeter aut supra cognitionem naturae docuit: vt sunt sacramentorum mandata. Et de hoc genere diuini iuris loquimur in hoc articulo: nempe quod in sacra pagina scriptum est. Id quod bifariam contingere potest: nempe aut quod expressis verbis sit scriptum, vt, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Et, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta. Aut quod ex verbis scripturae expressis plane colligitur. Et quidem quod sub hoc verborum tenore expressum sit in Euangelio vt episcopi resideant, nemo affirmat: quia nusquam legitur. Sed tamen quod verbis aequipollentibus eandem prorsus habentibus significationem, id sit in eisdem sacris Biblijs assertum, hoc persuadere contendimus. ¶ Sit ergo secunda conclusio. Obligatio Antistiti ad residendum om-

Augustinus

2. Conclusio

S. Thomas

numque pastorum parocchialium ecclesiarum, est de iure diuino. Et cum primis, postquam D. Thom. interpretes agimus, sua est conclusio presentis quaestione, quam exponendam hic duximus, arti. 5. Vbi ex testimonio Christi quod bonus pastor animam suam teneatur pro ouibus suis ponere, infert, ob nullum temporale periculum licere praesuli de sua ecclesia decedere. Materiam autem illius articuli, in. 4. nos huius quaestionis disputaturi sumus. An videlicet aliqua sint causa quae huiusmodi decessum excusatum faciant. Interim autem conclusio praesens affirmatiua est demonstranda. At qui solet quidem ab officio pastoris initium demonstrationis sumi: est tamen illud altius petendum. Episcopus namque non est propter quem ecclesia est constituta, sed ipse potius est propter ecclesiam institutus. Mundum quidem Deus fecit propter hominem: nempe ut ei esset subsidium vitae: ipse autem non propter ipsum, sed creatus est tanquam eius dominus. Et patres familiae seculares diuitijs suas domos propter suos successores amplificat. Itaque in eiusmodi familijs non personae propter domos, sed domus propter personas sunt extructae. In rebus autem publicis diuerso modo se res habent. Regnum enim non est factum propter regem, sed rex propter regnum. Et in hoc vt. li. 1. dicebamus, rex differt a tyranno, quod ille omnibus ob publicum bonum utitur: hic vero regno propter se abutitur. Multo id autem certius est in episcopis. Christus enim qui propter nos homines descendit de caelis, propter seipsum ecclesias fundauit & propter ipsos, tum alios pastores, tum praecipue episcopos. Nisi quod est discrimen duplex inter ciuilem & ecclesiasticam rempub. Vnum scilicet ex parte finis ex quo in modo administrandi alterum deriuatur. Finis namque proximus ciuilis reipublicae, vt in superioribus adnotauimus, est pacificus tranquillitasque eius status, et si in supra caelestem subinde referatur. Finis autem proximus ecclesiasticus est sempiterna felicitas, ad quam nos Christus ecclesiae fundator per suos ministros perducere expetit, & omnimode contendit. Alterum autem discrimen est, quod seculares principes in modo sui regiminis effigiem habent dominorum: episcopus vero nullam praese ferre licet, nisi ministrorum atque omnino seruitium. Principes enim gentium, ait Matth. 20. dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter nos. Sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos

I. Ratio conclusionis.

Duplex discrimen in re ciuile ecclesiastica quae re publica.

primus esse, erit vester seruus. Sicut filius hominis non venit ministrari sed ministrare, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde Augustinus super Isaiam homil. 7. Qui vocantur ad episcopatum, non ad principatum vocantur, sed ad seruitium totius ecclesiae. Ecce ergo episcopalis institutionis fundamentum quod constitutissimum est esse de iure euangelico: nempe quod vt seruus quicumque est, domini est, sic episcopus quicumque est sit ecclesiae.

Hinc consequitur episcopalem dignitatem non esse institutam nisi propter officium. Est enim dignitatis pastoralis officium, pascere. Ad quam veritatem penitissimè commendanda nunquam dignitas in sacra pagina nisi officij nomine designatur. Nam vt conclusionem ab eo primum loco demonstrare ordiamur, qui est Ioan. 20. Pasce oues meas, vt pote quo episcopalis dignitas planissimè declaratur, non ait Christus. Sis praesul aut episcopus: Imò nec sis pastor: nam & pastores socordes esse possunt, & gregi indormientes. Sed pasce: hoc est doce, institue, atque adeo gubernare exemplo meo meas oues. Et vbi apostolos praedicatum dimisit non dixit: Messis quidem multa est: ij autem qui me tendi docti sunt, pauci: sed operarij: nepe qui vsu potestatem exerceat. Nihil enim refert qua doctrina aut facultate praediti sint sacerdotes, nisi munere suo fungantur. Misit ergo Deus non qui operari possent, sed qui operarentur. Similiter enim instituerat Deus Aaron, Leui. 28. Applica enim, inquit, ad me Aaron & filios eius. Non ait vt sacerdotes mihi sint, sed vt sacerdotio fungantur mihi: & vt supra in Paulo adnotauimus. Qui episcopatum, inquit, desiderat, bonum opus desiderat: id est si legitimum est eius desiderium, non ad dignitatem, sed ad opus referendum est. Quare illico subiunxit: Oportet episcopum doctorem esse: quo nomine non designatur habitus seu facultas & dignitas, sed vsus: hoc est oportet vt doceat. Vnde ad Paulinum supra citatus Augus. & refertur. 8. q. 1. can. qui episcopatum. Exponere inquit, voluit apostolus quid est episcopatus, quia nomen est operis non honoris. Et ad Honoratum Hieronym. Qui episcopatum desiderat, opus desiderat: hoc est non dignitatem aut delicias, sed opus & laborem.

Ex hoc secundo, vt per gradus descendamus, tertium colligitur: nepe decimas & primitias, vt lib. 3. late demonstrauimus & sepius repetimus non esse in hoc populo imperatas vt sint bonorum praemia, eo quod vel boni vel docti sunt. Sed in hoc potius vt bene ecclesijs praesint, vt

Augustinus

Episcopalis dignitas non est instituta nisi propter officium

Corolla

sint, vt ait Paulus, & inseruiat. Haud enim me pigebit hoc inculcatissimè repetere quod ad rem penitissimè attinet: quod si hoc ecclesiasticum seruitium Christianis non fuisset necessarium, nulla fuisset à Christo habita personarum, quae idoneae sunt, ratio, quantum ad decimarum impositionem. Haud ergo arbitrentur vel nobilissimi vel doctissimi, vel sanctissimi sibi vlla ratione deberi ecclesiastica stipendia, neque eorum gratia fuisse instituta: sed eo prorsus quod ad ecclesiarum obsequia Dominus ipsis personis opus habet. Reuisito, ne sim morosus, quae lib. 3. quaest. 6. artic. 2. in huius demonstrationem attulimus. Etenim Numc. 18. non alia de causa Deus decimas legitur instituisse, quae pro mysterio quo Leuitae ac potissimum sacerdotes tabernaculo seruebant. Et cum Christus Apostolos dimisit vt mercatores esse voluit, qui pro operis digni sunt mercede sua. Et Paul. 1. ad Corint. 9. omnia naturalia exempla ad hoc propositum congerit. Vt de milite qui non militat suis stipendijs, & de triturante boue, &c. Et. 1. ad Tim. 1. Presbyteros non censent premio ecclesiastico dignos quia boni sunt, sed quia bene praesunt. Et si ius consulas canonicum, Inno. 3. c. cum secundum apostolum de praebenda. eisdem vsus sacris oraculis idem prorsus constituit quod stipendia ecclesiastica atque adeo dignitates solum propter opus conferuntur ac tandem capit. fina. de rescript. beneficium asseritur non dari nisi propter officium. Communia sunt haec: sed in praesentiarum etiam vsque ad nauisam repetenda.

Paulus.

Innoc. 3.

Ratio pro conclusionem.

Ex his ergo colligitur nostra conclusio illatione illa quam paulo ante insinuabamus. Christus non alia prorsus ratione quam propter earum obsequia atque administrationes pastores instituit, quorum subinde officium proprium esse voluit pascere: & in huius tantum mercedem & stipendia populo imperatae sunt decimae: ergo quantum est ex rei natura diuinaque institutio ne, ipsis per se incumbit gregem pascere. Hoc autem absque personali praesentia fieri non potest: ergo residentia est de iure diuino: nam quo quisque iure obligatur ad finem, obligatur ad medium sine quo nequit illum commode attingere. Primum antecedens nemo est qui negat, sed primam consequentiam inficiari moluntur aduersarij. Quonia inquit Papa episcopos creat: illi ergo incumbit disponere vt per se vel per alios pascere debeant. Quod autem cauillus hic nullum praesentem vel probabilitatis colorem, palam ex superioribus colligitur. Primum enim iam satis constitutum est creationem episcopi, licet fiat per Pontificem, nihilominus iure diuino fieri: quippe cum in

Solutio.

Replica.

stitutio Dei sit, per se ipsumque fieri iussa, perinde atque sacramentorum administratio. Sed ne de nomine nos angat disputatio, esto Papa immediate vt aiunt electionem faciat, num consequens subinde sit vt naturam ipsam quam dignitas à Deo instituta proprio significato declarat, possit Papa mutare? Vnde rogo duarum rerum consequentia quae tam sunt disparatae? Nunquid dum Papa episcopum eligit & consecrat efficere potest vt non sit pastor, magis quam cum sacerdotem iniciat efficere vt non sit sacerdos? Potest ne inquam efficere vt sanctio episcopi non sit sacramenta ordinum administrare, populumque docere, ac moribus instituere: & quod nomen eius sonat, gregi inuigilare? Quisnam hoc velfari queat? cum haec omnia episcopali munere sint diuino iure annexa: quin verò ipsissima eodem iure sint dignitatis substantia. Profecto si Dei institutio eandem vim habeat quam natura per ipsum instituta, planè sit vt sicati qui morum ferit efficere non potest vt prunus inde aut alia arbor germinetur, quam morus: ita neque qui episcopum facit efficere potest vt eius natura diuinitus instituta non sit per se pascere. Haud enim modò disputamus an vlla de causa efficere iuste possit vt ipse per se non pascat, sed per alium. De hoc enim alia nos disputatio manet. Sed reitantum naturam constitui mus: docentes vt quemadmodum qui scannum fabricat aut arcam, efficere non potest quin figuram habeat scanni aut arcæ: aut qui facit calceum, efficere non potest quin rem faciat formam habentem pedis: ita qui facit episcopum, quae res diuinitus instituta est, efficere non potest quin eodem iure quo est instituta officium habeat, atque adeo obligationem per seipsum pascendi ac subinde residendi: quidquid postea fornicus accidere possit. Etenim non nobis pastoris homonymia & æquiuocatio negotium amodò faceat, intelligere episcopum debet pastorem esse secundum propriam nominis notionem, & non secundum illam abusiua quam gregum domini pastores dicuntur. Solent enim & pastores nuncupari, pecudum, armentorumque domini, eo quod sua substantia & peculium pecorarium sit: quemadmodum rogati filij Iacob à Pharaone quid haberent operis, responderunt, Pastores sumus: putà hæc est nostra diuitiarum possessio. Et isti per se nullam exercent ouilis curam, nisi per suos famulos: sed dum taxat vellere, caseo, foeturaque fruentes, delicate ac molliter vitam degunt. Episcopi autem non sunt sic instituti pastores gregis Christi, sed prorsus velut ministri, qui gregum vigilias

Illustratur amplius conclusio.

Episcopus pastor est secundum propriam nominis notionem

Solutio ta-
cita obie-
tionis.

perferre tenentur, & per prata scripturæ gre-
gem deducere, eiusque fontibus potare, at-
que oleo scabiæ inungere, eisq; lupum cauere
& quicquid villo pasto nocere poterit.
¶ Neque enim est quod huic sanctæ veritati
quis obmoliatur, soli Petro dictum esse, pasce:
in hoc enim verbo aliquid est singulare Petro
dictū, aliud verò cunctis præsulibus generale.
Singulare in quā vt tanquā vniuersalis pastor
suo gradu & ordine vniuersum gregem pasce-
ret: non quidem vniuersis assistendo ecclesijs,
sed suis cōstitutionibus & fidei ac morum sen-
tentijs vniuersos illustrando & instituendo: di-
gnosque adeò ministros cuiusq; ecclesiæ ad-
scribendo. Generaliter autem explicata est
episcopalis functio, quæ in apostolis & in ipso
per ipsissimum Christum ecclesiæ institutio-
nem cōstitutā est: vt scilicet, cū primum vnus-
quisq; crearetur, iussu ab eodē Christo pu-
taret vt similiter suū peculiarē gregem pasce-
ret. Ait quippe Augu. ca. 13. in libr. de pasto.
ob id Petro singulariter Christū id quod om-
nibus erat cōmune, iussisse, vt vnitatem com-
mendaret. Multi enim erant, inquit, apostoli,
& vni dicitur: Pasce oues meas. Hactenus ille.
Ac si dixisset: In vno cunctis potestātē dedit.
In vno cunctis generalē regendi formam ex-
pressit, atque adeò in vno cunctis idem iussit.
Et Ambros. in Pastora. Nobis, inquit, in verbis
diuinis creditā est dispensatio, gregēq; Christi
alendum suscepimus. In verbis inquit diuinis:
Alludens ad illa Petro dicta. Et infra: Repe-
tū est à Domino tertio, Pasce oues meas.
Quas oues & quem gregē non solū tunc bea-
tus suscepit Petrus, sed nobiscum illa suscepit:
& cum illo nos suscepimus omnes. Iussit Do-
minus Petro pascere oues, per quem ad reli-
quos omnes potestas & autoritas pascedi ma-
nat à Deo. Hęc ille. ¶ Ex his ergo fit cōsequē-
s, peruersam esse, calūniofamq; interpretatio-
nem, vt vox illa consecratoris. Vade prædica
populo tibi cōmissio: perinde intelligatur ac si
solius sit Papæ. Est enim illius tanquā organi
Dei, atque adeò expressio & quasi repetitio
verbi ipsius Christi, Pasce oues meas. Quo pla-
nè alludit Paul. Actuum. 20. dicens, attendite
vobis & vniuerso gregi in quo vos Spiritus
sanctus posuit episcopos, &c. Haud enim ad-
uerfiorum glossa vilius est pretij, qua scilicet
aiunt propterea tantū dixisse Spiritus san-
ctus posuit, quæ ecclesia etiam quo ad ius posi-
tuum eius nutu gubernatur. Nā. 1. ad Corin.
7. distinguit inter ea quæ Deus præcepit &
quæ ipse: & hic propriam actionē & iussum
Dei designat. Nō enim ait se illos posuisse, sed

Deum. ¶ At verò quod res etiā num patentior
fiat, explicare paulò amplius opus est spiri-
tualis pastoris officium. Dictum enim iam su-
prā reliquimus esse spiritualis ouium vitæ im-
pensissimā curam gerere. Quæ quidem cura
tripertita est: videlicet vt episcopus sacramen-
tis plebē in vita spirituali generet & nutriat,
atque adeo prædicatione foueat & prudentia
gubernet. Quæ sub alijs nominibus sanctus
Thom. expressit, putā instituere, defendere,
& gubernare. Nomine autē sacramentorum
etiam sacramentalia quædā intelliguntur, quæ
quidem cano. quāuis. distinctio. 68. Leo Papa
recenset. Incumbit enim eis presbiterorum ac
diaconorū cæterorūq; ministrorum altaris &
virginum consecratio. Mox constitutio alta-
ris, & benedictio & vñctio, atq; adeò omnium
vaforum indumentorūq; ad idem altare per-
tinentium, ac denique baptizatos chrismate
cōfirmare. Omnium autē maximè proprium
eius munus est prædicare: hoc est non desug-
gesto modò, sed peculiariter etiam sacra ora-
cula interpretari, & de ambiguitatibus respō-
sa dare. Vnde super illud Paul. ad Ephes. 4. a-
lios pastores & doctores: ad notauit Hierony.
consultò nō dixisse alios pastores atque alios
doctores, sicut dixerat alios apostolos & a-
lios prophetas: sed alios pastores & doctores
scilicet, quòd idem est in ecclesia pastor, qui &
doctor. Idemq; Augu. in epist. 8. Paulino sci-
ficanti quo pastores à doctoribus differrent,
respondet: videlicet nullo differre discrimine:
quòd eodem apostolico verbo confirmat.
¶ Tertium demū eiusdem muneris membrum
est gubernatio, quibus non infimè adiungi-
tur pauperum, viduarum ac pupillarum cura.
Hæc autē expressius, tum Gregorius lib. prio-
ri Pastori. tum etiam alij sancti patres per Eze-
chie. prophetā explicari autumant ca. 34. vbi
ait Dominus: Filij hominis propheta de pa-
storibus Israel qui pascebant semetipsos. Non
ne greges à pastoribus pascentur? Lacomme-
debatis, lanis operiebamini. His enim duobus
cuncta designantur quæ ad vitū vestitūque
spectant. Quæ quidem ad sustentationem epi-
scopis populus suppeditat. Sed ad designan-
dam eorum luxuriē subditur. Quod crassum
est, occidebatis: vbi summa iniquitas pastoris
insinuatur. Cum enim officij eius sit gregem
doctrinæ ac morum pinguedine saginare &
pingue facere: eius potius substantia ipsi cu-
rant pinguescere. Et gregem meum non pa-
scebatis. Quid autē sit pascere, explicare pro-
sequitur: dicens. Quod infirmum est, non con-
solidastis: quòd ægrotum, non sanastis: quòd

Gregorius.

Prior locus
veteris in-
strumenti
pro conclu-
sione.

Oracula an-
tiquæ legis
non candē
habēt ener-
giā quam
testimonij
noui ad sua
dendā con-
clusionem
presentem.

cōfractum, nō alligastis: quòd abiectū est, non
redaxistis: & quæ perierat, non quaesistis. ¶ Hic
autē primū omnium animaduertendum est, ora-
cula antiquæ legis nō eandē prorsus energiā
ad rem præfente habere quam testimonia no-
uæ. Etenim sacerdotiū nostrū lōgè ab illo dif-
ferentius ac perinde sublimius existit q̄ quo il-
li fungebantur. Nā cū illorū sacramenta nullā
cōferrent gratificante gratiā (nil de illa loqui-
mur quæ sub signo circūcisionis cōferebatur)
neq; clauū illi potestatem habebāt ad remit-
tenda peccata, neq; subinde curā, vt nostri sa-
cerdotes, gerebant animarū: quæ potissimum
est fundamentū vt nostri prælati residere te-
neantur. Petuntur autē inde ad propositū ar-
gumenta. Tum ratione figuræ, in qua, vt ait
Paul. omnia cōtingebant illis: nempe quod illud sa-
cerdotium præfagium erat nostri. Tūc etiam
per modū exemplinam nulli tanto vitio tri-
buebatur quòd curā nō gererent gregis, & in
excubijs tēpli perpetuò esse cogebātur. Iussū
enim legitur Num. 18. Aaron filiisq; eius ac
Leuitis: Excubate in custodia sanctuarij: mul-
tò efficacius cōiunctur pastores nostras omni-
marū custodes, debere semper præfentes gre-
gi prospicere. Quāuis, vt ad præfentem locū
Ezechi. reuertamur, non solū sacerdotes illic,
pastorum nomine denotantur, sed omnes iu-
dices & gubernatores populi. Tametsi iam
tunc temporis, gubernationis sceptrum pe-
nes sacerdotes esset.

expenditur
locus citat.

¶ Assabrè ergo propheta illa quinaria oratio-
ne pastoris munus delineat, quantū ad ea sal-
tē quæ in grege medēda sunt. Quinque enim
incommodis Christianus rex periclitari con-
suevit. Primū est in fide quæ totius Christianæ
vitæ fundamentū est: nā sine fide impossibile
est Deo placere. Primum autem detrimentū
fidei est, languor & imbecilitas: quādo scilicet
homo propter magnitudinem credendorum
nutabundur vacillat. Quare Paulus ad Rom. 4.
laudi tribuit Abraham quòd non fuit in firmatus
in fide. Et ad Rom. 14. Infirmum in fide
assumite, (id est) nē cadat sustentate. Hæc ergo
Antistitis, qui doctor est fidei, prima fun-
ctio est: nempe vt fidei scrupulos mentibus
gregis eximat, dubia scilicet explicando: ac
subinde animos affirmando & consolando
vt intelcētum, quem admodum ait Paulus,
captiuent in obsequium fidei. Aegritudo
autem ad mores attinet, cum quis corruptis
affectibus infectus est. Etenim, vt intellectus
scrupulis fidei infirmatur, sic & appetitus af-
fectuum tumultu ægrotat. Quare sicut illud
doctrinæ luce est consolidandum ita, & hoc

salutaribus monitis sanandum. Confractio ve-
rò iam ad id discordiam inter fratres attinet:
videlicet, cū populus aut varijs opiuiionibus,
aut litibus & iurgijs inter se dissidet. Tunc
enim ligamine pacis atque vnitatis confe-
rendus est: amicitia que conglutinandus. Ex
his enim fracturis, nisi in tempore colligan-
tur, hæreses solent intumescere. Quòd re-
vera vecordia & inertia præfulum, ac potissimū
absentia à suis ecclesijs creberime, accidere
præfentia tempora documento nobis sunt.
Quo circā id quòd subditur, abiectum, ad ma-
nifestariam hæresim & apostasiam refertur.
Dissensio enim populi seminariū est hæresum
per quas ab ecclesia exitur, & vsque ad hu-
ius etiam medicamina prælati cura protendi-
tur vt saltem vna atq; altera monitione, vt do-
cet Paulus, enitendum ei sit abiectos in eccle-
siam reducere. Cōcludit demū. Et quòd perie-
rat nō quaesistis: ex ep̄o illius qui de cœlo qua-
situm venerat quòd perierat. Perit autem ho-
mo per quòd cūq; mortale delictū: insigniter
verò per obstinationē. Sed neq; de illo pror-
sum desperandū est, quin omnis adeatur quæ
rendi ipsum via. Atqui effectus porrò isti, gra-
tiæ Dei eiusq; singulari fauori referuntur ac-
cepti. Attamē quia ipse eiusmodi gratiā mini-
sterio sacerdotiū nobis suppeditat, sit vt pro-
pter eorū negligentiam vsu veniat vt popu-
lus eadē gratia priuetur. Id quòd protinus ibi
dem Deus apertè admonet, dicens, Et disper-
sa sunt oues meæ eò quòd non esset pastor: &
factæ sunt in deuotionem omnium bestia-
rū agris: hoc est ab omnibus vitij pestudatæ
sunt: omni que errore conculcatæ. Quæ de
causa statim comminatur pastoribus: Requi-
ram gregem de manibus eorum. Hæc eadem
enim ratione ait ad Hebræos vltimo Paulus, Paulus.
præpositos sic debere super gregem inuigila-
re, quasi rationem pro eius animabus sint red-
dituri. Porro ergo nisi hæc episcopi mune-
ra & officia tam cillent obliuione sepulta, ne-
mo esset arbitror, qui vel hæsitare posset,
tenerentur ne iure diuino episcopi per se il-
la præstare, ac perinde in suis diocesibus re-
sistere. Etenim non solū publica concio-
ne, si suum bene noscunt institutum, hæc
perficere debent, verūm priuatis visitatio-
nibus, exhortationibus, recreationibus, confi-
lijsque adeò & consolationibus. Imo non ver-
bo tantum, verūm & exemplo, ac denique re-
ipsa iuuando: nempe egentium causas nego-
tio etiam tuendo, & elemosynis adiuuando.
Ecclesiæ sacerdotis officium qua parte debet no-
cumenta regi cauere. ¶ At verò qua parte

Pastores ecclesie lux mundi.

Pius papa.

Pastor ecclesie ciuitas supra montem posita. Idem salter.

Secundus locus pro conclusio.

refertur quorundam interpretatio

ipsum ad perfectum promouere tenetur, alius eius prominet functio. Hac quippe ratio appellat eos in suis antecessoribus Christus lucem mundi. Vide quanta largitate sua ipsius nomina illis impartitur ut si in officio non perstitissent: eos peius in die iudicii pude faciat.

Quin verò, ut supra diximus, Pius Papa, cano. oues. 6. q. 1. veluti oculos Deum illos instituisse ait, siue per quos Deus ipse gregi suo prouidet, siue per quos populus quæ diuina sunt suscipit. Appellat etiam illos ciuitatē supra montem positā: quia non solum doctrinæ lumine de candelabro lucere debent, verum prouidentiam vitæ exemplo in conspectu populi: & veluti sal terræ mores condire. Perpende an eiusmodi officia absentes exhibere, ut decet, valeant.

Quin age ut cuncta complectamur, episcopi in ea perfectionis sublimitate esse debent, ut perfectionem non discant, sed quæ admodum in sua cōsecratione admonentur, omnino doceant.

Quid demum perfectionē doceant? ceu Christi ministri ecclesiam suā sic expurgēt, sic promoueat, sic itaq; exornent, ut sine macula, ut Christi sponsam decet, Deo patri offerant. Ecce primū locum euangelicū. Pasce oues meas.

Secundus locus ex quo veritas præsentis conclusionis elicitur, extat Ioan. 10. vbi Christus naturā boni pastoris sub hac verborum exaggeratione commēdat: Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suā dat pro ouibus suis: mercenarius autē fugit. Intelligere autem nequeo qua vllus fronte deludere hunc possit locum, dicens non intelligendū esse generaliter de pastorum vniuersitate: quippe quod Christus de se ipso particulariter, ut aiunt, id asseruit.

Haud enim opus est sanctos huc interpretes cōpellare, qui hunc sensum recutiant. Præstat nāq; semper scripturā sacram, vbi fieri id posuit, ex suis ipsius verbis elucidare. Perpende ergo verborū contextū. Ego sum pastor bonus, ecce assertionem. Haud verò satis duxit simpliciter id asserere, sed demonstrare perrexit.

Quomodo autem demonstrauit? Quia bonus pastor animam suam pro ouibus suis dat. Hoc ergo non de se peculiariter & proprie asseruit: aliās id quod dixerat per idem ipsum probasset: nempe, ego sum pastor bonus, quia ego ipse pastor bonus animā pro ouibus meis pono. Per illam ergo probatoriā propositionem naturā ingeniumq; & substantiā boni pastoris definitione patefecit: nempe ut sic colligeret. Ille prorsus qui animam suam dat pro ouibus suis, bonus est pastor: ego autem animam meā hoc est vitam do pro ouibus meis: ergo ego sum bonus pastor. Generalem ergo regulam

præfixit per quā bonus pastor ab ijs qui non sunt boni, discernendi sunt. Vnde Gregor. in homilia: Eius, inquit, bonitatis formam quam nos imitemur adiunxit: dicens, Bonus pastor animā suam pro ouibus suis ponit. Fecit quod monuit: ostendit quod iussit, &c. Et Augustinus de verbis Domini. sermo. 5. pastor bonus, Christus. Quid Petrus? Nonne bonus pastor? nam & animam suam pro ouibus suis posuit.

Quid Paulus? quid cæteri Apostoli? &c. Itaq; si attentè verba respicias, non tantū Christus exemplum se se perhibere oculis nostris voluit quod imitemur, secundum illud Ioan. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille pro omnibus animā suam posuit: & nos debemus pro fratribus nostris ponere. Et sicut ait ad

Honora. August. quod instante persecutione episcopus non potest fugere: quia exemplo Domini tenetur bonus pastor animam ponere pro ouibus suis. Hæc em̄ quodammodo possent aduersarij cauilari, dicentes quod licet Christus de se peculiariter id diceret, posuit nihilominus de se imitandū exemplū. Sed insuper affirmamus posuisse regulam & definitionē, per quam se probauit esse bonum pastorem quamq; adeo licet ipse per impossibile non seruasset, tenerentur vniuersi præfules iure diuino & naturali seruare.

Agendum, idē ex sub iunctis verbis corroboremus. Subdit em̄: Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem & dimittit oues & fugit. Quomodo rogo illic vsurpauit mercenarij nomen? vtrum peculiariter pro aliquo? Re vera non nisi generatim: ergo eodē modo acceperat vocē boni pastoris. Aliās non è regione apponeret illi mercenariū. Vtriusq; ergo naturā amborū oppositione explicuit. Nisi admittere absurdē malis quod naturā explicuerit mali pastoris: non autē boni. Neq; contentus fuit id simpliciter enuntiare, sed natiuam subiungit causam: Mercenarius enim, inquit, fugit: quia Mercenarius est, cuius non sunt oues propriæ: & ideo ad eum de ouibus non pertinet: quia non sunt, inquit, eius propriæ: ut pote quod cum ei non sint à Christo comendatæ: fit ut eas non diligat: nimirū ea dilectione qua ex Petro requisit an se præ cæteris diligeret.

Sed & vrgentissimum propterea argumentum quod hoc Dñs ac Redemptor noster non de se tantum proprie, verum tanquam cunctis qui legitimi sunt episcopi necessarium enuntiauerit, est quod ex hoc loco Sancti omnes & Doctores colligunt (ut articulo. 4. videbimus) teneri episcopum dum necessitas gregi suo ingruerit

Augustinus

roboratur amplius proxima ratio.

Theophyla

Prouer. 27.

gruerit, vitam exponere antequam inde recedat. Quam quidem veritatem cum ipsi aduersarij negare profectò non auderent, inde deberent colligere resistentiam esse de iure diuino: idque adeo ex hoc loco inferri, aliās ecclesia non cum tanto periculo eos resistere constringeret. At de hoc illic prescius. Hic ergo pedem sistere cuperem, si pro rei dignitate mihi facultas ad persuadendum suppeteret, rogareque colendissimos episcopos, expendere, vtrum potuerit Christus significantius rem aperire, vehementiusque ipsos ne mercenarijs suos greges cōsiderent dehortari. Quo modo enim deligere animas vsque ad sanguinis effusionem possunt, quas vt proprias non habent? & nisi ita charas in Domino habeant, quomodo possunt eis legitime prospicere? Abundè se nanque mercenarij fecisse arbitrantur, quando pro ratione stipendij quod recipiunt audiēdis litibus horas aliquot infumūt. Prosequitur autem Christus eandem boni pastoris naturam etiam num patefacere. Ego, inquit, sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Haud ergo locus iam vllus fit reliquis desleendi, vt quis dicat de se proprie Christum loqui. Imò eandem demonstratōnem insinuat: nempe ob id quod ingenium, fides, & cura boni pastoris sit, vt mutuò se de facie & voce ipse & oues cognoscant: se, in quem hæc competunt, bonū esse pastore, vbi Theophylactus: Hoc loco, inquit agnosco differentiā pastoris & mercenarij. Nam mercenarius quidē nescit oues: quod cōtingit quia non sæpe illas inuisit, &c. Qui enim per Dei dilectionem non sibi ecclesiā desponsauit, non potest eius conspectu & familiaritate magnoperè se oblectari. Præterquam quod neque officia pastoris gregi præstabit, nisi cuiusq; ouis faciem & balatū nouerit, vt non per relationem aut per alium, sed de vultu, gestu, & voce animi morbū deprehendat. Neque verò grex eum vicissim satis diligere, eiusque tum exemplū imitari, tum & auscultare mandatis valet, nisi de vultu & sermone eū agnoscat. Quocirca hoc quod isti dicunt Christum de se proprie affirmare, quā sit falsum inde constat, quod fortasse ad illud prouerbiū Salomonis alludit quod ipse tum propter pifcos pastores, tum in nostrorū figuram illius ore iam pridē protulerat. Ait enim ille Prouer. 27. Diligenter cognosce vultū pecoris tui, tuosque greges cōsidera: non enim habebis iugiter potestatem: sed corona tribuetur tibi in generatione & generationē. Vbi Hebraicè habetur, Cognoscēdo cognosces seu euidenter agnosce

faciē pecoris tui, & vt dicitur, facie ad faciē, & pone cor tuū ad greges: Vbi non adeo ad rem accōmodè quidē cōmifcūtur, verbo illo appone, allusionē fieri ad illud Christi, Bonus pastor animā suam ponet. Nā præterquod verbū euangelicū non significat nisi, dat, manifesta est rerū discrepantia: nam verbū Salom. ad internā curā & felicitudinē quā pastor habere debet erga gregē, refertur: vt scilicet, cor impēfissimè habeat ad singulariū ouīū necessitatē attentū. Vox autē Christi ad testimoniū amoris: vt scilicet si opus fuerit mortē eius gratia oppetat. Nā si cura bruti gregis illā mutuam agnitionē exposcit, quāto magis studiū quod erga christianā familiā impendendū est: sanè cū quot sunt subditi, tot sint & morborum genera. Alius enim cōsolatione indiget: alius cōsilio, alius reprehensione, alius deniq; alio elemosynæ subsidio. Quare protinus in initio eiusdem ca. Ioan. vbi se Christus ostium esse ouium dicere adornabat. Qui non inquit, intrat per ostiū, sed aliunde, fur est & latro: qui autē intrat per ostiū, pastor est ouīū. Huic ostiarius aperit, & oues vocē eius audiunt: & proprias oues vocat nominatim, & educit eas: & cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illū sequuntur, quia sciūt vocē eius. Vide quomodo lex boni pastoris non tantū in hoc consistat quod quis ad dignitatē secundū Christi leges accedat; verum & quod eius exemplo eandē administret. Nēpe cognoscēdo oues singulas de nomine, easq; exēplo vitæ antecedēdo, quæ ipsæ sequantur. Id quod absentes quonā pacto præstare perficereq; possint, ipsi viderint. Vnde sequitur. Alienum autē non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt vocem alienorū. Vbi alieni appellatione non solū eos qui non legitime ingressi sunt censet, imò & qui illegitimè re administrant: scilicet tā mercenarios, quæ eos qui illa quæ præmiserat non seruāt. Et quidē Apostoli non cognouerunt quid loqueretur eis, scilicet mysteriū fidei ipsius: per quā sola ingressuri erant quotquot veris pacificis essent potituri: quia non est aliud nomen sub sole in quo possint homines salui fieri. Nobis autē qui illud iā certò per eandem fidē cognoscimus, aliud restat constantissima fide tenere: nempe quod qui ab ipso instituti sunt pastores, eius instar necesse habent munere suo perfungi. Vnde Damafus Papa in aurea sua episto. 4. vbi de depellendis chorepiscopis locupletē disseruit, hoc Christo testimonio vehementer inuehit in episcopos, qui alienas suas plebes educandas concredunt: cum Christus bonum pastorem asserat vitam pro ouili

Cōfirmatō

Damafus

ouili suo ponere: mercenarium autem ingrue-
 telupo oues destituere. Sed de hac epistola sta-
 tim articulo proximo. ¶ Habeant ergo aduer-
 sarios. sarij & contra sic arguant. Quicquid homo
 per suos ministros facit, per seipsum censetur
 efficere: ergo cum episcopus vicarium eccle-
 siæ suæ deleget, residere non tenetur, sed pro
 sua satisfacit obligatione. Videant autem huius-
 modi argumentatores quanta eos respõsa per-
 sequatur. Primum omnium, ut supra diximus
 hic non disputamus an causa possit aliqua in-
 tercedere propter quã dispensari cū episcopo
 absenti queat: de quo art. 4. repetendus est ser-
 mo: sed rei naturã constituimus, & ea quæ di-
 uina lege episcopo iussa sunt. In primis ergo
 si factum spectemus, absentes episcopi non si-
 bi vicarium ad omnia sua munera substituunt,
 sed eum tantum qui ad lites audiendas sedeat,
 quod re vera nõ est præcipuum. Et præterea
 visitatorem qui dicecesim circũuolet: cum ne-
 que ista in ipsorum absentia fieri possint com-
 modè, neq; alia villo modo, ad quæ præcipue
 tenentur. Potissima enim pars spiritualis pas-
 toris, ut in Concilio Cartha. 4. licet breuiori-
 bus verbis admonetur: nempe cui animarum
 longè maior cura incumbit, q̄ temporalium,
 in hoc posita est, ut lites quæ sine iudiciorum
 strepitu definiri possunt, cõponere satagat, pa-
 care que & extinguere procuret, ut tempus se-
 cundum Christi mandatũ redimat, quod oues
 in Christianis exercitijs collocent. Quod qui-
 dem nemo sine episcopi auctoritate & graui-
 tate & amore quo gregem prosequi tenetur,
 atq; adeò sine eius presentia perficere valet.
 Item neque visitationes, longissima experien-
 tia testatur per alium quàm per ipsum fieri ca-
 stè posse. Haud enim criminibus sola pecunia
 rum multa aut excommunicatione meden-
 dum est, sed profectò verbo, nũc placido, nũc
 acerbo, ac alijs deniq; adhibitis remedijs, quo-
 rum visitatores, quia mercenarij sunt, nulla tã-
 git cura. Adde quod elemosynæ quæ inter
 episcopales operas tam altum locum tenent.
 Oportet enim episcopum, ut ait Paul. esse ho-
 spitem, nisi per præsentis Antistites fieri ne-
 queunt commodè. Conspectus nanq; paupe-
 ris, egenorum que clamor viscera commoues,
 vel elemosynan. exprimit, vel aliam saltem
 consolationem qua suam possit miseriam le-
 uare. Huc enim illa spectant quæ modò circa
 verbũ Christi tractabamus: nimirũ quanti re-
 ferat vultum pecoris visu agnoscere, & vocem
 auditu. Sed ais, quid si episcopus hæc omnia
 atque alia per alium rectè dispenset? Accidere
 enim potest ut alij efficaciores sint prædica-

tores ipso episcopo, atque alij ad alia mune-
 ra doctiores & aptiores: quos cum suffice-
 rit, munus suum expleuit ut absens ecclesiæ
 suæ viuere possit. Huius autem vna responsio
 est, esse impossibile. Altera præcipue notan-
 da quod episcopi vicarij non sunt perinde con-
 stituti ac si sint futuri præfules, sed quasi præ-
 sulum adiutores. Et ideo non per hoc excusa-
 tur eorum residentia. Debent enim vicarij esse
 sicut membra in corpore, ipse verò sicut ani-
 ma. Christus enim nõ eos ut operariorum con-
 stitutores, sed ut operarios misit. Et Paul. non
 ait oportere episcopum esse doctoris substitu-
 torem, sed esse doctorem. & 2. ad Timot. 2. So-
 licitè, inquit, cura te ipsum probabilem exhibe-
 re Deo, operarium inconfusibilem, & rectè
 tractantem verba veritatis. Vbi confusione
 eum Antistitem aspergit, qui operarius non
 est. Et alibi admonet ut qui non operatur, nec
 manducet. In summa, non vident isti qui mu-
 nus episcoporum, in hoc collocant, ut bonos si-
 bi habeant subrogatos ministros: quemadmo-
 dum leges vniuersas electiones episcoporum &
 pastorũ de medio tollant. Quid enim opus est
 tãtam sollicitudinem & vigilantiam adhibere ad
 digniorem eligendum, quantã iura omnia cla-
 mant, si satis episcopo est alios ecclesiæ suæ mi-
 nistros delegare? Ergo si iura certa ratione cõ-
 stituta sunt, planè colligitur personalem indu-
 striam in episcopo eligi, atque adeò per se resi-
 dendo teneri munia sua explere. Quare non
 est cur nobis Valerium obijciant qui Augusti-
 num sibi substituit. Id enim fecit ingrauescen-
 te iam ætate quando vires sibi non suppete-
 bant. Imò nec tunc credendus est sic cessasse,
 quin id quod posset efficeret. Imò hinc sumi-
 tur argumentum quàm sit necessaria præsen-
 tia personæ. Hac enim de causa Petrus Apo-
 stolus ut Theodoretus refert in lib. de. 70. disci-
 pulis: & antiquissimus Epiphanius to. 2. cap.
 26. nempe quia illi necesse erat tanq̄ Aposto-
 lus per alias ecclesias diuagari, substituit sibi
 episcopũ Romanũ: non qui esset Papa, sed qui
 sibi esset auxiliarius vicarius. ¶ Ad eorũ ergo ar-
 gumentationem respondetur qd etsi vnicuiq;
 liberum sit de suis proprijs bonis, ut libuerit,
 per famulũ disponere, in quo casu quod quis
 per alium facit, ipse facere censetur: in publicis
 tamen administrationibus longè res secus ha-
 bet. Publici enim magistratus, atque illi po-
 tissimum quibus ob personalem functionem
 iusta stipendia decreta sunt, non adiustum
 per vicarios administrantur. Ecquis enim in
 consulem, aut prætorem, aut ducem creatur,
 ut per alium rem administrat? imò verò in re-
 bus

visitationes
 nõ possunt
 castè fieri
 per alium
 quam per
 ipsum epi-
 scopum.

Obiectio al-
 tera.

Prima re-
 sponso.
 Secunda.

Paulus.

Ad argumẽ-
 tum factũ.

Pulchra rō bus priuatis quis ceconomum, pincernã, imò
 vel coquũ, vel quod rei magis aridet, naucler-
 um vel certè aurigam conduxit, qui non mu-
 nus eiusdem personæ requirit? Quod si magi-
 stratus alij hanc habent residendi naturã, quis
 nõ videat episcopatum, qui animabus prospici-
 endis, quas Deus & ad suum ipsius confor-
 tium condidit, & proprio vitæ dispendio rede-
 mit, primum huius legis obtinere locum? Vn-
 de Paulus. 2. ad Corinth. 9. Væ mihi si nõ euan-
 geli zauero: necessitas mihi incumbit.
 ¶ Sed vide quomodo aduersarij cauere hanc
 plagã contendunt. Aiunt enim apostolis per
 seipso necessarium fuisse predicare: quoniam
 in ipsis personalis industria electa fuit. Episco-
 pi autem non illis successerunt in apostolatu
 sed in episcopatu. At verò, ut fateamur vrgen-
 tiorum fuisse in apostolis prædicandi obliga-
 tionem propter reuelatam eis doctrinam, tam-
 en quis neget in episcopis personalem etiã
 industriam, quatenus in episcopatu ipsis suc-
 cesserunt, exigat? Sed neq; aliud istorum com-
 mentum illis admittendum est, nempe quod
 apostoli iussi sunt solis infidelibus prædicare,
 episcopi verò solis subditis: imò Paulus sæpe
 prædicauit conuersis, quod certè ad eorũ con-
 firmationem facere debebat. Nec episcopo
 dicitur, ut aiunt, vade prædica populo Dei: sed
 populo tibi commissõ: cui nõ repugnat quin
 aliquando possit & debeat infidelibus prædi-
 care. ¶ Alius verò cauillus istorum est, quod
 etsi Papa dictum sit, Pasce oues meas, nõ tam-
 en inde colligitur quod residere teneatur
 in omnibus ecclesijs: atque adeò neque de sin-
 gulis colligitur quod teneantur in suis reside-
 re. Quod autem cauillatio hæc peiori sit nomi-
 ne digna, quis non planè videat? Iustus enim
 est Papa per seipsum pascere, atque adeò in
 sua ecclesia, quæ Romana destinata est, reside-
 re: vel vbi expedire visum esset. Decet autem
 propter confluum orbis illuc nõ per alias di-
 uagetur, sed suos singulis ut Deus ei iussit, e-
 piscopos consignet: qui eodem diuino iure te-
 neatur in suis dicecesibus residere. Vnde Pau-
 lus ad Thessa. 5. Rogamus, inquit, vos fratres
 ut noueritis eos qui laborant inter vos, & præ-
 sunt vobis in Domino, & monent vos & ha-
 beatis illos abundantius in charitate propter
 opus illorum. Non ergo propter dignitatem,
 sed propter opus quod residentes personali-
 ter exercent. ¶ Alia deniq; eorũ argutia non
 est responsio digna. Arguunt enim quod cum
 Papa possit episcopũ a sua dicecesi dimouere
 atque alteri adscribere, sit ut despõsatio episco-
 pi cum hac ecclesia nõ sit de iure diuino, atq;

Paulus.

Aduersario-
 rũ subterfu-
 giũ.

Refellitur
 proxima so-
 lutio.

Cauillus al-
 ter.

Paulus. 2.

Scrupulus.

Solutio.

Etia pasto-
 res parocia-
 les residere
 tenentur.

Ad. 1. argu.

Ad primum igitur argumentum responde- tur, verba illa formalia quod episcopi re- sidere teneantur, nullam fuisse necessitatem, vt in Euangelio exprimerentur. Sanè cum cui dentissimè ex ipsa episcopali functione diu- nitus instituta colligantur: quod etiam secun- dum aduersarios satis est vt eadem residentia sit de iure diuino. Nam vbi Christus ceu ope- rarios miserit prædicatum apostolos atque a- lios. 7 2. discipulos quibus episcopi & parœcia les sacerdotis successerunt: & vbi iubet in Pe- tro cunctis episcopis vt gregem pascât: & vbi docet bonum pastorem esse qui nominatim cognoscit oues: & vbi ait Paulus episcopum esse doctorem & hospitem: & vbi admonet Timoth. vt seipsum operarium in confusibilem, verbum veritatis rectè tractantem exhibeat: & vbi admonet præfules vt vniuerso gre- gi attendant in quo eos spiritus sanctus posuit episcopos ad regendum ecclesiam Dei: atque in id genus alijs locis vsque adeò luce clarius residentiam pastorum præcepit: vt fatuum sit exprefiiora verba requirere.

Ad. 2. argu.

Ad secundum iam satis responsum est, quòd etfi summam ecclesiæ iurisdictionem Petro eiusque successoribus singulariter comiserit, vbi ait, Pasce oues meas: atq; adeò facultatem eligendi pastores, modum tamen pascendi nò reliquit suo arbitrio vt eum mutare posset. Haud enim in arbitrio est Papæ facere vt epi- scopus non sit doctor, nò sit hospitalis, non sit vigilator super gregem, quibus muneribus iu- stitimum est vt resideat. ¶ Ad tertium deniq; re- spòdetur quòd si Timotheus & alij forsân epi- scopi iussu Pauli à suis nonnunquam ecclesijs peregrinati fuerint, id tamen ob ecclesiæ vni- uersalis necessitatem factum est, atq; adeò per interpretationem eiusdem diuini iuris & natu- ralis. Haud enim secum pugnant residentiam esse de iure diuino, & nihilo minùs posse ca- sus accidere in quibus non solum licitum, ve- rum expedentissimum sit episcopum à sua ec- clesia in tempus abscedere.

ARTICVLVS II.

Vtrum residentia Episcoporum iure na- turali fundetur.

1. Argum. à parte ne- gatiua.

¶ Vm monstratum sit residentiam e- piscoporum de iure esse diuino, sub- sequitur vt videamus an ius etiam natura suas rationes eidem veritati submini- stre. Arguitur nanque à parte negatiua. Euân-

gelicus episcopatus, ordo est supernaturalis: quippe cum fundatio ipsa ecclesiæ super natu- ram fuerit à Christo instituta: nò ergo episco- porù residentia in iure naturali fundatur. ¶ 2. Argum. Secundo: Si iure naturali eiusmodi residentia iu- beretur, nulla ratione posset super eo dispensa- ri. Nam vt lib. 2. de Decalogo pronũtiauimus, ob id in dispensabilis est, quòd indiuiduum ha- bet à natura obligandi vinculum: & tamen, vt in. c. 4. patebit, ingruere ea necessitas potest, vt legitimè à sua ecclesia episcop⁹ absens fiat. ¶ Tertiò denique arguitur. Esto de residentia præceptum agnoscamus: natura tamen præ- ceptorum affirmatiuorum est vt non obliget, (quod aiunt) pro semper: non ergo iugis conti- nuaque residentia necessaria est. ¶ In contra- rium est quòd cum ius naturæ authore Deo mentibus nostris insculptum sit, explicandis etiam fidei legibus ab eodem Deo promanan- tibus multum inseruit. Nam diuinæ leges na- turalium perfectrices existunt.

¶ Am supra dictum est naturale ius esse quod natura nos docuit: atq; adeò minimè repu- gnare, vt quod diuino iure sancitum est natu- rali etiam quadantenùs roboretur. Responde- tur ergo ad quæstionem affirmatiua hac con- clusione. Obligatio residendi q̄ proximè est naturalituri affinis. Enimuerò quanuis episco- porù institutio iure sit facta diuino: tamen vt supra dictū est, rationibus naturalibus eius cò- gruentia innotescit: atq; adeò modus episco- palis administrationis eisdè rationibus elucida- tur: quas quidem in superioribus adeò insinua- uimus, vt hæc non sit nisi explicatio repeti- tio. Primum igitur argumentum sumitur ab officio. Enimuerò cum pastoris officium, vt di- ctum est, sit spiritali animarù salutis prospice- re, functio hæc bipertita est. Nempe vel respe- ctu gregis infirmantis ac deficiētis, vt iuuetur saneturq;: vel respectu eiusdem sani, vt ad per- fectionē promoueat. Defectus autē & quan- tum ad intellectu accidere potest, & quantum ad effectum. Est ergo pastor ignoratium lux. Nam Vos, inquit, estis lux mundi. Lucem au- tem natura docet nisi præsentē lucere nò pos- se. Illis autē qui de via decedunt, est ciuitas su- pra mōtem posita, cuius vitæ sydus aspiciens populus retro tramite concedere debet: in con- spectu autem populi nisi resideat esse non po- test. Condiendis verò corruptis affectibus est sal, qui in operibus virtutis ostendere saporem debet. Deniq; ægrotis est medicus. Nā talē se appellauit Christus, vbi ait: Non est opus va- lentibus medico, sed malè habentibus: Per- spice ergo quæso te vtrum si rex selectissimū medicum

2. Argum.

3. Argum.

Cōclusioe sponſiua.

1. Ratio.

medicū eligat cui iusta stipēdia pro ratione suæ facultatis exoluat, ferre queat, vt vbi cor- poralis sibi vita periclitatur per alium seruiat? Si ergo in medico corporali industria personæ expetitur & optatur, quis neget tanto id iu- stius in medico spiritali, quanto temporali vi- tæ spiritalis præstat? Est denique episcopus, vt supra diximus, auriga, nauclerus, dux, fide- lisq; seruus ac dispensator mysteriorum Dei. Et tamen si ad rem publicam ciuilem spectes, quisnam mortalium permetteret hæc per vica- rios exhiberi? Cur ergo Deus id permittat? Re vera naturæ ius apertè reclamat. Sunt etiã ad arcendum hostes, custodes & vigiles, quòd absentes esse nequeunt. Respectu autem gre- gis etiam si sanus esset & ab hostibus tutus, summum episcopi officium est, vt iam supra diximus, & in sua consecratione habetur, ad perfectam plebem perducere, quod de Baptis- ta Luc. 1. legitur: vt sit sine macula & ruga: ac perinde digna quæ in còspectu Dei appareat. Ad hæc autem ratio naturalis manifestè de- monstrat industriam, atque adeò præsentiam personæ requiri. ¶ Secundus locus idem natu- raliter demonstrandi sumitur ex stipendio, quod, vt supra satis probatū est, non proficien- tia aut morum probitate, aut nobilitate, aut dignitate episcopali, sed pro præsentia & functione, atq; adeo pro exercitio ipso & ope- re & vsu penditur: vt Numer. 18. admoniti di- uina habet: & 1. ad Corinth. 9. docet Apostol. Vbi nanque stipendium pro opere penditur, naturalis ratio illico demonstrat non satis esse vicarium constituere, etiam si digniorē teipso substituas. Est enim ille velut auxiliarius, qui ideò episcopū nò excusat quin præsens quod valuerit efficiat.

2. Ratio.

Paulus.

3. Ratio.

bus pastorū meorū oues meas requiram. Huc vellè attentos habere Christi pastores. Si Rex charissimos filios negligentia pedagogi custo- disq; eorum trucidatos conspiceret, quisnam regiã iracundiã ferre posset? Cum ergo Deus (quod sæpe & sæpius ac sæpissimè vsu venire solet) pastorū incuria priuatum se viderit ani- marum contubernio, quas vt sua ipsius gloria fruerentur condiderat, quarumq; gratia filii suum qui pro illis moreretur huc demisit, eaf- demq; in inferorū abyſso perpetuò trucidã- das conspexerit, quænam rogo nò supplicio- rum genera ab inhidis illis & tam insigniter fa- crilegis pastoribus non reposcat? Quin verò non solum in pastores ipsos prauos indignari solet Deus, verum & ob ipsorum prauitatem indignatio eius dimanat in populū. Sic enim legitur Num. 18. Excubate in custodia san- ctuarij & in ministerio altaris, nē oriatur indi- gnatio mea super filios Israel. Non quòd ob alienam culpã populus æternaliter puniatur, sed q̄ vel ex eo quòd in populo nunquã ingē- tissimus delinquentium numerus deest, qui prælatorum suffragijs sustentari debet, illis ces- santibus indignatur Deus in populū ob sua ipsius crimina: vel q̄ cesantibus episcopis ma- nus cum Moyse ad cælum cum precibus leuã- re, atq; adeò negligentibus populi curã, facile à suis hostilibus cupiditatibus proſternitur, di- gnusque adeò fit indignationis Dei. Cum er- go ex absentia pastoris tam præsentaneum moderãdo gregemineat negligentia pericu- lum, naturalis profectò ratio planissimè demō- strat, q̄ debeant præsentē aduigilare. ¶ Mox & præter gregis detrimētum eadem præſulū absentia indecòrum aliud in Christiana repu- blica peperit. Nā cum ob personalem residen- tiam ius cogat vnicuiq; ecclesiæ suum manci- pare episcopum, vbi persuasum habent licere sibi absentes esse, pro incouenienti non duc- tur vt quis plures habeat ecclesias quarum si- mul fructus vnus percipiat. Id quod in Conci- lio Lateranensi prohibitū est: vt patet. c. Quia nonnulli, de reg. & 2. 1. q. 1. can. clericos. Ac de inde protinus mos in ecclesiã ingestus est epi- scoporū titulariū: per quos quemadmodum ordines atque reliqua episcoporū sacramenta lia perficiantur, experientia ipsa testimoniō est. Inde enim emanauit vt eiusmodi spiritalia vā nudentur, adeoq; tractētur abiectè, vt in conspectu Christiani populi despectu ha- beantur. ¶ Accedit quarto q̄ cum episcopi eul- tores instituti à Deo sint animarū, messorēq; adeò spiritaliū frugum missi, ipsi per se debe- rent in còspectū Domini portare manipulos suos

Proficua ac salubris me- ditatio Ec- clesiasticis pastoribus iugiter men- te versanda.

Obiectio.

Concilium Lateranense.

Quarta via ad demon- strandā præ- sentia cōclu- sionem.

Quin verò. 8. d. can. episcopis iubetur saltem die Dñica esse in ecclesia. Plura deniq; sunt iura q̄ vt possint referri. Et quò rem tandem concludamus, eadem demum veritas nouissimo decreto sancita est in Concilio Tridēno, sessione. 6. quo definitum est, nullos episcopos, quouis gradu & dignitate, fulgentes (vt Cardinales etiam cōprehēderentur) excusari à personali residentia episcopali in suis ecclesijs nisi legitima habeant impedimenta: nempe quæ iure ipso naturali probētur. De quibus statim art. proximo. ¶ Iuri in super canonico appēditur & imperatoriū. Primo in authentico, quomodò oporteat episcopos. &c. col. 1. §. & hāc. versic. & illud. vbi sic legitur: & illud etiam de finibus, vt nemo Deo amabiliū episcoporum foris à sua ecclesia plusquā per totum annum deesse audeant, nisi hoc per imperialē fiat iussione. Idq; latius cauetur in authentico. de sanctis. episcopis. colla. 9. §. interdicim⁹. vbi arctissimè prohibeatur suas proprias relinquere ecclesias, nisi de consensu patriarcharum aut metropolitani. Similis em̄ sanctio habetur in Concilio Antiocheno, can. 11. Permittitur tamen vt possint per annū manere in Curia Cēsarea. Sed de hoc statim articulo proximo. ¶ Quod si post cōcilia sanctos etiam patres de hac re audire non piget, vide Damasum in epistola citata de exigendis chorepiscopis, & Augu. in lib. de pastor. & Grego. Nazian. in oratione de statu episcopali: & Chrysol. in libr. de sacerdotio. Et Grego. atque Ambro. in suis Pastoralibus. Sed latissimè Hierony. in. 2. epistola ad Oceanum, super illud Pauli ad Titū oportet episcopum sine crimine esse. Vbi multa ad propositum disserit: concludens quòd non sat est episcopis innocentibus esse, nisi & latratu sint canes. Absentes autē latrare nō possunt. Vnde Bernardus sermo. 77. super Cātica. Qui dimittit, inquit, oues in pascua absq; custode, pastor est non ouium, sed luporum. Ibidemq; complara preclare aduersus pastorum negligentiam disertè congerit: qui re verà succelliores, inquit, Apostolorū esse cupiunt, sed imitatores non item: quia neque sunt tam vigilantes ad curam quàm alacriter currentes ad cathedram. Et lib. citatode pastori. August. cap. 10. docet quòd episcopi non laborantes in prædicatione verbi non debēt percipere fructus ex ouibus: nam Paul. Si euangeliza uero, inquit mercedem habeo: nempe tam apud Deum q̄ apud homines. Quasi dicat: Si non Euangeliza uero, non sum mercede dignus. Et Origen. super Iosue, homilia. 7. cessantes esse cum ouibus reprehendit exēplo pastoris Christi, qui

Concilium Antiochen.

Damasus. Augustinus Grego. Nazian⁹. Chrysol. Gregorius. Ambrosius Hieronym.

Bernardus.

Augustinus

Origens.

relictis. 99. ouibus in celo, quæ situm venit illam quæ perierat. Sed pergo esse molestus: cū omnia persequi que de hoc argumento apud patres scripta sunt, sit prorsum impossibile: & sic frustratim pauca decerpere, parū vtile. Concludamus ergo cū Bernardo de persecutione sustinēda. c. 31. super illud, Mercenarius vidit lupū venientē, & fugit. Vtinā hodie quicumq; pastores non sunt, mercenarios gregi vellet se exhibere, nō lupos: vtinam ipsi nō læderēt. Vtinam non fugerent nemine persequēte: vtinam non exponerent gregem donec venientem lupum viderent. ¶ Taceāt ergo qui aiunt quæstionem istam nouā esse. Fuit enim, vt ex locis citatis apparet, antiquissima, ac potissimū ex Athana. epistolis: quas articulo proximo appendere pergimus. Antiqua inquam, non q̄ in dubio apud probos versaretur: sed q̄ qui contra faciebant obiurgabantur.

Bernardus.

Ad. 1. argu.

Ad argumentū ergo prius à parte negatiua præpositum respondetur, q̄ quāuis ius diuinum sit quo eiusmodi residētia indicitur, non tamē fuit superuacaneum, imò ex re plurimum cōmuni ecclesiasticis cōstitutionibus explicari: vt nemo sibi eius ignorantiam prætexere posset. Præterquàm quòd etiam si diuinū ius nō extaret in sacris literis, natura ipsa pastoralis officij ecclesiam admonēbat vt id ipsum strictissimè præciperet. Neque verò huiusmodi præceptio tā est rigida, quàm vel avaritia & ambitio, vel luxus & socordia episcopis mentiūtur. Nā præterquàm q̄ fructuū tēporaliū pinguedo digna est illo labore, Christi charitas qui illis suos greges cōcredidit deberet in primis re illis dulcorare. Ecquid enim cuiq; suauius quàm in domo propria spōsum cum sponsa, patremq̄ cum filijs cōmorari? ¶ Ad posterius uerò argumentū iam responsum est quomodò hoc dicatur ius humanum. Haud enim intelligēdum est per exclusionē, ac si nō sit diuinum aut naturale, sed q̄ sit horum explicatio.

Ad postremum argumentum.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum aliqua emergere possit causa ob quam liceat episcopo à grege sibi commisso abesse.

Sanct. Tho. 2. 2. q. 185. art. 5.

IN calce demū præsentis disputationis ad expositionē Diui Thomæ reuertendū nobis restat: nempe ad articulū. 5. eiusdem quæstionis. 185. vbi

vbi disputat vtrum aliqua possit causa intercedere propter quam liceat episcopo gregem sibi commissum deserere. Sumitur enim argumentum à parte negatiua: primū ex illo loco Ioā. 10. supra iam exposito: vbi ait Christus bonū pastorem animam suam dare pro ouibus suis. Mercenarium autem viso veniente lupo gregē relinquere & fugere. In cuius homilia Grego. Lupus, inquit, super oues venit, cū quilibet iniustus & raptor fideles quosq; atque humiles opprimat. Si ergo episcopus ingrante tyranni persecutione gregem suo præsidio destituat, mercenarius & nō pastor reputabitur. ¶ Secundo. Inter Prouerbia. c. 6. sic legitur: Fili si sponderis amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam. Et subdit: discurre, festina, suscita amicum tuum. Quod quidem idē Gregor. in Pastoral. ad propositum exponēs: Spondere, inquit, pro amico, est animam alienam in periculo suæ cōseruationis accipere. Qui autem ad viuendum alijs in exēplum præponitur, nō solum vt ipse vigilet, sed & vt amicum suscitet, admonetur: hoc autem facere nequit nisi qui corpore præsens adsit gregi: ergo tempore persecutionis nemini pastorem licet se subducere. ¶ Tertio. Ad perfectionem episcopalis status pertinet animarum curam gerere: nemini autem perfectionē professus licet ea quæ ad perfectionem attinēt ob vllum periculū deserere: ergo episcopo, cū statum perfectionis profiteretur, nullatenus neq; in periculo mortis constitutus potest, vbi suū officiu exigitur, terga vertere. ¶ In contrariū est illud Christi mādātum Matth. 10. ad Apostolos: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. ¶ Ad quæstionem Diui Thom. duabus cōclusionibus respondet. Prior. Ne utiquam episcopo aut pastorem vlli vbi subditorum salus eorum exigit præsentia, licet illis se personaliter subtrahere: neque propter aliquod commodum temporale, neque propter quoduis periculum imminens. Probatur conclusio. Obligatio cuiuscunque personæ ex fine eiusdem obligationis (quod cuiusque medij natura est) debet perpendi: finis autem episcopalis muneris, atque adeò obligationis episcopi est spiritualis salus populi: ergo vbi illa præsentia eius exegerit, nullū periculum eum excusabit, quominus adesse teneatur. Id quod testimonio Christi confirmatur: nam si animam pro ouibus ponere tenetur, quod, vt ait Philosophus, terribilissimum est omnium terribilium nullum minorum periculorum culpam excusabit: atque adeo neque vllum temporaliū

1. Argumē. à parte negatiua.

Gregorius.

2. Argumē.

Gregorius.

3. Argumē.

1. Cōclusio probatio.

commodum: quandoquidem natura facilius indulgeat detrimenta euitare corporalia, quàm comoda procurare. ¶ Secunda conclusio. Quando legitimus pastor fati potest saluti plebis per alium prouidere & cōsulare; tunc nō erit ei nefas, etiam vt propriū personæ periculum euitet, à sua ecclesia in tēpus secedere. Imò verò vbi id ex re fuerit ecclesiæ, expediēs erit vt faciat. Conclusio ex superioribus colligitur: nam tunc fini obligationis nullatenus aduersatur: Vnde in epistola ad Honoratum August. Fugiant, inquit de ciuitate in ciuitatē ferui Christi: quando eorum quisque specialiter à persecutoribus quæritur: vt ab alijs qui non ita quærentur nō deseratur ecclesia. Cum autem omnium est cōmune periculum, hi qui alijs indigent, non deserantur ab his quibus indigēt. Idem supra citatus admonet. Nicolaus. 7. q. 1. can. sciscitaris. vbi nō negat quin quandoque liceat præfuli per fugam cauere tyrannum. Attamen quando populus sua præsentia indiget, perinde ait, delinquet, ac si nauta in periculo nauim deserat. Quin verò tanto enormius, quanto salus spiritualis præstantior est corporali. ¶ Hic primum omnium animaduertenda est sententia S. Thomæ quæ ex visceribus Euāgelij desumpta est. At quòd perspicatius fiat, quæritur, vtrum fides quam episcopus ecclesiæ suæ, imò Deo suo obtrinxit, vsq; ad mortis perpeffionem eum, vt resideat, obliget. Apparebit enim hoc sciolis prima fronte creditu durum: quoniam obligatio subeundæ mortis, quæ mortalibus summa est, affirmari non debet nisi diuinum de hoc mādātum palam constiterit. Et tamen vbi ait Christus: bonum pastorem pro ouibus suis animam dare, cōsiliū magis significare videtur quàm præceptum. Verbum enim illud, Bonus pastor, non videtur necessitatem sed supererogationē præferre. Accedit quòd martyrium tunc duntaxat vbi fides periclitatur cōfessionemq̄ sui exigit, necessarium est. Obligare autē episcopos ad martyrium vbi fidei tale periculū non imminet, temerariū apparet. ¶ Nihilominus indubiè tenēda est pars affirmatiua quam hic expresse Diuus Thomas in priori cōclusionē affirmat: quandoquidem ait propter nullum imminēs personale periculum licere episcopo ecclesiam suam tēpore necessitatis deserere. Idque confirmat testimonio Christi: q̄ ideo in sensu præceptorio intelligit, sic scilicet, quòd nemo sit bonus pastor bonitate quæ ad gratiam amicitiamq̄ Dei retinendam necessaria est, nisi vbi cunq; necessitatis casus occurrerit, cū periculo vitæ gregi suo fauore &

2. Cōclusio

Ratio cōclusionis.

Augustinus

Nicolaus.

Dubitatio:

ratio hæsītandi.

Tenetur episcopus propriæ vitæ discriminē subire ingrante necessitate vt gregē prospiciat.

Augusti. Idque Augusti. supra ad Honoratum citatus asseueranter enuntiat: dicens quod instante persecutione episcopus non potest fugere, sed exemplo Christi debet animam pro omnibus suis ponere. Verbum nanque, non potest, necessitatem precepti significat. Vnde sanctus Thomas. 2. 2. q. 26. art. 5. ad tertium argumentum, ubi ait non semper charitatis necessitate obligare hominem ad offerendum vitam pro amico, casum excipit, quo tenetur eius saluti providere. Ad officium potissimum episcopi alludens.

Argumentu. Ab hac ergo veritate, de qua nemo unquam ambigere quiviit, peregrinorum argumentum fumitur residentiam esse de iure diuino. Nam si non esset nisi de iure positio, cum pontificia precepta, ut quadragesimale ieiunium, & festi obseruatio, ut lib. 1. scriptum reliquimus non consueuerint vsque ad periculum mortis obligare, non facile persuaderes teneri episcopum in periculo mortis residere. Eo potissimum quod ut supra visum est, praedicti authores verbum Christi de se proprie assertum arbitratur: & tamen si illud verbum neges, vim habere precepti, nullum relinquis, vnde inferatur teneri episcopum tempore necessitatis vitam pro suo grege ponere. Quae tamen omnium est generalis confessio.

Ad argumē sumfactum Ad argumentum ergo in contrarium respondetur, huiusmodi preceptum non esse censendum atrox: quin verò cum tota salus temporalis orbis medium sit ad spirituales promouendam, idque vsque adeo sit certum, ut Deus ipse temporalem vitam, corporaliu praestantissimum, pro salute nostra posuit, naturalis ordo diuinusque postulabat, ut qui pastores animarum futuri essent, eodem tenerentur precepto. Neque vllus antea ad id muneris eligeretur, quam idoneus esset inuentus qui illud optima fide completeret. Imò verò & rex tenetur pro sua republica vitam ponere. Quocirca sicuti vbi fidei confessio id inuenit, martyrium est mortem oppetere: sic & vbi haec ratio iustitiae id ipsum postulauerit. Cuius nobis Ioannes Baptista documentum reliquit, qui iustitiae defendendae caput obtulit. Hinc facile ad posterioris conclusionis expositionem descenditur: nam ex his quae dicta sunt elicitur, causas omnes ob quas licite praesul potest a sua ecclesia abscedere, nullatenus existimandas esse respectu suae propriae personae: quandoquidem & vitam ipsam ecclesiae debeat, sed tantum respectu boni ecclesiae, cui fidem habet obligatam.

causae legitime ob quas licet episcopo abesse a grege non respectu ipsius sed ecclesiae pensandae sunt. Quare et si Caietan. in praesentiarum eandem causas sub tribus generibus complectatur, quae sunt necessitas impedimenti: qualitas negotij

& conditio personae: ad commodum tamen ecclesiae sunt omnes referendae. Atqui impedimentum, aliud est quod ab intrinseco provenit, & aliud quod ab extrinseco. Ab extrinseco scilicet: ut est aduersa episcopi valetudo ratione cuius solum & aere mutare debet. Et hoc etiam debeat respectu ecclesiae praesari, patet. Nam si etiam tunc ecclesia necessitate praesentiae Antistitis premeretur, occumbere potius deberet morti, quam exire, secundum legem boni pastoris à Christo praescriptam. Quando autem non vsque adeo ecclesia afflicta, in rem eius vergit quod episcopus suae saluti consultat, ut expeditius ei seruire possit. Neque vero solius valetudinis gratia, verum & animi recreandi suosque visitandi necessarios ius naturale indulget, ut possit exigua tempora suscipere, quae his, alijsve id genus suis negotijs possit impendere. Nam eiusmodi obligatio non est intelligenda ac si deberet esse in carceribus, compedibus vincetus. Pari modo censendum si impedimentum forinsecus ingruat: ut cum tyrannus ecclesiae infestus est. Nam si non singulariter in odium praesulis, sed in ecclesiam ipsam graessatur: tunc persistendum illi est vsque ad mortem. Et ad hanc necessitatem applaudunt exempla Augusti. ad Honoratum supra allata. Et de verbis Domini ser. 5. de Petro & paulo, ac caeteris sanctis martyribus qui pro suis ecclesijs exemplo Christi tyrannorum gladijs occubuerunt. Si autem ob particularem inuidiam praesulatus tyrannus est infestus ecclesiae, tunc etiam ex re eiusdem ecclesiae est ut in tempus sese inde auferat: sicuti ibidem idem ait Augusti. ne subditi fugere cogantur. Cuius exempla nobis extant in Ioanne Euangelista, qui precibus suae ecclesiae, ut expediebat, secessit. Et in Cantuariensi Thoma. Sed tamen postea dum opus fuit ad eandem sedes cum periculo vite remeantur.

Secunda. Qualitas autem negotiorum similiter respectu eiusdem ecclesiae pensanda est, ut legitima inde petatur absentiae excusatio. Est enim triplex particularis ecclesiae habitudo animaduertenda. Consideratur inquam generalis utilitas Salmanticensis ecclesiae ad singula eius ministeria, ut praedicare, visitare. &c. ut totum ad singula membra. In ordine autem ad vniuersalem ecclesiam Romanam: sicuti membrum ad caput, seu ad totum corpus. In ordine autem ad alias ecclesias, sicuti vnum membrum ad reliqua eiusdem corporis. Et omnes istae necessitudines, iustas possunt episcopo afferre causas secedendi ab ecclesia: etiam iure diuino & naturali. Quando ergo ecclesia particularis in aliqua est calamitate constituta, tunc ob primam

Prima causa absentiae honestas.

Caietanus. Licetum est pastori pro commodo vniuersalis ecclesiae gem alteri committere.

Iure consuetudinum fallacia.

mam habitudinem totius ad partes potest eius episcopus ab alijs muneribus & officijs cessare: & accedere curiam vel Romanam, vel regiam ad protegendam suam ecclesiam: idque iure diuino & naturali. Quandoquidem non solum alia particularia officia, verum hoc idemque praecipue ei debet. Dummodo per alios id perficere non possit. Si autem necessitas vniuersalis ecclesiae absentiam episcopi expetuerit, nemini dubium, quin diuino iure & naturali cogatur abscedere. Nam sicut membrorum singula naturali ordine se saluti tuendae capitis obiciunt: ita & ecclesiae particulares sese tenentur offerre, atque adeo suos episcopos communibono.

Per placet autem hic adnotamentum domini Caietani: non solum ob suam doctrinam, verum & ob suam dignitatem, qui Cardinalis erat Romanus. Ait quippe iudicium hic esse adhibendum quo discernatur an personalis opera & industria episcopi sit ecclesiae vniuersali necessaria. Nam si necessaria non est, non excusatur eius absentia. Exempli gratia: Dum Concilium oecumenicum aut prouincialis synodus indicitur, constantissimum est debere iure diuino episcopos illuc commeare. Nam Concilium est ecclesiarum coetus: & nomine ecclesiae venit episcopus. Pari modo si citra concilium expedierit Papae propter egregiam doctrinam aut singularem auctoritatem personae aliquem episcopum accerere, cuius consilium in commune bonum capiat, licebit quidem ad tempus eum a sua sede euocare. At vero si quia eleganter scribit aut psallit vult illo pro amanuensi aut cantore vti: vel vult eum esse auditorem camerae, aut rotae, cum id non sit necessarium per episcopum exequi: imò abstant qui eiusmodi prouincijs obeundis praestant ad sint, profectò non est legitima apud Deum excusatio. Eo potissimum si residentia, ut vereres habet, iure diuino sit necessaria. Nam inde certum sit non posse Papam dispensare nisi idem ius naturale ac diuinum interpretando: quod quidem nisi in vera & legitima necessitate neminem excusat: qualis in similibus casibus nequitquam occurrit.

Haud equidem nescio nonnullos iuris prudentum huc nobis obuiam exituros, qui aiunt eos qui Romae resident residentem censeri in suis ecclesijs: nepe quod qui residet in capite, resideat in membro. Attamen hoc esse merum figmentum, neque Caietanus, iuris non ignarus, affirmare veretur, neque vllus iuris aut Theologiae peritus non plane videt. Cum enim ius diuinum sit ut vnicuique dioecesi suus mancipetur episcopus: idque, ut demonstratum est pro-

pter peculiarem curam & vigilantiam quae eidem ecclesiae est necessaria, plane colligitur quod residere Romae, non solum non fit residere Salmaticae, verum neque absentiam non residentis excuset, nisi legitima id exigente necessitate. Quae ob rem sic in Germania nonnulli episcopatus quos ego vidi instituti sunt, ut episcopus nullos habeat alios fructus praeter victum & honestissimam suae familiae in omnibus necessarijs sustentationem dum fuerit praesens: absentem vero nihil tribuitur.

Per haec utique de reuerendissimis Cardinalibus episcopis censendum est: sua enim se ipsi lege iudicare debent. Haud enim frustra lege ab ipso sacro senatu cautum est, ne episcopi ad illam insignem dignitatem assumantur, nepe quod iudicauerunt residentiam episcoporum esse de iure diuino: cuius idcirco dispensationem nisi alia eiusdem iuris interpretatio, puta grauitas necessitatis, non admittebat. Quae quidem lex vsque adeo summo pontifici sacra habetur ut nullatenus super illam dispensare in animam inducat. Et nihilominus electo Cardinali commendatur sine titulo ecclesia: quod, ut lib. 3. dicebatur: si fas est minimo monacho Christiano tamen, de re fari christiana, apertam praesertim legis elusionem. Quasi non tam stricto iure obligetur, cui ecclesia committatur, illic residere, ac si esset legitimus episcopus. Aufertur Cardinali ecclesiae titulus eo solum quod residere non potest, & tamen non timetur eandem ipsissimo commendare. Vtinam hoc non sit Deo imponere. Porro ergo qui diuinum ius consuluerit, primum hoc exquisitissime iudicabit, ut nemo episcoporum Cardinalis creetur. At verò si contrarium fiat, multo minor est culpa: imò forsitan nulla, si ut in sua ecclesia persistens, nunquam Romam visitat, quam ut in curia commoretur, suam deserat ecclesiam. Siquis dioecesim proximam haberet Romae, quam crebro visitare posset, &

Cardinalibus inhibetur est ne fiant episcopi.

Limittato superioris assertionis.

Innocentius tertius.

tis, tum etiã probitatis personæ, & propter ec-
clesiæ vicinitatem, nõ sit audienda sentẽtia Pa-
nor. super eodem. ca. nõpe Episcopatũ & Car-
dinalatũ esse dignitates cõpatibiles. Qua ratio-
ne in cõcilio nuperrimò Tridẽtino (vt supra di-
cebamus) vbi decretũ est nullos episcopos ex-
cusari à personali residentia, adiectũ est. Quo-
uis gradu vel dignitate fulgeant. ¶ Præter hæc
necessitas etiã vnus particularis ecclesiæ po-
test alterius episcopo charitatis iure in animũ
inducere vt illi succurrat, quando id sine detri-
mento propriæ plebis facere potest. Sumus e-
nim oēs, vt ait Paul. eiusdem corporis membra
atq; adeo cum singuli aliorũ ope indigerint,
mutuò se possunt ac debentiuuare: vt quod in
Symbolo de sanctorũ cõmunionem scriptũ est,
opere referatur. Maximè cũ præstantius mẽ-
brum inferioris auxiliũ ex postulat. Atq; hac
de causa Paul. Titum ac Timoth. aliosq; disci-
pulos nõnunquam à suis ecclesijs abire in alias
iussit: propter raritatẽ que tunc erat similitum
suppositorũ ecclesiæ, & propter necessitatem
promulgandæ fidei.

Conciliũ
Tridẽtĩ

Argumentũ
aduersario-
rum.
Solutio.

Tertiũ ge-
nus causarũ
quib⁹ se po-
test episco-
pus ecclesia
subtrahere

¶ Per hæc respõdetur aduersariorum argumẽ-
tis, fictis potius quã legitimis. Arguũt quippe
nõnunquã episcopos necesse habere ad conci-
liũ ire, aliãq; pontificis capeßere iussa: & Apo-
stolorum discipulos à suis ecclesijs diuagos:
Sed hæc nihil cõclusioni aduersant: sanè cũ
residentia propter salutem ecclesiæ sit institu-
ta. Quare vt eidem consulatur fini, ipsum natu-
rale ius ac diuinum eiusmodi exceptiones, nõ
solum permittit, sed iubet, Eadẽ ratiõẽ potest
episcopus ad infidèles in tempus transire, & le-
gatus ad componendam pacem, aliudue id ge-
nus exequendum munus ecclesiæ necessariũ
abire. Secus si legatio de re esset tẽporali, quæ
per aliũ posset absolui. Tũ enim abusus esset
episcopalis dignitatis in detrimẽtum ecclesiæ
quãdoquidem vetitum sit nõ Deo militas im-
plicet se negotijs sæcularibus.

¶ Tertiuũ demũ causarũ genus quibus potest
episcopus nõ nunquã se ecclesiæ suæ subtrahe-
re, est cõditio personæ, adiũctis tamẽ tẽporis ec-
clesiarũq; qualitibus. Vt si raritas esset per-
sonarũ quib⁹ ecclesiæ demãdari possent, & per-
sona existeret excellenter idonea, & ecclesiæ
proximæ, quibus fructuosior esset vicissitudo
uisitatiõis talis præfulis, quàm perpetua aliis
residentia, Tunc enim vni personæ duarũ pos-
sent ecclesiarũ tituli cõmitti: vt patet cã. Illud
21. q. 1. vbi archiepiscopus Tarraconẽsis per-
missus fuit episcopus esse. Fundensis. Hoc autẽ
accidẽtarium est, & quàm rarissimè vsu cõtin-
gens. Præter hæc de iure concessum est dũ pa-

roecia annexa est superiori dignitati, vt qui in
superiori ecclesia residet per vicarium seruiat
paroeciã: vt habet in Concilio Lateranẽ. can.
32. supra citato: iubetur tamen idoneũ & per-
petuum habere vicariũ canonicè iustitutũ, &
voce perpetuum, designari videtur vt sit quasi
curam habens animarũ. ¶ In calce demũ præ-
sentium exceptionũ sciscitabitur quis forsã
vtrum possit Papa præter has causas super hoc
iure dispensare, peruia tamen est solutio: quip-
pe quæ ex superioribus plane colligitur. Quẽ
enim opinio tenuerit hoc esse tantum de iure
humano, subsequẽter respondebit, perinde Pa-
pam super hoc dispensare posse, atq; super ec-
clesiastico ieiunio, aut quauis alia id genus le-
ge. Itaq; non solum poterit interpretari ius,
nempe quòd ad talem casum nõ extendatur,
verum & obligationem prorsus singularis per-
sonæ tollere. Qui verò ius hic diuinũ & natura-
le confessus fuerit, quod non solum probabi-
lius, verũ certo certius est, subsequẽter respõ-
debit, pontificem dispensare non posse, sed ius
interpretari diuinum ac naturale: scilicet, de-
clarando talem casum ab ipso eodẽ diuino iu-
re excipi. ¶ Quod si quis sic cõtrã redarguat:
Reddere votum simplex est etiam de iure diui-
no, super quo tamen Papa dispensare potest:
ergo poterit residentia vinculum pariter dis-
soluere. Negatur consequẽtia: nõ etsi redditio
voti manente voto sit de iure diuino, cuius cõ-
trarium Papa permittere non potest: tamen
quia obligatio voti nascitur ex peculiari vouẽ-
tis voluntate, super illo Papa potest dispensa-
re: videlicet, vt factum votum, pro infecto ha-
beat. Lex autẽ diuina iubet episcopũ reside-
re. Quare dum manet episcopus, per nullã po-
test pontificis dispensationẽ ab eodem residẽdi
nexu religari. Vide quãti referat sic aut sic lo-
qui. Attamẽ licet in illa vix probabili opinio-
ne persistas q̃ residentia tantum sit de iure hu-
mano, nihilominus Papa pro libito dispensare
non valet, sed legitima id causa exigẽte. Neq;
aliter ille cũ quo fuerit dispensatũ, tuto potest
eadem dispensatione vti. ¶ Iuxta hoc ergo do-
cumentũ hæsitabit quis forsã, vtrum ratione
ciuilis administrationis reipublicæ possit episcopus
licetẽ in curia regia vel alibi vitã agere.
Et arguitur à parte affirmatiua. Primũ iuris
authoritate in authenticis suprãcitatis. Quomo-
dò episcopo, & de sanctis episcopis permittit-
ur vt possint per annũ in curia manere atque
diutius de Cæsaris facultate. Et ratione id patet
quia bonũ, quòd cõmunius est, eò præstantius.
Administrare autem reipublicam regni vni-
uersalius est, quàm ad gubernaculum vnus
eccle-

Quæstio.

Solutio.

Obiectio.

Solutio.

Hæsitatio.

Ratio hãc
rãdi.

ecclesiæ sedere: vt exẽpli gratia, si episcopus
fiat prorex, aut curiæ præses. Nam verisimi-
lius est per episcopum eiusmodi magistratus
sanctiori fide & iustitia, vigilantioriq; cura ad-
ministrari quàm per seculares administrato-
res. Et supra hæc si fiat generalis fidei prote-
ctor aduersus hæreticam prauitatem: nõ eiu-
modi prouinciæ præfici commodius ac decen-
tius nemo potest quàm ecclesiasticus præful
propter illustrem autoritatẽ ecclesiasticã ad
idem munus requisitam. ¶ Ad hoc autem di-
cretæ distinctione respondendum est. Quòd
enim episcopus ob causam componendæ pa-
cis aut aliam non fictam, sed verè honestã, re-
gia legatione fungatur ad aliũ principẽ. Item
inquisitor fiat hæreticæ prauitatis, profectò
nullum refragatur ius: imò æquitas ipsa suffra-
gatur. Quòd verò annorũ curriculo maneant
ciuilibus migistratibus, atque administrationi
bus mancipatum iura citata cõsentienter re-
clamant: tum & ratio sublimitatis, ac perinde
fidei quæ se suis ecclesijs manciparunt, & iusti-
tia in super suscepti stipendij nullatenus ferre
possunt. Primũ enim eiusmodi administratio-
nes non solum necessarium est vt per episco-
pos fiant, verum neque suum statum conde-
cet. Possunt enim in primis viri seculares illas
optimè exequi: Antistites verò nõ satis dignè.
Cum Timotheum Paulus admonet neminẽ
qui Deo militat implicari debere negotijs se-
cularibus, ecquis rogo ratum ducat episcopũ
qui tam sancto spirituali muneri addictus est,
in discordijs ac litibus secularibus audiẽdis to-
tum tempus prodigere? Quod re vera vel alti-
simo contemplationis silẽtio deberet, vel suis
ouibus docendis educandisq; impendere: Euo-
cauerat Romam Nicolaus Papa episcopos
quosdam quĩ erant apud Carolum Cæsarem:
causante verò Imperatore quòd contra mari-
timos piratas inuigilarent, & ideo ire non pos-
sent, respondet, vt patet. 23. q. 8. quòd reprehẽ-
sibile id valde esse cõstaret: nam cum militem,
inquit, Christi sit Christo seruire, milites secu-
lares debent seruire seculo. ¶ Potissima tamẽ
ratio quæ huic abusui re clamat, est, quòd etiã
si eiusmodi munia melius ac salubrius per epi-
scopos quàm per alios exhiberẽtur: non tamẽ
hoc est talentum quod Deus illis augendum
commisit, neque id quòd eis iussit: & pro quo
tam ampla decimarũ stipendia ipsi percipiũt,
neque de quo rationem est ab illis exacturus.
Quid enim particulares ecclesiæ reipublice ci-
uili debent vt tantam decimarum copiam pro
seruitio rependant, quod episcoporum non sibi sed
seculo impendant? Aut quomodo dum Chri-

Solutio.

Suadet
posita respõ-
sio.

Paulus.

Nicolaus.

stus ab illis in die iudicij effusi sanguinis sui ra-
tionẽ reposita conferit, quo animas redemit, quas
illis seruandas confidit: respondebunt se alijs
vacasse negotijs, non sibi ab ipso commissis.
Perpendant si rex à suo duce malè ducti exer-
citus rationem interrogaret, cui ille responde-
ret, rei aulicæ dedisse operã, quomodo respon-
sum ferret? Si qui in agone seculari contẽ-
dunt, se ab omnibus abinent, vt ad Corinth.
9. ait Paul. vt se totos suo muneri tradant: qui
Christo tã insigniter militat, perpende quàm
se debeãt à cunctis alijs subtrahere vt tâto ne-
gotio integri adsint. Et si qui inuitati ad nu-
ptias male in Euangelio ob id audiunt, quòd
quia vel villas vel iuga bouum emerant conui-
uium detrectauerant, quanto putas peius sint
apud Deum audiri præfules qui ad conuo-
candum conuiuias misi sunt: imò qui secundu-
m Christum sponsi & ipsi existunt ecclesiæ qui
sunt conuiuium celebraturi, si alijs sese macti-
pẽt negotijs, quibus illa vel defraudet vel remi-
mittatur cura? Regi Ozia, vt legitur. 2. Paral-
ip. 26. conuictio & sacrilegio dabatur q̃ thuri-
bulo incensum adoleret Domino. Cui sacerdos
tes impropertantes aiebant, Non est tui officij
Ozia vt adoleas incensum Domino, sed sacer-
dotum. Sed longe iustius vice versa sacerdoti-
bus ac maximè episcopis opprobrio tribuen-
dum est q̃ officium suum adolendi incensum
deserentes thurificent sæculo. Non enim est il-
le spiritus quẽ Deus illis dum cõsecratur sug-
gerint, sed quo spirituales proles progignat ac
nutriat. Audi Moysen Numero. 11. quãta ver-
borũ significantia similes curas quas Deus ani-
marum pastoribus committit exaggeret. Cur
enim, inquit, posuisti pondus vniuersi populi
huius super me? Nunquid ego concepi omnẽ
hanc multitudinem, vel genui eam vt dicas mi-
hi. Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nu-
trix infantulum: & efferes in terram pro qua
iurasti patribus eorum? Profecto maiorem
curam & solertiã requirit Christus à præfuli-
bus, animabus quas suo ipse sanguine progig-
nit impendendam: ad quod proprie spiritum
faoremq; suppeditat. Quocirca illic statim
subditur: Congrega mihi septuaginta viros,
&c. & auferam de spiritu tuo, tradamq; eis vt
sustentent tecum onus populi. Aliqui volunt
imminutũ fuisse tunc spiritum Moysi, sed forsã
vt supra dicebam, non ille est sensus: quan-
doquidem illi nõ fuit culpa auxiliaries sibi po-
scere: & ideo neq; pœnam cūmeruit. Sed sen-
sus est forte, Auferam, id est, capiam eiusdem
generis spiritum quem illis infundã. Nam, vt
ait Paul. diuersa sunt gratiæ & spirit⁹ munera,

Paulus.

Paulus.

que De^o suis dispertitur iuxta officiorū necessitatē quæ illis cōmittit. Quare in episcoporū cōsecratione ab ipso petitur vt super eum qui consecratur de oleo sacerdotali infundat. Horum ergo horū meminimus, vt episcopi intelligent non sibi diuinitus aliā gratiam & fauorem atq; spiritum impertiri, quā quo ad sua regendam ecclesiam opus est. Sed humane appetitię & conatus sunt: qui illos in alia sæcula negotia submergunt: vt nauim quam illis Deus ceus prorētis, vt ait in quadam epistola. Clemens, ad regendum cōcredidit summergi finant.

Ex quo episcopi non a capitulis sed a regib⁹ creari cōperūt passim est ecclesia dispēdiū re fidantia.

¶ Neq; vero diffidendū est hanc pestē que ecclesias præsentiā suorū pastorū expoliāt, inde latius inserpisse, ex quo episcopi a suis capitulis eligi desierūt, cōperūtq; incurijs, vel Romana vel regijs creari. Nō quidē est q̄ prorsus cōtra principū indulta ob murmurē. Nā eō iā vsque euasit humana malitia, vt si penes capitularia collegia potestas electionis duraret, omnia essent discordijs plena, cruētisq; disēzioni b⁹ dilacerata. Sed tamē quia vt est, humanū ingenū nullū remediū rebus adhiberi potest, q̄ secum nō aliquid incommodi afferat, inde cōperunt curiā, tum Romanā, tum potissimum regiā episcopis crebreferre, qui spōsis pauperioribus neglectis, cum ditioribus adulteria cōmittere semper inhiant. Quod quidem malū non est recens. Hac enim de causā, vt Hieron. in epistola citata ad Ocean. refert, in concilio Nicen. cautum fuit nē isti episcoporum ascensus ecclesiarūq; cābia permitterentur.

¶ Porro autē quo ad finem iam demū quæstionis proferemus ex huiusmodi episcoporum, tum absentia a suis ecclesijs, tum frequentia incurijs, cōperit vulgus eorum dignitatem despicari. Cōceptū in quā eis est, & a secularibus parū reuerentiā, & a clericis minus obedientiā exhiberi, & a ciuilib⁹ curijs & foris plurimū iudiciorū adimi. Nā, vt ait super vltimū capi. ad Hebrē. Athanasius, quemadmodum necesse est vt præsentibus populus obsequētē se præbeat, ita & sacerdotum oportet vt aliorū animas curet, & noctes ducat in somnes.

¶ Equissima ergo est vindicta vt qui suū negligāt locū sensim de illo decidant. Hæc enim vltio fuerat de sacerdotibus a Malachia præcātata cap. 1. vbi ait: Et nunc ad vos mandatum hoc, o sacerdotes. Si nolueritis audire, & si nolueritis ponere super cor, vt detis gloriam nomini meo, ait Dominus exercituum, mittam in vos egestatem, & maledicam benedictionibus vestris. Ecce ego projiciam a vobis brachium (seu armum) & dispergam super vultum

tum vestrū venticulū solennitatum vestrarū. Et infra. Ego dedi vos contēptibiles & humiles in omnes gentes pro eo q̄ non custodistis vias meas. Perpēde maledictiones: Mittam in vos egestatē, hoc est subtraham vobis doctrinæ lumen & gratiæ fauorē quibus vberes fructus ferre soletis in populis. Et maledicā maledictionibus vestris. Fortasse idem est. Nam sacerdotū benedictiones sunt fructus quos populus per ipsorum doctrinam & fauorem captat. Quare maledicere benedictionibus, est vt malignos fructus ferant. Quauis etiam si ad sacramenta id referatur, quodāmodo verum est. Nam etsi sacramentorum fructus, mali esse non possint, tamen sæpe cum perignaros & avaros dispensantur, non tenent: nempe ordines quos conferre attentāt propter irregularitatem non verè conferunt, & crebrò quos nō possunt, a delictis absoluunt: quod sæpe numero propter absentiam prælatorum accidit. Adde quod maledicere idem quoque sonare potest quod permittant vt maledicantur. Quod lamentabili vsu accidisse in Germania & Anglia atq; alijs regionibus experti in malum nostrum sumus. Nam propter ignauā & perniciosissimam episcoporum aliorumque pastorum incuriam cūcta sunt hæreticis plena, qui sacramenta omnia execrantur, blasphemijsq; cōspurcant. Vnde sequitur, Et ecce projiciam a vobis brachium seu armum, quod est robur dignitatis vestræ, & regiminis baculū. Ac demum dispergam super vultum vestrū venticulum solennitatum vestrarum. Alia litera pro venticulo impudentiori voce, sed tamen significantiori, habet, sterco. Et fit allusio ad Mosaica sacrificia, quibus animalia maestabantur, nam iam apud hæreticos adeo sacramenta nostra foetere cōperūt, vt sacerdotum vultu, stercore sordescere existimentur: Simile est apud alium Prophetam: nempe Zachariæ. 1. 1. O pastor & idolum relinquens gregem. Ad viuum profectò exprimit naturam ingenium que pastoris dereliquentis gregem. Est enim nil aliud quam pastoris idolum: nempe imaginem tantum præ se foris gerens & personam pastoris: vt sculptus lapis, re tamē ipsa carens. Gladius super brachiū eius: hoc est super regiminis potestatem & super dextrū oculū eius: putā super rectū sensum & iudiciū. Nā postquā libido sua eos eogit ecclesiæ gubernaculū dētere, illico eis suadere incipit nō ea obligatiōe teneri quam sapientes docent: quod est oculum dextrum eis eruere. Vtinam ille qui lux venit in mundum quotquot super candelabrum ecclesię suę erexit, sic illumet & inflammet, vt iura

Radix & origo Germanicæ Anglice stragis hoc nostro saculo editæ.

In cōmōda que episcopis ex frequentatione iuris obueniunt. Athanasius.

vt iura sui muneris, tum clarè cognoscāt, tum & charitatis ardorē moribus exhibeant.

Ad. 1. argu.

¶ Argumenta ergo in fronte quæstionis propofita, quoniam ad id militabant, quod neutiquam episcopo liceat de diocesi sua decedere, facillimæ sunt solutionis. Ad primum enim respondetur quod non omnis qui a sua ecclesia sese in tēpus aufert, fugere vt mercenarius cēsetur, sed ille prorsus qui ob peculiare cōmodum id facit: videlicet, salutem spiritualemente populi corporali suæ posthabens: secundum illud Gregorius. Gregor. in eadem homilia: Stare in periculo ouium non potest, qui in eo quod ouibus præest non oues diligit, sed lucrum terrenum que rit. Et ideo opponere se contra periculum trepidat, nē hoc quod diligit amittat. Ille ergo qui absque detrimento gregis recessu suo periculum sibi cauet, non est mercenarius.

Gregorius.

Ad. 2. argu.

¶ Pariter ad secundū ex Prouer. 6. respōdetur q̄ qui fidem suam alteri respondet, si legitime est impeditus: satis per alium seruit.

Ad. 3. argu.

¶ Ad tertium denique respōdetur, q̄ cum episcopus in altiori sit gradu perfectionis q̄ monachus, dum ab illius functione impeditur, nō tenetur se religioni mancipare.

T Ametsi pro captu nostro disputationem hæc & fortè prolixius iusto absoluerimus, non suppudebit fragmenta quarundā epistolarum Athanasij subscribere, que ante nos alij tum traduxerunt, tum præsentia quæstioni apensas curarunt. Sunt enim profectò dignissimæ quas præfules vniuersi cordi altissimè habent impressas. Quem ergo legere non pigebit, eundē profectò neq; pœnitebit legisse: qui verò tædio iam confectus legere recusaerit, non grauabitur scriptas habere. Sanè vt constet quā hæc quæstio fuerit antiqua, quāq; sanctissimis illis patribus affirmatiua eius veritas sanctissima, quāq; duxerint episcoporum refidētiam ad animarum salutem & perpetuitatem Christianismi necessariā. Irrepreerat enim iam tūc mos vt episcopi Imperatoriā urbem Constantinopolim, cuius Athanasius patriarcha erat, frequentare.

1. Epistola Athanasij ad firmandam residentiam episcopo Cretæ destina.

¶ Primā ergo scripsit episcopo Cretæ: qui dū absens a sua esset ecclesia, pponēbat illuc proficisci: quod quidē propolitū præcipuis laudibus & rationibus cōmendat. Charissimè enim inquit, mi frater & comminister, gratia tibi & pax a Deo. Consilium istud tuum ac voluntas quæ ad aures meas perlata est, fortis virilisq; animi, ac fursum tantum aspicientis, verè ac legitime certantis, & nomini ac vocationi suæ respondentis visa est: nō autem mercenarij, &

fugientis, non solūm si lupum videat, sed si vulpem: vnde gregi Christi principis pastorum damnata creet, & animæ suæ infinitos praparet cruciatus. Attende verborum emphasim. Et sequit: Cur enim iste, scilicet, qui in sua non permanet diocesi, nō potius vitam priuatam viuere maluit, si cogitabat succumbere, seque non oues pascere: pro quibus sanguinem suū Christus profundit? Quemadmodum non venit huic in mentem eius qui maledicto eum affecit qui opus Domini facit negligenter? Quāuis facere nomine simulet, in cuius alioqui animo infidet, quod de incipiente scriptum est, qui dixit in corde suo, non esse Deum. Neque enim Deum ponunt, qui hæc in cōspectu eius facere audent. Audi, Deum non ponunt, quia eum factis esse negant. Ex quorum numero & ordine faxit Deus nē simus, abscibatque nos inter fideles dispensatores, concedatque benignè, vt præstō simus principi pastorū ad perficiendum quæ oportet, ponamusq; animas pro ouibus eius qui simulid & exēplo demonstrauit & edicto sanxit. Præceptum ergo in verbis Christi Ioan. 10. agnouit. Et paucis interiectis: Quam ob rē, inquit, veris pastoribus non est tutum non vigilare, & nō circum quæ que omnia lustrare, ouesque errantes solum quærere, ac nō magis sollicitos esse pro ijs que non errant, perterritos horum temporum tenebris, quæ iusto Dei permisso ac iudicio nobis illata sunt: quia scilicet non ita viuimus, vt eum decet, qui nos vocauit. Sed o animarum nostrarum detrimentum! O ingentes pœnas nobis ob nostras libidines, & perturbatas voluntates, quæ hoc malum pepererunt, infligendas! hoc inquam malum vt gēs sancta, per omnes campos & montes vitio pastorum absentium dispersa ac dissipata esset! Debent ergo hoc facere, (hoc est in suis diocesibus residere) omnes boni pastores, quicunque hoc nomine digni sunt: ita vt qui cessarit, non sit impunè cessaturus. Etenim si quisque pastor in diocesi quæ sibi obtigit, vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & dāna non esse futura in populo. Perinde nanque esse videtur gregem abesse a pastore, vt cœcum duce carere. Sanè augētur oues, & in tuto sunt, cum præ sunt veri pastores: non autem qui solūm ebibant, lac & lana tegantur omniq; studio, & arte seipfos, non oues pascant. Hæc atque alia id genus multa in illa epistola.

¶ Secundam misit episcopo Sardenſi: vbi statim a proloquio sic incipit: Scio te nō ignorare, quæ a sanctis Apostolis de constitutione rerum Ecclesiasticarum sancita sunt. Ex qui-

2. eisdem epistolamif sa episcopo Sardenſi.

bus vnum est, vt quisque pastor, intra suos fines insitat propter pacem, & charitatem, quaram est Iesus arctissimum vinculum, quod sol ui nō potest. Scis præterea, vt quales non esse mus apparet, quibus nobis verum pastorem designantibus magnus ille Pontifex Christus munus pastoris definierit: nempe mutua in illum charitate. Alludit ad illud, diligis me plus his? Deinde non ignoras ornatum egregij pastoris, qui sit animas suas euidenter cogniturus, hoc est de facie, de quo in Prouerb. scriptum est quod bonus pastor de facie cognoscere gregem debeat. Et infra: Intellexisti etiā quis sit mercenarius & qualis, de quo pudet me tum dicere, tum tacere: cum satis ipse status temporum, & rerum, & eum ostendat, atq; coarguat. De quo si attentē audiant prophetas, cum in mei similes pastores his verbis inuehantur. Pastores pascunt seipso non oues. Et illud: O pastores qui perditis oues pascuā. Item sacerdotes legem Domini occultarunt, & legem meam violarunt, & sancta mea prophanarunt. Item illud, Lanis ouium indui, & macerare quod pingue est, lac bibere. Hæc inquam attentē audiens, quid faciam, nē metuum eos, qui me redarguant, & clare ob oculos mihi ponunt, qualis sim? Quæ si fabulas putat, qui ignem illum extremum non in tuetur, mihi fabulæ non certē, sed ita horribilia omnia esse videntur, vt horrore exedant, consumant que medullas. Neque tamen curamus, facere pro virib⁹, nē propter aliquod ex his vitium, ac scelus, cōstricti vinculis arctissimis, pœnis sempiternis afficiamur. Sed quod subinde sequitur est notatu dignum. Ait namque quod cum à principio constitutū esset vt bis quoquo anno synodus haberetur, postea commodius visum est haberi semel, ne oues propter crebram absentiam pastorum facile à lupis inuadi possent. Vide quantæ illis patri bus curæ erat residentia, vt eius gratia à synodo celebranda abstinerent. Et sequitur admo res nostrorum temporum accōmodē contra illos episcopos qui desertis suis gregibus in curia Constantinopolitana versabantur: de quibus ait, Denique maluerunt breui voluptate contenti, carni indulgere, quàm cum populo Dei laborare contemptis legibus diuinis, quæ prohibent nē paulisper quidem impunē a grege abesse. Ausculta, lege diuina eam sic esse iustam residētiam, vt nē paulisper quidem liceat impunē a grege abesse. Et subdit. Ac nisi, vt Apostolus ait, inimicus viderer, verum eloquens, possem aliquid verē dicere: Quid, quæso, iuuat istos episcopos, & pastores in vrbe

morari, nisi (omittant alia) vt patriarchas, alios moueant, alios eligant, nē si idem diu sit patriarcha, res omnes ecclesiasticæ compositæ sint: quod præclarum facinus ex eo tempore facere isti consueuerunt, ex quo Constantino poli potiti sumus. Quo id quidem cum reliquis malis non est ambiguum & in certum quoniam iram Dei nobis augeat. Certum enim est pastores qui gregem negligunt non impunitos inultosque discessuros: tamen si fortasse non ita videatur ijs qui sponte vel iamen obtēdunt, nē limatam Euāgelij veritatem aspiciāt. Hæc ille. ¶ Et in alia tertia epistola ad episcopum Apamæ, inter alia sic illum admonet: Vt debet verus episcopus resideas sancte ad sanctā aram, de qua tibi participandum est, sicuti Dominus pronuntiauit, Dignum esse operarium mercede sua. Quam ob rem non est existimandū, licere tibi diu quauis de causa abesse: quin potius faciendum tibi est, vt celeriter ire possis ad eam ecclesiā, quæ tibi addita est, & commendata vt ei præsis.

¶ Sed in alia ad eundem quæ quarta est, verba etiamnum maioris emphasis accumulata. Ait quippe: Ego verò eum, cui grex Christi cōmissus est, si dignitatem numeris norit, iniquum esse arbitror: non vsque ad sanguinem eiltudere & incumbere, nisi forte ignoraueris Deū esse qui dixerit, Petre amas me, pascere oues meas. Sed hei mihi non iam pastores oues pascunt, sed ouibus tanquā pane pascuntur iam horribilia illa mala pastorum, quæ propheta Ezechiel describit, summa licētia irrepserunt. Quæ si talia tanq; graua vobis videntur, agere optime vir contētus esto tua diocesi, per mane in ea, fac sis cum ouibus tuis, vt vsque ad sanguinem illis affixus, quas quidem nunc infructis, inter ficus & rosas, atq; in montibus diuina prouidentia custodit. Neque enim quod certissimum est, virga, & baculo tuo pastora li sit, vt in pascuis virentibus pacis, & bonorū celestis Hierusalem exsint. Scis enim qui amplius sex mēsis à diocesi ab fuerint, nisi eos grauis morbus teneat, canonibus & legibus firmatum esse, vt sacerdotiū & gregem amitterent. Verū nouū consiliū, & sceleratū hic à nostræ ætatis hominibus excogitatū est, scilicet, mittitis aliquē qui sciat mulgere gregem, ipsi verò in vrbe Cōstantinopoli spectatis, propter præfecturas ciuiles, subscriptiones, intempestas ordinationes, adde etiam bullas, & decreta. Nostra hæc sunt tempora. Et tanquā impunē sit vobis futurū ita procul à diocesi vobis cōmissa receditis, & alia huiusmodi vt cuique libet committitis: oportebat potius cūctis

3. Epistola eiusdem.

4. Epistola.

episco.

episcopis vndique in vnum congregatis suam cuique diocesim funiculo distributionis circumscribi, atque ita patriarchæ partem suam à vobis assignari, aut vos à patriarcha priuari. ¶ Alias præterea de eadē re subnecit epistolam, quas nē fastidio esse persistam, missas faciam. Sed & ad Imperatorem qui Cōstantinopoli sinebat episcopos degere, nec cogebat eos ad suas ecclesias abire, multa etiā cōmemorat: inter quæ ait: Si tu oues pastori committeres, deinde illas quidem derelictas cerneres, illum verò quieti fac, suisq; cupiditatibus indugere & seruire, dic obsecro, relinqueres ne pastorem impunitum? Non patimur oues pecudes impunē negligi, & patiamur pastores animarum impune seipso pascere, non oues? Quid quæso apud Deum excusabimus? Vtinanne illud nobis exprobetur. Omnes quæ runt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. ¶ Deinde aliam de eadem re ad eundem hoc tenore subtextit: Si verum est quod dici solet, qui gregem pastore priuat, vtrique periculum creare, profectō graue supplicium manet eum qui pastorem arceat ab ouili: debetque qui pastor, est vsque ad sanguinem pro grege Christi nō relinquendo labores perferre: nisi cum opus fuerit in synodo singulis annis ad agendum de rebus necessarijs paulisper abesse: quibus conclusis celeriter redeū dum illi sit, si crederit se redditurum rationem summo pastori Christo, & si dignus est nomine pastoris. Nisi forte etiam propter necessitatem ad utilitatem animarum pertinentem, ab Imperatore aut à patriarcha statim redditurus vocetur. Quod si aliter episcopis aut Imperatori videat, siue quid secus fiat, minimè ipse sequar, neque assentiar villo modo. Neque enim rationem habebit Deus causationum nostrarum & cupiditatum, sed rationes reposcet de veritate, iustitia, diuinis que legibus, & statutis. ¶ Ac demum in alia breuiori sic habet. Memēto scripturæ quæ iubet contristari potius homines quàm Deum, tibi verò Imperator, cur graue videatur iustitiam, temperantiam, misericordiam populis tuis sancire, & indenō modo nullum in commodū reportare: sed potius operibus bonis conciliare Dei misericordiā? Quid iustius, q̄ si episcopus quisque iubeatur, velit, nolit, ad diocesim suā redire? an non hoc debitum soluere tenētur? idque canone sancitum est? Vide suffius rem hæc deduxisse, quā cuiquam forte par censetur: haud metamen prolixitatis pœnitet.

Fragmētū alterius epistolæ ad Imperatorem diuictæ.

QVÆSTIO QVARTA. De vinculo & modo quo Episcopi & sacerdotes tenentur sua bona dispensare.

ARTICVLVS I.

Utrum episcopo liceat aliquid proprium possidere.

QVARTA PRÆSENTIS libri quæstionē proposuimus de vinculo & modo quo sacerdotes, & præcipuè parocij ac potissimum episcopi bona ecclesiastica dispensare tenentur. Quæ quidem quæstio vsque adeo me diu multumque ancipitem habuit, vt maluerim alios audire qui me satis docerent: quàm meam explicare sententiam. Verū tamen ea proferam quæ de hac re meditatū sum: alij vero iudices sunt. Est enim res abstrusa & perplexa, vtrinque porrò suis subnixas rationibus ac testimonijs. Præterea cognitu perquam necessaria. Primus ergo articulus est, vt ordinem Diui Thomæ non deseramus, vtrum episcopo liceat aliquid proprium possidere. Est enim Christi oraculum apud Matthæ. capit. 9. Si vis perfectus esse vade & vende omnia quæ habes & da pauperibus, & veni & sequere me, vbi paupertas voluntaria ad perfectionem requisita docetur. Episcopi autem statum perfectionis profitentur: ergo non iustius possunt propria possidere quàm monachi.

1. Argumē.

¶ Secundo episcopi, vt supra satis comprobatum est, & glossa habet Lucæ. 10. Apostolorū locum tenent: Apostolis autem rerum dominium Christus interdixit Matthæ. 10. Nolite enim, inquit, possidere aurum neque argentū neque pecuniam in zonis vestris. Cuius obedientiam Petrus Matthæ. 19. confessus est: dicens, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te: ergo episcopi nullum possunt habere dominium rerum.

2. Argumē.

¶ Tertio. Cleros Græcè, vt ad Neapotianum Hiero. autor est, & refertur. 12. q. 1. can. Cleros, idē est Latine quod fors, vnde clerici ideo sic

3. Argumē. Hieronymus.

sic

sic appellatur, vel quod de sorte Domini sunt vel quod fors eorum Dominus: cuius autem possessio Dominus est, nihil extra ipsum possidere debet. Nam si aurum, si argentum, si possessionem, si variam suppellestem habet, cum istis participibus non dignatur Dominus pars eius fieri. Hæc ille: ergo videntur episcopi rerum dominio interdicti. ¶ In contrarium est can. Episcopi. Concilij Agathen. eadē causa & quaestione: vbi habetur quod episcopi de rebus proprijs, vel acquisitis, vel quicquid de proprio habent, hæredibus suis si voluerint relinquunt.

Cōstitutum Agathense.

Duo bonorum genera quæ episcopus possidet.

Titulus præsentis quaestionis, generalis est: quippe quo non distinguitur inter ecclesiastica bona atq; alia quæ naturali civiliq; iure obtinere potest episcopus. Duo namq; sunt bonorum genera quæ episcopus possidet: videlicet alia quæ iure, seu hæreditario, seu donationis, seu quouis alio seculari, illi obtingunt, atq; alia ecclesiastica. Et de illis prioris generis nulla est ambiguitas, quin propriè ac priuatim illa possidere valeant, sed de posteriori erit tota rei disputatio. In hoc ergo primo articulo solum disputatur an episcoporum status sit status paupertatis sicuti monachorum, ita vt nequeant proprium possidere. Ob idq; perspicua est ac facillimæ solutionis, quæ vnicā cōclusionē cōtinetur. Episcopi quanuis statum perfectionis profiteantur, non tamen quemadmodum monachi vt absq; proprio viuere obligentur. Con-

Conclusio responsua.

clusio inquam plana est & constantissima: ob id quod nihil in particulari de bonis Ecclesiasticis affirmat. Quare inde potest veritatē fortiri, quod iure secularis acquisitionis potest episcopi dominium rerum competere. At verò consulto cum D. Thom. est à nobis generaliter asserta. Arbitror namq; vt in solutione secūdi plane quisq; adnotare potest, & ar. sequēti planius fiet, veram etiam illam sensisse debonis ecclesiasticis, pro ea portione quæ ipsis ratione stipendij obtingit. Probatur ergo secundum istiusmodi generalem sensum. Ad ea quæ sunt supererogationis nemo nisi specialiter se ad illud voto altringat, cōstringitur. Ait enim in epistola ad Paulinam & Armentarium August. Quia iam voluisti, iam te obstrinxisti: & aliud tibi facere non licet. Prius quam esses vōti reus liberum fuit quod esses inferior: viuere autem absq; proprio, opus est supererogationis, nempe non sub præcepti vinculo, sed sub optione consilij comprehensum: vt patet Mattha. 19. Nam post necessitatem mādatorum. Si vis ad vitam ingredi, adiectum est vt qui vellet perfectus esse, omnia quæ habet relinquat

Probatio.

vt sequatur Christum: episcopos autem manifestum est non se eiusmodi voto irretire: quia neque id ad pastorale munus necessarium est: sed satis est vt Christum egregiè diligant: ergo episcopus secundum leges suæ dignitatis non arcetur quominus dominio possit rerum fungi. ¶ Hic nulla emergit dubitandi ratio, sed hoc solum est memoriæ mandandum quod cum episcopus religionis votum non emittat, sit vt nec votū faciat peculiare castitatis, præter id quod sacerdotio adiunctum est: neque votum paupertatis sed tantū promittit obedientiam Papæ, fidemq; suam huic ecclesiæ, à quo ideo vinculo nisi autoritate ipsius pōtificis dissolui nequit. Et ideo quatenus episcopus quisq; est, non ei repugnat proprium possidere: non solum hæreditario vel alio quouis civili iure, verum neque ecclesiastico. Haud enim ex parte suæ dignitatis ei repugnat iustum stipendium pro ratione suæ functionis percipere cuius sit verè dominus, sicuti olim erant sacerdotes & Leuitæ: Vtrum verò tale ecclesiasticum dominium alia ratione sit eis prohibitū: nempe vt nullum in decimarum portionē habeat quæ sibi prouenit, articulo proximo & subsequenti examinandum est. Nunc ergo satis sit constitutum, habere dignitatem episcopalem non esse paupertatis statum, atque adeo neq; episcopo repugnare habere dominium rerum quas possidet.

Augustinus

¶ Ad primum igitur argumentum negatur ad. 1. argu. propositio illa quod ad naturam perfectionis aut ad perfectionis statum generaliter & absolute necessaria sit paupertas, sed tantū est necessaria ad peculiarem perfectionis statum religiosorum. Quod enim ad perfectionem non sit necessaria, iam supra lib. 8. satis constitutum est: vbi monstrauimus perfectionis rationem in copia charitatis consistere, ad quam quisque quocunque statu progredi potest. Ad statum autem religiosorum ob id est paupertas necessaria quod proficitur perfici (hoc est) perfectionem discere & cōparare, cui quidem instituto rerum possessio oneri est & impedimento. Episcopi autem non profitentur perfici, sed perficere. Quocirca eas debent in charitate radices iecisse, vt à nullo vento possint inde eradicari: nempe, neque ab amore diuitiarum, quas possident, neque ab alio quouis humano affectu. Exemplo Greg. in cuius vita ad Eremitam responsum diuini oraculi refertur, quod plus ipse suam catam quam suas ille diuitias diligeret. Quare adolescenti non dictum est. Si perfectus es: aut si vis esse perfectior: sed, si vis perfectus fieri, vade & vende

Documentum.

Ad. 1. argu.

Gregorius

vende

vende. &c. A Petro verò dum pastor instituitur nulla exigitur paupertas, sed charitatis cultus. ¶ Ad secundum tres applicat diuus Thomas respondendi modos. Vnus est Hieronymus idemq; mysticus: vt sub nomine auri & argenti prohibiti sint prædicatores sapientiæ atque eloquentiæ huius seculi inniti. Alius vero est August. in lib. de consensu Euāgelistarum nempe vt illud. Nolite possidere. &c. non habebat vim præcepti, sed potius permissionis. Ac si dixisset: Non opus est vobis auro & argento. Permittitur enim vobis tanquam operarijs victum suscipere. Vnde subdit: Dignus est operarius mercede sua. Nam quod noluit Paulus, vt. 1. ad Corinth. 9. refert, aliquādo vti oblata sustentatione, opus erat supererogationis. Sed tertia responsio est Chryso. vt in hibito illa intelligatur peculiariter facta discipulis dum ad prædicandum Iudæis mittebantur: tam vt populus ille facilius alliceretur, tū etiā vt ipsi firuiores haberent fiduciam, quod diuina subsidia non essent eos defectura. Ex quo ideo neque ipsi neque eorum successores obligantur absque proprijs sumptibus euāgelij prædicare. Quare Paulus, vt. 2. ad Corinth. 1. 1. de se meminit, ab alijs ecclesijs stipendia medicabat, quòd posset gratis prædicare Corinthijs: quæ ideo aliunde sibi missa iure possidebat.

dA secundū Hieronym.

August.

Chryso.

Paulus.

¶ Cōfirmat præterea inde D. Thom. solutionē, nempe posse episcopum propria possidere, quod stultum esset sanctos illos Pontifices Athana. Ambro. & August. eiusmodi præceptum sanctitatis fuisse transgressos. ¶ Duo hic tamen circa hanc solutionem non sunt dissimulanda. Vnum est quod solutio neque vera in totum apparet, neque argumēto satisfaciēs. Apparet enim negare verè apostolos fuisse professos paupertatem: quod falsum esse ex autoritate ab ipso citata cōstat: Ecce nos reliquimus omnia. Quare nec satisfacit eidem autoritati quam in argumento assumptum perferat. ¶ Ad hoc respondetur hic D. Thom. non disputare de apostolis vtrum tria vota, vti modoreligiosi, emiserint: tanq; religionum futurarum exemplaria: quod quidem idē diuus Tho. vt lib. 8. vidimus. 2. 2. quaest. 88. ar. 4. concedit: sed modo tantū de illis differit quatenus apostoli erant & episcopi, ad quem quidē statum non necesse attinet paupertas.

Scrupulus:

Solutio.

Subditio.

¶ Alterum hic maximè adnotandum est quod hic affirmare videt: imò planè affirmat quod potest episcopus habere dominium, non solum rerum alio iure acquisitarum, verum stipendij ecclesiastici quod suæ functioni deputatum est. Nam argumentum erat quod episco-

pi quatenus episcopi, hoc est verbi prædicatores, debent esse pauperes. Et responsio est illius negatio. Vnde cū paupertates in negatione dominij consistat, & in hoc neget deberè esse pauperes quod possunt functionis sue stipendia possidere, concedit eis illorum dominium, paupertati cōtrarium. Sed de hoc præfilius articulo. 3.

Solutio.

¶ Vt autem planè solutio tertij intelligatur, notandum est quod Deus dicitur pars clerici, non vt dicat respectum ad aliam partē ab ipso clerico possessā, sed sicut vnus hæres possidet partem hæreditatis quæ sibi est tota substantia, quæ dicitur pars respectu alterius quæ alteri hæredi obuenit. Exempli gratia: debet clericus cōtentus esse Deo quæ possidet: vt cum illo nihil aliud possideat: non quod nequeat possidere famam, & honorem, & salutem, & aliqua bona tēporalia, sed quod reliqua omnia ad nutum eius possideat. Itaq; studium erga Deū nullatenus per curā aliarū reurū diminuatur. Hoc enim esset secundū Hieron. aliquid extra Deū possidere. Quiverò sic Deū possidet, Deus est sua pars: hoc est tota sua possessio respectu reliqui vniuersi, quæ alijs possidendū relinquit.

ARTICVLVS II.

Utrum episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiuntur.

Nes filium diui Thomæ ruimpamus quaeritur secundo vtrum episcopus mortaliter peccet si bona ecclesiastica quæ procurant pauperibus non largiatur. Apparet enim Ambrosius id definire inter exponendum illud Lucae. 12. de homine diuite cuius ager vberes attulit fructus. Ait quippe. Nemo proprium dicat quod est commune: plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Et paulo post Neq; minus est criminis haberi tollere, quam cum possis & abudas denegare indigentibus: alienū autē violenter tollere criminale delictū est: ergo episcopi qui quæ sibi sup sunt in pauperes non effundunt, lethaliter delinquit. ¶ Secundo super illud Isai. 3. Rapina pauperū in domino vestra. ait Hierony. glossa quod bona ecclesiastica sunt bona pauperū. Idē ad Damas. 1. 6. q. i. cano. quoniā. quod iam ceu prouerbiū vulgò susce-

1. Argumē. Ambrosius

Secundum

susce-

susceptum est: quicumque autem id quod alterius est, vel sibi usurpat, vel in alios usus dispedit, mortaliter peccat, atque ad restitutionem tenetur: ergo cum episcoporum bona, ecclesiastica sint, fit ut si quæ sibi redundant, aut si bi retinent, aut consanguineis largiuntur, ad restitutionem teneri videantur.

Tertium.

¶ Tertio. Multo magis sacerdotibus licet de rebus ecclesie ea accipere quæ sibi necessaria sunt, quæ superflua augere. Ait verò in epistola ad Damasum Hieronymus, & refertur. 1. q. 2. clerici eos illos commodè stipendijs ecclesie sustentari, quibus parètur & propinquorum bona nulla suffragantur: qui autem bonis parètur & opibus proprijs sustentari possunt, si quod pauperum est accipiunt, sacrilegium committunt & incurrunt. Hæc ille. Vnde Apostolus. 1. ad Timoth. 5. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, & non grauetur ecclesia: ut ijs quæ verè viduæ sunt sufficiat: ergo multo est certius tunc episcopos mortaliter delinquere, cum ea quæ sibi de bonis ecclesiasticis exundant, pauperibus non profundant. ¶ In contrarium est episcoporum quorundam usus qui ea quæ superflua non cuncta pauperibus erogant: sed ad ampliandos redditus ecclesie, id quæ (ut apparet) laudabiliter expendunt.

Operæpretium est in fronte disputationis nostræ textum Diui Thomæ in conclusionibus distribuere, quas explicatoris lucis gratia septem numero constituemus. Persistendum autem est in ea distinctione inter episcopos bona quæ proprie, putat aut hereditario aut alio civili iure possidet, & bona ecclesiastica. ¶ Et ergo prima conclusio. Propriorum bonorum, hoc est quod iure seculari episcopi possident, verum habent dominium. Hæc iam supra articulo 1. satis est confirmata ex eo, quod status episcoporum non est paupertatis professio. Quo fit ut ex rerum ipsarum conditione & natura non teneantur iustitiæ lege ea pauperibus vel alijs erogare, sed & retinere possunt, & ut libuerit elargiri.

1. Conclusio

2. Conclusio

3. Conclusio

Augustinus.

¶ Secunda conclusio. Quæuis possint in earum dispensatione sicuti seculares ciues peccare, nepe aut propter auaritiã contra debitum charitatis eas retinendo, vel indignè prodigendo, nemini tamen ad restitutionem obligantur. Enim uerò ut. 4. libr. sæpè diximus, ubi iustitia non violatur, nulla inde restitutionis obligatio emergit. ¶ Tertia conclusio. Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dispensatores vel procuratores. Hoc patet ex verbis Augustini ad Bonifacium Comitè, quæ referuntur. 2. quæst. 1. can.

ultimo. Si priuatum possidemus quod nobis sufficiat, non illa bona nostra sunt, sed illorum quorum procuracionem gerimus: proprietatem nobis usurpatione danabili vindicemus, hinc fit bona illa optima fide esse ab illis dispensanda, secundum illud primè ad Corinth. 4. Hic iam quæritur inter dispensatores ut fidelis quis inueniatur. Hæc de bonis in communi possessis intelligitur, ut subsequentes declarabunt.

¶ Et ideo de eorum distributione subtextitur quarta conclusio. Eiusmodi bona ecclesiastica non solum in usus pauperum, verum & in diuinum cultum, & in ministrorum supplendis necessitatibus sunt expendenda iuxta tenorè decreti Simplicij Papæ. 12. quæst. 2. qui ait, de redditibus ecclesie vel oblatione fidelium solis episcopis ex his vna portio remittatur. Duæ ecclesiasticis fabricis & erogationi pauperum profutura: à presbytero sub periculo sui ordinis ministrentur: vltima clericis pro singulorum meritis diuidatur. ¶ Quinta conclusio. Vbi distincta sunt bona quæ debent in usum episcopi cedere ab alijs tribus quæ pauperibus ac ministris & cultui addicuntur, si episcopus aliquid de his tribus portionibus retinuerit, non dubium quin contra fidem dispensationis mortaliter delinquat, & ad restitutionem teneatur. Conclusio per legem commutatiuæ iustitiæ innotescit: nam in tali casu verè furtum alienæ rei committit. ¶ Sexta conclusio. De his quæ specialiter vsui episcopi deputata sunt eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: ut scilicet, per immoderatum affectum & usum peccet quidem si immoderata sibi retineat, & alijs non subueniat, sicuti requirit debitum charitatis. Corrigenda sunt impressiones quibus deest vltimum hoc verbum. Sicut requirit debitum charitatis. Imò vehementi opinione teneor deesse etiam quod ad restitutionem non teneatur. Contra quod dixit in superiori conclusione: quandoquidem ait. Eadem ratio videtur quæ de proprijs bonis: quorum prodiga consumptio restitutionem non exposcit. ¶ Septima conclusio. Si verò non sint prædicta bona distincta, eorum distributio fidei episcopi committitur. Deest etiam in multis impressiõibus totum illud. Si verò non sint prædicta bona: in quibus ideo legitur, non subueniat distincta: quare fit litera intelligibilis. ¶ De his ergo indistinctis adhibetur expositio conclusionis: nempe quod si in modico distributio vel deficiat vel redundet, potest id quidem fieri absque bonæ fidei detrimento. Siquidem nequit homo punctum ubique virtutis tam certum tenere quin pro humana conditione in alterutrum vergat

4. Conclusio

Simplicij papa.

5. Conclusio

6. Conclusio

Corroditio literæ D. Tho.

7. Conclusio

extre-

extremum. Si verò sit multus excessus, tunc neque latere potest, neque à peccato mortali excusari: quoniam tunc bona fides violatur: atque adeo distributiua iustitia. Vnde tres de notantur maculæ infidelis serui, Matthæ. 24. ubi sic legitur: Si dixerit malus seruus in corde suo, morã facit Dñs meus venire, quod pertinet ad diuini iudij contèptũ, & coeperit percutere cõseruos suos: quod pertinet ad superbiam. Manducet autem & bibat cum ebriosis: quod pertinet ad luxũ, cuius gratia mala fide fit dispensatio: veniet dominus serui illius in die qua non sperat, & diuidet eũ, scilicet à societate bonorũ: & partem eius ponet cum hypocritis scilicet in inferno. Ecce literam D. Tho. quam in fronte disputationis expediebat ob oculos ponere. Enucleanda verò est in articulo sequenti, ubi inter alia & argumenta quoque ex Ambrosio & Hieronymo in capite quæstionis propofita dissoluentur.

ARTICVLVS. III.

Utrum episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum ecclesiasticorum qui illos pro sua portione contingunt.

Ratiã est ergo sententia sancti Thomæ subsequenter citra singulos eius articulos, qui generales sunt, mouentur singuli in particulari. Et primò circa priorem, quo disputatum in genere est, utrum episcopi possint habere rerum dominium, quæritur in particulari circa sextam conclusionem, utrum tam ipsi quàm reliqui sacerdotes verum legitimumque habeant dominium eorum fructuum ecclesiasticorum qui se pro sua portione contingunt. Sunt enim innumeræ autoritates quæ à parte negatiua militare videtur. Illæ quæ in primis sacre pagine. Nam et si status clericorum non perinde atque monachorum votum habeat paupertatis annexum, saltem eorum quæ ipsis pro clericali functione ministrantur, nihil eis videtur competere, præter victum & vestitum: iuxta verbum Domini, Dignus est operarius cibo suo, & verbum Pauli. 1. ad Timo. 6. Habentes alimeta & quibus tegamur, his cõtenti sumus: ceu boues quod ait alibi, arcam triturantes. Quocirca apostoli missi sunt ad prædicandum sine pera, ius

si non possidere aurum neque pecuniam. Atque eam ob rem in libro præcedenti sub titulo de simonia monstrauimus, nihil debere clericis, neque ipsi quicquam alio iure posse à plebe pro administratione sacramentorũ & reliquis spiritualibus functionibus percipere, quàm iure sustentationis.

¶ Secundò accedit huc & sanctorũ patrũ numerosissima testimoniõrum turba. Nã præter loca Ambrosij, Hieronymi, & Augustini proxime citata, grauisimus Prosper. 12. q. 1. cã. expedit, ait, facultates ecclesie non esse proprias, sed in comuni possideri. Et in concilio Agathæ, ut illic refertur, can. episcopi. habetur, quod quicquid de puisione ecclesie fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure ecclesie sunt seruanda. Et Urbanus Papa ibidem in can. res, ait. Res ecclesie non quasi proprias, sed ut communes, non in alios quàm in præfatos usus, putat in subsidium pauperũ, & ministrorum, & cultus diuini esse dispensandas. Et eadẽ causa & quæstione, cano. episcopus. qui est concilij Antiocheni, habetur, quod episcopus ecclesiasticarum rerum habeat potestatem ad dispensandum in omnes qui indigent cum summa reuerentia & honore Dei: participet autem & ipse quibus indiget: nisi tamen indiget. Et inter Canones Apostolorũ est trigésimus nonus, talis: Omnium negotiorũ ecclesiasticorum curam episcopus habeat, & eadem ut Deo contemplante dispenset: neque illi liceat ex his aliquid omninò contingere, aut parentibus proprijs quæ Dei sunt condonare: quod si pauperes sint, tãquam pauperibus subministret. Et supra citatus ad Nepotia. Hic Hieronymus ait clericorum hereditatem solum esse Deum, cum quo nihil aliud debent possidere. Et ibidem eadem causa & quæstione, cano. quia aiunt Imperatores Carolus & Ludouicus: iuxta sanctorum patrum traditiones nouimus res ecclesie vota fidelium esse, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et cano. decimæ. ait Augusti. quod qui decimas dare noluerit, quanti pauperes in locis suis ubi ipse habitat, illo decimas non dante fame mortui fuerint, tantorum homicidiorum reus ante æterni iudicis tribunal apparebit: quia rem à Deo pauperibus erogatam, suis vrbibus reseruauit. Quare idẽ de sacerdotibus censendum erit si illas non dispensauerint. Multa huiusmodi sunt sanctorum loca. Et Hieronymus ad Damasum: & refertur ca. quoniam. 13. quæst. 1. clericis qui secularibus bonis affluunt, non possunt bonis pauperum alij. ¶ In contrarium autem facit textus in capitulo vnico

Hieronymus

Augustinus

vnico. de clerico non residente, vbi habetur qd qui diuinis officijs non interfunt, nisi infirmitas seu iusta & rationabilis necessitas, aut euident ecclesie vtilitas reuelat, non sunt domini quotidianarum distributionum: neq; faciunt eas suas, ad restitutionem sic preceptoru obligantur. Vnde e contrario sensu colligitur quod residentes verum dominium earundem distributionum acquirant, atq; eadem ratione aliorum ecclesiasticorum fructuum.

Questio presens, vt initio dicebā, nimium ambigua est. Sanē cum sanctorum testimonia primo verborum sonitu diuersē appareant illam definire quā ratio penitius inspecta videtur permittere. Missa ergo hinc faciamus episcoporum ac sacerdotū bona secularia: de quibus, vt articulo proximo conclusum est, nemo ambigit: sed omnes consentiunt priuato diuinitio à sacerdotibus possideri. De ecclesiasticis verò tres, vt sēpenumero affolet, versantur opiniones. Vna est Alexāndri de Hales grauisissimi auctoris. 3. p. q. 36. mēbro. 5. ar. 2. Et Richar. in. 4. dist. 45. art. 3. q. 1. q. expresse aiunt fructuum ecclesiasticorum clericos solum habere vsū, & non proprietatē. Atque hanc fermē amplexi sunt doctores iuris canonici. vt Archidia. super cap. statutum. §. affectorem. de rescript. lib. 6. vbi ait hæreticum esse in iure quod ecclesiasticus acquirat sibi verum dominium fructuum præbendæ vel ecclesie. Cui accedit Panormita. in. c. cum esses de testamen. Et Dominicus in cap. presenti. de offi. ord. Et, qui nō est in postremis habendus, eidem opinioni ad stipulatur, Tho. Vvaldensi. tomo. 1. lib. 4. cap. 42. & quatuor subsequentibus. Vbi multis patrum testimonijs videtur sibi constantissimē probare nullum penes clericos esse ecclesiasticorum bonorū dominium. Secunda nihilominus opinio est quam hic tenet sanctus Thomas: videlicet quod illius portionis quæ particulariter applicata est episcopo perinde videtur dominus atq; aliorum bonorum quæ seculariter possidet: vt patet in sexta conclusione. Secus si omnia bona ecclesie in communi possiderentur, & eius essent dispositioni mādāta: vt patet in tertia, & septima. Et eandem opinionem amplectitur Adrian. in. 4. in materia de restitutione. Tertia est Caiet. loco presenti, quam etiam supra insinuaui, vt lib. præcedenti sub titulo, de decimis, vidimus. Partim enim tenet cum sancto Tho. nempe qd regulariter episcopi sint domini suę portionis postquam facta est bonorū distributio in quatuor partes. Meditatus est tamē eam exceptio

Prima opinio Alexāndri de Hales Richard.

Archidiaconus.

Panormitanus.

Tho. Vvaldensis.

2. Opinio S. Tho.

Adrianus. 3. Opinio Caiet.

nem, quod quando portio illa quæ ipsos contingit est notabiliter abundans: tunc tenentur duas partes eiusdem portionis in pauperes & fabricam refundere. Et quantum expresse non affirmet vtrum teneantur iure charitatis an iustitiæ: tamen sentire videtur quod teneantur de rigore iustitiæ, sicuti antea quam essent diuisa bona. Ex quo fit consequens secundum eum nequaquam esse verè dominos eiusdem portionis, sicuti non erant tunc totius acerui. At verò secunda opinio adeò mihi semper pro meo exili iudicio persuasa fuit, vt quādiu ecclesia contrarium nō definiert, nescio an de illa decidere possim. Eò potissimum cum sanctus Tho. eam teneat: neque vllus eiusdem ordinis pater contrarium expresse dicat. Non qd clericum aut certē episcopos ab elemosynarū vinculo absoluere moliar. Imò quāquam eos crediderim eidem mandato esse obnoxios, artic. sequenti expromā. Sed quod vbiq; cuperem vnā quamlibet rem suo loco & iure pro meo modo collocare. Ad plenam ergo rei intelligentiam duo statim præforibus prænotare oportet. Vnum scilicet, de diuersis ecclesie bonis, atque alterum de varijs eius statibus. Hæc enim summo opere rem dilucidat. Et quantum ad primum, quatuor sunt bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici, vel olim in penu ecclesiastico reponebantur. Prima videlicet erant quæ Christi fideles in primordijs ecclesie in commune cōferebant vt in detam clericis quāquam pauperes alerentur. De quo ritu Actuum. 4. scriptum est, non fuisse quenquam egentem inter illos. Nam quotquot possessio nes agrorum aut domorum habebant, vendentes offerebant pretia eorum quæ vendebant, & exponebant ante pedes apostolorum. Diuisdebantur autem singulis prout cuique opus erat. Et quāuis illud institutum Hierosolymis ortū habuerit: inualuit mos tamē inde in christianismo vt partem saltem bonorum in cœtū clericorum eodem fine Christiani conferrent, neque possessiones venderentur, sed permanerent in ecclesia. Ait enim Melchiodes Papa in can. futuram. 1. 2. q. 1. q. cum apostoli futuram ecclesiā in gentibus præuidissent, idcirco prædia in Iudæa minimē sunt adepti, sed pretia tantummodò ad fouendas gentes. At vero cum ecclesia succresceret, oēs, vt maximē de Constantino Cæsare constat, nō solum pretia, sed possessiones ecclesie cōferebant. Et Urbanus can. statim proximo. Videntes, inquit, summi sacerdotes plus vtilitatis posse cōferre si hæreditates & agros quos vendebant ecclesijs quibus præsidebant episcopi traderent, eò quod

probatio plato

quatuor bonorum temporalium genera quibus fruuntur clerici

melchiodes papa

Urbanus

exiunt

ex sumptibus eorum tam præsentibus quā futuris temporibus plura & elegantiora ministrare possent fidelibus communem vitam ducentibus, quā ex pretio ipsorum, cœperunt prædia & agros quos vendere solebant matricibus ecclesijs tradere, & ex sumptibus earum viuere. Hæc ille. Forfan enim tūc nondum per totam ecclesiam inoleuerat tam exacta decimarum solutio, sed illis fortē distributionibus contentus erat clerus, parcissimē tunc viuens. Alia sunt bona quæ post modum offerri etiā ecclesie cœperunt: non solum in fabricæ aut pauperum subsidium, sed tanquā stipendiū alicuius perpetuæ capellanie. Imò verò fortē præcisē ad hoc tantum onus: quæ quidem in ecclesijs nunc collegialibus dicuntur anniuerfaria, quorum institutiones extant: in quibus nullius oneris habetur mentio aut fabricæ aut pauperum, sed solius anniuerfariæ memoriæ perpetuè celebrandæ. Quibus adiunguntur & quæ episcopalis sedibus de notata sunt: nepe castra & vasalli: de quibus articulo. 5. redibit sermo. Tertium genus bonorum ecclesiasticorū est quotidianæ pitantiæ & oblationes vel pro sacris celebradis, vel quæ ad pedem altaris fiunt. Quartum denique id quæ solennissimum est decimarum quota iuri clericorum ad dicta: vt habetur cano. decimas. 1. 6. quæst. 1. & alijs illic pluribus. Et extrā, de decimis. per totum. Secundò & id quoque meminisse opus est, quod nascens clericorum ecclesia, cœpit in communi viuere: in quo vitæ institutum non nihil temporis adoleuit. Ille enim erat de centissimæ eorum status si perdurare posset: vt patet ex cano. Clementis dilectissimis. & cano. citato Vrbanus, Videntes. & cano. Scimus. & multis alijs. 1. 2. quæstio. 1. Nam cum paucitas tunc existeret clericorum & ecclesiarum, poterant sic commode viuere. Imò & in multis ecclesijs cathedralibus etiā nunc specimen aliquod, eiusdem vitæ cōmunis retinetur. Quādo autem omnia erant in communi: tunc facultati & potestati episcopi tāquam legitimi distributoris erant mādāta, vt clero & fabricæ & pauperibus secundum cuiusque necessitatem illa distribuere: eaque etiā sibi quibus egere perciperet: vt habetur can. citato, episcopus. 1. 2. quæstio. 1. Vbi legitur, quod episcopus ecclesiasticarū rerū habeat potestatem ad dispensandum erga omnes qui indigent, cum omnireuerentia & timore Dei. Et cano. statim proximo, Præcipimus. qui est inter canones Apostolorum, habetur, quod si animæ episcopo traditæ sunt, multò magis oportet eum curam de pecunijs agere: ita vt potestate

Documētū

Clemens. Urbanus.

Quādo bona ecclesie possidebantur in communi, ad episcopum pertinebat eorum dispensatio.

eius indigentibus omnia dispensentur. Idem quæ continet can. citatus trigemus nonus corundem Apostolorum. At verò exaucto paulo plus clericorum numero, vix illa cōmunis vita tolerari poterat. Vnde tempore iam Augustini. in lite erat & sub iudice, vtrum deberet sacerdotibus iniuriari nisi qui vellent in cōmuni viuere. Quoniam vt primo articulo definitum est, eorum institutum id necessario nō exigit. Sanē cum paupertatis votum non habeat annexum: neque verò obedientiæ, quam non quisque in domo sua præstare episcopo possit. Vnde idem Augustini. vt citatur eadem causa. 1. 2. quæst. 1. can. certē. fatetur de se statuisse nullum ordinare clericum, nisi qui secūm vellet manere: aut si vellet à proposito recedere, illi clericatum tollere. Sed ecce, inquit, in conspectu Dei & vestro muto consilium. Qui volunt habere aliquid proprium quibus non sufficit Deus & ecclesia eius, maneat vbi volunt & vbi possunt: non eis aufero clericatum. Nolo habere hypocritas, &c. Cum autem clerici non cum suo capite vitam communem degerent, cœperunt episcopi infideliter cōmunia illi distribuere. Quare videntes Pontifices non posse vitam retineri communem, facta bonorum ecclesie partitione in quatuor portiones singulas singulis addiderunt. Episcopo scilicet vnā, reliquo verò clero alteram, & fabricæ necessitati quæ ecclesie tertiam, ac denique quartam pauperibus. Id quæ fieri cœpit circa annum Domini quadringentesimum septuagesimū: nempe in cōfinibus temporum Hieronymi, & Augustini. Tūc enim sedit Simplicius Papa, cuius est ille can. de retribuis. 1. 2. quæst. 2. vbi hæc habetur diuisio. Et post viginti annos sedit Gelasius, cui sunt canones, Vobis enim: & Quatuor quibus eadē diuisio confirmatur, & post eā anno ferè sexcentesimo sedit Greg. cuius sunt canones, cognouimus. & mos. quibus eadem refertur partitio. Hæc tempora eò denotaui, vt sententiæ quæ de hac re August. & Hierony. extant de tempore illo intelligantur quando in cōmuni vivebatur, omniaque erant sub episcopi dispensatione. His præmeditatis ad quæstionem tribus cōclusionibus respondeatur. Prima est. Si quæ modò alicubi extant illius generis bona quæ Christianus populus in subsidium pauperum offerebat, certum est neque illa neque eorum fructus posse vel ab episcopo vel à clero in totum vsurpari, sed lege iustitiæ debere distribui: quæ si non distribuatur, ille qui distributionē omittit, ad restitutionem tenetur. Libro enim quarto declarauimus iuxta verbum

August.

Partitio bonorum ecclesie facta est anno Domini quadringentesimo septuagesimo

1. Conclu.

HH sancti

sancti Tho. 2. 2. q. 62. art. 1. quod qui ex debito distributione omittit, illico fit lege commutatus iustitiæ restitutionis reus. Idem & quidem certius asserendum est de bonis quæ hospitalibus sunt mancipata. Et hic est vnus verus sensus quintæ conclusionis sancti Thomæ. Quo circa si quippiam bonorum istorum reperiantur episcopi vsurpasse, suæq; applicuisse fedi, ambigi non potest, quin ipsa cum fructibus restituerentur. Hæc tamen censura limites præsentis negotij exit. Vbi enim contraria iustitia non constat, ille qui bona fide possidet, ab omni restitutione est liber. Quauis nõnnulla sit suspicio quod castra, & villa, & aliæ ecclesiarum possessiones fortasse aliquo respectu pauperum fuerint ecclesiæ tributa. ¶ Secunda conclusio ad rem magis pertinet: Prædia, & castra, & vniuersæ possessiones, siue episcopali fedi, siue canonico collegio, siue cuiuslibet præbendæ ecclesiasticæ annexæ, non trãsferunt in absolutum dominium episcopi neq; sacerdotis præbendæ possidentis, sed tantum sunt earundem possessionum administratores. Probat conclusio. Quia illa neq; vendere neq; alienare possunt nisi de consensu episcopi & capituli, atque eorum quorum interest: imò sæpe nisi Romanæ sedis accedente consensu: id quæ in bonum & in perpetuitatẽ ecclesiæ. Hic est sensus canonis Bonifacij. 1. 2. quæst. 2. Nulli liceat ignorare, Omne quod Domino consecratur, sanctum sanctorum erit Domino: & ad ius pertinet sacerdotum: propter quod inexcusabilis erit omnis qui illud à Domino vel ecclesia auferat, vastat, inuadit, &c. Et. 1. 2. q. 1. cano. expedit, ait Prosper, facultates ecclesiæ nõn proprias, sed cõmunes esse. Vnde eadem causa & questio, can. multi. &c. 1. 6. q. 1. can. possessiones, & per totã quæstionem: & extrã, de reb. eccles. nõn alienã. arctissimè cauetur earum alienatio. Hæc conclusio intelligitur de quibuscunq; bonis quomocunq; ab ecclesia possessis: seu ratione annuaria capellaniam, seu cuiuscunq; alius clericalis obsequij. Res est clarissima: & de istis in vno sensu intelligenda venit cõclusio tertia sancti Thomæ. Nam de duobus primis nil restat disputandum. ¶ Tertia cõclusio. Fructuum ex possessionibus prouentiu, quæ ratione alicuius obsequij clericalis annexæ sunt ecclesiæ: nempe annuaria aut capellaniam, clerici pro sua quisq; portione sunt vere domini: sicuti & quotidianarum pitantiarum quæ illis pro Missis vel alijs diuinis obsequijs offeruntur. Et hic erit vnus sensus sextæ conclusionis S. Thomæ. Cõclusionem hanc necio qui inficiari potest. Enimvero si elemo-

synarum quæ pauperibus erogantur dominium acquirunt pauperes: nõ est cur dubitetur quia & elemosynarum quæ fiunt sacerdotibus fiant & ipsi domini. Eò potissimum quod, vt dictum est, nullum susceperint paupertatis votum. Dominia nanque, vt lib. 4. diximus, nõ alio æquiori titulo transferuntur quàm libera voluntate transferentis: sed qui elemosynam pro missa celebranda vel pro exequijs mortuorum largitur, liberrimè pro illo spiritali obsequio confert: ergo clericum in vero dominio constituit. Neque villo pacto refert temporales ne sint tales elemosynæ & quotidianæ, an verò perpetuæ: scilicet fructus prædiorum & possessionum quæ pro talibus obsequijs mancipatæ sunt clero absq; vlla pauperum ratione aut ecclesiæ fabricæ. ¶ Itẽ stipendia quæ magistratibus ciuilibus pro suis laboribus dantur, vt iudicibus prætoribus, quin verò & regibus & alijs dominis, verè transeunt in ipsorum dominium: ergo & illa quæ clericis pro suis obsequijs & muneribus, erogantur: cū ipsi multo pretiosius reipublicæ seruiant. ¶ Quod si arguas, spiritalia nõ esse vendibilia, iam tibi superiori lib. responsum est posse clericos ad sui sustentationem stipendia suscipere, & iura quæ sibi pro mortuorum exequijs & alijs officijs stata sunt percipere, atq; adeo eorum dominium acquirere. ¶ Ex his colligitur quarta conclusio de episcopis. Quod si castra & prædia quæ habent, de quibus artic. 5. dicturi sumus, constat illis nõ esse adiudicata sub cõditione & modo vt pauperes alant, sed absolute ad deferendum eorum fedi honorem & auctoritatem: quauis collatores crediderint beneficos eosdem fore Antistites in pauperes, nihilominus fructuum earundem possessionum sunt veri ac legitimi domini: neque contra rigorem iustitiæ faciunt quomocunq; illas dispendant. Et in hoc sensu etiam verificatur eadem sexta conclusio S. Thomæ. Et probatur. Quoniam si eiusmodi possessiones dono illis datæ sunt absq; vlla conditione & oneris vinculo, nisi quod maneat in perpetua possessione succedentium in sedem, nulla est ratio iustitiæ quæ illis prohibeat esse annuorum fructuum dominos. ¶ Cõtra hæc profecto nescio quis firma aliqua ratione reclamare possit. De decimis autem tempora distinguenda sunt. Nam de illo quo pro indiuiso possidebantur, & sic ubi nunc temporis eodem modo possidentur, statuitur Quinta cõclusio. Tunc non erat penes episcopum ita plenum dominium quin distribuere partem pauperibus teneretur: sicuti & suam clero, & fabricæ suæ. Hæc fuit septima conclusio diui Thomæ. Nihilominus ambigui-

biguitate nõ caret vtrum totum decimarum dominium esset tunc penes clerum, an pars penes pauperes. Itaq; tam æquum ius pauperes haberent ad partem suam tanquam verè illius domini, quàm clericus ad suam, an potius totum dominium esset penes clerum, cum illo tam onere, vt vel misericordiam iure, vel etiam iustitiæ, tenerentur illis dare partem. Et quantum conijcio, communis opinio priorem modum tenere cogitat. Tum quod tanta fructuum copia nõ censetur soli clero esse adiecta: tum quod diuisio quæ postea facta fuit attestari videtur, partem semper fuisse pauperum. At verò re oculatius inspecta, posterior modus non solum est multo credibilior, verum, vt arbitror, certissimus: nempe quod dominium non erat nisi penes clericum. Atque huius prima ratio hæc est quæ ex superiori lib. colligitur. Decimarum finis alius nõ fuit quàm ecclesiarum seruitium, sacrorumq; ac sacramentorum administratio. Hoc enim sublato quod ecclesiæ nõ essent, profecto nullæ essent, populo imperatæ decimæ. At qui eadem ratio inde confirmatur, quod ea de causa exiguntur à populo euangelico decimæ, quo à Mosaico: illic autem, vt Numer. 18. constat, solum soluebantur Leuitis & sacerdotibus, neque alia ratione quàm ob ministerium templi: atq; illius legis instar taxata est ab ecclesia decimarum quota: nempe quod ecclesiæ nostræ ministri excellentiores sunt antiquis, vt ait S. Thom. 2. 2. quæstio. 77. articu. 2. vbi nullam assignat rationem pauperum. Hinc ergo planè colligitur decimarum dominium penes clericum etiam tunc fuisse. Nisi dicas nullum habuisse dominium præter Deum: quod profecto falsum est: quia Deo non nisi clericis cõferuntur, & pro eorum obsequio. ¶ Secundò ad idem arguitur. Ius petendi decimas, vt omnium est vna confessio, ius ecclesiasticum est: quod ideo penes solos sacerdotes existit: nõ autem penes pauperes. Imò, vt supra diximus, neque ipsi quantumcunq; inopes ab earum solutione liberantur: nullum ergo vnquam penes pauperes fuit decimarum dominium. ¶ Accedit huic tertio inuincibile argumētum. Quod si intentio ecclesiæ tunc temporis fuisset pauperes in partem dominij decimarum mittere, profecto non solum signata esset illis sua quota, verum neque episcopo fuisset eius solutio commissæ. Imò populo præciperetur vt singuli ex suis decimis partem adimerent, quam pauperibus largirentur. Sicuti in antiqua lege, vt libro superiori vidimus, quilibet separabat decimas pro peregrinis. Quidnam enim opus erat id quod verè erat pauperum, ne-

pe cuius ipsi erant domini episcopo committere vt illis refunderet? Nunquid non Spiritus sanctus cuius nutu regebatur ecclesia bene nouerat nõ ita multos fore antistes qui fideles essent futuri dispensatores? Quid ergo illis alienum cõmitteretur? ¶ Accedit denique quod elemosynarum ratio, alia est à decimarum. Illa enim, vt elemosynæ vox testatur, tota est posita in misericordia, cum decimarum solutionem ipsissima iustitia exigat. ¶ Ex his ergo fit consequens, decimarum dominium penes clericum semper fuisse, perinde atque in antiqua lege fuit penes Leuitas. Nam cum neque alio paupertatis voto sint sacerdotes nostri impediti, neq; eis minores, imò multo maiores, si vigilanter seruiant, labores incumbant, non est cur non perinde atque illi efficiantur suorum stipendiorum domini. Attamen cum tunc clericus non esset multum numerosus, & in communi viuens paucis esset contentus, quàm æquissimum erat vt pauperes pro sua facultate alerent: & ideo tenebatur episcopus illam facere distributionem. ¶ Sed adhuc non sedatur animus quo minus sciscitetur quo ad id iure teneretur, iustitiæ ne an misericordiam. Ex vna enim parte videtur nomẽ distributionis iustitiæ legem insinuare: ex altera verò, si dominium penes clericum erat, nõ apparet quia iustitia pauperibus deberentur, sed sola misericordia, quæ solet etiam sub reatu mortalis delicti obligare. Enimvero lex iustitiæ tunc solum locum habet quando aut alienum possides, vt apparet in furto, aut sub ea suscepisti fide, vt reddas, vt apparet in mutuo: quorum neutrum locum habere in presentiarum videt. ¶ Respondetur ergo quod radix illius distributionis ex misericordia profecta est, non ex iustitiæ debito. Nec parum hoc scire refert, vt in subsequentibus liquebit. Sed tamen quia de superfluo elemosynam dare præceptum etiã est misericordiam, vt. 2. 2. quæstio. 32. author est diuus Tho. & clericorum collegijs superfluere tunc decimarum quota videbatur, adiunctum præceptum creditur, vt sacri canones docere videtur, vt illo modo fieret distributio nulla pro tunc designata quota pauperibus. At quia præceptum semper intra limites misericordiam continebatur, vehementer suspicor, libenterq; crederem quod omisio pro tunc eiusdem distributionis non obligabat ad restitutionem. Et ne videar primus id asserere, nõ modò Adrianus astruere videtur, verum & mihi sanctus Thom. in presentiarum insinuare. Nam cum in quinta conclusione asseruisset quod vbi distincta sunt bona & sua singulis adiudicata, si

Postrema ratio.

Corollarium.

Dubitatio.

Ratio dubitandi.

Responsio.

S. Thom.

Adrianus.

episcopus quod alienae fortis est sibi furripiat non solum mortaliter peccat, verum ad restitutionem tenetur, in explicatione tamē septimae, quae vbi non sunt distincta loquitur, primum ait, quod modicus defectus nō creat culpam: secundō quauis grandiore defectum culpae attribuat mortali: tamē de restitutione nullum adiecit verbū. Quod quidem et si Caieta . nescio quō aliorum diuertat, certō tamē crediderim cōsultō de restitutione subticuisse eō quod vbi bona indistincta sunt, solum praeceptum misericordiae agnouit: non autem iustitiae. Sicuti vbi portio aliqua hospitalibus ad iudicata est, aut fabricae, aut aliter pauperibus.

Sexta conclusio.

¶ Sexta cōclusio ad quam praesens disputatio festinabat, tandem constituitur. Post factam ecclesiasticorum fructuum diuisionem episcopus verē est dominus portiois quae sibi contigit: neque vllō iustitiae vinculo quicquam illius pauperibus aut cuius alteri debet. Cōclusionem hanc, vt supra dicere coeperam, nō eo animo affirmauerim, vt ad minores eleemosynas eos crediderim obligari, quā qui in diuersa sunt opinione, vt articulo sequenti patebit. Sed quō legitimū ius ab eo quod legitimū nō est pro meo captu discernam. Est autem contra duas non nihilo differentes opiniones asserenda: primum videlicet cōtra primam recitarū Alexandri & quorundam iuriconsultorum, qui haereticum in iure arbitrantur vllum penes clericos esse ecclesiasticorū fructuum dominium. Deinde contra tertiam Caieta. qui opinionem diui Thom. moderatus, excipit casum, vbi decimarū copia exuberans est. Et primum quod hae fuerit sancti Tho. opinio, clarissimē ex sexta eius cōclusionē cōstat: quae fermē idē est quae hae nostra: quippe vbi ait: De his quae specialiter episcopi vsui deputata sunt, eadem esse videtur ratio quae de proprijs bonis: vt illic declarauimus. Et vt art. 6. vt in solutione tertij adnotauimus, cum argutū esset episcopos, saltem quantum ad stipendia suarū functionum, debere esse voto pauperes, id negauit, ac perinde concessit eorum habere proprium dominium, quod voto paupertatis opponitur. At verō non est sola diui Tho. auctoritas, quauis sola esse possit quae hanc opinionem persuadeat. ¶ Arguitur ergo primō contra primam opinionē quae omne prorsus eiusmodi dominium denegat, ex ipsa iuris diuisione. Diuidere nanque ecclesiasticos fructus in quatuor partes, nihil aliud effingi potest fuisse quā suae cuiuslibet dñiū adiudicare: ergo sicut reliquus clerus dominium habet suae partis, & fabrica suae, & pauperes suae (vbi designata est)

Prima ratio cōtra priorē opinionē negantē episcopi dominium suae portiois.

ita & episcopus habebit suae. Nam profectō diuisionē excogitari nequit vllum. Sed probatur antecedens. Etenim quia ecclesia, vt dicebamus, more & vsu experiebatur episcopos in diuisione fidem frangere, abstulit eis distribuendi arbitrium: & ideo nē plus iusto caperent, consignata est illis portio qua viuerent: atque adeo suo dominio addicta, sicuti & suae singulis aliorum. Et ita tenet glossa super cap. duo sunt. 1. 2. quae 1. Et facit ad id cap. peruenit. extrā, de fidei vsu. vbi praecipitur de beneficiorū fructibus satisfieri clericis creditoribus: quod si non essent fructuum domini, non praecipere. ¶ Secundō arguitur. Si per illam diuisionem non esset episcopo suae portiois dominium adscriptum, sed perinde teneretur eadem distribuere, atque antea totū, frustranea profectō esset diuisionē. Cum ergo non frustrata sit, sed vt cuiq; sua certa esset portio, manifestē colligitur perinde ei applicatū esse dominium suae fortis, ac reliquis dñiū suarū. Vnde in cap. citato, vobis enim. 1. 2. quae 2. eisdē verbis explicatur episcopi portio atque aliorum. Ait enim Gelasius: Antistes, de quatuor portioibus vnam sibi tollat, aliam clericis, p suo iudicio & electione dispertiat, tertiā pauperibus, fabricae verō quartam. Quid ergo est, sibi tollat, quā sua sit? sicuti & reliquae aliorum. Vnde postea successu temporis factum est, vt episcopo prorsus fuerit adempta distributio, sed ex ipso cumulo fabrica suam partē capit, & clerus suam.

Glossa.

Secūda rō.

Gelasius.

Tertia.

¶ Tertiō arguitur. In cunctis reipublicae magistratibus creandis illa semper habetur ratio vt stipēdia eis discernantur iusta, quorū porrō domini fiunt. Cū ergo episcopatus inter omnes tam civiles quā ecclesiasticos praestātissim⁹ sanē sit, ac maximē necessarius, iniquissim⁹ esset eius cōditio si non eodem iure episcopo decretum esset stipēdium cuius verē esset dominus. Neque obstat quod sit ipse pater pauperum. Necessitudo enim hae eam illi obligationem adiungit, quemadmodū articulo proximo explicabimus, vt in pauperes sit de sua substātia praesecularibus diuitibus beneficis & misericors. Nam & diuites huius saeculi, vt ait Paul⁹, tenentur etiā in pauperes esse benefici: de suo tamen. Quin verō si in similitudine persistere volumus, pater etiam omnium quae tribuit filijs, verē dominus est. ¶ Quartō, id quae porrō vehemētissimē, arguitur. Si vera est opinio omnino negatiuum episcopis ecclesiasticorum fructuum dominium, consequens subinde fit (quod ipsi liberē fatentur) nullam eis certam partem esse applicatam, sed tantum indultum vt

Quarta ratio ad idem.

pro

pro ratione sui status fructibus victitent: quicquid autem supererit rigore iustitiae tanquā veris dominis, egenis conferant: hoc autē consequens profectō incredibile est. Fac enim quartam partem fructuum episcopi attributam, decem millia ducatorum valere. Et quāro an totam summā possit suis vsibus insumere? Concedis fortē vbi pro ratione sui status illud fuerit necessarium: sin minus non potest, nisi quantum est ei necessarium. Quod autem solutio hae consistere non possit probatur. Primum non constituis certam regulam per quam debeat status decentia iudicari: nam si regula sit, ecclesiae amplitudo & maiestas, profectō illa non est certa: nā solet aliqua ecclesia esse magna auctoritatis, ac numerosissimi populi, quae tamen non ita est prouentuum temporalium diues: atq; alia multo minoris auctoritatis, longē tamē ditior. Quapropter episcopus qui ditior est, non est cur non possit ampliore aere familiā, & maiores facere sumptus. Ecquius enim renuat, quin episcopi Hispaniae possint splendidiorē domum sustentare, quā Itali? quippe qui bis & terdecuplo locupletiores habent ecclesias. Si autem decentia status pro ratione fructuum aestimari debeat, profectō neque illa est satis fida regula: nā posset vice versa ecclesia sibi tam parua auctoritatis, vt non requireret in episcopo maiorem: et si ditior esset. Sed hoc admissio neque inde potest haberi certitudo. Nam quis debet sumptus quos episcopus potest facere admetiri? Et enim fidicas ad prudentiam boni viri id esse deferendum, inter bonos & prudentes est opinionum varietas. Exempli gratia dicitur episcopo Salmatino forsā quis prudens satis iudicabit, vt sumptus faciat quatuor milium ducatorum: & alius concedet ei sex, & alius octo. Cuiā ergo sententia debet episcopus stare? ¶ Imō, quod euidentius est argumentum, demus secundū omnes prudentes posse cōsumere octo milia: quare si habeat duodecim, satis est vt in medicos quatuor milia effundat. Forsā vult parcius viuere, & non expendere nisi sex millia. Tunc vtrū illa duo millia quae super sunt teneat de iustitia dare pauperibus? Si negatiuē respōderis, iam illū concedis habere plenum dominium octo milium ducatorum qui ad suum statum sunt necessarii, atque adeo si voluerit fraudare genū suum, illam superflitem quotā poterit, p suo libito expendere, vel in consanguineos, vel in alios licitos vsus citra scandalū: quod nos probare contendimus. ¶ Si verō respōderis quod dum non consumit nisi sex milia, reliqua duo debet de iustitia pauperibus: eadem ratione af

Cōfirmatio

firmare perrexeris quod si ex octo millibus quae expendere in proprios vsus licitē poterat, nō vult, quia parcissimus est, expendere nisi quatuor: continuo debet pauperibus reliqua quatuor: & si non vult expendere nisi duo debet reliqua sex. Ex quo consequitur, episcopū respectu suorum bonorū nihil aliud esse quā conuiuiam sedentem ad alienam mensam, cui tantum comedere licet quantum libuerit, sed nihil amplius percipere: quod profectō nescio quis quātum ad rigorem iustitiae concesserit. Nā de officio misericordiae nihil modo loquimur. Porrō enim si ecclesia cum bona in quatuor partes diuisit, hoc facere cogitasset, non illam praestitisset prudentiam, quā certum est instinctu spiritus sancti habuisse: nam legem iustitiae quae constitutissima esse debet, in ambiguo reliquisset: vt pote in humano arbitrio, quod maximē est variabile. ¶ Sed ecce aduersariorū Achilles. Populus christianus ad nihil amplius sacerdotibus tenetur quā illos alere ac sustentare: ergo non aliter illis debuit prouideri quā quae necessaria caperent: reliqua verō pauperibus redderēt. At verō illatio hae fallacissima est: nā et si nihil plus eis debeatur quā sustentatio, tamē ratio prudentiae exigebat vt certum stipendium arbitrio ecclesiae illis ad eadem sustentationem destinaretur: porrō cuius essent veri domini, vt illis neq; liberū sit quantum libuerit capere: neq; rursus in quietā consciētia metū incutiāt an plus capiāt, quā sibi congruat. Sic enim res habet in republica civili. Nil in quā amplius publicis magistratibus nempe senatoribus, ac iudicibus, quin verō regebus debetur quā sustentatio pro ratione & obsequio quod reipublicae impendant: & tamen singulis decreta sunt praescriptaq; certa stipēdia: aliās enim non esset bona prouidentia. ¶ Quintō arguitur. Si episcopis omne adimitur ecclesiasticorum fructuum dominium, eadem ratione & reliquis sacerdotibus & toti clero adimi debet: quod profectō nemo audeat dicere: imō Caieta. hic reliquos sacerdotes fatetur habere verum dominium, nec teneri de iustitia sua distribuere bona. Quod tamen eadē sit ratio, patet: quā non est cur episcopus vilioris hac parte sit conditionis quā reliqui parociani sacerdotes, atq; alij aliarū dignitatū. Eō vel maximē quod sua eis quarta addicta est, sicut reliquis suae. ¶ Item vix percipere istorum possum opinio nem. Aiunt enim episcopos non esse dominos suae portiois: nihilominus satis esse vt quartā partem dent pauperibus. Quid ergo vbi pauperes suam habent quartā: imō si nō habeant, cur nō ex toto cumulo illa quarta succidatur,

obiectio ad uersariorū.

Solutio.

5. ratio.

suffragiū ad
necessarios.

vt autē quā si eret diuisio, sed ex sola episco-
pi portione. Adde q̄ iam aliarū trium faciunt
eā dominū. ¶ Sed aiunt. Creduntur episco-
pi sortem pauperum sibi applicuisse. At verō
hoc non ita certa ratione constat. Imō (quod
non crediderim ratione vacare) cum illi qua-
ta pars pauperum, fundamentum vt supra di-
ximus, nō habuerit in decimarum iustitia, sed
tantū in misericordia: vt pote quia ipfarū cu-
mulus superfluere cēbatur, fortasse in alia ec-
clesiastica beneficia mutata est: & ideo dispe-
rijt. Est enim hoc ad istorū intellectum appri-
mē obseruandum, quōd alere ex decimis pau-
peres, nō est ius diuinum, neque naturale, sed
merum ecclesiasticum positium, id q̄ue misē-
ricordiā: ob idq̄; ecclesia potest illud variare.
Nam pauperes naturali ac diuino iure alia via
sunt prāter decimas sustētandi. Ad cuius qui-
dem coniecturam accedit, quod prāter fortē
episcopi, & fabricā, & clericorū, videmus plu-
res alias à decimarū aceruo decimas, vt sunt sa-
cerdotia quā appellant prestimonia: quā qui-
dem multo maior pars est, quā quā episco-
pum contingit. Nam esse plurimum cōsuevit
tertia pars totius acerui: quā quidē beneficia
nulla extat memoria qua fuerint ratione insti-
tuta: sed suspicari solet (nam certa coniectatio
nulla est) quod ad alendos pauperes in studio
fuerit destinata. Et enim quid aliud in ecclesia
isti facere teneantur, non legitur. Vnde con-
iectura fit quōd illic fuerit portio pauperum
assumpta. Imō verō forsan et si sub prātextu
studij fuerint illā prābēdā institutā suspicio-
nem minimē caret, nō aliam habuisse radicem, q̄
quod exuberantibus ecclesiasticis prouentibus
ambitio humana ad illos anhelauit, & sedē a-
postolicā im probitatibus deuicit, vt illas prā-
bendas ex decimarū trūco amputaret. Prāter
eā iam in Hispania & alijs prouincijs bona por-
tio pro regibus excipitur. Non ergo est cur iā
modō totum onus alendi pauperes ex fructi-
bus ecclesiasticis, quātum ad rigorem iustitiā
attinet, in episcopos reijciatur. Quāuis suauis-
simo, eisdemq̄ peculiari misericordiā onere
non sint exonerandi. ¶ Postremum denique,
& quod rem concludat argumentum contra
aduersam opinionem in formatum aduersus re-
stitutionem ad quam isti aiunt episcopos tene-
ri, si quicquid illis superest, pauperibus nō re-
stituāt. Qui enim dicunt rigore iustitiā, tāquā
veris dominis, pauperibus id deberi, subsequē-
ter dicere coguntur quōd aliter faciētes ad re-
stitutionem teneantur. Quōd autem conse-
quens ineptē, atq̄; vt bona veniā dixerim, in-
aniter concedatur, arguitur. Valeat verbi gra-

postrema
tio.

tia, vt dicebamus, Salmātinus episcopatus pro
quarta parte quā sibi forte obtingit decēmil-
lia ducatorum, quorum sex ad suam sustenta-
tionem secūdum suam dignitatem necessaria
sunt. Et fac reliqua quatuor quē pauperib⁹ de-
bebat, illis presenti anno subtraxisse, & in alios
prodegisse pprios vsus. Tunc anno subsequen-
ti vnde restituet? Nam sex pro sua sustentatio-
ne indiget, & alia quā supererūt quatuor, pau-
perum sunt: nil ergo habet vnde restituat. In-
summa, Si quicquid episcopo quotannis su-
pra necessarium redundat, pauperum lege iu-
stitiā est, vnde quāso episcopus, quod paupe-
ribus semel ademit postea restituet? Nisi for-
san alia habuerit bona patrimonialia: aut nisi
dicas debere de parte sibi necessaria suū frau-
dantem genium illa quā pauperibus debet ab-
scindere: quod non est concessū dignum. Por-
ro ergo opinio hāc nullatenus videtur ratio-
ni cōsona. Ex his diluta euadit alia quāstio: vi-
delicet, vtrum illi quibus episcopus sua bona
fuerit malē elargitus, siue cōsanguinei fuerint,
siue alij extranei, ad restitutionem teneantur.
Illi nanque qui episcopum non faciunt domi-
num, id quidem affirmant: nisi illi tanquā pau-
peres illa recipiant. Attamen si episcopi ve-
re sunt domini, vt probatū est, quauis contra
prāceptum misericordiā exiguitate & nimia
parcitate eleemosynarū mortaliter delinquāt
& sua bona aliter profundant, etiam in malos
vsus, verē dominia transmittūt. Quocircā qui
illa recipiunt, ad restitutionem minimē tenen-
tur. Atq̄; idem ante nos sensit Adrianus. Et
patet exēplum. Dū enim quis cuiusdam in ex-
trema necessitate cōstituto succurrere prāter
mittens, id quod illi prābere tenebatur, alteri
diuiti prodigē contulit, neque ipse neque ille
qui recipit vllatenus sit restituendi reus. ¶ Re-
stat ergo examinanda Caietani opinio quam
supra diximus mediū tenere locum. Vtitur en-
im hac distinctione, nempe quōd dum redi-
tus episcopales aut tenues sunt tātūq̄; sufficiē-
tes episcopo, aut mediocres, ita vt sint parum
abundantes, non tenentur de iustitia illos distri-
buere. Sed omnino inquit iudicandum est tūc
de istis ac de prābendis aliorū clericorū, quā
ad ipsorum sustētationem deputatā sunt. At
que hactenus videtur tenere cum sancto Tho-
ma: videlicet quōd perinde illorum bonorum
sunt episcopi verē domini, vt aliorū quā sunt
sibi propria. Quando verō huiusmodi fructus
supra id quod eis necessarium est, multum re-
dundant, tenentur, inquit, etiam quotam quā
sibi obtingit, in tres partes diuidere, quarum
vnam largiatur fabricā, atque alteram paupe-
ribus:

Episcopus
bona suā
portionis p
digens ad re-
stitutionē
minimē te-
netur, neq̄;
illi quibus
sunt collata

Opin. Cai.

ad. 1. Caiet.

Secunda.

Antoninus.

1. Argumē.
in Caietani.

ribus: si quidem clerici iam habent suam. Pro-
batio eius est duplex. Prior, quod tunc in sa-
pientis animum cadere non potest, quod tan-
ti fructus episcopo sint assignati pro sua sustē-
tatione: & ideo fabrica & pauperes non sunt,
inquit, fraudandi in sua quota. Posterior verō
ratio est quā tetigerat. 2. 2. quāst. 77. artic. 1.
vbi censuit decimam partem fructuum longē
illam proportionem exuperare, quā se habent
clerici ad Christianum populum: quippe qui
vix sint quadragesima eius pars. ¶ At verō opi-
nionem hanc in primis Caiet. ex Diuo Thom.
elicere nequiuit: quippe qui in sexta conclu-
sione simpliciter ait, de his quā episcopi vsui
sunt deputata, eandem videri rationem quā
de proprijs bonis. Et diuus Antoninus. 3. part.
titu. 20. c. 8. idem simpliciter sentit. Quin ve-
rō hāc opinio Caietani. noua est, quā prāter-
ipsum neminem habuit authorem. Si quidem
omnes in altero duorum extremorum simpli-
citer persistant: nempe aut quōd episcopi nul-
lum habeant dominium, aut quōd suā portio-
nis simpliciter domino fungantur. Prāterea
diuersa Caieta. immiscet in hac opinione. Pri-
mum enim ex eo solū quōd fructus episco-
pi sint multum abundantes, videtur colligere
quōd teneatur illos in fabricā & pauperes di-
spertiri. In ratione autem qua id probat alior-
sum diuertit: nempe quōd fabrica & pauperes
non sunt defraudandi à suis partibus: nimirum
insinuans, fabricā tunc & pauperes nullas ha-
buisse partes. Quō ergo perspicuē cōtra ipsum
arguamus, interrogatur ab illo quomodo in-
telligat fructus episcopi esse nimium abundā-
tes. Aut enim intelligit quod eius quota ma-
ior sit quā quarta: nēpe quia fabrica & pau-
peres nullam habent portionem, vt ratio eius
insinuat: & tunc ratio quē illum cogit & fabri-
cā & pauperibus prospicere, nō est quod fru-
ctus eius nimium abundant, sed quōd prāsu-
matur portiones fabricā & pauperum sibi ini-
que applicuisse: cuius tamen non inde semper
coniectura comperta fit. Nam forsan portio
pauperum, vt supra diximus, in aliud benefi-
cium fuerit mutata: aut fortasse canonici sibi
furripuerunt: aut fortasse fabricā & pauperi-
bus aliter fuerit prouisum. Hoc autem acci-
dentarium est ad propositum. Si autem intelli-
gat eiusmodi fructus nimium esse abundātes
non ratione diuisionis: nempe quod maiorem
quotam habeat quā deberet: sed quia eccle-
sia ipsa est pinguis, & ideo portio episcopi cre-
scit sicut alij portiones: tūc granare potius e-
piscopum quā clericum vt de sua portione ri-
gore iustitiā debeat prouidere fabricā aut pau-

peribus magis quā alij clerici, nulla persua-
det ratio. Nam id quod accidentarium est, non
mutat substantiam iustitiā: quōd autem fru-
ctus vno anno sint benigniores, alio verō ma-
ligniores, aut quōd vna ecclesia sit alia pin-
guior aut exilior: poterit quidem augere aut
minuere vim prācepti misericordiā, si plus mi-
nūse superfluit: non autem rationem iusti-
tiā. Ecclesia nanque non fecit diuisionem ex
futura varietate pendētem, sed absolute dedit
episcopo quartam, quicquid in futuro foret
euētū: & ideo vbi pinguior est decimā, pin-
guior etiam est episcopatus: & pluris episco-
pus secūdum suam decentiam indiget. Quo-
circā, vt ad priorem rationem Caieta. respon-
deamus; negatur hoc non posse cadere in sa-
pientis animum. ¶ Secundo arguitur. Si ius-
modi fructuum exuberantia iustitiā muta-
ret, sequeretur quōd etiam si pauperes habe-
rent suā portionem, & fabricā suā, nihilo-
minus de iustitia ep̄s teneretur de sua illis por-
tione cōferre. Imō verō si postquam semel eis
cōtulit, id quoq̄; quod restat esset superfluēs,
eadē lex iustitiā cogeret vt iterū daret: & sic
relabendum esset in primam opinionem, quā
omne episcopo dominium deneget: sed asserit
quicquid illi superest, de iustitia deberi paupe-
ribus. Quare profectō illa mediā opinio Caiet.
ægrius sustineri potest, quā prima. ¶ 2. Argumē.
¶ Ad secundum autem argumentum Caieta.
in hoc persistētis quōd decimarum quota exu-
berans sit respectu proportionis quā clericus
habet ad reliquum populum, partim lib. 9. sub
titu. de deci. partim nunc proximē responsum
est. Vellem enim ab illis qui hoc opinantur cō-
siderari quōd cum in illo tā numerofo popu-
lo qui iustum faciebat regnū non nisi vnicum
esset templum in quo nec sacramēta gratiam
conferentia administrabantur, neque corpus
sanguisq̄ue Dei adorabatur, & nihilo minus
duodecima gentis pars eius seruitio erat man-
cipata, decimaq̄ue pars fructuum non in subsi-
dium pauperū, sed liberē tanquā eius stipen-
dium addicta, cur in nostra sacrosancta religio-
ne in qua tam innumera sunt templa, & in qui-
bus tam longē excellentius Deus colitur, ex-
cessus existimabitur si tot sint episcopi, eaque
dignitate & auctoritate viuant, tam amplius-
que nutriatur clerus qui non tantum admini-
strandis sacramentis, curāque animarum ge-
rendā sufficiat, verum ecclesijs assistendo can-
tandoque seruiant. Tolle maiestatem illam sa-
cerdotum in cathedralibus reliquisque eccle-
sijs, illosq̄ue catus qui sine sacerdotum nume-
ro modulatus esse nequit: & animo perspicere
HH 4 quo

quo loco haberetur Christiana religio. Quod si talis religionis apparatus necessarius est, profecto neque decimarum quota superfuit. Eo vel maxime quod, ut proxime dicebamus, tantæ iam portiones ad seculares titulos sint inde succisæ. Fateor equidem, ut illic dicebam, tum in ordinatione sacerdotum, tum etiam in sacerdotiorum præbendarumque prouisione, quam maxime abusus patere. Attamen si pro rei dignitate secundumque diuina iura hæc fierent, ipsique ministri loca sua fideliter teneant, atque in pauperes essent misericordes, nulla fieret occasio reliqua aduersus decimarum quotam & nonnullas ecclesiarum diuitias obmurmurandi.

¶ Per hæc rursus quæstio dissoluitur, quæ ad me aliquando perlata est. Sant enim multa bona ecclesiastica in titulum secularem transmutata: ut patet deregij tertijs. Quin verò totæ decimæ aliquarum ecclesiarum: ut patet de temporariorum bonis & multis alijs quæ illustribus dominis adiudicata sunt, ac iure successions ad secularibus possidentur. Dubitari ergo potest an illa de iustitia sint pauperibus pro sua portione obnoxia. Sed est responsio negatiua. Nam totum ius quod pauperes ad decimas habent est positium & ecclesiasticum, super quo Papa dispensare potest: & ideo cum ratione aliqua bona ecclesiastica seculari titulo ascribit, libera relinquit.

Bona ecclesiastica in titulum secularem translata pauperibus nullare sunt obnoxia.

Ad primum argumentum

Duplex modus auaritiæ apud sacros doctores.

¶ Resolutione autem argumentorum: nempe auctoritatem sanctorum quas vim magnam ostentat primafacie fateor. Notandum est primo quod cum auaritia, ut alias diximus, altera sit in rapina contraria, quæ proprie furtum & rapina nominatur, altera verò liberalitati, sanctis patribus illa familiaris est Hyperbole; ut auaritiæ contra liberalitatem ac misericordiam quæ est erga pauperes exercenda, rapinæ etiam nomine denotent: propterea quod in necessitate omnia communia censeant quo ad vsum. Idque non tantum in clero, verum etiam in seculari populo. Quauis de hac re acerbius merito fugillent clericos, ac potissimum episcopos, ut articulo proximo videbit: eo quod eleemosynarum præcepto arctius perstringuntur. Quare hoc genus rapinæ, restitutionis vinculum minime secum affert. Item notandum, multas apud sanctos patres reperiri dicta de statu clericorum in communi viuentium, quæ temporis factæ diuisionis non congruunt, multaque alia quæ consilia duntaxat sunt, licet illa sint emphatica exaggerata ut formam præ se ferant præceptorum. ¶ Per hæc ergo argumenta dissoluntur. Nam ut ab auctoritate Ambrosij exordiamur,

in fronte precedentis articuli citata, & dist. 47. cano. Sicut hi. quæ rem plurimum elucidat, quæ ait: Proprium nemo dicat, quod est commune: manifestum est non proprie de clericis aut episcopis loqui, sed generaliter, uti ait D. Thomas de omni Christiana familia. Ad quem cunquæ enim auarum ait. Quid propria dicis quæ in hunc mundum non attulisti? Ad omnes ergo subdit: Proprium nemo dicat, quod est commune: Plus quam sufficiat sumptui, violenter obtentum est. Cuius simile ait Hieronymus, ut refertur. q. 42. cano. hospitalium. Aliena, inquit, rapere conuincitur qui vitæ necessaria retinere probatur. Eratenim illorum sanctorum idioma ut quicquid superflueret, commune censerent, quantum ad vsum.

¶ Quo circa id etiam quod in secundo argumento eiusdem articuli citatum est, ex eodem Hieronymo super illud Isaiæ: Rapina pauperum in domo vestra: videlicet quod bona ecclesiastica sunt pauperum, propemodum de secularibus etiam dixisset: nam verbum Prophetæ de omnibus intelligitur qui eleemosynas subtrahunt, quando erogare debent. Quauis alia sit glossa quam D. Thomas insinuat, nempe quod nomine pauperum non solum seculares pauperes veniant, verum & clerici ipsi. Unde sicuti dum in communi episcopi cum suis viuere, necessaria sibi capere poterant; ita dum facta est diuisio, de qua Hieronymus non loquebatur, episcopus dominium acquirit suæ portionis, sicut & reliquus clerus suarum sortium.

S. Thomas.

¶ Similiter respondendum est ad ea quæ in fronte presentis articuli nos obiecimus. Ad primum namque respondetur verbum Domini, Dignus est operarius mercede sua, aut cibo suo: non tollere quin possit episcopus dominium acquirere illius portionis quæ arbitrio ecclesiæ pro eius sustentatione taxatur. Verbum autem Pauli quod habentes alimenta & quibus tegamur contenti simus, non de clericis tantum, sed vniuersaliter de omnibus etiam secularibus intelligitur. Loquitur enim illic contra diuites huius seculi. Ad aliud autem quod apostoli sine peramissi sunt, supra responsum est. ¶ Ad secundum, nempe ad auctoritatem Prosperi, cano. expedit. 12. quæst. 1. videlicet facultates ecclesiæ non esse proprias, sed in communi possideri: & ad similes canones eiusdem causæ & quæstionis respondetur intelligi quantum ad possessiones, quas, ut dictum est, neque distrahi neque alienari licet nisi in bonum ecclesiæ. Quod si intelligatur de fructibus, ut loqui videtur cano. episcopi ut scilicet, quod quicquid de prouisione ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus,

Ad secundum

siue

siue de oblationibus, omnia iure ecclesiæ sunt seruanda: referendum est ad tempus quo clerici in communi viuerebant. De quo etiam loquuntur canones. res. & episcopos. ¶ Dictum autem Augusti. quod est ad Bonifacii comitem, & citatur. 12. q. 1. capi. final. Profecto et si ad ecclesiasticos illud applicet, etiam ad seculares propemodum attinere sentit. Nam inducit in illa epistola misericordie præceptum, quo singuli quæ propria possident, communia quantum ad vsum facere debent: sed quia loquebatur illic contra Donatistas qui conquirebantur bonis suis multari, ait, quod si ad ecclesiam reuertiverint, omnia illis fierent communia, etiam illa quæ priuatim ecclesia possidet. Quod autem ipse ait in cano. decimæ. 16. quæst. 1. nempe quod qui decimas non soluit pauperes enecat, ad tempus referendum est quo in communi viuerebantur. Tunc enim decimis pauperes tam seculares, quam clerici alebantur. ¶ Postrema auctoritas Hieronymi. ad Damasum, quæ refertur. 16. quæst. 1. cap. quoniam. singulare iurisconsultis negotium facescit, utrum non solum episcopi, verum alij clerici qui bonis paternis aut alio civili iure acquisitis abundant, possint de bonis ecclesiasticis viuere. Ait quippe illic Hieronymus. clericos quæ secularibus bonis affluunt, non posse bonis pauperum ali. Imò sacrilegium committere, & per abusionem talium iudicium manducare & bibere. Cuius simile habetur in can. clericos. & can. pastor ecclesiæ. 1. q. 2. Est autem apud Panor. dubium quartum. q. 4. in libello suarum quæstionum. Sed profecto non erat quæstio digna tam longa disputatione: quandoquidem vniuersalis ecclesiæ usus illam affirmatiue decidit. Præterquæ quod & rationes & canones eandem sententiam confirmant. Enimvero cum ecclesiasticæ prebendæ ceu stipendia sint ecclesiasticarum functionum, nil obstat quod minus clericos, et si aliunde valeant vitam ducere, possint, ut ait Paul. tanquam triturantes boues de area pasci. Vnde. 1. q. 2. ex concilio Agathæ. can. clericus. habetur sine exceptione, quod clerici omnes qui ecclesiæ fideliter vigilanterque deseruiunt, stipendia sanctis laboribus debita consequantur: iuxta verbum Apostoli. Qui spiritualia seminant, non est magnum si temporalia metat. Et iure permittitur ut sacerdos propria bona possit, si libuerit, hæredibus relinquere, & à euangelio viuere. Imò sic habet usus. Quare episcopi debent illa quæ ad sua patrimonialia pertinent scribere, ut habetur cano. manifesta. & can. sint manifesta. 12. q. 1. vbi permittitur ut eis si libuerit liceat ea suis agnatis ac necessarijs relinquere. Accedit & diuisio

Ad August.

Panormita

Clericali de idoneu habentes vi et possunt de bonis ecclesiasticis vivere.

Concilium Agathen.

facta in. c. quatuor. & de re dicitibus, vbi absque discrimine episcopo adiudicata est quarta pars. ¶ Duabus ergo solutionibus, licet Panor. plures congerat, dicti canones sunt contenti. Prima est quam diuus Thom. arti. 7. reddit: nempe dicta illa Hieronymi. intelligi in extrema pauperum necessitate. Cum enim tunc etiam seculares teneantur quicquid possunt elargiri: multo æquius episcopi patrimonij polentes debent ecclesiastica pauperibus impertiri. Altera forsitan est solutio quæ colligitur ex dicto. c. sacerdos. 1. q. 2. & ex ca. illi autem. 12. q. 1. nempe quod Hieronymus loquebatur de illo ecclesiæ statu, quando clerici in communi viuere omnia sua bona in vnum aceruum conferiebant. Dabatur enim eis optio ut vel bona quæ habebant parentibus suisque necessarijs relinquerent, & de ecclesiæ fructibus cum reliquis pauperibus vitam ducerent, aut si malent, sua retinerent quæ illis sufficerent: sed tamen sumptui parcerent eorum quæ in communi possidebantur.

Guina fo luo creat canons? D. Thom.

ARTICVLVS. IIII.

Utrum singulari iure teneantur episcopi præ secularibus diuitibus ad eleemosynarum subsidium.

¶ Ostendam de dominio ecclesiasticorum fructuum visum est, sequitur ut de eleemosynarum iure quo episcopi tenentur, quartus subdatur articulus. Arguitur enim quod non arctius ecclesiastici teneantur quam seculares: nam si perinde veri sunt suorum fructuum domini ac seculares suorum, nulla superesse videtur ratio quæ illos arctius perstringat quam seculares. ¶ Secundò: Officiu misericordie extra extremam necessitatem non obligat nisi de superfluo: sunt autem multi seculares diuites, quibus affluetiora sunt bona, plusque suo statui superfluentia quam episcopi: ergo non ipsi in vniuersum districtiori eleemosynarum iure tenentur. ¶ In contrarium autem est quod episcopi peculiariter sunt patres pauperum. Vnde ad Nepotianum Hiero. quod refertur. 12. q. 2. Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere: ignominia sacerdotis est, proprijs studere diuitijs. Hæc tamen de rigore iustitiæ loquuti sumus: secundum quem pro captu nostro aliud cedere nequimus, quam quod episcopi siue sint portionis domini. Nam propter multum

1. Argum.

Secundum.

lum misericordiae opus veritas iustitiae, aut ne gauda est, aut occultanda: sed nihilominus, vt illic dicebam, non erat nobis animus in eadem confirmanda veritate, episcoporum, sacerdotumque conscientias eoufque eleuare vt maligniores sint, cordisque duriores in pauperes. Imò verò, vt meum de hac re iudicium ex promam, longè eos vrgentiùs, si id mihi auctoritatis arrogaretur, astringerem, quàm multi alij quos vidi alteram opinionem sequutos. Conueni inquam multos tenentes, episcopos non esse dominos, sed de iustitia quicquid eis exundat debere pauperibus: nihilo minùs satis esse asseuerates si sextam aut quartam partem egenis largiantur. Imò audias aliquos qui praelatum habentem ceterum millia ducatorum, satis fecisse existimènt, si sex aut decem millia tribuat: quod profectò ego mihi persuasum habebò nunquam.

¶ Tribus ergo conclusionibus ad quaestionem respondetur. Prima est quae ex superiori articulo subinfertur. Neque episcopus neque sacerdotum vilus illius portionis quae sibi contingit, ea iustitiae lege ad eleemosynas obligatur, vt si quas omiserit, ad restitutionem teneat. Enimvero si verum est quod per celebrem ecclesiae diuisionem adiudicatum eis est suae portionis absolutum dominium, non alio iure tenentur de illa ad eleemosynas quam de alijs bonis: vt sexta nostra conclusione, quam etiam monstrauius esse sancti Thomae adnotatum à nobis est. Exceptus hinc tamen censendus est semper casus quo vehemèti suspitione laboratur, episcopus aliqua bona seu fabricae seu hospitalibus aut alia ratione pauperibus consignata, sibi applicuisse. Tunc enim certum est, iustitiae lege ad restitutionem teneri. Extra tamen eiusmodi casus liberi sunt ab illa distributionis forma & vinculo, quo dum in communi vivebant tenebantur atque adeò nullo cõstringuntur iustitiae precepto. ¶ Secunda conclusio. Mandato misericordiae quo vniuersi, vt i. 2. q. 3. 2. autor est sanctus Thomae, & grauium Theologorum plerique, ad eleemosynas coguntur, episcopi inter omnes christianos, ac subinde inter omnes mortales arctissimè perstringuntur. Conclusio hæc multis nominibus cõprobat. Primum vt modò dicebam, quod episcopi esse tenentur viduis fauore & auxilio ceu mariti, orphanis tanquam patres, ac denique vniuersis mendicis & inopibus singulare praesidium ac suffugiũ. Enimvero cum virtutum cultus animarumque subinde salas saepe numero in rerum temporaliũ egestate periclitetur: qua ratione Salomò, vt diuitiarum abundantiã, sic & rerum inopiam metuebat: & episcopi pastores sint animarum, non mo-

dò verbo & exemplo pascere promouereque gregem tenentur, verum & re ipsa indigisupp etias ferre. Viduarum enim honestas ac virginum pudor, rei familiaris penuria vehementer arietatur: & famè patientes, furandi, peierandi, decipiendi, multaque id genus incommoda intentandi periculis sunt expositi. Quibus cauendis Antistites pro sua quisque facultate prospicere vigilantissimè debent. ¶ Secundò accedit quod quauis propter collabentem clericorum vitam facta sit illa diuisio, qua cuique sua portio adiudicata est, nihilominus episcopi exuere non debent antiquam illam ecclesiae pulchritudinem, quae in subsidio pauperum elucebat: nimirum quando Apostoli diaconorum ministerio tam impense viduarum, orphanorum, indigentiumque curam gerebant. Neque verò debent prorsus de memoria delere ecclesiasticos fructus spirituales esse, gratiaque diuini cultus, & peculiariter in honorem Christi impensos: cui tam cordi fuit pauperes suae familiae commendare, ac potissimum pastoribus quibus illam sidenter commisit.

¶ Tertio accedit huc quod caput ipsum precepti misericordiae, nempe rerum redundantia & superfluitas, ceteris paribus, multò maior est aut esse debet in episcopis quam in saecularibus. Primum enim frugalius viuere debent, multoque cum minori pompa quam diuites huius mundi. Neque enim conuiuiorum splendor & lautities illis est licita, neque alius domesticus apparatus. Nam, vt ait Hieronymus, de altario illis viuere fas est, non luxuria. Præterea cum vxoribus careant, eximio inde sumptu eripiuntur, quo mariti premitur. Atque adeò cum neque proles habeant quibus debeant maioricatus instituere, aut aliter in perpetuum providere, non alios debent habere filios quam pauperes: neque consanguineis aliter providere quam pauperibus. Haud enim his debet erogare, quibus sua sufficiunt: vt habetur cano. pastor ecclesiae. 1. 2. quaest. 1.

¶ Quauis documentum hoc non summo rigore intelligendum est, sed grano salis, hoc est naturali æquitate condiendum. Haud enim, vbi scandalum caueri potest, vitio est prorsus vertendum si episcopus qui pingui ecclesiae praefectus est, consanguineos antea indigos quadam victus mediocritate honestet: non pro sua tantum vita: sed pro suis successoribus in perpetuum. Non inquam: vt locupletia creet primogenitorum iura, sed vt quadantenus statum illi mutare possint, vt absque necessitate deinceps vitam ducant. Si enim qui viginti aut eo plura, imò qui decem vel quindecim habet ducatorum millia, quartam partem in pauperes & pios usus erogauerit: profectò ab omnibus cesebitur suo debito fecisse satis. Et si tertiam in tales usus dispendauerit, nihil ab eo amplius, quantum ad cauendam culpam res attinet, desiderabitur. Cum ergo residuum absque villo scandalo possit licitè in proprios usus consumere, cur non ei licebit ex reliquis sumptibus tantillum quotannis adimere, vt possit honestam sustentationem, eandemque perpetuam alicui consanguineo relinquere? Sed fateor scandalum attentè semper esse cauendum. Quòd tunc vtiq; cauebitur, dum subditi amplas pro eius facultate viderint Antistitem eleemosynas profundere, & quod dat consanguineo de suis proprijs sumptibus succidere: neque, verò ipsum eo usque locupletare, vt de humillimo statu ad illustrem subleuet. Hoc igitur non quòd superbis & ambitiosis velim indultum iri dixerim, sed vt quod mihi rei veritas offert, non diffitear.

¶ Tertia conclusio. Praeceptum hoc eleemosynarum quo episcopi perstringuntur, non potest vniuersim secundum quartam aut quintam, maiorem aut minorem aliquotam partem eximari: sed secundum iudicium prudentum, pensata tum prouentuum quantitate, tum & pauperum indigentia, ac temporum calamitate. Conclusio cõstis liquida fiet, qui rationem precepti misericordiae fuerint perferutati. Est enim vt de superfluo fiat: superfluum autem respectu status tam possidentis quam indigentis venit existimandum. Exepli gratia, sunt Itali episcopi, qui, cum decimas non habeant, vix habent unde viuere queant. Illis ergo nullus aut perquam exiguus iniiciendus est scrupulus, si eleemosynas non faciant. Imò & præter illos sunt etiam qui quauis decimis fruuntur proueniunt illis tamè adeò tenues & malignae, vt si sextam aut minorem partem in pauperes refundant, satis sint fecisse censendi. Qui autem duo triaue millia ducatorum, & eo amplius habent, profectò nisi vel quintam vel saltem sextam partem distribuunt, non debent existimare, se abunde praecceptum compleuisse. Quorum autè reditus viginti aut triginta millia exuperant, profectò maiorem deberent elargiri partem. Hæc autem exempli gratia dicta sunt: nam & temporum calamitas, vt dicebam, & pauperum frequentia, rigorem potest augere praeccepti. Quòd autem de episcopis dictum est, id de reliquis etiam sacerdotibus suo gradu intelligendum: ac de ijs praesertim quibus animarum curam incumbit: atque adeò de religiosorum monasterijs quibus prouetus redudat. ¶ Quocirca non debent episcopi ob id securius paca-

Secundario

Tertia rō.

Moderatio proxima afectionis.

re conscientias, si in eleemosynis erogandis remissiones sint, quòd vinculo iustitiae ad restitutionem non teneantur, satis se proinde facturos arbitantes, si in mortis articulo sacramento poenitentiae eiusmodi culpas abluant. Nam cum etiam praecceptum misericordiae, de quo praefati sumus sub reatu mortalis criminis obliget, in defatis debent exterreri, vt fidem Deo suo illasam feruent. Præterquam quòd quauis lex eos iustitiae ad restitutionem non obliget, debent profectò eorum confessarij tam durante vita quam in mortis articulo, eis quos pauperum negligentes nouerint, per modum sacramentalis satisfactionis largissimas eleemosynas imponere, vt eodem prope modum res incidat, ac si lege iustitiae ad restitutionem teneretur. ¶ Modus autem eleemosynarum Christo gratissimus est, vt in praesentes pauperes sint diuites benigni. Non quidem inficias ierim, quin vbi hospitalia extructa non sunt, laudabile episcopo sit eorum fabricis vacare: atque adeò ecclesiarum ruinas reficere. Attamen quòd vt suum nomen perpetuò celebret, in ædificijs ampliandis & perornandis ea in sumat, quibus presentibus pauperibus succurri posset ne fame perirent, non solum vanum, sed profectò perniciosum & Christo ingratisimum est. Quòd enim ait, Pauperes semper habebitis vocicum: id moniti auribus exhibet, vt cura nos eorum pauperum angat qui nobiscum sunt, futuris enim miseris per futuros Deus misericordes prospiciet. ¶ Atque ex his argumentorum solutio colligitur, quae in veritice quaestione propostae sunt. Ad primum namque respondetur, quòd et si lege iustitiae non magis episcopi vinciantur quam diuites seculares, tenentur tamen strictiori misericordiae nexu. ¶ Ad secundum autem respondetur, quòd et si accidere possit vt laicus praenimia diuitiarum exuberantia, vrgentiùs ad eleemosynas obligetur quam episcopus, tamè episcopi, ceteris paribus ratione sui status pressius ac vehementius vrgentur.

modus eleemosynarum deo gratissimus.

ad secundum argumentum.

ARTICVLVS. V.

Vtrum Ecclesiastico statui condecens sit inter alias possessiones castra, vasallosque, ac iurisdictionem civilem habere.

Quoniam

1. Conclusio.

Probatio.

2. Conclusio.

3. Ratio conclusionis.

3. Conclusio

Explicat conclusio.

Voniam articul. 3. inter alia ecclesiastica bona de oppidis meminimus, nō ab re fuerit de hoc possessionum genere articulum quintum adhibere. Apparet nanque ecclesiasticis Antistitib⁹ atq; alijs dignitatibus minime cōgruere castra & oppida possidere, aut vasallos civili iurisdictione gubernādos. Primum quōd ecclesiasticus status, spiritualis est atq; adeō Christi obsequio totus mācipatus: civilis autem status totus est secularis, atq; in rebus temporalibus positus, vbi plurimū iniquitatis cōmiseretur. Quare vtlux & tenebræ differre videntur. Ait autem Paulus. 2. ad Corinth. 6. Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quæ societas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? ¶ Secundo ecclesiastic⁹ ordo in secessu potissimū silentio quæ contemplationis positus est: civilis autem litibus, fraudibus, atq; alijsid genus negotiorū turbinibus expositus, quibus necesse est Antistitum mētes à sua quiete sepe numero deturbari. Eō potissimum quōd causæ sanguinis in illo foro agitantur: quibus nē se cruentet omnis clericus prohibetur: non ergo illis congruit eiusmodi turbulentis rebus præ esse, sed omnia illa post habere. ¶ Tertiū de prisco more antiquæ legis sumitur argumentum. Leuitis nanq; nulla possessionum fors consignata fuit, sed solum decimarum subsidium. ¶ Sed & de Christi exēplo quartum adhibetur. Nam, vt lib. 4. sub titulo de dominio, dicebamus: & super cap. primum Matthæi, latiùs commentrauimus, nullum ipseulare regnum huic mūdi accepit, sed tātum fuit rex regni cælorum. In res autem temporales ea fuit præcise, quatenus homo, potestate contentus, vt in ordine ad finem redemptionis quando ad eūdem finē opus esset, quibusuis temporalibus vteretur. Id quod illic significauit, vbi dixit, Regnum meū non est de hoc mundo. Et vbi Lucæ. 12. petenti vt inter se & fratrem iudicaret, respondit: Quis me constituit iudicem aut diuisorem super vos? Et alibi sæpe: ergo neque suos administratos civilis iurisdictione decet.

1. Argum.

Paulos.

2. Argumē.

3. Argum.

4. Argum.

5. Argum.

vester minister: & q; voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hoīs nō venit ministrari, sed ministrare. Nō ergo ecclesiasticis dignitatibus decorū est, sed plurimū inde eorū eiusmodi secularibus iurisdictionibus splendere: multoq; minū cōuenire videt religiosis monasterijs p quorū ingressū seculo renuntiat, omnesq; seculares pōpæ post terga relinquuntur. ¶ Sexto demum arguitur. Ciues illi sunt præsidibus in causis civilibus & criminalibus committendi, à quibus decentiùs gubernentur. Seculares autem non possunt in eiusmodi causis per ecclesiasticos ritē & rectē gubernari. Tum q; illos non decet eivilibus legibus esse imbutos, tum præsertim q; illa auctoritate non pollēt vt subditi sint terrori, qui ad arcedā humanā audaciā perquam necessarius est. Imō vsq; adeō vidētur precario in rebus civilibus præsidere, vt despiciētes eos subditi ad regias curias suas causas deuoluāt. Quæ ratioe admonet in Timotheo nos Paulus vt nemo militans Deo implicet se negotijs secularibus. Et Christus duobus gladjs fuit contentus qui essent distincti: & sicut in cælo, ita & in terra voluit duo esse luminaria: nēpe auctoritatem sacrā Pōtificū, & regalē potestātē: vt habetur. 96. d. can. duo. haud ergo expedit ciuile iurisdictionē cum ecclesiastica cōmisceri. ¶ In contrariū est Christianorū vsus à Syluestri & constantini seculo per sanctissimos patres atq; orthodoxos Cæsares & Reges approbatissimus, per quē constat nō solum primā ecclesiæ sedē verum & alias inferiores eiusmodi dotationibus esse decoratas: in quibus per multi habentur vasalli, non solum episcopis, verum & monasteriorum abbatibus subiecti.

6. Argum.

Paulus.

Syluester. Constantinus.

Duo questionis membra.

Conclusio responsiua.

Questionem hanc non solum quia præsens tractatio eam exigebat, hic atexte re statuimus, verum quia hisce diebus de illa cōtrouertitur. Duo tamē sunt eiusdem quæstionis membra. Vnum vtrū ad ecclesiæ decorum condecens sit eiusmodi civili auctoritate fungi. Secundo vtrū propter aliquam emergentem necessitatē reipublicæ ecclesiasticæ vel civilis expediat eadem castra & vasallos secularibus vendere. Et quidem de secundo non constitui ad dicendum me ita multū insinuare: quia cum negotium sit ad Summum Pontificem atque ad Cæsarem attinens, non est meum nisi interrogatum respondere. ¶ Ad priorem ergo quæstionis partem vna eademque affirmatiua conclusio ne more nostro respondetur. Consentaneum ecclesiasticæ auctoritati fuit inter alias rerum temporalium dotes & hac quoque insigniri, vt ca-

Probatio.

Rō quare christiani principes olim ecclesiā tā multis opibus ditauerunt.

Prima obiectio contra præfātā assertionem. Secunda.

vt castra, imō verō vrbes cum potestate vtriusque gladij sub suo habere dominio. Cōclusio hæc vel inde maximè probatur, q; Christianissimi Imperatores tempore sanctissimorū Pontificum eiusmodi dotationibus ecclesiam honestarunt. In primis Constantinus ille Magnus, maximusq; Christianæ religionis cultor & fautor, inter alia priuilegia quibus ecclesiam accumulauit, & hac etiam eam auxit auctoritate, vt Romam cū alijs vrbibus Apostolica sedi donauerit. Et Theodosius postea tēpore Ambrosij, atq; alij deinceps multi catholicorum Cæsares id genus dotationibus ecclesiam locupletarunt: quas quidem nisi vt sanctum haberetur, neq; ipsi obtulissent, neq; illi sancti antistites acceperunt. Accedit quod, vt nostratum Annales tradūt, christiani Hispaniarum reges cū Mauros ex provincia bellicis depellebant, pro partis victorijs de eisdem castris atq; opibus quæ de hostium manibus eripiebant offerebant ecclesiæ, nō solum episcopales sedes illo modo augēdo, verū & monasteria vtriusq; sexus fundando & ditando. Quod ergo illi Christi amantes fecerunt, omni potius ratione defendendum est, quā aliquo pacto cōdemnandum. ¶ Ratio ergo quam illi ecclesiarum fundatores sibi in animū inducebant, hæcerat, quod cum temporalia omnia propter spiritualia, in eorumq; seruitium condita sint: & homines (quod nostrū ingenium est) rerum istarum splendore maximè moueantur: nā cognitio nostra, vt natura docet, à sensu incipit: operæ pretium existimarunt ecclesiam non solum sanctis legibus instituere, verum, & rerum facultatib⁹ instruere & fulcire, vt Christiano populo illam repræsentans maiestatem, maiori haberetur in pretio & veneratione. Eadem enim de causa, vt nobiles atque illustres sacris initiarentur qui ecclesiæ essent stabilimentū iura permittunt, vt duo possint habere sacerdotia: vt habetur ca. de multa. de præben. ¶ Haud equidem nescio statim obmolliri quenquam posse huic sententiæ argumenta. Primum ab apostolorum exemplo & priscorū præsulū qui huiusmodi fastus præ nimia sua humilitate abigebant. Secundo ab absurdo: vsu nāq; & experimento cōpertū est huiusmodi sæculares episcoporum possessiones multa attulisse incommoda: videlicet non solum bella & eorum defensionem, sed etiam hæresum turbas & rebellionū insultus: aduersus ecclesiā. Germaniæ nanq; atq; Angliæ hoc in causa etiam ponitur turbatarum rerum, q; neque principes sæculares ferre æquo animo poterant episcoporū potentatus, neq; vulgus

monasteriorū diuitias. Imō & religiones ipsas inde plurimū videmus labefactatas q; immo dicis diuitijs abundant. ¶ Ad primū autem respondetur, vt lib. 9. sub titulo de decimis, dicebam, quod si omnes episcopi & ecclesiæ prælati essent, vel sicut Petrus vel sicut Augustinus aut Martinus aut Nicolaus, vt sua sanctitate possent à Christiano populo benevolentiam ac reuerentiam captare, forsitan non esset opus ecclesiæ eiusmodi subsidijs tēporalib⁹ fulciri. Sed tamen quia tam numerosam multitudinē episcoporum ac sacerdotum quā est ecclesiæ necessaria, illa religione pollere, nō est possibile, cōsultum alio modo est, vt existimatio ecclesiæ conseruetur: & sint qui quodammodo ad virtutum, literarumq; culturam horum respectu animentur. ¶ Ad secundum autem respondemus, vt sæpe consueuimus, quod humanis moribus non pōt vllā vel ratio vel prudentia ita prouidenter mederi, quin tēporum iniquitas omnia corrūpat. Negari enim nō potest, quin ecclesiarum diuitiæ multa spiritualibus rebus pericula conflent, sed fortē maiora crearet paupertas, nisi, quod impossibile est, sacerdotes & populi oēs sancti essent. Experimur enim vbi episcopi pauperes sunt, in nullo haberi pretio: & mendicantes sacerdotes præter eos qui intra claustra nutriuntur, vilipendio haberi, & sic omnia ecclesiastic a perfundari. Et re vera antistites nisi vllam sæcularem etiam habeāt potestatem, vix possent vitia castigare. Imō etiam in Germania, nisi catholici ecclesiarum præfules potentatibus sæcularibus subnixi essent, omnia essent iam fortasse à tyrānis & hæreticis obtrita, & consumpta. Quocircā, vt argumento respondeamus, principum sæculariū ambitio & inextinguibilis sitis, qui ecclesiasticis sua bona semper iniudent, quibusq; eos expoliare armis ac technis cupiūt, licet causa fuerit vt ecclesiasticū statū contenderint demoliri, nullum est argumentum quod ecclesiam nō deceat eiusmodi facultatibus pollere. Tametsi diffidendum non sit, quin excessus in hoc, sicuti in omnibus alijs rebus accidere possit: videlicet vt nimī plusque iusto locupletetur ecclesiæ. Nam vt historiae Exod. 36. pdit, cū videret Moyse tāta animi prōptitudine populū aurū, & purpurā, & reliqua ad ornatū & cultū tabernaculi necessaria afferre vt exuberarent, præconis voce cantari iussit ac prohiberi nē vir aut mulier quicquā vltra ampliùs offerret in opus sanctuarij. ¶ Ad iungitur in fauorem eiusdem cōclusionis ius etiā naturale. Nam cum reges cuncta per se gubernare nequeant, sed necesse habeant Ducem

Ad primam obiectiōnē.

Ad secundā

Ius naturale patrocinarum præteritæ affectiōni.

Ducibus, Comitibus, atque alijs potentatibus partem iurisdictionis committere, dum tamen semper penes eos suprema potestas resideat non est cur ecclesiastici Antistites ab huiusmodi functione abigantur. Sanè cum ipsos si eorum statum spectes, credendum est, tum iustius & æquius, tum etiam mitius & maiori cum benevolentia subditorum lites & causas, aut cōposituros, aut iudicatos: maioriq; ex charitate vitia vindicatos. Hac enim cōfidentia freti antiqui reges, huiusmodi iurisdictiones illis committebant: nempe quia fore certo sperabant vt tanquam patres filios, essent subditos tractaturi. Quapropter præclare secum agi ciues existimabant, cū ecclesiæ iurisdictioni subdebantur. Ex re vera, vt absit inuidia verbo, nisi vbi ecclesiasticus dominus corruptissimus est, experimento didicimus multò minoribus exactionibus ecclesiasticorum subditos premi quàm secularium dominorum. Nihil in reges obloquimur, penes quos est summa potestas. Atque adeò ecclesiastici qui secus faciunt in peiori sunt crimine, maioriq; digni reprehensione. His veruntamen nihil obstantibus, diffidendum non est, quin plures multò ciuiles iurisdictiones sint secularibus cōmittende: quàm ecclesiasticis: nam illis ratione sui status natium est illud regimè: ecclesiasticis verò, accessorium. ¶ Accedunt huc & sanctorum testimonia. August. nanq; in illa quinquagesima citata epistola ad Bonifa. comitem, egregiè laudat Constantini religionem, vel inde etiam quòd ecclesiam eiusmodi donationibus locupletauit: idèq; latius Rom. 6. super Ioan. & Melchiasdes Papa eiusdem factum plurimū commendat, cano. futuram. 1. 2. q. 1. nempe qd sedem imperialem relinqueret, & beatò Petro suisq; successoribus profuturam cōcederet. Et Urbanus. in canone statim proximo, videntes, itidem institutum laudat, quòd possessiones ecclesiæ traditæ non vendantur. Inter quas non dubium quin etiam essent vassalli. Patrocinantur eidem conclusioni & omnia testimonia supra citata, obnixè prohibentia nē ecclesiæ bona alienentur. Idemq; commendatur vtroq; can. Cōstantinus. 96. dist. & Iustinianus in Authentico de rerum ecclesiasticarū alienatione, collatione. 5. mirificè constabilire cōsolidareq; studet immobiles cunctas ecclesiarū possessiones. ¶ Imò verò adeò sancta habenda est hæc veritas, quòd ecclesiæ liceat immobiles possessiones nullo excepto genere habere, vt Vvitcleff. vel de hoc etiam habitus fuerit hæreticus qd Constantinum eò vituperabat quòd ecclesiam tam amplè dotasset: vt refert Tho-

Ciuiles iurisdictiones frequentius secularibus quàm ecclesiasticis cōmittendæ sunt. Augustin⁹.

Melchiasdes

Urbanus.

Iustinianus

Vvitcleff.

mas Vvaldens. Tom. 1. libr. 4. cap. 39. Aiebat enim impius ille quòd cum voluntas supremi Domini Christi ex Euangelio non constaret huiusmodi approbatis donationes, vituperio potius quàm laudi dandum esset Constantino factum illud. Ex quo subinferebat ex illo tum temporis articulo ecclesiā cōpisse labascere. At verò cum vnicuiq; liberum sit sua bona donare, & ecclesia nō sit recipere inhibita, quanuis aliud non esset in Euangelio testimonium hoc fati esset ad illius egregium facinus commendandū. Eò potissimū qd vt iterum atq; iterum diximus, tam sancti Pōtifices nō solū eas susceperunt, sed & cōferentes vt facerent animarunt: & nē vllus illas vel alienare vel inuadere auderet, sanctissimè dehortati sunt. Malè ergo de fide Catholica audire illum necesse est, qui eiusmodi ecclesiasticas possessiones, aut contra ius diuinum donatas ecclesiæ dixerit, aut non omni rationi & religioni esse consentaneas. Id quod per solutiones argumentorum clariùs elucebit. ¶ Si autem hæc, vt res habet, vera sunt, attentas oportet, Christianasq; considerationes adhibere antequàm ecclesiasticæ sedes & sacra collegia de eiusmodi possessionibus deturbentur. Nihil enim aduersus reges obmurmurandum est, quos nō est credibile aliter quàm extrema necessitate cōstrictos quippiam quod aliquem mali colorem præferat, à sede apostolica petere: neque contra Pontificem Maximum, quem minus est opinabile quippiam aliquid quàm maturo consilio concedere. Attamen res est vsque adeò magni momenti, vt nisi permultis prius in consilium adhibitis considerationibus non sit decernenda. Fatemur equidem calamitosa tempora ea posse Christianæ reipublicæ creare pericula, vt etiā ex ecclesiasticis re ditibus sint ad illa propulsandum auctoritate Apostolica conquirenda subsidia. At verò antequàm huiusmodi ecclesiæ dotationes secularibus diuendantur, primū omnium explorandum summa fide est, an causa ingruat verè necessaria. Mox oculatè meditandum an aliquo modo inde decoloretur ecclesia, aliquodve honoris detrimentum accipiat, iam si res ita habet, omnia sunt temporalia posthabenda eis potissimū temporibus, quando hæretici, & verbis & factis ecclesiam suis dotibus denudare contēdūt: atq; adeò paupertate obscurare. Si enim catholicorum facta eorum ausibus responderint, approbare eorum dogmata videbimur. Deinde & id quoq; cōsideratè attendendum, vtrum regia maiestas & ciuilis respublica inde maius capiat emolumentū: nā si quæ ecclesijs auferun-

Vvaldens

feruntur, regi aut reipublicæ accrescerent, inde posset ratio huiusmodi venditiones viris aliquas acquirere. Tamè quòd in alios seculares dominos transfundantur, videndum est an expeditius sit regi. Eò potissimum quòd illa pretia quæ ecclesijs refunduntur, ex regijs possessionibus subtrahunt, sed magnates sunt qui illa ratione pinguescunt. Tertiò, & id quoque ex charitate pensandum, vtrum eiusmodi venditiones in rem sint subditorum: Nempe an credendum sit cum tanta benevolentia & charitate tractandos fore à secularibus possessoribus, quàm ab ecclesijs supportantur. Et quarto nihilo minori consilio perpendendū, quòd cum Papa pater sit ecclesiarum, reges autem patroni, licet possint ab ecclesiasticis subsidia poscere, id tamen tunc fas erit quando secularium tributa non successerint. Sunt enim præ omnibus qui vel ratione sanguinis, vel alijs priuilegijs à tributorū exactione eximuntur, immunes custodiendi. Supra hæc aut omnia quòd ad ecclesiasticos recurrere necesse esset, deberet ab omnibus æqua libra eiusmodi subsidium exigi. Vnde si qui vassallos habent ob id præ alijs grauentur, nulla id ferre valebit equitas: nam cum vassalli pretio neq; modico æstimantur, illos suis dominis eripere, non repensò pro illis pretio sed præcisa prouentū cōpensatione facta, iustitiæ lex ferre nō videtur. In summa cōsulendi sunt sanctorum canones, qui, vt supra diximus, istiusmodi alienationes omnimodè vetant. Ait enim Bonifa. 1. 2. q. 2. Nulli liceat ignorare, omne quod domino cōsecratur, siue fuerit homo, siue animal, siue ager, vel quicquid semel fuerit cōsecratum, sanctū sanctorū esse Dño. Et ideo in excusabilem qui illud eripuerit vel inuaserit: nēpe quia nō hominibus tantum, sed Deo ipsi consecratum est. Quare Grego. capite subsequenti, ex cōmunicationi eum vult subiacere, qui etiam cōfessione regis quippiam tale possederit. Idèq; sanctissimè cauit Nicola. Papa, can. de rebus. eadem causa & quæstione: videlicet, vt si quæ semel Deo contributa atq; dicata sunt, & postea sub occasione principum inuaduntur atq; diripiuntur ex cōmunicationis vindicta vsque ad emendationem possessor coarceatur. Hæc non dubium quin sanctissimus Papa & iustissimus quisq; regum diu ac multum sint meditati, antequàm tam antiquis tamq; sanctis iuribus ecclesiam exponerent: nimirum inter alias Dei vitiones & hanc quoque extimescentes, nē & ipsos de suis permittat Deus deturbari. Nam si olim reges hæc suarum victoriarum vota esse ducebant, vt dum Deo gra-

Bonifacius.

Gregorius.

Nicolaus.

tias referrent, tū ecclesiasticum ordinem, qui pro se preces funderet, gratum haberent, tum èdum est nē si eodem honore, & rerum possessione ecclesiæ priuentur, & orationes priuatorum tepescant, & regum victoriæ non sint adeò frequentes.

Ad primum argumentū
AD primum igitur argumentum respondetur quòd quanuis ecclesiasticus ordo spiritualis sit, atque in hoc à ciuili temporaliq; republica distans: nulla inde tamen repugnantia emergit, quo minus possit ecclesiasticus præful ciuibus ciuilitè præsidere. Nam virtus iustitiæ, adeò rebus spiritualibus non obuersatur, vt inde maximè vires splendoremq; accipiat. Neq; locus Pauli adductus huc pertinet, sed ad commercium fidelium cum infidelibus. Ait enim. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iustitiæ cum iniquitate? & c. vnde concludit, aut quæ pars fidei cum infidelibus? Vnde similiter ad secundum respondetur, quòd etsi episcopalis dignitas plurimum debeat contemplationi vacare, potest nihilominus homines probatæ vitæ ac eruditionis causis secularibus audiendis præficere, qui ad se sæpè recurrant. Debet enim episcopus & Mariam agere, & Martham. Quod quidem sine hoc quòd sanguinis sententiam per se proferat perficere potest. ¶ Ad tertium autem respondetur disparem rationem inter legem nostram & Mosaicā internoſci. Etenim cum terram illam Deus populo donasset, voluit tribum Leui, vt templo esset totus additus, à negotio agriculturæ subleuare, atq; hac ratione nulla est consignata eis fors. In nostra tamen præter decimas possunt Christiani sua bona ecclesiæ donare. Et quantum ad iurisdictionem non vetabantur sacerdotes illam habere. Imò multū temporis penes sacerdotes regimen populi perdurauit: quoniam sacerdotium illud non illum gradum spiritualitatis annexum habebat quem nostrum. ¶ Quartum ad 4. argu. autem quòd de Christi exēplo sumitur argumentum, maiorem præ se fert energiam: quippe qui ciuile regnum mundi non accepit. Ad id nihilominus respondetur, illud dūtaxat inde colligi quòd potestas spiritualis non consistit in republica ciuilitè administranda. Haud tamen subinde interdicitur, quo minus ecclesiastici præsules annexas habere possint suis sedibus eiusmodi iurisdictiones. ¶ Ad quintum ad 5. argu. respondetur, quòd etsi ab eiusmodi potentatibus quadantenus pateat ad superbiam præcipitium, tamen res de sui natura existimanda est. Natura autem & conditio eorum qui ecclesiastica dignitate polleant, vt supra diximus

Ad primum argumentū

Ad secundū argumentū.

Ad tertium argumentū

Ad 4. argu.

Ad 5. argu.

CVm præcedēs quæstio- de ecclesiasticis bonis ac stipendijs fuerit instituta, res ipsa postulat, vt clericorum officia, quorū gratia eadem ecclesiastica bona constituta sunt, quibusq; ea promereri debent: perpēdamus. Apparet nanque clerum, neq; qui in sacris est, ad statas horas persoluēdas minimē teneri. Enim uerō cum horarum canonicarū pensio graue nimis censeatur iugum, non apparet ab ecclesia vniuerso clero licitē imponenda: nisi talem Christi aut Apostolorū institutionē prius in sacra pagina legisset: quæ tamē nusquam inibi reperitur. Imō uerō Christus, Matt. 6. non aliam nos orationem docuit quam, Pater noster. Nō ergō tenentur clerici ad horas Canonicas pendendas. ¶ Secundō arguitur. Oratio in hoc seruit vt mens in Deum eleuetur, Deo quæ nostra desideria aperiamus, quæ largitate suæ misericordiæ expleat: ad hoc autē nulla opus est uoce, cum Deo nostra patētia sint corda: ergo non opus est uocali oratione. Sed satis est, vti Christus docuit, Ioan. 4. adorare Deum in spiritu & ueritate. Et ut ait. 1. ad Corinth. 14. Paul. Orare spiritu, orare & mente. ¶ Tertiō. Clerici, saltem quibus animarum incumbit cura, ad hoc potissimum munus instituti sunt, vt sacramenta populo administrant uerboque eum ac doctrina pascant, & prudentia gubernent ac moderentur: illi ergo saltem non est cur alios persoluere Psalmos obligentur. ¶ In cōtrarium est textus cōcilij Agathē. extra de celebratio. Missarū. ca. presbyter. ubi omnes presbyteri iubentur, vt expleto manē matutinali officio, pensum seruitutis suæ, uide licet primam, tertiam, sextā, & nonam, uesperamq; persoluant. Et postea demum additur Completorium: vt iuxta uerbum Prophetæ, Septies in die laudes dicamus Deo.

CVm multa sint obsequia & munia quibus clerus sua stipēdia meret: qualia sunt sacramenta administrare, prædicare, uisitare, iudicare, & id genus reliqua: de illis, ut pote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscūt quibus disputentur loca, non fert animus in præsentiarum dicere. Effet enim opus in imensum protrahere: sed tantum de Psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellāt: quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentē comprehendit. Cuiusq; ideo omissione dominium prouētuum ecclesiasticorum, modo inferius explicādo ammittitur: de quibus præcedēti quæstione dispu-

CVm sextum denique & postremum quod rē districtius uidetur uirgere, respondentes fatemur, q̄ nullatenus ecclesiastici ualent suos uallos, nisi regio fauore regere ac gubernare. Nam si rex penes quem summa sita est potestas, iurisdictionibus sua inferioribus non fauet, necesse est omnes corruiere. Sed si hoc argumentū alicuius esset energiæ, pari uigore probaret quod neque antistites decet ecclesiasticas habere iurisdictiones: quoniam nisi per regiam auctoritatem sustententur, fatius esset de medio tolli. Si autem rex ecclesiasticorum tribunalia, siue ciuilia siue ecclesiastica perinde atque reliqua omnia, quasi sua propria, a suisque prædecessoribus indulta confoueret, nihilominus decet & auctoritate ecclesiastici suos subditos gubernarent, quam sæculares. In utroque enim ordine sunt qui bene, sunt quoque qui malē suos magistratus administrant.

CVm multa sint obsequia & munia quibus clerus sua stipēdia meret: qualia sunt sacramenta administrare, prædicare, uisitare, iudicare, & id genus reliqua: de illis, ut pote quæ ad rem præsentem nullam afferunt difficultatem, sed alia poscūt quibus disputentur loca, non fert animus in præsentiarum dicere. Effet enim opus in imensum protrahere: sed tantum de Psalmorum pensione, quas horas Canonicas appellāt: quæ quidem obligatio vniuersum clerum in sacris agentē comprehendit. Cuiusq; ideo omissione dominium prouētuum ecclesiasticorum, modo inferius explicādo ammittitur: de quibus præcedēti quæstione dispu-

Ad cōfirmationem.

Ad sextū argumentū.

1. Argum.

2. Argumē.

3. Argumē.

Concillium Agathense.

Fit planus questionis titulus.

QVÆSTIO QVINTA.
De Clericorum debito officio.

ARTICVLVS. I.

Virum inter officia eorum qui sacris iniuntur, peculiare ad quod omnes generatim teneantur, sit constitutos Psalmos statis horis persoluere.

disputatū est. Affirmatiua autem huius quæstionis ueritas, & aduersus hæreticos asserenda est, & pro catholicis differenda. Nunquam enim a primordijs nascentis ecclesiæ hæretici defuere qui hoc sacrosanctum institutum concusserint, demoliriq; contenderint.

Augustinus

Witcleff. Tho. Vualden.

Iosephus.

1. Oratio nis uirtus.

¶ Fuit quippe antiquissima hæresis qua Pelagiani infecti sunt, ut August. lib. de hæresibus. c. 88. refert, q̄ orationes ecclesiasticas destruebant. Imō omnem necessitatem orandi negabant, sed satis existimabāt bonā ducere uitam, eō quod gratiam non Deo referebāt acceptā, sed proprijs uiribus tribuebant. Eandemque hæresim sustinuit Witcleff. ut Thomas Waldens. in initio quinti tomi de sacramentalibus refert, dicens, satis esse bonam uitam. Primus autem qui in mundo semen illius hæresis iecit, fuit famosus ille Nemrod, de quo refertur Gene. 10. De illo enim suisque. asseclis legitur Ecclesiast. 1. 6. Non exorauerunt pro peccatis suis antiqui gigantes qui destructi sunt, confidentes suæ uirtuti. De quo Nērod Iosephus etiam lib. 1. Antiquitatum sic ait. Cum esset audacior & manu fortissimus, suadebat suis ut non Deo adscriberēt, quod hominibus per illum felicitas eueniret, sed quod hoc eis propria uirtute præberetur. Cum enim orationis vis illic subnitatur q̄ nihil nobis boni nisi à Deo prouenire potest: qui necessitatem diuini subsidij diffidetur, nullam possunt in oratione religionem agnoscere.

¶ At uerō non est presentis instituti de oratione in genere, quatenus ad priuatas & solennes ac publicas cōmune nomē est disputare. Hoc enim aliud est loci: sed tātum de publicis quas ecclesia clerum persoluere iubet. Qui enim religionem orandi Deum diffidetur, non est dignus qui inter rationales creaturas ascribatur. Haud enim humanā tantum naturā ignorat, quæ à Deo profum est pendens, uerum & diuine propriam gloriam adimit: imō Deū ipsum de rebus sublatum contendit. Prima enim supremaque orationis uirtus non est respectū nostri æstimanda: nempe quod per eam cuncta nobis bona imprecamur & obtinemus, tam temporaria quam æterna, sed respectū Dei, uidelicet quod per ipsam confitemur profitemurq; perennem omnium bonorum fontem in Deo existere: ut pote qui totius bonitatis substantia sit: ex cuius nutu cuncta dependent, quæ extra ipsum existunt. Hanc enim cōfessionē qui oraturus ad Deum accedit, debet primū caput orationis constitūere. Quæ quidem maxima omnium est quæ Deo possunt esse gratissimæ, per quamque a-

deo summa ab ipso beneuolentia captatur. Vnde quod tantopere à nobis efflagitat ut ab ipso aliquid petamus, & quod Christus tam si tenter optat ut in nomine eius quicquid nobis opus fuerit postulemus, non tā ob nostrū cōmodum, quam ob ipsius gloriam desiderat. Vnde Ioan. 16. ægre conqueritur, dicens. Vique modo non petistis, quicquam in nomine meo: petite & accipietis. Quasi dicat, nō dū mihi istam tribuistis gloriam, quæ tanquā uero Deo ab omnibus mihi debetur.

¶ Respondetur ergo Pelagianis, & Witcleff. stis, quod non solum bonā uita sine oratione non sufficit, imō neque existere potest. Nā bonā uita quæ Deo grata est ex solā gratia & fide uore ipsius supernaturaliter procedit que quidem per orationem impetramus. Ipsi autem quia tale supranaturale auxiliū ut suis uiribus subnixi, necessarium esse negant, uirtutē subinde orationis ignorant, sed proprijs meritis fidunt. Hōrum ergo hæc dixerim, q̄ qui orationem abnegant, uel diuinam prorsus de medio tollunt, prouidentiam, uel omnia putant ex necessitate cōtingere: quare digni nō sunt cum quibus uila in eatur disputatio.

¶ Ad rem ergo præsentem reuertentes, cum duplex sit oratio: una priuata, & ad quam quicquæ præcepto illo, Petite & accipietis, tenetur: atq; altera publica qua per ministros ecclesiæ fit: itōn de illa, sed de hac peculiaritè præsentem inuicem quæstionem. Hanc autem idē Witcleff. ut ibidem Waldens. refert, hac ratione repudiabat, quod: ceu sanctissimum fundamentū dicebat, ut primo argumentō, quod fuit, est, significabamus, nihil esse prius inter ecclesiasticas caeremonias permitendum, quod in sacra pagina non sit expressū. Quod quidem fundamentum fuit, ante ipsū Lollardorum & multō antea Arrianorum, & nunc etiam est Lutherianorum. Reliqua cuncta omnia appellant Pharisæorum traditiones. Quæ propter præcisa uerba consecrationis totam esse Missam aiunt: cetera uero dilectissima: nempe tam uestes q̄ lectiones atque orationes impuenta esse hominum: atque adeo horas canonicas penitus e suis ecclesijs eradicaunt. Quare esto, inquit, orare bonā sit tanquam pars bonæ uitæ, debet esse tamen in cuiusque libertate tam tempus orandi quā modus. Quā quis dem hæresim Eneas Syluius in libro de originibus Bohemorum antiquioribus Waldensibus impingit: qui dicebant in horis canonicis cunctis tandis frustra tempus teri.

¶ His ergo præcensitis catholica ueritas quinque cōclusionibus cōstituitur: tum quantum

Bonā uita sine oratione existere nō potest.

Duplex oratio.

Motiuum ad extermi nandā orationē publicā.

omnibus Deo.

olij. H. x

Eneas Syl ne Bohemorum antiquioribus Waldensibus.

John. A. 2

ad substantiam rei spectat: tum etiam quantum ad orationum numerum, & statas horas attinet. Prima sit: Impendio quam decentissimum ecclesie decoro fuit, & ad salutem Christiani populi quam maxime necessarium, clericum instituere, cui prater sacramentorum administrationem id etiam proprio munere incumberet, vt quotidie Psalmos Deo nomine totius populi offerret. Ratio naque naturalis manifesta est. Enimvero cum inter omnia rei publicae munia & functiones religio cultusque diuinus apicem teneat: cuius praecipua pars est Deum laudibus extollere, precibusque nobis placare, multo sanctissima aequitate persuasum esse debuit Christianis, vt sicut militiae milites mancipati sunt, & iudicibus iudices atque alijs functionibus sui magistratus & ministri, sic & clerici deputati sint: vt non solum sacramentis populum sanctificent, doctrinamque & exemplo promoueant, verum qui publico populi nomine, qui alijs artibus, opificibusque & muneribus ac negotijs occupatis id iugiter facere nequit, incessanter Deo laudes & dicant, precesque fundant, tanquam inter Deum & populum mediatores, qui videlicet vt ministerium gerunt deriuandi ad populum gratiam per sacramenta, sic & nomine populi gratias illi vicissim dependant: & quae illi necessaria sunt subsidia possint, ac potissimum peccatorum remissionem. Hac enim de causa, vt est ca. 2. apud Oseam, Sacerdotes peccata populi comedunt: hoc est populi eleemosynas, quas in peccatorum remissionem offert. **1. Ratio.** Accedit huc ratio secunda, quod cum huiusmodi laudum precumque celebratio ea debeat lingua, arteque rerum peritia celebrari qua tota plebs polere non potest, necesse est personas esse destinatas quae sicut in ceteris artibus fit, & ab alijs faciendi. **2. Conclusio.** Non solum personae appropinquat esse huic muneri destinatas, verum & statas tempora & horas quibus Psalmi eiusmodi & laudes celebrantur. Cuius plura existunt rationes: Prima quod temporis articuli cuique negotio fixi non sunt, neque ordo esse potest, neque vlla subinde perpetuitas. Est enim hoc ingenium nostrum, quod vbi tempore non constringimur, quod nos rei faciendae admoneat, libertas statim laxatur differendi negotia: qua ratione mos facile disperit. Quare qui perpetuo durare constituit, vt tempora figat opus habet. **2. Ratio.** Secundò scilicet nos huius ad Thessalonicos admonitos curauit, vbi ait: Ideo & nos gratias agimus Deo sine intermissione. Et expressius c. 5. Sine intermissione orate. Haec enim inter-

missionis prohibitio intelligi nequit, adeo absolute, vt nullum tempus refectioni aut somno tribuamus, sed sine intermissione intelligitur, hoc est nulla hora ad id constituta praetermissa. Vnde cum singuli plebis eundem ordinem, euocantibus alijs curis, tenere nequeat, necesse fuit certo hominum ordini eandem demandare curam sine intermissione orandi. **3. Ratio.** Tertio. Id patet: quoniam, vt ait Sapiens, omnia tempus habent, atque vnaquaeque res suum proprium: quod profectò orationi quam maxime congruit. Cum enim inter omnia negotia altissimum silentium exigat, non omnia tempora talem habent ad orandum altitudinem. Noctis enim tranquillitas ad orationem inuitat maxime, qua ratione Dauid: Media, inquit nocte surgebam ad confortandum tibi. Quo fit, vt horae ante meridianae quo sunt aurorae viciniores, eo sint orationi congruetiores: promeridianae vero, quo nocti magis accedunt. **4. Ratio.** Quarto demum id potissimum inde confirmatur, quod cum populus ad earundem laudum celebrationem concurrere debeat, nisi tempora statata essent quibus ad eundem cultum accederent, non possent omnes simul concurrere: neque scirent quomodo negotia familiaria deberent disponere vt orationum religioni non essent impedimento. **3. Conclusio.** Ex his demum consequitur conclusio tertia: nempe quod & loca sita esse decet quibus eiusmodi laudum Psalmorumque, oblatio fiat: tum quod cum cultus res sit sacratissima, locus ille consecrari debet, atque adeo vasa vestimentaque, & alia ornamenta quibus maiestatis quae adoratur representatio fiat: tum etiam quod cum oratio in communi fieri debeat: nam vbi sunt vnus, duo, vel tres, nomine Christi congregati, illic se ipse altitutum pollicitus est: nisi locus designatus sit, commode orari non potest. Hanc enim tertiam conclusionem adiecit, eo quod brutalis. **Vitaleff.** V. valdeff. probatio conclusio.

Argumentu. **Vitaleff.**

Christus autem voluit nos ad illum statum reuocare:

1. Conclusio

Ratio conclusionis.

2. Conclusio

1. Ratio

2. Ratio

care: ergo neque nostrum statum eiusmodi fabricae decent. **Solutio.** Vide quod fit brutus hominis syllogismus. Primum quantum in illo statu aeris inclementia nullam necessitatem tegumentorum induxisset, forsitan propter pulchritudinem & artium exercitium aliqua fuissent officina fabricata. At esto templum fuissent structa, nihilominus mortales illi Deum coluissent: atque adeo, vt plusque credibile est, in vnum ad Deum adorandum laudandumque conuenissent. Quare secundum nostram naturam statum necessaria sunt templa quibus eandem religionem colamus. Sed de huiusmodi probationibus statim latius. **4. Conclusio.** Quarta conclusio, ad rem maxime propriam. Quae admodum personas, templaque, & reliqua ornamenta definita esse condecuit & praescripta, sic & Psalmos, orationes, ac preces constitutas esse, fuit ad eundem cultum necessarium. **Probatio. 1.** Quoniam eiusmodi laudum cultum oportuit doctrina maxima & prudentia esse praefinitum: quae quidem eruditio in singulis esse non potest. Quare opus fuit ab ecclesiae primoribus, imò a toto coetu, cui spiritus sanctus praestitit, fuisse inuentum legemque firmum, sicuti & reliquas leges necesse est non a singulis ciuibus, sed a tota republica institui. **Probatio. 2.** Secundò: quia vt in reliquo cultu, sic praecipue in gratiarum laudumque actione, atque in orationibus, & precationibus, necessarium fuit vt totus christianus populus vnitatem repaerentaret, vt hac maxime ratione, quod ait Paulus nam fidem, vnum baptisma, atque vnum Deum profiteremur. Haec autem concordia & vnitatis seruati non potuit, nisi Psalmorum corpus & substantia lege constitueretur, quae esset vniuersis Christianis seruanda. Dixerim corpus & substantia: quia nihil incongruit: imò est congruentissimum vt variae provinciae in horarum solutione non nihil varient: vt ecclesia, quemadmodum eam Sapiens depinxit reginam referat a dextris sponsi assistentem circumamicam varietate. **1. Ratio.** Haec de publicis orationibus quantum ad personas & reliquas circumsstantias temporis, locique & modi, tenuiter affirmata, antequam ad quintam conclusionem de septenario horarum numero descendamus, operae pretium est firmiori antiquitatis molimine & vallo confirmare ac praemunire. Haec enim omnia naturali iure & vtriusque testamenti diuino, ac subinde humano corroborantur & constabiliuntur. Primum quippe omnium natura ipsa quae figmentum est Dei, vniuersos mortales sola eius lege viuētes vtriusque de eorum varietate perditae, ac im-

Solutio.

4. Conclusio

Probatio. 1.

Probatio. 2.

3. Ratio.

4. Ratio.

3. Conclusio

Vitaleff. V. valdeff. probatio conclusio.

Argumentu. Vitaleff.

prima ratio in hereticos citatos.

pie opinaretur, nihilo minus docuit quicquid deorum colerent, sacerdotes esse necessarios, & lucos, templaque, & designatas aras, quibus statis horis constitutisque caeremonijs religionem colerent. Cuius bona pars erat psalmos suo more concinere, precesque tam in bellis quam in quibuscunque alijs negotijs rebusque gerendis ad Deum fundere, tum vt eum sibi propitiarentur, tum vt eidem gratias referrent. Cuius ritus tum alij, tum Maximus Valerius lib. 1. ca. 1. commemorat, vbi ait: Maiores statas solennesque caeremonias Pontificum scientia explicatas curasse, vt prisco instituto rebus diuinis daretur opera: videlicet cum aliquid commendandum esse precatione aut exposcendum voto, aut gratulatione exolouendum. Neque solum profanae historiae, imò & sacra id contestatur quippe quae non solum de Abraham, Isaac, & Iacob ante scriptam legem refert altaria Domino extruxisse, verum & Melchisedech diuerso sacerdotij genere fuisse perfunctum: de quo ambigendum non est quin statas Deo laudandum haberet horas & caeremonias. **2. Ratio.** At ne diu in profanis percensendis immoremur, mos antiquae legis abunde deberet omne os hereticorum obstruere. Porro cum illi Deus tam attenta cura, etiam dum per desertum illi mortales castrametantes diuarentur, tabernaculum fabricari iussit. Ac mox terra promissa potitis magnificentissimum templum quod omni auro omnimodaque gemarum varietate splenderet. Deinde summum sacerdotem vestium ornamento insigniri, aliosque sacerdotes ac numerosissimam Leuitarum multitudinem, vt Exod. 26. & subsequentibus legitur: qui quidem non solum sacrificandi muneri, verum & orandi addicti erant. **Euasio hereticorum. Replica.** Sed aiunt omnia illa caeremonialia fuisse, atque adeo cessasse. Fatemur equidem id quod caeremoniale erat ab usu aboleuisse, sed tamen cum hymnis, laudibus, & precationibus Deum colere in iure sit naturali positum, non solum hoc aboleri non debuit: imò tanto maiori religione lege euangelica retineri, quanto excellentius veritas quam umbra id deposcebat. Omnia enim illis in figura contingebant diuinae veritatis corporis & sanguinis Christi, quae sub sacramento nostris templis continetur, adoratur, & colitur. **Hereticis tepla aduersantur.** Quò autem ex his ad nostram Euangelicam legem descendamus, a templorum religione summamur exordium, quae cum sint publicarum orationum loca, hereticis non placent. Attamen quam Christo placuerint, testatus ipse est, non solum paruuulus ad templum crebro delatus, & cum esset

Valerius Maximus.

2. Ratio.

Euasio hereticorum. Replica.

Hereticis tepla aduersantur. Prima ratio in praeteritum errorem.

set vir illuc ad festa creberrimè conscendens: verùm & flagellorum verberè negotiatores inde depellens, eisque impropers quod domum patris sui domum negotiationis facerent Ioan. 2. Et apud Lucam expressius. Domus mea domus orationis est. Eadem enim est domus patris & sua: quia eadem orandi religione trinitas in ea colitur. Nam quàm fuerit Deo gratum in templis habitare, patefecit ipse. 2. Regum. 7. vbi quasi conquestus ait. Neque enim habitavi in domo ex die illa qua eduxi filios Israel de terra Ægypti vsque in diē hanc. Sed ambulabam in tabernaculo & intenterio per cuncta loca quæ transiui cum omnibus filiis Israel. Qua ergo fronte hæretici negare possunt orationis domos quas Deus olim tantificet, & Deus idem Christus ab omni negotiatione semotas huic muneri sacras esse voluit? Quin verò & ipsum proculdubio creditur constitutas habuisse orationes quibus utebatur. Consueuerat enim, ut habetur Lucæ. 6. per noctare in oratione Dei. Et Matth. 26. habetur quod hymno dicto exijt in templum orare. Quibus verbis certus designatur hymnus quo in gratiarum actione utebatur. Et Lucæ. 18. Oportet, inquit semper orare & non deficere, quod ut supra de alio Pauli, Sine intermissione orate, diximus, intelligi nequit nisi de orationibus quæ stas horis dicuntur. Et. 1. ad Corinth. 1. ait idem Apostolus quod omnis vir orans aut prophetans velato capite, deturpat caput suum: mulier autem non velato. Vbi secundum Ambrosium & alios interpretes iam tunc tempore Apostolorum mos erat Christianis præscriptis verbis tum fidem confiteri, cuius Symbolum ipsi constituerunt: hoc enim appellat prophetare: tum etiam certis orationibus orare. Idque manifestè confirmatur ex illo Lucæ. 1. quod Apostoli tanquam rem arduam neque omnibus peruiam vno ore petierunt à Domino: dicentes, Domine doce nos orare sicut docuit Ioan. discipulos suos. Et subdit: Sic autem vos orabit: Pater noster. &c. Haud ergo negari potest quin Apostolorum tempore essent certæ orationes constitutæ.

¶ Sed aiunt hæretici, Nō fuit nisi illa quæ Christus docuit, Pater noster. Profestò falsum est. Alias enim quaspiam designat Paul. 1. ad Timoth. 2. vbi ait. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus & pro regibus. &c. Duo enim illic designantur. Primum quod essent differentes orandi modi iam tunc constituti. Secundum quod hoc clero potissimum

incuberet. Vnde Chrysostr. eodem loco: Quod, inquit, est hoc? Primum omnium, hoc est in cultura quotidiana & hoc primum sciūt presbyteri qualiter orationes per vnamquamque diem fiunt, & serò & mane. Et Isidorus lib. 1. de officijs, cap. 8. precibus nobis Dominum deprecari Christus Dominus & docuit & constituit. Cum enim Apostoli nescientes orare petierunt à Christo, dicentes, doce nos orare: id est compone nobis preces quas Christus statim docuit, exinde producta est consuetudo ecclesiæ: scilicet: uti precibus: instar earum quas instituit Christus: quas quidem primi Græci cœperunt componere. Per hæc ergo Isidori verba diluitur hæreticorum argutia: videlicet, non esse utendum alia oratione præter illam quam Christus protulit. Haud enim intentio Christi fuit, ad illam præcisẽ sic populum constringere, ut neququam aliam adhibere fas esset. Sed illud ecclesiæ proposuit exemplar, ut quicquid orationum aut precatationum & laudum institueret, ad aliquod illorum membrorum reduceretur. Quare laudum Psalmodia referuntur ad id, Sanctificetur nomen tuum: Petitiones autem gratiæ & remissionis peccatorum ad illud, Adueniat regnum tuum, &c. Christo ergo orationem toti populo necessariam congruebat instituire: reliquas verò ecclesiæ instituendas illius instar commisit.

¶ Hic autem publicus orandi modus, cum, ut supra dicebam, doctrina & arte esset persolendus, certas personas quibus id incumbere exigebat, quales sunt clerici. Vnde idem ipse Apostolus in prior ad Corinth. cap. 14. Cum conuenitis, inquit, (nempe ad publicas orationes) vnusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, &c. Quasi dicat, vnicuique diuersum incumbit munus: ut scilicet alij psalmos intonent, alij doceant: alius, scilicet concionator, Apocalypsim, hoc est, reuelationem interpretetur. Vnde subdit siue lingua quis loquatur secundum duos, aut multum secundum tres: id est illi qui publice horas soluunt, ordine, numero, & vicissitudine id exequantur. Si verò non fuerit interpres taceat in ecclesia, sibi autem loquatur: id est, qui non habuerit munus loquendi aut cantandi, alios auscultet, tacitus Deum oret. Ecce circa conclusiones quatuor in capite præfixas quàm omnes ab antiquo fundameta trahant: nimirum ab Apostolorum tempore: nempe & personas fuisse ad orandum decretas, & psalmos, & templa, atque orationes certas.

¶ De temporibus autem atque diei horis ad orandum constitutis, quod presentis disputationis

Chrysostr.

Isidorus.

Ambrosius.

Confirmatio

suffragium hæreticorum

5. Conclusio

Hierony.

Obiectio V vitaleffii. Starum notarum of ficiam dam nantium. Prima solutio.

Secunda.

nis præcipuum est punctum, adhibetur deum conclusio quinta. Septenarius numerus horarum Canonicarum, ut antiquissima est Ecclesiæ institutio, ita & congruentissima atque decentissima: nempe ut post matutinarum nocturnum officium horæ diurnæ sex sint numero: videlicet prima, tertia, sexta, nona, vespere, & completorium. Et primum quod nocturnum officium ab Apostolorum seculo originem duxerit, testatur Hierony. super illud Matthæ. 25. Media nocte clamor factus est. Ait enim quod cum traditio Iudæorum esset Messiam media nocte venturum, in similitudinem Ægyptij temporis quando Pascha celebratum est & exterminator venit traditio Apostolica ut retur permansit: ut in die vigiliarum Paschæ ante noctis dimidium populos dimittere non liceret spectantes aduentum Christi. Vnde & Psalmista dicebat, Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. Hæc ille. Sed quando in hunc Psalmi versiculū incidimus, multi alij sunt eiusmodi, quibus nocturnarum laudum officium commendatur. Ait enim alibi idem Psalmista, Lauabo per singulas noctes lectum meum. Et alibi: Bonum est confiteri Domino & psallere nomini tuo altissimè. Ad annuntiandum manè misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. Atque alibi. Memor fui nocte nominis tui Domine. Et quod in Completorio canimus. In noctibus extolite manus vestras in sancta, & benedicite Domino. Non ergo ab apostolis tantum mos nocturnæ orationis originem duxit, sed à Prophetarum oraculis.

¶ Præterea & eundem nos morè Christus institutor noster se ipsa docuit. Erat enim in oratione pernoctans, ut Lucæ. 6. refertur. Et ut habetur Matth. 26. media nocte in montem Oliueti ad orandum exiuit: vbi discipulos increpans quod non possent vna hora secum vigilare, & à Iuda traditus est, & à Iudæis captus. Quæ quidem mysteria omnino deberent Christianum populum in nocturnis orationibus continere.

¶ Igitur quoniã V vitaleffii: ut eodem c. 25. idem Tho. Valdens. refert, huiusmodi nocturnos psalmos contrectant, causantes quod cum noctem ad quietem nobis Deus indulserit, nos eam vigilijs infumentes religionem christianam grauem reddimus: ut eorum Blasphemiam conteramus, respondemus. Primum, eandem nocturnam quietem, ut supra diximus, ad contemplationem, atque adeo ad orationem naturaliter inuitare: eo quod tunc sensibus à suo usu cessantibus mens introrsum pacatior est. Secunda.

cundo & Prophetarum oracula & Christi exemplum eiusdem rei nos admonent.

¶ Sed tertio, quod in primis dicendum est, id antiqui patres ob id sanctum duxerunt, quod in primitiua ecclesia infestissima erat nocturnæ demonum incursiones, contra quas ideo nocturnas vigilias orationibus instructas instituerunt: ut lib. de Offic. c. 19. peregre tradidit Isidorus. Milites namque in exercitu, sicuti & in naui nautæ, quatuor stationes nocturnas ordinant, quas vigilias appellat: nimirum singulas tribus horis durantes. Tres enim horas ab occasu solis quando sopor cubare homines cogit, primam vigiliam appellant: tresque deinceps vsque ad mediam noctem, secundam: & à media statim nocte appellant tertiã: atque deinde vsque ad diluculum, quartam. In quibus, alijs dormientibus, alijs excubantes inuigilant. Huius ergo instar, in primitiua ecclesia, nimirum ab apostolorum seculo, clerus in tres partes diuidebatur: quarum vna in prima vigilia primum canebat trium psalmorum nocturnum, & alia in secunda secundum, atque alia in tertia tertium, ut tam in singulis quam in omnibus trinitatem profiterentur, ac demum diluculo in quarta vigilia omnes simul ad laudes concinendas conueniebant. Vnde Augustinus de verbis Domini, sermo. 14. Venit inquit ergo Dominus ad visitandum discipulos suos qui turbabantur in mari quarta vigilia noctis. Quarta vigilia noctis, extrema pars noctis est: vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias.

¶ Et ne hæretici putent eiusmodi vigilias sanctorum patrum inuentum fuisse, perspiciant in ipsissimis Christi verbis fundamentum habuisse: ut est videre & Lucæ. 12. vbi secunda & tertia vigilia nominatur: & expressius, Marc. 13. Vigilate enim, inquit: nescitis enim quando Dominus veniat: sero, hoc est prima vigilia, an media nocte, an in gallicantu, hoc est secunda aut tertia, an manè, hoc est hora laudum: ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico: vigilate. His ergo instructa edoctaque ecclesia, suas stationes atque vigilias collegit. Vnde Valerian. li. 1. c. de matutinis. Vigilijs, inquit, tribus horis dispertimus nocturnis, ut non solum verbo, sed & facto tres vigilias prædicemus, de quibus ait Dominus: Beati sunt serui illi quos cum venerit Dominus inuenit vigilantes, &c. Qua de re cum Vigilantius hæreticus illius esset perfidiæ author, quod nox quieti & somno indulgenda esset, non autem orationibus terenda: ista occasione Hie-

Tertio.

Isidorus.

Ratio decem tãdi officium diuinum in primitiua ecclesia.

Augustinus

Valerianus

Vigilantius

Hieronym. rony. vt in epistola ad Ripariū videre est, per- uerfo nomine pro Vigilantio eum Dormitan- tium appellauit. Ait quippe: Quod dicis eū execrari vigilias, facit & hoc contra vocabu- lum suum, vt velit dormire Vigilantius: & non audiat Saluatorem dicentem sic. Non po- tuistis vna hora vigilare mecum? Qua pro- pter sequenti statim epistola appellat eum Dormitantiū. Vnde idem Hieronym. ad Eu- stochium virginem: bis, inquit, nocte terque ad orandum surgendum est. At verò quo- niam postmodum aucto clero tantum pon- dus humanam imbecillitas ferre nequiu- it, vicifitudo illa cessauit, & à toto simul clero tres omnes nocturni cum laudibus vnā cani cœ- pti sunt: idque in diebus festis: nam in profe- stis non canitur nisi vnus, sicuti & in Pascha- li tempore. Et quanuis alij primam vigiliā ele- gerint, alij verò tertiam, plurimæ tamen eccle- siarum ac religionum mediam noctem con- stituerunt tanquā orationi, iuxta Dauidis testimonium aptiorē. Haud quippe, vti Am- brof. super Psalmum centesimum decimum- octauum author est, in cōsultō dixit. Media nocte, tunc enim feruet carnis illecebra, coqui- tur cibus, potusque digeritur. Qua occasione tentator multis tentamentis & carnem illidit, & animū occupat. Hæc ille. Vnde Petro inter punctum mediæ noctis & gallicantum ardor fidei refrixit, & calori temporalis ignis admo- tus Christum negauit. Quo circa huius tempo- ris relaxatio non tam facile aut peti aut conce- di deberet. Ferrē enim iam cathedrales eccle- siæ sanctum illum priscorum rigorem remit- tentes, indultā ab Apostolica sede impetrant matutinos psalmos appetente nocte soluendi. Sic enim omnia labascunt.

Ambrosius De horis diurnis testi- monia sacris literis accersita. De horis autem diurnis testimonia quoque sunt & rationes nō minoris energiæ. In primis tres horæ, nempe tertia, sexta, & nona, viuen- tibus ipsi apostolis celeberrimæ erant ad orā- dum. Extat enim Actuum. 1. memoria, quem admodū post ascensionē Domini Apostoli ef- sent Hierosolymis vnanimiter in oratione per- feuerātes, neque dubium sit quin in oratione solenni, quæ sicut modō in choro ab omni- bus celebratur. Vnanimitè enim nō tantum cordium vnitate, verum & vocum concor- diam designat: ac tandem hora tertia, vt. 2. c. legitur. Spiritus sanctus illis apparuit, lingua- rum cordiumque inflammator. Quo circa am- bigi non debet quin illa tunc horā destinatos psalmos dicerent. Quæ de causa ecclesia illo tunc vtitur hymno: Nunc sancte nobis spiri- tus, &c. De sexta, verò legitur Actuum. 1. o. ni-

mirum vbi Petrus refertur circa horam sex- tam in superiora, vt oraret, ascendisse. Sed de nona mentio etiam fit Actuum. 3. Habetur enim quod Petrus & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Quin- uerò easdem horas more & vsu Hebræis fuis- se celebratas, præter coniecturam, quæ maxi- ma est, auctores non desunt, qui asserunt. Cy- prianus nanque in calce lib. de oratione Do- minica. In orationibus, inquit, celebrandis in- uenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horā tertiam, sextam, nonam. Alludit tum ad illud Danielis. 2. quod illi tres quasi ex vno ore lau- dabant, glorificabant, & benedicebāt Deum. Et ad id potissimum Danielis. 6. vbi refertur, quod cōtra Hierusalem ter in die flecebat ge- nua sua, & adorabat, confitebaturque corā Do- mino Deo suo, sicut & antè facere consueue- rat. Erat enim prophetis solēnis, fixis statisque horis concinendi vsus. Vnde primi Regum, 10. ait Samuel Sauli: Cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Prophetarum descendētium de excelsō, & ante eos psal- terium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes: hoc est spiritu prophe- tico psallentes. Et insiliet in te Spiritus Domi- ni, & prophetabis cum eis. Vnde in prouerbū exijt. Nunquid Saul inter prophetas? Addit præterea illic Cypria. illis tribus horis myste- rium trinitatis fuisse præsignatum, quod in nouissimis temporibus manifestandum erat. Eundem prorsus horarum numerum, scilicet tertiæ, sextæ, & nonæ, in eodem Daniele fun- dat Isidorus lib. 1. de offic. capit. 19. Illo ergo tunc apostolorum seculo non reperitur men- tio nisi illarum trium horarum ante meridiē, prima sub tacita. Quare Hierony. super eodē loco Danielis. 6. Has, inquit, tres horas, scilicet tertiam, sextam, & nonā, ecclesiastica tra- ditio intelligit. Hæc ille. Coniunctio nāque: quod illo tunc tempore quo ter ad nocturnos psal- mos surgebatur, laudesque in aurora canta- bātur, superflua ducebatur alia hora vsque ad tertiam. Vnde idem Hierony. ad Eusto. de ho- ris ad orandum diuisis loquens, horam inquit tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque; & vesperam, nemo est qui nesciat. Vbi diluculi nomine laudes forsā intelligit. Et quod con- iecturis agere pergamus, Cassianus libr. 3. de institutis monachorum, cap. 4. cuius Isidorus meminit lib. 1. de Offic. ca. 23. Sciendum, in- quit, hanc matutinam quæ obseruatur in oc- ciduis vel maxime regionibus, canonicā fun- ctionem nostro tempore nostroque monaste- rio pri-

De horarū diuisione & exordio.

De comple- torio. Ambrosius.

Trina & cau- sa septē ho- rarū canoni- cæ in eccle- sia institutæ

Horarum diurnarum numerus in veteri testa- mento fundatus. Isidorus. Hieronym.

Cassianus. Isidorus.

rio primitus institutam. Matutinā ergo for- te appellat quam nos primam. Quod etiam re- ferri videtur verbum Cypriani loco citato: sci- licet, Sed nobis fratres dilectissimi præter ho- ras antiquitus obseruatas orandi, nunc & spā- tia & sacramenta creuerunt: nam & mane or- radum vt resurrectio Domini in matutina ce- lebretur. Antiquas ergo horas appellat tertiā, sextam, nonam: cui addit & primam.

At qui horæ istæ per diuisionem artificialis diei sunt intelligendæ vt quocunq; anni tē- pore ab ortu solis incipiat prima. Tertia autē finitur in tertia diei hora: & sexta etiā ab eodē solis ortu. Sic enim intelligendæ sunt illæ horæ. Matthæ. 20. nempe quod pater familiās exijt summo mane cōducere operarios: deinde ho- ra tertia atque hora sexta. De vesperis autē & completorio ait loco citato D. Hierony. ne minē esse, qui nesciat: quasi res esset antiquis- sima & vniuersis Christianis receptissima.

At qui de cōpletorio ait loco citato Ambr. venire illi in mentē auium recordationē quæ cum eunt cubitum quasi peracto lætē mune- re æthera cantu mulcere cōsueuerunt. Quod velut à surgente & occidente die semper in- staurare cōsueuerunt, vt vel decursu vel ador- to nocturno diurnoque tempore, iustas lau- des suo referant creatori. Vnde magnum in- centium excitandæ deuotionis fumendum nobis est.

Igitur vt quæ dispersim cōmemorauimus collectim ad nostram confirmandam conclu- sionem applicemus, tribus de causis septena- rius iste numerus canonicus instinctu spiritus sancti sanctissimus est Christianæ familia. Prima scilicet eademque ad literam potissima, vt iuxta Christi præceptū & Paul. monitum, iugis neque intermissa in nobis persistat Dei memoria, laus & gratiarum actio, ac demum de precatio & fauoris petitio. Nā cum in die naturali sex sint horarum ternarij, cum in sin- gulis statos habemus psalmos, perpetuo cir- culo in oratione persistimus. Mox & Trinita- tem que nostræ est fidei confessio, trinis qui- busque horis profitemur: nā pari ratione eodē numero & psalmos & orationes distribuimus. Accedunt deinde tertio & mysteria, tum alia tum etiā Christi: quæ glossa colligit super ca- presbyter, de celebra. Missar. Quod quidē est Concilij Agathen. celebrati sedente Zozimo Papa, sub anno Domini quadringentesimo vicesimo: vbi prædictæ omnes horæ tam diur- na quam nocturnæ persolui iubētur. Cauen- da autem est deceptio, ne quis putet, vt hare- tici blasphemare attentant, tunc primum fuis-

glossa.

se institutas. In hoc enim superiora adduxi- mus testimonia vt eas de antiquitate & tem- pore Apostolorum deducemus. Quare illie tanquā res antiqua confirmatur. Mystēria autem sunt quod septem existunt hebdoma- dæ dies, quibus mūdus fuit creatus: septēque Spiritus sancti dona, quibus recreatus: ac se- ptem mūdi ætates, quibus duraturus est: se- ptemque adeo petitiones Dominicæ orationis, quibus eadem dona postulamus. Christus au- tē matutinali hora captus est, & per reliquas diei passus. Vnde versus. Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis: Matutinali ligat Christum, qui crimina purgat: Prima replet spūis, causam dat tertia mortis. Sexta cruci- nectit, lætus eius nona bipertit. Vespera depo- nit, tumulto completa reponit. Ex his ergo eu- etis quæ dicta sunt colligitur, septē esse Cano- nicas horas: secundum illud Psalm. Septies in die laudem dixi tibi. Accipitur enim illic dies pro naturali, vt noctē includat. Quare nō sunt audiendi qui matutinum à laudibus separan- tes: octo connumerant.

Ad primum igitur argumentum supra obiectum Witleff. vsque adeo nega- tur horarum canonicarum pefum gra- ue esse, vt affirmemus esse suauissimum. Ad illud autem quod insinuat non esse in eccle- siæ facultate aliquid sanctum, quod in altero duorum testamentorum expressum non sit, plura respondemus. Primum illud est hære- ticum fundamentum, atque illius bestia quam Ioan. Apocaly. 3. vidisse scripsit, quæ cum agnus videretur cōrnuā gerens in fronte, draco tamen erat Super quo loco ait Augustin. ser- mo. 1. 1. hæreticam illic ecclesiam significari: quæ cū, eū agnus Christi, duo in fronte cor- nua, hoc est, duo testamenta præseferat, dra- conis tamen mōrsu Ecclesiā Catholicā dilace- rat. Hæc ille. Habet enim ecclesia catholica po- testatem à Christo apostolicā qua leges pos- sit condere, quas vel ex sacra pagina elicit, vel ad Christianorum ornamentum necessarias ducit. Instar nimirum apostolorū qui suis ve- stimentis iumenta illa strauit: ut quibus Chri- stus Hierosolymā ingressurus mollius incede- ret. Ait quippe super eodem loco Hierony. quod vestis apostolica, vel doctrina virtutum vel editio scripturarum intelligi potest: sicut ecclesiasticorum dogmatum varietas, quibus nisi anima instruetā fuerit, fessorem habere Dominum non meretur. Et Anselmus. Vide inquit quod super iumentum ponebant apo- stoli vestimenta sua, sed cetera Iudaica tur- ba sub iumentum pedibus, quia mandatis apo-

Ad. 1. argu.

August.

Anselmus.

stolorum instrui & ornari: legis autem antiquæ mandata conculcamus, dum carnalium obseruationes & circuncisiones reprobanus. Adde quod Ecclesia non solum intus per spiritum sanctum edocet, sed viua voce apostolorum & Christi illustrata eiusmodi horarum religionem amplexa est.

Ad 2. argu. Ad secundum respondetur quod in orationibus priuatis non opus est voce, sed satis est mente orare, nisi ad excitandam deuotionem. Quod autem Christus & Paul. secundum ipsum ait, spiritum & mente orandum, nihil aliud edocet, quam quod orantis psallentis; vox non debet esse sicut auium garrulus: sed mente & spiritu plena.

Ad 3. argu. Tertium argumentum articulo tertio plenius dissoluetur, ubi monstrabitur clericorum sacris initiatorum officium, etiam si curam gerant animarum, esse horarum munus persolvere.

ARTICVLVS II.

Utrum congruens sit & decorum, ut horæ canonicæ, Psalmorum, Hymnorumque alto cantu psallantur.

ROSTHORARUM Canonicarum substantiam & institutionem sublequitur, modo explorare, utrum canticis & hymnis sint persoluedæ. Nam idem V. v. d. l. c. v. eod. tomo. 5. ca. 16. Tho. V. v. d. l. c. v. d. eod. refert, & de hoc catholicos subsannabat, quod alto cantu laudes & preces ad Deum in clamarent. Quam quidem hæresim Lutherani suscitauerunt, obridentes ceu iudiculis nobis quod vocibus in templis obstrepamus Deo. Argumentum istorum est quod Deus non est surdus, aut dormiens, ut clamoribus nostris, quibus excitetur, indigeat. Quo circa nos Baalaticos appellat, hoc est sacerdotibus Baalimiles: quos vt. 3. Regum. 18. refertur, deridens. Elias vt altius in clamarent irritabat, subdēs: Deus enim vester forsitan cum alio loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. Et me dum inter illos agerem quando que de eadem re sic conueniebant. Nunquid sit tu cum Cæsare cātando colloqueris, aut aliquid ab illo altissimis vocibus & musico artificio deposceres, non deridiculus esses? Quid ergo coram Deo facere non veremini quod non auderetis coram Cæsare?

2. Argum. Secundum arguitur exemplo illius matronæ Samuelis matris, quæ vt initio li. 1. Regum refer-

tur, pressis labijs adeo silenter orabat, vt tenuis apparet. Quod quidem exemplum quasi orantium figura inter sanctos celebratissimum est. Vnde author in perfecti homilia. 13. Possumus inquit intelligere, vt ostium domus, os corporis, vt non clamosa voce oremus Deum, sed desiderio tacito. Nam ex clamosa inquit oratione multa mala nascuntur: maxime hæc tria. Primum quod clamosa voce orans non credit Deum ubique esse & secreta audire. Secundum quod mysteria secretarum suarum petitionum, quæ fortè non oportebat alteri præter Deum scire, auribus bonorum & malorum audienda committit. Tertiū denique quod clamose orans alterum iuxta ipsum astantem orare non finit. Id quod experientia testatur. Nam dum in ecclesia canitur, non possunt astantes orare vocibus eorum sensus rapientibus. Accedit postremò quod musica quæ seculares in suis festis, vtuntur, sacra profanare videntur.

In contrarium est autem illud Dauidis Psal. 149. Cantate Domino canticum nouum. Et rursus: Laudent nomē eius in choro. Cui accedit & Concilium Toletanum quartum, de consecratione, distin. 1. cuius verba sunt, De hymnis canendis, & Saluatoris & apostolorum habemus exemplum.

CVM tantoperè isti rerum nouatores & ecclesiasticarum rerum perturbatores ecclesiasticos cantus, vt modò dicebam, propellere à Christiano coetu contendant, non satis rei præfenti fecissemus, nisi hunc addidissemus articulum. De quo Sanct. Tho. 2. 2. q. 91. non nihil tetigit. Ad quem vnica eademque ecclesiæ receptissima respondetur conclusio.

Cantus ecclesiastici quibus horæ Canonice solenniter celebrantur, vt in ecclesia sunt optima ratione constituti, ita sunt & antiquissimi. Et quò rationibus testimonia clarescant, ab ipsis est nobis sumendum exordium. Sed est cum primis adnotandum, horas Canonicas in quibus religio colendi Dei consistit, tres habitudines inter nos & Deum continere. Prima est diuina laudatio, quam quidem ei propter seipsum tanquam summo bono debemus. Hac enim de causa illa à nobis debetur confessio, quod sit summè infiniteque bonus, iustus misericors, &c. atque adeo cuncti potens, omniscius, & quicquid boni in rebus existit immensa sua continet essentia: & propterea concinimus ei hymnos & Psalmorum laudes. Secunda earundem horarum ratio est, vt quicquid nobis ad vitam salutem que tam temporalem quam spiritualem nec-

cessarium est, ab ipso petamus: consistentes nos suas ipsius esse creaturas, atque nil nobis boni nisi ab illo posse contingere. Tertium denique officium quod illi orando persoluimus est gratiarum actio pro receptis beneficijs.

1. Ratio conclusio. Hoc autem supposito, rationibus pluribus demonstratur conclusio. Primum enim omnium, laudum conditioni adeo cantus non repugnat vt maximè ei congruat. Nam si naturale hominum ingenium consulamus, inde heroica carmina ortum habuere, vt ipsis sonoro metro decurrentibus, Heroū laudes & gesta canerentur. Quod & Poëta Æneidum principio significans ait: Arma virumque; cano. Quare Aristot. 8. Polit. ca. 7. & Boëtii in Prolo. Musicæ permultum Musicam commendat, ceu rem ad morum affectus plurimum conferentem.

2. Ratio. Imò verò, vt secundum subnectamus argumentum, symphonia in eiusmodi canendis laudibus satedo est naturalis, vt etiam authori ipsi naturæ in caelis eodem modo concini referantur. Vnde Apocal. 4. de sanctis animalibus refert Ioan. quod requiem die ac nocte non habebant, dicentia, Sanctus, Sanctus. Vnde in Missæ Præfatione seipsum ecclesia cohortatur, vt quæ admodum caeli caelorumque virtutis, Cherubim quoque & Seraphim sociæ exultatione clamare non cessant: ita ipsa cum eis concinat. Quare & Deo supplicat vt suas etiã cum illis voces admitti iubeat, dicentis: Sanctus, Sanctus, &c. Quapropter non immerito sunt qui fateantur veris vocibus, licet super naturalibus, Deum in caelestibus laudari. Atque rei huius testimonium terris angeli desuper attulerunt: vbi pastoribus nato Domino, non solum cum splendore diuinæ gloriæ affulserunt, verum & cantantes intonarunt. Gloria in excelsis Deo. Vnde circa finem secundi

Gregorius. lib. de Epipha. Grego. cum pastoribus, inquit venerare, cum Angelis hymnum dicito, cum Archangelis chorus ducto. Sit nobis ista communis solēnitas terrestribus cum caelestibus cōmunis. Qua ergo oris impudentia hæretici hæc laudum præconia negare possint? Hac enim de causa militans ecclesia, nempe quò societatem cum triumphante initam referat, in duos choros clerum partitur, qui alternis vocibus laudes intonent, atque altero sedente alter stet: videlicet vt qui stat, militantiū aciem repræsentet, qui vero sedet, triumphantium requiem. Quare cum vterque alteri respōdeat, ambo, nempe Angelicus atque humanus chorus eundem Deum pulcherrima concordia veneratur. Tertium post mortalium naturam & immortalium conditionem argumen-

tum sumitur ab antiqua lege. Eundem namque cauerdi ritum eodemque diuino numine affulsus David, psalterium cithara cōposuit, quocanere diuina mysteria consueuerat. Cantabiles enim, inquit, mihi erant iustificationes tuæ in loco peregrinationis meæ. Quo quidem ritu non solum Deo quicquid animo gerebat intimabat, verum & ad depellendos obsessores demones utebatur, vt patet. 1. Regum. 16. Nimirum futuram ecclesiam admonens, vt Psalmorum cōcentu insultantes demones fugitaret. Quocirca & in domo Dei, vt legitur. 1. Paralipom. 23. quatuor milia Psaltes constituit, canentes Domino in organis quæ fecerat ad canendum. Ob idque Psalmo. 146. & duobus sequentibus omnimodè sanctos Dei admonet, vt hymnis & canticis, omnique musico instrumento Deo laudes resonēt. Accedunt & in rei confirmationem celeberrima illa spiritualia cantica quæ sancti Prophetæ & Patres illius legis spiritu sancto dictante cecinisse leguntur, & nunc ecclesia per hebdomadam cōcinit. Vt cantica Moyse, Annæ Delboræ, Isaia, Ezichia, cæterorumque Prophetarum. Neque est cur quispiam reclamet, cationes illas templo illo non nostro congruere: nam cum illud figura fuerit nostri, multò nos magis condecet. Vnde, quod quartum sit argumentum, cum Christus Hierosolymam ingreditur, vbi ingressus in ecclesiam nostram designabatur, concentu puerorum psallentium & cantantium, Hosanna fili David, exceptus est. Atque obmurmurantibus Iudæis Dominumque interpellantibus qui illos tacere iuberet, respondit: si tacuerint, lapides clamabunt. Igitur si horæ Canonice quatenus laudes diuinæ sunt existimentur, congruentissimum est vt canticis persoluantur.

3. Ratio. Quòd, si vt gratiarum actiones proferantur, non minus eis catio cōgruit. Id quod Christo ipsi, ex quo quintum sumitur argumentum, in more & vsu fuisse testatur: Matthæ. ca. 26. vbi postremam enarrans cœnam ait: Et Hymno dicto exierunt in montem Oliueti. Vnde colligitur Christum cum suis gratiarum actiones cantando fecisse. Ait enim Isidorus lib. 6. Etymolog. cap. 34. quod hymni sunt cantica laudantium Deum. Quare si sit, inquit, laus, & non Dei, non est hymnus, & si sit & Dei & laus, & non cantetur, non est hymnus. Quare de August. in illo libello quem de laude spiritualium canticorum inscripsit, ex eo quod Zacharias hymni voce prophetauit, & Angeli Gloria in excelsis Deo, intonarunt, & pueri Hierosolymitæ Hosanna in clamauerunt, & Christus

hymnum cum discipulis concinit; sic colligit. Quis iam habito tali documento de psalmo- rum & hymnorum religione dubitauerit: quan- do ille qui à coelestibus adoratur; & psallitur, ipsum cum discipulis hymnum cantasse perhi- betur? Et Ioan. inquit in Apocalypsi, refert se spiritu reuelante vidisse & audisse vocem aqua- rum multarum, & tonitruum multorum dicen- tium Alleluia. Hæc August.

¶ Neque verò si solennem orandi religionem sub precù ratione mediteris, deerit Apostolicum exemplum ut canora melodia fiat.

Argum. 6. pro cōclus. ¶ Est nāque sextum argumentum, id quod Actu. 16. legitur: nēpe quod cum Paulus & Silas in car- cere custodiretur, adorantes media nocte lau- dabant Dominum, nimirum suam causam illi proponentes. Et audiebant eos qui in custo- dia erant & subitò terræ motus factus est ma- gnus, omniaque ostia aperta & omnia soluta vincula, vbi secundum Bedam alia litera habet quòd hymnum dicebant. Quo loco hymnorum psalmorumq; vim idem doctor adnotauit: ad monens ut quicumque fidelium intentiones varias inciderit cum Paulo & Sila, inter carce- ris tenebras hymnizet, & cum Psalmista Do- mino canat. Tu es praesidium meum à pressu- ra quæ circumdedit me. In qua item Aposto- lica autoritate illorum trium differentia medi- canda est: nempe hymnorum, psalmorum, & can- ticorum, quam & ad Coloss. 3. repetit vbi ait: Cōmonentes vosmetipsos psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vestris: Quo loco in suis annotatio- nibus Hieron. Hymnis, inquit, ut trium pue- rorum, psalmis ut Dauid, canticis ut Moyse & aliorum. Hæc ille, canticum enim simplicem vocum intonationem designat: hymnus car- men: psalmus verò est, qui instrumento mu- sicò psallitur. ¶ Adde & quod ad Ephes. 5. idē admonet apostolus. Implemini enim, inquit, spiritu sancto loquentes vobismetipsis in psal- mis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantan- tes & psallentes in cordibus vestris Domino, gratiam agentes semper pro omnibus in no- mine Domini nostri Iesu Christi. Vobis in- quit metipsis, id est in choro vestro alternis vocibus: & in cordibus vestris, hoc est ut spiri- tus ex corde profectus cantum viuificet. ¶ Anti- phonas verò, ut Isido. li. 1. de offic. c. 7. autor est, Græci primi cōposuerūt: quos postea Am- bro. imitat⁹ latinas excogitauit. Sicut & hym- ni, ut Eusebius li. 1. Ecclesiasticæ historiæ. c. 18. refert, inconuentibus sancti Marci in Alexan- dria cōpositi sunt multi: quibus & idē Ambr. & Hilarius plures addiderunt, ut cap. 7. ait Isi-

Beda.

Argum. 7.

Antiphonas primi Græci cōposuerūt teste Isido. Eusebius.

idorus. Responsorialia verò ibidē Isido. c. 8. tradit ab Italibus longo antè tempore sunt reperta, & inde sic vocata quòd vno canente chorus cōso- nando respondeat. Lektionen enim, ut de insti- tutis clericorum. ca. 80. ait Rabanus, antiquissi- mæ religionis deriuata traditio est, ut cho- ro sedente, ab vno stante legantur: quæ finita chorus concinendo respondeat: & inde dicta sunt responsoria. Quin verò, ut Cassiodorus li. 10. historiæ partitæ refert, Ignatius Antio- chiæ Syriæ tertius post Apostolum Petrum episcopus, atq; adeò cum ipsis Apostolis con- uersatus, vidit angelorum visionem quomodo per antiphonas sanctæ Trinitati dicebāt hym- nos. Itaq; modum visionis Antiochenæ probatur tradidisse ecclesiæ: & ex hac ad cunctas trāsiuit ecclesias. Multa deniq; alia cōmemo- rari possent, quibus antiqua hæc ratio laudandi Deum canticis confirmaretur, quatenus ad naturam rei attinet laudandi, deprecandi, & gratias agendi. Sed illis prætermisis ad alios arguendi locos descendamus, qui ex parte nostra sumuntur. Cantus enim ecclesiastici præ- terquam quod sic commodè Deus laudatur, per- magnam habent energiam ad nostram exci- tandam deuotionem. Nam cum sensus sint men- tis organa quos musica suapte natura demul- cet, illa ratione mens in sublime rapitur ad di- uinam maiestatem contēplandam. Vnde Raba- nus de institutis clerico. cap. 67. Psalterium inquit idcirco cum melodia cantilenarum sua- uium ab ecclesia frequentatur, quòd facilius ani- mi ad cōpunctionem flectantur. Et August. lib. 9. confessio. cap. 7. refert quemadmodum tēpore suo Mediolanensis ecclesia genus hoc cōsolationis & exhortationis celebrare susce- perit, ut fratres vocibus & cordibus magno studio concinerent, ad depellendum mœrorē quo propter hæresim Arrianorum Christiani animi tabescebant: tūc enim, inquit, & psal- mi ut canerentur secundum morem Orienta- lium partium, nè populus mœroris tædio contabesceret, institutum est. Quod non est sic intelligendum ac si noua tunc fieret insti- tutio: Imo erat instauratio illius quæ illi hære- tici depulerant. Et libro. 10. cap. 33. voluptates inquit aurium tenacius me implicauerant & subiugauerant, sed resoluiisti & libera- sti me nūe in sonis quos animat eloquia tua, cū suauis & artificiosa voce cantantur. Et infra cū Athanasij Alexandrini episcopi morem meminisset, qui tam modico flexu vocis facie- bat sonare lectorē psalmi, ut pronuntianti vi- cinior esset quàm canenti, subdit: verum tamen cum reminiscor lachrymas meas quas fudi-

R espōrta vnde insti- tuta.

R abanus.

C assiodor.

ratio prima p rocātib. ecclesiasti- cis ex parte hominis sū pra- Rabanus.

August.

Lactantius

postrema ratio.

In ecclesia- sticis canti- bus exces- sus immodi- cus & vitu- perabilis ef- fe potest.

Libri Decimi,

fudi ad cantus ecclesiæ tuæ in primordijs recuperatæ fidei meæ, & nunc ipse commouor non cantu, sed rebus quæ cum liquida voce & cōuenientissima modulatione cantatur, magnam instituti huius utilitatem rursus agnosco. Ita fluctuo inter periculum voluptatis & experimentum salubritatis, magisque adducor non quidem irretractabilem sententiam proferens, cantandi consuetudinem approbare in ecclesia, ut per oblectamenta aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat.

Ratio altera autoris.

¶ Quin aliam egomet mihi rationem adhibeo eiusmodi cantiones extollendi. Valent enim ad amorem erga nos Dei magnificandum: nam quis non vel de hoc Deum suum amet, qui religionis officium tam necessarium, sed tamen quòd ex alia parte non nihil posset afferre molestiæ, suo sancto nomine instituit, ut talis à nobis melodia impenderetur, quæ & laborem leuaret, & animū recrearet ac demulceret. Adde quòd & clementiorem eum nobis eiusmodi spirituales cantilene exhibet: nam qui fert ut crimina nostra quibus suam iustitiam offendimus, quæque adeò lugenda potius essent & omni mœrore plangenda, harmonico cantu ad suas perferamus aures, quomodo eum non credamus patentissimis esse in nos visceribus, atque ad nobis indulgē- dum paratissimum? Vnde Lactant. lib. 6. Di- uinarum institutionum. capit. 22. Postquam secularem melodiæ suauitatē, quæ humanos animos labefactare solent, reprobauit, paulò inferius subdit: Itaque si voluptas est audire cantus & carmina, laudes Dei canere & audire iucundum sit. ¶ Postrema verò horum nostrorum argumentorum clausura, quæ sanè rem planissimè pandit, ab experientia sumitur. Qui enim has cantandi cæremonas condeinnant, interesse catholicis ecclesijs cupe- rem, in quibus concertus cum venustate & religiosa modestia canitur, & postea ut hære- ticorum templa viderent, vbi silentium nihil aliud quàm ecclesiarum cadauera refert, ut illo discriminis interstitio de utroque iudica- rent. ¶ Hoc verum tamen in calce demum quæstionis silendum non est, quòd uti in reli- quis sanctis cæremonijs accidit, ita & in hanc potest absurdus excessus obrepere: nempe si profana inter spirituales cationes admittatur vel aliqua quæ pias aures offendant, ut in natalicij Domini & in alijs festis diebus a licubi consuevit. Aut sit ex præfectorum incuria ine- ptissimi ad canendum admittantur qui aures obtundant, & attentionem perturbent. Qui- quidem Hieronymus, ut distinctio. 92. cano.

Quæstio. V.

Cantantes, refertur reprehendit. Quæuis hoc pro ratione populi expendendum est. In vilis enim & rusticanis oppidis etsi haberi non possit vrbicus canticus, non ideo est absurdus existimandus. ¶ Organorum autem vsus ne utiquam est repudiandus, cum & sacris testimonijs comprobetur, & vbi que sit celebris. Tametsi in Capella Pontificis Summi non sit admixtus. Alia verò instrumenta neque prorsus approbanda sunt, neque omnino respuenda, sed consulenda est prudentia, quæ nam illorum loco sanctitatis deceant. De quibus Sæctus Thomas, quæst. citata, nil aliud inquit, nisi quod antiquo populo magis quàm nobis congruebant.

O rganorū vsus.

Iudiciū de alijs instru- mētis musi- cis.

Ad 1. argu.

Ad primum igitur argumentum respon- detur, vel de hoc hæreticos esse blasphemos, quòd ecclesiasticos cantores cum sacer- dotibus Baal componunt. Haud enim de hoc Elias illos irridebat quòd canerent, sed quòd lapides, & marmora, & mortuos homines, ac denique dæmones illa ratione colerent, quos arbitrabantur clamoribus esse ad audiendum excitandos. Qui verò ad animi lætitiā & deuotionem excitandam canunt, seu ut Deo illum referant honorem, laude digni sunt, non vituperio. Sicuti Hierosolymitæ Christo acclamantes, O fanna. Et pueri in fornace, angelorum instar, Hymnos psallentes. Quare neque aliud simile quòd ab humana maiestate ad diuinam afferunt: quippiam ad rem at- tinent. Eò enim non decet coram humanis prin- cipibus preces cantando fundere quòd non sint ut dii colendi: tametsi & heroum laudes, ut supra diximus in ipsorum præsentia, cani soleant. ¶ Secundum autem argumentum ab Anna Samuëlis parente deductum, de priuat- is tantum orationibus procedit, atque adeò sanctorum documenta quibus iubemur silen- ter orare. Secus autem se res habet de solenni- bus quæ nomine publico fiunt. Neque vllum est absurdum, ut dum in choro canitur, popu- lus, si orare nequit, abscondat. Ad postremum autem verbum respondetur quòd secularis musica in ecclesijs non est licita: ecclesiastica verò non est profana.

Ad secundū.

Ad postre- mum.

ARTICVLVS. III.

Utrum tam illi omnes qui sunt sacris ini- tiati, quam qui titulum habent Ecclesiasti- ci sacerdotij ad horas dicendas teneantur.

IN

N primo articulo monstratum est quemadmodum ad orandum solenniter necessarium fuerit quatuor esse constituta: nempe personas, orationum que substantiam, loca, & tempora: quibus & ex ipsa natura rei quantum intelligitur adhiberi, videlicet intentionem atque attentionem. De primo ergo, scilicet de personis, in isto articulo: de reliquis vero in subsequentibus dicendum est. At quod non omnes qui sacris initiati sunt teneantur ad diuinum officium, arguitur argumento illo quod supra tetigimus. In ecclesia dispersita sunt clericorum munia: alij namque animarum curam sunt mancipati, alij vero vel ad predicandum, vel ad alia negotia quae ad rem ecclesiae attinent: ergo illi qui alijs sic impediuntur, non est cur ad horas canonicas obligentur. ¶ Pari modo arguitur secundo quod neque omnes sacerdotia habentes ecclesiastica ad horas soluendas teneantur: tum quod beneficia propter diuersa officia sunt instituta: ut praestimoniam, quae, ut fertur, ratione studij constituta sunt: tum etiam quod eadem ratione qui in religione ante professionem probantur, canonicum officium pendere tenerentur eo quod illis fructibus satisfecit: quibus populus propter eiusmodi spiritalia officia religiosus erogatur. Quod tamen non est rationi consonum.

Tertium. ¶ Tertio denique arguitur. Si eiusmodi clerici ad horas dicendas tenerentur, id maxime esset de iure diuino, in quo religionem horarum canonicarum fundatam esse supra monstratum est. Quod si verum est, consequens fieri videtur ut Papa super his dispensare ne queat: cuius tamen contrarium mos habet & vsus.

¶ In contrarium autem est ca. Presbyter. de celebratione Missarum. quo omnes presbyteri obligantur ad diuinum officium: ubi nomen presbyteri secundum glossam extenditur ad omnes clericos: iuxta tenorem ca. Si quisquam de cohabitatione cleri. & mulier.

De hac quaestione quaedam sunt inter doctores constituta, quaedam vero quae vix possunt certa ratione definiri. Duae inquam causa pro certis habentur, quarum per se utraque ad pensum horarum canonicarum obligat: nempe ordo sacer & ecclesiasticum beneficium. ¶ Ad questionem igitur duabus conclusionibus respondetur. Prima: Omnis clericus in sacris, puta subdiaconus & illo superior tenetur officium persolvere diurnum ac nocturnum. Conclusio est quam tenet glossa completiturque Panorm. & reliqui Doctores canonici iuris pra-

cipui nominis, super dicto cap. presbyter. de celebratione Missarum. Est & sententia diuini Thomae quodlibeto. 6. ar. 8. v. n. unanimiter Theologorum. Nam quauis in dicto capit. quod ut supra diximus, est Concilij Agathen. de solo presbytero mentio fiat: tamen Innocentius cap. dolentes. minores etiam clericos exprimit. Et dist. 92. cap. fina. expressius obligantur presbyter, diaconus, & quilibet clericus ad quotidianum officium. Ratio autem, quae optima est iuris interpretis, inde emergit, quod qui sacris initiatur, singulari Dei cultui mancipatur, atque in illo constituitur statu qui ad diuinas laudes institutus est: iuxta illud Isai. 43. Omnem illum qui in uocat nomen meum, in laudem meam creauit illum: laudum autem ordo & modus, ut supra diximus, ab ecclesia lege sancitus est: ergo eo ipso quod quis in clericorum ordine suscipitur, tali est vinculo obligatus. Quapropter, hoc quam maxime cupio cunctis clericis esse persuasissimum, ut quicquid negotij eis incumbat, siue literarum studium, siue gubernandi aut legendi munus, aut etiam praedicandi, constitutissimum habeant, nunquam ullam interpollare canonicam horam: certo videlicet scientes hoc esse proprium genuinumque eorum officium, atque adeo cunctis alijs preferendum. Eo praefertim quod tempus statis rationibus dicatur, ex quoque alio succidatur negotio, nunquam impedimento est, Deo sic disponente, quo minus bene expediatur.

¶ De clericis autem qui in minoribus, sunt ordinibus constituti, quique nulla potiuntur ecclesiastica praebenda, quanquam Panor. loco citato in altera partem propendeat, absque dubio credendum est ad nullas teneri canonicas horas. Neque eius ratio vilius est momenti: videlicet, quod ut ipsum nomen clerici sonat, assumuntur in sortem domini. Haud enim sic assumuntur, ut statim firmiter mutant: nam quamdiu integrum illis est matrimonium se copulare statum non mutant. Item quia functio illorum ordinum in solo praeparamento templi vasorumque finitur: neque ordinem habet proximum ad eucharistiae sacramentum: ceu officium diaconi & subdiaconi. Et quauis Palud. in. 4. distin. 1. §. 9. 5. dicat quod ad aliquid plus teneantur quam laici, non est credendum de praepcepto: ita ut eius omisio aliqua sit culpa: sed forsitan de honestate si voluerint. Quare non solum qui prima tantum tonsura ordinati sunt, verum neque alij aliorum graduum infra subdiaconatum tenentur, ad canonicum graduum. Neque vlla est lex & consuetudo quae tale iniiciat scrupulum: neque episcopus

D. Thom.

Innocentius

Ratio conclusiois.

Clerici in minoribus constituti, ad nullas horas canonicas tenentur contra Panormita.

Paludanus.

2. Conclusio. scopus ad hoc potest obligare. ¶ Secunda conclusio. Quicumque habet ecclesiasticum beneficium aut praebendam sub clericali titulo, tenetur sub reatu lethalis criminis ad plenum horarum canonicarum officium. Et est intelligenda conclusio cum praecisione sicut praecedens: Itaque sicut sacer ordo sine beneficio obligat, ita & beneficium absque ordine sacro. De hac quidem conclusione expressum iuris textum non vidi: annotatur tamen. c. si. dist. 91. cuius verba sunt, quod presbyter, aut diaconus, vel quilibet clericus ecclesiae deputatus, ad quotidianum officium teneatur: ubi verba, deputatus, intelligunt per titulum alicuius beneficii, ut distinguatur a prioribus membris presbyter, & diaconus. Facit & verbum ca. fina. de rescrip. lib. 6. Beneficium non datur nisi propter officium: nam peculiare ac proprium clericum officium, ut supra diximus, est horarum canonicarum praesentium. Facit & ca. cum secundum Apostolum, de praebendis, ubi sancitur, clericos omnes ad omnes eligi, atque adeo non esse a mercede depellendos. Ac subinde iubetur neminem sine titulo aut beneficii aut patrimonij esse ordinandum: aut si secus fiat, quod episcopus ei victum praebet. Cum ergo merces propter onus debeatur, & proprium onus clerici sit dicere officium, fit ut ex quacunque praebenda nascatur haec obligatio: Atque hac de causa sic sumus conclusionem moderati, ut talis praebenda possideatur clericali titulo: nam qui titulo seculari decimas percipiunt, ut reges & equites: & concionator, & lector: non tenentur ad huiusmodi horas soluendas. Quam ob rem eos qui praestimonialia sacerdotia possident, licet alij aliter sentiant, excusare non audeo ab officio diuino persolueno. Eo quod ille titulus, clericalis est, & non secularis. Nam quod dicunt illa fuisse instituta tantum ratione studij, non ea pollet iuris autoritate, ut ob id sint ab eiusmodi munere exonerandi. Quare de concess. praeben. ca. quoniam. lib. 6. praestimoniam inter ceteros ecclesiasticos titulos connumerantur. Quocirca non tenetur opinio Laurentij, ut bene ait Syluest. verbo. hora. §. 3. dicentis, clericos in minoribus ordinibus beneficiatos qui per alios seruiunt, excusari posse ab officio diuino: imo fatius ait Panor. loco citato quod cum horas pendere, officium sit personale, semper ad illud tenentur. Et quauis Ioannes Andr. in Nouellis dicat quod libenter videret, si ecclesia ratione studij liberaret huiusmodi beneficiatos in minoribus, non habentes animarum curam, ut tantum recitarent officium Virginis, profecto non esset salutare consilium: eo quod

Probatio 3. Conclusio

Moderatio conclusiois

Qui praestimonialia sacerdotia possident, ad officium diuinum tenentur.

Reprobatio opinio. Laurentij. Syluester. Panormita.

Ioan. Andr.

ecclesiastica stipendia praecipue, ut diximus propter huiusmodi officia penduntur. ¶ Illos autem qui tantum habent pensiones, pensionarius quia nullum habent ecclesiasticum titulum: sed tantum non tenentur ius petendi ab illo qui titulum habet, necur ad hoc iam saepe diximus minime ad canonicas horas teneri.

¶ Dubium autem restat quando praebenda est tenuissima. Sunt enim qui catenus hanc conclusionem affirmant, ut etiam dum beneficium tenuissimum sit, adeo ut neque ad miseriam ducendam vitam sufficiat, nihilominus obligare censeat. Imo vero & si merum titulum sine fructibus qui horas habeat, non excusent a culpa si horas, canonice praeter miseriam. Atque hoc sequitur Syluest. verbo. hora. §. 3. Et quidam e recetissimis Theologis

Syluestri foluto Syluest. Sed profecto multo libentius in contrarium sententiam subscriberem. Nam cum clericus contra subdiaconum ad officium non alia ratione quam stipendij ad officium diuinum teneatur, quando beneficium adeo est exiguum ut ferè pro nihilo reputetur: non est cur talem obligationem inducat. Neque vincit obiectio dicentium illi esse imputandum, qui illud recepit: nam tenuissimum beneficium ex natura sua non obligat. Quare qui illud recipit non obligatur. Dixerim tamen tenuissimum, ut ferè pro nihilo reputetur: nepe si his temporibus summam saltem octo ducatorum non attingeret: nam si ditius est, quamuis non sufficiat ad victum: si tamen pauperi clerico bona esse possit pars sustentationis, non omnino possit dens excusatur. De hoc ergo sapientum prudentia consulenda est. Pari modo de illo censendum qui vel litigiosum, ut ait Palud. merum habet titulum praebendae sine fructibus, idque ex concessione Pontificis, eosdem fructus alteri reuertatis, itaque in sua potestate non sit illos percipere: ut ait Caietan. in Sum. verb. hora. quae do quidem obligatio non emergit nisi ex sacro ordine, vel experceptione mercedis. Neque in contrarium solida est superior obiectio, videlicet, illi esse imputandum qui tale beneficium accipit: nam quod autoritate sit Papae, alteri non imputatur. Cum ergo sacerdotium fructibus suis priuat videtur possessore ab obligatione absolue re dicendi horas. Secus res haberet si per illum qui praebendam possidet staret ut fructus non perciperet: ut pote si vel alteri gratis daret, aut propter excommunicationem, aut quia non residet, illis priuaretur: tunc enim non esset ab orandi ligamine absolutus. ¶ Petrus de Palude loco citato eos propterea excusat qui Breuiarium non habent neque emere possunt. Quauis dicat quod debent officium addiscere.

Dubitatio.

Syluestri foluto Syluest.

Refellitur foluto Syluest.

Qui solum habet titulum beneficii sine fructibus non tenentur ad officium diuinum.

Limitatio superioris assertionis.

Paludanus. Explicatur praeterita sententia Paludana.

Porro verò eiusmodi excusatio nō est cur admittatur. Etenim cū nemo sit in clericalem ordinem admittendus, qui non habeat vnde viuat, nemo clericorum excusatur si Breuiarium non habeat: imò antequam haberet, non esset ordinandus. Eò potissimum quòd Palud. de loquebatur antequam esset impressio. Modò nanque vilis emuntur. Diuersa verò est ratio vbi fortuito casu quis Breuiariū perdidit, neq; est in loco vbi haberi possit.

¶ Addiscere verò officium vt memoriter dici possit, nemo lege cogitur, quia res est nō omnib⁹ bene possibilis: satis enim est legere sciat. Quare si quis esset aut inter infideles aut in p̄ uincia vbi Breuiariū neutiquam reperiretur, legitima obtegeretur excusatione. Eadē ratione excusantur & cæci, aut ita oculis caliginantes vt legere nequeant. Tametsi dum aliquas horas memoriter proferre possent, fortasse tenerentur. Quauis neque omnino sim certus an essent rigore cogendi; quandoquidem tenacitas illa memoriæ accidentaria fit: licet tutius esset vt se obligatos censerent.

¶ Pari modo qui sic esset impeditus aut circa infirmos, aut aliter, vt nullatenus possit orare, itidem excusaretur. Quāuis fraus semper caudata est, eò potissimum q̄ huiusmodi obligatio arētissima est, à iureque diuino descendens. Imò verò si vlla mihi adhibenda est fides, conijcio vt qui ex choro mittuntur ad thurificandum altari, simpliciter non teneantur Magnificat & Antiphonam dicere: quia neque coguntur memoriter scire, nec alium tunc secum portare librum. Eò præsertim quòd dum illi in re illa ad celebritatem eiusdem officij occupantur, totus chorus pro illis supplet. Imò nescio an ille qui organis choro respondet teneatur postea officium pendere: quia in primitiua ecclesia tantum erat vnus liber in choro.

¶ Infirmas autem atque in alijs similiter impeditis manifesta est excusatio, dum modò absque omni fraude ad prudentiam boni viri impedimentum existimetur esse legitimū. Quauis re dubia consilium medici, autoritasque prælati vt in ieiunijs, intercedere debeat.

¶ At de alijs iuris impedimentis hæsitare quis posset: videlicet, vtrum excommunicatus, irregularis, & degradatus, ab oradi vinculo immunis fiat. Apparet enim inde sic res habere q̄ ab alijs officijs iure cohibentur. Sed nihilominus respondetur nullatenus excusari. Nam vt habet gloss. canon. legi. 16. quæst. 1. nemo ex suo delicto facit cōditionem suam meliorem. Et ideo isti tenentur ad ea quæ sunt oneris: licet illis priuentur quæ sunt honoris. Debet tamen

excommunicatus solitariè officium soluere: quia non potest se publicis officijs ingerere. Tametsi nisi sit nominatim excommunicatus, aut manifestus clericorum percussor, non tenetur alijs, vt aliàs diximus, ipsum euitare, sed potest quisque cum illo orare. Irregularis verò & degradatus qui excommunicatione non est irretitus, in choro etiam potest cum alijs officium soluere, quoniam solum impediuntur ab administratione sacramentorū, & executione ecclesiastica iurisdictionis, & à suspensione ordinum.

¶ Post hæc autem quod omnium maximum dubium ingerit, est de religiosis, qui nondum maiores ordines susceperūt. Maximum inquam dubium: non quòd non sit omnium opinio, vt ait Syluest. loco citato, & Panormita. & omnes iuriscōsulti: & diuus Antoninus. 3. par. tit. 13. ca. 4. Neque est qui contrarium asserere audeat, neq; ego auderem. Sed dubium est de iure, aut ratione. Nam cū neutrum superiorū capitum: nempe neque ordo sacer, neque beneficium illos cogat, nulla apparet fieri reliqua obligationis ratio. Quapropter Caieta. in sua summa verbo, hora, Certè inquit nisi consuetudo illos obliget (de qua nihil scio) non tenetur ex professione. Hactenus ille. Quòd eū aīu tenet ratione voti ex capitu. licet. de voto, non satis habet cogendi vim. Illic enim solum habetur quòd si quis quid vovit, teneatur illud soluere: religiosi autem tria tantum suscipiunt essentialia vota: & pollicentur viuere secundum suas constitutiones. Vnde Hieronym. ad Heliodorum: & refertur. 16. quæst. 1. Alia est inquit causa monachi, alia clerici: illi de altario viuunt. &c. Et ad Rusticum monachum. Sic viue in monasterio vt clericus esse merearis: cū in clericum te populus eligit, age ea quæ sunt clerici. Hoc ergo differt religiosorum ordo à clericali, quod clerici deputantur ecclesiarum seruitio: religiosi verò non nisi contemplationi. Cui quidem discrimini applaudit Diuus Thomas. 2. 2. quæstio. vltim. artic. 8. ad secundum. Secunda verò ratio, quæ omnibus est celeberrima: videlicet, quòd viuunt ex eleemosynis, quæ propter diuinum cultum ipsis à plebe erogantur, nihilominus habere videtur vigoris pondus. Decimæ nanque sunt propria merces seruitium ecclesijs: reliquæ verò, eleemosynæ non habent illud onus annexum: atqui rari sunt Cōuentus ex decimis viuentes. Præterquam quòd tales decimæ potuerunt illis, sicut reliquis pauperum hospitalibus absque tali onere adiudicari. Et qui absque decimis viuunt,

Dubium de religiosis.

Syluest. Panormita. Antoninus.

Ratio. 1. est sic ad collegendū re religiosis vt teneatur dū vltimū officij perfoluere.

Hieronym.

S. Thom.

2. ratio est in efficiax.

Impediti nō tenentur. &c.

Infirmi ab horis recitandis excusantur.

Quæstio.

Solutio. Glossa.

licet eleemosynas percipiant, erogantur illis, tamē sicut ceteris pauperibus. Et esto pro benefactoribus orare teneantur, nō tamen ideo canonicum perfoluere officium.

¶ **Argumentū.** Quod autē mihi argumentū occurrit, omnium molestissimum est. Si religiosus choro deputatus, qui tamen non est in sacris, teneretur ad officium, non posset absq; Papæ dispensatione illo onere eximi: & tamen si in eadem religione fiat laicus, quos nos Conuersos vocamus, non tenebitur amplius ad officium canonicum: illa autem mutatio nulla indiget Papæ dispensatione, sed per solum prælati assensum fieri potest. Mirabile ergo cuiusmodi forte apparebit quòd solus prælatus possit monachū liberare ab officio perfoluendo, ad quòd tenebatur. Nam si dicas pariter quibus beneficium habet teneri, à qua tamen obligatione si illud reliquat, liberatur, nullam prætere fers rei nostræ similitudinem: nam illa obligatio tantum erat propter mercedem: obligatio verò monachi debet esse ratione status quem relinquere nequit. Quare qui ex choro subductus sit conuersus, statum religionis non mutat. Si ergo conuersus non tenetur: apparet quòd neq; ille qui deputatus est choro: nisi sit in sacris. Et simile argumentū, imò validius fit de sanctimonialibus quæ ex choro distractæ fiunt laicæ.

¶ Quod si nos vicissim redarguas, saltem eiusmodi religiosi teneri vinculo suæ regulæ, de hoc non contendimus. Obligabuntur enim tunc saltem in ordine nostro, non ad culpam, sed ad poenam: vt de religiosis laicis illico dicturi sumus. Quæstio autem est de præcepto quale est in subdiaconibus & supra.

¶ His verò nō obstantibus, etsi negare nequeat, si vim tantum rationis cōsulat, permultum mouere, haud tamen negandum est celeberrimam, eandemque, laudabilem consuetudinem, vno antiquorum patrum consensu approbatam, vim habere præcepti: videlicet vt nullus religiosorum, qui choro dedicati sunt, ab eiusmodi obligatione soluendi diuinum officium excipiantur. Imò verò neque nuda hic confitenda est consuetudo, verum & lex etiam est agnoscenda.

Solutio positionis conclus.

Suadetur proxima, a scripto.

¶ Arguitur ergo in confirmationem præsentis sententiæ. Vniuersi & singuli monachorum conuentus cuiuscunque spiritualis ordinis qui sub ratione solennis voti ab ecclesia sunt approbati, tenentur in communi diuinum officium celebrare: ergo quotquot eidem muneris addicti sunt, quoties choro defuerint, tenentur idem officium pendere quòd illic publice canerent. Antecedens professio nemo posset, neque vllus auderet negare: nam vbi ecclesia

ligiones secundum euangelium instituit, eas videlicet quas rei spiritualis gratia admittit, easdem diuinis laudibus mancipauit: quippe cum illud sit præcipuum contemplationis munus, atq; a deo, si vbi fieri potest, præfecti negligentia tale officium in communi non fieret, citra dubium mortale illi esset irrimē. Loquor de religionibus antiquis: nam si alius religionis modus citra huiusmodi obligationē admittatur: certè vix nomen religionis meretur: quippe quæ maximo splendore religionis carcat. Consequentiam verò argumenti fortasse quis neget, cogitans sat esse eos qui sunt in sacris tale officium soluere: reliquos verò dum assuerint choro. Attamen consequentia inde maximam habet probabilitatem, quòd tota religio eadem muneri mancipata est, atque adeo sicut clericus ratione ordinis, ita & religiosus choro mancipatus, ratione religionis ad officium tenetur. Quare S. Tho. loco nuper citato. 2. 2. q. vlt. in solu. ad secundū quicquid Caieta. autumat, solos laicos monachos excipit ab officio clericorum. ¶ Quòd si hoc de viris religiosi verum habeat, idem est & de sanctimonialibus censendum. Nempe quòd teneantur in communi, vbi fieri potest, ad officium diuinum: sin minus: priuatim. ¶ Quæ circa ad primum argumentū respondetur, quòd etsi monachorum status sit contemplationi addictus, cōtemplatio tamen in officio diuino perfoluendo potissimum cōsistit. Saltem ille potissimus est cōtemplationis effectus.

Prælati negligentia citra soluentia diuinū officij nō communi peccatum mortale est.

S. Thom.

Ad. 1. argu.

Ad. 2. argu.

¶ Ad aliud verò argumentum quòd fateor esse difficile, respondetur q̄ ea ratione qua quis est choro deputatus obligatur statas horas perfoluere: sed quomodo cūq; inde amoueat, ab eo dē fit vinculo liber. Hæc enim liberandi facultatem apostolica sedes in institutione religionum, earum præfectis indulgit. Et quando ratio ne satis dissolui requirēt, nihilominus præuale-re deberet, tum consuetudo quæ vniuersis religionum patribus vim censetur habere præcepti, tum etiam quòd hac facta licentia vt religio si ac potissimum sanctimonialiales ad diuinū officium non tenerentur, nullū eis fieret reliquum exercitium spirituale, quo tempus pro ratione sui instituti expenderent. Et re vera de me fateor nescio quid erroris præsentiscere dum mihi cogitatio animum subit negandi tā illustrē consuetudinem vim habere præcepti.

¶ Eos autem qui nondum professi sunt, quamuis Petrus de Palud. loco citato. in. 4. distin. 15. q. 5. duplici capite eosdem obligari censet: videlicet & quòd eleemosynis sustententur, & q̄ priuilegijs religiosorum gaudeant, vt patet de sent.

Paludan.

Syluester. monachis no professi no tenentur ad officium diuinu, contra Paluda. aug. de Anchona. Antonius. Syluester. De monachis laicis auctoris in dictum.

de senten. excō mu. lib. 6. cap. religioso. tamen cū hac assertio nullo iure fundetur, vt probē ait Syluest. loco citato, nō est cur recipiatur. Enimuerō cum nec religionis habeat statum, neq; clericalem, nulla superstes fit causa illos obligandi. ¶ Similiter & de religiosorū laicis August. de Anchona, quē D. Anto. 3. parte. ti. 13. ca. 4. citat & sequi videtur, cēsuit: videlicet, q; sub reatu mortalis delicti teneantur ad diuinū officii sibi p̄scriptū. Melius tamen rem alij conijciunt, quorū sententiā Syluest. illic amplectitur: nempē q; non teneantur: quādoquidē non sunt diuino officio dedicati. Qua propter qd̄ p̄fecti religionis illi laicorū ordini orādum iniunxerit, non aliam vim habebit p̄cepti q; quæ in tali religione exprimitur. Quare in nostro ordine, illud vinculum non obligabit ad ad culpā nisi vbi contemptus irreperit, sed ad p̄enam pro arbitrio p̄lati.

Ad 1. argu. capitale.

Ad primum igitur capitale argumentū respondetur, q; vtcunque dispersita sint alia clericorum officia, vniuersis tamen commune est horarum canonicarum pensum. Et pariter respōdetur ad secundū, quod quaecunque quis possideat sacerdotiū sub titulo clericali, etiam p̄stimoniale, tenetur ad officium persoluendum: vt circa secundam conclusionem monstratum est. Et de religiosis non professis declaratum est quod non teneantur.

Ad tertium

Ad tertium deniq; in quo de dispensatione super hoc vinculo interrogabatur. Respondetur obligationem hāc partim esse de iure diuino, partim de iure positiuo. Nam in genere q; omnes clerici sacris initiati ad aliquod officii diuinum persoluendū teneantur, ius diuinum est super quo Papa disp̄sare nō potest. Quod autem hoc aut illud dicatur, ius est positiuū: ecclesiasticum, vt statim articulo proximo patebit, super quo adeō Papa, ratione id legitima exigente, disp̄sare potest.

ARTICVLVS. III.

Utrum ordo & modus sit aliquis persoluedo diuino officio necessarius.

Postquam visum est qui nam sint illi qui diuinum dicere officium tenentur, sequitur de alijs tribus circumstantijs: nempē quid, quando, vbi nam de modo articulus sublequens adhibendus est. Et

q; quantum ad substantiam nullū sit officium determinatum, arguitur: nam, vt habetur can. in die. de consecratio. distin. 5. diuersæ ecclesie & religiones diuersa canunt. Et cano. placuit. distin. 12. prohibetur monasteriorum consuetudines cum secularium ecclesiis commiseri: nil ergo certi statutum est omnibus necessariō ca uendum.

1. Argumē.

¶ Secūdo. Nec tempora sunt necessaria: quia ordo non est de essentia, vt ferē vsus habet clericorum: & cap. presbyter. de celebrati. Missarum, insinuat, p̄cipiens vt ruralis sacerdos post matutinum officium pensum statim aliarum horarum persoluat, antequam infirmos visitet & in rus exeat: non ergo temporalis horarum ordo necessarius est. Imō neque circumstantia loci: quia vbicunque quis officium soluat, etiam extra ecclesiam implet p̄ceptum. ¶ In contrarium tamen faciūt canones, de his. & placuit. 12. distin. vbi p̄cipitur vt idem ordo psallendi secundū Metropolitanam ecclesiam ab omnibus teneatur. Et in dicto capitu. Dolentes, p̄cipitur deuotio & attentio.

Secundum

¶ Quinque proposuimus in superiori articulo de horis canonicis disputanda: nempē qui teneantur, ad quid, quando, vbi & quomodo. Vnde cum primum illic fuerit expeditum, & quintum singularem articulum exigat, superest vt ad p̄sentem quaestionem secundū aliorum numerum tribus conclusionibus respondeamus. Prima, ad orationum substantiam spectans est: Ea quæ horis canonicis canenda recitāda ve statuta sunt, non eadem prorsus in omnibus ecclesijs & religionibus existunt. Radix conclusionis est illa quam articulo proximo tetigimus, videlicet, quod etsi pensio officij diuini iure diuino ac naturali p̄cipiatur, tamen quod hæc aut illa dicantur, ius pontificium est: quæ ideo pro diuersis anni temporibus, pro diuersisque prouincijs & hominum ingenijs variantur.

1. Conclusio

Vnde cano. in die. de consecratio. distin. 5. ait, Gregorius Septimus, in tempore paschali tantum psalmos totidemque lectiones cantari. Cuius causa intelligenda est duplex aut triplex: scilicet ad recreandos animos à quadragesimali labore: & ad significandam tum dies quibus Christus in sepulchro remansit: tum etiam resurrectionis letitiam. Alijs verō festis nouem psalmi cum eodem lectionum numero: in profestis autem satis sunt lectiones tres. At monachi nigri duodecim psalmos canunt, & alij octodecim: sed alij toto anni circulo

Grego. 7.

tribus

Lex canonica de psallēdis horis.

Non est liberū singulis personis se qui vsū Romanū in recitandis horis absq; superioris auctoritate.

Directorij documētū nullū habet iuris fundamentum.

tribus contenti sunt psalmis. Quod, vt illic ait Papa, non ex regula sanctorum patrū: sed ex fastidio & negligētia cōprobatur facere. Vnde cap. nouit. d. 12. idem. Pōtifex Augusti. Anglorū admonet vt ex multis ecclesijs colligere ea fatagat, quibus ecclesiā illā nouā salubrius instituat. ¶ At verō etsi ecclesiæ non nihil varient, nihilominus lex illa seruāda est quæ eā dē distin. can. d̄ his. & can. placuit, cōstituitur, nempē vt vnus sit psallendi modus secundū morē ecclesiæ metropolitanæ: atq; in religionibus secundū sua cuiusq; statuta. Et quāuis nō nullorū opinio sit vt possit quisq; sequi vsum ecclesiæ Romanæ, nō facillē crediderim in singulis personis sine auctoritate Pōtificis esse liberū: nam q; in cap. nouit, citato admonetur Augusti. Anglorū vt consuetudinem ecclesiæ Romanæ cōsulat, id intelligitur ad faciendas leges illius nouæ ecclesiæ: nō autem vt eandē quisq; licentiā priuatim accipiat. Quare licet nō prorsus cōtradictum a usim Caiet. ientētiæ, iniquitatis in sua Sūmanon esse reatum mortale solui officium de sanctis, die qua deberet deferri: neq; solui iuxta ritū Romanæ ecclesiæ dū deberet iuxta monachale institutū: haud tamē culpa omninō caret, nec tā laxē remittēda sunt in re eiusmodi habēda. Imo debent Antistites & religionū p̄fecti omnino eiusmodi ausus cohibere: videlicet nē vllus clericorū aut religiosorū aliter priuatim officii perdat q; in choro faceret. Illud nanq; Directorij documētū: q; qui ad titulū patrimonij ordinatus est potest quod libuerit officii diuinū soluere, nullum habet iuris fundamentum. Obligatio enim orandi non nascitur solū ex beneficio, sed ex clericatu: & ideo tenetur quisq; & in hoc quoq; matrici ecclesiæ suæ esse subiectus, nisi dū in alia ecclesia sacerdotiū obtinuerit, nā tunc illius more canere, atq; adeō orare debet. Et si in pluribus ecclesijs habeat beneficium, illā debet sequi cui magis tenetur seruire. ¶ Fateor equidem prolixitatem nimiam psalmorum, molestissimāque precationum inculationem aliquarum ecclesiarū subditos sepe numero ab officio illo pacto soluendo abstertere, atq; adeō in causa esse vt compendiosius Breuiarium exquirāt. Hoc enim, vt lib. 1. dicebamus, cum primis latores legum animo prospicere debent, nē illas leges ferant, quas tēporis longinquitas propter ipsarū intolerantiam corrodat. Putāt em̄ homines magis pij q; prudentes bene rei cōsulere, si psalmos ad psalmos, orationesq; ad orationes lege accumulēt: cū tamen occasionem potius offerāt, vt breuius eiusmodi orandi instituta pereant. Fuit olim

sanctissimē institutum vt creberrimē de tēpore penderetur officii: qua ratione totū Psalterium hebdomatim recurrebat. Auēta tamen postmodum sunt tot viuorum ac mortuorū suffragia, preces, ac litanie, vt tum iam fuerit ad breuissima sanctorū festa excogitanda: adeō vt neque in Quadragesima vel tribus diebus officii de sanctissimo tempore celebraretur: qd̄ p̄fectō, p̄sertim inter religiosos, neque ratione studij decorum est. In ordine autē nostro sic consultum semper fuit mediocritati, vt officium nobis tēporis vsu sit frequentissimum. ¶ Per hæc, si vera sunt, pendere ea quisq; potest quæ d̄ nuperrimo Breuiario Romano libr. 1. adnotare cœpimus. Primum q; finis orandi non est Psalmos addiscere, aut sacrarum scripturarum studiū, vt illic habetur, sed laudes Deo dicere, p̄cesq; fundere. Quare nō sunt responsoria, antiphonæque, & hymni atque alie cantiones aspernanda, quæ non solum tam longa sanctorum patrum series, tāta cum meditatione & consultatione p̄ singulorum temporū rationibus constituit, verum & angelicus chorus cœlitus attulit. Enimuerō si, vt eodē loco dicebamus, ciuili legis antiquitas tantum sit honoris digna, vt nisi vrgentissima necessitate sit mutāda, multō id minus permitti debet in sacrorū legibus & institutis quibus populus ab antiquo imbutus est. ¶ Sed aiunt, Breuiarium illud non esse excogitatum vt publicitū in ecclesijs cantetur, sed vt priuatim quisq; horarum pensum soluat. Hoc autē obtendiculū multorum p̄fectō est incommodorum causa. Primum enim cum clericorum coetus ex omnibus cōstet, si singulis semel illo orādī modo assueuerint, facile eū admittēt in publicum. Quod iam in aliqua ecclesia Hispaniæ intentatum est. Quod Tridenti in concilio nō sine mœrore & scādalo fuit auditum: nam cum populus in Quadragesima & sancta hebdomada consueta officia non audiret, non potuit nō vehementi tristitia & scādalo perturbari. Et quando hoc non existeret periculum, vsque adeō iam canonicis ecclesiarū vsu receptum est domi per illud Breuiarium horas pendere, vt in choro muti sedeant, & vtinā tā attēti q; seculares. Haud em̄ animaduertūt stipēdia nō vt assistāt, & dūtaxat sint numerus, sed re veravt psallāt, eis esse cōstituta. Nā beneficium vt ait lex, nō dat nisi propter officii. Imō verō eo res peruenit, vt canere dedignētur, putentq; suæ maiestati d̄rogari: sed capellani inferioris classis id cōmittunt. Vide q; sint sui officij immemores: ego ipse ab eorū quibus piam rogatus sum, vtrum de bito soluēdi horas satis

Césara Breuiarij Romæ

Obtendiculū.

Refertur proximi suffragium

KK faciant

faciant si domi eas nō soluant, sed in choro cā-
tando. Quod profectō audiens, hinc risu, inde
mœstitia afficiebar. Perspice ergo quanta sit
habenda cura vt nemo aliter priuatim diuinū
officium soluat, quā in choro soluitur. Præ-
terquam q̄ tres tantum psalmos canere, quòd
illud habet Breuiariū, vt can. in die. suprā cita-
to ait Gregori⁹, ex negligētia nascitur & fasti-
dio diuini officij, cōtraq; sanctissimū antiquif-
simūq; ecclesiæ morē trium nocturnorum
quem primo articulo cōmonstrauimus. Nūc
ergo maximè temporis quando hæretici fan-
ctissimum orādī institutū ab ecclesia deturba-
re contendunt, omni cura & vigilantia esset as-
serendū, & si qua parte claudicat, instaurādū.
Adde quod neq; psalmi, vt sunt in eodē Bre-
uiario per ferias distributi, cōgruere festiuita-
tibus satis possunt, quæ in eadē ferias incide-
re assolēt: sunt. v. g. feriæ sextæ tres illi cōsigna-
ti. Deus Deus meus respice in me. Et saluum
me fac Deus, qm̄ intrauerunt aque vsq; ad ani-
mam meā, & In te dñe speraui designati, vt po-
te qui celebritati passiois accōmodatur: quā-
do ergo in eandē feriā sextā festū incidit, aut
Natiuitatis Dñi, aut assumptionis beatæ Vir-
ginis, aut aliud quod iucūdē celebrādum est,
quomodo ijdem psalmi accōmodabūt? Itē
ad cōpletorium vbi certas nocturnas preces
contra demonū infidias ecclesia semper ceci-
nit, nihil opus erat singulis ferijs psalmos com-
mutare. Haud enim tanti refert totū psalteriū
hebdomadatum per legere, q̄ orationes tēpori-
bus & necessitatibus ecclesiæ adaptare. Hæc
dixerim nō quod incelū, hoc est in Apostoli-
cam sedem, cui summus honor semper deferē-
d⁹ est, eos ponere cogitauerim, sed vt alios An-
tistites inferioris clasis admonuerim ne per-
gant in suis ecclesijs nouis horarū ritibus cle-
rū cōturbare. ¶ Deo officio beatæ virginis cō-
trouertititidē inter Doctores, vtrū etiā sit in
præcepto: eodē q̄ hac de re nullū extatius, sed
sola consuetudo. Imò verò si historias cōsulas,
res non est antiqua, sed fortè à trecentis hinc
annis. Nā ante Bernardi tempora & religionū
Mendicantiū institutionem, nō increbuerat tā
ta Virginis deuotio. Quocircā si coniecturis
agere licet, hæc cōsuetudo nō cœpit tāquam
vim habens præcepti: aliàs alicubi legeretur:
sed ex pietate & deuotione, qua sanctissima
Virgo dignissima erat. Atq; huius nonnullū
indiciū est, q̄ in institutione nostri ordinis ius-
sum est vt surgētes fratres, illic in Dormitorio
officium Virginis nocturnū recitādo soluāt:
quod si præceptum esset ecclesiasticū, in cho-
ro iuberetur solui. At verò decursu temporis

consuetudo adeò inualuit, vt nullus doctorū
aut sanctorū patrum negare audeat vim habe-
re præcepti. Quare neq; debuit omnino, ab ec-
clesiastico morē abigi: quāuis Breuiariū illud
citātū, eiusmodi vinculū dissoluerit. Iam enim
clerus adeo sacerdotia ecclesiastica quasi secu-
lari sibi iure possident: videlicet qa vel succes-
sores à prædecessoribus hæreditant, vel pro-
pria solertia & pecunię dispendio cōquirunt,
vt vix arbitrentur ad officium teneri: sed illud
cunctis alijs negotijs posthabētes, in dies pro-
curent leuius reddere.

¶ De officio autē mortuorū idem est censē-
dum: quanuis mos iste, vt diuus Tho. quotlib.
6. ar. 8. insinuat, potius introductus est ratione
præbendarū quas clerici possident, q̄ ratione
meri ordinis. Ad officium nanque animarū po-
stridie festi omnīū sanctorū manifestū est om-
nes clericos in sacris teneri, cum sit illius diei
propriū sed ad aliud officium quod secūdum
diuersarū ecclesiarū consuetudines diuersimo-
dē aut dietim aut hebdomatim soluitur, appa-
ret nō teneri nisi eos qui decimis viuunt: putā
beneficiato, vt illic censere sanctus Tho. vide-
tur, etiam illos qui in scholis existūt: nā retri-
buitur pro bonis quæ mortui ecclesijs relique-
runt. Et ideò in religionibus tenentur singuli
clerici secūdum sua statuta, vt reor, sub pœna
peccati mortalis illud exoluere. Seculares autē
clerici qui nullum ecclesiasticum habēt bene-
ficio, non est ita constans ad eiusmodi onus
lege cogitamesi cum iam sint sacris micipa-
ti vidētur more teneri ecclesiæ cui subdūtur.

¶ De litanijs demum quæ in profectis diebus
nocturno officio adhibētur, bene arbitror cō-
sere, qui aiunt eiusmodi consuetudinē non ha-
bere vim præcepti. Non enim habēt formam
vt sint pars diuini officij, sed sunt preces
quædam ad sanctos adhibitæ, qui solutū mu-
nus Deo offerunt. Et fortè ortum habuerunt
inter religiosos propter satisfactoria flagella
quibus tūc vapulabāt. Quare iā nunc in ordi-
ne nostro sancitum est, vt chorus dūtaxat Li-
tanas dicat: qui autem priuatim orant, ab illis
dicendis sint absoluti. ¶ Sequitur de tempore
& ordine horarum. Secunda cōclusio. Quan-
uis in communi adeò sit, necessariū, officium sta-
tis per ecclesiā horis persolui, vt eius omisio
culpa sit mortalis, tamē priuatim tempora &
ordinem mutare, licet culpa nōnulla esse pos-
sit, non tamen mortalis. Prima conclusionis
pars inde constat, quòd, vt articulo. 1. mōstra-
tum est, sanctissimis rationibus ecclesia horas
publicis dicēdis laudibus statuit: & præsertim
vt sciret populus, quo tempore in ecclesiā cō-
fluere

De officio mortuorū. D. Thomā

De litanij nocturno officio adte. 6. tit.

2. Cōclusio

Probatio prioris par- tis conclus.

Additio au- thoris.

De officio beatę virgi- nis contro- uersia.

Officiū bea- tæ virginis sub præce- pro debet.

fluere deberet. Quia ppter si ordo ille intermit-
teretur, prægrauem offensam ecclesia patere
tur: ex grauitate autē obiecti æstimatur culpæ
magnitudo: esset ergo mortalis. Vnde Clemē-
ti. 1. de celebratio. Missarum. Graui, inquit cō-
cilium, turbatione mouemur, quòd nonnullorū
rektorū negligentia &c. Quo fit, vt eius-
modi delictum præfectis esset impingendum:
atque illis quibus cura publica incūbit vt offi-
cium diuinum in cōmuni fiat. Vnde ad signi-
ficandum quantum hoc referat, subdit conci-
lium: Sancimus vt illi ad quos id pertinet &c.
Et infra: vt cathedralibus, regularibus, ac colle-
gialib⁹ ecclesijs horis debitis deuotē psallatur.
¶ Secunda verò pars conclusionis probatur.
Nam quòd à priuatis personis tempus & or-
do mutetur, cum in conspectu populi nō fiat,
non præ se tantum fert absurditatis vt lethale
obducatur maculam. Imò verò licet cum sine
causa sit, leui saltem culpa nō careat: tamē ali-
quam absque vlla causa horam cōstitutā præ-
termittit, absq; dubio saltē venialiter peccat.
Nam quòd sæpe & sæpius inculcare non ve-
reor, cum hoc sit propriū clericī munus, illud
debet cunctis alijs negotijs anteferre: nēpe vt
quādo in choro canitur, ipse officium soluāt: vt
cum alijs orare cōsuetur. Eò vel maximè quòd
si semel horam legitimā prætermittas, pericu-
lū imminet, vt vsque ad noctē rem prolatas, &c.
tunc potius murmurando q̄ orando debitum
indignè soluas, q̄ cōcedū est. Quare vt notatur
cap. presbyter. de celeb. Missa fatius illi est qui
impedimentū timet, horas præponere q̄ post-
ponere. Igitur cum apud aliquē Summitam
legeris horarū ordinem non esse in præcepto
duobus moderaminibus illud attempera: scili-
cet quantum ad eos qui priuatim orāt. Et rur-
sus quòd illos sub mortali reatu non obligat.
Attamen qui vel ex culpa vel absq; illa horā,
exempli gratia, primā aut tertiam, imò etiam
nocturnū officium dicere quando debuit omi-
ferit, si postea occurrit tēpus quo potest cho-
ro interesse, consultius est vt inibi posterior es
prius persoluat, & postea priuatim priores, qui
si vt ordinem feruet, choro absit. ¶ De ordine
præterea missæ inter alias horas meminit Ver-
uencensis, quē Syluest. refert, verbo, Missa. §. 6.
qui ait eū qui ante nocturnū officium, putā ma-
tutinos psalm. & laudes, Missā celebrat, mor-
taliter peccare: quòd idem Syluest. ait omnes
Symmistas tenere. Et Antoni. 3. par. tit. 13. c.
4. citat in eandē sententiā Hostien. & alios, qui
bus nō refragatur. Hoc autē absque vilo iure &
ratiōis fulcimeò dictū est. Nec cōsuetudo cō-
fenda vilo pacto est tale præceptū inuolucere:

Suadetural- tera conclu- sionis pars.

Explicatur celebris Sy- mistarum assertio.

Veruencēsis Syluester. Antoninus. Hostiensis. Nō est mor- talis culpa Missam ce- lebrare ante matutinū officium per solutum.

nam sacrificiū Missæ non cōnumeratur inter
canonicas horas: cum tātum sint septem: sed
per se antiquitas sua habebat stata tēpora, sal-
tem Missa solennis, quam maiore appellat, sci-
licet diebus festis post tertiam, de cōsecratio.
dist. 1. cano. nocte. & in profectis post sextam,
vt illic can. solent, & in diebus ieiunij post no-
nam De priuatis autem nihil est cautū, præter
quā quòd nisi ex priuilegio, neque post me-
ridiem celebretur, neque ante lucem. excepta
noctē Natalis Domini. Si ergo soluere noctur-
num officium sexta aut nona hora diei non
est mortale, nescio vnde inferatur quòd cele-
brare prius Missam sit mortale, quando quidē
distincta sunt officia, neque vnum habeat ne-
cessarium ordinem ad alterum. Foras ob con-
suetudinē, venialis esset culpa, vt fieri posset
cōmode, si nō prius nocturnū solueretur offi-
cium: nam ob causam aliquā ordinem anteuer-
tere, nulla est culpa: vt pote si illi qui nondum
matutinas dixit, causa incūbit celebrādi: quia
vel prælatus præceperit, vel aliquis elemofynā
offert vt statim dicat. Imò verò si quis propter
morbū aliquē legitimam haberet excusatio-
nem soluendi officium diuinū, non video cur
non posset sacrum missæ facere: quanuis neq;
dixerit neque dicturus esset cæteras horas.

¶ De prima autem nullus restat scrupulus.
Qui enim in conuentu auroræ Missam & reli-
quas ante primam dicere iubentur, melius fa-
cient post Missæ celebrationem interesse cho-
ro ad primā, quā illam ante Missam soluere:
nisi eos obligare velis vt bis eandē dicāt: quod
esset ridiculū. Igitur ordo legitimus est vt di-
uinum officium suis horis persoluas: priuatā
verò missam quādo fuerit expedientius. Quā-
uis decorum est, vt si post primam celebraue-
ris: illam prius soluas. ¶ Post hæc de loco vbi
horæ dicendæ sunt, tertia cōclusio superioris
ferè instar constituitur. Horæ quidem in com-
muni & solenniter in ecclesia sunt de præce-
pto celebrandæ: priuatim verò vbiq; dici pos-
sunt. Prima pars similiter vt superior nota est:
nam templa in hoc extructa destinataq; sunt
vt illic horæ celebrētur sicuti & Missarum so-
lennia. Quare in Clemen. graui, de celebratio.
Missæ in ecclesijs iubentur horæ psalli. Nihil ta-
mē obstat quo minus in aulis principum eadē
canantur officia, atq; alibi ex priuilegio. Quā-
uis Missa profectō non deberet domi permit-
ti. De hoc autem aliàs. Priuatim verò nulla est
culpa, vbiuis, dū mō locus nō sit adeò in decēs
horas pendere: Quāuis Innoc. & Host. quos
Syluest. verbo, hora. §. 3. refert. censcat benefi-
ciatū clericū teneri singulis diebus horas dice-
re vel audire in ecclesia nisi iusto impedimēto

melius est post missam celebrari choro inter esse ad pri- mā quā illā ante missam soluere.

3. Cōclusio

Probatio:

Innocētius Hostiensis. Syluester:

excusetur: alijs si in camera dicat, debitum inquit, nō reddet. Sed re vera vsq; adeo hoc est rigidū, vt nō sit tenēdum. Verū tamē eatenus Innoc. sentētia verū habet, q̄ qui stipēdio ecclesiastico fruitur, q̄ ppter officiū ei suppediatur, nō debet causas absentiae excogitare & fingere, vt ecclesiā suo seruitio defraudet ad q̄ tenetur, cui⁹ alimētis viuit. Alio qui iniustitiā cōmitteret: imō tā apertē hac parte possēt esse iniustus, vt ad restitutionē teneretur. ¶ Nihilominus tamē etiā illi qui priuatim diuinum officiū canonicē soluūt, curare debēt vt si non in ecclesiā saltē domi oratoriū habeāt pro sua facultate destinātū, vbi attēte & deuotē tā egregiū religionis officiū Deo valeāt exhibere. Nā illud in foro aut in vicis more aliorū negotiorū secularium praestare, praeterq̄ q̄ attentioni impedimētū obijcitur, nō habet illā honestatē q̄ res, p sua dignitate deponit. Adde q̄ locis in decētibus, vt vbi profana sūt, & inter cōpotādū, & dū naturā ceditur, esse nō potest absq; culpa. Quare multo est cōgruētius, tēpus orādi differre, q̄ illis locis aut tēporibus orare. Argumēta igitur initio. q. obiecta. soluta restant.

ARTICVLVS. V.

Utrum ad soluendū canonicē diuinū officium requiratur attentio.

Vintū deniq; circa orationē meditandum, est orādi modus: qui in deuotione attētionēq; adhibenda positus est. Arguitur ergo q̄ huiusmodi attētio sit per totum officiū necessaria. Oportet enim ait Redēptor Ioā. 4. cum Deus spiritus sit, vt ij qui adorant eū in spiritu & veritate id faciant: quare oratio dicitur ascēsus intellect⁹ in Deū, vbi autem non est attentio, neq; spiritus adest quo in Deū cōscēdi possit: ergo illa est semper necessaria. ¶ Secūdo arguitur: Orationi, quippe quā actus religiōis existit: necessariū est vt omni careat peccati macula: qui aut absq; attentione Deū aliquid oraret, potius eū deride reappareret q̄ honorare. Cui⁹ exēplū Basilus in libro de vita perfecta, capite secūdo, à principe humano de promit. Attētionē enim, inq̄ oranti in primis opus est: nā si ante principē cōsistas, negligentius te habende, minimē audiendo, minimē respōdēdo, minimeq; aspiciēdo: sed aliō versus oculos flectēdo, nō solū nō placabis, sed ad iracūdia eūdē puocabis. Quāto magis ante Deū, qui tuam cōscientiā intus & in cute nouit, & qui si quid vacillas, statim deprehēdit. ¶ Tertio, & eidem cōsonat p̄ a ceptū Innoc. c. Dolentes de celebra. missa. vbi districte praecipit in virtute obediētiae vt diuinū

pluine pces loco honesto persolucnda.

1. Argumē.

Secundum

Basilus.

Tertium.

officiū quātū nobis Deus dederit studiose celebremus pariter & deuotē. ¶ In contrarium tamē est q̄ id quod in hominis potestate sitū nō est, neutiq; nobis ad culpā imputatur. Tenere autē fixā mētē vt non diuagetur, nō semper nobis est possibile: imō propterea Dauid lamentatus aiebat, Cor meum dereliquit me. **P**otissima oratiōis cōsideratio est d̄ deuotio ne & attētionē, quā illi partim necessaria, partim verò maximū ornamētū est. Et vt res est pretiosissima: ita tū difficillima, tum subinderarissima. Ea enim natura est omnium rerū quā excellentissimā sunt. Formauimus autem articulū de attentione orationis in genere, eo tenore quo eū D. Thom. tractauit. 2. 2. q. 83. cuius est articulus. 2. 3. vt inde ad attētionē horis canonicis necessariam descēdamus. Vnde quò eius mentē praemittamus, ait bifariē aliquid esse necessariū, vt. 5. Metaphys. Philosoph⁹ author est. Vno modo per q̄ meliūs & decētius peruenitur ad finem: sicut equus ad peragendū iter. Atq; altero simpliciter: vt pote si ne quo res suū finē attingere nequit: veluti cibus ad vitam. Pari modō attētionis necessitas duobus modis existimatur: Vno, vt tā diu perseveret, quā diu orationi durat: atq; altero, vt cum quis ad orandū se accommodat, attēdat qd̄ facere aggreditur. ¶ His praehabitis, ad quā sit. 7. cōclusionibus respōdetur: quinq; ad genus orationis vniuersim spectantibus: duabus ad horas canonicas propriē attinentibus. **Prima.** Attētio priorī modo, hoc est p̄ totā orationē necessaria est ei: si necessariū, priorī etiā ratione vsurpetur. Est enim splendidissimū orationis ornamētum & decus singulis verbis attēdere, quis, quid, cū quo loquaris. ¶ Si autē posteriorī modo, hoc est simpliciter necessitatis nomē accipias, tunc in oratione trinus est cōsiderandus effectus. Primus, vt actus sit moraliter bon⁹ si extra gratiā fiat: idēq; meritorius si ex gratia procedat. Et de hoc statuit secūda cōclusio. Vt actus sit moraliter bon⁹, atq; adeo meritū apud Deū, nō est simpliciter necessarium vt attētio toti orationi assisat: sed satis est vt qui oraturus accedit, animaduertat qd̄ operis inceptet: tūc enim vis illius attētionis virtute per totū durat: ut faciat illū actū esse humanū. ¶ Secundus orationis effectus est impetratio. Et de hoc similis cōstitutur. 3. cōclusio. Neq; ad istū effectū simpliciter necessaria est attentio q̄ totā orationē comitet: imō si quis initio attēdat: quid petit, impetrare poterit. ¶ Tertio deniq; effect⁹ oratiōis est, idēq; p̄cipuus, spūalis quēdā mētis refectio, dulcissimaq; recreatio q̄ ab eloquio cū Deo initio instillat. Et de hoc adhibet. 4. cōclusio. Ad huiusmodi effectū assisat quē

S. Thoma Bifariā ali quid est necessarium.

1. Cōclusio

2. Cōclusio

3. Cōclusio

4. Cōclusio

ratio cōclusio

Paulus.

5. Cōclusio

1. Documētum.

Secundum

quēdū necessaria simpliciter est attētio quā fit totius orationis indiuiduus comes. Est enim attētio huiusce affect⁹ causa coeua: quippe q̄ cum primū illa cessat, effectus quoq; euanesceat. Et ratio est q̄ huiusmodi mentis refectio nō in habitu, sed in actu spiritualis vitae consistit: Quare nisi attentione praesenti, extare nequit. Vnde Paul. 1. ad Corinth. 14. Si orem lingua (scilicet sola) mens mea sine fructu est. **¶ Quinta cōclusio** attētionis explicatoria est. Triplex est attētio, quā vocali orationi adhiberi potest. Prima vt quisque ad verba duntaxat attendat, ne prolatione erret. Secunda qua attenditur ad verborum sensū. Tertia qua attenditur ad finem orationis: scilicet ad Deum & ad rem pro qua oratur: quā quidem est maximē necessaria. Et hanc etiam possunt habere idiotae. Imò verò & docti sic per hanc Deo possunt mente affigi, vt aliarum obliuiscantur. Hęc diuus Thomas, quē generalia sunt, omni vocali attentioni, scilicet tam spontaneae populi, quā clericorum canonicā. **¶ Quo** autē antequā ad eam quā horis canonicis necessaria est descēdamus, ista explicatiūs euoluātur, notandū quod attentionis quaestio in vocali oratione locū habet: nam in mentali, cum ipsa eadem attētio sit ipsissima oratio, vanum est quaerere vtrum illic requiratur attentio. Est enim repugnantia, mente orare & non attendere: cum enim primū diuagari mens incipiat orare desinit. Imò ob id mentalis oratio saepenumero optatior est, quod cum mens ad verbanon effunditur, diuinis hauriendis mysterijs liberius vacat. Quare sola vocalis oratio est quā attētionē carere potest: nimirū dum aliorum cogitatione deffluente, lingua dat sine mente sonum. **¶ Secundo** notandū, quod attentio & deuotio, praesertim vt vulgus nomen deuotionis vsurpat, res sunt diuersae. Vulgus nanque deuotionem eam esse putat, quam in quarta cōclusionē diximus mentis esse refectioem & recreationem: cum tamen Latine aliud auribus insonet. Deuouere nanque est aliquid sanctē promittere. Vnde deuotio (vt. 2. 2. quaest. 82. ait sanctus Thomas) est quaedam animi in alterius obsequium propensio, & applicatio: nempe dum quis paratissimus est & propitissimus, Deo vel diuo obsequi. Sic enim dicitur quispiā sacrosanctae virginis deuotus. Imò cum morti se quisque pro re aliqua destinauit, dicitur animū deuouisse. Attenderē verò nihil aliud sonat quā mentem habere praesentem ad id quod dicitur: nepe vt q̄ lingua foris personat: mens simul intus concipiendo loquatur. Et, quod ait Augu.

Deuotio & attentiores distinctae.

Corollarium

supremus & radi scopus

Orationis ratio.

mētis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit: vt dum visibilibus Deū cognoscimus, per hunc in inuisibilem amorē rapiamur.

2. Corollarium. ¶ Ex quo fit rursus quod attendere ad id quod petis, si temporale est, quanuis quadantenus liceat, periculo tamen non caret, ne diuinā maiestatem illuc referas. Et ideo nō est illic diutius immorandū. Imō verō cum inter ea quæ à Deo nobis efflagitata sunt, sempiterna gloria, ac subinde gratia & virtutes quibus illuc promouemur apicē & culmen teneant: tamen neq; in istis est finis orationis cōstituendus. Etenim, etsi propter reā quæ Deus ipse eorum obiectū est, saluberrimum sit postulare: tamē intentionis vertex in Deū ipsum, eiusq; gloriā, qua ipse beatus existit, referendus est. Videlicet vt id ipsum quod eius conspectu frui expetimus, nō tan ad nostrum bonum, quod ad amorē attinet cōcupiscētia, quā ad suum ipsius, quod amor est beneuolentia, referamus: nempe nō tam ad id quod nostra voluntas, quā ad id quod sua expleatur, qua voluit suam propriam felicitatem in nos effundere. Quam ob rem in horis singulis dum inchoantur, post petitionem diuini adiutorij statim initio canitur, Gloria Patri, &c. tāquam scopus quod tota referatur oratio. Hæc autem alius est loci, fusiū differere.

6. Conclusio. ¶ Hinc ergo ad propositū reuertentes, statuimus sextā conclusionē. attentio est in præcepto, non solum clericis canonicè canentibus & orantibus sub reatu mortali obligante, verum & suo modo secularibus, dum spontaneas fundunt preces. Vtriusq; partis ratio ex ipsa rei natura proficiscitur: nam cum orare sit actus virtutis, neq; verō cuiuslibet, sed religionis, necessesse est vt fiat, quādo, & vbi, ac potissimū quomodo oportet quibus circumstantiarum ornamentis vnaquæq; virtus secundum Philosophum vestitur: modus autē nullus est naturæ orationis germanior, quā attentio. Quatenus autē ad horas canonicas res attinet: conclusio peculiariter probatur ex verbis Innocentij in concilio generali, ca. dolentes. de celebr. Missa. vbi ait Distinctè præcipimus in virtute obedientie, vt diuinum officium nocturnū pariter & diurnum, quantum eis (nempe clericis) Deus dederit, studiose celebrent pariter & deuote. Verba nanque illa, distinctè in virtute obedientie planissimè ostendunt præcepti vim, obligantis sub reatu mortali. Neq; vilius est apparentiæ eiusmodi cauillatio quod præceptum illic non fertur super modum attentè deuoteque orandi, sed super substantiam, vt diuinum officium integrè persolatur. Nullius inquam est apparentiæ: nam cum præceptum illud iam

Ratio conclusionis.

Innocentius

pridem, vt dictum est, in ecclesia extitisset, nulla erat in Concilio oborta de illo quæstio: sed quia modus dicendi sensum in præcepto ibat, curatum est sub præcepto illum instaurare.

¶ Adiectio autem illa, quantum eis Deus dederit, ansam prima fronte offerre potest dicendi quod attentionis modus relictus fuerit orantis arbitrio. Attamen non sic se res habet: sed sensus eius est quod nemo teneatur summam adhibere attentionem ac deuotionem: sed tamē apparere sese, modo statim explicando, vt perfectio non stet quo minus Deus deuotionem atq; animi refectionem influat. Quò si aduersus huiusmodi sententiam inde arguas, quod ecclesia de actibus animi internis, vt pote quos minimè nouit, iudicare non debet: Respondetur, quod quanuis per se, si illos seorsum spectes, sub ecclesiæ iudicium non cadant, nihilominus tanquam exteriorum radicem aut circumstantiā, mandare de illis potest. Dum enim annualē confessionem indixit, subsequenter iussit vt mente de peccatis cogites, illaq; in memoriam reuoces. Imò in Clementi. multorū: de hæretic. eos qui odio vel amore hæreticos inquirunt, aut inquirere prætermittunt, excommunicatione ferit, quam non incurrent nisi ex huiusmodi affectionibus delinquant. Pariter ergo præcipere potuit attentionē quæ orationis ingenio & conditioni natua est.

¶ At ne quis nimium mandati rigore perterre fiat: adhibetur conclusio septima. Præceptum attentionis in officio diuino canonicè persoluendo, duo includit: videlicet vt orandi initio quisque attendat quid agere aggreditur. Præterea vt talem attentionem inter orandum consultò & ex professo non interrumpat: hoc est nil consultò & meditato agat per quod animū à priori attentione distrahi deprehēdat. Quinverò ad prius mēbrum satis est vt virtute alicuius præcedentis intentionis & consuetudinis fiat. Vt si quis, dum signum ad horas datur ad chorum de more vadit, aut secum priuatim, faciendo id quod solet, recitare inchoet per illud satisfaciat præcepto. Secundum autem mēbrum declarat Diuus Thomas articulo citato in solutione tertij. Si quis enim inquit ex proposito in oratione mente vegetat, hoc peccatum est, & impedit orationis fructum. Peccatum inquit est: vbi præceptū denotat. Et fructum orationis amittit, putā non solum animi refectionem, quam supra diximus, non durare nisi quandiu attentio durat, verum & meritum & impetrationem: quia studio dimouetur ab attentione. Et in hoc, inquit, sensu accipiendum est illud Augustini in regula, Psalmis Augusti.

Obligatio.

Solutio.

7. Conclusio.

D. Thomas

& hy-

& hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde: quod profertur in ore. Euagatio verò mentis quæ fit præter propositum, orationis fructum nō tollit. Intellige meritum & impetrationem, vt supra exposuimus: nā animi refectionio non prouenit nisi dum ad rem attendis. Vnde Basilius loco citato de vita perfecta Si debilitatus, inquit, à peccato fixe neq; orare, quantuncunque potes, te ipsum cohibeas, & Deus ignoscet: eo quod nō ex negligentia, sed ex fragilitate nō potes vt oportet assistere coram Deo. Hæc ille. Vbi nota, quod ex negligentia crassa mentem diuagari permittere, eodem relabitur ac si consultò id faceres.

Basilius.

Quid mentis diuagatio.

Multiplex causa præfata diuagationis.

¶ Est enim diuagatio mentis cum cogitatio à proposito aduersa absq; villo scopo aberrando discurrit. Cuius quidem causa multiplex est. Prima quidem quam Basilius significat, scilicet mētis debilitatio & languor quem ex peccato originali contraximus, per quod frānū originalis iustitiæ amissimus. Vt enim qui non est poplite firmus nō potest fixe incedere: ita neque mēs nostra firmiter proposita meditationi adhærescere. Et sicut sol dum fluctuantem aquam irradiat, non potest radiis solidè illic insigere, sed videtur titubare, sic se habent diuini radij in mentibus nostris. Præterea & prauus habitus nostrorum scelerum & inolita consuetudo mundana cogitandi. Nam sicut corruptus humor corporeus quò semel fluere incipit, illuc semper ac pertinaciter decurrit: ita & lubrica nostra cogitatio. Accedit & iuprà hæc omnia dæmonum infestatio, quæ nobis in oratione qua cum Deo tam familiariter cōuersamur, infestissimi sunt. Quapropter nec nobis demirandum est quod mentem in oratione retinere non possumus, neque tamen desperandum: sed tanquā in re, vt pretiosissima, ita & difficilima omni potius diligentia enitendum, vt orātes presentes animo simus. Primum diuinum fauorem contra dæmones imprecādo. Hac enim ratione nos instruxit ecclesia quæ canendi exordium inde auspiciatur. Domine labia mea aperies. Et, Deus in adiutorium meum intende. Deinde & cogitatricem mentem aliunde, quantum in nobis est, dimouentes, ad diuina assuefaciendo.

Quoties quis dedit opera mētē ab attentioe nō dimouet orandi præceptum non omittit.

¶ Quò autem ad rem redeamus, quoties quis dedita opera mentē ab attentione non dimouet, præceptum orandi non omittit. Vt autem rei perspicuitate timoratis conscientijs consulamus, nemo cēsendus est ab attentioe ex professo distrahi, nisi hæc concurrant: videlicet vt dum horas pendit, alio negotio occupetur, quod suaapte natura orationis attentio aduersetur.

Vt si quis, verbi gratia, tunc legat, aut scribat, aut pingat, aut id genus aliquid faciat: quod attentionem requirit. Quare si dum quis orat manus lauat, aut se induit, aut aliud quippiam facit, quod non tantam animaduertentiam ex postulet, etsi contra orationis dignitatem malefaciat, & forsā venialiter peccet, haud tamē contra præceptum mortaliter. Dixerim, forsā venialiter, quoniam non semper est peccatum. Imò in ordine nostro præceptum nobis est vt surgētes officium virginis dicamus, & vt antiqua indicat dormitorij dispositio, inter induendum se fratres illud inchoabant: videlicet vt iniqua fantasimata quæ in ipsa expergefactione occurrere assolent, abigerentur. Rursus requiritur quod qui aliquid facit aut cogitat, quod ab orationis attentione extraneum est, aduertat per illud ab eadem attentioe dilabi. Quare etsi vtrò & voluntariè alia cogitet (vt bene ait in summa Caietanus) quo usque inspicier se distrahi, semper reputatur in aduertente diuagari, atque adeò excusatur ab omissione præcepti de attentione, impletque adeò subinde orandi mandatum. Tametsi diffitendum nō sit, propter dignitatem orandi & propter periculum, crebrò venialem culpam irrepere.

Caietanus.

¶ Supra hæc autem adde quòd non quoties per attentionis omissionem mortaliter delinquitur, necessitas incurritur restituendi: vt articulo proximo dicturi sumus. Emergit autem obligatio iterum eandem horam repetendi. Quòd si contra hoc postremum verbum sic arguas: Qui ecclesiam ad audiendum sacrum die festo intrat, cum animo tamen mortaliter corrupto, si sacrum audiat, præceptum implet: ergo qui psalmorum substantiam profert: & si sciens & prudens vaga mente id faciat, paratione satisfaciendo debito. Negatur consequentia: quia præceptum audiendi missam nō obligat, nisi taliter audire vt sit actus humanus: qualis esse potest, etiam si aliud simul adsit finis positum. Soluere autem officium diuinum obligat vt fiat attente. Quare sublata attentione præceptum non impletur. Conuincit autem præfata argumētatio, quòd si quis attentè oret, quanuis id faciat adiuētā habēs vanam gloriam, imò quanuis simul habeat propositum aliud mortale, satisfaciens præcepto, quantum ad substantiam: ita vt non teneatur officium iterare. Hæc ad pacandas conscientias dicta sint: nihilominus nemo esse debet contentus sic orare, imò, vt nuperrimè dicebamus, adhibenda est cura & diligentia vt attentio per totam orationem perseueret, &

KK 4 magis

magis ac magis mens reficiatur. **Seculares orantes etiam suo modo ad attentione tenentur.** ¶ At vero quoniam conclusionis tenore secularis etiam liberè orantes complexi sumus, adnotandum est & illos suo modo ad attentione teneri. Primum quia aliquando occurrit eis quoque orandi præceptum: vt. c. 6. & 7. super Matth. in illo Christi verbo, Petite, & dabitur vobis, adnotauimus. Tametsi cum sit affirmatiuū, non obliget pro semper, sed pro tempore & loco: quod non est præsentis loci discutere. Vnde quando quis in tempus incidit eiusmodi explendi præcepti, perinde ad attentionem tenetur atque clericus. Quare D. Thom. loco proxime citato generaliter ait, ex proposito in oratione mente vagari, peccatum esse. ¶ At verò dubium est, vtrum dum quis liberè & sua pte sponte orat, teneatur etiam mente attendere. Apparet nanque minimè teneri: nam si hoc ego tēpore nullatenus orare obligor, nulla apparet culpa si orare ad meum libitum velim: etiam consultò mentem aliorum vertendo. Exempli gratia: Cum opifex & mercenarius dum manibus operatur profana canit, cur non etiam tunc orare poterit: tametsi dedit opera totam attentionem manuali operi habeat defixam? Respondetur collectionem nullam esse. Non teneor orare: ergo quāuis orem, non teneor attendere. Nam quanquam licitum mihi sit ab opere religionis nōnunquam vacare, tamen dum facio, ex ipsa natura virtutis obligor debitè facere. Sicuti in operibus otiosis contingit. Nam licet non teneor operari: tamen dum operor: teneor sine aliquo honesto id facere: aliàs nonnulla est culpa. Pariter ergo dum oro teneor pro rei dignitate rare: ne contemptor & irrisor apud Deum habear. Dixi enim, dum oro: nam, si quis quiquid negotij faciat, vult Psalms recitare vt alias caueat cogitationes. nō est cur vitio detur: quia illud non per modum orationis eligitur, sed tanquam mentis retinaculum. ¶ Sed rogas nūquid perinde erit peccatum mortale, attentionem orationis aut negligere aut dimouere dum quis citra præceptū orat, ac si clericus in horis canonicis id faceret? Apparet em̄ sic res habere: eo quod, vt modò dicebamus, dignitas orationis attentionem exigit. Respondetur nihilominus non perinde peccare: nam vbi præceptum in teruenit orandi, eodem præcipitur attentio. Vbi autem liberè & citra obligationem oratur: sola est culpa venialis indeceter orare: quare distractio, etiam meditata, nisi contemptio ad sit, nunquam erit mortalis.

Solutio. Argumenta ergo quæ in capite quæstionis proponerentur, nō necessitate præce-

pti procedunt: aliàs efficacia essent, vt conclusionem sexta assertum est, & in septima declaratum. Sed dirigebantur ad probandū attentionem necessariā esse per totam orationē: quod re vera non probant. Et ideo ad primū respondetur, illum in spiritu & veritate orare, qui in sanctu spiritus sancti secundum diuinam & ecclesiasticā sanctionem ad orandum se accommodat: etiam si ex animi languore mens postea aliorum diffuset. Et idē sufficit vt oratio sit ascensus mentis in Deū. ¶ Ad secundū satis inter explicandū septimā cōclusionem respondetur: nēpe q̄ non quicūque mente dum oratur diuagatur, Deum irritat: sed ille duntaxat qui id vel consulto vel negligentia crassa id facit. Authoritati autē capituli, Dolentes. sua est cōclusio concessa: nempe, præceptum esse attentionis: non tamen quæ necessario totam orationem debeat comitari.

ARTICVLVS. VI.

Utrum episcopus & clericus id facere præmittens quod facere tenetur, ad restitutionem aut præbendam aut fructuum obligetur.

VM decimas clerici, vt supra ostensum est, stipendij loco propter officij suscipiant, ordo præsentis disputationis vt exploremus exposcit, vtrum ecclesiastici, seu episcopi sint seu inferiores sacerdotes & clerici, ad restitutionem toties teneantur, quoties id quod debent non faciunt. Et arguitur à parte affirmatiua. In primis cap. Licet. de electione. lib. 6. sancitum legimus in Concilio Lugdunensi sub Gregorio decimo, vt ille cui ecclesia parœcialis demandata est, nisi intra annum sacerdos fiat, vt residere in ecclesia valeat, nulla præmissa monitione sit præbenda priuatus. Cui Bonifacius capi. commissa. eodem titulo, adiecit, vt si mentem non habuerit ad sacerdotium promouendi, teneatur ad restitutionem fructuum. ¶ Secundo. In Concilio Lateranensi sub Leone Decimo, sessione. 9. decretū est, vt qui diuinū officium canonicè nō persoluerit, pro rata teneatur percepto fructus restituere: q̄ si supra dimidiatum annū in eadem negligentia perstiterit, beneficio priuetur: quippe quod propter officium datum erat. ¶ Tertio. Non solum qui horas canonicas non pendit,

Ad. i. argu.

Ad secundū

i. Argumē.

Cōciliū Lugdunē.

Bonifacius.

Secundum

Tertium.

imò

Quatuor capita contra ueritatem præsentis.

imò qui corruptis moribus est, videtur ad restitutionem obligari. Sanè cum fructus ecclesiasticos populos clericis tãquam pretij suorum peccatorum & vota apud Deum offerat: vt habetur. i. 2. quæstio. i. cano. videntes. quare, vt Osee. 4. legitur: & refertur. i. quæstio. i. can. ipsi sacerdotes peccata populi comedere dicuntur. Qui autē aliorum intercessores sunt apud Deum, tenentur pura mente integram vitam viuere. Quare si aliter viuunt, ad restitutionem tenentur: secundum tenorē tituli, de condition. caus. dat. & non sequuta. ff.

Quatuor capita sunt de quibus in præsentiarum controuersi potest, vtrum clerici ad restitutionem, seu præbendam, seu fructuum teneantur: quæ argumentorum ordine designata sunt. Primum cum qui sacerdotium possidet, in animo non fert sacerdos aut clericus fieri. Secundum cum prædictos ordines in tempore non recipit. Tertium cum officium canonicarum horarum non pendit. Et quartum cum honestam vitam, vt clericum decet, non uiuit. Haud enim hic de simonia, aut de homicidio, aut de alijs scelerebus, ob quæ vel irregularitas contrahitur ad obtinendum beneficiū, vel priuationis multa incurritur. Illorū enim disputationes ad alia loca spectant diuersa. Sed ea hic duntaxat disputamus, quæ ad promouendos decimarum fructus atque alia stipendia sunt clericis necessaria.

¶ Ad quæstionē licet supra prædictū numerū, sex cōclusionibus respondetur. Prima est expressa assertio prædicti. ca. cōmissa. de elect. lib. 6.

i. Cōclusio Qui parœcialem habet ecclesiam, non intendens ad sacerdotium promoueri, ad perceptum fructuum restitutionem tenetur. Parœcialis inquam quæ curam habet animum annexam: secus de collegiata, vt habet illic glossa. Et ratio est: quoniam, vt cauetur in citato cap. licet. eodem titulo, tenetur eiusmodi clericus in ecclesia sua residere, per seque ecclesiæ famulari: quod antequam sit sacerdos, non valet. Quocirca eadem lege comprehenditur episcopus. Et quāuis textus loquatur de receptione, pari ratione intelligitur de retentione. Quemadmodū in quā si dum parœciam suscipis promoueri ad sacerdotiū non cogitas, fru-

ctus restituere cogaris, quandiu mentem non mutaueris: ita licet dum illam suscepisti sanū habueris propositum, si tamen id postea mutet, decernens non fore sacerdos, ab illo temporis articulo teneris fructus restituere. Itaque quocumque tēpore nō intenderis sacerdotiū suscipere, fructus illius tēporis nō facis tuos: nā par est de acceptione & retentione ratio, vt illic scitè in glossa notatū est. ¶ Et nota. Non intendens: quo verbo comprehenditur etiam ille qui dubio est animo: nam qui hæsitat, non intendit. Quocirca si qui parœciam suscipit nondum de vita deliberauit, sed pendens est animi: vt si res alia via felicius successerit, habitu clericali sit renūtiaturus, profectò nō tuta cōscientia fructus recipit. Si autē intentionē quidem habuerit sacerdotij suscipendi, sub cōditione tamē, nisi per mortē primogeniti fratris hæreditas paterna sibi obtigerit, aut aliud quippiā seculari prospere successerit, fortasse erit, qui dicat eū posse eosdē fructus ecclesiasticos percipere: eo quod conditionalis intētio, quodamodò est intētio. At neque huiusmodi profectò cōscientiā sanā esse arbitraret: quoniam cū textus ait, Nō intēdens, absolutā intētionē exposcit. Et ratio etiā suffragatur: nā qui absolute percipit fructus, absolutā habere debet intētionē. Alioqui fraudulēter, vt ait textus, eos recipit. Parēthesis verò illa tex. (nisi uolūtate mutata promotus fuerit) nō sic astutè intelligēda est, quod cum uolūtate mutata ad sacerdotiū promotus fuerit, possit fructus illius tēporis recuperare, quo propositū sacerdotij non habebat: sed quod cum proposuerit promoueri, iam inde suos illos faciat. ¶ Per contrarium autē vtrum in eiusmodi restitutione facienda expectanda sit iudicis condēnatio, an verò nulla expectata sententia sit exequenda. Apparet nanque sententiam esse præstolandam: eo quod lex illa videtur pœnalis. Respondetur nihilominus nulla opus esse iudicis cognitione: sed eo ipso quod quis non habeat propositum suscipiendi sacerdotium, fructus nō facit suos: quoniam lex illa nō est pœnalis. Imò collatio parœcialis sacerdotij, licet absolutè fiat, confertur tamē cum illa obligatione, vt cui confertur, sacerdos fiat: aliàs fructuum dominium nō acquirat. Quo ergo casu locum habet Digestorū titulus supra citatus, de cond. cau. data. & nō sequi.

¶ Sed est præterea adnotandum quod etiam si ille nō intenderit promoueri, imò licet propositū habuerit rei se vxoria implicandi, titulum præbendæ secundum rigorem textus non perdit. Imo quotiescūque sacerdos esse uoluerit, absque noua prouisione eandem ualet retinere præ-

Quæstio.

Solutio.

bendam. Porro verò, saltè ille qui firmato animo nūquam sacerdotalem ordinem suscipiendi parociale ecclesiam possidet, præterquam, quòd fructus, vt ait textus, non facit suos, non est immunis à delicto iudicandus: imò crediderim mortali, nisi illam reliquerit: quando quidem ecclesiam occupat cui seruire non cogitat: q̄ profectò absq; exitiali animarum detrimento, quarum cura eidem præbendæ annexa est, fieri non potest. ¶ De alijs autem beneficijs quæ extra animarū curam sunt, etiam si seruitium habeat annexum, nihil sancitum est. Quare neq; temerè asserendum quod etsi absq; clericali intentione possideatur, obligatione restitutionis fructuū inde emergat: nā odio facta iura, vt habet Regula iuris, restringenda potius sunt, quàm amplianda. At verò neque arbitror à culpa mortali esse mundum qui beneficium habet cui annexum est clericale obsequium, nisi propositū habeat, si nō sacerdotalem, saltem illum ordinem suscipiendi qui ad tale seruitium necessarius est. Aut si nullus requiratur ordo, saltem intentio necessaria est, clericorum more viuēdi. Absurdissimū enim esset qui canonicatum aut aliud eiusmodi beneficium, obsequio ecclesiastico deputatum, retineret cum animo ad matrimonium cōuolandi, aut seculariter viuendi. Quin verò neq; præstimonias, quæ vocāt, absq; culpa enim eiusmodi seculari animo & habitu possidentur: quandoquidē, vt sepe antea diximus, istiusmodi titulus clericalis est. ¶ De p̄sionib⁹ aut alia est ratio: quippe quæ sine ecclesiastico titulo cōferuntur. Quauis nisi propter aliquē famulātū ecclesiæ cōcedantur, absurditate nō caret. Sunt enim qui cum sacerdotiorū potiātur mutato animo eadem, retentis pensionibus, resignant, quas quidē coniugati retinent, quibus vxorē, & proles, & secularem fastū sustentēt. Quod quidem ad eò est instituto ecclesiastico absonum, vt cur ecclesia ferat non viderim. ¶ Secundum caput restitutionis quod posuimus erat, dum parocialis clericus intra annū sacerdotium non suscipit. De quo in dicto calicet. de electio. lib. 6. extat conclusio, quæ hic fit nobis secunda. Qui titulū habens parocialis ecclesiæ intra annum ad sacerdotiū nō promouetur, nulla etiam præmissa monitione eadem est præbenda priuatus. Et est similiter intelligenda ac præcedens: nempe quòd non opus est alia priuatoria sententia: eò quòd lex illa non est pœnalis, sed conuentionalis. Enim uerò cum nulli esset animarum cura demāanda, nisi sacerdos esset qui illicò suam prouinciā administrare posset, sanctū ecclesia duxit ne-

Quid de p̄stimonijs.

Quid de p̄sionibus.

3. Conclusio

ratio cōclusionis.

mini eiusmodi præbendas indulgere, nisi cum illa conuentione, qua nō seruata, eo ipso sit priuatus. Quòd si arguas. Ille facta prouisione vere & absolutè est præbendę dominus: ergo nisi audiatur, nō est expoliandus. Negatur consequentia: quia eiusmodi collatio semper quodammodo est à futuro p̄dens. Sicuti si tuam tu pecuniā alicui sub aliqua obligatione & pacto cōferres, eo ipso q̄ ille pacto nō stet, teneat eādem tibi reddere. Illum autē canonem post modum Bonifa. ca. cum ex eo. eodē titulo, sic moderatus est, vt dūtaxat ratione studij, quo posset postmodum sacerdos esse ecclesiæ fructuosior, valeat episcopus cum eiusmodi clericis per septennium dispensare. Nunc verò tēporis quacunq; de causa disp̄satur. Circa hāc ergo conclusionem nulla extat immorādi causa. ¶ Tertium ergo caput restitutionis ecclesiasticorum fructuum ex omissione ortū ducit persoluendi diuinū horarum officium; in quo plura complicantur dubia. Et primum est. An qui officium diuinū nō soluit, ad restitutionē teneatur, & quo iure. Et incipiendo à naturali & diuino, apparet in primis non teneri: quia in ca. presbyter. de celebr. missa. & alijs supra citatis, vsq; ad cōcil. Lateran. sub Leone. 10. nulla extat restitutionis mentio: sed tantū præcipitur vt soluatur officium diuinū. Si autē restitutio diuini esset iuris, nō fuisset ab ecclesia tan longo silentio disimulata, sed expressis verbis explicata: nam per hoc q̄ orare præuisum est, non satis exprimitur quòd aliter faciētes ad restitutionem teneantur. Itē beneficia non propter horarū officium solū, verū & pro alijs impenduntur clericis: qui autē alia prætermiserit, vt si plebanus in sua cura fuerit negligens, nō ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. ¶ His tamē non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendiū habet ecclesiasticū, nēpe ex d̄cimis aut similib⁹ oblationib⁹, nisi diuinū officium soluerit, ad aliquā restitutionē tenetur. Hoc patet: quia huiusmodi stipendia licet nō quāntum ad quotā, tamē iure diuino: quin etiā naturali, instituta sunt tāq̄ stipēdia ecclesiasticarū functionū. Munus autem maximè propriū clericis est, vt supra diximus, officium diuinum cum cura fuerit negligens, nō ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. ¶ His tamē non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendiū habet ecclesiasticū, nēpe ex d̄cimis aut similib⁹ oblationib⁹, nisi diuinū officium soluerit, ad aliquā restitutionē tenetur. Hoc patet: quia huiusmodi stipendia licet nō quāntum ad quotā, tamē iure diuino: quin etiā naturali, instituta sunt tāq̄ stipēdia ecclesiasticarū functionū. Munus autem maximè propriū clericis est, vt supra diximus, officium diuinum cum cura fuerit negligens, nō ideo iure diuino ad restitutionem tenetur. ¶ His tamē non obstantibus statuitur tertia conclusio. Qui sub titulo clericali stipendiū habet ecclesiasticū, nēpe ex d̄cimis aut similib⁹ oblationib⁹, nisi diuinū officium soluerit, ad aliquā restitutionē tenetur. Hoc patet: quia huiusmodi stipendia licet nō quāntum ad quotā, tamē iure diuino: quin etiā naturali, instituta sunt tāq̄ stipēdia ecclesiasticarū functionū. Munus autem maximè propriū clericis est, vt supra diximus, officium diuinum cum cura fuerit negligens, nō ideo iure diuino ad restitutionem tenetur.

Obiecto.

Solutio.

Limitatio Bonifacij ad præteritā cōclusio

Dubium. 1. 1. Argumē.

2. Argumē.

3. Conclusio

Probatio.

Libri Decimi,

Quæstio. V.

alicuius restitutionis teneatur clericorū quisq; ad orandi munus. ¶ Atqui in huius conclusio nis confirmationem facit, non esse illud credibile, quàm quòd ante nuperrimum Lateran. concil. mos fuerit ecclesiæ, vt qui officium diuinum non diceret, ad aliquam restitutionem teneatur: aliàs præfatum Concilium non sic repente tam insigne præceptum protulisset: & tamē vt dicebamus, expressa restitutionis mentio non habetur antea in iure: ergo præceptū ipsum orandi, secundum naturale ius & diuinum sub alicuius restitutionis pœna interpretabitur. ¶ Subtextitur nihilominus quarta conclusio. Non quicumque defectus in persoluedo diuino officio, imò neque, omnis qui culpā inducit mortalem, ad restitutionem obligat. Vt, si in congruè proferas: aut versus aliquos, etiam exsupina negligentia & oscitantia interpoles. Probatur: quia hoc esset nimium irretire conscientias: cum vix cadauca, labilisq; hominum vita sine huiusmodi negligentijs trāsi gi queat. Imò verò & si matutinale officium, aut aliam horā, seu ex culpabili obliuione seu debita opera prætermiseris, quòd fortè semper est mortale: aut si totum diem orare prætermittas, quòd certè est lethale: non ideo ad restitutionem rigore iuris teneris. In primis enim qui non ratione beneficij, quia nullum habet, sed ratione ordinis orandi lege tenetur nō est quòd restituat. Qui verò ratione beneficij fuerit obligatus: quanuis collatū ei fuerit propter officium: nō tamen adeò minūtatim responderi debent stipendij portiu culæ singulis canonicis horis: vt cuiusq; prætermisio ad restitutionē illius portionis obliget. Quoniam neque in ciuilibus familijs tam exactè requiritur seruitium, neque Spiritus sanctus, cuius nutu ecclesiā regitur, tales voluit suis ministris scrupulus iniicere. Ex quo fit q̄ & si dūm oras attentionem studio & meditato inde dimoueas, licet mortale crimen sit, vt supra diximus, ad restitutionē tamen nō obligeris: quoniam neq; si officium prætermittes, obligatus esses. ¶ At verò dubium de illis restat qui longiori tempore orare canonicè prætermittunt: maximè si præbendas habeant ecclesiasticas. Et dubitandi rationem nobis offert sessio. 9. citata Lateranen. Concilij. Cuius verba sunt: Statuimus & ordinamus, quòd quilibet habēs beneficium cū cura vel sine cura si post sex mēses ab obtento beneficio diuinū officium nō dixerit, legitimo impedimēto cessante beneficiorum suorū fructus nō faciat, pro rata omissionis officij & tēporis: sed eos tāquam iniuste p̄ceptos in fabricas ecclesiarū huiusmo-

4. Conclusio

Probatio.

Dubitatio.

Ratio dubitandi. Cōcilij Lateranen.

Expēditur verba concilij Lateran.

Expānatū cōciliū tamē citatū.

Cōciliū Lateranense mōre & vsu receptum nō est.

Fuit

quoad resti-
tutionē fru-
ctū bene-
ficij prora-
ta omisso-
nis officij
diuini.

Cōsiliū au-
toris cōtra
proximam
dabitatio-
nem.

Postremū
dubium.

Petrus Pal.

Fuit enim Synodus illa nimīū plīxa, & aliqua
continens quę nō erant tāti mōmēti. Quapro-
pter salua illa autoritate quę cōcilijs summa
debetur, nescio an sit omninō necessariū ad ri-
gorem feliionis huius omittētes vnū aut duos
dies ad restitutionē obligare. Enimuerō neque
altera pars, nēpe q̄ qui vltra semestrem officij
diuinum nō soluerit, priuatione beneficii mul-
ctetur, in vsu (quod audierim) vsuam est. Ne-
que admonitio illa quę illic fieri iubetur, fieri
consequitur. Haud enim est ipso facto priuatus,
vt de illo supra diximus, qui in animo non ge-
rit ad sacerdotium promoueri, aut nō intra an-
num promouetur. Sed, si cōciliū seruaretur, ef-
fet priuandus. Quod ergo consilium egomet
mihi ex his colligerē est, pro vno aut duobus
diebus nemini restitutionis scrupulū iniicere:
quauis peccatum sit mortale. Saltem eos qui
relaxationibus cruciatę Bullę gaudent: qui-
bus ab horis malę pensis absolutio cōtinetur,
fatis crediderim esse tutos, quauis eiusmodi
paruas negligentias commiserint. Quando ve-
rō orandi amissio vltērius procedit, tunc cōpo-
silio cum summo Pontifice, aut eius legato lo-
cū haberet. Id quod propter autoritatē Cō-
cili dixerim. Nam stando iuri diuino cum epi-
scopo fieri posset. Enimuerō huiusmodi restitu-
tiones, si idem diuinū naturalēq; ius, imō si pō-
tificijū priscū cōsulas, ecclesiarū fabricis adiudi-
candę essent, aut in pios vsus infumendę. Ete-
nim cum decimarum stipendia res sint proprie
ipsarū ecclesiarū, ministri qui non seruirent, eis-
dem ipsis deberēt restitutionē. Quin verō idem
Lateranē. conciliū eisdem ecclesijs aut pauperi-
bus fieri iubet. Attamē, iam nunc temporis, vt
aliās diximus, summi Pontifices suis vsibus ne-
cessarias esse ducunt: & ideo cum illis de resti-
tutione paciscitur. Postremū denique dubiū
huc pertinens superest de illis qui ecclesijs fa-
mulari tenētur, nō tamen pro dignitate satis in-
seruiūt. Nēpe de canonicis qui in intrando cho-
rū, indequę exeundo, constitutū signum pun-
ctim obseruant: videlicet vt neq; ante ingrediā-
tur neque post permancant: vtrum ad restitū-
tionem pariter teneātur. Petrus nāque de Pal.
in. 4. d. 1. q. 7. istorū conscientias flagellat, di-
cens q̄ si reliquū temporis negotijs ecclesię im-
pendūt, bene quidem: qui autem otiose & sine
bona causa sponte abest, non est tutus, etsi ec-
clesię statutum aut consuetudo eum excuset.
Quoniam tale statutū irrationabile erit: quod
ideo conscientia sedare non sufficit. Maxime
in anniuersarijs, eo quod si bona sub tali vinculo
ecclesijs legarunt: non ea censentur canoni-
corum statutis, nisi rationabilibus subdidisse.

Nihilominus cōtra eiusmodi scrupulum sub
ijcitur quinta cōclusio. Vbi non est manifesta
statuti perueritas quicunq; choro iuxta teno-
rem institutionū suę ecclesię inseruiēs bona fi-
de & conscientia fructus facit: neq; ad vllam te-
netur restitutionem. Conclusio est per se liqui-
da, nam postquam totum collegium more & v-
su legem cōdidit nisi manifestariē prauitatem
& corruptelam prę se ferat: nemo eiusdem so-
cietatis, tenetur amplius de legis ratione discu-
tere, sed eam seruādo satisfaciēt. Quartū de-
niq; ac postremum caput restitutionis bono-
rum ecclesiasticorū ab aliquibus, vt supra dixi-
mus, cōstituitur, si clericus moribus & vita nō
sit ille, quem esse decet. Quam quidem opinio-
nem Adrianus amplexari videtur in illa supra
citata quęstione de restitutione: vbi ait, q̄ cle-
ricus perditē viuens & Deum continuo prauis
moribus stimulas, aut officij debitum prater-
mittens tenetur restituere quicquid de fructi-
bus ecclesiasticis expenderit. Cuius argumētū
supra in fronte quęstionis tertia sede colloca-
uimus. Opinio tamen hęc esse non potest nisi
quorumpiam forsā iurisperitorum, qui ex
sancto potius zelo quā consultatione phi-
losophātur. Nā Alexād. Halensis. 3. p. q. 30. cui
Adrianus illam inscribit, non loquitur nisi de
eo qui ecclesię nō seruit, de quo ait, quod sicut
coaduētus agricolā non laborans nō est merce
de dignus, ita neq; clerici non seruientes. Con-
tra illam ergo opinionem subnectitur sexta cō-
clusio. Quauis clericus ratione sui status mori-
bus inter seculares effulgerē debeant, atq; adeo
tanto prestantius quanto quisq; altiori insig-
nitate dignitate: tamē sola vitę corruptio eos ad
restitutionem non obligat: nam eius stipendia
minimē ei sub tali conditione conferuntur, sed
vt ecclesię seruiat. Tenētur enim etiam & reges
& quicunq; publici magistratus morū integri-
tate præpollere: tamē quis dicat sub tali pacto
eos stipendia suscipere? Adde quod si vlla esset
in tali opinione probabilitas, laqueum homi-
num cōscientijs iniiceret: nam in tanta multitu-
dine clericorū innumeri sunt qui in dies lethali-
ter delinquant. Et quod res manifestē demon-
strat, ecclesię præscribēs crimina, nempe simo-
nia, homicidij, aliāq; id genus de quibus cleri-
ci suis præbendis expoliātur, manifestē animū
suum patefacit, non esse ab reliquorum quod-
piam suo sacerdotio priuare. Ex dictis ergo
colligitur responsio quęstionis quę neq; om-
nino est affirmatiua, neque omnino negati-
ua, sed media. Primō ergo argumento ex capi-
tulis, licet, & quoniam, libr. 6. composito, suas
concessimus conclusiones, quę fuerunt no-
bis

5. Cōclusio

Quartū ca-
pat resti-
tutionis bono-
rū ecclesia-
sticorum.
Adrianus.

Alexander
Halensis.

6. Cōclusio
cōtra reci-
tata opinio-
nem.

Ratio pro
cōclusione

bis prima & secūda. Tertiō verō id quod pro-
bare cōtendebat, in sexta negauimus. Atque
adeo eisdem argumentis satisfactum est.

ARTICVLVS. VII.

*Vtrum religiosi creati episcopi ad obseruan-
tias regulares teneantur.*
Sanct. Thom. 2. 2. q. 185. arti. 8.

Quoniam in superioribus quęstionem.
D. Tho. centesimam octuagesimam
quintam de episcoporum statu tra-
ctare aggressi sumus, sed tamē medi-
tatio canonicarū horarum quam altera de cle-
ricorum bonis nobis obtulit, paulisper nos di-
uertere, licet non absere, compulit operę pre-
tium duximus ad postremū eiusdem quęstio-
nis articulum, quem missum feceramus, reuer-
ti: vt decimū hunc librum, qui præcipuē de e-
piscopis institutus est, consideratio monacho-
rum, qui episcopali dignitate fulgent conclu-
dat. Arguit ergo quod eiusmodi religiosi in
episcopos promoti ad obseruantias regulares
nō tenentur. Habetur enim can. statutum. 18.
q. 1. quod monachum electio canōnica à iugo
regulę monasticę professionis ab soluit, & sa-
cra ordinatio de monacho episcopum facit:
obseruatę autē regulares sub iugo monasticę
institutionis continentur: ergo illi qui episcopi
creantur, ab illis eximuntur.

1. Argumē.

2. Argumē.

3. Argumē.

¶ Secundō. Ille qui ab inferiori ad altiorē gra-
dū assumitur, videtur à vinculis inferioris ab-
solui: eō quod homo nō potest tot sarcinis ef-
se onustus. Quemadmodum qui monasticam
profitentur vitam ab omnibus votis religan-
tur quibus erant in seculo obligati: status au-
tē episcopalis sublimior est monachali: ergo
religiosus illuc promotus ab omnibus canoni-
cis institutis liberatur. ¶ Tertiō. Insolubilio-
res monachorū nexus sunt obedientię & pau-
pertatis: episcopus autē ab obedientia suorum
prælatorum sit exemptus: & q̄ ab altero etiam
præfatus canon: vbi ait eiusmodi mona-
chum creatum episcopum, legitime posse pa-
ternam hereditatem adire. Adde quod etiam
illis conceditur testamēta cōficere, ergo & ab
alijs etiam obseruantijs liberantur. ¶ In cōtra-
rium videtur facere can. Innocentij, de mo-
nachis. 16. q. 1. quo ait, De monachis qui diu
immorantes in monasterijs, postea ad clerica-
tus ordines peruenerint, statuimus non debere
eos à priori proposito discedere.

Sentētia Diui Thomę de hac quęstione tri-
bus cōclusionib⁹ cōtinetur, Prima. Ad eas
religionis obseruatias quę pōtificię fun-
ctiōni nullo esse possunt impedimēto, imo ef-
se possunt adiutorio, pinde tenetur monach⁹
sedē episcopalem adeptus atq; dū erat in clau-
stro. Huius generis sunt, cōtinētia, paupertas,
atq; adeo religionis vestitus: qui est eiusdē obli-
gationis signū. ¶ Secūda cōclusio. Si q̄ verō in-
ter regulares obseruatias existūt, quę pōtificis
administrationi obstaculo esse possunt, ab illo-
rum iugo eximitur p episcopatum religiosus.
Cuiusmodi sunt solitudo, silentiū, grauesq; ab-
stinētę, atq; vigilię, q̄ corpus debilitādo pos-
sent episcopū suo muneri ineptū reddere. Am-
bas hac simul cōclusiones hac ratione cōmon-
strat. Cum vterq; locustam religionis scilicet
q̄ episcoporum, sit status perfectionis, hoc tñ
differūt, q̄ status religionis viam ad perfectio-
nem sternit tanq̄ eius discipulatus: status autē
episcoporum est ceu perfectionis magisteriū:
dispositio autem ad aliquam formam per illi⁹
perfectionē non cessat, nisi quatenus eius fue-
rit impedimētum: vt lectio ac meditatio disci-
puli cessare non debet dum sit magister: imō
hoc in pensus facere debent. Non tñ ampli-
us debet audire, sed docere: quia illud esset huius
impedimētū. Pari ergo modo illę obseruan-
tię religionis quę functiōni episcopali nō ob-
stant, in monacho episcopo nō cessant: sed ille
prorsus quę obstant. ¶ Tertia cōclusio. Aliarū
obseruantiarum à quibus non absoluitur, pōt.
eiusmodi episcopus, dispensatione nonnun-
quam per suam autoritatem, vti sicuti in re-
ligione id poterat autoritate prælati.
¶ Hęc D. Thom. quę quidem aliquando indi-
gēt maiori amplificatione. Et primū omniū
iuxta numerum conclusionum tria denotat
in religioso operum genera, quę in eius assum-
ptione ad episcoporum ordinē sunt meditan-
da. Quędam scilicet quę non solū non ob-
stant, sed cōferūt: vt castitas & paupertas atq;
obedientia: quam nō relinquit, sed mutat: vt
qui præfecto religionis obediebat, deinde ob-
temperet Pape. Quędam verō sunt manifestē
repugnātia: vt solitudo, & silentium, & immo-
dicā abstinentiā. Alię verō medijs generis, quę
s. non semper obstant, sed aliquādo: vt si dicas
reliqua moderata ieiunia, & lanis ad cutem in-
dui, in ipsiq; dormire. Ad illa ergo primi gene-
ris ait teneri episcopum monachū: ad alia ve-
rō secundi, ipso iure absolui. Sed in reliquis, li-
cēt non prorsus ab illis absoluantur, posse tamē
secum dum expedierit dispensare. ¶ De singu-
lis ergo non nihil se offert dubietatis. Primū
enim

1. Cōclusio

2. Cōclusio

Ratio vtrius-
que con-
clusionis.

3. Cōclusio

Tria operū
genera tare-
ligioso.

enim membrū trinum includit votum, scilicet castitatis, obedientie, & paupertatis. Et de primo nullatenus dubitatur quin monachus illi maneat ascriptus: non solum sacerdotum lege verum & religionis. Quare licet cū alijs episcopis, vt li. 8. explicuimus, dispēfare ecclesia possit super continentia: non tamen cum episcopis monachis. Neq; de secundo vlla est ambiguitas. Nam sicut dum religiosus in generalē magistrū aut ministrū ordinis assumitur, non oblitāte obedientie voto, soli Papæ manet subiectus: sic monacho accidit dū fit episcopus. Non inquam deserit, sed mutat obedientiam.

Dubitatio.

De voto autem paupertatis restat sanè dubium, nec solutu facile. Primum enim sanctus Thomas in hac secunda secundæ, tum quæstione. 88. ad quartum argumentum: tum hic clarissimè defendit monachum factum episcopū nullatenus à voto paupertatis absolui. Nam in prima cōclusionē exemplū ponit continētie & paupertatis. Et in solutione tertij ait, religiosum episcopum non posse habere proprium. Et ratio apparet plana: nam, vt lib. 8. dictum est, votum religionis est indispensabile quod tria includit vota.

Argumentū.

In cōtrarium autem est argumentum quod illic insinuamus, & hic apertius vim suam demonstrabit. In episcopo, vt supra dictū est, duo cōsiderantur bonorum genera: nēpe secularium & ecclesiasticorum. Omnis ergo modo secularibus, de ecclesiasticis arguitur. Reliqui episcopi ex seculari clero assumpti post factam portionum diuisionem dominiū habent suæ: vt. q. 4. multis modis cōfirmabamus: episcopis autem ex religionibus euocatis eadem prorsus ratione & modo adiudicatur sua portio, sicuti & alijs qui ex reliquo clero eliguntur: ergo perinde eiusdem portionis dñium habent atq; reliqui. Fateor equidem ad hoc argumentum me respondere nescire: quoniam neutram præmissarum video quomodo negare valeam. Nam q̄ eodē modo omnes fiant episcopi, dubitari non potest. Neq; verò D. Thomas quantum ad hæc bona ecclesiastica aliam paupertatem tribuit religiosi episcopis, quàm reliquis. Imò articulo sexto præsentis quæstionis, vbi constituit episcopum non teneri ad paupertatem, cum secundo loco argumentatus esset quòd Apostoli fuerunt pauperes, respondet ad illam paupertatem non teneri episcopum. Idq; cōfirmat exemplo Athanasij, Ambrosij, & Augustij, qui fuerūt vnà monachi & episcopi, vbi palàm ostēdit monachos episcopos perinde possidere ecclesiastica bona ac reliquos seculares. Cū ergo idē Doctor sanctus articulo statim septi-

mo dixerit q̄ de his quæ vsui episcopi deputata sunt, eadē esse videtur ratio quæ de proprijs bonis, pfecto in monachis episcopis nō denegat. At quoniā semper habuit oculū ad illud tēpus quo clerici in cōmuni vivebāt, propter eā simpliciter ait monachū factū episcopum, non absolui à paupertatis voto. Dicēdū ergo. Solutio.

Solutio.

sub peritorum censura q̄ sicut obedientia monachi dū fit episcopus sic mutatur vt soli sit Papæ subditus: ita & eius mutat paupertas, vt de cimarum portio reliquaq; episcopalia bona illi sicuti & reliqs episcopis adiudicentur. Nimirū vt & ipse sustinetur, & singulari misericordie præcepto, q̄ præ alijs episcopis religiosos ligat, sub dīo sit pauperibus. Quantū ad aliud verò bonorū genus, scilicet seculariū, dubitari nō potest, quia etiā paupertatis votum quadā tenus ei mutatur: vt patet ex cā. statutū. 18. q. 1. vbi monachus qui in monachatu hæres paternus esse nō poterat, idoneus declaratur eidē adeundæ hereditati: qua vtq; potest superfluitate vita perfrui. Et in causam adducit q̄ ipsam electio canonica à iugo regulæ monasticæ religionis absoluit: & sacra ordinatio de monacho episcopū fecit. Quin verò si vsu qui iam receptissimus est, consulas. Papa cū episcopis monachis nō nunq̄ dispensat vt secularia bona emanent, quæ postea quibus volūt relinquāt.

paupertatis votum.

Qui quidē mos si legitimus est, profecto ostēdit nō esse tam indispensable paupertatis votum, q̄ continentie aut obedientie. Circa secundum autē obseruariū genus, scilicet illorū à quibus monachus eo ipso quo fit episcopus absoluitur, adnotauit hic Caiet. non solum illas cōprehēdi quæ manifestē episcopali functioni aduersantur, vt silētiū & solitudo, verū & quæ huiusmodi dignitati dissonant, aut cōgruentia nō sunt: quod quidē concessu facile est: sed tamē ex epla quæ subdit nescio an sint adeo congruentia. Ait enim q̄ soluitur à cæremonijs habendi sociū ordinis viuēdi sedendo cū duabus manibus & benedictione: & similibus. Attamē licet forsitan ita sit, propterea q̄ res sunt parui momenti: nō tamen propter causam quam ipse affert: videlicet quia episcopus illa nō decent. Imò verò cū talis episcopus habitum religionis exuere nō debeat nisi summus fiat Pōtīfex, adeo huiusmodi monachales cæremonie ipsū nō dedecēt: vt eius habitū decorent. In Italia quidē vbi monachi ad quemcūq; pauperem episcopatū assumātur, habitum vel prorsum abijciunt, vel alia figura in crustant, omnes monasticas cæremonias cū illo deponunt: quia Itali non dignantur episcopos in habitu monachali videre: quæ qui-

Caietani.

Nō probatur ratio caletani.

dē pestis ad alias iam nationes inserpsit. Et in de Caieta iudiciū sumpsit. Tametsi nō pro se, qui etiā Cardinalis cū habitu monachali semper religiosissime vixit. Igitur q̄ episcopus religiosus socium sui ordinis qui auctoritate vi geat sibi adiungat, & cæremonijs quibuscūq; religionis, ac religiosorū idomate vtatur, adeo non est indecens, vt qui cōtrā faciunt, oculos prudentium secularium offendant. De tertio verò cæremoniarum ordine à quibus sanctus Th. ait religiosum nō absolui, licet super ipsi secum possit dispēfare: qualia sunt lineis nō vt, regularia ordinis ieiunia seruare, etsi sit ordinis nostri vel Carthusiensium esu carniū abstinere, dubiū est, idēq; in præsentiarū præcipuū, quo vinculo religiosi episcopi ad horū obseruantias teneantur, vtrum scilicet legali debito, an solum morali. Legale enim debitū est quādo quis lege per vim coactiuā tenetur: ita vt qui cōtrā fecerit, legis pœnis obliget. Vinculum autē morale est quādo quis sola vi directiua legis obligatur: non autē pœnis subditur. Exemplū est in principe qui nō tenetur vi coactiua, sed directiua. Et quod monachus teneatur vtraq; vi legis, videtur hic D. Tho. sentire, dicens quòd in istis potest tantum secū dispēfare, vbi insinuare videtur quòd perinde obligatur atq; quando erat in claustro.

Dubitatio.

Solutio.

Nihilominus placet mihi Caiet. sententia quā in præsentiarum protulit, sed expressius in singulari opusculo quod de hac re intitulauit: nēpe in libro vigintivnius quæstionū. q. 19. Sententia verò est q̄ non tenetur ex debito legis, sed ex morū honestate: tum quia id significatur. c. citato, statutum, illis verbis: A iugo regulæ monasticæ religionis absoluitur, & de monacho fit episcopus: iugum enim vim coactiuam designat. Item postq̄ eximitur à subiectione prælatorū ordinis, quia nullatenus nisi per Papā puniri potest, iudiciū est quòd neq; pœnis regulariū statutorū subiacet. Quod autē ex debito morali & de honestate teneatur patet: nā postquam monachatus professus est q̄ perfectionis est disciplina, condecens est, vt magister perfectionis factus, eandē seruet disciplinā: nam licet nō per vim coactiuam, liberè tamē quem admodū discipulus licet factus doctor ferulæ metu alijsq; coactionib; quibus ad studium cōpellebatur liberetur, debet nihilominus sua sponte eisdem studijs incumbere. Neque est ineptum exemplū quod à naturalibus sumitur. Quādiu enim calor in ligno ad formam ignis disponit, vi quadam coactiua agentis retinetur: adueniēte autē substātia forma, fit naturalis, atq; adeo sua sponte in igne

permanet. Ex quo fit vt debitū morale religio lo episcopo propterea q̄ de religione assumptus est maius sit q̄ in episcopo seculari. Sequitur nihilominus secūdo q̄ religiosus factus episcopus quāuis ferijs sextis peculiari instituto religionis, etiā si sub reatu mortali obliget vt in ordine D. Francisci obligari fertur, factus episcopus pōt in die Natalis Dñi, si illa feria occurrerit, carnibus vesci, & ieiuniū frangere. Oppositum dicit in præsentiarū Caiet. sed in opusculo cordatius mutauit sententiā. Nam cap. explicari. extrā, de obserua. ieiuni. vbi cū dicit christianis illud priuilegium indultū est, nō excipiuntur nisi qui ex voto aut ex regulari obseruantia ieiunare ascripti sunt. Et intelligitur ex regularis obseruantie legali debito quod non manet in episcopo nisi morale. Neque votū abstinētie se cit singulare, nisi vouēdo religionem. Igitur. s. Tho. hoc pacto intelligendus est sensisse monachū episcopū non absolui à dictis obseruatijs: scilicet quātū ad morale debitum.

1. Corollarium. Secundum

Argumentū.

Sed cōtrā: ergo neq; ad castitatem tenetur sub reatu mortalis criminis: quia debitū morale nō videt sub tali reatu obligare. Negatur cōsequentiā: quoniā votū castitatis expresse fecit: virtute cuius, etiā si cesset vis coactiua obseruatiæ regularis obligat. Cetera verò nō vouit formaliter nisi vouendo religionē: cuius vis cessat in illo quo ad legale debitū. Verū est tamen q̄ pœnis quæ in religione decretæ sunt transgressoribus trium votorū essentialiū nō manet subiectus. Sed vtrū illud morale debitū pl; obliget episcopum religionis D. Francisci: quàm nostri ordinis: eò q̄ ipse ad aliquas obseruatijs teneat sub culpa mortali: nos verò ad nullas. Et princeps quis nō teneat vi coactiua, teneat tñ fortè aliquibus suis legib; sub reatu mortali. Respondet q̄ si vera est hæc opinio, episcopi D. Francisci, nō magis quàm nostri obligantur: quia æqualiter absoluntur à legali debito. Quare de hoc nō nulla est in principe differtentia: quia licet nō cogatur, lege tñ illa durante, si ad se pertinet, tenetur illa. Debēt autē religiosi vt in adeundis episcopatibus multo esse cunctantiores q̄ seculares: ita & in administrādis longissimè vigilantiores. Qui enim sese in claustra, mūdo vale dicētes, abdiderunt, nō debēt sicuti vxor Loth retrò, hoc est, ad seculares splendores respicere. Nam præter Dei offensam seculari populo scandalo sunt, ac subinde vilipendio & ludibrio: nisi palàm constet tum renitentes vi fuisse à suis claustris extractos, tum ecclesijs cum omni timore Dei famulari: alijsq; abstinere pompis quæ nō fuerint ad ornatum suæ dignitatis necessarie.

Primum

Ad. 1. argu. **P**rimū igitur argumentū in capite quæstio-
nis ex can. statutum obiectū, iam sua de-
claratione solutum est.

Ad. 2. argu. **¶** Ad secundū respondet D. Tho. q̄ vota in se-
culo facta nō ex eo præcise per professionē re-
ligionis dissoluuntur, q̄ sit ascensus a b̄ inferiori
ad superius: sed q̄ illa habent se ad religionē
sicut particulare ad vniuersale: puta sicut ille
qui partē sui Deo obtulit ad illū qui se offert
totum. Pars autem includitur in toto, & ideo
adueniente toto superfluit. Ascensus autem à
religiōe ad episcopatū, est sicut à dispositione
ad perfectionem: dispositio autem non cessat
adueniente perfectione. Intelligē, vt diximus,
quantum ad debitū morale, sicuti calor dispo-
nens ad ignem permanet in illo.

Ad. 3. argu. **¶** Ad tertiū autem quantū ad idde obedientia
iam responsum est, q̄ non relinquitur, sed mu-
tatur: & pariter quantum ad paupertatem.

Dubium. **¶** Restat nihilominus dubiū quod diuus Tho-
mas illic insinuat circa illud ca. statutū de hæ-
reditate paterna quā monachus episcopus ac-
quirat, cui nā post eius mortem obueniat, mo-
nasterione an episcopali ecclesie? Verba quip-
pe capituli obscura sunt: nihil em aliud expli-
cant nisi q̄ quæ monachus acquirat, mona-
sterio relinquat: quæ verò factus episcopus ac-
quisuerit, ad altare ad quod sanctificatus est
restituatur. Sensus ergo istorum verborum est
quem vsus declarat: nēpe quod quæ acquirat
in seculo, relinquat monasterio: quod au-

tem episcopus factus adiecit, relinquat episco-
pali ecclesie. Bona verò religionum qui titu-
lares episcopi fiunt: quia sedem non habent: li-
cēt acquisita eis sint in episcopatu monaste-
rijs obueniunt. **¶** Testamenta autem condere
manifestum est nō posse sine Papæ dispensatio-
ne. Et tūc ait. D. Thomas, si episcopus religio-
sus est, non sibi concedi vt tāquā de proprio
testamentū faciat, sed quia Papa eius ampliat
facultatem dispensandi sua bona, vt eadem fa-
cultas duret post mortē. Ait vero postquā
ita liberè dispensatur cum illo atque cum alijs
episcopis, parū refert quomodo fiat.

¶ Ecce Opus decem Librorum quod de Iusti-
tia & iure polliciti sumus: & in Quæstiones se-
ptuaginta sex, Articulos verò ducētos octua-
ginta & octo partiti sumus: per varia ac lubrica
perq̄; ardua ac difficilia rerū genera, aspirāte
diuino flamine, ad optatum portū per ductū
est Anno Christianæ salutis Millesimo Quin-
gētesimo quinquagesimo quarto. In quo si qd
per incitiā nostrā & ignorantia, aut certē per
negligentiam & oscitantiā à nobis peccatū est
(nam studio per Dei misericordiā certus sum
neutiquā deliquisse?) De ipse misericordia
rum ignoscat. Si quid verò præstitimus quod
in rem Christianæ familiæ esse possit, eidem
soli Deo acceptum referendum est: Cui
laus sit & perēnis gloria per infi-
nita seculorum secula.
Amen.

Episcopus
religiosus
& testamentū
condere non
potest absq̄;
facultate Pa-
pæ.

Epilogus.

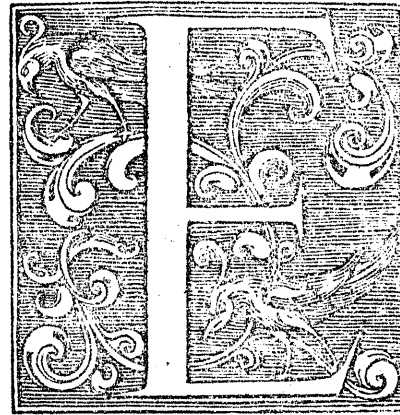
Tomii secundi, atque adeò totius Operis Librorum decem
de Iustitia & Iure, exoptatus

FINIS.

INDEX SUMMARIUS

generalis, Operis decem Librorum De Iustitia & Iure.

Arnoldus Schurerius Corrector Candido Le-
ctori Salutem.

Ntibi sincere Lector Indices duos exi-
mij huius Operis Librorū decem: quod
obvtilitate, commoditate, pietate, omni
juga eruditione disciplinæ Theologicæ,
Philosophicæ, Iurisprudentiæ vtriusque,
ac denique authoris sui autoritate, ne-
mini non summoperè (si modò Christia-
nè sapere volet) probatū iri haud est am-
biguum. Porrò Indicium prior, Librorū,

Quæstionum, atque Articulorum, vnā cum omnibus summam
pertractandis in singulis libris, seriem numerumq̄; edocebit. At-
qui Articulorum quisque (id quod nosse, cum primis operæ pre-
tium fore existimauimus) membra plus minus tria cōplectitur: è
quibus primum obijcit, alterum respondet, postremum autē de-
cidit. Hic nāque Index in eum est adornatus finem, vt festino Le-
ctori, nihil, quod illi negotium facefferet, in inquirendo quod op-
taret, se exhiberet. Alter indicium demum, rerum & verborum, ac
Sententiæ vniuerso Operi ceu flosculorū, inspersarum, cornu-
copiæ vberrimū est futurus. Quare inæstimabile hoc Opus haud
ita magno compara, vt ere, fruere, ac viue foelix, Lector amice mi-
tu. Salmanticæ Sexto Calendas Maias.

de Iustitia & Iure

*

Liber

LIBER PRIMVS EDIS.

serit de iure seu legibus, quæ suprema sunt Iustitiæ regula:

hoc est de lege naturali & humana, ab æterna deriuatis: per quas homo ad finem naturalem destinatur.

Rocemium Operis. Pagina. 1.
Operis Titulus ac Diuisio in Libros decem: atq; adeò summatim quid in singulis disceptetur. pag. 2.
¶ Liber Porro primus in quæstiones secatur Septem. pag. 2.
¶ Prima agit de lege in cõmuni: Complectitur autem Articulos quatuor. pag. ead.
Primus, an vlla definitionũ Legis à Doctorib⁹ constitutarum legitima sit, sciscitatur. ibid.
Secundus, Vtrum ne lex semper in commune bonum destinetur. pag. 6.
Tertius, Sitne cuiuslibet rō, legis effectrix. pa. 7.
Quartus, Nūquid promulgatio, sit de ratione legis. pag. 9.
¶ Quæstio secūda, De legis effectibus, Articulos fortitur duos. pag. 12.
Primus, An effectus legis sit imperādo ac vetādo reddere homines bonos. pag. eadē.
Secundus, Nunquid legis actus congruenter assignentur. pag. 15.
¶ Quæstio tertia, De lege æterna, Articulis abfoluitur quatuor. pag. 16.
Primus, An lex æterna à naturali, humana, ac diuina distingatur. pag. eadem.
Secundus, Nunquid nam lex æterna sit summa ratio in Deo existens. pag. 17.
Tertius, Vtrum leges vniuersæ ab æterna permanēt, an non. pag. 18.
Quartus, Creatane cūcta, tā necessaria quā cōtingentia, æternæ legi subijciantur. pag. 20.
¶ Quæstio quarta, De lege naturæ, articulos sibi vendicat quinque. pag. 25.
Primus, An lex naturalis sit habitus in nobis existens. ibidem.
¶ Secundus, Annè lex naturalis complura cõtineat præcepta. pag. 24.
Tertius, Omnes ne virtutis actus sint de lege naturæ. pag. 26.
Quartus, Nunquid lex naturæ cunctis sit moralibus vna. pag. 78.
Quintus, Vtrum lex naturæ mutari aboleriue possit, an non. pag. 30.
¶ Quæstio quinta, De lege humana in genere: articulos habet quatuor. pag. 31.
Primus, An præter legem naturæ necessariæ nobis fuerint humanæ. pag. eadem.

Secundus, Omnis ne humana lex à naturali deriuetur. pag. 33.
Tertius, Nunquid legis humanæ qualitates rectè ab Isidoro describantur. pag. 35.
Quartus, Conuenienter ne Isidorus & qui illũ sequuntur, ciuiles leges, iusq; humanum diuidant. pag. 37.
¶ Quæstio sexta, De potestate legis humanæ: articulos comprehendit octo. pag. 39.
Primus, An lex humana incommuni debet cõstitui. pag. ead.
Secundus, Vtrumne ad legem humanam pertinēt omnia vitia cohiberi. pag. 40.
Tertius, Nunquid lex humana omnium virtutum actus præcipiat. 41.
Quartus, Lex humana imponatne subditis necessitatem in foro conscientie. pag. 43.
Quintus, Vtrum omnis pœnalis lex obliget ad culpam. an non. pa. 48.
Sextus, Lexne pœnalis in foro cõsciētie ante iudicis cõdēnationē obliget ad pœnā. pa. 51.
Septimus, Oēs subijciantur legi necne. pa. 61.
Octauus, Subditōne liceat præter verba legis agere, necne. pag. 63.
¶ Quæstio septima, De mutatione & varietate legis humanæ, Articulos continet tres pagina. 65.
Primus, An lex humana debeat quoquo pacto mutari. pag. ead.
Secundus, Vtrum consuetudo vim legis obtinere valeat an non. pa. 67.
Tertius, Nunquid Rectores multitudinis in legibus dispensare possint. pag. 69.

¶ Liber secundus.

Secundus, De lege diuina, qua ad supernam felicitatē promouemur in Quæstiones finditur nouem. pag. 73.
¶ Quæstio prima, De lege veteri: continet articulos quatuor. pa. ead.
Primus, An præter naturalem legem & humanam quæ ab æterna deriuantur, fuerit diuina hominibus necessaria. ibid.
Secundus, an lex vetus fuerit bona. pagina. 75.
Tertius, Nunquid lex illa soli debuerit populo Israel poni, illumque duntaxat obligare.

Quæstionum & Articulorum

re pag. 79.
Quartus, Vtrum lex vetus congruenter data fuerit tempore Moyfi, an non. pag. 83.
¶ Quæstio secunda, De præceptis legis veteris in genere: Articulis constat tribus pagina. 84.
Primus, An lex vetus vnicum tantum continerit præceptum. pag. eadem.
Secundus, Vtrumne præceptorum legis veteris trina sit differentia: nempe moralium, cæremonialium, atque iudicialium. pag. 86.
Tertius, Nunquid lex vetus ad sui obseruantiam per temporalium præmisiones & cõminationes debuit suos subditos inducere. pag. 89.
¶ Quæstio tertia, De moralibus præceptis Articulis superbit duodecim. pa. 91.
Prim⁹, An omnia præcepta moralia pertineāt ad legem naturæ. pag. eadem.
Secundus, Num præcepta moralia legis sint de omnibus actibus virtutum. pag. 93.
Tertius, Nunquid omnia præcepta moralia veteris legis ad decem Decalogi reducantur. pa. 95.
Quartus, præcepta Decalogi cõuenienter ne distingantur. pa. 96.
Quintus, Vtrum præceptorum Decalogi numerus congruat, an non. pag. 98.
Sextus, Præcepta Decalogi debitōne sint ordine disposita. pa. 100.
Septimus, Præcepta Decalogi cõgruenti modo tradantur necne. pag. 101.
Octauus, Præcepta Decalogi sintne dispensabilia, an non. pa. 103.
Nonus, Num modus charitatis cadat sub præcepto. pa. 109.
Decimus, Modus charitatis cadatne sub præcepto diuinæ legis necne. pag. 111.
Vndecimus, An alia præcepta moralia quæ extra Decalogum vagantur, congruenter tum distingantur, tum etiam ad eundem reducantur Decalogum. pag. 115.
Duodecimus, Num præcepta moralia veteris legis iustificarent. pag. 117.
¶ Quæstio quarta, De præceptis Decalogi in singulari Articulis conficitur sex: pagina. 121.
Primus, An præcepta Decalogi sint præcepta iustitiæ. pa. eadem.
Secundus, Nunquid primum præceptum Decalogi congruenti sit modo traditum. pagina. 122.
Tertius, Secundum præceptum conuenienti sit forma positum, an non. pa. 125.
Quartus, Vtrum tertium præceptum de san-

ctificatione Sabbathi sit rectè positum, an non. pag. 127.
Quintus, An quartum præceptum de honorandis parentibus congruè tradatur. pagina. 134.
Sextus, Nunquidnam sex reliqua præcepta conuenienti ordine & modo tradantur. pagina. 135.
¶ Quæstio quinta, De præceptis cæremonialibus: Articulis est contenta quatuor. pagina. 136.
Primus, An cæremonialia præcepta quadrifida fuerint: scilicet sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantia. pag. eadem.
Secundus, Nunquid singulis istis cæremoniarũ speciebus reddi possint legitima causa. pag. 138.
Tertius, Vtrum legis antiquæ cæremonia, vel ante legē extiterint, vel sub lege iustificarēt. pag. 141.
Quartus, Cæremonia veteris legis sicne in Christi morte cessauerint, vt inde citra mortale crimen nequeat obseruari. pag. 143.
¶ Quæstio sexta, De iudicialibus mandatis: Articulos habet non plus duos. pag. 252.
Primus, Annè præcepta iudicialia rectè à cæremonialibus distingantur. pagina. eadem.
Secundus, Vtrumne iudicialia præcepta conuenienter sint in quatuor genera dispersita. pag. 153.
¶ Quæstio septima, De lege euangelica quantum ad eius substantiam, Articulis donatur quatuor. pa. 156.
Primus, Vtrum lex noua sit lex scripta, an ne potius cordibus indita. pag. ead.
Secundus, Nūquidnam lex noua iustificet. pagina. 158.
Tertius, An nō lex noua debuerit dari à principio mundi. pa. 159.
Quartus, Lex noua sitne vsque ad finē mundi duratura, necne. pa. 160.
¶ Quæstio octaua. De collatione legis nouæ cum veteri: Articulis perfringitur duobus: pag. 162.
Primus, Nunquid non lex noua sit veteris cõplementum. ibid.
Secundus, Lex noua grauior ne sit quàm antiqua an non. pag. 165.
¶ Quæstio nona, De his quæ in lege noua continentur: Articulis est prædita tribus. pagina. 166.
Primus, An lex noua actus exteriores sufficienti ordine instituerit. pag. ead.
Secundus, Nūquidnā lex Euægelica interiores de Iustitia & Iu. * 2 no.

Index Alphabeticus.

nostros actus sufficienter composuerit. pagina. 169.
Tertius, Vtrumne congruè lex Euangelica cõsilia nobis quædam adiecerit. pa. 171.

¶ Liber Tertius.

Tertius, De iure, quatenus obiectum est iustitiæ: deq; virtutis huius substantia & sibi annexis, ad iustitiã distributiã vsq; : quæstionibus gloriatur Sex. pag. 174.
¶ Quæstio prima, de iure: Articulus possidet quatuor. pa. ead.
Primus, An ius sit obiectum iustitiæ. ibid.
Secundus, Vtrum diuisio iuris in ius naturale & posituum, sit genere congruens, an non. pa. 77.
Tertius, Nunquid ius gentium sit idem, cum iure naturali. pa. 178.
Quartus, An non ius patrum ac dominatum & iusto politico & inter se vlla ratione distinguatur. pag. 181.
¶ Quæstio secunda, De iustitia: Articulus cõplectitur octo. pag. 182.
Primus, An definitio iustitiæ à iuris peritis sit rectè constituta. pa. 183.
Secundus, Iustitia sitne virtus quæ habentem ad adulterum ordinat. pa. 184.
Tertius, Nunquid iustitia sit virtus. pa. 175.
Quartus, Vtrumne iustitia sit in volutate. pa. 186.
Quintus, An non iustitia sit generalis virtus. pag. 187.
Sextus, Iustitia particularemne habeat materiam, an verò circa aliarum passiones & materias versetur. pa. 191.
Septimus, Nunquidnam medium iustitiæ sit medium rei: eiusque actus, ius vnicuiq; suū tribuere. pag. 193.
Octauus, Iustitia inter morales virtutes sit eminentissima, necne. pag. 195.
¶ Quæstio tertia, De iustitia: Articulus duntaxat tribus expeditur. pa. 201.
Primus, An in iustitia sit speciale vitium pagina eadem.
Secundus, Nunquid quicumque iniustum facit, continuo censeatur iniustus, an non. pagin. 202.
Tertius, Vtrumne quis possit iniustum pati volens. pa. 204.
¶ Quæstio quarta, De iudicio: articulos sibi vëdicat sex. pa. 206.
Primus, An iudicium sit actus iustitiæ, an non. pag. ead.

Secundus, Nunquid iudicare sit licitum, an nō pag. 208.
Tertius, An iudicium temerarium, putà ex suspitione procedens, sit licitum. pagin. 209.
Quartus, Dubia sintne in meliorem partē interpretanda. pa. 214.
Quintus, Vtrum semper sit secundū leges scriptas iudicandum, an non. pa. 216.
Sextus, Nunquidnam vsurpatum iudicium sit semper peruerfum. pa. 218.
¶ Quæstio quinta, De diuisione iustitiæ: Articulus vult quatuor. pag. 220.
Primus, An particularis iustitia rectè in distributiã & commutatiã diuidatur. ibidem.
Secundus, Nunquid idem sit medium distributiã ac commutatiã iustitiæ, an non. pa. 222.
Tertius, Vtrumne eadem sit materia distributiã ac commutatiã. pa. 224.
Quartus, eademne sit vtriusq; iustitiæ forma, necne. pa. 226.
¶ Quæstio sexta, De acceptione personarum: Articulus sibi poscit septem. pag. 229.
Primus, Vtrum personarum acceptio, iustitiæ distributiã cõtraria, crimen genere suo sit mortale. pa. ead.
Secundus, Nunquid in spiritualium dispensatione possit acceptio personarum contingere. pa. 230.
Tertius, Beneficiorū pluralitas sitne iure permilla. pa. 240.
Quartus, An in collatione seculariū magistratuum subesse possit crimen acceptiois personarum, an non. pa. 245.
Quintus, Nunquidnã in iudicijs dicendis interuenire possit personarum acceptio. pag. 249.
Sextus, An non in priuatis honoribus deferendis interuenire possit personarū respectus. pa. 251.
Septimus, In tributis exigendis peccari possit acceptio personarum. pa. 251.

¶ Liber Quartus.

Quartus, De præambulis ad iustitiã commutatiã: nempe de dominio ac restitutione; Quæstiones sibi sumit Septem. pag. 256.
¶ Quæstio prima, De dominio in genere: Articulus constat duobus. pag. ead.
Primus, Vtrum dominium idem sit quod ius & fa

Quæstionum & Articulorum.

& facultas rerum, an non. ibid.
Secundus, an non tantum Deo, intellectualibusque ac rationalibus creaturis competat rerum dominia. pa. 261.
Quæstio secunda, De rebus quarum homo est dominus: Articulus explicatur tribus. pagina. 263.
Primus, An rerum omnium quæ sunt in mundo, sit homo iure aliquo dominus. pagina. eadem.
Secundus, Nunquid homo homini dominus esse possit. pa. 265.
Tertius, homo sitne vitæ suæ ac famæ dominus. pa. 268.
¶ Quæstio tertia, De rerū diuisione, vnici est articuli. pag. 272.
Vnus, An ne humano iure rerum dominia fuerint olim diuisa. pa. ead.
¶ Quæstio quarta, De peculiari quorundam dominio: duorum est Articulorum. pagina. 276.
Prior, An hominum quispiam totius sit orbis dominus. ibid.
Alter, Nunquid Imperator sit dominus orbis. pa. 279. & 280.
¶ Quæstio quinta, De translatione dominiorum: articulus instituitur quatuor. pa. 284.
Primus, Vtrumne sua quisque voluntate, naturali iure valeat rei suæ dominium in alterum transferre. pa. ead.
Secundus, Nunquidnam per ludum dominiū transferatur. pa. 288.
Tertius, Per contractumne qui nullus est iure civili, transferatur dominium. pa. 293.
Quartus, An præscriptio dominium in possessorem transferat. pag. 297.
¶ Quæstio sexta, De restitutionis substantia: Articulus continet quinque. pa. 302.
Primus, Anne restitutio sit actus commutatiuæ iustitiæ. pa. ead.
Secundus, Nunquid sit ad salutem necessariū, rei quæ ablata est, restitutione fieri. pagina. 305.
Tertius, Vtrumne omnia in vniuersum quæ quis vel ab alio abstulit, vel inuito domino retinet teneatur restituere. pa. 308.
Quartus, iatisne sit ad simplū restituere quod iniuste sublatum est. pa. 324.
Quintus, Debeatne aliquis id quod non abstulit restituere, an non. pa. 328.
¶ Quæstio septima, De circumstantijs restitutionis: quatuor est articulorum. pa. 329.
Primus, semperne oporteat ei restitutionem fieri à quo res sublatam fuit. pag. ead.
Secundus, ille qui accepit teneatur semper re-

stituere, necne. pa. 339.
Tertius, Vtrum illi etiam qui nihil acceperunt restituere teneantur, an non. pa. 344.
Quartus, Nunquid qui debet, statim restituere teneatur. pa. 349.

Liber Quintus.

Quintus, De iniustitia, quæ ex iniuriõsa actione nascitur: nẽpe de homicidio & reliquis: quæstionibus locupletatur duodecim. pa. 354.
¶ Quæstio prima, De homicidio: Articulus dõ-tatur nouem. pa. ead.
Primus, An aliquot viuentium quæ perfecta sunt, occidere liceat. ibid.
Secundus, liceatne maleficos occidere. pagin. 356.
Tertius, Vtrum scelerosum hominem vnicui-libet priuato occidere liceat, an nō. pa. 360.
Quartus, Nunquid clericis etiam maleficos liceat interficere. pag. 362.
Quintus, Alicuine liceat seipsum occidere, an non. pa. 365.
Sextus, vtrumne liceat vitam pro defensione amici aut cuiuscūq; virtutis exponere, nec ne. pa. 367.
Septimus, Nunquidnam liceat in aliquo casu interficere innocentem. pa. 370.
Octauus, Iusne sit vnicuique proprium: inuaforem in sui defensionem occidere, necne. pag. 371.
Nonus, An qui casu alterum occiderit, fiat homicidij reus. pa. 276.
¶ Quæstio secunda, De mutilatione membrorum: trium est articulorum. pa. 380.
Primus, An quempiam suo mutilare membro sit licitum. pa. ead.
Secundus, Vtrumne liceat patri filios, aut dominis seruos verberari. pa. 382.
Tertius, Licitumne alicui sit carcerē quẽpiam mancipare. pa. 384.
¶ Quæstio tertia, De furto: articulos continet sex. pag. 383.
Primus, An furti definitio sit bona. pagina. eadem.
Secundus, Furtum & rapina specie differant necne. pa. 388.
Tertius, Vtrumne furtum sit genere suo peccatum mortale. pag. 389.
Quartus, Nunquid ei qui egestate premitur furari liceat. pag. 396.
Quintus, Anne rapina vilo pacto fieri possit citra peccatum. pa. 397.
Sextus, Rapina sitne grauius furto, an non. de iustitia & iu. * 3 pagi-

Index Librorum.

- pag. 400
¶ Quæstio quarta, De iniustitia iudicis: Articulis peragitur quatuor. pag. 401
Primus, liceatne iudici eum qui sibi non subditur iudicare. pag. eadem.
Secundus, An iudici liceat contraveritatē quā certō nouit, iudicare, quādo legitimē probatur contrarium. pag. 403
Tertius, Nūquid iudex absq; accusatore possit quēpiā iudicare. pag. 407
Quartus, vtrumne iudici liberum sit pœnam iuris relaxare. pag. 409
¶ Quæstio quinta, De iustia accusatoris Articulo spossidet quatuor. pag. 410
Primus, Anne quispiā teneatur aliū accusare. pag. eadem.
Secundus, Vtrumne necessarium sit accusatio nem in scriptis exhiberi. pag. 413
Tertius, Nūquid accusatio per tria hæc reddatur iniusta, quæ sunt calūnia, præuaricatio, & tergiversatio. pag. 414
Quartus, An accusator qui in probatione defecerit, pœna talionis teneatur. pag. 415
¶ Quæstio sexta, De iustitia rei: Articulis fulcitur quatuor. pag. 416
Primus, Accusatione liceat veritatē negare, an non. ibidem.
Secundus, Nunquid accusato liceat per calumniam se defendere. pag. 418
Tertius, An reo liceat iudicium per appellatio nem declinare, necne. pag. 425
Quartus, Vtrum liceat condemnato ad mortē se quacunq; via defendere. pag. 426
¶ Quæstio septima, De iniustitia testis: Articulis pertractatur quatuor. pag. 430
Primus, Vtrum teneatur quandoq; homo testimonium ferre. pag. eadem.
Secundus, Duorum vel trium testimonium, an in iudicio sufficiat. pag. 432
Tertius, Nunquid cuiuspiā testimonium citra eius culpam repellendum sit. pag. 434
Quartus, An nō testimoniū falsum semper sit peccatum mortale. pag. 435
¶ Quæstio octaua, De iniustitia Aduocatorū: Articulis exigit quatuor. pag. 437
Primus, Aduocatus teneaturne gratis præstare patrocinium pauperibus in suis causis. pag. eadem.
Secundus, Vtrumne meritō sint aliqui ab aduocatio nis officio arcendi. pag. 439
Tertius, Nunquid aduocato delictū sit iniustā causam defendere. pag. 490
Quartus, Licetūne sit aduocato pretio patroci nari, an non. pag. 441.
¶ Quæstio nona, De contumelia: Articulis de

- claratur tribus. pag. 443
Primus, An contumelia consistat in verbis. pag. eadem.
Secundus, Vtrum contumelia, & generaliter conuitium, sit genere suo peccatum mortale. pag. 445
Tertius, Nunquid debeat quisq; contumelias æquanimiter sustinere. pag. 447
¶ Quæstio decima, De detractioe, articulos postulat quatuor. pag. 448
Primus, Anne detractio sit denigratio alienæ amæ per occulta verba. ibidem.
Secundus, Vtrumne detractio genere suo sit peccatum mortale. 450
Tertius, Nunquid detractio sit grauior omnibus peccatis quæ in proximum committuntur. pag. 454
Quartus, audiens coleransque detrahentem, an mortaliter peccet. pag. 456
¶ Quæstio vndecima, De suffuratione & derisione: articolorum tatum est duorum. pag. 458
Prior, Vtrum suffuratio sit peccatum à detractioe distinctum, an non. pag. eadem.
Posterior, an ne derisio sit speciale peccatum à præcedentibus distinctum, atq; adeo mortale. pag. 560
¶ Quæstio duodecima, De maledictione: articulis adornatur tribus. pag. 462
Primus, Nunquid cuiuspiam sit licitū alteri maledicere. eadem.
Secundus, an creaturæ etiam irrationali maledicere liceat. pag. 464
Tertius, Vtrumne maledictio, peccatū sit genere suo mortale idemq; detractioe peius. pag. 465

Tomii primi finis.

Tomus Secundus.

¶ Liber Sextus.

- S**EXTVS, disceptat de vsuris & contractibus, ac de cambijs: in quæstiones distractus Tredecim pag. 467
¶ Quæstio prima, de vsura: articulis exornatur Sex. pag. eadem.
Primus, an vsuraria mutatio genere suo sit peccatum mortale. pag. eadem.
Secundus, Nūquid ratione mutui aliqua possit expeti comoditas. pag. 476
Tertius, Vtrumne ratione damni emergentis

Quæstionum & Articulorum.

- tis aut lucri cessantis liceat mutuatori quipiam ultra sortem recipere. pa. 482
Quartus, Quicquid lucri pecunia vsuraria peperit, sitne restitutioni obnoxiiū. p. 486.
Quintus, Liceatne mutuo pecuniam accipere sub vsura. pa. 493.
Sextus, Nūquidnam Mons pietatis vsurarius sit. pa. 497.
¶ Quæstio secunda, De generali ratione contractus emptionis & venditionis: Articulis enucleatur tribus. pa. 500.
Primus, An cōtractus emptionis & venditionis sit reipublicæ necessarius. pag. ead.
Secundus, Nunquid negotiatio sit licita. pag. 503.
Tertius, Vtrumne rerum pretia, arbitrio mercatorum sint taxanda. pa. 505.
¶ Quæstio tertia, De iniustitia quæ in emptione & venditione committitur, duorum est Articulorum. pag. 508.
Prior, Nunquidnam licet quis possit rempluris vendere quā valeat. ibid.
Alter, Anne vitium rei venditæ sic venditionem reddat illicitā, vt necessariū semper sit illud detegere. pag. 512.
¶ Quæstio quarta, De emptione credito pretio, Articulos sortitur duos. pa. 516.
Vnus, Vtrumne liceat re carius vendere expectata, quā numerata pecunia. ead.
Alter, Anne liceat re credito carius quam præfenti pretio vendere, quādo rei dominus non erat tunc venditurus. pa. 520.
¶ Quæstio quinta, Decensibus: Articulis enodatur tribus. pag. 522.
Primus, An censuū emptio ac venditio sit vsuraria. ibid.
Secundus, Nunquid census tã temporales quā perpetui sint liciti. pag. 527.
Tertius, Vtrum licita sit emptio cēsuum cum pacto retrouendendi. pag. 529.
¶ Quæstio sexta, De contractu societatis, Articulis est contenta duobus. pa. 531.
Prior, Nūquid cōtractus societatis sit licitus. pag. eadem.
Posterior, An licitū sit pecuniā in societatem exponere saluo capitali. pa. 533.
¶ Quæstio septima, De contractu assecurationis Articuli est vnus. pag. 536.
Vnicus, Nunquid assecurationis cōtractus sit licitus. ibid.
¶ Quæstio octaua, De cambio in genere, Articulis perficitur duobus. pa. 537.
Vnus, Vtrum ars campora sit licita, an non. ibidem.
Alter, pluresne sint cābiorum species. pa. 539.

- ¶** Quæstio nona, De cambio minuto, vnicum duntaxat vult artic. pag. 441.
Vnicus, Anne minutum cambium sit licitum. ibidem.
¶ Quæstio decima, De cambio ratione loci & ratione temporis: sustinet articulos duos pag. 542
Prior, Nunquidnam cambium ratione loci sit licitum. ibid.
Posterior, Vtrumne ratione temporis licitum sit cambij pretium. pa. 544.
¶ Quæstio vndecima, De pretio soluendi numerata pecunia: gaudet Articulo vnico pagina. 545.
Vnicus, An campori liceat, vt pecuniā in suo cambio consignatā in numero soluat, mercedem aliquam recipere. pag. ead.
¶ Quæstio duodecima, De nummorum cābio ratione diuersæ eorum æstimationis in diuersis locis aut temporibus: articulis præfulget quinque. pa. 546.
Primus, Vtrum liceat pecuniā vnus regionis pro pecunia alterius vbi plus valet, commutare, an non. pag. ead.
Secundus, An licitum sit monetarum cambiū, quæ in diuersis locis propter copiam & inopiā totius generis monetæ, inæqualis sunt valoris. pag. 549.
Tertius, Nunquid cābiorum pretia inter campores variari possint. pa. 554.
Quartus, Cambium ad incertamne solutionis quantitatem sit licitum. pa. 556.
Quintus, Nunquid non cambium huiusmodi, quid intercalatis ac prætermisiss primis nūdinis in alias subsequentes sit, sit licitum. pagina. 557.
¶ Quæstio decimatertia, De reliquis cambio rum generibus, artic. finitur duobus. pagina. 560.
Prior, Vtrum cambia ad proxima loca eiusdē regni fin licita, necne. pa. eadem.
Alter, Nunquid cābia quæ licet ad primas nūdinas fiant tempore & loco distātes, tamen quo longius distant pretiosius sunt, sint licita. pa. 561.

¶ Liber Septimus.

- S**eptimus, De voto: quæstionibus adornatur Sex. pagina. 563.
¶ Quæstio prima, de substantia voti: articulis excolitur tribus. pagina. eadem.
Primus, An votum sit alicuius rei possibile, ad quam vi præcepti non tenebamur. ibidem.
de iustitia & in. * 4 *Secun-*

Index Librorum.

Secundus, Nunquid votum in solo voluntatis proposito perficiatur. pag. 567
Tertius, Votum semperne fieri debeat de meliori bono. pag. 572
¶ Quæstio secunda, De voti vigore ac virtute: articulo s vult quinq; pag. 581
Primus, an omne votum obliget ad sui obseruationem. pag. eadem.
Secundus, Vtilene sit expediens que vouere. pag. 592
Tertius, Nūquid votum sit actus patrie siue religionis. pag. 593
Quartus, Magisne sit laudabile & meritorium facere aliquid ex voto quam absque illo. pag. 595
Quintus, Vtrumne votum per susceptionem sacri ordinis, perq; professionem religionis, fiat solenne. pag. 598
¶ Quæstio tertia, De his qui vouendi facultatem habent: duorum est articulorum. pagina. 603
Primus, an illi qui sunt alterius potestati subiecti, vouere possint. pag. ead.
Alter, Nūquid pueri religionis voto se possint obligare. pag. 610
¶ Quæstio quarta, De dispensatione & commutatione voti: articulos capit tres. pagina. 613
Primus, Vtrumne in voto possit fieri dispensatio. pag. eadem.
Secundus, An ne super voto solenni continētia religionis fieri possit dispensatio. pagina. 615
Tertius, Nunquid ad cōmutationem vel dispensationē voti requiratur prelati autoritas. pag. 620. 621
¶ Quæstio quinta, De religionis voto in particulari: articulos occupat quatuor pagina. 627
Primus, An religionis votum ad statum perfectionis attineat. pag. eadem
Secundus, Nunquid paupertas ad mendicitatem vsq; ad perfectionem vitæ monasticæ pertineat. pag. 634
Tertius, Vtrum votum castitatis sit de intrinseca ratione religionis, an non. pag. 638
Quartus, Obedientiæ votum sit ne de essentia religionis. pag. 641
¶ Quæstio sexta, De voto & continentia sacerdotum, duobus duntaxat articulis absoluitur. pag. 643.
Prior, Nunquid nam ecclesiæ decoro & stabilitati, sacerdotale votum continentia congruens fuerit ac necessarium. pagina eadem.

Posterior, sacerdotalisne cōtinētia ab ipsis statim ecclesiæ incunabulis cœperit: an nō? 649

¶ Liber Octauus.

OCTAVVS, De iuramento, quæstionibus tribus perficitur. pagina. 657.
¶ Quæstio prima, de iuramento, Articulis decem ornatur. ibidem
Primus, Vtū iuramenti definitio sit bona ibidem
Secundus, Vtrum iurare sit licitum. 660
Tertius, Vtrum congruē tres comites iuramenti assignentur. 665
Quartus, Vtrum iuramentum sit actus religionis siue patriæ. 666
Quintus, Vtrum iuramentum sit per se appetendum & tanquam res utilis frequentandum. 667
Sextus, Vtrū liceat per creaturas iurare. 670
Septimus, Vtrum omne iuramentum vim habeat obligandi. 671
Octauus, Vtrum maior sit obligatio iuramenti quam voti. 684
Nonus, Vtrum in iuramento fieri possit dispensatio. 685
Decimus, Vtrum omnibus cuiuscunque conditionis liceat absque discrimine, quocunq; tempore iurare. 686
¶ Quæstio secunda, De periurio quatuor complectitur articulos. 690
Primus, Vtrum falsitas requiratur ad periuriū ibidem.
Secundus, Vtrum omne periurium sit peccatū. pag. 693
Tertius, Vtrum omne periurium sit peccatū mortale. 695
Quartus, Vtrum liceat iuramentum ab eo petere qui peieraturus est. 704
¶ Quæstio tertia, de adiuratione, articulos retinet tres. 705
Primus, Vtrum liceat hominē adiurare. ibid.
Secundus, Vtrum liceat dæmones adiurare. 708
Tertius, Vtrum liceat adiurare irrationabile creaturam. 714

¶ Liber Nonus.

NONVS, De decimis ac simonia: quæstionibus ditatur octo. 715
¶ Quæstio prima, de sacrificio in genere: articulis fruitur quatuor. pag. eadem
Primus, Vtrumne Deo sacrificare sit de lege naturæ

Quæstionum & Articulorum

naturæ. ibidem.
Secundus, An soli deo sit sacrificiū offerendū. pa. 717.
Tertius, Nunquid sacrificiorū oblatio sit specialis virtutis actus. pa. 719.
Quartus, Anne vniuersi mortales ad sacrificia teneantur offerenda Deo. pa. 720.
¶ Quæstio secunda, De ineffabili sacrificio altaris in particulari: vnum atq; alterum habet articulum. pa. 721.
Vnus, Nunquid sacrosanctum sacramentum altaris sit verè sacrificiū. pag. ead.
Alter, An altaris sacrificiū pro pluribus oblatum perinde singulis ad satisfactionē proficit ac si duntaxat offerretur pro vno. pag. 724
¶ Quæstio tertia, De oblationibus & primitiis articulos obtinet quatuor. pa. 731.
Primus, An homines de necessitate præcepti ad oblationes teneantur. pa. ead.
Secundus, Nunquid oblationes solis sacerdotibus debeantur. pa. 734.
Tertius, Vtrūne oblationes de rebus omnibus quæ licitè possidentur facere liceat. pa. 735.
Quartus, Ad decimatum solutionem an homines teneantur. pa. 738.
¶ Quæstio quarta, De decimis: articulo quarto perficitur. pa. 740.
Primus, Hominesne teneantur dare decimas ex necessitate præcepti. pag. eadem.
Secundus, An de omnibus teneantur Christiani decimas soluere. pa. 746.
Tertius, Nunquid decimæ solis clericis debeantur. pa. 748.
Quartus, Vtrum clerici etiā ipsi decimis soluendis sint astricti, an non. pa. 750.
¶ Quæstio quinta, De peccato Simonia in genere: duorum tantum est articulorum. pag. 753.
Vnus, An Simonia sit studiosa voluntas emendi vendendiq; aliquid spirituale, vel spirituali annexum. pa. ead.
Alter, Vtrumne vitium Simonia genere suo sit peccatum mortale. pag. 757.
¶ Quæstio sexta, De materia Simonia: articulo est nata duos. pag. 761.
Primus, An quādoq; liceat pro sacramētis pecuniam seu dare, seu accipere. pa. ead.
Alter, Nūquid pro spiritualib; actionibus dare accipereq; pecuniam sit licitum. pa. 767.
¶ Quæstio septima, De Simonia, in sacerdotiis ad dignitatibus conquirendis, articulos est adeptatres. pa. 767.
Primus, An pro sacerdotiis atq; alijs præbendis quæ spiritualib; sunt annexa. liceat prætum percipere. pa. ead.

Secundus, Nunquid præbendarum permutatio absque Simonia fieri possit. pa. 775.
Tertius, Vtrumne liceat spiritualia pro munere conferre quod est vel à lingua, vel ab alio quouis obsequio. pa. 778.
¶ Quæstio octaua. De restitutione Simonia & poena Simoniaci, articulos sortita est duos. pa. 782.
Vnus, An quicquid per Simoniam, vel datur, vel recipitur, sit restitutioni obnoxium. pa. eadem.
Alter, Nunquid nō Summus Pontifex possit super poenis simonia dispensare. pa. 791.

¶ Liber Decimus.

DECIMVS denique, ac postremus, de statu, ordine, atque residentia Prælatorum, ac de horis Canonici: quæstionibus absoluitur. quinque. 794.
¶ Quæstio prima, De Episcopali instituto, & iure quo institutum est: Articulis contenta est quatuor. pa. ead.
Primus, Anne episcopalis dignitas fuerit in ecclesiā super sacerdotalem necessaria. ibid.
Secundus, Nūquid episcopatus sit ordo natura sua à simplici sacerdotio distinctus. pa. 796.
Tertius, Episcopi inter se perinde differant atque ipsi à simplicibus sacerdotibus. 800.
Quartus, Vtrūne institutio episcopalis dignitatis sit de iure diuino. pa. 803.
¶ Quæstio secunda, De episcopatu optando, ineundo, & conferendo, articulos sibi vsurpat quatuor. pa. 870
Primus, Liceatne episcopatum appetere, necne. pag. eadem.
Secundus, An Episcopatum iniunctum liceat omnino recusare. pa. 811.
Tertius, Nunquid oportet eum qui ad Episcopatum assumitur, esse cæteris meliorem. pagin. 814.
Quartus, Vtrum episcopo liceat cura Episcopali deserta ad religionem se conferre. pagina. 817.
¶ Quæstio tertia, De episcoporum residentia articulos exposcit quatuor. pa. 819.
Primus, Nunquid episcopi in suis diocesis residentere iure diuino teneantur. pa. ead.
Secundus, An residentia episcoporum iure naturali fundetur. pa. 829.
Tertius, Vtrum episcopi iure humano, hoc est, pontificio, relidere teneantur, an nō pag. 831.
Quartus, Aliqua emergere ne possit causa ob quam liceat Episcopo à grege sibi commisso abesse.

Index Alphabeticus.

- so abesse. pa. 833.
- ¶ **Quæstio quarta.** De vinculo & modo quo episcopi & sacerdotes tenemur sua bona dispendere: numero articuloquinario concluditur. pa. 842.
- Primus,** an episcopo liceat aliquid proprium possidere, an non. pag. ead.
- Secundus,** Nunquid episcopi mortaliter peccent si bona ecclesiastica quæ procurant, pauperibus non largiuntur. pa. 844.
- Tertius,** Vtrumne episcopi ac reliqui sacerdotes verum ac legitimum habeant dominium fructuum Ecclesiasticorum, qui in illos propria portione contingunt. pa. 846.
- Quartus** singulari iure teneantur episcopi secularibus diuitibus ad elemosynarum subsidium. pag. 856.
- Quintus,** Nunquidnam Ecclesiastico statui concedens sit inter alias possessiones castra, vassallosque ac iurisdictionem civilem habere. pa. 858.
- ¶ **Quæstio quinta,** quæ nouissima, de clericorum debito officio: articulis clauditur feliciter plus minus septem. pa. 863.
- Primus,** An inter officia eorum qui sacris initiantur, peculiare, ad quos omnes generatim tenentur, sit constitutio Psalmos statitis horis persolvere. pa. ead.
- Secundus,** Nunquidnam congruens sit, & decorum, ut horæ canonicæ, Psalmorum, Hymnorumque; alio cantu psallantur. pa. 871.
- Tertius,** Vtrumne tam illi omnes qui sunt sacris initiati quam qui titulum habent ecclesiastici sacerdotij, ad horas dicendas teneantur. pag. 874.
- Quartus,** Anne ordo & modus sit aliquis persoluedo diuino officio necessarius, necne. pa. 879.
- Quintus,** Ad soluendum canonicè diuinum officium, requiraturne attentio. pa. 883.
- Sextus,** Episcopus & clericus id facere prætermittens, quod facere tenetur, ad restitutionem, aut præbendam, aut fructuum obligetur, necne. pa. 887.
- Septimus,** isque postremus, qui omnibus finem ac colophonem imponit. Nunquid religiosi creati episcopi, ad obseruandas regulas teneantur, an secus. pa. 892.

Indicis Prioris, qui Librorum, Quæstionum, & Articulorum, Finis.

I N D E X A L P H A B E T I - cus librorum decem de Iustitia & Iu-

re Fratris Dominici Soto. Numerus paginam
indicat. A. columnam priorem, B. verò
posteriorem

- A.**
Bigeatus, furtum de grege disperso. 378.a
- ¶ **Abraham** non suo merito, sed Dei misericordia electus est, ut inde Christus originem duceret. 81.a
- Abraham & Sara** probabilis est fuisse fratres quam fratruales. 108.b
- ¶ **Abrenuntiatio** seculi non solum diuino iure existit per Christum constituto, verum ex iuris naturalis visceribus de promitur. 631.a.b
- ¶ **Abrogatio** quid sit: & vtrum differat è dispensatione & irritatione. 70.b
- ¶ **Acceptio** personarum nomen est apud sacros interpretes latinitate donatum: quod & respectus personarum dicitur. 229.b
- Acceptio** personarum est iniustitiæ crimen quo in distributione non causæ ad rem pertinentis, sed personæ ratio habetur: quod ideo genere suo mortale crimen est. 230.a
- Acceptio** personarum non est qualitatem personæ considerare, quæ eius, vel meritum, vel crimen auget. 230.b
- Acceptio** personarum in spiritualibus genere suo grauius est quam in temporalibus. 232. a
- Acceptio** personarum tunc præ se fert manifestum crimen quando idoneo prætermisso eligitur indignus. 233.b
- Acceptio** personarum crimine dum magistratum indigno confertur ad restitutionem obligat, quæ faciendæ est populo. 245.b
- Acceptio** personarum sæpe in iudicijs dendis committitur. 250.a
- Acceptio** iniustæ pœnam nemo ante condemnationem pendere tenetur. 420.a
- Acceptio** causa nouem modis potest aliquid esse. 345.a
- Acceptio** rei trifariam consideratur & dupliciter contingit. scilicet directe & indirecte. ibid.
- ¶ **In actione** praua aliter ratio mali consideratur quam culpæ. 351.b
- ¶ **Actus** studiosus bifariam censetur esse alicuius virtutis. 592.b
- ¶ **Accusare** quis & quando teneatur. 411.a.b
- Accusare** excommunicatis & infamibus est semper prohibitum, licet dum crimen est reipublicæ perniciosum, denuntiare tenetur. 412.b
- Accusare** subditi suos maiores prohibentur & clerici in causa sanguinis. 413.b
- Accusationis** forma est ut in scriptis fiat. ibid.
- Accusatio** tribus vitiatur, nempe calûnia, præuacatione, & tergiversatione. 415.a
- Accusator** qui non habet, ab honoribus prohiberi non debet. 408.a
- Accusator** manifestarium crimen non indiget. ibid.b
- Accusatoris** vicem habent infamia, & indicia, & clamorosa infinuatio. 409.a
- Accusatore** opus non est ubi iuridica adest denunciatio, sicut neque in fraterna correptione. ibid.
- ¶ **Adam** fuit princeps eo iure quo primus parens, atque adeo totius orbis dominus. 275. a
- Adæ** præuacatione omnes pœnam mortis incurrimus. 19.a.b
- ¶ **Adiurare** quid sit. 706.a.b
- Differentia** inter adiurationem & iuramentum. ibidem.
- Adiurare** potest superior sibi subditos in materia licita & honesta. ibid.a
- Adiuratio** non actio eius est qui adiuratur: sed adiurantis. 707.a
- Adiuratio** non idem est, quod iuratio, ibidem. Et tamen aliquando captio iuramenti dicitur adiuratio. ibid.
- Adiurare Deum,** & adiurare hominem in quo differunt. 707.b
- Adiurare** ne utiquam licet demones per modum deprecationis. 208.a
- Per modum** tamen compulsionis adiurare eos possumus. ibid.b
- Adiurare** irrationalem creaturam, sic ut sermo ad eam dirigatur vanum est. 714.b
- Adiurare** irrationalem creaturam dupliciter iure possumus. ibid.

Index Alphabeticus.

- Admonitio** nulla requiritur, cum alicui de re propria accusare incumbit. 411.b
- Admonitio** necessaria est, etiam si crimen reipublice sit pestiferum, quando quis omni procul dubio certissimus sit per suam admonitionem emendandum fratrem, cessandumque publicum damnum. ibid.
- Alioqui** in eiusdem magnis sceleribus contra publicum bonum reipublice absque; vlla admonitione ad iudicalem, seu accusationem, seu denuntiationem procedendum. ibid.
- Adultera** que falsam prolem marito supponit quando teneatur se prodere ne legitimos filios hereditate defraudet. 343.a. Et vtrum teneatur cum periculo mortis. ibid.
- Adulterinus filius** non semper tenetur matri credere, & ab se hereditatem abdicare. ibi.b
- Adulter qui ex aliena vxore prolem suscipit** quam ipsa marito supposuit, non tenetur rigore iustitie eidem marito ad restitutionem. 344.a
- Aduocandi potentia** siue in sensu interiori siue exteriori carens, neutiquam patrocinari potest. 439.b
- Aduocatorum iniquissimus vsus** impingentium testibus crimina quae neque suspicantur. 435.b
- Aduocati falsa crimina** testibus impingentes praeter illam quam personae irrogant, reipublice quoque iniuriam inferunt. ibid.
- Aduocatus non semper causae pauperum gratis** patrocinari tenetur. 438.a
- Aduocatus etiam citra extremam necessitatem** tenetur prestare pauperi patrociniu in graui & vrgenti de superfluo, tam eius possibilitate, quam pauperis necessitate pensata. ibid.b
- Aduocati requisita dignitas.** ibid.
- Aduocatus qui sciens iniustam causam defendit,** & mortaliter contra iustitiam peccat, & ad restitutionem tenetur. 440.b
- Aduocato quousque licitum sit** dubiam & infirmiorē causam defendendam suscipere. 440.b
- Aduocatus clientis causam** an prodere debeat, necne. ibid.b
- Aduocato licitum est suum patrociniu** pretio aestimare, sed tamen per improbitatem aliquid ultra modum extorqueus, mortaliter contra iustitiam peccat. 441.a
- Aduocatorum pretium duplex.** ibid.b
- Aduocatorum improbitas immoderata** quae sit. ibidem.a.&.b
- Aduocatus de litis quota,** aut de certa quantitate sub conditione victoriae pacisci non potest, sed de certa quantitate, in vtranuis partem causa euaserit. 442.b
- Aduocati testis & iudicis discrimen,** quantum ad recipiendam mercedem. 443.a
- Aduocationem excellentia dignitatis,** aut orbis aliquam reddit indecentem, nisi adsit necessitas. 441.a
- Aduocationis officiu** qui absque; vlla iuris peritia & negotiorum experientia exerceret, non esset a mortali culpa immunis. ibid.
- Afirmatio omnis negationem** includit, non econuerso. 102.a
- Agere contra conscientiam,** intrinsecè est malum. 406.b
- Aggressio** quando sit, quando de defensione, arbitrio prudentis diiudicandum est. 373
- Aggressorem occidere licet eligendo** tanquam medium eius mortem, dum modo sit necessarium. 372.a
- Aggressorem occidere tenetur inuasus** quando ipsemet est reipublice necessarius. 374.b
- Aggressor occidere non potest inuasus** quando aggressor est reipublice necessarius. ibidem.
- Aggressionis tres ordines.** ibid.
- Aggredi & praeuenire hostem,** scelus est. 373.a
- Ambrosij factum** ut se infamaret ne eligeretur in episcopum. 271.a
- Amicitia pecunia non aestimatur,** ac subinde in mutuo illam conquirere non est vsura. 477.a
- Amicitiam turpem in mutuo intendere,** non est vsura. 477.b
- Amicitia praestantius bonum est quam fama & honor.** 459.a
- Amicitia, fama, & honor,** non sunt virtutes neque spiritualia bona, sed virtuti agnata. ibi.
- Amicitia quae de bono honesto proficiscitur,** verè est amicitia: quae verò de vtili & delectabili, secundum quid. ibid.b
- Amicitia finis est famae & germanior virtuti quam illa.** ibid.
- Amicitiam aliquorum dissuere,** ut ipse expulsi loco, in alterius sese insinuet amicitiam si illum non infamet, non est peccatum. 459.b
- Angeli quibus rebus dominantur.** 262.a
- Angelorum iuratio.** 690.b
- Andabatarum pugna.** 361.b
- Anima in corpus habet principatum dominicum.** 257.a.b
- Anima opera daemonis corpus resumere non potest.** 709.b
- Animalia bruta homini in multis deseruiunt.** 270.a.b
- Antichristi tyrannide defecturi non sunt Christi proceres,** qui profide atrocissimas mortes oppetent. 161.

¶ Ant.

Index Alphabeticus.

- Antistitem appetere eum qui ecclesiae est** magis idoneus, laudabile est, etiam cum fortitudine aduersae valetudinis. 814.b. vide, Episcopus.
- Antiphonas primi Graeci composuerunt,** teste Isidoro. 873.a
- Appollonia quod se in rogum coniecerit** excusatur. 367.a
- Apostoli singuli habebant iurisdictionem** in vniuersum Christianorum orbem. 801.a. b
- Apostoli à Christo fuere ordinati episcopi.** 803.a.b
- Apostoli docuerunt familiam Christianam** omnem veritatem ad salutem necessariam. ibid.
- Apostolis ratione status consilia necessaria** erant. 172.b
- Appellare ad legitimum iudicem licitum est** ei qui iudicis grauiamine premitur. 425.a
- Appellans ad iudicem infidelem,** excōmunicetur. ibidem.b
- Appellare ad superiorē causam repellendae** aut differendae iustitiae, iniustum est & iniquum. ibidem.
- Appellandi vsus in religionibus perniciosus.** 426.a
- Appellare antiquitus non licebat nisi in triduum,** aut triduum: modò verò indultum est tempus decem dierum. ibid.
- Appellare tertio super eodem articulo,** interdictum est. ibid.
- Appellare tertio Romae iam introductum.** ibid.
- Appellare à quocumque iudicis verbo,** stylus est nocentissimus & intolerabilis. ibid.b
- Ars campforia.** Vide Cambium & Campforia ars.
- Archiepiscopus ex officio habet ordinare** Episcopos. 802.b
- As dicitur omne totum quod in duodecim vncias diuiditur.** 474.b
- Assurationis contractus omnino est licitus.** 290.a.b. &. 536.a
- Assurationis contractus multis modis vitia** tur. ibid.b
- Assurationis contractus etiam in alijs rebus** quam in mercibus, licite fieri potest. 527.a
- Assurationis contractus cum socio celebratus** quo assuratur fors illi in societate tradita, vsuram sapit. 534.a
- Astrologi falsa saepe vitia hominibus inferentes** ferendi non sunt: sed tanquam publici infamatores, essent in vltimas cruces adigendi. 475.a
- Astrologi non possunt per delineationem & observationem caelestium corporum prospicere** accidentarios euentus. 712.b
- Possunt tamen de affectibus naturalibus iudicare.** ibidem.
- Astrologi crimina reuelare non possunt,** & quauis possent, peccatum est reipublice perniciosissimum. 713.a
- Aethiopum seruitus quomodo illicita,** vide, Seruitus.
- Auaritia duplex est.** 290.a. sed latius. 855.a
- Auaritia inter iudicis delicta primas tenet.** 246.b
- Audacia apud sensuales homines pro indicio** fortitudinis reputatur: & ideo fit, ut dum facinoribus perpetratis adhibetur, minus de illa homines pudeant. 400.b
- Augustinus affirmat se vidisse in Italia** stabularias mulieres quae venenum in caseo hominibus porrigentes, in iumenta conuertebant. 709.a
- Auferre alicui quippiam, stat dupliciter.** 328.a
- Auium tres sunt differentiae.** 327.b
- Auium venatio quarum sit permissa.** ibi.b
- B.
- Baptisma verisimile est institutum à** Christo cum à Ioane baptizatus est, non ipso facto, sed verbo. 144.b &. 145.a
- Beatae, quas sic appellamus, votum solenne** emittunt quod clausuram seruat, non aliter. 659.b
- Bellum ex vtraque parte non esse iustum nisi** forte ignorantia adsit. 371.a
- Bellum extrinseci capite iniustum esse potest** 398.b
- Belli tumultus quam perniciosi sint** salutis reipublice. ibidem.
- Belli publici subditi num causas inquirere** debeant. 391.a. &. 399.a
- Bellandum ut in pace viuatur.** 6.b. &. 200.a &. 371.a
- Benedicere irracionales creaturas,** contingit in ordine ad hominem. 465.a
- Benedicere Deo quid sit.** 463.a
- Benedictio per se proprie in solam potest ferri** rationalem, aut intellectualem creaturam. 464.b
- Benedictionis relatio irrationalium creaturarum** in hominem, tribus modis consideratur. 465.a
- Benedictionem vulgò poni imprecatio est.** 463.a
- Benedictio vendi non potest.** 775.b
- Benedictio ad professionem non semper est** necessaria. 599.b
- Benedictio terminorum, campanarum.** &. 465.b
- Beneficia ciuibus & qui infestunt oriundi** distribuere, aequum est: etsi extranei praestantio

Index Alphabeticus.

stantiores meritis aliquando inueniantur. 237.b
 Beneficia nō sunt conferenda pueris. 240.b
 Beneficia plura habere talibus potest ornari circumstantijs vt licitum fit. 241.b
 Beneficiorum pluralitas incommoda multa adducit. ibidem. & 242.a
 Beneficia ecclesiastica non dantur prælatis, vt præmia: quia boni sunt, sed vt bene præsent, 821.b. & 822.a
 Beneficia plura citra dispensationē, quæ possint obtineri, & quæ non. 243.a.b
 Beneficia quæ residentiam requirunt et si curam non habeant animarum, non debent eisdem coaceruari. 243.b
 Beneficia quæ curam habent animarum non possunt tutō in conscientia plura possideri. 244.a
 Beneficiorum mutatio ascensus gratia, vitanda. 236.b
 Beneficiorum dominus non est Papa. 239.a
 Vide, Papa.
 Beneficium resignans vt indigno conferatur, peccat. 240.b
 Beneficium propter officium datur. 232.a
 Beneficium possidentis iniusta sententia, restitutioni est obnoxius. 217.b
 Beneficium quod sit spirituale, quod verō minime. 749.b
 Beneficium curatum non annexendum non alterijs. 750.b
 ¶ Bigamus cur irregularis. 50.b
 ¶ Blasphemia eatenus nefanda est quōd hac forte de causa Deus in lege eam non nominauit. 127.b
 Blasphemia gñe suo peior est periurio. 695.b
 Blasphemia grauior multo est culpa apud Deum quam homicidium. 697.
 Blasphemix poena antiqua. ibidem.
 Blasphemia Deo vindicanda relinquatur. 41.b
 Blasphemix prohibitio. 117.a
 Blasphemo lingua abscinditur. 382.a
 Blasphemia furto grauior. 390.b
 Blasphemus quando sit detractor, vel derisor. 461.a
 Blasphemus quando sit creaturis maledicens. 465.a
 ¶ Bonum dupliciter dicitur simpliciter bonum 215.b
 Bonum commune priuato præstat. 72.b
 Bonum nomen melius diuitijs multis. 319.a
 Bonum intellectus quomodo præstat voluntatis bono. 215.a
 Bonitas quid sit. 188.b
 Bonus pastor quo pacto animam suā pro ouibus suis ponere debeat. 834.b. vide Episco.

Bonus vnusquisq; semper præsumitur, nisi oppositum probetur: quando res non vergit in detrimentum alterius. 442.a
 Bona ecclesiastica quare prohibeantur alienari. 285.b
 Bona ecclesiastica quo anno partita sint. 848.b. vide Diuisio.
 Bona ecclesiastica multa sunt in titulum secularem transmutata. 855.a
 Bona ecclesiastica in titulum secularem translata, pauperibus non sunt obnoxia. 855.a
 Bona ecclesiastica esse pauperum quomodo intelligatur. ibidem.b
 Bona animæ triplicia. 308
 Bona animæ quæ possunt & debent restitui. ibid. a
 Bonorum animæ diuisio. ibidem.
 In bonorū temporalium defensionem licet latro nem occidere. 375.a
 Bonorum nostrorū duplex est genus. 270.a
 Bona incerta auctoritate Papæ pauperibus addicta sunt. 336.a
 Bonorum præceptio nō tam latè patet quam malorum prohibitio. 102.a
 ¶ Bulla nulla dispensat circa religionem & castitatē. 624.b
 Bullæ irregularitatem non tollunt. 364.b
 Bullæ cruciatæ compositio. 335.a

C

C Alumnator est qui vel falsum crimen imponit, vel occultum in iudicio pro palat. 414.b
 ¶ Cambire cambium. 538.a
 Cambiū quid sit. ibid. & quomodo ab arte cāpsoria, seu nummularia differat. ibid. b
 Cambiorum plura mala. ibid. 543.a.b
 Cambij multiplex consideratio, & quomodo à cæteris contractibus differat: & de eius diuisionibus, & de Cambio sicco. 539.b. & 540.a
 Cambiorum forme, & modi ad tria capita reducuntur. 538.a
 Cambium minutū quomodo licitum, & quomodo illicitum. ibidem. a. & 540.a.b.
 Cābiū p literas. 540.a. & b. latissimè. & 541.b
 Cābium per literas in quo trāmissio pecuniæ vera nō fit, iniqua vsurā cōtinet. 543.a
 Cambire diuersas monetas secundum metalli naturam, etiam si parum aliquid supra valorem signati numismatis recipiatur, iniquū nō est. 541.
 Cambiorum pretium quibus de causis legitime augeri possit. 555.a

Cam

Index Alphabeticus.

Cambire numismata, quia ratione numismata sunt, non nullo ab alterutra parte concessio alteri pretio, licitum est. 539.b. & hoc etiam inter priuatas personas. ibi. a.b
 Cambire an liceat nummos eiusdem pōderis & numeri, valoris tamen diuersi in diuersis regionibus. 447.a
 Cambire pecuniam inferioris, gradus auri, vel argenti cum alia superioris, citra compensationem, iniquitas est. ibid. b
 Cambire monetam hac lege etiam si tempore solutionis auctus fuerit valor, secundū priorem valorem pendatur, vsura est. ibid.
 Cābire ita vt eadē pecuniareddatur vbi plus valet: minimè licet. ibid. & 548.a
 Cambire pecuniam ab vno in alium locū habito respectu copix vnus loci, atq; in opix alterius, licitum est: modò tēporis ratio nulla habeatur. 551.a. b. & 552.a
 Cambium ratione temporis licitum esse non potest. 544.b. 557.b. Neq; ibi est aliqua ratio lucri cessantis. 558.a
 Cambium duarum rerum in diuersis existentium locis, neutiquam fieri licet, si pluris in vno quàm in altero aestimetur. 548.b
 Cambij pretiū legitime variat abundantia vt raritas pecuniæ. 555.a & etiā frequentia & raritas indigentium. ibid. b
 Cambiū ad incertam solutionē et si aliquo modo licitum sit, non tamen tutum. 556.a. & b. & 559.a
 Cambij legitima ratio. 560.a
 Cambia an ad proxima loca eiusdem regni sint licita. 561.
 Cambiendum os Lusitanorum, & Castellano rum. 562.b
 ¶ Cāpsoria artis radix & initiū vnde. 545.b
 Campsor qui Metinx pecunias numerat, iuste cum lucro illas Romæ recipit, etiam si ipsi campfori expediret illuc asportare. 543.b
 In cāpsore industria pluris valet quàm labor: imò sine labore multoties pretium recipit. ibid. a
 Campsorilicium est aliquid recipere vt pecuniam in suo cambio consignatam in numerato soluat. 546.b. non tamen vltra id quod lege taxatum est. ibid.
 Campsor dominium pecuniæ in illum cuidat transfert. 553.b.
 Campsori nullo modo licet ob nundinarum intercalationem & præmissionem pretiū recipere. Imò neq; propter illud tēpus quod inter cambium interstet: & proximorum nundinas. 558. & 560.a

Campfor ratione lucri cessantis nihil recipere potest. 558.b
 Campforum ministri quomodo sint in culpa & ad restitutionem teneantur. 563.a. b
 ¶ Cantus ecclesiastici nō studij sed diuinæ laudis gratia instituti. 66.b. a. vide Horas.
 Cantus ecclesiasticus si est immodicus est vituperabilis. 873.a. b.
 ¶ Canonicus non tenetur vi iuramenti primū præstiti, noua statuta seruare. 694.b
 ¶ Capellaniam statuere ad celebrandas Missas pro infidelibus, error est. 740.a
 ¶ Capituli, nauiganti, de vsuris, optima explicatio. 241.a. b. & aliorum cap. vide expositio.
 ¶ Carcerū effraCTORIBUS poena capitis determinatur propter præsumptionem illatā vis. 428.b
 Ad carceres cōdemnati, tenentur ibi manere: & non fugere nisi immineret periculū mortis vel corporalis supplicij. 429.a
 Ad carceres, & ad mortem simul condemnari nullus iuste potest. ibi.
 In carcere spectare mortem aliquādo tenentur martyres ob confessionem fidei. ibid
 Carceres quare adiuuenti. 385.a.
 Carcer perpetuus morti æquiparatur. ibid
 Carceri mācipare quempiam nisi reipublicæ aut principi nō licet. 384.b. & 385.a
 Cardinalis episcopali fulgēs dignitate potius tenetur esse præsens suæ Ecclesiæ quam Romæ. 242.b
 Cardinalibus inhibita est ne fiant Episcopi. 836.b
 ¶ Celare vitiū rei & tacere, maximè differunt 514.a
 ¶ Coeli causæ per se esse nequeunt actionum liberi arbitrij. 712.b
 ¶ Censur quid, & vnde dicitur. 523.a
 Censur bifariam constituitur. Alius enim est referuatiuus: & alius consignatiuus. ibi. a
 Censur realem fructuariumq; vnusquisque potest in sua bona constituere, dummodò sint libera, nō solum via donationis, verum etiā venditionis. 524.a
 Censur realis annexam habet personalem obligationem. 525.b. imò bona super quæ census cōstituitur rationē solum habent pignoris & hypothecæ. ibid 526.b
 Censur realis non solum constitui potest super certis signatisq; bonis, verum & super indefinitis: imò & super re cuius fructus census non adæquant. 526.a
 Censur realem emens non fructus rei obligatæ emittit, sed ius exigendi censur. ibi.

Censur

Index Alphabeticus.

- Censum personale, vt pote quem venditor supra suam cōstituat personā, iuste quisq; emere potest. 524.b. & 525.a
- Census personales & super incertis bonis etiam non fructificantibus constitutos, Extrauagantes Martin. & Colix. nō damnant. 526.b. & 527.a
- Censum pecuniarium iure etiam quisque potest super suis facultatibus constituere non solum donationis forma, verum etiam venditionis. 524.a. & b
- Census super vsum pecunię constitui potest. ibidem.b
- Census pecuniarij temporales temporis certi, cuius pensio maioris valoris est, quā sit pretium, suspecti sunt & relegandi. 529.b
- Census perpetui non modò licite emuntur, verum in illis minor est vsurę suspicio quam in temporalibus. 528.a
- Census perpetui obligatio quando census cōstitutus fuit super incertis, & indefinitis bonis ad hæredes pertinet: si verò consignatus fuit super certa re, non nisi re illa permanente: qua perempta hæredes amplius non tenentur, ibidem.
- Census temporales licite emuntur. 555.b
- Census vitalitius licitus. 529.a
- Census redimibiles licite emuntur: apposita cōditione, vt nō membratim & per partes, sed totum simul redimatur. 521.a
- Censum emere cum pacto retroemendi, nequaquam fas est: putā obligando venditorem, vt eundem redimat eodem pretio, vel minori. 530.a
- Censum emere cum pacto retrouendendi, licitum est. ibid.a
- Censum emere cum pacto retrouendendi cōstituto tempore, tam illo ante quod non sit venditori redimendi facultas, quā illo, citra quod si non redimatur, nulla fiet vltra redimendi facultas, sed census maneat perpetuus, licitus est. ibidem.b
- Census quod pretium dicatur iustum. ibid.
- Censum multarū conditiones iniquum reddūt. 531.a.b
- Censuarius quod recipiat partem pretij, quia concedit facultatem vendendi iniquum est. 528.b
- ¶ Ceremonia vnde dicatur. 87.a
- Ceremonialia ac iudicialia præcepta per quā illationem à iure naturali descendunt. 92.b
- Ceremonia legis opera non conferebant gratiam sicuti nostra. 120.a
- Ceremonialia præcepta & iudicialia quare ad decalogum non pertineant. 22.a
- Ceremoniæ veteris legis quæ ad Dei cultum pertinebant, Christum & eius legem figurabant. 137.a.b
- Ceremonias veteris legis multiplices fuisse condecens fuit: quæ ad quatuor capita reducuntur. 137.b
- Ceremoniæ omnes veteris legis quæ ex debito fine ducebant suas causas, literalē & mysticum sensum habebant. 199.a.
- Ceremoniæ & ritus apud omnes gentes semper fuere ad diuinum cultum ratione naturali magistra. 141.a. Quinimò multi proceres fuere inter gentes quibus supernaturalem instinctum diuinus radius affulsit. ibidem.b
- Ceremoniæ veteris legis à solis carnis fordibus corpus emundabant. 142.a cuius emundationis ratio potissima erat in nostro mysterio posita. ibid.b.
- Ceremoniæ veteris legis an in Christi morte cessauerint. 143.a.b
- Ceremonias legis veteris nullo modo licet post Euangelij promulgationem obseruare. 144.a
- Ceremonialia obseruando quomodò fuerit Petrus reprehensibilis. 150.a.b
- De cessatione legalium disidium Aug. & Hieronym. 144.a.b
- ¶ Cæsius syluæ vetatur in bonum reipublicæ. 326.a. vide, Ligna. Sylua.
- ¶ Cædens ligna in nemoribus alienis furtim quando teneatur ad restitutionem. 325.b.
- ¶ Cedere bonis quando liceat. 352.b
- Qui bonis cesserunt quando teneantur ad restitutionem. 353.a
- ¶ Circuncisio non cōferebat gratiam vi sacramenti, sed per fidem quā populus pro testabatur. 120.a
- ¶ Caritas quid sit. 109.b. a d præceptum charitatis requisita. 430.a
- Charitatis actus bifariam consideratur. 112.a
- Charitatis actus vt singularis virtutis est, cadit sub singulari præcepto. ibid.
- Charitatis actus vt est vniuersalis modus omnium virtutum non cadit sub præcepto, ibidem.b
- Charitatis lex iuxta D. Thom. sententiam statim obligat cum quis limen rationis ingreditur. 114.a
- Charitas cum sit omnium aliorum præceptorum finis quare astruatur vt singulare præceptum. 113.a.b
- Charitatis præcepto occurrente tenemur cuncta quę tunc facimus in Deum referre vt in finem supernaturalem. 115.a

Cha-

Index Alphabeticus.

- Charitas non est titulus rerū possessarum. pagin. 265.a
- Charitatis præceptū dupliciter impleri. 438.b
- Charitatis lex & ordo quando nos obliget. 374.a
- ¶ Christus vt homo non est rex potestatis secularis. 277.b
- Christus nunquam iurauit. 664.b
- Christus idem regnum quo functus est ipse, reliquit vicario suo Pape. 278.a
- Christus quomodo fuerit rex in quantum homo. 277.b
- Christus secundum quod homo iure redemptio- nis est rex regni coelorum. ibidem.
- Christus caput ecclesię ac perinde omnium numerum ecclesiasticorum exēplar. 796.b
- Christianis turpius est iurare quā antiquis. 664.b
- ¶ Clericus in quantum clericus nullus tenetur soluere decimas. 751.b
- Clericus quatenus seculari iure terras possidet secularis debitor est decimarum. ibid.
- Clerici possunt recipere stipendium sustentationis. 762.b
- Clericus diues potest pacisci de stipendio sustentationis cum non est lege constitutum. ibidem.
- Clerici in minoribus cōstituti ad nullas horas cano. tenentur contra Panor. 875.b
- Clericus nō est simoniacus cum tantum distributionum gratia diuinis interest, peccat tamen grauiter. 769.a
- Non omnis clericatus vsq; ad primam tonsuram est de iure diuino. 773.a.
- Clerici quatuor generibus bonorum temporaliū fruuntur. 847.b
- Clerici nascenti ecclesię coeperunt in communi viuere. ibid.b. Vide, Episcopus.
- Clerici licet aliunde victum habeant idoneum, possunt tamen de bonis ecclesiasticis viuere. 856.a
- Clericorum multa sunt obsequia quibus sua stipendia merentur. ibid.
- Clerici denunciare possunt in causa sanguinis cum protestatione. &c. 413.b
- Clericis quare non licet malefactores occidere, & quo iure. 363.
- Clericorū sacrilegę extorsiones aduersus monachos. 768.b
- Clerici qui dicantur. 364.a
- Clerici qui petunt bonorum suorum restitutionem in iudicio, dummodo protestentur se id non facere ad vindictā & sanguinis effusionem: nō incurrunt irregularitatē, licet malefactores occidantur. 379.b
- Clericorum votum castitatis, vide, sacerdos.
- Clericatus omnis vsque ad primam tonsuram nō est de iure diuino cōtra Caietanū. 773.a
- ¶ Cognitio diuinorum in se ipsis soli Deo & beatis competit: nobis verò nō sic, quo loco genuina Pauli loca explicantur optimè. 18.b
- ¶ Commercia humana bipertita sunt. 354.a
- ¶ Commutationum alia voluntaria, alia inuoluntaria. 225.b
- Comutationis nomē non simpliciter dationem, aut receptionem importat sed dare vt recipiant, recipere vt reddant. ibid.
- Comutatio voluntaria spontaneam quādam voluntariam actionē tam ex parte offerentis quā recipientis importat. ibid.
- Comutatio inuoluntaria, inuoluntariam supponit actionē tam ex parte patietis quā auferentis. ibid.
- Commutationes inuoluntarię diuiduntur & in eas quæ occulte & ignoranter domino per fraudem fiunt, & eas quæ per violentiā manifeste. 226.a
- Commutationes voluntarię per sua quæque membra subsecantur. ibid.
- ¶ Compensatio quæ fit faciēda pro vita ablata. 312.a
- Compensatio in fama optimè potest fieri. 319.b
- ¶ Communes debent esse res quātum ad vsus per misericordię & liberalitatis benignitatem. 274.
- Communitas rerum triplex esse potest. ibid.b
- ¶ Commodatum & mutuum quo pacto discernentur. 342.a
- ¶ Concilij Apostolorum Actuum. 15. explicatio. ibid.a
- Conclusio practica quod est singularibus vicinior, eò minus habet certitudinis. 29.b
- ¶ Cōdemnato ad mortem licet fugere & se ab impedimentis expedire. 427.a. & 428.a
- Cōdemnato ad mortem iuste nō licet instrumenta cōferre vt se vinculis expediat & fugiat. 428.b
- Cōdemnatus iuste vt fame pereat potest abstinere à cibis sibi oblati cōtra voluntatem iudicis. 430.a
- Cōdemnato à legitimo iudice iuste & iuridice non licet se defendere. 427.a
- Cōdemnato iniuste fas est iudici resistere, vbi tamen nō scandalum daret, ex quo grauis perturbatio timeretur. ibid.
- Cōdemnatus legitimis testimonijs, sed tamen sine causa aliqua, quia est innocens, si non potest se defendere nisi iniurijs vulneribus

de iustitia & in. * * tene-

Index Alphabeticus.

- tenetur obedire sententię iudicis. 427
- ¶ Confessi crimen proprium, super aliorum cōscientias nō interrogentur, excepto crimine læsę maiestatis & hæreseos. 421.b
- ¶ Consilium non habet rationem legis vt pote virtute carens coerciua. 16.a
- Consilia multa sunt de iure naturę. 172.a
- Consilia Euangelica atq; adeo omnia naturalia, ad tria reducuntur genera, scilicet, paupertatis, continentię & obedientię. ibid.
- Consilia noua in Euangelica lege adhibita: sunt virginalis puritas, & confirmato voto cuncta relinquere. ibidem.b
- Consilia illa quę sunt de iure naturę sæpe accidunt vt sint in præcepto. 172
- Consilia ideò censentur minima quia ad salutem non sunt necessaria. 629.a
- Cōsiliū præstans vsurario vt sub vsuris mutuet ad restitutionem tenetur. 492.b. Vide, Vsura.
- ¶ Consulere minus malū quomodo liceat optima disputatio. 494.b
- ¶ Consentire facientibus dupliciter cōtingit. 457.a
- ¶ Consuetudo quid sonet. 68.a
- Consuetudo trina pollet virtute. ibid.a
- Consuetudo & mos qualiter differant. ibidem
- Consuetudo ex seipsa vim legis non habet nisi quatenus à principis consensu dimanat. ibidem.b
- Consuetudo ligat non solū tanquā signum promulgationis nouę legis, sed aliquando etiam est signum quod olim talis viguerit lex. 68.b
- Consuetudo tam legis robur nāciscitur, vt cōmuni hominū iudicio & arbitrato peccatū esset facere contra illam. ibidem.
- Cōsuetudo quę ex principis socordia, aut impotentia obrepit, legi non derogat. ibidem.b
- Consuetudo quę ex animę feruore ac pietate tantū ortū habet, non habet vim præcepti: nisi postea vti sub præcepto custodia tur. 69.a
- Consuetudo quę illicitum habuit ortum legē potest antiquare, quin & apud posteros vim legis obtinere, non tamen quandiu per actus prauos increbescit. 69.b
- Consuetudo iurandi nō est status peccati. pa. 702.a
- Consuetudo licet sit causa iurandi magnumq; secum afferat peierandi periculum, tamen neq; ipsa per se peccatū est: nec speciē mutat iuramenti. 702.a
- Caletan. tamen ait qd si quis propter continuā consuetudinem tā verē quā falso in cōmuni locutione iurandi non aduertit, non excusatur à mortali. 703.b
- ¶ Consulens minus malū ad maius euitādum non obstringitur restitutione. 897.b
- ¶ Constitutiones prædicatorum, id ad quod obligat non habent rationem pœnæ, sed cōventionis. 51.a
- ¶ Contemplatiua vita sitne melior quā actiua. 813.a
- ¶ Cōtractui quādo de est solennitas iuris essentialis, potest quis legis vti beneficio. 294.a
- Contractus ferē omnes iure gentium sunt introducti. 180.a
- Contractus est actio inter duos ex qua vtrinq; obligatio nascitur. 500.b
- Contractus & pactum non conuertuntur. pagina. 501.a
- Contractus strictē actus est iustitię. ibidem.
- Cōtractuum species septem sunt. scilicet emptio, cābium, mutuatio, emphyteusis, cōmodatio, permutata cōmodatio, locatio. ibid.a.b
- Contractus allecuracionis. 536.a. b. vide Assercuratio.
- Cōtractus cābij. 537. vide, cābium, cambire.
- Contractus emptionis & venditionis. 500. vide, emptio & venditio.
- Contractus ab vsurario facti qui sint validi. 489.a. Vide vsurarius.
- ¶ Contrahentibus quomodo liceat ad inuicē se decipere. 506.a. b. & 510.a
- ¶ Cōtumelia à cōuitio & improprio differt. 445.a
- Contumeliarū modi omnes sunt eiusdem speciei. ibidem.
- Contumelia genere suo est peccatum mortale idq; atrocius q̄ furtū aut rapina. 446.a
- Contumelię grauitatem, quantitas furti exuperare potest. ibidem.
- Cōtumelijs ferendis animum habere paratum vnusquisq; tenetur. 447.a
- Cōtumelias illatas quando ferre teneamur, quando repellere oporteat. ibidē.b
- Contumelia peior est furtio. 446.a
- Contumelianti respondendum est quando ratio cōrectiōnis fraternę id decere de mōstrauerit. 448.a
- Contumelianti honoris dei, & religionis, religio est acriori respondere obiurgatione. ibidem.
- Contumelianti quę crimina liceat obijcere, quando resistere licitum. ibidem
- Contumelianti alijs, respondere semper est officium. ibidem
- Contumeliosus quis dicatur. 444.a

Contu-

Index Alphabeticus.

- Contumelię & detractionis discrimina. 443. b. & 445.a. b
- Contumelia propriē loquendo in verbo consistit. 444.a. b.
- Contumelia extenso nomine, etiā in factis posita est, quatenus rationem habent significandi. ibid. b
- Contumelia esse potest etiam si vitium quod propalatur peccatum non sit, quāuis huiusmodi sit insignior. 445.a
- Contumelia esse potest etiam si occultum vitium non detegatur. ibid.
- Contumelia illa maior est in qua vitia imponuntur. ibid.
- ¶ Conuitium vnde dicatur. 445.a
- Conuitij iactatio, quę sit præter intentionem contumeliandi quę culpa sit. 446.a
- Conuitiari eatenus est virtus, quatenus inter limites moderatę faciei continentur. ibid. b
- ¶ Cor prima pars in qua anima viuit. 122.b
- ¶ Creaturę omnes irracionales lege Dei æterna aguntur. 21.b
- ¶ Criminator à sufurrone & detractore differt. 460.a
- Culpa leuis quę sit, & quę grauis. 32.b

D.

- Demum potestas. 708.b
- Demones vera miracula facere nō possunt. ibi.
- Demones tripliciter potestatem exercent. 709.a
- Demum odiū in Deum atque humanum genus. 710.b
- Cum dæmonibus nullum licet inire commercium, aut societatem, aut pactum. ibi. b
- Demoniaci consortij tres sunt gradus. 711.a
- ¶ Damnum emergens quid sit. 482.a
- Damnum emergens quando mutuatori inuito emergit, iuste exigitur. 483.a
- Damnum emergens iuste petit qui mutuare cogitur. ibi. b
- Damnum emergens præuisum & formidatū, qui rogatus mutat iuste potest à principio in pactum ducere. ibi. b
- Damnū datum in re quę erat in potentia, non est perinde restituendum, ac si fuisset in actū quifque tenetur ad integrū resarcire. 328.a
- Damnū dantes graue iunctim quomodo contrahant restitutionis debitū, vide restitutio.
- ¶ Dationes licitę triplices sunt. 333.b.
- ¶ Debiti duplex est ratio, secundum quod aliqua res dicitur hominis. 221.a
- Debita incerta naturali iure in vsus reipublice cōmunes cedunt, vide, Restitutio.
- Decalogus compendium fuit totius naturalis legis. 76.a
- Decalogi & reliquorum præceptorū discriminē 95.a
- Decalogus non expressē continet principia de dilectione dei & proximi: sed quare hoc pag. 96.a
- Decalogi præcepta distinguuntur in tria primę tabulę & septem secundę. 66. b
- Decalogi primum præceptum licet negatiuē formam præferat, affirmationem tamen amplectitur. 98.a. b
- Decalogi præceptorum numerus congruentissimus est. 99.a.
- Decalogus nullum continet præceptū de virtutibus, hominē in ordine ad seipsum componentibus. ibid. b
- Decalogi præcepta recta ordine sunt disposita. 101.a. Et cōgruenti modo tradita. 102. a
- Decalogi præcepta omnia, tā primę quā secundę tabulę sunt prorsus etiā per Deum indispensabilia. 105.a
- Decalogi præcepta non omnia includūt modum charitatis: ita quod sit peccatum nisi ingratiā fiant. 112.a. & 113.a. b
- Decalogi præcepta data sunt nobis vt legis capita: sapientibus autē cōmisit Deus vt de alijs nos erudirent. 122.a
- Decalogi præcepta ante legē scriptā vtcunq; de iure gentium poterant censeri, tãcti nō nisi naturali: post verò de diuino dicuntur. 38. b. vide præcepta decalogi.
- ¶ Deceptio intra dimidiā iusti pretij, permissa est, non tamen licita. 510.a
- Deceptor quare ad restitutionē teneatur. 510. b. & 611.a. b
- Decepto quare nō de actio in iudicio. 511.a. b
- ¶ Decimarum aliorum quę oblationem discriminem. 741. a
- Decimę quo iure debeantur. a. & b
- Decimę ad iudicialē ordinem olim spectabāt. ibidem.
- Decimarum quota nō exuperat iustum ministrorum ecclesię stipendiū, etiā si tanquam veris dominis eis adiudicentur. 743. b
- Decimarū quota nō est de iure diuino. 745.a
- Decimę an per defuētudinē abrogari possint. ibidem. b. & 747.a. b
- Decimę quibus de rebus debeantur. 746. b
- Decimę alię personales alię reales. 747.a
- Decimas à seruitoribus de sua mercede exigere, nisi mos omni memoria vetustior ad id cogat, non est æquitas. ibid. b
- Decimę soluendę sunt ab agricola ita vt non

de iustitia & iu. * * 2 pos-

Index Alphabeticus.

- possit ante decimationē operas suas & sumptus nec semina excipere. *ibid.*
- Decimæ personales** nō exigebantur in veteri populo: & quare. *ibi.* & 748.a
- Decimas ex minutis oleribus** &c. *Leuitæ* non exigebant, secus autem *Pharisæi*. 748.a
- Decimas nō debet agricola**, si absq; sua negligentia ante decimationem granū ei sublātū sit. *ibid.* b
- Decimā totam debet soluere agricola** anteq; vel suorum mercedē, vel Regis tributū excipiat. *ibid.* b
- Decimas soluere in integrū tenetur colonus alieni fundi** antequā pēsionē excipiat quā agri domino soluturus est, nisi aliter inter eos conuentum fuerit. *ibi.*
- Decimarū nō tenetur mercenarius** qui ex decimatis mercedē recipit. *ibi.*
- Decimarū nō tenetur dñs fundi** ex suis prouētib; quos colonus post decimationem ei soluit. *ibid.*
- Decimas petere clericis dūtaxat** proprio iure competit merito suo. 749.a
- Decimas exigere nō est idē** quod res ipsas quæ decimantur petere. *ibid.*
- Decimæ in lege noua** nō solūm in clericorū vitū, sed etiā in elemosynarū vbertatē pro egenis conferuntur. 749.b
- Decimæ personales illi ecclesiæ** debentur vbi quisque paroccius est. 750.a
- Decimæ prædiales vidētur deberi** eidē ecclesiæ vbi prædia iacent. At ecclesia mauult se ad cōsuetudinem referre. *ibi.*
- Decimas soluere nō tenētur in fideles** præter Iudæos. 752.a
- Decimarum prouentus rectē vendi** possunt. 776.a
- Decimæ decimarū congruēter** Dei præcepto in veteri lege summo sacerdoti *Leuitæ* pendebant. *ibid.* b
- Decimarum ius est merè spirituale.** 773.b
- Decimarum dominiū** ante earū partitionem solūm est penes clericum. 850.a. quo iure. *ibid.*
- Decimæ multarū ecclesiarū** totæ sunt in titulum secularem trāsmutatæ. 854.a. b
- Defensa vitæ & bonorū temporalium** quantum diu duret. 275.b
- Defendere aliquando pro vendicare.** 375.b
- Ob defensam vitæ & bonorū** temporalium licet occidere. Vide, occidere, & aggressores.
- Deliberatio comprehendit cōsiliū**, & sententiam. 569.a
- Deliberatio quāta sit necessaria** vt votū obliget. *ibi.* a. & b.
- Delicta triplici via à iure præscripta** cognoscuntur. 418.b
- Denuntiatio fraterna** quinque modis distat à iudiciali. 419.a
- Denuntiatio iudicialis** quomodo differat ab accusatione. *ibid.*
- Denuntiatu fraterne tenetur prælato** veritatem fateri, nisi grauius timeat q̄ eum tanquā iudex machinatur castigare. Alioquin ad confessionem cogi potest. *ibidem.*
- Denuntiās fraterne** si sit persona omni exceptione maior valere potest pro teste iniudicio inde futuro. *ibidem.*
- Denuntiatio duplex** est. 412.a
- Denuntiatu fraterne** si rebellis sit & citra spēs emendæ, excōmunicationis sententia ab ecclesia coram testibus denuntiationis est separandus. 419.b
- Sicuti denuntiationem fraternam** debet præcedere admonitio, sic inquisitionē specialem vel infamia vel expressa indicia. 420.a
- Depositarius tenetur negare depositū** quādo dominus petit in abusum iniuriosum. 331.a. b
- Depositarius amittens rem** citra magnam culpam suam nō tenetur ad restitutionē. *ibi.*
- Depositio nō est contractus.** 502.a
- Depositum habens si quid sua industria** deposita pecunia lucratur restituere non tenetur. 509.b
- Derisio à cōtumelia, suffratione, & detractione** differt. 460.b. & 461.b
- Derisio sub ludi forma** scommata sua tegit. 460.b
- Derisio frequentissimè** in ironiā virtitur. *ibid.*
- Derisionis materia** quæ sit. *ibid.*
- Derisioni exponere peccatum alienum**, aut naturalem defectum tanquā paruum, genere suo est mortale, si inde alter pude fiat. 461.a
- Vitio quod æstimatur secūdum se magnum**, paruum verò respectu illius cui obijcitur aliquem denotare, peccatū est mortale. *ibid.*
- Derisiones eiusmodi grauiora peccata** sunt q̄ contumeliæ: & si in Deum, aut fidem euomantur enormissima blasphemiarum crimina. *ibidem.*
- Derisionis gradus.** *ibidem.*
- Derisio & subsannatio sine conueniunt**, modo differunt. *ibid.* & 462.a
- Derisor dei** quis dicatur. 462.a
- Detinere rem alienam inuito domino** peccatum est furti. 387.b
- Detinere rem alienam nullā** addit malitiam supra accipere, sed est cōtinuatio peccati. *ibi.*
- ¶ **Detra**

Index Alphabeticus.

- Detractio** quid sit. 449.a
- Detractio respectu famæ**, non respectu veritatis dicitur. *ibid.* b
- Detractio genere suo est peccatum mortale.** 450.a. b
- Detractio per accidens** quæ sit. *ibid.* b
- Detractio per accidens** quando virtus, quādo ue peccatum sit. *ibidem.*
- Detractionis vitiū** quomodo vniuersis commune sit. 454.a
- Detractio secundum genus suū** grauius peccatum est quā furtum: leuius homicidio & adulterio. 455.a
- Detractio in indiuiduo** leuius peccatum esse potest quā furtum, & grauius homicidio. *ibid.* b
- Detractionis propriū obiectum**, est ratio in uoluntarij. *ibid.*
- Detractione peior est contumelia.** 455. b. & 456.a
- Detractio est inuidiæ filia.** *ibid.* b
- Ad detractionē aliū inducens**, aut qui propter odiū illa delectatur, grauius peccare potest quā detrahens. 456.b
- Detractor** quis dicatur propriè. 449.b
- Detractores** quare homicidæ peculiariter dicantur. 456.a
- Detractor quæ verè sunt mala** culpa disseminat. 451.b
- Detrahenti alijs nō resistens** quādo peccat quādo ue excusetur. 457.a
- Detrahenti dum vera** dicit nō est contradicendum sed reprimendum est illi verbum. *ibidem.* b
- Deum velle aliquid extra se** stat dupliciter. 106.b
- Deus** qua ratione dicatur iurare. 661.a
- Deus nō potest iurare per alium à se.** *ibi.* b.
- Deus tribus modis** in rebus existit. 104.a. b
- Deus aliqua necessariò** vult. 106.b
- Dei legislatoris & humani** discrimen. 107.b
- Deus duas** habet potestates in vniuersum orbem. 107.b
- Deus legitima iudicis autoritate** vsus est vasa Ægyptiorum Iudæis tradendo. *ibi.*
- Deus forsan conciliauit animos** Osee & mulieris fornicariæ vt in matrimonium consentirent. *ibid.* & 108.a
- Deus iubens Abrahæ filium** immolare neutiquam in homicidio dispensauit. *ibid.*
- Deus non solūm vt dominus** sed vt iudex potest innocentem à culpa actuali occidere. *ibidem.* b
- Deus solus gratiā** confert quā non adimit: sed homo ipse per propria scelera. 46.b
- Deus potest occultè** rem alienam alteri, donare nō tamē princeps nisi dicta causa & lata sententia. 391.a
- Deus solus est dominus vitæ.** 269.b
- Deus cū absolutus sit dominus vitæ** nunquā tamen hac vsus est potestate, aut in vitam aut in bona reliqua. *ibid.*
- Deus nemini relaxat pœnam** præter quam in sacramento nisi secundum opera & fructus pœnitentiæ. 410.a
- Deo primūm ac propriè** per excellētiam cōm petit maledicere per modum causæ effectricis. 463.
- Deum benedicere ac maledicere** quid sit. *ibid.*
- Diaboli appellatio** qui illum cui maledicetur importet, vix à peccato mortali excusari potest. *ibid.*
- Diaconis ac subdiaconis** olim cōcessum erat post susceptum ordinem nuptias celebrare. 650.b
- Diaconatus olim non habebatur** vt ordo sacer. 758.b
- In die festo** quæ sint licita sex modis venari possumus. 132.a. b
- Dies festus quomodo spirituales** actiones permittat. *ibid.* a. & b
- In die festo opera corporalia** quæ fiunt, licet fiant pro mercede, festū nō violant. *ibid.* b
- In festo quomodo licet segetes metere & texere & mulionibus & alijs iter agere.** 133.a
- Dies festus ad audiendū sacrū** (quod Missam dicunt) obligat. Multi tamen ex varijs causis ab auditione excusantur. *ibid.* b.
- Diffamans aliquem de verò crimine** contra iuris ordinē necessarium qualiter & ad quam teneatur restitutionem. 316.a
- Differentia inter potestatem ecclesiasticā**, & civilem quoad vinculum vtriusq; . 46. b. & 47.a
- Dignioris non est habenda ratio**, quando quis sacerdotiū instituit vt certis personis obueniat. 237.a. b
- Dignum se esse ad præfulandum** pœsumere debet nemo, nisi diuinitus fuerit attractus. 810.a
- Dilectionis adinuicem debitum** nunquā cessat. 306.b
- Dilectio proximi nobis notior est** ad sensum quā Dei. Hæc autem illius ratio & causa est. 101.b
- Diligendus est à nobis Deus plus quā nos ipsi.** 198.a
- Dispensatio** quid sit. 70.b
- Dispensandi munus tametsi plenariè** penes solūm legislatorem sit, interdum tamen inde *iustitia* & iii. * * 3 ferio-

Index Alphabeticus

ferioribus competit. 71.a
 Dispensationis legitimæ causæ. ibid. b
 ¶ Difficultas ex natura rei promissæ orta idonea potest esse dispensandi causa: secus si ex habitu prauo uouentis proficiatur. ibidem
 Dispensatio citra causam in his quæ sunt iuris diuini nulla est: secus in his quæ sunt positiuæ. 72.a
 Dispensatio voti purè conditionalis, si sit religionis, ad Summum Pontificem spectat. 791.b
 Dispensatio votipœnalis ad Episcopum potest pertinere. ibid.
 Dispensat Papa cū emptore eum ei uēdit beneficiū coipso quod ipse uēdit, & efficitur emptor uerus possessor. 793.b
 ¶ Dissensio populi seminarium est hæresum. 824.b
 ¶ Distribui nō potest semper ciuibus secundū æqualitatē meriti. 223.b
 Distributiua iustitia in actione qua homines in suam gratiam primū recipit, nullum locum habet. Secus in meritis condigni. 230.a
 Distributio fiet à Christo diuinorum bonorū in die iudicij, non solūm secundū proportionē geometricā, uerū & secundū Arithmeticam. 223.b
 ¶ Diuisio aliqua dominiorum iure naturali facta fuit. 274.a
 Diuisionem primam rerū quis fecerit. 273.b
 Diuisionē rerum negare hæreticū est. 274.a
 Diuisio rerum externarum facta fuit iure gentiū licet postea ciuili iuri plures accesserint. ibid. b
 Diuisoria sorte licitæ sunt. 290.a
 ¶ Dominium incepit ab orbe condito. 274.b
 Dominium nō est tam vsufrequens q̄ dominatus ac dominatio. 256.b
 Dominium fundatur in libertate. 258.a. b
 Dominium non transferitur in necessitate extrema. 260.b
 Dominium quarū rerum habeat Deus, quarū Angelus, quarū homo. 261.b
 Dominium quadruplex, naturale, diuinum, iuris gentium, & iuris ciuili. 263.b
 Dominium & ius in regnū, quod habuit Dauid diuinum positiuum erat. 264.a
 Dominium est habitudo inter possidentem & possessum. 257.a. b. & 258.a
 Dominij legitima definitio & explicatio. ibidem
 Dominium, vsus, & vsufructus quo pacto differant. 259.a

Dominium habere rerū solis uigentibus intellectu & libero arbitrio conuenit. 261.b
 Dominiorum innumera genera statuētes exploduntur. 263.b
 Dominio multiplici abundat homo etiam iure humano. 264.b
 Dominium differt ab eius titulo. 258.b
 Dominij, ac iuris nomen, pro eodem vsuspari non debent. 257.a
 Dominij, ac iuris, nihilo plus habet in rem alienam existens in gratia, quàm in peccato. 264.b
 Dominium an transferatur per actum interierem. 285.b
 Dominium duobus tantūm modis transfertur ibidem. & 284.b
 Dominiorum diuisio necessaria fuit in statu nature lapsæ. 273.a
 Dominium habet homo naturale, non solūm in omnes terræ fructus, uerū etiam quodam pacto in elementa cælestesque orbes. 264.a. b
 Dominiorum traslatio omni iure fieri potest. 275.b
 Dominij translationis, definitio. 284.b
 Dominij aliena definitio exploditur. 257
 Dominij, correlatiuum seruitus. ibidem
 Dominus est homo honoris, & fame. 270.a
 Domini quibus Rex oppida cum nemoribus largitur, quas possint condere sanctiones circa nemora. 326.a
 Dominium an acquirat vsurarius in ea quæ per vsuram corrasit. 486.b. & 502.a. b
 ¶ Donatio facta absenti non obligat antequam alter acceptet, ideoq; reuocari potest sine iusta causa. 215.b
 Donatio si fiat absenti solenniter & coram testibus, obliget necne, standum est iuri ciuili. ibidem.
 ¶ Dubitare de bonitate alterius ubi coniectura ad prauum iudicium inclinant laudem dignum est. 213.a
 Dubitare de bonitate alterius ex leuitate cōiecturarum culpa est ibidem.
 Dubitare de bonitate alterius citra assensum, aliquando mortale est. ibidem.
 ¶ Duellum illicitum. 698.a

E.

Ecclesia non tenetur de suis possessionibus reddere decimas. 752.b
 Ecclesia aliquid potest facere spirituale quod prius non erat: quod ideo si uendiderit plus, ratione consecrationis quàm

Index Alphabeticus.

nis quàm ualet, cōtrañtus est diuinum & naturale. 758.b
 Ecclesia non perinde habet modò potestatem faciendi miracula ac in apostolis extitit. 801.b
 Ecclesia potest omnis dies festos quos ipsa statiliuit tollere uel mutare, aut factū saltem teneret, quod tamen scilicet non permittit 131.a
 Ecclesia quare olim multis fuerit temporalium dotibus à principibus ditata. 860.a
 Ecclesiæ licet immobiles possessiones nullo excepto genere habere. 861.a. b
 Ecclesiæ bona optimo iure ei concessa sunt, & qui contradiceret, malè audiret de fide. ibidem. b
 Ecclesiæ conducens non est ut casus omnes de quibus dimicatur sint ne vsurarij, eius autoritate definiantur. 500.a
 Ecclesiastica bona non mirum si ob nimiam temporum calamitatē quandoq; à regibus exigantur. ibid.
 Ecclesiasticis consentaneum fuit castra uassallosq; habere in possessionem sicut alias dotibus. 856.b. & 860.a
 ¶ Eleazarus tanquā uir fortis absq; ulla reuelatione diuina elephantem impetiuit. 108.a
 ¶ Eleemosynam cōferre in pretium orationis simoniacū est: nō tamen si detur in sustentationem pauperum. 769.b
 Eleemosynam qui extorquet simulata paupertate non tenetur ad restitutionem. 282.a
 Eleemosynam pro vna Missa offerendam taxare ut sacerdotes sub anathematis censura inhiabantur nē minorem recipiant, execrabile est. 765.b.
 Eleemosynarum modus putà quod fiant in præsentibus pauperes, Deo gratissimus. 858.b
 Eleemosynas petere in honorē sanctorum & eas prorogare licet. 718.b
 ¶ Eligere digniorē in foro conscientia & doli præceptum est. 233.b
 Elegit Christus non alium qui suus sibi vicarius succederet, q̄ omnium tūc temporis Apostolorum optimum. 234.a. b
 Eligere dignum prætermisso digniore mortale non est, etiam in rebus maioribus quando excessus meritorum non est tantus, ut uideatur ad rem multum pertinere. 235.b
 ¶ Electi sunt à Christo domino homines literarum rudes ad Euangelicam functionem

duplici de causa. 238.b. 239.a
 Electio ut canonica sit solidaq; ac ualida habenda secundum exterum ius fori, satis est eligere dignum. 233.b
 Electionem, dum non est aliud medium licet pretio ab indigno remouere & ad dignum inflectere. 766.b
 Electionis spiritualis beneficij, antequam fiat, non licet obstacula pecunia propellere: tamen electione facta licet iniusta impedimenta per pecuniam remouere. ibi. a
 Electione perimere Papa, uel inferior in fauorem dignioris non potest, si electus ille sit quem iura non repellunt. 233.b
 ¶ Elector ex debito officij tenetur explorare ac ponderare merita eligendorum & meliorem ecclesiæ tribuere. 815.b
 Electores non debent suo calculo indigno suffragari. 236.b
 Electores licet possunt prætermittere dignissimum qui eligi non potest, ut dignior eligatur. ibid. b
 Electores episcopi, an teneantur meliorem eligere. 815.a
 Electores episcopi quid ex officio suo explorare debeant. 815.a
 ¶ Emere an liceat minoris quàm ipsa in se sunt, utique licet si sunt in periculo. 414.b
 Emere merces, ut lanas anticipata solutione uilius quàm in presenti foro uaneunt licitum est: si tamen coniectura est tempore quo tradendæ sunt plus minusue ualitura etiam si pretio à principio taxentur. 420.b. & 421.a
 ¶ Emptio & uenditio sunt contractus reipublicæ maxime necessarij. 502.a. b
 Emptio & uenditio vnus reputatur cōtractus ibid. b
 Emptio est rei pro pretio distractio. ibid. b
 Emptio ab emphyteusi & locatione differt. ibidem.
 In emptione & uenditione pretia rerum non secundum earum naturā æstimanda sunt, sed quatenus in vsus ueniunt humanos. 505. b
 Vide, Pretium.
 In emptione & uenditione, fraude uti & dolo hoc est pluris uēdere uel minoris emere peccatum est ex genere mortale. 508.a. b.
 Emptionis quidam pessimus cōtractus & uisitatus. 522.a
 ¶ Emptor qui substantiam rei, uel quantitatem, uel qualitatem agnoscit, uenditori nescienti tenetur ueritatem manifestare. 513.a
 Emptor agnoscens thesaurum esse in agro de iustitia & lu. * * 4 abscon

Index Alphabeticus.

abconditū an iustē emat agrū à venditore
nesciente absq; mysterij reuelatione. 515.a
Emptor personales census etiā super nudam
personam constitutos emendo iniquitatem
non cōmittit. 525.a
Epiceia quit fit. 70.b
Epiceia ad solū principem spectat: nisi quan-
do difficilis ad eū esset aditus, aut instaret pe-
riculum apertum & subitum. ibi.
Epiceia vt differat à dispensatione. 70.a
Episcopus in ieiunijs dispēfare potest in diē
aut breue tempus, non tamen per totam vi-
tam. 71.b
Episcopus idem q̄ super intendens. 794. b. &
795. a. & episcopalis dignitatis necessitas. ibi.
Episcopus nō solū ad sacerdotū mores debet
attendere, sed ad reliquum gregem. ibi.
Episcopus iurisdictionibus sacerdotum supe-
rior est, non tamen in corporis, & sanguinis
consecratione ibid. b
Episcoporum sacerdotumq; diuersitas vnde
sumatur. 797. a
Episcopū reliquis sacerdotibus dignitate præ-
stare bifariam intelligi potest. ibi.
Episcopus die dñica consecratur. 798. b
Episcopale munus tria includit considerāda.
ibidem.
Episcopus depositus si iterum in suum ordinē
restauretur, non opus habet denuo cofecra-
ri. 798. b
Episcopus reali differentia discernitur à pres-
bytero, licet Hierony. contrarium videatur
asserere. 799. b
Episcopales dignitates non sunt specie diuer-
sæ. 802. a
Episcopus solū ex commissiōne habet ordi-
nare episcopos. 802. b
Episcopalis potestas natura sua semper fuit di-
gnitas sacerdotali sublimior. 797. b
Episcopalis dignitas perfectionem adhibet sa-
cerdotia est. 799. b
Episcopalis dignitas institutio prorsus diuina
est. 803. b
Episcopalis dignitas electæ personæ nisi fiat
clauē contra iura errāte semper iure diuino
confertur. 806. a
Episcopalis dignitas nō nisi propter officiū in-
stituta est, ad quam veritatem designandā,
semper in sacra pagina dignitas officij nomi-
ne designatur. 821. b
Episcopus indignus est, existens in peccato
mortali. 813. b
Episcopatū desiderare quo casu liceat. 808. a. b
Episcopatum desiderare, quod Paul. ait, quo-

modo intelligatur. 810. a. b.
Episcopatum iniunctum, licitum sit recusare
necne. 812. a
Episcopatum acceptans cum animo perseue-
randi in peccato mortali mortaliter peccat
813. b
Episcopatum non acceptans quia sic est affe-
ctuum peste corruptus vt conscientia suæ
turbulentiam pacare nequeat, non peccat.
ibidem. b
Episcopatum desiderare vt ait Paulus quomo-
do intelligatur. 821. b
Episcopatum & beneficiorū mutationes ma-
ximè cauendæ sunt, aliquando tamen expe-
diens est vt vnus episcopus ad aliam sedem
commigret. 236. b
Episcopatus nō est ordo qui septem sacramē-
tis cōnumeretur. 798. a
Episcopatus appetitus si ad salutem animarū
non referatur, genere suo peccatū est mor-
tale. 810. a
Episcopatus, nomen operis est nō honoris ac
proinde non episcopatus honor, sed opus
amandum est. ibi. b
Episcopi verum habet eorum dominium quæ
iure seculari possident. 845.
Episcopi & reliqui clerici sunt verè domini
fructuum ecclesiasticarum possessionum.
899. a. b
Sunt itidem domini decimarum portio-
nis quam post factam diuisionem illis obtingit.
851. a
Episcopi arctius perstringuntur præcepto elec-
mosynæ quàm seculares. 855. a. b
Episcopi debent ea quæ ad sua patrimonija ex-
pectant scribere, vt eis liceat suis agnatis re-
linquere. 800. aliās. 856. a
Episcopi vbi nimis sunt pauperes in nullo ha-
bentur pretio. 762. b
Episcopi munus idem quod pastoris est, hanc
enim metaphora Christus toto euangelio
consultissimè obseruauit. 695. a
Episcopi dignitas ac sanctimonia quanta de-
beat esse. 911. a. & b
Episcopi repræsentant Christum, vt caput e-
rat ecclesiæ aliorum ordinum magistris sin-
guli suo modo. 796. b
Episcopi ac sacerdotis differentia explicatur.
797. b
Episcopi functio est præparare ministros.
799. a. b
Episcopi soli successerunt loco Apostolorum
801. a
Episcopi præpollent sacerdotibus altiori di-
gnitatis genere. 802. b

Episco-

Index Alphabeticus.

Episcopi secundū propriam nominis notione
pastores dicuntur non abusiue, sicut gregum
dñi pastores appellantur. 822. b
Episcopi non solum publicatione, verū etiam
priuatis exhortationibus instruere debent
plebem suam. 825. a
Episcopi vt anima in corpore, vicarij autē eo-
rum vt membra. 827. b
Episcopi quædā sunt munera quæ iugē residē-
tiam requirunt: alia non ita. 828. b
Episcopi absentia quæ mala parturiat. 830. a
Episcopi qui absunt gregi instar meretricum.
831. a
Episcopi licet statū profiteantur perfectionis
non tamen vt monachi: ita vt absq; proprio
viuere obligentur. 843. a
Episcopi verum habent dominium eorū quæ
iure seculari possident. 845. a
Episcopi etsi peccare possunt sicut alij secula-
res in dispensatione bonorum suorum: ne-
mini tamen tenentur ad restitutionē ea nō
distribuendo, nec de bonis ecclesiasticis pro
sua portione sibi cōtiagentibus, sed expres-
sius. ibid.
Episcopi bonorum ecclesiasticorum sunt dis-
pensatores, quæ & quomodo habent distri-
buere. ibid.
Episcopi habeant ne verū dominium fructuū
ecclesiasticorū variæ sunt opinionēs. 754. a.
b. ad quod respondetur. 851. a
Episcopo conueniebat bonorum ecclesiastico-
rum dispensatio quando clerici viuebant in
communi. 848. a
Episcopo dum consecratur quauis non impri-
matur sacramentalis character nihilomi-
nus adhibetur sacerdotalis habitus et in de-
lebi. 798. b
Episcopo peculiares sunt & propriæ functio-
nes uniuersæ quæ ad perfecti pastoris officiū
pertinent. 800. a
Episcoporum status lōge altior est quàm mo-
nachorum. 798. a. & 895. a. b
Episcoporum electio atq; ad sua munera exer-
cenda obligatio est de iure diuino: quod bi-
fariam intelligi potest. 805. b
Episcoporū vita sine macula esse debet. 800. b
Episcopo, cura episcopali deserta, ad religione
se conferre sit ne licitum. 817. a. b
Episcopus in suis legibus eadem pollet autho-
ritate qua summus pōtifex in eas quas ipse
condidit. 72. b
Episcopus non facit peculiare votum castita-
tis præter id quod sacerdotio adiunctū est.
843. b
Episcopus cui scientiæ incūbere debeat Theo-
logiæ an iure canonico. 816.
Episcopus quibus de causis possit cedere Epi-
scopatū licitè. 818. b. & 819. a
Episcopus propter ecclesiam institutus est, nō
vice versa. 821. b
Episcopus religiosus testamētum cōdere non
potest absq; facultate papæ. 695. b
Episcopus medicus est, cuius industria vti in
medico corporali expetitur. ibidem.
Episcopus quibus de causis licet e gregi suo pos-
sit abesse. 834. b. 835. & 836.
Episcopus tenetur propriæ vitæ discrimē sub-
ire ingruente gregis necessitate. 834. b
Episcopus religiosus quomodo ad obseruan-
tias regulares teneatur, vide religiosus eps.
Esus carniū fuit in vsu hominibus ante di-
luuium. 354. a. b
Euangelium Christi facultatē relinquit ee-
clesiæ addendi sanctiones nouas, qua tem-
peratissimè vti debent antistites. 165. b
Euangelium dupliciter intelligitur diuulgari.
162. a. b
Exclusus à religione tenetur sese corrigere
& quantum in se est eniti, vt iterum admitta-
tur. 560. b. & 561. a
Exclusus à religione voto castitatis duntaxat
manet ligatus. ibid.
Exclusus à religione fortè tenetur aliā religio-
nem adire si votum religionis in communi-
admiserat. ibid.
Excommunicare propter furtum non cēsen-
dus est pater vxorem & filios. 390
Excommunicare propria auctoritate, solius est
episcopalis muneris. 802. a
Excommunicatio que ligat ipso facto absque
præuia causæ cognitione. 63. a
Excommunicatio omnis simoniaci Papæ refer-
uatur iure nouo. 762. b
Exempla sanctorum quid doceāt nos in cui-
tandis præfulatibus. 811. b
Exilium morti confertur. 385. a
Expositio ca. quidnè maligni. 5. q. 1. 421. b
Expositio optima ca. quoniā. 303. a. & 652. b
Expositio ca. mandato. de simonia. 790. a
Extrauagantes Martini & Calixti personales
census etiam super nudas personas constitu-
tos non damnant. 527. a. vide Censur.
Exorcismi non tam crebrò hodie sperandi
sunt effectus, quàm adolescentis ecclesiæ.
712. a
Exorcistæ qui cum nubibus, locustis, bru-
chis, & cæteris bestiis pugnent, sunt po-
tius impostores & incātatores quàm exorci-
stæ. 714. b

** 5 Fabula

Index Alphabeticus.

Abulā de lupis petentibus canes ab
ouibus. 370. b
Facultās vnde dicatur. 258. a
Falsitatis tres gradus. 69. b
Fama læsa non est necessariò restituenda, nisi
quando iniuste auferatur. 314. b
Famæ honoris restitutio optime potest fieri
pecuniā. 318. a
Famæ restitutio vt obliget oportet necessario
fuerit ablata vel obscurata. 314. b
Famæ alienæ restitutio obligat, etiam cum fa-
mæ propriæ detrimento. 317. a
Famæ restitutio postulat, vt læsor faciat ple-
nam fidem coram quibus læsit. 315.
Fama deditur iniuste quando verum crimen
degitur contra iuris necessarium ordinē.
ibidem.
Famæ restitutio vt obliget requiritur quòd
fuerit ablata per iniustitiā. 314. b
Fama & honor differunt. 320. a
Fama quid sit. ibid. & 314. b
Fama sine honore esse potest & ediuerso. ibi.
Famæ splendor quot modis minuitur. 449. b
Famam suam obscuras præter charitatem, nõ
contra iustitiam facit. 451. b
Fama non protenditur latius q̄ amicitia. ibi.
Famæ læsionem illatam potest quisquis priua-
tus remittere. 447. b
¶ Famuli ab heris furtim accipere quicquam
non possunt præter sua stipendia, causan-
tes se minutissima accipere stipendia. 395. a
Famuli feneratorum, an ad restitutionem te-
neantur. 493. a
Feras custodientes de damno dato in integrū
tenentur. 327. a. & de illis qui illas occidunt
ibi, & in subsequentibus.
¶ Festos dies fieri hos vel illos ceremoniale est
in quod subinde ecclesia ius habet. 131. b. a.
Vide, dies festus.
¶ Fides est credere quod non vides, quomodo
intelligatur. 183
Fides non solum de supernaturalibus articulis
nos erudit, verum & de alijs quos natura do-
cet. 93. a. b
Fidei præceptum nõ est intra decalogum, sed
eius præambulum. 98. a
¶ Filij quomodo debeant à parentibus corri-
pi. Vide, Pater.
Filius quādo clam accipit rem aliquam à pa-
rentibus, si non sit tanti pretij non commit-
tit furtum, neque excommunicatione com-
prehenditur. 387. a
Filiorum libertas prædicata à Christo quādo
nam sit. 279. b
Filius familiars lucrans amplius quàm ludere

poterat, an teneat ad restitutionē. 345. a. b
Finis legis non cadit sub præcepto.
¶ Fenerator quæ sua industria pecunia vsura-
ria acquisiuit, restituere non tenetur. 486. b
Fenerator restituere tenetur cum fructibus
& dānis fructuum, vel doimū per vsuram
extortam. 487. a. vide vsura.
¶ Fornicatio iure naturæ prohibita est, & op-
positum asserere est error hæresi proximus
389. b. & 390. a
Fornicatio grauius delictum est, quàm furtū.
390. a
Fornicatio in indiuidno potest esse leuius deli-
ctum furto. 390. b
Fornicatio ex natura sua nocet vitæ prolis fu-
turæ ibidem.
Fornicatio & contra temperantiam est & con-
tra iustitiam. 390. a. b
Fornicatio quare constituatur principaliter
in specie intemperantiæ. ibid. a. b
Fornicatio non inde leuior est furto q̄ non de
illa tantum pudefiunt homines. ibi. a
¶ Fortitudo præstantior est tēperantia. 199. a
Fortitudo non est necessaria, nisi ad iustitiæ
præsidium. 200. a. b
¶ Fratres mendicantes non sunt domini rerū
quas possident. 299. b
¶ Fraternalis correctio habet pro fine particula-
ri emendationem fratris. 297. b
¶ Fraude aut vi qui alterum in crimen coniecit
tenetur docere veritatem & liberum permit-
tere. 209. a
¶ Furtum quid. 386. b
Furti ethymologia. ibi. a
Furti definitiones iurisprudentiū excludūt. ib. a
Furtum & rapina specie differunt. 387. a. b. &
388. b
Furti diuisio in fraudulentā acceptionē, & ra-
pinam inepta. 386. b
Furtū est species iniuriosæ acceptionis. 387. a
Furtū in quatuor species diuidit. scilicet sacrilegiū,
peculatus, plagium, abigeatus ibid.
Furtū est detinere rē alienā inuito dño. 387. b
Furtum est accipere rem propriā occultè quæ
penes alium est siue sit raptor siue depositū
custodiens. ibid.
Furtum ex genere suo peccatum mortale est.
389. b. tametsi minimum peccatorum cōtra
decalogū. ibi.
Furtum non complectitur sub se rapinam, sed
est species illi opposita. 386. b
Ad furti rationem tria requiruntur. ibid.
Furtum nõ committit qui bona propria recu-
perat ab iniquo possessore si via iuris habe-
re ea non potest. 391. b

Index Alphabeticus.

Furtum leuius peccatū quàm fornicatio. 389
b. & leuius quàm rapina. 400. b
Furtum in indiuiduo potest esse fornicatione
scelesti, quin verò grauius quàm adulteriū
vel homicidium. 390. b
Furti rationem nõ habet, spoliare quempiam
priuatim & occultè, auctoritate principis,
dicta causa, lataque sententia condemnatio-
nis. ibid. a
Furtim furrupere à suis heris, quando liceat fa-
mulis quoruncunque dominorum, & quan-
do non. 391. b
Furtim sua recuperare quomodo liceat, etiam
aliquando sit licitum palam personæ priua-
tæ. ibidem.
In furto aliqua pecuniæ quantitas tanta est,
quæ per se absque villo personæ respectu,
causa est peccati mortalis vt duo, tres ve au-
reiducati. 394. b
Furti grauitas augetur etiam si parū sit quod
ablatum est dum causa est maioris damni.
ibidem.
Qui furatur minima ab homine pusilli animi,
qui in minimis maxime offenditur, si habet
animum ei nocendi per illa minima charita-
tem violat & peccat mortaliter. ibi. b
Furari à diuersis exigua tunc incipit esse pec-
catum mortale, quando quantitas accepta
per se est magna absque villo personarum re-
spectu. 395. a
Furum scelera, iure naturæ, respublica potest
prout viderit salubrius expedire, punire, ibi-
dem. b
Furtum, permanens sub ratione furti, fieri lici-
tè non potest dispensatione diuina. 108. a
Pro furto secundum Euangeliū, etiam secundum
ius commune vita non exigitur. 395. b
Fures olim in Hispania non occidebantur, sed
sacrilegi qui sacra de prædabantur. ibid. b
Quòd fures modo vltimo supplicio afficiantur,
Baldus in causa fuit, ob idque ab authore re-
prehenditur. ibi.
Fur gaudere debet priuilegio, si se in sacrum re-
cipiat. 396. a
Furari bona aliena vel eripere etiā ab illo qui
bonis affluit, nemo potest citra extremam
necessitatem. 397. a

G.

Galilæos ceteris mortalibus prætulit
Christus in Euangelica functione
propter mysterium. 239. b
Generfructus pignoris prodote tra-

diti in fortem non computando iniusti-
tiam minimè committit. 506. a. & 441.
a. b.
¶ Genus in peccatis quæ in facto consistunt
ex solo obiecto peruenitur. 446. a
Genus in peccatis quæ in verbis posita sunt ex
obiecto adiuncto simul intentione, perpen-
dendum est. ibid.
Gentilibus solenne erat iurare per Iouem lapi-
dem. 697. a
Gratiam amittere non licet pro salute mundi
spirituali. 368. a
Gratiam licet exponere periculo aliquando.
ibidem.
¶ Gradus præceptionum & prohibitionū hu-
manarum. 40. a. b
¶ Grauitas delictorum ex obiecto primo pen-
sanda est. 371. b.

H.

Habens rem alienam apud se iniuste, te-
netur de damno emergente & luero
cessante. 341. a
¶ Habitus principiorum naturalium non distin-
guuntur à potentijs quibus insunt. 23. b.
¶ Hæredes vendentis censum perpetuum il-
lo modo ad quid teneantur. 343. a. Vide
Census.
Hæredes usurarij ad quid teneantur. 49. a
Hæredes quibus debeat restitutio occisi qui
censeantur. 324. a. b
Hæredes triplices sunt. 335. a
Hæres personam veri domini defuncti gerit.
330. a
¶ Hæreses quibus damnis aut fracturis solent
intumescere. 824. b
Hæresibus nouis obortis temporum curricu-
lo ecclesia magis, ac magis illuminatur. ibi-
dem.
Hæresis stultissima est post Euangeliū regni
ecclorum aliud præstolari. 162. a
¶ Hæreticus verè dominus vsque ad condem-
nationē: tametsi legis vigore impediatur bo-
na alienare. 57. b
Hæreticus quāuis ab articulo patrati criminis
dominium perderet, possessionem tamen
tuto retinet legis auctoritate, quæ confisca-
tionem prohibet ante sententiam. 57. b. &
58. a
Hæreticus ante condemnationem vtunque
punitur cum bonorum distractio sit illi in-
hibita. 57. b

Hære-

Index Alphabeticus.

- H**æreticus iuxta iuris normā requisitus si iniquē veritatem inficietur, sit reus pœnæ hæreticis decrete. 58.a
- H**æreticis cōdemnatio retrò, agitur vsq; ad articulum quo omni ignorantia nudatus studio hæresim asseruit. 57.a
- H**æretici aliqui negarunt missionem spiritus sancti quam Christus pollicitus est, completam fuisse in die Pētecostes. 161.b
- H**istoriographis quatenus liceat aliorum gesta hominum memoriæ tradere. 452.a
- H**ypocrita irrisor dei interpretatiuē habetur. 453.a
- H**omo uti perfectione suscepta optimum est cunctorum animalium: ita si alienus fiat à lege, omnium est pessimum, scæuisima enim est iniustitia quæ tenet arma: quæ homini per innatam prudentiam contingunt. 29.a
- H**omo in practicis æterna dei lege bifariam illuminatur. ibidem.b
- H**omo beneficio protegendam vitam propriam priuari nequit, ac proinde neq; damnari, ut necem sibi inferat aliamue læsionem corporalem, nisi esset earum quæ homines religionis, ac pœnitentiæ gratia sumere solent. 58.b
- H**omo qua de causa nō tantum verum bonū, sed speciem boni expectat: cū id in cæteris rebus secus euenire cōpertum sit. 25.b
- H**omo peccato pollutus non est dignus pane quo vescitur per modū meriti. 265.b
- H**omo non est dominus suæ vitæ sed custos. 268.b
- H**omo priuatus aut respublica, aut princeps non sunt domini absolute vitæ subditorum. 269.b
- H**ominum tres ordines secundum Socratem. 274.a
- H**ominum quisq; ius habet naturale donandi & quomodolibet alienandi res quarum legitime est dominus. 285.a
- H**omo dominus est suæ famæ. 318.b
- H**ominem ad supernaturalem felicitatē creari ineffabile beneficium est: licet eā suo Marte pertingere nequeat. 75.a
- H**ominum tres sunt ordines quantum ad temporalium cupiditatem distincti. 91.a
- H**omo hilari animo tenetur legem adimplere diuinam, humanam verò & cū tristitia adimplere potest. 111.b
- H**ominem occidere non est intrinsecè malum. 359.b
- H**ominem qui occiderit aliud agens si non debitam adhibuerit diligentiam siue dans operam rei licitæ siue illicitæ à reatu homicidij non est immunis. 377.
- H**ominem qui occiderit aliud agens si debitam adhibuerit diligentiam ne homicidium sequeretur siue daret operam rei licitæ siue iniustæ non est reus homicidij. ibi.
- H**omo improbus fera bestia peior. 360.a
- H**omicidium grauissimum peccatum est inter vniuersa quæ homines aduersum se iniuriam committunt. 554.b
- H**omicidium dicit rem malā intrinsecè. 265.a
- H**omicidium quod prohibetur habet rationē indebiti. ibid.
- H**omicidium simpliciter causale qui committit non est reus homicidij. 377.a
- H**omicidium ut imputetur causale tres conditiones requiruntur. ibid.a.b
- H**omicidium si consequatur ex actione mea non imputatur mihi. ibi.
- H**omicidium quod de per accidēs voluntariū est quale peccatum sit expendendum est ex causa. ibi.
- H**omicidij pœna, vide irregularitas.
- H**omicidium quando subsequatur ex actione mea iudicio medicorum standum est. 378.a
- H**onor quid sit. 443.b
- H**onor dupliciter alicui tollitur. 444.a
- H**onor ille solus verus est qui virtuti debetur. ibidem.
- H**onorem fugientes circumspecti esse debent. 814.a.b
- H**onor satis ne restituatur petendo veniam, differitur. 320.a
- H**onorem acquirendi pulcher modus. 271.b
- H**onoris & famæ differētia cōstituitur. 320.a
- H**oras canonicas stans temporibus & locis clericos recitare quam fuerit necessarium populo Christiano, quibusq; hoc munus cōueniat. 865.a
- H**oras aliquas soluere in cultum dei & ius naturale & diuinum, ac subinde ius humanū nos docet. 866.a.b
- H**oras canonicas esse in numero septenario & antiquissima ecclesię institutio est, & ei quā decentissimum. 868.b
- H**oras canonicas nocturnas damnāt Witelesfite: eò quòd Deus noctem nobis ad quietē indulsit. 868.a
- H**oræ canonicæ canebantur in ecclesia primitiua per certas noctis vigilias, cuius ratio assignatur. ibidem.b
- H**orarum quæ die recitantur numerus & ratio ex vtraque sacra pagina sumitur. 869.b & 873.b

Horæ

Index Alphabeticus.

- H**oræ diuinæ quibus horis singulæ recitandæ sint. 870.a
- H**oræ canonicæ trina de causa sunt in septenario numero. ibidem
- H**oræ canonicæ optima non minus quam vestita cōstitutione per cantus ecclesiasticos solēniter celebrantur. 871.b
- H**orarum responsoria vnde fuerint instituta. pag. 873.b
- H**orarum canonicarum antiphonæ compositæ sunt à Græcis, imò & per Angelos celo delatæ. ibidem.a
- H**orarum canonicarum hymni vnde ortū habuerunt. ibidem.b
- H**oris canonicis laudibusq; diuinis non sunt immiscenda profana, quæ ut in die Natalis domini cantari solent. 874.a
- H**oras canonicas soluere ex duplici capite homines tenentur. 875
- H**oras canonicas soluere qui teneantur. 931.a & b
- H**oras canonicas non recitare in communi in aliqua religione prælati negligentia peccatum mortale est. 878.b
- H**oras canonicas soluere tenentur monachi professi choro emancipati, etiam si nō sint in facris, & sanctimonialibus. 878.a. Nō autem illi qui nō sunt professi, nec laici. 879.a
- H**oras canonicas soluere partim de iure diuino partim est de iure positiuo. ibid.b
- H**oræ canonicæ non iisdem Psalmis alijsq; ad hoc pertinentibus omnibus in ecclesijs, & religionibus, celebrantur: potest enim hoc iure Pontifici operari. ibid.
- H**orarum canendarū modus esse debet qui in ecclesia Metropolitana seruatur, atq; in religionibus secundum cuiuscunq; statuta. 880.a
- H**oras canonicas soluere sequēdo morem Romanum nō singulis personis absq; pōtificis auctoritate liberum est. ibid.
- H**orarum canonicarū nimia prolixitas molestissima est, sicut breue nimis earum compendium esset fugiendum. ibidem. & hic ponitur censura Breuiarij Romani. ibidem.b
- H**oræ beatæ virginis recitandæ vim habent precepti iam ex cōsuetudine. 881.a. Idē est ex officio mortuorū. ibidem
- H**oras canonicas soluens, mentē, nō dedita opera, dimouendo ab attentione, orādī preceptum non frangit. 886.a.b
- H**oras canonicas soluens etsi ob attentionis omissionem mortaliter peccet, non ideo necessitatem incurrit restituendi, ibidem. &

.890.a

- H**oras canonicas non soluere per vnum, aut duos dies nō debet iniicere scrupulum restitutionis, licet peccatū mortale sit, & quidē qui relaxationibus cruciatæ bullæ gaudent credendum est esse tutos. 891.a
- H**orarum soluendarum omisio si vltra duos dies procedat, tunc compositio cū summo Pontifice locum haberet, imò & cū episcopo stando in iure diuino. ibidem
- H**oræ canonicæ quæ in cōmuni recitātur, statim per ecclesiam temporibus persoluendæ sunt, aliàs culpam mortalis est: At priuatim tempora mutare & ordinem non est mortale. 881.b
- H**orarum ordinē nō esse in præcepto duobus temperamētis intelligendum est. 882.a
- H**oræ quæ in communi soluuntur in ecclesia sunt de præcepto celebrandæ, priuatim verò vbiq; dici possunt. ibidem.b
- H**oræ quæ priuatim soluuntur loco decenti & honesto dicendæ sunt. ibidem.b
- H**oræ canonicæ dum soluntur qualē quantaq; exigant attentionem. 883.b

I.

Iacob vouit Deo, quod futurus sibi erat in Deum. 580.b

Iacob emens primo genituram ab Esau non peccauit. 775.b

Ieium frangens ex gula nō solum cōtra obedientiam, sed & contra abstinentiā peccat contra Durand. 898.a

Iepte in vouendo stultus & impius in reddēdo. 481.a

Imperator aut princeps vllus nō est propriarius. dñs. 278.a.b

Imperator quo pacto sit superior christianis regibus. 281.b

Imperatorem, arbitantes mūdi dñm, vnde id sibi persuaserunt ostenditur. ibidē.

Imperatoris electio pontificia auctoritate à Græcis ad Germanos translata est. 282.b

Imperare vt alij malum fiat, optareq; aut imprecari malum, quatenus malum illi est, peccatū est genere suo mortale. 463.a

Imperare optare aut imprecari malum vt rationem induit boni, licitum est, & quandoque necessarium officium, quod bifariam contingit. ibidem.

Imperans vt malum fiat fictē quantum peccet. ibidem.b. & 464.a

Imperatoria maiestas non fulget totius orbis dominio. 280.a

Imp-

Index Alphabeticus.

Imperium aut imprecatio mali bifariam potest rationem boni induere. 493. a. b
Imponens sibi ipsi falsum crimen quomodo peccet. 452. a
Imperium actus est intellectualis non voluntatis vt plenissime Aristoteles docuit. 3. b & 4. a
Imperium neque est propositio apprehensiva neque iudicativa, sed iudicium quod electio nem subsequitur. 5. a
Impediens aliquem à beneficio, vt digniori vel æque digno detur citra vim & fraudem, non tenetur ad restitutionem. 322. a
Imprudentiæ duo gradus. 694. a
Impediens aliquem à cathedræ consecutione certa vi aut fraude tenetur ad restitutionem in toto vel in parte. 323. b
Impignoratio quid sit. 502. a
Imagines à Christiana religione esse relegandas quis prior dicere ausus fuerit, & qui destructores, qui earum fuerunt defensores. 123. b
Imagines quomodo adorandæ sunt. 124. a
Infamia non præcedente alicuius personæ cū inmanifestū est crimen, disquiri possunt personæ in sex tantum calibus. 421. a
Infamia quænam sit sufficiens ad disquisitionem criminis prudentiū arbitrio æstimandum est. 422. b
Ad infamiā inde denarius numerus auctoritatem nactus est, quod sufficit populū cōstituire. ibid.
Infamiam legitimam non conflat perditorū hominum clamor, sed bonorum opinio. ibidem.
Infamiam per civilem iudicem irrogatā Papa abolere nō potest. 416. b
Infamare se ex genere suo est peccatū. 452.
Infamatur aliquis iuste duobus modis. 315. a & b
Ille qui iniuste infamatus est, etsi suum crimē non confiteatur, non tenetur infamatori ad restitutionem. 316. a
Infamans aliquē referendo quod audit, ad quā restitutionem tenetur. ibid. b
Infamando alterum bifariam quis delinquere potest. 451. b
Infamare alium, quādo cōtra charitatem tantum, quādo verō cōtra charitatem simul & iustitiam sit. ibid.
Infamare, & licet, & expedit sicophātas quando suis imposturis reipublicæ perniciem adferunt. 452. a
Infamare nos ipsos an sit licitum. 452. a. b
Infamia est mortalis occultū alienum crimen vni etiam cordato viro reuelare. 449. b
Infamia delicti nō sufficit, nisi paucis exceptis casibus, ad inquirendum reum quem nulla respersit infamia. 420. a
Infideles non tenentur decimas solvere. 752. a
Infidelium ordo triplex. 399. a
Infideles Afri, Saraceni, ac Turcæ, de iure Christianis principibus subduntur. ibid.
Infideles Afros, & Saracenos certum est posse à nobis suis regionibus expoliari: & si nemo nostrum eorum bona priuata autoritate deprædari, au diripere valeat. ibid. b
Infideles qui nihil de Christo audierunt neq; nobis infesti sunt, non sunt nobis subditi de iure. ibidem.
Ignorantia difficultatis rei de qua votum mittitur, excusare hominem à voti solutione. 570. a. & 586. b
Ignorans, non adimplet præceptum, quia ad hoc requiritur libertatis ratio. 110. b
Ignorantia omninō excusans in præceptis de calogilocoium habere non potest. ibid.
Inclinatio appetitus sensitui ad legem naturæ pertinet. 26. a
Inclinationis naturalis diuisio. 366. a
Inclinationes duæ in homine sibi aduersantes. ibidem. a
Inclinatio hominis in bonum delectabile, bona est secundum se. ibidem.
Contra inclinationem naturalem quando sit peccatum agere. ibi.
Indicia quæ inquisitionem præcedant qualia esse debeant. 422. b
Indicta causa quenquam iudicare contra ius naturæ est. 380. a
Inducens alium scienter & prudenter in peccatum non est subiectus restitutioni. 309. b
Infirmus quomodo possit cogi vt abscindatur ei membrum, vide Mutilare.
Iniuriæ satisfactio quomodo sit faciendā. 314. a
Iniuria quot modis & quando homini irrogatur. 314. b. & 315. a. b
Iniuria maior est in facto q̄ in verbo. 386. a
Iniurias proprias vindicare cur prohibetur. 360. a. b
In iniurijs vindicandis perniciosus abusus nobilium. ibidem.
Iniuriosa acceptio diuiditur in furtum & rapinam. 386. b. & 387. a
Iniurius cui sit qui se occidit. 365. a. b
Innocens duplex est. 370. a
Innocentem de quo nulla est sinistra suspicio occidere flagitium est. ibi. b
Innocentem tradere tyranno excidium ciuitati minanti, iniustum est. 371. a
Innocentem potest reipublica non defendere ibidem.
Innocentes in bello licet aggredi & occidere. ibidem.
Innocens probatus nocens condēnandus est. 315. a
Interrogatus qualiter iniquè proprio actu pos sit se legitime eripere. 424. b
Inuafus tenetur occidere aggressorē quādo inuafus est reipublicæ necessarius. 393. b
Inuentum quādo nullius fuit, occupāti conceditur, si tamen occupanti ius sit in regionibus illis quibus isthæc inuenta reperiuntur. 392. a
Inueniens thesaurum si retineat, furtum nō committit. ibid. b
Inuenienti thesaurum in agro proprio licet eum sibi retinere. Inueniens autem in agro alieno ex industria quæritando in scio domino nil potest sibi retinere. Inueniens verò aliud agens dimidiam partem debet habere. ibidem.
Inueniens quæ præsumuntur habere dños sum mam diligentiam in inueniendis dñis adhibere debet: qua facta, nec inuento domino sibi retinere potest. 393. a. b
Inuentilapilli in litore maris inuentoris sunt. 392. a
De inuentis in superficie terræ quotā aliquam principem exigere iniustum est, neque lex de hoc lata in conscientia obligat. 393. a
De inuētis in venis terræ, vt sunt metalla, vfus obtinuit, vt quinta pars principi obuēniat. ibidem.
Inuentarum rerum duplex est genus. 392. a
An inuētā quorum domini nō cōparent sint pauperibus restituenda necnè, pulchra disceptatio. 394. a
Inuitus nemo potest pœnitentiā sibi iniunctam implere. 110. a. & 111. a
Irregularitas quæ sine delicto contrahitur non habet rationem pœnæ. 50. a
Irregularitas sicuti & excōmunicatio ipso facto incurritur. 60. b
Irregularis quādo debeat censerī qui dat operam rei illicitæ. 378. b
Irregularitas quando incurritur ex mēbrorū mutilatione. 381. a. b
Irregularitas non est culpa, neq; propriè pœna. 364. b
Irregularitas quia propriè nō est censura, non intelligitur in bullis, quando conceditur factus absoluedi ab omnibus censuris & pœnis. ibidem.
Irregularitas quando incurritur, & propter quæ. 364. a
Irregularitatem nō incurrit qui alium occidit se defendendo, quāuis tēpore Diui Thom. in vsu erat contrarium. 376. a
Irregularitas incurritur propter homicidium quod sequitur etiam de per accidens ex opere percutientis. 327. b
Irregularitas non incurritur propter homicidium nisi vere sequatur homicidiū etiam si miraculosè homo ille non moriatur. 377. b
Irregularitas non incurritur quādo datur opera rei honestæ & studiosa adhibetur diligentia. 378. a
Irregularitas vt incurritur debet esse homicidium voluntarium. ibidem. b
Irregularitas quando incurritur propter negligentiam. 379. a. b
Irregularitas non incurritur à clericis petentibus bonorum suorum restitutionem in iudicio: etiam si malefactores patibulo affigantur. 379. b
Irregularitas non incurritur propter culpam venialem. ibidem.
Irregularitas non ob id incurritur quod sanitate gratia abscinduntur membra. 381. b. in fine.
Irregularitatem non incurrit qui in verberando filium clericū vsq; ad sanguinis effusionem processit. 384. a
Irritatio & dispēsatio in quo differant. 614. b
Irritationis vocabulum quid designet: & qualiter à dispensatione & ceteris discriminetur. 70. b. & 71. a
Iubens & consentiens non semper tenetur ad restitutionem. 347. a
Iudæi in solo opere exteriori inesse culpam censēbant minimè autē in affectu. 170. b
Iudæi dupliciter errabant circa iudicialia. ibid.
Iudæi cur nimis euacuant carnes sanguine. 356. b
Iudæis condecens fuit, vt temporalium permissionibus ad legis obseruantiam adducerentur. 90. a
Iudæis, an fuerit vsura permissa. 497. a. b. & 473. b
Iudex non debet rei euidētiam expectare sed humanam certitudinē quæ per idoneos testes fit. 212. b
Iudicis arbitratui relinquuntur, quæ legibus comprehendi non valent. 33. b
Quoties iudex reum condemnat iusta ac iuridica sententia ad pœnam quæ non est mortis

Index Alphabeticus.

Index Alphabeticus.

- mortis, lésionisue corporalis inflíctiua, tene-
tur reus ipse sentétiám exequi etiá si ad agé-
dum damnetur. 58.b.
- Iudex** in iudicio concepto per coniecturas
quæ virum probum inducunt nõ debet ad
punitionem procedere, sicut neque Salo-
mon processit. 212.a.b
- Iudici** irretito occulto & grauisimo scelere, li-
cet subditos condemnare etiam de eodem
crimine nisi excommunicatus sit, aut suspē-
sus. 209.b
- Iudicem** decet vt talem se gerat quales vult su-
bditos esse. 209.a
- Iudex** in peccato existens, alium de simili con-
demnando, ostendit, se dignum esse qui si-
mili sententia condénetur vt habet Paulus
ad Rom. 2. qui cum iudicas. ibid.
- Iudex** publicus peccator alios condemnans
mortaliter peccat ex genere suo, si sit in gra-
uioribus aut similibus criminibus, secus in
dissimili materia & non infami. ibid.
- Iudex** duplici sententia vtitur, & vniuersali iu-
ris & particularis facti. 404.a
- Iudex** tenetur sic sanctè sequi scientiam iuris
vniuersalem, vt neque suum proprium ar-
bitrium, si contrarium est, consulere possit.
ibidem.
- Iudex** in particulari facto potest se suo inge-
nio & prudentia iuuare in examinandis in-
strumentis & testibus: quod maximè tene-
tur facere cum innocens sibi notus accusa-
tur. ibid.
- Iudex** tenetur damnare innocentem probatū
nocentem. 315.a
- Iudex** debet in omni causa contra veritatem
sibi notam euidenter secundū allegata & pro-
bata sententiam pronuntiare. 405.b
- Iudex**, qui innocentē sibi cognitum, probatū
tamen nocentem idoneis testimonijs con-
demnat, non agit cōtra cōscientiam. 407.a
- Iudex** in criminibus nequit quempiā iudicio
condénare nisi accusatum. 418.b
- Nullus** iudex siue summus siue infimus ante-
quam pars læsa iniuriā remittat, potest pœ-
nam condonare. 409.b
- In** iudicis supremis arbitrio est, non item in ar-
bitrio inferioris postquam accusator ab ac-
cusatione destiterit pœnam iuris relaxare.
ibidem.
- Iudex** supremus aliquando accusatore recla-
mante potest accusationem abolere. 410.a
- In** iudice quatuor sunt necessaria, videlicet, iu-
dicandi potestas, veritas, & fama, & execu-
tionis vis. 401.a
- Iudex** condemnare non potest quem eviden-
ter ipse scit esse reum, quando reus non pro-
batur legitimis testimonijs. 404.b
- Iudicis** scientiā non reputatur sufficiens testi-
monium. ibid.
- Iudicatus**, aut loca eorum qui regi sunt à
consilijs vendere illicitum est atque scanda-
lum. 249.b
- Iudicare** quempiam nisi cum qui iudici vel
simpliciter vel in tali casu subditus est non
est licitum. 401.a.b
- In** iudiciali foro quatuor modjs cōtingit vni
alteri esse subditum. ibid. b
- Iudicando** Christum Pilatus peccauit. 405.b
- Iudicio** diuino non sunt permulta delicta re-
linquenda. 421.a
- Iudicium** actus est maximè propriè iustitiæ.
207.a
- Iudicij** nomen primò significat rectam finitio-
nem iustorum: deinde rectam definitionem
aliarum virtutum circa propria obiecta. ibi-
dem.
- Iudicium** rectū duas virtutes requirit, & quæ
iudicium præferat, & quæ potentiam iudi-
cantis disponat ad iudicij rectitudinem. ibi-
dem. a. & b.
- Iudicium** particulare studiosi in reliquis virtu-
tibus solum requiritur: in materia autē iusti-
tiæ necessariū est etiam superioris. 207.b
- Iudicio** speculandum est ante, tale sit malum
quod alter ægrius ferret de se audire quàm
si esset peccatum mortale. ibid.
- Iudicium** vt rectum sit tria exigit, nempè, vt
procedat ex iudicis autoritate, & ex iusti-
tiæ affectione, & ex prudentiæ rectitudine.
208.a
- Iudicij** substantiam subuertit quisque iudicū
si iuri alterius partis quicquā adimat quod
alteri tribuat. ibi. b
- Iudicium** sine presentis autoritate vsurpatū,
sine iustitiæ substantia, iniquum, sine prudē-
tia, & iuris ordine suspectum, si verò ex leui-
tate & non legitima probatione, temerariū
dicitur. 208.b
- Iudicij** singularium conditionum defectus ge-
nere suo facit peccatum mortale. ibid.
- Iudicium** ex malo affectu prolatum est pecca-
tum secundum affectum. ibid.
- Iudicium** temerarium quadrupliciter est esti-
mandum, primò de sua substantia, secundo
de causis, tertio ex coniecturis, quarto ex
obiecto. 209.a.b
- Iudicij** temerarij quatuor sunt gradus. ibid.
- Iudicij** temerarij primus gradus est quando
animus est pendulus, neutri conditionis par-
ti assensum præbens. ibid. a

Iudi-

Index Alphabeticus

- Iudicium** temerarium idem est quod sine legi-
tima causa consulto, conceptum. 210.a
- Iudicij** temerarij duo primi grad⁹, licet à diuo
Tho. sub primo comprehendantur, tamen
inter sese non paruo distant interuallo, ibi-
dem.
- Iudicium** temerarium, vt sit mortale crimen,
tria exigit, scilicet vt sit certum, vt ex leui-
oribus colligatur coniecturis, vt sit dere gra-
ui. 212.a
- Iudicium** certum in speculatiuis, hoc vnum re-
quirit, vt nihil porfus habeat ambiguitatis
admixtum: in moralibus autē parum pro ni-
hilo reputatur. ibid.
- Iudicium** temerariū si sit repētinum mortale
non est, sed postquam sedato animo ex deli-
beratione sententia confirmatur. ibid.
- Iudicium**, quando ex leuitate causarum fiat
mortale, non potest stabiliri certa regula.
ibidem.
- Iudicium** à culpa excusant illæ coniecturæ &
indicia, quæ virum prudentem & probum
vt sic iudicaret inducerent. ibid.
- Iudicium** vtrū veniale an mortale sit nõ po-
test certa definiri regula. ibid.
- Iudicij** grauitas ex infamia perpenditur. ibid.
- Iudicium** de peccato quod nõ est infame non
est mortale. ibid.
- Iudicium** de malo, quod nõ est peccatum sed
naturale, potest esse delictum. Ibid.
- Iudicadum** non est secundum legem scriptam
quando legi naturæ aduersatur. 118.1
- Indicare** propinquius cōuenit rationi, & pru-
dentiæ, à qua profertur, sed potissimum cō-
uenit iustitiæ vnde habet vt sit rectū. 207.b
- Indicare** circa diuina charitati cōuenit. 218.a
- Iudicium** actus est maximè propriū iustitiæ.
207.a
- Iudicij** nomen primò significat rectam finitio-
nem iustorum, deinde rectam definitionem
aliorum virtutum circa propria obiecta. ibi-
dem. b
- Iudicium** rectū duas virtutes requirit: scilicet,
& quæ rationem perficiat, & quæ volunta-
tem bene afficiat. 207.a
- Iudicium** particulare studiosi, in reliquis virtu-
tibus solum requiritur: in materia autem iu-
stitiæ necessarium est, etiam superioris.
207.b
- In** iudicio speculandum est an tale sit malum
quod alter ægrius ferret de se audire, quàm
si esset peccatum mortale. 212.a
- Iudicium** nullum sine certitudine esse nisi ve-
niale exceptionē habet: quādo grauisimū
malum de honestissima persona suspicatur.
- 213.a
Iudicium temerarium non est malū quia pro-
hibitum, sed prohibitum quia malū. 213.b
- Iudicium** temerarium est ex his quæ sunt cō-
tra ius naturæ, ibid.
- Iudicium** temerarium esto in publicum non
prodeat per se est peccatum mortale. ibid.
213.a. b
- Iudicium** de re dubia ferēdum non est, sed du-
bium in meliorem partem interpretādum.
ibidem. b
- Iudicium** vsurpatum nõ solum peruersum est
verum & nullum. 219.a
- Iudicialia** præcepta, partim cū moralibus par-
tim cū ceremonialibus conueniunt. 89.a
- Iulius** Cæsar per iniuriam obtinuit domina-
tum. 282.b
- Iuramenti** obligatio differt à voti vinculo.
585.a
- Iurmentum** de re profus vana, non inducit.
obligationem. 575.a. b
- Non** omne iuramentum assertorium licet sit
vanum atq; illicitum, est peccatū mortale.
700.a
- Iuramentum** ab eo petere quem nescis falsum
iuraturum nullum est peccatum. 704.a
- Ab** eo autem quem scis mendaciter iuraturū
peccatum est mortale. ibid. b
- Iudici** verò nullam est peccatum. ibid.
- Iuramenta** libera, id est, quæ extra iudicium
sunt, per quàm rarissimè excusari possunt
à culpa. 701.b
- Iuramentum** dupliciter intelligitur habere de-
teriore exitum. 674.b
- Iuramentum** fictum an sit mortale. 683.a. b
- Iuramentum** promissorium simulatorijs ver-
bis conceptum animo non implendi, nec se
obligandi, an sit mortale. ibid.
- Iuramenta** coacta nequaquam cōscientiam li-
gare vrgentissima argumenta. 676.b
- Iuramentum** coactum triplici ex causa existi-
mandum est. 677.a
- Iuramentum** coactum frangere mortale est.
711.b
- Iuramenti** coacti relaxatio. 608. aliàs. 680.a
- Iuramentum** verbis æquiuocis cōceptum an
sit obligatorium. 678.a
- Iuramentum** dolosum an sit obligatoriū. 608.
aliàs. 680.b
- Iuramentum** dolosum tribus modis intelligen-
tur fieri. ibid.
- Iuramentum** licet ab idololatra per suos Deos
exigere, secundum Aug. 696.b
- Vnde** sit cōsequens quod etiam idololatra &
gentilis teneatur iuramentum summi serua-
re.

de iur. & iure. * * * re.

Index Alphabeticus.

re. *ibid.* & 697. a
Iuramenta Hispanorum. *ibid.*
Iuramenta triplici ex capite variantur. 659. a
Iuramentum apud Romanos tanta habitum fuit sanctitate, vt non nisi ingenuis & nobilitate insignibus deferretur. 690. a
Iuramentum per falsos Deos an mereatur nomen periurij. 692. b
Iuramentū duplici modo alterius nomine preſtari poteſt. 694. b
Iuramentum ſecundū felicitum eſt & honeſtum. 660. b
Iuramentum & votum dupliciter differunt. 685. b
Iuramenta quæ poſſint ab homine relaxari. 686. & 687.
In iuramentis non licet diſpenſare abſq; legitima cauſa. 688
¶ Sed quid ſi Papa ſine ea uſa ualida diſpenſet an teneat diſpenſatio? minimè. 687. b
Iuramenti definitio. 657. b
Iuramentum aliud aſſertorium: aliud uerò promiſſorium. 658. a
Iuramentum non eſt neceſſarium ad ea quæ ſunt neceſſaria, per quæ rationem inueſtiganda. *ibid.*
Iuramenta ſua reddere altiſſimo quomodo ſit intelligendum. *ibid.* b
Iuramentū aliud ſimplex: aliud execeratorium. *ibid.*
Iuramentum eſſe à malo ex ſententia D. Aug. quomodo ſit intelligendum. 664. b
Iuramentum falſum illicitum & temerarium in quo differunt. 665. a
In iuramento tres comites nempe ueritas, iuſtitia, & iudicium quomodo intelligantur neceſſarij. 665. b. & 665. a. b
Iuramenta incauta ſiue impleantur ſiue ſecus & periuria ſunt dū fiunt: & nullateuus obligant ſed rem iuratam ſua nuda natura relinquunt. 675. a
Iuramentum eſt actus religionis ſeu latriæ. 666. b
Iuramentum omni iure religio cenſetur. 667. b
Iuramentum non eſt per appetendum. *ibid.*
Iuramenti uſus ne utiquam in ſtatu innocentie fuiſſet. 668. a. b
Qui bene iurat bene credit, quàm blaſphemè ſoleat interpretari. *ibid.* b
Iuramentum quando habeat vim obligandi. 671.
In omni iuramento aſſertorio duæ in ſunt ueritatis rationes. 772. b. & 673. a
Iuramentum in cautū ſit tribus modi. 674. a
In iuramento promiſſorio tria exterè ſunt cō-

ſideranda, ſcilicet promiſſio, iuramentum, & executio. 681. a
Iuramentum ratione grauitatis materiæ aliquā grauius eſt frangere quàm uotum. 685. a
Iuramentum licet ſit obligatorium: poteſt tamen eius obligatio per diſpenſationem extingui. *ibid.* b
Iurabis per nomē Dei, tui, quomodo ſit intelligendum. 661. a
Iurare turpius eſt Chriſtianis, quàm antiquis. 664. b
Iurare per creaturas in Deum relatas licitum eſt. 670. a
Iurare quibus modis cōtingit. 658. b. & 659. a
Iurare aliquando eſt præceptum. 661. b
Sed quale præceptum? naturale & diuinum, perinde ac mandata decalogi. 662. a
Ego autē dico uobis non iurare omnino Matthæ. 5. quomodo ſit intelligendum. 662. b. & 663. a
Iurare per creaturas exhibendo illis reuerentiam deo debitam, eſt idololatriæ impietas 670. a. b
Iurare per creaturas catholicè dupliciter cōtingit. *ibid.* b
Iurare per capillum & per caput Dei blaſphemia eſt. 671. a
Iurare per Deum re grauius eſt, quàm per Euāgelia. 690. a. b
Iurare quæ perſonæ non poſſint. 689. a
Iurare non licebat Romanis, per Hercule ſub teſto ſed ſub dio: quaſi in iouis præſentia. *ibid.* b
Iurantes uanè an dicantur Deū tentare. 664. b
Iurare per falſos Deos magis impiū eſt quam peierare. 696. a
Iurare in ſanctis ſoleniter, niſi à ieiunis fiat, nō reputatur honeſtum. 689. a
Iurare non decet perſonas egregiæ dignitatis *ibid.*
Iurandi hodiernus ab uſus. 690. a
Iurandi ratio eſt flagitat, vt certo ordine & forma fiat. 701. b
Iurans ſi nō habeat iurandi animum, an teneatur illud implere. 595. b
Iuramentum per vim extortum à latrone, obligatorium eſt. 585. b
Iuramentum ducendi uxorem licitum eſt, nō tamē ſeruandum, dum maius bonum implet. 580. a
Iurare legitime officium uirtutis eſt. 125. b
Iurare prohibuit Chriſtus non ſolum per creaturas ſed per Deum. *ibid.*
Iurandi officium non eſt per ſe ipſum uirtus, niſi cum ſuis comitibus. 126. a

Iurare

Index Alphabeticus.

Iurare in ſtatu innocentie nulla eſſet uirtus. *ibid.*
Iuramentum nobis Dei beneficio conſeſſum eſt natura lapſa, ad fidem noſtram roborandam. *ibid.*
Iuramentū à iure dicitur. 647. b. & 658. a
Iuramento præmiſſo iniuria ſit Deo ſi aliud teſtimonium ex quiratur. *ibid.*
Iuramenti tres comiſſi. 126. b. & 665. b
Iuramentum de re iniuſta implere, peccatum eſt. *ibid.*
Iurare aliquod patrare peccatū mortale, quāuis non perpetretur eſt mortale. 156. b
Iurare aliquod facere peccatum ueniale, etiā ſi non impleatur peccatum eſt ueniale. 127. a
Iurandi frequentia præſentiſſimum habet periculum periurandi. *ibid.* a
Iurare falſum etiam in re minima, peccatū eſt mortale. *ibid.* b
¶ Iurisdictiones ciuiles frequētius ſecularibus quàm eccleſiaſticis cōmittendæ ſunt. 861. a
¶ Ius dupliciter accipitur. 174. a
Ius eſt obiectum iuſtitie. 174. a
Ius, aliud naturale, & aliud ſcriptum. 176. a
Ius eſt in rebus, ars uerò boni & æqui in intellectu docent operari iuſtum. *ibid.*
Ius primū omnium diuiditur in naturale, & poſitiuum. 177. a
Ius omne naturale eſt diuinum. 178. b
Ius gentium & à naturali diſtinguitur, & ſubpoſitiuo continetur. 179. a
Ius gētium, & ciuile, triſariam diſtinguuntur. 179. & 180. a
Ius omne quo ciuitas utitur uocatur ab Ariſt. ius politicum. 180. a
Ius paternum quo ad naturale, ſemper manet inter parentes & filios emācipatos, ſed quo ad ciuilia ius ſimpliciter, & iuſte eſt inter illos. 182. b
Iuris gentium aliquando eſt licita diſpenſatio, & aliquando non. 180. b
Iure nature homines eſſe ſeruos, quomodo ſit intelligendum. *ibid.*
Iuris ignorantia non tollit omnino culpam neque omnis ignorantia facti. 203. a
Iuriſconſulto præferendus eſt Theologus ad Episcopale munus cæteris paribus. 237. b & 238. a
Ius in liberos non dicitur dominium. 257. a
Ius humanum duplex, & ius ciuile, & ius gentium. 263. b
Ius nature & ius gentium penes quid diſcriminentur. 274. b
Ius gentium, & ius ciuile quo pacto differant. *ibid.*

Ius legitimum Chriſtiani imperij quod ſit. 282. b
Ius gentium multorum nequiuſ diſpertiri dominia: ſed ſemper remanēt communia iure nature. 275. b
Iure gentium proprie dominia diuiſa ſunt, vt meum & tuum audiretur in orbe. 264. b
Iure gentium conſtituta eſt ſucceſſio hæreditaria filiorum in bona paterna. 275. b
Ius primogenituræ quare masculina ſerie trāſfunditur. 155. b. uide Maioratus.
Ius patronatus uendere eſt ſimonia. 776. a
Ius dicere non poteſt, neq; legem ferre Tyrānus. niſi præſcriptione, aut reipublice cōſenſu fuerit legitimus princeps. 219. a
Ius, uſusq; iuris, non ſunt idem. 749. a. b
¶ Iuſtitia originalis. 365. b. & 266. a
Iuſtitia dupliciter ſumitur. 174. b
Iuſtitia in tribus differt à reliquis uirtutibus. 175. a
Iuſtitie reſtitutio reperiri poteſt ubi adeſt mala intentio, & finis prauus: reliquarum uerò uirtutum reſtitutio non manet ubi deſt aliqua circumſtantia. 175. b
Iuſtitie definitio, quæ à iuriſperitis aſſignatur bona eſt, ſi ſanè intelligatur. 183. a
Iuſtitia duplex, infuſa, & acquiſita. 118. a
Iuſtitia aliter paruulis, aliter adultis infunditur. *ibid.* b
In iuſtitia diſtributiua nulla eſt reparationis forma. 227. a
Iuſtitie commutatiue non ſemper ſit iuſta reparatio, ubi offenſor idem præciſè perpetratur quod alter ab illo perpeſſus fuerat. *ibid.*
Iuſtitia diſtributiua nō attēdit, quid ciues contulerint. 228. b
Iuſtitia commutatiua nō proprie eſt in Deo. *ibid.*
Iuſtitia diſtributiua, non id tribuit quod debetur, vt antea proprie à ciue poſſeſſum: ſed quod eſt totius reipublicæ, cuius ciues ſunt partes. 223. b
In iuſtitia commutatiua debitum inde ſurgit, quod reſ fuit poſſeſſio alterius. *ibid.*
In iuſtitia tam diſtributiua quàm commutatiua qualitas perſonæ attenditur: ſed diuerſimodè. *ibid.*

L.

Labor manuum ad quatuor eſt uertilis. 637. b
¶ Lacerſito non licet in duellū exire. 460.
de iuſt. & iure. * * * 2 Laicus

Index Alphabeticus

- ¶ Laicus non potest præscribere ius exigendi decimas. 299.b
- ¶ Lanarum mercatus qui anticipata sit solutione, aliquando licitus est: etiam si ea ratione lanæ vilius emantur quam si solutio non anticiparetur. 519.b. Vide Emerc.
- ¶ Lamech reus homicidij quia non sufficienter adhibuerit diligentiam. 379.a
- ¶ Larvarum maleficia unde fluxerint. 710.a.b
- ¶ Lateranense concilium non est in omnibus receptum. 497.a.b
- ¶ Latronem occidere ob defensionem bonorum temporalium, iustum est. 375.a
- ¶ Latrones publici capite plectuntur. 395.b
- ¶ Legalium observatio quando post Christi passionem fuerit licita. 150.a
- ¶ Legalia observando quomodo Petrus fuerit reprehensibilis & peccaverit. ibid. a.b
- ¶ Laudabile & honorabile in quo differunt. 252.b
- ¶ Lex multiplex definitio. 2.b
- ¶ Lex in intellectu tanquam proprium eius opus insidet. 3.a
- ¶ Lex à legendo vel à religendo dicta. ibi. a
- ¶ Estque equitatis iniquitatisque regula. ibid.
- ¶ Lex est universitatis propositio ac dictamen rationis practicæ per modum habitus in herens. 4.b
- ¶ Lex non est voluntas eius qui vicem populi gerit. 10.a
- ¶ Lex omnis quo solida sit & firma in comune bonum debet subditos promovere. 6.b
- ¶ Leges condere reipublicæ est, aut eius vicem gerentis. 8.b
- ¶ Leges sapientum iudicio ex visceribus naturalis iuris eliciuntur: ceterum firmitatem non ab eis, sed ab his qui iurisdictione pollent fortiantur. ibid.
- ¶ Lex bifariam est in homine. 8.b
- ¶ Lex vim habet coercivam. 9.a
- ¶ Lex ante promulgationem nullum habet vigorem. 9. Et quando censenda sit, satis promulgata. ibidem.
- ¶ Lex post idoneam promulgationem obligat universos, tametsi citra culpam ignorantes excusantur contra Panormitanum, & alios. 10.a
- ¶ Legis definitio è iure civili depræpta explicatur. 11.a
- ¶ Leges Romanorum Imperatorum post duos menses valere incipiunt in republica, ut iure civili sancitum est. 10.a
- ¶ Leges pontificiæ irritationis ab articulo promulgationis robur habent, nisi contractus irritati per eas essent tales, quod cederent in iniuriam tertij. 11.a
- ¶ Leges, privilegiorum revocatione, nulla vi polent, quoad fuerint promulgata, non solum in provincia, sed etiam in diocesi. ibid.
- ¶ Legis effectus reddere homines studiosos. 12.b
- ¶ Legis actus quatuor. 15.a
- ¶ Lex nonnulla permittit mala ad obviandum grauioribus incommodis. 15.b
- ¶ Legis species quatuor, & earum inter se discrepantia. 16.b. & 17.a
- ¶ Lex fomitis non est propria lex, sed per metaphoram. ibidem. b
- ¶ Lex tam diuina quam humana duplicem vim habet in translatione dominiorum. 284.a
- ¶ Lex potest & voluntatem domini cohibere, & ipsum inuitum suorum dominio priuare. 285.a
- ¶ Lex non ob quolibet causam, etiam iustam mutanda est: sed cum fuerit tanta, ut detrimentum, quod ex legis mutatione suapte natura accedit, abunde compensetur. 66.b
- ¶ Lex non est idem quod ars boni & æqui. 176.a.
- ¶ Legi omnes subijciuntur, etiam princeps ipse quantum ad vim directivam. 61.a.b
- ¶ Legi non subduntur iusti, quantum ad vim coercivam, similiter neque princeps. ibidem. b
- ¶ A lege liber non est iustus, ut Lutherus impie dogmatizavit. 63.a
- ¶ Lex quæ communi bono officit, nullam habet obligandi vim. 3.b
- ¶ Legem in particulari deficere, non est idonea ratio ut quis ei possit contra venire: bene tamen si cessat in genere: sed neque tunc vim perdit ligandi quoad princeps aut consuetudo eam aboleat. 65.b
- ¶ Legis præuicator est qui seruatis in cortice eius verbis mente circumuenit. 64.b. & 65.a
- ¶ Lex tota absque gratiæ subsidio speciali, impleri nequit ut longo tempore absque peccato viuamus. 113.b
- ¶ Lex æterna summa ratio est in Deo existens. 17.a
- ¶ Neque cum diuina conuertitur. 18.a
- ¶ Lex æterna solis hominibus post Angelos nota. ibidem. b
- ¶ Lex æterna ratione differt à rationibus rerum quas ideas in Deo dicimus. ibidem.
- ¶ Lex omnis ab æterna deriuatur. 19.a
- ¶ Lex non dicitur præcise æterna, quia neque habuit principium neque habitura sit finem, sed præsertim quia est immutabilis omnisque variationis experta. ibidem.
- ¶ Lex diuina positua, effectus, ac participatio legis æternæ. ibidem. b

Lex

Index Alphabeticus.

- Lex fomitis, quid sit, & qualiter deriuetur ab æterna. ibidem. b
- Leges iniquæ non sunt dicendæ leges ac proinde neque ab æterna dimanant, nisi, quatenus præferunt quandam potestatis imaginem. ibidem
- Lex permissiua etiam ab æterna lege ortu ducitur, illa scilicet quæ malum impune permittit. 20.a
- Legi æternæ necessaria cuncta creata præter Deum subsunt. 20.b. non autem diuinæ personæ. 21.a
- Legi æternæ vniuersæ actiones humanæ subijciuntur. 22.a
- Lex æterna brutis & insensibilibus rebus promulgorum per sigillationem instinctuum & virtutum actiuarum: qui tamen instinctus non habet propriam rationem legis. ibid. b
- Legi Dei æternæ, monstra & casualia & id genus reliqua, subduntur. ibid.
- Quo sensu Paulus dixerit eos qui spiritu Dei aguntur, non esse sub lege. ibidem
- Sub lege æterna non solum sunt viatores, sed beati & damnati. ibidem
- Lex naturalis in hominum animis insculpta est. Quæ neque potentia est, neque habitus neque passio, neque idem quod synderesis. licet in sit per modum habitus. 23.a
- Lex naturalis vna est. 26.a
- Lex naturæ quo ad prima principia, non sic est mutabilis, ut id quod fuit iuris naturæ cesset esse talis iuris: bene tamen quantum ad conclusiones: tametsi id raro eueniat. 30.b
- Lex naturæ cuncti mortales tenebantur. 89.a
- Lex, naturæ, natiuo instinctu & luce, promulgata est, unde fit de primis principijs naturalibus neminem posse ignorantiam præterere. 11.a
- Lex naturæ quantum ad prima principia nequit profus ex animis hominum extirpari: secus quantum ad conclusiones. 31.a
- Præter legem naturæ necessarium fuit humanas condere & hominis naturæ congruentissimum. ibid. b
- Lex naturæ malefactorum conscientias exulcerat, quo sensu dixit Augustinus in ordinatum appetitum poenam esse peccati. 31.b
- Lex naturæ dictabat Iudæis præcepta moralia: fuit tamen opus ea in tabulis legis antiquæ describi. 88.b
- ¶ Lex diuina duplex. 73.b
- Lex alia altior præter naturalem & humanam necessaria fuit, quæ diuina positua nuncupatur. ibidem
- Lex diuina positua in duas secatur: licet specie non distinctas. 74.b
- Legis diuinæ posituæ & æternæ differentia. 75.a
- Lex diuina non censetur promulgata, cum eam Deus alicui reuelat: sed cum ille solenniter eam euulgat. 11.b
- Lex diuina de vniuersarum virtutum operibus ex æquo præcepta ponit. 94.a
- ¶ Lex vetus per legem Christi cessauit. 143.b
- non modo quantum ad legalia, & ceremonialia, verum si vim eius obligatoriam spectes, tota tunc temporis antiquata fuit ibidem
- Lex vetustetate passionis cessauit, & tunc non cœpit. 145.b. & 148.b. & 111.b
- Lex vetus totas virtutes instituit, quot Christus expressit in lege noua. 95.a
- Lex vetus non conferebat gratiam. 89.a
- Legis antiquæ custodes per fidem Christi præmia consequiebantur æterna, transgressores quæ perpetuis afficiebantur supplicijs. 90.a
- Lex antiqua quare testamentum vetus dicta sit nostra autem noua. ibid. b
- Legis veteris & nouæ supplicia, discriminantur. ibidem
- Lex vetus sancta iusta atque bona fuit. 76.a
- Legis veteris author Deus. 77.a
- Legis veteris & nouæ discriminem. 76.a.b
- Lex cum dabatur Moyse, quæritur num Deus Angelus ve loqueretur ei. 79.a
- Lex vetus soli populo Israel data est. 80.b
- Legis antiquæ præceptorum distinctio. 81.b
- Legem veteri currere gentiles sine ipsa, sicuti ante ipsam, potuerunt salutem obtinere. 82.a
- Lex vetus eò quod ad plura obligaret, non fecit Iudæorum deteriorem conditionem, quam gentium. ibidem. b
- Lex vetus data est sub initium quartæ ætatis, quæ tribus ætatibus permanit in mundo. 84.a
- Legis veteris duo fines ad vnum tantum relativi. ibidem.
- Legis antiquæ trina præcepta necessaria. 86.b & 88.a
- Legis veteris nomina omnia reducuntur ad tria. 88.b
- Lex scripta sicut nihil roboris iuri naturali præstat, sic neque robur eius quoquo pacto minuit. 218.a
- Legis scriptæ vigor non exigit melius id esse quod discernit, quam contrarium. ibid.
- Lex quauis iuste sit posita, si tamen in euentibus particularibus est contra ius naturæ, licet contra illam facere. ibid. b
- ¶ Lex noua in cordibus insculpta est & hoc à de iust. & iure. *** 3 veteri

Index Alphabeticus

- veteri quæ in tabulis scripta erat differt. 157.a.&.148.b
- Lex Evangelica quomodo dicatur iustificare. 159.a
- Legem nouã ab initio mundi dari non decuit 159.b.&.160.a
- Lex Evangelica vsque ad finem mundi persistet. 161.a
- Legis nouæ status nihil vetat quominus mutetur perinde atque status legis veteris. ibidem.b
- Legis nouæ status et si latior patentiorq; expectetur, nullus tamen futurus est vbi gratia copiosior sit quàm hæcenus præcessit. ibidem.b
- Lex Christi ante finem mûdi ab omnibus est exosculanda. ibid.
- Lex Evangelica neq; prorsus est alia à veteri neq; omnino eadem, sed sic ab illa distas vt perfectum ab imperfecto. 163.a
- Lex vetus lex timoris erat, noua verò amoris & charitatis. ibid.b
- Lex antiqua quare dicatur testamentum vetus: & lex euangelica testamētum nouum. ibidem.
- Lex vetus quare dicebatur lex factorum, nostra verò dicitur lex fidei. 163.b.&.164.a
- Lex nostra fuit antiquæ complementum, quātum ad finē & quātum ad præcepta. 194.a
- Lex noua cōtinebatur in veteri non quidem actu sed virtute. ibid.b
- Lex repudij non præcipiebat vxorem repudiare, sed id permittebat, idq; noua correxit vt non haberet locum nisi quo ad thorum. 164.b.&.165.a
- Lex antiqua grauior erat quàm noua si difficultas ex parte obiecti perpendatur. 165.a.b
- Lex Evangelica præter naturæ legem non nisi sacramenta imperauit. ibid.b
- Lex nostra quodammodo grauior est veteri, si difficultatem ex modo agēdi existimes: illis tamen præcipue qui non sunt virtutum habitibus inbuti. ibid.
- Lex Christi quo tempore cœperit obligare. 11.b
- Lex Christi tria tantum continet, moralia scilicet præcepta, sacramenta, & consilia 166.a
- Lex Euangelica à veteri duodecim differentijs distat. ibid.a.&.b
- Lex Euangelica in operibus exterioribus seu fundamentaiecit septem sacramenta. 167.b
- Legis Euangelicæ maiestatem non decuit vt aliæ cœremonie per ipsam instituerentur, quæ ad ministrandis sacramentis erant necessariz. 167.b
- Lex Evangelica appellatur à Iacobo lex perfectæ libertatis propter trinam rationem. 168.b
- Lex Evangelica vniuersos humanos mores intus & in cute perfectissimè informat. 169.b
- Lex Evangelica miro ordine procedit ad institutionem hominum circa actus interiores & exteriores. ibidem.
- Lex Euangelica iudicialia præcepta aliqua correxit, ceremonialia vero minime, sed ablegauit. 170.b.&.171.a
- Lex noua non modò naturalia consilia explicauit, verum & alia recenter adhibuit. 171.b
- Lex noua quo tēporis articulo cœperit obligare. 11.b.&.12.a.&.145.b.&.148.b
- Leges quatuor distinctæ apud Paul. 6.a
- Lex humana non ea viget certitudine qua cōclusiones speculatiue. 33.a
- Legem satius est quàm hominem dominari id que rationibus egregijs suadet. ibid.
- Lex omnis humanitus posita, si sit recta à lege naturæ deriuatur. 34.a
- Legis humanæ ex naturali deriuatio, per viam conclusionis, potius est explicatio principij naturalis, quàm noua præceptio virtutis. ibidem.b
- Legis humanæ qualitates ab Isidoro traditæ explicantur. 35.b.&.36.a
- Legum multitudo vitiosa. 36.b
- Lex plana esse, & obscuritate vacare debet, ne muscipulæ more captet ignorantes. 37.a
- Lex & consuetudo vt differant. ibid.
- Lex quare assimiletur regulæ Lesbiz. 37.a
- Lex debet in communi constitui. 9.b
- Legis humanæ quadruplex diuisio. 38.a
- Lex non respicit ea quæ raro sed quæ frequenter eueniunt. 40.a
- Lex humana ea presertim scelera animaduertit, quæ reipublicæ tranquillitati sunt aduersa. 41.a
- Lex humana omnis virtutis actus præcipit, tametsi non singulos. 42.a
- Lex non præcipit habitum sed actum. 42.b
- Lex humana desimiliter se habet circa præceptionem virtutum, & prohibitionem vitiorum. ibid.
- Lex humana, siue civilis sit siue canonica si modò sit iusta, vi pollet ligadi subditorum conscientias. 43.b
- Legis iustitia ex omnibus suis causis perpendenda. ibidem.

Index Alphabeticus.

- denda. ibidem.
- Lex humana iniusta non obligat in conscientia. 44.a
- Licet leges, quæ humano tantum bono aduersantur, non obligent in cōscientia, aliquando tamē illis parendum est, ratione vitandi scandali: secus si bono repugnent diuino. ibidem.
- Lex humana ad suam custodiam astringere valet, etiam cum proprii capitis detrimento. 47.b
- Legem humanam mutari quādoque licitum est. 65.b
- Leges humanæ de solis iustitiæ actibus primaria intentione præcipiunt, de reliquis vero virtutibus nisi quatenus ad iustitiam referuntur. 94.a
- ¶ Legis humanæ rectitudo non est admodum naturalis rectitudinis, in quantitibus corporis repertæ. 67.a
- Legum artiumq; discrimen quantum ad variationem. 68.a
- Lex si decerneret nullam in futurum consuetudinem contra eam forte valituram, nulla consuetudine abrogaretur. ibid.b
- Quandiu legis ratio durat, nequit consuetudo contra præualere. 69.b
- Super lege humana ille cui regimē in cūbit, potestatem habet dispensandi. 70.a
- ¶ Lex canonica & Ecclesiastica obligat sub reatu mortalis noxæ, quæ assertio fidei cōtra aliquos hæresarchas satis roboratur, de civili autem lege nō est par fidei certitudo. 44.b.&.45.a
- Lex Ecclesiastica pariter & civilis homines de uinciunt: & non tantum quatenus diuinæ interpretes vt cōmentatus est Gerson, sed quatenus humanæ. 45.a.b
- Lex ecclesiastica non obligat cum discrimine mortis, nisi contemptu legis aut iniuria fidei interueniente. 47.b.&.48.a
- In legibus quæ ecclesiæ quàm maximè referunt, Papa nec conciliū dispensare possunt, sic vt eas protinus mutant. 67.a
- ¶ Leges civiles quid de filijs clericorum & religioforum statuāt & de filijs nothis secularium. 287.a.b
- Leges non prohibent dominij translationem in ludis. 290.b. vide Ludus.
- Legum obligatio omnis, authore Deo est. 304.b
- Leges victigalium obligant in conscientia. 334.a.b
- ¶ Leges pœnales omnes ad culpam obligant, nisi contrarium expresserint, siue mixtæ sint, siue merè pœnales, contra Henricum. 49.a.&.50.a
- Leges pœnales veteris legis cōtra fures ac moechos. Exod. 22. & Leuit. 20. ad culpam obligabant, similiter & nunc canonice. 50.b
- Leges pœnales ob id quod dicant ipso facto vel ipso iure, aut quid simile, nō obligant ad pœnam ante sententiam à iudice latam sic vt teneatur reus illam offerre. 53.a
- Lex quando ipso facto pœnam decernit non opus est sententia quæ feratur super pœnā, sed super crimen. 56.b
- Leges pœnales collegiorum obligant ante cōdemnationem ad pœnam, si eorum institutor sub hac forma tales leges sanxit. 59. b &.60.a
- Leges pœnales Salmantinæ Academiae in prensatores & ambitores latæ, non ligant ante cōdemnationem: nisi dum iuridicè interrogatus quis iniquè veritatem denegat. 60.a
- Leges præscriptionis non sunt merè pœnales. ibidem.b
- Lex est iniquissima quæ præcipit vt condemnatus ad pœnam corporalem illam ipse exequatur. 430.a.b
- ¶ Libertas per obligationem voti non minuitur. 587.b.&.588.a
- Libertas Christiana in quo consistit. 643.a
- ¶ Litaniz quæ in Profestis diebus officio nocturno adhibentur, nec ex cōsuetudine vim habent præcepti. 881.b
- ¶ Loth. filias offerendo rem turpem fecit: ac proinde peccauit, nisi fortè ignoratia excusetur. 396.b
- Loth non de liquit peccato incestus, quia ebrius erat. 377.b
- ¶ Lucretia deliquit se occidendo. 366.b
- ¶ Lucri cupiditas si citra dolum fraudem vè se contineat non est mortalis. 290.b
- Lucrum cessans quid sit, & quomodo dicatur cessare. 482.b
- Lucrum cessans quādo mutatore inuito cessat, absq; periculo vsuræ exigitur. 483.a
- Lucrum cessans iuste petit qui mutuare cogitur. 483.a
- Lucrum cessans post præfixum diem solutio nis pecuniæ mutuatae, iuste à principio in pactum dicitur. ibid.b
- Lucrum cessans cur liceat exigere. 329.a
- Lucri cessantis optima disputatio, an videlicet possit qui nō coactus mutuat illum à principio in pactum ducere. 484.a. b. &.517.a. b. quod fieri posse non est omnino improbabile. 466.b.a &.517.a.b

Index Alphabeticus.

¶ Ludus in genere rem de se iure naturæ licitâ sonat, imo virtus esse potest. 288.b
 Ludus sicut ex multis accidētibus honestatur sic & ex plurimis vitatur. 289.a
 Ludo acquisita in dominium lucrantis transfereunt. 290.a
 Ludens absente pecunia fide impignorata teneatur ne eam solvere. 292.a.b
 Ludo perdens amplam pecuniam, an possit latentur ab illo suffurari illa. ibid.b
 Ludere secundum ius naturæ neque mortale est, neq; vlla inde nascitur restitutio. 290.a
 Ludere alea reliquisq; ludis lege inhibitis, neq; contraria consuetudine rogatis peccatum est. 289.b
 Clericis præcipuè sacerdotibus, ac maximè episcopis contra vetitū ludere, vix citra mortale contingit. 290.a
 Lutherus votaperniciosa esse assenerat. 592.b
 Lutheri dogma quod in hac vita impleri nequit dilectionis mandatum. 633.b
 Lutherus debachatur contra obediētiam monachalem. 642.a

M.

Magistratus instituti sunt propter populinecessitatē. 245.b
 Magi qualiter per dæmonum operationem rebus naturalibus vtantur. 709.b
 Magi primum dicti sapientes cur infamēs esse cœperunt. ibid.
 ¶ Magorum varia nomina. 712.a
 Magorum omnia genera trino iure condemnata sunt. 713.a.b
 ¶ Maioratuū institutionis causa reddit. 286.a. & 155.b
 ¶ Male acquisita in duplici differentia. 748.a
 ¶ Maledicere quid sit, & quotupliciter contingat. 364.a
 Maledicere sub forma enunciationis ad cōtumeliam, aut detractionem, aut ad irrisionē pertinet. ibid.
 Maledicere alijs si nullum sit intus malum desiderium nō est peccatum mortale. 463.b.a
 Maledicere rebus irrationalibus in ordine ad hominem contingit. 465.a
 Maledicere rebus irrationalibus & dæmonibus, quatenus creaturæ Dei sunt, blasphemia est. ibidem.b
 Maledicere tempestates, æruginem, locustas aliaque id genus portenta, quousque liceat. ibidem.a.b

¶ Maledictio propriè, vulgo mali imprecatio est. 462.a
 Maledictionis culpa ex animi proposito iudicanda est. ibid.b
 Maledictio per se propriè in solam potest cōijci rationalem, aut intellectualem creaturā. 464.b
 Maledictio quæ intēione mali sit secundum genus suum peccatum est mortale. 466.a
 Maledictionis sub forma imprecandi, & imprecandi discrimen. 463.a.b
 Maleditione reliqua verborum peccata sunt grauiora. 466.a.b
 ¶ Malefactores occidere honestum est. 357.a
 Malefactores occidere nō expedit quādo sine proborū periculo id effici nequit. 359.a.b
 Malefactores cui liceat occidere. 360.a
 ¶ Manichæorum extrem⁹ furor de animantibus non occidendis. 355.a
 Manichæi asserēbant nullatenus esse licitum iurare. 660.b
 Manichæi duo principia ponebant bonum & malum. 664.b
 Manichæi asserēbant animalium animas mēbra esse Dei. 355.a
 Manichæi, cucurbitarum homicidie appellātur. 357
 Manichæorum hæresis repudiantium veterē legem tanquā à principe tenebrarum cōditam. 78.a
 ¶ Marcus quod pollicē sibi refecit nulla laude dignus, nisi fecit reuelatione diuina. 381.a
 ¶ Maritus quando vxorem occidere licite potest. 362.a
 ¶ Matrimonium ratum non consummatum neutiquā est per Papam dispensabile, neque qui contrarium sentit audiendus est. 601.a
 Promatrimonio illicitum est pecuniam recipere. 767.a
 Matrimonium ē diametro cum religione pugnat. 639.a
 Matrimonium quandiu consummatum non est licitū est inde ad meliorē frugem conscēdere: consummata verò copula nequaquā. quia irrogaretur iniuria proli. 601.a
 ¶ Medici prudentia inutilis nisi artis adminiculo directa. 36.b
 Medicum suas opinionones proprias & existimationes arti anteferre periculo & temeritate non vacat. ibidem
 Membrum ex voluntate ægroti abscindi potest, quod corruptioni corporis nocet. Nō tamen ad id potest autoritate reipublicæ cogi, secus de prelato. b. 380. & 381.a
 Mem-

Index Alphabeticus

Membrum proprium abscindere sibi ipsi potest iuste qui aliter mortem euadere nequit. 381.a
 ¶ Mendacium si aliam non habeat maculam, nisi falsitatis, genere suo non est peccatum mortale. 436.a
 Mendacium non omne in iudicio est peccatū mortale. 418.a
 ¶ Metiri in iudicio, violando iustitiā etiam citra iusiurandū genere suo est mortale. 436.a. & 418.a
 ¶ Mendicitas omnimoda ex genere suo plus meriti habet apud Deum, quā in cōmuni possessio. 635.a
 Mendicitas in sacris literis commēdatur. ibi.
 Quauis mendicitas omnimoda secundum se præferenda sit, potest tamen ratione finis & circumstantiarū conducentior esse in cōmuni possessio. 636.a
 Mendicantes religiosi nequeunt quicquam præscribere. 299.b
 ¶ Mensura aliquādo citra iustitiā à priuato minuitur. 314.b
 ¶ Mercator sub vsuris mutuum recipiens, ad exercendam mercaturam mortaliter non peccat. 494.a.b
 Mercatorum insignis fraudulentia mutuo. 478.a
 Mercatorum praxis in cambijs. 549.a
 Mercenarius qui ex decimatis mercedem recipit, nullam inde aliam decimam debet. 770.a
 ¶ Meretrici accipere licet pretium suæ turpitudinis. 352.a.b
 ¶ Metus veluti seta quæ filiū amoris inducit. 16.b
 Nullo metu quis cum consanguinea cōtrahere potest, quia non est materia sacramenti. 48.a
 Metus qui ab alio incutitur voti obligationē potest impedire: non item intrinsecē ortus. 585.a
 Metus cadens in virum constantem, is est quē viri cōstantia sine vituperio secum patitur. 586.a
 Metus quantumuis magnus & cadens in constantem virum non excusat à transgressione legis diuinae aut naturalis. ibid.b
 Metus cadens in virum constantem ex triplici capite expendi potest. ibid.b
 ¶ Ministris sacramentorum & spiritualium, quid liceat recipere pro suis functionib⁹, vide Simoniam.
 Minister sacramentorum sanctitate quam alijs præstat pollere debet, secus in iudice.

209.a
 Ministri vsariorum, qualiter ad restitutionem teneantur. 493.a
 In ministro ecclesiæ præter morum compositionem requiritur sacrorum scientia, prudentia, solertia, & reliquæ virtutes ad gubernandum. 233.a
 ¶ Ministeria ecclesiastica cuius arbitrio dispensanda sunt. 118.a
 ¶ Minus malum quomodo liceat consulere. 494.b. & 495.a. Illud tamen facere nunq̄ licet. 496.b
 ¶ In missa cur fiat sanctorū memoria. 728.b
 Missæ valor quantus sit. 725.a
 Missa pro pluribus oblata non singulis tantū prodest, ac si pro vno offeratur. ibid.
 Neq; quantum ad satisfactionem. 726.a
 Pro vna missa duæ possunt pitantiæ recipi. 733.b
 Qui missæ interfunt & qui elemosynas pro eis pendunt, offerentes sunt. 729.a
 Pro missæ sacrificio licet sit simoniacum aliquid recipere: tamen de elemosynæ quantitate ad sustentationem pacisci licitum est. 765.b
 Missam celebrare ante officium nocturnum non est mortale peccatum. 382.a
 Missam celebrare ante Psalms nocturnos & etiam post missam alias horas non soluere legitima excusatione persoluendi officium diuinum interueniente licitum est. ibi.a. & b
 Missam auroræ, vel reliquas ante primam incōuentu dicturus melius faceret si post missam interesset choro ad primam quā illā ante missam soluere. 882.a
 Missæ audiendæ præceptum non obligat nisi taliter audire vt sit actus humanus, qualis esse potest etiam si aliud adsit finistrū propositum. 886.a.b
 ¶ Miracula faciēdi facultas hodie nō est perinde in ecclesia atq; olim apostolis fuit. 801.b
 ¶ Moderatē inculpatæ tætelæ quam diligentiam requirat. 373.a.b
 ¶ Moyses videritne, vt Paulus in raptu, faciem Dei, sub iudice est. 79.a.b
 Moyses potuit Ægyptium, quem in fraganti delicto occupauit, per modum defensionis occidere: si autē id in vindictam fecit, à culpa non excusatur: nisi diuina reuelatione id fecisse dicatur. 219.b
 ¶ Monachi perfectio, est propriè salutis studere. 818.b
 Monachus potest ascendere ad Episcopatum vbi propriæ salutis periculum non
 *** 5 paratur

Index Alphabeticus.

non paratur. 819.a
 Monachus non congruit sacerdotia annecti-
 cum animarum cura. 750.b
 Monachorum quadrifida opera. 604.b
 Monachi, quibus est iniuncta animarum cu-
 ra, ius habent decimas recipiendi, non autem
 illa ratione obligationem soluendi, 752.b
 & 753.a
 Monachi non professi non tenentur ad offi-
 cium diuinum contra Palud. 879.a
 ¶ Monachus summam esse libertatem osten-
 ditur. 311.b
 Monachatum dissuadens, etiam iniquo ani-
 mo, non tenetur ex iustitia ad restitutionem
 cupiam. 310.b
 Monasterium etiam si sit pingue, non est simo-
 niacum à sanctimoniali exigere pecuniam
 ad sustentationem: habet tamē speciem mali.
 771.b
 Monasterijs non congruit annecti sacerdotia
 cum animarum cura. 750.b
 ¶ Monopoliorum iniquitas. 507.b
 ¶ Mons pietatis qui sit. 497.a.b. & quibus mo-
 dis congeri potest, & eiusdem montis leges
 & capitula
 Mons pietatis vsuram sapit. ibid. b. & 500.a
 ¶ Moralium præceptorum ordo triplex. 116.a
 Moralia per se præcepta, neque in lege veteri
 poterant, neque modo possunt in nobis ef-
 ficere iustitiam. 119.b. Sed per gratiam auxiliū
 ibid. b
 ¶ Mons trifariam accipitur. 68.a
 Mos vt legis autoritate polleat longæuus esse
 debet. 69.a
 ¶ Mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur
 olim lege naturæ, tenebatur à viro abstinere.
 59.a
 Mulier non meretricia, sed maiori verecundia
 sui copiam faciens, potest recipere pretium.
 332.b. & 333.a
 Mulier nupta, sicut & virgo potest pretium sus-
 cipere. ibidem
 Mulier maritata teneaturne pretium sui corpo-
 ris viro reddere, ostenditur. ibid. b
 Mulier extorques superfluum per dolum, vel
 fraudem, tenetur illud restituere. ibid. b
 ¶ Mundus propter hominem creatus: homo
 autem, vt mundi dominus. 821.a
 Mundus fuit sub lege scripta tribus ætatibus.
 84.a
 ¶ Mutilare aliquod membrum publica pote-
 stas potest, quando expedierit reipublicæ.
 380.b
 Mutilatio licita est propter corporalem salu-
 tem homicidium vero nunquam. 181.a

Mutilati & trunci pœnā, vide, irregularitas.
 ¶ Mutuum in solis rebus vsu consumptibili-
 bus locum habet. 468.b. & 469.a
 Mutuum recipere sub vsuris à non parato non
 licet. 493.b. & 494.a. vide, Vsurarius,
 In mutuo, pretium rei mutuatae non attendi-
 tur, plus minusve tempore solutionis valeat,
 quod mutuatur, sed eadem mensura quæ da-
 tur reddenda est. 478.a
 Mutuata pecunia, cuius tempore solutionis mu-
 tatus est valor, quomodo sit exoluenda.
 479.a.b. & 480.a
 In mutuo iuste pœna imponitur, si statim die
 non soluatur: imò & de lucro cessante post
 præfixum diem iuste à principio paciscitur.
 483.a
 Mutuarius dominium suæ pecuniæ in foene-
 ratorem non trāsfert. 487.b. & 888.a. cetera
 vide Vsurā.

N.

¶ Naturalium rerum virtutes ad-
 mirabiles. 709.b
 Necessitas naturalis neque lau-
 de digna est neque premio.
 562.b
 Necessitas voluntariæ obliga-
 tionis meritum auget. ibid. & 596.b
 Necessitas coactionis meritum & laudem ac via-
 tuperium tollit: At necessitas præcepti ra-
 tionem virtutis non excludit, quanuis meri-
 tum supererogationis respuat. 186.a
 Necessitas grauis quæ sit. 439.a
 Necessitatis, alia ratio est, cui succurrere tene-
 mur, quando illam quis patitur propter in-
 iuriam, aut casualem cladem, quam si pro-
 pter inopiam. 432.a
 Qui necessitatem euidentem & urgentem pa-
 titur, potest clam surripere, siue palam, ca-
 quibus indiget. 396.b. Neque illud est fur-
 tum. 398.a
 Necessitatis extrema quæ dicatur. 397.a
 Necessitas quæ constituit miserum in pericu-
 lo honoris licet non sit extrema, est tamen
 grauis: & obligat sub reatu mortalis culpæ
 habentem facultatem vt opem ferat. ibid.
 Necessitas extrema non censetur, si puella in
 periculo versetur amittendi pudoris, ob vi-
 ctus inopiam. ibidem.
 Necessitate extrema laboranti subuenire non
 est obligatio propriè iustitiæ, sed misericor-
 diæ. ibidem,
 In extrema necessitate cuique pari iure licet
 alienum

Index Alphabeticus.

alienum rapere vt indigenti succurrat. ibi. b
 ¶ Negotiatio duplex. 503.b
 Negotiatio neque est intrinsecè bona, neque
 mala, licet eius finis perse consideratus tur-
 pitudinem quandam præferat. 503. b. &
 504.a
 Negotiatio simpliciter est necessaria reipubli-
 cæ. 504.a
 Negotiationis causa licitum est merces carius
 vendere quam emptæ sunt. ibid.
 ¶ Negotiatoria ars tum ex multis circumstan-
 tijs sit illicita, tum in multis versatur periculis
 505.a
 ¶ Negotiatores fallaciter in mundanis in prin-
 cipio carius vendunt quam in fine. 507.a
 Negotiatores inextinguibilem sitim habent
 lucrandi: similes enim sunt aleatoribus.
 504.b
 ¶ Negotium otio est contrarium: & pro quo
 negotium sumatur. 503.b
 Numisma, seu nūmus est norma, seu vas ac fi-
 de iussor reipublicæ. 502.b
 Numisma, duobus modis consideratur. 541.b
 Nūmus idem est quod lex, norma, & regula.
 227.b
 Nūmorum sunt duo vsus. ibidem.
 Nūmi valor nū prorsus ex natura rei æstimā-
 dus est: sitne aurum, vel argentum, sed sta-
 tuto, aut signo reipublicæ aut principis.
 228.a
 Nūmus necessitatis tempore in materia vilissi-
 ma sculpi potest. ibidem
 Nūmorum æstimatio non debet augeri sine
 magna necessitate. ibidem
 Nūmularia ars vnde primum ortum duxerit.
 545.b
 ¶ Nuptias sacerdotibus licere omnium primus
 docuit Iouinianus. 644.b
 Nobiles hodierni temporis quam perniciosè
 abutantur in vindicandis iurijs. 360.b

O.

¶ Obediæ tria obstantia impedimē-
 ta. 813.a.b
 ¶ Oblationes quando censentur in
 præcepto esse. 732.b
 Oblationis verbū quid comprehendat. 731.a
 Oblationum dispensatio ad sacerdotes perti-
 net. 734.b
 Oblatio de his quæ iniuste acquiruntur, aut po-
 ssidentur illicita est. 735.b
 Oblatio de re quancūq; iuste possessa, iuste fie-
 ri potest quantum ex natura rei. 736.a
 Oblationes non nunquam potius debent ex-

pediri in pauperū egestatem quam ecclesijs
 offerri. 736.a
 Oblatio importat vltroneam exhibitionem.
 732.a
 Oblationes cadunt sub præcepto ex præcedē-
 ti cōuentione, aut deputatione, aut propter
 ecclesiæ necessitatem aut propter consuetu-
 dinem. ibidem
 ¶ Obligatio iuramenti vnius personæ non tran-
 sit in aliam. 694.a
 Obligatio non videtur iuramentum respicere
 assertorium. 671.a
 Obligatio est naturalis iuramenti effectus, ita
 scilicet illi innatus, vt igni natiuum est cale-
 facere. 681.a
 Obligationem à iuramento semouere non est
 in hominis potestate. ibid.
 Occidere qui prohibeantur illo præcepto Nō
 Occides. 358.a.b
 Occidere malefactores licet. 357.a
 Occidere hominem non est intrinsecè malum.
 359.b
 Occidere tyrannum quando licet. 360.b
 Occidere malefactores non cuius committē-
 dum est à principe. 361.a
 Occidere uxorem viri, quando sine peccato po-
 test. 362.a
 Occidere malefactores, cleris quare sit prohi-
 bitum & à quo iure. 363.a
 Occidere seipsum scelus est. 365.a
 Occidere se, bifariam contingit. 369.b
 Occidere innocentem, quem constat esse no-
 centem, semper est flagitium. 370.b
 Occidere aggressorē, quando est medium ne-
 cessarium ad seruandum propriam vitam,
 iustum est. 372.a
 Occidere ex intentione, id est præueniendo
 nulli licet, præterquam reipublicæ & princi-
 pi. ibid. b
 Occidere aggressorem, eligēdo tanquam me-
 dium eius mortem, honestum est. ibid. b
 Occidere aggressorem tenetur inuasus quan-
 do reipublicæ valde necessarius est. 374.b
 Occidere aggressorem non potest inuasus quan-
 do aggressor est reipublicæ necessarius, in-
 uasus verò infimus. ibid.
 Occidere aggressorem, atq; illi parcere, po-
 test inuasus in reliquis casibus. ibid.
 Occidere eum, qui fraude & arte perdere me-
 tentat non licet: quia esset aggressio ex par-
 te occidentis. 373.a
 Occidere latronem, ob defensionem bonorum
 temporalium licet. 375.a. explicat ibi Aug.
 Occidere aggressorem ob honoris defensionem
 licet hominibus alicuius autoritatis: mo-
 nachis

Index Alphabeticus.

nachis verò clericis non licet. *ibid.* b
 Occidere hominem fortè, quando fit peccatū vide, homicidium casuale.
 Occidere animalia brutalicium, secundum fidem. 354. b. & 355. a. b
 Occifores tyrannorum laudantur. 361. a
 ¶ Occultatio aliquando non minuit peccatū. 387. b
 ¶ Officijs publicis præficiendus, moribus debet ornari probis. 246. a
 Officia publica si nude & speculatiuè considerentur, vendi possunt licitè. 247. a
 Officia diuina qualiter decantantur in primitiua ecclesia. 390. a
 Officia publica non habent potestatem vendendi magnates, & domini, qui sub ditione sunt regia. 248. a
 Officia publica si practicè considerentur non licet vendere. *ibid.* a. b
 Officia scribarum ab ecclesiasticis prælatis vè diuinitum est ac cœdissimum. 249. b
 ¶ Omnia facta esse propter hominem cognouit etiam Aristoteles. 354. b
 Optare licet alteri quod facere nō licet. 464. a
 Optare possumus mortem alicui, vt nostrè rei publicæ mala caueatur: licet nobis constet viam perditionis illum ingressum iri. *ibid.*
 Optare quomodò liceat Turcæ & alijs hostibus etiam Christianis mala. *ibid.*
 ¶ Operam dans rei illicitæ quando debeat cēferi irregularis. 378. a. b
 ¶ Organorum vsus neutiquam est repudiandus in ecclesia. 874. b
 ¶ Oraciones Christus creditur constitutas habuisse quibus utebatur. 867. a
 Oraciones aliquæ erāt constitutæ, ad orandū Deum, tempore Apōstolorum præter, Pater noster, quā solam orationem admittunt hæretici. *ibid.*
 Orationis prima virtus quæ sit. 864. a
 Oratione cessante, ac de medio sublata, bona vita existere non potest. *ibid.* b
 Oratio duplex. *ibid.* b
 An pro locatis operis ad orandum liceat pacisci dubium est. 769. b
 Oratio, Pater, noster, fuit nobis à Christ o instituta, non ita præcisè, vt alias adhibere nefas esset, sed vt exemplar ad quod ecclesia si velit alias orationes astrueret. 867. a
 ¶ Orandi modus publicus certas personas per quas persolueretur exigebat, vt sunt clerici. *ibid.* b
 ¶ Ordo antevsum rationis susceptus charactere imprimi, atque adeò verè suscipitur. 602. b

Ordine sacro initiatus, consensu extorto per metum cadentem in virum constantem, tenetur voto castitatis. *ibid.* a
 Ordine sacro initiatus, si vsu habeat rationis cogendus est votum seruare, secus verò si nullum habeat profus. *ibid.*
 Ordines minores nō sunt de iure diuino. 758. b
 Ordinis nomen bifariam est in vsu. 797. a
 Ordo apōstolorum in tribus consistit. 801. a
 Ordo quadruplex est in republica. 154. b

P.

Pactum nullum dici potest contractus stricto nomine. 501. a
 Pactum etiam tacitum vsuram exteriorem facere potest. 469. b
 Phariseorum duplex error circa iudicialia. 170. b
 ¶ Papa q̄ habeat plenariam dispensandi potestatem quomodo intelligendum sit. 243. a
 Papa non intendit obligari sua lege, nisi à tempore promulgationis causa aliter expresse rit. 111. a
 Papa alterius iudicio se subdere potest iudicandum etiam in foro exteriori, ad exemplum Christi. 402. a
 Papa quacumq; facultatem in seipsum in foro exteriori exercere potest, valet alteri committere. *ibid.* b
 Papa excommunicare seipsum non potest, neque suspendere, neque seipsum proprie punire. *ibid.* b
 Papa non potest sibi superiorem, aut æqualem constituere. *ibid.*
 Papa non potest causam depositionis suæ alicui committere, etiam cum est suspectus de hæresi. 403. a
 Papa solus dispensare potest in pœnis simoniaci. 792. b
 Papam eligi non posse, nisi è cardinalium gremio falsum est. 239. b
 Papa dispensans pluralitate beneficiorum sine causa, grauiter peccat, & possidens à culpa non liberatur. 244. a
 papa qui Petro substitutus est, vniuersalem retinet iurisdictionem. 801. a. b
 Papa ingruente necessitate decimam decimarum à clero exigere valet. 753. a
 Papa beneficia alicui vendens cœsetur cum eo dispensare in pœnis simoniaci. 760. b
 Papa simoniam potest contrahere. *ibid.* a
 ¶ Parœcialis sacerdos potest de licetia Episcopi curæ pastorali cedere. 818. b
 Parœcialibus sacerdotibus non residentibus in suis

Index Alphabeticus.

neficiū conferre: ratione verò dignitatis, ac probitatis cōsanguineo dare laudabile est: in hoc tamen antisites periclitantur maxime. 77. a. b
 Simoniam non committit, qui metu alicui beneficiū confert. 780. a
 Simonia realis sine mentali aliquando est. 784. b. simonia pœnæ. 791. b. vide pœnæ simo.
 Simonia mentalis est illa, quæ pro obiecto habet realem, & hæc pœnisiuris nō subditur, 784. b
 Simonia mentalis optima disputatio. a. pag. 782. vsq; ad. 794.
 Simonia restitutio & q̄ per simoniā acquisita restitutioni sunt obnoxia. 783. a. simonia cæ pœnæ. *ibid.* & 785. b. & 791. b
 Simonia omnis realis in qua pretiū solutum est, ad restitutionē obligat. 784. b. & ad re-signationē præbendæ, quæ cum tali pacto collata fuit, etsi pretium solutū non fuerit. *ibid.*
 Simonia acquisitorum restitutio facienda est illi, qui pretium dedit, quoad per sententiam non fit condemnatio. 785. b.
 Simonia mentalis an ad restitutionē obliget, pulchra disputatio. 788. a. b. obligat vtique. *ibid.* b
 ¶ Simoniacus tam ratione rei acceptæ, quam ratione iniustæ acceptionis, restituere tenetur. 788. a. b
 Simoniacus post cōdemnationem restituere debet ecclesiæ vel pauperibus, alijs ei qui dedit. 785. b.
 Simoniacum est ob ordinum exhibitionem munus aliquod exigere. 761. a
 Simoniacum non est, cum pro actibus hierarchicis, vt pro innūgēdis sacerdotibus, & cōsecrandis epis, aliquid retribuitur. 766. a
 Simoniacū est vendere ius præbendæ, & contra ius naturæ. 772. b. & 773. a
 An simoniacus fuerit Abraham emens sepulchrum. 775. a
 Simoniacum est nolle cōferre locum sacrum ad sepeliendum mortuum, nisi pro pecunia: at verò si quis honoratiorem locum affectet, ab illo pecuniam ad ecclesiæ fabricam exigere, simonia non est. 775. a. b
 ¶ Societas seu societatis cōtractus duplex genus. 532. a
 Societas contractus licitus est, si qui pecuniā ponit, periculum eius subit. *ibid.* a. b
 In societatis contractu qualiter distributio lucifacienda est, dum vnus pecuniam ponit, alius industriam. *ibid.* b

Societatis quidā pessimus contractus. 533. a
 Societatis contractus, vbi quis sic pecuniam ponit, vt nulli se exponat periculo, neutiquam licitus est. 534. a
 Societatis quidam implexus cōtractus. *ibid.*
 Societatis cōtractus in quo socius cōtractum assurationis capitalis, & vèditionis lucri, cū suo socio facit, siue à principio, siue successiuè, vsuram sapit. 535. a. b
 Societatis quidā periculosus contractus. *ibid.*
 ¶ Socij quid dicantur. 532. a.
 Socius qui cētum societati cōmittit, licitè potest quinquaginta tantū periculum subire: dum tñ illam præcisè partē lucri suscipiat, quæ illis quinquaginta respondet. 534. a. b
 ¶ Sollicitudo necessaria nō est interdicitā, sed superflua. 171. a
 ¶ Solennitatum veterum numerus. 140. b
 ¶ Solutione anticipata quomodo liceat vilius emere: vt in lanarum negotio sit. 519. b. Vide emere.
 Solutio expectata nihil vetat, quominus contractus à principio perfectus sit. 521. a. b. licet oppositum, vt Caieta. placet, non sit omnino improbabile. *ibid.*
 ¶ Sors idē quod capitale, seu principale. 469. b
 ¶ Spirituale quicquā vendēs naturali iure, restitutioni subditur. 783. a. b. & 789. b. emēs verò an teneatur. 825. a
 Spiritualia quare pecunia non æstimentur. 476. b
 Spirituale & illi annexum, & quod ab spirituali depēdet, non est pretio vendibile. 772. b
 ¶ Spuriarum quatuor esse genera, & quando succedant in hereditatē, & quādo nō, & de clericorum nothis filijs ostenditur. 286. b
 ¶ Statuam quam vidit Daniel. cap. 2. quid significet. 281. a. b
 ¶ Stipendia vniuersitatis non sunt in rē personarum, sed in stipendium ministrorū. 323. b & 324. a
 Stipulatio, an sit contractus. 502. a
 Stipulationes turpes nullius sunt momenti. 519. b
 ¶ Studiosus quisq; debet tres habere condiciones. 109. b
 Studiosus aut prauus non dicitur, nisi qui ex habitu operatur. 203. a
 ¶ Subannatio à derisione & contumelia differt. 461. b. & 462. a
 ¶ Subannator turpia dicit, vt gloriā conscientie alteri adimat. 462. a
 ¶ Subditum esse vnum alteri in foro iudiciali quatuor modis contingit. 402. a
 ¶ Sub viri potestate eris, & ipse dñabitur tui, de iust. & iu. *** 3 ex-

Index Alphabeticus.

explicatur. 257.b
 ¶ Superbia humana de duobus ex tollit. 83.b
 ¶ Suspicionis nomē tria cōnotat. 210.a
 Suspiciones triplici ex radice oriuntur. ibi.b
 ¶ Suffratiō genere suo grauius peccatum est
 contumelia & detractiōe. 459.a
 Suffrari ad dirimēdas amicitias, quādo pec-
 catum sit, & quādo virtus. 459.b
 Suffronis & detractoris discrimen. 458.b

T.

T Acens & non obstans quando dicā-
 tur causa. 347.b
 ¶ Taleis Milelij historia, qui do-
 cuit per Philosophiam homines posse fieri
 diuites. 516.a
 ¶ Talio vnde trahat originē, & quid sit. 415.b
 Talionis poena iusta ibidem. 416.a
 Talionis lex iure posita sit populo Iudæo-
 rum. ibidem. &c. 156.a
 Talione dignus non est, qui inculcata igno-
 rantia quem in crimine esse putat reum fa-
 cit. 416.a.b
 Talionis poenam princeps remittere non po-
 test, quā diu accusatus nō remiserit. ibid.b
 ¶ Templi vnius Iudæorum literalis & mysti-
 caratio. 135.a.b
 Templi non placent hæreticis cū sint publi-
 carum orationum loca. 866.b
 Tempora quantum Christo placuerint, multis
 locis ostenditur. ibid. &c. 867.a
 ¶ Tempus sacrum non violatur per peccatū,
 sicut locus sacer. 130.a
 ¶ Tentare Deum quid sit. 664.b.
 ¶ Terguerfari tribus modis citra culpam, ac-
 cidere potest. 415.a
 ¶ Testamentorū solennitas describitur. 294.a
 ¶ Testimonium conferre tenetur quicumque
 à legitimo iudice, secundum iuris formā in
 testem asciscitur. 431.a
 Testimonium dicere non tenetur, qui occul-
 ta crimina, de quibus neque infamia, neque
 alia iuris causa præcessit, interrogatus fuit
 ibidem.
 Testimoniū quando quis sponte propria of-
 ferre teneatur. 431.a.b
 Testimonium conferendi, & aliarum eleemo-
 synarum discrimen ibid.b
 Testimonium duorū, qui sint fide digni suffi-
 ciens est in iudicio: & ad maiorem certitudi-
 nem trium. 433.a
 Testimonium duorum vel trium, non vsque
 ad eō iure naturæ stabilitum est, vt nullam
 ob causam exigi possint plures, quando

mortalium fides, & iustitia deprauata est. ibi-
 dem.b
 Testimoniū hominū iure & merito, tam ob a-
 lias causas, q̄ ob culpam, repellitur. 434.b. &
 435.a
 Testimonia illa reipublice necessaria sunt, que
 bonū habent authoritatis pondus. 435.b
 Testimonium falsum quando mortale sit, &
 quando non. 436.a.b.
 Testimonium humanum duplici de causa fal-
 lax. 657.b
 Testimonium Dei quicumq; adducit non iu-
 rat. 658.a
 ¶ Testis extra casum necessitatis liberandi in
 nocentem aut rem publicam, potius inclina-
 re debet ad seruandum secretum proximi,
 quā ad prodendum. 432.b
 Testes singulares non faciunt in iudicio fidē.
 433.b. in fine.
 Testium in ipsa actus substantia discordantiū
 testimonium, aut refutatur, aut nō satis ad
 sententiam facere censetur. 434.a
 Testibus actoris & rei ad inuicē discrepantib⁹
 cæteris paribus standū est parti rei. ibid.
 Testibus vtriusq; partis inter se dissentientibus,
 vtri partium assentiri debeat, ex multis iu-
 dex potest perpendere. ibidem.
 Testes singulares de multiplicatis ab eadē per-
 sona eiusdem actibus, quam fidem faciant
 in regionibus. ibid.b.
 Testi crimen obijcere, quādo liceat, & quādo
 non. 434.b. &c. 435.a.b
 Testium non omnium repulsa poena est, sed
 quandoq; cautela. 435.b
 Testis in iudicio asserere non debet, nisi id de
 quo per vigilantē considerationem habet
 certam scientiam. 436.b
 Testis asserens quōd post prudentem vigilan-
 tiam pro certo habet, etsi falsum sit, non est
 reus mendacij. ibid.
 Testes iureiurando stringuntur vt maiori per-
 cutiantur timore. 437.a
 Testis pro veritate dicenda nihil recipere po-
 test: bene tamen pro labore. 443.a
 Testes simonie iure antiquo tenebantur sub
 anathemate reuelare, nec ante poterant ab-
 solui. 791.b
 ¶ Timothe⁹ & alij Episcopi quare iussu Pau-
 li à suis ecclesijs non nunquam peregrinati
 fuerint. 829.a
 ¶ Titulus quid sit explicatur. 258.b
 ¶ Traditio per votum non fit, nisi ille qui tra-
 ditur solenniter recipiatur. 600.a.b
 ¶ Trahens aliam ad ludum an teneatur ad re-
 stitutionem. 292.a

Tributi

Index Alphabeticus.

¶ Tributi. f. Alcanala rō iustanē sit, & quomo-
 do obliget in conscientia. 325.a.b
 Tributorum quatuor nomina. 253.b
 Tributum quod apud Hispanos dicitur Alca-
 uala, quod sit. 354.b
 Tributa debentur principibus in conscientia
 255.b
 Tributorū libertatē rex potest hominibus ru-
 sticis pretio donare vrgēte necessitate. ibid.
 ¶ Turcæ cæcitas de dominio vitæ subditorū
 describitur. 378.a.b.
 ¶ Tyrānus censendus est qui leges in propriū
 commodum constituit. 7.a

V.

V Alor rei aestimandus est, secundum
 id quod in præsentī est. 516.a
 Valor rei iustus vt sit, prudentium
 iudicio, non cuiusuis metiendus
 est. 525.b. & 526.a vide Pretium.
 ¶ Vanitatis tres sunt gradus. 126.b
 Vectigal census & tributum in quo differunt.
 254.a
 ¶ Venans alienas feras quando teneatur ad re-
 stitutionem. 327.a
 ¶ Venatio homini est naturalis. 355.a
 Venatio iure gētium communis est. 326.b
 Venatio triplici de causa vetatur. ibid.
 Venationis custodiendæ sui gratia nō est par-
 ratio in rege, & in magnate. ibid.
 ¶ Venderi licet pretio rigido, pio, & modera-
 to. 506.b
 Vendere vltra dimidium iusti pretij quid sit.
 510.a
 In re venalitia sunt consideranda. 512.b
 Vendens sacerdotium tenetur diuino & natu-
 rali iure restituere pretium. 783.
 Vendere rem vitiatam pretio integræ & soli-
 dæ, iniquitas est. 512.b
 Vendens bona fide rem emptā à latrone, quid
 debeat facere. 341.b
 Vendere non licet, ratione crediti pretij, cari⁹
 rem q̄ in præsentī valet. 517.a.b. & 522.a.
 Et vide Venditor.
 ¶ Veditio est rei pro pretio distractio. 502.b.
 Veditio cum deceptione intra dimidium iu-
 sti pretij, iniqua est, etsi permessa. 510.a. vide
 Deceptio.
 In venditione falsissima regula est si quis sem-
 per quanto emit pretio quantumq; laboris
 & periculi subiit tantū velit vendere, cū lucri
 accessione. 506.b
 Veditio ab vsurario facta qualiter sit valida.

490.a
 ¶ Vēditor q̄ rei defectū cognoscēs eū dē frau-
 dulter emptorem celauerit, contra iustitiā
 delinquit: & idē de emptore dicēdū. 513.a
 Venditor si caueat damnū dare, putā q̄ non
 plaris rem vendat q̄ cum vitio valet, neque
 vlio emptorem obijciat periculo, & res sit
 emptori pro pretij ratione vsui, nulla lege
 cōpellitur vitium patefacere. ibid.b
 Venditor mensurā fraudādo, vel rei substantiā
 vitians: etsi iustitiam non committat, vt pu-
 tā quia ex pretio demit quod in mensura tol-
 lit, vel in substantia vitiat, iustē tamen à pu-
 blico magistratu puniatur: licet hæc aliquan-
 do absque crimine facere possit. 514.b
 Venditor nō tenetur reuelare quod in futurū
 expectatur. 516.a
 Venditori nullo modo licet credito pretio cari⁹
 vēdere rem ratione crediti pretij, quā in
 præsentī valeat. 517.a.b.
 Venditori nihil licet exigere ratione periculi
 soluendū pretiū in futurum. ibid.b.
 Venditori an liceat quādo credito pretio ven-
 dit de expēsis in recuperando pretio à prin-
 cipio pacisci. 518.b
 Venditor qui suas merces vēditurus non erāt,
 neq; ad tēpus quo pretiū actum iri conijci-
 tur, potest plaris vendere q̄ tempore vendi-
 tionis valēt, deductis tamē expensis & labo-
 ribus: etiā casū quo rogatus vēdat. 521.a. &
 quod hoc locū habeat, etiam si non esset ser-
 uaturus merces, non est omnino improbabī-
 le, vt Caietano placet. ibid. &c. 522.a
 Venditori licitum est in pretiū rei ducere dā-
 num quod accipit: quare res aestimatur non
 solum quāti in se valebat, verum & quanti
 venditori. 509.a. emptore tamen admonito.
 ibidem.
 Venditori non licet in pretium ducere cōmo-
 dū quod ementi ex venditione accrescitur.
 ibidem.
 ¶ Verberare possunt patres, & qui curam ge-
 runt paternam: non tamen mutilare. 382.b.
 & subsequētib⁹.
 Verberare maritus quomodo possit. 384.a
 ¶ Verbum stare in ore duorum vel triū quid
 sit. 297.a
 Verba æquiuoca in iuramento an sint obliga-
 toria. 683.b. & 684.a
 Veritates perpetuæ qualiter subsint legi Dei
 æternæ. 21.a
 Veritatem nullatenus abnegare licet. 407.b.
 imō eam confiteri tenetur reus cum pericu-
 lo vitæ, si iuridicē interrogetur, aliās non est
 absoluendus. 423.a

**** 4

¶ Vidua

Index alphabeticus.

- ¶ Vidua fructus pignoris pro dote ei traditi in sortem ducere non tenetur. 481.b.
- ¶ Violenter res pub. & princeps possunt citra iniuriam aliquid à suis ciuibus extorquere, q̄ si persona priuata id faciat, raptor est & latro. 398.a.
- ¶ Vim vi repellere licet. 320.a. & 374.b.
- ¶ Vir qui vxorem in flagranti delicto enecat, peccat. 362.a.
- ¶ Vir potest accipere pretiū turpitudinis à muliere. 332.b.
- ¶ Vir potestatem sui corporis nō habet, sed mulier; explicatur quo pacto. 257.b.
- ¶ Vir non habet ius dominicum in vxorē. ibid.
- ¶ Virtutis duplex consideratio. 27.a.
- ¶ Virtutes humanæ sunt in vniuersum de lege naturæ: hoc est, secundum hominis naturam, si generalem rationem virtutis consideres, si autem materias actuum ipsorum mediteris, non omnes sunt de lege naturæ. ibidem.
- ¶ Virtutes omnes quare prudentiæ connectuntur. 207.b.
- ¶ Virtutes consentaneæ diuinæ legi, non dicuntur simpliciter de lege naturæ, sed potius supernaturalales. 28.a.
- ¶ Nulla est virtus cuius non aliquis actus ad commune bonum referri valeat. 42.b.
- ¶ Virtus colenda est. 319.a.
- ¶ Virtutum opera tenemur Deo offerre forma si aut virtuali ratione. 720.b.
- ¶ Virtutis opus quantæ sit perfectionis è duobus æstimatur. 736.b.
- ¶ Virtutes quæ hominem componunt in ordine ad seipsum, discriminantur ab eis quæ illum componunt in ordine ad alterum. 756.a.
- ¶ Virtus non est in ea potentia quæ electionem facit, contra seorsum. ibidem.
- ¶ Virtutum præcepta dignitatis ordine debent ante fieri prohibitionibus vitiorum contrariorum. 101.b.
- ¶ Virtutem vnā alijs in perare quid sit. 189.a.
- ¶ Virtutes Cardinales dupliciter accipiuntur. 193.ã.
- ¶ Virtutis diuisio & subdiuisio. 196.a.
- ¶ Virtutes intellectuales digniores sunt moralibus ibidem.
- ¶ Virtutes morales plus habent de ratione virtutis quàm intellectuales: & ideo faciunt habentem simpliciter bonum. 197.b.
- ¶ Virtutum collatio inter se fieri debet inter genus & genus, aut inter supremum actum vnius & supremum alterius. 197.b. & 199.a.b.
- ¶ Virtus est id cui proprie honor debet. 252.a.
- ¶ Visitationis stipendia quomodo episcopis liceat recipere. 770.a.
- ¶ Visitationes non possunt castè fieri per alium quàm episcopum. 827.a.
- ¶ Visitandi greges non per alios quàm per episcopos. ibidem. b.
- ¶ Vita omnium bonorum fundamentum. 365.a.b.
- ¶ Vitam corporalem pro quibus liceat ponere. 367.b.
- ¶ Vitam temporalem an liceat pro amico ponere. 369.a.
- ¶ Vitam spiritualem amittere non licet pro salute spirituali totius mundi. 368.a.
- ¶ Vitam spiritualem licet aliquando exponere periculo. ibidem.
- ¶ Vitium rei venditæ qualiter venditionem illicitam reddat. 312.b.
- ¶ Vitia aliqua peculiariter dicuntur contra naturam. 28.a. in fine.
- ¶ Vita bona sine oratione existere non potest. 864.b.
- ¶ Vlysis focij qualiter intelligantur conuerfi à Circe ex Augustino. 709.a.
- ¶ Voluntas promittendi aut iurandi absque proposito adimplendi, obligationem parit. 571.a.
- ¶ Voluntas nō est regina, sed ancilla intellectus. 4.a. & 5.b.
- ¶ Voluntarium duplex. 377.a.
- ¶ Voluntarium nisi adsit, peccatum esse nequit. ibidem.
- ¶ Voluntariū de per accidēs quid requirat. ibid.
- ¶ Votum est actus religionis elicitus. 594.a.
- ¶ Votum rectè fieri de operibus non debitis ex sacris vtriusq; paginæ testimonijs comprobatur. 566.b.
- ¶ Voti nomen dupliciter vsurpatur. 568.a.b.
- ¶ Votum definitur promissio deliberatæ voluntatis Deo, de his quæ Dei sunt facta. 580.a.
- ¶ Votum requirit tria. scilicet rationis deliberationē, propositum voluntatis, & promissionem. 568.b.
- ¶ Voti substantia in rationis actu, nimirum in promissione, consistit. 590.b. & 591.a.
- ¶ Votum exteriora signa per accidens requirit. ibidem.
- ¶ Votum quibus de rebus suscipi debeat, & de quibus non debeat. 573.a.
- ¶ Voti materia possunt esse præcepta. 575.b.
- ¶ Votū non est de re prorsus indifferēti. 573.a.
- ¶ Votum de obiecto aliàs bono, in malū finem relato non obligat. 577.a.
- ¶ Votum ad quod suscipiendum mouetur homo malo fine, si tamen obiectum bonum est obligat.

Index Alphabeticus.

- in suis parœcijs, tertia pars fructuū adimenda est. 733.a.
- ¶ Parœcij quotidie celebrare tenentur pro sua parœcia, si competentes habent redditus in eadem. ibidem.
- ¶ Parœcij possunt particulares pitantias vltro oblatas à parœcianis accipere. ibid. a. & b.
- ¶ Parœcij possunt ex pitantijs sibi collatis aliquā portiunculā sibi vsurpare, imminutasque mercenario porrigere. ibid.
- ¶ Paruulus & adultus in quo differunt quantum ad iustitiæ infusionem. 118.b.
- ¶ Pascere gregē quid sit, iuxta Dei sententiā. 823.b. & 824.a.
- ¶ Pasce oues meas, quod Petro dictum est, quo modo intelligitur. 822.b. & 823.a.
- ¶ Pascentes greges in pascuis alienis, quando te neantur ad restitutionem. 327.a.
- ¶ Pastores quare receperint ab angelo primum Natiuitatis nuntium. 795.a.
- ¶ Pastores ecclesiæ, lux mundi. 825.a.
- ¶ Pastores parœciales etiam residere tenentur. 828.b.
- ¶ Pastoribus animarum meditatio per quam salubris depingitur. 830.b.
- ¶ Pastoris nomen multo rectius ceteris, functionem episcopi exprimit. 795.b.
- ¶ Pastoris officium describitur. 824.b. & 835.a. & ex explicatur. 841.a.b.
- ¶ Pastoris omnium maximè proprium munus, est prædicare. ibid.
- ¶ Pastoris munus pulchrè, quinque nominibus designat. Ezechiel, iuxta quinq; incommoda, quibus Christianus grex periclitari solet. 823.b. & 824.a.
- ¶ Pastoris boni natura multis nominibus designatur. ibid. & 826.a.b.
- ¶ Pastori ecclesiastico licitum est, pro commodo vniuersalis ecclesiæ, gregem alteri committere. 836.a.
- ¶ Pastor bonus dat animam suam, quo pacto sit intelligendum. 825.a.
- ¶ Pater familiars obligare potest liberos: quin & vxorem ad mortale, reliquam verò familiam non item. 48.a.
- ¶ Pater familiars nequit veras sancire leges. 9.a.
- ¶ Pater verberare potest filios. 383.a. licet eos nimum de terre non debet. ibid. b.
- ¶ Pater fieri potest, vt filia & filius matri licite conubio iungantur. 109.a.
- ¶ Pater iure naturæ quid possit cū filijs nothis. 287.a.
- ¶ Patri vulnerare filios non licet. 383.a.b. Eosdè tamen etiā clericos verberare potest. ibid. b.
- ¶ Pater vel prælatus, qui in verberatione vsq; ad sanguinis effusionem præcedit, si id bono animo faciat irregularis non est. 384.a.
- ¶ Papuperes non acquirunt dominium bonorum quæ carent dominio, quoadusque sint tradita illis. 336.a.
- ¶ Pauperum sustentationi iure naturæ debentur res, quæ reipublicæ redundant. 396.b.
- ¶ Pauperibus grauiter egentibus superflua non debentur de iustitia, sed ex misericordia. ibi.
- ¶ Paupertas non est absolutè necessaria ad perfectionis statum, sed est necessaria ad peculiarem statum religiosorum. 843.b.
- ¶ Pauperes personati, id est, qui simulata paupertate eleemosynas extorquent, ad restitutionem non tenentur. 782.a.
- ¶ Peccato alteri⁹ vt, quomodo liceat. 494.a. b.
- ¶ Peccare propriè sumptum in solum Deū contingit. 221.a.
- ¶ Peccatum non proinde grauius est, q̄ plus nocet, nisi cætera sint paria. 309.a.
- ¶ Peccata illa censentur in detrimentum reipublicæ, quibus commune bonum impugnantur. 411.b.
- ¶ Peccatū veniale, intentio finis ad mortale vsq; pertrahere potest: non tamen mortale vsq; ad veniale extenuare. 446.b. & 447.a.
- ¶ Peccata quæ intra verba continentur leuiora cæteris paribus reputantur, quàm quæ in facto consistunt. 446.a.
- ¶ Peccatum, voluntarium debet esse. 376.b. & 377.a.
- ¶ Peccata quæ nō prohibentur in decalogo expressè, maiora sunt aliquando quàm quæ prohibentur. 390.b.
- ¶ Peculatus acceptio rei cōmunis est. 387.a.
- ¶ Pecudes nullum ius neq; dominium habent ad pabulum, sed tantum appetitum & potestatem. 262.b.
- ¶ Pecunia bifariā existimari pōt. 484.a. & b.
- ¶ Pecuniæ quomodo obediunt omnia. 502.b.
- ¶ Pecunia quatuor de causis plus potest in vno loco, vel tempore, q̄ in alio. 547.a.
- ¶ Pecuniæ restitutio obligat aliquando etiam cum famæ detrimento. 317.b.
- ¶ Pelagianorum hæresis horas ecclesiasticas refutantium. 864.a.
- ¶ Pœnæ vitio simoniæ decretæ quot sint. 791.b. & 792.a. Vide Simonia.
- ¶ Pensions solus papa cōstituere potest. 777.b. Fructus omnes pro pensione statuere, ini quissimum est ibid.
- ¶ Pensiones functionibus spiritualibus adiudicata neutiquàm redimi pretio possunt: secus verò illæ, quæ sub seculari titulo conceduntur. ibidem.

Index Alphabeticus.

Pensiones multæ, quæ non sunt in vsu iniquæ videntur. 777. pag. 2. col. 1.
 Pensiones non habent annexos titulos ecclesiasticos. 246. b
 Pensionarius tantum non tenetur ad horas. 876. b
 Pensiones omnium beneficiorum periculosissimæ sunt. ibidem. b
 Pensiones nisi ob aliquem ecclesiæ famulatum concedendæ non sunt. 889. a
 ¶ Perdenti in ludo, datur facultas repetendi in tra octidierum spatium. 291. b
 ¶ Periuriorum series & gradus. 127. a
 Periurio semper inest fallitas. 691. a
 Periurium omne ex sui ratione est peccatum mortale. 695. a
 Periuriorum species scelestissima est blasphemia, & inter blasphemias illa quæ est idololatria. ibidem. b
 Periurij tria exempla ex Augustino. 692. b
 Periurium omne esse peccatum asserit Augustin. ibidem.
 Periurium nihil aliud est quàm mendacium iuramento firmatum. 691. a
 Periuriū dupliciter dicitur, simpliciter, & secundum quid. 700. b
 Periuria multa sunt, quæ non sunt grauioris culpæ quàm venialis. 699. b
 Propter periurium iure incurritur infamia. 703. a
 ¶ Permissio euangelica, vt vir possit adulteram dimittere, potius est conuentionalis quædam licentia, quàm poena. 59. a. b
 ¶ Permutata commodatio quid sit. 501. b. in fine.
 Permutationum forma triplex. 538. a
 ¶ Perpetuum dupliciter sumitur. 183. b
 ¶ Personæ illustri fat est, si quam obtenebrauit alterius famam, pecunia, vel alia ratione compenset. 317. a. b
 Personæ indignitate constitutæ non facile notandæ sunt criminibus. 297. a
 ¶ Petro singulariter dictum est, pascue oues meas cuius ratio assignatur. 825. a
 Petrum non antea Christus pastorem sui gregis instituit: quæ tertio interrogaret. 811. a
 Petrus verè fuit reprehensibilis, & peccauit in obseruatione legalium. 150. b. non autè peccauit: quia legalia non essent licita. ibidem. a
 ¶ Pignus infrugiferum colens, an fructus libere percipere possit. 482. a
 Pignoris fructus computandi sunt in sortem, in pignore verò genero pro dote tradito, & in feudo contraria est ratio. 480. b. & in vi-

dua. 481. a
 ¶ Plato cõtendebat omnia esse cõmunia etiã liberos & vxores. 271. pag. 2. col. 2.
 Plato, Aristoteles, fuerintne ingressi salutis viã vnde perpendendum est. 82. a
 Platonem in Dei gratiam fuisse receptum verissimile est. ibidem.
 ¶ Pollutio per molliem fornicatione, & furto grauior est. 390. a
 ¶ Polliceri in genere quicquid alter petierit, peccatum est genere suo mortale. 703. b
 ¶ Pœnitentia non esse virtus nisi, propter necessitatem remittendi peccata. 668. a
 ¶ Pontifex facere potest, vt collatio simonica teneat. 793. b. & 793. a
 Pontifex summus non habet authoritatem in leges principum, nisi quatenus pugnauerint contra spirituale bonum. 268. a. vide Papa.
 ¶ Populus iure nature tenetur ministros ecclesie alere, & templum struere. 732. a. b
 ¶ Possessio rerum in communi præterquam vxorum concors erat statui innocentie. 273. a
 Possessor malæ fidei nunquam præscribit. 399. a
 Possessor bonæ fidei elapso legitimo tempore optimè præscribit. ibidem. a. & b
 Possessio bonæ fidei quatuor debet habere. ibidem. b
 ¶ Potestates omninò distinctæ sunt secularis & spiritualis. 278. a
 Potestas secularis subest spirituali à qua cõrreceri potest ne diuinas & ecclesiasticas dilaceret leges. ibid.
 Potestas ecclesiastica & ciuilis, in quo differat. 46. b
 Potestas parentum in filios qualis sit. 382. b
 Potestas imperatoria cæterorumquæ; principum diuina constant sanctione. 278. b
 Potestatem spiritualement perpetuò ecclesie duraturam Christus contulit suo vicario. ibidem. b
 Potestas spiritualis immediatè à Christo dño est instituta. ibidem.
 Potestas ciuilis constat naturali iure. ibid. b.
 Potestas omnis, etiam quæ penes infideles est, à domino Deo est. 279. a
 Potestas ciuilis non sic pendet à spirituali, vt ab illa instituat suamquæ; accipiat facultatem. ibidem.
 ¶ Præbendæ quæ sint spirituales, quæ verò non. 749. b. Et an sit contra ius diuinum eas commutare. 759. a. & 760. b
 Præbendæ quas præstameras vocant, spirituales

Index Alphabeticus.

tuales sunt, & obligant ad persoluendum officium diuinum. 774. a
 ¶ Præceptum non est, reddere Deo quicquid pro eo facere possumus. 172. b
 Præceptum nullum impleri potest per actum nullam libertatem habentem. 110. b
 Præceptum generale diuinæ dilectionis specialia cuncta continet. 85. b
 Præcepta omnia ad decalogum reducuntur. 65. b
 Præcepta primæ & secundæ tabulæ quot sint, opinio est triplex. 96. b
 Præceptis omnibus, quare non sint sua singulis proposita præmia. 103. a
 Præceptum tertium inter cætera singulariter commendandum est. ibidem
 Præceptum primum decalogi licet negatiui formam præferat, affirmationem tamen complectitur. 98. a. b
 Præcepta decalogi omnia sunt dispensabilia quæ vero extrauagantur nihil obstat quominus dispensari valeant. 105. a. vide, Decalogi.
 Præceptum non est lex, sed explicatio legis. 7. b
 Præcepta cuncta Decalogi explicationes sunt naturalis iuris. 152. b. 129. a
 Præceptum tertium non ad internam dilectionem sed ad exteriorem cultum extenditur. 129. a
 Duoquæ; habet membra, alterum, affirmatiuum alterum negatiuum. 130. b. & 131. a. violatur autè per quodcunquæ; peccatum quatum ad finem non tamen quantum ad substantiam præcepti. ibi. Estquæ; partim cærimoniale, ac partim morale.
 Præcepta Dei nimis suauia. 131. a
 Præceptum tertium in sensu literali creationis beneficium: in sensu autè allegorico requiæ Christi in sepulchro significabat. Sed in sensu tropologico significabat cessationem à peccatorum operibus: in anagogico sempiternam requiem præsignabat. 131. a. b
 Præceptum Dei impleri potest quantum ad substantiam operis absquæ; relatione in ipsum Deum, vt in finem spiritualement. 113. a. b
 Præcepta moralia à naturalibus tripliciter defendunt. 92. a. b
 Præcepta omnia dempto etiã illo magno charitatis, absquæ; gratia implere non possumus. 115. b
 Præcepta decalogi omnia ad iustiam pertinent. 121. a
 Præcepta decalogi non sunt simpliciter prima principia, sed cū restrictione, id est, intrinse-

ca lege. ibid. b
 Præceptum primum decalogi congruenti forma traditum est. 122. b
 Præceptum secundum decalogi optimo est & modo, & loco positum. 125. a
 Præceptum, Non furaberis, est merè negatiuum. 307. b
 Præceptum restitutionis est merè affirmatiuum implicans negationem. ibid.
 Præceptum quartum decalogi de honorandis parentibus congruentissime traditur. 136. b
 Præcepta reliqua decalogi, debita ratione prohibitionis tenore posita sunt. ibid. b
 Præcepta cærimonialia, & iudicialia in quo differunt. 87. a. & 88. a
 Præcepta cærimonialia ad Dei cultum pertinebant. 137. a. vide, Cærimonie.
 Præcepta iudicialia, in quatuor membra optimè distribuuntur. 138. a
 Præceptum Domini, Non occides, explicatur elegantissime. 358. b. & 359. a
 Præcepta primæ tabulæ decalogi non dicuntur simpliciter ius diuinum positium. 178. b. cætera, vide decalogus, & lex.
 Præcipere est actus intellectus. 4. a
 ¶ Pretium rei non secundum ipsius naturam æstimandum est, sed quatenus in vsus venit humanos. 505. b
 Pretium rei, vt iustum sit ex multis perpenditur. 506. a
 Pretium iustum duplex, naturale & legitimum ibidem.
 Pretium naturale triplex, rigidum, piuum, moderatum. ibid. b
 Pretium omnium rerum si fieri posset à lege deberet taxari. ibid.
 Pretium non dicitur iustum cuiusuis arbitratu, sed secundum prudentum existimationem. 505. a
 Pretium multoties fit iniquum, si vendens ad expensas rei venditæ cõsiderationem in venditione habeat. ibid.
 Pretium gemarum, & aliarum rerum, quæ reipublicæ necessaria non sunt tantum erit quantum emptor sciens & prudens voluerit dare. 508. a
 Pretia rerum emptorum copia auget, raritas vero minuit. 507. a
 Pretium lesionis non debet æstimari ad libitum læsi. 313. a
 ¶ Prædari militibus in bello iusto, licitum est, 418. b. in bello tamen iniusto, rapina. ibid.
 ¶ Prædicatio vèdi non potest. 755. a. b. & 769. b
 Prædicare parocciis sacerdotibus conuenit ex officio, quibus tamen si Theologia ignari sunt, id munus committere pestilentissimum est. 801. b

¶ Præ-

Index Alphabeticus.

- ¶ **P**rescriptionis definitio ponitur. 398.a
 Prescriptio, nisi quadragenalis in rebus ecclesie non habet locum, neq; contra ecclesiam Romanam, nisi centenaria. ibid. b
 Prescribere potest quis illam rem, quam à latrone emit. 299.b
 Prælati negligens famam propriam, delinquit mortaliter. 319.b
 Prælati famam dilacerans, cui teneatur ad restitutionem. ibidem
 Prælati pro libito & sine causa dispensans, in fidelitatis aut in prudentiæ peccato delinquit. 70.a
 Prælati non licet pro functionibus suis aliquid accipere. 770.a
 Prælati trifariam potest res ecclesie occupare. 339.a
 Ob prælatorum absentiam à suis ecclesijs hærefes subortæ sunt. 824
 Præmium & poena duo maxima humanæ vitæ præsidia. 16.a
 Præuaricatio non tantum in accusatorem, verum in aduocatum & in alios ministros & in iudicem solet vsu cadere. 415.a
 Præmatum ecclesie capiens quanto se periculo subijciat. 810.b
 Præmitiæ quotu or modis differunt à reliquis oblationibus. 738.a.b
 Præmitiæ quo iure debeantur Deo, suisq; ministris. ibidem. b
 Præmitiæ in quota parte, ac de quib; rebus reddendæ sunt. 737.a.b
 Præmitiæ cur fuerint illo vinculo colligatæ ne possint dispendi. 286.a. & quare masculina ferie transfunduntur. 155. & institutionis earum causa redditur. 286.a
 Præmitiæ non potest alteri præcipere, ut ipsummet perimat. 206.a
 Præmitiæ potest super se iudicem constituere, qui se iure perimat. ibid.
 Præmitiæ ecclesie & ciuilibus, quo pacto discriminantur. 281.a.b
 Præmitiæ potestatem habet ferendarum legum, quibus coërceat rempublicam. 279.a
 Præmitiæ duntaxat in eos rectè imperat, quos comodè administrare potest. 280.b. & 281.a
 Præmitiæ non cogi suis legibus, iniqua potius conditio est, quam gratia. 62.a
 Præmitiæ omni virtute decet esse ornatum. 14.a.b
 Præmitiæ suis legibus, non solum ciuium prohibiti decet prospicere, sed ad reliqua officia debet animam intendere. ibid. b
 Præmitiæ prædagogi cum patronos suos uentur in celsere, virtutum leges & iustitias legendas porrigant, quæ inuidiam non generant & mores instituunt. 33.b
 Præmitiæ naturalium ad intellectum prædicum pertinentium numerus & ordo. 25.b
 Præmitiæ semiplena quid sit. 422.b
 Præmitiæ extrahens à religione non tenetur alium subrogare, nec ipse intrare. 311.b
 Præmitiæ ex genere suo obligat sub reatu mortali. 583.a.b
 Præmitiæ mentalem homini factam obligatoriam esse, problema videtur. 684.a
 Præmitiæ facta sanctis, quoniam pacto votum rationem habeat. 595.a.b
 Præmitiæ verbalis quæuis habeat redemptionis formam, tamen per coactionem cassatur. 678.a
 Præmitiæ sine promissione non obligat. 571.a
 Præmitiæ quale requiratur in votis emittendis. 570.a.b
 Præmitiæ non satis est ad votum. 571.b
 Præmitiæ & promissio in quo differant. ibid.
 Præmitiæ per se notæ duplex genus. 25.a
 Præmitiæ ab absq; intentione clericali possidere, culpa non caret. 889.a
 Præmitiæ tenetur ecclesie dignum prouidere ex iustitia commutativa. 321.a. vide Electio.
 Præmitiæ inter morales virtutes præmatum obtinet. 196.b
 Præmitiæ triplex actus. 579.a
 Præmitiæ vitians, teneatur in totam dotem. 339.b
 Præmitiæ quid debeant pati antequam in stuprum adigantur. ibidem
 Præmitiæ ante ætatem legitimam dominium habet rerum suarum. 251.a.b
 Præmitiæ & minores quam possint ludere quantitatem. 291.b
 Præmitiæ in bonum publicum ordinatur. 359.b
 Præmitiæ debet homo nequam, etiam si indicijs manifestis apparet eum perditum iri in infernum. ibid.
 Præmitiæ & Orestis memorabile facinus. 369.a

R.

R

Apina nullatenus est licita neq; priuato, neq; publice potestati. 398.a
 Rapinæ caractere violentia non est denotanda, quando ab eo inferitur qui indiget. ibidem. b
 Rapina grauius peccatum est furto. 400.b
 Ratio

Index Alphabeticus.

- Ratio non est prima regula, sed ipsamet lex naturæ. 29.b
 Ratio practica & speculatiua dissimiliter discurrunt. 29.a
 Recuperare rem suam priuata autoritate ut quis possit, quæ conditiones requirantur. 391.b
 Rectores & Senatores non habent ius vendendi locum suum quem pecunia emerant. 249.a.b
 Rectores vrbium nequeunt suffragia sua vendere, in electione scribarum. ibid.
 Rectores, seu senatores, isti non possunt stipendia iuraq; scribarum per modum pensionis distertiri aut cogere scribam, ut aliquid certum alteri soluatur. ibid. b
 Regimen rerum naturalium, & gubernatio spiritalium discriminantur. 816.b
 Regnum quod quidam hæreditario iure tribuunt Christo, iam ante ipsum natum cessat. 277.b
 Regnum Christi est prædicare & docere fidem. &c. ibid.
 Religio superstitiosa Gentilium non culpanda. 87.b. & 88.a
 Religionem esse optimam iustitiæ partem quomodo intelligatur. 121.b
 In religionis ingressu, quomodo liceat pecuniã accipere. 771.a
 Religioni nullam facit iniuriam, qui bona in intentione impedimento est volenti esse monachum. 310.b
 Religionem expoliens persona frugi, forsitan tenetur de damno dato. 312.a
 Religio an sit vera religio, unde perpendi debeat. 638.a
 Religioni, res vxoria ex diametro opponitur. 639.a
 Religio, si vera est religio, iure diuino habet annexam castitatem. 639.a.b
 Religiosorum status obedientiam in primis requirit. 642.a
 Religiones militares præter ordinem beati Ioannis nomine tenentur sunt religiones. 640.b. & 641.a
 Religionum militarium equitibus, expediens est dispensatio, ut copulet sibi vxores. 641.a.b
 Religiosus repulsus à religione non tenetur ultra ad statuta religionis. 588.a
 Religiosi non tenentur manuum labore victum querere, sed iustissimè mendicare possunt. 644.b
 Religiosus Episcopus ad quas religionis obseruantias teneatur. 892.b
 Religiosus Episcopus essentialia vota non relinquat, sed mutat. 893. b. & 894.a.b. quo fit

ut Papa in voto continentie cum ipso dispensare non valeat. 893.b

Religiosus episcopus soli Papæ manet subditus. 893. b
 Religiosus episcopus ex æquo tenetur ad debita à quibus non obfoluitur assumptus ex ordine prædicatorum, aut minorum. 894.b

Religiosus episcopus, cui bona que acquiruntur redere teneatur, & an testamentum condere possit. 895.b

Reparsio ex primæua significatione est contra voluntatem parsio. 227.a

Reparsio ex abusu significat spontaneas mutationes. ibidem.

Residentia episcoporum apud antiquos monita, non disputata: apud neotheicos autem eo vsque reuocata est in questionem, ut sit iam suasu difficilis. 819.b. & 820.a

Residentia prælatorum iure diuino, naturali, & humano esse sancitã, in numeris testimonijs comprobatur. 820.b. & 821.a. & infra vsq; ad 842.b. ob cuius defectum innumerae sunt hærefes in ecclesia suborte. 824.b

Residere in ecclesia propria, segniter tamen & oscitanter, quandoque peius quam non residere. 828.b

Res spirituales quadruplices. 761.

Res an sit, vel an licita sit querere idem est in moralibus. 657.a

Reipublicæ quadruplex regimen. 39.a

Respublica ecclesiastica & ciuilibus in quo differunt. 821.a

Respublica tota non potest expoliare principem iure regni, nisi ob tyrãnidis corruptionem. 279.a

Respublica erudita diuinitus creauit principes ibid. a

Respublica non est melior quod maior. 280.b

Respublica quoniam pacto ciues in rectis vsibus contineat. 285.a.b

Respublica vel princeps dupliciter potest dominiorum translationem impedire. 293. b

Respublica quibus titulis possit ab inuitis ciuibus bona auferre. 298.a

Resurrectio, patribus legis veteris reuelata fuit. 90.a

Restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ. 303.a

Restitutio non est ubi ratio debiti abest. ibid.

Restitutio & satisfactio septem differentijs discernuntur. 304.a

Restitutio de quibus debeat fieri. 304.a. & 308.b

Restitutio quibus fiat. 304.a.b

Restitutio quæ dicatur proprie. 306.a

Restitutio, ut obliget requirit tres conditiones. 330.b

de Iusti. & Iu.

****

Resti-

Index Alphabeticus.

Restitutionis ratio, ibi solū est, vbi res iniuste, vel aufetur, vel retinetur. 306.a
 Restitutio quo pacto fit faciēda ab eo qui rē alienam secreto vsurpauit. 351.b
 Restitutionis vinculū obligat sub mortali culpa. 306.a
 Restitutio in his quæ secundum speciem reparari nequeunt, debet fieri ad arbitrium prudentis. 312.b
 Restitutio quantum ad actū animæ interiorē quando obliget. 308.b. & 309.a
 Ad restitutionem an teneatur qui trahit aliū ad ludum. 292.a
 Restituere an teneatur, qui abducit monachū à religione. 321.b
 Restitutionis obligatio transeat nē ad heredes. 314.a
 Restitutio secundū morem legum non obligat cū detrimento vitæ: potest tamē euenire quādo obliget etiā cū tali periculo. 317.b
 Restitutionem famæ remittere ex genere suo non est mortale, imō aliqñ laudabile. 318.a
 Restitutionem eidē fieri à quo res sublata est nempe domino necessum est. 330.a
 Restitutionis cuiuscūq; obligatio oritur, aut ratione acceptationis, aut ratione rei acceptæ. 321. & 322.a
 In restitutione tria obseruanda. 330.b
 Restitutioni obnoxius ratione rei acceptæ teneatur illam & omne id quo per ipsam ditior factus est restituere. ibi.
 Restitutio quā primum adfuerit facultas obligat. 349.b
 Restituere nolens, cū potest, an peccet nouo peccato. 35.a
 Restitutionem an liceat differre, & qñ. 350.b
 Restituere quomodo teneatur qui impedit alium à beneficij consecutione. 319.b. & 320.a. & 321.b
 Restitutionem procrastinantes in quanto versentur periculo. 306.a
 Restitutio qñ arbitrāda est ipossibilis. 352.a.b
 Retrahēs, seu extrahens, quēpiam vi, minis, vel fraude, à religione ad quā restitutionem teneatur. 321.b.
 Restitutio cui sit faciēda, quādo creditor ignotus sit omnino. 335.b
 Ad restitutionem quādo teneantur, qui bonis cesserunt. 353.a
 Restitutio cui faciēda quando nec dominus, nec hæres cōparent. 335.b. & 336.a
 Restitutio quomodo faciēda sit qñ plures simul ad idem damnū concurrunt. 348.b
 Restitutio vsuræ, creditori nō pauperibus, est faciēda. 478.b. vide multa Vsuræ, & vsuræ

rum restitutio.
 Restitutio simoniæ. Vide Simoniæ, & simoniæ restitutio.
 Restitutionis obnoxius est præceptorum fructuum, qui parociales habens ecclesiā nō intendit ad sacerdotiū promoueri: quod intelligitur etiā sine iudicis cōdemnatione: quia lex illa nō est pœnalis. 888.a. b. de alijs beneficijs quæ extra animarū curā sunt quid sit dicendum. ibid. 889.a
 Ad restitutionē nō tenentur, qui ecclesijs suis iuxta earū statutū tenorē inseruiūt, nisi manifesta sit peruersitas, quāuis videātur non pro dignitate inseruire. 891.b
 Restitutioni non sunt astricti clerici solū ob vitæ corruptionem. ibid.
 ¶ Reus interrogari iuste nō potest absq; vno præiudice, illoq; iurato, idoneo teste. 432.b
 Reus respondere iudicio nō tenetur quousque illi cōstet more & lege se interrogari. 422.b
 Reus legitimè de crimine interrogatus, sub reatu mortalis culpæ tenetur crimen suum patefacere, etiam si ob hoc sit in mortem rapiendus. 417.a
 Reus non legitimè interrogatus non tenetur crimen suum fateri. ibid.
 Reo siue iure siue iniuria interrogetur, nūquā licet mentiri. ibid. b
 Reus in tribus casibus tenetur rēdere veritatē iudici interrogati de proprio crimine ibi. b
 Reus ac simul actor nemo tenetur esse. 313. b
 ¶ Rex propter regnum instituitur, nō ē conuerso. 821.a
 Rex est anima regni. 281.a
 Rege simpliciter superior in temporalibus nemo censetur ibid. b

S.

 Abbati nomine, reliquæ omnes festiuitates intelliguntur. 180.a
 ¶ Sacerdotes plebani suarū sunt parociales ecclesiarū pastores, non tamē perfecti. 801. Neq; vllā habēt vim coactiuam quantum ad forum iudiciale. 802.a
 Sacerdos potest locare operas antecedentes sacramētum, non tamen sequentes. 763.a
 Sacerdoti licet pacisci de mercede pro obligatione celebrandi. ibid.
 Sacerdotibꝰ religiosi & antistitibꝰ, citra mortale, vix vtilicet ludis vetitis. 290.a. vide ludꝰ
 Sacerdotes habeant nē verū dominiū fructuū ecclesiasticorū. 849.a. b. De quo variæ sunt opiniones. 847.b
 Sacerdotes arctius perstringuntur præcepto eleemo-

Index Alphabeticus.

elemosynarum quā feculares. 855.a
 Sacerdotibus iure permittitur propria bona suis hæredibus relinquere. 856.a
 Sacerdotes teneantur singulari iure præfectoribus ad elemosynarum subsidium. 857.a. b.
 Sacerdotū negligētia dispōt greges. 240.a. b.
 Sacerdos an possit plures pro vna missa pntias recipere. 733.b
 Sacerdotes trifariā possunt his, quæ ad diuinū cultum offeruntur vti. 736.b
 Sacerdotes antiquæ legis quomodo à nostris differebant. 647. b. & 648. a. Et eorum sacerdotium à nostro. 824.a
 Sacerdotes nouæ legis sublimioris dignitatis sunt, quā legis antiquæ. 743. b
 Sacerdotum numerus magnus requiritur in noua lege. ibid. a
 Sacerdotes non decere magna in paupertate vitam degere. 743.a
 Sacerdotibus præter decimas alias possessiones habere licet. Quas leuitæ non habebant. 749. b
 Sacerdotes negligentes in erogandis elemosynis, non tenentur ad restitutionem de iustitia, sed de misericordia. 750.a
 Sacerdotalis ordo à religione in quo differat. 640.a
 Sacerdotum votum mediū est inter præceptū merum, & votum solenne. ibid.
 Sacerdotum continentia improbat & damnat Lutherus. 644. b. & 645. a
 Sacerdotum continentia vsq; adeo est necessaria, vt absq; illa nequeant legitimā Christi effigiem retinere. ibid.
 Sacerdotum continentia multis præsignata fuit in veteri testamento. ibid. b
 Sacerdotes ex cōiugatis constitui permissum fuit, circa Apostolorum tempora. 649. b
 Sacerdotibus postq; additi essent sacro ministerio, nūquā licuit vxorio negotio se implicare. 650.a
 Sacerdotum votum dispensabile est à Romana ecclesia. 651.a
 Sacerdotes non cōtrahere cōiugia, neq; cōiugatos assumi in sacerdotes, Ecclesiæ præcepto constat. 653. b
 Sacerdotes Græci nō modò repudiarunt Roman. institutum, sed amplexati sunt illud, quod ex nullo Apostolorum, aut conciliorum permissu elicuerint. ibid.
 ¶ Sacramenta veteris legis à solis carnis fordibus, & quas dicunt irregularitates, corpus mundabant. 142.a.
 Sacramentorum gratiam spiritualement pecunia

vendere, simonia est. 761.
 Sacramētū altaris adorandum & vnicum sacrificium Christicolis. 722.a.
 ¶ Sacrificiū quid sit, declaratur. 715.a
 Sacrificiorū oblatio non solū diuini iuris & humani est, verum etiam naturalis. 716.a
 Sacrificium quomodo distinguatur ab oblatione. 715.a
 Sacrificij oblatio ex iure naturæ est. 716.a
 Sacrificium duplex genus. 720.a. b
 Sacrificiū & sacerdotiū, vt lex, & gubernator, semper in omni republica fuerunt. ibi. b
 Sacrificium nemini offerendum, nisi ipsi Deo. 717. b
 Sacrificia cur Deus nolle dicatur. ibidem.
 Sacrificiorum oblatio, secundū suā propriam rationem, est actus specialis virtutis. 719. b
 Sacrificiorum antiquæ legis duplex erat causa. 139. b
 Sacrificium dicitur quodlibet opus virtutis, vt refertur in diuinum honorem. 719. b
 Sacrificium maxime id dicitur, quod nullam habet aliunde laudem quā quod in diuinā reuerentiam exhibetur. 720.a
 Ad sacrificium internū vniuersitas hominum lege naturæ tenetur. ibid. b
 Ad sacrificia quæ sola significatione virtutem religionis induunt, solum tenentur qui sub lege Dei scripta agunt. ibidem.
 Ad sacrificium aliquod Deo exhibendum omnes, etiam solo iure naturali viuentes quouscunque seculo fuerint tenebatur, secundum cognitionem quam de vna prima causa habere tenebantur. ibidem.
 Sacrificium Christicolis proprium est eucharistia. 722.a
 Sacrificiū per sacerdotem Christi ministrum oblatum non est infiniti valoris. 725.a
 Sacrificij valor nō crescit secundū proportionem deuotionis offerentium. 725.a.
 Sacrificiū altaris, vt reliqua sacrificia pro mortuis oblata, eis profunt, qui cum hic viuerēt meruerunt, vt hoc sibi prodesset, finistrè ali qui intelligunt, & qualiter intelligendum. 730. b. & 731. a.
 ¶ Sacrilegium quo casu committatur. 130.a
 ¶ Salus spiritualis cuiuscunque sibi ipsi propriè commissa. 812. b
 Salutis propriæ curam per nullum impedimentum homo præterire debet. 819.a
 ¶ Sanguinis sola effusio non est irregularitatis causa. 394.a
 ¶ Sanson reuelatione diuina hostes peremit. pag. 108. b
 ¶ Satisfactio extra gratiam nihil poenæ remittit de Iust. & Iu. *** 2

Index Alphabeticus.

tit. 304. b.
 Satisfactio in sciencia Lutherani. 306. a. b.
 Satisfit si simplum restituatur quod ablatum est. 324. b.
 Satisfactio de quibus fieri debeat. 304. a
 Satisfactio quibus fiat ibi.
 ¶ Sciencia etiā Theologiae vendi pot. 769. a. b.
 ¶ Scholares praestantes suffragia non testes sed electores sunt. 323. b.
 Scholares bifariam iniustitiā suffragādo committunt. ibi. b. & 324. a
 Scholares non scripti albo, & ambientes possent praestare suffragium. ibid.
 ¶ Scholarum Magister potest novas adhibere poenas scholaribus, vt feruent leges tam vniuersitatis, quā alias. 291. b.
 Scholarum Magister non habet potestatem condendi vllam legem. ibid.
 ¶ Scopum attingere vno tantū modo contingit, aberrare verò infinitis. 170. a
 ¶ Scotus q̄ lapsus fuerit in explanatione illius praeccepti. Non occides. 357. b.
 ¶ Sensus literalis & mysticus in quo differūt. 139. a
 ¶ Sententiam ferre secundum probabiliorē opinionem semper est necessarium, etiam si altera opinio probabilis sit. 251. b.
 Sententia iniqua quae in falsa praesumptione fundatur nō obligat in foro interiori. Cui tamen reus licet auscultare potest, si duntaxat legi humanae sit contraria: secus si diuina. 48. b.
 Sententia ex cōmunicationis ip̄i iure ligare solet, & qua ratione id eueniat. 51. a. b.
 Sententiā iniustam Philosophi morales nullā vocant. 437. a
 Sententiā iniusta apud Iuriscōsultos quae sit. ib.
 Sententiā iniquā, quicumque eā iniquā esse rescierit, parere nō tenetur in foro conscientiae, quāuis in seculari teneatur. ibid. b.
 ¶ Secretorum multiplex ordo. 423. a
 Secretum confessionis quantum debet esse reconditum, & ab exteriori foro semotum. 423. b.
 Secretum ab illo qui per iniuriam extorsit archisimonexu astringitur seruandi illud ibidem.
 ¶ Sermo omnis fidelis pro iuramento est secundum Euangelicam veritatem. 661. a
 ¶ Seruis quando liceat fugere. 267. a
 Serui, quibus rebus tanq̄ proprijs valeant vtī, & qui serui hoc possint. ibid.
 ¶ Seruitus duplex legalis, & naturalis. 266. a
 Seruitus legalis item duplex. ibid.
 Seruitus vedētū sde licita est. 266. a. b. vbi de

Aethiopiibus Portugalliae disputatur.
 Seruitus mancipiorū licita & pia est. ibi. b.
 Seruitutis species plurimae sunt. ibi.
 Seruitus contra primariam naturae intentionem est, non tamen contra secundariam. 267. b.
 Seruitus quomodo iure gentium, quomodo imperatorum sanctione constat. 268. a
 Seruitus naturalis, quae per peccatū introiuit, nō incidisset in statu innocentiae. ibi.
 ¶ Simon Magus donum spiritus sancti emere voluit, à quo simoniae nomen deriuatum est. 753. b.
 Simon Magus haereticus fuit, nō ex simonia, sed quia credidit mundum non fuisse creatum. 756. b.
 ¶ Simonia genere suo peccatum mortale est. 757. a. b.
 Simoniae triplex species. 784. b.
 Simoniae materia res spirituales sunt, sed non cuiuscunq; generis. 754. a
 Simoniae vitium quale sit ex Euangelio venit vestigandum. 754. b.
 Simoniam cōmittit praedicator euangelicus, si pro munere praedicationis pretium ex conuentione recipiat. Non ita est de docēte sciētiis naturales quascunque. 755. a. b.
 Simonia non reperitur proprie extra ecclesiam catholicam. ibid. b. & 756. a
 Simoniae definitio approbatur. 756. b.
 Simonia ab alio vitio imperatur ab alio elicitur in distincta potenti aexistente. ibid. b.
 Simonia naturali diuinoque iure prohibita. 757. b. & 758. a.
 Simonia aliqua est ad ius merè posituum attingens. 755. b. & 756. a.
 Simonia duplex, mentalis, & realis. 784. b. & 785. a.
 Simonia non est resignare praebendam in manus praelati in fauorem alicuius, & non aliā. 777. a. Commutare verò cum pacto nisi in pacto adducatur consensus pontificis simonia est ibidem.
 Simoniam sapit permutatio praebendae in honore & dignitate praebendae respicere, ita vt honorabilior pluri aestimetur, si alia fructus sunt aequales. ibid. b.
 Simonia verè cōmittitur, si res spiritualis pro obsequio temporali, vel munere tribuatur. 778. a. & etiam pro munere à lingua & pro turpi obsequio. ibid. b.
 Qui pecuniam alicui confert, vt praebendam ei procuret, etiam collatore incio, simoniam fortassis committit. ibi. b.
 Simonia non est ratione consanguinitatis benefici.